8.5 . . 14

Histoire 6 Religions
diverse

31

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE V. E. II
ROMA
8 11
53 F
14

Digitized by Google

8-53-F-14
XIX g 10

Digitized by Google

19. e.

Digitized by Google

T
25

SANCTI
HILARII
OPERA.

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTI HILARII PICTAVORVM

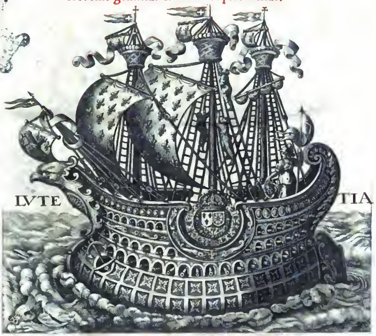
Epiſcopi, quotquot extant

OPERA,

Noſtro ferè ſeculo literatorum quorundam non mediocri labore conquiſita, & à cenſuris nonnullorum malè affectorum, ad ſenſum veræ pietatis reſtituta: nunc tandem ex collatione veterum codicum emendata, varijs lectionibus illuſtrata, & quorundam tractatuum acceſſione locupletata.

Horum Catalogum decima pagina indicabit.

Acceſſit geminus Index locupletiſſimus.

PARISIIS.

M. DCXXXI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

CLARISSIMO ERVDITISSI-
MOQVE VIRO D. PHILIPPO BELIN PONTANO, ÆQVISSIMO TRECENSIVM
Suppræfecto, Domino ſuo ſingulari,
Ioannes Gillotius Campanus S.P.D.

CVM in meas manus nuper deueniſſet D. Hilarius, Pictauorũ epiſcopus, editus Baſileæ, primùm cœpi, quod in aliis ſcriptoribus plerúmq; facere ſoleo, prę-fationes operibus præfixas excutere: vt quid de hoc auctore eiúſque ſcriptis cenſuiſſent, quidue præſti-tiſſent illi qui ſe magnis ſudoribus olim emendaſſe, & veram eius vitæ hiſtoriã non ita pridem collegiſſe profitebantur, agnoſcerem. In his autem excutien-dis occurrerunt permulta ſuſpecta, & pietati catho-licæ mirum in modũ noxia, quæ prorſus à Chriſtia-nis lectoribus abiicienda videbantur. Nam qui primã contexuit, & edidit ante annos quinquaginta, & ſi nõ tam apertè vaniſſimis contumelioſíſq; digreſſio-nibus, quas gratioſis excuſationibus inuoluit, ſuos errores detegat, tamen quaſi feneſtrã, qua plures hæreſes ſunt deinceps introductæ patefecit, bacillúmque, cui poſtea ſunt innixi perditiſſimi noſtrorũ temporũ hæretici, porrexit. In altera verò, quæ vulgata eſt anno ſuperiore, ita ſe prodit is qui ſcripſit, vt ſtatim, ſicut ex vultu Æthiopẽ, agnoſcas hæreticum eſſe: nec ſit opus, quod tradit Irenæus, mare totũ ebibere, vt ſalſum eſſe ſcias, ſic nec totam præfationem percurrere, vt de hominis impietate iudices. Nã pręter quod, dũ ſe referre ex probatis auctori-bus, adhibitis ipſorum verbis, verũ Hilarianæ vitæ compendiũ mentitur, iis per-peram intellectis aut violenter detortis, multa ſanctiſsimo viro imponit falſiſ-ſima, & ab omni hiſtoriæ veritate alieniſſima. Digreſſus etiam à propoſito ma-nifeſtum odium exercet in ſummũ Pontificem, quem non ſolùm acerbiſſimis conuitiis afficit, contumelíiſq; inſectatur, ſed etiam poteſtatem, quam is à Deo in terris accepit, aggreditur & euertere conatur. Nec hiſce contentus, addit ille bonus vir Hilarium permiſiſſe matrimoniũ Canonicis Pictauienſibus, & inſti-tuiſſe, ſcilicet, ne Sanctorum imaginibus in templo ipſi ſacro Pictauis locus ſit. In quorum altero vt commentũ eſt falſiſſimum à quodam apoſtata, qui a cæli-batu reſiliens, quem in ſacerdotio vouerat, ad coniugium pertranſiit excogita-tum: ſic in altero apertiſſima eſt fraus & impoſtura, quæ nõ auditu, ſed oculatiſ-ſimis teſtibus refelli poſſit. Ecquænam iſta audacia ſanctiſſimis veterũ patrum operibus, præfationes tam profanas & impias præmittere? Quænam impuden-tia venerandam illorum gloriam ſceleſtiſſimis calumniis infamare? Quænam

fallacia, quod nunquam illi ſenſerint imponere? Hac nimirum commiſtione ſuis nugis fidem conciliare, hac impierate vera falſis offundere, hoc impoſturæ genere lectores incautos in ſuas hæreſes allicere contendunt. Sed Romanæ inquiſitionis ex decreto Tridentini concilij delecti patres, cùm tanto huic malo quàm maximè cuperent occurrere, tales ineptias in damnatorum librorum indicem retulerunt, ipſóſque auctores quantumuis Eccleſiaſticos, quouſque à ſuſpectis erroribus repurgentur, prohibuerunt, & à Chriſtianis ne legerentur, vetuerunt. Quod cùm Bibliopolis, viris catholicis, & in cudendis veterum patrum laboribus addictiſſimis aperuiſſem, illi continuò rogarunt me, vt non tantum maledicas, futiles & contumelioſas præfationes, quoniam ita Patribus Inquiſitionis viſum eſſet, reſcinderem, verùm etiam omnes ipſius Hilarij lucubrationes percurrerem: vt ſi quid aliud expungendum aut reſtituendum videretur, id, in ſtudioſorum gratiam, & totius Eccleſiæ Chriſtianæ commoditatem, præſtarem. Quorum votis cùm annuiſſem, me quoque non ingratam operam nauaturum, imò rem vtiliſſimam facturum exiſtimaui, ſi, ne quid poſtea deſideraretur, omnia ſcripturæ ſacræ teſtimonia, quæ à D. Hilario citantur, lateri marginum apponerem. quæ quidem mihi magno labore conquirenda fuerunt quod communi nondum recepta tranſlatione, ipſe ſua priuata, quæ noſtris, vt appellant vulgò, Concordantiis ſæpius non reſpondet, vteretur. Deinde, vt qui ſibi, quàm vlli notior eſſet, de ſe loqueretur, nonnullas ex eius ſcriptis ſententias, quas iunctis aliorum teſtimoniis in quoddam velut commentariolum coniicerem, deſumpſi, & in ordinem hiſtoriæ digeſſi. Non quod ipſe meę infirmitatis non ignarus, mihi tantum oneris arrogare voluerim, vt omnia, quæ ad tanti viri gloriam pertinent, in vnum colligere ac recitare præſumam, cùm ne diſertiſsimus quiſquam oratione conſequi & extollere pro dignitate poſsit: ſed quia ſacrarum literarum candidatis cómodum fore putarem nugas, commenta, fraudes & impoſturas ab hæreticis in odium Eccleſiæ malitioſè confictas, vtcunque refellere, & interim aliquam Hilarianæ vitæ hiſtoriam non tam conſcribere, quàm fideliter ex aliorum monumentis referre, adhibitis ſingulorum nominibus, gratáque ſignificatione, ſi catholicè vixerint, memoratis. nam illorum, quorum præfationes & ſcripta damnarunt Inquiſitionis Patres, facere mentionem nefas eſſe duxi. Neque omiſi quorundam locorum, quos illi, cùm perperam interpretentur, in noſtrarum aſſertionum euerſionem obiicere non verentur, ſuſpicionem germana fidelíque veterum interpretatione remouere: aut eorum quos erroneos comminiſcuntur, quòd ipſorum pernicioſæ doctrinæ aduerſentur, ſenſum catholicum oſtendere. quos verò pertrahunt violenter falſóque adducunt in confirmationem ſui dogmatis, quia non ſit difficile coarguere, non indicauimus modò, ne propterea viam aperire, non occludere: & errorum veſtigia, quibus quis inſiſtat oſtendere, non delere videremur.

Quod autem laboris & vigiliarum impenſum eſt à me in hoc Hilario, libentius eo ſuſcepi, & ad id me totum propenſius addixi, Iudex æquiſsime, & Domine clariſsime, quòd ſub inſcriptione tui nominis, hoc quicquid eſt, in lucem emittere cogitarem: partim vt meam in te tuóſque beneuolentiam, cuius aliàs in re tibi chariſsima iam multo tempore periculum feciſti, declararem: partim vt aliquo ſaltem literarum teſtimonio, cùm alia ratione non poſſem, gratum animum, & benefactorum non immemorem ſignificarem.

Nam

Nam in tanta rerum occaſione, quæ ſe mihi ſuperioribus annis obtulit, cùm non modò aliquid lucubrationum mearum, quantulæcunque fuerunt, ei, cui meipſum, & quicquid ſtudiis ſum conſecutus debeo, conſecrarim, ſed ne ſcripſerim quidem literas, quibus ſaltem teſtarer gratæ voluntatis affectum non deeſſe: meritò quibuſdam in ingratitudinis labem incurriſſe viderer. Sed apud te, cui omnes vitæ meæ rationes iam ab ineunte ætate ſunt cognitæ, cui etiam cauſæ ceſſationis & intermiſſionis literarum non ignotæ, facilè me tota huius criminis ſuſpicione exoluero. Neque enim, vt verè fatear, me tui tuorumque meritorum, quorum animo deuoto memoriam conſeruo, capere poteſt obliuio, ſed tanta illa eſſe recordor apud me, quanta commemorare, nedum perſoluere, mihi difficillimum eſſet. Atque ne pluribus commemorem quantum mihi & monendo & conſulendo præſtiteris, hoc in ſumma fateor, me, niſi domeſticis exemplis, quantum in me fuit, conformaſſem, tuiſque fideliſſimis & amantiſſimis conſiliis paruiſſem, nullas vnquam acceſſiones neque literarum, quantæcunque ſunt, neque amicorum, neque rerum aliarum facere potuiſſe. hoc, inquam, profiteor, hoc, quicquid eſt, tibi acceptum fero, grataque memoria recolo & prædico, libenterque ſi minus facultate reſpondere poſſum, at certè meis ſcriptis, ſi tanti eſſent, poſteritati reſtatum relinquerem, & immortalitati laudum tuarum ſatisfacerem. Quod ſi hæc beneficiorum, quibus me cumulaſti, grata commemoratio inſcriptionis huius cauſam mihi non dediſſet, tamen virtutes, quæ omnes in te ſunt ſingulares, ad hoc meum ſtudium tibi dedicandum inuitare debuerunt. Quis enim ſuas operas non ei dedicet, qui acumine doctrinæ, dicendi facundia, iuris peritia, omnium denique diſciplinarum ſcientia cæteros antecellit? Nihil quippe tam magnum atque arduum in qualibet arte, quod non intelligas: nihil tam abſtruſum & reconditum, quod non tibi promptum expoſitumque ſit. Id non obſcurè teſtantur excogitatæ Commentationes in ius moribus noſtris & conſuetudinibus conſtitutum, declarant elaboratæ Quæſtiones de rebus iudicatis, ſignificant Orationes aliquot ad Galliarum reges, principes prouinciarum, magiſtratuum antiſtites, vrbiſque proceres habitæ. Quæ etſi nondum excuſæ typis exierint in lucem, tamen iam multis notæ ſunt, & à pluribus, qui illarum deſiderio tenentur, efflagitatæ. Quàm porrò ſingularis in ſententiis dicendis auctoritas, quàm conſtans in reddendo cuique iure integritas, quàm denique perſpecta in rebus gerendis prudentia, norunt ciues, norunt municipes, norunt prouinciales & peregrini, qui quotidie tuam experiuntur in iudicando ratamque habent æquitatem, qui tuas virtutes mirantur, illarumque fructum capiunt vberrimum. Ac ſanè maximum ſe percepiſſe fatentur ex legationibus, quibus functus es apud Chriſtianiſſimos reges. Primùm, vt mandata quædam ciuitatis noſtræ conficeres, apud Henricum ij. qui te meritiſſimum Conſiliarium, & ad eum magiſtratum, in quo iam multos annos tam caſtè & integrè verſaris, deſignauit & inſtituit: nec quidem pecuniis, quæ frequentiſſima etiam ſi ſordidiſſima honorum aſſequendorum ratio, ſed ob raras animi tui dotes, vltrò iuri dicendo præfecit. Deinde, apud Franciſcum etiam ij. pro conſeruando iure & libertate conciuium. Tum apud Carolum ix. cùm comitiis cunctis & omnium voluntate renunciatus & electus Orator, Aureliam profectus

ã iij

es,vbi tunc Galliarum conuentus agebantur,vt propoſitis populi ordinúmque totius Campaniæ querelis omnium ſtatum tueri ac ſuſtinere poſſes. Mitto alias difficiles & periculoſas legationes & functiones pro bonis in grauiſſimis rebus contra improbos & ſuſceptas & confectas: in quibus fideliter adminiſtrandis declaraſti nihil apud te religionis Catholicæ, quam ſemper coluiſti, defenſione, nihil patriæ, quam ægram ſæpe & labentem erexiſti, ſalute, nihil ciuium, quorum negotia publica priuatis antepoſuiſti, amore prius eſſe vel antiquius. Mitto quoque cæteras virtutes tuas commemorare, quarum ne minimam ſanè partem laudando verbis efferre, ſed ne animo quidem conſequi poſſem. At verò tantùm iſtud adiicio, Hilarium hunc nulli patrono tantis nominibus rectius conuenire poſſe, quàm tibi. Nam præter neceſſitudines officiorum, quibus tibi deuinctus omne meum ſtudium, omnem operam, omnéſque cogitationes debeo: præter eximias virtutes, quæ non ſolùm tibi deditos alliciunt, ſed etiam quoſcunque in tui cultum & obſeruantiam inducunt: accedit & in hunc antiſtitem propenſio, quam ſatis inſinuat grandiloquentia dicendique ſublimitas, quam ita feliciter affectas in tuis ſcriptis & colloquiis, (quod ingeniis Gallorum quodammodo proprium eſſe videtur) vt ſi non didiceris, & ex Hilario, cui maximè fuit peculiaris, hauſeris, ad eam certè natus & innutritus eſſe dici poſſis. Nec verò tantùm Hilarium ſermonis elegantia loquendique phraſi,ſed multò magis integritate vitæ, veræ Religionis aſſertione,& errorum propulſione refers. Quæ cùm ita ſint, amplectere quem exprimis & imitaris, ac foue tanquam ab exilio redeuntem,vbi non iam ęrumnas,non pericula,non vitæ diſcrimina,ſicut olim pro Eccleſiæ defenſione aduerſus Arrianos, pertulit: ſed calumniis, iniuriis atque impoſturis tam malè affectus eſt,vt non Hilarium ex ipſo vultu, id eſt operum frontiſpicio, ſanctiſſimum pontificem Gallum & acerrimum fidei protectorem, ſed anabaptiſtam Germanum & pertinaciſſimum dixiſſes hæreticum; complectere,inquam, atque hilari fronte ſuſcipe,quem aliquatenus vltum iniuriis ego deuinctiſſimus & omni officiorum genere tuo nomini addictiſſimus homo, quaſi ſymbolum gratitudinis bonæque voluntatis teſtimonium religioſa mente offero, tuæque tutelæ committo: vt ſi qui fortè calumniantes expoſtulent,quòd illas præfationes doctas quidem (atque vtinam tam pias) & longo iam vſu receptas & toleratas, fretus nimirũ patrum decreto,è loco ſuo mouerim atque deiecerim:tu pro tua auctoritate & prudentia noſtrę defenſionis cauſam ſuſtineas calumniámque retundas: quámque ſoles in ſententiis ſingulorum dicendis æquabilitatem iuris exercere, eandem in noſtris præſidiis ſeruabis. Vale. Deus Opt. Max. te nobis & patriæ multos in annos ſeruet incolumem. Lutetiæ, Idibus Februar. anno 1572.

Digitized by Google

TYPOGRAPHVS PARISIENSIS LECTORI, SALVTEM.

VT puriora tibi ac limpidiora Rhodani huius eloquentiæ Latinæ fluenta laberentur, mi Lector, primum quidem ab eo qui prælegere præloque adornare libros excudendos ſolet, Hilary opera curauimus cum optimis quibuſque manuſcriptis codicibus conferri, quos benigne nobis ac liberaliter ex locupletiſſimis ſuis bibliothecis viri clariſſimi atque eruditiſſimi ſuppeditarunt, ad libros de Trinitate Nicolaus Faber, ad tractatus in pſalmos Iacobus Bongarſius, ad Commentarios in Matthæum recenſendos Paulus Petaneus Senator Pariſienſis. Deinde verò cum aſcriptis ad oram marginis variis lectionibus ſuam nobis operam vir quidam doctiſſimus non denegaſſet, vt earum delectu habito quæ iam receptis præferendæ viderentur, reliquas expungeret, viſum eſt etiam ab altero impetrandum, vt eas quæ in ſuperioribus editionibus toleratæ fuerant, ſub libri calcem colligeret, ne forte à te illæ quoque deſiderarentur, ſiue quod earum verbis alibi citata teſtimonia quædam alibi poſſent occurrere, ſiue quod vtrum his nouis poſthabendæ fuerint, iudicio tuo velles expendi. Adiecimus præter ea fragmenta ex opere hiſtorico; quæ an. 1598. V. C. P. Pithæus publici iuris fecit, exſcriptos ex iiſdem manuſcriptis libris tractatus in pſalmos decimum tertium, decimumquartum, centeſimum quadrageſimum nonum, & centeſimum quinquageſimum, quibus additamentis ſuperiori proxima Pariſienſi editione anni 1572. hac noſtra locupletior tibi quoque commendatior eſſe debet. Vale & noſtris laboribus faue. Lutetiæ Pariſior. Calend. Martiis. CIƆ. IƆCV.

ELOGIA B. HILARII.

Hieronymus Epiſt. 13. ad Paulinum.

Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur, &, cum Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis inuoluitur, & à lectione ſimpliciorum fratrum procul eſt.

Idem in Præfat. in 2. lib. Comment. ad Galatas.

Itaque non mirum eſt ſtultos, & ad intelligentiam tardiores Galatas appellatos, cum & Hilarius Latinæ eloquentiæ Rhodanus, Gallus ipſe & Pictauis genitus, in hymnorum carmine, Gallos indociles vocet.

Idem Epiſt. 7. ad Lætam.

Athanaſij Epiſtolas & Hilarij libros inoffenſo decurrat pede, illorum tractatibus, illorum delectetur ingeniis, in quorum libris pietas fidei non vacillet: cæteros ſic legat, vt magis iudicet, quam ſequatur.

Auguſtinus lib. 1. Contra Iulianum Pelag. c. 3.

Audi adhuc quod te poſſit amplius commouere, atque turbare, & vtinam in melius commutare Eccleſiæ Catholicæ aduerſus hæreticos acerrimum defenſorem venerandum quis ignorat Hilarium Epiſcopum Gallum? Qui cum de Chriſti carne ageret, attende quid dixerit. Ergo cum miſſus eſt, &c.

Ibidem lib. 6. de Trinit. cap. 10.

Quidam cum vellet breuiſſimè ſingularum in Trinitate perſonarum inſinuare propria, Æternitas, inquit, in patre, ſpecies in imagine, vſus in munere. Et quia non mediocris authoritatis in tractatione ſcripturarum, & aſſertione fidei vir extitit, Hilarius enim hoc in libris ſuis poſuit, horum verborum, id eſt patris, & imaginis, & muneris, & æternitatis & ſpeciei & vſus, abditam ſcrutatus intelligentiam, &c.

Epitaphium B. Hilarij ex vet. cod.

Hilarius cubat hac Pictauus Epiſcopus vrna,
Defenſor noſtræ terrificus fidei.
Iſtius aſpectum ſerpentes ferre nequibant,
Neſcio qua in vultu ſpicula ſanctus habet.

CATALOGVS EORVM QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

De vita ſancti Hilarij per
- Ioan. Gillotium Commentatio,
- D. Hyeronymum, ex Catalogo ſcriptorum.
- Fortunatum, lib. 2. quibus epiſtola & hymnus ad Abram ſubiiciuntur.
- Gregorium Turonenſem; ex ipſius lib. 2. in glor. confeſſ. cap. 2.
- Petrum Damianum, de tranſlatione ſancti Hilarij Sermo.

D. Hilarij Pictauorum Epiſcopi De Trinitate lib. xij.	pag. 1.
Eiuſdem aduerſus Conſtantium vita defunctum lib. j.	285.
Ad eundem lib. j.	302.
Idem, ad eundem, lib. j.	306.
Auxentij epiſtola.	317.
Eiuſdem aduerſus eundem Auxentium Mediolanenſem lib. j.	[illegible]
Eiuſdem Hilarij de ſynodis aduerſus Arianos lib. j.	[illegible]
Commentarij in Euangelium Matth.	465.
Commentarij in pleroſque pſalmos.	608.
Hilarij, Arelatenſis Epiſcopi, epiſt. ad D. Aurelium Auguſtinum.	1197.
Altera eiuſdem ad eundem.	1205.
Eiuſdem carmen in Geneſim, ad Leonem j.	1205.

Hac editione Pariſienſi ann. 1631. acceſſerunt.

Fragmenta ex opere hiſtorico edita ex Bibliotheca P. Pithœij ann. 1598. 363.

In Pſalmos decimum tertium, decimum quartum, centeſimum quadrageſ. nonum, & centeſ. quinquageſimum enarrationes. 1192.

DE SANCTO HILARIO
PICTAVORVM EPISCOPO, EX EIVS SCRIPTIS ET ALIORVM VIRORVM
doctiſſimorum excerpta & in varias partes diſtributa Commentario, per eundem Ioannem Gillotium.

DIvvs Hilarius in libello A quem aduersùs Conſtantium vita iam functum edidit, ipſum arguens quòd nomine fidei Catholicæ, Arianæ doctrinę fauiſſet, multis verbis diſſerit nihil vnquam fuiſſe, aut eſſe poſſe in Rep. Chriſtiana pernicioſius, nihil in Eccleſia peſtilẽtius iis qui ſe prodeſſe ſimulant, vt noceant: qui religionis ſpeciem prætexunt, vt occaſionem nacti Religionem funditùs, ſi fieri queat, euertant. Nam ſi hoſtes abſolutos ſe declararent, & B aperto marte perſequerentur, tunc profectò non deeſſent, qui coram repugnarent, & eorum impetum fortiter propellerent. Sed quis contra perſecutorem fallenrem, contra hoſtem blandientẽ, gladium ſtringere, & cum ferire audeat, quem non lapidem iacere, ſed panem porrigere cernat? Enim verò inter cęteros hoſtes ſimulatos, & qui amicos palàm agunt, vt hoſtiliter inuadant, ij maius detrimentum adferũt, periculoſiúſque nocent, qui ſe diuina oracula, res in Eccleſia geſtas, Sanctorúmque patrũ vitas bona fide interpretari ac recitare profitẽtur: vt ea ratione, qua ſe Eccle- C ſiam iuuare mentiuntur, errores ſuos ſpargant & ſub antidoti nomine venenum melle dilutum propinent. Id cùm aliàs ſępe, tum verò maximè in præfationibus hîc quondam Hilarianis operibus pręfixis deprehẽdimus. Nam, vt reliqua præteream, mera ſunt nugamenta, fraudes & impoſturæ, quas ibi viographi, de rebaptizandis hæreticis ex Hilarij ſententia, de ipſius regeneratione, de Canonicorum coniugio, & de imaginibus, quibus non eſſe locum Pictauis referunt, hallucinantur. Quoſdam præterea næuos ipſi falsò impingont, erroréṁque confingunt id quod ipſorum doctrinæ aut non fauet aut aduerſatur. Obiter quoque deſident in locis communibus de theologicis diſputationibus, de poteſtate ſummi Pontificis, de hæreticis non compellendis ad fidem, & huiuſmodi, quibus hîc minimè ſit neceſſe, niſi vt impietatem ſuam explcant, & odium pluſquam Vatinianum, quo Romanã eccleſiam proſequuntur, exerceãt. Quæ omnia commenta falsáſque opiniones refellere, etſi operis immenſi & hominis eſſet eloquentioris, præcipuis tamen indicatis & velut detectis potius quàm confutatis, pro virili conabimur poſt eos qui viram D. Hilarij iam olim retulerunt, fideliter colligere partim ex ipſius ſcriptis, parrim ex veterum hiſtoriis, quæ illi compendij cauſa prætermiſerunt: non tam vt commentationem de vita & moribus tãti Põtificis quaſi anſeres poſt olores recinamus, quàm vt hæreticorum fabulis & erratis obſtrepamus. Addemus interim aliquid de ſtylo & dicendi genere D. Hilario familiari. Librorum catalogum recenſebimus, & notatis aliquot locis ſuſpectis, ſingulorum non noſtram, ſed doctorum qui priùs explicarunt, interpretationem ſubiiciemus. Sed antequam rem propoſitam aggrediamur, vt omnis poſtea nominum tollatur ambiguitas, quæ plerumque errorem inducit, Hilario fermè coæuos plures olim fuiſſe tam ex literis Sanctorũ, quàm rerum Eccleſiaſticarum monumentis, paucis indicandum venit.

Primùm igitur, fuit quidam Hilariũs (quod ab hilaritate nomen eſt deductum, ſicut & Hilarus) Romanæ eccleſiæ diaconus, Hilarij noſtri Pictauienſis ita contẽporaneus & æqualis, vt nonnulli ſimilitudine nominũ decepti, vel animi praua

voluntate permoti, vnum eundémque faciãt & ita confundant, vt quæ fuerit illius diaconi cum Lucifero poſt D. Cyprianum ſententia, de iis rebaptizandis qui ab hæreticis eſſent baptizati, epiſcopo Pictauienſi affingant. Et vt errori ſuo fidem ex veteribus concilient, hanc D. Hieronymi ex dialogo aduerſus Luciferianos, auctoritatem prætẽdunt & allegãt. *Eſt præterea,* inquit Hieronymus, *aliud quod inferemus, aduersùs quod ne mutire quidem audeat Hilarius, Deucalion orbis. Si enim hæretici baptiſma non habẽt, & ideo rebaptizandi ab eccleſia sũt, quia in eccleſia nõ fuerunt, ipſe quoque Hilarius non eſt Chriſtianus. In ea quippe eccleſia baptizatus eſt, quæ ſemper ab hæreticis baptiſmum recepit. Antequam Ariminenſis ſynodus fieret, antequã Lucifer exularet, Hilarius Romanæ eccleſiæ diaconus, ab hæreticis veniẽtes, in eo quod prius acceperãt baptiſmate, ſuſcipiebat, &c.* Quæ non ſine ſtomacho profert Hieronymus, non tamen aduerſus Hilarium, Pictauorũ epiſcopum, ad quem nihil horum, quæ ingerit, referri poſſe oſtẽdimus. In primis, eius nuſquam aliàs ſine præfatione laudis mentionem facere conſueuit. Et in hoc maximè dialogo, paulò antè citatum epiſcopum, non diaconum, de exilio, vt de prælio reuertẽtem poſt ſynodũ Ariminẽſem, ab eccleſia Gallicana complexum laudauit. Cuius autẽ hominis eſt, commendatum paucis interiectis vituperare, & cui laudis aliquid tribueris, plura de eiuſdem gloria detrahere? Virum tantum fuiſſe fatetur in epiſt. ad Marcellam, vt non audeat ob vnius voculæ non ſatis intellectæ explicationem reprehendere. Quis autem non videt hîc actitet reprehenſum? Nam quòd Deucalion orbis appelletur, non quidem pertinet ad commendationem, ſicut hactenus pleríſque viſum eſt, ſed ad contumeliam, dedecus, atque etiam hæreſeos Anabaptiſtarum infamiam. ac ſi diceret totum mundum in baptiſmo hæreticorum, quem iterandum prædicabat, periturum eſſe, velut in diluuio, niſi per alterum baptiſmum, tanquam à Deucalione reſtitueretur. A qua quidẽ ſententia tam procul fuit Pictauienſis epiſcopus, vt ipſe contrà in eo libro quem Conſtantio tradidit, poſt eam ſynodum Ariminenſem (quo tempore diaconus ille ſuum tuebatur errorem) innuat baptiſmũ non eſſe repetendum, cùm vbi noua fidei formula quęreretur, ſic ait: *Non oportet poſt cõfeſſam & iuratã in baptiſmo fidẽ in nomine Patris & Filij & Spiritus sãcti: quicquã aliud*

A *vel ambigere vel innouare, &c: Regenerati per fidẽ, nunc ad fidem docemur, quaſi regeneratio illa ſine fine ſit.* & paulò pòſt etiam de fide non mutãda: *Quod,* inquit, *accepi teneo, nec demuto quod Dei eſt.* atque iterũ: *Tutiſſimum nobis eſt, primam & ſolam fidem confeſſam in baptiſmate retinere, nec demutare, &c.* Quib⁹ in locis ſi poſt illã ſynodũ aliquâ de causâ repetẽdum baptiſma iudicaſſet, nonnihil ſanè dogmatis, occaſione tam commodâ,
B interſeruiſſet, aut aliquam ſaltem præſeripſiſſet exceptionem. ſed nihil omnino excludit. Has quoq; rationes noſtras ſuâ auctoritate non parum iuuat Iacobus Pamelius, vir ille rerum antiquarũ peritiſſimus, cùm in vita S. Cypriani, quam ipſe nuper cõtexuit, Ioannem Langum reprehendit, quòd, apud Nicephorum, opinionem de rebaptizandis hæreticis, qui ad eccleſiam
C redirẽt, tribuat Hilario Pictauienſi. Quid quod Hilarium noſtrum Romę baptizatũ ex hoc eodem Hieronymi loco inferunt? Cuius rei tamẽ nec ipſe meminit, cùm lib. 1. de Trin. ſcribit ſe in nouam natiuitatẽ per fidem eſſe vocatũ, & ad cæleſtem regenerationem obtinendam poteſtati ſuæ permiſſum, quod alioqui non celauiſſet tam opportuno præſertim loco: nec alius quiſquam, ſed ne quidem ſi aliquãdo Ro-
D manam vrbem viſerit. niſi quod Sulpitius Seuerus tradit, S. Martinũ, cùm comperiſſet S. Hilario Regis indulgẽtia poteſtatẽ indultam fuiſſe redeũdi ab exilio, Mediolano Romã cõceſſiſſe vt ei occurreret, ſed Hilariũ iam pręteriiſſe. Et hoc quidẽ cõtigit poſt dictã ſynodum Ariminẽſem, cùm iam nõ eſſet diacon⁹, ſed multò antè creatus epiſcopus. Nõ igitur de Hilario Picta-
E uiẽſi epiſcopo hoc D. Hier. teſtimoniũ accipiendũ: nec deinceps quaſi honoris gratia Deucaliõ orbis nominãdus, vt hacten⁹ à pleriſq; citatũ legim⁹: nec aſſertor erroris Anabaptiſtarũ exiſtimandus, cũ ab eo fuerit auerſiſſim⁹. Sed de illo diacono Romanæ eccleſiæ, qui tunc huiuſmodi cum Lucifero tuebatur opinionẽ, intelligi debet, vt hoc altero eiuſdem dialogi loco clariſſi-
F mum fiet, quem tamen proferunt, vt probẽt ſcilicet Hieronymũ Hilario infenſum fuiſſe. Hæc ſunt eius verba: *Hilarius, cùm diaconus de eccleſia receſſerit, ſolúſq;, vt putat, turba ſit mundi, (ſic enim legẽdum eſt) neque Euchariſtiam conficere poteſt epiſcopos & preſbyteros non habens, neque baptiſma ſine Euchariſtia tradere. Et cùm iam homo mortuus ſit, cum homine pariter interiit & ſecta, quia poſt ſe nullum clericum diaconus potuit ordinare,*

nare. Quæ quidem ſingula ſi diligenter excutiantur, in Hilarium Pictauienſem nullomodo cadent. quanquam nihil opus ſit pluribus immorari, & tanquam in quolibet verbo diutius inſiſtere, vt rationibus id probemus: ſed hoc vnum ex omnibus inferre ſufficiet: Si cùm tantùm diaconus eſſet, necdum poſſet Preſbyteros ordinare, diem obiit extremum, nunquam factus eſt Epiſcopus, nec Preſbyteros ordinauit. At creatum Epiſcopum, nec illi quidem audent inficiari. Nam Hilatius ipſe alicubi ſe Epiſcopum & per Preſbyteros ſuos (nempe quos Epiſcopus ordinauerat) Ecclesiæ communionem diſtribuete fatetur. & ſic conuincuntur omniáque labaſcunt illa teſtimonia contra Hilarium prolata, palámque eſt non eum fuiſſe diaconum Romanum, cuius errores coarguit D. Hieronymus. Quod ſi neceſſe videatur rem confeſſam hiſtoriarum etiam veritate confirmare, nullus eſt ſcriptorum Eccleſiaſticorum, qui non aſſerat Hilarium Pictauienſem, ante ſynodum Atiminenſem, Epiſcopum iam creatum, Arianorum factione in concilio Byrerrenſi condemnatum, & ex Mediolanenſi expulſum in exilium fuiſſe. Imo ipſe Hieronymus, cuius auctoritatibus, quas non rectè intetpretãtur, niti contendunt, & Hilarium diaconum, & Hilarium Epiſcopum diuerſos facit, & eodem anno, nempe 360. aut circiter, ab Arianis, quod in Athanaſij damnationē ſubſcribere noluiſſent, exilio diuerſo damnatos indicat in Chronico. Relinquitur ergò, vt Hieronymi verba, non de noſtro Hilario, ſed de diacono Romano, qui alius fuit, intelligantur. Qui quidem diaconus, non verò Pictauienſis Epiſcopus, librum aduerſus nos de hæreticis rebaptizandis edidit; in quo cum Lucifero ſentiebat, qui pro fide Nicæna tam inſenſus fuit Arianis, vt ab eis baptizatos, ſi redirent ad Eccleſiam, non reciperet, niſi rurſum iterato baptiſmate. Sed hunc eâdem operâ diſertiſſimis verbis confutauit Hieronymus, dialogo contra Luciferianos.

Alius fuit Hilarius, Arelatenſis Epiſcopus, vt tradit Proſper Aquitanicus lib. 2. de vita contemplat. c. 9. qui & Narbonenſis à prouincia, in qua ſita eſt Arelate, dicebatur. Hic inter cętera, quæ ſcripſiſſe memoratur, vitam ſancti Honorati, vt refert Gennadius, compoſuit: &, vt ſcribit Sixtus Senenſis, hiſtoriam Geneſeos, quam à principio ad ſeptimum caput heroico carmine breuiſſimè complexus eſt, miſit ad Leonem primum: quem nemo neſcit Eccleſiæ Romanæ præfuiſſe longo temporis interuallo poſt Hilarium Pictauienſem defunctum. Hic enim, ſi D. Hieronymo credimus, in fata cõceſſit anno Valentis & Valentiniani 4. id eſt, à Chriſto, 372. Leo verò deſignatus eſt Pontifex ad annum Chriſti 440. Quod fortaſſe non attenderunt, qui carmen illud de Geneſeos hiſtoria, quòd hic habetur in fine operum noſtri Hilarij Pictauienſis, ipſi falsò tribuerũt: quod nos tãdem ſuo auctori, hoc eſt, Hilario Arelatẽſi vindicauimus. Cuius etiam ſunt illæ ibidem epiſtolæ ad Auguſtinum (nam eius doctrinæ fuit admirator & ſectator in omnibus, vt narrat idem Proſper in quadam epiſtola) non autem Pictauienſis, qui ad hæc Auguſtini tempora non potuit peruenire. Prima, quæ eſt de reliquiis hæreſeos Pelagianæ, iam circumfertur inter lucubrationes Auguſtinianas Tom. vij. atque hæc quidem Auguſtino præbuit occaſionem edẽdorum librorũ de prædeſtinatione ſanctorum, vt ipſe teſtatur lib. 1. Idémque aſſerit Hieronym. lib. 3. aduerſus Pelagianos. Altera verò eſt lxxxviij. epiſt. Tom. 2. cui reſponder Auguſtinus epiſt. lxxxix. Hanc tamen adſcribunt nonnulli cuidam Hilatio Syracuſano, ad quem & ad Proſperum prędictos libros ab Auguſtino miſſos ferũt. quamquam apud auctores nihil proditum teperiamus, niſi quod eorum opinio, qui iſtud aſſerũt, nititur huic epiſtolæ, quæ Syracuſarum meminit, vnde & ſcripta eſſe videtur. Porrò Arelatenſis iſte dicitur interfuiſſe Chalcedonẽſi Concilio ſub eodem Leone, anno Domini 453. vel 450. ſi ſequamur Onuphrium, qui in deſignatione rerum, ab aliis plerumque diſſentit in Chronico ſuo, quod ex ſcriptotibus, monumentis & indicibus vetuſtiſsimis ad veram temporum rationem nuper redegit. Moritur autem Arelatẽſis iij. Non. Maij, quo die feſtum eius celebtatur, vt notat Ado Treuerenſis in martyrologio, ſed non anno Chriſti 440. vt ait idem Sixtus, ſi conſtet præſcripta temporum notatio.

Poſt eundem Leonem primum, anno Domini 461. factus fuit Põtifex Romanus, quidam Hilarius Sardus (iuxta eundem Onuphrium, Hilarus) quẽ aliquot epiſtolas ſcripſiſſe teſtatur Platina, quę habẽtur inter eius decreta. Tom. 1. Cõciliorum. Hic obiit anno Chriſti. 467. v. Calend. Auguſt. & in numerum diuorum relatus eſt, cuius diem feſtum celebrat Eccleſia iiij. Septemb. vt habetur in Martyrologiis. De Hilario Sedunẽſi Epiſcopo, qui paulò antè, ſub Arca-

dio & Honorio filiis Theodoſij martyrio vitam finiit, cuius feſtum celebratur xvij. Calend. Aprilis: Vel de Hilario, qui, cùm eſſet Arrianus, exulante Cyrillo, Hieroſolymorum præfuit eccleſiæ, vt tradunt Socrates lib. 1. cap. 35. & Nicephorus lib. 9. ca. 39. quia nihil ſcriptis mandatum, vnde ſcrupulus oriri queat ad id quod inſtituimus, plura non dicimus, vt ad Hilarium Pictauienſem tranſeamus, cuius vitæ hiſtoriam non tam ſcribimus, quàm aliorum elogia recenſemus.

HIC IGITVR Hilarius, cuius aliud cognomen non proditur, Pictauis natus eſt, ſi D. Hieronymo fidem habeamus, qui in præfatione ad Paulam & Euſtochium in librum. 2. Comment. in epiſt. ad Galat. de gente & patria, cuius fuit oriundus, ita ſcribit: *Hilarius latinæ eloquentiæ Rhodanus, Gallus, & Pictauis genitus eſt.* Cui aſſentitur Fortunatus, epiſcopus ipſe Pictauienſis, his verſibus:

Pictauis reſides, qua ſanctus Hilarius olim
Natus in vrbe, fuit notus in orbe pater.

Parentum nomina nuſquam licuit inuenire, quanquam non ignobiles teſtentur auctores. De conuerſione ad Chriſtianiſmum, ipſe, cùm deprehendiſſet commentitias philoſophorum de diis opiniones, ſe in ſacram librorum Moſis & Prophetarum lectionem incidiſſe, & ex ea veri Dei cognitionem percepiſſe, meminit in hæc verba, libro 1. de Trinit. *Sed* inquit, *inter hæc animus ſolicitus, vtili ac neceſſaria ad cognitionem Dei ſui via nitens, cùm neque incuriam Deo rerum à ſe conditarum dignam arbitraretur, neque naturæ potenti atque incorruptæ competere ſexus deorum, & ſucceſſiones ſatorum, atque ortorum intelligeret: porrò autem diuinum & æternum nihil niſi vnum eſſe & indifferens pro certo habebat: quia id quod ſibi ad id quod eſt auctor eſſet, nihil neceſſe eſt extra eſſe, quod ſui eſſet præſtantius reliquiſſe. Atque ita omnipotentiam æternitatémque non niſi penes vnum eſſe: quia neque in omnipotentia validius infirmiúſque, neque in æternitate poſterius anteriúſque congrueret. In deo autem nihil niſi æternum potenſque eſſe venerandum. Hæc igitur multáque alia eiuſmodi, mecum animo reputans, incidi in eos libros quos à Moyſe atque à prophetis ſcriptos eſſe Hebræorum religio tradebat: in quibus ipſo creatore Deo teſtante de ſe, hæc ita continebantur: Ego ſum qui ſum. & rurſum: Hæc dices filijs Iſrael, Miſit me ad vos is qui eſt. Admiratus ſum planè tam abſolutam de Deo ſignificationem, quæ natura di-* A *uinæ incomprehenſibilem cognitionem aptiſſimo ad intelligentiam humanam ſermone loqueretur.* Hæc ille. Quibus profectò conſtat Hilarium noſtrum non tam conuerſum, quàm quibuſdam velut gradibus ex vera contemplatione, ad ſalutarem ſanctiſſimæ Trinitatis cognitionem peruenisſe, & creatorem Deum ſuum, ex Deo didiciſſe. At paulò infrà ſe Chriſto nomen dediſſe, & la- B uacro regenerationis ablutum eſſe, idem ſignificare videtur ita ſcribens: *Hanc itaque diuini ſacramenti doctrinam mens læta ſuſcepit, in Deum proficiens per carnem, & in nouam natiuitatem per fidem vocata, & ad cæleſtem regenerationem obtinendam poteſtatis ſuæ permiſſa, curam in ſe parentis ſui creatoriſque cognoſcens, non in nihilum redigendam ſe per eum exiſtimans, per quem in hoc ipſum quod eſt, ex nihilo ſubſtitiſſet.* C Quo autem loco vel tempore ſacramentum id ſuſceperit, non indicat, ſed D. Hieronymi ſententiam, cui nititur eorum opinio, qui D. Hilarium Pictauienſem inſimulantes, & inter Anabaptiſtas annumerantes, venerandam ipſius memoriam turpiter infamant, vt hunc Spiritus ſancti renouationem Romæ ſuſcepiſſe allucinentur, iam eodem auctore monſtrauimus, perperam ab illis de hoc Hilario citati, quod pro D duobus Hilariis vnum tantum reputarint. De inſtitutione literarum, & vbinam bonis artibus ſit imbutus, quibúſque præceptoribus profecerit, nec vſquam ipſe, ni fallor, meminit, nec ab aliis traditum reperio. Niſi quòd D. Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, videtur annuere, Heliodorum presbyterum in litteris Græcis eius fuiſſe præceptorem, *Quo* inquit ille, *tam familia-* E *riter vteretur, vt ab eo, quæ intelligere non poſſet, quomodo ab Origene eſſent dicta, quæreret.* Sed vtcunque ſit, Rhodanus eloquentiæ Latinæ, ſuis temporibus diſertiſſimus, clarus eloquentia, vbicunque Romanum nomen eſt, & Græciæ floribus ornatus, à D. Hieronymo prædicatur. Vxoratum fuiſſe Hilarium, & vnius filiæ patrem, non imus inficias, etiamſi nulla ſcriptorum veterum, præter Fortunatum, qui eius vitam F deſcripſit, prodat hiſtoria: cuius ſententiam poſtea ſecutus eſt Mantuanus, vt apparet his verſibus:

Non nocuit tibi progenies, non obſtitit vxor
Legitimo coniuncta toro: non horruit illa
Tempeſtate Deus thalamos. Quibus ſanè ſignificare videtur, D. Hilarium vxorem habuiſſe etiam dum epiſcopatus officio fungeretur, quod, ſi ita ſit, ab hoc quidem mu-

nere

nere non alienum tunc putabatur, imò ſæpius eligebantur in epiſcopatum coniugati, quàm virgines: *quia iſti non tam idonei curæ paſtorali, quàm illi iudicarētur*, vt ſcribit Hieronymus libro 1. aduersùs Iouinianum. Nec quidquam adhuc fuerat ſancitum de cælibatu ſacerdotum: niſi quod narrat Socrates lib. 1. cap. 8. & Sozomenus lib. 1. cap. 22. hanc cōtrouerſiam in Nicæno concilio agitatam, non tamen fuiſſe definitam, ſed tantùm, vt qui cælibes, vel vnius vxoris viri fierent ſacerdotes, vxores in poſterum minimè ducerent: qui poſt nuptias ad functionem eccleſiaſticam vocarentur, hi etiam ab vxoribus minimè ſepararentur. Poſtea tamen omnino ſtatutū eſt, vt niſi cælibes, aut ſaltem poſt vnam vxorē viri eccleſiaſticos ordines obirent. Atque hoc ſanè honeſtati cōſentaneū eſt. Si enim ſacerdotibus ethnicis pudicitia præ cæteris virtutibus ita fuit commendata, vt, etiam vxorati quemadmodum teſtatur de Ægyptiis Auguſt. Ser. 37. ad fratres in eremo, numquam niſi ſemel in anno matrimonium colerent quo etiam die ab omni ſacrificio abſtinebāt: quid facere par eſt Chriſtianos ſacerdotes, à quibus ſacrificia pro populo quotidie ſunt offerenda? Nec enim ſanctè poſſent offerre, ſi operi ſeruirent coniugali. Quare qui eligebantur olim ad ſacerdotium mariti, vxoribus poſt ordines, ad carnis libidinem non vtebantur: tantùmque abeſt vt ex inſtituto D. Hilarij liceat canonicis Pictauienſibus coniugium contrahere poſt ordines ſacros, quemadmodum illi comminiſcunt, vt nunquam id licuerit, nec quidem in principio naſcentis eccleſiæ: imò, vt ait D. Hieronymus, *ſēper aut epiſcopi virgines erant, aut poſt nuptias continentes, aut vidui qui vnā tantum habuiſsēt vxorem, at certè poſt ſacerdotiū in æternum pudici.* Ipſe quoque D. Hilarius, vt habetur in eius vita, quæ per ſingulos annos, ex decreto concilij Tridentini, in die ipſi feſto recitatur, primùm in matrimonio quaſi monachi vitam egit, & niſi mortua vxore, Pictauorum epiſcopus creatus eſt. Quoto verò anno imperij Conſtantij ad epiſcopatum ſit euectus, non eſt facile coniecturâ colligere, cùm apud ſcriptores nihil de hac re memorię traditum reperiatur, niſi quòd ipſemet multis in locis indicat ſe factum fuiſſe epiſcopū, antequam pelleretur in exilium. maximè verò in libello, quem Conſtantio tradidit, de ſe ſic ſcribit: *Epiſcopus ego ſum in omnium Gallicarum eccleſiarum atque epiſcoporum communione, licet in exilio, permanens, & eccleſiæ adhuc per preſ-*
A *byteros meos communionem diſtribuens.* quo quidem loco conſtat etiam obiter hunc Hilarium noſtrum & epiſcopum poſt Ariminenſem ſynodum, quando librum eiuſmodi Seleucia reuerſus Conſtātio porrexit, ab eccleſia non receſſiſſe, nec ſolū clericos, ſed & preſbyteros ordinaſſe, per quos eccleſię communicaret. Quod longè ſecus eſſet, ſi teſtimonium D. Hieronymi iam à principio citatum, ad hūc Hilarium referri poſ-
B ſet. Nam poſt eandem ſynodum diaconus tantum receſſiſſet, nec per clericos communicaſſet, quos cùm non potuiſſet diaconus ordinare, non habuiſſet. Id igitur epiſcopi munus ita geſſit, vt à fidelibus ſummā laudem & gloriam cōſecutus ſit. ſemper enim ſe tanquam murum firmiſſimū Arianis oppoſuit, qui Occidentalem eccleſiā, quæ ritè patrum decretis regebatur, in ſuam ſenten-
C tiam captioſis verborum argutiis, vt ſcribit Sozomenus li. 3. cap. 12. pellicere conabantur. Sed inter cæteros Auxentius, Mediolanenſis epiſcopus, Valēs & Vrſatius ex Pannonia oriundi, impenſius laborabāt, vt huiuſmodi Arianorum opinionem, in eam eccleſiæ partem traducerent. Quorum conatus cum ex ſententia minimè ſucceſſiſſent, quod idē Hilarius & aliquot Occidentales,
D quidam etiam Orientales epiſcopi ſtudioſe præcauerent, imperatori Conſtantio, qui & ipſe fauebat Arianis, perſuaſerunt, vt Concilium mandaret conuocari, atque omnes cogeret damnationi, quæ aduerſus epiſcopos eſſet pronunciata, aſſentiri, & Athanaſio eiecto, aliam fidei doctrinā componere iuberet. Byterras igitur ex Imperatoris mandato conuenerunt epiſcopi. Petebant
E autem, vt priuſquā in Athanaſium ſubſcribere cogerentur, de fide diſceptarent. Sed Valens ſociíque eius potius Athanaſij damnationem extorquere cupiebāt, de fide certare non auſi. Itaque propter diſſidium partium diſſoluta eſt hæc ibi Synodus, & Mediolanum, vbi aderat Imperator, congregata. Quo itidem perrexit Hilarius, & qui cum illo ſentiebāt epiſcopi. Sed cùm etiam
F dolum deprehendiſſent & Athanaſiū non ob aliam cauſam damnati, quàm vt fides deſtrueretur, ipſius damnationi ſubſcribere nolentes, expulſi ſunt in exilium. Id ita eſſe teſtantur Sulpitius Seuerus lib. 2. Rufinus lib. 1. cap 10. Theodoretus lib. 2. cap. 15. & Sozomenus lib. 4. cap. 8. Nicephorus quoque lib. 9. cap. 33. tradit Hilarium à ſynodo Mediolānenſi in exilium eſſe proiectum. At Hieronymus in Catalogo ſcriptorum eccleſiaſticorum, ſcribit Hila-

cium fuiſſe relegatum à ſynodo Byterrenſi. Ipſe quoque Hilarius contra Conſtantium vitâ iam functum, id quodammodo videtur inſinuare, cum inquit: *Quibus* (intelligit Paulinum, Euſebium, Dionyſium, Rhodianum, & Luciferum, exilij comites, vt tradunt Rufinus li.1.c.20.& Sozomenus li. 4.c.8.*poſtea per factionem eorum pſeudo apoſtolorũ*(Saturnini quippe, Vrſatij & Valẽtis) *ad Byterrẽſem ſynodum compulſis, cognitionẽ huius hæreſeos obtuli. Sed hi timẽtes publicæ cõſcientia, audire ingeſta à me noluerunt, putantes ſe innocentiam ſuam Chriſto poſſe mẽtiri, ſi volẽtes neſcirent, quod geſturi poſtmodum eſſent ſcientes. Atque exinde toto ex eo tempore in exilio detentus ſum*. Hactenus ille. Veruntamen conijcere licet, vt vtroſque conciliemus, non Byterris, vbi fuit condẽnatus rectà profectum eſſe in exilium, ſed inde cum comitib. ſuis, Mediolanũ, quo ſynodus quam malignãtium ſynagogam appellat in lib. ad Conſtantium conueniebat: etiam adiiſſe, & libellũ Imperatori, quo ſua fides & aduerſariorum doli continebantur, obtuliſſe: *ſed*, vt ipſe contra Auxentium loquitur *cùm hoc myſterium impietatis diu occultatũ iam non taceretur, diceréque*, inquit, *fingi omnia, fidẽ negari, Deúmque atque homines illudi, iubeor de Mediolano proficiſci, cũ conſiſtẽdi mihi in ea inuito rege eſſet nulla libertas: quia*(vt in eadẽ epiſt. paulò antè refert) *damnatum quõdam me*(nempe Byterris)*à Saturnino, audire vt epiſcopũ non oporteret*. Damnationis autem tempus D. Hieronymus in Chronico notat ſub annũ Chriſti 360. Conſtãtij verò 20. cum quarto pòſt ſubſequente anno ſynodi apud Ariminum & Seleuciam celebratæ ſint. A quo tamen diſſentit Onuphrius, qui ſynodum Mediolanenſem ad annum 354. deſignat, Ariminenſem autem & Seleucianam ad annum 359. De exilij cauſa ſic Hilarius ipſe refert in libello quem exhibuit Conſtantio: *Exulo*, inquit, *non crimine, ſed factione, & falſis ſynodi nuntijs apud te Imperatorem pium, non ob aliquam criminum meorum cõſcientiã, per impios homines delatus*. Et in li. de Synodis, ſe expulſum narrat à Saturnino, Imperatore circumuẽto, ad quem videtur ſcripſiſſe duos illos libros de ſuo iniquo exilio, quòd fidem Nicænam defenderet, ob quam reſciſſam Imperatorem ipſum taxat, confidentérque redarguit. Quò verò pulſus ſit, non ſatis conuenit inter ipſos auctores. Nonnulli quippe delatum in Phrygiam ferunt. Theodoretus li.3.c.4. relegatum ſcribit in Thebaida Ægypto finitimã.

A Ipſe verò in li de Synodis videtur innuere ſe exulaſſe in Orientis partibus. Sed vbicunque locorum fuerit, toto triennio exulauit, vt ipſemet alicubi narrat. Quo tẽpore non is tamen ſuo defuit officio, ſed conuocatis epiſcopis Ægypti, vt tradit Sulpitius, rationem inueſtigabat Eccleſiæ componendæ & ad vnitatem reuocandæ. aut ad ſuos in Gallias epiſtolas mittebat, vt eos inde, quam ſemel iurauerant confirmaret.
B aut etiam libros cõponebat: nam: D. Hiero. in Chronico aſſerit Hilarium in exilio ſcripſiſſe libros de noſtra religione: (ſic enim appellare certum eſt, duodecim libros de Trinitate) atque idipſum teſtatur Hilarius li.10. cũ ait: *Loquimur exules per hos libros*. Librum etiam de Synodis in exilio compoſitum eſſe apparet ex ipſo fine, vbi ſic habetur: *mementote exilij mei in orationibus ſanctis, à quo me poſt expoſitionem huius fidei, neſcio an tam iucundum ad vos in domum Chri-*
C *ſti reuerti, quàm ſecurum eſt mori*. aut certè paulò ante ſynodum Ariminẽſem, ſic enim ſcribit ibidem: *Cùm comperiſſem ſynodos in Ancyra atque Arimino congregandas, exponenda vobis exiſtimaui & c*. Poſtquam verò tres annos integros aut circiter exulaſſet, reuocatus eſt anno Chriſti 164. vel, ex Onuphrij notatione, 359. & quarto exilij, non tam ſpeciali, quam generali iuſſione Imperatoris. Ipſe namque vicario & præſidi in ſynodo Seleuciana dederat in mandatis, vt
D omnes illuc epiſcopi euocarentur. Quod pluribus ſic refert Sulpitius lib. 2. Hiſtoriæ ſacræ: *Interim in Oriente, exemplo Occidentalium* (qui priùs eodem anno Ariminum conuenerant (*Imperator iubet cunctos ferè epiſcopos apud Seleuciam Iſauriæ oppidũ congregari* (ſic enim quod volebat cõtra fidem Nicænam, ſe conſequi poſſe confidebat ex altera ſynodo). *Qua tempeſtate Hilarius quartum iam exilij annum in Phrygia agens,*
E *inter reliquos epiſcopos, per vicarium ac præſidem, data euectionis copia, adeſſe compellitur, cum tamen nihil de eo ſpecialiter mandaſſet Imperator, iudices tantum generalem iuſſionem ſecuti, qua omnes epiſcopos ad Concilium cogere iubebatur, hunc quoque inter reliquos volentes miſcere, vt ego coniicio, Dei nutu,*
F *ita geſtum, vt vir diuinarum rerum inſtructiſſimus, cùm de fide diſceptandum erat, intereſſet. Is vbi Seleuciam venit, magno cum fauore exceptus, omnium in ſe animos & ſtudia conuerterat, ac primùm quæſitum ab eo, quæ eſſet Gallorum fides: quia tum Arianis praua de nobis vulgantibus, ſuſpecti ab Orientalibus habebamur, trionymam ſolitarij Dei*

unionem

vnionem ſecundum Sabellium credidiſſe, Sed expoſita fide ſua, iuxta ea quæ Nicææ erant à patribus conſcripta, Occidentalibus perhibuit teſtimonium. Ita abſolutus omnium animis, intra conſcientiã communionis, necnon etiam in ſocietatem receptus, Concilióque aſcitus eſt. Agi deinde cœptũ eſt, repertique prauæ hæreſis auctores, atque ab Eccleſiæ corpore auulſi. Confecta ſynodo, decreta ad Imperatorem legatio eſt, quæ geſta indicaret. Damnati quoque ad Imperatorẽ profecti, ſatis freti ſociorum viribus & principis ſocietate. Præterea, ne ſingula commemorem, narrat idem Sulpitius, Imperatorem legatis Catholicis, qui à ſynodo Ariminẽſi primi fuerant miſſi, vt quæ eſſet partiũ fides cognoſceret, circunuentis & per vim coactis, quod eſſent adoleſcẽtes parum docti minimeque experti, legatorũ Arianorum, qui ſenes & vafri ab eadem ſynodo præcucurrerant, communionem probaſſe, illóſque iuuenes ſubſcribere compuliſſe. deinde Præfecto Ariminum mandaſſe, vt conſcriptæ fidei cogeret omnes conſentire, & ſubſcriptionibus eandem profiteri, ſicque multos ingenij imbecillitate, aut timore, aut ſimulatè conſenſum aduerſariis præbuiſſe. ſed tamen re nondum confecta, ſynodũ, quæ bono cœpta fuerat initio, exitum fœdum habuiſſe, religioséque ſolutam eſſe ab omnibus, vt ait Hilarius epiſt. cõtra Auxent. Legatos autem illos, qui à ſynodo Seleucienſi paulò poſt venerant, etiam cõpuliſſe, exemplo Occidentalium prauam illam fidem recipere. Tandẽ rediens ad Hilarium (qui huic ſynodo Seleucienſi interfuerat, vt ipſe meminit aduerſus Conſtantium ſic inquiens: *In Chriſto non mentior, quia diſcipulus veritatis aſſiſto Orientalium in Seleucia ſynodo, vbi reperi tantum blaſphemorum, quantũ Conſtantio placebat.*) *Aderat*, inquit Sulpitius, *ibi tum Hilarius à Seleucia legatos ſecutus, nullis certis de ſe mandatis, opperiens Imperatoris voluntatẽ, ſi forſitan redire ad exilium iuberetur. Is vbi extremum fidei periculum animaduertit Occidentalibus* (qui Ariminum conuenerant) *deceptis Orientalibus* (in Seleucia cõgregatis) *per ſcelus vinci, tribus libellis publicè datis, audientiam regis popoſcit, vt de fide coram aduerſariis diſceptaret. Id verò Ariani maximoperè abnuere. Poſtremò quaſi diſcordiæ ſeminarium & perturbator Orientis, redire ad Gallias iubetur, abſque exilij indulgentia.* Hactenus Sulpitius. Reditum autem hunc in Galliam D. Hieronymus in Chronico, vt & Socrates lib. 3. cap. 8. notát ſub Iuliano, quem & ipſe Hilarius in libro quem Conſtãtio tradidit,

A teſtem exilij appellat. *Non leuem*, inquit, *habeo querelæ meæ teſtem, dominum meum religioſum Cæſarem tuum Iulianum, qui plus in exilio meo à malis contumeliæ, quàm ego iniuriæ pertulit.* Notant, inquam, ad annũ Chriſti 365. ſed iuxta ſupputationem Onuphrij. 362. & exilij 5. vt ipſe ſubindicat in libello aduerſus Conſtantium, quanquam Gregorius Turonenſis lib. de glor. Confeſſ. cap. 2.
B ſcribat Hilarium quarto exilij anno ad vrbem propriam eſſe regreſſum. Idque poſt Ariminenſem & Seleucinam ſynodos, vt idem Hieronymus ſignificat in dialogo aduerſus Luciferianos, cum inquit: *Tunc*, nimirum poſt illas ſynodos, *omnes Epiſcopi qui de propriis ſedibus fuerant exterminati, per indulgentiam noui principis, id eſt, Iuliani, ad eccleſias redeunt: tunc Hilarium de prælio reuertentem Galliarum eccleſia complexa*
C *eſt*. Cæterum Rufinus lib. 1. c. 30. & 31. narrat Euſebium Vercellenſem, & Hilarium Pictauienſem, priuſquam ad ſuos appuliſſent, Italiam viſitaſſe, & ſingulas quaſque Eccleſias abiurata infidelitate, ad ſanitatem tectæ fidei reuocaſſe: & velut magnifica quædam mundi lumina Illyricum, Italiam Galliáſque ſuo ſplendore ſic radiaſſe, vt omnes etiam de abditis angulis, hæreticorum tenebræ fugarentur, At verò Socrates lib. 3. cap. 8. ſcri-
D bit Hilarium, ante Euſebij aduentum, Epiſcopos tum in Italia, tum in Gallia Catholicæ fidei dogmatis diligẽter erudiuiſſe. *Etenim*, inquit, *prius ab exilio reuerſus, ante illũ ad ea aduentauit loca.* Cui aſſentitur Sozomenus lib. 5. cap. 12. Quos poſtea ſecutus eſt Nicephorus lib 10. cap. 17. vtrumque tamen & fidem ſtrennè propugnaſſe, & quæ vel eſſent fugienda vel expetẽda, docuiſſe nar-
E rant, ſed Hilarium, tanquam diſertum, Euſebio cæteriſque in huiuſmodi viſitatione Eccleſiarum & fide patrum reformanda, præferunt, maxime verò Rufinus, qui lib. 2. c. 31. ait: *Niſi quod Hilarius rem diligentius & aptius procurabat.* Ad Gallias ergo reuerſus in eam curam & ſtudium totus incubuit, vt ab Arianis miſerè deceptos, in viã reduceret, infirmos in fide ſtabiliret, & quid de Deo ſentiendum doceret. Quod idem Sul-
F pitius lib. 2. pluribus explicat, ita ſcribens: *Verùm vbi Hilarius permenſus eſt orbem penè terrarum, malo perfidiæ infectum, dubius animi & magna curarum mole æſtuans, cùm pleriſque videretur non ineundam cùm his communionem, qui ſynodum Ariminenſem recepiſſent, optimum factu arbitratus, reuocare cunctos ad emendationem & pœnitentiam frequentibus intra Gallias concili-*

liis, atque omnibus ferè epiſtolis de errore profitentibus, apud Ariminum geſta condemnant, & in ſtatum priſtinum Eccleſiarum fidem reformant. Reſiſtebat ſanis conſiliis Saturninus Arelatēſium Epiſcopus, vir ſanè peſſimus, & ingenio malo prauóque: verùm etiam præter hæreſis infamiam, multis atque infandis criminibus cōuictus, Eccleſia eiectus eſt. Ita partium vires amiſſo duce fractæ. Atque hæc quidem, vt Sulpitius tradit, Hilarius Eccleſiæ Gallicanæ, quam piaculo hæreſis liberauit, præſtabat. Cui tandem munere diuino cōceſſum eſt, obire diem ſuum in patria, anno ſexto poſtquam ab exilio redierat, vt refert idem Sulpitius: ídque indicat D. Hieronym. in Chronico, Chriſti videlicet 372. ſecundùm Onuphrij notationem 368. Valentiniani & Valentis Impp. quinto Idibus Ianuarij, quo die feſtum eius celebratur, vt habetur apud Bedam, Tom. 1.

Idibus Hilario Pictauæ militat vrbis
Plebs deuota, ſuo paſtor quam fulſit honore.

Id enim præcipuè facere par eſt Pictauorum incolas. Nec ſunt audiendi, nedùm certè credendi, qui vt Eccleſiis Chriſtianorum, imò & religioni diuíſque detrahant, non verentur commētum fingere, ſcriptíſque mandare, in templo, quod Pictauis Hilario ſacrum eſt, imaginibus Sanctorum, ex ipſius inſtituto, locum non eſſe. Nam & ſunt quàm multæ & pulcherrimæ poſitæ, quibus & honos debitus impenditur, cultúſque ex Eccleſiæ ſtatuto & perpetua traditionis conſuetudine exhibetur. Tranſlationis verò feſtum, cuius meminit Petrus Damianus in Sermone quem infrà locauimus, agitur 26. Iunij. Quot autem vixerit annos Hilarius, incertum eſt. Sed aliquando mortem appetiit, vt lib. de Synodis, cùm ait: *Neſcio an tam iucundum ad vos ab exilio in domum Chriſti reuerti, quam ſecurum eſt mori.* Atque martyrium deſideraſſe in libello aduerſus Conſtantium, ſic inquiens: *Atque vtinam illud potius, omnipotēs & vniuerſorū creator, ſed vnius Domini noſtri Ieſu Chriſti Pater, ætati meæ, & tempori præſtitiſſes, vt hoc cōfeſſionis meæ in Te atque Vnigenitum tuum, miniſterium Neronianis Decianíſque temporibus expleſſem, &c.* Hic igitur Epiſcopus multis donorum virtutibus enituit. Nam fuit moribus lenis, & placidus, fide & religione conſtans, in docendo & perſuadendo commodiſſimus, in ſcribēdo eruditus, in dignoſcendis hæreticorum impoſturis & verſutiis acutus. Quas ingenij dotes illi tribuunt Rufinus lib. 1. cap. 31. Socrates lib. 3. cap. 13. virum enim appellat

A vitâ & doctrinâ diuinum. Nicephorus lib. 9. c. 16. *Eodem,* inquit, *tempore & loco Hilarius viguit, vir diuinus, qui cum Martinus fugeret, eandem ſuſtinuit fortunam, quippe qui eodem cum illo ardore in fidem ferretur.* Hæc ille. Tam verò procul fuit D. Hieronymus, vt, quod à nonnullis proditum eſt, charta dentata tractauerit Hilarium, odioſéque perſtrinxerit, vt nuſquam citet, citat autem ſæpiſſime, ſine præfatione honoris.
B Nam, vt iam monuimus, in epiſt. ad Marcellam, ait: *Tantum virum, temporibus ſuis diſertiſſimum reprehendere non audeo, qui & cōfeſſionis ſuæ merito & vitæ induſtria, & eloquentiæ claritate vbicūque Romanum nomen eſt, prædicatur.* ſic & vbique ferè laudatum citat. Auguſtinus quoque frequenter Hilarij quaſi veteris ſcriptoris cum veneratione recordatur. Modò namque beatum, modò
C ſanctum, modò venerabilem Catholicum diſputatorem appellat. Lib. 6. de Trinit. ſic commendatum teſtem nominat: *Non mediocris,* inquit, *auctoritatis in tractatione ſcripturarū & aſſertione fidei vir extitit Hilarius.* & lib. 1. contra Iulianum Pelagium: *Eccleſiæ Catholicæ aduerſus hæreticos acerrimum defenſorem, venerandum quis ignorat Hilarium Epiſcopum Gallum?* idem paulò
D poſt: *Hunc virum tanta in Epiſcopis Catholicis laude præclarum, tanta notitia famáque conſpicuum, de peccato originali aude* (Iulianum alloquitur) *ſi quid tibi frontis eſt criminari.* prçterea, lib. 2. *Catholicus loquitur, inſignis Eccleſiarum doctor, Hilarius loquitur.* Quid commendatius, quid honorificentius dici poteſt? Verum enimverò non integritas viri, nec ſanctitas vitæ prædicatur tan-
E tùm, ſed etiam eloquentia & grauitas in tractandis ſcripturis ſummis in cœlum laudibus extollitur ab antiquis ſcriptoribus. D. Hieronymus huiuſce rei fideliſſimus æſtimator de eius dictione tale profert iudiciū in epiſtola ad Paulinum de inſtitutione Monachi: *Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur, & cum Græciæ floribus adornetur, longis interdū periodis inuoluitur, & à lectione ſimpliciorū fratrum procul eſt.* & in præfa-
F tione ſuper epiſt. ad Galat. Latinæ eloquentiæ Rhodanus ab eodem appellatur. Sozomenus lib. 2. c. 14. ita commēdat: *Hilarius propter ſingularem patrij ſermonis & eloquentiæ præſtantiam, magna in laude fuit.* idem lib. 5. c. 12. *Vir erat Hilarius Latina lingua diſertus.* Nicephorus lib. 10. c. 17. addit, *& Græca.* Quod attinet ad ſermonem Latinū, peculiari quodā genere loquēdi videtur vſus, cuiuſmodi ferè ſemper habuerūt Galli.

Licet

Licet enim videre, quàm, præter hũc, fuerit eodem ſeculo elaboratus Sulpitius, cuius ſępius hîc mẽtionem fecimus. quàm grandis & operoſus nuper Budeus, quàm ſublimes & affectati aliquot etiam huius æui ſcriptores Galli, quos ægrè intelligas, niſi ſrequenter legeris, & aſſuetudine legendi tibi familiares efficias. Interim tamen notátur in Hilario voces nonnullæ, quibus præter loquendi conſuetudinem videtur vſus, vt diſproficit, pro degenerat, ſiue in peius proficit: Rheumam dixit pro rheumate, paſcham & mamnam: rurſus Diapſalma Diapſalmæ, & Diapſalmá Diapſalmatis. Zabulus pro diabolo non apud ipſum modo reperitur. Notantur etiam aliquot ſolœciſmi: ſed cum ſoleant nonnunquam & eruditiſſimis obrepere, non mihi videntur hic repetendi. Porrò quod attinet ad literas Græcas, ęas tenuiter attigit, ſicut ſcribit D. Hieronymus in epiſtola ad Marcellam. cuius verba hîc quoque ſubijciam: *Græcarum*, inquit, *literarum quandam aurulam ceperat, ſed Heliodori Presbyteri, quo ille familiariter vſus eſt, ex quo ea quæ intelligere non poterat, quomodo eſſent ab Origene dicta quærebat. Qui quoniam in hoc Pſalmo* 126. *commentarium Origenis inuenire non potuit, opinionem magis inſinuare ſuam, quàm inſcitiam voluit confiteri: quam ille ſumptam claro ſermone diſcernit, & alienum errorem diſertius ſecutus eſt.* Quibus quidem verbis vt odiosè tractat Heliodorum, ita quoque patrocinãs Hilario, videtur quodammodo perſtringere, niſi vel ipſo Hieronymo teſte probaremus, tantum virum vſque adeo non fuiſſe rudem in interpretãdis ſcripturis, vt ex alieno iudicio pepẽderit: & linguæ Gręcæ tam ignarum, vt non potuerit ipſe deprehẽdere ſenſum ex Origene, cum multa alias ex eodem Origene à Græco in Latinum ita traduxerit, (ea ſunt Hieronymi verba in epiſtol. ad Pammachium) *vt captiuos ſenſus in ſuam linguam victoris iure tranſpoſuerit.* Præterea, quoties Hieronymus ipſe arguebatur, quod quædam verteret ex Origene, ſemper prætendebat auctoritatem Hilarij, vt ſibi licere, quod ille feciſſet, oſtenderet. Idipſum videre eſt in epiſt. aduerſus Vigilantium, cum inquit: *Si hoc crimen eſt, arguatur & confeſſor Hilarius, qui Pſalmorum interpretationem, & homilias in Iob ex Origenis libris, id eſt, ex Græco in Latinũ trãſtulit.* & in prętatione ſuper Michæam. *Sed & Hilarius noſter furti reus ſit, qui in Pſalmos quadraginta fermè millia verſuum Origenis, ad ſenſum verterit.* ſic & alias ſæpe. Hæc

A autem non ideo dicta ſint, vt contra Hieronymum patrocinemur Hilario, illiúſque auctoritati pro huius commẽdatione detrahamus: ſed vt hunc ipſum eodem auctore linguæ Græcæ tam inſcium non fuiſſe, quin per ſe poſſet Origenis ſenſum elicere, demonſtremus. At literarum Hebraicarum omnino rudem fuiſſe, non ſolum probari poteſt eiuſdem Hieronymi teſtimonio ad B Marcellam, vbi ſermonis Hebraici merito reprehendit ignorantiam, (etiam ſi nihil ad Hilarium, qui ſemper ſecutus eſt verſionem Septuaginta, pertinere videatur) verumetiam ex ipſius Hieronymi ſcriptis in Geneſim de traditionibus Hebræorum, annotationibus, & ex epiſt. quadam ad Damaſum. quibus in locis oſtendit Hilarium nonnullas dictiones Hebræas perperam intellexiſſe & vertiſſe. Hactenus igitur de C Hilariana dictione, loquendi phraſi, & linguarum peritia dictũ ſit. Nunc paucis quid in genere libris à ſe cõpoſitis effecerit, poſtea de ſingulis plura notabimus. Socrates igitur lib. 3. cap. 8. ſic eius libros omnes commendat: *Hilarius, vtpote diſertus, libris Latino ſermone conſcriptis conſubſtantialis dogma explanauit, iiſdémq; tum illud ipſum confirmat abũdè ſatis, tum opiniones Arianorum penitus labefactauit.* Id etiam teſtatur Sozomenus cum lib. 5. cap. 12. ſic ait: *Hi-* D *larius libros ſanè valentes ad dogmata Arij oppugnanda ſcripſit.* Et Nicephorus lib. 9. c. 16. *Hic de fide & aduerſus eos qui alienas à ſana doctrina afferrent opiniones, libros ad perſuadendum valde vtiles condidit.* & lib. 10. c. 17. *Libros pleróſque Romanis cõſcripſit, qui cum Arij opinionem refellant, tum conſubſtantialis ſentẽtiam grauiter confirmant.* Id vero præſtabit ex ſingulorum catalogo E & velut indice demonſtrare.

PRIMVM igitur (vt vnumquemque librum ordine referam quo ſcriptus eſſe videtur) de Trinitate libros duodecim compoſuit dum exularet, vt iam notauimus, in quibus, ait D. Hieronymus epiſtol. ad Romanum oratorem, *duodecim Quintiliani libros & ſtylo imitatus eſt & numero.* Non quod in omnibus ita cohatus ſit Quintilia- F num æmulari & referre, vt omnino ſimilis ordine, phraſi, cæteriſque loquendi modis fieret: ſed quod pręter librorum numerum eam curam in dicendo adhibuerit, vt redderet aut exprimeret illam neſcio quam ſubtilitatis affectationem, quæ ipſi Quintiliano quodammodo peculiaris eſt. Nam hoc vno opere voluit Hilarius abſolutum artis ſuæ ſpecimen edere, & quantum inge-

nio, doctrina, rerúmque omnium ſcientia valeret, oſtendere ſtuduit: lucem quoque pleriſque locis apud Ioannem & Paulum, quæ multum habebant obſcuritatis, attulit, & accuratè expoſuit. Quemadmodum autem elaborata eſt oratio, Græciæ floribus adornata, longíſque interdum periodis inuoluta, (ad iſtos quippe libros hæc ad Paulinum D. Hieronymi verba ſunt referēda, ſicut & quæ ſcripſit Rufinus lib. 1. c. 31. cum narrat Hilarium libros de fide nobiliter cōſcripſiſſe:) ſic argumentum eſt amplum & ſublime, túmque nouum nec vulgare: primus enim Latinorum ſcripſit & eloquentiæ ſuæ gladium ſtrinxit in Arianos. Quare verò ſcripſerit & aggreſſus ſit veſanam hāc hęreſim, ipſe rationem reddit lib. 6. his verbis: *Ac mihi quidem præter ſtudij mei atque officij neceſsitatem, qua hoc Eccleſia Epiſcopus prædicationis Euangelicæ debeo miniſterium:* C *tamen eò propenſior cura ad ſcribendum fuit, quò magis plures periculo infidelis intelligentiæ detinebãtur, vberius gaudium conſectans ex ſalute multorum, ſi cognitis ſacramentis perfecta in Deum fides impia humanæ ſtultitiæ inſtituta desererent, & ſe Deo redderent, hæreticis repudiatis.* Hæc Hilarius.

Secundo loco numerandus venit, eiuſdem fermè argumenti liber de ſynodis, quem in Latinum è Græco vertit ad ſenſum, *quoniam*, vt eodem ipſe teſtatur, *ad verbum expreſſa tranſlatio afferat plerumque obſcuritatem, dum cuſtodita verborum collatio eandem abſolutionem non poteſt ad intelligētiæ ſimplicitatem cōſeruare.* Miſit autem ad Epiſcopos Galliarum, vt tradit Hieronymus in catalogo: *omnéſque fides* (ſic habet Hilarius) *quæ poſt ſanctam Nicænam ſynodum diuerſis temporibus & locis editæ ſunt, cum ſententiarum omnium atque etiam verborum additis expoſitionibus deſtinauit.* Idque dum adhuc eſſet in exilio, vt ex fine libri iam indicauimus: & ante ſynodum Ariminenſem, quam nōdum cōgregatam meminit. Quanquam non amplius exularet in Orientis partibus, *vbi*, inquit, *continebar:* necdum eſſet in exilio, *ad quod*, ait, *Saturninus me detruſerat:* loquitur enim de re præterita. Sed fortaſſe iam reuerſus, Seleuciæ vel Cōſtantinopoli degebat, aut per Italiam, quæ ab Arianis eſſent deprauata reſtituebat. Huius autem operis mentionem infert idem Hieronymus in epiſt. ad Florentium, cum inquit: *Et prolixum valde de Synodis librum ſancti Hilarij, quem apud Treuiros manu mea ipſe deſcripſeram, vt transferas peto.*

Deinde, ſcripſiſſe videtur librum ad

A Conſtãtium, etiam dum exularet, necdum rediiſſet in Gallias. rogat enim ipſum Imperatorem, vt Epiſcopos, qui tenerentur in exilio, iuberet ad ſedes ſuas remeare, edictóque caueret, ne poſtea iudices, quibus prouinciarum adminiſtrationes erant creditæ, vi compellerent inuitos, vt ſe ſubijcerent iis qui non ceſſabant adulterinæ doctrinæ ſemina ſpargere.

B Poſtea ſequitur libellus, quem ipſe Conſtãtio tradidit, de quo Hieronymus in catalogo: *Eſt*, inquit, *eius ad Cōſtantium libellus, quem viuenti Conſtantinopoli porrexerat:* audientiam quippe poſtulās, vt de fide (quam toto hoc libello docet non eſſe mutandam, & de nouo quaſi annuam aut menſtruam ſcribendam) præſente ſynodo cum aduerſariis, quorum miniſterio exulabat, ita diſſereret, vt ad confeſſionem falſorum quæ geſſerant, adduceret. Sed non fuit admiſſus, nec de hac re auditus, imò quod diceretur ſchiſmata facere inter Orientales, in Gallias remiſſus eſt. Quod inſinuat D. Hieronymus in Chronico: *Hilarius*, inquit, *cum apud Conſtantinopolim librum pro ſe Conſtantio porrexiſſet, ad Gallias rediit.*

Præterea librum tertium aduerſus eundem Cōſtantium iam vitâ functum edidit, quod etiam indicat Hieronymus in catalogo, cum ait: D *Eſt & alius in Conſtantium liber, quem poſt mortem eius ſcripſit.* Idque poſt reditum ab exilio, cum Hilarius ipſe dicat eodem, ſe quinto abhinc anno à communione quorundam ſeparaſſe, nec iniuriam queri, quæ ad tempus diſſimulauerit recentem. & poſt Seleucianam ſynodum, in qua ſcribit ſe tantum blaſphemorum reperiiſſe, quantum Cōſtantio placebat. E Durius autem inuehit in ipſum Imperatorem, qui ſe fautorem hæreſis Arianæ præbuiſſet, ita vt Antichriſtum, ſceleſtum, lupum ſub ouinâ pelle, magna conſtantiâ vocet & redarguat: quod clàm & ementitæ veræ religionis nomine, fidem & religionem oppugnaret, non verò palàm, vt Nero vel Decius, quod mitius ferendum eſſet. *Pugnamus*, inquit, *contra perſecutorem fallentem, contra hoſtem blãdientem, contra Cōſtantium* F *Antichriſtum, qui non dorſa cædit, ſed ventrem palpat: non proſcribit ad vitā, ſed ditat ad mortem: non trudit carcere ad libertatem, ſed intra palatium honorat ad ſeruitutem, &c.* quo ferè modo loquitur Gregorius Nazianz. in 1. Orat. contra Iulianum.

Adhæc iungitur epiſtola (librum elegantem appellat Hieronymus in Catalogo,) contra Arianos, vel Auxentium Medio-

lanen-

A lanenſem Epiſcopum, quem hæreticum conuincit, eiúſque deteſtatur errores, & Epiſcopos Galliarum, ad quos mittitur, ne ſe miſceant aut communicent huic, qui fidem negaret, hortatur. Scripta verò fuit poſt ſynodum Ariminenſem, cuius in eadem meminit, quámque religioſè ſolutam eſſe ab omnibus aſſerit. Huic ſubijcitur eiuſdem Auxentij epiſtola ad Valentinia- B num & Valentem Impp. apud quos ſe purgare, fidémque verbis fallacibus profiteri, & Hilarium accuſatoris perſonam non habere, quod ſemel eſſet depoſitus & damnatus, refellere conatur.

Edidit præterea commentarios in Matth: hoc enim titulo notauit Hieronymus in catalogo. Alij Canonem maluerunt inſcribere, ob id fortaſſe, quòd carptim titulos aliquot exponat, cenſéntque ex Origene C vertiſſe Hilarium: ſed cum nullum afferant auctorem, aut rationem probabilem, diiudicent alij doctiores.

Extant porrò eiuſdem in Pſalmos quidam commẽtarij, iuxta lxx. editionem: nempe in primum & ſecundum, à quinquageſimo primo vſque ad ſeptuageſimum, (Hieronymus in catalogo notat tantum vſque ad ſexageſimum ſecũdum) & à centeſimo decimooctauo, vſque ad finem, niſi quòd vitio temporum finis operis vel detritus vel auul- D ſus non reperitur in exemplaribus ſcriptis. Sunt qui aſſerant D. Hilariũ edidiſſe tractatus in totum pſalterium. Atque in expoſitione tituli in Pſal. 59. liquidò conſtat eum ſcripſiſſe in Pſal. 44. ait enim ipſe: *Sicut in eo Pſalmo, qui primus in his qui immutabuntur eſt ſcriptus oſtendimus, cum dicitur: Audi filia, & vide, &c.* Sed vtcumque ſit, multis E in locis affirmat D. Hieronymus hanc Pſalmorum explanationem eſſe tranſlatam ab Hilario ex Origenis commentariis in Pſalterium, *ex quibus*, ait in epiſt. ad Pammachium, & in præfatione in Michæam, *quadraginta fermè millia verſuum tranſtulit.* & alibi: *Sufficit in præſenti nominaſſe Hilarium cõfeſſorem, qui in Pſalmos tractatus plurimos in Latinum vertit è Græco: nec aſſedit literæ dormitãti, & putida xyſtorum interpretatione* F *ſe torſit, ſed captiuos ſenſus in ſuam linguam victoris iure tranſpoſuit.* Deinde cum Ioannes Hieroſolymitanus eum argueret, quòd Origenem in Latinum verteret, hanc cauſam prætexuit in epiſtol. ad Theophilum: *Hoc*, inquit Hieronymus, *non ſolus ego feci, ſed & confeſſor Hilarius fecit: & tamen vterque noſtrum noxia quæque detruncans, vtilia tranſtulit.* ſic & alias ſæpe, vt iam paulò ante

A notauimus. Anteà reperiebatur inter eiuſdem opera, quædam epiſtola ad Abram filiam (in ſcripto codice Germanenſium, vbi habetur poſt vitam D. Hilarij, legitur Apram) Quæ quoniam nihil Hilarij prorſus habere, ſed potius à Fortunato qui vitam deſcripſit, conficta videtur. hanc ideo poſt finem eius commentationis quam de vita & miraculis Hilarij, cui ſubſcriptã lib. B 1. indicauerat, ſubiecimus: & huic hymnũ, qui fortaſſis eiuſdem eſt auctoris, non verò Hilarij: licet Hieronymus in præfatione epiſt. ad Galat. teſtetur Hilarium carmen hymnorum edidiſſe. Ipſi quoque nonnulli tribuunt de ligno crucis hymnum, cuius initium, *Pange lingua glorioſi prælium certaminis.* & alterum de S. Ioanne Baptiſta, qui incipit: *Vt queant laxis.* Legebatur priùs & Hilarij nomine quidam liber, de C vnitate Patris & Filij. & alter nuper additus, de eſſentia Patris & Filij. Quos cum ita diligenter euoluiſſemus, vt tãdem perſpicuum fieret non eſſe noua opera Hilarij, ſed rapſodias ex libris ipſius excerptas, ſatis habuimus locos librorum ex quibus huiuſmodi centones cõſarcinati ſunt, ad finem operum breuiter indicare: vt ſi quis velit in vnum recolligere, aut eo modo quo paginas, columnas & lineas notauimus legere, D non ſtet per nos: quin ſuo potiatur deſiderio, nec opus ſit interim repetitione volumen & lectorem onerare. Atque hæc ſunt Hilarij, quæ nunc extant, opera.

Pleraque eáque autographa, anno Domini 1563. ab impiis combuſta fuerunt Pictauii.

SED adhęc memorãtur alia eius ſcripta, vetuſtate vel hominum iniuriâ deperdita, quæ tamen paucis indicabimus: vt ſi fortè quis inueſtigandis veterum libris tantos reperiat theſauros, eruere & in apertam lu- E cem producere ad Eccleſiæ commoditatem non pigeat. Homilias igitur ſiue tractationes in Iob ex Origene vertiſſe refert D. Hieronymus aduerſus Vigilantium, & ad Pammachium: meminit etiam in catalogo ſcriptorum D. Auguſtinus lib. 2. contra Iulianum ex iiſdem Homiliis teſtimonium profert aduerſus Pelagianam hæreſim, quod & hîc & inſeremus, vt quaſi de opere F toto guſtum aliquem demus. *Tanta*, inquit, *& tam admirabilis in nos miſericordia Dei bonitas eſt, vt per quem in Adæ offenſa generoſitatem primæ & beatæ illius creationis amiſimus, per eum rurſum id quod amiſimus, obtinere mereamur. tunc enim diabolus inuidens nocuit, nunc autem cum nocere nititur, vincitur. Mouet enim per infirmitatem carnis noſtræ omnia poteſtatis ſuæ tela, cum ad laſciuiam accendit, cum ad ebrietatem illicit,*

*cùm ad odia ſtimulat, cum ad auaritiam pro-
uocat, cum ad cędes inſtruit, cum ad male-
dicta exacerbat. Sed cum per infirmitatem
animi horum omnium ſurrepentia incentiua
reperiuntur, emundamur à peccato per huius
victoria gloriam. dictum enim ita eſt: Aut
quomodo ſe emundabit natus ex muliere?
Quia non extante hoſte, non erit bellum,
ceſſante deinde bello, victoria deerit. Colli-
dentium autem aduerſus nos vitiorum victo-
ria non adepta, non erit emendatio vlla vitio-
rum: quia his inſidiis corporis noſtri pirata
victo, colluctantium aduerſus nos paſſionum
concertatione purgamur. Memores igitur &
conſcij illa ipſa corpora noſtra omnium vitio-
rum eſſe materiem, pro qua polluti & ſordidi,
nihil in nobis mundum, nihil innocens obti-
nemus, gaudeamus nobis eſſe hoſtem in cuius
concertatione quodam concertationis noſtræ
bello dimicemus.* Hactenus Hilarij fragmen-
tum ex commentariis in Iob.

Scripſerat commentarios in Canticum
canticorum, vt indicat Hieronymus in
catalogo, ſed ex aliorum relatione: negat
enim ſe vidiſſe.

Deſideratur liber quem ediderat aduer-
ſus præfectum Saluſtium, ſic enim ab ipſo
Hieronymo nuncupatur in catalogo: ſed
in epiſtol. ad Romanum oratorem, notat
hoc titulo, Aduerſus Dioſcorum medicum,
narrátque Hilarium eo in libello quid in
literis poſſet, oſtendiſſe.

Nec reperitur liber ſcriptus aduerſus
Valentem & Vrſatium, in quo ſynodi Ari-
minenſis & Seleucienſis hiſtoria contine-
batur, vt tradit idem Hieronymus in ca-
talogo: niſi fortè libro de Synodis ſit ad-
mixtus.

Vbi D. Hieronymus in Apologia aduer-
ſus Iouinianum enumerauit aliquot aucto-
res, qui de impari numero ſcripſerunt, ſub-
iungit: *Quorum Hilarius de ſeptenario, id
eſt, de impari numero diſſerẽs, qua & quanta
dixerit ad Fortunatum, liber illius teſtimonio
eſt.* Ex quo ſanè loco Marianus Victorius
in annotationibus, quas edidit in epiſtolas
Hieronymi, Hilarium huiuſmodi librum
ſcripſiſſe, his rationibus probat: *Extat*, in-
quit, *Cypriani nomine hic liber ad Fortuna-
tum inſcriptus. Verum non Cypriani, ſed
Hilarij eſſe, cum ex ſtylo, tum etiam ex hac D.
Hieronymi conſtat auctoritate. Præter quod
Hilarij amicum Fortunatum fuiſſe, Hilarí-
que ex præmortua ante ſacros ordines vxore,
filia vitam illum ſcripſiſſe, libro adhuc extan-
te, omnes nòrunt. Quidam huius imperitus
hiſtoria, Cyprianus, pro Hilario ſubſtituerat.*

A Quæ quidem Mariani coniecturæ Iacobo
Pamelio in Cypriani librum de exhorta-
tione martyrij, non ſatisfaciunt: ſed ipſe
contrà, & Pōtij auctoritate, qui D Cypria-
ni, cuius fuerat diaconus, vitam deſcribẽs,
genuinum eſſe librum Cypriani cõfirmat,
& his argumentis probat: *Quid*, ait Pame-
lius, *obſtat, quò minus & Hilarius librum ad
quendam Fortunatum ſcripſerit? Certè ſty-
B lus totius libri prorſus alienus à ſtylo Hilarij,
& tam refert Cyprianum, quàm cuiuſquam
alterius libri. Deinde ſcriptura prorſus eodem
modo hoc libro citantur, quo alibi.* Tandem
(vt paucis finiam) ex ſententia Martini
Lypſij concludit Pamelius in eo Hierony-
mi loco, non quorum Hilarius, ſed Cypria-
nus eſſe reponendum: præſertim etiam
cùm aliquot exemplaria manuſcripta, qui-
bus ſe vſum teſtatur, vno conſenſu librum
C hunc Cypriano aſcribant. Et hoc eſt diuer-
ſum vtriuſque iudicium: Viderint alij, quid
poſt tam doctos viros ſenſerint, cuíque illo-
rum calculum adiecerint. Sed ſi conſtet
Hilarium huiuſmodi librum ſcripſiſſe, ni-
hil tamen eius tunc aliud de numeris extat,
quàm quod habetur in prologo Pſalmo-
rum, & in Pſalmum 118. ad hunc verſum:
Septies in diem laudem.

Quidam aſſerunt librum edidiſſe contra
ſynodum Mediolanenſem: quanquam nec
D ipſe nec quiſquam veterum prodat.

Eum verò ſcripſiſſe multas epiſtolas ad
aduerſos, vel ex eo perſpicuum eſt, quod
Sulpitius Seuerus lib. 2. Hiſtoriæ ſacræ,
refert Hilarium ſuis epiſtolis errores con-
demnaſſe, iiſdémque in priſtinum ſtatum
Eccleſiarũ fidem reformaſſe. Ipſe quoque
in libro de Synodis, ſignificat ſe frequen-
ter ex plurimis Romanarum Prouincia-
E rum vrbibus literas ad Galliarum Epiſco-
pos miſiſſe, quibus innueret Occidentali-
bus, quid cum Orientis Epiſcopis ſentien-
dum eſſet. Atque hæc de ſingulis operibus
dicta ſufficiant.

CÆTERVM, quamuis Hierony-
mus ad Lætam de inſtitutione filiæ, teſte-
tur ſine vlla erroris ſuſpicione Hilarij li-
bros legi poſſe, cùm ait: *Hos inoffenſo de-
F currat pede*, tamen quoniam ipſe ferè pri-
mus inter Latinos aggreſſus eſt hæreti-
cos, &, vt dicitur, glaciem ſcidit viamque
aperuit per quam ad ſcripturarum inter-
pretationem eſſet deueniendum, alicubi
videtur non tam errore obſtinato, quàm
incuria fortaſſe, fidei æſtu, aut alia neſcio
qua occaſione lapſus eſſe, aut aliquid in-
commodè ſenſiſſe, quod poſtea non pro-
bauit

bauit Eccleſia: imò quòd hæretici non intelligentes, aut aliter interpretantes quàm dictorum virtus poſtularet, aut ſaltem non diſcernentes, qua de cauſa, quibus perſonis, quóue tempore ſcriptum ſit, in ſui praui dogmatis aſſertionem conuertunt, Catholicíſque obijciunt: Ideo commodum fore viſum eſt, ſtudioſíſque non ingratum, ſi notatis paginis, columnis & lineis huius editionis, locos ſuſpectos & cum cautione legendos hîc indicaremus, & ſingulorum vel benignam Scholaſticorum excuſationem, vel genuinam piámque veterum interpretationem ſubijceremus: non quòd velimus ſanctiſsimi viri ſinceram pietatem aliqua ex parte obſcurare, aut ſuſpectam reddere, verùm ne poſtea lector in huiuſmodi ſcopulos impingens, diutius hæreat, aut in diuerſum deductus de vero ſenſu periclitetur: ſed habeat quò tutus euadat, & citra periculum in tranquillum portum ſe recipiat.

Igitur lib. 10. de Trinitate, videtur oſtendere nullum in Chriſto fuiſſe mortis metum. Cuius verba ſic incipiunt, col. 200. lin. 39. *Si fortè erunt qui exiſtimabunt, conſtituant cui rei exiſtiment mortem fuiſſe terribilem, ſpiritui an corpori.* & quæ ſequuntur, pluribus enim de hac re diſputat: ex quibus tandem hoc confici poteſt argumentum: Si Chriſtus mortem formidaſſet, aut ſpiritus aut corporis cauſa timuiſſet. At neutrum illorum euenit. Nam ſecundùm ſpiritum mortem appetebat, tantum abeſt vt timeret: ſecundùm corpus etiam non poterat metuere, cum ſciret ſe habere carnem impatibilem (quoad diuinitatem videlicet.) Quam ſententiam Petrus Lombardus, lib. 3. Sentent. diſtinct. 15. ita benignè interpretatur, vt dicat Hilarium Chriſto non ademiſſe ſenſum timoris aut doloris, ſed eam cauſam timendi aut dolendi, quæ in nobis eſt ex peccato: non autem in Chriſto niſi vltrò & ex libera voluntate. Quæ quidem ſolutio valebit etiam in Pſalm. 53. ad verſum: Quoniam alieni inſurrexerunt aduerſum me. vbi ſcribit Hilarius, col. 700. lin. 13. *Hinc illud eſt quod eſuriuit, ſitiuit, dormiuit, laſſatus eſt.* Et in Pſalm. 68. col. 816. lin. 54. *Vniuerſarum itaque humanarum paſsionum ſorte perfunctus, ſecundùm ſuſceptas infirmitates loquitur & dolet, &c.* Alij verò ſic in his locis excuſant Hilarium, non quòd non errauerit, ſed, inquiunt, quoniam illius opinionis vitium virtute confeſsionis aboleuit, ſic ſuſtinet reprehenſionis ſtylum; vt non patiatur detrimenta meritorum.

Canone 1. in Matth. dum putat vnum errorem oppugnare, in alium ſe deuolui non ſentit, docens Ioſeph virum Mariæ ex priore coniugio liberos ſuſcepiſſe. ſic enim ſcribit, col. 467. lin. 43. *Verùm homines prauiſsimi hinc præſumunt opinionis ſuæ auctoritatem, quòd plures Dominum noſtrum fratres habuiſſe ſit traditum. Qui ſi Mariæ fuiſſent, & non potius Ioſeph ex priore coniugio ſuſcepti.* In qua quidem ſententia fuerunt etiam plerique veterum. Quibus in primis aduerſatur D. Hieronymus lib. 2. comment. in Matth. verúmque huius loci ſenſum ſic explicat. *Quidam fratres Domini de alia vxore Ioſeph filios ſuſpicantur, ſequentes deliramenta apocryphorum, & à quadam Eſcha muliercula confingentes. Nos autem, ſicut in libro, quem contra Heluidium ſcripſimus, continetur, fratres Domini non filios Ioſeph, ſed conſobrinos Saluatoris. Mariæ liberos intelligimus materteræ Domini, quæ eſſe dicitur mater Iacobi minoris. Hunc poſtea ſecutus eſt D. Auguſtinus, vt habetur Serm. 14. in Natiuit. Chriſti.* Et is profectò ſenſus eſt Eccleſiæ.

Canone 4. in Matth. videtur eorum opinionem ſequi qui docent, licere vxorem adulterij ream abijcere, & aliam ducere. ſic enim ſcribit col. 482. lin. 6. *Cùm lex libertatem dandi repudij ex libelli auctoritate tribuiſſet, nunc marito fides Euangelica non ſolùm volũtatem pacis indixit, verùm etiam reatum coactæ in adulterium vxoris impoſuit, ſi alij ex diſceſsionis neceſſitate nubenda ſit: nullam aliam cauſam deſinendi à coniugio præſcribens, quàm quæ virum proſtitutæ vxoris ſocietate pollueret.* Huic opinioni primùm repugnat Eccleſiæ auctoritas, quæ ſtatuit matrimonium, vbi ſemel coijt, nullo pacto dirimi poſſe, quoad vinculum niſi morte alterius. Quod decretum nuper etiam comprobatum eſt in Tridentina ſynodo, ſeſſ. 24. can. 7. Hilarius autem & plerique veterum, qui pariter in eum delapſi ſunt errorem, docent quidem vxores adulteras eſſe repudiandas, præſertim verò quæ corrigi non poſſunt, ſed alteram accipere coniugem nec ſuadent nec permittunt.

Eodem Canone 4. in Matth. innuit omne iuramẽtum Chriſtianis interdictum eſſe, cum ait, col. 482. linea 15. *Lex pœnam poſuerat periurio, vt fraudulentiam mentium ſacramenti religio contineret, ſimúlque plebs rudis atque inſolens frequentem de Deo ſuo mentionem haberet*

familiaritate iurandi: fides verò ſacramenti A *conſuetudinem remouet, &c.* In quibus, ſi rectè expendantur, non tam videtur Chriſtianis iurandi religionem adimere, quàm frequentiam & veterum ſuperſtitionem cõdemnare, qui per cœlum & terram iurabant, in quibus exiſtimabant aliquid ineſſe diuinitatis: & admonere, Deum homini Chriſtiano non eſſe iurandum vlla de cauſa vel etiam iuſta in propriis controuer- B ſiis, nedum friuola & leui.

Vide 1. pag. 314. lib. 2. de anima.

Canone 5. in Matth. videtur docere nihil incorporeum eſſe creatum, & proinde creatam animam. ſic enim habetur, col. 487. lin. 6. *Nihil eſt quod non in ſubſtãtia ſua & creatione corporeum ſit, & omnium ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiue viſibilium ſiue inuiſibilium elementa farmata ſunt. Nam & animarum ſpecies obtinentium corpora. ſiue corporibus exulantium, &c.* Quam pro- C fectò opinionem reijciunt omnes Scholaſtici. Veruntamen defendi poteſt Hilarius & veteres qui huic ſententiæ adhæſerunt, ſi dicantur non exiſtimauiſſe animam corpóream eſſe ſuapte natura, ſed ratione habita ad Deum, cuius comparatione nihil eſt quod omnino corporeum dici queat.

Canone 27. in Matth. diſputat, an alienis meritis iuuari poſsimus: ſic nempe lo- D quitur, col. 592. linea 5. *Reſponderunt virgines ſe non poſſe dare oleum, quia non ſit fortè quod omnibus ſatis ſit, alienis ſcilicet operibus ac meritis neminem adiuuandum, quia vnicuique lampadi ſuæ emere oleum ſit neceſſe.* Quam quidem ſententiam libenter ſequuntur hæretici noſtrorum temporum, cum merita, intercesſiones & ſuffragia Sanctorum irrident, eámque Catholicis E obijciunt. Nec animaduertunt Hilarium loqui non de his qui opportuno tempore, & ex ſincero charitatis affectu, opem diuorum implorant: ſed de his qui in hac vita ſalutem negligunt, poſt mortem verò ad Sanctos libenter confugerent, cum iam nulla eſt promerendi facultas. Nam & Euangelij verba ſenſum hunc præ ſe ferũt.

Canone 31. Subindicat, vt apparet, F Chriſtum nec ſibi verè timuiſſe, nec verè doluiſſe, nec verè oraſſe, ſed ſuis. Cuius hæc ſunt verba, col. 598. lin. 28. *Aſſumptíſque Petro, Iacobo & Ioanne cœpit triſtis eſſe. ergo antè triſtis eſt, quàm aſſumit, & omnis metus illis eſſe cœpit aſſumptis.* & infrà. Quorum verborum ſolutionem iam ſupra dedimus ex Magiſtro Sentent. lib. 3. diſtinct. 15. de quibus etiam differit eodem lib. 3. diſtinct. 17. Vbi vnà eadémque operâ profert interpretationem alterius loci, qui habetur apud eundem Hilarium, lib. 10. de Trinit. pag. 87 col. 1. lin. 30. *Si paſſio,* inquit, *honorificatura eum erat, quomodo triſtem eum metus paſſionis effecerat? &c.*

Eodem Canone 31. nititur excuſare D. Petrum, quaſi non negauerit Chriſtum. Nam col. 598. lin. 52. ſic ſcribit: *Sciebat Chriſtus diſcipulos exterrendos, fugandos, negaturos: ſed quia ſpiritus blaſphemiæ nec hic nec in æternum remittitur, metuit ne ſe Deum abnegent, &c.* Item infrà Can. 32. col. 602. lin. 15. *Diligenter contuendum eſt qua conditione Petrus negauerit, &c.* Eandem quoque repetit excuſationem in Pſal. 52. col. 690. lin 5. Sed D. Hieronymus lib. 4. comment. in Matth. dum pium affectum erga Apoſtolum commendat, reijcit tamen huiuſmodi excuſationes, cum ſic ait: *Scio quoſdam* (plures enim habuit auctores hæc excuſatio) *pij affectus erga Apoſtolum Petrum locum hunc ita interpretatos: vt dicerent Petrum non Deum negaſſe, ſed hominem; & eſſe ſenſum: Neſcio hominem, quia ſcio Deum. Hoc quàm friuolum ſit prudens lector intelligit, ſi defendunt Apoſtolum, vt Deum mendacij reum faciant. Si enim iſte non negauit, ergo mentitus eſt Dominus, qui dixerat: Amen dico tibi, quia hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Cerne quid dicat, me negabis, non hominem.* Hæc Hieronymus.

Canone 33. Videtur intelligere diuinitatem ab humanitate Chriſti morientis receſsiſſe, cum col. 605. lin. 35. *Clamor,* inquit, *ad Deum, corporis vox eſt, recedentis à ſe verbi Dei conteſtata diſsidium, &c.* Cuius ſententiæ dubium ſoluit Magiſter ſent. lib. 3. diſtinct. 21. Vbi eandem Ambroſij opinionem explicat, docens illam ſeparationem accipiendam non ſecundùm ſolutionem & diuiſionem vnionis Dei & hominis, ſed ſecundùm ſeceſsionem protectionis: quia ſe diuinitas ſeparauit ad tempus deſerens humanitatem in tormentis, non tamen diuiſam ab vnione,

Pſalm. 64. Docet operum merita cauſam eſſe diuinæ electionis. ſic nempe diſputat col. 765. lin. 5. *Beatus eſt quiſquis fuerit electus: multi enim ſecundùm Euangelium vocati ſunt, ſed pauci electi.* & in ſequent. Quam opinionem impugnat D. Auguſtinus lib. 1. Retractar. cap. 5. cui tamen aliquando adhæſerat, vt ibidem teſtatur: quod non feciſſet, ſi ſciuiſſet electionem ſine vllis præcedentibus meritis eſſe ex ſola gratia, & fidem

fidem ipſam inter Dei munera, quæ dantur per Spiritum ſanctum, reperiri. Nam Deus & credere & velle & perficere ſubminiſtrat. Vide quid præterea de hac re notet D. Thomas in primo volumine ſummæ Theologiæ, quæſt. 23.

Pſalm. 118. ad verſum: Concupiuit anima mea deſiderare iudicia tua: ſentit omnes vel etiam Sanctos & D. Mariam igne fore purgandos in iudicio, cum pag. 259. col. 1. lin. 26. ſic arguit: *Meminit Propheta arduum eſſe & natura humana periculoſum, deſiderare iudicium. Cum enim nemo viuens in conſpectu ipſius mundus ſit, quomodo deſiderabile poteſt eſſe iudicium, in quo nobis eſt ille indefeſſus ignis obeundus?* & paucis interiectis: *Si in iudicij ſeueritatem capax illa Dei virgo ventura eſt, deſiderare quis audebit à Deo iudicari? &c.* Cui ſententiæ diuerſa proferunt Scholaſtici. Nam licet fateantur cunctos homines, quos tum viuentes inueniet iudicij dies, hunc ignem intraturos, negant tamen ſanctos ante iudicium defunctos, hoc igne fore purgandos: quia mortui non reſurgent, niſi poſt illam purgationem factam: reſſuſcitati autem non erunt paſſioni & purgationi obnoxij: tantum abeſt vt D. Virgo, quæ fuit in vtero ſanctificata, & cum corpore in cœlum aſſumpta, illo purgationis igne indigeat.

Pſalm. eodem, ad eum locum: Portio mea, Domine, dixi cuſtodire legem tuam: nonnulla profert, ex quibus colligi poteſt, ſacerdotibus non conuenire ſecularium rerum poſſeſſiones. cum ait pagina 266. col. 2. lin. 39. *Renunciandum eſt ſeculo, omnibúſque rebus eius, vt nobis Deus portio ſit. Caterùm, ſi ambitio detineat, ſi cura pecuniæ occupet, &c.* Quæ quomodo ſint intelligenda, D. Thomas in poſteriori parte ſecundi voluminis ſummæ Theologiæ, quæſtion. 85. docet: nempe huiuſmodi poſſeſſionem rectè quidem redargui in his qui abuterentur, non autem in bonis viris, qui rebus poſſeſſis bene vtuntur. Nec opus eſſe vt maior ſit paupertas, vbi maior requiritur vitæ perfectio: cum in ſumma opulentia poſſit eſſe ſumma perfectio. Vide Alphonſum à Caſtro, de hæreſibus. cap. Eccleſia.

Pſalm. 129. ad eum verſum: Fiant aures tuæ intendentes: exiſtimat animam primi parentis priùs fuiſſe formatam, quàm corpus: ſic enim ſcribit pag. 314. col. 2. lin. 28. *Cùm Deus pulcherrimum opus, perfecto iam mundo inchoaret, hominem ſcilicet ad ima-*

A *ginem ſui faciens, eum ex humili natura cœleſtíque compoſuit, anima videlicet & corpore, & prius quidem animam, &c.* Quam opinionem D. Thomas in primo ſummæ Theologiæ volumine, quæſt. 90. ita explicat, vt defendi poſſe circa hæreſeos periculum exiſtimet, dummodo dicamus animas præceſsiſſe corpora non ſecundum actum; ſed ſecundum quandam ſimilitudinem ge-
B neris, qua animæ cum Angelis conueniunt in intellectuali natura. Videre etiam poteris, quid de hac re ſentiant Gregorius Nyſſenus lib. de hominis opificio, cap. 29. & Magiſter ſentent. lib. 2. diſtinct. 17.

Occurrent & alia fortaſſe quæ lectorem cautum & prudentem requirent: vt quod Can. 14. in Matth. ſcribit *de arte ferraria Ioſeph*, cum lignariam potius exercuiſſe dicatur. niſi quod fabri nomen omnibus qui
C artem fabrilem tractant, conuenit. Quod Can. 17. *de mundi duratione ſex tantum annorum millibus.* quæ quidem opinio licet aliorum etiam fuerit patrum, refellitur tamen à D. Auguſtino in Pſalm. 69. & ab aliis. Quod Can. 20. *Moyſen non eſſe mortuum*: cui reclamat ſcripturæ & hiſtoriæ veritas. Quod lib. 12. de Trinit. & in epiſt. ad Auxentium, *de Angelorum creatione*: quæ ſententia cum multos habuerit aſſer-
D tores, damnata eſt in Concilio Lateranẽſi, cap. 1. cuius capitis ſanctionem D. Thomas Caietanus non ad ſenſum verborum, ſed ad intentionem Concilij explicat. Sed hæc quidem loca ſunt præcipua, quæ cum erroris ſpeciem quandam habere viderentur, hîc non ſine Catholicæ pietatis offenſa diſſimulari debuerunt. Ex quibus tamen Hilarianæ ſanctitati atque eruditioni nihil
E derogatum eſt, aut (quod ipſe ſcribit de Tertulliano) de ſcriptis probabilibus detractum: cum id quod erratum ſit, non, vt diximus, per malitiam, ſed per quaſdam temporum ac perſonarum occaſiones acciderit, quemadmodum & iis omnibus ferè, qui primi & ſine ductore ſcripturarum interpretandarum iter ſunt aggreſſi, quíque errorem vnum deſtruere volentes, in al-
F terum contrarium propè ſunt delati. Sic enim Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Ambroſius & quidam alij, ſi ſine diſcrimine legantur illorum ſcripta, reperiuntur alicubi à vero ſenſu, & quem nunc ſequitur Eccleſia, deflexiſſe, aut aliquid ſenſiſſe, quod poſtea damnauit: ſed cum de his nondum quicquam in dubium ipſa vocaſſet, ſtatuiſſet aut vetuiſſet, cum venia & pietate excuſandi certè ſunt, legendi

cum delectu & iudicio, moderatéque & ci- A
uiliter interpretandi. Nullus enim eſt tam
oculatus qui non aliquando cæcutiat, hallu-
cinetur & contradictioni ſit obnoxius in
ſuis ſcriptis.

PRÆTER hæc autem, quæ recen-
ſuimus, alia noſtrorum temporum hæretici
fingunt, falsò interpretãtur, & huic auctori
ſanctiſsimo imponunt. Non quod errata
quidem ſint, aut contraria Catholicæ ſen-
tentiæ teſtimonia, ſed quod ipſorum prauo B
dogmati repugnent. Quorum figmẽta fal-
ſáſque opiniones ſingulas refellere, quam-
uis non ſit huius loci vel inſtituti, obiter
tamen vt fraudes & impoſturas detegamus,
ex multis quædam proponemus, vt de cæ-
teris Chriſtianus lector diiudicet & quan-
tum apud impios homines ſibi vendicet
impudentia cognoſcat.

Volunt igitur id quod ſenſit Hilarius C
Canone 18. in Matth. de Angelis, qui (ſunt
hæc Hilarij verba) *præſunt fidelium oratio-
nibus, ſaluatorúmque per Chriſtum orationes
quotidie Deo offerunt*, Næuum eſſe & in-
commodam ſentẽtiam, etiamſi hæc aucto-
ritate ſcripturæ cõfirmetur. Nam Thobiæ
12. ſic Angelus Raphaël ipſi Thobiæ lo-
quitur: Ego obtuli orationem tuam Do- D
mino. Sed ideo reijciunt, quia nobis de
Beatorum inuocationibus & interceſsioni-
bus aſtipuletur, & hæreſibus ipſorum ad-
uerſetur.

Fingunt auctorem vetuſtiſsimum deſci-
uiſſe de Apoſtolorum doctrina, à quibus
tamen anni vix trecenti interceſſerãt, quod
verè, ſed plus quàm velint, tribuat bonis
operibus Chriſtianorum, cùm ſic ait Can.
7. in Matth. *De noſtro eſt beata illa æternitas* E
*promerenda, præſtandúmque eſt aliquid ex
proprio*. & in prolegom. explanationis in
Pſalmos: *Prius in bonis operibus viuendum
eſt, &c.* & in Pſalm. 133. *Eleuanda opera
noſtra ſunt in Dei ſancta, &c.* Quæ quidem
teſtimonia cum tam auctoritati ſcripturæ
ſacræ ſubnixa ſint, quam veterum Patrum
& Conciliorum decretis confirmata, non
alia de cauſa remouent & improbant, quàm
quod ipſorum hæreſim de operibus euer- F
tant. dicunt enim opera non ſaluare, atque
id probare nituntur aliis ipſius teſtimoniis,
vt in Pſalm. 66. *Peccatorum remiſsio non
probitatis eſt meritum, ſed ſpontanea indul-
gentia voluntas ex bonitatis diuitiis.* & in
Pſalm. 130. *Mercedem non operis ſed miſe-
ricordiæ, vndecima hora operarij conſequun-
tur.* Quibus in locis non meriti virtutem,
ſicut perperam intelligunt, voluit auferre,

cum aliud ſuprà ſenſerit: ſed immenſam
Dei munificentiam attollere. Nam ſine
dubio compenſat Deus opera, non vt na-
turæ noſtræ propria, ſed vt præcedente &
comitante diuinæ gratiæ auxilio ac fauore,
à nobis conſentientibus & cooperantibus
fiunt.

Reprehendunt virum integerrimum
quod cum ſcriptura locum aliquem, quaſi
carcerem quendam, animabus defuncto-
rum deſignauerit in Pſalm. 2. cum inquit:
*Excipit nos ſtatim infernus, & decedentes
de corpore, ſi ita vixerimus, confeſtim de via
recta perimus.* & quæ ſequuntur: pluribus
enim eandem ſententiam explicat, exem-
plóque de diuite & Lazaro probat tempore
mortis Abrahamum aut pœnam vnum-
quemque recipere & ad iudicium ſeruare.
Sed ideo erroneam eſſe comminiſcuntur,
quod velint non preces modò, ſed etiam
ſacrificia pro mortuis, qui perfectam hîc
peccatorum pœnitentiam non præſtite-
runt, è noſtra religione tollere.

Quod tradit in eundem Pſalm. 2. *Deum
vnicuique noſtrum libertatem vitæ ſenſuúm-
que permiſiſſe*: obſcurius dictum eſſe vo-
lunt, cùm tamen nihil clarius afferri queat
ad liberæ voluntatis in homine probatio-
nem.

Opinionem ſingularem eſſe dicunt atque
periculoſam, quod rectè quidem ſentiens,
de ſatisfactione ſcribit in Pſalm. 118. ad
verſum: Exitus aquarum deduxerunt oculi
mei, cum ait: *Hæc pœnitentiæ vox eſt, la-
chrymis orare, lachrymis ingemiſcere, & per
hanc confidentiam dicere, lauabo per ſingu-
las noctes lectum meum, & lachrymis meis
ſtratum meum rigabo. Hæc venia peccati eſt,
fontem fletuum flere, & largo lachrymarum
imbre madefieri.* Sed idcirco reijciunt, quia
ex ipſorum dogmate nihil quicquam pœ-
narum aut caſtigationum pro peccatis ſub-
eundum, ne ſic, inquiunt, Chriſti ſatiſ-
factionem aut obſcuremus aut imminua-
mus. Vide autem quid contra ſanciat Tri-
dentinum concilium, ſeſſ. 14. cap. 8.

Firmiſsimam de primatu Eccleſiæ Ro-
manæ auctoritatem, quæ habetur lib. de
Trinitat. 6. *Quod Petrus ædificationi Eccle-
ſiæ ſubiaceat.* conuellere & tanquam minùs
commodam ad ſuæ perfidiæ confirmatio-
nem deijcere nitentes, ponunt Chriſtum
& fidem, Eccleſiæ primarium fundamen-
tum. Quod & nos quidem aſtruimus, &
certa fide tenemus. Sed præter id, aliud
huic quoque innixum aſſerimus, nempe
Petrum, ſuper quem reliquas Eccleſiaſticæ
ſtructuræ

ſtructuræ partes à Chriſto ædificatas eſſe fatemur & credimus, ex hoc Euangelij teſtimonio: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Quod & Hilarius ipſe, atque omnes Eccleſiæ proceres, de Petro intelligunt. Sed ſi obſcurius quàm percipi poſſit, locutus ibi dicatur, quid ad alterum ex eodem locum, qui habetur Can. 16. in Matth. & huic non diſſimilem in Pſalm. 131. referri queat? Vbi apertiſſimis verbis & ipſa luce clarioribus ſcribit, *ſuper Petrum tanquam fundamentum, Eccleſiam à Chriſto eſſe fundatam*. Sed, inquiunt, Eccleſiæ Romanæ nuſquam meminit, quod ad eam, tanquam ad caput, omnes in toto orbe terrarum ſint alligatæ. Et hoc ſanè donabimus. Verùm, quod & nobis viciſſim concedant nuſquam meminit, quod non ad illam, tanquam ad primam omnes Eccleſiæ ſint referendæ. (nam vtraque collectio fieri poteſt ex eo loco. quamquam ſi ſemper ita colligere liceret, multa ſequerentur abſurda.) Itaque ſi fidem non habeant Hilatio, quod non ſatis apertè (ſic enim exiſtimant) ſenſerit locis memoratis Romanam Eccleſiam eſſe ſummam: nos contra videmus Hilarium diſertiſſimis verbis ibidem docuiſſe *Petrum Eccleſiæ* (cuius niſi Romanæ?) *fundamentum eſſe.* atque ideo cæteris Apoſtolis prælatum & ſuperiorem prædicamus, quod ei demandatum ſit non tantùm onus fratres confirmandi, ſed etiam, atque omnibus ſucceſſoribus collata poteſtas quæcumque ſoluendi atque ligandi, leges præcepta condendi, & eos qui morem ſtatutis non geſſerint, quique præter ſcripturas nouos in Eccleſiam ritus, nouáſque & impias opiniones inuexerint, reprimendi atque puniendi. Nec verò illud ſolum docuit, ſed, quod impudenter & peruersè negant, Romanam Eccleſiam eſſe primam ſignificauit his verbis in Prologo ſuper Pſalmos: *Quamuis*, inquit, *multæ barbaræ gentes Dei cognitionem, ſecundùm Apoſtolorum prædicationem, & manentium hodie illic Eccleſiarum fidem adeptæ ſint, tamen ſpecialiter Euangelica doctrina, in Romani*

A *imperij (ſub quo Hebræi & Græci continentur) ſede conſiſtit.* Hanc autem primariam poteſtatem ſucceſſoris Petri dignitatem oppugnant, vt liberius poſtea quos voluerint errores ſpargant, nec ſit qui contrà decretis pœnis illorum effrænatam coërceat & compeſcat falſa docendi libidinem. Atque illud quidem mirum eſt: Cùm enim noluit Eccleſiis omnibus aliquem præeſſe, B qui poſtquam cum modeſtia corripuerit delinquentes, acriter animaduertat in pertinaces, eos qui perſeueranter reſiſtent veritati, puniat: cum nolint etiam homines tortoribus adigi vt credant quod non credunt: ipſi tamen ſuo quodam iure publica decernunt incēdia, plectendóſque tradunt eos, qui præter impium & falſum ipſorum dogma, alias hæreſes comminiſcuntur atque C defendunt. Sed hæc fortaſſe diffuſius & vltra breuitatis metas dicta ſunt. Si quis tamen plura & commodiora, ad refellendos errores de poteſtate Romani Pontificis, deſiderauerit, legat Ioannem Echium, de primatu Petri: Alphonſum à Caſtro, de hæreſibus, titul. Eccleſia, & Papa: & Eiuſdem libros de iuſta hæreticorum punitione.

D Iam verò quemadmodum ipſorum inſano guſtui non placent apud Hilarium teſtimonia, quæ, quia noſtram doctrinam ſapiunt, contra putidam hæreſim quam fœtant, reiiciunt: ita quædam ad impietatis ſuæ confirmationem, aſſertionum verò noſtrarum euerſionem ex eodem captant, violentérque detorquent: vt de confeſsione ſoli Deo facienda, de libero arbitrio, & ſimilibus. Sed cum ſe ſuáque tam falsò de- E fendant, quam malitioſe retorquere conentur ex quibus fidei noſtræ tuemur integritatem, neque difficile ſit quæ pro ſuis hæreſibus prima ſpecie facere videntur, in aſſertionem Catholicæ Religionis conuertere: non placuit indicare, ne tantiſper ſanctiſsimi doctiſsimíque viri pietatem, & eruditionem admirabilem quodammodo ſuſpectam redderemus, Chriſtianúmque lectorem, cuius commodis ſtudemus inſeruire, non officere, læderemus.

Digitized by Google

VITA DIVI HILARII
PER BEATVM HIERONYMVM.

Viuebat hic circa annũ 390.

HILARIVS vrbis Pictauorum Aquitaniæ epiſcopus, factione Saturnini Arelatenſis epiſcopi, de ſynodo Byterrenſi, Phrygiam relegatus, duodecim aduerſus Arianos confecit libros: Et alium librum de ſynodis, quem ad Galliarum epiſcopos ſcripſit. Et in Pſalmos, commentarios, primum videlicet & ſecundum, & à quinquageſimo primo vſque ad ſexageſimum ſe- B cundum, & à centeſimo decimo octauo vſque ad extremum, in quo opere imitatus Origenem nonnulla etiam de ſuo addidit. Eſt eius & ad Conſtantium libellus, quem viuenti Conſtantinopoli porrexerat. Et alius in Conſtantium, quem poſt mortem eius ſcripſit. Et liber aduerſus Valentem & Vrſatium, hiſtoriam Ariminenſis & Seleucienſis ſynodi continens. Et aduerſus præfectum Saluſtium, ſiue contra Dioſcorum: & liber hymnorum & myſteriorum C alius. Et commentarij in Matthæum: & Tractatus in Iob, quos de Græco Origenis ad ſenſum tranſtulit: & alius elegans libellus contra Auxentium: & nonnullæ ad diuerſos epiſtolæ. Aiunt quidem ſcripſiſſe eum & in Cantica canticorum, ſed à nobis hoc opus ignoratur. Mortuus eſt Pictauis, Valentiniano & Valente regnantibus.

D

IN VITAM S. HILARII per Fortunatum tunc adhuc preſbyterum, Præfatio.

Florebat hic anno 570.

DE VITA SANCTI HILARII Domino ſancto, & meritis beatiſſimo patri, Paſcentio Papæ, Fortunatus.

Hic papam appellat, patrem patrum ſiue magnũ patrem: ſic etenim Flādri ſolent nominare paſtores, parochiales papas.

RELIGIOSI pectoris ſtudio ſolicitante commonitus, Papa beatiſſime, diuinis in actibus cùm ſacri conuerſatione propoſiti iugiter exercitaris intentus, & intendis exercitandus: vt facilè ſit perſpicuum ad culturam A Eccleſiaſticæ diſciplinæ & fuiſſe te genitum, & eſſe prouectum, cùm irrefragabiliter veteris diſpoſitionis catholicis dogmaris fundamenta cuſtos obſeruas, & ad ædificationem plebs amantiſſimæ, veluti bonus inſtructor, adiiciendo aliquid, culmen fabricæ continuare feſtinas, non ſine timore diuino. Cuius operis amore præuentus, me dignatus es perurgere, quò de actibus ſacratiſſimi viri Hilarij confeſſoris, qui te B ab ipſis cunabulis ante ſua veſtigia, quaſi peculiarem vernulam, familiariter enutriuit, vt impenſi muneris vel verba rependerem, & ſi non plenè, vel quadam ex parte complexa perſtringerem: quatenus dum gregis auribus vox quodammodo & vita paſtoris antiquiſſimi reſonaret, & ille probaret miniſterium, & ipſe tuum non celares affectum. Sed cùm mei ingenij breuitatem menſuro, adeò beati Hilarij immenſitatem fortem cognoſco, vt penè C mihi videatur æquale, tam iſtud poſſe dicere, quàm digito cœlum tangere: præſertim quòd etiam beati (vt audio) Hieronymi torrens illud eloquium recuſauerit attentare, qui huic materiei ſe imparem eatenus iudicauerit, vt taceret. Ego verò, cui nullius ſcientiæ irrigua fluenta ſuccurrunt, quem vix ſtillicidij pauperis attenuata gutta perfundit, nihil proprio de fonte reſpirans: qua temeritate inter ingentia D flumina, Euphratem beati Hilarij, & Nilum Hieronymi, ſiccos velim curſus extendere, cùm de illo etiam doctiſſimi viri quicquid dicere potuerunt, minùs ſit quàm mereatur? Et cùm virum ſanctiſſimum conſultius mihi ſit mirari quàm loqui, æquabilius fuerat hæc beato Ambroſio de fratre ſcribenda mandare, cui verba virtutibus coniuncta florebant. Tamen E etſi cum ea verecundia vobis quidem obedientiam, & illi impendo, de quo non dignè loquor, fortaſſe iniuriam: ſed concedi per veniam credimus, quod deuotione peccatur. Et ne protracta pagina faſtidium potius generet, quàm prouocet auditorem, nunc de eius vita proponamus.

BEATI HILARII Epiſcopi Vita.

A

IGITVR beatus Hilarius Pictauorum vrbis Epiſcopus, regionis Aquitaniæ partibus oriundus fuit: quæ ab Oceano Britannico ferè millibus nonaginta ſeiungitur: apud Gallicanas verò familias nobilitatis lampade non obſcurus, imò magis præ cæteris gratia generoſitatis, nitore pectoris addito ornatus, quaſi refulgens Lucifer inter aſtra proceſſit. Cuius à cunabulis tantæ ſapientiæ primitiua lactabatur infantia, vt iam tunc potuiſſet intelligi Chriſtum in ſuis cauſis pro obtinenda victoria, neceſſarium ſibi iuſſiſſe militem propagari. Denique coniugem habens & filiam, ita plenitudine Domini venerabiles animos Eccleſiaſticæ regulæ tradidit informandos, vt adhuc in laicali propoſito conſtitutus, diuino nutu Pontificis gratiam poſſideret, ita ſeipſum propria diſciplina coërcebat intentus, quaſi futuram ſpeciem indicans, vt irreprehenſibilis in templo Chriſti præpararetur ſacerdos. Nam quod inter mortales adhuc valde videtur difficile, tam cautum eſſe quenquam, qui ſe à Iudæis vel hæreticis cibo ſuſpendat: adeò vir ſanctiſſimus hoſtes Catholicæ religionis abhorruit, vt non dicam conuiuium, ſed neque ſalutatio fuerit cum his prætereunti communis. Vitabat hæc Dauidico ſuffultus exemplo, ne cum hæreticis menſam participando, fieret illi in ſcandalum. O quam perfectiſsimum laicum, cuius imitatores ipſi etiam eſſe deſiderant ſacerdotes: cui non fuit aliud viuere, niſi Chriſtum cum dilectione timere, & cum timore diligere. Cuius ſequaces currunt ad gloriam, diuertentes, ad pœnam: credenti ſuccedunt præmia, recuſanti tormenta. Qui omnes de piæ religionis opere commonens, nunc alios de confeſsione inæſtimabilis ſanctæ Trinitatis informans, nunc reliquos promiſsione regni cœleſtis inuitans, non ceſſabat in plebem verba veritatis fructu fidei redundantia, ſeminare. Quo cognito de S. Hilario, quoniam tantum lumen, etſi voluiſſet, latere non potuit: quippe neceſſarium, vt alienas tenebras in lucem transferret: concordante fauore populi, aut potius Dei ſpiritu proclamante, vir olim myſteriis deputatus, aliquando ſacris altaribus ſacerdos electus eſt. Creſcebat in eo quotidie opinio, famulatrix virtutum: nec erat fama eius contenta, circumiectas tantum Gallias illuſtrare, ſed exteras nationes & regiones implebat, meritorum gratia percurrente: idque actum eſt, vt in toto orbe velociter beati Pontificis gloria militaret.

B C D

Igitur Conſtantij Imperatoris tempore, cum Ariana hæreſis, venenatâ de radice † flore toxico pullularet, tunc ſanctiſsimus timore nudus, fidei feruore veſtitus, quaſi ſignifer belligerator per medias acies inter hoſtiles fremitus, inter hæreticos gladios ſe ingerebat, Chriſti charitate ſecurus, nihil de ſua morte formidās, illud ſolum metuebat, ne præiudicium religioni, quod abſit, illatum præualeret. Hinc à Valente & Vrſatio Epiſcopis, qui praua crudelitate Eccleſiam Dei turbare pertinaciter inſiſtebant, Imperatori perſuaſum eſt, vt virum eruditiſsimum, de quo loquimur, & Dionyſium Mediolanenſem & Euſebium Vercellenſem exilio condemnaret. Nihil enim poterat ante inſuperabilem ſancti Hilarij facundiam hæreticus obtinere: ſperabat enim hoſtis fidei, aliquas ſe nebulas ſplendori Catholico poſſe prętendere, ſi retruſus exilio vir talis à certamine deſiſſet: quoniam ſi quis peruerſus voluit cum illo confligere, ac ſi mutus & claudus, nec verba poterat proferre, nec reſponſionibus currere: ſed quaſi natās in pelago, ante fluctum eius eloquentiæ mergebatur. Itaque in Phrygiam Aſiæ regionem miſſus exilio, ad augmentum virtutis gratias egit: quia quantum pro nomine Chriſti longius diſcedebat de ſolo proprio, tantum merebatur fieri vicinior cœlo. Quidum ad locum perueniſſet optabilem, nobis tacendum non eſt, quod illi diuinitùs conceſſum eſt. Nam eo tempore, ſancto ſibi Spiritu reuelāte, cognouit quod beatiſsimam Abram filiam ſuam, quam cum matre Pictauis reliquerat, quidam iuuenis nobiliſsimus, prędites, pulcherrimus, coniugij vinculo ſibi quæreret adnectendam. Sed ipſe interuentu orationis aſsiduæ, cœleſtem illi ſponſum ſine contaminatione prouiderat. Mox opportunitate reperta, manu propria ſubſcriptam, infra poſt librum ſecundum filiæ direxit epiſtolam, ſufficienti ſale conditam, & velut aromaticis vnguentis infuſam, quæ tenetur Pictauis pro munere conſeruata, indicans ei, quod talem ſponſum pater anxius prouidiſſet, cuius nobilitas cœlos aſcenderet, pulchritudo roſarum & lilij comparationem præcederet, oculi gemmarum lumine luminarent, veſtis candorem niuis opprimeret, ornamēta inæſtimabili fulgore vernarent, diuitiæ intra ſe regna concluderent.

E F

† *al. flore toxicu.*

eius ſapientia incomprehenſibilis emana-
ret, dulcedo faui mella poſtponeret, pudi-
citia incontaminata perſiſteret, odor ſua-
uitate fragraret, theſauri ſine defectione
conſtarent. Addit ergo monitis, vt filia
nulli ſe prius à matre diuiſa coniungeret,
quàm vt patrem expectaret ſibi pollicitum
& ſponſum pariter cum promiſsione ven-
turum. Quod Abra dulciter excipiens, &
quaſi ſponſum futurum in epiſtola patris
amplectens, admonitionem ſecuta eſt, nulli
ſe in coniugio reſoluens. Sed qualiter ad
illum ſponſum peruenerit, locus in ſe-
quenti ſeruatur.

Interea cum toto orbe Arianæ hæreſis
peruerſitas pullularet, dato generaliter
Imperatoris edicto iuſſum eſt, vt omnes
Orientales Epiſcopi apud Seleuciam Iſau-
riæ oppidum cõuenirent, diſceptaturi quid
ſentirent de fidei veritate. Tunc inter reli-
quos, quarto iam exilij anno, de Phrygia
ſanctus Hilarius in prædicto loco data ſibi
pergendi euectione, ad ſynodum venire
compellitur. Qui quoddam caſtellum dum
adiſſet, die Dominico ingreſſus eſt tem-
plum, móxque Florentia puella genti-
lis, irrumpens multitudinem populi, voce
magna ſeruum Dei illuc aduenisse teſtata
eſt: & ad pedes eius accurrens, non ceſſa-
uit petere, niſi ſignum crucis ab ipſo ſibi
fieri, fideliter impetraſſet. Quam Floren-
tius pater ſecutus & cuncta familia, in no-
mine Domini meruerunt pariter baptizari.
Quæ Florentia, relictis parentibus, veſti-
giis eius inhærens, vſque Pictauos perducta
eſt. Patrem verò ſe habere, non à quo ge-
nerata eſt, ſed per quem regenerata eſt,
prædicabat. Cúmque Seleuciam perueniſ-
ſet, magno fauore à cunctis exceptus eſt, eò
quod diuina miſericordia tam prudentiſ-
ſimum virum, & ſingulari eruditione com-
pertum, in ſpectaculum mundi produxerit,
vbi erat de fide cenſendum. Hinc poſt exa-
minationem agnitis hoſtibus & oppreſsis,
decretis in ſcripto cõditis, proſpera gerens
ſynodi ad Imperatorem dirigitur legatio:
cum qua perrexit ſanctus Hilarius, quam-
uis ei non fuiſſet iniunctum, metuens ne
adhuc contra religionis dogmata reſpira-
ret damnata perfidia.

Sed differere longum eſt, qualiter in
Ariminenſi ſynodo, compoſita mentione,
aliud ex alio referens, fraus hæretica ſer-
pentino lapſu ſubrepſerit, & quomodo
poſtea legatis Solencenſibus per Impera-
toris impietatem ipſa eſt illata calumnia.
Quod tamen athleta Chriſti beatus Hila-
A rius agnoſcens, grauiter dolet apud Ari-
minum diaboli præualuiſſe mendacium:
intantum vt Orientales partes ſimili com-
poſito prauitatis fuco inficeret. Imperatori
autem tribus libellis oblatis, preces effudit.
vt in eius conſpectu collectis aduerſariis
eſſet ei contra hæreticos diſceptandi de
religione licentia, ne veritatem falſitas ob-
nubilaret, ne iniquitas æquitati præualeret,
B ne Imperator Deo reſiſteret, ne Trinitatis
fidei iniquitatis perfidia rebellaret, Vnde
Valens & Vrſatius, conſcientiæ reatu per-
territi: quoniam ſi daretur facultas certan-
di, mox ſe recognoſcebant Hilarij conten-
tione proſterni: ſolicitant Imperatoris ani-
mum, iam magna ex parte captiuum, vt
ipſum Dei virum ad Gallias redire perur-
geret, dicentes, illo præſente hæretica non
poſſe machinamenta proficere. Quo ob-
C tentu, ad Gallias compulſus reuertitur,
putans amplius ſe pati exilium, quod illud
perturbationem Eccleſiæ relinquebat, ter-
mino diſceptationis non cõſecuto. O bea-
tum Pontificem, qui in ſummo diſcrimi-
ne, inimico etiam ſibi iudice, adiit tribunal
Imperij, ſine timore tormenti. Verè totis
viſceribus diligebat Chriſti regnum, qui
non formidabat in principatu Conſtan-
tium. Nam quod ſe pro Domino ſic inge-
rebat aperto periculo, optabat martyrium,
D ſi non deeſſet percuſſor: & tamen animus
ſumpſit gloriam, & ſi tempus non intulit
pœnam. Sed hunc ipſum diuino nutu ſer-
uatum teſtificor pro correctione multo-
rum. Nam penè totum mundum graui
errore confuſum, factis ſæpius in Gallia
ſynodis, per Hilarium fuiſſe ad viam veri-
tatis adductum, confitetur lingua multo-
E rum. Quid autem intereſt, vel ſi pro æterna
vita factum martyrem fuiſſe, vel amplius
vixiſſe, reliqui ne perirent? Igitur ſanctiſ-
ſimam animam etſi gladius perſecutoris
non abſtulit, ipſe tamen palmam martyrij
non amiſit. Itaque dum regrederetur Hila-
rius ad propria, tunc beatus Martinus, æquè
meritorum lumine non abſconſus, qui ab
eodem S. Hilario exorciſta eſt poſtea con-
ſtitutus, cognito aduentu eius, Romam
F feſtinanter occurrit. Quem cum iam præ-
teriſſe cognoſceret, eſt vſque ad Gallias
proſecutus. Neque enim Martinus, qui
adhuc catechumenus Chriſtum chlamyde
ſua tectum videre meruit, illi deuotus oc-
curreret, niſi per omnia myſteriis plenum
in eo ſpiritum præuidiſſet. Nec mirum, ſi
ille, qui Deum prius vidit in paupere, poſt-
ea illum habitare cognoſceret in doctore.

Illud

Illud etiam nobis non conuenit tam nobile prætermittere miraculum. Nam cum circa Gallinariam inſulam propinquaret, relatione agnouit vicinorum, ibidem ingentia ſerpentium volumina ſine numero peruagari: & ob hoc quamuis illis hæc inſula videretur vicina, propter inacceſſibilem tamen locum longius illis videbatur eſſe, quàm Aphrica. Quo audito, vir Dei ſentiens ſibi de beſtiali pugna venire victoriam, in nomine Domini, præcedente crucis auxilio †, deſcendit in inſulam, eòque viſo ſerpentes in fugam conuerſi ſunt, non tolerantes eius aſpectum. Tunc baculum figens in terram, quaſi metam, quouſque deberent excurrere, virtutis potentia deſignauit. nec amplius libertas eſt illis occupare, quod vetuit: & tanquam hæc inſula non ſit terra, ſed pelagus, qui dum ſemper illam partem verentur attingere, facilius eſt illis mare tranſire, quàm vocem. O immutabilem terminum, de ſermone plantatum! Apparet, quantum eſt melior Adam ſecundus antiquo. Ille ſerpenti paruit: iſte ſeruos habet, qui poſſunt ſerpentibus imperare. Ille per beſtiam de ſede paradiſi proiectus eſt: iſte de ſuis cubilibus ſerpentes excluſit. Depoſuit anguis antiquum mendacium, qui didicit implere mandatum. O Hilari dulce medicamentum & meritum, ante quem ſine mora venena fugata ſunt: addidit terram hominibus, quia in loco belluæ incolæ tranſmigrant. Sed reuertamur ad ordinem.

† vexillo.

Cùm de exilio regreſſus, introiuit Pictauis, ſummo fauore plaudebant omnes pariter, eo quòd Eccleſia recepiſſet Pontificem, grex paſtorem: & ac ſi omnes cum ipſo tunc rediſſent ad patriam, ita ſine illo ſe exules fuiſſe deflebant. Itaque beatum Martinum in vico Tegiaco nomine dum præcepiſſet conſiſtere, virtute diuina meruit ibi beatus Martinus mortuum ſuſcitare. Deinde poſt aliquot dies infans ſine baptiſmi regeneratione defunctus eſt, duplici morte damnatus: præſentem amiſerat lucem, & pœna futuri ſeculi non carebat. Tunc mater extincti, quæ iam mater non erat, dum filium non habebat, prouoluta ad pedes ſancti Hilarij, præcedentibus lachrymis, nati ſui corpus effudit, exclamans: Martinus adhuc incipiens, catechumenum mortuum reuocauit: tu Pontifex redde, rogo, filium aut mihi aut baptiſmo. Qui populi pater agnoſceris, vt ego mater vocer, quæſo obtineas. Sic illa plus lachrymis petente, quam verbis, commotus pietate vir Dei & ſpectante populo, ad conſueta arma recurrens, in terram proſternitur. Mox paulatim defuncti pallor in ruborem conuertitur, frigida membra reuocato ſpiritu intepeſcunt, oculorum apertis ianuis palpebræ, peregrinum lumen agnoſcunt: vox adducto aëre de pectoris domicilio conflata profertur, greſſus ſuis veſtigiis rediuiuis extenditur, in anterioris fundamenti ſtatum tota fabrica renouatur. Quid plura? Tandiu iacuit ſacerdos in puluere, donec pariter ſurgerent, ſenex de oratione, infans de morte. Ecce vita laudabilis, quæ de alterius corpore necem precibus fugauit, ſpoliauit tartarum ſpem habens in Christo. Mors ibi iura non tenuit, vbi Hilarius vim orationis ingeſſit. Sed tanta res non poteſt noſtris verbis plus ornari, quàm ipſius meritis. Nunc verò memorandum eſt, quod ſuprà prætermiſimus, qualiter miracula reliqua hoc ſubiecto miraculo cumulauit.

Denique cum beatiſſimam Abram filiam ſuam, ad quam de exilio deſtinauit epiſtolam, incolumem inueniſſet, alloquitur eam, quomodo dulcedo poterat patris & facundia oratoris. Quid dicam? alloquitur illam Hilarius, cuius eloquëtiæ poſt ipſum, comparare aliquem vix audemus, niſi qui fuerit ſpiritu diuino, vt ille, repletus: tentat eius animum, ſi vellet attingere ſponſum, quem patris gratia prouiderat. Tunc libenter ac deſideranter, vt celeriter ei iungeretur, optabat. Quam voluntatem pius pater agnoſcens, intentus orationibus, non ceſſauit, donec ſine dolore, ſine contagio, ſe præſente, filia de mundi ludibrio migraret ad Chriſtum: quam propriis manibus, ve decuit, venerandæ tradidit ſepulturæ. O funeris gloria, quæ melior habetur quàm vita! quia quod terræ ſubripuit, in cœlum tranſmiſit. Verè, vt ego conſidero, plus fuit, quàm reſſuſcitari, ſic mori. Certa enim ſalus eſt, non contaminari peccatis. Quanti cuperent, rebus cum vita traditis, talem tranſitum comparare, ſi mercatorem forſitan inuenirent? Quid diſtat inter viuificati infantis, & filiæ mortificatæ myſterium, niſi quod illum reſuſcitauit ad baptiſmum, hanc prædeſtinauit ad regnum? & quod in illo adhuc ſpes petendi reſtabat, hæc immaculata finierat? Quod cum vidiſſet mater beatæ Abræ, à Pontifice poſtulat, vt & ipſa, ſi meretur, erepta de mundi crimine, cum filia præſentaretur ad regnum. Cuius vota conſiderans, aſſidua oratione & ipſam ante ſe tranſmiſit ad gloriam. Quis

æſtimaturus eſt, talem virum ita dilexiſſe Dominum, coniugis & filiæ affectu contempto? Tamen in hoc magis illas amaſſe cognoſcitur, cum per ipſum lumini perpetua transferuntur.

Quis verò abundantiam rigantis ingenij contendat euoluere, aut eius verba verbis valeat exæquare? Qualiter ille indiuiſæ Trinitatis libros ſtylo tumente contexuit, aut ſcripta Dauidici carminis ſermone cothurnato per ſingula reſerauit? Quando fuit in diſcretione prouidus, in tractatu profundus, per literaturam eloquens, per virtutem mirabilis, in complexionibus multiplex, in reſolutione ſubtilis, aſtutus, iuxta Prophetam, imò prudens, iuxta Domini vocem, vt ſerpens, columbæ ſimplicis gratiam non amittens. Ipſe conditi ſal ingenij, fons loquendi, theſaurus ſcientiæ, lux doctrinæ, defenſor Eccleſiæ, hoſtium oppugnator. Cuius dicta qui legit, non credit dicere, ſed tonare. Hoc fuit vltra homines ſapere, tam cautè de religione cenſere. Sed qui vult ipſum agnoſcere, eius auxilia memoret, merita reſpiciat, volumina relegat, dicta perpendat, ſigna quotidiana percenſeat. Qui dum ſuperſtes fuit in hoc ſeculo, aut ſcripſit Eccleſiaſticæ fidei documenta, aut pugnando calcauit hæretica crimina, aut petenti tribuit miraculorum ſuffragia; quæ volente Domino, vſque in hodiernum diem eius orationibus perſeuerant. Sed mea lingua non ſufficit ſingula de Spiritu ſancto, qui per eum operatus & locutus eſt, ſicut illi dignum eſt, proferre. Det mihi pius veniam, quia multa præteriui, qui vix pauca conſcripſi. Ita beatiſsimi Hilarij de præſenti ſeculo vita, Valente & Valentiniano regnantibus, cum gloria migrauit ad Chriſtum, terra plorante, cœlo gaudente, præſtante eodem Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum Patre & Spiritu ſancto, &c.

IN LIBRVM SECVNDVM DE MIRACVLIS S. HILARII, Fortunati Præfatio.

Domino ſancto, & meritis beatiſsimo patri, Paſcentio Papæ, in Chriſto florigerat perenniter Charitate vernantibus Eccleſiæ Pictauienſis habitatoribus, Fortunatus.

CVM veteres & infidelium conditores voluminum, eloquentiæ ſuæ pompam cunctis oſtendere, cauſa prouocauerit opinionis inſtatæ: dum inter regum vota

A ſeu funera, id eſt, proſpera vel aduerſa confuſo vocis ordine, quodammodo niſi ſunt cantare pariter & plorare: vt hi qui dixerunt, vel de quibus loquuti ſunt, ſaltem in libris viuerent, etſi vacuis actibus inaniter defeciſſent: cur ego melioris ſpei ſolicitatus inſtinctu, patiar reticere ſummi cõfeſſoris viuentia merita & victorias, non ſine, quod abſit, vindictæ cœleſtis incurſu, cùm vix debita ſoluerem, ſi de beati Hilarij
B indeficientis lampadis ſplendore, inſatigabili voce, die continuata cum nocte pariter decantarem? Qua verò vel irretitus inſcitia, vel impulſus offenſa, in ea voluntate ſub graui torpore perſiſterem, vt cum illi plurimo decepti tractatu, de reſoluta vmbrarum imagine nonnulla conficerent, & in puluerem redacta cadauera, ſalſis quaſi laudibus animarent: ego de ſanctis permanentibus,
C & quod eſt felicius, in regno Chriſti quotidie florentibus, nihil referrem: præſertim vbi diuerſa diuerſarum partim videtur eſſe cauſa mercedum: quod gentiles fructum laboris ſui, inani tantum fauore voluerint conſiſtere: nos autem oporteat in beatorum virorum interceſsione plantare? Quibus hîc ſi verba ſoluimus, illic gaudia comparamus. Idcirco reddat illi mobilis lingua præconium, à quo prius pectora hunc conceperunt affectum. Nam bonis eius apertè
D creditur inuideri, ſi quæ de illo cognouimus, ſilentio videantur abſcondi. Meritò itaque cum cæteris & me de ſe loqui compellit, qui etiam mutos, vt loquantur abſoluit. Sed quàm plura ſuperſtes in corpore fecerit, vel quanta operatus ſit, poſtquam æterna in requie, plaudentibus Angelis, ad Chriſtum victor de mũdo certamine tranſ-
E migrauit, & ſi non potui, annorum vetuſtate ſubripiente, cõtingere: attamen vel quæ præſenti tempore miracula miſericors præbuit, cupio indigenti memoriæ non fraudare: vt quiſquis hæc fideli, ſicut condecet, auditu perceperit, & præterita ſe cognoſcere gaudeat, & ſimilia fieri virtute confeſſoris in futuro confidat.

F *LIBER SECVNDVS, QVI EST de miraculis S. Hilarij.*

IGITVR Probianus cum dubio iam vitæ penderet in fine, & ſpem conualeſcendæ infantiæ mors inuida parentibus, ſubripere feſtinaret, nec paruuli funus acerbum conſiderans, nec deſideria ingemiſcẽtis ſenectutis ſpectans, auida

auida quicquid inuenit extra ſortem cuncta concludens, ſola tamen interceſſione beati Hilarij reſtiterat moribundo ſalutis occaſio. Quem Franco ſuus genitor, & Periculoſa mater, quæ magis conuerſo nomine, filij periclitabatur in nece, iam quaſi defuncti præmeditantes exequias, cum ingenti fletu in confeſſoris tabernaculum detulerunt. Tunc ſanctus Hilarius ab authore ſuo ſecretæ artis exhibens medicinam, conſuetus de diſpendio funeris reddere compendia ſanitatis, ſubitò membrorum fluentem fabricam, verbo operante erexit, & in ſtatum priſtinum, tanquam ſi nihil in ea fuiſſet ſolutum, reformauit: móxque parentum lachrymas, lætitiæ mole ſuperueniente, ſiccauit, gemitus voto ſuccedente præcluſit: vbi iam per dolorem non erat, ſed per gaudia, quod plorarent. Quas pœnas, quæ tormenta mors ipſa tunc pertulit, quando illud, quod credebat inuadere, ſic amiſit? Profectò quando alterum victrix ferire non potuit, ſeſe ipſam victa percuſſit. Qui tamen Probianus poſtea apicem promeruit obtinere pontificis, & vſque in hodiernum diem ad lumina ſui medici, ſingulis annis vitæ debitor tributa perſoluit.

Illud quoque nobis eſt tam ſingulare miraculum, pro gloria collatoris, ad memoriam populi reuocandum. Nam cùm a Cadurcis veniſſent duo homines, lepræ maculis immutati, ſpem ſuæ ſalutis in ſancti interceſſione fundantes, perſiſtebant de puluere, qui ab eius ſepulchro abſtergebatur, ſua lauantes capita, & membra reliqua perungentes, tam diu ſibi talem curam fideliter impenderunt, donec infirmitatis ipſius vlceroſa varietas de corpore, quod captiuauerat, captiua migraret: vt decepta ſuis ſolatijs, colorem quem inuaſerat, inuiolatum relinqueret, & quam ſecum attulerat, turpitudinis ſpeciem non teneret. Poſt innumerabilia itaque vulnera, membris omnibus inſtaurata eſt cutis vna. Vultus ille diuturna deletus ſorde, ſua cœpit in ambobus repingi imagine, nec agnoſci potuit, qualis fuerat per infirmitatem. Per fideliſſimum namque pulueris lauacrum, Pictauis illis purificus Iordanis inuentus eſt: & non ipſi ad fluuium, ſed ipſis fluuius hic occurrit: ex quo tam prædicabilis patuit miſeratio confeſſoris, quòd & laborem eis longinqui itineris abſtulit, & ſalutis vota porrexit. O quàm inæſtimabilium claruerunt documenta virtutum, vbi ſepulchri immunditiæ, mundauerunt macu-

A las lepræ. Cuius hoc facere cura potuiſſet artificis, qui de tali puluere, ferret beneficia medicinæ? Ex quibus Caſtorius, diaconus: & Criſpus, ſubdiaconus inſtitutus ad eius obſequium vſque in finem ſuum, per quem ſanati ſunt, adhæſerunt. Et meritò illius elegerunt ſuſtinere iuga Domini, à quo à pœna liberi ſunt effecti.

Quædam puella in hanc vitam veniens, dexteram mortuam traxerat, natura for- B mante, & debilem manum in ſpeciem globi collegerant neruorum fila contracta, fluxa ſuo ſtamine digitorum tela marcebant. Tunc occurrens ad beatiſſimi ſepulturam, interceſſione eius viuacibus eſt officiis ordinata: paulatim mobilis vigor articulos ſtupentes & vnguentes irrepſit. Poſt longa tempora manus illic tunc nata eſt, cum ſenſit munera confeſſoris extincta manus venit ab vtero, viua rediit de ſepulchro. C Ecce quàm larga remuneratoris eſt pietas, vt quæ natura non genuit, hic membra ſuppleret.

Nec illud quidem præterire conuenit, quod cæco poſt vota felici ſucceſſit. Nam cùm ad beati Martini lumina pro recipiendo lumine intentus properaret, in ſancti Hilarij præteriens templum ingreſſus eſt. Quo dum vigilias officio ſolito Cleri celebrarēt, manè facto apertis oculis, ipſe diem cœpit aliis nuntiare, qui ſemper egebat audire. Apud quem vna ſemper nox erat, te- D nebras illa nocte purgauit. Qui nunquam viderat ornamenta diei, cœpit illi nouus ſol naſci. Tunc illi fabricata ſunt omnia, quando eorum meruit videre facturam, & vt ita dicam, quodammodo illi poſt ſe mundus eſt natus, cùm factus eſt agnitus. Cæcus ad beati Martini eccleſiam feſtinabat accedere, iſte hunc in ſuo templo dignatus eſt illuminare. Quanta micat gratia donatoris, qui præuenit deſideria ſuppli- E cantis?

Quid dignum etiam referam de tam regali myſterio, quòd ab ipſo eſt in regem collatum? Denique Clodoueus rex dum contra hæreticam gentem pugnaturus, armatas haberet acies, media nocte meruit de baſilica beati viri lumen ſuper ſe veniens F aſpicere, admonitus vt feſtinanter, ſed non ſine venerabilis loci oratione, aduerſus hoſtes conflictaturus deſcēderet. Quod ille diligenter obſeruans, & orationi occurrens, tanta proſperitate, altero pro ſe pugnaturo, proceſſit ad bellum, vt intra horam diei tertiam vltra humana vota fortiretur à Domino victoriam. Vbi multitudo

Digitized by Google

occiſorum cadauerum tanta iacuit in loco, vt collis ipſe ob hoc viſus ſit ſe erexiſſe in altum. Ecce terribiliter formidanda prodigia, & delectabiliter amplectenda miracula. Parum illi fuit pro ſolatio regis, ſignum oſtendere luminis, niſi apertè monitus addidiſſet & voce. Simile quoddam cõtigit Iſraeliticæ gentis tempore huius cauſa virtutis. Nam ibi columna ignis populum præceſſerat, hîc figura lampadis admouerat. Vellem noſſe, cur fuerit tanti ardoris ſecretum myſterium, & tam manifeſtè ptolatum. Sed quantum ipſo inſpiranre videor agnoſcere, non tacebo. Contra hæreticas acies, ſicut olim in corpore, non ceſſauit ſpiritu dimicare. Quanta fuit illi ſemper pro cultu catholicæ religionis auiditas, cùm in requie poſito, adhuc ſolicitudinis non deſit vbertas? Nam qui tunc in ſynodo ad confundendum hoſtem verba fidelia protulit, hic in campo nunc arma tractauit.

Mulier in vico Tonaciaco, dum aquam ad opus ſuum deportaret die Dominico, (non eſt meum noſſe, quo præuenta peccato) manu attracta eſt, venarum areſacto diſcurſu. Tunc reuelatione commonita eſt, vt ad ſancti limina, ſi vellet ſalua fieri, properaret. Quo illa fidens nuncio, tanquam cum ipſo ſanitatis ſuæ præuiatore, læta præcucurrit. Et dum in Eccleſia pſalleretur, ſimiliter in abſolutione, die Dominico, quo præceſſerat pœna, ſecuta ſunt gaudia. Ecce conſuetudinem patroni ſingularis amabilem, qui vt inueniat cui præſtet, & cauſas exquirit. O beate Hilari, omnium corde, ore, voce canende: cuius tam larga benignitas, non ſolum ſe alicui non abſcondit, ſed vltrò ingerit. Veniamus ad alios venerandi fructus miraculi.

Quædam paralytica, annis adulta puella, non merito, ſine vitæ viuebat officiis. Cui in funus extincti corporis tantùm ſuperſtes anima palpitabat, & in toto cadauere lumina quaſi ſola vigebant: velut mortua in ſe membra vigilantes oculi cuſtodiebant. Non lingua torpens intra palati cameram, volubilis excurrebat, nec imo ducta de pectore, vox collata poterat per verba diſponi: non manus, cùm ſolura langueſceret, naturæ debita ſeruitia, diſſoluebat: neque pes inſtabilis membrorum ruinas ſuſtinebat: adhuc totius corporis in fabricata maſſa torpebat. Quæ in eius ſolemnitatis die, intra eccleſiam poſita, cum ingenti fauore ſpectantibus omni- A bus eſt erecta: ſicque in vnius debilis corpore miracula plura compleuit: Attenuata genuum veſtigia roborauit, linguam rigentem flexibilitate & facilitate vocis aptauit, ad vſum lanificij debiles quondam palmas armauit, lineamenta viſcerum, gratia pij muneris animauit. Aliquando igitur vetus inſans in verba prorupit, & quod eſt conſpicuum, voce prima, lactis alimenta B quæſiuit. Ergo vt talis cibus inter omnes poſceretur, quid aliud datur intelligi, niſi quando ſanata eſt, tunc prius crediddiſſe ſe naſci?

Nec illud tam fidele myſterium obliuione noxia ſubtrahatur. Itaque cùm duo negotiatores ad beati baſilicam occurriſſent, habentes formam ceræ quaſi ſocialiter in commune, quidam ex his alloquitur alterum, vt eam etſi tam par- C uam rem, tamen tanto confeſſori vel libenter offerrent. Sed incaſſum ſua verba in animo ſocij nolentis expendit. Ipſe tamen cum collega ſuo in oratione proſternitur, ceram illam occultè ante tremendi ſepulchri cancellos exponit. Mox ad omnem æqualitatem ceræ ipſius forma ſe diuiſit, & parte illius fidelis oblatoris accepta, pars altera, videntibus plurimis, voluendo vſque ad alios cancellos, nutu D diuino cum omni contumelia eſt repulſa: quaſi nollet ſanctus inuadere, quod alter illi deuotus non obtulit: & quoniam ſemper abhorruit, quod ex fide non venit, tam certus in iudicio, quàm miſericors eſt in voto. O quàm incorruptibilis arbiter claret, cautior eſt iſte in examinatione iudicij, quàm in electione florum illa, quæ ceram caſta producit. Tunc ita- E que ille, qui offerre noluit admiſſi criminis ſe teſte confuſus, & immenſi pudoris reatu perculſus, poſtquam vidit ſibi à radice ſuæ conſcientiæ tantæ turpitudinis opprobria pullulaſſe, & in faciem ſuam occultæ cognitionis facinora reuelata aſpexit: conſiderauit, ingemuit & deflexit: vt ſaltem lachrymarum fonte rigante dilueret, quod corde delinquente fœdauit. Qui F poſtea maior obtulit dona exactus, ceræ iudicio caſtigante.

Item cum iuxta conſuetudinem quadam nocte cereus illuminatus fuiſſet, caſu ſuper ſepulchrum eius qui interceſſione ſua mortuos viuificat, ardens corruit: ita vt ſuper maſortem, quo cecidit, ſine læſione aliqua perarderet. Nam inquantum fuit cerei longitudo, cera iacens inuenta eſt, papyro conſumpta: tanquam ſi con-

finium

finium cera ipſa feciſſet inter ignem & pallium, vt ab ipſa inueniretur defendi, per quam potuiſſet exuri. Attendit beneficium, vt obediret præcepto. Quam ſemper ſcit ſubinde conſumere, hic ceram ignis expauit, quam ad ardendi auxilium ſumpſerat, ipſa ei viſa eſt repugnare. Sed inter hæc illud potius admonet, vt dicatur, In virtute confeſſoris, quas deducir ceta flammas extinxit, & conuerſo ordine illud, à quo vorari potuit, præfocauit. Diuerſæ ſpecies ſuam viſæ ſunt naturam mutaſſe. Ne quid enim hic incendia læderent, pallium pro marmore, cera fuit pro flumine. Sed quantum eſt apud illum cerei lumen extinguere, qui cæ-

A corum lumẽ accendit? Aut cùm ad alterius cadaucris ſepulturã oculorum ignem redintegrat, quàm facilè credimus de ſepulchro proprio vt flammas expellat? Vellem adhuc inſatiatus ſacratiſſimi viri miracula quaſi peculiariter decantare: ſed vereor: ne vnde meam cupio deuotionem oſtendere, auditoris animum faſtidio naſcente videar obturare. Da mihi pie veniam de textus huius paruitate: da caſui culpam, de quo exiguum dicerem, ſi libros implerem: ne dum B hominis cupio vitare faſtidia, videar incurrere confeſſoris offenſam. Sed præſumo plurima de re minus dicere, vt de re legere populum breuitas plus inuitet.

SANCTI HILARII AD ABRAM FILIAM SVAM EPISTOLA,

cuius meminit Fortunatus ſuprà, lib 1.

Dilectiſſimæ filiæ Abræ Hilarius in Domino ſalutem.

ACCEPI litteras tuas, intelligo deſiderantem te mei eſſe, & certum ita habeo. Sentio enim quantũ præſentia horum qui amantur optabilis ſit. Et quia grauem tibi eſſe abſentiam meam ſcio, ne me fortè impium eſſe erga te exiſtimares qui tam diu à te abeſſem: excuſare tibi & profectionem meam & moras volui, vt intelligeres me non impiè tibi, ſed vtiliter deeſſe. Namque cùm te, filia vt vnicam, ita, quantum à me eſt, vnanimem habeam: vellẽ te pulcherrimam omnium & ſanctiſſimam viuere. Nũciatum ergo mihi eſt, eſſe quendam iuuenem habenrem margaritam, & veſtem inæſtimabilis precij: quam ſi quis ab eo poſſit mereri, ſuper humanas diuitias & ſalutem & diues & ſaluus fieret. Ad hunc ergo his auditis profectus ſum: ad quem cùm per multas & longas & difficiles vias veniſſem, videns eum ſtatim procidi. Adeſt enim tam pulcher iuuenis, vt ante conſpectum eius nemo audeat conſiſtere. Qui vbi me procidiſſe vidit, interrogari me iuſſit quid vellem, & quid rogarem: & ego reſpondi, audiſſe me de veſte ſua & margarita, & ideo ve-

C niſſe, & ſi eam dignaretur præſtare, eſſe mihi filiam quam vehementer diligerem, cui hanc veſtem ac margaritam quærerem. Et in terram proſtratus facie fleo plurimum, & noctibus ac diebus gemiſcens rogo vti audire dignaretur precem meam. Poſt quæ omnia bonus iuuenis & melius illo nihil eſt, ait mihi: Noſti hanc veſtem atque hanc margaritam, quam à me lachrymis rogas vti eam filiæ tuæ concedam? Et ego reſpondi illi, Domine auditu cognoui de ipſis, & fide credidi: & ſcio quia optima ſunt, & ſalus vera eſt hac veſte vti, & hac margarita ornari. Et ſtatim miniſtris ſuis præcepit, vt mihi & veſtem hanc & margaritam oſtenderent. D Et confeſtim ita fit. Ac veſtem primo vidi, vidi filia, vidi quod eloqui non poſſum. Nunquid non ei ſericum ſecundum ſubtilitatem eius ſparſum †erat? Nunquid † par. candori eius niues compatatæ non nigreſcebant? Nunquid aurum iuxta fulgorem eius non liuidatur†? Ipſa enim multicolor, & nihil prorſus comparatum ei poterat æquari. Poſt quam video margaritam, qua viſa ſtatim concidi. Non enim poterant oculi mei ſuſtinere tantum eius colorem. Nam nec cœli, nec lucis, nec maris, nec terræ ſpecies pulchritudini eius poterat

† liuebat.

comparari. Et cum proſtratus iacerem, ait mihi quidam de aſſiſtentibus: Video te ſolicitum,&bonum patrem eſſe,& hanc veſtem atque hanc margaritam ad filiam tuam mittere deſiderare: ſed vt magis deſideres, oſtendo tibi quid adhuc hæc veſtis atque margarita boni habeat. Veſtis hæc nunquam tineis comeditur,non vſu atteritur, non ſorde inficitur, non vi ſcinditur, non damno amittitur: ſed ſemper talis qualis eſt permanet. Margarita verò hæc virtutis eius eſt: vt ſi quis eam induat, non ægrotet, non ſeneſcat, non moriatur. Nihil omnino in ſe habet quod ſit obnoxium corpori: ſed vtenti ea nihil accidit, quod aut mortem afferat, aut ætatem demutet, aut impediat ſanitati. Quod vt audiui filia, exanimari magis deſiderio margaritæ & veſtis iſtius cœpi: & ſicut proſtratus iacebam, indeficienti fletu & intenta oratione iuuenem precari cœpi, dicens: Domine ſancte, miſerere preci meæ, & miſerere ſolicitudini & vitæ meæ. Si enim hãc veſtem mihi & margaritam non concedis, miſer futurus ſum, filiam meam viuentem perditurus ſum: ego propter hanc veſtem & margaritam peregrinari volo. Scis Domine, quia tibi non mentior. Poſtquam vocem meam audiuit, iubet me leuare, & ait mihi: Mouerunt me preces & lachrymæ tuę, & bene eſt quod credidiſti. Et quia dixiſti, te pro hac margarita ipſam vitam tuam velle impendere, non poſſum eam tibi negare: ſed ſcire debes propoſitum & voluntatem meam. Veſtis quam ego dedero, talis eſt: vt ſi quis voluerit veſte alia colorata & ſerica & aurata vti, veſtem meam capere non poſſit. Sed illi dabo eam, quæ contenta ſit, non ſerico habitu, ſed natiuis coloribus, & inſumptuoſo textu veſtiri: ita vt propter conſuetudinem, purpuram perauguſtam veſtis† habeat: non etiam purpura ipſa deſundatur in veſte.

† purpuream per auguſtas veſtes habeat:

Margarita verò quam à me petis, naturę eius eſt, vt habere eam non poſſit, qui margaritam aliam habuerit. Quia aliæ margaritæ, aut de terra, aut de mari ſunt: mea autem, vt ipſe tu vides, ſpecioſa & precioſa eſt incomparabilis & cœleſtis, nec dignatur ibi eſſe vbi aliæ ſunt. Non enim rebus meis conuenit cum rebus hominis, quia qui veſte mea & margarita vtitur, in ęternum ſanus eſt: non febre exardeſcit, non vulneri patet, non annis demutatur, non morte diſſoluitur, æqualis æternis. Ego tamen hanc veſtem & hanc margaritam meam petenti tibi

A dabo, vt eam filiæ tuę perferas. Sed priùs ſcire debes quid velit filia tua, ſi ſe huius veſtis & margaritæ meæ & facit dignam, id eſt, ſi veſtes ſericas & auratas & infectas habere noluerit: ſi alteram margaritam oderit, tunc hæc quæ me rogas tibi præſtabo. Poſt vocem filia, lætus exurgo, & ſecretum habens, hanc ad te epiſtolam feci: rogans te per multas lachrymas meas, vt te B huic veſti & margaritæ reſerues, neque miſerum ſenem tali damno tuo facias, ſi hanc veſtem & hanc margaritam non habueris. Teſtor autem tibi filia Deum cœli & terræ, quià nihil hac veſte atque hac margarita precioſius eſt: & tui iuris eſt vt hanc habeas. Tu modo quando tibi veſtis alia affertur, vel ſerica, vel infecta, vel deaurata, dicito ei qui tibi offert: Ego veſtem alte-C ram expecto, propter quam pater meus à me tam diu peregrinatur, quam mihi quærit, quam non poſſum habere ſi hanc habuero. Sufficit mihi lana ouis meæ: ſufficit mihi color quem natura attulit: ſufficit mihi textus inſumptuoſus. Cæterum veſtem illam deſidero quæ dicitur non abſumi, non atteri, non ſcindi. At verò ſi tibi margarita offeratur aut ſuſpenda collo, aut digito coa-D ptanda: dices ita. Non mihi impedimento ſunt iſtæ inutiles & ſordidæ margaritæ, ſed expecto illam precioſiſſimam, pulcherrimam & vtiliſſimam. Credo patri meo, quia & ille qui ſpopondit ei ſe credidit, propter quam mihi ſignificauit ſe etiam mori velle. Hanc expecto: hanc deſidero, quæ mihi ſtabit ſalutem & æternitatem. Ergo filia ſubueni ſolicitudini meę, & hanc epiſtolam meam ſemper lege, & huic veſti & mar-E garitæ te reſerua. Et ipſa tu mihi, nullum interrogans, quomodolibet potes literis reſcribe, vtrum veſti huic & margaritæ te reſerues, vt ſciam quid inueni illi reſpondeam: & vt ſi illam deſideras, ſi expectas, lætus poſſim ad te reditum cogitare. Cum autem tu mihi reſcripſeris: tunc tibi & ego quis ſit hic iuuenis, & qualis ſit, & quid velit, & quid promittat, & quid poſſit, indicabo. Interim tibi hymnum matutinum & F ſerotinum miſi, vt memor mei ſemper ſis. Tu verò ſi quid minus per ætatem in hymno & epiſtola intelligis, interroga matrem tuam, quæ optat vt te moribus ſuis genuerit Deo: & Deus qui te genuit, & in æternum cuſtodiat, quod & opto filia deſideratiſſima.

D. HILARII

D. HILARII PICTAVORVM
EPISCOPI HYMNVS
filiæ ſuæ Abræ miſſus.

LVcis largitor optime,
Cuius ſermonis lumine,
† ipſa Poſt lapſa † noctis tempora,
Dies refulſus panditur.
Tu verus mundi lucifer,
Non is qui paruus oritur,
Venturæ lucis nuntius,
Anguſto fulgens lumine.
Sed toto ſole clarior,
Lux ipſe totus & dies,
Interna noſtri pectoris
Illuminans præcordia.
Adeſto rerum conditor,
Paternæ lucis gloria,
† cuius amata gratia. Cuius ad nutum gratiæ †,
Noſtra pateſcunt † corpora.
† paueſcunt. Tu quoque pleno ſpiritu.
Secum Deum geſtantia,
Ne rapientis perfidi,
Diris pateſcat fraudibus.
Vt inter actus ſeculi,
Vitæ quos vſus exigit,
Omni carentes crimine,
Tuis nitamur legibus.
Probroſas mentis caſtitas,
Carnis vincat libidines,
Sanctúmque puri corporis,
Delubrum ſeruet ſpiritus.
Hæc ſpes precantis animæ,
Hæc ſunt votiua munera,
Vt matutinæ nobis ſit,
Lux in noctis cuſtodiam.
Gloria tibi Domine,
Gloria Vnigenito,
Cum Spiritu paracleto,
Nunc & per omne ſeculum.

Codex M. ſc. celeberrimi S. Germani Cænobij huius hymni quattuor tantum priores habet clauſulas quas hæc claudit

Tuaque ſancta dextera,
Tuere nos per ſæcula,
Poſt huius vitæ terminum,
Vitam perennem tribue.

Quæ emendauimus in reliquis, ſunt ex Cod. Foſſatenſi.

Digitized by Google

DE SANCTO HILARIO
PICTAVIENSI EPISCOPO, EX GREGORII Turonenſis libro in gloriam Confeſſorum, Cap. 2.

HILARIVS beatiſſimus quarto exilij anno ad vrbem propriam eſt regreſſus, impletóque operis boni curſu migrauit ad Dominum. Ad cuius beatum ſepulchrum multæ quidem virtutes oſtenſæ narrantur, quas liber vitæ eius continet, ſed præcipuè duo leproſi in eodem loco mundati ſunt. Mons autē erat in Gabalitano territorio, cognomento Helarium, lacum habens magnum, ad quem certo tempore multitudo ruſticorum, quaſi libamina lacui illi exhibēs, linteamina proiiciebat, ac pannos, qui ad vſum veſtimenti virilis præbentur. Nonnulli lanæ vellera, plurimi etiam formas caſei, ac ceræ vel panis, diuersáſque ſpecies vnuſquiſque iuxta vires ſuas, quas dinumerare longum puto. Veniebant autem cum plauſtris potum, cibúmque deferentes, mactantes animalia, & per triduum epulantes. Quarta autem die cùm diſcedere deberēt, anticipabat eos tempeſtas cum tonitruo, & coruſcatione valida, & in tantum imber ingens cum lapidum violentia deſcendebat, vt vix ſe quiſquam eorum putaret euadere poſſe. Sic fiebat per ſingulos annos, & inuoluebatur inſipiens populus in errore. Poſt multa verò tempora quidā ſacerdos ex vrbe ipſa, epiſcopatu aſſumpto, acceſſit ad locum, prædicauitque turbis, vt deſiſterent ab his, ne cœleſti ira conſumerentur: ſed nequaquam eius prædicatio à cruda ruſticitate recipiebatur. Tunc inſpirante diuinitate, ſacerdos Dei baſilicam in honorem beati Hilarij Pictauienſis eminus ab ora ſtagni ædificauit, in qua reliquias eius locauit, dicens populo: Nolite, filioli, nolite peccare ante Dominum, nulla eſt enim religio in ſtagno: Nolite maculare animas veſtras in his ritibus vanis: ſed potius cognoſcite Deum, & amicis eius venerationem impendite: adorate autem ſanctum Hilarium, Dei antiſtitem, cuius hîc reliquiæ ſunt conditæ, ipſe enim poteſt pro vobis apud Dei miſericordiam interceſſor aſſiſtere. Tunc homines compuncti corde, conuerſi ſunt, & relinquentes lacum, omnia quæ ibidem proïcere erant ſoliti, ad ſanctam baſilicam conferebant, &
A ſic ab errore, quo vincti fuerant, relaxati ſunt. Sed & tempeſtas deinceps à loco illo prohibita eſt, nec vltrà in hac ſolennitate, quæ Dei erat, nocuit, poſtquam beati confeſſoris ibidem ſunt reliquiæ collocatæ.

DE TRANSLATIONE ſancti Hilarij, Petri Damiani Sermo 150.

B GAVDEAMVS & exultemus, dilectiſſimi, dum ad recolenda beati Hilarij ſublimia merita ſolenniter conuenimus. Ipſa quippe nos inſignis vocabuli dignitas prouocat, vt mens noſtra ſpirituali lætitia affecta, plauſibiliter hilareſcat. Nihilominus & hoc dignū eſt, vt dum beati viri tranſlationē colimus, ipſi quoque
C mentes noſtras à terrenis deſideriis ad cœleſtia transferamus, vt dum glebam corpori eius, temenique puluiſculum tāto præferri apud homines honore conſpicimus, quātum gloriæ pondus in cœleſtibus poſſideat, vbi verus & incōparabilis honor eſt, mens noſtra perpendat. Sed libet iam tranſlationis huius hiſtoriam ſuccinctè tranſcurrere, vt nulli deinceps de præclara ſolennitatis huius origine prorſus expediat dubitare.

D Porrò autem dum confeſſor Chriſti Tridelinus beati Hilarij monaſterium, quod in Pictauienſi ſuburbio ſitum eſt, laudabiliter regeret, ibique ſanctæ conuerſationis inſignibus diſciplinis, & præclara morum honeſtate polleret, beatus Hilarius illi per viſionem manifeſtus apparuit, & inter alia nonnulla hoc illi quadam viuacis imperij auctoritate mandauit, vt videlicet ipſe, ſimul & Pictauienſis epiſcopus ad regem
E Francorum, qui tunc rerum moderabatur habenis, incunctanter accederent, & ſumptus impendia, quibus ampliari & auguſtius fieri monaſterium poſſet, fiducialiter poſtularent. Quibus verbis inſuper addidit, vt inſtaurato nouiter monaſterio, locum ſibi ſanctus Abbas congruum prouideret, in quo corpus eius, facta tranſlatione,

recondérent. Quos nimirum felicis oraculi legatione perfunctos rex clementer ac benigne ſuſcepit, eiſque magnifica regiæ liberalitatis munera contulit. A A fundamentis ergo monaſterium per latomos ac cementarios denuò conſtruentes, & pollucibiliter inſtaurantes, miniſtri Domini tamdiu cœptis indefeſſi laboribus inſtiterunt, donec non modò ſurgentis ſtructuræ machinam ad conſummationem vſque perducerent, ſed etiam vtrinque parietes, hoc B eſt, intus & extrinſecùs radiantis Muſini decore veſtirent. In quo videlicet opere, vbi regij muneris ſumma defecit, Epiſcopus ex eccleſiaſticis facultatibus ſupplere quod deerat non ceſſauit. Tandem itaque monaſterio non modò conſummatæ fabricæ ſtructura perfecto, verùm etiam ſacerdotalis officij benedictionibus dedicato, mox demoliti ſunt tumulum, in quo C ſanctum fuerat corpus humatum. Conſtituto igitur die, in quo ſancta mēbra transferrent, præcedente nocte dum Epiſcopus, ſimul & Abbas in vigiliis & orationibus pernoctarent, repentè conſpiciunt, quod beati Angeli de tumulo qui iam terebratus fuerat, ſanctum corpus educunt, & in locum qui ſibi præparatus fuerat, propriis manibus inferunt. His itaque peractis bea- D tus Hilarius ſanctum Tredelinum per viſionem admonuit, vt Scotigenam quendam ſibi cognatione propinquum, in cœnobij regimine ſubſtitueret, ipſe verò ad Gallinariam inſulam in honorem eiuſdem beati Hilarij ædificaturus Eccleſiam properaret. Qui beati ſacerdotis imperio mox humiliter paruit, & non ſolùm illud, quod E iuſſum fuerat, ſed & alia quatuor monaſteria in eius honorem conſtruxit. Quanquam beati Tredelini vita, in qua hæc referri perhibetur hiſtoria, in manus noſtras nequaquam deuenerit. Sed quod hîc ſcriptum eſt, iudicio fraternæ relationis innotuit. Hæc igitur huius ſacræ ſolennitatis eſt cauſa. Hæc veneranda celebritatis hodiernæ materia, vt in tranſlatione ſacri corporis meritò gaudeat plebs deuota fidelium, cui F dependit exequias exercitus Angelorum. Porrò autem ex occaſione venerandæ tranſlationis huius, & cætera beati viri geſta nobis in memoriam redeunt, vt quæ longis antè temporibus ſunt peracta, veſtris nunc reducta conſpectibus quodammodo recentia videantur & noua. Mox enim vt diſputare de venerabilis viri geſtis incipimus, protinus occurrit memoriæ, quàm impenetrabilis Eccleſiæ murus hæreticorum telis obſtiterit, quàm inſuperabilis præliator peruerſum Arianorum dogma gratia Catholicæ veritatis obtriuerit. Nec illud vacat, quod cum aduerſus hæreticorum perfidiam pugnaturus, Seleuciam Iſauriæ oppidum peteret, puella gentilis diuinitus edocta, tanti ſacerdotis denunciauit aduentum, atque ideo cum patre Florentio, totâque familia diuini baptiſmatis meruit ſuſcipere ſacramentum. Nec illud excidit inſigne miraculum, quod in Gallinaria inſula immanium ſerpentium venenata rabies virtutem tam præclari Pontificis ferre non potuit, ſed tanquam fulmineo fragore perterrita, vilis etiam baculi metam, quam ipſe præfixerat, trāſcendere non præſumpſit. Sed & illud memoriæ conſequenter occurrit, quod idem egregius pontifex puerum ſine gratia regenerationis extinctum, non modò matri reſuſcitatum & incolumem reddidit, ſed & veræ fidei rudimentis inſtructum ſanctæ Eccleſiæ filiis aggregauit. Hęc igitur, & alia multa virtutum eius inſignia nobis ex occaſione venerandæ huius tranſlationis occurrunt, quæ nos ad amorem Dei, & deuotionem præclari huius ſacerdotis accendunt. Planè cum multorum tranſlationes iuſtorum ſancta venerentur Eccleſia, quæ diligentia procuratæ ſunt hominum, quanto deuotionis ſtudio hæc eſt ſolenniter recolenda, quæ facta eſt manibus Angelorum? Sed quid eſt quod Moyſi corpus ipſe per ſe Dominus ſepeliuit, & tamen ſepulchrum eius hominibus innoteſcere noluit, beati verò Hilarij corpus non modò coram hominibus per Angelos tranſtulit, ſed & tanti honoris gloriam ad totius Eccleſiæ reuerentiam ſublimauit? De Moyſe quippe ſcriptum eſt: Mortuus eſt ibi Moyſes ſeruus Domini in terra Moab, iubente Domino, & ſepeliuit eum in valle terræ Moab contra Phogor, & non cognouit homo ſepulchrum eius vſque in præſentem diem. Quid eſt ergo, quòd ille neſcitur, iſte verò quotidie cum tanta gloria Chriſtianæ deuotionis inuiſitur? Quid eſt, inquam, quod Moyſes ab hominum notitia remouetur, niſi vt tollatur occaſio, ne qui tam Deo charus & familiaris extitiſſe cognoſcitur, diuinus honor illi ab Iſraëliticę plebis perfidia præbeatur? Reliquorū verò ſanctorum corpora non celantur, vt dum Chriſtianæ deuotionis frequententur acceſſu, & per illos fiant rutilantia ſigna virtutum, & iſtis accreſcat fœlicium cumulus meritorum. Præterea nonnulli fideles id-

circo poſt mortem tumulis editioribus includuntur, vt ſui memoriam viuentibus ſuggerant, quatenus eis impendere pietatis officia non omittant. Hinc eſt quod ſepultura vocatur ex more, memoria, ſcilicet vt per eam memorentur viui, & percipiant refrigerium mortui. Sed quid eſt, quod nonnulli ſanctorum tantopere ſtuduerunt ſuis prouidere ſepulchra corporibus? Abraham nempe quadringentis argenti ſiclis à filiis Heth ſpeluncam duplicem comparat. Iacob & Ioſeph ad eandem ſpeluncam totum iam animi deſiderium tendunt, & corpora ſua poſt obitum illo perferenda depoſcunt. Quid ergo eſt, quod ſancti Patriarchæ qui ſe puluerem & cinerem eſſe perſpicuè perhibent, qui certè corpora & corporalia quæque cœleſtium contemplatione deſpiciunt, in Chananæorum terra corpora ſua quieſcere tanto deſiderio concupiſcunt? Cur illum præ cæteris mundi partibus quieti ſuæ præuident locum, niſi quod humanæ ſalutis authorem illic nouerant de ſuo ſemine naſciturum? Hinc eſt quòd Iacob filium ſuum Ioſeph obſecrat, dicens: Si inueni gratiam in conſpectu tuo, pone manum ſub fœmore meo, & facies mihi miſericordiam & veritatem, vt non ſepelias me in Ægypto, ſed dormiam cum patribus meis, & auferas me de hac terra, condáſque in ſepulchro maiorum. Cur autem ad confirmandæ ſponſionis indicium, Iacob manum filij ſupponi ſuis fœmoribus petiit: niſi quia illum, qui ſumma veritas eſt, de proprio ſemine propagandum eſſe cognouit? Illis igitur terræ finibus beati viri iam medullitus agglifcebant, quam per ſpiritum iam cernebant Saluatoris veſtigiis atteri, quam in interioribus oculis iam A videbant pretioſo Dominici corporis ſanguine purpurati, vt illic eorum corpora ſuam expectarent reſurrectionem, vbi reſurrecturum eſſe cognoſcebant ipſum beatæ reſurrectionis authorem. Ad hunc & nos dilectiſſimi, perſpicuam noſtræ mentis aciem dirigamus. Ad hunc dum pedum progreſſione non poſſumus, æſtuantis deſiderij feſtinatione tendamus, & dum ſanctorum quorumlibet reliquiis dignæ deuotionis reuerentiam exhibemus, ad illud vnum & ſingulare corpus noſtræ mentis di- B rigamus obtutum, quod in paternæ maieſtatis gloria credimus ineffabiliter ſublimatum. Illa nimirum eſt terra, cui tunc beati Patriarchæ atque Prophetæ ſuſpirabant, lacte ſcilicet & melle mananti. Lac ſiquidem de carnis vberibus profluit, mel verò de ſuperioribus venit. Et quia ſubſtantia Dominici corporis ex Virginis viſceribus prodiit, diuinitas autem ex paterna maieſtate deſcendit, rectè corpus Saluatoris terra di- C citur repromiſſionis. Quæ nimirum terra lacte ſimul & melle fluere dicitur, quia in Redemptoris noſtri corpore & ſubſtantia verè & dulcedo eſt ineffabilis deitatis. In ipſo enim, ſicut Apoſtolus ait, habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. & alibi. Deus erat in Chriſto reconcilians mundum ſibi. Ad hanc viuentium terram ille nos dignetur inducere, qui terræ noſtræ D mortalia non dedignatus eſt tolerare, quatenus ſic ibi lacte & melle veſcamur, vt Saluatoris noſtri præſentia, & melliflua diuinitatis eius dulcedine ſatiemur. Qui cum Deo & Patre & Spiritu ſancto viuit, & regnat. Per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI DE TRINITATE
LIBER I.

ARGVMENTVM IN LIBRVM SEQVENTEM.

Primus hic liber, quanquam poſtremò ſcriptus autori, veluti prologus eſt in totum opus: primùm oſtendens, quibus gradibus mens humana perueniat ad cognitionem rerum diuinarum: mox explicat argumenta ſingulorum librorum.

A CIRCVNSPICIENTI mihi proprium humanæ vitæ, ac religioſum officium, quòd vel à natura manans, vel à prudentium ſtudiis profe-ctum, dignum aliquid hoc conceſſo ſibi ad intelligentiam diuino munere obtineret: multa quidem aderant, quæ opinione communi efficere vtilem atque optandam vitam videbantur: maximéque ea, quæ & nunc, & ſemper antea potiſſima inter mortales habentur, ocium ſimul atque B opulentia, quòd alterum ſine altero mali potius materies, quàm boni eſſet occaſio: quia & quies inops propè quoddam vitæ ipſius intelligatur eſſe exilium, & opulens inquietudo tantò plus calamitatis afferat, quantò maiore indignate his caretur †, quæ maximè & optata & quæſita ſunt ad vtendum. Atque hæc quidem quamquam in ſe ſumma atque optima vitæ blandimenta contineant, tamen non multum vidētur à conſuetudine eſſe beluinæ oble-C ctationis aliena: quibus in ſaltuoſa loca, ac maximè pabulis læta euagantibus, adſit & ſecuritas à labore, & ſatietas ex paſcuis. Nam ſi hic optimus & abſolutiſſimus vitæ humanæ vſus exiſtimabitur, quieſcere & abundare: neceſſe eſt hunc eundem ſecundùm ſui cuiuſque generis ſenſum, nobis atque vniuerſis rationis expertibus beluis eſſe communem: quibus omnibus natura ipſa in ſumma rerum copia & ſecuritate famulante, ſine cura habendi, copia redundat vtendi. Ac mihi A plerique mortalium non ob aliam quidem cauſam hanc ineptæ ac beluinæ vitæ conſuetudinem & reſpuiſſe à ſe, & coarguiſſe in aliis videntur, quàm quòd natura ipſa authore impulſi, indignum homine eſſe exiſtimauerũt, in officium tantum ſe ventris & inertiæ natos arbitrari: & in hanc vitam non ob aliqua præclari facinoris aut bonæ artis ſtudia eſſe deductos, aut hanc ipſam vitam non ad aliquem profectum eſſe æternitatis indultam, † quam B profectò nõ ambigeretur munus Dei non eſſe † reputandam, cùm tantis afflicta angoribus, & tot moleſtiis impedita, ſeſe ipſam, atque † intra ſe à pueritiæ ignoratione vſq; ad ſenectutis deliramenta conſumeret: & idcirco ad aliquas ſe patientiæ & continentiæ ac placabilitatis virtutes & doctrina & opere tranſtuliſſe, quòd bene agere atque intelligere, id demum bene viuere eſſe opinabantur. Vitam autem ipſam non ad mortem tantùm ab im-C mortali Deo tribui exiſtimandam: cùm boni largitoris non eſſe intelligeretur, viuendi iucundiſſimum ſenſum, ad triſtiſſimum metum tribuiſſe moriendi. Et quanquam non ineptam hanc eorum eſſe ſententiam atque inutilem exiſtimarem, conſcientiam ab omni culpa liberam conſeruare, & omnes humanæ vitę moleſtias vel prouidere prudenter, vel vitare conſultè, vel ferre patienter: tamen hi ipſi non ſatis mihi idonei ad bene beatéque viuendum autores videbantur: communia tantùm & conuenientia humano ſenſui doctrina-

† iis careat.

† ob quā, &c.

† reputādum.

† atque ipſa intra ſe.

rum præcepta ſtatuentes: quæ cum non
intelligere beluinum eſſet, intellecta ta-
men non agere, vltra beluinæ immanita-
tis eſſe rabiem videretur. Feſtinabat au-
tem animus, non hæc tantummodo age-
re, quæ non egiſſe, & criminum eſſet ple-
num, & dolorum: ſed hunc tanti muneris
Deum parentémque cognoſcere, cui ſe
totum ipſe deberet, cui famulans nobili-
tandum ſe exiſtimabat, ad quem omnem
ſpei ſuæ opinionem referret: in cuius bo-
nitate inter tantas præſentium negotio-
rum calamitates, tanquam tutiſſimo ſibi
portu familiarſque requieſceret. Ad hunc
igitur vel intelligendum, vel cognoſcen-
dum, ſtudio flagrantiſſimo accendebatur.
Namque plures eorum numeroſas incer-
torum deorum familias introducebant: &
virilem ac muliebrem ſexum in diuinis
naturis agere exiſtimantes, ortus ac ſuc-
ceſſiones ex diis deorum aſſerebant. Alij
minores ac maiores, & differentes pro po-
teſtate deos prædicabant: nonnulli nul-
lum omnino Deum eſſe affirmantes, eam
tantùm quæ fortuitis motibus atque con-
curſibus in aliquid exiſteret, naturam ve-
† vere-bantur. nerabantur †: plerique verò Deum quidẽ
eſſe opinione publica loquebantur, ſed
hunc eundem incurioſum rerum huma-
narum ac negligentem pronunciabant:
aliqui autem ipſas illas creaturarum cor-
poreas, conſpicabiléſque formas in ele-
mentis terrenis & cœleſtibus adorabant.
Poſtremò quidam in ſimulacris hominũ,
pecudum, volucrum, ferarum, ſerpentum,
deos ſuos collocabant: & vniuerſitatis do-
minum atque infinitatis parentem intra
anguſtias metallorum & lapidum & ſtipi-
tum coarctabant. Dignúmque iam non
† exiſti-mare. erat, autores eos veritatis exiſtere †: qui ri-
dicula, & fœda, & irreligioſa ſectantes, ip-
ſis illis inaniſſimarum ſententiarũ ſuarum
opinionibus diſſiderent. Sed inter hæc
animus ſolicitus, vtili ac neceſſariâ ad co-
gnitionem Dei ſui viâ nitens: cùm neque
incuriam Deo rerum à ſe conditarum di-
gnam arbitraretur, neque naturæ potenti
atque incorruptæ competere ſexus deo-
rum, & ſucceſſiones fatorum atque orto-
rum intelligeret: porrò autem diuinum &
æternum nihil niſi vnum eſſe & indiffe-
rens pro certo habebat, quia id quod ſibi
ad id quod eſt autor eſſet, nihil neceſſe eſt
extra ſe quod ſui eſſet præſtantius reli-
quiſſe. Atque ita omnipotentiam æterni-
tatémque non niſi penes vnum eſſe, quia
neq; in omnipotentia validius infirmiúſ-

A que, neque in æternitate poſterius ante-
riúſue congrueret. In Deo autem nihil niſi
æternum poténſq; eſſe venerandum. Hæc
igitur multáque alia eiuſmodi cum animo
reputans, incidi in eos libros, quos à Moy-
ſe atque à prophetis ſcriptos eſſe Hebræo-
rum religio tradebat: in quibus ipſos crea- *Exod. 3.*
tore Deo teſtante de ſe, hæc ita contine- *Ibidem.*
bantur: Ego ſum qui ſum. Et rurſum: Hæc
dices filiis Iſraël, miſit me ad vos is qui eſt.
B Admiratus ſum planè tam abſolutam de
Deo ſignificationem, quæ naturæ diuinæ
incomprehenſibilem cognitionem aptiſ-
ſimo ad intelligentiam humanam ſermo-
ne loqueretur. Non enim aliud proprium
magis Deo quàm eſſe intelligitur, quia id
ipſum quod eſt, neque deſinentis eſt ali-
quando, neque cœpti: ſed id quod cum
incorruptæ beatitudinis poteſtate perpe-
C tuum eſt, non potuit, aut poterit aliquan-
do non eſſe: quia diuinum omne neque
abolitioni, neque exordio obnoxium eſt.
Et cùm in nullo à ſe Dei deſit æternitas;
dignè hoc ſolum quod eſſet ad proteſta-
tionem incorruptæ ſuæ æternitatis oſten-
dit. Et ad hanc quidem infinitatis ſignifi-
cationem ſatis feciſſe ſermo dicentis: Ego
ſum qui ſum, videbatur: ſed magnificen-
tiæ & virtutis ſuæ erat à nobis opus intel-
D ligendum. Namque cum eſſe ei proprium
eſſet, qui manens ſemper non etiam ali-
quando cœpiſſet, ęterni & incorrupti Dei
dignus de ſe hic rurſum auditus eſt ſermo:
Qui tenet cœlum palmo, & terram pugil-
lo. Et rurſum: Cœlum mihi thronus eſt, *Eſaia. 66.*
terra autem ſcabellum pedum meorum.
Quam domum mihi ædificabitis, aut quis
locus erit requietionis meæ? nónne ma-
E nus mea fecit hæc? Vniuerſitas cœli pal-
mo Dei tenetur, & vniuerſitas terræ pu-
gillo cõcluditur. Sermo autẽ Dei etiamſi
ad opinionem religioſæ intelligẽtiæ pro-
ficit, tamen plus ſignificationis introſpe-
ctus ſenſu continet quàm exceptus audi-
tu. Nam concluſum palmo cœlum rur-
ſum Deo thronus eſt, & terra quæ pugillo
continetur, eadem & ſcabellum pedum
eius eſt, ne in throno & ſcabello ſecun-
F dum habitum conſidentis protenſio ſpe-
ciei corporeę poſſet intelligi: cũ id, quod
ſibi thronus & ſcabellum eſt, rurſum ipſa
illa infinitas potens palmo ac pugillo ap-
prehendente concluderet. Sed vt in his
cunctis originibus creaturarum Deus, in-
trà & extrà, & ſupereminens & internus,
idem circunfuſus & infuſus in omnia no-
ſceretur, cùm palmo pugillóque conti-

Google

nens poteſtatem naturæ exterioris oſtenderet: ac thronus & ſcabellum ſubſtrata eſſe, vt in throno † exteriora mõſtraret, cum exteriora ſua interior inſidens, ipſe rurſum exterior interna concluderet. Atque ita totus ipſe intra extráque ſe continens, neque infinitus abeſſet à cunctis, neque cuncta ei qui infinitus eſt non ineſſent. His igitur religioſiſſimis de Deo opinionibus veri ſtudio detentus animus delectabatur. Neque enim aliud quid dignũ eſſe Deo arbitrabatur, quam ita eum vltra intelligentias rerum eſſe: vt in quantum ſe ad aliquem præſumptæ licet opinionis modum mens infinita protenderet, in tantum omnem proſequentis ſe naturæ infinitatem infinitas immoderatæ æternitatis excederet. Quòd cum à nobis piè intelligeretur, tamen à propheta hæc ita dicente manifeſtè cõfirmabatur: Quò abibo à ſpiritu tuo, aut à facie tua quò fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, & ibi ades. Si ſumpſero pennas meas ante lucem, & habitauero in poſtremis † maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Nullus ſine Deo, neque vllus non in Deo locus eſt. In cœlis eſt, in inferno eſt, vltra maria eſt. Ineſt interior, excedit exterior. Ita cùm habet atque habetur, neque in aliquo ipſe, neque non in omnibus eſt. Quanquam igitur optimè huius atque inexplicabilis intelligentiæ ſenſu animus gauderet, quòd hanc in parente ſuo & creatore immenſæ æternitatis infinitatem veneraretur: tamen ſtudio adhuc intentiore ipſam illam infiniti & æterni Domini ſui ſpeciem quærebat, vt illam incircunſcriptam immenſitatem in aliquo pulchrę intelligentiæ eſſe opinaretur ornatu. In quibus cùm religioſa mens intra imbecillitatis ſuæ concluderetur errorem, hunc de Deo pulcherrimæ ſententiæ modum propheticis vocibus apprehendit. De magnitudine enim operum, & pulchritudine creaturarum, conſequenter generationum conditor conſpicitur. Magnorum creator in maximis eſt, & pulcherrimorũ conditor in pulcherrimis eſt. Et cùm ſenſum ipſum ſupergrediatur operatio, omnem tamen ſenſum longè neceſſe eſt excedat operator. Pulchrum itaque cœlum, ęther, terra, maria, & vniuerſitas omnis eſt, quæ ex ornatu ſuo, vt etiam Græcis placet, dignè κόσμος, id eſt mundus, nuncupari videtur. Sed ſi hanc ipſam rerum pulchritudinem ita ſenſus naturali metitur

† vt interno.

Pſal. 138.

† extremis.

A inſtinctu, vt etiam in quarundam volucrum ac pecudum accidit ſpecie: vt dum infra ſententiam ſermo eſt, ſenſus tamen id ipſum intelligens non eloquatur: quod tamen rurſum dum ſermo omnis ex ſenſu eſt, ſenſus ſibi ipſe loquatur intelligens: Nónne huius ipſius pulchritudinis Dominum neceſſe eſt totius pulchritudinis eſſe pulcherrimum intelligi: vt cum æterni ornatus ſui ſpecies ſenſum intelligentię B omnis effugiat, opinionem tamen intelligentiæ ſenſus non relinquat ornatus? Atque ita pulcherrimus Deus eſt confitendus: vt neque intra ſententiam ſit intelligendi, neque extra intelligentiam ſentiendi. His itaque piæ opinionis atque doctrinę ſtudiis animus imbutus, in ſeceſſu quodam ac ſpecula pulcherrimæ huius ſententiæ requieſcebat, non ſibi relictum quicquam aliud à natura ſua intelligẽs, in quo C maius officium præſtare cõditori ſuo munúſue poſſet, quàm vt tantum eum eſſe intelligeret, quantus & intelligi non poteſt, & poteſt credi: dum intelligentiam & fides ſibi neceſſariæ religionis aſſumit, & infinitas æternæ poteſtatis excedit. Suberat autem omnibus his naturalis adhuc ſenſus, vt pietatis profeſſionem ſpes aliqua incorruptæ beatitudinis aleret: quam ſancta D de Deo opinio & boni mores, quodam victricis militiæ ſtip ndio emererentur. Neque enim fructus aliquis eſſet bene de Deo opinari: cùm omnem ſenſum mors perimeret, & occaſus quidam naturæ deficientis aboleret. Porrò autem non eſſe hoc dignum Deo, ratio ipſa ſuadebat: deduxiſſe eum in hanc participem conſilij prudentiæque vitam, hominem ſub defectione viuendi & æternitate moriendi, vt E in id tantum non exiſtens ſubſtitueretur, ne ſubſtitutus exiſteret: cùm conſtitutionis noſtræ hæc ſola eſſe ratio intelligeretur, vt quod non eſſet, eſſe cœpiſſet, non vt quod cœpiſſet eſſe non eſſet. Fatigabatur autem animus, partim ſuo, partim corporis metu: qui cùm & conſtantem ſententiam ſuam pia de Deo profeſſione retineret, & ſolicitam de ſe atque hoc occaſu- F ro ſecum, vt putabat, habitaculo ſuo curam recepiſſet, poſt cognitionem legis ac prophetarum, iſtiuſmodi quoque doctrinæ Euangelicæ atque Apoſtolicæ inſtituta cognoſcit. In principio erat verbum: & verbum erat apud Deum: & Deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſũt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. In eo vita

Ioan. 1.

erat,& vita erat lux hominum,& lux in te-
nebris lucet,& tenebræ eam non compre-
henderunt. Fuit homo miſſus à Deo, cui
nomẽ erat Ioannes. Hic venit in teſtimo-
nium,vt teſtimonium perhiberet de lumi-
ne. Non erat ille lux, ſed vt teſtimonium
perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ
illuminat omnem hominem venientem
in hunc mundum. In mundo erat,& mun-
dus per eum factus eſt, & mundus eum nõ
cognouit. In ſua venit, & ſui eum non re-
ceperunt. Q:otquot autem receperunt
eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri,
iis qui credunt in nomine eius: qui non ex
ſanguinibus, neque ex voluntate viri, ne-
que ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati
ſunt. Er Verbum caro factum eſt,& habi-
tauit in nobis: & vidimus gloriam eius,
gloriam tanquam vnigeniti à patre, ple-
num gratia & veritate †.

† gratiæ & veritatis.

Proficit mens vltra naturalis ſenſus in-
telligentiam,& plus de Deo quàm opina-
batur edocetur. Creatorem enim ſuum
Deum ex Deo diſcit: verbum Deum, &
apud Deum in principio eſſe audit: mun-
di lumen in mundo manens, & à mundo
non recognitum intelligit. Venientẽ quo-
que in ſua, à ſuis non receptum. Recipien-
tes autem ſub fidei ſuę merito in Dei filios
profeciſſe cognoſcit: non ex complexu
carnis, neque ex conceptu ſanguinis, ne-
que ex corporum voluntate, ſed ex Deo
natos. Deinde verbum carnem factum,&
habitaſſe in nobis, & gloriam cõſpectam
eius, quæ tanquam vnici à patre ſit perfe-
cta cum gratia & veritare. Hîc iam mens
trepida & anxia, plus ſpei inuenir quàm
expectabat. Ac primùm ad cognitionem
Dei patris imbuitur Et quod antea de
creatoris ſui ęternitate & infinitate & ſpe-
cie, naturali ſenſu opinabatur, hoc nunc
proprium eſſe etiam vnigenito Deo acci-
pit: non in deos fidem laxans, quia ex Deo
Deum audit: non ad naturæ diuerſitatem
in Deum ex Deo decedẽs †, quia plenum
gratia & veritate Deum ex Deo diſcit: ne-
que pręposterum ex Deo Deum ſentiens,
quia in principio apud Deum eſſe Deum
comperit. Rariſſimam deinde huius ſalu-
taris cognitionis fidem eſſe, ſed maximum
præmium noſcit: quia & ſui non recepe-
runt,& recipiẽtes, in filios Dei aucti ſunt,
non ortu carnis, ſed fidei. Eſſe autem filios
Dei, nõ neceſſitatem eſſe, ſed poteſtatem:
qnia propoſito vniuerſis Dei munere, non
natura gignẽtium afferatur, ſed voluntas
præmium conſequatur. Ac ne id ipſum,

† decidẽs.

A quod vnicuique eſſe Dei filium, à Deo fi-
lio fit poteſtas, in aliquo infirmitatem fi-
dei trepidę impediret: quia per ſui difficul
tatem ægerrimè ſpererur, quod & magis
optatur,& minus creditur, verbum Deus
caro factum eſt, vt per Deum verbum car-
nem factum caro proficeret in Deum ver-
bum. Ac ne verbum caro factum aut ali-
quid aliud eſſet quàm Deus verbum: aut
B nõ noſtri corporis caro eſſet, habitauit in
nobis, vt dum habitat, non aliud quàm
Deus maneret: dum autem habitat in no-
bis, non aliud quàm noſtræ carnis Deus
caro factus eſſet, per dignationem aſſum-
ptæ carnis non inops ſuorum, quia tan-
quam vnigenitus à patre plenus gratiæ &
veritatis,& in ſuis perfectus ſit,& verus in
noſtris. Hanc itaque diuini ſacramẽti do-
C ctrinam mens læta ſuſcepit, in Deum pro-
ficiens per carnem, & in nouam natiuira-
tem per fidem vocata, & ad cœleſtem re-
generationem obtinendam poteſtati ſuæ
permiſſa, curam in ſe parentis ſui creato-
riſque cognoſcens, non in nihilum redi-
gendam ſe per eum exiſtimans, per quem
in hoc ipſum quod eſt, ex nihilo ſubſtiriſ-
ſet: & hæc omnia vltra intelligentiæ hu-
manæ metiens ſenſum, quia ratio cõmu-
nium opinionum conſilij cœleſtis inca-
D pax, hoc ſolum putet in natura rerum eſſe,
quod aut intra ſe intelligat, aut præſtare
poſſit ex ſeſe. Dei autem virtutes ſecundũ
magnificentiam æternæ poteſtatis, non
ſenſu, ſed fidei infinitare pẽdebat: vt Deũ
in principio apud Deum eſſe, & Verbum
carnem factum habitaſſe in nobis, non id-
circo non crederet, quia non intelligeret,
ſed idcirco ſe meminiſſet intelligere poſſe
E ſi crederet. Ac ne in aliquo ſecularis pru-
dentiæ tardaretur errore, ad piæ cõfeſſio-
nis huius abſolutiſſimam in fidem, ita inſu-
per per Apoſtolum diuinis dictis edoce-
tur: Videte ne quis vos ſpoliet per philo-
ſophiam & inanem deceptionem, ſecun-
dum traditionem hominum, ſecundum
elementa mundi, & non ſecnndum Chri-
F ſtum: quia in ipſo inhabitat omnis pleni-
tudo diuinitatis corporaliter: & eſtis in il-
lo repleti, qui eſt caput omnis principatus
& poteſtatis: in quo & circumciſi eſtis, cir-
cumciſione non manufacta in expoliatio-
ne carnis corporis, ſed circũciſione Chri-
ſti. Conſepulti ei in baptiſmate, in quo &
reſurrexiſtis per fidem operationis Dei,
qui excitauit eum à mortuis. Et vos cùm
eſſetis mortui in delictis & pręputiatione †
carnis veſtræ, viuificauit vos cum illo, do-

Diuina per fidem intelliguntur.

Ceremoniæ abolitæ. Coloſſ. 2.

† præputio.

natis vobis omnibus delictis, delens quod aduerſum nos erat chirographum, in ſententiis quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit è medio, affigẽs illud cruci: exutus carne & poteſtates oſtẽtui fecit, triumphatis iis cum fiducia in ſemetipſo. *Captioſæ quæſtiones.* Reſpuit captioſas & inutiles philoſophię quęſtiones fides conſtans, neque humanarum ineptiarum fallaciis ſuccumbens, ſpolium ſe præbet veritas falſitati: non ſecundùm ſenſum communis intelligentiæ Deum retinens, neque de Chriſto ſecundũ mundi elementa decernens, in quo diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, vt dum infinitas æternæ in eo poteſtatis, omnem terrenæ mentis amplexum poteſtas æternæ infinitatis excedat: qui nos ad diuinitatis ſuæ naturam trahens, non etiamnum corporali præceptorum obſeruatione deſtrinxerit, *Pietas in animis.* neque per legis vmbram ad ſolemnia deſecandæ carnis imbuerit, ſed vt omnem naturalem corporis neceſſitatem circumciſus à viciis ſpiritus criminum emundatione purgaret, cuius morti conſepeliremur in baptiſmo: vt in æternitatis vitam rediremus, dum regeneratio ad vitam mors eſſet ex vita, & morientes viciis immortalitati renaſceremur, ipſo pro nobis ex immortalitate moriente, vt ad immortalitatem vnà cum eo excitaremur ex morte. Carnem enim peccati recepit, vt in aſſumptione noſtræ carnis delicta donaret, dum eius fit particeps aſſumptione, non crimine: delens per mortem ſententiam mortis, vt noua in ſe generis noſtri creatione cõſtitutionem decreti anterioris aboleret: crucifigi ſe permittẽs, vt maledicto crucis obliterata terrenæ damnationis maledicta figeret † omnia. Ad vltimum in homine paſſus, vt poteſtates dehoneſtaret, dum Deus ſecundùm ſcripturas moriturus, & in his vincentis in ſe fiducia triumpharet: dum immortalis ipſe, neque morte vincendus pro morientium æternitate moreretur. Hæc itaque vltra naturæ humanæ intelligentiam à Deo geſta non ſuccumbunt rurſum naturalibus mentium ſenſibus, quia infinitæ æternitatis operatio infinitã metiendi exigat opinionẽ: vt cùm Deus homo, cum immortalis mortuus, cùm æternus ſepultus eſt, non ſit intelligentiæ ratio, ſed poteſtatis exceptio. Ita rurſum econtrario non ſenſus, ſed virtutis modus ſit, vt Deus ex homine, vt immortalis ex mortuo, vt æternus ſit ex ſepulto. Coexcitamur ergo à Deo in Chriſto per mortem eius: ſed dum

† configeret.

A in Chriſto plenitudo eſt diuinitatis, habemus & ſignificationem Dei patris nos cõexcitantis in mortuo, & Chriſtum Ieſum non aliud quàm Deum in diuinitatis plenitudine confitendum. In hoc ergo conſcia ſecuritatis ſuæ ocio mens ſpebus ſuis læta requieuerat: interceſſionem mortis huius vſque eò non metuens, vt etiam reputaret in vitam æternitatis.

Vitam autem huius corporis ſui non B modò non moleſtam ſibi aut ægram arbitrabatur, vt eã quod pueritię literas, quod ægris medicinam, quod naufragis natatum, quod adoleſcentibus diſciplinam, militiam eſſe crederet imperaturis: rerum ſcilicet præſentium tolerantiam, ad præmium beatæ immortalitatis proficiẽtem. Quinetiam id quod ſibi credebat, tamen per miniſterium impoſiti ſacerdotij etiam C cæteris prædicabat: munus ſuum ad officium publicæ ſalutis extendens. Sed inter hæc emerſerunt deſperata in ſe & ſæua in omnes impiæ temeritatis ingenia, potentèm Dei naturam ex naturæ ſuæ infirmitate moderantium. Neque vt ipſi vſque ad infinitatem opinandi de infinitis rebus emergerent, ſed intra finem ſenſus ſui indefinita concluderent, eſſéntque ſibi arbitri religionis, cùm religionis opus obedien-D tiæ eſſet officium †: ſui immemores, diuinorum negligentes, præceptorũ emendatores. Nam vt de cæteris hæreticorũ ſtultiſſimis ſtudiis ſileam, de quibus tamen ſicubi occaſionẽ ſermonis ratio præbebit, non tacebimus: quidam ita Euangelicæ fidei corrumpunt ſacramentum, vt ſub vnius Dei pia tantùm profeſſione natiuitatem vnigeniti Dei abnegent: vt proten-E ſio ſit potius in hominem quàm deſcẽſio. *Pater natura. Lege Tertullianum contra Praxeam.*

† opus in ſolo obedientiæ eſſet officio.

Neque vt qui filius hominis ſecundùm tempora aſſumptæ carnis fuit, idem ſemper fuerit atque ſit filius Dei: ne in eo natiuitas Dei ſit, ſed ex eodem idem ſit. Vt vnius Dei, vt putant, inuiolabilem fidem ſeries deducta ex ſolido in carnem conſeruet: dum vſque ad virginem pater protenſus, ipſe ſibi natus ſit in filium. Alij verò quia ſalus nulla ſit ſine Chriſto, qui in F principio apud Deum erat Deus verbum, natiuitatem negantes, creationem ſolam profeſſi ſunt: ne natiuitas veritatem Dei admitteret, ſed creatio falſitatẽ doceret: *Arius.* quæ dum ementirentur in genere creationis, Dei vnius fidem non excluderent in ſacramento: ſed natiuitatem veram nomini ac fidei creationis ſubiicientes, à veritate vnius Dei ſeparabilem eum facerent, vt

creatio ſubſtitutionis perfectionem ſibi A diuinitatis non vſurparet, quem veritatis natiuitas non dediſſet.

Horum igitur furori reſpondere animus exarſit: recolens hoc vel præcipuè ſibi ſalutare eſſe, non ſolùm in Deum crediđiſſe, ſed etiam in Deum patrem: neque in Chriſto tantũ ſperaſſe, ſed in Chriſto Dei filio: neq; in creatura, ſed in Deo creatore ex Deo nato. Maximè ergo properam⁹ ex B propheticis atque Euangelicis præconiis væſaniam eorum ignorantiámque confundere: qui ſub vnius Dei ſolâ ſanè vtili ac religioſâ prædicatione aut Deũ natum Chriſtum negant, aut verum Deum non eſſe contendunt, vt creatio potentis creaturæ intra vnum Deum fidei ſacramentum relinquat: quia natiuitas Dei extra vnius Dei fidem, religionem protrahat C confitendum †. Sed nos edocti diuinitus, neque duos deos prædicare, neque ſolùm hanc Euangelici ac prophetici præconij rationem in confeſſione Dei Patris & Dei Filij afferemus, vt vnum in fide noſtra ſint vterque, non vnus: neque eundem vtrunque, neque inter verũ ac falſum aliud confitentes: quia Deo ex Deo nato, neque eundem natiuitas permittit eſſe, neque D aliud. Sed vos quidem, quos fidei calor & ignoratum mundo ac ſapientibus mundi veritatis ſtudium ad legendum vocauit: meminiſſe oportet terrenarum mentium infirmas ac imbecillas opiniones eſſe abiiciendas, omnes imperfectæ ſententiæ anguſtias religioſa diſcendi expectatione laxandas. Nouis enim regenerati ingenij ſenſibus opus eſt, vt vnumquemque conſcientia ſua ſecundùm cœleſtis originis E munus illuminet. Standum itaque per ſidem antè eſt, vt ſanctus Hieremias admonet, in ſubſtantia Dei: vt de ſubſtantia Dei auditurus, ſenſum ſuum ad ea quæ Dei ſubſtantiæ ſint digna, moderetur. Moderetur autem non aliquo modo intelligendi, ſed infinitate. Quin etiam conſcius ſibi diuinæ ſe naturæ participem (vt beatus apoſtolus Petrus in Epiſtola altera ait) effectum fuiſſe, F Dei naturam non naturæ ſuæ legibus metiatur, ſed diuinas profeſſiones ſecundùm magnificentiam diuinæ de ſe proteſtationis expendat. Optimus enim lector eſt, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit: neq; cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præſumpſerit intelligendum. Cum itaque de rebus Dei erit ſermo: concedamus cognitionem ſui Deo, dictiſq; eius pia veneratione famulemur. Idoneus enim ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt. Si qua verò nos de natura Dei & natiuitate tractantes, comparationum exẽpla afferemus, nemo ea exiſtimet abſolutè in ſe rationis perfectionẽ continere. Comparatio enim terrenorum ad Deum nulla eſt, ſed infirmitas noſtræ intelligentiæ cogit ſpecies quaſdam ex inferioribus, tanquam ſuperiorum indices quærere: vt rerum familiarium conſuetudine admonente, ex ſenſus noſtri cõſcientia ad inſoliti ſenſus opinionem educeremur. Omnis igitur oomparatio, homini vtilis potius habeatur, quàm Deo apta: quia intelligẽtiam magis ſignificet quàm expleat, neque naturis carnis & ſpiritus, aut inuiſibilium ac tractabilium coæquãdis præſumpta reputetur, proteſtãs & infirmitati ſe humanæ intelligentiæ neceſſariam, & ab inuidia eſſe liberum non ſatiſfacientis exempli. Pergimus itaque de Deo locuturi Dei verbis, ſenſum tamen noſtrum rerum noſtrarum ſpecie imbuentes.

† confitentium.

Ad lectorem ſe vertit.

2. Petr. 1.

Comparatio ad diuina perfecta.

Ac primùm ita totius operis modum temperauimus, vt aptiſſimus legentium profectibus connexorum ſibi libellorum ordo ſuccederet. Nihil enim incompoſitum indigeſtúmq; placuit afferre: ne operis inordinata congeries, ruſticum quendam tumultum perturbatæ vociferatione præberet. Sed quia nullus ad prærupta cõſcenſus eſt, niſi ſubſtratis paulatim gradibus feratur greſſus ad ſumma: nos quoque quædam gradiendi initia ordinantes, arduum hoc intelligentiæ iter cliuo quaſi molliore leniuimus, non iam gradibus inciſum, ſed planitie ſubrepente deuexum, vt propè ſine ſcandentium ſenſu, euntium proficeret conſcenſus. Poſt hunc enim primi huius ſermonis libellum, ſequẽs ita ſacramentum edocet diuinæ generationis, vt baptizandi in Patre & Filio & Spiritu ſancto non ignorent nominum veritatem, neque vocabulis intelligentiam confundant, ſed vnumquodque ita ſenſu concipiant, vt eſt, ac nuncupatur, agnituri abſolutiſſimè in iis quæ dicta ſunt, quod neque non ipſa veritas ſit nominis, neque non nomen ſit veritatis.

Ordo totius operis.

Arg. ſecundi libri.

Poſt hunc itaque lenem ac breuem demonſtratę Trinitatis ſermonem, tertius liber etſi ſenſum, tamen iam proficienter incedit. Nam id quod vltra humani ſenſus intelligentiam Dominus de ſe profeſſus

Arg. tertij libri.

eſt, quantis poteſt potentiæ exemplis ad intelligentiæ fidem coaptat, dicens: Ego in Patre, & Pater in me: vt quod ab homine per naturam hebetem non capitur, id fides iam rationabilis ſcietiæ † conſequatur: quia neque non credendum de ſe Deo eſt, neque opinandum eſt, extra rationem fidei eſſe, intelligentiæ poteſtatem.

Ioan. 10.

† tam rationabili ſcientiâ.

Arg. quarti libri.

Quartus deinde liber initium ſui ex hæreticorum doctrinis auſpicatur, ſe ipſum viciis, quibus fides eccleſiæ infirmatur, expurgans: ipſam illam perfidiæ expoſitionē à multis iam olim editam proferens, & ſubdolè eos ac per id impiiſſimè vnum Deum ex lege defendiſſe conuincens, omnibus legis ac prophetarum teſtimoniis ita demonſtratis, vt ſine Deo Chriſto vnum Deum confiteri irreligioſitas ſit, & confeſſo Deo vnigenito Chriſto, non vnum Deum prædicare perfidia ſit.

Arg. quinti libri.

Quintus verò tenet eum reſponſionis ordinem, quem hæretici inſtituerant profeſſionis, Namque cùm vnum Deum prædicare ſe ſecundùm legem emētiti eſſent, vnum quoque Deum verum ex eadem proferre ſe fefellerunt, vt per exceptionē Dei & vnius & veri, natiuitatē Deo Chriſto adimerent: quia vbi natiuitas eſt, ibi & intelligentia ſit veritatis. Nos autem iiſdem gradibus quibus idipſum negabant, docentes: nec duos deos, nec ſolitarium verum Deum, ſed patrem verum Deum ita lege ac prophetis prædicauimus, ne aut vnius Dei fidem corrumperemus, aut nati veritatem denegaremus. Sed quia ſecundùm illos creato potius quàm nato, nomen Dei Domino Ieſu Chriſto depuraretur potius quàm ineſſet: diuinitatis veritas ita ex autoritatibus propheticis demonſtrata eſt, vt Domino Ieſu Chriſto Deo vero prædicato, intra intelligentiam vnius Dei veri natiuæ † in eo diuinitatis veritas contineret.

† natiui.

Arg. ſexti libri.

Sextus verò iam liber omnem hæreticæ aſſertionis fraudulentiā pandit. Namque vt dictis ſuis fidem facerent, damnantes dicta & vitia hæreticorum, Valentini ſcilicet & Sabellij & Manichæi & Hierachæ, pias eccleſiæ prædicationes velamento profeſſionis impiæ furari ſunt: vt corruptis in melius verbis irreligioſorum, & ambigua ſignificatione moderatis, ſub impietatis damnatione doctrinam pietatis extinguerent. Sed nos ſingulorum dictis & profeſſionibus demonſtratis, ſanctas eccleſiæ prædicationes abſoluimus, neque quicquam cum damnatis hæreticis

A commune eis eſſe permiſimus, vt damnanda damnantes, ſola venerabiliter ſectanda ſequeremur, filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quod maximè ab iis negabatur, per hæc docentes: dum de eo teſtatur pater, dum de ſe ipſe profitetur, dum Apoſtoli prædicant, dum religioſi credunt, dum dæmones clamant, dum Iudæi negantes fatentur, dum ignorantes intelligunt gentes, ne iam ambi- B gendum permitteretur, quod ignorandum non relinquebatur.

Arg. ſeptimi libri.

Septimus deinceps liber, ſecundum perfectæ fidei gradum ſuſceptæ diſputationis ſermonem temperauit: namque primùm per inuiolabilis fidei ſanā & incorruptam demonſtrationem inter Sabellium & Hebionem, & hos non veri Dei prædicatores lite certauit, cur Sabellius ſubſiſtere † ante ſecula negaret, quem creatum alij C confiterentur. Ignorabat enim Sabellius ſubſiſtentem filium, dum Deum verum operatum in corpore eſſe nō ambigit. Hi autem negabant natiuitatem, & affirmabant creaturam, dum opera eius Dei veri eſſe opera non intelligunt. Lis eorum, noſtra fides eſt. Nam dum filium negat, in eo vincit Sabellius, quòd Deus verus operatus eſt: Et eccleſia eos, qui verum in Chri- D ſto Deum negauerint, vincit. At verò cum ſubſiſtentem Chriſtum ante ſæcula hi aduerſùs eum demonſtrant eſſe ſemper operatum, de condemnato ſecum Sabellio nobis triumphant, Deum quidem verum ſcientes, ſed Dei filium neſciētes. Hebion autem ab vtroque ita vincitur, vt hic ante ſecula ſubſiſtentem, hic verum Deum cōuincat operatum. Omnéſque ſe inuicem vincendo vincuntur: quia eccleſia & con- E tra Sabellium, & cōtra creaturæ prædicatores, & contra Hebionem, Deum verum ex Deo vero Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & ante ſecula natum, & poſtea hominem genitum eſſe teſtatur. Nemini autem dubium eſt, congruum id maximè piæ doctrinæ fuiſſe, vt quia ex lege & prophetis primùm Dei filium, poſt etiam Deum verum cum ſacramento vnitaris F prædicaſſemus, rurſum legem ac prophetas per Euangelia firmantes, primùm ex his Dei filium, pòſt etiam Deum verum doceremus. Competentiſſimum itaque fuit poſt nomen filij, veritatem eius oſtendere, quanquam ſecundùm communem ſenſum, veritatis abſolutionem nuncupatio filij obtineret. Sed ne quid aduerſantibus vnigeniti Dei veritati occaſionis ad

† ſubſiſtentem.

fallendum & illudendum relinquetetur, ipſam illam ptoprietatis fidem † per diuinitatis veritatem aſtruximus: Deum eſſe eum, qui Dei filius non negaretur, his modis docentes, nomine, natiuitate, natura, poteſtate, profeſſione, ne aliud eſſet quàm nuncuparetur, neque nuncupatio non natiuitatis eſſet, neq; natiuitas naturam amiſiſſet, neque natura non retinuiſſet poteſtatem, neque poteſtas non etiam conſcia ſibi veritatis profeſſione noteſceret. Cauſas ergo omnes ſingulorum generum ita ex Euãgeliis excerptas ſubiecimus, vt nec profeſſio tacuerit poteſtatem, nec poteſtas nõ exeruërit naturam, nec natura non ſuæ natiuitatis ſit, nec natiuitas non ſui nominis: vt per id non relinqueretur impietatis calumnia, cum Dei veri ex Deo vero diuinitatem ſecundùm & nomen & natiuiratem & naturam & poteſtatem ipſe quoque Dominus noſter Ieſus Chriſtus natiuæ veritatis ſuæ proteſtatione docuiſſet.

† illam proprietatem per &c.

A B C

Arg. octaui libri.

Octauus iam libet, duobus ſuperioribus libris de Dei filio & de Deo vero multum ad credentium fidem proficientibus, totus in vnius Dei demonſtratione detentus eſt: non auferens filio Dei natiuitatem, ſed neque per eam duorum deorum diuinitatem introducẽs: Ac primum quibus modis hæretici veritatem Dei patris & Dei filij, quia negare non poſſent, tamen eludere niterentur, edocuit: diſſoluens ineptas eorum & ridiculas occaſiones, quibus per id quod dictũ eſt: Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna. & rurſum: Qui plantat autẽ & qui rigat, vnum ſunt. & rurſum: Non pro his autem tantùm rogo, ſed & pro iis, qui crediturі ſunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te: vt & ipſi ſint in nobis: voluntatis potius & vnanimitatis quàm diuinitatis aſſerunt veritatem. Sed nos hæc ipſa ſuis virtutibus pertractantes fidem in ſe diuinæ natiuitatis continere, oſtendimus: & omnes dictorum Dominicorum profeſſiones reuoluentes, totum ac perfectum ex apoſtolicis præconiis ac ſancti Spiritus proprietatibus, & paternæ & vnigenitæ maieſtatis ſacramentum docuimus: cùm & in Patre Filius intellectus, & Pater in Filio cognitus, vnigeniti Dei natiuitatem & perfecti in eo Dei oſtenderent veritatem. Parum eſt autem in rebus ad ſalutem maximè neceſſariis, ſola ea ad ſatisfactionem fidei afferre, quæ propria

Act. 4.
1. Cor. 3.
Ioan. 17.

D E F

ſunt: quia plerumque blandientes ſenſum fallant dictorum noſtrorum inexploratæ aſſertiones, niſi etiam propoſitionum aduerſarum demonſtratæ inanitates, fidem noſtram in eo ipſo, quòd ipſę ridiculæ eſſe arguanrut, affirment.

Arg. noni libri.

Nonus itaque liber totus in repellendis iis, quæ ad infirmandam vnigeniti Dei natiuitatem ab impiis vſurpantur, intentus eſt: qui diſpenſationis occulti à ſeculis myſterij immemores, Euangelica fide Deum atque hominem prædicari non recordentur. Namque cùm Deum eſſe Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & ſimilem Deo eſſe & æqualem vt Deum filium Deo patri, natum ex Deo, & ſecundùm natiuitatis proprietatem in veritate ſpiritus ſubſiſtere negant, his niti dictorum Dominicorum profeſſionibus ſolẽt: Quid me dicis bonum? nemo bonus niſi vnus Deus, & † cùm dici ſe coarguat bonũ, & non niſi vnum Deum bonum eſſe teſtetur, & extra bonitatem Dei ſit, qui bonus eſt: & in Dei non ſit veritate, qui vnus eſt. Quibus dictis etiã hæc ad impietatis ſuæ argumenta connectunt: Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Vt ſolum verum Deum confeſſus patrem, nec verus ipſe, nec Deus ſit: quia ſolius Dei veri exceptio ſignificatæ proprietatis non excedat autorem. Non ambiguè autem hoc ab eo dictum eſſe intelligendum, quia idem dixerit: Non poteſt Filius facere à ſe quicquã, niſi quod viderit Patrem facientem. Vt cùm nihil niſi de exemplo operis poſſit operari, naruræ in eo intelligarur infirmitas: quia nequaquam ſit omnipotentiæ comparandum quod alienæ operationis ſubiectum eſt neceſſitati, & ratio intelligentiæ hoc ſuadeat, in omnibus à ſe poſſe & non poſſe differre, differre autem eouſque, vt de patte Deo hæc ita profeſſus ſit: Pater maior me eſt: & ceſſet in profeſſione abſoluta aduerſandi calumnia: quia impiæ væſaniæ ſit, honorem ac naturam Dei tribuere abnuenti.

Marc. 10.
† vt
Ioan. 17.
Ioan. 5.
Ioan. 14.

Omni autem modo in tanrum eum à proprietate veri Dei abeſſe, vt etiam teſtatus hæc fuerit: De die autem illâ & horâ nemo ſcit, neque angeli in cœlis, neq; Filius, niſi ſolus Pater: vt cùm Filius neſciat quod Pater ſolus ſciat, longè alienus ſit neſciens ab ſciente, quia natura ignorationi obnoxia, nõ ſit eius virtutis & poteſtatis, quæ à dominatu ignorationis excepta ſit. Hæc itaque corrupto deprauatóque

Matt. 24.

ſenſu impiiſſimè ita intellecta eſſe mon- A
ſtrantes, omnes dictorum cauſas ex ipſis,
vel interrogationum, vel temporum, vel
diſpenſationũ generibus attulimus, cau-
ſis potius verba ſubdentes, non cauſas
verbis deputantes: vt cùm à ſe diſſideat:
Pater maior me eſt. &: Ego & Parer vnum
ſumus: neque idem ſit: Nemo bonus, ni-
ſi vnus Deus. &: Qui me videt, videt &
Ioan. 14. Patrem: vel certè tanta à ſe diuerſitate B
Ioan. 10. contraria ſint parer: Pater omnia tua, mea
Marc. 10. ſunt, & mea tua. & iterum: Vt cognoſ-
Ioan. 14. cant te ſolum verum Deum. vel illud:
Ioan. 17. Ego in Patre, & Pater in me. & iterum:
Ibidem. De die autem illa & hora nemo ſcit, neq;
Matt. 24. angeli in cœlis, neque Filius, niſi Pater ſo-
lus: intelligantur in ſingulis & diſpenſa-
tionum prædicationes, & conſciæ po-
teſtatis naturalis profeſſiones. Et cùm
idem ſit dicti autor vtriuſque, demonſtra- C
tis tamen virtutibus generum ſingulo-
rum non pertineat ad contumeliam veræ
diuinitatis, quod ad ſacramentum fidei
euangelicæ ſub diſpenſatione & cauſæ &
remporis & natiuitatis & nominis prædi-
catur.

Arg. decimi libri. Decimi verò libri eadem eſt ratio quæ
fidei. Nam quia ex paſſionis genere &
profeſſione quædam per ſtultę intelligen-
tię ſenſum ad contumeliam diuinæ in Do- D
mino noſtro Ieſu Chriſto naturæ virtu-
tiſque rapuerunt: ea ipſa demonſtranda
fuerant, & ab his impiiſſimè intellecta
eſſe, & ab eo ad proteſtationem veræ &
perfectæ in ſe maieſtatis eſſe memorata.
Namque his ſibi dictis, vt religioſè impij
Matt. 26. ſint, blandiuntur: Triſtis eſt anima mea
vſque ad mortem. Vt longè à beatitudi-
ne atque incorruptione Dei ſit, in cuius
animam dominans metus triſtitiæ immi- E
nentis inciderit. Qui etiam vſque ad hanc
precem conſternatus fuerit paſſionis ne-
Ibid. ceſſitate: Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à
me calix iſte. Et ſine dubio timere videtur
perpeti, quod ne pateretur orauerit: quia
patiendi trepidatio cauſam attulit depre-
candi. In tantum verò infirmitatem eius
obtinuerit vis doloris, vt in ipſo crucis
Marc. 15. tempore diceret: Deus Deus meus, qua-
re me dereliquiſti? Qui etiam vſque ad F
querelam deſolationis, ſuæ paſſionis acer-
bitate commotus, auxilij inops paterni,
ſpiritum in hac voce emiſerit, cum di-
Luc. 23 xit: Pater in manus tuas commendo ſpi-
ritum meum: exhalandi ſpiritus trepida-
tione turbatus, tuendum hunc Deo patri
commendauerit, quia commendationis

A neceſſitatem deſperatio ſecuritatis exege-
rit. Sed ſtultiſſimi atque impiiſſimi homi-
nes, non intelligentes nihil contrarium
in rebus iiſdem ab eodem dictum fuiſſe:
verbis rantùm inhærentes, cauſas ipſas di-
ctorum reliquerunt. Nam cùm longè *Matt. 26.*
multúmque diuerſum ſit: Triſtis eſt ani- *Ibid.*
ma mea vſque ad mortem. &: Amodo vi- *Ibid.*
debitis filium hominis ſedentem à dextris *Ioan. 18.*
B virtutis Dei, neque idipſum ſit: Pater ſi *Marc. 15.*
poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. & il- *Luc. 23.*
lud: Calicem quẽ dedit mihi Pater meus,
nõ bibam illum? Longéque diuerſum ſit:
Deus Deus meus, quare me dereliquiſti?
ab eo: Amen dico tibi, hodie mecum eris
in paradiſo: multum quoque diſſentiat:
Pater, in manus tuas commendo ſpiritum *Ibidem.*
meum. & illud. Pater remitte illis, quia *Ibidem.*
quid faciunt neſciunt: ad impietatem re-
C ciderunt diuinorum dictorum incapaces.
Et cùm non conueniat rrepidationi & li-
bertati, feſtinationi & excuſationi, quere-
læ & adhortationi diffidentiæ & interceſ-
ſioni: diuinæ profeſſionis naturæque im-
memores, ad argumentum impietatis ſuę,
diſpenſationis geſta & dicta tenuerunr.
Itaque nos demonſtratis omnibus quæ in
ſacramento & animæ & corporis Domini
noſtri Ieſu Chriſti ſunt, ad ſacramenti re-
D ligionem nihil inexploratum, nihil tacitũ
dereliquimus: ſed dictorum omnium pa-
cificam intelligentiam ſingulisquibuſque
cauſarum generibus coaptantes, nec tre-
pidare fiduciam nec euitare voluntatem,
nec conquiri ſecuritatem, nec commen-
dationem ſui orantem, aliis veniam deſi-
deraſſe monſtrauimus: fidem dictorum
vniuerſorum abſoluta Euangeliſtici my-
ſterij prædicatione firmantes.

E Igitur quia deſperatiſſimos homines *Arg. vndecimi lib.*
ne ipſa quidem reſurrectionis gloria intra
religionis intelligentiam edoctos cohi-
buit, ſed aut per dignationis profeſſionem,
impietatis ſuæ arma ſumpſerũt, aut ſacra-
menti reuelationes ad Dei contumeliam *Ioan. 20.*
tranſtulerunt: vt per id quod dictum eſt:
Aſcendo ad patrem meum, & ad patrem
veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum:
dum communis nobis atque ipſi & pater
F eſt, & Deus Deus eſt, extra exceptionem
veri Dei ſit in profeſſione communi, eúm-
que ſicut nos & creationis neceſſitas crea-
tori Deo ſubdat, & adoptio aſſumat in fi-
lium: iam verò nulla in eo diuinæ naturæ
proprietas exiſtimanda ſit, ſecundũ Apo- *1. Cor. 15.*
ſtoli dictum. cùm autem † dixerit: Omnia *† dictum, qui dixerit.*
ei ſubiecta ſunt, præter eum qui ſubiecit ei

omnia: cùm enim fuerint ſubiecta ei om-
nia, tunc & ipſe ſubiicietur ei qui ſibi ſub-
iecit omnia, vt ſit Deus omnia in omni-
bus: quia ſubiectio & infirmitatem ſubie-
cti proteſtetur, & dominantis ſignificet
poteſtatem. In his quoque cum ſumma
religionis demõſtratione tractandis liber
vndecimus occupatur: etiam ex his ipſis
dictis apoſtolicis demonſtrans, non mo-
dò non ad diuinitatis infinitatem ſubie-
ctionem proficere, ſed per eam ipſam ve-
ritatem Dei, quia ex Deo ſit natus, oſten-
di: & per id quod ſibi ac nobis & pater pa-
ter eſt, & Deus Deus eſt, nobis multum
acquiri, & ei nihil detrahi, cùm ſcilicet
homo natus, & vniuerſis carnis noſtræ
paſſionibus functus, ad Deum & patrem
noſtrum, vt homo noſter in Deum glori-
ficandus aſcenderet. Quod autem in om-
ni genere doctrinarum obſeruari ſemper
meminimus: vt ſi qui diu tenui primùm
exercitatione longóque vſu humilioris
ſtudij fuerint eruditi, tum iam ad rerum
ipſarum, quibus imbuti ſunt, experimen-
ta mittantur: vt cùm iam bene luſerint
bella militaturi, in militiam protrahãtur:
aut cùm forenſes lites ſcholares materiæ
tentauerint, tunc mittantur ad tribuna-
lium pugnas: aut cùm in ſtagnis domeſti-
cis nauim nauta intrepidus inſtruxerit,
tunc magni & peregrini maris committa-
tur procellis: id ipſum nos in hac maxima
ac grauiſſima totius fidei intelligentia fa-
cere curauimus. Namque cùm antè à leui-
bus initiis de natiuitate, de nomine, de di-
uinitate, de veritate fidem tenerã imbuiſ-
ſemus, ac leni profectu etiam vſque ad
euellendas omneis hæreticorum occaſio-
nes, legentium ſtudia extuliſſemus, tum
eos iam ad ipſam palæſtram glorioſi cer-
taminis magníque produximus: vt in
quantum ad æternæ natiuitatis comple-
ctendam intelligentiam humana mens
communis ſenſus opinione deficitur, in
tãtum ſtudiis diuinis ad ſentienda ea, quæ
vltra naturæ noſtræ opinionem ſunt, nite-
retur: quæſtionem hanc maximè diſſol-
uentes, quæ ſecularis ſapientiæ hebetudi-
ne inualeſcens, de Domino noſtro Ieſu
Chriſto ratione ſe putat dicere: Erat quan-
do non erat, & non fuit antequam naſce-
retur: & de non extantibus factus eſt: vt
quia natiuitas eam videatur afferre cau-
ſam, vt eſſet qui non erat, & cùm non exi-
ſteret naſceretur, per id quoque vnigeni-
tum Deum ſenſui temporum ſubdant.
Quaſi verò non fuiſſe eum aliquando, fi-

Quomodo dicitur creata ſapientia, qui eſt filius Dei.

A des ipſa & ratio natiuitatis oſtẽdat: atque
ideo ex eo quod non fuit, natum eſſe di-
cant, quia natiuitas præſtet eſſe quod non
fuit. Sed nos Apoſtolicis atque Euangeli-
cis teſtimoniis ſemper Patrẽ & Filiũ præ-
dicantes, non poſt aliqua Deum omnium,
ſed ante omnia eſſe docebimus: neque in-
cidere in eum irreligioſæ huius intelligen-
tiæ temeritatem, vt de non extantibus na-
ſceretur, & non fuerit antequam natus ſit:
B ſed ita ſemper fuiſſe, vt & natum prædice-
mus: ita verò natum eſſe, vt ſemper fuiſſe
manifeſtemus: ſítque in eo non innaſcibi-
litatis exceptio, ſed natiuitatis æternitas,
quia & natiuitas autorem habeat, neque
careat æternitate diuinitas. Et quia dicti
prophetici inſcij, & cœleſtis doctrinæ im-
periti ſunt, corrupto ſenſu, ac proprietate
ſententiæ, creatum eſſe per id Deum po-
C tius quàm natum affirmare nituntur, quia
dictum eſt: Dominus creauit me in ini- *Prou. 8.*
tium viarum ſuarum in opera ſua, vt ſit ex
communi creationũ natura, licet ſit præ-
ſtantior in genere creationis: neque in eo
ſit gloria diuinæ natiuitatis, ſed virtus po-
tentis creaturæ. Verùm nos nihil nouum,
nihil extrinſecus præſumptum afferentes,
in ipſo illo ſapientię teſtimonio veritatem
dicti rationémque præſtabimus: neque ad
D natiuitatis diuinæ & æternæ intelligentiã
trahi poſſe, quòd in initiũ viarũ Dei & in
opera ſit creatus, quia non idem ſit in hæc
creatum eſſe, & ante omnia natum eſſe:
cùm vbi natiuitatis ſignificatio eſt, ſola
natiuitatis profeſſio ſit: vbi verò creatio-
nis eſt nomen, ibi cauſa eiuſdem creatio-
nis anterior eſt: & cùm ante omnia ſit na-
ta ſapientia, tamen quia etiam in res ali-
E quas ſit creata, non id ipſum ſit quod ante
omnia eſt, & quod cœpit eſſe poſt aliqua.

Deide conſequens viſum eſt, creatio- *Arg. 12. libri.*
nis nomine à fide, quæ nobis de vnigeni-
to Deo eſt, repudiato, ea quoque quæ in
confeſſione ſancti Spiritus congrua ac re-
ligioſa eſſent, docere: vt iam confirmatis † *† confirmato.*
longe anteriorum libellorum diligentí-
que tractatu, nihil de totius fidei abſolu-
tione deeſſet, cum amotis vitioſarum prę-
F dicationum, etiã de opinione ſancti Spiri-
tus irreligioſitatibus, illæſum atque incõ-
taminatum regenerantis Trinitatis ſacra-
mentum, intra diffinitionem ſalutarem
apoſtolica atque euangelica autoritas cõ-
tineret: neque iam per ſenſus humani ſen-
tentiam ſpiritum Dei inter creaturas quiſ-
quam auderet referre, quem ad immorta-
litatis pignus & ad diuinæ incorruptæque

Inuocatio. naturæ conſortium ſumeremus. Ego qui-
dem hoc vel præcipuum vitæ meæ officiũ
debere me tibi Pater omnipotens Deus
conſcius ſum, vt te omnis ſermo meus &
ſenſus loquatur: neque enim vllum aliud
maius præmium hic ipſe vſus mihi à te
conceſſus loquendi poteſt referre, quàm
vt prædicando te tibi ſeruiat, téque quod
es patrem ſcilicet vnigeniti Dei aut igno-
ranti ſeculo, aut neganti hæretico demo-
B ſtret. Et in hoc quidem tantùm volunta-
tis meæ profeſſio eſt: cæterum auxilij &
miſericordiæ tuæ munus orandum eſt, vt
extenta tibi fidei noſtræ, confeſſioníſque
vela flatu ſpiritus tui impleas, noſque in
curſum prædicationis initę propellas. Nõ
enim nobis infidelis ſponſionis iſtius au-
Luc. 11. tor eſt, dicens: Petite & dabitur vobis,
quærite & inuenietis, pulſate & aperietur
C vobis. Nos quidem inopes, ea quibus ege-
mus precabimur, & in ſcrutandis Prophe-
tarum tuorũ Apoſtolorúmque dictis ſtu-
dium peruicax afferemus, & omnes obſe-
ratæ intelligentiæ aditus pulſabimus: ſed
tuum eſt, & oratum tribuere, & quæſitum
adeſſe, & patere pulſatũ. Torpemus enim
quodam naturæ noſtræ pigro ſtupore, &
ad res tuas intelligendas intra ignorantiæ
D neceſſitatem ingenij noſtri imbecillitate
cohibemur: ſed doctrinæ tuæ ſtudia ad
ſenſum nos diuinæ cognitionis inſtituũt,
& vltra naturalem opinionem fidei obe-
dientia prouehit. Expectamus ergo vt tre-
pidi huius cœpti exordia incites, & profe-
ctu accreſcente confirmes, & ad conſor-
tiũ vel prophetalis vel apoſtolici ſpiritus
voces: vt dicta eorum non alio quàm ipſi
E loquuti ſunt ſenſu apprehendamus, ver-
borúmque proprietates iiſdem rerum ſi-
gnificationibus exequamur. Locuturi e-
nim ſumus, quæ ab iis in ſacramento præ-
dicata ſunt, te ęternum Deum, ęterni Dei
vnigeniti patrem, & vnũ te ſine natiuita-
te, & vnum Dominum noſtrum Ieſum
Chriſtum ex te natiuitatis æternæ, non in
deorum numerum veritatis diuerſitate re-
ferendum: neque non ex te genitum, qui
F Deus vnus es, prædicandum: neque aliud
quàm Deum verum, qui ex te Deo vero
patre natus eſt, confitendum. Tribue ergo
nobis verborum ſignificationem, intelli-
gentiæ lumen, dictorum honorem, verita-
tis fidem: & præſta vt quod credimus, &
loquamur, ſcilicet, vt contingat nobis
vnum te Deum patrem, & vnum Domi-
num noſtrum Ieſum Chriſtũ de Prophe-
tis atque Apoſtolis cognoſcentibus, nunc
A aduerſum negantes hæreticos, ita Deum
& te celebrare, ne ſolum: & eum prædi-
care, ne falſum.

DIVI HILARII PICTAVORVM
Epiſcopi, de Trinitate.

LIBER II.

SVFFICIEBAT quidem cre-
dentibus Dei ſermo, qui in
aures noſtras Euangeliſtæ *Matt. 28.*
teſtimonio cũ ipſa veritatis
ſuę virtute trãsfuſus eſt, cùm
dicit Dominus: Euntes nunc docete om-
nes gentes, baptizantes eos in nomine
Patris & Filij & Spiritus ſancti, docentes
eos ſeruare omnia quæcunque mandaui
vobis, & ecce ego vobiſcum ſum omni-
bus diebus vſque in conſummationem ſe-
culi. Quid enim in eodem ſacramento ſa-
lutis humanæ non continetur? aut quid
eſt quod reliquum ſit, aut obſcurum? Ple-
na ſunt omnia vt à pleno & perfecto per-
fecta: Nam & verborum ſignificationem,
& efficientiam rerum, & negociorum or-
dinem, & naturæ intelligentiam compre-
hendunt. Baptizare iuſſit in nomine Patris
& Filij & Spiritus ſancti: id eſt, in confeſ-
ſione & autoris, & vnigeniti, & doni. Au-
tor vnus eſt omnium: vnus eſt enim Deus
pater, ex quo omnia: & vnus vnigenitus
Dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem
omnia: & vnus Spiritus, donum in omni-
bus. Omnia ergo ſunt ſuis virtutibus ac
meritis ordinata: vna poteſtas, ex qua
omnia: vna progenies, per quam omnia:
perfectæ ſpei munus vnum. Nec deeſſe
quicquam conſummationi tantæ reperie-
tur, intra quam ſit in Patre, & Filio, & Spi-
ritu ſancto, infinitas in æterno, ſpecies in
imagine, vſus in munere. Sed compelli-
mur hæreticorum & blaſphemantium vi-
tiis, illicita agere, ardua ſcandere, ineffa-
bilia eloqui, incõceſſa præſumere. Et cum
ſola fide expleri quæ præcepta ſunt opor-
teret, adorare ſcilicet Patrem, & venerari
cum eo Filium, ſancto Spiritu abundare:
cogimur ſermonis noſtri humilitatem ad
ea quæ inenarrabilia ſunt extendere, & in
vitium vitio coarctamur alieno: vt quæ
contineri religione mentium oportuiſſet,
nunc in periculum humani eloquij profe-
rantur. Extiterunt enim plures, qui cœle-
ſtium verborum ſimplicitatem pro vo-
luntatis ſuæ ſenſu, non pro veritatis ipſius

abſolutione ſuſciperent, aliter inrerpre-
tantes quàm dictorum virtus poſtularet.
De intelligĕtia etiam hæreſis,non de ſcri-
ptura eſt: & ſenſus non ſermo fit crimen.
Nunquid corrumpi veritas poteſt, cùm
Patris nomĕ auditur? Nunquid natura Fi-
lij non continetur in nomine? Nunquid
Spiritus ſanctus non erit qui nuncupatur?
Neq; enim in Patre poteſt non eſſe quod
pater eſt, neque in Filio deeſſe quod filius
eſt, neque in Spiritu ſancto non extare
quod ſumitur. Sed homines mente per-
uerſi omnia confundunt & implicant: &
vſque ad naturę demutationem, ſenſus ſui
peruerſitate conrendunt, vt quod Pater
eſt patri adimant, dum volunt Filio aufer-
re quod Filius eſt. Adımunr autem cum
his non de narura ſit filius. Non ex natura
autem eſt, quãdo non eadem in ſe habent
ortus & generans. Neque enim Filius eſt,
cui alia ac diſſimilis erit à patre ſubſtantia.
Pater autem quomodo erit: ſi non quod
in ſe ſubſtantiæ atque naturę eſt, agnoſcat
in filio? Hæc igirur licet murare de eo
quod ſunt nullo modo poſſint, afferunt
tamen doctrinas nouas & humana com-
menta: vt Sabellius Patrem extendat in
Filium, idque nominibus potius cõfiten-
dum putet eſſe quàm rebus, cùm ipſum ſi-
bi Filium, ipſum proponar & Patrem: vt
Hebion omne initium Filij Dei ex Maria
concedens, non ex Deo hominem, ſed ex
homine Deum proferat, neque ſubſiſtens
antea, quod in principio apud Deum erat
Deus verbum, virgo in carne ſuſceperit,
ſed carnem genuerit per verbum, quia in
verbo non antea exiſtentis vnigeniti Dei
naturam dicat, ſed ſonum vocis elatum.
Vt aliqui huius nunc temporis prædicato-
res, qui ex nihilo, atque à tempore for-
mam & ſapientiam & virtutem Dei pro-
uehunt, ne ſi ex Patre ſit Filius, Deus ſit
imminutus in Filium, ſoliciti nimium, ne
Parrem Filius ab eo natus euacuet: atque
idcirco Deo in Filij creatione ſubueniant,
eum non de extantibus comparando, vt
intra naturæ ſuę perfectionem Pater, quia
nihil ex eo ſit genitum, perſeueret. Iam
verò quid mirum, ſi de Spiritu ſancto di-
uerſa nunc ſentiant, qui in largitore eius,
& creando, & demutando, & abolendo
tam temeratij ſint autores? atq; ita diſſol-
uant perfecti huius ſacramenri veritatem,
dum ſubſtantias diuerſitatũ in rebus tam
communibus moliuntur: Patrem negan-
do, dum Filio quod eſt Filius adimunt:
Spiritum ſanctum neſciendo, dum & vſum

E Scriptura perperam intellecta naſcitur hæreſis.

Sabellius.

Hebion.

Ariani.

A & autorem eius ignorant. Ita & imperitos
perdunt, dum rarionem prædicationis
huius affirmant: & audientes fallunt, dum
naturam nominibus adimunt, quia nomi-
na non poſſunt auferre naturæ †. Præter-
mitto reliqua humani periculi nomina,
Valentinos, Marcionitas, Manichæos,
peſtéſque cæteras, quæ interdum imperi-
torum mentes occupant, & ipſo contagio
B conuerſationis inficiunt: fitque omnium
lues vna, dum in audientium ſenſus præ-
dicantium morbus infunditur. Horum
igitur infidelitas in anceps nos periculum
prorrahit, vt neceſſe ſir de tantis ac tam
recõditis rebus aliquid vltra pręſcriptum
cęleſte proferre. Dixerat Dominus bapri-
zandas gentes in nomine Patris, & Filij,
& Spiritus ſancti. Forma fidei certa eſt: ſed
C quantum ad hæreticos, omnis ſenſus in-
certus eſt. Ergo non præceptis aliquid ad-
dendum eſt, ſed modus eſt conſtituendus
audaciæ: vt quia malignıras inſtinctu dia-
bolicæ fraudulentiæ excirata, veritatem
rerum per naturæ nomina eludit, nos na-
turam † nominum proferamus: & æditis
provt in verbis habebimus, dignitare at-
que officio Patris, & Filij, & Spiritus ſan-
cti, non fruſtrentur naturę proprietatibus
nomina †, ſed intra naturæ ſignificatio-
D nem coarctentur. Et neſcio quid his de re-
bus aliter ſentientibus animi ſit, verita-
tem corrumpentibus, tenebras lumini
inferentibus, inſecabilia † diſſecantibus,
incorrupta ſcindĕtibus, indiuiſa partien-
tibus: quibus facile eſt perfecta cõcerpe-
re, ius ponere poteſtati, modum circum-
ſcribere infinito. Mihi certè his reſpon-
dĕti in curis æſtus eſt, in ſenſu labes eſt, in
E intelligentia ſtupor eſt: in ſermone aurem
non iam infirmitatem, ſed ſilentium con-
fitebor. Et certè mihi extorquetur hoc
velle: dum & audaciæ reſiſtitur, & errori
conſulitur, & ignorantiæ prouidetur. Im-
menſum eſt autem quod exigitur, incom-
prehĕſibile eſt quod audetur, vt vltra pręſ-
finitionem Dei, ſermo de Deo ſit. Poſuit
naturæ nomina, Patrem, Filium, Spititum
F ſanctum. Extra ſignificantiam ſermonis
eſt, extra ſenſus intentionem, extra intel-
ligentiæ conceptionem, quicquid vltrà
quæritur, non enunciatur, non attingitur,
non tenetur. Verborum ſignificantiam
rei ipſius natura cõſumit, ſenſus contem-
plationem imperſpicabile lumen obcæ-
car, intelligentiæ capacitatem quicquid
fine nullo continetur, excedit. Sed nos ne-
ceſſitatis huius ab eo qui hæc omnia eſt,
veniam

† naturis.

† naturas

† nominum, ſed intra naturę ſignificationĕ nominū coarctentur.

† indiſſecabilia.

Audi definitor temerarie.

Patris natura.
veniam deprecantes, audebimus, quære- A
mus, loquemur: & quod ſolum in tanta
rerum quæſtione promittimus, ea quæ
erunt ſignificata credemus. Pater eſt, ex
quo omne quod eſt conſiſtit: ipſe in Chri-
ſto & per Chriſtum, origo omnium. Cæ-
terùm eſſe in ſeſe eſt, non aliunde, quod
eſt ſumens, ſed id quod eſt, ex ſe atque
in ſe continens. Infinitus, quia non ipſe in
aliquo, ſed intra eum omnia: ſemper ex-
tra locum, quia non continetur in loco: B
ſemper ante æuum, quia tempus ab eo eſt.
Curre ſenſu, ſi quid ei putas vltimum eſſe,
eum ſemper inuenies: quia cum ſemper
intendas, ſemper eſt quò intendas. Sem-
per autem locum eius intendere ita tibi
eſt, vt ei eſſe ſemper ſine fine eſt. Sermo
in eo deficiet, non natura claudetur. Ite-
rum reuolue tempora, eſſe ſemper inue-
nies: & cum calculi numerus in ſermone C
defecerit, Deo tamen ſemper eſſe non de-
ficit. Intelligentiam commoue, & totum
mente complectere, nihil tenes, quia to-
tum hoc habet reliquum, reliquum autem
hoc ſemper in toto eſt. Ergo neque totum
ei eſt, cui reliquum eſt: neque reliquum
eſt, cui omne quod eſt, totum eſt. Reli-
quum enim, portio eſt: omne verò, quod
totum eſt. Deus autem & vbique eſt, & D
totus vbique eſt. Ita religionem intelli-
gentiæ excedit, & extra quem nihil eſt, &
cui eſt ſemper vt ſemper ſit. Hæc veritas
eſt ſacramenti Dei, hoc imperſpicabilis
naturæ nomen in patre. Deus inuiſibilis,
ineffabilis, infinitus: ad quem & elo-
quendum ſermo ſileat, & inueſtigandum
ſenſus hebetetur, & complectendum in-
telligentia coarctetur. Habet tamen, vt E
diximus, naturæ ſuæ nomen in patre, ſed
pater tantùm eſt. Non enim humano mo-
do habet aliunde quod pater eſt, ſed po-
tens in ſemetipſo habere quòd pater eſt.
Ipſe ingenitus, æternus, habens in ſe ſem-
per, vt pater ſemper ſit: ſoli filio notus,
quia patrem nemo nouit, niſi filius, &
cui voluerit filius reuelare: neque filium
niſi pater: illis ſcientia mutua eſt, illis vi- F
ciſſim cognitio perfecta. Et quia patrem
nemo nouit niſi filius, de patre vnà cum
reuelante filio, qui ſolus teſtis fidelis eſt,
ſentiamus. Atque hæc ſenſerim potius de
patre quàm dixerim: nam me non fugerit † — † fugit
quòd ad ea, quæ eius ſunt, eloquenda, ſer-
mo omnis infirmus ſit. Sentiendus eſt inui-
ſibilis, incomprehenſibilis, æternus. Cæte-
rùm ipſum quòd in ſemetipſo, & à ſemet-
ipſo ſit, & ipſe per ſe ſit, quòd inuiſibilis &

A incomprehenſibilis, & immortalis: in his
quidem honoris confeſſio eſt, & ſenſus ſi-
gnificatio, & quædam circunſcriptio opi-
nandi: ſed naturæ ſermo ſuccumbit: & rem
vt eſt, verba non explicant. Namque quòd
in ſemetipſo ſit cùm audias, rationi† huma- — † ratio
næ abſolutionis occurrit: habere enim ha-
berique diſcernitur, & erit alterum quod
eſt, alterum in quo eſt. Si rurſum quod ſe-
metipſo ſit accipias, nemo ſibi ipſe & mu-
B nerator & munus eſt. Si quòd immortalis
eſt, ergo eſt aliquid non ab eo, cui alter nõ
fiat obnoxius: nec ſolum, id eſt, quod per
enunciationem verbi huius vendicatur ab
altero. Si quòd incomprehenſibilis eſt:
nuſquam ergo erit, quod negatur attingi.
Si quòd inuiſibilis eſt, caret ſeipſo quic-
quid nõ extat ad viſum: deficit ergo in nũ-
cupatione confeſſio, & quicquid illuc ſer-
C monum aptabitur, Deum vt eſt, quantúſ-
que eſt, non eloquetur†. Perfecta ſcientia — † loquetur
eſt, ſic Deum ſcire, vt licet non ignorabi-
lem, tamen inenarrabilem ſcias. Credẽdus
eſt, intelligendus eſt, adorandus eſt: & his
officiis eloquendus eſt. Euecti ergo de im-
portuoſis locis in altum turbato † mari ſu- — † in alto turbatoque.
mus, nec regredi, nec progredi ſine peri-
culo licet: plus tamen difficultatis in eme-
D tiendis eſt, quàm in emenſis. Eſt pater vt — *Filij ratio qualis.*
eſt, &, vt eſt eſſe credendus eſt. Filium mẽs
conſternatur attingere, & trepidat omnis
ſermo ſe prodere. Eſt enim progenies in-
geniti, vnus ex vno, verus à vero, viuus
à viuo, perfectus à perfecto, virtutis vir-
tus: ſapientia ſapientiæ, gloria gloriæ,
imago inuiſibilis Dei, forma patris inge-
niti. Quam autem progeniem opinabi- — *Matt. 17.*
E mur vnigeniti ab ingenito? Clamat enim
ſæpenumerò pater de cœlis: Hic eſt filius
meus dilectus, in quo mihi bene compla-
cui. Non eſt abſciſſio, aut diuiſio: impaſſi-
bilis eſt enim ille qui genuit, & imago in-
uiſibilis Dei eſt ille qui natus eſt, & teſta-
tur: Quia pater in me, & ego in patre. — *Ioan. 10.*
Non eſt aſſumptio: verus enim filius Dei
F eſt, qui clamat: Qui me videt, videt & — *Ibid. 14.*
patrem. Sed neque eſſe vt cætera iuſſus † — † viſus
eſt: namque vnigenitus ex vno eſt, & in
ſe habet vitam, vt habet in ſe vitam ille
qui genuit. Ait enim: Sicut habet pater
vitam in ſemetipſo, ita dedit filio habere — *Ioan. 5.*
vitam in ſemetipſo. Sed neque pars
patris in filio eſt. teſtatur enim filius: Om-
nia quæ patris ſunt, mea ſunt. Et rurſum: — *Ibid. 15.*
Et mea tua ſunt, & tua mea. Et, Quæcun-
que habet pater, dedit filio. Teſtatur
& Apoſtolus: Quia in ipſo inhabitas

omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. A
Coloſſ. 2. Neque natura habet omnia eſſe quod pro-
portio eſt. Perfectus autem à perfecto eſt,
quia qui habet omnia, dedit omnia: neque
idcirco exiſtimandus eſt non dediſſe, quia
habeat, vel non habere, quia dederit. Ha-
bet igitur natiuitatis huius vterque ſecre-
tum. Et ſi quis fortè intelligentiæ ſuæ im-
putabit generationis huius ſacramentum
non poſſe ſe conſequi, cùm tamen & pa-
ter ſit abſolutè intelligendus & filius: ma- B
iore iſtud dolore à me audiet ignorari. Ego
neſcio, non requiro, & conſolabor me ta-
men. Archangeli neſciunt, angeli non
audierunt, ſecula non tenent, propheta
non ſenſit, Apoſtolus non interrogauit,
filius ipſe non ædidit. Ceſſet dolor que-
relarum. Non te quiſquis es qui hæc re-
quiris reuoco in excelſum, non in ampli-
tudinem tendo, non déduco in profun- C
dum: nónne æquanimiter ignorabis crea-
toris natiuitatem, ignorans originem crea-
turæ? Hoc ſaltem requiro, ſentiſne te ge-
nitum, & quæ ex te generantur intelligis?
Non quæro, ſenſum vnde hauſeris, vi-
tam vnde ſortitus ſis, intelligentiam vnde
adeptus ſis, quale ſit quod in te eſt, o-
dor, viſus, ſenſus, auditus. Certè nemo
quod facit neſcit. Quæro vnde iſta iis quos D
generes indulgeas, qualiter ſenſum in-
feras, oculos accendas, cor affigas. Hæc
ſi potes, enarra. Habes ergo quæ neſcis,
& tribuis quæ non intelligis: æquani-
miter imperitus in tuis, inſolenter in Dei
rebus ignarus. Audi igitur patrem inge-
nitum, audi vnigenitum filium. Audi:
Ioan. 14. Pater maior me eſt. Audi: Ego & pater
vnum ſumus. Audi: Qui me videt, vi- E
Ibid. 10. det & patrem. Audi: Pater in me eſt, &
ego in patre. Audi: Ego de patre exiui. Et:
Qui eſt in ſinu patris. Et: Omnia quæ ha-
bet pater dedit filio. Et: Vitam filius in ſe-
metipſo habet. ſicut & pater habet in ſe-
metipſo. Audi filium imaginem, ſapien-
tiam, virtutem, gloriam Dei, & intellige
per Prophetam clamantem Spiritum ſan-
Ioan. 14. ctum: Generationem eius quis enarra-
Io. 16. 15. bit? Et obiurga Dominum teſtantem: F
Nemo nouit filium niſi pater, neque patrẽ
quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius
Eſa. 53. reuelare. Et inſere te in hoc ſecretũ: & in-
ter vnum ingenitum Deum, & vnum vni-
Matt. 11. genitũ Deum arcano te inopinabilis nati-
uitatis immerge. Incipe, procurre perſiſte,
etſi non peruenturum ſciam, gratulor ta-
men profecturum. Qui enim piè infinita
perſequitur, etſi non contingat aliquando,

A tamen proficiet prodeundo. Stat in hoc
intelligentiæ † fine verborum. Eſt filius ab *† intelli-gẽtia fine*
eo qui pater eſt: vnigenitus ab ingenito:
progenies à parente: viuus à viuo. Vt pa-
ter habet vitam in ſemetipſo, ita & filio
data eſt vita in ſemetipſo. Perfectus à per-
fecto, quia totus à toto, non diuiſio aut
diſciſſio, quia alter in altero, & plenitudo
diuinitatis in filio eſt. Incomprehenſibilis
ab incõprehenſibili, nouit enim nemo ni-
B ſi inuicem. Inuiſibilis ab inuiſibili, quia
imago Dei inuiſibilis eſt: & quia qui videt
filium, videt & patrem. Alius ab alio, quia
pater & filius. Non natura diuinitatis alia
& alia, quia ambo vnum, Deus à Deo.
Ab vno ingenito Deo, vnus vnigenitus
Deus. Non dij duo, ſed vnus ab vno. Non
ingeniti duo, quia natus eſt ab innato. Al-
ter ab altero nihil differens, quia vita vi-
C uentis in viuo eſt. Hæc de natura diuinita-
tis attigimus: non ſummam intelligentiæ
comprehendentes, ſed intelligentes eſſe in-
comprehenſibilia quæ loquamur. Nul-
lum ergo dicis, officium eſt fidei, ſi nihil
poterit comprehendi. Imo hoc officium
fides profiteatur, id vnde quæritur in-
comprehenſibile ſibi eſſe ſe ſcire. Supereſt
de inenarrabili generatione filij adhuc ali-
D quid, imò aliquid illud adhuc totum eſt.
Æſtuo, differor, hebeſco, & vnde incipiam
neſcio: neſcio enim quando natus ſit filius,
& nefas eſt mihi neſcire quòd natus ſit.
Quem imprecer? quem implorem? ex
quibus libris ad tantarum difficultatum
enarrationem verba præſumam? Euoluam
omnem Græciæ ſcholam? Sed legi: Vbi ſa- *Stulta mũ*
piens? vbi ſcriba? vbi conquiſitor huius ſe- *di ſapien-*
E culi? In hoc ergo ſophiſtę mundi & ſapien- *tia.*
tes ſæculi muti ſunt, ſapientiam enim Dei *1. Cor. 1.*
reprobauerunt. Scribam ergo legis conſu-
lam? ſed ignorat, quia ei crux Chriſti ſcan-
dalum eſt. Hortabor fortè vos conniuere
& tacere, quia ad venerationẽ ſatis ſit eius
qui prædicatur, leproſos emundatos fuiſ-
ſe, ſurdos audiſſe, claudos cucurriſſe, para-
lyticos conſtitiſſe, cęcos lumen recepiſſe,
cęcum ab vtero oculos conſequutum, dę-
F mones fugatos, ęgrotos reualuiſſe, mor-
tuos reuixiſſe. Sed hęc hęretici confiten-
tur & pereunt. Expectate itaque nihil mi-
nus claudorum curſu, cęcorum viſu, fu-
ga dęmonum, vita mortuorum. Conſiſtit
enim mecum in patrocinium ęditarum
ſuperius difficultatũ, piſcator egens, igno-
tus, indoctus, manibus lino occupatis,
veſte vuida, pedibus limo oblitis, totus è
naui. Quęrite & intelligite, circunſpicite
vtrum

vtrùm mitabilius fuerit mortuos excitaſ-
ſe, an imperito ſcientiam doctrinæ iſtius
intimaſſe. Ait enim: In principio erat ver-
Ioan.1. bum Quid eſt iſtud. In principio erat? trã-
Sapiens Apoſtolorum imperitia. ſeuntur tempora, tranſmittuntur † ſecula,
tolluntur ætates. Pone aliquid quod voles
† tranſcẽduntur tua principium opinione, non tenes tem-
pore: erat enim vnde tractatur. Reſpice er-
go ad mundũ, & intellige quid de eo ſcri-
Gen.1. ptum ſit: In principio fecit Deus cœlum &
terram. Fit ergo in principio quod crea-
tur, & ætatem continet quod in principio
continetur vt fieret. Meus autem piſcator
illiteratus, indoctus, liber à tempore eſt,
ſolutus à ſeculis vicit omne principium:
erat enim quod eſt, neque in tempote ali-
quo concluditur, vt cœperit, quod erat
potius in principio quàm fiebat. Sed ex-
cidiſſe fortaſſe ab ordine ptopoſitę diſtri-
butionis piſcatorem noſtrum deprehen-
demus. Verbum enim tempore liberauit,
& ſumit ſibi quod liberum & ſolitarium,
& obtemperans nemini eſt. Aures arriga-
mus ad cætera, ait enim: Et verbum erat
Ioan.1. apud Deum. Iam ſine principio eſt apud
Deum, quod erat ante principium. Eſt er-
† Ergo erat qui eſſet go qui erat † apud Deũ: & qui abeſt à tem-
pore, non abeſt ab autore. Piſcator noſter
euaſit, ſed fortaſſe hærebit in cæteris. Di-
ces enim, verbum ſonus vocis eſt, & enun-
ciatio negotiorum, & eloquutio cogita-
tionum: hoc apud Deum erat, & in prin-
cipio erat In principio erat, quia ſetmo
cogitationis æternus eſt, cùm qui cogitat
ſit ęternus. Reſpondebo tibi interim pro
piſcatore meo paucis, dum videbimus
Sermo ab æterno æternus. quomodo ruſticitatem ſuam ipſe defen-
dat. Sermo in natura habet vt eſſe poſſit,
ſequens autem ei eſt vt fuerit: eſt verò tan-
tum cùm auditur. Et quomodo in princi-
pio erat, quod neque ante tempus, neque
poſt tempus eſt? & neſcio an vel ipſum eſ-
ſe poſſit in tempore. Loquentium enim
ſermo neque eſt antequam loquantur, &
cùm loquuti etunt, non erit: in eo autem
ipſo quod loquuntur dum finiunt, iam
non erit id vnde cœperunt Hæc à me, vt
ab vno ex ceteris. Sed piſcatot meus aliter
pro ſe, & obiurgabit te priùs, cur negligen-
ter audieris: nam etſi ſententiam primam
rudis auditor amiſeras. In principio erat
verbũ: de ſequenti quid quereris, Et ver-
bum erat apud Deum? Nunquid audieras,
in Deo, vt ſermonem reconditæ cogita-
tionis acciperes? Aut fefellerat ruſticum,
quid eſſet intet eſſe, & inter ineſſe, & inter
adeſſe, momenti? id enim quod in princi-
A pio erat, non in altero prædicatur eſſe, ſed
cũ altero. Sed de ſuperioribus nihil ſumo,
conſequentia ſibi adſint, ſtatum verbi &
nomen expecta. Adiicit nanque: Et Deus
erat verbum. Ceſſat ſonus vocis, & cogi-
tationis eloquium. Verbum hoc res eſt, nõ
ſonus, natura, non ſermo: Deus, non ina-
nitas eſt. Sed trepido in dicto, & me inſo-
lens ſermo commouet. Audio: Et Deus
erat verbum, cum vnum Deum Prophetę
B nunciauerint. Sed ne quò vltrà trepidatio
mea progredi poſſit, reddit ſacramenti tã-
ti piſcator meus diſpenſationem & refert
ad vnum omnia ſine contumelia, ſine abo-
litione, ſine tempore. ait enim: Hoc erat in
principio apud Deum. Cùm hoc erat in
principio, non tenetur in tempore: cùm
Deus eſt, non refertur ad vocem: cùm
eſt apud Deum, nihil nec confunditur,
C nec confertur: nam nec aboletur in alte-
rum, & apud vnum ingenitum Deum, ex
quo ipſe vnus vnigenitus eſt, Deus prædi-
catur. Expectamus à te adhuc piſcator
plenitudinem verbi. Erat quidem in prin-
cipio, ſed potuit non eſſe ante principium.
Etiam hîc tibi aliquid pro piſcatore meo
profero: Quod erat, non potuit non fuiſ-
ſe: erat enim, non habet in tempore non
D fuiſſe. Sed quid pro ſe ille? Omnia per
ipſum facta ſunt. Ergo nihil ſine illo eſt,
per quem vniuerſa cœperunt: & in infi-
nitum† eſt, per quem quod eſt, omne ſit fa- † infinito
ctum Tempus enim eſt ſpatij non in loco,
ſed in ætate manentis ſignificata modera-
tio. Et cùm ab eo ſint omnia, rȩs nulla non
ab eo: idcirco & tempus ab eo eſt. Sed di-
citur tibi ab aliquo piſcator meus, ni-
E mium facilis & promiſcuus hîc fuiſti. Om-
nia per ipſum facta ſunt Non habet mo-
dum. Eſt ingenitus, qui à nemine factus
eſt: eſt & ipſe genitus ab innato. Sine exce-
ptione ſunt omnia: & nihil quod extra ſit,
derelinquunt. Sed dum nihil vltrà dice-
re audemus, aut fortè dum dicere moli-
mur: occurrit, occurrit planè: Et ſine eo
F factum eſt nihil. Piſcator, reddidiſti auto-
tem, cùm ſocium profeſſus es, Cùm enim
nihil ſine eo, intelligo non ſolum, quia
alius eſt per quem, & alius ſine quo: vtro-
que † diſcernitur, ſignificatio & interue- † vtrumque
nientis & agentis. Sed ſolicitor de autore,
qui vnus ingenitus eſt, ne in eo quod om-
nia diceres, nihil eſſet exceptum: ſoluiſti
metum dicendo, Et ſine eo factum eſt ni-
hil. Verùm confundor & turbor in eo,
quod ſine eo factum eſt nihil. Eſt ergo ali-
quid per alterum factũ, quod tamen nõ ſit

ſine eo factum: & ſi aliquid per alterum li-
cet non ſine eo, iam non per eum omnia:
quia aliud eſt feciſſe, aliud interueniſſe fa-
cienti. Non habeo hîc piſcator meus, vt in
cæteris quod ex meo proferam, è tuo ſta-
tim reſpondendum eſt: Omnia per ipſum
Coloſ. 1. facta ſunt. Sentio. Apoſtolus enim Pau-
lus docuit: Viſibilia & inuiſibilia, ſiue
throni, ſiue dominationes, ſiue principa-
tus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum, & in
ipſo. Cùm ergo omnia per ipſum, ſubueni B
& enarra, quid nô ſine eo factum ſit quod
factum ſit. Quod factum eſt in eo vita
erat. Hoc igitur non ſine eo, quod in eo
factum eſt: nam & id quod in eo factum
eſt, etiam per eum factum eſt. Omnia enim
per ipſum, & in ipſo creata ſunt. In ipſo
autem creata, quia naſcebatur creator
Deus: ſed etiam ex hoc ſine eo nihil factũ
eſt, quod in eo factum eſt: quia naſcens C
Deus vita erat: & quia vita erat, non po-
ſteà quàm eſt natus, effectus eſt vita: non
enim in eo aliud eſt quod natus eſt, &
aliud eſt quod natus accepit. Non habent
inter ſe tempus, & natiuitas, & profectus.
Sed nihil ſine eo fiebat ex iis, quæ in eo
fiebant, quia vita eſt in eo quo fiebant: &
Deus qui à Deo natus eſt, nô poſtea quàm
natus eſt, ſed naſcendo Deus extitit. Naſ- D
cens enim à viuente viuus, à vero verus,
à perfecto perfectus: non ſine poteſtate
Ioan. 14. natiuitatis ſuæ natus eſt, natiuitatem ſci-
Ioan. 15. licet ſuam non poſtea ſentiens, ſed ſe Deũ
Ibid. 5. in eo ipſo quod Deus ex Deo naſcebatur
intelligens: hoc vnigenitus ab ingenito:
hoc ego & pater vnum ſumus: hoc in
confeſſione patris & filij Deus vnus: hoc
pater in filio, & filius in patre: hinc, Qui E
me videt, videt & patrem: hinc, Omnia
quæ habet pater, dedit filio: hinc, Sicut
habet pater vitã in ſemetipſo, ita dedit filio
Matt. 11. vitam habere in ſemetipſo: hinc, Nemo
Coloſſ. 2. nouit filium, niſi pater, neque patrem ni-
Ioan. 1. ſi filius: hinc, In ipſo inhabitat omnis ple-
nitudo diuinitatis corporaliter. Hæc vita
eſt: hæc lux tenebras illuminans: & vt im-
poſſibilitatem generationis eius enarran-
dæ ſecundum prophetam piſcator con- F
ſolaretur, adiecit: Et tenebræ eam non
comprehenderunt. Ceſſit ſermo naturæ,
& non habet quo excurrat, & tamen hoc
piſcator iſte recubans in dominicum pe-
ctus accepit. Nô eſt iſte ſeculi ſermo, quia
de quo agitur, non ſeculi res eſt. Addatur
aliquid, ſi in ſignificatione verborum re-
peti poteſt vltra quàm dictum ſit: & ſi
qua ſunt alia expoſitæ à nobis naturæ no-

A mina, proferantur. Quæ ſi non ſunt, imò
quia non ſunt, miremur hanc in piſcato-
re doctrinam, & in eo eloquia Dei ſentia-
mus: confeſſionémque patris & filij, in-
geniti & vnigeniti, inenarrabilem & ex-
cedentem complexum omnem & ſermo-
nis & ſenſus, teneamus atque adoremus:
& in Domino Ieſu exemplo Ioannis, vt
hæc poſſimus ſentire & colloqui, accube-
mus. Commendat autem fidei huius inte-
gritatem, & Euangelica autoritas, & Apo-
ſtolica doctrina, & circumſtrepentiũ vndi-
que hæreticorũ odioſa fraudulentia. Stat
enim hoc fundamentũ validum & immotũ
aduerſus omnes vẽtos, pluuias, torrentes,
non flatibus pellendũ, nô ſtillicidiis pene-
trandum, nô inundationibus ſubluendũ:
& optimũ eſt quicquid à plurimis incuſſa-
tum, à nullo tamẽ poterit impelli. Vt autẽ
quædam medicamentorũ genera ſunt ita
comparata, vt non in ſingulis tantũ ægri-
tudinibus vtilia ſint, ſed omnibus in com-
mune medeantur, habeantque in ſe virtu-
tem generalis auxilij: ita & fides catholica
non aduerſum ſingulas tantùm peſtes, ſed
contra omnes morbos opem medelæ cõ-
munis impertit, non infirmanda genere,
non vincẽda numero, non diuerſitate fal-
lenda, ſed vna atq; eadem aduerſum ſin-
gula omniáque conſiſtit. Magnum eſt e-
nim, tot in vna ea remedia eſſe quot morbi
ſunt †, & totidem veritatis eſſe doctrinas, † eſſe quot morbos, &
quotidem erunt ſtudia falſitatis. Contra-
hantur in vnum nomina hæreticorum,
& omnes ſcholæ prodeant, audiant vnum
ingenitum Deum patrem, & vnum vni-
genitum Dei filium perfecti patris pro-
geniem perfectam: non per diminutionem
genitum, non ex ſolido parte aliquâ de-
ciſum, ſed omnia habentem genuiſſe om-
nia conſecutum, non ex deriuatione flu-
xúve deductum, ſed ex omnibus atque in
omnibus natum ab eo, qui in omnibus, in
quibus eſt, eſſe nô deſinat, liberum à tem-
pore, ſolutum à ſeculis, per quem omnia
facta ſunt: neq; enim eſſe in his potuit, quę
ab ipſo ſunt inſtituta. Hæc de Euangelus
catholica & Apoſtolica confeſſio eſt.
Patrẽ & filium, ſi audet, Sabellius eun- Teſtimonia contra Sabellium.
dem prædicet, & ipſum illũ eſſe qui vtrun-
que ſit nũcupatus: vt cum eo vnus ſit am- Matt. 17.
bo, non vnum. Audiet ſtatim de Euange- Ioan. 14.
liis non ſemel, neque iterum, ſed frequen- Ioan. 11. & 17.
ter: Hic eſt filius meus dilectus, in quo be-
ne complacui. Audiet: Pater maior me
eſt. Audiet: Ego vado ad patrem. Et: Pa-
ter gratias tibi ago. Et: Clarifica me pater.
Et: Tu

Et: Tu filius Dei viui.

Matt. 16. *Cõtra Hebionem.* *Ioan. 17. & 1.* Subrepat Hebion, omne initium filio Dei ex Maria concedens, & verbum à diebus carnis intelligens, relegat: Pater clarifica me apud temetipſum ea claritate, quã habui apud te priuſquam mundus eſſet. Et: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per eum facta ſunt. Et iterum: In mundo erat, & mundus per ipſum factus *Ioan. 16. 1.* eſt, & mundus eum non cognouit. Exiſtãt B nouelli apoſtolatus, ſed ſub Antichriſto prædicatores, omni contumelia Dei filium illudentes, & audient: Ego de Patre exiui: Et: Filius qui eſt in patris ſinu. Et: Ego & Pater vnum ſumus. Ego in patre & pater in me. Et poſtremò vnà cum Iudæis iraſcantur, quòd Chriſtus proprium ſibi patrem Deum confitens, æqualem ſe Deo fecerit, & vnà cum iis audiant: Vel operibus C meis credite, quia pater in me & ego in patre. Vnum igitur hoc eſt immobile fundamentũ, vna hæc eſt felix fidei petra Petri ore confeſſa; Tu es filius Dei viui, tanta in ſe ſuſtinens argumenta veritatis, quantæ peruerſitatum quæſtiones & infidelitatis calumniæ mouebuntur.

Petrã interpretatur ipſam fidei profeſsionẽ.

Chriſti incarnatio. Iam in cæteris diſpenſatio voluntatis paternæ eſt. Virgo, partus, & corpus, póſtque crux, mors inferi, ſalus noſtra eſt. D Humani enim generis cauſa Dei filius natus ex virgine eſt & Spiritu ſancto, ipſo ſibi in hac operatione famulante, & ſua videlicet Dei inumbrante virtute, corporis ſibi initia cõſeuit: & exordia carnis inſtituit, vt homo factus ex virgine naturã in ſe carnis acciperet, pérque huius admixtionis ſocietatem ſanctificatum in eo vniuerſi generis humani corpus E exiſteret: vt quemadmodum omnes in ſe per id quòd corporeum ſe eſſe voluit conderentur, ita rurſum in omnes ipſe per id quod eius eſt inuiſibile, referretur.

Natiuitas Dei igitur imago inuiſibilis pudorẽ humani exordij non recuſauit, & per conceptionem, partum, vagitum & cunas, omnes naturæ noſtræ contumelias tranſcurrit. F Quid tandem dignum à nobis tantæ dignationis affectui rependetur? Inenarrabilis à Deo originis vnus vnigenitus Deus, in corpuſculi humani formam ſanctæ virginis vtero inſertus accreſcit. Qui omnia continet. & intra quem, & per quem cuncta ſunt, humani partus lege profertur: ad cuius vocem archangeli & angeli tremunt, cœlum & terra & omnia mundi huius reſoluuntur † elementa, vagitus infantiæ auditur. Qui inuiſibilis & incompre- A henſibilis eſt, non viſu, ſenſu, tactuque moderandus, cunis eſt obuolutus. Hæc ſi quis indigna Deo tecolet, tantò ſe maioris beneficij obnoxium confitebitur, quantò minùs hęc Dei conuenerint maieſtati. Non ille eguit homo effici, per quem homo factus eſt: ſed nos eguimus vt Deus caro fieret, & habitaret in nobis, id eſt, aſſumptione carnis vnius interna vniuerſæ † carnis incoleret. B Humilitas eius noſtra nobilitas eſt, contumelia eius honor noſter eſt: quod ille eſt Deus in carne cõſiſtẽs, hoc nos viciſſim in Deũ ex carne renouati. Sed ne fortè detineant ſcrupuloſas mentiũ cogitationes cunæ, vagitus, partus atque cõceptio, reddenda eſt ſingulis Dei dignitas: vt voluntatis humilitatem poteſtatis ambitio præcedat, nec dignationem dignitas C derelinquat. Videamus igitur quæ ſunt miniſteria conceptus.

† Reſoluentur.

† Vnius membra vniuerſa.

Cõceptionis dignitas. Angelus Zachariæ loquitur, ſterili partus affertur, de incenſi loco, ſacerdos mutus egreditur, Ioannes in vocẽ adhuc vtero matris, detentus erumpit, Mariã angelus benedicit, matrẽ filij Dei virginẽ pollicetur. Illa virginitatis ſuæ cõſcia, difficultate facti cõmouetur, angelus ei diuinæ operationis efficientiã exponit, ait enim: Spiritus *Luc. 1.* D ſanctus deſuper veniet in te, & virtus Altiſ- *Ioan. 3.* ſimi obũbrabit tibi. Spiritus ſanctus deſuper veniẽs virginis interiora sãctificauit, & in his ſpirans (quia vbi vult ſpiritus, ſpirat) naturæ ſe humanæ carnis immiſcuit, & id quod alienum à ſe erat, vi ſua ac poteſtate præſumpſit: atque vt ne quid per imbecillitatem humani corporis diſſideret, virtus Altiſſimi virginem obumbrat, infirmi- E tatem eius veluti per vmbram circunfuſam confirmans, vt ad ſementiuam ineuntis ſpiritus efficaciam corporalem diuinæ virtutis inumbratio temperaret. Hęc conceptionis eſt dignitas.

Partus dignitas. Videamus partum, vagitum & cunas quæ dignitas ſequatur. Loquitur ad Ioſeph angelus parituram virginem, & eum qui natus fue- F rit, vocãdum Emmanuel, id eſt, nobiſcum Deus. Proclamat ſpiritus per Prophetam, Angelus teſtis eſt, Deus nobiſcum eſt ille qui naſcitur. Nouum Magis de cœlo ſtellæ lumen effertur, & cœli Dominum ſignum cœleſte proſequitur. Angelus paſtoribus nuntiat natum Chriſtum Dominum ſalutem vniuerſorum. Multitudo exercitus cœleſtis in laudem puerperij concurrit, & tanti operis præconia diuini cœtus gaudia eloquuntur: Gloria deinde in cœlis Deo, & pax in

terra bonæ voluntatis hominibus nunciatur. Adſunt deinde Magi, inuolutum pannis adorant: & poſt illam inanis ſcientiæ ſuæ operationem arcanam, poſito in cunis genu flectunt. Sic per Magos cunarum ſordes adorantur: ſic vagitus per angelorum diuina gaudia honorantur: ſic partui proclamans per Prophetam ſpiritus, & id ipſum angelus nuncians, & nouæ lucis ſtella famulantur. Sic initia naſcēdi ſpiritus ſanctus deſuper veniens & inumbrans virtus Altiſſimi moliūtur. Aliud intelligitur, aliud videtur: aliud oculis, aliud animo conſpicitur. Parit virgo, partus à Deo eſt: infans vagit, laudantes angeli audiuntur: panni ſordēt, Deus adoratur. Ita poteſtatis dignitas non admittitur, dum carnis humilitas adoptatur.

Par etiam eſt reliquæ curſus ætatis. Nam omne tempus quod in homine egit, Dei operibus expleuit. De ſingulis non eſt tēpus edicere: tantùm illud in vniuerſis virtutum & curationum generibus cōtuendum eſt, in carnis aſſumptione hominem, Deum verò in geſtis rebus exiſtere. De Spiritu autem ſancto nec tacere oportet, nec loqui neceſſe eſt: ſed ſileri à nobis eorum cauſa qui neſciunt, non poteſt. Loqui autem de eo non neceſſe eſt, quia de patre & filio autoribus confitendus eſt. Et quidem puto an ſit, non eſſe tractandum. Eſt enim, quandoquidem donatur, accipitur, obtinetur: & qui confeſſioni patris & filij connexus eſt, non poteſt à confeſſione patris & filij ſeparari. Imperfectum enim eſt nobis totum, ſi aliquid deſit à toto: de quo ſi quis intelligentiæ noſtræ ſenſum requirit, in Apoſtolo legimus ambo: Quoniam eſtis, inquit, filij Dei, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem Abba pater. Et rurſum. Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis. Et iterum: Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſūt nobis. Et iterum: Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus Dei in vobis eſt. Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Et rurſum: Si autem ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra propter ſpiritum ſuum qui habitat in vobis. Vnde quia eſt & donatur & habetur & Dei eſt: ceſſet hinc ſermo calumniantium cum dicunt per quem ſit, & ob quid ſit, vel qualis ſit. Sic reſponſio

Spiritus ſancti ratio.

Galat. 4. Epheſ. 4. 1. Cor. 2. Rom. 8. Ibid.

A noſtra diſplicebit dicentium per quem omnia & in quo omnia ſunt; & quia ſpiritus eſt Dei, donum fidelium: diſpliceant & Apoſtoli & Prophetæ, hoc tantùm de eo quod eſſet loquentes; & poſt hæc pater & filius diſplicebit. Manere autē hinc quoſdam in ignorantia atque ambiguitate exiſtimo, quòd hoc tertium, id eſt, quòd nominatur ſpiritus ſanctus, videant pro patre & filio frequenter intelligi. In B quo nihil ſcrupuli eſt. ſiue enim pater, ſiue filius; & ſpiritus ſanctus eſt. Sed id quod in Euangelijs legimus: Quia Deus ſpiritus eſt: diligenter eſt continendum, quomodo & qua ratione ſit dictum. Omne enim dictum vt dicatur ex cauſa eſt, & dicti ratio ex ſenſu erit intelligenda dicentis; ne quia reſponſum à Domino eſt: Spiritus Deus eſt: idcirco eum ſancti ſpiritus nomine & C vſus negetur & donum. Cum Samaritana enim Domino erat ſermo: venerat enim redemptio vniuerſorum. Cui poſt multum ſermonem aquæ viuæ, & quinque virorum, & nunc eius qui eſſet alienus, mulier reſpondit: Domine animaduerto quòd Propheta es tu. Patres noſtri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis quoniam Hieroſolymis eſt locus vbi ado- D rare oporteat. Dominus reſpondit: Crede mihi mulier, quoniam venit hora, quādo neque in iſto monte, neque Hieroſolymis adorabitis patrē. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed venit hora & nunc eſt, cum veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate: Etenim pater tales quærit qui adorant eū. Spiritus enim E Deus eſt, & adorantes eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare, quia Deus ſpiritus eſt. Mulier igitur traditionum memor paternarum, vel tanquam Samaria in mōte, vel tanquam Hieruſalem in templo adorandum exiſtimabat: quòd Samaria ad adorandum Deum per tranſgreſſionem legis locum montis elegerat; Iudæi verò templum à Salomone conditum re- F ligionis ſedem exiſtimabant: quorū vtrorumque præſumptio aut collis edito, aut extructæ domus concauo Deum, intra quem omnia & extra quem nihil eius capax eſt, continebat. Ergo quia Deus inuiſibilis, incomprehenſibilis, immenſus eſt, ait Dominus veniſſe tempus, vt non in monte vel tēplo Deus ſit adorandus: quia Deus ſpiritus eſt. Et ſpiritus nec circumſcribitur nec tenetur: quia per naturæ ſuæ virtutem vbique eſt, neque vſquam abeſt, in omnibus

Et patrem & filium nōnunquā appellari ſpiritum. Ioan. 14.

Deus ſpiritus.

in omnibus omnis exuberans. Hos igitur veros eſſe adoratores, qui in ſpiritu & veritate ſint adoraturi: adoraturis † autē in ſpiritu Deū ſpiritū, alter in officio, alter in honore eſt, quia diſcretū eſt in quo quiſque ſit adorandus. Non enim tollit ſancti ſpiritus & nomen & donum, quia dictum eſt, Deus ſpiritus eſt: Reſponſum autem eſt mulieri Deum templo & monte claudenti, eſſe omnia in Deo, Deum in ſemetipſo, **B** & inuiſibilem atque incomprehenſibilem in iis quæ inuiſibilia atque incomprehenſibilia ſunt adorandum, atque ita natura & muneris & honoris expreſſa eſt, cum in ſpiritu Deum ſpiritum docuit adorādum: & libertatem ac ſcientiam adorātium, & adorandi infinitatem, dum in ſpiritu Deus ſpiritus adoratur, oſtendit. Simile huic etiam illud Apoſtoli eſt: Quia Dominus ſpiritus eſt, vbi autem ſpiritus Domini eſt, ibi libertas eſt. **C** Diſcreuit ad intelligentiæ ſignificationem, eum qui eſt, ab eo cuius eſt. Non enim habere haberique vnum eſt, neque eadem ſignificatio continet eum atque eius. Ita cum ait: Dominus ſpiritus eſt, naturam infinitatis eius oſtendit. Cum verò adiecit: Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas: & eum cuius eſt ſignificat: quia & ſpiritus Dominus eſt, & vbi ſpiritus eſt **D** Domini, ibi libertas eſt. Hæc non quod cauſa poſtulet dicta ſint, ſed ne quid in his obſcuritatis hæreret. Eſt enim ſpiritus ſanctus vnus vbique, omnes Patriarchas, Prophetas, & omnem chorum legis illuminans, Ioannem etiam in vtero matris inſpirans: datus deinde Apoſtolis cæteriſque credentibus, ad cognitionē eius, quæ indulta eſt, veritatis.

† adoratoris.

E Quod autem ſit officium eius in nobis, verbis ipſius Domini audiamus. Ait enim: Adhuc multa habeo quæ dicam vobis, ſed non poteſtis portare modò: expedit enim vobis vt ego eam; ſi iëro, mittam vobis aduocatum. Et rurſum: Ego, inquit, rogabo patrem meum, & alium aduocatum mittet vobis ſpiritum paracletum, ipſe me clarificabit. Et rurſum: Rogabo, inquit, patrem meum, **F** & alium aduocatum mittet vobis, vt vobiſcum ſit in æternum, ſpiritū veritatis. ille vos diriget in omnem veritatem. non enim loquetur à ſe, ſed quæcunque audierit, loquetur, & ventura annunciabit vobis. ille me honorificabit, quia de meo ſumet. Hæc de pluribus ad intelligentiæ viam dicta ſint, quibus & voluntas munerantis, & ratio & conditio muneris

Effectus ſpiritus ex Euangelijs.

Ioan. 16.

Ibid. 14.

A continetur: vt quia infirmitas noſtra neque patris, neque filij capax eſſet; fidem noſtram de Dei incarnatione difficilem, ſancti ſpiritus donum quodam interceſſionis ſuæ fœdere illuminaret. Eſt autē nunc conſequens, vt & Apoſtolum explicantē doni huius virtutem atque officiū audiamus. ait enim: Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei: non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, *Rom. 8.* **B** ſed accepiſtis ſpiritū adoptionis filiorum, *1. Cor. 2.* in quo clamamus, Abba pater. Et rurſum: *Ibid. 12.* Nos autem non ſpiritum huius mundi ac- *Ibidem.* cepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Et rurſum: Quia nemo in ſpiritu Dei dicit anathema Ieſum, nemo poteſt dicere Dominum Ieſu, niſi in ſpiritu ſancto. Et rurſum: Diuiſiones autem donationum ſunt, idem autem ſpiritus: & diuiſiones **C** miniſteriorum ſunt, idem autem Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, ſed idem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem donatur illuminatio † ſpiritus ad vtilitatem. Alij autem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ, ſecundum eundem ſpiritum, alij fides in eodem ſpiritu, alij dona ſanitatum in vno ſpiritu, alij **D** operatio virtutum, alij prophetia, alij ſeparatio ſpirituum, ali genera linguarum, alij interpretatio linguarum †: omnia autem hæc cooperatur † vnus atque idem ſpiritus. Habemus igitur doni iſtius cauſam, habemus effectus: & neſcio quid de eo ambiguitatis ſit, cuius in abſoluto ſit & cauſa, & ratio, & poteſtas. Vtamur ergo tam liberalibus donis, & vſum maximè neceſſarij muneris expe- **E** tamus. Ait enim, vt etiam ſuperiùs oſtendimus, Apoſtolus: Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt: vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. *1. Cor. 2.* Accipitur ergo ob ſcientiam. Vt enim natura humani corporis ceſſantibus officij ſui cauſis erit otioſa: nam & oculis niſi lumen accedat, nullus miniſterij erit vſus, & aures **F** niſi vox ſonúſue reddatur, munus ſuum non recognoſcent, & nares niſi odor fragrauerit, in quo officio erunt neſcient: non quòd his deficiat natura per cauſam, ſed vſus habeatur ex cauſa: Ita & animus humanus niſi per fidem donum ſpiritus hauſerit, habebit quidem naturam Deum intelligendi, ſed lumen ſcientiæ non habebit. Munus autem quod in Chriſto

† datur manifeſtatio.

† ſermonum.

† operatur

eſt, omne omnibus patet vnum: & quod
vbique non deeſt, in tantum datur in
quantum quis volet ſumere, in tantum re-
ſidet in quantum quis volet promereri.
Hoc vſque in conſummationem ſeculi
nobiſcum, hoc expectationis noſtræ ſola-
tium. Hoc in donorum operationibus fu-
turæ ſpei pignus eſt: hoc mentium lumen,
hic ſplendor animarum eſt. Hic ergo ſpi-
ritus ſanctus expetendus eſt, promerendus
eſt, & deinceps præceptorum fide atque
obſeruatione retinendus.

---

*DIVI HILARII PICTAVO-
rum Epiſcopi, de Trinitate.*

LIBER III.

Ioan. 10. AFFERT pleriſque obſcuritatem
ſermo Domini, cum dicit: Ego
in patre & pater in me: & non
immeritò. Natura enim intelli-
gentiæ humanæ rationem dicti iſtius non
capit: videtur namque non poſſe effici, vt
quod in altero ſit, æquè id ipſum extra al-
terum ſit. Et cùm neceſſe ſit ea de quibus
agitur, non ſolitaria ſibi eſſe, numerum
tamen ſuum in quo ſint conſeruantia, non
poſſe ſe inuicem continere, vt qui aliquid
aliud intra ſe habeat atque ita maneat,
manenſque ſemper exterior, ei viciſſim
quem intra ſe habeat, maneat quæ ſem-
per interior. Hæc quidem ſenſus homi-
num non conſequitur, nec exemplum
aliquod rebus diuinis comparatio huma-
na præſtabit: ſed quod intelligibile eſt
homini, Deo eſſe poſſibile eſt. Hoc non
ita à me dictum ſit, vt ad rationem dicti
ea tantum ſufficiat autoritas quod à Deo
dictum ſit. Cognoſcendum itaque atque
intelligendum eſt quid ſit illud: Ego in
patre & pater in me, ſi tamen comprehen-
dere hoc ita vt eſt valebimus: vt quod na-
tura rerum pati non poſſe exiſtimatur, id
diuinæ veritatis ratio conſequatur. Atque
vt facilius intelligentiam difficillimę iſtius
quæſtionis conſequi poſſimus, prius pa-
trem & filium ſecundùm diuinarum ſcri-
pturarum doctrinam cognoſci à nobis
oportet, vt de cognitis ac familiaribus ab-
ſolutior ſermo ſit. Æternitas patris, vt in
libro anteriore tractauimus, locum, tem-
pora, ſpeciem, & quicquid illud humano
ſenſu concipi poteſt, excedit. Ipſe extra
omnia, in omnibuſque capiens vniuerſa, &
capiendus à nemine, non acceſſu deceſſú-

A ve mutabilis, ſed inuiſibilis, incomprehen-
ſibilis, plenus, perfectus, æternus, non a-
liunde quod eſt ſumens, ſed ad id quod ita
manet, ſibi ipſe ſufficiens.

Hic ergo ingenitus ante omne tempus
ex ſe filiũ genuit, non ex aliqua ſubiacente
materia, quia per filium omnia: non ex ni-
hilo, quia ex ſe filium: non vt partum, quia
nihil in Deo demutabile aut vacuum eſt:
B non partem ſui vel diuiſam, vel diſciſſam,
vel extenſam, quia & impaſſibilis & incor-
poreus Deus eſt: hæc autẽ paſſionis & car-
nis ſunt, & ſecundùm Apoſtolum in Chri- Coloſ. 2.
ſto inhabitat omnis plenitudo diuinita-
tis corporaliter. Sed incomprehenſibili-
ter, inenarrabiliter ante omne tempus &
ſecula vnigenitum ex his quæ ingenita in
ſe erant, procreauit: omne quod Deus eſt
per charitatem atque virtutem natiuitati
C eius impartiens, ac ſic ab ingenito, perfe-
cto æternóque patre, vnigenitus & per-
fectus & æternus eſt filius. Ea autem quæ
eius ſunt ſecundùm corpus quod aſſump-
ſit, bonitatis eius ad ſalutem noſtram vo-
luntas eſt. Inuiſibilis enim & incorporeus
& incomprehenſibilis, vt pote ab eo geni-
tus, tantùm in ſe & materiæ & humilita-
tis recepit, quantum in nobis erat virtutis
ad intelligendum ſe & ſentiendum & con-
D tuendum: imbecillitati noſtræ potiùs ob-
temperans, quàm de his in quibus erat ipſe
deficiens.

Igitur perfecti patris perfectus filius, & Quomodo
ingeniti Dei vnigenita progenies, qui ab filius à pa-
eo qui habet omnia, accepit omnia, Deus tre & in
à Deo, ſpiritus à ſpiritu, lumen à lumine, patre.
confidenter ait: Pater in me, & ego in pa-
tre. Quia vt ſpiritus pater, ita & filius ſpiri-
E tus: vt Deus pater, ita & filius Deus: vt lu-
men pater, ita & filius lumen. Ex iis ergo
quæ in patre ſunt, ea in quibus eſt filius, id
eſt, ex toto patre totus filius natus eſt, non
aliunde, quia nihil antè quàm filius: non
ex nihilo, quia ex Deo filius: non in patre,
quia plenitudo Deitatis in filio: neque in
aliquibus, quia in omnibus: ſed vt voluit
qui potuit, vt ſit qui genuit: quod in patre
eſt, hoc & in filio eſt: quod in ingenito,
F hoc & in vnigenito eſt: alter ab altero, &
vterque vnum: non duo vnus, ſed alius in
alio, quia non aliud in vtroq;, pater in filio,
quia ex eo filius: filius in patre, quia non
aliunde quod filius: vnigenitus in ingenito,
quia ab ingenito vnigenitus. Ita in ſe inui-
cem, quia vt omnia in ingenito patre per-
fecta ſunt, ita omnia in filio vnigenito per-
fecta ſunt. Hæc in patre & filio vnitas, hæc
virtus,

virtus, hæc chatitas, hæc fides, hæc veritas, via, vita. Non calumniari de virturibus ſuis Deo, nec per ſecrctum ac poteſtarem natiuitatis obtrectare filio. Patri ingenito nihil comparare, vnigenitum ab eo, nec tempore, nec virtute diſcernete, Deum filium, quia ex Deo eſt, cõfiteri. Sunt iſtiuſmodi in Deo poteſtates, quarum cum ratio inrelligentiæ noſtræ incomprehenſibilis ſir, fides tamen per veritatem efficientiæ in abſoluto eſt.

Diuina virtus ex miraculis ad ſimilitudinẽ diuinæ generationis. Ioan. 2.

Nec hoc in ſpiritualibus rantùm, ſed etiam in corporalibus deprehẽdimus, non ad natiuitatis exemplum, ſed admirationem facti inrelligibilis oſtenſum. Nuptiarum die vinum in Chana Galilææ ex aqua factum eſt, nunquid cõſequitut aut ſermo noſter, aut ſenſus, quibus modis natura demurara ſit: vt aquæ ſimpliciras defecerit, vini ſapor natus ſit? Non permixtio fuit, ſed creatio, & creatio non à ſe cœpta, ſed ex alio in aliud exiſtens, non per transfuſionem potioris obtinetur quod infirmius eſt, ſed aboletur quod erat, & quod non erar cœpit. Sponſus triſtis eſt, familia turbatur, ſolennitas nuptialis conuiuij periclitatur. Ieſus rogatus non exurgit aut inſtat, ſed quieſcentis eius hoc opus eſt. Aqua hydrijs infunditur, vinum calicibus hauritur, infundentis ſcientiæ ſenſus non conuenit haurientis. Qui infudetunt, hauriri aquã exiſtimant: qui hauriunt, vinum infuſum arbitrantur, tempus quod in medio eſt non proficir†, vt in liquoris natura & naſcatur & pereat. Ratio facti & viſum fruſtratur & ſenſum, virtus tamen Dei in his quæ ſunt geſta, ſéritur. Sed & de quinq; panibus non diſſimilis facti admiratio eſt, incrementis eorum quinque milliũ vitorum & innumetabilium mulierum ac puerorum fames vincirur, fugit oculos ſenſus noſtti, operis intelligentia. Quinq; panes offerunrur & franguntut, ſubrepunr præfringentium manibus quædam fragmentotum ptocreationes, non imminuitur vnde præfringitur, & tamen ſemper præfringenris manum fragmenta occupant, fallunt momenta viſum, dum plenam fragmentis manum ſequeris, alteram ſine damno portionis ſuæ contuetis, inter hæc fragmentorũ cumulus augetur. Præfringentes in miniſterio ſunt, edentes in negotio ſunr, eſurientes ſaturi ſunt, duodecim cophinos teplent reliquiæ.

† ſufficir

Matt. 14.

Non ſenſus, non viſus profectũ tam cõſpicabilis incõſpicabilis† operationis aſſequitur, eſt quod nõ erar, videtur quod non intelligitur, ſolum ſupereſt vt Deus omnia poſſe credatur. Non habent itaque diuina adulationem, nec ſubeſt Deo ad placẽdum fallendúmque ſimulatio. Hæc filij Dei opera non de iactantiæ ſtudio ſunt profecta: neque enim ille cui innumerabilia millia millium angelorum ſeruiunt, adulatus eſt homini. quid enim eotum quæ noſtra ſunt indigebat, per quem ſunt vniuerſa quæ noſtra ſunt? An honorem à nobis expoſtulabar, nunc à ſomno ſtupidis, nunc de luxu noctium vigilatarum feſſis, nunc poſt rixas & cædes dierum malè conſcius, nunc poſt conuiuia ebriis, quem archangeli & dominarus, principatus & poreſtates ſine ſomno, ſine occupatione, ſine crimine, æternis & indefeſſis in cœlo vocibus laudant: & laudant, quia ipſe inuiſibilis Dei imago omnes per ſe creauerit, ſecula fecerit, cælum fi mauerit, aſtra diſtinxerit, terram fundauerir, abyſſos demerſerit, ipſe deinceps homo natus ſir, mortem vicerit, portas inferni fregerit, coheredem ſibi plebẽ acquiſiuerit, carnem in æternitatis gloriam ex corruptione tranſtulerit.

† inconſpirabilis

Nihil ergo iſte eguit à nobis, vt hæc eum apud nos inenarrabilia, & inintelligibilia opera tanquam egentem laudis ornarent: ſed prouidens Deus nequitiæ & ſtultitię humanæ errotem, & ſciens euſque infidelitatem prorupturam eſſe, vt ſibi de Dei rebus iudicium præſumeret, audaciã noſtram earum, de quibus ambigetetur, rerum vicit exemplis.

Confutat rationes humanas.

Sunt enim plures ſeculi prudentes, quorum prudentia Deo ſtultitia eſt: qui cùm audiunt Deum ex Deo, verum à vero, perfectum à perfecto, vnum ab vno natum eſſe, tamquam impoſſibilia nobis prædicantibus contradicunt, quibuſdam ſententiarum collectionibus inhærẽtes, cùm dicunr: Naſci nihil potuit ab vno, quia omnis natiuitas eſt ex duobus: iam ſi ab vno natus hic filius eſt, partem eiuſdem qui genuit accepit: & ſi pars, neuter ergo perfectus eſt, deeſt enim ei vnde deceſsit: nec plenitudo in eo erit, qui ex portione conſtiterit: neutet etgo perfectus eſt, cùm plenitudinem ſuam & qui genuit amittat, nec qui natus eſt conſequatur Hanc mundi ſapientiam etiam per prophetam prouidens Deus ita damnat dicens: Perdam ſapientiam ſapientium, & intellectum prudentiũ reptobabo Item in Apoſtolo: Vbi eſt ſapiens, vbi ſcriba, vbi conquiſitor huius ſeculi? nónne ſtultam fecit Deus prudentiam huius mundi? Nam quia in ſa-

1. Cor. 1.

pientia Dei non cognouit mundus per A pruden tiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam præd.cationis ſaluos facere credētes: quoniam Græci ſapientiam quærunt, & Iudæi ſigna petunt, nos autem prædicamus Chriſtũ crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam: iis autem qui ſunt vocati Iudæis atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam: quia quod ſtultum eſt Dei, ſapien- B tius eſt hominibus: & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Curam ergo humani generis habens Dei filius, primùm vt ſibi crederetur, homo factus eſt, vt teſtis diuinarum rerum nobis eſſet ex noſtris: pérque infirmitatem carnis Deum patrem nobis infirmis & carnalibus prædicaret, volũtatem in eo Dei patris efficiens, vt dicit: Non veni voluntatem meam facere, ſed voluntatem eius qui me miſit.

Ioan. 5.

Non quòd nolit & ille quòd faciat: ſed C obedientiam ſuam ſub effectu paternę voluntatis oſtendit, volens ipſe voluntatem patris explere. Erat autem hæc efficiendæ voluntatis voluntas, cuius ipſe teſtis eſt dicens: Pater venit hora, clarifica filiũ tuum, vt filius tuus clarificet te: ſicut dediſti ei poteſtatẽ omnis carnis, vt omne quod dediſti illi, det ei vitam æternam. Hæc eſt autẽ vitam æterna, vt cognoſcãt te ſolũ Deũ D verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ego te clarificaui ſuper terram opere conſummato, quod dediſti mihi vt faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud temetipſum claritate quam habui, priuſquam mũdus eſſet, apud te. Manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi.

Ibid. 17.

Verbis breuibus & paucis omne opus officij ſui & diſpenſationis expoſuit, nihilominus fidei voluntatem aduerſum om- E nem inſpirationem diabolicæ fraudulentiæ communiens. Curramus ergo per ſingulas ſermonis ſui virtutes.

Ait: Pater, venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Non diẽ, non tempus, ſed horam veniſſe dicit. In hora diei portio eſt. Et quæ hæc erit hora? nempe illa de qua in tẽpore paſſionis diſcipulos confirmans, locutus eſt: Ecce ve- F nit hora, vt filius hominis clarificetur. Hæc ergo hora eſt in qua ſe à patre clarificari orat, vt patrẽ ipſe clarificet. Sed quid eſt quod clarificari ſe clarificaturus expectat, & honorem redditurus expoſtulat, & hoc eget quod rurſũ impartiat? Et hic occurrant ſophiſtę mũdi & ſapiẽtes Gręcię, & ſyllogiſmis ſuis veritatem irretiãt. Quo- A modo & vnde, & quid cauſę ſit quærant: & cùm hæſerint, audiãt: Quia ſtulta mũdi elegit Deus. Ergo per ſtultitiam noſtram intelligamus hęc inintelligibilia ſapientibus mundi. Dixerat Dominus: Pater, venit hora: horam paſſionis oſtenderat, nam hęc ſub momento eo loquebatur. Deinde adiecit: Clarifica filium tuum. Sed quo modo clarificandus erat filius? namque B natus ex virgine, à cunis atque infantia vſque ad conſummatum venerat virum: per ſomnũ, famẽ, ſitim, laſſitudinẽ, lachrymas hominem egerat, etiamnum cõſpuendus, flagellãdus, crucifigẽdus. Quid ergo? nobis ſolũ hominem in Chriſto hęc erat cõteſtatura? Sed non confundimur cruce, non flagellis prædamnamur, non ſputis ſordidamur. Clarificat pater filium. Quo modo tandem? ſuffigitur cruci.

Ioan. 12.

1. Cor. 3.

Deinde quid ſequitur? ſol non óccidit, C ſed refugit. Sed quid refugiſſe dico? non receptus in nube eſt, ſed decurſu operis defecit, & interitum ſuum cum eo reliqua mundi elementa ſenſerunt: & ne huic facinori illę cœleſtes operationes intereſſent, interceſſionis huius neceſſitate quadam ſui abolitione caruerunt. Sed terra quid fecit? ad onus Domini in ligno pendentis intremuit, eum qui moriturus erat, D intra ſe conteſtata non capere. Nunquid & portionem ſuam rupes & ſaxa concedunt? ſed rupta diſſiliunt, & naturã ſuam perdunt, cęſámque ex ſe arcam incontinentem condendi corporis confitentur. Quid ad hæc proclamat quoque centurio cohortis, & crucis cuſtos? Verè Dei filius erat iſte.

Elementa paßionem Chriſti ſenſerunt.

Matth. 27.

Creatura interceſſione huius piaculi liberatur, firmitatem & virtutem ſaxa non E retinent. Qui cruci affixerant, verè Dei filiũ confitentur. Prædicationi conſentit effectus. Dominus dixerat: Clarifica filium tuum. Non ſolùm nomine conteſtatus eſt eſſe ſe filiũ, ſed & proprietate qua dicitur tuũ. Multi enim nos filij Dei, ſed non talis hic filius eſt. Hic enim & verus & proprius eſt filius, origine, non adoptione: veritate, non nuncupatione: natiuitate, non crea- F tione. Ergo poſt clarificationem eius, veritatem † confeſſio conſecuta eſt: nam verum Dei filium centurio confitetur, ne quis credentium abigeret, quod vnus perſequentium non negaſſet: Sed fortè ea clarificatione creditur eguiſſe filius quam orabat, & infirmus reperietur, †dum clarificationem potioris expectat. Et quis non patrem potiorem confitebitur, vt ingeni-

Chriſtus peculiari modo filius Dei dicitur.

† Veritatis.

† Reperitur.

Quomodo filius clari-

Digitized by Google

ficat patrē, & viciſſim ab eo clarificatur

Ioan. 14.

vt ingenitum à genito, vt patrem à filio, vt eum qui miſerit ab eo qui miſſus ſit, vt volentem ab ipſo qui obediat? & ipſe nobis erit teſtis: Pater maior me eſt.

Hæc ita vt ſunt, intelligenda ſunt: ſed cauendum eſt, ne apud imperitos gloriam filij honor patris infirmet: nec infirmari ſe patitur hæc ipſa clarificatio poſtulata. ad id enim quod dictum eſt: Pater clarifica filium tuum, ſequitur & illud: Vt filius tuus clarificet te. Non ergo infirmus eſt filius, B vicem clarificationis ipſe cum clarificandus ſit, redditurus. Sed ſi nō infirmus, quid poſtulabat? Nemo enim niſi hoc quo eget poſtulat. Aut nunquid infirmus eſt & pater? Aut eorum quæ habet ita profuſus eſt, vt ei clarificatio ſit reddenda per filiū? Sed neque hic eguit, neque ille deſiderat, & tamen alteri alter impertit. Ergo expoſtulatio clarificationis dandæ, viciſſimque reddendæ, nec patri quicquam adimit nec infirmat filium, ſed eandem diuinitatis oſtēdit in vtroque virtutem, cum & clarificari ſe filius à patre oret, & clarificationem pater non dedignetur à filio: ſed hæc in patre & filio virtutis vnitatem, per viciſſitudinē dandæ & referendæ clarificationis oſtendunt. Sed clarificatio hæc quæ ſit, & ex quibus ſit, noſcendum eſt. Non opinor demutabilis Deus eſt, neque in æternitatem cadit aut vitium, aut emendatio, aut profectus, aut damnum: ſed quod eſt, ſemper eſt. Hoc enim Deo eſt peculiare, quod ſemper eſt: habere aliquando in natura nō poterit vt non ſit. Quo modo ergo clarificabitur quod ſuo non eget, neque à ſe deficit, neque quicquam ſit quod in ſe recipiat, neque amiſerit vt reſumat? Hęremus, moramur. Sed intelligentiæ noſtræ infirmitatem Euangeliſta non deſerit, qui quā clarificationem patri filius eſſet redditurus oſtēdit dicens: Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, vt omne quod dediſti illi, det ei vitam æternam. Hęc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Clarificatur ergo per filiū pater, in eo quod ſit à nobis per filium intelligendus. Claritas autem hæc erat, quòd ab eo filius poteſtatem omnis carnis acceperat. Caro enim factus ipſe vitæ æternitatem erat caducis &, corporeis & mortalibus redditurus.

Vitæ autem noſtræ æternitas non operationis erat, ſed virtutis effectus: cum æternitatis gloriam non iam molitio noua, ſed ſola Dei eſſet cognitio ſumptura. Ergo non claritas Deo additur: neque e-

A nim deceſſerat vt adderetur, ſed per filium clarificatur apud nos imperitos, † refugas, ſordidos, ſine ſpe mortuos, ſine lege tenebroſos: & clarificatur per id quod ab eo filius poteſtatem omnis carnis acceperit, vitam ei æternam daturus. Per hæc igitur filij opera clarificatur pater. Itaque cùm omnia filius accepit, clarificatus à patre eſt: & contrà clarificatur pater, cum fiunt vniuerſa per filium. Et claritas accepta ſic B redditur, vt quod claritatis in filio eſt, id totum claritas patris ſit: quia à patre accepit omnia, quia honor famulantis in honore mittentis eſt, vt honor gignentis in honore naſcentis eſt. Sed in quo tandem æternitas vitæ eſt, ait ipſe: Vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Quæ hîc difficultatum quæſtiones ſunt, & quæ pugnę verborum? C Vita eſt, verum Deum noſſe. Sed nudum hoc non facit vitam. Quid ergo connectitur? Et quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Debitus patri à filio honor redditur, cùm dicit: Te ſolum verum Deum; Non tamen ſe filius à Dei veritate ſecernit cùm adiungit: Et quem miſiſti Ieſum Chriſtū. Non habet interuallum confeſſio credentium, quia in vtróque ſpes vitæ eſt. Nec D Deus verus ab eo defecit, qui in coniunctione ſuccedit. Cùm ergo dicitur, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, ſub hac ſignificatione, id eſt, mittentis & miſſi, non patris & filij veritas & diuinitas ſub aliqua aut ſignificationis aut dilationis diuerſitate diſcernitur, ſed ad gignentis & geniti confeſſionem fides religionis inſtruitur. E Ergo abſolutè patrem filius clarificat in eo quod ſequitur: Ego te clarificaui ſuper terram opere conſummato, quod dediſti mihi vt faciam. Laus patris omnis à filio eſt: quia in quibus laudabitur filius, laus erit patris. Conſummat enim omnia quæ pater voluit. Dei filius homo naſcitur, ſed Dei in partu virginis virtus eſt. Dei filius homo cernitur, ſed Deus in o- F peribus hominis exiſtit. Dei filius crucifigitur, ſed in cruce hominis mortem Deus vincit, Chriſtus Dei filius moritur, ſed omnis caro viuificatur in Chriſto. Dei filius in inferis eſt, ſed homo refertur ad cœlum. In quantū hæc laudabuntur in Chriſto, tātò plus laudis ex quo Chriſtus Deus eſt conſequetur. His igitur modis pater filium clarificat ſuper terram. Rurſúmque filius ignorationi gentium & ſtultitiæ ſeculi, per virtutum ſuarum opera cum ex

tanta

Chriſtus veraliter modo filius Dei dicitur.

† Verſus.

† Reperitur.

Quomodo filium clar

quo eſt ipſe clarificat. Et hæc quidem clarificationis viciſſitudo non pertinet ad diuinitatis profectum, ſed ad honorem eum qui ex cognitione ignorantium ſuſcipiebatur. Quo enim parer non abundabat, ex quo ſunt omnia? Vel quid filio deerat, in quo complacuerat omnem plenitudinem diuinitatis habitare? Ergo clarificatur pater in terra, quia opus eius quod mandauit efficitur.

B Videmus quid filius à patre clarificationis expectet, & abſolutum eſt. Nam in continentibus eſt: Ego te clarificaui ſuper terram, opus conſummaui quod dediſti mihi vt facerem: & nunc clarifica me tu pater apud temetipſum ea claritate quam habui, prius quàm mundus eſſet, apud te. Manifeſtaui nomen tuum hominibus. Operibus ergo filij clarificatus eſt pater: dum Deus eſſe intelligitur, dum Dei vnigeniti pater manifeſtatur, dum ad C ſalutem noſtram filium ſuum etiam ex virgine natum eſſe hominem voluit. In quo explenrur ea omnia in paſſione, quæ de partu virginis cœpta ſunt. Itaque quia Dei filius ex omni qua eſt parte perfectus, & ante omne tempus in diuinitatis plenitudine natus, nunc à carnis ſuæ origine homo conſummabatur ad mortem: clarificatiſe apud Deum poſtulat, ſicut patrem ipſe clarificabat in terris, quia tum Dei D virtutes ignoranti ſeculo clarificabantur in carne. Nunc autem quid eſt quod apud patrem clarificationis profectum expetat? Nempe hoc quod habuit apud eum, prius quàm mundus eſſet. Habuit plenitudinem diuinitatis, atque habet. Namque Dei filius eſt: ſed qui erat Dei filius, & hominis cœperat eſſe filius. Erat enim verbum caro factum: non amiſerat quod erat, E ſed cœperat eſſe quod non erat.

Non de ſuo deſtiterat, ſed quod noſtrum eſt acceperat: profectum ei quod acceperit, eius claritatis expoſtular, vnde non deſtitit. Ergo quia filius eſt verbum, & verbum caro factum, & Deus verbum, & hoc in principio apud Deum, & verbum ante cõſtitutionem mundi filius: filius nunc caro F factus orabat, vt hoc patri caro inciperet eſſe verbum, vt id quod de tempore erat, gloriam eius, quæ ſine tempore eſt claritatis acciperet, vt in Dei virtutem & ſpiritus incorruptionem transformata carnis corruptio abſorberetur. Hæc itaque oratio ad Deum eſt, ad patrem confeſſio filij eſt, hæc carnis deprecatio eſt: in ota eum iudicij die compunctum, & d. c. uge re-

A cognitum vniuerſi videbunt, in qua præfiguratus in monte eſt, in qua eleuatus ad cœlos eſt. in qua Deo aſſedit à dextris, in qua viſus à Paulo eſt, in qua honorificatus à Stephano eſt.

Manifeſtato itaque nomine patris hominibus, hoc poſtulat. Sed quo nomine? Nunquid nomen Dei ignorabatur? Hoc Moyſes de rubo audiuit, hoc Geneſis in exordio creati orbis nunciauit, hoc lex expoſuit, prophetæ prætulerunt, homines in his mundi operibus ſenſerũt, gentes etiam mentiendo veneratæ ſunt. Non ergo ignorabatur Dei nomen, ſed Deus planè ignorabatur: Nam Deũ nemo noſcit, niſi confiteatur & patrem, patrem vnigeniti filij, & filium non de portione, aut dilatione, aut emiſſione: ſed ex eo natum inenarrabiliter, incomprehenſibiliter, vt filium à patre plenitudinem diuinitatis, ex qua, & in qua natus eſt, obtinentem, verum & infinitum & perfectum Deum: hæc enim Dei eſt plenitudo. Nam ſi horum aliquid deerit, iam non erit plenitudo, quam in eo habitare complacuit. Hoc à filio Dei prædicatur, hoc ignorantibus manifeſtatur: ſic clarificatur per filium pater, cum pater filij talis agnoſcitur.

Volens itaque filius huius natiuitatis ſuę fidem facere, factorum ſuorum nobis poſuit exemplum, vt per inenarrabilem geſtorum ſuorum efficientiam de virtute natiuitatis inenarrabilis doceremur: cũ aqua fit vinum, cum quinque panes ſaturatis quinque millibus virorum, excepto ſexu & ætate reliqua, replent fragmentis cophinos duodecim. Res cernitur, & neſcitur: fit, & non intelligitur: ratio non apprehenditur, effectus ingeritur. Stultum eſt autem, calumniam in eo inquiſitionis intendere, in quo comprehendi id vnde quæritur, per naturam ſuam non poteſt. Vt enim inenarrabilis eſt pater in eo quod vnigenitus eſt, ita enarrari filius in eo quod ingenitus eſt, non poteſt, quia ingeniti eſt imago, qui genitus eſt. Tum enim ſenſu atque verbis imaginem apprehendamus neceſſe eſt, cum eum cuius imago eſt, conſequemur. Sed inuiſibilia perſequimur, & incomprehenſibilia tentamus, quibus intelligentia ad conſpicabiles res & corporeas coarctatur. Non erubeſcimus ſtultitię? non noſmetipſos irreligioſitatis arguimus, Dei arcanis, Dei virtutibus calumniantes? Quomodo filius, & vnde filius, & quo damno, patris, vel ex qua ſit portione natus, inquirimus. Hærebas in

exemplo

exemplo operationum, vt crederes Deum
efficere poſſe, quorum intelligere efficien-
tiam non poſſis. Quæris quomodo ſecun-
dum ſpiritũ natus ſit filius: ego te de cor-
poreis rebus interrogo.

Quæro quomodo natus ex virgine ſit?
An detrimentum ſui caro perfectam ex ſe
carnem generans perpeſſa ſit? Et certè non
ſuſcepit quod ædidit, ſed caro carnem ſine
elementorum noſtrorum pudore proue-
xit, & perfectum ipſa de ſuis non immi-
nuta generauit. Et quidem fas eſſet, non
impoſſibile in Deo opinari, quod per vir-
tutem eius poſſibile fuiſſe in homine co-
gnoſcimus. Sed te, quiſquis es, inueſtiga-
bilia ſectantem, & diuinorum ſecretorum
atque virtutum grauem arbitrum conſu-
lo, vt mihi imperito, & tantum de omni-
bus Deo vt ſunt ab eo dicta credenti, ra-
tionem ſaltem facti iſtius afferas. Domi-
num audio, & quia his credo quæ ſcripta
ſunt, ſcio iam poſt reſurrectionem fre-
quenter videndum ſe in corpore præbuiſ-
ſe multis non credentibus: certè & Tho-
mæ, non niſi contrectatis eius vulneribus
Ioan. 20. credituro, ſicut ait: Niſi videro in mani-
bus eius figuram clauorum, & miſero di-
gitum meum in locũ clauorum, & mittam
manum meam in latus eius, non credam.
Dominus ad omnem ſe intelligentiæ no-
ſtræ imbecillitatem accommodat, & du-
bitationi infidelium ſatisfacturus, arcanum
inuiſibilis virtutis operatur: facti ratio-
nem quiſquis eris cœleſtium rerum ſcruta-
tor, expone. Erant diſcipuli incluſi, & ſe-
cretò poſt paſſionem Domini congregati
conſederant. Dominus Thomæ fidem
propoſitis conditionibus confirmaturus
aſſiſtit, palpandi corporis & contrectandi
vulneris obtulit facultatem: & vtique qui
compunctus recognoſcendus ſit, neceſſe
eſt vt corpus in quo eſt compunctus attu-
lerit. Quæro ergo per quas clauſæ domus
Ibidem. partes ſeſe corporeus intulerit? Diligenter
enim Euangeliſta expreſſit, dicens: Venit
Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio diſ-
cipulorum ſuorum. An conſtructa parie-
tum penetrans, & ſolidam lignorum na-
turam impenetrabilem tranſcurrit? Stetit
namque corporeus, non ſimulatus aut fal-
lax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ pe-
netrantis ingreſſum, & cum eo clauſam
domum intelligentiæ tuæ viſus introeat.
Integra ſunt omnia & obſerata: ſed ecce
aſſiſtit medius, cui per virtutem ſuam vni-
uerſa ſunt peruia. Inuiſibilibus calumnia-
tis, ego à te viſibilium expoſco rationem.

A Nihil cedit ex ſolido, neque per naturam
ſuam aliquid tanquam lapſu inſenſibili li-
gna & lapides admittunt. Corpus Domi-
ni à ſeſe non deficit, vt ſeſe reſumat ex ni-
hilo, & vnde qui aſſiſtit in medio eſt? Ce-
dit ad hæc & ſenſus & ſermo, & extra ra-
tionem humanam eſt veritas facti. Idcir-
co ergo vt de natiuitate Domini fallimur,
ita & de ingreſſu Domini mentiamur. Di-
camus factum non fuiſſe, quia intelligen-
B tiam facti non apprehendimus: & ceſſan-
te ſenſu noſtro, facti ipſius ceſſet effectus.
Sed mendacium noſtrum facti ipſius fides
vincit. Aſſiſtit Dominus clauſa domo in
medio diſcipulorum: & filius eſt natus ex
patre. Noli negare quòd ſteterit, quia per
intelligentiæ infirmitatem, conſiſtentis
non conſequaris introitum. Noli neſcire,
quòd ab ingenito & perfecto Deo patre
C vnigenitus perfectus filius Dei natus ſit:
quia ſenſum & ſermonem humanæ natu-
ræ, virtus generationis excedat. Et omnia
quidem inſuper mundi opera adeſſe nobis
in teſtimonium poſſent, ne ambigere de
Dei rebus atque virtutibus fas credere-
mus. Sed in ipſam veritatem infidelitas
noſtra procurrit, & violenti in excidium
D Dei poteſtatis irrumpimus. Si liceret &
corpora & manus in cœlum leuaremus, ſo-
lem aſtráque cætera annui curſus ſuis limi-
tibus perturbaremus, permiſceremus diſ-
ceſſus oceani & acceſſus: fluenta etiam
fontium inhiberemus, & naturas flumi-
num reſtrænaremus: concuteremus fun-
damenta terræ, & toto in hæc opera Dei
parricidio deſæuiremus. Sed bene, quòd
nos intra hanc modeſtiæ neceſſitatem na-
E tura corporum detinet. Certè non falli-
mus, quid ſi liceret eſſemus acturi. Nam-
que quia non poſſumus, prophanæ † vo- *† profana.*
luntatis audacia naturam veritatis conuel-
limus, & bellum dictis Dei comparamus.
Filius dixit: Pater manifeſtaui nomen *Ioan. 17.*
tuum hominibus. Quid ad hæc calumnia-
mur? quid æſtimamus? patrem tu negas?
Atqui hoc maximum opus filij fuit, vt
patrem cognoſceremus.

F Negas planè quando ſecundùm te filius
non ex eo natus eſt. Et cùm filius dicitur
factus pro voluntate, quia ſit cætera, ad-
mirari Deum poſſum conditorem mundi,
Chriſtum creantem: & digna Deo virtus
eſt, vt effectorem archangelorum & an-
gelorum, viſibilium & inuiſibilium, cœ-
li atque terræ, & vniuerſæ huius creationis
effecerit. Sed non hic labor Domini eſt,
vt omnia in creandis rebus Deum poſſe tu

ſentias: ſed vt ſcias Deum patrem eſſe eius A filij qui loquatur. Virtutes in cœlo plures ſunt, & efficientes, & æternæ: ſed vnus vnigenitus eſt filius, non à cæteris ſola differens poteſtate, quia per eum creata ſunt, ſed quia verus vnus eſt filius, non quia degener, aut natus ex nihilo ſit. Audis filium, quia filius eſt crede. Audis patrem, memento quia pater eſt.

Quid eſtis nominibus ſuſpicionem, malitiam, audaciam interferis? B Secundùm naturæ intelligentiam nomina diuinis rebus apta ſunt. Quid adfers vim verborum veritati? Audis patrem & filium, ne ambigas eſſe quod nuncupantur. Summa diſpenſationis eſt filio, vt noueris patrem. Quid irritum facis opus prophetarum verbi incarnationem, virginis partum, virtutem operationum, crucem Chriſti? Tibi hæc omnia impenſa, tibi præſtita ſunt, vt per hæc C manifeſtus & pater tibi eſſet, & filius. Supponis nunc voluntatem, creationem, adoptionem: inſpice & militiam & ſtipendium Chriſti. Nempe proclamat: Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus. Non audis, creatorem cæleſtium creaſti. Non audis, effectorem terreſtrium effeciſti: ſed audis: Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus. Vtere Saluatoris tui munere: ſcito patrem eſſe qui genuit, filium eſſe qui natus eſt. D Natum ex eo patre, qui eſt ex veritate naturæ. Memento non tibi patrem manifeſtatum eſſe quòd Deus eſt, ſed Deum manifeſtatum eſſe quòd pater eſt.

Ioan 10. Audis: Ego & pater vnum ſumus. Quid diſcindis & diſtrahis filium à patre? Vnum ſunt, ſcilicet is qui eſt, nihil habens quod non ſit etiam in eo à quo eſt. Cùm audis filium dicentem: Ego & pater vnum ſu- E mus: perſonis rem accommoda, gignenti & genito profeſſionis ſuæ permitte ſententiam. Sint vnum, vt ſunt, qui genuit & qui genitus eſt. Cur naturam excludis? cur veritatem interimis? *Ibidem.* Audis: Pater in me eſt, & ego in patre. Et hoc de patre & filio filij opera teſtantur: non vt corpus per intelligentiam noſtram corpori immitimus, neque vt aquam vino in- F fundimus: ſed eandem in vtroque virtutis ſimilitudinem & deitatis plenitudinem confitemur. Omnia enim filius accepit à patre: & eſt Dei forma, & imago ſubſtantiæ eius. Eum enim qui eſt, ab eo qui eſt imago ſubſtantiæ, tantùm ad ſubſiſtendi fidem, non etiam ad aliquam naturæ diſſimilitudinem intelligentia diſcernit: patrem autem in filio, & filium in patre eſſe, plenitudo in vtroque diuinitatis perfecta eſt.

Non enim diminutio patris eſt filius, nec filius imperfectus, à patre eſt. Imago ſola non eſt, & ſimilitudo non ſibi eſt. Deo autem ſimile aliquid eſſe, niſi quod ex ſe erit, non poteſt. Non enim aliunde eſt, quod in omnibus ſimile eſt: neque diuerſitatem duobus admiſceri alterius ad alterum ſimilitudo permittit. Ne ſimilia permutes, neque ſibi ex veritate indiſcreta diſiungas. *Gen. 1.* Quia qui dixit; Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: inuicem eſſe ſui ſimiles, in eo quod ſimilitudinem noſtram dicat, oſtendit. Ne contigeris, ne contrectaueris, ne corruperis. Tene naturæ nomina, tene filij profeſſionem. Nolo aduleris, vt filium de tuo laudes: bene habet, vt iis quæ ſunt ſcripta contentus ſis. Non eſt autem in tantum confidendum in prudentia humana, vt perfectum ſe quis putet ſapere quod ſapiat: & in eo arbitretur abſolutæ rationis ſummam contineri, quòd ipſa mente pertractans, æquabili vndique apud ſe exiſtimet veritatis opinione conſtare. Non enim concipiunt imperfecta perfectum, neque quod ex alio ſubſiſtit, abſolutè vel autoris ſui poteſt intelligentiam obtinere, vel propriam: ſe quidem in eo tantùm quod eſt, ſentiens, cæterùm vlterius ſenſum ſuum quàm ſibi cõſtituta ſit natura non tendens. Motum enim ſuum non ſibi debet, ſed autori, & idcirco id quod aliud ex autore ſubſiſtit, imperfectum ſibi eſt, dum conſtat aliunde: & neceſſe eſt, vt in quo ſe perfectum putet ſapere, deſipiat, quia naturæ ſuæ non moderans neceſſitatem, & omnia infirmitatum ſuarum exiſtimans terminis contineri, falſo iam ſapientiæ nomine gloriatur: quia ſapere ſibi vltra ſenſus ſui non liceat poteſtatem, & quàm in firmum ſubſiſtendi eſt virtute, tam ſenſus † ſit. Atque ad id imperfectæ naturæ ſubſtitutio, perfecti ſenſus ſapientiam obtinere ſe glorians, ſtultæ ſapientiæ irridetur opprobrio, Apoſtolo dicente: Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare, nõ in ſermone ſapientię, ne inanis fiat crux Chriſti: verbũ enim crucis his qui pereũt † ſtultitia eſt, iis autem qui ſaluantur, virtus Dei eſt. Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium, & intellectum intelligentium reprobabo. Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi conquiſitor huius ſeculi? Nónne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Quoniam quidem in ſapientia Dei non cognouit

† ſenſu

1. Cor. 1.

† crucis pereuntibus

cognouit

cognouit mundus per ſapientiam Deum, (A) decreuit Deus per ſtultitiam prædicationis ſaluare credentes. Quoniam Iudæi ſigna petunt, Græci ſapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Chriſtum Ieſum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam: ipſis autem vocatis Iudæis, & Græcis Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. Quia quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus: & quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus. (B) Omnis itaque infidelitas ſtultitia eſt: quia imperfecti ſenſus ſui vſa ſapientia, dum omnia infirmitatis ſuæ opinione moderatur, putat effici non poſſe quod non ſapit. Cauſa enim infidelitatis de ſententia eſt infirmitatis, dum geſtum eſſe quis non putat, quod geri non poſſe definiat: & idcirco Apoſtolus ſciens naturæ humanæ imperfectam cogitationem † (C), hoc ſolum putare in veri ratione eſſe quod ſaperet, ait non in ſermone ſe ſapientiæ prædicare, ne prædicationis ſuæ inanis eſſet aſſertio: ac ne ſtultitiæ eſſe prædicator exiſtimaretur, adiecit, verbum crucis ſtultitiam eſſe pereuntibus, quia eam ſolam infideles prudentiam crederent eſſe quam ſaperent: & cum nihil niſi intra infirmitatis ſuæ ſaperent naturam, (D) eam quæ ſola Dei perfecta ſapientia eſt, putarent eſſe ſtultitiam, per quod ea ipſa infirmi ſapientiæ ſuæ opinione deſiperent. Ergo quicquid pereuntibus ſtultitia eſt, hoc iis qui ſaluantur, Dei virtus eſt: quia nihil naturalis ſenſus infirmitate moderantur, ſed diuinæ poteſtatis efficientiam ſecundùm infinitatem cœleſtis virtutis expendunt. Et idcirco ſapientiam ſapientiũ, (E) & intelligentiam intelligentium Deus improbat, quia per opinionem ſtultitiæ humanæ credentibus ſalus tribuitur: dum & infideles quæ extra ſenſum ſuum ſunt, ſtulta eſſe decernunt, & fideles poteſtati ac virtuti Dei omnia largiendæ ſibi ſalutis ſuæ ſacramenta permittunt: Non ergo ſunt ſtulta quæ Dei ſunt, ſed humanæ naturæ inſipiens prudentia eſt, quæ à Deo ſuo aut ſigna aut ſapientiam ad fidem poſtulet: & (F) Iudæorum quidem eſt poſtulare ſigna, quia in Dei nomine per legis familiaritatem nõ admodum rudes, crucis ſcandalo commouentur. Græcorum autem eſt, ſapientiam poſcere, quia gentili ineptia humanáque prudentia rationem ſublati in crucem Dei quærunt. Quæ quia ſecundùm ſenſum naturæ infirmis occulta in ſacramento ſit, fit ſtultitia infidelibus, cum quod naturaliter mens imperfecta non concipit, id extra prudentiæ cauſam eſſe decernat. Sed ob hanc imprudentem mundi ſapientiam, quę per Dei ſapientiam Deum ante neſciuit, id eſt, per hanc magnificentiam mundi ac tam ſapienter inſtituti opificij ornatum, creatoris ſui non eſt venerata ſapientiam: placuit Deo prædicatione ſtultitiæ ſaluos facere credentes, id eſt, crucis fide æternitatem mortalibus prouenire, vt confuſa humanæ ſapientiæ opinione, ibi ſalus repe- (B) riretur, vbi creditur eſſe ſtultitia. Chriſtus enim, qui ſtultitia gentibus, & Iudæis ſcandalum eſt, Dei virtus Deíque ſapientia eſt: quia quæ ſenſu humano infirma in Dei rebus & ſtulta exiſtimantur, hæc prudentiæ virtutique terrenæ, & ſapientiæ & poteſtatis veritate pręcellunt. Nihil igitur in diuinis effectibus humanę mentis opinione tractandum eſt, neque de creatore ſuo opi- (C) ficij ipſius materia decernat. Aſſumenda autem nobis eſt ſtultitia vt ſapientiam ſumamus, non impudentię ſenſu, ſed naturę noſtrę conſcientia: vt quod cogitationis terrenę ratio non concipit, id nobis rurſum ratio diuinę virtutis inſinuet. Cum enim recognita ſtultitię noſtrę intelligentia, imperitiam naturalis in nobis impruden- (D) tię ſenſerimus, tum per diuinę ſapientię prudentiam ad Dei ſapientiam imbuimur: cùm ſine modo virtutes Dei ac poteſtatem metiamur, cum naturę dominum non intra naturales leges cohibeamus, cùm hoc ſolum de Deo bene credi intelligamus, ad quod de ſe credendum ipſe ſibi nobiſcum & teſtis & autor exiſtit.

† cognitionem.

† ſentia

i. cri.

† crucis pereuntibus

(E) *DIVI HILARII PICTAVOrum Epiſcopi, de Trinitate.*

Liber IIII.

QVanquam anterioribus libellis, quos pridem conſcripſimus, abſolutè cognitum exiſtimemus †, fidem nos & confeſſionem patris & filij (F) & ſpiritus ſancti, ex euangelicis atque apoſtolicis inſtitutis obtinere, neque quicquam nobis cum hæreticis poſſe eſſe commune, quippe illis diuinitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti ſine modo & ratione & metu abnegantibus: tamen etiam his libellis quædam neceſſariò fuerunt comprehẽdenda, vt omnibus fallaciis eorum & impietatibus editis, abſolutior fieret cognitio veritatis. Et primum cognoſcendum eſt,

† exiſtimamus.

quæ doctrinæ eorum temeritas ſit, quódve irreligioſitatis periculum. Deinde quid aduerſum Apoſtolorum fidem, cui nos congruimus, habeant ſentẽtiæ, quídve ſoleant dicere è contrario, quáque verborum ambiguitate ſimplicitati audientium illudant. Poſtremò qua interpretationum ſuarum arte veritatem diuinorum dictorum virtutémque corrumpant. Non ignoramus autem, ad res diuinas explicandas, neque hominum eloquutionem, neque naturæ humanæ comparationem poſſe ſufficere. Quod enim inenarrabile eſt, id ſignificãtiæ alicuius finem & modum non habet: & quod ſpirituale eſt, id à ſpecie corporalium exemplóque diuerſum eſt. Tamen cùm de naturis cæleſtibus ſermo eſt, illa ipſa quæ ſenſu méntium continentur, vſu communi & naturæ & ſermonis ſunt eloquenda: non vtique dignitati Dei congrua, ſed ingenij noſtri imbecillitati neceſſaria, rebus ſcilicet verbiſque noſtris ea quæ & ſentimus & intelligimus loquuturi. Atque hæc ſicut primo libello teſtati ſumus, nunc quoque idcirco à nobis commemorata ſunt, vt cùm aliquid ex humanis comparationibus proferimus, non ſecundùm naturas corporales de Deo ſentire credamur, nec paſſionibus noſtris ſpiritualia comparare, ſed potiùs rerum viſibilium ſpeciem ad intelligentiam inuiſibilium protuliſſe.

Hæreticorum opiniones de homouſio.

Aiunt namque hæretici, non ex Deo eſſe Chriſtum, id eſt, Filium non ex patre natum, neque Deum ex natura, ſed ex conſtitutione eſſe: adoptionem ſcilicet eius eſſe in nomine, quia ſicut plures Deo filij, ita & hic filius ſit. dehinc liberalitatem in dignitate, quia ſicut dij plures ſunt, ita & hic Deus ſit: indulgentiore tamen in eo adoptionis & nuncupationis affectu, vt & præ cæteris ſit adoptatus, & adoptiuus alijs maior ipſe ſit filius: & excellentiùs cunctis naturis, creaturis ipſe cæteris præſtet. Aiunt etiam quidam eorum, Dei omnipotentiam confitentes, in ſimilitudinem cum Dei creatum, & ex hihilo, vt cætera, in æterni illius crearoris ſui imaginem conſtitiſſe: Verbo videlicet de non extantibus iuſſum eſſe ſubſiſtere, Deo potente ſimilitudinem ſui ex nihilo coaptare†.

† cooptare.

Quin etiam id adijciunt, cùm vnius ſubſtantiæ patrem & filium eſſe audiunt, ab anterioribus eſſe Epiſcopis prędicatum, vt id ſubtiliter per ſpeciem hæreticæ opinionis infirment: dicentes eos verbi huius ſignificationem, id eſt, vnius ſubſtantiæ,

A quod Græcè dicitur homouſion, hoc ſenſu vſurpare atque eloqui, tanquam ipſe ſit pater qui & filius, ex infinitate videlicet ſua protenſus in virginem, ex qua corpus aſſumens ſibi in eo corpore quod aſſumpſit, filij nomen addiderit. Et hæc quidem de homouſio eorum fallitas prima eſt.

Sequens illa eſt, quòd affirment, id enunciationem homouſij ſignificare, quod B rei anterioris atque alterius communio ſit duobus, & tanquam prior ſubſtantia vel vſia materiæ alicuius extiterit, quæ participata duobus, & in vtroque conſumpta, vtrumque illum & naturæ anterioris, & rei eſſe teſtetur vnius. Atque idcirco improbare ſe homouſij aiunt cõfeſſionem, quòd enuntiatio eius neque filium à patre diſtinguat, & poſteriorem patrem materia, quæ ſibi de filio ſit communis, oſtendat.

C Tertiò quoque hanc improbandi homouſij cauſam comminiſcuntur, quòd ſecundùm verbi huius ſignificationem, ex diuiſione paternæ ſubſtantiæ eſſe filius exiſtimetur, tanquam deſectus ex eo fuerit, ita vt in duos ſit res vna diuiſa, & ideò ſubſtantiæ dicantur vnius, quia portio deſecta de toto, in natura ea ſit vnde deſecta eſt: nec poſſe in Deum cadere diuiſio- D nis paſſionem, quia & demutabilis erit, ſi imminutioni per diuiſionem fiat obnoxius, & imperfectus efficietur, perfectionis ſuæ in portionem alteram decedente ſubſtantia. Nec non in eo ſe eleganter doctrinæ propheticæ, ſed & euangelicæ atque apoſtolicæ poſſe exiſtimant contraire, vt filij natiuitatem intra tempora prædicent. Cum enim vitioſè à nobis E aſſerant dici filium ſemper fuiſſe, neceſſe eſt vt excludendo quod ſemper fuerit, natiuitatem eius confiteantur ex tempore. Si enim non ſemper fuit, erit tempus quo non fuit. Et ſi eſt tempus quo non fuit, erit ante eum tempus: quia qui non ſemper eſt, eſſe cœpit ex tempore. Qui autem caret tempore, non poteſt eo carere quod ſemper eſt. Reſpuere ſe autem id quod ſemper filius fuerit, ob eam cauſam F affirmant, ne per id quod ſemper fuit, ſine natiuitate eſſe credatur: tanquam per id quod ſemper fuiſſe dicitur, innaſcibilis prædicetur.

O ſtultos atque impios metus, & irreligioſam de Deo ſolicitudinem! Hæc quæ in homouſij ſignificatione, & in eo quod ſemper filius eſſe dicitur arguuntur, eccleſia abominatur, reſpuit, damnat. Nouit enim vnum Deum, ex quo omnia. Nouit & vnum

vnum Dominum noſtrum Ieſum Chri- A
ſtum, per quem omnia. Vnum ex quo, &
vnum per quem. Ab vno vniuerſorum ori-
ginem. Per vnum cunctorum creationem,
In vno, ex quo, autoritatem innaſcibilita-
tis intelligit, In vno, per quem, poteſta-
tem nihil differentem ab autore venera-
tur. Cum ex quo & per quem, ad id quod
creatur, in his quæ creata ſunt, communis
autoritas ſit, nouit in ſpiritu Deum ſpiri-
tum impaſſibilem & indeſecabilem. Di- B
dicit enim à Domino, ſpiritui carnem &
oſſa non eſſe, ne fortè cadere in eum cor-
poralium paſſionum detrimenta credãtur.
Nouit vnum innaſcibilem Deum, nouit
& vnum vnigenitum Dei filium.

Confitetur patrem æternum, & ab ori-
gine liberum confitetur & filij originem
ab æterno. Non ipſum ab initio, ſed ab C
ininitiabili. Non per ſeipſum, ſed ab eo
qui à nemine ſemper eſt, natum ab æterno,
natiuitatem videlicet ex paterna æternita-
te ſumentem. Caret ergo fides noſtra hæ-
reticæ prauitatis opinione. Edita namque
eſt ſenſus noſtri profeſſio, licet nondum
ſit ratio profeſſionis expoſita. Tamen ne
quid in homouſij à patribus nuncupati
enunciatione, & in ea quod ſemper fuerit
confeſſione ſuſpicionis relinqueretur, iſta D
memorata ſunt: quibus & ſubſiſtere fi-
lium in ſubſtantia qua genitus ex patre eſt
cognoſceretur, & patri de ſubſtantia qua
manebat, per filij natiuitatem nihil eſſe
decerptum. Et homouſion patri filium
non de commemoratis ſuperiùs vitijs cau-
ſíſque à ſanctis & doctrinam Dei callenti-
bus viris eſſe memoratum, ne quis fortè
exiſtimaret adimi per vſiam natiuitatem E
vnigeniti filij, quod patri homouſios di-
ceretur: ſed vt ſuſcepti huius vtriuſque
verbi neceſſitatem, & contra debacchan-
tes tunc hæreticos ad maximam fidei ſecu-
ritatem, vſurpati rationem intelligamus:
reſpondendum eſſe exiſtimo hæreticorum
peruerſitati, & omnes eorum ſtultas ac
mortiferas inſtitutiones Euangelicis atque
Apoſtolicis teſtimonijs coarguendas. Vi- F
dentur enim ſibi de ſingulis quæ aſſerunt
præſtare rationem, quia ſingulis aſſertio-
nibus ſuis quædam ex diuinis voluminibus
teſtimonia ſubdiderunt: quæ corrupto in-
telligentiæ ſenſu ſolis tantum ignoranti-
bus blandiantur, ſpeciem veritatis ſecun-
dùm prauitatem interpretantium præſta-
tura. Conantur enim ſola Dei patris diui-
nitate celebrata filio auferre quòd Deus
eſt, quia ſcriptum eſt: Audi Iſraël, Domi-
nus Deus tuus, Deus vnus eſt. Et id ipſum *Teſtimonium quod*
ad legis doctorem interrogantem, quod *deprauatè*
præceptum maximum eſſet in lege, Domi- *pro ſe tor-*
no dicente: Audi Iſraël, Dominus Deus *quent hæ-*
tuus, Deus vnus eſt. Et rurſum Paulo ita *retici.*
prædicante: Vnus enim Deus, & vnus me- *Deut.6.*
diator Dei & hominum.

Tum quod ſolus innaſcibilis, & quòd
ſolus verus ſit, quia Eſaias dixerit: Benedi- *1.Tim.2.*
cent te ſolum Deum verum. Quódque id
ipſum conteſtatus ſit Dominus in Euan-
gelijs dicens: Hæc eſt autem vita æterna
vt cognoſcant te ſolum verum Deum, &
quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Tum quòd *Ioan. 17.*
ſolus ſapiens ſit, ne quid ſapientiæ filio re-
linquatur, ſecundùm Apoſtoli dictum: Ei
autem qui potens eſt confirmare vos ſe-
cundùm Euangelium meum, & prædica- *Rom.16.*
tionem Ieſu Chriſti, ſecundùm reuelatio-
nem ſacramenti temporibus ſecularibus
taciti: manifeſtati autem nunc per ſcriptu-
ras propheticas ſecundùm præceptum æ-
terni Dei, in obedientiam fidei in omnes
gentes, cogniti ſoli ſapienti Deo per Ieſum
Chriſtum, cui eſt gloria in ſecula ſeculo-
rum, amen. Tum quòd ſolus bonus, ne *1.Tim.6.*
quid ſit bonitatis in filio, quia per eum
dictum ſit. Nemo bonus niſi vnus Deus.
Tum quòd ſolus & potens ſit, quia Paulus
dixerit: Quem temporibus ſuis oſtendet
nobis beatus & ſolus potens, Rex Regum,
& Dominus dominantium. Tum quòd
hunc nouerint inconuertibilem & inde-
mutabilem, quia per prophetam dixerit:
Ego ſum Dominus Deus veſter, & non de- *Matth.8.*
mutor. Et Iacobus Apoſtolus dixerit: *Iacob.1.*
Apud quem non eſt demutatio. Hunc
iuſtum iudicem, quia ſcriptum eſt: Deus
iuſtus iudex: fortis & patiens. Hunc *Pſal.7.*
cunctis † procurãtem, quia Dominus dixe- *† cuncta*
rit cùm ei de auibus ſermo eſſet: Et pater
veſter cœleſtis paſcit illas. Et rurſum: *Matth.6.*
Nónne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus *Ibidem.*
ex illis non cadit ſuper terram ſine patris
veſtri voluntate? Sed & capilli capitis veſtri
numerati ſunt. Hunc omnia prouidentem, *Dan.13.*
ſicut beata Suſanna dicit: Deus æternus,
abſcõditorum cognitor, ſciens omnia ante
generationem eorum. Hunc etiam incon- *Eſa.66.*
ceptibilem ſecundùm quod dictum eſt:
Cœlum mihi thronus eſt, terra autem *Act.17.*
ſcabellum pedum meorum, quam domum
ædificabitis mihi, aut quis locus requietio-
nis meæ? Hæc enim fecit manus mea, &
ſunt omnia hæc mea. Hunc quoque ca-
pientem omnia, Paulo teſtante: Quoniam
in ipſo viuimus & mouemur & ſumus. Et

Pſal.138. Pſalmographo dicente: Quò abibo à ſpi-
ritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si
aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcen-
dero ad infernum, ades. Si ſumpſero pen-
nas meas ante lucem, & habitauero in
poſtremis maris: etenim illuc manus tua
deducet me, & tenebit me dextera tua.
Hunc quoque incorporeum, qui dictum
eſt: Spiritus enim Deus eſt, & adorantes
eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet.
Ioan. 4. Hunc immortalitatem habentem † & in-
† Hunc immortalem & inuiſ. uiſibilem, Paulo dicente: Qui ſolus habet
immortalitatem, & lucem habitat inacceſ-
ſibilem, quem nemo hominum vidit, nec
1.Tim.6. videre poteſt. Et ſecundùm Euangelium:
Ioan. 1. Deum nemo vidit vnquam, niſi vnigeni-
tus filius, qui eſt in ſinu patris. Hunc quo-
que ſolum manentem, quia dictum eſt:
Exod.3. Ego ſum qui ſum. Et rurſum: Sic dices fi-
liis Iſraël, Miſit me ad vos is qui eſt. Et per
Hieremiam: Qui es Domine. Atque hæc
quis non intelligat plena fraudis eſſe & ple-
na fallaciæ? Quæ quanquam ſint ſubtiliter
confuſa atque permixta, tamen abſolutè
artificioſam malitiæ atque ſtultitiæ callidi-
tatem & ineptiam teſtantur. Inter cætera
enim addiderunt, ſolum ſe patrem innaſci-
bilem cognouiſſe: tanquam hinc quiſquam
poſſit ambigere, eum ex quo ille genitus
ſit, per quem omnia ſunt, id quod ipſe eſt
à nemine conſecutum. Ipſo enim quod
pater dicitur, eius quem genuit autor oſtē-
ditur: id habens nomen, quod neque pro-
fectum ex alio intelligatur, & ex quo is
qui genitus eſt ſubſtitiſſe doceatur. Igitur
id quod Deo patri proprium eſt, proprium
ei ac ſecretum relinquamus: confitentes
in eo æternæ virtutis innaſcibilem po-
teſtatem.

Nemini autem dubium eſſe exiſtimo,
ob eam cauſam in confeſſione Dei patris
quædam eius tanquam peculiaria & pri-
uata memorari: ne præter ipſum eorum
quiſquam particeps relinquatur. Dum
enim dicunt, ſolum verum Deum, ſolum
iuſtum, ſolum ſapientem, ſolum inuiſibi-
lem, ſolum bonum, ſolum potentem, ſo-
lum immortalitatem habentem: in eo
quòd ſolus hæc ſit, à communione eorum
ſecundùm hos filius ſeparatur. Soli enim,
vt aiunt, propria non participantur ab
altero: quæ ſi in patre ſolo, non etiam in
filio eſſe exiſtimabuntur, neceſſe eſt vt fi-
lius Deus & falſus & inſipiens, & ſecun-
dùm conſpicabiles materias corporeus &
maleuolus & infirmus, & extra immorta-
litatem credatur eſſe, qui ab his omnibus,

A cum in his pater ſolus ſit, excipitur.

Dicturi autem de abſolutiſſima majeſta-
te & de pleniſſima diuinitate vnigeniti fi-
lij, non exiſtimamus quemquam arbitra-
turum, omnem hunc ſermonem, quo vſuri
erimus, ad Dei patris contumeliam perti-
nere, quaſi ex eius dignitate decedat, ſi
quid eorum referatur ad filium: cùm po-
tius honor filij dignitas ſit paterna, & glo-
rioſus autor ſit, ex quo is qui tali gloria ſit
B dignus extiterit. Nihil enim niſi natum
habet filius, & geniti honoris admiratio in
honore generantis eſt. Ceſſat ergo opinio
contumeliæ: cùm quicquid ineſſe filio ma-
ieſtatis docebitur, id ad amplificandam
poteſtatem eius, qui iſtiuſmodi genuerit,
redundabit. Conſequens autem eſt, vt
cognitis iam ijs, quæ ad deformationem
filij de patre confeſſi ſunt, id ipſum illud
C quod de filio profeſſi ſunt audiatur. Reſpō-
ſuri enim ſingulis eorum propoſitionibus,
& diuinorum dictorum teſtimoniis irreli-
gioſam eorum doctrinam prodituri, debe-
mus ad illa, quæ de patre dicta ſunt, ea quæ
deinceps de filio ſint commemorata ſub-
iungere: vt confeſſione ea quæ de patre &
filio eſt, inter ſe comparata, vnus atque
idem à nobis in abſoluendis ſingulis pro-
D poſitionibus ordo teneatur.

Memorant namque filium Dei neque
ex aliqua ſubjacente materia genitum eſſe,
quia per eum creata omnia ſunt: neque
ex Deo eſſe, quia decedere ex Deo nihil
poſſit: ſed eſſe ex ijs, quæ non erant, id
eſt, creaturam, Dei perfectam, verunta-
men non ſimilem cæteris creaturis. Eſſe
autem creaturam, quia ſcriptum ſit: Do- *Prouer.8.*
E minus creauit me in initio † viarum ſua- † initium.
rum. Eſſe etiam facturam perfectam, ſed
non ſimilem cæteris facturis. Facturam *Hebr.1.*
autem per id quod Paulus ad Hebræos *Ibid.3.*
dixerit: Tantò melior factus Angelis,
quantò excellentius ab his poſſidet no-
men. Et rurſum. Vnde fratres ſancti vo- *Ioan 4.*
cationis cœleſtis participes cognoſcite A- *Ibid.1.*
poſtolum & principem ſacerdotum con-
F feſſionis noſtræ Ieſum Chriſtum, qui fide-
lis eſt ei qui fecit eum. Ad infirmandam
verò filij & virtutem & poteſtatem & diui-
nitatem, eo maximè vtuntur, quod dixe-
rit: Pater maior me eſt. Idcirco autem
non eſſe eum vnum ex omnibus creaturis
concedunt, quia ſcriptum eſt: Omnia per
eum facta ſunt.

Concludunt ergo omnem irreligioſi- *Exemplū*
tatis ſuæ doctrinam iſtiuſmodi verbis, di- *blaſphemiæ*
centes: Nouimus vnum Deum, ſolum in- *eorum qui creaturam*
fectum

eſſe Dei ſilium dicunt.

fectum, ſolum ſapientem, ſolum ſempiternum, ſolum ſine initio, ſolum verum, ſolum immenſum, ſolum immortalitatem habentem, ſolum optimum, ſolum potentem, omnium creatorem, ordinatorem & diſpoſitorem, inconuertibilem, immutabilem, iuſtum & optimum legis & prophetarum & Noui Teſtamẽti: hunc Deum genuiſſe filium vnigenitum ante omnia ſecula, per quem & ſeculum & omnia fecit: natum autem non putatiuè, ſed verè obſecutum volũtati ſuæ: immutabilem † & incõuertibilem, creaturam Dei perfectam, ſed non ſicuti vnum creaturarum †: facturam, ſed non ſicuti cæteræ facturæ. Nec vt Valentinus prolatione natam patris † commentatus eſt. Nec ſicut Manichæus partem vnius ſubſtantiæ patris natum expoſuit. Nec ſicut Sabellius, qui vnionem inducit, ipſum dixit filium quem & patrem. Nec ſicut Hierarchas lucernam inducit de lucerna, vel lampadem in duas partes: Nec eum qui fuit antè, poſtmodum natum, vel ſupercreatum in filium: ſicuti & tu ipſe beatiſſime Papa, media in Eccleſia & in conſeſſu fratrum frequenter eos qui talia introducunt, renuiſti. Sed ſicut diximus, voluntate Dei ante tempora & ſecula creatum, & viuere & eſſe accipiens à patre, & glorians cum ſubſiſtente patre, Neque enim pater dans ei omnium hereditatem fraudauit ſemetipſum ab his, quæ non facta habentur ab ipſo: fons eſt autem omnium.

† incommutabilem

† vnam de creaturis

† patris natum

Valentinus.

Manichæus.

Hierachas.

Tres ſubſtantiæ. ὑποςάσεις.

Quapropter tres ſubſtantiæ ſunt pater & filius & ſpiritus ſanctus. Et quidem Deus pater cauſa eſt omnium, omnino ſine initio ſolitarius: filius autem ſine tempore editus eſt à patre, & ante ſecula creatus & fundatus. Non erat antequam naſceretur: ſed ſine tempore omnia natus, ſolus à ſolo patre ſubſiſtit. Nec enim eſt æternus, aut coæternus, aut ſimul non factus cum patre, nec ſimul cum patre habet eſſe, ſicuti quidam dicunt, aut aliqui duo non nata principia introducentes, ſed ſicut vnio eſt principium omnium, ſic & Deus ante omnia eſt. Propter quod & ante filium eſt, ſicut & à te didicimus Papa media in Eccleſia prędicãte. Secundum quod itaque à Deo eſſe habet, & gloriari & viuere, & omnia ei ſunt tradita: ſecundùm hoc principium eius eſt Deus. Principatur autem ei vtpote Deus eius, cùm ſit ante ipſum. Si enim quod ex ipſo & quod ex vtero exiuit & venit, & quod ex patre, velut partem eius vnius ſubſtãtię, & quaſi prolationem extendens intelligitur: compoſitus erit pater & diuiſibilis & mutabilis & conuertibilis, etiam corpus ſecundùm illos, & quantum in ipſis eſt, conſequentia corpori ſuſtinens ſine corpore Deus.

Hic eorum error eſt, hæc mortifera inſtitutio: ad cuius confirmationem corrupto intelligẽtiæ ſenſu, diuinorum dictorum teſtimonia vſurpant, & de his ſub occaſione humanæ ignorantiæ mentiuntur.

Nemini autem dubium eſſe oportet, ad diuinarum rerum cognitionem diuinis vtendum eſſe doctrinis. Neque enim ſcientiam cœleſtium per ſemet humana imbecillitas conſequetur, neque inuiſibilium intelligentiam ipſe ſibi corporalium ſenſus aſſumet. Non enim vel id quod creatum in nobis atque carnale eſt, vel id quod in vſum vitæ noſtræ ex Deo datum eſt, ſuomet iudicio naturam creatoris ſui opúſque diſcernet. Non ſubeunt ingenia noſtra in cœleſtem ſcientiam, neque incomprehenſibilem virtutem ſenſu aliquo infirmitas noſtra concipiet. Ipſi de ſe Deo credendum eſt, & ijs quæ cognitioni noſtræ de ſe tribuit, obſequendum. Aut enim more gentilium denegandus eſt, ſi teſtimonia eius improbantur: aut ſi, vt eſt, Deus creditur, non poteſt aliter de Deo quàm vt ipſe eſt de ſe teſtatus, intelligi. Ceſſent itaque propriæ hominum opiniones: neque ſe vltra diuinam conſtitutionem humana iudicia extendant. Sequamur ergo aduerſus irreligíoſas & impias de Deo inſtitutiones, ipſas illas diuinorum dictorum autoritates, & vnumquódque eo ipſo, de quo quæritur, autore tractabimus, non ad fallendam & malè imbuendam audientium imperitiam, quaſdam verborum enunciationes ſubtractis eorum cauſis coaptantes. Intelligentia enim dictorum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi: quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubjectus.

Verùm omnia editis ſimul & dicendi cauſis & dictorum virtutibus proſequemur. Igitur ſingula ſecundùm propoſitionis ordinem retractantur. Nam hoc eorum principale eſt: Nouimus, inquiunt, vnum ſolum Deum, Moyſe dicente: Audi, Iſraël, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt: Sed numquid hinc quiſquam fuit auſus ambigere, aut vnquam aliter à quoquam eorum prædicatum eſſe qui Deum crederent cognitum eſt, niſi vnum Deum eſſe, ex quo omnia, vnam virtutem innaſcibilem, & vnam hanc eſſe ſine initio poteſta- *Deut. 6.*

tem? Sed non per id quod Deus vnus eſt, A Dei filio accidit negari poſſe, quod Deus eſt. Moyſes namque, vel potius Deus per Moyſen, populo & in Ægypto & in deſerto idolis & deorum (vt putabant) religionibus occupato, hoc conſtituit principale mandatum, vt vnum Deum crederet, & verè meritò conſtituit. Vnus eſt enim Deus, ex quo omnia. Sed videamus an idem Moyſes eum quoque per quem omnia ſunt, Deum eſſe confeſſus ſit. Non B enim patri adimitur quod Deus vnus eſt, quia & filius Deus ſit. Eſt enim Deus ex Deo, vnus ex vno: ob id vnus Deus, quia ex ſe Deus. Contrà verò, non minus per id filius Deus, quia pater Deus vnus ſit. Eſt enim vnigenitus filius Dei, non innaſcibilis, vt patri adimat quod Deus vnus ſit, neque aliud ipſe quàm Deus, quia ex Deo natus eſt: de quo quamuis ambigi C non oporteat, quin naſcendo ex Deo Deus ſit, per quod fidei noſtræ Deus vnus eſt, tamen videamus an Moyſes qui ad Iſraël dixerat: Dominus Deus tuus vnus eſt, Dei filium Deum prædicarit: Vti enim nos ad confitendam Domini noſtri Ieſu Chriſti diuinitatem teſtimonio illius oportebit: cuius autoritate hæretici vnum tantùm Deum confitentes, filio putant negandum eſſe quòd Deus ſit. Igitur cùm abſoluta D hæc de Deo & perfecta confeſſio ſit ſecundùm Apoſtolum ita loqui: Vnus Deus pater ex quo omnia: & vnus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia: *1. Cor. 7.* videamus originem mundi, quid de ea Moyſes loquatur. Ait namque: Et dixit Deus, fiat *Geneſ. 1.* firmamentum in medio aquæ, & ſit diuidens inter aquam & aquam, & factum eſt ſic, & fecit Deus firmamentum, & diuiſit Deus per medium aquæ. Habes ergo E Deum ex quo, habes Deum per quem: aut ſi id negabis, neceſſe eſt id quod factum eſt, per quem factum ſit doceas: aut certè naturam ipſam creandorum Deo obedientem eſſe demonſtres, quæ ad id quod dictum eſt, Fiat firmamentum, ſe ipſam Dei verbo iuſſa firmauerit. Sed hæc diuinæ ſcripturæ ratio non recipit. Omnia enim, ſecundùm Prophetam, facta ex nihilo ſunt, nec natura aliqua manens demutata F in aliud eſt, ſed id quod non erat creatum eſt, & abſolutum eſt. Per quem? Audi Euangeliſtam: Omnia per ipſum facta ſunt.

Si quæris per quem, audias eundem Euangeliſtam dicentem: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt. *Ioan. 1.* Quòd ſi negare voles à patre dictum videri, Fiat firmamentum, audias rurſum prophetam dicentem: Ipſe dixit & facta ſunt, *Pſal. 148.* ipſe mandauit & creata ſunt.

Quod ergo dictum eſt, Fiat firmamentum, in eo quod pater ſit locutus oſtenditur. Quod autem adijcitur: Et factum eſt *Gen. 1.* ſic: & quod feciſſe Deus dicitur: in eo perſona efficientis eſt intelligenda qui faciat. Dixit enim & facta ſunt. non vtique ſolum voluit & fecit, mandauit & creata ſunt. non vtique quia complacitum ei eſt, extiterunt, vt mediatoris officium inter ſe & ea quæ eſſent creanda ceſſaret. Dicit ergo fieri Deus ex quo omnia ſunt, & fecit Deus per quem omnia ſunt. Eodem paríque nomine, & in dicentis ſignificatione & in efficientis operatione confeſſio eſt. Si autem loqui audebis, non de filio dici, Et fecit Deus, vbi erit quod dictum eſt. Omnia per ipſum facta ſunt? Et illud Apoſtolicum: Vnus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia? Et illud: Ipſe dixit & facta ſunt? Quod ſi impudentiam tuam hæc diuinitus dicta conuincent, non adimitur Dei filio quod Deus ſit, per id quod dictum eſt: Audi Iſraël: Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt: cùm ab eo ipſo qui hæc eſt locutus, in ipſa cõſtitutione mundi Deus fuerit prædicatus & filius. Sed videamus in quem profectum hæc diſtinctio iubentis Dei, & facientis Dei agatur. Nam tametſi ſenſus communis intelligentiæ non recipiat, vt in eo quod dictus eſt iuſſit & facta ſunt, ſolitarius atque idem ſignificatus eſſe credatur, tamen ne quid ambigi poſſit, oportet ea quæ mundi creationem conſecuta ſunt, explicari. Cùm igitur perfecto mundo eius incola formandus eſſet, talis de eo ſermo eſt, Et dixit Deus, Faciamus hominem ad *Gen. 1.* imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et rurſum: Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Quæro nunc, ſolúmne ſibi Deum locutum exiſtimes, an verò ſermonem hunc eius intelligas non ſibi, ſed ad alterum extitiſſe? Si ſolum fuiſſe dicis, eius ipſius voce arguetis dicentis, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Deus enim per legiſlatorem ſecundùm intelligentiam noſtram locutus eſt: verbis videlicet quibus vti ipſe nos voluit, cognitionem eorum nobis quæ geſſit impertiens. Significato namque Dei filio per quem facta ſunt omnia, in eo

quod

† eſt.

quod dictum eſſet †: Et dixit Deus, Fiat firmamentum: rurſum ita dictum eſt: fecit Deus firmamentum. Ne tamen hic quidam inanis ac ſuperfluus ſermo exiſtimaretur, ſi ſibiipſi dixiſſet vt fieret, & rurſum ipſe feciſſet. (Quid enim tam alienum ab eo qui ſolus eſſet, vt ſibi faciendum diceret, cùm voluntate tantùm opus eſſet vt fieret?) abſolutius voluit intelligi ſignificationem hanc non ad ſe tantùm eſſe referendam, dicendo: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſuſtulit ſingularis intelligentiam profeſſione conſortij. Conſortium autem eſſe aliquod ſolitario ipſi ſibi non poteſt.

Neque rurſum recipit ſolitarij ſolitudo, faciamus: neque quiſquam alieno à ſe, noſtram, loquitur. Vterque ſermo, & faciamus & noſtram, vt ſolitarium eundemque non patitur, ita neque diuerſum à ſe alienúmque ſignificat. Aut quæro, ſi cum audias ſolitarium, vtrum non ipſum eundémque eſſe exiſtimes: aut cum audias non ipſum, neque eundem, an ne quòd ſolitarius tantum ſit intelligas? *Geneſ. 1.* In ſolitario ergo ſolitarius, in non eodem verò neque ipſo, non ſolitarius reperitur. Solitario ergo conuenit, faciam, & meam: non ſolitario verò, faciamus, & noſtram. Cum itaque legimus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, quia ſermo vterque, vt non ſolitarium tantùm, ita neque differentem eſſe ſignificat, nobis quoque nec ſolitarius tantum, nec diuerſus eſt confitendus: cognita per id quod noſtram imaginem dicit, non etiam imagines noſtras, vnius in vtroque proprietate naturæ. Non ſufficit autem ſolam verborum attuliſſe rationem, niſi dictorum intelligentiam etiam rerum operatio conſequatur: ſcriptum enim ita eſt: Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. *Gen. 1.* Quæro ſi ſolitario atque ipſi ad eundem fuit ſermo, quid hîc ſentiendum exiſtimes? Video enim nunc tripertitam ſignificationem: & facientis, & facti, & exempli. *Geneſ. 1.* Qui factus eſt, homo eſt: Deus autem fecit, & quem fecit, ad imaginem Dei fecit. Si de ſolitario Geneſis eſſet locuta, dixiſſet vtique: Et fecit ad imaginem ſuam. Sed Sacramentum Euangelicum annuncians, non duos Deos, ſed Deum & Deum elocuta eſt: cùm hominem per Deum effectum ad imaginem Dei dicit. Atque ita Deus, ad communem ſibi cum Deo imaginem atque eandem ſimilitudinem hominem reperitur operari: vt nec

A ſolitudinis intelligentiam ſignificatio efficientis admittat, nec diuinitatis diuerſitatem, ad eandem imaginem ac ſimilitudinem conſtituta patiatur operatio. Et quanquam ſuperfluum poſt hæc exiſtimetur vltrà aliquid afferre, quia in diuinis rebus non frequentius dicta, ſed tantùm dicta ſufficiunt: tamen quid de hoc eodem dictum ſit cognoſci oportet. Non enim diuinorum dictorum, ſed intelligen-B tiæ noſtræ a nobis ratio præſtanda eſt. Deus ad Noë inter multa mandata ita loquitur: Qui effuderit ſanguinem hominis, pro ſanguine eius effundetur anima eius, quia ad imaginem Dei fecit hominem. *Aliud teſtimonium quòd filius Deus. Geneſ. 9.* Etiam hic diſtinguitur exemplum, opus & operans. Deus teſtatur ſe ad imaginem Dei hominem feciſſe. Cum faciendus homo eſt, quia neque de ſe, neque ad ſe loquebatur, dixit ad imaginem noſtram. C Cum autem factus homo eſt, fecit Deus hominem ad imaginem Dei. Non ignorauit vtique verbi proprietatem, ſi ſibi ipſe loqueretur, vt diceret: Feci ad imaginem meam. Dixerat enim iam ad demonſtrandam naturæ vnitatem, Faciamus ad noſtram. Neque rurſum confundit de ſolitario ac non ſolitario intelligentiam, D cùm hominem Deus faciens ad imaginem Dei fecerit. Quòd ſi Deum patrem ſolitarium ſibi hæc locutum fuiſſe affirmare voles, tanquam concedi tibi poſſit, vt vnus ſecum velut cum altero ſit locutus, credatúrque in eo, quod ad imaginem Dei fecit hominem, ita voluiſſe intelligi, tanquam ad imaginem meam feci hominem: primum ipſe teſtimonio tuo redargueris. E Dixiſti enim, Ex patre omnia, ſed per filium omnia. Namque per id, quod dictum eſt: Faciamus hominem ex eo origo eſt, ex quo capit & ſermo. In eo verò quod Deus ad imaginem Dei fecit, ſignificatur etiam is per quem conſummatur operatio. Tum deinde nequid tibi hinc liceat mentiri, ſapientia quam tu ipſe Chriſtum confeſſus es, contraibit dicens: F Cum certos ponebat fontes ſub cœlo, cum fortia faciebat fundamenta terræ, eram apud illum cuncta componens. Ego eram ad quam gaudebat, quotidie autem lætabar in conſpectu eius in omni tempore, cum lætaretur orbe perfecto, & lætabatur in filijs hominum. Concluſa eſt omnis occaſio, & coarctatur ad veri cõfeſſionem vniuerſus error. Adeſt Deo genita ante ſæcula ſapientia. Neque ſolum adeſt, ſed etiam componit. Eſt ergo componens

apud ipſum. Intellige compoſitionis vel diſpoſitionis officium. Pater enim in eo quod loquitur efficit, filius in eo quod operatur, quæ fieri ſunt dicta, componit. Perſonarum autem ita facta diſtinctio† eſt, vt opus referatur ad vtrúmque. Nam in eo quod dicitur, Faciamus, & iuſſio exequatur & factum. In eo verò quod ſcribitur, Eram apud illum componens, non ſolitarium ſe ſibi eſſe in operatione ſignificat. Lætatur autem ante eum quem ſibi ſignificat aggaudere lætanti. Quotidie autem lætabar in conſpectu eius in omni tempore quando lætabatur orbe perfecto, & lætabatur in filijs hominum. Cauſam lætitiæ ſuæ ſapientia docuit, lætabatur autem ob lætitiam patris in perfectione mundi, & in filijs hominum lætantis. Scriptum eſt enim: Et vidit Deus quia bona ſunt. Placere patri opera ſua gaudet, per ſe ex præcepto eius effecta. Gaudium enim ſuum hic eſſe profitetur, quòd in conſummato orbe & in filijs hominum pater lætus exiſteret. Et in filijs hominum ob id, quia iam in vno Adam omne humani generis exordium conſtitiſſet. Non ergo in fabricatione mundi ſolitarius pater ſibi loquitur, ſapientia ſua ſecum & cooperante & conſummata cooperatione gaudēte. Non ignoramus autem multa & maxima ad abſolutionem horum dictorum eſſe reliqua, ſed dilata nobis potius quàm diſſimulata habeantur. Plenior namque eorum tractatus propoſitionibus cæteris reſeruatur. Nunc enim tantum ad id reſpondetur quod in expoſitione fidei ſuæ, vel potius perfidiæ ab impijs dictum eſt, vnum tantùm Deum à Moyſe prædicatum: & verè ita prædicatū meminimus, quia vnus Deus eſt ex quo omnia. Sed non propterea ignorandum eſſe, quia Filius Deus eſt: cùm idem Moyſes Deum & Deum toto operis ſui corpore ſit profeſſus. Igitur videndum eſt, quomodo & lectio & legiſlatio Deum & Deum pari confeſſionis ordine prædicet. Poſt multas namque Dei ad Abraham allocutiones, cum aduerſum Agar Sara commoueretur, conceptui ancillæ domina ſterilis inuidens, cumque diſceſſiſſet à conſpectu eius, ita de eâ Scriptura loquitur, Et dixit Angelus Domini ad Agar: Redi ad dominam tuam, & humilia te ſub manibus eius. Et dixit ei Angelus Domini: Multiplicans multiplicabo ſemen tuum, & non dinumerabitur à multitudine. Et rurſum: Et vocauit nomen Domini, qui loquebatur ſecum, Tu Deus

† diſcretio.

Prouer. 8.

Geneſ. 1.

Gen. 21.

A qui aſpexiſti me. Angelus Deus loquitur. Duplex autem in Angelo Dei ſignificatio eſt: ipſe qui eſt, & ille cuius eſt. Et loquitur non res ſecundum nomen officij ſui, ait enim: Multiplicans multiplicabo ſemen tuum, & non dinumerabitur à multitudine. Miniſterium Angeli poteſtas multiplicandarum gentium excedit. Sed quid tandem de eo qui Dei Angelus, quæ ſoli Deo propria ſunt loquebatur, ſcriptura
B teſtata eſt: Et vocauit nomen Domini qui loquebatur ſecum, Tu Deus qui aſpexiſti me. Primùm Angelus Dei, ſecūdò Dominus. Vocauit enim nomen Domini qui loquebatur ſecum. dehinc tertiò Deus: Tu enim Deus qui aſpexiſti me. Qui Angelus Dei dictus eſt, idem Dominus Deus eſt. Eſt autem ſecundùm Prophetam Filius Dei magni cōſilij Angelus: vt perſonarum
C diſtinctio abſoluta eſſet. Angelus Dei eſt nuncupatus. Qui enim eſt Deus ex Deo, ipſe eſt & Angelus Dei. Vt verò honor debitus redderetur, & Dominus & Deus eſt prædicatus: & hic quidem primùm Angelus Dei, deinde idem poſtea & Dominus & Deus. Ad Abraham verò tantùm Deus. Turò † enim iam perſonarum diſcretione præmiſsâ, ne ſolitarij error ſubeſſet, abſo-
D lutum & verum eius nomen edicitur. Scriptum namque eſt. Et dixit Deus ad Abraham: Ecce Sara vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Iſaac, ſtatuam teſtamentum meum ad illum in teſtamentum æternum & ſemini eius poſt illum. De Iſmaël autem hæc: Ecce exaudiui te, & benedixi ei, & amplificabo eum valde. Duodecim gentes generabit, & dabo eum
E in gentem magnam. Nunquid ambigitur, quin qui Angelus Dei dictus eſt, idem rurſum dicatur & Deus? Paritérque de Iſmaël ſermo eſt, & nunc & dudum multiplicandus ab eodem eſt. Et ne fortè non idem qui eſſet locutus ad Agar, nunc loqui crederetur, eiuſdem perſonæ ſignificationem diuinus ſermo reſtatur, dicens: Et benedixi ei, & multiplicabo † eum.
F Benedictio ex præterito eſt, iam enim ad Agar ſermo fuerat: amplificatio verò in futurum. Nunc enim primum ad Abraham de Iſmaël Deus loquitur: ad Agar vero Angelus Dei locutus eſt. Deus igitur eſt, & qui Angelus Dei eſt: quia & qui Angelus Dei, Deus eſt ex Deo natus. Dei autem Angelus ob id dictus, quia magni conſilij eſt Angelus. Deus verò idem poſtea demonſtratus eſt: ne qui Deus eſt, eſſe Angelus crederetur. Sequatur ſermo ordinem

Filius eſt Angelus Dei & Deus.

† Totâ

Geneſ. 17.

† amplificabo.

Magni conſilij Angelus.

nem tertiam. Angelus Dei ad Agar locutus eſt, idem ad Abraham Deus loquitur. Ex eodem ad vtrúmque fit ſermo. Benedicitur Iſmael, & in gentem magnam amplificandus eſſe promittitur. Scriptura & per Abraham Deum eſſe qui loqueretur, oſtendit. Abrahæ quoque Iſaac filius promittitur. De hinc poſtea aſſiſtunt viri tres. Abraham conſpectis tribus vnum adorat, & Dominum confitetur. Scriptura aſtitiſſe viros tres edidit, ſed Patriarcha non ignorat qui & adorandus ſit & confitendus. Indiſcreta aſſiſtentium ſpecies eſt, ſed ille Dominum ſuum fidei oculis & viſu mentis agnouit. Dehinc ſequitur: Reuertens veniam ad te, ad hoc tempus in futurum & habebit filium Sara vxor tua. Et poſt hæc dixit ei Dominus: Num celabo ego Abraham puero meo quæ facturus ſum? Et rurſum: Dixit autem Dominus: Clamor Sodomorum & Gomorrhæ impletus eſt, & peccata eorum magna valde. Et rurſum poſt alium multum ſermonem, quem breuitatis ſtudio prætermittimus, cum de iuſtis vnà cum iniuſtis perdendis Abraham eſſet ſolicitus, ait: Nequaquam qui iudicas terram, facies hoc iudicium, vt perdas iuſtum cum impiis. Et dixit Dominus: Si inueneto Sodomis quinquaginta iuſtos in ciuitate, remittam omni loco propter illos iuſtos. Et rurſum conſummato ſermone ad Loth fratrem Abrahæ, ſcriptura dicit: Et Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem à Domino de cælo. Et rurſum: Et Dominus viſitauit Saram, ſicut dixit, & fecit Deus Saræ ſicut locutus eſt, & concepit & peperit Sara Abrahæ filium in ſenectute ſua & in tempore, ſicut locutus eſt illi Dominus. Et dehinc expulſa de Abrahæ domo cum filio ſuo ancilla, & in deſerto ob aquæ inopiam interitum pueri timente, eadem ſcriptura ait: Et ecce exaudiuit Dominus Deus vocem pueri vbi erat, & vocauit angelus Dei Agar de cœlo, & dixit ei: Quid eſt Agar? Noli timere, exaudiuit enim Deus vocem pueri de loco in quo eſt. Surge & accipe puerum, & tene manum eius, in gētem enim magnam faciam eum. Quæ per fidiæ cæcitas eſt, quæ increduli cordis obtuſio eſt, quæ irreligioſitatis temeritas, aut ignorare hæc, aut non ignorata negligere? Certè ita commemorata dicta ſunt, ne intelligentiam veritatis error aliquis aut obſcuritas impediret. Quæ ſi non poſſe ignorari docemus, impietatis eſſe crimē necceſſe eſt quod negatur. Angelus Dei lo-

Erant tres viri ſpecie ſimiles, ſed Abraham viſu mētis & oculis fidei Deū inter alios agnouit.

Gen. 18.

Ibidem.

Gen. 19.

Ibid. 21.

Ibidem.

A quiad' Agar cœpit, Iſmaelem in gentem magnam adaucturus, eíque innumerabilem gentis progeniem præſtaturus. Confeſſio audientis & Dominum eum eſſe & Deum edocet. Sermonis enim exordium ab angelo Dei cœpit, ſed in confeſſione Dei conſtitit. Ita qui ſub myſterio magni conſilij nunciandi Dei angelus eſt, & ipſe natura & nomine Deus eſt. Nomen enim naturæ, non nomini natura componitur.
B Iiſdem etiam de rebus ad Abraham Deus loquitur, benedictum iam Iſmaelem docet, & multiplicandum eſſe eumdem in gētem: Benedixit, inquit, ei. Non itaque demutauit perſonæ ſuæ ſignificationem. Se enim iam benedixiſſe demonſtrat. Scriptura certè ſacramenti ordinem & veræ prædicationis modum ab angelo Dei inci-
C piens, & poſtea iiſdem de rebus eumdem loquentem Deum confeſſa ſeruauit. Procedit autem pleniore doctrinæ profectu ſermo diuinus. Deus iſtic ad Abraham loquitur, parituram Saram pollicetur. Poſt hæc viri tres ſedenti aſſiſtunt, vnum adorat & Dominum confitetur: idémque & adoratus & confeſſus ab illo tempore eodem in futurum rediturum ſe promittit, & Saræ filium futurum. Deus ad Abraham
D locutus eſt. Idem poſtea de rebus ipſis eundem vir ab eo viſus alloquitur: Demutatio tantùm fit nominum, nihil tamen de confeſſione deceſſit. Virum enim licet conſpectum, Abraham tamen Deum adorauit: ſacramentum ſcilicet futuræ corporationis agnoſcens. Nec tamen tantæ fidei teſtimonio caruit, Domino in Euangelio dicente: Abraham pater veſter lætaba-
E tur, vt videret diem meum, & vidit & gauiſus eſt. Vir ergo conſpectus rediturum ſe tempore eodem pollicetur. Contuere ſponſionis effectum, memento tamen virum eſſe qui ſpondeat. Quid ergo Scriptura dicit? Et Dominus viſitauit Saram. Vir ergo iſte Dominus eſt, efficiens quod ſpopondit. Quid autem ſequitur? Et fecit Deus Saræ ſicut locutus eſt. Vir in loquen-
F do nuncupatus, Dominus in viſitatione ſignificatus, Deus prædicatur in facto. Locutum certè virum non ignoras, qui Abrahæ & viſus eſt & locutus. Deum quomodo ignorabis, ſcriptura eadem quæ virum dixerat, Deum confitente? Ipſa enim dixit: Et concepit & peperit Sara Abrahæ filium in ſenectute ſua in tempore, ſicut locutus eſt illi Dominus. Sed vir venturum ſe locutus eſt. Virum crede tantùm, niſi qui venit & Deus & Dominus eſt. Cau-

Qui ſub myſterio magni cōſilij nunciandi Dei angelus eſt, ipſe natura & nomine Deus eſt.

Abraham conſpiciens virum futurum corporationis ſacramentum non it

Ioan. 8.

Geneſ. 21.

ſam compara. Vir certè ob id venit, vt Sara & concipiat & pariat. Fidem diſce. Dominus & Deus ob hoc venit, vt Sara & conciperet & pareret. In poteſtate Dei vir locutus eſt, in effectu Dei Deus præſtitit. Ita ſe Deum & loquendo & faciendo ſignificat. Viris deinde conſpectis tribus, duo abeunt: ſed qui reſidet, & Dominus & Deus eſt. Neque ſolù Dominus & Deus eſt, ſed & iudex eſt. Stans enim ante Dominum Abraham dixit: *Gen. 18.* Nullo modo tu facies hoc verbum, occidere iuſtum cum impio, & erit iuſtus ſicut impius. Nequaquam, qui iudicas omnem terram, facies hoc iudicium. *Ex tribus conſpectu duo angeli & vnus Deus & Dominus.* Toto igitur ſermone ſuo Abraham fidem, ob quam iuſtificatus eſt, docet: Dominum ſuum ex tribus agnitum, & ſolum adoratum, & Deum confeſſus eſt & iudicem. Ac ne fortè exiſtimes in vnius confeſſione, trium omnium virorum, qui ſimul videbantur, honorem contineri, contuere quid conſpectis duobus, qui diſceſſerant, Loth dixerit: *Gen. 19.* Et vidit Loth, & ſurrexit obuiam illis, & adorauit in faciem in terra, & dixit: Ecce Domini, diuertite in domum pueri veſtri. Hic pluralem retinuit ſignificationem ſimplex viſio angelorum, illic ſingularem honorem patriarchæ fides confitetur. Hic diuinæ Scripturæ hiſtoria duos de tribus tantum angelos fuiſſe ſignificat, illic Dominum & Deum prædicat. *Ibid. 18.* Ait enim: Et dixit Dominus ad Abraham: Quare riſit Sara, dicens: Ergo verè paritura ſum, ego autem quæ iam ſenui? Nunquid impoſſibile eſt Deo verbum? in tempore hoc reuertar ad te in futurum, & erit Saræ filius. Tenet ergo Scriptura ordinem veritatis: nec pluralem ſignificationem in eo qui & Deus & Dominus agnoſcebatur miſcens, neque angelis duobus honorem, qui Deo tantùm fuerat delatus, imperriens. Loth quidem Dominos dicit, ſed ſcriptura angelos nuncupat. Illic hominis officium eſt, iſtic confeſſio veritatis. Dehinc adeſt in Sodomam & Gomorrham iuſta pœna iudicij. Et quid tandem momenti in eo eſt? Dominus ſulphur & ignẽ pluit à Domino: vt Dominus à Domino, ita non diſcreuit naturæ nomine, quos ſignificatione diſtinxerat. Legimus namque in Euangelio: *Ioan. 5.* Pater non iudicat quẽquam, ſed omne iudicium dedit filio. Dedit ergo Dominus, quod Dominus accepit à Domino: ſed qui accepiſti in Domino & Domino iudicis cognitionem cognominis eiuſdem in Deo & Deo cognoſce conſortium. Iacob diſcedens ob metum

A fratris ſui ſomnians viderat ſcalam fundatam in terra & contingentem cœlum, & per eam, aſcendentes & deſcendentes angelos Dei: & Dominum incumbentem ſuper eam ſibique omnes benedictiones quas Abrahæ & Iſaac dederat impertientem. Ad hunc poſtea talis Dei ſermo eſt: Dixit autem Deus ad Iacob: *Geneſ. 35.* Surgens aſcende in locum Bethel, & habita ibi, & fac ibi altare Dei qui apparuit tibi cùm fugeres à facie fratris tui. B Deus honorem Deo poſtulat, & poſtulat cum alterius ſignificatione perſonæ: Qui, inquit, apparuit tibi cùm fugeres, ne qua perſonæ eiuſdem confuſio naſceretur. Deus ergo eſt qui loquitur, Deus & de quo loquitur: honoris confeſſio naturæ nomine non diſcernit, quos ſignificatio ſubſiſtentes eſſe diſtinguit. C Et huic quidem loco quædam meminimus, ad pleniorem abſolutionẽ neceſſaria. Sed ſecundùm propoſitionis ordinem, reſponſionis quoque ordo retinendus eſt. Itaque quæ ei reliqua ſunt, in libro altero, ſuo loco exequemur. Tantum hoc nunc in Deo qui honorem Deo poſtulat, demonſtrandum fuit, *Angelus ad Agar loquens Deus fuit.* angelum Dei qui cum Agar locutus eſſet & Deum eſſe & Dominum, cùm iiſdem de rebus ad Abraham D locutus ipſe ſit: & virum qui Abrahæ viſus eſt, & Deum eſſe & Dominum, Angelos autem duos & cum Domino viſos, & ab eo ad Loth miſſos, nihil aliud à propheta niſi angelos prædicatos. Non ſolum autem ad Abraham in viro Deus affuit, ſed etiam ad Iacob in homine Deus venit. Neque ſolùm venit, ſed luctatus oſtenditur. Neque tantummodo luctatus, ſed E etiam aduerſus eum cum quo luctabatur, infirmus. Nunc de luctæ ſacramento neque eſt in tempore: neque in materia aliquid tractare. Deus certè eſt, quia Iacob aduerſus Deum inualuit, & Iſraël Deum vidit. Videamus autem an etiam alibi præterquam ad Agar hic angelus Dei Deus eſſe ſit cognitus. Cognitus planè eſt. Neque ſolùm Deus, ſed etiam Deus Abraham, & F Deus Iſaac & Deus Iacob repertus. Angelus enim Domini Moyſi de rubo apparuit, Dominus de rubo loquitur, vocem cuius intelligendam exiſtimas, vtrùm eius qui viſus eſt, an alicuius alterius? Hic mendacio locus nullus eſt. Ait enim Scriptura: Apparuit autem illi angelus Domini in flamma ignis de rubo. *Idem angelus Domini & Deus. Exod. 3.* Et rurſum: Vocauit eum Dominus de rubo: Moyſes, Moyſes. Et reſpondit: Quid eſt? Et dixit Dominus: Ne acceſſeris huc, ſolue calceamentum

A tum de pedibus tuis; locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Et dixit: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. *Exod. 3.* Qui apparuit in rubo, de rubo loquitur, & viſionis locus vnus & vocis eſt, neque alius quàm qui eſt viſus, auditur. Qui Angelus Dei eſt cùm videtur, idem rurſum cum auditur eſt Dominus, ipſe verò qui auditur, Dominus Deus eſt. Deinde Abrahæ, Iſaac & Iacob Deus eſſe B cognoſcitur. Cum Angelus Dei dicitur, non proprius ſibi ac ſolitarius eſſe mõſtratur. Etenim Dei Angelus cùm Dominus & Deus nuncupatur, in honore naturæ ſuæ & nomine prædicatur. Habes ergo Angelum qui de rubo apparuit, & Dominum & Deum. Percurre adhuc Moyſi teſtimonii, & intellige an occaſionem aliquam prædicandi Deum & Dominum, negligat. C Tenes nempe ex dictis eius: Audi, Iſraël, Dominus Deus tuus eſt. *Deut. 6.* Tene nunc diuinæ illius cantionis dicta. Ait namque: Videte, videte, quoniam ego ſum Dominus, & non eſt Deus præter me. *Ibid. 13.* *Alius locus ex cantico Moyſi: Quoniam ego ſum Dominus, & non eſt alius præter me.* Et cum omnis ſermo ei ex perſona Dei vſque ad finem cantionis fuiſſet, ait: Lætamini cœli ſimul cum eo, & adorent eum omnes filij Dei. Lætamini gentes cum populo † eius, D & honorificent eum omnes Angeli Dei. *† plebe.* Honorificandus eſt à Dei Angelis Deus, dicens: Quoniam ego ſum Dominus, & non eſt Deus præter me. Eſt enim vnigenitus Deus: neque conſortem vnigeniti nomen admittit, ſicut non recipit innaſcibilis, in eo tantùm quòd eſt innaſcibilis, participem. Eſt ergo vnus ab vno. Neque præter innaſcibilem Deum Deus innaſcibilis alius eſt. E Neque præter vnum vnigenitum Deum vnigenitus Deus quiſquam eſt. Vterque itaque vnus & ſolus eſt, proprietate videlicet in vno quoque & innaſcibilitatis & originis. Ac ſic vterque Deus vnus eſt: cum inter vnum & vnum, id eſt, ex vno vnum, diuinitatis æternæ non ſit ſecunda natura. Adorandus eſt ergo à filijs Dei, & honorificandus ab Angelis Dei. Ita & honor & veneratio Deo a Dei filijs F & Angelis poſtulatur. Significationem honorandi & eorum per quos eſt honorandus intellige, ſcilicet per Angelos & filios Dei, Deus. Ac ne fortè honorem Dei non naturalis exiſtimes poſtulari, & arbitreris hoc in loco Moyſen de honorando Deo patre ſenſiſſe, cùm tamen pater ſit honorandus in filio, tamen benedictionem quam ſub eodem ſermone ad Ioſeph diſponit, aduerte. Ait enim: Et quæ accepta *Deut. 33.*

A ſunt ei qui apparuit in rubo, veniant ſuper caput Ioſeph & verticem. *Angelus Dei filius Dei Deus.* Adorandus ergo à Dei filijs Deus eſt, ſed Deus qui & filius Dei eſt. Honorificandus autem à Dei Angelis Deus eſt, ſed Deus qui Dei Angelus eſt. Qui de rubo apparuit Dei Angelus Deus, & quæ ei complacita ſunt, Ioſeph cum benediceretur optantur. Non ideo non Deum, quia Angelus Dei eſt, ne-B que rurſum Angelus Dei non idcirco, quia Deus eſt: ſed ſignificata perſonarum intelligentia, & diſtinctio innaſcibilitatis natiuitatiſque ſenſu ac manifeſtata ſacramentorum cœleſtium diſpẽſatione, non ſolitarium Deum docuit opinandum, cum Angelum & filium Dei Deum, & Dei Angeli & filij adorabũt. Et hæc quidem de Moyſi libris reſponſa à nobis ſint, vel potius Moyſes ipſe reſponderit: quia eo hæretici au-C tore vſi, per vnius Dei confeſſionem putant perſuaderi poſſe, ne Deus eſſe Dei filius prædicetur, contra autoris ſui teſtimonium impij, quando ille vnum Deum confitens, non diſtiterit de Dei filio docere quod Deus eſt. Sed conſequens eſt multiplices de eodem Prophetarum ſententias proferre. Tenes dictum: Audi, Iſraël, Dominus Deus tuus vnus eſt. Atque vtinam D rectè teneres. Sed ſecundùm ſenſum tuum dicti prophetici quæro rationem. Ait enim in Pſalmis: Vnxit te Deus Deus tuus. *Pſal. 44.* Diſcernat legẽtis intelligentia vnctum, & vngentem. Diſtingue te & tuus: ad quem & de quo ſit ſermo, demonſtra. Superioribus enim dictis hic confeſſionis ordo ſubiectus eſt. Dixerat namque: Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi, virga directionis E tuæ virga regni tui, dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, nunc quoque his adiecit: Propterea vnxit te Deus Deus tuus. Deus ergo regni æterni ob meritum dilectæ iuſtitiæ & peroſæ iniquitatis, à Deo ſuo vnctus eſt. Numquid intelligentiam noſtram aliquam ſaltem nominum interualla confundunt? Nam diſcretio tantum perſonæ in te & tuus poſita eſt, in nullo tamen naturæ diſtincta confeſſione. Tuus F enim relatum eſt ad autorem: te verò ad eius qui ex autore eſt, ſignificationem. Eſt enim Deus ex Deo, Propheta, eodem ordine cõfitente: Vnxit te Deus Deus tuus. Non eſt autem ante innaſcibilem Deum Deus vllus, ipſo dicẽte: Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis, dicit Dominus Deus, & puer meus quem elegi, vt ſciatis & credatis & intelligatis, quoniam ego ſum, & ante me non eſt alius Deus, & poſt me non erit. *Eſa. 43.*

Digitized by Google

Eius igitur qui ſine initio eſt, demonſtrata
eſt dignitas, & eius qui ex innaſcibili eſt,
honor cõſeruatus eſt: Vnxit te Deus Deus
tuus. Id enim quod ait tuus, ad natiuitatem
refertur, cæterum non perimit naturam.

Idcirco Deus eius eſt, quia ex Deo natus in Deum eſt.

Et idcirco Deus eius eſt, quia ex Deo natus
in Deum eſt. Non tamen per id quod pa-
ter Deus eſt, non & filius Deus eſt. Vnxit
enim te Deus Deus tuus, deſignata videli-
cet & autoris ſui & ex eo geniti ſignifica-
tione, vno eodémque dicto vtrumque il-
lum in naturæ eiuſdem & dignitatis nun-
cupatione conſtituit. Verùm ne fortè ex
eo arripi impiæ aſſertionis poſſit occaſio,
quod dictum eſt: Quoniam ego ſum, &
ante me non eſt Deus alius, & poſt me non
erit: tanquam per id non & filius Deus ſit,
quia poſt Dominum, ante quem Deus nul-
lus ſit, nullus quoque poſtea Deus futurus
ſit, totius ob id dicti ratio tractanda eſt.
Deus ipſe ſermonis ſui teſtis eſt, ſed & puer
eius electus vnà cum eo teſtis eſt, Deum
ante ſe non eſſe, neque poſt ſe futurum.
Sufficiens quidem ſibi ipſe teſtis eſt: ſed
teſtimonio de ſe ſuo teſtimonium pueri,
quem elegit, admiſcuit. Vnum ergo duo-
rum teſtimonium eſt nullum ante ſe Deum
eſſe, ex eo enim omnia ſunt, neque poſt ſe
Deum futurum, non vtique ex ſe non fuiſ-
ſe. Erat enim iam puer in teſtimonio patris

Matth. 12.

hæc loquens. Puer in tribu ex qua gigni
habebat electus. Idipſum ita in Euangeliis
demonſtrat: Ecce puer meus quem elegi:
dilectus meus: in quo complacuit anima
mea. Non eſt ergo ante me alius Deus, &
poſt me non erit. Æternæ videlicet & in-
demutabilis virtutis infinitatem in eo, quod
antea & poſtea Deus præter ſe ſit nullus,
oſtendens: puero tamen ſuo vt in teſtimo-
nio ſuo, ita & in nomine collocato. Et hoc
ipſum promptum eſt ex perſona ipſius diſ-
cere. Ait enim ad Oſeæ Prophetam: Non

Oſea 1. Saluos faciam illos in Domino Deo ipſorum.

apponam adhuc vt miſerear domui Iſraël,
ſed enim aduerſans aduerſabor illis: filio-
rum autem Iuda miſerebor, & ſaluos fa-
ciam illos in Domino Deo ipſorum. Ergo
pater Deum filium nuncupat, in quo & ele-
git nos ante tempora ſecularia. Ipſorum
idcirco ait, quia Deus innaſcibilis à nullo
eſt, nóſque filio in hæreditatem à Deo pa-

Pſal. 2.

tre donamur. Legimus namque: Poſce à
me, & dabo tibi gentes in hereditatem
tuam. Deo enim ex quo omnia ſunt, Deus
nullus eſt, qui ſine initio æternus eſt. Filio
autem Deus pater eſt, ex eo enim Deus
natus eſt. Nobis autem & Deus pater eſt,
& filius Deus eſt: patre de filio confitente,

A quod Deus noſter ſit: filio de patre docen-
te, quòd Deus nobis ſit. Deo tamen filio à
patre, id eſt, ipſo innaſcibilis virtutis ſuæ
nomine nuncupato. Et hæc quidem ad
Oſeæ. Per Eſaiam autem quam abſoluta
Dei patris de Domino noſtro Ieſu Chriſto
profeſſio eſt? Ait namque: Quoniam ſic *Eſa. 45.*
dicit Dominus Deus ſanctus Iſraël, qui fe-
cit quæ ventura ſunt. Interrogate me de
filiis veſtris & de filiabus, & de operibus
B manuum mearum mandate mihi. Ego feci
terram & hominem ſuper eam, ego omni-
bus ſideribus præcepi: ego ſuſcitaui regem
cum iuſtitia, & omnes viæ eius rectæ. Hic
ædificabit ciuitatem meam, & captiuita-
tem plebis meæ conuertet. Non cum præ-
mio, neque cum muneribus, dicit Domi-
nus Sabaoth. Laborauit Ægyptus & mer-
catus Æthiopum & Sabain, viri excelſi ad
C te tranſibunt, & tui erunt ſerui, & poſt te
ſequentur alligati vinculis, & adorabũt te,
& in te deprecabuntur, quoniam in te eſt
Deus, & non eſt Deus præter te. Tu enim
es Deus, & neſciebamus. Deus Iſraël ſal-
uator, erubeſcent & pudebunt omnes qui
aduerſantur ei, & ibunt cum confuſione.

Quoniam in te eſt Deus, & non Deus præter te.

Eſt ne adhuc aliquis temeritati locus? aut
vlla relicta eſt ignorationis occaſio: niſi
id tantum reliquum ſit, vt impietas pro-
feſſa ſe prodat? Deus ex quo omnia ſunt,
D qui omnia mandato fecit, facti opera ſibi
aſſumens, non vtique efficienda, niſi dixiſ-
ſet vt fierent, teſtatur regem per ſe exci-
tatum iuſtum, & ædificantem ſibi Domino
ciuitatem, & plebis captiuitatem auerten-
tem, non cum præmio, neque cũm mune-
ribus, gratia enim omnes ſaluamur. De-
inde ita loquitur, cum poſt laborem Æ-
E gypti, id eſt, ſeculi captiuitatem, & merca-
tus Æthiopum & Sabain, viri excelſi ad
eum tranſibunt. Et qui tandem exiſtiman-
dus labor Ægypti, & mercatus Æthio-
pum & Sabain? Recordemur Orientis
Magos adorantes Dominum, & muneran-
tes, & laborem veniendi vſque in Bethleem
Iudæ, tanti itineris metiamur. In princi-
pum enim labore totius Ægypti labor de-
monſtratus eſt †. Magis namque diui-
F næ virtutis operationes falſa rerum ſpecie
mentientibus, potiſſimus impiæ religionis
honor à ſeculo omni deferebatur. Iiſdem
Magis ex mercatu Æthiopum & Sabain,
auri, & thuris: & myrrhæ munera deſe-
rentibus: quod quidem idipſum & alius
Propheta præmonuit, dicens: In con- *Pſal. 71.*
ſpectu eius procident Æthiopes, & inimici
eius limum lingent. Reges Tharſis mune-
ra offe-

† In principū enim totius Ægypti labores, ſeculi labor demõſtratus eſt.

A ra offerent, Reges Arabum & Sabain munera adducent, & dabitur ei de auro Arabiæ. In Magis itaque & muneribus labor Ægypti, & metcatus Æthiopum & Sabain oſtēditur, ſcilicet mundi errot Magis adorantibus, & electa gentium munera adorato ab his Domino oblata. Excelſi autem viri, qui ad eum tranſituri ſunt atque eum vincti ſequentur: qui tandem iſti ſint, non in obſcuro eſt. Reſpice ad Euangelia. Petrus Dominum ſuum ſequuturus, præcin- B gitur. Intuere Apoſtolos. Seruus Chriſti Paulus in vinculis gloriatur, & videamus an vinctus Chtiſti Ieſu, ea quæ Deus de filio ſuo Deo fuerat loquutus, impleuerit. Precabuntur, inquit, quoniam in te eſt Deus. Dictum itaque ab Apuſtolo, tecognoſce & tecognitum intellige: Deus in Chriſto erat mundum recōcilians ſibi. Dehinc ſequitur: Et non eſt Deus præter te. C

1. Cor. 8. Quibus cōtinuò idem Apoſtolus ait: Vnus eſt enim Dominus noſter Ieſus Chtiſtus, per quem omnia. Et nullus præter eum videtur alius eſſe, qui vnus eſt. Tertiò quo-

Rom. 9. que ait: Tu es Deus, & neſciebamus. Sed ex perſecutore factus doctor Eccleſię dixit, Quorum patres, ex quibus Chriſtus, qui eſt ſuper omnia Deus. Hi igitur vindicti hæc prædicarunt: excelſi videlicet, & in duo- D decim thronis iudicaturi duodecim tribus Iſraël, & Dominum ſuum doctrinæ & paſſionis ſuæ martyrio ſecuturi. Deus ergo in Deo eſt, & in quo eſt Deus, Deus eſt. Et quomodo non eſt Deus præter te, cùm in eodem Deus ſit? Vſurpas, ô hæretice, ad confeſſionem ſolitarij Dei patris, Non eſt Deus præter me. Quomodu ex prædicatione Dei patris dicentis, Non eſt Deus E pręter te, dictum interpretaberis, ſi per id quod dictum eſt, Non eſt Deus pręter me, affirmare contendis, ne Dei filius Deus ſit? Et cui ergo Deus dixerit, non eſt Deus pręter te? Subijcere enim hic tibi perſonam ſolitarij non licebit. Dominus enim dixit regi, quem excitauit ex perſona virorum excelſorum adorantium & deprecantium, quoniam in te eſt Deus. Solitarium F res iſta non recipit. In te enim pręſentem, veluti ad quem fit ſermo, ſignificat. Quod autem ſequitur, In te eſt Deus, non ſolum eum qui præſens eſt, ſed etiam eum qui maneat in præſenti demonſtrat: habitantem ab eo in quo habitat diſcernens, perſunæ tamen tantum diſtinctione, non generis. Deus enim in eo eſt: & in quu eſt Deus, Deus eſt. Non enim Deus in diuerſæ atque alienæ à ſe naturæ habitaculu eſt,

A ſed in ſuo atque ex ſe genito manet Deus in Deo, quia Deus ex Deo eſt. Tu es enim Deus, & neſciebamus, Deus Iſraël ſaluatot. Negantem te Deum in Deo, ſequens ſermo confutat. Ait enim: Erubeſcent & pudebit omnes qui aduerſantur ei, & ibunt cum confuſione. Decretum hoc in impietatem tuam, Dei eſt. Aduerſaris enim Chtiſto, de quo te profeſſio paternæ vocis objurgat. Deus eſt enim, quem eſſe tu B Deum negas. Denegas verò ſub ſpecie honotis Dei, dicentis: Non eſt alius Deus pręter me. Sed cōfundere & erubeſce, non eget delato à te honore innaſcibilis Deus, gloriam hāc à te ſolitudinis ſuæ non poſtulat: non deſiderat hanc opinionis tuæ intelligentiam, vt ob hoc quod dixerit, Non eſt Deus pręter me, eum quem ex ſe genuit Deum abneges. Ac ne ſibi hoc ad diuini- C tatem filij deſtruendam peculiare deferres, vnigeniti ſui gloriam honore perfectæ diuinitatis impleuit, dicens: Et non eſt Deus pręter te. Quid exæquata diſcriminas? quid comparata diſcernis? Proprium Dei filio eſt, ne pręter eum Deus ſit. Proprium Deo patri eſt, ne abſque eo Deus quiſquam ſit, Verbis Dei de Deo vtere. Confitere ita, & precare Regem, quoniam in te eſt D Deus, & non eſt Deus præter te. Tu enim es Deus, & neſciebamus, Deus Iſraël ſaluatot. Caret contumelia honoris officium, neque offenſionem habet cōfeſſionis exemplum, maximè cum aduerſatio eius plena confuſionis ſit & pudoris. Immorare Dei verbis, confitere Dei vocibus, & fuge confuſionis denunciationem. Deum enim Dei filium abnegando, non tam Deum ſo- E litatio gloriæ honore veneraris, quàm patrem filij in honoratione contemnis. Honoris fidem innaſcibili Deo cōfitere, quòd præter eum Deus nullus ſit. Vnigenito Deo prædica, quòd abſque eo Deus non ſit. Audi enim præter Moyſen & Eſaiam, tum tertiò id ipſum quoque, & Baruch docentem, cum dicit: Hic Deus noſter eſt, & non deputabitur alter ad eum. Qui in- F uenit omnem viam diſciplinæ, & dedit eum Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo. Poſt hæc ſuper terram viſus eſt, & inter homines cōuerſatus eſt. Dixerat enim iam ſuperius: Et homo eſt, & quis cognoſcet eum? Habes ergo Deum in terra viſum, & inter homines conuerſatum: & requiro quomodo intelligendum exiſtimes, Deum nemo vidit vnquam niſi vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris: cum Hieremias Deum prædicet, qui & viſus in terris eſt, &

Proprium Dei filio.

Proprium Deo patri.

Baruch 3.

Quomodo Deus ſuper terram viſus.

A inter homines conuerſatus eſt? Pater certè non niſi filio viſibilis eſt. Quis ergo iſte eſt, qui & viſus eſt, & conuerſatus inter homines? Deus certè noſter eſt, & inuiſibilis in homine, & contrectabilis Deus. Et Prophetam loquentem intellige. Non deputabitur alter ad eum. Si quæris quomodo, audi quæ ſequuntur: ne per id non & patri proprium eſſe exiſtimes, quod dictum eſt:

Quomodo intelligitur illud: Non deputabitur alter ad eũ.

B Audi Iſraël, Dominus Deus tuus vnus eſt. Hæc enim ſibi cohærent: Non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo. Poſt hoc ſuper terram viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt. Vnus eſt enim mediator Dei & hominum, Deus & homo: & in legis latione, & in corporis aſſumptione mediator. Alius igitur ad eum non deputatur. Vnus eſt enim C hic in Deum ex Deo natus, per quem creata ſunt omnia in cœlo & in terra, per quem tempora & ſecula facta ſunt. Totum enim quicquid eſt, ex eius operatione ſubſiſtit. Hic ergo vnus eſt diſponens ad Abraham, loquens ad Moyſen, teſtans ad Iſraël, manens in prophetis, per virginem natus ex Spiritu ſancto, aduerſantes nobis inimicáſque virtutes ligno paſſionis affigens, D mortem in inferno perimens, ſpei noſtræ fidem reſurrectione confirmans, corruptionem carnis humanę gloria corporis ſui perimens. Ad hunc ergo non deputabitur alius. Soli enim hæc vnigenito Deo propria ſunt, & vnus hic in hanc peculiarem virtutum ſuarũ beatitudinem natus ex Deo eſt: non alter ad eum Deus deputatur. Non enim ex alia ſubſtantia, ſed ex Deo Deus E eſt. Nihil in eo itaque nouum, nihil extraneum, nihil recens eſt. Cùm enim audit Iſraël, quòd ſibi Deus vnus ſit, & filio Dei Deo non alter Deus deputetur, vt Deus ſit: abſolutè pater Deus, & filius Deus vnum ſunt, non vnione perſonæ, ſed ſubſtantiæ vnitate: quia filio Dei Deo deputari ad alterum Deum non ſinit Propheta dicens, quòd Deus vnus eſt.

Per virginem natus ex Spiritu ſancto.

F

DIVI HILARII PICTAVOrum Epiſcopi, de Trinitate.

LIBER V.

RESPONDENTES impijs & veſanis hæreticorum inſtitutionibus ſuperioribus libris, non ignoramus in eam nos contradicendi neceſſitatem deductos fuiſſe, vt non minus periculi audientibus reſponſio noſtra quàm ſilentium cõmoueret. Cum enim vnum Deum prophanæ aſſertio infidelitatis ingereret, & rurſum vnum Deum religioſè negare fides ſana non poſſet: tractari de eo non ſine ancipitis periculi conſcientia potuit, quod non minus impiè confirmaretur quàm negaretur. Et quidem humani ſenſus opinione ineptum, & rationis alienum eſſe hoc fortè exiſtimabitur, vt quod irreligioſum eſt negare, ipſum irreligioſum ſit confiteri: cum pietas confitendi, impietatem condemnet negandi: nec rationi conueniat, vt vtiliter affirmetur, quod vtiliter deſtruatur. Sed ad diuinæ ſapientiæ intelligentiam humanus ſenſus imprudens, & ſecundum cœleſtem prudentiam ſtultus, iuxta infirmitates ſuas ſentit, & iuxta imbecillitatem naturæ ſuæ ſapit, ſtultus ſibi futurus vt Deo ſapiat: ſcilicet vt ſenſus ſui inopiam intelligens, & Dei ſapientiam cõſectans, non ſecundùm humanam ſapientiam prudens ſit, ſed ſecundùm quod ad Deum proficit, ſapiat, in Dei ſapientiam ex recognita mundi ſtultitia tranſiturus. Cuius ſtultæ ſapientiæ ſenſum hæretica ſubtilitas ad fallendi occaſionem coaptans, vnum Deum profeſſa eſt, autoritate legis Euangeliorúmque vſa, qua dictum eſt. Audi Iſraël, Dominus Deus tuus vnus eſt. Non ignorans quantum in eo ſit, vel reſponſionis periculum, vel ſilentij, & ex vtroque opportunitatem impietatis expectans, vt ſi ſanctitatem dicti infideliter vſurpati, conuenientis taciturnitas confirmaret, per id quod Deus vnus eſt, filius tamen Dei Deus non eſſet, Deo tantum ſicut eſt, vno manente. At verò ſi contradictio præſumptæ impiæ huius profeſſionis exiſteret, veritatem fidei Euangelicæ non conſeruaret Deum vnum confeſſa reſponſio, cum fidei noſtræ profeſſio ſecundum Deum vnum ſit, reciderétque in alterius hæreſeos impietatem, Deum vnum patrem & filium profeſſa confeſſio. Atque ita ſapientia mundi, quæ ſtultitia apud Deum eſt, ſpecie blandæ & peſtiferæ ſimplicitatis illuderet, cum hoc fidei ſuæ conſtitueret exordium, in quo ſibi impiè aut aſſentiremur aut aduerſaremur: Et per hoc vtriúſque rei periculum, Dei filium Deum non eſſe obtineret, quia Deus vnus eſt, aut extorqueret alterius hæreſeos neceſſitatem, ſi & patrem Deum, & filium Deum confitentes, vnum Deum prædi-

prædicare ſecundùm Sabellij opinionem impiam exiſtimaremur. Et ita hoc prædicationis ſuæ modo, vnus Deus aut alium excluderet, aut per alium non eſſet, aut tantùm in nominibus vnus eſſet: quia & vnitas alium neſciret, & alius non permitteret eius vnionem, & duo vnus eſſe non poſſent. Sed nos ſapientiam Dei, quæ mundo ſtultitia eſt, conſequuti, & per fidei Dominicæ ſalutarem & ſynceram confeſſionem, vipereæ doctrinæ fraudulentiam prodituri, hunc reſponſionis noſtri ordinem inchoauimus, qui & aditum ſibi demonſtrandæ veritatis acquireret, nec ſe periculo impiæ profeſſionis inſereret: temperato inter vtrúmque moderamine, non negantes Deum vnum, ſed eo ipſo autore Deum & Deum, per quem Deus vnus prædicatus eſt, prædicantes: & Deum vnum, non per vnionem docentes, neque rurſum ad diuerſitatis numerum deſecantes: neque contrà tantùm in nominibus confitentes: ſed Deum & Deum repoſitâ & dilatâ adhuc pleniùs vnitatis quæſtione, monſtrantes. Rectè enim vnum à Moyſe prædicatum, Euangelia teſtantur: & rurſum fideliter in Euangeliis Deum & Deum doceri, Moyſes Deum vnum prædicans autor eſt. Atque ita non autoritati contrarium eſt, ſed ex autoritate reſponſum eſt, ne per id filium liceret Deum negare, quia ad Iſraël Deus vnus eſt: cùm confitendi Dei filium Deum idem autor eſſet, qui autor eſt Dei vnius prædicandi. Sequitur itaque ordinem quæſtionis etiam ordo connexi ſibi libelli. Nam quia hæc ſequens impij blandimenti poſita ſententia eſt, nouimus Deum vnum verum: hinc quoque ſecundi huius libri omnis ſermo conſiſtit, an filius Dei Deus verus ſit. Nam ſine dubio in hunc ſe ordinem hæretici ingenij ſubtilitas coaptauit, primùm vnum Deum dicens, deinde vnum verum Deum confitens: vt per id filium Dei à natura & Dei veritate auerteret, cùm veritas in natura vnius manens, naturalem vnius non excederet veritatem. Igitur quia ambiguitati locus nullus eſt, quia Moyſes vnum Deum prædicans, intelligatur de Dei filio ſignificaſſe, quod Deus ſit: per ipſas illas ſignificationis ſuæ autoritates recurramus, & requiramus, an quem Deum ſignificauerit, Deum quoque verum intelligendum docuerit. Nulli autem dubium eſt, veritatem ex natura & ex virtute eſſe: vt exempli cauſa dictum ſit Verum triticum eſt quod ſpica ſtructum, &

Moyſes vnum Deũ prædicans, de filio ſignificauit quod Deus ſit, nũc inquiritur an verus Deus ſit.

A ariſtis vallatum, & folliculis excuſſum, & in farinam comminutum, & in panem coctum, & in cibum ſumptum, reddiderit ex ſe & naturam panis & munus. Itaque quia naturæ virtus præſtat veritatem, videamus an verus Deus ſit quem Moyſes Deum eſſe ſignificat: de vno Deo, & eodem vero Deo poſtea loquuturi, ne non interpoſita ſponſione, de vnius veri Dei in patre & filio ſubſiſtentis confirmatione, B periculoſa ſuſpicio pendulæ expectationis ſolicitudinem defatiget. Creatio igitur mundi, poſt quam & Dei cognitio ſuſcepta eſt, filium Dei Deum eſſe ſignificans, rogo in quo tandem verum eſſe Deum deneget? Non enim ambigimr, quin per filium omnia ſint. Omnia namque ſecundùm Apoſtolum, per ipſum, & in ipſo. Si C omnia per eum: & omnia ex nihilo, & nihil non per eum: quæro in quo ei veritas Dei deſit, cui non deſit Dei nec natura nec virtus? Naturæ enim ſuæ virtute vſus eſt, vt & eſſent quæ non erant, & fierent quę placerent. Vidit enim Deus quod bona ſunt. Neque enim aliam quàm perſonę intulit lex ſignificationem cùm ait: Et dixit Deus: Fiat firmamentum, Et ſubiecit rurſum: Et fecit Deus firmamentum. Cęterùm nec virtutem diſtinxit, nec naturam ſeparauit, nec nomen demutauit in eo, in quo tantùm dicentis intelligentiam pręſtitit, vt ſignificationem efficientis afferret. Veritatem autem naturæ atque virtutis, ſignificatio ſermocinantis non adimit, quin potiùs veritatem ipſam quanta poteſt proprietate commendat. Afferre enim dicto efficientiã, naturæ eius eſt, quæ efficiens id poſſit præſtare, quod dicens. In quo ergo tandem non erit verus ille qui efficit, cùm verus ſit ille qui dicit? quandoquidem dicti veritatem, facti veritas conſequatur. Deus eſt qui dixit, Deus eſt qui fecit. Si in dicto veritas eſt, quæro cur negetur in facto? niſi fortè hic dicendo verus ſit, & non ſit verus iſte faciendo. Habemus itaque in filio Dei Deo naturæ veritatem. Deus eſt, creator eſt, Dei filius eſt, poteſt omnia: parum eſt vt quod vult poſſit, quia ſemper voluntas virtutis eſt, quinetiam id quod ſibi dicitur poteſt. Perfectæ enim poteſtatis eſt, hoc naturam poſſe facientis, quod poſſit ſignificare ſermo dicentis. Atque ita cùm quicquid dici poteſt, id ipſum & effici poſſit: tenet veritatis naturam ea quę dictis exęquatur operatio. Non eſt itaque Dei filius Deus falſus, nec Deus adoptiuus, nec Deus nuncupatiuus,

Gen. 1.

D E F

Filius Dei nõ eſt Deus

falſus, non Deus adoptiuus, nec nuncupatiuus, ſed Deus verus.

ſed Deus verus. Et non neceſſe eſt aliquid à diuerſo demonſtrare, per quod nō ſit verus Deus, Mihi enim ſufficit in eo Dei nomen atque natura. Deus enim eſt, per quē facta ſunt omnia. Hoc mihi de eo creatio mundi loquuta eſt. Exæquatur Deus Deo nomine, exæquatur veritati vèritas opere. Vt ſignificatio eſt Dei potentis in dicto, ita intelligentia eſt Dei potentis in facto. Et poſt hæc quæro, in patris & filij confeſſione, qua autoritate naturæ veritas vel diuinitatis denegetur, quàm & virtus nominis, & nomen virtutis impleuit? Meminiſſe autem legentem oportet, non me immemorem aut diffidentem earum quæ obiici ſoleant quæſtionum, de his nunc tacere. Neque enim hoc quod dici ſolet: Pater maior me eſt, & cætera huiuſcemodi ſimilia, aut ignorantur, aut non intelliguntur, vt non per hæc ipſa veri Dei in filio natura doceatur: ſed ordinem reſponſionis noſtræ eum eſſe conuenit, qui erat propoſitionis aduerſæ, vt veſtigia impiæ inſtitutionis greſſus hîc piæ prædicationis inculcans, ipſa illa prima euadentis in hoc prophanum irreligioſúmque iter fallacis doctrinæ ſigna deleret. Dilatis igitur atque in poſtremum reſeruatis Euangelicis atque Apoſtolicis præconiis, omnis interim nobis de lege & Prophetis aduerſus impios pugna ſit: ementitam eorum atque fallacem peruerſitatem his ipſis interim quibus fallere tentat, dictis coarguentes †. Neque enim aliter veritas intelligi poteſt, quàm ſi falſa ea eſſe quæ veritati obiecta ſunt, detegantur, & hoc quidem mentientium abſolutiore dedecore, ſi mendacia ipſa proficiant veritati. Et quidem ſenſu humanæ opinionis commune iudiciùm eſt, nequaquam veris falſa ſociari, neque hæc rerum genera mutuo ſibi aſſenſu contineri: quia per generis differentiam aduerſantè natura nunquam diſſidentia coeant, nec diuerſa conſentiant, nec ſibi inuicem aliena communia ſint. Quæ cùm ita ſint, interrogo inter verum & falſum Deum, quomodo hoc dictum intelligatur: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Verba ſenſum enunciant, ſenſus rationis motus, rationis motum veritas incitat. Ex verbis igitur ſenſum ſequamur, ex ſenſu rationem intelligamus, & ea ratione veritatem apprehendamus. Cui enim dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: quæro in quo non ſecundùm eum verus ſit qui ſibi di-

Veritas intelligitur, cum obiecta falſa eſſe conuincuntur.

† coarguentibus.

Alius locus.

Gen. 1.

Ex verbis ſenſum ſequamur, ex ſenſu rationem intelligam⁹, ex ratione veritatem apprehendamus.

A cat. Nam ſine dubio dictum hoc ex affectu ſenſúque dicentis eſt. Ergo qui dicit, Faciamus, ſignificat ſecum ad faciendum non diſſentiente, non alienum, non infirmum, ſed qui potens ſit ad id vnde eſt ſermo faciendum. Hoc ergo ſine dubio ſenſiſſe qui loquitur, quia id loquutus eſt, intelligendus eſt. Vt plenior autem naturæ atque operationis veritas doceretur, qui ſenſum ſuum per verba eloquebatur: ſenſus **B** quoque rationem ex natura cum veritate ſubiecit dicens: Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, Vbi eſt hic falſus Deus, cui verus Deus dicit: Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram? Noſtram non habet vnionem, non habet diuerſitatem, non habet diſcretionem. Homo enim ad communem fit, ſecundùm veritatem ſermonis, imaginem. Communio autem falſo **C** veròque non competit. Deus qui loquitur, ad Deum loquitur: Ad patris & filij imaginem homo conditur. Nomen non diſcrepat, natura non differt. Vna enim eſt imaginis, ad quam homo creatus eſt, ſpecies: & inter hæc veritas vbi deperit, manente inter vtrúmque & facti communione, & communis imaginis veritate. Nondum abſoluendæ huius quæſtionis mihi tē**D**pus eſt: poſterius enim demonſtrabimus, in quem imaginem Dei patris & Dei filij homo conditus ſit. Nunc interim hoc tenemus, an iſte verus Deus non ſit, cui verus Deus dixerit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Diſcerne ſi quid potes, in hac imaginis communione, verum atque falſum: & hæretico furore hæc indeſecabilia decide. Vnum enim **E** ſunt, ad quorum imaginis & ſimilitudinis vnum eſt homo factus exemplum. Sed ſequamur ordinem lectionis, vt veritas ſemper ſibi cohærens non demutetur offendiculo falſitatis. Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Imago communis eſt, Deus ad imaginem Dei hominem fecit. Qui verū Deum filium Dei denegat, quæro ad cuius Dei imaginem à Deo **F** factum hominem intelligat? Meminerit tamen ſemper per filium omnia, ne fortè hæretica intelligentia operationem ſibi Dei patris coaptet. Si igitur ad imaginem Dei patris per filium Deum homo conditur, conditur quoque ad imaginem filij: quia nemo filio dictum denegat, ad imaginē & ſimilitudinem noſtram. Tenuit ergo ſermo diuinus rationē veritatis in dictis, quā opus explebat in factis: vt hominē ad imaginem Dei Deus figuraret vt Deum ſignificaret †,

Ad patris & filij imaginem homo conditur.

Gen. 1.

† Dei Deū figurās & Deum ſignificaret

A nec veritatem Deo adimeret: cùm & in communione imaginis eſſet Deus verus, qui in opere efficiendo intelligebatur Deus filius. O deſperatæ mentis furor perdite, ô ſtulta cęcæ impietatis temeritas. Audis Deum & Deum, audis imaginem noſtram, quid tu ſubijcis verum & non verum? Quid inſeris naturalem atque falſum? Quid ſub religionis nomine religionem euertis? Quid per vnum Deum, & vnum B verum Deum tentas, ne Deus verus vnus ſit? Nondum væſanos ſpiritus tuos dictis Euangelicis atque Apoſtolicis ſuffoco, in quibus Pater & filius non perſona, ſed natura vnus & verus Deus vterque eſt: interim te lex ſola enecat. Numquid ait Deum verum, & non Deum verum? Numquid aliter † in vtroque præterquam naturæ nomine vſa eſt? Deum & Deum dixit, C quæ dixit Deum vnum. Sed quî tantum dixiſſe dico? Deum verum, & Deum verum, per veritatem imaginis prędicauit. Vſa eſt in nuncupatione primum naturæ nomine, vtitur deinceps in genere veritate naturæ. Cùm enim qui ſit, ſecundùm imaginem creatur vtriuſque, non poteſt non in vtroque conſiſtere, quod vterque Deus verus ſit. Sed pergamus etiam nunc eo D prędicationis noſtræ itinere, quo lex ſancta de Deo docuit. Angelus Dei ad Agar loquitur, & idem Angelus Deus eſt. Sed fortè idcirco non Deus verus eſt, quia Angelus Dei eſt. Inferioris enim naturæ videtur hoc nomen: & vbi nuncupatio eſt generis alieni, ibi exiſtimatur veritas eiuſdem generis non ineſſe. Et quidem iam ſuperior liber inanitatem huius quæſtionis E oſtendit. In Angelo enim officij potius quam naturæ intelligentia eſt. Et Pſalmiſta mihi teſtis eſt, dicens: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem. Vrens igitur ignis, illi miniſtri eius ſunt: ſui autem ſpiritus, Angeli eius ſunt. Per hæc enim nunciorum, qui Angeli nuncupantur, ac miniſtrorum oſtenditur vel natura, vel virtus. Fit ergo ſpiritus Angelus, vel hic ignis vrens, miniſter Dei: & F hæc natura eorum accipit nuncij & miniſtri officium. Volens igitur lex, imò per legem Deus perſonam paterni nominis intimare, Dei filium Angelum Dei loquuta eſt, id eſt, nuncium Dei. Significationem enim officij teſtatur in nuncio: naturæ autem veritatem confirmauit in nomine, cum Deum dixit. Hic autem nunc diſpenſationis eſt ordo, non generis. Non enim aliud quàm patrem & filium prędicamus: & ita naturam nominum coæquamus, vt veritatem Dei teneat ex innaſcibili Deo Dei vnigeniti natiuitas. Miſſi autem & mittentis ſignificatio hîc non aliud quàm patrem & filium docet: cæterùm veritatem non adimit naturæ, neque in filio perimit natiuæ diuinitatis proprietatem, quia nemo ambigat naturam autoris in filij natiuitate connaſci: vt ex vno conſiſtat in vnum, quod per vnum non diſcernatur ex vno, atque ita vnum ſint per quod vnus ex vno eſt. O impatiens fidei calor, & deſiderati ſermonis incontinens ſilentium. Iam enim & in ſuperiori libro modum conſtitutæ prędicationis exceſſimus, quando impiè dictum vnum Deum ab hæreticis arguentes, & Deum atque Deum à Moyſe prędicatum docentes, ad vnius Dei veram & religioſam confeſſionem pia, quamuis inconſiderata, feſtinatione deſcendimus: & nunc quoque alterius quæſtionis negotio immorantes, non tenuimus ordinem conſtitutum, & dum de Deo vero Dei filio loquimur, vſque ad confeſſionem Dei veri in patre & filio feruentis ſpiritus ardore prorupimus. Sed tractatui ſuo fidei noſtræ veritas reſeruetur: quæ cum inchoata ſit ad ſecuritatem legentis, retractanda tamen atque abſoluenda plenius eſt ad deſperationem contradicentis. Non affert itaque demutationem naturæ nomen officij: qui enim Angelus Dei eſt, Deus eſt. Non ſit planè Deus verus, ſi non res Dei & loquutus fuerit, & geſſerit. In gentem enim magnam Iſmaël adauget, & nomini eius multiplicationem gentium pollicetur, & quæro ſi hoc Angeli opus eſt? Sin verò poteſtas Dei eſt, quid naturæ auſers veritatem, cui veritatis non adimis poteſtatem? Tenet itaque virtus naturæ veritatis fidem: & inter diſpenſationis ſuæ ſalutaria mundo ſacramenta, qui Deus verus eſt, neſcit aliquando non eſſe Deus verus. Et primùm quæro, quid ſignificationis habeat Deus & non Deus verus? Non enim verbi huius apprehendo rationem ſi dicatur mihi, ignis eſt, ſed non eſt verus ignis: aut aqua eſt, ſed non eſt vera aqua: & quæro, in quo eiuſdem generis veritas à generis eiuſdem veritate diſſentiat? Quod enim ignis eſt, non poteſt eſſe ne verus ſit: nec natura manens eo poteſt carere quòd vera eſt. Perime aquæ, quod aqua eſt, & per id poteris abolere ne vera ſit: cæterùm ſi aqua maneat, etiam in eo neceſſe eſt perſiſtat vt vera ſit: poteſt ita demum natura perire, ſi non ſit: verùm

† altero.

Alium locum, ex quo probat filium verũ Deum.

Angelus eſt nomen officij, non naturæ.

Pſal. 103.

Verum eſſe non ſeparatur ab eſſe.

non poteſt non vera eſſe, ſi maneat. Aut A Deus verus eſt filius Dei, vt Deus ſit: aut ſi non eſt verus Deus, non poteſt id etiam eſſe quod Deus eſt: quia ſi natura non ſit, non naturæ competit nomen: ſi autem naturæ in eo nomen eſt, non poteſt ab eo veritas abeſſe naturæ. *Obiectio.* Sed fortè in eo cum Angelus Dei Deus dicitur, adoptionis nomen indulgeatur, & ſit in eo nuncupatio Dei potius quàm veritas. Si parum naturam in ſe Dei, tum cum Angelus Dei dictus eſt, edocuit, in inferioris adhuc ab Angelo naturæ nomine intellige, an ex ſe Dei pręſtiterit veritatem: namque ad Abraham homo locutus eſt, ſed Abraham Deum adorauit. Sed, ô peſtifer hęretice, Deum Abraham cõfeſſus eſt, quem tu Deũ denegas. Quas promiſſas Abrahæ benedictiones impiè expectas? Non eſt tibi ille, vt eſt, gentium pater: neque in familiam ſeminis ſui per benedictiones fidei frenatus euadis. Non de lapidibus Abrahæ filius excitaris, ſed natio viperarum cõfeſſionis tuæ hoſtis exiſtis. Non es Iſraël Dei, non es Abrahæ ſucceſſio, non iuſtificatus ex fide es, non enim Deo credidiſti. Per eam namquè fidem iuſtificatus eſt, & conſtitutus eſt Abraham pater gentium: per quam Deum cui crediderat adorauit. Adorauit etenim beatus ille & fidelis patriarcha Deum: & accipe quàm Deum verum, cui, vt ipſe de ſe ait, non impoſſibile *Luc. 1.* eſt omne verbum. Aut numquid non ſoli Deo poſſibile eſt omne verbum? Aut cui poſſibile eſt omne verbum, quæro quid deſit de Deo vero: & rogo, quis eſt Deus *Gen. 19.* hic Sodomæ & Gomorræ euerſor? Pluit enim Dominus à Domino. Numquid non verus Dominus à vero Domino? aut quid aliud quàm Dominus à Domino? Vel quid præter ſignificationem perſonæ in Domino ac Domino coaptabis? Et memento quod quem ſolum verum Deum noſti, hunc eundem ſolum iuſtum iudicem ſis profeſſus. Et intellige, quod Dominus qui pluit à Domino, non occidens iuſtum cum impio, omnem iudicans terram, & Dominus & iudex eſt iuſtus, & pluit à Domino. Et inter hæc quem ſolum iuſtum iudicem dixeris quæro. A Domino enim Dominus pluit, & hunc iuſtum iudicem non negabis, qui pluit à Domino. *Ibid. 18.* Abraham enim dixit, pater gentium, non vtique infidelium: Nullo modo facies hoc verbum vt occidas iuſtum cum impio, & erit iuſtus tanquam impius. Nullo modo qui iudicas terram, facies hoc iudicium.

Hunc ergo Deum iuſtum iudicem, neceſſe eſt & verum Deum eſſe. *Filius iudex oſtenditur ex lege.* Tuo te, impie, teneo mendacio. Nondum ex Euangelijs Deum iudicem profero, lex mihi iudicem Deum loquuta eſt. Adime filio quòd iudex eſt, vt auferas quod Deus verus eſt. Eum enim ſolum verum Deum, quem ſolum iudicem iuſtum profeſſus es: & quem iuſtum iudicem doces, hunc non B potes ſecundùm te verum Deum negare. Qui iudex eſt, Dominus eſt, potens ad omne verbum eſt, benedictionum æternarum ſponſor eſt, piorum impiorúmque iudex eſt, Abrahæ Deus eſt, ab eo adoratus eſt. Ementire ſaltem aliquid per hanc impiam & ſtultam verbi tui impudentiam, vnde non verus eſt. Non perimunt naturæ veritatem cœleſtis miſericordiæ ſacramenta, ſed nec ſanctorum fidem ſpecies quæ C ad fidei viſionem coaptantur, eludunt. Sacramenta enim legis myſterium diſpenſationis Euangelicæ pręfigurant: vt patriarcha videat & credat, quod Apoſtolus contempletur & prędicet. Namque cum lex vmbra ſit futurorum, veritatem corporis vmbræ ſpecies expreſſit. *Abraham vidit, credidit, & adorauit Deum in homine.* Et Deus in homine & videtur, & creditur, & adoratur, qui ſecundùm plenitudinem temporis eſſet in homine gignendus. Namque ad viſum D ſpecies pręfiguratæ veritatis aſſumitur. Viſus eſt autem tum tantùm Deus in homine, non natus eſt: mox etiam hoc quod eſt viſus, & natus eſt: Ad veritatem verò naſcendi familiaritas proficit aſſumptæ ad contemplandum formam. ſpeciei †. Illic homo per Deum ſecundùm naturæ noſtræ infirmitatem videndus † aſſumitur, hic pro naturæ noſtræ infirmitate naſcitur E quod erat viſum. Accipit vmbra corpus, & ſpecies veritatem, & viſio naturam. Non tamen Deus à ſe demutatur, cùm in homine nobis aut conſpicitur, aut naſcitur, familiari inter ſe proprietate & natiuitatis & viſus: vt quod natum eſt, viſum ſit, & quod viſum eſt naſceretur. Et quia nondum nobis collationis Euangelicæ ac propheticæ locus eſt inſtitutus, interim ex lege ordinem perſequamur †, probaturi poſtea F ex Euangeliis, verum Dei filium natum in homine fuiſſe: nunc viſum interim patriarchis in ſpecie hominis, Dei filium, Deum verum doceamus ex lege. Namque cùm Abrahæ homo viſus eſt, & Deus adoratur, & iudex prędicatur. Et cùm pluit Dominus à Domino: non ambigitur quia quod pluit Dominus à Domino, ad ſignificationem patris & filij lex loquatur:

† ad contemplandum formæ. Illic, &c.

† videndum.

† proſequamur.

quòd

Neque rurſum exiſtimandum eſt, quòd A
patriarcha neſcierit, quin Deum verum
adoraret, quem Deum intelligēs adorabat.
Habet autem non exiguam perfidiæ impietas ad intelligētiam veræ fidei difficultatem. Auguſtum enim irreligioſitatis ſenſum religioſæ doctrinæ inſtitutio non adit: ex quo fit, vt quæ ad ſacramentum ſalutis humanæ Deus in hominem naſcendo geſſit, mens irreligioſa non capiat, dum opus
ſalutis non ſuæ non intelligit eſſe verita- B
tem: & contemplando partum natiuitatis, infantiæ infirmitatem, pueritiæ profectū, iuuentutis ætatem, corporis paſſiones, & paſſionum crucem, & crucis mortem, per hæc non ſentiunt Deum verum, cum hæc in ſe ad naturam genuerit, quæ ſibi non erant antea in veritate naturæ, ita vt naturæ non amitteret veritatem, neque homo
factus Deus eſſe deſineret, cum qui Deus C
eſt, homo eſſe cœpiſſet: non intelligentes non niſi ex veri Dei virtute eſſe, vt quod non eſſet, eſſet: nec tamen quod eſſet, eſſe deſineret: cum naturæ infirmæ aſſumptio non eſſet, niſi ex potentis virtute naturæ: quæ cum in eo quod eſſet manaret, poſſet tamen eſſe quod non erat. O hęretica imprudētia, & ſtulta mūndi ſapientia: oppro-
brium Chriſti non intelligens Dei eſſe vir- D
tutem, & ſtultitiam fidei non ſentiens Dei eſſe ſapientiam; Deus ergo idcirco tibi Chriſtus non eſt, quia qui erat naſcitur: quia indemutabilis eſt, creſcit ætate: quia qui impaſſibilis patitur, quia viuens moritur, quia mortuus viuit, quia omnia in eo contra naturam ſunt? Rogo hoc quid aliud eſt, quàm omnipotentem eſſe, quod Deus
eſt? Nondum vos, ô ſacra & veneranda E
Euangelia, contingo, vt ex vobis Chriſtus Ieſus in his paſſionibus Deus ſit. Ex lege enim eſtis, & oportet eam docere, quòd per aſſumptam infirmitatem non amittat Deus eſſe, qui Deus eſt. Sacramētum enim fidei veſtræ, myſteriorum ſuorum virtute teſtata eſt. Adeſto nunc mecum fidei tuæ ſpiritu aduerſus venenata infidelitatis ſibi-
Geneſ. 32. la, ſancte & beate patriarcha Iacob: & in F
lucta hominis inualeſcens, benedici te ab eo fortior deprecare. Quid iſtud eſt, quod imbecillū oras, quod ab infirmo expectas? Hunc cuius benedictionem rogas, com-
Deus videri voluit homo infirmus, antequam eſſet homo natus. plexu tuo valido elidis. Ageſtis corporis tui, metis tuæ opus diſſidet: aliud enim agis quàm ſentis. Tenes in geſtis luctæ tuæ hominem infirmum: ſed hic tibi homo Deus verus eſt, non ex nuncupatione, ſed ex natura. Non enim adoptiuis benedictionibus
A benedici te poſtulas patriarcha, ſed veris. Cum homine luctaris, ſed Deum facie ad faciem vides: non hoc oculis tui corporis cernis, quod viſu fidei tuæ ſentis. Infirmus ſecundum te homo eſt, ſed anima tua ſecundum viſum Deum ſaluata eſt. Iacob in lucta es, poſt fidem poſtulatæ benedictionis Iſraël es. Subditur tibi ſecundum carnem homo, ad myſterium paſſionis in carne, Deum in carnis infirmitate non neſcis, ad ſacramentum benedictionis in ſpiritu.
B Nec aſpectus impedit, quin fides maneat: nec infirmitas auocat, quin benedictio poſtuletur. Nec homo efficit, quin qui homo eſt, Deus ſit, nec qui Deus eſt, non Deus verus eſt: quia poteſt non Deus verus eſſe, qui Deus eſt, & benedicēdo † & *† & benedicit tráſferēs nuncupando.*
transferendo & nuncupādo. Tenet adhuc ſacramenti Euangelici ordinem legis vmbra, & apoſtolicæ doctrinæ veritatem my-
C ſterijs ſuis veri æmula pręfigurat. In viſu ſomni beatus Iacob Deum videat: in ſomnio ſacramenti reuelatio eſt, non corporalis contemplatio. Nam & per ſcalam deſcenſus & aſcenſus Angelorum ad cœlum demonſtratur, & ſuper ſcalam incumbens Deus oſtenditur, & interpretatio viſionis, reuelationem ſomnij prophetauit:
D nam patriarchæ dictis, & domus Dei, & porta cœli, locus eſſe hic viſionis oſtenditur. Et poſt multam geſtorum eius enarrationem ſequitur: Dixit autem Deus ad *Geneſ. 35.*
Iacob: Surge, & aſcende in locum Bethel & habita ibi, & offer ſacrificium Deo, qui viſus eſt tibi cum recederes à facie Eſau. Si Euangelica fides per Deum filium, ad Deum patrem habet aditum, & non poteſt Deus niſi per Deum intelligi, nunc
E Deus qui honorem Deo incumbenti in ſcalam cœli poſtulat, docete vnde non verus ſit, aut quæ in vtroque naturæ diuerſitas eſt, vbi eiuſdem naturæ vnum atque idem nomen eſt? Deus viſus eſt, Deus de viſo Deo loquitur. Non poteſt Deus niſi *Deus non intelligitur niſi per Deum.*
per Deum intelligi, ſicut nec honorem à nobis Deus niſi per Deum accipit. Nam-
F que honorandus eſſe non intelligetur, niſi iſte docuerit honorandum: nec Deus ſcietur, niſi hic Deus ſcitus ſit. Habet ergo diſpenſatio ſacramentorum ſuorum ordinem. Ad Dei honorem per Deum ducimur. Tenet natura ſuum nomen. Non aliud vterque quàm Deus eſt: & inter patris & filij naturæ vnius nomen vnum. Quæro quomodo Deus filius à ſe poſſit degenerare ne verus ſit? Non eſt de Deo humanis iudicijs ſentiendum: Neque

enim nobis ea natura eſt, vt ſe in cœleſtem A cognitionem ſuis viribus efferat. A Deo diſcendum eſt, quid de Deo intelligendum ſit: quia non niſi ſe autore cognoſcitur. Adſit licèt ſecularis doctrinæ elaborata inſtitutio, adſit vitæ innocentia: hæc quidem proficient ad conſcientiæ gratulationem, non tamen cognitionem Dei conſequentur. Moyſes in reginæ filium adoptatus & omnibus Ægyptiorum doctrinis eruditus, cum vtique ex naturæ affectu B Hebræi iniuriam morte Ægyptij vltus eſſet, Deum tamen paternarum benedictionum neſciebat. Namque ob metum cædis proditæ Ægyptum derelinquens, cum in terra Madian paſtor ouium eſſet, ignem in rubo ſine concrematione rubi contuens, Deum audiuit, & nomen interrogauit, & naturam cognouit. Neque enim hæc de Deo niſi per Deum cognita eſſe po- C tuiſſent. Loquendum ergo non aliter de Deo eſt, quam vt ipſe ad intelligentiam noſtram de ſe locutus eſt. Angelus Dei eſt, qui in igne de rubo apparuit: & de rubo in igne Deus loquitur. Habes diſpenſationem in Angelo, quia in Angelo officium eſt, non natura: habes in naturæ nomine Deum, quia Angelus Dei Deus eſt. Sed fortè non D verus eſt. Numquid non verus eſt Deus Abrahæ & Deus Iſaac & Iacob? Horum enim Angelus de rubo loquens Deus in æternum eſt. Et ne adoptiui nominis ſureris † occaſionem, loquitur ad Moyſen Deus ille qui eſt. Ita enim ſcriptum eſt: Dixit autem Dominus ad Moyſen: Ego ſum qui ſum. Et dixit: Sic dices filiis Iſraël: Qui eſt miſit me ad vos. Cœptus ab Angelo Dei ſermo eſt, vt ſacramentum intel- E ligatur humanæ ſalutis in filio. Idem Deus Abrahæ & Deus Iſaac & Deus Iacob eſt, vt ei naturæ ſuæ nomen ſit. Mittit deinde ad Iſraël Deus qui eſt, vt verè intelligeretur eſſe quod Deus eſt. Quid ad hæc ineſſicax hæreticæ impietatis ſtultitia væſano ſpiritu mentiris, & cōtra tantorum patriarcharum ſcientiam generoſi ſeminis tritico vrendam zizaniam ſator nocturnus interſeris? Sed ſi Moyſi crederes, crederes F & Deo, Dei filio, niſi fortè negabis, quod de eo Moyſes locutus ſit. Quod cum negare volueris, audies verbis Dei: Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi, de me enim ille ſcripſit. Arguit te planè, arguit ille toto legis volumine, quam manu mediatoris per Angelos diſpoſitam ſuſcepit. Et quære an qui legem dederit, Deus verus ſit, cum vtique mediator ſit

Ex rubo loquebatur Deus filius qui eſt Angelus dictus Dei patris, ratione officij.

† furtiuam ſubintroduceres occaſ.

Exod. 3.

Ioan. 5.

ille qui dederit. Aut numquid non obuiam Deo Moyſes populum eduxit ad montem? Aut numquid non Deus deſcēdit in montem? Aut fortè falſum hoc, & adoptiuum potius naturæ ſuæ nomen eſt? Intellige perſonantes tubas, & lampadum flammas, & è monte æſtuante fornacum fumum, & ad aduentum Dei conſciam humanæ infirmitatis trepidationem, & à populo orato ad loquendum Moyſi confeſſam ſub voce Dei mortem. Tibi hęretice non eſt Deus verus, quo Iſraël tantùm loquente mori timuit, & vocem eius humana infirmitas non tulit. Tibi idcirco Deus non eſt, quia vt audires & videres per infirmitatem hominis eſt locutus? Moyſes montem adiit, diuinorum & cœleſtium ſacramentorum cognitionem quadraginta dierum ac noctium tempore adeptus eſt. Omnia ſecundùm ſpeciem oſtenſæ ſibi in monte veritatis inſtituit. Per familiaritatem loquentis ad ſe Dei, gloriam claritatis inconſpicabilis ſumpſit: & corruptiuam vultus ſui ſpeciem lux intolerabilis vicinæ maieſtatis impleuit. Deum teſtatur, de Deo loquitur. Ad hunc adorandum cum lætitia gentium Angelos Dei aduocat. Huius placitas benedictiones Ioſeph vertici imprecatur. Et poſthæc ſolo conceſſo ei nomine, audet quiſquam negare quod verus eſt? Nunc quia omni hoc ſermone noſtro demonſtratum exiſtimamus, nullam interpoſitam intelligentiæ rationem fuiſſe, vt Deus verus & Deus falſus in ſenſum humanæ mentis incideret, cum Deum & Deum, Dominum & Dominum lex locuta ſit: neque in nominibus naturiſque ſignificatam diuerſitatem fuiſſe, ne non ſecundum nomen naturæ & natura nominis poſſet intelligi, cum virtus Dei, poteſtas Dei, res Dei, nomen Dei in eo eſſet, quem Deum lex prædicabat: quem ſecundum ſacramenti Euangelici diſtributionem ad perſonæ ſignificationem demonſtraret, & in creando mundo obedientem dictis Dei Deum, & in figurando homine communis ſecum & Dei imaginis Dominum creatorem, & in iudicandis Sodomitis iudicem Dominum à Domino, & in largiendis benedictionibus & in decernendis myſteriis legis Angelum Dei Deum: vt ad ſalutarem confeſſionem in patre Deo & in filio Deo Deus ſemper oſtenſus, naturæ veritatem ipſo naturæ nomine edoceret, cùm lex Deum vtrumque ſignificans, ambiguitatem non relinque-

Exod. 19.

Ibid. 24.

Concluſio autoris.

ret

ret veritatis: tempus iam nunc eſt, vt quod **A** piè religioſéque lex docuit, non impiè furto hæreticæ ſtultitiæ prædicari ſinamus, quæ Dei filium Deum negatura ſic cœpit: Audi Iſraël, Dominus Deus tuus vnus eſt. *Deut. 6.* Et quia impietas eius periclitaretur in nomine, cùm Deum & Deum lex eſſet locuta vt naturam nominis per autoritatem dicti prophetici negaret, adiecit: Benedicent te Deum verum: vt per id vnum Deum locuta lex eſſet, eſſétque in filio **B** Deo Dei nomen potius quàm veritas, vno tantùm vero Deo intelligendo. Et fortè contradicere nos dictis tuis, ô ſtulte, arbitraris, vt negemus vnum Deum verum. Non planè negamus, ſecundùm te confitendo. Hæc enim fides noſtra, hæc conſcientia, hic ſermo eſt. Sed intelligimus Deum vnum, & eundem Deum verum: **C** nec confeſſio noſtra periclitatur in nomine, quæ in natura filij vnum & verum Deum prædicat. Diſce confeſſionis tuæ intelligentiam, & vnum ac verum Deum cognoſce, vt vnum ac verũ Deum piè prædices. Rapis enim ad impietatem tuam religionis noſtræ profeſſionem †, & quod eſt negas, dum quod eſt non negas. *† confeſſionem.* Sic ſtulta mundi ſapientia fallis, vt veritatem perimas ſpecie veritatis. Vnum verum **D** Deum confiteris, vt vnum verum Deum denegas. Profeſſio enim tua ſic putatur pia, quo magis impia eſt: ſic vera, quo falſa eſt. Sic à te vnus & verus Deus prædicatur, vt non ſit: negas enim Dei filium Deum verum, cùm tamen Deum non neges: Deum tamen non natura confitendo, ſed nomine. Si natiuitas eius nominis potius eſt quàm veritatis, potes auferre **E** nomini veritatem. Si autem verè Deus natus eſt, quæro quomodo poſſit non verè eſſe quod natus eſt? Aut negaſſe ne ſit: aut ſi eſt, quomodo quod eſt non erit, cùm quod eſt, non poſſit eſſe vt non ſit? Ac de natiuitate quidem mox erit ſermo: interim tamen de veritate naturæ Dei impietatem mendacij tui prophetica cõfeſſione conuincam, ita tamen vt vnum & verum **F** Deum prædicari à nobis, neque Sabellij hæreſis ipſum patrem ſibi & filium profeſſa præſumat, neque tu veritatem de filio. Dei vnum tantùm verum Deum prædicans mentiatis. Nihil ſanè in ſe habet ſapientiæ impietas: & Dei timor, qui ſapientiæ initium eſt: vbi deeſt, aufert ſecum omne exordium prudentiæ. Ad infirmandum enim Dei veri in filio fidem propheticus ſermo profertur quo dictum eſt: Et benedicent te Deũ verum. Primùm hæc impietatis ſtultitia fuit, vt quæ ſuperiùs dicta ſunt aut non intelligerentur, aut intellecta cùm eſſent tacerentur. *Ex prophetis oſtendit filium eſſe verũ Deũ.* Tum deinde ad quam ſe fraudem ſyllabæ adiectione, quæ in libris non extat, inſtruxit, ſtultitiæ ſuæ in eo vſa mendacio: tanquam dictis ſuis eo vſque adhibenda fides eſſet, vt requirendam eſſe ipſam dictorum propheticorum autoritatem non putaret. Non enim ita ſcriptum eſt: Benedicent te Deũ verum: ſed, Benedicent Deum verum. Nam non exiguum ambiguitatis momẽtum eſt inter te Deum verum, & Deum verum. *Scriptum eſt benedicent Deum verũ & nõ te, verum Deum.* Perſonę enim alterius videtur eſſe pronomen, vbi te eſt: ęternum vbi pronominis ſyllaba non erit, vbi ad autorem dicti refertur & nomen. Et vt abſoluta intelligendę veritatis ratio ſit, ipſa illa ex ſolido prophetę dicta ſubdentur. Propterea ſic dicit Dominus: Ecce qui ſeruiunt mihi manducabunt, vos verò eſurietis: Ecce qui ſeruiunt mihi bibent, vos verò ſitietis: ecce qui ſeruiunt mihi exultabunt in lętitia, vos autem clamabitis propter dolorẽ cordis veſtri, & à contribulatione ſpiritus vlulabitis. Relinquetis enim † vos nomen veſtrum in lętitia electis meis, vos autem interficiet Dominus. *† ergo.* Seruientibus verò mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur ſuper terram, & benedicent Deũ verum: qui iurant ſuper terram, iurabunt in Deum verum. Nunquam non ex cauſa eſt, cum conſuetudo prædicationis exceditur, & rationem nouitatis ratio veritatis inducit. Cum enim anteà tantæ de Deo prophetiæ extitiſſent, & ad Dei dignitatem ac naturam demõſtrandam ſimplex & ſolum Dei nomen commemoratũ fuiſſet: quærendũ eſt, qua ratione nunc per Eſaiam benedicendum Deum verum, & iurandum ſuper terram in Deum verum prophetię ſpiritus præloquatur. Et primum noſcendum eſt, ſermonem hunc res futuri temporis nunciare: & quero an Deus verus non ſit, qui tum ſecundum opinionem Iudæorum & benedicebatur & iurabatur. Iudęi namque ſacramentum myſterij Dei neſcientes, & per hoc Dei filium ignorãtes, Deum tãtum non & patrẽ venerabantur. Nam vtique venerantes patrem, venerarentur & filium. Hi ergo Deum benedicebant & iurabãt per eũ. Sed propheta benedicendum Deum verum teſtatur. *Ratio quare propheta prædixerit non ſolùm* verum Deũ idcirco pronuncians, quia per myſteriũ aſſũpti corporis non ab omnibus eſſet in eo Dei veritas intelligẽda. Et opus

A fidentem & contradicentem populum extendit? Confer cum his ſacrum illud & diuinum Deuteronomij canticum, in quo (*Deut. 32.*) ſuper non deos Deus exacerbatus, ſuper non gentem & gentem ſtultam in zelum incitat infideles; & intellige quis manifeſtus ſit ignorantibus, & quis proprius vſurpatur alienis, & quis manus ſuas ante diffidentem contradicentémque populum configens cruci chirographum edicti anterioris expandit. B Hic namque Prophetæ ſpiritus dixit per continentem ſibi in ordine connexúmque ſermonem: Seruientibus verò mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur ſuper terram, & benedicent Deum verum: & qui iurant ſuper terram, iurabunt in Deum verum. Hæc ſi ſtultitia atque impietas hæretica ad fallendum ignorantes ſimplicioréſque, dicta eſſe ex perſona Dei patris mentietur, ne in C Deum filium dicti huius intelligētia ſuſcipi poſſit: audiat mendacij ſui reatum, ab Apoſtolo & doctore gentium, (*Apoſtolus interpres prophetæ.*) omnia hæc ad Sacramentum paſſionis dominicæ & Euangelicæ fidei tempora prædicante, tunc cum infidelitatem Iſraëlis aduentum Domini in carne non intelligentis exprobrat. (*Rom. 10.*) Ait enim ita: Omnis enim quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluabi- D tur †. (*† ſaluus erit.*) Quomodo ergo inuocabunt eum in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei quem non audierūt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo autem prædicabunt niſi miſſi fuerint? Sicut ſcriptum eſt: Quàm ſpecioſi ſunt pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Sed non omnes obaudiunt Euangelio. (*Eſa. 62.*) E Eſaias enim dicit: Domine, quis credit auditui noſtro? Itaque fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Sed dico, numquid non audierunt? Imò in omnem terram exiuit ſonus eorum, & ad terminos orbis terræ verba eorum. Sed dico, Numquid Iſraël non ſciuit? Primus Moyſes dixit: Ego incitabo vos in non gentem, in gentem inſenſatam exacerbabo vos. F Eſaias autem audet & dicit: Apparui autem his qui me non quærebant, inuentus ſum ab ijs qui me non interrogabant. Ad Iſraël autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non audientem, &c. Quis cœli circulos, incertum incorporeus an corporeus ingreſſus, fidelior Paulo dictorum propheticorum interpres extitiſti? Quis inenarrāda cœleſtium myſteriorum audiens Sacramenta & tacens, maiore hæc fiducia

A reuelatæ tibi à Deo ſcientiæ prædicaſti? Quis ad plenitudinem Dominicæ paſſionis cruci reſeruandus, antea in paradiſum raptus euadens, melius de diuinis ſcripturis electionis vaſe docuiſti hæc neſciens dicta geſtáque eſſe à Deo vero, & ad intelligentiam Dei veri à vero eius & electo Apoſtolo prædicata? Niſi fortè Apoſtolus dictis propheticis non ex prophetiæ ſpiritu vſurpatis, temerarius alieni ſermonis in- B terpres es. Omnia quidem per reuelationem Ieſu Chriſti Apoſtolus dicit †, (*† didicit.*) ſed Eſaiæ dicta ex dictis Eſaiæ ipſius nouit: in exordio enim ſermonis eius in quo Deus verus à ſeruientibus ſibi benedicendus atque iurandus eſt, hæc prophetæ oratio legitur: A ſæculo non audiuimus, nec oculi noſtri viderunt Deum præter te, & opera tua quæ facis expectantibus miſericordiam C tuam. Loquitur Eſaias, præter hunc ſe neminem Deum vidiſſe. Vidit enim gloriam (*Iſa. 64.*) Dei cuius prænunciauerat myſterium incorporationis ex virgine. Hoc ſitu hæretice ignoras quod in ea gloria vnigenitum Deum viderit, audi Ioannem Euāgeliſtam (*Ioan. 1.*) dicentem. Hæc autem dixit Eſaias, quando vidit gloriam † eius, & locutus eſt de eo. (*† honorem.*) Hinc Apoſtolicis, hinc Euangelicis, hinc D Propheticis dictis, impie hæretice, concluderis. Eſaias enim Deum vidit, & cum ſcriptum ſit, Deum nemo vidit vnquam, niſi vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris: ipſe enarrauit: Deum tamen Propheta vidit, & gloriam eius vſque ad inuidiam propheticæ dignitatis aſpexit. Nam in iudicium mortis ob hanc cauſam à Iudæis actus eſt. Deum itaque nemini viſum, vni- E genitus filius qui in ſinu patris eſt enarrauit. Aut diſſolue vnigeniti enarrationem, aut Deum crede, qui viſus eſt, qui apparuit non intelligentibus ſe, & palam factus eſt genti non inuocanti ſe, & expandit manus ante populum contradicentem. Ita tamen vt ſeruientibus ſibi nomen nouum vocetur, & in terris verus Deus benedicatur atque iuretur. Propheta loquitur, Euange- F lium teſtatur, Apoſtolus interpretatur, Eccleſia confitetur verum Deum eſſe, qui viſus ſit, cum tamen Deum patrem viſum nemo fateatur, & eò hæretici furoris prorupit inſania, vt dum confiteri ſe ſimulat, denegaret. Negat enim nouo confeſſionis impióque conſilio, & arte ſubdola fidem dum mentitur eludit. Cum enim confeſſo vno Deo, eodémque vero & ſolo iuſto, ſolo ſapiente, ſolo indemutabili, ſolo immortali, ſolo potente, ſubijcitur & filius

E

quod Deus eſt, & in eo Deus ſit, habens A
in ſe & quod ipſe eſt, & ex quo ipſe ſubſi-
ſtit. Confirmat autem fidei noſtræ veram
& ſalutarem profeſſionem, idem atque
vnus in plurimis ſpiritus prophetiæ, per
ſucceſſionem † & interualla temporum (*† ſucceſſiones.*)
non demutans religioſæ doctrinæ prædi-
cationem. Vt enim per Moyſen ex per-
ſona vnigeniti Dei dicta pleniore ad intel-
ligendum † confirmarentur profectu, rur- (*† ad intelligẽtiam.*) B
ſum ſermone Dei patris ex perſona viro-
rum excelſorum idem prophetiæ ſpiri-
tus per Eſaiam loquitur: Quoniam in te
eſt Deus, & non eſt Deus præter te. Tu
enim es Deus, & neſciebamus, Deus I-
ſraël ſaluator. Exerat † ſe in hanc & naturæ (*† Inſerat.*)
& nominis inſeparabilem profeſſionem
hæreticæ impietatis deſperatus furor: &
hæc ſi poteſt, dictis ac rebus vnita, rabido
væſaniæ ſuæ ore concerpat. In Deo Deus C
eſt, & præter eum Deus non eſt. Diſſoluat
eum qui ineſt, ab eo in quo ineſt, † & ſa-
cramenti huius intelligentiam diuidat ge-
nerum varietate. Nam in eo quod ait: In
te eſt Deus, naturæ Dei patris, in Deo fi-
lio docuit veritatem: cum in eo Deus in-
telligeretur eſſe qui Deus eſt. In eo verò
quod ſubiecit: Et præter te non eſt Deus:
oſtendit præter eum Deum non eſſe, quia D
in ſe Deo Deus ineſſet. Hoc verò quod
tertium eſt, Tu es Deus, & neſciebamus,
humanæ intelligentiæ piam & fidelem te-
ſtatur profeſſionem: quæ cognitis natiui-
tatis myſteriis, & nomine ad Ioſeph per
angelum nunciato confiteretur. Tu enim
es Deus & neſciebamus, Deus Iſraël ſal-
uator: & ſubſiſtentem in eo Dei naturam
intelligens, cum Deo Deus inſit, nec præ- E
ter eum qui eſt Deus quiſquam Deus alius
ſit, quia ipſe Deus, & in eo Deus, alterius
nobis cuiuſquam Dei non relinquat erro-
rem. Et hæc quidem Eſaias, indiuiduam
atque inſeparabilem patris & filij diuinita-
tem teſtatus, ita prophetauit. Hieremias
verò non diſpari prophetiæ virtute, in-
diſcretæ à Deo patre naturæ vnigenitum
eſſe Deum ita docuit dicens: Hic Deus no- (*Baruc. 3.*)
ſter eſt, & non deputabitur alter ad eum, F
qui inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit
eam Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo.
Poſt hæc ſuper terram viſus eſt, & inter
homines conuerſatus eſt. Quid alium
Deum in filio Dei Deo hæretice ſuppo-
nis? Diſce vnum Deum verum intellige-
re & confiteri. Non alius Deus ad Chri-
ſtum deputatur vt Deus ſit. Deus eſt ex
natura, ex natiuitate, ex Deo. Quod enim

A Deus eſt, ex Deo eſt: non etiam Deus alius
eſt. Alius enim ad eum non deputatur,
quia non eſt in eo alia præterquam quæ
Dei eſt veritas. Quid verum & non ve-
rum, quid degenerem & nobilem, quid
diuerſum & indiuerſum ſub vnius Dei
ementita religione componis? Deus eſt
pater, Deus eſt & filius: in Deo Deus eſt,
& præter eũ Deus non eſt, non alter ad eũ
B deputatur vt Deus ſit. In his ergo ſi vnum
magis quàm ſolitarium Deum intelligis,
eccleſiæ religionem profiteberis: quæ pa-
trem in filio confitetur. Sin verò vnum
Deum ad ſolitarij ſignificationem, ſacra-
menti cœleſtis ignarus obtendis: extra co-
gnitionem Dei es, Deum in Deo eſſe non
confitens.

C

DIVI HILARII PICTAVORUM Epiſcopi, de Trinitate.

Liber VI.

NON ſum neſcius difficillimo me
aſperrimóque tempore ſcribere
hæc aduerſùm væſanam impio-
D rum hæreſim, Dei filium crea-
turam eſſe affirmantem, aggreſſum fuiſſe:
multis iam per omnes fermè Romani im-
perij prouincias eccleſiis morbo peſtiferæ
huius prædicationis infectis, & velut ad
piæ fidei huius malè vſurpatam perſuaſio-
nem longo doctrinæ vſu, & ementito no-
mine veræ religionis imbutis: non ignorãs
difficilem eſſe ad emendationis profectum
E voluntatem, quam in erroris ſui ſtudio per
plurimorum aſſenſum autoritas publicæ
iam ſententiæ contineret. Grauis enim & (*Quàm error multorum eſt periculoſus.*)
periculoſus eſt error in plurimis, & multo-
rum lapſus, etiam ſi ſe intelligat, tamen
exurgendi pudore autoritatem ſibi præ-
ſumit, ex numero habens hoc impudẽn-
tiæ, vt quod errat, prudentiam velit
exiſtimari: & quod cum multis errat, in-
telligentiam eſſe ſe aſſerat veritatis, dum mi-
F nus erroris eſſe exiſtimatur in multis.

Ac mihi quidem præter ſtudij mei atque
officij neceſſitatem, qua hoc eccleſiæ epiſ-
copus prædicationis Euangelicæ debeo
miniſterium: tamen eò propenſior cura
ad ſcribendum fuit, quò magis plures pe-
riculo infidelis intelligentiæ detineban-
tur, vberius gaudium conſectans ex ſalute
multorum, ſi cognitis ſacramentis perfe-
ctæ in Deũ fidei impia humanæ ſtultitiæ in-

eſt æternus aut coæternus, aut ſimul non
factus cum patre fuit ſemper, ſed ſimul
cum patre habet eſſe, ſicut quidam dicunt.
Aut aliqui, duo non nata principia intro-
ducentes, ſed ſicut vnio eſt principium
omnium, ſic & Deus ante omnia eſt:
Propter quod & ante filium eſt, ſicut & à te
didicimus Papa mediâ in Eccleſiâ prædi-
cante. Secundùm quod itaque à Deo eſſe
habet, & gloriari & viuere, & omnia ei
ſunt tradita: ſecundùm hoc, principium
eius eſt Deus. Principatur autem ei vtpote
Deus eius, cum ſit ante ipſum. Si enim
quod ex ipſo, & quod ex vtero, & quod ex
patre exiui & veni, velut partem eius vnius
ſubſtantiæ, & quaſi prolationem extendens
intelligitur: compoſitus erit pater & diui-
ſibilis & conuertibilis & mutabilis, & cor-
pus † ſecundùm illos, & quantum in ipſis
eſt, conſequentia corporis ſuſtinens ſine
corpore Deus. Quis non in his ſentiat lu-
bricos ſerpentinæ viæ flexus, vel tortuoſi
ſpiritus nodos vipereos non intelligat:
quibus venenata oris principalis poteſtas
collecto inflexi corporis orbe concluditur?
Sed extenſis omnibus atque abſolutis to-
tum occultati capitis virus patebit. Inge-
runtur † enim nobis primùm nomina veri-
tatis, vt virtus falſitatis introeat. Bonum in
ore eſt, vt de corde malum ſubeat. Et inter
hæc nuſquam audio ab his Deum Dei fi-
lium dici: nuſquam inuenio filium ita præ-
dicatum eſſe, quòd filius ſit. Nomen filij
ingeritur, vt natura taceatur, natura adi-
mitur, vt nomen ſit alienum. Hæreſes cæ-
teræ prætēduntur, vt de ſe hæreſis mentia-
tur. Vnus ſolus Deus, & ſolus verus inge-
ritur: ne verum ac proprium Dei filio re-
linquatur eſſe quod Deus eſt. Quanquam
igitur ſuperioribus libellis de Deo, & Deo,
& Deo vero ac Deo vero, & in Deo vero
patre, & in Deo vero filio, vno vero Deo
intelligendo ſecundùm naturæ vnitatem,
non ſecundùm perſonæ vnionem ex legis
& Prophetarum prædicationibus docueri-
mus: tamen perfecta fidei huius abſolutio
ex Euangelicis atque Apoſtolicis eſt præ-
ſtanda doctrinis, vt verus Dei filius Deus
non alienæ à patre diuerſæque naturæ, ſed
eiuſdem eſſe diuinitatis per veritatem na-
tiuitatis exiſtens poſſit intelligi. Nec ſanè
quemquam tam amentem poſſe eſſe exiſti-
mo, qui Dei qui de ſe profeſſiones aut
cognitas non intelligat, aut intellectas à ſe
nolit intelligi, aut emendandas putet hu-
manæ opinionis prudentia. Sed antequam
res ipſas ſalutarium ſacramentorum loqui

† & corporeus.

† Ingerunt.

A incipiamus, ne in aliquo ſibi editis hæreti-
corum nominibus, hæreſis profeſſio blan-
diatur, demonſtrandum eſt omne huius ar-
gutæ malitiæ velamen: vt per quod ſe vi-
rus latens contegit, per id ipſum proditum
ſit & reuelatum, & ad blandientis veneni
intelligentiam publicæ conſcientiæ ſenſus
introeat. Volentes igitur hæretici, Dei fi-
lium non ex Deo eſſe, neque de natura &
in natura Dei ex Deo Deum natum, cùm
B iam ſuperiùs cõmemoraſſent vnum Deum
ſolum verum, neque adieciſſent, & pa-
trem, vt vnius veritatis eſſe patrem & fi-
lium excluſâ proprietate natiuitatis nega-
rent, dixerunt: [Nec vt Valentinus prola-
tione natum patris commentatus eſt: vt
ſub ſpecie hæreſeos Valentinianæ, nomine
prolationis improbato, natiuitate Dei ex
Deo improbarēt.] Valētinus enim ridicula
C quædam & fœda commentans, cùm præ-
ter principem Deum familiam Deorum &
numeroſas æternitatum poteſtates intro-
duxiſſet, tunc prolatum Dominum noſtrū
Ieſum Chriſtum myſterio occultæ volun-
tatis aſſeruit. Hanc ergo inanem prolatio-
nem temerarij ac ſtulti autoris furore quæ-
ſitam, Euangelica atque Apoſtolica Eccle-
D ſiæ fides neſcit. Ignorat enim Valentini
bithonas & ſilentium & ter denos æonas.
Neſcit enim aliud quàm vnum Deum pa-
trem, ex quo omnia ſunt, & vnum Domi-
num noſtrum Ieſum per quem omnia, na-
tum ex Deo Deum. Sed quia ex Deo Deus,
neque per natiuitatem ſuam Deo ademit
eſſe, quod Deus eſt, neque ipſe in natiuitate
non Deus eſt: & quod Deus eſt, non cœpit
eſſe, ſed natus ex Deo Deus eſt: & quod
E naſcitur, id ipſum ſecundùm humanæ na-
turæ ſenſum videtur eſſe prolatum, ita vt
prolatio ipſa natiuitas eſſe exiſtimetur: id-
circo tentatum eſt per Valentini hæreſim
prolationis nomen excludi, ne natiuitatis
veritas permaneret, quia prolationis intel-
ligentia, opinione terrena non multum
eſſet à natura terrenæ natiuitatis aliena.
Naturæ humanæ tarda ac difficilis ad res
diuinas intelligentia exigit, de his quæ ſe-
F mel dicta à nobis ſunt, frequentiùs admo-
neri, ne ſatisfacere ſacramentis diuinæ vir-
tutis, humanæ comparationis exempla cre-
dantur: ſed tantùm ad imbuendum ſpiri-
tualiter de cœleſtibus ſenſum, ſpeciem ter-
reni generis afferri, vt per hunc naturæ
noſtræ gradum ad intelligentiam diuinæ
magnificētiæ prouehamur. Non eſt autem
ſecundùm humanarum natiuitatum prola-
tiones, Dei natiuitas exiſtimāda. Vbi enim

Valentini commenta circa diuinitatem Trinitatis.

Bythones. Æones. Lege Tertull. de hæreſ. & diſces Valentini fabulas.

Semel dicta ſunt ſæpe repetenda propter noſtrā infirmitatem.

ex eo quod eſt naſcitur, & quod naſcitur, A neque aliunde, neque aliud eſt. Eſt enim lumen ex lumine. Vt ergo fidei huius intelligentia auerteretur, Hierachæ lampas vel lucerna ad crimen confitendi ex lumine luminis objecta eſt: ne dici religioſè exiſtimetur, quod impiè dictum, & nunc & antè damnatum eſt. Abſiſte, abſiſte inaniſſime timor hæreticorum, nec patrocinium Eccleſiaſticæ fidei ſalſa ſollicitæ aſſertionis opinione mentire. Nihil corporale ſecun- B dum nos, nihil inane in Dei rebus eſt: Quod Deus eſt, Deus totum eſt. Nihil in eo, niſi virtus, niſi vita, niſi lux, niſi beatitudo, niſi ſpiritus eſt. Materias hebetes natura illa non recipit, neque ex diuerſis cōſtat vt maneat. Deus vt eſt Deus, quod eſt permanet, & permanens Deus Deum genuit. Non continentur vt lampas & lampas, aut C lychnus & lychnus exteriore natura. Vnigeniti ex Deo Dei natiuitas, non ſeries eſt, ſed progenies: non tractus eſt, ſed ex lumine luminis natura: Vnitas eſt, non ex connexione porrectio. Iam verò in eo quanta hęreticæ aſtutiæ & quàm callida profeſſio fuit: ne qui fuit ante, poſtmodum natum vel ſupercreatum in filio. Deus qui ex Deo natus eſt, non vtique natus ex nihilo eſt, neque de non extantibus natus eſt, ſed natiui- D tatis ſuæ viuentem inhibuit naturam. Nec idem Deus qui erat, ſed Deus ex Deo qui erat natus eſt. Et natiuitas habuit originis ſuæ in ipſa ſua natiuitate naturam. Si ex noſtro loquimur, inſolētes ſumus: ſin verò ad loquendum edoctos nos per Dominum docebimus, natiuitas Dei ſecūdùm doctrinam Dei eſt confitenda. Hanc igitur in patre & filio naturæ vnitatem, & hoc viuentis E natiuitatis inenarrabile ſacramētum excludere hæreticus furor tentans ait: Nec eum qui fuit antè, poſtmodum natum, nec ſupercreatum in filio. Quis enim tam væſanus erit, vt defeciſſe à ſe patrem putet, vt idem qui fuerat, poſtea naſceretur vel ſupercrearetur in filium, & eſſet abolitio Dei, vt ſuccederet de abolitione natiuitas, cùm natiuitas manentem teſtetur autorem? Vel F quis tam demens eſt, vt ſubſtitiſſe filium niſi ex natiuitate fateatur? Quis porrò tam væcors, qui non extitiſſe Deum ex eo quòd Deus naſcitur audeat prædicare? Non enim qui manebat Deus. ſed ex manente Deo Deus natus eſt, tenens in ſe naturam gignentis in natiuitate naturæ. Natiuitas autem Dei, quæ ex Deo in Deum extitit, non quæ non erant tenet, ſed quæ in Deo manebant & manent, obtinuit veritate

A naſcendi. Non ergo qui non erat, natus eſt, ſed ex his atque in his quæ Dei erant, Deus natus exiſtit†. Omnis igitur hic ſuperior hęreticæ fraudulentiæ ſermo, hanc viam impiiſſimæ doctrinæ ſuæ præparauit: vt vnigenitum Deum negatura tanquam ratione veritatis antè præmiſſa, ex nihilo potius quàm ex Deo natum prędicaret, natiuitatem eius ad creationis referens de non extantibus voluntatem. Denique poſt B multa ad id tanquam ex præparato ſibi aditu prorupit dicens: Filius autem ſine tempore editus & ante ſecula creatus & fundatus, non fuit, antequam naſceretur. Temperauit ſe, quantum putat hęreticus ſermo. & ad impietatis confirmationem & ad calumniæ, ſi quæſtio intenderetur, excuſationem, dicens: Non erat antequam C naſceretur: vt in eo quod non fuit antequam naſceretur, naturam ei ſubſiſtentis originis denegaret: & cœpiſſet eſſe de nihilo, cui ante natiuitatem ſuam exiſtens non daretur autoritas. cùm porrò ſi irreligioſè hoc dictum exiſtimaretur, adeſſet ei prompta defenſio, quia naſci qui erat non potuit, neque qui antea eſſet, naſcendi cauſam per quem eſſet habuiſſet: cùm natiuitas ad id proficiat, vt ſubſiſtat eſſe D qui naſcitur. O ſtulte, atque impie hęretice, quis natiuitatem expectet in eo, qui ſine natiuitate ſubſiſtat? Aut quomodo qui eſt, naſci exiſtimandus eſt, cùm natiuitas naſcendi ex natura ſit? Sed ſubdolè ad denegandam ex Deo patre vnigeniti Dei natiuitatem contendens, per id quod non fuit antequam naſceretur, euadere voluiſti, quod Deus ex quo Dei filius natus eſt, erat E manerétque Dei natura, ex qua Deus filius natiuitate ſubſiſtit. Si igitur ex Deo natus eſt, manentis naturæ confitenda natiuitas eſt, non vt Deus qui erat naſceretur, ſed vt ex Deo qui erat, Dei natiuitas intelligeretur. Sed irreligioſos æſtus ſuos calor hęreticus non continet, & per id quod ait: Non erat antequam naſceretur, id laborans, vt de non extantibus naſceretur, id eſt, non à F Deo patre in Deum filium vera & perfecta natiuitate natus eſſet, in ipſa totius expoſitionis concluſione ad vltimum & prophaniſſimum irreligioſi furoris ſui prorupit ardorem, dicens: Si enim quòd ex ipſo, & quòd ex vtero, & quòd ex patre exiui & veni, velut partem vnius eius ſubſtantiæ, & quaſi prolationem extendens intelligitur: compoſitus erit pater, & diuiſibilis & conuertibilis, & corpus† ſecundum illos, & quantum in ipſis eſt, conſequentia cor-

† extiuit.

† & diuiſibilis & corporeus ſecund. &c.

Altiſsimi omnes vt vtatur dignatione in A
vocabulo nuncupantis, non naturæ in no-
mine veritate. Sitque potius filius ex ado-
ptione, Deus ex nuncupatione, vnigenitus
ex priuilegio, primogenitus ex ordine, to-
tus creatio, ex nullo Deus: quia generatio
eius non naturalis ex Deo natiuitas ſit, ſed
† ſed ſubſtantiæ creatura. ſubſtantia creaturæ. † Ac Primum orata à
te impatientiſsimi doloris mei venia, loqui
me apud te omnipotens Deus patere & B
me terram ac cinerem charitatis tamen
tuæ religione deuinctum, liberum in hæc
verba permitte. Ego infelix nihil antea
fui & vitæ ſenſus expers, ſine mei intelligē-
tia eo quod ſum carebam: ſed miſericor-
dia tua ad viuendum mihi cauſa eſt, & non
ambigo, quin tu bonus bonum mihi ſtatue-
ris eſſe quod natus ſum. Neque enim qui
mei non eges, ad mali me originem incho- C
aſſes. Sed cum me in vitam animarum ra-
tionis quoque intelligentem præſtitiſſes,
ad cognitionem me tui ſacris, vt arbitror,
per ſeruos tuos Moyſen & Prophetas vo-
luminibus erudiſti, ex quibus te non in ſo-
litudine tua venerandum prodidiſti Co-
gnoui tecum illic Deum non alterum in
natura, ſed in ſacramento ſubſtantiæ tuæ
vnum. Cognoui te in Deo Deum, non ex
permixtione confuſum, ſed ex virtute na- D
turæ: dum quod tu Deus es, in eo qui ex
te eſt, ineſſes. Non vt idem tu eſſes & ineſ-
ſes: ſed ineſſe te in eo qui ex te eſſet, perfe-
ctæ natiuitatis veritas edoceret: Hoc mihi
rurſum Euangelicæ atque Apoſtolicæ vo-
ces loquuntur, & ex ipſo ſacro vnigeniti
tui ore condita in libris verba teſtantur:
Filium tuum ex te ingenito Deo vnigeni-
tum Deum & hominem ex virgine ad E
myſterium ſalutis meæ natum in quo te
generationis ex te veritas contineret, &
quem in te manentis ex te natiuitatis natu-
ra retineret. In quod me oro profundum
deſperati reditus demerſiſti? Hæc enim e-
go ita didici, ita credidt, & ita confirmatæ
mentis fide teneo: ne aut poſsim credere
aliter, aut velim. Quid me miſerum de te
fefelliſti, & infelicem carnem atque ani-
mam alienæ à te cognitionis doctrina per- F
didiſti? Decepit me poſt rubri maris diui-
ſionem gloria deſcendentis de mōte Moy-
ſi, & omnia tecum arcanorum cœleſtium
ſecreta cernetis. Huic ego de te verbis
tuis credidi. Perdidit me repertus ſecun-
dum cor tuum Dauid, & dignus Salomon
diuinæ ſapientiæ munere, & viſo Domino
Sabaoth Eſaias prædicans, & ante confor-
mationē ſanctificatus in vtero Hieremias,
A eredicandarum & plantandarum gentium
prophetes, & myſterij reſurrectionis Eze-
chiel teſtis: & vir deſideriorum Daniel
temporum conſcius, & Prophetarum con-
ſecratus chorus, & omne prædicationis
Euangelicæ ſacramentum electus ex pu-
blicano Matthæus in Apoſtolum, & ex
familiaritate Domini reuelatione cœle-
ſtium myſteriorum dignus Ioannes, & poſt *Petrus ædificationi Eccleſiæ ſubiacet.*
B ſacramenti confeſsionem beatus Simon
ædificationi eccleſiæ ſubiacens, & claues
regni cœleſtis accipiens, & reliqui omnes
Spiritu ſancto prædicantes, & ex perſequu-
tore Apoſtolus vas electionis tuæ Paulus,
in profundo maris viuens, in cœlo tertio
homo in paradiſo ante martyrium, in mar-
tyrio perfectæ fidei conſummata libatio.
Ab his ergo quæ teneo edoctus ſum, his
C immedicabiliter imbutus ſum. Et ignoſce
omnipotens Deus, quia in his nec emen-
dari poſſum, & commori poſſum. Tarde
mihi hos impiiſſimos, quantum ego arbi-
tror, doctores ætas nunc huius ſeculi pro-
tulit. Serò hos habuit fides mea quam tu
erudiſti magiſtros. Inauditis ego omnibus
his in te ita credidi, per te ita renatus ſum,
& exinde tuus ita ſum. Omnipotentem te
ſcio, nec conſciæ tibi tantùm atque ipſi vni-
D genito tuo natiuitatis inenarrandę expecto
rationem. Impoſſibile enim tibi nihil eſt,
& genitum à te filium omnipotentiæ tuæ
virtute non ambigo. Ambigens enim, iam
omnipotentem te negabo. Bonum te e-
tiam ex natiuitate mea didici, atque ob id
non inuidum te bonorum tuorum in vni-
geniti tui natiuitate eſſe confido. Credo
enim, quod quæ tua ſunt eius ſint: & quæ
E eius ſunt, tua ſint. Sapientem te mihi etiam
ipſa mundi creatio prodidit. Sapientiam
te tuam non diſſimilem genuiſſe ex te, mi-
hi conſcius ſum. Verus & vnus mihi Deus
es, ſed non aliud in eo qui ex te Deus eſt
credam ineſſe quam tu es. Et in eo me iu- *Al. quam*
dica, ſi crimen mihi eſt: nimium me per fi- *quod tuum*
lium tuum, & Legi & Prophetis & Apoſto- *eſt.*
lis crediſſe. Sed ceſſet ſermo temerarius,
& ex his in quæ demonſtrandæ ſtultitiæ
F hæreticæ neceſsitate proruperat, in red-
dendæ potius rationis miniſterium dece-
dat: vt ſi qui huius ſalui eſſe *ad fidem* poſ- † rationis
ſunt † Euangelicæ doctrinæ atque Apoſto- myſteriū
licæ iter, ac verum Dei filium non ex a- decedat:
doptione, ſed ex natura intelligant. Hunc vt ſi qui
enim reſponſionis noſtræ eſſe ordinem adhuc ſal-
conuenit, vt primùm Dei filium eſſe do- ui eſſe poſ
ceamus, vt natura in eo diuinitatis per ſunt, ad fi-
quod filius eſt, abſoluta ſit: Id enim ma- dē teneāt Euāg. &c.

ximè hæreſis, de qua nunc agitur, elabo-
rat, ne Dominus noſter Ieſus Chriſtus ve-
rè Dei filius Deus verus ſit. Verè Dei fi-
lium vnigenitum Deum Dominum no-
ſtrum Ieſum Chriſtum eſſe ac doceri, mul-
tis modis cognitum eſt: dum de eo teſta-
tur pater, dum de ſe ipſe profitetur, dum
Apoſtoli prædicant, dum religioſi credunt,
dum dæmones confitentur, dum Iudæi
negant, dum gentes in paſſione cognoſcūt.
Neque enim ex communione nuncupatio-
nis eſt, quod de proprietatis fide dicitur. Et
cum omnia quæ Chriſtus Dominus aut
egit, aut docuit, vltra omnia eorum ſint,
qui filij nuncupantur: & in his omnibus
quæ præcipua Chriſti ſunt, hoc vel potiſſi-
mum doceatur eſſe, quod Dei filius eſt:
non eſt in eo filij ex generali familiaritate
cognomen. Non contamino veritatis fi-
dem, vt hoc verbis meis aſtruam. Loqua-
tur, vt ſæpe ſolitus eſt, de vnigenito ſuo
pater, ne ſub conſummandi baptiſmi ſa-
Matth.3. cramento Ieſus Chriſtus ignorabilis poſſit
eſſe per corpus: Hic eſt filius meus dile-
ctus, in quo bene complacui. Rogo in
quo veritas deperit, & in quo infirma fides
profeſſionis eſt? Non annunciatus per an-
gelum de Spiritu ſancto, partus ex virgi-
ne. Non index Magis ſtella, nec adorati in
cunis honor, nec baptizandi ſub Baptiſtæ
profeſſione virtus, ſatis eſſe ad demonſtra-
tionem maieſtatis exiſtimantur? Pater de
cœlo loquitur, & ita loquitur: Hic eſt fi-
lius meus. Quid ſibi vult non cognomi-
num, ſed pronominum fides? Cognomi-
na enim nominibus adduntur: pronomi-
na verò obtinent in ſe nominum virtutem.
Pronomina proprietatem dicunt. Proprietatis autem ſignificatio eſt, vbi &
hic eſt, dictum eſſe auditur, & meus eſt.
Er intellige quæ ſit veritas & ratio dicto-
Iſai.1. rum. Legeras: filios genui & exaltaui: ſed
non legeras, filios meos. Generat enim
eos ſibi per diuiſionem gentium, & plebem
hereditatis in filios. Ne igitur per commu-
nionem adoptiuæ hereditatis cognomen-
tum filij vnigenito Deo adderetur, natu-
ræ veritas per ſignificationem proprietatis
oſtenſa eſt. Aſſignetur ſanè hoc commu-
nionis in Chriſto nomen, vt filius ſit, ſi de
quoquam dictum reperietur: Hic eſt filius
meus: ſin verò proprium ac ſingulare ei eſt,
Hic eſt filius meus, quid calumniam Deo
patri profeſſæ de filio proprietatis afferi-
mus? An ne tibi in eo quod dicitur, hic eſt,
non hoc ſignificare videtur: alios quidem
cognominatos ab eo in filios, ſed hic filius
meus eſt? Donaui adoptionis plurimis no-

A men, ſed iſte mihi filius eſt, Ne quæras aliū,
ne non hunc eſſe credas. Hunc ego tanquā
indice digito, ac verbi ſignificatione con-
tingo: quia dico, & meus eſt, & hic eſt, &
filius eſt. Quid poſt hæc intelligentiæ po-
terit eſſe, ne nōn eſſe credatur? Et hæc qui-
dem paternæ vocis ſignificatio eò fuit, ne
qui ad implendam omnem iuſtitiam bap-
tizandus eſſet, quid eſſet, ignoraretur:
B quò vt qui ad ſacramentum ſalutis noſtræ
homo cernebatur, Dei voce noſceretur
Dei filius, Et quia in fidei huius confeſſio-
ne credentium vita eſſet, non enim alia æ-
ternitatis via eſt, niſi vt Ieſum Chriſtum
vnigenitū Deum ſciamus eſſe Dei filium,
vox è cœlis rurſum ab Apoſtolis iteratæ
huius ſignificationis auditur: vt id firmiùs
crederetur ad vitam, quod non credidiſſe
mors eſſet. Nam cùm Dominus in monte
C maieſtatis ſuæ habitu conſtitiſſet, Moyſe
atque Helia aſſiſtentibus, & ad viſionis ac
vocis fidem tribus columnis eccleſiarum
teſtibus aſſumptis, hæc vox de cælo pater-
na eſt: Hic eſt filius meus dilectus, in quo *Matth.17.*
bene complacui, hunc audite. Non ad con-
firmationem honoris claritas conſpecta
ſatis fuerat, voce deſignatur: H c filius
meus eſt. Apoſtoli gloriam Dei non ferūt,
D & mortales oculi hebetantur ad viſum: &
conſternata ad metum Petri & Iacobi &
Ioannis fides concidit. Adeſt tamen auto-
ritatis paternæ profeſſio, & filius hic per
proprietatem ſignificationis oſtenditur,
Neque ſolum veritas filij per hoc quod &
hic, & meus eſt, intimatur, ſed additur:
Hunc audire. Teſtimonium quidem pa-
tris è cœlo eſt, ſed teſtimonium filij con-
E firmatur in terra: nam audiendus oſtendi-
tur. Et quanquam ambiguitas per profeſ-
ſionem paternam non relinquatur, tamen
& filij de ſe profeſſio credenda decernitur,
& eo vſque veritas in eo filij docetur, vt
paternæ vocis confirmatio audienda à no-
bis poſtulet obſequelam. Igitur quia pa-
ternæ voluntatis hæc vox eſt, vt filius au-
diatur: audiamus filium de ſe quid ſit ipſe,
F profitentem. Neminem autem tam alienū
à communi ſenſu exiſtimo eſſe, vt eum in *Ibid.17.*
omnibus Euangeliorum libris ex profeſ-
ſione filij aſſumptionem corporeæ humi-
litatis intelligat, cùm ait: Pater clarifica *Matth.26.*
me. Et rurſum frequentiſſimè: Videbitis
filium hominis. Et illud: Pater maior me *Ioan.14.*
eſt. Sed & hoc: Nunc anima mea turbata
eſt valde. Vel etiā hoc: Deus Deus meus, *Matt.27.*
quare dereliquiſti me? & multa alia iſtiuſ-
modi, de quibus ſuo ordine erit ſermo: ta-
men

A men in hac tam aſſidua humilitatis conteſtatione patrem Deum dicat, cum ait: *Matth. 13.* Omnis autem plantatio quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur. Vel illud: Domum patris mei domum feciſtis negotiationis. Et vbicunque ſem- *Ibid. 21.* per patrem ſibi Deum nominat, temerariæ præſumptionis potius ſit, quàm confidentis naturæ, quæ conſcia natiuitatis ſuæ teneat veritatis nomen in patre. Hu- B militatis igitur profeſſio frequens non habet hoc inſolentiæ vitium, vt ſibi aliena vendicet, & non ſua defendat & propriè Deo coæquanda præſumat. Nec pari temeritate qua patrem nuncupat, ſe quo- *Ioan. 3.* que filium profiteatur dicens: Nec enim miſit Deus filium ſuum in hunc mundum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluus fiat C *Ibid. 9.* mundus per eum. Vel iterum: Tu credis in filium Dei? Quid nunc agimus, concedentes tantum Ieſum Chriſtum † nomen adoptionis, per quod & in patre ſibi *Matth. 17.* Deo nuncupando temerariæ eum arguimus præſumptionis? Paterna de cœlo vox eſt: Hunc audite. Audio: Pater gratias *Ioan. 11.* ago tibi. Audio: Dicitis quia blaſphema- *Ibid. 10.* ui, quoniam dixi, filius Dei ſum. Si non credo nominibus, ſi naturam vocabuli D non intelligo, quid credendum & intelligendum ſit quæro. Non mihi relinquitur alia ſuſpicio. Autoritas de cœlo paterna eſt: Hic eſt filius meus. Profeſſio filij de ſe eſt: Domus patris mei, & pater meus. Profeſſio nominis ſalus eſt, cum interrogatio fidem poſtulat dicens: Tu credis in filium Dei? proprietatis nomina ſequuntur, vbi meus eſt. Tibi quæro hæretice E vnde alia præſumptio ſit. Adimis patri fidem, filio profeſſionem, nominibus naturam: vim verbis Dei affers, ne ſint quod enunciant. Impietatis tuæ ſola impudentia eſt, vt mentitum de ſe Deum arguas. Quanquam igitur ſola ſimplex confeſſio naturæ nomine oſtendat, vt de quo dictum eſt: Hic eſt filius meus, & ad quem dictum eſt, pater meus, hoc ſint quod F nuncupantur: tamen ne aut adoptionis nomen in filio ſit aut honoris in patre, videamus quæ proprietates per filium ad filij nomen adiectæ ſint. Ait: Omnia mihi tradita ſunt à patre, & nemo nouit filium niſi pater, neque patrem quiſquam nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. *Proprietates ad filij nomen adiecta.* Ad id quod dictum eſt. Hic eſt filius meus, & pater meus, vtrúmne ſibi conuenit. Nemo nouit filium niſi pater, neque patrem *Luc. 10.* quiſquam nouit niſi filius? Non enim niſi

A per mutuam teſtificationem cognoſci, vel per patrem filius vel per filium pater potuit. Vox è cœlis eſt, ſermo etiam filij eſt. Tam ignorabilis eſt filius, quàm & pater. Omnia tradita ſunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Si poteſtas exæquata eſt, ſi ſecretum cognitionis æquale eſt: ſi natura in nominibus eſt: quæro quomodo quod vocantur non ſunt, quorum & vis in poteſtate, & difficultas in B cognitione non differt? Non fallit itaque in vocabulis Deus, nec ſe aut pater mentitur, aut filius: & accipe quæ in his fides nominum ſit. Ait enim: Opera enim *Ioan. 5.* quæ dedit mihi pater, vt perficiam, ea ipſa opera quæ facio, teſtimonium perhibent de me, quoniam pater miſit me: & qui miſit me pater, ipſe teſtificatus eſt de me. C Vnigenitus Deus, non nominis tantùm teſtimonio, ſed etiam virtutis docet ſe eſſe filium. Opera enim eius quæ facit, teſtantur à patre ſe miſſum. Quæro quam rem opera teſtantur. Miſſum namque eſſe, & filij obedientia, & paterna autoritas, docetur in miſſo: dum alterius opera eſſe non poſſunt quæ facit, niſi eius qui miſſus à patre ſit. Sed opera non ſufficiunt incredibilibus † ad teſtimonium, quod ſe pater mi- *† incredulis.* D ſerit. Soquitur namque. Et qui miſit me pater, ipſe teſtificatus eſt de me: neque vocem eius audiſtis, neque figuram eius vidiſtis. Quæro quod teſtimonium patris de eo fuerit. Reuolue Euangelica volumina, & totum eorum opus recenſe. Da *Matth. 3. & 17.* teſtimonium patris, præterquam quod auditum eſt: Hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui. &: Tu es filius meus. E Hoc Ioannes, licet non ignarus, audiuit, tamen ad doctrinam noſtram paternæ vocis teſtimonium mittitur: nec hoc ſufficit. Ioannes quidem dignus in deſerto hac voce, ſed & Apoſtoli non fuerunt huius teſtimonij autoritate priuandi. Eadem de cœlo ad eos vox adeſt, ſed accipiũt plus Ioanne. Ioannes enim iam ab vtero prophetans, non eguit hac voce: Hunc F audite. Audiam plane · nec quemquam præter hunc audiam: niſi eum qui audierit vt doceret. Si nullum aliud patris de filio teſtimonium extat in libris, quod hic filius ſuus ſit: teſtimonij huius veritas eſt, vt opera ipſa patris quæ gerit, veritatem teſtimonij huius affirment.

Quid infertur hodie calumnia, vt adoptio nominis ſit, vt mendax Deus ſit, vt nomina inania ſint? Teſtatus eſt pater de filio: operibus ſuis filius teſtimonio ſe pa-

tris

In Chriſto eſt ſignificatio proprietatis filij, ſed non in alijs filijs Dei dictu.

tris exæquat: Cur non videatur eſſe in eo quod eſt filij veritas, quæ & dicitur & probatur? Non eſt per Deum patrem filij nomen in Chriſto, ex adoptione bonitatis: neque ſanctitate meruit hoc nomen, ſicut plures poſt confeſſionem fidei Dei filij ſunt. Proprietatis enim in his ſignificatio nulla eſt, nominis namque tantum quod Deo dignũ eſt, indulta dignatio eſt. Aliud eſt, hic eſt, & hic meus eſt, & hunc audite: in hoc veritas eſt, natura eſt, fides eſt. Nec ſanè quicquam de ſe minus filius hac paternæ ſignificationis † proprietate teſtatur. Vt enim in eo quod ait pater: Hic eſt filius meus, naturæ demonſtratio eſt, & in eo quod ſubjecit: Hunc audite, Sacramenti & fidei, ob quam de cœlis venit, auditio eſt, cum eum ad ſalutarem confeſſionis doctrinam admonemur audire: ita in eo filius & natiuitatis veritatem docuit & aduentus, dicens: Neque me ſcitis, neque vnde ſim noſtis. Nec enim à me veni, ſed verax eſt qui me miſit, quem vos neſcitis, ſed ego noui eum, quoniam ab eo ſum, & ipſe me miſit. Patrem nemo nouit, & frequens hinc profeſſio filij eſt. Idcirco autem ſoli ſibi eſſe cognitum dicit, quia ab eo ſit. Quæro autem vtrum id quod ab eo eſt, opus in eo creationis an naturam generationis oſtẽdat? Si opus in eo creationis eſt: vniuerſa quoque quæ creantur, à Deo ſunt. Et quomodo patrem non vniuerſa nouerunt, cum filius eum idcirco quia ab eo eſt, non neſciat? Quod ſi creatus potius quàm natus videbitur in eo quod à Deo eſt, cum ab eo cuncta ſint, quomodo non cum cæteris patrem, quæ ab eo ſunt, ignorat? Sin verò idcirco ei quia ab eo ſit, eum noſſe ſit proprium: quomodo non hoc ei quod ab eo eſt, erit proprium? Scilicet vt verus filius ex natura Dei ſit, cum idcirco Deum ſolus nouerit, quia ſolus ab eo ſit.

† vocis.

Ioan. 7.

Proprietas cognitionis arguit proprietatem generationis.

Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis: & quod ab eo eſt: non creaturæ in eo virtutem: nam omnia à Deo per virtutem creationis exiſtunt: ſed natiuitatis veritatem, per quam ſolus patrem nouit, cum cætera eum quæ ab eo ſunt, ignorent. Tamen ne fortè id quod ab eo eſt, aduentus ſui tempus hæreſis inuaderet, continuò ſubjecit: Quoniam ab eo ſum, & ipſe me miſit. Tenuit ordinem Euangelici Sacramenti, natum ſe profeſſus & miſſum: vt & quis eſſet, & vnde eſſet ſecundùm ſuperiorem ſententiam noſceretur: Neque enim id ipſum eſt, Ab eo ſum, & ipſe me miſit: ſicuti non idem eſt,

Ioan. 1.

A Neque me ſcitis, neque vnde ſim noſtis. Numquid non omnis homo in carne licet natus ſecundùm ſenſum communis opinionis ex Deo eſt? Et quomodo negat ab his vel ſeipſum, vel vnde ipſe ſit ſciri: niſi id vnde eſt, ad naturæ ſuæ referret autorem, qui idcirco ignorabilis eſſet, quia ipſe eſſe Dei filius ignoraretur. Diſcute infelix ſtultitia quid illud ſit: Neque me ſcitis, neque

B vnde ſim noſtis. Omnia vtique ex nihilo, & vſque adeo ex nihilo, vt etiam vnigenitum Deum ex nihilo ſubſtitiſſe tis auſa mentiri. Quid ergo eſt quod impij & Chriſtum neſciunt, & vnde ſit neſciunt? Nam id quod vnde ſit, ignoratur: natura ex qua eſt, dum vnde ſit neſcitur, oſtendit. Ignorari enim vnde ſit, non poteſt, quicquid ſubſiſtit ex nihilo, quia hoc ipſum quod non ignoratur ex nihilo, ignorationem eius vnde ſit, non

C habet. Non ex ſe eſt autem ille qui venit, ſed qui miſit illum verax eſt, quem impij neſciunt. Iam ergo ille qui miſit, ipſe eſt qui miſiſſe ignoratur. Ab eo ergo qui miſit eſt, ille qui miſſus. Ab eo eſt, vnde eſſe neſcitur: & ob hoc quid ſit ipſe neſcitur, dum ignoratur à quo ſit. Non nouit Chriſtum, qui vnde Chriſtus ſit neſcit: nec filium cõfitetur, qui negat natum: nec natum intelligit, qui putabit ex nihilo. Ex nihilo autem vſque adeo non eſt, vt impij vnde ſit

D neſciant. Neſciunt planè, neſciunt qui naturam nomini adimunt, quia neſcientes non amant ſcire: & audiant filium ſcientiæ huius ignorationem impijs exprobrantem, tum cum ſibi patrem Deum Iudæi dicerent. Ait enim: Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis vtique me, ego enim à Deo exiui & veni: nec enim à me veni, ſed ille me miſit. Religioſi nominis aſſumptionem

Ioan. 5.

E Dei filius in his, qui ſe Dei filios confitentes patrem ſibi Deum dicerent, non improbauit, ſed temerariam Iudæorum vſurpationem patrem ſibi Deum præſumentium, per id quod ſe non diligerent, objurgat. Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis vtique me, ego enim ex Deo exiui. Omnibus quibus per fidem Deus pater eſt: per eam fidem pater eſt, qua Ieſum Chriſtum

F Dei filium confitemur? Confiteri autem filium ſecundùm generale ſanctorum nomen, quid habet fidei, vti dicamus, vnus ex filijs eſt? Sed numquid & cæteri in hac creaturæ ſuæ infirmitate non filij ſunt? In quo ergo filium Dei Ieſum Chriſtum fides confeſſa præcellit, cùm ei ſecundùm illos, filij non natura, ſed nomen ſit? Sed Chriſtum perfidia iſta non diligit, nec hæc

impia

Quid exire ex Deo.

A impia profeſsio piè ſibi aſſumit Deum patrem: quia ſi ſibi patet Deus eſſet, Chriſtum ob id diligerent, quia exiuit à Deo. Exiſſe ex Deo, quid ſit requiro. Non vtique diei poteſt, id ipſum ex Deo exire, quod & veniſſe, nam vtrumque ſignificat: Quoniam à Deo exiui & veni. Et oſtendens quid eſſet, à Deo exiui, & quid eſſet, & veni continuò ſubjecit: Nec enim à me veni, ſed ille me miſit. Non à ſe ſibi eſſe B otiginem docuit, cùm ait: Nec enim à me veni. Et rurſum ſe ex Deo exiſſe, & ab eo miſſum eſſe teſtatur. Sed cùm ab ijs qui ſibi Deum patrem dicerent, ideirco ſe diligendum ait, quia ex Deo exiſſet, cauſam dilectionis ex cauſſa docuit eſſe naſcendi. Exiſſe enim ad incotpotalis natiuitatis retulit nomen: quia teligio profitendi ſibi patrem Deum, ex dilectione Chriſti, qui C ex eo genitus eſt, ſit merenda. Nam cùm

Ioan. 15.

ait: Qui me odit, & patrem meum odit: meum cum ait, communionem nominis per ſignificationem proprietatis excludit. Cæterùm profitentem ſibi patrem Deus, & ſe non diligentem, in paterni nominis vſutpatione condemnat, quia qui ſe odit, oderit & patrem: nec in Deum patrem ſit teligioſus, qui non diligat filium: D eùm diligendi filij non alia cauſa ſit, quàm quòd ex Deo ſit. Ex Deo igitut filius eſt, non aduentu, ſed natiuitate: & dilectio in patrem hine ctit omnis, ſi filius ex eo eſſe eredatur. Teſtanır hoc Dominus dicens:

Ioan. 16.

Non dicam vobis, quoniam ego rogabo patrem pro vobis. Ipſe enim pater amat vos, quoniam vos me amatis, & creditis quoniam ego à Deo exiui, & à patre veni E in hunc mundum. Caret apud patrem intercesſionis neceſſitate perfecta de filio fides, quæ quòd à Deo exierit credat atque amat, & per ſe ipſa iam & audiri meretut & amati, natum ex Deo filium miſſúmque confeſſa. Natiuitas itaque eius & aduentus oſtenditur, cum abſolutiſſima ſignificādæ † proprietatis veritate. A Deo,

† *ſignificatæ.*

ait, exiui, ne in eo alia quàm natiuitatis natuta eſſe exiſtimaretur: cùm exire à F Deo, id eſt, ex natiuitate ſubſiſtere, quid aliud quàm Deus poſſit? Et à patre, inquit, veni in hunc mundum. Vt exitio illa à Deo natiuitas ſignificata eſſe intelligeretur, ex patre à patre ſe in hunc mundum profeſſus eſt veniſſe. Alterum itaque in diſpenſatione, alterum in natura eſt. Nec patitur exitionem aduentum exiſtimari, cùm poſt exitionem à Deo, aduentum commemoret à patre. A pa-A tre enim veniſſe & ex Deo exiſſe, non eſt ſignificationis eiuſdem: & quantum intereſt inter naſci & adeſſe, tantum à ſe vterque ſermo diſcernitut: cùm aliud ſit à Deo in ſubſtantia natiuitatis exiſſe, aliud ſit à patre in hunc mundum ad conſummanda ſalutis noſtræ ſacramenta veniſſe.

A patre venire & ex Deo exire, non ſunt idem.

Et quidem ſecundùm propoſitæ à nobis reſponſionis otdinem opportuniſſimus hic nobis locus eſt: vt tertiò nunc doceaB mus filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ab Apoſtolis traditum, non ex nuncupatione, ſed ex natuta, neque ex adoptione, ſed ex natiuitate. Quanquam enim plures & maximè adhuc vnigeniti de ſe Dei extent profeſſiones, quibus generationis ſuæ veritatem ſine leui ſaltem ementiendæ licet calumniæ occaſiole teſtetur: tamen quia neque legentium C onetandus eſt ſenſus coaceruatis ad copiam dictis, & cùm iam nonnulla de proprietate natiuitatis oſtenſa ſint, cætera omnia aliis erunt quæſtionibus reſeruanda. Nunc vetò quia hic ſermonis noſtri ordo inſtitutus eſt, vt poſt patris conteſtationem, poſt filij profeſsionem, fidem quoque Apoſtolorum de veto & D ſecundum natiuitatem confitendo Dei filio doceremur; videndum eſt, an in eo quod ait Dominus, Ex Deo exiui, aliud in eo aliquid potius quàm naturam intellexerit natiuitatis. Poſt multas namque ptouetbiorum † obſcuritates, quibus in parabolis locutus eſſet, & quem iam antea Chriſtum ſciebant annunciatum à Moyſe & Prophetis, confeſſum quoque à Nathanaële & Dei filium & Regem E Iſraël, objurgato etiam Philippo cùm de patre requireret, cur per operum virtutem patrem in ſe, & ſe in patre eſſe neſciret, cúmque ſe à patre miſſum frequentibus dictis antè docuiſſet: tamen cùm profitentem eum audiſſent ſe à Deo exiſſe, hæc eorum reſponſio fuit. Connexus enim hic ſibi ſermo eſt. Dicunt ergo diſcipuli eius: Nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis: nunc ergo ſcimus F quia noſti omnia, & non habes neceſſe vt aliquis te interroget. In hoc credimus quia à Deo exiſti. Quæ rogo hæc verbi huius admiratio eſt, quòd ſe exiſſe à Deo profeſſus ſit? Tanta & tam Deo propria, vos, ô ſancti & beati viri, ob fidei veſtræ meritum claues regni cœlorum ſortiti, & ligandi atque ſoluendi in cœlo & in terra ius adepti, geſta eſſe per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Dei filium

† *verborum.*

Ioan. 16.

Apoſtoli ſortiti ſunt claues regni cælorum ob confeſſionē diuinitatis Chriſti.

F

videratis: & ad id quod à Deo exiſſe ſe
dixit, nunc primùm vos veri intelligen-
tiam aſſequi proteſtamini? Videratis vti-
que nuptiales aquas, & eaſdem nuptiale
vinum, & naturæ in naturam vel demu-
tationem, vel profectum, vel creatio-
nem. Quinque etiam panes in cibum
tantæ multitudinis fregeratis, & ſatiatis
omnibus in plenitudinem duodecim co-
phinorum fragmenta panum creuerant,
& naturæ prauitas famem pellens profe-
cerat in eiuſdem copiam naturæ. Re-
uiruiſſe manus aridas conſpexeratis, & in
vocem mutorum linguas ſolutas, & in
curſum claudorum pedes alacres, & cæ-
corum oculos cernentes, & mortuorum
vitas reuertentes, fœtens Lazarus conſti-
terat ad vocem, & è ſepulchro vocatus
nullo interuallo vocis & vitæ, citò fuerat
egreſſus: adhuc odorem mortis in ſen-
ſum narium ſpiritu agente ipſe iam viuus
adſtiterat. Taceo de cæteris magnarum
virtutum & diuinarum operationibus.
Nunc ergo primum intelligitis quis ſit
hic miſſus è cœlis poſtquam audiſtis: De
patre exiui? Et hoc vobis primum iam
ſine prouerbio dictum eſt, & per naturæ
virtutem intelligitis verum eſſe quòd à
Deo exiuit: cùm voluntatum veſtrarum
cogitationes tacitas intuetur, cùm de non-
nullis tanquam ignarus interrogat, cùm
omnium cognitor eſt? Per hæc enim
omnia quæ virtute ac natura Dei agit, à
Deo exiſſe credendus eſt. Non hîc ſancti
Apoſtoli à Deo exiſſe, id eſt, à Deo
miſſum eſſe intellexerunt. Nam omni ſu-
periori ſermone confitentem miſſum ſe
eſſe frequenter audierant: ſed audientes à
Deo exiſſe, naturam in eo Dei ex operi-
bus cernentes: naturæ veritatem per id
quod à Deo exit recognoſcunt, cùm di-
cunt: Nunc ergo ſcimus, quia noſti
omnia, & non habes neceſſe, vt aliquis te
interroget. In hoc credimus quod à Deo
exiſti. Per id enim credunt quod à Deo
exiit, per quod ea quæ Dei ſunt poteſt,
atque agit, Non enim naturam Dei à pa-
tre veniſſe, ſed à Deo exiſſe conſummat.
Denique hoc quod nunc primùm audiunt,
confirmantur ad fidem. Nam cum Do-
minus vtrumque dixiſſet: Ego à Deo
exiui, & à patre veni in hunc mundum:
nihil admirationis in eo habuerunt, quòd
frequenter audierant, & à patre veni in
hunc mundum. Reſponſio autem eorum,
fidem & intelligentiam huius dicti con-
teſtata eſt: Ego à Deo exiui. Nam ad id

A tantum reſponſum eſt cùm dicunt: In hoc
credimus quia à Deo exiſti. Neque ad-
dunt & à patre veniſti in hunc mundum:
& cùm alterum in poſſeſſione, alterum
in ſilentio eſt, profeſſionis cauſam dicti
nouitas exegit: profitendi autem con-
teſtationem intelligentia veritatis elicuit.
Sciebant quidem cum omnia vt Deum *Prius Deū nouerant, ſed rationem natiuitatis non acceperant.*
poſſe, ſed nondum rationem nouitatis †
acceperant: & qui ſciebant à Deo miſ-
B ſum, exiſſe tamen à Deo neſciebant. In-
enarrabilem illam & perfectam filij nati-
uitatem per virtutem dicti iſtius intelli-
gentes: nunc ſecum ſine prouerbiis pro- † natiuitatis.
fitentur locutum. Non enim per conſue-
tudinem humani partus Deus ex Deo
naſcitur, neque per elementa originis
noſtræ vt homo ex homine propellitur.
C Integra illa & perfecta & incontaminata
natiuitas eſt, cuius à Deo exitio potius
quàm partus eſt. Eſt enim vnus ex vno:
non eſt portio, non eſt defectio, non eſt
diminutio, non deriuatio, non protenſio,
non paſſio, ſed viuentis naturæ ex viuente
natiuitas eſt, & Deus ex Deo exiens eſt,
non creatura in Dei nomen electa: non
vt eſſet cœpit ex nihilo, ſed exiit à ma-
nente: & exiiſſe ſignificationem habet
D natiuitas, non habet inchoationis. Non
enim idem eſt ſubſtantiam cœpiſſe, &
Deum exiiſſe de Deo. Et natiuitatis huius
conſcientia † licet non ſubiecta verbis ſit, † ſcientia.
cùm inenarrabilis ſit: habet tamen in
doctrina filij fidei ſecuritatem, à Deo ſe
manifeſtantis exiſſe. Non eſt Euangelica
& Apoſtolica fides, filium Dei nomine
potius quàm natura credidiſſe. Si enim
E adoptionis hæc nuncupatio eſt, & non
idcirco filius eſt, quia exierit à Deo: quæ-
ro vnde beatus Simon barjona eſt con-
feſſus: Tu es Chriſtus filius Dei viui? An *Matth. 17.*
ne cum omnibus poteſtas ſit per ſacramen-
tum regenerationis in filios Dei naſci? ſi
ſecundum hanc nuncupationem filius Dei
Chriſtus eſt: interrogo quid illud ſit quod
Petro non caro neque ſanguis reuelauit,
F ſed pater qui in cœlis eſt? Generalis pro-
feſſio quid habet meriti? aut quæ reuela-
tionis eſt gloria in publica conſcientia?
Si ex adoptione filius eſt, vnde hæc in
Petro beata confeſſio eſt, hoc filio de-
ferente quod eſt commune ſanctorum?
Vltra humanam autem intelligentiam ſe
fides Apoſtolica protendit. Audierat vti-
que frequenter: Qui recipit vos, me re- *Luc. 9.*
cipit: & qui me recipit, recipit eum qui
me miſit.

Miſſum

Matth. 11. Luc. 10.

Miſſum ergo iam non ignorabat: & quem miſſum iam non ignorabat, audierat profitentem. Omnia mihi tradita ſunt à patre. Et nemo nouit filium niſi pater, neque patrem quis nouit niſi filius. Quid iſtud eſt quod nunc Petro pater reuelat, quod beatæ confeſſionis gloriam ſumit? Nunquid patris & filij nomen neſciebat? Atqui frequenter audierat. Sed loquitur quod vox humana nondum protulerat: Tu es Chriſtus filius Dei viui. Nam tametſi in corpore manens Dei filium ſe eſſet profeſſus, tamen Apoſtolica fides nunc primùm in naturam diuinitatis agnouit. Neque enim Petro tantùm ex confeſſo honore laus reddita eſt, ſed ex agnitione myſterij: quia non Chriſtum ſolum, ſed Chriſtum Dei filium eſſe confeſſus eſt. Nam vtique ad confeſſionem honoris ſuffecerat dixiſſe: Tu es Chriſtus. Sed inane fuerat, Chriſtum ab eo confeſſum fuiſſe: niſi Dei filium confiteretur. In eo enim quod ait: Tu es, virtutem & proprietatem naturalis veritatis explicauit. Et pater dicendo. Hic eſt filius meus, Petro reuelauit vt diceret: Tu es filius Dei. Quia in eo quòd dicitur: Hic eſt, reuelantis indicium eſt. In eo verò quod reſpondetur: Tu es, confitentis agnitio eſt. Super hanc igitur confeſſionis petram Eccleſiæ ædificatio eſt. Sed ſenſus carnis & ſanguinis, confeſſionis huius intelligētiam non reuelat. Hoc eſt diuinæ reuelationis ſacramentum, Chriſtum Dei filium non ſolum nuncupare, ſed etiam credere. Aut nunquid nuncupatio potius quàm natura Petro reuelata eſt? ſi nuncupatio: iam hanc à Domino frequenter audierat, ſe eſſe Dei filium confitente: In quo ergo reuelationis eſt gloria? naturæ ſcilicet, non nominis, cùm frequentata nominis profeſſio iam fuiſſet. Hæc fides, eccleſiæ fundamentum eſt: per hanc fidem infirmæ aduerſus eam ſunt portæ inferorum. Hæc fides regni cœleſtis habet claues. Hæc fides quæ in terris ſoluerit aut ligauerit, & ligata ſunt in cœlis & ſoluta. Hæc fides paternæ reuelationis eſt munus: Chriſtum non creaturam nouit ex nihilo mentiri, ſed ſecundum proprietatis naturam Dei filium confiteri. O miſeræ ſtultitiæ furor impius, non intelligens beatæ ſenectutis fideique martyrem, & martyrem Petrum, pro quo pater rogatus eſt, ne fides eius in tentatione deficeret: qui iterata à ſe dilectionis in Deum poſtulata profeſſione, tentari ſe adhuc tanquam ambiguum & incertum tertia interrogatione congemuit. Per id quoque à Domino poſt tertiam tentationis purgationē† infirmitatem, Paſce oues meas, ter meruit audire: qui in cunctorum Apoſtolorum ſilentio, Dei filium reuelatione patris intelligens, vltra humanæ infirmitatis modū, ſupereminentem beatæ fidei ſuæ confeſſione gloriam promeruit. In quàm nunc interpretandæ vocis ſuæ deducimur neceſſitatem? Ille confeſſus eſt Chriſtum filium Dei: At mihi tu hodie noui apoſtolatus mendax ſacerdotium ingeris Chriſtum ex nihilo creaturam. Quam vim affers dictis glorioſis? filium Dei confeſſus, ob hoc beatus eſt. Hæc reuelatio patris eſt, hoc eccleſiæ fundamentum eſt, hæc ſecuritas æternitatis eſt, hinc regni cœlorum habet clauē, hinc terrena eius iudicia cœleſtia ſunt. Sacramentum occultatum à ſeculis per reuelationem didicit: fidem locutus eſt, naturam enunciauit, Dei filium confeſſus eſt. Hoc qui creaturam Dei potius confitens negat, prius eſt vt neget Petri apoſtolatum, fidem, beatitudinem, ſacerdotium, martyrium: & poſt hæc ſe alienum à Chriſto eſſe intelligat, quia Petrus eum filium Dei confeſſus hæc meruit. Anne, ô miſer quiſquis hodie es hæretice, beatiorem Petrum futurum fuiſſe exiſtimas, ſi dixiſſet: Tu es Chriſtus perfecta Dei creatura, & ſupereminens facturis omnibus factura, & qui ex nihilo cœpiſti eſſe, & per bonitatem Dei qui bonus ſolus eſt, nomen filij adoptione meruiſti, & quia non ex Deo natus eſt? Et quæro à te quid auditurus fuerit hæc dicens, qui audita paſſione reſpondens: Propitius tibi Dominus, non erit iſtud, audierit ſibi dici: Vade retrò poſt me ſatanas, ſcandalum mihi es? Nec Petro tamen humana ignorantia proficit ad crimen. Non enim ei pater adhuc omne paſſionis myſterium reuelauerat. Sed fides parua ſententiam damnationis excepit. Cur igitur non hanc confeſſionis fidem pater Petro reuelauit, creaturam ſcilicet & adoptionem? Inuidit credo hic Petro Deus, vt in tempora poſteriora diſſimulans, hæc nunc vobis nouis prædicatoribus reſeruaret. Sit ſanè fides alia, ſi aliæ claues regni cœlorum ſunt. Sit fides alia, ſi eccleſia alia eſt futura, aduerſum quam portæ inferi non præualebunt. Sit fides alia, ſi erit alius apoſtolatus, ligata & ſoluta per ſe in terra ligans in cœlo atque ſoluens. Sit fides alia, ſi Chriſtus filius Dei alius præter quàm qui eſt, prædicabitur. Sin verò hæc ſola fides confeſſa Chriſtum Dei filium, omnium beatitudinum gloriam meruit in Petro: neceſſe

Marginal notes: *Matth. 17.* — *Super confeſſionis petram eſt eccleſiæ ædificatio.* — *Fides eccleſia fundamentum habet claues regni cœlorum, & ſoluit & ligat.* — *Martyr Petrus.* — *Ioan. 21.* — † tētationis infirmitatem. — *Matth. 4.*

eſt, vt ea quæ creaturam potius ex nihilo confitebitur, claues regni cœlorum non adepta, & extra fidem ac virtutem apoſtolicam conſtituta, nec eccleſia ſit vlla, nec Chriſtus. Proferamus itaque omnes Apoſtolicæ fidei profeſſiones, in quibus Dei filium confitentes non adoptionis in eo nomen, ſed naturæ proprietatem confitentur: neque creationis in eo ignobilitatem, ſed natiuitatis gloriam proteſtãtur. Loquatur Ioannes ſic vſque ad aduentum Domini manens, & ſub ſacramento diuinæ voluntatis relictus deputatus, dum non mori dicitur & manere. Loquatur ergo ſua, vt ſolet, voce. Deum nemo vidit vnquam, niſi vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris. (*Ioan. 1.*) Naturæ fides non ſatis explicata videbatur ex nomine filij, niſi proprietatis extrinſecùs virtus per exceptionis ſignificantiã adderetur. Præter filium enim vnigenitum cognominans, ſuſpicionem penitus adoptionis execuit: cùm veritatẽ nominis, vnigeniti natura præſtaret. Nondum quæro quid ſit, qui eſt in ſinu patris, habet interrogatio iſta ſuum ordinem: quęro quid ſignificatio iſta vnigeniti ſibi poſtulet, & videamus an hoc ſit, quod tu eſſe profiteris, id eſt, creaturam Dei perfectam, vt perfecta pertineat ad vnigenitum, creatura verò referatur ad filium. Sed Deum vnigenitum filium Ioannes dixit, non creaturam perfectam. Non enim ignorauit hæc blaſphemiæ nomina, dicens: Qui eſt in ſinu patris. (*Ibid. 3.*) Et à Domino ſuo audiens: Sic enim dilexit mundum Deus, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Deus mundum diligens, hoc dilectionis ſuæ in eum teſtimonium protulit, vt vnigenitum filium ſuũ daret. Si dilectionis hinc fides eſt, creaturam creaturis præſtitiſſe, & pro mundo id quod mundi eſt dediſſe, & ad ea quæ ex nihilo ſunt ſubſtituta redimẽda, eum qui ex nihilo ſubſtitit præbuiſſe: non facit magni meriti fidem vilis & ſpernenda iactura. Precioſa autem ſunt quæ commẽdant charitatem, & ingentia ingentibus æſtimantur. Deus diligens mundum filium non adoptiuum, ſed ſuum, ſed vnigenitum dedit. Hic proprietas eſt, natiuitas eſt, veritas eſt: non creatio eſt, non adoptio eſt, non falſitas eſt. Hinc dilectionis & charitatis fides eſt, mundi ſaluti & filium & ſuum & vnigenitum præſtitiſſe. Prętermitto omnes de filio nuncupationes. Non eſt damnoſa diſſimulatio, vbi de copia eſt electio. Rei profectus ſemper ex

A cauſa eſt, & omne opus manifeſtam habet ſuſcepti negotij neceſſitatem. Scribens vtique Euangeliſta, ſcribendi afferre debuit rationem, vt videamus quam oſtenderit (*Ioan. 20.*) dicens: Hęc autem ſcripta ſunt, vt credatis quoniam Ieſus eſt Chriſtus filius Dei. Scribendi igitur euangelij non aliam pertulit cauſam, quàm vt omnes crederent Ieſum eſſe Chriſtum filium Dei. Si ſufficit ad ſalutem Chriſtum credere, cur adiecit filiũ (*Neceſſe eſt credere Chriſtum eſſe filium Dei.*)

B Dei? Si verò Chriſtum credere ea demum fides eſt, non Chriſtum tantummodo, ſed Chriſtum filium Dei crediḍiſſe: non eſt nomen filij in Chriſto vnigenito Deo ex adoptionis conſuetudine, quod proprium eſt ad ſalutem. Si ergo ſalus in confeſſione nominis eſt, quæro cur in nomine veritas non ſit? quod ſi in nomine veritas eſt, qua autoritate creatio eſſe dicitur, cùm non

C creationis confeſſio ſalutem ſit præſtitura, ſed filij? Hæc igitur ſalus vere eſt, hoc perfectæ fidei meritum, Ieſum Chriſtum filium Dei crediḍiſſe.

Non enim eſt in nobis dilectio ad Deum patrem niſi per filij fidem. Et audiamus eum per epiſtolam loquentem: Omnis qui diligit patrem, diligit eum qui ex eo natus eſt. Quid eſt rogo ex eo naſci? Nunquid id ipſum eſt, quod per eum creari?

D Aut cur Euangeliſta mentitur, vt ex eo natum dicat, quem per eum creatum potiùs hæreticus doceat? Et audiamus omnes quis ſit hic doctor. Dictũ namque eſt: (*1. Ioan. 2.*) hic eſt antichriſtus, qui negat patrem & filium. Quid ais tu aſſertor creaturæ, & de non extantibus Chriſti nouus conditor? Si profeſſionem tenes, profitentis nomen recognoſce. An eum creatorem & creatu-

E ram patrem & filium prædicabis: per aſſimulatas nominum voces excludere te poſſe credis, ne eſſe antichriſtus intelligaris? Si in fide tua per natum pater eſt, & per naturam filius eſt, maledicus ego ſum, opprobrium in te alieni referens nominis. Sin verò ſimulata omnia ſunt, & potius nuncupata quàm propria, fidei tuæ ab Apoſtolo diſce cognomen: & audi quæ

F ſit crediti filij fides, ſequitur enim: Qui negat filium, nec habet patrem: qui cõfitetur filium, & filium habet & patrem. (*Ibidem.*) Negans filium, caret patre. Confitens filium atque habens, habet & patrem. Quæro hic, quid adoptiua nomina loci habeant. Nunquid non naturæ res iſta omnis eſt: & quàm naturæ res ſit accipe. Ait enim idem: Quia ſcimus quòd filius Dei venit, & concarnatus eſt propter nos, & paſſus eſt, & reſurgens à

gens à

gens à mortuis aſſumpſit nos, & dedit no-
bis intellectum optimum, vt intelligamus
verum, & ſimus in vero filio Ieſu Chriſto,
hic eſt verus Deus, & vita æterna & reſur-
rectio noſtra. O infelix intelligentia, &
ſpiritu Dei carens, & in Antichriſti ſpiri-
rum ac nomen proficiens, & neſciens ad
ſactamentum ſalutis noſtræ Dei filium ve-
niſſe: ac per hoc indigna optimæ huius in-
telligẽtiæ ſenſu, creaturę potius adoptiuum
nomen quàm verum filium Dei Ieſum
Chriſtum eſſe confeſſa. Quibúſnam hoc
arcanorum myſteriorum ſecretis edocta
es? vel quis hodie nouus huius ſcientiæ
tuæ auctor eſt? An ne ſecretò tibi hoc per
familiaritatem amoris recumbẽti in pectus
ſuum Dominus oſtendit? aut ſolus ad cru-
cem ſequens inter cætera ſuſcipiendæ tibi
in matrem Mariæ præcepta hæc quoque in
illa ſpecialis in te amoris conteſtatione di-
diciſti? vel ad ſepulchrum prior quoque
Petro currens adeptus es? vel intra con-
ſeſſus Angelorum & ſignatorum librorum
inſolubiles nexus, & ſignorum cœleſtium
multiformes poteſtates, & notarum atque
incomprehenſibilium cantionum hymnos
ſempiternos, tam pia tibi hæc per agnum
ducem reuelata doctrina eſt, ne pater pater
ſit, ne filius filius ſit, ne natura natura ſit, ve-
ritas veritas ſit? Hæc enim apud te omnia
demutantur in falſa. Apoſtolus conceſſa
ſibi optima intelligentia verum Dei filium
dicit: tu affirmas creationem, tu prædicas
adoptionem, tu negas natiuitatem. Et cùm
hic verus Dei filius nobis ſit, & vita æterna
& reſurrectio, nec vita æterna eſt ei, nec re-
ſurrectio, cui ille non verus eſt. Et hæc qui-
dem Ioãnes diſcipulus à Domino dilectus.
Sed nihil ab his diſſimile ex perſecutore
Apoſtolus & vas electionis prædicauit.
Quis enim ſermo eius non ſub filij confeſ-
ſione eſt? Quæ epiſtola non de ſacramẽto
veritatis iſtius cœpta eſt? in quo nomine
non proprietatis ſignificatio eſt? Cùm
enim dicitur: Reconciliati ſumus Deo per *Rom. 5.*
mortem filij ſui. Et rurſum: Deus filium *Ibid. 8.*
ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati. *1. Cor. 1.*
Et rurſum: Fidelis Deus per quem vocati
eſtis in communionem filij eius; quid hic
hæreticorum furto loci relictum eſt? Filius
ſuus eſt, filius eius ſit: non adoptio eius eſt,
non creatura eius eſt Nomen naturam lo-
quitur, veritatem proprietas enũciat, fidem
confeſſio teſtatur. Non intelligo quid addi
poſſit ad naturam filij, quàm quòd filius
eius eſt, qui eſſe pater creditur. Non incer-
ta & infirma ille, qui electionis eſt vas, lo-

A cutus eſt: Nec magiſter gentium, & Apo-
ſtolus Chriſti ambiguæ doctrinæ ſuæ erro-
rem reliquit. Scit qui ſunt adoptionis filij,
& qui hoc eſſe ac nuncupari per fidem me-
riti ſunt. Ait namque: Quotquot enim *Rom. 8.*
ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei. Non
enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum
in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptio-
nis, in quo clamamus, abba pater. Fidei
B noſtræ per ſacramentum regenerationis
hoc nomen eſt, & profeſſio noſtra nobis
præſtat adoptionem: filios enim Dei, ope-
ra ſecundum ſpiritum Dei geſta connuncu-
pant, & clamatur à nobis potius, abba pa-
ter, quàm ex naturæ manet proprietate,
quia extra naturæ proprietatem eſt vocis
officium, & dici atque eſſe non idem eſt.
At verò quæ de filio Dei Apoſtoli fides ſit,
intelligamus. Nam cum omni quem habuit
C ad Eccleſiæ doctrinam ſermone, nunquam
patrem ſine filij confeſſione loqueretur:
tamen vt veritatem nominis huius quan-
ta poſſet humani ſermonis ſignificatione
monſtrare, ait: Quid ad hæc? Si Deus pro *Ibidem.*
nobis, quis cõtra nos? qui proprio filio non
pepercit, ſed tradidit eum pro nobis. Nun-
quidnam etiam nunc adoptionis in eo erit
nuncupatio, in quo proprietatis eſt nomen?
Apoſtolus enim volens charitatem erga
nos Dei oſtendere, vt magnificẽtia Dei di-
D lectionis ex comparationis genere noſce-
retur, non pepercisse Deum proprio filio
ſuo docuit. Neque vtique pro adoptandis
adoptato †, neque pro creatis creaturæ, ſed *† adoptiuo.*
pro alienis ſuo, pro connuncupandis, pro-
prio. Quære virtutem dicti, vt magnitudi-
nem charitatis intelligas. Quid ſit pro-
prium expẽde, ne ignores veritatem. Nunc
enim Apoſtolus proprium ait filium, cùm
E in multis vel ſuum, vel eius ſæpe dixiſſet.
Et quamuis multi codices per tranſlatorum
ſimplicem intelligentiam in hoc loco pro
proprio filio, ſuo filio cõſcriptum habeant:
tamen Græcitas, qua lingua Apoſtolus eſt
locutus, proprium nunc magis quàm ſuum
nuncupat. Et licet communis intelligen-
tiæ ſenſu non ſatis inter proprium & ſuum
differat, verum Apoſtolus cum in cæteris
F dictis ſuum commemoraſſet filium, quod
eſt Græce: τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν tamen in hoc
loco ſecundùm quod ait, ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ
ἐφείσατο. Qui proprio filio non pepercit,
naturæ veritatem ſignificanter expreſſit:
vt qui ſuperiùs filios plures per ſpiritum
adoptionis demonſtraſſet, nunc vnigeni-
tum Deum filium proprietatis oſtenderet.
Non eſt humanus hic error: neque in ne-

gando Dei filio vitium eſt ignorantiæ, vbi A
ignorari non licet quod negatur. Creatura
ex nihilo ſubſiſtens, Dei filius dicitur. Hoc
ſi nec pater locutus eſt, nec filius teſtatus
eſt, nec Apoſtolus prædicauit: tamen au-
dere eloqui, hoc eſt Chriſtum non igno-
rare tantummodo, ſed odiſſe. Cùm enim
Matth. 3. pater de filio ſuo dicat: Hic eſt, & filius de
Ioan. 4. ſe dicat: Qui tecum loquitur, ipſe eſt: &
Matth. 16. Petrus confiteatur: Tu es, & Ioannes teſte-
tur: Hic verus eſt, & Paulus non deſiſtat B
prædicare de proprio: non intelligo aliud
quàm negandi eſſe odium, vbi imperitiæ
error non excuſatur in crimine. Loquitur
hæc interim, loquitur planè per aduentus
ſui prophetas ac præuios, ipſe ille, qui poſt-
ea erit in Antichriſto locuturus, ſalutarem
fidei confeſſionem his tentamentis nouis
inquietans, vt primum conſcientiæ noſtræ, C
quia ita credimus, intelligentiam filij na-
turalis euellat, deinde ipſum illud quod
adoptiuum erit, reliquum nomen exclu-
dat. Nam cum quibus creatura eſt Chriſtus,
neceſſe eſt vt cum his Antichriſtus ipſe ſit
Chriſtus, quia & filij proprietatem creatu-
ra non habeat, & Dei ſe ille filium mentia-
tur: & per hoc à quibus hic Dei filius iam
negatur, ab his tunc Chriſtus ille credatur.
Quas oro ſpes inanis furor expetis? & qua D
ſalutis tuæ fiducia creaturam eſſe Chriſtum
potius quàm filium blaſphemo ore cõten-
dis? Oportuerat te ex Euangeliis noſſe ac
tenere fidei huius ſacramentum. Nam cùm
Dominus poſſet omnia, tamen in vnoquo-
que eorum qui orabant operationis ſuæ
effectum, meritum voluit eſſe confeſſionis.
Neque enim ei virtutem, qui Dei virtus eſt,
confeſſio orantis addebat: ſed fidei erat E
præmium, hoc mereri. Namque cùm Mar-
tham rogantem pro Lazaro interrogauit
an eos qui in ſe credidiſſent, mori non cre-
deret in æternum, at illa conſcientiæ ſuæ
Ioan. 11. fidem elocuta eſt, dicens: Vtique Domine,
ego credidi, quia tu es Chriſtus filius Dei,
qui in hunc mundum veniſti. Confeſſio
hæc æternitas eſt, & fides iſta non moritur.
Martha deprecans fratris ſui vitam, inter- F
rogata an ita crederet, credidit ita. Quam
rogo vel à quo vitam expectat hoc dene-
gans, cùm ſola ſit vita ſic credere? Magnum
eſt enim huius fidei ſacramentum, & per-
fecta confeſſionis iſtius beatitudo eſt, &
cæco à natiuitate Dominus viſum indulſe-
rat, & naturæ damnum naturæ Dominus
e:emerat: & quia cæcus hic ad gloriam
Dei natus fuerat, vt in Chriſti opere Dei
opus poſſet intelligi, non expectata ab eo
fuit fides confeſsionis. Sed qui in receptis
oculis autorem ſibi tanti muneris neſcie-
bat: meruit hoc poſtea, vt fidem diſceret.
Non enim cæcitatis depulſio vitę æternita-
tem afferebat. Ob quod Dominus iam ſa-
num, & de ſynagoga eiectum interrogat,
dicẽs: Tu credis in filium Dei? Ne damnum
ſibi putaret eſſe, ſe carere ſynagoga, cui
immortalitatem fides hæc cõfeſſa redhibe-
ret. Et cum ille incertus etiam nunc reſpõ- *Ioan. 4.*
diſſet: Quis eſt Domine, vt credam in
eum? Ignorationem eius, quem poſt ocu-
lorum recuperationem tantæ fidei intelli-
gentia munerabatur, nolens manere, ita
ait: Et vidiſti eum, & qui loquitur tecum,
ipſe eſt. Nunquid ab hoc ſicut à cæteris Do-
minus, qui orabant ſanitates, confeſsionem
fidei ad ſalutem merendam repoſcit? Non
vtique. Nam hæc iam ad cæcum videntem
locutus eſt, ſed ob id tantum, vt reſponde-
ret ille: Credo Domine. Quia reſponſionis
fides non cæcitatis ſanitatem eſſet allatura,
ſed vitam. Et virtutem dicti huius diligẽter
retractemus. Interrogat Dominus; Tu
credis in filium Dei? Si vtique ſola Chriſti
qualiſcunque confeſsio, fidei eſſet conſum-
matio, dictum fuiſſet: Tu credis in Chri-
ſtum? Sed quia hæreticis penè omnibus
hoc nomen in ore eſſet futurum, vt Chri-
ſtum confiterentur, & filium tamen nega-
rent: id quod Chriſto proprium eſt ad fi-
dem poſcitur, id eſt, vt credatur in Dei fi-
lium. Credidiſſe autem in Dei filium quid
proficit, ſi credatur in creaturam: cùm à
nobis fides in Chriſto, nõ creaturæ Dei, ſed
filij Dei poſtuletur? Anne huius nominis
proprietatem dęmones neſcierũt? Dignum
enim eſt hæreticos non iam Apoſtolicis
doctrinis, ſed dæmonum clamore cõuinci.
Clamant enim & ſæpè clamant: Quid mihi *Luc. 8.*
& tibi eſt Ieſu fili Dei altiſsimi? Inuitis ve-
ritas elicuit confeſsionem, & naturæ po-
teſtatem teſtatur dolor obediendi. Virtute
vincuntur, cùm poſſeſſa diu corpora deſe-
runt: honorem reddunt, dum naturam cõ-
fitentur. Dei ſe inter hæc filium Chriſtus,
& opere teſtatur & nomine. Vnde tibi in-
ter iſtas confitentium dæmonum voces, ô
hęretice, præſumis nomen creaturæ & in-
dulgentiam adoptionis? Quid ſit Chriſtus
ab his ſaltem qui neſciunt diſce, vt impieta-
tem tuam ipſa illa ignorantium neceſſa-
ria profeſsio arguat. Namque cum Iudæi
Chriſtum corporeum neſcirent, ſcirent ta-
men eum qui Chriſtus eſſet, eſſe filium
Dei: cùm falſis aduerſus eum teſtibus ſine
vlla veritatis aſſertione vterentur, ſacerdos
eum

Digitized by Google

Marc.14. eum ita interrogat: Tu es Chriſtus filius A
Dei benedicti? Sacramentum neſcientes,
naturam tamen non ignorant. Neque in-
terrogant an Chriſtus filius Dei ſit, ſed
an hic ſit Chriſtus filius Dei. Error in ho-
mine eſt, non in Dei filio. Nam non quod
Chriſtus Dei filius ambigitur: atque ita
dum interrogatur an hic ſit, tamen quod
Chriſtus ſit Dei filius non negatur. Et qua
tandem rogo tu iſtud fide denegas, quod
ne ipſi quidem negant qui neſciunt? Cùm B
enim perfecta ſcientia ſit, Chriſtum Dei
filium ante ſecula manentem, etiam ex
virgine natum noſſe: ipſi quoque qui de
Maria natum neſciunt, Dei tamen filium
eſſe non neſciunt. Et vide in quod te ne-
gando filium Dei, Iudaicæ impietatis con-
Ioan.19. ſortium miſcuiſti. Quam enim illi damna-
tionis in eum cauſam attulerint teſtantur,
dicentes: Et ſecundùm legem debet mori, C
quoniam filium Dei ſe fecit. Anne non hoc
etiam impiæ tuæ vocis opprobrium eſt,
cum ſe filium Dei dicat, quem tu aſſeris
creaturam? Ille Dei confitendo ſe filium,
reus mortis ab his iudicatur: tu eum Dei
filium negando, quæro quid iudices? Pro-
feſſio enim eius ita Iudæis vt tibi diſplicet.
Interrogo an diuerſæ ab eis ſententiæ ma-
neas, à quibus non diuerſus ſis voluntate. D
Eadem enim filium Dei eum eſſe impie-
tate tu denegas. Illi tamen eo crimine mi-
nore quod neſciunt. Neſciunt enim de
Maria Chriſtum, ſed Chriſtum Dei filium
eſſe non ambigunt: Tu qui Chriſtum non
potes neſcire de Maria, Chriſtum tamen
Dei filium eſſe non prædicas. Illis in eo
quod neſciunt, poteſt adhuc in tuto ſalus
eſſe ſi credant: tibi iam omnia clauſa ſunt E
ad ſalutem, qui negas quod ignorare iam
non potes. Non enim ignoras eſſe filium
Dei: vſque adeò vt adoptionis nomen in-
†connun- dulgeas, vt creaturam connuncupatam†
cupādam. filium mentiaris. Naturam autem, quan-
tum in te eſt, auferens, auferres quoque
ſi tibi liceret & nomen: ſed quia id non
licet, naturam nominis non relinquis: ne
quod filius dicitur, verus Dei filius ſit. F
Habueras in confeſſione eorum, quibus
deſæuiente vento & turbato mari, in verbi
iuſſu erat reſtituta tranquillitas: vt & tu
verum Dei filium confitereris, & eorum
Matth.14. voce vtereris. Verè filius Dei eſt. Sed te
ſæuiens ſpiritus in naufragium vitæ rapit,
& mentis tuæ motibus tanquam fluctuoſo
mari incumbens procella dominatur. Si
tibi hæc nauigantium ex eo incerta fides
videbitur, quia exiſtimabitur eſſe Apoſto-
lorum: mihi tamen & ſi minus præſtat A
admirationis, plus tamen affert autoritatis.
Veruntamen etiam gentium in eo fidem
ſume: audi enim inter ſæuas crucis cuſto-
dias Romanæ cohortis edomitum ad fi-
dem militem. Loquitur namque cõſpectis
tantæ virtutis operationibus centurio: Ve-
rè Dei filius erat iſte. Hoc poſt emiſſum
ſpiritum, diſciſſum Templi velum, & mota
terra, & ſciſſa ſaxa, & ſepulchra patentia,
B & mortui reſurgentes teſtantur, & homo
gentilis perfidiæ confitetur: virtutis natu-
ram agnoſcit in geſtis, naturæ veritatem
profitetur in nomine. Tanta ratio verita-
tis, & tanta vis fidei eſt, vt vincat volunta-
tem veri neceſſitas, & Chriſtum Domi-
num gloriæ æternæ, verè Dei filium eſſe,
nec qui crucifixerat denegaret.

C

DIVI HILARII PICTAVORUM Epiſcopi, de Trinitate.

LIBER VII.

SEPTIMVS hic nobis aduer- *Matth.27.*
ſum nouæ hæreſeos væſa-
nam temeritatem liber ſcri-
D bitur: cæteris quidem ante-
rioribus numero poſterior,
ſed ad perfectæ fidei ſacramentum intelli-
gendum aut primus aut maximus: in quo
non ignoramus quàm difficile atque ar-
duum iter doctrinæ Euangelicæ ſcanda-
mus. A quo quamuis conſcientiæ infirmi-
tatis noſtræ trepidatione reuocemur, ta-
men fidei æſtu incitati, & hæreticorum
E furore commoti, & periculo ignorantium
perturbati, quæ† loqui non audemus, ſilere †qui.
non poſſumus: vtriuſque diſcriminis me-
tui ſubdiri, ne deſtitutæ veritatis res in no-
bis ſit aut taciturnitas aut prędicatio. In-
credibilibus etenim ſe corrupti ingenij ar-
tibus hęrerica ſubtilitas circumegit: pri-
mùm vt fingeret religionem, deinde vt
omnium ſimplicium aurium ſecuritatem
F verbis falleret, tum præterea vt ſe pruden-
tiæ ſeculi coaptaret, poſtremò vt veritatis
intelligentiam per ſpeciem editæ rationis
auerteret. Nam proteſtata Deum vnum,
mentita pietatem eſt: profeſſa rurſus Dei
filium, audientes feſellit in nomine. Di-
cens etiam non fuiſſe antequam naſcere-
tur, mundi ſapientiæ ſatisfecit. Indemuta-
bilem quoque & incorporeum Deum con-
fitens, natiuitatem Dei ex Deo, per de-
monſtrationem ſubdolæ rationis excluſit;

noſtris aduerſum nos vſa doctrinis, & Ec-
cleſiæ fide contra Eccleſiæ fidem pugnans,
grauiſsimo aduerſus nos vel reſponſionis,
vel ſilentij periculo comparato, dum per
ea quæ non negantur ea prædicat, quæ ne-
gantur. Et quidem cæteris ſuperioribus li-
bris admonitos à nobis legentes memini-
mus, vt totius blaſphemiæ editionem per-
tractantes, animaduerterent nihil aliud
laborari, quàm vt Dominus noſter Ieſus
Chriſtus neque Dei filius, neque Deus eſſe
credatur, dum ei conceſsis tantum ex qua-
dam adoptione nominibus, & Dei natura
negatur & filij: cum & indemutabilis at-
que incorporeus Deus ſicuti & eſt, idcirco
affirmatur, ne filius natus ex Deo ſit: &
Deus pater ob id tantum in confeſsione
Deus vnus ſit, ne in fide noſtra Deus
Chriſtus ſit: quia nec natiuitatis intelli-
gentiam natura incorporalis admittat, &
Dei ex Deo fidem vnus tãtum nobis Deus
in confeſsione diſſoluat. Sed ſuperioribus
iam libellis fallacem eorum hanc atque in-
utilem prędicationem ex lege ac prophetis
docentes, eam reſpõſionis formam tenui-
mus, quæ in Deo ex Deo prædicato, & vno
ac vero Deo profeſſo, neque in vnius veri
vnione deficeret, neque ad fidem Dei al-
terius excederet: dum neque ſolitarius no-
bis Deus in confeſsione, neque duo ſunt,
& inter hæc vnum, neque negando neque
confitendo, fidei conſeruata perfectio eſt,
dum & quòd vnum ſunt refertur ad vtrun-
que, & vterque non vnus eſt. Hoc igitur
perfectæ fidei indiſſolubile ſacramentum,
Euangelicis ac Apoſtolicis doctrinis abſo-
luturi, non aliud primum quàm Dei filium
veræ natiuitatis ſubſiſtẽtem natura, cogni-
tioni audientium debuimus intimare: ne-
que aliunde, neque ex nihilo, ſed ex Deo
filium eſſe manifeſtare. Quod quia ſecun-
dùm ea quæ anteriori libro edita ſunt, am-
bigi non poteſt, quin ceſſante adoptionis
nomine, verus filius ex natiuitatis veritate
ſit: eam nunc quoque ex Euangeliis pro-
ferimus, vt qui filius verus eſt, quoque
Deus eſſe noſcatur. Quia neque verus fi-
lius erit, niſi verus & Deus eſt: neque ve-
rus Deus, niſi verus & filius eſt. Nihil hu-
manæ naturæ grauius eſt periculi conſcien-
tia. Nam ea quæ aut ignorata aut repenti-
na ſunt, habent quidem miſerabilem ſecu-
ritatem, ſed non habent metum futuri:
quia non ignaro accidentium, anxietas ipſa
pœna patiendi eſt: Non ego nunc nauem
è portu ſoluo naufragij ignarus, neque iter
ineo infeſtos neſciens latronibus ſaltus, nec

A Lybiæ arenas incertus ſcorpiones vbique
& aſpides & baſiliſcos adeſſe tranſcurro.
Nihil ſolicitudini meæ, nihil conſcientiæ
vacat: ſub ſpecula enim omnium hæreti-
corum ad occaſiones ſingulorum verbo-
rum in os meum pendentium loquor, &
omnis ſermonis mei iter aut anguſtiis præ-
ruptum, aut foueis inciſum, aut laqueis prę-
tenſum eſt. Iam quod arduum aut difficile
ſit minus cõqueror: non meis enim, ſed
B Apoſtolicis ſcando gradibus. Mihi verò
aut in anguſtias decidere, aut in defoſſa in-
cidere, aut plagis illaqueari, ſemper in peri-
culo, ſemper in metu eſt. Prędicaturo enim
ſecundum legem & Prophetas & Apoſto-
los vnum Deum, adeſt mihi Sabellius: to- *Sabellius.*
tum me ſub verbi huius profeſſione, tan-
quam deſideratum cibum morſu ſæuiſſi-
mo tranſuorans. Negantem me rurſum
C contra Sabellium vnum Deum, & cõfiten-
tem verum Deum Dei filium, expectat
noua hæreſis: vt à me duos Deos arguat
prædicari. Natum quoque Dei filium ex
Maria dicturo, Hebion quod † eſt Photi- *Hebion.*
nus, aſſiſtit, autoritatem mendacij ſui ex † qui. *Photinus.*
profeſſione veritatis ſumpturus. De cæte-
ris taceo, qui ab omnibus extra Eccleſiam
eſſe non ignorantur. Hoc verò damnatum
& abiectum licet frequenter, ſed internum
hodie adhuc malum eſt. Impię multos ad
D vnius Dei profeſſionem Galatia nutriuit. *Galatia.*
Malè in totum penè orbem quos negat *Alexandria.*
Deos duos Alexandria protulit. Peſtiferè *Pannonia.*
natum Ieſum Chriſtum ex Maria Panno-
nia defendit. Eccleſia inter hæc periclita-
tur veritatem non tenere per vera: dum
ea ei ad irreligioſitatem geruntur: quibus
religio & confirmatur & deperit †: Non † & perit.
E enim vnum Deum piè poſſumus prædica-
re, ſi ſolum: quia non erit Deus filius in
ſolitarij fide. At verò Dei filium, ſicut eſt,
Deum prædicantes, periclitamur fidem
Dei vnius non tenere: & eiuſdem periculi
res eſt vnum non negare †, cuius eſt & ſo- † vnum Deum ne-
litarium confiteri. Et hæc quidem mundi gare.
ſtulta non ſentiunt: dum his neque in non
ſolo ſignificari vnus videtur, neque in
vno non ſolus intelligi. Sed eam, vt ſpero,
F Eccleſia doctrinæ ſuæ lucem etiam impru-
dentiæ ſeculi inuehit, vt licet fidei ſacra-
mentum non ſuſcipiat, tamen aduerſus
hæreticos veritatem ſacramenti à nobis in-
telligat prædicari. Magna enim vis eſt ve-
ritatis, quæ cum per ſe intelligi non poſſit,
per ea tamen ipſa quæ ei aduerſantur elu-
cet: vt in natura ſua immobilis manens,
firmitatem naturæ ſuæ quotidie dum at-
tentatur

Eccleſiæ proprium.

tentur acquirat. Hoc enim Eccleſiæ proprium eſt, vt tum vincat, cùm læditur, tum intelligatur cum arguitur, tum obtineat cum deſeritur. Omnes quidem illa ſecum atque intra ſe vellet manere, nec ex tranquilliſſimis finibus ſuis aliquos abijcere aut perdere, dum indigni fiunt tantæ matris habitaculo: ſed diſcedentibus ex ea hæreticis vel abiectis, quantum amittit ocaſionis largiendæ ex ſe ſalutis, tantum exequitur † ad fidem expetendæ de ſe beatitudinis.

† aſſequitur.

Cognoſci enim hoc ex ipſis hęreticorum ſtudijs promptiſſimum eſt. Namque cùm à Domino Eccleſia inſtituta, & ab Apoſtolis confirmata, vna omnium ſit, ex qua ſe diuerſarum impietatum furens error abſcideret: nec negari poſſit ex vitio malæ intelligentiæ, fidei extitiſſe diſſidium, dum quod legitur ſenſui potius coaptatur, quam lectioni ſenſus obtemperat: tamen dum ſibi partes ſingulæ aduerſantur non ſolum ſuis, ſed etiam aduerſantium eſt intelligenda doctrinis, vt dum aduerſus vnam eam omnes ſunt, impiiſſimum tamen errorem omnium per id quod ſola eſt atque vna confutet.

Hæreticorum diſſenſio fidem confirmat.

Hæretici igitur omnes contra Eccleſiam veniunt: ſed dum hæretici omnes ſe inuicem vincunt, nihil tamen ſibi vincunt. Victoria enim eorum, Eccleſiæ triumphus ex omnibus eſt: dum in eo hęreſis contra alteram pugnat, quod in hæreſi altera Eccleſiæ fides damnat. Nihil enim eſt quod hęreticis commune eſt: & inter hæc fidem noſtram dum ſibi aduerſantur, affirmant.

Confutatio Sabellij.

Vnum Deum Sabellius pręedicat filij natiuitate ſublata: dum naturæ virtutem, quæ operata in homine eſt, Dei eſſe non ambigit. Sacramento etenim filij ignorato, per geſtorum admirationem fidem veræ generationis amiſit.

Ioan. 14.

Et dum audit: Qui me videt, videt & patrem, indiſcretæ & indiſſimilis in patre & filio naturæ impiè arripuit vnionem, non intelligens, naturalem vnitatem ſub natiuitatis ſignificatione monſtrari: cum per id quod in filio pater videtur, confirmatio diuinitatis ſit, non natiuitatis abolitio. Cognitio itaque alterius in altero eſt, quia non differt alter ab altero natura: Et in quo nihil differũt †, in eo differẽs contemplatio eſt de proprietate naturæ.

† differtur.

Nec ſanè ambigi poteſt, quin ex ſe ſpeciem Dei formæ, qui in forma Dei manebat, oſtenderet. Succedit quoque ad huius prauæ opinionis ſtultum furorem, hoc dictum Domini:

Ibid. 10.

Ego & pater vnum ſumus. Naturæ enim

A

indiſſimilis vnitas, irreligioſè ad vnionis profecit errorem: & rationem dicti, virtus ſola intellecta non tenuit. Non enim ſolitarium ſignificat, Ego & pater vnum ſumus. Nam coniunctio ea quæ ſignificat & patrem, intelligentiam non admittit vnius: & illud, ſumus, non patitur ſingularem. Hoc vero quod vnum ſumus, non natiuitatem adimit, ſed naturam non diſcernit in genere:

B

dum neque, vnum, diuerſitatis eſt, nec, ſumus, vnius eſt. Compinge huius furori præſentium hæreticorum furorem, vt aduerſus Sabellium ſibi adſint.

Ioan. 14.

Legiſſe ſe aſſerunt: Pater maior me eſt. Et nihil vel ex natiuitatis ſacramento myſterio euacuati à ſe Dei & aſſumptæ carnis intelligentes, naturæ faciunt diminutionem profeſſione maioris. Contendunt enim aduerſum Sabellium, filium

C

eſſe eo vſque, vt & minor patre ſit, & honorem pręteritum repoſcat, & mori timeat, & mortuus ſit: contrà verò ille, naturam Dei defendit in geſtis.

Quomodo Sabellius & Ariani diſſentiunt.

Et cùm vnum Deum nouella hæc nunc hęreſis non negabit, ne filium Deum credat: Sabellius tamen Deum vnũ, ne filius omnino extet, in profeſſione retinebit. Hic filium operantem ingeret, hic Deum in operibus eſſe contendet. Hic vnum dicet, hic vnum Deum negabit.

Ioan. 10.

Sabellius ſe ita tuebitur

D

dicens: Opera quæ geſta ſunt, pręter quàm Dei natura non efficit. Peccatorum remiſſio, curatio infirmitatum, claudorum curſus, cæcorum viſus, mortuorum vita à Deo ſolo eſt. Non alia natura quàm quæ ſui conſcia eſt, diceret: Ego & pater vnum ſumus. Quid me in ſubſtantiam alteram rapis? quid in Deum alium ſolicitas? Geſta

E

quæ propriè Dei ſunt, Deus vnus hæc geſſit. Clamabunt verò contra hæc, diſſimilem Deo patri filium pręedicantes non minus ore vipereo. Sacramentum ſalutis tuæ neſcis. Credendus eſt filius, per quem ſecula facta ſunt, per quem formatus eſt homo, qui per Angelos legem dedit, qui de Maria natus eſt, qui miſſus à patre eſt, qui crucifixus, mortuus & ſepultus eſt, qui de mortuis reſurgens in dextris Dei eſt, qui

F

viuorum iudex eſt & mortuorum. In hunc renaſcendum eſt, hic confitendus eſt, huius regnum eſt promerendum. Vterque hoſtis Eccleſiæ, res Eccleſiæ agit: dum Sabellius Deum ex natura in operibus prædicat, hi verò ex ſacramento fidei filium Dei confitentur.

Photinus ab vtroque diſſentit.

Iam verò qua fidei noſtræ victoria, Hebion, qui Photinus eſt, aut vincit aut vincitur? dum Sabellium

A arguit, cur hominem neget filium Dei: dũ
ab Ariomanitis confutatur, cur in homine
neſciat Dei filium. Aduerſum Sabellium
Euangelia ſibi ex filio Mariæ defendit: A-
rius ei Euangelia per ſolum filium Mariæ
non relinquit. Aduerſùm hunc qui filium
negat, homo ab eo vſurpatur in filiũ. Ad
hoc ei qui ante ſecula filium neſciat, filius
Dei ſolum negatur ex homine. Vincant vt
B volunt, quia ſe inuicem vincendo vincun-
tur: dum & hi qui nunc ſunt, de natura Dei
confutantur, & Sabellius de ſacramento
filij refellitur, & Photinus natum ante ſe-
cula Dei filium, vel ignorare arguitur, vel
negare. Sed inter hæc eccleſiæ fides euan-
gelicis atque apoſtolicis fundata doctrinis
& aduerſum Sabellium tenet filij profeſ-
ſionem, & aduerſùs Arium Dei naturam,
& aduerſus Photinum ſeculi creatorem.
C Et hoc verius, quod hæc ab his inuicem
non denegantur. Naturam enim Dei in
operibus Sabellius prædicat, ſed operan-
tem filium neſcit. Hi verò filium nuncu-
pant, ſed veritatem in eo naturæ Dei non
confitentur. Hominem autem Photinus
vſurpat, ſed in vſurpato ſibi homine nati-
uitatem Dei ante ſæcula ignorat. Itaque dũ
vnuſquiſque defendit aut damnat: verita-
D tem fidei noſtræ hæc ipſa prout ſunt, reli-
gioſè & defendentes & damnantes oſten-
dunt. Hæc igitur à me demonſtranda pau-
cis fuerunt non copiæ ſtudio, ſed ratione
cautelæ: primum, vt hęreticorum incerta
eſſe omnia & erratica noſcerentur: tum,
quoniã ſibi pro nobis inuicem diſſiderent:
tum deinde, ne me horum qui nunc ſunt
blaſphemis profeſſionibus obnitentem, &
E Deum patrem ac filium Dei Deum prædi-
cantem: deinde vt vnius nominis atque
naturę in diſſimili genere diuinitatis, patrẽ
& filium eſſe profitentem quiſquam aut
in duûm deorum, aut contrà in vnici ac ſo-
litarij Dei tenerer errore: quando neq; vnio
prædicato Deo patre, & Deo filio reperire-
tur, neque ſub indiſcretæ naturæ demon-
ſtratione deorum diuerſitas conueniret.
F Nunc quia negantibus Dei filium à Deo
ex natiuitatis veritate ſubſiſtere †, libro ſu-
periore ſecundùm euangelia reſponſum
eſt: demonſtrandum eſt eum, qui verè ex
natura filius Dei eſt, verè quoque per na-
turam Deum eſſe, ita tamen, vt neque ad
ſingularem, neque ad alterum Deum fides
noſtra depereat: cum neque vnum Deum
ſit ſic prædicatura quaſi ſolum, neque qua-
ſi nõ vnum ſit confeſſura, ne ſolum. Deum
igitur Dominum noſtrum Ieſum Chri-

Quæ vera ſit fides.

Opiniones prædictorũ hæreticorũ de Chriſto.

† *ſubſiſtẽtem.*

A ſtum his modis nouimus, nomine, natiui-
tate, natura, poteſtate, profeſſione: ſed de
nomine nihil puto ambiguitatis remanſiſ-
ſe. Legimus enim: In principio erat ver-
bum, & verbum erat apud Deum, & Deus
erat verbum. Quid calumniæ eſt, cur non
ſit quod nuncupatur? Aut nunquid no-
men non naturæ ſignificatio eſt? Et quia
contradictio omnis ex cauſa eſt, nunc hic
B negandi Dei quæro cauſã. Simplex namq;
nuncupatio eſt, & caret offendiculo adie-
ctionis alienæ. Verbum enim quod caro
factum eſt, non aliud quàm Deus eſt. Non
eſt hîc deputatæ aut aſſumptę nuncupatio-
nis relicta ſuſpicio: vt ei quod Deus eſt,
non ex natura ſit nomen. Reſpice ad cæ-
teras aut deputatiuas, aut aſſumptiuas ap-
pellationes. Ad Moyſen dictum eſt: Dedi
te Deum Pharaonis. Sed nunquid non ad-
C iecta nominis cauſa eſt cum dicitur, Deum
Pharaonis? Aut nunquid Dei naturam ei
intulit, & non potius in eum qui metueret
terrorem, cum dracones magicos draco
Moyſi mox virga manens, deuorat? cum
cynomyiam quam immiſerat abigit? cum
grandinem poteſtate qua euocauerat auer-
tit? cum locuſtas ea virtute qua inuexerat
repulit? cùm in operationibus eius Magi
D confitentur digitum Dei eſſe? Sic Moy-
ſes Pharaoni Deus datus eſt, dum time-
tur, dum oratur, dum punit, dum mede-
tur. Et aliud eſt Deum dari, aliud eſt Deum
eſſe. In Paraonem enim Deus datus eſt:
cæterum non ei eſt & natura, & nomen,
vt Deus ſit. Memini quoque & alterius
nuncupationis, vbi dicitur: Ego dixi, dij
eſtis. Sed in eo indulti nominis ſignifica-
E tio eſt. Et vbi refertur, ego dixi, loquentis
eſt potius ſermo, quàm rei nomen intelli-
gentiam rei affert: cæterum voluntas ap-
pellationis ex alio eſt. Et vbi ſe nuncupa-
tionis autor oſtendit, ibi per ſermonem au-
toris eſt nuncupatio non naturale nomen
in genere. At verò hîc verbum Deus eſt:
res exiſtit in verbo, verbi res enunciatur
in nomine. Verbi enim appellatio in Dei
F filio de ſacramento natiuitatis eſt, ſicuti
ſapientiæ & virtutis eſt nomen: quæ cùm
in Dei filium cum ſubſtantiam veræ nati-
uitatis extiterint, Deo tamẽ vt ſua propria,
quãuis ex Deo in Deum ſint nata, non de-
ſunt. Non enim, ſicut frequenter dictum
à nobis eſt, diuiſionis in filio, ſed natiuita-
tis ſacramentum prædicamus. Nec ſepara-
tio fuit imperfecta, ſed progenies perfecta:
quia natiuitas non habet detrimentum
generandi, cùm perfectum teneat naſcen-
di,

Chriſtus eſt Deus nomine, natiuitate, natura, poteſtate, & profeſſione.

Ioan. 1.

Exod. 10.

Pſal. 8.

di. Et idcirco earum rerum vnigenito Deo A aptata cognomina ſunt, quæ cùm eum ſubſiſtentem ex natiuitate conſumment, tamen patri non deſint ex indemutabilis virtute naturæ. Vnigenitus enim Deus & verbum eſt, ſed innaſcibilis pater nunquam omnino ſine verbo eſt. Non quòd prolatio vocis natura ſit filij, ſed ex Deo Deus, cum veritate natiuitatis ſubſiſtens: vt à patre proprius, & per naturæ indifferentiam inſeparabilis doceretur, ſignifica- B tus in verbo eſt. Sicut Chriſtus ſapientia & virtus eſt Dei, non ille vt intelligi ſolet internæ poteſtatis, aut ſenſus efficax motus: ſed natura tenens per natiuitatem ſubſtantiæ veritatem, his internatum rerum ſignificata nominibus eſt. Non enim id quod naſcendo ſubſiſtit, poteſt id ipſum videri eſſe quod vnicuique ſemper internum eſt. Sed ex æterno Deo patre vnige- C nitus filius in ſubſiſtentem Deum natus, vt non alienus eſſe à natura paternæ diuinitatis poſſet intelligi: per hæc proprietatum nomina ſubſiſtens oſtenſus eſt, quibus ex quo ſubſtiterat, non carebat. Deus igitur qui eſt, non eſt aliud quàm Deus. Nam cùm audio: Et Deus erat verbum, non dictum ſolum audio verbum, ſed demonſtratum intelligo eſſe quod eſt: quia D non ſicuti ſuperius in Moyſe Deo, & in cognominatis Dijs per appellationem nomen adjectum ſit. Hic autem res ſignificata ſubſtantiæ eſt, cùm dicitur: Deus erat. Eſſe enim non eſt accidens nomen, ſed ſubſiſtens veritas: & manens cauſa, & naturalis generis proprietas. Et videamus an hanc Euãgeliſtæ prædicationem, Apoſtoli

Thomas. Thomæ confeſſio conſequatur, cùm ait: E

Ioan.20. Dominus meus, & Deus meus. Deus igitur ſuus eſt, quem Deum confitetur: & certè dictum non ignorabat à Domino:

Deut.6. Audi Iſraël, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt. Et quomodo Apoſtolica fides principalis immemor eſt facta mandati, vt Deum Chriſtum cõfiteretur, cùm in vnius

Ioan.10. Dei eſſet confeſſione viuendum? Sed Apoſtolus totius ſacramenti fidem per vir- F tutem reſurrectionis intelligens, cum frequenter audiſſet: Ego & pater vnum ſumus. &: Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt. &: Ego in patre: & pater in me: iam ſine fidei periculo naturæ nomen confeſſus eſt. Quia ab vnius Dei patris profeſſione religio non excideret Deum confeſſa Dei filium, cum in filio Dei non niſi paternæ naturæ veritas crederetur: neque ſub alterius Dei impia confeſſione fides naturæ periclitaretur vnius, quia non alterius Dei naturam perfecta Dei natiuitas attuliſſet. Veritatem igitur Euangelici ſacramenti Thomas intelligens: Dominum ſuum, & Deum ſuum eſſe confeſſus eſt. Non hic honoris eſt nomen, ſed naturæ confeſſio eſt: rebus enim ipſis atque virtutibus Deum credidit. Et Dominus profeſſionis huius religionem, non honoris eſſe docuit, ſed fidei, dicens: Quia vidiſti me, credidiſti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Videns enim Thomas credidit, ſed quid credidit quæris? Et quid aliud credidit quàm profeſſus eſt: Dominus meus, & Deus meus? Reſurrexiſſe enim per ſe ex mortuis in vitam, niſi natura Dei non potuit: & creditæ religionis fides hoc eſt profeſſa, quod Deus eſt. Anne ergo nomen Dei non naturæ res exiſtimabitur, cum profeſſio nominis fidem naturæ creditæ ſit ſequuta? Nam vtique religioſus filius, & qui non voluntatem ſuam, ſed eius qui ſe miſerat, faceret: & qui non honorem ſuum, ſed eius à quo venerat, quæreret, honorem huius in ſe eſt nominis recuſaſſet, ne quod ipſe vnum Deum prædicauerat, ſolueretur: ſed veræ & Apoſtolicæ fidei myſterium confirmans, & naturæ in ſe paternæ nomen agnoſcẽs, beatos eſſe docuit, qui cum ſe reſurgentem à mortuis non vidiſſent, Deum tamen per reſurrectionis intelligentiam credidiſſent. Nomen igitur naturæ, fidei noſtræ non deſerit profeſſionem. Nomen enim quod rem vnam quamque ſignificat, rem quoque eiuſdem generis oſtendit. Et iam non res duæ ſunt, ſed res generis eiuſdem eſt. Filius namque Dei Deus eſt, hoc enim ſignificatur ex nomine. Non duos Deos connumerat nomen vnũ, quia vnius atque indifferentis naturę vnum Deus nomen eſt. Cum enim & pater Deus eſt, & filius Deus eſt, & proprium naturæ diuinæ nomen in vtroque ſit: vterque vnum ſunt. Quia cum ſubſiſtat filius ex natiuitate, naturæ vnitatem tamen conſeruat in nomine, nec ad profeſſionem duûm Deorum natiuitas filij credentium fidem cogit, quæ patrem & filium vnius profitetur & nominis. Eſt itaque Dei filio nomen ex natiuitate. Hic enim nobis ſecundus ad demonſtrationem gradus eſt vt Deus ſit ex natiuitate. Quanquam mihi adhuc de proprietate nominis ſuperſit Apoſtolica autoritas, ſed interim Euangelicum placet tractare ſermonem. Et primum quæro, quam natiuitas filij naturæ nouitatem potuerit inferre, ne Deus ſit? Intelligen-

Deus aliquando honoris nomen eſt. Ioan.20.

Secundus gradus, oſtendere filium eſſe

Deum natiuitate.

tiæ iſtud humanæ ſenſus excludit: vt aliquid à natura originis ſuæ naſcendo diuerſum ſit: niſi fortè quid ex naturarum diuerſitate conceptum nouum aliquid in ſe, & quod ita ſit generis vtriuſque, quod neutrum ſit veniat ad vitam, quod in pecoribus ac beſtiis vſitatum eſt: ſed ea ipſa nouitas non ineſt, niſi ex cognatis proprietatibus ſub diuerſitate naturæ, & diuerſitatem eorum natiuitas non intulit, ſed accepit, dum id tenet, quod ex vtroque ſibi vnum eſt. Et cùm hæc in his corporalibus cauſis & paſſionibus ita ſint, quis rogo furor eſt, natiuitatem vnigeniti Dei ad degenerem ex Deo referre naturam, cum natiuitas non niſi ex proprietate naturæ ſit? & iam natiuitas non erit, ſi proprietas naturæ in natiuitate non fuerit. Hic ille omnis æſtus & furor eſt, vt in filio Dei non natiuitas ſit, ſed creatio: vt non naturæ ſuæ originem ſubſiſtens teneat, ſed alienam à Deo de non extantibus ſumat, Quia ſecundum quod ait: Quod de carne naſcitur, caro eſt, & quod de ſpiritu, ſpiritus eſt, quia Deus ſpiritus eſt: non ambiguum ſit naſcenti diuerſum atque alienum aliquid ab eo, ex quo natum ſit, non ineſſe. Natiuitas igitur Dei Deum perficit, vt Deus non cœptus intelligatur eſſe, ſed natus: quia & cœptum eſſe poteſt non idipſum eſſe quod naſci, dum omne cœptum aut ex nihilo in aliquid exiſtit, aut aliu in aliud proficit, & deſinit: vt ex terra aurum aut ex aquis animantia, aut ex inanimis viuentia, aut ex ſolidis liquida, aut ex frigidis feruentia, aut ex albis punicea. Dei autem filius neque ex nihilo Deus cœpit eſſe, ſed natus eſt: neque aliud aliquid fuit ante quam Deus eſſet. Atque ita qui in Deum natus eſt, nec cœpit quod Deus eſt, nec quod Deus eſt proficit. Tenet itaque natiuitas eam ex qua ſubſiſtit naturam & filius Dei non aliud quàm quod Deus eſt ſubſiſtit. Aut quiſquis hinc ambigit, diſcat à Iudæis intelligētiam naturæ vel potius agnoſcat ab Euangelio veritatem natiuitatis, in quo ſcriptum eſt: Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non ſolum ſoluebat ſabbatum, ſed & quod proprium ſibi patrem dicebat Deum, æqualem ſe faciēs Deo. Non nunc, vt in cæteris ſolet, Iudæorum ſermo ab his dictus refertur, expoſitio potius hæc Euangeliſtæ eſt, cauſam demonſtrantis cur Dominum interficere Iudæi vellent. Ceſſet ergo per impietatem blaſphemantium vitioſæ intelligentiæ excuſatio: cùm per Apoſtoli autoritatem ſub ſignificatione na-

Ioan. 3.

Ibid. 5.

A tiuitatis, proprietas naturalis oſtenſa ſit. Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. An ne natutalis natiuitas non eſt, vbi per nomen patris proprij, naturæ æqualitas demonſtratur? Non enim ambigitur quin æqualitas nihil diff:rat.

Quis porrò dubitabit, quin indifferentem naturam natiuitas conſequatur? Hinc enim eſt ſola illa, quæ verè poſſit eſſe **B** æqualitas, quia naturæ æqualitatem ſola poſſit præſtare natiuitas. Æqualitas verò nunquam ibi eſſe credetur, vbi vnio eſt: nec tamen illic reperietur. vbi differat †. Ita ſimilitudinis æqualitas nec ſolitudinem habet, ne diuerſitatem: quia omnis æqualitas nec diuerſa, nec ſola ſit: Quanquam igitur huius intelligentiæ noſtræ iudicia, cum humani ſenſus opinione communia ſint, vt & natiuitas naturæ habeat æquali**C**tatem, & vbi æqualitas eſt, neque alienum à ſe aliquid poſſit eſſe, nec ſolum: tamen ex ipſis dictis Dominicis huius quoque ſermonis noſtri fides affirmanda eſt, ne temeritas contradicendi, ſub libertate diuerſæ in nominibus intelligentiæ, audeat profeſſionibus diuini de ſe teſtimonij contraire: Reſpondit † enim Dominus: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem: quæcūque enim ille facit, eadem & filius facit ſimiliter. **D** Pater enim diligit filium, & omnia demonſtrat ei, quæ ipſe facit, & maiora horum opera demonſtrabit ei, vt vos admiremini. Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Non enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium ſicut honorificant patrem, Qui non honorificant filium, non **E** honorificant patrem, qui miſit illum. Propoſitionis quidem ordo id exigèbat, vt ſingula quæque genera ſingularum quarumque cauſarum pertractarentur: vt quia Deum eſſe Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Dei filium, nomine, natiuitate, natura, poteſtate, profeſſione didiciſſemus †, demonſtratio noſtra gradus ſingulos diſpoſitionis propoſitæ percurreret: **F** ſed natiuitatis id natura non patitur, quæ in ſe & nomen, & naturam, & poteſtatem, & profeſſionem ſola complectitur. Sine his enim natiuitas non erit, quia in ſe hæc omnia naſcendo contineat. Hanc igitur tractantes incidimus in eam neceſſitatem, vt ſuperiùs commemorata ad ordinem tractatus proprij differre non liceat. Reſpondens enim Dominus ad Iudæos, quòd

† differt.

† Reſpondit.
Ibidem.

† docuimus.

quòd eum interficere ob hoc magis vel- A
lent,quia patrem ſuum dicens Deum æqua-
lem ſe Deo feciſſet: omne ſacramentum
fidei noſtræ dum impijs eorum moribus
contradicit, expoſuit. Dixerat enim ſu-
periùs, cùm paralytico curato violati ſab-
bati reus, etiam mortis iudicio conſtitue-
retur: Pater meus vſque adhuc operatur,
& ego operor. Et hinc omnis accēdebatur
inuidia, quòd ſe Deo exæquaſſet, paterni
nominis vſurpatione. Volens itaque & na- B
tiuitatem ſuam confirmare, & naturæ vir-
tutem profiteri, ait: Non poteſt quicquam
à ſe facere filius, niſi quod viderit patrem
facientem. Exordium reſponſionis, ad-
uerſus Iudæorum impium motum, per
quem vſque ad voluntatem inferendæ
mortis exagitabantur, aptatum eſt. Nam
ad violati ſabbati objectum ſibi reatum
dixerat: Pater meus vſque adhuc opera- C
tur, & ego operor: vt vſurpaſſe hoc ex
autoritate intelligeretur exempli: ſigni-
ficans tamen hoc quod ipſe ageret, pa-
tris eſſe opus intelligendum, quia ipſe in ſe
operaretur operante. Et rurſum aduerſum
eam inuidiam qua ſe per paternum nomen
Deo exæquaſſet, hæc ſubdidit: Amen,
amen, dico vobis, non poteſt filius à ſe fa- D
cere quicquam, niſi quod viderit patrem
facientem. Ne igitur exæquatio illa per
nomen naturámque filij fidem natiuitatis
auferret, ait filium à ſe facere nihil poſſe,
niſi quod patrem facientem vidiſſet. Et vt
maneret ſalutaris in patre & in filio con-
feſſionis noſtræ ordo, naturam natiuitatis
oſtendit, quæ poteſtatem efficiendi non
per incrementa indultarum ad vnumquod-
que opus virium ſumeret, ſed de cognitio- E
ne præſumeret: præſumeret autem non de
aliquo operis corporalis exemplo, vt ali-
quid prius pater faceret, ad quod poſtea
filius facturus eſſet: ſed cùm natura Dei in
naturâ Dei ſubſtitiſſet, id eſt, ex patre filius
natus eſſet, per virtutis ac naturæ in ſe pa-
ternæ conſcientiam, nihil ab ſe, niſi quod
patrem facientem vidiſſet, filium facere
poſſe teſtatus eſt. Et cùm vnigenitus Deus
paternæ virtutis operationibus operare- F
tur, tantum ſibi ad faciendum præſumeret,
quantum in conſcientia ſua eſſet, inſepara-
bilem à ſe Dei patris, quam per legitimam
natiuitatem obtinebat, poſſe naturam.
Non enim corporalibus modis videt, ſed
viſus ei omnis in virtute naturæ eſt. Deni-
que ſubjecit: omnia enim quæcunque pa-
ter facit, eadem & filius facit ſimiliter. Si-
militer illud, ad ſignificationem natiui-
tatis adjecit: omnia verò & eadem, ad
oſtendendæ † naturæ veritatem loquutus
eſt. In his enim, quæ, & quæcunque & ea-
dem ſunt, nec diuerſitas poteſt eſſe, nec re-
liquum. Atque ita in natura eadem eſt, cui
eadem omnia poſſe naturæ ſit. Vbi verò
ſimiliter per filium eadem omnia fiunt,
ſimilitudo operum ſolitudinem operantis
excluſit: vt omnia quæ pater facit, eadem
omnia ſimiliter faciat & filius. Hæc eſt ve-
ræ natiuitatis intelligentia, & fidei noſtræ,
quæ ex naturæ diuinæ vnitate, vnius in-
differētiſque diuinitatis veritatem in patre
& filio confitetur abſolutiſſimum ſacra-
mentum, vt eadem faciendo, filius ſimili-
ter faciat, & ſimiliter faciendo, eadem ſint
ipſa quæ faciat: quia ſub vna hac ſignifica-
tione teſtentur, & ſimiliter facta natiuita-
tem & eadem facta naturam. Tenet itaque
reſponſionis Dominicæ ordo Eccleſiaſticæ
fidei integrum ordinem, vt nec diſcernat
naturam, & ſignificet natiuitatem. Hoc
namque ſequitur: Pater enim diligit filium,
& omnia demonſtrat ei, quæ ipſe facit, &
maiora horum opera demonſtrabit ei, vt
vos admiremini. Sicut enim pater ſuſcitat
mortuos, & viuificat, ſic & filius quos vult
viuificat. An ne demōſtratio operum aliud
hîc nobis præter quàm natiuitatis fidem
ingerit, vt ſubſiſtentem filium ex ſubſiſtēte
Deo patre credamus? Niſi fortè per igno-
rationem credendus eſt vnigenitus Deus
doctrina demonſtrationis eguiſſe, ſed te-
meritas impiæ huius exiſtimationis non
admittitur. Non enim doceri eget, qui
quid docendus ſit ſciat. Nam poſtea quàm
ait: Pater enim diligit filium, & omnia de-
monſtrat ei quæ ipſe facit: vt oſtenderet
omnem hanc patris demōſtrationem fidei
noſtræ eſſe doctrinam, vt ſcilicet pater no-
bis in confeſſione eſſet & filius: & ne qua
hic ignoratio in filio poſſit intelligi, cui
pater opera omnia quæ ipſe faceret, de-
monſtraret, continuò ait: Et maiora ho-
rum opera demonſtrabit ei, vt vos admi-
remini. Sicut enim pater ſuſcitat mortuos,
& viuificat, ſic & filius quos vult viuificat.
Demōſtratio ergo futuri operis non igno-
ratur à filio, cui hoc demonſtrandum eſt,
vt exemplo paternæ naturæ mortuos viui-
ficet. Ea enim patrem demōſtraturum filio
dicit, quæ miremur, & quæ eadem eſſent
illa, mox docuit: Sicut enim pater ſuſcitat
mortuos, & viuificat, ſic & filius quos vult
viuificat. Exæquata virtus eſt, per naturæ
indiſſimilis vnitatem. Et demonſtratio
operum non ignorationis inſtructio eſt, ſed

† oſtendendam.

Quæ ſit vera natiuitatis filij intelligentia.

Demōſtratio operum ingerit fidem natiuitatis.

Remotio objectionis.

noſtræ fidei, quæ non filio ſcientiam ignoratorum, ſed nobis confeſſionem natiuitatis inuexit, confirmans eam per id quod ſibi omnia eſſent demonſtrata quæ poſſet. Neque enim non circũſpectum ſe cœleſtis ſermo egit, ne fortè diuerſæ naturæ ſignificatio ſub occaſione dicti ambigui ſubreperet. Demonſtrata enim ei potiùs opera patris eſſe ait, quàm ad operationem eorum naturam virtutis adjectam: vt demonſtratio ipſa natiuitatis eſſe ſubſtantia doceretur, cui per dilectionem patris operum paternorum, quæ per eum effici vellet, eſſet connata cognitio. Porrò autem ne per demonſtrationis profeſſionem, ignorantis in eo naturæ diuerſitas crederetur, ea ipſa quæ profitetur demonſtranda, non neſcit. Vſque adeò non de exempli autoritate geſturus eſt, vt viuificet quod velit. Velle enim naturæ libertas eſt, quæ ad perfectæ virtutis beatitudinem cum arbitrij voluntate ſubſiſtat. Ac ne deinceps, quòd quos vult viuificat, non natiuitatis in ſe naturam habere videretur, ſed non natæ potius iure poteſtate ſubſiſtere, continuò ſubiecit. Nec enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Et in eo quod omne iudicium datum eſt, & natura & natiuitas demonſtratur: quia & omnia habere ſola natura poſſit indifferẽs, neque natiuitas aliquid poſſit habere, niſi datum ſit. Datum autem omne iudicium eſt, quia viuificat quos vult. Neque ademptum patri iudicium poteſt videri, cùm ipſe non iudicet, quia filij iudicium ex iudicio ſit paterno. Ab eo enim datum omne iudicium eſt, ſed dati iudicij cauſa non tacita eſt. Sequitur enim: Sed iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui eum miſit. Quid igitur, oro, derelictum eſt ſuſpicionis, aut quid relictum eſt ad impietatem occaſionis? Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Iudicij autem dati ea cauſa eſt, vt filius exæquati honoris ad patrem ſit, & inhonorificus filio inhonorificus & patri ſit. Et quomodo poſt hæc intelligitur natiuitatis differre naturam: quam non ſolùm operatio, virtus, honor, ſed etiam contumelia negati honoris exæquat? Nihil ergo aliud quàm ſacramẽtum natiuitatis, ſermo nunc diuinæ reſponſionis oſtendit. Neque aliter potuit aut debuit filius à patre diſtingui, quàm vt & natus eſſet, nec tamen differens, doceretur. Pater igitur vſque modò

Velle natura libertas eſt, qua ad perfecta virtutis beatitudinem cum arbitrij volũtate ſubſiſtat.

A operatur, & filius operatur. Habes naturæ nomina, cùm & pater operatur & filius: intellige & naturam Dei, per quam Deus operatur, operãtem. Ac ne fortè duas operationes naturarum diſſimilium exiſtimes intelligẽdas, memẽto de cæco dictum fuiſſe: Sed vt manifeſtarentur opera Dei in eo, me oportet operari opera eius, qui miſit me. In eo ergo quod operatur filius, opus patris eſt: & opus filij, opus Dei eſt. Et de **B** operibus ſermo adhuc ſequens eſt. Interim nunc nil aliud ſtuduit reſponſio, quàm vt omne opus referret ad vtrumque: vtriuſque enim natura non differt operando, cùm in eo quod vſque adhuc pater operatur, operatur & filius: ne qui Dominus ſabbati eſt, Dominus eſt enim ſabbati filius hominis, impiè operari ſabbato crederetur, cuius **C** opus per natiuitatis naturam paterni in ſe operis eſſet autoritas. Non cõfunditur itaque aut aboletur natura, ne ſit filius: nec tamen rurſum adimitur natura, ne Deus ſit. Nec diſcernũtur diuerſitate ne vnum ſint: neque quod vnum ſunt, id poteſt præſtare, ne vterque ſit. Et primum filium cognoſce, cùm dicitur: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Habes natiuitatem filij, quæ ab ſe ni**D**hil poteſt facere, niſi videat. In eo autem quod à ſe nihil poteſt, innaſcibilitatis adimit errorem. Ab ſe enim non poteſt poſſe natiuitas. Quod autem videt cõſcia in ſe naturæ ſignificatur agnitio: & in eo nunc veram Dei cognoſce naturam. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit ſimiliter. Per naturæ autem virtutem, naturæ per id indiſſimilis intellige vnitatem: vt **E** omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem, qui miſit illum. Ac ne te naturæ vnitas in ſolitarij vnione cõtineat, ſacramentum in eo fidei diſce: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui miſit illum. Concluſa ſunt omnia aduerſum hæretici furoris ingenia. Filius eſt, quia à ſe nihil poteſt: Deus eſt, quia quæcunque pater fecit, & ipſe eadem facit: vnũ **F** ſunt, quia exæquatur in honore, & eadem facit, non alia. Non eſt pater ipſe, quia miſſus eſt. Habet igitur hoc ſacramenti ſola natiuitas, vt complectatur in ſe & nomen, & naturam, & poteſtatem, & profeſſionem: quia vniuerſa natiuitas non poteſt non in ea eſſe natura, vnde naſcitur. Non affert externi generis ſubſtantiam, quia ex vno non ſubſiſtit alienum. Quod autem alienum à ſe non eſt, id vnũ eſt genere naturæ, & quicquid vnum eſt per natiuitatem, non ha-

Opus patris, & opus filij, nõ opus Dei eſt. Ioan. 3. & 9. Luc. 6.

Digitized by Google

non habet ſolitudinem: quia & ſolitudo A ſingularis eſt, & natiuitatis eſt vnitas ad vtrumque. Et ſuper hoc aſciſcit ſibi diuinæ de ſe ſententiæ teſtimonium. Ait enim: Qui ſunt ex ouibus meis, vocem meam audiunt, & ego noui eas, & ſequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in ſempiternum, nec quiſquam rapiet eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius eſt omnibus, & nemo poterit B rapere de manu patris mei. Et ego & pater vnum ſumus. Quis, rogo, intelligentiam noſtram ſtupor hebetis mentis obtundit, vt hæc in ſenſum noſtrum tam abſolutè dicta non ſubeant? Aut quis infirmitatem humanam tumor animi inſolentis illudit, vt Dei cognitionem ex his adepti, Deum putent non in his intelligendum eſſe quibus cognitus eſt? Aut enim alia ſunt Euangelia proferenda quæ doceant: aut ſi de C Deo ſola iſta docuerunt, cur non ita credimus vt docemur? Quòd ſi ex his tantùm ſumpta cognitio eſt, cur non exinde fides ſit vnde cognitio? Sed cum fides cognitioni eſſe aduerſa detegitur, iam non cognitionis fides illa, ſed criminis eſt: irreligioſam ſibi fidem aduerſum religionem confeſſæ cognitionis aſſumens. Vnigenitus igitur Deus naturæ in ſe ſuæ conſcius, natiuitatis propriæ inenarrabile ſacramen- D tum, ad fidei tamen noſtræ confeſſionem, quanta poteſt verborum abſolutione ſignificat: vt & natus intelligatur, & in Dei natura eſſe credatur, & cum patre vnum ſit, & vnum ſit profitendo cum patre, non tamen vt vnus ſolus tantùm, atque ipſe pater intellectus, amittat, eſſe quod filius eſt. Teſtatur enim primum naturæ virtutem, E cùm de ouibus ſuis ait: Nec quiſquam rapiet eas de manu mea. Conſciæ poteſtatis hæc vox eſt: imperturbatæ virtutis libertatem, per id quod nemo oues de manu ſua abripiat, confiteri. At verò vt in natura licet Dei, naturæ tamen ex Deo ſit intelligenda natiuitas, ſubjecit: Pater quod dedit mihi, maius eſt omnibus. Non occultat ex patre eſſe ſe natum: quod enim à patre accepit, maius eſt omnibus. Et quia acce- F pit, eſt in eo quod accepit naſcendo, non poſtea tamen ex alio eſt, dum accepit. Sed qui ex alio accipit, ne aliud quid potius & non in eius intelligeretur natura, à quo accipit exiſtere, ait: Nemo poterit rapere de manu patris mei. De manu ſua nemo rapit: quia à patre, quod eſt omnibus maius accepit. Quid ſibi vult tam diuerſa profeſſio, vt rurſum de manu patris ſui nemò

Ioan. 10.

Ibidem.

rapiat? Filij manus eſt, quæ accepit à patre. Patris manus eſt, quæ dedit filio. Et quomodo quod non rapitur de manu filij, non rapitur de manu patris? Quomodo ſi quæris, intellige: Ego & pater vnum ſumus. Manus filij, manus patris eſt. Non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadem ſit: neque rurſum quia eadem eſt, intelligentiam natiuitatis offendit, quia natiuitas nihil in ſe admittit alienum. Vt verò per corporalem ſignificationem virtutem poſſis eiuſdem noſſe naturæ, commemorata eſt filij manus manus patris, quia natura & virtus patris eſt etiam in filio. Poſtremò vt per ſacramentum natiuitatis veritatem naturæ indifferentis agnoſceres, dictum eſt: Ego & pater vnus ſumus: vt quod vnum ſunt: nec diuerſum, nec ſolitarium crederetur, non alia in vtroque per natiuitatis & generationis proprietatem exiſtente natura. Manet, quantum intelligi licet, mentium væſanarum voluntas, ceſſante licet voluntatis effectu: & malignum animum maleuolentiæ ſtudium abſiſtente mali operis occaſione non deſerit. Nunc enim hæreticorum furor iam Dominum in cœlis ſedentem quia exemplo Iudæorum in crucem agere non poſſunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod eſt, denegant: & cùm non poſſint negare quæ dicta ſunt, tamen dictis non obedientes, odium impietatis exercent, verborum lapides inijciunt, & ſi poſſent, de throno eum ſuo in crucem retraherent. Et de Iudæis quidem ad dicti huius nouitatem commotis, ita ſcribitur: Tulerunt igitur lapides Iudæi, vt eum lapidarent. Reſpondit eis: Multa bona opera oſtendi vobis à patre, propter quod eorum opus me lapidatis? Reſponderunt autem ei Iudæi: Pro bono opere non lapidamus te, ſed pro blaſphemia, & quia tu cùm ſis homo, facis te Deum. At tu verò hæretice, quid agas ac profitearis agnoſce, & eorum te intellige eſſe conſortem, quorum in te refers perfidiæ exemplum. Ad id enim quod dictum eſt: Ego & pater vnum ſumus, Iudæi lapides eleuauerunt, & eorum impius dolor ad ſacramentum fidei ſalutaris impatiens, vſque ad impetum inferendæ mortis erupit. Quid tu non habendo quem lapides denegando minus efficis? Non differt voluntas, ſed voluntatem tuam inefficacem eſſe cœleſtis thronus efficit. Quanto tu irreligioſior Iudæo? Lapides ille in corpus eleuat, tu in ſpiritum: ille in hominem vt putabat, tu in Deum: ille in diuerſantem in terris,

Ioan. 10.

Manus patris eſt manus filij, & contrà.

Ioan. 10.

nı in throno virtutis ſedentem:ille in igno-
ratum,tu ın confeſſum: Ille in moriturum,
tu in iudicem ſeculorum. Ille dicit, cùm ſis
homo: tu dicis, cùm ſis creatura: vterque
autem dicitis: Facis te Deum, hoc com-
mune ın eum impij veſtri oris opprobrium
eſt. Negas enim Deum ex generatione
Dei, negas filium ex natiuitatis veritate.
Negas hoc quòd, Ego & pater vnum ſu-
mus, confeſſionem vnîus in vtroque atque
conſimilis eſſe naturæ. Subijcis ſubſtantiæ
nouæ, & externæ,& alienæ Deum: vt aut
alterius generis Deus ſit, aut omnino nec
Deus ſit, quia non ex Dei natiuitate ſub-
ſiſtat. Sed quia ad ſacramentum dicti huius
commotus es: Ego & pater vnum ſumus,
vt Iudæo dicente: Cùm ſis homo, facis te
Deum: tu pari impietate, dicas, cùm ſis
creatura,facis te Deum. Dicis enim,non eſt
filius ex natiuitate, non eſt Deus ex verita-
Ibidem. te. Creatura eſt præſtãtior cunctis,ſed non
eſt in Deum natus, quia ex incorporali
Deo natiuitatem non admitto naturæ.
Non modò tu & pater non vnum eſtis: ſed
nec filius es, nec ſimilis es,nec Deus es. Iu-
dæis quidem Dominus reſpondit, ſed ma-
gis ad impietatem tuam omnis hæc apta
reſponſio eſt. Nónne ſcriptum eſt in lege:
Quoniam ego dixi, dij eſtis? Si ergo illos
dixit deos,ad quos verbum factum eſt Dei,
& non poteſt ſolui ſcriptura, Quem pater
ſanctificauit & miſit in hunc mundum,vos
dicitis, quia blaſphemaui, quoniam dixi:
Filius Dei ſum? Si non facio opera patris,
nolite credere mihi: ſi autem facio,& mihi
non vultis credere, operibus credite, vt
ſciatis & cognoſcatis,quoniam pater in me
eſt, & ego in patre. Cauſam reſponſionis
cauſa objectæ ei blaſphemiæ intulit. Id
enim ad crimen deputabatur, quòd ſe,cùm
homo eſſet, Deum faceret. Deum autem
ſe facere per id arguebatur quod dixiſſet:
Ego & pater vnum ſumus. Demonſtratu-
rus itaque hoc, quod ipſe & pater vnum
eſſent,ex natiuitatis vſurpatum eſſe natu-
ra: in eo primùm ineptiam ridiculi oppro-
brij confutat, cur in reatum vocaretur,
quòd ſe cùm homo eſſet, Deum faceret.
Cum enim lex huius nominis appellatio-
nem ſanctis hominibus decerneret, & ſer-
mo Dei indiſſolubilis confirmaret hanc
imperiti hominis profeſſionem: quomo-
do hic quem pater ſactificaſſet, & quem in
hunc mundum miſiſſet, blaſphemus eſſet,
Dei ſe filium confitendo: cum cognomi-
natos per legem deos, indiſſolubilis Dei
ſermo ſtatuiſſet? Iam ergo non eſt crimi-

A nis, quòd ſe Deum cùm homo ſit, faciat:
cum eos qui homines ſint, lex deos dixe-
rit. Et ſi à cæteris hominibus non irreli-
gioſa huius nominis eſt vſurpatio, ab eo
homine quem pater ſanctificauit (omnis
enim hîc de homine reſpõſio eſt, quia Dei
filius etiam hominis filius eſt) non impu-
denter vſurpari videtur,quòd Dei ſe filium
dixerit, cùm præcellat cæteros,qui cogno-
B minare ſe non religioſè deos poſſunt, per
id quod ſanctificatus in filium eſt: bea-
to Paulo ſcientiam nobis ſanctificationis
iſtius intimante, cum ait: Quod antè pro- *Rom. 1.*
miſſum † per prophetas ſuos in ſcripturis *† Cui antè*
ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei de ſe- *promiſit.*
mine Dauid ſecundum carnem, qui præ-
deſtinatus eſt filius Dei in virtute ſecun-
dùm ſpiritum ſanctificationis. Ceſſat ergo
blaſphemiæ crimen, quod cùm ſit homo,
C Deum ſe faciat: cum hoc nomen plurimis
Dei ſermo detulerit, & ſanctificatus ac
miſſus à patre, nihil aliud ſe quàm Dei fi-
lium ſit profeſſus. Non eſt relictus, vt ar-
bitror, ambigendi locus, quin de natura
natiuitatis dictum ſit: Ego & pater vnum
ſumus. Nam cum Iudæi arguiſſent illum,
quod per hoc dictum, homo ipſe cum
eſſet, ſe ſe Deum faceret: reſponſio eius
confirmat, quod Dei ſe filium per id quod,
Ego & pater vnum ſumus, oſtenderit, pri- *Ioan. 10.*
D mum nomine, deinde natura, poſtremò na-
tiuitate. Nam ego & pater, rerum nomina *Pater & filius ſunt nomina rerum, ſed vnum eſt naturæ profeſſio.*
ſunt: vnum verò, naturæ profeſſio eſt,quia
in eo quod eſt, vterque non differat: ſumus
autem, non patitur vnionem: Et vbi quod
ſumus, vnio non eſt, vnum eos efficit eſſe
natiuitas: hoc enim totum ex eo eſt, quòd
Dei ſe filium ſanctificatus à patre profite-
tur, & profeſſio Dei filij hoc quòd ego &
E pater vnum ſumus confirmat, quia nati-
uitas non aliam poſſit niſi eam ex qua ſub-
ſiſtit, afferre naturam. Conſummauit au-
tem totius fidei noſtræ ſacramentum vni-
geniti Dei ſermo. Namque cum reſpon-
ſum ad id fuiſſet, cur ſe cum homo eſſet,
Deum faceret, vt dictum illud: Ego & pater
vnum ſumus, abſolutæ, & perfectæ intelli-
gentiæ ordinem ſumeret, hæc conſequen-
F ter ſubjecit: Vos dicitis quia blaſphemaui,
quoniam dixi, Filius Dei ſum. Si non facio
opera patris, nolite credere mihi: ſi autem
facio, & mihi non vultis credere, operibus
credite, vt ſciatis & cognoſcatis, quoniam
pater in me eſt,& ego in patre. Infrenis au-
daciæ eſt deſperata iam per conſcientiam
ſalus, & extra pudorem eſt profeſſa omnis
impietas. Nam iam quiſquis nec erubeſcit
ſtultitiæ

ſtultitiæ, vbi perdidit religionem: his enim contradicere, amentia potius quàm ignoratio eſt. Dominus dixerat: Ego & pater vnum ſumus. Natiuitatis hoc ſacramentum eſt, vt pater & filius in vnitate naturæ ſint. Et quia naturæ præſumptio vocaretur in crimen, præſumēdi ratio docetur ex cauſa. Ait enim: Si non facio opera patris, nolite credere mihi. Si non opera patris facit, non credendum ei eſt profitenti Dei eſſe ſe filium. Non habet ergo natiuitas nouam externámque naturam, quia per id filius eſſe credendus eſt, quòd opera patris efficiat. Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci inuenit, ne ex natura Dei filius ſit, cum Dei filius ex naturæ paternæ operibus credendus ſit? Non exæquatur ac ſimilis eſt Deo creatura, neque ei naturæ alienæ poteſtas comparatur. Sola ei natiuitas filij non impropriè per ſimilitudinem creditur æqualis. Nam quicquid extra eum eſt, cum cōtumelia ei honoratæ virtutis æquabitur. Si enim aliquid quod non ex ipſo eſt, reperiri poteſt ſimile ei, ac virtutis eiuſdem: amiſit priuilegium Dei ſub conſortio coæqualis, iam non erit Deus vnus, à quo indifferens ſit Deus alius. At verò non habet contumeliam proprietatis æqualitas, quia ſuum eſt quod ſui ſimile eſt: & ex ſe eſt, quod ſibi ad ſimilitudinem comparatur: nec extra ſe eſt quod quæ ſua ſunt poteſt: & profectus dignitatis eſt, genuiſſe poteſtatem, nec alienaſſe naturam. Opera patris efficit filius, & per id credi ſe Dei filium poſtulat. Non eſt præſumptio arrogans, quæ probari ſe non niſi ex his quæ gerat poſcit. Gerere autem ſe non ſua, ſed quæ patris ſunt teſtatur, ne per magnificentiam & geſtorum naturæ natiuitas auferatur. Et quia ſub ſacramento aſſumpti corporis, & nati ex Maria hominis, Dei filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex geſtis cum ait: Si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite. Credi ſibi primum quòd Dei filius ſit, niſi ex operibus patris quæ ipſe efficit, non vult. Quòd ſi facit opera, & per humilitatem corporis fide profeſſionis indignus eſt, operum fidem poſtulat. Cur enim ſacramentum nati hominis, intelligentiam diuinæ natiuitatis impediat, cum diuina natiuitas omne opus ſuum, ſub myſterio aſſumpti hominis exæquatur? Si igitur homini per opera non creditur quod Dei filius ſit, credatur operibus quod Dei filij ſint: quia negari quod Dei ſint, non poſſunt. Omne enim in ſe filius Dei habet

Facere opera Dei non poteſt conuenire creaturæ.

Ioan. 10.

naſcendo, quod Dei eſt, & idcirco opus filij, opus patris eſt: quia natiuitas nec extra naturam eam eſt ex qua manat, & naturam eam in ſe habet vnde ſubſiſtit. Faciens igitur opera patris, & poſtulans, vt ſibi non crederetur, vel operibus ipſis crederetur: demōſtrare debuit quid eſſet operibus credendum, nempe quod ſequitur: Si autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite, vt ſciatis, & cognoſcatis, quoniam pater in me, & ego in eo. Hoc eſt illud: Dei filius ſum, hoc eſt illud: Ego & pater vnum ſumus, hæc eſt natiuitatis natura, hoc ſalutaris fidei ſacramentum, non diuidere quod vnum ſunt, nec natiuitatis adimere naturam, & ex viuente Deo viuentis Dei veritatem cōfiteri. Non enim ex compoſitis atque inanimis Deus qui vita eſt, ſubſiſtit. Neque qui virtus eſt, ex infirmioribus continetur: neque qui lux eſt, ex obſcuris coaptatur: neque qui ſpiritus eſt, ex diſparibus formabilis eſt. Totum in eo quod eſt, vnum eſt. Vt quod ſpiritus eſt, & lux & virtus & vita ſit: & quod vita eſt, & virtus & ſpiritus ſit. Nam qui ait: Ego ſum, & non demutor: non demutatur ex partibus, nec fit diuerſus ex genere. Hæc enim quæ ſuperius ſignificata ſunt, non ex partibus in eo ſunt, ſed totum hoc in eo vnum & perfectum omnia Deus viuens eſt. Viuens igitur Deus, & æterna naturæ viuentis poteſtas eſt. & quod cum ſacramento ſcientiæ ſuæ ex eo naſcitur, non potuit aliud natum eſſe quàm viuens. Nam cum ait: Sicut miſit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, docuit vitam in ſe per viuentem patrem ineſſe. Deinde cùm dicit: Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo, ſic & filio dedit vitam habere in ſemetipſo, omnia viua ſua ex viuente teſtatus eſt. Quod autem ex viuo viuum natum eſt, habet natiuitatis profectum ſine nouitate naturæ. Non enim nouum eſt, quod ex viuo generatur in viuum, quia nec ex nihilo ad natiuitatem vita quæſita eſt, & vita quæ natiuitatem ſumit ex vita, neceſſe eſt per naturæ vnitatem, & perfectæ atque inenarrandæ natiuitatis ſacramentum, vt & in viuente viuat, & in ſe habeat vitam viuentem. Admonuiſſe nos in exordio ſermonis noſtri meminimus, humanas comparationes diuinis non ſatisfacere exemplis: tamen pro patre intelligētiæ noſtræ ſenſum formis corporalibus erudiri. Humanæ natiuitatis conſcientiam conſulo, vtrum non intra patres maneat origo naſcentium. Nam tametſi elemēta illa inanima ac turpia, quibus naſcēdi

Math. 3.

Ioan. 6.

Ibid. 5.

Quomodo homogenitus manet in patre gignente.

cauſæ inchoantut, in hominem alterum
effluant, per naturæ tamen virtutem intra
ſe inuicem manent: dum & per datam à ſe
naturæ eiuſdem originem naſcētem ſequi-
tur ille qui gignit, & per acceptam natiui-
tatem cuius virtus etſi deriuetur, non ta-
men auſertur, in gignente ſe manet ille qui
naſcitur. Et hoc quidem tantùm ad huma-
næ natiuitatis intelligētiam commemora-
tum à nobis ſit, non etiam ad perfectum in
vnigenito Deo natiuitatis exemplum: quia
naturæ humanæ infirmitas ex diſparibus
comparatur, & ex inanimis continetur ad
vitam: nec ſtatim in ea quod gignitur vi-
uit, neque totum viuit ex vita, cùm in ea
multa ſint, quæ ſine naturæ ſuæ ſenſu cùm
excreuerint, deſecentur. In Deo verò to-
tum quod eſt, viuit. Deus enim vita eſt, & ex
vita non poteſt quicquam eſſe niſi vnum.
Neque ex deriuatione, ſed ex virtute nati-
uitas eſt. Ac ſi dum totum quod eſt viuit, &
dum totum quod ex eo naſcitur, virtus eſt.
habet natiuitatem, non habet demutatio-
nem, & impertit proſectum, nec amittit
naturam: dum & natiuitatem quam dedit,
per indiſcretæ naturæ ſimilitudinem ſequi-
tur, & natiuitas eam quæ viuens ex viuente
eſt, naturam naſcendo non deſetit. Affert
autem pro parte fidei huius ſignificatio-
nem, ignis in ſe ignem habens, & in igni
ignis manens. Nam cùm ſit in eo ſplendor
luminis, naturæ calor, virtus vrendi, mobi-
litas æſtuandi, totum tamen ignis eſt. Et
hæc vniuerſa, vna natura eſt. Habet qui-
dem ex infirmitate quod per materiam
ſubſiſtit ae viuit, & cum ea per quem vixe-
rat deficit. Sed hoc quod incomparabile
Dei eſt, ex comparationum parte cognoſci-
mus: vt non incredibile in Deo ſit, quod
pro parte aliqua in terrenis reperiatur ele-
mentis. Quæro itaque nunc vtrum diuiſio
ac ſeparatio ſit, cum ignis ex igne eſt. Aut
nunquid abſcinditur natura ne maneat, aut
non ſequitur natura ne inſit, cum accenſo
lumine ex lumine per quenquam quaſi na-
tiuitatis proſectum naturæ nulla deſectio
ſit, & tamen ſit lumen ex lumine? Aut
nunquid hoc non manet in eo, quod ex ſe-
ſe ſine deſectione ſubſtitit? Aut non hoc
ineſt in eo vnde non reciſum eſt, ſed cum
vnitate ſubſtantiæ naturalis exiuit? Et quæ-
ro an non vnum ſint, cum lumen ex lumi-
ne nec diuiſione ſeparabile ſit, nec genere
naturæ? Et hæc, vt dixi, ad intelligentiam
fidei tantùm comparata ſint, non etiam ad
Dei dignitatem: vt nos potius intelligen-
tiam inuiſibilium ex comparabilibus ſu-

Vtitur his ad fidei intelligentiam, non Dei dignitatem.

A meremus, non vtique vt aliquod naturæ
Dei ſatisſaceret comparationis exēplum,
cum dignum & iuſtum eſſet teſtanti de ſe
Deo credere. Sed quia ſimpliciorum fidem
furor hæreticus turbaret, vt id de Deo cre-
di non oporteret quod difficile, niſi per
corpoream comparationem poſſit intelli-
gi: idcirco ſecundum illud iam etiam ſu-
perius memoratum à nobis eſt Domini
B dictum: Quod de carne naſcitur, caro eſt:
quod autem de ſpiritu, ſpiritus eſt, quia
Deus ſpiritus eſt: vtile exiſtimauimus hæc
pro parte † inſerere comparationis exem-
pla, ne mentiri de profeſſione ſua exiſtima-
retur, cum diuinæ nobis profeſſionis intel-
ligentiam ex aliquo naturalia creaturarum
exempla præſtarēt. Igitur ex viuente Deo
patre viuens Dei filius, & ex Deo Deus, &
naturæ inſeparabilis atque indiſſimilis vni-
C tatem & ſacramētum natiuitatis oſtēdens,
ait: Ego & pater vnum ſumus. Et quia ca-
lumnia dicti tanquam inſolentis exiſteret,
vt conſcientiam potius naturæ demonſtra-
ret in dicto, ſubjecit: Dicitis quia blaſphe-
maui, quoniam dixi: Filius Dei ſum, vnita-
tem naturæ ex natiuitate eſſe cōteſtans. At
verò vt natiuitatis fidem profeſſio abſoluta
firmaret, nec naturæ tamen afferret natiui-
tas profeſſa diſſidium, hanc totius reſpon-
ſionis ſuæ tenuit abſolutionem: Operibus
D credite, quoniam pater in me, & ego in pa-
tre. Quid hîc non naturale ac proprium
ſub ſacramento natiuitatis oſtenſum eſt?
Inſunt ſibi inuicem, dum non eſt niſi ex
patre natiuitas, dum in Deum alterum na-
tura vel exterior, vel diſſimilis non ſub-
ſiſtit, dum Deus ex Deo manens, non eſt
aliunde quod Deus eſt. Infer duos, ſi occa-
ſio patet, fidei Eccleſiæ deos. Aut ſolita-
E rium Deum, vel falſa ſaltem ementire ra-
tione: filium ſi potes, à patre abſque nati-
uitatis tantùm confeſſa veritate diſcerne.
Filius in patre eſt & in filio pater non per
trāsfuſionem refuſionémque metuam, ſed
per viuētis naturæ perfectam natiuitatem.
Ita in Deo patre & in Deo filio neque duos
connumerabis deos, quia vnum vterque
ſunt, neque ſingularem prædicabis, quia
F vterque non vnus eſt. Non habet igitur
fides Apoſtolica duos deos, quia nec duos
patres habet, nec duos filios. Confitendo
patrem, confeſſa filium eſt: credens in fi-
lium credidit & in patrem, quia & nomen
patris habet in ſe filij nomen. Non enim
niſi per filium pater eſt: & ſignificatio filij,
demonſtratio pattis eſt, quia non niſi ex
patte ſit filius, In vnius itaque confeſſione
non

Ioan 3.

† patre.

Filius in patre & pater in filio per viuentis naturæ perfectam natiuitatem.

non vnus eſt: dum & patrem conſummat A
filius, & filij ex patre natiuitas eſt. Non demutatur autem per natiuitatem natura, ne
ſecũdum ſimilitudinem generis ſui eadem
ſit. Eadem autem ita eſt, vt per natiuitatem
& generationem vterque potius vnum
confitendus ſit eſſe, non vnus. Duos itaque
prædicet deos, qui poteſt vnum prædicare
ſine vno: aut ſingularem Deum doceat,
qui poſſit negare vnum vni per naturæ virtutem, & per ſacramentum generationis & B
natiuitatis non ineſſe. Naturam quoque
diſparem diuerſámque deputet ad vtrumque, qui neſciat patrem & filium quod
vnum ſint prædicatos. Deleant hæretici
Euangelicam filij de ſe profeſſionem: Ego
in patre, & pater in me: &, Ego & pater
vnum ſumus: vt poſſint vel duos deos prędicare vel ſolum. Non ſunt naturarum
ſignificationes in naturæ vnius proprietate, nec duos deos Dei ex Deo veritas perficit, nec ſingularem Deum Dei patitur C
natiuitas, nec non vnum ſunt, qui in inuicem ſunt. In inuicem autem ſunt, cum
vnus ex vno eſt: quia neque vnus vni aliud
per generationem quàm quod ſuum eſt
dedit, neque vnus ab vno aliud per natiuitatem obtinet quàm vnius. Apoſtolica igitur fides, ſiue patrem prædicabit, prædicabit Deum vnum; ſiue filium confitebitur, D
confitebitur Deum vnum: quia & eadem
atque indiſsimilis Dei natura ſit in vtroque, quod dum & pater Deus & filius Deus
eſt, & vnum ſit naturæ nomen vtriſque,
vnus vtrumque ſignificat. Nam ex Deo
Deus, vel in Deo Deus, nec duos deos perficit, cum vnus ex vno in naturæ nomine
vnius maneat. Nec in ſolitarium Deum E
deficit, cùm vnus & vnus in ſignificatione
non ſolus ſit. Non incertam aut dubiam
Dominus tanti ſacramenti doctrinam reliquit, nec nos in ambiguæ intelligentiæ
deſeruit errore. Et audiamus eum omnem
fidei huius cognitionem Apoſtolis reuelantem, ait enim: Ego ſum via & veritas &
vita. nemo venit ad patrem niſi per me. Si
ſcitis me, & patrem meum ſcitis: & amodò ſcietis eum & vidiſtis eum. Ait illi Philippus: Domine, oſtende nobis patrem, & F
ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus: Tanto tempore vobiſcum ſum, & non nouiſtis me
Philippe? qui videt me, videt & patrem.
quo modo tu dicis, oſtende nobis patrem?
Non credis mihi, quoniam ego in patre, &
pater in me eſt? Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor, ſed pater qui in me
manet, ipſe facit opera ſua. Credite mihi,

Pater & filius vnũ ſunt, non vnus.

Ioan. 14.

A quoniam ego in patre, & pater in me eſt.
Sin autem, vel propter opera ipſa credite,
Non nos in erratica atque in inuia deducit
ille qui via eſt, neque illudit per falſa qui
veritas eſt, neque in mortis relinquit errore qui vita eſt. Et quia hæc benigna ad ſalutem noſtram diſpenſationis ſuæ nomina
ipſe conſtituit, vt nos tanquam via in veritatem deduceret, & veritas conſtitueret in
vita: cognoſcendum eſt, quod illud obti-
B nendæ vitæ ſacramentum eſſe demonſtrauit. Nemo venit ad patrem niſi per me.
Iter ad patrem per filium eſt. Et quęrẽdum
eſt vtrum hoc per doctrinæ admonitionem, an per naturæ fidem ſit: quia videri
poſſumus per doctrinam filij potius ad patrem, quam per confeſsionem paternæ in
eo diuinitatis venire. Intelligentiæ igitur
ſenſum in cõſequentibus requiramus. Non
C enim fides ex arbitrio noſtro, ſed ex dictotum eſt ineunda virtutibus, nam hoc ſequitur: Si ſciris me, & patrem meum ſcitis.
Homo Ieſus Chriſtus cernitur. Et quomodo ſi ipſe cognitus ſit erit cognitus pater, cum naturæ ſuæ, id eſt, hominis in eo
habitum Apoſtoli recognoſcant: & liber à
corporali Deus carne, non in hac corporalis carnis infirmitate noſcendus ſit? Sed
D in ſacramento aſſumpti corporis diuinitatis paternæ naturam in ſe Dominus confirmans, hunc ordinem tenuit: Si ſcitis me,
& patrem meum ſcitis, & amodò ſcietis
eum & vidiſtis eum: Tempus viſionis ſeparauit à tempore cognitionis. Nam quem
cognoſcendum ait, eundem iam dixit & viſum: vt naturæ iam pridem in ſe conſpectæ
ſcientiam ex tempore nunc huius reuela-
E tionis acciperent. Sed commouit Apoſtolum Philippum nouitas dictorum. Homo
cernitur, Dei ſe filium confitetur, cognito
ſe cognoſcendum patrem fatetur. Patrem
viſum ſe viſo dicit, & per id cognoſcendum eſſe quia viſus ſit, Humani iſtud animi infirmitas non capit, nec fidem ſumit
tam diuerſarum rerum profeſſio, vt qui
tunc viſus ſit, nunc cognoſcendus ſit,
cum vidiſſe cognitio ſit, vt ſi filius cogni-
F tus ſit, & pater cognitus ſit, cum cognitionem filij ipſe ſecundum hominem corporalis & viſus & tactus ingeſſerit: Cognitionem autem ex eo patris, ipſa illa differens ab eo conſpecti hominis natura non
prȩſtet, & frequenter filius patrem à nemine viſum eſſe teſtatus ſit. Prorupit igitur
Apoſtolica familiaritate & conſtantia dominum interrogans Philippus: Domine,
oſtende nobis patrem, & ſufficit nobis.

Non fides nunc periclitatur, ſed ignora- A tionis hic error eſt. Viſum enim iam & amodò cognoſcendum Dominus patrem dixerat, ſed viſum eſſe Apoſtolus non intellexerat. Denique non viſum negauit, ſed oſtendi ſibi rogauit. Neque oſtenſionem veluti corporalis contemplationis deſiderauit, ſed demonſtrationem intelligendi eius qui viſus eſt, poſtulauit. Filium enim hominis in habitu viderat, ſed quomodo per id patrem viderit, noſcit. Nam B ad id quod dixerat, Domine oſtende nobis patrem, vt oſtenſio illa intelligendi potius eſſet demonſtratio quàm videndi, ſubjecit: Et ſufficit nobis. Non adempta eſt fides dicto, ſed cognoſcendi demonſtratio eſt poſtulata, quæ ſufficeret ad fidem dicti: quia per Domini profeſſionem autoritas eſſet non incerta credendi. Hinc autem oſtendendi patris petitio orta eſt, quia C dictum eſſet viſum eſſe, & per hoc noſcendum eſſet, quia viſus ſit. Nec impudens erat oſtenſionem eius, qui viſus eſt, poſtulare. Dominus itaque dictis Philippi hæc reddidit: Tanto tempore vobiſcum ſum, & non nouiſtis me Philippe? Arguit Apoſtoli in cognoſcendo ſe ignorationem: quia ſuperiùs ſe cognito, patrem quoque cognitum eſſe dixiſſet. Sed quid illud eſt quod quæritur ſe tanto tempore cognitum non D fuiſſe? Scilicet quia ſe cognito, paternæ in ſe naturæ eſſet intelligenda diuinitas. Cum enim ea quæ gereret propria Deo eſſent, calcare vndas, iubere ventis, intellecta demutatione vini, incrementóque panum cum geſtorum fide gerere, fugare dæmones, morbos depellere, damna corporum rependere, emendare vitia natiuitatis, peccata dimittere, vitam mortuis reddere, & E hæc agere carnalem, & Dei ſe filium inter iſta profitentem, hinc querelæ omnis orta conqueſtio eſt, quod in ſacramento natiuitatis humanæ geſſiſſet hæc. In homine aſſumpto, Dei non intellecta natura eſt. Et idcirco arguens, quòd cùm hæc tanto tempore gereret, agnitus non fuiſſet: poſtulantibus vt ſibi patrem oſtēderet, ait: Qui me videt, videt & patrem. Non hîc F ille cōtemplationem corpoream, & viſum oculorum carnalium ſignificat, ſed eorum de quibus dixerat: Nonne vos dicitis, quoniam adhuc quatuor menſes ſunt, & meſſis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos veſtros, & aſpicite regiones, quia albæ ſunt iam ad meſſem. Nec tempus patitur, nec albentium ad meſſem regionum ſignificatio permittit, aliquid terrenum hîc & corporeum intelligi: ſed ad perfectorum fructuum beatitudinem contuendam, intelligentiæ iuſſit oculos leuare vt nunc, dicens: Qui me videt, videt & patrem. Non enim hoc quod ex partu virginis carnale eſt, ad contemplandam in eo Dei formam & imaginem proficit, neque ad incorporalis Dei naturam videndam aſſumpti hominis ſpecies in exemplo eſt. Sed agnitus in eo Deus eſt, ſi quibus tamen ipſe agnitus eſt, ex virtute naturæ: & intellectus Deus filius id præſtat, vt intellectus & pater ſit, dum ita imago eſt, vt non differat genere, ſed ſignificet autorem. Imagines autem cæteræ, ex diuerſis metallis, aut fucis, aut generibus, aut artibus, reddunt eorum ſpecies, quorum ſunt imagines inſtitutæ. Sed nunquid vt imagines veræ ſint, exæquari poſſunt inanima viuentibus, & vel picta, vel ſculpta, vel fuſa natiuis? Filius autem patri non ſecundum hæc imago eſt: quia viuentis viuens imago eſt, & ex eo natus non habet naturæ diuerſitatem, & in nullo diuerſus tenet naturę eius in qua non diuerſus eſt, poteſtatem. Quòd ergo imago eſt, eo proficit, vt Deum patrem vnigeniti Dei ſignificet natiuitas. Significet autem, vt forma & imago inuiſibilis Dei, & per hoc non amittat naturæ vnitam ſimilitudinem, quia nec careat virtute naturæ, & hinc illud eſt: Tanto tempore vobiſcum ſum, & non noſtis me Philippe? qui videt me, videt & patrem. Quomodo tu dicis, oſtende nobis patrem? Non credis mihi quia ego in patre, & pater in me eſt? Non relictus eſt hominum eloquiis de Dei rebus alius præter quam Dei ſermo. Omnia reliqua & arcta & concluſa, & impedita ſunt & obſcura. Si quis alius verbis demonſtrare hoc quàm quibus à Deo dictum eſt volet: aut ipſe non intelligit, aut legentibus non intelligendum relinquit. Dominus dixit cùm rogaretur, vt oſtenderet patrem: Qui me videt, videt & patrem. Hoc demutare Antichriſti eſt, hoc negare Iudæi eſt, hoc neſcire gentilis eſt. Sed fortè intelligentiæ ſenſus in crimine ſit, ſi in fide noſtra vitium, ſi in dictis Dei reſidet obſcuritas. Nam nec ſolitarium ſermo ſignificat, & indifferentem tamen naturam profeſſio docet. Viſum enim in filio patrem, nec ſingularis poteſt eſſe, nec diſparis: quia per hunc ille viſus, neque non vnum ſunt in ſacramenti profeſſione, neque vnus. Et quæro quid ſignificaſſe in eo dominus creditur, cum dicit: Qui me videt, videt & patrem? Non tenes vnionem, vbi per coniunctionem

ipſam

Quomodo intelligendum: Domine oſtende nobis patrem.

Ioan. 14.

Ioan. 14.

Non relictus eſt hominum eloquiis de Dei rebus alius præterquam Dei ſermo.

ipſam paterni nominis ſignificatur ad-
iectio. Cùm enim dicitur, & patrem, ex-
cluſa eſt ſingularis atque vnici intelligētia.
Et quid reliquum eſt, niſi vt per naturæ
vnitam ſimilitudinem, pater per filium vi-
ſus ſit? Et ne hoc incertum nobis ad fidem
relinqueretur, dominus ſubjecit: Quomo-
do tu dicis, oſtende nobis patrem? Quæ
enim ignorandi patrem aut oſtendendi
ignorantibus neceſſitas relinquebatur, cùm
pater in filio viſus eſſet? Viſus autem adeò
eſt ex proprietate naturæ, dum ex indiffe-
rentia atque in genere veritatis vnum ſunt
natus & generans, vt hic domini ſermo ſe-
queretur: Non credis, quia ego in patre, &
pater in me eſt? Inſeparabiles eſſe per na-
turalem ſimilitudinem patrem & filium,
non poſſumus aliis verbis docere, niſi filij.
Non enim hic per demutationem nomi-
num atque ſpecierum filius: qui via & ve-
ritas & vita eſt, mimis theatralibus ludit:
vt in aſſumpto homine ſe filium Dei nun-
cupet, in natura verò Deum patrem, &
vnus ac ſolus perſonali demutatione ſe
nunc in alio mentiatur. Non itaque ipſe
ſolitarius, nunc ſibi filius eſt, nunc ſe ſibi
profitetur in patrem, & naturæ nomina in-
fert ceſſante natura. Alia hîc verborum
ſimplicitas eſt: nam & pater pater eſt, &
filius filius eſt. Sed in his nominibus ac re-
bus nihil nouum, nihil diuerſum, nihílque
peregrinum eſt. Tenet enim naturæ veri-
tas proprietatem, vt quod ex Deo eſt, Deus
ſit, & nec demutatio ſit natiuitas, nec di-
uerſitas: dum & filius non in naturam ex-
ternam ac diſſimilem patri Deo ſubſiſtit,
nec pater alienum quid à ſe natiuitati vni-
geniti acquirens, ſed vniuerſa potius quæ
ſua ſunt ſine damno impertientis indulſit.
Atque ita nec natura Dei caret, dum non
aliunde quàm ex Deo Deus eſt: nec à Deo
differt, dum non aliud ipſe quàm Deus eſt:
quia & natiuitas Dei conſiſtit in filio, nec
per natiuitatem Dei amiſit ex ſe Dei natu-
ra quod Deus eſt. Pater igitur in filio eſt,
& filius in patre, Deus in Deo. Non per
duplicem conuenientium generum con-
iunctionem, neque per inſitiuam capacio-
ris ſubſtantiæ naturam: quia per corpora-
lem neceſſitatem exteriora fieri his quibus
continentur, interiora non poſſunt, ſed per
natiuitatem viuentis ex viuente natura:
dum res non differt, dum naturam Dei
non degenerat natiuitas, dum non aliud
aliquid quàm in Deum ex Deo Deus naſ-
citur: dum nihil in his nouum eſt, nihil
alienum, nihil ſeparabile: dum in patre &

Quomodo pater in filio non tanquàm aliud in alio.

A filio credere duos Deos impium eſt: dum
patrem & filium ſingularem Deum prædi-
care ſacrilegum eſt: dum Deum ex Deo
quod in ſimilitudine generis vnum ſint ne-
gare, blaſphemum eſt. Ac ne dubium hoc
atque ambiguum ſacramētum fides Euan-
gelica ſuſciperet, hunc doctrinæ ſuæ Do-
minus ordinem tenuit: Non credis mihi
quoniam ego in patre, & pater in me eſt?
Verba quæ ego loquor vobis, non à me
B loquor, ſed pater qui in me manet, ipſe fa-
cit opera ſua. Quibus rogo aliis in patre &
filio naturæ proprietas demonſtrari quàm
his ipſis verbis potuit & poteſt, natiuitatis
tamen in omnibus ſignificatione prælata?
Cum enim ait: Verba quæ ego loquor vo-
bis, non à me loquor: non exemit perſo-
nam, neque ſe filium denegauit, nec natu-
ram in ſe paternæ virtutis abſcondit. Nam
C dum loquitur, ipſe, in ſubſtantia manens
loquitur: dum autem non ab ſe loquitur,
natiuitatem in ſe Dei ex Deo patre teſta-
tur, ipſe, inſeparabilis ab eo atque indiſſi-
milis vnitate naturæ: quia quamuis ab eo
loquatur, ipſe tamen loquitur. Nam qui
non à ſe loquitur, & tamen loquitur, non
poteſt non eſſe dum loquitur: & dum non
D à ſe loquitur, oſtendit non ſuum tantum
eſſe quod loquitur. Subjecit enim: Sed
pater qui in me manet, ipſe facit opera ſua.
Manere in filio patrem, non eſt ſingularis
atque vnici: Operari verò per filium pa-
trem, non eſt differentis aut exteri. Sicuti
non vnius eſt, non ab ſe loqui quæ loqui-
tur, neque rurſum alieni ac ſeparabilis ſit,
loqui per loquentem: ſed hoc eorum ſa-
cramentum eſt, qui vnum ſunt, qui vter-
E que non aliud ſunt, qui per naturæ pro-
pretatem in ſe ſunt: quorum hæc vnitas
eſt, vt loquens non à ſe loquatur, neque qui
non à ſe loquitur, non loquatur. Et quia in
ſe patrem & loqui & operari docuerat, per-
fectæ huius vnitatis fidem ſtatuit, dicens:
Sed pater qui in me manet, ipſe facit ope-
ra ſua. Credite mihi quia ego in patre, &
pater in me. Sin autem, vel propter opera
ipſa credite. Pater operatur in filio, ſed &
F filius opus patris operatur. Ne ergo per
virtutis efficientiam, & non per naturæ,
quæ ſecundùm natiuitatem eſt, proprieta-
tem, pater in filio & operari crederetur &
loqui, ait: Credite mihi quoniam ego in
patre, & pater in me eſt. Quid eſt iſtud
rogo: Credite mihi? certè ad id refertur
quod dictum eſt: Oſtende nobis patrem.
Fides confirmatur ex credendi præcepto,
& ea fides qua patrem ſibi oſtendi popoſce-

Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor.

rat. Non enim ſuffecerat dixiſſe: Qui me videt, videt & patrem: niſi intelligentiam noſtram eouſque protenderet, vt cùm patrem noſceremus in filio, filium tamen eſſe meminiſſemus in patre: ne transfuſio potius alterius in alterum exiſtimaretur, quàm per generationem natiuitatémque vnitas eiuſdem in vtroque naturæ. Credi itaque ſibi dominus vult, ne fortè per aſſumpti hominis diſpenſationem fidei conſcientia periclitetur. Certè ſi quid afferat ambiguitatis caro & corpus & paſſio, vel operibus credatur, Deum in Deo eſſe, & ex Deo Deum eſſe, vnum eos eſſe, dum naturæ virtute vterque in ſe eſt, & neuter ſine altero eſt: dum & pater nihil ex ſuis amittit in filio, filius totum ſumit ex patre quod filius eſt. Non eſt corporalium naturarum iſta conditio, vt inſint ſibi inuicem: vt ſubſiſtentis naturæ habeant perfectam vnitatem, vt manens vnigeniti natiuitas, à paternæ diuinitatis ſit inſeparabilis veritate. Vnigenito tantum iſtud Deo proprium eſt, & in ſacramento veræ natiuitatis fides iſta eſt, & ſpiritualis virtutis hoc opus eſt, nihil differre & eſſe & ineſſe. Ineſſe autem non aliud in alio, vt corpus in corpore: ſed ita eſſe ac ſubſiſtere, vt in ſubſiſtente inſit: ita verò ineſſe, vt & ipſe ſubſiſtat. Nam vterque ſubſiſtens, per id non ſine alio eſt, ſecundùm generationem & natiuitatem ſubſiſtentis, natura non alia eſt. Hinc enim illud eſt: Ego & pater vnum ſumus. &: Qui me videt, videt & patrem. &: Ego in patre, & pater in me. Quia non differt nec degenerat natiuitas, quia vnius in patre & filio diuinitatis ſacramentum natiuitatis natura conſummat, dum Dei filius non aliud quàm Deus eſt. Et idcirco non in deos duos vnigeniti generatio deputatur: quia in Deum filius Dei naſcens, naturam in ſe Dei ſe gignentis exhibuit.

DIVI HILARII PICTAVORUM Epiſcopi, de Trinitate.

LIBER VIII.

Summa cõſummatarum virtutum in Epiſcopo ſecundum Apoſtolũ. Tit. 1.

BEATVS Apoſtolus Paulus formam cõſtituendi Epiſcopi fingens, & planè nouum Eccleſiæ hominem præceptis ſuis condens, hanc veluti ſummam conſummatarum in eo virtutum eſſe docuit, dicens: Obtinentem ſecundum doctrinam fidei verbum, vt poſ-

A ſit exhortari ad doctrinam ſuam, & contradicentes reuincere, Sunt enim multi non ſubditi, vaniloqui & ſeductores. Ita enim quæ propria diſciplinæ ac morum ſunt, ad ſacerdotij meritum vtilia eſſe ſignificat, ſi etiam hæc quæ ad docendæ ac tuendæ fidei ſcientiam neceſſaria ſunt, inter reliqua non deerunt. Quia non ſtatim boni atque vtilis ſacerdotis eſt, aut tantummodo innocenter agere, aut tan- *Bonus paſtor debet eſſe bonus & ſimul doctus.*
B tummodo ſcienter prædicare: cùm & innocens ſibi tantum proficiat, niſi doctus ſit: & doctus ſine doctrinæ ſit autoritate, niſi innocens ſit. Non enim Apoſtolicus ſermo probitatis honeſtatiſque præceptis hominem tantùm ſeculo conformat ad vitam, neque rurſum per doctrinæ ſcientiam ſcribam ſynagogæ inſtituit ad legem: ſed
C perfectum Eccleſiæ principem perfectis maximarum virtutum bonis inſtituit, vt & vita eius ornetur docendo, & doctrina viuendo. Denique ipſum illum ad quem ei ſermo erat, Titum iſtiuſmodi decreto *Tit. 2.* conſummandæ religionis inſtruxit: In omnibus teipſum bonorum factorum præbens exemplum, docentem cum veneratione verbum ſanum, irreprehenſibile, vt aduerſarius reuereatur, nihil habens turpe
D aut malum de nobis dicere. Non ignorauit doctor hic gentium, & ex conſcientia loquentis atque habitantis in ſe Chriſti Eccleſiæ electus magiſter, morbidi eloquij graſſatura eſſe contagia, & aduerſum ſanitatem verborum fidelium deſæuituram doctrinæ peſtiferæ corruptionem quæ impiæ intelligẽtiæ ſuæ lucem vſque ad ipſam ſedem animæ demergens, profundo ſer-
E peret malo: Ex his enim ait, quorum ſermo vt cancer ſerpit, latenti ſemper ſubrepentique contagio ſanitatem perualæ *2. Tit. 2.* mentis inficiens: ob quod ſani ſermonis in Epiſcopo voluit eſſe doctrinam, fidei conſcientiam, & exhortationum ſcientiam, aduerſum impias & mendaces & væſanas contradictiones obtinentem. Multi enim ſunt qui ſimulantes fidem non ſub-
F diti ſunt fidei, ſibíque fidem ipſi potius conſtituunt, quàm accipiunt, ſenſu humanæ inanitatis inflati, dum quæ volunt ſapiunt, & nolunt ſapere que vera ſunt: cum ſapientiæ hæc veritas ſit, ea interdum ſapere quæ nolis. Sequitur verò hanc voluntatis ſapientiam ſermo ſtultitiæ, quia neceſſe eſt quod ſtultè ſapitur, ſtultè & prædicetur. Iam verò ſtulta prædicatio quantum malum eſt audientium, cum ſeducuntur in ſententiam ſtultitiæ ſub opinione ſapientiæ? Et *Sapientia veritas eſt interdum ſapere quæ nolis.*

Digitized by Google

tiæ? Et idcirco Apoſtolus hunc de his ordinem tenuit dicens: Sunt enim multi non ſubditi, vaniloqui, & ſeductores. Contradicendum itaque eſt, & impietati inſolenti, & inſolentiæ vaniloquæ, & vaniloquio ſeducenti: & contradicendum per doctrinæ ſanitatem, per fidei veritatem, per verborum ſynceritatem, vt & ſanitas veritatis ſit, & veritas ſanitatis. Ac mihi quidem ea nunc commemorandæ huius ſententiæ Apoſtolicæ fuit cauſa, quia homines mente peruerſi, & profeſſione fallaces, & ſpe inanes, & ſermone viperei, contradicendi nobis neceſſitatem imponunt: dum lethales doctrinas, & morbidas intelligentias, & corruptas voluntates, ſimplicitati audientium per ſpeciem religionis inſinuant: Id apud eos prætermiſſa Apoſtolicæ prædicationis ſynceritate agentes, ne pater pater ſit, ne filius filius ſit, ne Deus Deus ſit, ne fides fides ſit. Quorum væſanis mendaciis renitentes vſque eo iam ſermonem reſponſionis noſtræ extendimus, vt cùm Deum & Deum & verum Deum in vero Deo demonſtraſſemus ex lege, tum deinde perfectam ac veram vnigeniti Dei natiuitatem ex Euangelicis atque Apoſtolicis doctrinis oſtenderemus: poſtremò vt verum Deum Dei filium & indifferentis naturæ à patre, eodem prædicationis noſtræ curſu doceremus: ita vt nunc ſingularem Deum fides Eccleſiæ, nec duos Deos profiteretur, cùm nec natiuitas Dei ſolitarium Deum ſineret, nec natiuitas perfecta diuerſarum naturarum nomina in diis duobus admitteret. Duplex autem nobis in refellendis eorum vaniloquiis cura eſt, vt primum quæ ſunt ſancta & perfecta & ſana doceamus, neque ſermo noſter per defluxus quoſdam atque anfractus oberrans, ex deuiis atque erraticis cuniculis emergens, veritatem potius quærat quàm oſtendat: tum deinde vt quæ ab illis inanium ac fallacium ſententiarum argutiis ad ſpeciem veri blandientis aptantur, ea ipſa conſcientiæ omnium ridicula eſſe & inepta pandamus. Non enim ſufficit nobis docuiſſe quæ pia ſunt: niſi piiſſima ea eſſe per id intelligantur, dum quæ impia ſunt reſelluntur. Vt verò bonis & prudentibus vitis naturæ ac ſtudij eſt, totos ſe ad beatæ ſpei alicuius obtinendam, vel rem, vel tempus præparare, ne in aliquo minor ſit expectatione procinctus: ita iſtis hæretico furore amentibus ſolicitudinis maximæ eſt, toto aduerſus piæ fidei veritatem impietatis ſuæ ingenio laborare, vt aduerſus eos qui religioſi ſunt, vincant eſſe irreligioſi, & vltra ſpem vitæ noſtræ, vitæ ſuæ deſperatione potiores ſint, & plus impendant cogitationis ad falſa, quàm nos doctrinæ aptamus ad vera. Piis enim fidei noſtræ profeſſionibus has impiæ perfidiæ ſuæ contradictiones elaborauerunt, vt primùm requirant, verùm ne nobis in fide Deus vnus ſit: deinde ſubijciant, an etiam Chriſtus Deus ſit: poſtremò, an pater maior ſit filio: vt cùm audierint in profeſſione Deum vnum, vtantur ea ad id, ne Chriſtus Deus ſit. Non enim de filio quærunt an Deus ſit, ſed id tantum volunt de Chriſto interrogando ne filius ſit, vt ſimplicis fidei hominem captantes, per vnius eum Dei fidem à Chriſti Dei confeſſione depellant, dum iam non vnus Deus ſit, ſi ſit Deus confitendus & Chriſtus. Iam verò hic quanta ſecularis ingenij ſubtilitate contendunt, cùm dicunt: Si vnus eſt, quiſquis ille alius videbitur eſſe, iam non erit. Quòd ſi alius eſt, iam vnus hic non erit: cùm natura non ſinat, vt vbi alius eſt, ibi vnus ſit: aut vbi ſit vnus, ibi alius ſit. Dehinc cùm facilitatem credentis atque audientis, arte ſubdolæ huius aſſertionis eluſerint, tum id tanquam iam faciliore via obtineant, vt Deus Chriſtus ex nomine potius quàm ex natura ſit, quia hoc generale in eo nomen in nullo tam quæ vera ſola eſt, vnius Dei fidem deſtruat, & per hoc pater filio maior ſit, quia differente natura, cum non niſi Deus vnus eſt, maior pater ſit proprietate naturæ: ſitque hic nuncupatus filius, & creatio ex Dei voluntate ſubſiſtens, quia & minor patre ſit, & Deus non ſit, quia Deus vnus Deum alium eſſe non patitur. Et quia minor eſt, neceſſe eſt vt naturæ ab eo, qui ſe eſt maior, alienæ ſit. Et hic quidem quàm ridiculi in eo ſunt præſcribentes Deo, cum aſſerunt, ex vno naſci nihil poſſe, quia vniuerſarum rerum ex duorum coniunctione natiuitas eſt. Deum autem indemutabilem nullam ex ſe natiuitatem tribuere poſſe naſcenti: quia nec acceſsioni id quod non demutatur obnoxium ſit, nec ſolitarij atque vnius natura id in ſe habent conditionis, vt generet. Nos autem Euangelicam atque Apoſtolicam fidem doctrinis ſpiritualibus aſſecuti, & beatæ æternitatis ſpem in patris & filij confeſſione ſectantes, demonſtrato Dei & Dei ex lege ſacramento, neque vnius Dei fidem excedentes, neque non & Deum Chriſtum prædicantes, hunc ex Euangeliis reſpõſionis ordinem ſumpſimus, vt veram

Interrogationes hæreticorum cum ſuis obiectionibus, quod filius non eſt Deus.

ex Deo patre natiuitatem vnigeniti Dei A doceremus, quia per eam & Deus verus eſſet, neque à natura vnius Dei veri eſſet alienus: ac ſic neque Deus negari poſſet, neque ipſe alius Deus dici: quia & Deum natiuitas præſtaret, & natura in eo vnius Dei ex Deo, eum in Deum alterum non ſepararet. Et quanquam ad id nos communis intelligentiæ ſenſus impelleret, ne in natura eadem naturarum nomina conuenirent, B & non vnum eſſent, quibus id quod ſunt non differret in genere: tamen ipſis hoc domini nunc profeſſionibus placuit oſtendi, qui cùm frequenter fidei ac ſpei noſtræ Deum vnum intimaſſet, vt ſacramentum vnius Dei ſe quoque Deo profeſſo probatóque firmaret, dixit: Ego & pater vnum ſumus. Si ſcitis me, ſcitis & patrem meum. Et qui me videt, videt & patrem. Et pater qui in me manet, ipſe C facit opera ſua. Et credite mihi, quia pater in me, & ego in patre. Sin autem, vel propter opera credite. Natiuitatem ſuam in nomine patris expreſſit, cognoſci patrem in ſe cognito docet. Vnitatem naturæ fatetur, cùm pater in ſe viſo videtur. Inſeparabilem ſe à patre teſtatur, cùm in manente in ſe manet pater. Fiduciam conſcientiæ tenet, cùm his dictis ſuis eredi poſtulat ex operatione virtutis. Atque ita in hac perfectæ natiuitatis beatiſſima fide, D vitium omne & duûm deorum, & Dei ſingularis extinguitur: cùm qui vnum ſunt, non ſit vnus, & qui non vnus eſt, non tamen ab eo qui eſt, ita ex aliquo differat, vt vterque non vnum ſint. Hæc igitur quia hæretici negare non poſſunt, quippe cùm ſint tam abſolutè dicta atque intellecta: tamen ſtultiſſimo impietatis ſuæ mendacio negando corrumpunt. Id enim quod E ait, Ego & pater vnum ſumus, tentant ad vnanimitatis referre conſenſum, vt voluntatis in his vnitas ſit, non naturæ: id eſt, vt non per id quod idem ſunt, ſed per id quod idem volunt, vnum ſint. Et illud quod eſt in Actibus Apoſtolorum, huic defenſioni† aptant: Multitudinis autem credentium erat anima vna & cor vnum, vt animarum & cordium diuerſitas in cor vnum atque F animam vnam per conuenientiam eiuſdem voluntatis vnitas ſit. Vel illud quod ad Corinthios ſcribitur: Qui plantat autem & qui rigat, vnum ſunt: vt non differente miniſterio ad ſalutem, & in eiuſdem ſacramenti profectum, voluntatis ſit vnitas in duobus. Vel id quod Dominus ſalutem crediturarum in ſe gentium à patre

Communis ſenſus dicit quod vnum ſunt in natura, quæ eadem nomina habent naturarum.

Ioan. 10.

Actor. 4.

† diffinitioni,

1. Cor. 3.

poſtulans, ait: Non pro his autem rogo tantùm, ſed & pro his qui crediturì ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi ſint in nobis: vt quia homines refundi in Deum non poſſunt, vel ipſi inuicem in vnum atque in diſcretum aceruum coire, id quod vnum ſunt, ex vnitate ſit voluntatis, cùm & omnes Deo placita agant, & ipſi non diſſidentibus inter ſe animorum motibus coeant: atque ita vnum eos eſſe non natura efficiat, ſed voluntas. Neſcit planè ſapere, qui Deum neſcit: & cùm ſapientia Chriſtus ſit, neceſſe eſt vt extra ſapiêtiam ſit, qui Chriſtum aut ignorat, aut odit: vt iſti qui maieſtatis Dominum, & Regem ſeculorum, & vnigenitum Deum creaturam Dei volunt potius eſſe quàm filium: & cùm ſtultè mentiantur, ſtultius tamen in defenſione mendacij ſui ſapiunt. Dilata enim paululum etiam nunc ea, quæ in Deo patre, & in Deo filio eſt vnitatis proprietate, ex his ipſis quibus vtuntur refellendi ſunt. Namque quorum anima & cor vnum omnium erat, quæro vtrum per fidem Dei vnũ erat. Vtique per fidem: per eam enim anima vnum & cor vnum omnium erat. Et interrogo, vtrum fides vna, anne altera ſit? Vna certè, etiam ipſo Apoſtolo autore: vnam fidem ſicuti vnum Dominum, & vnum baptiſma, & vnam ſpem, & vnum Deum prædicante. Si ergo per fidem, id eſt per vnius fidei naturam vnum omnes erant: quomodo non naturalem in his intelligis vnitatem, qui per naturam vnius fidei vnum ſunt? Omnes enim renati erant ad innocentiam, ad immortalitatem, ad cognitionem Dei, ad ſpem fidei. Et non poſſunt hæc ſibi eſſe diuerſa, quia & ſpes vna eſt, & Deus vnus eſt, ſicuti & Dominus vnus eſt, & baptiſma regenerationis vnum eſt. Si hæc aſſenſu potius vnum ſunt quàm natura: his quoque qui in hæc renati ſunt, vnitatem voluntatis aſcribe. Sin verò regenerati in vnius vitæ atque æternitatis naturam ſunt, per quod anima eorum & cor vnum eſt: ceſſat in his aſſenſus vnitas, qui vnum ſunt in eiuſdem regeneratione naturæ. Non noſtra loquimur, neque ad illudendas aut audientium aures corrupto dictorum ſenſu aliqua ex his ementita compingimus: ſed ſanæ doctrinæ formam tenentes, quæ ſyncera ſunt ſapimus & prædicamus. Docet enim Apoſtolus, ex natura ſacramentorum eſſe hanc fidelium Dei vnitatem ad Galatas ſcribens: Quotquot enim in Chriſto

Ioan 17.

Quomodo intelligitur Multitudinis credentium erat anima vna, &c.

Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, non ineſt Iudæus neque Græcus, non ineſt ſeruus neque liber, non in eſt maſculus neque fœmina, omnes enim vnum vos eſtis in Chriſto Ieſu. Quòd vnum ſunt in tanta gentium, conditionum, ſexuum diuerſitate: nunquid ex aſſenſu voluntatis eſt, aut ex ſacramenti vnitate, quia his & baptiſma ſit vnum, & vnum Chriſtum induti omnes ſunt? Quid ergo hic animorum concordia faciet, cùm per id vnum ſint, quòd vno Chriſto per naturam vnius baptiſmi induantur? Aut cùm qui plantat & qui rigat, vnum ſint, nunquid non per hoc vnum ſunt, quia ipſis in vno baptiſmo renatis vna vnius regenerantis baptiſmi diſpenſatio ſit? Nunquid non & idem agunt? nunquid non in vno vnum ſunt? Itaque qui per rem eandem vnum ſunt, natura etiam vnum ſunt, nõ tãtùm voluntate: quia & ipſi res eadem effecti ſunt, & eiuſdem rei atque efficientiæ ſunt miniſtri.

Galat. 3.

Qui plantat & qui rigat, vnũ ſunt.

Proficit autem ſemper contradictio ſtultorum ad ſtultitiæ demonſtrationem: quia quæ ingenio inſipientis aut peruerſæ intelligentiæ aduerſus veritatem coaptantur, dum & inconcuſſa & immobilis eſt, neceſſe eſt, vt quæ è diuerſo ſunt, & falſa intelligantur & ſtulta. Laborantes enim hæretici fallere per id quod dictum eſt: Ego & pater vnum ſumus, ne naturæ in his vnitas & indifferens diuinitatis ſubſtantia crederetur, ſed ex dilectione mutua, & ex voluntatum concordia vnum eſſent: exemplum vnitatis iſtius, vt ſuperiùs demonſtrauimus, etiam ex dictis Dominicis protulerunt, Vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi ſint in nobis. Extra Euangelica promiſſa eſt, quiſquis extra fidem eorum eſt, & impiæ intelligentiæ crimine ſpem ſimplicem perdidit. Habet enim non tam veniam quàm præmium ignorare quod credas quia maximum ſtipendium fidei eſt, ſperare quæ neſcias: at verò vltimæ impietatis furor eſt, aut intellecta non credere, aut intelligentiam corrupiſſe credendi. Sed licet ipſum intelligentiæ ſuæ ſenſum impietas demutet, non tamen poteſt intelligentia non extare dictorum. Dominus patrem orat, vt qui in ſe credituri ſint, vnum ſint, ſicut ipſe in patre eſt, & pater in eo eſt, ita omnes in his vnum ſint. Quid hic æquanimitatem, quid per voluntatis aſſenſum animæ & cordis vnitatem introducis? Fuerit namque in verborum copia & proprietate, vt ſi voluntas vnum eſſe eos facerct, Dominus ita precaretur: Pater ſicut nos vnum volumus, ita & illi vnum velint, & vnum per concordiam ſimus omnes. Aut fortè qui verbum eſt, ſignificationem verbi ignorauit? & qui veritas eſt, loqui vera neſciuit? & qui ſapientia eſt, in ſtultiloquio errauit? & qui virtus eſt, in ea fuit infirmitate, ne poſſet eloqui quæ vellet intelligi? Loquutus planè ille eſt vera & ſincera fidei Euangelicæ ſacramenta. Neque ſolùm loquutus eſt ad ſignificationem: ſed etiam ad fidem docuit, ita dicens: Vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi vnum ſint in nobis. Pro his primùm precatio eſt, de quibus dicitur: Vt omnes vnum ſint: tum deinde vnitatis profectus exemplo vnitatis oſtenditur, cum ait: Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi vnum ſint in nobis: vt ſicut pater in filio & filius in patre eſt, ita per huius vnitatis formam, in patre & filio vnum omnes eſſent. Sed quia ſoli patri & filio ex natura proprium eſt vt vnum ſint, quia Deus ex Deo, & vnigenitus ex innaſcibili non poteſt niſi in originis ſuæ eſſe natura: ita vt & in ſubſtantia natiuitatis ſuæ qui genitus eſt, exiſtat, neque aliam ac diuerſam diuinitatis natiuitas habeat, quam ex qua profecta eſt, veritatem: nihil nobis ambiguum Dominus ad fidem relinquens, abſolutæ vnitatis huius toto conſequenti ſermone docuit naturam. Id enim ſequitur: Vt & mundus credat, quia tu me miſiſti. Per id ergo mundus crediturus eſt filium à patre miſſum eſſe, quod omnes qui credituri in eum ſunt, vnum in patre & filio erunt: & quomodo erunt, mox docemur: Et ego honorem quem dediſti mihi, dedi eis. Et nunc interrogo, vtrum idipſum ſit honor quod voluntas, cum voluntas motus mentis ſit: at verò honor naturæ, aut ſpecies, aut dignitas. Honorem ergo acceptum à patre, filius omnibus qui in ſe credituri ſunt dedit, non vtique voluntatem: quæ ſi data eſſet, nõ haberet fides præmium, cum fidem nobis neceſſitas affixæ voluntatis inferret. Accepti autem honoris datio, quò proficeret oſtendit: Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Ob eam ergo cauſam acceptus honor datus eſt, vt omnes vnum ſint. Iam igitur vnum ſunt omnes in honore, quia non alius, quàm qui acceptus eſt, honor datus eſt: neq; ob aliud datus eſt, quàm vt omnes vnum eſſent. Et cum per honorem datum filio, & à filio præſtitum credẽtibus, omnes vnum ſint: quæro quomodo filius diuerſi

Ioan. 10.

Vt omnes vnũ ſint, ſicut & tu pater in me & ego in te.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ibidem.

Ibidem.

honoris à patre ſit, cum credentes omnes honor filij ad vnitatem paterni honoris aſſumat? Et inſolens quidem hic fortè humanæ ſpei erit ſermo, ſed non erit infidelis: quia quamuis hoc ſperare temerarium ſit, tamen non credidiſſe irreligioſum eſt, vt idem atque vnus nobis & ſpei autor ſit & fidei. Et de hoc quidem pleniùs & copioſiùs ſuo, vt congruit, loco tractabimus. Interim tamen etiam ex præſenti ſermone neque inanis, neque temeraria eſſe hæc ſpes noſtra intelligitur. Per acceptum igitur & datum honorem vnum omnes ſunt. Fidem teneo, atque cauſam vnitatis accipio: ſed nondum apprehendo rationem, quomodo datus honor vnum omnes eſſe perficiat. Sed Dominus nihil fidelium conſcientiæ incertum relinquens, ipſum illum naturalis efficientiæ docuit effectum, dicens: Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus: ego in his & tu in me, vt ſint perfecti in vnum. Eos nunc qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem, interrogo vtrúmne per naturæ veritatem hodie Chriſtus in nobis ſit, an per concordiam voluntatis? Si enim verè verbum caro factum eſt, & nos verè verbum carnem cibo Dominico ſumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis exiſtimandus eſt, qui & naturam carnis noſtræ iam inſeparabilem ſibi homo natus aſſumpſit, & naturam carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub ſacramento nobis communicandæ carnis admiſcuit? Ita enim omnes vnum ſumus: quia in Chriſto pater eſt, & Chriſtus in nobis eſt. Quiſquis ergo naturaliter patrem in Chriſto negabit, neget priùs non naturaliter vel ſe in Chriſto, vel Chriſtum ſibi ineſſe, quia in Chriſto pater, & Chriſtus in nobis, vnum in his eſſe nos faciunt. Si verè igitur carnem corporis noſtri Chriſtus aſſumpſit, & verè homo ille, quia ex Maria natus fuit, Chriſtus eſt, nóſque verè ſub myſterio carnem corporis ſui ſumimus, & per hoc vnum erimus, quia pater in eo eſt, & ille in nobis: quomodo voluntatis vnitas aſſeritur, cum naturalis per ſacramentum proprietas, perfectæ ſacramentum ſit vnitatis? Non eſt humano aut ſeculi ſenſu in Dei rebus loquendum, neque per violentam atque impudentem prædicationem cœleſtium dictorum ſanitati alienæ, atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruerſitas eſt. Quæ ſcripta ſunt legamus, & quæ legerimus intelligamus, & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Chriſti veritate

A quæ dicimus, niſi ab eo diſcimus, ſtultè atque impiè dicimus. Ipſe enim ait: Caro mea verè eſt eſca, & ſanguis meus verè eſt potus. Qui edit carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De veritate carnis & ſanguinis non relictus eſt ambigendi locus: nunc enim & ipſius Domini profeſſione & fide noſtra verè caro eſt, & verè ſanguis eſt. Et hæc accepta atque hauſta id efficiunt, vt & nos

Caro mea verè eſt eſca ſanguis meus verè eſt potus. Ioan. 6.

B in Chriſto, & Chriſtus in nobis ſit. Anne hoc veritas non eſt? Contingat planè his verum non eſſe, qui Chriſtum Ieſum verum eſſe Deum denegant. Eſt ergo in nobis ipſe per carnem, & ſumus in eo: dum ſecum hoc quod nos ſumus, in Deo eſt. Quàm autem in eo per ſacramentum communicatæ carnis & ſanguinis ſimus, ipſe teſtatur dicens. Et hic mundus iam me non *Ioan. 14.*

C videt vos autem me videbitis, quoniam ego viuo, & vos viuetis, quoniam ego in patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantum vnitatem intelligi vellet, cur gradum quendam atque ordinem conſummandæ vnitatis expoſuit: niſi vt cum ille in patre per naturam diuinitatis eſſet, nos contra in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille ruſum in nobis per

D ſacramentorum ineſſe myſterium crederetur? ac ſic perfecta per mediatorem vnitas doceretur, cum nobis in ſe manentibus ipſe maneret in patre, & in patre manens maneret in nobis, & ita ad vnitatem patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter ſecundùm natiuitatem ineſt, nos quoq; in eo naturaliter ineſſemus, ipſo in nobis naturaliter permanente. Quàm autem in nobis naturalis hæc vnitas ſit,

E ipſe ita teſtatus eſt: Qui edit carnem meam, *Ibidem.* & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Non enim quis in eo erit, niſi in quo ipſe fuerit: eius tantum in ſe aſſumptam habens carnem, qui ſuam ſumpſerit. Perfectæ autem huius vnitatis ſacramentũ ſuperius iam docuerat dicens: Sicut me miſit viuens pater, & ego viuo per patrem: & qui manducauerit meam carnem, & ipſe

F viuet per me. Viuit ergo per patrem: & quomodo per patrẽ viuit, eodẽ modo nos per carnẽ eius viuimus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præſumitur: vt id de quo agitur, ſecundum propoſitum exemplum aſſequatur†. Hæc verò vitæ noſtræ cauſa eſt, quòd in nobis carnalibus manentem per carnẽ Chriſtum habemus: victuris nobis per eum, ea conditione qua viuit ille per patrem. Si ergo

Quomodo viuit Chriſtus per patrem, & nos viuimus per eius carnẽ.

†aſſequamur.

ergo nos naturaliter ſecundùm carnem A per eum viuimus, id eſt, naturam carnis ſuæ adepti: quomodo non naturaliter ſecundùm ſpiritum in ſe patrem habeat, cum viuat ipſe per patrem? Per patrem autem viuit, dum natiuitas non alienam ei intulit diuerſamque naturam, dum quod eſt, & ab eo eſt, nec tamen ab eo per aliquam incidentem naturæ diſſimilitudinem ſeparatur, dum in ſe habet patrem per natiuitatem in virtute naturæ. Hæc autem idcirco B à nobis commemorata ſunt, quia voluntatis tantum inter patrem & filium vnitatem hæretici mentientes, vnitatis noſtræ ad Deum vtebantur exemplo, tanquam nobis ad filium & per filium ad patrem obſequio tantum ac voluntate religionis vnitis, nulla per ſacramentum carnis & ſanguinis naturalis communionis proprietas indulgeretur: cùm & per honorem nobis datum C Dei filij, & per manentem in nobis carnaliter filium, & in eo nobis corporaliter & inſeparabiliter vnitis, myſterium veræ ac naturalis vnitatis ſit prædicãdum. Reſponſum igitur à nobis eſt ſtultitiæ furentium, ad demonſtrationem tantùm inanis mendacij: ne imperitos fallerent vanæ ac ridiculæ aſſertionis errore. Cæterùm fides Euangelicæ reſponſionis noſtræ neceſſitate D non eguit. Vnitatem noſtram ad Deum Dominus pro nobis precatus eſt, ſuam verò obtinet ille, & in ea manet. Nec per ſacramentum diſpenſationis vnum ſunt, ſed per naturæ natiuitatem, dum nihil in eo ex ſe Deus eum gignendo degenerat. Vnum ſunt, dum quæ de manu eius non rapiuntur, non rapiuntur de manu patris: dum eo cognito pater cognitus eſt, dum eo viſo pater viſus eſt, dum quæ loquitur, pater in ſe manens loquitur, dum in operante ſe operatur pater, dum ipſe in patre eſt, & pater in eo eſt. Hoc non præſtat creatura, ſed natiuitas: non efficit voluntas, ſed poteſtas: non loquitur vnanimitas, ſed natura. Quia non eſt vnum creari & naſci, neque velle id ipſum eſt quod & poſſe, neque concordare idem eſt quod manere. Non negamus F igitur vnanimitatem inter patrem & filium, nam hoc ſolent hæretici mentiri: vt cùm ſolum concordiam ad vnanimitatem non recipimus, diſcordes eos à nobis affirmari loquantur. Sed audiant quàm à nobis vnanimitas non negetur. Vnum ſunt pater & filius natura, honore, virtute: nec natura eadem poteſt velle diuerſa. Et audiant adhuc naturæ ſibi cum patre vnitatem filium teſtantem, ait enim: Cùm venerit aduocatus ille quem ego mittam vobis à patre, ſpiritum veritatis, qui à patre meo procedit, ipſe teſtificabitur de me. Aduocatus veniet, & hunc mittet filius à patre: & ſpiritus veritatis eſt, qui à patre procedit. Excutiat ingenij ſui aculeos omnis hæreticorum ſchola: & quærat nunc, quod vel mentiri ab ignorantibus poſſit, & doceat quid ſit hoc quod filius mittit à patre. Qui mittit, poteſtatem ſuam in eo quod mittit, oſtendit: ſed quod à patre mittit, quid intelligimus, vtrum acceptum aut dimiſſum aut genitum? Nam horum neceſſe eſt vnum aliquid ſignificet, quod à patre miſſurus eſt, & miſſurus à patre eſt eum ſpiritum veritatis, qui à patre procedit. Iam ergo non eſt acceptio, vbi demonſtrata proceſſio eſt: ſupereſt vt confirmemus in eo ſententiam noſtram, vtrum in hoc conſiſtentis egreſsionem, an geniti proceſsionem exiſtimemus. Neque in hoc nunc calumnior libertatem intelligentiæ, vtrum ex patre an ex filio ſpiritum paracletum putent eſſe. Non enim in incerto Dominus reliquit. nam ſub iiſdem dictis ita loquutus eſt: Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare illa modò. Cùm venerit ille ſpiritus veritatis, diriget vos in omni veritate. Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque audierit loquetur, & futura annunciabit vobis. Ille me honorificabit, quoniam de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omnia quæcunque habet, mea ſunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit vobis. A filio igitur accipit, qui & ab eo mittitur, & à patre procedit: & interrogo vtrum idipſum ſit à filio accipere, quod à patre procedere. Quòd ſi nihil differre creditur inter accipere à filio, & à patre procedere: certè idipſum atque vnum eſſe exiſtimabitur, à filio accipere, quod ſit accipere à patre. Ipſe enim Dominus ait: Quoniam de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omnia quæcunque habet pater, mea ſunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit vobis. Hoc quod accipiet, ſiue poteſtas eſt, ſiue virtus, ſiue doctrina eſt, filius à ſe accipiendum eſſe dixit: & rurſum hoc ipſum ſignificat accipiendum eſſe à patre. Cùm enim ait: Omnia quæcunque habet pater, ſua eſſe, & idcirco dixiſſe ſe de ſuo accipiendum eſſe, docet etiam a patre accipienda, à ſe tamen accipi: quia omnia quæ patris ſunt, ſua ſint. Non habet hæc vnitas diuerſitatem: nec differt à quo acceptum ſit, quod datum à patre, datum referatur à

Intellectus huius, vt & ipſi vnum ſint in nobis.

Ioan. 15.

Ioan. 16.

Quomodo Spiritus ſanctus à patre procedit, & à filio mittitur, & ſimilis.

filio. Nunquid & hic voluntatis vnitas afferetur? Omnia quæ habet pater, filij ſunt: & omnia quæ filij ſunt, patris ſunt. Ipſe enim ait: Et mea omnia tua ſunt, & tua mea, Nondum loci eſt, vt demõſtrem, cur ita dixerit, Quoniam de meo accipiet: futuri enim temporis ſignificatio eſt vbi accepturus oſtenditur: nunc certè ideo à ſe accepturum ait, quia omnia patris ſua eſſent. Diſſeca naturæ huius, ſi potes, vnitatem: & aliquam diſſimilitudinis infer neceſſitatem, per quam filiùs non ſit in vnitate naturæ. A patre enim procedit ſpiritus veritatis: ſed à filio mittitur, & à patre. Omnia quæ patris ſunt, filij ſunt: & idcirco quicquid accipiet, à filio accipiet ille mittendus, quia filij ſunt vniuerſa quæ patris ſunt. Natura itaque in omnibus tenet ſuam legem, & quod vnum ambo ſunt, eiuſdem in vtroque per generationem natiuitatémque diuinitatis ſignificatio eſt: cum id quod accipiet à patre ſpiritus veritatis, id filius dandum à ſe fateatur. Non permittenda itaque ad impiæ intelligentiæ libertatem hæretica peruerſitas eſt: vt dictum hoc Domini quod quia omnia quæ patris ſunt, ſua ſunt, idcirco à ſe accipiet ſpiritus veritatis, non ad vnitatem confiteatur teſerendum eſſe naturæ. Loquatur enim ille, qui electionis eſt vas, & gentium doctor †, ſecundum veritatis intelligẽtiam fide Romanæ plebis antè laudata. Volens enim naturæ vnitatem in patre & filio docere, ita ait: Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: ſiquidem ſpiritus Dei in vobis eſt. Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt per peccatum, ſpiritus autem vita eſt per iuſtitiam. Si autem ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra propter ſpiritum ſuum, qui habitat in vobis. Spirituales omnes ſumus, ſi in nobis eſt ſpiritus Dei: ſed hic ſpiritus Dei ſpiritus Chriſti eſt. Et cum Chriſti ſpiritus in nobis eſt, eius tum ſpiritus in nobis eſt, qui Chriſtum ſuſcitauit à mortuis, & qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, corpora quoque noſtra mortalia viuificabit propter habitantem ſpiritum eius in nobis. Viuificamur ergo propter habitantem in nobis ſpiritum Chriſti, per eum qui Chriſtum ſuſcitauit à mortuis. Et cum eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, in nobis eſt ſpiritus, & ſpiritus tum in nobis eſt Chriſti: nec tamen non Dei eſt

† prædicator.

Rom. 8.

De ſpiritu Chriſti, qui idem eſt etiam ſpiritus Dei.

A ſpiritus, qui in nobis eſt. Diſcerne igitur, ô hæretice, ſpiritum Chriſti à ſpiritu Dei, & excitati à mortuis ſpiritum Chriſti, ab ſpiritu Dei Chriſtum à mortuis excitãtis, cum inhabitans† in nobis ſpiritus Chriſti, ſpiritus Dei ſit: & cum ſpiritus Chriſti à mortuis excitati, ſpiritus tamen Dei ſit, Chriſtũ à mortuis excitantis. Et quæro nunc in ſpiritu Dei vtrúmne naturam, an rem naturæ

B ſignificatam exiſtimes. Non idem eſt enim natura, quod naturæ res: ſicuti non idem eſt homo, & quod hominis eſt, nec idem eſt ignis, & quod ignis ipſius eſt: & ſecundùm hoc non idem eſt Deus, & quod Dei eſt. Memini enim in ſpiritu Dei ita filium Dei ſignificari, vt in eo Deus pater demonſtratus eſſe intelligatur. & ad cuiuſuis demonſtrationem poſſe ſignificatum Dei ſpiritum pertinere: neque tantum hoc ex

C prophetica, ſed ex Euangelica autoritate monſtrari, cum dicitur: Spiritus Domini ſuper me, propterea vnxit me. Et rurſum: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ, ponam ſuper eum ſpiritum meum. Et ipſo de ſe Domino teſtante, Si autem in ſpiritu Dei ego eijcio dæmonia, vtique appropiauit in vobis regnum Dei: hæc enim videntur non ambiguè vel patrem ſignificare, vel filium, virtutem tamen naturæ manifeſtan-

D te. Namque idcirco dictum exiſtimo, in vtroque ſpiritum Dei, ne ſecundum corporales modos ita ineſſe filium in patre, vel patrem in filio crederemus, ſcilicet ne loco Deus manens, nuſquam alibi extare videretur à ſeſe. Homo enim, aut aliquid aliud ei ſimile, cum alicubi erit, tum alibi non erit, quia id quod eſt illic, continetur vbi fuerit: infirma ad id natura eius, vt vbique

E ſit, qui inſiſtens alicubi ſit. Deus autem immẽſæ virtutis viuẽs poteſtas, quæ nuſquam non adſit, nec deſit vſquam, ſe omnem per ſua edocet, & ſua non aliud quàm ſe eſſe ſignificat, vt vbi ſua inſint, ipſe eſſe intelligatur: non autem corporali modo, cum alicubi inſit, non & vbique eſſe credatur, cum per ſua in omnibus eſſe non deſinat, non aliud autem ſint quàm quod eſt ipſe, quæ ſua ſunt. Et hæc quidem ad naturæ in-

F telligentiam dicta ſunt. In ſpiritu autem Dei patrem Deum ſignificari, ita exiſtimo intelligi oportere, quòd ſpiritum Domini ſuper ſe eſſe Dominus Ieſus Chriſtus profeſſus ſit, propter quod eum vngat, & mittat ad euangelizandum. Paternæ enim naturæ virtus in eo manifeſtatur. Naturæ ſuę communionem in filio etiam incarnato

per

† cum qui inhabitat.

Luc. 4.

Matth. 12.

Ibidem.

In ſpiritu autem Dei pater Deus ſignificatur.

per ſacramētum ſpiritualis huius vnctionis A oſtendens, cum poſt conſummati baptiſmi natiuitatem hæc proprietatis ſignificatio eſt audita, voce teſtante de cœlo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Non enim vel ipſe ſuper ſe eſſe, vel ſibi de cœlis adeſſe, vel ipſum ſe cognominaſſe ſibi filium intelligendus eſt. Sed omnis hæc fidei noſtræ fuit demonſtratio: vt ſub perfectæ ac veræ natiuitatis ſacramento, vnitatem naturæ paternæ manentis in filio, qui etiam B homo eſſe cœperat, noſceremus. Et patrem quidem in Dei ſpiritu ita ſignificari repertum eſt, filium verò hoc modo demonſtratum intelligimus cùm dicit: Quòd ſi in ſpiritu Dei ego eijcio dæmonia, vtique appropiauit in vobis regnum Dei: ſe ſcilicet, id eſt, naturæ ſuæ poteſtate dæmones eijcere demonſtrans, qui non niſi Dei ſpiritu eijci poſſint. Eſt autem & in ſpiritu C Dei ſpiritus paracleti ſignificatio, neque ſolum Prophetica, ſed Apoſtolica autoritate†, cum dicitur: Sed hoc eſt quod dictum eſt per Prophetam: Erit in nouiſſimis diebus, dicit Dominus, effundam de ſpiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt filij eorum & filiæ eorum. Conſummatum hoc tunc in Apoſtolis totum fuiſſe doceretur, cum miſſo ſpiritu ſancto D omnes linguis gentium ſunt loquuti. Hæc autem idcirco ſunt demōſtrata neceſſariò, vt in quamcunque ſe licet partem hæretica falſitas cōtuliſſet, finibus tamen atque præſcripto veritatis Euangelicæ cōcluderetur. Habitat enim in nobis Chriſtus: & habitāte Chriſto, habitat Deus. Et cum habitat in nobis ſpiritus ſanctus, habitat tum in nobis ſpiritus Chriſti: non alius tamen ſpiri- E tus habitat, quàm ſpiritus Dei. Quòd ſi per ſpiritum ſanctum Chriſtus in nobis eſſe intelligitur, hunc tamen ita ſpiritum Dei, vt ſpiritum Chriſti eſſe noſcendum eſt. Et cum per naturam Dei natura ipſa habitet in nobis, indifferens natura filij eſſe crederetur à patre, cum ſpiritus ſanctus, qui & ſpiritus Chriſti & ſpiritus Dei eſt, res naturæ demonſtretur vnius. Quæro nunc igi- F tur, quomodo non ex naturæ vnum ſunt. A patre procedit ſpiritus veritatis, à filio mittitur, & à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filij ſunt: & idcirco qui ab eo accipit, Dei ſpiritus eſt, ſed idem & ſpiritus Chriſti eſt. Res naturæ filij eſt, ſed eadem res & naturæ patris eſt. Dei excitantis Chriſtum à mortuis ſpiritus eſt, ſed idem ſpiritus Chriſti eſt à mortuis excitati. In aliquo differat Chriſti & Dei natura ne

In ſpiritu Dei eſt etiam ſignificatio ſpiritus paracleti.

Actor. 2.

† veritate.

Ioan 14.

eadem ſit: ſi præſtari poteſt, vt ſpiritus qui Dei eſt, non ſit & Chriſti. Sed te hæretice furentem, & ſpiritu doctrinæ mortiferæ circumactum tenet & coarctat Apoſtolus, Chriſtum nobis fundamentum ponens fidei, dicti huius quoque Dominici non neſcius: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Per id enim ſpiritu in nobis Chriſti manente, Dei ſpiritum in nobis manere teſtatus eſt: nec diuerſum à ſe eſſe ſpiritum à mortuis excitati Ieſu, & ſpiritum à mortuis excitantis Ieſum. Veniunt enim atque habitant in nobis: & rogo vtrum comitatu diuerſitatum venient, manſionémque facient, ac vnitate naturæ? Sed obnititur doctor gentium, non duos ſpiritus, Dei ſcilicet & Chriſti, ſed ſpiritum Chriſti, qui & ſpiritus Dei eſt, ineſſe credentibus. Non eſt cohabitatio, ſed habitatio eſt. Sub ſacramento tamen cohabitationis habitatio, dum neque duo habitant, neque ab alio diuerſus habitator eſt. Eſt enim in nobis ſpiritus Dei, & eſt in nobis ſpiritus Chriſti: & cum ſpiritus Chriſti ineſt, ineſt ſpiritus Dei. Ita cùm quod Dei eſt, & Chriſti eſt, & cùm quod Chriſti eſt, & Dei eſt: non poteſt aliud quid diuerſum Chriſtus eſſe quàm Deus eſt. Deus igitur Chriſtus eſt vnus cum Deo ſpiritus. Et illud Euangelicum: Ego & pater vnum ſumus, docet Apoſtolus vnitatem eſſe naturæ, non ſolitudinem vnionis, ſcribens Corinthijs: Propter quod notum vobis facio, quia quod nemo in ſpiritu Dei loquens, dicit anathema Ieſum. Scíſne nunc hæretice, in quo ſpiritu dicas Chriſtum creaturam? Cùm enim in anathemate ſint, qui ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, Chriſtum creaturam confitens, quid ſis intellige, qui non ignoras, quin in maledicto ſit religio creaturæ, & quid ſequatur, aduerte: Nemo poteſt dicere Dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Sentíſne quid tibi deſit, Chriſto negando quod ſuum eſt? Si per naturam Dei Chriſtus tibi Dominus eſt, habes ſpiritum ſanctum: ſi verò per adoptiuum nomen hic Dominus eſt, ſpiritu ſancto carens, ſpiritu erroris animaris: quia nemo niſi in ſpiritu ſancto Dominum Ieſum poteſt dicere. Et tu creaturam eum potius quàm Deum dicis? Dominum licet nuncupes. Dominum tamen eſſe non dicis, quia tibi ex communi genere potius, & familiari nomine, quàm ex natura ſit Dominus. Sed à

Deus eſt Chriſtus vnus cum Deo ſpiritus probat Chriſtum Deū, quia Chriſti & Dei idem eſt ſpiritus.

1. Cor. 12.

Paulo, & Dei, & ſpiritus in eo diſce naturam, ſequitur enim: Diuiſiones autem donorum ſunt, idem autem ſpiritus eſt: & diuiſiones miniſteriorum ſunt, & idem ipſe † Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad id quod vtile eſt. In præſenti ſermone quadrimoda ſignificatio intelligitur, cum in diuiſione donorum idem ſpiritus eſt, & in diuiſione miniſteriorum idem ipſe Dominus eſt, & in diuiſione operationum idem Deus eſt, & in vtilitatis datione manifeſtatio ſpiritus eſt. Atque vt datio vtilitatis in manifeſtatione ſpiritus noſceretur, continuò ſubjectum eſt: Huic quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, alteri autem fides in eundem ſpiritum †, alij donum curationum in eodem ſpiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij diſcretio ſpirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonum. Et quidem id quod quartum eſſe diximus id eſt, in datione vtilitatis ſpiritus manifeſtationum, abſolutam habet intelligentiam. Commemoratum eſt enim, per quas dationum vtilitates hæc eſſet ſpiritus manifeſtatio. In his namque diuiſionum virtutibus non incerta doni huius oſtenſio eſt, de quo Dominus ad Apoſtolos dixerat, præcipiens his, ne ab Hieroſolymis diſcederent, ſed expectarent promiſſionem patris, quam audiſtis inquit de ore meo. Quoniam Ioannes baptizauit aqua, vos autem Spiritu ſancto tingemini, quem & accipietis non poſt multos hos dies. Et rurſum: Sed accipietis virtutem ſuperueniente Spiritu ſancto in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vſque ad vltimum terræ. Promiſſionem patris quæ de ore eius audita eſt, expectari iubet. Certè etiam nunc paternæ eius promiſſionis eloquium eſt. Per has igitur virtutum efficientias manifeſtatio ſpiritus eſt. Neque enim in occulto eſt ſpiritus donum, vbi ſermo ſapientiæ eſt, & verba vitæ audiuntur: vel vbi diuinæ cognitionis ſcientia eſt, ne pecudum modo per ignorationem Dei, vitæ noſtræ ignoremus autorem: vel per fidem Dei, ne non credentes Euangelio Dei, extra Euangelium Dei ſimus: vel per donum curationum, vt gratiam eius qui hæc tribuit, infirmitatum curatione teſtemur: vel per operationem virtutum, vt quòd agimus, Dei eſſe virtutis intelligamus: vel per prophetiam, vt per doctrinæ intelligentiam intelligamur ex Deo eruditi: vel per diſcretionem ſpirituum, ne ignari ſimus, ſancto an peruerſo ſpiritu quis loquatur: vel per genera linguarum, vt in ſignum dati ſpiritus linguarum ſermo donetur: vel in interpretatione linguarum, ne ignoratione fides audientium periclitetur, cum linguam ignorantibus linguæ interpretator abſoluat. In his igitur omnibus ad vtilitatem vnicuique diuiſis manifeſtatio ſpiritus eſt: per has ſcilicet datæ vnicuique vtilitatis adminiſtrationes, dono ſpiritus non latente. Tenuit autem beatus Apoſtolus Paulus in hoc difficillimo ad humanam intelligentiam cœleſtium ſacramenterum myſterio, & abſolutam demonſtrationem, & ſolicitam cautelam, vt per ſpiritum in ſpiritu dari hæc diuiſionum dona monſtraret, ne fortè non per Chriſtum, & in Chriſto omnia crederentur. Non enim id ipſum eſt per ſpiritum, & in ſpiritu dari: quia datio doni quæ obtinetur in ſpiritu, hæc tamen indulta per ſpiritum ſit. Conſummat autem has dationum diuiſiones hoc modo: Hæc autem omnia operatur vnus & idem ſpiritus, diuidens vnicuique prout vult. Nunc igitur quæro: quis hæc ſpiritus operetur, diuident vnicuique prout velit: Vtrum Ieſus Chriſtus Deus, an ſpiritus, per quem & in quo donorum diuiſio eſt? Quod ſi non id ipſum ſignificatum eſſe loqui aliquis audebit, contradicet Apoſtolus, cur ſe vitioſè lector intelligat, ait enim ſuperius: Et diuiſiones operationum ſunt, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus. Alius eſt ergo qui diuidit, & alius eſt in quo indulta diuiſio eſt. Et intellige operantem hæc omnia ſemper Deum, ita tamen, vt Chriſtus operetur, vt paterno operans filius fungatur. Et ſi in ſpiritu ſancto Ieſum Dominum confiteris, intellige tripartitæ ſignificationis in Apoſtolo virtutem, cùm in diuiſionibus donorum idem ſpiritus eſt, & in diuiſionibus miniſteriorum idem Dominus eſt, & in diuiſionibus operationum idem Deus eſt, Et rurſum, omnia inoperans † vnus ſpiritus, vnicuique ſicut vult diuidens. Et apprehende, ſi potes, Dominum in diuiſione miniſteriorum, & Deum in diuiſione operationum, hunc eundem vnum eſſe ſpiritum, & hæc inoperantem, & prout vult diuidentem: quia in diuiſionibus donorum vnus eſt ſpiritus, & idem ſpiritus operatur ac diuidit. Aut ſi diſplicet in Deo

& in

Margin notes:

† ſunt: idem autem.

† in eodem ſpiritu.

Act. 1.

1. *Cor.* 12.

Nota hic multa de ſpiritu ſancto.

† operatur.

A B C D E F

& in Domino vnus hic eiuſdem per na- A
tiuitatis ſacramentum, & diuinitatis ſpiritus: oſtende quis ſpiritus, & in quo ſpiritu has nobis diuiſiones & operetur & diuidat. Sed nihil aliud quàm quod fidei noſtræ eſt oſtendes, quia Apoſtolus qui
1.Cor.12. eſſet intelligendus oſtendit, dicens: Sicut enim vnum eſt corpus, membra autem habet multa, omnia autem membra ex vno corpore cum ſint multa, vnum eſt corpus, ſic & Chriſtus. Diuiſiones ergo cha- B
riſmatum ex vno Domino Ieſu Chriſto qui corpus eſt omnium, eſſe ſignificat: quia cum oſtendiſſet Dominum in miniſterio, oſtendiſſet etiam Deum in operationibus, vnum tamen hæc omnia ſpiritum & operari & diuidere demonſtrat, membra hæc gratiarum in perfectionem vnius corporis diuidentem: niſi fortè non tenuiſſe rationem vnitatis in eo Apoſto- C
†Apoſtolum exiſtimat. lus exiſtimatur † quod dixit: Et diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem dominus. Et diuiſiones operationum ſunt, idem autem Deus. Vt quia miniſteria ad Dominum retulit, & operationes ad Deum, non vnum atque idipſum in miniſteriis atque operationibus videatur intelligi. Accipe quàm hæc membra miniſteriorum mem- D
bra operationum ſunt, cum ait: Vos eſtis
Ibidem. corpus Chriſti & membra: Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, primùm Apoſtolos, in quibus eſt verbum ſapientiæ: ſecundò Prophetas, in quibus eſt donum ſcientiæ: tertiò magiſtros, in quibus eſt doctrina fidei: deinde virtutes, in quibus ſunt curationes infirmitatum, auxiliorum poteſtates, gubernationes prophetales, & dona generum linguarum, vel lo- E
quendi vel interpretandi. Certè hæc Eccleſiæ & miniſteria ſunt & operationes in quibus eſt corpus Chriſti: & hæc Deus ſtatuit. Aut profitere non per Chriſtum ſtatuta, quia ea Deus ſtatuit; ſed audies
Epheſ.4. ipſum dicentem: Vnicuique autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram do-
Ibidem. nationis Chriſti. Et iterum: Qui deſcendit ipſe eſt, qui & aſcendit ſuper omnes cœlos, vt adimpleat omnia: & ipſe dedit F
quoſdam Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, quoſdam autem Euangelizantes, quoſdam autem paſtores & doctores, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij. Nunquid miniſteriorum dona non Chriſti ſunt, cum tamen & inoperantis Dei dona ſint? Sed ſi id vſurpauit impie-
1.Cor.8. tas, vt quia ait, Idem Dominus & idem Deus, non ſint in vnitate naturæ: adiungam verò huic intelligentiæ tuæ, vt putas, firmiora præſidia ipſe enim Apoſtolus ait: Sed nobis vnus Deus pater eſt, ex quo Ibidem.
omnia, & nos in ipſo. Et vnus Dominus Epheſ.4.
Ieſus, per quem omnia, & nos per ipſum. Et rurſum: Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Vnus Deus, & pater omnium, qui ſuper omnia, & per omnes & in omnibus nobis. Per id enim quod dicitur, vnus Deus, & vnus Dominus, Deo tantum quaſi vni Deo proprium deputari videtur vt Deus ſit: cum proprietas vnitatis conſortium non patiatur alterius. O planè rara ac difficilia chariſmatum dona, & verè hac vtilitatum datione manifeſtatio ſpiritus conſtituta: & meritò hic diuidendarum gratiarum ordo ſeruatus eſt, vt principalis eſſet ſermo ſapientiæ. Verè 1.Cor.12.
enim illud eſt, Et nemo poteſt dicere Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto: quia per hoc ſapientiæ verbum Chriſtus Dominus non poteſt intelligi. Tum deinde ſequens eſſet ſermo ſcientiæ. vt quod ſapimus, ſcienter loquamur, ita vt ſapiamus ſapientiæ verbum. Tertium verò donum in fide eſſet, quia illa principalia & ſuperiora vtilitatem doni niſi Deus crederetur, amitterent: vt nunc in huius maximi & pulcherrimi dicti Apoſtolici ſacramento, hæreticis omnibus nec verbum ſapientiæ eſt, nec ſermo ſcientiæ, nec religionis fides, quia impietas quæ non capit intelligentiam, extra ſermonis ſcientiam & extra ſimplicitatem fidei eſt. Nec enim quiſquam quod non ſapit, loquitur: nec quod loqui non poteſt, poteſt credere. Vnum itaque Deum Apoſtolus prædicans, & ex lege veniens, atque in Euangelium Chriſti vocatus, perfectæ fidei tenuit confeſſionem. Et ne aliquam hæreticis occaſionem tãquam incauti ſermonis ſimplicitas præſtaret, vt natiuitatem filij per vnius Dei prædicationem negarent vnum Deum ſub proprietatis ſignificatione confeſſus eſt, dicens ita: Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: vt qui Deus eſt, & pater crederetur. De hinc quia nudum hoc in vnum Deum patrem credere, non proficeret ad ſalutem, ſubjecit: Et vnus Dominus noſter Ieſus Chriſtus per quem omnia, & nos per ipſum ſynceritatem fidei ſalutaris in vnius Dei & in vnius Domini prædicatione demonſtrans: vt nobis & vnus Deus pater, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus in fide eſſent. Non enim Ioan.6.
dictum ignorabat à Domino: Hęc eſt enim voluntas patris mei, vt omnis qui videt

filium & credit in eum, habeat vitam æternam. Sed fidei Eccleſiaſticæ ordinem ponens, & fidem noſtram in patre & filio ſtatuens, inſeparabilis illius atque indiſſolubilis vnitatis & fidei ſacramentum locutus eſt dicens: Vnus Deus & vnus Dominus. Ac primum extra Apoſtolicum ſpiritum viuens, ſtultitiam tuam hæretice intellige. Si enim profeſſionem vnius Dei ad id vſurpas, ne Deus Chriſtus ſit, quia vbi vnus eſt, ſolitarius ſit intelligendus, & id quod vnus eſt, proprium ei ſit & ſingulare, qui vnus eſt: quid de eo profiteberis, quod Ieſus Chriſtus vnus eſt Dominus? Si enim ſecundùm te quod vnus pater Deus eſt, Chriſto non reliquit vt Deus ſit: neceſſe eſt, vt etiam ſecundùm te vnus Dominus Chriſtus Deo non relinquat vt Dominus ſit: quia quod vnus eſt, proprium ei velis eſſe qui vnus eſt. Si itaque vnum Dominum Chriſtum eſſe etiam Deum negabis, vnum quoque Deum patrem eſſe negabis & Dominum: & quid erit in Dei virtute, niſi Dominus eſt, & in Domini proprietate, niſi Deus eſt, cum & Deum perficiat id eſſe quod Dominus eſt, & Dominum id conſtituat eſſe quod Deus eſt? Sed ſacramentum dicti Dominici Apoſtolus tenens, quod eſt, Ego & pater vnum ſumus: dum vtrumque vnum profitetur, vnum vtrumque ſic ſignificat, non ad ſolitudinem † ſingularis, ſed ad ſpiritus vnitatem: quia vnus Deus pater, & vnus Chriſtus Dominus, cùm vterque & Dominus & Deus ſit, duos tamen in fide noſtra nec deos patitur eſſe nec dominos. Vnus igitur vterque eſt, & vnus cum ſit, vterque non ſolus eſt. Nec loqui ſacramentum fidei niſi Apoſtolica voce poterimus: Vnus eſt Deus, & vnus eſt Dominus. Et per id quod vnus eſt Deus, & vnus eſt Dominus, in Deo demonſtratur Dominus, ſicut & Deus demonſtratur in Domino, vt in vno Deo patre vnum ſignificaret & Dominum. Non tenes vnionem, vt Deus ſingularis ſit: nec tamen diuidis ſpiritum, vt vterque non vnum ſint. Neque in vno Deo, & in vno Domino diſcernere poteris poteſtatem: ne qui Dominus eſt, non ſit & Dominus. Cauet enim Apoſtolus per eloquia nominum duos vel deos prædicare vel dominos: & idcirco vſus eſt eo genere doctrinæ, vt in vno Domino Chriſto vnum ſignificaret & Deum, & in vno Deo patre vnum ſignificaret & Dominum. Ne tamen impiam nobis ad perimendam vnigeniti Dei natiuitatem

† ſolutionem.

A inueheret vnionem, & patrem profeſſus eſt & Chriſtum. Niſi fortè euſque vltimæ deſperationis furor audebit erumpere, vt quia Chriſtum Dominum Apoſtolus dixerit, nemo aliud eum præter quàm Dominum debeat confiteri: & habens Domini proprietatem, non habeat Dei veritatem. Sed non ignorat Paulus Chriſtum Deum, dicens: Quorum patres & *Rom. 9.*
B ex quibus Chriſtus, qui eſt ſuper omnia Deus, Non hic creatura in Deum deputatur: ſed creaturarum Deus eſt, qui ſuper omnia Deus eſt. Quam verò ſuper omnia Deus & inſeparabilis ſit à patris ſpiritu, diſce etiam de hoc ipſo de quo nunc agitur Apoſtoli dicto. Confeſſus enim vnum Deum patrem, ex quo omnia ſunt, & vnum Dominum Ieſum Chriſtum per quem omnia: quæro quid diuerſitatis
C attulerit, dicens: Ex Deo omnia, per Chriſtum omnia? Anne poſſit ſeparabilis à ſe natura & ſpiritus intelligi, ex quo, & per quem omnia? Omnia enim per filium ex nihilo ſubſtiterunt: & ad Deum, ex quo omnia: ad filium verò, per quem omnia Apoſtolus retulerit, Et non inuenio quid differat, cum per vtrumque opus ſit virtutis eiuſdem. Si enim ad vniuerſitatis ſubſtantiam proprium ac ſufficiens creaturis eſt quòd ex Deo ſunt: quid ha-
D buit neceſſitatis memoraſſe, quòd quæ ex Deo ſunt, per Chriſtum ſint, niſi quòd vnum idémque eſt per Chriſtum eſſe, & ex Deo eſſe? Sed quemadmodum Dominum & Deum vtrique eorum, vt mutuum eſſet, aſcriptum eſt: ita ex quo & per quem, relatum ad vtrumque eſt, & ad demonſtrationem vnitatis vtriuſque, nec
E ad intelligentiam ſingularis. Non patet ad occaſionem impietatis ipſius ſermo, & Apoſtolica fides non eſt extra prædicationis diligentiam, His enim ſe verborum proprietatibus temperauit, quibus nec duos deos intelligeretur ſignificare, neque vnicum: dum & vnionem deteſtatur, nec ſeparat vnitatem. Hoc enim ex *Quid ſit, ex quo omnia & per quem omnia.* quo omnia, & per quem omnia, licet non ſingularem conſtitueret in po-
F teſtate virtutis, non tamen diuerſum demonſtraret in efficientiæ poteſtate, cùm ex quo omnia, & per quem omnia, eiuſdem naturæ ad id demonſtraret autorem, vtrumque autem eiuſdem naturæ proprium eſſe declarat. Namque poſt illud diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei proteſtatum profundum, & inſcrutabilium iudiciorum confeſſam intelligen-

telligentiam, & ininueſtigabilium viarum demonſtratam ignorationem: humanæ tamen fidei vſus officio, hunc honorem itinueſtigabilium & imperſcrutabilium cœleſtium ſacramentorum profundo reddidit, dicens: Quoniam per ipſum, & ex ipſo, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſeculorum. *Rom. 11.* Id nunc ad vnius naturæ ſignificationem referens, quod non niſi opus vnius poſſit eſſe naturæ. Cum enim ſpecialiter Deo id adſcripſerit, vt ex eo omnia, & proprium Chriſto detulerit, vt per eum omnia, & nunc honor Dei ſit quòd ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſint omnia: & cum ſpiritus Dei idem ſit & ſpiritus Chriſti, vel cum in miniſterio Domini & in operatione Dei, & in ſpiritu Dei ſpiritus vnus operetur & diuidat, non poſſunt non vnum eſſe, quorum propria vnius ſunt, cum in eodem Deo patre vnus atque idem ſpiritus in eodem ſpiritu diuidens, vniuerſa perficiat. O dignus ille magnorum & cœleſtium arcanorum conſcientia, & aſſumptus ſecretorum diuinorum electúſque particeps, & ea ipſa illiciti eloquij ſilentio neceſſario tacens, & verè Apoſtolus Chriſti, quali humanæ peruerſitatis ingenia abſoluti ſermonis ſui prædicatione concluſit. vnum patrem Deum, & vnum Dominum Ieſum Chriſtum confitendo, vt inter hæc nec duos quiſquam poſſit prædicare, neque vnicum: cum tamen qui non vnicus eſt, non in duos proficeret, nec qui duo non ſunt, ſolitarius poſſet intelligi, & inter hæc perfectam Chriſti natiuitatem pater demonſtratus oſtenderit. Extendite nunc vibratas ſibilis linguas hæretici ſerpentes, ſiue Sabelli, ſiue Photine, ſiue qui nunc creaturam eſſe vnigenitum Deum prædicatis. Audiat vnum Deum patrem, quiſquis negat filium: quia cum pater non niſi per filium pater ſit, filius per id ſignificatur in patre. Qui verò vnitatem naturæ indifferentis filio adimit, cognoſcat vnum Dominum Ieſum Chriſtum: niſi enim per vnitatem ſpiritus vnus eſt Dominus, Deo patri non relinquitur vt Dominus ſit. At qui de tempore atque ex carne filium deputat, cognoſcat quia per eum omnia, & nos per ipſum: & extra tempora ſit, condens omnia intemporalis immenſitas. Et interea relegat, quia vna ſpes vocationis eſt, & vnum baptiſma, & fides vna. Et poſt hæc aduerſans prædicationi Apoſtoli ipſe anathema conſtitutus, cum aliter ex ſenſu ſuo ſapiat, nec

A vocatus, nec baptizatus eſt, nec fidelis: quia in vno Deo patre, & in vno Domino Ieſu Chriſto vnius ſpei atque baptiſmi fides vna ſit. Nec doctrinarum diuerſitas, in his ſe eſſe, poterit gloriari: quæ vnius & Dei & Domini & ſpei & baptiſmi ſint & fidei. Vna igitur fides eſt, patrem in filio & filium in patre per inſeparabilis naturæ vnitatem confiteri: non confuſam, ſed indiſcretam: neque permixtam, B ſed indifferentem: neque cohærentem, ſed exiſtentem: neque inconſummatam, ſed perfectam. Natiuitas eſt enim, non diuiſio: & filius eſt, non adoptio: & Deus eſt, non creatio. Neque alterius generis Deus eſt, ſed pater & filius vnum ſunt: non enim innouata eſt natura naſcendo, vt ab originis ſuæ proprietate eſſet aliena. Tenens hanc itaque manentis in C patre filij, & patris in filio fidem, vnum Deum patrem & vnum Dominum Chriſtum ſibi eſſe Apoſtolus prædicat: cum in Domino Chriſto & Deus eſſet, & in Deo patre eſſet & Dominus, & vnum eſſet vterque quod Deus eſt, & vnum eſſet vterque quod Dominus eſt, quia imperfectum eſſet Deo, niſi Dominus ſit, & D Domino intelligatur deeſſe, niſi Deus ſit. Atque ita cum vterque vnus eſt, & vnus ſignificatur in vtroque, & non eſt vterque ſine vno, non excedit euangelicam prædicationem Apoſtolus docens: nec loquens in Paulo Chriſtus diuerſus ab his, quæ corporeus in mundo manens locutus eſt. Dixerat enim in euangelicam prædicationem Apoſtolus docens: Nec loquens in Paulo Chriſtus diuerſus ab his eſt, quæ E corporeus in mundo manens locutus eſt. Dixerat enim in Euangelio Dominus: Operamini eſcam non quæ interit, ſed eſcam quæ permanet in vitam æternam, quam filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater ſignauit Deus. Dixerunt igitur ad eum: Quid faciemus vt operemur opera Dei? Et dixit illis: Hoc eſt opus Dei vt credatis ei quem miſit ille. *Ioan. 6. ibidem.* Sacramentum & corporationis & diuinitatis F ſuæ Dominus exponens, fidei quoque noſtræ & ſpei doctrinam locutus eſt: vt eſcam non intereuntem, ſed permanentem in æternum operaremur, vt hanc æternitatis eſcam dari nobis à filio hominis meminiſſemus, vt filium hominis ſignatum à Deo patre ſciremus, vt hoc eſſe opus Dei noſceremus, credere in eum, quem miſiſſet. Et quis eſt quem pater miſit? nempe quem ſignauit Deus. Et quis

eſt quem ſignificauit Deus? filius vtique A
hominis, eſcam ſcilicet præbens vitæ æter-
næ. Qui tandem ſunt, quibus præbet eam?
Illis nempe, qui operabuntur non inter-
euntem. Atque ita quæ operatio eſcæ eſt,
eadem operatio Dei eſt: in eum ſcilicet
credidiſſe quem miſit. Sed hæc loquitur
filius hominis. Et quomodo eſcam vitæ
æternæ filius hominis dabit? Sed ſacra-
mentum ſalutis ſuæ neſcit, qui neſcit filium B
hominis dantem eſcam in vitam æternam,
à Deo patre eſſe ſignatum. Hîc nunc quæ-
ro qui tandem intelligentiæ ſenſus ſit, fi-
lium hominis à patre ſignatum Deo. Ac
primùm cognoſci oportet, Deum non ſibi,
ſed nobis locutum, & in tantum ad intelli-
gentiam noſtram eloquij ſui temperaſſe
ſermonem, quantum comprehendere ad
ſentiendum naturæ noſtræ poſſit infirmi-
tas. Namque cùm ſuperius à Iudæis incre- C
patus fuiſſet, cur ſe æqualem Deo filium
ſe Dei profitendo feciſſet, reſponderet:
Omnia ſe quę faceret pater, facere & omne
ſe à patre adeptum eſſe iudicium, etiam ſe
vt patrem honorandum. Et in his omni-
bus profeſſus antè, ſe filium patris, exæ-
quauerat honore, poteſtate, natura. De-
hinc dixerat, vt patrem vitam in ſe habere,
ita eum filio vitam in ſe habendam de-
diſſe, in quo ſignauerat naturæ eiuſdem per D
ſacramentum natiuitatis vnitatem. Per id
enim quod habet pater, ipſum illud ſigni-
ficat habendo, quia non humano modo ex
compoſitis Deus eſt, vt in eo aliud ſit,
quod ab eo habetur, & aliud ſit ipſe qui
habeat: ſed totum quod eſt, vita eſt. Na-
tura ſcilicet perfecta & abſoluta & infinita,
& non ex diſparibus conſtituta, ſed viuens
ipſa per totum: quæ cum qualis habetur, E
talis & data eſt, & ſi natiuitatem eius intel-
ligatur ſignificare † cui data eſt, non tamen
diuerſitatem generis affert, cùm talis data
eſt, qualis & habetur. Poſt hanc ergo tam
multiplicem ac propriam demonſtrandæ
in ſe paternæ naturæ ſignificationem, ad
Apoſtolos vſus hoc dicto eſt: Hunc enim
ſignauit pater Deus. Signaculorum ea na-
tura eſt, vt omnem impreſſæ in ſe ſpeciei
explicent formam, & nihil minus ex eo in F
ſe habeant vnde ſignentur: & dum totum
accipiunt quod imprimitur, totum ex ſe
præferunt quicquid impreſſum eſt. Ve-
rum hoc ad diuinæ natiuitatis non proficit
exemplum: quia in ſignaculis & materies
ſit, & diuerſitas & impreſſio, per quam
mollioribus naturis validiorum generum
ſpecies imprimuntur. Vnigenitus verò

† & ſi natiuitas eius intelligatur ſignificari cui, &c.

Hunc enim ſignauit pater Deus. Ioan. 6.

Deus, & per ſacramentum ſalutis noſtræ,
hominis filius, volens proprietatis nobis
paternæ in ſe ſignificare ſpeciem, ſignatum
ſe à Deo ait, & hoc ideo, quia vitæ æternæ
eſcam filius hominis eſſet daturus, vt per
hoc poteſtas in eo dandæ ad æternitatem
eſcæ intelligi poſſit, quia omnem in ſe pa-
ternæ formæ plenitudinem ſignificantis ſe
Dei contineret, vt quod ſignaſſet Deus,
non aliud ex ſe quàm formam Dei ſignan-
tis afferret. Hæc quidem Dominus ad Iu-
dæos ob infidelitatem ſuam dicti iſtius in-
capaces locutus eſt. Sed nobis Euangelij
prædicator proprietatis huius intelligen-
tiam ſpiritu Chriſti per ſe loquentis inſi-
nuat dicens: Qui cum in forma Dei eſſet,
non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem
Deo, ſed ſe exinaniuit, formam ſerui acci-
piens. Quem enim ſignificauerat Deus,
aliud præterquam Dei forma eſſe non po-
tuit. Et ideo quod ſignatum in Dei forma
eſt, hoc neceſſe eſt totum in ſe coimagi-
natum habere quod Dei eſt. Et idcirco
Apoſtolus eum quem ſignauit Deus, in
Dei forma manentem Deum prædicauit.
Nam aſſumpti & connati in eo corporis
ſacramentum locuturus † ait: Non rapi-
nam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo,
ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui
accipiens. Quod enim in forma Dei erat,
per ſignantem ſe Deum Deus manebat.
Sed quia ſuſcipienda erat forma ſerui, &
obediens eſſet futurus ad mortem, non
ſibi rapiens eſſe ſe æqualem Deo, ad ſuſ-
ceptionem formæ ſeruilis, per obedien-
tiam exinaniuit. Non exinaniuit autem
ſe ex Dei forma, id eſt, ex eo quod æqua-
lis Deo erat, Non tamen æqualem ſe Deo
per rapinam exiſtimans, quamuis in for-
ma Dei, & æqualis Deo, per Deum Deus
ſignatus extaret. Hîc nunc non quæro
vtrum alterius generis Deus eſt qui in
forma Dei Deus maneat, vt ſecundum
conſignatas conſignantéſquè ſpecies in
ſignaculis cernimus, cùm impreſſum plum-
bo ferrum, & gemma ceræ, ſpeciem vel
concauæ in ſe imaginis fingat, vel extan-
tis de ſe exprimat formæ. Sed ſi quis exti-
terit tam ſtultus & væcors, vt putet quod
aliud ex ſe Deus in Deum quàm Deum
formet, & qui in forma Dei ſit, alius ali-
quid totus ipſe quàm Deus ſit poſt ſacra-
menta hominis aſſumpti, & per obedien-
tiam conſummatæ vſque ad crucis mor-
tem humilitatis: audiet cœleſtium & ter-
reſtrium & infernorum, & omnis lin-
guæ confeſſione, Ieſum in gloria Dei
patris

Qui cum forma Dei eſſet, &c. Philip. 2.

† locutus.

Obiectionis excluſio.

A patris. In hac igitur gloria, ſi cum iam forma ſeruilis fuerit manebit, tunc cum in forma Dei eſſet quæro quis manſerit, vtrúmne in natura Dei, qui ſignificatur in gloria, Chriſti ſpiritus fuerit, cum in gloria Dei patris Chriſtus Ieſus, id eſt homo natus extaret. Tenet in omnibus beatus Apoſtolus fidei euangelicæ indemutabilem prædicationem: Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Deum prædicans, vt neque per alte-
B rius generis Deum, in duos Deos fides apoſtolicæ depereat, neque inſeparabilis à patre filius Deus vnici ac ſingularis Dei prædicandi occaſionem impiam præbeat. Dicens enim, in forma Dei, & in gloria Dei patris: neque differre docuit, neque non exiſtentem exiſtimari permiſit. Nam qui in forma Dei eſt, neque in alterum
C Deum proficit, neque etiam ipſe non Deus eſt: quia nec ſeparari poteſt à Dei forma, cum in ea ſit: nec qui in Dei eſt forma, non Deus eſt. Sicut qui in Dei gloria eſt, non poteſt aliud eſſe quàm Deus eſt: & dum in gloria Dei Deus eſt, alterius Dei atque adeo diuerſi non habet prædicationem, quia per id quod in gloria Dei eſt, ex eo in cuius gloria eſt habet in ſe naturale quod
D Deus eſt. Non periclitatur per plures prædicationes fides vna, ne vna ſit. Euangeliſta enim dictum à Domino docuerat, Qui me videt, videt & patrem. Sed nunquid doctor gentium Paulus virtutem dicti dominici aut ignorauit aut tacuit dicens: Qui eſt imago Dei inuiſibilis? Interrogo vtrum viſibilis imago eſt inuiſibilis Dei Deus: & vtrum infinitus Deus per formam circumſcriptam & imaginem coimaginari poſſit
E ad ſpeciem. Imago enim formam neceſſe eius reddat, cuius imago eſt. Qui volunt autem alterius generis filio eſſe naturam, conſtituant cuius modi filium imaginem eſſe inuiſibilis Dei velint. Anne corpoream & contemplabilem, & ex locis in loca motu inceſſúque circumuagam. Meminerint tamen ſecundùm euangelia & prophetas, & Chriſtum ſpiritum & Deum ſpiritum,
F Qui ſi circumſcribent hunc ſpiritum Chriſtum formali & corporali modo, non erit inuiſibilis Dei imago corporea, nec indefinitæ ſpeciei definita moderatio. Sed neque Dominus incertum reliquit: Qui me videt, videt & patrem. Neque Apoſtolus tacuit qualis eſſet, Qui eſt imago Dei inuiſibilis. Dominus enim dixerat: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Hinc videri in ſe patrem docens, quod opera eius efficeret, vt intellecta naturæ vir-

Ioan. 14.

Coloſſ. 1.

Ioan. 10.

Coloſſ. 1.

A tus naturam intellectæ virtutis oſtenderet: per quod Apoſtolus hanc imaginem Dei eſſe ſignificans, ait: Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipſo conſtituta ſunt omnia in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue principatus, ſiue poteſtates, ſiue dominationes, omnia per ipſum & in ipſo condita ſunt, & ipſe eſt ante omnes, &
B omnia in ipſo conſtant: & ipſe eſt caput corporis eccleſiæ, qui eſt initium, primogenitus ex mortuis, vt fieret in omnibus ipſe primatum tenens, quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare. & per ipſum reconciliari omnia in eum. Per horum igitur operum virtutem imago Dei eſt. Nam vtique inuiſibilium conditor non eſt in ea naturæ neceſſitate, vt inuiſibilis
C Dei imago viſibilis ſit. Ac ne formæ potius quàm naturæ imago eſſe intelligeretur, idcirco inuiſibilis Dei imago eſt: natura in eo Dei per naturæ ſuæ virtutem intelligenda, non inuiſibili qualitate. Primogenitus itaque omnis creaturæ eſt: quia in ipſo omnia creata ſunt. Et ne quod in ipſo omnia creata ſunt, non ad ipſum quiſquam auderet referre, ait: Omnia per ip-
D ſum & in ipſo condita ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia ipſi conſtant. Omnia itaque ipſi conſtant, qui ante omnia eſt, & in quo omnia ſunt. Et hæc quidem ad exordia pertinent creaturarũ. Cæterum ob diſpenſationem corporis noſtri ait: Et ipſe eſt caput corporis eccleſiæ, qui eſt initium, primogenitus ex mortuis, vt fieret in omnibus ipſe primatum tenens, quia
E in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipſum omnia reconciliari in eum. Reddidit Apoſtolus ſpiritualibus ſacramentis corporeas operationes. Namque † qui imago Dei inuiſibilis eſt, ipſe eſt caput corporis eccleſiæ. Et qui primogenitus omnis creaturæ eſt, idem initium, primogenitus ex mortuis eſt, vt in omnibus teneat primatum, dum nobis corporalis eſt, qui Dei imago eſt, dum qui
F primogenitus creaturæ eſt, idem primogenitus ad æternitatem eſt: vt cui ſpiritualia debent, in primogenito creata quòd maneant, ei & humana debeant, quod in primogenito ex mortuis renaſcantur æterna. Ipſe eſt enim initium, qui cum filius ſit, imago Dei eſt. Primogenitus quoque omnis creaturæ eſt, continens in ſe vniuerſitatis exordium. Et rurſum ipſe caput corporis eccleſiæ eſt, & primogenitus ex mortuis, vt in omnibus teneat ipſe pri-

Quomodo filius imago Dei.

Ibidem.

† ſpiritualib. ſacramentum corporationis. Nã &c.

Digitized by Google

mutum. Et quia omnia ei conſtant, in ip-
ſo complacita plenitudo conſiſtit, dum in
eo per ipſum, & in eum reconcilientur o-
mnia, in quo per ipſum & in ipſo omnia
ſunt creata. Sentíſne iam quid ſit eſſe ima-
ginem Dei? Creari vtique omnia in eo &
per eum. Cùm in eo creantur omnia, in-
tellige etiam eum cuius imago eſt crean-
tem in eo omnia. Cùm autem quæ in eo
creantur per ipſum creantur, in hoc quo-
que qui imago eſt naturam eius cuius ima-
go eſt, cognoſce. Per ſe enim creat, quæ in
ipſo creantur, ſicuti per ipſum reconcilian-
tur in eo omnia. Cùm in eo reconciliantur,
† virtutis. paternæ vnitatis † in eo apprehende natu-
ram reconciliantem ſibi in ſe omnia. Cùm
per eum reconciliantur omnia, ipſum pa-
tri reconciliantem in ſe omnia quæ per ſe
reconciliat intellige. ait enim idem Apo-
2. Cor. 5. ſtolus: Omnia autem à Deo qui reconci-
liauit nos ſibi per Chriſtum & dedit nobis
miniſterium reconciliationis, quoniam
quidem Deus erat in Chriſto mundum re-
concilians ſibi. Confer cum his omne e-
uangelicæ fidei ſacramentum. Qui enim
videtur in viſo, qui operatur in operante,
qui loquitur in loquente, idem in reconci-
liante reconciliat: & idcirco in eo & per
eum reconciliatio eſt, quia per differentem
naturam pater in eo manens, mundum ſi-
bi ipſe per eum & in eo reconciliatum red-
debat. Conſulens itaque humanæ infirmi-
tati Deus, non incerta verborum nudita-
re fidem docuit. Namque cùm credendi
neceſſitatem dicti Dominici autoritas ſo-
la præſtaret, tamen ſenſum noſtrum per
intelligentiam editæ rationis inſtituit: vt
Ioan. 10. id quod dixerat: Ego & pater vnum ſu-
mus, per cauſam ipſam vnitatis expoſitè
noſceremus. Dicens enim ſe per loquen-
tem loqui, & per operantem operari, &
per iudicantem iudicare, & per viſum vi-
deri, & per reconciliantem reconciliari,
& manere ſe in eo qui in ſe maneret: quæ-
ro quo alio ad intelligentiæ noſtræ ſenſum
expoſitionis ſuæ vti potuerit apertiori ſer-
mone, vt vnum eſſe intelligerentur, quàm
iſto, quo per natiuitatis veritatem, & na-
turæ vnitatem, quicquid filius ageret &
diceret, in filio pater & loqueretur & age-
Ioan. 14. ret? Non eſt hoc itaque naturæ à ſe alienæ
Ibid. 16. neque per creationem in Deum compara-
Quomodo intelligendū, Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt. tæ, neque ex portione Dei in Deum natæ:
ſed perfecta natiuitate in Deum perfectum
genitæ diuinitatis, cuius hæc naturalis
conſcientiæ fiducia eſt, vt dicant: Ego in
patre, & pater in me. Et rurſum: Omnia

A quæ patris ſunt, mea ſunt. Nihil enim ei
ex Deo deeſt: quo operante & loquente
& viſo, Deus operatur & loquitur & vi-
detur †. Non ſunt duo in vnius vel opera- † Deus & operatus & locutus & viſus ſit. Non, &c.
tione, vel ſermone, vel viſione. Nec ſoli-
tarius Deus eſt, qui in operante & loquen-
te & viſo Deo Deus & operatus & locutus
& viſus ſit. Hoc eccleſia intelligit, hoc ſy-
nagoga non credit, hoc philoſophia non
ſapit: vnum ex vno, & totum à toto, Deum
B & filium, neque per natiuitatem patri ade-
miſſe quod totus eſt, neque hoc ipſum to-
tum non ſecum naſcendo tenuiſſe. Et quiſ-
quis in hac infidelitatis ſtultitia detinebi-
tur: aut Iudæorum ſectator, aut genti-
lium eſt. Vt autem dictum Domini in-
telligas quod ait: Omnia quæ patris ſunt,
mea ſunt, Apoſtoli & doctrinam & fidem Coloſſ. 2.
diſce dicentis: Videte ne quis vos ſedu-
C cat per philoſophiam & inanem deceptio-
nem ſecundum traditionem hominum,
ſecundum elementa mundi, & non ſecun-
dùm Chriſtum, quia in ipſo inhabitat om-
nis plenitudo diuinitatis corporaliter. De
mundo eſt, & de doctrina hominum ſa-
pit, & philoſophiæ præda eſt, quiſquis
Chriſtum verum Deum neſcit, quiſquis
in eo plenitudinem dignitatis ignorat. Hu-
mana mens hoc ſolum ſapit quod intelli- De humana ſapientia.
D git, & mundus hoc tantum quod poteſt
credit: ſecundum elementorum naturas,
id tantum poſſibile exiſtimans, quod aut
videret, aut ageret. Elementa enim mun-
di ex nihilo ſubſtiterunt: ſed Chriſtus
non de extantibus manat, nec cœpit ab
origine, ſed originem ab origine ſum-
pſit æternam. Elementa enim mundi aut
E inanima ſunt, aut in animam profecerunt:
ſed Chriſtus vita eſt, ex Deo viuente in
viuentem Deum natus. Elementa mun-
di ex Deo ſunt inſtituta, non Deus ſunt.
Chriſtus ex Deo Deus, hoc totum eſt ip-
ſe quod Deus eſt. Elementa mundi cùm
intrà ſunt, non poſſunt à ſe extare, ne in-
trà ſint. Deum ſub ſacramento in ſe ha-
bens Chriſtus in Deo eſt. Elementa mun-
F di cùm ex ſe ſui generis generant ad vitam,
per corporales quidem paſſiones præbent
ex ſe initia naſcendi: cæterùm non inſunt
viua ipſa naſcentibus. Omnis verò corpo-
raliter plenitudo diuinitatis in Chriſto eſt.
Et interrogo cuius in eo diuinitatis pleni-
tudo eſt? Quæ ſi non patris eſt, quem mi-
hi Deum alium vnius Dei fallax prædica-
tor imponis, cuius diuinitatis plenitudo
habitet in Chriſto? Si vero patris eſt, edo-
ce quomodo corporaliter hæc in eo habi-
tet

Digitized by Google

cet plenitudo. Si enim corporali modo pa- A
trem in filio claudis, pater in filio habitans
non extabit in ſeſe. Si verò quod eſt potius,
corporaliter in eo manens diuinitas, natu-
ræ in eo Dei ex Deo ſignificat veritatem,
dum in eo Deus eſt, non aut per dignatio-
nem, aut per voluntatem, ſed per genera-
tionem verus & totus corporalis ſecun-
dùm ſui plenitudinem manens: dum quod
ipſe eſt, id etiam per natiuitatem Dei in B
Deum natum eſt, neque diuerſum, aut dif-
ferens aliquid in Deo eſt, cùm id quod eſt,
corporaliter habitet in Chriſto, & quic-
quid inhabitat corporaliter, id ipſum ſe-
cundùm diuinitatis eſt plenitudinē. Quid
humana ſectaris? quid inanium deceptio-
num doctrinis inhæres? quid mihi affers
vnanimitatem, concordiam, creaturam?
Plenitudo diuinitatis in Chriſto eſt corpo- C
raliter. Tenuit autem etiam in hoc Apo-
ſtolus fidei ſuæ legem, vt corporaliter in
Chriſto inhabitare plenitudinem diuini-
tatis doceret: ne ad vnionem impiam fi-
dei ſermo decideret, ne ad alterius naturæ
intelligentiam furor irreligioſus erumpe-
ret. Habitans enim in Chriſto plenitudo
diuinitatis corporaliter nec ſingularis, nec
ſeparabilis eſt: dum nec ſe patitur à corpo- D
rali plenitudine corporalis plenitudo diſ-
cerni, nec habitans diuinitas, ea ipſa intel-
ligi poteſt eſſe diuinitatis habitatio. Atque
ita Chriſtus eſt, vt corporaliter plenitudo
diuinitatis in Chriſto ſit: ſic verò in Chri-
ſto ſit diuinitatis corporaliter plenitudo,
vt in eo inhabitans plenitudo nihil aliud
intelligatur eſſe quàm Chriſtus. Furare
quas voles verborum occaſiones, & irreli-
gioſi ingenij aculeos exagita. Emētire fal- E
tem cuius plenitudo diuinitatis in Chriſto
Quæ ſit habitatio corporalis. inhabitet corporaliter. Eſt enim Chriſtus,
eſt & inhabitans in eo diuinitatis corpora-
liter plenitudo. Et quæ ſit ſi quæras, habi-
tatio corporalis: intellige quid ſit loqui in
loquente, & in viſo videri, & in operante
operari, & in Deo Deum, & ex toto totum
& ex vno vnum, & ita corporalis diuinita-
tis plenitudinem recognoſce & cuius hæc
diuinitatis corporaliter inhabitans pleni- F
tudo ſit, memento Apoſtolum non tacere
Rom. 1. dicentem: Ea enim quæ inuiſibilia ſunt
eius à conſtitutione mundi, per ea quæ fa-
cta ſunt, intellecta conſpiciuntur, æterna
quoque eius virtus & diuinitas. Huius ita-
que diuinitas corporalis in Chriſto eſt, non
ex parte, ſed tota: neque portio eſt: ſed ple-
nitudo: ita corporaliter manens, vt vnum
ſint: ita vnum ſunt, vt à Deo non differat
Deus: ita indifferens à Deo Deus, vt per-
fectum Deum ſubſtituerit perfecta natiui-
tas: ita autem perfecta natiuitas ſubſiſtat,
quia in Deo ex Deo nato corporaliter di-
uinitatis inhabitet plenitudo.

DIVI HILARII PICTAVORUM Epiſcopi, de Trinitate.

LIBER IX.

TRACTANTES ſuperiori libro
de indifferenti natura Dei pa- *Ioan. 10.*
tris & Dei filij, & id, quod dictū
eſt: Ego & pater vnum ſumus,
demonſtrantes non ad ſolitarium Deum
proficere, ſed ad vnitatem indiſcretæ natu-
ræ, ſecundùm generationem diuinitatis,
dum neque aliunde quàm ex Deo Deus na-
tus eſt, & ex Deo Deus non poteſt non id
eſſe quod Deus eſt: percurſiſque etſi non
omnibus, tamen ad intelligentiam ſuffi-
cientibus dictorum diuinorum atque apo-
ſtolicorum teſtimoniis, quibus inſepara-
bilis natura ac poteſtas patris ac filij doce-
batur. vſque ad hunc Apoſtolicæ fidei lo-
cum venimus, quo ait: Videte ne quis vos *Coloſſ. 2.*
ſeducat per philoſophiam & inanem de-
ceptionem ſecundùm traditionem homi-
num, ſecundùm elementa mundi, & non
ſecundùm Chriſtum, quia in ipſo habi-
tat omnis plenitudo diuinitatis corpora-
liter. In quo per corporaliter habitantem
in eo diuinitatis plenitudinem, verum &
perfectum & paternæ naturæ Deum de-
monſtrari docuimus, ita vt inhabitans
plenitudo nec diuerſum intelligeretur
ſignificare, neque vnicum: cum & incor-
poralis Dei corporalis habitatio proprie-
tatem naturalis vnitatis in Deo qui ex
Deo ſubſtitiſſet doceret, & habitans in
Chriſto Deus ſubſiſtentis Chriſti natiui-
tatem, dum eius eſt habitator oſtende-
ret: per quod impietati eorum ſatis ſupér-
que arbitror fuiſſe reſponſum, qui id quod
à Domino dictum eſt: Qui me videt,
videt & patrem: &, Pater in me, & ego in
patre: &, Ego & pater vnum ſumus: &,
Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt, ad
vnanimitatem & concordiam voluntatis
referrent, vt quia dicti fides maneret, dicti
tamen intelligentiam fallacis doctrinæ re-
ligio ementita corrumperet: & cum negari
non poſſet voluntatum aſſenſus in his in
quibus naturæ vnitas prædicatur: ad abo-
lendam tamen eam quæ ſecundùm natiui-

tatem eſt vnitatem, ſocietas tantùm concordiæ crederetur. Sed beato Apoſtolo poſt multa naturalis veritatis non ambigua præconia, coporaliter habitantis diuinitatis plenitudinem in Chriſto docente, abſciſſa eſt omnis impiæ temeritatis aſſertio, cum naturalem vnitatem incorporalis diuinitatis habitatio corporalis efficeret: vt idquod non ſolus filius eſt, ſed quod in eo manet pater, neque ſolùm manet, ſed & operatur & loquitur. Neque ſolùm operatur & loquitur ſed & videtur. Non ſunt nuncupatiuæ ſed vera, dum habet in ſe per ſacramentum natiuitatis & virtus virtutem, & poteſtas poteſtatem, & natura naturam, tenens per natiuitatem ipſa quod ſuum eſt, & ex ſe per imaginem referens quod in ſe eſt, dum & imago eſt autoris & veritas, quia perfecta natiuitas perfectam imaginem præſtat, & plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitans naturalem obtinet veritatem. Et hæc quidem quamuis ita vt in ſe habeant, quia naturalis ex Deo Deus non poteſt niſi in ea natiuitatis ſuæ natura eſſe qua Deus eſt, & viuentis naturæ indifferens vnitas, inſeparabilis à ſe eſt ſub viuentis natiuitate naturæ: tamen per fidei euangelicæ ſalutarem confeſſionem ſubrepunt hæretici ad veritatis excidium, vt naturalem filio detrahant vnitatem, dum aliter atque in aliud dicta, aliter in aliud intelligenda componunt. Negantes itaque Dei filium, vtuntur ea autoritate qua dixerat: Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi vnus Deus. Vt quia vnum Deum profeſſio eius locuta ſit, quicquid illud in Dei nomine erit, non in natura Dei maneat quia Deus vnus eſt: atque vt id quòd ipſe Deus dicitur, nuncupatione potius quàm veritate ſit, hinc confirmare nituntur, quia dixerit: Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum & verum Deum. Et vt extra proprietatem veri Dei ſit, id adiiciunt: Non poteſt filius ab ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Tentant quoque & illud: Pater maior me eſt. Poſtremò iam tanquam indiſſolubile † abnegatæ diuinitatis profeſſione ſubuertiſſe ſe fidem eccleſiæ gloriantur, cùm relegunt: De die autem illa & hora nemo ſcit, neque angeli in cœlis, neque filius, niſi pater ſolus. Non enim videtur exæquabilis per natiuitatem eſſe natura, quæ ignorationis ſit neceſſitate diuerſa, & pater ſciendo ac filius neſciendo manifeſtent diſſimilitudinem diuinitatis, quia & ignorare Deus nihil debeat, &

Luc. 18.
Ioan. 17.
Ibid. 5.
Ibid. 10.
† indiſſolubili.
Marc. 13.

A ignorans non comparandus ſit ad ſcientem. Sed hæc omnia, nec ratione intelligentes, nec temporibus diſcernentes, nec ſacramentis euangelicis apprehendentes, nec dictorum virtutibus ſentientes, ſtulto atque imperito furore aduerſus diuinitatis naturam loquuntur, ad implendas aures ignorantium ſola hæc & nuda memorantes, aut abſolutionibus eorum tacitis, aut cauſis: cùm doctorum intelligentia, aut

B ex præpoſitis, aut ex conſequentibus expectetur. Atque horum quidem ſuperius memoratorum rationem ex ipſis vel euangelicis, vel apoſtolicis profeſſionibus præſtaturi, admonendos eſſe omnes communis fidei exiſtimamus: vt in qua confeſſione æternitas vitæ eſt, in eadem ſit intelligentia æternitatis. Neſcit planè vitam ſuam, neſcit, qui Ieſum Chriſtum vt ve-

C rum Deum, ita & verum hominem ignorat. Et eiuſdem periculi res eſt, Chriſtum Ieſum vel ſpiritum Deum, vel carnem noſtri corporis denegare: Omnis ergo, inquit, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui eſt in cælis. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, qui eſt in cœlis.

D Hæc verbum caro factum loquebatur, & homo Ieſus Chriſtus, Dominus maieſtatis docebat: Mediator ipſe in ſe ad ſalutem eccleſiæ conſtitutus, & illo ipſo inter Deum & hominem mediatoris ſacramento vtrumque vnus exiſtens, dum ipſe ex vnitis in idipſum naturis, naturæ vtriuſque res eadem eſt, ita tamen vt neutro careret in vtroque, ne fortè Deus eſſe homo

E naſcendo deſineret, & homo rurſum Deus manendo non eſſet. Hæc itaque humanæ beatitudinis fides vera eſt, Deum & hominem prædicare, verbum & carnem confiteri: neque Deum neſcire quòd homo ſit, neque carnem ignorare quòd verbum ſit. Cùm autem contra naturam ſenſus noſtri, Deus manens homo naſcitur, iam non eſt contra naturam ſpei

F noſtræ, vt natus homo Deus maneat: cùm potior natura in inferiorem nata, fidem præſtet, inferiorem in naturam naſci poſſe potiorem, & quidem ſecundùm legem & conſuetudinem mundi, promptior magis ſpei noſtræ quàm diuini ſacramenti effectus eſt. Nanque mundus in his quæ naſcuntur habet incrementi virtutem, non habet diminutionis poteſtatem. Gramen, arbores, ſata, pecudes, ipſum quoque participem rationis hominem,

conteere:

Dictorum intelligentia aut ex præpoſitis aut ſequētibus expectanda.
Matt. 10.

Digitized by Google

contuere: ſemper proficit augmento, nunquam verò diminutione contrahitur, nec ſeſe caret quod excreuit ex ſeſe. Nam tametſi aut ætate marceſcat, aut morte perimatur, habet quidem aut demutationem in tempore, aut finem in conſtitutione viuendi: cæterùm hoc quòd ſit non habet in virtute non eſſe, vt nouum ſe per imminutionem condat ex eodem, id eſt, vt ex ſene decedat in paruulum. Naturæ ergo noſtræ neceſſitas in augmentum ſemper mundi lege prouecta, non imprudenter profectum naturæ potioris expectat: cui & incrementum ſecundùm naturam eſt, & imminutio contra naturam eſt. Deo itaque proprium fuit eſſe aliud quàm manebat, nec tamen non eſſe quod manſerat: naſci in hominem Deum, nec tamen Deum eſſe deſinere: contrahere ſe vſque ad conceptum & cunas & infantiam, nec tamen Dei poteſtate decedere: hoc non ſibi, ſed nobis eſt ſacramentum: neque aſſumptio noſtra Deo profectus eſt: ſed contumeliæ ſuæ voluntas, noſtra prouectio eſt: dum nec amittit ille quod Deus eſt, & homini acquirit vt Deus ſit. Natus igitur vnigenitus Deus ex virgine homo, & ſecundùm plenitudinem temporum in ſemetipſo prouecturus in Deum hominem, hunc per omnia Euangelici ſermonis modum tenuit, vt ſe filium Dei credi doceret, & hominis filium prædicari admoneret: locutus & gerens homo vniuerſa quæ Dei ſunt, loquens deinde & gerens Deus vniuerſa quæ hominis ſunt, ita tamen, vt in ipſo illo vtriuſque generis ſermone nunquam niſi cum ſignificatione & hominis locutus & Dei ſit, vno tamen Deo patre ſemper oſtenſo, & ſe in natura vnius Dei per natiuitatis veritatem profeſſo, & tamen ſe Deo patri & filij honore & hominis conditione ſubdente, cum & natiuitas omnis ſe referat ad autorem, & caro ſe vniuerſa ſecundum Deum profiteatur infirmam.

Vnde occaſio hæreſeos.

Hinc itaque fallendi ſimplices atque ignorantes hæreticis occaſio eſt, vt quæ ab eo ſecundùm hominem dicta ſunt, dicta eſſe ſecundùm naturæ diuinæ infirmitatem mentiantur: & quia vnus atque idem eſt loquens omnia quæ loquitur, de ſemetipſo omnia eum locutum eſſe contendant. Nec ſanè negamus, totum illum qui eius manet, naturæ ſuæ eſſe ſermonem. Sed ſi Ieſus Chriſtus & homo & Deus eſt, neque cum homo, tum primum Deus, neque cum homo, tum non etiam & Deus, neque poſt hominem in Deo non totus homo, totus

A Deus, vnum atque idem neceſſe eſt dictorum eius ſacramentum eſſe quod generis. Et cum in eo ſecundum tempus diſcernis hominem à Deo, Dei tum atque hominis diſcerne ſermonem: & cum Deũ atque hominem in tempore confiteberis, Dei atque hominis in tempore dicta dijudica. Cum verò ex homine & Deo rurſum totius hominis, totius etiam Dei tempus intelligis, ſi quid aliud ad demonſtrationem eius temporis dictum eſt, tempori coaptato quæ
B dicta ſunt: vt cum aliud ſit ante hominem Deus, aliud ſit homo & Deus, aliud ſit poſt hominem & Deum totus homo, totus Deus, non confundas temporibus & generibus diſpenſationis ſacramẽtum, cum pro qualitate generum ac naturarum alium ei in ſacramento hominis neceſſe eſt ſermonem fuiſſe non nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Noſtri igitur cauſa
C hæc omnia Ieſus Chriſtus manens, & corporis noſtri homo natus, ſecundùm conſuetudinem naturæ noſtræ locutus eſt: non tamen omittens naturę ſuæ eſſe quod Deus eſt. Nam tametſi in partu ac paſſione ac morte naturæ noſtræ rem peregerit, res tamen ipſas omnes virtute naturæ ſuæ geſſit: dum ſibi ipſe origo naſcendi eſt, dum
D pati vult quod eum pati non licet, dum moritur qui viuit. Et tamen cum hæc Deus per hominem agit, ex ſe natus & per ſe paſſus & ex ſe mortuus, non & hominem ſe non egit, dum & natus & paſſus & mortuus eſt. Hæc autem iam ante conditionem mundi ſacramenta ſunt cœleſtium myſteriorum cõſtituta, vt vnigenitus Deus homo naſci vellet, manſuro in æternum
E in Deo homine: vt Deus pati vellet, ne paſſionibus humanæ infirmitatis diabolus deſæuiens, legem in nobis peccati Deo infirmitatem noſtram aſſumente retineret: vt Deus mori vellet, ne qua inſolens poteſtas aduerſus Deum eſſet, neque creatæ in ſe virtutis poſſes vſurpare naturam, cum ſe immortalis Deus intra legem mortis habuiſſet. Naſcitur itaque Deus aſſumptio-
F ni noſtræ, patitur verò innocentiæ, poſtremò moritur vltioni: dum & homo noſter in Deo permanet, & infirmitatum noſtrarum paſſiones Deo ſociæ ſunt, & ſpiritualis nequitiæ ac malitiæ poteſtates triumpho carnis Deo per carnem moriente ſubduntur. Huius igitur ſacramenti Apoſtolus conſcius, & per Dominum ipſum fidei ſcientiam adeptus, cum non ignoraret incapacem eſſe eius & mundum, & homines, & philoſophiam, ait: Videte ne quis Cœleſtu

A vos ſeducat per philoſophiam, & inanem deceptionem ſecundùm traditionem hominum, ſecundùm elementa mundi, & non ſecundùm Ieſum Chriſtum, quia in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis. Expoſita itaque habitantis corporaliter diuinitatis in eo plenitudine, ſacramentum aſſumptionis noſtræ continuò ſubjecit, di- B cens: Et eſtis in eo repleti. Vt enim in eo diuinitatis eſt plenitudo, ita in eo & nos ſumus repleti. Neque ſanè ait, eſtis repleti, ſed, in eo eſtis repleti: quia per fidei ſpem in vitam æternam regenerati ac regenerandi omnes, nunc in Chriſti corpore manent, replendis poſtea ipſis, non iam in eo, ſed in ipſis ſecundùm tempus illud,

Philip.2.

de quo Apoſtolus ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis noſtræ, conforme cor- C pori claritatis ſuæ. Nunc igitur in eo repleti ſumus, id eſt, per aſſumptionem carnis eius, in quo diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat. Et eius ſpei noſtræ non

Ibidem.

exigua in eo poteſtas eſt. Namque quod repleti in eo ſumus, hoc eſt caput ac principium omnis poteſtatis, ſecundùm illud: Vt in nomine ſuo omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. D Confeſſio itaque hæc erit, Ieſum in gloria Dei patris, & natum in homine Deum iam non in infirmitate corporis noſtri manere, ſed in Dei gloria. Et hoc lingua omnis confitebitur. Et cum cœleſtia & terrreſtria genu flectent: hoc caput omnis principatus & poteſtatis eſt, vt ei vniuerſa genu flectendo ſubjecta ſint, in quo ſumus repleti, & qui per habitantem in ſe corpo- E raliter diuinitatis plenitudinem, in Dei patris gloria ſit confitendus. Demonſtrato autem & naturę ſuæ & aſſumptionis noſtrę ſacramento, cum in eo plenitudine diuinitatis manente, nos in eo per id quòd homo natus eſt repleamur: reliquam diſpenſationem humanæ ſalutis exequitur, dicēs:

Coloſſ.2.

In quo & circumciſi eſtis circumciſione non manufacta in expoliatione corporis F carnis, ſed in circumciſione Chriſti, conſepulti ei in baptiſmate, in quo & conreſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui excitauit eum à mortuis. Circuncidimur itaque nos non circumciſione carnali, ſed

Duplex circuncisio, carnalis & ſpiritualis.

circumciſione Chriſti: id eſt, in nouum hominem renati. Cum enim conſepelimur baptiſmate eius, mori nos neceſſe eſt ex

A vetere homine, quia regeneratio baptiſmi reſurrectionis eſt virtus: & hæc circumciſio Chriſti eſt, non expoliari carne præputij, ſed totos commori ei, & per id totos poſtea ei viuere. In eo enim reſurgimus, per eius Dei fidem, qui eum ſuſcitauit à mortuis. Credendus ergo Deus eſt, cuius operatione Chriſtus excitatus à mortuis eſt, quia fides iſta correſurgit in Chriſto. B Conſummatur deinde ita omne hominis aſſumpti ſacramentum: Et vos cum mortui

Ibidem.

eſſetis in delictis, & præputio carnis veſtræ, viuificauit cum illo, donatis vobis omnibus delictis, delens quod aduerſum nos erat chirographum in ſententiis, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit è medio affigens illud cruci, exutus carnem, & poteſtates oſtentui eſſe fecit, triumphatis his in ſemetipſo. Apoſtolicam fidem ſeculi C homo non capit, & ſenſus ſui dicta alius præter quam ipſius ſermo non explicat. Deus Chriſtum à mortuis excitat, & Chriſtum in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat, Sed cōuiuificauit nos cum illo, donans nobis peccata, & delens chirographum legis peccati, quod per ſententias anteriores contrarium nobis erat, hoc tollens de medio, & cruci affigens, mortis lege carne ſeſe ſpolians, poteſtates oſtentui reddens, triumphatis his in ſemet- D ipſo. Et de triumphatis poteſtatibus in ſemetipſo, atque oſtentui redditis, deletóque chirographo, viuificatíſque nobis, iam ſuperius tractauimus. Hoc verò ſacramentum, quis vel apprehendet, vel eloquetur? Suſcitat Dei operatio Chriſtum à mortuis, & hæc eadem Dei operatio nos viuificat cum Chriſto, & hæc eadem Dei operatio donat peccata, chirographum delet E & affigit cruci. Carnem ſe exuit poteſtates oſtentui reddit, ac de his in ſemetipſo triumphat. Habes operationem Dei, Chriſtum à mortuis excitantis: habes & Chriſtum hæc ipſa in ſe, quæ Deus operatur, operantem Chriſtus enim mortuus eſt, carne ſe ſpolians, Tene ergo Chriſtum hominem à Deo ex mortuis excitatum, tene Deum Chriſtum ſalutis noſtræ opera- F tiones cum eſſet moriturus operantem: vt cum hæc Deus operatur in Chriſto, operetur licet Deus, ſpolians ſe tamen Chriſtus carne, moriturus ſit: & cum mortuus eſt Chriſtus, operans ante mortem Deus, mortuum tamen Chriſtum operatio Dei excitet, cum ipſe ſit Chriſtum à mortuis excitans †, qui eſt ante mortem Chriſtus operatus, & idem ſit ſpolians ſe carne moriturus.

† Chriſtus à mortuis excitatus.

Iámne

Iámne Apoſtolicæ fidei ſacramentum intelligis? Iámne Chriſtum habes cognitum? Quæro enim à te, quis ſit carne ſe ſpolians, & quæ ſit caro illa ſpoliata? Duplicis enim intelligētiæ ab Apoſtolo teneo ſignificationem, ſpoliatæ carnis, ſéque carne ſpoliantis: & inter hæc Chriſtum audio per operationem Dei à mortuis excitatum. Et cùm ſit Chriſtum à mortuis excitans Deus, ſitque & Chriſtus excitatus à mortuis: interrogo quis eſt carne ſe ſpolians, & quis eſt Chriſtum à mortuis excitans, nóſque viuificans cum Chriſto? Si enim non idem eſt Chriſtus mortuus, qui eſt caro ſpoliata, carnis ſpoliatæ nomen oſtende, & rurſus naturam eius qui ſe carne ſpoliauit, expone. Eundem enim eſſe inuenio Deum Chriſtum à mortuis excitatum, qui ſe carne ſpoliauit, & rurſum ſpoliatam carnem Chriſtum à mortuis eſſe excitatum: deinde principatus & poteſtates oſtētui reddentem & triumphantem reperio in ſemetipſo. Intelligíſne hunc triumphantem poteſtates in ſemetipſo? Sentíſne quòd à ſe non differat caro ſpoliata, & carne ſe ſpolians? In ſemetipſo enim triumphat, id eſt, in ea quæ ſe carne ſpoliauit. Vidéſne ita Deum & hominem prædicari: vt mors homini, Deo verò carnis excitatio deputetur? Non tamen vt alius ſit qui mortuus eſt, & alius ſit per quem mortuus reſurgit. Spoliata enim caro Chriſtus eſt mortuus: & rurſus Chriſtum à mortuis excitās, idem Chriſtus eſt carne ſe ſpolians. Naturam Dei in virtute reſurrectionis intellige, diſpenſationem hominis in morte cognoſce. Et cum ſint vtraque ſuis geſta naturis, vnum tamen Chriſtum Ieſum eum memento eſſe, qui vtrumque eſt. Quanquam enim meminerim frequenter ad Deum patrem per Apoſtolum referri, Chriſtum à mortuis eſſe excitatum, ſed non eſt Apoſtolus extra Euangelicam fidem dictis ſuis ipſe contrarius; maximè Domino dicente: Propter hoc me pater diligit, quòd ego pono animam meam, & iterum recipiam eam. Nemo tollet eam à me, ſed ego pono eam à me. Poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum accipiendi eam. Hoc mandatum accepi à patre. Vel cum poſtulatum ab eo eſſet, vt ſignum ad fidem de ſe oſtenderet, ait de templo corporis ſui: Soluite templum hoc, & ego in triduo ſuſcitabo illud. Cùm enim & per accipiendæ animæ poteſtatem, & per ſuſcitandi templi virtutem ipſum ſe ſibi reſurrectionis ſuæ Deum doceat, to-

Ioan. 10.

Ibid. 2.

A tum hoc tamen ad mandati paterni refert autoritatem: Non contrariè intelligitur Apoſtolus Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam prædicaſſe, omnémque operis ſui magnificētiam per id ad patris gloriam retuliſſe: quia quicquid Chriſtus gerit, virtus Dei & ſapientia gerit: & quicquid virtus Dei & ſapientia gerit, ſine dubio Deus gerit, cuius & ſapientia eſt Chriſtus & virtus. Denique nunc per operationem Dei excitatus Chriſtus à mortuis eſt, quia opera
B Dei patris ipſe naturæ à Deo non differentis operatus eſt. Et in eo reſurrectionis fides eſt, qui Chriſtum ſuſcitauit à mortuis. Hanc igitur beatus Apoſtolus geminæ in Chriſto ſignificationis tenuit prædicationem, vt & infirmitatem in eo hominis, & virtutem Dei ac naturam doceret; ſecun-
C dùm illud Corinthiis dictum: Nam & ſi crucifixus eſt ex infirmitate noſtra, ſed viuit ex virtute Dei, mortem infirmitatis humanæ, vitam verò Dei virtutis oſtendens. Et illud ad Romanos: Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem viuit, viuit Deo. Sic & vos deputate voſmetipſos mortuos quidem eſſe peccato, viuere autem Deo in Chriſto Ieſu: mortem peccato, id eſt, corpori noſtro ad-
D ſcribens, vitam autem Deo, cui eſt naturale quod viuit. Et per id nos corpori noſtro mori oportere, vt Deo viuamus in Chriſto Ieſu, qui peccati noſtri corpus aſſumens, totus iam Deo viuit, naturæ noſtræ ſocietate in communionem diuinæ immortalitatis vnita. Hæc igitur demonſtranda à me paucis fuerunt, vt vtriuſque naturæ perſonam tractari in Domino Ieſu Chriſto me-
E miniſſemus: quia qui in forma Dei manebat, formam ſerui accepit, per quam obediens vſque ad mortem fuit. obedientia enim mortis non eſt in Dei forma, ſicuti nec Dei forma ineſt in forma ſerui. Per ſacramentum autem Euangelicæ diſpenſationis non alius eſt in forma ſerui, quàm in forma Dei eſt, cum tamen ſerui formam accipere, & in forma Dei manere non idem
F ſit: cúmque accipere formam ſerui niſi per euacuationem ſuam non potuerit qui manebat in Dei forma, non conueniente ſibi formæ vtriuſque concurſu. Sed non alius atque diuerſus eſt, qui ſe exinaniuit, & qui formam ſerui accepit. Accepiſſe enim non poteſt eius eſſe qui non ſit, quia eius ſit qui ſubſiſtat accipere. Ergo euacuatio formæ non eſt abolitio naturę, quia qui ſe euacuat, non caret ſeſe, & qui accepit manet. Et cum ipſe ſit euacuans & accipiens, habet qui-

1. Cor. 13.

Rom. 6.

Obedientia mortis non eſt in Dei forma.

dem in eo ſacramentum quod ſe euacuat & accipit: non habet tamen interitum, ne non extet euacuans,& ne non ſit accipiens. Itaque euacuatio eò proficit, vt proficiat forma ſerui, non vt Chriſtus qui in forma Dei erat, Chriſtus ex ſe non maneat, cum formam ſerui non niſi Chriſtus acceperit. Qui cum ſe euacuauerit, vt manens ſpiritus Chriſtus, idem Chriſtus homo eſſet in corpore, demutatio habitus & aſſumptio naturæ, naturam manentis diuinitatis non perimit: quia vnus atque idem Chriſtus ſit, & demutans habitum,& aſſumens. Oſtẽſa itaque ſacramentorum diſpenſatione, per quam hæretici ignorantes quoſque fallerent, vt ea quæ per aſſumpti hominis naturam dicta geſtáque ſunt omnia, infirmitati diuinitatis adſcriberent: & formæ Dei deputarent, quicquid formæ ſerui propriæ aptatum eſt: nunc ipſis propoſitionibus eorum reſpondendum eſt. Tutò enim iam dictorum ſingulorum genera dijudicabuntur, cum verbum & carnem, id eſt Deum & hominem Ieſum Chriſtum ſola fides ſit confiteri. Deum igitur Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ex eo negandum per naturam hæretici exiſtimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? Nemo bonus eſt niſi vnus Deus. Omnis reſponſionum ratio neceſſe eſt, vt ex interrogationum cauſis proficiſcatur. Ad id enim reſpondebitur, vnde quæritur. Et primùm requiro à dicti huius calumniatore. vtrúmne id arguere Dominum exiſtimet, cur bonus dictus ſit, ſéque maluerit malum dici. Id enim ſignificari videtur hoc dicto, Quid me bonum dicis? Non opinor quiſquam tam væcors erit, vt malitiæ profeſſionem ei velit adſcribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris: Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue eſt. Mitem ſe profitetur & humilem: & iraſci creditur, cur bonus dictus ſit? Profeſſionum diuerſitas diſſidet, vt bonitatis ſuæ teſtis nomen in ſe bonitatis accuſet, Non ergo iraſci intelligitur ſe bonum dici: & quærendum eſt, quam aliam de ſe profeſſionem arguat, qui non credendus eſt nomen in ſe bonitatis arguere. Videamus itaque, quid præter bonum interrogans dixerit, ait enim: Magiſter bone, quid boni faciam? Duas igitur res connuncupauit, & bonum, & magiſtrum. Et quia non arguit bonum ſe dici: hoc neceſſe eſt arguat, quòd magiſter bonus dictus ſit. Ita autem arguit ſe magiſtrum bonum dici, vt fidem interrogantis potius, quàm vel magiſtri in ſe, vel boni nomen argueret. Iuuenis enim inſolens, per obſeruantiam legis, & finem legis, qui Chriſtus eſt, neſciens, & iuſtificatum ſe in operibus exiſtimans, & non intelligens veniſſe eum ad oues perditas domus Iſraël, & impoſſibile eſſe legi per fidem iuſtificationis ſaluare credentes: tanquam communium præceptorum, & in lege ſcriptorum magiſtrum interrogat dominum legis, & vnigenitum Deum. Deteſtatus itaque Dominus hanc de ſe irreligioſæ fidei profeſſionem, quòd tanquam magiſter legis interrogaretur: reſpondit: Quid me dicis bonum: Atque vt ſignificaret quatenus intelligendus & proſitendus bonus eſſet, ſubjecit: Nemo bonus niſi vnus Deus. Non reſpuit bonitatis nomen, ſi ſibi hoc tanquam Deo deputaretur. Denique oſtendens ſe magiſtri in ſe boni, per fidem eius, qui tanquam hominem interrogabat, nomen arguere: poſt iactantiam iuuenis & gloriam legis impletæ, ita reſpondit: Vnum tibi deeſt. vade, vende quæcunque habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me. Non refugit bonitatis de ſe nomen, qui cœleſtem theſaurum pollicetur: nec magiſtrum ſe non vult videri, qui ducem ſe perfectæ huius beatitudinis præſtat. Terrenæ autem de ſe opinionis fidem arguit, bonitatem in ſolo Deo docens eſſe. Et vt ſe & Deum & bonum ſignificeret, bonitatis eſt vſus officijs, cœleſtes theſauros pandens, & ſe ad eos præuium tribuens. Ita & quæ ſibi tanquam homini tantùm deferebantur, deteſtatur, neque ſe ab his quæ Deo deputabat, profeſſus alienum eſt: cum vnum Deum bonum confitens, ea ipſe loqueretur atque ageret, quæ vnius Dei virtutis, bonitatis atque naturæ ſunt. Quàm igitur non bonitatis nomen refugerit, ſed neque magiſtri honorem recuſauerit, ſed fidem eius qui in ſe nihil niſi corporeum & carnale ſapuiſſet, arguerit, hinc intelligitur, quòd aliter ad Apoſtolos magiſtrum ſe confitentes loquutus eſt, dicens: Vos me vocatis magiſtrum & Dominum, & benedicitis, ſum etenim. Et eùm alibi dixiſſet: Ne vocemini magiſtri. quia magiſter veſter Chriſtus eſt. Vbi cum fide magiſter eſt, ibi adeò laudat, vt & profiteatur hoc nomen: hic verò boni magiſtri nomen non recognoſcit,

Quomodo nemo bonus niſi Deus. Marc. 10.

Matth. 11.

Marc. 10.

Iuuenis Euangelicus arrogans ex obſeruatione mandatorũ legis.

Marc. 10.

Ioan. 10. *Matth. 23.*

cognoſcit, vbi nec Dominus intellectus eſt eſſe, nec Chriſtus: ſolum vnum Deum bonum prædicans, non ſe vtique à Deo ſecernens, qui & Dominum ſe profeſſus, & Chriſtum, ducem cœleſtis theſauri oſtendat. Tenuit autem hunc ſemper Dominus fidei Eccleſiaſticæ modum, vt patrem Deum vnum prædicans à ſacramento ſe Dei non ſepararet vnius, dum per naturam natiuitatis neque alium ſe Deum profiteretur eſſe, neque ipſum: quia cum nec diuerſi generis Deum eſſe natura in eo vnius Dei patitur, neque natiuitas admittit non perfectum ei eſſe quod filius eſt. Ita nec ſeparabilis à Deo poteſt eſſe, neque ipſe eſt. Per quod ita omnem ſermonis ſui ſignificationem temperat, vt quicquid Deo patri honoris proteſtaretur, id modeſtiſſima confeſſione etiam ſibi proprium eſſe demonſtraret. *Ioan. 14.* Cùm enim ait, Credite in Deum, & in me credite: quæro in quo ſe in natura diſcreuerit, qui non diſcreuit in honore? Dicens enim, Et in me credite, cum dixiſſet, Et in Deum credite: ánne per id quod ait: Et in me, non & ſuam intelligitur ſignificaſſe naturam? Naturam planè ſepara, ſi fidem ſeparas. Si credidiſſe ſine Chriſto in Deo vita ſit, Chriſtum à Dei & nomine & proprietate diuelle. Quòd ſi vitam perficit credere in Chriſto eos, qui in Deum credunt: verbi virtutem diligens lector expēdat: Credite in Deum, & in me credite. Cum enim ait: Credite in Deum, & in me credite, vniens ſe fidei Dei, & naturæ eius vniuit, cum memorato Deo in quem credi oporteret, & in ſe docuerit eſſe credendum: Deum ſe per id docens, cum credendum in eum ſit ab his, qui in Deum credant. Occaſionem tamen irreligioſæ vnionis excluſit: quia cùm & in Deum, & in ſe credendum profeſſus ſit, fidem de ſe ſolitarij non reliquit. Quanquam igitur in plurimis, ac penè omnibus dictis ſacramenti huius præſtiterit abſolutionem, ne quando confeſſus Deum patrem, ab eius de vnitate diſcerneret, neque ſe in vnitate ipſius collocans, eundem tamen vnum & ſolitarium profiteretur: támen etiam ex hoc vel maximè intelligitur ſacramentum & vnitatis & natiuitatis doceri, cum ait: Ego autem habeo teſtimonium maius Ioanne. *Ioan. 5.* Opera enim quæ dedit pater mihi vt perficiam ea, ipſa opera quæ facio teſtimonium perhibent de me, quoniam pater me miſit, & qui miſit me pater, ipſe teſtificatus eſt de me. Neque vocem eius vnquam audiſtis, neque figu-

A ram eius vidiſtis, & verbum eius non habetis in vobis manens†: quoniam quem miſit ille, huic vos non creditis. Patrem teſtatum eſſe de filio quomodo verè intelligitur, cum nec ipſe viſus ſit, nec vox eius audita ſit? Memini quidem de cœlis auditam vocem fuiſſe, dicentem: Hic eſt filius meus dilectus, in quo benè complacui: hunc audite. *Matth. 17.* Et quomodo vox Dei audita non eſt, cum paternæ vocis ſignificationem in ſe vox audita contineat? B Sed fortè in Hieroſolymis manentes non audierant, quia in deſertis Ioannes ſolus audierit. Quærēdum eſt ergo in Hieroſolymis quomodo teſtatus eſt pater. Non enim teſtimonio iam Ioannis vtitur vocem è cœlo audientis, ſed habet teſtimonium maius Ioanne, & quod hoc eſſet, continuò ſubjecit: Opera enim quæ dedit mihi pater, C vt perficiam ea, ipſa opera quæ facio, teſtimonium perhibent de me, quoniam pater me miſit. Agnoſco teſtimonij autoritatem: neque enim quiſquam niſi filius à patre miſſus hæc ageret. Opus ergo ſuum teſtimonium eſt. Sed quid tandem ſequitur? Et qui me miſit pater, ipſe teſtificatus eſt de me. Neque vocem eius vnquam audiſtis, neque figuram eius vidiſtis, & verbum eius non habetis in vobis manens. D Extra crimen ergo ſunt ignorantes teſtimonium patris, qui in his nunquam auditus ac viſus ſit, & in his non maneat verbum eius: ſed non ſunt ſub venia incogniti ſibi teſtimonij: quia teſtimonium de ſe patris, operum ſuorum teſtimonium eſſe profitetur. Opera igitur de eo teſtantur quod à patre ſit miſſus, ſed hoc operum teſtimonium patris eſt. E Et cum operatio filij patris teſtimonium ſit: eam neceſſe eſt operari in Chriſto naturam intelligendam eſſe, per quam teſtis & pater eſt. Atque ita Chriſtus operans, & in opere pater teſtans, oſtenduntur inſeparabilis ſecundùm natiuitatem eſſe naturæ, cum Dei de Chriſto teſtimonium, ea ipſa Chriſti eſſe ſignificetur operatio. Non ſunt itaque extra F reatum non cogniti ſibi teſtimonij, cum opus Chriſti teſtimonium de eo patris ſit. Neque in eo quod teſtantis vocem non audierint, & figuram non viderint, & verbum eius manens in ſe non habuerint, idcirco ſine teſtimonij ſunt conſcientia. Ad id enim refertur quod dictum eſt: Neque vocem eius audiſtis, neque figuram eius vidiſtis, & verbum eius non habetis in vobis manens. *Ioan. 5.* Et cum teſtatus de eo pater fuiſſet, vt cauſa tamen neque vocis au-

† eius manens non eſt in vobis.

ditæ; neque viſæ figuræ, & verbi in his non manentis poſſit intelligi, continuò ſubjecit: Quoniam quem miſit ille, huic vos non creditis. *Ibidem.* Se credito, vocem Dei audiendam, & figuram Dei videndam, & verbum eius in his qui crederent ineſſe demonſtrans, cum per naturæ vnitatem in ſe pater & loqueretur, & videretur, & haberetur: nunquid non & patrem ſignificat, cum miſſus ab eo eſt? Nunquid ſe per aliquam naturæ differentiam à patre diſcreuit, cum hinc pater teſtans de eo, neque auditus neque viſus ſit, nec intellectus, quia miſſo à patre ſibi non creditum ſit? Non ſe ergo vnigenitus Deus à Deo ſeparat, patrem Deum confitens: ſed per ſignificationem patris Deo patre demonſtrato, ſe quoque in Dei honore conſtituit. Namque in hoc ipſo eodémque ſermone, in quo operibus ſuis teſtari ſeipſum miſſum eſſe à patre docet: & patrem teſtantem, quod ab eo miſſus ſit, ſignificat, cum dixiſſet: Et honorem eius qui eſt ſolus Deus, non quæritis: non tamen hoc dictum nudum, & non antea ad vnitatis fidem præparatum reliquit. Superiùs enim ita ait: *Ibidem.* Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis: honorem ab hominibus non accipio, ſed cognoui vos, quoniam dilectionem Dei non habetis in vobis: Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum recipietis. Quomodo poteſtis vos credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem eius qui eſt ſolus Deus, non quæritis? *Honorem eius qui eſt ſolus Deus, non quæritis.* Honorem improbat hominum, quia honor potius quærendus à Deo eſt: & infidelium honorem ab alterutro accipere. Quid enim homo homini honoris impartiet? Cognitum itaque ſibi ait, dilectionem Dei in his non eſſe: & non manentis in his dilectionis Dei hanc docet cauſam, quia ſe venientem in nomine patris ſui non accipiunt. Quid rogo eſt, in nomine patris eum venire? Nunquid aliud quàm in nomine Dei? Aut nunquid non idcircò in his dilectio Dei non eſt, quia non ſuſceptus ſit in nomine Dei veniens? Aut nunquid in ſe non & naturam Dei ſignificauerat, dicens: Non vultis venire ad me vt vitam habeatis? *Ioan. 5.* Nam & in eodem ipſo ſermone iam dixerat: Amen, amen dico vobis, quoniam venit hora, & nunc eſt, in qua audient mortui vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Cùm in nomine patris venit, neque ipſe pater eſt, nec tamen non in

A ea eſt diuinitatis natura quia pater eſt, quia & filio & Deo proprium eſt in nomine Dei patris venire. Deinde accipiendus eſt alius in nomine eodem veniens. Sed hic homo eſt, à quo ſibi honorem hominis ſperabunt, & cui honorem reddent viciſſim, cum tamen ſe idem in nomine patris veniſſe fallet. Et hic quidem Antichriſtum ſignificari non obſcurum eſt,
B mendacio paterni nominis gloriantem. Et cum hunc honorabunt, atque ab eo honorabuntur (tum enim ſpiritum erroris excipient) honorem eius qui eſt ſolus Deus, non quærent. Anne cum ob hoc dilectionem Dei non habeant, quia venientem ſe in nomine patris non acceperint, & rurſum venientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab alterutro recipientes, honorem eius qui ſo-
C lus Deus eſt, non requirant, ſeparare ſe Chriſtus ab honore vnius Dei poterit intelligi, cum idcircò non quæratur honor ſolius Dei, quia Antichriſtum ſuſcipiendo non ſit ille ſuſceptus? Nam cuius repudiatio honoris ſolius Dei prætermiſſio eſt, in huius honore neceſſe eſt honorem ſolius Dei eſſe: in cuius ſi ſuſceptione manſiſſent, honorem ſolius Dei quæſiſſent. Et hic idem ipſe ſermo teſtis eſt nobis, in *Ibidem.* cuius exordio continetur, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant pa-
D trem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui miſit illum. Nunquam enim natura alia exæquantur in honore, nec exæquatus honor ſeparat honorandos: cum ſacramento tamen natiuitatis poſcitur honoris æqualitas, cum filius ita honorandus vt pater ſit. Et cum eius
E qui ſolus eſt Deus, honor non quæritur, non eſt extra ſolius Dei honorem, cuius honor idem atque vnus & Dei eſt: quia vt non honorificans filium, non honorificat & patrem, ita & ſolius Dei honorem non quærens, non quærit & Chriſti. Inſeparabilis itaque eſt à Dei honore honor Chriſti. *Honor Chriſti eſt inſeparabilis ab honore Dei.* Et quàm vnus atque idem vtriuſque ſit, etiam ex eo docet, cum ait nunciata ſibi Lazari infirmitate: Infirmitas *Ioan. 11.*
F hæc non eſt vſque ad mortem, ſed pro gloria Dei eſt, vt honorificetur filius Dei per eum. Pro gloria Dei Lazarus moritur, vt filius Dei glorificaretur per Lazarum. Nunquid ambigitur, in gloria filij Dei eſſe gloriam Dei, cum mors Lazari quæ Deo ſit glorioſa, gloriam ſit Dei filio paritura? Atque ita & naturalis per natiuitatem vnitas Dei patris in Chriſto docetur,

cum

Digitized by Google

cum infirmitas Lazari pro Dei gloria eſt: A & ſacramentum fidei retineatur, cum per Lazarum glorificandus eſt Dei filius, Deo perinde Dei filio intelligendo, neque ita Deo intelligendo, vt non etiam Dei filio confitendo, cum glorificando per Lazarum Deo, Dei ſit filius glorioſus. Inſeparabilis ſacramento diuinæ naturæ eſt viuentis à viuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius Dei, ne non in eo paternæ naturæ veritas maneat. Nam B & his ipſis ſignificationibus, quibus confeſſo vno tantùm Deo abnegaſſe in ſe Dei naturam videtur, ſub ſolius demonſtratione: in vnitate ſe tamen paternæ naturæ vnius Dei fidem non conuellens, locauit. Interrogatus enim à ſcriba, quod in lege eſſet principale mandatum, reſpondit: *Deut. 6.* Audi Iſraël, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt. & ait: Diliges Dominum Deum C tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viſceribus tuis, & ex tota *Luc. 10.* virtute tua. Hoc eſt primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum tanquam te ipſum. Maius autem horum mandatum non eſt. Alienaſſe ſe à natura & religione vnius Dei exiſtimatur, cum principalis mandati D hæc ſit profeſſio: Audi Iſraël, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt, Deinde ne in conſequentis ſe quidem mandati religione conſtituat. cum ad proximi nos dilectionem lex ſicut ad vnius Dei fidem vocaret. Et quidem reſponſio ſcribæ non eſt negli- *Marc. 12.* genda, dicentis: Bene dixiſti magiſter in veritate: quòd vnus ſit Deus, nec eſt alius præter illum. Ita diligendus ex toto corde, & ex totis virtutibus, & ex tota anima, E & diligere proximum tanquam ſeipſum, hoc maius eſt omnibus holocauſtomatibus & ſacrificiis. Reſponſio ſcribæ videtur cum dictis Domini conuenire, vnius Dei charitatem intimam internámque profitentis, & dilectionem proximi ſecundùm propriæ dilectionis veritatem pollicentis, & ſupra ſacrificiorum holocauſtomata charitatem in Deum atque in hominem eſſe intelligentis. Sed quid ſequatur vi- F dendum eſt: Videns autem Ieſus quod ſapienter reſpondiſſet, dixit illi: Non es longè à regno Dei. Quid ſibi vult tam moderatæ reſponſionis profeſſio? cum hominem ad cœlorum regnum fides iſta conſummet, vnum Deum credere, & eum tota anima, & totis viribus, & toto corde diligere, proximum quoque ita vt ſeipſum amare, ſcriba hic non iam in regno Dei ſit, ſed non longè à regno Dei ſit? Aliâ iſtud *Matth. 27* ſignificatione nudum veſtientibus, & eſurientem alentibus, & ſitientem potantibus, & ægrotum viſitantibus, & clauſum carcere frequentantibus datur: Venite, benedicti patris mei, poſſidete præparatum vobis regnum à conſtitutione mundi. Vel illis quibus hæc pauperis ſpiritus merces eſt: Beati pauperes ſpiritu, quo- *Ibid. 5.* niam ipſorum eſt regnum cœlorum. Perfectus hic fructus eſt, & abſoluta poſſeſſio eſt, & præparati regni non incerta traditio. Aut nunquid adoleſcens minus aliquid horum confitebatur? Nam exæquata ad amorem ſuum dilectione proximi, quid de boni operis conſummatione non egerat? Interdum enim indulgentem officioſúmque eſſe, non perfectæ eſt charitatis: perfecta autem charitas omne huiuſcemodi indulgentiæ implebit officium, cum non reliquerit quod alteri debeat, qui tantum alteri quantum ſibi reddat. Sed ignoratione conſummati ſacramenti detentum ſcribam, per profeſſionem fidei Dominus collaudans, & non longè cum à Dei regno eſſe reſpondens, non tamen eum in ipſa iam beatæ ſpei poſſeſſione conſtituit. Tendebat enim felici curſu, etſi ignoranti & prælata omnibus dilectione Dei, & charitate proximi ſuæ ipſius dilectioni exæquata, cum tamen ei ipſi proximi charitati amorem Dei prætuliſſet, iam holocauſtomatum & ſacrificiorum præſcriptis continebatur. Non erat longè iſtud ab Euangelico ſacramento. Et cur non longè à Dei regno ſit, qui futurus magis in Dei regno ſit, ex ipſis dictis Domini intelligendum eſt. Sequitur enim: Et nemo audebat iam eum interrogare. Et reſpondens Ieſus dixit docens in tem- *Marc. 12.* plo: Quomodo dicunt ſcribæ Chriſtum *Matth. 22.* filium eſſe Dauid? Ipſe enim Dauid dicit in Spiritu ſancto: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Ipſe Dauid dicit eum Dominum, & vnde eſt filius eius? Non longè igitur à Dei regno eſt ſcriba vnum Deum confitens, qui vltra omnia eſſet diligendus: ſed admonetur ſua ipſius profeſſione, cur ſacramentum legis ignoret, & Chriſtum Dominum filium Dei neſciat pet natiuitatis naturam in fide vnius Domini confitendum. Et quia per vnius Domini ſecundùm legem profeſſionem, Dei filio vt in vnus Domini ſacramento maneret, non relinqui videbatur: ſcribam admonet,

quomodo Chriſtum Dauid filium eſſe diceret, cum Dauid eum Dominum ſuum eſſet profeſſus: nec natura fineret, vt qui tanto patriarchæ eſſet filius, eſſet & Dominus. Hoc ideo, vt ſcriba ſecundùm carnem & partum Mariæ quæ ex Dauid eſſet, ſolum eum intelligens, Dominum potius ſecundùm ſpiritum Dauid meminiſſet eſſe, quàm filium. Et id quod dictum eſt: Audi Iſraël, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt, à Domini vnius ſacramento Chriſtum non ſeparet, cum tantus Patriarcha & Prophetes eum, qui ex vtero Domini ante luciferum genitus fuiſſet, Dominum ſibi profiteretur, non vtique immemor legis, neque ignorans Dominum alium † non cõfitendum, ſed eum qui ſacramento naturalis natiuitatis ex incorporalis † Dei vtero ſubſtitiſſet, abſque violatæ legis fide Dominum eſſe intelligendum, cum vnus ex vno per vnius Domini naturam haberet in ſe naturale quod Dominus eſt. Quis ergo etiam nunc relictus eſt ambigendi locus? Dominus ipſe præcipuum mandatum legis in vnius Domini confeſſione ac dilectione docens eſſe, non ſuo ad ſcribam, ſed Prophetæ teſtimonio eſt vſus, eſſe ſe Dominum: Dominum ſe tamen ſemper per id quod filius Dei eſt eſſe ſignificans. Per id enim in ſacramento Dei vnius per natiuitatem manet: quia Dei in ſe naturam Dei natiuitas tenens, in Deum alterum non excedat diuerſitate naturæ, & veritas generationis nec patri adimat ne non Deus ſit, nec filio non perficiat ne non ſit & Dominus. Atque ita neque autoritatem pater amittit, nec naturam filius non tenet, per quod nec Deus pater non Dominus vnus eſt, neque vnigenitus Deus Dominus ſeparatur ab vno, cum ex vno Domino vnus ipſe ſubſiſtat in Dominum, Dominum vnum eſſe ita ex lege docens, vt ſe quoque Dominum, Propheta teſtante, confirmet. Tendat per cæteras impij furoris propoſitiones fidei Euangelicæ reſponſio, & his ipſis quibus impugnetur repugnet: & armis excidij ſui vincens, vnius ſpiritus dicta, vnius quoque fidei demonſtret eſſe doctrinam. Neque enim alius eſt Chriſtus, quàm qui eſt prædicatus, Deus ſcilicet verus, & in Dei vnius veri gloria manens: & ſicut ſe Dominum ex lege dum negare videtur, profeſſus, ita & in Euangelijs verum ſe Deum dum non confiteri exiſtimatur, oſtendens. Hoc enim ſe dicto eius ne eum verum Deum eſſe hæretici confiteantur, excuſant: Hæc eſt autem vita æterna, vt ſciant te ſolum verum Deum: & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. In eo namque quod ait, te ſolum Deum, ſeparare ſe à veritate Dei per exceptionem ſolitarij exiſtimatur, cum ſolus verus Deus niſi ſe tantum ſolitarium Deum non patiatur intelligi. Et verè illud fides Apoſtolica non patitur duos veros deos credi, quia naturæ vnius Dei nihil alienum naturæ eiuſdem exæquandum ſit veritati. Non erit enim in Dei vnius veritate Deus vnus, ſi extra naturam vnius Dei veri, alterius generis, & non ſecundùm natiuitatem naturalis ſibi Deus verus exiſtat. Sed vt in hoc ipſo eodem dicto non ambiguè ipſe ſe in vnius Dei veri natura Deum verum profeſſus eſſe intelligatur, à ſuperioribus huic tamen dicto continuatis atque iunctis profeſſionibus reſponſionis noſtræ ſermo deſcendat: vt per gradus demonſtratæ fidei iam in ipſo apice veri Dei Chriſti, libertatis noſtræ fiducia conquieſcat. Poſt ſacramentum itaque ſermonis eius quo dixerat: Qui me videt, videt & patrem: &, Non creditis mihi quòd ego in patre, & pater in me eſt: &, Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor, ſed pater qui in me manet, ipſe facit opera ſua. Credite mihi quoniam ego in patre, & pater in me eſt: ſin autem, vel propter opera ipſa credite. Poſt multiplicem ergo hunc ingentium myſteriorum ſermonem ſequitur reſpondentium diſcipulorum ſermo iſte: Nunc ergo ſcimus quia noſti omnia, & non habes neceſſitatem vt aliquis te interroget, in hoc credimus quoniam à Deo exiſti. Virtutibus in eo Dei, naturam quoque Dei intellexerunt: neque enim noſſe omnia, & cordium cogitationes ſcire, miſſi potius à Deo poſſet eſſe, quàm nati. In hoc ergo credere ſe profitentur, quod à Deo exierit, quia naturæ in eo Dei eſſet poteſtas. Intelligentiam autem eorum collaudans Dominus reſpondit, non vtique quòd miſſus eſſet, ſed quòd à Deo exiſſet: profectum natiuitatis ex incorporali Deo ſub exitionis ſignificatione teſtantium. Nam & ipſe natiuitatem ſuam ſub exitionis demonſtratione fuerat elocutus, dicens: Vos me amatis, & creditis quoniam à Deo exiui, & à patre veni in hunc mundum. A patre enim in hunc mundum venerat, quia à Deo exierat: Nam vt natiuitatem ſuam in exitione ſignificaſſe intelligeretur: ſubjecit, ſe à patre veniſſe. Et cum per id à patre venerit

Marginalia: Deut. 6. — † alienum. — † ex incorporali. — Ioan. 17. — Ioan. 14. — Ioan. 16. — Ibid. 8. — Exitio Chriſti à Deo eſt

eius abſoluta natiuitas.

nerit, quia à Deo exierit, exitio eius à Deo abſoluta natiuitas eſt, quam paterni nominis eſt profeſſio conſecuta. Intelligentibus itaque Apoſtolis hoc exitionis ſacramentum, hæc locutus eſt: Modò creditis: Ecce veniet hora, & venit, vt diſpergatur vnuſquiſque in ſua, & me ſolum relinquatis, ſed non ſolus, quoniam pater mecum eſt. Vt exitionem illam, non alienationem à Deo patre doceret eſſe, ſed natiuitatem naturam in ſe Dei patris naſcendo retinentem, ſubiecit, non ſe ſolum eſſe, ſed patrem ſecum eſſe, virtute vtriuſque atque vnitate naturæ: cùm ſecum pater in ſe manens, eſſet in loquente ſe atque operante & operans & loquens. Deinde vt cauſam totius huius ſui ſermonis oſtenderet, adiecit: Hæc locutus ſum vobis, vt in me pacem habeatis. In hoc autem ſeculo tribulationem habebitis, ſed animæquiores† eſtote, quia vici ego mundum. Locutus ergo iſta eſt, vt pacifici in eo manerent, neque diſſenſionem ſtudio ſuper fidei diſceptationibus diſſiderent: cùm qui ſolus relinqueretur, non ſolus eſſet, & qui à Deo exiſſet, eum a quo exiſſet, Deum in ſe haberet. Deinde in ſeculo vexati, patientes promiſſionum eius eſſent, qui mundum à Deo exeundo, & Deum ſecum habendo viciſſet. Poſtremò totius myſterij fidem elocuturus, eleuatis in cœlum oculis, ait: Pater venit hora, honorifica filium tuum, vt & filius tuus honorificet te. Sicut dediſti illi poteſtatem omnis carnis, vt omne quod dediſti illi, det ei vitam æternam. Anne tibi infirmus videtur, cùm honorificari ſe rogat? Sit planè infirmus, niſi honorificari ſe idcirco poſtulat, vt ipſe honorificet honorantem†. De honore autem accipiendo & reddendo, libro alio tractauimus, & eadem reuoluere admodum otioſum eſt. Certè non ambigitur gloriam idcirco poſci, vt glorificetur impartiens: ſed fortè in eo imbecillis eſt, quod poteſtatem omnis carnis accepit. Sit quoque acceptio poteſtatis imbecilla, niſi potens eſt illis quos accepit vitæ tribuere æternitatem: ſed in eo ipſo quoque quod accepit, naturæ aliqua infirmitas arguitur. Sit planè acceptio infirmitas, niſi Chriſtus ex natiuitate potius quàm ex innaſcibilitate Deus verus eſt. Quòd ſi acceptio poteſtatis, ſola eſt ſignificatio natiuitatis, in qua accipit id quod eſt: non eſt infirmitati datio deputanda, quæ totum hoc naſcentem conſummat eſſe quod Deus. Cùm enim innaſcibilis Deus ad

† ſed animæ qui.

Ioan. 17.

† honorificantem.

A perfectam diuinæ beatitudinis natiuitatem vnigenito Deo autor ſit, autorem natiuitatis eſſe, ſacramentum paternum eſt. Cæterum non habet contumeliam, qui ſe authoris ſui † eſſe imaginem genuina natiuitate conſummat. Dediſſe enim poteſtatem omnis carnis, & ad id dediſſe, vt det ei vitam æternam: habet in dante quod pater eſt, & in accipiente quod Deus eſt: B cum & in eo ſignificetur pater eſſe quod dederit, & in eo filius Deus maneat, quòd vitæ æternæ dandæ ſumpſerit poteſtatem. Naturalis igitur filio Dei & congenita omnis poteſtas eſt, quæ cùm data ſit, non alienata eſt per id ab autore quia data eſt, cùm quod eſt autoris, hoc datum ſit: dare ſcilicet vitam æternam, & corruptionem in incorruptionem mutare. Dedit itaque pater omnia, & accepit filius omnia: C Neque ambiguum eſt, cùm dixerit: Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt. Et hic quidem non creationum ſpecies, neque elementorum diuerſas ſubſtitutiones præſens ſermo ſignificat: ſed beatæ atque abſolutæ diuinitatis nobis gloriam pandens, Deum in his oſtendit intelligendum eſſe quæ ſua ſunt in virtute, in æternitate, in prouiD dentia, in poteſtate. Non quòd hæc Deus ita habeat, tanquam aliud quid extra eſſe credendum ſit†: ſed quòd in his ad aliquantulum ſenſus noſtri opinionem ſignificatus ſit ipſe qui habeat. Vnigenitus igitur in his ſe docens ſubſtitiſſe, quæ patris ſunt, cum ex ſe ſumpturum eſſe ſanctum ſpiritum dixiſſet, adiecit: Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt, propterea dixi, de meo accipiet. Omnia quæ patris ſunt, E ſua ſunt, tradita vtique & accepta. Sed data non infirmant diuinitatem, quæ in his eum conſtituunt eſſe quibus pater eſt. His igitur nunc gradibus præmiſſæ de ſe intelligentiæ vſus eſt, cum ſe à Deo exiſſe docuiſſet ſecumque eſſe patrem profeſſus eſſet, ſeque mundum viciſſe teſtatus eſſet, & honorandus à patre, patrem eſſet honoraturus, & accepta poteſtate in danda vniuerſæ carni vitæ æternitate, eſſet vſurus: tũ F poſtremò omnia hæc tali abſolutione concluderet: Hæc eſt autem vita æterna, vt ſciant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Vitæ æternæ fidem vel loqui ô hæretice diſce vel credere, & ſepara à Deo Chriſtum ſi potes, à patre filium, à Deo vero ſuper omnia Deum, à ſolo vnum. Vnus enim Dominus eſt Ieſus Chriſtus. Si vita æterna eſt in Deum ſolum verum crediſſe, ſed non ſine

† quæ autoris ſui exprimit imaginé: quod enim pater dedit poteſtatem, in hoc filium genuit, quod filius accepit natiuitatem cõſummat.

Ioan. 17.

† eſſe credendus ſit

Chriſto : ſeparato Chriſto à ſolo Deo vero, in confeſſione ſolius Dei veri, vita æterna non capitur. Non intelligo quomodo nobis à Deo vero ſepatandus ad fidem ſit, qui non ſit ſeparabilis ad ſalutem. Quãquam igitur ſciam moroſas difficilium quęſtionum abſolutiones legentium deſideriis graues eſſe, tamen dilatata ad modicum totius veritatis demonſtratione, indulgeri mihi exiſtimo non ſine aliquo fidei profectu, his ipſis dictis Euangelicis tecum hæretice luctanti. *Ibidem.* Audis profeſſionem Domini dicentis : Hæc eſt autem vita æterna, vt ſciant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Quæro quid ſit quod ſenſum moueat, ne verus Deus Chriſtus ſit. Non enim tibi nunc quid de Chriſto credere debeas ſignificatio aliqua alia ſubiecta demonſtrat. Non habens quicquam præter quàm Ieſum Chriſtum : non filium hominis, vt de ſe ſolet dicere : non filium Dei, vt profiteri ei de ſe vſitatum eſt : non deſcendentem panem viuum de cœlis, quod cum multiorum ſcandalo de ſe frequentat : ſed dicens, te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, omnem prænominum & cognominum ſuorum, vel naturalium, vel aſſumptorum conſuetudinem prætermiſit : vt cùm confitendus ſolus verus Deus & Chriſtus Ieſus æternitatem præſtarent : ſine dubio in ea Ieſus Chriſtus eſſet ſignificatione, qua Deus eſt. Sed fortè quod ait te ſolum, communionẽ atque vnitatem ſuam à Deo ſeparat. Separet ſanè : ſi non ad id quod ait te ſolum verũ Deum continuò ſubiecit : & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Et ſenſum audientis interrogo, quid credendus ſit Ieſus Chriſtus, cum ad id quod pater ſolus Deus verus credendus ſit, credendus & Chriſtus eſt Sed ſolus fortè pater Deus verus, Chriſto non reliquit vt Deus ſit. Non relinquat ſanè : ſi vnus Dominus pater Chriſto vt vnus ſit Dominus, non reliquit. Quò ſi vnus Deus pater Chriſto non adimit vt vnus ſit Dominus, ita ſolus Deus pater verus Chriſto Ieſu non auſert vt verus Deus ſit : cum ad vitæ æternæ meritum hoc proficiat, vt cum credatur ſolus verus Deus, credatur & Chriſtus.

Quid nunc rogo ſtultitiæ tuæ ſenſu Chriſto deputas hæretice, cum eſſe credatur & Chriſtus, qui vitam æternam tribuit, qui honorificandus à patre patrem honorificauit, qui mundum vicit, qui ſolus relinquendus non ſolus eſt, ſed ſecum

A habet patrem, qui à Deo exiuit, atque à patre venit ? Quid ei in tantis Dei virtutibus nato naturæ ac veritatis imparties ? Solum enim verum Deum patrem inutiliter credimus, niſi credamus & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Quid hæres ? quid moraris ? quid Chriſtus confitendus ſit doce. Nam qui quæ ſcripta ſunt negas, quid reſtat, niſi vt quæ non ſcripta ſunt credas ? O infelix voluntas, & veritati obnitens B falſitas, cum in fide & confeſſione veri Dei patris Chriſtus vnitus ſit, rogo qua fide verus Deus negatus creatura eſſe dicitur. cum fides nulla ſit in ſolum verum Deum credidiſſe ſine Chriſto ; Sed anguſtum te hæretice, & diuini ſpiritus incapacem, cœleſtium dictorum non adit ſenſus : & vipereo inſpiratus errore, Chriſtum verum Deum neſcis in fide ſolius veri Dei C ad vitæ æternitatem confitendum. Sed eccleſiæ fides ſolum verum Deum patrem confeſſa, confitetur & Chriſtum. Neque verum Chriſtum Deum confitendo, non & ſolum verum Deum patrem confitetur : neque rurſum ſolum verum Deum patrem confeſſa, non confitetur & Chriſtum. Per id enim Chriſtum confeſſa Deum verum eſt, quòd ſolum verum Deum confeſſa ſit D patrem. Ita quod ſolus Deus pater Deus verus eſt, Deum verum eſſe confirmat & Chriſtum. Non enim vnigenito Deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit : & qui ex ſubſiſtente Deo ſecundum diuinæ generationis naturam Deus ſubſiſtit, ab eo qui ſolus verus Deus eſt, inſeparabilis eſt veritate naturæ. Tenuit enim natura veritatis ſuæ ordinem, vt natiuitatis veritatem veritas naturalis inueheret, E nec alterius ex ſe generis Deum Deus vnus efferret. Atque ita ſacramentum Dei nec in ſolitudine, nec in diuerſitate conſiſtit : cùm neque alter Deus deputetur qui ex Deo cum naturæ ſuæ proprietate ſubſtiterit, neque in vnione maneat, quem patrem natiuitatis veritas doceat confitendum : Non deſeruit igitur natus Deus naturæ ſuæ proprietatem : & natu- F rali in eo virtute eſt, cuius in ſe tenet naturali natiuitate naturam, Non enim in eo Deus aut demutanis aut degener eſt, cum ſi quod vitium natiuitatis intuliſſet, ei potius naturæ contumeliam per quam natiuitas ſubſiſtebat, inſerret, dum quod ex ſe eſt deſineret eſſe quod ſuum eſt. Atque ita non eum demutatio corruperat †, qui in ſubſtantiam nouam natiuitate ſubſtiterat † : ſed eum qui natiuitate filij, impotens na-

† corrũpebat.
† ſubſiſteret.

turæ

turæ ſuæ tenere conſtantiam, externum A
aliquid à ſe alienúmque genuiſſet. Non eſt
autem, vt ſæpe iam commemorauimus, in
vnitate Dei patris & Dei filij humanarum
vitium opinionum: vt ſit vel extenſio, vel
ſeries, vel flexus, vt aut riuum fons effun-
dat ab origine, aut ramum arbor teneat
in caudice, aut calorem ignis emittat in
ſpacium. Hæc enim à ſe inſeparabili pro-
tenſione manent potius detenta quàm ſibi
inſunt: dum & calor in igne eſt, & in arbo- B
re ramus eſt, & riuus in fonte eſt. Et hæc
ipſa res ſola ſibi eſt potius quàm res ex re
ſubſtituta eſt: quia non aliud arbor quàm
ramus, neque ignis quàm calor, neque fons
poſſit eſſe quàm riuus. At verò vnigenitus
Deus, ex perfecta atque inenarrabili nati-
uitate ſubſiſtens Deus eſt, & vera proge-
nies innaſcibilis Dei eſt, & incorporalis na- C
turæ generatio incorporalis, Deus viuus &
verus à viuente vero Deo, & inſeparabilis
à Deo naturæ Deus, dum ſubſiſtens nati-
uitas non alterius naturæ Deum perfecit,
neque generatio quæ ſubſtantiam proue-
hebat, ſubſtantiæ naturam demutauit in
genere: ſed diſpenſatione aſſumptæ car-
nis, & per exinaniendi ſe ex Dei forma
obedientiam, naturæ ſibi nouitatem Chri-
ſtus homo natus intulerat, non virtutis na- D
turæque damno, ſed habitus demutatione.
Exinaniens ſe igitur ex Dei forma ſerui
formam natus acceperat: ſed hanc carnis
aſſumptionem, ea cum qua ſibi naturalis
vnitas erat, patris natura non ſenſerat: &
nouitas temporalis, licet maneret in vir-
tute naturæ, amiſerat tamen cum forma
Dei, naturæ Dei ſecundùm aſſumptum
hominem natiuitatem. Sed ſumma diſpen- E
ſationis hæc erat, vt totus nunc filius, ho-
mo ſcilicet & Deus, per indulgentiam pa-
ternæ voluntatis, vnitati paternæ naturæ
ineſſet: & qui manebat in virtute naturæ,
maneret quoque in genere naturæ. Idem
enim homini acquirebatur vt Deus eſſet.
Sed manere in Dei vnitate aſſumptus ho-
mo nullo modo poterat, niſi per vnitatem
Dei in vnitatem Dei naturalem euaderet: F
vt per hoc quod in natura Dei erat Deus
verbum, verbum quoque caro factum rur-
ſum in naturæ Dei ineſſet: atque ita homo
Ieſus Chriſtus maneret in gloria Dei pa-
tris, ſi in verbi gloriam caro eſſet vnita:
redirétque tunc in naturæ paternæ etiam
ſecundum hominem vnitatem verbum ca-
ro factũ, cum gloriam verbi caro aſſumpta
tenuiſſet. Reddenda igitur apud ſeipſum
patri erat vnitas ſua, vt naturæ ſuæ natiui-

A tas in ſe rurſum glorificanda reſideret,
quia diſpenſationis nouitas offenſionem
vnitatis intulerat: & vnitas vt perfecta
antea fuerat, nulla eſſe nunc poterat, niſi
glorificata apud ſe fuiſſet carnis aſſumptio.
Et idcirco tanto antea præparato ad fidei
huius intelligentiam ſenſu, cum dixiſſet,
Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant
te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ie-
ſum Chriſtum, ſubiecit ſecundùm diſpẽſa-
B tionis ſuæ obedientiam: Ego te glorificaui
ſuper terrã, opus cõſummaui, quod dediſti
mihi vt facerem. Póſtque vt meritum obe-
dientiæ & ſacramẽtum totius diſpẽſationis
intelligeremus, adjecit: Et nunc glorifica
me tu pater apud temetipſum, gloria quam
habebam antequam ſeculum eſſet apud te.

Qui manere Chriſtum in natura Dei de-
C negat, & inſeparabilem eſſe atque indifferẽ-
tem à ſolo Deo vero non credit: reſpõdeat
quæ huius petitionis ſit ratio: Et nunc glo-
rifica me tu pater apud temetipſum. Quid
cauſæ eſt, vt pater eum glorificet apud ſe-
metipſum? aut quæ verbi huius ſignificatio
eſt? quíue ſignificationis effectus eſt? Pater
namque non eget gloriæ, nec ſe exinani-
uerat de forma gloriæ ſuæ. Quo modo er-
go apud ſemetipſum glorificaturus eſt fi-
D lium, & ea gloria quam habuit apud eum
ante mundi conſtitutionem? Sed apud eum
habere quis ſenſus eſt? Non enim ait, glo-
riam quam habebam antequam ſeculum
eſſet, cum eſſem apud te: ſed gloriam quam
habebam apud te. Eſſe enim apud te, con-
ſiſtentem ſignificat: habere autem apud te,
naturæ ſacramentum docet. Glorifica verò
apud te, non idem eſt quòd glorifica me.
E Non enim ſemetipſum glorificari, tantum
ita vt ſibi aliquid ſit proprium glorię rogat,
ſed apud ſemetipſum patrem glorificari ſe
ab eo precatur. Vt enim in vnitate ſua ma-
neret, vt mãſerat, glorificaturus eum apud
ſe pater erat, quia gloriæ ſuæ vnitatem per
obedientiam diſpenſationis exceſſerat: ſci-
licet vt in ea natura per glorificationem
rurſus eſſet, in qua ſacramento erat diuinæ
F natiuitatis vnitus, eſſétque patri apud ſe-
metipſum glorificatus, vt quod apud eum
antè habebat maneret, neque abalienaret
ab eo formæ Dei naturam formæ ſeruilis
aſſumptio: ſed apud ſemetipſum glorifica-
ret formam ſerui, vt maneret Dei forma,
quia qui in forma Dei manſerat, idem erat
in forma ſerui. Et cum ſerui forma glorifi-
canda eſſet in Dei forma, apud eum ipſum
glorificãda erat, in cuius forma formę ſer-
uilis erat habitus honorandus. Non noua

verò hæc, neque nunc primum Euangelicis doctrinis confirmata, vox Domini eſt: & hoc ipſum glorificandi filij apud ſemetipſum Dei patris ſacramẽtum pulcherrima illa ſpei ſuæ gratulatione teſtatus eſt, tunc cum Iuda ad proditionem exeunte, gaudio conſummãdæ ſuæ diſpẽſationis elatus hæc dixit: Nunc honorificatus eſt filius hominis, & Deus honorificatus eſt in eo. Si Deus honorificatus eſt in eo, & Deus honorificauit eum in ſe, & Deus protinus honorificauit eum: Quid limoſi corporis graues animæ, & fordente peccatis cõſcientia fœtidæ cœnoſæque vſque ad iudicium diuinæ de ſe profeſſionis inflamur? & arbitros nos naturæ cœleſtis deputãtes, impijs ad Deum calumniæ noſtræ diſputationibus repugnamus †? Quanta potuit enim Dominus verborum ſimplicitate Euangelicam fidem locutus eſt: & in tantum ad intelligentiam noſtram ſermones aptauit, in quantum naturæ noſtræ ferret infirmitas, non tamen vt quicquam minus dignum naturæ ſuæ maieſtate loqueretur. Et primam quidem dicti ſui ſignificationem non ambiguam exiſtimo, cum ait: Nunc honorificatus eſt filius hominis. Gloria enim omnis non verbo, ſed carni acquirebatur: id eſt, non natiuitati Dei, ſed nati hominis diſpenſationi. Hoc verò quod ſequitur, quid ſignificet interrogo: Et Deus honorificatus eſt in eo. Honorificatum enim in eo Deum audio, & quid iſtud ſit ſecundum intelligentiam tuam hæretice ignoro. Deus in eo honorificatus eſt, in filio vtique hominis: & quæro an filius hominis idem ſit & filius Dei. Et cùm non alius ſit filius hominis, neque alius filius Dei, verbum enim caro factum eſt: & cum qui filius Dei eſt, ipſe & hominis ſit filius: requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius Dei eſt, glorificatus ſit Deus, quia in filio hominis, qui & filius Dei eſt, glorificatus Deus eſt? Videamus quid ſit hoc quod tertio ſubditur: Si Deus glorificatus eſt in eo, Deus glorificauit eum in ſe. Quod iſtud rogo ſacramenti myſterium eſt? Deus in filio hominis glorificato glorificatum Deum glorificat in ſeſe. In filio hominis Dei gloria eſt, & gloria Dei in gloria filij hominis. Deus glorificat eum in ſeſe, homo vtique non per ſe glorificatur. Neque rurſum qui in homine glorificans Deus, licet gloriam accipiat, non tamen alind ipſe quàm Deus eſt. At verò cum glorificato filio hominis, glorificans Deum Deus glorificet in ſeſe, inuenio naturæ gloriam in gloriam naturæ na-

† rebellamus.

Gloria non verbo, ſed carni quærebatur.

A turam glorificantis aſſumi. Non enim ſe Deus glorificat: ſed glorificatum in homine Deum glorificat in ſeſe.

Quòd autem glorificat in ſeſe, licet non ſe glorificet, tamen in naturæ ſuæ gloriam naturam glorificantis aſſumit. Et cum glorificãs Deum Deus, quia glorificatus in homine ſit, glorificat in ſeſe, eum quem glorificauit in ſeſe ineſſe demonſtrat cum eum B glorificat in ſeſe. Affer nunc quiſquis es hæretice, flexuoſæ doctrinæ tuæ inenolubiles quæſtiones: quæ cum ſe nodis ſuis illigent, in nullo tamen agmine hærendi moleſtiam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo Deus: & Deus glorificatum eum in homine, glorificauit in ſeſe. Non enim idipſum eſt glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis Deum, vel glorificari in ſeſe, C glorificatum in homine Deum. Loquere hoc ſecũdùm impietatis tuæ ſenſum verbis tuis, quid velis eſſe glorificari in filio hominis Deum. Vtique aut Chriſtum neceſſe eſt eſſe qui glorificatur in carne, aut patrem qui glorificatur in Chriſto. Si Chriſtus eſt: Deus certè Chriſtus eſt, qui glorificatur in carne. Si pater eſt, ſacramẽtum vnitatis eſt, cum pater glorificatur in filio. Aut Chriſtum confitendo, Deum etiam inuitus loqueris: aut patrem & Deum intelligendo, D naturã Dei patris non negabis in Chriſto: Atque hæc de glorificato filio hominis, & glorificato in eodem Deo, dicta ſint. De eo verò quòd glorificatum in filio hominis Deum Deus glorificat in ſeſe: in quo tandem tibi relictam facilitatem exerẽdæ impietatis exiſtimas, ne ſecundùm naturæ veritatem verus Deus Chriſtus ſit? Chriſtum E enim Deus natum hominem clarificat in ſeſe: nunquid extra ſe eſt, quod clarificat in ſeſe? Reddit enim in ſe Chriſto gloriam quam apud ſe habuit: & cum in forma Dei aſſumptio formæ ſeruilis aſſumitur, in ſe glorificatur glorificatus in homine Deus, qui ante natiuitatis diſpenſationem in ſeſe erat, & per formam ſui, & per naturam natiuitatis vnitus. Natiuitas enim non nouæ neque alienæ naturæ Deum fecerat, ſed F naturalis filius patri naturali generatione ſubſtiterat. Et cum poſt natiuitatem hominem glorificatus in homine, in naturæ ſuæ rurſum gloriam clareſcit, in ſe eum Deus clarificat: cùm in naturæ paternæ gloriam, ab ea per diſpenſationem euacuatus aſſumitur. Concludit autem audaciſſimum impietatis tuæ furorem Apoſtolica fides, ne quo licentia liberæ intelligentiæ euagetis, cùm ait:

Philip. 2. cùm ait: Omnis lingua confitebitur quia A
Dominus Ieſus in gloria Dei patris. Quem
enim in ſeſe pater glorificauit, in eius glo-
ria confitendus eſt. Et qui in gloria confi-
tendus, quem in ſe pater glorificauit, in his
ſine dubio intelligendus eſt eſſe, quibus pa-
ter eſt, cum & in ſe eum glorificauerit, &
in gloria eius ſit confitendus. Non enim
hic nunc tantummodo in gloria Dei eſt,
ſed in gloria Dei patris eſt. Neque glori-
ficauit gloria exteriore, ſed glorificauit B
gloria in ſeſe, in eam eum quæ ſua eſt glo-
riam reſumendo: & in eam gloriam quam
apud eum habuit, eum & apud ſe glorificat
& in ſeſe. Atque ita inſeparabilis à fidei
huius coniunctione intelligitur etiam ſub
Ioan. 17. hominis humilitate, ſic dicens: Hæc eſt
autem vita æterna, vt cognoſcant te ſo-
lum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum C
Chriſtum; cum & ſine Chriſto, ſolo Deo
patre cognito, vita æterna non ſit, vt
Chriſtus glorificatus in patre ſit. Si autem
ea demum vita æterna eſt, ſolum verum
Deum patrem noſſe, & quem miſit Ieſum
Chriſtum: non exiſtimetur planè verus
Deus Chriſtus, ſi vita ſit in Deum credi-
diſſe ſine Chriſto. Et quod ſolus Deus pa-
ter Deus verus eſt, non pertineat ad Deum
Chriſtum, niſi gloria Chriſti hominis in D
ſolo vero Deo patre eſt. Si enim in ſe eum
glorificat pater, & ſolus pater Deus ve-
rus eſt, non extra ſolum verum Deum
Chriſtus eſt: quia glorificatum in Deum
Chriſtum, glorificet pater verus Deus ſo-
lus in ſeſe. Et quòd à ſolo vero glorifica-
tur in ſeſe, non alienat à ſolo vero quia in
ſe ſolo glorificatur in vero. Sed fortè piæ
huic fidei noſtræ, impiæ perfidiæ tuæ E
occurrat aſſertio, vt aliena ab intelligen-
tia Dei veri ſit hæc neceſſitatis confeſſio:
Ioan. 5. Amen, amen dico vobis, non poteſt filius
à ſe facere quicquam, niſi quod viderit
patrem facientem. Niſi duplicem reſpon-
ſionem duplex Iudæorum indignatio exi-
git: ſit hæc planè infirmitatis profeſſio,
nihil ab ſe facere filium poſſe, niſi quod
viderit patrem facientem. Quod ſi Iudæis F
& violati ſabbati reatum obijcientibus, &
æqualitatem in Chriſto Dei per profeſſum
ſibi Deum patrem non ferentibus, ſub eo-
dem dicto ad vtrumque reſponſum eſt:
putasine per confeſſionem reſponſionis
poſſe dictorum occuli veritatem? Et quan-
quam in alio libello tractatus hic à nobis
locus fuerit, tamen quia non modo non
obeſt, ſed etiam ad religionem proficit
fidem retractari, eundem ipſum, quia

A cauſa poſtulat, reuoluamus.
Hinc autem primùm reſponſionis ne-
ceſſitas orta eſt: Et propter hoc perſeque- *Ibidem.*
bantur Iudæi Ieſum, & quærebant eum
interficere, quoniam hæc faciebat ſabba-
to. Ita itaque eorum vſque ad cupiditatem
interficiendi eum accendebatur, propter
opera ſabbato geſta. Sed videamus quid
Dominus reſponderit: Pater meus vſque
modò operatur, & ego operor. Quod *Ibidem.*
B rogo iſtud opus patris eſt, hæretice, de-
monſtra. Per filium enim & in filio omnia
ſunt, viſibilia & inuiſibilia. Et tu qui vltra
Euangelia ſapis, neceſſe eſt vt aliquibus
arcanorum doctrinis cognitionem paterni
operis adeptus, operantem nobis patrem
oſtendas: Quòd ſi pater operatur in filio
ſecundum quod ipſe ait: Verba quæ ego
C loquor vobis, non ego loquor, ſed pater
qui in me manet, ipſe facit opera ſua, vides
ne quid hoc ſit: Pater meus vſque modò
operatur? Hoc enim ideo ait: vt paternæ *Ioan. 14.*
in ſe naturæ intelligeretur majeſtas in ſab-
bati opere poteſtatis ſuæ vſa natura. Cum *Ibid. 5.*
enim in ſe operante operetur pater, ipſe
neceſſe eſt patre operante operetur, atque
ideo ait: Pater meus vſque modò opera-
tur, vt ipſum illud præſens dictorum at-
D que geſtorum per ſe opus, paternæ in ſe
naturæ exiſtimaretur operatio. Id enim
quod vſque modò operatur, vnum atque
idem dicti temporíſque momentum eſt,
vt non aliud aliquod opus eſſe patris quam
ſuum hoc quod agit crederetur: cum per
id quod vſque modò pater operatur, hæc
ipſa eſſet patris ſub eodem tempore ſer-
monis operatio. Ac ne fides intra cogni-
E tionem tantum patris relicta à vitæ æter-
næ ſpe abeſſet, continuo ſubjecit: Et ego
operor, vt hoc ipſum quod modo opera-
tur pater, operetur & filius. At ſic per-
fectam fidem docuit, cum id quod modo
eſt, eiuſdem temporis opus ſit, & id quod
operatur pater, operatur & filius, extra
ſingularis ſit vnionem. Sed geminatus
eſt audientium dolor, id enim ſequitur:
F Propter hoc magis quærebant eum Iudæi
interficere, quod non ſolum ſoluebat ſab-
batum, ſed & patrem ſuum proprium di-
cebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. Et
hîc rurſum admonebo & Euangeliſtæ iu-
dicio, & communi humani generis aſſen-
ſu † filium in paternæ naturæ æqualitate † *ſenſu.*
eſſe. Æqualitatem autem non niſi ex ea-
dem eſſe natura, quia natiuitas non habet
aliunde quod maneat. Et omnis generatio
à generante ſe non ſit aliena, dum ad id

quod maneat, ſubſiſtit ex eodem. Huic igitur duplicatæ indignationi videamus quid Dominus reſponderit: Amen, amen dico vobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit ſimiliter. Niſi dicta propoſitionis propria ſunt, vim dictis præſumptione propriæ & infidelis intelligentiæ afferimus. *Ioan. 5.*

Si autem irarum cauſis ſubiecta reſponſio eſt: fides potius noſtra loquitur quod docetur, quàm irreligioſa peruerſitas impietatis ſuæ defendit errorem. Quæramus ergo an de ſabbati opere hæc propria reſponſio ſit: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Ait enim ſuperiùs: Pater meus vſque modò operatur, & ego operor. Si paternæ in ſe naturæ autoritate quod gerit, gerente patre agit, qui vſque modo operatur in ſabbato: extra crimen operis eſt filius, in quo paternæ operationis præfertur autoritas. Non enim ad infirmitatem retulit, non poteſt, ſed ad autoritatem. Nam ab ſe non poteſt niſi videat: neque enim præſtat vidiſſe virtutem: & cum non præſtet viſus virtutem, naturam non infirmat non poſſe ſine viſu: ſed autoritatem oſtendit ex viſu. Id enim quod ait: Niſi videat, conſcientiam ſignificat in viſu, ſicut ad Apoſtolos ait: Ecce dico vobis, leuate oculos veſtros, & videte regiones quoniam albæ ſunt ad meſſem. Conſcientia igitur in ſe naturæ paternæ quæ in ſe operatur operante, ne violaſſe ſabbatum Dominus ſabbati crederetur, ait: Non poteſt filius ab ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem, vt id quod operatur, ex conſcientia naturæ in ſe operantis oſtenderet, cum & ſe ſabbato operante, vſque modò pater operetur in ſabbato. Ad alterius verò indignationis dolorem, conſequentis dicti retulit cauſam: Quæcunque enim pater facit, eadem & filius ſimiliter facit. Exprobra infirmitatem Dei filio, adime quoque naturæ æqualitatem: ſi non quæcunque facit pater, eadem & filius facit ſimiliter: ſi diſcrimen aliquod paternæ virtutis atque operationis admittitur. ſi quod ad æqualitatem virtutis naturæque proprium eſt, honoris æqualitas non poſtulatur. Ipſe enim in continuis, ait: Vt omnes honorificent filium ſicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui miſit illum. Diſcerne æqualitatem in *Luc. 10.*

A honore non diſpari, infirma naturam in eadem operatione virtutis. Quid reſpõſionis cauſam ad cõtumeliam diuinitatis inuadis? Ad operationem ſabbati reſpondit, non ſe quicquam facere poſſe, niſi quod patrem facientem vidiſſet. Ad demonſtrationem verò æqualitatis, quæcunque pater faceret, facere ſe profeſſus eſt. Tene quod ad ſabbatum pertinet, ad opprobrium infirmitatis:

B ſi non quæcunque facit pater, eadem & filius facit ſimiliter. Si autem ſine exceptione quæcunque ſunt: in quo tandem infirmitas reperietur, cum nulla quæ pater poſſit, non poſſit & filius? Aut in quo tandem per intercesſionem infirmitatis negatur æqualitas, cum vnus atque idem honor poſtuletur ad vtrumque? Quod ſi eadem eſt virtus operandi, & eadem eſt religio honorandi: non intelligo in quo tandem naturæ

C infirmæ contumelia relinquatur, cum eadem ſit in patre & in filio & virtutis poteſtas & honoris æqualitas. Et hæc quidem quamuis cum ipſa rerum abſolutione tractata ſint, tamen ne quid in eo quod ait Dominus: Non poteſt filius facere à ſe quicquam niſi quod viderit patrem facientem, ad infirmãdæ naturæ eius impietatem proficiat, potius quàm ad demonſtrandæ paternæ in ſe naturæ conſcientiam, per quam ex autoritate operatus in ſabbato eſt: *Ioan. 5.*

D Dicti quoque Dominici ad id pertinentis demonſtranda cognitio eſt, quo ait: Et à me facio nihil, ſed vt docuit me pater, hæc loquor. Et qui me miſit, mecum eſt, & non reliquit me ſolum, quoniam ego quæ ſunt ei placita, facio ſemper. Sentis ne quid ſit, non quicquam poſſe facere filium, niſi videat patrem facientem? & quo ſacramento dictum ſit: Et à me facio nihil? Et

E rurſum: Non reliquit me ſolum, quoniam ego quæ ſunt ei placita, facio ſemper? Si enim ideo nihil ab ſe facit, quia in ſe manet pater: quomodo rurſum ideo ſe ſolum pater non reliquit, quia quæ ſunt ei placita facit? Non concordat ſecundum ſenſum tuum hæretice, dictorum diuerſitas, vt nihil faciat à ſe niſi doctus à manente in ſe patre: & rurſum idcirco in ſe pater ma- *Ibid. 8.*

F nente in ſe patre: & rurſum idcirco in ſe pater maneat, quia quæ ei ſunt placita gerit. Si enim nihil ab ſe facit propter manentem in ſe patrem: quomodo hinc vt in ſe pater maneat meritus eſt, quòd ea quæ ei placeant agi? Non enim meritum aliquod eſt, non ab ſe gerere quę quis agat. Et cõtrà, quomodo patri quæ filius agat placita ſunt, cum ea ipſa agat manens in filio pater? In

anguſto

anguſto es inpietas,& te munitiſſima fidei noſtræ pietas concludit. Agit aliquid filius, aut non agit? Si non agit, quomodo in his quæ agit placet? Si autem agit, quomodo agit in his quæ ab ſe non agit? cum & proprium ſit egiſſe quæ placeant, & ſine merito ſit non ab ſe egiſſe quæ geſſerit? Sed naturæ cui contradicis, hæc vnitas eſt, vt ita per ſe agat, ne à ſe agat: & ita non abs

† à ſe.

ſe† agat, vt per ſe agat. Intellige agẽtem filium, & per eum agentem patrem. Non ab ſe agit, cùm pater in eo manere monſtratur. Per ſe agit, cùm ſecundùm filij natiuitatem agit ipſe quæ placita ſunt. Infirmus ſit non à ſe agendo: niſi adeò ipſe agit, vt quæ agit placeant. Non verò ſit in vnitate naturæ: ſi non quæ ipſe agit, & in quibus placet, nõ per ſe agit†, ſed manens in eo ad agẽdum pater edocet. Ita & manendo docet pater, & filius agendo non ab ſe agit: & non ab ſe agens filius, cùm quę placita ſunt facit, ipſe agit. Ac ſic vnitas naturæ retinetur in agendo: dum & ipſe operans non operatur ab ſe, & ipſe ab ſe non operans operatur. Adiunge quoque huic illud quod ad opprobrium infirmitatis vſurpas: Omne quod dat mihi pater, ad me venit, & venientem ad me non repello, quia deſcendi de cœlo, non vt faciam volũtatem meam, ſed voluntatem patris qui me miſit. Sed fortè ſine voluntatis libertate ſit filius, vt ei naturæ infirmitas imperet neceſſitatem. Ideo autem neceſſitati ſit ſubditus, non voluntati, vt datos ſibi venientes à patre non repellat. Sed ſacramenti vnitatem in his Dominus ſignificans, dum non repellit ſibi datos, dum non ſuam, ſed mittentis ſe agit voluntatem: poſt repetitam hanc eandem Iudæis murmurantibus vocem, intelligentiæ noſtræ ſenſum confirmat, dicens: Omnis qui audit à patre & diſcit, venit ad me, non quòd viderit patrem quiſquam, niſi qui eſt à Deo, hic vidit patrem. Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam ęternam. Et quęro primùm, vbi auditus ſit pater, vbi docuerit audientes. Sed patrem nemo vidit, niſi quia à Deo eſt. Et quomodo eum quiſquam audierit, quem nemo vidit? Audiens ergo à patre, ad filium venit. Et cum filius auditur, & docet, naturæ in eo paternæ proprietas & auditæ & docentis oſtenditur: vt hoc quod docet filius & auditur, paternæ doctrinæ intelligatur auditio. Nã cùm nemo viderit patrem, & ad filium veniens à patre audiat atque diſcat vt veniat: admonemur intelligere quid ſit & in lo-

† non ab ſe agit.

Ioan. 6.

An neceſſitas filij ſit.

Ibidem.

A quente filio patrem docere, & in conſpectu filio patrem qui à nemine ſit viſus, audiri, quia naturæ paternæ proprietatem natiuitas filij in ſe perfecta contineat. Volens igitur vnigenitus Deus autoritatem paternam, ſalua in ſe naturæ vnitate teſtari: & datos ſibi à patre non repellit, & voluntatem non ſuam, ſed eius qui miſit efficit. Non quòd non velit quæ agit, aut quòd non ipſe auditur qui docet: ſed vt eum qui B ſe mittat, & ſe qui miſſus eſt, ſub proprietate naturæ indifferentis oſtenderet: cum quæ vult, & agit, & loquitur, ea & voluntatem & opera & dicta patris eſſe ſignificet. Quòd autem ſit liberæ voluntatis, non ambiguè oſtendit, cùm ait: Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Cùm æqualis in patre & filio & virtutis poteſtas & hono- C ris dignitas manifeſtatur, ibi & libertas voluntatis oſtenditur: cum autem vnitas demonſtratur, ibi paternæ voluntatis ſignificatur affectio. Quæ enim vult pater ea facit filius: facere autem plus eſt, quàm voluntati obedire. Quia obedire voluntati, habet exterioris neceſſitatem, facere voluntatem, proprium eſt vnitati, cum factum ſit voluntatis. Et cum filius volun- D tatem patris facit, docet per naturæ indifferentiam, naturalem ſibi voluntatem eſſe cum patre: cum voluntas eius ſit, omne quod faciat. Vult planè filius omnia quæ pater vult, nec naturalis diſſentit voluntas. Namque cum hæc voluntas patris ſit quam oſtendit dicens: Hæc eſt enim voluntas patris mei, vt omnis qui vidit filium & credit in eum, habeat vitam æternam, & E ſuſcitem eum in nouiſſimo die: audi nunc an filij à patre diſſentiens ſit voluntas, cum ait: pater quos mihi dediſti, volo vt vbi ego ſum, & illi ſint mecum. Nõ ergo ambigitur filiũ velle. Nam cùm pater velit credentes in filio vitam æternã habere, filius vult illic vbi ipſe ſit eſſe credentes: niſi fortè cohabitare Chriſto non ſit æternitas, aut non perfecta & beata in ſe credentibus tribuat F Chriſtus, hæc dicens: Nemo nouit filiũ, niſi pater, neque patrem quis nouit, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. An ne non in libertate eſt voluntatis volens nobis ſecreti illius paterni tribuere cõſcientiam, & adeò voluntas ei libera eſt vt cognitionẽ ſui atque patris quibus voluerit impartiat? Atqi ita inter patrem & filium & natiuitatis & vnitatis demonſtrata natura eſt: cum ſic liber in voluntate ſit filius, vt quod volens agit, factum paternæ ſit voluntatis.

Ioan. 5.

Ibid. 6.

Ibid. 17.

Math. 11.

Neſciens planè diſpenſationem fidei, extra intelligentiam ſacramentorum eſt: & doctrinam Euangelij non adeptus, ab ſpe Euangelij peregrinatur. Credendus eſt pater in filio, & filius in patre: per naturæ vnitatem, per virtutis poteſtatem, per honotis æqualitatem, per natiuitatis generationem. Sed contraria fortè huic noſtræ profeſſioni eſt Domini conteſtatio cùm ait: Pater maior me eſt. *Ioan. 14.* Hoc ne hæretice, impietatis tuæ telum eſt? hæc furoris tui arma ſunt? Excidítne tibi Eccleſiam duos innaſcibiles neſcire, & duos patres non confiteri? Oblitus es mediatoris diſpenſationem, & in ea partum, cunas, ætatem, paſſionem, crucem, mortem? Et renaſcens non confeſſus es ex Maria filium Dei natum? Si his omnibus filius manens ait: Pater maior me eſt, ignorandum exiſtimas hanc diſpenſationem ſalutis tuæ, exinanitionem formæ Dei eſſe? & patrem extra hanc humanarum paſſionum aſſumptionem, in illa incontaminatæ naturæ ſuæ beata æternitate ſine carnis noſtræ ſuſceptione manſiſſe? Nos enim vnigenitum Deum in forma Dei manentem in natura Dei manſiſſe profitemur, neque vnitatem formæ ſeruilis in naturæ diuinæ vnitatis ſtatum refundamus, neque rurſum corporali inſinuatione patrem in filio prædicamus: ſed ex eo eiuſdem generis genitam in ſe naturam naturaliter in ſe gignentem ſe habuiſſe naturam, quæ in forma naturæ ſe gignētis manens formam naturæ atque infirmitatis corporalis acceperit. Erat enim humanæ naturæ proprietas: ſed non Dei forma iam non erat, quia per eius exinanitionem ſerui erat forma ſuſcepta. Neque enim defecerat natura ne eſſet, ſed in ſe humilitatem terrenæ natiuitatis, manens ſibi Dei natura ſuſceperat; generis ſui poteſtatem in habitu aſſumptæ humilitatis exercens, & ex Deo Deus natus, in forma ſerui homo repertus, Deum ſe virtutibus agens: Neque enim Deus non erat, quem geſtis ſuis docebat: neque homo, in cuius habitu repertus eſt, non manebat. Et idcirco in hoc eodem ſuperiore ſermone, naturæ ſibi cum patre vnitatem conteſtatus dixerat: *Ibidem.* Qui me videt, videt & patrem: & ego in patre, & pater in me. Quæ vtique differentiam non habent ex qualitate naturæ, cum contemplatio filij viſum compenſet & patrem, & vnius in vno manens, vnum non diſcernat ab vno, ac ne per contemplationem corporalem referre ex ſe paternæ contempla-

A tionis viſum exiſtimaretur, ſubjecerat: Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me. Sin autem, vel propter opera credite. Vt cùm virtus naturæ res eſſet, & operatio ipſa virtutis ſit poteſtas, per virtutis poteſtatem, naturæ in ſe paternæ vnitas noſceretur: cum in quantum quiſque Deum cognouiſſet in virtute naturæ, in tantum Deum patrem cognoſceret in

B poteſtate naturæ: Et cum tantus quantus eſt pater, filius videndum in ſe patrem præſtaret in geſtis: indifferens per id pater in filio noſceretur, per intelligentiam indifferentis pro poteſtate naturæ. Impleturus itaque vnigenitus Deus per carnis diſpenſationem, & acceptæ formæ ſeruilis ſacramentum conſummaturus, vſus eſt demonſtrandæ fidei noſtræ profeſſione, dicens: Audiſtis quoniam dixi vobis, vado *Ibidem.*

C & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis quoniam vado ad patrem; quia pater maior me eſt. His itaque quæ ad naturam diuinitatis ſpectant, explicitis hoc eodem ſuperiore ſermone: nunquid profeſſio hæc aufert filio naturæ æqualitatem, quam natiuitas genuina conſummat? Aut nunquid vnigenito Deo contumelia eſt patrem ſibi innaſcibilem Deum eſſe, cum ex innaſcibili Deo natiuitas vnigeniti in naturam vnige-

D nitam ſubſiſtat? Non enim ſuæ originis eſt filius, neque natiuitatem ſibi non extans ipſe conquiſiuit ex nullo, ſed ex viuente natura viuens natura extans tenet in ſe naturæ poteſtatem, profeſſa autoritate naturæ, vt & honorem teſtetur, & gratiam ſumptæ natiuitatis in honorem. Et hoc quidem patri debitum reddens, vt obedientiam ſuam mittentis deputet volunta-

E ti, non tamen vt naturæ vnitatem obedientia humilitatis infirmet: factus obediens vſque ad mortem, non tamen poſt mortem non ſuper omne nomen eſt. Sed ſi fortè hinc inæqualis videtur, quia ei poſt euacuationem formæ Dei donatur hoc nomen: calumnia hæc ſacramentum aſſumptæ humilitatis ignorat. Si enim natiuitas hominis naturam nouam intulit: & humilitas formam demutauit ſub aſſumptione ſerui-

F li, nunc donatio nominis, formæ reddidit æqualitatem. Quid enim donatum ſit quære. Si enim hoc donatum quod Dei eſt, naturæ huius donum ignobilitatem diuinæ illi non inuehit naturæ. Denique hoc nunc quod donatur ei nomen, & ſi habeat doni ſacramentum, non tamen habet in dono nominis nomen alienum. Donatur enim Ieſu, vt ei cœleſtia & terreſtria & inferna *Philip. 2.*

genu

Digitized by Google

genu flectant: & omnis lingua confitea- A
tur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria
eſt Dei patris. Confeſſionis ergo huius ho-
nor donatur, vt in gloria Dei patris ſit con-
fitendus. Cum audis itaque, Pater maior
me eſt, ſcito eum de quo ob meritum obe-
dientiæ dictum eſt. Et donauit ei nomen
quod eſt ſuper omne nomen, Audi rurſum:
Ego & pater vnum ſumus. Et qui me vi-
det, videt & patrem. Et, ego in patre &
pater in me. Honorem donatæ confeſſio- B
nis intellige, quia Dominus Ieſus in gloria
eſt Dei patris. Quando igitur illud eſt, Pa-
ter maior me eſt? nempe tum, cum dona-
tur ei nomen ſuper omne nomen. At con-
trà quando eſt, Ego & pater vnum ſumus?
nempe cum omnis lingua confiteatur quia
Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei
patris. Si igitur donantis autoritate pater C
maior eſt, nunquid per doni confeſſionem
minor filius eſt? Maior itaque donans eſt,
ſed minor iam non eſt cui vnum eſſe dona-
tur. Si non hoc donatur Ieſu, vt confiten-
dus ſit in gloria Dei patris, minor patre eſt:
ſi autem in ea gloria donatur ei eſſe qua
pater eſt, habes & in donantis autoritate,
quia pater maior eſt, & in donati confeſ-
ſione, quia vnum ſunt. Maior itaque pater D
filio eſt, & planè maior, cui tantum donat
eſſe, quantus ipſe eſt: qui innaſcibilitatis
eſſe imaginem, ſacramento natiuitatis im-
pertit, quem ex ſe in forma ſua generat,
quem rurſum de forma ſerui in forma Dei
renouat: quem in gloria ſecundùm ſpiri-
tum Chriſtum Deum natum, donat rur-
ſum eſſe in gloria ſua ſecundùm carnem
Ieſum Chriſtum Deum natum, mortuum.
Cauſam igitur oſtendit, cur ſi eum dilige- E
rent, gauderent quod ad patrem vadit,
quia pater maior eſſet. Gaudium hoc vti-
que ex dilectione docens eſſe, quia lætare-
tur dilectio Ieſum eſſe in gloria Dei patris
confitendum: & gloriæ huius reſumendæ
Ioan.14. meritum continuò ſubjecit, dicens: Venit
enim princeps mundi huius, & in me ha-
bet nihil, Nihil in eo princeps mundi hu-
ius habet; quia vt homo habitu repertus,
extra peccatum carnis manebat, in ſimi- F
litudine carnis peccati, de peccato pecca-
tum in carne condemnans. Totum autem
hoc ad paterni mandati referens obedien-
tiam, ſubjecit: Sed vt ſciat mundus quo-
niam ego diligo patrem, & ſicut manda-
tum dedit mihi pater, ſic facio, ſurgite ea-
mus hinc. Ad conſummandum corporeæ
paſſionis ſacramentum, per dilectionem
efficiendi mandati paterni feſtinat exur-
gens: corporeæ tamen aſſumptionis ſtatim
myſterium pandens, per quam ei tan-
quam in vite modo palmitis ineſſemus,
fructum nobis vt palmitibus, niſi ille vitis
eſſet effectus, vtilem non daturis. Atque
idcirco manere nos in ſe per fidem aſ-
ſumpti corporis monet, vt quia verbum
caro factum eſt, naturæ carnis ſuæ tanquam
viti palmites ineſſemus: à corporea huius
humilitatis aſſumptione formam paternæ
maieſtatis alienans, tum cum ſe ad vnita-
tem palmitum vitem profeſſus, agrico-
lam patrem curioſum huius vitis oſtendit,
cuius inutiles atque inferaces palmites de-
ſecans deputaret arſuros, dicens ita: Qui
me videt, videt & patrem, & verba quæ
ego loquor, non à me loquor, ſed pater
qui in me manet, ipſe facit opera ſua. Et
credite mihi, quoniam ego in patre, & pa-
ter in me eſt: & vt ſacramentum natiui-
tatis, & myſterium aſſumpti corporis ma-
nifeſtaret, per continentiam dictorum ad
id veniens, ait: Quia pater maior me eſt.
Et confeſtim, vt abſoluta dicti ratio ſub-
eſſet, & agricolæ, & vitis & palmitum ſub-
iecit exemplum: aſſumptionem per id cor-
poreæ humilitatis oſtendens. Et hinc cau-
ſam eundi ad patrem, & dilectionis læti-
tiam cum ad patrem iret, docens eſſe
oportere, quia maior ſe eſſet: à quo ſcili-
cet eſſet gloriam reſumpturus, apud quem,
& in quo eſſet glorificandus, non nouel-
lo honore, ſed priſtino: neque alieno, ſed
quem apud eum habuit. Si itaque non
ipſo glorificandus eſt, id eſt, vt ſit in gloria
Dei patris, contumeliam adſcribe naturæ:
ſi verò quod ab eo glorificatur, autoritas
eſt, patrem maiorem in glorificandi auto-
ritate cognoſce. Quid diſpenſationem ad
impietatem rapis? Quid ſacramentum
noſtræ ſalutis inuadis ad mortem? Glori-
ficaturus filium pater maior eſt, glorifica-
tus in patre filius minor non eſt. Aut quo-
modo minor eſt, qui in gloria Dei patris
eſt? Aut nunquid pater maior non eſt?
Maior vtique pater eſt, dum pater eſt: ſed
filius dum filius eſt, minor non eſt. Nati-
uitas filij patrem conſtituit maiorem, mi-
norem verò filium eſſe natiuitatis natura
non patitur. Maior pater eſt, dum gloriam
aſſumpto homini rogatur vt reddat: filius
minor non eſt, dum gloriam reſumit ad
patrem. Atque ita & ſacramentum nati-
uitatis, & diſpenſatio corporationis imple-
tur. Nam & pater dum & pater eſt, &
glorificat nunc filium hominis, maior eſt:
Et pater & filius vnum ſunt, dum ex patre

natus filius, poſt aſſumptionem terreni corporis glorificatur in patre. Non habet itaque natiuitas naturæ ignobilitatem: quia in forma Dei eſt, qui ex Deo naſcitur. Et cùm differre ſignificatione ipſa exiſtimetur innaſcibilitas à natiuitate, natiuitas tamen non eſt extra innaſcibilitatis naturam: quia non ſumpſit aliunde quod ſubſiſtit. Nam etſi non conſecuta ſit, vt coinnaſcibilis effecta ſit: accepit tamen ex innaſcibili Deo eſſe, quod Deus eſt. Fides igitur noſtra & ſi initium natiuitatis non apprehendens, vnigenitum Deum ſemper profitcatur, quia natura non ferat vt cœpiſſe eum aliquando confiteatur, cuius natiuitas omne initij tempus excedat, ſed quem ſemper eſſe & ante tempora confitetur, nanim tamen in intemporali infinitate non ambigit, eum tamen ex initiabilis intelligentiæ natiuitate confeſſa. Sed hoc hæretici ad naturæ contumeliam ſumunt, quia dictum eſt: Pater maior me eſt. vel illud: De die autem & hora nemo ſcit, neque angeli in cœlis, neque filius, niſi pater ſolus. Ignoratio ergo diei atque horæ obiicitur vnigenito Deo, vt Deus ex Deo natus non ſit in ea naturæ perfectione qua Deus eſt: cum neſciendi neceſſitate dominante, iam vis aliqua exterior eo potior ſit quæ tanquam aduerſum ſe imbecillum in ignorantiæ eum infirmitate detineat. Quin etiam ad huius nos intelligentiæ impietatem hæreticorum furor iure quodam neceſſariæ confeſſionis compellit, vt ita credendum ſit quia & à Domino dictum ſit ita, & videri irreligioſiſſimum poſſit, profeſſionis eius de ſe proteſtationem diuerſa intelligentiæ noſtræ opinione corrumpi. Ac primum antequam dicti ratio & cauſa memoretur, ſenſu communis iudicij ſentiendum eſt: an credibile eſſe poſſit, vt aliquid ex omnibus neſciat, qui in omnibus ad id quod ſunt, atque erunt, autor eſt. Si enim omnia per Chriſtum, & in Chriſto, & ita per ipſum vt omnia in ipſo ſint, id quod neque extra eum, neque non per eum eſt, quomodo non etiam in ſcientia eius ſit, cùm plerumque ſcientia ea etiam, quæ neque in ſe, neque per ſe ſint, per virtutem naturæ non neſciæ apprehendat? At verò quod cauſam niſi ex eo non ſumit, & motum ad id quod eſt, eritque niſi intra ſe non capit: quomodo extra eius naturæ ſcientiam eſt, per quam, & in qua id quod efficiendum ſit continetur? Cogitationes namque humanas non tantum præſenti mo-

Marc. 13.
Quomodo filius neſcit diem.

A tu incitatas, ſed etiam inſtinctu futuræ voluntáti agitandas Dominus Chriſtus non ignorat, Euangeliſta teſtante: Sciebat enim Ieſus ab initio, qui eſſent non credentes, & qui eſſet traditurus eum. Naturæ ergo eius virtus, quæ cognitionem rerum non extantium capit, & quieſcentium adhuc animorum ſubituras inquietudines non ignorat, id quod per ſe, intraque eſt, neſciſſe exiſtimabitur: & alieni potens, impotens ſui eſſe? de quo dictum meminerimus: Omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes. Vel illud: Quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per ipſum reconciliari omnia in ipſo. Cum igitur omnis in eo ſit plenitudo, & omnia per ipſum & in ipſo reconcilientur, & dies illa reconciliationis noſtræ expectatio ſit: hanc ille diem ignorat, cuius & in ſe tempus eſt, & per ſacramentum eius eſt? Etenim aduentus ſui dies iſte eſt, de qua Apoſtolus ait: Cùm autem Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos cùm eo apparébitis in gloria. Nemo itaque quod per ſe, & intra ſe eſt, neſcit. Chriſtus aderit, & aduentus ſui diem ignorat? Dies ſuus eſt ſecundùm eundem Apoſtolum, quia dies Domini ſicut fur nocte adueniet: & ignoratione eius detineri intelligendus eſt: Humanæ naturæ quod agere diffiniunt, quantum in ſe eſt, præſciunt, & ſequitur gerendorum cognitio voluntatem agendi: Deus verò natus, quod in ſe, & per ſe eſt neſcit? Per eum enim tempora, & in eo dies eſt, quia & per ipſum futurorum conſtitutio eſt, & in ipſo aduentus ſui diſpenſatio eſt: Et erit in ea hebetudine, vt quod ſibi conſtat, ſenſu naturæ torpentis ignoret, ferarum belluarúmque modo quæ extra rationem conſilij prouidentis animatæ, ipſum quod agunt neſciunt, cùm quodam motu ſtupidæ voluntatis agitatæ, fortuito ad aliquid & incerto feruntur ingreſſu? Quomodo etiam Dominus gloriæ aduentus ſui ignorabili die naturæ eſſe incompoſitæ & imperfectæ creditur, quæ & neceſſitatem habeat adueniendi, & ſcientiam aduentus ſui non adepta ſit, per quod potior ſit ignoratio Deo, quæ ei auferat cognitionis habere virtutem? Iam verò quanta impietatis geminatur occaſio: præter infirmitatem Chriſti etiam Deo patri vitium deputabitur, vt vnigenitum Deum, & dilectionis ſuæ filium, dici huius cognitione fraudauerit, malignitatiſque affectu ſcientiam futuræ conſummationis inuiderit. Et

Ioan. 6.
Coloſſ. 1.
Ibidem.
Coloſſ. 3.
1 Theſſ. 5.

Et cùm non ignorabilem ei eſſe paſſionis & diem & horam voluerit, diem virtutis eius, & clarificandi in ſanctis ſuis horam negauerit, & ademerit beatitudinis cognitionem, cui mortis indulſerit præſcientiam? Humanæ iſtud conſcientiæ non poteſt ferre trepidatio, vt hoc ſibi de Deo præſumat arbitrium, & ei vitia humanæ demutationis adſcribat, vt aut aliquid filio pater deneget, aut aliquid Deus natus ignoret.

Neſcit autem Deus aliud aliquando quàm dilectio eſſe, neque aliud quam pater eſſe. Et qui diligit, non inuidet: & qui pater eſt, non etiam non pater totus eſt. Non enim admittit hoc nomen portionem, vt ex aliquo pater ſit, & ex aliquo pater nón ſit. Pater enim vniuerſitatis eius quæ in ſe eſt, pater eſt: omnem ſe in eo habens, cui non ſit ex portione quòd pater eſt: non quod ſibi eorum quæ ſua ſunt, pater ipſe ſit, ſed quòd in his quibus ipſe eſt, ei qui ex ſe eſt, pater totus ſit. Et cum ſecundum humanorum corporum naturas, quæ ex diſparibus conueniunt, & ex compoſitis conſiſtunt, non poſſit niſi omnium ſuorum quis pater eſſe: dum quod in vnoquoque eſt generum ac partium, id in filio natiuitas perfecta conſeruet: omnium ergo ſuorum quis pater eſt, dum ex omnibus natiuitas, & in omnibus manet. Et cum in Deo non ſint corporalia, ſed abſoluta: neque particulata, ſed tota & vniuerſa: non viuificata, ſed viua: totus viuens, & vnum totum Deus, dum non ex portione compoſitus eſt, ſed ex ſimplicitate perfectus eſt: neceſſe eſt, vt ſecundùm quod eſt pater, ipſe ſit omnium ſuorum ei quem ex ſe genuit pater totus, dum eum patrem ex ſuis omnibus natiuitas filij perfecta conſummat. Si igitur proprius filio pater eſt, in ea neceſſe eſt filium manere proprietate qua pater eſt. Manere autem quomodo exiſtimabitur, ſi extra præſcientiæ naturam ſit, & aliquid natiuitati eius ex autore defuerit? Deerit enim propè totum: ſi quod proprium Deo eſt, non habeat: Proprium autem Deo quid aliud, quàm cognitio futurorum eſt? vt res nondum manentes, manſuráſque, poſterius inuiſibilium ac nondum extantium generum capax natura contineat. Non patitur autem in nobis doctor gentium Paulus hanc impij erroris profeſſionem, vt ignoraſſe aliquid vnigenitus Deus exiſtimetur. ait enim: Inſtituti dilectione in omnes diuitias adimpletionis intel-

A lectus, in agnitionem ſacramenti Dei patris & Chriſti, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Deus Chriſtus ſacramentum eſt, & omnes ſapientiæ & ſcientiæ in eo theſauri latent. *Coloſſ. 2.* Portioni verò & vniuerſitati non poteſt conuenire: quia neque pars omnia intelligitur, & omnia partem non patiuntur intelligi. Filius enim ſi diem neſcit, iam non omnes in eo ſcientiæ theſauri ſunt. B Quòd ſi in eo omnes ſcientiæ theſauri ſunt: diem non ignorat, omnes in ſe ſcientiæ theſauros continens.

Sed meminiſſe nos conuenit, occultos in eo iſtos ſcientiæ theſauros eſſe, neque idcirco quia occulti ſint, non ineſſe: cum per id quod Deus eſt, in eo inſint: per id vero quod ſacramentum eſt, occultantur. Non occultum autem, neque ignoratum C nobis ſacramentum Dei Chriſti, in quo abſconditi omnes ſcientiæ theſauri ſunt. Et quia ſacramentum ipſe eſt, videamus an in his quæ neſcit ignorans ſit. Si enim in cæteris profeſſio ignorandi non habet neſciendi intelligentiam, ne nunc quidem quod neſcit ignorat. Nam cùm ignoratio eius ſecundùm quod omnes theſauri in eo ſcientiæ latent, diſpenſatio potius quam D ignoratio ſit: habes cauſam ignorandi ſine intelligentia neſciendi. In omnibus enim quæ ignorare ſe Deus loquitur, ignorantiam quidem profitetur, ſed ignoratione tamen non detinetur: dum id quod neſcit, non neſciendi infirmitas eſt, ſed aut tempus eſt non loquendi, aut diſpenſatio eſt non agendi. *Gen. 18.* Loquitur ad Abraham Deus dicens: Clamor Sodomæ & Gomorrhæ impletus eſt, & peccata eorum E magna valde. Deſcendam ergo & videbo, ſi ſecundùm clamorem eorum conſummantur: quod ſi non, vt ſciam. *Deus quomodo ſciat aut neſciat.* Habemus ergo neſcientem Deum, quod tamen non neſciat. Nam cum peccata magna valde ſciat eſſe, & rurſum deſcendit vt videat an conſummata ſint, & ſi nondum conſummata ſunt, vt ſciat: intelligimus F eum non ea tunc ſcire, quia prius neſciat, ſed tunc ſcire, quia tempus ad agendum ſit. Neſcire ergo Deum, non eſt ignorantiæ demutatio, ſed temporis plenitudo. Expectatur enim adhuc vt ſciat. Et cùm non poſſimus id de eo intelligere quod neſciat, cum tamen adhuc expectet vt ſciat: neceſſe eſt, vt id quod ſciens neſcit, & neſciens ſcit, vt nihil aliud quàm vel loquendi diſpenſatio ſit, vel gerendi. Non ergo ambigi licet, Dei ſcientiam ex tempore

Digitized by Google

potius eſſe quàm ex demutatione, cum ad A id quod Deus ſcit, profitendæ potius ſcientiæ tempus, ſit quam adeptæ: vt etiam ex hoc docemur, quod ad Abraham dictum
Gen. 22. eſt: Ne iniicias manum tuam in puerum, & ne facias illi quicquam: nunc enim cognoui quia times Dominum Deum tuum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me.

Deus itaque modo ſcit: modo autem ſcire, anterioris ignorantiæ profeſſio eſt. B
Ioan. 15. Quod cum in Deum non cadat, neque ignorauerit antè fidelem ſibi eſſe Abraham, de quo dictum eſt: Credidit Abraham Deo, & deputatum eſt ei ad iuſtitiam: hoc quod nunc cognouit, tempus eſt quo Abraham teſtimonium accepit, non etiam ſcire Deus cœpit. Abraham enim holocauſto filij, dilectionem quam ad Deum habebat, docuerat: Deus tunc cognouit, cum loquitur. Et quia antè neſcire non C intelligendus eſt: neceſſe eſt idcirco tunc intelligatur cognouiſſe, quia loquitur. Et de plurimis quidem quæ de ſcientia Dei teſtamento veteri continentur, hæc tantùm exempli cauſa demonſtrata à nobis ſunt: vt id quod neſcit Deus, non ignorationis cauſa intelligeretur eſſe, ſed temporis. In Euangelijs verò Dominum multa ſcientem neſcire inuenimus. Operarios iniquitatis, in virtutibus multis & in nomi- D
Matth. 7. ne eius glorianteſ, non nouit dicens: Et tunc iurabo, quia non noui vos. Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Etiam cum iureiurando eos non nouit, quos tamen iniquitatis operarios eſſe non neſcit. Neſcit ergo non idcirco quia neſciat, ſed quia cognitione eius per iniquitatem operationis indigni ſunt: fidem dicti etiam iuriſiurandi religione confir- E mans, & habens in naturæ virtute ne neſciat, & retinens in ſacramento voluntatis vt neſciat. Neſcit quoque vnigenitus Deus virgines ſtultas: & comparandi ſibi olei incurioſas, glorioſi aduentus ſui thalamum
Ibid. 25. ingreſſus, ignorat. Namque & adeunt & rogant, & vſque eo non ignorantur, vt his reſpondeatur: Amen dico vobis, quia neſcio vos. Nam & occurſus & deprecatio, non ignorabiles eſſe eas patitur: ſed neſciendi reſponſio, non naturæ F potius quàm voluntatis eſt, dum ab eo qui nihil neſcit, indignæ ſunt quæ ſciantur. Denique ne per infirmitatem ignorare exiſtimaretur, continuò Apoſtolus ita loquutus eſt: Vigilate itaque, quia neſcitis diem neque horam: vt cum vigilare eos ob ignorationem diei atque horæ monet, per id neſciri ab eo virgines noſcerentur, quod conſopitæ & negligentes, indignæ aditu thalami ſui oleo indigendo manſiſſent. Non eſt igitur Dominus Ieſus Chriſtus qui ſcrutans corda & renes Deus eſt, in ea naturæ infirmitate, ne neſciat: cum hoc ipſum ex naturæ ſcientia intelligatur eſſe, quod neſciat. Quod ſi qui fortè ignorationem ei deputabunt ab eo qui ſciat cogitationes eorum, dici ſibi metuant: Quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Nam cum cogitationum geſtorúmque non ignarus cognitor, interdum de cogitatis geſtiſque quaſi ignarus interrogat, velut de tactu fimbriæ mulierem, vel de dictorum diſſenſione Apoſtolos, vel de ſepulcro Lazari flentes: non neſciens intelligendus eſt neſcire, ſed loquens. Neque enim natura fert, vt qui *Matth. 9.* abſens Lazarum mortuum ſepultúmque ſciat, ſepulchri locum neſciat: & qui cogitationes videt, mulieris fidem non cognouerit: & qui neceſſitatem habet de aliquo interrogandi, diſſenſionem Apoſtolorum ignorauerit. Sed ei qui nouit omnia, ea ipſa quæ non neſcit, diſpenſatio eſt aliquando neſcire ſe loqui: dum aut apud Abraham ſcientia diſſimulatur in tempus, aut apud ſtultas virgines, & iniquitatis operarios cognitio negatur indignis, aut in ſacramento filij hominis, interrogatio ignorantis ex homine eſt: in his ſe omnibus veritate corporeæ natiuitatis accommodans, quibus naturæ noſtræ infirmitas detinetur, non vt infirmus eſſet ex natura qui Deus eſt, ſed infirmitates ſibi hominum Deus homo natus aſſumpſerit. Aſſumpſerit autem ita, non vt in naturam infirmam natura indemutabilis ſit redacta, ſed vt in naturæ demutabilis ſuſceptione eſſet ſacramentum: dum & qui erat Deus, homo eſt, nec Deus deſtitit manere, qui homo eſt. Agens itaque ſe, atque conformans hominem natum, manens Deum verbum, ſæpiſſimè in ea eſt profeſſione, qua homo eſt, cum tamen & proteſtatio Dei ea ſit ſæpe quæ hominum: cum ea neſcit, quæ aut non ſint in tempore confitenda, aut non agnoſcuntur ad meritum. Intelligendum itaque eſt, cur profeſſus eſt diem ſe neſcire. Si omnino neſcire, Apoſtolus ita *Coloſſ. 2.* contradicit: In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Eſt ergo abſcondita ſcientia, quæ quia abſcondenda eſt, interdum & neſcientia confitenda eſt, vt eſſe poſſit abſcondita. Nam ſi erit in proteſta-

proteſtatione, non etiam in ſecreto manebit. Negat ergo ſe ſcire, vt ſcientia poſſit eſſe abſcondita. Quòd ſi idcirco neſcit, vt ſcientia maneat abſcondita, non per naturam neſcit omnia ſciens, quod idcirco tantum vt abſconditum ſit, neſcit. Cur autem dici ſcientia abſcondita ſit, non in obſcuro eſt. Namque dum monet nos irremiſſa fide intentos ſemper manere, ſecuritatem cognitionis ademit: vt pendulæ expectationis incerto mens ſolicita feſtinans, & aduentus diem ſemper expectans, ſemper expectando ſperaret, curámque peruigilem incertum ipſum, non ambigendi tamen temporis detineret. Ita enim Dominus ait: Ideo & vos eſtote parati, quia neſcitis qua hora filius hominis venturus eſt. Et rurſum: Beatus ille ſeruus, quem veniens Dominus eius inuenerit vigilantem. Ignoratio non ad errorem fuit neceſſaria, ſed ad perſeuerantiam. Nec negatum id ad detrimentum eſt, quod ignoratum tribuit incrementum, ne ſcientiæ ſecuritas negligentiam fidei diſſimulatæ excitaret †, ſed præparationem irremiſſam expectatio indefinita retineret: quæ modo furis metuendo ſemper caueret, illo eligente omne tempus ad furtum, patreſamiliâs verò domus, damni ſemper timore vigilante. Quamquam igitur non obſcurum ſit, ignorationem Dei non ignorationem eſſe, ſed ſacramentum, dum per diſpenſationem agendi, aut proteſtandi, aut demonſtrandi ſic neſcit vt ſciat, & ſic non neſcit, vt neſciat: tamen videndum eſt. ne fortè & ita infirmus ſit, vt ea quæ pater ſcit, ſcire non poſſit, potente quidem eo cogitationes humanorum cordium noſſe, quia natura potior moribus ſe naturæ inferioris admiſceat, eámque tanquam imbecillam vehementi virtute tranſcurrat, ſed impotens ſit vehementiorem ſe naturam infirmior ipſa penetrare: quia vt leuia grauibus † & rara denſis & liquida ſolidis ſunt peruia, ita contra & grauia leuibus & denſa raris & ſolida liquidis non cedunt †, quia cum non pateant valida infirmioribus, validis tamen infirma penetrantur. Ob id ergo cogitationes Dei patris ignorare filius ab impiis dicitur: quia infirmus ipſe cum ſit, non adeat ineundo potiorem, nec valentem inualidus tranſcurrat. Quæ ſi quis non modo ore temerario loqui audebit de vnigenito Deo, verùm etiam corde impio cogitare, Apoſtolum ita de ſpiritu ſancto ad Corinthios ſcribentem crediſiſſe cognoſcat: Nobis autem re-

Iudicij dies quare abſconditus.

Matt. 24.

† non excitaret.

† quemadmodũ leuibus grauia, & raris dẽſa, & ſolida liquidis nõ cedunt: ita cõtra grauibus leuia, & rara dẽſis & liquida ſolidis ſunt peruia, quia cum &c.

1. Cor. 2.

A uelauit Deus per ſpiritum ſuum, ſpiritus enim omnia ſcrutatur, & alta Dei †. Quis enim ſcit hominum quæ ſunt hominis quæ in ipſo ſunt, niſi ſpiritus qui in ipſo eſt? Ita & quæ in Deo ſunt nemo nouit, niſi ſpiritus Dei. Sed hæc inania cotporalium rerum exempla ſpernentes, Deum de Deo, & ſpiritum de ſpiritu, virtutibus ſuis potius quàm terrenis conditionibus æſtimemus. Æſtimemus autem non ſenſu noſtro, ſed

B profeſſione diuina, & credamus ei qui ait: Qui me videt, videt & patrem. Nec ignoremus eum qui dixit: Vel operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre. Nec ignoremus eum qui locutus eſt: Ego & pater vnum ſumus. Si enim ſenſum noſtrum rerum nomina ſecundùm humanam intelligentiam commemorata confirmant: non habet ab eo

C naturæ differentiam, in quo per intelligentiam quiſque videtur. Nec differt à genere, qui manentem in ſe habens, ineſt in manente. Nec diuerſi ſunt qui vnum ſunt. Intellige vnitatem, dum non diuidua natura eſt. Naturæ verò rurſum indiuiduæ ſacramentum apprehende, dum tanquam ſpeculum vnius eſt. Speculum autem ita, vt non imaginatam

D ſpeciem exterioris naturæ ſplendor emittat, ſed dum viuens natura naturæ viuenti indifferens eſt, quippe quæ ex totâ tota ſit, quæ & dum vnigenita eſt, patrem in ſe habeat & maneat in patre dum Deus eſt. Hæc itaque ad ſignificandum natiuitatis ſacramentum à Domino prædicata, hæretici quia negare non poſſunt, ita conantur eludere, vt ad voluntatis concordiam referant: vt in Deo patre, & in

E Deo filio non diuinitatis ſit vnitas, ſed voluntatis, tanquam diuinæ doctrinæ inops ſermo ſit, neque aut dici à Domino potuerit: Ego & pater vnum volumus, aut eiuſdem intelligentiæ ſit: Ego & pater vnum ſumus, vel loquendi imperitus non dixerit; Qui videt voluntatem meam, videt & voluntatem patris mei. Et idipſum

F ſit: Qui me videt, videt & patrem. Vel certè non fuerit in vſu eloquij diuini: Voluntas patris mei in me eſt, & voluntas mea in patre meo eſt, ſed conueniens huic dicto ſit: Ego in patre, & pater in me. Quæ quanquam omnia fœda & inepta & impia ſint, neque ſenſus humanus in hanc ſtultæ opinionis ſententiam concedat, vt aut non potuerit Dominus loqui quod volebat, aut alius loquutus ſit quàm loquutus eſt: & quanquam reperiatur pa-

† etiã altitudines Dei.

Ioan. 14.

Ibid. 10.

Ibidem.

rabolicis & allegoricis dictis vſus eſſe, ſed
aliud eſt vel exemplis dicta firmare, vel
prouerbiorum ſignificationibus rerum
ſatisfacere dignitati, vel temporum pro-
feſſionibus ſe coaptare: tamen ipſe idem
vnitatis de qua tractatur, locus non pati-
tur; in dictis aliud quàm ſonant verba eſſe
credendum. Si enim per id vnum ſunt,
quia vnum volunt: vnum autem velle
naturæ ſeparabiles non poſſunt, quæ di-
uerſitatem generis diſſidentis in diuerſas
neceſſariò voluntates naturæ diuerſitate
diſſentiunt: quomodo vnum velle poſ-
ſunt, quibus ſcire non vnum eſt, cum ſcien-
tia & ignoratio voluntatis vnius impediat
vnitatem? Cùm itaque ſcientiæ inſcientia
aduerſa ſit, vnum velle aduerſa non poſ-
ſunt. Sed fortè id quod ſolum patrem fi-
lius ait ſcire, filium qui ſe neſcire dixerit,
neſcire confirmet. Niſi planè patrem ſolū
ſcire dixiſſet, maximi periculi res intelli-
gentiæ noſtræ relinqueretur, ne fortè exi-
ſtimaretur ipſe neſcire. Nam cùm in eo
quod neſciat, diſpenſatio ei potius abſcon-
ditæ ſcientiæ, quàm natura ſit neſciendi,
per id quoque nunc quod ſolus pater ſcit,
non ignoraſſe credendus eſt: quia ſicut
ſuperius docuimus, ſcientia apud Deum
non cognoſcendi id quod neſcierit intel-
ligentiæ eſt, ſed loquendi. Et id quod
ſolus pater ſcit, filius non intelligitur neſ-
cire, cum filius idcirco neſcire ſe dicat, ne
& alij ſciant, & patrem id ſolum dicat ſci-
re, ne & ipſe non neſciat. Si enim tunc
cognouiſſe Deus dicitur, amari ſe ab A-
braham, cùm hoc non celauit Abrahæ,
neceſſe eſt, vt & pater diem ob id ſcire di-
catur, quia non celauit filium, Deo ſcien-
tiam non de repentina cognitione ſumen-
te, ſed in tempore proteſtante. Si itaque
diem filius ſecundùm ſacramētum neſcit,
vt taceat: è contrario neceſſe eſt ideo
diem pater ſolus oſtendatur ſcire, quia
non tacet. Abſit autem corporalium de-
mutationum nouitates in patre & filio e-
xiſtimari, vt aliquando pater filio aut lo-
quatur aut taceat. Nobis quidem nonnun-
quam miſſam vocem de cœlo memini-
mus vt ſacramentum apud nos filij, paterni
dicti ſignificatio firmaret, ſicut Dominus
ait: Non propter me vox hæc venit de
cœlo, ſed propter vos. Cæterùm natura
Dei non eget compoſitis humani officij
neceſſitatibus, linguæ motu, temperamē-
to oris, ſpiritus niſu, aëris pulſu. Deus ſim-
plex eſt, religione noſtra intelligendus eſt,
pietate profitendus eſt, ſenſu verò non

Nunc cognoui quòd timeas Dominum.

Ioan. 12.

Cur ergo tam multa definimus?

A perſequendus eſt, ſed adorandus: quia na-
tura moderata & infirmis †, naturæ infini-
tæ & potentis ſacramentum intelligentiæ
opinione non occupat. Non eſt itaque di-
uerſus compoſitæ diuinitatis partibus, vt
ſit in eo aut poſt ſtuporem voluntas, aut
poſt ſilentium ſermo, aut poſt otium opus,
vt aut velle aliquid, niſi ad volendum mo-
tus ſit non putetur, aut loqui quid niſi poſt
ſilentium ſonent verba, non poſſit: aut
B agere aliquid, niſi in opus exeat, non in-
telligatur. Non ſubiacet naturæ legibus, à
quo legem omnis natura ſortitur: neque
in aliquo infirmitate aut demutatione ef-
ficiendi detinetur, qui extra modum eſt
poteſtatis, ſecundùm Domini dictum: Pa-
ter poſſibilia tibi omnia ſunt. Vt quantum
ſenſus humanus non capit, tantum Deus
poſſit. Sed ne ipſum quidem ſe omnipo-
C tentiæ virtute fraudauit dicens: Omnia
quæcunque fecit pater, eadem & filius fa-
cit ſimiliter. Non eſt difficultas vbi non
eſt infirmitas, quia difficultati ſubiacet
impotens efficiendi poteſtas. Difficultatis
enim natura in infirmitate virtutis eſt
quæ cùm non habet modum poteſtatis,
non tenetur lege infirmitatis. Hoc idcir-
co demonſtratum à nobis eſt, ne aut Deus
D poſt ſilentium loquutus ad filium, aut fi-
lius poſt ignorationem ſcire exiſtimare-
tur: ſed intelligentiam noſtram naturæ
noſtræ eſſe ſignificationibus inſtruendam,
quæ demonſtrari aliquid niſi per loquen-
tem non intelligeret, & non neſciri aliquid
niſi ſciendo non exiſtimaret. Filius itaque
diem idcirco quia tacet, neſcit: & patrem
ſolum idcirco ſcire ait, quia ſolus vni ſibi
E non tacet. Sed non expectat, vt dixi, has
naturæ difficultates, vt nunc ſciat cum
ignorare deſtiterit, tunc audiat, cùm loqui
pater cœperit. naturę ſuæ cum eo tanquam
vnigeniti vnitatem non ambiguè docuit
dicens: Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt.
Non enim ille nunc de obtinendo loqu-
tus eſt, quia aliud eſt extrinſecus ſubſiſten-
tia ſua eſſe, aliud eſt in ſuis, atque idipſum
F ſe eſſe: quotum vnum eſt poſſidere cœ-
lum, terras, mundúmque totum, aliud
eſt ſe ipſum in his ſignificare, quæ ſua ſunt.
Sua autem ita, non tanquam externa ſub-
iaceant, ſed quòd ex ſuis ipſe ſubſiſtat. Nūc
ergo cum omnia quæ patris ſunt, ſua ſunt:
diuinitatis ſignificat naturam, non obten-
torum communionem. Nam ad id quod de
ſuo accepturum ſanctū ſpiritum loqueba-
tur ait: Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt,
& ideo dixi, de meo accipiet: vt dum de
ſuo

† infirmis dicit aliquoties, vt imbecillis.

Marc. 14.

Ibid. 5.

Ioan. 16.

Cur fugis communionis nomen?

ſuo accipit, non etiam non de patris accipere exiſtimaretur, vel, cum de patris ſumeret, non etiam non de ſuo ſumere intelligeretur. Neque enim de creaturis ſumebat Spiritus ſanctus, quia Dei ſpiritus eſt, vt ex his videatur accipere, quia ea omnia Dei ſunt. Sed non ideò omnia quæ patris ſunt, ſua ſunt, vt quod ſumit ex filio, non etiam non de patre ſumere videretur, cum omnia quæ patris eſſent, eſſe intelligerentur & filij. Hæc igitur natura non eguit vel demutatione, vel interrogatione, vel allocutione, vt poſt ignorantiam ſciat, poſt ſilentium interroget, poſt interrogationem audiat: ſed perfecta in ſacramẽto vnitatis ſuæ manens, vt habuit de Deo natiuitatem, ita habuit & vniuerſitatem. Vniuerſitatem autem habens, non etiam non quæ vniuerſitatis ſunt tenuit, ſcientiam ſcilicet & voluntatem, ne quod ſcit pater, per interrogationem filius ſciret: vel quod vult pater, per ſignificationem filius vellet: ſed cùm omnia quæ patris ſunt, ſua eſſent, in ea eſſet proprietate naturæ, ne aliud aliquid quàm pater aut vellet, aut ſciret. Ad demonſtrationem verò natiuitatis plerumque demonſtratio eſt adhibita perſonæ, cùm dicitur: *Ioan. 6.* Non veni voluntatem meam facere, ſed voluntatem eius qui miſit me patris. Patris voluntatem, non ſuam facit: dum per voluntatem eius qui ſe miſit, ſignificat & patrem. Quòd autem id ipſum velit, non ambiguè oſtendit, dicens: Pater quos mihi dediſti, volo vt vbi ego ſum, & ipſi *Ibid. 17.* ſint mecum. Cum ergo pater velit nos cum Chriſto eſſe, in quo ſecũdùm Apoſtolum elegit nos ante mundi cõſtitutionem, & ipſum illud filius velit, ſcilicet eſſe nos ſecum: voluntas ad naturam eadem eſt, quæ ad natiuitatis ſignificationem diſtinguitur in volente. Non itaque ignorat filius, quod non ignorat pater: neque quia ſolus pater ſcit, idcirco neſcit & filius, cum in vnitate naturæ pater & filius maneant. Quod autem filius neſciat, in quo omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi ſunt: tacendi diſpenſatio, ſicut ipſe Dominus teſtatus eſt, cum quętentibus Apoſtolis *Act. 1.* de temporibus reſpondit: Non eſt veſtrum ſcire tempora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Cognitio negatur, neque ſolum negatur, ſed & ſolicitudo cognitionis inhibetur, cum ſcire hæc tempora non eſt eorum. Ipſi certè nunc poſt reſurrectionem de temporibus interrogãt, quibus antè interrogantibus dictum eſt, ne filium quidem ſcire, nec videri poſſunt,

A ſecundùm autem intellexiſſe neſcire filium, cum ipſi eum tanquam ſcientem rurſum interrogant. Sed ſacramẽtum neſciendi, diſpenſationem intelligentes eſſe tacendi: nunc poſt reſurrectionem loquendi tempus iàm arbitrantes eſſe, interrogant. Atque illis filius non iam ſe neſcire ait: ſed quòd ſcire non ſit eorum, quæ pater in poteſtate ſua poſuerit. Si itaque Apoſtoli hoc B quod neſcit filius diem, diſpenſationem eſſe intelligunt, non infirmitatem: nos filium ob id tantùm diem dicimus neſcire, ne Deus ſit, cum diem pater Deus idcirco in poteſtate ſua poſuerit, ne ad ſcientiam humanæ cognitionis euaderet, & filius antè interrogatus, neſcire ſe dicens, nunc rurſum non neſcire ſe reſpondeat, ſed eorum eſſe neſcire: patrem verò tempora non in ſciẽtia ſua, ſed in poteſtate poſuiſſe? C Nam cum dies & momentum intra temporum nomen ſit: non poteſt videri diem & momẽtum reſtituendi in regnum Iſraël ipſe ille qui reſtituturus eum eſt, ignorare. Sed nos ad intelligentiam natiuitatis ſuæ, per exceptionem paternæ poteſtatis erudiens, neque ſe neſcire reſpondit, & facultatem ipſis ſcientiæ non conceſſam eſſe demonſtrans, id ipſum in ſacramento paternæ poteſtatis conſiſtere eſt profeſſus. Non D ergo quia neſcire ſe diem & momentum filius dicit, neſcire credendus eſt: ſicuti neque cùm ſecundùm hominem aut flet, aut dormit, aut triſtis eſt, Deus obnoxius eſſe aut lachrymis, aut ſomno, aut timori eſt confitendus: ſed ſalua vnigeniti in ſe veritate, ſecundum carnis infirmitatem, fletum, ſomnum, inediam, ſitim, laſſitudinem, metum, pari neceſſe eſt ſecundùm E hominem natura, diei atque horæ profeſſus eſſe intelligatur inſcientiam.

DIVI HILARII PICTAVORUM Epiſcopi, de Trinitate.

LIBER X.

F NON eſt ambiguum, omnem humani eloquij ſermonem cõtradictioni obnoxium ſemper fuiſſe, quia diſſentientibus voluntatum motibus, diſſentiens quoque ſit ſenſus animorum: cum aduerſantium iudiciorum affectione cõpugnans, aſſertionibus his quibus offenditur, contradicit. Quamuis enim omne dictum veri tatione perfectum ſit, tamen dum aliud

alijs aut videtur, aut complacet, patet veritatis ſermo aduerſantium reſponſioni: quia cõtra veritatem, aut non intellectum, aut offendentem, vel ſtultæ, vel vitioſæ voluntatis error obnititur. Immoderata enim eſt omnis ſuſceptarum volũtatum pertinacia, & indeflexo motu aduerſandi ſtudium perſiſtit, vbi non rationi voluntas ſubijcitur, nec ſtudium doctrinæ impenditur, ſed his quæ volumus, rationem conquirimus, & his quæ ſtudemus, doctrinam coaptamus. Iámque nominis potius quàm naturæ erit doctrina quæ fingitur, & non iam veri manebit ratio, ſed placiti: quam ſibi voluntas magis ad deſenſionem placentium coaptauerit †, non quę volũtatis inſtinctum per intelligentiam veri rationabilis incitauit. Per hæc igitur vitia ſtudioſarum voluntatum, omnes aduerſantium intentionum emergunt contradictiones: & inter veri aſſertionem & placiti deſenſionem pertinax pugna eſt, dum ſe & veritas tenet, & tuetur voluntas. Cæterùm ſi non præiret rationem voluntas, ſed per veri intelligentiam ad velle id quod verum eſt, moueretur: nunquam doctrina voluntati quęreretur, ſed voluntatem omnem doctrinæ ratio commoueret, eſſétque omnis ſine contradictione veritatis ſermo, cum vnuſquiſque non quod vellet, id verum eſſe deſenderet, ſed quod verum eſt, id velle cœpiſſet. Harum itaque vitioſarum voluntatum non ignarus Apoſtolus, inter multa conteſtandæ fidei & prædicandi verbi pręcepta, ad Timotheum ſcribens ait: Erit tempus cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus. Et à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Vbi enim per impietatis ſtudium extra ſanæ doctrinæ patientiam erunt, tunc his quæ deſiderant coaceruabunt magiſtros, apta ſcilicet cupiditatibus ſuis doctrinarum inſtituta cumulantes, neque doceri ſe deſiderantes, ſed doctores ad id quod deſiderant congregantes: vt cumulus ipſe conquiſitorum & coaceruatorum magiſtrorum, æſtuantium deſideriorum ſatisfaciat doctrinis. Et hic tantus ſtultæ religioſitatis furor, quo tandem ſpiritu ſanam doctrinam non ſuſtinens, corruptam deſiderabit? Si ignorat ab eodem Apoſtolo ad hunc eundem Timotheum ſcribente cognoſcat: Spiritus autem manifeſtè dicit, quia in nouiſſimis temporibus recedent quidam à fide, attendẽtes ſpiritibus ſeductoribus, doctrinis dæ-

† coaptauit.

2.Tim.4.

1.Tim.4.

A moniorum in hypocriſi mendaciloquorum †. Quis enim doctrinæ profectus eſt, placita magis quàm docenda conquirere? Aut quæ doctrinæ religio eſt, non docenda deſiderare, ſed deſideratis coaceruare doctrinam? Sed hæc ſeducentium ſpirituum incentiua ſuppeditant, & ſimulatæ religionis falſiloquia confirmant. Sequitur enim fidei defectionem hypocriſis mendax, vt ſit vel in verbis pietas quam amiſe-
B rit conſcientia. Et ipſam quidem ſimulatam pietatem omni verborum mendacio impiam reddunt, falſæ doctrinæ inſtitutis corrumpentes ſanctitatem fidei: dum ſecundùm deſideria ſtudiorum potius quàm ſecundùm Euangelicam fidem, coaceruata doctrina eſt. Auribus enim prurigine incitatis, dum per audiendi impatientem
C oblectationem ſub nouella deſiderij ſui prædicatione ſcalpuntur, ipſi penitus ab auditu veritatis alieni, totos ſe fabulis deſtinant: vt his quæ loquuntur, veritatis ſpeciem acquirant, dum quæ vera ſunt & loqui & audire non poſſunt. Incidimus planè in hoc prophetiæ Apoſtolicæ moleſtiſſimum tempus. Conquiſitis enim nunc creaturæ potius quàm Dei prædicandi magiſtris, deſiderijs humanis potius quàm ſanæ fidei
D doctrinis ſtudetur: & eo vſque eos prurigo aurium ad ea quę deſiderant audienda excitauit, vt coaceruatis doctoribus ſola hæc nunc interim prædicatio polleat, per quam vnigenitus Deus à poteſtate & veritate Dei patris alienus, aut alterius generis Deus ſit in fide noſtra, aut Deus non ſit: mortifera ex vtroque impietatis profeſſione, aut duos deos ſub diuerſitate diuinitatis
E loquentes, aut Deum omnino, cui natura ex Deo per natiuitatem ſit, abnegantes. Hoc alienatis ab auditu veritatis, & conuerſis ad fabulas auribus placet: huius ſanæ doctrinæ audientia non ſuſtinetur, & omnis ipſa cum prædicatoribus ſuis exulat. Sed licet nunc à multis coaceruantibus ſibi ſecundùm deſideria ſua magiſtros, ſana doctrina exulet: non tamen à ſanctis qui-
F buſque prædicationis veritas exulabit. Loquemur † enim exules per hos libros, & ſermo Dei, qui vinciri non poteſt, liber excurret; de hoc eodem Apoſtolicæ prophetiæ admonens tempore: vt cum auditus veritatis impatiens depreheditur, & ſecundùm deſideria humana coaceruati magiſtri reperiuntur, iam de tempore non ambigatur, ſed in eo coexulare exulantibus ſanæ fidei prædicatoribus veritas intelligatur. Ac de temporibus non queremur, quin etiam

† ita Græcè ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων: loquentium mẽdacium.
1.Tim.4.

† loquimur.

etiam gaudebimus, quia iniquitas ſe per
hoc exilij noſtri tempus oſtenderit, quo
veritatis impatiens ſanæ doctrinæ prædi-
catores; vt ſecundum deſideria ſua coa-
ceruet ſibi magiſtros, relegat: exilio noſtro
lætantes & exultantes in Domino, conſti-
tiſſe in nobis plenitudinem Apoſtolicæ
prophetiæ. Superioribus igitur libellis ſyn-
ceræ, vt arbitror, fidei, & incontaminatæ
veritatis profeſſionem tenentes, quan-
quam ſecundùm humanæ naturæ conſue-
tudinem nullus ſermo non ſit obnoxius
contradictioni, eam tamen nos arbitror
totius reſponſionis noſtræ moderatos eſſe
rationem, vt contradicere quiſquam niſi
cum impietatis profeſſione non poſſit. Eo-
rum enim dictorum quæ ſecundùm ſalſi-
loquij ſui artem ex Euangelijs hęretici prę-
ſumunt, ita demonſtrata veritas eſt: vt iam
in contradictione ignorantiam excuſare
non liceat, ſed irreligioſitatem neceſſe ſit
confiteri. Eam quoque nunc ſecundùm
ſancti ſpiritus donum temperauimus to-
tius fidei demonſtrationem, vt ne quidem
mentiri ſaltem aduerſum nos criminis ali-
quid poſſint. Solent enim ita de nobis im-
plere aures ignorantium, vt nos aſſerant
negare natiuitatem, cum vnitatem diuini-
tatis prædicamus: & dicant ſolitarium à
Ioan. 10. nobis per hoc quod ſcriptum eſt: Ego &
pater vnum ſumus, ſignificari Deum: vt
innaſcibilis Deus deſcendens in virginem,
homo natus ſit, quia ad diſpenſationem
carnis pertineat id quod ita cœperit, ego:
ad diuinitatis ſuæ verò demonſtrationem
ſubjecerit, & pater: tanquam huius homi-
nis ſui pater eſſet. ex duobus verò con-
ſiſtens, homine ſcilicet & Deo, de ſe locu-
tus ſit, vnum ſumus. Sed nos natiuitatem
ſubſiſtentem ſine tempore proteſtantes,
prædicauimus Deum filium non alienæ à
Deo patre naturæ, Deum: neque ex in-
naſcibilitate innaſcibili coæqualem, ſed ex
† vnigenitum. generatione vnigeniti † non diſparem: ne-
que vnum eos eſſe ex geminatis nomini-
bus vnionis, ſed ex natiuitate naturæ: ne-
que duos deos per diuerſitatem generis in
fide eſſe, neque rurſum ſingularem Deum,
vbi ſacramentum Dei vnigeniti eſt confi-
tendum: ſed in patre ſignificari atque eſſe
filium, dum in eo & natura patris & nomen
eſt: in filio verò patrem intelligi ac mane-
re, dum filius neque dici poteſt niſi ex pa-
tre, neque eſſe: viuentis quoque naturæ
eſſe viuentem imaginem, & conſignatam
naturaliter Dei in Deo formam, vſque
adeò indifferentis poteſtatis & generis, vt

A in eo nec opus, nec ſermo, nec viſus alienus
à patre ſit: ſed cùm naturaliter in ſe habeat
autoris ſui imago naturam, per naturalem
quoque imaginem ſuam autor & operatus
& viſus & locutus ſit. Atque hanc quidem &
intemporalem & inenarrabilem, & omnem
humanæ intelligentiæ ſenſum excedentem
vnigeniti generationem prædicantes, nati
quoque in hominem ex partu virginis Dei
ſacramentum docuimus: demonſtrantes
B ſecundùm diſpēſationem carnis aſſumptæ,
tum; cum ſe ex forma Dei euacuans for-
mam ſerui accepit, infirmitatem habitus
humani, Dei non infirmaſſe naturam, ſed
ſalua diuinitatis in homine virtute acquiſi-
tam eſſe Dei ad hominem poteſtatem.
Namque cùm in homine Deus natus ſit:
non idcirco natus eſt, ne non Deus mane-
ret, ſed vt manente Deo homo natus in
C Deum ſit. Nam & Emanuel homen eius
eſt, quod eſt nobiſcum Deus: vt non de-
fectio Dei ad hominem ſit, ſed hominis
profectus ad Deum. Vel cùm glorifica-
ri ſe rogat, non vtique naturæ Dei, ſed
aſſumptioni humilitatis hoc proficit. Nam
hanc gloriam poſtulat, quam ante cōſtitu-
tionem mundi apud Deum habuit. Reſpō-
dentes quoque ſtultiſſimis eorum profeſ-
D ſionibus, vſque ad ignoratæ horæ deſcendi-
mus demonſtrationem: quæ etiamſi ſecun-
dùm illos à filio apprehenſa non eſſet, ta-
men id ad contumeliam diuinitatis vnige-
nitæ non pertineret, quia natura non fer-
ret, vt eum natiuitas retroageret ad innaſci-
bilitatis ininitiabilem ſubſtitutionem, po-
teſtati ſuæ patre momentum definiendi
adhuc diei ad demonſtrationem autorita-
E tis innaſcibilis reſeruante: neque in eo in-
firmam intelligi poſſe naturam, in qua tan-
tum ineſſet ex natiuitate naturæ, quantum
implere poſſet perfecta natiuias; neque ad
differentiam diuinitatis vnigenito Deo
ignorationem diei & horæ deputandam,
eum ad demonſtrandam aduerſum hære-
ticos Sabellianos innaſcibilem in patre at-
que ininitiabilem poteſtatem, innaſcibilis
F hæc in eo ſit poteſtatis exceptio, per quam
patuit verbi profeſſionem ad cōſummandi
hominis ſacramentum pertinere, vt qui in-
firmitates noſtras portabat, infirmitatem
quoque ſibi humanæ ignorationis aſſume-
ret: atque ita diem neſcire ſe diceret, vt ſe-
pulchrum Lazari neſciebat, & attrectātem
veſtis ſuæ fimbriam mulierem ignorabat,
tam infirmus ad ſciendum, quàm infirmus
ad flendum ſub laſſitudinis & ſitis & inediæ
officio, inſcientiæ etiam non dedignatus

errorem: maximè cum ex mortuis reſur- A
gentem & ingreſſurum ſupergreſſurúm-
que cœlos Apoſtoli iam non neſcientem,
ſed huius ipſius diei ſuæ potentem ac ſcien-
tem interrogaſſent, nihil aliud percontan-
tes quàm id quod ſub diſpenſatione homi-
nis tacebatur, vt in eo quod neſcire ſe dixe-
rat, dum rurſum interrogant, adſumptio-
nem potius quàm neceſſitatem ignorantiæ
intelligere videretur. Sed quia hanc neſci-
tæ diei profeſſionem, non ignorationis B
eſſe infirmitatem, ſed tacendi diſpenſatio-
† expugnanda. nem docuimus: expurganda † etiam nunc
eſt omnis impiæ aſſertionis occaſio, &
omnes hæreticæ blaſphemiæ tranſcurren-
dæ ſunt prædicationes, vt veritas Euangelij
per ea ipſa quibus obſcurari videbatur, elu-
ceat. Volunt enim plerique eorum ex paſ-
ſionis metu & ex infirmitate patiendi, non
in natura eum impaſſibilis Dei fuiſſe: vt C
qui timuit & doluit, non fuerit vel in ea
poteſtatis ſecuritate quæ non timet, vel in
ea ſpiritus incorruptione quæ non dolet:
ſed inferioris à Deo patre naturæ, & hu-
manæ paſſionis trepidauerit metu, & ad
corporalis pœnæ congemuerit atrocita-
tem. Atque hac impietatis ſuæ aſſertione
Matth. 26. nituntur, quia ſcriptum ſit: Triſtis eſt ani- D
Ibidem. ma mea vſque ad mortem. Et rurſum: Pa-
Marc. 15. ter ſi poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte.
Luc. 23. Sed & illud: Deus Deus meus, quare me
dereliquiſti? Hoc quoque adijciunt: Pater
commendo in manus tuas ſpiritum meum.
Has enim omnes piæ fidei noſtræ profeſ-
ſiones ad impietatis ſuæ rapiunt vſurpatio-
nem. Vt timuerit, qui triſtis eſt, qui &
transferri à ſe calicem deprecatus ſit: vt
doluerit qui derelictum ſe à Deo in paſ- E
ſione conqueſtus ſit: vt infirmus quoque
fuerit, qui ſpiritum ſuum patri commenda-
uerit. Nec anxietas admittat ſimilitudinem
exæquatæ ad Deum in vnigeniti natiuitate
naturæ: quæ infirmitatem diuerſitatémque
ſuam & deprecatione calicis, & deſolatio-
nis querela, & commendationis cõfeſsione
teſtetur. Ac primùm antequam ex his ipſis
dictis demonſtremus, nec metuendi de ſe
in eum infirmitatem incidiſſe aliquam, nec F
dolendi: quærendum eſt quidnam videa-
tur timere potuiſſe, vt in eum formido
intolerandi doloris vel terroris inciderit,
& puto non alia hîc ad timendum quàm
Quomodo doluerit ac timuerit Chriſtus. paſsionis & mortis cauſa prætenditur. Et
interrogo eos qui hoc ita exiſtimant, an
ratione ſubſiſtat, vt mori timuerit: qui
omnem ab Apoſtolis terrorem mortis
propellens, ad gloriam eos ſit martyrij
adhortatus dicẽs: Qui non accipit crucem
ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus: &
qui inuenit animam ſuam, perdet eam: &
qui perdiderit eam propter me, inueniet
illam. Cùm enim pro eo mori, vita ſit:
quid ipſe in mortis ſacramento doluiſſe
exiſtimandus eſt, qui pro ſe morientibus
vitam rependat? Et cum non timẽdos eſſe
qui corpus occiderent monet, ipſum illum
mors à timore paſſionis corporalis exter-
ruit? Tum denique quem dolorem mortis
timeret, poteſtatis ſuæ libertate moriturus?
Humano enim generi vitæ mortem aut vis
exterior, id eſt, febrium, vulneris, caſus,
ruinæ, degraſſata in corpus accelerat, aut
ipſa natura corporis noſtri ſenio in eam
ipſam mortem victa concedit; Vnigenitus
autem Deus ita poteſtatem habens ponen-
dæ animæ, vt reſumendæ, ad peragendum
in ſe mortis ſacramentum, cùm poto aceto
conſummaſſe ſe omne humanarum paſ-
ſionum opus teſtatus eſſet, inclinato capite
tradidit ſpiritum. Si hoc naturæ hominis
ius relictum eſt, vt per ſe exhalans ſpiri-
tum requieſcat in mortem, & non diſſolu-
to corpore labefactata anima decedat, vel
abruptis aut perfoſſis aut colliſis membris
ſpiritus tanquam in ſede ſua violatus erum-
pat aut effluat: incidat in Dominum vitæ
mortis metus, ſi quòd emiſſo ſpiritu mor-
tuus eſt, non libertatis ſuæ ad moriendum
vſus eſt poteſtate. Quòd ſi ex ſe mortuus
eſt, & per ſe ſpiritum reddidit: non eſt
terror mortis in poteſtate moriendi. Sed
fortè humanæ ignorantiæ timiditate hanc
ipſam ſuam moriendi in ſe timuit poteſta-
tem, vt licet ab ſe moriturus, tamen hoc
ipſum quod moriturus eſſet timuerit. Et ſi
fortè erunt qui ita exiſtimabunt, conſti-
tuant cui rei exiſtiment mortem fuiſſe ter-
ribilem, ſpiritui an corpori. Si corpori:
ánne ignorant quòd ſancto corruptionem
non viſuro, intra triduum corporis ſui
templum eſſet ſuſcitaturus? Si verò ſpiri-
tui mors terribilis eſt: Lazaro in Abrahæ
ſinibus lætante, infernum chaos Chriſtus
timeret? Hæc ſtulta atque ridicula ſunt, vt
in poteſtate ponendæ animæ ac reſumen-
dæ mori timeret, ad ſacramentum vitæ
humanæ ſub voluntatis ſuæ libertate mo-
riturus. Non eſt in voluntate morientis
mors, & in poteſtate non diu in morte ma-
nendi timor mortis: quia & voluntas mo-
riendi, & poteſtas reuiuiſcendi, extra na-
turam timoris eſt, dum timeri mors non
poteſt, & in voluntate moriendi & in po-
teſtate viuendi. Sed fortè penduli in cruce
corporis

corporis pœnæ, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clauorum cruda vulnera ſunt timori. Et videamus cuius corporis homo Chriſtus ſit, vt in ſuſpenſam & nodatam & transfoſſam carnem dolor inuaſerit. Ea enim natura corporum eſt, vt ex conſortio animæ in ſenſum quemdam animæ ſentientis animata, non ſit hebes inanimiſque materies: ſed & attacta ſentiat, & compuncta doleat, & algens rigeat, & confota gaudeat, & inedia tabeſcat, & pingueſcat cibo. Ex quodam enim obtinentis ſe penetrantiſque animæ tranſcurſu, ſecundùm ea in quibus erit, aut oblectatur, aut læditur. Cùm igitur compuncta aut effoſſa corpora dolent, ſenſum doloris transfuſæ in ea animæ ſenſus admittit. Denique vulnus corporis vſque ad os dolet, & digiti excedentium ex carne vnguium præſegmina neſciunt. Et ſi quando accedente vitio pars aliqua corrupta membrorum, ſenſum viuæ carnis amiſerit: ea cum vel deſecabitur, vel vretur, dolorem quiſquis eſſe potuiſſet, non manente in ea animæ permixtione, non ſentiet. At cum grauis neceſſitas recidendi corporis manet, medicato potu conſopitur vigor animæ, & in emortuam ſenſus ſui obliuionem mens ſuccis violentioribus occupata conficitur. Ac tum doloris neſcia membra cæduntur, & omnem alti vulneris plagam ſenſus carnis emortuus, ſenſu animæ in ſe torpentis euadit. Affert itaque dolorem per animæ infirmis admixtionem, in infirmum ſenſum ſuum corpus animatum. Si igitur homo Ieſus Chriſtus per initia corporis atque animæ noſtræ viuit in corpore, & non ita vt corporis ſui, ſic & animæ ſuæ princeps Deus in ſimilitudine hominis conſtitutus, & habitu repertus vt homo natus eſt: parem dolorem ſenſerit corporis noſtri, animæ noſtræ & corporis vt conceptu, ita & initio animatus in corpore. Quòd ſi aſſumpta ſibi per ſe ex virgine carne, ipſe ſibi ex ſe animam concepti per ſe corporis coaptauit: ſecundùm animæ corporiſque naturam, neceſſe eſt & paſſionum fuiſſe naturam. Euacuans ſe enim ex Dei forma, & formam ſerui accipiens, & filius Dei etiam filius hominis naſcens, ex ſe ſuáque virtute non deficiens, Deus verbum conſummauit hominem viuentem. Nam quo modo filius Dei hominis filius erit natus, vel manens in Dei forma, formam ſerui acceperit: ſi non potente Deo verbo ex ſe & carnem intra virginem aſſumere, & carni animam tribuere homo

A Chriſtus Ieſus ad redemptionem animæ & corporis noſtri perfectus eſt natus: & corpus quidem ita aſſumpſit, vt id ex virgine conceptum, formam eum eſſe ſerui effecerit? Virgo enim non niſi ex Sancto ſpiritu genuit quod genuit. Et quamuis tantum ad natiuitatem carnis ex ſe daret, quantum ex ſe fœminę edendorum corporum ſuſceptis originibus impenderent: non tamen Ieſus

B Chriſtus per humanæ conceptionis coaluit naturam: Sed omnis cauſa naſcendi inuecta per ſpiritum, tenuit in hominis natiuitate quod matris eſt: cum tamen haberet in originis natiuitate quod Dei eſt. Hinc igitur maximum illud ac pulcherrimum ſuſcepti hominis ſacramentum Dominus ipſe oſtendit dicens: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Quod deſcendit de *Ioan. 3.*

C cœlo, conceptæ de ſpiritu originis cauſa eſt. Non enim ex ſe corpori Maria originem dedit: licet ad incrementa partúmque corporis omne quod ſexus ſui naturale eſt, contulerit. Quod verò hominis filius eſt, ſuſceptæ in Virgine carnis eſt partus. Quod autem in cœlis eſt, naturæ ſemper manentis poteſtas eſt: quæ initiata conditáque per ſe carne non ſe ex infinitatis ſuæ virtute intra regionem definiti corporis coarctauit,

D ſpiritus virtute ac verbi Dei poteſtate in forma ſerui manens, ab omni intra, extráque cœli mundíque circulos, cœli ac mundi Dominus non abfuit. Per hoc ergo & de cœlo deſcendit, & filius hominis eſt, & in cœlis eſt: quia verbum caro factum non amiſerat manere quod verbum eſt. Nam dum verbum eſt, & in cœlis eſt: dum caro eſt, & hominis filius eſt: dum verbum eſt

E caro factum, & de cœlo eſt, & filius hominis eſt, & in cœlo eſt: quia & verbi virtus non corporalibus modis manens, non deerat vnde deſcenderat, & caro non aliunde originem ſumpſerat quàm ex verbo. Et verbum caro factum, cum caro eſſet, non tamen non erat & verbum. Abſolutè autem beatus Apoſtolus etiam huius inenarrandæ corporeæ natiuitatis ſacramentum locutus eſt dicens: Primus homo de terræ *1. Cor. 15.*

F limo, ſecundus homo de cœlo. Hominem enim dicens, natiuitatem ex Virgine docuit: quæ officio vſa materno, ſexus ſui naturam in conceptu & partu hominis executa eſt. Et cùm ait: ſecundum hominem de cœlo, originem eius ex ſuperuenientis in Virginem Sancti ſpiritus aditu teſtatus eſt. Atque ita cum & homo eſt, & de cœlis eſt, hominis huius & partus à Vir-

Ioan. 6. gine eſt, & conceptus ex ſpiritu eſt. Et hæc quidem Apoſtolus ait. Ipſe autem Dominus huius natiuitatis ſuæ myſterium pandens ſic locutus eſt: Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi. Si quis manducauerit de meo pane, viuet in æternum, ſe panem dicens, ipſe enim corporis ſui origo eſt. At ne verbi virtus atque natura defeciſſe à ſe exiſtimaretur in carne ſuum rurſum panem eſſe dixit: vt per hoc quod deſcendens de cœlis panis eſt, non ex humana conceptione origo eſſe corporis exiſtimaretur, dum cœleſte eſſe corpus oſtenditur. *Ibidem.* At verò cùm ſuus panis eſt, aſſumpti per verbum corporis eſt profeſſio, ſubjecit enim: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & ſanguinem eius biberitis, non habebitis vitam in vobis. Vt quia id quod filius hominis eſt, & panis de cœlis ipſe deſcendit, per panem ſuum de cœlo deſcendentem, & per carnem ac ſanguinem filij hominis, & conceptæ ex Spiritu ſancto, & natæ, ex Virgine carnis intelligatur aſſumptio. Huius igitur corporis homo Ieſus Chriſtus & Dei filius & hominis eſt filius, & ex forma Dei ſe exinaniens formam accepit. Non alius filius hominis quàm qui filius Dei eſt, neque alius in forma Dei, quàm qui in forma ſerui perfectus homo natus eſt: vt ſicut per naturam conſtitutam nobis à Deo originis noſtræ principe, corporis atque animæ homo naſcitur, ita Ieſus Chriſtus per virtutem ſuam admixtione carnis atque animæ homo ac Deus eſſet, habens in ſe & totum verumque quod homo eſt, & totum verumque quod Deus eſt.

Quanquam multi confirmandæ hæreſeos ſuæ arte, ita aures imperitorum ſoleant illudere, vt quia & corpus & anima Adæ in peccato fuit, carnem quoque Adæ atque animam Dominus ex Virgine acceperit, neque hominem totum ex Spiritu ſancto Virgo conceperit: qui ſi intelligerent ſacramentum carnis aſſumptæ, intelligerent etiam ſacramentum eiuſdem & hominis filij & Dei filij. Quaſi verò ſi tantum ex Virgine aſſumpſiſſet corpus, aſſumpſiſſet quoque ex eadem & animam: cum anima hominis opus Dei ſit, carnis verò generatio ſemper ex carne ſit. Sed volentes vnigenitum Deum, qui in principio apud Deum erat Deus verbum, non ſubſtantiuum Deum eſſe, ſed ſermonem vocis emiſſæ, vt quod loquentibus eſt ſuum verbum, hoc ſit patri Deo filius, argutè ſubrepere volunt ne ſubſiſtens verbum

A Deus, & manens in forma Dei Chriſtus homo natus ſit: vt cum hominem illum humanæ potius originis cauſa quàm ſpiritualis conceptionis ſacramentum animauerit, non Deus verbum hominem ſe ex partu Virginis efficiens extiterit, ſed vt in Prophetis ſpiritus prophetiæ, ita in Ieſu verbum Dei fuerit. Et arguere nos ſolent quòd Chriſtum dicamus eſſe natum, non noſtri corporis atque animæ hominem: B cum nos verbum carnem factum, & ſe ex forma Dei euacuantem Chriſtum, & formam ſerui aſſumentem, perfectum ſecundùm habitum conformationis humanæ, & noſtræ ſimilitudinis natum hominem prædicemus: vt verus Dei filius verus hominis filius natus ſit, neque non natus ex Deo homo, neque quia natus ex Deo homo, ideo Deus eſſet deficiens. C Sed vt per ſe ſibi aſſumpſit ex virgine corpus, ita ex ſe ſibi animam aſſumpſit: quæ vtique nunquam ab homine gignentium originibus præbetur. Si enim conceptum carnis niſi ex Deo virgo non habuit: longè magis neceſſe eſt, anima corporis niſi ex Deo aliunde non fuerit. Et cùm ipſe ille filius hominis ipſe ſit qui & filius Dei, quia totus hominis filius totus Dei filius ſit: D quàm ridiculè præter Dei filium qui verbum caro factum eſt, alium neſcio quem tanquam Prophetam verbum Dei animatum prædicemus, cum Dominus Ieſus Chriſtus & hominis filius & Dei filius ſit? Per id verò quòd triſtis eſt anima ſua vſque ad mortem, & quòd poteſtatem habet animæ ſuæ ponendæ & reſumēdæ, volunt extrinſecus animam non ex Spiritu ſancto, vt & corpus ex eo conceptum eſt deputare: E cum verbum Deus in ſacramento naturæ ſuæ manens, homo natus ſit. Natus eſt autem, non vt eſſet alius atque alius: ſed vt ante hominem Deus ſuſcipiens hominem, homo Deus poſſet intelligi. Nam quo modo Ieſus Chriſtus Dei filius natus ex Maria eſt, niſi quòd verbum caro factum eſt: ſcilicet quòd filius Dei cum in forma Dei eſſet, formam accepit ſerui? Accepiſſe autem F formam ſerui eum qui eſſet in Dei forma, de contrarijs comparatur: vt quanta veritas eſt manere in Dei forma, tanta veritas ſit accepiſſe formam ſerui. Ad proprietatem enim naturæ intelligēdam, ſignificatione verbi ad id communis impellimur. In forma enim ſerui eſt, qui & in forma Dei eſt. Et cùm hoc naturæ, illud verò diſpenſationis ſit, in eiuſdem tamen eſt veritatis proprietate quod vtrumque eſt: vt

tam

tam verus ſit in Dei forma, quàm verus in A ſerui. Vt verò aſſumpſiſſe formam ſerui, non aliud eſt quàm hominem natum eſſe: ita in forma Dei eſſe non aliud eſt, quàm Deum eſſe: vnum tamen eundémque non Dei defectione, ſed hominis aſſumptione profitentes: & in forma Dei per naturam diuinam, & in forma ſerui ex conceptione Spiritus ſancti, ſecũdùm habitum hominis repertum fuiſſe. Itaque cum Ieſus Chriſtus B & natus & paſſus & mortuus & ſepultus ſit, & reſurrexerit, & in cœlos aſcenderit, non poteſt in his ſacramentorum diuerſitatibus ita ab ſe diuiduus eſſe, ne Chriſtus ſit: cum non alius Chriſtus quàm qui in forma Dei erat, formam ſerui acceperit, neque alius quàm qui natus eſt mortuus ſit, neque alius quam qui eſt mortuus reſurrexerit, neque alius quàm qui reſurrexerit aſcenderit in cœlos. In cœlis autem non alius ſit, quàm C qui deſcendit antè de cœlis. Homo itaque Ieſus Chriſtus vnigenitus Deus per carnem & verbum, vt hominis filius, ita & Dei filius, hominem verum ſecundùm ſimilitudinem noſtri hominis non deficiens à ſe Deo, ſumpſit: in quem quamuis *Cantè lege.* aut ictus incideret, aut vulnus deſcenderet, aut nodi concurrerent, aut ſuſpenſio eleuaret, afferrent quidem hæc impetum paſſionis, non tamen dolorem paſſionis inferrent, vt telum aliquod aut aquam perfo- D rans, aut ignem compungens, aut æra vulnerans. Omnes quidem has paſſiones naturæ ſuæ infert, vt perforet, vt compungat, vt vulneret: ſed naturam ſuam in hæc paſſio illata non retinet, dum in natura non eſt vel aquam forari, vel pungi ignem, vel æra vulnerari, quamuis naturæ teli ſit vulnerare & compungere & forare. Paſſus quidem Dominus Ieſus Chriſtus, dum cæ- E ditur, dum ſuſpenditur, dum crucifigitur, dum moritur, ſed in corpus Domini irruens paſſio, nec non fuit paſſio, nec tamen naturam paſſionis exercuit: cum & pœnali miniſterio illa deſæuit, & virtus corporis ſine ſenſu pœnæ, vim pœnæ in ſe deſæuientis excepit. Habuerit ſanè illud Domini corpus doloris noſtri naturam, ſi corpus noſtrum id naturæ habet, vt calcet F vndas, & ſuper fluctus eat, & non degrauetur ingreſſu, neque aquæ inſiſtentis veſtigijs cedant, penetret etiam ſolida, nec clauſæ domus obſtaculis arceatur. At verò ſi Dominici corporis ſola iſta natura ſit, vt ſua virtute, ſua anima feratur in humidis, & inſiſtat in liquidis, & extructa tranſcurrat, quid per naturam humani corporis concepta ex Spiritu ſancto caro iudicatur? Caro illa, id eſt panis ille, de cœlis eſt. Et homo ille de Deo eſt, habens ad patiendum quidem corpus, & paſſus eſt; ſed naturam non habens ad dolendum. Naturæ enim propriæ ac ſuæ corpus illud eſt, quod in cœleſtem gloriam transformatur in monte, quod attactu ſuo fugat febres, quod de ſputo ſuo oculos format. Sed fortè in quo affectio flendi, ſitiendi eſuriendíque manſit: & cæterarum quoque humanarum paſſionum in eo neceſſe ſit ineſſe naturam. Qui ſacramentum fletus, ſitis atque eſuritionis ignorat, ſciat & viuificare flentem, nec mortem Lazari flere ob quam gaudeat, & flumina aquæ viuæ ex ſe præbere ſitientem, neque carere ſiti, qui potens ſit potare ſitientes, & eſuriente ſe eam quæ fructus ſuos eſurienti non præbuerit, damnare arborem: nec naturam eam vinci inedia, quæ naturam viriditatis iuſſa ariditate demutet. Quòd ſi præter fletus & ſitis & eſuritionis myſterium aſſumpta caro, id eſt homo totus, paſſionum eſt permiſſa naturis, nec tamen ita vt paſsionis conficeretur iniurijs, vt flens non ſibi fleret, & ſitiens ſitim non potatura depelleret, & eſuriens non ſe cibo eſcæ alicuius expleret: neque enim tum cum ſitiuit, aut eſuriuit, aut fleuit, bibiſſe Dominus, aut manducaſſe, aut doluiſſe monſtratus eſt: ſed ad demõſtrandam corporis veritatem, corporis conſuetudo ſuſcepta eſt, ita vt naturæ noſtræ conſuetudine conſuetudini ſit corporis ſatisfactum, vel cum cibum & potum accepit, non ſe neceſsitati corporis, ſed conſuetudini tribuit. Habuit enim corpus, ſed originis ſuæ proprium, neque ex vitiis humanæ conceptionis exiſtens, ſed in formam corporis noſtri virtutis ſuæ poteſtate ſubſiſtẽs: gerens quidem nos per formam ſerui, ſed à peccatis & à vitiis humani corporis liber, vt nos quidem in eo per generationem Virginis ineſſemus, ſed noſtra in eo per virtutem profectæ ex ſe originis vitia non ineſſent: dum homo natus, non vitiis humanæ conceptionis eſt natus. Tenuit enim Apoſtolus demonſtrandæ natiuitatis huius ſacramentum, cum ait: Sed humiliauit ſe, *Philip. 2.* formam ſerui accipiens in ſimilitudine hominum conſtitutus, & habitu repertus vt homo.

Vt dum formam ſerui accepit, natus eſſe in forma hominis intelligatur: dum autem in ſimilitudine hominum conſtitutus, & habitu repertus vt homo, ſpecies quidem & veritas corporis hominem teſte-

tur, ſed naturam vitiorum, qui vt homo ſit habitu repertus ignoret. In ſimilitudine enim naturæ, non vitiorum proprietate eius generatio eſt. Nam quia in eo quod formam ſerui accepit, natiuitatis videbatur ſignificata eſſe natura, ſubjecit: in ſimilitudine hominum conſtitutum, & habitu repertum vt hominem, ne natiuitatis veritas naturæ quoque per vitia infirmis proprietas crederetur: cùm & in forma ſerui eſſet vera natiuitas, & in habitu repertum vt hominem, eſſet ſimilitudo naturæ. *Rom. 8.* Ipſe quidem per virginem ex ſe natus homo, & ſimilitudine vitioſæ peccati carnis inuentus. Quod id ipſum ad Romanos ſcribens teſtatus Apoſtolus eſt, cùm ait: Quod erat enim impoſſibile legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium ſuum miſit in ſimilitudine carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in cruce. Non fuit habitus ille tantùm hominis, ſed & vt hominis neque caro illa caro peccati, ſed ſimilitudo carnis peccati: dum & habitus carnis in natiuitatis eſt veritate, & ſimilitudo carnis peccati à vitijs humanæ paſſionis aliena eſt. Ita homo Chriſtus Ieſus & in veritate natiuitatis eſt dum homo eſt, & non eſt in proprietate peccati dum Chriſtus eſt, quia & qui homo eſt, non potuit non homo eſſe quod natus eſt, & qui Chriſtus eſt, non potuit amiſiſſe quod Chriſtus eſt. Atque ita dum homo Chriſtus Ieſus eſt, habet & natiuitatem hominis, quia homo eſt: nec eſt in vitioſa hominis infirmitate, quia Chriſtus eſt.

Quanquam igitur nos ad huius ſacramenti intelligentiam Apoſtolica fides inſtruat, quæ & habitu vt hominem repertum, & in ſimilitudine carnis peccati miſſum hominem Chriſtum Ieſum eſſe teſtata eſt: vt cum habitu, vt homo eſt, ſit in forma ſerui, & non ſit in vitijs naturæ: & cum in ſimilitudine carnis peccati eſt, ſit quidem verbum caro, ſed in ſimilitudine carnis peccati ſit, potius quàm ipſe caro peccati ſit. Et cum homo Chriſtus Ieſus eſt, ſit quidem homo: ſed in homine non poſſit aliud eſſe quàm Chriſtus eſt. Atque ita & ex corporis natiuitate homo natus ſit, nec ſit in hominis vitijs, qui non ſit in origine: quia verbum caro factum non potuit non caro eſſe, quod factum eſt, & verbum licet caro factum ſit, non tamen amiſit eſſe quòd verbum eſt: & dum verbum caro factum originis ſuæ non poteſt carere natura, non potuit niſi in na-

A turæ ſuæ origine permanere quod verbum eſt, neque non verè intelligi verbum caro eſſe quod factum eſt: ita tamen vt qui habitauit in nobis, non caro illa verbum ſit, ſed verbi caro ſit habitantis in carne. Quæ cum ita ſint, tamen videamus an peractus vniuerſus ille paſſionis ordo infirmitatem in Domino corporalis doloris permittat intelligi. Dilatis enim ad modicum eorum dictorum cauſis, ex quibus metum B Domino hæreſis aſcribit: res ipſas vt geſtæ ſunt conferamus. Neque enim fieri poteſt, vt timor eius ſignificetur in verbis, cuius fiducia contineatur in factis. Timuiſſe tibi, ô hæretice, Dominus gloriæ paſſionem videtur, ſed ei ob ignorantiæ huius errorem, & ſatanas Petrus & ſcandalum eſt: & ille quidem per charitatem C Chriſti, quem ei non caro neque ſanguis, ſed pater qui in cœlis eſt reuelauerat, deteſtatus paſſionis ſacramentum tali ſeueritatis ſententia cõfirmatus ad fidem eſt. Tu verò quid ſectaberis ſpei, Chriſtum Deum negando, & metum ei paſſionis addendo? An ne metuit, qui armatis ad corripiendum ſe obuius prodiit? & in corpore eius infirmitas fuit, ad cuius occurſum conſternata perſequentium agmina conciderunt, D & majeſtatem ingerentis ſe ad vincula non ferentes ſupinatis corporibus reciderunt? Quam igitur infirmitatem dominatam huius corporis credis, cuius tantam habuit natura virtutem? Sed fortè dolorem vulnerum timuit. Quem rogo penetrantis in carnem claui habuit terrorem, qui exciſæ auris carnem ſolo reſtituit attactu? Expo- E ne nobis tu Dominicæ infirmitatis aſſertor, hoc ipſo paſsionis tempore, infirmatæ opus carnis. Exerente enim Petro atque adigente gladium, truncus aure ſeruus ſacerdotis aſtabat.

Quomodo ex deciſæ auris vulnere, contingente Chriſto, reſtituta caro auris eſt? Vnde inter fluentem ſanguinem & poſt ipſa deſcendentis gladij veſtigia, & in ipſa truncati corporis calumnia, exiit quod F non eſt, & ſequitur quod non extat, & rependit quo caretur? Producens ergo hæc autem manus, clauum dolet? & ſentit ſibi vulnus, qui alteri dolorem vulneris non relinquit? Compungendæ carnis metu triſtis eſt, cuius attactu licet carnem donare poſt cædem? Quòd ſi hæc in Chriſti corpore virtus fuit: qua rogo fide naturaliter infirmus fuiſſe defenditur, cui naturale fuit omnem humanarum infirmitatum inhibere naturam? Sed fortè ſtulta atque

impia

Ioan.13. impia peruerſitate hinc infirmis in eo na- A
turæ præſumitur aſſertio, quia triſtis ſit
anima eius vſque ad mortem. Nondum te
hæretice cur virtutem dicti non intelligas,
arguo. Interim tamen à te requiro, cur
exeunte ad proditionem Iuda non memi-
neris dictum fuiſſe: Nunc honorificatus
eſt filius hominis? Si enim paſſio honori-
ficatura eum erat, quomodo triſtem eum
metus paſſionis effecerat, niſi fortè tam B
irrationabilis fuerit, vt pati timeretur quæ
ſe eſſent glorificatura patientem? Sed
fortè timuiſſe vſque eò exiſtimabitur, vt
Marc.14. transferri à ſe calicem deprecatus ſit di-
Ioan.18. cens: Abba pater, omnia poſſibilia tibi
ſunt, transfer hunc calicem à me. Vt de
cæteris non calumnier. non ne hebetudi-
nem impietatis tuæ vel hinc coarguiſſes,
quia legeras: Recondé gladium tuum in
thecâ, calicem quem dedit mihi pater, non C
bibam? Quomodo enim per patiendi me-
tum transferri à ſe deprecaretur, quod per
diſpenſationis ſtudium feſtinaret impleri?
Non enim conuenit vt pati nolit quod pati
velit. Et cùm pati eum velle cognoſce-
res, religioſius fuerat dicti ignorantiam
confiteri, quàm ad impiæ ſtultitiæ furorem
prorumpere, vt eum aſſereres ne patere-
tur oraſſe, quem pati velle cognoſceres.
Sed credo, te ad impietatis tuæ pugnam
etiam hoc dicto Dominicæ vocis armabis: D
Marc.15. Deus Deus meus, quare me dereliquiſtis?
Poſt cõtumeliam enim crucis fortè digna-
tionem ab eo paterni auxilij exiſtimes re-
ceſſiſſe, & hinc deſolatæ infirmitatis ſuæ
querelam extitiſſe. Si tibi itaque id Chriſto
contemptus, & infirmitas, & crux contu-
melia eſt: oportuerat te dicti huius imme-
Matth.26. morem non fuiſſe: Verùm dico vobis,
amodò videbitis filium hominis ſedentem E
à dextris virtutis, & venientem cum nubi-
bus cœli. Vbi rogo in paſſione timor? vbi
infirmitas? vbi dolor? vbi contumelia?
Timere ab impijs dicitur: ſed ipſe pati
velle ſe prædicat. Infirmus eſſe contendi-
tur: ſed ſe potentem dum cõſternatis per-
ſecutoribus obuius non ſuſtinetur, oſten-
dit. Dolere vulnera carnis arguitur: ſed
in eo quod carnem auris reddit ex vulne- F
re, caro ipſe cum ſit, extra carnalem ta-
men naturam dolendi vulneris reperitur:
quia dum & manu truncam aurem attin-
git, manus illa de corpore eſt: & dum ma-
nus aurem producit ex vulnere, non eſſe
manus illa corporis ſignificatur infirmis.
Sed contumelioſa ei eſſe crux dicitur. At-
qui per hanc hominis filius ſedere à dextris

virtutis videndus eſt, & ex partu virginis
homo natus in maieſtate ſua cum cœli eſt
nubibus reuerſurus. Non tenes irreligioſè
rerum naturalium cauſas: & dum impie-
tatis atque erroris ſpiritu plenus ſacramen-
tum fidei non intelligis, ex ipſo ſeculi
ſenſu hæretica hebetudine diſproficis.
Omne enim quod timetur, vitari neceſſe
eſt dum timetur: & quod infirmum eſt,
ſumit ex imbecillitate † terrorem: & quic- † infirmitate.
quid dolet, dolendi in ſe habet indemu-
tabilem naturam: & quicquid contume-
lioſum eſt, ſemper inhonorum eſt. Tu
verò quo ſenſu rationis intelligis Domi-
num noſtrum Ieſum Chriſtum ad quod
feſtinat timere? Et conſternantem fortes
infirmitate trepidare? & vulnera non per-
mittentem doleri, vulneratum dolere? &
contumelia crucis dehoneſtari, cui crux
conſcenſus ad Deum eſt, & reditus ad
regnum? Sed fortè vel hoc tibi relictum
occaſionis impiæ arbitraris, vt deſcenſio-
nem ad inferos, & ipſam mortis timuerit
neceſſitatem, dum id ipſum teſtatur videri
hoc dicto: Pater, commendo in manus *Luc.23.*
tuas ſpiritum meum. Hoc legens & non
intelligens, aut piè tacuiſſes, aut etiam re-
ligioſè intelligentiam eius oraſſes: non
magis per impudentem aſſertionem ſtulto
furore veritatis incapax vagareris. An ne *Ibidem.*
tibi metuere infernum chaos & torrentes
flammas, & omnem pœnarum vltricium
abyſſum credendus eſt, dicens latroni in
cruce: Amen dico tibi, hodie mecum eris
in paradiſo? Naturæ huius poteſtatem iam
non dico metus, ſed nec infernæ ſedis re-
gio eſt concludens, quæ deſcendens ad
inferos, à paradiſo non deſit: ſicut homi-
nis filius loquens in terris, maneat & in
cœlo martyri ſuo paradiſum promittens,
& conſummatæ beatitudinis delicias pol-
licens: non habet hunc metus corporalis
penetrantem quidem inferos, ſed vtique
naturæ ſuæ virtute diſtentum. Et naturam
hanc mundi dominam, ac libertate ſpiri-
talis virtutis immenſam, non ſibi terrore
mortis gehennæ chaos vendicat: qua pa-
radiſi deliciæ carere non poſſunt. Futurus
in inferis Dominus, & in paradiſo eſt fu-
turus. Deſeca ad metum pœnæ, naturæ
inſecabilis portionem: & de Chriſto &
apud inferos pone quod dolet, & in para-
diſo relinque quod regnet. Latro enim
rogat vt ſui in regno ſuo meminerit. Et
credo eum ad hanc beatæ confeſsionis fi-
dem, auditus tranſeunte palmas clauo ge-
mitus accendit, & regnum Chriſti per

dolorem infirmitatis in Chriſti corpore A didicit. Ille dignationem reminiſcentis in regno poſtulat, tu crucis mortem ad metum deputas? Dominus communionem ei paradiſi mox pollicetur, tu Chriſtum in inferis ſub pœnali terrore concludis? Diuerſæ ſpei fides iſta eſt. Paradiſum meruit ſub cruce latro, pendentem Chriſtum confeſſus in regno. In pœnæ ergo dolore & metu mortis Chriſtum deputans, & para- B diſo neceſſe eſt ſit cariturus & regno. Collatis ergo dictorum atque geſtorum virtutibus demonſtrari non ambiguum eſt, in natura eius corporis infirmitatem naturæ corporeæ non fuiſſe: cui in virtute naturæ fuerit omnem infirmitatem corporum depellere, & paſſionem illam, illata licet corpori ſit, non tamen naturam dolendi corpori intuliſſe. Quia quamuis forma corporis noſtri eſſet in Domino, non tamen C vitioſæ infirmitatis noſtræ forma eſſet in corpore, qui non eſſet in origine, quod ex conceptu Spiritus ſancti virgo progenuit: quod licet ſexus ſui officio genuerit, non tamen terrenæ cōceptionis ſuſcepit elemētis.

Genuit etenim ex ſe corpus, ſed quod conceptum eſſet ex ſpiritu, habens quidem in ſe ſui corporis veritatem, ſed non habens naturæ infirmitatem: dum & corpus illud corporis veritas eſt quod generatur ex virgine: & extra corporis noſtri infirmitatem D eſt, quod ſpiritalis conceptionis ſumpſit exordium. Sed niti aduerſus Euangelicæ fidei demonſtrationem hæretici videntur hoc dicto: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: vt profeſſio eius qui ſe triſtem ait, naturæ infirmitatem, per cujus cōſcientiam triſtis cœperit eſſe, teſtetur. At primùm humanæ intelligentiæ ſenſum interrogo: quid ſit triſtem eſſe vſque ad mor- E tem. Non enim eiuſdem ſignificationis eſt triſtem eſſe propter mortem: & triſtem eſſe vſque ad mortem. Quia vbi propter mortem triſtitia eſt, illic ipſa mors cauſa triſtitiæ eſt. Vbi verò triſtitia vſque ad mortem eſt, mors iam non triſtitiæ eſt cauſa, ſed finis. Qui ergo non propter mortem, ſed vſque ad mortem triſtis eſt, quærendum eſt vnde ſit triſtis. Triſtis autem F non incertó neque indefinito humanæ ignorantiæ tempore, ſed vſque ad mortem. Adeo autem non propter mortem ſuſcepta triſtitia eſt, vt ſit deſtituta per mortem. Et vt cauſam triſtitiæ intelligere poſſimus, videamus quid hanc profeſſionem triſtitiæ vel præceſſerit vel conſequatur. Totius enim paſſionis & fidei myſterium conſummatum paſchæ cœna fuerat per Dominum. Poſtquam vniuerſorum in ſe ſcandalum docet, ſed prçceſſurum ſe eos in Galilæam promittit: Petrus cæteris licet ſcandalizandis, ſe tamen non ſcandalizandum conſtanti fide ſpopondit. Sed Dominus per naturam Dei non ignarus gerendorum, ter eum negaturum eſſe reſpōdit: vt cæterorum ſcandalum intelligeretur ex Petro, cum ille in tam graue fidei periculum ter negando recideret. Tunc ille aſſumptis Petro, Iacobo & Ioanne, duobus ad martyrium electis, & Ioanne in prçdicationem Euangelij firmando, triſtem ſe vſque ad mortem profeſſus eſt: deinde progreſſus, orauit dicens: Pater meus, ſi poſſibile eſt: tranſeat à me calix iſte, ſed tamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis. Tranſire à ſe calicem rogat, vtique iam ſecum manentem: qui tum in ſanguine Noui Teſtamenti pro multorum peccatis effundendus cōſummabatur. Non enim rogat ne ſecum ſit, ſed vt à ſe tranſeat. Deinde rogat ne voluntas ſua fiat: & quod vult effici, in ipſum concedi ſibi non vult. Ait enim: Sed tamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis. Vt voluntate calicis deprecandi humanæ in ſe ſolicitudinis ſignificans conſortium, ſententiam à ſe vnitæ ſibi communiſque cum patre non diſcerneret voluntatis. Vt autem non pro ſe precari intelligeretur, & ratio ſignificatæ voluntatis ac deprecatio non obtinendæ eſſet in abſoluto, hoc totum huiuſmodi petitionis ſuæ cœpit exordio, Pater meus, ſi poſſibile eſt. Aliquid ergo patri relinquitur, quod ei an poſſibile eſt, incertum ſit? Et ſi nihil patri impoſsibile eſt, intelligendum eſt ad cuius conditionem id quod ſibi impoſsibile eſt, ſit relictum. Poſt huius enim orationis precem ſequitur: Et venit ad diſcipulos ſuos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Non potuiſtis vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Anne adhuc triſtitiæ cauſa & tranſeundi calicis deprecatio in obſcuro eſt? Vigilari enim ſecum ob hoc iubet & orari ne in tentationem intrent: ſpiritu quidem prompto, ſed infirma carne. Nam qui non ſcandalizandos ſe per conſtantiam fidelis conſcientiæ pollicebantur, in ſcandalo per infirmitatem carnis erant futuri. Non ergo ſibi triſtis eſt, neque ſibi orat, ſed illis quos monet orare peruigiles, ne in eos calix paſsionis incumbat: quem à ſe tran-

Marginal notes: *Matth. 26.* (beside "hoc dicto"); *Ibidem.* (beside "Pater meus"); *Ibidem.* (beside "Et venit")

ſe traſire orat, ne in his ſcilicet maneat.
Idcirco autem transferri eum ſi poſſibile
eſſet, à ſe precatus eſt, quia cum impoſ-
Marc.14. ſibile Deo nihil ſit ſicut ipſe ait. Pater poſ-
ſibilia tibi omnia ſunt: impoſſibile tamen
eſt homini paſſionis terrore non vinci,
nec poſſit niſi per probationem fides noſ-
ci. Atque ideo & pro hominibus vt homo
vult calicem tranſire, & vt Dei ex Deo
voluntas effectui paternæ voluntatis vnia-
Luc. 22. tur. Id autem quod ait, Si poſſibile eſt
tranſeat, manifeſtè in eo docuit quod ait
Petro: Ecce ſatanas expetiuit, vt vos cer-
neret ſicut triticum; ego autem rogaui pro
te, vt non deficiat fides tua. Per hunc e-
nim calicem Dominicæ paſſionis tentan-
di omnes erant. Et etiam pro Petro pater
rogatur, ne deficiat fides eius, vt negantis
infirmitati vel dolor ſaltem pœnitentiæ
non abeſſet: quia fides in eo non defice-
ret, quod pœniteret. Triſtitia igitur vſque
ad mortem Domino eſt, quia in morte
motu terræ, diei tenebris, diſciſſione veli,
monumentorum reſeratione, mortuo-
rum reſurrectione confirmanda iam apo-
ſtolorum fides eſſet: quam & nocturnæ
cuſtodiæ terror, & in flagellis, alapis, ſpu-
tis, corona ſpinea, crucis onere: & totius
paſſionis ludibrium, & poſtremò maledi-
ctæ crucis damnatio commoueret.

Math. 26. Sciens igitur Dominus hæc omnia poſt
paſſionem ſuam deſitura, ideo & vſque
ad mortem triſtis eſt, & ſcit hunc calicem
tranſire non poſſe, niſi biberet dicens: Pa-
ter meus, ſi non poteſt calix iſte tranſire à
me niſi bibam illum, fiat voluntas tua.
Conſummata in ſe ſcilicet paſſione me-
rum calicis tranſiturum, qui niſi eum bi-
biſſet, tranſire non poſſet. Finem terroris
eius non niſi finito conſummatæ in paſſio-
nis terrore ſuccedere: quia poſt mortem
eius per virtutum gloriam apoſtolicæ in-
firmitatis ſcandalum pelleretur. Et quan-
quam in eo quod ait, Fiat voluntas tua, in
calicis, id eſt, paſſionis ſuæ ſcandalo a-
poſtolos permittens paternæ voluntatis
arbitrio, tamen etiam repetitæ tertio o-
rationis prece vſus eſt, poſt quam ait: Dor-
mite iam & requieſcite. Non enim ex-
Ibidem. tra rationis alicuius internæ conſcientiam,
qui antea eos dormientes coarguiſſet,
nunc dormire & requieſcere eos iubet.
Sed intelligentiam nobis Lucas adhor-
tationis iſtius tribuiſſe exiſtimatur: qui
cùm dixiſſet, ſatanam expetiſſe vt a-
poſtolos modo tritici cerneret, & Domi-
num pro fide Petri ne deficeret, orauiſſe

A ſubiecit: Poſt multam Domini precem,
angelum adſtitiſſe confortantem eum, quo *Luc. 22.*
aſſiſtente orare prolixiùs cœperit, ita vt
guttis ſanguinum corporis ſudor effluе-
ret. Miſſo enim ad tuitionem apoſtolorum
angelo, & per eum confortato Domino,
ne pro his triſtis eſſet, iam ſine triſtitiæ
metu exiſtens ait: Dormite iam & requieſ-
cite. De angelo quidem Matthæus & Mar-
B cus, & de expetitione zabuli nihil locuti
ſunt: ſed poſt triſtitiam animæ, poſt dor-
mientium obiurgationem, poſt transfe-
rendi calicis deprecationem, non ex ni-
hilo dormientium adhortatio ſubſecuta
eſt, niſi quòd cùm abſuturus ab his eſſet,
& indulti angeli confortatus auxilio, ſecu-
ritate cuſtodiæ cuſtodiendos permitte-
bat in ſomnum. Nec ſanè ignorandum à
C nobis eſt, & in Græcis & in latinis codici-
bus quàmplurimis, vel de adueniente an-
gelo, vel de ſudore ſanguinis, nil ſcriptum
reperiri. Ambigentibus igitur, vtrum hoc
in libris variis aut deſit, aut ſuperfluum ſit
(incertum enim hoc nobis relinqui-
tur de diuerſitate librorum) certè, ſi quid
ſibi ex hoc hæreſis blanditur, vt infirmum *Chriſtus*
affirmet, cui opus fuerit angeli confortan- *quomodo*
D tis auxilio: meminerit creatorem ange- *ab angelo*
lorum creationis ſuæ non eguiſſe præſidio, *cõfortatus.*
tum deinde neceſſariò eo modo eum con-
fortari, quomodo & triſtem eſſe. Nam
qui nobis triſtis eſt, id eſt, propter nos tri-
ſtis eſt: neceſſe eſt vt propter nos ſit con-
fortatus & nobis. Quia ergo qui de nobis
triſtis eſt & de nobis confortatus eſt: ea
confortatus eſt conditione, qua triſtis eſt.
Sudorem verò nemo infirmitati audebit
E deputare: quia & contra naturam eſt ſu-
dare ſanguinem, nec infirmitas eſt, quod
poteſtas non ſecundùm naturæ conſuetu-
dinem geſſit: neque ad hæreſim infirmi-
tatis pertinere vllo modo poterit, quod
aduerſum hæreſin phantaſma mentiẽtem,
proficiat per ſudorem ſanguinis ad corpo-
ris veritatem. Igitur cùm & triſtitia de
nobis eſt, & oratio pro nobis eſt, non poſ-
ſunt non omnia propter nos geſta eſſe in-
F telligi, cùm omnia pro nobis, quibus ti-
mebatur, orata ſint. Præſtant autem ſibi
mutuam euangelia plenitudinem: dum
alia ex aliis, quia omnia vnius ſpiritus præ-
dicatio ſit, intelliguntur. Hanc enim taci-
tam ab omnibus pro apoſtolis Domini o-
rationem, Ioannes maximè ſpiritalium *Ioan. 17.*
cauſarum prædicator oſtendit, Dominũ
precatum eſſe dicens: Pater ſancte con-
ſerua eos in nomine tuo. Cùm eſſem cum

eis, ego cuſtodiebam eos in nomine tuo: A quos dediſti mihi, cuſtodiui.

Non ſibi itaque fuit oratio illa, ſed apoſtolis: nec ſibi triſtis eſt, qui orare eos ne tententur monet: nec ſibi angelus mittitur, qui ſi vellet, duodecim millia legionum de cælis deduceret: nec propter mortem anxiatus, vt à ſe transferatur calix, rogat, ſed à ſe tranſire calicem rogat: qui tamen tranſire non poſſet, niſi eum biberet. Tranſire autem non de loco eſt decedere, B ſed omnino non extare: quod quidem ipſum & euangelicus ſermo ſignificat, cum dicitur: Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt. Sed & Apoſtolus: Ecce vetera tranſierunt, & facta ſunt omnia noua. Sed & cùm ait: Et figura huius mundi tranſibit. Calix ergo de quo patrem orat vt tranſeat, non poteſt tranſire niſi bibatur: & quod orat Dominus, C vtique pro his orat, quos cum his manens ipſe ſaluauit, quos & patri ſaluandos reliquit. Nunc verò ſacramẽtum mortis peracturus, patrem his cuſtodem precatur, & miſsi in eo angeli, ſi tamen ita eſt, non ambigua præſentia eſt, & obtentæ precis manifeſta ſecuritas eſt, cum eos conſummata oratione adhortatur in ſomnum. Effectum autem impetratæ orationis, D & adhortatæ dormitionis ſecuritatem, iam in ipſo opere paſſionis Euangeliſta demonſtrat, cum apoſtolis omnibus de perſecutorum manibus elapſuris ait: Vt adimpleretur verbum quod dixerat, quoniam quos dediſti mihi, perdidi ex eis neminẽ. Impletur enim per ſe orationis precatio, & ſalui omnes ſunt. Sed orat vt pater, vt ſaluatos per ſe, nunc in nomine ſuo ſaluet ipſe: E & adeò ſaluat, vt Petri fides pœnitentia ſubſequente non deficiat, licet territa. Demonſtrata itaque & à Ioanne Domini oratio, & à Luca Zabuli poſtulatio, & ea quæ in Marco & in Matthæo triſtitia vſque ad mortem eſt, & ſomni obiurgatio, & rurſum adhortatio, nihil ambiguitatis relinquunt: quando per precem Ioannis †, qua patri apoſtolos commendat, & triſtitiæ F cauſa & tranſeundi calicis deprecatio abſoluta ſit, non à ſe paſſionem amoueri Domino deprecante, ſed patrem vt apoſtolos ſe paſſuro tueatur orante: & per Lucam oſtenſa aduerſus Zabulum prece, iam de fiducia vetiti antea ſomni ſecura permiſſio ſit. Non eſt itaque in ea natura quæ ſupra hominem eſt, humanæ trepidationis anxietas, & extra terreni eſt corporis mala, non terrenis inchoatum corpus elementis: & ſi filio hominis originem ſpiritus ſanctus per ſacramentum conceptionis inuexit, nempe & Altiſſimi virtus virtutem corpori, quod ex conceptione ſpiritus virgo gignebat, admiſcuit. Nam cùm per transfuſæ in corpus animæ conſortium ſenſus animati corporis viuat, & ipſum ad illatorum dolorem corpus anima corpori permixta viuificat: quæ vbi cœleſtis ſpei, ac fidei ſuæ beato calore, terrenæ in corpore ſuo originis deſpexit exordium, ſui quoque ſenſus ac ſpiritus corpus efficitur in dolore, vt pati ſe deſinat ſentire quod patitur. Et quid nobis de natura Dominici corporis, & deſcendentis de cœlo filij hominis adhuc ſermo ſit? Ipſa terrena corpora timere ac dolere interdum neſciunt: quod & dolere neceſſe eſt, & timeri. Quæro enim an paſtas ad fomenta exæſtuendæ Babylonicæ fornacis flammas Iſraëlitæ pueri timuerint, & vtrum in illud noſtræ conceptionis corpus metus tanti ignis inceſſerit. Quæro etiam an circumambiri flammis doluerint. Sed fortè idcirco quia non vſti ſunt, nihil doleant: & tum abfuiſſe ignibus naturam vrendi exiſtimabitur. Certè hæc natura corporis erat, vt & vri ſe timeret, & poſſet vri: Quòd ſi per ſpiritum fidei terrena corpora, id eſt, ſecundùm elementa cauſarum communium initiata, neque vri potuerunt, nec timere: quæ ergo per fidem Dei in homine contra naturam ſunt, ea in Deo homine ſecundùm virtutem ſpiritus ad naturæ originem inchoata, non ſunt naturaliter æſtimanda. Vincti pueri in medio ignis ſunt: ignem non timent, dum incenduntur: flammas non ſentiunt, dum orant: vri non poſſunt, dum in igne ſunt. Naturam ſuam in his & ignis, & corpora amittunt, nam neque hæc vruntur, neque ille vrit: & tamen in cæteris in natura ſua eſt, & ignis & corpus. Nam circunſtantes ardent, & pœnę myſteria in pœna ſũt. Nõ vis impie hæretice, vt tranſeunte palmas clauo Chriſtus non doluerit, neque vulnus illud nullam acerbitatem teli compungentis intulerit. Interrogo cur pueri ignes non timuerint, nec doluerint: aut quid in eorum corporibus naturæ fuerit, vt naturam ignis excederet. Quòd ſi illi fidei calore, & beati martyrij gloria timere neſciunt quæ timentur: Chriſtus etiam ſi vitiorum noſtrorum origine eſſet conceptus, tamen per crucem manſurus Deus, & mundum iudicaturus, & rex æternorum ſeculorum futurus triſtis metu crucis eſſet? & tantotum

Marc. 13. — *1. Cor. 7.* — *Ioan. 18.*

† cum per precem à Ioanne.

rum præmiorum immemor, turpis metus
anxietate trepidaret? Daniel Prophetæ
prandio alendus, leonum lacum non ti-
met, Apoſtoli cædi ſe pro Chriſti nomi-
ne & pati gaudent, Paulo libatio ſua co-
rona iuſtitiæ eſt, deſecanda colla ſua per-
cuſſoribus cum hymnis martyres tendunt,
& ædificatos ſibi congerie lignorum ignes
cum canticis ſcandunt. Vſque eò ſenſus fi-
dei, perempto in corporibus naturalis in-
firmitatis metu, corpora ipſa ad ſenſum
non ſentiendi doloris emutat, vt per ani-
mæ propoſitum firmitas corpori inueha-
tur, animatumque corpus in id ſe tantùm
ſentiat, in quod animæ ſtudio commoue-
tur, vt quod pati animus gloriæ cupiditate
contemnit, id ſe pati corpus anima vege-
tante non ſentiat. Hæc ſi in omnibus na-
turalia ſunt, per animæ ad gloriam arden-
tis calorem, vt paſſiones ſuas neſciant, &
vulnera ignorent, & mortes non intelli-
gant: Dominus veræ gloriæ Ieſus Chri-
ſtus, cuius in fimbria virtus eſt, cuius ſpu-
tus & ſermo natura corporis eſt, dum &
mancus iam non mancus manum iubetur
extendere, & cæcus natus natiuitatis vitia
non ſentit, & truncus aure non truncus
eſt, in ea infirmitate compuncti ac dolen-
tis corporis deputabit, in qua glorioſos
ac beatos viros fidei ſuæ ſpiritus non reli-
quit? Paſſus igitur vnigenitus Deus eſt
omnes incurrentes in ſe paſſionum noſtra-
rum infirmitates, ſed paſſus virtute naturæ
ſuæ, vt & virtute naturæ ſuæ natus eſt: ne-
que enim cùm natus ſit, non tenuit omni-
potentiæ ſuæ in natiuitate naturam. Nam
cùm natus ſit lege hominum, non tamen
hominum lege conceptus eſt: habens in ſe
& conſtitutionem humanæ conditionis
in partu, & ipſe extra conſtitutionem hu-
manæ conditionis in origine, ſecundùm
quod ita ex infirmitate corporis noſtri
paſſus in corpore eſt, vt paſſiones corpo-
ris noſtri, corporis ſui virtute ſuſciperet:
Iſa. 53. huius fidei noſtræ etiam ſermo propheti-
cus teſtis eſt, cum ait: Hic peccata noſtra
portat, & pro nobis dolet, & nos exiſtima-
uimus eum in doloribus eſſe, & in plaga,
& in vexatione. Ipſe autem vulneratus eſt
propter iniquitates noſtras, & infirmatus
eſt propter peccata noſtra. Fallitur ergo
humanæ exiſtimationis opinio, putans
hunc dolere quod patitur: portans enim
peccata noſtra, peccati noſtri ſcilicet cor-
pus aſſumens, tamen ipſe non peccat. Miſ-
ſus namque eſt in peccati carnis ſimilitudi-
ne, portans quidem in carne peccata, ſed

A noſtra, & pro nobis dolens, non & dolo-
ris noſtri dolet ſenſu: quia habitu vt ho-
mo repertus, habens in ſe doloris corpus,
ſed non habens naturam dolendi, dum &
hominis habitus eſt, & origo non hominis
eſt, nato eo de conceptione ſpiritus ſancti.
Hinc itaque exiſtimatus eſt & in dolori- *Cantè le-*
bus, & in plaga, & in vexatione eſſe. For- *ge.*
mam enim ſerui accepit: & natus ex virgi-
ne homo, opinionem nobis naturalis ſibi
B in paſſione doloris inuexit. Ipſe autem vul-
neratus eſt, ſed propter iniquitates no-
ſtras. Nam quanuis ſit vulneratus, non ta-
men iniquitatis ſuæ vulnus eſt: & quicquid
patitur, non ſibi patitur. Non enim ſibi
homo natus eſt, nec ex ſe iniquus eſt. Te-
ſtatur Apoſtolus cauſam diſpenſationis
iſtius, dicens: Orantes pro Chriſto, recon- *2. Cor. 5.*
ciliari Deo, eum, qui non cognouit pecca-
C tum, pro nobis peccatum fecit. Peccatum
enim in carne per peccatum condemna-
turus, peccati licet expers, factus eſt ipſe
peccatum: id eſt, per carnem peccatum in
carne condemnans, carnis quidem pecca-
ti neſcius, ſed pro nobis caro factus, carnis
ſimilitudo peccati eſt: Et idcirco propter
iniquitates noſtras eſt vulneratus. Cæte-
rũ neſcit in Chriſto Apoſtolus trepidatio-
D nem doloris: nam diſpenſationem hanc
paſſionis loquuturus, in ſacramento eam
diuinitatis prædicauit, dicens: Donans
nobis omnia peccata, delens, quod aduer- *Coloſſ. 2.*
ſum nos fuit chirographum in ſententiis,
quod erat contrarium nobis, tollens illud
de medio, & affigens illud cruci, ſpolians
ſe carne, & principatus & poteſtates tra-
duxit cum fiducia, triumphans eos in ſe-
E metipſo. Succumbere ergo tibi videtur
virtus iſta vulneris clauo: & ad ictum com-
pungentis exterrita, demutaſſe ſe in natu-
ram dolendi †? Atqui Apoſtolus loquente † dolenti.
in ſe Chriſto loquutus, & ſalutis noſtræ per
Dominum opus memorãs, mortem Chri-
ſti ita ſignificat, vt carne ſe ſpoliet, & pote-
ſtates cum fiducia dehoneſtet, & de his in
ſemetipſo triumphet. Si in paſſione ſua
F neceſſitas eſt, & non ſalutis ſuæ donum
eſt: ſi in cruce dolor compungendi eſt, &
non decreti quod in te mors eſt ſcripta cõ-
fixio: ſi in morte vis mortis eſt, & non per
poteſtatem Dei carnis exuuiæ ſunt: ſi deni-
que mors ipſa aliud eſt quàm potentum de-
honeſtatio, quàm fiducia, quã triumphus,
adſcribe infirmitatẽ: Si ibi neceſſitas eſt, &
natura: ſi ibi vis eſt, & diffidentia, & dede-
cus. Sin autem hęc è contrario in ſacramen-
to paſſionis prædicantur, quis rogo furor

M

eſt, repudiata doctrinæ apoſtolicę fide mu-
tate ſenſum religionis & totū hoc ad imbe-
cillitatem & contumeliam tapere naturæ,
quod & voluntas eſt, & ſactamentū quod
& poteſtas eſt, & fiducia, & triumphus?
Triumphus planè eſt quæri ad crucem, ſed
offerentem ſe non ſuſtineri: ſtare ad ſentē-
tiam mortis, ſed inde conſeſſurum à dex-
tris virtutis: configi clauis, ſed pro perſe-
cutoribus orate: acetum potate, ſed ſacra-
mentum conſummate: deputari inter ini-
quos, ſed paradiſum donare: eleuari in lig-
num, ſed terram tremere: pendere in cru-
ce, ſed ſolem ac diem fugere: exire è cor-
pote, ſed reuocare animas in corpora: ſe-
peliri mortuum, ſed reſurgere: demum, ſe-
cundùm hominē pro nobis infirma omnia
pati, ſed ſecundùm Deum in his omnibus
triumphare. Reſtat nobis adhuc, vt hære-
ticis videtur, magna & grauis confeſſæ in-
firmitatis profeſſio, & maximè ipſius Do-
Marc. 15. mini vocib. edita, cū ait: Deus Deus meus,
quate me dereliquiſti? Quę maxima quere-
læ eſſe intelligitur proteſtatio, derelictū ſe
eſſe conqueri, infirmitatique permiſſum.
Verùm hæc impiæ intelligentiæ violenta
præſumptio, quàm ſibi omni indictorum
Dominicorū genete compugnat? qui ad
mortē feſtinat, vt qui pet eam honorificā-
dus eſt, vt qui poſt eam à dextris virtutis ſeſ-
ſurus eſt, in his tot beatitudinū cauſis mori
timuerit, & ob id ad neceſſitatem moriendi
deſertum ſe à Deo ſuo queratur, cùm in
beatitudinibus illis eſſe mortem obeun-
do manſurus. Quin etiam ad irreligioſitatis
huius tanquam ad præparatam ſibi viam,
pet id ingenia hætetica contendunt, quod
aut defeciſſe omnino Deum verbum in a-
nimam cotpotis volunt, vt non idem fuetit
Ieſus Chriſtus hominis filius, qui & Dei fi-
lius: & aut ex ſe defecerit Deus verbū, dum
cotpus officio animæ viuificat: aut omni-
no nec fuerit Chtiſtus homo natus, quia
in eo Dei verbū modo ſpiritus prophetalis
habitauerit. Sed ridiculæ huius peruerſita-
tis error in maiorem ſe impietatis extendit
audaciam, ne Ieſus Chtiſtus antequam ex
Maria natus eſt, Chriſtus ſit: dum non qui
etat, natus eſt, ſed ad id tum primum quod
natus eſt, eſſe cœperit. Per quod etiā illud
vitij adiungitur, vt Deus verbum tāquam
pars aliqua virtutū Dei quodam ſe tractu
continuationis extendens hominem illum
qui à Matia eſſe cœpit, habitauerit, & vir-
tutibus diuinæ operationis inſtruxerit; ani-
mæ tamen ſuæ motu naturaque viuentem.
Per hanc etgo ſubtilem peſtiferamque do-

A ctrinam deducuntur in vitium, vt aut Deus
verbum anima corporis pet demutationē
naturæ ſe infirmantis † extiterit, & verbum † naturæ iuæ in naturam infirmitatis extiterit, &c.
Dei eſſe defecerit: aut rurſum per exterio-
rem nudamque naturam hominem illum
ſola vita animæ mouentis animatum, in
quo verbum Dei, id eſt quædam quaſi po-
teſtas extentæ vocis habitauerit. Atque ita
omni modo impijſſimę intelligentię aditus
pandatur, vt aut Deus verbū in animā de-
B fecerit, nec permanſerit Deus verbum, aut
omnino Chriſtus ante partum Mariæ non
fuerit: quia Ieſus Chtiſtus animæ ſolum
communis & cotporis homo hoc habeat
ſui, quod vt eſſet homo cœpit exordium,
quem extrinſecus protenſi ſermonis pote-
ſtas ad virtutem operationum confirmaue-
rit: qui nunc à Dei verbo contracta rurſum
ptotenſione deſertus, clamet: Deus Deus
C meus, quate me dereliquiſti? Vel certè tū,
cum in animam cotporis à Dei verbi na-
tura demutatus eſt, paterno in omnibus
vſus auxilio, nunc inops eius mortique per-
miſſus, ſolitudinem ſuam conquetatur, te-
linquentemque ſe arguat: omnique modo
exitiabile deceptæ fidei periculum compa-
retur, ſi aut in Deo verbo ſignificati exiſti-
metur naturæ infitmitas per querelam: aut
D omnino nec fuerit Deus verbum, dum
Chriſto Ieſu Mariæ ſolū partus exordium
eſt. Sed inter has impias infitmáſque ſen-
tentias, eccleſiæ fides Apoſtolicis imbu-
ta doctrinis, nouit in Chriſto natiuitatem,
ſed ignorat exordium. Scit diſpenſatio-
nem, ſed neſcit diuiſionem. Non patitur
Chriſtum Ieſum, vt Ieſus non ipſe ſit Chri-
ſtus: nec filium hominis diſcernit à Dei fi-
lio, ne filius Dei fortè non & filius homi-
E nis intelligatur. Non abſumit filium Dei
in filium hominis, neque tripartita Chri-
ſtum fide ſcindit, cuius deſuper texta ve-
ſtis inſciſſa eſt: vt Ieſum Chriſtum & in
verbum, & in animam, & in corpus inci-
dat, neque rurſum Deum verbum in ani-
mam & in corpus abſumat. Totum ei Deus
verbum eſt, totum ei homo Chriſtus eſt,
retinens hoc in ſacramento confeſſionis
F ſuæ vnum, nec Chriſtum aliud credere
quàm Ieſum, nec Ieſum aliud prædicare
quàm Chriſtum, & Dei verbum. Non
ignoro autem in quantum humanæ intelli-
gentiæ infirmitatem magnificentia myſte-
rij cœleſtis impediat, vt hæc non facile aut
verbis enunciare, aut dijudicare ſenſu, aut
etiam complecti mente poſſimus. Sciens
autem Apoſtolus arduum hoc terrenæ na-
turæ difficillimúmque eſſe, rerum diuina-
rum

rum efficientiam iudicio noſtro tanquam
ad intelligendum acriore , quàm ad effi-
ciendum Deo potiore concipere , illi legi-
timo ſibi ſecundum fidem filio , ſacráſque
literas ab infantia ſumenti , ita ſcribit : Si-
cut hortatus ſum te ſuſtinere Epheſi cum
1.Tim.1. irem in Macedoniam , vt præciperes qui-
buſdam , ne aliter docerent , neque atten-
derent fabulis & genealogijs intermina-
tis , quæ quæſtiones magis præſtant , quàm
ædificationem Dei , quæ eſt in fide. Vetat
genealogiæ eloquia tractari , & fabulas in-
terminatæ quæſtionis attingi. Ædifica
tionem verò Dei in fide eſſe : vt humanæ
verecundiæ modum fideli omnipotentiæ
Dei religione concludat , neque ſe infirmi-
tas noſtra ad perſpicienda ea, quæ perſpi-
ciendi naturam hebetent, extendat. Quòd
ſi contuentibus ſolis claritatem , virtus
intenti luminis obſtupeſcit , vt ſi quando
cauſam radiantis luminis ſolertius acies
curioſæ contemplationis inquirat , vſque
ad emortuum videndi ſenſum oculorum
natura reuocetur , accidátque nitendo
magis videre, ne videas : quid nobis in Dei
rebus & in ſole iuſtitiæ expectandum eſt?
Nónne incumbet volentibus superſape-
re ſtultitia? Nónne ipſum illud acre intel-
ligentiæ lumen , ſtupor hebetis deſipien-
tiæ occupabit? Non enim natura inferior
cauſam naturæ potioris intelliget , nec
ſubiacet humanæ conceptioni ratio cœ-
leſtis. Nam intra conditionem infirmita-
tis erit, quicquid infirmi conſcientiæ ſub-
ditur. Excedit itaque humanam mentẽ Dei
poteſtas, ad quam ſi ſe infirmitas proten-
dat , magis infirma reddetur , dum hoc ip-
ſum quod obtinebat , amittit potiore ad
obtundendam eam rerum cœleſtium na-
tura, quia omnem eius conſectantis ſeper-
ficaciam ipſa cõplexu eius maior infirmat.
Vt igitur ſol ita videndus eſt , vt poſſit vi-
deri: tantúſque excipiẽdus lumine eſt, quá-
tus admittitur : ne ſi plus velimus expete-
re , minus quoque quàm poſſumus conſe-
quamur : ita & ratio cœleſtis in tantum in-
telligenda eſt, in quantum ſe permittit in-
telligi: in tantũ expetenda eſt, in quantũ ap-
prehendendã ſe dedit, ne ſi contenti indul-
gentiæ moderatione non ſimus , amitta-
mus indulta, Eſt ergo in Deo quod perci-
pi poteſt : eſt planè , ſi modò quod poteſt
velis. Sicut enim eſt in ſole quod videas , ſi
hoc velis videre quod poſſis : amittas autẽ
quod potes videre, dum quod non potes,
niteris , ita & in rebus Dei habes quod in-
telligas, ſi intelligere quod potes , velis: cæ-

A terũ ſi vltrà quàm potes, ſperes , id quoque
quod potuiſti poſſe non poteris. Nondum
intemporalis natiuitatis illius ſacramentũ
mouebo , competentis loci eſt ille tracta-
tus. Interim mihi aſſumptæ carnis myſte-
rium in verbis eſt. Illos nunc arcanorũ cœ-
leſtium ſcrutatores conſulo , vt ſecundùm
naturã ſuam nati ex virgine Chriſti ſacra-
mentũ loquantur. Vnde dicent virgini cõ-
B ceptum? vnde virgini partum? quam hanc
eſſe genitaliũ originũ cauſam diſputabunt:
Et quid intra receſſus maternorum ſinuum
coaluiſſe? corpus vnde? homo vnde? Iã ve-
rò poſt hæc , quid ſit deſcendiſſe de cœlis
filium hominis, in cœlo manentem? Non
enim eiuſdem eſt, ſecundũ corporales cau-
ſas, deſcendere & manere , quorum alterũ
deſcenſionis tranſmutatio eſt, alterum ma-
C nendi imperturbatio eſt. Vagit infans, ſed
in cœlo eſt ; puer creſcit , ſed plenitudinis
Deus permanet. Iam verò cùm aſcẽdit vbi
antea fuit, & deſcendit qui manet : quo in-
telligentiæ humanæ ſenſu continebitur?
Dominus enim ait: Quid ſi videritis filium Ioan. 6.
hominis aſcendentem vbi antea fuit? Aſcẽ-
dit filius hominis vbi antea fuit, & quis hoc
ſenſus concipiet? Deſcendit de cœlo filius
D hominis , qui in cœlis eſt , & quæ hoc ratio
præſtabit? Verbum caro factum eſt , quæ
hoc verba loquentur? Fit caro verbum , id
eſt , homo Deus. Et qui homo eſt , in cœlis
eſt: & qui Deus, de cœlis eſt. Aſcendit deſ-
cendens , ſed deſcendit non deſcendens.
Eſt qui erat , & quod eſt , non erat. Curri-
mus per cauſas , & ratione deficimur, ra-
tionem cernimus , & cauſas non intelligi-
mus. Sed Chriſtum Ieſum ita intelligen-
E tes ſcimus , & magis putantes non intelli-
gere, neſcimus. Iam verò quantum eſt illud
dictorum & geſtorum ſacramentum? flere
Chriſtum , & per animi angorem lachry-
mas oculis effluere? Vnde eius animæ hæc
vitia , vt fletum corpori triſtitiæ mœror
eliciat? Et quæ rerum acerbitas , & into-
lerantia doloris , deſcendentem de cœlis
filium hominis in lachrymas diſſoluit?
Quid ſit deinde quod in eo fleuerit : Deuſ- Luc. 19.
F ne verbum an corporis anima? Nã quam-
uis lachrymarum officium in corpore ſit,
anima tamen eas in miniſterio corporis
quaſi quidam mœror exudat. Tum dein-
de quæ ei ad flendum cauſa ſit? Anne im-
piam parricidalémque Hieruſalem nihil
dignum tantorum Prophetarum & Apo-
ſtolorum cæde , & ipſius Domini ſui mor-
te paſſuram , debito lachrymarum hono-
re proſequitur? & vt humanarum mortium

deflentur calamitates, ita perditæ huius A
deſperatæque gentis caſus doletur? Et
quod hoc, rogo, flendi ſacramentum eſt?
Anima quæ triſtis eſt, flet. Sed nunquid
hæc prophetas miſit? Nunquid hæc totiens
voluit congregatos pullos eius pennarum
integumento obumbrare? Non cadit au-
tem in verbũ Deum mœror: neque in ſpiri-
tum lachrymæ: ſed neque in animam con-
uenit aliquid ante corpus egiſſe. Et tamen
Quid fleuit Chriſtus in Lazaro. verè Ieſum Chriſtum fleſſe non dubium B
eſt, pari quoque lachrymarum veritate &
Ioan. 11. Lazarus fletus eſt. Et quæro primum quid
fleatur in Lazaro. Non vtique mors, quæ
non vſque ad mortem eſt, ſed pro Dei glo-
ria eſt. Dominus enim ait: Infirmitas iſta
non eſt vſque ad mortem, ſed pro gloria
Dei, vt honorificetur filius Dei per eum.
Mors ergo quæ glorificandi Dei cauſa eſt,
flendi triſtitiam nõ afferebat. Sed ne in eo C
quidem flendi neceſſitas exiſtebat, quod
Lazaro moriente abfuiſſet. Nam ipſe ait
manifeſtè: Lazarus mortuus eſt, & gaudeo
propter vos, vt credatis quod nõ eram ibi.
Ibidem. Abſentia itaque eius non habuit cauſam la-
chrymandi, quæ ad apoſtolorum fidẽ pro-
ficiebat: cum ægri mortem conſcientia di-
uinæ cognitionis abſens prænunciaſſet.
Nulla ergo reſtat neceſſitas flendi, & tamẽ D
fletum eſt. Et tamen quæro, cui imputabi-
tur fletus ille: Deo, an animæ, an corpori?
Sed corpus per ſe tantum non habet la-
chrymas quas ad dolorem animæ mœren-
tis profundat. Longè autem minus eſt, vt
Deus fleuerit, qui glorificandus in Lazaro
eſt. Non conuenit autem, vt animas de ſe-
pulcro Lazarum vocet: & ad animæ inne-
xæ corpori præceptum atque virtutem in
mortuum ſuum anima iam ex eo diſſoluta E
reuocetur. Dolet qui glorificandus eſt?
Flet qui viuificaturus eſt? Non eſt viuifi-
caturi, flere: nec glorificandi, dolere: & ta-
men viuificat, qui & fleuit & doluit. Non
inopiæ neceſſitate, vel dictorum ignora-
tione de multis pauca memorauimus, ſed
vt abſolutam expoſitionem ratio non mo-
roſa commendet. Gerit Dominus atque F
ait, quod cum conſcientia neſcitur, quod
nec ignoratur, & ignorabile eſt, dum & ve-
ritas in rebus eſt, & in virtute ſacramentum
eſt, vt etiam ex his quæ ait, manifeſtè do-
cebimus: Propter hoc me pater diligit,
quòd ego pono animam meam, vt iterum
Ioan. 10. accipiam eam. Nemo tollit eam à me, ſed
ego pono eam à me. Poteſtatem habeo po-
nendi eam, & poteſtatem habeo iterum
accipiendi eam, hoc mandatum accepi à

A patre meo. Animam ſuam ab ſe ponit: &
quæro quis ponat. Chriſtum enim non am-
bigimus eſſe Deum verbum, neque rur-
ſum filium hominis ex anima & corpore
conſtitiſſe ignoramus, Angelo ad Ioſeph
confirmante: Surge & accipe puerum & *Matth. 2.*
matrem eius, & vade in terram Iſraël, de-
functi ſunt enim qui quærebant animam
pueri. Cuius hæc ergo anima eſt requiro,
corporiſne, an Dei? Si corporis: quid ha-
B bet corpus poteſtatis, quod per animæ mo-
tum animatur in vitam? Deinde vtrum
mandati aliquid corpus acceperit, quod ſi-
ne anima hebes emortuúmque eſt? Si verò
quiſquam putabit animam ſuam verbum
Deum ponere vt rurſum reſumat: oſtẽdat
verbũ Deum mortuum, id eſt, vt ſine ſenſu
atque vita emortui corporis modo mane-
ret, quod iterum animam ſuam ad viuen-
C dum, qua rurſum viuificaretur, aſſumpſerit.
Sed nec Deo animam quiſquam rationis
particeps deputabit: quanquam frequenter
animam Dei & ſabbata, & neomenias odiſ-
ſe ſcriptum ſit, & etiam in quibuſdam com-
placere. Sed ex ea iſtud ſignificatione com- *Quomodo anima Deo tribuitur.*
memorari ſolitum eſt, qua & manus, & ocu-
li, & digiti, & brachium, & cor, in incorpo-
rali Deo commemoratur. Nam cùm ſpiri-
D tus, ſecundum Domini dictum, carnem &
oſſa non habeat: ei qui eſt, nec demutatur,
nulla ad ſoliditatem ſui corporalium par-
tium membra conueniunt, ſed ſimplex ac
beata natura, vnum totum quod eſt omnia
permanet. Non ergo Deus corporalibus
modis officio interioris animę animatur ad
vitam, ſed ipſe vita ſibi viuit. Et quomodo
ponet animam ſuam, vel poſitam reſumet,
vel quæ huius mandati ratio eſt? Deus ergo
E nec ponit ad mortem animam, nec reſumit
ad vitam: ſed nec corpus mandatum ad re-
ſumendum habet, quia nec per ſe reſumit.
Dictum enim de corporis ſui templo eſt: *Ioan. 2.*
Soluite templum hoc, & poſt triduum ſuſci-
tabo illud. Suſcitat ergo templum corporis
ſui Deus. Et quis ponit animam vt reſumat?
Corpus enim non per ſe reſumit, ſed per
F Deum ſuſcitatur. Suſcitatur autem quod eſt *Deus nec mortuus eſt, nec ſepultus.*
mortuum, & nec ponit animam quod viuit.
Deus itaque nec mortuus eſt, nec ſepultus,
& tamen ab eo dictum eſt: Hæc enim [illegible]it- *Matth. 26.*
tens vnguentum hoc in corpus meum, ad
ſepeliendum me fecit. Quod in corpus
ſuum miſſum eſt, ad ſepeliendum eum
factum eſt, & non idem eſt, ſe eſſe, ſuúm-
que eſſe: & non vnum eſt, ad ſepeliendum
ſe fieri, & vngi ſuum corpus. Neque cõuenit
corpus ſuum eſſe, ſéque ſepeliri. Sed ſacra-
mentum

mentum iſtud diuinæ intelligentiæ eſt,
non ignorare Deum, quem non neſcias
hominem: ſcire autem hominem, quem
non ignores Deum: Ieſum Chriſtum non
diuidere, quia verbum caro factum eſt: &
† quem reſuſcitatum eſſe. ſepultum non putare, quem reſuſcitaſſe †
intelligas: reſuſcitatum non ambigere,
quem negare non audeas ſepultum Se-
pultus enim eſt Ieſus Chriſtus, quia &
mortuus eſt. Mortuus autem eſt, qui & mo-
Marc. 15. riturus locutus eſt: Deus Deus meus, qua-
re me dereliquiſti? Locutus autem hæc eſt,
qui & dixerit: Amen dico tibi, quia hodie
Luc. 23. mecum eris in paradiſo. Paradiſum quo-
que promittens, magna voce proclama-
uerit: Pater in manus tuas commendo ſpi-
ritum meum. Et hoc dicens expirauerit.
Vos nunc vel tripartientes Chriſtum, in
verbum, & animam, & corpus: vel totum
Chriſtum Deum verbum, in ſolum com-
munis generis hominem contrahentes,
† magnū. hoc nobis magnæ † pietatis ſacramentum,
quod in carne manifeſtum eſt, reuelate:
quem tradiderit ſpiritum Chriſtus, & quis
in manus patris commendauerit ſuum ſpi-
ritum, & quis in paradiſo die eadem fue-
rit, & quis derelinqui ſe à Deo queſtus ſit.
Nam querela derelicti, morientis infirmi-
tas eſt. Promiſſio autem paradiſi, viuentis
Dei regnum eſt. Commendatio ſpiritus,
commendantis confidentia eſt. Traditio
ſpiritus, morientis exceſſio eſt. Quæro ita-
que, quis moritur? Nempe qui tradit ſpi-
ritum. Deinde quis tradidit ſpiritum? Vti-
que qui patri commendauit ſpiritum ſuum.
Et ſi idem qui commendauit, tradens ſpi-
ritum mortuus eſt: interrogo vtrum cor-
pus animam commend[illegible] an Deus corpo-
ris? Nam ſpiritum frequenter ſignificari
animam non ambiguum eſt: vel ex hoc ip-
ſo quòd Ieſus moriturus tradidit ſpiritum.

Si igitur quiſquam exiſtimandum puta-
bit, commendari animam à corpore, à diſ-
ſoluendo viuentem, à corrumpendo æter-
nam, à reſuſcitando manentem: & non
ambigitur quin idem commendauerit ſpi-
ritum patri, qui & die eadem in paradiſo
fuerit cum latrone: Et quæro an ſepulchro
receptus in paradiſo manſerit, an verò in
paradiſo manens, derelictum ſe à Deo que-
†. vnus. ſtus ſit. Vnum † enim atque idem eſt Do-
minus Ieſus Chriſtus, verbum caro fa-
ctum, ſe ipſum per hæc vniuerſa ſignifi-
cans: qui dum ad mortem derelinqui ſe ſi-
gnificat, homo eſt, dum verò homo eſt, in
paradiſo Deus regnet. Regnans porrò in
paradiſo, patri commendet ſpiritum Dei

A filius: commendatum verò patri ſpiritum,
hominis filius tradat ad mortem. Quid
nunc de ſacramento facimus contume-
liam? Habes conquerentem ad mortem
relictum ſe eſſe, quia homo eſt: habes eum
qui moritur, profitentem ſe in paradiſo
regnare, quia Deus eſt. Cur hoc nobis
quod ad intelligentiam mortis ſuæ locu-
tus eſt, ſolum ad impietatem retinemus,
B & id quod idem ad demonſtrationem im-
mortalitatis ſuæ eſt profeſſus, tacemus? Si
eiuſdem vox hæc atque ſermo eſt, ſe dere-
lictum conquerentis, & ſe regnare profi-
tentis: qua fidem noſtram infidelitatis ra-
tione diuidimus, vt non idem in tempore
eodem ſit mortuus, qui & regnet, cùm
idem ipſe de ſe vtrumque teſtatus ſit, &
commendans ſpiritum, & expirans? Quòd
ſi idem commendans ſpiritum, atque tra-
C dens, & regnans moritur, & mortuus re-
gnat: habemus in ſacramento filij homi-
nis & filij Dei, & mori regnantem, & re-
gnare morientem. Abſiſtat itaque omnis
irreligioſa & diuini ſacramenti incapax
infidelitas: quæ neſcit Chriſtum non ſibi *Cauſa cur*
fleſſe, ſed nobis, vt aſſumpti hominis veri- *Chriſtus*
tatem ipſe quoque affectus humanæ con- *fleuit.*
ſuetudinis ſuſceptus proteſtaretur: quæ
D ignorat Chriſtum non ſibi mori, ſed vitæ
noſtræ, vt per immortalis Dei mortem,
mortalium vita renouetur, quæ non intel-
ligit querelam derelicti, & regnantis con-
fidentiam, vt quod Deus regnat, & quod
ſe mori queritur, ſit intelligentia noſtra, &
homo mortuus, & Deus regnãs. Nō enim
alius eſt moriens & regnans, neque alius
eſt commendans ſpiritum & expirans: ne-
E que alius eſt ſepultus & reſurgens, neque
non vnus eſt deſcendens, & aſcendens.
Audi in hoc Apoſtolicæ doctrinæ erudi-
tam non carnis ſenſu, ſed dono ſpiritus fi-
dem: cum Græcis ſapientiam, & Iudæis ſi- *1. Cor. 1.*
gna poſcentibus loquitur: Nos autem præ-
dicamus Chriſtum Ieſum crucifixum, Iu-
dæis quidem ſcandalum, gentibus autem
ſtultitiam: ipſis autem vocatis Iudæis at-
F que Græcis, Chriſtum Ieſum Dei virtu-
tem & Dei ſapientiam. Nunquid diuiſus eſt
Chriſtus: vt alius ſit Ieſus crucifixus, alius
Chriſtus virtus & ſapientia Dei? Sed hoc
& ſcandalum Iudæis, & ſtultitia gentibus
eſt: nobis verò Chriſtus Ieſus Dei virtus,
Denique ſapientia, ſed ſapientia non mun-
do cognita, nec intellecta à prudentibus
ſeculi. Et quàm non intellecta ſit, diſce,
eodem beato Apoſtolo dicente: Sed *Ibid. 2.*
loquimur Dei ſapientiam, quæ in ſacra-

mento abſcondita eſt, quam præfiniuit Deus ante ſecula in gloriam noſtrã, quam nemo ex principibus huius ſeculi cognouit: ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Anne Apoſtolus ignorat hanc Dei ſapientiam in ſacramento eſſe abſconditam, & eſſe principibus ſeculi ignorabilem? Anne diuidit *Ibidem.* Chriſtum, vt alius ſit Dominus maieſtatis, alius Ieſus crucifixus? Sed ſtultiſſimæ B huic atque impijſſimæ opinioni contradicit, dicens: Non enim iudicaui me quicquam ſcire in vobis, niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum. Aliud Apoſtolus neſcit, neque aliud ſe ſcire iudicat. Nos autem infirmi ingenij, & infirmioris fidei, Chriſtum Ieſum ſcindimus, diuidimus, duplicamus, arbitrij myſteriorum, & occulti ſacramenti calumniatores. Alius C enim nobis eſt Chriſtus crucifixus, alius Dei ſapientia, alius ſepultus, alius deſcendens: & alius filius hominis, & alius filius Dei. Non intelligentes docemus, & neſcientes arguimus, & dicta Dei homines emendamus: & non dignamur ſecundum Apoſtolum ita credere: Quis criminabitur *Rom. 8.* electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat. Quis eſt qui condemnet? Chriſtus qui mortuus D eſt, imò qui etiã reſurrexit: qui eſt in dextra Dei, qui & poſtulat pro nobis. Anne alius pro nobis poſtulat, quàm qui in dextra Dei eſt? Vel qui in dextra Dei eſt, non ipſe eſt qui reſurrexit? Vel qui reſurrexit, non idem mortuus eſt? Vel qui mortuus eſt, non idem condemnat? Vel qui condemnat, non idem eſt qui iuſtificat Deus? Separemus ergo ſi licet à iuſtificante Deo condemnantem Chriſtum, à condemnan- E te Chriſto mortuum Chriſtum, à mortuo Chriſto Chriſtum in dextris ſedentem, orantémque pro nobis. Si itaque hæc omnia Chriſtus vnus eſt, neque alius eſt Chriſtus mortuus, alius ſepultus: aut alius deſcendens ad inferna, & alius aſcendens in *Ephes. 4.* cœlos, ſecundum illud Apoſtoli: Aſcendit autem quid eſt, niſi qui deſcendit in inferiora terræ? Qui deſcendit, ipſe eſt qui aſcendit ſuper omnes cœlos, vt adim- F pleret omnia: quò vſque impietatis noſtræ extendimus ſtultiloquam ignorationem, vt quod in ſacramento Dei abſconditum eſt, id explicari à nobis poſſe profiteamur? Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit. Nũquid ambigitur, quin Ieſus Chriſtus homo ex mortuis reſurgens, ſuper omnes cœlos aſcendens, à dextris Dei ſit? Nunquid deſcendiſſe ad inferos corpus quod

A in ſepulcro iacuit, dicetur? Si itaque qui deſcendit, ipſe & aſcendit, vt neque corpus deſcendiſſe ad inferos credatur, & reſurgens ex mortuis, corpus aſcendiſſe in cœlos non ambigatur: quæ hic præter occulti ſacramenti, & incogniti mundo ac principibus ſeculi fides relicta eſt, vt cùm idem atque vnus ſit deſcendens & aſcendens, vnus quoque nobis Ieſus Chriſtus B ſit, & Dei filius & hominis filius, & verbum Deus & homo caro, & paſſus, & mortuus, & ſepultus, & reſurgens, & in cœlos receptus, & ſedens ad dextram Dei: habens in ſe vno eodémque per diſpenſationem atque naturam, in Dei forma & in forma ſerui, ſine aliqua ſui & partitione quod homo eſt, & diuiſione quod Deus eſt? Incautæ igitur atque ignorantis opinionis noſtræ fidem Apoſtolus formans, C ita confeſſionis huius ſacramentum locutus eſt: Nam & ſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei. Prædicans enim filium hominis Dei filium, qui cùm ex diſpenſatione homo eſſet, maneret tamen ex natura Deus, eundem ex infirmitate crucifixum ait, quia ex virtute Dei viueret. Vt cùm infirmitas eſſet ex forma D ſerui, & natura maneret ex forma Dei: & qui cùm eſſet in forma Dei, aſſumpſiſſet formam ſerui: non ambiguum eſſet, in quo ſacramento & paſſus eſſet & viueret. Vt cùm in eodem eſſet & infirmitas ad paſſionem, & ad vitam Dei virtus, non alius aut diuiſus à ſe eſſet qui & pateretur & viueret. Paſſus quidem eſt vnigenitus Deus quæ homines pati poſſunt, ſed vtamur Apoſtoli fide atque dicto: Tradidi enim *1. Cor. 15.* E vobis in primis, [illegible]a Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundùm ſcripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit die tertia ſecundùm ſcripturas. Non nudis vſus eſt ad erroris occaſionem dictorum definitionibus, ſed mortis & reſurrectionis modum, non tantùm rerum nominibus, quantum & ſcripturarum virtutibus admonens confitendum: vt hæc noſtra eſſet in eius morte intelligentia, quæ & eſſet F in ſignificatione ſcripturarum. Infirmas enim cogitationes, & ſcrupuloſas fidei calumnias non relinquens, finem hunc tantùm ſecundũ ſcripturas prædicandæ mortis & reſurrectionis adiecit: Ne inanium diſputationum vento circumacti, vel fallacium quæſtionũ ineptis argutiis impediti infirmaremur. Sed in hunc ſe ſemper religionis ſuæ portum fides illæſa reuocaret, vt mortem & reſurrectionẽ hominis filij & Dei filij.

Dei filij Ieſu Chriſti ſecundùm ſcripturas crederet & confiteretur, pia aduerſus calumniam reſiſtendi ſecuritate propoſita, cùm ita mori ac reſurgere Chriſtus Ieſus intelligendus eſſet, qualiter ſcriptus eſt. Non enim habet fides periculum, & omnis pia profeſſio in occulto ſacramenti Dei tuta eſt. Natus ex Virgine Chriſtus eſt: ſecundùm ſcripturas conceptus de Spiritu ſancto eſt. Fleuit Chriſtus: ſed ſecundùm ſcripturas, vt in eo quod fleuit, glorificatus ſit. Et eſuriuit Chriſtus: ſed ſecundùm ſcripturas ſine cibo in non habentem fructus arborem Deus operatus eſt. Paſſus Chriſtus eſt: ſed ſecundùm ſcripturas, tunc à dextris virtutis ſeſſurus eſt. Derelinqui ſe ad mortem queſtus eſt: ſed ſecundùm ſcripturas, tunc confeſſorem ſuum ſecum in regno paradiſi recepit. Mortuus eſt: ſed ſecundùm ſcripturas, reſurgens à dextris Domini Dominus aſſidet. In huius igitur ſacramenti fide vita eſt, calumniam confeſſio iſta non recipit. Certè Apoſtolus non relinquit vt ambigi dicíque liceat: Chriſtus natus, paſſus, mortuus, reſurgens: quo modo, qua virtute, qua diuiſione, quibus partibus, quis lachrymans eſt, quis gaudens, quis conquerens, quis deſcendens, quis aſcendens: ſed fidei in hoc meritum, per confeſſionem incunctantis tantùm religionis oſtendens, ait: Ex fide autem iuſtitia, ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis aſcendit in cœlum? hoc eſt Chriſtum deducere: vel quis deſcendit in abyſſum? hoc eſt Chriſtum à mortuis reducere. Sed quid dicit ſcriptura? Iuxta eſt verbum tuum in ore tuo & in corde tuo, hoc eſt verbum fidei quod prædicamus. Quia ſi confeſſus fueris in ore tuo quia Dominus eſt Ieſus, & credideris in corde tuo quia Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Iuſtum fides conſummat, ſecundùm quod dictum eſt: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Nunquid Abraham calumniatus eſt Deo, cùm ei hæreditatem gentium, & ſecundùm ſtellarum & arenæ multitudinem, manſuræ ex ſe ſobolis numeroſitatem pollicebatur? De omnipotentia enim Dei fides religioſa non ambigens, humanæ infirmitatis non eſt detenta naturis, ſed in ſe id quod erat caducum terrenúmque deſpiciens, diuinæ ſponſionis fidem vltra modum corporeæ conſtitutionis excepit: quia nequaquam Dei virtutes lex poſſit humana moderari, tantum in efficiendo libertatis Deo promēte, quantum in ſpondendo oſtenderet voluntatis. Nihil igitur fide iuſtius eſt; quia cùm æquitas, atque moderatio terrenorum actuum ſit probabilis, nihil tamen iuſtius homini ſit, quàm omnipotentiam Dei indefinitæ poteſtatis intelligentia credidiſſe. Hanc itaque in nobis quæ ex fide eſt iuſtitiam Apoſtolus expectans, incertæ atque infidæ ambiguitatis irreligioſitatem remouit vetans curam ſolicitæ in cor cogitationis admitti, dicti etiam prophetici ratione monſtrata. Ait enim: Ne dixeris in corde tuo, quis aſcendit in cœlum?

Notent curioſi inquiſitores. — *Rom. 10.* — *Geneſ. 15.* — *Rom. 10.*

Hæc à Propheta dicta ſubjectæ ſententiæ abſolutione proſequitur dicens: Hoc eſt Chriſtum deducere. Non enim ſe in cœleſtem ſcientiam humanæ mentis ſenſus extendit, ſed neque de diuinis operibus religioſa fides ambigit. Non eguit Chriſtus humanæ virtutis auxilio, vt ex illa beatitudinis ſuæ ſede deſcendens, cuiuſquam è cœlo ope deduceretur in corpus. Non exterior poteſtas eum egit ad terras: credendus eſt veniſſe qualis & venit. Et vera pietas eſt Chriſtum non deductum, ſed deſcendentem confiteri. Sacramentum ſuum eſt & in tempore & in opere. Neque quia modò venit, deductus per alterum eſſe credendus eſt, nec temporalis eius aduentus poteſtati deducentis ſubditus intelligendus eſt: ſed nec alterius quidem ambiguitatis infidelitas finitur. Nam continuò ex dicto prophetico ſubditur: Vel quis deſcendit in abyſſum? Ac mox dicti ratio ſubjecta eſt: Hoc eſt Chriſtum à mortuis reducere. Libertas redeundi in cœlum, ex deſcendendi in terram libertate eſt. Ambigendi autem ſublata cunctatio eſt, ſapientia in fide eſt, ratio in virtute eſt, effectus in rebus eſt, cauſa in poteſtate eſt. Sed non nutante ad id opus eſt conſcientia. Apoſtolus enim totum ſcripturæ myſterium exequens ait: Iuxtà eſt verbum tuum in ore tuo & in corde tuo. Non tardo opus eſt petitóque longè verbo confeſſionis, nec interuallo aliquo inter cor atque os relicto, vt quod ad proteſtationem religionis loquendum ſit per infidelem ambiguitatem cogitetur; ſed & iuxta nos eſſe oportet, & in nobis, ne aliqua inter religionem cordis atque oris mora, fides fortè noſtra non ita in ſenſu ſit, vt in verbis: ſed connexa ori atque cordi, incunctantem habeat & ſentiendi & loquendi religionem. Et huius quidem dicti prophetici, vt in cæteris, rationem Apoſtolus ſubjecit: Hoc eſt verbum fidei

Rom. 10. — *Ibidem.*

quod prædicamus, quia ſi confeſſus fueris A
in ore tuo, quia Dominus eſt Ieſus, & cre-
dideris in corde tuo, quia Deus illum ſuſci-
tauit à mortuis, ſaluus eris. Corde enim
creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio
fit ad ſalutem. Pietas eſt non ambigere,
& iuſtitia eſt credere, & ſalus eſt confi-
teri. Non in incerta diffluere, neque ad
ſtultiloquia efferuere, neque ratione ali-
qua virtutes Dei ventilare, neque modo B
circunſcribere poteſtatem, neque cauſas
ininueſtigabilium ſacramẽtorum retracta-
re, Dominum Ieſum confiteri, & à Deo
ſuſcitatum à mortuis credere ſalus eſt.
Quæ verò inſania eſt, qualis & cuiuſmodi
ſit Ieſum calumniari: cùm ſalus ſola ſit,
hoc ſolum ſcire, quòd Dominus ſit? Tum
porrò qui humanæ inanitatis error eſt, de
reſurrectione eius lites mouere: cùm ſuffi-
ciat ad vitam, quòd à Deo ſuſcitatus ſit C
crediddiſſe? In ſimplicitate itaque fides eſt,
in fide iuſtitia eſt, in confeſſione pietas
eſt. Non per difficiles nos Deus ad bea-
tam vitam quæſtiones vocat, nec multi-
plici eloquentis facundiæ genere ſolicitat.
In abſoluto nobis ac facili eſt æternitas:
Ieſum ſuſcitatum à mortuis per Deum cre-
dere, & ipſum eſſe Dominum confiteri.

Non per difficiles quæſtiones nos Deus ad vitam vocat.

Nemo itaque ea quæ ob ignorationem
noſtram dicta ſunt, ad occaſionem irre-
ligioſitatis vſurpet. Cognoſcendus enim D
Ieſus Chriſtus mortuus erat, vt in eo viue-
remus. Si itaque ad intelligentiam mor-
tis ſuæ ait: Deus Deus meus, quare me
dereliquiſti? &: Pater in manus tuas com-
mendo ſpiritum meum: nunquid con-
feſſioni noſtræ conſulens, infirmum ſe
eſſe potius confeſſus eſt, quàm nos am-
biguos non reliquit? Excitaturus namque
Lazarum orat ad patrem, nunquid prece E
eguit dicens: Pater, gratias ago tibi quia
exaudiſti me: & ego ſciebam, quia ſem-
per me exaudis, ſed propter turbam dixi
vt credant, quia tu me miſiſti? Nobis ita-
que orauit, ne filius ignoraretur: & cum
ſibi non proficeret deprecationis ſermo,
ad profectum tamen noſtræ fidei loque-
batur.

Marc. 15. Luc. 23.

Ioan. 11.

Non inops ergo tum auxilij eſt, ſed nos F
ſumus inopes doctrinæ. Clarificari ſe quo-
que deprecatur, ac mox de cœlo vox Dei
patris clarificantis auditur. Sed ad auditæ
vocis admirationem ait: Non propter me
vox hæc venit, ſed propter vos. Nobis
pater rogatur, nobis pater loquitur. To-
tum ad effectum fit noſtræ confeſſionis. Et
cum clarificationis reſponſio non obſe-
crationi claritatis ſit impenſa, ſed ignora-
tioni audientium: quomodo querela paſ-
ſionis in ſumma exultatione patiendi non
confeſſionis noſtræ eruditioni præſtita in-
telligetur? Chriſtus pro perſequentibus
rogat, quia quod agunt neſciunt. Chriſtus
de cruce paradiſum promittit, quia Deus
regnat. Chriſtus in cruce conſummaſſe
omnia aceti poculo gratulatur, quia mo-
riturus prophetiam impleuerit. Nobis na-
tus eſt, nobis paſſus eſt, nobis mortuus eſt.
nobis reſurrexit. Et cum nobis hæc ſola
ſit proprietas ad ſalutem, vt Dei filium
confiteamur ex mortuis: cur rogo in hac
irreligioſitate moramur? vt cum Chriſtus
intra fiduciam diuinitatis ſuæ manẽs, mori
ſe per ſignificationem aſſumpti hominis,
cum ſecuritate morientis oſtenderit, hoc
maximè ad abnegandum eum Deum pro-
ficiat, quod ſe nobis filius Dei & hominis
filium eſt profeſſus & mortuum.

Ioan. 12.

DIVI HILARII PICTAVOrum Epiſcopi, de Trinitate.

LIBER XI.

TOTVM atque abſolutum
fidei Euangelicæ ſacramen-
tum multifariè Apoſtolus
tractans, hæc quoque inter
cætera diuinæ cognitionis
præcepta ad Epheſios eſt locutus: Sicut *Epheſ. 14.*
& vos vocati eſtis in vna ſpe vocationis
veſtræ. Vnus Dominus, vna fides, vnum
baptiſma: vnus Deus & pater omnium,
qui eſt ſuper omnes, & per omnes † & in † omnia.
omnibus nobis. Non enim ambiguis nos
& erraticis indefinitæ doctrinæ ſtudijs de-
reliquit, vel incertis opinionibus ingenia
humana permiſit, ſtatutis per ſe & oppo-
ſitis obicibus in libertatem intelligentiæ
voluntatiſque concludens, vt ſapere non
niſi ad id tantum quod prædicatum à ſe
fuerat, nos fineret, cum per definitam fi-
dei indemutabilis conſtitutionem credi
aliter atque aliter non liceret. Vnum ita-
que nobis Dominum prædicans, vnam
fidem memorat. Deinde vnius Domi-
ni vnam fidem memorans, vnum etiam
baptiſma demonſtrat: vt cum vnius Do-
mini vna fides eſſet, vnius per hoc fidei in
Domino vnum eſſet & baptiſma. Et quia
ſacramentum omne & baptiſmi & fidei
vt in vno Domino, ita & in Deo vno eſt:
conſummationem ſpei noſtræ vnius Dei
pro-

profeſſione concluſit, vt & vnum baptiſma & fides vna ſicut vnius Domini, ita & Dei eſſet vnius. Vnus enim vterque eſt non vnione, ſed proprietate, dum & vnicuique proprium eſt, vt vnus ſit, vel patri eſſe quod pater eſt, vel filio eſſe quod filius eſt: & id quod vterque in proprietate ſua vnus eſt, ſacramẽtum vnitatis ad vtrumque eſt: non quia & vnus Dominus Chriſtus Deo patri non poteſt auferre quod Dominus eſt, & vnus Deus pater vni Domino Chriſto non intelligitur negare quod Deus eſt: cùm ſi per id quod Deus vnus eſt, non & Chriſto proprium eſſe videtur vt Deus ſit, neceſſe eſt per id quod vnus Dominus Chriſtus eſt, non & Deo patri debitum eſſe intelligatur vt Dominus ſit, ſi id quod vnus eſt, non ſacramenti ſit ſignificatio, ſed vnionis exceptio. Vnius itaque Domini, ſicut vnius Dei patris, & vnum baptiſma & fides vna eſt. Fides autem vna iam non eſt: ſi non vnum Dominum & vnum Deum patrem in conſcientię profeſſione retinebit. Vnum verò Dominum & vnum Deum patrem quomodo fides quæ non vna eſt confitetur? Vna autem in tanta prædicationum diuerſitate iam non erit ſi alius Dominum Ieſum Chriſtum penetrante palmas clauo, infirmitatis noſtræ credit dolore gemuiſſe, & egentem naturæ ſuæ poteſtatiſque virtute, imminentis iam ſibi mortis timuiſſe terrorem: ſi etiam id quod principale eſt, natum negabit, & creatum potius prædicabit, ſi Deum dicet magis quàm intelliget: quia & deos dici irreligioſum eſt, & Deum non intelligi, diuinæ naturæ cõſcientia eſt. Iam ergo non vnus eſt Dominus Chriſtus, ſi aliud Deus non dolet, aliud infirmus timet: alij ſit ex natura, alij ex cognomine Deus: & alij ex generatione, alij ex appellatione ſit filius: & per id neque Deus pater vnus in fide eſt, ſi alijs poteſtate, alijs generatione pater creditur, quia & vniuerſorum pater Deus ſit. Iam porrò quis ambiget, extra fidem eſſe quicquid extra fidem vnam eſt? Quia in fide vna & vnus Dominus Chriſtus, & Deus pater vnus ſit. Vnus autem Dominus Chriſtus non nomine, ſed fide vnus eſt? tùnc que Dominus & Deus ſemper & filius ſit, ſi Deus ſit, ſi indemutabilis ſit, ſi non aliquando defuerit vel Deus eſſe vel filius. Qui igitur Chriſtum aliter quàm eſt prædicabit, idem nec filium nec Deum eſſe alium Chriſtum prædicabit. Sed nec vnius baptiſmi fides vna, quia ſecundum Apoſtolicam doctrinam, eius vnius baptiſmi fides vna eſt, cuius vnus Dominus, & Dei ſit filius Chriſtus, & Deus ſit. Non enim negari iam Chriſtus quin Chriſtus ſit poteſt, neque mundo ignorabilis effici. Hunc prophetiæ volumina conſignant, hunc temporum quotidie proficiens plenitudo teſtatur, nunc Apoſtolorum & martyrum per virtutum operationes loquuntur ſepulcra, hunc poteſtas nominis ſui probat, hunc immundi ſpiritus profitentur, hunc punitorum dæmonum reſonant mugitus. Sed in his omnibus, virtutis ſuæ diſpenſatio eſt.

Cæterùm fide noſtra talis, qualis eſt, prædicandus eſt, vt non nomine, ſed confeſſione in vnius baptiſmi fide vna vnus nobis Dominus ſit: quia ſecundùm vnum Dominum Chriſtum, vnus Deus pater eſt. Sed nunc hi noui Chriſti prædicatores cuncta negando quæ Chriſti ſunt, alium Dominum Chriſtum, ſicuti alium Deum patrem prædicant: quia neque hic genuerit, ſed creauerit: neque ille natus ſit, ſed creatus ſit. Et per id extra veritatem Deus Chriſtus ſit, cui non ſit ex natiuitate quod Deus eſt: & extra fidei conſcientiam Deus pater ſit, cui non ſit in generatione quod pater eſt. Laudantes quidem meritò, ita vt dignum eſt, Deum patrem, naturæ ſcilicet eum eſſe inacceſſæ, inconſpicabilis, inenarrabilis, infinitæ, prouidæ, potentis, benignæ, mobilis, tranſcurrentis, manentis intrà extràque, & omnia in omnibus ſentientis. Sed cum adijciunt ad ſupereminentiam laudis, ſolum bonum, ſolum potentem, ſolum immortalem: quis non hanc religionem laudationis intelligat eò tendere, vt Dominus Ieſus Chriſtus extra hanc comparationis beatitudinem, quæ ſoli Deo per exceptionem ſolius deferatur ad honorem manens, ipſe & mortalis & infirmus & malus ſit, dum in his pater ſolus eſt? Et ei idcirco naturalis ex Deo patre natiuitas abnegatur, ne per generationem ea quæ in eo naturalis de patre beatitudo eſt maneat, quia natiuitas in naturæ eius ſit virtute, quæ genuit: nec Apoſtolicis, nec Euangelicis prædicationibus eruditi, ad impiæ profeſſionis ſuæ vſurpationem magnificentiam Dei patris non religionis fide, ſed arte impietatis extollunt: vt dum incomparabilia omnia eſſe naturæ eius edifferunt, degeneris infirmioriſque naturæ vnigenitum Deum per exceptionem comparationis affirment. Deum viuentis Dei viuam imaginem, & beatæ naturæ ple-

Digitized by Google

niſſimam formam & innaſcibilis ſubſtantiæ vnigenitam natiuitatem: quæ niſi perfectam paternæ beatitudinis habeat formam, & abſolutam naturæ totius referat ſpeciem, non eſt in imaginis veritate. Si autem innaſcibilis Dei vnigenitus Deus imago eſt, perfectæ atque abſolutæ in eo naturæ veritas ineſt, per quam efficitur eſſe eum imaginem veritatis. Potens eſt pater: ſed ſi infirmus eſt filius, imago iam non eſt potentis. Bonus eſt pater: ſed ſi in diuerſi generis diuinitate filius eſt, boni imaginem mali natura non reddit. Incorporeus pater eſt. Si filius ſecundùm ſpiritum circumſcriptus eſt corpore: iam incorporei non eſt forma corporeus. Ineffabilis pater eſt. Si filium ſermo complectitur: extra imaginem eſt inenarrabilis, natura narrabilis. Verus Deus eſt pater. Si filius in Dei falſitate eſt, iam non eſt veri imago qui falſus eſt. Non ex parte imaginem, neque ex portione formam eum Dei Apoſtolus prædicat: ſed imaginem eſſe eum Dei inuiſibilis, & formam eum eſſe Dei inuiſibilis loquitur. Non poteſt expreſſius in filio Dei diuinitatis natura ab Apoſtolo prædicari, quàm ad id quod inuiſibile Dei eſt, inuiſibilis Dei imago ſit Chriſtus: qui vtique in ſubſtantia conſpicabili, imaginem naturæ inuiſibilis non referret. Sed vt ſuperioribus libris docuimus, diſpenſationem aſſumpti corporis rapiunt ad contumeliam diuinitatis: & impietatis cauſas arripiunt de ſalutis noſtræ ſacramento. Qui ſi Apoſtolicæ fidei tenaces eſſent, intelligerent eum qui in forma Dei eſſet, aſſumpſiſſe formam ſerui, neque formam ſerui vſurparent ad formam Dei dehoneſtandam: cum forma Dei plenitudinem in ſe Dei contineret: & quæ eſſent temporum ac myſteriorum, pia ratione tractarent, vt nec contumeliam diuinitas ſuſciperet, nec diſpenſatio afferret errorem. Sed omnibus, vt exiſtimo iam à nobis abſolutiſsimè demonſtratis, & ſub aſſumpti corporis natiuitate diuinæ naturæ virtute monſtrata, non relictus eſt ambigendi locus; quin omnia vnigenitus Deus & homo virtutibus Dei geſſerit, & in virtutibus Dei vniuerſa hominis veritate perfecerit: habens in ſe & naturam Dei potentis in geſtis, dum natus ex Deo eſt, & perfecti hominis abſolutionem, dum ei eſt partus ex virgine, & cum veritate corporis ſubſiſtens in natura Dei, & cum Dei natura manens in corporis veritate. Quanquam igitur vſque ad ipſam mortis

A gloriam omnis reſponſionis noſtræ ſermo deſcenderit, & ſingulis profeſsionis impiæ propoſitionibus ex Euangelicis atque Apoſtolicis doctrinis ſit contradictum: tamen quia etiam poſt reſurrectionis gloriam quædam ad degeneris infirmitatem naturæ demonſtrandam, præſumere impij auſi ſunt, his ipſis nunc reſpondendum eſt. Atque vt in cæteris obſeruatum à nobis eſt, eorum ipſorum dictorum ratio ex
B his ipſis dictis afferatur: vt illic veritas reperiatur, vbi negatur. Quæ enim ſimpliciter & ad eruditionem fidei diuinitus dicta ſunt, ea neceſſe eſt ita dicta ſint: vt ad id quod dicta ſunt, non alienorum atque extrinſecùs dictorum confirmentur exemplis. Inter cæteras enim impietates ſuas etiam hoc dicto Domini vti hæretici ſolent: Aſcendo ad patrem meum, & pa-
C trem veſtrum: ad Deum meum, & Deum veſtrum. Vt per id quod pater eius pater eorum eſt, & Deus eius Deus eorum eſt, in natura Dei non ſit: dum hoc cæteris Deum patrem profitetur eſſe quod ſibi ſit: ceſſante priuilegio, in communione & naturæ & natiuitatis, per quam & Deus ſit natus & filius ſit. Teneant quoque etiam
D illud Apoſtoli: Cùm autem dixerit, omnia ſubjecta ſunt, abſque eo qui ſubjecit ei omnia. Cum autem ſubjecta ei fuerint omnia, tunc ipſe ſubjectus erit ei qui ſibi ſubjecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Vt quia ſubjectio illa infirmioris naturæ conteſtatio eſſe exiſtimabitur, non ſit in paternæ naturæ virtute, quem naturalis infirmitas, naturæ potioris ſubjecerit poteſtati. Sumant autem omnis impieta-
E tis ſuæ hanc tanquam munitiſsimam & inexpugnabilem defenſionem, ad veritatem natiuitatis abolendam: vt quia per ſubjectionem Deus non eſt, & per communem ſibi atque nobis Deum atque patrem, in communione ſit creaturæ: ipſa quoque ex Deo creatio ſit potius quam generatio, quia creatio ex nihilo exiſtat, generatio verò naturalem habeat natiuitatis autorem: Omnis quidem calumnia
F improba eſt, quia veritati falſitas, cum iam effrenato pudore ſit, contradicit: ſed tamen interdum prætendit aliquod excuſationis ambiguæ velamen, vt verecundè in defenſione ſit, quod impudenter in ſenſu eſt. Verùm nunc in his quæ impiè ad infirmandam Domini noſtri diuinitatem præſumpta ſunt locus verecundiæ & falſæ excuſationis excluſus eſt: cum ipſa illa ignorationis venia ceſſante, ſola voluntas irreli-

Objectiones hæreticorum.

Ioan. 20.

1. Cor. 15.

irreligioſæ intelligentiæ detegatur. Vt enim paululum ipſius dicti Euangelici differam demonſtrationem: ánne ignorabilis hæc erat Apoſtoli prædicatio dicentis,
1. Tim. 3. Et quidem confeſſione omnium, magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, viuificatum eſt in ſpiritu, viſum eſt Angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in hoc mũdo, aſſumptum eſt in claritate? Eſtne adhuc quiſquam tam hebetis intelligentiæ, vt diſpenſationem aſſumptæ à Domino carnis aliud quàm ſacramentum pietatis intelligat? Et primùm extra fidem Dei eſt, quiſquis extra hanc erit confeſſionem. Non enim Apoſtolus ambigit, quin hoc ab vniuerſis fatendum ſit: myſterium ſalutis noſtræ contumeliam non eſſe diuinitatis, ſed magnæ pietatis ſacramentum. Non eſt ergo iſtud neceſſitas, ſed pietas: nec infirmitas, ſed magnæ pietatis ſacramentum. Et ſacramentum non iam in myſterio occultatum, ſed in carne manifeſtatum. Neque adhuc per naturam carnis infirmum, ſed in ſpiritu iuſtificatum: vt per iuſtificationem ſpiritus abeſſet à fide noſtra carnis infirmitas, & per carnis manifeſtationem myſterium non eſſet occultum, & per myſterij ignorabilem cauſam magnæ pietatis in ſacramento eſſet ſola confeſſio. Atque ita Apoſtolus fidei totius ordinem tenuit: vt dum pietas eſt, ſacramentum ſit: dum ſacramentum eſt, cognitio in carne ſit: dum cognitio in carne eſt, iuſtificatio in ſpiritu ſit: quia ſacramentum pietatis quod manifeſtatur in carne, vt verè ſacramentum ſit, per iuſtificationem ſpiritus manifeſtatur in carne. Ac ne illa manifeſtatio in carne, qualis eſſet iuſtificatio in ſpiritu ignoraretur: ſacramentum quod manifeſtatum in carne, & iuſtificatum in ſpiritu eſt, & Angelis viſum eſt, & gentibus prædicatum, & in hoc mundo creditum, hoc ipſum aſſumptum eſt in claritate: vt in omnibus ſit magnæ pietatis ſacramentum, dum manifeſtatur in carne, dum iuſtificatur in ſpiritu, dum viſum eſt ab Angelis, dum prædicatur gentibus, dum creditur in hoc mundo, dum aſſumitur in claritate. Nam & viſum ſequitur prædicatio, & prædicationem fides, & omnia conſummat claritatis aſſumptio: quia & magnæ pietatis ſacramẽtum eſt, aſſumptio claritatis, & per hanc diſpenſationis fidem, conformes aſſumi claritatis Dominicæ præparamur. Magnæ igitur pietatis ſacramentum eſt carnis aſſumptio: quia

A per aſſumptionem carnis, manifeſtatio ſacramenti in carne eſt. Sed tamen manifeſtatio in carne, non aliud quàm magnæ pietatis ſacramentum confitendum eſt: quia manifeſtatio eius in carne, & iuſtificatio ſpiritus eſt, & claritatis aſſumptio. Et qua tandem ſpe in fide noſtra eſt piæ diſpenſationis myſterium, diuinitatis infirmitas, cum per claritatis aſſumptionem, magnæ pietatis ſacramentum ſit confitendum?
B Et quia iam non eſt infirmitas, ſed ſacramentum: nec neceſſitas, ſed pietas: dicti nunc Euangelici ratio quærenda eſt, ne quod ſalutis noſtræ & gloriæ myſterium eſt, id ad occaſionem prædicationis impiæ relinquatur. Grauis tibi autoritas eſt hæretice, & indiſſolubilis Domini de ſe profeſſio, qua ait: Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, ad Deum meum & Deum
C veſtrum. Vt per id quod & nobis & illi vnus & pater, pater eſt, & Deus, Deus eſt, ſit in ea infirmitate qua ſumus: dum & per eundem patrem exæquamur in filios, & per eundem Deum comparamur in ſeruos. Et cùm nos ſimus & creatio ex origine, & ex natura ſerui, tamen dum & pater nobis communis & Deus eſt, ſit ei nobiſcum & creatio & natura communis & ſeruitus. Et hic impiæ prædicationis furor, etiam hoc
D prophetico vtitur dicto: Vnxit te Deus Pſal. 44.
Deus tuus, vt non ſit in ea naturæ virtute qua Deus eſt, dum ei vngens ſe Deus in Deum ſuum ſit antelatus. Ignorat Deum Chriſtum, qui ignorat Deum natum. Deum autem naſci non eſt aliud quàm in ea natura eſſe qua Deus eſt: quia naſci cùm cauſam natiuitatis oſtendat, non diſproficit tamen in genere autoris exiſte-
E re. Quod autem non diſproficit in genere, debet quidem autori cauſam natiuitatis ſuæ, naturam tamen ex ſe non amiſit autoris: quia natiuitas Dei, neque aliunde, neque aliud eſt. Quæ ſi aliunde eſt, non natiuitas eſt: ſi vero aliud eſt, non Deus eſt. Cùm autem ex Deo Deus eſt, per id Deus pater Deo filio & natiuitatis eius Deus eſt & naturæ pater: quia Dei natiuitas & ex Deo eſt, & in ea generis eſt natura qua
F Deus eſt. Huius igitur piæ ac debitæ profeſſionis modum, ita in omnibus quæ locutus eſt Dominus temperauit, ne diuinitati ſuæ contumeliam confeſſio natiuitatis afferret, ne obſequij religio naturam maieſtatis offenderet: ſed vt honorem debitum natiuitatis profiteretur, quæ ſubdere ſe deberet autori, & naturæ conſcientiam fiducia naturalis oſtenderet, quæ in

Ioan.14. Deum naſcendo ſubſiſteret. Hinc enim A
Ibidem. illud eſt: Qui me videt, videt & patrem. Sed & illud: Verba quæ ego loquor non à me loquor. Nam dum non à ſe loquitur, autori eum neceſſe eſt debere quod loquitur. Cum autem ſe viſo pater videtur, naturæ conſcientia eſt: quæ ad demonſtrationem in ſe Dei, non aliena à Deo in Deum
Ioan.10. nata ſubſtiterit. Vel illud: Pater quod dedit mihi, maius eſt omnibus. Et rurſum:
Ibidem. Ego & pater vnum ſumus. Nam & datio B paterna ſumptæ natiuitatis profeſſio eſt, & quod vnum ſunt proprietas ex natiuitate
Ioan.5. naturæ eſt. Vel illud: Sed iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Nam dum iudicium datur, natiuitas non tacetur, dum verò exæquatur honor, natura retinetur.
Ioan.10. Vel illud: Ego in patre & pater in me. Et C
Ibid.14. rurſum: Pater maior me eſt. In eo enim quod in ſeſe ſunt, Dei ex Deo diuinitatem cognoſce. In eo verò quod pater maior eſt, confeſſionem paternæ autoritatis intellige. Sicuti & illud eſt: Non poteſt filius
Ibid.5. à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit ſimiliter. Dum non à ſe facit, ad id quod agit ſecundùm natiuitatem, ſibi pater autor eſt. Et tamen D cum quæcunque facit pater, eadem & filius facit ſimiliter, non in aliud aliquid quàm in Deum ſubſtitit, ad facienda omnia quæ Deus pater faciat, paternæ omnipotentiæ in ſe ſubſiſtente natura. Hæc itaque ſecundùm ſpiritus vnitatem, & naturæ quæ ſecundùm natiuitatis eſt proprietatem, ita demonſtrata ſunt, vt & natiuitas Deum ſubſiſtentiæ ſuæ confiteretur, & ſubſiſten- E tia naturæ conſcientiam non taceret: profitens ſibi patrem Deum Deus filius dum ex eo naſcitur, cæterum ad id quod natus eſt, totum habens naturale quod Deus eſt. Diſpenſatio itaque magni & pij ſacramẽti natiuitatis diuinæ patrem inſuper etiam conditionis aſſumptæ Deum fecit: dum qui in forma Dei erat, repertus eſt in forma ſerui. Seruus enim non erat cum eſſet F ſecundùm ſpiritum filius Dei: & ſecundùm commune iudicium vbi non eſt ſeruus, neque Dominus eſt. Deus quidem & pater natiuitatis eſt vnigeniti Dei. Sed ad id quod ſeruus eſt, non poſſumus niſi tunc ei Dominum deputare cum ſeruus eſt. Quia ſi cum antè per naturam non erat ſeruus, & poſtea ſecundùm naturam eſſe quod non erat cœpit: non alia dominatus cauſa intelligenda eſt, quàm quæ extitit ſeruitutis, tunc habens ex naturæ diſpenſatione Dominum, cum præbuit ex hominis aſſumptione ſe ſeruum. Manens igitur in Ioan.20.
forma ſerui, qui manebat antè in Dei forma, homo Chriſtus Ieſus locutus eſt: Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, ad Deum meum & Deum veſtrum. Si igitur hæc ſeruus, & ad ſeruos locutus eſt; quomodo profeſſio iſta non ſerui ſit, & ad eam magis naturam, quæ non in natura ſerui ſit, transferetur, cum ei qui in forma Dei manens, formam ſerui aſſumpſit, quaſi ſeruo ad ſeruos communio, non niſi ex eo tantùm poſſit eſſe quod ſeruus eſt? Pater igitur ſibi, ita vt hominibus pater eſt: & Deus ſibi, vt ſeruis Deus eſt. Et cum hæc ad homines ſeruos homo in ſerui forma Ieſus Chriſtus loquatur, non ambigitur quin pater ſibi vt cæteris ſit ex ea parte qua homo eſt: & Deus ſibi vt cunctis ſit, ex ea natura qua ſeruus eſt. Denique hunc eundem ſermonem huiuſmodi profeſſionis cœpit exordio, ita Deus relatiuè ad ſeruum.
dicens: Vade autem ad fratres meos, & dices illis: Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, ad Deum meum & Deum veſtrum. Quæro nunc fratres ei ſecundùm formam Dei, anne ſecundùm formam ſerui eſſe intelligendi ſint: habeátque aliquod ad eum ſecundùm plenitudinem habitantis in eo diuinitatis corruptio noſtra conſortium, vt in fratres ei ad id quod Deus eſt deputemur? Sed non ignorat & propheticus ſpiritus, vnigenito Deo qua ex parte ſint fratres: hæc enim non tam homo quàm vermis locutus eſt. Narrabo Pſal.21.
nomen tuum fratribus meis. Et hæc vermis, vel non ex conceptu communium originum viuens, vel è profundis terræ viuus emergens, ad ſignificationem aſſumptæ & viuificatæ per ſe etiam ex inferno carnis profeſſus eſt: totóque in pſalmo paſſionis ſuæ ſacramenta prophetico ſpiritu prælocutus, ex ea neceſſe eſt vt fratres habeat diſpenſatione qua paſſus eſt. Nouit ſacramentum in eo fratrum etiam Apoſtolus: vt & primogenitum eum ex mortuis, ita primogenitum in multis fratribus prædicans. Secundùm id ergo eſt in Quomodo Apoſtoli fratres Chriſti.
multis fratribus primogenitus, ſecundùm quod eſt primogenitus ex mortuis. Et cùm ſacramentum mortis in corpore ſit, ſacramentum quoque fraternitatis in carne eſt. Fratres itaque ex carne ſunt Deo: quia & verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Cæterùm vnigenitus Deus, in vnigeniti exceptione ſine fratribus eſt.

Ipſe

A Ipſe autem vniuerſitatis noſtræ in ſe continens ex carnis aſſumptione naturam, erat quod nos ſumus, neque amiſerat eſſe quod manſerat, habens ex natiuitate tunc patrem tantùm, ex conſtitutione, nunc Deum ſecundum conſtitutionem, quia ex patre Deo omnia. Omnibus enim Deus pater eſt, dum ex eo & in eo omnia ſunt. Sed vnigenito Deo, quia verbum caro factum eſt, non hinc
B tantùm pater eſt. Pater enim eſt ad id, quod in principio apud Deum erat Deus verbum. Sed cùm verbum caro factum eſt, manet & in verbi Dei natiuitate, & in carnis conſtitutione quod pater eſt. Pater enim omnis carnis eſt Deus, ſed non ſecundùm quod verbo Deo pater eſt. Verbum autem Deus, neque verbum eſſe deſijt, neque caro non fuit: Nam verbum quod caro factum eſt, & habitauit
C in nobis, neque dum habitat non verè verbum eſt, neque dum verbum caro eſt, non verè Deus homo eſt: quia & habitare eius neceſſe ſit eſſe qui maneat, & carnem fieri eius intelligendum ſit eſſe qui naſcitur. Et quod in nobis habitat, noſtræ carnis aſſumptio eſt: quia per id in nobis habitat verbum caro factum, dum Deus eſt in noſtri corporis veritate. Si
D igitur natutam detrahit Deo verbo homo ſecundùm carnem Chriſtus Ieſus, vel non ſecundùm ſacramentum pietaris Deus verbum homo Chriſtus Ieſus eſt: ſit in naturæ contumeliam quod ei ſecundùm nos & pater pater eſt, & Deus Deus eſt. Quòd ſi Deus verbum, homo Chriſtus Ieſus Deus verbum eſſe non deſtitit, communio nobis & illi ad pa-
E trem & Deum ex ea tantùm eſt natura qua frater eſt: quia aſcendo ad pattem meum & patrem veſtrum: ad Deum meum & Deum veſtrum, non per id quod vnigenitus Deus verbum eſt, ſed per id quod verbum caro factum eſt, ſit fratribus nunciatum. Non incautis autem neque ad occaſionem impietatis incertis ſignificationibus ſermo Apoſtolicus loquitur. Vt
F nunc Euangeliſta dictum Domini à profeſſione fratrum incipiens, totius dicti profeſſionem ad eius naturæ conſortium docuit, ex quo frater eſt pertinere, quia ſermo eſt deſtinatus ad fratres: ne ad diuinitatis contumeliam reputaretur, quod ad ſacramentum pietatis prædicabatur, cùm communio ad eum noſtra qua pater nobis & ſibi pater eſt, & Deus nobis & ſibi Deus eſt, ſecundùm diſpenſationem carnis exiſteret, fratribus nobis ad eum natiuitate corporis deputandis. Nemo igitur ambigit, Deum patrē eſſe etiam Deū Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſed hæc pia noſtra profeſſio non patet ad impietatis occaſionem. Deus eius eſt, non idcirco vt diuerſi ab eo generis Deus ſit: ſed quia ex patre Deus natus eſt, & ex diſpenſatione ſeruus eſt, habeat & patrem Deum dum ex eo Deus eſt, & Deum ſuum, dum ex virgine caro eſt. Quod breui atque abſoluto Apoſtolus ſermone conſignat dicens: Commemorans *Epheſ. 1.* in orationibus meis, vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti pater claritatis det vobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis.

Vbi enim Ieſus Chriſtus eſt, ibi Deus eius eſt: vbi verò claritas eſt, ibi pater eſt. Qui itaque Chriſto ſecundùm claritatem eſt pater, idem Chriſto ſecundùm Ieſum Deus eſt. Ieſum enim angelus Chriſtum Dominum quem Maria eſſet paritura, cognominat. Cæterùm Chriſtum Dominum ſpiritus prophetia loquitur, & pleriſque ſecundum Latinitatem hoc dictum obſcurius videtur, quia Latinitas pronominibus non vtitur, quæ Græcitas vſu honeſto & neceſſario ſemper vſurpat, ita enim ſcribitur: ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὁ πατὴρ τῆς δόξης. Quod nobiſcum ſi ſemper pronominum conſuetudo eſſet, ita pronunciaretur: Ille Deus illius Domini noſtri Ieſu Chriſti, ille pater illius claritatis. Per id enim quod ille Deus illius Ieſu Chriſti eſt, & ille pater illius claritatis, quædam ſecundùm capacitatem ſenſus noſtri intelligentiæ proprietas expreſſa eſt: vt Chriſti vbi claritas eſt, ibi Deus pater eius ſit: vbi verò Chriſtus Ieſus eſt, ibi pater Deus ſuus ſit, habens Deum ſuum in diſpenſarione cùm ſeruus eſt, & patrem in claritate cùm Deus ſit. Non afferunt autem tempora vel ætates ſpiritus diuerſitatem, vt non ipſe atque idem Chriſtus in corpore ſit qui manſit ſpiritus in prophetis. Loquens enim per os ſancti patriarchæ Dauid: Vnxit te Deus Deus tuus *Pſal. 44.* oleo exultationis præ participibus tuis, non ſecundùm ſacramentum aliud quàm ſecundùm diſpenſationem aſſumpti corporis eſt locutus. Namque nunc fratribus mandans, patrem eorum patrem ſuum, & Deum eorum Deum ſuum eſſe, tunc quoque vnctum ſe à Deo ſuo præ

Participes Chriſti. participibus ſuis loquebatur: vt dum vnigenito Chriſto Deo verbo particeps non eſt, particeps tamen ei ex ea noſcerentur aſſumptione qua caro eſt. Vnctio enim illa non beatæ illi & incorruptæ & in natura Dei manenti natiuitati profecit, ſed corporis ſacramento & ſanctificationi hominis aſſumpti, Petro apoſtolo teſtante, cum ait: Conuenerunt enim verè in ciuitate *Act.* 4. iſta aduerſum ſanctum tuum filium Ieſum, quem vnxiſti. Et rurſum: Vos ſcitis quod factum verbum eſt per vniuerſam Iu- *Ibid.* 10. dæam, incipiens à Galilæa poſt baptiſmum quod prædicauit Ioannes, Ieſum Nazarenum, quomodo vnxit illum Deus ſpiritu ſancto & virtute. Ieſus ergo vngitur ad ſacramentum carnis regeneratæ: & quemadmodum ſpiritu Dei & virtute ſit vnctus, non ambiguum eſt, tunc cum aſcēdente eo de Iordane vox Dei patris audita eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te, vt per hoc teſtimonium ſanctificatæ in eo carnis, vnctio ſpiritalis virtutis cognoſceretur. Cæterùm cum in principio apud Deum erat Deus verbum, non habet vllam aut cauſam, aut enarrationem naturæ eius vnctio, quæ nihil aliud quàm eſſe in principio nunciatur. Neque habuit ſanè vngendi ſe per ſpiritum & virtutem Dei neceſſitatem Deus: qui Dei & ſpiritus eſſet & virtus. Vngitur ergo Deus à Deo ſuo præ conſortibus ſuis. Et ſi ante diſpenſationem carnis plures ex lege ſunt chriſti: Chriſtus qui nunc præ participibus vngitur, poſterior in tempore eſt, dum vnctis participibus antefertur. Denique ille prophetiæ ſermo poſteriorem vnctionem hāc *Pſal.* 44. quæ in tempore eſſet, oſtendit dicens: Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ conſortibus tuis. Conſequens & poſterior cauſa numquam refertur vt prior ſit: quia meruiſſe aliquid, poſterius eſt, quàm eſſe qui poſſit mereri. Mereri enim eius eſt, qui ſibi ipſe meriti acquirendi autor exiſtat. Si igitur natiuitati vnigeniti Dei vnctionem deputabimus, quæ vnctio ob meritum dilectæ iuſtitiæ, & peroſæ iniquitatis indulta ſit, prouectus potius per vnctionem vnigenitus Deus, quàm genitus intelligetur, iámque per incrementa & profectus Deus conſummabitur, qui non natus Deus ſit, ſed in Deum ſit vnctus ex merito, & iam per cauſam erit Deus Chri- *Coloſſ.* 1. ſtus, non omnis cauſa per Deum Chri-

A ſtum. Et vbi illud Apoſtoli erit: Omnia per ipſum, & in ipſo, & ipſe eſt ante omnes, omnia ipſi conſtant? Deus enim Dominus Ieſus Chriſtus, non ob aliqua, neque per aliqua Deus eſt: ſed Deus natus eſt. Et qui ex generatione Deus eſt, non poſt natiuitatem in Deum per cauſam profecit: ſed in eo quod natus eſt, nihil aliud naſcendo quàm Deus eſt. Cum verò vngitur ex cauſa, non ad id quod incremento non B eget, ſpectat vnctionis profectus, ſed ad id quod per incrementum ſacramenti profectu eguit vnctionis, id eſt, vt per vnctionem ſanctificatus homo noſter Chriſtus exiſteret. Si igitur nunc quoque per prophetam ſerui demonſtratur diſpenſatio, ob quam à Deo ſuo præ participibus vngitur, vt propterea quia iuſtitiam dilexerit, & oderit iniquitatem, vngatur: cur prophetæ C ſermo non ad eam Chriſti naturam pertinebit, in qua ei ſunt ex carnis aſſumptione participes? Cum præſertim ita ſe prophetiæ ſpiritus temperauerit, vt dum Deus à Deo ſuo vngitur, ſie ei & in diſpenſatione vnctionis quod Deus ſuus eſt, & in natura quod Deus eſt. Deus igitur vngitur: ſed quæro an id, quod in principio Deus erat verbum, vnctum ſit? Non vtiq;, nam poſte- D rior Deo vnctio eſt. Et cum non ea verbi natiuitas, quod † in principio apud Deum Deus erat, vncta ſit in Deum: neceſſe eſt vngatur quod poſterius ſit in diſpenſatione qua Deus eſt. Et cum Deus à Deo ſuo vngitur, id vngitur, quicquid ab eo in myſterio carnis ſeruile ſuſceptum eſt. Nemo igitur magnæ pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum in carne eſt, ſenſu impio vio- E let, nec ſe quicquam vnigenito per ſubſtantiam diuinitatis exæquet. Sit nobis ille & frater, & particeps, ſecundum quod verbum caro factum habitauit in nobis: ſecundum quod mediator Dei atque hominum homo Ieſus Chriſtus eſt. Sit nobis ſecundum ſeruos & communis pater, & communis Deus: & præ participibus vnctus ſit in ea natura, cum priuile- F gio licet vnctus, qua participes vnguntur. Sit in mediatoris ſacramento vt homo verus, ita & Deus verus. Deus ipſe ex Deo, communem nobiſcum habens patrem ac Deum, in ea communione qua frater eſt. Sed fortè ſubiectio illa, regníque traditio, deinde finis: aut naturæ abolitio, aut poteſtatis defectio, aut diuinitatis infirmitas ſit intelligenda. Plerique enim ita volunt, vt aut dum ſubiectis omnibus Deo ſubijcitur, per

† quæ, forte, qua.

Quomodo filius ſubiectus patri &c.

citur, per conditionem ſubiectionis Deus non ſit: aut dum regnum tradit, non ſit in regno: au t dum finis eſt, finem eius defectio conſequatur. Congruum itaque eſt, omnem ſuper his apoſtolici ſermonis ſenſum retractare: vt ſingulorum quorunque dictorum ratione expoſita atque edita, ſacramenti totius capaces per veritatis intelligentiam præbeamur. Ait itaque:

1. Cor. 15. Quoniam enim per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Quomodo enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur. Vnuſquiſque autem in ſuo ordine, primitiæ Chriſtus, deinde hi qui ſunt Chriſti, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem magiſtratum & omnem poteſtatem. † Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ſuis. Deus enim omnia ſubijcit ſub pedibus eius: Nouiſſima inimica deuicta eſt ab eo mors. † Cum autem dixerit, Omnia ſubiecta ſunt, abſque eo qui illi ſubiecit omnia. Cum autem ſubiecta fuerint ei omnia, tunc ipſe ſubiectus erit illi, qui ſubiecit ei omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus.

† omnem principatum & poteſtatẽ. *Ibidem.*

† nouiſſima autem inimica deſtruetur mors.

Cœleſtium diſpenſationum arcana Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum electus gentium magiſter, quanta poteſt abſoluti ſermonis ſignificatione demonſtrat. Et qui inenarranda vſque ad tertium cœlum raptus audiſſet, ea tantùm quorum natura humana capax eſſet, ſenſui humanæ intelligentiæ reuelauit: non ignorans tamen quædam non ſtatim poſſe atque audiuntur, intelligi, quia infirmitas noſtra ſæpius † in verum atque abſolutum mentis iudicium, ea quæ in aures transfunderentur, acciperet: longiore ad cunctandum mora ſenſui potius quàm auditui derelicta, cum & audiſſe vocis ſit, & intellexiſſe rationis, Deo tamen intelligentiæ cupidis intelligentiam reuelante.

† aliter.

Namque ad Timotheum per auiæ ac matris glorioſam fidem, ſacris ab infantia litteris inſtitutum ſcribens plurima, hoc quoque addidit: Intellige quæ dico, dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

2. Tim. 1.

Admonitio intelligendi ex difficultate intelligentiæ eſt. Intelligentiæ verò à Deo donum, fidei munus eſt, per quam infirmitas ſenſus gratiam reuelationis meretur. Si ergo Timotheus apoſtolico teſtimonio homo Dei, & legitimus Paulo ſecundum fidem filius, vt intelligat admonetur, quia ei Dominus intelligentiam in omnibus ſit daturus: nos quoque admoneri per Apoſtolum ad intelligentiam meminerimus, ſcientes Dominum nobis intelligentiam omnium præſtaturum. Et ſi fortè humanæ conditionis errore præſumptum aliquid ſenſu tenebimus, profectum intelligentiæ per reuelationis gratiam non recuſamus: nec intellexiſſe aliquid ſemel ſuo ſenſu ad id valeat, vt pudeat rectius aliquid de mutando ſentire. Ob quod prudenter conſultéque moderandũ, hæc ad Philippenſes beatus quoque idem Apoſtolus ſcribit: Quotquot ergo perfecti ſumus, hæc ſentiamus: & ſi quid aliter ſentitis, id quoq; Deus vobis reuelabit. *Philip. 3.*

Verùm in quo feſtinauimus, in ipſo ingrediamur. Non præiudicat ſenſus anterior Dei reuelationi, nam Apoſtolus nouit in quo ſapiant, quia ſapiunt perfectè. Et his qui aliter ſapiunt, reuelationem Dei, vt id quod perfectum eſt ſapiant, expectat. Si qui ergo profundam hanc arcanæ ſcientiæ diſpenſationem aliter intellexerunt, & per nos rectum aliquid & probabile afferetur: non pudeat eos ſecundum Apoſtolum per reuelationem Dei ſapere perfectè, neque magis ament veritatem neſciſſe quàm oderint permanſiſſe in non veris. Eos enim qui aliter ſapiunt, & quibus id Deus reuelauit, monet in id feſtinare, in quo ingreſſi fuerunt: vt relicto primo ignorantiæ ſenſu, ſecundum propoſitæ feſtinationis ingreſſum reuelationem perfectæ intelligentiæ conſequantur. Ingrediamur itaque in quo feſtinauimus Et ſi fortè feſtinationem noſtram deuij itineris error moratur: per reuelationem tamen Dei in id quò feſtinauimus rurſum ingreſſi, feſtinationis noſtræ non demutemus ingreſſum. Feſtinauimus enim ad Chriſtũ Ieſum Dominum gloriæ regem æternorum ſæculorum: in quo reſtaurata † ſunt omnia in cœlis & in terra, cui conſtant omnia, in quo & cum quo ſemper manebimus. In his ergo ingreſſi ſapimus perfectè, & ſi quid aliter ſapimus, Deus nobis id quod perfectè ſapitur, reuelabit. Itaque ſecundum apoſtolicam fidem ſacramẽtum dictorum præſentium retractemus, & eo modo quo ſuperius a nobis tractata ſunt omnia, vt omnem impiæ voluntatis ſenſum ſub dictis apoſtolicis præceptum, ex ipſa fidei apoſtolicæ veritate prodamus. Tria igitur ſecundum dictorum ordinem

† inſtaurata.

in quæſtionem vocantur, primum finis, deinde traditio, deinde ſubiectio: vt per hæc aut deſinat Chriſtus in fine, aut regnum tradendo non teneat, aut extrà Dei naturam Deo ſubiectus exiſtat. Ac primum noſcendum eſt, non hunc ordinem apoſtolicæ eſſe doctrinæ. Primùm enim regni traditio eſt, deinde ſubiectio, poſtremo finis. Sed ſingulis quibuſq; cauſis propria quarumque cauſarum genera ſubiecta ſunt: vt dum res ſingulæ in res alias deſinant, habeat ſemper ſubiacentem ſibi cauſam præcedens cauſa. Finis enim erit, ſed cùm tradiderit regnum Deo. Tradet autem regnum, ſed cùm euacuauerit omnem magiſtratum & omnem poteſtatem. Euacuabit autem omnem magiſtratum & poteſtatem, quia oportet eum regnare. Regnabit autem, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. Ponet verò omnes inimicos ſub pedibus ſuis, quia Deus ſubiecit omnia ſub pedibus eius. Subiecit autem Deus ita, vt nouiſſima ab eo mors inimica vincatur. Deinde ſubiectis omnibus ei, præter eum qui ſubiecit ei omnia: tunc ſubiicietur ipſe ſubiicienti ſibi omnia. Subiectionis verò cauſa non alia eſt, quàm vt ſit Deus omnia in omnibus. Finis itaque eſt, eſſe Deum omnia in omnibus. Et quærendum nunc ante omnia eſt: an finis defectio ſit, an traditio amiſſio ſit, an ſubiectio infirmitas ſit. Quæ ſi his ſibi contrariis non ſubiacebunt, erunt in ea intelligentiæ veritate qua dicta ſunt. Finis itaque legis Chriſtus eſt: & quæro vtrum abolitio Chriſtus legis ſit, anne perfectio? Quòd ſi legẽ Chriſtus, qui finis eius eſt, non diſſoluit, ſed adimplet, ſecundùm quod ait: Non veni legem ſoluere, ſed adimplere: finis non defectio eſt, ſed conſummata perfectio. Tendunt enim ad finem omnia: nõ vt non ſint, ſed vti in eo ad quod tetenderant, maneãt. Et propter finem omnia: cæterùm finis ad aliud aliquid non refertur. Sed cùm finis omnium ſit, manens ipſe ſibi totus eſt. Et quia non excedẽs ex ſeſe vlli alij tempori aut rei potius quàm ſibi proficit, ad finem ipſum ſemper intentio ſpei omnis protenditur. Et idcirco Dominus religioſæ fidei patientiam fini ſe reſeruantem, ita exhortatur: Beatus qui permanſerit vſque in finem. Nõ vtique vt ſit beata defectio: & non eſſe ſit fructus, & merces fidei ſuæ cuiuſque conſtituatur abolitio. Sed quia finis propoſitæ beatitudinis inexceſſus modus eſt: beati ſunt, qui vſque ad finem conſummandæ beatitudinis manſerint, non vltra ſe fidelis ſpei expectatione tendẽte. Filius itaque eſt, manendi immobilis ad quem tenditur ſtatus. Denique Apoſtolus impietatis finem ad deſinendi metum præponens, ait: Quorum finis eſt interitus, noſtra autẽ expectatio in cœlis eſt. Si itaque & beatis & impiis finis eſt, & finis intelligitur eſſe defectio, religionẽ atque impietatem finis exæquat, quia vtrinque per conſtitutum finem ſit in commune non eſſe. Et vbi expectatio noſtra in cœlis eſt, ſi per finem eſſe ſecundũ impios deſinamus? Quòd ſi ſanctis expectatio, impiis verò finis debitus eſſe dicitur, tamen ne ſic quidẽ finis creditur eſſe defectio: quia quæ pœna impietatis eſt, omnino non eſſe ad pœnarum vltricium ſenſum, cauſa in his per defectionẽ ſui non extante patiendi. Finis itaque eſt, indemutandæ conſtitutionis manſura perfectio: quæ & beatitudini reſeruata, & impietati eſt præparata. Nunc igitur quia iam ambigi non poteſt, finem † non defectionẽ, ſed non exceſſuram conſtitutionem eſſe intelligendam, quamquam adhuc quædam in ipſa dicti abſolutione ſint reſeruata: tamẽ his tantum ad ſignificationem ſenſus demonſtratis, videamus an traditio regni defectio ſit intelligenda regnandi, vt quod tradet filius patri, tradendo non teneat. Quòd ſi quis ſtultę impietatis furore contendet: fateatur neceſſe eſt, patrẽ cum tradidit omnia filio, amiſiſſe tradendo, ſi tradidiſſe † traditis egere ſignificet. Ait enim Dominus: Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. Et rurſum: Data mihi eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra. Si igitur tradidiſſe caruiſſe eſt, pater quoque his quæ dedit caruit. Quòd ſi pater tradendo non caruit, ne filius quidem intelligi poteſt his egere quæ tradidit. Ergo ſi tradidiſſe † omnia, his ipſis quæ tradidit non videtur eguiſſe: reliquum eſt, vt in tradendo diſpenſationis cauſa noſcatur, quum & pater tradẽdo non careat, & filius dando non egeat. De ſubjectione autem ne quid in ea contumelioſum filio deputetur, cum alia nonnulla fidei noſtræ opitulentur, præcipuè tamen ſibi hic ipſe locus aderit. Et primum communem ſenſum interrogo, vtrum nunc ſubjectionem ita intelligendam putemus, tanquam ſeruitutem dominatui, aut infirmitatem virtuti, aut honori inhonorationem contrarijs qualitatibus ſubdimus, vt filius ſecundum hæc Deo patri ſit diſſidentis naturæ diuerſitate ſubjectus. Quòd ſi ita exiſtimabitur, errorem

Math. 5. *Ibidem. 10.*

Finis eſt manendi immobilis ſtatus. *Philip. 3.*

† in fine

De traditione regni

† ſi tradẽtem

Luc. 10. *Matth. 28.*

† ſi tradẽs

De ſubjectione.

Digitized by Google

Ioan. 6. rem hunc opinionis humanæ apoſtolici ſermonis cautela prohibebit. Subiectis enim ſibi omnibus, tunc ſubiiciendus ſubiicienti ſibi omnia erit, & per id quod tũc ſubiicietur, diſpẽſationẽ ſignificauit in tempore. Nam ſi ſubiectionem aliud ſentiemus, & ſi tũc ſubiicietur, certè ſubiectus modo non eſt, & efficiemus eum diſſidentem & inſolẽtem & impiũ, quem neceſſitas tẽporis tanquam fracto & compreſſo tyrannicæ impietatis tumore, in ſeram obſequelam ſit ſubditura. Et vbi
Ibid. 8. illud erit: Non veni facere voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me? Et rurſum: Pater diligit me: quia omnia
Luc. 22. quæ placita ſunt ei, facio? Sed & illud: Pater fiat voluntas tua. Vel hoc Apoſtoli:
Philip. 2. Humiliauit ſe factus obediens vſque ad mortẽ. Et, qui ſe humiliat, habet hoc in natura ne humilis ſit? Et qui ſit obediens, ſuſcepit ex voluntate quod obedit, dum per id quod ſe humiliat, fit obediẽs? Vnigenitus itaque Deus humilians ſe & obediens patri vſque ad mortem crucis, quo genere cũ ſubiecta ei omnia ſint, tũc ſubiiciẽdus ipſe patri intelligetur: niſi quod ſubiectio hæc non nouæ obedientiæ, ſed diſpenſandi ſacramenti eſt, quia & obſequela iam maneat, & in tempore ſit ineũda ſubiectio. Nihil itaq; nunc aliud ſubiectionis ſignificatio, quàm myſterij demonſtratio eſt. Et quid illud ſit, ſecundùm hanc eandem fidei noſtræ ſpem, intelligendum eſt. Nam reſurgentẽ à mortuis Dominum Ieſum Chriſtum ſedere à dextris Dei, nõ ignorabile eſt, etiã Apo-
Ephes. 1. ſtolo teſtante, cum ait: Secundùm operationem potentiæ fortitudinis eius, quam operatus eſt in Chriſto, cum eum excitauit à mortuis, & collocauit ad dextrã ſuã in cælis, ſuper omnem principatum & poteſtatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur nõ ſolum in hoc ſeculo, ſed & in futuro, & omnia ſubiecit ſub pedib⁹ eius. Apoſtolicus namque ſermo ſecundùm Dei poteſtatẽ pro factis iã, futura ſignificat. Quæ enim per adimpletionem temporum ſunt gerenda, ea iam in Chriſto, in quo omnis eſt plenitudo diuinitatis, conſiſtunt: & quæcunque † futura erũt, diſpẽſationis in his

† conſiſtũt: quæ cum fut. &c.

potius eſt ordo, quàm nouitas. Subiecit enim omnia ſub pedib⁹ eius, licet adhuc ſubiicienda ſint: vt in eo quod ſubiecta ſũt, Chriſti indemutabilis ſit poteſtas: in eo verò quod ſubiiciẽda ſunt ſecundùm plenitudinẽ temporum ſuccedentium,

A ad finem ætatum profectus ſit. Omnem autem contrariã virtutẽ euacuandã eſſe non obſcura cognitio eſt, & hunc aëris principem & ſpiritalis nequitiæ poteſtatem æterno interitui tradendam, ſecundùm illud: Diſcedite à me maledicti in Matt. 25.
ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Euacuatio Euacuatio
autem nõ idem eſt quod ſubiectio. Nam euacuare aduerſantem poteſtatẽ, hoc eſt
B ius poteſtatis auferre ne maneat: & per poteſtatis euacuationẽ, regni eſt abolere dominatũ. De quo & Dominus teſtat⁹ eſt dicens: Regnum meum nõ eſt de hoc ſe- Ioan. 18.
culo: hunc eundem regni iſtius poteſtem mundi principem antè teſtatus, cuius poteſtas deſinet regni ſui euacuato dominatu. Subiectio verò, quæ & obedientiæ & fidei eſt: eadẽ vel cõceſſionis, vel demutationis demonſtratio eſt. Euacuatis itaq;
C magiſtratib⁹, ſubiicietur inimici eius. Ita autẽ ſubiicientur, vt ipſe ſibi ſubiiciat: ita verò ſubiiciet, vt ei ſubiiciat Deus. Anne ignorauit Apoſtolus dicti euangelici virtutẽ, cum ait: Nemo venit ad me, niſi pa- Ioan. 6.
ter meus adducat illum, cum tamen ſcriptũ ſit: Nemo vadit ad patrẽ niſi per me? Ibid. 14.
Et nunc ipſe ſibi inimicos ſubiicit, & tamẽ Deus ei ſubiecit, omne per hoc opus eius, Dei in eo opus eſſe teſtãs. Et cũ non
D niſi per eum eundum ad patrem ſit, ad filium tamen niſi pater adduxerit, nõ venitur. Nam dũ filius Dei intelligitur, paternæ in eo naturæ veritas diſcitur. Atq; ita & cognito filio Deus pater aduocat, & credito filio pater ſuſcipit: quia ſignificatio & cognitio patris in filio, per ſignificationẽ in ſe Dei patris, religioſos nos in eũ
E paterna religione perfectos adducit. Adducit ergo ita pater, dũ principale pater creditur. At patrẽ autem nemo vadit niſi per filiũ, quia ceſſante in nobis fide filij, ignorabilis pater eſt: nõ adituris ad paternam religionẽ, niſi prius filij veneratione ſuſcepta. Atque ita cognito filio, ad vitæ nos æternitatẽ pater adducit & ſuſcipit: & vtrunque per filium eſt, dum prædicatione per eũ patris, & perducit ad eũ pa-
F ter, & ad patrẽ ipſe deducit. Ad abſolutionem itaque dicti præſentis intelligentiam commemoratio ſacramenti iſtius fuit neceſſaria, vt per filiũ eſſet quod pater nos & adducit & ſuſcipit: vt per hoc intelligerem⁹, quatenus quod ipſe ſibi ſubiecit, De⁹ ei ſubiecit, Dei ſcilicet in eo natura per natiuitatẽ manẽte, & ea quæ ipſe agit, agẽte, dũ ita agit, vt ea Deus agat, & tamẽ

ipſe ea quæ Deus egerit, agat: ita tamen, vt in eo quod ipſe agit, filius Dei agere intelligatur: in eo verò quod Deus agit, paternæ in eo naturæ vt in filio proprietas, ſentiatur exiſtere. Euacuatis itaque magiſtratibus & poteſtatibus, ſubiicientur ei ſub pedibus inimici eius. Et quos inimicos intelligi oporteat, idem Apoſtolus docuit dicens: Secundùm Euangelium quidem inimici propter vos, ſecundùm electionem autem dilecti propter patres. Hos ergo inimicos crucis Chriſti meminimus: ſed quia dilecti propter patres ſũt, ſcimus eos ſubiectioni reſeruatos, ſecundum quod dictum eſt: Non enim volo vos ignorare fratres ſacramẽtum hoc, vt non ſitis vobis ſapiẽtes: quoniam ex parte obtuſio facta eſt in Iſrael, quoadusque plenitudo nationum intret, & ſic omnis Iſrael liberabitur, ſicut ſcriptum eſt: Veniet à Sion, qui liberet & auertat impietates ab Iacob, & hos illis à me teſtamentum eſt, cum abſtulero iniquitates eorũ. Inimici ergo ſubiicientur ſub pedibus eius: ſed ſubiectionem illam quid conſequatur, intelligendum eſt, nempe illud: Nouiſſima deuicta eſt ab eo mors. Deuictio autem mortis nihil aliud eſt, quàm reſurrectio ex mortuis: cum interitus corruptione ceſſante, viuæ iam cæleſtiſque naturæ conſtituetur æternitas, ſecundum quod dictum eſt: Oportet enim corruptiuum iſtud induere incorruptionem, & mortale iſtud induere immortalitatem. Cùm autem mortale iſtud induerit immortalitatem, tũc fiet verbum quod ſcriptum eſt: Abſorpta eſt mors in contentione. Vbi eſt mors aculeus tuus†? Vbi eſt mors contentio tua? In ſubiectione itaque inimicorum mors vincitur: & morte victa, immortalitatis vita ſucceſſit. Quæ autem ſubiectionis perfecta illa poſt fidei ſubiectionem proprietas ſit, idem Apoſtolus teſtatus eſt, cum ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis noſtræ conforme corpori gloriæ ſuę, ſecundum efficaciç ſuę opera, qua poſſit ſubiicere ei omnia. Subiectio itaque etiam ea eſt, quæ eſt ex natura in naturam conceſſio: dum à ſe ſecundum quod eſt deſinens, ei ſubiicitur, cuius concedit in formam. Deſiuit autem non vt non ſit, ſed proficiat: fitque ex demutatione ſubditus, in ſpeciem ſuſcepti alterius generis transeundo, Denique vt ſacramenti huius eſſet ratio abſoluta, poſt nouiſſimè deuictam mortem, ait. Cum autem dixerit: Omnia ſubiecta ſunt, abſque eo qui ſubiecit ei omnia, tunc & ipſe ſubiectus erit illi, qui ei ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Primus igitur ſacramenti gradus eſt, ſubiecta eſſe ei omnia, & tunc ipſum ſubiectum fieri ſubiicienti ſibi omnia: vt quemadmodum nos gloriæ regnãtis corporis ſui ſubdimur, eodem rurſus ſacramento ipſe regnans in gloria corporis ſubiiciẽti ſibi vniuerſa ſubdatur. Subdimur autem gloriæ corporis ſui, vt in ea ſimus corporis claritate, qua regnat in corpore: quià corpori eius cõformes erimus. Et quidem gloriam regnantis nunc corporis ſui, euãgelia nõ tacent. Ita enim ſcribitur, Domino dicente: Amen dico vobis, quoniam ſunt aliqui de aſtantibus iſtis, qui non guſtabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno ſuo. Et factum eſt poſt dies ſex, aſſumpſit Ieſus Petrum & Iacobũ & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelſum ſeorſum, & transfiguratus eſt Ieſus ante eos, & reſplenduit facies eius vt ſol, veſtimenta autem eius facta ſunt ſicut nix. Gloria itaque venientis in regnum corporis apoſtolis demonſtrata eſt. Nam in habitu Dominus glorioſæ transformationis ſuæ conſtitit, regnantis corporis ſui claritate patefacta. Et huius quidem gloriæ ſuæ cõſortium Apoſtolis pollicens, ait: Sic erit in conſummatione ſeculi. Mittet filius hominis angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus & ſtridor dentium. Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorũ: qui habet aures audiendi, audiat. Nunquid non omnibus naturales corporaléſque aures ad dictorũ audientiã patent, vt ad audiendũ Dominica admonitione opus fuerit neceſſarium? Sed ſacramenti ſcientiam Dominus inſinuans, auditionem doctrinæ fidelis exegit. In conſummatione itaque ſeculi de regno eius ſcandala auferuntur. Habemus ergo regnantẽ Dominum ſecundũ corporis claritatem, quouſq; ſcãdala auferãtur. Habemus rurſum cõformes nos gloriæ corporis ſui in regno patris, tanquam in ſolis claritate fulgentes in qua habitũ regni ſui apoſtolis in mõte transformatus oſtendit. Tradet ergo regnum Deo patri, non vtique tanquam tradens poteſtate cõcedat, ſed quòd nos cõformes gloriæ corporis ſui facti regnũ Dei erimus. Non enim ait, trader ſuũ regnum,

Rom. 8. — *Ibidem.* — *1. Cor. 15.* — *Ibidem.*

† Vbi eſt mors contẽtio tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus? & *hic ordo ſeruatur in vulgata Lat. & in Græco.*

1. Cor. 15. — *Philip. 13.* — *Filius ſubiectus erit illi.* — *1. Cor. 15.* — *Matth. 16.* — *Matth. 13.* — *Tradet regnum Deo patri.*

gnum, ſed tradet regnum, effectos nos
per glorificationem corporis ſui regnum
Deo traditurus. Nos itaque tradet in re-
gnum ſecundum hoc in euangeliis di-
Matth. 25. ctum: Venite benedicti patris mei, poſſi-
dete præparatum vobis regnum à conſti-
tutione mundi. Fulgebunt ergo iuſti vt
ſol in regno patris eorum. Tradet enim
filius Deo regnum eos, quos vocauit in
regnum, quibus & beatitudinem huius
ſacramenti ſpopondit dicens: Beati mũ-
do corde, quoniam ipſi Deum videbunt.
Regnans itaque auertet ſcandala, & tũc
iuſti in regno patris tanquam ſol fulge-
bũt. Tradet autem Deo patri regnum, &
tunc quos regnum Deo tradiderit, Deũ
videbunt. Quod regnũ ipſe teſtatus eſt,
dicens ad apoſtolos: In vobis enim eſt re-
gnũ nei. Regnans itaque regnum tradet.
Et ſi quis quæret, quis iſte ſit tradens re-
1. Cor. 15. gnum, audiet: Chriſtus reſurrexit à mor-
tuis, primitiæ dormientiũ, quoniam per
hominẽ mors, & per hominẽ reſurrectio
mortuorũ Omnis enim hic nunc pręſen-
tis quęſtionis ſermo de ſacramẽto corpo-
ris eſt, quia Chriſtus primitiæ ex mortuis
eſt. Quo autẽ Chriſtus myſterio ex mor-
† docẽte. tuis reſurrexit, Apoſtolo dicẽte † noſca-
2. Tim. mus: Memento Chriſtum Ieſum à mor-
tuis reſurrexiſſe, de ſemine Dauid. Mor-
tem itaque & reſurrectionem ex ea tantũ
docens diſpenſatione eſſe, qua caro eſt.
Regnat autẽ in hoc eodem glorioſo iam
ſuo corpore, donec euacuatis magiſtrati-
bus, & morte deuicta ſubiiciat ſibi inimi-
cos. Et quidem ab Apoſtolo ſeruatus hic
modus eſt, vt magiſtratibus & poteſtati-
bus euacuatio, inimicis verò ſubiectio de-
putaretur. Quibus ſubiectis, ſubiicietur
ſubiicienti ſibi omnia, Deo ſcilicet, vt ſit
Deus omnia in omnib9, naturæ aſſumpti
corporis noſtri natura paternę diuinitatis
inuecta. Per id enim erit omnia in omni-
bus Deus, quia ſecundùm diſpẽſationem
ex Deo & homine hominum Deiq; me-
diator, habens in ſe ex diſpenſatione
quod carnis eſt, adepturus in omnibus ex
ſubiectione quod Dei eſt, ne ex parte
Deus ſit, ſed totus Deus. Non alia itaque
ſubiectionis cauſa eſt, quàm vt omnia in
omnibus Deus ſit, nulla ex parte terreni
in eo corporis reſidente natura, vt intra
ſe duos continẽs, nunc Deus tantùm ſit,
non abiecto corpore, ſed ex ſubiectione
tranſlato, neque per defectionem aboli-
to, ſed ex clarificatione mutato, acquirẽs
ſibi Deo potius hominem, quàm Deum

A per hominem amittens. Subiectus verò
ob id, non vt non ſit, ſed vt omnia in om-
nibus Deus ſit: habens in ſacramento
ſubiectionis eſſe ac manere quod nõ eſt,
non habens in defectione ita ſe carere, ne
non ſit. Et quãquam ad intelligentiæ hu-
ius religioſam ſecuritatem ſufficiat nobis
apoſtolica autoritas, ſubiiciẽdum eſſe in
tempore, & per diſpenſationẽ Dominum
noſtrum Ieſum Chriſtum primitias dor-
B miẽtium, vt ſit Deus omnia in omnibus,
per quod non diuinitatis infirmitas eſt,
ſed aſſumptionis profectus, dum homo
& Deus, iam Deus totum eſt: tamen ne
fortè quia clarificatũ in corpore dum in
eo regnat, & poſtea ſubiiciẽdum, vt Deus
omnia in omnibus ſit credimus: non e-
tiam ex euãgeliis præſumpſiſſe exiſtime-
mur fidei noſtræ teſtimoniũ, non ſolùm
apoſtolicorum, ſed etiam dominicorum
C dictorum profeſſione eſt aſtruendum, vt
quod loquente Paulo Chriſtus loquutus
eſt, id ante Paulum Chriſtus ipſe ſit iam
loquutus. Diſpenſationem itaque gloriæ
huius apoſtolis ſuis abſoluta verborum
ſignificatione demonſtrans, ait: Nunc *Ioan. 13.*
glorificatus eſt filius hominis, & Deus
glorificatus eſt in eo. Si Deus glorifica-
tus eſt in eo, & Deus glorificauit eum in
ſe, & Deus protinus glorificauit eum: ha-
D bemus primùm gloriam filij hominis,
deinde in filio hominis Dei gloriam, in
eo enim quod dictum eſt: Nunc honori-
ficatus eſt filius hominis, & Deus honori-
ficatus eſt in eo. Hoc enim primùm ſpe-
ctat ad corporis gloriam, quæ ex naturæ
diuinæ cõſociatione gloriã mutuaretur.
Succedit deinde gloriæ plenioris profe-
ctus, ex incremento indultæ iam corpori
E gloriæ capeſſendus: Si Deus honorifica-
tus eſt in eo, & Deus honorificauit eũ in
ſe, & Deus protinus honorificauit eũ. Per
hoc enim glorificabit eum Deus in ſe,
quia iam in eo glorificatus ſit Deus. Nã
quod Deus in eo glorificatus eſt, ad cor-
poris gloriam ſpectat, per quam Dei glo-
ria intellecta per corpus eſt, gloria Dei
per gloriã filij hominis intelligẽda. quòd
F verò quia glorificatus in eo Deus eſt, ideo
glorificauit eũ Deus in ſe, per incremen-
tum glorificati in eo Dei, glorificauit eũ
in ſe Deus: vt quia iam regnat in gloria,
quæ ex Dei gloria eſt. ipſe exinde in Dei
gloriam tranſeat. In ſe enim eum Deus
glorificauit, id eſt, in ea natura qua Deus
eſt, quod eſt, vt ſit Deus omnia in om-
nibus, toto iam in Deum ex ea qua ho-

moeſt diſpenſatione manſuro. Nec ſanè de tempore tacuit dicens: Et Deus glorificauit eum in ſe, & Deus protinus glorificauit eum: vt quia prodeunte ad proditionem Iuda gloriam quæ ſibi poſt paſſionem conſecutura † reſurrectione futura eſſet, in poſterũ reſeruaret, Dei in eo gloria per virtutẽ reſurrectionis oſtẽſa: ipſo verò in Dei gloriã, id eſt, in Deum omnia in omnibus ex ſubiectionis diſpẽſatione manſuro. Et in eo quidem quanta furoris hæretici ſtultitia eſt, deſperare in Deo, quod humanis ſuis ſpebus blandiatur: vt quod in homine Deus potens ſit, id in ſe ipſo efficiendo infirmus ſit. Nec ſermo iſtud, nec ſenſus rationis capax loquitur, vt naturali quadam neceſſitate ad conſulendum nobis obnoxius Deus, ſibi nihil afferre beatitudinis poſſit. Nõ quod profectu egeat, qui imperturbarę naturæ virtutiſque ſit: ſed quia per diſpenſationem & ſacramẽtum pietatis magnæ, qui Deus & homo eſt, impotens ſibi ſit, hoc ſe totum præſtare quod Deus eſt, cum nobis non ambiguè indulturus ſit, id quoque nos eſſe quòd non ſumus. Vitæ enim humanæ atque mortis finis eſt reſurrectio. Et certiſſimum militiæ noſtre ſtipẽdium eſt incorrupta æternitas. non ad pœnæ perſeuerantiam manens, ſed ad perpetuę gloriæ fructum iucunditatẽmque nõ deſinens. Cùm igitur hæc noſtra terrenorum corporum origo in habitum naturæ potioris excedat, & cõfotmis gloriæ Dominici corporis fiat: Deus in forma ſerui repertus, licet iam glorificatus in corpore ſit, ſecundùm quod in forma ſerui eſt, tamen conformis Deo non erit, vt qui nobis formã glorificati corporis ſui tribuet, ipſe corpori ſuo nihil vltrà poſſit quàm nobis ac ſibi ſit commune præſtare? Hoc eſt enim quod dictũ eſt: Tunc ſubiectus erit illi, qui ei ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus plerique hæreticorũ ita affirmant: vt idcirco ſubiiciendus ſit Deo patri filius, v pater per ſubiectionem filij Deus ſit omnia in omnibus, tãquam ei adhuc perfectio Dei deſit, quam per filij ſubiectionem ſit adepturus: abſolutæ vtique ac beatæ diuinitatis inops intelligendus, ſi Deus eſſe omnia in omnibus per prouectionem temporum conſequetur. Ac mihi quidem Deum ſola veneratione intelligenti, non minus his reſpondere impium videtur, quàm adeſſe: & de natura quæ humani ſenſus cõceptionem excedat, verbis quorum adhuc ſignifica-

† conſequuta.

Tunc ſubiectus, quomodo intelligunt plerique.

1. Cor. 15.

A tio anguſtior quàm intelligẽtia ſit enunciare ſe poſſe cõfidere: ac primum ambigere, deſitne quid Deo, an plenus ipſe ſit vel pleno iam pleniorẽ eſſe ei reliquum ſit. Quod ſi Deus cui non aliũde eſt quod Deus ſemper eſt, profectum habeat, vt plus ſit aliquando, non poteſt tamen ad id peruenire, ne ſibi nihil deſit: quia cui naturæ profectus eſt reliquus, nunquam intelligitur ſine aliquo incremento reſi-
B duo profeciſſe, cum natura ad profectum ſpectans, proficiens licet ſemper, ſemper tamen pateat ad profectũ. Quod autẽ in plenitudine perfecta manet, ſempérque eſt, non ſibi relinquit vt plenius ſit: quia acceſſionẽ plenitudinis plenioris perfecta plenitudo nõ captat. Et hæc quidem de Deo ita opinandi, piæ intelligentiæ ſpecies eſt: Deo nihil deeſſe plenũmque
C eſſe. Cæterùm nõ ignorat Apoſtolus, cuiuſmodi de Deo confeſſionis voce teſtãdũ ſit dicens: O profundum diuitiarũ & ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm ſunt incõprehenſibilia iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſũ Domini? aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo
D ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſeculorũ. Non circunſcribitur Deus mẽte terrena, neque hoc ſapiẽtiæ ſuæ profundum ſenſu intelligẽtiæ penetrãtis attingitur, nec iudicia conſtitutionum ſuarum perſcrutantium ingenio apprehenduntur, nec viæ cognitionis eius inueſtigabiles ſe cõſectantium ſtudiis derelinquunt. Incomprehẽſum profundum demerſa eius om-
E nia ſunt, nihilq; de rebus eius reperietur, nihil conſectabitur. Senſum enim eius nemo cognouit, & conſilio non eguit externo. De nobis autem nunc omnis ſermo hic eſt, nõ etiam de eo per quem omnia ſunt, qui eſt magni conſilij angelus. qui & ait: Nemo nouit filium, niſi pater: neque patrem quis nouit, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Sed aduerſum
F imbecillas mentes noſtras, & ſe ad definiendæ circunſcribẽdæque naturæ diuinæ demergentes profundum, cõfeſſione apoſtolicæ proteſtationis vtẽdum eſt: ne temeraria opinio aliquid ſibi de Deo prçterquam docetur, vſurpet. Communis autem hæc naturalium cauſarum intelligentia eſt, nihil in ſenſum cadere, niſi quod ſenſui ſubiacet, vt aut res oppoſita oculis, aut opus quodque in ipſo ſenſu noſtro ac mente poſterius: quorũ vnum

Rom. 11.

Matth. 11.

quid

quid aut attrectatur aut cernitur, dum
concedit intra opinionis noſtræ ſenten-
tiam; ipſo tactu viſúque moderandum:
aliud verò quod fit in tempore, & quodam
iuniore à nobis aut gignitur, aut conſtitu-
tur exordio, qui ſenſum intelligentiæ non
præuenit, iudicio quoque ſenſus diiudican-
tis obnoxium eſt. Non enim aut aſpectus
noſter inuiſibilia diiudicat, qui non niſi
tantum conſpecta diſcernit: aut mens
noſtra ſe in id quod non extitit tempus,
extendet, & antiquiora ortu ſuo perueſti-
gabit, cum non niſi earum rerum opinio,
quarum ipſa ſit ſenior, relinquatur, quæ
plerumque ipſa per neceſſitatem naturalis
ſuæ infirmitatis incerta, abſolutam ſcien-
tiam in cauſarum cognitione non teneat,
ne dum eorum quæ ante te ſint, æternam
rationem ſenſu vltra natiuitatem ſuam
redeunte percipiat. Et idcirco Apoſtolus,
quia nunquam niſi ea in cognitionem ca-
derent, quæ ſenſui poſteriora ſuccede-
rent, commemorato ſapientiæ Dei pro-
fundo, & inſcrutabilium iudiciorum infi-
nitate, & inueſtigabilium viarum ſecreto,
& incogniti ſenſus ignoratione, & conſilij
non communicati intelligentia, ſubjecit:
Quis enim prior dedit, & retribuetur ei?
quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo
ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſeculo-
rum. Deus qui ſemper eſt, non ſubjectus
eſt modo, neque ab anteriore ſui aliquo
motu mentis, aut intelligentiæ præueni-
tur. Et idcirco inueſtigabile & imperſcru-
tabile ipſe totus profundum eſt. Totus
autem ita, vt non per hoc definitus in
modo ſit, ſed intellectus ſit in immenſo:
quia à nemine quod eſt, ſumpſit, ſed nec
prior ei dedit aliquis vt retribui officium
danti oporteat. Ex ipſo enim, & per
ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Non eget
ex ſe, & per ſe, & intra ſe manentibus.
Nec qui origo, nec qui opiſex eſt, nec
qui continens eſt, & internis externus, &
effectis conditor, & ſuorum ipſe egens
nunquam eſt. Nihil ante eſt, nihil aliun-
de, nihil extra eſt. Quo igitur caret ple-
nitudinis profectu, vt per tempus adhuc
Deus omnia in omnibus ſit? Vel vnde ſu-
met, extra quem nihil eſt? Nihil autem
ita vt ſemper ipſe ſit. Et qui ipſe ſemper
eſt, extra quem nihil eſt, quo incremen-
to explendus eſt, vel quo augmento de-
Malac. 3. mutandus eſt, dicens: Ego ſum, & non
demutor? cùm non relinquatur vel ad
demutationem locus, vel ad profectum
cauſa, vel ad æternitatem anterius, vel ad

A Deum aliud præterquam Deus ipſe eſt?
Non ergo per ſubjectionem filij Deus erit
omnia in omnibus: neque per cauſam con-
ſummabitur, ex quo & per quem, & intra
quem omnis cauſa conſiſtat. Manet ita-
que, vt eſt, ſemper Deus, nec profectu
eget: quia id quod eſt, ex ſe ac ſibi ſemper
eſt. Sed ne in vnigenitum quidem Deum,
demutandæ naturæ cadit neceſſitas. Deus
enim eſt, quod plenæ ac perfectæ diuini-
B tatis eſt nomen. Nam vt ſuperiùs docui-
mus, & repetitæ gloriæ ſignificatio, &
ſubjectionis cauſa eſt, vt ſit Deus omnia
in omnibus. Eſſe autem Deum omnia in
omnibus, ſacramentum eſt, non neceſſi-
tas. In forma enim Dei manens, formam
ſerui aſſumpſit, nons demutans, ſed ſe
ipſum exinaniens, & intra ſe latens, & in-
C tra ſuam ipſe vacuefactus poteſtatem, dum
ſe vſque ad formam temperat habitus hu-
mani, ne potentem immenſamque natu-
ram aſſumptæ humilitatis non ferret infir-
mitas: ſed in tantum ſe virtus incircum-
ſcripta moderaretur, in quantum oportet
eam vſque ad patientiam connexi ſibi cor-
poris obedire. Quod autem ſeipſum intra
ſe vacuefaciens continuit, detrimentum
D non attulit poteſtati, cum intra hanc exi-
nanientis ſe humilitatem, virtute tamen
omnis exinanitæ intra ſe vſus ſit poteſta-
tis. Quod itaque Deus erit omnia in
omnibus, aſſumptionis noſtræ profectus
eſt. Qui enim cùm eſſet in forma Dei, re-
pertus in forma ſerui, rurſum confitendus
eſt in gloria Dei patris: vt non ambiguè
in eius forma manens intelligatur, in cu-
ius erit gloria confitendus. Diſpenſatio
E itaque tantum eſt, non demutatio in eo
enim eſt, in quo erat. Sed cum medium eſt
quod eſſe cœpit, id eſt, homo natus, totum
ei naturæ, quæ antea Deus non fuit, acqui-
ritur: cum Deus eſſe omnia in omnibus
poſt ſacramentum diſpenſationis oſtendi-
tur. Noſtra hæc itaque lucra ſunt, & noſtri
profectus, nos ſcilicet conformes effici
gloriæ corporis Dei. Cæterùm vnigenitus
Deus, licet & homo natus ſit, non tamen
F aliud quàm Deus omnia in omnibus eſt.
Subjectio enim illa corporis, per quam
quod carnale eſt, in naturam ſpiritus de-
uoratur, eſſe Deum omnia in omnibus
eum, qui præter Deum & homo eſt, conſti-
tuet: noſter autem ille homo in id pro-
ficit. Cæterum nos in hominis noſtri con-
formem gloriam proficiemus, & in agni-
tionem Dei renouati, ad creatoris ima-
ginem reformabimur, ſecundùm Apoſtoli

Coloſſ. 3. dictum: Exuti veterem hominem cum actibus ſuis, & induti nouum, eum qui renouatur in agnitionem Dei ſecundùm imaginem eius qui creauit eum. Conſummatur itaque homo imago Dei: namque conſormis effectus gloriæ corporis Dei, in imaginem creatoris excedit, ſecundùm diſpoſitum primi hominis figurationem. Et poſt peccatum veterémque hominem, in agnitionem Dei nouus homo factus, B conſtitutionis ſuæ obtinet perſectionem, agnoſcens Deum ſuum, & per id imago eius: & per religionem proficiens ad æternitatem, & per æternitatem creatoris ſui imago manſurus.

DIVI HILARII PICTAVORUM Epiſcopi, de Trinitate.

C

LIBER XII.

TENDIMVS iam Sancto Spiritu tandem proſequente, ad tutum ſecuræ fidei tranquillúmque portum. Atque ita vt multo mari ventóque iactatis accidere ſæpiſſimè ſolet, vt cum eos circa oras portuum impediti & graues fluctus nonnunquam morentur, D ad vltimum in notam ſibi fidámque ſtationem ipſe ille ingẽtis terribiliſque vndę æſtus impellat. Quod nobis, vt ſpero, duodecimo hoc aduerſum hęreticam tempeſtatem nitentibus libro continget: vt cum in eo grauiſſimæ impietatis fluctui communitam puppim damus, ipſe ille nos fluctus ad optatæ quietis ſinum deuehat. Omnibus enim incerto doctrinæ vento circumactis, hinc metus, hinc periculum, E hinc etiam ſæpe naufragium eſt: quia vnigenitus Deus ſub prophetica autoritate creatura eſſe defenditur, vt in eo non ſit natiuitas, ſed creatio, quia ex perſona ſapientiæ dictum eſt: Dominus creauit me
Prouer. 8. initium viarum ſuarum. Hic hyemis eorum maximus fluctus eſt: hæc tortuoſi turbinis grauis vnda eſt: quæ excepta à nobis F & ſecuro nauigio infracta, vſque ad ipſum tutiſſimum nos portum optati littoris proſequetur. Non incertis autem neque otioſis nautarum modò nitimur ſpebus: quos interdum votis magis quàm fiducia nauigantes, vagi inſtabiléſque venti aut depellunt aut deſerunt. Cæterùm nobis adeſt inſuperabilis fidei ſpiritus dono vnigeniti Dei permanens, & nos indemutabili curſu

A ad tranquilla deducens. Non enim Dominum Chriſtum creaturam, quia ipſe eſt, qui creauit omnia: neque facturam, quia facturarum omnium ipſe eſt Dominus: ſed Deum nouimus, Deum Dei patris propriam generationem. Nos quidem omnes ſecundùm bonitatis dignationem dicti aſſumptíque ſumus filij Dei: ſed ille verus vnus patri Deo filius; & vera atque abſoluta manens, tantùm in cognitione vtriuſ- B que natiuitas. Noſtra verò tantum hæc ſola religio eſt; filium cõfiteri non adoptiuum, ſed natum, neque electum, ſed generatum. Non enim aut factum aut non natum prædicamus: quia neque creatorem creaturis comparamus, neque natiuitatem ſine generatione mentimur. Non per ſe eſt, qui per natiuitatem eſt. Neque non natus eſt, qui filius eſt. Neque qui filius eſt, aliter po- C teſt quàm naſcendo eſſe, quod filius eſt. Nemini autem dubium eſt, contrarias ſemper obtinentéſque impietatis cauſas eſſe cauſis religionum: neque poſſe id piè ſuſcipi, quod impiè ſuſceptum eſſe decernitur. Vt hi nunc noui Apoſtolicæ fidei emendatores Euangelicum & Propheticum ſpiritum in lites diuidunt, & in iurgia patiuntur: vt hi aliter prophetauerint, & hi aliter prædicauerint, quia Salomon ad creaturæ nos venerationem vacet, Paulus verò ſer- D uientes creaturæ coarguat. Quæ vtique non videntur ſibi ſecundum pietatis intelligentiam conuenire: vt Apoſtolus, & per legem doctus, & per præfinitionem ſegregatus, & per loquentem in ſe Chriſtum loquens, prophetiam aut ignorauerit aut non ignoratam diſſoluerit, & neſcierit creaturam Chriſtum quem creatorem nuncupauerit, & vetuerit creaturæ reli- E gionem, qui ſoli creatori ſeruiendum monuerit dicens: Qui immutauerunt veritatem Dei in mendacium, & ſeruierunt *Rom. 1.* creaturæ præterito creatore, qui eſt benedictus in ſecula. Parúmne arguit hanc falſiloquij impietatem, loquens in Paulo Chriſtus Deus? Parúmne demutatæ veritatis mendacium damnat? Per Dominum enim Chriſtum creata omnia ſunt, & id- F circo ei proprium nomen eſt vt creator ſit. Non cadit in eum efficientiæ ſuæ & natura & nuncupatio: teſtis nobis eſt Melchiſedech, creatorem cœli atque terræ Deum ita prædicans: Benedictus Abraham Deo ſummo, qui creauit cœlum & terram. Teſtis eſt & Iſaias propheta dicens: firmans cœlum & creans terram ego Dominus Deus tuus, cuius manus creaue-

Verbum Melchiſedech de Deo filio intelligitur.

runt

1. Petr. 4. uerunt omnem militiam cœli. Teſtis & Petrus ita ſcribens: Quaſi fideli creatori commendantes animas veſtras. Quid operis nomen opifici imponimus? Quid noſtris cognominibus Deum cognominamus? Creator noſter eſt, creator omnis militiæ cœleſtis eſt. Hæc cum ad filium per quem omnia facta ſunt, Apoſtolica atque Euangelica fide intelligenda referantur: quomodo his ipſis quæ geſſit æquabitur, & in ea erit naturæ nuncupatione, qua cuncta quæ facta ſunt? Primùm quidem humanæ intelligentiæ ſenſus hæc reſpuit, vt creator creatura ſit, quia creatio per creatorem eſt. Qui ſi creatura ſit, & corruptioni ſubditus eſt, & expectationi obnoxius eſt, & ſeruituti ſubjectus eſt. Ait enim idem beatus Apoſtolus Paulus:
Rom. 8. Etenim longinqua expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura ſubjecta eſt non ſponte, ſed propter eum qui ſubjecit eam in ſpe. Quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis, in libertatem claritatis filiorum Dei. Si igitur Chriſtus creatura eſt, neceſſe eſt ſub ſpe longinquæ expectationis incertus ſit, & longa eius expectatio noſtra potius expectet, & expectans ea, vanitati ſubjectus ſit, & per neceſſitatis ſubjectionem non ſponte ſubjectus ſit. Subjectus autem non ſponte cum ſit, neceſſe eſt & ſeruus ſit. Seruus autem cum ſit, maneat etiam in corruptione naturæ. Hæc enim omnia creaturæ propria eſſe Apoſtolus docet: à quibus per longinquam expectationem liberanda, ſecundùm humanam gloriam clareſcet. Et ô impudentem de Deo atque impiam profeſſionem, his eum per creaturæ contumeliam ludibriis deputare: vt ſperet, vt ſeruiat, vt coactus ſit, vt liberandus ſit in noſtra, non in ſua, cum de ſuis nos ad aliquid prouehamur. Sed impietas noſtra cum ingenti perfidiæ incremento per hanc illicitæ vocis audaciam eò procedit: vt quia filius creatura ſit, pater quoque non differat à creatura. Chriſtus enim in forma Dei manens, formam ſerui accepit: & qui in forma Dei eſt, ſi creatura eſt, Deus non aberit à creatura, quia in forma Dei ſit creatura. Eſſe autem in forma Dei, non alia intelligentia eſt, quàm in Dei manere natura: per quod & Deus creatura eſt, quia in natura eius ſit creatura. Qui autem in forma Dei erat, Deo ſe æqualem eſſe non rapuit, quia ex Dei æqualitate, id eſt, ex forma eius in ſerui formam decederet.

A Decedere autem ex Deo in hominem, niſi ſe ex Dei forma Deus euacuans non potuit. Euacuans autem ſe non abolitus eſt, vt non eſſet: cum eſſet aliud quàm fuiſſet. Neq; enim defecit ex ſeſe, qui ſe euacuauit in ſeſe, cum virtutis poteſtas etiam in euacuandi ſe poteſtate permaneat: & in formam ſerui tranſiſſe, non ſit naturam Dei perdidiſſe, cum formam Dei euacuaſſe nihil aliud quàm virtus diuinæ ſit poteſtatis. B Adeò autem in forma Dei eſſe, nihil aliud eſt quàm æqualem Deo eſſe: vt æqualitas honoris Domino Ieſu Chriſto, qui in forma Dei eſt, debeatur, ipſo dicente: Vt omnes honorificent filium ſicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui miſit illum. Nunquam diuerſitas rerum, niſi & in honore diuerſo eſt. Res enim eædem vene- C rationis eiuſdem ſunt: quia vt ſummus honor indignè inferioribus defertur, ita cum contumelia ſuperiorum inferiora his æquabuntur honore. Filius autem ſi creatio potius quàm natiuitas ſit, per venerationem qua exæquabitur patri, nulla nobis religio honoris ad patrem eſt: cum tanta nobis eius veneratio impoſita ſit, quanta eſt creaturæ. Sed quia Deo patri in eo quod ex Deo Deus eſt natus, æqualis eſt: eſt etiam D æqualis in honore. Filius enim eſt, non creatura. Et hæc de illo præclara vox patris eſt: Ex vtero ante luciferum genui te. Non præiudicatur autem Deo, vt ſæpe iam diximus, per infirmitatem noſtræ intelligentiæ, vt per id quod ex vtero genuiſſe dixit, ex partibus internis externiſque per membra coeuntibus, tanquam corporalium cauſarum originibus con- E ſiſtat: cum extra naturalium neceſſitatum cauſas liber atque abſolutus, naturæ totius Dominus manens, proprietatem natiuitatis vnigeniti ſui ex indemutabilis naturæ ſuæ virtute ſignificet. Ex ſpiritu enim ſpiritus naſcens, licet de proprietate ſpiritus, per quam & ipſe ſpiritus eſt, naſcatur: non tamen alia ei præter quàm perfectarum atque indemutabilium cauſarum ad id quod naſcitur cauſa eſt. Et ex cauſa F licet perfecta atque indemutabili naſcens, neceſſe eſt ex cauſa in cauſæ ipſius proprietate naſcatur. Proprietas autem humanarum natiuitatum intra cauſas vteri continetur: ſed Deo non ex partibus perfecto, ſed indemutabili per ſpiritum, quia Deus ſpiritus eſt, non eſt internarum cauſarum naturalis neceſſitas. Sed quia nobis ſpiritus de ſpiritu natiuitatem prædicabat, ſen-

Pſal. 109. Infirmitas humanæ intelligentiæ non præiudicat diuinis.

ſum noſtrum generationum noſtrarum A inſtituit exemplo: non in exemplum natiuitatis, ſed ad intelligentiam generationis, vt exemplum illud non ad neceſſitatem proficiat, ſed ad ſenſum. Si igitur creatio eſt vnigenitus Deus: & quid ſibi vult ſignificatio intelligentiæ, quæ per conſuetudinem natiuitatis humanæ intelligentiam diuinæ generationis oſtendit? Plerumque enim per hæc noſtrorum corporum membra, operationum ſuarum B nobis Deus momenta ſignificans, ſenſum noſtrum vſu intelligentiæ communis edocuit, cum ait: Cuius manus creauerunt omnem militiam cœli. Vel iterum: Oculi Domini ſuper iuſtos. Vel rurſum: Inueni Dauid Ieſſe filium ſecundum cor meum. Cùm enim & voluntas ſignificetur in corde, per quam Dauid morum probitate C complacuit: & cognitio vniuerſitatis, qua extra ſcientiam Dei nihil ſit, ſub oculorum vocabulo enuncietur: & operum efficientia quia nihil non ex Deo ſit, per nomen manuum intelligatur: volens & prouidens & agens Deus cuncta, ſub ſignificatione cauſarum corporalium intelligendus ſine miniſterio corporali: quo modo in eo quod ex vtero genuit, non per cauſam D corporalem humanæ originis intelligendæ, etiam ſpiritalis natiuitatis ſenſus affertur, cum per cæteras membrorum ſignificationes, cæterarum quoque in Deo efficientiarum demonſtretur effectus? Quia ergo proponitur cor ad voluntatem, oculi ad viſum, manus ad effectum, cum tamen vltra partium imperfectam comparationem Deus & velit & prouideat & peragat, & hæc eadem per cor & oculos & ma- E num enuncientur: nonne ſignificatio qua ex vero Deo Deum genuit, veræ natiuitatis oſtenſio eſt? Non quod ex vtero genuerit, ſicuti nec per manum agat, nec per cor velit: ſed quia per ſignificationem horum verè omnia & agat & videat & velit, ita per ſignificationem vteri, verè ex ſe genuerit quem genuit, non per cauſam vteri, ſed ad veritatis genuinæ profeſſionem: ſicuti nec per cauſas corporum aut F velit aut videat aut agat, ſed vtatur his partium nuncupationibus, vt per corporalium miniſterium virtus efficientiarū incorporalium ſentiatur. Natura igitur humanæ conſuetudinis non ſinit, ſed nec Dominicæ doctrinæ ſententia patitur magiſtro diſcipulum præeſſe, vel ſeruum imperare domino: quod alterum alteri & per ignorantiam ſubiaceat, vt ignarus

Per membra noſtri corporis ſignificantur operationes Dei.
Iſa.45.
Pſal.33.
Act.13.

ſcienti, & per conditionem infirmum † ſit, vt dominatui ſeruitus. Quæ cum ita eſſe commune iudicium ſit, cuius nunc nos temeritatis exemplo, Deum creaturam, & filium Dei facturam & dicemus & exiſtimabimus? cum nuſquam nobis hoc de ſe & magiſter & Dominus ſeruis ac diſcipulis ſuis locutus ſit, neque natiuitatem ſuam aut creationem aut facturam docuerit? Sed & pater nihil aliud quàm filium reſtatus ſit, & filius nihil aliud quàm proprium ſibi Deum patrem profeſſus ſit? Natum vtique, non factum aut creatum, ſicuti ait: Omnis qui diligit patrem, diligit & filium, qui natus eſt ex eo. Factura autem opera creaturarum ſunt, non generationis natiuitas. Non enim cœlum filius, aut terra filius, aut mundus natiuitas eſt, de quibus dictum eſt: Omnia per ipſum facta ſunt. Et per prophetam: Opera manuum tuarum ſunt cœli. Et per eundem: Opera manuum tuarum non omittas. Nunquid pictori pictura filius, aut gladius fabro filius, aut architecto domus filius? Hæc enim opera efficientium ſunt: at vero patri ſolus qui ex eo naſcitur, filius eſt. Et nos quidem filij Deo, ſed per facturam filij. Fuimus enim aliquando filij iracundiæ, ſed filij Deo per ſpiritum adoptionis effecti, & dici id meremur potius quàm naſcimur. Et quia omne quod fit, antequam fiat, non fuit: nos cum filij non fuiſſemus, ad id quod ſumus efficimur. Antè enim filij non eramus, ſed poſtquam meruimus hoc, ſumus. Sumus autem non nati, ſed facti: neque generati, ſed acquiſiti. Acquiſiuit enim ſibi Deus populum, & per hoc genuit. Genuiſſe autem Deum filios, nunquam cum proprietatis ſignificatione cognoſcimus. Non enim ait, filios meos genui & exaltaui: ſed hoc tantùm, filios genui & exaltaui. Niſi fortè in eo quod ait: Filius primogenitus meus Iſraël, quiſquam hoc quod primogenitus meus dixit, ad detrahendam filio proprietatem generationis intelliget, vt quia & de Iſraël dixerit meus, aſſumptio factorum filiorum pro natiuitatis proprietate vſurpata ſit. Et idcirco non ſit natiuitatis Dei proprium, quod de eo dictum eſt; Hic eſt filius meus dilectus, cum meus etiam illis proprium eſſe dicatur, quos non natos eſſe manifeſtum eſt. Non natos autem eſſe, licet nati eſſe dicantur, vel ex eo docetur cum dicitur: Populo qui naſcetur quem fecit Dominus. Ergo populus Iſraël naſcitur vt fiat: neque per id quod naſci dicitur

† inferius.
Ioan. 1.
Pſal.101.
Pſal.137.
Filius primogenitus meus Iſraël.
Exod.4.
Matth.17.
Pſal.17.

tur, non intelligitur fieri. Ex adoptione enim eſt filius, non ex generatione: neque ei proprietas, ſed nuncupatio eſt. Nam licet primogenitus meus de eo ſcriptum ſit: longè tamen multùmque differt, filius meus dilectus, & filius primogenitus meus. Vbi enim natiuitas eſt, ibi filius meus dilectus. Vbi verò electio ex gentibus eſt, & adoptio per voluntatem eſt: ibi filius primogenitus meus. Hoc quod ſuus eſt, ad primogenitum eſt: illic quod ſuus eſt, ad filium eſt. Et in natiuitate filius primũ ſuus eſt, & ſic dilectus: & in electione, filius primùm primogenitus, & ſic poſtea ſuus: vt adoptato ex omnibus populis filio Iſraël proprium eſſet, quod primogenitus eſt: nato verò vni Deo, manifeſtum ſit, proprium eſſe quòd filius ſit. Non eſt itaq; vera & perfecta natiuitas, vbi deputatur magis quàm generatur: quia non ambiguum eſt eum populum qui in filium naſcatur, & fieri. Quod autem fit cùm non fuiſſet, & per id quod factum eſt dicitur naſci: non eſt in eo vera natiuitas, quia antè aliud quàm natum eſt fuerit. Et idcireo fuerit antequam naſceretur, id eſt, antequam fieret: quia qui ex gentibus filius eſt, gens eſt antequam filius ſit: ac per id non verè filius, quia non ſemper filius. Vnigenitus autem Deus neque fuit aliquando non filius, neque fuit aliquid antequam filius, neque quicquam aliud ipſe niſi filius. Atque ita qui ſemper eſt filius, non reliquit id de ſe intelligentiæ, ne aliquando non fuerit. Et natiuitates quidem humanæ habēt in tempore non fuiſſe; primùm, quia omnes ex his omnibus qui antè fuerint naſcantur. Nam tametſi vnicuique naſcentium, ex eo ſit origo qui fuerit, tamen ipſe ille ex quo naſcitur non fuit antequam natus eſt. Dehinc ipſe qui natus eſt, poſtquam non fuit natus eſt, tempore ipſo antè manente quàm naſcitur. Naſcens enim hodie, in eo quod heſternum fuit, non fuit: & in id quod eſt, ex eo quod non fuit cœpit: & intra intelligentiam noſtram eſt, heſterno id quod hodie naſcitur non fuiſſe. Atque ita natiuitas eius per quam eſt poſt id quod non fuit manet, quia hodie primum poſt heſternum tempus eſſe neceſſe eſt, vt ei ſit in tempore non fuiſſe. Et hæc quidem communia in rerum humanarum origine ſunt, vt omnia initium ſui cum antea non fuiſſent accipiant. Primùm quidem vt docuimus, per tempus, deinde per cauſam. Et per tempus quidem non ambiguum eſt, quin ea quæ nunc cœperint, ante non fuerint. Per cau-

A ſam verò, quia his non ex cauſa † cõſtet eſſe quod maneant. Reuolue enim omnes originum cauſas, & intelligentiam in anteriora conuerte, inuenies nihil cœpiſſe per cauſam, dum omnia per virtutem Dei ad id quod ſunt creantur, non etiam naſcuntur ex aliquo. Ex quo etiam vnicuique generi per ſucceſſionem ipſam naturale eſt, vt non fuerit & cœperit, dum & poſt tempus in
B tempore eſt: & cùm ſemper vniuerſa poſt tempus ſint, cauſam ſui quoque de antea non extantibus ſumunt, dum ex his naſcuntur quæ antea non fuerint: ipſo illo primo humani generis parente Adam ex terra quæ ex nihilo eſt, & poſt tempus, id eſt, poſt cœlum & terram, diem, ſolem, lunam & aſtra formato, qui & originem non habuerit naſcendi, & cœperit cum non fuiſſet. Sed vnigenito Deo, cui non præeſt tem-
C pus anterius, non relinquitur vt aliquando nõ fuerit, quia † ipſium illud aliquando iam prius eſt, deinde non fuiſſe iam temporis eſt, & incipiet non poſt eum tempus eſſe, ſed ipſe eſſe poſt tempus, cui in eo quod antequam naſceretur non fuit, ad ipſũm in quo non fuit præferatur. Deinde qui ex eo qui eſt, natus eſt, intelligi non poteſt, ex eo quod non fuit natus eſſe: quia eius qui eſt
D ad id quod eſt, cauſa pater eſt, non etiam id quod non eſt, origo naſcendi eſt. Ergo cui neque in tempore eſt, vt aliquãdo non fuerit, neque in patre, id eſt, autore eſt vt ſubſiſtat ex nullis: nõ relinquit id de ſe occaſionis, vt aut ex nihilo natus ſit, aut non fuerit antequam naſceretur. Non ſum autem neſcius pleroſque eorum quibus aut per impietatem obtuſa mens ſacramentum Dei
E non capit, aut per aduerſi ſpiritus dominationem ſub ſpecie religonis obtrectãdi Dei furor pronus eſt, affirmare ſimpliciorũ auribus id ſolere: nos cum ſemper filium fuiſſe dicamus, neque aliquid aliquando fuiſſe quod non fuit, ſine natiuitate eum per id quod ſemper fuerit prædicare: quia humani ſenſus opinio id quod ſemper fuit non patiatur vt natum ſit. Naſcendi autem cau-
F ſa, vt ſit quod non erat: eſſe verò quod non fuit, nihil aliud ſub communi ſenſu eſſe quàm naſci. Adiiciant verò ad hæc arguta ſatis atq; auditui placentia: Si, inquit, natus eſt, cœpit. Et quum cœpit, non fuit. Et cùm non fuit, non patitur vt fuerit. Atque idcirco piæ intelligentiæ ſermonem eſſe contendant, non fuit antequam naſceretur: quia vt eſſet qui non erat, non qui erat, natus eſt. Neq; eguit natiuitate qui erat cùm ad id vt eſſet qui non erat naſceretur. Ac

† cauſis

† qui ipſũ illud aliquando iã temporis eſt, & incip.

primùm oportuerat homines religioſam diuinarum rerum ſcientiam præferentes, vbi Euangelicæ atque Apoſtolicæ prædicationis veritas præcellebat, callidæ philoſophiæ tortuoſas quæſtiones abiicere, & ſectari potius fidem quæ in Deo eſt: quia ſenſum infirmum facilè fidei ſuæ præſidio ſophiſma ſyllogiſticæ interrogationis exueret, cùm captioſa propoſitio reſponſionem ſimplicem, ſibíque ſecundum interrogationem rerum obſecundantem ad vltimum iam ſenſus ſui interrogatione ſpoliaret, vt quod profeſſione amiſiſſet, id iam conſcientia non teneret. Quid enim tam neceſſariò interrogationi obſecundabit, quàm vt cum à nobis quæratur. Eſt ne aliquid antequam naſcitur? in profeſſione noſtra ſi non fuiſſe antequam naſcitur. Neque enim aut in natura aut in neceſſitate eſt, vt quod eſt naſcatur: cùm naſci quid ob id tantum vt ſit, nō quia erat, neceſſe ſit. quod cùm conceſſum fuerit a nobis, quia rectè conceditur: exuti fidei ſcientia, capti iam impiis atque alienis ſtudiis acquieſcamus. Quod prouidens antè beatus Paulus apoſtolus, ſicut frequenter oſtendimus, vt caueremus admonuit dicens: Videte ne quis vos ſpoliet per philoſophiā & inanem deceptionem, ſecundùm traditionem hominum, ſecundū elementa mundi, & non ſecundùm Chriſtum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Cauendum igitur aduersùm philoſophiam eſt, & humanarum traditionum, non tam euitanda ſunt ſtudia quàm refutanda. Neq; enim his ita concedendum eſt, quaſi vincant potius quàm fallant. Quia nos Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam prædicantes, æquum eſt humanas doctrinas non tam defugere quàm refellere: & ſimpliciores ne ab his ſpolientur, & obſtruere & inſtruere. Nam cùm poſſit omnia, & in ea ipſa omnia ſapienter Deus poſſit, nec virtuti eius ratio, nec rationi virtus obſiſtat: oportet & eos qui Chriſtū prædicant mūdo, irreligioſis mūdi imperfectiſque doctrinis per ſciētiam ſapientis omnipotentiæ contraire, ſecundùm illud beati Apoſtoli dictum: Noſtra enim arma non ſunt carnalia, ſed potentia Deo, ad deſtructionem munitionū, rationes deſtruentia, & omnē altitudinem eleuatam aduersùs cognitionem Dei. Fidem non nudam Apoſtolus atq; inopem rationis reliquit, quæ quamuis potiſſima ad ſalutem ſit, tamen niſi per doctrinā inſtruatur, habebit quidem inter aduerſa tutum refugiendi receſſum, non etiam retinebit

Contra ſophiſticas captiones.

Coloſſ. 2.

2. Cor. 10.

A conſtantem obtinendi ſecuritatem, critq; vt infirmibus ſint poſt fugam caſtra, non etiam vt arma habentibus adſit inrerrita fortitudo. Contundendæ ſunt ergo inſolentes aduersùm Deum diſputationes, & deſtruenda rationum fallacium munimenta, & eleuata ad impietatem ingenia conterenda, nec carnalibus armis, ſed ſpiritualibus: nec terrena doctrina, ſed cœleſti ſapientia: vt quanta rerum diuinarum humanarúmq; diſcretio eſt, tantum vltra terrena ſtudia ratio cæleſtis excedat. Ceſſet itaque ſolicitudo perfidiæ, neque negare nos, quia ipſa non intelligit exiſtimet, quod ſolum à nobis bene & intelligitur & creditur. Nam ipſa ſermonum enūciatione, cùm natum profitemur, non tamen non natum prædicamus. Neque enim id ipſum eſt, non natum atque naſci: quia illud ab altero, hoc verò à nemine eſt. Et aliud eſt ſine autore eſſe ſemper æternū: aliud quod patri, id eſt, autori eſt coæternum. Vbi enim pater autor eſt, ibi & natiuitas eſt. At verò vbi autor æternus eſt, ibi & natiuitatis æternitas eſt: quia ſicut natiuitas ab autore eſt, ita & ab æterno autore æterna natiuitas eſt. Omne autem quod ſemper eſt, etiam æternum eſt. Sed tamen non omne quod æternum eſt, etiam innatum eſt. Quia quod ab æterno naſcitur, habet æternum eſſe quod natum eſt. Quod autem non natum eſt, id cum æternitate non natum eſt. Quod verò ex æterno natum eſt, id ſi non æternum natum eſt, iam non erit & pater autor æternus. Si quid igitur ei qui ab æterno patre natus eſt, ex æternitate defuerit, id ipſum autori non eſt ambiguum defuiſſe: quia quod gignenti eſt infinitum, infinitum eſt etiam naſcenti. Medium enim quid inter natiuitatem Dei filij & generationem Dei patris, nec ratio, nec ſenſus admittit: quia & in generatione natiuitas eſt, & in natiuitate generatio eſt. Quod vtrunque ſine interuallo ſui eſt, quia ſine vtroque neutrum eſt. Quod ergo niſi ex vtroque non conſiſtit, id in omnibus niſi vtrunque non permanet: quam in aliquo alterum non relinquatur, quod id ipſum alterum in aliquo non poſſit eſſe ſine altero. Sed inquiet quiſquam diuini huius incapax ſacramenti: Omne quod natum eſt, non fuit: quia in id natum eſt, vt eſſet. Et quis igitur ambiget quin quæ in rebus humanis nata ſunt, aliquando non fuerint? Sed aliud eſt ex eo naſci qui nonfuit, aliud ex eo naſci qui ſemper eſt. Infantia enim omnis cùm antea non fuiſſet, cœpit ex tempore.

Quæ rur-

Quæ rurſum in pueritiam excreſcens, poſt etiam adoleſcentiam coegit in patrem, & non ſemper pater eſt, qui ante in adoleſcentiam per pueritiam, & in pueritiam per infantiam cœptam profecerit. Ergo qui non ſemper pater eſt, non ſemper & genuit. Vbi autem ſemper pater eſt, ſemper & filius eſt. Si itaque habes in cognitione vel ſenſu Deum, in cuius cognitionis ſacramento proprium eſt quod pater eſt, non ſemper patrem eſſe filij vnigeniti: habes & in intelligentia & ſcientia, non ſemper filium eſſe qui genitus eſt. Quòd ſi ſemper patri proprium eſt, quod ſemper eſt pater: neceſſe eſt filio ſemper proprium eſſe, quod ſemper eſt filius. Et quomodo in ſermonem noſtrum atque intelligentiam cadet, vt non fuerit antequam naſceretur: cui proprium eſt, ſemper eſſe quod natus eſt? Formam igitur atque imaginem inuiſibilis Dei vnigenitus in ſe Deus continens: in omnibus his quæ propria Deo patri ſunt, per plenitudinem veræ in ſe diuinitatis æquatur. Nam vt ſuperioribus libris docuimus, per virtutem & venerationem ſicut pater & honorandus & potens eſt: ita & in eo quod pater ſemper eſt, ei quoque in eo quod filius eſt, filio ſemper eſſe commune eſt. Nam ſecundum ad Moyſen dictum, Miſit me ad vos is qui eſt, Deo proprium eſſe id, quod eſt, non ambigens ſenſus eſt: quia id quod eſt, non poteſt intelligi dicique non eſſe. Eſſe enim & non eſſe, contraria ſunt: neque hæ diuerſæ ſignificationes in vnum atque idem coeunt, quia manente alia, altera non erit. Ergo vbi eſſe eſt, non poteſt vel ſenſum vel ſermonem inire non eſſe, ſenſui noſtro retroacto ſemperque reuocato ad intelligentiam eius qui eſt, Deo id ipſum tantum quod eſt Dei, ſemper anterius eſt: quia id quod infinitum Deo eſt, ſemper infinitatem ſenſus noſtri recurſui ſubtrahit: vt ante id quod proprium Deo eſt, ſemper eſſe aliquid aliud intentio retroacta non capiat, quia nihil aliud vltrà ad intelligendam Dei æternitatem procedat, cùm Deum ſemper eſſe ſemper occurrat. Quod igitur & per Moyſen de Deo ſignificatum, & per communem ſenſum nihil aliud nobis intelligendum permittitur, id ipſum vnigenito Deo eſſe proprium Euangeliſta teſtatur: cùm in principio erat verbum, & cùm apud Deum hoc erat, & cùm lumen verum, & cùm vnigenitus Deus in ſinu patris eſt, & cùm Ieſus Chriſtus ſuper omnia Deus eſt. Erat igitur atque eſt: quia ab eo eſt, qui quod eſt, ſemper eſt. Ab eo autem eſſe, id eſt, ex patre eſſe, natiuitas eſt. Eſſe autem ſemper ab eo, qui eſt ſemper, æternitas eſt. Æternitas verò non ex ſe, ſed ex æterno: ex æterno autem nihil aliud quàm æternum.

[A–F: section letters in the margin; Exod. 3. and Ioan. 1. marginal references]

Quòd ſi non æternum: iam nec pater, qui generationis eſt autor æternus eſt. Quòd ſi illi patrem ſemper eſſe, atque huic filium ſemper eſſe propriũ eſt, & in eo quod eſt, ſignificatur æternitas: per id quoque cui quod eſt, proprium eſt, proprium eſt & æternum. Nemini autem dubium eſt, quin generatio ſignificet natiuitatem, & natiuitas manentem doceat, non etiam non manentem. Porrò autem ambigi non poteſt, neminem qui erat naſci. Nam naſcendi ad eum non proficit cauſa, qui per ſe manet æternus. Sed vnigenitus Deus, qui & Dei ſapientia & Dei virtus & verbum eſt: cùm natus ſit, patrem teſtatur autorem. Cùm ex manente natus eſt, non eſt natus ex nihilo. Et cum ante tempora æterna natus eſt, omnem ſenſum neceſſe eſt naſcendo præueniat: non reliquit in verbis, vt non fuerit antequam naſceretur. Si enim ſenſui noſtro ſubiacet, vt non fuerit antequam natus eſt: iam natiuitate eius & ſenſus noſter & tempus anterius eſt. Quia omne quod non fuit, iam & ſenſui obnoxium eſt & tempori, in ea ipſa ſignificatione quia non fuit. Quia non fuiſſe, pars temporis eſt. Qui autem ab æterno eſt, & ſemper fuit, nec eſt ſine natiuitate, nec non fuit dum & ſemper fuiſſe ſupra tempus eſt, & natum eſſe natiuitas eſt. Natum itaque vnigenitum Deum, ſed natum ante tempora æterna confitemur. Quia confiteri neceſſe eſt, in quod nos Apoſtolicarum atque propheticarum prædicationum dicta concludunt, cum tamen ſenſus humanus intelligentiam intemporalis natiuitatis non apprehendat, quia aliquid in naturis terrenis ante tempora natum eſſe non competit. Quod cum ita à nobis prædicabitur, quomodo rurſum eiuſdem intelligentiæ complexu non fuiſſe antequam naſcitur dicemus, cum ſecundum Apoſtolum ante tempora æterna ſit vnigenitus Deus? Si igitur natum ante tempora æterna non ratio humanæ intelligentiæ, ſed prudentiæ fidelis profeſſio eſt, quia & natiuitas per autorem eſt, & quod tempora excedit æternum eſt, & extra ſenſum terrenum eſt quod ante tempora æterna ſit natum: certè iam impia voluntate ſenſum humanę rationis extollimus, vt per intelligẽtiam mundi

non fuerit antequam naſcitur, cùm vltra ſenſum humanum & intelligentiam mundi naſcatur æternum. Æternum autem eſt, quicquid tempus excedit. Tempora enim omnia vel opinione complectimur, vel ſcientia: cùm quod nunc eſt, ſcimus non etiam pridie fuiſſe, quia quod pridie fuerit, nunc non ſit: quod autem eſt, nunc tantum ſit, non & pridie fuerit. Opinione verò ita præterita metimur: vt ante vrbem aliquam inſtitutam, etiam non ambigatur tempus fuiſſe, quo vrbs inſtituta non fuerit. Cùm ergo vel ſcientiæ vel opinioni noſtræ ſubiaceant tempora, ſenſu humanæ intelligentiæ iudicamus, vt de aliqua tatione dixiſſe exiſtimemur, non fuit antequam naſceretur, quia vnuiſcuiuſque originem tempora ſemper antelata præueniant. At verò cum in Dei rebus, id eſt, in Dei natiuitate nihil non ante tempus æternum ſit, non cadit in id, vt antequam natus eſt, cuíque ante tempora æterna promiſſum æternum ſit, ſecundùm beati Apoſtoli dictum, In ſpe vitæ æternæ quam promiſit non mendax Deus ante tempora æterna, aliquando non fuiſſe dicatur. quia intelligi non poteſt cœpiſſe poſt aliquid, qui eſſe ſit ante æterna tempora confitendus. Si ergo naſci aliquid ante tempora æterna, neque in naturis humanis eſt, neque in intelligentia, & tamen in hoc profeſſionibus de ſe Dei creditur: quomodo id quod ſine ſenſu intelligentiæ æternæ natum ſemper, id eſt, ante tempora æterna eſſe apoſtolica fides eũ locuta ſit, id rurſus non fuiſſe antequam naſcitur, per ſenſum humanæ intelligentiæ noſtri temporis æſtimatione infidelitas eloquitur? Cùm quod ante tempus natum eſt, ſemper eſt natum: quia id quod eſt ante æternum tempus, hoc ſemper eſt. Quod autem ſemper eſt natum, non admittit ne aliquando non fuerit: quia aliquando non fuiſſe, iam non eſt ſemper eſſe. Semper autem eſſe excludit non ſemper fuiſſe. Et excluſo eo per id quod ſemper eſt natum, non ſemper fuiſſe, non cadit in ſenſum, vt non fuerit antequam natus ſit: quia qui ante tempora ęterna natus eſt, natus eſſe ſemper in ſenſu eſt, cum tamen ante tempora natum non eſſe non ſubeat in ſenſum. Nam ſi quod vtique conuenit, ante creaturam ſeu inuiſibilem, ſeu corporalem, & ante omnia ſécula & tempora æterna, & ante ſenſum omnem natus confitendus eſt eſſe, qui per id quod ita natus eſt, ſemper eſt: concipi quoque nullo ſen-

Tit. 1.

A ſu licet, vt non fuerit antequam naſceretur, quia & ante ſenſum omnem eſt qui ante tempora æterna natus eſt, & in ſenſu nunquam eſt, eum qui ſemper eſſe confitendus eſt non fuiſſe. Sed argutè huius interrogationis calumnia antefertur: Si, inquit, in ſenſum non cadit non fuiſſe antequam naſcitur, reliquum hoc ſenſui eſt, vt qui erat natus ſit. Et calumniantibus reſ-
B pondebo. Nunquid à me aliud quàm natum dici meminerit? Aut nunquid ante tempora æterna eſſe, id ipſum ſit quod eſt, eum qui erat naſci? quia naſci quod erat, iam non naſci eſt: ſed ipſum † demutare naſcendo eſt. Natum autem ſemper eſſe, hoc eſt ſenſum temporum naſcendo præcurrere: neque intelligentiæ patére aliquando fuiſſe non natum. Non eſt itaque id ipſum natum ante tempora æterna ſemper eſſe,
C & eſſe, antequam naſci. Natum autem ante tempora æterna ſemper eſſe, excludit non fuiſſe antequam naſceretur. Cæterum non reliquit prius eſſe quàm naſci: quia qui vltra ſenſum eſt, in nullo ſubiacet ſenſui. Nam ſi vltra ſenſum eſt, natum ſemper eſſe: non licet iam eſſe poſt ſenſum non fuiſſe eum antequam naſceretur. Cum itaque natum ſemper eſse, nihil aliud ſit con-
D fitendum eſse quàm natum, id ſenſui antequam naſceretur vel fuiſse, vel non fuiſse non ſubiacet: quia ſenſum nihil aliud quàm ante tempora æterna natum eſse ſemper anteuenit. Natus itaque eſt, & ſemper eſt: qui nihil aliud de ſe patitur intelligi aut dici poſse, niſi natum. Nam cum anterior ipſo tempore ſenſu non eſt, quia ante ſenſum tempus æternum eſt, non ad-
E mittit ſenſum de ſe diiudicantem, eſse aut fuiſse antequam naſceretur: quia & eſſe antequam naſcitur, non ſit natiuitatis, & non fuiſse, iam temporis ſit. Ergo & infinitas temporum æternorum, quod eſt temporis, id eſt, non fuiſse, conſumit: & natiuitas quod ſuum non eſt, id eſt, antequam naſcitur, eſse non patitur. Quòd ſi aut eſse aut nõ fuiſse ſenſui ſubiacebit, iam
F natiuitas ipſa poſt tempus eſt: quia qui non ſemper eſt, neceſse eſt cœperit eſse poſt aliquid. Finis igitur fidei & ſermonis & ſenſus eſt, Dominum Ieſum & natum eſse & ſemper eſse: quia ſi quid de filio mens retroacta ſcrutabitur, nihil aliud ſcrutantis ſenſui quàm natum eſse & ſemper eſſe, ſemper occurret. Vt igitur Deo patri proprium eſt ſine natiuitate: ita & filio debitum eſt, per natiuitatem ſemper eſse. Natiuitas autem nihil aliud quàm patrem,

† ſeipſum

patrem, neque pater aliud quàm natiuitatem enunciabit. Medium enim nihil quicquam nomina iſta aut natura permittit. Aut enim non ſemper pater, ſi non ſemper & filius: aut ſi ſemper pater, ſemper & filius: quia quantum filio temporis ne ſemper filius fuerit, abnegabitur, tantum patri deeſt ne pater ſemper ſit: vt licet ſemper Deus, non tamen & pater in ea fuerit infinitate, qua Deus eſt. Etiam in id ſe profeſſio impietatis extendet; vt non filio tempora natiuitatis, ſed patri generationem adſcribat: quia generationis modus intra natiuitatis ſit tempora conſtitutus. Pium tibi ac religioſum hæretice, exiſtimas, Deum ſemper quidem, ſed non ſemper patrem confiteri? Quòd ſi ita ſentire te pium eſt: Paulum impietatis, neceſſe eſt filium ante tempora æterna eſſe dicẽtem, condemnes. Etiam ipſam de ſe teſtantem ſapientiam, quod ante ſecula fundata ſit, crimineris: quæ patri aderat, tum eùm cœlum præpararet. Sed tu vt Deo initium tribuas quo pater eſt, prius temporibus initium decerne quo cœptâ ſint. Quæ ſi cœpta ſunt, mendax eſt Apoſtolus, qui ea ſit profeſſus æterna. Soletis enim tempora de ſolis ac lunæ creatione numerare, quia ſcriptum de his ſit: Et ſint in ſigna & tempora & annos. Sed qui ante cœlum eſt, quod ſecundum vos etiam ante tempus eſt, idem & ante ſeculum eſt. Neque ſolum ante ſeculum eſt, ſed etiam ante generationes generationum ſeculum præeuntes. Quid caducis & terrenis & anguſtis diuina & infita concludis? Neſcit Paulus in Chriſto niſi temporum æternitatẽ. Non poſt aliquid ſe eſſe ſapientia, ſed ante omnia loquitur: tecum à ſole ac luna tempora inſtituta ſunt; Chriſtum autem ante ſolem permanere ſignificat dicens: Ante ſolem permanet nomen eius. Et ne res Dei, mundi iſtius origine inchoatas arbitreris, idem dixit: Et ante lunam, & generationes generationum. Deſpiciuntur hic tempora à tantis viris & propheticò ſpiritu dignis: & nihil ſenſui humano relinquitur, in quo ſe ante natiuitatem, quæ tempora æterna excedit, extendat: ſed hunc modum tantum habeat religioſæ opinionis fides, vt Dominum Ieſum Chriſtum vnigenitum Deum, & ad perfectæ natiuitatis confeſſionem natum meminerit, & in diuinitatis veneratione non ignoret æternum. Sed accuſamur mendacij, & vnà nobiſcum doctrina Apoſtolicæ prædicationis arguitur, natiuitatem quidem confeſſa, ſed æternitatem natiuitatis profeſſa: vt & natiuitas teſtaretur autorem, & æternitas in ſacramento diuinæ natiuitatis ſenſum humanæ opinionis excederet. Profertur enim aduerſum nos ſapientiæ de ſe proteſtatio, quæ creatam ſe docuerit his dictis: Dominus creauit me initium viarum ſuarum. Et ô te miſer hæretice, qui indulta eccleſiæ aduerſum ſynagogam arma, contra fidem eccleſiaſticæ prædicationis inuadis: & doctrinæ ſalutaris munitiſſimam intelligentiam rapis aduerſum vniuerſorum ſalutem, creaturam Chriſtum per hæc verba eſſe contendens, non Iudæum potiùs negantem Chriſti ante ſecula æterna diuinitatem, & in omnibus operibus ac doctrinis Dei efficientiam, hæc verba ſapientiæ ſubſiſtentis extinguunt, quæ ſe nunc creatam initium viarum Dei, & in opera eius à ſeculo dixerit, ne fortè ante Mariam manere non exiſtimaretur, neque tamen creatam ſe ad natiuitatis intelligentiam referret, quia in viarum initium, & in opera ſit creata. At verò ne hoc viarum initium, quod vtique de diuinis rebus humanæ cognitionis exordium eſt, quiſquam ad ſubijciendam tempori natiuitatem infinitam deputaret: fundatam ſe ante ſecula ſit profeſſa. Vt aliud eſt in viarum initium, & in opera creari, & aliud eſt ante ſecula fundari, anterior intelligeretur eſſe & creatione fundatio: & hoc ipſum quod fundata in opera ante ſeculum eſt, ſacramentum creationis oſtenderet: quia fundatio ante ſæculum, & creatio in viarum initium atque in opera, poſt ſeculum ſit. Iam verò ne creatio & fundatio fidem diuinæ natiuitatis oſtenderet, ſequitur: Prius quàm terram faceret, prius quàm montes ſtabiliret, ante omnes colles genuit me. Iam genitus eſt ante terram, qui ante ſecula fundatus eſt: neq; ſolùm ante terram, ſed etiam ante montes atque colles. Et in his quidem quia de ſe ſapientia loquitur, plus loquitur quàm auditur. Omnia enim quæcunque ad infinitatis intelligentiam ſignificantur, iſtiuſmodi eſſe oportet, ne rei cuiquam aut generi ſecunda in tempora ſint. Cæterùm ad æternitatis demonſtrationem nequaquam temporaria coaptabuntur: quia per id quod poſteriora ſunt ceteris, per ſe ipſa non manifeſtant infinitatis exordium, cùm ipſa exordium temporale ſortita ſint. Quid enim magnum eſt, vt ante terram Deus Dominum Chriſtum genuerit, cùm angelorum origo terræ creatione reperiatur antiquior? Aut cur qui ante terram genitus

Margin notes: Gene*ſ*. 1. — Pſ. l. 71. — Prou. 8. — Ibidem. — Angeli ante mundum creati reperiũtur.

Section letters: A, B, C, D, E, F

diceretur, etiam ante montes, neque ſo- A
lùm ante montes, ſed etiam ante colles
natus manifeſtaretur: cùm collium ſigni-
ficatio poſt montes ſit, montium verò in-
telligentia poſt terram ſit? Per quod exi-
ſtimari non poteſt, idcirco hæc eſſe dicta,
vt ante montes & colles & terram eſſe in-
† qui telligeretur: quia † ea quæ ante terram &
montes & colles ſunt, infinitatis ſuæ æter-
nitate præcelleret. Sed ſenſum noſtrum B
ſermo diuinus non inopem rationis reli-
quit. nam cauſam dicti per hæc quæ con-
ſequuntur, oſtendit: Deus facit regiones,
& inhabitabilia & cacumina quæ habitan-
tur ſub cœlo. Cùm pararet cœlum, eram
† ſecernebat. cum illo, & cùm ſegregabat † ſuam ſedem.
Quando ſuper ventos validas faciebat in
ſummo nubes, & cùm certos ponebat
fontes ſub cœlo, & cùm fortia faciebat C
fundamenta terræ, ego eram apud illum
componens. Quis hic temporum locus
eſt? aut quò ſe extendere vltra infinitam
vnigeniti Dei natiuitatem, humanæ in-
telligentiæ ſenſus permittitur? Non enim
per hæc, quorum creationem mente con-
cipimus, comprehendi generatio eius po-
teſt, qui anterior his omnibus eſt: vt quam-
uis præſtet in tempore, non tamen infini- D
tus ſit, cui hoc ſolum tributum ſit, vt ante
temporalia natus ſit.

Nam cùm illa tempori in ſui conſtitutio-
ne ſubiaceant, illi tamen licet anterior his
omnibus ſit, non ſit liber à tempore, quia
temporalis horum conſtitutio tempus na-
tiuitatis eius qui antè ſit natus, oſtendat,
Dei ſermo pro filio Dei. dum hoc ipſum ei tempus eſt, quod tem-
poralibus anteſertur. Sed Dei ſermo & ve-
ræ ſapientiæ doctrina quæ loquitur, & per- E
fecta & abſoluta ſignificat: docens ſe non
temporalibus eſſe anteriorem, ſed infini-
tis. Cùm enim præpararetur cœlum, ade-
rat Deo. Nunquid cœli præparatio Deo
eſt temporalis? vt repens cogitationis mo-
tus ſubitò in mentem tanquam antea tor-
pidam ſtupentemque ſubrepſerit, huma-
noque modo fabricandi cœli impenſam
& inſtrumenta quæſiuerit? Atqui alius pro-
phetæ de operationibus Domini ſenſus F
Pſal. 32. eſt, cum ait: Verbo Domini cœli firmati
ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eo-
rum. Præcepto tamen Dei cœli vt firma-
rentur egerunt, nam apparatus & virtus
eorum in hac imperturbatæ conſtitutionis
ſuę firmitate, nō de temperatione alicuius,
& permixtione materiæ, ſed ex ſpiritu di-
uini oris exiſtit. Quid ergo eſt præparanti
Deo cœlum genitam ab eo adeſſe ſapien-
tiam: cum neque creatio cœli ex præpara-
tione conſiſtat, neque naturę Dei ſit,
in apparatu eum cogitandi operis com-
morari? Nihil enim non ſemper cum Deo
fuit, quicquid in rebus eſt: quę etſi ad crea-
tionem ſui cœpta ſunt, non ſunt tamen à
Dei vel præſentia, vel poteſtate inchoata.
Et teſtis eſt nobis propheta dicens: Deus
qui feciſti omnia quę futura ſunt. quę enim
futura ſunt, licet in eo quod creanda ſunt,
adhuc fient, Deo tamen, cui in creandis
rebus nihil nouum ac recens eſt, iam facta
ſunt: dum & temporum diſpenſatio eſt vt
creentur, & iam in diuinæ virtutis & præ-
ſcientiæ efficientia ſint creata. Et idcirco
nunc ſapientia natam ſe ante ſecula do-
cens, anteriorem ſe non ſolum his quę crea-
ta ſunt, docet, ſed ęternis coęternam, præ-
parationi ſcilicet cœli, & diſcretioni ſedis
Dei. Non enim tum diſcreta ſedes eſt, cum
effecta eſt: quia aliud eſt diſcerni ſedem,
aliud componi. Neque tum paratum cœ-
lum eſt, cum præparatum eſt: nam erat
apud præparantem & diſcernentem. Poſt
verò componebat cum parante: æterni-
tatem ſuam, cùm pręparanti adeſt, & mi-
niſterium, quando cum parante compo-
nit, oſtendens. Idcirco nunc etiam ante
terram & montes & colles genitam ſe eſſe
dixit, quia & præparationi cœli affuiſſe ſe
diceret: vt hęc iam tunc cum pręparare-
tur cœlum, penes Deum facta eſſe per id
quod nihil Deo nouum eſt, demonſtraret.
Perpetua enim & æterna rerum creanda-
rum eſt pręparatio: neque partibus cogi-
tationum vniuerſitatis huius corpus effe-
ctum eſt, vt primum de cœlo ſit cogitatum,
tum poſtea terrę cura & tractatus Deum
inierit, conſultatumque per ſingula ſit, vt
primum in planiciem diffunderetur, dein-
de poſtea meliori conſilio montibus eleua-
retur, rurſum autem etiam collibus variare-
tur, quartò deinde habitabilis etiā in ipſis
cacuminibus redderetur, pręparareturque
cœlum, ac ſedes Dei ſegregaretur, vento-
rumque exhalationes nubes in ſummo va-
lidè continerentur. Tunc deinde certi ſub
cœlo fontes manarent, ac poſtremò fun-
damentis terra fortibus confirmaretur.
Singulis enim his omnibus anteriorem
ſe ſapientia eſſe profitetur. Sed cum om-
nia per Deum quę ſub cœlo ſunt, facta ſint,
& componendo cœlo Chriſtus affuerit, &
ipſam pręparati cœli præueniat æternita-
tem, non patitur hoc exiſtimari in Deo mi-
nutarum rerum particulatas cogitationes,
quia omnis horum præparatio Deo eſt coę-
terna.

terna. Nam tametſi habeat diſpenſatio- A nem ſui ſecundum Moyſen firmamenti ſolidatio, aridæ nudatio, maris congregatio, aſtrorum conſtitutio, aquarum terræque in eijciendis ex ſe animantibus generatio: non tamen cœli, terræ, cæterorúmque elementorum creatio leui ſaltem momento operationis diſcernitur, quia eorum præparatio æquabili penes Deum æternitatis infinitate conſtiterat. His igitur infinitis B & æternis in Deo Chriſtus cùm adeſſet, ſolam nobis natiuitatis ſuæ permiſit conſcientiam: vt quantum ad fidem proficeret Dei intellecta natiuitas, tantum valeret ad ſuſceptam religionem cognita natiuitatis æternitas: quia ex eo qui æternus eſt patre, nec ratio nec ſenſus admittat, niſi coæternum filium prædicari. Sed creationis nomen nos & profeſſio mouet. Moueat ſanè nomen creationis: ſi non nati- C uitas ante ſecula, & creatio in initium viarum Dei & in opera prędicatur. Non enim poteſt natiuitas pro creatione accipi: cum natiuitas ante cauſam ſit, creatio verò per cauſam. Ante præparationem enim cœli erat, & ante ſecula fundatus, qui initium viarum Dei & in opera eſt creatus. Aut nunquid eiuſdem intelligentiæ eſt in initium viarum Dei, & in opera creari, & naſci ante omnia: quorum vnum habet D tempus in geſtis, aliud verò intemporalem intelligentiam continet? Aut fortè velis id quod in opera creatur, ita intelligi oportere, vt propter opera ſit creatus: id eſt, vt Chriſtus cauſa efficiendorum operum ſit creatus, vt ipſe ſeruus potius & operator mundi maneret, non Dominus gloriæ natus eſſet: & ad miniſterium efficiendi ſeculi crearetur, non etiam ſemper eſſet filius dilectionis & Rex ſeculorum? Sed quan- E quam hunc impiiſſimum ſenſum tuum intelligentia communis extinguat, quia aliud ſit in initium viarum Dei & in opera creari, aliud ante ſecula naſci: tamen hic idem locus, ne propter operationem mundi Deum Chriſtum Creatum eſſe mentireris, occurrit, cum Deum patrem effectorem atque operatorem vniuerſitatis oſtendit. Tuto id quidem pro nobis, quia ei qui F pararet omnia adeſſet ipſe componens. Sed cum ſcriptura omnis creatorem mundi Dominum Ieſum Chriſtum eſſet loquutura, nunc tamen ſapientia ad denegandam impietatis occaſionem, & fabricatorem mundi Deum patrem profeſſa eſt, neque ſe fabricanti docuit abſuiſſe: quippe, cum adeſſet etiam præpararanti, & cum pater pararet, ſapientia cum parante componeret, adeſſétque etiam præparanti, per id ipſum vtrumque complexa eſt, ne propter opera creata eſſe intelligeretur, quæ æternæ præparationi futurorum operum affuiſſet, neque ſcripturam mendacem conſtitueret, quia cum parante componeret. Sed tandem per doctrinæ Catholicę reuelationem, quid ſit Chriſtum in initium viarum Dei & in opera creatum eſſe, in principio hæretice cognoſce: & ipſius ſapientiæ dictis, impiæ hebetudinis tuæ diſce ſtultitiam. Cœpit enim ita: Si enunciauero vobis quæ quotidie fiunt: memorabor ea quæ à ſeculo ſunt, enumerare. Namque cum ante dixiſſet: O vos homines obſecro, & emitto vocem meam filijs hominum. Intelligite ſimplices aſtutiam, in doctrina cor apponite. Et rurſum: Per me Reges regnant, & potentes ſcribunt iuſtitiam. Per me Principes magnificantur, & Tyranni per me tenent terram. Et rurſum: In viis æquitatis ambulo, & inter medias ſemitas iuſtitiæ conuerſor: vt diuidam diligẽtibus me ſubſtantiam, & theſauros eorum impleam bonis: quotidianum opus ſuum ſapientia non tacet, & primùm vniuerſos obſecrans monet, & ſimplices intelligere aſtutiam, & indoctos cor apponere, vt verborum diſtinctas diſcretáſque virtutes vehemens ac diligens lector expenderet. Suis itaque modis, ſuis conſtitutionibus vniuerſa agi, intelligi laudari, teneri docet: & intra ſe regna Regum, & potentium prudentiam, & principum famoſa opera, & iis terram obtinentium tyrannorum contineri oſtendit: ſe quoque non admiſceri iniquitatibus, nec iniuſtitijs intereſſe. Et hoc ob id, vt vniuerſis æquitatis ac iuſtitiæ operibus intercedendo: diligentibus ſe æternorum bonorum, & incorruptorum theſaurorum opulentiam ſubminiſtret. Ergo ea ſe quæ quotidie fiunt, enarraturam profeſſa: memorem ſe quoque ad enumeranda ea, quæ à ſeculo ſunt pollicetur. Et nunc quis hebetudinis ſenſus eſt, ea quæ à ſeculo eſſe memorata ſunt, quod ante ſecula geſta ſint, exiſtimare? quia in his quæ à ſeculo ſunt, opus omne poſt ſeculum eſt: at verò quæ ante ſeculum ſunt, præueniunt ſeculi à ſe poſterioris conſtitutionem. Memorem itaque ſe ad dicenda ea quæ à ſeculo ſunt profeſſa ſapientia ait: Dominus creauit me in initium viarum ſuarum in opera ſua.

Prouer. 8.

A Rerum itaque à ſeculo geſtarum ſignificatio iſta eſt: neque generationis ante ſecula prædicatæ: ſed diſpenſationis à ſeculo initæ doctrina eſt. Et quærendum eſt, quid ſit natum ante ſecula Deum, rurſum in initium viarum Dei & in opera creari: quia vbi ante ſeculum eſt natiuitas, illic infinitæ generationis æternitas eſt. Vbi verò à ſeculo eſt creatio, eadémque in vias Dei atque in opera eius oſtenditur: illic operibus ac viis cauſa creationis aptata eſt. Ac B primùm, quia Chriſtus ſapientia eſt: videndum eſt, an ipſe ſit initium viæ operum Dei. Nec, vt opinor, ambigitur: ait enim: Ego ſum via. &, Nemo vadit ad patrem, niſi per me. Via eſt, dux euntium, feſtinantium curſus, ignorantium ſecuritas: & quædam neſcitarum ac deſideratarum rerum magiſtra. Hæc ergo in viarum C initium in opera Dei creatur: quia & via eſt, & deducit ad patrem. Sed creationis huius quæ à ſeculis eſt, ratio quærenda eſt. Nam vltimæ diſpenſationis ſacramentum eſt, quod etiam creatus in corpore, viam ſe Dei operum eſt profeſſus. Creatus autem eſt in vias Dei à ſeculo: cum ad cōſpicabilem ſpeciem ſubditus creaturæ, habitum creationis aſſumpſit. Videamus itaque in quas Dei vias, & in quæ Dei opera D à ſeculis creata ſit, nata ante ſecula ex Deo ſapientia. Vocem deambulantis in paradiſo Adam audiuit. Putas ne deambulantis inceſſum niſi in ſpecie aſſumptæ creationis auditum: vt in aliqua creatione conſiſteret, qui inambulans fuerit auditus? Nod requiro qualis ad Cain, & Abel, & Noë, loquutus ſit, & benedicens quoque Enoch qualis affuerit. Angelus ad Agar E loquitur, & vtique idem Deus eſt. Nunquid ſpeciei eiuſdem eſt, cum Angelus videtur, cuius eſt in ea natura qua Deus eſt? Certè ſpecies Angeli oſtenditur, vbi poſtea Dei natura memoratur. Sed quid de Angelo dicam? Homo ad Abraham venit. Nunquid ſecundùm hominem in creationis iſtius habitu Chriſtus talis aſtitit, qualis & Deus eſt? Sed homo loquitur, & F corpore aſſiſtit, & cibo alitur: veruntamen Deus adoratur. Certè qui antè Angelus, nunc etiam homo eſt: ne naturalem hanc eſſe Dei ſpeciem diuerſitas huius ipſius aſſumptæ creationis pateretur intelligi. Adeſt autem ad Iacob etiam vſque ad luctę complexum in habitu humano: & manum conferit, & membris nititur, & lateribus inflectitur, & in omni motu noſtro inceſſúſque conſiſtit. Sed idem poſtea & Moyſi eſſe ignis oſtenditur: vt naturæ creatæ tum potius ad ſpeciem quàm ad ſubſtantiam naturæ fidem diſceres. Habuit rum in ſe poteſtatem conflagrandi, nec tamen naturalem ſuſcipiens vrendi neceſſitatem: quia ſine rubi damno conflagratio ignis apparuit.

Ioan. 14. *Ibidem.* *Gen. 7.*

Curre per tempora, & intellige qualis viſus ſit, vel Ieſu Naue nominis ſui Prophetæ, vel Eſaiæ etiam cum Euangelico teſtimonio viſum prædicanti, vel Ezechieli vſque ad conſcientiam reſurrectionis aſſumpto, vel Danieli, hominis filium in æterno ſeculorum regno confitenti, & cæteris aliis, quibus ſe in habitu variæ creationis ingeſſit, in vias Dei & in opera Dei, & cognitionem ſcilicet Dei & noſtræ æternitatis profectum. Quid hîc nunc hæc humanæ ſalutis diſpēſatio, tam impiam æternæ natiuitatis cōtumeliam molitur? Creatio iſta à ſeculis eſt, cæterum ante ſecula infinita natiuitas eſt.

Vim ſanè nos dictis afferre contende: ſi Propheta, ſi Dominus, ſi Apoſtolus, ſi ſermo vllus ad diuinitatis æternæ natiuitatem creaturæ retulit nomen. In his enim omnibus Deus, qui ignis conſumens eſt, ita creatus ineſt, vt creationem ea virtute qua aſſumpſit abſumeret: potens abolere rurſum, quod tantum ad cauſam contemplationis extiterat. Beatam autem illam & veram conceptæ intra Virginem carnis natiuitatem, qua tum creaturæ noſtræ & natura & ſpecies naſcebatur: creaturam & facturam Apoſtolus nominauit. Et certè cum eo veræ ſecundùm hominem natiuitatis hoc nomen eſt, cum ait: At vbi venit adimpletio temporis, miſit Deus filium ſuum factum de muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege ſunt redimeret, vt adoptionem filiorum conſequeremur. Filius itaque ſuus eſt, qui eſt in homine, & ex homine factura. Neque factura tantum, ſed etiam creatura, vt dicitur: Sicut eſt veritas in Ieſu, deponere vos ſecundum priorem conuerſationem veterem hominem, eum qui corrumpitur ſecundum concupiſcentias deceptionis. Innouamini autem ſpiritu ſenſus veſtri, & induite nouum hominem, eum qui ſecundum Deum creatus eſt. Induendus itaque nouus ille homo eſt, qui ſecundum Deum creatus eſt. Qui enim erat filius Dei, natus erat & filius hominis, quia non diuinitatis erat natiuitas, ſed creatura carnis ſignificationem ſui generis accepit, nouus homo ſecundum naturam ante ſecula Deum,

Chriſtus quomodo creatura. *Epheſ. 4.*

creatus,

creatus. Et cur ſecundùm Deum homo nouus creatus eſſet, oſtēdit, hæc adijciens: In iuſtitia, & ſanctitate, & veritate. Dolus enim in illo non fuit: & factus eſt nobis iuſtitia & ſanctificatio, & ipſe eſt veritas. Hunc ergo Chriſtum qui ſecundùm Deum nouus homo creatur, induimur. Secundùm Deum autem creatur, quia ſecundum Dei iuſtitiam, & ſanctificationem, & veritatem homo peccati neſcius eſt creatus. Sic igitur ſapientia memorem ſe eorum, quæ à ſeculo geſta ſunt, dicens, in opera Dei atque in vias Dei creatam eſſe ſe dixit, atque ita creatam, vt fundatam ſe ante ſecula doceret, ne aſſumptæ illius variè ac frequenter creationis ſacramentum demutaſſe naturam videretur, cum fundationis firmitas conuellendi ſtatus non reciperet perturbationem. At verù ne fundatio aliud quicquam quàm natiuitatem videretur oſtendere, ante omnia profeſſa eſt ſe eſſe genitam. Nunc verò cur creatio ad natiuitatem deputatur, cum quæ genita ante omnia eſt, ipſa fundata ante ſecula eſt? Quæ autem fundata ante ſeculum eſt, ea ipſa in initium viarum Dei, & in opera eius creatā à ſeculis eſt: vt creatio à ſeculis differre intelligeretur ab ea, quæ ante ſecula, & quæ ante vniuerſa natiuitas eſt. Non habet ſaltem impietas veniam, vt prætendat impietatis errorem. Namque & ſi infirmitas intelligentiæ ſenſum irreligioſæ opinionis impediret, ne nunc quæ creationis proprietas eſſet, conſequi poſſet: tamen vel ſecundùm Apoſtoli dictum facturam veræ natiuitati deputantem, creationem quoque, & ſi indoctè, tamen non impiè, ad generationis fidem proficere oportere exiſtimare debuerat: Apoſtolus enim videtur vnius ex vno natiuitatem, id eſt, Deum ex virgine, ſine paſſionum humanarum conceptu prædicaturus, non extra rationem factum de muliere locutus eſſe quem natum ſciebat, frequentérque dixiſſet: vt & natiuitas veritatem generationis oſtenderet, & factura vnius ex vno natiuitatem proteſtaretur: quia humanæ permixtionis conceptum facturæ nomen excluderet, cum factus eſſe ex virgine diceretur, qui natus magis eſſe non ambigebatur. At vide tu, quàm ſis impius, ô hæretice. Creatum Ieſum Chriſtum potius ex Deo, quàm natum eſſe, ſermo nullus aut Euangelicus, aut Apoſtolicus, aut Propheticus eſt loquutus: tu verò natiuitatem negas, & affirmas creaturam, non ſe-

A cundùm ſignificationem Apoſtoli factum eſſe dicentis, ne natus eſſe ambigeretur vnus ex vno, ſed ad impiiſſimum ſenſum, ne Deus naturali natiuitate ſubſiſteret, cum creatura potius ex nihilo ſubſtitiſſet. Hoc primum infelicis mentis vitus eſt, non natiuitatem etiam creaturam nominare, ſed pro natiuitate contumeliam creationi aptare. Quanquam id quidem inopis ingenij eſſet, ſed tamen non admo-
B dum irreligioſi: creatum idcirco dixiſſe, vt impaſſibilis ex Deo, tanquam vnius ex vno natiuitas noſceretur. Sed nihil horum conſtans atque Apoſtolica fides patitur. Scit enim in qua diſpenſatione temporis Chriſtus creatus, & in qua temporum æternitate ſit natus. Natus autem ex Deo Deus eſt, vt in eo veræ natiuitatis, & perfectæ generationis, non ambigua diuinitas
C eſt. Nihil enim in rebus Dei niſi natum æternúmque confitemur †. Natum autem non poſt aliquid, ſed ante omnia: vt natiuitas tantum teſtetur autorem, non præpoſterum aliquid in ſe ab autore ſignificet. Et quidem confeſſione communi, ſecunda quidem ab autore natiuitas eſt, quia ex Deo eſt, non tamen ſeparabilis ab au-
D tore: quia in quantum ſenſus noſter intelligentiam tentabit natiuitatis excedere, in tantum neceſſe eſt etiam generationis † excedat. Solus itaque hic pius de Deo ſermo eſt, ſcire patrem: & cum eo eum qui ex eo eſt filius. Neque ſanè aliud de Deo, prætetquam patrem eum eſſe vnigeniti Dei & creatoris docemur. Vltra ſe itaque infirmitas humana non tendat, & loquatur hoc ſolum, in quo ſolo ei ſalus
E eſt: ante carnis ſacramentum in Domino Ieſu Chriſto hoc ſe ſemper ſcire, quod natus eſt. Ego quidem in quantum conceſſo mihi à te hoc ſpiritu vigebo, ſancte Pater, omnipotens Deus, vt æternum te Deum, ita æternum & patrem confitebor. Neque in id vnquam ſtultitiæ atque impietatis erumpam, vt omnipotentiæ tuæ ſacramentorúmque arbiter hunc infirmitatis meæ ſenſum vltra infinitatis tuæ re-
F ligioſam opinionem, & ſignificatam mihi æternitatis tuæ fidem erigam: vt te aliquando ſine ſapientia & virtute, & verbo tuo, vnigenito Deo Domino meo Ieſu Chriſto fuiſſe præfiniam. Non enim præiudicat de te ſenſui meo naturæ noſtræ infirmus imperfectúſque ſermo, vt fidem intra ſilentium ſtrangulet eloquendi inopia: Namque cùm verbum, & ſapientia, & virtus in nobis interioris motus noſtri

† non ambigua eſſet, nihil enim in vnigenito Deo niſi natum æternúmque confitentur.

Natiuitas ſolū teſtatur autorem.

† generatio.

opus noſtrum ſit, tecum tamen perfecti
Dei, qui & verbum tuum, & ſapientia, &
virtus eſt, abſoluta generatio eſt vt inſepa-
rabilis ſemper à te ſit, qui in his æternarum
proprietatum tuarum nominibus ex te na-
tus oſtenditur. Natus autem ita, vt nihil
aliud quàm te ſibi ſignificet autorem: non
etiam fidem infirmitatis amittat, per id
quod ante tempora æterna natus eſſe me-
moratur. Multa enim iſtiuſmodi in rebus
humanis præſtitiſti: quorum cùm cauſa
ignoretur, effectus tamen non neſcitur.
Et religioſa eſt fides, vbi eſt etiam natu-
ralis inſcitia. Nam cùm erexi in cœlum
tuum hos luminis mei infirmos, nihil
aliud eſſe quàm cœlum tuum credidi. Hos
enim aſtriferos in eo circulos, & annuos
recurſus, & vergilias, ſeptentrionem, &
luciferum, & diuerſa miniſteriorum ſuo-
rum ſortitos officia conſpiciens, Deum te
in his, quorum intelligentiam non com-
plector, intelligo. Cum verò mirabiles
elationes maris tui vidi, non ſolum aqua-
rum originem, ſed nec motum dimenſæ
huius viciſſitudinis aſſecutus, fidem tamen
rationis mihi imperſpicabilis licet appre-
hendens in his te quoque quæ ignoro, non
neſcio.

Iam verò cùm in terram mente con-
uertor, quæ occultarum virtute cauſarum,
ſata omnia ſuſcepta diſſoluit, diſſoluta vi-
uificat; viuificata multiplicat, multipli-
cata confirmat: nihil in his reperi, quæ in-
telligere ſenſu meo poſſem, ſed ignora-
tionis meæ hebetudo ad intelligendum te
profecit, dum ſamulantis mihi naturæ im-
peritus, vſu te tantum meæ vtilitatis intel-
ligo. Ipſum me quoque neſciens, ita ſen-
tio: vt te magis eo quod mei ſum ignarus,
admirer. Nam hunc diiudicantis mentis
meæ aut motum, aut rationem, te aut vi-
tam, & non intelligens ſentio, & ſentiens
tibi debeo, cui vltra intelligentiam natu-
ralis exordij, ſenſum naturæ oblectantis
impartias: & cum te me ignorans intelli-
gam, & intelligens venerer, nec ego in tuis
rebus fidem omnipotẽtiæ tuæ laxabo, quia
neſciam: vt ſenſus meus originem vnige-
niti tui occupet, & ſibi ſubdat, & aliquid in
me ſit, quo ego vltra creatorem & Deum
meum tendam. Natiuitas eius ante æterna
tempora eſt. Si aliquid in rebus eſt quod
anteuenit æternitatem, erit aliquid pro-
fectò quod ſenſum æternitatis excedat.
Tua enim res eſt, & vnigenitus tuus eſt:
non portio, non protenſio, non ſecundùm
efficientiarum opinionem nomen aliquod

A inane, ſed filius, filius ex te Deo patre
Deus verus, & à te naturæ tuæ ingenitæ
genitus poteſtate: ita ex te confitendus,
vt tecum, quia æternæ originis ſuæ es
autor æternus. Nam dum ex te eſt, ſecun-
dus à te eſt: dum verò tuus eſt, non ſe-
parandus à te eſt: quia nec ſine tuo fuiſſe
confitendus aliquando es, ne aut imper-
fectus ſine generatione, aut ſuperfluus poſt
B generationem arguaris. Atque ita ad id
tantum natiuitas proficit æterna, vt ge-
niti ante æterna tempora ex te filij patrem
te ſciamus æternum. Et mihi quidem pa-
rum eſt hoc, fidei meæ ac vocis officio
Dominum & Deum meum, vnigenitum
tuum Ieſum Chriſtum creaturam nega-
re: huius ego nominis conſortium ne in
ſancto quidem ſpiritu tuo patiar, ex te pro-
fecto, & per eum miſſo. Magna enim
C mihi erga res tuas religio eſt: neque quia
te ſolum innaſcibilem, & vnigenitum ex
te natum ſciens, genitum tamen Spiritum
ſanctum non dicturus ſim, dicam vnquam
creatum. Huius ergo dicti, quod mihi
cum cæteris à te ſubſtitutis commune eſt,
ad te quoque prorepentis timeo contume-
liam. Profunda tua Spiritus ſanctus tuus
ſecundùm Apoſtolum ſcrutatur & nouit:
& interpellator pro me tuus inenarrabilia
à me tibi loquitur: & ego naturæ ſuæ ex
D te per vnigenitum tuum † manentis po-
tentiam creationis nomine non modo non
eloquar, ſed etiam infamabo? Nulla te
niſi res tua penetrat: nec profundum im-
menſæ maieſtatis tuæ, peregrinæ atque
alienæ à te virtutis cauſa metitur. Tuum
eſt quicquid te init: neque alienum à te
eſt, quicquid virtute ſcrutantis ineſt. Mihi
E autem inenarrabilis eſt, cuius pro me
mihi inenarrabiles ſunt loquelæ. Nam vt
in eo quod ante æterna tempora vnige-
nitus tuus eſt, ceſſante omni ambiguitate
ſermonis, atque intelligentiæ difficulta-
te, ſolum quod natus eſt manet ita quod
ex te per eum ſanctus Spiritus tuus eſt,
& ſi ſenſu quidem non percipiam, ſed ta-
men teneo conſcientia. In ſpiritualibus
enim rebus tuis hebes ſum, vnigenito
F tuo dicente: Ne mireris quod dixerim
tibi, oportet vos naſci denuo. Spiritus vbi
vult ſpirat, & vocem eius audis, & non
ſcis vnde veniat, & quò eat. Sic eſt omnis
qui natus eſt ex aqua & Spiritu ſancto.
Regenerationis meæ fidem obtinens
neſcio, & quod ignoro iam teneo. Sine
ſenſu enim meo renaſcor, cum efficien-
tia renaſcendi. Modus autem ſpiritui nul-
lus

† ex te cum vnigenito tuo, &c.

Ioan. 3.

lus eſt loquenti cùm velit, quod velit, vbi A
velit: & cuius adeuntis atque abeuntis
cauſa, ſub aſſiſtentis licet conſcientia neſ-
ciatur, huius naturam inter creaturas reſe-
ram, & originis ſuæ definitione modera-
ibid.1. bor? Omnia quidem facta per filium, qui
apud te Deum in principio erat Deus ver-
bum, Ioannes tuus loquitur. Sed & creata
omnia in eo in cœlis & in terra viſibilia &
inuiſibilia Paulus enumerat. Et cum vni- B
uerſa in Chriſto & per Chriſtum creata
memoraret de Spiritu ſancto ſufficientem
ſibi ſignificationem eam exiſtimauit, quòd
hunc ſpiritum tuum diceret. Cum his ego
propriè electis tibi viris hæc ita ſentiam, vt
ſicut nihil aliud vltra ſenſum intelligentiæ
meæ ſecundùm eos de vnigenito tuo di-
cam quàm eſſe natum: ita quoque vltra in-
genij humani opinionem ſecundùm eos
nihil aliud de ſancto Spiritu tuo loquar C
quàm ſpiritum tuum eſſe. Neque ſit mihi
inutilis pugna verborum, ſed incunctantis
fidei conſtans profeſſio. Conſerua, oro,
hanc fidei meæ incontaminatam religio-
nem, & vſque ad exceſſum ſpiritus mei
dona mihi hanc conſcientiæ meæ vocem:
vt quod in regenerationis meæ ſymbolo
baptizatus, in Patre, & Filio, & Spiritu
ſancto profeſſus ſum, ſemper obtineam:
Patrem ſcilicet te noſtrum, Filium tuum
vnà tecum adorem: & ſanctum Spiritum D
tuum, qui ex te per Vnigenitum tuum eſt,
ptomerear. Quia mihi idoneus ad fidem
Ioan.17. teſtis eſt, dicens: Pater omnia mea tua ſunt
& tua mea, Dominus meus Ieſus Chriſtus
manens in te, & ex te, & apud te ſemper
Deus: qui eſt benedictus in ſecula ſeculo-
rum, Amen.

Diui Hilary Pictauorum Epiſcopi, de Trinitate Libri duodecimi & vltimi finis. E

DIVI HILARII PICTAVORVM Epiſcopi, contra Conſtantium Auguſtum iam vita defunctum Liber.

TEMPVS eſt loquendi, quia
iam præterijt tempus tacen-
di. Chriſtus expectetur, quia
obtinuit Antichriſtus. Cla-
ment paſtores, quia merce-
natij fugerunt. Ponamus animas pro oui-
bus: quia fures introierunt, & leo ſæuiens
circumit. Ad martyrium per has voces
exeamus, quia Angelus Satanæ transfigu-
rauit ſe in Angelum lucis. Intremus per
ianuam: quia nemo vadit ad patrem, niſi
per Filium. Manifeſtantur in pace ſua
pſeudoprophetæ, quia in hæreſi & ſchiſma-
te manifeſtabuntur probati. Suſtineatur
tribulatio, qualis non fuit à conſtitutione
mundi: ſed intelligantur breuiandi dies
propter electos Dei. Impleta propheria
eſt, dicens: Erit tempus quando ſanam *2.Tim.4*
doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua de-
ſideria coaceruabunt ſibi magiſtros ſcal-
pentes aures, & à veritate quidem auditum
auertent, ad fabulas autem conuerten-
tur. Sed expectetut promiſſio proteſtan-
tis: Beati eſtis cum maledicent, & perſe- *Math.5.*
quentur, & dicent omne malum aduerſum
vos propter iuſtitiam. Gaudete & exulta-
te, quoniam merces veſtra copioſa eſt in
cœlo. Sic enim perſequuti ſunt prophe-
tas qui erant ante vos. Stemus ante iudi-
ces & poteſtates pro Chriſti nomine: quia
beatus eſt, qui vſque ad finem perſeuera-
uerit. Non timeamus eum qui poteſt cor-
pus occidere, animam autem non poteſt:
ſed timeamus eum qui poteſt corpus &
animam occidere in gehenna. Nec ſolliciti
de nobis ſimus, quia capilli capitis noſtri
numerati ſunt: & per Spiritum ſanctum
ſequamur veritatem ne per ſpiritum erro-
ris credamus mendacio. Et commoriamur
Chriſto, vt Chriſto corregnemus. Vlte-
rius enim tacere, diffidentiæ ſignum eſt,
non modeſtiæ ratio: quia non minus pe-
riculi eſt, ſemper tacuiſſe, quàm nun-
quam. Ego fratres, vt mihi omnes qui me
vel audiunt, vel familiaritate cognitum ha-
bent, teſtes ſunt, grauiſſimum fidei pericu-
lum longè antea præuidens, poſt ſancto-
rum virorum exilia Paulini, Euſebij, Lu-
ciferi, Dionyſij, quinto abhinc anno à Sa-
turnini, & Vrſatij, & Valentis commu- *Spacium*
nione, me cum Gallicanis Epiſcopis ſepa- *reſipiſcen-*
raui, indulta cæteris conſortibus eorum *tiæ datum.*
reſipiſcendi facultate: vt nec pacis abeſſet
voluntas, & principalium morborum fœ-
tida, & in corruptionem totius corporis F
membra proficienda † deſecarentur, ſi ta- † proſi-
men hoc ipſum beatiſſimis confeſſoribus c.entia.
Chriſti editum decretum, tum à nobis ma-
nere placuiſſet. Quibus poſtea per factio-
nem eorum pſeudoapoſtolorum ad Be-
therenſem † ſynodum compulſis, cogni- †Bituren-
tionem huius hæreſeos obtuli. Sed hi ti- ſem.
mentes publicæ conſcientiæ, audire in-

Dominus modicùm iratus eſt , ſed iterum
recordabitur ſeruis ſuis. Non eſt iſtud temeritas , ſed fides : neque inconſideratio,
ſed ratio: neque furor,ſed fiducia. Proclamo tibi Conſtanti , quod Neroni loquuturus fuiſſem , quod ex me Decius & Maximianus audirent : contra Deum pugnas,
contra eccleſiam ſæuis , ſanctos perſequeris,prædicatores Christi odis , religionem
tollis,tyrannus non iam humanorum , ſed
diuinorum. Hæc tibi à me atque illis ſocia
atque communia ſunt , at verò nunc propria tua accipe. Chriſtianum te mentiris,
Chriſti nouus hoſtis es : antichriſtum præuenis , & arcanorum myſteria eius operaris. Condis fidem , contra viuens : doctor
prophanorum es, indoctus piorum: epiſcopatus tuis donas , honos malis demutas: ſacerdotes cuſtodiæ mandas , exercitus tuos
ad terrorē eccleſiæ diſponis: ſynodos contrahis, & occidentalium fidem ad impietatem compellis: concluſos vrbe vna minis
terres, ſame debilitas, hyeme conficis, diſſimulatione deprauas. Orientales autem
diſſenſiones artifex nutris , blandos elicis,
fautores inſtigas, veterum turbator es, prophanus nouorum es. Omnia ſæuiſſima ſine
inuidia glorioſarum mortium peragis. Nouo inauditoque ingenij triumpho de diabolo vincis , & ſine martyrio perſequeris.
Plus crudelitati veſtræ Nero, Deci, Maximiane debemus : Diabolum enim per vos
vicimus. Sanctus vbique beatorum martyrum ſanguis exceptus eſt. Dum in his dæmones mugiunt , dum ægritudines depelluntur , dum admirationum opera cernuntur, eleuari ſine laqueis corpora , & diſpenſis pede fœminis veſtes non defluere in faciem, vri ſine ignibus ſpiritus, confiteri ſine
interrogantis incremento fidei. At tu omnium crudelitatū crudeliſſime, damno maiore in nos , & venia minore † deſæuis. Subrepis nomine blandientis , occidis ſpecie
religionis , impietatem peragis , Chriſti fidem Chriſti mendax prædicator extinguis.
Non relinquis ſaltem miſeris excuſationes,
vt æterno iudici ſuo pœnas , & aliquas laniatorum corporum præſerāt cicatrices, vt
infirmitas defendat neceſſitatem. Sceleſtiſſime mortalium , omnia perſecutionis
mala ita temperas , vt excludas & in peccato veniam , & in confeſſione martyrium.
Sed hæc ille pater tuus artifex humanarum
mortium docuit, vincere ſine contumacia,
iugulare ſine gladio , perſequi ſine infamia,
odire ſine ſuſpicione , mentiri ſine intelligentia, profiteri ſine fide , blandiri ſine bo-

† maiore

A nitate , agere quod velis , nec manifeſtare
quæ velis. Sed me ipſe vnigenitus Deus,
quem in me perſequeris, adnuit, ne tibi crederem , neque me hoc ſallax in re ementitumque nomen illuderet, dicens: Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit volūtatem patris mei , qui in cœlis eſt, hic intrabit in regnum cœlorum. Agnoſcis ne nunc
B diuinæ in te prophetiæ veritatem, & dominicæ ſententiæ fidem , qua non profeſſio
nominis in cœleſte regnum , ſed obedientia paternæ voluntatis admittitur? At vide
tu ſi præferens nomen Domini in verbis,
voluntatē efficias Dei patris in rebus. Clamat ille : Hic eſt filius meus dilectus in quo
mihi bene complacui. Et tu decernis non
eſſe filium, neque eſſe patrem, ſed adoptionis nomina externas nuncupationes : & ſi-
C mulantem de ſe omnia Déum , nouus hodie religionis diuinæ perſecutor inducis.
Ante hac patres tui in ſolum Chriſtum hoſtes fuerunt. Tu autem ad patrem Deum
certas, vt mendax ſit, vt fefellerit, vt hoc de
ſe profeſſus ſit quod non eſſet , quaſi neque
poſſit. Clamat filius : Ego & pater vnum
ſumus. Et: Operibus meis credite, quia pater in me , & ego in patre. Et : Omnia quæ
D patris ſunt, mea ſunt: tu Chriſtum obiurgas
veritatis, tu patrem arguis profeſſionis.
Emendas Deum homo , vitam moderaris
corruptio , & nox lucem illuminas, & promulgas fidem infidelis, & pietatem impius
mentiris, & orbem prophana ſimultate cōmittis: negās hoc de Deo, quod ipſe profeſſus eſt. Sed præter hanc emendationē falſitatis , aliud me Dominus ad intelligendum
E te dictum docuit dicens: Attendite à pſeudoprophetis , qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, ab intus autem ſunt lupi rapaces , à fructibus eorum cognoſcetis eos.
Eſt enim aliquid in corde quod diſſimulatur in vultu, & velatum mente, & ouem putantes, lupum ſenſerūt. Si quæ ouium ſunt,
agunt , credantur & oues eſſe : ſi autem rapacia luporum oues peragunt , lupi eſſe per
F opus ſuum intelliguntur. Ex geſtorum fructu , veſtimentotum ſpecies arguitur. Veſtem ouis tuæ lupe rapax cernimus. Auro
reipub. ſanctum Dei honoras , & vel detracta templis vel publicata edictis, vel exacta pœnis Deo ingeris. Oſculo ſacerdotes
excipis, quo & Chriſtus eſt proditus: caput
benedictioni ſummittis , vt fidem calces:
conuiuio dignaris , ex quo Iudas ad proditionē egreſſus eſt : cenſum capitum. remittis, quem Chriſtus ne ſcādalo eſſet, exoluit.

Matth. 7.

Matth. 3. & 17.

Ioan. 10.

Ibid.

Matth. 7

vectigalia Cæſar donas, vt ad negationem Chriſtianos inuites: quæ tua ſunt relaxas, vt quæ Dei ſunt amittantur. Hæc tua falſa ouis, indumenta ſunt. At nunc fructus operum tuorũ lupe rapax audi. Neque alia potiùs quàm quæ geſta ſunt in eccleſia refero, vt tyrannidem aliam præter quàm Dei referrem. Non quia cauſam ignoro, ſed tamen querela famoſa eſt. Iuſſos à te epiſcopos non eſſe quos condemnare nullus audebat, etiam nunc in eccleſiaſticis frontibus ſcriptos metallicæ damnationis titulo recenſeri. Adeſt mecum Alexandria tot concuſſa bellis, tantum commotarum expeditionum pauens tumultum. Breuius enim aduerſùm Perſam, quàm aduerſùm eam armis certatum eſt. Mutati præfecti, electi duces, corrupti populi, commotę legiones ne ab Athanaſio Chriſtus prædicaretur. Taceo de minoribus populis & ciuitatibus, quibus per totum Orientem aut terror, aut bellum eſt. Poſtquã omnia contuliſti arma aduerſùm fidem Occidentis, & exercitus tuos conuertiſti in oues Chriſt: refugere mihi ſub Nerone licuit. Aut tu Paulinum beatæ paſſionis virũ blandimento ſollicitatũ relegaſti, & eccleſiam ſanctã *Treuer.* 1. Treuerorũ tali ſacerdote ſpoliaſti. Edictis fidem terruiſti, ipſum vſque ad mortem demutaſti exilijs & fatigaſti, extra Chriſtianũ quoque nomen relegaſti: ne panem aut de horreo tuo ſumeret, aut de Montanæ Maximillæque antro prophanatũ expectaret. Mediolanenſem piiſſimam plebem, quam tu furore terroris tui turbaſti, tribuni tui audierunt ſanctã ſanctorum, & viam ſibi omni per populũ crudelitate † pandentes, protraxerunt de altario ſacerdotes. Leuius te putas ſceleſte, Iudæorum impietate peccaſſe? Effuderunt quidem illi Zachariæ ſanguinem, ſed quantum in te eſt, concorporatos Chriſto à Chriſto diſcidiſti. Vertiſti deinde vſque ad Romam bellum tuum, eripuiſti illinc epiſcopum: & ô te miſerum, qui neſcio vtrum maiore impietate relegaueris, quàm remiſeris! Quot tu deinde in eccleſiam Toloſanam exercuiſti furores? clerici fuſtibus cæſi, diacones plumbo eliſi: & in ipſum, vt ſanctiſſimi mecum intelligunt, in ipſum Chriſtũ manus miſſæ. Hæc Conſtanti ſi ego mentior, ouis es: ſi verò tu peragis, antichriſtus es. Nunc quia hæc quæ conſcienna publica tenentur, non magis à me maledicta ſunt quàm vera, ſi cui in Chriſto reliqua ſpes eſt, ſi quis iudicij diem metuit, ſi quis diabolo renunciauit, ſi quis ſe regeneratum in vitam recordatur, acci-

† crudelitate.

A piat quæ dico, & de his iudicet quo modo in ſe iudicandum eſt. Quæ enim dicturus ſum, non aliunde cognoui, ſed ipſe audiui, & præſens affui cùm gerebantur. In Chriſto itaque non mentior, quia diſcipulus veritatis aſſiſto Orientalium in Seleucia ſynodo, vbi reperi tantum blaſphemorum, quantum Conſtantio placebat. Nam poſt ſeceſſionem meam deprehendi: vt Chriſtum Ieſum centum & quinque epiſ-B copi ὁμοιούσιον, id eſt, diſſimilis eſſentiæ profiterentur, & ſoli Ægyptij præter Alexandrinum hæreticum ὁμοιούσιον conſtantiſſimè obtinerent. Cogente itaque Leona comite, in vnum omnes congregati ſunt ex his, qui ὁμοιούσιον prædicabant Aliqui eorum nonnulla piè verbis præferebant: quod & ex Deo eſſet, id eſt, de ſubſtantia Dei filius, & ſemper fuiſſet. Qui ve-C rò ὁμοιούσιον defendebant, nihil niſi prophaniſſimum aſſerebant: negantes quicquam ſubſtantiæ Dei ſimile eſſe poſſe, neque de Deo poſſe exiſtere generationem, ſed eſſe Chriſtum creaturam. Itaque quod creatus eſſet, id ei natiuitas deputaretur: Ex nihilo autem eſſe: & idcirco non eſſe filium, nec Deo ſimilem. Loquor autem vobis, quod ego ipſe recitari in conuentu publice au-D diui, quod prædicatum Antiochiæ exceptum habebatur. Hæc ergo ita dicta eſſe ab eo commemorantur. Erat Deus, quod eſt. Pater non erat, quia neque ei filius: nam ſi filius, neceſſe eſt vt & fœmina ſit, & colloquium ſermonis, & compunctio coniugalis verbi, & blandimentum, & poſtremum ad generandum naturalis machinula. O miſeras aures meas, quæ tam funeſtæ vocis ſonum audierunt, hæc de Deo ab E homine dici, & de Chriſto in eccleſia prædicari. Poſt multas autem iſtiuſmodi impietates, cùm patrem & filium ex nominibus potius quàm ex natura comparaſſet, ait: Quantum enim filius ſe extendit cognoſcere patrem: tantum pater ſuperextendit ſe ne cognitus filio ſit. quibus recitatis, tumultus exortus eſt. Cùm auF tem intellexiſſent & ei qui diſſimilem Deũ dicunt, humanas aures tantæ impietatis verba ſuſceptutas non eſſe: rurſum hi ipſi palatio potius quàm eccleſiæ epiſcopi, fidem ſcribunt ὁμοούσιο & ὁμοιούσιο, diſſimilitudinem damnant. Quod cùm contrarium ipſi ſenſui audientium eſſet: ipſe ego quendam eorum, qui fortè ad me pertentãdum acceſſerat, quaſi ignorans rerum geſtarum percunctatus ſum, quid ſibi vellet iſtud, vt qui vnam ſubſtantiam filij eſſe cum

eſſe cum patre damnaſſent, vel eſſe ſimilis ſubſtantiæ denegaſſent, diſſimilitudinem damnarent. Tunc mihi ait: Chriſtum Deo ſimilem non eſſe, ſed ſimilem patri eſſe. Rurſus hoc obſcurius mihi adhuc videbatur. De quo cùm iterum interrogarem, tunc hæc ita locutus eſt: Dico eum diſſimilem Deo eſſe, ſimilem patri poſſe intelligi: quia pater voluiſſet creaturam iſtiuſmodi creare, quæ ſimilia ſui vellet, & idcirco ſimilem patri eſſe, quia voluntatis eſſet potius filius, quàm diuinitatis. Diſſimilem autem Deo eſſe: quia neque Deus eſſet, neque ex Deo, id eſt, de ſubſtantia Dei natus eſſet. Hæc audiens hebui neque credidi, donec publicè ex conſenſu omnium eorum prophaniſſimæ huius ſimilitudinis ratio prædicaretur. Hi autem qui ὁμοιούσιον prædicabant, omnes qui maximè ſine aliquo impietatis pudore impudentiſsimè hæc loquebantur, condemnauerunt. Condemnati ad regem ſuum aduolauerunt, exceptique honorificè impietates ſuas quanta potuerunt ambitione confirmauerunt: ſimilem Deo eſſe, vel ex Deo natum, vel naturalem eſſe filium denegantes. Pauci plurium damnati ſunt. Cōſtantius res blaſphemiæ ſuæ, metu extorſit exilij: viciſſe ſe iam orientales gloriatus, quia decem legatos voluntati ſuæ ſubdidiſſet. Comminatus & populo per præfectum, & epiſcopis intra palatium: per maximas orientis ciuitates hæreticos epiſcopos ſubrogatos communione hęretica muniuit. Nihil prorſus egit aliud, quàm vt orbem terrarum pro quo Chriſtus paſſus eſt, diabolo condonaret.

Vtitur autem etiam nunc, vt in cæteris antè, artis ſuæ conſuetudine, vt per recti ſpeciem praua confirmet, & per rationis nomen inſana conſtituat: Nolo, inquit, verba quæ non ſcripta ſunt dici. Hoc tandem rogo quis epiſcopis iubeat? & quis apoſtolicæ prædicationis vetet formam? Dic prius, ſi rectè dici putas: Nolo aduerſùm noua venena, nouas medicamentorum comparationes, Nolo aduerſùm nouos hoſtes noua bella, Nolo aduerſùm nouas inſidias conſilia recentia. Si enim Ariani hæretici idcirco ὁμοούσιον hodie euitant, quia prius negauerunt: nonne tu hodie idcirco refugis, vt hi nunc quoque denegent? Nouitates vocum, ſed prophanas deuitari iubet Apoſtolus. Tu cur pias excludis? cum *2.Tim. 3.* præſertim ab eo dictum ſit: Omnis ſcriptura diuinitùs inſpirata vtilis eſt. Innaſcibilem ſcriptum nuſquam legis. Nunquid &

A hoc negandum erit, quia nouum eſt? Decernis ſimilem patri filium. Euangelia non prædicant. Quid eſt quod non refugis hanc vocem? In vno nouitas eligitur, in alio ſubmouetur. Vbi impietatis occaſio patet, nouitas admittitur: vbi autem religionis maxima & ſola cautela eſt, excluditur. Sed diabolici ingenij tui fallentem ſubtilitatem non tacebo. B Similem (quod ſcriptum non eſt) patri filium decernis prædicari: vt æqualem Chriſtum Deum, quod eſt ſcriptum, taceas. Domini enim mortis hæc *Ioan. 5.* cauſa eſt: Propter hoc magis Iudæi quærebant eum occidere, quia non ſolùm ſoluebat ſabbatum, ſed quòd patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. Hoc Ioannes loquens magna voce proclamabat: vt profeſſus filius ſibi patrem Deum, C profeſſum ſe ęqualē eſſe intelligatur. Quòd ſi fortè dicis æqualitatem ſibi & Deo negaſſe Chriſtum, quia dixerat: Non poteſt *Ibidem.* filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem: memento Chriſtum & reſpondiſſe de ſabbato quod violaſſe arguebatur, vt in hoc ipſo, patris in ſe operantis præferret autoritatem & æqualitatem ſibi virtutis honoriſque ſumpſiſſe, dicens: D Omnia quæcumque pater facit, eadem & filius facit ſimiliter. Et iterum: Vt *Ibidem.* honorificent filium, ſicut honorificant patrem: Et qui non honorificat filium, non *Ibidem.* honorificat patrem qui miſit illum. Si virtus eadem eſt, ſi honor idem eſt, quæro in quo deſit æqualitas? Sed ſimilitudo tibi *Ioan. 10.* placet, ne audias: Ego & pater vnum ſumus: nunquid & hoc quod vnum ſumus, in quo neq; vnio, neq; diuerſitas relinque- E batur: Calumniantibus rurſum Iudęis quòd ſe per hoc dictum Deum faceret, Dominus *Ibidem.* denegauit dicens: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere; Sin autem facio, & non vultis mihi credere, vel operibus meis credite, quia pater in me eſt, & ego in patre. Quid rogo æqualitati Dei deeſt? an opus? an natura? an profeſsio? Nam pater in me eſt, & ego in patre, æqualitas eſt: quæ viciſsitudinem æqualitatis expreſsit, dum F ineſſe atque eſſe commune eſt: opera verò patris ſui facere, non aliud eſt, quàm virtutem in ſe paternæ diuinitatis operari; Vnũ verò quod ſunt, hoc eſt, non æqualitatem abnuere, ſed incremento intelligentiæ, fidem æqualitatis inſtruere. Vetas igitur non ſcripta dici, & ipſe tamen non ſcriptis vteris, neque quę ſunt ſcripta loqueris. Similem vis patri filium prędicari, ne ab Apoſtolo audias: Qui cum in forma Dei eſſet *Philip. 2.*

non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem
Deo, ſed exinaniuit ſe formam ſerui acci-
piens. Non rapit quod erat Chriſtus, id
eſt, in forma Dei eſſe. Non eſt ęqualitas Dei
in forma Dei eſſe, ſi non ęqualitas homi-
nis eſt eſſe in forma ſerui. Quòd ſi in for-
ma ſerui homo Chriſtus eſt, quid aliud in
forma Dei quàm Chriſtus Deus eſt? Simi-
lem itaque ob id prędicari vis, ne in fide tua
Ibid. ſit: Et omnis lingua confiteatur, quoniam
Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris. O
fallax blandimentum tuum. Paleis enim
aquas tegis, & foueas ceſpitibus occultas,
& eſcis laqueos ſupponis. Satisfacere igno-
rantibus putas, quia dicis ſimilem patri ſe-
cundum ſcripturas. Audi etiam nunc im-
pietatis tuæ artem. Nunquid non piè dici-
mus hominem ſimilem Deo ſecũdum ſcri-
Geneſ. 1. pturas, quia dictum eſt: Faciamus hominẽ
ad imaginem & ſimilitudinem noſtram?
Homo ergo ad imaginem & ſimilitudinem
Dei patris & Dei filij eſt factus. Et cuiuſ-
modi imago eſt, catholici ſi requirant do-
cebuntur. Nunc autem homo ad ſimilitudi-
nẽ & imaginẽ Dei conditur, non etiã ſimi-
litudo inter patrem & filium prædicatur. Id
enim quod ait, noſtram, æqualitatis eſt de-
monſtratio, dum non differat, cuius in ſa-
cramento & imago ſit & ſimilitudo. De fi-
lio autem nuſquam ſimilitudinem reperies.
Imaginem autem eum Dei eſſe Apoſtolus
dicit, ſed cum additamento fidei, ne ima-
ginem conformationẽ ſentires. Ait enim:
Coloſſ. 1. Qui eſt imago Dei inuiſibilis: vt imago in-
uiſibilis Dei, etiam per id quod ipſe inuiſi-
bilis eſt, inuiſibilis Dei eſſet imago. Simili-
tudinẽ verò cum imaginem ad Deum ho-
mini deputauit, ne veritatis proprietas exi-
ſtimaretur, cui ad imaginẽ ſimilitudo eſſet
adiuncta. Denique vbi ad ſignificationem
virtutis æquat, ſimilitudo in filio demon-
ſtratur operãdi: cùm profectus verò intel-
Ioan. 15. ligentiæ prædicatur, cum ita dicit: Omnia
quæcumque facit pater, eadem & filius fa-
cit ſimiliter. Fecere ſimiliter, parum viſum
eſt: niſi eadẽ fierent, quæ ſimiliter fiebant.
Atque ita ſimilitudo & faciendi, piè de-
monſtrata eſt in eorundem proprietate fa-
ctorum. Eſt autem & ſimilitudo in domi-
no carnis peccati, ſed illi non ſimilitudo
carnis eſt, ſed ſimilitudo carnis peccati eſt.
Vt quod in forma hominis eſt homo ſit:
quod autem in ſimilitudine carnis peccati
eſt, hominis ſit ſimilitudo, dum in hominis
natura eſt & extra hominis peccatum eſt.
Quàm ergo callida religionis tuæ profeſ-
ſio eſt, ſimilem ſecundùm ſcripturas patri
A filium dicere, cùm ad imaginẽ & ſimilitu-
dinem Dei homo tantùm factus ſit? Quid
itaque verbis fallis? Quid arte eludis? Cur
non æqualem Deo, hoc enim ſecundum
ſcripturas, piè dicis? Sed vereris ne æqualẽ
dicens, innaſcibilem ſignifices. Sed verum
intellige, quòd hinc æqualis Deo eſſe in-
tellectus eſt, quia ſibi proprium Deũ pro-
feſſus eſt eſſe: & proteſtari patrem ſibi pro-
prium Deum eſſe, natiuitatis demõſtratio
B eſt. Mihi quidem ſimilitudo, ne vnioni de-
tur occaſio, ſancta eſt: ſed tibi à me non
concedenda eſt: quia æqualem eundem &
ſimilem poſtea fatebor piè. Similẽ autem
patri ſimilem quoque & Deo, religioſè prę-
dicabo. Similem verò ita, vt ſimilitudini
hoc dictum ſemper anteferã: Ego & pater
vnus ſumus. Tu autem his omnibus con- *Ioan. 10.*
tradicis, quia ſimilitudinem excuſationi
C defendis. Negas filium per natiuitatem, ne-
gas Deum per naturam, negas ſimilem per
ęqualitatem, negas verum per vnitatem. Et
iam quæro, quid ei relinquas ſimilitudinis,
cui nihil ad quod filius eſt, proprietatis
impertias: hoc nunc à te Conſtanti requi-
ro, in qua tandem fide credas. Ego enim
nunc fidem tuam ignoro per demutatio-
nis tuæ tempora, quibus quiſque in vnum
blaſphemiæ ſuę barathrum deſcendens,
D per gradus præcipites cucurrit. Namque
poſt primam veræ fidei ſynodicen, con-
gregato rurſum Antiochię concilio, fidem
tibi renouas. Sed accidit tibi quod impe-
ritis ędificatoribus, quibus ſua ſemper diſ-
plicent, accidere ſolet: vt ſemper deſtruas,
quod ſemper ædifices. Ac ne me iniquum
voluntatis tuæ iudicem arguas, quid tibi in
eadem Nicęorum fide diſpliceat, renun-
E ciabo. Minimè fallit illud quod tuum eſt:
Patres generatum eſſe ex patre filium di-
xerunt, Deum de Deo, totum de toto, v-
num de vno, perfectum à perfecto, regem
de rege, inconuertibilis diuinitatis eſſentię-
que, virtutis & gloriæ incommutabilem
imaginem. His quidem ego intra Nicæam
ſcripta à patribus fide fundatus maneo: quę
non ego, ſed tamen hæc tu emendando
F reſcindis, ac ſine fidei meæ damno tibi re-
quiris perfidiæ occaſionem. Poſt ſynodum
deinde Sardicenſem, omnem rurſum ad-
uersùm Photinum Syrmium catholicę
doctrinæ tuę commoues curã. Sed tibi ſta-
tim hoc quod vtraq; fide continebatur, ex-
horret. Eos autem qui dicunt, de nõ extan-
tibus eſſe filiũ Dei, vel ex alia ſubſtantia, &
non ex Deo, & quod erat aliquãdo tempus
aut ſeculum quando non erat, alienos nouit

ſancta

ſancta & catholica eccleſia: tu his ipſis diſſides, & aduerſus tuos hoſtis rebellas: nouis vetera ſubuertis: noua ipſa rurſum innouata emendatione ſcindis: emendata autem iterum emendando condemnas. Suſcipis etiam aduerſùm deliramenta Oſij & incrementa Vrſatij ac Valentis, emendationum tuarum damnationes. Sed mox emendanda tua omnia eſſe, vel potius damnanda conſtituis. Offenderis enim his paucis inimiciſſimis tibi verbis? Et ſi quis ſeniorem tempore patrem dicat filio eſſe vnigenito, iuniorem autem filium patre, anathema ſit. Non calumniamur de reſciſſis; de quibus magis poſt Nicæam ſynodum inſtitutis conquerimur. Nam etiam ſi his omnibus nihil viciorum ſubiacere affirmetur, non tamen cauſa religioſæ voluntatis ineſſet: quia mali meditatio eſt bonorum demutatio, & non neceſſaria emendatio peruerſitatis occaſio eſt. Taceo cur noſtra apud Nicæam à patribus geſta reſcindis: non enim cum his tibi conuenit. Hoc tantum querar, cur tua damnas? Fidem enim vnam & vnum baptiſma Apoſtolus prædicat. Iam quicquid apud te præter fidem vnam eſt: perfidia, non fides eſt. Nam qui fidem emendando condemnas, damnationem fidei eſſe conſtituis: dum apud te aboletur per alteram, quæ per alteram rurſus abolenda eſt. Cuius enim tu exinde epiſcopi manum innocẽtem reliquiſti? Quam linguam non ad falſiloquium coegiſti? Quod cor non ad damnationem anterioris ſententiæ demutaſti? Damnare homouſion decernis. Antiquitatis fidem & pietatis ſecuritatem anathematizari, homœuſion ab his ipſis à quibus vſurpatum eſt, conſtituiſti: quod tametſi nobis ad fidem vitioſum eſt, tamen reſcindentibus, fidei ſuæ damnatio eſt. Damnas quoque & ſubſtantiæ nomen, quo te & Sardicenſi ſynodo & Syrmienſi pium eſſe occidentalibus mentiebaris: quod tamen prophetica autoritate ſuſcepta, fidei intelligentiam continebat. Omne itaque quod probatum antea eſt, damnare iubeas: quod improbatum ſemper eſt, ſanctificari compellis. O tu ſceleſte, quod ludibrium de eccleſia facis? Soli canes ad vomitum ſuum redeunt, tu ſacerdotes Chriſti reſorbere ea quæ expuerant coegiſti: probare eos id in confeſſionibus ſuis præcipis quod antè damnauerant: in negando reos ſuos abſoluunt, & ſe ipſos reos reddunt. Omnia in impietatem & in reatum detruſiſti: dum omnes reos ſe eſſe atque impios aut ex præſenti-

A bus ſtatuunt, aut ex præteritis confitentur. Non recipit mendacium veritas, nec patitur religio impietatem. Chriſtianum te loqueris? ſed quàm non ſis, ipſe teſtatis. Nec confeſſioni tuæ geſta conueniunt. Subſtrauiſti enim voluntati tuæ, ſed & violentiæ. Mandas tibi ſubſcriptiones Afrorum, quibus blaſphemia Vrſatij & Valentis condemnauerant, reddi: renitentibus comminaris, & poſtremum ad diripiendos mit-

B tis. Quid exiſtimas, Chriſtum non niſi per literam iudicare, & ad arguendam voluntatem egere chartula Deum? Aut quod ſemel ſcriptum eſt, & per te violenter abreptum, id de conſcientia poſſe diuinæ poteſtatis aboleri? Sequentur quidem te in cineres chartulæ, ſed crimonoſorum apud Deum viuent damnationes. Vnum tantùm proficis, vt poſteritas quid decernere in

C eos debeat, inſtructa ſit timendo. Et ô quãtis ad impietatem proficis incrementis! Et cæteri quidem mortales ſemper cum viuis bella geſſerunt, dum homini ad hominẽ vltra mortem nihil cauſæ eſt: tibi verò inimicitiatum nullus eſt finis. Receptos enim iam in æternam quietem patres laceſſis, & in decreta eorum peruerſus irrumpis. Apoſtolus communicare nos ſanctorum me-

D morijs docuit, tu eas damnare coegiſti. Eſtne aliquis hodie aut viuus, aut mortuus, cuius tu dicta non reſcideris? Epiſcopatus ipſos qui nunc videntur, ſuſtuliſti: quia nemo non iam per ſe damnatus eſt, & cum à quo ſacerdotium ſumpſit, non iam & ipſe damnauit. Cui nunc ſanctorum memoriæ communicabitur? Anathema tibi trecenti decem & octo conuenientes apud Ni-

E cæam epiſcopi ſunt, anathema deinde omnes qui varijs exinde expoſitionibus affuerunt. Ipſe quoque pridè iam mortuus anathema tibi pater tuus eſt, cui Nicæa ſynodus fuit curæ: quam tu falſis opinionibus infamatam perturbas, & contra humanum diuinúmque iudicium cum paucis ſatellitibus tuis prophanis impugnas. Sed non licet tibi nunc regno potenti etiam in

F poſterum præiudicare. Extant enim literæ, quibus id quod tu crimonoſum putas, piè tunc eſſe ſuſceptum docetur. Audi verborum ſanctam intelligentiam. Audi eccleſiæ imperturbatam conſtitutionem. Audi patris tui profeſſam fidem. Audi humanæ ſpei confidentem ſecuritatem. Audi hæreticæ damnationis publicum ſenſum, & intellige te diuinæ religionis hoſtẽ, & inimicum memorijs ſanctorum, & paternæ pietatis hæredem rebellem. Pater eſt, ex quo

omne quod eſt, conſiſtit: ipſe in Chriſto, & per Chriſtum origo omnium. Cæterùm eſſe eius in ſeſe eſt: non aliunde quod eſt ſumens, ſed id quod eſt, ex ſe atque in ſe obtinens. Infinitus, quia non ipſe in aliquo, ſed intra eum omnia. Semper extra locum, quia non continetur in loco. Semper ante æuum, quia tempus ab eo eſt. Curre ſenſu: ſi quid ei putas vltimum eſſe, eum ſemper inuenies. Quia eùm ſemper intendas, ſemper eſt quò intendas. Semper autem locum eius intendere, ita tibi eſt, vt ei eſſe ſemper ſine fine eſt. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora, eſſe ſemper inuenies. Et cùm numerus calculi in ſermone defecerit, Deo tamen ſemper eſſe non deficiet. Intelligentiam commoue, & totum mente complectere: nihil tenes Totum hoc habet reliquum, reliquum autem hoc ſemper in toto eſt. Ergo neque totum ei eſt, cui reliquum eſt: neque reliquum eſt, cui eſt omne quod totum eſt. Reliquum enim, portio eſt: omne verò, quod totum eſt. Deus autem & vbique eſt, & totus vbique eſt. Ita religionem intelligentiæ excedit, & extra quem nihil eſt, & cuius eſt ſemper vt ſemper ſit. Hæc veritas eſt ſacramenti Dei, hoc imperſpicabili naturæ nomen in patre. Deus inuiſibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem & eloquendum ſermo ſileat, & ad inueſtigandum ſenſus habeat, & ad complectendum intelligentia coarctetur. Volēs itaque filius huius natiuitatis ſua fidem facere, factorum ſuorum nobis poſuit exempla, vt per inenarrabilium geſtorum ſuorū efficientiam, de virtute natiuitatis inenarrabilis doceremur: cùm aqua fit vinum, cùm quinque panes ſaturatis quinque millibus virorum, excepto ſexu & ætate reliqua, replent fragmentis cophinos duodecim. Res cernitur, & neſcitur: fit, & non intelligitur: ratio non apprehenditur, ingeritur effectus. Stultum eſt autem calumniam in eo inquiſitionis intendere, in quo comprehendi id vnde quæritur per naturam ſuam non poteſt. Vt enim inenarrabilis eſt pater in eo quod ingenitus eſt, ita enarrari filius in eo quod vnigenitus eſt, non poteſt, quia ingeniti eſt imago qui genitus eſt. Tum enim ſenſu atque verbis imaginem apprehendamus neceſſe eſt, cum eum cuius imago eſt conſequemur. Sed inuiſibilia perſequimur, & incomprehenſibilia tentamus, quibus intelligentia ad conſpicabiles res & corporeas coarctatur. Non erubeſcimus ſtultitiæ, non noſmetipſos irreligioſitatis arguimus, Dei arcanis, Dei virtutibus calumniantes? quomodo filius, & vnde filius, & quo damno patris, vel ex qua ſit portione natus inquirimus. Habueras in exemplo operationum, vt crederes Deum efficere poſſe, quorum intelligere efficientiam non poſſis. Quæris quomodo ſecundùm ſpiritum natus ſit filius. Ego te de corporeis rebus interrogo. Non quæro quomodo natus ex virgine ſit. An detrimentum ſui caro perfectam ex ſe carnem generans perpeſſa ſit. Et certè non ſuſcepit quod edidit, ſed caro carnem ſine elementorum noſtrorum pudore prouexit, & perfectum ipſa de ſuis non imminuta generauit. Et quidem fas eſſet, non impoſſibile in Deo opinari, quod per virtutem eius poſſibile fuiſſe in homine cognoſcimus. Sed te, quiſquis es, in inueſtigabilia ſectantem, & diuinorum ſecretorum atque virtutum grauem arbitrum conſulo: vt mihi imperito, & tantum de omnibus Deo, vt ſunt ab eo dicta, credenti, rationem ſaltem facti iſtius afferas. Dominum audio: & quia his credo quæ ſcripta ſunt, ſcio iam poſt reſurrectionem frequenter videndū ſe in corpore præbuiſſe, multis non credentibus. Credo Thomæ non niſi contrectatis eius vulneribus crediturо, ſicut ait: Niſi videro in manibus eius figuram clauorum: & miſero digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. *Ioan 20.* Dominus ſe ad omnem intelligētiæ noſtræ imbecillitatem accommodat. & dubitationi infidelium ſatisfacturus, arcanum virtutis inuiſibilis operatur. Facti rationem, quiſquis eris cœleſtiū rerum ſcrutator, expone. Erant diſcipuli incluſi, & ſecretò poſt paſſionem Domini coniuncti conſiderant. Dominus, Thomæ fidem propoſitis conditionibus confirmaturus aſſiſtit, palpandi corporis & contrectandi vulneris obtulit facultatem. Et vtique qui conpunctus recognoſcendus ſit, neceſſe eſt vt corpus in quo eſt compunctus, attulerit. Quæro ergo per quas clauſæ domus partes ſeſe corporeus intulerit. Diligenter enim Euangeliſta expreſſit dicens: Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio diſcipulorum ſuorum. *Ibid.* An cōſtructa parietum penetrans, ſolidam lignorum naturam impenetrabilem tranſcurrit? Stetit namque corporeus, non ſimulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ, penetrantis ingreſſum, & cum eo clauſam domum intelligentiæ tuæ viſus introeat. Integra ſunt

omnia

omnia & obſerata, ſed ecce aſſiſtit medius. cuius per virtutem ſuam vniuerſa ſunt peruia. Inuiſibilibus calumniaris, ego à te viſibilium expoſco rationem. Nihil cedit ex ſolido, neque per naturam ſuam aliquid tanquam lapſu inſenſibili ligna & lapides admittunt. Corpus Domini à ſeſe non deficit, vt ſeſe reſumat ex nihilo. Et vnde qui aſſiſtit in medio eſt? Cedit ad hæc & ſenſus & ſermo, & extra rationem humanam eſt veritas facti. Idcirco ego vt B de natiuitate fallimur, ita & de ingreſſu Domini mentiamur. Dicamus factum non fuiſſe, quia intelligentiam facti non apprehendimus: & ceſſante ſenſu noſtro, facti ipſius ceſſet effectus. Sed mendacium noſtrum facti fides vincit. Aſſiſtit Dominus clauſa domo in medio diſcipulorum, & filius eſt natus ex patre. Noli negare quòd ſteterit, quia per intelligentiæ infir- C mitatem conſiſtentis non conſequaris introitum. Noli neſcire quòd ab ingenito & perfecto Deo in patre vnigenitus perfectus filius Deus natus ſit, quia ſenſum & ſermonem humanæ naturæ, virtus generationis excedat: & omnia quidem inſuper mundi opera adeſſe nobis in teſtimonium poſſent, ne ambigere de Dei rebus D atque virtutibus fas crederemus. Sed in ipſam veritatem infidelitas noſtra procurrit, & violenti in excidium Dei poteſtatis irrumpimus. Si liceret, & corpora & manus in cœlum leuaremus, Solem aſtráque cætera annui curſus ſuis limitibus perturbaremus, permiſceremus deceſſus oceani & acceſſus, fluenta etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum refrenaremus, concuteremus fundamenta terræ, & toto E in hæc opera Dei parricidio deſæuiremus. Sed bene eſt quòd nos intra hanc modeſtiæ neceſſitatem natura corporum detinet. Certè non fallimus, quid ſi liceret, eſſemus acturi: namque quia non poſſumus, prophana voluntatis audacia naturam veritatis conuellimus, & bellum dictis Dei comparamus. Ceſſet dolor querelarum: nam te quiſquis es, qui hæc requiris, non reuoco in exceſſum, non in amplitu- F dinem tendo, non deduco in profundum. Nonne æquanimiter ignorabis creatoris natiuitatem, ignorans originem creaturæ? Hoc ſaltem requiro: Sentiſne te genitum, & quæ ex te generentur intelligis? Non quæro, ſenſum vnde hauſeris, vitam vnde ſortitus ſis, intelligentiam vnde adeptus ſis, quale ſit quod in te eſt, odor, ſenſus, viſus auditus. Certè nemo quod facit A neſcit. Quæro vnde iſta his quos generas indulgeas, qualiter ſenſum inferas, oculos accendas, cor affigas. Hæc ſi potes, enarra. Habes ergo quod neſcis, & tribuis quæ non intelligis: æquanimiter imperitus in tuis, inſolenter in Dei rebus ignatus.

Hic Liber videtur imperfectus, nec alter cum hoc cohæret.

DIVI HILARII PICTAVORUM Epiſcopi, ad Conſtantium Auguſtum Liber.

BENIGNIFICA natura tua, domine beatiſſime Auguſte, cum benigna voluntate concordat. Et quoniam de fonte paternæ pietatis tuæ miſericordia largiter profluit: quod rogamus, facile nos impetrare poſſe confidimus. Non ſolum verbis, ſed etiam lachrymis deprecamur, ne diutius Catholicæ Eccleſiæ grauiſſimis iniuriis afficiantur: & intolerabiles ſuſtineant perſecutiones & contumelias, & quod eſt nefarium, à fratribus noſtris. Prouideat & decernat clementia tua, vt omnes ſe vbique iudices, quibus prouinciarum adminiſtrationes creditæ ſunt, ad quos ſola cura & ſolicitudo publicorum negociorum pertinere debet, à religioſa ſe obſeruantia abſtineant. Neque poſthac præſumant atque vſurpent, & putent ſe cauſas cognoſcere clericorum: & innocentes homines variis afflictationibus, minis, violentia, terroribus frangere atque vexare. Intelligit ſingularis & admirabilis ſapientia tua, non decere, non oportere cogi & compelli inuitos & repugnantes: vt ſe his ſubijciant & addicant vi oppreſsi, qui non ceſſant adulterinæ doctrinæ corrupta ſemina ſpargere. Idcirco laboratis, & ſalutaribus conſiliis rempublicam regitis, excubatis etiam & vigilatis: vt omnes quibus imperatis, dulciſsima libertate potiantur. Non alia ratione quæ turbata ſunt componi, quæ diuulſa ſunt coerceri poſſunt: niſi vnuſquiſque nulla ſeruitutis neceſsitate aſtrictus, integrum habeat viuendi arbitrium. Certè voces exclamantium, à tua manſuetudine exaudiri decet, Catholicus ſum, nolo eſſe hæreticus: Chriſtianus ſum, non Arianus: & melius eſt mihi in hoc ſeculo mori, quàm alicuius priuati potentia dominante caſtam verita-

Iudices ſeculares ne cognoſcant cauſas clericorum.

tis virginitatem corrumpere. Æquúmque A debet videri ſanctitati tuæ, glorioſiſſime Auguſte, vt qui timent Dominum Deum & diuinum iudicium, non polluantur aut contaminentur execrandis blaſphemiis: ſed habeant poteſtatem, vt eos ſequantur Epiſcopos & præpoſitos, qui & inuiolata conſeruant fœdera charitatis, & cupiant perpetuam & ſynceram habere pacem. Nec fieri poteſt, nec ratio patitur, vt repugnantia congruant, diſſimilia conglutinentur, vera & falſa miſceantur, lux & tenebræ confundantur, dies quoque & nox habeant aliquam coniunctionem. Si igitur (quod ſine dubitatione & ſperamus & credimus) hæc permouent non inſitam, ſed ingenitam tuam bonitatem: præcipe vt non ſtudium, non gratiam, non fauorem, locorum rectores grauiſſimis hæreticis præſtent. Permittat lenitas tua populis, vt quos voluerint, quos putauerint, quos elegerint, audiant docentes, & diuina myſteriorum ſolennia concelebrent, & pro incolumitate & beatitudine tua offerant preces. Non quiſquam peruerſus aut inuidus maligna loquatur. Nulla quidem ſuſpicio erit non modò ſeditionis, ſed nec aſperæ murmurationis. Quieta ſint omnia, & verecunda. At nunc qui Ariana & peſtifera contagione inquinati ſunt, non ceſſant ore impio, & ſacrilego animo Euangeliorum ſynceritatem corrumpere, & rectam Apoſtolorum regulam deprauare. Diuinos Prophetas non intelligunt. Callidi & aſtuti artificio quodam vtuntur, incluſam pernicioſam corruptelam exquiſitorum verborum velamine contegunt. Non prius venenatum virus infundunt, quàm ſimplices & innocentes ſub E prætextu nominis Chriſtiani raptos atque irretitos inuoluant: ne ſoli pereant, ſed participes horrendi criminis ſui reos faciant. Et hoc obſecramus pietatem tuam, vt eos qui adhuc egregij videlicet ſacerdotes, qui tanti nominis præpollent dignitate, aut in exilio, aut in deſertis locis tenentur, iubeas ad ſedes ſuas remeare: vt vbique grata libertas ſit, & iucunda lætitia. Quis non videt, quis non intelligit, poſt F quadringentos ferè annos, poſtquam Dei vnigenitus filius humano generi pereunti ſubuenire dignatus eſt, quaſi antè non Apoſtoli, non poſt eorum martyria & exceſſus fuerint Chriſtiani? Nouella nunc & teterrima lues, non corrupti aëris, ſed execrãdorum blaſphemorum Ariana effuſa eſt; ita illi qui antè, crediderunt, inanem ſpem immortalitatis habuerunt. Nuper didicimus, commenta hæc fuiſſe inuenta & à duobus Euſſebiis, & à Narciſſo & Theodoro, & ab Stephano & Acacio † & Menophanto, & imperitis atque improbis duobus adoleſcentibus Vrſatio & Valente, quorum epiſtolæ proferuntur, & idoneis teſtibus etiamnum conuincuntur, qui eos magis oblatrantes quàm B diſputantes audierint, quibúſque communionem ſuam imprudenter & incautè commiſcent, quia fient ſocij ſcelerum, participes criminum, neceſſe eſt etiam eos qui in hoc ſeculo abjecti ſunt & abdicati, cum aduenerit dies iudicij, pati ſupplicia ſempiterna. Iam nemini dubium eſt, cuiuſcemodi curam in abſolutionem Athanaſij, ſancti illi viri receperint: vt poſt ſynodi ſententias, quas pro ſacerdo- C talis iudicij reuerentia, fas fuerat ſacerdotali vel Eccleſiaſtica continentia contineri, ſcribi ad regem, legationémque inſtrui oportuerit. Sed quid aliud his literis quàm libertatem fidei & contagionem Ariani nominis deprecantur, orántque vincula, carceres, tribunalia, & omne illud ferale habitum †, nouas etiam in reos quæſtiones inhiberi? Deus cognitionem D ſui docuit potius quàm exegit: & operationum cœleſtium admiratione præceptis ſuis concilians autoritatem, coactam confitendi ſe aſpernatus eſt voluntatem. Si ad fidem veram iſtiuſmodi vis adhiberetur, Epiſcopalis doctrina obuiam pergeret, diceretque: Deus vniuerſitatis eſt, obſequio non eget neceſſario, non requirit coactam confeſſionem. Non fallendus eſt, ſed promerendus. Noſtra potius, non ſua cauſa venerandus eſt. Non poſſum niſi volentem recipere, niſi orantem audire, niſi profitentem ſignare. Simplicitate quærendus eſt, confeſſione diſcendus eſt, charitate amandus eſt, timore venerandus eſt, voluntatis probitate retinendus eſt. At verò quid iſtud quòd ſacerdotes timere Deum vinculis coguntur, pœnis iubentur? Sacerdotes carceribus continentur, plebs in cuſtodiam catenati ordinis conſtricta diſponitur, virgines nudantur ad pœnam: ſacrata Deo corpora publico expoſita conſpectui, ad fructum ſpectaculi & quæſtionis aptantur. Cogunt, nempe non vt Chriſtiani omnes ſint, ſed vt Ariani: & confeſſam in Deo fidem ad conſortium piaculi ſui ſceleris compellunt. Autoritate etiam nominis ſui, in errorem Imperatorem tranſducunt: rectum affirman-

† Achaico.

† Fortè aditum.

affirmantes, vt ſub ſpecie timoris Dei, A in hac peruerſitate ſubditos ſibi tradant. Quæſtiones poſcunt, iudiciorum ſubſidia deſiderant, autoritatem regiam implorant: & nec ſic peruerſitatem ſceleris ſui erubeſcunt, extorquere conniuentiam plebium, nec cogi de iure potuerunt. Hæc ſi de veteribus chartulis prolata ætatis noſtræ tempus inſtruerent, ambigendum, vt opinor, tantis de rebus fuiſſet, & cum ab aliis B quibúſque pronunciari poſceretur reus, quæreretur in fidem literarum, in iudicum vitam, in accuſatorum fidem, in ipſius quoque hominis mores atque actus. Moueret enim abſolutionem eius Arianorum iuncta damnatio, magníque periculi eſſet iudicium ſimul cum reatus & innocentiæ non ſuſcepta rurſum inquiſitione diſſoluere, totáque in patrocinium ſuum cum fidei doctrina autoritas ſibi antiquitatis aſſiſteret. C At cum ipſi qui tunc Ariani hæretici damnati ſunt, rem exagitẽt, turbẽt omnia, omnéſque ex poteſtate & ambitione corrumpant, & Athanaſius ſi fuit, eſſe adhuc reus poteſt: teſtes loquantur, videant iudices, fidei doctrina præceptis Euangelicis atque Apoſtolicis eluceat. Quæ obtuſio intelligentiæ eſt? quæ cordis hebetudo? quæ obliuio ſpei? quæ mors ſcelerum? quod odium veritatis? in damnatorum fauorem, Dei amorem transducunt. Venio D nunc ad id quod recens geſtum eſt, in quo ſe etiam profeſſio ſceleris in ſecreto artis ſuæ dedignata eſt continere. Euſebius Vercellenſis Epiſcopus, vir eſt omni vita Deo ſeruiens. Hic poſt Arelatenſem ſynodum cum Paulinus Epiſcopus tantis iſtorum ſceleribus contraiſſet, venire Mediolanum præcipitur, collecta iam illic malignantium ſynagoga: decem diebus ad Eccleſiam eſt E vetitus accedere, dum aduerſus tam ſanctũ virum malitia ſe peruerſa conſumit. Soporatis deinde conſiliis omnibus, vbi libitum eſt, aduocatur. Adeſt vnà cum Romanis clericis, & Lucifero Sardiniæ Epiſcopo. Conuentus vt in Athanaſium ſubſcriberet, ait de ſacerdotali fide priùs oportere conſtare: compertos ſibi quoſdam ex his qui adeſſent, hæretica labe pollutos. Ex- F poſitam fidem apud Nicæam, cuius ſuperiùs meminimus, poſuit in medio: ſpondens omnia ſe quæ poſtularent, eſſe facturum, ſi pro fidei profeſſione ſcripſiſſent. Dionyſius Mediolanenſis Epiſcopus chartam primus accepit: vbi profiteri ſcribẽdo cœpit, Valens calamum & chartam è manibus eius violenter extorſit: clamans non poſſe fieri, vt aliquid inde gereretur. Res poſt clamorem multum deducta in conſcientiam plebis eſt: grauis omnium dolor ortus eſt, impugnata eſt à ſacerdotibus fides. Verentes igitur illi populi iudicium, è Dominico ad palatium tranſeunt. Cuiuſmodi ſententiam in Euſebium longè antequam Eccleſiam ingrederetur, ſcripſerint: de ſe loquitur ipſa ſententia.

Et hic Liber videtur imperfectus.

DIVI HILARII PICTAVORVM Epiſcopi, ad Conſtantium Auguſtum Liber, quem Conſtantino ipſe tradidit.

NON ſum neſcius, piiſſime Imperator, ea quæ de nonnullis negociis ad conſcientiæ publicæ audientiam proferantur, pro dignitate eorum qui eloquuntur, vel grauia exiſtimari ſolere, vel leuia: dum diſtantibus opinionibus, ambiguam ſententiam ad ſtudium intelligentiæ promouet hominis contemptus aut gratia. Sed mihi apud te de diuina re pia dicturo, nullus vulgatæ conſuetudinis metus eſt: quia cum ſis bonus ac religioſus, nec vicium iudicij apud prudentes religionum, quid à quo audiat, ſed an quæ audiat ſint religioſa, dijudicet. Et quia mihi à Deo de pręſentia tua opportunitas pręſtita eſt, nec erga hæc quidem conſcientiæ meæ ceſſauit officium: vt in eum quem apud te habeo de religione ſermonem, indignitas fortè aliqua tecum loquentis offendat. Epiſcopus ego ſum in omnium Gallicarum Eccleſiarum atque Epiſcoporum communione, licet in exilio permanens, & Eccleſiæ adhuc per Preſbyteros meos communionem diſtribuens. Exulo autem non crimine, ſed factione: & falſis nunciis ſynodi apud te Imperatorem pium, non ob aliquam criminum meorum cõſcientiam per impios homines delatus. Nec leuem habeo querelę meæ teſtem, Dominum meum religioſum Cæſarem tuum Iulianum: qui plus in exilio meo à malis contumeliæ, quàm ego iniuriæ pertulit. In promptu enim ſunt pietatis veſtræ literæ: falſa autem

eorum omnia, qui in exilium meum procurauere, non in obſcuro ſunt. Ipſe quoque vel miniſter, vel autor geſtorum omnium intra hanc vrbem eſt. Circumuentum te Auguſtum, illuſúmque Cæſarem tuum, ea confidens conſcientiæ meæ cõditione, pateſaciam: vt ſi indignum aliquid non modò Epiſcopi ſanctitate, ſed etiam laici integritate geſſiſſe docear, non iam ſacerdotium per veniam expectem, ſed intra pœnitentiam laici conſeneſcam. Hæc autem, dignantiſſime Imperator, arbitrio tuo derelinquo, quatenus & quomodo me iubes loqui, & ea quæ maximè tecum in tempore hoc agenda ſunt, proſequar. Dabis quidem id in præſens inſtructionis ad cauſam: vt præſentem eum, cuius miniſterio exulo, vſque ad confeſſionem falſorum quæ geſſit, adducam. Sed nihil de eo, niſi cum iuſſeris loquar. Nunc autem quia metus eſt de mundi periculo, de ſilentij mei reatu, de iudicio Dei: cur autem eſt deſperandum de vita, de immortalitate non tam mea quàm tua, vniuerſorúmque? Quæ quia mihi cum plurimis communis eſt, hæc à me communis ſpei expectatio eſt. Recognoſce fidem quam olim, optime ac religioſiſſime Imperator ab Epiſcopis optas audire & non audis. Dum enim à quibus ea requiritur, ſua ſcribunt, & non quæ Dei ſunt prædicant: orbem æternum erroris, & redeuntis in ſe ſemper certaminis circumtulerunt. Oportuerat enim humanæ infirmitatis modeſtia omne cognitionis diuinæ ſacramentum illis tantum conſcientiæ ſuæ finibus contineri quibus credidit: neque poſt confeſſam & iuratam in baptiſmo fidem in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti quicquam aliud vel ambigere, vel innouare. Sed quorumdam aut præſumptio, aut facilitas, aut error, Apoſtolicę doctrinæ indemutabilem cõſtitutionem partim fraudulenter confeſſa eſt, partim audacter egreſſa: dum in confeſſione Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, veritate naturalis ſignificationis eludit, ne id maneret in ſenſu, quod in regenerationis ſacramento eſt confitendum. Ob hoc penes quorundam conſcientiam nec Pater Pater, nec Filius Filius, nec Spiritus ſanctus Spiritus ſanctus eſt. Sub cuius neceſſitatis tanquam improbabili occaſione, ſcribendæ atque innouandæ fidei exinde vſus inoleuit. Qui poſtquam noua potius cœpit condere, quàm accepta retinere, nec veterata defendit, nec innouata firmauit, & facta eſt fides temporum potius quàm

Fides ſubinde noua in ſcriptis.

A Euangeliorum: dum & ſecundùm annos ſcribitur, & ſecundùm confeſſionem baptiſmi non tenetur. Periculoſum nobis admodum, atque etiam miſerabile eſt, tot nunc fides exiſtere, quot voluntates; & tot nobis doctrinas eſſe quot mores: & tot cauſas blaſphemiarum pullulare, quot vitia ſunt: dum aut ita fides ſcribuntur, vt volumus, aut ita vt volumus, intelliguntur. Et cum ſecundùm vnum Deum & B vnum Dominum, & vnum baptiſma, fides vna ſit, excidimus ab ea fide quæ ſola eſt: & dum plures fiunt, ad id cœperunt eſſe, ne vlla ſit. Conſcij enim nobis inuicem ſumus, poſt Niceni conuentus ſynodum nihil aliud quàm fidem ſcribi. Dum in verbis pugna eſt, dum de nouitatibus quæſtio eſt, dum de ambiguis occa- C ſio eſt, dum de autoribus querela eſt, dum de ſtudiis certamen eſt, dum in conſenſu difficultas eſt, dum alter alteri anathema eſſe cœpit: propè iam nemo Chriſti eſt. Incerto enim doctrinarum vento vagamur, & aut dum docemus, perturbamus: aut dum docemur, erramus. Iam verò proximi anni fides, quid iam de immutatione in ſe habet? Primum quæ homouſion decernit taceri: ſequens rurſum, D quæ homouſion decernit & prædicat. Tertium deinceps, quæ vſiam ſimpliciter à patribus præſumptam, per indulgentiam excuſat. Poſtremum quartum, quæ non excuſat, ſed condemnat. Et eò tandem proceſſum eſt: vt neque penes nos, neque penes quemquam ante nos ſanctum exinde aliquid atque inuiolabile perſeueret. De ſimilitudine autem Dei filij ad Deum patrem, quod miſerabilis noſtri temporis E fides eſt, ne nõn aut ex toto, aut tantùm ex portione ſit ſimilis: egregij ſcilicet arbitri, cœleſtium ſacramentorum conquiſitores inuiſibilium myſteriorum profeſſionibus de fide Dei calumniamur, annuas atque menſtruas de Deo fides decernimus, decretis pœnitemus, defendimus, defenſos anathematizamus, aut in noſtris alie- F na, aut in alienis noſtra damnamus, & mordentes inuicem, iam abſumpti ſumus ab inuicem. Fides deinde quæritur, quaſi fides nulla ſit: fides ſcribenda eſt, quaſi in corde non ſit. Regenerati per fidem nunc ad fidem docemur: quaſi regeneratio illa ſine fide ſit. Chriſtum poſt baptiſma diſcimus, quaſi baptiſma aliquid eſſe poſſit ſine Chriſti fide: emendamus, quaſi in Spiritum ſanctum peccaſſe ſit venia. Sed impietatis ipſius hinc vel præcipuè cauſa perpetua

perpetua eſt, quòd fidem Apoſtolicam ſeptuplo proferentes, ipſi tamen fidem Euangelicam volumus confiteri: dum impietates noſtras nobis in populis multiloquis defendimus, magniloquentiæ vanitate aures ſimplicium verbis fallẽtibus illudimus, dum euitamus de Domino Chriſto ea credere, quæ de ſe docuit credenda, & per ſpecioſum pacis nomen in vnitatem perfidiæ ſubrepimus, & ſub reijciendis nouitatibus rurſum ipſi nouis ad Deum vocibus rebellamus, & ſub ſcripturarum vocabulo non ſcripta mentimur. vagi, prodigi, impij, dum & manentia demutamus, & accepta perdimus, & irreligioſa præſumimus. Quod hyeme vndoſo mari obſeruari à nauigantibus maximè tutum eſt, vt naufragio deſæuiente, in portum ex quo ſoluerant, reuertantur: vel incautis adoleſcentibus conuenit, vt cum in tuenda domo ſua mores paternæ obſeruantiæ tranſgreſſi, profuſa libertate ſua vſi ſunt, iam ſub ipſo amittendi patrimonij metu ſolus illis ad paternam conſuetudinem neceſſarius & tutus recurſus ſit: ita inter hæc fidei naufragia cœleſtis patrimonij iam penè profligata hæreditate, tutiſſimum nobis eſt, primam & ſolam Euangelicam fidem cõfeſſam in baptiſmate, intellectámque retinere, nec demutare quod ſolum acceptum atque auditum habeo bene credere: non vt ea quæ ſynodo patrum noſtrorum continentur, tanquam irreligioſè & impiè ſcripta damnanda ſint, ſed quia per temeritatem humanam vſurpãtur ad contradictionem, quod ob hoc ſub nomine nouitatis Euangelium negaretur impericuloſe, tanquam ſub emendatione innouetur.

Quod emendatum eſt, ſemper proficit, vt dum omnis emendatio diſplicet, emendationem omnem emendatio conſequuta condemnet: ac ſi iam, quicquid illud eſt, non emendatio aliqua ſit emendationis, ſed cœperit eſſe damnatio. In quantum ego nunc beatæ religioſæque voluntatis verè te Domine Conſtanti Imperator admiror, fidem tantùm ſecundum ea quæ ſcripta ſunt deſiderantem: & meritò planè ad illa ipſa vnigeniti Dei eloquia feſtinans, vt Imperatoriæ ſolicitudinis capax pectus etiam diuinorum dictorum conſcientia plenum ſit. Hoc qui repudiat Antichriſtus eſt: & qui ſimulat, anathema eſt. Sed vnum hoc ego per hanc dignationis tuæ ſynceram audientiam rogo: vt præſente ſynodo, quæ nunc de fide litigat, paucis me de ſcripturis Euangelicis digne-

A ris audire, & loquar tecum de verbis Domini mei Ieſu Chriſti, cuius vel exul ſum, vel ſacerdos. Habent enim vaſa teſtea non *Iſa. 66.* ignorabiles theſauros, & infirmiora corporum magis reuerenda ſunt: & apud nos modo Deum indocti piſcatores locuti ſunt. Super humilem & trementem verba ſua, ſecúndum Prophetam, Deus reſpicit. Fidem Imperator quæris, audi eam non de nouis chartulis, ſed de Dei libris: ſcito B eam poſſe etiam in occidente donari, vnde venientes in regno Dei, cum Abraham, & Iſaac, & Iacob recumbent. Memenro eam non in quæſtione philoſophiæ eſſe, ſed in Euangelij doctrina. Non tam mihi rogo audientiam, quàm tibi, atque Eccleſiis Dei. Ego enim penes me habeo fidem, exteriore non egeo. Quod accepi, teneo: C nec demuto quod Dei eſt. Sed memento tamen, neminem hæreticorum eſſe, qui ſe nunc non ſecundùm ſcripturas prædicare ea quibus blaſphemat, mentiatur. Hinc enim Marcellus, verbum Dei cum legit, neſcit: hinc Photinus, hominem Ieſum Chriſtum cum loquitur, ignorat: hinc & Sabellius, dum quod ego & pater vnum ſumus, non intelligit, ſine Deo patre & D ſine Deo filio eſt: hinc & Montanus per inſanas fœminas ſuas paracletum alium defendit: hinc & Manichæus & Marcion legem odit, quia litera occidit, & mundi princeps diabolus eſt. Omnes ſcripturas ſine ſenſu loquuntur, fidem ſine fide prætendunt. Scripturæ enim non in legendo ſunt, ſed in intelligendo: neque in præuaricatione ſunt, ſed in caritate. Audi, rogo, ea quæ de Chriſto ſunt ſcripta, ne ſub E eis ea quæ non ſcripta ſunt prædicentur. Summitte ad ea, quæ de libris locuturus ſum, aures tuas: fidem tuam ad Deum erigas. Audi, quod proficit ad fidem, ad vnitatem, ad æternitatem. Locuturus ſum tecum cum honore regni & fidei tuæ, omnia ad orientis & occidentis pacem profutura: ſub publica conſcientia ſub ſynodo diſſidenti, ſub lite famoſa. Præmitto interim pignus futuri apud te ſer- F monis mei. Non aliqua ad ſcandalum, neque quæ extra Euangelium ſunt, defendam: ſed intelliges à me in ſacramento ſolius Dei veri & quem miſit Ieſum Chriſtum prædicari vnum Deum patrem, ex quo omnia: & vnum Dominum Ieſum Chriſtum, per quem omnia, natum ex Deo, qui eſt ante tempora æterna, & erat in principio apud Deum Deus verbum: qui eſt imago Dei inuiſibilis, in quo ha-

bitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: qui cum in forma Dei eſſet, humilians ſe ſalutis noſtræ cauſa, formam ſerui ex conceptu Spiritus ſancti de Virgine accepit, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: & poſt reſurrectionem mortis deinde in cœleſtibus ſedens, aderit iudex viuorum & mortuorum, & Rex omnium æternorum ſeculorum. Eſt enim vnigenitus Deus, & Deus verus, & Deus magnus, & ſuper omnia Deus: & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria Dei patris eſt. Hæc ego in Spiritu ſancto, ita credidi, vt vltra hanc de Domino Ieſu Chriſto fidem non poſſim doceri: non per hæc adimens patrum fidei religionem, ſed ſecundùm regenerationis meæ ſymbolum, & doctrinæ Euangelicæ ſcientiam, ab ea iuxta iſta non diſſonans.

Et hic Liber videtur minutus.

DIVI HILARII PICTAVOrum Epiſcopi, contra Arianos vel Auxentium Mediolanenſem, Liber.

Dilectiſſimis fratribus in fide paterna manentibus, & Arianam hæreſin deteſtantibus Epiſcopis, & omnibus plebibus, Hilarius conſeruus veſter ſalutem.

SPECIOSVM quidem nomen eſt pacis, & pulchra eſt opinio vnitatis: ſed quis ambigat eam ſolam Eccleſiæ atque Euangeliorum vnitatem pacem eſſe, quæ Chriſti eſt? Quam ad Apoſtolos poſt paſſionis ſuæ gloriam eſt locutus, quam ad æterni mandati ſui pignus commendauit abiturus: Hanc nos fratres dilectiſſimi, & amiſſam quærere, & turbatam componere, & repertam tenere curauimus. Sed huius ipſius fieri nos vel participes vel autores, nec temporis noſtri peccata meruerunt, nec imminentis Antichriſti præuij miniſtríque ſunt paſſi: qui pace ſua, id eſt, impietatis ſuæ vnitate ſe iactant, agentes ſe non vt Chriſti Epiſcopos, ſed Antichriſti ſacerdotes. Ac ne maledicis verborum in eos vti conuiciis arguamur, cauſam perditionis publicæ, ne cuiquam ignorata ſit, non tacemus. Antichriſtos plures eſſe etiam Apoſtolo Ioanne prædicante, cognouimus. Quiſquis enim
A Chriſtum, qualis ab Apoſtolis eſt prædicatus, negauit, Antichriſtus eſt. Nominis Antichriſti proprietas eſt, Chriſto eſſe contrarium. Hoc nunc ſub opinione falſæ pietatis efficiunt, hoc ſub ſpecie prædicationis Euangelicæ laborant: vt Dominus Ieſus Chriſtus, dum prædicari creditur, denegetur. Ac primum miſereri licet noſtræ ætatis laborem & præſentium temporum ſtultas opiniones congemiſcere: quibus patro-
B cinari Deo humana creduntur, & ad tuendam Chriſti Eccleſiam ambitione ſeculari laboratur. Oro vos Epiſcopi, qui hoc vos eſſe creditis: quibuſnam ſuffragiis ad prædicandum Euangelium Apoſtoli vſi ſunt? Quibus adiuti poteſtatibus Chriſtum prædicauerunt, gentéſque ferè omnes ex idolis ad Deum tranſtulerunt; Anne aliquam ſibi aſſumebant è palatio dignitatem:
C hymnum Deo in carcere, inter catenas, & poſt flagella cantantes? Edictíſque Regis Paulus cum in theatro ſpectaculum ipſe eſſet, Chriſto Eccleſiam congregabat? Nerone ſe, credo, aut Veſpaſiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur: quorum in nos odiis confeſſio diuinæ prædicationis effloruit. Illi manu atque opere ſe alentes, intra cœnacula ſecretáque coeuntes, vicos & caſtella gentéſque ferè omnes terra ac mari contra ſenatuſconſulta & regum edicta
D peragrantes: claues credo regni cœlorum non habebant? Aut non manifeſta ſe tum Dei virtus contra odia humana porrexit: cum tanto magis Chriſtus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc, proh dolor! diuinam fidem ſuffragia terrena commendant: inopſque virtutis ſuæ Chriſtus, dum ambitio nomini ſuo
E conciliatur, arguitur,

Terret exiliis & carceribus Eccleſia, credíque ſibi cogit, quæ exiliis & carceribus eſt credita: pendet à dignatione communicantium, quæ perſequentium eſt conſecrata terrore: fugat ſacerdotes, quæ fugatis eſt ſacerdotibus propagata: diligi ſeſe gloriatur à mũdo, quæ Chriſti eſſe non potuit, niſi eam mundus odiſſet, Hæc de comparatione traditæ nobis olim Eccleſiæ, nunc
F quàm deperditæ, res ipſa quæ in oculis omnium eſt atque ore, clamauit.

Quid autem illud ſit quod ignorandum vltrà non ſit, breuiter exponam. Secundum placitam Deo plenitudinem coartata ſunt tempora. Incircumſcripta enim ratio eorum cœleſtibus libris docetur: ac neceſſe eſt in ipſam nos ætatem Antichriſti incidiſſe, cuius ſecundùm Apoſtolum

lum miniſtris in lucis ſe angelum transformantibus, ab omnium ferè ſenſu & conſcientia is, qui eſt Chriſtus, aboletur.

Vt enim erroris affirmatio certa ſit, incerta verò opinio antefertur: ſitque antichriſto iam peruium, Chriſtum cum eſſe ſe fallere, de quo nũc vſque diſſenſum ſit, Hinc illæ variæ opiniones, hinc ſub vnius Chriſti nomine prædicatio plurimorum, hinc Arij ſpiritus nuper ex angelo diaboli in lucis angelum transfiguratus: cuius hæreditas nominis ad Valentem, Vrſatium, Auxentium, Germinium, Caium, ſucceſſioq; defluxit. Nam ipſi nunc Chriſtum nouum, per quem antichriſtus ſubreperet, intulerunt. Volunt enim hunc ſuum Chriſtum non eius diuinitatis eſſe, cuius & pater eſt: ſed eſſe eum præſtantem cæteris aliis creaturis creaturam, eumque per voluntatem Dei ex nihilo ſubſtitiſſe, & eum ante omnia quidem ſecula, & ante omne omnino tempus natum ex Deo Deum eſſe, ſed non ex ſubſtantia Dei eſſe, neque diuinæ in eo natiuitatis maieſtatiſque eius, quæ Dei eſt, intelligendam veritatem, ne quàm verus ſit Deus qui pater eſt, tam verus ſit Deus qui filius eſt: vt id quod vnum eſſe filius & pater in euangeliis prædicantur, in voluntatis tantum ſit & charitatis ſocietate, non in diuinitatis veritate. Quæ ſi in filio non eadem eſt ipſa illa quæ Dei eſt, vt in confeſſione fidei Deus vnus ſit: cur Deum filium, cur ante tempora & ſecula confitentur: niſi quia Dei nomen ſancto cuique per indulgentiam eſt deſtinatum, & regenerati omnes verè Dei filij ſunt, & angeli omnes per Chriſtum vtiquè conditi, non ante omnia omnino ſecula ſunt creati? Verùm antichriſtum arbitror minori inuidia introducendum, miſeriſque credendum. Tribuunt Chriſto Dei nomen, quia hoc & hominibus ſit tributum. Fatentur Dei verè filium, quia ſacramento baptiſmi verè Dei filius vnuſquiſque perficitur. Ante tempora & ſecula confitentur, quod de angelis atque diabolo eſt non negandum. Ita Domino Chriſto ſola illa tribuuntur, quæ ſunt vel angelorum propria, vel noſtra. Cæterum quod Deo Chriſto legitimum & verum eſt, Chriſtus Deus verus, id eſt, eadem eſſe filij quæ patris diuinitas, denegatur. Et huius quidem vſque adhuc impietatis occaſio per fraudem perficitur, vt iam ſub antichriſti ſacerdotibus Chriſti populus non occidat. dum hoc putant illi fidei eſſe, quod vocis eſt. Audiunt Deum

A Chriſtum putant eſſe quod dicitur. Audiunt filium Dei, putant in Dei natiuitate ineſſe Dei veritatem. Audiũt ante tempora, putant idipſum ante tempora eſſe, quod ſemper eſt. Sanctiores aures plebis, quàm corda ſunt ſacerdotum. Si Deum verum Ariani prędicant, Chriſtum Deum ſine fraude confeſſi ſunt: quod ſi Deum dicunt & negant verum, tribuunt nomen, adimunt veritatem.

B Quanquam igitur impiiſſimis eorũ blaſphemiis plenæ omnes eccleſiarũ chartæ, plenique iam libri ſint: quid proximè tamen acciderit, non tacendum eſt. Cũ edicto graui ſanctus rex perturbari eccleſiam Mediolanenſium, quæ Deum verũ Chriſtũ, & vnius cum patre diuinitatis & ſubſtantiæ confitetur ſub vnitatis ſpecie & voluntate iuſsiſſet: etiam importuna interpellatione ſuggeſsi, Auxentium blaſ-
C phemum eſſe, & omnino hoſtem Chriſti habendum, atque adieci, eum aliter credere quàm rex ipſe, aut alij omnes haberent. Quibus rebus permotus, audiri nos à quæſtore & magiſtro præcepit, conſidentibus vnà nobiſcum epiſcopis ferè decem: primumque, vt in foro ſolet, de perſona calumniatus eſt, damnatum quondam me à Saturnino, audiri vt epiſcopum
D non oportere. Non eſt nunc tẽporis, quid ad hæc reſpõſum ſit, enarrare: ſed qui tum audiebant, de fide potius, vt regi placuerat, agitandum eſſe decernunt. Cumque iam in arcto eſſet negandi periculo: credere ſe Auxentius Chriſtum Deum verum, & vnius cum Deo patre diuinitatis & ſubſtãtiæ eſt profeſſus. Placuit igitur hoc ſcribi, & ne memoriis audientium quæ dicta eſſent, elaberentur, continuò libellum
E regi per quæſtorem offero, quo quid conueniſſet, contineretur: & ne quid mentiri arguar, eiuſdem exempla ſubieci. Placet omnibus Auxentium hęc ipſa profiteri frequenter, qui vt ipſe ſcriberet, eſt coactus. Qui diu conſilia ſua verſans, callidiſsimè fidem regis eludit: dat ſcripturã ſtylo antichriſti compoſitam. Nam primum ea quæ Nicææ Thraciæ omniũ impietas ex ſe ſoluiſſet, ſancta eſſe teſtatur:
F vim ſcilicet illatam epiſcopis, fidem eſſe veræ confeſsionis affirmans. Negat quoque ſe ſcire Arium: cum in Alexandria in Ariana eccleſia, cui Gregorius præerat, preſbyter eſſe cœpiſſet. Sed de Ariminenſi ſynodo, quæ ab omnibus eſt religioſè diſſoluta, nihil dicamus: tantum diaboli cõmenta pandenda ſunt. Cum placuiſſet igi-

tur ſcribi Deum verum eſſe Chriſtum, & voius cum patre diuinitatis eſſe atque ſubſtantiæ: ponitur talis ab eo, vt à callidiſſimo diabolo, ſententia, quæ ſignificaret Chriſtum ante omnia tempora natum Deum verum filium: vt ſecundùm Arianos veritas ad filium, non ad Deum refertur. Et vt longè maior differentia huius ſignificationis exiſteret, ſubiicitur: Ex vero Deo patre: vt in patre Dei veritas eſſet, in Chriſto veritas tantùm filij ſcriberetur. Dehinc procedente ſermone, vnà ab Auxentio diuinitas prædicatur, & in ea non confitetur & filium: vt in ſolo patre, non etiam in filio eſſet ſola vna diuinitas. Spargitur verò per populos, Auxentium verũ Deum Chriſtum, & vnius cum patre diuinitatis ac ſubſtantiæ ſcripſiſſe, neque ab expoſitæ per me fidei diſſidere ſententia, poſtque ad communionem eius tex pro fidei ſynceritate aduenit.

Sed cùm hoc myſterium impietatis diu occultatum iam non taceretur, diceremque fingi omnia, fidem negari, Deum atque homines illudi, iubeor de Mediolano proficiſci, cùm conſiſtendi mihi in ea inuito rege eſſet nulla libertas. Hæc igitur fratres, quibus Dei iudicium in metu eſt, ita geſta eſſe ſignifico. Auxentius quod negare timuit, noluit confiteri: nam expoſitionis ipſius exemplar ſubieci. Si idem ſcripſit, arguite fallentem: ſi verò aliud ſcripſit quàm profeſſus eſt, intelligite iam Chriſtum per eum alium, id eſt, antichriſtum prædicari Luſit quidem ille verbis, quibus poſſit fallere electos, ſed patet impietatis tãtæ profeſſio. Negat ſe duos deos prædicare, quia non duo patres ſunt. Quis ſecundùm hæc non videt vnius Dei confeſſionem idcirco tantùm patri propriam eſſe, quia ſolus eſſet? Vnde & ille ſatanæ ſtylus extitit: Noui vnum ſolum verum Deum patrem. Et poſt maleuolas ſignificationes: Similem, inquit, ſecundùm ſcripturas filium genitori ſuo patri. Si vſquam in ſanctis voluminibus hoc ſcriptum eſt, habet innocentiæ profeſſionem. Si veritatem diuinitatis pater & filius vnum ſunt, quid ſimilitudinis imperfecta opinio antefertur? Imago quidem Dei Chriſtus eſt: ſed & hominem imaginem Dei eſſe non dubium eſt, cùm ad imaginem & ſimilitudinem Dei Adam factus ſit. Quid tu hæres Ari, Chriſto tantùm noſtra concedis? Quid regem, quid comites, quid Dei eccleſiam, patris tui, id eſt ſatanæ arte circumuenis? Chriſtum Deum dicis, quid

Quare poſt finem huius libelli.

A fallis in nomine? Nega Moſen Pharaoni Deum dictum. Chriſtum filium & primogenitum Dei loqueris: Nega primogenitum filium Iſrael Deo eſſe. Chriſtum ante tempora natum aſſeris, & creatum: Nega diabolum ante tempora & ſecula ſubſtitiſſe. Chriſtum ſimilem patri memoras: Nega ad imaginem & ſimilitudinem Dei hominem eſſe. Solum in Chriſto quod eſt denegas, ne Deus verus & vnius cum pa-
B tre diuinitatis atque ſubſtantiæ ſit: & ſolitus es, vnà cum magiſtris tuis me hæreticum arguere. Expone quibus putes literis, impietatis meæ cauſam: & blaſphemiarum mearum titulum propone. Mihi antichriſtus eſt, qui vnius diuinitatis eſſe filium cum patre non confitetur: quique non ita vnum Deum verum patrem prædicat, vt veritas quoque diuinitatis non
C intelligatur in filio. Si igitur vnius diuinitatis Chriſtus & Deus ſunt, cur hoc non ſimpliciter ſcripſiſti? Si tibi non ſunt, cur hoc non ſimpliciter denegaſti? Arcanum igitur tam peſtiferi myſterij optaſſem fratres, ipſe potiùs quàm per literas reuelare, & omnes blaſphemias Auxentij verbis ſingulis explicare: verùm quia id non licet, ſaltem vnuſquiſque quod ſibi licet in-
D telligat. Multa alia proferre eccleſiæ me pudor inhibet, & committere epiſtolæ Arianorũ blaſphemiarum dedecora pertimeſco. Vnum moneo, cauete antichriſtum, malè enim vos parietum amor cepit, malè eccleſiam Dei in tectis ædificiiſque veneramini, malè ſub his pacis nomen ingeritis. An ne ambiguum eſt, in his antichriſtum eſſe ſeſſurum? Montes mi-
E hi, & ſyluæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores: in his enim prophetæ, aut manentes, aut demerſi, Dei ſpiritu prophetabant. Abſiſtite itaque ab Auxentio ſatanæ angelo, hoſte Chriſti, vaſtatore perdito, fidei negatore: quam ſic eſt regi profeſſus, vt falleret: ſic fefellit, vt blaſphemaret. Congreget nunc ille quas volet in me ſynodos, & hæreticum me, vt ſæpe iam
F fecit, publico titulo proſcribat, & quantam volet iram in me potẽtium moliatur: mihi certè ille nunquam aliud quàm diabolus erit, quia Arianus eſt. Neque pax aliquorum vnquam optabitur: niſi eorum qui ſecundùm patrum noſtrorum apud Nicænam tractatum, anathematizatis Arianis, Chriſtum Deum verum prædicabunt.

AVXEN-

AVXENTII MEDIOLANENſis Epiſtola.

Beatiſſimis ac glorioſiſſimis Imperatoribus, Valentiniano ac Valenti Auguſtis, Auxentius Epiſcopus Eccleſiæ Catholicæ Mediolanenſium.

EGo quidem, piiſſimi Imperatores, exiſtimo non
oportere ſexcentorũ epiſcoporum vnitatem, poſt
B tantos labores ex contentione paucorum hominũ
refricari, abiectis decretis ante annos decem, ſicut & ſcripta manifeſtant. Sed &
ſi aliqui è plebe, qui nunquam communicauerant, neque his qui ante me fuerũt
C epiſcopis, nunc amplius excitati ab Hilario & Euſebio, perturbãtes quoſdam, hæreticum me vocauerunt: iuſſit verò pietas veſtra cognoſcere de his viros laudabiles, quæſtorem & magiſtrum: & ſicut
prædixi non eos perſonam habere accuſatorum, aut iudicare, qui ſemel depoſiti
ſunt, dico autem Hilarium, & qui ei conſentiunt: tamen obediens Serenitati ve-
D ſtræ, proceſſi manifeſtare, falſa docẽtibus
& blaſphemantibus & vocantibus me Arianum, & quaſi non cõfitentem Chriſtũ
filium Dei Deũ eſſe. Expoſui amicis pietatis veſtræ meam confeſſionẽ, primùm
ſatisfaciens, quia nunquam ſciui Arium,
non vidi oculis, non cognoui eius doctrinã: ſed ex infantia quemadmodũ doctus
ſum, ſicut accepi de ſanctis ſcripturis, credidi, & credo in vnum ſolum verũ Deum
E patrem omnipotentem, inuiſibilem, impaſſibilem, immortalem: & in filium eius
vnigenitum Dominum noſtrum Ieſum
Chriſtũ ante omnia ſecula & ante omne
principium natũ ex patre Deum, ex vero
Deo patre, ſecundùm quod ſcriptum eſt
Ioan. 17. in Euangelio Hæc eſt autem vita æterna,
vt cognoſcant te ſolum verum Deum, &
quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Per ipſum
enim omnia facta ſunt, viſibilia & inuiſi-
F bilia. Qui deſcendit de cœlis voluntate
patris propter noſtram ſalutem, natus de
Spiritu ſancto ex Maria virgine ſecundùm carnem, ſicut ſcriptum eſt, & crucifixum ſub Pontio Pilato, ſepultum, tertia die reſurrexiſſe, aſcendiſſe in cælis, ſedere ad dexteram patris, venturum iudicare viuos & mortuos. Et in Spiritũ ſan-
A ctum paracletum, quem miſit Dominus
& Deus noſter Saluator Ieſus Chriſtus
diſcipulis veritatis ſpiritum. Sic credidi,
& credo ſicuti & aſcendens in cœlos vnicus filius Dei tradidit diſcipulis dicens:
Euntes docete omnes gentes: baptizan- Matth. 28.
tes eos in nomine patris & filij & ſpiritus
ſancti. Duos autem nunquam prædicaui:
nec enim ſunt duo patres, vt duo dij dicantur, nec duo filij, ſed vnus filius ex vno
B patre, ſolus à ſolo, Deus ex Deo, ſicut ſcri- 1. Cor. 8.
ptum eſt: Vnus pater Deus, ex quo omnia, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per
quem omnia, propter quod & vnam Deitatem prædicamus. Omnes ergo hæreſes
quæ aduersùs catholicam fidem veniũt,
ſemper quidem congregati epiſcopi catholici condemnauerunt & anathematizauerunt, ſpecialiter autem cõuenientes
Arimino, & inde condemnauimus. Ca-
C tholicam autem & Euangeliorum quam
tradiderunt Apoſtolici, hanc fideliter cuſtodiuim⁹. Vt autem pietas veſtra veriùs
cognoſceret ea quæ geſta ſunt in concilio Ariminenſi, tranſmiſi, & peto vt ea libenter legi præcipiatis: ſic enim cognoſcet Serenitas veſtra, quia iamdudum dãnati, depoſiti, hoc eſt, Hilarius & Euſebius, cõtendunt vbique ſchiſmata facere.
D Quæ enim bene de ſanctis ſcripturis catholicæ fidei expoſita ſunt: pietas veſtra
peruidet, hæc retractari non oportere.

DIVI HILARII PICTAVOrum Epiſcopi, de Synodis fidei catholicæ contra Arianos, & præuaricatores Arianis acquieſcentes.

E *Dominis & beatiſſimis fratribus, & coepiſcopis prouinciæ Germaniæ primæ & Germaniæ ſecundæ, & primæ Belgicæ & Belgicæ ſecũdæ, & Lugdunenſis primæ & Lugdunenſis ſecundæ, & prouinciæ Aquitanicæ, & Prouinciæ Nouempopulanæ, & ex Narbonenſi, plebibus, & clericis Toloſanis, & prouinciarum Britanniarum epiſcopis, Hilarius ſeruus Chriſti, in Deo & Domino noſtro æternam ſalutem.*

F CONSTITVTVM mecum habebam, fratres chariſſimi, in tãto
ſilẽtij veſtri tempore nullas ad
vos eccleſiaſtici ſermonis literas mittere. Nã cùm frequenter vobis ex
plurimis Romanarum prouinciarum vrbibus ſignificaſſem, quid cum religioſis

fratribus noſtris Orientis epiſcopis, fidei A
ſtudiique eſſet, quantaque ſub occaſione
tẽporalium motuum diabolus venenato
ore atq; lingua mortiferæ doctrinæ ſibila
protuliſſet: verẽs ne in tãto ac plurimùm
epiſcoporũ calamitoſæ impietatis vel er-
roris periculo taciturnitas veſtra de pol-
lutæ atque impiatæ cõſcientiæ eſſet deſ-
peratione ſuſpecta (nam ignorare vobis
frequenter admonitis non licebat) mihi
quoque apud vos tacendum arbitrabar, B
Dominicæ ſententiæ admodum memor,
quæ poſt primam atque iteratam conuẽ-
tionem eos, qui etiam ſub teſtimonio ec-
cleſiæ inobedientes exiſterent, haberi ſi-
cut ethnicos publicanoſque iuſſiſſet.

Sed beatæ fidei veſtræ literis ſumptis,
quarũ lentitudinem ac raritatẽ de exilij
mei, & longitudine, & ſecreto intelligo
conſtitiſſe: gratulatus ſum in Domino in- C
contaminatos vos & illæſos ab omni cõ-
tagio deteſtãdæ hæreſeos perſtitiſſe, voſ-
que cõparticipes exilij mei, in quod me
Saturninus, ipſam conſciẽtiam ſuam ve-
ritus, circumuẽto Imperatore detruſerat,
negata ipſi vſque hoc tempus toto iam
triennio communione, fide mihi ac ſpiri-
tu cohærere: & miſſam proximè vobis ex
Syrmienſi oppido infidelis fidei impieta-
tẽ, non modò nõ ſuſcepiſſe, ſed nuntiatã D
etiã ſignificatamq; damnaſſe: neceſſariũ
mihi ac religioſum intellexi, vt nũc qua-
ſi epiſcopus epiſcopis mecum in Chriſto
communicãtibus ſalutaris ac fidelis ſer-
monis colloquia tranſmitterẽ: & qui per
metum incertorum; conſcientiæ tantum
antea meæ, quòd ab his omnibus eſſem
liber, gratulabar, nunc iam cõmunis fidei E
noſtræ integritate gauderem. O glorioſæ
conſcientiæ veſtræ inconcuſſam ſtabili-
tatem! O firmam fidelis petræ fundami-
ne domum! O intemeratę voluntatis illę-
ſam imperturbatamq; conſtantiã! Man-
ſit namque atque etiam nunc permanet
poſt ſynodi Biterrenſis profeſſionem, in
qua patronos huius hæreſeos ingerendæ
quibuſdam vobis teſtibus denunciaue- F
ram, innocẽs inuiolataque religio. Expe-
ctatis enim ſanctæ & indemutabilis per-
ſeuerantiæ glorioſum triumphum, non
cedendo Saturnini minis, poteſtatibus,
bellis: & cùm omnia inchoandæ blaſphe-
miæ in Deum certamina mouetẽtur, ma-
nentes nunc vſq; mecum in Chriſto fide-
les, neq; antea ad occaſionem proruptu-
ræ hęreſeos ceſſiſtis, & nunc omnem eius
petulantiam in proruptionis cõgreſſione

fregiſtis. Viciſtis enim fratres, cum ingẽti
fidei communis cõgratulatione, & gemi-
nam habuit illæſæ conſciẽtiæ veſtræ ho-
nor gloriam: de integritate ſcilicet con-
ſcientiæ, & de exempli autoritate. Nam
fidei veſtræ imperturbatæ incõcuſſæque
fama quoſdam Oriẽtalium epiſcopos ſe-
ro iam ad aliquẽ pudorẽ nutritæ exinde
hæreſeos auctæque cõmouit: & editis his
quæ apud Syrmiũ conſcripta impiiſſimè
erãt, irreligioſorũ audaciæ quibuſdã ſen-
tentiarũ ſuarum decretis contradixerũt.
Et ſi diligenter ſententia hæc expenſa eſ-
ſet, fortè totius tractatus mei ratio non
fuiſſet ſuſpicioſa. Nõ enim tacuiſſẽ illic,
quod non niſi cũ ſcãdalo eſſet audiendũ.
Et licet non ſine aliquo aurium ſcandalo
& piæ ſolicitudinis offenſione reſtiterint:
tamen adeò reſtiterunt, vt ipſos illos qui
tunc apud Syrmium in ſententiam Pota-
mij atque Oſij, ita vt ipſi conſentientes
confirmanteſque conceſſerãt, ad profeſ-
ſionem ignorantiæ erroriſque compelle-
rent, vt ipſi rurſum ſubſcribendo damna-
rent, quod fecerãt. Quod vtique ideo fe-
cerant, vt aliud ante damnarent. Sed te-
net etiam nũc inuicta fides veſtra ſpecta-
bilem conſcientiæ ſuæ gloriam, & nihil
ſubdolum, nihil ambiguum, nihil trepi-
dum agere contenta, ſecurè in Chriſto li-
bertatis ſuæ profeſſione perſiſtit: ab eo-
rum ſe communione qui epiſcopos blaſ-
phemiis ſuis contradicentes, in exilio de-
tinent abſtinẽdo, neq; ſe in iniuſti iudicij
reatum per aſſenſum diſſimulationis ſub-
dolè aggregando. Nam poſt multum &
grauem omnium noſtrûm ob eas res quæ
irreligiosè ab impiis gerebantur dolorẽ,
ex eo intra nos tãtum communio Domi-
nica continetur, ex quo his perturbatio-
nibus vexari eccleſia cœpta eſt, vt exulẽt
epiſcopi, demutentur ſacerdotes, plebs
terreatur, fides periclitetur, humano ar-
bitrio ac poteſtate doctrinæ Dominicæ
decreta ſtatuãtur. Hoc fides illæſa veſtra
neque neſcire ſe ſimulàt, neq; pati poſſe
profitetur, non ſe extra conſcientiæ cri-
men futuram intelligens ex ipſo diſſimu-
lationis aſſenſu. Et quamquam in omni-
bus quæ geſſiſtis & geritis, conſtantem fi-
dei veſtræ libertatẽ & ſecuritatem teſte-
mini: tamen etiam in eo feruentis ſpiritus
ardorẽ probaſtis, quod nonnulli ex vobis
quorũ ad me potuerunt ſcripta deferri,
quæ exinde Oriẽtales fidei profeſſionibꝰ
gerãt & geſſerunt, ſignificari vobis humi-
litatis meæ literis efflagitaſtis: etiam hoc
mihi

mihi onus imperitiſſimo omniũ ex affectu charitatis addẽtes, vt quid ipſe ſuper omnibus dictis eorum ſentiam indicem, cùm difficillimum ſit ſenſum ipſum propriæ meæ fidei, ſecundùm intelligentiæ affectum loquẽdo proferre, ne dum modò facile ſit intelligentiam eorum quę ab aliis dicantur exponere. Oro autem vos per Domini miſericordiam, vt quia nihil ad vos de diuinis, vt voluiſtis, rebus, & de fidei noſtræ intemerata conſcientia, erit per has literas ſermo: ne quiſquam de me ante ſermonis conſummationem per literarum exordia exiſtimet iudicandum. Iniquum eſt enim niſi comperta vſque ad fidem ratione dictorum, præiudicatam ſentẽtiam ex initiis, quorum cauſa adhuc ignoretur afferre: cùm non de inchoatis ad cognoſcendum, ſed de abſolutis ad cognitionem ſit iudicandum.

Eſt enim mihi nõ de vobis, vt Dominus ſenſui meo cõſcius eſt, ſed de quibuſdam
ὑπερφρονῶν. nimiùm apud ſe cautis & prudẽtibus metus, non intelligentibus per beatum Apoſtolum ſibi, ne ſuperſaperẽt præceptum: quos vereor nolle omnia ea quorũ abſolutio à me in cõſummatione erat præſtãda cognoſci, dum verũ intelligi ex iis quę abſoluentur euitant. Sed quiſquis hęc legenda & cognoſcenda ſuſceperit: modũ ſibi atq; mihi patientiæ fidelis indulgeat, & vſque ad abſolutionẽ vniuerſa percenſeat. Fortè enim omnis hic fidei meæ ſermo præſtabit, vt neque furtiui hæretici quod volunt, fallant: & perfecti catholici quod deſiderãt, cõſequantur. Obſequor igitur charitatis veſtræ impatientiſſimæ voluntati, & omnes fides quæ poſt ſanctam ſynodum Nicenam diuerſis temporibus & locis æditæ ſunt, cum ſententiarum omnium atque etiam verborum additis per me expoſitionibus deſtinaui.

In quibus ſi quid vitioſum ineſſe intelligetur, nemo mihi vitium poteſt aſſignare dictorum: internũcius enim, vt voluiſtis, ſum ipſe, non conditor. Si quid verò rectum atque ex doctrinis Apoſtolicis deprehendetur: nemo ambigit non interpretantis in eo eſſe gloriam, ſed autoris. Ego tamẽ quæ geſta ſunt, fideliter tranſmiſi: vos an catholica, an hæretica ſint, fidei veſtræ iudicio cõprobate. Quanquã enim reſpõderi literis veſtris neceſſarium fuerit, quibus mihi cõmunionem dominicam fidei veſtræ ſcriptis miſcratis, & quidam etiam ex vobis ad Synodum quæ in Bithynia futura videbatur acciti, firmiſ-

A ſima fidei conſtantia intra cõmunionem ſe meam cõtinentes, à cæteris extra Gallias abſtinerent. Et dignum ſanè erat epiſcopali miniſterio ac voce, in tanto hæreticorum furore, aliqua vobiſcum per literas piæ fidei conſilia conferre. Non enim cum corporibus noſtris exulans, vinctum ac detentum eſſe potuit Dei verbum, vt non communicari vobiſcum poſſet vbicunque: ſed maximè cùm comperiſſem
B Synodos in Ancyra atque Arimino congregandas, & ex ſingulis prouinciis Gallicanis binos vel ſingulos eò eſſe vẽturos, ea quæ inter nos atque Oriẽtales epiſcopos mutuis ſuſpicionibus detinentur, per me qui in Orientis partibus continebar, exponenda vobis licet iam ſcientibus, atque ædenda exiſtimaui: vt cùm hãc prorumpentem à Syrmio hæreſim & vos cõ-
C demnaſſetis, & illi cum anathemate iudicaſſent, ſciretis tamen in cuius fidei profeſſione id ipſum quod vos geſſeratis, etiam ab Orientalibus epiſcopis eſſet effectum, & vos quos maximè vellem futuris Synodis probabiles elucere, non pateret vno atque eodem Apoſtolicæ fidei ſenſu catholica ſentientes, aliqua ſaltem à catholicæ fidei ſynceritate ignorata verbo-
D rum opinione differre.

Et quidem rectum ac conueniens exiſtimo, vt antequam de verborum ſuſpicionibus ac diſſenſionibus ineo ſermonẽ, ea quæ ab Orientalibus epiſcopis aduerſum conſcriptam apud Syrmium hæreſim, dicta & cõſtituta ſunt, verbis quàm poſſim abſolutiſſimis demonſtrem: non quòd nõ ab aliis planiſſimè omnia ædita
E ſint, ſed quòd ex Græco in Latinũ ad verbum expreſſa trãſlatio affert plerumque obſcuritatem, dũ cuſtodita verborũ collatio eandem abſolutionem non poteſt ad intelligentiæ ſimplicitatem conſeruare. Meminiſtis namque in ea ipſa ſcripta proximè apud Syrmium blaſphemia, id tentatum ac laboratum fuiſſe: vt dũ pater vnus & ſolus omnium Deus prædicatur,
F Deus eſſe filius negaretur, & dum de homouſio & homœuſio taceri decernitur, id decretum eſſe, vt aut ex nihilo, vt creatura, aut ex alia eſſentia, vt conſequentia creaturarum, & non ex Deo patre Deus filius natus confirmaretur. Tum porrò in eo quod honore, claritate, dignitate, maieſtatẽ pater maior diceretur, id eſſe quæſitũ, vt filius his omnibus quib9 pater maior eſt, indigeret. Poſtremò dũ ignorabilis natiuitas eius aſſeritur, per hoc ignorãtiæ

A decretũ neſcire quod ex Deo ſit iubere
mur: perinde quaſi iuberi decerniq; poſ-
ſit, vt quis aut quod ignoraturus ſit ſciat,
aut quod ſcierit ignoret. Ipsã autẽ ex ſo-
lido impiiſſimæ blaſphemiæ peſtẽ inuit[9]
licet ſubdidi, vt reſpõſionũ, quæ è diuer-
ſo ab Oriẽtalibus poſitæ ſunt, abſolutiùs
& virtus & ratio noſceretur, quibus ſtu-
dij fuit, vt ſecundùm intelligentiæ ſuæ
ſenſum omnibus hæreticorum artibus
B cõtrairent. Exemplum blaſphemiæ apud
Syrmium per Oſium & Potamium con-
ſcriptæ. Cùm nonnulla putaretur eſſe de
fide diſceptatio, diligenter omnia apud
Syrmiũ tractata ſunt & diſcuſſa, præſen-
tibus ſanctiſſimis fratribus & coepiſcopis
noſtris, Valente, Vrſatio & Germinio.
Vnum conſtat Deum eſſe omnipotentẽ
patrem, ſicut per vniuerſum orbem cre-
C ditur: & vnicum filium eius Ieſum Chri-
ſtum Dominum, ſaluatorem noſtrum ex
ipſo ante ſecula genitum. Duos autẽ deos
nec poſſe nec debere prædicari, quia ipſe
Dominus dixit: Ibo ad patrem meum &
Rom. 3. patrem veſtrum, Deum meum & Deum
veſtrum. Ideo omnium Deus vnus eſt, ſi-
cut Apoſtolus docuit: An Iudæorum
Deus tantùm? nonne & gentium? imò &
getiũ. Quoniam quidem vnus Deus qui
D iuſtificat circumciſionem ex fide, & præ-
putium per fidẽ. Sed cætera conuenerũt,
nec vllam habere potuerunt diſcrepan-
tiam. Quod verò quoſdam haud multos
mouebat de ſubſtãtia, quæ Græcè vſia ap-
pellatur, id eſt, vt expreſſiùs intelligatur,
homouſion quod dicitur, aut homœu-
ſion, nullam omnino fieri oportere mẽ-
tionem. Nec quemquam prędicare ea de
causę ratione, quòd nec in diuinis ſcriptu
E ris contineatur, & quòd ſuper hominis
ſcientiã ſit, nec quiſquam poſſit natiuita-
Iſa. 53. tẽ filij enarrare. de quo ſcriptum eſt: Ge-
nerationẽ eius quis enarrabit? Scire au-
tem manifeſtum eſt ſolum patrem, quo-
modo genuerit filiũ ſuum, & filium quo-
modo genit[9] ſit à patre. Nulla ambiguitas
Ioan. 14. eſt, maiorem eſſe patrẽ. Nulli poteſt du-
bium eſſe, patrẽ honore, dignitate, clari-
tate, maieſtate, & ipſo nomine patris ma-
F iorem eſſe filio teſtãte: Qui me miſit, ma-
ior me eſt. Et hoc catholicum eſſe, nemo
ignorat, duas perſonas eſſe patris & filij
maiorem patrem, filium ſubiectum, cum
omnibus his quę ipſi pater ſubiecit. Patrẽ
initium non habere, inuiſibilem eſſe, im-
mortalem eſſe, impaſſibilem eſſe. Filium
autẽ natum eſſe ex patre, Deum ex Deo,

lumẽ ex lumine. Cuius filij generationẽ,
vt ante dictũ eſt, neminẽ ſcire niſi patrem
ſuum. Ipſum autem filium Dei Dominũ
& Deum noſtrum, ſicut legitur, carnem
vel corpus, id eſt hominem ſuſcepiſſe ex
vtero virginis Marię, ſicut angelus prædi-
cauit. Vt autem ſcripturæ omnes docẽt,
& præcipuè ipſe magiſter gentium Apo-
ſtolus, hominem ſuſcepiſſe de Maria vir-
gine, per quem compaſſus eſt. Illa autem
clauis totius fidei & illa cõfirmatio, quod
Trinitas ſemper ſeruãda eſt, ſicut legim[9]
in Euangelio: Ite & baptizate omnes gẽ- Matth. 28.
tes in nomine patris, & filij & ſpiritus ſan-
cti. Integer, perfectus numerus Trinita-
tatis eſt. Paraclerus autem ſpiritus per fi-
lium eſt, qui miſſus venit iuxta promiſ-
ſum, vt Apoſtolos & omnes credentes
inſtrueret, doceret, ſanctificaret.

His itaque tot & tantis impietatis pro-
feſſionibus ęditis, has rurſum è contrario
Orientales epiſcopi in vnum congregati
ſententiarum definitiones condiderunt.
Sed quia frequens nobis nuncupatio eſ-
ſentiæ ac ſubſtãtiæ neceſſaria eſt, cogno-
ſcẽdum eſt quid ſignificet eſſentia, ne de
reb[9] locuturi, rem verborum neſciamus.
Eſſentia eſt res quæ eſt, vel ex quibus eſt,
& quæ in eo quod maneat ſubſiſtit. Dici
autẽ eſſentia, & natura, & genus, & ſub-
ſtantia vniuſcuiuſque rei poterit. Propriè
autem eſſentia idcirco eſt dicta, quia ſem-
per eſt. Quæ idcirco etiam ſubſtantia eſt,
quia res quæ eſt, neceſſe eſt ſubſiſtat in ſe-
ſe: quicquid autem ſubſiſtit, ſine dubio in
genere vel in natura, vel ſubſtantia ma-
neat. Cùm ergo eſſentiam dicimus ſigni-
ficare naturam, vel genus vel ſubſtãtiam
intelligimus eius rei quæ in his omnibus
ſemper eſſe ſubſiſtat. Nunc igitur præ-
ſcriptas ab Orientalibus fidei definitio-
nes recenſeamus.

Si quis audiens imaginem eſſe filium Dei 1.
*inuiſibilis, idem dicat eſſe imaginẽ Dei quod
& Deum inuiſibilem, quaſi non confitens ve-
rè filium: anathema ſit.*

Excluſa eſt aſſertio volentium nomini-
bus tantũ patrẽ & filium prædicare, cùm
imago omnis, eius ad quem coimagine-
tur, ſpecies indifferens ſit. Neque enim
ipſe ſibi quiſquam imago eſt: ſed eum
cuius imago eſt, neceſſe eſt vt imago de-
monſtret. Imago itaq; eſt rei ad rem coæ-
quãdæ imaginata & indiſcreta ſimilitu-
do. Eſt ergo pater, eſt & filius, quia imago
patris eſt filius: & qui imago eſt, vt verè
imago ſit, ſpeciem neceſſe eſt & naturam

& eſſen-

& eſſentiam ſecundùm quod imago eſt, in ſe habeat autoris.

2. *Et ſi quis audiens filium dicentem: Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo, ſic & fi-*
Ioan. 5. *lio dedit vitam habere in ſemetipſo, eundem dicat, qui acceperit à patre vitam, qui confi-*
Ibid. 6. *tetur hoc idem, Ego viuo propter patrem, quem & illum qui dederit: anathema ſit.*

Diſcernitur perſona accipientis & dantis, ne ipſe ſit idem vnus & ſolus. Cùm enim anathema ſit, qui ſolitarium atque vnicum in accipientis & dantis profeſſione crediderit: non poteſt intelligi idem atque vnus à ſe accepiſſe qui dederit. Neq; enim eſt ipſe ſolus qui viuit & per quẽ viuit, quia alius eſt ſibi viuens, alius profitens ſe viuere per autorem: & vnum atque eundem nemo profitebitur qui vita vtatur, & per eum ſit cauſa viuendi.

3. *Et ſi quis audiens vnigenitum filium, inuiſibilis Dei ſimilem, nõ dixerit eſſentia filium, qui eſt imago Dei inuiſibilis, cuius imago & iuxta eſſentiam intelligitur, quaſi non verè dicens filium: anathema ſit.*

Indiſcreta confirmatur indiſſimiliſque natura. Cùm enim vnigenitus filius, & imago inuiſibilis Dei ſit: neceſſe eſt per ſpeciem atque naturã ſimilis eſſentia ſit. Aut quomodo inter filium atque patrem natura diſcernitur generis indifferentis, cùm in his quæ patris ſunt propria, ſubſiſtens filius per naturam in ſe genitam cõſiſtat, gloriæ ſcilicet, virtutis, poteſtatis, inuiſibilitatis, eſſentię: atque ita in his paribus diuinitatis bonis intelligitur, neque ille minor eſſe cũ filius ſit, neque hic præſtare cùm pater ſit, cùm patri filius & coimaginat⁹ ad ſpeciẽ ſit: nec ſit diſſimilis in genere, quia diuerſitatẽ ſubſtantiæ geniti ex ſubſtãtia patris filij ſimilitudo non recipit, & omnem in ſe diuinitatis paternæ, qualis & quanta eſt, formam inuiſibilis Dei filius & imago complectitur: & hoc verè eſt eſſe filium, paternæ ſcilicet formæ veritatem, coimaginatæ in ſe naturæ perfecta ſimilitudine retuliſſe.

4 *Et ſi quis audiens hoc: Quomodo enim pater habet vitam in ſemetipſo, ſic & filio dedit*
Ioan. 5. *vitam habere in ſemetipſo, ſimilem non dicat etiam iuxta eſſentiam filium patri, ipſo teſtante quod ſic habet, quemadmodum dixit: anathema.*

Manifeſtum eſt enim, quòd vita in patre hìc intelligitur ſubſtantia ſignificata: vita quoque in vnigenito, quæ ex patre generata eſt, eſſentia intellecta, ita ſimilitudinem eſſentiæ ad eſſentiam ſignificari

A connectitur. Tali cõfeſſione originis ſuæ indiſcretæ naturæ perfecta natiuitas eſt. Quod enim in vtroq; vita eſt, id in vtroq; ſignificatur eſſentia: & vita quæ generatur ex vita, id eſt, eſſentia quæ de eſſentia naſcitur, dum non diſſimilis naſcitur, ſcilicet quia vita ex vita eſt, tenet in ſe diſſimilem naturam originis ſuæ, quia & natæ & gignentis eſſentiæ, id eſt, vitæ quæ habetur, & data eſt, ſimilitudo non diſcrepet.
B Quod enim ex ſe Deus eum ex naturæ ſuæ ſimilitudine genuit, non deſeruit in eo genitã ſimilitudinem naturalis proprietate ſubſtantiæ. Non enim aliud habet quàm dedit: & ſicut vitam habens, ita habendam dedit vitam. Ac ſic quod de eſſentia tanquam vita ex vita, ſimile ſui ſecundùm eſſentiam naſcitur, nullam diuerſitatem ac diſſimilitudinem admittit geniti & gignentis eſſentia.

C *Si quis, condidit vel creauit me, & genuit* 5.
me, ab eodem audiens, hoc genuit me, non tamen ex ſimilitudine eſſentiæ intelligat, ſed idem eſſe dicat, genuit me, & condidit me, quaſi non dicens filium de Deo perfectum, ex duobus nominibus ſignificatũ filium, ſed per duo nomina, hoc eſt, condidit me & genuit, conditionem tantummodo dicens, & nequaquam filium, ſicut tradidit ſapientia ex duobus pium intellectum: anathema ſit.

D Dicentibus creaturam vel conditionem eſſe filium Dei, contrariur ratione ſubiecta. Namque impietatis hæreticorũ hinc prophana præſumptio eſt, quòd legiſſe ſe dicant: Dominus condidit vel creauit me. id ipsũ enim conditio & creatio videtur intelligi. Sed conſequentem ſententiam ſubtrahentes, ex qua intelli-
E gentiam prior ſumit: ex prima arripiunt impietatis ſuæ autoritatem, vt creaturam dicant, quia ſapientia dixerit ſe creatam. Quæ ſi creata eſt, quomodo potuit & naſci? quia omnis natiuitas quæcunque eſt, in naturam ſuam ex natura gignente cõſiſtit. Creatio autem ſumit exordium de creantis poteſtate: potente ſcilicet creatore ex nihilo cõdere creaturam. Sapien-
F tia itaque quæ ſe dixit creatam, eadem in conſequenti ſe dixit & genitam, creationem referẽs ad parentis indemutabilem naturam, quæ extra humani partus ſpeciem & conſuetudinẽ, ſine imminutione aliqua ac demutatione ſui creauit ex ſe ipſa quod genuit. Creantis enim opus nõ habet paſſionem, aut permixtionis, aut partus. Eſſe enim aliquãdo incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro

poteſtate quod condit: & eſt opus virtutis creatio, non naturæ ex natura gignente natiuitas. At verò natiuitas, legitimæ originis & genuinæ, naturæ profectus eſt. Ex natura enim generante naturam ſumpſit genita natura. Sed quia Dei filius non corpotalis partitudinis eſt genitus exemplo, ſed ex perfecto Deo perfectus Deus natus eſt: idcirco ait creatã ſe eſſe ſapientia, omnes in generatione ſua corporales paſſiones excludens. At verò vt oſtenderet, non creationis in ſe, ſed natiuitatis naturam eſſe, ſubiecit & genitam, vt cùm creatam ſe & genitam confitetur, abſolutam natiuitatis ſuæ intelligentiam pręſtaret: dum & indemutabilem patris natura in creatione ſignificat, & legitimam ac propriam ex Deo patre genitæ naturæ ſuæ oſtendit eſſe ſubſtantiam. Atque ita perfectæ natiuitatis intelligentiam, creationis & generationis attulit ſermo: cum alterum ſine demutatione, alterum in proprietate naturæ eſt. Fitque vtrumque vnum, & vnum vtrumque perfectum: dum & filius ex Deo ac ſine demutatione Dei natus eſt, & ex patre naſcitur vt creetur, & indemutabilis ex ſe, ac naturalis filio pater, ſic filium condit vt generet. Hæreſis ergo creaturam eſſe Dei filium profiteri auſa, damnatur: quia impiam creaturæ Dei ex nihilo opinionem, impaſſibili per eam diuinitatis perfectione monſtrata conſequens profeſſio naturalis generationis extinguat.

6. *Et ſi quis in filio patris ſimilitudinem ſecundùm eſſentiam quidem in ipſo filio reuelante,*
Ioan. 5. *per hæc quæ dicit: Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo, ſic & filio dedit habere vitam in ſemetipſo: iuxta efficaciam autẽ per ea quæ docet: Quæ enim pater facit, eadem & filius ſimiliter facit,*
Ibidem. *ſolum ſecundùm efficaciam ſimilitudinem concedens: iuxta eſſentiam verò quod eſt principaliſſimum fidei noſtræ filium fraudet: quaſi ſemetipſum fraudans cognatione vitæ perpetuæ, quæ eſt in patre & filio: anathema ſit.*

Concluſi hæretici ſcripturarum autoritatibus hoc ſolum tribuere ſolent filio, vt patri tantùm virtute ſimilis ſit, adimant autem ei ſimilitudinem naturæ: ſtulti atque impij non intelligentes, non niſi ex naturæ ſimilitudine ſimilitudinem: eſſe virtutis. Neque enim aliquando inferior natura, ſuperior à ſe potioriſque naturæ virtutem conſequetur. Aut quid hæc aſſerentes de omnipotente patre Deo profitebuntur, ſi virtutis ſuæ virtus naturæ

A inferioris exæquatur? Non enim poteſt negari quin filius idem poſſit, cùm dixerit: Quæcunque facit pater, eadem & filius facit ſimiliter. Sed ſimilitudini virtutis, naturę ſimilitudo ſuccedit, cum dicit: Sicut enim pater hàbet vitam in ſemetipſo, ita & filio dedit vitã habere in ſemetipſo. In vita, naturæ & eſſentiæ ſignificatio eſt: quæ ſicut habetur, ita data eſſe docetur ad habendum. Tenet ergo vitæ ſi-
B militudo virtutis ſimilitudinem. Similitudo enim virtutis nõ poteſt eſſe diſſimilis naturæ, atq; ita neceſſe eſt, vt eſſentiæ ſimilitudo virtutis ſimilitudinem conſequatur. Quia ſicut ea quæ pater facit, eadem & filius facit: ita ſicut habet vitam pater, ſic habendam filio dedit vitam. Condemnatur ergo impiæ profeſſionis temeritas, quæ virtutis ſimilitudinem confitens, diſſimilitudinem auſa ſit præ-
C dicare naturæ: cùm principalis ſpei noſtræ fides ſit indifferentem in patre & filio diuinitatis ſubſtantiam confiteri.

Et ſi quis patrẽ & filium credere ſe promittens, patrĩ diſſimilis eſſentiæ dicat, ſed ſimilis efficaciæ, quaſi prophanas & nouas voces contra eſſentiam filij loquens, & interimens, verum Dei filium eſſe: anathema ſit. 7.

Confuſis permixtiſque verbis veritatẽ frequentiſſimè hæretici eludũt, & incau-
D torũ aures communium vocabulorũ ſono capiũt, patrem & filium ſolis nominibus, non etiam per veritatem naturalis & genuinæ eſſentiæ prædicantes, quia omnium creationum ſciant dici Deum patrem: & ſanctos quoſque nuncupari meminerint Dei filios: quo exemplo patrẽ & filium ſecundùm communia vniuerſi-
E tatis nomina confitentur, vt pater & filius dicãtur potius quàm ſint: dicuntur enim, non etiam ſunt, ſi in his differentis eſſentię diſcreta natura eſt, cum non poſſit paterni nominis veritas niſi ex naturæ ſuæ progenie acquiri. Pater itaque nõ poteſt alienæ à ſe ac diſſimilis ſubſtantiæ pater dici, quia natiuitas perfecta non habet diſſidentem originalis ſubſtantiæ diuerſitatem. Repudiatur ergo omnis impietas,
F quę patrem non ſecundùm naturã ſuam, genitíque ex ſe filij patrem loquatur. Neque enim pater per id dicetur Deus, ſi habeat virtuti atque efficaciæ ſuæ ſimilem creationem, ſed ſi genuerit non diſſimilis atque alienæ à ſe eſſentiæ naturam: quia diuerſitatem paternæ naturæ natiuitas naturalis non recipit. Atque ob id anathema ſint, qui patrem aſſerant diſſimilis

ſibi

ſibi naturæ patrem eſſe, vt ex Deo aliud quàm Deus natus ſit, & putent eſſentiam patris à ſe in filio degeneraſſe gignendo. Perimunt enim quantum in ſe eſt, ipſam illam innaſcibilem patris & indemutabilem eſſentiam: quia auſi ſunt in vnigeniti ſui natiuitatem, diſſimilitudinem degeneratæ eſſentiæ naturalis ingerere.

8. *Et ſi quis intelligens ſimilem ſecundùm eſſentiam filium, eius cuius & filius intelligitur, eundem dicens filium quem patrem, aut* B *patrem patris, aut per emanationem, aut aliquam paſſionem, quemadmodum corporales filios, ab incorporali patre incorporalem filiũ ſubſiſtentem: anathema ſit.*

Cauetur in omnibus aduersùm ſingularum peruerſitatum vitia, neque occaſio fraudis admittitur. Plures enim hæreticorum idcirco ſimilẽ ſecũdùm diuinitatem eſſe patri filium dicunt, vt per ſimilitudinis C proprietatẽ eundem patrem eſſe quem filium confirment: quia indiſcreta ſimilitudo admittere videatur vnici ac ſingulatis occaſionem. Quod enim non diſſentit in genere, id videtur in vnione manere naturæ. Sed natiuitas non admittit hanc fabulam, quia vnio non habet natiuitatem: quod enim natum eſt, habet nâtiuitatis ſuę patrem. Neque quia indiſcreta eſt naſcentis à gignente diuinitas, ideo ipſe eſt, & generator & genit⁹, cum D non poſſit niſi alius atque alius eſſe generãs & generatus, neque rurſum diſſimilis eſſe poſſit natus & generans. Anathema ergo eſt qui in patre & filio naturæ ſimilitudinem ad abolendam filij perſonalem ſignificantiam prædicabit. Quia cùm in nullo differat res à re per mutuam ſimilitudinem: ſimilitudo tamen ipſa non recipiẽs vnionẽ, patrem & filium per id quod E filius indemutabilis ſimilitudo patris eſt, cõfitetur. Non enim pars eſt filius patris, vt vnus dici poſſit & natus & generans. Neque emanatio eſt, vt continenti fluxu per corporalem & indiuiduum procurſum, idem ipſe fluxus retẽtus in origine, ipſum ſibi ſit ſerie atque tractu cohærẽti, origo quod fluxus: ſed perfecta natiuitas F eſt, & eum naturæ ſimilitudine manens, non conceptu & partu corporali corporaliter inchoata, ſed ſecundùm eiuſdem naturæ ſimilitudinem incorporalis filius ex incorporali patre ſubſiſtens.

9. *Et ſi quis propterea, quòd nunquam pater filius intelligitur, & quòd filius nunquã pater intelligitur, alium dicens filium præter patrẽ, propterea quòd alius ſit pater, alius ſit filius,* A *ſecundùm quod dictum eſt: Alius eſt qui teſtimonium perhibet mihi, qui me miſit pater:* Ioan. 5. *propter hanc piam intelligendam proprietatẽ perſonæ patris & filij, timens nequando idem intelligatur filius & pater, ſimilem non dicat etiam iuxta eſſentiam patri: anathema ſit.*

Dictum ad apoſtolos Domini eſt: Eſto- Matth. 10. te prudentes vt ſunt ſerpẽtes, & ſimplices vt columbæ. Per quod diſſidentium à ſe animãtium ineſſe nobis voluit naturam, B ſed ita vt ſerpentinam prudentiã columbæ ſimplicitas temperaret, & ſimplicitatem columbæ prudentia ſerpẽtis inſtrueret: fieretque & ſimplex ſapientia, & ſapiens ſimplicitas: quod pręceptum in huius fidei expoſitione ſeruatum eſt. Nam cùm ſuperior de qua locuti ſumus, ſentẽtia id cauiſſet, ne per ſimilitudinẽ eſſentiæ, perſonalis vnio prædicaretur, neque C vt naturæ indifferentia perimeret filij natiuitatem, & vnus ac ſolitarius nobis eſſet in ſenſu, quia alter ab altero non differret in genere: ſic conſequenti ſententia illi prudentiæ ſerpentis, cui configurari cum columbæ ſimplicitate præcipimur, per ſimplicem atque Apoſtolicam prudentiam rurſum occurſum eſt, ne fortè per id quod perſonalis vnio nõ reciperetur, quia alius ſit pater, alius ſit & filius, prędicatio iterum diſſimilis naturæ poſſit obrepere: D ne dum alius eſt qui miſit, & ali⁹ qui miſſus eſt, quia non vnus eſt miſſus & mittẽs, diſcretæ ac diſſimilis naturæ exiſtimarẽtur eſſe miſſus & mittens, cum diuerſę eſſentiæ eſſe non poſſint natus & gignens. Retinetur itaque in patre & filio naturæ indifferentis ſimilitudo per eſſentię natiuitatem: non tamen damnum perſonæ affert, vt vnus ſit miſſus & mittens, ſimili- E tudo naturæ. Neque rurſum in perſonæ proprietate, cum non poſſit ipſe ſibi vnus & filius & pater dici, aufertur ſimilitudo naturæ: atque ita & natiuitatis veritas ad ſimilitudinem proficit eſſentiæ, & ſimilitudo eſſentiæ non amittit natiuitatis perſonalem veritatem. Neque rurſum profeſſio gignentis & geniti ſimilitudinem F excludit eſſentiæ, quia cum gignens & genitus vnus eſſe non poſſit, non tamen diuerſæ naturæ ſint natus & generans.

Et ſi quis in aliquo tempore patrem Deum 10. *vnigeniti filij intelligat, & non ſuper tẽpora, & ſuper omnem humanam exiſtimationem vnigenitũ filium ſine paſſione extitiſſe: quaſi* Ioan. 10. *prætergrediẽs Euangelicam prædicationem, quæ tẽporum quidem intercapedinẽ de patre & filio aſpernata eſt: fideliter autẽ nos docuit,*

quòd in principio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: anathema ſit.

Pia profeſſio eſt patrem non intra tempora contineri: omnem enim intelligentiæ ſenſum excedit intemporalis paterni nominis veritas. Et ſi ipſa paterni nominis per quod impaſſibilis origo naſcentis eſt, religioſa confeſſio eſt: non tenetur tamen in tempore, quia non poteſt æternus & infinitus Deus pater intelligi temporalis. Et ſecundum euangelicam prædicationẽ cognoſcitur vnigenitus Deus, verbum magis iam in principio apud Deum eſſe quàm naſci.

11. *Et ſi quis ſeniorem tempore patrem dicat filio ex ſe vnigenito, iuniorem autem filium patre, anathema ſit.*

Similitudo eſſentiæ conſigurata in genere, indifferẽs quoque docetur in tempore: ne qui imago eſt Dei, qui verbum eſt, qui Deus eſt apud Deum in principio, qui ſimilis eſt patri, interiecto inter ſe ac patrem tempore, non perfectum in ſe habeat quod & imago eſt & verbum eſt & Deus eſt. Si enim tempore iunior prædicatur, amittit & imaginis & ſimilitudinis veritatem: quia ſimilitudo iam non ſit, quæ diſſimilis reperiatur in tempore. Quia ipſum illud quod Deus pater eſt, tempus aliquod non poteſt habere ne pater ſit: ex quo nec in filio tempus poteſt eſſe ne filius ſit. Atque ob id, nec pater filio ſenior, nec filius patre iunior eſſe dicendus eſt: quia vtriuſque nominis veritas non poſſit eſſe ſine altero.

12. *Et ſi quis intemporalem vnigeniti filij de patre ſubſtantiam ad innaſcibilem Dei eſſentiam referat, quaſi filium patrem dicens, anathema ſit.*

Dediſſe ſuperior definitio occaſionem hæreticis videbatur, cùm tẽpus natiuitatis filij negaretur, quia nefas eſſet ſi pater eſſet in tempore. In tempore autẽ eſſet, ſi filius tempori ſubderetur: vt per hanc opportunitatem temporis abnegati, ſub filij nuncupatione, pater qui innaſcibilis eſſet, ſingularis atque vnicus ipſe ſibi & pater & filius prædicaretur. Quia vbi naſcendi tempus excluditur, illic opinio videtur innaſcibilitatis admitti, vt natus nõ putetur, cuius natiuitas non ſit in tempore. Idcirco ne per hanc occaſionem temporis abnegati hæreſis vnionis irreperet, & hæc impietas damnatur, quæ audeat intemporalem natiuitatem ad vnicam ac ſingularem innaſcibilis eſſentiæ referre

A ſubſtantiam: cùm aliud ſit intemporalem eſſe, aliud ſit eſſe non natũ, quorũ vnum habeat (licet extra tempus) natiuitatem, aliud ipſum ſibi, ad id quod eſt, ſolus atque idem autor æternus ſit. Percucurrimus, chariſſimi fratres, omnes Oriẽtalium epiſcoporum editas fidei definitiones, quas aduersùm emergentẽ proximè hæreſin, congregati intra Synodum condidere: & nos quantum potuimus, ad intel- B ligentiæ eorum ſenſum, expoſitionis noſtræ ſermonem coaptauimus, famulantes potius eorum dictis, quàm dictorum alienorum autores exiſtimandi: quibus aduersùm nouam & prophanam impietatem, hæc conſcientiæ ſuæ, & adeptæ iampridem doctrinæ ſuæ inſtituta decernunt, & eos qui hanc apud Syrmium hæreſin conſcripſerunt, vel conſcriptam C ſuſceperant, ignorationem confitẽtes, ad ſubſcriptionẽ decretorũ talium coegerunt. Vbi filius patris imago perfecta eſt. Vbi ſub indifferentis imaginis proprietate, per fraudem prophanam filius non aboletur, vt pater ſit. Vbi imago patris filius prędicatur per ſimilitudinis veritatẽ, à ſubſtãtia patris, cuius imago eſt, ſubſtãtiæ diuerſitate non differt. Vbi per habi- D tam à patre vitam, & acceptam à filio vitam, nihil differens in ſubſtantia quæ ſignificatur in vita, habeat pater, quam filius accepit ad habendum. Vbi non creatura eſt filius genitus, ſed à natura patris indiſcreta ſubſtantia eſt. Vbi ſicut inter patrem & filium indifferens virtus eſt, ita nullam inter ſe diuerſitatẽ patiatur eſſentiæ. Vbi pater generando filium, nihil ex E ſe ſe in codẽ degenerat diuerſitate naturæ. Vbi quia nihil differat in vtroque naturæ proprietas, tamen ſimilitudinis perſonalium nominum reſpuat vnionem, ne ſubſiſtens vnus ſit, qui & pater dicatur & filius. Vbi quia piè dicitur & pater mittẽs, & filius miſſus: in nullo tamen inter patrẽ & filium, id eſt, inter miſſum atque mittentem diſcernatur eſſentia. Vbi non in- F tra tẽpora paterni nominis veritas continetur. Vbi filius patre non eſt poſterior in tempore vbi vltra tempus omne perfecta natiuitas, innaſcibilitatis in ſe nõ admittit errorẽ. Et hęc quidem fratres chariſſimi, omnis quæ edita eſt fidei doctrina, per paucos iuxta vniuerſitatis modum Oriẽtales, ſub his ipſis propè diebus, quibus vos ingeſtam hæreſin reſpuiſtis, emerſit: cuius exponẽdæ ea fuit ratio, quòd vnius ſubſtantiæ ſilentium decernebatur. Sed iam

iam ſuperiotibus diuerſiſq; temporibus, multis hoc cauſis poſtulantibus, fides alias neceſſe fuit conſcribi, quæ quales ſint ex ipſis intelligitur. omnibus enim quæ ab iis geſta ſunt cognitis, facilius tum & plenius earum rerũ de quibus inter nos quæſtio eſt, abſolutionem religioſam & vnitati congruam afferemus.

•Expoſitio eccleſiaſticæ fidei quæ expoſita eſt in Synodo, habita per Encænias Antiochenæ eccleſiæ cõſummatæ, quam expoſuerunt qui affuerunt epiſcopi nonaginta & ſeptem, cum in ſuſpicionem veniſſet vnus ex epiſcopis quòd praua ſentiret.

Conſequenter Euangelicæ & apoſtolicæ traditioni credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, cunctorum quæ ſunt ædificatorem & factorem & prouiſorem, ex quo omnia: & in vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium ipſius vnigenitum Deum, per quem omnia, qui generatus eſt ex patre; Deum ex Deo, totum ex toto, vnum ex vno, perfectum de perfecto, regem de rege, Dominum de Domino, verbum, ſapientiam, vitam, lumen verum, viam veram, reſurrectionem, paſtorem, ianuam, inconuertibilem & incommutabilem diuinitatis eſſentiæque & virtutis & gloriæ incommutabilem imaginem, primum editum totius creaturæ, qui ſemper fuit in principio apud Deum verbum Deus, iuxta quod dictum eſt in Euãgelio: Ioan. 1. *Et Deus erat verbum, per quem omnia facta ſunt, & in quo omnia cõſtant, qui in nouiſſimis diebus deſcendit de ſummis, & natus eſt ex virgine ſecundùm ſcripturas, & agnus factus eſt mediator Dei & hominum, prædeſtinatus fidei noſtræ & dux vitæ, dixit quippe:* Ibid. 6. *Non enim deſcendi de cœlo vt facerem voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit. Qui paſſus eſt, & reſurrexit pro nobis tertia die & aſcendit in cœlos & ſedet in dextera patris, & iterum venturus cum gloria iudicare viuos & mortuos. Et in ſanctum Spiritum, qui in paracleſin & ſanctificationem & conſummationem credẽtibus datus eſt, iuxta quod & Dominus Ieſus Chriſtus ordinauit diſcipulis dicens: Pergite, & docete vniuerſas gentes, baptizantes eas in nomine Patris & Filij &* Matth. 28. *Spiritus ſancti. Manifeſtè vtique patris, verè patris certaque filij, verè filij, notaque ſpiritus ſancti, verè ſpiritus ſancti, hiſque nominibus non ſimpliciter, neque ocioſis propoſitis, ſed ſignificãtibus diligenter propriam vniuſcuiuſque nominatorum ſubſtantiam & ordinem & gloriam, vt ſint quidem per ſubſtantiam tria,* Trina in diuinis vnitans. *per conſonantiam verò vnum. Hanc ergo habẽtes fidem, & ab initio & vſque in finem ha-* A *bituri in conſpectu Dei & Chriſti, omnem hæreticam prauam ſectam anathematizamus: & ſi quis præter ſalubrem ſcripturarum & rectã fidem docet, dicẽs aut tempus, aut ſpacium aut ſeculum, aut eſſe, aut fuiſſe prius quàm generaretur filius, anathema ſit: Et ſi quis filium conditionem dicit, quemadmodum vnum conditionum: aut natiuitatem, ſicut ſunt natiuitates: aut factionem, ſicut ſunt facturæ, non* B *ſicut diuinæ ſcripturæ tradiderunt ſingula quæque ſuperius dicta: Et ſi quis aliud docet, aut euangelizat præter quod accepimus, anathema ſit. Nos enim omnibus quæ diuinis ſcripturis tradita ſunt à Prophetis & Apoſtolis, verè & cum timore & credimus & ſequimur.*

Minus fortè expreſsè videtur de indifferenti ſimilitudine patris & filij fides hæc locuta eſſe, maximè cum de patre & filio & ſpiritu ſancto ita ſenſerit ſignificatam C in nominibus propriam vniuſcuiuſque nominatorum ſubſtantiam & ordinem & gloriam, vt ſint quidem per ſubſtantiam tria, per conſonantiam verò vnum.

Et primum ſciendum eſt, nõ aduerſum hæreſim quæ diſsimilis ſubſtantiæ patrem & filium & ſpiritum ſanctum auſa eſt prædicare, in Antiochia fuiſſe conuentum: ſed aduerſus eam quæ poſt ſanctam Synodum Nicænam in id proruperat, vt D tria nomina patri vellet adſcribere, de qua ſuo loco tractabimus. Memini enim me in exordio ſermonis, patientiam & æquanimitatem legentium atque audientium vſque ad abſolutionem omniũ dictorum meorum popoſciſſe, ne temerarius quiſquam in me iudex ante cognitionem perfecti ſermonis exiſteret.

Volens igitur congregata ſanctorum ſynodus impietatem eam perimere, quæ veritatem patris & filij & ſpiritus ſancti, E nominum numero eluderet, vt non ſubſiſtente cauſa vniuſcuiuſque nominis, triplex nuncupatio obtineret ſub falſitate nominum vnionem, vt pater ſolus atque vnus idem atque ipſe haberet & ſpiritus ſancti nomen & filij: idcirco tres ſubſtantias eſſe dixerunt, ſubſiſtentium perſonas per ſubſtantias edocentes, non ſubſtantiam patris & filij & ſpiritus ſancti diuerſitate F diſsimilis eſſentiæ ſeparantes. Quod autem dictum eſt, vt ſint quidem per ſubſtantiam tria, per conſonantiam verò vnum, non habet calumniam: quia cognominato ſpiritu id eſt paracleto, conſonantiæ potius quàm eſſentiæ, per ſimilitudinem ſubſtantiæ prædicari conuenit vnitatem. Cæterum omnis ſuperior ſer-

mo in nullo patrem & filium eſſentiæ ac naturæ diuerſitate diſcernit. Vbi enim dicitur, Deum ex Deo, totum ex toto, non ambigitur totum Deum ex toto Deo natum. Nam & Dei de Deo natura non differt: & torus ex toto, in iis eſt ipſe in quibus pater eſt. Vnus ex vno, paſſiones humani partus & conceptionis excludit: vt dum vnus ex vno eſt, non aliunde nec diuerſus, aut aliud ſit qui eſt vnus ex vno, perfectus à perfecto.

Non differt præter originis cauſam ab innaſcibilitate natiuitas, cùm perfectio vtriſque non differat. Rex de rege. Non admittit vno atque eodem nomine poteſtas connuncupata diſſimilitudinem poteſtatis. Dominus de Domino. Dominatus quoque æquatur in Domino: nec recipit differentiam confeſſa in vtroque ſine diuerſitate dominatio. Illud verò quod poſt multa alia ſubiectum eſt, inconuertibilem & immutabilẽ diuinitatis & eſſentiæ & virtutis & gloriæ incommutabilem imaginem: abſolutum eſt. Nam ex Deo Deus, ex toto totus, ex vno vnus, & ex perfecto perfectus, & ex rege rex, & ex Domino Dominus, cum in ea omni diuinitatis gloria atque natura in qua pater permanet, natus quoque ſubſiſtat & filius, etiam hoc ex paterna ſubſtantia habet, ne demutabilis fiat. Non enim in eo naſcente ea de qua eſt natus, demutata natura eſt: ſed indemutabilem eſſentiam natus obtinuit, ex indemutabilis autoritate naturæ. Nam quamuis imago eſt, tamen incommutabilis. Non commutata in eo ſcilicet per diſſimilitudinem paternæ eſſentiæ, ex qua eſt genitus natura, quia in eo imago paternæ eſſentiæ naſceretur. Iam verò cum primus æditus eſſet totius creaturæ, docetur & ipſe ille ſemper fuiſſe in principio apud Deum. Verbum Deus dicitur, dum primus æditur. Natus fuiſſe oſtenditur, dum ſemper fuit, nec tempore ſeparatur à patre. Non ergo videri poteſt diuiſio ſubſtantiarum, quæ nihil aliud ſtuduit quàm vt per trium ſubſiſtentium nomen triplicis vocabuli excluderet vnionem, ad ſeparationem diuerſæ in filio & in patre ſubſtantiæ introducta: cùm totius fidei expoſitio patrem & filium innaſcibilem & vnigenitum, nec tempore, nec nomine, nec eſſentia, nec dignitate, nec dominatione diſcernat.

Dignum autem eſt conſcientia communi etiam cæteras eorumdem epiſcoporum orientalium diuerſis & locis & temporibus conſcriptas fides noſcere, vt per plures confeſſiones ſynceritas conſcientiæ poſſit intelligi.

A

Fides ſecũdum Oriẽtu ſynodũ.

Sancta ſynodus in Sardica congregata ex diuerſis prouinciis Orientalium partium, Thebaida, Ægypto, Paleſtina, Arabia, Phœnice, Siria Cœle, Meſopotamia, Cicilia, Cappadocia, Ponto, Paphlagonia, Galatia, Bithynia, Helleſponto, Aſia, Phrygiis duabus, Piſidia, Cycladum inſularũ Pamphylia, Caria, Lydia, Europa, B *Thracia, Emimonto, Maſſylia cum Myſia, Pannoniis duabus hãc expoſuimus fidem. Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem creatorem & factorem vniuerſorum, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Credimus & in vnigenitũ eius filium Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui ante omnia ſecula ex patre genitus eſt, Deũ ex Deo, lumen ex lumine, per quem facta ſunt omnia, &* C *quæ in cælis & quæ in terra, viſibilia & inuiſibilia, qui eſt verbũ & ſapientia & virtus & vita & lumen verum: & qui in nouiſſimis diebus propter nos incarnatus eſt, natus ex ſancta virgine, qui crucifixus & mortuus eſt ſepultus; reſurrexit ex mortuis tertia die, & receptus eſt in cælo, & ſedet in dextera patris, venturus iudicare viuos & mortuos & reddere vnicuique ſecundùm opera eius. Cuius regnum ſine ceſſatione permanet in immenſa ſecula.* D *Sedet enim in dextera patris non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Credimus & in Spiritum ſanctum, hoc eſt paracletum, quem promittens apoſtolis poſt reditum in cælos, miſit docere eos ac memorari omnia, per quem & ſanctificantur ſynceriter in eum credentium animæ. Credimus in ſanctam Eccleſiam, in remiſſionem peccatorum, in vitam æternam. Eos autẽ qui credunt,* E *de non extantibus eſſe filium Dei, vel, ex alia ſubſtantia & non ex Deo & quod erat aliquando tempus aut ſeculum quando non erat: alienos nouit ſancta & catholica eccleſia. Similiter & eos qui dicunt, tres eſſe deos, vel Chriſtum non eſſe Deum, & ante ſecula, neque Chriſtum, neque filium eum eſſe Dei, vel eum ipſum eſſe patrem & filium & Spiritum ſanctum, vel innaſcibilem filium, vel quòd neque conſilio* F *neque voluntate pater genuerit filium: anathematizat ſancta & catholica eccleſia.*

Hilarius Breuibus expoſitio fidei huius ſed abſolutiſſimis vſa eſt definitionibus. Nam condemnans eos, qui de non extantibus eſſe filium Dei dicerent, originem ei non cœptam, ſed manentem dedit. Ac ne hæc origo eius ex qua natus eſt manẽs, alia potius quàm Dei intelligeretur eſſe ſubſtãtia, etiã eos blaſphemos pronũciat: qui ex alia aliqua ſubſtantia, & nõ ex Deo filium

lium natum eſſe loquerentur: atq; ita non cùm non ex nihilo ſubſiſtit, neque aliunde quàm ex Deo quod eſt extitit, non poteſt ambigi in his natus eſſe quæ Dei ſunt, quia neque de non extantibus, neque alia quàm de innaſcibili patris & æterna ſubſtantia vnigeniti filij generatur eſſentia. Reſpuit verò & interualla tẽporum ac ſeculorum: vt qui per naturam non differt, non poſſit ſeparabilis eſſe per tempus. Ex omni autem parte, qua ſe circumagere ſolicitudo potuit, hæreticorum ingeniis aditꝰ obſtruitur, ne quid eſſe diuerſitatis prædicetur in filio. Anathematizat namque eos qui tres deos dicunt, quia ſecundũ naturæ veritatem, numerũ nuncupationum ſubſtantia iſta non recipit, niſi vt in hominibus atque angelis ſolet, cùm nomen tribuitur ex honore meritorum, naturæ tamen inter eos & Deum differens eſt ſubſtãtia, & idcirco dij plures ſunt. Cæterùm in natura Dei Deus vnus eſt, ita tamen, vt & filius Deus ſit, quia in eo natura non differens ſit: & cùm Deus ex Deo ſit, non poteſt non vterque Deus eſſe, quorum per generis indifferentiam non diſcernatur eſſentia. Numerus autem nominis in nuncupatione reſpuitur, quia nõ eſt in naturæ qualitate diuerſitas. Cùm igitur anathema ſit duos deos dicẽs, & anathema ſit filium Deum denegans, abſolutè oſtenditur vnius ad vtrumque nominis vnitatem de proprietate indifferentis eſſe ſubſtantiæ: cum in cõfeſſione innaſcibilis Dei patris, & vnigeniti Dei filij, neutro à ſe diſſimilitudine eſſentiæ differente dicitur, vt vterque cum Deus ſit, Deus tamẽ vnus & credendus ſit & prædicandus. Solicita itaque multum diligentiq; cautela epiſcoporum fides munit naturæ genitæ & gignentis indifferentiam, nominis vnionem confirmans. Tamen ne rurſum vnius Dei prædicatio, vnicam ac ſine progenie ſua ſolitarij Dei velit affirmare ſubſtantiam, ſtatim etiam hanc condemnat temeritatem, quæ quia Deus vnus eſt, vnum ac ſolitarium Deum patrem, habentem in ſe nomen patris & filij cõfitetur, cum in generante patre & naſcente filio Deus vnus eſſet ob indifferentis ab inuicem naturę ſubſtantiam prædicandus. Innaſcibilem quoque filiũ, ſanctorũ fides neſcit: quia natura filij niſi ex natiuitate non extat. Natiuitatis autem in eo adeò perfecta natura eſt, vt qui ex ſubſtantia Dei natus eſt, etiam ex conſilio eius ac voluntate naſcatur. Ex voluntate enim atque conſilio, non ex corporalis A paſſione naturæ eſſentiæ Dei, de eſſentia Dei genitæ, abſoluta perfectio eſt.

Conſequens autem eſt. vt eam nunc fidem retractemus, quæ non olim, tunc cum Photinus epiſcopatu deiectus eſt, conſcripta eſt.

Exemplum fidei Syrmio ab Orientalibus contra Photinum conſcriptæ.

Credimus in vnum Deum patrem omnipo-
B *tentem, creatorem & conditorem, ex quo omnis*
paternitas in cælo & in terris nominatur. Cre-
dimus & in vnicum filium eius Dominum no-
ſtrũ Ieſum Chriſtum, qui ante omnia ſecula ex
patre natus eſt, Deum ex Deo, lumẽ ex lumine,
per quem facta ſunt omnia in cælis & in terra,
viſibilia & inuiſibilia. Qui & eſt verbũ & ſa-
pientia & vita, & lumen verũ, qui in nouiſſi-
mis diebus propter nos incorporatus eſt, & nat⁹
de ſancta virgine, & crucifixus & mortuus &
C *ſepultus, qui & ſurrexit ex mortuis tertia die,*
& aſcẽdit in cælum, & ſedet in dextera patris,
& venturus eſt in conſummatione ſeculi iudi-
care viuos & mortuos, & reddere vnicuique ſe-
cundũ opera ſua, cuiuſq; regnum ſine fine per-
ſeuerans permanet in æterna ſecula. Erit enim
ſedens in dextera patris, nõ ſolum in hoc ſeculo,
verumetiam in futuro. Et in Spiritum ſanctũ,
id eſt, paracletum, quem promittens apoſtolis,
poſteaquam cælum aſcẽdit, miſit docere eos, &
D *commonere omnia, per quem & ſanctificantur*
credentium in eum ſynceriter animæ. Eos au- 1.
tem qui dicunt, de nullis extantibus eſt filius,
vel de alia ſubſtantia, & non ex Deo: & quod
erat tempus vel ſeculum quando non erat: alie-
nos ſcit ſancta & catholica eccleſia. Si quis au- 2.
tem patrẽ & filium duos dicit deos, anathema
ſit. Et ſi quis vnum dicẽs Deum, Chriſtum au- 3.
tem Deum ante ſecula filium Dei obſecutũ pa-
E *tri in creatione omnium non confitetur: ana-*
thema ſit. Et ſi quis innaſcibilem Deum, vel 4.
partem eius de Maria natum eſſe audet dicere:
anathema ſit. Et ſi quis ſecundum præſcien- 5.
tiam vel prædeſtinationem, ex Maria dicit fi-
lium eſſe & non ante ſecula ex patre natum a-
pud Deum eſſe & per eum facta fuiſſe omnia:
anathema ſit. Si quis ſubſtantiam Dei dilata- 6.
F *ri & contrahi dicit, anathema ſit. Si quis dila-* 7.
tatam ſubſtantiam Dei filium dicat facere, aut
latitudinem ſubſtantiæ eius, ſicuti ſibi vide-
tur, filium nominet: anathema ſit.
Si quis inſitum vel prolatiuum verbum Dei 8.
filium dicat, anathema ſit. Si quis hominem ſo- 9.
lum dicit de Maria filiũ: anathema ſit. Si quis 10.
Deum & hominem de Maria natũ dicẽs, Deũ
innaſcibilem ſic intelligit: anathema ſit. Si 11.
quis, Verbum caro factum eſt, audiẽs, verbum

in carnẽ tranſlatum putet, vel demutationem
ſuſtinentem accepiſſe carnem dicit: anathema
12. *ſit. Si quis vnicum filium Dei crucifixum au-*
diens, dealitatem eius, corruptionem vel paſſi-
bilitatem, aut demutationem, aut diminutio-
nẽ, vel interſectionẽ ſuſtinuiſſe dicat: anathe-
13. *ma ſit. Si quis, Faciamus hominem, nõ patrem*
Geneſ. 1. *ad filiũ dixiſſe, ſed ipſum ad ſemetipſum dicat*
14. *Deum locutum: anathema ſit. Si quis filium nõ*
dicat Abrahæ viſum, ſed Deũ innaſcibilẽ: vel
15. *patrẽ eius: anathema ſit. Si quis cum Iacob non*
filium quaſi hominem colluctatum, ſed Deum
innaſcibilem, vel patrem eius dicat: anathema
16. *ſit. Si quis, Pluit Dominus à Domino, non de*
filio & patre intelligat, ſed ipſũ à ſe dicat pluiſ-
ſe: anathema ſit. Pluit enim Dominus filius à
17. *Domino patre. Si quis Dominum & Dominum*
patrem & filium, quaſi Dominum à Domino
intelligat, quia dominum & dominũ duos di-
cat deos: anathema ſit. Non enim exæquamus
vel conformamus filium patri, ſed ſubiectũ in-
telligimus. Neque enim deſcendit in Sodomam
ſine patris voluntate, neq; pluit ex ſe, ſed à Do-
mino, autoritate ſcilicet patris: nec ſedet in dex
tera à ſemetipſo, ſed audit dicẽtem patrẽ: Sede
18. *ad dexteram meã. Si quis patrem & filium &*
Spiritum ſanctum vnam perſonam dicat: ana-
19. *thema ſit. Si quis Spiritum ſanctum paracle-*
tum dicens, innaſcibilem Deum dicat: anathe-
20. *ma ſit. Si quis, ſicut docuit nos Dominus, non*
Ioan. 14. *alium dicat paracletũ à filio, dixit enim: Et al-*
terum paracletũ mittet vobis pater, quẽ roga-
21. *bo eum: anathema ſit. Si quis Spiritũ ſanctum*
22. *partem dicat patris vel filij: anathema ſit. Si*
quis patrẽ & filium & Spiritum ſanctum tres
23. *dicat deos: anathema ſit. Si quis, quod dictum*
eſt: Ego Deus primus, & ego Deus nouiſſimus,
& præter me non eſt Deus: ad deſtructionẽ ido-
lorum dictum, & eorum qui non ſunt dij, in de-
ſtructionem vnici ante ſecula Dei Iudaicè di-
24. *ctũ intelligat: anathema ſit. Si quis voluntate*
Dei tanquam vnum aliquid de creatura factũ
25. *dicat filium: anathema ſit. Si quis nolente pa-*
tre natum dicat filiũ: anathema ſit. Non enim
coactus pater, vel naturali neceſſitate ductus,
cùm nollet genuit filiũ: ſed mox vt voluit, ſine
tempore & impaſſibiliter ex ſe eum genitum
26. *demonſtrauit. Si quis innaſcibilem & ſine ini-*
tio dicat filium, tanquam duo ſine principio, &
duo innaſcibilia, & duo innata dicens, duos fa-
ciat deos: anathema ſit. Caput enim quod eſt
principium omnium, filius: caput autem quod
eſt principium Chriſti, Deus: ita enim ad v-
num, qui eſt ſine principio, omnium principiũ,
27. *per filium vniuerſa referimus. Et iterum con-*
firmantes Chriſtianiſmi intellectum, dicimus:
Quoniam ſi quis Chriſtum Deum Filium Dei
A *ante ſecula ſubſiſtentem & miniſtrantem patri*
ad omnium perfectionem non dicat: ſed ex quo
de Maria natus eſt, ex eo & Chriſtum & Fi-
lium nominatum eſſe, & initium accepiſſe vt
ſit Deus dicat: anathema ſit. Hilarius.

Neceſſitas & tẽpus admonuit eos qui tũ conuenerant, per multiplices quæſtiones latius ac diffuſius expoſitionem fidei ordinare: quia multis & occultis cuniculis in
B catholicam domum ea quæ per Photinum renouabatur hæreſis, tentaret irrepere: vt per ſingula genera intemeratæ & illæſæ fidei vnicuique generi hæreticæ ac furtiuæ fraudulentiæ contrairetur: eſſentque totidem fidei abſolutiones, quotidem eſſent quæſitæ perfidiæ occaſiones. Ac primum poſt generalem illam atque indubitatam ſacramentorum expoſitionem, hinc ex-
C ponendæ fidei aduersùm hæreticos cœpit exordium.

Eos autem qui dicunt, de nullis extãtibus eſt Filius, vel de altera ſubſtantia & non ex Deo, & quod erat tempus vel ſeculum quando non erat, alienos ſcit ſancta & catholica eccleſia. 1.

Quis hic ambiguitatis locus, aut quid ex ſyncerræ fidei conſcientia reliquum eſt? Non eſt de non extantibus. Vt ei extans origo ſit, non eſt extãs ei ad originem ſub-
D ſtantia aliqua alia, niſi ſola quæ Dei eſt: vt in eo quidem nihil aliud natum poſſit eſſe, quàm quod Deus ſit, quia non ex nihilo extans aliunde non ſubſiſtit. Non differt in tempore, vt cum patre ſit intemporalis & filius. Inſeparabilia itaque inter innaſcibilem patrem & vnigenitum filium cun-
cta ſunt, quos in tempore pares ipſa illa
E vnius tantum paternæ innaſcibilitatis æternitas, ex qua natiuitas ſumitur, indifferenti in nullo diſcernat eſſentiæ.

Si quis autem patrem & filium duos dicit deos: anathema ſit. 2. *Et ſi quis vnum dicens Deum, Chriſtum autem Deum ante ſecula filium Dei obſecutum patri in creatione omnium non confitetur, anathema ſit.* 3.

Rerum nobis abſolutam intelligentiam
F ipſa illa nominis religioſa profeſſio tribuit. Cùm in damnatione ſit, patrem & filium duos deos dicere: & rurſum anathema ſit, filium Deum negare: ſubſtantiæ diuerſæ alterius ab altera, opinio in prædicãdis diis duobus excluditur. Non enim ex alia præter illam Dei patris, ex qua Dei filius Deus intemporalis eſt natus eſſentia. Nam cùm neceſſariò Deum patrem confitemur, & abſolutè Chriſtum Dei filium Deum prædicamus, & inter hæc duûm

deorum

deorum ſit irreligioſa confeſſio: non poſſunt ſecundum naturæ indifferentiam & nomen indifferens non vnum eſſe in eſſentiæ genere, quorum eſſentiæ nomen non licet eſſe niſi vnum.

4. *Si quis innaſcibilem Deum, vel partem eius de Maria natū eſſe audet dicere: anathema ſit.*

Ne quod nuncupatæ eſſentiæ in patre & filio, per indiſſimilem naturam nomen vnū eſt, occaſionem hæreticis præſtaret, vt innaſcibilem Deum vel partem eius naſci de Maria prædicarent: occurſum eſt ſalutaris definitione ſententiæ, vt anathema eſſet hoc confitens. Non enim religioſa vnitas nominis ex indifferentis naturæ eſſentia conſtituta, perſonam genitæ ademit eſſentiæ, vt vnica ac ſingularis Dei ſubſtantia per vnionem nominis intelligatur: cum vtriuſque eſſentiæ nomen vnum, id eſt, Deus vnus, ob indiſcretæ in vtroque naturæ indiſſimilem ſubſtantiam prædicetur.

5. *Si quis ſecundū præſcientiā & prædeſtinationem, à Maria dicit filium eſſe, & non ante ſecula ex patre natum apud Deum eſſe, & per eum facta eſſe omnia: anathema ſit.*

Deum omnium noſtrûm Dei filium antequam corporeus naſceretur, negaturi, ſecundùm præſcientiam & prædeſtinationem, non ſecundùm naturæ ſubſiſtentis eſſentiam fuiſſe confirmant: id eſt, vt per præſcientiam patris, qui eum prædeſtinauit vt eſſet, aliquando ſcilicet gignendus ex virgine nunciatus nobis fuerit potius quàm ante ſecula in naturæ diuinæ ſubſtantia natus extiterit: vtque omnia quæ ipſe in prophetis de incorporationis ſuæ ac paſſionis ſacramentis locutus eſt, ipſa illa ſecundum præſcientiam de eo à patre ſint dicta. Itaque doctrinæ huius peruerſitas condemnatur: vt cognitus nobis vnigenitus filius Dei, natus potius ex patre ante ſecula, & ipſa ſecula cum creaturis omnibus condens, quàm prædeſtinatus ſit eſſe gignendus.

6. *Si quis ſubſtantiam Dei dilatari & contrahi dicit: anathema ſit.*

Contrahi, dilatari, corporalis eſt paſſio: Deus autem qui ſpiritus eſt, & ſpirat vbi vult, non ſe per demutationem ſubſtantiæ aut dilatat, aut contrahit. Extra corporalis enim naturæ neceſſitatem liber manens, quod vult & cum vult, & vbi vult, id præſtat ex ſeſe. Impium ergo eſt, ſubſtantiæ demutationem libertati tantæ virtutis adſcribere.

7. *Si quis dilatatam ſubſtantiā Dei filium dicat facere, aut latitudinem ſubſtātiæ eius nominet filium: anathema ſit.*

Superiori ſententia etſi indemutabilem docere Deum voluerit, ad hanc ſe tamen ſequentem hæreſim præparauit. Quidam enim auſi ſunt innaſcibilem Deum vſque ad ſanctam virginem, ſubſtantiæ dilatatione protendere, vt latitudo deducta, quodam naturæ ſuæ tractu, aſſuméńſque hominem filius nuncuparetur, neque filius ante ſecula perfectus Deus natus, idem poſtea & homo natus ſit. Totum hoc itaque catholica fides damnat in quo & demutabilis pater dicitur, & natus filius abnegatur.

Si quis inſitum & prolatiuum verbum, Dei filium dicat: anathema ſit. 8.

Hæretici perimentes quantum in ipſis eſt, Dei filium, verbum eſſe tantùm confitentur, prodeuntem ſcilicet ex loquentis ore ſermonem, & in ſubſtantiuæ vocis incorporalem ſonum: vt Deo patri iſtiuſmodi ſit verbum filius, cuiuſmodi per inſitam nobis loquendi naturam verbum omne profertur in vocem: Fraus ergo hæc omnis in damnatione eſt: quæ Deum verbum quod in principio apud Deum erat, tanquam verbum eſſe inſitæ ac prolatæ vocis affirmet.

Si quis hominem ſolum dicat de Maria Filium: anathema ſit. 9.

Filium Dei de Maria non prædicamus, niſi & hominem & Deum prædicemus.

Si quis Deum & hominem de Maria natum dicens, Deum innaſcibilem ſic intelligit: anathema ſit. 10.

Sed ne id quod Deum & hominem prædicamus: fraudis habeat occaſionē, continuo ſubiecit, Deum innaſcibilem: ſic intelligenti conſeruarur ſubſtantiæ & nomen & virtus, cū in anathemate ſit, qui ex Maria Dei filium, hominem ſine Deo dixerit, & in eodem iudicio ſit, qui in homine innaſcibilem Deum dixerit. Non Deus is qui in homine eſt, non eſſe Deus dicitur: ſed Deus innaſcibilis abnegatur, patre à filio non naturæ nomine, quia nec diuerſitas eſſet, ſola innaſcibilitatis autoritate diſcreto.

Si quis, Verbum caro factum eſt, audiens, verbum in carnem tranſlatum putet, vel demutationem ſuſtinentem accepiſſe carnem dicat: anathema ſit. 11.

Conſeruatur dignitas diuinitatis, vt in eo quod verbum caro factum eſt, dum verbum caro fit, nō amiſerit per carnem quod erat verbum, neq; tranſlatum in carnem ſit, vt verbum eſſe deſineret: ſed verbum caro factum eſt, vt caro potius hoc inciperet eſſe quod verbum. Alioquin vnde carni in operibus virtutes? in monte gloriam? in

cogitationibus humanorum cordiũ ſcien-
tiam? in paſſione ſecuritatem? in morte vi-
tam? Sed demutationẽ Deus neſciens, nihil
ex ſubſtantiæ ſuę bonis caro factus amiſit.

12. *Si quis vnicum filiũ Dei crucifixum audiẽs, deitatem eius corruptionẽ, vel paſsibilitatem, aut demutationem, vel diminutionẽ, vel interfectionem ſuſtinuiſſe dicit: anathema ſit.*

Abſolutè oſtẽditur, cur verbum, licet caro factum ſit, non tamen tranſlatum fuerit in carnem. Cum enim hęc paſſionũ genera infirmitatem carnis afficiant, Deus tamen verbum caro factus nõ potuit demutabilis eſſe patiẽdo. Non enim id ipſum eſt pati & demutari: quia omnẽ carnem paſſio cuiuſq; generis demutet ſenſu, dolore, patientia, tolerantia. Verbum autem quod caro factũ eſt, licet ſe paſſioni ſubdiderit: non tamen demutatũ eſt paſſibilitate patiẽdi. Nam pati quidem potuit paſſione, ſed paſsibilitate paſsibilis eſſe non potuit: quia paſsibilitas naturæ infirmis ſignificatio eſt. Paſsio autẽ eſt eorum quę ſunt illata, perpeſsio. Itaque quia indemutabilis eſt Deus, cum tamen verbum caro factũ ſit, habuerunt in eo paſſiones materiam ſine paſsibilitatis infirmitate. Manet itaque indemutabilis ętiam in paſsione natura autori ſuo indifferens, & impaſsibilis eſſentiæ nata ſubſtantia.

13. *Si quis, Faciamus hominẽ non patrẽ ad filiũ*
dixiſſe, ſed ipſum ad ſemetipsũ dicas Deũ lo- Geneſ. 1.
14. *cutũ: anathema ſit. Si quis filiũ nõ dicat Abra-*
hæ viſum, ſed Deũ innaſcibilẽ vel patrẽ eius:
15. *anathema ſit. Si quis cũ Iacob non filiũ, quaſi*
hominẽ colluctatũ, ſed Deum innaſcibilẽ, vel
16. *patrem eius dicat: anathema ſit. Si quis, Pluit*
Geneſ. 19. *Dominus à Domino, nõ de filio & de patre in-*
telligat, ſed ipſum à ſe pluiſſe dicat: anathema
ſit. Pluit enim Dominus fili⁹ à Domino patre.

Hæc quia Photinus, aduerſum quem tunc conuentum erat, negabat, inſerenda fidei fuerunt, ne quis auderet non ante Dei filium quàm virginis filium prædicare, & ſuperiora omnia quæ propria Dei filio ſunt, ſtultiſsima hæreticæ inſaniæ peruerſitate Deo innaſcibili coaptaret: & dum hæc ad patrem refert, filio ſubſtantiam denegaret. Quæ quia abſoluta ſunt, neceſsitatem nobis interpretandi non reliquerunt.

17. *Si quis Dominum & Dominũ non patrem & filium intelligat, cum Dominum & Dominũ duos dicat deos, anathema ſit. Non enim exæquamus, vel cõparamus filiũ patri, ſed ſubiectũ intelligimus. Neque enim deſcẽdit in Sodomã ſine patris voluntate, neque pluit ex ſeſe, ſed à Domino, autoritate ſcilicet patris. Nec ſedet in dextera à ſemetipſo, ſed audit, dicen-*
A *tem patrem: Sede ad dexteram meam.*

Et ſuperiora & conſequẽtia ſuſpicionem, ſi qua eſſe in his dictis videbitur, penitùs excludunt, ne diuerſitas diſsimilium deitatũ in Domino & Domino prædicetur: & in eo non comparatur, quia duos deos dici impium ſit. Non autẽ idcirco non comparatur vel exæquatur filius patri, ne Deus ipſe non eſſe credatur. Cũ enim anathema ſit Christum Deum denegans, non poteſt idcirco
B prophanum videri, duos deos cognominari, ne & Chriſtus Deus prædicetur, cùm per eſſentiæ naturalis proprietatem idcirco Deus vnus eſt, quia ex innaſcibili Deo patre, qui vnus eſt Deus, vnigenitus filius De' natus, non aliunde, quàm ex Deo habeat eſſe quod Deus eſt, & indifferenti ipſi qui genitus eſt, ab eo qui genuit, eſſentia non potuit eſſe: nam indifferentis vnum nomen
C eſt naturæ, & vel in eo quidem maximè nõ cõparatur, nec coæquatur filius patri, dum ſubditus per obedientiæ obſequelam eſt, dum pluit Dominus à Domino, ne à ſe ipſe ſecundum Photinum aut Sabelliũ pluerit, vt Dominus à Domino: dum ad dexteram Dei tum cõſedit, cum ſibi vt conſideret dictum ſit: dum mittitur, dum accipit, dum in omnibus voluntati eius, qui ſe miſit, obſe-
D quitur. Sed pietatis ſubiectio non eſt eſſentiæ diminutio, nec religionis officium degenerem facit naturam: cùm per id quod cùm & innaſcibilis pater Deus eſt, & vnigenitus filius Dei Deus eſt, Deus tamen vnus ſit, & ſubiectio filij doceatur & dignitas, dum ei ipſi non niſi filius nuncupãdus ſubijcitur. Quod cum Dei patris ſit, tamen ſibi ex natura ſit, nomen habens alienum, ſed
E eius cuius & filius eſt, vt ſit patri & obſequio ſubiectus & nomine: ita tamen vt ſubiectio nominis, proprietatem naturalis atque indifferentis teſtetur eſſentiæ.

Si quis patrẽ & filiũ vnã perſonã dicit: anathema ſit. 18. Non habet neceſsitatẽ contradicẽdi ſibi abſoluta peruerſitas, & tamẽn ſtultus quorundã furor in id prorumpit, vt perſonã vnã duûm nominũ auſus ſit prædicare.

F *Si quis Spiritum ſanctum paracletum dicens, innaſcibilem Deum dicat: anathema ſit.* 19.

Adiectio nunc paracleti, anathemati obnoxiam facit innaſcibilis in eo Dei prædicationem. Impijſsimum enim eſt, innaſcibilem Deum eum dici, qui ad conſolationem noſtram ſit miſſus à filio.

Si quis, ſicut docuit nos Dominus, nõ alium dicat paracletum à filio, dixit enim: Et alterum paracletum mittet vobis pater, quem rogabo eum ego: anathema ſit. 20.

A filio

A filio pataclerum miſſum meminimus,
& in principio hoc fides ipſa expoſuit. Sed
quia frequenter filius per indifferentis na-
turæ virtutem opera ſua opera patris eſſe
Ioan. 19. dixit, dicens: Ego opera patris mei ſacio:
miſſurus quoque paracletum, ſicuti fre-
quenter ſpopondit interdum eum & mit-
tendum dixit à patre, dum omne quod age-
ret, piè referre eſt ſolitus ad patrem. Ex quo
hęretici occaſionem frequenter arripiunt,
vt ipſum eſſe filium paracletum dicāt, cùm
in eo quod alium paracletum mittendum à
patre ſit precaturus, differentiam miſsi ro-
gantíſque ſignificet.

21. *Si quis Spiritū ſanctū partē dicat patris vel
filij: anathema ſit.* Stultitia hæretici furoris
hęc coegit ſcripto referre, non quęſtio. Nā
cùm Spiritus ſancti nomen habeat ſuam ſi-
gnificationem, & Spiritus ſanctus paracle-
tus habeat ſubſtantiæ ſuę & officium & or-
dinem, & cùm vbiq; indemutabilis pater &
filius prædicetur: quomodo pars eſſe aut
patris, aut filij, ſanctus Spiritus aſſeritur?
Sed quia ſicut inter cętera inſaniarū gene-
ra, etiam hoc quoq; proferri ab impijs ſolet,
idcirco à ſanctis debuit improbari.

22. *Si quis patrem & filiū & Spiritum ſanctum
tres dicit deos, anathema ſit.* Duûm deorum
profeſsio cùm irręligioſa ſit, quia nuſquam
niſi vnum Deum prędicatū meminerimus
& prædicemus: quanto magis trium deorū
in Patre & Filio & Spiritu ſancto nuncupa-
tio damnabilis eſt? Quod tamen, quia hęre-
tici dicunt, rectè catholici condemnant.

23. *Si quis quod dictum eſt: Ego Deus prim⁹, &
ego Deus nouiſsimus, & præter me nō eſt Deus,
ad deſtructionē idolorū dictum & eorum qui
non ſunt dij in deſtructionē vnici ante ſecula
Dei Iudaicè dictum intelligat: anathema ſit.*

Deorum numeroſitate damnata, & Deo
tantum vno prædicato, negari Deus filius
Dei non poteſt. Verùm naturæ iſtud præ-
ſtat genuina proprietas, vt nomen quod
negatur ad numerum, debeatur eſſentiæ:
& id quod non eſt Deus pręter me, non
poſsit filio auferre quod Deus eſt: quia Deus
alius quam qui eſt ex Deo, nullus eſt. Et per
hanc vocem Dei patris, non poteſt non
Deus eſſe: qui ex indifferenti ad naturam
ſuam eſt natus eſſentia. Quod idcirco Iudęi
ad vnionem Dei referunt, quia vnigenitum
Deum neſciunt. Sed nos cùm duos deos
negamus, diuerſitatem in patre & filio na-
turalis abominamur eſſentiæ: quia id quod
non eſt Deus præter me, impiam de falſis
dijs perimit opinionem. Cùm verò vnum
Deum confitentes, filium quoque Deum

A dicimus: nihil diuerſum per ſubſtantiam in
vtroque ſub vno nomine prædicamus.

*Si quis voluntate Dei tanquam vnum ali- 24.
quem de creatura filium factū dicat, anathe-
ma ſit.* Omnibus creaturis ſubſtantiam vo-
luntas Dei contulit: ſed naturam filio de-
dit ex impaſsibili ac non nata ſubſtantia,
perfecta natiuitas. Talia enim cuncta ſunt
creata, qualia eſſe Deus voluit. Filius au-
B tem natus ex Deo, talis ſubſtitit, qualis &
Deus eſt: nec diſsimilem ſui edidit natura
naturam. Sed ex ſubſtantia Dei genitus, na-
turæ ſecundùm originem attulit eſſentiam,
non ſecūdùm creaturā voluntatis eſſentiā.

*Si quis nolente patre natū dicat filium, ana- 25.
thema ſit.* Non enim nolente patre coactus
pater, vel naturali neceſsitate ductus cum
nollet genuit filium, ſed mox vt voluit ſine
C tempore & impaſsibiliter ex ſe vnigenitum
demonſtrauit: cum non ex voluntate, vt
cętera, filius ſubſiſtere doceretur, ne ſecun-
dùm voluntatem tantùm: non etiam ſe-
cundum naturam haberet eſſentiam: data
hæreticis occaſio videbatur, vt neceſsita-
tem Deo patri gignendi ex ſe filij aſcribe-
rent, tanquam naturali lege cogente, inui-
to ſe ediderit. Sed hæc paſsionum non eſt
D in Deo patre conditio: cum inenarrabili &
perfecta natiuitate filij, nec voluntas ſola
genuit filium, nec demutata, aut coacta
imperio naturalis legis eſſentia eſt: ſed nec
ad gignendum quæſita ſubſtantia eſt, nec
gignentis in genito diuerſa natura eſt, nec
in tempore paterni nominis ſolitudo: ſed
ante tempora omnia pater ex naturæ ſuæ
eſſentia, impaſsibiliter volens, filio dedit
naturalis natiuitatem eſſentiæ.

E *Si quis innaſcibilem & ſine initio dicat filiū: 26.
tanquam duo ſine principio, & duo innaſcibi-
lia, & duo innata dicēs, duos faciat deos: ana-
thema ſit: Caput enim quod eſt principiū om-
niū, filius: caput autem, quod eſt principium
Chriſti, Deus: ſic enim ad vnū initiabile om-
nium initium per filium vniuerſa referimus.*

Filium innaſcibilem confiteri, impijſſi-
mum eſt. Iam enim non erit Deus vnus,
quia Deum vnum prædicari natura vnius
F innaſcibilis Dei exigit. Cum ergo vnus
Deus ſit, duo innaſcibiles eſſe non poſſunt:
cum idcirco Deus vnus ſit, cum pater Deus
ſit, & filius Dei Deus ſit, quia innaſcibilitas
ſola penes vnum ſit. Filius autem idcirco
Deus, quia ex innaſcibili eſſentia natus exi-
ſtat. Reſpuit ergo innaſcibilem filium præ-
dicari fides ſancta, vt per vnum innaſcibi-
lem, Deum vnum prædicet: vt naturam
vnigenitā ex innaſcibili genitam eſſentia,

in vno innaſcibilis Dei nomine complectatur. Caput enim omnium filius eſt, ſed caput filij Deus eſt. Et ad vnum Deum omnia hoc gradu atque hac confeſſione referuntur: cum ab eo ſumant vniuerſa principium, cui ipſe principium ſit.

Et iterum confirmantes Chriſtianiſmi intellectum, dicimus.

27. *Quoniã ſi quis Chriſtum Deum, filium Dei ante ſecula ſubſiſtentem & miniſtrantem patri ad omnium perfectionem non dicat: ſed ex quo de Maria natus eſt, ex eo & Chriſtum & filium nominatum eſſe, & initium accepiſſe vt ſit Deus, dicat: anathema ſit.*

Concludi damnatio eius hæreſis, propter quam conuentum erat, expoſitione totius fidei cui aduerſabatur, oportuit: quæ initium Dei filij ex partu virginis mentiebatur. Hoc enim fidei noſtræ ſecũdum Euangelicam & Apoſtolicam doctrinam principale eſt, Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum Deum & Dei filiũ à patre nec honoris confeſſione, nec virtutis poteſtate, nec ſubſtantiæ diuerſitate, nec interuallo temporis ſeparari. Multifariè, vt intelligitur ex epiſcoporum conſilijs atq; ſententiis, quæſita veritas eſt, & intelligentiæ ratio expoſita eſt per ſingulas ſcriptæ fidei profeſſiones: ſingulis quibuſque generibus impiæ prædicationis extinctis. Non enim infinitus & immenſus Deus breuibus humani ſermonis eloquiis vel intelligi potuit, vel oſtẽdi. Fallit enim plerunque & audientes & docentes breuitas verborum: & compendio ſermonum aut non intelligi poteſt quod requiritur, aut etiam corrumpitur, quod ſignificatum magis quàm enarratum rationis abſolutione non conſtat. Et idcirco epiſcopi intelligentiæ ſuæ ſenſu loquentes, ob difficultatem naturalis intelligentiæ & plurimis definitionibus & copioſioribus verbis vſi ſunr ad docendum: vt & ſenſum audientium diſtinctione editæ per multà veritatis imbuerent, & de diuinis rebus nihil aut periculoſum aut obſcurum in hac multimoda plurium ſentẽtiarum abſolutione loquerentur. Nihil autem mirum videri vobis debet, fratres chariſsimi, quòd tam frequenter exponi fides cœptæ ſunt, neceſsitatem hanc furor hæreticus imponit. Nam tantum eccleſiarum Orientalium periculum eſt, vt rarum ſit huius fidei, quæ qualis ſit vos iudicate, aut ſacerdotes aut populum inueniri. Malè enim per quoſdam impietati autoritas data eſt, & exilijs epiſcoporum, quorum cauſam non ignoratis, vires auctæ ſunt prophanorum Non

A peregrina loquor neq; ignorata ſcribo: audiui ac vidi vitia præſentiũ: nõ laicorũ, ſed epiſcoporũ. Nam abſque epiſcopo Eleuſio & paucis cum eo, ex maiori parte Aſianæ decem prouinciæ intra quas conſiſto, verè Deum neſciunt. Atque vtinã eum neſcirẽt, cũ procliuiore enim venia ignorarẽt quàm obtrectarent. Sed horũ epiſcoporũ dolor ſe intra ſilentium non continens, vnitatem fidei huius quærit, quam iam dudũ per alios

B amiſit. Nam illa in prima collatæ expoſitionis ſynodo fides hanc habuit neceſsitatem: cùm apud Syrmium per Oſium immemorem geſtorum ſuorum dictorúmque, nouæ & tamen iam diu ſuppuratæ impietatis doctrina proruperat. Sed de eo nihil queror: qui idcirco eſt reſeruatus, ne iudicio humano ignoraretur qualis ante vixiſſet. Vbique autem ſcandala, vbique ſchiſmata, vbique

C perfidię ſunt. Hinc illud eſt, vt ad profeſſionem ſubſcribendæ fidei, aliqui eorum qui ante aliud ſcripſerant, cogerentur. Nec queror de patientiſsimis viris Orientalibus epiſcopis, quibus ſufficit poſt blaſphemiæ voluntatem coactæ ſaltem fidei profeſsio. Gratulandum enim videtur in tanta blaſphemantium epiſcoporum hæretica pertinacia, aliquem ex his ſuſcipi pœnitentem.

D Sed inter hæc, ô beatos vos in Domino & glorioſos: qui perfectam atque apoſtolicam fidem conſcientia & profeſsione retinentes, conſcriptas fides huc vſque neſcitis. Non enim eguiſtis litera, qui ſpiritu abundatis. Neque officium manus ad ſcribendum deſideraſtis: qui quod corde à vobis credebatur, ore ad ſalutem profitebamini. Nec neceſſarium habuiſtis epiſcopi legere, quòd regenerati neophyti tenebatis. Sed

E neceſsitas conſuetudinem intulit, exponi fides, & expoſitis ſubſcribi. Vbi enim ſenſus conſcientię periclitatur, illic litera poſtulatur. Nec ſanè ſcribi impedit, quod ſalutare eſt confiteri. Confitemur planè in ſancti Spiritus dono ſemper innocentes, & ſcribimus volentes, non deos duos, ſed Deum vnum: neque per id non & Deum

F Dei filium. Eſt enim ex Deo Deus. Non innaſcibiles duos, quia autoritate innaſcibilitatis Deus vnus eſt: neque per id non & vnigenitus Deus eſt: namque origo ſua innaſcibilis ſubſtantia eſt. Non vnum ſubſiſtentem, ſed vnam ſubſtantiam non differentem: non vnum in diſsimilibus naturis Dei nomen, ſed vnius nominis atque naturæ indiſsimilem eſſentiam. Non præſtãtem quenquam cuiquam genere ſubſtantiæ, ſed ſubiectũ alterũ alteri natiuitate naturę. Patrem in

trem in eo maiorem eſſe quod pater eſt, fi-
lium in eo non minorem eſſe quòd filius
eſt. Significationem intereſſe, non inter-
eſſe naturam. Patrem non intra tempora
confiteri, ſed cõtemporalem patri non ne-
gare. Patrem in filio prædicare, quia nihil
in ſe habeat filius à patre diſſimile: filium
in patre cõfiteri, quia non eſt aliunde quod
filius eſt. Mutuam ſibi ac ſimilem inuicem
naturam non neſcire, quia par ſit: quod
vnus ſit, non exiſtimare, quia vnum eos ſic
per indiſſimilis naturæ indifferentiam præ-
dicare, ne vnus ſit. Expoſui, chariſſimi,
quantum humani ſermonis cõſuetudo, pa-
tiebatur, & Dominus, mihi ſemper, vt ipſe
ſcit, à me oratus indulſit, communis fidei
conſcientiam. Et ſi quid minus, imò quia
minus, ac propè nihil dictum eſt: memen-
tote non ſenſum mihi, ſed verba deeſſe.
Arguam fortè in eo naturam meam, non
tamen arguam voluntatem: & ignoſco na-
turæ, ſi loqui de Deo quod vult non poteſt,
cui ſufficiat ad ſalutem, credidiſſe quæ Dei
ſunt. Nunc quia fides mea atque veſtra,
quantum mihi conſcius ſum, apud Deum
non periclitatur, & oſtendi vobis, ſicut
voluiſtis, quæ ante expoſitæ fides eſſent ab
Orientalibus Epiſcopis, ſed paucis: repe-
tam enim, quia ſecundum numerum Eccle-
ſiarum Orientalium, Epiſcoporum pauco-
rum fides iſta eſt: ipſe quoque, quod de di-
uinis rebus ſecũdùm doctrinam Apoſtoli-
cam ſentirem, profeſſus ſum. Reliquum
eſt, vt quæ errorem vobis ex ſimplicitatis
ſecuritate afferunt, cognoſcatis ſine ſciſci-
tatione aliqua: quia iam nec relicta eſt au-
dientia. Et quanquam iam non verear de
me iudicari ſecundum expoſitionem to-
tius fidei: tamen patimini, vt nolim de me
adhuc, niſi abſolutis omnibus, iudicari.
Multi ex nobis, fratres chariſſimi, ita vnam
ſubſtantiam patris & filij prædicant, vt vi-
deri poſſint, non magis id piè quàm impiè
prędicare: habet enim hoc verbum in ſe
& fidei conſcientiam, & fraudem paratam.
Nam ſi ſecundùm naturæ proprietatem ac
ſimilitudinem, vt ſimilitudo non ſpeciem
ſuam afferat, ſed genus teneat, religioſè
vnam ſubſtantiam prędicamus, dummodo
vnam ſubſtantiam proprietatis ſimilitudi-
nem intelligamus, vt quod vnum ſunt non
ſingularem ſignificet, ſed æquales: æqua-
litatem dico, id eſt, indifferentiam ſimili-
tudinis, vt ſimilitudo habeatur æqualitas.
Æqualitas verò vnum idcirco dicitur eſſe
quia par ſit. Vnum autem in quo par ſi-
gnificatur, non ad vnicum vendicetur.

A Vna igitur ſubſtantia ſi non perſonam ſub-
ſiſtentem perimat, nec vnam ſubſtantiam
partitam in duos diuidat, religioſè prædi-
cabitur. Quæ ex natiuitatis proprietate, &
ex naturæ ſimilitudine ita indifferens ſit,
vt vna dicatur. At verò ſi idcirco vnius
ſubſtantiæ pater & filius dicatur, vt hic ſub-
ſiſtens ſub ſignificatione licet duũm no-
minum vnus ac ſolus ſit: confeſſum no-
mine filium conſcientia non tenemus, ſi
B vnam ſubſtantiam confitentes ipſum ſibi
vnicum ac ſingularem & patrem eſſe dici-
mus & filium. Quinetiam & huius tanti
erroris occurrit occaſio. vt diuiſus à ſe ipſe
pater intelligatur, & partem execuiſſe quæ
eſſet ſibi filius. Id enim hæretici vnam
ſubſtantiam prędicantes contendunt, & his
multum piæ confeſſionis noſtræ ſermo
C blanditur: vt dum hoc verbum indefinita
breuitate dubium eſt, proficiat ad erro-
rem. Eſt præterea error hic tertius, vt cum
vnius ſubſtantiæ pater & filius eſſe dicun-
tur, ſignificari exiſtimetur ſubſtantia prior
quàm inter ſe duo pares habeant: ac ſic
tres res ſermo ſignificet, ſubſtãtiam vnam:
& duos vnius ſubſtantiæ velut cohæredes.
Vt enim cohæredes duo ſunt, & hęreditas
anterior eſt cuius duo ſunt cohæredes: ita
D vnius ſubſtantiæ anterioris duo poſſunt
videri conſortes. Atqui ita vna ſubſtantia
patris & filij prædicata, aut vnum qui duas
nũcupationes habeat ſubſiſtentem ſigni-
ficat: aut diuiſam vnam ſubſtantiam, duas
imperfectas feciſſe ſubſtantias: aut tertiam
priorem ſubſtantiam, quæ à duobus & vſur-
pata ſit & aſſumpta: quæ idcirco vna di-
catur, quia in duas vna defecta ſit. Et vbi
E poſt hæc natiuitas, vbi pater, vbi filius
intelligitur: ſi patrem & filium vel de-
fectio potius, vel anterioris ſubſtantiæ
communio, quàm naturæ natiuitas præ-
dicabit? In his igitur tot támque graui-
bus fidei periculis, verborum breuitas
temperanda eſt: ne impiè dici exiſtime-
tur, quod piè intelligitur; ne ſecura atque
innocente conſcientia, per occaſionem
F hæreticorum reus ſermo ſit, dicturus vnam
ſubſtantiam Catholicus patris & filij non
inde incipiat: neque hoc quaſi maxi-
mum teneat, tanquam ſine hoc vera fi-
des nulla ſit. Tuto vnam ſubſtantiam di-
cet, cum antè dixerit: Pater ingenitus eſt,
filius natus eſt, ſubſiſtit ex patre, patri
ſimilis eſt, virtute, honore, natura. Patri
ſubjectus eſt, vt autori: nec ſe per rapi-
nam Deo cuius in forma manebat, æqua-
uit: obediens ad mortem fuit. Non ex ni-

hilo eſt, ſed natus eſt. Non eſt innaſcibilis, A ſed cõtemporalis. Non eſt pater, ſed ex eo filius eſt. Non eſt portio aliqua, ſed totus eſt: Non eſt autor ipſe, ſed imago eſt: imago Dei ex Deo, in Deum nata. Non eſt creatura, ſed Deus eſt. Non eſt Deus in genere ſubſtantiæ, ſed vnus Deus per indifferentis ſubſtantiæ eſſentiam. Non perſona Deus vnus eſt, ſed natura: quia nihil in ſe diuerſum ac diſſimile habent natus & B generans. Et poſt hæc, vnam ſubſtantiam patris & filij dicendo, non errat: at vnam ſubſtantiam negando, iam peccat. Nemo itaque vnam ſubſtantiam negari à nobis putet: cuius idcircò ratio oſtenditur, ne negetur. Nemo vnam ſubſtantiam breui ac nudo ſermone putet prædicandam: vt poſſit religioſè dici vna eſſe ſubſtantia. Non enim ego audio: Chriſtus ex Maria natus eſt, niſi & audiam: In principio erat C verbum & Deus erat verbum. (*Ioan. 1.*) Non audiam, Chriſtus eſuriuit, niſi poſt quadraginta dierum ieiunium audiam: Non in pane ſolo viuit homo. Non audiam, ſitiuit, niſi audiam: Qui biberit de aqua quam ego (*Matth. 15.*) dedero ei, non ſitiet in æternum. (*Ioan. 14.*) Non audiam, Chriſtus paſſus eſt, niſi audiam: Nunc eſt hora vt filius hominis clarificetur. (*Ibid. 12.*) Non audiam, mortuus eſt: niſi audiam, reſurrexit. Nihil ſolitarium ex diuinis ſacramẽtis ad ſuſpicionem audientium & ad D occaſionem blaſphemantium proferamus. Antè natiuitas filij, ante ſubiectio, antè ſimilitudo naturæ filij prædicanda eſt: vt non impiè vnius & pater & filius ſubſtãtiæ prędicetur. Et non intelligo, cur ante cætera tanquam maximum & potiſſimum & ſolitarium prędicandum ſit: quod nec piè poſſit ante cætera prędicari, & iam impiè E neceſſe ſit poſt cætera denegari. Non eſt, fratres chariſſimi, vna patris & filij neganda ſubſtantia: ſed ne irrationabiliter prędicanda ſit vna ſubſtantia ex naturæ genitæ proprietate, non ſit aut ex portione, aut ex vnione, aut ex communione. Poteſt vna ſubſtantia impiè dici, & piè taceri. Habes natiuitatem, habes ſimilitudinem. Quid verbi calumniam ſuſpicioſè tenemus, rei intelligẽtia non diſsidentes? Cre- F damus, & dicamus eſſe vnam ſubſtantiam, ſed per naturæ proprietatem, non ad ſignificationem impiæ vnionis. Vna ſit ex ſimilitudine, non ex ſolitudine. Sed fortè parum proprietatis in ſe habere ſimilitudo videatur. Hoc ſi eſt, quæro quo modo poſſim alterum ad alium, niſi per ſimilitudinem coæquare? Aut nunquid non id eſt, eſſe ſimile quod æquale? Si vnum dico, habet & vnici ſuſpicionem: ſi ſimilem dixero, habet indifferentis comparationem. Inter ſimilem & vnum quæro quem locum habeat æqualis, & interrogo vtrum ſimilitudinis potius aut ſolitudinis res ſit. Non eſt æqualitas in diſsimilibus, nec ſimilitudo eſt intra vnum. Aut quid differunt ſimilis & æqualis, vt ab vno iterum diſcernatur æqualis? Non ſunt itaque diſsimiles æquales. Et quid aliud poſſunt eſſe ſimiles quàm æquales, cùm in diſsimilibus non ſit æqualitas? Prædicantes itaque, fratres chariſsimi, ſimilem filium in omnibus patri, nihil aliud quàm æqualem prædicamus: perfectæ æqualitatis habet ſignificantiam ſimilitudo, & hoc ex ſanctis ſcripturis intelligẽdum eſt. Legimus namque: Vixit autem Adam ducentis triginta annis, & genuit ſecundùm effigiem (*Geneſ. 5.*) & ſimilitudinem ſuam, & cognominauit nomen eius Seth. Quæro cuiuſmodi ſimilitudinem & effigiem ſuam Adam in Seth genuerit. Tolle corporum infirmitates, tolle conceptus initium, tolle dolores partitudinis, & omnem humanam neceſsitatem: quæro ſimilitudo hæc quæ in Seth eſt, vtrum per naturam diſſentiat autori, aut vtrum alterius generis eſſentia fuerit in vtroque, ne non naturalem habuerit Adæ Seth natus eſſentiam. Sed ſimilitudo Adæ eſt etiam ſine genere, quia non eſt natura diſsimilis. Similitudo autem naturæ non habuit in Seth alterius generis naturam, quia non aliunde Seth natus eſt: ita ſimilitudo res ipſas naturales coæquat, per ſimilitudinem non indifferentis eſſentiæ. Omnis itaque filius ſecundum naturalem natiuitatem, æqualitas patris eſt: quia eſt & ſimilitudo naturæ. Et beatus Ioannes docet in natura patris & filij, quam Moyſes in Seth Adæ ſimilitudinem dicit, hanc eadem æqualitatem eſſe naturæ. ait enim: Propter hoc eum magis quærebant (*Ioan. 5.*) Iudæi interficere, quoniam non ſolum ſoluebat ſabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. Quid tantorum virorum doctrinis atque dictis inſerimus torpentia peccatis grauibus ingenia? & ſenſus hebetes atque temerarios aduerſum indiſſolubilis prædicationis autoritatem impij fatigamus? Per Moyſen Seth Adæ ſimilitudo eſt, per Ioannem filius patris æqualitas eſt: Et quærimus tertium neſcio quod inter patrem & filium quod natura non recipit. Similis eſt patri filius: filius patris eſt, ex eo na-

eo natus eſt. Per hoc ſolum piè poteſt, A quod vnum ſint prædicari. Nec me fallit, fratres chariſſimi, quoſdam eſſe qui ſimilitudinem confitentes negant æqualitatem. Sed loquantur vt volunt, & blaſphemiæ ſuæ virus ingerant ignorantibus. Si inter ſimilitudinem, & æqualitatem differre dicunt, quæro vnde comparetur æqualitas. Namque ſi ſecundùm eſſentiam & virtutem & gloriam & tempus patri filius ſimilis eſt: interrogo ex quo non videatur B æqualitas. Nam etiam hæc in ſuperiori fide conſtituta damnatio eſt: vt anathema eſſet, qui patrem diſſimilis ſibi eſſentiæ diceret patrem. Si ergo naturam neque aliam, neque diſſimilem ei, quem impaſſibiliter generabat, dedit: non poteſt aliam dediſſe, niſi propriam. Ita ſimilitudo proprietas eſt, proprietas æqualitas eſt, & æqualitas nihil differt. Quæ autem nihil differunt, C vnum ſunt: non vnione perſonæ, ſed æqualitate naturæ. Quanquam verò & communi ſenſu & diuinis autoritatibus inter ſimilitudinem & æqualitatem nihil differre intelligatur: quippe cùm ſecundùm Moyſen & Ioannem patri filius & ſimilis ſit & æqualis: tamen videamus an Dominus Iudæis iraſcentibus quòd patrem ſibi Deum dicendo, Deo ſe coæquaſſet ſe, eſſe

Ibidem. docuerit Deo æqualem, ait enim: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi D quod viderit patrem facientem. Autorem diſcreuit, cum ait: Non poteſt à ſe facere. Obedientiam ſignificat cum addit: Niſi quod viderit patrem facientem. Non enim virtutis differentia eſt, non poſſe niſi videat: quia virtutem magis præſtat natura quàm viſus. At verò obſequelæ eſt, tunc poſſe cum videt. Atque ita per id quod tum poteſt cum videt, ſignificat, non ex E viſu ſe accipere virtutem, ſed autoritate viſus præſumere poteſtatem. Non ergo differt naturæ virtus in patre & filio: cui hoc poſſe, quòd pater poſſit, non ex incremento aliquo naturæ profectus tribuat, ſed authoris exemplum. Denique honorem quem ſubjectio conſeruauit, naturæ virtus æquauit. Subjecit enim: Quæcunque enim ille facit, eadem & filius ſimili- F ter facit. Nunquid ſimilitudo non æqua planè eſt, etiam ſine genere: eadem enim ſimiliter facit. Nunquid ſimiliter facta, non eadem ſunt: aut eadem non recipiunt æqualitatem: aut aliquid inter ſimile differt & æquale: cum quæ ſimiliter ſiunt, eadem fieri intelligantur? niſi fortè quiſquam quæ eadem ſunt, negauerit æqualia, vt quæ ſimilia ſunt, non dicantur æqualia: dum quæſi militer ſiunt non modo æqualia fieri, ſed eadem prædicentur. Caret igitur, fratres, ſimilitudo naturæ contumeliæ ſuſpicione: nec poteſt videri filius idcirco in proprietate paternæ naturæ non eſſe, quia ſimilis eſt, cum ſimilitudo nulla ſit niſi ex æqualitate naturæ: æqualitas autem naturæ non poteſt eſſe, niſi vna ſit. Vna verò non perſonæ vnitate, ſed generis. Hæc fides pia eſt, hæc conſcientia religioſa, hic ſalutaris ſermo eſt, vnam ſubſtantiam patris & filij idcirco non negare, quia ſimilis eſt: ſimilem verò ob id prædicare, quia vnum ſunt. Expoſita, chariſſimi, vnius ſubſtantiæ, quæ Græcè homouſion dicitur, & ſimilis ſubſtantiæ, quæ homœuſion appellatur, fideli ac pia intelligentia: & vicijs, quæ ex verborum vel breuitate ſubdola, vel perículoſa nuditate accidere poſſint, abſolutiſsimè demonſtratis: reliquus mihi ſermo ad ſanctos viros orientales Epiſcopos dirigendus eſt, vt quia iam de fide noſtra nihil inter nos ſuſpicionis relictum eſt, ea quæ adhuc in ſuſpicionem ex verbis veniunt purgentur: & dabunt veniam, ex communi conſcientiæ fide ſecum liberius locuturo. O ſtudioſi tandem Apoſtolicæ atque Euangelicæ doctrinæ viri, quos fidei calor in tantis tenebris hæreticæ noctis accendit! Quantam ſpem reuocandæ veræ fidei attuliſtis, conſtanter audacis perfidiæ impetum retundendo? Antea enim in obſcuro atque in angulis Dominus Chriſtus Dei eſſe ſecundum naturam filius negabatur, & eſſentiæ inops paternæ, accepiſſe cum creaturis originem de non extantibus prædicabatur. At verò nunc publicæ autoritatis profeſsione hæreſis prorumpens, id quod antea furtim muſsitabat, nunc victrix gloriatur. Quibus enim antea cuniculis in Catholicam Eccleſiam non tentauit irrepere? Quas non exercuit falſæ religionis blandimento ſeculi poteſtates? Homines enim peruerſi euſque proruperant, vt cum hoc ipſi prędicare publicè non audetent, Imperatorem tamen fallerent ad audiendum. Fefellerunt enim ignorantem regem, vt iſtiuſmodi perfidiæ fidem bellis occupatus exponeret, & credendi formam Eccleſiis nundum regeneratus imponeret. Contradicentes Epiſcopos ad exilium coegerunt. Coegerunt enim nos ad voluntatem exulandi, dum impietatis imponunt neceſsitatem. Sed exulemus ſemper dummodo incipiat verum prædicari: Domi-

no enim gratias quòd ignorationem per vos admonitus Imperator agnouit, & errorem non ſuum, ſed aſtantium, per has fidei veſtræ ſententias recognouit, & ſe inuidia apud Deum atque homines impiæ volũtatis exemit cùm legationem veſtram honorificè habens, falſitatem eorum, quorum autoritate in inuidiam deducebatur, coacta à nobis ignorantiæ ſuæ profeſſione cognouit. Fallunt quantum & vereor, & mihi videtur, fratres chariſſimi, fallunt, quia ſemper feſellerunt: & ipſa illa præſens nunc ſubſcriptio non caret falſitate. Excuſant enim ſe idcirco homouſion & homœuſion taceri voluiſſe, quia vnum atque idem ſignificari verbo vtroque exiſtimarent. Rudes credo Epiſcopi ignorauerunt homouſij ſignificationem: quaſi nunquam de hoc aut ſynodus fuiſſet, aut lites. Sed eſto ignorauerunt homouſion, aut neſciebant homœuſion id ſignificari, quod ſimilis eſſet eſſentiæ. Iam ſi hoc neſciebãt, cur neſciri volebant generationem filij? Nunquid ſi inenarrabilis eſt, ideo & ignorabilis eſt? Sed ſi ignoratur quomodo natus eſt: nunquid ignorari vel hoc poteſt quòd filius Deus non ex alia ſubſtantia, ſed ex Deo natus non diuerſam habeat eſſentiam? Nunquid non legerant, ſicut patrem, ita & filium honorandum, vt patrem honore præferrent? Nunquid incognitum habebant patrem in filio videri: vt filius apud eos dignitate, charitate, maieſtate differret? An & hoc ex ignorantia venit, vt cum cæteris patri ſubjectus ſit filius? vt dum cum cæteris ſubijcitur, non diſcernatur à cæteris: cùm ſubjectio filij naturæ proprietas ſit, ſubjectio autem cæterorum creationis infirmitas ſit. Paſſum quidem ſciebant: ſed dicant quæſo, compaſſum quomodo cognouerant? Euitant homouſion atque homœuſion, quia nuſquam ſcriptum ſit: quæro compaſſum eſſe vnde præſumpſerint? Aut nunquid volunt duos eſſe qui paſſi ſunt? Id enim compaſſio teſtatur. Vbi illud eſt? Ieſus Chriſtus filius Dei: aut nunquid alius eſt Ieſus Chriſtus, alius filius Dei? Si non idem atque vnus intra extráque Dei filius eſt, credite in homouſio ignorationem, ſi hæc ignorare licet. Si autem in his ipſis ipſa illa ignoratio impia eſt, quæ tamen non poteſt nec falſo excuſari: vereor ne & homouſij ignorationem profeſſio mentiatur. Non queror admodum de venia quam dediſtis: religioſum eſt Deo ſua reſeruare, & ignorationis error humanus eſt. Sed ignoſcant mihi

A iam duo Epiſcopi Valens & Vrſatius, quòd eos pro ætate atque exercitatione ſua ignoraſſe non credo. Et difficillimum eſt ne mentiri exiſtimentur, qui ſe in alio negotio non poſſunt niſi mendacio purgare. Sed Dominus hoc magis tribuat, vt nos malè opinemur, quàm illi non ignorauerint. Malo enim ego malè exiſtimans indicari, quàm fidem veſtram hæreticæ conſcientiæ communione violari. Oro autem
B vos ſanctiſſimi viri, vt cum bona venia ſolicitudines meas æſtimetis. Teſtis enim Dominus eſt conſcientiæ meæ, in nullo me expoſitiones has quas in Syrmium detuliſtis, fidei veſtræ velle conuellere. Sed date veniam, ſi quædam intelligere non poſſum & conſolabor me, quia legi: Spiritus *Ioan.* 14. prophetarum prophetis ſubjectus eſt. Ex
C quo fortè non impudenter etiam à me præſumitur, & vt ego intelligam quod alius ignoret. Non quod quicquam vos ſecundùm menſuram ſcientiæ ignorare auſus ſim dicere: ſed ſuper fidei Catholicæ vnitate, patimini non minus in nobis eſſe ſolicitudinis quàm in vobis. Epiſtolam quam à vobis de homouſij & homœuſij expoſitione apud Syrmium Valens & Vrſatius & Germinius popoſcerunt legi: intelligo
D in quibuſdam non minus circumſpectam eſſe quàm liberam. Et ipſa homouſij & homœuſij demonſtratio nihil reliquit difficultatis. Et quidem de homœuſio, quod eſt ſimilis eſſentiæ, commune iudicium eſt. De homouſio verò, quod eſt vnius eſſentiæ, tractantes, primum idcirco reſpuendum pronunciaſtis, quia verbi huius enunciationem ſubſtantia prior intellige-
E retur, quam duo inter ſe partiti eſſent. Intelligo vitium intelligentiæ. Et prophanus hic ſenſus eſt, & communi iudicio ab Eccleſia reſpuendus. Secundò quoque id addidiſtis, quòd patres noſtri, cum Paulus Samoſatenus hæreticus pronunciatus eſt, etiam homouſion repudiauerint: quia per hanc vnius eſſentiæ nuncupationem, ſolitarium atque vnicum ſibi
F eſſe patrem & filium prædicabat. Et hoc ſanè nunc quoque prophaniſſimum Eccleſia recognoſcit, patrem & filium in his nominum profeſſionibus ad vnionis ac ſingularis ſolitudinem negata perſonarum proprietate reuocare. Tertio etiam hæc cauſa improbandi homouſij commemorata à vobis eſt: quia in ſynodo, quæ apud Nicæam fuit, coacti patres noſtri propter eos qui creaturam filium dicebant, nomen homouſij indidiſſent: quod non recipien-

recipiendum idcirco ſit, quia nuſquam ſcriptum reperiretur. Quod à vobis dictum ſatis miror. Si enim homouſion propter nouitatem verbi repudiandum ſit: vereor ne & homœuſion periclitetur, quia nuſquam ſcriptum reperiatur. Sed hinc non calumnior. Malo enim aliquid nouum commemoraſſe, quàm impiè reſpuiſſe. Prætermiſſa itaque quæſtione nouitatis, ne in his quidem reſidet quæſtio, B quæ communi omnium noſtrûm iudicio damnatur. Quis enim ſanæ mentis tertiam ſubſtantiam, quæ & patri & filio communis ſit prædicabit? Vel quis ſecundùm Samoſateum in Chriſto renatus, & filium confeſſus ac patrem: quod Chriſtus in ſe ſibi & pater & filius ſit, confitebitur? Par itaque in condemnandis impietatibus hæreticorum noſtra ſententia eſt: C & hanc homouſij intelligentiam non modo reſpuit, ſed & odit. Atque ita non relinquitur vitioſæ intelligentiæ quæſtio, vbi in vitij damnatione communis aſſenſus eſt. Dicturo autem me tandem de tertia quæſtione, oro vos ne vbi pax conſcientiæ eſt, ibi ſit pugna ſuſpicionum: neque quicquam me niſi ad vnitatis profectum proferre exiſtimetis. Inane enim eſt calumniam verbi pertimeſcere: vbi res ipſa, cuius verbum eſt, non habeat diffi- D cultatem. Diſplicet cuiquam in Synodo Nicæna homouſion eſſe ſuſceptum? Hoc ſi cui diſplicet, neceſſe eſt placeat quod ab Arianis eſt negatum. Negatum enim idcirco eſt homouſion, ne ex ſubſtantia Dei patris Deus filius natus, ſed ſecundùm creaturas ex nihilo conditus prædicaretur. Nihil nouũ loquimur, pluribus edita literis, ipſa Arianorum perfidia ſibi teſtis eſt. Si propter negantium impietatem pia E tum fuit intelligentia confitentium: quæſo cur hodie conuellatur, quod tum piè ſuſceptum eſt, quia impiè negabatur? Si piè ſuſceptum eſt: cur venit conſtitutio pietatis in crimen, quæ impietatem piè per ea ipſa quibus impiebatur extinxit? Videamus igitur quid Nicæna ſynodus ſtatuerit, homouſion, id eſt, vnius ſubſtantiæ confitendo: non vtique hæreſim parturire, quæ de homouſij vitioſa opinio- F ne concipitur. Non opinor illud loquentur, quòd vnam anteriorem ſubſtantiam pater & filius in ſubſtantiam ſuam partiendo diuiſerint. Et ipſam quidem tum religioſè conſcriptam fidem, nunc quoque huic ſermoni noſtro non irreligioſè inſeremus.

A *Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inuiſibilium factorem. Et in vnum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium Dei, natum ex patre vnigenitum, hoc eſt, de ſubſtantia patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum, vnius ſubſtãtiæ cum patre, quod Græcè dicunt ὁμοούσιον, per quem omnia facta ſunt, quæ in cælo & in terra, qui propter noſtram ſalutem deſcendit de cælis, & incarnatus eſt, & homo factus eſt, & paſſus eſt, & reſurrexit tertia die, & aſcendit in cælos, venturus iudicare viuos & mortuos. Et in ſpiritum ſanctum. Eos autem qui dicunt, erat quando non erat, & antequam naſceretur non erat, & quòd de non extantibus factus eſt, vel ex alia ſubſtantia aut eſſentia, dicentes eſſe conuertibilem & demutabilem Deum: hos anathematizat catholica eccleſia.*

Non hîc ſanctiſſima religioſorum virorum Synodus, neſcio quam priorem quæ in duos diuiſa ſit ſubſtantiam introducit, ſed filium natum de ſubſtãtia patris, Nunquid nos negamus? aut quod aliud confitemur? Et poſt cæteras communis fidei expoſitiones ait: Natum non factum, vnius ſubſtantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Quæ hîc vitioſæ intelligentiæ occaſio eſt? natus eſſe de ſubſtantia patris filius, non factus prædicatur: ne natiuitas diuinitatis, factura ſit creationis. Idcirco autem vnius ſubſtantiæ: non vt vnus ſubſiſtat, aut ſolus, ſed vt ex ſubſtantia Dei natus non aliunde ſubſiſtat, néue in aliqua diſſidentis ſubſtantiæ diuerſitate ſubſiſtat. Aut nunquid non hæc fides noſtra eſt, vt non aliunde ſubſiſtat, neque quòd indiſſimilis ſubſiſtat? Aut aliud hîc teſtatur homouſion, quàm vt vna atque indiſſimilis duũm ſit ſecundùm naturæ propaginem eſſentia, quia eſſentia filij non ſit aliunde: quæ quia aliunde non eſt, vnius rectè eſſe ambo creduntur eſſentiæ, quia ſubſtantiam natiuitatis filius non habeat niſi de paternæ autoritate naturæ? Sed fortè econtrario dicetur, idcirco improbari oportere, quia vitioſè intelligi ſoleat. Hoc ſi timemus, deleamus in Apoſtolo quod dictum eſt: Mediator Dei *1. Tim. 2.* & hominum homo Chriſtus Ieſus, quia ad authoritatem hæreſis ſuæ Photinus hoc vtitur: & non legatur à nobis, quia ab illo malè intelligatur. Pereat quoque ad Philippenſes ſcripta epiſtola, aut igni aut ſpongia: ne in ea Marcion relegat: Et *Philip. 2.* habitu repertus vt homo, phantaſiam corporis confitens eſſe, non corpus. Non ex-

tet Euangelium Ioannis, ne Sabellius di-
cat: Ego & pater vnum ſumus. Neque iſti
Ioan. 10. nunc creaturæ prædicatores ſcriptum ha
beant: Pater maior me eſt. Neque illi qui
Ibid. 14. diſſimilē patri filium affirmare volunt, le-
Luc. 13. gant: De die autem & hora nemo ſcit, ne-
que angeli in cœlis, neque filius, niſi pater
ſolus Non ſint quoq; libri Moyſi, ne tene-
bræ Deo, qui innaſcibilem lucem habi-
tat, coæuæ ſint, quia in Geneſi poſt no-
B ctem dies cœpta ſit: ne anni Mathuſalæ
ætatem diluuij excedant, & non tantum
octo ſint animæ reſeruatæ: ne clamorem
Sodomorum repletis iam peccatis Deus
audiens, tanquam ignorans clamorem
deſcendat vt videat an plena ſint cum cla-
more peccata, & reperiatur Deus neſcire
quod ſcierit. Ne quiſquam quiſque ſepe-
lientium ſepulti Moyſi ſciat ſepulchrum:
C ne per hoc, vt hæretici putant, diuerſa lex
ipſa ſibi hoſtis ſit. Et quia hæc ab his non
intelliguntur, non legantur à nobis. Pe-
reant quoque ſi videtur (quod non ego
dixerim, ſed reſponſionis neceſſitas) om-
nia diuina illa & ſancta Euangelia ſalutis
humanæ: ne ſe inuicem contraria dicto-
rum opinione compugnent, ne miſſurus
Dominus Spiritum ſanctum ipſe de Spiri-
D tu ſancto natus legatur. Ne mortem &
gladium denunciaturus vſuris, emi gla-
dium paſſurus indicat: Ne ad inferos deſ-
cenſurus, in paradiſo ſit cum latrone: Ne
poſtremò Apoſtoli reperiātur in crimine,
qui baptizare in nomine Patris & Filij &
Spiritus ſancti iuſſi, tantum in Ieſu nomi-
ne baptizauerunt. Vobis enim fratres vo-
Hebr. 5. bis dico, qui non iam lacte alimini, ſed fir-
E mo cibo valetis: Nūquid, quia iſta ſapien-
tes mundi non intelligunt, & his ſtulta
ſunt, nos cum mundo ſapientes erimus,
vt hæc ſtulta credamus? Et quia hæc im-
piis cæca ſunt, nos non lucebimus intelle-
cta veritate doctrinæ? Malè ſanctis rebus
præiudicatur, ſi quia non ſanctæ à quibuſ-
dam habentur, eſſe non debeant. Non
ergo gloriemur in cruce Chriſti, quia ſcā
F dalum mundo eſt: neque in viuente Deo
mortem prædicemus, ne ab impiis mor-
tuus Deus arguatur. Malè intelligitur ho-
mouſion, quid ad me bene intelligentem?
Malè homouſion Samoſatenus confeſſus
eſt, ſed nunquid melius Ariani negaue-
runt? Octoginta epiſcopi olim reſpuerūt,
ſed trecenti decem & octo nuper recepe-
runt. Et mihi quidem ipſe ille hic nume-
rus ſanctus eſt: in quo Abraham victor
regum impiorum, ab eo qui æterni ſacer-

A dotij eſt forma, benedicitur. Illi contra
hæreticum improbauerunt. Nunquid &
iſti non aduerſum hæreticum probaue-
runt? Grauis autoritas eſt veterum. Nun-
quid & horum leuis ſanctitas eſt? Si con-
traria inuicem ſenſerunt, debemus quaſi
iudices probare meliora: ſi verò & pro-
bando & improbando vnum vtrique ſta-
tuerūt, quid bene conſtituta cōuellimus?
Sed fortè dicetur mihi: Aliqui hodie ex
B his qui tunc ſynodo interfuerunt, tacen-
dum de homouſio eſſe decreuerūt. Et ego
inuitus licet reſpondebo dicenti: Nun-
quid non & ipſi tacēdum eſſe de homœu-
ſio conſtituūt? Oro vos, ne quiſquam alius
ex his præter ſenem Oſium, & ipſum il-
lum nimium ſepulchri ſui amantem, re-
periatur, qui tacendum eſſe exiſtimet de
vtroque. Et quò tandem in tantis hæreti-
C corum peruerſitatibus recidimus, ſi dum
non vtrunque recipimus, neutrum retine-
mus? Non enim videri poteſt impiè dici,
vt quia neutrum ſcriptum reperiatur, aut
neutrum confitendum ſit, aut vtrumque.
Homouſion ſanctiſſimi viri intelligo ex
Deo Deum, non diſſimilis eſſentiæ, non
diuiſum, ſed natum, & ex innaſcibilis Dei
ſubſtantia coingenitam in filio ſecundùm
D ſimilitudinem vnigenitam natiuitatem.
Ea me antea intelligentem non mediocri-
ter ad id confirmauit homouſion. Quid
fidem meam in homouſio damnas, quam
per homœuſij confeſſionem non potes
non probare? Damnas enim fidem meam,
vel potius tuam, cùm damnas intelligen-
tiam eius in nomine. Sed malè alius intel-
ligit. Damnemus in commune vitioſam
E intelligentiam, non auferamus fidei ſecu-
ritatem. Synodo Samoſatenæ ſubſcriben-
dum putas, ne ſecundùm Samoſatei intel-
ligentiam quiſquam ſibi vſurpet homou-
ſion. Subſcribamus & Nicænæ ſynodo,
ne homouſion improbent Ariani. Sed
verendum eſt, ne ſi ſecundùm fidem ho-
mœuſion homouſion ſignificare videa-
tur, decernatur, nihil differre vnius & ſi-
milis eſſe ſubſtantiæ. Sed homouſion po-
F teſt malè intelligi. Conſtituatur qualiter
bene poſſit intelligi. Vnum atque idem
quod ſapimus, pium inter nos eſſe veli-
mus. Date veniam, fratres, quam frequen-
ter popoſci. Ariani non eſtis: cur negan-
do homouſion cenſemini Ariani? Sed di-
ces, Mouit me eum ſcandalo, homouſij
ambiguitas. Iterum audi oro ſine ſcanda-
lo, & me mouit homœuſij nuditas. Mul-
ta ſæpe fallunt quæ ſimilia. Timeo aurum
bracteæ

bracteæ, quia me fallere poſſit interius: & tamen auro ſimile eſt quod videtur. Timeo lactis ſimilitudinem, ne oblatum mihi lac, non lac ouium ſit: quia ei ſimile videatur & bubulum. Vt lac ouium lacti ouium ſimile ſit: non poteſt ſimile eſſe, niſi ouis ſit. Similitudo vera in veritate naturæ eſt: veritas autem in vtroque naturæ, non negatur homœuſios, hæc eſt enim ſecundum eſſentiam ſimilitudo, ſi maſſa maſſæ conſimilis non fallat in bractea, ſi lac quod concolor eſt, non diuerſum ſit in ſapore. Simile auro, quicquam non poteſt eſſe niſi aurum: ſimile lacti, niſi ſui generis ſit, eſſe non poterit. Fefellit me frequenter color vini, & tamen guſtu alterius generis liquorem recognoui. Vidi carnes carnibus ſimiles, ſed poſtea mihi naturæ diſſimilitudinem ſapor prodidit: has enim ſimilitudines, quæ non ex vnitate naturæ ſint, non metuo. Vereor enim, fratres, Orientis hæreſes in tempora ſingula pullulantes, & quid vereat edicam. Iam & legi. Mihi quidem in his, quæ vos de Orientalium quorundam aſſenſu, ſuſceptæ legationis miniſtri ſubſcribenda Syrmium detuliſtis, nihil ſuſpicionis relictum eſt: ſed habuerunt ab exordio non nihilum offenſionis, quæ credo vos ſanctiſſimi viri Baſilij & Euſtachij & Eleuſij ne quid ſcandali afferretur, abolenda tacuiſſe. Quæ ſi rectè ſcripta ſunt, taceri non debuerunt. Si autem quia non rectè ſcripta ſunt adhuc tacentur, cauendum eſt ne aliquando dicantur. Parcens enim adhuc de his nihil dico: tamen mecum recognoſcitis, quod non ita omnis ſcripta apud Ancyram fides ſe habeat. Non famæ fabulam loquor: literarum fidem teneo, non à laicis ſumptam, ſed ab epiſcopis datam. Oro vos fratres, admitte ſuſpicionem, ſecludite occaſionem: vt probari poſſit ὁμοιούσιον, non improbemus, ὁμοούσιον. Cogitemus tot ſacerdotes ſanctos & iam quieſcentes. Quid de nobis Dominus iudicabit, ſi nunc anathematizantur à nobis? Quid de nobis erit, qui rem eò deducimus, vt quia epiſcopi non fuerunt, nos quoque nec ceperimus? Ordinati enim ab his ſumus, & eorum ſucceſſores. Renunciemus epiſcopatui, quia officium eius ab anathemate ſumpſerimus. Date veniam fratres dolori meo.

A Impium eſt quod audetis: non patiar hanc vocem, vt in anathemate ſit, ὁμοούσιον ſecundum religioſam intelligentiam confitens. Nomen nihil habet criminis, quod ſenſum non perturbat religionis: homœuſion neſcio, nec intelligo, niſi tantum ſimilis eſſentiæ confeſſionem. Teſtor Dominum cœli atque terræ, me cùm neutrum audiſſem, ſemper tamen vtrunque ſenſiſſe, quòd per homœuſion homouſion B oporteret intelligi: id eſt, nihil ſimile ſibi ſecundum naturam eſſe poſſe, niſi quod eſſet ex eadem natura. Regeneratus pridem, & in epiſcopatu aliquantiſper manens, fidem Nicæam nunquam niſi exulaturus audiui: ſed mihi homouſij & homœuſij intelligentiam Euangelia & Apoſtoli intimauerunt. Pium eſt quod volumus: Nec damnemus patres, ne animemus C hæreticos: ne dum hæreſin expellimus, hæreſin nutriamus. Interpretati patres noſtri ſunt poſt ſynodum Nicænam homouſij proprietatem: religioſi extant libri, manet conſcientia: ſi quid ad interpretationem addendum eſt, communiter conſulamus. Poteſt inter nos optimus fidei ſtatus condi: vt nec ea quæ bene ſunt conſtituta vexentur, & quæ malè D ſunt intellecta reſecentur. Egreſſus ſum, fratres chariſſimi, humanæ conſcientiæ pudorem: & humilitatis meæ immemor de tantis ac tam reconditis rebus, & ad vſque hanc ætatem noſtram intentatis ac tacitis, amore veſtri coactus hæc ſcripſi, & quæ ipſe credebam loquutus ſum, conſcius mihi, hoc me eccleſiæ militiæ meæ ſtipendium debere, & per has literas, epiſ- E copatus mei in Chriſto vocem, ſecundùm doctrinas Euangelicas, deſtinare. Veſtrum eſt in commune tractare ac prouidere atque agere: vt quod vſque nunc inuiolabili fide manetis, religioſa conſcientia conſeruetis, & teneatis quod tenetis. Mementote exilij mei in orationibus ſanctis: à quo me poſt expoſitionem huius fidei neſcio an tam iucundum eſt F ad vos in domum Chriſti reuerti, quàm ſecurum eſt mori. Deus & Dominus noſter, incontaminatos vos & illæſos in diem reuelationis reſeruet opto, fratres chariſſimi.

B. HILARII PICTAVIENSIS

PROVINCIÆ AQVITANIÆ EPISCOPI, EX OPERE HISTORICO FRAGMENTA,

Ex Bibliotheca Pet. Pithoei I.C.

CLARISSIMO VIRO IAC. AVGVSTO Thvano *Sacri Conſiſtorij Conſiliario, Senatuſque Pariſienſis Præſidi doctiſsimo atque prudentiſsimo,* Nicolavs Faber S.

Ecce tibi reſtituo, Præses amplissime, beati Hilarij Pictauienſis Epiſcopi librum à viro doctrina, prudenria, morúmque integritate maximo, P. Pithœo ſuprema voluntate relictum, meæque fidei vt ſolidus ad te perueniret, id eſt, ſine vlla deductione & quam optimo iure apud teſtatorem fuit, commiſſum. Munus eſt, ſi ſolia numeres, non valde magnum, ſed ſi auctoris dignitatem, ſi ſatum libri, ſi rei de qua tractat grauitatem conſideres, eiuſmodi, vt non acceptiſſimum eſſe nequeat. Tibi enim omnium diſciplinarum genere inſtructiſſimo, Gallicæ ſalutis, ac laudis amantiſſimo, & antiquæ pietatis ac conſtantiæ ſtudioſiſſimo, non poteſt non gratiſſimum eſſe antiqui ſcriptoris Galli, Theologorum qui in occidente floruerunt celeberrimi ac diſertiſſimi, excelſæque arboris, vt eum vocat B. Hieronymus, qua ædificata eſt Eccleſia Dei, ad hæc etiam fortiſsimi confeſſoris librum, de grauiſsima omnium quæ vnquam in Eccleſia fuerunt controuerſia ſcriptum, poſt tot annos è tenebris erutum clariſsimi tui nominis auſpicijs lucem aſpicere. Hæc & ſi ſatis ad commendationem muneris valeant, apud te præcipuè qui pro tuo erga litteras religionémque ſtudio, erectóque atque infracto aduerſus diuitias fumóſque aulicos, ad quæ ſola nunc concurritur, animo ſemper id genus reliquias Attalicis conditionibus prætuliſti: Paſsieni tamen ſententiæ ſi bene te noui, accedes, pluríſque in eo facies iudicium eruditiſſimi, cordatiſsimíque viri, qui te dum vixit ob egregiam doctrinam, prudentiam, ſtudiúmque ac pietatem in Remp. in quibus tecum conſpirabat, vnicè amauit &

A coluit, moriénſque ſuæ erga te propenſæ voluntatis publicè hoc teſtimonium poſteritati extare valuit. De auctore verò iſtius libri nemo codici manu ſcripto qui B. Hilario eum adſcribit fidem detrahet, virique potentis titulum alienæ poſſeſsioni adfixum controuerſiam mouebit qui ſtili vel ingenij tanti doctoris aliquem guſtum habuerit. ſi quidem longas & inuolutas & Gallici Rhodani vt violenti ac prærapidi, ſic etiam aliquantum limi ſecum trahentis, quo characte-

B re naris emunctiſsimæ ſcriptor ipſe Hieronymus ſcripta Hilarij ſignauit, deprehendere licet. Sed quid verbis in re aperta opus eſt? ſi cui ea in re aqua hæreat, hunc librum cum iis quæ omnium calculo pro Hilarianis recepta ſunt contendat, nec aquam aquæ, nec lacte lacti ſimilius inueniet. Nec ſane hiſtoricum iſtud opus antiquis ignotum fuit: ſi quidem illud ipſum eſſe quod idem ipſe Hieronymus contra Vrſacium & Valentem, continens narrationem Ariminenſis concilij, Hilarium ſcripſiſſe tradidit, huic libro præfixa inſcriptio fidem facit. Ipſi enim Vrſacius & Valens alter Singiduni

C ſuperioris Myſiæ, alter Murſæ Pannoniæ (quamuis non vno loco Athanaſius Alexandriæ Epiſcopus vtrumque Pannonem vocet) Epiſcopi cum Caio æque Pannone, & Germinio Cyzici primum deinde Sirmij Epiſcopo totius Arrianorum Tragœdiæ choragi, atque adeo hypocritæ extiterunt; ad quos cum, vt ait noſter Hilarius, Ariani nominis hereditas & ſucceſsio defluxiſſet, non auſi aperto Marte fidei Nicænæ bellum indicere ſtante ipſo Athanaſio, quem ſtrenuum robuſtumque eius propugnatorem, ac planè, „vt eum indigitat Nazianzenus,

φύλον τῆς ἐκκλησίας verebantur, cuniculis
id agere ſtatuerunt, ipſúmque Athana-
ſium imprimis tollendum euertendum-
que ſuſceperunt. Hinc illæ de Arſenio in-
terfecto, & confracto calice ſacris myſte-
riis deſtinato calumniæ, quarum præ-
textu cum à factioſis depoſitus Impera-
toriſque decreto in exilium miſſus eſſet,
totus orbis tanti viri caſu concuſſus eſt.
Quin etiam cum ſynodis Alexandrinæ,
Romanæ, & œcumenicæ Sardicenſi A-
thanaſius ſuam innocentiam approbaſ-
ſet, calumniatores verò non ſolum tot
ſententiis conuicti atque damnati, ſed
etiam libellis oblatis eidem Sardicenſi
ſynodo, Iulióque Pontifici Rom. crimi-
nis admiſſi hæreſeóſque veniam depre-
cati, Eccleſiæ communioni fuiſſent red-
diti, iterum tamen canes ad vomitum re-
uerſi fœdas illas & Eccleſiam Dei, quæ
domus pacis eſt, parum decentes diſcor-
dias, Epiſcoporum diſcurſationes Me-
diolanum, Sirmium, Seleuciam aſperam,
Ariminum, Conſtantinopolim, Nicæam
Thraciæ, & quò non terrarum? Præterea
proſcriptiones, exilia & cædes excitarunt,
quæ quandiu in viuis extitit Conſtan-
tius, Catholicos Epiſcopos exercuerunt:
tandémque detracta perſona Nicænam
regulam oppugnantes, Imperatorem
ipſum, cuius poteſtate nitebantur, impu-
lerunt, vt Epiſcopos Arimini congrega-
tos ad ſubſcriptionem nouæ formulæ fi-
dei ſubdolis verbis conceptæ adigeret,
quæ contra trecentorum & octodecim
patrum decretum, ὁμοίου ἢ ὁμοουσίου voca-
bulis indicto ſilentio, Filium Patri ſimi-
lem ſecundùm ſcripturas profitebatur,
dicentibúſque illum creaturam ſicut aliæ
ſunt creaturæ, Anathema infligebat. Nec
tamen ibi conſiſtendum eſſe duxerunt,
Nam quis peccandi finem poſuit ſibi? Verùm
felicitate ſucceſſus audaciores facti non
iam de vocibus ὁμοίου καὶ ὁμοουσίου tanquam
diſcordiæ pomo quæſtionem haberi ſi-
gnificarunt, ſed inoperto capite purum
putúmque ſeu potius impurum putidúm-
que Arij dogma concilio Antiochiæ
profeſſi, filium Patri diſſimilem penitus
καὶ ἐξ οὐκ ὄντων creaturam ſtatuerunt. Cu-
ius impietatis ipſum Imperatorem au-
ctorem ac vindicem extitiſſe, Athanaſius
aſſerit. Igitur Vrſacius & Valens illi ipſi
ſunt, *quibus inſtantibus ſub Imperatore Con-
ſtantio factũ eſt Ariminenſe concilium contra
formellã Nicæni tractatus, qua vniuerſæ hæ-
reſes comprehenſæ erant:* in quos hoc opus
A ſcriptum eſt. Quanquam, vt quod ſentio
dicam, hęc libri inſcriptio multo plus in
fronte ſpondeat quàm prę́ſtet in receſſu;
niſi quod operis longioris pluribus for-
taſſe comprehenſi libris, & narrationis
exactæ eorum quę Ariminenſi concilio
geſta ſunt, vel quę ipſum pręceſſerunt
aut poſtea ſecuta ſunt initium tantum, ac
diuulſa quędam fragmenta, non autem
B integrum opus vel librum hîc exhiberi
cenſeo. & ſanè auctor huius libri ſtatim
in ipſius initio ſcribit narrationem du-
cturum ſe ab Arelatenſi concilio, quo
Paulinus Treuirorum Epiſcopus Gallia-
rúmque, vt eum Græci vocant, Metro-
politanus anno Chriſti ccc. liij. Satur-
nini cæterorúmque Arianorum factio-
ne depoſitus, & in exilium actus eſt: de
C quo tamen deinceps altum eſt ſilentium.
Quicunque enim hæc excerpſit, Κορυφὰς
ἑτέρας ἑτέραις προσάπτων μύθων, huic pro-
poſitioni continuo ſynodales epiſtolas
Sardicenſis concilij ſex ante annis habi-
tis alteram ad omnes Eccleſias, alteram
ad Iulium P. R. innocentiam Athanaſij
compertam ac conteſtatam indicantes
ſubiecit: de quibus plura dicere, quan-
D doquidem hanc doctis, Iupiter, & labo-
rioſis ſuis annalibus vir illuſtriſſimi no-
minis ac dignitatis Cardinalis Baronius
inſeruit, omiſſis ſubſcribentium Epiſco-
porum nominibus quę ab eius codice
aberant; illa verò non vno loco apud
antiquos exſtat, ſuperfluum exiſtimo.
Idem etiam perſpicere eſt pag. 418. in
qua cum B. Hilarius lucem narrationi
ſuæ allaturam dixiſſet, illam orationem
E quam eadem Sardicenſis ſynodus per
Vincentium Capuę, & Euphratem Co-
loniæ Agrippinę Epiſcopos, Antiochiam
vſque ad Conſtantium miſſos habuit,
magno tamen hiſtoriæ detrimento nulla
hîc exſtat, ſed eius loco quædam Liberij
P. R. & aliorum epiſtolæ nullo temporis,
vel rerum ordine ſeruato velut in faſcicu-
lum congeſtę leguntur. Nam quę prima
occurrit, à Liberio circa ſui pontificatus
F initium, quod in annum ſalutis ccc. liij.
incidit, ſcripta videtur. Par eſt enim ipſum
accuſationem coram Iulio pręceſſore ſuo
inchoatam non diu protraxiſſe, ſed ſta-
tim vt pontifex renunciatus eſt, legatos
illos ſuos ad Athanaſium miſiſſe Alexan-
driam, detrectantémque iudicium con-
demnaſſe. In quo tamen nodus Deo vin-
dice, id eſt ornatiſſimo illo doctiſsimóque
Annalium eccleſiaſticorum ſcriptore di-

gnus ſubeſt. Cum enim auctorum omnium ſcriptis conſtet, Athanaſium iam olim ante Liberium aduerſariorum artes verſutiaſque detexiſſe, manifeſtoque mendacio traduxiſſe, quis potuit eſſe tot ſynodis confixorum accuſationi, aut tot ſententiis abſoluti condemnationi locus? aut quomodo communione ſua potuit Athanaſio Liberius interdicere, cuius condemnationem ab Orientalibus aliquot Epiſcopis factam, & ad ſe pontificatus ſui initio miſſam, vt ratam eam haberet, quemadmodum idem ipſe Liberius in Epiſtola ad Conſtantium quæ hîc edita habetur teſtis eſt, accepta eodem tempore ſeptuaginta quinque Epiſcoporum Ægyptiorum Athanaſij innocentiam teſtante ſententia comprobare noluit? Omitto quod huiuſce condemnationis, nec Athanaſius ipſe qui res ſuas diligentiſſimè non vno libro complexus eſt, nec quiſquam alius quod ſciam veterum vſquam meminit. Falſam autem aut ſubdititiam eſſe ſtilus negat. & præterea cui bono? Adeò verum eſt illud Tragici.

Ἅπανθ᾽ ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος
Φύει τ᾽ ἄδηλα, καὶ φανέντα κρύπτεται.

Sequentis eiuſdem Pontificis epiſtolæ quamuis ipſa connexionem cum præcedentibus aptiorem non habeat, certior tamen eſt hiſtoria. Quantum enim ex eius vbique corruptiſſima lectione datur aſſequi, poſt Imperatoris Conſtantij obitum, reuerſúmque ab exilio Euſebium Vercellarum Epiſcopum cum noſtro Hilario, & Athanaſio diuina prouidentia quæ ſuis tempori nunquam non adeſt, Reip. Chriſtianæ conſtituendæ reſtaurandæque Triumuirum præſtitutum, conſeruatum atque alitum, hoc eſt, circa annum Chriſti ccc lxij. ſcripta eſt. Nempe quo tempore in Occidente pariter ac ante ſynodo Alexandrina in Oriente concordiæ paciſque ſtudio ac bono à tribus illis, ὡς ἀληθῶς ἀνθρώποις τῷ θεῷ καὶ μεγάλοις τῆς ψυχῆς οἰκονόμοις, ex xij. *Senatibus ac fortibus ſiremps lex* dicta eſt, Arianorúmque communione fœdatos exceptis hæreſeos auctoribus perfidiæ renunciantes, *Eccleſia Catholica*, inquit Auguſtinus, *materno recepit ſinu, tanquam Petrū poſt fletum negationis per galli cãtum admonitum, aut tanquam eundem poſt prauam ſimulationem Pauli voce correctum.* Lucifer ſolus Calararum Sardiniæ Epiſcopus, conſtantia fidei, ſcriptorúmque libertate, ſi labem iſtam excipias, inter Eccleſiæ lumina re-

A cenſendus, paucique alij nimia ſanctitate dicam, an peruicacia, *hanc matris caritatem ſuperbè accipientes & impiè reprehendentes, quia poſt galli cantum ſurgenti non gratulati ſunt, cum Lucifero qui manè oriebatur cadere meruerunt.* Adeo in omnibus rebus vt optimum, ita & difficillimum eſt modum ſeruare. Vrſacio enim & Valente, vt ſcelera diu latere non poſſunt, vlcus Ariminenſis fidei ab omnibus ferè Epiſcopis

B pro orthodoxa ſuſceptæ ac comprobatæ detegentibus, Filiúmque ſimilem Patri dictum interpretantibus οὐχ ἁπλῶς, verum κατὰ τ. id eſt ſecundum ſcripturas, & quatenus ſcripturis ſacris ea ſimilitudo conformis eſt; ex ijſque nec æqualem Patri Filium, nec vnum cum eo (ſemper enim à vero ſimilitudo abeſt) conficientibus, creaturam etiam negatum ſicut ſunt aliæ

C creaturæ: pręſtantiorem enim eſſe, ſed creaturam tamen eludentibus, *ingemuit totus orbis.* (inquit Hieronymus) *& ſe Arianum miratus eſt.* Et ſanè τὸ ὅμοιον κατὰ τὰς γραφὰς τοῖς ἁπλουστέροις, inquit magnus ille Gregorius, δέλεαρ ἦν τὸ τῆς ἀσεβείας χαλκῷ περικείμενον, ᾗ πρὸς πάντας ὁρῶσα τοὺς παριόντας εἰκὼν, ἡ κατὰ πάντα ἄνεμον λικμῶσα. Tunc ergo *concurrebant Epiſcopi qui eiuſ-*

D *modi dolis irretiti*, διανοίᾳ quidem, vt cum eodem Nazianzeno loquar, εὖ πιστεύοντες, γράμματι δὲ περιαχθέντες, καὶ τοῦ κακοῦ γε οὐ κοινωνοῦντες, μὴ τοῦ πρὸς μετασχόντες, *ſine conſcientia heretici ferebantur, conteſtantes corpus Domini* (eam enim ſacramenti formulam multo ante hęc tempora vſurpatam in Eccleſia fuiſſe probat iuſiurandum quod impiè Nouatianum à ſuis exegiſſe ſcribit apud Euſebium Cornelius) *& quicquid in Eccle-*

E *ſia ſanctum eſt, ſe nihil mali in ſua fide ſuſpicatos. Putauimus, aiebant, ſenſum congruere cum verbis, nec in Eccleſia Dei, vbi ſimplicitas, vbi pura confeſſio eſt, aliud in corde, aliud in labiis proferri timuimus.* Et ſane, ἀφύλακτον, inquit idem ille Gregorius, ἡ ἁπλότης, καὶ μετὰ τοῦ σταθεροῦ τὸ φιλάνθρωπον, καὶ ἥκιστα τὴν κακίαν ὑφορᾶται τὸ κακίας ἐλεύθερον. *Interrogo iſtos* (ſubiungit idem

F Hieronymus) *nimis religioſos, quid confeſſoribus* (ſic enim locus ille ſcribi debet) *agendum putauerunt? Ita hac manſuetudine & clementia fides Nicæna reparata atque ſtabilita eſt, & à tribus confeſſoribus Satanæ faucibus mundus ereptus.* Cum quibus etiam Liberium P. R. memorem verborum Domini: *& tu cõuerſus cõfirma fratres tuos,* non ſolum cadenti Petro, ſed etiam ſibi dictorum qui ſedis Petri infirmitatiſque

ſucceſſor

ſucceſſor extiterat, egregiam quoque nauaſſe operam hiſtoriæ produnt. Planè quod hîc obteſtatur Liberius Epiſcopos omnes Italiæ Ariminenſi perfidia deceptos, vt peſtiferum illud dogma condemnent, vehementius in eius auctores inſæuiant, quos in ſe violentos & ſubdolos experti ſunt, totóſque ſe fidei Nicænę deintegro mancipent, tam pij voti ipſum compotem non multo poſt factum, cum ex eius epiſtola quam exhibet Socrates ad Orientales miſſa, qua omnes Epiſcopos Italiæ Ariminenſi formulæ Anathema dixiſſe, Nicænæ fidei ſubſcripſiſſe, maximéque ęſtu in Arij dogma eiuſque diſcipulos exardeſcere ſignificat: tum etiam ex ea quæ hic proximè ſequitur Epiſcoporum Italię ad Epiſcopos Illyrici miſſa diſcimus. Hæc autem poſterior epiſtola apparet ſcripta poſt ſynodum Illyricam circa annum Chriſti ccc. lxv. habitam, qua Nicæna fides in Illyrico vnde vi deiecta fuerat, velut ex Prætoris edicto reſtituta eſt. Cuius reſtitutionis noſter Hilarius primùm, deinde Euſebius Vercellarum Epiſcopus ab exilio redeuntes, non leuia fundamenta iecerant. Epiſtola autem Vrſacij, Valentis, Caij & aliorum Singiduni coactorum ad Germinium Conſules adſcriptos habet, Gratianum N. P. & Daglaiphum, quos geſſiſſe conſulatum ſalutis anno ccc. lxvj. chronologorum diligentiſſimi tradunt. Male illos hæreticos habebat vetus illud in ſe experiri, Cito improborum facta in perniciem cadere, nec ex Ariminenſi fraude iam ſibi quicquam præter odium publicum, inuidiam ac infamiam ſupereſſe, fidem verò Nicænam vbique locorum priſtinam auctoritatem dignitatémque recuperare: ſed præcipuè angebat Germinij veteris ſui ſodalis ac congerronis indiuidui, ſine quo Theſeo nihil huc vſque tentauerant, defectio. Is enim confeſſioni Semiarianæ adhærens, Patri filium per omnia ſimilem dicebat. A qua profeſſione nec Ariminenſis fides poſt vim illatā ſuſcepta diſſidebat. Quamuis enim (vt ſupra dictum eſt) eas voces *per omnia* non habuerit, ſatis tamen ipſæ clauſula illa *ſecundùm ſcripturas*, quia Filium Patris imaginem dicunt ſcripturæ, intelligi atque exprimi cenſebantur. At Vrſacius, Valens, cæterique de grege illo contra, Filium quidem dici Patri ſimilem, *ſed non ſecundum ſubſtantiam*, inquiunt hac epiſtola, *aut per omnia ſeu abſolutè* (ita enim hic locus emendandus eſt) vel enim ſubiungunt, *Baſilij* Anquiritani Epiſcopi inter Semiarianos præcipui, quem Ariani concilio Conſtantinopolitano depoſuerant, cuiuſque opinionem deinde Antiocheno damnauerant, *perfida adſertio reparabitur*. Non adeo ſceleratè igitur, atque impiè Germinius, qui hac epiſtola prouocatus eam ſuæ fidei profeſſionem conſcripſit, quæ inter hæc fragmenta nunc primum vulgata Chriſtum Dei Filium ac Deum agnoſcit, diuinitate, caritate, maieſtate, virtute, claritate, vita, ſapientia, ſcientia, Patri per omnia ſimilem; cuius etiam pleniorem vberiorémque interpretationem epiſtola ad Ruſianum, Palladium, Seuerinum miſſa edidit. Ex qua quidem epiſtola præterea diſcimus quoniam ſit illa fidei formula cui dictandæ Marcus Arethuſæ Epiſcopus *electus eſt* (ſic enim ſcribendum eſſe non *eiectum* ex Socrate conſtat) & quibus auctoribus concepta, quibuſcunque auſpiciis emiſſa fuerit. Vereor enim ne fruſtra ſit Socrates, cum fidei regulam à Marco Arethuſio ſcriptam eam aſſerit quæ contra Photinum in concilio Sirmienſi prouulgata eſt, & non potius illam quam idem auctor ait vt primùm in eadem ſynodo publicata eſt, velut malè natum fœtum ex xij. tab. ſuppreſſam, poſtea Vrſacium & Valentem patribus Arimini congregatis ſubſcribendam obtuliſſe. ſola enim hæc ipſa non tantùm ex tribus formulis quas ea ſynodo aiunt emiſſas, verumetiam ex nouem præcipuis quas Socrates (niſus labyrinthum, vt ipſi vocant, formularum fidei extricare, quem tamen magis inuoluit) ab Arianis publicatas ſpatio nouemdecim annorum enumerat, id eſt ab anno Chriſti cccxlj. cùm ſynodo Antiochena in Encæniis poſt fidem Nicænam nouam aliam condere primùm auſi ſunt, ad Euſebij & Hypatij conſulatum, quo Ariminenſis conſuta eſt perfidia (adeo eſt τὸ ψεῦδος πολύμορφον) ipſa ſola inquam habet hæc verba; *Filium ſimilem Patri per omnia vt ſanctæ dicunt, & docent ſcripturæ*, quæ extitiſſe in regula fidei à Marco dictata teſtis eſt hac epiſtola Germinius, vnde etiam ab Epiphanio πίστις περὶ τοῦ ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα nuncupata eſt. Hæc eadem eſt, vt ex Athanaſio in epiſtola de ſynodis conſtat, quæ contra morem Eccleſiaſticum conſules additos habuit, propter quod patribus Arimini congregatis non magis bilem

ob impietatem, quàm ob nouitatem tiſum mouit. Porrò Georgius quem Alexandriæ vocat Epiſcopum, ille eſt genere Cilix, ſi Ammiano credimus, vel Cappadox, ſi Athanaſio & cæteris: atque etiam ſi mores eius attendas, planè Cretenſis, ἀεὶ ψεύςης, κακὸν θηρίον, καὶ γαςὴρ ἀργὸς; vt non peſſimus eſſe nequiuerit in quem τρία κάππα κάκιςα concurrerint. Iis enim illum depingit coloribus Nazianzenus, qui plane τέρας τι καππαδόκιον non hominem effigient, nimirum πόνηρον τὸ γένος, πονηρότερον τὴν διάνοιαν, οὐδὲ παντελῶς ἐλεύθερον, ἀλλ' ἐπίμικτον οἷον τὸ τῶν ἡμιόνων, τὰ μὲν πρῶτα τραπέζης ἀλλοτρίας δοῦλον, καὶ μάζης ὤνιον, qui ex ærarij Conſtantinopolitani depeculatore, eiuſque criminis reo ac profugo militari manu κατάσκοπος Alexandrinæ Eccleſiæ contra ipſum Athanaſium Gregorio prædoni ſubſtitutus fuerat. Baſilium ne ſuis quidem probatum extitiſſe ſupra diximus. Peluſiorum vero Epiſcopus, cuius hìc nomen obliteratum eſt, Pancratius à Sozomeno dicitur, inter Arianorum anteſignanos recenſitus. Marcus autem ille eſt Arethuſæ Syriæ, non Macedoniæ, vt volunt Centuriatores, Epiſcopus, qui antea cum Narciſſo Neropolis, Marco Chalcedonis, & Theodoro Heracleæ Thraciæ Epiſcopis ad omnem impietatem proiectiſſimis, ad Conſtantem in Gallias poſt ſynodum Antiochenam in Encæniis ab Arianis contra Athanaſium miſſus fuerat, tam hæreſeos profeſſione ſubſcriptioneque ſuppoſititij Sardicenſis decreti infamis, quàm poſtea confeſſionis, vel etiam Martyrij gloria (variant enim in hoc auctores) ſub Iuliano clarus ac celebris. Verùm, quandoquidem qui ſemel verecundiæ fines tranſierit, eum bene & nauiter impudentem eſſe oportet, inquit ille, quid vetat, quemadmodum in indicanda illa fidei regula quæ à Marco Arethuſio dictata eſt, hallucinatos Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptores probare tentauimus, non idem iis acciderit in tempore deſignando quo ſcriptam & editam produnt diſquirere? εἰς Τροίην πειρώμενοι ἦλθον Ἀχαιοί, ait Theocritus. Nam quod dicunt Sirmij editam valde probo, quod Sirmienſi concilio ἐπέχω. Tradunt in ea ſynodo tres fidei regulas editas: Primam illam contra Photinum, alteram quam dicimus à Marco ſcriptam: tertiam & vltimam eam quam noſter Hilarius Oſij, & Potamij

A blaſphemiam vocat. At idem ipſe Hilarius, & Athanaſius, qui de ſynodis ex profeſſo ſcripſerunt, quorumque auctoritatem nemo ſanus defugere, atque etiam non præponere cuiuis alij in ea re poteſt, in qua primas egerunt, duarum tantum, primæ ſcilicet & vltimæ Sirmienſi concilio ſcriptarum meminere. Quin etiam hic diſertis verbis poſt illam Oſij blaſphemiam conſcriptam fuiſſe fidei regulam quę

B conſules habet, quam à Marco dictatam probauimus, tradit. Cum enim ipſam Oſij formulam ſuo de ſynodis operi inſeruiſſet, continuò iſta ſubiecit; *Hæc vbi miſiſſent, denuo mutata ſententia compoſuerunt eam fidem, quam quia cum conſulibus edidiſſent, multo pudore & probro confuſi ſunt, eiuſque exemplaria curauere vt cum ſuo more ſententiam mutaſſent, ab iis qui ea tenebant, per notarium Martianum ſubriperentur, &*

C *perſuaſo Conſtantio vt contra eam fidem edicta promulgaret, aliam rurſum fidem conſtituerunt, additiſque vt ſolent quibuſdam dictis. Iſauriæ igitur iſti conſcripſerunt, &c.* Ex iſtis Athanaſij verbis duo illa conficiuntur: Alterum, fidem illam Oſij, quæ Filium Patre minorem, ac planè diſſimilem aſſerit, velut vltimam concilij Sir-

D mienſis definitionem ac ſententiam habitam fuiſſe, atque eo nomine ad Eccleſias pro more tranſmiſſam à ſynodo: quod etiam Hilarius initio libri de ſynodis perſpicuum his verbis facit. *Gratulatus ſum* (inquit) *in Domino incontaminatos vos, & illæſos ab omni contagio deteſtandæ hæreſeos perſtitiſſe, & miſſam proximè vobis ex Sirmienſi oppido infidelis fidei impietatem*

E *non modò non ſuſcepiſſe: ſed nuntiatam, & ſignificatam damnaſſe.* Ita igitur non ſolum miſſam, ſed etiam auctoritate publica prouulgatam, atque indictam populis vt in eam iurarent, apparet. Alterum, fidem quæ Conſules adſcriptos habuit poſt Sirmienſe concilium, nec multo ante Seleucienſem ſynodum compoſitam ac vulgatam. Verum ſi ea fides quæ Patri

F filium per omnia ſimilem profitetur, à Marco ſcripta, diem & conſulem quibus edita eſt Sirmij habet, vnde certius tempus prouulgationis eius, quam à conſulibus quibus edita dicitur, repeti poteſt? De ea autem ſic Theodoretus. *Quin etiam abſurdum putabant, vt huic formulæ talis præponeretur titulus, qualẽ habuit cum Sirmij edita eſt præſente Conſtantio æterno magno Auguſto, Euſebio & Hypatio coſſ. quemadmodum Athanaſius quoque ſcribit.* Hæc Theo-

Hæc Theodoretus. Nec aliter Socrates, à quo tamen cœptus, & ſumptus error. Quid ipſe Athanaſius? *poſtquam* (inquit) *diuiſio facta eſt: & alij Seleuciam cognomento Aſperam abiiſſent, alij Ariminum ſe contuliſſent, vbi fuere quinquaginta & eo plures Epiſcopi* (error eſt in numero, ſed de eo nunc non laboramus) *venit etiam ad eum locum Germinius, Auxentius. Valens, Vrſacius, Demophilus, Caius. Ibi cum cæteri Epiſcopi ex ſacris literis verba ſua formarent, illi chartulam exhibuerunt, recitatiſque Conſulibus quibus ſcripta erant, poſtulabant, vt ea omnibus ſynodis anteponeretur. Omiſſa enim de hæreticis quæſtione, nulláque habita percunctatione quo animo aut qua ſententia eſſent, ſcriptis chartula ſolummodo contentos eſſe debere. Scripta autem eorum eiuſmodi fuere. Edita eſt Catholica fides in præſentia D. N. Religioſiſſimi præclaríque victoris Imperatoris Conſtantij Augusti æterni coſſ. V V C C. Euſebio & Hypatio Sirmij* (ita enim legendum ex Socrate & Theodoreto ante nos alij docuerunt) *xj. cal. Iunias. Credimus in vnum, &c.* Si cum Sirmij edita eſt præſente Conſtantio xj. cal. Iun. Conſules habuit Euſebium & Hypatium præfixos, quî potuit edi Sirmienſi concilio, quod qui minus triennio ante iſtos conſules fuiſſe coactum aſſeuerant? Cui non igitur tot teſtimoniis conſtet niſi qui meridie lucere neget, illam fidem quæ Patri filium per omnia ſimilem profitebatur, Euſebio demum & Hypatio conſulibus Sirmij quidem, ſed longè poſt Sirmienſe concilium compoſitam fuiſſe, nec multò pòſt, quàm ſcripta eſt Ariminenſibus patribus oblatam? Vt autem quid de ea re mihi venerit in mentem, in medium proferam: Certum eſt, Imperatorem Conſtantium omnem mouiſſe lapidem, quo diſſidentes in religione opiniones componeret: verùm dum ſe facilem nimis hæreticis præbens, quæ Dei ſunt Cæſar ipſe tractare audet, in ſimplici & abſoluta religione, inquit Ammianus, ſcrutanda perplexior, quàm componenda grauior, ipſa aluit, adauxítque diſſidia. Quibus vt remedium tandem aliquod adhiberet, œcumenicam Synodum cogere decreuit. Litteris igitur ad Baſilium Anquiritanum Epiſcopum miſſis, Orientales Epiſcopos iubet, vt locum celebrandæ ſynodo aptum & commodum perſpicerent. Verum cum inter eos conuenire non poſſet, aliis alium præferentibus, Baſilius ad Imperatorem, qui tum Sirmij fortè degebat, profectus eſt, ibíque cum alios quoſdam priuatis negotiis in comitatu detentos, tum Marcum Arethuſium, Georgium Alexandriæ Epiſcopum & Valentem cum ſuis offendit. Tunc igitur illi Arianorum coryphæi inter ſe quo pacto fidem Nicænam ſubuerterent capita conferentes, ab Imperatore impetrant vt ſynodus vniuerſalis Nicææ Bithyniæ indicta, proptérque eius vrbis cladem terræ motu acceptam dilata dimoueretur, Orientaléſque Epiſcopos Seleuciam Iſauriæ, Occidentales verò Ariminum conuocari procurant. Hinc Epiſcoporum Arianorum in comitatu congreſſum Euſebio & Hypatio conſulibus contigiſſe, id eſt, eo ipſo anno quo illæ ſynodi actæ ſunt, nemo in dubium reuocabit qui huius narrationis auctorem Sozomenum legerit, quo anno Conſtantium hybernaſſe Sirmij, melioremque eius anni partem ibi tranſegiſſe cum Ammianus ipſe teſtis eſt, tum etiam plurimæ leges iis conſulibus editæ ſua ſubſcriptione probant. In eo congreſſu quæſtionem iſtam coram Imperatore agitatam de fide quam recitat hac Epiſtola Germinius, fidémque compoſitam, cui dictandæ Marcus electus eſt, vt conijciam multa faciunt. Primum, Perſonæ: Iidem nempe Epiſcopi inter quos de fide quæſitum, in hac recenſentur epiſtola, qui à Sozomeno in comitatu fuiſſe memorantur. Deinde fortuita vtrobique occaſio: non enim hîc ait Germinius iſtos Epiſcopos conuocatos vt de fide diſputarent: ſed orta diſputatione coram Imperatore, atque in multam noctem protracta, ad eam formulam tandem eſſe deductos. Denique locus, & tempus: Sirmij enim ipſam fidem quæ Patri filium per omnia ſimilem dicit, Euſebio & Hypatio coſſ. ſcriptam docuimus. Nec ad aliam fidem quæ apud Epiphanium leguntur hæreſi lxxiij. de fide περὶ τοῦ ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, referri poſſe arbitror, cui ſubſcribens ipſe Valens cum in ſubſcriptione Filium Patri ſimilem repetiiſſet, duáſque illas voculas *per omnia* ſubticuiſſet, eas ab Imperatore Conſtantio quo præſente res agebatur, coactus eſt addere. Idem enim ipſe Valens ſubſcripſiſſe ſe ei teſtatum voluit, τῇ νυκτῇ ἐπιφωσκούσης τῆς πεντηκόστης· ſubdítque Epiphanius, Valentem

ſtatim atque à ſe ſubſcripta eſt, correptam A
eam fidem Ariminum ſecum ad ſyno-
dum detuliſſe. Scripta eſt ergo ea fides
quæ per omnia Filium ſimilem Patri aſſe-
rit, eo tempore quo ſynodus Ariminen-
ſis acta eſt, id eſt Euſebio & Hypatio
coſſ. in vigilia Pentecoſtes, id eſt xj.
cal. Iun. Siquidem iis coſſ. qui Chriſti
ccclix. annus eſt, Luna xiiij. in iv. cal.
Apr. incidente, veneranda Reſurrectionis B
Dominicæ dies prid. No. eiuſdem men-
ſis, miſſionis ſancti Spiritus x. cal. Iun.
littera C, diei Dominicæ nota, ſi tunc vſu
recepta extitiſſet, celebratæ ſunt. Videtur
ergo, vt tota hæc concludatur diſputatio,
fides quæ Filium patri per omnia ſimilem
profitetur, ſcripta Sirmij, non habita
diſquiſitione in celebri Epiſcoporum con-
cilio, ſed inſortuito paucorum congreſſu
coram Imperatore diſputatione orta, non C
in aliqua Baſilica aut publico loco in quo
ſolerent ſynodi haberi, ſed in priuato
Imperatoris cubiculo; non Sergio & Ni-
griano, vel Conſtantino ix. & Iuliano ıt.
conſulibus, quo tempore Sirmienſis ſy-
nodus habita dicitur, ſed xj. calend. Iun.
Euſebio & Hypatio coſſ. quo etiam die
idem ipſe Imperator Sirmio leges xiiij.
& xv. de Præt. & Quæſt. Cod. Th. ad
Senatum miſit. Quare non mirum eſt ſi
Athanaſius eorum qui eiuſmodi fidem D
ſcripſerunt temeritatem exagitet: *qui cùm
non niſi tres aut quatuor* (inquit) *eſſent*, in
quo quidem rem extenuat: ſeptem enim
vel octo aderant, *auſi ſunt tamen regulæ
fidei conſules addere, quod trecenti & octo-
decim patres Nicæni non fecerant.* Sed
hæc fortaſſe fuſiùs quàm epiſtolæ vel præ-
fationis modus patiatur: reliqua nobis
breuiter percurrenda ſunt. Epiſtolæ Li- E
berij P. R. quæ huic Germinij ſubjunctæ
ſunt, cum præcedentibus nec argumento,
nec tempore connectuntur: ad quam ta-
men Arianorum hiſtoriæ partem ſpectent,
quia exactiſſimis illis Eccleſiaſticis Anna-
libus intextæ ſunt, ſi dicere ſuperſedeo,
temporis & chartæ compendium ſecero.
Hoc vnum ſufficiet ex verbis Hilarij,
quæ Liberij epiſtolæ ad Orientales Epiſ- F
copos adtexta ſunt, videri regulam fidei
quam Sirmio à ſynodo ad Eccleſias miſ-
ſam ſupra diximus, ab eodem Liberio
tædio exilij deſiderióque ſedis ſuæ præ-
fracto, quemadmodum à cæteris qui Im-
peratoris Conſtantij violentiæ ceſſerant,
ſubſcriptione probatam fuiſſe: vt non
omnino vanus extiterit rumor, quem

Arianos diſſeminaſſe Sozomenus ſcriptum
reliquit, Pont. R. in opinionem Ano-
mœanorum defeciſſe. Quo nomine noſter
Hilarius æſtu fidei abreptus ipſi Liberio
velut apoſtatæ ac præuaricatori Anathe-
ma impingit. Et ſanè non alia potuit
eſſe illa fides quam Narciſſus, Theodo-
rus, Eudoxius, Demophilus, & cæteri
illi temeritate atque perfidia inter Aria-
nos conſpicui, vt infra videbimus, dicta-
uerint. Hinc etiam diſcimus cuius ſint
auctoris, & quò pertineant nomina illa
hæreticorum quæ huic Liberij ad Orien-
tales Epiſtolæ ſubnexa eſſe in ſuo codice
nobiliſſimus Annalium ſcriptor notauit.
vt & vlla verba in calce ſequentis eiuſ-
dem pontificis Epiſtolæ ad Vrſacium,
Valentem & Germinium: *Præuaricatori
Anathema cum Arianis à me dictum.*
Supereſt vltima huius collectionis Epiſto-
la ad legatos Ariminenſis concilij. ipſa
autem eſt Semiarianorum Epiſcoporum,
& maiori ex parte Palæſtinorum contra
Ætium cognomento Impium atque A-
theum. Ariani enim etſi nunquam ipſis
inter ſe bene conuenerit (qui mos omnium
hæreticorum eſt, niſi in eo vt Eccleſiam
Chriſti oppugnent) ſuccedente tamen
ex animi ſententia Ariminenſis perfi-
diæ dolo, confectum ſibi cum Catholi-
cis negotium arbitrati, multo apertiùs
opinionibus, animis, nominibúſque di-
uiſi acriùs inter ſe digladiari cœperunt.
Hinc factionum ſectarúmque, *Nomina
Mille nocendi* artifices, *plura nomina*
(inquit Ambroſius) *ſed vna perfidia;
infirmitate non diſſonans, communione
diſcordans; non diſſimilis fraude, ſed
cogitatione diſcreta.* Et hæc quidem de
iis quæ hîc ſub nomine libri B. Hila-
rij de Ariminenſi concilio edita con-
tinentur. Cætera quæ alteram veluti
collectionem facere videntur quamuis in
codice manu ſcripto, ex quo iſta tran-
ſcripta ſunt, illis, quæ explicuimus præ-
poſita legantur, èx eodem tamen B. Hi-
larij opere excerpta eſſe, vel hinc conij-
cere licet, quod verba auctoris vnde
ſumpta ſunt, aliquot locis ipſis actis im-
mixta, eiuſdem ſanctiſſimi confeſſoris
phraſin exhibeant & omnia fere ad ſy-
nodum Ariminenſem, de qua præcipuè
in eo ipſo tractabatur opere, ſpectent.
In quibus tamen digerendis non exactior
ordo rerum, vel temporis, quàm in
ſuperioribus obſeruatus eſt. Porrò fi-
dem illam quæ apud Fariſeam ciuitatem
expoſita

expoſita dicitur, Lutetiæ Pariſiorum ſcriptam fuiſſe arbitror, atque in eius epigraphe, *apud Pariſienſem ciuitatem* legi debere conijcio. Iam enim tunc obſoleta ferè Lutetiæ appellatione hoc nomen illa ciuitas audiebat. Zoſimus ea ætate non multo inferior de Iuliano loquens Lutetiæ hiemante, ſic ſcribit, Ἰυλιανοῦ δὲ ἐν τῷ παρισίῳ, γερμανίας δὲ αὐτὴ πολίχνη, διατρίβοντος. Quamuis enim eius vrbis tunc non ea fuerit amplitudo, vel nominis claritas in quam poſtea regum Chriſtianiſſimorum frequentatione ſtudiorúmque celebritate euecta eſt, imo verò πολίχνιον, & ab Ammiano caſtellum ambitu inſulari circumcluſum tantum dici videamus, vt quæ inſulæ fluuij Sequanæ ambitu comprehenſa, & vtrinque ſublicijs pontibus continenti iuncta, vix mediam partem eius regionis complecteretur, quæ ciuitatis nomen ſibi peculiare fecit: cœli tamen temperie, quod etiam ficus aleret, fluuiíque placidiſſimi nitidiſſimíque amœnitate adeo grata & commoda Iuliano in Galliis agenti viſa eſt, vt ibi libentiſſimè hyberna duxerit, & Imperator ab exercitu in ea ſalutatus, poſtea feſtiuiſſimo ad Antiochenſes ſcripto φιλάτην πολίχνην vocitarit, elegantiámque ſui ingenij in ipſa deſcribenda oſtentare voluerit. Et ſanè longè antè, Iulio Cæſari concilio Galliarum indicto locus ille huic habendo viſus fuerat idoneus, Lutetiámque Pariſiorum concilium tranſtulerat. Vbi vbi hæc habita fuerit ſynodus, non dubium eſt vnam ex illis eſſe quas ipſe Hilarius Conſtantij Imperatoris paulò antè quàm ex viuis decederet, edicto ad Epiſcopatum redire* permiſſus, *vbi permanſus eſt*, inquit Seuerus, *orbem pæne terrarum malo perfidia infectum, vir natura lenis & placidus, ſimul ad perſuadendum aptus*, quo elogio ipſum ornauit Rufinus, *optimum factu arbitratus reuocare cunctos ad pœnitentiam frequentes in Gallia coegit. Quibus effectum eſt vt omnibus Epiſcopis de errore profitētibus apud Ariminum geſta damnarent, priſtinámque Eccleſiis fidem reſtituerent.* His etiam & Victurinum Pariſienſem Epiſcopum, quem ſynodo Sardicenſi interfuiſſe teſtis eſt Athanaſius, & ad Agrippinenſem contra Euphratem delegaſſe, ipſius Agrippinenſis concilij acta probant, ſi ad hæc tempora peruenit, ſymbolam ſuam contuliſſe veriſimile eſt. Ad eas ſynodos Hieronymus in Euſebiano chronico reſpicit, cum ad annum vitæ Conſtantij extremum

A (nam qui in eo chronico notati habentur Chriſti anni, nec Euſebij nec Hieronymi ſunt) Galliam *per Hilarium Ariminenſis perfidia dolum* (ſic enim legunt veteres libri) damnaſſe notat, quod & hac fidei formula præſtitum videmus. Quamuis non niſi defuncto Conſtantio, terúmque potiente Iuliano, illæ ſynodi celebratæ fuerint, id eſt circa annum Chriſti cccLxij. Epiſtola autem Euſebij Vercellarum

B Epiſcopi ad Gregorium Eliberi ciuitatis Hiſpaniæ Antiſtitem, licet Conſtantio Imperatore adhuc in viuis agente (ipſum enim intelligit cum ſpem Ariomanitarum. *non in ſua vi aut vnito conſenſu*: ſic enim hic locus emendandus videtur: *ſed in protectione regis ſæcularis pendere* dicit, quippe qui vt Athanaſij verbis vtat, *ſuas ſpes humi & infernè haberent, in*

C *Cæſare nimirum & in eius Eunuchis*) poſt Oſij tamen præuaricationem, atque etiam Ariminenſe concilium ſcripta eſt. In qua tamen obſeruatione dignum eſt ſermonem haberi de Oſio velut adhuc viuente, & cui non multo ante pro Arianis aliquid molienti Gregorius animosè & intrepidè reſtiterit. Quod ſi eſt, ad annum

D Conſtantij xxiv. qui Chriſti lx. eſt poſt trecenteſimum, Oſium perueniſſe neceſſe eſt. quo anno miſſam hanc epiſtolam ipſúmque Oſium paulò poſt è viuis ſublatum oportuit: quandoquidem Athanaſius oratione prima contra Arianos anno poſt Nicænam Synodum trigeſimoſexto, id eſt anno Chriſti cccLxj. habita, Oſij vt vita functi meminit. Hinc fortaſſe Marcellino cæteríſque Luciferianis obla-

E ta occaſio (vt mòs eſt hæreticis quæ ſuo fato accidunt interpolando, verbíſque in maius tollendo quia veris deſtituuntur, in ficta miracula trahere) horrendæ illius tragœdiæ de eius morte diris eiuſdem Gregorij accerſita confingendæ, cuius falſitatem vel hic vnus locus detegit. Nam ſi in ea contentione Oſius adeo miſerè animam proieciſſet, tam mirandum, miſerandúmque maximi viri

F interitum, tamque præſentem diuini numinis vindictam haud ita leui pede Euſebius in hac Epiſtola tranſegiſſet: Formulam autem fidei à Germinio conceptam, quæ proximè hanc epiſtolam ſequitur, multo poſteriorem eſſe ea epiſtola ex iis quæ ſupra diximus, cum de epiſtola Valentis, Vrſacij, aliorumque ad Germinium diſſeruimus, quæ huic cauſam dedit, clarum eſt. Planè hæc Germinij formula

A conformis eſt regulæ fidei cum conſulibus editæ, quæ Patri ſimilem per omnia Filium dicebat, & velut ex diametro oppoſita Sirmienſis concilij infidelis fidei, vt eam vocat noſter Hilarius, impietatiq; quæ Patrem honore, dignitate, claritate, maieſtate, Filio maiorem definiebat. Quæ ſequitur Sardicenſis concilij ad Gregorium Epiſcopum Alexandriæ cæteróſque epiſtola, præcedentibus B multo prior eſt & argumento penitus diuerſa. Continet enim decretum Sardicenſis concilij nomine ab Arianis confictum, cuius Socrates meminit, Sozomenus etiam ſuæ hiſtoriæ ſummam intexuit, vltimùm ſanè hæreticæ temeritatis ac audaciæ exemplum. Illi namque ſe patribus anno Chriſti cccxlvij. Sardicæ congregatis vt ſiſterent præſente Athanaſio, quem imprudenter adeo crimi- C nati calumniatíque fuerant, ſatis firmam frontem non habentes, Philippopoli, quæ Thraciæ eſt vrbs, coacti, hoc quod in manu eſt decretum ſub nomine patrum Sardicæ collectorum, quorum fama iam per populos peruagata fuerat, commenti ſunt: quo non ſolum Athanaſium velut grauium ſcelerum conuictum, depoſuerunt: verùm etiam Iulium P. R. Oſium, Protogenem, Gaudentium, & Maximi- D num fidei Nicænæ columina de gradu communionéque Eccleſiaſtica dimotos iudicarunt. Nec contenti in tantos viros iniurij extitiſſe, niſi etiam, vt cum Propheta loquar, moleſti eſſent & Deo noſtro, ipſum Chriſtum de Patris dextra, id eſt, τῆς ὁμουσίας καὶ ὁμοτιμίας gradu, noua fidei formula conſcripta, in qua οὐσίας καὶ ὁμουσίου voces prætermiſe- E runt, deturbare niſi ſunt. Mirum tamen eſt, vel noſtrum Hilarium eam ipſam fidei regulam pro legitima Synodi Sardicenſis ſuo operi de ſynodis inſeruiſſe, ac velut Catholicam expoſuiſſe, vel ipſum Athanaſium in epiſtola de Ariminenſi & Seleuciæ ſynodis, & poſt eum Socratem nouem & verbis & ſenſu diuerſis Arianorum recenſitis formulis, hanc decimam non addidiſſe. Idem enim ipſe F Athanaſius non vno loco teſtis eſt locupletiſſimus, certis hominibus nonnulla quaſi quæ deeſſent Nicænæ formulæ adſcribere volentibus, Sardicenſes patres ſe contentos Nicęna fide reſpondiſſe; decretóque ſanxiſſe, ne quid vlterius ſcriberetur, *ne illis quibus libido erat ſemper noua ſtatuere, occaſio eiuſmodi ſuppeteret, vt*

A *iterum atque iterum noua de fide definirent.* Quo certè manifeſti erroris conuincitur Sozomenus, cum ſcribit, Catholicos patres Sardicæ fidei formulam edidiſſe, ſenſu quidem cum Nicæna eandem, pluribus tamen verbis conceptam: cuius nomine Oſius & Protogenes apud Iulium P. R. ſeſe excuſarint. Planè vi- B detur noſter Hilarius in eo de ſynodis libro, non ſolùm formula Pſeudoſardicenſi, ſed nec Antiochena in Encæniis, nec Sirmienſi contra Photinum, quas tres Semiariani in ſynodo Anquiritana maximè probanint, ita minimè offenſus. vt eas expoſuerit, & his verbis excuſare conatus ſit, *Nihil mirum*, ait, *vobis videri debet, fratres cariſsimi, quod tam frequenter exponi fides cœptæ ſunt: neceſsitatem hanc furor hæreticus imponit.* & paulò poſt, *ſed* C *neceſsitas conſuetudinem intulit, exponi fides & expoſitis ſubſcribi. vbi enim ſenſus conſcientiæ periclitatur; illic littera poſtulatur: nec ſane ſcribi impedit quod ſalutare eſt confiteri.* Poſtea tamen experientia doctus non ſolùm Camarinam non mouendam, vt in prouerbio eſt, ſed multo minus quæ à patribus rectè ſtatuta ſunt; vllo aliquo prætextu conuellenda, quamque periculoſum ac miſerable eſſet, *diuerſas fides ha-* D *bere, quæ dum plures fiunt*, vt idem ipſe ait, *id incipiunt eſſe ne vlla ſit*, in libro ad Conſtantium omnes præter Nicænam vno elogio damnauit. *Nam etiam ſi his*, inquit, *nihil vitioſum ſubiacere affirmetur, non tamen cauſa religioſæ voluntatis ineſt, quia mali meditatio eſt:* Porrò nemini dubium eſt, præclaros illos nouæ fidei architectores Synodicam hanc Epiſtolam iis E maximè inſcripſiſſe Epiſcopis, quibus facilè imponere, vel eiuſmodi impoſturam non ingratam fore ſperabant. Inter quos optimo iure familiam ducit Gregorius ille Cappadox Alexandrinæ Eccleſiæ prædo, qui longè antè propter hæreſin Arianam Eccleſiæ communione ſubmotus, Sardicenſi etiam concilio ne pro Chriſtiano quidem habéri iuſſus, non multo poſt ab Alexandrinis tumultu po- F pulari occiſus, conuenientem effrenatæ ſuæ violentiæ finem ſortitus eſt. Nec multo ſanctior Donatus, qui Carthaginis Epiſcopus nominatur. Ille enim eſt Donatus qui Maiorino ſuccedens, perniencioſiſſimam ſectam in Africa diu altare contra altare Dei Carthagine erigens aluit ac fouit: eóque ſuperbiæ, ac vecaniæ euectus eſt, vt veluti Pythagoræos aiunt,

per

per præceptorem ſolitos, ità ſuos per ſe ipſum iurare tanquam per Deum, eoſdemque ipſos ſe partis Donati vel Donatiſtas pro Chriſtianis nuncupare permiſerit: ac ipſe etiam nominarit. Arianæ etiam opinioni congruentem librum ſcripſiſſe teſtis eſt Hieronymus. Inter hos duos tamen inſignes hæreticos, Amphionem eximium Chriſti confeſſorem, canicie, vitæque ſanctitate venerandum, ad exemplum Magiſtri cum iniquis deputatum agnoſcimus. Si quidem is eſt Amphion Epiphaniæ Ciliciæ primùm Epiſcopus, qui ante ferè quadraginta annos Chriſtum ſub Maximino intrepidè profeſſus, deinde in Nicæna ſynodo depoſito propter hæreſim Euſebio Nicomediæ Epiſcopo, in eius locum ſuffectus fuerat. Eius meritum eſt vt teſtimonium ſanctitatis Apoſtolicæ, ac confeſſionis ab Athanaſio ei in oratione prima contra Arianos perhibitum, à doctiſſimo interprete tamen vitio codicis Græci quo vſus eſt, corruptum reſtituamus. Si quidem quo loco in ea oratione Catholicos monet vt formulas fidei Vrſacij, Valentis, Demophili, Germinij, cæterorúmque eius farinæ hominum licet verbis ex ſacra ſcriptura deſumptis ſcriptas, nihilo magis tamen admittant, quàm Chriſtus Diabolum ex iiſdem ſcripturis loquentem, *quia impiorum ſermones doloſi ſunt:* lumina Eccleſiæ ſui ſæculi recenſet, & Apoſtolicos viros in quorum ſcriptis nihil mali ſuſpicari licet, hæc verba Latina verſio exhibet. *vel Lupi & Appiani Ciliciæ*, Græcus codex manu ſcriptus ſic legit, ἢ λούπου καὶ ἀμφίωνος τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ ἐπισκόπου τῆς κιλικίας, vtrumque enim vocabatur, & Ciliciæ, & Nicomediæ Epiſcopus. Nec eſt quod quis ſuſpicetur illum à recta fide poſt hæc deflexiſſe, nam in Catholica pace perſeueraſſe teſtis eſt Eccleſia, quæ natalem eius prid. Id. Iunias celebrat. Quare ſceleratis iſtis immixtum conijcere eſt, vt vir virtutis fama celebris apud omnes & clarus, tenebrionibus illis ſanctitatis aliquam opinionem conciliaret. Mirum tamen eſt, cum B. Auguſtinus Donatiſtis ex hoc decreto fucum facere, & ſe pro Catholicis à Sardicenſi concilio agnitos probare nitentibus, non ſatis huius fraudis gnarus contra Creſconium non vno loco excipiat, nomina ciuitatum, quarum Epiſcopi dicebantur, adpoſita non fuiſſe, vnde conſtaret Donatum, cuius nomen in hac

A ſynodali epiſtola oſtentabant, illum fuiſſe qui ſe pro Carthaginenſi Epiſcopo geſſerat: plus etiam addat, nec moris eſſe Eccleſiaſtici, quando Epiſcopi Epiſcopis ſcribunt, nomen ciuitatis adjungere, vnde huc illa ciuitatum nomina irrepſerint, niſi fortaſſe à Donatiſtis ſunt addita, huius enim rei videtur ſuſpicionem inijcere ipſe Auguſtinus, cum ſcribit. *Miror neſcio*
B *quis iſte Donatus ſi non in veſtris litteris Carthaginenſis factus eſt.* Nimis longum eſſet in omnes qui huic epiſtolæ ſubſcripſerunt inquirere, nec fortaſſe operæpretium. Planè ab hæreticis ſcriptam eſſe Menophantus ab Epheſo, Acacius à Cæſarea, Theodorus ab Hæraclea, Marcus ab Arethuſa (operarum enim erratum eſt quod hic ab Aretijs legitur) Eudoxius à Germanicia, Narciſſus ab Ne-
C ropoli, vel Irenopoli (vtrumque nomen enim audiebat) Demophilus à Beroea, & qui claudit agmen Valens à Murſa velut Myſorum vltimus, celebres Athanaſij, Hilarij, Epiphanij, auctorúmque Eccleſiaſticæ hiſtoriæ teſtimoniis, Arianorum anteſignani ac duces, inter eos qui huic decreto ſubſcripſerunt recenſiri fidem faciunt. Et hæc quidem de ſuppoſititio illo decreto nimis fortaſſe mul-
D ta. Quæ ſuperant licet pleráque omnia, ſi Liberij P. R. epiſtolam ad Conſtantium anno Salutis ccclj. per Luciferum Calaritanum Epiſcopum, Pancratium Preſbyterum (ſi quidem corruptè apud Athanaſium in epiſtola ad ſolitariam vitam agentes Euprotius nominatur) & Hilarium diaconum Romanos miſſam excipias, ad Ariminenſem pertineant ſynodum, perturbata nihilominus inter
E ſe, nec vllo digeſta ordine exiſtunt. De Liberij epiſtola qui plura deſiderat, nunquam ſatis laudatos illos Annales conſulat, ibi enim vnde ſuam ſitim extinguat vberrimè inueniet. Cætera ferè omnia nunc primùm in lucem eduntur. Quonam autem diſponenda ſint ordine, rei geſtæ narratione perſpicuum fiet. Diximus ſupra fidem Sirmij Conſulibus ad-
F ditis coram Imperatore ſcriptam, quæ Filium Patri per omnia ſimilem contínebat, factionibus Arianorum procuratam, ac ſcriptam fuiſſe, indictámque ſynodum vniuerſalem Nicææ Bithyniæ diuiſam, & Orientalibus Seleuciam Iſauriæ, Occidentalibus verò Epiſcopis Ariminum quò conuenirent dictas. Cui fini niſi vt fallerent ac circumuenirent? Certi

enim quantum ſua factione in Oriente A pollerent, veteratoriam & captioſam illam fidei regulam Orientalibus Epiſcopis facilè approbaturos ſe pro comperto habentes, Occidentales coactos tandem fore ei ſubſcribere crediderunt quam Oriens probaſſet, & Imperator inexorabilis (vt eum Ammianus deſcribit) ſuæ auctoritatis vindex ſanxiſſet. Et ſanè teſtis eſt noſter Hilarius abſque Epiſcopo Eluſio (is erat Cyzici Epiſcopus) & paucis cum eo, ex ma- B iori parte Aſianas decem prouincias intra quas conſiſtebat, verum Deum neſciſſe. *Atque vtinam*, ſubjungit ille, *Deum neſcirent. cum procliuiore enim venia ignorarent quàm obtrectarent. Sed horum Epiſcoporum dolor ſe intra ſilentium non continens, vnitatem fidei huius quærit, quàm iamdudum per alios amiſit.* Scripta itaque ea fidè, diuiſaque C ſynodo vniuerſali reſcriptum ad vtramque ſynodum ab Imperatore impetrant Ariani, quò primum de fide cognoſcere, deinde cauſas Epiſcoporum, mutuáſque inter ſeſe digladiationes ac criminationes diſcutere collecti patres iubentur, rebúſque iudicatis ac deciſis decem legatos rationem eorum quæ geſta eſſent, reddituros ad comitatum delegare; alte- D rum etiam ad patres Arimini congregatos, quo de Orientalibus Epiſcopis cognitio ijs interdicitur, iterúmque de decem mittendis ad comitatum legatis admonentur. Prioris reſcripti Sozomenus meminit, poſterius hic vj. cal. Iunias, id eſt quinto poſt illam fidem conſcriptam die miſſum habetur. Tunc igitur his ſcriptis ſubſarcinati Valens, Vrſacius & Germinius Ariminum magnis itineribus E contendentes cum Auxentio genere Cappadoce potius delatore quàm Chriſtiano, inquit Athanaſius (is ab Imperatore licet Latinæ linguæ penitus expers eſſet, militari manu in Mediolanenſem ſedem, relegato propter pietatem Dionyſio, intruſus fuerat) Caio, & aliis quos ſibi fauentes in ea ſynodo reperire poſtulant, quod ſupra ex Athanaſio diximus, vt huic ſuæ formulæ abſque vlla cauſæ F cognitione & tantùm non cæcis oculis omnes ſubſcribant. Verùm non ſolum propter Conſules regulæ oppoſitos deriſi, ſed etiam propter impietatem latentémque, *vapido ſub pectore vulpem*, hæretici renuntiati ex ipſa ſynodo expulſi ſunt. Ergo xij. cal. Auguſti quæ proximæ ſecutæ ſunt, totius ſynodi concordi ſententia Nicænæ regulæ nec addi quicquam poſſe, nec minui decernitur, Vrſaciuſque, Valens, Caius & Germinius, quibus Athanaſius Auxentium & Demophilum adjungit, velut Eccleſiaſticæ pacis perturbatores ac hæretici de gradu ſuo & fidelium communione deturbantur, decémque legati ad Imperatorem miſſi per quos hæc concilij definitio innoteſceret, *& hæc quidem Arimini acta celeriter* (ſcribit Athanaſius) *iſtiuſmodi finem habuere.* Eam concilij ſententiam ampliorem & integriorem quàm apud antiquos auctores exiſtet, adiectis duobus eiuſdem ſynodi fragmentis, hæc collectio exhibet. Nec tamen ipſi Ariani ea ſententia percuſſi animos deponunt, aut ab inceptis deſiſtunt, ſed & ipſi decem ex ſuis (in quorum numero condamnati illi exſtiterunt) ad Imperatorem delegarunt, qui Concilij legatos celeritate præuertentes, ipſum Imperatorem aduerſus ſynodum adeo concitarunt, vt ipſos rectæ fidei legatos in ſuum conſpectum venire non ſuſtinuerit: ſed primum Hadrianopoli, deinde Niceæ Thraciæ variis dilationibus deluſos, ea ſpe detinuerit, quod crederet (infit Theodoretus) Epiſcopos Arimini legatorum ſuorum reditum expectantes, partim ſenio, partim inopia preſſos, omnes diuturnioris à propriis ſedibus abſentiæ pertæſos, reditus deſiderio ad fidei propoſitæ ſubſcriptionem flecti poſſe. Quinetiam Vrſacio facultatem tradidit de fide pro arbitratu ſtatuendi, qua accepta ſtrenuum illum Plautinæ familiæ ducem compreſſis, vt aiunt, manibus non ſediſſe, nemo eſt cui non ſtatim in mentem veniat. Tunc ergo tanta auctoritate ſubnixi Ariani deriſam illam ſuam fidem interpolare potius, quàm emendare cupientes, quod ſupra aliud agentes retulimus, exemplaria eius vndique conquiri & corrogari per Martianum notarium curarunt, detractiſque Conſulibus, velut fures alienis poculis anſas auferre ſolent, pauciſque voculis commutatis, eandem perfidiam, imo etiam deteriorem, bonos illos legatos qua vi, qua fraude non ſolùm ſua ſubſcriptione confirmare, ſed etiam ipſius concilij (cuius perſonam ſuſtentabant) damnata verbis diſertis ſententia, cum Vrſacio, Valente, cæteriſque abdicatis: communionem inire compulerunt, fidémque illam ſic interpolatam, quò ſimplicioribus ſimilitudo nominis impo-

imponeret, Nicænam fidem nuncupa-runt. Et certè qui fidem illam quam Ariminenſes patres ſubſcriptionibus ſuis approbare compulſi ſunt, vt apud Athanaſium, atque Hieronymum exſtat, contenderit cum illa quæ Conſules habuit, perfidiorem in eo ſentiet, quod duo illa vocabula, *per omnia*, quæ Valens inuitus admiſerat, in iſta ſubtracta ſunt, cætera penitus ſimilem. Athanaſius eiuſmodi interpolationem concilio Conſtantinopolitano, quod poſt Seleucienſe Acaciani coëgerunt, tribuit. Quod ſi eſt, non video quomodo æræ inter ſe non diſcrepent. Fragmentum enim Nicæni conuenticuli quod hîc editur, actum fuiſſe illud conuenticulum vj. Idus Octobris, iiſdem Euſebio & Hypatio Conſulibus indicat (niſi fortaſſe in temporis deſignatione mendum obrepſerit, legique vj. Idus Nouembris debeat) Seleucienſe verò concilium quinto calend. Octobris inceptum locupletiſſimi ſunt teſtes Athanaſius, & apud Socratem Sabinus. Non fert autem locorum diſtantia, vel negotij conditio, vt qui Seleuciæ Iſauriæ v. calend. Octobris fuerint, intra vj. Idus eiuſdem menſis Conſtantinopoli concilium habuerint, ac perfecerint. Quinam autem illi Ariminenſis Concilij ad Imperatorem legati, vel cuius in Eccleſia gradus, aut dignitatis extiterint, non facile eſt ex hiſtoriis deprehendere, cum vix nuda eorum nomina teneamus. Solus Reſtitutus Carthaginenſis Epiſcopus refertur, qui tamen & ipſe antiquis auctoribus ignobilis. Nam præter Gratum, quem Sardicenſi concilio adſtitiſſe, primumque quod Iſidorus Mercator vocat Carthaginenſe concilium coëgiſſe, ex eorumdem conciliorum actis & Athanaſio didicimus: & Genetlium, cui ſucceſſit circa annum Chriſti cccxc. Aurelius nullius alterius Epiſcopi qui circa hæc tempora Carthagine ſederit, exſtat memoria. Quinetiam ipſius Genetlij pene ex ſcriptorum vitio nomen obliteratum eſt ex ſecundo eiuſdem vrbis concilio, quod eius ductu tamen & auſpiciis eſt geſtum; vt non abſque ratione quando illud habitum fuerit, & à quo maximi viri quærant, quo negotio ſi ex veteribus libris eos expedierimus, auctori ſuo illud ipſum aſſectentes operam fortaſſe hoc exordio non luſerimus. Tria ſunt autem propter quæ illud concilium controuertitur. Primum, quia celebratum dicitur Valentiniano iiij. & Theodoſio coſſ. cum tamen Va-

A lentinianus ſenior cum Theodoſio imperij collega conſulatum geſſiſſe nuſquam legatur: alterum, quòd in eo Genetlij nomen non habeatur: tertium ac poſtremum, quòd Aurelius Epiſcopus, qui Genetlio ſucceſſit, ei præfuiſſe appareat. Verùm notat Iſidorus, hoc concilium celebratum fuiſſe æra ccccxxviij. hæc autem æra in annum Chriſti cccxc. incidit, cui anno Valentinianum iiij. & Neoterium
B non Theodoſium Coſſ. faſti aſſignant. Pro Theodoſio igitur Neoterium ſubſtituendum eſſe nemo eſt qui non videat. Genetlij autem nomen veteres libri omnibus locis habent, in quibus coaleſcente littera t, cum l, *Genedium* editi exhibent. Et canone ij. huius concilij quo loci habetur, *Aurelius Epiſcopus dixit*, iidem libri legunt, *Epigonius Epiſcopus Bu-*
C *lenſis Regiorum dixit*. Quinto item, & vj. Canone pro Aurelio Genetlium ſcribunt, quibus emendatis nihil ſupereſt vnde eius controuerſia moueri queat. His etiam adſtipulatur Fulgentius Ferrandus Carthaginenſis Diaconus, cuius Breuiarij canonum cap. cxciiij. hæc verba ſunt, *vt qui aliquibus ſceleribus irretitus eſt, vocem accuſandi non habeat, Concil. Carthag. ſub ſancto Genetlio tit. vj.* quod in hoc de quo
D agimus concilio canone vj. exſtat, ſed hæc hactenus. Soli ergo Gratus, vt vnde diſgreſſi ſumus reuertamur, & Genetlius iſte Carthaginenſis Epiſcopi circa concilij Ariminenſis tempus à ſcriptoribus memorantur. Athanaſius in Epiſtola ad Epiſcopos Africæ ex eorum Epiſcoporum numero plures Ariminenſi concilio in-
E terfuiſſe tacitis tamen nominibus prodidit. Hieronymus contra Luciferianos Muſonium Bizacenæ prouinciæ antiſtitem nominat, cui primas in ea ſynodo propter ætatem ab omnibus delatas ſcribit. Corruptum enim eſt quod omnes editiones legunt, *Bizantinæ prouinciæ*, non enim quemadmodum Græci ita & Latini ea vocabula vſquam confundunt.
F Bizacena verò eius Africæ quæ Occidentali Imperio tributa fuit, prouincia eſt, Plinio, Geographiſque eximia fertilitate cum centena fruge agricolis fœnus reddente nobilis, cuius & in conciliis Africanis non ſemel fit mentio. Muſonij etiam ſenis Bizacenæ prouinciæ primæ ſedis Epiſcopi mentio habetur Coucilio Carthaginenſi habito Idib. Aug. Attico. & Cæſario Conſulibus, anno Chriſti cccxcvij. quem tamen eundem eſſe cum

eo de quo agimus pernegarem, niſi ſupra
vidiſſemus Oſium ſenem Nicæno conci-
lio præfuiſſe, eundemque Sirmienſi con-
cilio, quod triginta & quod excurrit, an-
nis poſtea geſtum eſt, centenario maio-
rem adſtitiſſe, atque ad annum Chriſti
cccl x. perueniſſe. Reſtituti autem Epiſco-
pi par apud omnes ſilentium. Niſi fortaſ-
ſe baſilica Reſtituta Perpetua Carthagi-
ne, in qua non vna ſynodus habita eſt ab
hoc qui in quæſtione eſt Reſtituto, in ho-
norem Perpetuæ martyris ædificata, no-
men acceperit, quemadmodum baſilicam
ibidem ab Aurelio Epiſcopo, qui & Flo-
rens dicebatur, conſtructam in eius gra-
tiam Florentiam cognominatam, ex ſer-
monis B. Aug. poſt collationem in eiuſ-
dem baſilicæ dedicatione habiti fragmen-
to inſigni nondum edito didicimus. Quiſ-
quis autem vel Reſtitutus ille fuerit, vel
cæteri cum eo ad Imperatorem à Synodo
delegati, planè quales à Seuero deſcripti
ſunt, ſeſe adoleſcentes parum doctos, pa-
rumque cautos ſatis ſuperque prodide-
runt, cum mandati fines prætergreſſi, imò
contra ipſum mandatum, ne quo modo
cum Arianis communionem inirent, acta
ipſius ſynodi admiſſis in communionem
quos illa reiecerat hæreticis reſciderunt.
Dum hæc autem in Thracia geruntur, in-
terea loci qui Ariminum conuenerant,
tam rectæ fidei quam Arianæ perfidiæ E-
piſcopi legatorum ſuorum reditum expe-
ctare iuſſi à Tauro præfecto prætorio, cui
iniunctum fuerat, ne collectos ante di-
mitteret quam in vnam fidem conuenirēt,
ibi ſumma cum moleſtia ac tędio derinen-
tur. Quare literis vtraque pars ſigillatim
Imperatorem obnixiſſimè rogat obteſta-
turque, quandoquidem hyems inſtaret,
ne permitteret ſenes, & à ſuis ſedibus lon-
gè diſſitos, in difficillimam tempeſtatem
differri, ſed quamprimum ad ſuas ciuita-
tes reuerti concederet. Rectæ fidei Epiſ-
coporum epiſtolam Socrates habet: Aria-
norum ſub nomine ſynodi Ariminenſis
Orientalibus conſentientis hæc collectio
exhibet. Cætera quæ deinceps in eo ne-
gotio geſta ſunt, quemque exitum tan-
dem inuenerint, quandoquidem ſupra
perſtrinximus, & fuſiſſimè ab Athanaſio,
Hieronymo contra Luciferianos, & Sul-
pitio Seuero pertractata ſunt, hîc ſubiun-
gere ſuperfluum eſt. Nobis enim ſolum-
modo ea tractare quæ facere ad connexio-
nem illuſtrationemque horum fragmen-
torum videbantur animus fuit. In quibus

A etiam vereor ne nimio plura dixiſſe, tra-
gicamque illam execrationem ὀλοιοθηπτῶν
συλλέγων τὰς συμφορὰς, in me concitaſſe vi-
dear, qui venerandorum Patrum opinio-
nem ac famam, controuerſias eorum, diſ-
ſenſiones, defectionemque velut obdu-
cta vlcera quæ occuli ſatius erat refrican-
do ſugillem. Verùm cum hiſtoriarum v-
nus is ſit ſcopus, vt ſint, quemadmodum
Thucydides ſcriptis reliquit, *κτῆμα εἰς ἀεὶ*
B *ξυγκείμενον*, ex quo omnis æui homines v-
triuſque laudis ac fortunæ exempla de-
promere, & ad ea varios repentinoſque
caſus quibus cottidie impetimur, com-
ponere queant: non video cur minus vti-
litatis ac commodi ex clarorum virorum
calamitatibus, erratis, atque adeo ſceleri-
bus ad nos perueniat qui ea legimus tan-
tùm, non ſentimus, quàm ex virtutibus
C rebuſque præclarè geſtis: cum etiam illis
ipſis qui imbecillitate humana in eiuſmo-
di calamitates inciderunt, non rarò bene
vertere ſoleant. Crœſum apud Herodo-
tum παθήματα, μαθήματα ſibi extitiſſe, &
Meropen in theatris ſe infortuniis euaſiſſe
ſapientem ingenuè agnoſcentes libens
prætermitto, vt in eccleſiaſtica tractatio-
nē deſumpto ex ſacra hiſtoria, ex qua for-
D mam trahit Eccleſia, exemplo locum fa-
ciam. B. Ambr. de Petri apoſtolorum co-
riphei abnegatione verba faciens egregiè
ſcribit, *Etiam lapſus Sanctorum vtilis eſt: ni-
hil mihi nocuit quod negauit Petrus, profuit
quod emendauit: didici vitare colloquia perfi-
dorum.* Idem auctor alibi monet aduerſa-
rium ſanctos in ſua damna tentare aliquā-
do cogi: *Dum enim tentat*, ſubiungit, *me-*
E *liores reddit vt tentator poſſit alios inſtituere,
qui ſibi ipſi inualidus videbatur. Denique Pe-
trus Eccleſiæ præponitur poſtquam à diabolo
tentatus eſt.* ita non ſolùm aliis, ſed etiam iis
qui illa committunt, vt ſua peccata bene
cedant, immenſa Dei benignitas efficit.
Hæc enim ſunt ad quæ mens humana per-
tingere non poteſt Diuinæ prouidentiæ
miracula, omnia piis bene vertere: *& quod*
F *ab aſſignata ordinis ratione diſceſſerit, hoc
idem licet in alium tamen ordinem reducere:
ne quid in regno prouidentiæ liceat temerari.*
Quare nemini dubium eſſe debet, quin
renouatum in Liberio Pontifice Petri ſuc-
ceſſore fuerit quod Optatus Mileuita-
nus & Auguſtinus obſeruarunt, diuina
prouidentia effectum, vt idem ille Apo-
ſtolus negaret, qui clauis accepturus eſ-
ſet, quò Eccleſia catholica cuius ipſe per-
ſonam gerebat, diſceret tanquam *vera
mater*

mater nec peccantibus filiis ſuperbè inſultare, nec correctis difficilè ignoſcere, ipſumque Liberium ad tempus labi permiſſum, vt ex ſuo lapſu acrior ac fortior in hæreſim reſurgeret: & in pœnirentes reuertique cupienres clementior ac veniæ pronior exiſterer, itemque hoc litteris conſignatum ad hæc vſque tempora illis temporibus non multum abſimilia perductum, vt qui ſtent inde ſibi timere diſcant, nec redeuntibus ad Eccleſiam ſe difficiliores præbeant. Nec minoris ſane vel ſpeculationis, vel documenti fragilitatis humanæ iudiciorumque diuinorum inperſcrutabilis arcani ſunr Oſij, ac Luciferi, fortiſſimorum Catholicæ fidei propugnarorum euenra, quorum ille alter poſt nominis Chriſtiani confeſſionem ſub perſecutoribus ſæuiſſimis conſtantiſſimè factam, poſt exhauſtos pro fide Carholica contra hæreſim labores immenſos, perfectaſque digniſſimè legationes multas ita vt pater Epiſcoporum habeterur, nimium tamen ſui ſepulchri amans (centeſimum enim annum exceſſerat) in ſuprema vitæ fabula penitus defeciſſer, niſi violentiæ Arianorum Imperatoriſque minis cedenti; & approbatione Sirmienſis, Anomœanorum perfidiæ in præceps tuenri, diuina clementia manum ſuppoſuiſſet: alter iis etiam ſuperior quibus Oſius ceſſerat, poſt tot erecta, vt Hieronymi verba vſurpem, de perfidia debellata trophæa, ſub ipſo triumpho ab ipſo diſſenſionum auctore ſuparatus, ſeparatus ab Eccleſia eſt, ac planè proſtratus. Ad hæc enim quis non protinus cum Tragico exclamet,

Ὦ θνητὸν ἀνδρῶν ϗ ταλαίπωρον γένος,
Ὡς οὐδὲν ἐσμέν.

& abiecta omni fiducia ſui ſalutem ſuam ex Apoſtoli præſcripto cum timore ac tremore operari non condiſcat? Ar verò generalis illius circunuentionis Eccleſiaſtici ordinis & quaſi ex compacto defectionis conſideratio quam vtilis & huic noſtro ſæculo apta eſt! Ex ea enim planè inſtruimur quàm cauti, circunſpectique cum hæreticis tractantes eſſe debeamus, & quanri periculi ſit à terminis quos fixere patres, vel vnguem latum diſcedere. Nam boni illi Parres dum nudas quaſdam vt ab Arianis perſuaderi ſibi ſinebant ὀσίας ϗ ὁμȣσίȣ voculas in fidei profeſſione omitri paſſi ſunt, ſanctiſſimæ Trinitatis quæ Deus eſt confeſ-

A ſionem, id eſt ſummam religionem, pro
qua conſeruanda tanrum ſanguinis à
Chriſto naro Eccleſia profuderat, tor
Martyres dederat, ſibi ereptam atque
extorram ſerò tandem animaduerturr.
Quanto fortiùs prudentiúſque ante vim
illatam iidem ipſi definieranr, iis quæ Synodo
Nicæna ſtatura erant nec addi quicquam
debere, nec detrahi: & ſubſtantiæ
nomen, & rem ſuam debere obti-
B nere firmitatem? Falluntur enim errore,
atque nos in eundem ſecum errorem
pertrahere conantur, qui perſuadere cupiunt,
in his quibus verſamur opinionum
procellis, Eccleſiam vt quod potiſsimè
ſequi debeat ſtabiliatur, conciliis
indigere. Quamuis enim fortaſſe nullo
vnquam rempore quam nunc ſunt neceſſaria
magis exſtirerunt concilia, quibus
ſponſæ Chriſti, quam ipſe ſibi emit
C non *omnibus vndis*, ſed totius innocentiſſimi
ſui ſanguinis profuſione, ab ambitu,
auaritia, nundinatione, ignorantia,
morumque ſputciria atque obſcœnitate
vindicatæ genuinus color ac ſplendor reſtituatur,
diſciplina illa quam Apoſtoli,
& qui ab iis proximi regionem conſtituerunr
velut murum ahæneum contra
eiuſmodi claritatis atque vnionis peſtes
prætenderunt vetuſtate temporis an
D Paſtorum ſecordia, collapſa reſtauretur,
exciteturque, & ſacro ordini ſuus honor,
ſuaque auctoriras reſtituatur: quæ vt ſarta
rectaque conſeruarent primicerij illi religionis
auctores, quotannis ſynodos prouinciales
bis colligi congregarique ſtatuerant:
licet, inquam, fortaſſe ad hæc
reuocanda reparandaque conciliis egeamus,
vt tamen aliud reneamus quam
E quod hactenus in Eccleſia creditum obſeruatumque
eſt, concilio ſtarui non poſſe
arbitror. *Hoc enim ſemper*, vt ſcriptum
reliquit Perigrinus ille Lirinenſis, *nec
quicquam præterea hæreticorum nouitatibus
excitata perfecit Eccleſia, vt quod ſola traditione
ſuſceperat, hoc deinde poſteris etiam per
ſcriptionem chirographi conſignaret magnam
F rerum ſummam paucis litteris*, nempe Symbolo,
*comprehendendo, & plerumque propter
intelligentiæ lucem non nouum fidei ſenſum
nouæ appellationis proprietate conſignando.*
Eiuſmodi enim pias nouitates, id eſt *aduerſum
noua venena nouas medicamentorum
comparationes*, vt eas noſter Hilarius vocat,
*aduerſum nouos hoſtes noua bella, aduerſum
nouas inſidias concilia recentia*, prophanarum
nouitatum Apoſtolica prohibitio-

ne nemo ſanus excludat. Iam verò qui faciem Eccleſiæ qualis ab illa defectione extitit, turbis, rixis, contentionibus, diſſidiis vbique confuſam, laceram atque diſſipatam, ſibi ob oculos ſtatuerit, non minus tunc à ſuis Epiſcopis quàm paulò antè à coniuratis nominis Chriſtiani hoſtibus vexatam, in qua nec Antiſtites quid docerent, nec plebes qui ſequerentur rati ac firmi haberent, denique adeo deſperatam ac perditam vt ſanctiſſimis viris Neronianorum, Decianorum, Maximianorumque temporum deſiderium excitaret, ſtatimque mentis aciem ad ſubitam illam repentinamque mutationem rerum, quæ mox Conſtantio defuncto, reuocatiſque noui principis edicto in proprias ſedes ab exilio Epiſcopis ſecuta eſt, certè agnoſcet Dominum laboranti Apoſtolorum nauiculæ præſto adſtitiſſe, & diuinæ ſuæ Maieſtatis præſentia quaſſationem illam ſedaſſe. *Moritur enim beſtia* (inquit Hieronymus,) *& tranquillitas redit.* Et ſane πολλὰς καὶ παραδόξους ὁδοὺς σωτηρίας οἶδε τὸ θεῖον καινοτομεῖν νέων πρὸς φιλάνθρωπον.

Quis enim vnquam crederet niſi omnium autorum fere eius ſæculi litteris teſtatum nobis eſſet, Draconem illum apoſtatam Iulianum, Mentem magnam de qua Iſaias, atque Aſſyrium, qui nihil tam ex Imperio conceperat, quàm vt religionem Chriſtianam funditus perderet, ad quam euertendam, vt quondam Iulius Cæſar ad rempublicā opprimendam ſobrius acceſſerat, reſtaurationem fidei Nicænæ concordiamque Epiſcoporum promouiſſe? Cum enim omnes propter fidem Chriſtianam exules cuiuſcunque ſectæ eſſent reuocaſſet, tantum vt illas turbas quibus tunc Eccleſia vexabatur aleret, ac retineret; diuerſarumque ſectarum duces (quæ propemodum illo tempore infinitæ fuerunt) intra eadem mœnia degentes velut infeſtiſſimi hoſtes cominus acrius ſe mutuo perſequerentur, eiuſque conficerent, imperſcrutabili tamen Dei prouidentia quæ (ſicuti apud Hermam Paſtorem legimus) *in bonum ſibi vertit etiam peſſima, vt per Eccleſiam multiplex eius ſapientia appareat, ſecundum præſcientiam ſæculorum quam fecit in Chriſto*, trium illorum confeſſorum ab exilio reuerſorum diligentia, labore, ſollicitudine omnes ferè qui Ariminenſi ſceleri ſiue ſimplicitate decepti, ſeu metu perterriti, ſiue etiam Ariana labe infecti A ſubſcripſerant, culpam agnoſcentes Nicænam fidem amplexos ſuprà vidimus. Siquidem communi externæ perſecutionis periculo commoti, velut Syncretiſmo, in vnam fidem coaluerunt, non pauci etiam ex hæreticis Martyres effecti ſunt. Ecquis enim diuinæ voluntati obſiſtere queat? à qua etiam vt eximiè à Clemente Alexandrino ſcriptis traditum eſt. B καὶ αἱ τῶν ἀποστησάντων βουλαί τε καὶ ἐνέργειαι κυβερνῶνται ἐπὶ τέλος ὑγιεινόν. τῆς γὰρ θείας σοφίας, καὶ ἀρετῆς καὶ δυνάμεως ἔργον ἐστὶν οὐ μόνον τὸ ἀγαθοποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μάλιστα, τὸ διὰ κακῶν τῶν ἐπινοηθέντων πρός τινων, ἀγαθόν τι καὶ χρηστὸν τέλος ἀποτελεῖν καὶ ὠφελίμως τοῖς δοκοῦσι φαύλοις χρῆσθαι.

Eiuſdem etiam prouidentiæ opus eſſe mihi perſuadeo, vt hæc fragmenta turbulentiſſimis iſtis temporibus maximè C lucem recuperent, per quæ ad eiuſmodi conſiderationem hiſtoriæ excitati ſpem certam ex eius cognitione concipiamus, quoticſcunque ſcelerum noſtrorum nos bene atque ex animo pœnituerit, diuinam manum nos non mutilam ac decurtatam experturos, eundemque Dominum periclitanti Apoſtolorum nauiculæ tranquillitatem ſolidam ac firmam redditurum. Longè enim mea opinio- D ne erat, ſi quis putat hæreſibus, quæ plurimæ totum ferè orbem, peruagantur atque conturbant, plus virium ac roboris in ſuorum ſectariorum malis animis aut verſutiis ineſſe, quàm in noſtris vitiis ac ſceleribus. Quapropter vt diuinæ Maieſtati pro hac eximia ſui numinis in nos benignitate nunquam pro meritis dignas agere gratias vel animo concipere poſſumus; ita etiam piis optimi viri & de genere humano bene meri- E ri Pithoei noſtri Manibus, cui nos hæc fragmenta debere ſumma illa Majeſtas voluit, parem gratiam referre vix ac ne vix quidem valeamus. Cum enim ſic vitam ipſe inſtituiſſet, vt commoda publica vbique propriis negotiis præuerteret, ſæuienteque Lutetiæ peſtilentia Auguſtobonam Tricaſium, quæ illud nobis ſidus ediderat, ſeceſſiſſet, nactus à Fran- F ciſco fratre, viro propria laude virtutis, & doctrinæ clariſſimo, & planè tanto fratri germano, vetus exemplar fabularum Æſopiarum improbi, vt eum vocat Martialis, Phædri, quo opere eruditum Tiberij ſeculum nihil venuſtius, elegantius ve, protulit, vel huius ſui ſeceſſus rationem publicè conſtare voluit. Itaque

procuratis

procuratis characteribus pro captu vrbis quidem magnæ & frequentis, ſed mercaturæ ac commercio penitus addictæ atque occupatæ, à literis verò penitus alienæ, elegantibus, conductiſque operis illas fabulas ſuo ſumptu atque hæc fragmenta typis vulgare conſtituit: in qua cogitatione abſolutis fabulis, hiſque fragmentis tantum non ad vmbilicum perductis vir immortalitate digniſſimus ad meliorem vitam aſſumptus eſt. Adderem hoc loco vnde hæc etiam fragmenta eruerit, niſi bonis viris eiuſmodi rerum cognitionem profitentibus ruborem ſuffundere vererer, qui delitescentis huius in bibliothecis ſuis theſauri velut gallus ille Æſopicus vnionis dignitatem non agnouerūt, vel agnitam non ſine publica iactura tandiu continuerunt. Dicam tantùm quod prætermitti non poteſt, horum fragmentorum vnicum exemplar Pithoeum Lutetiæ anno ſalútis ciɔ iɔ xc. repertum habuiſſe. Non magis enim noſter ille ſedecim tyrannis oppreſſa vrbe, quàm Socrates triginta ſuas Athenas vexantibus propoſitum vitæ decurſum philoſophando rémque publicam iuuando intermiſit: vnicum (inquam) neque illud peruetus exemplar habuit, ſed tantum ab hinc centum annis in charta, manu Gallica, nec Latinam linguam ſatis percipiente confuſis dictionibus ſcriptum, quod præterea etiam librorum Caſſiani de Incarnatione Chriſti epitomen eadem manu ſcriptam contineret, illam fortaſſe quam Eucherium Lugdunenſem Epiſcopum confeciſſe teſtis eſt Gennadius. Inde ſpem conceperat & antiquum exemplar vnde recens illud exſcriptum fuerat, aliunde recuperari poſſe, quæ cauſa fuit cur tandiu eorum editionem ſuſtinuerit. In quo certè illi hoc feliciſſimè contigit, vt in publicandis duobus iſtis eximiis antiquitatis monumentis fato interceptus præclarè actam vitæ fabulam illuſtriore fine veluti Cygnea cantione concluderet. Quamuis ſanè difficillimum fuerit virum ingenij, animique bonis omnibus ornatiſſimum, qui ſemper illud antiqui poetæ ſibi occinens καὶ μήτε παυσαίμεθα εὐδρῶντες βροτούς omne ſtudium, laborem, induſtriam, omneſque cogitationes ſuas publicis vtilitatibus deuouerat, atque impendebat non in opere præclaro morte deprehendi. De litterarum ſtudiis tantùm non loquor, in quibus aſſiduè exquirendo, perſcrutando bibliothecas, antiquorum auctorum ſcri-

A pta vel à mendis, vel ab interitu vindicata prorulgando, vel alios quos in ea re aliquid poſſe iudicabat exhortando, impellendo, atque etiam iuuando, nullo tempore non aliquid mouit ac promouit. Quamuis enim illa ſtudia in noſtro Pithoeo ſumma fuerunt, doctrinæque laude præcipuè innotuit, vt qui ex primo quem iuuenis dedit, publicatis quibuſdam diuini ſui ingenij experimentis, eruditionis B abſtruſæ atque reconditæ guſtu inter litteratorum principes, vel ſuffragante inuidia, ab iis qui tum in litteris regnabant recenſitus fuerit, quam de ſe conceptam opinionem ad vltimum vſque vitæ diem adauxit, ſuſtinebitque quandiu litteræ durabunt: quantula tamen hæc laudis & gloriæ tanti viri eſt portio? Licet enim nemo melius vnum quempiam auctorem C nouerit quàm ipſe omnes antiquos vtriuſque linguæ ſcriptores, quod ad vnum legerat, ad vetera contulerat exemplaria & concoxerat: licet nemo priuata & domeſtica negotia exactiùs tenuerit quàm ipſe Gallicam, externamque hiſtoriam, origines populorum, deſcriptiones temporum, ſucceſſiones familiarum, bella, fœdera, conuentiones, vel exterorum inter ſe vel D nobiſcum geſta, ad hæc etiam leges, mores, conſuetudines prouinciarum ſingularumve vrbium, quarum omnium à teneris annis indefeſſo ac planè Herculeo labore ſibi perfectam notitiam cum ex vulgatis libris, tum etiam ex bibliothecis antiquis, archiuis regiis, ſenatus, rationalium, vrbium, monaſteriorumque comparauerat, inſtrumentorumque ipſorum E atque actorum bonam partem ſua manu deſcripſerat. In iure autem ciuili Romanorum licet ad eum gradum pertigerit, vt de eo celeberrimoque eius præceptore Cuiacio dici iure poſſit, quod de magnis olim oratoribus dictum eſt, hunc diſcipulo præripuiſſe ne primus Iuriſconſultus eſſet, illum verò præceptori ne ſolus: licet inquam, ea omnia, quæ in quouis homi- F ne ſingula magnum virum & cum cura dicendum efficiant, in noſtro Pithoeo cumulata atque coaceruata eumdem ad ſummam laudem & commendationem euehant; quantum tamen abſunt ab illa ſapientia quam ingenij iudiciique felicitate ex cognitione rerum, aſſidua lectione atque vſu comparata, velut ex omnium antiquorum inuentis qui ſapientiæ commendatione floruerunt, conflatam ſibi quæſiuerat? Quantum ab illa ciuili

prudentia qua prædirus velut ἀεσιτέχνας τις (vt cum Pindaro loquat) καὶ δημιώτης εὐνομίας εἰδὼς non ſolum de rebus priuatis & fori maxima, cum facilitate atque æquitate reſpondere ac ſtatuere, ſed etiam de iis quæ ad ſummam rempublicam ſpectant ſapienter deliberare, conſiliorum exitus præuidere, dubiiſque ac periculoſis euentis prouide occurrere nouerat. Quamuis enim naturali quadam propenſione, corroborata ſordidiſſimi inquinatiſſimique apud nos moris odio magiſtratus non niſi per ſordes ineundi, ab omni ambitione vitæque fulgore, niſi quem virtus emitteret, alieniſſimus vixerit, ita vt honores & magiſtratus, vel vltro delatos reſpuerit; iuuandæ tamen patriæ deſiderio, cuius amore mirum in modum exarſit, eos quos ſua ſors clauo reip. admouerat excitando, commonendo, ſuggerendo quæ vel ab antiquis paribus in negotiis probata fuerant, vel ipſe (vt erat peracri ſolidiſſimóque iudicio) quæ facienda iudicabat, toto vitæ ſuæ curriculo priuatus negotium publicum, & abſque chlamyde vel prætexta perpetuum magiſtratum geſſit. Quantum denique ab illa morum integritate atque innocentia indeflexoque per omnes vitæ partes probitatis tenore, quibus virtutibus conſecutus eſt vt non ſolùm togatorum doctiſſimus, ſed & prudentiſſimus Iuriſconſultus, ciuis optimus ac planè vir bonus audiret, qualem vel fimbria nouerat vel Socrates. Atque hæc etſi tibi æquè ac mihi notiſſima ſint, eò tamen libentiùs commemoro, vt cum non niſi iucundiſſima virtutum amiciſſimi viri

A recordatio eſſe queat, tùm etiam in primis qui in ſupremum eius elogium inciderint, quod inter defuncti ſchedia repertum amici publicarunt, tua fide & auctoritate adducti, qui eum ipſum pro ſumma inter vos amicitia, veterique conſuetudine mutua virtutum alterius admiratione contracta, intus (quod aiunt) & in cute noueras, perſuaſum ſibi habeant pari modeſtia & veritate ſcriptum illud eſſe qua vir mo-

B deſtiſſimus ab omni fuco ac vanitate quam maximè alienus, & qui ἀρχὰς μεγάλας ἀρετᾶς ἀλήθειαν duceret, in reliquis rebus tota vita vſus eſt. Sed vereor ne tanquam θρύος ἄλις ita etiam præfationis ſatis ſuperque ſit, præſertim apud te (vir maxime) quem perſpicaci clementiſſimi atque fortiſſimi Regis noſtri iudicio propter ſingularem prudentiam egregiumque erga ſe remque publicam ſtudium, fidem ac

C pietatem olim propriam noſtræ gentis, nunc verò magno noſtro dedecore rariſsimam laudem, componendis ſedandiſque magnatum noſtrorum inquietibus animis delegatum atque occupatum diutius publicis commoditatibus ſubtractum detinere ſine ſcelere vel etiam impietate nequeam. Quapropter Deum optimum maximum precatus, vt te diutiſsimè tuis,

D Senatui laborantique Reipublicæ cuius ex deſtinis es, ſaluum & incolumem commodet; finem hîc facio, meque tibi addictum, obſtrictum quod facis ames etiam atque etiam rogo, vale. Ex Foſſatenſi caſtro, quod olim caſtrum Bagaudarum, non ignotæ Diocletiani temporibus factionis, dictum eſt.

FINIS.

INCIPIT

INCIPIT

LIBER SANCTI HILARII

PICTAVENSIS PROVINCIÆ AQVITANIÆ:

in quo ſunt omnia quæ oſtendunt vel quomodo, quibuſnam cauſis, quibus inſtantibus ſub Imperatore Conſtantio factum eſt Ariminenſe Concilium contra formellam Nicæni tractatus, qua vniuerſæ hæreſes comprehenſæ erant.

SANCTO Spiritu plenus Paulus Apoſtolus ad Corinthios ita loquitut: Manetautem fides, ſpes, chatitas, magnum conſummandæ veritatis ſacramentum. Ita triplicem humani ſenſus affectionem complectitur: reliquarum autem terum ſiue officia ſiue dona, in quibus nunc pto parte vetſamur, abolenda ſignificat, cum aduentu Domini noſtri Ieſu Chtiſti cæleſtis concili perfectio inueniatur. Cottuptione enim noſtra in æternitatis gloriam trãsformata, hoc quod nunc eſſe aliquid ctedirur, non etit quando tribui cepetit quod cum eſt, ſempet æternum eſt. Verum fidei, ſpei, chatitatis hoc metitum eſt, vt mottis debito corporibus diſſolutis, ſemper maneant nec vnquam deſinant, & cum omnia in homine pro parte ſint, hæc tamen ſola perfecta ſint. Nam ſiue ptophetiæ abolebuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruetur, tria illa ſuperiota perfectionem immutabilem conſequuntut, & nihil aut extrinſecus mutabuntur, aut vltra quàm obtinent, vberius acquitent. Cum enim prophetias & linguas & ſcientiam veritas abſoluta depellit, fidem, ſpem, charitatem capeſſendæ æternitatis ttaduces & patronos ſicuti ipſa erant, æternitas apptehendet. Et ſingularum quidem rerum idem beatus Apoſtolus merita * exigui honotis ſui diſtinxit, vt intelligi promptum eſſet cæteris prophetia augmenti cœleſtis abolendis, non exiguo honotis ſui fructu, tria hæc ſola eſſe quæ maneant quidem. Igitut Deus iuſtitiæ primus numeratut, creditus ab ignorante quod Deus ſit. Atque ob id Abtaham fides prima iuſtificat, & Cananeæ filiam ſilentio Dominum tentantis matris fides ſaluat: & ctedentibus in

A nomine eius poteſtas in Ioanne tribuitut, vt ex Deo nati ſint. Magnum eſt fidei metitum & perfecta credentibus Deo beatitudo, per quam genitis in cotpote in iniquitate, in ægritudine, & iuſtitia & ſanitas & ottus ex Deo eſt. Spes vetò amœnitatem vitæ mundialis & bona ſæculi quieſcentis in his quæ à Deo diſpoſita confidit, exupetat, præſentium B damno fututorum lucta meritura: quam Dominus tali ptæmio munetatut, Omnis qui teliquerit domum, vel fratres, vel ſorores, aut matrem, aut filios, aut agrum propter nomen meum, centuplum accipiet & vitam æternam poſſidebit: Egtegia vittutum Dei teſtis, fiducia expectationis ſuæ, præſentia quæque vt nulla & C incerta deſpiciens, futura vetò vt ætetna & præſentia apptehendens. Sed quanquam manſuræ fidei, ſpei, charitatis parem glotiam idem Apoſtolus ttibuat & æqualitet inuiolabiles eas eſſe ſignificet; chatitatem tamen præſtare cæteris ſuperioribus iudicat. Per hanc enim quodam vinculo Deo ſuſcepti amotis aonecti- D mur, fitque indiuidua ab eo voluntas noſtra ſemel. nomini eius charitate pietatis infuſa, à qua non gladius, non fames, non nuditas ſeparabit; pet quam ira, æmulatio, ambitio, iniquitas, luxus, cupiditas comprimuntut. atque idcirco cum maneat fides, ſpes, charitas, maiot hotum eſt charitas, per quam admixtos inſecabili in Dei nomine affectu nulla vis ſecula- E rium motuum aut diſſoluit aut diuidit. Et huic tantæ, tam graui apoſtolicæ auctoritati ego quoque intet cætetos, ſi quid mihi poſt eos loci eſt, teſtimonium reddo pet hanc chatitatem tepoſitam nobis ante tempora ſecularia in cœli ſpem aſſumptis, & nomini Dei ac Domini Ieſu Chtiſti adhæteo, iniquorum ſocietatem & infidelium conſortium.

teſpuens : cum quo florete nobis, ſeculi otio domeſtico frui, commodis omnibus redundare, familiaritate regia gloriari & eſſe falſo Epiſcopi nomine, ſingulis vniuerſiſque & publicè priuatim in Eccleſiæ dominatu grauem effici, par, vt cæreris, poreſtas dabatur, ſi modò veritatem euangelicam falſitate corrumperem, conſcientiæ reatum blandimento ignorantiæ conſolarer, iudicij corruptelam excuſatione alieni arbitrij defenderem, hæreſeos piaculo non fide mea, quæ vtique eſſet obnoxia, ſed ſimplicitate ignorantium non tenerer, probitatem ſub difficultate publicæ intelligentiæ mentirer. Hæc enim ſimplicitatem cordis per fidem & ſpem Chriſti charitas manens non tulit, & cum ab Apoſtolo accepiſſem; Non enim accepimus ſpiritum formidinis, & cum Domino dicente didiciſſemus; Omnis qui confitebitur me coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui eſt in cœlis: & per eundem dictum eſſet; Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam; quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum: beati eſtis cum vos maledicent & perſequentur, & dicent omne malum aduerſum vos propter iuſtitiam: gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælo, non potui perferre ambitioſo in reatu ſilentio conſcientiam iniurioſæ pro Dei confeſſione tolerantiæ. Proferre igitur in conſcientiam publicam opus tento graue & multiplex, diabolica fraude perplexum, hæreticorum parte ſubtile, diſſimulatione multorum ac metu præiudicatum, locorum in quibus geſta res eſt noſque agimus, deſperatione peregrinum, tempore antiquum, ſilentio nouum, pridem ſimulata rerum pace præteritum, proximè impia fallaciſſimorum hominum calliditate renouatum, hocque quo etiam in Romani imperij negotiis quies carpitur, rex angitur, palatium feruet, epiſcopi circumcurſant, officiales magiſtri volitant, aduerſus apoſtolicos viros officiorum omnium feſtinatione turbatur. Ira vbique agitur, trepidatur, inſtatur, vt planè iniquitatem huius adſertionis obtinendi labor & cura prodiderit. Enimuero verſati in ſermone hominum iamdiu memini, quoſdam ſacerdotum Dei idcirco exulare, quod in Athanaſium ſententiam non ferunt: & hic error prope omnium mentes occupauit, vt ſub nomine eius non ſatis vnicuique eorum dignam cauſam ſuſcepti exilij arbitrentur. Prætermitto autem, licet potiſſima tegi ſit referenda reuerentia, (quia enim à Deo regnum eſt) non tamen æquanimiter iudicium eius epiſcopalibus arbitriis admitti: quia Cæſaris Cæſari, Deo autem reddenda quæ Dei ſunt. Taceo imperatoris ſublata cauſæ cognitione iudicium: non queror extorqueri de abſente ſententiam; quamuis apoſtolo dicente; vbi fides eſt, ibi & libertas eſt, pati iſtud ſimplicitas ſacerdotalis non debeat: Sed hæc non quia contemnenda ſunt, verùm quia his grauiora ſint ſubiecta, prætereo. Quanquam enim ex his quibuſue in terris geſta ſint, cognoſci potuerit longè aliud agi quàm exiſtimabatur, tamen propénſiore cura rem omnem hoc volumine placuit exponere. Raptim enim tunc hæc per nos ingerebantur, corruptio euangeliorum, deprauatio fidei, & ſimulati Chriſti nominis blaſphema confeſſio: & neceſſe fuit in eo ſermone omnia eſſe præpropera, incompoſita, confuſa. Quia quanto nos impenſiore cura audientiam quæreremus, tanto illi pertinaciore ſtudio audientiæ contrairent. Incipiam igitur ab his quæ proximè geſta ſunt, id eſt eo tempore quo primùm in Arelatenſi oppido frater & comminiſter meus Paulinus Eccleſiæ Treuirorum epiſcopus eorum ſe perditioni ſimulationique non miſcuit, & qualis fuit illi ſententia, exponam, à qua referens voluntatem, indignus Eccleſia ab Epiſcopis, dignus exilio à rege eſt iudicatus. Atque hoc ita fieri, non rerum ordo, ſed ratio ex præſentibus petita demonſtrat: vt ex his primùm confeſſio potius fidei, quàm pauor in homine intelligatur: & quibus in eum ** qui adſenſus quis non cepit iniuriam. Atque hoc etiam non inutiliter admonebo, vt ad omne hoc volumen diligens intentio adhibeatur. Omnia enim ſunt & ſeparanda temporibus, & diſtinguenda iudiciis, & ſecernenda perſonis, & verborum diiudicanda virtutibus; ne fortè tot epiſtolis, tot ſynodis tunc frequenter iniectis, pernicioſo ante finem faſtidio expleatur. Agitur autem in his, quæ cognitio Dei expectanda ſit, quæ ſpes æternitatis, in quo perfecta veritas ſtatu hæreat: Et cum tam grauis rei negotium tractetur, oportet & vnumquemque his modò curam cognoſcendis rebus impendere, vt iudicio deinceps proprio conſiſtens, opinionem non ſequatur alienam. Explicit.

INCIPIT

INCIPIT EXEMPLVM EPISTOLÆ SYNODI SARDICENSIS ad vniuerſas Eccleſias.

Extat Græca apud Theodorit. lib. 2. hiſt. Eccl. c. 8. Athanaſ. Apol. 2. vide Tripert. l. 4. c. 24.

*MVlta quidem & frequẽter auſi ſunt Ariani hæretici aduersùs ſeruos Dei qui fidem rectam & catholicam cuſtodiunt. adulterinam namque doctrinam inſerentes, orthodoxos perſequi tentauerunt: in tantum autem nunc exſurrexerunt contra fidem, vt non religioſam pietatem clementiſſimorum Imperatorum lateret. Denique, gratia Dei adiuuante, etiam ipſi clemẽtiſſimi Imperatores congregauerunt ex diuerſis prouinciis & ciuitatibus ipſam Synodum ſanctam & in Sardicenſium ciuitate fieri permiſerunt, vt omnis quidem diſſenſio amputetur, iniqua autem doctrina penitus expulſa, pietas ſola, quæ eſt in Chriſto, hominibus cuſtodiretur. Venerũt enim ab Oriente epiſcopi cohortatione excitati piiſſimorũ imperatorum, maximè propter id quod frequẽter in murmuratione fuit, id eſt de dilectiſſimis fratribus noſtris & coëpiſcopis Athanaſio epiſcopo Alexandriæ & Marcello epiſcopo Ancyræ Gallatiæ. Arbitramur autem etiam ad vos ipſos perueniſſe eorũ calumnias, & aures veſtras tentaſſe eos commouere non dubitauimus, vt aduersùm innocentes quidem quæ dicunt credatis, ſceleratæ autem hæreſeos ſuæ ſuſpicionem tegant. Sed non diutius hæc illis facere permiſſum eſt. Eſt enim gubernator Eccleſiarum Dominus qui pro Eccleſiis & pro omnibus nobis mortẽ ſuſtinuit, & propter eas Eccleſias aſcenſum in cælos omnibus nobis tribuit. Olim quidem ſcribentibus Euſebio, Mario, Theodoro, Diognito, Vrſacio & Valente, Iulio conſacerdoti noſtro Romanæ Eccleſiæ epiſcopo aduersũ prædictos coepiſcopos noſtros (dicimus autem Athanaſium & Marcellum) vt ſcripſerunt ex aliis locis vt epiſcopi noſtri ** quæ antẽ ab Euſebio facta ſunt nihil aliud quàm falſitatis & mendacij fuiſſe plena. Nam & ſi ex eo quo vocati sũt à Iulio epiſcopo chariſſimo fratre noſtro claruit noluiſſe eos veniſſe ex ipſis litteris quibus eorum mendacia detecta ſunt: (veniſſent enim ſi habuiſſent fiduciam eorum quæ geſſerunt aduersùs coepiſcopos noſtros) licet etiã ex ipſis quæ fecerũt in iſto ſancto & magno Concilio manifeſtiora falſitatis ſuæ commẽta prodiderunt: venerunt enim & ad Sardicenſium ciuitatem, & videntes Athanaſium & Marcellum, Aſclepam & alios, timuerunt venire ad iudicium, & non ſemel neque iterum, ſed frequẽter vocati contempſerunt inuitationem Synodi omnium noſtrorum qui conuenimus*

A *epiſcopi, & maximè venerabilis ſenectæ Oſiũ, qui & propter ætatem & confeſſionem & tanti temporis probatam fidem, qui tantum laborem id ætatis pro Eccleſia vtilitate ſuſtinuit, vt omni reuerentia digniſſimus habeatur, expectantibus omnibus & cohortantibus eos venire ad iudicium, vt omnia quæ vel de conſacerdotibus noſtris dixerunt vel ſcripſerunt, præſentes poſſent vincere, vocati non venerunt ſicut prædiximus, oſtendẽtes etiam ex his fal-*
B *ſitatem ſuam, non ſolum commentitiam fraudem aut exquiſitam verſutiam quam fecerũt prodentes per excuſationem. Qui enim habent fiduciam probare ea quæ abſentes dicunt (hoc præſentes parati ſunt cõuincere.) Sed quia venire non auſi ſunt, arbitramur de cætero neminem ignorare, etiam ſi illi iterum malitiam ſuã exercere voluerunt nihil ſufficientes pro-*
C *bare aduerſus conſacerdotes noſtros, quos incuſant quidem abſentes, præſentes autem fugiunt. Fugerunt enim dilectiſſimi fratres, non ſolum propter hos, quos falsò adpetiuerunt, verumetiam hos qui ex diuerſis locis conuenerunt, vt eoſdem multis criminibus arguerent: Ferrum enim & vincula proferebant de exilio reuertentes viri, & rurſum ab his qui adhuc in exilio detinentur, miſſi ad fines & proximi, amici & fratres querelas vel eorum qui ſuper-*
D *ſunt detulerunt, vel eorum qui in ipſis exiliis deceſſerunt, indignam iniuriam proſequuti ſunt: &, quod eſt maximum, epiſcopi aderant, quorum alter ferrum & catenas præferebat, quas per eos ceruicibus ſuis portauerat, alteri ex eorum inſimulatione mortem ſibi intentam teſtificabantur. in tantum enim deſperationis eruperũt, vt etiam epiſcopos interfeciſſent quidem niſi fugiſſent ipſorũ cruentas manus. De-*
E *ceſſit enim coepiſcopus noſter beatiſſimus Theodorus fugiẽs ipſorum infeſtationem. Iuſſus eſt enim ex ipſorum inſimulatione mori. Alij autem gladiorum ſigna, plagas & cicatrices oſtẽdebant: Alij ſe fame ab ipſis excruciatos querebantur. Et hæc non ignobiles teſtificabantur viri, ſed de eccleſiis omnibus electi propter quas hi conuenerunt, res geſtas edocebant, milites armatos, populos cum fuſtibus, iudicũ minas,*
F *falſarum litterarum ſuſpiciones. Lectæ ſunt enim litteræ factæ à Theognito falſæ aduersùm coepiſcopos noſtros Athanaſium & Marcellum, vt & Imperator aduersùs ipſos cõmoueretur. Et hæc conuincebãt ij qui tunc ipſius Theogniti diacones fuerũt. Ad hæc virginum nudationes, incendia Eccleſiarum, carceres aduersùs miniſtros Dei, hæc omnia propter iniquam atque execrabilem hæreſim Ariomanitarum qui enim communioni eorum renunciabant, neceſſitate patiebantur iſta tolerare. Hæc igitur*

conſiderantes, in anguſto ſe teneri præuide-
bant, erubeſcentes quidem conſiteri ea quæ
commiſerunt, eò quòd de cætero non poſſent ea
diutius occultare. Venerunt tandem in Sardi-
cenſi ciuitate vt propter præſentiam, ſuſpicio-
nem quaſi mali actus viderentur excludere:
videntes epiſcopos qui à ſe fuerant falſis op-
preſſi teſtimoniis eos etiam poſt vehementiſſi-
mè oppugnarunt: ex alia parte accuſatores,
conſcientia etiam ſuorum criminum prodito-
res præ oculis habentes ſuis, venire vocati non
potuerunt, maximè conſacerdotum noſtrorum
Athanaſij, Marcelli & Aſclepij conſciētia per-
turbati, qui & implorabant iudicium, prouo-
cabant accuſatores, vt eos non ſolùm conuin-
cerent de his quæ aduerſum ſeſe falſa confinxe-
rant, verùm etiam quæ aduerſus Eccleſias im-
pia ac nefaria commiſerant, edocerent. Verùm
illi tanto terrore comprehenſi ſunt, vt fugam
facerent, & per illam fugam falſitatem ſuam
detegerēt ac nudarent. Tametſi non ſolùm ex
prioribus, ſed etiam ex iſtis malitia eorum &
falſitas oſtenderetur, vt nec exiſtimata fuga
occaſionem aliquam alterius malæ artis inue-
nire poſſent, probauimus ſecundum veritatem
& rationem ea quæ ab illis commiſſa ſunt, in-
quiri oportuiſſe: & inuenimus eos etiam de his
fuiſſe mendaces, & nihil aliud quàm impu-
gnationem aduerſus conſacerdotes noſtros ex-
ercuiſſe: Quem enim dicebant ab Athanaſio
interfectum fuiſſe nomine Arſenium, habetur
in numero viuorum. Vnde ex hoc etiam cæte-
ra quæ ab ipſis iactabantur, patuit eſſe plena
mendacij & falſitatis. Quod autem de calice
fracto aliqua loquebantur à Machario presby-
tero Athanaſij, teſtificati qui præſentes fuerunt
ex Alexandria de eodem loco, eò quòd nihil ta-
le eſſet factum. Sed & epiſcopi ſcribentes ex
Ægypto ad Iulium conſacerdotem noſtrum
abundè aſſeuerarunt, nec ſuſpicionem huiuſ-
modi ibidem fuiſſe. Dicunt autem acta etiam
ſe habere aduerſus ipſum: quæ habent autem
abſente parte altera conſtat fuiſſe confecta: ſi-
mul tamē ipſis actis gentilis & catechumenus
interrogatus dicebat, intus ſe fuiſſe quando ſu-
peruentum fecit Macharius: interrogatus di-
cebat famoſiſſimū illum Syrum infirmitatem
in Eccleſia iacuiſſe: vt ex hoc appareat ex toto
myſterium non fuiſſe celebratum, eò quòd ca-
techumeni intus fuerint, ſeu malè habentes ia-
cuerint. Nam & ipſe totius malitiæ Syrus cō-
mentator, exuſſiſſe Athanaſium quendam de
diuinis ſcripturis librum dicebat. Ad hoc con-
uictus confiteri cœpit, infirmatū ſe fuiſſe quā-
do Macharius præſens fuit, vt ex hoc etiam
falſum teſtem illum appareret. Denique falſi-
tatis præmium eidem Syro, honorem epiſcopa-

A tus dederunt homini, qui neque presbyter qui-
dem fuit. Venientes enim duo presbyteri nunc
ad concilium qui eo temporis cum Melitio fue-
rant, poſtmodum ab Alexandro epiſcopo Ale-
xandriæ beatæ memoriæ viro ſuſcepti ſunt,
nunc cum Athanaſio agunt, teſtati ſunt nuſ-
quam omnino iſtum Melitij fuiſſe presbyterū,
neque omnino habuiſſe eum Melitium in eo-
dem loco apud Mareotem Eccleſiam nec mini-
ſtrum, quem tamen nunc velut epiſcopū illum
B ſecum adduxerunt, qui ante nec presbyter fuit
vt nomine epiſcopatus videantur falſitatem
ſuam tegere apud audientes. Lectus autem eſt
& liber quem conſcripſit frater & coëpiſcopus
noſter Marcellus, & inuenta eſt Euſebij & qui
cum iſtis fuerāt, exquiſita malitia. Quæ enim
vt proponēs Marcellus poſuit, hæc eadem qua-
ſi iam comprobans proferret, adſimularūt. Le-
cta ſunt ergo quæ ſequebātur: lecta etiam quæ
C antepoſita erant quæſtioni, & recta fides eius
inuenta eſt. Neque enim à ſancta virgine Ma-
ria, ſicut ipſi confingebant, initium dabatur
Deo Verbo neque finem habere regnum eius:
ſine principio ac ſine fine eſſe conſcripſit. Sed
Aſclepius coepiſcopus noſter acta protulit quæ
confecta ſunt apud Antiochiā præſentibus ad-
uerſariis & Euſebio ex Cæſarea, & ex ſenten-
tiis iudicatum epiſcopum oſtendiſſe eſſe irre-
D prehenſibilem. Meritò ergo aceiti frequenter,
non auſi ſunt venire, meritò fugerunt conſciē-
tiæ ſuo impulſu præcipitati. Fuga enim falſita-
tes ſuas confirmauerunt, & credi ea fecerunt
quæ præſentes accuſatores eorum dixerunt &
oſtenderunt. Quid igitur? Supra hæc omnia
etiam olim depoſitos atque eiectos Eccleſia pro-
pter hæreſim Arij non ſolùm ſuſceperunt, ſed
etiam in maiorem prouexerunt gradum: dia-
E cones quidem in presbyterium, de presbyterio
autem in epiſcopatum, propter nihil aliud, niſi
vt impiam doctrinam dilatare ac diſſeminare
poſſent, & piam corrumperēt fidem. Sunt autē
iſtorū poſt Euſebiū duo auctores etiā Theodorus
ab Heraclia, Narciſſus à Neroniade Cicilia,
Stephan⁹ ex Antiochia, Georgi⁹ Laodicia licet
timens nō adfuerit: de Oriente, Acacius ex Cæ-
F ſarea Paleſtina, Menophantus ex Epheſo Aſiæ,
Vrſacius à Singuidino Mæſiæ, Valens ex Mur-
ſa Panonniæ. Etenim prædicti etiam qui ab
Oriente ſecum venerunt, non permiſerūt ſan-
ctum concilium intrare, neque omnino in Ec-
cleſiam Dei ſanctam accedere. Venientes enim
Sardicam per ſingula loca ſynodos faciebāt in-
ter ſe & pactiones cum interminationibus, vt
omnino venientes Sardicam ad iudicium non
accederēt, neque in vnum cum ſancta Synodo
conuenirent: & ad id ſolum venerūt ** cetum
præſentiam ſuam qui ſtatim fugerunt. Hæc
enim

enim ſcire potuimus à conſacerdotibus noſtris Ario ſcilicet ex Paläſtina, Stephano de Arabia, qui cum ipſis venerunt quidem, ſed ab eorum perfidia receſſerunt. Hi enim venientes in ſanctam ſynodum, violentiam quidem quam paſſi fuerant, conquerebantur: nihil autem ab ipſis rectè agi adſerebant: adſerentes etiam hoc, quod eſſent ibi plurimi recta fidei qui prohibebantur ab ipſis venire ad nos propoſitis interminationibus. Hac igitur cauſa in vno loco omnes manere ſategerunt, & nec parum temporis, nec habere eos liberam facultatem permiſerunt. Quia ergo non oportuit conticeſcere, nec inulta retinere falſitatis vincula, homicidia, pugnas, falſas epiſtolas, verberationes, nudationes virginum, exilia, euerſiones Eccleſiarum, tranſlationes de Eccleſia ad maiores, & ante omnia contra rectam fidem inſurgentes Arianæ hæreſis doctrinas, ex hac cauſa chariſſimos quidẽ fratres & coepiſcopos noſtros Athanaſium Alexandria, & Marcellum Ancyrogallacia, & Aſclepium Gaza, & eos qui cum ipſis erant miniſtrantes Deo, innocentes & puros pronunciamus, ſcribentes ad vnamquamque eorum prouinciam, vt cognoſcerent ſingularem Eccleſiarum plebes ſacerdotis ſui integritatẽ, & habere ſe epiſcopum ſuum: illos autem qui ſe eorum Eccleſiis immerſerunt luporum moro, id eſt Gregorium in Alexandria, Baſilium in Ancyra & Quintianum in Gaza, neque nomẽ habere epiſcopi, neque communionis omnino eorum habere participatum, neque ſuſcipere ab aliquo eorum litteras, neque ad eos ſcribere. Illos autem, hoc eſt, Theodorum Narciſſum, Acacium, Stephanum, Vrſacium & Valentem, Menofantum & Georgium, etſi timens, vt dictum eſt, non adfuit, ſed tamen quia à beata memoria Alexãdro epiſcopo quõdam Alexandria deiectus eſt, & quòd ſit tam ille, quàm etiam cæteri comprehenſi furoris Ariani, & propter obiecta crimina, hos omnes æquali ſorte deiecit ſancta Synodus de epiſcopatus gradu: & iudicauimus non ſolũ illos epiſcopos non eſſe, ſed neque communionem quidem cum fidelibus habere. Separantes enim filium & alienantes verbum à patre, ſeparari ab Eccleſia catholica oportet, & alienos eſſe à nomine Chriſtiani. Sint igitur vobis anathema, eò quòd auſi ſunt adulterare verbum veritatis apoſtoli, cuius eſt præceptum: Si quis vobis euangelizauerit præter quàm quod accepiſtis, anathema ſit. His neminem communicare denunciamus: Nulla enim communicatio luci ad tenebras. Hos homines lõgè facite. Nulla enim participatio Chriſto ad Beliad. Obſeruate, chariſſimi, vt neque ſcribatis ad eos, neque eorum accipiatis litteras. Curate autem etiam, dile-

A *ctiſſimi fratres & cõſacerdotes, quaſi præſentes ſpiritu huic interfueritis Synodo, omnia quæ à nobis inſtituta ſunt confirmare per litteras veſtras, vt ab omnibus epiſcopis idem ſentire atq; vnam eſſe omnium voluntatem ex litterarum conſenſione ſit manifeſtum. Optamus, fratres, vos in Domino bene valere.*

B

INCIPIT EXEMPLVM EPIſtolæ factæ ad Iulium vrbis Romæ Epiſcopum, Iulio epiſcopo à Synodo directa.

QVOD ſemper credidimus, etiam nunc ſentimus: experientia enim probat & confirmat quæ quiſque auditione audiuit. Verũ eſt enim quod beatiſſimus magiſter gentium Paulus apoſtolus de ſe locutus eſt: quanquam
C *vtique quia in ipſo Dominus Chriſtus habitauit, dubitari non poſſit Spiritum ſanctum per animam eius locutum & organũ corporis perſonaſſe. Et tu itaque, dilectiſſime frater, corpore ſeparatus, mente concordi ac voluntate adfuiſti. & honeſta fuit & neceſſaria excuſatio abſentiæ, ne aut lupi ſchiſmatici furtum facerent & raperent per inſidias, aut canes hæretici rabido furore exciti inſani oblatrarent, aut certè ſerpens diabolus blaſphemiorum venenum ef-*
D *funderet. Hoc enim optimum & valde congruentiſſimum eſſe videbitur, ſi ad caput, id eſt ad Petri apoſtoli ſedem de ſingulis quibuſque prouinciis Domini referant ſacerdotes. Quoniam ergo vniuerſa quæ geſta ſunt, quæ acta, quæ conſtituta, & chartæ continent, & viuæ voces chariſſimorum fratrum & compresbyterorum noſtrorum Arcydami & Filoxeni, & chariſſimi filij noſtri Leonis diaconi veriſſimè & fideliter exponere potuerũt, pene ſupernacuũ*
E *videatur eadem his inſerere litteris. Patuit apud omnes qui conuenerũt ex partibus Orientis qui ſe appellant epiſcopos, quãquam ſint ex his certi auctores quorum ſacrilegas mentes Arianæ hæreſis peſtifero tinxit veneno, diu tergiuerſatos propter diffidẽtiam ad iudicium venire noluiſſe, ſuamq́; & noſtrã reprehendere communionem, quæ nullam habebat culpam, quia non ſolùm octoginta epiſcopis teſtantibus*
F *de innocẽtia Athanaſij pariter credidimus, ſed & conuẽti per presbyteros tuos & per epiſtolam à Synodo quæ futura erat in vrbe Roma, venire noluerunt: & ſatis erat iniquum, illis contemnẽtibus, tot ſacerdotibus, teſtimonium perhibentibus, Marcello & Athanaſio denegare ſocietatẽ. Tria fuerunt quæ tractanda erant. Nã & ipſi religioſiſſimi Imperatores permiſerũt, vt de integro vniuerſo diſcuſſa diſputaren-*

*tur, & ante omnia de ſancta fide & de integritate veritatis quam violauerunt. Secunda de perſonis quos dicebant eſſe deiectos de iniquo iudicio, vt ſi potuiſſent probare, iuſta fieret confirmatio. Tertia verò quæſtio, quæ verè quæſtio appellãda eſt, quod graues & acerbas iniurias, intolerabiles etiam & nepharias: contumelias Eccleſijs feciſſent, cum raperent epiſcopos, preſbyteros, diacones & omnes clericos in exilium mitterent, ad deſerta loca traducerent, fame, ſiti, nuditate, & omni egeſtate necarent: alios clauſos carcere, & ſqualore & putore conficerent: nonnullos ferreis vinculis ita, vt ceruices eis arctiſſimis circulis ſtrangularentur: denique ex ipſis quidam vincti in eadem iniuſta defecerunt pœna: quorum ambigi non poteſt martyrio glorioſam mortem extitiſſe. adhuc quoque audent quoſdam retinere: nec vlli cauſa fuit criminis, niſi quòd repugnarent & clamarent, quod execrarentur Arianã & Euſeby hæreſim, & nollent habere cum talibus communionem; qui autem ſeculo ſeruire noluerunt, ** prodeſſe, & qui ante fuerant deiecti non ſolùm recepti ſunt, ſed etiam ad clericam dignitatem promoti, & receperũt præmium falſitatis. Quid autem de impiis & de imperitis adoleſcentibus Vrſacio & Valente ſtatutum ſit, accipe, beatiſſime frater: Quia manifeſtum erat hos non ceſſare adulterina doctrinæ lethalia ſemina ſpargere, & quòd Valens relicta Eccleſia aliam inuadere voluiſſet eo tempore quo ſeditionem cõmouit, vnus ex fratribus noſtris qui fugere non potuit, Viator obrutus & conculcatus in eadem Aquileiẽſium ciuitate die tertia defecit. Cauſa vtique mortis Valens qui perturbauit, qui ſollicitauit. Sed ea quæ beatiſſimis Auguſtis ſignificauimus cum legeritis, facilè peruidebitis nihil nos prætermiſiſſe, quantum ratio patiebatur: & ne moleſta eſſet longa narratio, qui feciſſent & commiſiſſent, inſinuauimus. Tua autem excellens prudentia diſponere debet vt per tua ſcripta qui in Sicilia, qui in Sardinia, in Italia ſunt fratres noſtri quæ acta ſunt & quæ definita cognoſcant, & ne ignorãtes eorum accipiãt literas communicatorias, id eſt epiſtolia, quos iuſta ſententia degradauit. Perſeuerent autem Marcellus, Athanaſius & Aſclepius in noſtra communione, quia obeſſe eis non poterat iniquum iudicium, & fuga, & tergiuerſatio eorum qui ad iudicium omnium epiſcoporum qui conuenimus, venire noluerunt. Cætera, ſicuti ſuperiùs commemorauimus, plena relatio fratrum quos ſincera charitas tua miſit; vnanimitatem tuam perdocebit. Eorum autem nomina qui pro facinoribus deiecti ſunt, ſubiicere curauimus, vt ſciret eximia grauitas tua qui eſſent cõmunione priuati, vti ante prælocuti ſu-*

A *mus. Omnes fratres & coëpiſcopos noſtros litteris tuis admonere digneris, ne epiſtolia, id eſt, litteras communicatorias eorum accipiant.*

NOMINA HÆRETICORVM.

Vrſacius à Singiduno
Valens à Murſa
Narciſſus ab Ieropoli
B *Stephanus ab Antiochia*
Acacius à Cæſarea
Menofantus ab Epheſo
Georgius à Laodicia.

ITEM NOMINA EPISCOporum infra qui Synodo Sardicenſi adfuerunt & ſubſcripſerunt iidem in iudicio.

C *Oſsius ab Spannia Cordobenſis.*
Anianus ab Spanniis de Caſtolona.
Florentinus ab Spaniis de Emerita.
Dommianus ab Spaniis de Aſturica.
Caſtus ab Spaniis de Cæſar-Auguſta.
Prætextatus ab Spaniis de Barcilona
Maximus à Thuſcia de Luca.
Baſſus à Macedonia de Diocletianopoli.
Porphyrius à Macedonia de Philippis.
Marcellus à Macedonia de Ancyra Gallacia.
D *Euterius à Procia de Caindo.*
Aſclepius à Paleſtina de Gaza.
Moſcus à Theſſalonica de Thebis.
Vincentius à Campania de Capua.
Ianuarius à Campania de Beneuento.
Prothogenes ab Acacia de Sardica.
Dioſcorus de Thracia.
Hymomus à Theſſalia de Oparata.
Lucius à Thracia de Cainopoli.
Lucius ab Italia de Verona.
E *Euagrius à Macedonia de Heraclianeo.*
Dionyſius ab Achaia de Liguedon.
Iulius ab Acacia de Thebe-eptapyleos.
Athenodorus ab Achaia de Blatea
Diodorus ab Aſia de Tenedos.
Alexander de Theſſalia de Lariſſa.
Æthius à Macedonia de Theſſalonica.
Vitalis à Dacia ripenſi de Aquis.
Paragorius à Dardania de Scupis.
Triphon ab Achaia de Maccroce.
F *Athanaſius ab Alexandria.*
Gaudentius ab Achaia de Naiſo.
Ionam à Macedonia de Particopoli.
Alipius ab Achaia de Magari.
Macedonius ab Ardania de Vlpianis.
Caluus ab Achaia ripenſi de Caſtra martis.
Fortunatianus ab Italia de Aquileia.
Plotarcus ab Acacia de Patrois

Eliodorus

Eliodorus à Nicopoli
Entarius à Pannoniis
Arianus ab Arabia
Aſturus ab à Paleſtina
Cocras ab Achaia de Aſapoſebiis
Stercorius ab Apulia de Canuſio
Calepodius à Campania
Lerenius ab Achaia de Secoro
Martirius ab Achaia de Neapoli
Dionyſius ab Arcaida de Elida
Seuerus ab Italia de Rauennenſi
Vrſacius ab Italia de Brixa
Partaſius ab Italia de Mediolano
Marcus ab Aſia de Fiſſa
Veriſſimus à Gallia de Lugduno
Valens ab Achaia ripenſe de Scio
Palladius à Macedonia de Dui
Geruntius à Macedonia de Breui
Alexander ab Achaia de Morenis
Euthitius ab Achaia
Titius ab Aſia de Montonis.
Epiſcopi omnes numero vnº de ſexaginta.

Res, quantum arbitror, ſermonis alterius interpretatione non indiget. Nam omnia ita edita ſunt & expreſſa, vt in lucem cognitionis elata ſint: teſtes ex Ægypto compoſiti, Athanaſius ipſe præſens, falſorum iudicum nocturna & turpis per conſcientiam fuga, tantorum ſcelerum grauis & ſubiecta vniuerſorum oculis inuidia. At de origine cauſæ ex qua in Athanaſium occaſio eſt quæſita ſententiæ; reus presbyteri ſui impetu diſturbati altaris in ipſo ſacrificiorum tempore, vbi Syrus, presbyter adſiſtebat, arguitur Syrus, presbyter negatur, & criminis falſitas cum auctore damnatur. Porrò autem ſacrificij opus ſine presbytero eſſe non potuit. Cum homine quæſtio eſt * * ipſe facti tam grauis nullus eſt locus, apud Mareotem Eccleſia nulla, nunquid potius ipſa ſoli religio defecit, aut aliquo, vt adſolet, hiatu locus violati ſacrificij deſedit? Syrus de diacono epiſcopus adſeritur ordinatus, vt de contumelia in presbytero perpeſſa mentientis epiſcopi maior auctoritas ſit. Sed locus Eccleſiæ fuit, & eſt: ſi non eſt, nec fuit. Et quid ambiguum eſt hos potius falſorum criminum indices aſſeruiſſe factum eſſe quod eſſe potuit infectum, aut eos qui poſtea indicarunt conſtitutos non fuiſſe? quod ſi fuit, non poteſt non fuiſſe. Si quis igitur eſt humanis inſtitutis ad vſum communionis intelligentiæ eruditus, ſi quis prudentiæ præceptis in viam conſectandæ veritatis inſiſtit, animum intendat, & quid in huiuſcemodi negotiis tenere ſe

A arbitrij velit, expendat: ratio interim de
indiciorum auctoribus exiſtat. Hæc duo
indicata, vnum, quod crimen adfirmet,
criminis locum non occupet, perpeſſa in-
iuria hominem deſignat: aliud verò quod
crimen, locum, hominem neget. quæro
in quam te ſententiam concedere æquum
videbitur? Certè, opinor, quiſquam ab
vtroque conſultus & poſitus in medio v-
triuſque ſententiæ, ita loquetur: Si cri-
B men eſt, docendum eſt: ſi locus eſt, de-
monſtrandus eſt: ſi homo, contuendus
eſt. At verò cum & facti fides, & loci re-
ligio, & iniuriæ homo nullus eſt, veſanum
exiſtimabitur, rebus iudicem non extan-
tibus iudicare. Reſpicite in cœlum & aſtra,
vos ſacerdotes, & in eum qui ex nihilo fe-
cit illa, cum libertate fidei & ſpei quam ac-
C cepiſtis, intendite, recordantes talem vo-
bis futuri in vos iudicij formam eſſe pro-
poſitam, vt quo iudicio iudicaueritis, iu-
dicetur de vobis. Hæc quærenti mihi reſ-
pondete, Athanaſium quo iudicio dam-
naſtis? Dicetis nempe, Epiſcoporum: &
hæc confeſſionis veſtræ erit venia: Secuti,
inquit, ſumus ſanctam iudiciorum ſub e-
piſcopali communione reuerentiam. Sed
ignoraſſe vos negabitis, Athanaſio, cuius
D damnationem à vobis Valens, Vrſacius,
Saturninus exigunt, ab Oſſio, Maximi-
no, Iulio redditam communionem. Non
facio comparationem, rogo quæ de crimi-
ne Athanaſij veſtra ſententia fuit. Preſ-
byter eius Macharius inruiſſe in Eccleſiam
Mareotidem dicitur, Syrum presbyterum
perturbaſſe, & ſalutis noſtræ ſacramenta
proieciſſe: ad huius rei teſtes catechume-
E num & gentilem interrogatos. Verùm
poſtea à ſanctis neſcitis iudicatum, Ma-
reotem Eccleſiam nullam eſſe: Syrum ve-
rò presbyterum non fuiſſe? Quid eſt quod
ſecuti eſtis? falſis epiſcopis auctoritatem
datis, aliis verò negatis. Quæ ſunt atque
non eſſent decernitis: iudicatis autem illa,
quæ non ſunt. Sed vt ſubiectioni huic cre-
dideritis, credo carcer exegit, iuſtos inſti-
F tit, tortor incubuit, gladius pependit, ignis
ambuſſit. In non extantibus iudicandi e-
piſcopalem apud vos auctoritatem impro-
bitas obtinuit, in veritate obtinenda, ſan-
ctitas fidem perdidit. O veros Chriſti diſ-
cipulos! ô dignos ſucceſſores Petri atque
Pauli! ô pios Eccleſiæ patres; ô ambitio-
ſos inter Deum plebémque legatos! veri-
tatem vos Chriſti falſitati hominum ven-
didiſſe! Satisfecimus igitur fini propoſi-
tionis, qua ſpopondimus Athanaſiũ reum

teneri nullius eorum quæ obiectatis criminum poſſe. Supereſt, vt quid de Marcello & Fotino geſtum ſit, pauciſſimis dicam. Fotinus Sirmienſis epiſcopus fuit à Marcello imbutus. Nam & Diaconus ſub eo aliquandiu fuit. Hic corruptis innocentiæ moribus ac diſciplinis, turbare Euangelicam veritatem perſiſtebat nouis prædicatibus. Et hoc ita ſæpe eſt, vt cum incrementa vitiorum detrimenta in amore Dei fecerunt, veſanum deprauatæ ſciẽtiæ ſtudium increſcat. Igitur ad tollendum ex epiſcopatu Fotinum, qui ante biennium iam in Mediolanenſi Synodo erat hæreticus damnatus, ex plurimis prouinciis congregantur ſacerdotes, hoc magis ſolliciti atque anxij, turbari rurſum miſcerique omnia, quod iampridem plures epiſcopos reos vel falſorum in Athanaſio iudiciorum, vel communionis hæreſis Arianæ, ab Eccleſia fuerat neceſſe reſecare. Quam opportunitatem nacti Vrſacius & Valens Romanæ plebis epiſcopum adeũt, recipi ſe in Eccleſiam deprecantur, & in communionem per veniam admitti rogant. Iulius ex conſilio veniam quam orabant, impertit, vt cum lucro catholicæ Eccleſiæ vires quoque detraheret Arianis, cum eos qui vnitatem ante turbauerant, conſilij huius & audaciæ pœnitentes in communionem catholicam, per veniam reconciliatæ pacis admitteret. Et quia non eſt niſi de veritate confeſſio, niſi de vitio pœnitentia, niſi venia de admiſſo, Valens & Vrſacius admittendi, vt orabant, in communionem, de Athanaſij innocentia, de iudicij falſitate, de Arianæ hæreſis piaculo talibus literis ante profitentur.

EXEMPLVM EPISTOLÆ qua poſt renunciationem Orientalium, Athanaſium reum non eſſe, in vrbe Roma, holographa manu Valens perſcripſit, & Vrſacius ſubſcripſit.

DOMINO BEATISSIMO PApæ Iulio, Valens & Vrſacius S.

*Q*Voniam cõſtat nos antehac multa grauia de nomine Athanaſij Epiſcopi litteris noſtris inſinnaſſe, atque litteris ſanctitatis tuæ conuenti, eius rei de qua ſignificauimus, non præſtitiſſe rationem: profitemur apud ſanctitatem tuam cunctis præſentibus presbyteris fratribus noſtris, omnia quæ antehac ad aures noſtras peruenerunt de nomi-

A ne prædicti, falſa nobis eſſe inſinnat atque omnibus viribus carere. atque ideò nos libentiſsimè amplecti communionem prædicti Athanaſij, maximè cum ſanctitas tua, pro inſita ſibi beneuolentia, errori noſtro veniam fuerit dare dignata. Profitemur etiam: quod ſi aliquando nos Orientales voluerint, vel idem Athanaſius malo animo ad cauſam vocare, citra conſcientiam tuam non adfuturos. Hæreticum verò Arium, ſed & ſatellites eius B qui dicunt, Erat tempus quando non erat filius, & qui dicunt, ex nihilo filium, & qui negant Dei filium ante ſecula fuiſſe, ſicut per priorem libellum noſtrum quem apud Mediolanum porreximus, & nunc & ſemper anathematizaſſe, hac manu noſtra qua ſcripſimus, profitemur: & iterum dicimus, hæreſim Arianam, vt ſuperiùs diximus, & eius auctores in perpetuum damnaſſe. Et manu Vr- C ſacij: *Ego Vrſacius epiſcopus huic profeſsioni noſtræ ſubſcripſi.* Hæc epiſtola poſt biennium miſſa eſt quàm hæreſis Fotini à Romanis damnata eſt.

ITEM EXEMPLVM ALTErius epiſtolæ Valentis & Vrſacij, quam poſt aliquantum temporis ab Aquileia, D poſteaquam hanc ſuperiorem Romæ emiſerant, ad Athanaſium miſerunt & epiſcopos.

DOMINO FRATRI ATHANASIO Vrſacius & Valens.

*D*Edit ſe occaſio fratris & compresbyteri noſtri Moyſetis venientis ad tuam di- E lectionem, frater chariſſime, per quem tibi ſalutem largiſsimam dicimus ex Aquileienſiũ ciuitate, & optamus vt incolumis litteras noſtras recenſeas. Dederis enim fiduciam, ſi tu quoque in reſcribendo vicem nobis rependas. Sanè habere nos locum tecum & communionem eccleſiaſticam his litteris ſcio. Diuina pietas te cuſtodiat. Frater.

F SVPERIORIBVS igitur litteris * datis, venia indulgetur orantibus, reditus ad catholicam fidem cum communione donatur: maximè cum Sardicenſis Synodi veritatem ipſæ orantium veniam literæ continerent. Verum inter hæc Sirmium conuenitur. Fotinus hæreticus comprehenſus, olim reus pronunciatus, & à communione iampridem vnitatis abſciſſus, nec tum quidem per factionem populi potuit admoueri. Sed idem Athanaſius, Marcellum.

cellum, qui poſt recitationem libri quem ſcriptum ediderat (nam hunc nos quoque habemus) ſententia Synodi Sardicenſis epiſcopatui erat redditurus, vbi quædam alia noua miſcere ſenſit, & ambiguis prædicationibus eius in quam Fotinus erupit, doctrinæ viam quærere, à ſua communione ſeparat, anteriore tempore quàm Fotinus arguitur, præuentam iudicio meditationem corruptæ voluntatis oſtendens, & non ex libri editione condemnans. Sed quia promptum eſt ex bono malum efficere, præbuit non illis in Marcellum quæ geſta antea fuerant, ſed his quæ in Fotinum gerenda erant, auctoritatem. Illud autem eſſe cognitum cunctis oportet, nullam vnquam aduerſus Marcellum, præter eam quæ Sardicenſibus eſt diſſoluta ſententiis, deinceps Synodum fuiſſe contractam, neque huc vnde Fotino decretum ab occidentalibus eſt & ad Orientales eſt relatum, aliquod in eum expreſſum fuiſſe iudicium: ſed homines mente callidos, ingenio ſubtiles, malitia pertinaces occaſionem reuoluendi eius quod Athanaſij abſolutione eſt diſſolutum quæſiiſſe iudicij, & reſcribentes de Fotino, Marcelli mentionem, velut inſtitutionum talium magiſtri, addidiſſe, vt mortuam de Athanaſio ipſo tempore quæſtionem, & veritatis iudicio conſepultam, in publicam recordationem cauſæ nouitas excitaret, & ſubrepens per Fotini damnationem Marcelli nomen inueheret. Extat autem in ſuperiore epiſtolæ corpore, Marcellum ab Arianis occaſione libri, quem de ſubiectione Domini Chriſti ediderat, vnà cum Athanaſio fuiſſe damnatum. Docetur etiam recitatione libri innocentem deprehendi: falſitatem quoque iudicij Ariani, extantis adhuc libri fides arguit. De Fontino autem, ſicuti mos poſcebat, ad Orientales epiſtolæ fiunt, non iniuria extorquendi, vt nunc agitur adſenſum, ſed inſtruendæ vniuerſorum ſcientiæ conſuetudine. Sed cur abnegatæ Marcello communionis Athanaſius reus eſſe teſcribitur? Nunquid propter libri vitium Marcellus abſtentus eſt? Teſtes ipſi ſunt, ex inſtitutis eius Fotinum peruerſitatis iſtius initia ſumpſiſſe. Nam negata ſibi ab Athanaſio communione, ingreſſu ſeſe Eccleſiæ Marcellus abſtinuit. ita communio cum eo in iſta fide de ſubiectione traditione regni docet ** negata rurſum prauitate doctrinæ alterius oſtendit. At ſic vtrumque viri iſtius iudicium caret culpa, cum in data communione Synodi ſit ſecutus aſ-

A ſenſum: in abnegata verò ipſo ſe Marcello abdicante ſolo ſine vlla Synodi auctoritate. Verum omnis iſta alterius cauſę & doloris eſt quæſtio. Et quamquam conceptis iamdiu in Athanaſium odiis ſuis ſatisfiat, in maiorem tamen ſceleris gradum molitio tanta procedit. Nam tertius mihi locus præſtat vt fidem, quam epiſtolæ primordio condiderunt, fraudulentam, hæreticam,
B & verbis blandientibus veneno interiore ſuffuſam eſſe demonſtrem. Profitemur enim ita, Vnum quidem ingenitum eſſe Deum patrē, & vnum vnicum eius filium, Deum ex Deo, lumen ex lumine, primogenitum omnis creaturæ, & tertium addentes Spiritum ſanctum paracletum, vt cum ſecuritas legentium, vel indoctorum ſimplicitas tam mollibus fuerit intercepta
C principiis, vno eodemque ſubſcriptionis elicitæ aſſenſu, in Fotini animaduerſionem, in Athanaſij reatum, in damnationem fidei catholicæ tranſeatur. Et ſpero quod non exiguam partem cognitionis iſtius Synodus Sardicenſis adtulerit, vbi in ſectatione Arianorum omnia in Athanaſium crimina conficta eſſe monſtrantur, & vis adhibita plebi Dei vt in peſtiſe-
D ram lethalis doctrinæ conhibentiam tranſirent. Rem tamen, quia cauſa poſtulat, breuiter dicam. Cura negotium apoſtolicis viris ſemper fuit, conſtanti & publica perfectę fidei prædicatione, conatus omnes ablatrantis hęreſis comprimere, & expoſitá euangeliorum veritate, peruerſitatem doctrinæ errantis extinguere, ne audientium mentes quadam labe contaminans contagium vitij adhærentis infligeret.
E Itaque diligenter epiſtolis variis, quæ de Deo patre opinio, quæ de Dei filio cognitio, quæ in Spiritu ſancto ſanctificatio oporteret eſſe, frequēter copioſeque complexi ſunt; vt cognitus de Deo patre fieret filius Deus, & in Dei filio Deus pater, & in Deo patre filius Deus: ac ſic ſecundum ipſius definitionem dicentis, Ego & pater vnum ſumus: & rurſum, Sicut pater, tu in me, & ego in te, continetur fides noſtra
F in patris & filij nominibus perſoniſque, Deus vnus. Neque enim vel inuidia Iudæorum, vel odium gentilium; vel furor hęreticorum aliis potius aduersus nos cauſis eſt excitatus, quàm quod æternitatis virtute nomen filij confitemur in patre. hæreticorum autem peruerſitas de fide impia ſemper exorta eſt. Nam dum occupati vitijs & ab innocentię operibus auerſi, inutilium ſe quæſtionum difficultatibus impli-

cant, improbabiles effecti ** vitam voluntatem iudicio, placere expetunt nouitatem doctrinæ, poſtquam veritatis ſcientiam perdiderunt. Cum igitur partibus noſtris cognitum fuiſſet & Arios duos prophaniſſimę fidei prędicatores extitiſſe, ſeque longius non iam opinio, ſed iudicium labis iſtius tetendiſſet, ex omnibus orbis partibus in vnum aduolant, Nicæámque concurrunt, vt expoſita fide populis, & in luce intelligentię cognitionis diuinę itinere directo intra ipſos auctores ſuos emergentis mali ſeminaria necarentur. Tradebant autem Arij talia: Patrem Deum inſtituendi orbis cauſa genuiſſe filium, & pro poteſtate, ſiue ex nihilo, ex ſubſtantia noua atque altera, Deum nouum alterúmque feciſſe; prophani in patrem, ex nihilo opinantes aliquid ei ſimile potuiſſe generari: blaſphemi in Chriſtum infinitatis eum paternę generoſitate expoliantes: vt cum didiciſſent ex perſona patris, Non eſt Deus alius præter me, & à filio, Ego in patre & pater in me, &, Ego & pater vnum ſumus, ſanctę in vtroque vnitatis vinculum abruperunt, non ** extanti creationis ſubſtantiæ dantes Dei filio Domino noſtro Ieſu Chriſto initium de tempore, ortum de nihilo non ex altero. Itaque comprimendi mali iſtius cauſa, trecenti vel eo amplius epiſcopi apud Nicæam congregantur: in omnes Arianos, adſenſu omnium, damnatio hæretica decernitur, & euolutis Euangelicis atque Apoſtolicis doctrinis, perfectum vnitatis catholicæ lumen effertur. Quid igitur fuerit expreſſum, fides ipſa, vt eſt expoſita, commendat.

INCIPIT FIDES APVD NIcæam conſcripta à trecentis decem & octo epiſcopis contra omnes hæreſes.

CRedimus in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inuiſibilium factorem. Et in vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium Dei vnigenitum, natum de patre, hoc eſt de ſubſtantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum, vnius ſubſtantia cum patre, quod Græci dicunt omouſion, per quem omnia facta ſunt ſiue quæ in cœlo ſiue quæ in terra. qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt, homo factus eſt. paſſus eſt, & reſurrexit tertia die. aſcendit in cœlos, venturus iudicare viuos & mortuos. A *Et in ſpiritum S. Eos autem qui dicunt, Erat quando non erat, & priuſquam naſceretur non erat, & quia ex nullis extantibus factus eſt, quod Græci hexuconton dicunt, vel alia ſubſtantia, ſiue eſſentia dicentes mutabilem & conuertibilem filium Dei, hos anathematizat catholica & apoſtolica Eccleſia.*

Fides fidei comparata falſitatem inuentionis exponit. Nam quę apud Nicæam ordinata eſt, plena atque perfecta eſt, & B omnibus vndique quibus inrepere hæretici ſolent, aditibus obſeratis, inuiolabili inter patrem & filium æternæ vnitatis ſoliditate connectitur: hęc verò ſimplicitate blanditur, primùm adſerens nos ita credere: quod abſit à quoquam. Cæterum, Occidentalium fides in Euangelicis inſtituta doctrinis, patrem in filio, filium confitetur in patre: patrem ingenitum, filium ſub- C ſtantia æternitatis æternum, id eſt vt patrem ſemper, ita & filium ſemper in patre, & natum de Deo Deum eſſe, non conceptum ſcilicet, & in eo ſemper de quo eſt, eſſe. At verò hęc perfidia non fides, Deum ex Deo dicens, & primogenitum commendans, & Trinitatis nomen inſtituens, virus ſuum ſub modeſtia religioſæ moderationis occultat dicens, Deum ex Deo, D lumen ex lumine, vt per occaſionem confeſſionis iſtius, ex Deo ac lumine, Deus ac lumen factus à Deo, non genitus de Deo, id eſt non de ſubſtantia paternæ æternitatis extiterit: ac ſic contumelia patris vileſcat & filius, ſi Deus ortus ex nihilo eſt. in primogeniti verò confeſſione ordinem quendam ab eius ortu creantis mundi rebus aſſignent, vt quia mundus ex tempore eſt, tamen licet mundo prior E ſit Chriſtus, ex tempore ſit, & non æternitas in eo tempore, ſed ordo in tempore ſit creati: ac per hoc aliquid quod ante eum ſit, relinquatur qui eſſe cœpit ex tempore; diſſoluatur in Chriſto omne quod Deus eſt, cum in eo non extantis aliquando Mariæ ortus à tempore ſit. Quin etiam homines ſpe omni bona vacui ad occaſionem F tanti periculi auctoritatem apoſtolicam prætendunt, quia de eo dictum ſit, Primogenitus omnis creaturæ. Sed ſubtrahentes antecedentem conſequentemque ſententiam, aptam doctrinis ſuis ſub Apoſtoli nomine perſtruunt falſitatem. Nam talis eſt ordo dictorum: Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipſo conſtituta ſunt omnia in cœlis & in terra viſibilia, & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates,

teſtates, omnia per ipſum & in ipſo condita ſunt, & ipſe eſt ante omnes. Imago ergo Dei inuiſibilis ex nihilo. Ordo eſt, & cœpit à tempore, aut quia primogenitus omnis creaturæ eſt, ordo quidem in eo connexè incognitæ creationis exprimitur. Sed non ſequitur, primogenitum omnis creaturæ: quia in ipſo conſtituta ſunt omnia in cœlis & in terra, id eſt in ipſo vniuerſorum elementorum viſibilium & inuiſibilium condita & conſtituta materia eſt: & idcirco omnia per ipſum & in ipſum idcirco primogenitus omnis creaturæ, quia in eodem iam à principio omnium qui effecturus erat omnia generationum initia conſtituerat. Atque non ita in ordine creaturarum quæ in ordine conſtitutæ ſunt, primus in numero eſt, ſed ipſe imago Dei inuiſibilis manens per virtutem efficiendi ſemper in ipſo, ſe primogenitum habuerit eorum quæ per ipſum in cœlo & in terra viſibilia & inuiſibilia crearentur extantia. Quinetiam haud diſſimilis in Trinitatis nuncupatione falſitatis eorum contextus eſt. Vbi enim à diuerſis ſubſtantiis filium à patre, impio & maledico ore, diſtenderent, & in ſeparatis duobus adſiſtat auctoritas * tertia dinumeratur in ſpiritu, & ſit pater in filio, & filius in patre, & Spiritus ſanctus accipiat ex vtroque, in eo quod ſpiritus exprimitur ſanctæ huius inuiolabilis vnitas hæretica * parte parturiat Trinitas pronunciat diſſi-* dium. Sed diligens Nicæni tractanis perfectuſque ſermo arctiſſimo veritatis perſcripto, omnia hæreticorum ingenia incluſit ita ponens: *Credimus in vnum Deum patrem, & in vnum filium eius Ieſum Chriſtum*, vnum ambo & vterque vnum, & in * perſonali nomine patris, & in filium vnum, quia vnus eſt de vtroque: *Deum verum de Deo vero*: docet & virtutem & nuncupationem patri in vtroque veritate commune; neque aliud in alio opinandum, cum Deus de Deo, & verus de vero ſit vterque vnum: cùm verò ſit in vtroque, *natum verò non factum*, ad proprietatem ortus & originis refert, quia fieri ex nullo ſubiaceat; naſci autem de patre proprium, neque alia naſcentibus quàm originis ſuæ forma vel virtus eſt. Quod autem ſit ex opere, exiſtit vt fiat: atque ita non factura in eo cœpit ex nihilo, ſed eſt natiuitas * * parente vnius autem compare ſubſtantiæ: quod Græci dicunt homouſion. Ita eſt. æternitas ſola ſui ſimilis eſt, & quod eſt ſemper, in Deo eſt. Ne qua igitur labes

A in Dominum Ieſum Chriſtum hæreticæ prauitatis incideret, idcirco in eo eſſentiæ veritas explicatur. Eſſentia enim ex eo quod ſemper eſt, nuncupatur; quæ quia extrinſecus opis ad continendam ſe nunquam eguerit, & ſubſtantia dicitur quod intra ſe id quod ſemper eſt & in æternitatis ſuæ virtutem ſubſiſtat: ac ſic quod ait, Ego & pater vnum ſumus, &, Qui me
B vidit, vidi, & patrem, & rurſum; Ego in patre & pater in me eſt? & illud, Ego de patre exiui, æqualis in vtroque, id eſt in Deo qui innaſcibilis eſt, & in Deo vna atque eadem in vtroque ſubſtantia æternitatis expletur. Quod autem *deſcendit, incarnatus eſt homo factus eſt, & reſurrexit tertia die, aſcendit ad cælos, venturus iudicare viuos & mortuos*, ſacramenta ſalutis noſtræ in his continentur. Sed idcirco im-
C mutabilis & inconuertibilis filius Dei, vt in aſſumptione hominis corruptioni potius gloriam intulerit, quàm labem æternitati. Anathema autem in eos qui ex nihilo factum dicunt, quod exucuton Græci dicunt: & qui dicunt, Erat quando non erat, & priuſquam naſceretur non erat, damnationem in Chriſto violatæ æternitatis, id eſt deitatis paternæ, ſub ma-
D ledictione deſignant Huius igitur intimandæ cunctis fidei, Athanaſius in Nicæa Synodo diaconus, deinceps Alexandriæ epiſcopus vehemens auctor extiterat, & Arianam peſtem in tota Ægypto veri tenax vicerat: atque ob id coniuratis in eum teſtimoniis falſitas criminum comparata. Res poſtea fidelibus iudicum iudicata ſententiis. Sed multum
E ad cognitionem proficiet, ſi quæ poſt abſolutionem Athanaſij, ad Conſtantium imperatorem Sardicenſis Synodi oratio fuerit, cognoſcatur.

INCIPIT EXEMPLVM EPIſtolæ Liberij epiſcopi vrbis Romæ ad Orientales epiſcopos.

F *DILECTISSIMIS FRATRIBVS ET coëpiſcopis noſtris vniuerſis per Orientem conſtitutis Liberius vrbis Romæ epiſcopus Salutem.*

STudens paci & concordiæ Eccleſiarum, poſtea quam litteras charitatis veſtræ de nomine Athanaſij & cæterorũ factas ad nomen Iulij bonæ memoriæ epiſcopi accepi, ſecutus traditionem maiorum, presbyteros vr-

bis Roma Lucium, Paulum, & Helianum, A *è latere meo ad Alexandriam ad ſupradictum Athanaſium direxi, vt ad vrbem Romam veniret, vt in præſenti, id quod Eccleſia diſciplina exigit, in eum ſtatueretur. Litteras etiam ad eundem per ſupradictos presbyteros dedi, quibus continebatur, quod ſi non veniret ſciret ſe alienum eſſe ab Eccleſiæ Romana communione. Reuerſi ergo presbyteri nunciauerunt eum venire noluiſſe. Sequutus denique litteras charitatis veſtræ,* B *quas de nomine dicti Athanaſij ad nos dediſtis, ſciatis his litteris quas ad vnanimitatem noſtram * me cum omnibus vobis & cum vniuerſis epiſcopis Eccleſia catholicæ pacem habere: ſupradictum autem Athanaſium alienum eſſe à communione mea ſiue Eccleſiæ Romanæ, & conſortio litterarum eccleſiaſticarum.*

C Quid in his litteris non ſanctitatis, quid non ex metu Dei eueniens eſt? Sed Potamius & Epictetus, dum damnare vrbis Romæ epiſcopum gaudent, ſicut in Ariminenſi Synodo continetur, audire hæc noluerunt. Quinetiam Fortunatianus epiſcopus epiſtolam eandem rurſum diuerſis epiſcopis mittens, nihil profecit. Vt autem in negata Athanaſio communione ſibi potius eſſent onerosi, rémque omnem D ſibi periculi facerent, dummodo nihil Sardicenſi Synodo quo Athanaſius abſolutus & Ariani damnati fuerant, decerperent, literæ ex Ægypto omniáque ad Alexandriam ** iiſſe admonebant quam qualis ad Iulium pridem de reddenda exulanti Athanaſio communione erant ſcriptæ, tales nunc, vt de ſubiectis intelligetur, ad Liberium datæ ſunt de tuenda. E

INCIPIT EXEMPLVM EPIſtolæ Liberij epiſcopi vrbis Romæ, factæ ad catholicos epiſcopos Italiæ.

LIBERIVS EPISCOPIS CATHOlicis in Italia conſiſtentibus, in Domino æternam S.

*IMperitiæ culpam obliterat reſipiſcens. Hoc autem & de ſcripturis ſanctis aduertere eſt. Pietatem ad omnia vtilem eſſe legimus, cui cedit corporalis exercitatio, quãuis & ipſa vtilitatis retineat fructus: quam ſectandam nobis etiam ratio temporis præſentis expoſcit. Non enim ſi aliqui forte qui hoc ſtudij gerunt, ratione prouiſam deſtruere impudenter * ſaniori cenſura hoc æſtimanerint, & non à re, quod iam ex apoſtolica auctoritate munitum eſt ** de pietate, cum dictum eſt, non eſſe parcendum his qui apud Arianum ignorantes egerunt, quibus neſcire inlicitum fuit captum errori incidere, ideirco veritas repedanda eſt. Sed mihi, cui conuenit omnia moderatè perpendere, maximè cum & Aegyptij omnes & Achius accuſati ſententiam receperunt, multis parcendum quidem his de quibus ſupra tractauimus: auctores verò eſſe damnandos, qui obliqua & maligna ſubtilitate & caligine offenderunt innocentium ſenſus, per quæ velamen obducerent veritati, tenebras lucem, & lucem tenebras venditantes. Igitur ſi quis ignorationis captum * reſipiſcens ſermonis noſtra aduocationis breuiſſima illud virus in ſe peſtiferum Ariani dogmatis ſubdolum ac tenebroſum fuerat expertus, reparatus exhauriat, condemnet, vehementiuſque in auctores eius inſæviat quos in ſe violentos expertus eſt, totúmque ſe fidei apoſtolica & catholicæ vſque ad Nicæna Synodi conuentum de integro mancipet. Per quam profeſſionem, etiam ſi quibuſdam leue & remiſſum videtur, recuperet id quod per aſtutiam rectitatis amiſerat. Verùm ſi aliquis tam ſtolidæ mentis quod haud credo, fuerit inuentus, qui non ſolùm nolit conuerti antidotum recipiens ſanitatis, venenum virúſque noxius ſeſe * vindicare crediderat, & ratione vincetur, & auctori perfidia perditè deputatus, Eccleſia catholica ſpiritali vigore plectetur.*

ITEM EXEMPLVM EPISTOlæ Epiſcoporum Italiæ.

DILECTISSIMIS FRAtribus per Inlyricum fidem paternam retinentibus, Epiſcopi Italiæ in Domino æternam. S.

DIuini muneris gratia vt ſecundùm apoſtolum omnes vnum ſapere, omnes F *vnum confiteri cœperimus, & quantum ad Italiam quidem pertinet, cum fidei paterna, hoc eſt apud Nicæam ſcripta ſe reddidit, fraudem quam paſſa eſt apud Ariminum recognoſcens, Inlyricum etiam Deum clementi nutu reſpexiſſe gaudemus, & conſortio infidelitatis, quo grauabatur, abiecto, ea quæ ſunt recta ſententia probare cœpiſſe, gratulamur. Noſtram igitur, dilectiſſimi fratres, vnam eandemque accipite firmam ſubſcriptione ſententiam. Nicani tractatus aduer-*

*ſus Arium Sabelliumque, cuius Fotinus par-
tiaria hæreditate damnatur, decreta ſerua-
mus. Ariminenſis concilij ſtatuta quorun-
dam tergiuerſatione corrupta, conſenſu om-
nium prouinciarum, iure reſcindimus, qua-
rum etiam exemplaria tranſmittenda cen-
ſuimus, vt nec in fide retinenda, nec in con-
futando Ariminenſi concilio aliqua videretur
condiſſenſio. Quicunque igitur noſtræ vna-
nimitatis optat habere conſortium, quicun-
que indiuiduam pacem nobiſcum habere de-
ſiderat, quæ ſunt noſtra ſententiæ comprobare
feſtinet, & fidei nobis memoratæ ſubſcriptio-
nem, & reſciſſionem Ariminenſis concilij ſine
ambiguitate mittendo. Id certè petimus quod
complurium harum prouinciarum porrigi-
mus ipſi conſenſum. Auctores autem hæreſis
Arianæ vel Ætianæ Valentem & Vrſacium
cæteroſque eorumdem conſortes non nunc eſſe
quod manifeſtari apud Inlyricum cæperunt,
ſed olim condemnaſſe manifeſtum eſt.*

Explicit.

INCIPIT EXEMPLVM EPIſtolæ Valentis & Vrſacij & aliorum ad Germinium.

*DOMINO RELIGIOSISSIMO
Fratri Germinio, Valens, Vrſacius,
Gaius & Paulus S.*

*CVm de ſpe & ſalute ſollicitudo incum-
bit, magis laudandi eſſe debent qui ſol-
liciti ſunt, quàm reprehenſionem aliquam ſu-
ſtinere. Salus autem ac ſpes principaliter in
fide catholica conſiſtit, & ideò quamuis con-
uentione ad omnes noſtros fratres & coëpiſco-
pos* noſtros Valentem & Paulum admonita
noluerit ad id quod rumor latitat de te reſpon-
dere, domine religioſiſſime, tamen quia litte-
ris tuis teſtificatus es te in eadem charitate
perſeuerare, & paratum eſſe inlibatam dile-
ctionem habere erga nos oſtendere, propterea
in vnum apud Singedunum congregati, ite-
rum his commonefacimus ſanctitatem tuam,
vt omni occaſione ambigui excluſa, digneris
rurſus reſcribere nobis, ſi à fide catholica quæ
Arimini à ſancto concilio expoſita confirma-
taque eſt, cui etiam vniuerſi Orientis epiſcopi
conſenſerunt, ſicuti iam profeſſus es te non
receſſurum, apertius** quæritur ſignifices. Eſt
autem hoc ſicut in ea cautum eſt. Similem di-
cimus filium patri ſecundùm Scripturas, non
ſecundùm ſubſtantiam, aut per omnia, ſed
abſolutè. Si enim hæc expoſitio immutata fue-
rit, manifeſtè quondam Baſilij perfida ad-*

A *ſertio, propter quam Synodus facta eſt, quæ
etiam meritò damnata eſt reparabitur. Di-
gnare igitur hoc quod quæritur, euidenter lit-
teris tuis declarare: non dixiſſe aut dicere vel
dicturum, ſimilem eſſe per omnia filium pa-
tri excepta innatiuitate, ne quod perlatores
litterarum Iouianus diaconus & Martyrius
ſubdiaconus verbo deprecationis ſuæ ante præ-
dictos dominos meos fratres & coëpiſcopos no-
ſtros Valentem & Paulum adſerebant, ma-*
B *gis credibile eſſe videatur: quia per omnia
ſimilem eſſe filium patri profitearis. Si enim
ſic te, ſicut optanimus, ſentire ſcriptis tuis ma-
nifeſtaueris, querelam pro iniuria à qui-
buſdam clericis tuis Palladio & Gaio fra-
tribus & coëpiſcopis noſtris factam, licet no-
lueris, ſicut prima conuentione admonitus es,
exquirere: ad æſtimationem tuam pertinet,
illis ſcilicet præſtantibus pro ſua temerita-*
C *te rationem. Hæc per Secundianum presby-
terum, Pullentium lectorem, & Candidia-
num exorciſtam tranſmiſimus charitati tuæ,
xv. Kalendas Ianuarias,* GRATIANO
NOBILISSIMO P. ET DAGALAI-
FO COSS. *exemplum penes nos tenentes.*

INCIPIT RESCRIPTVM Germinij ad Rufianum, Palladium,
D & cæteros.

*DOMINIS FRATRIBVS RELI-
gioſiſſimis Rufiano, Palladio, Seuerino,
Nicha, Heliodoro, Romulo, Mu-
ciano & Stercorio, Germinius
in Domino S.*

*VItalis nunc militantis in officio ſubli-
mis Præfecturæ relatione comperimus,*
E *deſiderare ſanctitatem veſtram ſignificari
vobis apertè quid eſt quod de fide noſtra Va-
lenti, Vrſacio, Gaio, & Paulo diſpliceat. ne-
ceſſarium duxi his litteris patefaciendum
ſanctitati veſtræ, & id quod in vobis ipſis ab
initio eſſe confido, dicere, nos hoc quod & à
patribus traditum accepimus, & diuinis
Scripturis quod ſemel didicimus & quotidie
docemus, Chriſtum Dei filium Dominum*
F *noſtrum per omnia patri ſimilem, excepta in-
natiuitate, Deum de Deo, lumen de lumine,
virtutem de virtute, integrum de integro,
perfectum de perfecto, ante ſecula & ante
vniuerſa quæ intelligi vel dici poſſunt, geni-
tum, cuius natiuitatem nemo ſcit niſi ſolus
pater, ipſo filio adſerente, Quia nemo nouit
filium, niſi pater, neque patrem quis nouit ni-
ſi filius, & cui voluerit filius reuelare: per*

quẽ facta ſunt omnia, ſine quo factũ eſt nihil, A
ſecũdùm diuinas voces ipſius Saluatoris noſtri
filij dicẽtis: Pater meus vſque modò operatur,
& ego operor: & iterum, Quæcunque enim pa-
ter facit, hæc & ſimiliter filius facit; & iterum,
Ego & pater vnũ ſumus; & iterũ: Qui me vi-
dit, vidit & patrem; & iterũ, Quomodo pater
vitam habet à ſemetipſo, ita dedit & filio vitã
habere in ſemetipſo; & iterũ, Sicut pater ſuſci-
tat mortuos & viuificat, ita & filiꝰ quod vult,
viuificat; & iterũ, Creditis in Deum, & in me B
credite; & iterum: Neque enim pater iudicat
quemquã, ſed omne iudiciũ dedit filio, vt om-
nes honorificẽt filium ſicut honorificant patrẽ;
& iterum cui pater dixit: Faciamus hominem
ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã: nec dixit,
ad imaginem tuam, vel, ad imaginem meam,
ne aliquã diſſimilitudinem in filij ſui diuini-
tate demonſtraret, ſed propterea coniunxit, ad
imaginem & ſimilitudinem noſtrã vt filium C
ſuum ſibi ſimilẽ per omnia Deũ manifeſtaret.
Iterum Euangeliſta, Vidimus gloriam eius,
gloriã quaſi vnigeniti à patre plenũ gratia &
veritate. Et Apoſtolus ad Corinthios, In quibꝰ
Deus huius ſeculi excæcauit mentes infideliũ,
vt nõ refulgerẽt inluminatione euãgelij gloria
Chriſti, quæ eſt imago Dei. Et iterũ idem Apo-
ſtolus, Et tranſtulit in regno filij charitatis, in
quo habemus redemptionẽ & remiſſionem pec-
catorũ, qui eſt imago Dei inuiſibilis, primoge- D
nitus omnis creaturæ. Et iterũ idem Apoſtolus,
Hoc enim ſentite in vobis quod & in Chriſto
Ieſu, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam
arbitratus eſt ſe eſſe æqualẽ Deo, ſed ſemetipſũ
exinaniuit formã ſerui accipiẽs, in ſimilitudi-
ne hominum factus. Quis non intelligat, quia
quemadmodum ſecundùm ſerui formam vera
fuit caro noſtra in Chriſto, ita & in Dei forma E
vera ſit diuinitas patris in filio? Et iterũ, Vide-
te ne quis vos ſeducat per philoſophiam & ina-
nem fallaciã ſecundùm traditionem hominũ,
ſecundùm elementa huius mundi, & non ſecũ-
dùm Chriſtũ, quia in ipſo habitat omnis pleni-
tudo diuinitatis corporaliter. Si ergo omnis ple
nitudo diuinitatis inhabitat in Chriſto, iã non
ex parte ſimilis & ex parte diſſimilis, ſicut nũc F
aſſerunt qui propter contentionẽ ſuæ libidinis
retrorſum abeũtes, ſemetipſos à nobis auertũt.
Nam quod putãt ſe pro magno de diuinis Scri-
pturis proferre, vt dicãt, Chriſtum facturã &
creaturã: E contrario nos ſecundùm Scripturas
dicimus, & viam, & ianuã, & lapidem offen-
ſionis, & petrã ſcandali, & fundamentum, &
brachium, & manum, & ſapiẽtiam, & verbũ,
& agnum, & ouem, & paſtorẽ, & ſacerdotẽ, &
vitẽ, & diem, & alia: Sed hæc omnia ſic intelli-
gimus & dicimus, vt virtutes & operationes

A filij Dei intelligamus, non vt diuinam eius ex
patre natiuitatem huiuſcemodi nominibus cõ-
paremus, quia ex nihilo omnia per filium facta
ſunt, filius autẽ non ex nihilo, ſed ex Deo patre
eſt genitus. Miror autem prædictum Valentẽ
aut oblitum eſſe, aut certè ſubdolè diſſimulare
quid in præteritum geſtum definitumque ſit.
Nam ſub bonæ memoriæ Conſtãtio Imperato-
re, quando inter quoſdã cœperat eſſe de fide diſ-
ſenſio, in conſpectu eiuſdẽ Imperatoris præſen-
B tibus Georgio epiſcopo Alexandrinorũ Eccleſiæ
* Peluſinorum, Baſilio epiſcopo tunc Anquiri-
tano, præſente etiam ipſo Valente & Vrſacio,
& in ea prauitate poſt habitam vſque in noctẽ
de fide diſputationem & ad certam regulam
perductam, Marcũ ab omnibus nobis eiectum
fidem dictaſſe, in qua fide ſic conſcriptum eſt:
filium ſimilem patri per omnia, vt ſanctæ di-
cunt & docent Scripturæ: cuius integræ profeſ-
C ſioni conſenſimus omnes & manu noſtra ſub-
ſcripſimus. Si autẽ nunc aliquid ſpiritus huius
mundi ſuggerit, ex aperto adhuc ſcire nõ poſſu-
mus. Nam, vt nos profeſſi ſumus de Scripturis
per omnia ſimilem filiũ patri excepta innati-
uitate, exponant & illi de Scripturis, quemad-
modum parte ſimilis ſit, parte diſſimilis. Et
ideo, fratres dilectiſſimi, hæc intrepidanter &
ſine mora veſtræ dilectionis ad conſcientiam,
per Cyriacum officialem, cuius prima inuenta
D occaſio eſt poſt Cariniũ diaconem quem ad vos
miſi, profeſſionem deſtinaui, vt per veſtrã quo-
que vigilantiſſimam deuotionem apud Deum,
vniuerſæ fraternitati intimetur, ne quis falla-
cia diaboli laqueis ignorans implicetur. Iam
veſtræ eſt vnanimitatis reſcribere mihi quid
vobis Sanctus Spiritus ſuggerat. Sanè intimo
charitati veſtræ, me huic epiſtolæ, propterea
E quod manꝰ dolerẽt, ſubſcribere nõ potuiſſe ſub-
ſcribendum autẽ mandaſſe fratribus & cõpreſ-
byteris noſtris Innocentio, Octauio & Catulo.

LIBERIVS ANTEQVAM ad exilium iret, hanc vniformem epi-
ſtolam confeſſoribus ſcripſit, id eſt
Euſebio, Dionyſio & Lucifero in exi-
F lio conſtitutis.

QVamuis ſub imagine pacis, humani generis inimicus vehemẽtiùs in membra Eccleſiæ videatur eſſe graſſatus, vos tamẽ acceptiſſimos Deo ſacerdotes egregia & ſingularis fides, & hîc probabiles Deo oſtendit, & iam ad futurã gloriam martyres deſignauit. Quo itaque præconio laudis, qua vocis exultatione, merita virtutis veſtræ proferam, poſitus inter mœrorẽ abſentiæ veſtræ & gau-
dium

dium gloriæ, prorſus inuenire non poſſum: niſi quod ſcio hic me probabiliora vobis ſolatia exhibere, ſi credatis me in exilium ſimul vobiſcum eſſe detruſum. Denique me adhuc in *ipſa expectatione pendente, quod à conſortio veſtro durior neceſsitas interim detrahit, ſatis contriſtor. Optaueram enim, fratres deuotiſsimi, prior pro omnibus vobis impendi, vt exemplum gloriæ per me magis veſtra dilectio conſequeretur. Sed fuerit hæc palma meritorum veſtrorum, vt priores de perſeuerantia fidei ad confeſsionis inluſtrem gloriam veniretis. Quæſo igitur dilectionem veſtrã, vt me præſentem vobiſcum eſſe credatis, atq; eo me affectu abſentem non eſſe ſentiatis, & intelligatis dolere me ſatis quod ſum interim à veſtro conſortio diſparatus. Quantam denique gloriam fueritis conſequuti, hinc magis ſcire poteſtis, quod ſi qui in perſequutione coronati ſunt, ſolius perſecutoris fructus gladio ſentire potuerunt: Contrà, vos deuoti per omnia* Dei *milites, etiam falſos fratres inimicos experti, de perfidis victoriam pertuliſtis: quorum quantumque in ſeculo violentia increſcere potuit, tanto ſacerdotibus præmia laudis inueniuntur conferre. Eſtote itaque de promiſsione cæleſti ſecuri, & quia proximiores eſtis* Deo *effecti, veſtris orationibus, me veſtrum conſacerdotem, famulum* Dei *ad Dominum ſubleuate, & superuenie͂tes impetus, qui de die in diem cum annunciant grauiora futura inſligunt, tolerabiliter ferre poſsim, vt inuiolata fide, ſaluo ſtatu Eccleſiæ catholicæ, parem vobis dignetur me Dominus efficere. Quia cupio quæ geſta ſunt in ipſa congreſſione, fidelius ſcire, obſecro ſanctitatem veſtram, vniuerſa fideliter litteris intimare dignemini, vt adduamentum maius vel ipſe animus, qui diuerſis rumoribus cruciatur, vel vires corporis ipſius quæ iam extenuatæ ſunt, de cohortatione veſtra poſsint ſentire.* & alia manu, *Deus vos incolumes cuſtodiat fratres.*

ITEM LIBERIVS ANTEquam iret in exilium, de Vincentio Capuenſi ad Cæcilianum epiſcopum Spoletinum ſcripſit.

N*olo te factum Vincenti, ab intentu boni operis reuocet, frater chariſſime*, & ad Oſſium de Vincentij ruina ſic dicit. *Inter hæc quia in nullo conſcientiam tuam debeo præterire, multi ex Italia epiſcopi conuenerunt, qui mecum religioſiſsimum Imperatorem Conſtantium fuerant deprecati, vt iuberet, ſicut placuerat dudum Concilium ad*

A *Aquileiam congregari. Vincentium Capuenſem cum Marcello æquè ex Campania epiſcopo legationem noſtram ſuſcepiſſe ſanctitati tuæ inſinuo: de quo multum ſperabam quod de cauſa optimè retineret: & videns in eadem cauſa cum ſanctitate tua frequenter reſediſſe, credideram integrum ius euangeliorum ſiue legationis poſſe ſeruari. Non tantum nihil impetrauit, ſed etiam ipſe in illam ductus eſt ſimulationem. Poſt cuius factum duplici*
B *affectus mærore, mihi moriendum magis pro Deo decreui, ne viderer nouiſsimus delator, aut ſententiis contra Euangelium commodare conſenſum.*

Poſt hæc omnia quæ vel geſſerat, vel promiſerat Liberius miſſus in exilium, vniuerſa in irritum deduxit, ſcribens præuaricatoribus Arianis hæreticis qui in
C Sanctum Athanaſium orthodoxum epiſcopum iniuſtè tulere ſententiam.

DILECTISSIMIS FRATRIbus presbyteris & coëpiſcopis Orientalibus, Liberius S.

P*Ro deifico timore ſancta fides veſtra Deo cognita eſt & hominibus bonæ volunta-*
D *tis, ſicut lex loquitur: Iuſta iudicate filij hominum. Ego Athanaſium non defendi: ſed quia ſuſceperat illum bonæ memoriæ Iulius epiſcopus deceſſor meus, verebar ne fortè in aliquo præuaricator iudicarer. At vbi cognoui, quando placuit Deo, iuſtè vos illum condemnaſſe, mox cõſenſum commodaui ſententiis veſtris, litteraſque ſuper nomine eius,* (id eſt de condemnatione ipſius,) *per fra-*
E *trem noſtrum Fortunatianum dedi perfere͂das ad Imperatorem Conſtantium. Itaque amoto Athanaſio à communione omnium noſtrum, cuius nec epiſtolia à me ſuſcipienda ſunt, dico me parem cum omnibus vobis & cũ vniuerſis epiſcopis Orientalibus ſeu per vniuerſas prouincias pacẽ & vnanimitatem habere. Nam, vt verius ſciatis me verã fide per hanc epiſtolam ea loqui, Dominus & frater*
F *meus cõmunis Demofilus, qui dignatus eſt, pro ſua beniuolentia, fidem & catholicã exponere quæ Sirmium à pluribus fratribus & coepiſcopis noſtris tractata, expoſita, & ſuſcepta eſt.* (Hæc eſt perfidia Ariana, hoc ego notaui, non apoſtata. Liberius ſequentia) *ab omnibus qui in præſenti fuerunt, hanc ego libenti animo ſuſcepi* († Anathema tibi à me dictum Liberi & ſociis tuis †) *in nullo cõtradixi, conſenſum accommodaui, hanc ſequor, hæc à me tenetur* († Iterum tibi anathe-

Vide Baronium in append. ad tom 5 pag 725

ma & tertiò præuaricator Liberi.) *Sanè petendum credidi ſanctitatem veſtram, quia iam peruidetis in omnibus me vobis conſentaneum eſſe dignemini communi conſilio ac ſtudio laborare, quatenus de exilio dimittar, & ad ſedem, quæ mihi diuinitus credita eſt, reuertar.*

. Perfidiam autem apud Sirmium deſcriptam, quam dicit Liberius catholicã, à Demoſilo ſibi expoſitam, hi ſunt qui conſcripſerunt; Narciſſus, Theodorus, Baſilius, Eudoxius, Demoſilus, Cecropius, Syluanus, Vrſacius, Valens, Euagrius, Hyrenius, Exuperantius, Terentianus, Baſſus, Gaudentius, Macedonius, Marthus, Acticus, Iulius, Surinus, Simplicius & Iunior.* requirendum * omnes hæretici.

ITEM LIBERIVS, DE EXILIO, Vrſacio, Valenti & Germinio.

QVia ſcio vos filios pacis eſſe, diligere etiam concordiam & vnanimitatem Eccleſiæ catholicæ, idcirco non aliqua neceſſitate impulſus, Deo teſte, dico, ſed pro bono pacis & concordiæ quæ martyrio præponitur, his litteris conuenio vos Domini fratres chariſſimi. Cognoſcat itaque prudentia veſtra Athanaſium qui Alexandrinæ Eccleſiæ epiſcopus fuit, priuſquam ad comitatum ſancti Imperatoris ſecundùm litteras Orientalium epiſcoporum & ab Eccleſiæ Romanæ communione ſeparatus eſt, ſicuti teſte eſt omne presbyterium Romanæ Eccleſia, ſola hæc cauſa fuit, vt tardius viderer de nomine ipſius litteras ad fratres & coëpiſcopos noſtros Orientales dare, vt legati & quos ab vrbe Roma ad comitatum direxeram, ſeu epiſcopi qui fuerant deportati & ipſi vnà cum his, ſi fieri poſſet, de exilio reuocarentur. Et hoc autem ſcire vos volo, quòd fratrem Fortunatianum petÿ, vt cum litteris meis ad clementiſſimum Imperatorem Conſtantium Auguſtum pergeret, petere vt bono pacis & concordiæ, in qua pietas eius ſemper exultat, me ad Eccleſiam mihi diuinitus traditam iubeat reuerti, vt temporibus ipſius Romana Eccleſia nullam ſuſtineat tribulationem. Me autem cum omnibus vobis epiſcopis Eccleſiæ catholicæ pacem habere his litteris meis æquo & ſimplici animo ſcire debetis, fratres chariſsimi. Magnum ſolatium enim vobis in die retributionis adquiritis, ſi per vos pax Eccleſiæ Romanæ fuerit reddita. Scire autem per vos volo etiam fratres & coëpiſcopos noſtros Epitectum & Auxentium, pacem me & communionem eccleſiaſticam cum ipſis habere, quos credo gratanter hæc ſuſcepturos. Quicunque autem à pace & concordia noſtra, quæ per orbem terrarum, volente Deo, firmata eſt, diſſenſerit, ſciat ſe ſeparatum à noſtra communione. Præuaricatori anathema cum Arianis ad me dictũ †.

ITEM DE EXILIO, LIBERIVS Vincentio.

NOn doceo ſed ammoneo ſanctum animum tuum, frater chariſsime, eò quòd conloquia mala mores bonos corrumpant, Inſidiæ hominum malorum bene tibi cognitæ ſunt, vnde ad hunc laborem perueni: & ora, vt det Dominus tolerantiam. Dilectiſsimus filius meus Vrbicus diaconus, quem videbar habere ſolatium, à me per Venerium agentem in rebus ſublatus eſt. Sanctitati tuæ ſignificandum credidi me de contentione illa à nomine Athanaſÿ receſsiſſe, ad fratres & coëpiſcopos noſtros Orientales litteras dediſſe & de ſuper nomine eius. Vnde quia, Deo *volente, & pax vobis vbique eſt, dignaberis conuenire epiſcopos cunctos Campaniæ, & hæc illis inſinuare. ex ipſorum numero vnà cum epiſtola veſtra, de vnanimitate noſtra & pace ad clementiſsimum Imperatorem ſcribite, de quo poſsim & ego de triſtitia liberari* Et manu ipſius. *Deus te incolumem cuſtodiat, frater.* Item manu ipſius perſcriptæ paginæ: *Cum omnibus epiſcopis Orientalibus pacem habemus & vobiſcum, ego me ad* Deum *abſolui. Vos videritis ſi volueritis me in exilio deficere. erit Deus iudex inter me & vos.*

EXEMPLVM EPISTOLÆ Orientalium epiſcoporum, quam reuerſis ab Arimino legatis dederunt.

DILECTISSIMIS FRATRIBVS Vrſacio, Valenti, Magdonio, Megaſio, Gaio, Iuſtino, Optato, Martiali & cæteris Ariminenſis Synodi legatis, Syluanus, Sofronius, Neo, Herodianus, Patrinus, Helpidius, Theophilus, Theodorus, Eumacius, Didimion, *Ecdicius, Arcenius, Paſſumicus, Valẽtinus, Eucarpius, Leontius, Eortaſius, & Macarius in Domino Salutẽ.*

VNitati & veræ paci ſtudẽtes & ex Synodi mandato hæreſi renitentes, manifeſta fieri vobis ea quæ circa Eccleſiam aguntur, iuſtũ putauimus, ne ignoratio vos ſocios tantæ impietatis efficeret. Et quanquam non ceſſare vos arbitremur, non ſine totius Synodi legatis, epiſcoporum ſcilicet numero ferè multo

multo amplius centum nunc vſque ingreſſu
huius Eccleſiæ noſmetipſos abſtinere: ob quod
inſtructos etiam vos eſſe volumus, ne penitus
dominans iam intra Eccleſiam hæreſis inua-
leſcat, quæ Dominum noſtrum Ieſum Chri-
ſtum verè filium Dei vnigentium, Deum de
Deo, patri ſimilem auſa eſt denegare: ita qua
*prædicationes blaſphemiæ de vnigenito ***
Deo eſſentialiter ab his prædicetur, cognitum
haberetis. Nam & piiſſimo Imperatori Con-
ſtantio hoc ipſum probauimus, & anathema-
tizari hæc omnia commotus religioſiſſimè vo-
luit. Dolus autem hic præparatur vt Aetius
auctor huius hæres ipſe potius quàm hæc im-
piè dicta damnentur, magiſque in hominem
quàm in doctrinam ſententia lata eſſe videa-
tur. Monemus ergo vos, fratres, vt hæc dili-
genter retractetis detiſque operam vt fides
catholica maneat. Cæterum non ambigit cha-
ritas veſtra, vniuerſa ita vt geruntur Occi-
dentalibus eſſe Eccleſiis nuntianda. Opta-
mus vos fratres in Domino bene valere.

His itaque ſumptis quibus & comme-
moratæ ſuperiùs blaſphemiæ ſubnexæ e-
rant, calumnia in eum qui ſuſcepit, inten-
ditur, & tantus detectæ fraudulentiæ ſuæ
hypocritas furor ſubiit, vt periculum depo-
ſitionis in eos conſtituerent * * qui coniun-
ctæ conſcientiæ dolor eſt deterreri quen-
quam agnitione veritatis. Si liber iſte Va-
lentis & Vrſacij non eſt fidei veſtræ, quid
eius damnationi non aquieſcitis? At nonne
publico humani generis aſſenſu inter om-
nes conuenit, venenum malum eſſe, &
cædem innocentis crimen eſſe, & impieta-
tem in Dominum horrorem eſſe? ſed quiſ-
que hæc delata non damnat, neceſſe eſt
eorum ſeſe ſtudiis ſocium profiteatur: quia
nemo eſt qui non & quæ oderit, coarguat,
& quæ non arguit, probet. Poſt Synodum
enim *Seleucienſem, Conſtantinopolim
venientes, quid eſt quod ſtatim damnatis
hæreticis vos iungitis, non differtis in ali-
quod tempus adeundi, neque de prudentis
ratione conſilij aliquam vobis moram ad
percunctandum impenditis? Adeunt
deinde vos non communicantes epiſcopis
Synodi legati Orientales, geſta omnia e-
docent, damnatam quoque hæreſim de-
monſtrant. Nonne oportuiſſet vos ſaltem
vel nunc adſiſtere * * * & cunctarum
diſceptationum tenorem arbitrio reſerua-
ri. Sed neſcio cuius voluntatis veſtræ con-
ſcientia recti iudicium non recepiſtis. Ve-
ſtris enim ſtatim adgregamini, & blaſphe-
miarum veſtrarum communionem initis,
nec id ſaltem conſilij ſumitis * * * ſin pu-

A dor aliquos feſelliſſet Ariminenſem Sy-
dum * extimari. Dolum enim veſtrum in
non anathematizandis veſtris ſtatim pro-
didiſtis. Nam in conuentu multorum vos
arguentium, cur etiam non creaturam Dei
filium diceretis, reſpondiſtis, ſanctis Ari-
minenſibus non Chriſtum creaturam ne-
gatum fuiſſe, ſed diſſimilem cæteris crea-
turis: quia in eo quod dictum ſit, non eſſe
creatum velut cæteras facturas, non quia
B creatio non ſit, ſed excipiatur à cæteris: vt
licet non diſſimilis cæteris ſit, tamen vt
ipſe aliud non ſit. Quaſi verò vlla creatu-
ra aliis ſit ſimilis, vt angelus homini, homo
aui, auis pecudi. Hæc ſi mentior, teſtes ſunt
qui audierunt. Quod ſi & ipſi tacebunt, lo-
quitur mecum defenſus à vobis impiiſſimè
liber veſter, in quo vt vitrum iacyntho, ita
C filius patri & Deo Chriſtus alienus eſt.
Deinde, in quo audientes feſelliſtis, vt non
de nullis extantibus ſit, ſed ex Deo, nun-
quid & quia hoc à vobis dictum ſit, ſimula-
tio non patuit? cum ideo non de nullis ex-
tantibus, ſed ex Deo, ſecundùm veſtram
profeſſionem, ſit: quia eidem voluntas ad
id quod ſubſiſtat, exordium fuerit. Men-
tior planè, ſi non in conuentibus per con-
uentionem libelli ſui Orientalibus damna-
D ſtis eos qui non de ſubſtantia habere id
quod natus eſt, ſed de voluntate dixiſſent.
Æternum quoque cum patre eſſe profite-
mini, verè ſanè dixeritis, ſi non reclama-
tum mihi eſſet, cur ante tempora æterna
de vero patre Deum verum vnigenitum
Deum natum prædicaſſem, vt æternitas
ei cum patre Angelorum animarumque
humanarum * * non iam
E anteriorum ſit ſed futurorum. Similē quo-
que ſecundùm Scripturas eſſe dixiſtis, qua-
ſi non ſecundùm Scripturas ſimilis Deo
& homo ſit, & regno cœlorum granum
ſinapi, & fermentum & ſagena. Sed per-
currere veſtræ hypocriſis mendacia ocio-
ſum eſt: Clamant enim aduerſum vos im-
pietatis veſtræ opera. Seruus, ne dicam bo-
nus, ſed certè tolerabilis contumeliam do-
F mini inuitus audit, & ſi liceat, vlciſcitur;
miles regis ſui periculum etiam obiectu
corporis ſui & contemptu animæ depellit;
canes ipſi ad cuſtodiam domus habiti, quo-
dā ſenſu naturæ intelligentes oblatrant, &
vbi quædam eos aduentantium aura conti-
gerit, totis ad ſuſpicionē ipſam ſaltibus ef-
feruntur. Vos audiſtis Chriſtū verum Dei
filium, & vnigenitum Deum negari: * re-
putamini, & quieſcitis, quid quieuiſſe dico?
obnitimini reclamantibus & aggregamini

obſtrepentibus. Parum iſtud eſt. Ex bibliotheca veſtra ad prædicationem impietatis arma ſumuntur, & bellum aduerſus Deum præſidiis veſtris initur. Vbi igitur veſtra profeſſio apud Nicæam Thraciæ qua dixiſtis omnes hæreſes damnatas eſſe? & in lumen falſitas veſtra protracta eſt: profeſſionis veſtræ noctem Sol iuſtitiæ prædicatoribus ſuis prodidit. Probatis enim hæc & damnatis, & ad hæreticos tranſitis. Ita, quod antea ad fraudem hominum fefelliſtis, nunc ipſam ad profeſſionem profeſſi in Deum Chriſtum odij prodidiſtis.

EXPLICIT SANCTI HILARII liber ex opere hiſtorico.

INCIPIT FIDES CATHOLICA EXPOSITA APVD FARISEAM CIVITAtem ab Epiſcopis Gallicanis ad Orientales Epiſcopos.

DILECTISSIMIS ET BEATISSIMIS CONSACERDOTIBVS epiſcopis Orientalibus omnibus per diuerſas prouincias in Chriſto manentibus, Gallicani Epiſcopi Salutem.

OMNI quidem vita noſtræ fideique ſenſu, gratias Deo patri per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum confitemur, quod nos in lumine ſcientia confeſſionis ſuæ, doctrinis & propheticis & apoſtolicis, conlocauit, ne ſecularis imperitia tenebris detenti iudicio ſeculi teneremur: cum ſola ſpes ſit pleniſſima ad ſalutem, Deum patrem omnipotentem per vnigenitum eius Dominum Ieſum Chriſtum in ſancto ſpiritu confiteri. Sed planè non minor quotidie gratulationis noſtræ cauſa cumulatur, quod liberans nos ab errore mundi, nunc etiam inexpiabili hæreticorum admiſceri non patitur ſocietati. Ex literis enim veſtris quas dilecto fratri & conſacerdoti noſtro Hilario direxiſtis, fraudem Diaboli & conſpirantia aduerſus Eccleſiam Domini hæreticorum ingenia cognouimus, vt diuiſi in partibus Orientis atque Occidentis, diuerſis inuicem opinionibus falleremur. Nam plures numero qui aut Arimini aut Nicaæ adfuerunt, ſub auctoritate veſtri nominis ad Vſiæ ſilentium ſunt coacti: quod verbum à vobis

A *quondam contra Ariomanitarum hæreſim*
inuentum, nobis ſemper ſanctè fideliterque
ſuſceptum eſt. Nam homouſiou ſermonem ad
veram & legitimam ex Deo patre vnigeniti
Dei natiuitatem ſumus amplexi, deteſtantes
ſecundum Sabelly blaſphemias ipſam vnio-
nem, neque aliquam partem patris eſſe fi-
lium intelligentes, ſed ex toto atque perfecto
innaſcibili Deo, totum atque perfectum vni-
genitum Deum natum, vnius à nobis idcir-
B *co vel vſiæ, vel ſubſtantiæ cum Deo patre con-*
feſſum, ne creatura potius, aut adoptio, aut
appellatio videretur. Et quia ex ipſo eſſet vt
ex patre filius, vt ex Deo Deus, vt ex virtute
virtus, vt ex ſpiritu ſpiritus, vt lumen ex lu-
mine, ſimilitudinem quoque eius ad Deum
patrem nō inuiti audientes, quippe cum ima-
go inuiſibilis Dei ſit, ſed eam ſolam ſimilitu-
dinem dignam ad patrem intelligentes, quæ
C *veri Dei ſit ad Deum verum, ita vt non vnio*
diuinitatis, ſed vnitas intelligatur: quia vnio
ſit ſingularis, vnitas verò ſecundum natiui-
tatis veritatem plenitudo naſcentis ſit: ma-
ximè cum Dominus ipſe Ieſus Chriſtus ad
diſcipulos ſuos ſit profeſſus dicens, Ego & pa-
ter vnum ſumus, quo non ſolùm charitatem
quæ ad patrem eſt, ſed & diuinitatē qua Dei
ex Deo eſt, ſignificat, ſecundùm illud, Qui
D *me vidit, vidit & patrem: &, Si mihi non*
vultis credere, vel operibus meis credite, quia
pater in me eſt & ego in patre. Hanc igitur fi-
dem ſemper tenentes & tenebimus, deteſtan-
tes quoque eos qui dicunt, Non erat ante-
quam naſceretur, non quod vnigenitum Deū
innaſcibilem prædicemus, ſed quod impium
ſit, maximè Deo temporum, tempus aliquod
anteferre, cum ipſum illud, antequam naſce-
E *retur, non fuerit, ſit temporis. Sed & obedien-*
tem quoque patri filium etiam vſque ad mor-
tem crucis, ſecundùm infirmitatem adſumpti
hominis nō negamus: cum ipſe de aſcenſu ſuo
ad cælos loquutus ſit, Si diligeretis me, gau-
deretis, quia vado ad patrem, quia pater
maior me eſt, per cuius carnis ſuſceptionem
nos ſibi fratres connuncupare dignatus eſt,
cum in forma Dei manens, forma ſerui eſſe
F *voluit. Itaque, chariſſimi, cum ex litteris*
veſtris in Vſiæ ſilentio fraudem ſe paſſam
ſimplicitas noſtra cognoſcat, etiam pietatem
eorum qui Arimino Conſtantinopolim reuer-
*terunt, * conuentos ſicut epiſtola noſtra con-*
tenta teſtatur, neque eos ad tantam rem bla-
ſphemiarum damnationem potuiſſe compel-
lere fidelis Dominici nominis prædicator fra-
ter noſter Hilarius nunciauerit: nos quo-
que ab his omnibus quæ per ignorantiam
perperam geſta ſunt, referimus: Auxentium
& Vrſacium

& Vrſacium ac Valentem, Gaium, Megaſium A
& Iuſtinum excommunicatos habemus ſecun-
dùm litteras veſtras: & certè, vt diximus, iux-
ta fratris noſtri Hilarij profeſſionem, qui ſe pa-
cem cum his qui horum ſectarentur errores, ha-
biturum negauit, blaſphemiaſque, omneſque
quas litteris veſtris ſubiecisti, damnamus, ma-
ximéque eorum ſacerdotes apoſtatas reſpuentes
qui in loca fratrum indigniſſimè exulantium,
quorundam aut ignoratione aut impietate ſunt
ſubſtituti: pollicentes hoc coram Deo atq; etiam B
confitentes, vt quiſque his quæ ſtatuimus, intra
Gallias putauerit renitendum, à communione
ac ſede ſit ſacerdotij abiiciendus. Neque enim,
vt alias, aut occaſionem prædicandi non dam-
nando permittens, aut contra Deum & Chriſti
vnigeniti Dei maieſtatem aliter quàm nos de
homouſiou ſignificatione ſentimus, obnitens, di-
gnus erit ſanctitate ſacerdotij nominis iudicã-
dus: à quo etiam Saturninum qui ſtatutis ſalu- C
bribus impiiſſimè contradicit, ſecundùm fratrũ
noſtrorum geminas iam litteras excommuni-
catum ab omnibus Gallicanis Epiſcopis chari-
tas veſtra cognoſcat: quem & vetera diſſimu-
lata, iam diu licet, crimina, & extera edita epi-
ſtolis ſuis nouæ temeritatis inreligioſitas indi-
gnum Epiſcopi nomine eſſe fecerunt.

Explicit fides catholica expoſita apud D
Fariſeam ciuitatem ab Epiſcopis Gal-
licanis ad Orientales Epiſcopos.

EVSEBIVS AD GREGORIVM Epiſcopum Span.

DOMINO SANCTISSIMO
fratri Gregorio Epiſcopo Euſebius in
Domino Salutem. E

LItteras ſinceritatis tuæ accepi, quibus, vt
decet Epiſcopũ & Dei ſacerdotẽ, trãſgreſ-
ſori te Oſio didici reſtitiſſe, & plurimis cadenti-
bus Arimino in communicatione & Valentis
& Vrſacij & cæterorũ, quos ipſi agnito blaſphe-
miæ crimine ante damnauerunt, aſſenſum tuũ
denegaſſe, fidem ſcilicet ſeruans quã patres Ni- F
cæani ſcripſerũt. Gratulamur tibi in hoc, gratu-
lamur & nobis: quia hoc cuius propoſito & hac*
fide pollens noſtri dignatus es meminiſſe. Per-
manenti autẽ tibi in eadem confeſſione, & nul-
lam cum hypocritis retinenti ſocietatem, noſtrã
tibi communicationem promitte, quibus potes
tractabis quãto labore prævales, tranſgreſſores:
obiurga infideles, increpa, nihil metuens de re-
gno ſeculari, vt feciſti: quia potior eſt qui in no-
bis eſt quàm qui in hoc mundo. Nos verò tui cõ-
ſacerdotes tertio laborantes exilio, hoc dicimus
quod manifeſtum eſſe putauimus: quoniam om-
*nis ſpes Arriomanitarũ non in** ſua aut limi o*
conſenſu, ſed in protectione pendet regni ſecula-
ris, ignorantes ſcripta: quia maledicti ſunt qui
ſpem habent in hominem: noſtrum autem adiu-
torium in nomine Domini qui fecit cœlum &
terram. In paſſionibus perdurare cupimus, vt
ſecundùm quod dictum eſt, in regno glorificari
poſſimus. Dignare nobis ſcribere quid malos cor-
rigendo profeceris, vel quantos fratres aut ſtan-
tes agnoueris, aut ipſe monẽdo correxeris. Salu-
tant te omnes qui mecum ſunt, maximè Diaco-
nus, ſimulq; petũt vt cunctos lateri tuo fideliter
adhærentes noſtro digneris obſequio ſalutare.

Explicit epiſtola Euſebij ad Gregorium
Epiſcopum Span.

INCIPIT EPISTOLA GERminij aduersùs Arianos, qui iam ſubſcripſerant in Concilio Ariminenſi, ſcientes quod malè fecerunt.

EGo Germinius Epiſcopus credo & profiteor
eſſe vnum verum Deum patrem æternum
omnipotẽtem: & Chriſtum filium eius vnicum
& Dominum Deum noſtrum, de vero Deo patre
verum Dei filium ante omnia genitum: diuini-
tate, charitate, maieſtate, virtute, claritate, vi-
ta, ſapientia, ſcientia patri per omnia ſimilem,
vtpote perfectum de perfecto genitũ. Suſceptio-
nem etiã hominis ex virgine Maria, ſicut Pro-
phetæ futurum prædixerant, & Euangelicæ at-
que Apoſtolicæ voces completum docent. Paſſio-
nes quoque eius & mortem & reſurrectionem
& in cœlis aſcenſionem ſuſcipimus, credimus,
profitemur: & quod in fine mundi de cœlis deſ-
cenſurus ſit iudicare viuos & mortuos, & red-
dere vnicuique ſecundũ opera eius. Et in ſpiri-
tum ſanctum, id eſt paraclitum, qui nobis à
Deo patre per filium datus eſt. Explicit.

INCIPIT DECRETVM SYnodi Orientalium apud Sardicam Epiſcoporum à parte Arianorum, quod miſerunt ad Africam.

GRegorio Alexandriæ Epiſcopo, Anſionj Ni-
chomediæ epiſcopo, Donato Carthaginis
epiſcopo, Deſiderio Campaniæ Epiſcopo, Fortu-
nato Neapolis Cãpaniæ epiſcopo, Euthicio Ari-
miniadeno, Campaniæ epiſcopo, Maximo Salo-
narum Dalmatiæ epiſcopo, Sinferũti, & omni-
bus per orbem terrarum cõſacerdotibus noſtris,
presbyteris & diaconibus, & omnibus qui ſub
cœlo ſunt in Eccleſia ſancta catholica Epiſcopis

A qui à diuerſis Orientalium prouinciis, id eſt, prouincia Thebaida, & prouincia Palæſtina, Arabia, Fenice, Syria, Meſopotamia, Cilicia, Iſauria, Cappadocia, Gallacia, Ponto, Bithinia, Pamphilia, Paflagonia, Caria, Frigia, Piſidia, & ex inſulis Cycladum, Lydiæ, Aſiæ, Europæ, Heleſpontu, Trachiæ, Hæmimontu, ad ciuitatem Sardicam congregati concilium celebrauimus, in Domino æterna ſalus.

Eſt quidem nobis omnibus indeficiens oratio, dilectiſsimi fratres, primò vt ſancta Domi- B ni & catholica Eccleſia diſſenſionibus omnibus & ſchiſmatibus carens, vnitatem ſpiritus & vinculum charitatis vbique conſeruet per fidem rectam: ſed & vitam immaculatam quoque tenere, amplecti, cuſtodire, ſeruare omnibus inuocantibus Dominum, eſt quidem iuſtum, præcipuè epiſcopis qui Eccleſiis ſanctis præſumus. Secundum, vt Eccleſiæ regula ſanctáque parẽtum traditio atque iudicia in perpetuum firma C ſolidaque permaneant, nec nobis ſemper ** gẽtibus, ſectis, traditionibuſque peruerſis, maximè in conſtituendis epiſcopis, vel in exponendis, aliquando turbetur, quominus teneat euangelica ſanctaque præcepta: & quæ ſanctis & beatiſsimis apoſtolis iuſſa ſunt & maioribus noſtris atque à nobis ipſis in hodiernum vſque ſeruata ſunt, & ſeruantur. Extitit namque temporibus noſtris Marcellus quidam Gallaciæ hæ- D reticorum omnium execrabilior peſtis, quique ſacrilega mente, ore profano perditoque argumento velit Chriſti Domini regnum perpetuum, æternum & ſine tempore diſterminaſſe, initium regnandi accepiſſe Dominum dicens aute quadringentos annos, finemque ei venturum ſimul cum mundi occaſu. Etiam hoc aſſerere cæpti temeritate conatur, quod in corpo- E ris conceptione tunc factus ſit imago inuiſibilis Dei, tuncque & panis, & ianua, & vita effectus, eadem hæc non ſolùm verbis nec loquacitatis aſſertione confirmat, ſed totum quicquid fuerat ſacrilega mente conceptum blaſphemoque ore prolatum, concupiſcentia ** nitenti, libro blaſphemus & execrationibus pleno indẽs, etiam alia multa peiora, calumniam in ipſum faciens diuinis ſcripturis cum ſua interpreta- F tione & ſcelerata mente, quæ contra illis ex ſuo peſtifero ſenſu applicabat, quibus ex rebus apertè manifeſtéque conſtitit hæreticus: quique aſſertiones ſuas quibuſdam ſqualoribus miſcens nunc falſitatibus Sabelly, nunc malitiæ Pauli Samoſatenſis, nunc blaſphemiis Montani hæreticorum omnium ducis apertè permiſcens, vnamque confuſionem de ſupradictis faciens, vt imprudens Galata in aliud euangelium declinauit, quod non eſt aliud, ſecundum quod beatus Paulus tales condemnans ait: Et ſi angelus

A de cælo aliter annunciauerit vobis quàm quod accepiſtis, anathema ſit. Magna autem fuit parentibus atque maioribus noſtris ſollicitudo de ſupradicta prædicatione ſacrilega. Condicitur namque in Conſtantinopolim ciuitatem ſub præſentia beatiſsimæ memoriæ Conſtantini Imperatoris, Concilium Epiſcoporum qui ex multis Orientalium prouinciis aduenerunt, vt hominem malis rebus imbutum ſalubri conſilio reformarent, & ille admonitione ſanctiſsima B correptus à prædicatione ſacrilega diſcederet: quique increpantes illum & exprobrantes, necnon charitatis affectu poſtulantes multo tempore nec quicquam proficiebant. Namque poſt vnam & ſecundam multaſque correptiones, cum nihil proficere potuiſſẽt, (perdurabat enim & contradicebat rectæ fidei, & contẽtione maligna Eccleſiæ catholicæ reſiſtebat) exinde illum omnes horrere ac vitare cæperunt: & vi- C dentes quoniam ſubuerſus eſt à peccato, & eſt à ſemetipſo damnatus, actis eum eccleſiaſticis damnauerunt, ne vlterius oues Chriſti peſtiferis contactibus magis macularet. Tunc namque etiam eius aliquos prauiſsimos ſenſus contra fidem rectam Eccleſiamque ſanctiſsimam, propter memoriam poſterorum cautelamque, ſuis ſanctiſsimis ſcripturis in archiuo Eccleſiæ condiderunt. Sed quidem ſecundùm impieta- D tem Marcelli hæretici prima fuerunt, peiora ſunt deinde ſubſequuta. Nam quis fideliũ credat aut patiatur eaque ab ipſo malè geſta atque conſcripta ſunt, quæque dignè anathematizata ſunt? Nam cum ipſo Marcello à parentibus noſtris in Conſtantinopolim ciuitatem *** Namq; liber ſententiarũ extat in ipſum ab Epiſcopis conſcriptus, in quo libro etiam iſti qui nũc cum ipſo ſunt Marcello atque illi fauent, id eſt Pro- E togenes Sardicæ ciuitatis Epiſcopus & * Syracuſanus in ipſa ſententia manu propria conſcripſerunt, quorum manus valens teſtatur fidem ſanctiſsimam nullo genere mutandam, nec Eccleſiam ſanctam prædicatione falſa ſubuertendam, ne hoc modo peſtes ac lues animalium omnibus grauiſsima importetur. Paulo dicente, Siue nos, ſiue angelus de cælo aliter annun- F ciauerit vobis quàm quod accepiſtis, anathema ſit. Vehementer autem admirati ſumus, quatenus eum qui aliter quam in vero eſt, audet euangelium prædicare, quidam qui ſe eccleſiaſticos eſſe volunt, facilè ad communionem recipiunt, nec blaſphemias eius quæ in ipſius libro ſignatæ ſunt, inquirentes, nec illi ſollicitè cuncta inueſtigauerunt, & inuenientes iuſtè damnauerunt, conſenſum accommodare voluerunt. Etenim Marcellus cum apud ſuos hæreticus haberetur, peregrinationis auxilia requiſiuit, ſcilicet vt & illos falleret qui &

ipſum &

ipſum & eius ſcripta peſtifera ignorarent. Sed A
quicquid apud illos agit, impia ſua ſcripta ſen-
ſuſque profanos occultat, falſa pro veris oppo-
nens, quæſtum ſibi de ſimplicibus atque inno-
centibus fecit, quique ſub prætextu eccleſiaſti-
cæ regulæ multos Eccleſia paſtores induxit, eoſ-
que in ſuam redigens poteſtatem, Sabelly hæ-
retici ſectam inducens callida fraude dece-
pit, reſtaurans Pauli Samoſatenſis & artes &
dolos. Mixta enim eſt omnium hæreticorum
ſectis Marcelli extranea traditio, ſicut ſuprà B
memoratum eſt. Vnde conuenerat omnes Ec-
cleſiæ ſanctæ præpoſitos memores dictorum Do-
mini Chriſti dicentis, Cauete vos à pſeudopro-
phetis qui veniunt ad vos in veſtitu ouium, in-
trinſecus autem ſunt lupi rapaces: à fructibus
eorum cognoſcetis eos; vitare ab huiuſmodi &
horrere, nec illis facilè communicare, agnoſce-
re illos ex actibus ſuis, atque eorum ſcriptis ſa-
crilegis prædamnare. Nunc verò vehementer C
metuimus ne noſtris temporibus compleatur
quod ſcriptum eſt, Cum dormiunt homines, ve-
nit inimicus & ſpargit zizania inter frumen-
tum. Cum enim non vigilant hi quos vigila-
re oportet in cuſtodia Eccleſiæ, falſa verba nu-
tantia, funditus id quod rectum eſt, vertunt.
Quapropter nos qui plenè ex libro Marcelli
eius ſectam ſceleraque cognouimus, ſcripſimus
vobis, dilectiſsimi fratres, vt neque Marcel- D
lum neque eos qui illi iunguntur ad communio-
nem ſanctæ Eccleſiæ admittatis, memores quo-
que ſitis Prophetæ Dauid dicentis, Dixi eis
qui faciunt facinus, ne feceritis facinus, &
delinquentibus, ne exaltaueritis cornu. No-
lite in altum tollere cornu veſtrum: ne loqua-
mini aduerſus Dominum iniqua. Et credite
Salomoni dicenti: Noli transferre terminos E
æternos, quos conſtituerunt patres veſtri. Quæ
cum ita ſint, nolite ſupradicti Marcelli prauiſ-
ſimi ſequi errores, & ea quæ ab ipſo iniuſta præ-
dicatione contra Dominum Chriſtum inuenta
traditaque ſunt, prædamnate, ne blaſphemiis
ſceleribuſque etiam ipſi participes ſitis. Sed
propter compendium, & hactenus de
Marcello. Verùm de Athanaſio quondã Ale-
xandria Epiſcopo accipite quæ geſta ſunt. Accu- F
ſatus & grauiter iuxta Deũ ſacrilegus, & iux-
ta myſteria Eccleſiæ ſanctæ prophanus, quique
propriis manibus comminuit poculum Deo &
Chriſto dicatum, ipſumq; altare venerandum
confregit, ſedemque ſacerdotalem ſubuertit ip-
ſe, atque ipſam baſilicam, Dei domum, Eccle-
ſiam Chriſti demolitus vſque ad ſolũ eſt. Pres-
byterum verò ipſum virum grauem & iuſtum
nomine Narchen tradidit cuſtodiæ militari.
Accuſatus præterea eſt de iniuriis, violentia,
cæde, atque ipſa epiſcopi internecione, quique

etiam diebus ſacratiſsimis Paſchæ tyrannico
more ſæuiens, Ducibus atque Comitibus iun-
ctus: quiq; propter ipſum aliquos in cuſtodiam
recludebant, aliquos verò verberibus flagelliſ-
que vexabant, cæteros diuerſis tormentis ad
communionem eius ſacrilegam adigebant (nec
actus commiſſi vnquam ab innocentibus
fuerant) ſperans hoc modo ſuos ſuamque
præualere poſſe factionem, vt per Duces & Iu-
dices perque carceres ipſos, verbera diuerſaque
tormenta inuitos ad communionem ſuam coge-
ret, nolentes adigeret, repugnantes atque re-
ſiſtentes ſibi tyrannico more terreret. (Erant
quidem illa grauia & acerba ab accuſa-
toribus obiecta.) Nam propter hæc neceſſa-
riò Concilium apud Cæſaream Palæſtinam pri-
mò videtur eſſe condictum: & cum minimè ab
ipſo vel ab ſatellitibus ad ſupradictum conci-
lium occurreretur, poſt alterum annum in Ty-
ro, propter eius facinora neceſſariò iterum cele-
bratur. Aduenerunt Epiſcopi de Macedonia &
de Pannonia, Bithynia, & omnibus partibus
Orientis Imperatoris iuſsione conſtricti, qui-
que ** actis Athanaſij flagitia criminaque
cognoſcentes, non paſsim nec temere accuſato-
ribus credunt, ſed ſuo de concilio inluſtres &
laudabiles epiſcopos eligunt, atque in rem præ-
ſentem vbi res geſtæ erant de quibus argueba-
tur Athanaſius, mittunt: quique oculata fide
cuncta aſpicientes atque vera cognoſcentes ad
concilium redeunt, eiuſque crimina quæ ab ac-
cuſatoribus obiiciebantur, ſuo teſtimonio ve-
ra confirmant. Vnde in præſentem Athana-
ſium dignam pro criminibus ſententiam dicũt.
Propter quod Tyro fugiens, Imperatorem ap-
pellat. Audit etiam Imperator, quique inter-
rogatione habita omnia eius flagitia recogno-
ſcens, ſua illum ſententia in exilium deporta-
uit. His ergo ita cedentibus rebus, cum Atha-
naſius damnatus dignè in exilio haberetur
ob meritum facinorum ſuorum ſacrilegus in
Deum, in myſteria ſacra prophanus, in baſilica
demolitione violentus, in epiſcoporum exitiis
innocentiumque fratrum perſequutor horren-
dus, ab omnibus epiſcopis in reiiciendis malis
ſeruatur auctoritas legis, canõ Eccleſiæ, & apo-
ſtolorum ſancta traditio. Sed dum Athanaſius
poſt damnationem ſuam reditum ſibi de exilio
compararet, de Gallia ad Alexãdriam poſt plu-
rimum tempus aduenit: quique præterita in ni-
hilum ducens, acrius in nequitia præualebat.
Nam comparatione ſequentium, leuia ſunt quæ
ab ipſo prima commiſſa ſunt. Etenim per omnẽ
viam reditus ſui Eccleſiam ſubuertebat, dam-
natos epiſcopos aliquos reſtaurabat, aliqui-
bus ſpem ad epiſcopatus reditum promittebat:
aliquos ex infidelibus conſtituebat epiſcopos

ſaluis & permanentibus integris ſacerdotibus per pugnas & cædes gentiliũ nihil reſpiciens leges, deſperationi tribuẽs totum: vnde per vim, per cædem, per bellum, Alexandrinorum baſilicas deprædatur. Conſtituto iam in eius locum ex iudicio Concilij ſancto & integro ſacerdote, vt barbarus hoſtis, vt peſtis ſacrilega adductis gentilium populis Dei templum incendit, altare comminuit, & clam exit de ciuitate occulteque profugit. Sed de Paulo Conſtantinopolitanæ ciuitatis quondam epiſcopo poſt reditum exilij ſui ſi quis audierit, perhorreſcet. Fuere namque & in Ancyra prouincia Gallaciæ poſt reditum Marcelli hæretici, domorum incendia & genera diuerſa bellorum, nudi ab ipſo ad forum trahebantur presbyteri, & quod cum lachrymis luctuque eſt dicendum, conſecratum Domini corpus ad ſacerdotum colla ſuſpenſum palam publicéque prophanabat, virgineſque ſanctiſſimas Deo Chriſtoque dicatas publicè in foro mediaque in ciuitate, concurrẽtibus populis, abſtractis veſtibus, horrẽda fœditate nudabat. Sed in ciuitate Gaza prouinciæ Palæſtinæ poſt reditum ſuum Aſclepas altare cõminuit, multaſque ſeditiones effecit. Præterea Adrianopoli Lucius poſt reditum ſuum ſacrificium à ſanctis & integris ſacerdotibus confectum, ſi fas eſt dicere, canibus proiiciendum iubebat. Igitur cum hæc ita ſint, nunquidnam lupis tantis ac talibus oues Chriſti adhucuſque credemus, & membra Chriſti, membra fornicatoriæ faciemus? abſit. Nam poſtea Athanaſius peragrans per diuerſas partes orbis terrarum, ſcilicet ſeducens aliquos, per ſuam fallaciã adulationemque peſtiferam decipiens innocentes epiſcopos qui eius facinora ignorabãt, vel Aegyptios aliquos eius actus ignorãtes, ſcripta à ſingulis emendicãdo, Eccleſias pacificas perturbabat, aut ipſe ſibi nouas pro ſua volũtate * Nihil tamẽ hoc valere potuit ad iudicium iamdudum à ſanctiſſimis & inluſtribus epiſcopis conſecratum. Non enim commendatio eorum qui nec in concilio iudices fuerunt, nec concilij iudicium habuerunt aliquando, nec præſentes cum ſupradictus Athanaſius audiretur, fuiſſe noſcuntur, aut valere illi potuit, aut potuiſſe. Denique cum ſibi hæc incaſſum proueniſſe cognoſceret, ad Iulium Romam perrexit, ſed & ad Italiæ quoſdam ipſius partis epiſcopos, quos ſeducens per epiſtolarum falſitatem, ab eiſdem perfacilè in communione receptus eſt. Deinde cœpere illi non tam pro ipſo quàm pro ſuis actibus laborare, quod illi pertemere credendo communicauerant. Etenim ſi fuerant illæ litteræ aliquorum, non tamen eorum qui iudices fuerant, aut in concilio adſederant: quæ quidem etiam ſi eſſent aliquorũ, temere illi fidem ** proferunt credere

A noluerunt: Ideo quia & alij quique * in prætorium pro ſuis facinoribus detecti ſunt, nunc cum Marcello & Athanaſio coniuncti ſunt. Decimus autem Aſclepas ante decem & ſeptem annos epiſcopatus honore diſcinctus eſt, deinde Paulum & Lucium & quotquot talibus coniuncti ſunt, circumeuntes ſimul exteras regiones, perſuadebant iudicibus non eſſe credendum illis qui in eos dignè ſententiam protulerunt, vt hoc genere commercij ſibi quendam

B ad epiſcopatus reditum procurarent. Nec in ipſis locis in quibus peccauerãt, nec in proximis, vel vbi accuſatores habebant, ſe defendebant, ſed iuxta peregrinos & longè à regionibus ſuis poſitos ignorantes geſtorum fidem, iuſtam ſententiam conabantur perfringere, ad illos referentes actus ſuos qui illos per omnia neſciebant. Aſtutè hoc faciunt. Scientes enim de iudicibus, de accuſatoribus, de teſtibus multos de-

C ceſſiſſe, poſt tot tantaſque ſententias, putauerunt aliud reſtaurare iudicium, volentes apud nos cauſam dicere, qui neque illos excuſauimus, neque iudicauimus. Qui enim iudicauerunt, iam ad Dominum perrexere. Voluerunt autem etiam Orientalibus epiſcopis ** & veniunt pro iudicibus defenſores, pro defenſoribus rei, eo tempore cum eorum defenſio non valebat: maximè cum tũc defendi minimè potue-

D runt, quando illos accuſatores ſui faciem ad faciem arguebant, nouam legem introducere putauerunt, vt Orientales Epiſcopi ab Occidentalibus iudicarentur. Et volebant Eccleſiæ iudicium per eos poſſe conſtare, qui non tam illorum miſerebantur, quàm actibus ſuis. * Hoc itaque nephas quoniam nunquam recipit eccleſiaſtica diſciplina, quæſumus, dilectiſſimi fratres,

E vt ſceleratam perniciem conatuſque mortiferos perditorum, nobiſcum etiam ipſi damnetis. Etenim cum adhuc eſſet Epiſcopus Athanaſius, Aſclepam depoſitum ſua ſententia ipſe damnauit: ſed & Marcellus illi ſimiliter nunquam communicauit: Paulus verò Athanaſij expoſitioni interfuit, manuque propria ſententiam ſcribens, cum cæteris eum etiam ipſe damnauit: & quandiu quiſque eorum epiſco-

F pus fuit, ſua iudicia confirmauit, ſed cum diuerſis ex cauſis diuerſiſque temporibus ſinguli eorum dignè de Eccleſia, ſuis pro meritis pellerentur, maiorem concordiam vna conſpiratione fecerunt, donantes ſibi quiſque delicta quæ cum epiſcopi eſſent, pro auctoritate diuina damnarunt. Namque quando Athanaſius in Italiam & Galliam pergens ſibi iudicium comparauit, poſt mortem aliquorum accuſatorum, teſtium, iudicumque, & credidit poſſe ſe denuo tẽpore audiri quod eius flagitia vetuſtas temporis obſcuraret, cui conſenſum commodantes,

non rectè,

non rectè, Iulius vrbis Romæ epiſcopus, Maximus, & Oſius cæterique complures ipſorum conſilium apud Sardicam fieri ex Imperatoris benignitate ſumpſerũt, occurrimus ad Sardicam litteris Imperatoris conuenti: quò cum veniſſemus, didicimus, in media Eccleſia Athanaſium, Marcellum omnes ſceleratos Concilij ſententia pulſos, & meritò ſingulos pro ſuis facinoribus prædamnatos, cum Oſio & Prothogene ſedere ſimul & diſputare, & quod eſt deterius, diuina myſteria celebrare, nec confundebatur, Prothogenes Sardices epiſcopus communicare Marcello hæretico, cuius & ſectam & reprobum ſenſum in concilio quater ſententiis epiſcoporum ſubſcribens, propria voce ipſe damnauerat. Vnde manifeſtum eſt quia ſeſe ipſe ſua ſententia condemnauit, cum ſe illi communicando participem fecit. Verùm nos tenentes eccleſiaſticæ regula diſciplinam, & volentes miſeros in aliquantulum viuere, mandauimus illis qui cum Prothogene & Oſio fuerunt, vt de ſuo cœtu damnatos excluderent, neque peccatoribus communicarent: deinde vnà nobiſcum audirent ea quæ à patribus noſtris contra ipſos in præteritum fuerant iudicata: (nam liber Marcelli non expectabat accuſationem, per ſe enim apertè hæreticus noſcebatur:) & ne falſis ſuggeſtionibus crederent, * non eorum quiſquam prauiſſimam mẽtem propter locum epiſcopatus obſcurant.* At illi contra hæc reſiſtebant, qua ratione, neſcimus: nec ſe voluerunt ab ipſorum communione ſecernere, confirmantes Marcelli hæretici ſectam, & facinora Athanaſij cæterorumque ſcelera fidei eccleſiaſticæ pacique præponebant. His itaque cognitis nos octoginta epiſcopi, qui propter pacem confirmandam Eccleſiæ ex diuerſis longinquiſque prouinciis cum ingẽti exitu & labore ad Sardicam veneramus, videntes hæc non ſine lachrymis ferebamus. Leue enim non erat quod à ſe eos dimittere omnino negabant quos patres noſtri meritò ſuis pro criminibus antè damnarunt. His itaque communicare nefas duximus, neque cum prophanis voluimus ſancta Domini ſacramenta miſcere: ſeruantes & tenentes regulam eccleſiaſticæ diſciplinæ. Nam vt ſupradictos Oſium à ſe Prothogenemque non dimitterent, conſcientia fortè mala quam ſibi eorum vnuſquiſque debebat * nudari aliquo quam ad palam fieri magnopere pertimeſcebant: nec ſic in eis audebat eorum aliquis ſententiam dicere, ne & ſe ipſe damnaret quod illis contra interdictum communicaſſent, quibus communicare nullo genere oporteret. Verùm nos iterum illos atque iterum rogabamus, ne firma ſolidaque concuterent, ne ſubuerterent legem, nec iura diuina turbarent, ne cuncta confunde-

A rent, atque traditionem Eccleſiæ, ne quidem modica pace, fruſtrarent: ſed nec nouam ſectam inducerent, aut Orientalibus epiſcopis cõciliiſque ſanctiſſimis de Occidente venientes aliqua in parte præponerent. At illa contra deſpicientes hæc, nobis minabantur, & ſe Athanaſium & cæteros ſceleratos vindicaturos pollicebantur, quaſi verò aliud facere aut dicere poſſint, qui ſceleratos omnes ac perditos in ſuum conſortium reciperent. Præterea ingen-
B te hoc tumore proponunt, audacia potius ac temeritate quàm legitima ratione poſſeſſi. Videntes enim quod ij qui damnatos recipiunt, in offenſam crimenque occurrunt, vt violatores cæleſtium legum, tali auctoritate iudicium conſtituere conabantur, vt ſeſe iudices iudicium dicere vellent, atque eorum qui iam cum Deo ſunt, ſi fas eſt, ſententiam refricare. Nos verò rogabamus illos per plurimos dies, vt à ſe dam-
C natos abiicerent, & ſe Eccleſiæ ſanctæ coniungerent, atque patribus vera dicentibus conſenſum accommodarent. Sed illi ſe hoc facturos omnino negabant. Altercantibus igitur nobis, emerſerunt quinque epiſcopi ex partibus noſtris, qui ſuperſtites de ſexto numero eorum qui ad Mareotam directi fuerant, remanſerant, & talem illis opinionem præponunt: mittendos eſſe ex vtroque Concilio epiſcopos aliquos ad loca in quibus Athanaſius ſcelera flagitiaque
D commiſit, vt ſub teſtificatione Dei cuncta fideliter ſcriberent: & ſi falſa inuenta fuerint quæ concilio nunciauimus, ipſi damnemur, nec Imperatoribus, nec Concilio, nec cuiquam Epiſcopo conqueramur. Quod ſi verum conſtiterit, quod antè diximus, ad numerum noſtrum ex vobis quod delegiſtis, id eſt qui Athanaſio poſt damnationem communicauerunt, ſed & eos
E qui Athanaſio & Marcello fautores defenſoreſque ſunt, exponamus, nec Imperatoribus, nec Concilio, nec cuiquam Epiſcopo aliqui veſtrum conquerantur. Hanc optionem à noſtris propoſitam Oſius & Prothogenes omneſque eorum ſocij ſuſcipere timuerunt. Immenſa autem confluxerat ad Sardicam multitudo ſceleratorum omnium ac perditorum aduen-
F tantium de Conſtantinopoli, de Alexandria, qui rei homicidiorum, rei ſanguinis, rei cædis, rei latrociniorum, rei prædarum, rei ſpoliorum nefandorumque omnium ſacrilegiorum, criminum rei, qui altaria confregerunt, eccleſias incenderunt, domoſque priuatorum compilauerunt, prophanatores myſteriorum Dei proditoreſque ſacramentorum Chriſti, qui impiam ſceleratamq; hæreticorum doctrinam contrà Eccleſiæ fidem adſerentes, ſapientiſſimos presbyteros Dei, diacones, ſacerdotes atrociter demactauerunt: & eos omnes ſecum

collectos in ſuo conuenticulo habuerunt Oſius
& Prothogenes, eoſque honorantes, nos omnes
diaconos & ſacerdotes Dei diſpiciebant, quia
nec ipſi volebamus talibus aliquando coniun-
gi, iique vulgo omnibuſque gentibus, id quod
inter nos fuerat, referebant, pro veris falſa fin-
gentes, nec diſcordiam inter nos ex cauſa Dei
ortam, ſed ex humana præſumptione narrabãt,
diuinis humana miſcentes & eccleſiaſticis re-
bus priuatas adiungentes, ciuitatis nobis con-
centum ſeditionemque conflarunt, dicentes nos
grauem ſchiſmate ciuitati importaſſe iniuriã,
niſi illis, quod nefas erat, communicaremus: &
hac frequenter acclamabant. Nos enim omni-
no illis communicare noluimus, niſi eos quos
damnauimus, proiecíſſent, & dignum honorem
concilio Orientis tribuerent. Quæ verò ipſi ege-
rint, vel quale concilium habuerint, hinc ad-
diſcere poteritis. Nam Prothogenes (ſicut ſu-
prà diximus) apud acta anathematizans Mar-
cellum & Paulum, poſtea eos in communionem
ſuſcepit. Dionyſium verò ab Edica prouinciæ
Achaiæ quem ipſi expoſuerunt, in concilio ha-
buerunt ſimul ſecum & exponentes & expoſiti,
iudices & rei communicantes myſteria diuina
pertractant. Baſſum antem de Diocletiana ci-
uitate in flagitiis ſceleribuſque detectum, &
meritò de Syria deportatum, ordinauerunt epi-
ſcopum, quique apud ipſos ſceleratiùs viuens
detectus & ab ipſis damnatus, cum ipſis hodie
videtur eſſe coniunctus. Et quia Io. Theſſalo-
nicenſis Prothogeni frequenter probra multa
criminaque obiecit, quod diceret illum concu-
binas & habuiſſe & habere, cui communicare
nunquam voluit, nunc verò in amicitiam re-
ceptus quaſi peiorum conſortio expurgatus, a-
pud ipſos habetur vt iuſtus. Aſclepas autem
cum ad Conſtantinopolim ciuitatem propter
Paulum veniſſet, poſt immanitatem rerum
atrocitatemque, commiſit quæ media in Eccle-
ſia Conſtantinopolitana geſta ſunt, poſt mille
homicidia quæ altaria ipſa humano ſanguine
coinquinauerunt, poſt interfectiones fratrum
extinctioneſque gentilium, hodieque cum Pau-
lo, cuius cauſa hæc geſta ſunt, communicare
non ceſſat: ſed & illi qui per Aſclepam Paulo
communicant, accipientes ab eodem ſcripta at-
que ad illum mittentes. Ex hac igitur coagu-
latione atque ex perditorum congregatione
quale potuerit celebrari concilium in quo flagi-
tia ſua non tam puniebant quàm agnoſcebant?
Non enim ſecundùm nos qui eccleſiis ſanctiſ-
ſimis præſidemus populiſque rectores ſumus do-
nantes & dimittentes quæ ab ipſis nec dimit-
ti vnquam poſſunt nec donari: quique etiam
Marcello & Athanaſio cæteriſque ſceleratis fla-
gitia, blaſphemia, quæ nefas fuerit dimittere,

A condonarunt: cum ſcriptum ſit, Si peccauerit
homo in hominem, orabunt pro eo ad Domi-
num: Si autem in Deum peccauerit homo, quis
orabit pro eo? Nos autem talem conſuetudinem
non habemus, nec eccleſia Dei. Sed nec hoc do-
cere aliquos patimur, nec nouas traditiones in-
ducere, ne proditores fidei traditoreſque ſcri-
pturarum diuinarum, quod nefas eſt, dica-
mur, ne à Domino & ab hominibus condemne-
mur. Verùm illi ſupradicti etiam hæc aduer-
B ſùs nos machinabantur, & quoniam ſciebant
nos non poſſe ſibi ſceleſtorum beneficio commu-
nicare, ex ſcriptis nos Imperatorum terrere
putabant, vt inuitos ad ſuam communionem
traherẽt, & ** ſpectabunt diuidi totius mundi
profundum eccleſiæ æternamque pacem propter
Athanaſium & Marcellum, propter quos nomẽ
Domini blaſphematur in gentibus. quos oporte-
C bat, ſi in ſe aliquid timoris Dei habuiſſent, ne
turbo iſte qui per ipſos natus eſt, permaneret, à
ſua prauiſſima præſumptione vel ſerò diſcede-
re: ne ipſorum cauſa contra ſeſe ſcinderetur Ec-
cleſia: aut ſi in iis qui pro ipſis certant, metus
Dei eſſet, etiamſi nihil eſſe damnabile apud ip-
ſos inueniretur, tamen quod propter ipſos vni-
tas Eccleſiæ ſcinditur, & propter inſaniam, ra-
biem, cupiditatemque honoris pax profunda
ſubuertitur, execrari eos ac perhorrere debe-
D rent. Cum ita res currere videremus, ad ſuam
patriam regredi noſtrum vnuſquiſque decre-
uit, placuitque nobis de Sardica ſcribere, & ea
quæ geſta ſunt, nunciare, noſtramque ſententiã
declarare. Nos enim Athanaſium & Marcellũ
qui in Dominum impiè blaſphemantes ſcelera-
ti vixerunt, expoſitos olim atque damnatos
non poſſumus iterũ in epiſcopatus honorẽ ſuſci-
pere, quique crucifigentes verum filium Dei, at-
E que illum denuo publicantes, acerbis ictibus cõ-
fixerunt. Alter enim ipſorum blaſphemando in
filiũ Dei atque in eius regno, æterna morte mor-
tuus eſt ſemel. Alter in corpus Domini myſteria
eius prophano more atrociter peccãs, cæteraque
flagitia immaniter gerens, epiſcoporũ ſententia
eiectus eſt atque damnatus. Quamobrem quo-
niam à parentum traditione diſcedere non poſ-
ſumus, quia nec talem auctoritatẽ ſumpſit Ec-
F cleſia, nec talem poteſtatem à Deo accepit, ſupra-
dictos ad honorem dignitatemque Eccleſiæ nec
ipſi ſuſcipimus & ſuſcipiẽtes dignè dãnamus.
Sed nec alios qui aut olim aut poſtea meritò dã-
nati ſunt, in Eccleſia recipimus, adhærentes le-
gibus Dei traditionibuſq; paternis atque eccle-
ſiaſticis diſciplinis, credentes Prophetæ dicenti:
Noli trãſgredi terminos æternos quos poſuerũt
patres tui. Quare nos nunquã fixa ſolidaq; cõ-
cutimus, ſed magis ea quæ ſunt à parẽtibus cõ-
ſtituta ſeruamus. Poſt multa igitur, dilectiſſimi
fratres,

ſratres hæc vobis ex aperto mandamus, ne quis A
veſtrum ab aliquo circumuentus aliquando cō-
municet, id eſt Oſio, Prothogeni, Athanaſio,
Marcello, Aſclepæ, Paulo, Iulio: ſed ne cuiquā
damnatorum in Eccleſia ſancta reiectis, neque
ſociis ipſorum qui illis ſiue per ſe, ſiue per ſcri-
pta communicant. Quare nec vos ad illos ſcri-
bere vnquam debetis, nec ab ipſis ſcripta ſuſci-
pere. Iam quod ſupereſt, oramus vos, dilectiſſi-
mi fratres, vt vnitati Eccleſiæ conſulatis &
pacē perpetua, ſanctos epiſcopos eligatis in qui- B
bus & fides integra & ſancta ſit vita, abhorrē-
tes eos qui pro criminibus ſuis ab epiſcopatus
honore diſcincti ſunt, voluntque iterum recipe-
re locum quē dignè pro ſuis facinoribus amiſe-
runt, magiſque hos execramini quos poſt faci-
nus videtis peiora committere, nec Dominum
audire dicētem: Peccaſti, quieſce. Inhibere neſ-
ciunt enim & fortiores de ſceleribus efficiun-
tur: & quāto plus in gurgitē vitiorum mergūt, C
tanto plus orbem ſubuertunt, ſeditionibus va-
cantes, bella perſecutioneſque acerrimas ſanctis
Eccleſiis ingerunt, & tyrannico more populos
Domini in ſuum dominium captiuare conten-
dunt. Namque ex his rebus peſſimos eorum co-
natus agnoſcite, quando talem mundo tempe-
ſtatis procellam induxerunt, vt Orientem prope
totum Occidentémq; turbarent, vt relinquētes
ſinguli eccleſiaſticas curas populoſque Dei deſe-
rentes, atque ipſam Euāgely doctrinam poſtpo- D
nentes, de longinquo adueniremus ſenes ætate
graues, corpore debiles, ægritudine infirmi, tra-
hebamurque per diuerſa, noſtroſque ægrotantes
in itineribus deſerebamus propter perpaucos
ſceleſtos olim dignè damnatos, primatus Eccle-
*ſiæ contra fas appetentes. ** geratque curā de*
nobis imperium atque religioſi Imperatores,
Tribuni & Duces diriſſima republica de epiſco- E
porū vita ſtatuque exercerentur. Sed nec populi
ſilēt. Omnis etenim fraternitas omnibus in pro-
uinciis ſuſpenſa ac ſolicita expectat in quem fi-
nem hæc malorum procella ſuccedat, curſúſque
ipſe publicus attritus ad nihilum deducitur. Et
quid pluribus? Ortus Occaſuſque mundi propter
vnum vel duos paucoſque ſceleratos impiè ſen-
tientes & turpiter viuentes funditus ſubuerti-
tur, & dura ſæuaq; tempeſtate turbatur, in qui- F
bus nulla religionis ſemina reſederunt, quæ ſi
habuiſſent, imitarentur Prophetam dicentem:
Tollite & mittite in mare, & trāquillabit mare
à vobis quando hæc tempeſtas propter me facta.
Sed ideo hæc non imitantur, quia nec iuſtos ſe-
quuntur, ita autem ſceleratorum omniū duces
quarūt Eccleſiæ principatum quaſi aliquod ty-
rannide regnum. nec hoc propter bonum quoq;
iuſtitiæ inquirunt. Non enim Eccleſiis conſulūt
qui leges iuráque diuina, cæterorū decreta diſ

ſoluere perconantur. Propterea hanc nouitatem
moliebantur inducere, quam horret vetus con-
ſuetudo Eccleſiæ, vt in concilio Orientales
Epiſcopi quicquid fortè ſtatuiſſent ab epiſcopis
Occidentalibus refricaretur: ſimiliter quicquid
Occidentalium partium epiſcopi, ab Orientali-
bus ſolueretur. Sed hoc ex illo ſuo prauiſſimo
ſenſu tractabant. Verùm omnium Conciliorum
iuſtè legitiméque actorum decreta firmanda,
maiorum noſtrorum geſta conſignant. Nam in
vrbe Roma ſub Nouato & Sabellio & Valenti-
no hæreticis factum concilium, ab Orientali-
bus confirmatum eſt: & iterum in Oriente ſub
*Paulo** Aſonuſait quod ſtatutum eſt, ab om-*
nibus eſt ſignatū. Ob quam rem hortamur vos,
dilectiſſimi fratres, conſiderantes ordinem ec-
cleſiaſticæ diſciplinæ & paci totius orbis cōſulen-
tes, corripiatis eos qui ſceleratis communicant,
& malos de eccleſiis radicitus amputetis, vt tē-
peſtate ruente ipſorum cauſa innatās Chriſtus
Dominus omnibus imperet vētis procelliſq; ma-
ritimis diſcedere, & tribuat Eccleſiæ ſanctæ pa-
cem perpetuam & quietam. Nos verò nulli in-
iuriam facimus, ſed legis præcepta ſeruamus.
Nā iniuriati grauiter & malè tractati ſumus
ab iis qui volebant Eccleſiæ catholicæ regulam
ſua prauitate turbare: ſed ante oculos habentes
timorem Dei, iudicium Chriſti, verum & iuſtū
conſiderantes, nullius perſonam accepimus, ne-
que alicui pepercimus, quominus eccleſiaſticam
diſciplinam ſeruaremus. Vnde Iulium vrbis
Romæ, Oſium & Prothogenem, & Gauden-
tium & Maximinum à Treuiris damnauit om-
ne Concilium ſecundùm antiquiſſimam legem,
vt auctores communionis Marcelli & Athana-
ſij cæterorumque ſceleratorum, quíque etiam
homicidiis Pauli Conſtantinopolitani & cruē-
tis actibus eius communicauerunt. Prothogenē
namque eſſe anathematizatum vnà cum Mar-
cello, ſubſcribendo frequenter ſentētia in ipſum
vel in eius librum inlata, quíque etiam in Pau-
lum Conſtantinopolitanū ſententiam dederūt,
& illi poſtea communicauerunt. Gaudentiū au-
tem vt immemorem deceſſoris ſui Cyriaci ſub-
ſcribentis ſententiis in ſceleratos dignè inlatis
commixtumque criminibus Pauli, quem etiā
impudēter defendebat. Iulium verò vrbis Ro-
mæ vt principem & ducē malorū, qui primus
ianuam communionis ſceleratis atque dam-
natis aperuit, cæteriſque aditum fecit ad ſoluē-
da iura diuina, defendebatque Athanaſium
præſumenter atque audacter hominem, cuius
nec teſtes nouerat, nec accuſatores. Sed Oſium
propter ſupradictam cauſam & propter beatiſ-
ſimæ memoriæ Marcum cui graues ſemper in-
iurias irrogauit: ſed & quod mulos omnes pro
criminibus ſuis dignè damnatos totis viribus

*defendebat, quod conuixerit in Oriente cum ſceleratis ac perditis. Turpiter namque Paulino quondã epiſcopo Daciæ indiuiduus amicus fuit homini qui primo maleficus fuerit accuſatus & de Eccleſia pulſus, vſque in hodiernum diem in apoſtaſia permanens cum concubinis publicè & meretricibus fornicetur, cuius maleficiorum libros Macedonius Epiſcopus atque confeſſor à Mopſo, combuſſit: ſed & Euſtaſio & Quimaſſio adhærebat peſſimè & charus fuit, de quorum vitæ infamia turpi dicendum nihil eſt: Exitus enim illorum eos omnibus declarauit. His itaque ac talibus iunctus ab initio Oſſius ſceleratis ſemper fauens, contra Eccleſiam veniebat & inimicis Dei ſemper ferebat auxilium. Maximinum verò à Treuiris propter quod collegas noſtros epiſcopos quos ad Gallias miſeramus, noluerit ſuſcipere, & quoniam Paulo Cõſtantino nephario homini ac perdito primus ipſe communicauit, & quod ipſe tanta cladis clauſa fuit, vt Paulus ad Conſtantinopolim ciuitatem reuocaretur, propter quod homicidia multa facta ſunt. Cauſa igitur homicidiorum tantorum ipſe fuit qui Paulum olim damnatum ad Conſtantinopolim reuocauit. Propter has igitur cauſas iuſtum duxit concilium, vt Iulium vrbis Romæ & Oſſium cæteróſque ſupra memoratos diſcingeret atque damnaret. Quæ cum ita ſint, cuſtodire vos ab ipſis & abſtinere debetis, dilectiſſimi fratres, nec eos aliquando ad communionem admittere: ſed nec ipſorum litteras accipere, nec ad illos litteras dominicas dare. Et quoniam catholicam & apoſtolicam fidem voluerunt infringere ij qui cum Oſſio erant, inducentéſque nouã ſectã** indeo croniti Marcelli mixta Sabellio & Paulo, Inde** artẽ neceſſariò ordinauimus catholicæ Eccleſiæ fidem, quam negauerunt ſupradicti qui cũ Oſſio ſunt & Marcello hæretici induxerunt, conſequens eſt, vt acceptis litteris noſtris ſinguli conſenſum huic ſententiæ commodantes, decreta noſtra propria ſubſcriptione ſignetis. Eſt autem fides noſtra talis. Credimus vnum Deum patrem omnipotentem, inſtitutorem & creatorem omnium, ex quo omnis creatura in cælo & in terra nominatur. Et in vnum genitum filium eius Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui ante æuum ex patre generatus eſt, & ex Deo Deus, ex luce lux, per quem facta ſunt omnia quæ in cælis & quæ in terra viſibilia & inuiſibilia, ſermo qui ſit & ſapientia, virtus, & vita, & lux vera, qui in nouiſſimis tẽporibus propter nos induerit hominem, & natus ſit de ſancta virgine Maria, & crucifixus, & mortuus, & ſepultus ſit: tertia die ſurrexit à mortuis, & adſumptus in cælum, ſedet in dextera patris, venturus in fine mundi iudicare viuos & mortuos & reddere vnicuique ſecundum opera ſua: cuius regnum inceſſabile permanet in æterna ſecula. Eſt enim ſedens in dextera patris non ſolum in iſto ſeculo, ſed & in futuro. Credimus in ſpiritum ſanctum, hoc eſt in paracletum, quem mittens Apoſtolis poſt aſſumptionem ſuam in cælum miſit docens illos & inſtruens de omnibus, per quem ſanctificantur animæ in ipſum fideliter credentes. Credimus & in ſanctam Eccleſiam, in remiſſionem peccatorum, in carnis reſurrectionem, in vitam æternam. Illos verò qui dicunt. ** ex eo quod non fuit filius Dei: aut ex alia ſubſtantia & non ex Deo: aut qui dicunt, fuiſſe aliquando tempus vel ſeculum quando non fuit filius, hæreticos damnat ſancta & catholica Eccleſia. Similiter & illos qui dicunt tres eſſe Deos, aut Chriſtum non eſſe Deum, aut ante ea vnum non fuiſſe Chriſtum, neque filium Dei, aut ipſum patrem & filium Spiritum ſanctum, aut non natum filium, aut non ſententia neque voluntate Deum patrem genuiſſe filium, hos omnes anathematizat & execratur ſancta & catholica Eccleſia. Opto vos in Domino bene valere.*

Stephanus epiſcopus Antiochiæ prouinciæ Sprecilæ opto vos in Domino bene valere.

Olimpius epiſcopus Doliceus opto vos in Domino bene valere.

Gerontius epiſcopus Lamphaniæ.

Menophantus epiſcopus ab Efeſo opto vos in Domino bene valere.

*Paul° epiſcop°** opto vos in Domino bene valere.*

Eulalius epiſcopus ab Amantias opto vos in Domino bene valere.

Macedonius epiſcopus ab Amarquetias opto vos in Domino bene valere.

Thelaphius epiſcopus à Calcedonia opto vos in Domino bene valere.

Acacius epiſcopus à Cæſarea opto vos in Domino bene valere.

Theodorus epiſcopus ab Heraclia opto vos in Domino bene valere.

Quintianus epiſcopus à Taxe opto vos in Domino bene valere.

Marcus epiſcopus ab Aretiis opto vos in Domino bene valere.

Cyrotus epiſcopus à Roco opto vos in Domino bene valere.

Eugeus epiſcopus à Liſicia opto vos in Domino bene valere.

Anthonius epiſcopus à Zeumate opto vos in Domino bene valere.

Anthonius epiſcopus à Docimo opto vos in Domino bene valere.

Dion epiſcopus à Cæſarea opto vos in Domino bene valere.

Vitalis

Vitalis epiſcopus à Tyro opto vos Domino bene valere. A

Eudoſius epiſcopus à Germania opto vos in Domino bene valere.

*Dionyſius epiſcopus ab Alexandria * prouinciæ opto vos in Domino bene valere.*

Macedonius epiſcopus à Iurito opto vos in Domino bene valere.

Euſenius epiſcopus à Dorlani opto vos in Domino bene valere. B

Baſilius epiſcopus ab Anquira opto vos in Domino bene valere.

Proreſius epiſcopus à Sinopa opto vos in Domino bene valere.

Euſtacius epiſcopus ab Epiphania opto vos in Domino bene valere.

Pancratius epiſcopus à Pernaſo opto vos in Domino bene valere.

Euſemius epiſcopus à Pergamo opto vos in Domino bene valere. C

Sabinianus epiſcopus à Cathimera opto vos in Domino bene valere.

Bitinicus epiſcopus à Zelon opto vos in Domino bene valere.

Dominius epiſcopus à Palladiano opto vos in Domino bene valere.

Piſon epiſcopus à Troada opto vos in Domino bene valere.

Cartherius epiſcopus ab Aſpona opto vos in Domino bene valere. D

Filetus epiſcopus à Iuliopoli opto vos in Domino bene valere.

Quirius epiſcopus à Mareota opto vos in Domino bene valere.

Filetus epiſcopus à Cratia opto vos in Domino bene valere.

Thimaſarcus epiſcopus opto vos in Domino bene valere.*

Euſemius epiſcopus à Mignenta opto vos in Domino bene valere. E

Quirius epiſcopus à Philadelphia opto vos in Domino bene valere.

Piſon epiſcopus à Vanis opto vos in Domino bene valere.

Timotheus epiſcopus opto vos in Domino bene valere.*

Euthemon epiſcopus à Thaneos opto vos in Domino bene valere.

Callenicus epiſcopus à Peleuſio opto vos in Domino bene valere. F

Euſebius epiſcopus à Pergamo opto vos in Domino bene valere.

Leucadas epiſcopus ab Ilio opto vos in Domino bene valere.

Noconius epiſcopus à Troade opto vos in Domino bene valere.

Adamantius epiſcopus à Cio opto vos in Domino bene valere.

Eddeſius epiſcopus à Coo opto vos in Domino bene valere.

Teodolus epiſcopus à Neocaſario opto vos in Domino bene valere.

*Siõ epiſcop⁹ * opto vos in Domino bene valere.*

Theogenes epiſcopus à Lizia opto vos in Domino bene valere.

Florentius epiſcopus ab Anchara opto vos in Domino bene valere.

Iſaac epiſcopus à Lueto opto vos in Domino bene valere.

*Eudemon epiſcopus * ſubſcripſi pro ipſo opto vos in Domino bene valere.*

Agapius epiſcopus à Therico opto vos in Domino bene valere.

Baſſus epiſcopus à Car opto vos in Domino bene valere.

Narciſſus epiſcopus ab Anapoli opto vos in Domino bene valere.

Embracius epiſcopus à Niſilecto opto vos in Domino bene valere.

Lucius epiſcopus ab Babthino opto vos in Domino bene valere.

Nonnius epiſcopus à Lodocia opto vos in Domino bene valere.

Pantagatus epiſcopus à Gallias opto vos in Domino bene valere.

Flaccus epiſcopus ab Ireopoli opto vos in Domino bene valere.

Syſimius epiſcopus à Perge opto vos in Domino bene valere.

*Diogenes epiſcopus * opto vos in Domino bene valere.*

Creſconius epiſcopus opto vos in Domino bene valere.*

Neſtorius epiſcopus opto vos in Domino bene valere.*

*Emmonius epiſcopus * opto vos in Domino bene valere.*

Eugenius epiſcopus opto vos in Domino bene valere.*

Antonius epiſcopus à Guſia opto vos in Domino bene valere.

Demofilus epiſcopus ab Cooe opto vos in Domino bene valere.

Euticius epiſcopus à Philoppoli opto vos in Domino bene valere.

Seuerus epiſcopus à Cabula opto vos in Domino bene valere.

Timotheus epiſcopus ab Anquslo opto vos in Domino bene valere.

Valens epiſcopus à Murſa opto vos in Domino bene valere.

Explicit Decretum Synodi Orientalium apud Sardicam Epiſcoporum à parte Arianorum quod miſerunt ad Africam.

SEQVITVR EPISTOLA ARIminenſis Concilij ad Conſtantium Imperatorem, vbi epiſcopi præuaricati ſunt à fide vera.

BEATISSIMO ET GLORIOSISſimo Auguſto Conſtantio, Synodus Ariminenſis.

Extat apud Athanaſi. lib. de Synodis Socrat. lib. 2. Theodor. lib. 2. c. 29. Trip. lib. 5.

LVbente Deo ex precepto pietatis tuæ credimus fuiſſe diſpoſitum vt ad Ariminenſium locum ex diuerſis prouinciis Occidentalium epiſcopi veniremus, vt fides clareſceret omnibus Eccleſiis catholicis, & hæretici noſcerẽtur. Dum enim omnes rectè ſapimus, contractaremus, placuit quidem vt fidẽ ab antiquitate perſeuerantem, quã per Prophetas, Euangelia & Apoſtolos, per ipſum Deum & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſaluatorem imperij tui & largitorem ſalutis tuæ, quam ſemper obtinuimus, teneamus. Nec fas enim duximus ſanctorum aliquid mutilare, & eorum qui in Niceno tractatu conſederant vnà cum glorioſa memoria Conſtantino patre pietátis tuæ, qui tractatus manifeſtatus eſt & inſinuatus mentibus populorum, & contra hæreſim Arianam tunc poſitus inuenitur, vt hæreſes inde ſint expurgatæ: à quo ſi aliquid demptum fuerit, venenis hæreticorum aditus panditur. Ideo Vrſacius & Valens in ſuſpicionem eiuſdem hæreſeos Arianæ venerunt aliquando, & ſuſpenſi erant à communione, & rogauerunt veniam, ſicut eorum continent ſcripta quam meruerant tunc temporis à concilio Mediolanenſi, & aſſiſtentibus etiam legatis Romanæ Eccleſiæ, Conſtantino præſente. In hoc cum magno examine fuiſſet conſcriptum quod tenens, baptizatus ad quietem Dei commigrauit, nefas putamus inde aliquid mutilare, & tot ſanctos & confeſſores & ſucceſſores martyrum ipſius tractatus conſcriptores in aliquo remouere: cum & ipſi præteritorum catholicorum ſecundùm ſcripturas cunctas ſeruauerunt * manſiſſéque in hæc tempora, quibus pietas tua à Deo patre per Deum & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum* regendi orbis accepit. Tunc etiam conantur conuellere quod fuerat poſitum ratione: Et cum pietatis tuæ litteræ iuſſerunt tractari de fide, offerebatur nobis à ſupradictis turbatoribus Eccleſiarum adſociato Germino & Gaio, nouum neſcio quid conſiderandum, quod multa peruerſa doctrinæ continebat: adeò cum videretur diſplicere quod offerebant publicè in concilio, putauerunt aliter eſſe conſcribendum. Equidem hæc breui tempore ſæpe mutaſſe, ma-*

A *nifeſtum eſt. Et ne Eccleſiæ frequentius perturbentur, placuit inſtituta vetera rationabilia ſeruari. Ad inſtruendam igitur tuam clementiam * quibus hoc ipſum ſolum mandamus, vt non aliter legationem perferrent, quàm ſtatuta vetera permanerent firmiſſima, vt & ſapientia tua cognoſceret non hoc quod promiſerant ſupradicti Valens & Vrſacius, Germinius & Gaius ſi ſublatum fuiſſet, pacem poſſe compleri. Magis enim turbatio cunctis*
B *regionibus & Eccleſiæ Romanæ immiſſa eſt. Ob quam rem tuam rogantes clementiam vt placidis auribus & ſereno vultu vniuerſos legatos noſtros & reſpicias & audias, ne vel permittat clemẽtia tua, Iura vetera conuelli, ſed manere ea quæ à maioribus noſtris accepimus, quos fuiſſe & prudentes & ſine Spiritu ſancto Dei non egiſſe confidimus, quia iſta nouitate*
C *non ſolùm fides populi perturbati ſunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam vt præcipias tot epiſcopos qui Arimino detinentur, inter quos plurimi qui ætate & paupertate defecti ſunt ad ſuam prouinciam remeare, ne deſtituti ſuis epiſcopis laborent populi Eccleſiarum. Hoc etiam frequentius poſtulamus vt nihil innouetur, nihil minuatur, ſed maneant incorrupta quæ patris ſanctæ pietatis tuæ temporibus*
D *& tuis religioſis ſeculis permãſerunt. Nec iam nos fatigari aut conuelli à ſedibus noſtris tua ſancta prudentia permittat, ſed quieti vacent ſemper poſtulationibus quas habent, ſemper & pro ſalute tua. & pro regno tuo, & pro pace quã tibi diuinitas pro meritis tuis profundã & perpetuam largiatur. Legati autem noſtri & ſubſcriptiones & nomina epiſcoporum vel legatorum perferẽt, ſicut idem alia ſcriptura inſtruit*
E *tuam ſanctam religioſámque prudentiam.*

Cum hac epiſtola integræ fidei ſubſcribentes Epiſcopi catholici miſerunt decem legatos ad Imperatorem. nihilominus & pars hæreticorum miſit ex ſuo corpore decem legatos; qui vbi venerunt ad Imperatorem ſuſcepti ſunt, ita vt legati catholicorum non ſuſciperentur, atque longa dilatione fatigati & minis Imperatoris perterriti damnauerint in-
F tegram fidem quam antea defendebant, & ſuſceperint perfidiam quam ante dãnauerũt. Hoc ita eſſe, ex ſubiectis inuenies.

GESTA VBI PRÆVARICATI ſunt epiſcopi legati à fide vera, incipiũt.

EVSEBIO ET YPATIO COSS.

VI. IDVS OCTOBRIS

DVm conſediſſent epiſcopi manſionis Nicæa quæ ante hac Vſtodizo vocabatur, in

A *Prouincia Thracia Reſtitutus, Gregorius, Honoratus, Athenius, Iginus, Iuſtinus, Priſcus, Primus, Taurinus, Lucius, Muſtacius, Vrbanus, Honoratus, Solutor, Reſtitutus epiſcopus Carthaginis dixit: Scit prudentia veſtra, conſacerdotes ſanctiſſimi, quod cum apud Ariminum de fide tractatus haberetur, contentio ſic diſſidium fecerat, vt de ſacerdotibus Dei immittente Diabolo, diſcordia fieret, atque exinde factum fuerit vt in fratres noſtros ego Reſtitutus & pars epiſcoporũ quæ ſequebatur Vr-*
B *ſacium, Valentem, Germinium & Gaium quaſi in auctores mali intellectus, ſententiã promeremus, id eſt vt à noſtra communione ſegregarentur. Sed quia in comminus poſiti vniuerſa tractauimus, & vniuerſa diſcuſſimus, inuenimuſque quod nulli diſplicere debeat, id eſt fidem in his catholicam iuxta profeſſionem, cui & nos ſubcripſimus omnes, neque vnquam hæreticos fuiſſe, & ideo quia pacis concordia a-*
C *pud Deum res eſt maxima, placuit vt communi cõſenſu noſtro, omnia quæ apud Ariminum tractata ſunt, in irritum deducantur, & communio eorum, Deo fauente, integra conueniret, nec quicquam in diſſidium remaneat quod eos aut maculare poſſit aut debeat. Et ideo, vt dixi, quia præſentes ſumus, vnuquiſque debet dicere an dictum ſit quod proſequutus ſum, & manu ſua ſubſcribere, Ab vniuerſis epiſcopis*
D *dictum, eſt Placet: & ſubcripſerunt.*

Quæ ſit autem fidei confeſſio cui poſtea ſubſcripſerunt, quam etiam Valens ſecum in Ariminum pertulit, ex infraſcripto recognoſces.

Seuer. Sulp. lib. 2. hiſt. ſact.

INCIPIT EXEMPLVM FIDEI epiſtolæ miſſæ ad Conſtantium Imperatorem à perfidis epiſcopis.

Domino meritò glorioſiſſimo, victorioſiſſimo Auguſto Conſtantio Synodus Ariminenſis Orientalibus conſentiens (id eſt Migdonius, Megaſius, Valens, Epictetus, & cæteri qui hæreſi conſenſerunt.)

INluſtrati pietatis tuæ ſcriptis maximas Deo retulimus & referimus gratias, quod nos beaueris intimans nobis illa quæ eum diſcurſione pietatis tuæ facere deberemus, nequis Vſiæ vel Omouſij nomina Eccleſiæ Dei ignota aliquando nominet, quod ſcandalum inter fratres facere ſolet, plurimũ gratulati ſumus, quia id quod tenebamus, recognouimus. O nos beatos quibus occurrit tãta felicitas, vt cognitione tuæ pietatis cæteris qui hæc nomina pro Deo & Dei filio aſſumere ſolent, modum acce-

A *perint reiicti! Nos igitur reddentes obſequiũ clemẽtiæ tuæ, quod coram veritatis ſtatus eluxit, quæ quod neſciat vinci, & obtinuit victoriam vt indignum Deo nomen quod nuſquam in legibus ſanctis ſcriptum eſt, iam à nullo dicatur. Vnde oramus pietatem tuam, quoniam in eo loco vbi Synodus geſta eſt, vnde reſpõſum per noſtros legatos dedimus, adhuc detinemur, iubeat nos qui integram in Orientalibus doctrinam retinemus, iam ad noſtras plebes di-*
B *mitti, vt ex hac parte appareant amatores veritatis qui Deo non mutant nomen. nec cum eis qui peruerſa doctrina infecti ſunt, diutius nos qui veritatem catholicam tenemus, detineamur. Vnde impensè oramus, Domine, pietatẽ tuam ante Deum patrem & Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum Deum & Dei filium, facias nos qui ſubſcripſimus ſanæ doctrinæ recedẽtes ab vſiæ nomine, te imperante, & iubeas nos ad noſtras plebes dimitti, vt lætetur in Eccleſia*
C *quæ immutare nomina Dei & filij eius nõ admittit, in totum imperio tuæ virtutis & gloriæ, cui tãtum diuinitas contulit vt appareat ** dicationis ſacrilegis iam vſiæ & omouſij nomina recedant, quæ in diuinis ſcripturis de Deo & Dei filio non inueniuntur ſcripta: Subueni, pie imperator, Dei ſummi cultoribus: ſubueni eis qui per Chriſtum Dei filium, Deum patrẽ omnipotentem orant: ſubueni eis qui iudicio tuo*
D *deuotos offerunt omnes, qui neſciũt colere niſi Deum patrem per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum gloriæ eius filium. Et præcipuè, Domine Imperator, noſtras nos plebes remeare datis litteris ad* hunc præfectũ prætorij Taurum, quia & nos in prædicatione nominis Dei, Orientalibus & tua diſpoſitioni plenum reddidimus obſequium ** iubere in qua ſemper tenuimus, iam ad noſtras plebes redire debe-*
E *mus. De hac autem re ad archiepiſcopos noſtros Orientales litteras dedimus, vt ſciant hoc ſemper tenuiſſe, & in fide catholica eum ipſis permanere. Domini pietas glorioſiſſimum te ſemper & vbique omnia faciat vindicem, Domine piiſſime Imperator.* Explicit.

INCIPIT EPISTOLA LEGAtorum miſſa ad Conſtantium Imperatorem à Liberio epiſcopo vrbis Romæ
F per Luciferum epiſcopum.

GLORIOSISSIMO CONSTANtio Auguſto Liberius Epiſcopus.

OBſecro, tranquilliſſime Imperator, vt mihi benignas aures clemẽtia tua tribuat, quo poſſit manſuetudini tuæ mentis meæ propoſitum apparere. De Chriſtiano enim Impe- Lucif Car. 47.

*ratore & ſanctæ memoriæ filio Conſtantini hoc
ipſum ſine cunctatione mereor impetrare,
Sed in eo me laborare intelligo, quia repetita
ſatisfactione placabilē etiam circa reos animū
tuum in gratiam meam reuocare non poſſum.
Sermo enim pietatis tuæ iamdudum ad populū
miſſus me quidem, quem patiēter omnia ferre
neceſſe eſt, plurimū lacerat, ſed animum tuum
qui lenitati ſemper vacat, qui numquam, vt
ſcriptum eſt, in occaſum diei iracundiā ſeruat,
retinere circa me indignationē miraculo mihi
eſt. Ego enim, religioſiſſime Imperator, tecū ve-
ram pacem reqniro, qua non ſit verbis compoſi-
ta interna diſpoſitione fallaciæ, ſed præceptis e-
uangeliorum rationabiliter confirmata. Non
Athanaſii tantùm negotium, ſed multa alia in
medium venerunt, propter quæ concilium fieri
manſuetudinem tuam fueram deprecatus, vt
ante omnia, quod ſpecialiter optat mentis tuæ
erga Deum ſincera deuotio, cum fidei cauſa, in
qua prima nobis ſpes eſt ad Deum, diligenter
fuiſſet tractata, * ne eornm qui noſtram circa
Denm obſeruantiam mirari debent, poſſent fi-
niri. Et dignum fuerat Dei cultori, dignum
imperio tuo quod Chriſti pietate regitur & au-
getur ſpecialiter, hoc ipſum pro reuerentia ſan-
ctæ religionis, cui prndenter intentus es, cle-
mentiam tuam nobis ad hæc impetranda præ-
ſtare. Sed multi Eccleſiæ mēbra lacerare feſti-
nant, qui confinxerunt me litteras ſuppreſſiſ-
ſe, ne crimina eius quem dicebantur condem-
naſſe, apud omnes paterent: quaſi illas litteras
epiſcoporum Orientaliū & Ægyptiorum, qui-
bus in omnibus eadem in Athanaſinm crimi-
na continebantur.* At ſatis omnibus clarnm
eſt, nec quiſqnam negat, nos Orientalium lit-
teras intimaſſe, legiſſe Eccleſiæ, legiſſe Cōcilio,
atque hæc etiam Orientalibus reſpōdiſſe: cui fi-
dem & ſcientiam non commodauimus noſtrā,
quod eo tempore octoginta epiſcoporum Ægy-
ptiorum de Athanaſio ſententia repugnabat,
quod ſimiliter recitauimus atque inſinuaui-
mus Epiſcopis Italis. Vnde contra diuinam le-
gem viſum eſt etiam, cum Epiſcoporum nume-
rus pro Athanaſio maior exiſteret, in parte ali-
qua commodare conſēſum. Hæc ſcripta, ſi Deo
fidem debet, Euſebius qui miſſus fuerat, feſti-
nans ad Africam nobis reliquit: quæ tamen
poſtea omnia ſcripta ne ad impetrandum forte
concilium deeſſent, Vincentius qui cum cæteris
miſſns fuerat Arelatum, pertulit. Videt igitur
prudentia tua nihil in animum meum introiſ-
ſe qnod Deo ſeruientibus non dignum fuerat
cogitare. Teſtis autem mihi eſt Deus, teſtis eſt
tota cum ſuis membris Eccleſia, me fide & me-
tu in Deum meū cuncta mundana, ita vt euā-
gelica & apoſtolica ratio præcepit, calcare at-*

A *que calcaſſe, non furore temerario, ſed conſti-
tuto atque obſeruato iure diuino: atque in alio
miniſterio eccleſiaſtico viuens, nihil per iactā-
tiam, nihil per gloriæ cupiditatem, quod ad le-
gem pertinebat, impleui, & ad iſtud officium,
teſtis eſt mihi Deus meus, inuitus acceſsi, in
quo cupio quidem ſine offenſa Dei quandiu in
ſeculo fuero, permanere, & nunquam mea ſta-
tuta, ſed apoſtolica vt eſſent ſemper firmata &
cuſtodita perfeci, ſequutus morem ordinémque*
B *maiorum, nihil addi Epiſcopatui vrbis Romæ,
nihil minui paſſus ſum. & illam fidem ſeruās,
quæ per ſucceſſionem tantorum epiſcoporum
cucurrit, ex quibus plures martyres extiterūt,
inlibatam cuſtodiri ſemper exopto. Denique
iam me aperire cauſam pietatis tua ſollicitudo
eccleſiaſtica atque ipſa deuotio perſuadet, ſi-
gnificans Orientales paci noſtræ velle coniūgi.*
C *quæ eſt pax, clementiſsime Imperator, cum ſint
ex partibns ipſis quatuor epiſcopi Demofilus,
•Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante
annos octo, cum apud Mediolanum Arij ſen-
tentiam hæreticam uoluiſſent damnare, de cō-
cilio animis iratis exierunt? Horum ſi fas eſt
ſententijs, quale ſit, aut quid periculi habeat,
commodare conſenſum, æquitas clementia tua
poterit æſtimare. Non eſt nouū quod nunc ſnb-
tiliter & ſub occaſione nominis Athanaſij at-*
D *tentatur. Manent litteræ Alexandri epiſcopi
olim ad Syluestrū ſanctæ memoriæ deſtinatæ,
quibus ſignificauit, ante ordinationem Atha-
naſij vndecim tam presbyteros quàm etiam
diacones, quod Arij hæreſim ſequerentur, ſe
Eccleſia eieciſſe: ex quibus nunc quidam extra
Eccleſiam catholicam foris poſiti dicuntur ſibi
conciliabula inueniſſe, quibus adſeueratur etiā
Georgius in Alexandria per litteras cōmuni-*
E *care. Quæ ergo pax poteſt eſſe, tranquilliſsime
Imperator, ſi exhibitis epiſcopi, vt nūc in Italia
factū eſt, cogantur talium ſententijs obedire?
Accipe aliud, quia tranquillitas tua patienter
admittit. Manent legatorū litteræ qui ad cle-
mentiam tuam fuerant deſtinati, qui nuper
venerunt, quibus ſignificant propter turba-
tionem quidem omnium Eccleſiarum ſe quidē
ante ſuccumbere ſententijs Orientaliū voluiſ-*
F *ſe, propoſuiſſe tamen conditionem, vt ſi idem
Arij hæreſim cōdēnaſſent, hoc genere inclinati
eorum ſententiis obedirent. Placitum, vt ipſi
ſignificāt, ſcriptura teſte firmatur. itur in con-
cilium, accipiunt cnm deliberatione reſponſa,
Arij doctrinam ſe damnare non poſſe, Atha-
naſium quod ſolum exigebant, communio-
ne eſſe priuandum. Hinc iam clementia
tua hoc quoque conſideret, rectæ catholicæ
religionis iure ſeruato, an hominis cauſa
debeat diligenter excuſſéque tractari. Vn-
de iterum*

de iterum atq; iterum manſuetudinem tuam A atque animum tuum Deo deuotum rogamus per eius virtutem qui ſe in defenſione tua quantus ſit, vniuerſis mortalibus adprobauit, vt habens ante oculos eius beneficia qui imperium tuum in omnibus regit, hæc in cætu epiſcoporum diligenter facias omni cum conſideratione tractari, vt pacatis per te, Deo fauente, temporibus tranquillitate tua conſentiente, ſic omnia diſcutiantur, vt quæ iudicio ſacerdotum Dei confirmata conſtiterint, B omnes in expoſitionem fidei quæ inter tantos epiſcopos apud Nicæam præſente ſancta memoria patre tuo confirmata eſt, vniuerſos conſenſiſſe, cum exemplo poſsint in poſterum cuſtodiri: vt ipſe Saluator qui deſuper mentis tuæ propoſitum intuetur, in tanta rerum expeditione lætetur cauſam fidei & pacis etiã Reipublicæ neceſsitatibus non immeritò præpoſuiſſe. Ad exorandum igitur manſuetudinem C tuam, vt beneuolo animo allegationes noſtras audire digneris, fratrem & coëpiſcopum meum ſanctum virum Luciferum cum Pancratio presbytero & Hilario diacono placuit proficiſci. Quos credimus de clementia tua ad pacem omnium eccleſiarum catholicarum non difficulter poſſe concilium imperare. Dei omnipotentis clementia te nobis cuſtodiat clementiſſime ac religioſiſsime Auguſte. Explicit.

INCIPIT EXEMPLVM EPIſtolæ Conſtantini Imperatoris ad epiſcopos Italos, qui in Ariminenſi Concilio conuenerunt.

VICTOR CONSTANTINVS Maximus triumphator ſemper Auguſtus Epiſcopis.

Continent priora inſtituta, Venerabiles, ſanctimoniam legis rebus eccleſiaſticis niti: ſatis ſuperque perſpeximus literis ad noſtram prudentiam datis iiſdem oportere operam dare: cum profectò & epiſcoporum id officio congruat, & ſalus omnium longè latèque populorum hoc fundamine roboretur. Sed res admonuit inſtituta rurſus exiſtere. Non enim aliquis definita geminari ſuperfluum iudicabit, cum rebus conſueuerit admonitio augere cumulum diligentiæ. His ita ſe habentibus, de fide atque vnitate tractari debere cognoſcat ſinceritas veſtra, & operam dare vt eccleſiaſticis rebus ordo competens præbeatur, Diſcurret namque cunctorum proſperitas vbique populorum, & concordia fida ſeruabitur, cum penitus amputatis nec* huiuſmodi quæſtionibus cunctis ſectando commouerit, res iſta non debet ita intentionem animi propagare. Non enim de Orientalibus epiſcopis in concilio veſtro patitur ratio aliquid definire. Proinde ſuper his tantùm quæ ad vos pertinere cognoſcit grauitas veſtra, tractare debetis, & completis celeriter vniuerſis, conſentiente conſenſu, decem mittere ad comitatum meum vt prudentiæ veſtræ prioribus litteris intimauimus. Prædicti enim poterunt omnibus quæ eiſdem Orientales propoſuerint, reſpondere, vel tractore de fide, vt exitu competenti omnis quæſtio terminetur & ambiguitas ſopiatur. Quæ cum ita ſint, aduersùs Orientales nihil ſtatuere vos oportet, aut ſi aliquid volueritis contra eoſdem prædictis abſentibus definire, id quod fuerit vſurpatum irrito euaneſcet effectu. Non enim illa vires habere poterit definitio, cui noſtra ſtatuta teſtantur iam nunc robur &** cupiam denegari. Quæ cum ita ſint, moderatione religionis venerabilibus antiſtitibus conſentanea debetis veneranda perficere, vt id quod religio poſtulat, explicetur, & quod audiri prohibet ratio, nullus vſurpet. Diuinitas vos ſeruet per multos annos, Parentes

K. DAT. VI. KALEN. IVNIAS, EVSEBIO ET YPATIO COSS.

D INCIPIT DEFINITIO Catholica habita ab omnibus catholicis epiſcopis, priuſquam per terrenam poteſtatem territi, hæretic orum conſortio ſociarentur in concilio Ariminenſi.

Sic credimus placere omnibus poſſe catholi- E *cis à ſymbolo accepto nos recedere non oportere quod in collatione apud omnes integrum recognouimus: nec à fide receſſuros, quam per Prophetas à Deo patre per Chriſtum Dominum noſtrum, docente Spiritu ſancto, & in Euangeliis & in Apoſtolis omnibus ſuſcepimus, vt per traditionem patrum ſecundùm ſucceſsionem Apoſtolorum vſque ad tractatum apud* F *Nicæam habitum contra hæreſim quæ tunc temporis exſurrexerat, poſitum nunc vſque permanet. Quibus omnibus nec addendum aliquid credimus, nec minui poſſe manifeſtum eſt. Placet ergo nihil nouum fieri: ſubſtantiæ quoque nomen & rem à multis ſanctis ſcripturis inſinuatam mentibus noſtris, obtinere debere ſui firmitatem. Quam rem cum ſuo nomine Eccleſia catholica cum doctrina deifica ſemper confiteri & profiteri conſueuit:* Huic definitioni omnes in vnum catholici conſpirantes ſubſcripſerunt. Eodem in con-

cilio poſtquam ſtatutum eſt nihil debere A paternam minui traditionem, etiam qui contra hanc veniebant, omnium in vnum conſpirantium ſpiritali voce ſunt damnati. Cuius tractatus hoc eſt exemplum.

EVSEBIO ET YPATIO
CONSS. XII. KAL. AVGVSTI.

CVm apud locum Ariminenſem epiſcoporum Synodus fuiſſet collecta, & tractatum fuiſſet de fide, & ſediſſet animo quid agi deberet, Grectanus epiſcopus à Calle dixit: Quantum dicunt, FF. CC. *catholica Synodus patientiam habuit & piam Eccleſiam* B *totiens exhibuit iuxta Vrſacium &* Valen*tem, Germinium, Gaium, qui totiens mutando quod crediderant, omnes Eccleſias turbauerunt, & nunc conantur hæreticum animum ſuum inſerere animis Chriſtianis. Subuertere enim volunt tractatum habitum apud Nicæam qui poſitus eſt contra Arianam hæreſim & cæteras. Attulerunt nobis præterea conſcriptam à ſe fidem quam recipere nos non licebat. Iam quidem hæretici antehac nobis pronunciati ſunt, & multis diebus eſt comprobatum: quos & ad noſtram communionem non admiſimus, voce noſtra damnantes eos præſentes. Nunc iterum quid vobis placet, iterum dicite, vt ſingulorum ſubſcriptione fir-* C *metur. Vniuerſi epiſcopi dixerunt. Placet vt hæretici ss. damnentur, quo poſſit Eccleſia fide inconcuſſa quæ verè catholica eſt, in pace perpetua permanere.*

EXPLICIT.

Quod ſequitur, eſt ex alio cod. Deruen. poſt exemplar fidei Nicænæ.

DAMNATIO BLAPHEMIARVM Ary, & expoſitio integra & catholica fidei quam Catholici in tractatu Ariminenſi firmauerunt, & manu ſua ſubſcripſerunt.

Blaſphemiæ Arÿ licet antehac fuerunt damnatæ, latebant tamen occultæ, quia eũ blaſphemaſſe ignorabatur. Verùm, fauente Deo, procuratum eſt vt conſtitutis nobis apud Ariminũ, eius peſtifera hæreſis repeteretur. Et ideo ſimul cũ eius blaſphemÿs omnes quoque hæreſes quæ antehac exſurrexerunt contra catholicam & apoſtolicam traditionem, ſicut iamdudum dãnata ſunt præteritis concilÿs & diuerſis in locis, nos quoque damnamus, & anathematizamus eos qui dicunt filium Dei nullis extantibus, & de alio & non de Deo patre natũ Deum verum de Deo vero. Et ſi quis patrem & filium duos Deos, hoc eſt non nota duo principia dixerit, & non patris & filÿ vnam deitatem profiteatur, anathema ſit. Si quis & filiũ Dei creaturam vel facturam dixerit, anathema ſit. Si quis Deum patrẽ ipſum de Maria virgine natum, eundémque patrẽ & filium dixerit, anathema ſit. Si quis filium Dei de Maria initium ſumpſiſſe dixerit, vel fuiſſe tempus quando non erat filius, anathema ſit. Si quis filium Dei non verè inenarrabiliter de Deo patre natum, ſed adoptiuum filium dixerit, anathema ſit. Si quis filium Dei aut temporalem, aut hominem ſolum, & non ante omnia ſæcula de Deo patre natum profiteatur, anathema ſit. Si quis patris & filÿ & Spiritus ſancti vnam perſonam aut tres ſubſtantias diuiſas dixerit, non perfectæ Trinitatis vnam deitatem profiteatur, anathema ſit. Si quis filium Dei eſſe ante omnia quidem in ſæcula, & non ante omne omnino tempus, vt ei tempus adſignet, anathema ſit. Si quis creata omnia non per Verbum, ſed ſine eo vel ante eum facta dixerit, anathema ſit. Si qua autem alia blaſphemiæ Arÿ vel cuiuſlibet reperta fuerint, ſimiliter anathematizamus.

Sequitur in cod. cod. fides dicta à ſancto Athanaſio Epiſcopo. ſiue Symbolum quod eius nomen præfert.

ELENCHVS

ELENCHVS CANONVM D. HILARII IN EVANGELIVM MATTHÆI ORDINE, QVO AB EO SVNT EDITI.

CANON I.

De natiuitate Chriſti. De Magis cum muneribus,& de infantibus occiſis.

CANON II.

De Ieſu regreſſo ex Ægypto. De prædicatione Ioannis, & baptiſmo. De Domino baptizato.

CANON III.

De tentatore diabolo. De ieiunio Ieſu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piſcatoribus.

CANON IIII.

De beatitudine & præceptis. De recōciliatione fratrum. De adulterio. De oculo & manu cruenda. De iuramentis & eleemoſyna.

CANON V.

De oratione & ieiunio. De theſauro in cœlo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & veſtitu De volatilibus & liliis agri, & fœno. De ſolicitudine dici. De feſtuca & trabe in oculo.

CANON VI.

De margaritis ante porcos. De pſeudo prophetis. De domo ædificata ſuper petram.

CANON VII.

De leproſo quem curauit Dominus. De pucro tribuni paralytico. De ſoeru Petri. De plurimis & diuerſis curis.

CANON VIII.

De diſcipulis in naui excitantibus Ieſum. De duobus dæmoniacis in terra Geraſenorum. De paralytico curato & lectum ferente.

CANON IX.

De Matthæo publicano. De Phariſæorum, & diſcipulorum Ioannis ieiunio. De adſutu panni rudis. De profluuio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De ſurdo & muto.

CANON X.

Miſertus turbarum Dominus, duodecim diſcipulos præmittit cum poteſtate & doctrina, &c.

CANON XI.

Ioannes de carcere ad Ieſum mittit, & Ieſus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confeſſio Ieſu ad patrem.

CANON XII.

A Diſcipuli ſpicas vellunt, Manus aridæ hominem ſabbato curauit. Cæcum & dæmoniacum curauit. De blaſphemia ſpiritus. De fructu arboris bonæ & malæ. De omni verbo ocioſo. De ſigno Ionæ. De Niniuitis & regina Auſtri. De ſeptem ſpiritibus & octauo. De matre Ieſu & fratribus.

CANON XIII.

Sedens in nauicula Ieſus turbis parabolas loquitur. De ſeminante bonum ſemen. De zizania & tritico. De grano ſinapis. De fermento abſconſo in farina. Expoſitio zizaniæ. De theſauro in agro. De bona margarita. De reti miſſo in

B mare.

CANON XIIII.

De ſcriba in regno cœlorum. De fratribus & ſororibus Domini. De Ioannis capite in diſco. De quinque panibus & duobus piſcibus, Vbi ſuper mare ambulabat, & Petrum merſum erexit.

CANON XV.

De lauandis manibus. Et non ea quæ in os intrant, ſed ea quæ ex ore exeunt inquinare De filia Chananææ mulieris. De ſeptem panibus & paucis piſcibus.

CANON XVI.

De Ionæ prophetę ſigno. De fermento Phariſæorum,& confeſſione Petri De benedictione Domini, & de ſe abnegan-

C do qui Chriſtum ſequi voluerit.

CANON XVII.

Vbi in monte cum Moyſe & Helia videtur, & vox de cœlo auditur. Vbi puerum lunaticum ſaluat. De credentium fide. De didrachma poſtulata,& ſtatere in ore piſcis inuento.

CANON XVIII.

De infantibus inhibitis. De humilitate eorum aſſumenda. De manu & pede, & oculo eruendo, & de oue perdita. De corripiendis fratribus ſecretò primùm, tum duobus teſtibus, poſtremò eccleſia præſente. Et quòd ſemper ignoſcendum.

De eo qui conſeruum, remiſſo ſibi à Domino debito, ſuffocauit.

CANON XIX.

Tranſit in Galilæam. Vxorem non debere dimitti. De eunuchis. De infantibus inhibitis. Diuitem difficile introire in regnum cœlorum.

CANON XX.

De ſpe apoſtolorum. De nouiſſimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad vineam. De filiis Zebedæi. De primo accubitu. De duobus cæcis ſecus viam ſedentibus.

CANON XXI.

De aſina & pullo eius. De eiectis è templo nummulariis. De ficu maledicta. De duobus filiis ad vineam miſſis. De publicanis & meretricibus.

CANON XXII.

De vinitoribus, qui miſſos ad ſe ob recipiendos fructus interficiunt. De inuitatis promiſcuis, & de veſte nuptiali.

CANON XXIII.

De tributo Cæſari dando, & de imagine Cæſaris. De eadem ſeptem fratrum vxore. De mandatis maximis. De Dauid filio.

CANON XXIIII.

De cathedra Moyſi, ſuper quam ſederunt ſcribæ & phariſæi. De clauſo ab iiſdem regno cælorum, & ab iiſdem comedi domos viduarum, circumeuntibus mare & aridam, & dicentibus: Quicunque iurauerit in templo, nihil eſt. Et de decimantibus mentam & anethum, & ædificantibus ſepulchra prophetarum. Et de Hieruſalem, quę interficit prophetas, & lapidat eos qui ad ſe miſſi ſunt.

CANON XXV.

De ſtructura templi interrogantibus diſcipulis. Et de his qui in tecto ſunt, ne deſcendant tollere aliquid de domo: & qui in agro ſunt, ne reuertantur tollere tunicam. Et de prægnantibus & nutrientibus.

CANON XXVI.

A De ſole obſcurato, & luna & ſtellis.

CANON XXVII.

De ſeruo fideli quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam. Et de decem virginibus. De homine peregrè profecto, qui tradidit ſubſtantiam ſua in ſeruis ſuis.

CANON XXVIII.

De aduentu filij hominis venientis ad iudicium cum maieſtate ſua.

CANON XXIX.

De muliere quæ acceſſit ad Ieſum in
B domo Simonis leproſi, habens alabaſtrũ vnguenti pretioſi.

CANON XXX.

De die prima azymorum, in qua acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes. Vbi vis paremus tibi manducare paſcha?

CANON XXXI.

Venit Ieſus in agrũ, qui dicitur Gethſemani, & dicit diſcipulis ſuis. Sedete hîc donec eam illuc orare. Et triſtata eſt anima eius vſque ad mortem. Et de calice mortis quod dicit: Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. De ſpiritu prompto, & carne infirma. Et rurſum de eo quod dixit: Pater, non poteſt hic calix
C tranſire niſi illũ bibam: fiat voluntas tua.

CANON XXXII.

De Iuda, qui erat vnus de duodecim diſcipulis, veniente ad Ieſum cum plurima turba vt eum traderet. De gladio quẽ iuſſit Petro conuertere in locum ſuum.

CANON XXXIII.

De Pilato cùm ſederet pro tribunali, & cùm miſit ad illũ vxor ſua, dicens: Nihil tibi ſit & iuſto iſti. De tranſeuntibus iuxta crucem, qui mouebant capita ſua, & dicebant: Hic eſt qui deſtruebat templum, & in triduum illud reædificabat.

ELENCHI FINIS.

D. HILARII

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, IN EVANGELIVM MATTHÆI, CANONES, SEV COMMENTARIVS.

DEEST HIC PRÆFATIO, SIQVIDEM ALCVINVS lib. 4. ex ſeptem nondum editis quos contra Felicem Vrgelitanum ſcripſit: Hæc habet Hilarius in prooemio expoſitionis Euangelij ſecundùm Matthæum [Erat namque neceſſarium nobis vt vnus Deus homo natus cognoſceretur] quod prooemium abeſt etiam à veteribus libris.

De natiuitate Chriſti. De Magis cum muneribus, & de infantibus occiſis.

CANON I.

LIBER *generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abrahæ, &c.*

Greſſum, quem Matthæus in ordine regiæ ſucceſſionis, eum Lucas per ſacerdotalem ordinem ædideerat: quem dum vterque dinumerat, & agnitionem in Domino vtriuſque tribus vterque ſignificat, & rectæ generationis gradum ponit: quia ſacerdotalis & regiæ tribus ſocietas, per Dauid ex coniugio inita, iam à Salathiel in Zorobabel confirmatur ex genere. Atque ita dum Matthæus paternam originem, quæ ex Iuda proficiſcebatur, recenſet, Lucas verò acceptum per Natham ex tribu Leui genus edocet: ſuis vterque patribus Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt æternus & rex & ſacerdos, etiam in carnali ortu vtriuſque generis gloriam probauerunt. Quòd verò Ioſeph potius quàm Mariæ natiuitas recenſetur, nihil refert: eadem enim eſt totius tribus atque vna cognatio. Exemplum autem etiam Matthæus & Lucas dederunt, patres inuicem appellantes, non tam genere quàm gente: quia ab vno tribus † cœpta, ſub vnius ſucceſſionis & originis familia continetur. Cum enim filius Dauid atque Abrahæ ſit oſtendendus, ita Matthæus cœpit:

† ab vna tribu.

Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abrahæ,

Non refert quis in originis numero atque ordine collocetur, dummodo vniuerſorum familia cœpta eſſe intelligatur ab vno. Itaque cum eiuſdem tribus ſit Ioſeph & Maria, dum profectus eſſe ex Abrahæ genere Ioſeph oſtenditur: pro-

A fecta quoque docetur & Maria. Hæc enim in lege ratio ſeruata eſt, vt ſi mortuus ſine filiis familiæ princeps eſſet, defuncti vxorem poſterior frater eiuſdem cognationis acciperet, ſuſceptóſque filios in familiam eius qui mortuus eſſet, referret: maneretque ita in primogenitis ſucceſſionis ordo, cum patres eorum, qui poſt ſe nati eſſent, aut nomine haberentur, aut genere. Sequens illud eſt, quia diximus ſecundum rerum fidem generationis iſtius ordinem, nec numero ſibi, nec ſucceſſione conſtare: huius quoque rei ratio adferatur. Non enim leuis cauſa eſt, vt aliud in narratione ſit, aliud fuerit in

B geſtis: & aliud referatur in ſumma, aliud verò teneatur in numero. Namque ab Abraham vſque ad Dauid quatuordecim generationes enumeratæ ſunt: & à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, cum in regnorum libris decem & ſeptem deprehendantur. † Sed in hoc non mendacij aut negligentiæ vitium eſt. Tres enim ratione præteritæ ſunt. Nam Ioram † genuit Ochoziam, Ochozias verò genuit Ioam, Ioas deinde Amaſiam, Amaſias autem Oziam. Et in Matthæo Ioras Oziam genuiſſe ſcribitur, cum quartus ab eo ſit. Hoc ita, quia ex gentili fœmina

† Babylonis, in quibuſdam libris decé & ſeptem deprehéduntur.

† Ioras.

C Ioras Ochoziam genuit, ex Achab ſcilicet, qui Hiezabel habuit vxorem. Denique per prophetam, non niſi quarta generatione in throno regio Iſraelis, quenquam de domo Achab eſſe ſeſſurum dicitur: Purgata igitur labe familiæ gentilis tribus, quæ præteritis iam regulis in quarto generationum conſequentium origo † numeratur, & vſque ad Mariam generationes quatuordecim eſſe ſcribuntur, cùm in numero, decem & ſeptem reperiantur: nullus error eſſe poterit ſcientibus non eam ſolum eſſe Domino noſtro Ieſu Chriſto originem, quæ cœpit ex Maria: ſed in procreatione corporeæ

† ordine.

natiuitatis æternam ſignificantiam com-
prehendi. Generationis autem ratio ſim-
plex eſt. Nam conceptum ex ſpiritu
ſancto, natum ex Maria virgine, om-
nium opus prophetarum eſt. Sed plures
irreligioſi, & à ſpirituali doctrina admo-
dum alieni, occaſionem ex eo occupant
turpiter de Maria opinandi, quòd dictum
Matth. 1. ſit: Priùs quàm conuenirent, inuenta eſt
in vtero habens, & illud: Noli timere
accipere coniugem tuam, & illud: Non
cognouit eam donec peperit: non recor-
dantes deſponſatam fuiſſe, & dictum
hoc Ioſeph volenti eam abiicere, quia
iuſtus ipſe nolet in eam lege decerni. Igi-
tur ne qua de partu eius ambiguitas exi-
ſteret, ipſe concepti ex ſpiritu ſancto
Chriſti teſtis aſſumitur: Deline quia
deſponſata eſſet, in coniugem recipi-
tur. Cognoſcitur itaque poſt partum:
id eſt, tranſit in coniugis nomen. Co-
Ibidem 2. gnoſcitur enim, non admiſcetur. Deni-
que cùm tranſire Ioſeph ad Ægyptum
Luc. 2. admonetur, ita dicitur: Accipe puerum
& matrem eius. Et, Reuertere cum
puero & matre eius. Et rurſum in Luca:
Et erat Ioſeph & mater eius. Et quotieſ-
cunque de vtroque fit ſermo, mater po-
tius Chriſti, quia id erat: non vxor Io-
ſeph eſt nuncupata, quia non erat. Sed
hæc quoque ab angelo ratio ſeruata eſt:
vt tum cùm deſponſatam eam iuſto Io-
ſeph ſignificabat, coniugem nuncupa-
ret. Nam ita ait: Ioſeph fili Dauid, noli
timere accipere Mariam coniugem tuã.
† ſuſcipit. Ergo & coniugis nomen ſponſa ſuſce-
pit †, & poſt partum in coniugem reco-
gnita tantum Ieſu mater oſtenditur: vt
quemadmodum iuſto Ioſeph deputare-
tur eiuſdem Mariæ in virginitate coniu-
gium, ita venerabilis eius oſtenderetur
in Ieſu matre virginitas. Verum homi-
nes prauiſſimi hinc præſumunt opinio-
nis ſuæ autoritatem: quòd plures Do-
minum noſtrum fratres habuiſſe ſit tra-
ditum. Qui ſi Mariæ filij fuiſſent, &
non potius Ioſeph ex priore coniugio
ſuſcepit: nunquam in tempore paſſio
nis Ioanni apoſtolo tranſcripta eſſet in
Ioan. 19. matrem, Domino ad vtrunque dicen-
te; Mulier ecce filius tuus, & Ioanni:
Ecce mater tua: niſi quòd ad deſolatæ
ſolatium, charitatem filij diſcipulo re-
linquebat. Stellæ autem ortus primum
à Magis intellectus, indicat mox gen-
tes in Chriſtum credituras: & homines
profeſſionis longè à ſcientia diuinæ co-

A gnitionis auerſæ, lumen, quod ſtatim in
ortu eius extitit, cogniturus. Denique
oblatio munerum, intelligentiam in eo
totius qualitatis expreſſit: in auro re-
gem, in thure Deum, in myrrha ho-
minem confitendo. Atque ita per vene-
rationem eorum, ſacramenti omnis eſt
conſummata cognitio: in homine mor-
tis, in Deo reſurrectionis, in rege iu-
dicij. Quòd verò repetere iter, atque
B ad Herodem in Iudæam redire prohi-
bentur: nihil à Iudæa petere ſcientiæ a-
gnitioniſque † permittitur, ſed in Chri- † nihil à
ſto ſalutem omnem & ſpem locantes, Iudæis pe-
admonemur, prioris vitæ itinere abſti- tere ſcien-
nere. Parante autem Herode paruuli tiæ cogni-
necem, Ioſeph per angelum monetur, tioniſque
vt eum in Ægyptum transferat: Ægy- &c.
ptum idolis plenam, & omnigenum
deûm monſtra venerantem. Iam poſt
C Iudæorum inſectationem, & in extin-
guendo eo profanæ plebis aſſenſum,
Chriſtus ad gentes vaniſſimis religio-
nibus deditas tranſit: & Iudaicam relin-
quens ignorantiam ſeculo colendus in-
fertur, Bethleem, id eſt Iudæa, marty-
rum ſanguine redundante. Herodis ve-
rò furor & infantium interfectio, popu-
li Iudaici in Chriſtianos ſæuientis eſt for-
ma: exiſtimantis ſe beatorum martyrum
D cæde poſſe in omnium fide & profeſſione
Chriſti nomen extinguere. Sed glorioſus
per prophetam neci eorum honor reddi-
tur dicentem:

Vox in Rama audita eſt, ploratus & vlula- *Matth. 2.*
tus multus, Rachel plorans filios ſuos: & noluit
conſolari, quia non ſunt.

Rachel Iacob vxor fuit diu ſterilis, ſed
nullum † ex his, quos genuit, amiſit. Ve- † nullos.
E rùm hæc in Geneſi eccleſiæ typum præ-
tulit. Non igitur illius vox & ploratus
auditur quæ nullum habuit amiſſorum
filiorum dolorem: ſed huius eccleſiæ diu
ſterilis, nunc verò fecundæ, cuius plo-
ratus ex filijs, non idcirco, quia perem-
ptos dolebat, auditur, ſed quia ab his
perimebantur, quos primùm genitos fi-
lios retinere voluiſſet. Denique conſo-
F lari ſe noluit quæ dolebat: non enim
non erant ij, qui mortui putabantur, in
æternitatis enim profectum per marty-
rij gloriam efferebantur. Conſolatio
autem erat rei amiſſæ præſtanda, non
auctæ.

De Ieſu

De Ieſu regreſſo ex Ægypto. De prædicatione Ioannis & baptiſmo. De Domino baptizato.

CANON II.

POST quæ mortuo Herode Ioſeph per angelũ monetur, vt in Iudæam cum puero & matre ipſius redeat. Et reuertens cùm Archelaum Herodis filium regnare audiſſet, timuit eò venire: & per angelum monetur, vt in Galilæam tranſeat, & in regionis eius ciuitate Nazareth habitet. Reuerti ergo ad Iudæam monetur, & reuerſus timet: & ruſum viſu admonitur, tranſire ad regionem gentium iubetur. Sed aut timere eum qui admonitus ſit non oportuit, aut per angelum deferri admonitio mox muranda non debuit. Verùm typica ratio ſeruata eſt. Ioſeph enim apoſtolorum habet ſpeciem, quibus Chriſtus circumferendus eſt creditus. Hi tãquam Herode mortuo, id eſt, populo eius in paſſione Domini deperdito, Iudæis prædicare ſunt iuſſi: miſſi enim erant ad oues perditas domus Iſraël. Sed manente hæreditariæ infidelitatis dominatu metuunt & recedunt. Admoniti per viſum, ſancti ſcilicet Spiritus donum in gentibus contemplantes, ad eas transferunt Chriſtum Iudææ miſſum, ſed vitam & ſalutem gentium nuncupatum.

Matth. 3. *In diebus illis venit Ioannes prædicans in deſerto Iudææ, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum, &c.*

In Ioanne locus, prędicatio, veſtitus, cibus eſt contuendus: atque ita, vt meminerimus geſtorum veritatem non idcirco corrumpi, ſi gerendis rebus interioris intelligentiæ ratio ſubiecta ſit. Fuerant enim prædicanti & locus opportunior, & veſtitus vtilior, & cibus aptior: ſed ſubeſt geſtis rebus exemplum, & in eo operatio ipſa meditatio eſt. Nam & ad deſertam Iudæam venitur: deſertam Dei frequentatione, non populi; & in vacuam ſancti Spiritus habitationem, non hominum: vt prædicationis locus eorum quibus prædicatio erat miſſa, ſolitudinem proteſtaretur. Pœnitentiam quoque regno cœlorum propinquante pronunciat, per quam eſt reditus ab errore, & recurſus à crimine, & poſt vitiorum pudorem profeſſio deſinendi: vt deſerta Iudæa meminiſſet eum ſe ſuſcepturam, in quo cœlorum eſt regnum, non vacuam deinceps futuram, ſi ſe à veteribus vitiis pœnitentiæ confeſſione purgaſſet. Pilis etiam camelorum veſtis adtexta, peregrinum propheticæ iſtius prædicationis habitum deſignat: cum exuuiis immũdarum pecudum, quibus pares exiſtimamur, Chriſti prædicator induitur, fitque ſanctificarum habitu prophetali, quid in nobis vel inutile fuerat ante vel ſordidum. Zonæ autem præcinctio efficax in omne opus bonum eſt apparatus: vt ad omne miniſterium Chriſti voluntatis cingulo ſimus accincti. In eſum etiam eliguntur locuſtæ, fugaces hominum, & ad omnem aduentus noſtri ſenſum volitantes: nos ſcilicet, qui ab omni ſermone & congreſſu prophetarum impiis quibusdã corporum ſaltibus efferebamur, voluntate vagi, in operibus inutiles, in verbis queruli, ſede peregrini: nunc ſumus ſanctorum alimonia, & ſatietas prophetarũ, electi ſimul cum melle ſylueſtri, dulciſſimum ex nobis cibum, non ex aluearis legis, ſed ex truncis ſylueſtrium arborum præbituri. Tali igitur Ioannes habitu prædicans, venientes Phariſæos & Saducæos ad baptiſmum, progenies nuncupat viperarum: fructum vt dignum pœnitentiæ faciant monet, néue Abraham patrem habere ſe glorieñtur, quia ex lapidibus Deus potens eſt Abrahæ filios excitare. Non enim ſucceſſio carnis quæritur, ſed fidei hæreditas. Dignitas igitur originis in operũ conſiſtit exemplis, & proſapiæ gloria fidei imitatione retinetur. Zabulus infidelis, Abrahã fidelis. Nam ille in hominis tranſgreſſione fuit perfidus, hic verò iuſtificatus eſt ex fide. Igitur vniuſcuiuſque mores atque vita propinquitatẽ cognationis acquirit, vt qui fideles ſunt, Abrahæ propago per fidẽ ſint: qui autem infideles ſunt, in Zabuli propaginem infidelitate mutentur: quãdo & Phariſæi viperarum natio nuncupantur, & gloriatio ſanctificati parentis eis inhibetur, & ex ſaxis ac rupibus Abrahæ filij excitantur, & vt operantes dignos fructus pœnitentiæ ſint admonentur: vt qui diabolum patrem habere cœperant, cum eis qui de lapidibus excitarentur, rurſum Abrahæ filij per fidem fiant. Securis verò radicibus arborum appoſita teſtatur vim præſentis in Chriſto poteſtatis, infructuoſarum arborum cæde & concrematione ſignificans inutilis perfidiæ excidium conflagrationi iudicij præparari. Et quia legis opus eſſet iam

inefficax ad ſalutem, & Ioannes baptizandis in pœnitentiam nuncius extitiſſet (prophetatum enim officium erat, à peccatis reuocare: Chriſti verò proprium, ſaluare credentes) ſe quidem baptizare in pœnitentiam dicit, ſed fortiorem eſſe venturum, cuius ferendorum ac ſoluendorum calciamentorum ſit indignus officio: apoſtolis circumferendæ prædicationis gloriam derelinquens, quibus ſpecioſis pedibus pacem Dei erat debitum nunciare. Salutis igitur noſtræ & iudicij tempus
Matth. 3. deſignat in Domino, dicens: *Ille baptizabit vos in Spiritu ſancto & igni:* quia baptizatis in Spiritu ſancto, reliquum ſit conſummari igne iudicij.

Luc. 3. *Habens ventilabrum in manu & mundabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.*

Ventilabri opus eſt, ab infructuoſis fructuoſa diſcernere. Quòd in manu Domini ſitum, arbitrium indicat poteſtatis; triticum ſuum, perfectos ſcilicet credentium fructus, horreis recondendum. Paleas vero id eſt, inutilium atque infructuoſorum hominum inanitatem, igne iudicij concremandas.

Tunc venit Ieſus in Galilæam, in Iordanem ad Ioannẽ, vt baptizaretur ab eo: & reliqua.

Erat in Ieſu Chriſto homo totus, atque ideo in famulatum ſpiritus corpus aſſumptum, omne in ſe ſacramentum noſtræ ſalutis expleuit. Ad Ioannem igitur venit ex muliere natus, conſtitutus ſub lege, & per verbum caro factus. Ipſe quidem lauacri egens non erat, quia de eo dictum
1. Petr. 22. eſt, Peccatum non fecit: & vbi peccatum non eſt, remiſſio quoque eius eſt ocioſa: ſed aſſumptum ab eo creationis noſtræ fuerat & corpus & nomen, atque ita non ille neceſſitatem habuit abluendi, ſed per illum in aquis ablutionis noſtrę erat ſanctificanda purgatio. Denique & à Ioanne baptizari prohibetur, vt Deus: & ita in ſe fieri oportere, vt homo edocet. Erat enim per eum omnis implenda iuſtitia, per quem ſolum lex poterat impleri. Atque ita & prophetæ teſtimonio, lauacro non eger, & exempli ſui autoritate humanæ ſalutis ſacramenta conſummat, hominem & aſſumptione ſanctificans & lauacro. Ordo etiam in eo arcani cœleſtis exprimitur. Nam baptizato eo, reſeratis cœlorum aditibus, Spiritus ſanctus emittitur, & ſpecie columbæ viſibilis agnoſcitur, & iſtiuſmodi paternæ pie-
A tatis vnctione perfunditur. Vox deinde de cœlis ita loquitur:

Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Filius Dei auditu conſpectúque monſtratur, plebíque infidæ & prophetis inobedienti, teſtimonium de Domino ſuo mittitur & contemplationis & vocis: ac ſimul vt ex eis quæ conſummabantur in Chriſto, cognoſceremus, poſt aquæ lauacrum, & de cœleſtibus portis ſanctum
B in nos ſpiritum inuolare, & cœleſtis nos gloriæ vnctione perfundi, & paternæ vocis adoptione Dei filios fieri: cùm ita diſpoſiti in nos ſacramenti imaginem ipſis rerum effectibus veritas præfigurauerit.

De tentatore diabolo. De ieiunio Ieſu quadra-
C *ginta diebus. De Petro & Andrea piſcatoribus.*

CANON III.

TVNC *Ieſus ductus eſt in deſertum à ſpiritu, vt tentaretur à Zabulo & reliqua.* Matth. 4.

Et in deſertum traductio, &
D quadraginta dierum ieiunium, & poſt ieiunium fames, & ſatanæ tentatio, & reſponſio Domini magni cœleſtiſque conſilij effectibus plena ſunt. Nam quòd in deſertum ductus eſt, ſignificatur libertas Spiritus ſancti, hominem ſuum iam diabolo offerentis, & permittentis tentandi & aſſumendi occaſionem, quam non niſi datam tentator habuiſſet. Erat
E igitur in diabolo de metu ſuſpicio, non de ſuſpicione cognitio: mouebatur enim quadraginta dierum ieiunio. Sciebat totidem diebus aquas abyſſi effuſas, exploratam repromiſſionis terram, Moyſi legem à Deo ſcriptam, annorum quoque, quibus plebs in eremo vita angelorum habitúque manſit, hunc numerum expletum fuiſſe. Igitur iſtius temporis me-
F tu, in tentando eo quem hominem contuebatur, ſumpſit temeritatem. Adam enim pellexerat, & in mortem fallendo traduxerat. Sed ita dignum nequitia eius & ſcelere erat, vt in eo, cuius morte & calamitatibus gloriabatur, homine vinceretur: & qui Dei beneficia homini inuidiſſet, ante tentationem Deum in homine intelligere non poſſet. Tentatur igitur ſtatim poſt baptiſmum Dominus, tentatione ſua indicans in ſanctificatis

nobis

nobis maximè diaboli tentamenta graſſari: quia victoria ei eſt magis exoptata de ſanctis. Non cibum etiam hominum eſuriit, ſed ſalutem. Nam poſt quadraginta dies, non in quadraginta diebus eſuriit Moyſe & Helia in eodem ieiunij tempore non eſurientibus. Igitur cum eſurit Dominus, non inediæ ſubrepſit operatio: ſed virtus illa, quadraginta dierum non mota ieiunio, naturæ ſuæ hominem dereliquit. Non enim erat à Deo diabolus, ſed à carne vincendus: quam vtique tentare auſus non fuiſſet, niſi in ea per eſuritionis infirmitatem quæ ſunt hominis recognouiſſet, quam vtique in eo ſentiens ita orſus eſt:

Si filius Dei es.

Anceps ſermo eſt, ſi filius Dei es. Licet eſurientem videret, quadraginta tamen dierum in eo ieiunium pertimeſcebat: qua rerum ratione indicat, poſt quadraginta dierum conuerſationem, quibus poſt paſſionem in ſæculo erat commoraturus, eſuritionem ſe humanæ ſalutis habiturum. Quo in tempore expectatum Deo patri munus, hominem quem aſſumpſerat reportauit. Contuendum itaque nunc illud eſt, quibus tandem interrogationibus vſus ſit. Ait:

Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiat.

Fallax diabolus, & ad traducendum artifex calidiſſimus, poſſe omnia Chriſtũ ſciebat, & eſuritionem in homine ex ipſo ieiunij tempore ſentiebat, ignarus quidnam eſurietur. Eam ergo in tentando cõditionem operis propoſuit, per quam & in Deo ex demutatione lapidum in panes virtutem poteſtatis agnoſceret: & in homine oblectamento cibi patientiam eſuritionis † illuderet. Sed Dominus non panem potius, quàm ſalutem hominum eſuriens. ait,

† eſurien-di.

Non in pane ſolo viuit homo.

Quia ipſe non ſolùm homo, ſed & Deus, licet vſque in tentationis diem cibo hominis abſtineret, Dei tamen ſpiritu alebatur: oſtendens non in pane hoc ſolitario, ſed in verbo Dei alimoniam æternitatis eſſe ſperãdam. Sequens etiam interrogatio talis eſt, cùm eum in ſummum templi ſuſtuliſſet:

Si filius Dei es, mitte te deorſum, & reliqua:

Laborat tentatione Dominum de excelſis ad inferiora deducere: & poſitum in templi ſummo, id eſt, ſupra leges & prophetas eminẽtem, in humilibus continere. Sciebat quidem & miniſteria angelorum prompta eſſe Dei filio, & ne que in lapidem poſſe offenſionis incidere: quippe ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulaturum, & calcaturum † leonem & draconem. De his enim quæ in ſe dicta ſunt tacuit, ſed ſuperiora memorando, vult quoquo modo obedientiam elicere tentato: relaturus hinc gloriam, ſi ſibi Dominus maieſtatis, licet per confidentiam, paruiſſet. Sed nulla diabolo contigit tantæ fraudis occaſio, idipſum Domino tempore poſteriore teſtante, cùm dicit: Venit princeps huius ſeculi, & non inuenit in me quicquam. Digna igitur hanc eius petulantiam Domini eſt ſecuta reſponſio.

† conculcaturum.

Non tentabis Deum & Dominum tuum. Ioan. 14.

Diaboli conatus & tentamenta contundens, & Deum ſe proteſtatur & Dominum, docens à fidelibus abeſſe oportere iactantiam: quia cùm omnia poſſibilia Deo ſint, nihil tamen in tentationem eius audendum ſit. Sed iam tertiò toto diabolicæ poteſtatis commouetur ambitio. Conſtituto igitur Domino in monte excelſo, vniuerſa orbis terrarum regna, eorumque gloriam obtulit, ſi modo adoraretur ipſe. Iam gemina reſponſione opinionem ſuſpicionis exceſſerat. Cibo Adam pellexerat, & de paradiſi gloria in peccati locum, id eſt, in regionem vetitæ arboris deduxerat: tertiò nominis ambitione corruperat, diis futurum ſimilem pollicendo. Igitur aduerſùs Dominum tota iam ſeculi poteſtate pugnatur, & creatori ſuo poſſeſſio huius vniuerſitatis offertur: vt tenens ordinem fraudis antiquæ, quem neque cibo pellexerat, nec loco mouerat, nunc vel ambitione corrumperet. Sed reſponſio Domini dignum de ſuperioribus gradum fecit. Ait enim:

Vade ſatanas. Scriptũ eſt enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerues.

Temeritatis tantæ congruum exitum tulit, cùm & criminum ſuorum in Satana nomen audiuit, & Dominum Deum ſuum adorandum in homine cognouit. Præbuit etiam huius reſponſionis effectu magnũ nobis Dominus exemplum: vt contempta humanæ poteſtatis gloria, & ſeculi ambitione poſtpoſita, ſolũ meminiſſemus Deum & Dominum adorandũ, quia omnis ſeculi honor diaboli ſit negocium. Poſt hanc ergo diaboli fugam, angeli Chriſto miniſtrãt: oſtendentes, à nobis victo calcatoque diaboli ca-

pite, & angelorum miniſteria, & virtutum in nos cœleſtium officia non defutura.

Cùm audiſſet autem Ieſus, quòd Ioannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam, tranſiens in Capharnaum.

Et prophetæ Eſaiæ rei geſtæ ordo eſt. In piſcatorum verò electione, † ex hominum arte futuri eorum officij opus proditur, vt piſcibus è mari, ita hominibus deinceps è ſeculo in locum ſuperiorem, id eſt, in lumen cœleſtis habitaculi protrahendis. Quibus & artem & patrias & domos † relinquentibus: docemur, Chriſtum ſecuturi, & ſecularis vitę ſolicitudine, & paternæ domus conſuetudine, non teneri. In quatuor verò primùm apoſtolis eligendis, præter rerum fidem, quia & ita geſtum eſt, futurorum Euangeliſtarum numerus præfiguratur. Galilæam igitur circumit, & in ſynagogis prædicat regni euangelium, & omnium ægritudinum infirmitates medendo: factis ipſe ſe profert: vt quem in prophetarum voluminibus legere erant ſoliti, præſentem operibus contuerentur.

† allectione,

† patrias domos

De beatitudine & præceptis. De reconciliatione fratrũ. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramẽtis & eleemoſyna.

Canon IIII.

CONGREGATIS igitur pluribus turbis, montem conſcendit & docet: in paternę ſcilicet maieſtatis poſitus celſitudine, cœleſtis vitæ præcepta conſtituit. Non enim æternitatis inſtituta, niſi in æternitate poſitus tradidiſſet. Denique ita ſcriptum eſt:

Matth. 5. *Aperuit os ſuum, & docebat eos.*

Locutum eum fuiſſe, promptius erat dicere. Sed quia in gloria paternæ maieſtatis inſiſterat, & æternitatem docebat: idcirco ad motũ ſpiritus eloquentis obediſſe oſtenditur humani oris officium.

Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.

Exemplo Dominus docuerat humanæ ambitionis gloriam relinquendam, dicens: Dominũ Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Et cùm ſe per prophetas populum humilem & ad verba ſua trementem, præmonuit eſſe lecturum: in ſpiritus humilitate perfectæ beatitudinis

A poſuit exordium. Igitur humilia ſpirantes, id eſt, ſe homines recordantes, in cœleſtis regni poſſeſſione conſtituit, conſcij ſibi ex ſordentibus ac tenuiſſimis ſe principiis coalitos in hanc formam perfecti corporis procreari, & in hunc ſentiendi, contuẽdi, iudicandi, agẽdi ſenſum, Deo profectum miniſtrante procedere: nihil quicquam ſuum eſſe, nihil proprium, ſed cunctis dono parentis vnius eadem & B veniendi in vitam tribui primordia, & vtendi eadem ſubſtantiam miniſtrari, ac nos optimi illius, qui nobis ſit iſta largitus, exemplo, perfunctæ in nos bonitatis eius eſſe æmulos oportere, vt boni omnibus ſimus, communia omnia omnibus exiſtimemus. Nulla nos nec ſecularis faſtus inſolentia, nec opum cupiditas, nec inanis gloriæ ambitio corrumpat: ſed ſubiecti Deo ſimus, & de communione C viuendi in omnes communis vitæ charitate teneamur. Magnũ etiam in eo quod nati ſumus, diuinæ bonitatis futurum profectum exiſtimantes, cuius præmium atque honos præſentis vitæ operibus ſit merendus: atque ita per hanc ſpiritus humilitatem, qua à Deo nobis meminerimus & indulta omnia, deinceps potiora ſpetanda, cœlorum regnum erit noſtrum.

D *Beati mites, quoniam ipſi hæreditabunt terram.*

Mitibus, terræ hæreditatem pollicetur: id eſt, eius corporis, quod ipſe Dominus aſſumpſit habitaculũ. Et quia per manſuetudinem mentis noſtræ habitauerit Chriſtus in nobis, nos quoque gloria clarificati eius corporis veſtiemur.

Beati lugentes, quoniam ipſi conſolabũtur.

E Lugentibus æternæ conſolationis ſolatia repromittit: non orbitatẽs, aut contumelias, aut damna mœrentibus, ſed peccata vetera flentibus, & criminum quibus obſordeſcimus, conſcientia ærumnoſis hæc ſedula in cœlo conſolatio præparatur.

Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.

F Sitientibus & eſurientibus iuſtitiã, beatitudinem tribuit: ſignificãs extenſam in Dei doctrinam ſanctorum auiditatem bonis perfectæ in cœlo ſatietatis expleri.

Beati miſericordes, quoniam ipſis miſerebitur Deus †.

Miſericordibus miſericordiæ munera præparat. In tantum enim Deus beneuolentiæ noſtræ in omnes delectatur

† quia ipſis miſericordiam præſtabit Deus.

affectu

affectu vt miſericordiam ſuam ſit ſolis miſericordibus præſtaturus.

Beati mundo corde, quoniam Deum ipſi videbunt.

Mundis corde conſpectum Dei ſpondet. Nihil enim pollutum & ſordidum † inſiſtit. ad occurſum diuinæ claritatis inſiſtet †, & ad conſpectum Dei acies obſoletæ mẽtis hebetatur: eos ſcilicet & viſus & occurſus Dei eſſe patientes †, quibus per animi nitorem ac vitæ puritatem poteſtas eius ſit contuendi. Non enim niſi ſpiritu perfecti, & iam mortalitate immutati, quod ſolis mundis corde diſpoſitum eſt, hoc quod in Deo eſt immortale cernemus.

† eos ſcilicet & viſui & occurſui Dei eſſe patẽtes, &c.

Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.

Pacificorum beatitudo adoptionis eſt merces, vt filij Dei maneant: parens enim omnium Deus vnus eſt. Neque aliter tranſire in nuncupationem familiæ eius licebit, niſi obliuione earum rerũ aſſumpta, quibus poſſimus offendi, fraternæ inuicem charitatis pace viuamus.

Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam, & reliqua.

Perfecta ad poſtremũ beatitudine eos muneratur, quibus omnia pro Chriſto pati pronus † affectus eſt: quia ipſe iuſtitia eſt. His igitur & regnum reſeruatur, & merces in cœlo copioſa promittitur, qui in contemptu ſeculi pauperes ſpiritu, & damnis rerum præſentium iacturiſque probroſi, & aduerſa maledicta hominum cœleſtis iuſtitiæ confeſſores, ac deinceps glorioſi promiſſorum Dei martyres, omnem vitæ vſum teſtimonio veritatis eius impenderint.

† promptus.

Vos eſtis ſal terræ. Quòd ſi ſal infatuatus fuerit, ad nihilum valet id quod ſalietur.

Sal vt arbitror, terræ nullum eſt. Quomodo ergo apoſtolos ſal terræ nuncupauit? Sed proprietas eſt quærenda dictorum: quam & apoſtolorum officium, & ipſius ſalis natura monſtrabit. Sal eſt in ſe vno continens aquæ & ignis elementum, & hoc ex duobus eſt vnum. Hic igitur in omnem vſum humani generis effectus, incorruptionem corporibus, quibus fuerit aſperſus, impertit: & ad omnem ſenſum conditi saporis aptiſſimus eſt. Apoſtoli autem ſunt rerum cœleſtium prædicatores, & æternitatis velut ſatores: immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum ſermo aſperſus fuerit, conferentes. Atque ſuperiùs Ioannes teſtis eſt ſa-

A cramenti aquæ igniſque perfecti, dum ait: Ipſe vos baptizabit ſpiritu & igni. Merito igitur ſal terræ nuncupati ſunt, per doctrinæ virtutem ſaliendi modo æternitati corpora reſeruantes: ſed natura ſalis ſemper eadem eſt, nec immutari vnquam poteſt. Verùm quia conuerſioni homo ſubiacet, & ſolus beatus, qui vſque ad finem in omnibus Dei operibus permanſerit, ideo eos ſal terræ nuncupatos monet in

B traditæ ſibi poteſtatis virtute perſiſtere: ne infatui nihil ſaliant, & ipſi ſenſu accepti ſaporis amiſſo viuificare corrupta non poſſint, & proiecti de Eccleſiæ promptuariis, cum his quos ſalierint, pedibus incedentium proterantur.

Vos eſtis lumen mundi.

Natura luminis eſt, vt lucem quocunque circumferatur emittat, illatúmque

C ædibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionem Dei poſitus obſcurabatur ignorantiæ tenebris: cui per Apoſtolos ſcientiæ lumen inuehitur, & cognitio Dei claret, & de paruis eorum corpuſculis quacunque inceſſerint, lux tenebris miniſtratur.

Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montem ædificata, neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio, & reliqua.

D Ciuitatem, carnem quam aſſumpſerat, nuncupat: quia vt ciuitas ex varietate ac multitudine conſiſtit cohabitantium, ita in eo per naturam ſuſcepti corporis, quædam vniuerſi generis humani congregatio continetur. Atque ita & ille ex noſtra in ſe congregatione fit ciuitas, & nos per conſortium carnis ſuæ ſumus ciuitatis habitatio. Abſcondi ergo iam non po-

E teſt: quia in altitudine poſitus celſitudinis Dei, admiratione operum ſuorum & contemplandus & intelligendus omnibus effertur. Sed nec lucerna accenditur, recondenda ſub modio. Quis enim fructus eſt, clauſi impenſam luminis continere? Verùm ſynagogam dignè Dominus modio comparat: quæ ſuſceptos fructus intra ſe tantùm receptans, certum

F modum dimenſæ obſeruantiæ continebat. Nunc tamen fructu omni aduenientẽ ſe vacuauit, non tamen adhuc potens luminis occulendi: atque ideo iam lucerna Chriſti non recondenda ſub modio eſt, neque operimento occultanda ſynagogæ: ſed in ligni paſſione ſuſpẽſa, lumen æternum eſt in eccleſia habitantibus præbitura. Pari etiam fulgere Apoſtolos monet lumine, vt admiratione operis eo-

rum Deo laus impertiatur: non quòd ab hominibus oporteat gloriam quærere, quia omnia in honorem Dei ſunt agenda, ſed vt, diſſimulantibus licèt nobis opus noſtrum his inter quos viuimus eluceat.

Nolite putare quoniam veni diſſoluere legem aut prophetas: non veni diſſoluere, ſed adimplere.

Virtus & poteſtas verborum cœleſtium, † magna. grandia † in ſe momenta complexa ſunt. Lex enim operum poſita eſt, & omnium in fidem eorum, quæ in Chriſto erant reuelanda, concluſit: cuius & doctrina & paſſio grande & profundum eſt paternæ voluntatis arbitrium. Lex autem ſub velamento verborum ſpiritualium natiuitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & corporalitatem & paſſionem & reſurrectionem loquuta eſt: atque id ita iam ante tempora ſecularia in ætatis noſtræ tempus eſſe diſpoſitum, frequens & prophetica & apoſtolica autoritas eſt. Igitur poſt ieiunium dierum quadraginta, ſatanas tantis ſuſpicionibus anxius, vſque ad tentandi erupit audaciam: ingens in Ieſu pertimeſcens cœleſtis molitionis arcanum. Ieſu enim Domino noſtro nomen ex corpore eſt. Itaque & corporalitas eius & paſſio voluntas Dei & ſalus ſeculi eſt: & vltra humani ſermonis eloquium eſt, Deum ex Deo, filium ex patris ſubſtantia, atque intra patris ſubſtantiam conſiſtentem, primùm in hominem corporatum, dehinc morti hominis conditione ſubiectum, poſtremò poſt triduum in vitam ex morte redeuntem, conſociatam ſpiritus & ſubſtantiæ ſuæ æternitati materiem ad cœlum aſſumpti corporis retuliſſe. Ne igitur aliud exiſtimaremus in operibus ſuis eſſe quàm contineretur in lege: non ſoluere ſe legem profeſſus eſt, ſed implere. Cœlum quidam & terram, maxima, vt arbitramur, elementa eſſe ſolueuda: cæterùm ne minimum quidem poſſe eſſe de mandatis legis infectum. In ipſo enim lex & prophetia omnis impletur. Sub paſſione & iamiam ſpiritu traditurus, magni huius in ſe certus arcani, poto aceto conſummata omnia eſt profeſſus. Fidem enim geſtorum omnia tum prophetarum † dicta. geſta † ſumebant. Itaque ne minima quidem mandatorum Dei, niſi cum piaculo Dei conſtituit eſſe ſoluenda: futuros minimos, id eſt nouiſsimos, ac plenè nullos *Coacta interpretatio* denuncians, minima ſoluentes. Nulla autem his minora poſſunt eſſe, quæ minima

A ſunt. Minimum autem eſt omnium, Domini paſsio & crucis mors, quam ſi quis tanquam erubeſcendam non confitebitur, erit minus. Confitenti verò magnæ in cœlo vocationis gloriam Dominus eſſe confitetur.

Dico autem vobis, quia niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum.

Pulcherrimo ingreſſu opus legis cœ-B pit excedere, vt non diſſolueret eam, ſed profectu potiore præcelleret: aditum apoſtolis in cœlum, niſi iuſtitiam Phariſæorum æquitate anteiſſent, denuncians non futurum. Propoſitis igitur his quæ in lege præſcripta ſunt, profectu ea, non abolitione tranſgreditur. Lex vetuit occidere, reatum homicidij ſeueritate [illegible] expiatura. Sed malè in alterum commo-C tæ mentis affectio, idem in euangeliis habet pœnæ & ex præcepto fidei non minus rea ira eſt ſine ratione ſuſcepta, quàm in operibus legis homicidium.

Et qui dixerit fratri ſuo racha, reus erit concilio.

Racha, vacuitatis opprobrium eſt. Et qui Spiritu ſancto plenum conuicio vacuitatis inſimulet, fit reus concilio ſan-D ctorum: contumeliam Spiritus ſancti ſanctorum iudicum animaduerſione luiturus.

Qui autem fatuum dixerit, reus erit gehenna ignis.

Piaculi magni periculum eſt, quem ſalem Deus nuncupauerit, eum contumelia infatui ſenſus laceſſere: & ſtultorum intelligentiam ſalientem, ſtultæ intelli-E gentiæ exaſperare maledicto. Iſtiuſmodi igitur, æterni ignis erat pabulum. Ita quicquid lex in ipſis quidem operibus damnauit, euangeliorum fides pro contumelioſa tantum verborum facilitate condemnat. Mutua igitur vniuerſos charitate deuinciens, nullam impacificæ orationis fieri pariter: ſed altario munera offerentes, ſi recordentur habere ſe cum F fratribus aliquid ſimultatum, reconciliatos † humana pace reuerti in diuinam pacem iubet, in Dei charitatem de † reconciliata. charitate hominum tranſituros. Et quia nullum tempus vacuum affectu placabilitatis eſſe permittit, cito in omni vitæ noſtræ via reconciliari nos aduerſario benignitate præcepit: ne in tedium gratiæ moroſi in mortis tempus non inita pace veniamus, noſque aduerſarius iudici tradat, & iudex miniſtro, & in carcerem mittamur,

mittamur, & non exeamus inde donec reddamus nouiſſimum quadrantem. In præceptis Dominicæ orationis remitti nobis peccata noſtra oramus exemplo: & data aduerſariis conditione venię, ipſius veniam deprecamur. Hæc itaque negabitur nobis, ſi aliis negetur à nobis: noſtroque ipſi iudicio rei ſumus, ſi in iudicij tempus non remiſſis ſimultatibus tranſeamus, aduerſario tradente nos iudici, quia manẽs in eum ſimultatis noſtræ ira nos arguit. Et quia charitas plurimum peccatorum tegit, & errorum noſtrorũ ambitioſa ad Deum patrona eſt: nouiſſimum pœnæ quadrantem ſoluemus, niſi precio ipſius aliquantorum criminum culpa redimatur. Quid autem à pluribus in hoc capite ſenſum ſit, non putaui eſſe tractandum. Hoc enim quod aduerſario reconciliari beneuolentia iubemur, ad corporis & ſpiritus aduerſantium ſibi concordiam retulerunt: ſed nos ordinem doctrinæ tenentes, & opus legis euangelicis profectibus excedentes, non putauimus intelligentiæ continuationem oportere conuelli.

Audiſtis quia dictũ eſt, nõ mœchaberis, &c.

Fertur ſuo curſu ordo præcepti, & pt ætermiſſis legis operibus, iam in euangelicis adulterio motus tantùm oculi incidentis æquatur, & cum fornicationis opere punitur illecebroſa viſus tranſcurrentis affectio.

Quòd ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & proiice abs te, &c.

Fit innocentiæ gradus celſior, & profectum fides ſumit. Carere enim non ſolùm propriis vitiis, ſed & extrinſecùs incidentibus admonemur. Non enim ex cauſis peccantium membrorum, corporis damna præcepta ſunt. Dextero enim oculo non minus ſiniſter erraret. Certè pes ſenſu concupiſcentiæ carens damno inutilis eſt, in quem pœnæ cauſa non incidet. Sed quia diuerſa inuicem membra, corpus tamen omnes vnum ſumus, abiicere à nobis, vel potius eruere propinquitates chariſſimorum hominum admonemur, ſi in illis aliquid tale cernamus, ne conſortium criminis eorum de familiaritate veniamus: rectius vtilibus & maximè neceſſariis, tanquam oculi & pedis membris carentes, quàm vſque in ſocietatem gehennæ vitioſæ propinquitatis teneamur affectu. Eſſet autem abſciſio membrorum vtilis, ſi & cordis eſſe poſſet exectio. Cum enim concupiſcentia efficientiæ comparetur, damnum corporis ocioſum eſt, relicto voluntatis inſtinctu. *Dictum eſt autem: Quicunque dimi-*

A *ſerit vxorem ſuam, det illi repudium, &c.*

Æquitatem in omnes concilians, manere eam maximè in coniugiorum pace præcepit: legi addens plura, nihil demens. Nec ſanè profectus argui poteſt. Nam cùm lex libertatem dandi repudij ex libelli autoritate tribuiſſet, nunc marito fides euangelica non ſolùm voluntatem pacis indixit, verumetiam reatum coactæ in adulterium
B vxoris impoſuit, ſi alij ex diſceſſionis neceſſitate nubenda ſit: nullam aliam cauſam deſinendi à coniugio præſcribẽs, quàm quæ virum proſtitutę vxoris ſocietate pollueret. *Iterum audiſtis, quia dictum eſt antiquis: Non periurabis, &c.* Lex pœnam poſuerat periurio, vt fraudulentiam mentium ſacramenti religio contineret: ſimulque plebs rudis atque inſolens frequentem de
C Deo ſuo mentionem haberet familiaritate iurandi: fides verò ſacramenti conſuetudinem remouet, vitæ noſtræ negocia in veritate conſtituens, & abiecto fallendi affectu, ſimplicitatem loquendi audiendique præſcribens, vt quod erat eſſet, non eſſet verò quod non erat: qui inter eſt & non, patens eſſet materia fallendi: & quod vltra eſt, id omne de malo eſt. Quod enim eſt,
D ſuum eſt vt ſemper ſit: quòd vero non eſt, naturæ eſt vt non ſit. Ergo in fidei ſimplicitate viuentibus iurãdi religione opus non eſt, cum quibus ſemper quod eſt, eſt: quod non, nõ: & per hęc eorum & opus & ſermo omnis in vero eſt. *Neque per cœlum iurabis, quia ſedes Dei eſt, & reliqua.*) Non ſolũ reddere nos Deo ſacramenta non patitur, quia omnis Dei veritas dicti factique noſtri ſimplicitate retinenda eſt: ſed ſuperſtitionem
E contumaciæ veteris condemnat. His enim elementorum nominibus Iudæis erat religio iurare, & cœli, & terræ, Hieruſalem, & capitis ſui: quibus in contumeliam Dei ſacramento venerationem deferebant. Quid enim momenti iurare per cœlũ Dei ſedem, iurare per terram ſcabellũ pedũ eius, iurare per Hieruſalem vrbem breui ob inſolẽtiam & peccata inhabitantium deſtruendã: cum præſertim in præformationem eccleſiæ, id
F eſt, corporis Chriſti, quæ magni regis eſt ciuitas, eſſet conſtituta? Per caput autem iurare cur vellent? Nunquid vel capilli vnius mutandi facultas eſſe poterat iuranti, cum omnibus colorem natura à Deo profecta ſuggereret? Atque ita ſacramentorum pignora plena apud eos piaculi fuiſſe demonſtrat: cum ignorato aut neglecto opifice ſuo, religionem operibus impertirentur. *Audis, quia dictum eſt: Oculum pro oculo,*

Z

dentem pro dente, & reliqua.) Extenſam fidei noſtræ in æternum ſpem ipſis Dominus vult probari: vt ipſa diſſimulandæ iniuriæ tolerantia teſtis iudicij ſit futuri. Lex infidelem Iſrael intra metum metu continebat, & iniuriæ voluntatem iniuriæ viciſſitudine coercebat. Fides autem nullius tam grauem dolorem eſſe patitur iniuriæ, vt vltionem expetat, & illatæ ſibi quiſquam vindex ſit contumeliæ: quia in iudicio Dei & perpeſſis iniuriam plus eſt conſolationis, & pœna ſeuerior iniurioſis. Atque ita non ſolùm ab iniquitatibus nos abeſſe euangelia præcipiunt, verumetiam vlciſcendę iniurię exigunt diſſimulationem. Nam accepta alapa maxillam alteram iubemur offerre, & mille paſsibus† onus vehentes progredi in ſpacium paſſuum duûm millium, iniuriæ augmento profectum vltionis habituri: ipſo virtutum cœleſtium Domino ad incrementum gloriæ & maxillas palmis, & flagris ſcapulas offerente. Non ſolùm autem iudicij humani refugienda eſſe arbitria pręcipit, verumetiam cum damni voluntate vitanda, vt tunicam nobis volenti iudicio exuere, remittamus† & pallium: & per ſpem bonam ſecularem ſupellectilem contemnentes, inanem gentium cupiditatem, & vanitatem infructuoſæ auaritiæ arguamus. Omnibus etiam dari quæ popoſcerint iubet, & à precibus volentium mutuari, os atque animum non referre, vt his quibus indigent, per noſtram munificentiam expleantur, & eorum vel ſitim potu, vel famem cibo, vel nuditatem veſtitu indulto arceamus: ac ſic bonorum eorum quibus à Deo indigemus, digni reperiamur, cum obtinendi meritum indulgendi conſuetudo conciliet. In officio quoque diſpenſandæ eius quam accipimus gratię, pronos eſſe oportere demonſtrat, vt boni gratuiti ſit diſpenſatio gratuita: & mutuari volentibus non negemus quod mutuamur à Deo, ſemper ſine habendi damno impertiendi miniſterio functuri. *Audiſtis quia dictum eſt: Diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum, & reliqua.)* Concluſit omnia bonitate perfecta. Amari enim lex proximum exigebat, & in inimicum licentiam odij dabat. Diligi verò inimicos fides præcipit, & petulantes humanarum mentium motus publicæ charitatis frangit affectu: non ſolum iram ab vltione depellens, ſed etiam in amorem mitigans iniurioſi: quia gentium ſit amantes amare, & commune ſit diligere diligentes. Vocat igitur nos in Dei vt hære-

† paſſus

† eruere mittamus

A ditatem ita & imitationem, bonis & iniuſtis Chriſti ſui aduentu in baptiſmi & ſpiritus ſacramentis, † & ſolem tribuentis & pluuiam: ita nos ad perfectam vitam, per hanc publicę bonitatis concordiam, quia in nobis in cœlo perfectus pater ſit imitandus: inſtituit.

† ſacramento.

Attendite iuſtitiam veſtram, ne faciatis corā hominibus, &c.) Omnem curam rerū præſentium amouet, & attentos tantum eſſe
B in ſpem futuri iubet, neque ſectari vel hominum fauorem oſtentatione bonitatis, vel iactantiam religionis orationis publicę copia, ſed intra conſcientiam fidei fructum boni operis continendum: quia humanæ laudis conſectatio, eam tantum quam ab hominibus expectet, mercedem ſit receptura. Cæterum promerendi Dei expectatio, præmium ſit longæ patientiæ conſe-
C quutura. Siniſtra quoque manus, vt ignoret opus dextræ. Sed nunquid iſtud natura corporis ſinit? aut intelligentiæ ſenſum manuum miniſteria ſortiuntur? Verùm vt in Dei ſcientia opera noſtra conſiſtant: cùm ſub nuncupatione membrorum in his quæ geramus, eorum quæ noſtra ſunt, atque nobiſcum ſunt, conſcientia arceatur.

D *De oratione & ieiunio. De theſauro in cœlo. De lucerna corporis. De duob⁹ dominis. De cibo & veſtitu. De volatilibus & liliis agri, & fœno. De ſolicitudine diei. De feſtuca & trabe in oculo.* CANON V.

CLAVSO quoque cubiculi oſtio iubemur orare, atque in omni loco precem fundere edocemur: & ſanctorum oratio inter feras, carceres, flam-
E mas, & de profundo maris, ac beſtię ventre ſuſcepta eſt. Ergo non occulta domus, ſed cordis noſtri cubiculum ingredi: & clauſo mentis noſtrę ſecreto orare ad Deū, non multiloquio, ſed conſcientia admonemur, quia dictorum verbis opus omne præcellat. De orationis autem ſacramento neceſsitate nos commentandi Cyprianus vir ſanctę memorię liberauit. Quanquam
F & Tertullianus hinc volumen aptiſsimum ſcripſerit: ſed conſequens error hominis, detraxit ſcriptis probabilibus autoritatem. *Cùm autem ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Exterminant enim facies ſuas, vt pareant hominibus ieiunantes, &c.* Ieiuniorum profectum docet extra iactantiam confecti corporis eſſe oportere, neque de iniurię† oſtētatione fauorem gentium conſectandum, ſed omne ieiunium in ſanctæ

Cyprianus. Tertullianus. Matth. 6

† inediæ

operationis decore ponendum. Oleum A
enim ſructum miſericordiæ eſſe cœleſtis,
& propheticus ſermo eſt. Ergo bonitatis
operibus caput noſtrum, id eſt, vitæ noſtræ
ſenſus ornandus eſt, quia intelligentia om-
nis in capite eſt: ſordeſque in facie abluen-
dæ, ne quid ſit horroris ex vitiis, ſed ma-
gis gratia candoris ſit in occurſu: atque
ita nos in ſplendorem bonæ conſcientiæ
elutos, & in gratiam miſericordis ope-
ris delibutos, Deo ieiunia noſtra commen- B
dent: Cæterùm fugientes in ieiuniis ho-
minum conſcientiam vnctis capitibus, &
ridiculi magis erimus, & cogniti. *Nolite
theſaurizare vobis theſauros in terra, & re-
liqua.*) Prætermiſſa igitur humanæ gloriæ
& opulentiæ ſolicitudine, omnem placen-
di Deo curam ſumi oportere demonſtrat:
quia humanam laudem vel corporum vi-
tia, vel obtrectatio inuidentium corrum- C
pat: & hic theſaurus pecuniæ, aut detri-
mento ſit periculoſus, aut furto. Cæterum
laus cœleſtis æterna eſt, nec ſubrepentis
furto ſubtrahenda, nec tinea aut rubigi-
ne inuidiæ exedenda: corde noſtro ſedem
theſauri vtram ſit ſequutus habituro &
intelligentiæ noſtræ lumine aut cum pe-
cunia damnoſa futuro, aut cum Deo ſem-
piterno, *Lucerna corporis tui, eſt oculus* D
tuus.) Continens ſenſus eſt. De oculi enim
officio lumen cordis expreſſit. Quod ſi
ſimplex & lucidum manebit: claritatem
æterni luminis corpori tribuet, & ſplendo-
rem originis ſuæ corruptioni carnis infun-
det. Si autem obſcurum peccatis, & volun-
tate erit nequam, vitiis mentis natura cor-
poris ſubiacebit. Et ſi lumen quod in nobis
eſt, tenebroſum ſit, quantas neceſſe eſt ip- E
ſarum tenebras eſſe tenebrarum? Quia iam
periculosè ſolet animi generoſitati terrenæ
carnis vitioſa origo dominari, longeque
magis peccata corporis ingraueſcere, ſi e-
tiam cupiditatibus adiuuentur animorum:
ex eoque fuerit præter naturam ſuam cor-
pora noſtra tenebroſa, ſi in illis mentium
lumen extinctum ſit. Quod ſi per ſimpli-
citatem ſpiritus retinuerimus, lumine ſuo F
neceſſe eſt & corpus illuminet. *Nemo poteſt
duobus dominis ſeruire, &c.*) Duûm do-
minorum infidele ſeruitium eſt, nec par
eiuſdem poteſt eſſe ad ſeculum atque ad
Deum cura. In alterum enim neceſſe eſt
odium ſit, in alterum amor: quia idem o-
pus diuerſæ dominorum non conueniat
voluntati, nec pauperes ſpiritu Deo pla-
centes, ambitioſæ ſeculi huius poſſint apti

A eſſe iactantiæ. *Ideo dico vobis, ne cogitetis
in corde veſtro, quid manducetis: neque cor-
pori veſtro, quiá veſtiatis. Nonne anima ve-
ſtra pluris eſt quàm eſca, & corpus pluris eſt
quàm veſtimentum?* Contemptum ſeculi,
& fiduciam futurorum toto ſuperiore ſer-
mone præceperat. Nam cùm ad iniuriam
pronos iubet eſſe, & ad damnum volunta-
rios, & ad vltionem negligentes, & ad di-
ligendum promiſcuos, & ad humanam
gloriam incurioſos: confirmare nos in
ſpem bonorum æternorum laborat. Plures
enim & amor præſentium, & deſperatio fu-
turorum incertos facit: & aut illecebris ca-
pit, aut infidelitate cõfundit. Ergo regnum
cœlorum, quod prophetæ nunciauerunt,
Ioannes prædicauit, Dominus noſter in
ſe eſſe poſitum eſt profeſſus, vult ſine ali-
qua incertæ voluntatis ambiguitate ſpe-
rari: alioquin iuſtificatio ex fide nulla eſt,
ſi fides ipſa fiat ambigua. Igitur curam nul-
lam eſſe veſtitus & cibi præcipit, dicens
& eſcis animam, & cibo corpus eſſe pre-
cioſius. Et quidem pulchrum eſt, præſen-
tium rerum contemptu curam tantùm
diuinis rebus impendere: ſed altiùs ſer-
mo deſcendit, & in cœleſtis dicti intelli-
gentiam verbis ſubiecta ratio extendi-
tur. Theſaurum Dominus condi iuſſit in
cœlo, & ex oculi lumine corpori quo-
que ſplendorem ſpopondit, & dominis
duobus neminem placere poſſe teſtatus
eſt: & poſt hæc ait: Ideo dico vobis, ne
cogitetis in corde veſtro quid manduce-
tis, neque corpori veſtro quid induatis.
Quæ conſequuntur, non ſatis propoſitio-
nibus congruunt. Nunquid & vnius do-
mini ſeruus, non poſſit circa veſtem eſſe
cibiunque ſolicirus? Nunquid per aduer-
ſam valetudinem hebetato oculi lumine
obſcurabirur corpus? aut quod corporis
lumen eſſe poſſit ex oculo? Nunquid the-
ſaurizare in cœlis ſola nuditas ac fames
potèrit? Sed quia corruptus circa futu-
rorum curam infidelium ſenſus eſt, calum-
niantium quę in reſurrectione corpo-
rinn ſpecies ſit futura, quę in ſubſtantia
æternitatis alimonia: & cùm ex difficul-
tatibus quæſtionum inutilium quædam v-
tendarum præſentium voluptatum ratio
quęſita eſt, inutili metu circa Dei reueren-
tiam morantes, in ſeculi gaudia tranſeunt,
atque ita eſt, vt duobus dominis vnius in-
fidele ſeruitium ſit. Igitur ex ſummo pie-
tatis affectu, grauiſsimoque diffidentiæ
periculo antè prædicto, ita admonet

Nónne anima pluris eſt quàm eſca, & cor-
pus pluris eſt quàm veſtimentum? In dictis
Dei veritas eſt, & rerum creandarum effi-
cientia omnis in verbo eſt: itaque nec quod
ſpopondit ambiguum eſt, nec inefficax
quod loquutus eſt. Nihil eſt quod non in
ſubſtantia ſua & creatione corporeum ſit:
& omnium ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiue
viſibilium, ſiue inuiſibilium elementa for-
mata ſunt. Nam & animarum ſpecies, ſiue
obtinentium corpora, ſiue corporibus exu-
lantium, corpoream tamen naturæ ſuæ
ſubſtantiam ſortiuntur: quia omne quod
creatum eſt, in aliquo ſit neceſſe eſt. At-
que ideo ineptiam inutiliſſimæ quæſtionis
Deus arguens, non patitur, anima & cor-
pore in æternitatis ſubſtantia collocandis,
ſpem noſtram futuri in reſurrectione cibi
& veſtitus ſolicitudine demorari: ne tanto
precioſiora reddenti, corpus ſcilicet atque
animam, contumelia in non efficiendis
leuioribus inſeratur. *Reſpicite volatilia cœli
quoniam non ſerunt, neque congregant in
horrea: & pater veſter cœleſtis illa paſcit.
Nonne vos magis pluris eſtis illis?*) Sub no-
mine volucrum exemplo nos immundo-
rum ſpirituum adhortatur: quibus ſine ali-
quo negocio quærendi & congregandi, vi-
uendi tamen tribuitur de æterni conſilij
poteſtate ſubſtantia. Atque vt ad immun-
dos iſtud ſpiritus referri oportere monſtra-
ret, adjecit: Nónne vos magis pluris eſtis
illis? De comparationis præſtantia, diſcri-
men nequitiæ & ſanctitatis oſtēdens: *Quis
autem veſtrum poteſt adijcere ad ſtaturam
ſuam cubitum vnum? Et de veſtimento quid
ſoliciti eſtis?*) Fidem vitalis ſubſtantiæ
noſtræ de documento ſpirituum firmauit:
opinionem autem habitus futuri, iudicio
communis intelligentiæ dereliquit. Cùm
enim vniuerſorum corporum quæ vitam
hauſerint, diuerſitatem in vnum conſum-
matum virum perfectúmque ſit excitatu-
rus, ſolúſque potens ſit ad vniuſcuiuſque
proceritatem cubitum vnum & alterum
tertium-ve præſtare: de veſtitu, id eſt de
ſpecie corporum, quanta eius contumelia
ambigimus †? qui vt æqualem atque vni-
formem omnem hominem efficiat, tan-
tum menſuræ ſit humanis corporibus ad-
diturus. *Conſiderate lilia agri quomodo
creſcunt, non laborant, neque nent. Dico au-
tem vobis, quoniam nec Salomon in omni
gloria ſua coopertus eſt ſicut vnum ex
iſtis, &c.* Lilia non laborant, neque nent:
& Salomon coopertus eorum gloria non

† cum tāta eius cōtumelia ambigemus?

A fuit, propheta magnus, & merito dilectæ
ſapientiæ Deo charus. Sed lilia naſcuntur
potius quàm operiuntur. Cooperatio au-
tem velamentum eſt corporis, non corpus
ipſum. Quod ſi ad ſenſum humanæ intelli-
gentiæ res refertur, colorem lilij, velamēti
candor potuerat æmulari. Sed lilia non la-
borantia, neque nentia ſignifican intelli-
genda ſunt, vt Angelorum cœleſtium cla-
ritates, quibus extra humanæ ſcientiæ eru-
B ditionem, ſuíque operis mercedem à Deo
gloriæ candor indultus eſt: ne quid ex pro-
prio labore aut arte exiſtimarentur habuiſ-
ſe. Et cùm in reſurrectione ſimiles homines
Angelis erunt, ſperare nos cœleſtis gloriæ
voluit operimentum, exemplo Angelicæ
claritatis. Eſt autem in natura iſtius germi-
nis, vt aptiſſimè cœleſtibus Angelorum
C ſubſtantiis comparetur. Hoc enim efflo-
reſcens, cùm à ſtirpe detentæ humi radicis
auellitur, naturæ ſuæ virtutem licet aruiſſe
putetur occultat, & redeunte tempore rur-
ſum lilij ſui honore veſtitur. Ex ſe igitur
effloreſcit ac redditur, & quod eſt, nec ra-
dici poteſt debere, nec terræ: cùm ille qui
ſe ſubeat ſuccus, ex ſe ſit. Atque ita annuæ
licet huius viriditatis exemplo, virtutem
D cœleſtis ſubſtantiæ æmulatur: cum ex eo
tantum quod intra ſe acceptum habeat, ala-
tur in florem. Ideo ergo lilia non laborāt,
neque nent: quia virtutes Angelorum ex ea
quam adeptæ ſunt originis ſuæ ſorte, vt ſint
ſemper accipiunt. *Si enim fœnum agri quod
hodie eſt, & cras in ignem mittitur, Deus ſic
veſtit, quanto magis vos modicæ fidei?*)

Fidei noſtræ inuiolabilem confidentiam
exemplorum autoritate confirmat: vt tan-
E to maioris periculi res ſit ambigere, quan-
to impenſiore cura omnem occaſionem
infidelitatis abſtulerit. Fœnum non id-
circo naſcitur, vt detur igni, neque ideo
veſtiendi eius peculiaris Deo cura eſt vt
cremetur: ſed ſub fœni nomine, nuncu-
patas eſſe à Deo gentes crebro inuenimus.
Germen autem illud eſt, quod virtutis ſuæ
flore dilapſo, ad calorem ſolis areſcit. Igi-
tur requies nulla gentibus, neque mortis,
F vt volunt, compendio quies dabitur: ſed
corporalis & ipſis æternitas deſtinabitur,
vt ignis æterni in ipſis ſit æterna mate-
ries, & in vniuerſis ſempiternis exerceatur
vltio ſempiterna. Si igitur gentibus id-
circo tātum indulgetur æternitas corpora-
lis, vt mox igni iudicij deſtinentur: quàm
prophanum eſt, ſanctos de gloria æter-
nitatis ambigere? cum iniquis æternitatis

opus

opus præſtetur ad pœnam. Omnem igitur expectationem noſtram in fidei repromiſſione & virtutis ſuæ poteſtate exegit collocari: vt cura rerum quibus indigemus omiſſa, ab eo potius omnia à quo ipſi vitale exordium ſumpſimus, expetamus, regnumque Dei vitę noſtræ ſtipendiis quæramus. Et hæc rectè perfectèque viuentium merces eſt: vt in nouam cœleſtémque ſubſtantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur, & corruptio terrena cœleſti incorruptione mutetur. Gentium igitur eſt infidelitatis iſtius cura angi: quibus ſeculi amore detentis, & corporis gaudiis occupatis, nullum per fidem & confeſſionem Dei in cœleſte regnum iter quæritur & optatur. *Nolite ergo ſoliciti eſſe de craſtino. Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſe. Sufficit diei malitia ſua.*) Commune iudicium eſt, diem eſſe labentium temporum curſum luce ſolis illuminatum, quem nox interiectu diſcriminat, & interuentu ſuo diem ſubrogat. Futuri autem temporis ſignificantia continetur in craſtino. Ergo de futuro ſolicitos nos eſſe Deus vetuit: incuria autem ſolicitudinis relaxatæ, non negligentiæ, ſed fidei eſt. Cur enim ſoliciti ſimus in craſtino, cùm craſtinus dies ſibi ipſe ſolicitus ſit? Ergo anxietatem noſtram ipſa pro nobis dies ſolicita depellit. Sed ſolicitudo, vt arbitror, proprius eſt hominis affectus: hanc enim excitant curæ, aut metus, aut doloris anxietas. Dies verò curſus eſt temporis: & ſola prouidentia conſecuta, ſolicitudinis recipiunt affectum. Conſtituetur ergo dies eſſe animal, quod & caueat, & proſpiciat, & curet; cui & malitia propria ſufficiat, neque extrinſecus accidenti ſit cumulanda peccato. Sed natura rei, non capit diei deputare mentis affectum: ergo & quòd ſibi ipſa ſolicita eſt, & quod ei malicia ſua ſufficit, & quòd inhibemur ſoliciti eſſe de craſtino, totum ſub dicti cœleſtis ſignificantia continetur. Iubemur igitur non ambigere de futuris, ſatis enim vitæ noſtræ malicia, & dictum quibus viuimus peccata ſufficiunt, vt circa expurganda & promerenda, omnis vitæ noſtræ meditatio laborque verſetur, ne etiam de futurorum diffidentia inexpiabilis irreligioſitas contrahatur: cum ceſſante cura noſtra, ipſa in officio ſuo, quæ ſint futura, ſolicita ſint, & nobis æternæ claritatis profectus Dei procurante bonitate, iam non ſolicitis præparetur. *Nolite iudicare, ne iudicemini. Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis.*) Omne judicij officium penitus Deus ſubmouet, nec vllum omnino ſuſcipi patitur. Sed compugnare propoſitis ſubſequentia exiſtimantur, cum dicit: Quo iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis. Sed ſuperius ait: Nolite iudicare; ne iudicemini. Nunquid boni judicij arbitrium ſuſcipi non oportebit? Atqui profitetur pro conditione iudicij iudicandos, & vniuerſis genere quo menſi ſunt metiendum. Ergo nunquam bene iudicabitur, ſi omnino non erit iudicandum. Sed iamdudum, vt ſuperiùs cognoſcitur, nihil in verbis Dei leue aut inane tractatur: omniſque hic vltra ſenſum gentilium aurium ſermo eſt. Iudicari enim de ſponſionibus ſuis vetuit: quia vt iudicia ex incertis rebus inter homines ſumuntur, ita & hoc iudicium aduersùm Deum ex ſentiendi atque opinandi ambiguitate ſuſcipitur: quod penitus repellit à nobis, vt conſtans potius fides retineatur, quia non ſicut in rebus cæteris peccatum ſit perperam iudicaſſe, ſed in rebus tantummodò de Deo iudicium initum eſſe ſit criminis.

Quid autē vides feſtucā in oculo fratris tui, & trabē in oculo tuo nō vides? & reliqua.) In conſequentibus docuit ſolam in ſpiritum blaſphemiam extra veniam futuram, cæteris omnibus Deo indulgentiam largiente. Peccatum autem in ſpiritum eſt, Deo virtutis poteſtatem negare, & Chriſto ſubſtantiam adimere æternitatis: per quem quia in hominem Deus venit, homo rurſum fiet in Deum. Ergo quantum inter feſtucam & trabem diſcriminis eſt, tantum oſtendit peccatum in ſpiritum conditionem cæterorum criminum excedere, vt cùm infidelis delicta corporis aliis exprobrent, onus peccati quòd promiſſis † Dei ambigant, in ſe antè non videant, in oculo vtroque tanquam in mentis acie inſidente. † Fit enim ſæpe, vt aſſumamus nobis arguendi alios autoritatem, ſine vllo propriæ emendationis exemplo: & medendæ cæcitatis alienę iactantiam pręferamus, ipſi in tenebris corrupti luminis conſtituti: cùm difficile quenquam ſit præſtare quod exigat, & optimum ſit exemplo potius docere quàm dictis. Cura ergo propriè adhibenda eſt cæcitati: quæ quia ex natura rerum eſt, non prius aliquem purgandę de oculo fratris feſtucæ idoneum effici poſſe doctorem, quàm de mentis ſuæ lumine trabem perfidię grauantis eiecerit.

Math. 7.

† vnus peccati quo de promiſſis Dei &c.

† inſidere.

De margaritis ante porcos. De pſeudoprophetis. De domo ædificata ſuper petram.

CANON VI.

Matth. 7. *Nolite dare ſanctum canibus, neque miſeritis margaritas veſtras ante porcos, &c.*) Præceptis & promiſſis Dei nihil precioſius ſanctiúſque eſt, quæ ſanctificatis nobis immortalitatis theſaurum largiuntur. Horum igitur ſacramenta atque virtutes neque in gentes efferre, neque cum hæreticis conferre permittuntur. Canes enim de oblatrandi aduerſùs Deum rabie, gentes ſunt nuncupatæ. Porcorum verò hæreticis eſt nomen: quia quamuis vngulæ bifidæ ſint, acceptam tamen Dei cognitionem non ruminando diſponunt. Ergo & concorporationem † verbi Dei, & paſſionis myſterium, & virtutem reſurrectionis non promiſcuè tractare nos conuenit, neque imperitè incurioſéque proferre: ne ignorantiám noſtram, ſi perſectæ ſcientiæ deſit inſtructio, proterant hi atque conculcent, & infirmitatem in Deo † paſſionis irrideant: conuerſique in nos, contradictionum aculeis imperitiam noſtram fidémque diſrumpant. Sed in his quæ ignorabimus, via nobis conſequendæ veritatis aperitur: quam obtinere in ſola precum mora eſt. Vt igitur ſentiamus credamúſque omnia, & nullo ambiguæ voluntatis differamur incerto, orandum eſt, quærendum eſt, pulſandum eſt: oratione miſericordiam, inquiſitione profectum, tentamento aditum reperturi. † Quinetiam ad ſpem obtinendi exemplo humani affectus docemur. Nam cùm nos filiis piſcem panem-ve poſcentibus, non ſerpentem ſimus aut lapidem reddituri: quanto magis nobis optimus ac prętantiſſimus pater Deus orantibus perſectæ fidei munera largietur, neque ſit pro vitę cibo lapidem duritię gentilis, aut pro baptiſmi conſeruatione ſerpentem veneni hæretici prętiturus? Conſummauit deinde omnia bonitatis exemplo, vniuerſos amoris mutui pace coniungens: in eo legis & prophetarum mandata conſtituens, vt vniuerſorum in nos bonitatem optantes, ipſi omnibus boni ſimus.

†incorporationem,

†in Domino

† reperturis.

Intrate per anguſtam portam. Quàm lata & ſpatioſa via quæ ducit ad perditionem!

Arduum in cœlum iter homini eſt, & aditus anguſtus ac tenuis. Cæterum perditionis via lata eſt: hanc plures obtinent,

A illam porrò pauci inueniunt. Paucis enim damna rerum præſentium chara ſunt: quibus cupiditates & animi vincere & corporis frangere, & expoſita totis ſeculi viribus & illecebrarum omnium lenocinia præterire, maximum cœleſtis ſpei lucrum eſt. Illis autem quibus ſolum bonum eſt ſcortari, comeſſare, ambire, inſoleſcere, faſtidire, odiſſe, diripere: plurimus eſt frequentantium iter tale comita-

B tus. Et quia paucorum eſt viam anguſtam inuenire, fraudulentiam eorum qui eam ſe quærere mentiuntur exponit, dicens: *Attendite à pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos in veſtimẽtis ouium, & reliqua.*) Blandimenta verborum & manſuetudinis ſimulationem, admonet fructu operationis expendi oportere: vt non qualem quis verbis referat, ſed qualem ſe rebus effi-

C ciat ſpectemus: quia in multis veſtitu ouium rabies lupina contegitur. Ergo, vt ſpinæ vuas, vt tribuli ficus non generant, & vt iniquæ arbores vtilia poma non afferunt: ita ne in iſtis quidem conſiſtere docet boni operis effectum, & idcirco omnes cognoſcendos eſſe de fructibus. Regnum enim cœlorum ſola verbõrum officia non obtinent: neque qui dixerit,

D Domine Domine, hæres illius erit. Quid enim meriti eſt Domino dicere, Domine? Nunquid Dominus non erit, niſi fuerit dictus à nobis? Et quę officij ſanctitas eſt nominis nuncupatio, cùm cœleſtis regni iter obedientia potius voluntatis quàm Dei nuncupatio repertura ſit? *Multi mihi dicent in illa die: Domine Domine, nonne in tuo nomine prophetauimus, & reliqua.*) Etiam nunc pſeudoprophetarum fraudu-

E lentiam & hypocritarum ſimulamenta condemnat: qui gloriam ſibi ex verbi virtute præſumunt, in doctrinę prophetia & dęmoniorum fuga, & iſtiuſmodi operum virtutibus. Atque hinc ſibi regnum cœlorum pollicentur: quaſi verò eorum aliquid proprium ſit, quæ loquuntur aut faciunt, & non omnia virtus Dei inuocata perfi-

F ciat: cùm doctrinæ ſcientiam lectio afferat, dæmonia Chriſti nomen exagitet. De noſtro igitur eſt beata illa æternitas promerenda: præſtandumque eſt aliquid ex proprio, vt bonum velimus, malum omne vitemus, totoque affectu præceptis cœleſtibus obtemperemus ac talibus officiis cogniti Deo ſimus, agamuſque potius quod vult, quàm quod prodeſt vt gloriemur: repudians eos ac repellens, quos à cognitione ſua, opera iniquitatis auerterint.

Omnis ergo qui audit verba mea & facit, ſimilem eum æſtimabo viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram, & reliqua.) Senſus eſt ſuperioribus iunctus. Obiurgans enim pſeudoprophetarum iactantiam, & hypocritarum figmenta: per comparationis exemplum, perfectæ in ſe fidei hominem exponit. Quod is qui verba ſua & audit & facit, ſuper petram ſit ædificatus, & fundamento ſtabili firmóque conſiſtat, incidentiúmque tempeſtatum impetu non poſſit diſſolui. In petra ſeipſum Dominus ſignificat, validum excelſi ædificij fundamentum: eum autem qui ex ſe in ſublime opus excreuerit, moueri non poſſe vel pluuiis, vel fluminibus, vel vento. In pluuiis, blandarum & ſenſim illabētium voluptatum illecebras ſignificat, quibus primùm fides rimis patētibus immadeſcit. Pôſtque torrentium procurſus, id eſt, grauiorum cupiditatum motus incurrit: atque exinde tota ventorum vis circunſtantium deſæuit, vniuerſus ſcilicet zabolicæ poteſtatis ſpiritus infertur. Sed fundamento petræ homo ædificatus inſiſtet, nec moueri loco ſuo poterit. Stultus verò hæc audita diſſimulans, tanquam ſuper arenam opus ædificationis impenderit, infideliter ſtat, citò pluuiis illabentibus ſubruendus, & fluminibus propellendus, ventis differendus, ſecundùm naturam ſuper quas ædificatus eſt arenarum, cum graui ruinæ ſuæ ſtrage ſoluendus. Atque ita ſuperiorum conturbationum exemplo Dominus nos voluit & efficere quæ iuſſit, & credere quæ ſpopondit. Conſummatis igitur omnibus turbæ mirabantur doctrinam eius: quia ſe non Scribarum & Phariſæorum more docuiſſet. In verborum enim virtutibus, effectus poteſtatum metiebantur.

De leproſo quem curauit Dominus. De puero tribuni paralytico. De ſocru Petri. De plurimis & diuerſis curis.

CANON VIII.

ET *deſcendente eo de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ. Et ecce leproſus quidam veniens adorabat eum dicens: Domine ſi vis potes me mundare, &c.* In exordio ſermonis admonuimus, ne quis fortè exiſtimaret aliquid rerum geſtarum fidei detra-
A hendum ſi res ipſas profectus rerum conſequentium continere in ſe doceremus. Nihil enim veritati detrahit, imitationem veritas conſecuta. Toto igitur ſuperiore ſermone Dominus fidei præcepta tradiderat, legem exceſſerat: iam inutilem atque inefficacem excedendo ſignificans. Mandatorum obſeruantiam exegerat, ante promiſſorum ſuorum ſpem fidiſſimam imperauerat: quid igitur poſt hæc primum
B geſſerit contuendum eſt. Adeſt leproſus, emundari ſe rogat, purgatur verbi poteſtate, contractum iubetur ſilere, ſed tamen oſtendere ſe ſacerdoti & munus quod Moyſes in teſtimonium fieri præcepit offerre. Curatio igitur obedientis & credentis turbæ & cum Domino de monte venientis adoratio in leproſo oſtenditur:
C quæ vitioſa labe corporis contaminata, audita regni cœlorum prædicatione, curari ſe rogat, contactu corporis viſitatur, verbi virtute curatur. Et vt ſalus hæc non offertur potius quàm quæritur; ſilentium imperatur, & oſtendere ſe ſacerdotibus iubetur: vt prænunciatus in lege factis & operibus cernatur, & in quo lex infirmabatur, in eo verbi virtus intelligeretur:
D præmium quoque receptæ ſalutis qui purgatus eſt, Deo offerat; vt donum illud non ſit ex auibus, ſed vt homo ipſe à ſordibus peccati corporis emundatus, in ſacrificium Dei tranſeat: quia quod Moyſes in lege præceperit, teſtimonium ſit, non effectus.

Poſt hæc autem cùm introiſſet Capharnaum, acceſſit ad eum quidam tribunus rogans eum & dicens: Puer iacet in domo paralyticus, &c. Sequitur emundationem
E leproſi, paralytici pueri curatio. Sed quid iſtud eſt, quod non dignum ſe tribunus pueri Dominus profitetur eſſe, vt Chriſtus domum eius introeat, puerum videat, & præſens præſenti, opem afferat: ſéque habere milites iubere quod velit, & in poteſtate poſito parere ſibi plurimos? Similiter & Dominum curationem verbo poſſe præſtare? De tribuno poſuiſſe me
F ſatis ſit, principem eſſe gentium crediturarum. Quis hic princeps ſit cui ſubjecti ſunt plures, qui volet ſcire, Moyſi in Deuteronomio canticum, & Salomonis librum Eccleſiaſticum: vbi de diſperſione gentium quædam locuti ſunt, legat: nobis tantum de puero tractatus ſit. Succedit deinde in hoc puero poſt paralytici ſanitatem curatio populi de monte deſcendentis, ſalus gentium. Iacebat

enim puer diſſolutus in domo humili, corruptibili, & ingreſſu eius, cuius tamen egens erat, Saluatoris indigna. Et tribunus ſcit puerum verbo poſſe ſanari: quia ſalus gentium omnis ex fide eſt, & in præceptis Domini vita eſt vniuerſorum. Igitur iacentes in ſeculo, & peccatorum morbis diſſolutæ gentes exiſtimandæ ſunt: omnibus vndique artubus fluidis, & ad conſiſtendi officium ingrediendique corruptis. Quarum ſacramentum in tribuni puero expletur, non tamen ingreſſuro domum Chriſto: quia licet in ſeculo demoratus ſit, vitia tamen ſeculi & peccata non adiit: Miratus deinde fidem ait: *Non inueni tantam fidem in Iſrael.)* Non erat tribunus iſte de gentibus: & quomodo in Iſraël fides talis non eſt reperta, cùm qui crederet eſſet Iſraëlita? Sed vt ſimilitudinem futuri hæc ipſa veritas æmularetur, idcirco verbi ratio ſubjecta eſt, tantam fidem quanta gentium eſt in Iſraël non reperiendam, & cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cœlorum ex vltimis gentibus quieturos. Perfecta quidem eſt in puero ſecundùm credentis fidem veritas ſanitatis: ſed præſentium efficientia etiam futurorum imagini proficere monſtratur, quando & tribuno credente, & puero ſaluato, nec talis in Iſraël fides reperta eſt, & regni cœlorum conſortium cum Abraham gentibus deſtinatur.

Cùm veniſſet Ieſus in domum Petri, vidit ſocrum eius iacentem & febricitantem, & reliqua.)

In ſocru Petri, vitioſa infidelitatis æſtimatur affectio: cui adjacet libertas voluntatis, quæ nos quadam ſibi coniugij ſocietate coniungit. Ergo ingreſſu Domini in Petri domum, id eſt, in corpus, curatur infidelitas peccatorum calore exæſtuans: & vitiorum ægra dominatu, mox deinde ſanata officij famulatu miniſtrat. Nam primus credidit, & apoſtolatus eſt princeps: & quod in eo antè languebat, Dei verbo inualeſcens miniſterio tanquam publicæ ſalutis operatum eſt. Rectè autem hanc ex ſocru Petri ſimilitudinem ad affectionem infidelitatis aptari loco qui de nuru & ſocru conſequitur tractabimus: nunc autem ideo infidelitas ſocrus Petri nuncupabitur, quia vſque dum credidit, voluntatis ſuæ ſeruitio detinebatur.

Veſpere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eyciebat ſpiritus immundos, &c.

Curationem promiſcuam horis veſpertinis, concurſu eorum quos poſt paſſionem docuit recognouimus †: omnium peccata dimittens, omnium infirmitates auferens, & malarum voluptatum inſidentium incentiua depellens, paſſione corporis ſui ſecundùm prophetarum dicta infirmitates humanæ imbecillitatis abſorbens.

† recognoſcimus.

Videns autem Ieſus turbas multas circum ſe, iuſſit diſcipulos ſuos ire trans fretum. Et accedens ad eum quidam ſcriba, ait: Magiſter ſequar te quocunque ieris, & reliqua.)

Multa incurrunt quæ ſenſum communem mouere poſſunt: at nos non intelligentiam fingimus, ſed geſta ipſa nobis intelligentiam impertiunt. Neque enim res intelligentiæ, ſed rei intelligentia ſubſecundat. Turbæ plures ſunt, & ire trans fretum Dominus diſcipulis præcipit. Non exiſtimo cadere in Saluatoris bonitatem vt circumcurſantes relinquere voluerit: & ſecretum quoddam impetiendæ ſalutis eligere. Deinde conſequitur ſcriba dicens, magiſtrum ſequocunque ierit ſecuturum: ſed nihil à ſcriba dictum factúmve legitur, quod poſſet offendere. Dominus reſpondit: vulpibus eſſe foueas, & cœli volucribus nidos quieſcendi, filio autem hominis, quò reclinet caput ſuum, locum eſſe nullum. Et diſcipulum poſtulaſſe dari ſibi tempus patris ſepeliendi: hoc negatum, & pij atque humani officij vetitam religionem. Ergo rerum tantarum, & tam diuerſarum ratio promenda eſt: atque ita vt ſecundum continentem rerum ordinem grauiſſimas veritatis ipſius cauſas interioris ſignificantiæ intelligentia explicet; diſcipulorum nomen non in duodecim tantum Apoſtolis verſari exiſtimandum eſt. Nam præter Apoſtolos plures fuiſſe diſcipulos legimus. Ex omni igitur turba quædam fieri videtur electio: eorum ſcilicet qui Dominum per multa ſeculi huius pericula & iactationes eſſent ſecuturi. Eccleſia enim inſtar eſt nauis, & plurimis locis ita nuncupata eſt: quæ diuerſiſſimi generis & gentis vectore ſuſcepto, ſubjecta eſt omnibus & ventorum flatibus, & maris motibus. Atque ita illa & ſeculi & immundorum ſpirituum vexatur incurſibus. Propoſitis enim periculorum omnium motibus, Chriſti nauem, id eſt, Eccleſiam introimus: ſcientes nos mari ventóque

Vector paſ. ſine.

A ventóque iactandos. Vt igitur ordo typicæ ſignificantiæ cohæreret, poſſétque intelligi fidelium portio conſcendentium nauem, & infidelium turba reſidentium: ſcribæ & diſcipuli perſona ſubiungitur. Et quidam ſcriba, qui eſt vnus ex doctoribus legis, an ſit ſecuturus interrogat. Quaſi verò lege non hunc eſſe Chriſtum, quem ſequi eſſet vtile contineretur. Igitur infidelitatis affectum ſub diffidentia
B interrogationis expreſſit: quia fidei aſſumptio non interroganda eſt, ſed ſequenda. Vt autem eadem interrogatio infidelitatis eſſet punita iudicio, Dominus reſpondit vulpes habere foueas, & volucres cœli nidos quibus requieſcant, hominis autem filium non habere vbi caput ſuum reclinet. Vulpes eſt animal inſidioſum, circa domorum ſe occulens fo-
C ueas, & domeſticis auibus inſidians: atque hoc nomine pſeudoprophetas nuncupari aliquot locis legimus. Volucres autem cœli ſæpenumero immundos ſpiritus cognominari didicimus. Dei ergo filius paucitatem ſequentium contuens, & doctori legis diffidenti, an ſequeretur ipſum, exprobrat pſeudoprophetis eſſe foueas, & immundis ſpiritibus nidos quieſcendi: quòd extra nauem relicti, id eſt, extra Eccleſiam poſiti, effecti ſunt inco-
D latus pſeudoprophetarum & habitatio dæmonum. Filium autem hominis, ſe ſcilicet, cui caput Deus ſit, non reperire in quos collocata Dei cognitione requieſcat: inuitatis omnibus vt in nauem, ita in Eccleſiam, paucis metu maris, id eſt ſeculi, ſecuturis. Adeſt poſt hæc diſcipulus, non interrogans an ſequatur (iàm enim
E ſequi oportere ſe credidit) ſed permitti ſibi orans ſepelire patrem. Accipimus in Dominicæ orationis exordio, ita primum
Math.6. precandum: Pater noſter qui in cœlis es. Ergo quia credentis in diſcipulo populi perſona eſt, admonetur, vt meminerit quòd pater ſibi vnus in cœlis eſt. Sequi autem Dominum iubetur, quia & volebat ita, vt mortui mortuos ſepeliant. Sed nullum arbitror officium expectari à mor-
F tuis poſſe. Quomodo ergo mortui mortuos humabunt? Primum igitur oſtendit, perfectam in ſe fidem nulla ſecularis in alterum officij religione eſſe deuinctam. Deinde, inter fidelem filium patrémque infidelem ius paterni nominis non relinqui. Non igitur obſequium humandi patris negauit: ſed addendo, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, admonuit non admiſceri memoriis ſanctorum mortuos infideles. Mortuos autem etiam eos eſſe qui extra Deum viuant. Et idcirco mutua mortuis officia relinquenda, vt mortui ſepeliantur à mortuis: quia per Dei fidem viuos viuo oporteat adhærere.

De diſcipulis in naui excitantibus Ieſum. De duobus dæmoniacis in terra Geraſenorum. De paralytico curato & lectum ſuum ferente.

CANON VIII.

Et aſcendente eo in nauiculam, ſecuti ſunt eum diſcipuli. Et ecce tempeſtas magna facta eſt in mari, & reliqua. Math.8.

NAVEM diſcipulis introgreſſis tempeſtas oritur, mare commouetur, nauigantes turbantur. Ipſe verò ſomno conſopitus timentium metu excitatur, oratur vt opem afferat. Et increpatis his quod modicæ eſſent fidei, vento & mari tranquillitatem imperauit: cum admiratione hominum, præceptis eius vẽtum & mare obediſſe. Igitur ſecũdum hæc Eccleſiæ intra quas verbũ Dei non vigilauerit, naufragæ ſunt: non quòd Chriſtus in ſomnum relaxetur, ſed quòd ſomno noſtro conſopiatur in nobis. Maximè autem illud accidit, vt à Deo præcipuè in periculi metu & vexatione ſperemus: atque vtinam vel ſpes ſera confidat ſeſe periculum poſſe euadere, Chriſti intra nos ſeruitute vigilante. Perpetuam autem nobis obiurgationis ſuæ recordationem reliquit, dicens: *Modicæ fidei, quid timidi eſtis?)* Metum ſcilicet motuum ſecularium cum quibus Chriſti fides vigilet, nullum eſſe oportere. Conſequitur deinde hominum admiratio, dicentium: *Qualis hic homo eſt, quia venti & mare obediunt ei?)* Non diſcipulorum hic ſermo, ſed gentium eſt. Nam cùm ſuperius & diſcipulos tantùm nauem introiſſe, & à diſcipulis excitatum eſſe dixiſſet: nunc admiratos eſſe homines ſignificat, hominem in ipſa admiratione dicentibus: qua nominum conuerſione intelligitur, omnia opera Chriſti omnéſque eius virtutes vt Dei eſſe laudandas, quia piaculi gentilis miſerrimique erroris ſtultitiam demõſtrat, quòd eum ex humilitate paſſionis hominem potius nuncupent, quàm ex virtutibus Deum.

Et cùm veniſſet trans fretum in regione Geraſenorum, occurrerunt ei duo homines de monumentis exeuntes periculoſi nimis, & reliqua.) Duûm hominum occurſus, dæmonum in duos homines longa poſſeſſio, & periculoſa tranſeuntibus via, & transfugiendi in porcos deprecatio, & purgatis hominibus gregis ipſius per præceps in mare caſus, de hinc paſtorum in oppidum fuga, populi de ciuitate progreſſus, & ne vrbem Dominus adîret, legatio, & reditus eius in patriam, & illic paralytici lecto iacentis oblatio, & pro fidei merito in tempore ipſo peccatorum remiſſio, & murmur ſcribarum, & virtutis confeſſio, & paralytici etiam ſub onere lectuli in domum reditus, & hominum admiratio, hanc habent cauſam. In exordio generis humani in tres fuit humani generis diuiſio, Noë ſcilicet filiorum, ex quibus ſecundùm prophetiam Geneſis, Sem in poſſeſſionem Dei lectus eſt. Extra vrbem autem, id eſt, legis & prophetarum ſynagogam, duos homines in monumentis dæmones detinebant: duarum ſcilicet gentium origines, intra defunctorum ſedes & mortuorum reliquias obſederant, efficientes prætereuntibus viam vitæ præſentis infeſtam. Igitur vt eſſet in rebus gerendis futuri plena meditatio, venienti Domino duo homines occurrunt, vt occurſu eorum concurrentium ad ſalutem voluntas indicaretur. Sed in hominibus dæmones proclamant, cur ſedem inuideat, cur ante iudicij tempus infeſtet. Adjacebat etiam eis duobus gentium populis plebs ex Sem genere Sadducæorum, quorum hæreſis ex Iudæis negatæ reſurrectionis piaculum eſt. Videntes igitur dæmones, non ſibi iam locum in gentibus derelinqui, vt patiatur habitare ſe in hæreticis deprecantur: quibus occupatis, totos in mare impetu rapido per præceps grex coactus eſt, in cupiditatem ſcilicet ſecularium, dæmonum præcipitatur inſtinctu: in aquis multis, id eſt, cum reliquorum gentilium infidelitate moriturus. Atque etiam in hoc typica ratio ſeruata eſt, vt non ſatis eſſet dixiſſe præcipitatos in mare: niſi etiam adderetur, & mortui ſunt in aquis multis. Quorum principes, atque paſtores rerum talium admiratione turbati ad vrbem veniunt, & quæ geſta ſunt nunciant. Vrbs illa Iudaici populi habet ſpeciem, qui Chriſti operibus auditis, Domino ſuo obuiam pergit, prohibens ne fines ſuos

A vrbémque cõtingeret (neque enim Euangelia lex recipit †) à qua repudiatus in ciuitatem ſuam reuertitur. Dei ciuitas fidelium plebs eſt. In hanc igitur nauim, id eſt Eccleſiam, inuectus introiit. Iamque in paralytico gentium vniuerſitas offertur medenda, & curationis ipſius verba ſunt contuenda. Non dicitur paralytico: Sanus eſto, non dicitur: Surge & ambula,

B ſed dicitur: *Conſtans eſto fili, remiſſa ſunt tibi peccata tua.*) In Adam vno peccata vniuerſis gentibus remittuntur. Hic itaque Angelis miniſtrantibus † curandus offertur, hic filius nuncupatur, qui primum Dei opus eſt: huic remittuntur animæ peccata, & indulgentia primæ tranſgreſſionis ex venia eſt. Non enim paralyticum peccaſſe aliquid accepimus: cum præſertim alio in loco idem Dominus dixerit,

C cæcitatem à natiuitate non ex peccato aut proprio aut paterno fuiſſe contractam. Veritatis deinde ordo ſuccedit in geſtis, quamuis futuri ſpecies expleatur in dictis. Mouet ſcribas remiſſum ab homine peccatum. Hominem enim tantùm in Ieſu Chriſto contuebantur: & remiſſum ab eo, quod lex laxare non poterat, Fides enim ſola iuſtificat. Deinde murmurationem eorum Dominus introſpicit, dicítque facile eſſe filio hominis in terra peccata di-

D mittere. Verùm enim nemo poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus: ergo qui remittit Deus eſt, quia nemo remittit niſi Deus. Deus in homine manens curationem homini præſtabat: & nulla ei agendi aut loquendi erat difficultas, cui ſubeſt totum poſſe quod loquitur. Porrò autem vt ipſe in corpore poſitus, intelligi poſſet eſſe, qui & animis peccata dimitteret,

E & reſurrectionem corporibus præſtaret, ait:

Vt ſciatis quoniam filius hominis habet poteſtatem in terra dimittere † peccata, ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum.)

Satis fuerat dixiſſe, *Surge:* ſed quia omnis erat perficiendi operis ratio explicanda, adjecit: *Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.*) Primùm remiſſionem

F tribuit peccati, dehinc virtutem reſurrectionis oſtendit: tum ſublatione lectuli, infirmitatem ac dolorem corporibus docuit abfuturum: poſtremo reditum in domum propriam, iter in paradiſum credentibus eſſe redhibendum, ex quo Adam parens vniuerſorum peccati labe diſſolutus exceſſerat. *Videntes autem turba timuerunt.*) Opus iſtud admiratio potius

† neque enim euangelicam legem percepit.

Matth. 9.

† miniſtrandus offertur.

† *dimittendi.*

tius conſequi, non metus debuit: ſed manet etiamnum ordo myſterij, vt veritati præſentium, futurorum ſpecies adtexta ſit dictorum & factorum. Domini virtutem turbæ timent. Magni enim timoris res eſt, non dimiſſis à Chriſto peccatis in mortem reſolui: quia nullus ſit in domum æternam reditus, ſi cui indulta non fuerit venia delictorum. *Et honorificauerunt Deum, qui tantam dedit poteſtatem hominibus.*) Concluſa ſunt omnia ſuo ordine, & ceſſante iam deſperationis timore honor Deo redditur, quod tantam dederit hominibus poteſtatem: ſed ſoli hoc Chriſto erat debitum, ſoli de communione paternæ ſubſtantiæ hæc agere erat familiare. Non ergo hoc venit in admirationem quòd poſſet iſta (quid enim non poſſe Deus crederetur?) alioquin laus de vno homine, non de pluribus extitiſſet: ſed delati Deo honoris hinc cauſa eſt, quòd poteſtas hominibus hac via data ſit per verbum eius, & peccatorum remiſſionis, & corporum reſurrectionis, & reuerſionis in cœlum.

De Matthæo publicano. De Phariſæorum, & diſcipulorum Ioannis ieiunio. De adſutu panni rudis. De profluuio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De ſurdo & muto.

Canon IX.

Et cùm tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in teloneo Matthæum nomine, & ait illi: Sequere me, & reliqua.) Matthæum publicanum ſedentem in teloneo ſequi ſe iubet, & concedens in domum conuiuium inſtruit, & cum eo publicanorum & peccatorum turba diſcumbit: Phariſæis diſcipulos objurgantibus, cur magiſtro cum publicanis cibus eſſet. Quibus reſpondit: Sanis medico opus non eſſe, ſed curatione ægrotos indigere: cuntéſque iubet diſcere quid ſit, miſericordiam malle quàm ſacrificium. Publicanorum nomen ex vita eſt, qui relictis legis operibus, gerere ſe vſu communi & publico maluerunt. Ergo è domo, id eſt, ex peccatis corporis, Matthæum Dominus euocauit, in cuius mentem ingreſſus recumbit. Hic enim idem Euangelij iſtius

A ſcriptor eſt, & de peccati ſui domo exiens, Dominum ipſe ſuſcepit, interiore eius habitatione illuminatus, intra quem Euangelicis cibis peccatoribus & publicanis conuiuium diuite copia præparatur. Æmulatio deinde agitat Iudæos, Dominum publicanis & peccatoribus communicare: quibus ille operto infidelitatis velamine verba legis exprompſit. Se quidem ægrotis opem ferre, & medicinam egentibus B præſtare: eis autem qui ſe ſanos exiſtimarent, neceſſariam curationem nullam eſſe. Sed vt intelligerent, neminem ſuorum ſanum eſſe admonuit vt ſcirent quid eſſet: Miſericordiam, volo, non ſacrificium: legem ſcilicet ſacrificiorum obſeruatione deuinctam opem ferre non poſſe, ſed ſalutem vniuerſis in miſericor- C diæ indulgentia reſeruari. *Non enim veni iuſtos vocare, ſed peccatores in pœnitentiam.*) Omnibus venerat, quomodo ergo non ſe iuſtis veniſſe dicit? Erant ergo quibus neceſſe non erat vt veniret? Sed nemo iuſtus ex lege eſt. Oſtendit ergo inanem iuſtitiæ eſſe iactantiam: quia ſacrificiis ad ſalutem miſericordia erat vniuerſis in lege poſitis neceſſaria. Nam ſi D iuſtitia fuiſſet ex lege, venia per gratiam neceſſaria non fuiſſet. *Tunc acceſſerunt ad eum Ioannis diſcipuli dicentes: Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autem tui non ieiunant?*) Ieiunabant Phariſæi & diſcipuli Ioannis, & diſcipuli & Apoſtoli non ieiunabant. Sed iſtis ſpiritualiter reſpondit, ſponſúmque ſe Ioannis diſcipulis oſtendit. Ioannes enim repoſitam in Chriſto omnem vitæ ſpem E ſpopondit, & recipi à Domino diſcipuli eius adhuc eo prædicante non poterant: vſque in eum enim lex & Prophetæ ſunt, & niſi lege finita in fidem Euangelicam, eorum nemo concederet. Quòd verò præſente ſponſo ieiunandi neceſſitatem diſcipulis non eſſe reſpondit: præſentiæ ſuæ gaudium & ſacramentum ſancti cibi edocet, quo nemo ſe præſente, id eſt, in conſpectu mentis Chriſtum con- F tinens, indigebit. Ablato autem ſe ieiunaturos eſſe dicit: quia omnes non credentes reſurrexiſſe Chriſtum, habituri non eſſent cibum vitæ. In fide enim reſurrectionis, ſacramentum panis cœleſtis accipitur: & quiſquis ſine Chriſto eſt, in vitæ cibi ieiunio relinquetur. Vt autem intelligerent, non poſſe ſibi in veteribus poſitis perfecta hæc ſalutis ſacramenta committi, comparationis poſuit

A exemplum. Pannum rudem veſtimento veteri non adſui, quia vetuſtatis infirmitatem virtus aſſumpti † rudis diſſoluat: & vinum nouum veteribus vtribus non infundi. Feruentis enim muſti calor vtres veteres abrumpit: infirmas videlicet vetuſtate peccatorum & animas & corpora, nouæ gratiæ ſacramenta non capere. Fiet enim ſciſſura peior, effuſóque vino vtres veteres peribunt. B Duplex enim talium erit reatus, ſi præter vetuſtatem peccatorum ſuorum, virtutem nouæ gratiæ non ſuſtinebunt. Atque ideo & Phariſæos & diſcipulos Ioannis noua non accepturos eſſe, niſi noui fierent.

† adſumēti.

Hæc illo loquente, ecce princeps vnus acceſſit & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modò defuncta eſt, veni, & pone manum ſuper eam, &c.)

C Preces principis, fides mulieris, turbæ in domo conuentus, & cæcorum duûm clamor, muti & ſurdi & dæmoniaci oblatio, ex ſuperioribus dictis connexæ ſibi intelligentiæ tenent ordinem. Princeps hic, lex eſſe intelligitur, quæ Dominum orat: plebs, quam ipſa Chriſti prædicatio aduentus eius expectatione nutriuerat, vitam mortuæ reddat. Nam nullum principem credidiſſe legimus. D Ex quo perſona principis huius orantis merito in typum legis aptabitur. Cui quidem Dominus opem ſpopondit, ad quam præſtandam profectus eſt. Sed prior eum Apoſtolis peccatorum turba ſaluatur. Et cùm primùm electionem, quæ ex lege deſtinabatur, viuere oportuiſſet: anterior tamen in mulieris ſpecie ſalus publicanis & peccatoribus redditur. E Hæc itaque ad Domini prætereuntis occurſum tactu veſtis Domini ſanam ſe de profluuio ſanguinis futuram eſſe confidit: ſordibus ſcilicet polluta corporis ſui, & interioris vitij immundiciis diſſoluta, fimbriam veſtis per fidem feſtinat attingere donum videlicet Spiritus ſancti de Chriſti corpore modo fimbriæ exeuntis cum Apoſtolis cōuerſata contingere, fitque mox ſana. Ita alteri ſalus, dum alij defertur, eſt reddita. F Cuius fidem & conſtantiam Dominus laudauit: quia quod Iſraëli parabatur, plebs gentium occupauit. Eſt autem in ſimplici intelligentia magna virtutis Dominicæ admiratio: cùm poteſtas intra corpus manens rebus caducis efficientiam adderet ſanitatis, & vſque in veſtium fimbrias operatio diuina procederet. Non enim diuiſibilis & comprehenſibilis

A erat Deus, vt corpore clauderetur. Ipſe enim dona in ſpiritu diuidit, cæterum non diuiditur in donis. Virtutem autem eius fides vbique conſequitur: quia vbique eſt, & nuſquam abeſt. Et aſſumptio corporis non naturam virtutis incluſit, ſed ad redemptionem ſuam, fragilitatem corporis virtus aſſumpſit: quæ tam infinita, tam libera eſt, vt etiam in fimbriis † eius humanæ ſalutis operatio con- B tineretur. Ingreditur deinde Dominus domum principis, ſynagogam videlicet, cui in canticis legis hymnus luctum † perſonabat: & irridetur à plurimis. Nunquam enim illi Deum in homine crediderunt, quin potius prædicari reſurrectionem ex mortuis riſerunt. Apprehenſam igitur puellam manu, cuius apud ſe mors erat ſomnus, retraxit ad vitam. C Atque vt ratus † hic eſſe ex lege credentium electionis numerus intelligi poſſet, turba omnis expulſa eſt, quam vtique ſaluari Dominus optaſſet: ſed irridendò dicto geſtáque eius, reſurrectionis non fuit digna conſortio. Et exeunte fama in vniuerſam terram illam, poſt electionis ſalutem domum Chriſti atque opera prædicantur. Exeuntem igitur Dominum mox cæci duo ſequuntur. Sed cæci & egreſſum & nomen Domini quomodo ſcire D potuerunt? Quin etiam & filium Dauid nuncupant, & ſaluari ſe rogant. In cæcis duobus ratio totius ſuperioris præfigurationis abſoluitur. Ex his enim filia principis eſſe monſtratur, Phariſæi ſcilicet & diſcipuli Ioannis, qui Dominum iam ſuperiùs in commune tentauerant. His igitur neſcientibus à quo ſalutem E peterent, indicauit lex † & his ſaluatorem ſuum in corpore ex Dauid genere monſtrauit: & cæcis vetere peccato, quia Chriſtum niſi admoniti non videbant, lumen mentis inſeruit †. Quibus Dominus, oſtendens non ex ſalute fidem, ſed per fidem ſalutem expectandam. Cæci enim quia crediderant viderunt, non quia viderant crediderunt. Ex quo intelligendum eſt fide merendum eſſe quod F petitur: non ex impetratis fidem eſſe ſumendam: ſi credidiſſent, viſum pollicetur, & credentibus præſtat, & ſilentium imperat: quia Apoſtolorum erat proprium prædicare. Quinetiam poſt hæc, in muto & ſurdo & dæmoniaco, gentium plebs indigna totius ſalutis offertur. Omnibus enim vndique malis circumſeſſa, totis corporis vitiis implicabatur. Et in eo rerum

† vt etiam oſtendens non ex ſalute fidē, *& cætera trāſlata ex fide veterū codicis in alium locum: quæ reperies in litera E,* oſtendens non ex ſalute fidē. *vſque:* ſi credidiſſent.

† luctuum

† Namque vt ratus.

† indicauit, & his, &c.

† lumen menti inſerit.

rerum ordo ſeruatus eſt. Nam dæmon prius eijcitur, & nim reliqua corporis oſficia ſuccedunt. • Deus quippe cognitione ſuperſtitionum omnium væſania effugata & viſus & auditus & ſermo ſalutis inuehitur: cuius facti admirationem talis turbæ eſt conſecuta confeſſio, *Nunquam ſic apparuit in Iſrael.* Eum cui per legem nihil afferri opis potuerat, verbi virtute ſaluari: quodque laudes Dei homo mutus ſurdúſque loqueretur. Salute autem gentibus data: ciuitates omnes & caſtella omnia virtute & ingreſſu † Chriſti illuminantur, & omnem infirmitatem veterni languoris euadunt.

† virtute ingreſſus

Miſertus turbarum Dominus, duodecim diſcipulos præmittit cum poteſtate & doctrina.

Canon X.

Matth. 9. *Videns autem turbas, miſertus eſt: quòd eſſent vexatæ & iacentes, & reliqua.)* Verborum virtutes non minus oportet introſpicere quàm rerum: quia, vt diximus, paria in dictis atque in factis ſignificationum momenta conſiſtunt. Turbarum Dominus miſeretur vexatarum & iacentium, tanquam gregis ſine paſtore diſperſi: & ait, meſſem multam, paucos operarios, orandum Dominum meſſis, vt operarios plures in meſſem eijciat.

Matth. 10. *Et diſcipulis cõuocatis, dedit poteſtatem eijciendorum ſpirituum immundorum, curãdæque cunctæ infirmitatis, omniſque lãguoris.)* Hæc igitur licet in præſens geſta ſint, quid tamen in futurum ſignificent contuendum eſt. Nullus in turbas vexator irruperat, neque caſu aliquo motúque perculſæ iacebant. Quomodo ergo iacentes vexatáſque miſeretur? † Immundi videlicet ſpiritus dominante violentia vexatam, & ſub legis onere ægrotam plebem Dominus miſeretur: † quia nullus adhuc his paſtor eſſet, cuſtodiam ſancti Spiritus redditurus. Erat autem doni iſtius copioſiſſimus fructus, ſed nondum meſſus à quoquam. Eius enim copia haurientium multitudinem vincit. Nam quantumlibet aſſumatur à cunctis ad largiendum ſe, tamen ſemper exuberat. Et quia plures eſſe vtile ſit per quos miniſtretur: rogari Dominum meſſis iubet, vt in meſſem operarios plures eijciat: ad capeſſendum ſcilicet quod præparabatur donum Spiritus ſancti meſſorum copiã Deus

† miſeratur

† miſeratur

A præſtet. Per orationem enim ac precem hoc nobis à Deo munus effunditur. Atque vt meſſem illam meſſoréſque numeroſos ex his duodecim primum apoſtolos diffundendos indicaret: conuocatis illis dedit eijciendorum ſpirituum poteſtatem, & omnis infirmitatis medendæ. Huius enim doni virtutibus poterant & turbator expelli, & & infirma curari. Et dignum eſt præceptorum ſingulorum ſignificantiam contueri. B Abſtinere ſe à vijs gentium admonentur: non quòd non etiam ad ſalutem gentium mitterentur, ſed vt opere & vita gentilis ignorantiæ abſtinerent. In ciuitates Samaritanorum vetiti ſunt introire. Nunquid non potius Samaritanam ipſe curauit? Sed vt eccleſias hæreticorum non adeant admonentur. Nihil enim differt ab ignoratione peruerſitas. Mittuntur deinde ad C oues perditas domus Iſrael. Atqui in eum luporum ac viperarum linguis & faucibus ſæuierunt. Sed legiſlatio obtinere priuilegium Euangelij debebat. Hoc minus Iſrael ſceleris ſui excuſationem habiturus, quò plus ſedulitatis in admonitione ſenſiſſet. Tota deinde in Apoſtolos poteſtas virtutis dominicæ transfertur: vt qui in Adam in imaginem & ſimilitudinem Dei erant D figurati, nunc perfectam Chriſti imaginem & ſimilitudinem ſortiantur, nihil à domini ſui virtutibus differentes, & qui terreſtres antè erãt, cœleſtes modò fiant. Prædicent regnum cœlorum propinquare, imaginem ſcilicet & ſimilitudinem Dei, nunc in conſortium veritatis aſſumi: vt ſancti omnes qui cœli nuncupati ſunt, Domino conregnent: infirmos curent, mor-E tuos ſuſcitent, leproſos emundent, dæmones eijciant. Quicquid malorum Adæ corpori Satanæ inſtinctus intulerat, hoc rurſum ipſi de communione Dominicæ poteſtatis emundent. Et vt ex toto, ſecundùm Geneſis prophetiam, Dei ſimilitudinem conſequantur, dare gratis quod gratis acceperunt iubentur: vt ſit ſcilicet miniſtratio gratuita muneris gratuiti. F Aurum, argentum, pecuniam poſſidere inhibentur in zonis, & peram in via ferre, & duas tunicas & calceamenta, & virgam in manibus aſſumere. Et dignus mercede ſua eſt operarius. Non inuidioſus (vt arbitror) theſaurus in zona eſt. Et quid ſibi vult auri, argenti, atque æris in zona inhibita poſſeſſio? Zona eſt miniſterij apparatus, & ad efficaciam operis præcinctio. Ergo ne quid in miniſterio noſtro venale ſit admonemur: neque hoc apoſto-

latus noſtri opus fiat auri, argenti, æriſque poſſeſſio. Nec peram in via ferre, curam ſcilicet ſecularis ſubſtantiæ relinquendam: quia omnis theſaurus ſit pernicioſus in terra, corde noſtro illic futuro, vbi condatur & theſaurus. Non duas tunicas. Sufficit enim nobis ſemel Chriſtus indutus: néue per prauitatem intelligentiæ noſtræ, altera deinceps vel hæreſeos, vel legis veſte induamur. *Non calceamenta.*) Nunquid humanorum pedum infirmitas patiens eſt nuditatis? Sed in ſancta terra, & peccatorum ſpinis atque aculeis non obſeſſa, vt Moyſi dictum eſt nudis pedibus ſtaturi, admonemur non alium ingreſſus noſtri habere, quàm quem à Chriſto accepimus apparatum.

Neque virgam in manibus.) Id eſt, poteſtatis extraneæ iura non quærere, † habentes virgam de radice Ieſſe: nam quæcunque alia fuerit, non erit Chriſti: inſtructi omni ſuperiore ſermone ad conficiendum iter ſeculi, gratia, viatico, veſte, calceamento, poteſtate, in his enim operantes, digni mercede noſtra reperiemur: id eſt, per horum obſeruantiam cœleſtis ſpei præmia recepturi.

† poteſtatis externę iure non indigi.

In quamcunque ciuitatē introieritis, interrogate quis in ea dignus eſt. & reliqua.) Leuia fortè Dominus dediſſe Apoſtolis præcepta exiſtimabitur: quòd ſe vſque ad monita introeundi, habitandi, morandi, exeundíque ſummiſerit. Hæc quidem intellecta ſimpliciter ſanctorum modeſtiæ congruunt, vt cum dignis ſit hoſpitalitas, néue per iniuriam aut ignorantiam cohabitatione probroſæ familiæ polluantur: ſed introeuntes ciuitatem de digno iubet interrogare, & cum eo habitare vſque ad profectionem. Domum quoque ab introeuntibus pacificè ſalutari. Quæ ſi digna eſt, & pacis communione ſit digna: ſi indigna, pax inuicem reuertatur. Qui autem non receperint eos, ſermonéſque eorum: his excuſſo pedum puluere, æternæ maledictionis ſemina relinquenda. Hæc non mediocriter ſenſum intelligentiæ commouent. Si enim ſucceſſuri hoſpitio non erunt, niſi antè quis dignus ſit interrogauerint: quomodo indigna domus poſtea reperietur? Et quomodo ſermones eorum non audiet, & ipſos non audiens, & ipſos non recipiens? Aut enim hoc in eo qui iuſtus eſt non eſt vetendum: aut ſi indignus repertus ſit, nec communio erit habitationis ineunda. Et quid interrogaſſe proderit & quæſiſſe de digno, ſi aduerſus indignum hoſpitem & obſeruantia præcipiatur & pœna? Sed inſtruit eos Dominus, non admiſceri eorum domibus ac familiaritatibus, qui Chriſtum aut inſectantur, aut neſciunt. Et in quamcunque ciuitatem intrauerint, interrogare quis eorum habitatione ſit dignus: id eſt, ſicubi eccleſia ſit, & Chriſtus habitator: neque quoquam alibi tranſire, quia ſit domus digna, & iuſtus hoſpes. Quòd autem ab introeuntibus ſalutari domum voce præcepit, dicens: Dicite, pax huic domui: & ſi digna domus reperta ſit, venire ſuper eam pacem oportere: ſi verò indigna, ad ipſos pacem reuerti: ſed ſi iam primo ingreſſu in ſalutationis officio dicta pax eſt, quomodo poſtea veniet, aut quomodo poſtea reuertetur? Aut enim dici pax antea non debuit, quàm vtrum digna eſſet probaretur: aut ſi digna fuit & ſalutata cum pace eſt, conditio & venturæ & reuerſuræ pacis non poteſt ex ratione ſuperioribus cohærere. Quæ ergo dictorum ſit proprietas, monſtrandum eſt. Iudæorum plures erant futuri, quorum tantus in fauorem legis affectus eſſet: vt quamuis per admirationem operum in Chriſto credidiſſent, tamen in legis operibus morarentur. Alij verò explorandæ libertatis quæ in Chriſto eſt curioſi, tranſiſſe ſe ad Euangelia ex lege eſſent ſi mulaturi. Multi autem etiam in hæreſin per intelligentiæ peruerſitatem traducerentur. Et quia iſtiuſmodi omnes fallentes, & audientibus blandientes, penes ſe eſſe veritatem catholicam mentiuntur: ideo ſuperiùs admonuit, dignum cum quo habitandum ſit, eſſe quærendum. Quia verò per verborum fallaciam incidere ignorantes in iſtiuſmodi hoſpitem poſſent: domo ipſa quæ digna ſit dicta, id eſt, eccleſia quæ catholica dicitur, cautè & diligenter vtendum. Salutandam quidem cum pacis affectu, ſed ita vt potius pax dicta quàm data ſit. Nam ita præcepit: *Salutate eam dicentes: Pax huic domui.*) Ergo pax ſalutationis in verbis eſt, & orationis ſermone tribuenda. Porrò autem pacem propriam, quæ viſcera miſerationis ſunt, non oportere in eam venire niſi digna ſit: quæ ſi digna reperta non fuerit, ſacramentum pacis cœleſtis intra propriam eorum conſcientiam continendum. In eos autem qui audita cœleſtis regni prædicatione Apoſtolorum præcepta reſpuerint, egreſſu eorum, & ſigno pulueris pedibus excuſſi, æterna maledictio

† neſcio quæ enim inſiſtenti in loco

dictio relinquatur: neſcio enim quæ inſiſtentis loco † cum eo in quo inſtiterit loco videtur eſſe communio, & ſit inter eos quædam corporis ſolique coniunctio. Ergo omne domus illius habitationiſque peccatum intra ipſam excuſſo puluere pedum relinquitur, nihilque ſanctitatis de inſiſtentium apoſtolorum veſtigijs mutuatur: vt quorum aditu ingreſſuque delicta terrenæ originis auferuntur, eorum teſtimonio infidelitas cum omni terræ ſuæ puluere iudicetur.

Tolerabilius erit in die iudicij terræ Sodomorum & Gomorrhæorum, quàm ciuitati illi. Quia illis ignorato Chriſto erraſſe ſit leuius: his verò inexpiabile ſit, aut prædicatum non recepiſſe, aut receptum non ſanctè neque catholicè prędicaſſe. Et quidem plures hos qui væſano furore in Apoſtolos deſæuituri eſſent, futuros eſſe ſignificat, cum ſe eos ſicut oues in medio luporum ait mittere: prædicens ſimplices ſicut columbas, & prudentes ſicut ſerpentes eſſe oportere. Sed columbæ ſimplicitas in abſoluto eſt. Quæ autem ſit ſerpentis prudentia, contuendum eſt. Neſcio quid in illo prudentię conſilijque extet, licet quædam hinc aliqui memorię mandauerint: quòd vbi ſe in manus hominum veniſſe intelligat, omni genere ab ictu caput ſubtrahat, idque aut collecto in orbem corpore contegat, aut foueæ immergat, cędique partem reliquam derelinquat. Nóſque hoc exemplo oportere, ſi quid acciderit perſecutionum, caput noſtrum, quod eſt Chriſtus, occulere: vt oblatis nobis in omnes cruciatus, fidem ab eo acceptam iactura corporis communiamus. Sed omnis hic Domini de Iudæis atque hæreticis ſermo eſt. *Tradet frater fratrem, & pater filium, & inſurgent filij in parentes.)* Id eſt, familiam inter ſe eiuſmodi diſſidere: quia de parentum cognationúmque hominibus, populi quondam vnitas indicatur. Nunc hoſtili inuicem odio, diuerſiſque iudicibus, etiam & regibus terræ offerendos, dum extorquere aut ſilentium noſtrum, aut conniuentiam tentant, teſtes & ipſis & gentibus futuri. Quo teſtimonio excuſatio ignoratæ diuinitatis adimenda ſit perſequentibus: gentibus verò via pandenda credendi Chriſtum, pertinacibus inter ſęuientium pœnas confeſſorum vocibus prędicatum. Inſtructos igitur nos ſerpentis prudentia monet eſſe oportere. Hunc antequam Adam tra-

A duceret, iam ſapientem Geneſis nuncupauit: & prudentiam eius malignantis conſilij ordine docuit. Primum enim animum ſexus mollioris aggreſſus eſt, ſpe deinde illexit, & communionem immortalitatis ſpopondit: & per hęc tanta pręmia, opus conſilij & voluntatis ſuæ geſſit. Pati igitur opportunitate introſpecta, vniuſcuiuſque & natura & voluntate verborum adhibenda prudentia eſt, ſpes bonorum futu-

B rorum reuelanda, & cœleſtia perfectę fidei præmia proferenda. Et quod ille mentitus eſt, nos prædicemus ex vero, ſecundùm ſponſionem Dei, angelis ſimiles futuros eſſe qui credent: vt mentes plebium faciles & abſolutas, circumſæuientibus licet & lupis & hæreticis, promiſſis regnorum cœleſtium occupemus, & rerum fidem ſerpentis prudentia columbæ ſim-

C plicitate tradamus. Monet etiam traditis abeſſe oportere curam reſponſionis, ſed expectandum potius quid ſpiritus Dei ſuggerat. Quia fides noſtra omnibus præceptis diuinę voluntatis intenta, ad reſponſionem ſcientiæ inſtruetur: in exemplo habentes Abraham, cui poſtulato ad hoſtiam Iſaac non defuit aries ad victimam. Ex vna deinde in duas vrbes fugam ſua-

Solæciſm⁹ qui doctis quoque nõnunquam obrepit.

D det: quia prędicatio eius primùm à Iudæa effugata tranſijt ad Græciam, dehinc diuerſis intra Græciæ vrbes Apoſtolorum paſſionibus fugata, tertiò in vniuerſis Gentibus demoratur. Sed vt oſtenderet gentes quidem apoſtolorum prædicationi credituras, verùm vt reliquum Iſrael crederet, eſſe aduentui ſuo debitum: ait. *Amen dico vobis: non conſummabitis ciuitates Iſrael, donec veniat filius hominis.)* Poſt plenitu-

E dinem ſcilicet gentium, quod erit reliquum Iſrael ad implendum numerum ſanctorum, futuro claritatis ſuę aduentu in eccleſiam conuocandum. *Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, neque ſeruus ſuper dominum.)* Multum proficit ad tolerantiæ aſſumptionem rerum imminentium cognitio, maximè ſi patientię voluntas præſu-

F matur exemplo. Dominus noſter lumen æternum & dux credentium, & immortalitatis parens, diſcipulis ſuis futurarum paſſionum ſolatia ante præmiſit: ne ſe quis diſcipulus magiſtro potiorem, ac ſuper dominum eſſe ſeruus exiſtimaret. Si enim patrifamiliás cognomentum per inuidiam dæmonis addiderunt, quanto magis in domeſticos eius omnia iniuriarum & contumeliarum genera perficient? Sed

ea nihil nos terreant, gloriæ loco potius amplectentes, ſi Domino noſtro vel paſſionum conditionibus adæquemur. *Nihil eſt occultum quod non reuelabitur.*) Diem ſcilicet iudicij oſtendit, quæ abſtruſam voluntatis noſtræ conſcientiam prodet: & ea quæ nunc occulta exiſtimantur, luce cognitionis publicæ deteget. Igitur non minas, non conſilia, non poteſtates inſectantium monet eſſe metuendas: quia dies iudicij nulla hæc fuiſſe atque inania reuelabit.

Et quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.) Non legimus Dominum ſolitum fuiſſe noctibus ſermocinari, & doctrinam in tenebris tradidiſſe: ſed quia omnis ſermo eius carnalibus tenebræ ſunt, & verbum eius infidelibus nox eſt. Itaque id quod à ſe dictum eſt, cum libertate fidei & confeſſionis vult eſſe loquendum. Idcirco quæ in tenebris dicta ſunt, prædicari iuſſit in lumine: vt quæ ſecreto aurium commiſſa ſunt, ſuper tecta, id eſt excelſo loquentium præconio audiantur. Conſtanter enim Dei ingerenda cognitio eſt, & profundum doctrinæ Euangelicæ ſecretum lumine prædicationis apoſtolicæ reuelandum: non timentes eos quibus cùm ſit licentia in corpora, tamen in animam ius nullum eſt, ſed timentes potius Deum, cui perdendæ in gehenna & animæ & corporis ſit poteſtas. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadit in terram ſine voluntate patris veſtri.*) Non eſt (vt puto) criminis, agere aucupium, neque venditio paſſerum habet culpam: & quod ait, vnus ex illis non cadit ſuper terram ſine voluntate patris veſtri, contra apoſtolicum dictum facere videtur quod ait: Non eſt pecudum Deo cura. Et autoritati eius multum derogabitur, ſi ſenſiſſe aliter quàm in Euangelijs traditum reperitur. † Nec enim apoſtolis multum dignitatis tribuitur, ſi paſſeribus anteſtabunt. Locus hic ex ſenſu ſuperiore proficiſcitur. Iniquitates enim eorum exaggerantur qui tradituri ſunt, qui inſectaturi, qui in fugam coacturi, quibus propter nomen Domini eſſe odio nos oportet, qui omne ius ſuum in ſolis corporibus exercent, poteſtatem in animam non habentes. Hi igitur paſſeres duo aſſe veneunt. Et quidem quæ ſub peccato vendita ſunt, redemit ex lege Chriſtus: ergo quod venditur, corpus atque anima eſt: & cui venditur, peccatum eſt: quia Chri-

1. Cor. 6.

†traditum eſt, reperietur. nec ſanè apoſt. mult. dignit. tribuetur.

A ſtus & de peccato redemit, & animæ ac corporis eſt redemptor. Qui igitur duos paſſeres aſſe vendunt, ſeipſos peccato minimo vendunt natos ad volandum, & ad cœlum pennis ſpiritualibus efferendos. Sed capti precijs præſentium voluptatum, & ad luxum ſeculi venales, totos ſe talibus auctionibus nundinantur. Sed quærendum eſt, quomodo vnus ex illis
B ſine voluntate Dei non cadet. Dei voluntas eſt, vt vnus ex illis magis euolet, ſed lex ex conſtitutione Dei profecta decernit vnum ex eis potius decidere. Quemadmodum autem ſi euolarent vnum eſſent, id eſt, corpus in naturam animæ tranſiret, & grauitas illa terrenæ materiæ in profectum & ſubſtantiam animæ aboleretur, fieretque corpus potius ſpirituale: ita
C peccatorum precio venditis, in naturam corporum animæ ſubtilitas ingraueſcit, & terrenam contrahit ex vitiorum ſorde materiam, fitque vnum ex illis quod traditur in terram. Plurimis autem eos anteſtare paſſeribus cùm dicit, oſtendit multitudini infidelium, electionem fidelium præeſſe: quia his caſus in terram ſit, illis volatus in cœlum. In numerum autem
D aliquid colligit, diligentiæ ac ſolicitudinis cura eſt. Neque enim dignum negocium eſt peritura numerare. Vt igitur nihil ex nobis periturum eſſe cognoſceremus, quia multo paſſeribus meliores ſumus: ipſo capillorum noſtrorum ſupputatorum numero indicatur, ſaluis nobis ex ſolido futuris: cùm quod innumerabile in nobis ſit, conſeruandi & affectu & poteſtate numeretur. Nullus igitur corporum
E noſtrorum caſus eſt pertimeſcendus, neque vllus interimendę carnis admittendus eſt dolor: quando pro naturæ ſuæ atque originis conditione reſoluta, in ſubſtantiam ſpiritualis animæ refundatur. Et quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam confitendi Dei habere conſtantiam, etiam conditionem qua teneremur adiecit: negaturum ſe eum patri in cœlis, qui ſe hominibus in terra negaſſet: eum
F porrò qui confeſſus coram hominibus ſe fuiſſet, à ſe in cœlis confitendum. Qualeſque nos nominis ſui teſtes hominibus fuiſſemus, tali nos apud Deum patrem teſtimonio eius vſuros.

Nolite arbitrari quoniam veni pacem mittere in terrã. Nõ veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare filium aduerſũ patrem, & filiam aduerſus matrem, & nurum aduerſus ſocrũ ſuam, & inimici hominis domeſtici

meſtici eius.) Quæ iſta diuiſio eſt? Inter pri-
Exod. 20. ma enim legis præcepta accepimus: Ho-
nora patrem tuum & matrem tuam. Et ip-
Ioan. 14. ſe Dominus ait: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Quid ſibi vult miſſus potius gladius in terram, & ſeparatus à patre filius, & filia à matre, & nurus aduersùs ſocrum, & hominis domeſtici eius inimici? Igitur exinde publica autoritas impietati proferetur. Vbique odia, vbique bella & gladius Domini, inter patrem & filium, & filiam matrémque deſæuiens. Et in Luca quidem talis de hoc ſermo eſt: Erunt enim ex hoc quinque in vna domo diuiſi, tres in duos, & duo ſuper tres diuidentur. Nunquid non in maiorem numerum poteſt agnationis domeſticæ familia diffundi? Aut præſcripto temporis continebatur, vt ex hoc eſſent quinque tantum in domo vna, ijdémque diuiſi? Ergo qui ſit gladius in terra, quæ proprietas nominum, & in numero quinque quæ ratio, & quomodo tres in duos, & duo ſuper tres diuidendi, & quatenus homini domeſtici eius inimici, contuendum eſt. Singularum quidem rerum & vniuerſæ quæſtionis primùm natura eſt explicanda: nec minùs intelligentiam noſtram ſenſus & ſuperior & conſequens adiuuabit. Gladius telorum omnium telum acutiſſimum eſt, in quo ſit ius poteſtatis, & iudicij ſeueritas, & animaduerſio peccatorum: & huius quidem teli nomine noui Euangelij prædicationem appellatam, frequens in prophetis autoritas eſt. Dei igitur verbum nuncupatum meminerimus in gladio: qui gladius miſſus in terram eſt, id eſt, prædicatio eius hominum cordibus infuſa. Hoc igitur quinque habitantes in vna domo diuidit, & diuidit tres in duos, & duos ſuper tres. Sed tria tantum in homine reperimus, id eſt, & corpus & animam & voluntatem. Nam vt corpori anima data eſt, ita & poteſtas vtrique vtendi ſe vt vellet indulta eſt: atque ob id lex eſt præpoſita voluntati. Sed hoc in illis deprehenditur qui primi à Deo figurati ſunt, in quibus cœptæ originis ortus effectus eſt. Non traductus aliunde: ſed ex peccato atque infidelitate primi parentis ſequentibus generationibus cœpit eſſe corporis noſtri pater peccatum, mater animæ infidelitas. Ab his enim ortum per tranſgreſſionem primi parentis accepimus. Nam voluntas vnicuique ſua adiacet. Ergo iam vnius domus quinque ſunt. Pater corporis, pec-

A catum, mater animę infidelitas: & incidens voluntatis arbitrium, quod totum hominem quodam coniugij ſibi iure adſtringit. Huic infidelitas ſocrus eſt, nos ex ea nat|os, atque à fide metúque Dei peregrinantes accipiens: vt inter infidelitatem voluptatémque poſſeſſos, & ignoratione Dei & in omnium viciorum oblectatione detineat. Cùm ergo innouamur baptiſmi lauacro, per verbi virtutem ab originis no-
B ſtræ peccatis atque autoribus ſeparamur, ſicque quadam exectione gladij Dei, à patris & matris affectionibus diſſidemus: & veterem cum peccatis atque infidelitate ſua hominem exeuntes, & per ſpiritum anima & corpore innouati, neceſſe eſt vt ingeniti & vetuſti operis conſuetudinem oderimus. Et quia corpus ipſum per fidem mortificatum in naturam animæ quę ex
C afflatu Dei venit, quamuis id ipſum adhuc in materia ſua extet, euadat, quia communio ipſis inuicem concilietur ex verbo: idcirco iam vnum atque idem cum anima velle cœpit effici, ſcilicet vt illa eſt ſpiritualis, quibus libertas voluntatis à ſocru ſua, id eſt, ab infidelitate diuiſa, ius ſuum omne concedit: vt quod erat libertas voluntatis, deinceps animæ ſit poteſtas.
D Fítque grauis in domo vna diſſenſio, & domeſtica nouo homini erunt inimica: quia ille per verbum Dei diuiſus ab illis, manere & interior & exterior, id eſt & corpus & anima, in ſpiritus nouitate gaudebit. Ea verò quæ ingenita & à quadam proſapiæ antiquitate deducta, conſiſtere in his quibus oblectata ſunt concupiſcent: & origo carnis & origo animę, &
E libertas poteſtatis in duos diuidentur, animam ſcilicet & corpus hominis noui, quę vnum atque idem velle cœperunt: diuiſique tres duobus ſubiacebunt, in dominatum eorum de ſpiritus nouitate potioribus. Et idcirco illi qui domeſticas nominum caritates dilectioni eius prætulerunt, futurorum bonorum indigni erunt hæreditate. Pergit deinde eodem
F præceptorum & intelligentiæ decurſu. Nam poſtea quàm relinquenda omnia quæ in ſeculo cariſſima ſunt imperauerat, adiecit: *Qui non accepit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus.*) Quia qui Chriſti ſunt, crucifixerunt corpus cum vitijs & concupiſcentijs. Et indignus eſt Chriſto, qui non crucem ſuam in qua compatimur, commorimur, conſepelimur, conreſurgimus, accipiens, Dominum ſit ſecutus, in hoc ſacramento fidei ſpiritus

nouitate victurus. *Qui inuenerit animam ſuam, perdet illam; & qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam.)* Verbi ſcilicet poteſtate, & veterum dimiſſione vitiorum, proficiet lucrum animæ in mortem, & damnum in ſalutem. Ergo ſuſcipienda mors eſt in nouitate vitæ, & cruci Domini configenda ſunt vitia: & aduersùs perſequentes contemptu præſentium glorioſæ confeſſionis retinenda libertas eſt; & damnoſum animæ lucrum refugiendum: ſcientes † cuiquam ius in animam non relinqui, & detrimento breuis vitæ fœnus immortalitatis acquiri. *Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me miſit, & reliqua.* Vniuerſis doctrinæ affectũ & præceptorum ſedulitatem impendit. Et qui periculum non recipientium Apoſtolos excuſſi pulueris teſtimonio denunciaſſet, recipientium meritum vltra gratiam ſperati officij commendat: docétque in ſe etiam mediatoris officium, qui cùm ſit receptus à nobis, atque ille profectus ex Deo ſit, Deus per illum transfuſus in nos ſit. Atque ita qui Apoſtolos recipit, Chriſtum recipit: qui verò Chriſtum receperit, patrem Deum recipit: quia non aliud in Apoſtolis recipit quàm quod in Chriſto eſt, neque in Chriſto aliud eſt quàm quod in Deo eſt. Pérque hunc ordinem gratiarum, non aliud eſt Apoſtolos recepiſſe quàm Deum: quia & in illis Chriſtus, & in Chriſto Deus habitat. *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.* Qui prophetam recipit, habitantem recipit in propheta: fitque prophetæ mercede dignus, prophetam prophetæ nomine recipiens. Par quoque recepiſſe iuſtum merces deputatur, fitque iuſtus ex honore iuſtitiæ. Ac ſic conſummatur iuſtitia ex fide, & mercede acquirit officium plures conſequendæ æternitatis occaſiones Deo largiente, quando in recipiendo iuſto & propheta, ipſe reuerentiæ affectus & iuſti honorem accipiat & prophetæ. *Et quicunque potum dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ, & reliqua.)* Non inane eſſe bonæ conſcientiæ opus docuit: neque ſpem fidei, alienę infidelitatis crimine laborare. Prouidens enim plures futuros tantùm Apoſtolatus nomine glorioſos, omni verò vitæ ſuæ opere improbabiles, eoſdémque diu fallere diúque mentiri: tamen obſequium quod ipſis ſub religionis opinione delatum ſit, mercede operis ſui ſpeique non fraudat.

† ſcientibus

A Nam licet ipſi minimi eſſent, id eſt, peccatorum omnium vltimi (minimum autem eſt quo minus nihil aliud eſt) non inania tamen in eos etiam leuia, quę ſub frigidæ aquæ nomine deſignat, officia eſſe decernit. Non enim peccatis hominis, ſed diſcipuli nomini honor præſtitus eſt. Atque ita probitatem obſequentis, fallentis de ſe probra non lædunt: cùm mercedem ſuam dantis fide, non aſſumentis mendacio con-
B ſequatur.

Ioannes de carcere ad Ieſum mittit, & Ieſus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confeſſio Ieſu ad patrem.

Canon IX.

C *Ioannes autem cùm audiſſet in carcere opera Chriſti, mittens ad eum diſcipulos ſuos, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?*

Matth. 11.

Ioannes detentus in carcere Dominum ignorat? & propheta tantus Deum ſuum neſcit? Atqui venturum vt præcitor nunciauit, conſiſtentem vt propheta agnouit, adeuntem vt confeſſor veneratus eſt:
D vnde tam varię & tam abundanti eius ſcientię error obrepſit? Sed conſequens de eo Domini teſtimonium, ſentiri hoc ita non ſinit. Neque ſanè credi poteſt, ſpiritus ſancti gloriam in carcere poſito defuiſſe, cum Apoſtolis virtutis ſuæ lumen eſſet in carcere poſitis miniſtraturus. Sed præbetur in his quæ à Ioanne geſta ſunt, intelligentia amplior. Et cùm facti efficientia,
E gratia in eo expreſſa ſentitur: vt propheta ipſe, ipſo quoque conditionis ſuæ genere prophetaret, quia in eo forma legis elata eſt, Chriſtum enim lex annunciauit, & remiſſionem peccatorum prædicauit, & regnum cœlorum ſpopondit: & Ioannes totum hoc opus legis expleuit. Igitur ceſſante iam lege quæ peccatis plebis incluſa, & populi vincta vitijs, ne Chriſtus poſſet
F intelligi, vinculis & carcere continebatur. Ergo ad Euangelia contuenda lex mittit, vt infidelitas fidem dictorum contempletur in factis: & quod intra eam peccatorum fraude ſit vinctum, per intelligentiam libertatis Euangelicæ abſoluatur. Tali igitur Ioannes exemplo non ſuæ, ſed diſcipulorum ignorantię conſuluit: ipſe enim venturum in remiſſionem peccatorum prædicauit. Sed vt ſcirent

non alium

non alium à ſe prædicatum, ad opera eius A intuenda diſcipulos ſuos miſit: vt autoritatem dictis ſuis illius opera conferrent, neque Chriſtus alius expectaretur quàm cui teſtimonium opera præſtitiſſent. Et cùm totum ſe Dominus rerum miraculis prodidiſſet, cæcorum ſcilicet viſu, claudorum greſſu, leproſorum curatione, ſurdorum auditu, voce mutorum, vita mortuorum, pauperum prædicatione, ait: *Beatus qui in me non fuerit ſcandalizatus.*) Nunquid aliquid iam in Chriſto erat B geſtum quod Ioannem ſcădalizaret? Non vtique. Nam in ipſo doctrinæ ſuæ curſu & operis morabatur. Sed ſuperioris ſententiæ vis & proprietas contuenda eſt, quid illud ſit quod pauperes bene nunciantur: id eſt, qui perdiderint animam, qui crucem ſuam acceperint & ſequentur, qui humiles ſpiritu fient, quorum regnum C præparatur in cœlo. Ergo quia in Domino hæc paſſionum vniuerſitas conueniret, futuráque eſſet crux ſua plurimis ſcandalum: beatos eos profeſſus eſt, quorum fidei nihil tentamenti afferret crux, mors atque ſepultura. Itaque cui rei Ioannes cauiſſet oſtendit, dicens: Beatos eos quibus aliquid in ſe ſcandali non fuiſſet: D quia metu eius, diſcipulos ſuos Ioannes vt Chriſtum audirent viderentque, miſiſſet. At ne iſtud referri ad Ioannem poſſet, tanquam aliquid ſcandalizatus fuiſſet in Chriſto: abeuntibus illis, ad turbas de eo locutus eſt. *Quid exiſtis in deſertum videre? arundinem vento agitatam?* Deſertum, ſancto Spiritu vacuum ſentiendum eſt: in quo habitatio Dei nulla ſit. In arundine enim homo talis oſtenditur, de gloria E ſeculi vitæ ſuæ inanitate ſpecioſus, ipſe autem fructu veritatis vacuus, exterior placens & nullus interior: ad omnem ventorum motum, id eſt, immundorum ſpirituum flatum mouendus, neque ad conſiſtendi firmitatem valens, & animi medullis inanis. Ergo cum dicit: Quid exiſtis in deſertum videre? arundinem vento agitatam? hoc loquitur: Nunquid exiſtis videre hominem cognitione Dei vacuum, F & ad immundorum ſpirituum flatum vagantem? Nam increpantis affectu potiùs quàm confirmantis hoc loquitur: oſtendens ſcilicet non eum in Ioanne conſpici, qui & inanis & mobilis ſit. *Sed quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtitum? Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt.*) Veſte habitum corporis quo induitur anima ſignificat: quòd luxu ac laſciuiis molleſcat. Sed qui veſtiti mollibus ſunt, in domibus regum ſunt. In regibus, tranſgreſſorum Angelorum nuncupatio eſt: hi enim ſeculi ſunt potentes, mundíque dominantes. Ergo veſtiti mollibus in domibus regum ſunt, id eſt, eos quibus per luxum fluida & diſſoluta ſunt corpora, eſſe dæmonum habitationem, conſimilem ſedem propoſitis ſuis atque operibus eligentium. *Sed quid exiſtis videre? Prophetam? Dico vobis etiam plus quàm Prophetam, &c.*) Gloriam omnem Ioannis Dominus oſtendit, dicens eſſe eum vltra prophetam: quia ſoli ipſi licuerit & prophetare Chriſtum & videre. Et quomodo Chriſtum ignorare crederetur, qui miſſus in Angeli poteſtate viam venturo parauerit: & quo ex natis mulierum nullus maior Propheta ſurrexit? Niſi quod minor eo eſt, id eſt; qui interrogatur, cui non creditur, cui teſtimonium nec opera ſua præſtant: hic in regno cœlorum maior eſt.

A diebus autem Ioannis Baptiſtæ vſque nunc regnum cœlorum vim patitur, & vim facientes diripiunt illud.) Vt rerum natura exigit vim potior afferet, minórque erit cui vis afferatur. Quid ergo eſt quod diripiens eſt, quódque vim patitur: contuendum eſt. Infidelitatem diſcipulorum Ioannis Dominus aduerterat, turbæ etiam opinionem de eius nuncio intellexerat, in crucis ſcandalo ingens fidei periculum ſentiebat, ite potiùs Apoſtolos ad oues Iſraël perditas iuſſerat: ipſos conſtitui oportebat in regno, & in Abrahæ & Iſaac & Iacob familia atque agnitione † retineri. Sed omnis hæc prædicatio profectum publicanis & peccatoribus afferebat. Ex his enim iam credentes, ex his iam Apoſtoli, ex his iam regnum cœlorum. Cæterùm Ioanni à plebe non creditur, autoritatem Chriſti opera non merentur, crux futura erat ſcandalo. Iam prophetia ceſſat, iam lex expletur, iam prædicatio omnis includitur: iam Heliæ ſpiritus in Ioannis voce præmittitur. Aliis Chriſtus prædicatur, & ab aliis agnoſcitur: aliis naſcitur, & ab aliis diligitur. Sui eum reſpuunt, alieni ſuſcipiunt. Proprij inſectantur, complectuntur inimici. Hæreditatem adoptio expetit, familia reijcit. Teſtamentum filij repudiant, ſerui recognoſcunt. Itaque vim regnum cœlorum patitur, inferentéſque diripiunt illud: quia gloria Iſraël patribus debita, à prophetis nunciata, à Chriſto oblata,

† natione, *vera lectio videtur*, familia atque agnatione.

Diripi regnum cœlorum quid ſit.

A fide gentium occupatur & rapitur. *Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam? Similis eſt pueris ſedentibus in foro, & clamantibus ad inuicem, &c.*) Totus hic ſermo infidelitatis opprobrium eſt, & de affectu ſuperioris querimoniæ deſcendit: quia inſolens plebs per diuerſa prædicationum genera edocta non fuerit: In pueris ſcilicet prophetas ſignificans, qui B in medio ſynagogæ tanquam in publico fori conuentu populum coarguant: quòd cantantibus ſibi officio corporis non obſecundauerint, id eſt, quod dictis ſuis non paruerint. Ad cantantium † enim modum ſaltantium motus aptatur. In ſimplicitate autem ſenſus vt pueri prædicauerunt, & ad confeſſionem pſallendi Deo prouocauerunt: vt cantico Moyſi continetur, vt Eſaiæ, vt Dauid, vt cæte- C rorum prophetarum. Rurſúmque eos in pœnitentiam peccatorum, & ad ablutionem † veterum delictorum nec Ioannis prædicatio inflexerit. Quibus & lex grauis viſa ſit, potus cibíque præſcriptis & difficilis & moleſta: peccatum in ſe, quod dæmonium nuncupat, habens: quia per obſeruantiæ difficultatem neceſſe ſibi eſſet in legem peccare. Rurſúmque in Chriſto Euangelij prædicatio vitæ libertate non D placeat, per quam difficultates legis & onera laxata ſint, & iam publicani peccatoréſque crediderint. Atque ita tot & tantis admonitionum generibus fruſtra habitis, nec per gratiam iuſtificentur, & à lege ſint abdicati. *Et iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.*) Ab his ſcilicet, qui vim facientes regno cœlorum ipſum illud fidei iuſtificatione diripiunt: confitentes iuſtum ſapientiæ opus eſſe, quia munus ſuum ad E fideles & obſequentes à contumacibus infidíſque tranſtulerit. Eſt autem non ocioſum hoc in loco, virtutem dicti contueri:

† cantuum.

†& ad dolorem ac luctum.

Et iuſtificata eſt ſapientia.

De ſe vtique locutus eſt. Eſt enim ipſe ſapientia: non ex efficientiis, ſed ex natura: Rei enim omnis habet poteſtatem. Cæterùm negocium omne poteſtatis F effectus eſt: vt non idem eſt opus virtutis & virtus, vt efficiens diſcernitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apoſtolicum quod ait: Chriſtum ſapientiam & Dei virtutem, his modis ſolent: quod in eo ex virgine creando efficax Dei ſapientia & virtus extiterit, & in natiuitate eius diuinæ prudentiæ & poteſtatis opus intelligatur, ſítque in eo efficientia potius quàm natura ſapientiæ. Quorum ne quid tale intelligi poſſet, ipſum ſe ſapientiam nuncupauit: eam in ſe, non quæ eius ſunt oſtendens. Eſt enim ſapientiæ opus, fides, charitas, ſpes, pudicitia, ieiunium, continentia, humilitas, humanitas: ſed hæc naturæ opera ſunt, non ipſa natura: & non in his quæ fiunt conſiſtit res ipſa quæ faciat, cùm Apoſtolus Dei virtutem & Dei ſapientiam dixerit, quia ex ea ſapientia quæ erat creata, ſapientia eſt.

1. Cor. 1.

Væ tibi Chorozain & Bethſaida, quia ſi in Tyro & Sidone facta eſſent virtutes, quæ factæ ſunt in vobis. & reliqua.

Inobedientiæ maledictum cum obedientiæ benedictione decernitur. Primis enim Iudæis oportuit prædicari, ſed priuilegio prædicationis infidelitatis cumulatur inuidia: cum credentium arguantur exemplo, quibus nulla factorum admiratione propoſita, ſalus omnis ex fide ſit. Dominum enim in Bethſaida & Capernaum muti laudant, cæci vident, ſurdi audiunt, claudi circumcurrunt, mortui ſentiunt: & nulla fidei voluntate rerum tantarum admiratio commouebat, cùm ſola geſtorum auditio reuocare ad metum atque ad fidem rapere debuiſſet. Sed non ſolum Tyri & Sidonis, ſed ipſa Sodomorum & Gomorrhæorũ facient leuia peccata: quia fortè illis credendi fuiſſet affectus, ſi talium virtutum contemplatio contigiſſet.

In illo tempore reſpondens Ieſus dixit: Confiteor tibi Domine pater cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis. & reliqua.

Dignè ſuperioribus dictis confeſſio talis adjungitur. Nam tametſi optabilis fuerit Iſraël, tamen non extra gaudium Domini erat prædicata olim fides gentium. Cœleſtium enim verborum arcana atque virtutes ſapientibus abſconduntur, & paruulis reuelantur: Paruulis malitia, non ſenſu: ſapientibus verò ſtultitiæ ſuæ præſumptione, non prudentiæ cauſis. Factíque huius æquitatem Dominus paternæ voluntatis iudicio confirmat: vt qui dedignantur paruuli in Deum fieri, ſtulti deinceps in ſapientia ſua fiant. Ac ne quid in illo minus quàm quod in Deo eſt exiſtimaretur, omnia ſibi à patre ait tradita eſſe, ſolíque ſe patri cognitum, patrémque ſoli ſibi notum, vel cui ipſe reuelare voluiſſet: reuelaturus ei, à quo vt reuelare velit

oretur. Qua reuelatione eandem vtriuſque in mutua cognitione eſſe ſubſtantiam docet, cum qui filium cognoſceret, patrem quoque cogniturus eſſet in filio: quia omnia ei à patre ſint tradita. Tradita autem non alia ſunt, quàm quæ in filio ſoli nota ſunt patri: nota verò filio ſoli eſſe, quæ patris ſunt: atque ita in hoc mutuæ cognitionis ſecreto intelligitur, non aliud in filio quàm quod in patre ignorabile ſit extitiſſe. Legis deinde difficultatibus laborantes, & peccatis ſeculi oneratos ad ſe aduocat: dempturúmque ſe laborem onúſque promittit, ſi modo eius iugum tollant, mandatorum ſcilicet ſuorum præcepta ſuſcipiant, eúmque ſacramẽto crucis adeant: quia corde humilis & mitis ſit, & in his animabus ſuis requiem inueniant: iugi ſuauis & leuis oneris blandimẽta proponens. vt credentibus eius boni ſcientiam præſtet, quod ſolus ipſe nouit in patre. Et quid iugo ipſius ſuauius? quid onere leuius? Probabilem fieri, ſcelere abſtinere, bonum velle, malum nolle, amare omnes, odiſſe nullum, æterna conſequi, præſentibus non capi, nolle inferre alteri quod ipſi ſibi perpeti ſit moleſtum.

Diſcipuli ſpicas vellunt. Manus aridæ hominem ſabbato curauit. Cæcum & dæmoniacum curauit. De blaſphemia ſpiritus. De fructu arboris bonæ & malæ. De omni verbo ocioſo. De ſigno Ionæ. De Niniuitis & regina Auſtri. De ſeptem ſpiritibus & octauo. De matre Ieſu & fratribus.

Canon XII.

Math. 12. *IN illo tempore abiit Ieſus per ſegetes ſabbatis: diſcipuli autem eius eſurientes cæperunt vellere ſpicas & manducare.*

Et egreſſus in ſegetem, & dies ſabbati, & diſcipulorum eſuritio, & ſpicarum præcerptio, & Phariſæorum inſimulatio, & Domini reſponſio habent, vt cætera, ſubiacentem interioris cauſæ intelligentiam. Omnes enim (vt diximus) factorum veritates, in ipſis illis geſtorum effectibus ſui ſimilem atque ex ſe intelligendam, futuræ veritatis imaginem conſequuntur. Ac principio contuendum ſermonem hunc ita cœptum eſſe:

In illo tempore abiit Ieſus per ſegetes.

Id eſt, in eo tempore quo patri Deo gratiam de data gentibus ſalute confeſſus A eſt: vt idem ſenſus & ſuperiora & conſequentia contineret. Ergo per reliqua curramus. Ager, mundus eſt, ſabbatum, ocium eſt; ſeges, crediturorum profectus in meſſem eſt. Ergo ſabbato in agrum profectus, in legis ocio Domini progreſſus in hunc mundum eſt: ſegetem eam, id eſt, ſationem humani generis inuiſens. Et quia eſuritio fames eſt B ſalutis humanæ: ſpicas præcerpere ac vellere, ſcilicet ſanctorum ſe ſalute ſatiare diſcipuli feſtinant. Neque enim homini congruit cibus ſpicæ, neque præcerptarum eſus eſt vtilis ariſtarum: ſed futuri fidem facti ſpecies exequitur, & virtus interiecta verborum ſacramentum & eſuritionis & ſatietatis abſoluit. Phariſæi qui penes ſe clauem cœlorum eſſe exiſtimarent, illicita agere diſcipulos coarguunt: C quos Dominus facti eius, in quo ſub rerum argumento prophetiæ ratio continetur, admonuit, Dauid vnà cum his qui ſecum aderant eſurientem panibus illicitis expletum fuiſſe. Neque enim ſi non licebat fieri, Dauid creditus fuit feciſſe ſine crimine. Verum ſine criminis piaculo factis prophetæ intellige †, vt ipſe cum cæteris panibus propoſitionis expletus ſit: ita oſtendens Chriſtum cum Apoſtolis D gentium ſalute ſatiandum, quod Iudæis illicitum videretur. Alterius quoque eos admonet prophetiæ, vt conſummari in ſe omnia quæ anteriùs ſunt dicta, cognoſcerent in lege. Sabbatum in templo ſacerdotes violant ſine crimine: templum ſe ipſum ſcilicet indicans, in quo per Apoſtolicam doctrinam populo legis infideliter ociante, ſalus gen- E tibus datur: quia maior ipſe ſit ſabbato, & abſque violatæ legis culpa Euangelica fides operetur in Chriſto. Atque vt oſtenderet omnem rerum efficientiam hanc ſpeciem futuri operis continere, adiecit:

† prophetæ in lege.

Si enim ſciretis quid eſt, miſericordiam volo, & non ſacrificium: nunquam condemnaſſetis innocentes.

Opus ſalutis noſtræ non in ſacrificio, F ſed in miſericordia eſt: & lege ceſſante, in Dei bonitate ſaluamur. Cuius rei donum ſi intellexiſſent, nunquam condemnaſſent innocentes, id eſt, Apoſtolos: quos inſimulaturi erant tranſgreſſæ legis inuidia, cum ſacrificiorum vetuſtate ceſſante vniuerſis per eos miſericordiæ nouitas ſubueniret: neque exiſtimaſſent ſabbati præſcripto Dominum ſabbati contineri.

Hæc in campo dicta geſtáque ſunt. Et A poſt hæc ſynagogam ingreſſo, hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare ſabbatis liceret: occaſionem arguendi eum, ex reſponſione quærentes. Quos decidentis in foueam ouis concluſit exemplo, quam ſine crimine ſabbato extrahere ſint ſoliti: rectiúſque homini, qui oui præſtet, medendum eſſe. Neque in miniſterio ſalutis humanæ exiſtimandum ſabbatum poſſe violari, quod extra- B hendæ de fouea ouis ſolicitudo non violet. Subijcitur rectè talis Domino curatio. Nam poſt reditum de ſegete, ex qua iam Apoſtoli fructus ſationis acceperant, ad ſynagogam venit: etiam illinc meſſis ſuæ operarios paraturus, qui plures poſt modum vnà cum Apoſtolis extiterunt. Hi igitur curantur. In manu enim dandæ ſalutis ſubſtantiam non habebant. Et C manus officium ceſſabat, & miniſterium corporis quo aliquid agitur, atque impertitur, aruerat. Dominus igitur manum cum iuſſit extendere, quæ reſtituta eſt ei ſicut altera: curatio omnis in verbo eſt, & manus ſicut altera redditur, id eſt, ſimilis miniſterio Apoſtolorum in officium dandæ ſalutis efficitur: docétque D Phariſæos ægrè ferre non oportere curationes in ſabbato, & operationem humanæ ſalutis in Apoſtolis, cum ipſis ad officij eiuſdem miniſterium manus ſit reformanda, ſi credant. Sed inuidia facti Phariſæos commouet, & aduerſus eum ineunt conſilium: quia contuentes hominem in corpore, Deum in operibus non intelligebant. Sciénſque eorum conſilia ſeceſſit, vt à conſiliis malignantium E procul abſuturus cognoſceretur. Pluréſque turbæ eum ſecutæ ſunt: ab infidelibus videlicet recedenti, fidelium comitatus aſſiſtit. His verò quos curat, ſilentium imperauit, Sed nunquid curationis taciturnitas iubebatur? Non vtique. Nam ſalus vtique vnicuique reddita, erat ſibi ipſa teſtis, Sed iubendo ſecretum, & gloriandi de ſe iactantiam declinat, & nihilominus cognitionem ſui præſtat in eo ipſo, F dum admonet de ſe taceri, quia obſeruantia ſilentij ex re quæ ſit ſilenda proficiſcitur. Quinetiam per hanc tacendi de ſe voluntatem, dictorum per Eſaiam *Eſai. 42.* effectus impletur: de cuius prophetia illud nunc tantùm admonemus, hunc & dilectum à Deo, & in eo paternæ beneplacitum voluntati, & ſpiritum Dei ſuper eum eſſe, ab eo iudicium gentibus nunciari, & arundinem quæ quaſſata ſit non eſſe confractam, & linum fumigans non extinctum: id eſt caduca & quaſſata gentium corpora non fuiſſe contrita, ſed in ſalutem potius reſeruata: neque exiguitatem ignis tantùm iam in lino fumiganti extinctam, ex Sion Iſraël, & ex reliquiis veteris gratiæ ſpiritum non ablatum, quia ſe ſumendi totius luminis in tempore pœnitentiæ ſit facultas. Sed iſtud intra certi temporis ſtatura præſcribitur, donec eijciat victoriam ad iudicium, ſublata ſcilicet mortis poteſtate, iudicium claritatis ſuæ reditu introducat, in nomine eius per fidem gentibus credituris.

Tunc oblatus eſt ei homo dæmonium habens, cæcus & mutus. & reliqua.

Sequitur dæmoniaci, & cæci, & muti opportuna curatio. Non enim ſine ratione, cum turbas omnes curatas in commune dixiſſet, nunc extrinſecùs dæmonium habens cæcus & mutus offertur: vt ſine ambiguitate aliqua, idem intelligentiæ ordo ſequeretur. Spicas vellere, id eſt, homines ſeculi præcerpere, Apoſtolos Phariſæi arguebant: miſericordia ſuper ſacrificium prædicabatur: manus aridæ homo oblatus in ſynagoga curatur. Atque hæc ad conuertendum Iſraël non ſolùm nihil proficiunt, verumetiam Phariſæi conſilium necis ineunt. Oportebat igitur, vt poſthac in vnius huius forma gentium ſalus fieret: vt qui erat habitatio dæmonis & cæcus & mutus, Deo capax pararetur, & Deum contueretur in Chriſto, & Chriſti opera Dei confeſſione laudaret. Stupuerunt facti iſtius opus turbæ, ſed Phariſæorum ingraueſcit inuidia. Nam quia humanam infirmitatem hæc tanta eius opera excederent, pudorem confeſſionis ſuæ maioris perfidiæ ſcelere declinant: vt quia hæc opera eſſe exiſtimare hominis non poſſent, & confiteri Dei nollent, omnem hanc eius ex Belzebub principe dæmonum eſſe dicerent in dæmones poteſtatem.

Ieſus autem ſciens cogitationes eorum, dixit illis: Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur.

Sermo Dei diues eſt, & ad argumentum poſitus intelligentiæ, plurium de ſe exemplorum copiam præbet: & vel ſimpliciter intellectus, vel inſpectus interiùs, ad omnem profectum eſt neceſſarius. Sed relictis his, quæ ad communem intelligentiam patent, cauſis interioribus

bus immoremur. Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur. Reſponſurus ad id quod de Belzebub erat dictum: in eos ipſos quibus reſpondebat, reſponſionis ipſius conditionem retorſit. Lex enim à Deo eſt, & regni Iſraël pollicitatio ex lege eſt, & Chriſti ortus & aduentus ex lege eſt. Si regnum legis contra ſe diuiditur, diſſoluatur neceſſe eſt: & poteſtas omnis diuiſione detrahitur, & regni virtus aduerſum ſe ſeparata conſumitur: ac ſi regnum Iſraël amiſit ex lege, quum adimpletionem legis in Chriſto plebs legis impugnet.

Sed & ciuitas & domus diuiſa contra ſe, non ſtabit.

Domus quoque & ciuitatis, eadem eſt ratio quæ regni. Sed ciuitas hîc Hieruſalem indicatur, gentium ſemper glorioſa dominatu, Nunc poſteaquam in Dominum ſuum furore plebis exarſit, & Apoſtolos eius cum credentium turbis effugabit, diſcedentium illinc diuiſione non ſtabit: atque ita quod mox conſecutum eſt, per hanc diuiſionem, ciuitatis illius denunciatur excidium.

Si enim ſatanas ſatanam eijcit, aduerſus ſe diuiſus eſt.

Dicti ſuperioris maleuolentiam, quo eum in Belzebub hæc agere loquebantur, eo ipſo quo locuti ſunt genere condemnant: non intelligentes confeſſos ſe fuiſſe Belzebub eſſe diuiſum. Et ſi ad diuiſionem ſuam coactus eſt, vt dæmon dæmones perturbaret, & aduerſus ſe diuiſio ipſa conſiſteret: hinc quoque exiſtimandum eſſe, plus in eo qui diuiſerit, quàm in his qui diuiſi ſint, ineſſe virtutis. Ergo iam diuiſus eſt, & aduerſum ſe coactus eſt, regnúmque eius diuiſione tali eſt diſſolutum. Quòd ſi in virtute Belzebub Chriſtus dæmones eijcit, filij eius, id eſt Apoſtoli, in cuius nomine eijciunt? Atque idcirco dignè ſunt in eos iudices conſtituti: quibus id dediſſe Chriſtus aduerſus dæmones poteſtatis reperietur, quod ipſe ſit negatus habuiſſe. Ergo ſi diſcipuli operantur in Chriſto, & ex ſpiritu Dei Chriſtus operatur: adeſt Dei regnum, iam in Apoſtolos mediatoris officio transfuſum. Sed cùm per Belzebub poſſe Chriſtus arguitur, Deus blaſphematur in Chriſto: atque ita in Deum, inexpiabilis conuicij contumelia per Phariſæos in Belzebub nomine comparatur.

Quomodo poteſt intrare quis in domum A *fortis, & vaſa eius diripere? & reliqua.*

Contuſam à ſe in tentatione prima omnem zaboli indicat poteſtatem, quia nemo domum fortis introeat eiúſque vaſa diripiat, niſi fortem alligauerit, & tunc domum eius diripiet: & neceſſe eſt hæc agens, illo fortè ſit fortior. Ligatus eſt ergo, tum cùm ſatanas à Domino nuncupatus, ipſa nequitiæ ſuæ nuncupa- B tione conſtrictus eſt: cui ita vincto ſpolia detraxit, & domum abſtulit: nos ſcilicet quondam arma eius, regnúmque militiam in ius ſuum redegit, victóque atque vincto domum ſibi ex nobis vacuam & vtilem comparauit. Longè autem à ſe eſſe, vt aliquid ab eo mutuatus ſit poteſtatis oſtendit, vt quando qui ſecum non eſt, aduerſum ſe ſit: & qui ſecum non congregat, diſpergat. Ex quo in- C gentis periculi res intelligitur: malè de eo opinari, cum quo non eſſe, idipſum eſt quod contra eſſe: & non congregare, diſpergere.

Zabolus pro diabolus.

Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemia non remittetur.

Phariſæorum ſententiæ, & eorum, qui ita cum his ſentiunt, peruerſitatem ſeueriſſima definitione condemnat: peccatorum omnium veniam promittens, & D blaſphemiæ ſpiritus indulgentiam abnegans. Nam cùm cætera dicta geſtáque liberali venia relaxentur, caret miſericordia ſi Deus negetur in Chriſto: & in quo ſine venia peccatur, beneuolentiam iteratæ admonitionis impendit. Omnino peccata cuiuſque generis remittenda, blaſphemiam in Spiritum ſanctum non remitten- E dam. Quid enim tam extra veniam eſt, quàm in Chriſto negare quod Deus ſit, & conſiſtentem in eo paterni ſpiritus ſubſtantiam adimere: cùm in ſpiritu Dei opus omne conſummet, & ipſe ſit regnum cœlorum: & in eo Deus ſit mundum reconcilians ſibi? Ergo quicquid contumeliæ extiterit in Chriſto, id omne extabit in Deo: quia & in Chriſto Deus, & Chriſtus in Deo ſit.

F *Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborem malam, & fructus eius malos. & reliqua.*

Sermo ſe & in præſens exerit, & effert in futurum. Nam in præſens Iudæos refellit: qui cùm intelligerent Chriſti opera vltra humanam eſſe virtutem, nollent tamen quòd Dei ſint confiteri. In futurum verò † omnem fidei peruerſitatem

† Futuram autem omnem, &c.

coarguit, eorum ſcilicet qui diuinitatem & communionem paternæ ſubſtantiæ Domino detrahentes, in diuerſa hæreſeos ſtudia efferbuerunt: neutrum facientes, nec inter gentes ſub venia ignorationis habitantes, nec in veritatis cognitione verſantes. Arborem ſe in corpore poſitum ſignificat: quia per interiorem virtutis ſuæ fœcunditatem, exeat vbertas omnis in fructus. Igitur aut arbor bona facienda cum bonis fructibus eſt, aut mala conſtituenda cum malis fructibus: quia ex fructibus ſuis de ſe arbor ipſa teſtabitur. Non quòd ſecundùm arborum naturam arbor mala poſſit conſtitui quæ bona ſit, aut eadem ipſa cum ramis ſuis bona eſſe ſi mala ſit: ſed vt per hanc ſignificantiam intelligeremus, Chriſtum aut tanquam inutilem relinquendum, aut tanquam bonum bonorum fructuum vtilitate retinendum: quia aduerſum filium hominis dicta ſub venia ſint, blaſphemia autem ſpiritus careat venia. Cæterùm medium ſe agere, & Chriſto aliqua deferre, negare quæ maxima ſunt: venerari tanquam Deum, Dei communione ſpoliare, hæc blaſphemia ſpiritus eſt: vt cum per admirationem operum tantorum Dei nomen detrahere non audeas, per maleuolentiam mentis & ſenſus, generoſitatem eius quam confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ ſubſtantiæ communione decerpas. Atque ideo etiam in eo Dominus bonitatis ſuæ munus extendit, dicens, aut malam arborem cum malis fructibus, aut bonam cum bonis fructibus eſſe faciendam: quia in malæ arboris opinione, ſub ſecreto indulgentiæ Dei repoſita ſit venia, qua omne peccatum ſit remittendum: in bona confeſſione, fructus æternus ſit: ne incidentes † mediam inter vtrumque ſententiam, cum conſtituere malum non audeamus, confiteri bonum nolimus, indiſſolubili corruptæ de ſe opinionis iudicio relinquamur. Omnem autem ita ſentiendi corruptelam, ex naturæ vitio proficiſci docuit, dicens: De malo theſauro non niſi quæ mala ſunt poſſe proferri, & omnis otioſi, id eſt, inepti & inutilis dicti rationem Deo eſſe reddendam: quia de confeſſionis noſtræ verbis aut condemnandi ſumus, aut iuſtificandi, talem futuri iudicij beneuolentiam recepturi, qualem de cœleſtis gloriæ Domino ſententiam tenuerimus. Signum deinde rogatur vt præſtet, quod ſe ex Ionæ ſigno daturum eſſe reſpondit: vt ſicut triduo & totidem noctibus Ionas

† incedentes.

in ceti ventre detentus ſit, ita ſe intra interiora terræ pari temporis ſpacio demoraturum. Sed maiorem futuram gentium fidem monſtrat. Niniuitæ enim Iona prædicante pœnitentiam egerunt, & à Deo veniam pœnitendi confeſſione meruerunt. Sed & Auſtri regina nunc in exemplum Eccleſiæ præſumpta, ſapientiam admirata Salomonis: ex vltimis terræ parribus venit, audire quam erat admirata ſapientiam. Cumulat igitur inuidiam comparatio, & Iudæos ſine excuſatione facit fides gentium: vt cum illis prophetis, id eſt, Ionæ Salomoníque crediderint, Chriſto iſti non credant, Iona Salomonéque potiori. Et idcirco in reſurrectione eos iudicabunt, quia in his repertus timor Dei fuerit, quibus lex non erat prædicata: hoc magis indigni venia, quia ex lege ſunt infideles, quo plus fidei in eis qui legem ignorauerunt ſit repertum.

Cùm autem immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inueniet. & reliqua.

Continens lectio eſt, & ex ipſo initi ſermonis exordio, & ſenſu ſuperiore proficiſci indicatur. Ex verbi enim coniunctione cœpit, ſed totius propoſitæ comparationis ratio tractanda eſt. Exiens ab homine immundus ſpiritus, arida & inaquoſa loca circuit, in quibus nullus fons vitæ effluebat. Et cùm requiem non inueniet, tum intra ſe loquetur, congruum ſibi eſſe, ad domum ſuam vnde exiuit reuerti, quam inueniet vacantem, ſcopis mundatam & ornatam: aſſumétque ſecum ſeptem nequiores ſe ſpiritus, qui introeuntes habitabunt, & nouiſſima hominis illius primis peiora fient. Et quidem Dominus abſoluit, dicens:

Sic erit generationi huic peſſimæ.

Non igitur ambigere poſſumus, totum hoc ad perſonam populi huius eſſe referendum: ſed contuendum eſt quatenus propoſita ſingula ſingulis temporibus rebúſque reddantur. Superius, nempe in Niniuitarum & reginæ Auſtri nomine iuſtificata fides gentium eſt: ſed longè antea, poſt multa in Deum, & grauia peccata, Iudæis data lex eſt. Et peccata quidem eorum libro Moyſi continentur. Verùm poſt tot diuinæ virtutis documenta, id eſt, decem plagis percuſſam Ægyptum, & columnam nubis ac luminis die noctéque famulantem, & in Erythreo mari ita præbitum, & fontes ruptis

ruptis ſaxis effluentes, & miniſtratam eſurientibus mannam, & ad poſtremum in quadraginta annorum tempore vita atque habitu angelorum populum viuentem: adorantem † ſupplicatúmque poſtea pecudibus & ſaxis, hiſque cum choris canticiſque ſaltatum, & metalla deos nuncupata. Ergo inſidentem plebis iſtius pectoribus ſpiritum immundum, lex quæ poſtea data eſt, interuentu ſuo eiecit: & veluti quadam cuſtodia circumiectæ poteſtatis excluſit. Qui illinc exiens, circum gentes deſertas atque aridas oberrauit, domum veterem derelinquens: vt in his vſque in diem iudicij non inquietata habitatione requieſceret. Sed rurſum Dei gratia impertita gentibus, poſtquam in aquæ lauacro fons viuus effluxit, habitandi cum his locus nullus eſt: & cum iam in his requiem non haberet, intra ſe reputans, optimum credit regredi in eam ex qua profectus eſt domum. Hæc emundata per legem, & prophetarum ornata pręconiis, & Chriſti aduentu præparata, vacua inuenitur: à qua & cuſtodia legis abſceſſerit (quia omnis lex vſque ad Ioannem eſt) & ad habitandum non receptus ſit Chriſtus. Atque ita & habitatore vacuata eſt, & deſerta cuſtodibus: cùm tamen venienti habitatori, præeuntium ſolicitudine & munda † ſit & ornata. Septem igitur ſpiritus nequiores aſſumuntur, quia tot erant gratiarum munera deſtinata in Chriſto, quæ in eo multiformis illa Dei ſapientia, ſeptiformi gloria collocauit: vt tanta iniquitatis fieret poſſeſſio, quanta futura fuerat gratiarum. Atque ita nouiſſima hominis illius peiora erunt prioribus: quia ex Iudæis immundus ſpiritus metu legis exceſſerat, nunc autem in eos cum vltione repudiatæ ab eis gratiæ reuertitur. Et quia totum iſtud in paternæ maieſtatis virtute loqueretur, nuncianti ſibi quòd foris à matre atque à fratribus expectaretur, manum in diſcipulos extendens, eos ſibi fratres eſſe matrémque reſpondit: quicunque voluntati paternæ obſecutus eſſet, eum eſſe & fratrem & ſororem & matrem: formam ſeipſum vniuerſis agendi ſentiendique conſtituens: propinquitatum omnium ius atque nomen, iam non conditione naſcendi, ſed de eccleſiæ communione retinendum. Cęterùm non faſtidioſè de matre ſua ſenſiſſe exiſtimandus eſt: cui ipſi in paſſione poſitus, maximę ſolicitudinis tribuerit affectum. Eſt autem etiam in eo typica ratio ſeruata, vt mater eius & fratres foris ſtarent, cum vtique ingrediendi ad eum haberent vt cæteri poteſtatem. Sed quia in ſua venit, & ſui eum non receperunt: in matre eius ac fratribus ſynagoga & Iſraelitę præfigurantur, ingreſſu atque aditu abſtinentes.

† adoratū

† mundata

Sedens in nauicula Ieſus turbis parabolis loquitur. De ſeminante bonum ſemen. De zizania & tritico. De grano ſinapis. De fermento abſconſo in farina. Expoſitio zizaniæ. De theſauro in agro. De bona margarita. De reti miſſo in mare.

Canon XIII.

IN illa die exiit Ieſus, & ſedebat ſecus mare: & congregatæ ſunt ad eum turbæ, ita vt in nauiculam aſcenderet. Math. 13.

Sed iſte Dominum in naui, & turbas foris ſtetiſſe, ex ſubiectis rebus eſt ratio. In parabolis enim erat locuturus: & facti iſtius genere ſignificat, eos qui extra eccleſiam poſiti ſunt, nullam diuini ſermonis capere poſſe intelligentiam. Nauis enim eccleſiæ typum pręfert: intra quam verbum vitę poſitum & prædicatum, hi qui extra ſunt, & arenę modo ſteriles atque inutiles adiacent, intelligere non poſſunt. De parabolis autem iam à Domino abſolutis loqui ocioſum eſt.

Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo.

Regni myſteria fides percipit. Hæc in quibus fuerit proficiet, & incrementis profectus ſui abundabit: in quibus verò non fuerit, etiam quod habent auferetur ab eis. Damnum ſcilicet legis ex fidei inopia declarat, quam fidem Iudæi non habentes, legem quoque quam habuerant perdiderunt: & ideo perfectum fides Euangelica habet donum, quia ſuſcepta nouis fructibus ditat, repudiata verò etiam veteris ſubſtantiæ opes detrahit.

Veſtri autem beati oculi qui vident, & aures quæ audiunt.

Apoſtolici temporis beatitudinem docet, quorum oculis atque auribus contigit Dei ſalutare viſere & audire: prophetis atque iuſtis cupientibus videre & audire plenitudinem temporum deſtinatorum, & expectationis iſtius gaudium

Apoſtolis reſeruatum.

Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis, & reliqua.

Grano ſinapis ſe Dominus comparauit, acri maximè, & omnium ſeminum minimo: cuius virtus ac poteſtas tribulationibus & preſſuris accenditur. Granum hoc igitur poſtquam in agro ſatum fuerat, id eſt, vbi à populo comprehenſus & traditus morti, tanquam in agro ſatione quadam fuit corporis conſepultus: vltra menſuram omnium olerum excreſcit, & vniuerſam prophetarum gloriam excedit. Oleris enim vice, tanquam ægroto Iſraëli data eſt prædicatio prophetarum. Sed iam ex ramis arboris ex ſolo in ſublime prolatæ cœli volucres inhabitant. Apoſtolos ſcilicet ex Chriſti virtute protenſos & mundum inumbrantes, in ramis intelligemus: in quos gentes in ſpem vitæ aduolabunt, & aurarum turbine, id eſt, diaboli ſpiritu flatúque vexatæ, tanquam in ramis arboris acquieſcent. †

† requieſcent

Simile eſt regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ menſuris tribus, donec fermentatum eſt totum.

Fermentum de farina eſt, quod virtutem acceptam aceruo generis ſui reddit. Huic ſe Dominus comparauit. Quod acceptum mulier, ſynagoga ſcilicet, per iudicium mortis abſcondit: arguens legem & prophetas ex Euangeliis diſſolui. † Hoc autem farinæ menſuris tribus, id eſt, legis, prophetarum, Euangeliorum, æqualitate coopertum, omnia vnum facit: vt quod lex conſtituit, prophetæ nunciauerunt, id ipſum Euangeliorum profectibus expleatur. Fiúntque omnia per Dei ſpiritum eiuſdem & virtutis & ſenſus: nihilque aliud ab alio menſuris æqualibus fermentatum diſſentiens reperietur. Quanquam ad fidei ſacramentum, id eſt, ad patris & filij & ſpiritus ſancti vnitatem, ſed & ad trium gentium vocationem, ex Sem, Cham & Iaphet, tres menſuras farinæ eſſe referendas, ſenſiſſe multos meminerimus. Sed neſcio an hoc ita opinari ratio permittat, cum tametſi omnium gentium vocatio ſit æque, tamen in his Chriſtus non abſconſus ſit, ſed oſtenſus: & in tanta infidelium multitudine non fermentatum ſit totum. In patre autem & filio & ſpiritu ſancto, in ea admixti extrinſecus fermenti neceſſitate, in Chriſto omnia vnum ſunt.

† diſſolutos.

Iterum ſimile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito, & reliqua.

Per ſimilitudinem theſauri in agro, ſpei A noſtræ opes intra ſe poſitas oſtendit, quia Deus in homine ſit repertus: in cuius precium omnes ſeculi vendendæ ſunt facultates, vt veſtitu, cibo, potúque indigentium, æternas cœleſtis theſauri diuitias comparemus. Sed contuendum eſt, inuentum theſaurum & abſconſum fuiſſe: cùm vtique qui inuenir, & ſecreto & tempore quo abſcondit auferre potuiſſet, & auferens B emendi neceſſitate caruiſſet. Sed vt rei, ita & dicti fuerit ratio explicanda. Ideo enim abſconſus eſt theſaurus, quia & agrum emi oportebat. Theſaurus enim in agro, vt diximus, Chriſtus intelligitur in carne: quem inueniſſe eſt gratuitū: † Euangeliorum enim prædicatio in abſoluto eſt. Sed vtendi & poſſidendi huius theſauri, cum agro poteſtas non poteſt eſſe ſine C precio: quia cœleſtes diuitiæ non niſi damno ſeculi poſſidentur. Et de margarita par ratio eſt. Sed ad negociatorem iam diu in lege verſantem proficiens hic ſermo eſt: qui longo ac diutino labore ad margaritæ ſcientiam perueniret, † & ea quæ ſub onere legis adeptus ſit, derelinquat. Diu enim eſt negociatus, & margaritam aliquando qualem optabat, inuenit: cui & vnius hu- D ius deſiderati lapidis precium, reliqui laboris iactura eſt comparandum.

† eſt gratum:

† peruenerit,

Iterum ſimile eſt regnum cælorum reti miſſo in mare, & reliqua.

Merito prædicationem ſuam reti comparauit, quæ in ſeculum veniens, ſine ſeculi damno habitantes intra ſeculum congregauit, modo retis, quod mare penetrans ita agitur de profundo, vt per omne elementi illius corpus euadens, clauſos in- E tra ambitum ſuum extrahat, nóſque ex ſeculo in lumen veri ſolis educat: in bonorum electione, & malorum abiectione futuri iudicij examen oſtendens.

De ſcriba in regno cælorum. De fratribus & ſororibus Domini. De Ioannis capite in diſco. De quinque panibus & duobus piſcibus. Vbi ſuper mare F ambulabat, & Petrum merſum erexit.

CANON XIV.

INtellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei: Vtique. Et ait illis: Ideo omnis ſcriba doctus in regno cælorum, &c. Matth. 13.

Non turbis, ſed diſcipulis eſt locutus, & intelligentibus diſcipulis † parabolas dignum teſti-

† & intelligentibus parabolas &c.

. gnum teſtimonium reddit: ipſos ſcilicet A ſub patris familiæ nomine ſibi comparans, quòd doctrinam de theſauro ſuo nouorum † ac veterum ſint adepti: quóſque ſcribas propter ſcientiam nuncupat, quòd intellexerint ea quæ illa noua & vetera, id eſt, in Euangelijs & in lege protulerit, & eiuſdem patrisfamiliâs & vnius vtraque theſauri.

† nouorū ſpiritus ſancti ac veterum &c.

Et factum eſt cùm conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, tranſiit inde, & venit in patriam ſuam. & reliqua. B

Inhonoratur Dominus à ſuis quanquam & docendi prudentia & operandi virtus admirationem commoueret, infidelitas tamen eorum veritatem iudicij non recepit. Non enim credunt hæc in homine Deum agere: quinetiam patrem matrem ipſius † fratréſque nuncupant, & paternæ artis quodam opprobrio laceſſunt. Sed C plane hic fabri erat filius, ferrum igne vincentis, omnem ſeculi virtutem iudicio decoquentis, maſſámque formantis in omne opus vtilitatis humanæ: informem † ſcilicet corporum noſtrorum materiem in diuerſa membrorum miniſteria, & ad omnia æternæ vitæ opera fingentis. In his igitur ſcandalizabantur omnes: & inter tot támque magnifica quæ gerebat, D corporis eius contemplatione commouebantur. Quibus Dominus inhonorabilem in patria ſua prophetam eſſe reſpondit, quia in Iudæa eſſet vſque ad crucis ſententiam contemnendus. Et quia penes ſolos fideles Dei virtus eſt, propter eorum incredulitatem omnibus diuinæ operibus virtutis abſtinuit. *In illo tempore audiit Herodes tetrarcha famam Ieſu, & ait pueris ſuis. & reliqua.*

† quinetiā patrē ipſius, matrem, frat.

† formam ſcil. corp. noſtrorū & materiam &c.

Math. 14.

Frequenter monuimus, omnem diligentiam Euangeliorum lectioni adhiberi oportere: quia in his quæ geſta narrantur, ſubeſſe interioris intelligentiæ ratio reperiatur. Habet enim omnium operum narratio ſuum ordinem: ſed geſtorum effectibus cauſæ ſubiacentis ſpecies præformatur, vt in Herode ac Ioanne intelligitur. Nam & Herodes princeps erat populi, & Herodiadem vxorem Philippi fratris ſui in matrimonium ſuum iure poteſtatis aſſumpſerat. Et huic Herodiadi erat filia: & natali die, cùm ſaltans placeret, poteſtatem cuius vellet præmij, ſacramento iurantis accepit: & Ioannis caput, in carcere diu habiti puella, matre admonente, diſco ſibi inferri precata eſt. Et Herodes triſtis licet, ſacramento fidem reddidit, & matri puellæ munus exhibuit: & ſepulto eo diſcipuli eius ad Dominum tranſeunt. Auditiſque his Dominus in nauiculam in loca deſerta ſeceſſit, & ſequentium ſe turbarum vexationem miſertus † eſt, & dimitti † miſeratus eas in caſtella ad coëmendos cibos Apoſtoli admonent: & Dominus reſpondet, neceſſitatem eò reuertendi ipſas non habere, darique his cibum præcipit. Et ſolos ſe quinque panes & duos piſces habere cauſantur. Et offerri ſibi eos iuſſit, turbámque ſubſtrato fœno accumbere, & oblata benedixit, & turbæ manducanda comminuit, & dedit diſcipulis vt offerent: & ſaturatis omnibus ſupplementa cophinorum duodecim ſuperfuerunt, cùm tamen extra mulierum puerorúmque numerum, quinque millia virorum expleta eſſent. Et diſcipulos nauiculam conſcendere, & trans fretum præcedere iubet, dimiſſaque ipſe turba in montem orare ſolus aſcendit: factóque veſpere ſolus fuit: & nauis mari medio vento aduerſante fluctibus iactabatur. Et quarta vigilia Dominus venit ſuper mare ambulans, videntéſque turbati ſunt, & inanis viſus phantaſma credentes, clamauerunt præ timore: quibus mox Dominus locutus eſt, & conſtantes eſſe iuſſit. Et ex plurimis Petrus reſpondens, poſtulauit vti ad Dominum ſuper aquas veniret: qui de nauicula deſcendens, & progreſſus aliquantulum, vento inualeſcente timere cœpit & mergi. Quem apprehendens Dominus, obiurgat cur fidei modicæ ſit: ingreſſúſque nauem, tranquillitatem vento & mari quieſcente reuocauit. E Igitur hæc vt commemorauimus geſta ſunt: ſed his omnibus perſonis, effectibus, cauſis, numeris, modus adiacet, vt quæ geſſerunt, præter gerendi munus inſtinctúmque, quem vnuſquiſque ex natura ſua ſumpſit, extrinſecus omnia geſſerint in exemplum: hoc maiore iram opinandi reuerentia, ſi tam diuerſarum F cauſarum efficientiam vna atque eadem intelligentia conſequatur. Sermo igitur ad originem propoſitionis referendus eſt. Ioannes, vt frequenter admonuimus, formam prætulit legis: quia lex Chriſtum prædicauit, & Ioannes profectus ex lege eſt, Chriſtum ex lege prænuncians. Herodes verò princeps eſt populi: & populi princeps, ſubiectæ ſibi vniuerſitatis nomen cauſamque complectitur. Ioannes ergo Herodem monebat, ne fratris

ſui vxorem ſibi iungeret. Sunt enim at- A que erant duo populi, circumciſionis & gentium. Sed Iſraelem lex admonebat, ne opera gentium infidelitatémque ſibi iungeret. Gentibus enim ſocia infidelitas eſt, quæ ipſis tanquam vinculo coniugalis amoris annexa eſt. Hi igitur fratres ex eodem humani generis ſunt parente. Ob hanc itaque aſperæ admunitionis veritatem, Ioannes tanquam lex in carcere continebatur. Die autem na- B talis, id eſt, rerum corporalium gaudijs Herodiadis filia ſaltauit. Voluptas enim tanquam ex infidelitate orta, per omnia Iſraelis gaudia totis illecebræ ſuæ curſibus efferebatur, cui ſe omnem etiam ſacramento venalem populus addixit. Sub peccatis enim & ſeculi voluptatibus, Iſraelitæ vitæ æternæ munera vendiderunt. Hæc matris ſuæ, id eſt, infidelitatis C inſtinctu, deferri ſibi Ioannis caput, id eſt, gloriam legis orauit: quia lex inceſtuoſum Iſraelem autoritate diuinorum præceptorum arguebat. Sed ſuperius Herodes ſignificatus eſt Ioannem velle occidere, & metu populi demorari, quia ſicut propheta habebatur: nunc verò petita ipſius nece, cùm præſertim religione ſacramenti detineretur, quomodo triſtis D efficitur? Contrarium videlicet eſt, tunc eum voluiſſe, nunc nolle: & præſens moleſtia, anteriori non conuenit voluntati. Verùm in ſuperioribus geſtę rei ordo eſt, in his autem nunc ſpecies cauſæ conſequentis exponitur. Gloriam legis voluptas ex infidelitate orta occupauit. Sed populus boni eius, quod in lege erat, conſcius voluptatis † conditionibus E non ſine aliquo certi periculi ſui dolore conniuet, † ſcítque ſe tali præceptorum gloria non oportuiſſe concedere: ſed peccatis tanquam ſacramento coactus, & principum adiacentium metu atque exemplo deprauatus & victus, illecebris voluptatis etiam mœſtus obtemperat. Igitur inter reliqua diſſoluti populi gaudia, in diſco Ioannis caput affertur: dam- F no ſcilicet legis voluptas corporum, & ſecularis luxus augetur. Ita per puellam ad matrem defertur: ac ſic probroſus Iſrael & voluptati & infidelitati ſuæ familiæ, ſcilicet ante gentium gloriam legis addixit. Finitis igitur legis temporibus, & cum Ioanne conſepultis: diſcipuli eius res ita geſtas Domino nunciant, ad Euangelia ſcilicet ex lege venientes. Ergo Dei verbum lege finita nauem conſcendens eccleſiam adit, & in deſertum concedit. Relicta quippe conuerſatione Iſraelis, in vacua diuinæ cognitionis pectora tranſit. Turba hæc audiens, Dominum de ciuitate pedes ſequitur in deſertum: de ſynagoga videlicet ad eccleſiam conſcendit. † Quam videns miſertus eſt, & omnem languorem eius infirmitatémque curat: obſeſſas ſcilicet mentes & corpora infidelitatis veterno, ad intelligentiam nouæ prædicationis emundat. Et cùm diſcipuli dimitti turbas in caſtella proxima ad coëmendos cibos admonerent, reſpondit: Non habent neceſſe ire: oſtendens eos, quibus mederetur, venalis doctrinę cibo non egere, neque neceſſitatem habere regredi ad Iudæam cibúmque mercari, iubétque Apoſtolis vt eis eſcam darent. Nunquid ignorabat non eſſe quod dari poſſet: & humanarum mentium interna conſpiciens, modum repoſiti penes Apoſtolos cibi neſciebat? Sed erat omnis typica ratio explicanda. Nondum enim conceſſum Apoſtolis erat, ad vitæ æternæ cibum cœleſtem panem perficere ac miniſtrare. Quorum reſponſio ad ſpiritualis intelligentię ordinem tendit. Solos enim ſe quinque panes & duos piſces reſponderunt habere: quia adhuc ſub quinque panibus, quinque libri legis continebantur, & piſcium duorum, id eſt, prophetarum, & Ioannis prædicationibus alebantur. In operibus enim legis, tanquam ex pane erat vita: prædicatio autem Ioannis & prophetarum, in virtute aquæ vitæ humanæ ſpem confouebant. Hæc igitur primum quia in his adhuc erant, Apoſtoli obtulerunt: ſed ex his Euangeliorum prędicatio prophetara † monſtratur, & his originibus deducta in maiorem virtutis ſuæ abundantiam creſcit. Acceptis igitur panibus atque piſcibus, Dominus reſpexit ad cœlum: Benedixit & fregit, patri agens gratias poſt tempora legis ac prophetarum ſe in Euangelicum cibum verti ſignificans. Accumbere poſt hæc ſuper fœnum populus iubetur, non iam in terra iacens, ſed lege ſuffultus: & tanquam terrę fœno, fructibus operis ſui vnuſquiſque ſubſternitur. Subduntur † quoque Apoſtolis panes, quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Plebs deinde quinque panibus & duobus piſcibus paſcitur & explentur, & fragmenta panis & piſcium ſaturatis accumbentibus, vſque in duodecim cophinorum plenitudinem abundauerunt: Dei ſcilicet

† voluntatis
† concedit
† concedit
† profecta
† Dantur

ſcilicet verbo ex doctrina legis prophetarúmque veniente, multitudo ſatiatur, & reſeruata gentium plebi ex æterni cibi miniſterio, in duodecim Apoſtolorum plenitudinem, copia diuinæ virtutis exuberat. Idem autem edentium numerus inuenitur, qui futurus erat crediturorum. Nam ſicut libro Praxeon continetur: ex Iſraelitici populi infinitate, virorum quinque millia crediderunt. Rerum enim admiratio, vſque in menſuram cauſæ ſubiacentis extenditur. Confractíque cum piſcibus panes, ſaturato populo, in tantum deinceps cumulantur augmentum, quantus & credentis populi, & explendorum cœleſti gratia Apoſtolorum numerus deſtinabatur: vt & modus numero, & numerus modo obtemperaret, & intra fines ſuos ratio concluſa, ad conſequentis effectus † conditionem, ipſo diuinæ virtutis moderamine contineretur. Vincit autem humanam intelligentiam opus facti. Et cùm frequenter quædam ſint, quæ concepta ſenſu, ſermo non explicet: in his tamen ipſa ſenſus ſublimitas ingraueſcit, & ad rei contemplationem pro difficultate tam inuiſibilis negocij obſtupeſcit. Acceptis enim panibus quinque, in cœlum Dominus reſpexit, honorem eius à quo erat ipſe conſeſſus: non quòd carnalibus oculis contueri patrem eſſet neceſſe, ſed vt qui adeſſent intelligerent, à quo virtutis tantæ accepiſſet effectum. Dat deinde diſcipulis panes. Non quinque multiplicantur in plures: ſed fragmentis fragmenta ſuccedunt, & fallunt ſemper præſtactu † frangentes. Creſcit deinde materies: neſcio vtrum in menſarum loco, an in manibus ſumentium, an in ore edentium. Ne mirere fontes fluere, ineſſe vuas vitibus, & vuis vina diffundi, & omnes mundi opes annuo quodam meatu indeſeſſóque defluere: autorem enim huius vniuerſitatis tantus panum profectus oſtendit, per quem tali incremento modus pertractatæ materiæ adderetur. Agitur enim in opere viſibili inuiſibilis molitio: & arcanorum cœleſtium Dominus, arcanum negocij præſentis operatur. Superat autem omnem naturam virtus operantis: & ſupergreditur facti intelligentiam ratio virtutis, & ſola relinquitur admiratio poteſtatis. Ordo etiam cauſarum operúmque conſequitur,

† euentus

† præfracta

Conſcendere poſt hæc in nauem diſcipu- A *los præcipit, donec turbas ipſe dimitteret: & dimiſſa turba montem conſcendit orare, & veſpere facto ſolus erat.*

Horum ratio diſtinguenda temporibus. Quòd veſpere ſolus eſt, ſolitudinem ſuam in tempore paſſionis oſtendit, cæteris trepidatione dilapſis. Quòd autem nauem conſcendere diſcipulos iubet, & ire trans fretum dum turbas ipſe dimittit, & B dimiſſis turbis aſcendit in montem: eſſe intra eccleſiam, & per fretum, id eſt, per ſeculum ferri vſque in id tempus iubet, quo reuertens in claritatis aduentu, populo omni qui ex Iſrael erit reliquus, ſalutem reddat ipſe, eiúſque peccata dimittat: dimiſſóque, vel in cœleſte regnum potius admiſſo, agens Deo patri gratias, in gloria eius & maieſtate conſiſtat. Sed inter hæc C diſcipuli vento ac mari differuntur, & totis ſeculi motibus immundo ſpiritu aduerſante iactantur. Sed quarta vigilia Dominus venit: quartò enim tum ad eccleſiam vagam & naufragam reuertetur. In quarta enim noctis vigilia, totidem ſolicitudinis eius numerus reperitur. Prima enim vigilia fuit legis, ſecunda prophetarum, tertia corporalis aduentu: quarta autem D in reditu claritatis. Sed inueniet feſſam: & antichriſti ſpiritu, & totius ſeculi motibus circumactam. Veniet enim maximè anxijs atque vexatis. Et quia de antichriſti conſuetudine ad omnem tentationum nouitatem ſoliciti erunt, etiam ad Domini aduentum expaueſcent, falſas rerum imagines, & ſubrepentia oculis figmenta metuentes. Sed bonus Dominus ſtatim loquetur, timorémque repellet, dicétque, E Ego ſum: aduentus ſui fide metum naufragij imminentis abſpellens. Quòd verò ex omnium conſiſtentium in naui numero, reſpondere Petrus ſolus audet, & iuberi ſibi, vt ſuper aquas ad Dominum veniat precatur: paſſionis tempore voluntatis ſuæ deſignat affectum, tum cùm ſolus retro veniens, & veſtigiis Domini inhærens, contemptis ſeculi, vt maris motibus, pari ad contemnendam mortem F virtute comitatus eſt: ſed infirmitatem futuræ tentationis timiditas eius oſtendit. Nam quamuis incedere auſus eſſet, tamen ſubmergebatur: per imbecillitatem enim carnis & metum mortis, etiam vſque ad negandi neceſſitatem coactus eſt. Sed proclamat, & ſalutem orat à Domino. Clamor iſte, pœnitentiæ ipſius gemitus eſt. Nondum enim paſſo Domino

in confeſſionem reuerſus eſt, & negandi veniam habuit in tempore: Chriſto poſtea pro vniuerſorum redemptione paſſuro. Quòd autem trepidandi † illi, non virtutem perueniendi ad ſe Dominus indulſit, ſed manum extendit, apprehenſúmque ſuſtinuit: hæc ratio eſt: Non erat quidem Petrus Domini ſui indignus acceſſu, nam & tentauit accedere: ſed & typicus in eo ordo ſeruatus eſt. Non enim Domino ſeculi motus tempeſtatéſque calcanti, quiſquam paſſionis eſſe particeps poterat: ſolus enim paſſurus pro omnibus, omnium peccata ſoluebat: nec ſocium admittit, quicquid vniuerſitati præſtatur ab vno. Ita cùm eſſet ipſe redemptio vniuerſorum, erat etiam Petrus ante redimendus, ad redemptionis iſtius fidem cum in Chriſti martyrem reſeruatur. Et hoc in Petro conſiderandum eſt, fide eum cæteros anteiſſe. Nam ignorantibus cæteris, primus reſpondit: Tu es filius Dei viui. Primus paſſionem, dum malum putat, deteſtatus eſt. Primus & moriturum ſe, & non negaturum ſpopondit. Primus lauari ſibi pedes prohibuit. Gladium quoque aduerſus eos, qui Dominum comprehendebant, eduxit. Aſcenſu autem eius in nauim, ventum & mare eſſe ſedatum: poſt claritatis ſuæ reditum, æterna eccleſię pax & tranquillitas indicatur. Et quia tum manifeſtus adueniet, rectè admirantes vniuerſi loquuti ſunt:

† trepidanti

Petri pœnitentia.

Petrus cæteros Apoſtolos fide anteit.

Verè filius Dei eſt.

Confeſſio enim vniuerſorum tum & abſoluta & publica erit: Dei filium non iam in humilitate corporea, ſed in gloria cœleſti pacem eccleſiæ reddidiſſe.

Cùm transfretaſſent, venerunt in terram Geneſar: & cùm cognouiſſent eum viri loci illius, adorabant eum.

Multa & media inciderunt, quæ nos poſt quinque millium virorum & congregationem & ſatietatem, reddendæ rationis ſtudio demorata ſunt: ſenſus autem vſque in hunc locum idem eſt. Finitis enim legis temporibus, & ex Iſrael quinque millibus virorum intra eccleſiam collocatis, iam credentium populus occurrit: iam ex lege per fidem ſaluus, reliquos ex ſuis infirmos ægrotóſque offerens Domino, oblatíque fimbrias veſtimentorum contingere optabant, ſani per fidem futuri. Sed vt ex veſte tota fimbriæ, ita ex Domino noſtro Ieſu Chriſto ſancti Spiritus virtus exiit: quæ Apoſtolis

A data, ipſis quoque tanquam ex eodem corpore exeuntibus, ſalutem his qui contingere cupiunt, ſubminiſtrat.

Tunc acceſſerunt ad eum ſcribæ & phariſæi ab Hieroſolymis, dicentes, &c.

Abſoluta & dictorum & geſtorum in conſequentibus ratio eſt, nam his quæ propoſita fuerant, ipſe reſpondit: Omnem plantationem quæ non à patre ſit, eradicandam dicens, id eſt, traditionem homi- B num eruendam, cuius fauore legis præcepta tranſgreſſi ſunt: & ideo eſſe eos duces cæcos, vitæ æternæ iter quod non videant pollicentes, cæcíſque ipſis & ducibus cæcorum caſum in foueam eſſe communem.

C *De lauandis manibus. Et non ea quæ in os intrant, ſed ea quæ ex ore exeunt inquinare. De filia Chananææ mulieris. De ſeptem panibus & paucis piſcibus.*

Canon XV.

ET egreſſus inde Ieſus ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa, clamauit. & reliqua. Matth. 15.

D Diuerſa curationum genera diuerſos cauſarum complectuntur effectus: ſed res atque ſermo ordinem ex ſuperioribus ſumit. Infidelitatem enim phariſæorum, & opprobrium cæcorum ducum, ex humanarum traditionum ſuperſtitionibus coarguit. Et poſt hæc ad regiones Tyri & Sidonis venit, & Chananæa à finibus illis egreſſa, clamat atque orat: & Dominum E Dauid filium confitetur, & filię ſuę opem poſcit. Dominus ſilet, diſcipuli pro ea rogant: quibus ſe perditis ouibus domus Iſrael miſſum eſſe reſpondit. Illa verò adorans, adiuuari ſe poſtulat, cui Dominus ait: Illicitum eſſe panem filiorum canibus offerri. Viciſſimque illa reſpondit: Decidentibus de menſa dominorum micis, ali F catellos ſolere. Póſtque fidem eius Dominus collaudat: & in tempore ipſo puellæ ſanitas reddita eſt. Vt igitur illa quę geſta ſunt ea quæ interior eſt ratio † conſequatur: quæ Chananææ perſona ſit, ex ipſis verborum virtutibus contuendum eſt. Fuiſſe atque etiã eſſe penes Iſrael proſelytorum plebem, fides certa eſt: quę de gentibus in legis opera tranſcendit, & vitæ anterioris egreſſa regionem peregrinæ

† ſunt, interior traditio conſeq.

dominantiſque

dominantíſque † legis tanquam domo A continebatur. Chananæi autem fuerunt terras, in quibus nunc Iudæa eſt, incolentes: qui vel bello conſumpti, vel in loca vicina diſperſi, vel in ſeruitutem deuictorum conditione ſubiecti, nomen tantum ſine patria ſede circumferunt. Plebs igitur hæc Iudæis admixta de gentibus eſt. Et quia non eſt ambiguum in ea turba quæ credidit, partem nonnullam proſelytorum fuiſſe: meritò hæc Chananæa proſelytorum formam præferens, exiſtimabitur fines ſuos egreſſa, ex gentibus ſcilicet in populi alterius nomen excedens. Quæ pro filia, videlicet gentium plebe orat: & quia Dominum cognouit ex lege, Dauid filium nuncupat. In lege enim virga de radice Ieſſe, & Dauid filius æterni & cœleſtis regni rex continetur. Ipſa C quidem curatione iam non eget, quæ Chriſtum & Dominum, & Dauid filium confitetur, ſed filiæ ſuæ, plebi videlicet gentium, dominatu immundorum ſpirituum occupatæ, opem poſcit. Dominus tacet, ſilentij pœnitentia Iſraël priuilegium ſalutis reſeruans. Et miſerantes diſcipuli preces iungunt, Sed arcanum ille paternæ voluntatis continens, ouibus D ſe perditis Iſraël miſſum eſſe reſpondit, vt abſolutè liqueret, typum Eccleſiæ Chananeæ filiam continere: cùm illa poſceret quod aliis differebatur †, non quòd non & gentibus impertienda ſalus eſſet. Sed ſuis Dominus atque in ſua venerat, primitias ergo fidei ab his quibus erat ortus expectans †, cæteris deinceps Apoſtolorum prædicatione ſaluandis. Atque ideo ait:

† egreſſa religioné peregrinæ dominãtis legis, &c.

† deferebatur.

† primitias fidei his à quibus erat ortus explicat, &c.

Non licet accipere panem filiorum, & dare canibus.

Delatus Iſraël honor, affectus in eum Dei cumulat inuidiam: iuxta quem plebs gentium accepit canum nomen. Sed Chananæa iam ipſa per fidem ſalua & interioris certa myſterij reſpondit, micis quæ de menſa excidunt paſci catellos: canum opprobrio, iam ſub blandimento diminutiui nominis mitigato. Et vt ſilentium Domini intelligeremus ex ratione temporis, non ex voluntatis difficultate proficiſci: adiecit,

O mulier, magna eſt fides tua.

Salutis ſuæ ſcilicet ipſa iam certa, quin etiam de gentium congregatione confidat: quo in tempore ita credentes, mox, vt puella, ab omni dominatu immundorum ſpirituum liberabuntur, & continuo facti fides ſequitur. Nam poſt præfiguratam in Chananeæ filia gentium plebem, continuo in monte obſeſſi vario genere morborum, à turbis Domino offeruntur, id eſt, à credentibus infideles ægrotíque vt adorent & procidant inſtruuntur: quibúſque ſalus redditur, atque ad ſentiendum, contuendum, laudandum, comitandúmque Deum, omnia & mentis & corporis miniſteria reformantur. B

Ieſus autem conuocatis diſcipulis ait: Miſereor turbæ huic, quia triduum eſt iam quòd perſeuerat mecum. & reliqua.

Tenet ordinem curſus operandi, ſed & operibus iiſdem ſermonum par ratio ſuccedit. In filia enim Chananeæ Eccleſiæ formam conſtitutam meminimus: & conſequentis populi curationem, concurſum ægrotarum gentium eſſe tradidimus. Nunc ergo diligenter & dicta Domini & facta tractanda ſunt: vt videamus an ſuperioris tractatus atque huius ſermo ita vt à nobis intelligi traditus eſt, etiam ex conſequentibus eiuſdem intelligentiæ accipiat autoritatem. Miſeretur turbæ Dominus, quòd triduum ſecum maneat: quam dimittere ieiunam non vult, ne in via præ inedia deficiat. Cauſantur diſcipuli panes non eſſe tantos, quibus expleri ſaturaríque poſſint. Percunctatus eſt Dominus quot panes haberent. Reſponderunt illi: ſeptem panes eſſe, & paucos piſces. Turbis iubetur in terram diſcumbere: & Dominus panes ac piſces accipiens gratias egit, ac fregit, & diſcipulis præfracta vt offerrent dedit. E Sed fragmenta panum ſeptem paucorúmque piſcium, explent virorum quatuor millia: ita tamen, vt replendis ſeptem ſportis præfractus panis, ſaturatis omnibus, abundauerit. Et occurrunt quidem multa quæ noua ſunt. Diſcipuli vnius diei ieiunium miſerantes, quinque millia virorum ad coëmendos cibos remitti in caſtella voluerunt: nunc toto triduo tacent. Et deinceps fœno ſuperior turba F ſubſternitur, hæc accumbit in terra. Illic quinque panes, hîc ſeptem offeruntur: illic duo piſces, hîc indefinitus, ſub paucitatis tamen ſignificatione numerus eſt: illic quinque millia virorum, hîc quatuor: illic duodecim cophini, hîc ſeptem ſportæ repletæ. Et ſuperioribus quidem puto eſſe reſponſum, & omnia iuxta perſonam populi congruenter eſſe ſubjecta. Nunc quoque competentem rei atque cauſæ

rationem afferre tentemus: vt quemadmodum illa Iudaicæ credentium congruunt plebi, ita hæc populo gentium comparentur. Ordo igitur idem in ſermone Domini eſt, qui in conſequenda gratia manet. Venturi enim ad baptiſmum, prius confitentur credere ſe in Dei filio, & in paſſione ac reſurrectione eius: & huic profeſſionis ſacramento fides redditur. Atque vt hanc verborum ſponſionem (B) quædam rerum ipſarum veritas conſequatur: toto in ieiuniis paſſionis dominicæ tempore demorantes, quadam Domino compaſſionis ſocietate iunguntur. Igitur ſiue ex ſponſionis ſacramento, ſiue ieiunio, omne illud paſſionis dominicæ cum Domino agunt tempus. Et huius ſpei atque comitatus Dominus miſertus, ait triduo ſecum eſſe. Quos ne in vitæ ſecularis curſu, id eſt, in viæ opere defectio labe- (C) factaret, vult cibo ſuo alere, atque ad peragendam totius itineris fortitudinem panis ſui virtute firmare: conquerentibus diſcipulis, panes in deſerto nullos eſſe. Atqui in ſuperioribus exemplum ſumpſerant, nihil impoſſibile Deo eſſe: ſed geſtorum cauſæ rationem interioris intelligentiæ moliuntur. Quantus enim Apoſtolorum in ſaluando Iſraël fauor fuerit, beatiſſimi Pauli Epiſtolæ docent: atque ideo (D) eodem demorante, nunc in concurſu gentium & de pane cauſatio, & de ieiunio ſilentium introducitur. Panes igitur ſeptem offeruntur. Nulla enim ex lege & prophetis gentibus ſalus ſumitur, ſed per gratiam ſpiritus viuunt: cuius ſeptiforme, vt per Eſaiam traditur, munus eſt. Ergo ſpiritus per fidem ſalus gentibus eſt, quæ in terram recumbunt. (E) Nullis enim legis operibus fuerant ante ſubſtratæ: ſed peccatorum & corporum ſuorum origini inhærentes, ad donum ſpiritus ſeptiformis vocantur. indefinitus piſcium numerus, diuerſorum donorum & chariſmatum partitiones miniſtrationéſque ſignificat: quibus fides gētium, gratiarum diuerſitate ſatiatur. Sed quòd ſeptem ſportæ replentur, redundans & multiplicata ſeptiformis ſpiritus copia indicatur, cui quod largiatur exu- (F) beret † ſitque ſaturatis nobis ditior ſemper & plenior. Quòd verò quatuor millia virorum congregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. Ad formam enim futuri in tot partium millia plebs dinumerata ſatiatur, quotidem de partibus ad cœleſtis cibi donum concurſura eſſent millia crediturorum.

† cuique largiter exuberās.

rum. Turba igitur dimittitur ſatiata & expleta. Et quia omnibus diebus vitæ noſtræ nobiſcum Dominus manet: nauem, id eſt Eccleſiam, credentium plebe comitatus ingreditur.

De Iona Prophetæ ſigno, & de fermento Phariſæorum. De confeſſione Petri. De benedictione Domini. Et de ſe abnegando qui Chriſtum ſequi voluerit.

CANON XVI.

ET acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentantes: & rogauerunt eum, vt ſignum de cælo illis oſtenderet. & reliqua. Matth. 1.

Adſunt Phariſæi & Sadducæi legis fiducia inſolentes, dedignanteſque opera virtutum, fidei ſignum oſtendi ſibi de cœlo precantur: humilitatem in Chriſto carnis & corporis contuentes, doctrinam ex his quæ ſub hominis habitu gerebat dedignantur accipere. Quorum inſolentiam & inanitatem irridens, multa eos de natura cœli conijcere ſolere reſpondit: quum rubicundo aut ortu, aut veſpere, ſerenum nimboſúmve pronunciant. Porrò autem ignorare eos temporum ſigna, cum omnibus lex & Prophetæ aduentus ſui indicia ex operum quæ gereret admiratione ſignificent; vt quemadmodum fidem tempeſtatis cœli vel matutini, vel veſperis rubor redderet, ita manifeſtam temporum cognitionem virtutum atque operum indicia præſtare deberent. Sed ortus è cœlo ſignum his terreſtre conſtituit, vt eos intra confeſſionem humilitatis corporeæ contineret: dandum dicens Ionæ ſignum. Huic ſe Dominus comparat, quem ad futuræ paſſionis effectum in prædicationem pœnitentiæ ad Niniuitas pari ſpecie præmiſerat. Namque Ionas ventis deſæuientibus proiectus è naui eſt: & deuoratus à ceto & poſt triduum viuus emiſſus, non retentus à monſtro, non cibi conditione confectus: ſed contra humani corporis naturam integer & illæſus in auras ſuperas virtute dominicæ præfigurationis euadit. Hoc ergo poteſtatis ſuæ ſignum conſtitutum eſſe demonſtrat, ipſe remiſſionem peccatorum per pœnitentiam prædicans, de Hieruſalem vel ſynagoga immundorum ſpirituum dominante ſta-

tu

tu eijciendus, & Pilati poteſtati, id eſt, A ſeculi iudicio tradendus, & à morte tanquam elementi eiuſdem monſtro glutiendus: & poſt triduum ex ea contra conditionem hominis, quem aſſumpſerat, non retentus, viuus atque incorruptus emergens. Ea igitur quæ in homine de conceptu Virginis ſumpto, diuinarum erant plena virtutum, cognoſci atque intelligi de ſe voluit, & prophetæ ſigno & hominis B exemplo.

Et relictis illis abiit.

Non ſicut locis aliis legitur, Dimiſſis turbis abiit: ſed quia infidelitatis error inſolentium animos obtinebat, non dimiſiſſe eos ſcribitur, ſed reliquiſſe.

Et cum veniſſet trans fretum, obliti ſunt diſcipuli eius panes accipere. Ieſus autem dixit illis: Attendite vobis à fermento Phariſæorum & Sadducæorum, &c.

C Abſoluta omnis de fermento Phariſæorum & Sadducæorum obſcuritas eſt. Quòd autem abſtinere ſe eo Apoſtoli iubentur, non admiſceri doctrinæ Iudæorum monentur, quia legis opera in effectum fidei & in præformationem rerum conſequentium conſtituta ſint: vt in quorum tempora atque ætatem veritas contigiſſet, nihil vltra in veritatis ſimilitudine ſpei poſitum arbitrarentur, ne doctrina Phariſæorum Chriſtum neſ- D ciens, effectus veritatis Euangelicæ corrumperet.

Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi, & interrogat diſcipulos ſuos, & reliqua.

In proceſſu ſermonis atque operis, abſolutius diſcipulis cognitionem ſuam præſtat: & quandam intelligendi ſe formam rationémque conſtituit. Eſt autem E hæc vera & inuiolabilis fides ex Deo æternitatis, cui ob id quod ſemper filius fuerat, ſemper & ius patris & nomen ſit (ne ſi non ſemper filius, non ſemper & pater ſit) Deum filium profectum fuiſſe: cui ſit ex æternitate parentis æternitas. Naſci autem eum voluntas eius fuit, cuius in virtute ac poteſtate inerat vt naſceretur. Eſt ergo filius Dei ex Deo Deus, vnus in F vtroque: theoreta enim, quam deitatem Latinè nuncupant, æterni eius parentis ex quo naſcendo eſt profectus, accepit. Accepit autem hoc quod erat: & natum eſt verbum quod fuit ſemper in patre. Atque ita filius & æternus & natus eſt: quia non aliud in eo natum eſt, quàm quod æternum eſt. Hunc igitur aſſumpſiſſe corpus, & hominem factum eſſe, perfecta confeſſio eſt: quia ſicut æternitas naturæ noſtræ corpus accepit, ita cognoſcendum eſt, naturam corporis noſtri æternitatis aſſumere poſſe virtutem. Igitur quia ſummum in fide iſta bonum eſt, à diſcipulis requirit quem ſe homines eſſe dicerent: & adiecit, hominis filium. Hæc enim confeſſionis tenenda ratio eſt, vt ſicut Dei filium, ita & filium hominis meminerimus: quia alterum ſine altero nihil ſpei tribuit ad ſalutem. Æditis itaque, quæ diuerſæ de eo erant hominum opinionibus, quid de ſe ipſi ſentiant quærit. Petrus reſpondit:

Tu es Chriſtus Filius Dei viui.

Sed Petrus conditionem † propoſitionis expenderit. Dominus enim dixerat: Quem me homines eſſe dicunt, filium hominis? Et certè filium hominis contemplatio corporis præferebat. Sed addendo, quem me eſſe dicunt, ſignificauit præter id quod in ſe videbatur, eſſe aliud ſentiendum: erat enim hominis filius. Quod igitur de ſe opinandi iudicium deſiderabat? Non illud arbitramur, quod de ſe ipſe confeſſus eſt: ſed occultum erat de quo quærebatur, in quod ſe credentium fides debebat extendere. Et dignum planè confeſſio Petri præmium conſecuta eſt, quia Dei filium in homine vidiſſet. Beatus hic eſt, qui vltra humanum oculos intendiſſe & vidiſſe laudatus eſt: non id quod ex carne & ſanguine erat contuens, ſed Dei filium cœleſtis patris reuelatione conſpiciens: dignúſque iudicatus, qui quod in Chriſto Dei eſſet, primus agnoſceret. O in nuncupatione noui nominis felix Eccleſiæ fundamentum: dignáque ædificatione illius petra, quæ infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis clauſtra diſſolueret. O beatus cœli ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur, cuius terreſtre iudicium præiudicata autoritas ſit in cœlo: vt quæ in terris aut ligata ſint aut ſoluta, ſtatuti eiuſdem conditionem obtineant & in cœlo. Iubet etiam diſcipulis ne cui loquatur quòd ipſe eſt Chriſtus: alios enim ſpiritus ſui teſtes eſſe oportebat, legem videlicet & prophetas. Cæterum reſurrectionis teſtimonium, proprium eſt Apoſtolorum. Et quia ſcientium in ſpiritu Chriſtum beatitudo monſtrata eſt: negatæ rurſum humilitatis & paſſionis eius periculum declaratur. Nam cum prædicare cœpiſſet, oportere ſe Hieroſolymam ire, pati deinde plura à fe-

† conditiones.

Eccleſia fundamentum fides.

nioribus plebis, & à ſcribis & principibus ſacerdotum: occidi etiam, & poſt diem tertium reſurgere: apprehendens eum Petrus, ait:

Abſit à te Domine, non erit iſtud. At ipſe conuerſus, Petro dixit: Vade retro poſt me, ſatana, ſcandalum mihi es.

Vt enim Dei munus eſt, Chriſtum in ſpiritu Deum noſſe: ita zaboli opus eſt, Chriſtum in homine neſcire. Atque eiuſdem periculi res eſt, vel corpus dicere ſine Deo, vel Deum negare ſine corpore. Corpus autem carnis huius in æternitate ſpiritus, Deo nullum eſt: verum humanæ ſalutis cauſa Chriſtus in corpore eſt, quod aſſumpſit ex homine. Igitur poſt prædicationem paſſionis accipiens diabolus facultatem (vſque ad tempus enim ab eo receſſerat, quia incredibile ſatis Apoſtolis videretur, eum in quo Deus erat eſſe paſſibilem) ſumens hanc humanæ infidelitatis occaſionem, opinionis iſtius Petro inſinuauit affectum. Denique ita paſſionem deteſtatus eſt, vt dixerit, Abſit: quo verbo, rerum deteſtandarum execratio continetur. Sed ſciens Dominus zabolicæ artis inſtinctum, Petro ait: Vade retro poſt me: id eſt, vt exemplo ſe paſſionis ſequatur. In eum verò per quem opinio hæc ſuggerebatur conuerſus, adjecit: Satana ſcandalum mihi es. Non enim conuenit exiſtimare, Petro ſatanæ nomen & offenſionem ſcandali deputari: poſt illa indultæ beatitudinis & poteſtatis tanta præconia. Sed quia infidelitas omnis diaboli opus eſt: Petri reſponſione Dominus offenſus, cum opprobrio nominis, infidelitatis iſtius eſt deteſtatus aurorem.

Abſit.

Tum Ieſus dixit diſcipulis ſuis: Si quis vult poſt me venire, abneget ſeipſum. & reliqua.

O beatum damnum, & iactura felix. Diteſcere nos Dominus detrimento animæ & corpotis voluit, & eſſe ſui ſimiles hortatur: quia ipſe in figura Dei conſtitutus, vſque ad mortem humilis & obediens factus, principatum poteſtatis totius quæ in Deo eſt, accepit. Sequendus igitur eſt cruce aſſumpta: & paſſioniis ſuæ ſi non ſorte, attamen voluntate comitandus eſt, Quid enim prodeſt occupaſſe mundum, & toto terrenæ poteſtatis dominatu operibus ſeculi incubare, ſi perdenda anima, & ſuſcipiendum vitæ detrimentum eſt? Quæ autem commutatio pro anima, cum fuerit amiſſa, quæretur? Cum Angelis enim Chriſtus aderit, reddens ſingulis vt merebuntur. Quid afferemus ad vitam? Præparatos credo terrenarum opum fututis commerciis theſauros, ambitioſos dignitatum famæque titulos, aut veteres delicatæ † nobilitatis imagines? Neganda ſunt hæc omnia, vt melioribus abundemus: & contemptu vniuerſorum Chriſtus ſequendus eſt, & æternitas ſpiritualium, terrenorum eſt damno comparanda.

† delegatæ.

Vbi in monte cum Moyſe & Helia videtur, & vox de cœlo auditur. Vbi puerum lunaticum ſaluat. De credentium fide. De didrachma poſtulata, & ſtatere in ore piſcis inuento.

CANON XVII.

AMEN amen dico vobis, quoniam ſunt quidam de adſtantibus iſtis, qui mortem non guſtabunt, donec videant filium hominis venientem in regno ſuo, &c.

Docet Dominus & rebus & verbis: & fidem ſpei noſtræ, æqualiter ſermo atque opus inſtruunt. Graue enim onus infirmitati humanæ impoſuerat, vt cùm ſenſum vitæ homines ex viuendi affectu habere cœpiſſent, fructum eius qui præſens corporibus blandiebatur amitterent: negaréntque ſe ſibi, id eſt, quod eſſe cœpiſſent, eſſe ſe nollent: cum ſenſus huius exordium ex affectu voluntatis habuiſſent. Deinde opinionem ſpei ambiguæ incertæque ſequerentur: cum in his quæ præſentia haberentur, illecebræ gaudij blandientis exiſterent. Opus ergo erat veri ac manifeſti exempli autoritate, vt contra vim ſenſúmque iudicij optabile fieret præſentium damnum, lucro deinceps non ambiguo futurorum. Igitur poſtquam & tollendam crucem, & perdendam animam, & damno mundi commutandam vitæ æternitatem monuerat: conuerſus ad diſcipulos, ait quoſdam ex his futuros, qui guſtaturi mortem non eſſent, donec filium hominis in regni ſui gloria contuerentur. Ex conditione autem guſtatus, tenuem quandam fidelibus libationem mortis oſtēdit. Itaque verba res ſequitur. Nam poſt ſex dies, Petrus, Iacobus & Ioannes aſſumuntur ſeorſum & in excelſo monte conſiſtunt: ipſiſque inſpectantibus Dominus transfiguratur, & toto claritatis *Matth. 17.*

ſuæ

ſuæ habitu circumſplendet. Et in hoc qui- A dem facti genere, ſeruatur & ratio & numerus, & exemplum. Nam poſt dies ſex gloriæ dominicæ habitus oſtenditur: ſex millium ſcilicet annorum temporibus euolutis, regni cœleſtis honor præfiguratur: tribúſque aſſumptis, de trium origine, Sem, Cham, & Iaphet, futura electio populi oſtenditur. Quòd autem Moyſes & Helias ex omni ſanctorum numero aſ- B ſiſtunt: medius inter legem & Prophetas Chriſtus in regno eſt. Cum his enim Iſraëlem, quibus teſtibus prædicatus eſt, iudicabit. Simúlque vt & humanis corporibus decreta eſſe reſurrectionis gloria doceretur: cùm Moyſes conſpicabilis adſtitiſſet. Ipſe autem Dominus fit niue ac ſole candidior, ſupra opinionem ſcilicet noſtram cœleſtis luminis ſplendore conſpicuus. Petro autem vt tria illic ta- C bernacula fierent offerenti, nihil reſpondetur: nondum enim vt in hac gloria conſiſteretur, erat tempus. Sed loquente adhuc eo, nubes eos candida inumbrauit: & diuinæ virtutis ſpiritu ambiuntur. Hunc eſſe filium, hunc dilectum, hunc complacitum, hunc audiendum, vox de nube ſignificat: vt idoneus ipſe præceptorum talium autor eſſet, qui poſt ſeculi damnum, poſt crucis voluntatem, poſt D obitum corporeum regni cœleſtis gloriam ex mortuorum reſurrectione facti confirmaſſet exemplo. Territos deinde & conſternatos eleuauit: vt ſolum contuerentur, quem medium conſtitiſſe inter Moyſen & Heliam viderant. Ad futuri enim formam, atque ad facti fidem, Moyſes & Helias in monte conſtiterant. Silentium enim rerum geſtarum quas vide- E rant imperat, donec à mortuis reſurgeret. Hoc enim fidei præmium reſeruabatur: vt honor redderetur his; apud quos non leuis ſola præceptorum autoritas reperiretur. Infirmos enim ſenſerat ad vocis auditum: vt cùm eſſent Spiritu ſancto repleti, tunc geſtorum ſpiritualium teſtes eſſent. Soliciti etiam de temporibus Heliæ requirunt. Quibus reſpondet Heliam eſſe venturum, & reſtituere vniuerſa: id F eſt, reliquum quod deprehenderit ex Iſraël, ad cognitionem Dei reuocaturum. Sed in virtute ac ſpiritu Heliæ Ioannem veniſſe ſignificat, in quo grauia quæque atque aſpera exercuiſſent: vt Domini aduentum prænuncians, paſſionem quoque præcurreret & iniuriæ & vexationis exemplo.

Et cum veniſſet ad turbam, acceſſit ad eum homo genibus prouolutus, dicens: Domine, miſerere filio meo.

Reuerſo ad turbas Domino, à patre genibus aduoluto puer offertur dæmoniacus, frequenter & in aquam decidens & in ignem: cui curationem afferre diſcipuli non potuerunt. Objurgatis his, & increpato dæmone, ſanus puer factus eſt. Crediderant quidem Apoſtoli, ſed nondum tamen erant perfectæ fidei. Nam Domino in monte demorante, & ipſis cum turba reſidentibus, quidam tepor eorum fidem relaxauerat †, atque idcirco ait:

† quidam tempore eorum fidem relaxauerũt.

Generatio incredibilis & peruerſa, quouſque ero vobiſcum?

Quia abſente ſe, antiquæ infidelitatis conſuetudo ſubrepſerat. Docet igitur eos nihil ſalutis afferre poſſe, qui medio Euangeliorum & iterati aduentus ſui tempore, à fide tanquam à Domino abſente deceſſerint. Denique quærentibus à ſe, cur dæmonium ejicere non potuiſſent, reſpondit, de inopia fidei effectum eſſe, ne poſſent: quæ ſi in illis tanquam granum ſinapis eſſet, monti huic vt à loco in locum tranſiret, cum efficiendi poteſtate præciperent. Sed iam de monte deceſſerat, & inter turbas hæc loquebatur. Itaque & ſe granum ſinapis nuncupauit, omnium minimum: & diabolum montem cognominauit, quia in illo ſpirituales nequitiæ ſunt: cœleſtéſque virtutes per eos ejiciendas, & in altitudinem maris tanquam in profundum inferni abjiciendas, quos in hanc efficaciam ieiunium & oratio proſequentur. Tenebimus quoque etiam eum ordinem, vt ſub diſcipulorum nomine Phariſæorum & Scribarum perſona tractetur: quibus lex curandum vt diſcipulis populum, tanquam pater filium, cùm Dominus abeſſet obtulerit. Qui peccatis dominantibus, nunc in ignem iudicij decidebat, nunc in aquam diutinarum ſordium ſuarum conſuetudine mergebatur. Hi igitur nihil opis attulerunt: quia demorante modicum Domino in monte, effecti fuerunt infideles, vt typica ratio impleretur. Diſcipuli mirantur ſe ejicere dæmonem non potuiſſe: cùm omnis poteſtas non ſolum dæmonum fugandorum, verumetiam mortuorum excitandorum eſſet indulta. Quia verò vltrà cum his lex futura non eſſet, ait: Generatio incredibilis & peruerſa (non vtique ad eos quos ſanctificauerat, videtur hæc loqui)

quouſque, inquit, ero vobiſcum? Quia A fidem non habentes, ipſam illam quam habebant, amiſſuri erant legem: quam fidem ſi in ſe habuiſſent, quia ipſe granum ſinapis, verbi virtute hoc peccatorum onus, & grauem infidelitatis molem, ab eo qui offerebatur populo eieciſſent: & tanquam in mare montem, ſic ad conuerſionem gentium & ſeculi tranſtuliſſent.

B *Ipſis autem conuerſantibus in Galilæa, dixit Ieſus: Futurum eſt vt filius hominis tradatur in manus hominum.*

Sequitur mœſtitia cognitionem paſſionis. Nondum enim ſacramentum ineundæ crucis, reſurrectionis virtute fuerat reuelatum.

Et cùm veniſſet Ieſus Capernaum, acceſſerunt qui didrachmam exigebant ad Petrum.

C Dominus didrachmam ſoluere poſtulatur: hoc enim omni Iſraëli lex pro redemptione animæ & corporis conſtituerat in miniſterio templi ſeruientium. Sed lex, vt ſcimus, futurorum vmbra eſt. Non enim æris precium Deus deſiderabat: vt tam exigua impenſa, criminibus corporis atque animæ quædam redemptio concederetur. Vt igitur inſcriptos nos & profeſſos, & Chriſti nomine conſignatos offeramus in Chriſto, qui verum Dei templum D eſt: pro teſtimonio filij Dei huius didrachmæ oblatio conſtituta eſt. Itaque Petrum poſt conuentionem ſilentem, tali eum ſermone præuenit:

Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum aut cenſum? &c.

Nunquid ambiguum eſt, filios regum tributis obnoxios non eſſe? Et quibus regni hæreditas † eſt, eos eſſe liberos à ſeruitute? Sed ſermo interius intendit. E Poſtulatur didrachma à populo. Lex enim in eam fidem, quæ per Chriſtum erat reuelanda, concluditur. Ergo hæc eadem didrachma conſuetudine legis, tanquam ab homine poſcebatur à Chriſto. Sed vt oſtenderet, legi ſe non eſſe ſubiectum, & vt in ſe paternæ dignitatis gloriam conteſtaretur, terreni priuilegij poſuit exemplum: F cenſu aut tributis regum filios non teneri, potiúſque ſe redemptorem animæ noſtræ corporíſque eſſe, quàm in redemptionem ſui aliquid poſtulandum, quia regis filium extra communionem oportere eſſe reliquorum. Scandalo igitur præſtat vt ſoluat, cæterùm debito legis eſt liber. Deinde ſub rerum præſentium effectu, & ſignificantiam legis, & conſtantiam Euangelicæ libertatis expoſuit: vt cognoſci promptum eſſet, quid didrachma præfiguraret in lege. Ire Petrus iubetur ad mare, hamúmque mittere, & primi piſcis aſcendentis os requirere, repertúmque in eo ſtaterem pro ſe ac Domino offerre. Didrachmam Dominus poſtulatur, id eſt, denarios duos, cur ſtaterem Petrus offerret? Deinde cum primum piſcem admonetur inquirere: aſcenſuri oſtenduntur & plures. Nunquid etiam natura piſcium ferret, vt in littore fortuito repertum ſtaterem ore potius contineret, non intra viſcera conderet? Subeſt igitur efficiendis præſentibus rebus, ratio interior. Deſtinatus enim ad prædicationem Petrus, & piſcator hominum factus, doctrinæ hamum miſit in ſeculo: quo appoſiti cibi dulcedine, vagos ex eo fluctuantéſque protraheret. Huic adhæſit beatus ille primus martyr à Domino, qui ore ſuo quadrigeminum denarium continebat: id eſt, Euangelici numeri vnitate, Dei gloriam, dominúmque Chriſtum in paſſione contuens, prædicabat. Stephanus igitur primus aſcendit, Stephanus ſtaterem ore continuit: in quo etiam didrachma nouæ prædicationis, tanquam duo denarij, habebatur. Hoc lex præfigurabat, huius veritatis vmbram, tanquam corporis imaginem circumferebat. Hæc redemptio animæ & corporis deſignabatur, ideóque ait, Da pro me & te: quia iam talis non didrachma, ſed ſtater, & pro Chriſto erat & pro Chriſti prædicatione ſoluendus.

† veritas.

De infantibus inhibitis. De humilitate eorum aſſumenda. De manu & pede & oculo eruendo. De oue perdita. De corripiendis fratribus ſecretò primùm, tum duobus teſtibus, poſtremò Eccleſia præſente. Et quòd ſemper ignoſcendum. Qui conſeruum, remiſſo ſibi à Domino debito, ſuffocauit.

CANON XVIII.

IN illa die acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Quis putas maior eſt in regno cælorum? & reliqua.

Non niſi reuerſos in naturam puerorum introire regnum cælorum Dominus docet: id eſt, in ſimplicitatem puerilem vitia corporum noſtrorum animique reuocanda. Pueros autem, cre-

dentes

dentes omnes per audientiæ fidem nuncupauit. Hi enim patrem ſequuntur, matrem amant, proximo velle malum neſciunt, curam opum negligunt: non inſolefcunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt & quod audiunt verum habent. Et hęc omnium affectionum aſſumpta nobis & conſuetudo & voluntas; cœlorum iter peruium pręſtat. Reuertendum igitur eſt ad ſimplicitatem infantium: quia in ea collocati, ſpeciem humilitatis dominicæ circumferemus. Si qui autem in Chriſti nomine tales receperint, Chriſti recepti pręmium conſequentur. Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, id eſt, qui offendiculum tentationis intulerit: expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Tot tantæque res non ocioſè comparatæ ſunt: & mola, & aſinaria, & cum ea in mari mergendus, & hoc ei expediens. Communi omnium ſenſu, ſemper quod expedit, vtile eſt. Quid ergo vtilitatis eſt, mola aſinaria collo ſuſpenſa demergi? Mors enim tam grauis proficiet ad pœnam: & neſcio quomodo erit vtile, id expetere, quod vltimum ſit malorum. Quid ergo ſentiri oporteat, quærendum eſt. Molæ opus, labor eſt cæcitatis: nam clauſis iumentorum oculis aguntur in gyrum. Et ſub aſini quidem nomine, frequenter gentes cognominatas reperimus. Igitur gentes quod agunt, neſciunt: & in vitæ ſuæ opere detentæ, cæci laboris ignorantia continentur. Iudæis autem ſcientiæ iter in lege præmonſtratum eſt. Qui ſi Chriſti Apoſtolos ſcandalizarent, rectiùs illigata collo mola aſinaria demerſi in mari fuiſſent, id eſt, gentium labore depreſſi, in ignorantia ſeculi demorarentur: quia illis tolerabilius fuerit neſciſſe Chriſtum, quàm iſtis prophetatum non recepiſſe.

Væ huic mundo ab ſcandalis. Neceſſe eſt enim venire ſcandala, veruntamen væ homini illi per quem ſcandalum venit.

Humilitas paſſionis ſcandalum mundo eſt. In hoc enim maximè ignorantia detinetur humana: quod ſub deformitate crucis, æternæ gloriæ Dominum noluit accipere. Et quid mundo tam periculoſum, quàm non recepiſſe Chriſtum? Veruntamen ſub hominis nuncupatione, autorem ſcandali huius Iudaicum populum deſignat, per quem omne hoc mundo periculum comparatur: vt Chriſtum in paſſione abnegent, quem lex & prophetæ paſſibilem prædicauerunt. Ideo verò neceſſe eſſe ait venire ſcandala: quia ad ſacramentum reddendæ nobis æternitatis, omnis in eo paſſionis humilitas eſſet explenda. Superius autem in abſcindendis manu vel pede, propinquinatum contineri nomina expoſuimus: atque ideo cognationem generis Iſraëlitæ relinquendam, veluti quadam membrorum reciſione ſignificat, quia per eum mundo ſcandala compatantur.

Videte ne contemnatis vnum de puſillis iſtis, qui credunt in me.

Arctiſſimum vinculum mutui amoris impoſuit, ad eos præcipuè qui verè in Domino crediſſent. Puſillorum enim angeli quotidie Deum vident: quia filius hominis venit ſaluare quæ perdita ſunt. Ergo & filius hominis ſaluat, & Deum angeli vident: & angeli puſillorum præſunt fidelium orationibus. Præeſſe angelos abſoluta autoritas eſt. Saluatorum igitur per Chriſtum orationes angeli quotidie Deo offerunt. Ergo periculosè ille contemnitur, cuius deſideria ac poſtulationes ad æternum & inuiſibilem Deum, ambitioſo angelorum famulatu ac miniſterio perueuntur. Atque vt ingentem eſſe in cœlis lætitiam reditu humanæ ſalutis oſtenderet, comparationis poſuit exemplum: eius qui oues nonagintanouem in montibus reliquiſſet, & errantem vnam requiſiſſet: qua inuenta plus gaudij ſit, quàm habebatur in nonagintanouem conſeruatione lætitiæ. Ouis vna, homo intelligendus eſt: & ſub homine vno vniuerſitas ſentienda eſt: ſed in vnius Adæ errore, omne hominum genus aberrauit. Ergo nonagintanouem non errantes, multitudo angelorum cœleſtium opinanda eſt: quibus in cœlo eſt lætitia & cura ſalutis humanæ. Igitur & quærens hominem, Chriſtus eſt: & nonagintanouem relicti, cœleſtis gloriæ multitudo eſt: cui cum maximo gaudio, errans homo in Domini corpore eſt relatus. Merito igitur hic numerus per litteram Alpha & Abrahæ additur, & conſummatur in Sara: ex Abram enim Abraham nuncupatur, & ex Sarai Sara accepit nomen. In vno enim Abraham omnes ſumus, & per nos qui vnum omnes ſumus, cœleſtis eccleſiæ numerus explendus eſt: atque ideo & creatura omnis reuelationem filiorum Dei expectat. Ideo congemiſcit & dolet: vt numerus qui per Alpha Abrahæ addirus eſt, & qui in Alpha † conſummatus in Sata † in Rho

eſt, ad cœleſtem conſtitutionem incremento credentium impleatur. A

Quòd ſi peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum, & reliqua.

Eum ordinem continendæ charitatis nobis Dominus impoſuit, quem ipſe in conſeruando Iſrael tenuerat: iubet enim peccantem fratrem ab eo ſolo in quem peccauerit, corripi atque obiurgari. Ipſe enim ſacrificantem diis alienis populum Iudaicum, maieſtatis ſuæ aduentu, & toto præſentis poteſtatis terrore corripuit: tum cùm idem populus Dei propinquantis aduentum, extra montem licet poſitus, ferre non potuit in obedientiam, vnum atque duos iuſſit adhiberi, vt in ore duum teſtium fides verbi ac veritas maneat. Quia inſolenti Iſrael lex & prophetæ & Ioannes eſt miſſus, teſtibúſque iſtis vt peccare deſineret conuentus eſt. Tertio ipſo Domini aduentu, tanquam cœtu eccleſiæ inſpectantis admonitus eſt: fruſtráque habitis his obiurgationibus, publicani aut ethnici vilitare negligitur. Ad terrorem autem metus maximi, quo in præſens omnes continerentur, immobile ſeueritatis apoſtolicæ iudicium præmiſit: vt quos in terris ligauerint, id eſt, peccatorum nodis innexos reliquerint, & quos ſoluerint, confeſſione videlicet veniæ, receperint in ſalutem: hi apoſtolicæ conditione ſententiæ in cœlis quoque abſoluti † ſint aut ligati. In tantum igitur humanæ pacis ſtuduit concordiæ: vt vnitatis merito omnia quæ à Deo precanda ſint, impetranda eſſe confirmet. Et vbi duo atque tres pari ſpiritu ac voluntate collecti ſint, ibi ſe medium eorum polliceatur futurum. Ipſe enim pax atque charitas eſt, ſedem atque habitationem in bonis & pacificis voluntatibus collocauit.

† aut ſoluti

Quærenti deinde Petro an peccanti in ſe fratri ſepties remitteret, reſpondit: Non vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties.

Omnimodo ad ſimilitudinem nos humilitatis ac bonitatis ſuæ inſtruit, & molliendis ac frangendis turbidorum motuum noſtrorum aculeis, placabilitatis ſuæ confirmat exemplo: quippe peccatorum omnium veniam per fidem tribuens. Neque enim naturæ noſtræ vitia, indulgentiam merebantur. Ergo venia omnis ex eo eſt: cùm etiam ea quæ in ſe ſint peccata, poſt reditum confeſſionis indulgeat. Soluenda quidem per Cain pœna in ſeptuplum conſtituta eſt: ſed peccatum illud in hominem eſt. In Abel enim fratrem peccatum vſque ad necem fuerat: ſed in Lamech ſupplicium vſque ad ſeptuagies ſepties eſt conſtitutum, & in eo (quantum exiſtimamus) cõſtituta in autores Dominicæ paſſionis eſt pœna. Sed Dominus per confeſſionem credentium huius criminis veniam largitur: id eſt, per baptiſmi munus obtrectatoribus ac perſecutoribus gratiam ſalutis indulget. Quanto magis oportere oſtendit ſine modo ac numero veniam a nobis eſſe reddendam: nec cogitandum quoties remittamus: Sed vt iraſci his qui in nos peccant, quoties iraſcendi neceſſitas extiterit, deſinamus. Quæ vtique veniæ aſſiduitas docet, nullum omnino penes nos iræ tempus eſſe oportere: quum omnium omnino peccaminum veniam Deus nobis ſuo potius munere quàm noſtro merito largiatur, neque enim fas eſt, nos ex præſcripto legis dandæ veniæ numero concludi: cùm per euangelij gratiam, ſine modo nobis à Deo fuerit indulta. Quin etiam ad perfectæ bonitatis affectum comparationis poſuit exemplum, in quo ſeruo vnde redderet non habenti, omne Dominus debitum relaxauit: conſeruoque ſuo ſeruus ille exiguum, quod ſibi debebatur extorquens, per hoc voluntatis ſuæ vitium donum munificentiæ Domini & libertatis amiſit. Abſoluta autem comparationis eius eſt ratio, atque ab ipſo Domino omnis expoſita eſt.

B C D E F

De tranſitu Ieſu in Galilæam. Et quòd non liceat vxorem dimittere. De eunuchis, De infantibus inhibitis. Diuitem difficilè introire in regnum cœlorum.

Canon XIX.

Et factum eſt cùm locutus eſſet ſermones iſtos Ieſus, tranſtulit ſe in Galilæam, & venit in fines Iudææ, &c.) Math. 19.

Galilæos in Iudææ finibus curat. Poterat namque ægrotorum turbas non fatigare, & intra ipſam Galilæam opem ferre debilibus: ſed typica ratio etiam locorum erat explenda priuilegis, vt peccata gentium in eam veniam quæ Iudææ parabatur admitteret. *Tunc acceſſerunt ad eum Phariſæi, tentantes eum & dicentes: Si licet homini dimittere vxorem ſuam quacũque ex cauſa?* Gene. 2.

In eo

In eo ſermone qui de vxore ac repudio eſt, occurrit illud, aliter ſcriptum eſſe in Geneſi, quam nunc in præſens Dominus ſit locutus. Illic enim ſic verbis Adæ res omnis refertur: hîc Dominus indicat ab eo, qui & hominem figurauerit & mulierem fecerit, omnia illa dicta eſſe. Sed nos ſecuti apoſtolicam autoritatem, qui hoc myſterium grande eſſe profeſſus eſt, ſe autem in Chriſto atque in eccleſia accipere: locum hunc ſicuti eſt intactum relinquamus. Admonemus tamen legentem, vt quotieſcunque de hac eadem quæſtione ſe conſulat, verborum virtutes, & quibus reſponderit, & quibus diſcipuli vſi ſint, diligenter aduertat: Pauli autem apoſtoli de hoc effectum, vel ſilentis, vel interdum ſub aliis locis tractantis, expendat. Nobis circa eunuchos ſermo fit & voluntas. In vno poſuit naturam, in altero neceſſitatem, in tertio voluntatem. Naturam, in eo qui ita naſcitur, neceſſitatem in eo, qui ita factus eſt, voluntatem in illo, qui ſpe regni cœleſtis talis eſſe decreuerit: cui nos ſimiles effici, ſi tamen poſsimus, admonuit. *Tunc oblati ſunt ei infantes, vt manus his imponeret & oraret. Diſcipuli autem prohibebant eos, & reliqua.*) Nouum eſt diſcipulos prohibuiſſe, ne infantes ad Chriſtum accederent: qui offerebantur, vt ſuper eos manum imponeret & oraret. Res Euangelica, vt diximus, inter præſentis & futuri effectum, mediam vtrique rei & congruam rationem temperauit: vt his qui efficiebantur, futuri ſpecies adhæreret. Infantes quidem verè oblati ſunt, ſed & verè inhibiti ſunt, ſed hi gentium forma ſunt, quibus per fidem & auditum ſalus redditur. Verum ex affectu primum ſaluandi Iſrael, à diſcipulis inhibentur accedere. Inhibendi quidem voluntas placabilitati apoſtolicæ non conuenit. Sed in typicam conſummationem prohibendorum infantium ſubrepit inſtinctus, quos Dominus ait non oportere prohiberi, quia talium ſit regnum cœlorum. Munus enim & donum Spiritus ſancti, per impoſitionem manus & precationem, ceſſante legis opere erat gentibus largiendum. *Et ecce vnus acceſsit ad eum & ait illi: Magiſter, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? & reliqua.*) Opportunè poſt ſermonem ſuperiorem, quo & infantes inhibiti ſunt, & talium regnum cœlorum eſſe reſponſum eſt: ſuccedit hic iuuenis, requirens quibúſnam bonis operibus vitam æternam habere poſſet. Iuuenis iſte & interrogauit, & inſolens fuit, & rurſum mœſtus eſt factus: reſque omnes quæ ſcriptæ ſunt, geſtæ effectæque ſunt. Sed admonuimus ea quæ ſub Deo agebantur, præſentium effectibus conſequentium formam prætuliſſe, atque ita ſemper in ſcripturis cœleſtibus ſermonem omnem temperatum fuiſſe: vt non minus his quæ gerebantur, quàm eorum quæ gerenda eſſent, ſimilitudini conueniret. Iuuenis hic itaque formam Iudaici populi habet, in lege inſolentis, & nihil præter præcepta Moyſi ſpei expectantis à Chriſto: cui Dominus in reſponſione ipſa, ſeueritatem iudicij ex ſe futuri proteſtatus eſt dicens: Quid me vocas bonum? Is enim cui neceſſe ſit impia & iniqua punire, nomine bonitatis abſtinuit, ſoli hoc nomen Deo patri reſeruans, qui ſe iudicem dando officio ſeueritatis exuerit: non quòd bonus & ipſe non eſſet, ſed quòd congrua in eum ſeueritate iudex eſſet vſurus. Hunc igitur ex lege inſolentem, ſolicitum de ſalute remittit ad legem: vt in ea ipſa in qua gloriaretur intelligeret, nihil ſe exinde recti operis feciſſe. Verbis enim legis ei Dominus reſpondit. Sed adoleſcens tanquam populus inſolens & glorians, in lege confidit: cui tamen obſecutus ex nullo eſt. Iuſſus enim fuerat non occidere, prophetas interfecerat. Non mœchari: hic corruptelam fidei & legi adulterium intulerat, & deos alienos adorauerat. † Non furari: hic antequam libertatem credendi in fide Chriſtus redderet, furto legis præcepta diſſoluit. Non falſum teſtem fieri: hic Chriſtum negauit ex mortuis. Patrem & matrem iuſſus eſt honorare: hic ipſe ſe à Dei patris atque ab eccleſiæ matris familia abdicauit. Proximum tanquam ſe amare præceptus eſt: hic Chriſtum, qui omnium noſtrûm corpus aſſumpſit, & vniuſcuiuſque noſtrûm aſſumpti corporis conditione factus eſt proximus, vſque in pœnam crucis perſecutus eſt. Vt igitur his depoſitis ac reciſis omnibus vitiis, in legem reuerteretur, eſt iuſſus. Sed reſpondit hæc omnia feciſſe ſe à iuuentute ſua: & quærit quid adhuc ſibi reſtet. Sed, vt diximus, neque ſuperiora illa egerat ad quæ remittitur: & in ipſis glorians, tanquam conſummatus hæc loquitur. Cui Dominus reſpondit: Vendenda omnia bona ſua eſſe, & danda pauperibus: & tunc eum futurum eſſe perfectum, habiturumque theſaurum in cœlis. Reſpondetur hîc quidem iuueni, pulcherrimo illo ac maximè vtili

† diis alienis adoleuerat.

A relinquendi ſeculi præcepto, quo iactura terrenæ ſubſtantiæ cœlorum opes emendæ ſunt. Sed in eo quòd bona ſua vendere & dare pauperibus iubetur, confidentiam legis relinquere admonetur, & eam felici commercio mutare: & vt meminerit vmbram in ea veritatis eſſe, quæ deinceps pauperibus, id eſt gentibus ſit ſub ipſius veritatis corpore diuidenda. Hæc autem neminem poſſe efficere, niſi qui ſequi cœperit Chriſtum. B Sed adoleſcens auditis his, triſtis receſſit. Multam enim opulentiæ fiduciam habeat ex lege: atque in eo typicæ efficientiæ ratio ſeruata eſt, vt cum adoleſcentem hunc eſſe ſignificet, ipſe ſuperius dixerit, ab omni ſe iuuentute ſua præceptis his quæ habentur in lege ſeruiuiſſe: cum adoleſcentia infra iuuentutem ſit, & poſterior ætatis gradus non poſſit intra priores terminos contineri. C Sed hoc ideo: vt à iuuentute ſeruiente, longum iam in opere legis populi tempus oſtenderet. Dehinc Dominus cognitâ adoleſcentis mœſtitudine, reſpondit:

Difficilè diuitem venturum in regnum cœlorum.)

Diuitem ſe igitur Iſrael (vt diximus) legis fiducia gloriabatur: huic difficilis eſt aditus in cœlum, veteres opes ſub Abra- D hæ nomine inanis proſapiæ ambitione retinenti. Quinetiam adiecit: Camelum facilius per foramen acus poſſe tranſire, quàm cœlorum regnum diuitem introire. Habere diuitias criminis non eſt, ſed modus in habendo retinendus eſt. Nam quomodo impertiendum eſt, quomodo communicandum, ſi impertiendi & communicandi materia non relinquatur? E Ergo nocenter magis habere, quàm illud ipſum habere ſit crimen. Sed periculoſa cura eſt, velle diteſcere: & graue onus innocentia ſubit, incrementis opum occupata. Rem enim ſeculi, famulatus Dei non ſine ſeculi iſtius vitiis aſſequetur. Hinc difficile eſt diuitem regnum cœlorum adire. Atque etiam quia vti plures his quæ habent rectè F poſſent, ea in ſermone Domini ratio ſeruata eſt, vt non abſolutè regnum cœlorum nemo introire poſſit: ſed intelligi poſſet futurorum raritas ex difficultate. Hæc quidem ad ſimplicis ſenſus intelligentiam pertinent: verum eodem curſu interioris cauſæ ordo retinendus eſt. Adoleſcens (vt diximus) inſolens, vbi iacturam legis facere præcipitur, mœſtus & triſtis eſt. Eſt autem huic populo crux & paſſio ſcandalum, & idcirco ipſi nihil ſalutis ex ea eſt.

A Sed gloriatur in lege, & cohæredes gentes aſpernatur, & tranſire in Euangelicam libertatem recuſat: atque ideo difficile regnum cœlorum introibit. Pauci enim eorum & iuxta multitudinem gentium admodum rari erant crediturí: vt difficile præduratam in lege voluntatem, ad prædicationem euangelicæ humilitatis inflecterent. Sed facilius camelus per foramen acus tranſibit. Non conuenit camelo cum B acus foramine: neque in anguſtiis cauernæ exiguiſſimæ, recipi poterit beluæ ingentis informitas. Sed in primordio libri, ſub veſtitu Ioannis, in camelo gentes ſignificari admonuimus. Pecus enim hoc verbis obedit, metu continetur, ieiunij patiens eſt, & oneri ſuo quadam diſciplinæ ratione ſuccumbit: cuius exemplo, gentium immanitas ad obedientiam præ- C ceptorum cœleſtium emollitur. Hæ igitur anguſtiſſimum iter regni cœleſtis introeunt. Acus ſcilicet, quæ eſt verbi noui prædicatio, per quam corporum vulnera aſſuuntur, & diſſuta veſtium retexuntur, & mors ipſa compungitur. Ergo huius nouæ prædicationis hoc eſt iter: in quod facilius informitas gentium introibit, quàm opulentia diuitis, id eſt gloriantis in D lege.

De ſpe Apoſtolorum. De nouiſſimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad vineam. De filijs Zebedæi. De primo accubitu. De duobus cæcis ſecus viam ſedentibus.

Canon XX.

E *Auditis itaque iſtis diſcipuli admirantur & metuunt, dicentes: neminem poſſe ſaluari.*) Dominus reſpondet: hoc impoſſibile eſſe apud homines, poſſibile apud Deum. Rurſum illi dictis Domini hæc reddunt: reliquiſſe ſe omnia, & cum ipſo eſſe. Quibus Dominus, F cùm ſederit in maieſtatis ſuæ ſede, ſeſſuros ſuper ſedes duodecim, ac totidem tribus Iſrael iudicaturos ſpopondit: omnibuſque qui vniuerſa reliquerint propter nomen eius, fructum centupli præmij reſeruatum. Multos autem ex nouiſſimis primos, & ex primis futuros nouiſſimos. Multa ſunt quæ non ſinunt nos ſimplici intellectu dicta Euangelica ſuſcipere. Interpoſitis enim nonnullis rebus, quæ ex natura humani ſenſus ſibi contraria ſunt,

rationem

rationem quærere cœleſtis intelligentiæ A admonemur. Apoſtoli dicunt, & ſequi ſe Chriſtum,& ſe omnia reliquiſſe. Quomodo igitur fiunt triſtes, & quomodo metuunt dicentes ſaluum eſſe neminem poſſe. Namque & ab aliis fieri poterat, ſi quid feciſſent ipſi. Deinde cum feciſſent quare metus vel vnde ſuſceptus eſt? Additur etiã in reſponſione Domini, hęc apud homines impoſſibilia, poſſibilia apud Deum. B Nunquid apud hominem impoſſibilia erant, quæ & apoſtoli feciſſe ſe gloriantur, & feciſſe eos Dominus agnoſcit: & deinceps plures vſque ad martyrij beatitudinem eſſent omnia relicturi? Aut nunquid eſt Deo quo egere poſſit: relictumque ſit aliquid quod ei iactura rerum quas habeat ſit ſequendum, vt ſoli ipſi hoc facere poſſibile ſit? C Omnis itaque hic ſermo eſt ſpiritualis. Apoſtoli enim ſpiritualiter audientes, neminem ex lege poſſe ſaluari, cum ipſi etiam tunc † in lege eſſent (. Nam vehemens eos amor legis fauorque detinuit:) hi igitur, nondum pœnitus Euangelici myſterij veritate comperta, metuunt neminem ſaluum eſſe poſſe ſine lege: quia omnem ſalutem etiam tunc † in lege conſtituunt. D Sed Dominus breui abſolutaque ratione, eorundem & ignorantiam & metum ſoluit, dicens: *Hoc quidem impoſsibile eſt apud homines, poſsibile autẽ apud Deum.*) Quid enim Iudæo tam ſine effectu videtur, quàm vt ab homine magis ſalutem expetat quàm ex lege? quàm vt in crucis ſcandalo legiſlatio, & teſtamentum, & adoptio, & hæreditas negligatur? Quid autem Dei virtuti tam poſsibile eſt, quàm vt per fidem ſaluet? vt per aquam regeneret? E vt per crucem vincat? vt per Euangelia adoptet? vt per reſurrectionem ex morte viuificet? Quibus auditis Apoſtoli cito credunt, ſeſeque omnia reliquiſſe profitentur. Sed hanc eorum obedientiam citò Dominus muneratur, omnem difficultatem ſuperioris quæſtionis abſoluens, cùm dicit. Vos qui ſecuti me eſtis, in regeneratione iudicabitis duodecim tribus Iſrael. F Secuti in regeneratione ſunt in lauacro baptiſmi, in fidei ſanctificatione, in adoptione hæreditatis, in reſurrectione ex mortuis. Hæc enim illa regeneratio eſt, quam Apoſtoli ſunt ſecuti, quam lex indulgere non potuit, quæ eos ſuper duodecim thronos in iudicandis duodecim tribubus Iſrael, in duodecim patriarcharum gloria copulauit. Cæteris quoque contemptu ſeculi ſe ſequentibus, centeſimi fructus copiam pollicetur. Hic centeſimi fructus eſt, qui in centeſima oue eum cœleſti lætitia expletur. Hic centeſimus fructus eſt, quem perfectæ terræ vbertas conſequetur. Qui eccleſiæ honor iam in Saræ cognomento eſt deſtinatus: & iactura legis, ac fide Euangelica promerendus eſt. Atque ita ex nouiſsimis primos efficiendos, quia nouiſsimi efficiantur ex primis. *Simile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiuit primo mane conducere operarios. & reliqua.*) Comparatio omnis per ſe abſoluta eſt: ſed perſonis diſtinguenda, & diſcernenda temporibus eſt. Patremfamiliàs hunc, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum exiſtimari neceſſe eſt: qui totius humani generis curam habens, omni tempore vniuerſos ad culturam legis vocauerit. Vineam verò, legis ipſius opus & obedientiam: denarium autem, obedientiæ ipſius præmium ſignificare intelligimus. Et de denario iam ſuperius tractauimus. De vinea verò, opportuniùs in conſequentibus rationem aſſeremus. Forum autem pro ſeculo accipi res ipſa admonet, æquabiliter turbis hominum calumniarum iniuriarumque contentionibus, & diuerſorum negotiorum difficultatibus ſemper tumultuoſis. In prima igitur hora, tempus conſtitui teſtamenti ad Noe, ex matutini ſignificatione noſcendum eſt: tertia autem hora ad Abraham, ſexta ad Moyſen, nona ad Dauid & prophetas. Totidem enim teſtamenta humano generi conſtituta per ſingulos reperiuntur: quot eiuſdem ad forum enumerantur egreſſus. In vndecima autem hora, corporei aduentus tempus oſtendit. Nam ex omni numero qui ſpacio præſentis ſeculi eſt conſtitutus, in eandem rationem conuenit ortus eius ex Maria, in quam vndecimæ tempus ex die † eſt. Diuiſione enim per quingentenum numerum facta, in omni ſex millium annorum ſumma, tempus corporei ortus eius vndecimo diuiſionis totius calculo ſupputatur. Et quidem diuerſus ad vndecimę † horæ operarios ſermo eſt. Primis enim ſed & cæteris dictum eſt, Ite ad vineam: merces tamen denarij cum primo conſtituta. Nam cæteris, iuſtæ ſolutionis promiſſa ſpes eſt. Nouiſsimis verò dicitur, *Quid hic ſtatis?* Quia quamuis ad Iſrael lata lex fuerat, voluntas tamẽ gentium non excludebatur à lege. Qui reſponderunt: *Nemo nos conducit.* Debitum namque per orbem terrarum Euangelium prædicari, & gentes

[Margin notes: † etiamnum — † etiamnum — Math. 24. — † duodecimæ horę tempus ex die. — † duodecimæ]

fidei iuſtificatione ſaluari. Hi igitur mittuntur ad vineam. Et cùm ſero eſſe cœpiſſet, donum conſtitutæ in totius diei labore mercedis, primi operarij hora veſperis conſequuntur. Merces quidem ex dono nullo eſt, quia debetur ex opere: ſed gratuitam gratiam Deus omnibus ex fidei iuſtificatione donauit. Verùm ſecundùm inſolentiam populi iam ſub Moyſe contumacis, hinc murmur operantium eſt, hinc gratuitæ mercedis inuidia eſt: quòd ſine longi laboris difficultate: & ſub æſtus nomine non longè in eos diabolici † inſtinctus calore flagrante, idem præmium reddebatur † operantibus. Sed ideo quod apud homines impoſſibile eſt, poſſibile eſt apud Deum: mercedem legis optimè & inculpabiliter cuſtoditæ donum gratiæ per fidem credentibus primis & nouiſſimis largitur. *Et aſcendens Ieſus Hieroſolymam aſſumpſit duodecim diſcipulos, & ait illis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & reliqua.*) Iam ſine ſcandalo audituris apoſtolis, ſacramentum crucis Dominus exponit. Denique nulla hunc ſermonem mœſtitia conſequitur. Confirmatis ſcilicet ſuperiore ſermone, per fidem crucis nouiſſimos primos futuros: diuitibus autem, id eſt, confidentibus legi, in eandem crucem ſcandalizantibus inuium iter ad regnum cœlorum futurum. *Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis ſuis, & reliqua.*) Non ſine aliquo momento rerum ita effectum fuiſſe exiſtimandum eſt, vt mater filiorum Zebedæi Dominum deprecaretur. Nunquid & filiis petendi familiaritas non erat? Sed erat geſtorum effectibus prophetandum. Apoſtoli quidam iam ex lege crediderant, quæ eos in fidem Euangelicam nutriuerat. Itaque in matre filiorum Zebedæi lex intelligitur: quæ confidentia priuilegij ſui pro credentibus ex ſe populis deprecatur. Quæ quia ſuperius audierat primos nouiſſimos, & nouiſſimos primos futuros: deferri filiis ſuis orat, vt in Domini regno vnus ad dexteram eius ſedeat, alius ad ſiniſtram. Cui Dominus reſpondit, neſcire eam quid oret. Nihil quidem de gloria apoſtolorum ambigebatur, & iudicaturos eos ſermo ſuperior expoſuit: denique in medio ſermone an calicem ſuum poſſent bibere interrogat. Non vtique de communis poculi genere loquebatur. Neque enim labor eſt bibere de calice: ſed ille de calice ſacramenti paſſionis interrogat. At illi

† Zabolici
† redhibeatur

A qui iam martyrij libertatem conſtantiamque retinebant, bibituros ſe pollicentur. Dominus collaudans eorum fidem ait, martyrio quidem eos ſecum compati poſſe: ſed vt læuæ eius ac dexteræ aſſiderent, aliis à Deo patre fuiſſe depoſitum. Et quidem, quantum arbitramur, ita honor iſte aliis eſt reſeruatus, quod tamen nec apoſtoli ab eo fuerint alieni: qui in duodecim patriarcharum ſe-

B de confidentes, Iſraelem iudicabunt. Et quantum ſentire ex ipſis Euangeliis licet, in regno cœlorum Moyſes & Helias aſſidebunt. Nam cum ſpopondiſſet Dominus, viſuros quoſdam de Apoſtolis antequam mortem guſtarent, filium hominis venientem in regno ſuo: aſſumptis Petro & Iacobo & Ioanne, apparuit cum gloriæ ſuæ habitu, Moyſe & Helia in monte co-

C mitantibus. Et hos quidem eoſdem prophetas duos præuenientes aduentum eius eſſe intelligimus, quos Apocalypſis Ioannis ab antichriſto perimendos eſſe dicit: licet variæ vel de Enoch, vel de Hieremia, plurimorum extiterint opiniones, quod alterum eorum ſicut Heliam mori oporteat. Sed non poſſumus veritatis fidem, quam Dominus tribus ſuperioribus

D teſtibus reuelauit, ſenſus noſtri opinione corrumpere: neque alios venturos exiſtimare, quàm qui ad ſponſionem fidei veniſſe conſpecti ſunt. Et quanquam vltra Euangelicam veritatem non neceſſe ſit opinari, tamen ſi quis conditionem & mortis & ſepulchri Moyſi diligenter aduerterit, & ſecretarum ſcripturarum, ſecundum Apoſtoli autoritatem, cognitionem adeptus ſit: intelliget omnia ita

E eſſe tractata, vt Moyſes potuerit iam videri. Et hæc quidem inſtruendi cauſa ſint dicta. Cæterùm vt ratio ſpiritualis intelligentiæ plena eſſet, pro duobus Dominum mater orauit. Duę enim vocationes ex Iſraël: vna diſcipulorum Ioannis, altera Apoſtolorum & Phariſęorum. Nam poſt paſſionem Ioannis ſuperiùs legi-

F mus diſcipulos eius ad Dominum tranſiſſe. Ideo igitur pro duobus oratur, quia Euangelio Chriſti hæ vocationes geminæ crediderunt. Poſt hæc igitur decem diſcipuli contriſtati ſunt de fratribus duobus: verùm ipſorum duûm diſcipulorum nulla mœſtitia eſt. Hoc ratio non patitur, vt alterius contumelia alius fiat mœſtus. Certè etiam pro ſe decem mœſti eſſe potuiſſent (ſub duorum enim nominibus negatum hoc omnibus videbatur).

videbatur) ſed typicus ordo ſeruatus eſt. A Apoſtoli de ſe ceri erant, ideo ſolum mœſti ſunt de duobus: quia etiam his duabus vocationibus quæ ex lege ſunt, conſortium gloriæ huius optabant. Ita enim rationem & futuri & præſentis ſermo moderatur, vt non de ſe, neque decem, neque duo ſoliciti ſcriberentur, & in decem ſolicitudine de duobus, præſentis negocij efficientiæ obtemperaretur. Volens igitur B Dominus proprietatem nobis iſtius præfigurationis oſtendere, atque hanc præſumptionem eos qui etant ex lege venturi, de prærogatiua Iſtaëlitici nominis velle præſumere: docet ptincipatùm ab his, non modò gentium capeſſendum, ſed miniſtros & ſeruientes, & non eos quibus miniſtratum ſit ad gloriam honoris maximi aduocandos: exemplo ſcilicet Patriarcharum & Prophetarum qui ſeruie- C rint, exemplo etiam Apoſtolorum qui miniſtrauerint, exemplo etiam Domini qui animam ſuam pro redemptione noſtræ ſalutis impenderit. Ad gloriam autem humilitatis iſtius cœnæ eos & conuicij modo inſtruit, monens in locis eminentioribus accubari non oportere, ne fortè eo adueniente qui clarior eſt, per Dominum cœnæ occupato loco concedendi contumelia admonitus decedat. Porrò autem ſi in D humilibus accubuerit, aduenientibus humilioribus, ad gloriam loci celſioris accedet: atque ita non præſumere aliquid honoris decet, ſed humilitatis operibus promereri. *Et egredientibus illis ab Hiericho, ſecuta eſt eum turba multa: & ecce duo cæci ſedentes ſuper viam audierunt quòd Ieſus tranſit, &c.*) Superiùs per figuram duum filiorum Zebedæi, de Iſraelitico populo tractatum eſt: qui ex ſemine Sem erat or- E tus. Competenter igitur cæci duo viam obſident: populi videlicet gentium duo ex Cham & Iaphet procreati, egreſſus & iter eius obſeruant: ſibique cæcis viſum reddi deprecantur. Denique eos turba objurgat cur clament, & vt ſileant increpat: non quòd ſilentium cauſa honoris exigerent, ſed acerbè à cæcis audiunt quòd negabant, Dominum eſſe Dauid filium. F Illuminatis enim cæcorum mentibus Deus in homine prædicabatur, vt verum eſſet quod à Domino dictum eſt: In iudicio mundi huius veni, vt qui vident non videant, cæci verò reſpiciant. At illi magis clamabant.) Et demorante legis populo, vehementiorem fidei ſuæ proteſtantur calorem. Sed Dominus miſeretur, & quid volunt requirit: illi verò aperiri oculos ſuos precantur. Quibus miſertus oculos contigit, & viſum cognoſcendi Dei reddidit. Atque vt typus crediturarum gentium expleretur: cœleſtis gratiæ cognitione percepta, qui cæci fuerant videntes Dominum ſunt ſecuti.

De aſina & pullo eius. De eiectis è templo nummulariis. De ficu maledicta. De duobus filiis ad vineam miſſis. De publicanis & meretricibus.

Canon XXI.

T*VNC Ieſus miſit duos ex diſcipulis ſuis, dicens: Ite in caſtellum quod contra vos eſt, &c.* Duo diſcipuli ad vicum mittuntur: vt aſinam ligatam cum pullo eius abſoluant, atque ad Chriſtum perducant. Et ſi quis interroget cur ita fiat: reſpondeant Domino neceſſarios, ac ſtatim emittendos. Poſt ſuperiorem ſermonem quo in duobus filiis Zebedæi duplicem ex Iſraël vocationem ſignificatam meminimus, competenter nunc duo diſcipuli ad ſoluendam aſinam & pullum deſtinantur: quia duplex erat ex gentibus plebis vocatio conſecutura. Erant enim atque ſunt Samaritæ profecti quondam per ſeceſſionem ex lege, & ſub quadam obſeruantiæ ſuæ conſuetudine ſeruientes: erant etiam gentes indomitæ & feroces. Igitur duo mittuntur vt ſoluant ligatos & obſtrictos, & erroris atque ignorantiæ vinculis præpeditos, & mittuntur extra Hieruſalem: extra eam enim hæ duæ vocationes habebantur. Cæterùm mater filiorum Zebedæi, intra Hieruſalem Dominum orauit. Duabus enim vocationibus, Iſraël vel per Apoſtolos vel per Ioannem ex lege ſaluatur. Verum adæque per Philippum Samaria credidit: per Petrum autem, Cornelius Chriſto tanquam primitiæ gentium adductus eſt. Quòd autem inſtruuntur, vt quærenti reſpondeant Domino neceſſarios & mox emittendos: id eſt, eoſipſos gentis ſuæ prędicatores fidei Euangelicæ eſſe reddendos. Impleta igitur eſt prophetia, quæ inuectum aſina & pullo nouo Dominum venturum in Hieruſalem nunciabat. Sed geſtorum effectibus prophetatur. Aſina namque de vico ſoluitur atque exhibetur: Matth. 21.

Samaria videlicet alieno & peregrino obſeſſa dominatu per Apoſtolos ſoluitur, & Domino ſuo redditur. Pullum verò idem Dominus aſcendit, nouellum, contumacem, durum: atque hæc omnia gentilis ignorantiæ vitia edomanrur, & tot animorum ferocitates vecto Deo ſtactæ ſunt. Omnis autem hæc ſpecies futuri ordinem tenet: & parabolicis ſignificationibus, rerúmque præſentium conditionibus, futuri forma præmittitur. Aderit enim Dominus in claritatis ſuæ aduentu gentes poſſidens: earúmque mentibus tanquam vector inſidens, toto comitatus ſui agmine prædicabitur, Patriarcharum, Prophetarum, atque Apoſtolorum. Nam gloriam ſuam in veſtimentis Patriarchæ Domino ſubſternent. Eorum enim & generationibus & nominibus & inſectationibus eſt Dominus prophetatus: eíque omnes dignitatis ſuæ ornatus concedentes, ſéque ſedili ſubſternentes, docent omnem gloriam ſuam præparationi dominici aduentus fuiſſe ſubſtratam. Illic etiam prophetæ veſtimenta ſua incedentis itineri ſubſternunt. Hanc enim viam gentium vecturam Dominum prædicauerunt: quique † ſeculi amore poſtpoſito, motibus ſe & lapidationibus offerendo, ipſis quodammodo corporibus exuerunt ad ingreſſum viæ talis oblatis. Apoſtoli quoque exciſarum arborum ramos poſt veſtimēta ſubſternunt, ſed nulla in hoc eſt humani officij reuerentia. Rami enim incedentem impedirent, & implicitum iter facerent properantis ingreſſui· verùm explicatur omnis ratio prophetiæ, & futuri forma ſeruatur. Igitur infructuoſarum gentium rami, id eſt infidelium † quondam gentium ſructus, per Apoſtolos itineri Domini ſubſternuntur, & ſaluatoris Domini iuſtificantur ingreſſu: & per eos inceditur, & gratiſſimum fit incedenti Deo ex ramis infœcundæ radicis officium: *Turba autem & præcedens & conſequens clamabat: Oſanna fili Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini.)* Sed crucifigendum quomodo turba collaudat, aut quomodo odium meruit ex fauore? Verùm laudationis verba, redemptionis in eo exprimunt poteſtatem. Nam Oſanna Hebraico ſermone ſignificatur redemptio domus Dauid. Deinde Dauid filium nuncupant, in quo agnoſcerent regni æterni hæreditatem. Poſtremò benedictum in nomine Domini venientem confitentur. Atqui acclamandum ab his erat, Crucifige blaſphemum. Sed peragunt formam futuri geſta præſentia: & compugnantibus licet eorum inter quos hæc gerebantur affectibus, quamuis mox diuerſa eſſent conſecutura, rerum tamen cœleſtium fidem etiam inuitorum meditatur operatio. Commouetur deinde Hieroſolyma, rerum enim nouitas monitum attonitis afferebat. Templum verò introïit, id eſt, Eccleſiam traditæ à ſe prædicationis eſt ingreſſus: à qua primùm omnia ſacerdotalis miniſterij vitia iure poteſtatis expellit. Reddenda enim ab omnibus gratuita tradiderat, quæ gratuita fuerant conſecuti: quia neque emi aliquid per corruptelam ſacerdotis aut vendi, libertas doni debebat admittere. Cathedras autem, præcipuè vendentium columbas euertit. Quæ porrò dignitas eſt in nundinis columbarum? aut quod priuilegium in auium iſtarum commerciis reſeruatum eſt: vt vendentes eas honorem ſibi arrogent cathedrarum? Sed in omni loco admonemur, altiùs verborum virtutes in iſtiuſmodi ſignificationibus contuendas. In columba ſecundùm prophetiæ exempla, ſanctum Spiritum intelligimus: in cathedris, ſacerdotij ſedes eſt. Ergo eorum qui ſancti Spiritus donum venale habent, cathedras euertit, quibus miniſterium à Deo commiſſum, negociatio eſt admonitionis eius commemorans autoritatem, quæ in propheta teneatur. Scriptum eſt: Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Sed neque emere Iudæos in ſynagoga, neque vendere Spiritum ſanctum poſſe exiſtimandum eſt. Non enim habeban: vt vendere poſſent, neque erat quod emere quis poſſet: ſed præfiguratio futurorum dictis præſentibus continetur. Eccleſiæ vitia in ipſo aduentu Domini claritatis eſſe purganda. Infirmitates quoque cæcorum & claudorum curauit in templo: & publicas eius operationes fauor populi conſecutus eſt: Inuident autem puerorum clamoribus Principes Sacerdotum, eúmque admonent cur iſta audiat: In repemptionem enim veniſſe domus Dauid prædicabantur. Quibus reſpondit: *Non legiſſe eos, Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem.)* Ceſſantibus enim prudentum iudiciis, hanc ſibi à pueris & infantibus quorum ſit regnum cœlorum, confeſſionis gloriam præparatam, quia prudentes & principes ſeculi

† quicquid.

† arborum rami, id eſt fidelium quōdam.

Locus à D. Hieronymo notatus, in quo, lapſus eſt D. Ambroſius.

Deut. 14.

culi ſapientiam Dei reprobauerunt, Chriſtum autem regenerationis paruuli lactentéſque ſunt prædicaturi.

Et his dictis ciuitatem egreſſus reliquit eos, atque in Bethania manſit.)

Infidelem ſcilicet ſynagogam deſerens in Eccleſia gentium demoratur.

Mane autem tranſiens in ciuitatem eſuriit, & videns arborem fici ſecus viam venit ad eam. & reliqua.)

B Idem etiam numerum cœleſtium ordo præmittitur. Nam in ficu ſynagogæ poſitum exemplum eſt. Dato enim pœnitentiæ ſpacio, eo videlicet tempore quod inter paſſionem & reditum claritatis eſt medium. Veniet eſuriens plebis huius ſalutem, & inueniet infœcundam, foliis tantummodo veſtitam, id eſt verbis inanibus gloriantem, ſed fructibus vacuam, operibus quippe bonis ſterilem, & expectatis C prouentibus nudam. Et quia pœnitendi tempus exceſſerit, in perpetuum ſententia iudicij cœleſtis areſcit. Et in eo quidem bonitatis Dominicæ argumentum reperiemus. Nam vbi afferre voluit procuratæ per ſe ſalutis exemplum, virtutis ſuæ poteſtatem in humanis corporibus exercuit, ſpem futurorum & animæ ſalutem curis præſentium ægritudinum commendans. Nunc verò vbi in contumacis formam D ſeueritatis conſtituebat futuræ ſpeciem damno arboris iudicauit, vt infidelitatis periculum ſine detrimento eorum, in quorum redemptionem venerat, doceretur. Admirantur verò diſcipuli arborem in momento dicti ipſius aruiſſe, quia præſentis facti efficacia futuri imaginem præferebat. Cùm enim in regno cœleſti aduenerit, in tempore ipſo aduentus eius infidelitatis Iudaicæ ſterilitas æternę damna- E tionis ſententiam conſequetur, quos Dominus ſi fidem habuerint, non ſolum hæc, ſed & maiora eorum eos poſſe confirmat. Illi quidem iudicaturi erant Iſraël ſecundum antecedentes ſponſiones, ſed etiam ius omne in Diabolo, quem montem nuncupat, eſſent conſequuturi. Ait enim ita:

F *Si fidem habueritis, non ſolùm de ficulnea facietis, ſed & ſi monti huic dixeritis: Tolle & iacta te in mare, fiet.)*

O ingens fidei præmium, cuius merito in tantum poteſtas credentium extollitur, vt iudicaturi vniuerſos pari ſeueritatis ſententia in damnationem ſeculi, Diaboli celſitudinem molémque demergant. Contuendum autem eſt, qua ratione ſynagoga ficus arbori comparetur. Hæc namque arbor diſſimiliter à cæterarum arborum & natura & conditione floreſcit. Nam flos ei primus in pomis eſt, ſed non his quæ maturitatem vt emerſerint conſequentur. Groſſa enim hæc & communis vſus & prophetica authoritas nuncupauit. Verùm poſtea internæ fœcunditatis virtute exuberante eiuſdem ſpeciei atque formæ poma prorumpunt, quibus prorumpentibus iſta truduntur, & diſſolutis quibus continebantur radicibus decedunt, aliáque illa exeuntia vſque ad maturitatem fructuum prouehuntur. Sed de ſuperioribus illis ſi quando inciderit, vt in ſinu virgularum ex ramulo eodem prodeuntium emerſerint, manent ſemper, & non ſicut groſſa cætera decidunt, ſed hærent ſola tantum poma, quæ cætera maturitate præueniunt. Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex ſe dabit, qui cum groſſis cæteris promergentes de medio vtrarúmque virgularum clauiculo proferentur. Igitur ex conditione arboris propria & competens ſynagogæ ſimilitudo propoſita eſt. Primos enim populi fructus quos ab exordio protulerat, groſſorum amiſit exemplo, quia plebem eius inutilem fidelis & pertinax, & vſque ad conſummationem temporum manens populus gentium protruſit. Veruntamen credentes primi ex Iſraël Apoſtoli, & inter legem, & Euangelia groſſorum modo inhærentes, cæteros reſurrectionis gloria & tempore anteibunt. Et quidem iam in exordio Geneſis in huius rei formam pudorem ſuum Adam atque Eua huius arboris foliis texerunt, cum ſeipſos ad aduentum Domini vocantis occulerent, quia ſynagoga infidelis, & legis mandata tranſgrediens, impudentiæ ſuæ fœditates, & turpitudinum confuſionem infructuoſis eſſet verborum velamentis tanquam ficus foliis contectura. Atque hæc quem de natura arboris interjecta ſunt, vt comparationis proprietas intelligi poſſet. Reliquus itaque geſtorum ordo eſt contuendus. Phariſæi multa exinde viderant in gentibus magis digna miraculo: Sed nunc maximè ſoliciti ſunt, & interrogant, in qua hæc faciat poteſtate. Res enim ſub præſentium geſtorum effectibus, ingens futurorum complectebatur arcanum. Atque idcirco ex eo ſpecialiter interrogandi reperitur inſtinctus, ſub quo totius periculi præformatio proferebatur. Domi-

Geneſ. 3.

nus reſpondit dicturum eſſe ſe in qua hæc faceret poteſtate, ſi modo illi interroganti ſibi reſpondiſſent, Ioannis baptiſma vtrum de cœlo, aut ex hominibus putarent eſſe? At illi reſponſionis periculo cunctantur, cogitantes ſi de cœlo profeſſi eſſent, confeſſione ſua ſe reos deprehendendos, cur cœleſtis teſtimonij autoritati non credidiſſent: Si ex hominibus dixiſſent, turbas verebantur, plures enim prophetam Ioannem habebant. Reſponderunt itaque neſcire ſe. Non vtique de cœlo neſciebant, cum conuinci veritate profeſſionis ſuæ metuunt. Sed verum de ſe etiam cum fallendi voluntate dixerunt. Per infidelitatem enim ſuam de cœlo eſſe Ioannis baptiſma neſcierunt. Quod autem ex hominibus eſſet, idcirco non potuerunt ſcire, quia non erat.

Homo quidam habebat duos filios. & reliqua.)

Multa & grauia ſunt quæ confundere intelligentiam poſſent, niſi prioris & poſterioris ſenſus ordinem tenuerimus. Quis enim hîc exiſtimari poterit filius ſenior, qui iturum ſe ad opus negauerit, & per pœnitentiam emendaturus eò rurſum profectus ſit? Atqui Iſraël non pœnituit: ſed in Dominum manus intulit, & vniuerſitas eius Deum ſuum impio ore crucifixit. Iuniorem autem quem ſentiemus, qui iturum ſe ſpoponderit, & non abierit? Sed gentium peccatorúmque plebs id quod ſpopondit effecit. Abiit enim & ad opus ad quod vocabatur egreſſa eſt. Quomodo ergo eò iſſe quò non abiit ſentietur? Deinde ipſa Phariſæorum reſponſio quid momenti habeat quærendum eſt. Dicunt voluntati iuniorem obediſſe. Hoc rerum ratio non patitur, vt ſimulata profeſſio meritum perfectæ veritatis obtineat, vt plus ſit feſelliſſe ſpondentem, quàm perfeciſſe omnia non pollicentem. Quis autem non malit negari ſibi id quod poſcat, dummodo id quod popoſcerit fiat, quàm non fieri quod ſpondeatur, vt fiat, cum facti effectus ex deſperatione ſit gratior, ſpes autem deſtituta plus doleat, niſi fortè poſcentium voluntas ſola ſibi adulatione ſpondentium blandiatur. Recordandum igitur eſt propoſitionem comparationis iſtius ex eo ſermone deſcendere, qui initus ſit de Ioanne, vt infidelitatis cunctationem ex ea ſilentij neceſſitate iſtiuſmodi poſitum objurgaret exemplum: Sed ſicut in cæteris admonuimus, hîc quoque meminiſſe nos oportet rationi

A rerum præſentium aliquid interdum ea conditione deeſſe, vt futurorum ſpecies ſine damno aliquo præfiguratæ efficientiæ expleatur. Primus filius eſt populus ex Phariſæis in præſens à Deo per Ioannis prophetiam vt præceptis obtemperaret admonitus. Hic inſolens & inobediens & dictis præſentibus contumax fuit, habens in lege fiduciam, & pœnitentiam peccatorum gloria prærogatiuæ ex Abra- B ham nobilitatis aſpernans, qui deinceps operum miraculis poſt Domini reſurrectionem pœnitens ſub Apoſtolis credidit, facti fide ad voluntatem Euangelicæ operationis regreſſus, anterioris inſolentiæ culpam pœnitendo confeſſus eſt. Filius autem iunior† plebs eſt publicanorum & peccatorum, ipſa peccati in qua tum demorabatur conditione poſterior, C cui præceptum ſit per Ioannem vt à Chriſto expectaret ſalutem, & ab eo baptizata crediderit. Sed quod ait ſpopondiſſe eam ituram ſe & non iſſe, oſtendit crediſſe eam quidem Ioanni, ſed quia Euangelicam accipere doctrinam non niſi poſt paſſionem Domini per Apoſtolos potuit, tum enim erant humanæ ſalutis ſacra- D menta peragenda, non iſſe eam ſignificat. Denique non ait noluiſſe, ſed non abiiſſe. Res extra culpam infidelitatis eſt, quia in facti erat difficultate ne fieret. Non igitur ire ſtatim ad opus quod præceptum eſt noluit: ſed quia ire non poterat, non iit. In eo enim neceſſitatis mora ſine crimine voluntatis oſtenditur. Et in reſponſione quidem Phariſæorum quædam eſt neceſſitas prophetiæ. Nam E inuiti licèt, confitentur, quis obſequutus ſit voluntati: iunior ſcilicet filius obediens profeſſione licet non efficiens in tempore, quia fides ſola iuſtificat, atque ideo publicani & meretrices in regno erunt priores, quia Ioanni crediderint, & in remiſſionem peccatorum baptizati in aduentum Chriſti confeſsi ſint, curationum opera laudauerint, ſacramentum paſſionis acceperint, virtutem reſurrectionis F agnouerint. Principes autem Sacerdotum & Phariſæi videntes hæc, & contemnentes, qui iuſtificati per fidem non erant, nec per pœnitentiam regreſsi ſunt ad ſalutem, atque ideo in perpetuum fructus eorum ſub maledictione ea quæ in arbore ficu præformabatur, areſcet †.

† minor.

† areſcit.

De vinitoribus qui miſſos ad ſe ob recipiendos fructus interficiunt. De inuitatis promiſcuis & de veſte nuptiali.

Canon XXII.

ALIAM *parabolam audite: Homo erat pater familias, & plantauit vineam, & ſepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & turrim ædificauit. & reliqua.*

Quæſtio omnis in abſoluto eſt. Nam etiam ipſi Principes Sacerdotum & Phariſæi de ſe dici hæc intelligentes in iram accenſi ſunt. Sed perſonarum proprietas, & rerum comparationes ſunt proferendæ. Patremfamilias hîc patrem Deum intelligimus: qui populum Iſraël in prouentus optimorum fructuum plantauerit, quíque eos ſanctificatione paterni nominis, id eſt nobilitate Abrahæ, & Iſaac, & Iacob intra fines ſuos tanquam ſepto aliquo cuſtodiæ peculiaris incluſerit, prophetas quoque quædam quaſi torcularia aptauerit, in quos muſti modo quædam vbertas ſancti Spiritus feruentis influeret. In turri autem eminentiam legis extruxerit, quæ & in cœlum ex ſolo egreſſa proueheret, & ex qua Chriſti ſpeculari poſſet aduentus. In colonis verò Principum Sacerdotum & Phariſæorum eſt ſpecies, quibus in plebem poteſtas eſt promiſſa doctrinæ. In ſeruis verò qui miſſi ſunt vt fructus perciperent, varius ſæpe repetitus progreſſus prophetarum. Miſſi autem ruſum plures prioribus tempus illud eſt, quo poſt ſingulorum prædicationem plurimus in vnum prophetantium numerus emiſſus eſt, qui variis temporibus verberati, & lapidati, & occiſi ſunt, fructus inſtitutæ plebis edoctæque repetentes. In filio verò ad vltimum miſſo, Domini noſtri & aduentus & paſſio eſt, quia extra Hieruſalem tanquam extra vineam in ſententiam damnationis abiectus eſt. Conſilium verò colonorum & hæreditatis occiſo hærede præſumptio, ſpes inanis eſt, gloriam legis perempto Chriſto poſſe retineri. In patrisfamilias reditu tempore iudicij gloria eſt in filio paternæ maieſtatis aſſiſtens. In reſponſione autem ipſorum Principum & Phariſæorum redditur digniùs Apoſtolis legis hæreditas. Sed hic filius lapis eſt ab ædificatoribus improbatus, & in faſtigium angularis erectus †, & in oculis omnium mirabilis, & inter legem atque gentes lateris & ædificij vtriuſque coniunctio. († electus.)

Simile eſt regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo, & miſit ſeruos ſuos vocare inuitatos ad nuptias.) &c. (Matth. 22.)

Et hæc quidem parabola diſtinguenda temporibus eſt, & dignoſcenda perſonis eſt. De perſona regis & filij abſoluta intelligentia eſt. Feciſſe autem patrem nuptias filio, & ſic inuitaſſe, noua ratio eſt. Nam nuptias facere, & authoris & temporis eſt nuptiarum. Verùm hîc nuptiæ vitæ cœleſtis, & in reſurrectione ſuſcipiendæ æternæ gloriæ ſacramentum eſt. Merito igitur à patre ſunt factæ, quia æternitatis huius ſocietas, & noui corporis deſponſata coniunctio iam perfecta habetur in Chriſto. Et in hoc quidem loco admonemur ita vt & in ſuperiore, vbi de repudij conditione tractatum eſt, diligenter quæ de ratione reſurrectionis ſignificata ſunt contueri, & id quod ſub perſona Adæ ad Euam dictum eſt, quia ſacramentum magnum ſit, ne incurioſè relinquatur. (Geneſ. 2.) Qui autem admonentur vt veniant inuitati antea, populus Iſraël eſt. In gloriam enim æternitatis per legem eſt aduocatus. Serui miſſi qui inuitatos vocarent, Apoſtoli ſunt. Eorum enim erat proprium commonefacere eos, quos inuitauerant prophetæ. Qui verò iterum cum præceptorum conditione mittuntur, Apoſtolici ſunt viri & ſucceſſores Apoſtolorum. Tauri autem ſaginati, glorioſa Martyrum ſpecies eſt, qui confeſſioni Dei tanquam hoſtia electa ſunt immolati. Saginata verò, ſunt homines ſpiritales † tanquam cœleſti pane ad euolandum aues paratæ, cæteros accepti cibi vbertate explerutæ. († ſpirituales.) His enim omnibus iam paratis, & in numerum complacitæ Deo multitudinis collectis, regni cœleſtis gloria tanquam nuptiæ nuntiantur. Sed eorum quoque admonitionem ita neglexerunt, vt aliqui eorum ambitione ſeculi tanquam agro occuparentur: plures verò ob pecuniæ cupiditatem negotiatione detinerentur. Cæteri autem miſſos ſeruos (quod in ipſis Apoſtolis expletum eſt) affectos iniuriis occiderunt. Sed tam immanis facti ſcelus vltio digna conſequitur. Miſſi exercitus cœleſtes omnem eorum congregationem iudicio Dei vrent, & flammis æterni ignis ſuccendent, quia contra humilitatis affectum homicidarum odiis ſæuierunt.

Quoniam verò de iudicij tempore, & reſurrectionis iſta loquitur, ſermonem eundem ad congregationem gratiam retulit. Indignis enim repertis his, qui primi inuitati fuerant, iubet iri ad exitus viarum. Dono enim gratiæ vitæ anterioris crimina remittuntur. Nam ſæpiſſimè viam tempus ſeculi intelligendam monuimus. Atque ideo ad exitus viarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. Vocari deinde omnes ſine aliqua exceptione ad nuptias iubet, & mali ſimul cum bonis veniunt. Vocatio quidem bonos efficere debuerat, quia ſancta eſt, & ea optimo affectu inuitantis profecta eſt. Sed per vitium inemendatæ voluntatis diſcrimen eſt vocatorum. Et quia in fallendis hominibus plurimum artis habere ſoleat ſimulatio, quæ ſi nos vel ſecreto mentis alienæ, vel ſimplicitate iudicij noſtri feſellerit, tamen Deum latere non poſſit. Ideóque ingreſſus Deus felicis reſurrectionis iſtius cœtum & hominem accumbentem ſine nuptiali veſte conſpiciens, interrogat, quomodo ſit ingreſſus. Nunquid inuitandorum habitum deſignauerat? Deinde cum inuitari quoſcumque iuſſiſſet, quomodo vnus omnibus poterat eſſe veſtitus, ſi aut certus ex conſuetudine conuiuantium in nuptiis habitus ſoleret, & ab inuitantibus ac miniſtris potuiſſet inhiberi. Sed quia malos intelligere non omnium eſt, & humana ſimplicitas difficile fraudulentiam ſimulatæ mentis intelligit; idcirco hunc malum & indignum cœtu nuptiali Deus ſolus inuenit. Veſtitus autem nuptialis eſt gloria Spiritus ſancti, & candor habitus cœleſtis, qui bonæ interrogationis confeſſione ſuſceptus vſque in cœtum regni cœlorum immaculatus & integer reſeruatur. Hic itaque tollitur, & in exteriores tenebras mittitur, quia multi vocati ſunt, & pauci electi. Non eſt igitur paucitas in inuitatis, ſed raritas in electis, quia in inuitante ſine exceptione publicæ bonitatis humanitas eſt. In inuitatis verò de iudicij merito probitatis electio eſt.

De tributo Cæſari dando & de imagine Cæſaris. De eadem ſeptem fratrum vxore. De mandatis maximis. De Dauid filio.

Canon XXIII.

Matth. 22. *TVNC abierunt Phariſæi, & conſilium fecerunt, vt eum caperent in verbo, &c.)*

A Frequenter Phariſæi commouentur, & occaſionem inſimulandi eum habere ex præteritis non poſſunt. Cadere enim vitium in geſta eius & dicta non poterat. Sed de malitiæ affectu in omnem ſe inquiſitionem reperiendæ accuſationis extendunt. Namque à ſeculi vitiis, atque à ſuperſtitionibus humanarum religionum vniuerſos ad ſpem regni cœleſtis vocabat. Igitur an B violaret ſæculi poteſtatem, de propoſitæ interrogationis conditione penetrant. An videlicet & reddi tributum Cæſari oporteret? Qui interna cogitationum ſecreta cognoſcens, (Deus enim nihil eorum quæ intra homines abſconſa ſunt non ſpeculatur,) afferri ſibi denarium iuſſit, & quæſiuit; Cuius & inſcriptio eſſet & forma? Phariſæi reſponderunt; Cæſaris eam eſſe. Quibus ait: Cæſari redhibenda eſſe quæ C Cæſaris ſunt, Deo autem reddenda eſſe, quæ Dei ſunt. O plenam miraculi reſponſionem, & perfectam dicti cœleſtis abſolutionem! Ita omnia inter contemptum ſeculi, & contumeliam lædendi Cæſaris temperauit, vt curis omnibus & officiis humanis deuotas Deo mentes abſolueret, cum Cæſari quæ eius eſſent redhibenda decernit. Si enim nihil eius penes nos reſederit, conditione reddendi ei quæ ſua ſunt, non tenebimur. Porrò autem ſi rebus illius D incumbamus, ſi iure poteſtatis ſuæ vtimur, & nos tanquam mercenarios alieni patrimonij procurationi ſubijcimus, extra querelam iniuriæ eſt, Cæſari redhiberi quod Cæſaris eſt, Deo autem quæ eius ſunt propria reddere nos oportere, corpus, animam, voluntatem. Ab eo enim hæc rectè profecta atque aucta retinemus, & proinde condignum eſt, vt ei ſe totum reddant, E cui debere ſe recolunt & originem & profectum.

In illa die acceſſerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & reliqua.)

Sadducæi extra fidem reſurrectionis ſunt. Et quia eam Dominus prædicaret, calumniam diuinis rebus ex efficiendi voluntate proponunt, ſeptem videlicet fra- F trum eandem coniugem, cuiuſnam eorum in reſurrectione futuram eſſe reſpondeat. Atque ita quidem publica opinio accipit, de reſurrectionis conditionibus, nihil in ſcripturis prophetalibus contineri. Sed Dominus ait:

Erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei.)

Ergo ſcriptum eſt, & ceſſare debet ambi-

ambiguitas, quam authoritas tanta con- A demnat. Hanc enim eandem calumniam adferre plures ſolent, in quam formam mulieribus ſexus reſurgat, & an rurſus cum ipſis naturæ ſuæ & corporis officijs reformetur? Nos quidem temerè locum hunc à cunctis ferme prætetitum contingimus: ſed admonemus id tantum Domino fuiſſe propoſitum, cuius vxor ſit deputanda de ſeptem: Dominum autem obiurgaſſe, cur errant neſcientes ſcriptu- B ras, Deique virtutem, quia non nubunt, neque nubentur. Et quidem ſuffecerat aduersùs Saducæos ita ſentientes, opinionem corporeæ illecebræ recidiſſe, & officijs ceſſantibus inania hæc corporum gaudia ſuſtuliſſe. Sed adiecit: *erunt ſimiles Angelis Dei.* Quia igitur eas Angelis ſimiles, ſacramentum ſcripturarum & diuinæ virtutis poteſtates futuras eſſe demonſtrat: C qualis in ſcripturis authoritas eſt de Angelis opinandi, talem reſurrectione ſpei noſtræ ſenſum oportet eſſe de fœminis. Et hæc quidem de reſurrectionis conditionibus propoſitæ reddidit quæſtioni. De ipſa verò reſurrectione aduersùm infidelitatem eorum ita loquutus eſt.

Non legiſtis quod dictum eſt vobis à Deo dicēte: Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, D *& Deus Iacob, non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium* †)

† viuorū.

Sermo enim hic ad Moyſen ſanctis iſtis patriarchis iam pridem quieſcentibus extiterat. Ergo quorum erat Deus, hi Deum habebant; nihil autem poterant habere ſi non erant: quia in natura rei eſt, vt eſſe id neceſſe ſit, cuius ſit alterum. Atque ita Deum habere viuentium eſt, cum Deus E æternitas ſit, non ſit eorum quæ mortua ſunt habere id quod æternum eſt. Et quomodo eſſe illi futuri que ſemper negabuntur, quorum ſe eſſe profiteatur æternitas? *Phariſæi autem audientes quod ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, congregati ſunt aduersùs eum, & interogauit eum vnus ex his legis doctor, & reliqua.*) Succedont Sadducæis tentantibus Phariſæi, & illis quidem F congruenter fuerat de reſurrectione reſponſum, vt in lege ipſa ex qua erant profecti, contineri ſperandæ reſurrectionis fidem conuincerentur. Phariſæi verò habere ſe ſcientiam legis gloriabuntur, quæ ad futurorum ſpeciem prolata imaginem conſequuturæ veritatis continebat. Quærunt autem quod mandatum eſſet potiſſimum in lege. non continentes mediationem legis in Chriſto fuiſſe perfectam. Et quidem inſolentium ignorantiæ legis ipſius verbis reſponſum eſt. Quæ reſponſio omnem in ſe veritatis eſt complexa doctrinam. Proprium enim Domini noſtri Ieſu Chriſti officium eſt, cognitionem Dei afferre, & intelligentiam nominis poteſtatiſque præſtare. Miſſus enim venerat, & ex æternitate deductus, his quæ erant Deo placita perfungebatur. Reſpondit itaque primum eſſe mandatum: Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Non enim aliud ille efficiebat, quàm quod lex continebat, quia præcepta legis eorum quæ geſturus ipſe erat, formam complectebantur. Admonet igitur cognitionis eius, quam habere ſe gloriabantur in lege, Deum omnipotentem omni affectu mentis, cordis, animæ diligendum, vt admonitionem ſuam præmiſſa legis mandata firmarent. Deinde adiecit: *Hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum verò ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum.*)

Sed mandatum ſequens & ſimile ſignificat idem eſſe & officij, & meriti in vtroque. Neque enim aut Dei ſine Chriſto, aut Chriſti ſine Deo poteſt vtilis eſſe dilectio. Alterum igitur ſine altero nullum ad ſalutem noſtrã adfert profectum. Et ideo in his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ, quia lex & prophetia omnis Chriſti deputabatur aduentui, & aduentus eius per ſupplementum eorum cognoſcendi Deum intelligentiam præſtabat. Nam de proximo frequenter admonuimus non alium intelligendum eſſe quàm Chriſtum. Cum enim patrem, matrem, filios charitati Dei præponere inhibeamur, quomodo dilectio proximi, diligendi Deum ſimile mandatum eſt? Aut relinquetur aliquid quod amori Dei poſſit æquari, niſi quia ſimilitudo præcepti parem charitatem diligendi patrem & filium exigebat. Atque vt legis ipſius verbis argui poſſent, & de proximo manifeſtior intelligentia panderetur, requirit quid illis videretur, Chriſtus, cuiuſnam filius futurus eſſet? Qui reſponderunt, Dauid. Quibus ait: Quomodo in ſpiritu Dominus à Dauid nuncuparetur, qui eius filius futurus eſſet, & quomodo ab eo dictum eſſet; Dixit Dominus Domino meo: ſede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Erat quidem verum, Chriſtum ex Dauid ſemine procreandum: ſed

ſimilitudo nominis, qua Dominus Domino dicebat, & qua à dextris collocabat, donec omnes inimicos ſubderet pedibus ipſius, ſignificabat & de conſortio nominis ſubſtantiæ vnitatem, & aſſidendi inuitatione iudicium, & de vniuerſorum ſubiectione virtutem; vt meminiſſent in eo qui ex Dauid oriebatur æternæ virtutis & poteſtatis & originis ſubſtantiam contineri, & Deum in homine manſurum.

De cathedra Moyſi, ſuper quam ſederunt ſcribæ & Phariſæi. De clauſo ab yſdem regno cœlorum. Et ab yſdem comedi domos viduarum, circumeuntibus mare & aridam, & dicentibus: Quicunque iurauerit in templo, nihil eſt. Et de decimantibus mentã & anetum. Et de ædificantibus ſepulchra prophetarum. Et de Hieruſalem quæ interficit prophetas, & lapidat eos qui ad ſe miſſi ſunt.

Canon XXIV.

Math. 23. *TVnc Ieſus loquutus eſt turbis & diſcipulis ſuis, dicens: Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi & reliqua.*

Legis de ſe teſtantis gloriam prætulit, quæ imaginẽ in ſe futuræ veritatis expreſſerat. In omnibus enim Chriſti meditabatur aduentum. Quidquid enim in ea continebatur, in profectum manifeſtandę eius cognitionis aſſumptum eſt. Iubet igitur præceptis Phariſæorum obtemperari, quia in Moyſi cathedra ſederint; iubet legis mandatis omnibus obediri, ſed à factis eorum atque operibus abſtineri, vt mores hominum atque infidelitas non legis doctrina vitetur. Ipſi enim ſubdito ſibi populo grauiſſima legis onera imponunt, ne digitum quidem ſuum in contingendis ipſis admouentes. Quin etiam præcipiunt Dominum ex toto corde diligi, & proximum tanquam ſe amari: Ipſi aduerſus legis ſibi latæ teſtimonium Deum in Chriſto paſſionibus perſequentes. Verborum quoque ſuorum gloriam tanquam phylacteria dilatantes, quibus vitæ æternæ author Deus non ſit intellectus in Chriſto, ſeſeque ex honore legis emiſſos tanquam fimbrias ex veſte magnificent, qui totius legis ignari neque opera neque virtutem eius ipſius legis agnouerint: amantes primos accubitus in conuiuijs, qui igni ęterno (conuiuantibus potius

A cum Abraham gentibus) deputantur: & primas cathedras in ſynagogis, ipſi doctorum ſecundùm legis & prophetarum teſtimonium neſcientes: ſed & ſalutationes in foro, quibus humilitas cordis & miniſterium in omnes eſt imperatum. Vocari etiam ab hominibus magiſtri volunt doctrinæ legis ignari: & magiſtrum ſalutis perpetuæ reſpuentes. Quæ quia omnia profana atque peruerſa eſſent, factorum
B imitatione damnantur. Legis autem audientia, & dictorum obedientia quia Chriſtum loquebantur, exigitur. Verùm in contrarium diſcipulis iam ſe ſcientibus totius humilitatis præcepta conſummat, vt meminerint omnes fratres eſſe ſe, id eſt, filios parentis vnius, & per nouæ natiuitatis generationem terreni ortus exceſſiſſe primordia, & vnum ſibi eſſe om-
C nibus cæleſtis doctrinæ magiſtrum, & gloriam honoris æterni humilitatis conſcientia capeſſendam; quia inſolentiam Deus humilem effecturus ſit, & humilitatem elaturus in gloria †. *Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ qui clauditis † regnum cælorum.*) Simulationem eorum pœnæ ſignificatione condemnat. Væ enim vox dolentis eſt. Claudere † autem eos re-
D gnum cælorum ideo ait, quia in lege meditationem eius, quæ in Chriſto eſt, veritatis occultent, & corporeum aduentum à prophetis prædicatum doctrinæ ſimulatione abſcondant, ipſique non adeuntes viam æternitatis in Chriſto, adire quoque cæteros non ſinant. *Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum.*) Hinc illę ſunt veritatis inficiæ, hinc adeundæ cæteris ſalutis inhibitio, & regni
E cæleſtis obſeratio, vt in obeundis viduarum domibus retineatur ambitio, vt longæ orationis dignatione ſpolientur, vt ab his cœleſtis cognitio tanquam à theſauro repoſitæ opulentiæ expetatur, vt legis dignitas gratiæ ſilentio perſeueret. Et ideo accipient amplius iudicium, quia & pœnam proprij peccati, & reatum alienæ ignorantiæ debebunt. *Væ vobis ſcribæ*
F *& Phariſæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam.*) In maris & terræ peragratione, ſignificat in totis orbis finibus eos eſſe Chriſti euangelio obtrectaturos, & legis iugo contra iuſtificationem fidei aliquos ſubdituros. Proſelyti enim ſunt ex gentibus in ſynagogam recepti, quorum futurorum raritas in vno iudicatur. Neque enim poſt Chriſti prædicationem doctrinæ eorum fides relicta eſt; ſed quiſquis fuerit

† gloriam
† clauditis
† claudere

fuerit acquiſitus ad plebem, filius ſit gehennæ, pœnæ ſoboles & æterni iudicij hereditàs, quia adoptio ex gentibus Abrahæ familiam factura ſit. Ideo autem pœnæ duplicatæ erit filius, quia neque remiſſionem peccatorum ſit gentilium conſequutus, & ſocietatem eorum qui Chriſtum perſequuti ſunt, ſit ſequutus.

Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicunqe iurauerit in templum†, *nihil eſt.*) Reuerentiam humanarum obſeruationum & contumeliam propheticæ traditionis exprobrat, quod inanibus honorem darent, & detraherent honorandis. Legem namque ipſe dederat, & lex non efficientiam continebat, ſed meditabatur effectus. Nam ornatus altarij atque templi non dignitatem de cultu conciliabat, ſed futurorum ſpeciem eo decore fingebat. Nam aurum, argentum, æs, aurichalcum, margaritæ, cryſtallus propriam ſignificantiam pro natura vniuſcuiuſque metalli complectuntur. Igitur redarguit, quod aurum templi & dona altaris pro ſacramentorum religione venerarentur, cùm honor potior eſſet & altaris & templi, quia ad futurorum ſpeciem, & aurum templo, & donum dedicatetur altari. Et ideo adueniente Chriſto inutilem eſſe fiduciam legis: quia non in lege Chriſtus, ſed lex ſanctificaretur in Chriſto, in qua veluti ſedes thronúſque ſibi poſitus ſit. Qui quia religioſus habebatur, religionem ab eo neceſſe eſt qui in illo confidat acceperit: atque ità ſtulti cæcique ſint, ſanctificante præterito ſanctificata venerantes.

† in templo

Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentam & anetum, & reliqua.) Mentis occulta & obſcuram voluntatum iniquitatem redarguit: quòd ea quæ in decimis mentæ atque aneti lex præſcribit efficiant, vt implere legem ab hominibus exiſtimentur: miſericordiam verò atque iuſtitiam & fidem & omnem beneuolentiæ affectum reliquerint, quod proprium hominis officium eſt. Quia decimatio illa holeris, quæ in præformationem futurorum erat vtilis, non debebat omitti: effici autem hoc oportebat, vt fidei & iuſtitiæ & miſericordiæ partibus functi, non imitatione fingendæ, ſed veritate retinendæ voluntatis operibus placeremus. Et quia minus piaculi eſt decimationem holeris potius quàm beneuolentię officium prętelire: irridet eorum in colandis culicibus diligentiam, quorum in glutiendis

A camelis eſſet incuria, peccata videlicet leuia vitantium & grauia deuorantium. Par quoque in eos pœnæ denunciatio eſt, qui calices & paropſides extrinſecus eluentes, eorum interiora non mundent: & iactantiam inutilis ſtudij ſequentes, vtilitatis perfectæ miniſterium derelinquant. Calicis namque vſus interior eſt: qui ſi obſorduerit, quid proficiet lo-
B tus exterius? Atque ideo interioris conſcientiæ nitor eſt obtinendus, vt ea quæ corporis ſunt forinſecus eluantur. Sepulcris quoque eos comparauit, quæ humano opere cultúque ſplendentia, mortuorum oſſibus & cadauerum immundicijs interius ſordeſcant: præferant ſcilicet inanibus verbis iuſtitiæ ſpecioſitatem, habeant vero intra ſe conſcientiæ ſuæ mentíſque fœtorem.
C

Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulchra prophetarũ, & reliqua.)

Iudicij forma in abſoluto eſt, & vnicuique noſtrûm ex natura ſenſus atque opinio æquitatis imponitur: vt minus ex eo venię iniquitatis opus habeat, quo magis æquitas ignorata non fuerit. Prophetas namque omnes, legis populus occidit: in
D odium enim eorum, amaritudine obiurgationis accenſi ſunt. Nam voce publica, furta, cædes, adulteria, ſacrilegia eius coarguebant. Et quia indignum eum cœleſti regno ob hæc opera denunciabant, & hæredes teſtamenti Dei gentes futuras prædicabant: vario pœnarum genere confecti ſunt. Sed parentum facta poſteritas ita deteſtata eſt, vt prophetiæ libros veneretur, memorias adornet, ſe-
E pulchra reſtauret: talíque reuerentia, extra culpam ſe eſſe paterni ſceleris teſtetur. Qui ergo prophetas cum grauiſſimo piaculo occiſos fatentur: qua venia Chriſtum, qui prophetarum ſcopus eſt, condemnabunt, cum ea quæ deteſtentur, etiam multiplicato facinore perficiant? Atque ideo & ſerpentes & viperina generatio ſunt, quia menſuram paternę voluntatis implebunt. Et quomodo effu-
F gient iudicium, deteſtantes cædem prophetarum, & vſque ad crucis mortem Dominum perſequentes? A quibus propter Apoſtolos, qui de futurorum reuelatione prophetę ſunt, & de Chriſti agnitione ſapientes, de legis intelligentia ſcribæ, cæſos, lapidatos, crucifixos, & à ciuitatibus in ciuitates effugatos†, omnis ſanguis iuſtorum ab Abel vſq; ad Zachariam redundauit: vt quibus obeditum ſi fuiſſet, pro-

† fugatos

priorum criminum eſſet venia præſtanda, A † ab his ob eoſdem interemptos pœna in eos qui peremerint, parernorum quoque facinorum congereretur. † *Hieruſalem Hieruſalem quæ interficis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſsi ſunt, &c.)* Inter multa obiurgationum genera ſemper miſericordiæ ſuæ proteſtatur effectum, cuius hinc omnis querela eſt, quòd regredi in ſalutem quam præſtabat abnuerent. Occiderant enim prophetas, & ad ſe miſſos la- B pidauerant. *Hieruſalem.)* In ciuitatis nuncupatione, habitantium facinus oſtenditur. Et idcirco Abel ſanguis, & Zachariæ, in hanc eorum poſteritatem venturus oſtenditur: quia iam in his habitans Chriſtus & prædicans erat paſſus. Quòd ſi creditum ei fuiſſet, non ſolum extra pœnam necis prophetarum credentium fides fuerat: ſed illam ipſam dominicæ paſſionis C ſententiam eſſet venia conſecuta. At verò cùm nec poſt reſurrectionem creditum ei fuerit: etiam vltio ab his Abelis & Zachariæ ſanguinis repoſcetur. Quamuis enim corporeus hæc loquatur, & opem vniuerſis homo repertus exhibeat: frequenter tamen congregare eos voluit prædicationibus prophetarum. Sed fruſtra hunc impendit affectum, & incaſſum. Tanquam D gallina congregans pullos ſuos continere eos ſub alis ſuis voluit: terrena videlicet nunc & domeſtica auis factus, quodam corporis ſui tanquam alarum operimento, calorem vt pullis ſuis vitæ immortalis indulgens, & in volatum velut noua generatione producens. Pullis enim alia naſcendi ratio eſt, alia viuendi. Nam primum ouorum teſtis tanquam clauſtro corporis con- E tinentur: dehinc poſtea parentis ſedulitate conſoti, exeunt in volatum. Huius igitur familiaris ac penè terrenæ auis more, congregare eos intra ſe voluit: vt qui conditione naſcēdi editi iam fuiſſent, nunc alterius generationis ortus & calore conſouentis renati, in cœleſte regnum tanquam pennatis corporibus euolarent. Quod quia noluerunt: domus eorum deſerta & F vacua relinquetur, id eſt, indigni habitatione ſancti Spiritus erunt. Sua enim domus, non Dei eſſe cœperunt: & in contumacia infidelitatis manentes, vſque in id tempus eum non videbunt, quo in Domini nomine reuertentem, etiam inuita infidelitatis confeſſione benedicent.

† præſtita,

† cogeretur

De ſtructura templi interrogantibus diſcipulis. Et de his qui in tecto ſunt, ne deſcendāt tollere aliquid de domo. Et qui in agro ſunt, ne reuertātur tollere tunicam ſuam. Et de prægnantibus & nutrientibus.

Canon XXV.

Et egreſſus de templo ibat: & acceſſerunt diſcipuli eius, vt oſtenderēt ei ſtructuram templi, & reliqua.) Matt. 24. Poſt comminationem deſerendæ Hieruſalem, tanquam commouendus ambitione templi eſſet, magnificentia ei extructionis oſtenditur: qui ait deſtruenda omnia eſſe, & diſperſis totius ſubſtructionis lapidibus diruenda. Templum enim æternum ad habitationem ſancti Spiritus conſecrabatur: homo ſcilicet, per agnitionem filij, & confeſſionem patris, & præceptorum obedientiam, Deo fieri dignus habitaculum. Et cùm ſeceſſiſſet in montem, adeuntes eum ſecretò diſcipuli interrogant quando hæc fierent: quódue ſignum & aduentus ſui & conſummationis ſeculi noſcerent. Et quia tria hæc in vnum quæſita ſunt: diſtinctis & temporis, intelligentiæ ſignificationibus ſeparantur. Reſpondetur igitur primum de ciuitatis occaſu: & confirmantur veritate doctrinæ, ne quis fallax ignorantibus poſſet obrepere. Venturi enim erant etiam eorum tempore, qui ſe Chriſtum eſſent nuncupaturi. Vt igitur fides peſtifero mendacio detrahi poſſet, admonitio præceſſit. Venit enim Samaritanus Simon Zabolicis inſtructus & operibus & dictis: pluréſque factorum miraculis deprauauit. Et quia hoc in Apoſtolorum tempora conueniret, ait: Non eſt finis. Sed ne tunc quidem cum gentes aduerſus ſe mutuo & regna concurrent, & fames ac terræ motus erunt: quia in his non vniuerſitatis huius diſſolutio eſt, ſed dolorum initia, malis omnibus exinde cœpturis. Confirmat igitur eos ad tolerantiam paſſionum: fugæ, verberationis, interitus, & publicum in eos gentium odium, † propter nomen eius. Atque his quidem vexationibus multi turbabuntur, & tantis inſurgentibus malis ſcandalizabuntur, & vſque in mutuum odium excitabunt. Et falſi prophetæ erunt (vt Nicolaus vnus ex ſeptem diaconibus fuit) multóſque ementita veritate peruertēt: & abundante

Simon Samaritanus.

† & publici in eos odij,

Nicolaus diaconus.

abundante nequitia caritas frigeſcet. Sed
vſque in finem perſeuerantibus ſalus re-
ſeruata eſt: ac tum per omnes orbis partes
vitis apoſtolicis diſperſis, Euangelij veri-
tas prædicabitur. Et cùm vniuerſis fuerit
cognitio ſacramenti cœleſtis inuecta, tum
Hieruſalem occaſus & finis incumbet:
vt prædicationis fidem & infidelium pœ-
na & metus ciuitatis erutæ conſequatur.
Hæc igitur in eam vt fuerant prædicta
perfecta ſunt: & lapidatis, fugatis, perem-
ptis apoſtolis, fame, bello, captiuitate,
conſumpta eſt. Ac tum fuit digna non
eſſe, cùm eiectis prædicatoribus Chriſti,
indignam Dei prædicatione ſe præbuit.
Sequitur deinde & indicium aduentus
futuri. Cùm abominationem deſolationis
ſtantem in loco ſancto videbunt: tunc
claritatis reditum intelligendum.. Et de
hoc quidem, beatiſſimo Daniele & Pau-
lo prædicantibus, ſuperfluum nos puto
habere ſermonem: de antichriſti enim
temporibus hæc locutus eſt. Abomina-
tio ex eo dictus, quòd aduerſus Deum ve-
niens honorem ſibi Dei vindicet. Deſo-
lationis autem abominatio, quia bellis &
cædibus terram cum piaculo deſolatu-
rus ſit, atque ob id à Iudæis ſuſceptus loco
ſanctificationis, inſiſtent, vt vbi ſanctorum
precibus Deus inuocabatur, illic ab infi-
delibus receptus Dei honore venerabilis
ſit. Et quia proprius iſte Iudæorum erit er-
ror, vt qui veritatem reſpuerunt, ſuſcipiant
falſitatem, Iudæam deſeri monet, & trans-
fugere in montes: ne admixtione plebis
illius Antichriſto crediture viſa, conta-
gio afferatur, ſed omnibus qui tunc fide-
les erunt, tutiora futura ſint deſerta mon-
tium, quàm frequentata Iudæa. Quod
autem ait: *Et qui in tecto ſunt, non deſcen-
dant tollere aliquid de domo:*) Præceptum
iſtud ſecundùm humanam intelligentiam
rationem dicti factique non recipit. Qui
enim in tecto eſt, & Iudæam ſit relictu-
rus, niſi deſcendens ex eo abire non po-
terit. Aut quæ vtilitas eſt, conſiſtere in te-
cto, & non in domo manere? Sed fre-
quenter admonuimus proprietates ver-
borum & locorum contuendas, vt mo-
menta præceptorum cœleſtium conſe-
quamur. Tectum eſt domus faſtigium, &
habitationis totius celſa perfectio. Do-
mus enim nulla dici poterit vel eſſe ſine
tecto. Qui igitur in conſummatione do-
mus ſuæ, id eſt, in corporis ſui perfectio-
ne conſtiterit, regeneratione nouus, ſpi-
ritu celſus, & diuini muneris abſolutione

A perfectus: non deſcendere in humiliora
rerum ſecularium cupiditate debebit, ne-
que interioribus corporis illecebris pro-
uocatus de recti ſui ſublimitate decedere.
*Et qui in agro erit, non reuertatur tollere tu-
nicam ſuam.*) Scilicet poſitus in operatio-
nem præcepti, non ad curas priſtinas re-
uertatur. Neque aliqua corporis indu-
menta deſideret: ob quæ reuerſus, vete-
rum exinde peccaminum, quibus antea
B contegebatur, erit tunicam relaturus. *Væ
prægnantibus & nutrientibus.*) Simpliciter
quidem iſtud propter moram fugæ accipi
poteſt: quia ventris onere impeditas, im-
minentem temporum ruinam effugere
ſit moleſtum. Sed quid conditio ſexus &
generationis ordo commeruit? Niſi for-
tè ætas illa mulierum quæ in illa tempora
inciderit, propriè ſit futura maledicta.
C Sed abſit iſtud, vt quicquam ſit quod ho-
mini niſi ſua culpa malum fiat. Non igi-
tur de fœtarum onere Dominum admo-
nuiſſe credendum eſt, cùm dicit. Væ præ-
gnantibus: ſed animarum peccatis reple-
tarum oſtendiſſe grauitatem, quæ neque
in tecto poſitæ, neque in agro manentes
repoſitæ iræ tempeſtatem vitare poſſint.
Dolor enim prægnantes ex natura conſe-
D quitur: & partus ſine totius corporis ve-
xatione non funditur. Quæ ergo tales
animæ reperientur, in ſuo & onere & do-
lore continebuntur. Illis quoque væ erit
quæ nutrientur. Eſt infantia lacte depul-
ſa non minus ad fugam inutilis, quàm ea
quæ etiamnum lacte alatur. Et quomo-
do væ illi quæ nutriatur: cùm nihil inter-
ſit ætatis ac temporis, nutriri lacte & de-
ceſſiſſe de lacte? Sed perinde hîc etiam in-
E firmitatem animarum, quæ ad cognitio-
nem Dei tanquam lacte adhuc alantur
oſtendit: quæ perfecti cibi virtute indi-
gentes, tenui diuinæ cognitionis infirmó-
que guſtatu imbuantur. Et idcirco væ ip-
ſis erit: quia & ad effugiendum antichri-
ſtum graues, & ad ſuſtinendum imperitæ,
nec peccata effugerint, nec cibum veri
F panis acceperint. Atque idcirco orare
admonemur, ne vel hyeme fuga noſtra,
vel ſabbato ſit: id eſt, ne aut in peccato-
rum frigore: aut in ocio bonorum operum
reperiamur. Quia grauis vexatio incum-
bet, & intolerabilis cunctis, niſi quòd cau-
ſa electorum Dei, diebus illis ſit breuitas af-
ferenda, vt vim incumbentium malorum
coarctatum digraſſandi † tempus exupe-
ret. Et quia in magna vexatione poſitis, † degraſſandi
pſeudoprophetæ tanquam præſentem in

Chriſto opem ſint indicaturi, multis in locis Chriſtum eſſe atque haberi mentientur, vt in antichriſti famulatum depreſſos vexatóſque deducant: nunc in deſertis eſſe dicentes, vt errore deprauent: nunc in penetralibus aſſerentes, vt dominantes poteſtate concludant. Sed ſe Dominus non loco occulendum, nec à ſingulis contuendum eſſe profitetur, ſed vbicunque & in conſpectu omnium præſentem futurum modo fulguris, quod ab Oriente elatum, lumen ſuum vſque ad Occidentis plagas ſpargit, & vndecunque micans vbicunque cernetur. At ne vel loci quidem eius in quo futurus eſſet, eſſemus ignari, ait: Vbicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ. Sanctos de volatu ſpiritualis corporis aquilas nuncupauit: quorum (congregantibus angelis) conuentum futurum in loco paſſionis oſtendit. Et dignè illic claritatis aduentus expectabitur: vbi nobis gloriam æternitatis, paſſione corporeæ humilitatis operatus eſt.

De ſole obſcurato, & luna & ſtellis. De ſigno ficus. De diei aduentus Domini incertitudine. De aſſumendis & relinquendis. Et de vigilantia ſeruanda.

Canon XXVI.

Math. 24. *STatim autem poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur, & reliqua.)*

Gloriam aduentus ſui, & claritatis reditum indicat obſcuritate ſolis, defectione lunæ, caſu ſtellarum, virtutum cœleſtium motu, oſtenſione ſigni ſalutaris, lamentatione gentium cognoſcentium filium hominis in Dei gloria: & ad collectionem ſanctorum deſtinatione angelorum, tum tubæ, id eſt, iam publicæ libertatis hortatu. Sic erit de grano ſinapis arbor ingens: ſic de lapide montis contrita imagine orbem terræ mons occupans: ſic ciuitas omnibus contemplabilis: ſic lucens vniuerſis lumen in lychno: ſic ex humilitate mortis Deus gloriæ. Quarum omnium rerum indicio, ſcire nos voluit tempus noſtræ redemptionis: quo ex corruptione corporum, in honorem ſpiritualis ſubſtantię transferemur. Cognoſcendi autem temporis ſignum, in ſimilitudine ficus arboris poſuit: cuius cum ramus tener fuerit atque fronduerit, tum

A prope eſſe æſtas intelligeretur. Sed longè alia natura & æſtatis & arboris eſt. In veris enim initijs intumeſcit. & non exiguum tempus eſt medium, inter id quod æſtas ingruit, & arboris ramus tenereſcit in frondes. Ex quo, non de arbore hoc dictum eſſe noſcendum eſt. Et quidem iam ſuperius de arboris iſtius proprietate tractauimus. Huius etiam folijs Adam legimus indutum, & pudorem conſcien-

B tiæ texiſſe, id eſt, tanquam peccati veſte ſub lege circundatum. Ramus igitur ficus antichriſtus eſſe intelligitur: zaboli filius, peccati portio, legis aſſertor. Qui cum tener eſcere cœperit atque frondeſcere: tunc proxima eſſe æſtas, id eſt, dies iudicij ſentietur. Frondeſcere autem quadam peccatorum exultantium viriditate noſcitur. Et erit enim tum flos crimino-

C ſorum, & honor facinoroſorum, & gratia prophanorum: quibus tamen æſtus, id eſt calor æterni ignis in proximo eſt. Atque vt fides certa eſſet futurorum, amen dicendo, profeſſionem veritatis adiecit: generationem noſtram præterire non poſſe, niſi vniuerſa iſta tranſcurrerent, eáque quæ firma exiſtimantur cœlum & terram

D non futura, verba autem ſua non poſſe non eſſe: quia illa ex conditione creationis ſuæ, id eſt, profecta de nihilo, habeant id in ſe neceſſitatis, vt non ſint: hæc autem ex æternitate deducta, in id ſe contineant virtutis vt maneant. De fine autem temporum curam ſolicitudinis noſtræ ademit, diem illum dicens nemini eſſe cognitum: & non ſolum angelis: ſed etiam ſibi ignoratum. O diuinæ bonitatis inæ-

E ſtimabilem miſericordiam! Nunquid Deus pater cognitionem diei celandi filium propoſito abnegauit, cùm dictum ab eo ſit: Omnia mihi à patre meo tradita ſunt? Ergo non omnia ſunt, ſi eſt aliquid quod negatur. Sed quia ad nos omnia à patre accepta deueheret, Deíque verbum non tam futuri in ſe fidem contineat quàm facti: ideo extra definitionem dies poſita eſt, vt largum licet Deus pœnitentiæ no-

F bis tempus indulgens, incerti tamen metu ſemper nos ſolicitos detineret: & ipſe nulli loquendo, voluntatem dandi huius diei nulla dicti ſui definitione cohiberet, quia ſecundum diluuij tempus, in ipſo vitæ noſtræ curſu omnia agentibus ac pœnitentibus, magnus ille dies aderit. Quin etiam in aſſumendis fidelibus futurum eſſe diſcrimen oſtendit, cum duobus in agro poſitis, aſſumatur vnus, & alter relinquatur:

A linquatur: & ex duabus molentibus improbetur altera, & altera eligatur: & ex duobus qui in lecto erunt, adhæreat vnus, alter deſeratur. Infidelium enim & fidelium diſcrimen, in relinquendis aliis, & aliis aſſumendis docet. Dei enim ira ingraueſcente, ſancti (vt Propheta ait) in promptuariis recondentur: perfidi verò ad cœleſtis ignis materiem relinquentur. B Duos igitur in agro, id eſt, duos populos fidelium & infidelium, in ſeculo tanquam vitæ huius opere, dies Domini deprehendet: ſeparabuntur tamen relicto alio, & alio aſſumpto. De molentibus quoque par ratio eſt. Mola, opus legis eſt. Sed quia pars Iudæorum vt per Apoſtolos credidit, ita per Heliam eſt creditura, & iuſtificanda per fidem eſt: ideo vna per eandem fidem boni operis C apprehendetur, alia verò in infructuoſo legis opere relinquetur, molens incaſſum, & non factura cœleſtis cibi panem. Duo autem ſunt in lecto, eandem paſſionis Dominicæ requiem prædicantes: circa quam & hæreticorum & Catholicorum eadem atque vna confeſſio eſt. Sed quia vnitatem patris & filij, & communionem eorum theotetem, quam deitatem nuncupamus, Catholicorum veritas prædicabit, & eandem rurſum pluri- D mis contumeliis hæreticorum falſitas impugnabit, idcirco ex duobus in lecto alter relinquitur & alter aſſumitur: quia fidem confeſſionis vtriuſque in vno aſſumendo, & in altero relinquendo, diuini arbitrij iudicium comprobabit. Atque vt ignorantiam illam diei omnibus taciti, non ſine vtilis ſilentij ratione eſſe ſciremus, vigilare nos propter aduentum E furis admonuit: & orationum aſſiduitare detentos omnibus præceptorum ſuorum operibus inhærere. Furem enim eſſe oſtendit zabulum, ad detrahenda ex nobis ſpolia peruigilem, & corporum noſtrorum domibus inſidiantem: vt ea incurioſis nobis & ſomno deditis, conſiliorum ſuorum atque illecebrarum iaculis perſodiat. Paratos igitur eſſe nos F conuenit: quia diei ignoratio intentam ſolicitudinem ſuſpenſæ expectationis exagitet.

De ſeruo fideli quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam. De decem virginibus. De homine peregrè profecto, qui tradidit ſubſtantiam ſuam ſeruis ſuis.

Canon XXVII.

B **Q***VISNAM eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſupra familiam ſuam? &c.* Math. 24.

Quanquam in commune nos ad indefeſſam vigilantiæ curam adhortetur: ſpecialem tamen populi principibus, id eſt Epiſcopis, in expectatione aduentúque ſuo ſolicitudinem mandat. Hunc enim ſeruum fidelem atque prudentem præpo- C ſitum familiæ ſignificat, commoda atque vtilitates commiſſi ſibi populi curantem. Qui ſi dicto audiens & præceptis obediens erit, id eſt, ſi doctrinæ opportunitate & veritate infirma confirmet, diruta † conſolidet, deprauata conuertat, & verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ diſpendat, atque hæc agens hiſque immorans deprehendatur: gloriam à Domino tanquam diſpenſator fidelis & villicus vtilis conſequetur & ſuper omnia bona cõſti- D tuetur, id eſt, in Dei gloria collocabitur, quia nihil ſit vltra quod melius ſit. Quòd ſi contuens longam Dei patientiam, quæ in profectum humanæ ſalutis extenditur, aduerſum conſeruos inſoleſcet, & ſeculi malis vitiiſque ſe tradet, præſentium tantum curam in cultu ventris exercens: deſperata die Dominus adueniet, eúmque à bonis quæ ſpoponderat diuidet, portio- E némque eius cum hypocritis in pœnæ æternitate conſtituet: quia aduentum deſperauit, quia mandatis non obtemperauit, quia præſentibus ſtuduerit, quia vita gentium vixerit, quia deſperatione iudicij commiſſam ſibi familiam fame, ſiti, cæde vexauerit, *Tunc ſimilabitur regnum cælorum decem virginibus, & reliqua.*) Ex dictis ſuperioribus ratio quoque huius ſermonis F intelligi poteſt. De die enim magno Domini omnis eſt ſermo, quo occulta humanarum cogitationum diuini iudicij cognitione prodentur: & vera expectati Dei fides non ambiguæ ſpei meritum conſequetur. Abſolutè enim in quinque prudentibus, & in quinque fatuis fidelium atque infidelium eſt conſtituta diuiſio: quo exemplo, Moyſes decem verba dua-

† diſrupta.

bus tabulis conſcripta acceperat. Neceſſe enim erat omnia ea in vtraque conſcribi. Et duplex pagina inter proprietatem dexteræ & ſiniſtræ, diuiſionem ſub vno licet teſtamento bonorum malorúmque ſignificabat. Sponſus atque ſponſa, Dominus noſter eſt in corpore Deus. Nam vt ſpiritus carni, ita ſpiritui caro ſponſa eſt. Denique tuba excitante, ſponſo obuiam tantùm proditur. Erunt enim iam ambo vnum, quia in gloriam ſpiritualem humilitas carnis exceſſerat. Primo autem progreſſu vitæ huius officiis occurrere in reſurrectionem, quæ eſt à mortuis præparamur. Lampades igitur animarum ſplendētium lumen eſt, quæ ſacramento baptiſmi ſplenduerunt. Oleum, boni operis eſt fructus. Vaſa, humana ſunt corpora: intra quorum viſcera theſaurus bonæ cōſcientiæ recondendus eſt. Vendentes ſunt hi, qui miſericordia fidelium indigentes, reddunt ex ſe petita commercia: indigentiæ ſuæ ſcilicet ſatietate boni operis noſtri conſcientiam ementes. Hæc enim indeſeſſi luminis copioſa materies eſt, quæ miſericordiæ fructibus & emenda eſt, & recondenda. Nuptiæ, immortalitatis aſſumptio eſt: & inter corruptionem atque incorruptionem ex noua ſocietate coniunctio. Mora ſponſi, pœnitentiæ tempus eſt. Expectantium ſomnus, credentium quies eſt: & in pœnitentiæ tempore mors temporalis vniuerſorum. Nocte media clamor, cunctis ignorantibus, tubæ vox eſt, Domini præcedentis aduentum: & vniuerſos vt obuiam ſponſo exeant excitantis. Lampadum aſſumptio, animarum eſt reditus in corpora: earúmque lux conſcientia boni operis elucens, quæ vaſculis corporum continetur. Prudentes virgines hæ ſunt, quæ opportunum in corporibus operandi tempus amplexæ, in primum ſe occurſum aduentus Dominici præparauerint. Fatuæ autem, quæ diſſolutæ ac negligentes, præſentium tantùm ſolicitudinem habuerint: & immemores promiſſorum Dei, in nullam ſe ſpem reſurrectionis extenderint. Et quia prodire obuiam fatuæ extinctis lampadibus non poſſunt: deprecantur eas quæ prudentes erant, vt oleum mutuent. Quibus reſponderunt non poſſe ſe dare, quia non ſit fortè quod omnibus ſatis ſit: alienis ſcilicet operibus ac meritis neminem adiuuandum, quia vnicuique lampadi ſuæ emere oleum ſit neceſſe. Quas hortantur vt redeant ad emendum: ſi vel ſero præceptis Dei obſequendo, cum lampa-

A dum luce ſponſi dignæ efficiantur occurſu. Quibus morantibus ſponſus ingreſſus eſt, atque vnà cum eo in nuptias, ſapientes (quæ comparato lampadum lumine operiebantur) introeunt: id eſt, in cœleſtem gloriam, ſub ipſo ſtatim aduentu dominicæ charitatis incedunt. Et quia iam pœnitentiæ nullum eſt tempus: fatuæ accurrunt, aperiri ſibi aditum rogant. Quibus reſpondetur à ſponſo, quia neſcio vos.
B Non enim in officio aduenientis affuerant, neque ad vocem tubæ excitantis occurrerant, neque introeuntium comitatui adhæſerant: ſed morantes & indignæ, introeundi ad nuptias tempus amiſerant. *Sicut enim homo peregrè proficiſcens, vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis ſubſtantiam ſuam. & reliqua.*) Diuiſio pecuniæ inæqualis eſt, ſed non ad diuidentem referenda diuerſi-
C tas eſt. Ait enim, vnumquemque ſecundùm virtutem ſuam accepiſſe. Ergo in quantum quis capax eſſet accepit: & extra moderantis arbitrium eſt, quod erat in iure ſumentis. Patremfamilias, ſeipſum eſſe ſignificat. Peregrinationis tempus, pœnitentiæ ſpatium eſt: quo in cœlis à dextris Dei aſſidens, poteſtatem vniuerſo generi humano fidei atque operationis Euangelicæ permiſit. Igitur vnuſquiſque ſecundùm fidei ſuæ menſuram, talentum, id eſt,
D Euangelij prædicationem, à prædicante ſuſcepit. Hæc enim incorrupta ſubſtantia eſt, hoc Chriſti patrimonium æternis hæredibus reſeruatum. Sed ſeruus ille qui quinque talenta accepit, populus ex lege credentium eſt: ex qua profectus, meritum ipſius rectè probéque perfunctus, Euangelicæ fidei operatione duplicauit.
E In ratione autem ponenda iudicij examen eſt: quo cœleſtis verbi vſus, & reditus diſpenſati talenti poſtulatur. Igitur cui erant quinque commiſſa, Domino reuerſo, de quinque decem obtulit: talis ſcilicet in fide repertus, qualis in lege: qui decem verborum quinque libris Moyſi, præceptorum obedientiam per gratiam Euangelicæ iuſtificationis expleuerit. Igitur iubetur in gaudium Domini introire, id eſt,
F in honorem gloriæ Chriſti recipitur. Ille verò ſeruus cui duo talenta commiſſa ſunt, gentium populus eſt, fide atque confeſſione & filij iuſtificatus & patris: Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Deum atque hominem & ſpiritu & carne confeſſus. Nam & corde fides, & ore confeſſio eſt. Hæc ergo huic ſunt duo talenta commiſſa. Sed vt prior ille omne ſacramen-

tum

tum in quinque talentis, id eſt, in lege A eo gnouerat, idque ipſum fide Euangelij duplicauerat: ita iſte incremento duûm talentorum, atque operatione promeruit, ratione, ac reditu diſſimili. Par tamen à Domino munus amborum eſt, vt gentium fidem exæquatam credentium ex lege ſcientiæ noſceremus: nam cum laudatione eadem iubetur in gaudium Domini introire. Eſt autem duplicatio ſumptæ pecuniæ, operationem fidei addidiſſe: & quæ B opinione crediderant, rebus factiſque geſſiſſe. Qui verò vnum talentum accepit: & in terram recondidit, populus eſt in lege perſiſtens, totus carnalis & ſtupidus, & nihil ſpirituale intelligens: & quem virtus prædicationis Euangelicæ non ſubeat, ſed propter inuidiam ſaluandarum gentium, in terra acceptum talentum abſconderit: neque ipſe vtens, C neque vtendum aliis diſpenſet, ſed ſufficere ſibi legem exiſtimet ad ſalutem: atque ideo cum ab eo ratio expoſtularetur, ita ait: Timui te, tanquam per reuerentiam, ac metum veterum præceptorum, vſu Euangelicæ libertatis abſtineat, dicátque, Ecce quod tuum eſt, velut in his quæ à Domino præcepta ſunt fuerit immora D tus. In terram verò abſcondere, hoc eſt, nouæ prædicationis gloriam ſub obtrectatione corporeæ paſſionis occulere. Qui cùm Chriſtum Dominum ad ſalutem gentium miſſum fuiſſe non poſſet abnuere (nam & aduentus & paſſio eius ex lege eſt) obtemperare tamen Euangelius ipſe noluerit. Ait enim: *Scio quia homo durus es, metis vbi non ſeminaſti, colligis vbi non ſparſiſti.*) Rerum præſentium natura non fert E meſſem eſſe ſine ſemine, & colligi quæ ſparſa non fuerint: ſed totus ſpiritualis hic ſermo eſt. Diximus enim hunc populum eſſe de lege, non ignorantem Domini aduentum & gentium ſalutem, ſed infidelem: quippe cum ſciat metendos illic iuſtitiæ fructus, vbi lex ſata non ſit: & colligendos ex gentibus, qui non ex Abrahæ ſint ſtirpe diſperſi: & idcirco durus hic homo ſit, ſcilicet ſine lege iuſtificatu- F tus, ſine diſperſione collecturus, & ſine ſatione meſſurus. Atque ideo hoc magis ſine venia erit cur prædicationem occuluerit, & commiſſum ſibi talentum ſuffoderit, cum ſciret meſſurum eſſe ſine ſemine, & collecturum eſſe quæ non ſparſiſſet: ſed potius oportuiſſe eum nummulariis dare, id eſt, vniuerſo generi hominum, quod ſeculi negociis occupetur, vſum crediti ſibi talenti communicare, Domino redituts eius à ſingulis poſtulaturo. Ob quam culpam talentum ab eo non tam Euangelij quod ſuffoderat quam legis aufertur, eique qui quinque duplicauerit datur: Domino dicente, *Omni enim habenti dabitur, & abundabit: qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.*)

Poteſt quidem habens abundare: quia facile eſt per incrementum vel munificentiæ, vel laboris opulentum poſſe diteſcere. Sed quo modo non habens habebit ad damnum? Hoc ideo, quia habentibus vſum Euãgeliorum, etiam legis honor redditur: habenti non autem fidem Chriſti, etiam id quod ex lege habere ſibi videbatur honoris, aufertur.

De aduentu filij hominis ad iudicium in maieſtate ſua.

Canon XXVIII.

CVM autem venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes Angeli cum eo. & reliqua.) Matth. 25.

Omnem ipſe rationem huius ſermonis abſoluit. De iudicij enim tempore aduentúque commemorat, quo fideles ab infidelibus ſeparabit atque ab infructuoſis fructuoſa diſcernet, hœdos videlicet ab agnis, & in dextra ac ſiniſtra collocans vnumquemque, digna aut bonitatis aut malitiæ ſuæ ſede conſtituet: iudicans ſe in minimis ſuis, id eſt, ijs qui ſibi cum humilitatis ſuæ expectatione famulentur, & eſurientibus ali, & ſitientibus potari, & peregrinantibus confoueri, & nudis contegi & infirmis viſitari, & ſolicitis conſolari. Ita enim in vniuerſorum fidelium corporibus mentibúſque transfunditur: vt hæc humilitatis officia, aut gratiam ſuam impenſa mereantur, aut offenſam negata commoueant. Poſt quem ſermonem quo ſe venturum in reditu claritatis oſtenderat, nunc paſſurum eſſe ſe admonet: vt ſacramentum crucis, admixtum eſſe gloriæ æternitatis agnoſcerent. Summitur inter hæc perimendi eius à Iudæis conſilium: & congregatis principibus ſacerdotum, occaſio tanti facinoris expectatur.

A *De muliere quæ acceßit ad Ieſum in domo Simonis leproſi, habens alabaſtrum vnguenti precioſi.*

Canon XXIX.

Matth.26. C*VM autem eſſet Ieſus in Bethania in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum vnguenti precioſi. & reliqua.*) Sub B ipſo tempore paſſionis non ex nihilo eſt, vt mulier vnguentum precioſum recumbẽtis Domini capiti infuderit. De hinc, vt diſcipuli iraſcerentur & dicerent, vendi iſtud potius in vſum pauperum debuiſſe: tum, vt Dominus & mulieris factum comprobaret, & æternam cum prædicatione Euangelij operis huius eſſe memoriam ſponderet: poſtremò, vt poſt id Iudas ad vendendam ſalutem eius erumperet. Mulier hæc in prę- C figuratione gentium plebs eſt, quæ in paſſione Chriſti gloriam Deo reddidit. Caput enim eius perunxit: caput autem Chriſti Deus eſt. Nam vnguentum boni operis eſt fructus, & propter corporis curam mulierum ſexui maximè gratum eſt. Igitur omnem curam corporis ſui, & totum precioſæ mentis affectum in honorem Dei laudémque transfudit. Sed diſcipuli fauore ſaluandi Iſraëlis, vt ſæpenumero com- D mouentur: vendi hoc in vſum pauperum debuiſſe. Sed neque mulier hæc venale vnguentum circumſerebat, & pauperes fidei indigos inſtinctu prophetico nuncupauerunt: atque hanc gentium fidem emi potius ad ſalutem egeni huius populi debuiſſe. Quibus Dominus ait plurimum eſſe temporis quo habere curam pauperum poſſent: cæterum non niſi ex præcepto ſuo ſalutem gentibus poſſe præſtari, quæ ſecum E infuſo mulieris huius vnguento ſint conſepultæ: quia regeneratio non niſi commortuis in baptiſmi profeſſione redhibetur. Et idcirco vbi prædicabitur hoc Euangelium, narrabitur opus eius; quia ceſſante Iſraël, Euangelij gloria fide gentium prædicatur. Qua æmulatione in Iudæ perſona Iſraël prophanus accenſus, omni odio ad extinguendum nomen Domini incitatur. F

De die prima azymorum.

Canon XXX.

Ibidem. P*RIMA autem die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Vbi vis paremus tibi paſcha manducare? & reliqua.*) A Diſcipuli ire ad quemdam hominem iubentur: & ei dicere quòd cum eo Dominus paſcha cum diſcipulis facere vellet. Qui præceptis obtemperauerunt, & paſcha parauerunt. Sed oportuerat eos ſcire quò pergerent, & de hominis nomine edoceri. Alioqui incerti ad quem mitterentur, quomodo miſſi quæ præcepta fuerant exequerentur? Verum ſermo pro- B phetiæ, rerum præſentium effectibus admiſcetur. Hominem enim, cum quo paſcha celebraturus eſſet, non nominat: nondum enim Chriſtiani nominis honor credentibus erat præſtitus, qui verè ſunt Deum mentis ac fidei oculis contuentes, vt cum eo paſcha Domini Apoſtolos præparare ſciremus, cui in tempore Domini nouum nomen eſſet addendum. Poſt quæ Iudas proditor indicatur ſine quo paſcha C accepto calice & fracto pane conficitur: dignus enim æternorum ſacramentorum communionem non fuerat. Nam diſceſſiſſe ſtatim hinc intelligitur, quòd cum turbis reuerſus oſtenditur. Neque ſanè bibere cum Domino poterat, qui non erat bibiturus in regno: cum vniuerſos, tum bibentes ex vitis iſtius fructu, bibituros ſecum poſtea polliceretur. *Hymnóque dicto, in montem reuerſi ſunt.*) Conſummatis ſcilicet vniuerſis diuinorum myſte- D riorum virtutibus, gaudio & exultatione communi in cœleſtem gloriam efferuntur. Futuræ quoque eos infirmitatis admonuit, & nocte eadem omnes metu atque infidelitate turbandos. Cuius rei fides etiam autoritate prophetiæ veteris continebatur, percuſſo paſtore oues eſſe ſpargendas: ſe tamen reſurgentem in Galilæam præceſſurum eſſe, vt infirmi- E tatem eorum ſponſione reditus ſui conſolaretur. Sed Petrus pro fidei ſuæ calore reſpondit, cæteris licet ſcandalizantibus nunquam ſe ſcandalizaturum. In tantum enim & affectu & charitate Chriſti efferebatur, vt & imbecillitatem carnis ſuæ, & fidem verborum Domini non contueretur: quaſi verò dicta eius efficienda non eſſent. Cui ait: *Prius quàm gallus* F *cantet, ter me negabis.*) Sed tam ille, quàm cæteri ne mortis quidem metu deceſſuros ſe de confeſſione nominis ſui pollicentur. Ad omnem enim ſe miniſterij conſtantiam, intrepida fidei voluntate firmauerant.

Scandalizari dicit, vt loqui.

Venit

Venit Ieſus in agrum, qui dicitur Gethſemani, & orat patrem, &c.

CANON XXXI.

Matth. 26.

T*VNC venit cum illis Ieſus in agrum, qui dicitur Gethſemani, & dicit diſcipulis ſuis: Sedete hic donec eam illuc orare.*) Fidem diſcipulorum, & conſtantiam deuotæ ſibi voluntatis acceperat. Sed & turbandos & diffiſuros ſciebat. Quos cõſidere in loco iubet dum progrederetur orare. Et aſſumpſit Petrum, Iacobum & Ioannem Zebedæi filios. Quibus aſſumptis, triſtis eſſe mœſtúſque cœpit: & ait triſtem animam ſuam vſque ad mortem eſſe. Aliquorum ea opinio eſt quod cadere propter ſe mœſtitudo in Deum potuerit, eúmque futuræ paſſionis metus fregerit: quia dixerit, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem, & illud: Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Et rurſum: Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma, & ad ipſum: Pater, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi illum bibam, fiat voluntas tua. Volunt enim ex infirmitate corporis ærumnam ſpiritui adhærere, ac ſi virtutem illam incorruptæ ſubſtantiæ, imbecillitatis ſuæ forte aſſumptio carnis infecerit, & æternitas naturam fragilitatis acceperit. Quæ ſi ad metum triſtis eſt, ſi ad dolorem infirma, ſi ad mortem trepida: iam & corruptioni ſubdita erit, & incidet in eam totius infirmitatis affectio. Erit ergo quod non erat, de angore mœſta, de timore ſolicita, de dolore perterrita: ac ſic æternitas demutata in metum, ſi poteſt eſſe quod non erat, potuit proinde hoc quod erat aliquando non eſſe. Deus autem ſine menſura temporum ſemper eſt: & qualis eſt, talis æternus eſt. Æternitas autem in infinito manens, vt in his quæ fuerant, ita in illis quæ conſequentur extenditur: ſemper integra, incorrupta, perfecta, præter quam nihil quod eſſe poſſit extrinſecus ſit relictum. Non ipſa in aliquo, ſed intra eam cuncta: potens ita largiri nobis ipſa quod ſuum eſt, vt ſibi nihil de eo quod ſit largita decedat. Sed eorum omnis hic ſenſus eſt, vt opinentur metum mortis in Dei filium incidiſſe, qui aſſerunt non de æternitate eſſe prolatum, neque de infinitate paternæ ſubſtantiæ extitiſſe, ſed ex nihilo per eum qui eum creauit effectum: vt aſſumptus ex nihilo ſit, & cœptus ex opere,

Triſtitia quomodo in Chriſto.

A & confirmatus ex tempore. Et ideo in eo doloris anxietas, ideo ſpiritus paſſio cum corporis paſſione. Ideo metus mortis, vt qui mortem timere potuit, & mori poſſit. Qui verò mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui ſe genuit ex præterito ſit æternus. Quòd ſi per fidem vitæque probitatem capaces Euangeliorum eſſe potuiſſent, ſcirent verbum in principio Deum, & hoc à principio apud

B Deum, & natum eſſe ex eo, qui erat, & hoc in eo eſſe qui natus eſt, quod is ipſe eſt penes quem erat antequam naſceretur: eandem ſcilicet æternitatem eſſe, & gignentis & geniti. Mori igitur nihil in Deo potuit, neque ex ſe metus Deo vllus eſt. In Chriſto enim Deus erat mundum reconcilians ſibi. Sed introſpiciendus omnis hic ſermo eſt, vt quia mœſtum fuiſſe Dominum legimus,

C cauſas mœſtitudinis reperiamus. Admonuerat ſuperius omnes ſcandalizaturos. Petrus de ſe confidens reſponderat, etiamſi cæteri perturbarentur, ſe non commouendum: quem Dominus etiam ter ſe negaturum eſſe reſpondit. Sed & ille & cæteri omnes diſcipuli, ne ſi in ipſa quidem morte poſiti ſint, pollicentur ſeſe negaturos. Et procedens iuſſit diſcipulos ſuos conſedere dum oraret. Aſſumptíſque Petro, Iacobo & Ioanne, cœpit triſtis eſſe. Er-

D go non ante triſtis eſt quàm aſſumit, & omnis metus illis eſſe cœpit aſſumptis: atque ita non de eo orta eſt: ſed de his quos aſſumpſerat, mœſtitudo. Et quidem recordandum eſt, non alios hîc aſſumptos fuiſſe, quam ipſos illos, quibus venturus in regno ſuo filius hominis oſtenſus eſt: tum cum aſſiſtentibus in monte Moyſe &

E Helia, toto æternæ gloriæ ſuæ honore circundatus eſt. Sed quæ tunc aſſumendorum eorum, eadem & nunc fuit cauſa. Denique ait: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Nunquid ait: Triſtis eſt anima mea propter mortem? Certè non ita. Nam ſi de morte erat metus, ad eam vtique referri per quam erat debuit. Sed aliud eſt vſque in id, aliud ob id metuere. Et cauſam non facit quicquid in fine eſt,

F quia vſque in id quod ab altero cœptum ſit differatur. Superius igitur dixerat: Scandalum patiemini in me in iſta nocte. Sciebat exterrendos, fugandos, negaturos: ſed quia ſpiritus blaſphemia nec hîc nec in æternum remittitur, metuebat ne ſe Deum abnegarent, quem cæſum & conſputum & crucifixum eſſent contemplaturi. Quæ ratio ſeruata in Petro

Blaſphemia in ſpiritum.

eſt, qui cum negaturus eſſet, ita negauit: Non noui hominem. Quia dictum aliquid in filium hominis, remittetur. Triſtis ergo eſt vſque ad mortem. Non itaque mors, ſed tempus mortis in metu eſt: quia poſt eam reſurrectionis virtute fides eſſet firmanda credentium. Sequitur illud: *Suſtinete & vigilate mecum. Et progreſſus procidit in faciem ſuam orans.* Manere ſecum peruigiles admonet. Sciebat enim ingrauanti Diabolo † fidem eorum conſopiendam. Et parem ſecum vigilantiam imperat, quibus eadem paſſio immineat: deinde orat, *Pater mi, ſi poſsibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Sed tamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis.)* Tranſire à ſe calicem rogat. Nunquid ait: Tranſeat me calix iſte? Hæc enim futura erat pro ſe timentis oratio: ſed aliud eſt, vt tranſeat ſe, aliud vt à ſe tranſeat deprecari. In eo enim quod ſe tranſit, ipſe ille à moleſtia tranſeunte excipitur. Qui autem, vt à ſe tranſeat rogat: non vt ipſe prætereatur orat, ſed vt in alterum id quod à ſe tranſit excedat. Nunquid poſſibile † erat non pati Chriſtum? Atqui iam à conſtitutione mundi ſacramentum hoc in eo erat noſtræ ſalutis oſtenſum. Nunquid pati ipſe nolebat? Atqui ſuperiùs fundendum in remiſſionem peccatorum, corporis ſui ſanguinem conſecrauerat. Quomodo ergo ait: Pater, ſi poſſibile eſt? & quomodo: Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis? Totus igitur ſuper his qui paſſuri erant metus eſt: atque ideo quia non eſt poſſibile ſe non pati, pro his rogat qui paſſuri poſt ſe erant, dicens: Tranſeat calix à me, id eſt, quomodo à me bibitur, ita ab his bibatur: ſine ſpei diffidentia, ſine ſenſu doloris, ſine metu mortis. Ideo autem ſi poſſibile eſt: quia & carni & ſanguini horum grauis terror eſt, & difficile eſt eorum acerbitate corpora humana non vinci. Quod autem ait: Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis: vellet quidem eos non pati, ne fortè in paſſione diffidant, ſed cohæreditatis ſuæ gloriam ſine paſſionis difficultate mereantur. Non ergo vt non patiantur rogat, dicens: Non vt ego volo: ſed vt ait quod pater vult, bibendi calicis in eos ex ſe tranſeat firmitudo: quia ex voluntate eius non tam per Chriſtum vinci Diabolum, quàm etiam per eius diſcipulos oportebat. Poſt quæ ad diſcipulos redit, & dormientes deprehendit: & Petrum coarguit, cur ſecum vna ſaltem hora non vigilet. Petrum ideo ex tribus, quia præ cæteris non ſe ſcandalizaturum fuerat gloriatus. Superioris autem metus ſui indicat cauſas, dicens:

† ingruenti Zabulo.

† impoſſibile.

Orate ne intretis in tentationem.)

Hoc erat igitur quod volebat, & ideo in oratione tradiderat: Non inducas nos in tentationem, ne quid in nos infirmitati carnis liceret. Cur autem ne in tentationem venirent orare eos admonuiſſet, oſtendit dicens:

Spiritus quidem promptus, caro autem infirma.)

Non vtique de ſe: ad eos enim hic ſermo conuerſus eſt. Aut quomodo nunc de ſe ſpiritus promptus, ſi ſuperiùs triſtis eſt anima vſque ad mortem? Sed vigilare præcepit & orare: ne in tentationem incidant, ne infirmitati corporis ſuccumbant. Et idcirco ſi poſsibile eſt, vt à ſe tranſeat calix orat: quia bibendi eius, caro omnis infirma ſit. Ruſum verò diſcedens orauit, dicens: *Pater, ſi non poteſt tranſire calix iſte niſi illum bibam, fiat voluntas tua.* Paſſuris diſcipulis per fidei iuſtificationem, omnem in ſe corporis noſtri infirmitatem aſſumpſit: crucique ſecum vniuerſa ea, quibus infirmabamur affixit. Ideo peccata noſtra portat, & pro nobis dolet: quia fidei in nobis calore feruente, cùm aduerſum Diabolum paſsionis bello ſit decertandum, omnes imbecillitatum noſtrarum dolores cum corpore eius & paſsione moriuntur. Et ideo tranſire ab eo calix non poteſt, niſi illum bibat: quia pati niſi ex eius paſsione non poſsimus. Verum quod iterum reuerſus reperit dormientes: oſtendit abſentiæ ſuæ tempore plures quodam fidei ſomno detinendos. Sed rurſum orauit, idem repetens: reuerſúſque qui vigilare iuſſerat, qui conſopitos objurgauerat, ait: *Dormite iam & requieſcite.* Poſt orationem frequentem, poſt diſcurſus recurſúſque multiplices, metum demit, ſecuritatem reddit, in requiem adhortatur, voluntatem patris iam de nobis ſecurus expectat dicens, Fiat voluntas tua: quia tranſiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis noſtri, & timoris ſolicitudinem, & ipſum dolorem mortis abſorberet. Quòd autem ad eos reuertens, dormientéſque reperiens primum reuerſus objurgat, ſecundò ſilet, tertiò quieſcere iubet: ratio iſta eſt, quòd primùm poſt reſurrectionem diſperſos eos & diffidentes ac trepidos deprehendit, ſecundò, miſſo Spiritu paracleto, grauatis ad contuendam Euangelij libertatem ocul's, viſitauit. Nam aliquan-

aliquandiu legis amore detenti, quodam fidei ſomno occupati ſunt. Tertiò verò, id eſt, claritatis ſuæ reditu, ſecuritati eos quietique reſtituet.

De Iuda, qui erat vnus de duodecim diſcipulis, veniente ad Ieſum cum plurima turba vt eum traderet. De gladio quem iuſſit Petro conuertere in locum ſuum.

CANON XXXII.

ET *adhuc eo loquente, Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo plurima turba.*) In his omnibus paſſionis eſt ordo. Sed in oſculo Iudæ hæc fuit traditio: † vt doceremur inimicos omnes, coſque quos ſciremus deſæuituros in nos eſſe, diligere. Oſculum enim eius Dominus non reſpuit. Quod autem ait Iudæ, Fac quod facis, citò traditionis ſuæ poteſtatem ſub verbi huius conditione permittit. † Nam qui iuris ſui habebat aduerſum traditores aduocare pluſquam duodecim legiones angelorum, longè facilius vnius hominis, & conſiliis & artibus potuiſſet occurrere. Denique Pilato ait: Non haberes in me poteſtatem, niſi data tibi eſſet. Dat igitur in ſe poteſtatem dicendo: Fac quod facis: ſcilicet quia voluntatis crimen pro facti penſatur inuidia, re perageret, quod voluntate iam faceret. *Vnus autem ex his qui erant cum eo, gladium exerens, ſeruo principis ſacerdotum aurem abſcidit: eique Dominus ait, Conuerte gladium tuum in locum ſuum. Omnes enim qui gladio vtuntur, gladio peribunt.*) Ergo hic ipſe iam iudicatus eſt, quia gladio vtens gladio interibit? Sed non omnibus gladio vtentibus mors ſolet eſſe per gladium. Nam plures, aut febris, aut alius accedens caſus abſumit: qui gladio aut iudicij officio, aut reſiſtendi latronibus neceſſitate ſint vſi. Igitur ab apoſtolo ſeruo principis ſacerdotum auricula deſecatur: populo videlicet ſacerdotio ſeruienti, per Chriſti diſcipulum inobediens auditus exciditur, & ad capacitatem veritatis hoc quod erat inaudiens amputatur. Turba autem omnis aduersùs Dominum gladiis armata proceſſerat. Recondi gladium præcepit: quia eos non humano, ſed oris ſui gladio eſſet peremptu-rus. Cæterùm ſi ſecundum ſententiam eius omnis gladio vtens, gladio perimetetur: rectè ad necem eorum gladius exerebatur, qui eodem vtebantur ad facinus. Reliqua verò geſtorum ordinem habent. Falſi teſtes conquiſiti: ſacerdos † eius ipſius in qua gloriabatur legis ignarus, etiam ſacramento, an ipſe Chriſtus eſſet fidem quærens, quaſi occultè de eo lex prophetæque loquerentur. Quin etiam is ipſe Chriſtum eſt confeſſus inuitus, Domino dicente: Tu dixiſti. Cuius maieſtate audita veſtem ſibi diſcidit, ipſum videlicet quo contegebatur velamentum legis abrumpens. In palmis verò atque ſputis, ad conſummandam hominis humilitatem, vniuerſa in eum contumeliarum genera exercebãtur. Diligenter autem contuendum eſt, qua conditione Petrus negauerit: quanquam de hoc ſuperiùs tractatum eſt. Nam primò ait, non ſe intelligere quid diceret: ſequenti, non ſe ei adhæſiſſe: tertiò verò ſe hominem non noſſe. Et verè propè iam ſine piaculo hominem negabat, quem Dei filium primus agnouerat: tamen quia ex infirmitate carnis vel ambiguus extitiſſet, amariſſimè fleuit, recolens trepidationis iſtius culpam, ſe nec admonitum potuiſſe vitare. Traditur deinde Pilato gentium iudici. Non enim iudicari reus poterat ex lege, ipſe ſine dolo atque peccato. *Tunc videns Iudas, qui eum tradidit quia damnatus eſt, † &c.*) Iudas agens pœnitentiam, precium ſanguinis Chriſti reddidit ſacerdotibus: vt licet ipſe venditi ſanguinis iuſti autor eſſet, tamen ementium infidelitatem ipſa profeſſio vendentis argueret. *Qui reſponderunt, Quid ad nos? Tu videris.*) Profeſſio audax atque cæca eſt. Emiſſe ſe iuſti ſanguinem audiunt, & extra iudicij reatum futuros eſſe ſe credunt: cùm tamen dicendo, *Tu videris*, facinus ipſum in vendente conſtituatur, contra autem vendentis teſtimonio ſcelus ementium confirmetur. Secedens itaque ſuſpendit ſe, damnato Chriſto. Ita mortis Iudæ tempus eſt comparatũ, vt ſub paſſione Domini commotis inferis ſuperniſque omnibus & tenuſis, & obliuionem officij ſui vniuerſorum elementorum procuratione ſtupefacta: nec inter mortuos viſitaretur, nec inter viuos poſt reſurrectionem haberet pœnitentiæ facultatem. De argenteis verò redditis, quia precium ſanguinis eſſet, neque in corbanam, id eſt, in oblationum pecunia admiſceri liceret: conſilio inito emitur ager figuli, & in ſepulturam peregrinorum deputatur. Magnum in hoc prophetiæ ſacramentum, & in factis & in dictis

Margin notes: † ratio — † præmittit — Ioan. 19. — † ſacerdotes — Idē Ambroſius. — † tradiderat, quoniā damnatus eſſet.

miraculi plena meditatio. Figuli opus eſt
de luto vaſa formare: cuius in manu ſit,
ex luto eodem vas, aut idipſum, aut pul-
chrius reformare. Agrum autem ſeculum
nuncupari, ipſis Domini noſtri verbis cõ-
tinetur. Chriſti ergo precio ſeculum emi-
tur, id eſt, vniuerſitas eius acquiritur: &
in ſepulturam peregrinorum atque ino-
pum deputatur. Nihil hinc pertinet ad Iſ-
rael, & totus hic ſeculi empti vſus alienis
eſt: his videlicet, qui in precio Chriſti
ſanguinis ſepelientur, quo vniuerſa ſunt
empta. Omnia enim à patre accepit, quæ
in cœlis & quæ in terra ſunt, & ideo hic
ager figuli eſt, quia Dei omnia ſunt: cu-
ius in manu ſit, nos vt velit tanquam figu-
lus reformare. In hoc igitur agro Chriſto
commortui & conſepulti, huius peregri-
nationis noſtræ æternam requiem ſortie-
mur. In cuius rei fidem Hieremiæ pro-
phetia ſubditur, vt in facti iſtius opere
tanta ante diuinæ vocis autoritas oſtende-
retur. *Interroganti autem Pilato, an ipſe
eſſet rex Iudaorum, reſpondit: Tu dicis.)* Sed
† perquã quàm † diuerſus ſermo eſt, qui fuerat ad ſa-
cerdotem? Illi enim quærenti, an ipſe
Chriſtus eſſet, dixerat: Tu dixiſti. Hoc
ideo, quia lex omnis venturum Chriſtum
prædicauerat, reſpondetur tanquam de
præteritis ſacerdoti, quia ſemper ventu-
rum Chriſtum ex lege ipſe didiciſſet: huic
verò legis ignaro, interroganti an ipſe eſ-
ſet rex Iudæorum, dicitur, Tu dicis: quia
per fidem præſentis confeſſionis ſalus
gentium eſt, & quod hoc de ſe ille qui an-
tea ignorabat loquatur, quod hi negent
qui antea loquebantur.

---

*De Pilato cùm ſederet pro tribunali, & cùm
miſit ad illum vxor ſua, dicens: Nihil
tibi ſit & iuſto iſti. De tranſeun-
tibus iuxta crucem, &c.*

Canon XXXIII.

Matt. 27. *SEdente autem Pilato pro tribuna-
li, miſit ad illum vxor ſua dicens:
Nihil tibi ſit & iuſto iſti.)*
Species in ea gentium plebis
eſt: quæ iã fidelis, eum cũ quo conuerſaba-
tur incredulũ populum, ad Chriſti fidem
aduocat. Quæ quia ipſa multum ſit paſſa
pro Chriſto, in eandem gloriam futuræ
ſpei illum cum quo conuerſabatur inui-
tat. Denique Pilatus & manus lauit, &
populo Iudaico innocentem ſe à Domi-

A ni ſanguine eſſe teſtatus eſt: quia Iudæis
ſuſcipientibus in ſe ac filios ſuos ſuſi Do-
minici ſanguinis crimen, quotidie in con-
feſſionem fidei ablutus gentium populus
demigrat. Offerenti verò Pilato, vt ſe-
cundum ſolennis diei priuilegium, quo
vnum ex reis poſcentibus dimitti opor-
tebat, vt Ieſum abſolueret: Barabbam po-
tius hortantibus ſacerdotibus populus
elegit. Interpretatio autem nominis Ba- Barabbas quid.
B rabbæ, eſt patris filius. Iam itaque arca-
num futuræ infidelitatis oſtenditur, Chri-
ſto patris filium præferendo, antichriſtum
ſcilicet hominem peccati & zaboli filium:
potiuſque adhortantibus principibus ſuis)
eligunt damnationi reſeruatum, quàm ſa-
lutis autorem. Cæſo deinde Domino im-
ponitur chlamys coccinea & veſtis pur-
purea & corona ſpinea, & arundo dexte-
C ræ: & genu poſito adoratus illuditur, ſuſ-
ceptis videlicet omnibus corporis noſtri
infirmitatibus: omnium deinde marty-
rum, quibus regnum ſecum erat debitum,
ſanguine in cocci colore perfunditur: pre-
cioſoque prophetarum ac patriarcharum
in purpura honore veſtitur. Spinis quo-
que, id eſt compungentium quondam pec-
catis gentium coronatur: vt ex rebus per-
D nicioſis atque inutilibus, quæ capiti eius,
id eſt, Deo circumdata moliuntur, gloria
quæreretur. Peccatorum eſt enim aculeus
in ſpinis, ex quibus Chriſto victoriæ co-
rona contexitur. In calamo verò earun-
dem gentium infirmitas atque inanitas
manu comprehenſa firmatur: quin etiam
capiti eius inditur. Capiti, vt opinor, de
ictu calami non grandis iniuria eſt: ſed
typica in eo ratio ſeruatur, vt infirmi-
E tas gentilium corporum manu Chriſti
antea comprehenſa, etiam in Deum pa-
trem, qui caput eius eſt, acquieſcat. In his
autem omnibus Chriſtum dum illuditur
adoratur.
*Procedentes autem, homini cuidam Cyre-
nenſi lignum paſſionis imponunt.)*
Indignus enim Iudæus erat Chriſti
F crucem ferre: quia fidei gentium erat reli-
ctum & crucem accipere & compati. Lo-
cus deinde crucis talis eſt, vt poſitus in me-
dio terræ, & tanquam in vertice huius v-
niuerſitatis inſiſtens, ad capeſſendam Dei
cognitionem vniuerſis gentibus eſſet æ-
qualis: Oblatum quoque vinum felli ad-
mixtum bibere recuſauit: non enim æ-
ternæ gloriæ incorruptioni peccatorum
amaritudo miſcetur. Veſtis verò eius
ſorte potius diuiſa quàm ſciſſa, manſuram
incorruptionem

incorruptionem corporis indicabat. Atque ita in ligno vitæ cunctorum ſalus & vita ſuſpenditur: cui duo latrones, læuæ ac dextræ affiguntur, & ideo cum eo vt intelligi poſſet, mors hominum à morte vnigeniti diſcrepare: Ille enim reddidit ſpiritum ſponte cum voluit, iſtis crura ſunt comminuta: omnem humani generis vniuerſitatem vocari ad ſacramentum paſſionis Domini oſtendentes. Sed quia per diuerſitatem fidelium atque infidelium, fit omnium ſecundùm dextram ſiniſtramque diuiſio: vnus ex duobus ad dextram ſitus, fidei iuſtificatione ſaluatur. Addirur etiam illud opprobrium, quod ſe ipſe Iſrael infidelitatis argueret cum dicinit: Hic eſt qui deſtruebat remplum Dei, & in triduum illud reædificabat, & reliqua. Non erat difficile de cruce deſcendere: ſed ſacramentum erar patientiæ voluntatis explendum. Sed maiora opera in cruce poſitus agebat, tòtius commotione naturæ. Hoc igitur maximum omnium, & veluti difficillimum imponitur. Quid ergo veniæ erit, cùm poſt triduum reædificatum Dei templum in corporis reſurrectione cernetur? Quòd autem latrones ambo conditionem ei paſſionis exprobrant: vniuerſis etiam fidelibus ſcandalum crucis futurum eſſe ſignificat. Nox autem ex die, diuiſio temporum eſt. Ita enim dierum trium totidemque noctium numerus expletur: & occultum diuinæ operationis myſterium totius creationis ſtupore ſentitur. Clamor verò ad Deum, corporis vox eſt: recedentis à ſe verbi Dei conteſtata diſſidium. Denique cur relinquatur, exclamat, dicens:

Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti?)

Sed relinquitur, quia erat homo, etiam morte peragendus. Quin etiam hoc quod per calamum datum in ſpongia acetum, eùm guſtaſſet proclamans ſpiritum reddidir, diligenter eſt contuendum. Vinum & honor eſt immortalitatis & virtus: quod per vitium aut incuriæ aut vaſis inaceſcit. † Hoc igitur eùm in Adam coacuiſſet, ipſe accepit & potauit ex gentibus. In calamo enim ex ſpongia vt potaret offertur, id eſt, ex corporibus gentium vitia corruptæ æternitatis accepit, & in ſe atque immortalitatis communione ea quæ in nobis erant vitiata tranſfudit. Denique in Ioanne poſtquam perpotauerat dixit, Conſummatum eſt: quia omne vitium humanæ corruptionis hau-

† coaceſcit

A ſiſſet. Et quia nihil agendum eſſet extrinſecus, ſpiritum cum clamore & voce magna emiſit: dolens non omnium ſe peccata potare. Et deinceps velum templi ſcinditur: quia exinde populus eſt diuiſus in partes, & veli honor cum cuſtodia angeli protegentis auſertur. *Mouetur terra*: Capax enim huius mortui eſſe non poterat. *Petræ ſciſſæ ſunt*: Omnia enim tum valida B & fortia penetrans Dei verbum & poteſtas æternæ virtutis irruperat. *Et monumenta aperta ſunt*: Erant enim mortis clauſtra reſeranda. † *Et multa corpora ſanctorum dormientium ſurrexerunt*. Illuminans enim mortis tenebras, & infernorum obſcura colluſtrans: in ſanctorum ad præſens conſpicatorum reſurrectionem, mortis ipſius ſpolia detrahebat. Vt autem infideC litatis facinus Iſraëli accumularetur: centurio & cuſtodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, Dei filium confitentur. Quòd autem à Ioſeph rogato Pilato vt corpus redderet, & ſindone inuoluitur, & in monumento nouo in petra exciſa reponitur, & ſaxum monumenti oſtio aduoluitur: quanquam ſit ordo geſtorum & ſepeliri eum eſſet neceſſe, qui D reſurrecturus eſſet ex mortuis, tamen non ſine rerum aliquarum momento expreſſa ſunt ſingula. Ioſeph apoſtolorum habet ſpeciem: & idcirco quanquam in duodecim apoſtolorum numero non fuerit, diſcipulus Domini nuncupator. Hic munda ſindone corpus inuoluit. Et quidem in hoc eodem linteo reperimus de cœlo ad Petrum vniuerſorum animantium genera ſummiſſa. Ex quo fortè non ſuperfluè inE telligitur ſub lintei huius nomine conſepeliri Chriſto eccleſiam; quia tum in eo, vt in confuſione eccleſiæ, mundorum atque immundorum animalium fuerit congeſta diuerſitas. Domini igitur corpus tanquam per apoſtolorum doctrinam infertur in vacuam & in nouam requiem lapidis exciſi: ſcilicet in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere exciſum Chriſtus infertur, rude ſcilicet ac nouum, & F nullo antea ingreſſu timoris Dei peruium. Et quia nihil eſt, quod præter eum oporteat in pectora noſtra penetrare, lapis oſtio aduoluitur: vt quia nullus antea in nos diuinæ cognitionis autor fuerat illatus, nullus abſque eo poſtea inferatur. Metus deinde ſurandi corporis, & ſepulchri cuſtodia atque obſignatio, ſtultitiæ atque infidelitatis teſtimonium eſt: quòd ſignare ſepulchrum eius voluerint, cuius

Ioan. 19.

† reſerata

præcepto conſpexiſſent de ſepulchro mortuum ſuſcitatum. Motus verò terræ tempore matutino diei Dominici reſurrectionis eſt virtus: cùm contuſo mortis aculeo, & illuminatis illius tenebris, reſurgente virtutum cœleſtium Domino, infernorum trepidatio commouetur. Angelus autem Domini de cœlo deſcendens, & lapidem reuoluens, & ſepulchro adſidens: miſericordiæ Dei patris inſigne eſt, reſurgenti filio ab inſeris, virtutum cœleſtium miniſtetia mittentis. Atque ideo prior ipſe reſurrectionis eſt index, vt quodam famulatu paternæ voluntatis reſurrectio nunciaretur. Sed confeſtim Dominus mulierculis per angelum adhortatis occurrit, & conſalutat: vt nunciaturæ expectantibus diſcipulis reſurrectionem, non angeli potius quàm Chriſti ore loquerentur. Quòd verò primùm mulierculæ Dominum vident, ſalutantur, genibus aduoluuntur, nunciare apoſtolis iubentur, ordo in contrarium cauſæ principalis eſt redditus: vt quia à ſexu iſto cœpta mors eſſet, ipſi primum reſurrectionis gloria, & viſus & fructus & nuncius redderetur. Emitur verò à cuſtodibus, qui omnia hæc viderant, argento reſurrectionis Chriſti miraculum. Principes verò ſacerdotum qui debuerant conuerti ad pœnitentiam, & Ieſum quærere reſurgentem, perſeuerant in malicia, & pecuniam quæ ad vſus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacij, ſicut ante triginta argenteos Iudæi dederant proditori. Omnes igitur qui ſtipe templi, & his quæ conferuntur ad vſus eccleſiæ, abutuntur in alijs rebus, quibus ſuam expleant voluntatem, ſimiles ſunt ſcribarum & ſacerdotum redimentium mendacium & ſanguinem Saluatoris.

Vndecim autē diſcipuli eius abierunt in Galilæam in montem vbi cōſtituerat illis Ieſus. Poſt reſurrectionem Ieſus in monte & Galilæa conſpicitur ibique adoratur, licet quidam dubitēt, & dubitatio eorum noſtram augeat fidem, tamen manifeſtius oſtenditur Thomæ, & latus lancea vulneratum, & manus fixas demonſtrat clauis. Accedens Ieſus loquutus eſt eis dicens: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.* Illi poteſtas data eſt, qui paulò antè crucifixus, qui ſepultus in tumulo, qui mortuus iacuerat, qui poſtea reſurrexit. In cœlo autem & in terra poteſtas data eſt, vt qui ante regnabat in cælo, per fidem credentium regnet in terris. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti.* Primùm docent omnes gentes, deinde doctas intingunt aqua. Non enim fieri poteſt, vt corpus baptiſmi recipiat ſacramentum, niſi ante anima fidei ſuſceperit veritatem. Baptizantur autem in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, vt quorum eſt vna diuinitas, ſit vna largitio, nomenque Trinitatis vnus Deus eſt, docentes eos ſeruate omnia quæcunque mandaui vobis. Ordo præcipuus iuſſit Apoſtolis, vt primùm vniuerſas docerent gentes, deinde fidei tingerent ſacramento, & poſt fidem ac baptiſma quæ eſſent obſeruanda præciperent. Ac ne putemus leuia eſſe quæ iuſſa ſunt, & pauca addidit: omnia quæcunque mandaui vobis, vt qui crediderint, qui in Trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ præcepta ſunt. *Et ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi.* Cum diſcipulis ſe futurum eſſe promittit, & illos oſtendit, ſemper eſſe victuros, & ſe nunquam à credentibus receſſurum. Qui autem vſque ad conſummationem mundi ſui præſentiam pollicetur, non ignorat illam diem in qua ſcit ſe futurum cum Apoſtolis.

FINIS.

DIVI HILARII†
PICTAVORVM
Epiſcopi, in Pſalmorum explanationem Prologus.

† *Huius inſcriptionis loco hæc exhibebat codex manuſcr.* Incipit tractatus ſancti Hilarij Epiſcopi Pictauienſis ſuper Pſalmos. Diuerſas eſſe plurimorū in Pſalmorum libro opiniones &c. *Pſalmorū varia diuiſio.*

VARIAS eſſe plurimorum de pſalmorum libro opiniones, ex libris ipſis quos ſcriptos reliquere, compertum habemus. Nam aliqui Hebræorum eos in quinque libros diuiſos volunt eſſe: vt ſit vſque in quadrageſimum pſalmum liber primus, & à quadrageſimo vſque ad ſeptuageſimum primum liber ſecundus, & eo vſque ad octogeſimum octauum liber tertius, & vſque in centeſimum quintum liber quartus: ob quod hi omnes pſalmi in conſummatione ſua habeant, fiat, fiat; concludatur deinde in centeſimo quinquageſimo pſalmo liber quintus. Alij verò ita ſcribendos pſalmos exiſtimauerunt: Pſalmi Dauid, quo titulo intelligi volunt, eos omnes à Dauid fuiſſe conſcriptos. Sed nos ſecundùm apoſtolicam autoritatem,

A autoritatem, librum Pſalmorum & nuncupamus, & ſcribimus. Ita enim in Actis apoſtolorum dictũ meminimus: Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum: Fiat domus eius deſerta, & epiſcopatum eius accipiat alter. Ergo neque ſecundùm quoſdam Hebræos quinque libri, neque ſecundùm plurimorum ſimplicitatem pſalmi Dauid dicendi ſunt: ſed ſecundùm apoſtolicam autoritatem liber pſalmorum eſſe noſcendus

Autores pſalmorum qui certi, qui dubij.

B eſt. Sunt autem plures eorundem pſalmorum ſcriptores. Nam aliquibus Dauid autor præſcribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus, Aſaph, in aliquibus Iditum, in aliquibus filiorum Choræ, in aliquo Moyſi. Ex quo abſurdum eſt pſalmos Dauid dicere vel nominare: cùm ibi autores eorum ipſis inſcriptionum titulis commendantur.

† cùm tot autores eorũ ipſis inſcriptionum titulis edantur.

† Et liber pſalmorum rectiùs eſſe dicetur: diuerſis in vnum volumen prophetis,

C diuerſorum & autorum, & temporum congregatis. Viſum autem aliquibus eſt, Hieremiæ, & Aggæi, & Zacharię, quorundam pſalmorum ſuperſcriptionibus nomina prænotare: quum horum nihil in authenticis Septuaginta tranſlatorum libris ita editum reperiatur: adeò vt etiam in plurimis Latinis & Græcis codicibus, ſine horum nominibus ſimplices tantum pſalmorum tituli præferantur.

Pſalmi ſine titulo.

D De his autem qui ſine diuerſorum autorum nominibus ſub diuerſis ſuperſcriptionibus habentur, antiquorum virorum iſta traditio eſt: quod ex eo pſalmo, cuius autor in ſuperſcriptione præponitur, qui deinceps ſine autorum ſuperſcriptione ſuccedunt, eius eſſe exiſtimandi ſunt, qui anterioris pſalmi autor inſcribitur, vſque in eum pſalmum, quo nomen alterius autoris præferatur.

E Vt ſi pſalmi alicuius ſuperſcriptio talis ſit: Pſalmus Dauid: cæteri qui ſine titulo conſequantur, Dauid eſſe credantur, donec prophetæ alterius nomen in ſuperſcriptione ponatur: & ex eo vſque in alterum prophetam, qui ſine inſcriptione medij ſunt, eius ſint, qui in anterioris pſalmi ſuperſcriptione autor cœptus ſit anteferri.

F Quod ſi fortè aliquis per id intelligentiæ huic fidem detrahet, quòd in his pſalmis, qui in eum pſalmum cui Moſes autor prælatus eſt, ſubſequuntur, ſcriptum ſit, id eſt, in nonageſimo octauo, Moſes & Aaron in ſacerdotes eius, & Samuhel inter inuocantes nomen eius, non poſſe à Moſe eum prophetarum videri, cùm Samuhel nomen, qui tanto poſtea quàm Moſes natus eſt, extet in pſalmo: meminerit, nulli mi-

Nomen adit in prophetis etiam non natis.

A rum aut difficile videri oportere, vt tantus propheta tanti prophetæ, poſtea licet futuri, nomen ædiderit: cùm in regnorum libris Ioſiæ regis nomen ſit antequam naſcatur, prophetatum, propheta dicente: Altarium, altarium, hæc dicit Dominus: Ecce filius naſcetur Dauid, Ioſias nomen eius. Per quod non incredibile eſſe oportere, vt Samuhel à Moſe prædicatus ſit, Maximè cùm ſecundum Hieremiam di-

3. Reg. 13.

B centem: Nec ſi ſtet Moſes & Samuhel, Moſi cognominatus & coæquatus ſit ex merito ſanctitatis. Quæ traditio (ab Eſdra quantum creditur, pſalmos poſt captiuitatem in vnum librum colligente, profecta) ſi falſa aut improbabilis exiſtimabitur: ab his qui contradicent autores horum pſalmorum demonſtrari neceſſe eſt. Abſolutum enim eſt, non potuiſſe eos niſi

Eſdra pſalmorũ Ariſtarchus.

C prophetis prophetantibus prophetari: Non eſt verò ambigendum, ea quę in pſalmis dicta ſunt, ſecundùm euangelicam prædicationem intelligi oportere: vt ex quacunque licet perſona prophetiæ ſpiritus ſit loquutus, tamen totum illud ad cognitionem aduentus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & corporationis, & paſſionis, & regni, & reſurrectionis noſtrę gloriam virtutemque referatur.

Pſalmi canunt euangelicam hiſtoriam.

D Sunt autem omnes prophetiæ ad mundialem ſenſum, & prudentiam ſeculi clauſæ atque obſignatæ, ſecundùm illud Eſaiæ: Et erunt vobis omnia verba hæc, tanquam eloquia libri huius ſignati. Quod ſi quidem homini ſcienti literas dicetur: Lege iſta, dicet: Non poſſum legere, ſignatum eſt enim. Et ſi dabitur liber hic in manus homini neſcienti literas, & dicetur ei: Lege hunc, reſpon-

Obſcuritas in pſalmis.

Eſai. 29.

E det: Neſcio literas. Imperitia legendi & intelligendi librum prophetiæ ſub perſona vtriuſque hominis monſtrata eſt, cùm intelligentia docti ad legendum, ſignaculum clauſi myſterij non adeuntis, illius indocti ignorationi per communem vtriuſque intelligendi inopiam comparatur. Sunt enim vniuerſa allegoricis & ty-

F picis contexta virtutibus: per quæ omnia vnigeniti Dei filij in corpore & gignendi, & patiendi, & moriendi, & reſurgendi, & in æternum conglorificatis ſibi qui in eum crediderint, regnandi, & cæteros iudicandi ſacramenta panduntur. Et quia ſcribæ & Phariſæi Dei filium natum in corpore non recipientes, omnibus propheticæ intelligentię aditum denegarent, ſub denunciatione pœnæ ita à Domino arguuntur: Væ vobis legis doctores, qui

Summa argumenti pſalmorũ.

Luc.

abſtuliſtis clauem ſcientiæ. Ipſi non introitis, & introeuntes non ſinitis introire. Negantes enim Chriſtum, cuius aduentus opus eſt prophetarum, clauem ſcientiæ abſtulerunt: quia cognitionem legis, quæ aduentum Domini corporeum prædicauit, fides corporei aduentus abnegata, præcludit. Et hoc quidem ex omni ſcripturarum propheticarum genere dictum eſſe intelligendum eſt: vt niſi in aduentum Domini ex virgine in hominem procreandi intellectæ & recognitæ fuerint intelligentiæ earum vis obſignata habeatur & clauſa. Tamen nequaquam pſalmorum librum niſi per fidem aduentus eius poſſe intelligi: ita beati Ioannis Apocalypſi docemur: Et angelo Philadelphiæ Eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit ſanctus & verus qui habet claues Dauid, qui aperit, & nemo claudet: qui claudit, & nemo aperiet: Clauem igitur Dauid habet, quia ipſe per hæc vi quadam ſignacula quæ de corporalitate eius, & paſſione, & morte, & reſurrectione, & gloria, & regno & iudicio Dauid de eo in pſalmis prophetat, abſoluit: aperiens quod nemo claudet, & claudens quod nemo aperiet. Quia per hanc quæ in illo expleta eſt prophetiam, aperiet, quod nemo præcludet: & contra expletæ in eo prophetiæ fide abnegata, claudet quod nemo poſſit aperire. Nullus enim niſi ille in hoc quo hæc prophetata & expleta ſunt, clauem intelligentiæ huius impartiet. Denique id ipſum conſequenter docuit dicens: Et vidi ſuper dextram ſedentis in throno librum ſcriptum deintus & deforis, ſignatum ſignaculis ſeptem: & vidi alterum angelum validum, prædicantem voce magna: Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius? Et nemo potuit, neque in cœlo, neque in terra, neque infra terram aperire librum, neque videre ipſum. Et flebam, quia nemo dignus repertus eſſet aperire librum, neque videre ipſum. Et vnus de ſenioribus ait mihi: Noli flere, ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & ſeptem ſignacula eius. Liber iſte, & præterita, & futura in his, quæ intus & foris ſcripta erant, continens, à nemine dignus eſt aperiri: & apoſtolici fletus ob deſiderium intelligentiæ, & dolorem difficultatis exoritur. Sed vicit leo ex tribu Iuda, & radix Dauid, librum & ſignacula eius aperire: quia ſolus ſeptem illa, quæ ſuperiùs docuimus, ſignacula, quibus liber

Fides aperit prophetia recondita.

Apoc. 3.

Apoc. 5.

A clauſus eſt, per ſacramentum corporationis ſuæ & diuinitatis abſoluit. Id ipſum autem Dominus poſt reſurrectionem teſtatus eſt, dicens: Quoniam oportet omnia impleri quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & in prophetis, & in pſalmis de me. Per hæc ergo omnis prophetiæ liber & ſignatus & clauſus eſt: quia creditis his quæ impleta per eum ſunt, cuncta illa quæ ſi-
B gnata & clauſa ſunt, & aperientur, & abſoluentur. Et quanquam omnia, à diuino ſpiritu per Dauid dicta eſſe, ipſa Domini profeſſione noſcemus: tamen etiam id ipſum prophetiæ huius ſpecies docet, ſupernæ & cœleſtis in eo doctrinam ſcientiæ extitiſſe. Eo enim cum organo prophetatum eſt, Græcè pſalterio, Hebraicè Nabla nuncupato: quòd vnum omnium
C muſicorum organorum rectiſſimum eſt, nihil in ſe vel peruerſum continens, vel obliquum. Neque quod ex inferioribus locis in ſonum concentus muſici commouetur, ſed in formam Dominici corporis conſtitutum organum, ſine vllo inflexu deflexuúe directum eſt: organum ex ſupernis commotum & impulſum, & in cantionem ſupernæ & cœleſtis inſtitutionis animatũ,
D non humili & terreno ſpiritu, vt cętera terræ organa, per ſonum. Non enim ille humilia atque terrena in ipſo corporis ſui organo prædicauit, ſicut ipſe teſtatus eſt: Qui eſt de terra, de terra eſt, & de terra loquitur: qui autem de cœlo venit, quæ vidit & audiuit, teſtatur. Per hunc ergo ſupernum ſpiritum Deus cantatur in pſalmis: in forma Dominici corporis, & in quo cœleſtis ſpiritus eſt loquutus: forma quoque terre-
E na huius & muſici, & ex ſupernis concinentis organi, comparata. Non eſt autem ignorandum, indiſcretum apud Hebræos numerum eſſe pſalmorum, ſed ſine ordinis annotatione eſſe conſcriptos. Non enim illic primus, ſecundus, aut tertius, aut quinquageſimus, aut centeſimus prænotantur: ſed ſine præſcriptione aliqua ordinis numerique permixti ſunt. Eſdras enim, vt antiquæ traditiones ferunt, incompo-
F ſitos eos, & pro autorum ac temporum diuerſitate diſperſos, in volumen vnum collegit & retulit. Sed ſeptuaginta ſeniores, ſecundum Moyſi traditionẽ ad cuſtodiendam legis doctrinam in ſynagoga manentes, poſteaquam illis à rege Ptolemæo transferendæ ex Hebræo in Græcum ſermonem totius legis cura mandata eſt: ſpirituali & cœleſti ſcientia virtutem pſalmorum intelligentes, in numerum eos atque ordinem

Luc. 24.

Pſalteriũ quid ſit.

Chriſti corpus pſalterium eſt.

Ioan. 3.

Quotuſquiſque pſalmus.

Septuaginta addiderunt numeros.

ordinem redegerunt: ſingulis quibuſque A numeris pro efficientia ſua in abſolutione perfectis, perfectorum & efficientium Pſalmorum ordinem deputantes. Et quanquam id ipſum ex ſingulorum Pſalmorum virtutibus intelligi poſſit: tamen abſolutiſſimè in geſtorum & temporum historia docemur, Pſalmorum ſcilicet collationes ſecundùm perfectorum numerorum eſſe efficientiam ordinatas. B Pſalmus enim tertius ſecundùm hiſtoriam quinquageſimo Pſalmo poſterior eſt: inſcriptio namque vtriuſque multo interuallo temporis ætatiſque diuerſa eſt. Nam ille quæ ſub Vria & Dauid ſunt geſta, complectitur: ille autem fugam Dauid Abſalon filio ſuo olim perſequente ſignificat: & virtus ac ſacramentum numeri perficit, hunc & illum pro competentibus & ſibi congruis numeris collocari. C Inſcriptio verò quinquageſimi Pſalmi, ſecundum hiſtoriam quinquageſimi & primi Pſalmi inſcriptione poſterior eſt. Sed quinquageſimi numeri virtus & perfectio exigebat. & Doech Idumæi impœnitens in Dauid odium poſtulabat, anteriorem poſtponi, & poſteriorem anteferri: vt remiſſio peccatorum in numero quinquageſimo collocaretur, & pœna perfidiæ numerum conſtitutæ remiſſionis excedens careret venia, cùm & tempus & D numerum pœnitentiæ perdidiſſet. Nam cum in quinquageſimo, in quo eſt ſabbata ſabbatorum ſecundùm Iubilei anni præformationem, peccatorum remiſſio ſit conſtituta: competenter hic Pſalmus in quo pœnitentia antelata peccatorum remiſſio poſtulatur, in ordine eſt huius numeri collocatus. Tribus verò quinquageſimis Pſalmorum liber continetur: & E hoc ex ratione ac numero beatæ illius noſtræ expectationis exiſtit. Namque qui & primæ quinquageſimæ, & ſecundæ deinde quinquageſimæ Pſalmum, & tertiæ rurſum quinquageſimæ in qua finis eſt, libri conſummationem diligenter aduertat: prouidentiam diſpoſitorum in hunc ordinem Pſalmorum cum diſpenſatione ſalutis noſtræ intelliget conuenire. Cum F enim primus gradus ſit ad ſalutem in nouum hominem poſt peccatorum remiſſionem renaſci, ſitque poſt pœnitentiæ confeſſionem regnum illud Domini in ſanctæ illius ciuitatis & cœleſtis Hieruſalem tempora reſeruatum, & poſtea conſummata in nos cœleſti gloria in Dei patris regnum per regnum filij proficiamus, in quo debitas Deo laudes vniuerſitas ſpirituum prædicabit: facilè intelligimus in ſingulis Pſalmorum virtutibus ſub quinquagenariæ numero collocatis ſacramentum diſpenſationis huius quinquagenariæ contineri. Eſſe autem hæc ſabbata ſabbatorum, ſeptenarius numerus per ſeptem in ſeptuplum connumeratus oſtendit: quem tamen ogdoas, quia dies eadem prima quæ octaua, ſecundùm Euangelicam plenitudinem in vltimo ſabbato adjecta conſummat. Et hæc quidem ſabbata ſabbatorum ea ab Apoſtolis religione celebrata ſunt, vt his quinquageſimæ diebus nullus neque in terram ſtrato corpore adoraret, neque ieiunio feſtiuitatem ſpiritualis huius beatitudinis impediret: quod id ipſum extrinſecus etiam in diebus Dominicis eſt conſtitutum, qui vltra ſabbati numerum per plenitudinem Euangelicæ prædicationis accedunt. Namque cum in ſeptimo die ſabbati ſit & nomen & obſeruantia conſtituta: tamen nos in octaua die, quæ & ipſa prima eſt, perfecti ſabbati feſtiuitate lætamur. Et dignum eſt hanc ogdoadis perfectam ſacramentis cœleſtibus virtutem, in Pſalmo eo qui octauo in numero diſpoſitus eſt, contueri, cũ pro torcularibus titulus adjectus eſt: vaſculis in nouos fructus præparatis, & ad feruentis muſti liquorem continendum innouatis. Et numerus iſte, ad percipiendos fructus Euangelicos, caducis his corporum noſtrorum vaſculis reformatis ſecundum ogdoadem eſt Euangelicam deſtinatus. Et hoc Pſalmi iſtius textus & ſermo teſtatur. Ogdoadis quoque iſtius virtus, etiam in virtute ſexti Pſalmi & numeri: quo pro octauo oratio eſt continetur: & hoc numeri ratio perficit, vt & in ſexto pro octauo eſſet oratio, & in octauo titulus pro torcularibus adderetur. Tribus autem in numeris hæc torcularium ſuperſcriptio reperitur. Nam & octauus, & octogeſimus, & octogeſimus tertius Pſalmus hunc habet titulum, vt in numeris perfectis perfectæ huius beatitudinis ordo conſiſteret: ita tamen, vt ſimplicem ogdoadem, & ogdoadis decadem, ſacramentum triadis (quæ à noſtris trinitas eſt nuncupata) concluderet. Et hanc quidem ogdoadis perfectionem, etiam in centeſimo atque decimooctauo Pſalmo cognoſcere poſſumus. Nam in octonum numerum per octonos verſus ſecundùm Hebræos ſingularum literarum initia collecta ſunt: ſed & ipſa vir-

Myſteria numerorũ in pſalmis.

Ogdoas in Euangelio.

Trias.

tus Pſalmi ſacramentum ogdoadis edocet. Sunt aurem in eo ogdoades vigintiduæ. Nam octoni verſus ſingularum literarum initiis deputantur: & hoc ea ratione efficitur, vt quia Pſalmus iſte perfectum virum ſecundum doctrinam Euangelicam conſummat, per omnes viginti & duas Hebræi ſermonis literas, ſub ſacramento ogdoadis erudiremur. Et ea cauſa eſt, vt in vigintiduos libros lex teſtamenti veteris deputetur: vt cum literarum numero conuenirent. Qui ita ſecundùm traditiones veterum deputantur, vt Moyſi ſint libri quinque: Ieſu Naue ſextus: Iudicum & Ruth, ſeptimus: primus & ſecundus Regnorum, in octauum: tertius & quartus in nonum: Paralipomenon duo, in decimum ſint: ſermones dierum Eſdræ, in vndecimum: liber Pſalmorum, in duodecimum: Salomonis Prouerbia, Eccleſiaſtes, Canticum canticorum, in tertiumdecimum, & quartumdecimum, & quintumdecimum: Duodecim autem Prophetæ, in ſextumdecimum: Eſaias deinde & Hieremias cum lamentatione & epiſtola, ſed & Daniel, & Ezechiel, & Iob, & Heſter, viginti & duûm librorum numerum conſumment. Quibuſdam autem viſum eſt, additis Tobia & Iudith, vigintiquatuor libros ſecundùm numerum Græcarum litterarum connumerare. Romana quoque lingua media inter Hebræos Græcóſque collecta. Quia his maximè tribus linguis ſacramentum voluntatis Dei, & beati regni expectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, vt in his tribus linguis Regem Iudæorum Dominum Ieſum Chriſtum eſſe præſcriberet. Nam quamuis multæ barbaræ gentes Dei cognitionem ſecundùm Apoſtolorum prædicationem, & manentium hodie illic Eccleſiarum fidem adeptæ ſint: tamen ſpecialiter Euangelica doctrina in Romani imperij (ſub quo Hebræi & Græci continentur) ſede conſiſtit. Conſequens autem eſt, ſecundùm octonarium hunc viginti & duarum ogdoadum numerum, eum qui ſubjectus eſt, in quindecim canticis graduum Pſalmorum numerum contineri. Poſt perfectam enim illam præcedentium ogdoadum doctrinam, hoc canticum graduum in quindecim Pſalmis, & duobus perfectis numeris oportuit conuenire: hebdomade ſcilicet & ogdoade, id eſt, ſeptimo & octauo numero. Nam per obſeruantiam legis, quæ in hebdomade eſt

Tres linguæ.

A conſtituta, & Euangelicum profectum, qui ogdoadis & præſenti religione & ſperata expectatione perficitur, iſto cantico graduum in cœleſtia & æterna conſcenditur. Nam & in templo per hunc numerum graduum principes ſacerdotum in ſanctorum ſancta conſcendebant: vt quia neque hebdomadas legis ſine Euangeliorum ogdoade, neque ogdoas Euangeliorum ſine legis hebdomade virum poſſet B præſtare perfectum: quiſquis illa perfectè crediſſet, in his perfectis & beatis ſanctis ſanctorum perfectum hunc virum, qui in quindecim graduum cantico eſt, hebdomadis & ogdoadis numerum locaret. Quanquam verò hæc à nobis ſecundùm numeros in legis obſeruantia completos, & in ſacramento Euangelico diſtributos ita dicta ſunt: tamen C abſolutiùs vniuſcuiuſque numeri virtutem ex ſuperſcriptionibus Pſalmorum & dictorum ipſorum intelligentiam conſequemur. Sunt autem ſuperſcriptionum omnium tituli diuerſi. Nam præter eos qui autorum ſuorum nominibus, aut cauſarum aut temporum ſignificationibus prænotantur, ſunt alij quibus titulus in finem eſt: alij quibus tantum Pſalmus cantici, vel canticum Pſalmi: & neceſſe D eſt diuerſas cauſas diuerſarum ſuperinſcriptionum extitiſſe. Non enim ſine tanta rerum diuerſitate hic titulorum ordo conuertitur: vt nunc in finem, nunc Pſalmus, nunc canticum, nunc canticum Pſalmi, nunc Pſalmus cantici, ad diſtinctionem Pſalmi quæ ſubjaceat præferatur. Et quamquam in ſingulis quibuſque Pſalmis ſingulatim quarumcumque in- E ſcriptionum cauſas præſtare nitamur: tamen ad compendium ſtudioſæ intelligentiæ, in breuem ſermonem virtutem ſuperſcriptionum omnium coarctamus. Finis eſt, cuius cauſa cætera ſunt, ipſum autem nulli alij cauſam ſuam præſtat. Ob finem enim omnia, nihil verò aliud poſt finem. Namque ad finem tenditur, ſed in fine deſinitur. Ita finis & anteriorum perfectio eſt: & ex ſe nihil in aliquid aliud F protendens, propria ſemet ſui ipſa profeſſio† eſt. Pſalmi igitur qui inſcribuntur, in finem, tituli intelligendi ſunt, vt ex perfectis atque abſolutis bonorum æternorum doctrinis & ſpeciebus exiſtant: quia ad ea quæ in his dicuntur, fidei ſe noſtræ curſus extendat, & in his nullo vlteriore procurſu ipſo ſuo optatæ & adeptæ beatudinis fide requieſcat. In muſicis verò

Tituli Pſalmorum quid habeant myſterij.

Titulus in finem quid velit.

† poſſeſſio.

Pſalmus, canticum & ſimilia quomodo differant. verò artibus hæ ſunt officiorum & ge-
nerum varietates. Pſalmus eſt, cum ceſ-
ſante voce, pulſus tantum organi conti-
nentis exauditur. Canticum eſt, cum can-
tantium chorus libertate ſua vtens, neque
in conſonum organi adſtrictus obſequium,
hymno canoræ tantùm vocis exultat.
Canticum autem Pſalmi eſt, cum organo
præcinente, ſubſequens & æmula organo
vox chori canentis auditur: modum pſal-
terij modulis vocis imitata. Pſalmus ve-
rò cantici eſt, cum choro antè canente
humanæ cantionis hymno ars organi con-
ſonantis aptatur, vocíſque modulis præ-
cinentis pari pſalterium ſuauitate modu-
latur. His ergo quatuor muſicæ artis ge-
neribus, competentes ſingulis quibuſque
Pſalmis ſuperſcriptiones ſunt coaptatæ.
Ex virtutibus autem Pſalmorum, & ex
ipſis doctrinæ muſicæ diuerſitatibus cauſa
vniuſcuiuſque ſuperſcriptionis oſtenditur.
Pſalmus. In eo enim Pſalmo, in quo tantum Pſal-
mus inſcribitur, fidelium operum, & re-
ligioſorum geſtorum, aut doctrina, aut
confeſſio continetur: cum Propheta com-
memorando quæ egerit, ad doctrinam
nos geſtorum ſimilium inſtituit, motu
corporei organi noſtri ad pios officio-
Canticum. rum vſus temperato. At verò cum can-
ticum tantum in titulo ponitur: ſcientia
in eo ſpiritualis, & intelligentia cœleſtis
arcani, quam quis per cognitionem ſa-
pientiæ conſequitur, exiſtit: cum non
commemoratis fidei operibus, ſolam
doctrinam perfectæ de Deo cognitionis
oſtendit. Non enim ſtatim omnis ſcien-
tia in bono opere eſt, neque turſum omne
opus bonum veram ſcientiam conſequi-
Canticum Pſalmi. tur. Ob quod & illud, quod in tertio
ſuperſcriptionum genere eſt Canticum
Pſalmi, cum bonorum operum efficien-
tiæ ſcientia & doctrina coniungitur. Prius
enim in bonis operibus viuendum eſt:
vt perfecta poſſet ea quæ deinceps ſucce-
dit diuini ſacramenti eſſe cognitio, ſe-
cundum id quod dictum eſt: Deſideraſti
ſapientiam, ſerua mandata, Dominus
præſtabit tibi eandem. Præſtat ergo Do-
minus ſapientiam his, qui per meritum
operum gratiam intelligentiæ conſequun-
tur. Ex his ergo operum doctrinæque
ſtudiis, Pſalmi illius qui canticum Pſalmi
Pſalmus cantici. ſuperſcribitur, erit cauſa noſcenda. Vbi
autem eſt Pſalmus cantici, illic per cogni-
tionis ſcientiam vſus boni operis tracta-
tur: cum deſideratam nobis fidelium
geſtorum efficientiam præſtet anterior de

A Deo adepta cognitio. Hæc igitur muſi-
cæ artis quadrifaria diuerſitas, Pſalmo-
rum eſt diuerſitati coaptata: vt Pſalmus per
organi corporei motum in commemora-
tione geſtorum ſit, canticum verò per ſa-
pientiæ cognitionem habeat in ſe doctri-
næ ſcientiam. Canticum verò Pſalmi eſt,
cum præeunte geſtorum merito cognitio
præſtatur. Pſalmus deinde cantici, cum
per adeptæ ſcientiæ cognitionem fide-
B lium geſtorum opus inchoatur & geritur.
Per has ergo ſuperſcriptionum proprie-
tates intelligentiam Pſalmorum quærere
oportebit: quia vnicuique generi pro-
phetiæ in proprietate titulorum vnum-
quodque genus muſicæ comparationis
aptatum eſt. Eos verò qui ſine inſcriptio- *ἀνεπίγραφοι.*
ne vlla ſignificationis alicuius habeantur,
vt eſt primus vel ſecundus, & cæteri com-
C plures alij, intelligendum eſt ex doctri-
na Spiritus ſancti ad ſpiritualem cogni-
tionem generalis ſcientiæ fuiſſe cantatos:
vt vnuſquiſque ex his ſecundùm fidei
ſuæ ſinceritatem, rationem intelligentiæ
ſpiritualis expeteret. Aliæ verò ſuper-
ſcriptiones, quæ aut res geſtas ſecundum
hiſtoriam ſignificant, aut tempora, aut
D dies, aut aliud aliquid complexæ ſunt,
vel ex interpretatione nominum, vel ex
comparatione geſtorum, vel ex conſi-
milium ſpecie: ex quibus rebus Pſalmus
conſiſtat oſtendunt: vt ſicubi eſt pro die
ſabbati, aut pro occultis filij, aut pro die
octauo, per corporalem ſuperſcriptio-
num ſignificantiam ſpiritualis Pſalmi in-
telligatur editio: vel cum illius Dauid,
vel Abſalon, vel Saul, vel Doech in ti-
E tulo ſub geſtorum hiſtoria prænotantur,
in eo per pronominum qualitates vt illi,
vel illius Dauid, aut per nominum vir-
tutes, vt eſt Abſalon, & Saul, & Doech,
prophetiam quæ in Pſalmo ſit, conſequa-
mur. In diapſalma verò, quod inter- *Diapſalma quid.*
iectum plurimis Pſalmis eſt, cognoſcen-
dum eſt demutationem aut perſonæ, aut
ſenſus ſub conuerſione modi muſici in-
choari: vt ſicubi diapſalma interceſſerit,
F aut aliquid aliud dici, aut etiam ab alte-
ro dici, aut in altero artis muſicæ modu-
lo cantari, intelligendum ſit. De perſo-
nis ac ſenſibus, vbi diapſalma intercede-
re reperiemus, rationem afferre tentabi-
mus. Cæterum modum muſicæ diſcipli- *Carmen.*
næ conſeruare translatio Græca & Lati-
na non potuit. Hæc autem in compen-
dioſam breuitatem feſtinus ad ipſam Pſal-
morum expoſitionem ſermo collegit.

Clauis Pſalmi. Eſt autem diligens perpenſúmque iudicium expoſitionis Pſalmi vniuſcuiuſque præſtandum, vt cognoſcatur qua vnuſquiſque eorum claue intelligentiæ aperiendus ſit. Nam liber omnis ſimilis eſt vrbi pulchræ atque magnæ, cui ædes complures diuerſæque ſint, quarum fores propriis clauibus diuerſíſque claudantur: quæ cùm vnum in locum congeſtæ permixtæque ſint, volenti vnamquamque ædem aperire, maximam ignaro afferant difficultatem, vt clauem vniuſcuiuſque ædis inueniat: ſicque aut familiaris ſcientiæ cognitam clauem citò ex copia illa congeſtæ in vnum varietatis eligere, aut ingentis laboris aptam & congruam clauem aperiendi vniuſcuiuſque aditus inuenire: quia ratio & qualitas non ſinat, non ſuas claues clauſtris diſparibus coaptare. Itaque ſecundùm Domini miſericordiam aperiendi vniuſcuiuſque Pſalmi clauem reperturi, huius ipſius primi Pſalmi aditum propria ſua & congrua claue pendamus.

CLAVIS SIVE INTROITVS IN PRIMVM PSALMVM.

Textus hic Pſalmi ex manuſcr. Cod. præfixus eſt Tractatui.

Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non defluet: & omnia quæcumque faciet dirigentur. Non ſic impy non ſic, ſed tanquam puluis quem proycit ventus à facie terræ. Ideo non reſurgunt impy in iudicio, neque peccatores in conſilio iuſtorum. Quoniam ſcit Dominus viam iuſtorum, & iter impiorum peribit.

Perſona à quo & in quem. PRINCIPALIS hæc in Pſalmis intelligentia eſt: ex cuius perſona, vel in quem ea quæ dicta ſunt intelligi oporteat, poſſe diſcernere. Non enim vniformis & indiſcreta eſt eorum conſtitutio, vt non & autores habeant & genera diuerſa. Inuenimus enim in his frequenter perſonam Dei patris ſolere proponi, vt in octogeſimooctauo Pſalmo, cùm dicitur: Exaltaui electum *Pſal. 88.* de plebe mea. Inueni Dauid ſeruum A meum, in oleo ſancto meo vnxi eum. Ipſe inuocabit me, pater meus es tu, & ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum, excelſum ſuper Reges terræ. Perſonam verò filij in pluribus ferè introduci, vt in decimoſeptimo Pſalmo: Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi: & in viceſimoſeptimo: Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper B veſtem meam miſerunt ſortem. Hunc autem primum Pſalmum vel ex perſona patris, vel ex perſona filij non poſſe intelligi, res ipſa abſolutè docet, cum in eo ait: *Anguſtinus docet hac dici ex perſona patris.* Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. In eo enim Pſalmo in quo perſonam patris deſignari meminimus, propria ei & apta memorantur, cum dicitur: Ipſe inuocabit me: pater meus es tu, & C ſuſceptor ſalutis meæ. Et in eo in quo filius loqui docetur, *Pſal. 17.* ipſe ſe ex his quæ commemorat dictorum ſuorum profitetur autorem, dicens: Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi. Dum enim & pater dicit: Inuocabit me, & filius ait: Populus ſeruiuit mihi, ipſos ſe eſſe qui de ſe loquantur, oſtendunt. At verò nunc cum dicitur, Sed in lege Domini fuit voluntas eius, nulla Domini perſona de ſe loquentis oſtenditur: ſed alterius potius D beatitudine, eius videlicet viri, cuius in lege Domini voluntas ſit prædicatur †. Perſona itaque Prophetæ, cuius ore Spiritus ſanctus loquitur, nunc eſſe noſcenda eſt: officio oris eius ad cognitionem nos ſacramenti ſpiritualis erudiens. Et cum hæc loquatur, quærendum eſt de quo viro eum loqui intelligere debeamus. Ait enim: Beatus vir qui non abiit in conſi- E lio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non defluet: & omnia quæcumque fecerit, bene dirigentur. Mul- F tos vel præſenti ſermone vel ex literis ac ſcriptis eorum comperi ita ſenſiſſe de Pſalmo quòd ſignificari in eo Dominus noſter Ieſus Chriſtus atque intelligi debeat: cuius beatitudo in his quæ ſubjecta ſunt, prædicetur. Sed id nec modo, nec ratione docuere, bonæ quidem opinionis affectu: quia omnis ad eum prophetia eſt referenda Pſalmorum. Sed vbi & quando ad eum

† ſed beatitudinem potius eius videl. &c. prædicat. Perſona, &c.

ad eum prophetiæ ipſius ſermo ſe referat, rationabilis ſcientiæ diſcernendum eſt veritate. Ea autem quæ in exordio Pſalmi poſita ſunt, minimè perſonæ eius dignitatique conueniunt: & incautam hanc ita prædicandi facilitatem illa ipſa coarguunt, quæ continentur in Pſalmo. Cum enim dicitur: Et in lege Domini fuit voluntas eius, cùm lex per Dei filium lata ſit, quomodo ad eum ob id beatitudo referetur, quia voluntas eius in lege Domini fuerit, cùm Dominus ipſe ſit legis? Quòd autem lex eius ſit, in Pſalmo ſeptuageſimoſeptimo ipſe teſtatus eſt, quum ait: Attendite popule meus in legem meam, inclinate aures veſtras in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum. Et hæc Matthæus Euangeliſta ab eo ipſo dicta eſſe confirmat, dicens: Ideo in parabolis loquebatur, vt impleretur quod dictum eſt: Aperiam in parabolis os meum. Prophetiam ergo ſuam rebus Dominus expleuit. Nam in his quibus loquuturum ſe ſpoponderat, parabolis eſt loquutus. Id autem quod ait: Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, in quo comparatiuè beatitudinis profectus oſtenditur, quomodo perſonæ eius potuerit coaptari, vt ſit Dei filio plantatum lignum beatius? ob quod beatus ſit, quia aliquando ſimilitudinem eius profectu beatitudinis conſequatur. Dehinc cùm ſecundum Sapientiam & Apoſtolum, & ante ſecula, & ante tempora æterna ſit, & primogenitus omnis creaturæ ſit, & in ipſo, & per ipſum creata ſint omnia: quomodo his rebus cum fiet ſimilis, beatus eſt, quæ ab ipſo ſunt inſtituta, cum neque creatoris virtus ad beatitudinis ſuæ perfectionem comparatione egeat creaturæ, neque primogeniti antiquitas in eo quod erit tanquam lignum tempus præpoſteræ comparationis admittat? Id enim quod erit, per expectandum adhuc tempus, non poteſt videri vt aut fuerit, aut iam ſit in rerum natura. Quicquid autem iam eſt, non eget dilatione temporis, vt aliquid inchoetur: quia antiquitate exordij ſui eſſe iam permanet. Itaque quia hæc à diuinitate vnigeniti filij Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti intelligitur aliena: vir ille hic à Propheta beatus prædicari opinandus eſt, qui ſe ei corpori quod Dominus aſſumpſit, in quo homo natus eſt, conformem ſtudio æquitatis, & totius iuſtitiæ perfectione præſtiterit. Et ſanè id ita intelligi oportere plenius Pſalmi expoſitio

Matth. 13.

Quomodo igitur dicatur vita & lux.

A monſtrabit. Specioſiſſimum autem hoc & digniſſimum incipiendorum Pſalmorum ſanctus Spiritus ſumpſit exordium, vt humanam infirmitatem per ſpem beatitudinis ad innocens religionis ſtudium adhortaretur, vt ſacramentum Dei corporati doceret, vt communionem gloriæ cœleſtis polliceretur, vt pœnam iudicij denunciaret, vt differentiam reſurrectio-
B nis oſtenderet, vt prouidentiam Dei in retributione monſtraret. Perfecta ſcilicet conſummatáque ratione tantæ prophetiæ † ordinem inchoauit, vt humanam imbecillitatem ad fidei ſtudium beati viri ſpes illiceret, ſpei beatitudinem comparata ligni ſimilitudo ſponderet, inſolentem impietatem intra metum denunciata impiis ſeueritas coerceret, meriti differentiam in conſiliis ſanctorum
C conditionis ordo diſtingueret, Dei magnificentiam in cognoſcendis iuſtorum viis æquitas conſtituta monſtraret. Nunc & res ipſas & eorum verba tractemus.

Summa argumenti totius Pſalmi.

† prouidentiæ.

DIVI HILARII PICTAVORVM

D
Epiſcopi, in primum Pſalmum enarratio.

E *BEATVS vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.)*

Quinque generum obſeruantiam beato viro ſubeſſe Propheta commemorat. Primam in impiorum conſilium non eundi, alteram in peccatorum via non conſiſtendi, tertiam in cathedra peſtilentiæ non ſedendi, nam deinde voluntatis in
F lege Domini ponendæ, poſtremò in ea die noctúque meditandi. Ergo neceſſe eſt differre impium à peccatore, peccatorem à peſtilente, maximè cum ſit impiis conſilium, peccatori via, cathedra peſtilenti. Dehinc eùm in conſilium impiorum eatur potius quàm ſtetur, in via verò peccatoris ſtetur magis quàm eatur. Quarum rerum cauſas vt intelligere

Quinque in beato viro.

Impius & peccator quid differant.

poſſimus diſcernendum eſt, quanto differat peccator ab impio, vt per id intelligi poſſit, cur peccatori via, & impio conſilium deputetur. Dehinc cur & in via ſtandum, & in conſilium eundum ſit: cùm humana conſuetudo, & in conſilio ſtandum, & in via eundum eſſe decernat. Non omnis qui peccator eſt, & impius eſt. Impius autem non poteſt non eſſe peccator. Et ſumamus ex vſu conſcientiæ communis exemplum. Patres ſuos amare poſſunt filij, licet ebrioſi ſint, & laſciui, & prodigi: & inter hæc vitia carent impietate, qui non carent crimine. Impij verò licet in præcipuis ſint continentiæ frugalitatíſque virtutibus, omne tamen quodcumque aliud extra impietatem erit crimen in contumelia parentis excedunt. Igitur ſecundùm hoc propoſitum exemplum, impium diſcerni à peccatore non dubium eſt, & impios quidem eos eſſe natura ipſa iudicij communis oſtendit, qui cognitionem Dei expetere faſtidiunt, qui nullam eſſe mundi creatorem irreligioſa opinione præſumunt, qui mundum in hunc habitum ornatúmque fortuitis motibus conſtitiſſe commemorant; qui ne quod iudicium creatori ſuo ob vitam rectè criminoſéue geſtam relinquant, volunt ex naturæ neceſſitate ſe naſci: & ex eadem rurſum neceſſitate diſſolui. Horum igitur omne conſilium fluctuans, incertum ac vagum eſt, & in eiſdem ac per eadem ſine vlla conſiſtendi ſtatione defertur. Non enim tenet modum definitionis alicuius. Creatorem mundi diſputatio docere auſa non eſt. Cùm enim quæras cur mundus? & quando, & in quantum? & vtrum mundus homini, an homo mundo? & mors ob quid vel quouſque vel qualis? Circa hæc impietatis ſuæ conſilia agitur ſemper, & euadit, loco conſiſtendi in his conſiliis non reperto. Sunt & alia conſilia impiorum: eorum ſcilicet qui in hæreſin delapſi, nec noui, nec veteris teſtamenti legibus continentur. Quorum ſermo in orbem ſemper & circulum erroris inflexus, nihil tenens, & in nullo conſiſtens, indefinitæ ſententiæ curſu recurſúque iactatur. Quorum impietatis eſt, Deum non ex Dei ipſius profeſſione, ſed ex arbitrij ſui voluntate metiri, ignorantes non minoris impietatis eſſe Deum fingere quàm negare. A quibus cùm requiras quo ſpei ac fidei ſuæ fine ſic ſentiant, confunduntur, perturbantur, diſſimulant, circumerrant, & finem ipſum eius de qua quæritur diſpu-

Impietas quid propriè.

A tationis euitant. Beatus ergo vir eſt qui in hoc impiorum conſilium non abijt, id eſt, qui ipſam illam in hoc conſilium eundi non admiſerit voluntatem: quia quæ impia ſunt vel cogitaſſe iam crimen ſit. Sequens autem eſt, vt qui in impiorum conſilium non abijt, in peccatorum quoque via non ſtet. Plures enim ſunt qui cùm per confeſſionem Dei ab impietate diſcreti ſint, non tamen à peccato per id

Via peccatoris quid.

B liberi ſint, in Eccleſia quidem manentes, ſed Eccleſiæ diſciplinam non tenentes, vt auari, ebrioſi, tumultuoſi, procaces, ſuperbi, ſimulatores, mendaces, rapaces. Et ad hæc quidem nos vitia naturæ noſtræ propellit inſtinctus. Sed vt vtile eſt, nos à via hac qua ferimur abſcedere, ſic neque conſiſtere illic, adhibito decedendi ex ea non moroſo recurſu. Et id-

C circo beatus vir eſt, qui in via peccatorum non ſtetit, natura quidem in viam hanc deferente, ſed ex via hac fidei religione referente. Tertius quoque hic obtinendæ beatitudinis ordo eſt, in cathedra peſtilentiæ non ſedere. Sederunt in cathedra Moyſi Phariſæi docentes, ſedit & Pilatus in tribunali. Cuius itaque cathe-

Cathedræ peſtilentiæ.

D dræ ſeſſionem exiſtimabimus peſtilentem? Non vtique Moyſi. Dominus enim ſedentem potius quàm ſeſſionem cathedræ improbandum dicit: Super cathedram, inquit, Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi, quæcunque dixerint vobis facite, quæ autem faciunt facere nolite. Cathedræ huius ſeſſio peſtilens non eſt, cuius obedientia Dominica autoritate præcipitur. Illa ergo erit peſtilens, cuius contagium

Matth. 23.

E Pilatus manus abluendo deuitat. Multos enim etiam in metu Dei conſtitutos, ſecularium tamen honorum ambitio corrumpit, & volunt Eccleſiæ legibus ſubditi, fori legibus iudicare. Sed quanquam ad ipſa officia quæ agunt, ferant ſecum religioſam voluntatem, beneuolos ſeſe continentéſque præſtando: tamen neceſſe eſt eorum in quibus diuerſabuntur negociorum, quodam peſtilenti contagio pol-

Secularia negocia periculoſa clericis ac bonis.

F luantur. Publicarum enim cauſarum ordo manere eos volentes etiam in Eccleſiaſticæ legis ſanctitate non patitur. Et quamuis religioſi propoſiti tenaces ſint: tamen per neceſſitatem ſedis obtentæ, tum ad contumeliam, tum ad iniuriam, tum ad pœnam cunctante licet voluntate coguntur, facit eus neceſſitatis ipſius eſſe participes, cùm tanquam lue morbida imbuuntur. Et idcirco hanc eorum

cathe-

cathedram, cathedram peſtilentiæ prophetã cognominat, quia contagione ſua voluntatem religioſæ mentis inficiat. Sed beatitudinem viri nondum, vel in impiorum conſilium non iſſe, vel in peccatorũ via non ſtetiſſe, vel in peſtilentiæ cathedra non ſediſſe, cõſummat. Poſſunt enim hæc & in ſeculari viro reperiri: vt vnum Deum eſſe creatorem mundi opinetur: vt à peccatis ſe per ſtudium modeſtæ innocentiæ refrenet: vt honorum dignitatibus priuatæ & tranquillæ vitæ ocium anteponat. Sed perfectum nunc Deo virum propheta conformans, & quem in magnis æternæ beatitudinis conſtituat exemplis, non communibus eum ad id docet vſurum eſſe virtutibus, ſed his cõſummandum eſſe, vt beatus ſit, quæ ſequuntur: (*Sed in lege Domini fuit voluntas eius.*) Abſtinentia † ſuperiorum inutilis eſt, niſi in conſequentia adhibeatur intentio: ſcilicet vt in lege Domini voluntas ſit. Non expectat propheta vt metus ſit. Plures enim intra legem metus cohibet, paucos verò voluntas conſtituit in lege: quia timoris eſt, non audere timenda negligere: perfectæ verò religionis eſt, præſcriptis, velle parere. Et idcirco beatus ille eſt, cuius in Dei lege non timor eſt, ſed voluntas. Sed deeſt interdum & aliquid voluntati: & perfectam beatitudinem ſolùm velle non obtinet, niſi voluntatem ſequatur operatio. Sequitur namque: (*Et in lege eius meditabitur die ac nocte.*) Beatũ hunc virum continua legis meditatio & indefeſſa conſummat. Sed fortè id humanæ infirmitatis natura non patitur: per quam quieſcendum, dormiendum, cibo vacandum eſt, ob quæ à ſpe conſequendæ beatitudinis etiam neceſſitate naturalium decidamus: cùm aliquando à meditatione diurna atque nocturna negocij corporalis interceſſione ſit deſinendum. Simile quoque huic dicto Apoſtoli dictũ eſt: Sine intermiſſione orantes. Quaſi verò non occupanda in res ſuas †, naturæ noſtræ neceſſitas poſſit ſine interpellatione temporis ſemper orare. Meditatio itaque legis non ſolùm in verbis legentis eſt, ſed & in operis religione: neque vt libros tantùm & ſcripturas recenſeamus, ſed vt ea quæ in ſcripturis ac libris continentur, geſtis rebúſque meditemur, & diurna nocturnáque opera per legem ſemper exerceamur, vt illud Apoſtoli eſt: Omnia quæcumque facitis, in gloriam Dei facite, ſiue cum manducatis, ſiue cum bibitis, ſiue cum aliud agitis. Per hoc enim efficitur, vt ſine intermiſſione oremus: cum per opera Deo placita, & in gloriã eius ſemper exercita, ſancti cuiuſque viri vita omnis oratio fit: ac ſic ſecundùm legem noctu diéque viuendo, vita ipſa nocturna legis erit & diurna meditatio. Sed conſummata viri huius beatitudine, qui impiorum conſiliis, & peccatorum viis, & peſtilentiæ cathedra ſe abſtinens Dei legem volens die & nocte meditetur, docendum eſt quantus ei fructus acquiſitæ huius beatitudinis ſit futurus. Velle enim beatum eſſe, ex beatitudinis ipſius expectatione proficiſcitur. Sequitur namque:

Legis dominicæ meditatio.

† Abſtentio.

1. Theſſ. 2.

† non recuperando vires ſuas.

Meditatio in factis eſt.

1. Cor. 10.

Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt iuxta decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non defluet.)

Ridiculum hoc fortè & ineptũ comparatæ beatitudinis credetur exemplum: in quo ligni plantatio decurſus aquarum fructus ſui datio ſecundùm ſuum tempus, & folium eius non defluens prædicatur. Hæc quidem ſecundùm homines ſeculi nulla fortè exiſtimabuntur. Sed videamus ſecundùm propheticam doctrinam, quanta in his ipſis rebus ac verbis comparatæ beatitudinis gloria conlocetur. In libro Geneſis vbi plantatum à Deo paradiſum legiſlator oſtendit: Omne quoque lignum ſpecie pulchrum & ad vſum bonum productum eſſe monſtrauit, eſſe quoque & in medio paradiſo lignum vitæ, & lignum ſciendi boni & mali expoſuit: irrigari deinde paradiſum flumine, quod poſtea in quatuor principia diuiſum ſit. Quod autem eſſet hoc lignum vitæ, propheta Salomon docuit, dicens de adoratione ſapiẽtiæ: Lignum vitæ eſt omnibus qui complectuntur eam, & qui incumbunt in eam ſicut in Domino. Lignum ergo hoc viuens eſt: neque ſolum viuens, ſed etiam rationale. Rationale autem in tantum, vt fructus † det: det verò non confuſè, nõ importunè: ſed tempore ſuo. Et plantatum hoc lignum eſt iuxta decurſus aquarum, in poſſeſſione ſcilicet regni Dei, id eſt, in paradiſo, & vnde flumen exiens in quatuor principia diuiditur. Non enim ait: Poſt decurſus aquarũ, ſed iuxta decurſus aquarum, vnde primum decurſum aquarum diuiſiones ſortiuntur. Illic enim plantatum hoc lignum eſt, quò latronem illum ſe Dominum confitentem

Geneſ. 1.

Prou. 3.

Dominus (quia ſapientia eſt) introduxit,
Luc. 23. dicens: Amen dico tibi, hodie mecum
eris in paradiſo. Et quia ſapientiam, qui
Chriſtus eſt, lignum vitæ cognominari
de ſacramento futuræ corporationis &
paſſionis prophetica autoritate docui-
mus: etiam ex euangeliis intelligentiæ
huius eſt proprietas aſtruenda. Dominus
namque ipſe ſe arbori comparauit, cum
in Beelzebub dæmonia eum Iudæi eiice-
re dixiſſent: Aut facite, inquit, arborem
bonam & fructus eius bonos, aut facite
arborem malam & fructus eius malos. Ex
fructu enim arbor cognoſcitur. Quia cũ
fructus eſſet optimus dæmonia eiicere:
Beelzebub eum, cuius fructus peſſimi
ſunt, eſſe dicebant. Huius quoque beati
Matth. 12. ligni non dedignatus eſt in ſe docere vir-
Chriſtus arbor. tutem, cùm pergens ad crucem ait: Quia
ſi in humido ligno hæc faciunt, in arido
Luc. 23. quid fiet? per humidi ligni exemplum
nihil in ſe ariditati mortis obnoxium eſ-
ſe ſignificans. Huic itaque ligno beatus
ille vir ſimilis fiet, cum tranſlati latronis
in paradiſum modo ſecundùm decurſus
aquarum & ipſe plantetur: & fiet beata il-
la & non eradicanda nouella plantatio,
quam in euangeliis Dominus ſignificat
cùm de aliena plantatione conqueritur,
dicens: Omnis plantatio quam nõ plan-
Matth. 15 tauit pater meus cœleſtis, eradicabitur,
hoc ergo lignum dabit fructus ſuos. Vbi-
cumque autem de fructibus arborum ali-
quid diuinus ſermo ſignificat, facere po-
tius eas fructus quã dare memorat, cùm
ait: Non poteſt arbor bona fructus malos
Matth. 7. facere. Et cum ſecũdùm Eſaiam querela
Eſa. 5. de vinea eſt: Expectaui, inquit, vt faceret
vuas, fecit autem ſpinas. Lignum ergo
hoc dabit fructus ſuos arbitrio dandi &
ratione moderatum. Nam in tempore
ſuo dabit. Et quo tandem tempore? Nem-
pe eo de quo beatus Apoſtolus ait: No-
Epheſ. 1. tum vobis facio ſacramentum volunta-
tis ſuæ, ſecundùm beneplacitum quod
propoſuit in ipſo in diſpenſationem ple-
nitudinis temporum. Hoc ergo diſpen-
ſationis eſt tempus, quo & accipiendi &
dandi opportunitas temperat, cùm ſuum
erit tempus, vt accipiant quibus dabit:
temporis autem mora in plenitudine tẽ-
porum pendet. Diſpenſatio enim dandi
fructus plenitudine temporũ ſeruatur. Et
qui tandem hic diſpẽſandus erit fructus?
Nempe ille de quo idem Apoſtolus me-
Philip. 3. minit, dicens: Et transformabit, inquit,

A corpus humilitatis noſtræ conformatum
corpori claritatis ſuæ. Hos ergo nobis
fructus ſuos dabit, quos iam in eo quem
ſibi aſſumpſit, & qui ſignificãtur in ligno,
homine perfecit, quem in immortalita-
tis ſuæ naturã abſorpta mortalitate trans-
fudit. Erit ergo vt hoc lignum beatus ille
vir, tum cùm ipſe in gloria Dei Domi-
no ſuo conformis aſtiterit. *Folium autem
ligni huius non defluet.)* Nec mirum ſi fo-
B lia eius non defluunt, cuius fructus da-
buntur potius quàm decident, non matu-
ritate depulſi, nõ vi exteriore decuſſi, ſed
rationalis officij diſpenſatione dimẽſi. Et
quid in foliis ſignificet, ex comparatione
rerum corporalium abſolutum eſt. Nam-
que hanc eſſe naturam foliorum contue-
mur, vt ad cuſtodiam fructuum fructibus
ipſis circumiecta prorumpãt, vt quodam
C vallo tenera pomorum initia cõmuniant.
Doctrina ergo verborum Dei quæ pro-
miſſos nobis fructus conueſtit, ſignifica-
tur in foliis. His enim verbis ſpes noſtræ
inumbrantur: horum inter has ſeculi tẽ-
peſtates munimine cõteguntur. Non de-
fluent igitur hæc folia, id eſt Dei verba, *Matth. 24.*
quia per Dominum dictum eſt: Cœlum
& terra tranſibunt, verba autem mea non
D tranſibunt. Nihil enim ex his quæ à Deo
dicta ſunt, dilabetur aut decidet. Quod
autem hæc folia ligni huius non inuti-
lia ſint, ſed ſalutaria gentibus: ſanctus
Ioannes in Apocalypſi teſtatur, dicens:
Et oſtendit mihi flumen aquæ viuæ ſplẽ- *Apoc. 22.*
didum tanquam cryſtallum exiens de
throno Dei & agni, in medio plateæ eius,
& ex vtraque parte fluminis arborem
E vitæ, quæ fecit fructum duodecies, ſin-
gulis menſibus reddens fructum ſuum, &
folia arboris illius ſunt ad ſanitatem gen-
tium. Cœleſte ſacramentum ita per cor-
porales ſpecies exponitur: vt rationem
ſpiritualem corporalia ipſa quamquam
implere non poſſint, tamen ad compara-
tionem non inutilia ſint. Conuenerat
enim dixiſſe, ex vtraque parte fluminis
demonſtrati, arbores eſſe, non arborem.
F Sed quia vitæ arbor vbique in ſacramen-
to baptiſmi vna eſt, vndique ad ſe venien-
tibus apoſtolicæ prædicationis fructus
ſubminiſtrans: ideo ex vtraque parte flu-
minis vna vitæ arbor aſſiſtit. Vnus enim
agnus eſt in throno Dei viſus, & vnum
flumen, & vitæ arbor vna: quæ omnia in
ſe complectuntur myſteria corporatio-
nis, baptiſmi, paſſionis, cuius folia, id eſt
prædicationis

prędicationis verba ſalutem gentibus pet
doctrinam eloquij non decidentis imper-
† impartiuntur. tiunt †. *Et omnia, inquit, quacumque faciet,
bene dirigentur.*) Iam non ſicut in Adam
donum eius & ſtatura perturbabuntur,
quia ille conſtitutæ immortalitatis bea-
titudinem peccato tranſgreſſæ legis ami-
ſit: ſed per redemptionem ligni vitæ id
eſt, Dominica paſſione cùm ipſi ligno vi-
tæ ſimiles erimus, iam quicquid in nobis
fiet, æternum eſt: æternũ autem cum bea-
titudinis ſenſu. Proſperè dirigentur autẽ
omnia illa quæ fient, non demutatione
incerta, non natura infirma, cùm incorru-
ptio corruptionem, & æternitas infirmi-
tatem, & forma Dei formam terrenæ car-
nis abſorpſerit. Huic igitur plantato li-
gno, in tempore ſuo hos fructus ſuos dan-
ti beatus ille vir erit ſimilis, ipſe quoque
in paradiſo plantatus, vt plantatio Dei
non eradicanda permaneat: in quo om-
nia à Deo facta proſperè dirigentur, nulla
deinceps demutatione vel infirmitatis
noſtræ eradicanda vel temporis. Demon-
ſtrata autem perfecta huius viri beatitu-
dine: conſequens erat quæ impios pœna
maneret, oſtendere, ſequitur nãque: *Non
ſic impij, non ſic, ſed tãquam puluis quẽ proii-
cit ventus à facie terra.* Non eſt impiis cõ-
paratiuæ huius beatitudinis ſpes relicta,
ſed vagum os, obtritum, ventilatum, diſ-
perſum & inquietum manet, vt ex illa
corporalis ſoliditatis firmitate decuſſi lu-
dibrio pulueris differantur in pœnam:
non in nihilum diſſoluti, vt ſit in his ma-
teries pœnalis, ſed in inane ac leue ari-
dúmque protriti, vt ludibrioſa pœnæ mo-
bilitate iactentur. Cuius pœnæ & loco al-
tero idem propheta meminit, dicens:
Pſal. 17. Comminuam eos vt puluerem ante fa-
ciem venti, vt lutum platearum delebo
illos. Comparatio itaque vt beatitudinis,
ita & pœnæ eſt conſtituta. Quomodo e-
nim nullus labor eſt vento puluerẽ diſſi-
pare, & quomodo lutum in plateis ingre-
dientes propè calcaſſe non ſentiunt: ita
pœnæ illi inferni facile eſt; impios delere
atque diſpergere, quos peccatorum ratio
& in lutũ ſoluerit, & comminuerit in pul-
uerem, nõ relicta neque ſubſtantia firmi-
tatis, cùm puluis & lutum ſint: & per id
quod puluis & lutum ſunt, in naturam
tantum pœnalis ſubſtantiæ reſeruati. Et
quia per hanc demutationem obtritæ in
puluerem firmitatis, non erunt eius boni
participes, quod beato viro ex fructu li-
gni dabitur in tempore: ideo conſequen-

A ter adiecit: *Propterea non reſurgunt impij in
iudicium.*) Non abolitio his qui vtique
puluis erunt per id quod non reſurgunt
denunciatur: ſed reſurrectio his in iudi-
cium denegatur. Non enim per id quod
non erunt, ſenſu pœnæ carẽbunt: quia lu-
cri pœnam faciet quod non ſubſiſtet ad
pœnam. Subſiſtent autem qui erunt pul-
uis. Puluerem verò effici vel ariditate vel
attritu, non ſubſiſtendi amiſiſſe naturam,
B ſed in naturam alteram ſubſtitiſſe. Per id
autem quod in iudicium non reſurgent,
abſolutum eſt non reſurgẽdi eos caruiſſe
natura, ſed reſurgendi in iudicium perdi-
diſſe ordinem. Qui autẽ reſurrectionis &
iudicij ordo intelligendus ſit, Dominus
in Euangeliis oſtendit dicens: Qui credit Ioan. 3.
in me, non iudicatur: qui autem non cre-
dit, iam iudicatus eſt. Hoc eſt autẽ iudi-
C cium, quia lux venit in hunc mundum, &
dilexerunt homines magis tenebras quã
lumen. Negligentiam audientiũ & incu-
rioſam legẽtium facilitatem dicti Domi-
nici ſermo perturbat. Cùm enim dicit,
Qui credit in me, nõ iudicabitur: exemit
iudicio fideles, & cùm ſubiecit; Qui autẽ
non credit, iam iudicatus eſt: nõ admiſit
ad iudicium infideles. Ergo ſi credentes
exemit, & repulit infideles, nec in hos,
D nec in illos iudicij ſorte permiſſa, quo-
modo conuenire ſibi in hoc quod ter-
tium ait, exiſtimabitur: Hoc eſt autem iu-
dicium, quia lux venit in mundum, & di-
lexerunt homines magis tenebras quàm
lucem? Non enim poteſt videri locus eſſe
iudicio: cùm neque infideles, neque fide-
les ſint iudicandi. Et hæc quidem ita eſſe
auditoribus negligentibus & lectoribus
E incurioſis videbuntur, cæterùm in ſe vir-
tus ipſa verborum proprietatẽ dicti & in-
telligentiã continet †: Qui credit, inquit, † cęterùm in ſe verùs ipſa verb. proprietas dicti intelligent. &c.
non iudicabitur. Quid enim neceſſe eſt
iudicare credentem? Iudicium enim ex
ambiguis rebus exiſtit: & ambiguitate
adempta, iudicij non deſideratur exa-
men. Ex quo ne infideles quidem neceſ-
ſe eſt iudicari, quia ambiguitas cùm infi-
F deles ſint nõ reſedit. Sed adempto in cre-
dentes non credentéſq; iudicio, cauſam
Dominus iudicij & autores in quos iudi-
cari neceſſe eſſet adiecit. Sunt enim ali-
qui inter impios pióſque qui medij ſint,
ex vtroque admixti, neutri tamen pro-
priè, quia in id ipſum conſtiterint ex v-
troque: nec fidei admiſcendi, quia ſit illis
aliquid infirmitatis inſertum: nec infide-
litati deputandi, quia aliquid habeant

& fidei. Plures namque Dei metus in eccleſia continet: ſed eoſdem tamen ad ſecularia vitia ſeculi blandimenta ſolicitat. Orant, quia timent: peccant, quia volunt. Chriſtianos ſe nuncupant, quia bona eſt ſpes æternitatis: gentilia agunt, quia blāda præſentia ſunt. Impij non manēt, quia his Dei nomen in honore eſt: pij nō ſunt, quia quæ pietati ſunt aliena ſectantur. Et neceſſe eſt ea magis diligant per quæ id quod ſe nuncupant eſſe non poſſunt: ſecundùm nuncupationis voluntatem, operum voluntate potiore. Et idcirco Dominus poſteaquam credentes non iudicandos, & non credentes iam iudicatos eſſe dixerat, addidit: Hoc eſt autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lumen. In eos ergo iudiciū eſt, quod iam & in incredulos actum eſt: & in credentes non neceſſarium eſt: quia magis tenebras quàm lumen dilexerint: non quòd non dilexerint & lumen, ſed quòd dilectio illis fuerit magis propenſa tenebrarum. Præferri enim ſolet dilectioni ex cōparatione dilectio: & hinc iudicium eſt, quia cum dilexerint Chriſtum, magis tamen tenebras dilexerunt. Hi ergo iudicabūtur, qui neque vt pij nō iudicabūtur, neque iam fuerint vt impij iudicati: in quos ex prælata potius dilectione iudicium eſt. Et huius quidem euangelicæ diſpoſitionis tenuit & propheta rationem, dicens: Propterea non reſurgunt impij in iudicio, neque peccatores in conſilio iuſtorum. Impijs iudicium, quia iam iudicati ſunt, non relinquit: peccatoribus autem, quos ſuperiori ſermone diſcerni ab impiis docuimus, conſilium iuſtorum, quia iudicandi ſint, denegauit. Illos enim præiudicatos impietas facit, hos verò peccatum detinet iudicandos. Itaque neque impietas quæ iam iudicata eſt, peccatorū eſt permiſſa iudicio: neque peccatores qui iudicandi ſunt, iuſtorum qui non iudicabuntur, meriti ſunt digni eſſe conſilio. Et huius differentiæ hinc ordo proficiſcitur. *Quia cognoſcit*, inquit, *Dominus viam iuſtorum, & via impiorum peribit*. Conſilium iuſtorum peccatores idcirco non adeunt, quia viam iuſtorum Dominus cognoſcit. Cognoſcit autem non ignorationis ſcientia, ſed dignatione noſcēdi. Neque enim hæc in Deo paſſionum humanarum demutatio eſt, vt aliquid aut cognoſcat aut neſciat. Beatus apoſtolus Paulus qua ratione à Deo cognoſceremur expoſuit,

Quomodo Deus cognoſcat aut ignoret.

A dicens: Si quis eſt in vobis propheta aut ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia Domini ſunt: ſi quis autem non cognoſcit, non cognoſcetur. (1. Cor. 14.) Eos ergo noſcendi à Deo oſtendit, qui quæ Dei ſunt cognouerint, tùm cognoſcendi cùm cognouerint, dignationem ſcilicet cognitionis per meritū religionis cognitæ conſequētes: vt quod cognoſcitur, non ignorantis profectus intelligatur eſſe, ſed cogniti. B Abſolutè autem Dominus oſtendit in Adam atque Abraham peccatores ſe ignorare, cognoſcere autem fideles. Nāque Adę poſt peccatum dictū eſt: Vbi es Adam? (Geneſ. 22.) Non quod Deus quem adhuc in paradiſo habebat, in paradiſo eſſe neſciret: ſed quòd dū vbi ſit interrogatur, indignus cognitione Dei per id quod peccauit, oſtenditur. Abraham autem diu ignoratus, C ſcilicet ad quē ſeptuagenariū Dei iam fuit ſermo: cùm ſe per oblationem Iſaac fidelē Domino probaſſet tali in diuinā familiaritate dignatione ſuſcipitur: Nunc cognoui quia times Dominum Deū tuum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Non ignorabat vtiq; Abrahæ fidē, quam ei de generando Iſaac credenti & ad iuſtitiam deputauerat: ſed D qui magnum timoris ſui dederat filium offerendo documentum, nunc cognoſcitur, nunc probatur, nunc dignus eſt qui nō ignoretur. Sic itaq; Deus & agnoſcit & neſcit, cùm Adam peccator neſcitur, & Abrahā fidelis agnoſcitur: dignus ſcilicet qui à Deo nihil vtiq; ignorante noſcatur. Cognita ergo eſt Deo iuſtorum non iudicādorum via: & idcirco peccatores qui E iudicandi ſunt ab eorum conſilio ſubmouentur. Impij autem in iudicium non reſurgent, quum deperdita eorum via, iam fuerint iudicati per eū qui ait: Pater non iudicat quemquā, ſed omne iudiciū dedit filio Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen. (Ioan. 5.)

Sine titulo apud Hebræos. II.

F *QVare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Adſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum: aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius. Dirumpamus vincula eorum: & abiiciamus à nobis iugum ipſorum. Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira ſua: & in furore ſuo conturbabit eos. Ego autē cōſtitutus ſum rex ab eo ſuper Siō montē ſanctum*

ctū eius: prædicans præceptū eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu: ego hodie genui te. Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea: & tanquam vas figuli cōfringes eos. Et nunc reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore: & exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinam: ne forte iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta. Cum exarſerit in breui ira eius: beati omnes, qui confidunt in eo.) Plures noſtrum ambiguos facit apoſtolica autoritas, vtrùm pſalmum hunc cohærentem primo, & veluti primi extremum putent eſſe: an verò ſubiacentem, & ſecundum potius connumerent. Namque in Actis Apoſtolorum primum hunc haberi atque eſſe, ſub oratione beati Pauli ita docemur: Noſque vobis euangelizamus eam quæ ad patres facta eſt repromiſſio: hanc Deus expleuit filiis veſtris ſuſcitās Dominum noſtrum Ieſum, ſicut in pſalmo primo ſcriptum eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te, cùm ſuſcitauit eum à mortuis amplius non regreſſurum in interitum. Ob hanc ergo apoſtolicam autoritatem errore ſcribentium fieri creditur, vt in ordine ſecundus pſalmus iſte numeretur, cùm primus eſſe ipſo doctore gentium teſtante noſcatur. Cognoſcenda itaque ea ratio eſt: cur & à nobis ſecundus eſſe intelligendus ſit, & ab apoſtolo eſſe primus oſtenſus ſit. Mediis namque legis temporibus, priuſquam vnigenitus Dei filius ante ſecula manens Deus, verbo homo naſceretur: poſcente rege Ptolemęo ſeptuaginta ſeniores libros veteris teſtamenti ex Hebræis literis in Græcas tranſtulerunt. Erat autem iam à Moſe antea inſtitutum in ſynagoga omni ſeptuaginta eſſe doctores. Nam idem Moſes quāuis veteris teſtamenti verba in literis condidiſſet: tamen ſeparatim quædam ex occultis legis ſecretiora myſteria ſeptuaginta ſenioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat. Cuius doctrinæ etiam Dominus in euangeliis meminit, dicens: Super cathedram Moſi, inquit, ſederunt ſcribæ & Phariſæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis ſeruate & facite: ſecundùm verò facta eorū nolite facere. Doctrina ergo horum in poſterum, quę ab ipſo ſcriptore legis accepta, in hoc ſeniorum & numero & officio conſeruata eſt. Hic itaque ſeniores libros hos trāſferentes, & ſpiritualem ſecundùm Moſi traditionem occultarum cognitionum

Secreta legis Moſaicæ.

Non credo.

Matth. 23.

A ſcientiam adepti, ambiguè lingua Hebraïca dicta & varia quædam ex ſe nunciantia, ſecundùm virtutes rerum certis & propriis verborum ſignificationibus tranſtulerunt: doctrinę ſcientia multimodam illam ſermonum intelligentiam tēperantes. Et ex eo fit vt qui poſtea trāſtulerunt, diuerſis modis interpretantes, magnum gentibus attulerint errorem: dum occultæ illius & à Moſe profectę traditio-
B nis ignari, ea quæ ambiguè lingua Hebræa commemorata ſunt, incerti ſuis ipſi iudiciis ediderunt. Ambiguitatis autem linguæ Hebraicæ vnum afferemus exemplum, ex quo cętera iſtiuſmodi eſſe atque ita vt ſunt, intelligantur. Breſith verbum Hebraïcum eſt. Id tres ſignificantias in ſe habet, id eſt, in principio, in capite, & in filio. Sed tranſlatores ſeptuaginta in
C principio ediderunt, cæteris diuerſè trāſferentibus: & ſecundum hanc ambiguitatem hęc ab illis in omni tranſlatione eſt facta confuſio. Sed perfecta horū ſeptuaginta interpretū autoritas manet. Primum, quòd ante aduentum corporalem Domini tranſtulerunt, nec adulatio interpretandi adhibita tempore arguitur, tanto anteriore interpretationis ætate: dehinc
D quod illi ipſi principes, doctoréſque ſynagogæ & præter ſcientiam legis, per Moſen quoque doctrina ſecretiori perfecti, non potuerunt non probabiles eſſe arbitri interpretādi, qui certiſſimi & grauiſſimi erāt autores docendi. Hi ergo pſalmos inter cæteros libros transferentes, & in numerum redegerunt, & in ordinem collocauerunt, & diapſalmis diſtinxerunt:
E qui omnes ſecundùm Hæbreos confuſi & habebantur & habentur. Horum igitur tranſlationes Hebræis, tum lingua tātum ſua vtentibus, non erant neceſſariæ. Ipſis tamen omnibus diligenti & religioſa cuſtodia obſeruatis, quibus poſtea quā Dominus legem omnem ſacramento & corporationis ſuæ & paſſionis & reſurrectionis impleuerat, cum his libris quos
F regi iidem tranſlatores ediderant collatis, & fideliter conſonare compertis, indiſſolubilis conſtituta eſt priuilegio doctrinæ & ætatis autoritas. Beatus ergo apoſtolus Paulus ſecundùm profeſſionem ſuam Hebræus ex Hebræis, etiam ſecundùm Hebraïcam cognitionem & fidem, pſalmum hunc primum eſſe dixit, tranſlatorum diſtinctione non vſus: cui maximum hoc prædicandi ad ſynagogæ principes ſtudium erat, vt Dominum noſtrū

Audi Hieronymum.

Breſith.

Aliud ſentit Hieronymus.

Fabula de cellulis ſeptuaginta.

Ieſum Chriſtum Dei filium, natum, paſſum, reſurgentem, regnare in æternum, ex doctrina legis oſtenderet. Tenuit itaque hunc modum, vt Hebræus ipſe & Hebræis prædicans Hebræorum conſuetudine vtererur. Sed nobis tranſlatorum vtendum autoritate eſt: legem non ambiguitate literæ, ſed doctrinæ ſcientia trāsferendo. Præſtat autem nunc abſolutiſſimam intelligentiam perſonæ, temporis, cauſæ, apoſtolica autoritas. Nam quid in libro Actorum ſuorum de hoc eodem pſalmo iidem Apoſtoli ſenſerint, verbis ipſorum loquemur. Scriptum namque eſt: Et ipſis dicentibus, Domine, tu es qui feciſti cœlum & terram & mare, & omnia quæ in illis ſunt, qui per os patris noſtri Dauid ſancti pueri tui dixiſti:

Act. 4.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius.

Conuenerunt enim in veritare in ciuitate iſta aduersùs ſanctum tuum filium Ieſum, quem vnxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, & Populus Iſrael, facere quāta manus tua & conſilium præſcripſit fieri. Et nunc Domine reſpice in minas illorum, & da ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Non ergo ambiguum eſt, quid tanto anteriore tempore propheriæ pſalmus oſtenderit. Nam permixti tum ſibi in Herode atque Pilato gentes frementes, & populi vna meditantes in vnum cum ipſis ſuis principibus & regibus aſtiterunt. Communi enim & præſidis & tetrarchæ iudicio in Dominum confirmata damnationis eſt paſſio. Et quidem diligenter ſecundùm propheticam ſcientiam, vnicuique generi & nomini ſingulorum quorumque verborum eſt proprietas coaptata. Vt gentes fremuerint, impenſo ſcilicet motu inconditóque commotæ Dei filium in corpore cernentes & odientes. Quæ vſque adeò fremuerūt, vt corona ſpinea compunxerint, veſte regia indutum ſalutatione atque honore regis illuſerint, arundine eaput contuderint: aceto ac felle potauerint, lancea latus foderint. Cohors enim militum Pilato ſubditorum ex fremitu iræ intemperantis hæc geſſit. Populi autem inania meditati ſunt: id eſt, inani in doctrinis Dei meditatione verſari, eum per meditationem legis non intellexerūt qui prædicabatur in lege. Iam enim rum non tantùm ex illa ſecundùm carnem

παῖδα filium vertit, non puerum.

Abrahæ generatione ſynagogæ populus abundabat: ſed ex multis populis in vno Iſraël populi nomine multorum populorum diuerſitas continebatur. Et hoc in Actorum libro ita ſcribitur. Erant autem in Hieruſalem habitantes Iudæi viri timentes Dominum, ab omni gēte quę ſub cœlo eſt. Populi itaque iſti meditati ſunt inania, ex multis populis in vnum populum congregati. Reges quoque adſtitetunt, Pilatus ſcilicet & Herodes, in quibus reges terræ intelliguntur: & vterque pro legum quibus præerant neceſſitate præſentię ſuæ adhibuit officium. Qui autem impio irreligioſóque conſilio multis conuentibus aduerſus Dominum tractabant, hi principes conueniunt in vnum: frequenter ſcilicet in domum Caïphæ, omnibus ſacerdotum principibus congregatis. Denique reges terræ cognominati ſunt, Herodes tetrarcha & Pilatus præſes: quia iure terreni imperij adſtiterunt. Cæteri autem qui in vnum conuenerunt, neque reges terræ ſunt, neque principes ſacerdotum: quia nec ius regni ſui præſidi Romano & tetrarchæ obtinebant ſubditi, neque vltra iam principes ſacerdotum cognominari merebantur, quia impij in Deum ac Dominum ipſius ſacerdotij extitiſſent. Et quia non ambiguum eſt, ex perſona Dei patris ſecundùm apoſtolicam autoritatem pſalmum cœptum eſſe, quippe cùm dixerint, Qui per os patris noſtri Dauid ſancti pueri tui dixiſti: idcirco ad intelligendam perſonę demutationem ab interpretantibus interiectum diapſalma eſt, licet in libris Hebræorum non contineretur. Perſona ergo quæ demutatur, apoſtolorum eſſe intelligenda eſt, dicentium:

Perſona patris contra Hieronymum.

Diſrumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipſorum.

Deteſtari eos neceſſe eſt quod arguunt. Horum ergo qui & fremuerunt, & inania meditati ſunt, vincula diſrumpunt, & iugum abiiciunt. Et non ambiguum eſt quin differat iugum abiicere & vincula rumpere, quod vtrumq; vtrique ſuperius memorato & generi & nomini cōuenit, vt vincula quidem gentium rumpant, iugum autem populorum abiiciant: quia gentes peccatorum ſuorum vinculis colligantur, à quibus abſoluere ſe per infidelitatem non poſſunt ſecundùm id quod dictum eſt: Faſciis peccatorū ſuorum conſtrictus eſt peccator. Iudæi verò iugo legis onerantur, quod à ſe Apoſtoli abiiciunt,

Prou. 5.

Actor. 14.

abiiciunt, beato Petro dicente: Nunc verò quid tentatis Dominum, ponere ſupra collum diſcipulorum iugum, quod neque patres noſtri, neque nos potuimus portare? Hoc ergo populorum iugum à ſe abiiciunt, quia ſubditi ei fuerunt: vincula autem non ſibi, ſed gentibus diſrumpunt. Et ita vtriuſque ſermonis ratio ſeruata eſt, vbi vincula diſrumpuntur nullam perſonæ ſuæ ſignificantiam addunt: vbi verò abiiciunt iugum, illic dicendo, Abiiciamus à nobis, non de aliis quàm de ſemetipſis locuti intelliguntur: vt graui iſto & intolerabili abiecto, ſuaui illi & leui ad quod inuitati ſunt, euangelicæ ſanctificationis ſei iugo ſubderent: gentium autem vincula per libertatem prædicationis abrumperent, ſecundùm illud quod in eiuſdem pſalmi commemoratione dixerunt: (*Act. 4.*) Et nunc Domine reſpice in minas illorum, & da ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum: hæ enim apoſtolicæ doctrinæ omnium infidelitatum & peccatorum laqueos abrumpunt. Et quia ſuperiùs duplex perſona ſeruata eſt, cùm ait: Aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius: gemina quoque nunc ridentis & ſubſannantis ſignificatio conſecuta eſt. Non enim diſcernitur contumelia alterius ab altero, neque diſeretus honor eſt religionis ad vtrumque. Vt enim per genuinam Patris & Filij ſecundum ſe legitimámque naturam in gloria diuinitatis vnum ſunt: vnum etiam ſunt vel in contemptus iniuria vel in honoris reuerentia, & alter in altero aut honorificatur aut ſpernitur. Atque id ipſum Dominus teſtatus eſt dicens: (*Ioan. 5.*) Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Nec enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium ſicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui miſit illum. Non diſtinguitur honor, non diſcernitur contumelia: æqua in vtrunque religio expectatur. Et iniuria vnius, contemptus vtriuſque eſt. Ita cùm in vno vterque ſpernatur: qui vnum ſunt in diuinitate ambo per gloriam, vnum quoque ſunt in religione ambo per honorem. Et hinc qui aduerſus Dominum conuenerunt, conuenerunt quoque aduerſus Chriſtum eius: & quos in cœlo habitans irridet, hos & Dominus ſubſannat. Non quòd non & Dominus eſ-

A ſet ſemper in cœlo, quippe qui de ſe ipſe teſtatus ſit: Nemo aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit de cœlo, Filius hominis (*Ioan. 3.*) qui eſt in cœlo. Non abeſt † ergo à cœlo, (*† abſunt.*) quia cùm de cœlo deſcenderit filius hominis manens atque loquens eſt: tamen cùm hæc loqueretur, de cœlo deſcenderat quidem filius hominis, ſed per naturæ virtutem non aberat filius Dei vnde deſcenderat: neque ſe ex eo quod B antè erat, tum cùm homo eſt natus aſſumpſerat, neque factus filius hominis, filius Dei eſſe deſierat: ſed adeò filius hominis, filius Dei eſt, vt deſcendens de cœlo filius Dei eſſet, & per virtutem ſuæ ſubſtantiæ idem filius hominis eſſet in cœlo. Sed volens propheta ſub perſonæ diſtinctione ſignificare patrem, qui filio ſuo etiam in filio hominis conſiſtente in terris, in illa æterna ſua ſede ac beata maneret, C & ſine deſcenſionis alicuius diſpenſatione requieſceret, ait: *Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos.* Vt per eum qui irridet habitans in cœlo, intelligeretur & Dominus qui ſubſannaret è cœlo. Non differt autem ſubſannare & irridere: vtrumque enim ſecundùm voluntatis affectum officio oris effi- D citur. Namque ſecundùm intelligentiam noſtram per corporales ſpecies diuinarum rerum ſenſus exponitur, vt ſubſannatio & riſus in eludendis his qui aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius conuenerant, nominaretur: non quod in incorporalem Deum aut reſolutio aut obductio oris incideret, ſed vt ex naturæ noſtræ conſuetudine noſceremus quale in E impios eſſet iudicium diuinæ voluntatis incluſum. Subſannati ergo & irriſi ſunt: nam qui teſtes falſos concinnauerant, qui proditionem mercati erant, qui ſuper ſe ac filios ſuos ſanguinem eius receperant, qui, Crucifige clamauerant, qui, Deſcende de cruce ſi filius Dei es, dixerant, qui ſepulchrum obſignauerant, qui reſurrectionis ſilentium à militibus & famam furati F corporis emerant: perdiderunt tantum impietatis ſuæ laborem. Deus eſt quem cruci adfixerant, æternus eſt cuius ſepulchrum obſignauerant. Irridetur impietas: dum ad illicita nititur, dum inconceſſa expetit, dum quod obtinuiſſe ſe ſperat amittit, dum Deum eſſe quem tanquam hominem condemnat agnoſcit. Ob quod competenter hoc ſequitur. *Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in indignatione hoc conturbabit eos.*

Poſtea enim quàm reſurgente à mortuis Dei filio, in quem mors per ſpeciem corporis quod aſſumpſit inciderat, temeritas infructuoſæ impietatis irriſa eſt: Deus ad eos quos ſubſannauerat loquitur, eóſque in indignatione conturbat. Ac priuſquam quis iſte iræ ſermo & quæ hæc indignationis perturbatio ſit oſtendamus: admoneri legentes atque audientes oportet, ne aliquas demutationes paſſionum perturbationeſque motuum cadere in Deum credant. Neque enim in æternam illam & perfectam naturam nouum incidit: neque qui ita eſt, vt qualis eſt: talis & ſemper ſit, ne aliquando non idem ſit, poteſt effici aliquid aliud eſſe, quàm ſemper eſt. Terrenæ iſtud imperfectæque cauſæ habent generis, vt demutabiles fiant conuerſione naturæ, cùm lætitiam mœror, placabilitatem ira, beneuolentiam offenſa, æquanimitatem inuidia, & ſecuritatem ſollicitudo perturbat. Sumúſque per hæc aliud aliquando quàm fuimus, cùm eam quæ præſens ſit mentis affectionem, ſubrepens per inconſtantiam infirmitatémque noſtram motus appetitionis alterius inquietet: & ex eo quod fuimus †, in id quod ſumus, conuerſio nos repentina demutet. Deus autem beatus atque perfectus profectu non eget, cui nihil deeſt: demutatione non nouus eſt, qui origine caret. Ipſe eſt, qui quod eſt non aliunde eſt, in ſeſe eſt, ſecum eſt, ad ſe eſt, ſuus ſibi eſt, & ipſe ſibi omnia eſt, carens omni demutatione nouitatis: qui nihil aliud quod in ſe poſſet incidere, per id quod ipſe ſibi totum totus eſt reliquit. Ex huius igitur optima ac beneuola beatitudine, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum perfectæ omnes ſunt cœleſtium & inuiſibilium creationes, ſpiritualium & corporalium conſtitutiones: non vt profectum ſibi aliquem ex his, quibus originem impertiebat, acquireret. Neque enim quiſquam eo indiget, quod ex ſe tribuit: aut per id proficit, cui ad id quod eſt author eſt. Exteriora autem ſunt quæ afferunt profectum, quia ea quæ inopiæ medentur, aliena ſunt. Deus igitur ex quo omnia ſunt, nullo eorum indiget, quibus id quod ſunt eſſe largitus eſt: omnia verò ad profectum eorum quæ gignerentur creauit. Et quia longus erit ſermo, ſi etiam de cœleſtibus & inuiſibilibus inchoetur: ex nobis ipſis ad quos prophetia pſalmi eſt, tractemus. Hominem, non

Perturbatio non cadit in Deũ.

† ſumus.

A quod officio eius in aliquo eguerit inſtituit, ſed qui bonus eſt participem beatitudinis ſuæ condidit, & rationale animal in vſum largiendæ ſuæ æternitatis vita ſenſúque perfecit: & hoc ex ipſius dictis abſolutè intelligitur. Ait enim: Et nunc Iſraël quid Dominus Deus tuus poſcit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius, & diligas eum, & ſeruias Domino Deo tuo ex B toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, & cuſtodias præcepta Domini Dei, & iuſtificationes eius, quæ ego præcipio tibi, vt bene ſit tibi? Nullum à nobis, niſi innocentiæ, & religionis & fidei obſequium Deus poſtulat. Amari ſe à nobis exigit: non vtique amoris in ſe noſtri fructum aliquem ſui cauſa ipſe percipiens, ſed amore ipſo nobis potius qui eum amabimus, profutu- C to. Nam amari ſe, ſibique nos obſequi idcirco vt nobis bene ſit expetit †, vt digni beatitudinis ſuæ ac bonitatis ſuæ munere per meritum amoris ſui & obſequij iudicemur. Bonitatis autem vſus, vt ſplendor ſolis, vt lumen ignis, vt odor ſucci: non præbenti proficit, ſed vtenti. Quod ergo ſumus, profectus noſter eſt potius quàm eius, qui nos in id quod ſumus in- D ſtituit: quia Deus bonorum eorum quæ in ſe ſunt æterna non inuidens in ſenſum nos atque vſum beatæ ſuæ bonitatis aſſumit. Sed qui perfectus ac bonus eſt, bonitate in nos ac beatitudine ſua non ſine ratione ac modo vſus eſt. Nam vnicuique noſtrum libertatem vitæ ſenſúſque permiſit, non neceſſitatem in alterutrum affigens, vt vnumquemque ex natura bonum malúmue eſſe lex cogeret: E ſed qui nos per beneuolentiam vtendæ beatitudinis ſuæ creaſſet, profectum nobis ad id per meritum vitæ innocentis honeſtæque conſtituit. Quid autem honoris ac præmij bonitatis neceſſitas mereretur, cum malos nos eſſe vis quædam nobis conſerta, non fineret? Voluntati ergo permiſſa bonitas eſt, vt præmium ſibi voluntas bonitatis acquireret: & eſſet nobis æternæ huius beati- F tudinis profectus atque vſus ex merito, non neceſſitas indiſcreta per legem. Et quanquam nos ad voluntatem bonitatis, id eſt, ad bene honeſtéque viuendum per ſpem promerendæ & vtendæ ſuæ bonitatis, inliceret, pœnam tamen deuitatæ & contemptæ bonitatis adiecit: vt cum libertatem nobis voluntatis

Deut. 10.

† idcirco à nobis ex petit, &c.

Liberũ arbitrium.

tis ad bonitatem promerendam reliquiſſet, quia meritum naturæ neceſſitas non haberet, libertatem ipſam quotidie propoſitus è contrario pœnæ terror argueret. Atque ita & per rationem atque iuſti ad meritum præmij permiſſa libertas eſt, & per bonitatem Dei vis libertatis metu conſtitutionis arctata eſt: vt bene velle meriti ſpes moneret, malum nolle propoſitæ vltionis pœna ſuaderet. Itaque his quibus ex voluntatis libertate malitia magis placuit, vltio conſtituta ira eſſe Dei creditur: non quia indemutabilis illa Dei & quieta natura motu impetus turbidi incaleſcat, ſed quòd ille quem per conſtitutionem pœna maneat, in pœna ſentiat ſibi auctorem huius conſtitutionis iratum. Pœna enim patientis, ira eſſe creditur decernentis. Atque ita iraſcitur Deus, cùm per pœnæ dolorem iram decreti in ſe ſentiant eſſe puniti †: quæ non per demutationem naturæ in iram ex placabilitate commota eſt, ſed ex conſtitutione pœnæ ira ſit puniendis. Hanc autem pœnæ conſtitutionem, iram nuncupari atque eſſe, Ioannes in euangelio oſtendit, dicens: Natio viperarum, quis monſtrauit vobis fugere à futura ira? Cum enim debitum illis eſſet, ob impietatem ſuam pœnæ conſtitutione puniri: iram tamen hanc futuram pœnitentiæ confeſſione fugiebant. Apoſtolus quoque iræ huius ita meminit, dicens: Quia ſi cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt, multo magis iuſtificati nũc per ſanguinẽ eius liberabimur ab ira per illum: iram videlicet pœnam manentis conſtitutionis oſtendens. Non itaque ad demutationem Deus mobilis eſt, neque ad aliud ex alio transferendus: cùm certæ ipſe conſtantiſque naturæ ſit, maneátque vt eſt, quippe qui dixerit: Ego ſum qui ſum, & non demutor. Beata illa & perfecta æternáque virtutis bonitas non patitur conuerſionem: nec demutatur ex alio in aliud motu accidentis inſtinctus. Et hoc idem hic ſancto ſpiritu loquens propheta teſtatur, dicens: Deus iudex iuſtus, fortis & magnanimus, nunquid iraſcetur per ſingulos dies? Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrauit, & arcum ſuum tetendit, & parauit illum. Et in eo parauit vaſa mortis, ſagittas ſuas arſuris operatus eſt. Non ergo ad iram magnanimus demutatur, ſed potens iudex pœnam decreuit ad culpam. Nam non conuertentibus gla-

Ira Dei quid.

† decernentis in ſe ſentiat eſſe punitus.

Matth. 3.

Rom. 5.

Exod. 3.

Pſal. 7.

A dium vibrauit, & arcum tetendit, & in eo parauit vaſa mortis, & ſagittas ſuas arſuris operatus eſt. Operatus autem eſt non ad motum repentinæ iræ, quæ per cupiditatem vleiſcendi ſubito accenſa ſit: ſed operatus arſuris eſt, qui per impœnitentem voluntatem ipſi ſe conſtituent vrendos. Et his qui non conuertuntur, gladius vibratus eſt, non ex demutatione † iræ promendus ad ſingulos, (neque B enim qui magnanimus eſt per dies ſingulos iraſcitur) ſed quia iudicium decreuit, gladius eius ex pœnæ conſtitutione iam promptus eſt. Ipſa autem pœnalis iudicij ſpiritalia miniſteria in gladio, arcu, ſagittiſque memorantur, quia præparata habentur arſuris. Non ex motu iræ temporariæ præparantur, ſed ea ex decreti conſtitutione temperatiſſima Deus bonitatis ſuæ æquabilitate moderatus eſt: C non occultam ſcilicet conſtitutionis ipſius huius ſeueritatem & incognitam relinquendo, terrorémque eius denunciationibus præmonendo, & ipſam illam conſtitutam licet, longa tamen ad peccati pœnitentiam dilatione remorando. Atque ideo poſteaquam fremuerunt gentes, & adſtiterunt reges, poſteaquam inania meditantes populi in vnum conuenerant D aduersùs Dominũ Chriſtúmque eius, & poſteaquam irriſi ſubſannatique ſunt, ſubiectum eſt:

† denotatione.

Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in indignatione ſua conturbabit eos.

Qualiter autem loqui ſemper in ira ſua Dominus ſolitus ſit, vnum propheticæ doctrinæ grauiſſimum & maximum afferemus exemplum, Eſaia dicente: Audite verbum Domini principes Sodomorum, E attendite verbum Domini populus Gomorrhæ. Quò mihi multitudinem hoſtiarum veſtrarum, dicit Dominus? plenus ſum. Holocauſta arietum & adipem agnorum, & ſanguinem taurorum & hircorum nolo. Nec ſi veniatis apparere in conſpectu meo, quis exquiſiuit hæc de manibus veſtris? Calcare aulam meam non apponetis. Si afferatis ſimilaginem vanum eſt: thymiama abominatio eſt mi- F hi. Neomenias & ſabbata veſtra, & diem magnum non ſuſtineo. Ieiunia & ferias & Neomenias veſtras & feſtiuitates odit anima mea. Facti enim mihi eſtis in abundantiam, iam non ſuſtineo peccata veſtra: Et ſi extendatis manus, auertam oculos meos à vobis: & ſi multiplicetis precem, non exaudiam vos: manus enim

Eſa. 1.

veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Et hæc qui-
dem atrocia & plena iræ principes So-
domorum generoſam Abrahæ familiam
nuncupari, populum Gomorrhæ, ele-
ctum in hæreditatem Iſraël dici, impro-
babiles eſſe hoſtias, abominabiles ſolen-
nitates, pertæſa ieiunia, auertendi ab
conſpectu adeuntium oculi, obſtruen-
dæ ab auditu preeantium aures, quia ma-
nus ſanguine plenæ ſunt. Quid hac com-
minatione grauius eſt? Quid his minis
ſeuerius? Sed videamus qualiter in ira
ſua Deus loquatur. Sequitur enim poſt-
eaquam dictum eſt, Manus veſtræ ſan-
guine plenæ ſunt: Lauamini, mundi
eſtote: auferte nequitias ab animis ve-
ſtris, à conſpectu oculorum meorum.
Diſcite bonum facete, exquirite iudi-
cium, liberate iniuriam aeeipientem, iu-
dicate orphano, & iuſtificate viduam: &
venite, arguamur, dicir Dominus. Et ſi
fuerint delicta veſtra vt phœnicium, vt
niuem dealbabo: ſi autem fuerint vt eoe-
cum, vt lanam candidam efficiam. Et ſi
volueritis & audieritis me, quæ bona
ſunt terræ manducabitis: quod ſi nolue-
ritis, neque audiueritis me, gladius vos
comedet. Os enim Domini locutum
eſt. Sequitur terrorem benignitas: & qui-
bus iam vltio criminis debita eſt, his ad-
hue ſupereſt pœnitentis conſcientiæ bea-
ta confeſſio. Non enim ſtatim Deus in
ira ſua perimit, ſed loquitur: & diſſimu-
lata adhuc pœna tantum indignatione
perturbat. Qui enim vt eoceum & phœ-
nicium erant, redundanti in manus ſan-
† dealbeſcent. guine decolores, in niuem albeſcent †,
eruntque veſte beati velleris candidati.
Et hæc quidem ex autoritate teſtamenti
veteris præſumpta ſint: Videamus an e-
tiam in nouo Dei ira talis eſſe intelliga-
tur, vt ſaluet. Namque Ioannes eos
quos eſſe nationem viperarum ob mali-
ciam paternæ in ſe impietatis exprobrar,
ita ad ſalutem monet: Faeite dignum
fructum pœnitentiæ. Et rurſum ipſe Do-
minus: venite ad me omnes qui labora-
Matth. 3. tis & onerati eſtis, & ego vos reficiam.
Matth. 11. Frementibus autem aduerſus ſe, & non
† paſſione. tantum in paſſionem †, ſed etiam poſt
paſſionem, non dico in vnum conue-
nientibus, ſed perſecutionem eccleſiæ,
apoſtolorum fugam, cædem martyrum
ſpirantibus, Deus ſic loquitur iratus: Sau-
Act. 9. le Saule, quid me perſequeris? Ait autem:
Quis es Domine? Dominus verò: Ego
ſum Ieſus Nazarenus, quem tu perſeque-
A ris. Ar ille tremens & pauens in eo quod
ſibi acciderat, dixir: Domine, quid me
vis facere? Sic loquitur iratus, ſic in indi-
gnatione conturbat: cum quibus ob me-
ritum impietatis pœna decreta eſt, ipſis
per admonitionem deſinendi, metus &
terror affertur. Sed ne ipſam quidẽ prin-
cipalem & maximam loquendi in ira &
indignatione conturbandi prædicatio-
nem, prętermiſit propheta. Namque poſt
B id quod ait: Tunc loquetur ad eos in ira
ſua & in furore ſuo conturbabit eos: vt o-
ſtenderet qui ille iræ ſermo eſſet, & quæ
ex eo conturbatio gigneretur, adiecit:

*Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper
Sion montem ſanctum eius, annuncians præ-
ceptũ eius. Dominus dixit ad me: Filius meus
es tu, ego hodie genui te. Poſce à me, & dabo
tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem
C tuam terminos terræ. Reges eos in virga fer-
rea, & tanquam vas figuli confringes eos.*

Iratus loquens atque in indignatione
perturbans, & iraſcendi modum tempe-
rat & loquendi. Nam neque iram diſſi-
mulat poteſtate prælata, neque à bonita-
te ſua excedit terrore præmiſſo vt ad pie-
tatem nos metus eius, cuius poteſtatem
demonſtrat † reuocaret. Conturbantur † poteſtas eſſet demonſtrata reuoc.
D ergo frementes & vana meditantes: cùm
regem ſciunt, cùm filium Dei audiunt,
cum poſſeſſorem eum finium terræ, &
hæredem eſſe gentium diſcunt, cum re-
gendi ius in virga ferrea eius eſſe cogno-
ſcunt, cum modo ac facilitate vaſis fi-
guli comminuendos populos intelligũt.
Sic loquitur iratus, ſic conturbat indi-
E gnans, non puniens admiſſam impieta-
tem, ſed impœnitentem ad pœnitentiæ
confeſſionem commemoratæ poteſtatis
terrore perturbans. Quanquam verò per
ſpiritum prophetiæ pro gerendis geſta
memorantis (quia ſolitus ſit per non am-
biguam prouidentiam gerendorum Deus
futura pro præteritis ſignificare) abſolu-
tè intelligi poſſit, omnia hæc ex perſona
F vnigeniti filij Dei Domini noſtri Ieſu
Chriſti dicta eſſe, & infidelitas, maxima
ſit, trepidum ad hæc ſenſum ambiguæ
opinionis afferre: tamen etiam euange-
licis atque apoſtolicis doctrinis oſtenden-
dum eſt, nihil eorum prophetam quæ
gerenda prædicandáque eſſent, non an-
tea prophetaſſe, maximè cum non exi-
guus ignorantibus atque ſimplicibus er-
ror oriatur in eo quod dictum eſt: Ego ho-
die genui te. Cum enim ante tempora v-
nigenitus Dei filius maneat, nec conue-
niens

niens nec conſonans eſſe intelligitur, vt in die genitus ſit: cum dies omnis in tempore ſit. *Tempus.* Tempora enim ſecundum præſcriptam nobis à Moſe cognitionem in hunc ſuum motum atque curſum ab origine ſeculi & conſtitutione dimenſa ſunt, cùm per momenta & horas & menſes, & annum reuolubili in ſe ſucceſſione diſcreta ſunt: inſtitutúmque eſt tempus ex tempore, quia omnia tempora mutua temporum ſubſtitutio & gignit & terminat. Atque ob id dies in tempore eſt: per quem tempus vniuerſum & inchoatum deſinit, & deſinens inchoatur. Vnigenitus verò Dei filius, vt Dei verbum eſt, ita & Deus erat verbum, non cum temporibus eſt, ſed ante tempora: non in aliquo, ſed ante omnia eſt. Erat enim cùm tempora facta ſunt, quippe qui ea fecerit. Erat ergo ſemper. Non enim eſt diffinitus in tempore, non ſubiectus in numerum, ſed per quem eſt eorum omnium, quæ & ſunt & eſſe dici poſſunt, origo: ipſe ille ex infinitæ æternitatis ſuæ ortu, vt ab æterno genitus eſt perſiſtit. Vt igitur dicti prophetici, quo ait: Ego hodie genui te, ratio poſſit intelligi, adhibenda nobis eſt euangelica & apoſtolica atque prophetica autoritas: vt vel prophetam de Apoſtolo, vel Apoſtolum de propheta intelligamus. Tenendus autem idem euangelicorum dictorum ordo, qui pſalmi eſt: nam id primum eſt. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius. Et neſcio cui Chriſtum regem eſſe ambigere ſit tutum, latrone hoc ipſo in crucis paſſione confitente: *Luc. 23.* Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum. Sed non ſufficit confeſſio latronis regem eſſe † profitentis. *† ipſum.* Teſtantur etiam adoraturi Magi cùm interrogant: Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? *Matth. 2.* *Matth. 27.* *Ioan. 17.* Teſtatur & Pilatus interrogans: Tu es rex Iudæorum? Profitetur & Dominus reſpondens: Tu dixiſti. Non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem, cùm non ſit niſi ex reſponſione confeſſio: ita neque ſe protulit profeſſionis autorem, neque interroganti cognitionis veritatem inuidit. Sed non ſufficit reſpondiſſe quòd rex ſit: audiamus etiam illud, & qui ſit iſte qui rex eſt. Princeps namque ſacerdotum etiam cum ſacramento interrogat, dicens: Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus filius Dei. *Matth. 26.* Et dicit illi Ieſus: Tu dixiſti. Interrogato nunc quoque

A non improbatur, ſed & iactantia & gloriatio ſpontaneæ profeſſionis effugitur: quæſita tamen veritas non negatur. Ac ſic verecundia humilitatis & veritatis confeſſio temperantur: vt ſit & in reſponſione officium, & in interrogatione cognitio. Sed expectandum eſt, qui tandem ſit reſponſionis huius profectus: quòd Chriſtus filius Dei eſt. Nempe

B quod ſequitur ad id quod dictum eſt: Tu dixiſti: Verum dico vobis, amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli. Qui filius hominis eſt, idem & filius Dei eſt. Natura generoſitatis, in filij hominis aſſumptione non deperit. Nam non idcirco non Dei filius, quia & hominis eſt filius. Non enim cum diuinitatis deceſſione fit humilitatis acceſſio †, nec

C per conſortium infirmitatis cõtumeliam virtus excepit: quippe cum infirmitas honore ſit donata virtutis. Nam hominis filius à dextris Dei aſſidet, veniens cum cœli nubibus contuendus. Quo dictu prophetia conſummatur illa quæ dixit: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. *Pſal. 109.* Hic ergo rex ſuper Sion montem ſanctum Dei conſtitutus eſt præceptum Domini an-

† Non enim diuinitatis fit deceſſio cum humilitatis acceſſione, nec &c.

D nuncians. Non ſuper illum vtique perditæ ciuitatis montem, comploratæ ſcilicet & homicidæ & parricidæ Hieruſalem: ſed Hieruſalem eius quæ in cœlis eſt, quæ mater eſt noſtra, quæ ciuitas regis magni eſt: cuius, vt exiſtimo, hodiéque incolæ ſunt in paſſione Domini reſurgentes. Dei itaque præceptum hic rex conſtitutus annunciat, vt venturum eum cum cœli nubibus meminiſſent: ad-

E uersùs quem fremerent & conuenirent, vt per cognitionem diuini aduentus conturbati, ſuper contumelia illuſæ humilitatis corporeæ pœniterent. Tenet autem ordinem prophetiæ euangelica doctrina. Nam in ipſo dicti vtriuſque ratio continetur, huius ſcilicet dicti: Ego conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion mõtem ſanctum eius, annuncians præceptũ eius. Dominus dixit ad me: Filius meus

F es tu, ego hodie genui te. Cum enim ait: Amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei, tempus quo filius hominis qui & Chriſtus & Dei filius & conſeſſu Dei dignandus eſſet oſtendit: vt qui antea Dei filius, tum quoque & hominis filius eſſet, vt id quod tum fi-

lius hominis eſt, ad perfectum Dei filium, id eſt ad reſumendam indulgendámque corpori æternitatis ſuæ gloriam per reſurrectionis potentiam gigneretur, quam gloriam à patre corporeus repoſcebat. Qui enim in forma Dei erat, formam ſerui acceperat: & acceptæ huic formæ ſerui, gloriam Dei in qua manſit poſtulat, dicens: Pater glorifica me apud te ipſum ea claritate, quam habui priuſquam mundus eſſet apud te. (Ioan. 17.) Non noua quærit, non aliena deſiderat, eſſe talis qualis fuerat poſtulat: ſed precatur id ſe quod antea erat eſſe, gigni ſcilicet ad id quod ſuum fuit. Non erat autem id ipſum tunc totus quod vt fieret precabatur: fieri autem totus non aliud quàm quòd fuerat poſtulabat. Sed cùm ſit quod fuit, & quod non erat eſt futurus: ad id quod fuerat, id quod totum non erat quodam nouo ortu naſcebatur. Exordio ergo hic reſurrectionis ſuæ ad aſſumendam gloriam dies eſt: per quam ad id naſcitur, quod ante tempora erat. Sed naſcens ad id quod ante tempora fuit, id tamen in tempore naſcitur eſſe, quod non erat: atque ideo filius hominis amodo aſſidens virtutis dextris eſt videndus, quia natura carnis poſt reſurrectionem glorificata, ad profectum eius quam antea habuerat claritatis prouehebatur: cum hominis filius conſeſſurus patri, & in immortalitatem corruptione carnis abſorpta, & in viuentem tunc, & non moriturum amplius Dei filium, naſceretur. Tenuit autem beatus Apoſtolus nouam hanc in eo temporariæ huius natiuitatis, diſcretam ab ea quæ ante tempora eſt generationem & ſubdiuiſam ſignificationem. Nam cùm de beata illa, & nullis circunſcripta temporibus natiuitate dixiſſet, Primogenitus omnis creaturæ, (Coloſſ. 1.) quia in ipſo creata ſunt omnia in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia: primogenitum quoque etiam ex mortuis in reſurrectione commemorat, dicens poſtea: Primogenitus ex mortuis, vt fieret ipſe in omnibus primatum habens. Naſcitur enim ad id quod non erat, cùm tamen id fieret quod fuiſſet. Eſt enim primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ: idcirco primogenitus ex mortuis, vt maneret primogenitus creaturę. Idem enim eſt primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ. Non nunc aliud eſt atque antea † fuit, quamuis etiam aliud ipſe fuerit ex alio: ſed id quod ex

† antè.

A alio etiam aliud fuit, in idipſum tamen vnde antea extitit aliud eſt renatū. Nam qui natus ex virgine homo eſt, erat & tum filius Dei: ſed qui filius hominis eſt, idem erat & Dei filius. Natus autem rurſum ex baptiſmo, & tum Dei filius: vt & in idipſum & in aliud naſceretur. Scriptum eſt autem cùm aſcendiſſet ex aqua: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed ſecundùm generationem hominis B renaſcentis, tum quoque ipſe Deo renaſcebatur in filium: profectò vt hominis filio, ita & Dei filio, in baptiſmate comparato. Sed id quod nunc in pſalmo eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te: non ad virginis partum, neque ad lauacri generationem, ſed ad primogenitum ex mortuis pertinere apoſtolica autoritas eſt. Namque in libro Actuum apoſtolo- (Act. 13.) C rum ita dictum eſt: Noſque vobis Euangelizamus eam quæ ad patres facta eſt repromiſſio. Hanc Deus expleuit filiis noſtris, ſuſcitās Dominum noſtrum Ieſum. Sicut & in pſalmo primo ſcriptum eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum ſuſcitauit eum à mortuis, amplius non regreſſurum in interitum. Vox ergo hæc Dei patris ſecundùm Apoſtolum in die D reſurrectionis extitit: & videamus an idipſum & euangeliſtæ doceant. Namque Dominus reſurgens tali ad apoſtolos vſus eſt voce: Data eſt mihi poteſtas omnis in cœlo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes, (Ioan. 17.) baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Reſurgens enim, in cœlo & in terra ius omne ſortitus eſt. In eo autem quod ait data E eſt, popoſciſſe id quod accepit oſtendit. Sequitur enim:

Poſce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ. (Math. 28.)

Accepit ergo hæreditatem gentium quam popoſcit. Popoſcit enim cùm ait: Pater, venit hora, honorifica filium tuum vt filius honorificet te. Sicut dediſti illi poteſtatem omnis carnis, vt omni quod F dediſti illi det vitam ęternam Et rurſum: Non pro his rogo tantùm, ſed & pro illis qui credituri ſunt per verbum eorum in me. Hæc ergo hæreditas eius, vt omni carni det vitam æternam, vt omnes gentes baptizatæ atque doctæ regenerentur in vitam: non iam ſecundùm illam diuinam Moyſi cantionem angelorum dominatui dedicatæ, neque ſecundùm eorumdem numerum diuiſæ: ſed in Dominicam familiam ſuſceptæ,

& in

& in domeſticos Dei deputatæ, & ex in- A iuſto peccatore & peruerſo iure dominantium in regnum æternũ diuinúmque trãſlatæ. Neque enim adhuc tantùm portio Domini Iſrael, neque funiculus hæreditatis eius Iacob: ſed gentes omnes ſecundum numerum angelorum ante diuiſæ, nunc iam vnius atque vnius omnis hæc vniuerſitas gentium Dei populus eſt: & æterna hæc omnium ex mortuis reſurgentium, primogeniti huius ex mortuis æterni hæ- B redis hæreditas eſt. In eo autem quod ſub iectum eſt: Et poſſeſſionem tuam terminos terræ, non eſt exiſtimandum quòd id ipſum repetitus ſermo ſignificet: tanquam illi ſola gentium terras inhabitantium donata poſſeſſio ſit. Non enim ait: Et poſſeſſionem tuam vſque ad terminos terræ, ſed terminos terræ. Ab eo autem quod terminatur, id quod terminat differt. Neque C id ipſum eſt finitum eſſe atque finire: neque vnum eſt, modum ſumere, atque moderari: quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodam ambitu ſuo obiectúque moderatur. Non enim ita in profundum demerſa eſt terra, aut in latitudinem extenſa, aut prolata in altum eſt: vt non vndique ſecus, aut circumfuſæ, aut ſubiacentis ſibi naturæ continea- D tur obiectu. Hanc enim infernæ vaſtitudinis demerſa & immenſa abyſſus ſuſtentat: hanc circumfuſi & ſuperni aëris ſpiritus inumbrat atque ambit. Quod autem ſubiecta ſibi abyſſo ſuſpenſa ſit, propheta teſtatur dicens: Ipſe ſuper maria fundauit eam, & ſuper flumina præparauit illam. Et rurſum: Qui firmauit terrã ſuper aquas. Et hanc immenſam atque infinitam vaſtitatem, abyſſum ſcriptura ſolita eſt nuncupare, cum Ionæ intra cetum oranti † dicitur: Abyſſus multa circunfudit me. Atque hæc quidem infinita immenſitas quæ ſecundùm verbi proprietatem in abyſſo ſignificari intelligitur, ſpiritali & diuinæ ſubſtantiæ eſt circumſcripta virtute: ſecundùm illud apoſtoli, Quoniam omnia in ipſo & per ipſum, ipſi gloria in ſecula ſeculorum. Eſſe autem huius infernæ regionis vaſtæque abyſſi incolas plures, beati Ioannis Apocalypſi docemur: cum nullus, neque in cœlo, neque ſupra terram, neque infra terram obſignatum librum dignus eſt repertus aperire. Non vtique de mortuis & in terram ſepultus ſignificare intelligitur: cùm ad tertij incolatus demonſtrationem, non qui intra terram, ſed qui infra terram, neque

Pſal. 23.

Pſal. 135.

† cum Iona intra cetum orante.

Iona 2.

Rom. 11.

qui mortui ſunt, ſed qui viuunt, nullum in ſe reſignandi libri habuerint autorem. Cùm ergo poſſeſſio terræ finium Domino donatur: non tam terra donatur, quàm ea quibus terra finitur. Terræ enim terminos quibus terra ipſa determinatur, accepit. Cuius rei ſacramentum omne beatus apoſtolus Paulus (quippe cuius ore Chriſtus de ſe locutus) expoſuit, dicens: Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam exiſtimauit ſe eſſe æqualem Deo, ſed ſe exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudine hominis conſtitutus, & habitu repertus vt homo, humiliauit ſe factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: ptopter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. In forma itaque Dei manens, formam ſerui accepit, ſcilicet ex Deo homo natus: & poſt mortem crucis in nomen quod eſt ſuper omne nomen exaltatur. In Deum namque, quia nullum vltra Deum nomen eſt, prouehitur: eique hoc petenti, id eſt, vt eſſet quod fuerat antè, donatur. Formam enim ſerui in forma Dei manens ſumpſerat. Accepit deinde poſſeſſionem finium terræ, id eſt, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris. Non terra ſolum, ſed ſuperna etiam infernáque donantur, & ea E quibus terra concluditur: & in gloria Dei patris hodie genitus naſcitur, id eſt, manente antè Dei forma per præmium mortis formæ ſeruilis adſumptio honeſtatur. Fíque ſub tempore noua, nec tamen inuſitata natiuitas: cum ad reſumendam gloriam Dei patris qui ex forma Dei forma ſerui erat, repertus primogenitus ex mortuis naſceretur. Sequitur F deinde:

Philip. 2.

Hoc ſubolet Origeniã cũquidam. Nam in hoc opere Origenẽ ſequutus eſt Hilarius.

Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.

Multis aut male opinantibus, aut virtutem & proprietatem dictorum diuinorum ignorantibus, aduerſa hęc eſſe bonitati Dei videntur: vt gentes quas filius Dei in poſſeſſionem popoſcit, & in hęreditatem accepit, terrore virgæ ferreæ regat, & modo vaſis figuli confringat. Neque enim boni cuiuſquam eſt dare & accipere

† Et qui mauult

perdenda. Et qui magis vult † peccatorum pœnitentiam quàm mortem, non exiſtimatur ſecundum profeſſionem naturæ ſuæ eſſe facturus, ſi virga ferrea confringat, quos dari ſibi in hæreditatem popoſcit. Et primum ne quis temerariæ hic & impiæ præſumptioni locus pateat: proprietates ipſæ verborum in Romanam linguam tranſlatorum cognoſcendæ ſunt. Nanque id quod nobiſcum eſt, Reges eos in virga ferrea, quanquam ipſum, reges, non tyrannicum, neque iniuſtum ſit, ſed ex æquitatis ac moderationis arbitrio regimen rationale demonſtret: tamen molliorem adhuc regentis affectum proprietas Græca ſignificat. Quod enim nobiſcum eſt, Reges eos, cum illis eſt ποιμανεῖς αὐτούς, id eſt paſtoraliter reges: regendi ſcilicet eos curam affectu paſtoris habiturus. Ipſe enim paſtor bonus, cuius nos oues ſumus: pro quibus animam ſuam poſuit. Ne autem ius tyrannicum ſignificari arbitremur in virga: quæ in virgæ nuncupatione proprietas ſit, ex nouo & veteri teſtamento noſcendum eſt. Beatus Paulus ad Corinthios ſcribens, quos tum ex multis peccatis ad pœnitentiam moderata atque vtili adhortatione reuocabat, ait: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & ſpiritu manſuetudinis? Nunquid Paulo ius prætorium erat, vt virgam † comminaretur, & cum officio lictoris ad eccleſiam Chriſti adeſſet? Non vtique ita opinandum eſt, ſed quia omnis Dei ſermo quo ex errore in veritatem Dei retrahimur, quo per comminationem terrorémque iudicij ad innocentis & ſanctæ vitæ viam regimur, virga eſt nuncupatus: per quam intra diſciplinam diuini metus cohibiti, moderati ac prudentis rectoris monitu coercemur. Beatus Apoſtolus conditionem eligendi aduentus ſui his quos monebat adiecit: vtrum mallent eum in ſeueritate doctrinæ atque obiurgationis adeſſe, an in ſpiritu lenitatis. Quod vtrumque ſecundum modeſtiæ tenorem erat neceſſarium: vt obedientibus lenior, inſolentibus verò ſeuerior adueniret. Et hoc quidem ex noui teſtamenti autoritate præſumptum eſt. Hanc autem verbi doctrinam virgam nuncupari ex veteri ita cognitum eſt, cum dicitur: Virga directionis, virga regni tui: quia hæc quidem eſt virga directionis, quia per doctrinam in æquam viam vtilémque dirigimur. Et quæ virga regni eſt, neceſſe eſt ipſa illa doctrina ſit

1. Cor. 4.

Virga apoſtolica, ſermo euangelicus.

† virga

A regni. Ipſum autem Dominum noſtrum ob doctrinæ ſuæ vtilem ad moderatam prædicationem virgam nuncupatum ita accepimus, dicente Eſaia: Exiet, inquit, virga de radice Ieſſe. Ac ne tyrannicam in eo ſeueritatem per virgæ nuncupationem auderet quiſquam opinari, continuo propheticus ſermo ſubiecit: Et flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini: vt virgæ ſeueritatem floris ſuauitas temperaret, cum vnicuique noſtrum doctrinæ terror regimen perfectæ beatitudinis admoueret. In hac ergo virga reget datas ſibi gentes: non corruptibili, non caduca, non fragili, ſed ferrea, id eſt, validiſſima, & pro naturę ſuæ ſoliditate firmiſſima. Hac ergo virga ferrea vt reget, ita confringet & conteret. † Nam magis hoc ſecundùm Septuaginta tranſlatores Græcitatis proprietas enunciat. Ita enim ſcriptum eſt, Ὡς σκεύη κεραμέως † συντρίψεις αὐτούς. Sed ſiue conterat, ſiue confringat, non idcirco exiſtimandus eſt hæreditatem poſcere, vt eam ad perdendum atque abolendum confringat & conterat: quippe cui cor contribulatum ſacrificium ſit optimum. Contritio ergo illa ſiue confractio eſt, quæ in nobis corporeas voluptates & ſecularium vitiorum incentiua comminuit, dignóſque nos dignatione Domini præſtabit, & ſecundùm dictum prophetæ: Cor contribulatum & humiliatum Deus non ſpernet. Comparata autem vaſis figuli confractio, quantam abſolutionem intelligentiæ huius impartitur? Non enim ſine cauſa quos in hæreditatem popoſcit virga ferrea regens tanquam vas figuli confringet: niſi quòd comparationis exemplo fragmenti iſtiuſmodi damnum proficere in reſtaurationem eiuſdem vaſis oſtendit. Qualis autem à Deo ſecundū vas figuli noſtra confractio ſit, idem docuit per Hieremiam prophetam, dicens: Surge, & deſcende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et deſcendi in domum figuli: & ecce ipſe faciebat opus ſuper lapides. Et cecidit vas quod faciebat in manibus eius: & iterum ipſe fecit vas aliud ſecundum quod placuit in conſpectu eius vt faceret. Et factum eſt verbum Domini ad me dicens: Si ſecundum figulum hunc non poſſum facere vos domus Iſrael? Ecce ſicut lutum figuli vos eſtis in manibus meis. In ſumma loquar ſuper gentem aut ſuper regnum, vt feriam eos & perdam, & ſi conuerſa fuerit gens illa à malis ſuis, pœnitebo de malis quæ cogitabam facere illis. Et in ſumma,

Eſai. 11.

B C D E F

† ferrea reget, ita vt cōfringat & cōterat.

† κεραμέως.

Pſal. 50.

Hier. 18.

in ſumma, loquar ſuper gẽtem & regnum, vt reædificem & plantem. Et facient mala ante me, vt ne audiant vocem meam, & pœnitebo de bonis quæ locutus ſum facere illis. Sic petitas atque obtentas hæreditatis ſuæ gentes Deus confringet & conteret, vt reformet: confringit enim Deus in omnibus omnes inexplebiles cupiditates, & illecebroſas laſciuias, & feruentes iras, & inanes ſuperſtitiones, & tumentes faſtus, & impias opiniones. Reformat autem nos ad rationabilem vitæ vſum, contemptu pecuniæ, luxus pudore, iræ moderatione, veri ſcientia, communione viuendi, religionis officiis: cùm per doctrinæ regimen terrorémque iudicij in has virtutes poſt vitia illa reuiuiſcimus. Non enim ait: Tanquam vas confringes eos, ne per teſtæ fragmentum irreformabile vas poſſet intelligi: ſed ait, vas figuli, quod in ipſa artificis molitione vas fieret, vt ſecundùm prælatum exemplum prompta eſſet confracti eiuſdem vaſis ex artificis voluntate reparatio. Sed hoc irrationabilis materiæ vas etiam ſub alia intelligentia ad rationem humanæ voluntatis aptatum eſt, homines quidem per hæc vitia ſua cadere: ſed ſi in his pœniterent, id eſt, ſi ab his deſinerent, ſe quoque Deus in his quæ ad pœnam caſus huius conſtituerit pœnitere. Non quòd hic motus mentis ſecundùm humanam naturam in Deum caderet: ſed quia hominis geſtorum pœnitentia modus eſt gerendorum. Pœnitentiam quoque ſuam Deus memorat ad pœnam: quia puniri deſinerent qui eſſe impij deſtitiſſent. Vt ergo figulo promptum eſt, amiſſum vas ad eandem, vel quam volet ſpeciem reformare: ita Deo facile eſt, poſt vitiorum caſus volentes ſe erigi, per doctrinæ ſuæ inſtitutionem ad pietatem ex impietate reparare. Sed & illa tanquam vas figuli non ignoranda confractio eſt: tum cùm his corporibus diſſolutis, & caſu mortis confractis pro voluntate artificis reſtauratio affertur. Quod vtrumque propheticus ſermo ſignificaſſe eodem dicto videtur. Nam cùm pœnitentiam vtilem in his quæ antea agebantur oſtendit: præſentis huius vitæ & corporalis ex vitiis in virtutes nouam quaſi inſtaurationem docet eſſe oportere, ira in eos Dei ſicuti criminum voluntate ceſſante. Et quanquam id ex figuli comparatione protulerit, tamen cùm de eodem figulo ait: Et ipſe fecit vas aliud ſecundum quod placuit in conſpectu eius: ſignificari etiam intelligitur illa, quæ ſecundùm Dei voluntatem reſurgentium corporum inſtauratio eſt futura. Prout enim ei placet, & in conſpectu eius dignum eſt, confracta reparabit, non ex alia aliqua, ſed ex veteri atque ipſa originis ſuæ materie ſpeciem illis complaciti ſibi decoris impartiens: vt corruptibilium corporum in incorruptionis gloriam reſurrectio, non interitu naturam perimat, ſed qualitatis conditionem † demutet. Non enim aliud corpus, quamuis in aliud reſurget, Apoſtolo dicente: Seminatur in corruptela, reſurget in incorruptione: ſeminatur in ignominia, reſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, reſurget in virtute: ſeminatur corpus animale, reſurget ſpirituale. Fit ergo demutatio, ſed non affertur abolitio. Et cùm id quod fuit, in id quod non fuit, ſurgit: non amiſit originem, ſed profecit ad honorem. Confringi itaque nos tanquam vas figuli, vel nunc, vel tunc gaudeamus: vt & nunc modo figuli vaſis commortui & conſepulti Domino in baptiſmate in nouitate vitæ ambulemus. Et in nouum hominem depoſito vetere renaſcamur: & † tunc per hunc nouæ natiuitatis profectum, in beatam illam ac Deo placentem iteratæ reparationis noſtræ ſpeciem reformemur. Cuius boni non ignarus propheta, poſt hæc hortatur & dicit:

† ſed qualitatem conditione dem.

1. Cor. 15.

† vt

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinam, ne fortè iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta. Cum exarſerit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eum.

Doctrinæ hic ordo vtiliſſimus eſt, vt eorum in quæ nos adhortatur, beatitudinem cognitam præſtet: quia difficile ſit animum ac ſpem ad ignorata protendere. Nolens igitur propheta ad eorum nos quæ ſuperiùs commemorauerat, intelligentiam cohortari: intelligentiæ ipſius honorem ante memorauit, dicens: Et nunc reges intelligite, eos ſcilicet qui intellecturi eſſent, reges eſſe demonſtrans. Sed quærendum eſt, quos reges ad intelligentiam propheticę huius adhortationis admoneat: ne quiſquam forte eos ſignificari intelligat, quorum nunc in corpora humana, & in bellorum miniſteria, & in metu gentium, regnum eſt. Non ſunt autem hi æterni & beati apud Deum reges: quippe cum ipſi iam à mandatis Dei excidant, & diabolo in regnum ſint de-

putati: dicente eodem cum Dominum A
Luc. 4. tentaret: Et duxit illum diabolus in mon-
tem altiſſimum: & oſtendit illi omnia re-
gna orbis terræ: in momento temporis: &
ait ad illum diabolus: Tibi dabo poteſta-
tem hanc & gloriam eorum, quia mihi tra-
dita ſunt. Alios autem nobis reges euan-
gelia demonſtrant, ſcilicet in quos appro-
pinquauit regnum Dei & eos qui regnans
in ſe peccatum deuicerint: qui ſui ipſius
corporis reges ſunt, dominatui ſuo vniuer- B
ſa vitiorum incentiua ſubdentes: hoc enim
in nobis eſt regnum Dei. Sic iterum Chri-
ſtus regnat in nobis, cum per eum ipſi do-
† cum per eorum ipſe dominium dominorum &c. minorum † in nos iure regnamus: ſecun-
dum quod dictum eſt, Non venit regnum
Dei cum obſeruatione: neque dicent: ec-
ce hîc & ecce illic. Ecce enim regnum Dei
intra vos eſt. Huius regni beatus Apoſto-
Luc. 17. lus meminit, Corinthus ſcribens: Iam ſi- C
1. Cor. 4. ne nobis regnatis, Et vtinam regnetis, vt
Rom. 5. & nos vobis conregnemus. † Hoc itaque
† vobiſcum regnemus. regnum Dei eſt: vbi peccatum vincitur,
vbi mors perimitur, vbi non regnat hoſtis.
Mors enim regnauit ab Adam vſque ad
Rom. 6. Moyſen. Et Apoſtolus ait: Iam non regnet
peccatum in vobis. Per hoc regnum Dei
regno peccati diſſoluto, ipſiſque iam no-
bis regibus, regno aduerſante ſubuerſo: D
hoc nobis erit regnum Dei, cum omnibus
vitiorum noſtrorum aculeis contuſis, la-
bes erit corporeæ infirmitatis abſorpta.
Hos itaque reges propheta ad intelligen-
dum cohortatur: vt ſciant, aduerſus Do-
minum & Chriſtum eius fremuiſſe reges,
& populos vana meditatos. Intelligant
quoque irridentem è cœlis, & in ira lo-
quentem, & ſuper Sion montem ſanctum E
regem conſtitutum, præcepta Dei patris
annunciantem: cognoſcántque eum qui ſit
genitus in filiũ: tempus quoque illud, quo
qui tempora fecit, ſit in tempore genitus.
Intelligant in quo hæreditatem gentium,
& poſſeſſionem terræ finium poſtulauit.
Non ignorent etiam quæ hæc virga ſit
ferrea, qua regens eos, modo vaſis figuli
confringat. Hæc enim intelligentes, ſa- F
cramentum omne diuinę voluntatis agno-
ſcent: & cum per obedientiam præce-
ptorum hæredes Dei Patris, cohæredes au-
tem Domini noſtri Ieſu Chriſti erunt. Per
id quod æterno regi cohæredes ſunt, id
neceſſe eſt conſequantur, vt reges ſint.
Teſtantibus itaque euangeliis atque Apo-
ſtolo de regibus: ſequens eſt vt cognoſca-
mus qui ſint iudices terræ: quóſque vt
reges oporteat erudiri. Maximè cum re-

A ges nudo tantùm nomine, ſine regni ali-
cuius deſignatione cognominet, vt eos
ſuos atque in ſe eſſe reges doceret: iudices
autem terræ dicat. Differre verò iudicē &
regem, ipſo vſu terrenæ conſuetudinis co-
gnoſcimus, quia nõ idem ſit regnare quod
iudicare: quia regnum dominatio ſit, iudi-
cium verò ſit modus æquitatis. Sancti er-
go quique intelligēdi ſunt eſſe iudices ter-
ræ quorum vita atque fides, infidelium ini-
B quorúmque iudicij vice ſit. Et hoc Domi-
nus in euangelijs oſtendit dicens: Viri Ni- *Matt. 12.*
niuitæ ſurgent in iudicio, & iudicabunt ge-
nerationem hanc: quia pœnitentiam ege-
runt in prædicatione Ionæ. Et ecce maior
quam Iona hic. Regina Auſtri ſurget in
iudicio, & iudicabit generationem hanc:
quia venit ab vltimis partibus terræ obau-
dire ſapientiam Salomonis. Et ecce maior
C hic Salomone. Tales erunt iudices terræ:
quorum comparatio fidei ac timoris im-
pœnitentes impióſque condemnet. Si e-
nim pœnitentia Niniuitarum ex Ionę præ-
dicatione ſuſcepta, fructum adepta eſt pœ-
nitendi: neceſſe eſt obediens eorum pœni-
tentia inſolentem horum impœnitentiam
iudicet. Aut regina Auſtri ex vltimis par-
tibus terræ, deſideratã Salomonis ſapien-
D tiam audiens, nónne infidelitatem & incu-
riam præſentium auditione peregrina
damnabit? cum tamen inobedientiæ at-
que inaudientiæ iudicium differens à Sa-
lomone atque Iona Chriſtus autor adcu-
mulet. Abſolutè autē hos eſſe iudices ter-
ræ Apoſtolus demonſtrat, dicens: An ne-
ſcitis, quia ſancti mundum iudicabunt, &
in vobis iudicabitur mundus? cum per *1. Cor. 6.*
E meritum adeptæ beatitudinis, criminoſo-
rum vitam ſanctitas comparata condem-
net. Intelligentiæ autem huius atque eru-
ditionis opus, continuo propheta ſubiecit:
dicens.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.

Non ſecurum patitur aut negligens eſſe
ſeruitium: vult in omni ſeruitutis officio
F admiſceri timorem. Vt enim metuen-
tes ſerui, diligentiùs dominis carnalibus
ſeruiunt, cùm voluntatem ſolertioris ob-
ſequij metus obſequelæ admixtus eliciat:
ita & Deo ſeruientes, ſi timeant per im-
minentem timorem, non negligentes in
ea erunt quam ſuſceperint ſeruitutem.
Ac ne tyrannici terroris hic metus eſſe
fidelium crederetur, ad id quod dixe-
rat: Seruite Domino in timore, adiecit,
Et exultate ei: vt metum ſeruitutis gaudij
exultatio

exultatio temperaret, cum ipſe timor cauſam lætitiæ per conſcientiam ſeruitij fidelis afferret. Porrò autem ne libertas gaudij fines congruæ moderationis excederet, ita ſubdidit: Exultate in tremore, quia periculoſa ad obliuionem timoris eſſet libera à tremore lætitia. Atque ita hæc prophetici eloquij ratio ſeruata eſt: vt ſeruitutem timor detineret, timorem exultatio moderaretur, & exultationem tremor conſequens contineret. Huius autem ſeruitij & timorem exultantem, & exultationem trementem, docuit in eo quod ſequitur conſiſtere: dicens: Apprehendite diſciplinam. Virtute verbi ſignificationem impatientis & velut præpropere ad id voluntatis oſtendit, non tam expetendam, quàm apprehendendam potius diſciplinam docens: non tempore fidei in huius obedientiæ obſeruatione contentus, ſed ardorem ſpiritus in apprehendendi auiditate deſiderans. Sic in rapiendo regno cœlorum raptore Dominus delectatus, ait: A diebus autem Ioannis regnum cœlorum vim patitur, & vim facientes diripiunt illud: quia cùm regni cœleſtis poſſeſſio Iſraeli prædicaretur, fides tamen gentium poſſeſſionem hanc ſibi Iſraeli diffidenti præriperet. Sic & beatus Paulus currit vt apprehendat, dicens: Sequor autem vt apprehendam, in quo & apprehenſus ſum. Non lento gradu properat, neque ocioſo ſequitur procurſu: apprehenſurus enim ſequitur. Et ſatis quidem dixiſſe videretur, ſi conſequuturus ſequeretur: ſed vim & ipſe afferre optat, & apprehendere properat, & modo exempli corporalis inuadere. Scit autem ſe eo ipſo iam eſſe quod apprehendere properat apprehenſum. Si enim nos per corporalem naturam Deus naturæ ſuę diſcidentes † homo genitus apprehendit, factus ipſe quod ſuimus: noſtrum eſt ad apprehendendum nunc id quod eſt ipſe contendere, vt in eam gloriam in quam naturam corporeæ huius corruptionis eximit,† feſtinatio noſtra ſe miſceat: atque ita apprehendemus id in quo ſuimus apprehenſi, ſi naturam Dei conſequamur, Deo ante naturam hominum conſequente. Apprehendenda itaque diſciplina, & inuadenda eſt quodam amplexu & vinculo corporali: ne elabatur aut excidat. Cauſam autem diligentis huius complexus ac vinculi propheta ſubiecit, dicens:

† diffidentes

† exeunt

Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.

A *Cum exarſerit in breui ira eius.*

Adeſt enim pœnæ dies, qui in exardeſcente ira Domini ſignificari intelligitur: in quo ſi non apprehenſam à nobis diſciplinam tenebimus, perditi de via iuſta erimus. Vnicuique enim rei perit quicquid aufertur: & quod deeſt ei cui deeſt iam videtur amiſſum. Nam tametſi per naturam ſuam maneat, ei tamen cui abeſt non manet. Et idcirco de via iuſta impij B pereunt, quia in ea non erunt. Pereunt autem de via iuſta, cum exarſerit in breui ira eius. Non mora hæc ira eſt, per quam de iuſta via pereunt: ne quis ſibi interim pœnæ lucro inter moras iudicij blandiatur. In breui namque exardeſcit ira. Excipit enim nos † ſtatim vltor infernus: & de† cedentes de corpore ſi ita vixerimus, confeſtim via recta petimus. † Teſtes nobis C euangelicus † diues & pauper: quorum vnum angeli in ſedibus beatorum & in Abrahæ ſinu locauerunt, alium ſtatim pœnæ regio ſuſcepit. Adeò autem ſtatim pœna mortuum excepit, vt etiam fratres eius adhuc in ſupernis manerent. Nihil illic dilationis aut moræ eſt. Iudicij enim dies, vel beatitudinis retributio eſt æterna vel pœnæ: Tempus verò mortis habet vnum- D quemque ſuis legibus, dum ad iudicium vnumquemque aut Abrahám reſeruat aut pœna: & idcirco copioſum hunc ſacramentis cœleſtibus pſalmum ſic propheta concluſit:

† illos

† vixerint confeſtim de via iuſta peribunt.

† euangelij

Beati omnes qui confidunt in eum.

Non trepidam ſpem neque ambiguam, perfectio beatitudinis exigit. Confidentia ad id opus eſt, firmæ opinionis ſcilicet, & indemutabili voluntate: quia plus ſit con- E fidere quàm ſperare. Confidendum ergo eſt, ne nos à via recta exardeſcens breui ira Dei deperdat. Fidelis enim eſt qui ait: Qui credit in me, non iudicabitur, ſed tranſiet de morte ad vitam: Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Ioan. 5.

PSAL. XIII.

F

DIXIT *inſipiens in corde ſuo: non eſt Deus. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in voluntatibus ſuis: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum: vt videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non*

eſt qui faciat bonũ, non eſt vſque ad vnum. Sepulchrum patens eſt guttur eorum: linguis ſuis doloſè agebant: venenũ aſpidum ſub labijs eorum. Quorũ os maledictione & amaritudine plenum eſt: veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Contritio & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt: Non eſt timor Dei ante oculos eorum. Nonne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem: qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis? Dominum non inuocauerunt: illic trepidauerunt timore vbi non erat timor. Quoniam Deus in generatione iuſta eſt: conſilium inopis confudiſti: quoniam Dominus ſpes eius eſt. Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? cùm auerterit Dominus captiuitatem plebis ſua, exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael. * * *

Cætera in hunc pſalmum aberant à v. cod.

Vt enim qui peſtilentem vrbem ingreſſus omnes omnino inhabitantes morbo diſſolutos & febribus æſtuantes, & diuerſo ęgritudinum genere confectos contemplatus ſit, & nullum illic medicum inueniens, ingemiſcat, & nihil auxilij, nihil remedij adeſſe tantis malis doleat, & deſæuire magis membrorũ peſtem quotidie ſentiat, ſciatque medicum in longinquo poſitum mederi poſſe ſi adeſſet, quod ſolum poteſt dolorum deſperatione exclamet dicẽs: Quis eſt qui eum præſentem efficeret, & ſalutare eius adferret? Omnem ſcilicet ſolicitudinem ad vota conuertens. Pari modo ſpiritus ſanctus contuẽs errorem generis humani, contuens mala ſeculi huius ingraueſcentia, & morbum immedicabili morte graſſantem, vbi Deus negatur à ſtulto, vbi abominandis voluptatum fallacijs corrupti ſunt, cuncti, vbi nullus bonum volens ſit, vbi eorum guttura innocentium ſint ſepulchra, vbi lingua vſi ſint in officium fraudulentiæ, vbi venenum labijs eorum verbiſque ſuffuſum ſit, vbi os amaritudine & maledictione ſit plenum, vbi velox pedum eorum ad effundendum ſanguinem curſus ſit. Et per hæc non agnoſcentibus viam pacis, in omnibus vitæ eorum vijs infelicitas ingraueſcat, vbi in Deum nulla reuerentia eſt, vbi deuaſtatio plebis Dei, perſecutoribus tanquam cibus panis ſit, & innocentium mortes, damna, ſupplicia fiat ſatietas iniquorum: Vbi Deus non inuocatur & trepidatur in nullis; creaturam in idolis omiſſo creatore reuerentes, vbi Deus in generatione iuſta deſperatur habitare, & conſilium inopis confunditur, & ſpes patientiæ eius inluditur, his igitur

A ita graſſantibus malis & toto orbe dominantibus conſcius Spiritus ſanctus eius qui ſolus opem ferre poſſit exclamat: *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael?* Non enim Moyſes dederat, non Elias, non Eſaias, non prophetę, omnia legis opera aduersùs tantam morborum peſtem infirmabantur: opus erat medico qui vna atque eadem auxilij ſui ope vniuerſa curaret, & tot ac varios in toto orbe languores non arte, non opere, quia quando opus & ars ſingulis adhibita profuiſſet, ſed verbi poteſtate ſanaret. Hunc requirit Spiritus, hunc expectat ad cuius aduentum febris quieſceret, cæcitas deſineret, paralyſis non eſſet, mors non occuparet, hunc expectat, hunc proclamat, hunc orat, *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael?* Sed in ſingulis verbis ſingulæ virtutes ſunt explicandæ. Sion quæ ſit Apoſtolus docet cum dicit: Accedamus ad Sion montem, ad ſanctam Hieruſalem ciuitatem, omnes enim currimus apprehendere, in quo apprehenſi ſumus à Chriſto, id eſt inueniri in eius corpore, quod ex nobis ipſe præſumpſit, in quo ante conſtitutionem mundi à patre ſumus electi, in quo reconciliati ex inimicis, & adquiſiti ſumus ex perditis, in quo Apoſtolus cum damno vniuerſorum optat inueniri dicens: Et omnia arbitror ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam, & inueniar in illo. Ergo quia non niſi ex aſſumptione carnis noſtræ hi morbi eſſent noſtri corporis auferendi, & ex adſumptione carnis ſalus noſtra omnis in Domino eſt: Idcirco ita ait: *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael?* Sed in eo quod ſalutare eſt, virtus eſt nominis, non nos aptamus aut fingimus, ſed in veteris teſtamenti libris ſalutare Dominum Deum noſtrum nuncupari docemur, & propriè hoc nomen per pollicitationem gentibus ſemper indultum eſt: Ait enim Eſaias: Reuelauit Dominus brachium ſuum ſanctum in conſpectu omnium gentium, & cognoſcent omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri. Omnibus igitur gentibus reuelatum eſt & ab omnibus cognitum eſt. Et rurſus in pſalmis Spiritus ſanctus exclamat: Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Dominus oſtendit ſalutare ſuum in conſpectu gentium. Reuelauit iuſtitiam ſuam. Et rurſum: Annunciate in gentibus gloriam eius: & in omnibus populis ſalutare eius. Et rurſum: Oſtẽde nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis. Cuius ſpei deſiderium

derium Dominus in Euangelio oſtendit, dicens: Multi Prophetæ & iuſti cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis. Hoc ſalutare Simeon expectauit diu, & cùm in manibus accepiſſet, agnouit, & inter vagitus infantiæ & cunarum ſordes per fidem Deum vidit. In talibus & agnoſcens adorauit dicẽs: Nunc dimitte ſeruum tuum Domine ſecundùm verbum tuum in pace. Quoniam viderunt oculi mei ſalutare tuum, Quod præparaſti in conſpectu vniuerſorum populorum. Lumen in reuelatione gentium. Ergo hoc ſalutare gentium adnuntiatur, non carnali Iſraël, qui in morte Dominum maieſtatis expectauit, vidit, audiuit: qui in Prophetis lapidauit, cecidit, ſecuit & occidit. Sed ſermo iſte omnis ad gentes eſt, & gentium ſalutare eſt. Ita ait: Dum auertit Dominus captiuitatem plebis ſuæ, captiuitas propriè gentium eſt, qui in corde ſuo dixerant: Non eſt Deus, qui trepidauerunt vbi non erat timor, qui ſpem inopis confuderant, & inluſerant, quia à Domino ſpes eius eſt, qui in generatione Dominum habitaturum negauerant, capti religionibus dæmonum, ſuperſtitionibus temporum, officiis creaturæ. Hæc captiuitas pellitur, hoc ſeruitium adimitur. Sed Iſraël erit ille qui credit, Iſraël erit ille qui Deum oculis cordis aſpiciet, quia Iſraël Deum videns eſt, qui poſt captiuitatem auerſam hoc Dei ſalutare cognoſcit. Lætatur Iacob, lætatur & Iſraël captiuitate auerſa, libertate conceſſa, Deo contemplato, Abraham & Iacob patribus per adoptionem familiæ nuncupatis. In his ergo lætemur, & in his exultemus, ſcientes per noſtram redemptionem ob vnius pœnitentis ſalutem eſſe in cœlis gaudia Angelorum, & cùm cœleſtis lætitia pro nobis ſit, oportet in Chriſto gaudia noſtra eſſe perpetua, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALM. XIV.

DOMINE quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam. Qui loquitur veritatem in corde ſuo: qui non egit dolum in lingua ſua. Nec fecit proximo ſuo malum: & opprobrium non accepit aduerſus proximos ſuos. Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus: timentes autem Dominum glorificat. Qui iurat proximo ſuo A *& non decipit: qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram: & munera ſuper innocentes non accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.*

Pſalmus qui lectus eſt, inſcribitur Pſalmus Dauid, quia per eum Spiritus ſanctus hæc locutus eſt. Et rectè ita competit Pſalmo, nihil enim in tempus alterum deſtinatur, nihil ex occultis profertur, ſed B omne opus eius in præſens eſt. Denique ita incipit: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?* Oratio eſt ſimplex Dominum precantis & orantis, ab eo noſcere qui mores, quod ſtudium, quæ voluntas ſit, qui habitaturi cum Deo, & in excelſis eius & cœleſtibus quieturi. Non eſt enim humilis cuiuſdam animi nec mediocris operis C admiſceri Deo, mereri eiuſdem domicilij communionem. Ergo de quibus quæritur ſtatim reſpondetur, vt quia arduum eſt atque difficile hæc obtinere, quibus modis id conſequendum ſit intelligatur. Dicit enim ad id quod quæſitum eſt. *Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam*, & cætera Pſalmi conſequentis. Talibus præceptis formatur, talibus monitis inſtruitur, cui ad Deum iter eſt, cui ad ſublimitatem eius aſcenſus eſt, cui in æternis eius eſt requies. Præceptum D autem omne breuitate collectum eſt, vt memoriæ mandetur, vt hæreat animo, vt foris ac domi, publicè priuatéque die ac nocte retineatur, obtemperetur, inſtetur. Eſt enim hæc breuitas locuples & infinita, & ex omnibus veteris ac noui teſtamenti præceptis infinitiſque decerpta, infantibus, fœminis, viris, ſenibus aptiſſima, atque vt breuitatis commendabilior E eſſe poſſit opulentia, quid in ſingulis verbis ſacramenti ſit proſequitur. Non eſt hic prophetia, non obſcuritas, non exemplum. Vox interrogantis eſt, bonitas reſpondentis, confirmatio audientis. Sed in his virtus eſt contuenda verborum. Diſtinxit enim ita habitationem in tabernaculo, requiem in monte, & prior eſt habitatio in tabernaculo, poſterior F requies in monte. Vt ergo habitationis & requiei diſtantia intelligatur, montis & tabernaculi proprietas explicanda eſt. Et tabernacula quæ prius fuiſſe legimus, fuerunt leuia, caduca, areſcentia, ad tempus ex frondibus texta, qualia interdum à nobis effici ſolent vitandi æſtus cauſa, vt infra vmbram eorum ardorem ſolis æſtúmque vitemus. Iſtiuſmodi enim ta-

bernacula populo ſunt per Moyſem inſtituta. Eed hæc areſacta ſunt & diſſoluta. Erant enim imaginaria,& facta ad exemplum. Ait enim ita Deus Moyſi: Vide vt facias omnia ſecundum ſpeciem, quam oſtendi tibi in monte. Dauid quoque templum ædificare optans tabernaculum cognominauit fœderis in alio ſicut ait: Non dabo ſomnum oculis meis donec inueniam locum Domino tabernaculum Deo Iacob. Sed & Moyſes & Salomon tabernaculum condidit. Et deinceps Apoſtoli plurima tabernacula condiderunt. Et per omnes orbis terrarum partes quacumque adiri poteſt: Quin etiam ex Oceani inſulis habitationes Deo plurimas parauerunt. De quorum gloria teſtatur Spiritus ſanctus, Quàm amabilia ſunt tabernacula tua Deus virtutum: concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini. Non ergo vnum tabernaculum vel per Moyſen frondeum, vel per Dauid exoptatum, vel per Salomonem omnibus humanis operibus ordinatum Propheta deſiderat. Sed multa & innumerabilia, quia & ſi in orbe Eccleſia vna ſit, tamen vnaquæque vrbs Eccleſiam ſuam obtinet, & vna in omnibus eſt, cùm tamen plures ſint, quia vna habetur in pluribus. Primus itaque & maximus gradus eſt ad cœleſtia aſcendentibus habitare in hoc tabernaculo, & illic noctibus diebúſque vitam æui totius agere, amotum à ſeculi curis, & negotia mundi huius relinquentem, ſicut plures ſanctorum nunquam à tabernaculo receſſerunt, vt de Ieſu Naue ſcriptum eſt: Et Ieſus iuuenis non egrediebatur tabernaculum,& Anna Prophetes non diſcedebat à templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens die ac nocte, poſt quæ in monte Domini quieſcendum eſt. Hinc enim proficiſcentibus eò iter eſt, & non niſi per hanc habitationem iter vllum eſt. Ergo quærendum prius de habitatione tabernaculi fuit, quia ex eo in montem eſſet aſcenſus. Deinde habitatio eſt temporis & laboris. Quies verò non interpellatur extrinſecus, ſed otium eſt iuge, perpetuum, moleſtia carens, quod in ſtatu ſuo maneat. Cæterùm ſi inquietudo ſe miſceat, otij & naturam & nomen amiſit. Sed mons Domini nullus in terra eſt, Omnis enim terra iam pridem per vitia hominum maledictionibus noxia eſt. Nam & in Adæ operibus, & in Abel ſanguine meruit offenſam, & ſub Noë habitantium peccatis fuit plena, &

A nunc quoque edita & excelſa quæque montium fanis, templis ſacriſque maculantur. Ergo non in his talibus expectandus hic mons eſt, ſed vt æditiſſimæ humi partes montes nuncupantur, ita neceſſe eſt in his quæ cœleſtia ſunt maxima atque ſublimia ſub montis nomine opinari. Et quid ſublimius Chriſto? Mons autem eius eſt illud quod ex homine corpus aſſumpſit, B in quo nunc habitat, & ſublimis & excelſus ſuper omnem principatum & poteſtatem, & omne nomen. Super hunc montem ædificata eſt ciuitas quæ non poſſit abſcondi, quia ſicut ait Apoſtolus: Non eſt aliud fundamentum niſi Chriſtus. Ergo quia qui Chriſti ſunt, in Chriſti corpore ante conſtitutionem mundi electi ſunt, & Eccleſiæ corpus eſt Chriſtus, & fundamentum ædificationis C noſtræ Chriſtus eſt, & ciuitas ſuper montem ædificata. Hic ille mons eſt, in quo quæritur quis poſſit eſſe requieſcens. In alio quidem Pſalmo de hoc eodem monte ſic legimus: Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Et Eſaias nobis erit teſtis: Et erit in nouiſſimis diebus manifeſtus mons domus Domini, & dicent: Venite aſcendamus in montem Domini in ædem Dei Iacob. Et rurſum Paulus: Vos D acceſſiſtis ad Sion montem & ad ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem. Si ergo requie noſtræ ſpes omnis eſt in Chriſti corpore, & cum in monte ſit quieſcendum, montem non aliud poſſumus intelligere, quàm corpus quod ſuſcepit è nobis, ante quod Deus erat, per quod transfigurauit corpus humilitatis noſtræ conformatum cor- E pori gloriæ ſuæ. Si tamen & nos vicia corporis noſtri cruci eius confixerimus, vt in eius corpore reſurgamus. Ad illud enim poſt habitationem Eccleſiæ ſcanditur in illo, in Domini ſublimitate requieſcitur, in illo cum Angelorum choris, cùm & nos ſimus Dei ciuitas, ſociabimur. Quieſcitur autem, quia nullus ſit ex impietate dolor, ex inopia metus, ſed omnibus firmitate ſua per virtutem æternitatis F vtentibus in his ſit extra quæ nihil indigeant, quieſcendum. Ergo ad id quod quæſitum eſt, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Reſpondit Spiritus ſanctus per Prophetam: *Qui ingreditur ſine macula & operatur iuſtitiam.* Igitur impollutus ingredien[illegible] extra omnem peccati labem viuens hic eſſe reſponſus eſt, cui poſt baptiſmi lauacrum nullæ adhæſe-

ſordes, ſed ſit immaculatus & nitidus, ſitque ei non corpus ſtupris contaminatum, non oculi ſpectaculis theatralibus ſordidi, non mens vino ebria, non pecuniæ vita ancilla, magnum eſt igitur his abſtinere, ſed non in his ſtatim confecti itineris eſt requies. Coepta enim in his via eſt, non peracta. Nam ſequitur. *Et operatur iuſtitiam.* Bonum non tam cogitandum eſt quàm exequendum, & beneuolentia non ineunda eſt, ſed explenda. Iuſtitiam enim velle hic erit fructus vt fiat, & quidem in his vtilis eſt ad Dominum curſus. Verum plura ſunt reliqua. Reſtat enim: *Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam. Qui loquitur veritatem in corde ſuo.* Superiora illa licet magna atque præclara ſint, ſolent tamen cum gentibus eſſe communia vt vitium caueant, vt famam bonitatis acquirant. Sed hæc animalium non ſpiritalium virtus eſt. Apoſtolus enim & carnalem hominem poſuit, & animalem, & ſpiritalem. Carnalem belluæ modo diuina & humana negligentem, cuius vita corporis famula ſit negotioſa, cibo, ſomno, libidine. Animalis autem, qui ex iudicio ſenſus humani quid decens honeſtúmque ſit ſentiat, atque ab omnibus vitiis animo ſuo auctore ſe referat, ſuo proprio ſenſu vtilia & honeſta diiudicans, vt pecuniam ſpernat, vt ieiuniis parcus ſit, vt ambitione careat, vt voluptatibus reſiſtat, vt bonitate venerabilis ſit. Sed præſens in his tantum & inter homines homini erit vſus. De quibus ait Gentium Doctor: Secundum doctrinas & præcepta hominum quæ ſunt rationem quidem habentia in ſuperſtitione & humilitate ſenſus, ad non parcendum corpori, non in aliquo honore, vt ad ſaturitatem carnis. Spiritalis autem eſt eſt cui ſuperiora illa ad Dominum ſtudia ſint; & hoc quud ait, per ſcientiam Dei agat, intelligens & cognoſcens quæ ſit voluntas eius, arcanum ſecreti conſilij, & abſconditi à temporibus ſeculi per reuelationem ac donum Spiritus ſancti, intelligens & ſciens quæ ratio ſit à Deo carnis aſſumptæ, qui crucis triumphus, quæ mortis poteſtas, quæ in virtute reſurrectionis operatio. Hæc vt idem Apoſtolus docet, animalis homo non percipit quæ ſunt Spiritus Dei. Stultitia eſt enim illi, nec poteſt intelligere, quoniam ſpiritaliter interrogatur. Qui autem ſpiritalis eſt, iudicat omnia, ipſe verò à nemine iudicatur. Conſcius ergo Spiritus ſanctus

Coloſſ. 2. 23.

ea quæ ſuperiora ſunt in vitæ innocentia & in operibus iuſtitiæ, & gentibus & hæreticis eſſe communia. Namque plures eorum & ieiuniis corpora defatigant, & continentiam patrimoniorum largitione teſtantur, & pudicitiam virginitate conſummant. Sed quia abundatura hæc & multa iſtiuſmodi in ipſis eſſent, Dominus ad diſcipulos ſic locutus eſt: Amen dico vobis cum venerit filius hominis, putatis inueniet fidem ſuper terram? Sciebat & virginitatem, & continentiam, & ieiunia eſſe curanda, & quia hæc non proficiunt ad ſanctitatem niſi expleantur in Chriſto, id eſt cum Chriſti veritate conſentiant: ad id quod ſuperius dixerat Propheta ſubjecit: *Et loquitur veritatem in corde ſuo*, Superiora illa inutilia demonſtrans, niſi in confeſſionis veritate ſuſcepta ſint. Et in his quidem cunſcendentibus ad requiem montis Domini gradus celſus eſt, in innocentia videlicet, & in operibus, & in confeſſione. Sed licet prouecti per plura ſimus, adhuc tamen alia ſunt reliqua. Solent enim plures glorioſam intelligentiæ verborum ſpeciem præferre, & voluntatis ac iudicij decus etiam verborum honeſtate mentiri cùm de Deo bene ſentiant, & loquantur, verbis autem ac ſenſui ſuo geſtis atque operibus mentiantur. Hi ſunt qui quæ loquuntur oderunt, & his quæ prædicant ipſis rebus inimici ſunt. Ergo ad veritatem cordis adjunxit dicens: Qui non egit dolum in lingua ſua, & veritatem quam ſentit non fallat in verbis. Vt Catholicæ doctrinæ profeſſionem, & ita ſentiendi ac prædicandi iudicium etiam operatio conſequatur. Quia ſecundum Apoſtoli teſtimonium vt in corde creditur, ita in ore confeſſio fit ad ſalutem. Ergo vt ſit in Dei requiem dignus aſcenſus, in verborum ac linguæ veritate viuendum eſt, vt per operationum fidem ſenſus noſtri verba non falſa ſint. Sed arctum hoc & per ſeculi nequitias & vitia difficile eſt. Eſt enim neceſſarium plerumque mendacium, & nonnunquam falſitas vtilis eſt, cum aut percuſſori de latenti mentimur, aut teſtimonium pro periclitante fruſtramur, aut fallimus de difficultate curationis ægrotum & oportet ſecundum Apoſtoli doctrinam ſermonem noſtrum ſale eſſe conditum. Idcirco nunc Spiritus ſanctus falſitatis affectum mendacij conditionibus temperauit, Origenianum dicens: *Qui non egit dolum in lingua ſua, nec fecit proximo*

ſuo malum, vt crimen mendacij in incommodo haberetur alieno: ſed licet quæ ſuperius diximus expleantur, & ingrediatur innocens, operetúrque iuſtitiam veritatem corde complectens, ſeipſum in his quæ locutus fuerat non fallens, malum proximo non inferens, perfectus tamen in his non erit. Eſt adhuc aliquid in nobis edomandum, exſpuendum, perimendum; & quid illud ſit, idem qui per ſuperiorem confirmat Prophetam dicens: *Et opprobrium non accepit aduerſus proximos ſuos*, inſolentiæ ſcilicet & fiduciæ vitia depellit, & commune illud ſuperbiæ malum tollit. Quid enim tam inane, tam miſerum quàm homo homini ſuperbiens, quàm de ſe aliquid confidens? Nonne videmus plures per opum inſolentiam cum exprobraſſent inopum egeſtatem, amiſſis omnibus egere, & aliorum miſeriam faſtidientes rurſum eguiſſe miſerantum. Plures etiam per præſumptionem vitæ diu innocentes ad crimina deuolutos, & cum delicta aliis exprobrarent, ipſos vix ad pœnitentiæ veniam pertinere. Non eſt igitur opprobrium aduerſus proximos ineundum, ſed ſi quid in iis incurioſum, ſi quid petulans, ſi quid incontinens deprehenditur, ſine exprobrationis amaritudine, blandimento emendationis eſt corrigendum. Hoc humilitas, hoc ſuper metum diffidentia, quæ validiſſima fiduciæ cuſtos eſt, curat. Ne ſit admonitio contumelia, ne ſit emendatio opprobrium, ne ſit doctrina conuitium. Sic fiduciam errantis Phariſæi Dominus in Euangeliis damnauit, tum cum in medio conſiſtens ita ſermocinaretur. Gratias tibi ago Domine, quòd non ſum ſicut cæteri homines, adulteri, auari, ſicut & hic publicanus. Erat autem publicanus in ſecreto orans: Domine, miſerere mei peccatoris. Huic orationi eius ſcriptura ſubiecit: Quia magis iuſtificatus egreſſus eſt publicanus quàm Phariſæus. Miſericordiam Dei peccati confeſſione promeruit, Phariſæus verò honorem eorum quæ de ſe præferebat, per inſolentiam opprobrij amiſit. Sed fortè iam dignum ſe quis ſi hæc vniuerſa adeptus ſit promiſſionibus Dei credit, cum ſe poſt innocentiam, poſt bonitatem, poſt prudentiæ modum etiam humilitate moderatus ſit. Sed plura adhuc reſtant. Nam vt ſignificauit in eo mendacij eſſe peccatum ſi alteri malum mentientis falſitas compararet, ita nunc vbi opprobria aduerſus proximos non ſumenda decernit. Habendam tamen rationem ipſius humilitatis adiecit. Quæ autem hæc ratio ſit, cohæret in verſu: *Et opprobrium non accepit aduerſus proximos ſuos. Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus.* Non oportet humilitatem carere conſtantia, & libertas Dei à nobis in ea quam omnibus debemus ſeruitute retinenda eſt, ne ad potentium impetus terreamur, ne ad maleuolorum arbitria cedamus. Interdum enim etiam regibus iniqua poſcentibus turpi adulatione famulamur, & vitiis alienis conſcientiæ noſtræ infirmitate blandimur. Ergo ſi iam in profeſſione iniquitatis abruperit vt in verſu explicatur: *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus*; oportet iſtiuſmodi hominem apud nos non alicuius, ſed nullius eſſe iudicij, vt ſit nobis abolitus interemptus. Spiritalia enim tractantem, & cœleſtia contuentem decet humanæ nequitiæ deſpicere momenta, & animo ſublimi & excelſo iſtiuſmodi maleuolentiæ tanquam nullius opinari. Sed magnitudinem fidei noſtræ nimium fortè erexiſſe Propheta aduerſus iniquos iudicabitur. Sed ſpectandum eſt quid ſequatur: *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus. Timentes autem Dominum magnificat* †. Ergo vt ſine perſonæ exceptione nullus nobis qui malignus eſt debet eſſe, ita & ſine exceptione perſonæ omnis qui Deum timeat honorandus eſt. Non nos moueat innocens pauper, non ieiunans ſanus, non ſeruus fidelis, non confidens in Eccleſiæ habitatione peregrinus, ſed omnes pari iudicio reuereamur, vt talis ſit in eorum qui timent Dominum magnificatione humilitas, qualis eſſe debet in nihil æſtimandis maleuolis libertas. Et quia in regenerationis noſtræ natiuitate in hæc ſacramenta iuramus, renunciantes diabolo, ſeculo, peccatis, cum interrogantibus reſpondemus, retinendam vſque in finem confeſſionis huius fidem ſtatuit, dicens: Qui iurat proximo ſuo & non decipit. Quamuis enim quis in mandatis Dei diu manſerit, tamen ſi aliquando fefellerit, iam non manet cum fefellit, & iuſtitia anterior in iniuſtitiæ tempore amittitur. In Euangelio: Beati qui manſerint vſque in finem. Idcirco apud Salomonem omnis laus in exitu canitur, quia in his quæ promiſſa ſunt Deo, non eſt aliquando fallendum, ſed tendit vſque ad conſummationem perfecta admonitio cœleſtis,

† glorificat.

cœleſtis. Nam cui vitium omne deterſit, cupiditatem quoque eius quæ nimium nos detinet pecuniæ auertit, dicens: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram.* Fallax hoc beneficium & humanitas fraudulenta, & damnoſa hæc beneuolentia docetur. Quid enim tam intolerabile quàm vt indigenti ita beneficium tribuas vt magis egeat, & miſeriam inopis opem laturus accumules. Si Chriſtianus es quid ab eo præmium pręmij exſpectas, ipſe ab hominibus non beneficia exſpectando ſed damna? Si Chriſtianus es, quid pecuniam tuam in reditum componis, & fratris tui inopiam pro quo Chriſtus mortuus eſt, theſaurum tuum efficis? Si Chriſtianus es, non quæro vt largiaris, ſaltem debitum ſic repoſce ne ſpolies, & memento eum à quo vſuram repetis eſſe inopem & pauperem propter quem Chriſtus inops voluit eſſe & pauper. Itaque ſiue iniuriam ſiue beneficium cum pauperi præſtas, Chriſto præſtare te noſce, quia propter eum cum Deus eſſet indigentiam eius eſt dignatus & nomen: ſed ne durus ſermo admonitionis iſtius crederetur, tanquam ſi penitus ſub vſurarum nomine habendi curam remouiſſet; non acquirendi ſolicitudinem ſuſtulit, quin etiam modeſtiam accipiendi muneris temperauit, dicens ad id quod dixerat: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera ſuper innocentes non accepit.* Eſt quædam munerum conſuetudo quæ honorem adferat largienti, ita vt maioris doloris ſit oblata contemni quàm dona donaſſe quæ ſumpta ſunt. Igitur ea munera quæ in alterius operarentur iniuriam, inhibuit. Nam ſi vſum, omnino munerum abſtuliſſet, ſatis fuerat dixiſſe: *Et munera non accepit.* Sed quia ſimplex donorum vſus aut ex hominis aut etiam ex Dei reuerentia venit, ea vetuit munera quæ integritatem iudicij corrumperent, quæ innocentis iniuriam emerent, quæ nullum in ſe caritatis mutuæ officium continerent. Etenim quæ Deo offeaimus, his quidem ille non eget, ſed per nos debitæ reuerentiæ explentur officio. Ita eam in muneribus docet ſeruandam eſſe rationem, vt ea ſumantur à nobis quæ ſint grata & vtilia offerentibus, non quæ nos faciant venales, nec inſidioſa innocētibus ſint, nec munerātibus ſumptuoſa, officio potius quàm cupiditate ſumpta, honore ingeſta quàm metu, caritate magis ſuſcepta quàm lucro. *Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.* Per hæc igitur eſt habitatio in tabernaculo, per hæc requies

A in monte. Reſtat ergo pręceptorum cuſtodia, & mandatorum opus, condendus eſt Pſalmus in viſcera, ſcribendus in corde, in memoria ſignandus, & huius nobiſcum noctibus diebúſque copioſæ breuitatis theſaurus comparandus, vt acquiſita hac in viaticum æternitatis opulentia & habitantes in Eccleſia tandem in gloria corporis quieſcamus.

B

In finem intellectus Dauid, cùm venit ad eum Doech Idumæus, & nunciauit Sauli: Venit Dauid ad domum Achimelech.

Psalm. LI,

C *QVID gloriaris in malitia: qui potens es in iniquitate? Tota die iniuſtitiam cogitauit lingua tua: ſicut raſorium acutum feciſti dolum. Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem: iniquitatem magis quàm loqui æquitatem. Diapſalma. Dilexiſti omnia verba præcipitationis; linguam doloſam. Propterea Deus deſtruet te in finem, euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. Diapſalma. Videbunt iuſti & timebunt; & ſuper eum* D *ridebunt & dicent: ecce homo qui non poſuit Deum adiutorem ſuum. Sed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum: & præualuit in vanitate ſua. Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei ſperaui: in miſericordia Dei in æternum, & in ſeculum ſeculi. Confitebor tibi in ſeculum quia feciſti: & expectabo nomen tuum: quoniam bonum eſt in con-* E *ſpectu ſanctorum tuorum.*

Superſcriptio ipſa Pſalmi ſolicitam expetendæ intelligentiæ poſtulat diligētiam. Eſt enim in exordio eius ſtatim poſitum, in finem intellectus. Nam & non ſui temporis res Pſalmus continere oſtenditur: cui præſcriptio tituli, in finem, eſt. Et cùm, in finem, intelligentia ſit, non poteſt in eo alicuius alterius magis rei intelligentia eſſe quàm finis. Finis autem eſt. vt fre- F quenter oſtendimus, quo concluduntur omnia, cuius cauſa cætera ſunt: ad quem vniuerſa ſpei, rerum, negociorum opera feſtinant. Intelligentia ergo Pſalmi in eo conſiſtit, de quo omnia ſunt: extra quem nihil eſt. Et quis iſte ſit, ſuperſcriptio ipſa quæ continere hiſtoriam exiſtimatur, oſtēdet. Eſt enim talis: In finem intellectus illi Dauid, cum venit Doech Idumæus, &

annunciauit Sauli, & dixit ei: Venit Dauid in domum Achimelech. Atque vt abſolutiùs rationem ſuperſcriptionis conſequi poſſimus, ipſe rerum geſtarum ordo ſubdendus eſt. Doech præpoſitus erat mulorum Saul, qui àd Saul ait: Vidi filium Ieſſe venientem in Noba ad Achimelech filium Achitob. Et interrogauit eum in domo, & manducare dedit illi, & gladium Goliæ alienigenæ dedit ei. Quibus auditis, Rex poteſtatem Doech ſacerdotum & ciuitatis dedit. Dehinc ſcriptura ſubjecit: Et circumiuit, inquit, Doech Idumæus, & tetigit ſacerdotes, & mortificauit in die illa octoginta & quinque, omnes ferentes ephod, & Noba ciuitatem ſacerdotum deiecit in ore gladij. Hæc itaque omnis geſtorum fides eſt: de qua tantum ad Pſalmi titulum præſumptum eſt, quantum & ſacramento Pſalmi, & propheticæ ſatisfaceret doctrinæ. Id enim ſolum in ſuperſcriptione eſt, cum inquit: Venit Doech, & annunciauit Saul, & dixit: Quia venit Dauid in domum Achimelech. Et neceſſariò poſt quinquageſimum Pſalmum (in quo peccatorum remiſſio ſecundùm ſanctificati huius vt in exordio Pſalmorum docuimus, numeri virtutem continetur) Pſalmus iſte tempore anterior, ordine poſterior collocatur: vt id quod in finem intellectus præſcribitur, perfectis vndique & abſolutis ſacramentorum generibus poſſet intelligi. Achimelech, interpretatione verbi, fratris mei imperium ſignificat. Quod enim nobiſcum fratris mei imperium dicimus, id Hebræi Achimelech nuncupant. Cùm ergo Sauli dicitur: Venit Dauid in domum Achimelech: illi inimico Dauid nunciatur, quod domum ingreſſus ſit fratris imperij. Domus autem imperij fratris quæ ſit, Petrus Apoſtolus docet, dicens: Et vos quaſi lapides viui ædificamini in domos ſpiritales, ad ſacerdotium ſanctum. Et infra, Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, genus ſanctum, plebs ad poſſidendum. In hanc igitur ſpiritalem domum ædificandi in regale genus ſumus: ſi per ſpiritalem corporum ædificationem cõformes Deo facti, genus perfici regale mereamur. Hanc ergo Achimelech domum, id eſt, domum fraterni regni, Dauid ille verus ſanctus ac iuſtus Rex oriens ingreſſus eſt: factus ſcilicet noſtri corporis homo. Quæ domus fratris mei regnum eſt: quia in eiuſdem corporis gloria cohæredes ſumus regni eius, ipſo dicente: Venite

Argumentum pſalmi.

In finem, quid ſibi velit.

1. Petr. 2.

Matth. 25.

A benedicti Patris mei, poſſidete præparatum vobis regnum à conſtitutione mundi. Quòd autem fratres eius ſunt, quorum domum regiam fuerit ingreſſus: per Prophetam teſtatur in Pſalmo dicens, Annunciabo nomen tuum fratribus meis, *Pſal. 21.* in medio Eccleſiæ laudabo te. Conceſſa ergo ſecundùm præcedentem Pſalmum peccatorum remiſſione, verbum caro factum habitat in nobis: qui & fratres, B & domus ſpiritalis, & regale genus ſumus. Populus autem impius, & parricidalis, & proditor, qui in Doech ſignificatur, regi ſuo, inimico ſcilicet Dauid, prodit quòd in domo Achimelech ſit: & hoc ſit cum Pilato traditur, cum homo crucifigendus offertur, cum repudiato rege regem ſuum Cæſarem confitetur: proC dens quidem eum in domo eſſe Achimelech, ſed non intelligens eum in domo eſſe imperij fraterni, corpus ſcilicet in quo & ſanctorum Eccleſia, quæ corpus eſt Chriſti, conformis conregnabit, ingreſſum, id eſt in qua & deſideratum ſibi cibum ſumpſerit (deſiderio enim manducare paſcha deſiderauit) & ex qua Goliæ, id eſt, diaboli arma ſuſtulerit (fortis ſpolia D ipſe diripuit) poſt quod ab hoc eodem Doech, id eſt, populo proditore Apoſtoli occiſi, Eccleſiæ ſubuerſæ ſunt: Hic ergo titulus Pſalmi, in finem intellectus, quia in Chriſto, qui Dauid oriens iuſtus Rex & æternus & paſtor eſt, totius ſpei noſtræ conſummatio, & legis finis intelligitur eſſe: qui & ſecundùm Pſalmi titulum & ordinem in ea corporis ſui domo proditus eſt, E quæ ei fraterni domus ſignificatur eſſe imperij. *Quid gloriaris in malitia, potens iniquitate tota die?*

Querela Prophetæ eſt †, & gloriari eum in iniquitate tota die, qui in malitia potens ſit. Et hæc quidem gloria iniquitatis arguitur. Cæterùm eſt gloria & expetenda & confitenda, & affectu quodam exultantis gaudij eloquenda: quod vtrumque ſub iiſdem dictis alius Propheta demõſtrat, dicens: Non glorietur ſapiens in ſapientia *Hier. 9.* F ſua, neque fortis in fortitudine ſua, neque diues in diuitiis ſuis: ſed qui gloriatur, in Domino glorietur. Vetitis enim primum improbabilis gloriæ cauſis, cauſam rurſum gloriæ competentis oſtendit: quo exemplo, Beatus Apoſtolus ſcit, in nullo ſibi, niſi in vno tantum eſſe gloriandum, cum ait: Mihi autem abſit gloriari, niſi in crucee Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Non

† Querelam facit Propheta.

do. Non ergo gloria iſtiuſmodi, ſed gloria iniquitatis offendit: & eius iniquitatis, quæ die tota ſit. Diem pro ætate vel tempore hominis nuncupari ſolere meminimus, cum dicitur: Diem hominis non concupiui. Vel rurſum, cùm Abraham diem Domini deſiderauit: vel cum Apoſtolus ſatanæ tradit in interitum carnis vt ſpiritus ſaluus ſit in diem Domini. Non hunc diem ortu ſolis occaſúque finitum, ſed diem conſtituti temporis vel ætatis oſtendens. Potens ergo in malitia, gloriatur in iniquitate tota die. Sed abſolutè intelligitur, in Doech perſona rationem querelæ huius non conuenire. Quid enim potentiæ habebat mulorum cuſtos, & ius in animalia vectionis regiæ ſortitus, vt tantum nuncians Dauid domum Achimelech ingreſſum? Numquid tota dic in iniquitate gloriatur? Verum ſub perſona eius populus, cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu malitię gloria iniquitatis ipſius abundauit, ſignificari intelligendus eſt. Potens enim fuit cum ſeruiens viſitatur † à Domino, cum propter eum tot plagis percuſſa eſt Ægyptus, cum in trium dierum tenebris tenebras ipſas lumine ſecum manente nō ſenſit, cum Ægyptum ipſam argento & omni ornatu deſpoliatam cladi ſuæ reliquit, cum ſecundum diei noctiſque tempora columna nunc nubila, nunc ignea vſus eſt, cum rubrum mare pedes tranſiuit, cū angelorum cibo vixit, cum maieſtatem deſcendentis ad montem Dei vidit, cum vocem de igne loquentis audiuit, cum regna multa bellis grauibus euertit, cum Iordanem refluentem vt ſibi areret ſpectauit, cum prophetas habuit, cum ſacerdotibus ad emundationem peccatorum, & redemptionem animę ſuę vſus eſt, cum obtinere regnum ſuum meruit. Sed in his omnibus cum potens eſſet, tamen in malitia ſua potens ſemper fuit: cum cepas & allia Ægypti & carnes deſiderauit, cum ob vitiorum conſuetudinem ſeruitutem impiam libertati piæ prætulit, cum vitulum adorauit, Moſi maledixit, Deum abominatus eſt, filios ſuos dæmonum hoſtias vouit, prophetas occidit, ipſum quoque Deum ac Dominum ſuum ſui cauſa natum hominem, proditum præſidi in crucem ſuſtulit. Ac ſic toto vitæ ſuæ die in iniquitate glorians, cum potens eſſet, potens tamen in malitia eſſe permanſit. Poſt hanc ergo de eo prophetici doloſis querelam, iam in ipſum ſermo

Hier. 17. — *Doech, mulio Saulis.* — † cum ſeruus viſitabatur à Deo.

A conuertitur:

Iniuſtitiam cogitauit lingua tua.

Linguæ humanæ officium eſt, vt naturali impulſa ratione, motu vario, eodémque moderato vocē in verba diſtinguat: extétque per eam ex confuſo erumpentis ſpiritus ſono diſſonans ad rerum intelligentiam ſermo. Et quamuis quidem hic eius ad id efficiendum rationabilis motus ſit: tamen ipſa ſubdita potius eſſe rationi B intelligitur, quàm ſen ſum rationis intelligens eſt. Quod verò caret ſenſu intelligentiæ, caret & rationis inſtinctu. Quidquid autem caret rationis inſtinctu, caret & meditatione conſilij. Et quomodo rectè à propheta dictum intelligitur, linguam iniuſtitiam cogitare, cum cogitatio ex rationabili ſenſu animæ viuentis ineatur: lingua verò non ad naturam ra- C tionis ineundæ, ſed ad miniſteriū naturæ ſit rationabilis inſtituta? Sed dicti huius perfecti & prophetici autoritatem & alius propheta demonſtrat, dicens: In oro ſtultorum cor eorum eſt: quia nihil ex rationis conſilio tractantes, & cordis meditatione pendentes, temerario tantum motu linguæ inconſultæ res fortuitas & inconditas eloquantur. Atque ideo in D ore ſtultorum cor eorum eſt: quia non quod cogitauerint loquentur: ſed quod loquuti fuerint, cogitabunt. Et hoc quidem de lingua ſtulti. At verò de lingua ſapientis ita legimus: Lingua intelligentis meditabitur ſapientiam. Et rurſum: Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Quia intelligentis lingua ex meditatione ſapientiæ ſit. Et eadem rur- E ſum tanquam calamus ſcribentis, nihil incompoſitum, nihil incertum agat: ſed his quæ aut cogitata aut lecta fuerint, obtemperans celeriter ex ratione conſilij obſecundet. Et quia ex ratione naturæ cogitatis potius famuletur lingua quàm cogitet: hæc lingua quæ iniuſtitiam cogitauit, non naturæ ſuæ vſu docetur eſſe officiis. Sequitur enim: Sicut nouacula acu- F ta feciſti dolum. Nouacula ad nitorem vultus acuitur, vt abradens hirſutam atq; horrētem barbam faciem leniget. Hæc ſi potius vulneret, dolum fecit: quippe cū preparata ad ornatum, miniſterium ſuum præbuerit ad vulnus. Lingua hæc ergo huius in malitia potentis iniquitatem cogitans, dolum fecit: id eſt, quam natura ad eloquendas rationabiles cogitationes conſulti cordis præparauerat, ipſa potius irrationabiles cogitat iniquitates. Popu-

Prou. 10. — *Pſal. 34.*

Hh

lus enim ille qui in Doech ſignificari in-
telligendus eſt, ad magnificandum Dei
nomen electus, & ad celcbtandas laudes
ipſius præparatus, hunc inhonorat, hunc
tradit, hunc quantum in ſe eſt, morte cru-
cis perimit: & hoc linguæ ſuæ nouacula
acura pet quam clamauit, Crucifige, ctu-
cifige, conſummat. Dolum itaque tanquã
nouacula acuta iniquitatem cogitans fe-
cit hæc lingua: & cuiuſmodi dolum, con-
ſequentia docent. Sequitut enim:

Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem, iniquitatem ſuper, quàm loqui iuſtitiam.

Doli huius ctimen ex comparatione
fit grauius, cùm malitia diligitut, bonita-
te neglecta: cum iniquitas agitut, prætet-
miſſo ſermone iuſtitiæ. Hunc propenſæ
in malitiam dilectionis affectum Domi-
nus in Euangeliis condemnat, dicens:
Ioan. 3. Hoc eſt autem iudicium, quia lux venit
in hunc mundum, & dilexetunt homines
magis tenebtas quàm lucem. Populus ita-
que cui ad redemptionem peccatorum
verbum cato factum eſt, & Deus homo
natus eſt, vt pet fidei iuſtificationem ma-
ledicto legis liber eſſet, dum in tranſgreſ-
ſione legis mauult ſeruire maledicto, ip-
ſum illum Deum ſuum tradidit: pœnam
ſanguinis eius vt pretot eſſet innocens, in
ſe ipſe ſuſcipiens. Et hæc agens, demutat
naturæ ſuæ conſuetudinem. Malitiam e-
nim diligit ſuper benignitatem, & ex bo-
nis amorem conuertit in peſſima. Dilige-
te quoque iniuſtitiam, ſuper, quàm iuſti-
tiam loqui maluit. Tenuit verò ſecundũ
Iudaïcam conſuctudinem propheticus
ſetmo in ipſa ſetmonum virtute tationẽ,
cùm ait: Dilexiſti malitiam ſuper beni-
gnitatem, iniuſtitiam ſupet, quàm loqui
iuſtitiam. Nam vbi ait: Dilexiſti malitiam
ſuper benignitatem, nihil vltra quàm di-
lectionem ipſam ex compatatione con-
demnat. Vbi verò ait: Iniuſtitiam ſuper
quàm loqui iuſtitiam: ibi coarguit non
iam prælati amoris affectum, ſed ipſum
illud odium in loquendo dicens: Super
quàm loqui iuſtitiam. Poſſunt enim & ſo-
lent Iudæi, licet non ament bonitatem,
tamen eam vel loquendo ſimulare. At ve-
tò loqui de Domino noſtto Ieſu Chriſto,
qui ſecundùm beatum apoſtolum Pau-
lum factus eſt in nobis iuſtitia, & ſanctifi-
catio, & redemptio, nullo modo poſſunt:
non continentur ad aliquam ſermonis
patientiam cùm ſi quando ex propheti-
cis autoritatibus oſtenditur à nobis vni-
genitus Deus, qui ante ſecula natus eſt in

A homine, & paſſus, & crucifixus, & mot-
tuus. Tum enim omne de eo eloquium
euitant & fugiunt. Et ſi diſcedendi quo-
quam locus nullus ſit, vi quadam taciti
doloris oppreſſi, autes manibus obſtruũt,
& auditum ne in ſe penetret excludunt:
bonitatem quidem tantùm non aman-
tes, interdum tamen eam loquentes, cæ-
terùm iuſtitiam nec diligentes, quę Chri-
ſtus eſt, nec loquentes. Interceſſio dia-
B pſalmæ, etſi perſonæ non attulerit con-
uerſionem, tamen ſenſus feciſſe intelligi-
tur demutationem. Nam cùm & eius cu-
ius antea, & ad eum quem antea ſetmo
ſit, idem ſermo aliud nunc quàm ante ſi-
gnificat. Et quidem ſuperiora quetelis
grauia fuerunt, adeò vt ex prophetæ do-
lore antequã ediccrentur inctepita ſint:
cùm iniuſtitiam lingua cogitat, cùm tan-
C quam nouacula acuta dolum efficit, cum
malitia ſupet bonitatem diligitut, & in-
iuſtitiæ ſuper iuſtitiæ eloquium eſt. Pto-
pter quæ quadam quaſi prophetæ accu-
ſatio apud Deum præmiſſa eſt arguentis,
cùm dicitur: Quid gloriaris in malitia,
potens iniquitate tota die? Et ne inanis
quetelæ dolor reperiretut, ipſa querelæ
cauſa ſubiecta eſt. Nunc verò interceden-
te diapſalma † non præceſſit quetela: ſed † Hunc verò inter cedente diapſalmate.
D demonſtrata antè cauſa peccati grauiſſi-
ma, tum hæc damnationis eſt ſubiecta
ſententia:

Dilexiſti omnia verba præcipitationis, linguam doloſam: propterea deſtruet te Deus in finem, euellat & emigret te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.

Hoc exemplo quo in Geneſi dictum
legimus his verbis: Quia feciſti hoc, ma- Gen. 2.
E ledictus tu à terra. Et rurſum: Quia audi-
ſti vocem vxoris † tuæ. Sed & ab Apoſto- † mulieris.
lo cùm grauiſſima humanæ impietatis
crimina petcenſuiſſet, ita dictum: Proptet
hoc ttadidit eos in ſenſum reprobum.
Ita & nunc: Dilexiſti verba præcipita- Rom. 1.
tionis, linguam doloſam, propterea Deus
deſtruet te in finem. Verbi vittutem La-
tinus ſetmo non tenuit. Quæ enim no-
F biſcum vetba præcipitationis ſunt, ea à
Græcis ῥήματα κατα ποντισμοῦ commemo-
tata ſunt: quo dicto ſignificatur id quod
nobiſcum præcipitatio eſt, cum illis eſſet
demerſio in profundum maris. Poteſt
autem nobiſcum ſecundùm generalem
ſenſum præcipitatio, non in mari tantũ,
ſed ex editis aut ædium, aut rupium, aut
quorumcumque generum locis deciden-
tium caſus intelligi. Ergo ſecundùm de-
monſtratam

monſtratam præcipitationis rationem, A quia verba præcipitationis Doech dilexerit, ſeueriſſimæ damnationi ſubiectus eſt. Omnis etenim anima infidelis, in ſeculi huius tanquam maris profundo naufraga, incerto motu vagóque differtur, & diuerſarum cupiditatum æſtu mobilis fluctuat, poteſtate diaboli ſeculum incolentis inluſa †, & nulla ad reſiſtendum obnitendúmque ei ſubiectæ ſoliditatis firmitate conſiſtit: ex quo facile eſt, in- B centiuis circumagentium cupiditatum pendulam vagámque iactari. Quòd autem ſeculi huius motus atque fluctus vndantis maris ſit æſtibus comparatus, qui dominantis ſit diaboli incolatus, ſecundùm propheticam & allegoricam intelligentiam: pſalmus centeſimus & tertius, ſub corporali tamen creaturarum ſignificatione demonſtrat: Hoc mare magnũ C & ſpacioſum, illic ſerpentes, quorum non eſt numerus. Animalia puſilla & magna, illic naues pertranſibunt. Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei. Et rurſum in ſexageſimooctauo pſalmo: Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Vnigenitus itaque Dei filius, & Dei verbum, & Deus verbum, ad eruendos nos ex profundo ſeculi huius naufragio doctrinæ ſuæ reti (cui regnum cœlorum ſimile eſt) hæc vniuerſa piſ- D cium genera extracturus, ab impio populo proditur & inhonoratur: ſeſéque populo conformato ad illudendum draconi † ſocium ipſe demergit, & in hoc ſe profundum ad incolatus eius cõſortium præcipitat. Sic & incredulus Moſi Ægyptiorum populus præcipitari demergique meruit, & impiam gentem refuſi in ſe maris fluctus abſorbuit, præcipitationis verba tum cum Deo obſtitit, diligen- E tem. Quia ergo Iudæus populus incredulus, & regem ſuum prodens, verba præcipitij dilexit, dicens: Regem non habeo, niſi Cæſarem: Deo rege neglecto, rege homine confeſſo in hoc ſe ſeculi profundum ipſe demerſit, ideo in finem deſtruitur (vſque in conſummationem enim ſeculi regnum deſtructæ ciuitatis amiſit) & de tabernaculo euulſus & F tranſmigratus eſt: vagus nunc in toto orbe terrarum, & vbique peregrinus, conſummatis omnibus ſuis in Domini paſſione peccatis. Quia præcipitationis verba dilexit, tabernaculo illo caret, in quo prophetæ ſemper Dei ſpiritu pleni fuerunt, in quo ſanctarum virtutum tremendæ contemplationes & ſalutares viſiones extiterunt, in quo hoſtiarum ad redemptionem animæ vtiles oblationes, in quo paſchæ agnus in clade Ægypti fidelium cuſtos, & in liminum ſanguine potens ſignum, in quo æmulæ æternorum temporum temporariæ feſtiuitates. Ab hoc itaque tabernaculo euulſi, ſpiritalium donorum honoribus carent. Euulſi autem ſunt non ex hoc terreno tantùm tabernaculo, ſed ex illo de quo dictum eſt: Eleuabo tabernaculum Dauid quod cecidit, ſanctum illud ſcilicet & venerabile nati ex virgine Dei corpus & templum: in quo qui crediderit, tanquam conſors dominicæ carnis habitabit. Omnis autem infidelis à cognatione hac non crediti corporis, id eſt Dei tabernaculo euelletur & emigrabitur, ſpiritalis huius tabernaculi indignus habitaculo: quod ſignificare Dominus intelligitur, cùm ait: Ego ſum vitis vera, vos eſtis propagines, pater meus agricola eſt. Omnis propago in me non manens, neque ferens fructum, eradicabitur. Et omnem propaginem in me manentem, emundabit pater meus, vt fructum ampliorem ferat. Si qui igitur per fidem corporati Dei manere in natura aſſumpti à Deo corporis merebuntur, hi emundantur in fructus æternos ex ſe afferendos: quia neceſſe eſt, vt naturam veræ vitis propago intra vitem manens teneat: At verò qui incredulus nati in corpore Dei fuerit, vel ſi & credens maneat, fructibus tamen fidei ſuæ careat, eradicabitur: aut ob infidelitatem, aut ob inutilitatem fructuum negatorum. Natus enim ex virgine Dei filius, non tum primùm Dei filius eſt, cùm filius hominis: ſed in filio Dei & filius hominis, vt & filius hominis eſſet Dei filius, naturam in ſe vniuerſæ carnis aſſumpſit: per quam effectus vera vitis, genus in ſe vniuerſæ propaginis tenet. Si qua ergo propago infidelis aut infructuoſa eſt, eradicandam ipſa ſe præbet, per naturam quidem manens, ſed per infidelitatem aut inutilitatem euellitur. Ex hoc ergo tabernaculo tamquam ex vera vite hic impius Doech & euellitur & emigratur, manens per naturam & in tabernaculo & in vite, ſed per infidelitatem dignus euelli. Euulſus autem de tabernaculo, eradicabitur & de viuentium terra. Qui enim non manebit in Chriſto, regni Chriſti incola non

Margin notes: † illiſa. — Pſal. 103. — Pſal. 68. — † draconem. — Ioan. 19 — Amos 9. — Ioan. 15.

erit. Non erit autem, non quòd ſibi non A
patuerit incolatus (vniuerſis enim patet
vt conſortes ſint corporis Dei atque re-
gni, quia verbum caro factum eſt, & ha-
bitauit in nobis, naturam ſcilicet in ſe to-
tius humani generis aſſumens,) ſed vnuſ-
quiſque pro merito & euellendum ſe de
tabernaculo, & eradicandum de terra
viuentium præbet, non prohibitus vn-
quam ineſſe, qui per naturæ aſſumptio-
nem incola ſit receptus: ſed eradicatur B
ob infidelitatis crimen, naturæ conſortio
indignus exiſtens. Eradicatur ergo de vi-
uentium terra, quæ in beata regione ſan-
ctis Domino conregnantibus præpara-
tur: cuius ipſe in Euangelio meminit, di-
Matth. 5. cens: Beati manſueti, quoniam ipſi hære-
ditabunt terram. Et hic idem propheta:
Pſal. 114. Et placebo Domino, in regione viuen-
tium. A qua proditor populus eradicari
meruit: poſtquam deſtructus in finem à C
tabernaculo & emigratus eſt & euulſus.
Matth. 22. Viuorũ autem idcirco terra eſt: quia om-
nis fidelis in Domino licet mortuus ſit,
Deo tamen viuit, vt dictum eſt: Ego ſum
Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus
Deut. 33. Iacob. Non eſt Deus mortuorum, ſed vi-
uorum. Et rurſum per Iacob: Viuat Ru-
ben, & non moriatur. Et illud: Iſmahel
hic viuat in conſpectu tuo. Sed & illud D
Apoſtoli, ſi ita tamen legenti videbitur,
quia duplicem ſenſus ſignificationem ha-
1. Theſſ. 4. bet: Et nos qui viuimus, qui reſidui eri-
mus, rapiemur cum nubibus obuiam Do-
mino in aëra, & ſic ſemper cum Domino
erimus. Interceptio quidem corporis af-
fert temporarium mortis occaſum: ſed
lex conſtituta moriendi, legem non adi-
mit reſurgendi. Quia decernenti legem,
lex non affert neceſſitatem: neque ſibi E
Deus ius viuificandi ademit, legem no-
bis decernendo moriendi. Mors autem
in eos tantùm, in quos eſt decreta legiti-
† in quos decreta legitimè eſt. ma eſt †. Viuunt autem Deo omnes, ex
cuius lege ſunt mortui. Neque mors quæ
non niſi per legem decernentis inualuit,
poteſt per ſe in his inualeſcere, ne per de-
cernentem renouandæ vitæ legem de-
mutabilis ſit lege viuendi: cum decernen-
tis poteſtas conſtitutam ab exordio in F
Adam ſub conditione decreti vitę legem
demutauerit lege moriendi. Viuunt ita-
que ſancti quique & fideles Deo. Nam
cùm ſe Deum eorum qui mortui fuerant,
id eſt, Abrahæ, Iſaac, & Iacob eſſe dicat,
& continuò teſtetur, non mortuorum ſe,
ſed viuorum Deum eſſe: docet per id eos

A qui iudicio humanæ opinionis mortui
exiſtimentur, ſibi legem decernenti non
mortuos eſſe, ſed viuos. Interceſſio dia-
pſalmæ, etſi non perſonam, ſenſum ta-
men innouauit. Nam poſt prænunciatam
Doech damnationem, ad quam tanquam
ad præſentem fuit ſermo, nunc ad alte-
rius expoſitionis ſignificationem ſe retu-
lit propheta:

Videbunt iuſti & timebunt, & ridebunt
B *ſuper eum, & dicent: Ecce homo qui non po-*
ſuit Deum adiutorem ſuum, ſed ſperauit in
multitudine diuitiarum ſuarum, & præua-
luit in vanitate ſua.

Deſtructo Doech in finem, & euulſo
de tabernaculo atque emigrato, & de ter-
ra viuentium eradicato, ſancti quique ne-
ceſſe eſt metuant: cum videant tot tantiſ-
que diuinæ miſericordiæ auxiliis popu-
lum adiutum atque vſum, poſt ingentem
C illam & vltra humanas opes glorioſi regni
dignitatem, maximum de ſe ac vltimum
humanæ calamitatis exemplum præbuiſ-
ſe. Quis enim memoria recenſeat anti-
quas glorię eius innumeras beatitudines,
quas ſuperiùs pro parte memorauimus,
cùm poſt Ægypti funera, itineri eorum
diuiſum mare ceſſit, cùm ardorem diei
columna nubis inumbrauit, cùm noctis
D tenebras ignis columna diſcuſſit, cùm
cœlum cibum angelorum præbuit, cùm
fontem petra fluxit, cùm Iordanis reflu-
xit, cùm ciuitas magna ad ſolum areæ te-
ſtamenti circuitum concidit, cùm ſol de
curſu ſuo inhibitus diem diſtulit, & diui-
næ legis ordo ex illo elementorum cœle-
ſtium indefeſſo imperturbatóque motu
ad belli moram reſtitit: poſt illam deinde
diuinæ maieſtatis & conſpectus & audi- *Iudæi quã reiecti.*
E tus familiaritatem, conſumptos eos bel-
lis, fame emortuos, & antea mortuorum
cadaueribus ad mortem famis paſtos, re-
liquos deinde in ſeruitutem redactos,
exules vbique eſſe, vbique degeneres,
nuſquam cognitos, ſemper nouos, & de-
mutatione incolatus ſemper ignobiles,
ſemper alienos? Iam ſi ſpiritales quis ocu- *Ioan. 4.*
los erigat, de quibus Dominus ait: Eleua-
te oculos veſtros, & videte regiones, quia
F albæ ſunt ad meſſem: tum ſciat auulſos eſ-
ſe ex conſortio corporis Dei, ex illo bea-
titudinis regno, ex illo reſurrectionis ho-
nore, & eſſe ſine Dei ſpiritu, ſine intelligẽ-
tia prophetiæ, conſtitutóſque gehennæ
pabulum, quos immortalis vermis exe-
ſurus ſit, & inextinguibilis ignis crema-
turus: quorum ſciat legiſlationem, quo-
rum

rum teſtamenta, quorum patres, ex qui-
bus Chriſtus ſecundùm carnem, qui eſt
ſuper omnia Deus. Quáto ergo has dam-
nationes eorum & præſentis & æternæ
calamitatis, ſancti quique metu contue-
buntur, quia punitorum contemplatio
ſit hoc terribilis exemplo. Videbunt er-
go iuſti & timebunt: nihil non ſibi me-
tuendum in tanta horum calamitate in-
telligentes. Sed quia iuſti ſunt, licet ti-
meant de exemplo, tamen & de fructu
proprię iuſtitiæ gaudebunt. Ridebunt e-
nim ſuper eum, ridentes igitur & timen-
tes, quia Deo ſubditi ſunt, punitorum ſe-
ueritate terribili. Temperat ergo metum
riſus: dum & metus de exemplo, & riſus
ex merito eſt. Moderatur autem rurſum
metus riſum, dum ita gaudebũt in bonis,
ne deſit terror exempli: quia impię & dif-
fidentis de ſe conſcientiæ eſt, timere ſine
gaudio: & inſolentis naturę eſt, ſine timo-
re gaudere. Sed qui timentes ridebunt: id
† vide quod. quoque † adiicient ad hunc moderatum
in timore riſum, vt dicant:

*Ecce homo qui non poſuit Deum adiutorem
ſuum.*

Stultitiæ atque impietatis extremę eſt.
non intelligere ſe ſub Deo, & ex Deo vi-
uere, ſed in his quæ gerit & expectat ſua
magis velle confidere poteſtate: cum ſi
quid illud in ſe ſit, ex Deo ſit. Ad Deum
itaque ſpes omnis noſtra ſit, & confeſſio
omnis in Deo ſit, exemplo prophetæ di-
Pſal. 18. centis: Domine adiutor meus, & redem-
Pſal. 120. ptor meus. Et rurſum: Leuaui oculos
meos in montes, vnde veniet adiutorium
mihi. Auxilium meum à Domino, qui fe-
cit cœlum & terram. Metuamus itaque
ſemper, ne quando æternus ille nos ignis
exurat, & vermis immortalis abſumat:
cùm audiamus quid iuſti timentes riden-
téſque dicant:

*Ecce homo qui non poſuit Deum adiutorem
ſuum, ſed ſperauit in multitudine diuitiarum
ſuarum.*

Diuites quoſdam inſolentes eſſe pręſtat
opulentia, & maximè timorem Dei diui-
tiarum fiducia inanis auertit. Stulti, non
intelligẽtes hoc ſe magis religioſos opor-
tere eſſe quòd diuites ſunt, quia gratiam
referre largitori bonorum ſibi deſiderabi-
liũ conueniat: & hoc magis inexcuſabilis
auaritiæ ſit reatus, quia auaritiæ neceſſi-
tatem non excuſet opulentia. Iam verò
quàm infelix fiducia eſt rei inanis, Deum
contemnere habendo aurum, quaſi au-
rum non ex Dei ſit creaturis, aut aliquem
A per id iudicio ſanæ mentis beatæ vitæ ac-
quirat profectum, quòd ſibi aurum iaceat
ſuffoſſum, & hinc fiant generoſioris ani-
mæ & corporis, homóque alius poſſit
eſſe quàm natus eſt: aut cùm vita excedat,
auro ſuo ſit vſurus in morte. Vtetur pla-
nè, ſi eo rectè vtantur in vita: ſi eſuriẽtem
pane ſuo aluerit, ſi nudum veſte ſua texe-
rit, aut ægrum ſumptu ſuo refouerit, aut
captiuum libertati ſuæ reddiderit. Hæ
B ſunt planè ambitioſæ apud Deum huma-
ni theſauri legationes, hæc potentia de-
precãdorum criminum & vera ſuffragia.
Sic auro demutamur, vt ex terrenis cœle-
ſtes, & ex mortalibus ſimus æterni. Hæc
infidelis ille populus non cogitans, & Dei
mandata contemnens, putanſque ſe per
legem. quæ futurorum bonorum vmbra
eſt, eſſe diuitem, & adeptis diuitiis malè
C vſus ex viuentium terra & tabernaculo
eradicatus & emigratus, euulſus eſt: prę-
potentem ſe in vanitatibus credens, in re-
gni ſcilicet ſui gloria, in templi auro, in
mandatis hominum, ſecundùm prophe-
tam dicentem: Sine cauſa colunt me, do- Matth. 15.
centes doctrinas & præcepta hominum,
Dei lege contumelioſè humanæ conſue-
tudinis obſeruatione mutata. Propheta
D autem, quem neceſſe eſt iuſtum eſſe in-
telligi, aliter de ſe fiducia ſpei ſuæ loqui-
tur: *Ego autem ſicut oliua fructifera in domo
Dei, ſperaui in miſericordia Dei in æternum,
& in ſeculum ſeculi.*) Differt quidem tem-
pore ætas hominum, ſed prophetiæ ſpiri-
tus idem eſt. Propheta manere ſe in do-
mo Dei ſicut oliuam fructiferam dicit: ar-
borem ſemper virẽtem, & fructus optimi
E feracem. Apoſtolus huic oleæ pręfractis Oliua.
ob infidelitatem eius ramis, fideles gẽtes
ex ignobili oleaſtro eſſe inſitas prædicat:
vt contra naturam generis, naturam radi-
cis acciperent. Sed propheta in lege ſci-
licet manens, Euangelicus tamen & pro-
pheta ſimul, & in lege & in Euangeliis
cum fructu ſuo in domo Dei eſſe perſi-
ſtit: non perfringendus in ramis, non re-
F linquendus in truncum, non inutilis iam
ipſe inſerendo ſibi præbendus oleaſtro,
nec radicis ſuæ virtutem arbori transfu-
ſurus alienæ, ſed totus integer vt eſt fidei
Apoſtolicæ prædicator, non ex gentibus
radici legis ad fidem Euangelicam inſe-
rendus, ſed etiam in gentium Euangelica
fide propria radicis ſuæ ramorúmque
virtute totus ipſe ex legis pingui con-
ſcientia fructuoſus. Eſt autem Dei domus
ſecundùm apoſtolum Petrum eccleſia, &

A omnes fidei Euangelicæ ſectarores: ſicut ait, Ædificamini domus ſpiritualis, regnum ſacerdotale. Et Paulus: Vt ſcias quemadmodũ te oporteat in domo Dei conuerſari, columna & firmamentũ veritatis, quæ eſt eccleſia Dei viuentis. In hac igitur Dei domo iuſtus & ſanctus propheta tanquam fructifera oliua conſiſtẽs, propriè ſua vſus fructuoſa pinguique radice, ſperauit in miſericordia Dei: non ad B tempus, non in huius corporalis tantum vitæ breui ſeculo, ſed in ſeculum ſeculi. Extendit enim ſpes ſuas ad infinitam perennitatis ætatem, nec concluditur mortis occaſu: quum ſciat ſibi in Abrahæ finibus exemplo pauperis Lazari eſſe viuendum, ſciat quoque glorioſæ reſurrectionis demutatione coęternum ſe & conformem Deo eſſe manſurum. Manſurum C autem ob id quod ſequitur: *Confitebor tibi Domine in ſeculum, quia tu feciſti: & expectabo nomen tuum, quoniam bonum ante conſpectum ſanctorum tuorum.*) Spes in miſericordia Dei in ſeculum & in ſeculũ ſeculi eſt. Non enim ipſa illa iuſtitiæ opera ſufficient ad perfectę beatitudinis meritum, niſi miſericordia Dei etiam in hac iuſtitię voluntate humanarum demutationum & motuum vitia non reputet. Hinc illud D prophetæ dictum eſt: Melior eſt miſericordia tua ſuper vitam. Quia quamuis probabilis per iuſtitiæ operationem vita iuſtorum ſit, tamen per miſericordiam Dei plus meriti conſequetur. Ex hac enim vita in vitã proficit æternam: & operationem iuſtitiæ in tantum miſericordia Dei muneratur, vt miſerãs iuſtitiæ voluntatẽ, æternitatis quoque ſuæ iuſtũ quemque tribuat eſſe participem. Idcirco in ſeculum & in ſeculum ſeculi miſericordiæ E ſpes eſt: ſed confeſſio tantùm in ſeculum, non etiam in ſeculum ſeculi. Non enim confeſſio peccatorum niſi in huius ſeculi tempore eſt: dum voluntati ſuę vnuſquiſque permiſſus eſt, & per vitæ † licentiam habet confeſſionis arbitrium. Decedentes † namque de vita, ſimul & de iure decedimus † voluntatis: Tunc enim ex merito præteritæ voluntatis lex iam conſti- F tuta, aut quietis aut pœnę, excedentium † ex corpore ſuſcipit voluntatem. Cuius temporis non iam liberam, ſed neceſſariam voluntatem oſtendit propheta cum dicit: Non eſt mihi in diebus illis voluntas. Ceſſante enim voluntatis libertate: etiam voluntatis, ſi qua erit, ceſſabit effectus. Tranſite namque ad Abrahã volens

1. Petr. 2.
1. Tim. 3.
Pſal. 62.
† & vitæ lic.
† Decidentes.
† decidimus.
† excidentium.

A diues, chao medio non finitur: cùm tamen per libertatem voluntatis in Abrahæ finibus eſſe potuiſſet. Interclusa eſt ergo libertas voluntatis, quia confeſſio nulla ſit mortuis, ſecundùm id quod dictum eſt: In inferno autem quis confitebitur tibi? Sperans ergo propheta miſericordiam in ſeculum & in ſeculum ſeculi, cõfitetur tantùm in ſeculo: temporalia confeſſio- B nis officia ſeculi tempore gerens, ſpem verò æternam ſeculorum æternitate protendens. Confeſſionis autem cauſam addidit dicens: Quia feciſti: autorem ſcilicet vniuerſitatis huius Dominũ eſſe confeſſus, nulli alij docens confitendũ quàm qui fecit oliuam fructiferam ſpei miſericordia in ſeculum ſeculi. Et quis hic ſit qui fecit iſta, demonſtrat, dicens: *Et expectabo nomẽ tuum, quoniam bonum eſt in con-* C *ſpectu ſanctorum tuorum.*) Expectabit ergo Dei nomen cui confitetur, per quem facta ſunt omnia, vt ait Paulus: Vnus enim Deus pater, ex quo omnia & nos in ipſo: & vnus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Huius ergo nomen expectat, Ieſum ſcilicet videre, id eſt, ſaluatorem ſuum noſſe, angelo dicente: Et cognominabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum D ſuum à peccatis eorum. Chriſtum conſpicere, vt per profeſſionem generoſæ familiæ ſit Chriſtianus, expectat. Bonum autem hoc nomen eſt, quod angeli atque archangeli adorant, quod dæmones tremunt, & ferre non poſſunt, quod ad ſalutem homines aſſumunt: quia ſcriptum eſt, Et omnis qui inuocauerit nomẽ eius, hic ſaluus erit. Expectat autem non occultè, non trepidus, non ſolus, ſed in conſpectu ſanctorum eius, fide ſcilicet libera E teſtimonio expectationis ſuæ, vel ſub ſanctorum cœleſtium conſcientia non recuſans, vel prophetæ exemplo, ſanctis omnibus qui in terra ſunt, in ſe ipſo præbens expectationis exemplum.

Pſal. 6.
Ephеſ. 4.
Rom. 10.

Pſalmus LII. Dauid in finem pro Abimelech Intellectus Dauid.

F DIXIT *ſtultus in corde ſuo, Non eſt Deus. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus ſuis: Non eſt qui faciat bonum: non eſt vſque ad vnũ. Deus de cœlo proſpexit ſuper filios hominũ, vt videret ſi eſt intelligens aut requirens Deũ. Omnes declinauerũt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt*

non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Nonne ſciunt omnes qui operantur iniquitatem qui comedunt populum meum vt cibum panis? Deum non inuocauerunt: ibi timuerunt vbi non erat timor. Quoniam Deus diſſipabit oſſa hominibus placentium, Confuſi ſunt, quoniam Deus ſpreuit eos. Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael: In aduertendo Dominus captiuitatem populi ſui: exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael.

Dixit ſtultus in corde ſuo, non eſt Deus. *Corrupti ſunt.)*

Præſens pſalmus decimotertio pſalmo penè conueniens eſt. Sed habet in hac ipſa verborum ſimilitudine non exiguum intelligentiæ diſcrimen. Primum virtutem inſcriptionis ipſius. Nam decimus tertius ita inſcribitur: In finem illius Dauid. Quo titulo id ſignificatur, pſalmum illum à Dauid prophetatum fuiſſe. Hic verò, In finem pro Abimelech intellectus illi Dauid. Vbi enim eſt, In finem intellectus, adhortationis, & admonitionis eſt ſignificatio, qua iubemur ſecundum finis cognitionem intelligentiæ noſtræ admouere iudicium vt ea in pſalmo denunciari intelligamus quæ conſummabuntur in finem, ſecundùm illud Apoſtoli: Dehinc finis cùm tradiderit regnum Deo patri, cùm euacuauerit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem: tunc & ipſe ſubiicietur ſubiicienti ſibi omnia. Nouiſſima autem inimica euacuabitur mors. Hic ergo finis eſt, qui intelligitur in pſalmo, Illud autem, quod illi Dauid pſalmus inſcribitur, oſtenditur omnis de Chriſto, qui Dauid verus eſt, prophetari: quia vbi illius inſcribitur, ibi eum qui dixerit ſignificat: vbi verò illi eſt, ibi eum ad quem dicatur, oſtendit.

Tit. illi. — *1. Cor. 15.*

Dixit ſtultus in corde ſuo, non eſt Deus.)

Vitij eſt humani, pudenda eloquia verbis oris non audere committere, ſed inſtinctu nequitiæ interioris vrgente, ea intra cor eloqui: dum aduerſum publici pudoris neceſſitatem voluptatis iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitare.

Et idcirco ſtultus in corde ſuo dicit, Non eſt Deus: quia ſi vellet verbis oris hoc eloqui, ſtultus eſſe ſicuti eſt, publici aſſenſus iudicio argueretur. Quis enim mundum contuens, Deum eſſe non ſentiat? Sed ſi frequenter, vt cum nos veti neceſſitas ad confeſſionem Dei cogat, oblectatio tamen vitiorum Deum nobis

A non eſſe perſuadeat: & quod contra fidem credimus, id tamen de conſilio impij cordis eloquamur. Ex quo illud Dei dictum eſt per prophetam: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me: quia nolunt credere, quod negare non poſſunt. Cauſam verò huius ſtultiſſimi in corde eloquij oſtendit, dicens: *Eſa. 29.*

B *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus ſuis.)*

Iniquum eſt quicquid extra legem eſt. Et legem Dei excedentes primum corruptioni ſubditi ſunt, dehinc abominationi: quia iniquitas corruptionem affert, corruptio autem abominationem meretur. Cum enim quis tranſgreditur Dei legem, tum Deum negabit: & Deum negare corruptio eſt. Dominus enim noſter ad debellandam corruptionem, verbum C caro factum eſt: Oportet enim ſecundum Apoſtolum, corruptionem veſtiri incorruptione. Sed qui iniquus eſt, & qui verbum Deum carnem factum eſſe non credit, & quia Deus non ſit, loquitur in corde: corruptus & abominabilis permanebit. Decimus tertius pſalmus pro eo, quod abominabiles facti ſunt in ini- D quitate, ita ait: Abominabiles facti ſunt in adinuentionibus ſuis. Nec differt ſenſus & crimen, quia homines ea quæ ſibi ſunt placita ſectantes, diuinæ legis conſtituta tranſgreſſi ſunt. Conſequitur deinde hæc querela: *Non eſt qui faciat bonitatem.)* Verſum hunc, quia inferius etiam cum acceſſione ſubiectus eſt, ſuo loco tracta- E bimus. Qui tamen nunc opportunè & competenter adiectus eſt, corruptis omnibus & abominatis, neminem in operibus repertum eſſe bonitatis. Quia cum loqui quæ bona ſunt aliquãdo ſoleamus, factis tamen ipſis difficile quæ bona ſunt exequimur. Ac ne indiligens Dei erga homines voluntas eſſe exiſtimaretur, adiecit dicens: *Dominus de cœlo proſpexit ſu-* F *per filios hominum, ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.)* Proſpectio Domini de cœlo frequens fuiſſe cognoſcitur: quoties peccatis humani generis commotus, ſalutis noſtræ cauſa aut Noë ante diluuium eligit, aut Abraham iuſtificat per fidem, aut Iſaac ſponſionis ſuæ promittit hæredem, aut in Iacob poſterioris populi primogenita præfigurat, aut Moyſen prophetam & ducem præficit, & latorem legis inſtituit, aut dum prophetas in omni tempore legis inſpirat. Per has igitur vit-

1. Cor. 15.

tutis ſuæ iſtiuſmodi efficientias, ad filios A hominum proſpexit: vt videret ſi quis eſſet intelligens & requirens Deum. Non eſt autem facile illud ob quod Deus proſpicere dignatur vt videat: magnũmque illud eſt quod tam ſtudioſè, an in aliquo reperiri poſſit inſpicitur. Proſpicit enim è cœlo Deus, vt videat an ſe quiſquam hominum intelligentet exquitat, Quotum enim quémque hominum inuenies qui ſecundum perfectam intelligentiam B Deum velit exquirere? qui primum cauſas creaturarum, & dehinc conſtitutionem humani generis pertractans, per rationem intelligentiæ, amorem ac parentem tantæ vniuerſitatis exquirat? dehinc cur mundus, cur homines, cur ſecula temporum, cur patriarcha electus, cur lex conſtituta, cur propheta præmiſſus, & in quem profectum cauſarum om- C nium origo conſtiterit? Tum præterea quæ virtutes cœlorum, & angelorum miniſteria, & archangelorum poteſtates, & diaboli regnum & ſancti ſpiritus donum, & Deus ex Deo vnigenitus Dei filius, profectum nobis ex tam variis officiorum generibus impartiantur? Hunc ergo exquirentem ſe per intelligentiam virum Deus videre proſpectat. Eſt enim intelligentiæ non exiguum meritum, Salo- D

Deut. 10. mone dicente: Intelligentia enim bona omnibus qui inueniunt eam. & rurſum per alium prophetam: O Iſraël, quid Deus exquirit à te niſi facere iudicium & intelligere iuſtitiam? Proprium enim intelligentia humanæ rationis officium eſt: & idcirco nobis natura animę ſpiritalis inſerta eſt, vt per eam ad intelligentiæ ſen- E ſum, qui ſolus rationis eſt particeps, tenderemus. Sed obruti vitiis, & per oblectamenta corporis natura corporeæ grauitatis oppreſſi, declinamus nos à ſtudio intelligentis exquiſitionis. Declinamus autem poſtea quàm inutiles eſſe cœperimus, id enim propheticus ſermo ſignificat: *Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt.*) Non cum declinant inutiles fiunt: ſed F cum inutiles cœperit eſſe, declinant. Et virtutem dicti facile eſt ex conſuetudine humanę demutationis intelligi. Namque cum ex bonis mali eſſe cæperimus, & ex prudentium familiaritate, & publicæ famæ honeſtate, per vitia nos & dedecora ſecreuerimus, effecti per id inutiles: tum omnes probabilium virorum declinamus occurſus, ſectantes deuia, & præſentiam bonorum conſcientiæ noſtræ pudore vitamus. Denique Adam per peccatum inutilis factus, tum Dei declinauit aduentum. Viuens autem aliquandiu innocens, & per mandatorum obſeruantiam ſibi vtilis: familiarem ſibi occurſum antea Dei, ſimul atque inutilis cœpit eſſe, defugit. Non repertis autem Deum intelligenter exquirentibus & omnibus, ſimul atque inutiles factis declinantibus, ex affectus dolore iteratur querela dicentis:

Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.) Grauis Dei profeſſio eſt, & indiſſolubile ſuper humana vitia iudicium: cùm bonitatem vſque ad vnum nemo facit. Et quæritur poſt hæc quomodo Abel placuerit: Seth probatus ſit: Iſaac hæres ſit: Enoch tranſlatus ſit: Noë reſeruatus ſit: Melchiſedech ſanctificatus ſit: Abraham electus ſit: Iacob Iſraël ſit: Iob inculpabilis ſit: Moſes amicus *Apoſtolis* ſit: Aaron chriſtus ſit: Dauid ſecundùm *datæ claues* cor Dei ſit: Prophetæ ſpiritales ſint: A- *regni cælorum,* poſtoli cœlorum claues ſortiti ſint: ſi ex- *Matth. 12.* cepto vno tantùm, bonus nemo ſit. Iam verò illud quomodo dictum intelligitur: Bonus homo de bono theſauro profert bona? & illud: Serue bone intra in gaudium Domini tui? Quomodo enim bonus aliquis nuncupabitur, nemine faciẽte bonitatem? Ac primum ne etiam in hos quos ſuperiùs commemorauimus, iudicio Dei probatiſſimos viros, cadere tanquam generalis huius ſententiæ profeſſionem exiſtimemus, ſuperiorum dictorum ſenſus obſiſtit. Omnis enim de ſtultis & corruptis & abominabilibus cœptus eſt ſermo, & Deo proſpiciente de cœlo, vt videret ſi quis intelligenter exquirens eſſet, omnibus poſtquam inutiles eſſe cœperant declinantibus, nemo repertus eſt bonitatem faciens vſque ad vnum, id eſt, ex illis qui & ſtulti & corrupti & abominabiles, & poſtquam inutiles facti ſunt, declinantes eſſe cœpiſſent, ſententia in eos diuini iudicij congruente, à quibus cœpit & ſermo. Id autem quod ait, Vſque ad vnum, non vnum excepit ex omnibus: ſed omnibus inutilibus & declinantibus, cùm vſque ad vnum bonitatem nemo faciat, ne vnum quidem ſecreuit ex omnibus. Non enim ait præter vnum, ſed vſque ad vnum. Et in eo quod præter vnum eſt, exceptio ſignificatur vnius: in eo verò quod vſque ad vnum eſt, vniuerſitas generalis per proſpicientis è cœlo ſcientis † diligentiam, † ſcienté.

ſub

ſub quodam ſpeciali & perſonali numero continetur. Quamquam verò eam eſſe infirmitatem humanæ naturæ meminerimus, vt ex comparatione diuinæ bonitatis bonus nemo ſit: ſed incomparabilis illa diuinitatis exceptio, non interclu-ſit bonitatis officium, vt ſecundum comparationem humanam inter homines bonus nemo ſit. Bonitas namque primum perfecta eſt, ea quæ indemutabilis naturæ virtute conſiſtens, neſcit aliquando aliud eſſe quàm fuerit, nec poteſt non id eſſe quod ſemper eſt. Humani verò motus ipſa plerúmque mutatione diuerſi ſunt, & terrenæ legis imperfecta natura ſit, alia ex alio inſtinctu ſe perturbante demutans, & ad id nos diuerſarum affectionum motus impellit: dum contumelia iraſcimur, dum damno mouemur, dû ira accendûtur, dum metu perturbamur, dum amore inflectimur, dum odio impellimur, dum gaudio efferimur, dum dolore ſtimulamur, dum iudicio diffidemus, dum ætate mutamur. His ergo ſubditi naturæ infirmis motibus æquales eſſe nô poſſumus, dum & affectu demutabiles ſumus & tempore. Et idcirco perfecta bonitas in nullo eſt, quia eam naturalium perturbationum incentiua demutât. Sed tamen cum boni ſumus, vel voluntate, vel geſtis, poſſimus vel tunc nô hoc quod ſumus, quamuis & imperfecti ad id ſumus, ne ſemper id ſimus, quod tamen ſumus in tempore: licet per naturæ infirmitatem demutationi bonitatis obnoxiis non adimitur nobis bonos nos vel tum eſſe cum ſumus. Bonus autem ſolus per naturam indemutabilem ſuam ſemper Deus non prædurus huius demutationis noſtræ arbiter fuit, indulgentiam infirmitati noſtræ, qua non ſemper boni permanemus, ex merito voluntatis impartiens, qua bonos nos eſſe delectat: magiſque his quæ vellemus † propiciatus eſt, quàm his quæ non poſſemus † iratus eſt. Namque cum Moſi fideli vtique amico ſuo, & quem in deum Pharaoni conſtituerat dixiſſet: Quia nô glorificaſti me in aquis contradictionis, aſcende in montem & morere: hunc ſibi poſtea ſepulturæ eius loco à nemine cognito, vnà cum Helia, ab Apoſtolis in monte conſpectum beati & æterni regni ſui conſortem & martyrem reſeruauit. Et ne per Aaron & Dauid & Salomonem pluréſque iſtiuſmodi bonitatis Dei exempla percurram, quibus increpitis demutationum offen-

† volumus. *Voluntas bona.* † poſſimus. *Num. 20.*

A ſis, ob fidei tamen meritum affuit venia procliuis: conſcius Dominus infirmitatis humanæ, cum Apoſtolis dixiſſet, Omnes vos ſcandalum patiemini in nocte hac: & beato Petro ter, non tam ad denunciationem damnatæ negationis, ſed quia per timorem carnis demutabilis homo, id quod negaturus eſſet admonito, neganti quidem, claues tamen regni cœlorum non ademit: quia cum per trepi- B dationem obrepſiſſet negatio, voluntati tamen vſque ad martyrum confitendi fides firma non deerat. Et aliud eſt nolle, aliud non poſſe. Territus enim Petrus, & ſi per carnis ſenſum reſponſionis non potuit tenere conſtantiam, per fidem tamen animi ſtatim fleuit. Et cum decuſſum ſe ab eo quod volebat agnouit, lachrymarum dolore fidei ſuæ effudit affectum. Et C ipſum illud fuit demutationis † tempus, fletus ſcilicet ſecundum demutationem trepidationis, voluntatis firmitate potiore. Nam mox inconſtantiam trepidationis, conſtans fides fleuit, probatiſſimam deinceps Apoſtolicæ fidei firmitate martyrij confeſſione confirmans. Hæc idcirco in præſenti loco commemorauimus, ne generaliter dictum exiſtimaremus: Non eſt qui faciat bonitatem †, non eſt D vſque ad vnum: cùm hi tot & tanti placentes Deo viri, etiamſi per naturæ demutationem de propoſito fidei aliquantulum decidiſſent: tamen maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam ſint cœleſtis de ſe iudicij côſecuti. Atque hanc quidem intelligentiæ noſtræ rationem ea quæ conſequuntur, abſoluunt.

Matth. 26.

Petri conſtantia eſt fides.

† negationis.

† bonum.

E *Nonne ſcient omnes qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum vt cibum panis? Deum non inuocauerunt, illic timuerunt, vbi non fuit timor: Quoniam Deus diſſipauit oſſa hominibus placentium. Confuſi ſunt, quoniam Deus ſpreuit illos.)*

Si enim vſque ad vnum bonitatem nemo facit: quomodo populus Dei eſt, qui vt cibus panis manducatur ab operantibus iniquitatem? Generalitas ergo ſen- F tentiæ admota eſt: cùm à Dei populo quem in bonitatis operationibus, non ambiguum eſt permanere, iniquitatem ſecernuntur operantes. Sed comedunt operarij iniquitatis populum Dei vt cibum panis: qui ſanctorum iniuriis viuunt, quos vexatio prophetarum, & vaſtatio eccleſiæ, & omnis iniquitatis delectat operatio. Comedunt quoque etiam illi vt cibum panis Dei populum, qui cum

obtrectationis morſu, & laniatu inuidiæ dilacerant, ſecundùm illud Apoſtoli. Si autem inuicem mordetis & comeditis, videte ne conſumamini ab inuicem. Sed ſunt comedentes populum Dei vt cibum panis: quibus, vt idem beatus Apoſtolus ait, Deus venter eſt, qui miniſterium deputant ad negotiationem, collationibus ſe plebis & muneribus ditando. dum conuiuia ſub obtentu religionis ſumptuoſa ſectantur: dum apothecas ſuas inutili religioſorum obſequio diſtendũt, cum conſuetudo ab apoſtolis neceſſariæ huius collationis ad diurnam tantùm ſeculo renunciantium, aut per inopiam indigentium, alimoniam fuerit inſtituta, de quibus ſcriptum eſt: Comedentes domos viduarum, & oratione longa orantes. Hi ergo vt cibum panis, Dei populum comedunt, & Dominum non inuocauerunt. Stulti enim in corde dixerunt, Non eſt Deus. Non inuocant ergo quem denegant. Vel certè ſi qui in eccleſia poſiti, Dei plebem obtrectatione, inſectatione & ſumptu comedunt vt cibum panis, etiamſi Dominum ſe inuocare credunt, audient dictum in Euangelio fuiſſe: Scimus enim quia peccatores Deus non audit. Hi ergo Dominum no inuocauerunt: quia operatio non verborum ſit profeſſio, ſed fidei. Sed qui Deum non inuocant, & illud impietati ſuæ addunt, vt timeant non timenda: illic enim trepidarunt, vbi non erat timor: ſaxa, metalla, robora, ignem, aquam, æthera, reges mortuos atque morituros, vel cætera religionum ſuperſtitioſa commenta venerantes, & hoc ipſo impio inanium metu contemptuque neceſſarij timoris ex comparatione condemnandi: cùm non tam obliuiſci timorem Dei impium ſit, quàm impietate præcellat, timori eius metum inanium prætuliſſe.

Galat. 5. *Audiant epiſcopi & presbyteri.* *Matth. 23.* *Ioan. 9.*

Docuit autem Dominus, ſolum in nobis metum eorum quæ verè timẽda ſunt oportere eſſe, cùm dicit: Nolite timere eos, qui corpus poſſunt occidere, animam autem non poſſunt occidere. Timete autem magis eum, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam. Impius ergo timor eſt: cum quæ non timenda ſunt timentur, & quæ timenda ſunt non timentur. Et plerumque nos tanquam pro debita officij religione piè adulari regibus exiſtimamus, quia in corpus noſtrum ſit his aliquid poteſtatis: quibus nihil vltra de nobis † licet quam la-

Math. 10. † in nos.

A troni, quàm febri, quàm incendio, quàm naufragio, quàm ruinæ. His enim caſibus corporum pro ſumma poteſtate deſæuiunt, & propter breuem dolorem libertatem eccleſiæ, ſpei noſtræ fiduciam, confeſſionem Dei addicimus: punitorem perditorémque in igne iudicij, & corporis & animæ noſtræ Deum non timentes, & æternis diuinæ vltionis pœnis momentanea atque abo- B lenda ſupplicia præferentes, dum placere nos ipſis, & in eorum gratia permanere famulatu impio gloriamur, hoc & ipſum decreto grauiſſimo ſententia diuina condemnat. Namque ad illud quod dixerat: Nonne ſcient qui operantur iniquitatem, qui comedũt populum meum vt cibum panis. Deum non inuocauerunt, ibi trepidauerunt vbi non erat timor †, id ad ſummam cœpti ſermonis ad- C iecit:

† & in nõ timendis trepidauerũt, id.

Quoniam Deus diſſipauit oſſa hominibus placentium: confuſi ſunt, quoniam Deus ſpreuit eos.)

Hi ergo qui operantur iniquitatem, & populum comedunt vt cibum panis, & Deum non inuocauerunt & in non timendis trepidauerunt: nónne cognoſcẽt, D quia oſſa eorum qui hominibus placere velint, Deus diſſipabit? Timuit huius prophetiei dicti ſententiam ſanctus ille gentium Doctor, dicens: Ego ſi adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Inutilis eſt humanæ gratiæ & irreligioſa ſectatio. Non ex Deo magis quàm in contumeliam Dei hominibus E eſt placendum: vt per diuina inſtituta, & probitatem fidelis vitæ innocentiſque placeatur. Cæterùm placere tantùm hominibus velle, Deo eſt diſplicere. Non auocat autem ab hominum gratia Deus iuſtorum mentes, & fidelium rationabilem ſanctitatem. Et audiamus eum per Paulum dicentem: Sine offenſione eſtote Iudæis & Græcis, & eccleſiæ Dei ſicu- F ti & ego per omnia in omnibus placeo, non quærẽs quod mihi vtile ſit, ſed quod multorum vt ſaluentur. Hoc eſt non hominibus, ſed Deo placere: cùm per id quod Deo placetur, & hominibus ſit placendum. Ex cauſa enim placendi Deo, cauſa etiam hominibus probabilis ſit placendi. Cæterùm ſtudium, quod vt hominibus tantum placeatur, impenditur, ad id quod Deo placendum eſt, non refertur: quia tantum eorum cauſa quibus placetur adlubetur. Non eſt autem maius

Galat. 1. *1. Cor. 10.*

maius vinculum hominibus placendi,
quàm vt nemo ſui cauſa velit aliquid.
Quia quod in profectum propriæ vtili-
† Etenim quod propriæ vtilitati effic. tatis † efficirur, non poteſt non aliquam
interdum offenſionem ex cauſis acciden-
ribus excitare: cum quod alij vtile eſt, al-
teri ſæpe fiat incommodum. At verò qui
nihil ſui cauſa velit, & omnia in profe-
ctum alienæ voluntatis exerceat, neceſſe
eſt vt cauſam placabilitatis adquirat,
quia & ex alienis vtilitatibus placeat nec
offendat ex propriis. Et hanc eſſe cau-
ſam probabilem placendi cunctis Apo-
ſtolus docuit, quia vtilitatis ſuæ negli-
gens, vtilitati ſe dediſſet alienæ. Diſſipa-
uit ergo oſſa Deus hominibus placentiũ:
Et oſſa non hæc corporalia diſſipari in-
telligenda ſunt: ſed quia ſpes æternitatis
in oſſibus ſignificari ſolet, ex quo dictum
Geneſ. 2. eſt: Hoc nunc os ex oſſibus meis. Quod
beatus Apoſtolus, quia magnum myſte-
rium eſt, ad Chriſtum & ad eccleſiam re-
fert, quæ ex Adæ ſui æternitate æterni-
tatis ſubſtantiam mutuatur: quod in Do-
mini vulnerato licet corpore confixo-
Num. 9. que non frangitur. Os, inquit, eius non
conreretur. Quia cùm fuerit iniquis ius
paſſionis in carne, in æternam tamen di-
uinitatem & impaſſibilem naturam nihil
licuit paſſioni. Integram autem, & in-
corruptam ſpem æternitatis ſignificari
in oſſibus etiam illic meminimus, vbi di-
citur: Cuſtodit Dominus omnia oſſa iu-
ſtorũ, vnum ex his non conreretur: quia
ſecundùm demonſtratam Ezechieli re-
ſurrectionem, ſacramentum eius ſub oſ-
ſium ſignificatione ſit reuelatum. Ergo
vt cuſtodit Deus oſſa iuſtorum, ita & ho-
minibus placentium diſſipabit: & diſſi-
pabit non ita, vt eo quod eſſent carerent,
ſed vt per contemptum Dei tanquam
deperdita, & abiecta vileſcerent. Id enim
ſequitur: Confuſi ſunt, quia Deus ſpreuit
eos. Confunditur quiſque & pudore de-
decoris ſui & comparatione honoris alie-
1. Cor. 15. ni. Et hinc illud eſt, quod Apoſtolus ſi-
gnificat, dicens. Omnes quidem reſurge-
† demutabimur. mus, ſed non omnes immutabimur.† Sed
& propheta & confuſionem reſurrectio-
nis & honorem diſcernit, ita dicens: Et
reſurgent alij quidem in vitam, alij au-
tem in confuſionem æternam. Confun-
Dan. 9. dentur ergo quorum oſſa diſperſa ſunt:
quos ſpreuit Deus, quos tanquam indi-
gnos ne conformes eſſent gloriæ ſuæ &
reſurrectionis abiecit. Reſurrecturi adeò,
vt confundantur: non demutabuntur

A verò, & ex eo confundentur. Hæc enim
reſurrectionis ſtatuta conditio eſt, & id-
circo tanquam ex præterito pro decreti
definitione ſit ſermo, quia id vt ita ma-
neat, ſit ſtatutum. Commemoratis verò
humanis & inſolentiæ, & iniquitatis im-
pietatibus, vt is qui titulo præfertur in-
tellectus in finem poſſet intelligi: tali
propheta ſpe beatorum finis ipſius adhor-
tatione confirmat, dicens.

B *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſraël? dum
auertit Dominus captiuitatem plebis ſuæ,
exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael.*

Vna enim hæc ſpes reliqua fuit huma-
næ infirmitatis & fidei, per quam inter
tantas præſentis vitæ calamitates æter-
norum bonorum expectatione requieſ-
ceret. Et idcirco certus huius beatitudi- *Eſa. 2.*
nis propheta, tanquam ex vaſto huma-
C narum miſeriarum proclamat profun-
do, dicens: Quis dabit ex Sion ſalutare
Iſraël? Namque ſecundùm alium pro-
phetam: Ex Sion exiet lex, & verbum
Domini ex Hieruſalem. Hoc verbum
Domini caro factum eſt. Hæc caro &
Sion & Hieruſalem eſt ciuitas nouæ pa-
cis & ſpeculatorium noſtrum.† Hinc ſa- † noſtrorum. Huic ſalutaris, huic Ieſus.
lutaris, hinc Ieſus. Ieſus enim, vt ſæpe
D diximus, ipſo nomine ſalutaris eſt. Lex
autem ex Sion non fuit ſalutaris, opere
quidem viuificans, ſed non iuſtificans ex
fide. Hic verò expectatus eſt ſalutaris, &
datus eſt Iſraël: ſed non carnali illi Iſraël.
Non enim qui filij carnis filij Dei ſunt,
ſed filij promiſſionis deputantur in ſemẽ.
teſtatur & Ioannes, non eſſe ſecundùm
E carnem Abrahæ filios, cum & filij vi- *Ioan 8.*
perarum ſunt: & potens eſt Deus Abra-
hæ filios de lapidibus excitare. Domi-
nus autem ipſe docuit, ex fidei operibus
proprietatem ſucceſſionis exiſtere, nec *Dan. 13.*
ſecundùm carnis generationem filiorum
originem deputari, cum ait: Si filij Abra-
hæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis. Sed
& Daniel presbyteros condemnans ita
F dicit: Non ſemen Abraham, ſed ſemen
Chanaan, & non Iuda. Ezechiel quo- *Ezech. 16.*
que increpitis populi iniquitatibus, ait:
Pater tuus Chananæus, mater tua Ce-
thea. Radix tua & generatio tua de ter-
ra Chanaan. Non eſt ergo Iſraël iſte ex
ſucceſſione corporea, cui ob infidelita-
tem origo profaniſſimi generis deputan-
tur. Neque huic data ſalus eſt, qui non
ſuſcepit oblatam: ſed ei qui auerſa capti-
uitate populus Dei factus eſt. Captas
autem imperitarum gentium mentes, &

impiiſſimis vitiis ac teligionibus ſubditas in libertatem fidei & nomen familiæ cœleſtis abſoluit. Qui enim etant dæmonum ſeruitus, facti ſunt Dei populus. Et quis hic ſit eaptiuitatem auertens: de ſe ipſe teſtatus eſt. Hæc enim non lex, non patriarcha, non propheta, non angelts, non aliqua alia cœleſtium, vel dominatuum, vel poteſtatum, vel thronotum, vel virtutũ virtus auertit: ſed ille qui accepto libto in ſynagoga cum iſta legiſſet: Spiti-
B
Eſa. 61. tus Domini ſupet me, proptet quod vnxit me, ptædicate captiuis remiſſionem,
Luc. 4. & cæcis viſionem, dimittete conftactos in temiſſionem, prædicate annum Domini acceptum, fidem & autotem conſummatæ ſignificans ptophetiæ ait: Quia hodie impleta eſt ptophetia hæc in auribus veſtris. Hęc igitut populi Dei auetſa captiuitas eſt, cum oculi inrelligẽtię pan-
C
duntut, cum præfracta peccatis corda in requiem telaxantut, cùm annus Domini acceptabilis nunciatut, quo pœnitentiæ noſtrę Deo accepta eſt confeſſio: cùm nihil prętetitotum teputatur ad crimẽ: cum noua omnia ſunt, noua libertas eſt, noui filij & ætetna lætitia eſt. Exultabit enim Iacob, & lætabitur Iſraël: idem namque ipſe patriarcha vtrumque nomen ſortitus ex metito eſt.
D
Nam quia manu calcem fratris continuiſſet in pattu, Iacob nuncupatus eſt: ſupplantatutus deinceps &
† benedictionem. emendo primogenita, & benedictiones † occupando, & interpretationis virtutem Geneſis expoſuit, Iacob eum, qui ſupplãtator fratris ſit, nuncupatum. Per agnitionem autem cõfeſſi Dei, tum cùm ſe ab eo homine, cuius in lucta dominabatur, benedici popoſcit, quia Deum aduetſus quẽ
E
genetis ſui populus ſecundùm fututæ paſſionis ſacramentum in lucta carnis in-
† inſpexiſſet.
Imò Deo fortis.
ualuit, fidei oculis conſpexiſſet †: in cotpore Iſraël, quia Iſraël Deum videns ſic metuit nuncupari. Et ſecundum ipſius Geneſis prophetiam, in Iacob iuniorem populum, qui eſſet ex gentibus creditutus, ſignificari abſolutum eſt. Hic etgo exultabit Iacob, & lætabitur Iſraël. Se-
F
cundum eccleſiæ otdinem, hic vnus eſt populus duplicis & ptofeſſionis, & honoris: Neque enim geminatis ſententiis id ipſum cœleſtis ſermo ſignificat. Sed quia fides ptima qua quis inuocari ſupet ſe Dei nomen precatur, fide anteriorem populum ſupplãtat, cum Iudæo infideli fidem ſe optat eſſe gentilis. Hic ergo Iacob eſt, ſpe præoccupatæ benedictionis inſultãs.
A
Iam verò vbi baptiſmo tegeneratus †, & fide conſummatus, Deum intelligentiæ oculis, & mente aſpexerit: tunc iam Iſraël lætabitur, quia iam ſupplantato ſeniote Deum fide videat, viſutus veriore conſpectu ſecundùm illam beatitudinis ſpõſionem: Beati mundo cotde, quoniam ipſi Deum videbunt, Domini & Dei Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen. *† renatus.* *Matth. 5.*
B

In finem in carminibus, intellectus Dauid, cũ veniſſent Ziphæi & dixiſſet ad Saul: Nonne ecce Dauid abſconditus eſt apud nos?

Psal. LIII.

C
DEvs *in nomine tuo ſaluum me fac, & in virtute tua iudica me. Deus exaudi orationem meam: auribus percipe verba oris mei. Quoniam alieni inſurrexerunt ſuper me, & fortes quæſierunt animam meam, & non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum* [Diapſalma.] *Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ. Auerte mala inimicis meis, in veritate tua diſperde illos. Voluntariè ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quo-*
D
niam bonum eſt. Quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me, & ſuper inimicos meos deſpexit oculus meus.

Sanctus & beatus Dauid non ignatus, ſed vt propheta, Euangelicæ doctrinæ, & in tempore licet legis hanc cotpotalem agens vitam, tamen quantum in ſe eſt, Apoſtolici mãdati præcepta conſummat, teſtimonio de ſe Dei fidem ptæ- *1. Reg. 13.*
E
ſtans, cùm dictum eſt: Inueni vitum ſecundùm cot meum Dauid qui filius Ieſſe eſt. Non enim inimicos ſuos bello perſequitur, neque inſidiantibus ſibi decertando armis teſiſtit: ſed exemplo Domini cuius & nomen & lenitatem ptæfigurabat, proditus otat, periclitans pſallit, patiens odia gratulatur, & ideo ſecundùm Domini cot repertus eſt. Quia cum
F
Domino duodecim millia legionum angelorum poſſent in tempore paſſionis aſſiſtere, tamen ad omne officium humilitatis explendum, paſſioni ſe & infirmitati ipſe permiſit, orans tantùm, & dicens: Patet commendo in manus tuas ſpititum meum. Quo exemplo hic idem pet ſimilitudinem paſſionum futuræ eius paſſionis † propheta non contradicit: non reſiſtit inimicis, malum pro malo ex ptæ- *Luc. 23.* *† paſſioni.*

cepto

cepto Euangelico non reddens: ſed Dominicæ manſuetudinis æmulator, cùm tribulatur, cùm proditur, cùm fugatur, Dominum cuius tantùm aduerſùs impios armis vtitur, deprecatur.

Pſalmo autem huic titulus ex hiſtoria præſcribitur, ſed ante hiſtoriam, quatenus, & quando, & in quem ea quæ ſub hiſtoria dicuntur, à nobis ſint intelligenda monſtratur. Eſt enim primum, In finem intellectus illi Dauid. Tum deinde ſequitur: Conuenerunt Ziphæi, & dixerunt Saul: Nonne ecce Dauid abſconditus eſt nobiſcum? Ergo hoc quod à Ziphæis Dauid proditur, in finem eſt intelligendum. Per quod oſtenduntur ea quæ in præſens tum erga Dauid gerebantur, præformationem in ſe futuri temporis continere cùm innocens inſectatione vexatur, cùm propheta contumeliis illuditur, cùm Deo placens ad mortem requiritur, cùm rex inimico ſuo, vt Herodi Dominus atque Pilato, ab his proditur, cum quibus tutus eſſe debebat. Pſalmi ergo intelligentia in finem eſt, & in Dauid illo intellectus in quo finis eſt legis. Et quia Dauid habet claues, aditum intelligentiæ tum aperit: cum quæ de ſe à Dauid ſunt prophetata conſummat. Ipſa autem ſecundùm Hebræam proprietatem interpretatio nominis, affert, non exiguum nobis ad intelligendum profectum. Ziphæi namque ſignificantur, quæ nobiſcum ſunt oris aſperſiones:

Ziphæi quid ſonet Hebraicè.

hæ ab Hebræis Ziphæi nuncupantur. Aſperſio autem ſecundùm legem emundatio peccatorum erat, per fidem populum ſanguinis aſperſione purificans: cuius aſperſionis hic idem beatus Dauid ita meminit:

Pſal. 50.

Aſperges me hyſopo & mundabor. Sacramentum futuræ ex Domini ſanguine aſperſionis, fide interim legis ſanguine holocauſtaumatum repræſentat. Sed hic populus vt populus Ziphæi ore potius quàm fide aſperſus, & mundationem aſperſionis labiis magis quàm corde ſuſcipiens, infidelis in Dauid ſuum & proditor extitit: quod antea per prophetam dixerat:

Eſa. 29.

Populus hic labiis me honorat, cor autem eius longè eſt à me. Ad prodendum Dauid ob id pronus: quia ceſſante fide cordis, omnia per oris fraudulentiam legis ſacramenta geſſiſſet.

Deus in nomine tuo ſaluum me fac, & in virtute tua indica me. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.)

Secundum demonſtratam tituli rationem, paſſio Dauid prophetæ, Dei ac Domini noſtri Ieſu Chriſti paſſionis exemplum eſt. Et idcirco oratio quoque eius etiam ad intelligentiam orationis eius, qui verbum caro factum eſt, temperatur: vt qui omnia ſecundùm hominem paſſus eſt, idem omnia ſecundùm hominem eloquatur, & quorum infirmitates portauit & peccata ſuſcepit, eorum ad Deum deprecetur obſequio. Proprietates autem virtuteſque verborum etiam inuitis licet & cunctantibus nobis intelligentiæ huius exigunt ſenſum: vt omnia ex perſona eius dici non ambigamus in pſalmo. Ait enim: Deus in nomine tuo ſaluum me fac. In humilitate corporis vnigenitus Dei filius ſub prophetæ ſui dictis hæc precatur: qui & gloriam quam ante ſecula habuerat repoſcebat Saluificari ſe in Dei nomine rogat, in quo eſt & nuncupatus & natus: vt ſe in eo corpore in quo erat natus, idipſum quod naturæ anteriori ſuæ & generi erat proprium, ſaluum faceret Dei nomen. Et quia omnis hæc ex perſona formæ ſeruilis oratio eſt, cui formæ ſeruili vſque ad crucem mortis aſſumptæ, ſalutem eius nominis, quod Dei eſt, deprecatur, & ſaluandus ex Dei nomine, id continuò ſubiecit: Et in virtute tua iudica me. Namque ob meritum humilitatis, quia ſe exinaniuiſſet formam ſerui accipiens, formam rurſum Dei conſortem in ea quam aſſumpſerat humilitate repetebat: in Dei nomine homine ipſo in quo Deus naſci obedierat, † ſaluato. Et vt huius nominis, in quo ſe ſaluari orabat, honorem non nudæ tantùm nuncupationis doceret eſſe, iudicari ſe in virtute Dei precatur. Primum enim ex iudicio eſt, quod meretur.

† obedierit

Philip. 2.

Factus, inquit, obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod exaltauit illum Deus, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt ei nomen quod ſuper omne nomen eſt donetur. Tum deinde hoc ipſum iudicium ſit in virtute iudicij: quia per virtutem Dei is qui ex Deo homo mortuus fuerat, idem rurſus in Deum ex homine mortuo reſurrexit, ſecundùm illud Apoſtoli: Crucifixus ex infirmitate, reſurrexit ex virtute. & rurſum: Non enim erubeſco Euangelium. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti.

2. Cor. 13.
Rom. 1.

Per iudicij enim virtutem infirmitas corporalis in Dei nomine naturaque ſaluatur, atque ita ob meritum obedientiæ, in ſalutem nominis Dei ex iudicij virtute prouehitur, vt in eo Dei & no-

men & virtus ſit. Cæterùm ſi ex conſuetudine humana ſermo iſte cœpiſſet: in miſericordia potius vel æquitate, quàm in virtute iudicari ſe propheta popoſciſſet: Sed virtutis illic opus fuerat iudicio, vbi Dei filio in filium hominis ex partu virginis nato, rurſum ipſi hominis filio per iudicij virtutem Dei filij & nomen redhibendum eſſet & virtus. Sequitur dehinc: *Deus exaudi orationem meam, inauri* † *verba oris mei.)* Promptum prophetæ fuerat dixiſſe, Deus exaudi me. Sed quia ex perſona eius loquitur qui ſolus ſciret orare: idcirco conſtans poſtulatio præſtandæ orationis oſtenditur. Paulus beatus neminem hominum qualiter orare oporteat ſcire docet dicens: Quòd enim, quid oremus, qualiter oporteat neſcimus. Non eſt ergo infirmitatis humanæ exaudiri orationem ſuam poſtulare: cùm Doctor gentium poſt conſtitutam licet iam à Domino formam orandi, quid & quatenus oret ignoret. Sed eius iſta fiducia eſt, qui ſolus patrem videt, qui ſolus patrem ſcit, qui ſolus poteſt orare pernoctans. Secundùm Euangelium enim Dominus pernoctauit orans: qui per ſpeculum verborum formam ipſam occultiſſimi ſacramenti ſub communibus verbis, dum oraremus, oſtendit. Et qui orationem ſuam popoſcit audiri, vt peculiare hoc fiduciæ ſuæ doceret eſſe, ſubiecit: Inauri verba oris mei. Et quiſquam hoc humanæ fiduciæ eſſe exiſtimabit, vt verba oris ſui velit audiri? An illa quibus motus animi noſtri & impetus pronunciamus, tum cùm de ira exardeſcimus, tum cùm de odio obtrectamus, tum cum de dolore querimur, tum cùm de adulatione blandimur, tum cùm aut proſpe lucri, aut de veritatis pudore mentimur, aut de contumeliæ offenſione maledicimus? Et quis vſquam vitæ ita emendatæ & patientis ad omnia fuit, vt his humanæ demutationis vitiis non eſſet obnoxius? Solus hoc potuit cum fiducia velle, qui peccatum non fecit, in cuius ore dolus non fuit, qui flagellis dorſum præbuit, qui maxillas ab alapis non deflexit, ſputamentorum contumeliam non exprobrauit, & in nullo voluntatem eius, cuius ad hæc voluntati in omnibus volens obediebat, offendit. Cauſam deinde cur verba ſua audiri oret adiecit: *Quoniam alieni inſurrexerunt in me, & fortes quæſierunt animam meam: & non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum.)* Vnigenitus Dei filius Dei verbum, & Deus verbum, cùm vtique omnia quæ pater poſ-

† auribus percipe

Rom. 8.

A ſet, omnia ea & ipſe poſſet, ſicuti ait: Quæcunque enim pater facit, eadem & filius facit ſimiliter: vt indiſcreto deitatis naturæque nomine indiſcreta quoque eſſet & virtus, vt abſolutiſſimum nobis humanæ humilitatis eſſet exemplum, omnia quæ hominum ſunt, & orauit, & paſſus eſt. Et ex communi noſtra infirmitate ſalutem ſibi eſt deprecatus à patre: vt natiuitatem noſtram cum ipſis infirmitatis noſtræ in-
B eſſe intelligeretur officiis. Hinc illud eſt quod eſuriuit, ſitiuit, dormiuit, laſſatus fuit, impiorum cœtus fugit, mœſtus fuit, & fleuit, & paſſus, & mortuus eſt. Et vt his omnibus non natura, ſed ex aſſumptione ſubiectus eſſe poſſet intelligi: perfunctus his omnibus reſurrexit. Omnis ergo eius in pſalmis ex naturæ noſtræ affectu querela eſt. Nec mirum ſi ita intelligimus
C nos dicta pſalmorum: cùm ipſe Dominus ſecundùm Euangelicam fidem paſſionis ſuæ ſacramenta ſcripta eſſe fuerit teſtatus in pſalmis. Alieni igitur ſuper eum inſurrexerunt. Non enim iam filij Abrahæ ſunt, neque filij Dei: ſed natio viperarum, ſed ſerui peccati, ſed ſemen Chanaam, patre Amorræo, matre Cethea, & diabolo patre, filij diabolicæ voluntatis. Quærunt
D quoque & animam ſuam fortes: cùm Herodes principes ſacerdotum vbi naſci habebat Chriſtus, interrogat, cum omnis Synagoga aduerſus eum teſtis falſa coniurat. Sed animam hanc humanæ naturæ & infirmitatis eſſe exiſtimantes non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum: quia Deus ex eo quod Deus manebat vſque ad originem naſcendi ſe hominis humiliaſſet, id eſt, vt hominis filius eſſet, qui
E erat antea Dei filius. Non enim alius filius Dei quam qui filius hominis: & filius hominis non ex parte, ſed natus. Forma enim ſe Dei ex eo quod erat ad id quod non erat, id eſt, vt naſci poſſet in animam ſuam corpuſque vacuante. Et idcirco & filius Dei & filius hominis, idcirco & Deus & homo, id eſt Dei filius habitu humanæ
F originis natus eſt, vſque ad naturam ſcilicet hominis naſcendi qui totus ex anima & carne formabilis eſt Dei ſe humiliante ſubſtantia. Ob quod cum exurgunt aduerſum eum alieni, cum potentes animam eius exquirunt, quæ frequenter in Euangeliis triſtis & mœſta eſt, Deum ante conſpectum ſuum non propoſuerunt, quia Deus Dei filius ante ſecula manens humanæ naturæ habitu, id eſt, noſtri corporis atque animæ homo ex partu virginis natus

natus eſſet: per operum magnificentiam non intelligentes, quia hominis filius cuius animam quærebant, ad id quod homo eſſe cœperat, ex Dei filio quod ſemper manſerat, extitiſſet. Interuentu diapſalmæ, non dicentis, ſed cui dicebatur demutata perſona eſt. Nunc enim generalis ſermo eſt prophetiæ. Nam poſt eam orationem quæ ad Deum fuerat, vt fiducia orantis poſſet intelligi in eo ipſo precationis tempore quod popoſcerat, impetratum, continuo ſubiecit: *Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ. Conuerte mala inimicis meis.)* Effectus proprios propriis reddidit poſtulatis: docens, non negligentem orationis noſtræ Deum eſſe, neque irrationabilem pręſtationem miſericordiæ ſuæ exiſtimandam, cùm nos ſecundum quod precaremur audiret. Namque ad quod ait: *Quoniam alieni inſurrexerunt in me*, proprium illud eſt: *Deus adiuuat me*. Ad id autem, *Et fortes quæſierunt animam meam*: in eo exauditæ orationis peculiaris effectus eſt, quo ait: *Et Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ*. Ad id verò quod ait, *Et non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum*: hoc competenter adiecit: *Conuerte mala inimicis meis.)* Deus ergo & aduerſus inſurgentes adiuuat, & quæſitam fortibus animam ſancti ſui ſuſcipit, & non propoſitus ante oculos, neque ab impiis cogitatus, ad inimicos mala ipſa conuertit: vt dum Deum non cogitant iuſti † animam quærendo, & aduerſum eum inſurgendo, adiuto eo, atque ſuſcepto eo quem inter iniquitatum opera non cogitabant, vltorem ex malitiæ ipſius retributione ſentirent. Habeat itaque hanc innocens religio fiduciam, vt inter humanas inſectationes, & animæ pericula adiutorem ſibi Deum eſſe non ambigat: & ſi quando iniuſtè mortis vis affertur, excedentem habitaculo corporis animam ſciat in Dei ſuſceptione requieſcere. Habeat vltionis quoque certiſſimam ſecuritatem cum mala omnia in eos qui inferant reuertantur, non poteſt iniquitatis argui Deus, nec perfectæ bonitati malignæ voluntatis inſtinctus ac motus ammixtus eſt. Mala enim non maleuolus excitat, ſed vltor retorquet: neque ea ex malicia ſua affert, ſed in merita noſtra conuertit. Statuta enim in omnes ſunt adulationum miniſteria, mala iſta cum lege viuendi iuſti iudicij ſeuera æquitate moderantur. Sed hæc & auerſa à iuſtis ſunt lege iuſtitiæ, & conuertuntur in iniquos

† iſti

A æquitate iudicij. Vtrunque iuſtum, vt & iuſtis ad metum prompta ſint, nec admixta, quia iuſti ſunt, & iniuſtis ad pœnam ſint conuertenda, quia meriti ſunt, nec iuſtis admixta cum prompta ſint, nec iniuſtis defutura, quia prompta ſunt. Dehinc rurſum fit ad perſonam Dei, ad quem primum deprecatio erat cœpta, conuerſio: *In veritate tua diſperde illos.)* Veritas B mendacium confutat, & perimitur falſitas veritate. Omnem autem ſuperiorem orationem eſſe eius hominis in quo filius Dei natus eſt docuimus: etiam hoc quoque nunc à Deo patre deprecantis, vt inimicos ſuos in veritate diſperdat. Et quæ ſit veritas non ambigitur, nempe ille ipſe qui dicit: Ego ſum vita, via, veritas. Diſperduntur ergo in veritate inimici: cum falſis teC ſtibus damnationem Chriſto comparantes, reſurrexiſſe à mortuis eum audiunt, & in Dei veritatem gloriam ſuam reſumpſiſſe cognoſcunt. Nam poſtea ob pœnam Dei in crucem acti, fame & bello abſumpti ac perditi ſunt: vitæ autorem morte damnantes, neque Deum in veritate per operum magnificentiam cogitantes. Hos igitur diſperdit Dei veritas: cum ad reſuD mendam gloriæ paternæ maieſtatem reſurgens, abſolutam in ſe diuinitatis probauerit veritatem. Quòd autem & in crucem actum vnigenitum Dei filium, & morte damnatum eum qui natiuitate quæ ſibi ex æterno patre eſt, naturalis & æternus ſit, frequenter, imò ſemper prædicamus, non ex naturæ neceſſitate potius quàm ex ſacramento humanæ ſalutis paſſioni fuiſſe ſubditus intelligendus eſt, & E voluiſſe ſe magis paſſioni ſubijci quàm coactum. Et quanquam paſſio illa non fuerit conditionis & generis, quia indemutabilem Dei naturam nulla vis iniurioſæ perturbationis offenderet: tamen ſuſcepta voluntariè eſt, officio quidem ipſa ſatisfactura pœnali, non tamen in pœnæ ſenſu læſura patientem. Non quòd illa lædendi non habuerit pro ipſa paſſionis qualitate naturam: ſed quòd dolorem diF uinitatis natura non ſentit. Paſſus ergo eſt Deus, quia ſe ſubiecit voluntarius paſſioni. Sed ſuſcipiens naturales ingruentium in ſe paſſionum, quibus dolorem patientibus neceſſe eſt eas inferri virtutes, ipſe tamen à naturæ ſuæ virtute non excidit vt doleret. Sequitur enim: *Voluntariè ſacrificabo tibi.)* Legis ſacrificia quæ in holocauſtomatis & oblationibus hircorum atque taurorum ſunt, non habent in ſe vo-

Ioan. 14.

Senſus pœnæ quatenus in Chriſto.

luntatis profeſſionem: quia maledicti ſententia legem ſit decreta violantibus. Quiſquis enim à ſacrificio deſtitiſſet, ipſe obnoxium ſe efficiebat eſſe maledicto. Neceſſe ergo erat effici quod fiebat: quia ſacrificij negligentiam maledicti non admittebat adiectio. A quo maledicto nos *Galat. 3.* Dominus noſter Ieſus Chriſtus exemit, Apoſtolo dicente: Chtiſtus nos redemit de maledicto legis, factus pto nobis ipſe maledictum, quia ſcriptum eſt: Maledictus B omnis qui pependit in ligno. Maledictorum ſe ergo obtulit morti, vt maledictum legis diſſolueret, hoſtiam ſe ipſum Deo patri voluntariè offerendo: vt per hoſtiam voluntariam maledictum quod ob hoſtiæ neceſſariæ & intermiſſæ reatum erat additum, ſolueretur. *Pſal. 35.* Cuius ſactificij alio loco meminit in pſalmis: Hoſtiam & oblationem noluiſti, perſeciſti autem mihi cot- C pus: Deo patri legis ſacrificia reſpuenti, hoſtiam placentem ſuſcepti corporis offerendo, cuius oblationis beatus Apoſtolus ita meminit: Hoc enim fecit ſemel ſeipſum offerens hoſtiam Deo: omnem humani generis ſalutem oblatione ſanctæ huius & perfectæ hoſtiæ redempturus. Ob quæ omnia ita geſta, laudem Deo patri refert: *Confitebor nomini tuo Domine, quo-* D *niam bonum eſt: quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me.*) Reddidit in ſingulis ptopoſitionibus proprias abſolutiones. Nā in exordio dixerat: In nomine tuo ſaluifica me. Poſt precum verò ſatisfactionem, congruam gtatulationi eſſe oportuit profeſſionem: vt eius nomini confiteretur, in cuius nomine ſaluari ſeſe fuerat deprecatus. Et quia auxilium contra alienos inſur- E gentes in ſe popoſcerat, idipſum adeptum ſeſe fuiſſe profeſſus per hoc gaudij exultatione memoraret, quia ex omni tribulatione eripuiſti me. Ad id verò quod cùm fortes quæſierunt animam eius, Deum non propoſuerunt in conſpectu ſuo, præclarè indemutabilis diuinitatis docuit æternitatem: in eo quod dictum eſt: Et ſuper inimicos meos deſpexit oculus meus. Morte F enim non interceptus eſt vnigenitus Dei filius, ad explendam quidem hominis naturam etiam morti ſe, id eſt, diſceſſioni ſe tanquam animæ corporiſque ſubiecit, & ad infernas ſedes, id quod homini debitum videtur eſſe penetrauit. Sed manet reſurgens, & inimicos ſuos immortali oculo deſpicit glorificatus in Deum, & ex hominis filio in Dei filium, ex quo etiam hominis filius eſſe cœperat, per reſurrectionis

A gloriam iam renatus, inimicos ſuos deſpicit, quibus dixerat: Soluite templum hoc, & poſt triduum reædificabo illud. *Ioan. 2.* Ædificato igitur hoc corporis ſui templo, eos qui quæſierant animam ſuam ex edito videt, & vltra humanæ mortis legem autores mortis ſuæ ſublimis ipſe deſpectat, mortem perpetiens, ſed mori neſciens, Deus homo Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculo- B rum. Amen.

In finem in carminibus intellectus David.

Pſal. LIIII.

I*Nauri Deus orationē meam,* C *& ne deſpexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. Contriſtatus in exercitatione mea: conturbatus ſum à voce inimici & à tribulatione peccatoris. Quoniam declinauerunt in me iniquitates: & in ira moleſti erant mihi. Cor meum conturbatum eſt in me: & formido mortis cecidit ſuper me. Timor & tremor ve-* D *nerunt ſuper me: & contexerunt me tenebræ. Et dixi, quis dabit mihi pennas ſicut columbæ: & volabo & requieſcam? Ecce elongaui fugiens: & manſi in ſolitudine.* Diapſalma. *Expectabam eum qui ſaluum me fecit à puſillanimitate ſpiritus & tempeſtate. Præcipita Domine: diuide linguas eorum, quia vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circumdabit eam ſuper muros* E *eius iniquitas: & labor in medio eius & iniuſtitia. Et non defecit de plateis eius vſura & dolus. Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi: ſupportaſſem vtique. Et ſi is qui oderat me ſuper me magna loquutus fuiſſet: abſcondiſſem me vtique ab eo. Tu verò homo vnanimis: Dux meus & notus meus. Qui ſimul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulauimus cum conſenſu. Ve-* F *niat mors ſuper illos: deſcendant in infernum viuentes. Quoniam nequitia in hoſpitijs eorum: in medio eorum. Ego autem ad Deum clamaui: & Dominus exaudiuit me. Veſpere & manè & meridie narrabo, & renuntiabo: & exaudiet vocem meam. Liberauit in pace animam meam ab his qui appropinquāt mihi: quoniam inter multos erant mecum. Et exaudiet me Deus: & humiliabit eos: qui eſt ante ſecula. Diapſalma. Non enim eſt illis commutatio, & non timuerunt Deum: extendit*

tendit manum ſuam in retribuendo. Contaminauerunt teſtamentum eius: diuiſi ſunt ab ira vultus eius: & appropianit cor eius. Mollierunt ſermones eius ſuper oleum: & ipſi ſunt iacula. Iacta in Deum cogitatum tuum, & ipſe te enutriet: & non dabit in æternum fluctuationem iuſto. Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus. Viri ſanguinum & doloſitatis non dimidiabunt dies ſuos: ego autem ſperabo in te.

Superſcriptio pſalmi ſine hiſtoria eſt, tantum in finem intellectus in hymnis eſt. *Hymni qui.* Hymnos aliqui tranſlatores noſtri carmina nuncupauerunt: plerique autem hymnos ex ipſa Græcitatis vſurpatione poſuerunt. De nomine nihil differt: dum modo res vna eſſe quæ vel in hymnis, vel in carminibus ſignificabitur intelligatur. Hoc ergo de pſalmo ſentiendum, † *ſciendũ* quòd quæ hymno eius vel carmine continentur, in finem intelligenda ſunt: omni intellectu ſcilicet noſtro ad Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quem Apoſtolus finem legis docuit eſſe referendo. Frequenter autem admonuimus, eam in pſalmorum cognitione ſenſus noſtri temperandam eſſe rationem, vt eum de quo & per quem omnis propheta eſt, ex Dei filio hominis filium natum meminerimus, & Dei naturam omnibus ante ſeculis manentem in naturam hominis eſſe ex partu virginis genitam: ita vt naturæ poſterioris adiectio nullam defectionem naturæ anterioris afferret, neque qui iam homo eſſe cœperat, id quod ante hominem manebat, Deus ſcilicet, eſſe deſineret. Hic ergo aſſumens carnis noſtræ fragilitatem, & manens ſuus atque noſter, ita agit, orat, profitetur, expectat omnia illa quæ noſtra ſunt, vt in his admiſceat etiam illa quæ ſunt: loquatúrque interdum ex perſona hominis, quia & homo natus, & paſſus, & mortuus eſt: interdum autem omnis ei ſecundùm Deum ſermo ſit, quia ex Deo homo, & ex Dei filio hominis filius extitiſſet: naturæ ſcilicet eius confidentiam non oblitus in verbis, qua in aſſumptione licet hominis non carebat, & ita ex nobis atque ex infirmitate noſtra humani ſermonis conſuetudine vſúque loquens vt ex ſe atque ex virtute ſua, quæ Deo ſunt propria & digna loqueretur, vt in præſenti pſalmo cognoſci poteſt, qui ita cœptus eſt: *Inauri Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. Contriſtatus ſum in exercitatione mea: & conturbatus ſum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira moleſti erant mihi. Cor meum conturbatũ eſt in me, & formido mortis cecidit ſuper me. Timor & tremor venit ſuper me, & contexit me tenebra. Et dixi: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam? Ecce elongaui fugiẽs, & manſi in ſolitudine.)* In exordio pſalmi etſi humilitatis voce vſus ſit cum ait: Inauri Deus orationem meam: non tamen ſine aliqua propria conſcientiæ altioris fiducia intelligitur hæc locutus. Non enim cuiuſcunque eſt innocentiæ id poſtulare, vt orationem ſuam Deus inauriat. Promptæ namque ſemper precationi hominum Dei aures ſunt, quia qui naturam audiendi humano generi impertit, ipſe extra auditus non poteſt eſſe naturam: & qui vbique hunc in nobis ſenſum auditionis operatur, non poteſt non vbique in ipſo eſſe quod præſtat. Deus itaque vbique & ſemper audit: ſed non omnium meriti eſt; vt quod audit & inauriat: auditum quidem eius orantis voce penetrante, ſed dignationem eorum quæ audiantur inauriendi ſola orationis innocentia promerente. Triplex autem in exordio oratio precationis eſt edita. Prima enim ea eſt, vt inauriatur oratio. Sequens eſt, ne deſpiciatur deprecatio. Tertia eſt, vt intendat ſibi ſéque exaudiat. Et neceſſe eſt diſcretã eſse vniuſcuiuſque generis naturam, vt nõ idem ſit inaurire, & non deſpicere: rurſúmq; differat ab vtroque intendere & exaudire. Et quia de inauriẽda oratione quid intelligi poſset oſtendimus: quid illud ſit, Ne deſpexeris deprecationem meam, tractandum eſt. Deſpiciuntur orationes leues diffidentes, inutiles, ſeculi curis anxiæ, & rerum corporalium deſiderijs implicatæ, bonorum operum fructibus infœcundæ. Hæ igitur deſpicabiles ſunt orationes Dei dignatione non dignæ, de quibus per Iſaiã prophetam ait. Et cùm extenderitis manus veſtras ad me, auertam oculos meos à vobis. Et cauſam deſpiciendæ orationis continuò ſubiecit, dicens: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Vbi ergo operatio iniquitatis extabit, illic deſpicitur oratio deprecantis. At verò tum in eo qui ſperat intẽditur: cùm tacitæ ſpei fides, piæ conſciẽtię religione cohibetur. Et eſt nobis hoc abſolutiſſimum vniuſcuiuſque proprietatis exemplũ. Inauriuit Dominus verba Chananææ ſæpe clamantis, deſpexit orationẽ adoleſcentis illius, qui ab ęternitatis largitore diuiſionem patrimonij poſtulabat:

intendit autem in eam fœminam, quæ fi- A
dei ſilentio ſalutem ſibi etiam à veſtis fim-
bria expetebat. † His ergo totius precatio-
nis ſuæ generibus diſtinctis, nunc cauſam
ipſam expoſuit deprecandi: quia in exer-
citatione ſua conturbaretur à voce inimi-
ci, & à tribulatione peccatoris. Et quidem
exercitatio nunquam niſi ad res vtiles ſalu-
taréſque ſuſcipitur: quas quia in ſancto quo-
que impij ferre non poſſunt, omnibus
eum iniurijs afficere, & vſque ad formi- B
dinem mortis defatigare contendunt.
Sed hæc in Domino Ieſu Chriſto exerci-
tatio, noſtræ ſalutis operatio eſt: quam
diuerſarum ſanationum dehinc paſſionis
ipſius exercitatio prouehebat. In hoc
quoque ſe mundo conſortio noſtræ infir-
mitatis exercens, quam exercitationem
egreſſu ſuo Iſaac in campum præfigura-
uit: cùm inuectæ camelo Rebeccæ tan-
quam ſponſæ ex gentibus exercens ſe in C
hoc mundo Chriſtus occurrit. A voce ini-
mici etiam turbatur, cùm Samaritanus,
cùm dæmonium habens dicitur, cùm
quia ſe à cruce non eruat, negatur eſſe cæ-
teris ſalus: declinantes in eum iniquita-
tem falſorum teſtimoniorum & ſententiæ
mortis. In ira quoque moleſti ſunt ei dum
flagellis, dum colaphis, dum alapis de-
ſæuiunt. Sed inter hæc habens poteſta-
tem duodecim millia legionum cœle-
ſtium euocare, non ad iram commouetur,
neque ad vltionem exacerbatur. Sequi- D
tur enim: *Cor meum conturbatum eſt in
me.*) Pati omnia in ſe ipſo conſtituit, dum-
modo humanæ ſalutis ſacramenta perfi-
ceret. Difficillimum autem hominis in-
firmitati eſt, intra ſeipſum perturbationes
mentis commotionéſque cohibere: vt non
etiam vſque ad ipſam vultus demutatio-
nem tacito licet motu ſignificatio anxie-
tatis vel indignationis erumpat. Verùm
vnigenito Deo quamuis infirmitas noſtra E
ſuſcepta ſit, tamen diuinitatis ſuæ non eſt
oblita natura, vt non in his omnibus quæ
infirma ſunt, ſalua maieſtatis ſuæ digni-
tate perfunctus ſit, dum vniuerſa quæ
mortis noſtræ ſunt ac timoris ita pertulit,
vt in eum inciderent hæc potius quàm
ineſſent, dum infirmitas noſtra magis eſt F
quàm naturalis in Deo eſt. Denique id-
ipſum ſequens ſermo connexuit, cùm di-
cit: *Et formido mortis cecidit ſuper me:
Timor & tremor venit ſuper me, & conte-
xit me tenebra.*) Et hæc quidem in eum
omnia quæ noſtræ neceſſitatis ſunt ir-
ruerunt, ſed ab eo naturæ ſuæ virtute ſu-

† expectabat

Videtur memoria lapſus. Nã in Matthæo non habentur niſi duodecim legiones. Vnus codex vetuſtus ſimiliter habebat in canone.

A ſcepta ſunt: dum mortem noſtram potens
non mori, etiam timore in ſe mortis in-
gruente non renuit. Et cùm hæc eadem
tanquam in hominem imbecillitati eius
dominatura cecidiſſent: tamen vt non ſub-
iectum ſe his quæ ingruerunt edoceret,
ſubiecit: † *Et dixi, quis dabit mihi pennas
ſicut columbæ, & volabo & requieſcam?*)
Nam infirmus eſt, cui ad euolandum de
contegentibus ſe tenebris metúque mor-
B tis pennæ aliunde ſumendæ ſunt. Cùm
enim dicit: Quis dabit mihi, non poſcen-
tis ab aliquo, ſed non aliunde ſperantis eſt.
Euolare autem vt columba feſtinat, id eſt,
in ſpiritalem redire naturam: & in colum-
bæ ſpecie ſpiritus in eum volando requie-
uit, habitatione aliquando in eo homine
qui tum de Iordanis aquis aſcendebat in-
uenta. Et hæc quidem precationis eſt cau-
ſa: quia infirmitate corporis adgrauatus,
C hoc quod nobis eſt mortale ſuſceperat,
vt caro factus in ſpiritum euolaret. Et ha-
rum quidem pennarum ſuarum in pſalmo
alio ita meminit: Si ſumpſero pennas meas
ante lucem, & habitauero in poſtremis †
maris. Etenim illuc manus tua deducet
me. Suas itaque ſumet, vt non intelliga-
tur eas ex his euacuatis aſſumere. Sed
ſumptis pennis vt volando requieſcat, quò
ſit quieturus oſtendit, dicens: *Ecce elonga-
ui fugiens, & manſi in deſerto.*) Cecide-
runt quidem ſuper lucem tenebræ, ſed te-
D nebræ eam non comprehenderunt. Elon-
gauit enim fugiens, qui ne à gentibus
quidem potuit comprehendi. Fugit ergo
etiam eos qui ſe perſequebantur, & ab
his longè factus habitat in deſerto. Et
quod deſertum hoc vel quæ ſolitudo ſit
(nam eodem verbo vtrumque Græcitas
elocuta eſt) ita alius propheta declarat:
Lætare deſertum ſitiens, exultet deſer-
tum, & floreat tanquam lilium: & efflo-
E reat & exultent deſerta Iordanis. Inua-
leſcite manus inualidæ, & genua diſſolu-
ta conſolamini: modici animi, ſenſu in-
ualeſcite: & nolite timere. Ecce Deus no-
ſter iudicium reddet, ipſe veniet & ſalua-
bit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum,
& aures ſurdorum audient: erudientur lin-
F gua mutorum. Tunc ſaliet claudus tan-
quàm ceruus. Venerat quidem ad oues
perditas domus Iſrael, ſed ab his fugatus
hæc deſerta lætificat: in his enim manet &
manſit poſtquàm volando requieuit. Eſt
enim Dei requies, quæ impijs denegatur
cum dicitur: Si intrabunt in requiem
meã. Reſumpta ſpiritali gloria vnigenitus
Deus

† ſubiicit

Pſal. 138.

† extremis.

Eſa. 35.

Pſal. 94.

Deus in his (tanquam in templo digno A ſe) corporibus quæ erant ante deſerta requieſcit, quia pluréſiam filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Non ſum autem neſcius pleroſque ſolum verborum ſonum & literam contuentes, nihil de omnibus ferè Pſalmis congruum perſonæ Domini noſtri Ieſu Chriſti exiſtimare, puténtque totum querelis Prophetæ increpari: ſed nos litem non mouemus. Neque B enim deſtruimus ſed adſtruimus, addentes potius de obſcuris intelligentiam, quàm ſimplicibus detrahentes: quia quæcumque Dauid aut paſſus aut queſtus eſt, etiam paſſionibus eius qui vniuerſitatis noſtræ caro eſt factus, impleta ſunt. Et (vt arbitror) ea quæ ſequuntur intelligentiæ noſtræ curſum probabunt. Intercedens verò diapſalma, demutauit & ſenſum. Nam omnis *Diapſalma.* rurſum aduerſum eos de quibus eſt querela C fit ſermo, honore tamen eius ad quem omnia eſt referre ſolitus antelato. Sequitur enim:

Expectabam ſaluificantem me à puſillanimitate & tempeſtate.)

Non noua hæc eius expectatio eſt: nam & in eo Pſalmo (quem ex perſona eius eſſe *Pſal. 68.* non dubium eſt) ſic precatus eſt: Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. Infixus ſum in D limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Ab hac igitur tempeſtate atque ab hac puſillanimitate (humiliatus enim erat vſque ad mortem crucis) ſaluari expectat ab eo ad quem precatus eſt, dicens: *Ioan. 17.* Pater clarifica me apud temetipſum, claritate quam habui apud te priuſquam mundus eſſet. Sed expectans ſaluati ſe, plus iam quàm ſpes ſalutis expectat. Sequitur E enim:

Præcipita Domine & diuide linguas eorum.)

Proprietatem verbi ſiue Hebraici ſiue Græci Latinitas, vti in multis, non elocuta eſt. Nam id quod præcipita dicitur, cum illis κγκαπόντιον enunciatum eſt. Quo ſermone non vt præcipitentur, ſed vt in profundum demergantur oratur. Demer- F gi ergo eos linguáſque eorum diuidi rogat. Quorum aliud ſub Noë, aliud poſt ædificationem turris ſcimus effectum: cum illos diluuio ſubmerſos conſumpſit profundum, hos verò linguarum diuiſio ad cauſam æternæ in ſe concertationis diſcreuit: vt conſpirationem aduerſus Deum initam, dum ſe inuicem & neſciunt & metuunt, non tenerent. Non diſpar ergo nunc in hos pœna depoſcitur, ſcilicet vt in morem gētium, quas in aquis ſignificari meminimus, abſumpti & in omnes linguas cum quibus nunc habitant, & quibus loquuntur diuiſi, amitterent vitæ ac regni ſui dignitatem. Vt autem ob vitia ciuitatis, contradictionémque præceptorum ſuorum hæc conſecutura noſceremus, adiecit:

Quia vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circundabit eam ſuper muros eius & iniquitas, & labor in medio eius, & non defecit de plateis eius vſura & dolus.)

Ob hæc igitur vitia & crimina futuræ captiuitatis & diſperſionis pœna depoſcitur: ſed potiſſima inter crimina ſunt iniquitas & contradictio. Nam eum quem lex & Prophetæ nunciauerant reijcientes, contradictione impia reſpuerunt. Quæ contradictio nocte & die circumdans muros ciuitatis ipſius ſupergreſſa eſt, quia & ipſa paſſionis ſuæ nocte cum ſe videndum in conſeſſu, & à dextris virtutis profiteretur, diſciſſa veſte etiam cum blaſphemiæ inuidia contradixerunt. In muris autem, tuitionem ſalutis ſignificari meminimus: ſicut cùm nouæ Hieruſalem ædificatio & munitio, id eſt, conſtructio & cuſtodia Eccleſiæ cœleſtis optatur, ita ſcriptum eſt: Benigne fac Domine in bona voluntate *Pſal. 50.* tua Sion, & ædificentur muri Hieruſalem. Erat ergo tum in eo populo cuſtodia ſpiritalis: & diſpoſitæ per Angelos legis adminiſtratio communiebatur. Sed vbi ipſo mediatore legis reiecto, hos muros, & hanc cuſtodiam circumdās iniquitas ſupergreſſa eſt: tum cœpit maius eſſe ipſa munitione peccatum, vt iniquitas vinceret cuſtodis voluntatem, vſura & dolo, cæteríſque quæ in lege ſunt vetita redundantibus. Et indignitatem tantæ huius iniquitatis oſtendens, ſubjecit:

Quoniam ſi inimicus meus improperaſſet mihi, ſupportaſſem vtique, & ſi odiens me ſuper me magna locutus fuiſſet, abſconderem me vtique ab eo. Tu autem homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ingreſſi ſumus cum concordia.)

Querela non de paſſione eſt, ſed de Apoſtolo proditore, nam cùm ſalutem generi humano ſuſcepta crucis morte donaret, non poteſt videri ſacramentum hoc magnæ pietatis arguere. nam vtique ſi inimicus eſſet, querelæ cauſa non eſſet: cum in ſe conſummaretur, quod ad ſalutem

noſtram perpeti ipſe voluiſſet: Et ſicuti ſi odiens ſe locutus ſuper ſe magna eſſet, abſconſus ab eo fuiſſet: quia ei non cognitus in homine Deus eſſet, & ob hoc minus eſſet criminis neſcienti. Non enim gentes verbum carnem factum prænuncia ſibi lege didicerunt, quod vtique his qui ſub lege ſunt etiam ipſis geſtis ad ſpeciem futuræ veritatis aptatum eſt, cùm & hominem Abraham adorauit, & Iacob in homine Deum vidit, portaſſe ſe vtique hæc opprobria gentium, quod cum eſſet homo Deum ſe faceret, quòd dæmonium habens populum ſeduceret, quia ignoraſſent hæc omnia in lege quæ ad Iſraël lata eſt, contineri. Veruntamen cum vnanimis & dux & notus hæc faciat: vnanimis, cum electus in Apoſtolum eſt: dux, cum demorante Domino ipſe ad prædicationem aduentus ſui ad caſtella præmiſſus eſt, futuri regni dux ab eo ac princeps eſt conſtitutus: notus autem, cum omnes ingreſſus eius egreſſúſque didiciſſet, cognoſcerétque in hominis filio & Dei filium, qui & particeps in demutando ex aqua vino & dulcificando in populi cibum hordeo extitiſſet, conuiuióque eodem vſus eſſet, ſecúmque Dei domum ſemper eſſet ingreſſus, maiorem de ſe querelam in hoc conſortium diuini miniſterij aſſumptus exhibuit. Sed quanquam ſpecialia hæc in impietatem eius dicta eſſent, tamen pœnæ decretum refertur ad plures. *Veniat mors ſuper eos, & deſcendant in infernum viuentes, quoniam nequitia in hoſpitiis eorum, & in medio eorum eſt.*) Id eſt, totos ipſos intra extráque nequitiæ opera circumdent: ita ſuper eos morte ventura, vt ad pœnæ ſenſum viuentes deſcendant in infernum cum hoſpitiis eorum & in medio eorum eſt. Verum ille hæc his agentibus atque meditantibus, ad quem ſpes & precatio ſua eſſet oſtendit, dicens: *Ego ad Deum clamaui, & Dominus exaudiuit me. Veſpere & manè & meridie narrabo & renunciabo: & exaudiet vocem meam. Liberabit in pace animam meam ab his qui appropinquant*† *mihi, quoniam inter multos erant mecum. Et exaudiet me Deus, & humiliabit eos, qui eſt ante ſecula.*) Clamorem fidelem mox Dominus exaudit, & hanc ipſam exauditi clamoris ſui gratulationem veſpere & mane & meridie narrabit, diem omnem in diei partibus per quas dies cōtinetur oſtendens. Talis autem temporum ordo non niſi ex prophetica ſcientia diſtributus eſt, vt veſpere & mane & meridie nunciet, &

† *appropiant.*

A quia ſecundum legem & obſeruantiam legis à veſpere dies cœpta, eadem ipſa vſque ad merdiem deputatur, cum inchoationem diei non manè lux reddita, ſed veſpere nox facta perficiat. Narrat ergo & renunciat ea quæ in Pſalmo continentur, quòd vocem eius audiat, & in pace animam ſuam liberet. Pacificauit enim omnia in cœlis & in terra, vt liberet ab appro- B piantibus ſibi. Superior enim querela de proximis, cum etiam vnanimis & dux & notus hæc ageret, cum Apoſtolis cæteris & ipſe electus in Apoſtolum. Deus ergo qui eſt ante ſecula, id eſt per quem omnia ſunt, quia ante omnia ſit, exaudiet eum, & humiliabit eos: cum indigni gloria æternæ reſurrectionis effecti ſint. Nam interiecta diapſalma omnem his ob impœnitētem impietatis profeſſionem ſpem C recidit, dicens: *Non enim eſt illis commutatio, & non timuerunt Deum.*) Omnes ſecundùm Apoſtolum reſurgent, ſed non omnes commorabuntur, quia non timuerunt Deum. Fas enim fuerat ignoraſſe in homine Deum, ſi reſurgentem tamen Deum ex mortuis crediſſent, patente his etiam poſt paſſionis piaculum pœnitentia & indulgentia. Non enim ſolum non timuerunt Deum, ſed cum ad retribuen- D dum his manum extendiſſet, id eſt, auxilium obtuliſſet, contaminauerunt teſtamentum eius; cum eum qui teſtamento legis ad ſalutem prænunciatus eſt, repulerunt. Sequitur enim: *Extendit manum ſuam in retribuendo, contaminauerunt teſtamentum eius, diuiſi ſunt ab ira vultus eius*) Et idcirco demutatio his non relicta eſt, quia pro peccato ſemel mortuus eſt: & E reſurgens eos tantùm demutatione donauit, qui ſecum per fidem & commortui ſunt & reſurgent. Hos autem ab ira vultus ſui euerſa ciuitate diuiſit, partémque eorum cum infidelibus ponens, eos vel diſperſit in omnia, vel diuiſit à ſanctis: dehinc de generali querela ad ſignificationem eius qui ei & dux & vnanimis & notus fuerat, ſermo ſe retulit: *Et appropiauit cor eius. Mollierunt ſermones eius* F *ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula.*) Admixtus Apoſtolis & curam pauperum agens, maximum ſcilicet miniſterij opus curans appropiauit cor ſuum. Ab appropiantibus enim liberari animam ſuam gratulatus eſt, non vtique miniſterio fidei appropians, ſed iræ Dei & contaminationi teſtamenti eius. Cæterùm ipſe blandiloquus emollito ſuper oleum ſermone curam

ne curam agere ſe pauperem fallens, etiam A tum cum precioſi vnguenti effuſo alabaſtro conqueſtus eſt: tanquam id magis venire in ſumptum inopum debuiſſet. Sed ille occaſionem furti de pecuniæ collatione quærebat. Et iſtiuſmodi fortè blandiloquij oleum Pſalmo alio euitat Propheta cum dicit: Oleum peccatoris non impinguet caput meum: quia ſub ſpecie boni operis, malitiæ arma commoueat. Sunt autem etiam in verbis iacula, ſicut dentes, B ſcutum, & ſagittæ ſunt, & lingua machæra acuta eſt. Hæc igitur ſermonum iacula deteſtatur, quæ magis ſub blandimento & adulatione nocitura ſunt. Sed inter iſta inimici iacula imperterritus manet, nobíſque portum ſecuritatis tutum fidúmque demonſtrat. Sequitur enim: *Iacta in Dominum cogitationem tuam, & ipſe te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem* C *iuſto.)* Ademit nobis etiam in Euangeliis Dominus ſolicitudinis neceſſitatem, dicens: Nolite ſoliciti eſſe de craſtino, ſufficit diei malitia ſua. Quærite primùm regnum Dei & iuſtitiam eius, & omnia præſtabuntur vobis: Omnem ſcilicet curam in promerendo Dei regno & iuſtitia collocandam. Iactanda ergo ſuper eum cura eſt. D Ipſe enim enutriet ſecundum illud: Super aquam refectionis enutriuit me. Enutriens autem non relinquet in fluctibus iſtius ſeculi, ſicuti enutritus Iacob omnem tempeſtatem & odiorum & duræ ſeruitutis euaſit, dicens: *Deus qui nutriuit me à iuuentute mea.)* Ipſe enim vitæ autor eſt, ipſe cibi largitor: non terreni tantùm, ſed etiam ſpiritalis. Sed illo ſuper aquam refectionis educato, & à procellæ fluctibus E liberato, digna impios pœna conſequitur, cùm dicit: *Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus. Viri ſanguinum & doloſitatis non dimidiabunt dies ſuos: ego autem ſperabo in te Domine.)* Eſt quidem puteus aquæ viuæ, ſed eſt & puteus interitus, ſecundùm illud: Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum, neque contineat ſuper me puteus os ſuum. Non relicto igitur in fluctuatione F iuſto, illi in puteum interitus deducentur: os clauſum reſurgente ex inferis vnigenito Deo eſſe non potuit. Cæterùm poſt paſſionem Domini, ſtatim eos belli victoria cum excidio ciuitatis abſumpſit: omni promiſcua ætate ad ſatisfactionem vincentium interempta, non dimidiatis vitæ diebus iuuentute proſtrata. Dies autem pleni ſanctis & fidelibus reſeruantur, ſecundùm illud:

Pſal. 140. Oleum peccatoris, impietas ſub prætextu pietatis.

Math. 6.

Pſal. 22.

Pſal. 68.

Et dies pleni inuenientur his, quorum ſpes ſemper in Domino eſt, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Pſal. 72.

In finem pro populo, qui à ſanctis longè factus eſt Dauid, in tituli inſcriptione cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth.

PSALM. LV.

M*ISERERE mei Domine, quoniam conculcauit me homo, tota die pugnans tribulauit me. Conculcauerunt me inimici mei tota die: ab altitudine dierum non timebo. Quoniam multi qui debellant me timebunt: ego verò in te ſperabo. In Domino laudabo ſermones meos tota die: in Deo ſperabo, non timebo quid faciat mihi caro. Tota die verba mea execrabantur: aduerſus me omnia conſilia eorum in malum. Habitabunt & abſcondent: ipſi calcaneum meum obſeruabunt. Sicut expectauerunt animam meam, pro nihilo ſaluos facies illos: in ira populos deduces. Deus vitam meam nunciaui tibi: poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo. Sicut in promiſſione tua: conuertantur inimici mei retrorſum. In quacumque die inuocauero te: ecce cognoui quia Dominus meus es tu. In Domino laudabo ſermonem, in Domino ſperabo: non timebo, quid faciat mihi homo. In me ſunt Deus vota tua: quæ reddam laudationes tibi. Quoniam eruiſti animam meam de morte, & pedes meos de lapſu: vt placeam coram Deo in lumine viuentium.*

MVLTA Pſalmi ſuperſcriptio comprehendit, quæ præter rerum geſtarum notionem alterius intelligentiæ intimant ſenſum: cum pro populo qui à ſanctis longè eſt Pſalmus eſt, cùm tituli inſcriptio præfertur, cùm poſtremo exordium ipſum in fine præſcribitur: Si enim eam ſolam querelam præſens ſermo contineret, quòd cum fugeret ab Allophylis in Geth Dauid teneretur: totum ſe circa id tantum hic iniquitatis increpitæ motus exereret. At verò cum hæc ante rei geſtæ ſignificationem ad imbuendum legentium ſenſum dirigendúmque prælata ſint, ſine dubio intelligimus per rerum geſtarum, quæ in Dauid gerebantur, effectus imprimi nobis ſecundum ſpiritum prophetiæ earum rerum quæ ſub his præſcriptionibus ſignificata ſunt, notionem: vt quod Dauid paſſus

eſt, præfiguratio fuerit paſſionum Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt quod tituli inſcriptio eſt eius, qui moriendo vicerit, ſignificata videatur æternitas, quia tituli inſcriptio (quam ſtelographia ſermo Græcitatis enunciat) his maximè qui probabilem vitam degentes etiam pro ſalute patriæ mori in bello non timuerunt, ad æternitatis gloriam deferatur. Populus autem qui longè ſit factus à ſanctis Iſrael, indignus factus ſanctificatione gentium, longéque ab ea diſcedens eſſe noſcendus eſt. Quod autem in finem eſt, proprium ei eſſe qui finis legis eſt, intelligatur: quod id ipſum Pſalmi fine noſcetur, cum huius ipſius intelligentiæ noſtræ abſolutionem his maximè quo Pſalmi finis concluditur, ſermo declaret. Per hæc certè quæ ſuperſcriptioni præter rerum genera connexa ſunt, Pſalmum etiam ex perſona Domini tractabimus, non tamen à Prophetæ ipſius diſſidentes querelis, neque eum in his quæ pertulit non etiam gemuiſſe exiſtimandum eſt: quia idcirco his ipſis quæ ſpiritalem ſenſum intimant, rerum geſta connexa ſunt, vt per actionem prophetiæ ſenſus ac ſermo noteſceret prophetiæ, cum Propheta non tam ſpiritu quàm paſſionibus prophetarit. Erit ergo ſermo inter Dauid ipſum & hominem Ieſum Chriſtum temperatus: vt quia infirmitates omnium portauit, & peccatorum noſtrorum frequenter & voce ſit vſus & lachrymis: extra contumeliam Dei ſit & affectus & ſermo qui hominis eſt.

στηλογραφία.

Enarratio psalmi LV.

Dies pro ætate.

Miſerere mei Domine, quoniam conculcauit me homo tota die, pugnans tribulauit me, conculcauerunt me inimici mei tota die.) Diem frequenter ſignificari pro ætate cognouimus: vt vbi dies tota eſt, illic omne vitæ tempus oſtenſum ſit. Neque enim vel Dauid vel Dominus vnius tantum diei inſectatione vexatus eſt. Sed qui miſericordiam Dei poſtulat, ſeſéque conculcatum eſſe conqueritur, habet ſecuritatis & virtutis ſuæ arma, quibus non ſolum terrena odia, ſed & ſpiritalium nequitiarum bella ſuſtêtat. Aduerſum quas potius quàm aduerſum carnem & ſanguinem pugnam nobis Apoſtolus docet eſſe. Miniſteriis enim impiorum vtuntur ad vexationes tribulationéſque ſanctorum: cum eorum corda penetrantes in omnem eos impetum turbulentæ mentis inſtigant. Hanc igitur ſupereminentem in hoc ſeculo & efferentem ſe altitudinem Propheta non pertimeſcens ait:

Ab altitudine dierum non timebo, quia multi qui debellant me, timebunt.)

Scit æterni iudicij diem, nouit etiam æternum ignem pœnis æternis præparatum, atque ideo magis illi qui eum debellare tentant, timebunt: quia hoc ſancto non timente, in eos magis iudicij terror incumbit. Pro fiducia verò ſecuritatis ſuæ ſubjecit: *Ego verò in te ſperabo. In Domino laudabo ſermones meos tota die.*) Spes omnes in Deo collocat, ſermonéſque ſuos toto tempore vitæ ſuæ laudat. Neque obſcurum eſt quid loquente ſe laudet. Vox enim hæc ſancto eſt digna quæ ſequitur: *In Deo ſperabo, non timebo quid faciat mihi caro.*) Non hunc frangit ſeculi terror, neque conſpirantium aduerſus ſe odia perturbāt. Spes enim quæ in Deo eſt, terrores humanorum non pertimeſcit odiorum. Carnem autem pro ſignificatione hominum per quam in corpore continentur frequenter accipimus, vel cum hic de impiis dicit: Non habitabit ſpiritus meus in hominibus, quoniam caro ſunt. Vel illud: Videbit omnis caro ſalutare Dei. Vel illud Apoſtoli: Nonne eſtis carnales, & ſecundùm hominem ambulatis? Manet itaque imperterritus ſub miſericordia Dei: atque ideo in eo ſperans omnis carnis impetus inſectationéſque non metuit. Sed digna planè etiam hæc vnigenito Deo vox eſt: cui exinanienti ſe ex Dei forma, virtutem Dei atque naturam ſeruilis forma non abſtulit. Factus enim caro Deus, etiam in aſſumptione carnis Deus eſſe permanſit: vtens virtutis ſuæ ſub cōſortio noſtri corporis poteſtate. Non enim carne eſt degrauatus, ne ſuper vndas ambularet, neque vt non vſque ad fimbrias veſtis virtus diuinæ poteſtatis exiret, neque vt non peccata dimitteret, & ſputo ſuo naturam videndi cæcis ab vtero oculis accenderet, & aure producta de vulnere abſciſſæ auris vulnus obduceret, neque vt non ſolida parietum corpore interlabente penetraret. Non ergo metuit à carne, vel in Deo ſperās Propheta, vel ſub aſſūptione carnis Deus opera diuina conſummans. In his etiam quæ conſequuntur, rei in eo quoque geſtæ ſignificatio continetur. Ait enim: *Tota die verba mea execrabantur: aduerſùm me omnia conſilia eorum in malum*

Gene. 6. Eſai. 40. 1. Cor. 3.

†occulent. lum. *Habitabunt & abſcondent*†: *ipſi calcaneum meum obſeruabũt.*) Nuſquam enim niſi occultis conſiliis aduerſum eum & teſtimonia falſa, & captioſæ interrogationes ſunt comparatæ, in commune habitantes & conſilia malitiæ occulentes. Sed & increpationem verborum eius, quibus impietates eorum exprobrare non deſtitit, non tulerunt: egreſſus quoque omnes ipſius in calcaneo contuentes, dum in eius ſupplantationem fraudulenta conſpiratione conſentiunt, ob quod eos digna hæc iudicij ſententia comprehendit. Sequitur enim: *Sicut expectauerunt animam meam, pro nihilo ſaluos facies illos: in ira populos deduces.*) Nouus hic Prophetæ ſermo eſt, vt eos qui expectant animam ſuam, ad nihilum Deus ſaluet. Et cùm aliud ſit in nihilum, aliud ſaluari, nunc ſalus quæ in eos fiet in nihilum ſit. Eſt ergo quod ſaluetur in nihilum? Eſt planè, quicquid reſurrectione conceſſa demutatione non dignum eſt. Nam cum omnis caro redempta in Chriſto ſit vt reſurgat, & omnem aſſiſtere ante tribunal eius neceſſe ſit: non tamen omnibus gloria & honor eſt promiſcuus reſurgendi. Quibus ergo tantum reſurrectio non etiam demutatio eſt tributa, hi ſaluantur in nihilum. In ira enim deducentur hi populi, quibus ad pœnæ ſenſum ſalus reſurrectionis eſt conſtituta: à qua ira eripiendos nos Apoſtolus pollicetur, dicens: Rom. 5. Quoniam ſi cum adhuc peccatores eſſemus; Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo magis iuſtificati in ſanguine eius ſaluabimur per eum ab ira. Pro peccatoribus igitur ad ſalutem reſurrectionis eſt mortuus, ſed ſanctificatos in ſanguine ſuo ſaluabit ab ira. Denique pro nihilo populis ſaluatis, & in ira deductis, ſpem vitæ ſuæ ſanctus hic nunciat, dicens: *Deus vitam meam nunciaui tibi, poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo, ſicut in promiſſione tua.*) Dignus promiſſione Dei eſt ob conſtantiam prædicandi, & ob meritum non tacendi: lachrymæ enim ſuæ, quas vel per ſe Propheta, vel pro nobis Dominus profudit, in Dei ſunt conſpectu, legatione earum ad obtinenda quæ Deus promiſit vſuris: ſed ſe gratiam æternæ promiſſionis inituro, inimici eius conuertentur retrorſum, vt quod in ira deducerentur oſtenderet. Id enim ſequitur: *Conuertentur inimici mei retrorſum, in quacumque die inuocauero te.*) Illo Deum inuocante, illi eò vnde proceſſerint conuertentur: deducente eos Dei ira, & reſumpto ad pœnas corpore puniendos. Sed illis ad æternitatem pœnæ in infernum poſt reſurrectionem reuerſis, hic officio gratulationis ſuæ fungitur, dum ait: *Ecce cognoui quia Dominus meus es tu, & in Deo laudabo verbum.*) Hoc ergo verbum ſuum in Deo laudat, quod Deum ſuum eſſe cognouit. Neque id tantum laudat, ſed etiam illud quod ſperauit in eo, non metuens quid homo ſibi faciat. Hæc planè digna ſanctis omnibus vox eſt, conſtanter† inter inſectationes humanas fidem tenere, & metu terrenæ turbulentiæ non moueri, ſpéque certiſſima quod aliquid aduerſum animæ æternitatem homo effecturus ſit non timere: cum poſt interceſſionem mortis iſtius, in immortalem gloriam & corruptio & infirmitas noſtra mutetur. Atque ob id ſermones ſuos, quibus ſe ſperantem in Domino humanam vim proteſtatur, non metuere collaudat, dicens: *In Domino laudabo ſermonem, in Domino ſperabo: non timebo quid faciat mihi homo*) Ob hoc ergo ſermonem ſuum laudat in Domino, quia ſperans in eo hominem non timebit. Sed vt doceret, idcirco ſe nihil ab homine pertimeſcere, quia ſi quid poteſtatis ſuæ exercuiſſet in corpore, id rurſum reſurrectionis gloria ſine corporum labe redhiberet, ſubiecit: *In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Quoniam eruiſti animam meam de morte, & pedes meos de lapſu: vt placeam coram Deo in lumine viuentium.*) Non extra ſe ſunt iſta quæ ſperat, nec laudationis vota quæ reddenda ſunt extrinſecus capeſſenda. Ipſe enim ſibi reſurrectionis eſt Dominus, ipſe huic emortuo & intra ſepulchrum relicto corpori diuinæ naturæ ſuæ tribuit conſortium. Neque enim reſurrecturis omnibus ab exteriore materia corpus acquiritur, neque peregrinæ originis externarúmque cauſarum natura redhibetur†: ſed id ipſum in profectum æternę claritatis emergit, fitque in eo demutatione potius quàm creatione quod nouum ſit. Sunt ergo in ſe vota quæ reddet, tum cum infirmitas corporum detrahetur, id eſt, lapſus & lachrymæ: tum cum corruptionem incorruptio deuorabit, tum cùm mortem poteſtas immortalis abſorbet, tùm cùm ſit Deus omnia in omnibus, tum cum lumen viuentium ſit in eodem viuentium lumine Deo ipſe placiturus. Nam ſi ſibi in creatione mundi ſecundùm ſapientiæ profeſſionem ſuper filios hominum adgau-

†conſtantem.

†recipitur.

debat pater, longè magis in reconciliatione mundi intelligendus eſt patri eſſe placiturus. Eſt enim lux vera mundi, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

In finem ne diſperdas Dauid in tituli inſcriptionem, cùm fugeret Dauid à facie Saul in ſpeluncam.

Pſalm. LVI.

M*ISERERE mei Deus, miſerere mei: quoniam in te confidit anima mea. Et in vmbra alarum tuarum ſperabo: donec tranſeat iniquitas. Clamabo ad Deum altiſsimum: Deum qui benefecit mihi. Miſit me è cælo, & liberauit me: dedit in opprobrium conculcantes me. Miſit Deus miſericordiam ſuam, & veritatem ſuam: & eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus. Filij hominum dentes eorum arma & ſagitta: & lingua eorum machera acuta. Exaltare ſuper cælos Deus: & ſuper omnem terram gloria tua. Laqueos parauerunt pedibus meis: & incuruauerunt animam meam. Foderunt ante faciem meam foueam: & inciderunt in eam. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo & pſalmum dicam tibi. Exurge gloria mea, exurge pſalterium in cithara: exurgam diluculo. Et confitebor tibi in populis Domine: pſallam tibi in gentibus. Quia magnificata eſt vſque ad cælos miſericordia tua: & veritas tua vſque ad nubes: Exaltare ſuper cælos Deus: & ſuper omnem terram gloria tua.*

DE ſuperioris Pſalmi ſuperſcriptione id tantum in conſequenti eſt, quod vbi pro populo longè à ſanctis factus enotatum † eſt, nunc ne corrumpas vel diſperdas præſcribitur: quod vno verbo τὸ μὴ διαφθείρῃς, vtrumque Græcus ſermo complexus eſt. Conſequens enim erat, quia corruptio eos qui longè à ſanctis diſcederent manſura eſſet: ne huic ſanctus ſubderetur oraret. Nam & in Pſalmo alio gratulationem auerſæ huius à ſe corruptionis oſtendit, dicens, Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Neque ambiguum eſt, Pſalmum hunc ſecundùm Apoſtolo-

† ænigmatum.

Pſal. 15.

A rum profeſſionem ex perſona eſſe Domini intelligendum. Itaque Dauid ad humanæ carnis gloriam reſurrectionis Dominicæ tempus expectans, nunc & non corrumpi ſe rogat, & auerſam à ſe corruptionem in eo quo primitiæ reſurrectionis ſunt Prophetæ præſcientia gratulatur. Ideo autem in finem tituli inſcriptio eſt: quia & glorioſa ad æternitatis honorem vita ſuſcepta, & mors plurimis ſalutaris vi-

B rorum fortium inſcribatur ſepulchris. Et hæc omnia ad eum referri oporteat: qui vel finis eſt legis, vel quem Pſalmi ipſius finis oſtendat. Id autem quod in ſpelunca clauſus hæc loquitur, tempus eſt Prophetæ, quo Pſalmum intelligitur ſcripſiſſe: ipſa illa ſpelunca habitatione manſuram in corpore Domini humilitatem prophetans. Cæterùm videri non poteſt, vt qui

C ob metum erat intra ſpeluncam reconditus, pſalterio & cithara, vt teſtatur in Pſalmo, id eſt totius artis muſicæ perſtreperet apparatu. Cœpit autem ita: *Miſerere mei Deus, miſerere mei: quoniam in te confidit anima mea.)* miſericordiam rogat, quia confidit in Deo: docens ab his miſericordiam Dei ſperandam eſſe qui crederent,

D Et miſericordiæ Dei quod momentum quiue ſit effectus oſtendit, dicens: *Et in vmbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.* Auibus naturæ eſt infirmitatem pullorum alis inumbrare: eóſque à præteruolantium vi atque improbitate defendere. Quod & in gallinis maximè noſcimus, cum collectos intra pennas fœtus ſuos aut operiant aut tueantur. Quarum conſuetudinem ad exemplum ſolicitudi-

E nis ſuæ Dominus commemorat, dicens ad Hieruſalem interſectricem prophetarum: Quoties volui colligere filios tuos, ſicut gallina, quæ congregat pullos ſuos ſub alis ſuis: & noluiſti? Sperat ergo in vmbra alarum Dei ſanctus, donec iniquitas tranſeat, id eſt, dum aut ſeculi ſcandala, aut iniquitates impiorum, aut terrenæ humilitatis infirmitatem, dum hanc ipſam, quaſi ſpeluncam habitaculi & corporis ſui Dauid,

Matth. 23.

F qua nunc eſt clauſus euadit; & ſperans ſub vmbra alarum Dei officio ſpei ſuæ ſemper intentus eſt dicens: *Clamabo ad Deum altiſsimum, Deum qui benefecit mihi)* Clamat fide potius quam voce, qui fugiens & latens clamat. Porrò autem non eſt in ſermone ſperantis gratulatio adeptorum, ſed propheticæ ſcientiæ ac fidei eſt, gerendis non aliter gaudere quàm geſtis: & idcirco ad eum qui ſub indemutabili

tabili conſtitutione bonitatis iam ſibi benefecerit, clamat, & quatenus benefecerit Dominus conſequentibus, docet, dicens: *Miſit è cælo & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Miſit Deus miſericordiam ſuam & veritatem ſuam, eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus.*) Dignum fuit etiã ſi nulla demutatio perſonæ eſſet ac ſenſus, dia pſalma interuenire: quia ad intelligẽtiam dictorum ſenſus eſſet credentium erigendus. Benefecit Deus ſancto ſuo mittendo de cœlo: vt liberato eo, in opprobrium hi qui eum conculcabant darentur. Et miſit miſericordiam ſuam ac veritatem ad eripiendam de catulorum medio animam ipſius, tum cùm conturbatus dormiſſet. Sic mors ſignificatur in ſomno, vel cùm dormiturus Dauid cum patribus ſuis eſt, vel cùm dormiens Lazarus excitandus eſt, vel cùm Centurionis illius non eſt mortua puella, ſed dormit, vel cùm eos qui dormierunt non præueniemus in reſurrectione: ſic conturbatio dormientis ſignificatio eſt paſſionis, cùm dicitur: Nunc anima mea turbata eſt valde, quam tamen eripi de manu carnis ita antea deprecatus eſt: Libera me de ore leonis, & de manu canis vnicam meam. Et non alij canum vel leonum catuli intelligi poſſunt quàm qui ſunt & natio viperarum: de quorum medio anima eripitur & eripitur promiſſa è cœlo miſericordia & veritate †, ſecundum illud: Miſericordia & veritas ſe obuiauerunt. Et ſi miſericordia & veritas Dominus Ieſus Chriſtus eſt, nõ ambigitur quin illi in opprobrium deducantur, qui conculcantes Dominum, in paſſione iſta non credunt, quibus vtique opprobrium eſt, vnigeniti Dei aduentum & peccatorum indulgentiam perdidiſſe. Et quia huic ſanctorũ ſpei, vel perſequentium odia vel negantiũ aduerſatura ſemper eſſent: commemoratis humanæ ſalutis ſacramentis, ſubiecit: *Filij hominum, dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorũ machæra acuta.*) Vitia motúſque animarum ſub corporalibus officiis diuinus ſermo ſignificat, vt in Deuteronomij cantico, Incraſſauit, & calcitrauit dilectus: impietatis luxu ſub ſignificatione conſuetudinis corporalis increpito. Vel illud: Qui deuorant plebem meam vt cibum panis. Vel etiam: Dentes peccatorum contriuiſti: Necnon & illud Apoſtoli: Quod ſi mordetis inuicem, videte ne conſumamini ab inuicem: vt quod ſingulis quibuſque membris officij actioníſque mandatum eſt, id ad efficientiam mentium animorúmque referatur, vt nunc vel perſequentium, vel obtrectantium commemoraturus effectus ait: Filij hominum, dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum machęra acuta, cùm & conſumerent ſæuitia poteſtatis, & obtrectationum iaculis vulnerarent. Sed inter hæc quæ ſitit & expectat propheta non tacuit: deprecatus enim ne corrumperetur, abſorbendę corruptionis iſtius tempus exoptat dicens: *Exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.*) Quę in altum de humilibus efferuntur, ea exaltari vidẽtur: quia per profectum quędam in id quod ſublimius eſt euadunt. Quod autem ſuper cœlos exaltandum eſt, neceſſe eſt vt prius deſcenderit ad inferiora de cœlis: per quod ſurſum exaltandum ſit ſuper cœlos. Quod ipſum Apoſtolus abſolutiſſimè ita dicit: qui cùm aſcendiſſet in altitudinem, captiuam egit captiuitatem: dedit donationes in homine †. Aſcendit autem quid eſt, niſi quia & deſcendit in inferiora terræ? Qui deſcẽdit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cœlos vt adimpleret omnia: hinc exaltãdi ſuper cœlos cauſam ſignificans extitiſſe, quòd deſcẽdendi vſque in inferiora terræ humilitas eſſet aſſumpta. Ex voto ergo propheta prænunciat exaltari ſuper cœlos Deum: & quia exaltatus ſuper cœlos impleturus eſſet in terris omnia ſancti ſpiritus ſui gloria, ſubiecit: *Et ſuper omnem terram gloria tua.*) cùm effuſum ſuper omnem carnem ſpiritus donum, gloriam exaltati ſuper cœlos Domini proteſtaretur. Omnis autem hic profectus non naturæ diuinæ, ſed infirmitati hominis optatur: quia ſe per aſſumptionem carnis in cœleſtibus collocandum propheta non neſcit, quippe cùm corporales & comparticipes effecti ſimus in Chriſto Ieſu. Et idcirco hæc ad carnis ſuæ infirmitatem, quæ in paſſionibus Domini vexanda & ſuper cœlos eſſet exaltanda connexuit: *Laqueos parauerunt pedibus meis: & incuruauerunt animam meam: Foderunt ante faciem meam foueã, & inciderunt in eam.*) Per cõpaſſionis fidem etiam ſe ipſo in Domino propheta patiente, tanquam & ipſe ſit paſſus hęc queritur. Sed in eos qui maieſtatis Dominũ perſecuti ſunt cùm in foueam præparatam inciderint, mortis ipſius & ſenſus refertur & pœna. Et quia compatiendi & commoriendi fides nos glorificat in

Marginal notes: *Hic ponit in neutro.* — *Ioan. 12.* — *Pſal. 21.* — † permiſſam è cœlo miſericordiam & veritatem. — *Pſal. 84.* — *Pſal. 52.* — *Pſal. 3.* — *Galat. 5.* — *Epheſ. 4.* — † dona hominibus. — *Diapſalma.*

Section letters: A B C D E F

Chriſto, velut in procinctu ſpei fideique huius propheta conſiſtit dicens: *Paratum cor meum Deus: cantabo & pſalmum dicam tibi. Exurge gloria mea, exurge pſalterium in cithara: exurgam diluculo. Et confitebor tibi in populis Domine, pſallam tibi in gentibus.*) Interiecto diapſalmate hunc ad Deum retulit propheta ſermonem, pſalmi interim fide hæc eadem in, quæ cor eius paratum eſt concinendo: & animi ſui corporis gaudia ſub ſignificatione pſalterij & citharæ adhortatus ſeſe ipſum in eo quod canret pſalmumque dicar oſtendit. Ait enim: Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cithara: exurgam diluculo. Seipſum ſcilicet oſtendit in pſalterio citharaque declarãs: cùm ad exurgendum cithara pſalterioque commoniris, ipſe porius qui in his ſignificetur exurgar. Exurgens autem diluculo, cum gloria ſua ſpei euangelicæ gloriam cantar: congruente diluculi & orationis rempore & ſalutis. Nam id ſequirur: *Et confitebor tibi in populis Domine, pſalmum dicam tibi inter gentes* †.) Laudaturus in populis & gentibus Deum, neceſſè eſt vt in eo ſalutem gentium laudet: quia iam non in vno Iſraël funiculus hæreditatis artarus ſit, neque Iacob portio, ſed terræ plenitudo iam Dei ſit: neque ſimus iam imago terreni, ſed imago cœleſtis. Quid autem confitendum in populis, pſallendumque inter gentes eſſet oſtendit: *Quia magnificata eſt vſque ad cœlos miſericordia tua, & veritas tua vſque ad nubes.* Hæc eſt ergo in populis gentibuſque confeſſio: quia magnificata vſque ad cœlos ſit miſericordia, & veritas vſque ad nubes. Nam cum Domino obuiam ſancti rapientur in nubibus, ipſo illo nube in reſurrectionis corpore eleuato & creatura omnis ſecundùm Apoſtolum à corruptione ſit liberanda, pacificandaque omnia per eum quæ & in cœlo ſunt & in terra: meritò & vſque ad nubes veritas noſtra in eo reſurrectionis effertur, & magnificarur vſque ad cœlos miſericordia eius, congemiſcentis creaturæ corruptione depulſa. Sed horum quidem vſque ad nubes & vſque ad cœlos ſignificatur elatio: verum illi proprium eſt, cœlos tranſgredi, & omnem ſenſum exiſtimatæ ſublimitatis euadere. Repetita itaque ſpei ſuæ precatione propheta ſic clauſit: *Exaltare ſuper cœlos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.*) Nullus exaltando Deo modus eſt, nam ſuper cœlos eius elatio eſt. Dominus enim creaturarũ eſt vltra creaturas intelligendus. Et cum nobis non aliud ſit in cognitione quàm cœlum: vltra omnem ſenſum eſt, qui ſuper cœlos exaltatus, ſenſum notionis excedit †. Miſericordia quidem eius vſque in nos redundauit: ſed magnificata vſque ad cœlos, in cœleſtibus mox futuris. Et cum vſque ad nubes veritas eius elata ſit: nobis obuiam in nube rapiẽdis ſcilicet: cœlos omnes tamen conſeſſurus à Dei dextris ipſe tranſcendit, gloria quoque eius in terris, id eſt, nobiſcum manſura, cum dicit: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vitæ vſque in conſummationem ſeculi, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

† in gentibus.

† excludit.

In finem, ne diſperdas Dauid, in tituli inſcriptione.

Psal. LVII.

SI *verè vtique iuſtitiam loquimini: recta † iudicate filij hominum. Etenim in corde iniquitates operamini in terra: iniquitatem complectuntur manus veſtræ. Alienati ſunt peccatores ab vtero: errauerunt à ventre, loquuti ſunt falſa. Furor illis ſecundùm ſimilitudinem ſerpentis: ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas. Quæ non exaudiet vocem incantantium: medicamentis medicatis à ſapiente. Deus contriuit dentes eorum in ore ipſorum: molas leonum confregit Dominus. Spernentur velut aqua decurrens: intendet arcum ſuum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur: ſupercecidit ignis, & non viderunt ſolem. Priuſquam producat ſpinas veſtras rhamnus: ſicut viuentes, ſic in ira abſorbebit eos. Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam: manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Et dicet, ſi vtique erit fructus iuſto: vtique eſt, Deus iudicans eos in terra.*

† directa.

DE ſuperioris pſalmi ſuperſcriptione, ſola deeſt ſignificatio aliqua geſtorum. Nam & in finem, & ne diſperdas, & tituli inſcriptio eſt. Neque enim pſalmus quicquam per rerum geſta continet prophetiæ, ſicut in cæteris ſanctus Dauid & dictis prophetat & geſtis: ſed increpatio in impios eſt, & denunciatio iudicij Dei in peccatores, & retributio lætitiæ in ſanctos, & fructus omnis iuſtitiæ cõtinetur. Hic ergo finis in pſalmo eſt, hæc

eſt, hæc depellenda corruptionis fiducia, hęc ei qui nos per mortem redemit, titult inſcriptio eſt. Et quidem talem † pſalmus ipſe ſe profert: *Si verè vtique iuſtitiam loquimini, recta † iudicate filÿ hominum. Etenim in corde iniquitates operamini in terra: iniquitatem complectuntur manus veſtra.* Iuſtitię ſermo communis eſt, ſed æqui iudicij ſtudium & conſuetudo paucorum eſt. Sed planè tum verè quis loqui iuſtitiam exiſtimandus eſt, cùm iudicium retineat veritatis: Deo ob id non eloquia humana, ſed cordis opera, id eſt, cogitationum molitiones iudicante. Solet autem iniquitas ſub publicæ conſcientiæ pudore non peragi: & ideo licet complexæ manus non ſint iniquitatem, tamen iniquitatem Deo cor operatur in terra. Hinc adulterium ſolo conceptum corde iam crimen eſt: hinc ſecundùm Pauli euangelium ſecreta hominum Deus iudicat, voluntates hominum Deo iam in ipſis humanæ natiuitatis exordiis contuente. Nam cùm naturæ potentis virtus, non tam viſcerum fibras quàm appetitus mentis introeat: neceſſe eſt, vt non per motus ſenſuum perſpiciendi ſumat exordium, ſed per naturæ ſcientiam etiam futuros motus ſenſuum præſciens apprehendat. Et idcirco de his qui complexis † manibus iniquitates corde perficiunt, continuò ſubiecit:

† taliter.

† directa.

† complexas.

Alienati ſunt peccatores ab vtero, errauerũt à ventre, locuti ſunt falſa. Sic Eſau alienatus ab vtero eſt, cùm maior minori ſeruiturus, etiam antequam exiſteret nunciatur, Deo futuræ non neſcio voluntatis, cum & ſermonis falſitas, & vitæ error à ventre eſt: ipſo potius hoc ſciente, quàm aliquo ad neceſſitatem genito naturamque peccati. Ac ne vitium referri poſſet ad originem prædaratæ, in his ad obediendum voluntatis crimen exprobrat, dicens: *Furor illis ſecundùm ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ & obturantis aures ſuas: Quæ non exaudiet vocem incantantium, medicamentis medicatis à ſapiēte.)* Non excuſatur quidem neceſſitas naturalis in crimine. Nam ſerpens innocens eſſe potuiſſet, cui aures per ſe vt ſurdæ ſint obſtruuntur: vocemque incantantis non audit, cum medicata medicamina à ſapiente non percipit. Neque hic Marſorum cantus & conſopita viperarum ſibila memorat, quia hæc eadem maiore cum energia per fidem nominis Dei virtutemque torpeſcunt: ſed illam contumacem atque inſolentem antiqui ſerpentis inobedientiam docet aduersùm ſanctorum cantus & medicata à ſapiente medicamina obſurdeſcentis, cui & † quotidie ne fallat, ne ſubrepat, ne mordeat, etiam ſub diuini nominis denunciatione mãdetur: & tamen obſtructo deſæuit auditu, ex quo non obedientes Euangelio, natio viperarum ſunt. Sed quia poteſtas eius ſuorumque conteritur, & omnia in his ſæuitiæ arma franguntur, hęc ſubdita ſunt: *Deus contriuit dentes eorum in ore ipſorum, molas leonum confregit Dominus. Spernentur velut aqua decurrens, intendet arcum ſuum donec infirmētur. Sicut cera liquefacta auferentur: ſupercecidit ignis, & non viderũt ſolem.)* De peccatorum dentibus & molis leonum frequenter nobis fuit ſermo, quia in his deſæuientis malignitatis ſignificatur inſtinctus. His ergo confractis contritiſque, velut decurrens aqua ſpernentur. Omnis enim ſuperfluentium aquarum curſus eſt ocioſus, cùm vnuſquiſque ex his id tantùm quod ſibi vtile putet eſſe deriuet, cæteris meatu traſcurrente perituris: cùm ad ſolam ſui abolitionem vſque ad maria deferantur. Atque huius quidem in his naturæ atque cõtemptus in pſalmo alio meminit, cùm dicitur: Effuſus ſum tanquam aqua, & diſperſa ſunt oſſa mea. Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens, in medio ventris mei. Et multa quidem quę ex ſolidis in liquida ſoluuntur demutant habitum ſine abolitione naturæ, vt è fornacibus fluãt: certa autē ſolo † ſuſcepta igni ſic liqueſcit vt pereat. Eodem nunc modo creationis vtriuſque in perdendis peccatoribus poſuit exemplum: Spernentur velut aqua decurrens: intendet arcum ſuum donec infirmētur. Sicut cera liquefacta auferentur. Primùm ergo ſpernentur ſine conſiſtendi ſpe & manendi, inutiliter defluentes: dehinc arcus Domini erit donec infirmentur intentus, infirmati autem liquefacti ceræ modo auferentur. Et in arcu ſeueritatem iudicij Dei ſignificari frequenter oſtendimus peccatorũ hunc ſemper pœnis his qui punientur intentum. Et ſanè intento arcu, igne iudicij eos vt liquefactam ceram auferendos ſequens ſermo declarat: Supercecidit ignis, & non viderunt ſolem. Superiectus ergo ignis eos auferet, ne ſolem iuſtitiæ contemplentur, indigni enim ſunt qui ſint cohæredes æterni luminis. Tanquam cera autem liquefacta

† cum ei

Pſal. 21.

† ſola.

A auferentur: igne ſuper eos, ne ſolem videant, deſcẽdente. Et vt abolitionem eorum potius quàm pœnam ſignificaret, adiecit: *Priuſquã producat ſpinas veſtras rhamnus, ſicut viuentes ſic in ira abſorbebit vos.*) Rhamnus ſentium genus eſt, quod plures ex ſe condenſaſque ſpinas modo rubi effert: floreſcit autẽ cum cæteris vere confotum. Ergo antequam rhamnus peccatorum ſpinas producat, viuentes eos ignis B in ira abſorbebit. Neque enim ſuſpenſo adhuc iudicij tempore quieſcere peccatores ſine pœua erat dignum: viuẽtes itaque eos, cum pœnæ ſcilicet ſenſu abſorbebit ignis etiam antequam reſurgant. Corporum enim reſurrectio ſignificatur in rhamno, quæ ipſa in ſe ſpinas, quibus compungenda ſunt, exhibebunt: alijs fructus æterni floris habituris, his verò tan-C tùm ad efferẽdos in ſe modo rhamnorum ſpinarum aculeos excitãdis. Peccatorum autem vim & dolorem ſignificari meminimus in ſpina, cùm dicitur: In ęrumnam incidi dum cõfigitur ſpina, quia vſque ad mortem humiliatus de peccato condemnauit peccatum in carne, velut cum configens ſpina configitur. Et vnuſquiſque ſecundùm Apoſtolum, ſiue bona ſiue mala percipiet in carne: cùm ipſam materiã ac ſenſum in qua compungatur, habitu-D rus ſit peccator. Ante reſurrectionem carnis, id eſt, antequam ſpinas ſuas rhamnus emittat, viuẽs abſorberur ad pœnam anima eius: ſecundum diuitem euãgelicum punienda quæ viuens ſit. Sed inter hæc iuſti cuiuſque (tanquam Lazari in ſinu Abrahæ requieſcenris) lætiria monſtratur. Sequitur enim: *Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Et dicet, ſi vtique erit* E *fructus iuſto vtique eſt, Deus iudicans eos in terra.* Lætitia iuſti eſt cùm viderit vindictam: quia peccatotibus puniendis deductum ſe per angelos in æternam requiem lætatur, manus ſuas non peccatorum ſanguine abluens: ſed cum peccatores in ſanguine ſint, quia rei ſanguinum ſunt, manus ille ab omni reatu ſanguinis ablutas continebit: idipſum pſalmo alio teſtatus

Pſal. 25. eſt, eum dicit: Odio habui congregatio-F nem malignorum, & cum impijs non ſedebo: Lauabo inter innocentes manus meas. Et commemoratis innocentiæ officiis, adiecit: Ne perdas cum impijs Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam. In peccarorum ſcilicet ſanguine manus ille abluet inter innocen-A tes. Adeò autem hi viri ſanguinum ſunt, vt omnium ab Abel vſque ad Zachariam interfectorum ab his ſanguis ſit repoſcendus: & ab abluente manus ſuas Pilato ſuper ſe ſuoſque eſſe iuſti ſanguinem ſint profeſſi. Sed manus ſuas lauante iuſto atque lætante, dicet homo: An fructus erit iuſto? & vtique eum eſſe dicit, quia Deus ſit in terra eos iudicans. Dicens ergo homo, an fructus ſit iuſto, non ambigitur ex-B pectare iudicium: iuſto tamẽ iam in terris (quia per angelos in Abrahę ſinum deductus ſit) iudicato, ſecũdùm illud: Qui cre- *Ioan. 3.*
dit in me, non iudicatur, ſed tranſit de morte in vitam: qui autem non credit, iam iudicatus eſt. Cum ergo ſanctus non iudicandus ſit, qui in vitam ſit trãſiturus ex morte, & infidelis iã iudicatus ad pœnã ſit: intelligitur in eos reliquum eſſe C iudiciũ qui pro geſtorum qualitate inter peccata fidemque ſint iudicandi, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

In finem ne diſperdas Dauid, in tituli inſcriptione quando miſit Saül, & cuſtodiuit domum eius vt interficeret eum.

Psal. LVIII.

D ERIPE *me de inimicis meis: & ab inſurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris ſanguinum libera me. Quia ecce ceperunt animam meam: & irruerunt in me fortes. Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine: ſine iniquitate cucurri, & direxi. Exurge in occurſum mihi & vide: & tu Domine Deus virtutum Deus Iſrael. Inten-* E *de aduiſitandas omnes gentes: non miſerearis omnibus qui operantur iniquitatem.* Diapſalma. *Conuertẽtur ad veſperam, & famem patientur vt canes: circuibunt ciuitatem. Ecce loquentur in ore ſuo: & gladius in ore eorum: quoniam quis audiuit? Et tu Domine deridebis eos: pro nihilo habebis omnes gentes. Fortitudinem meam ad te cuſtodiã, quia Deus ſuſceptor meus: Deus meus miſericordia eius præueniet me. Deus oſtẽdit mihi inter inimicos meos,* F *ne occidens eos: ne quando obliuiſcantur legis tuæ. Diſperge illos in virtute tua, & deſtrue eos, protector meus Domine. Delicta oris eorũ, ſermonem labiorũ ipſorum: & cõprehendantur in ſuperbia ſua. Et de execratione & mendacio conuellantur conſummatione: in ira conſummationis, & non erũt. Et ſciẽt quoniam Deus dominabitur*

dominabitur Iacob: & finium terræ. Diapſalma. *Et conuertentur in veſperam: & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem. Ipſi diſpergentur ad manducandum: ſi verò non ſaturabuntur, & murmurabunt. Ego autem cãtabo virtuti tuæ: exaltabo mane miſericordiã tuã. Quia factus es ſuſceptor meus & refugium meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus tibi pſallam: quia Deus ſuſceptor meus: Deus meus miſericordia mea.*

SVPERSCRIPTIO pſalmi à ſuperiore non differt: ſed pſalmus eo differt, quòd quædam ex his quæ in Dauid ipſum geſta ſunt præferuntur, cum Saül miſit & cuſtodiuit ad interficiẽdum eum domum eius. Verum ſi ob id dirigenda ad Deum eſſet oratio: ſuperiora illa, id eſt, in finem, & ne diſperdas vel corrumpas, & in tituli inſcriptione, non neceſſe fuerat anteferri. Hæc autem maximè quamquam ſpiritali ſint diſtributa ratione, cum & finis legis ſit Chriſtus, & corruptioni ſubiecta non fuerit eius æternitas, & glorioſæ mortis ipſius titulus in ſalute ſit gentium: tamen etiam ipſa quæ de geſtis eius præſcripta ſunt, prophetica eſſe declarant, cum paſſionis Dominicæ vt propheta non neſcius, ſub occaſione ac tempore eorum quę perpetiebatur odiorum, & patiendo prophetam ſe docuerit & loquendo. Tractauimus autem pſalmum, vt eorum qui ſecundùm literam ſapiunt, intelligentiam non grauemus: ſed & vt quod à Saül cuſtoditus ad interficiendum eſt, non minus eius ſit temporis prophetia quam à populo, † & in Hieruſalem tanquam in domo ſua concluſus & cuſtoditus ſit ad mortem. *Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab inſurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris ſanguinum libera me.*) Vitiorum humanorum cauſas profectuſque complexus eſt: vt vnde orta eſt, & quo euaderet impietas noſceremus. Et idcirco iras & ſimultates & inimicitias euangelium compeſcit, cum iraſci ſine cauſa fratri reatus gehennæ ſit: & oblatio muneris, niſi poſt reconciliationem non conceſſa ſit ſimultatis: & inimicos non ſolùm diligendos, ſed & pro his orandum eſſe decernit, quia ex his ad virum ſanguinum peruenitur: nam primùm inimici ſunt, dehinc inſurgunt in eum cuius inimici ſunt. Inſurgentes autem iniquitatis operarij ſunt, poſtremò iniquitatis operatij vſque ad viros ſanguinum profecerunt.

† propheta quàm Apoſtolus.

A Viros autem ſanguinum non ſolum admiſſa cædes, ſed & cogitata conſummat. Sequitur enim: *Quia captauerunt † animam meam, irruerunt in me fortes. Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine, ſine iniquitate cucurri & direxi.*) Captata † anima Dauid eſt, cum ad interficiendum domo clauſus eſt. Et quamquam crurus de Saül ſit manibus: tamen viri ſanguinum ſunt ſanguinem eius optãtes.

† *Quia ecce ceperunt an.*

† Arctata.

B Sed ſecundum pſalmi pręſcriptionem aduerſum vnum eſſe precationem conuenerat, regem vtique hæc volentem: ſed orationi propheticæ fuit ſermo moderandus: vt querela referretur ad populum, cum captant animam fortes irruentes: quippe quos fortis armauit, qui & cor Iudæ ad miniſterium proditionis ingreſſus eſt. Hi ergo fortes captant animam & eius animam in quo neque iniquitas, C neque peccatum eſt, qui currens ſine iniquitate direxit. Et neſcio ſi anterior pſalmus referri in Dauid iſta patiatur, quo dicitur: Ecce iniquitatem meam ego agnoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper. Non conuenit pſalmorum ordini tanta diuerſitas, vt ab eodem dictum eſſe vtrumque intelligendum ſit: ſed ſi † quia anterior confeſſi D peccati pſalmus poſterior in tempore eſt, videatur Dauid ante peccatum, vt peccati neſcius hæc loquutus. Meminerimus eum ſub eodem peccato de humanæ neceſſitatis confeſſione dixiſſe: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea, ſecundùm illud: Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere cor coram Deo: nec ſi vnius diei fuerit infans, manente in nobis etiam ſe-E cundùm Apoſtolum & origine & lege peccati. Non ergo conſcientiæ humanæ vox iſta conueniet. Sed videamus ne forte eius querelis hic abnegatę de ſe iniquitatis competat ſermo: qui peccatum non fecit, & in quo inuentus dolus non eſt, qui & dixerit: Ecce veniet princeps mundi, non inueniet in me quicquam: peccati ſcilicet in ſe calumniam non reperiendam, per quod de peccato peccatum cõ-F demnaturus eſſet in carne: ergo hic intelligendus eſt conqueri captatam animam ſuam, & irruiſſe in ſe fortes: qui & hanc querelæ ſecuritatẽ vt in ſe neque iniquitatem, neque peccatum eſſe profiteretur, & qui ſe ſine iniquitate cucurriſſe dixerit ſecundùm illud: Exultauit vt gigas ad currendam viam, à ſummo cœli egreſſio

Pſal. 50.

† & ſit vt.

Ioan. 14.

Pſal. 18.

A eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius. Hic ergo ſolus currens dixerit: qui infirmitatis noſtræ humilitate ſuſcepta egreſſus cœlos, regreſſus ad cœlos qui reuehens nos ſecum oblaturuſque Deo munus precatus ſit: *Exurge in occurſum mihi † & vide, tu Domine Deus virtutum Deus Iſraël. Intende ad viſitandas omnes gentes, ne miſerearis omnibus qui operantur iniquitatem.*) Exurgere enim ſibi in occurſum B Deum virtutũ ad viſitandas omnes gentes precatur: in eo vtique quo excitatæ, & collocatæ à dextris eius in cœleſtibus gentes ſunt. Et dignum fuit reditum eius ambitione occurſus cœleſtis ornari, ne ingreſſuro cœlos dignatio paterna de cœlo deeſſet. Neque id mirum: cum primo nominis ſui martyri Stephano velut in primoribus cæli in occurſum à C Deo patre deſcenſum ſit. Viſitari itaque in occurſum ſuum omnes gentes precatur, ſecundùm illud: neque enim miſit Deus filium ſuum in hunc mundum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluus fiat mundus per eum. Deſcenſum namque eius in carnem, & ex Maria natiuitatem: lætantes angeli & patentes cœli honorauerunt. Non impudens ergo hæc occurſus ſui oratio eſt, cui ad ſalutem gentium, ſicuti & pſalmo alio & apoſtolico teſtimo- D nio continetur, primogenito ex mortuis vox occurrentis hæc fuit. Filius meus es tu, ego hodie genui te. (Pſal. 2.) Hanc itaque occurſus ſui ſignificationem viſitandis à ſe gentibus deprecatur, non tamen iudicij ſeueritatem. Præterita enim miſericordia, ab omnibus qui iniquitatem operantur auertitur: omnibus quidem in eo, quia caro factus eſt, gentibus viſitatis, ſed æque in omnibus iniqua operantibus iu- E dicatis. Interiecto enim diapſalmate, quæ in impietatem populi eſſent manſura declarat. Mox namque & templi deſolatio & ciuitatis euerſio, & ipſos illos captiuitas conſecuta eſt. Quinetiam nunc ingreſſus ciuitatis eiuſdem, edicto Romani Regis inhibetur. Et cum deſerta ſanctorũ ſancta & prophetias ſilere, & placationum hoſtias deeſſe, & dignitatem omnem deformatam miniſterij Leuitici recordan- F tur: conuerſi nunc & fame verbi Dei, & cibi ſalutaris affecti, ad ſolatium præſentium miſeriarum circumire ſunt ſoliti ciuitatem. Id enim ſequitur: *Conuertentur ad veſperam, & famem patientur vt canes: & circuibunt ciuitatem.*) Famem huius temporis propheta alius denuncians dicit: Ecce induco famem ſuper terram. (Amos 8.) Non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed famem verbi, vt audiatur verbum Dei: impudentiam eorum ac rabiem in nuncupatione canum arguens. ſecundùm illud, Libera me de ore leonis, & de manu canis vnicam meam. (Pſal. 21.) Et hunc quidem habent interioris conſcientię ſuæ dolorem, cùm ſe diſperſos, cùm captiuos, cum tributarios congemiſcunt ſine templo, ſine ſacerdote, ſine regno. Et hoc poſteaquã in maieſtatis Dominum ſaluatorem mundi manus impias intulerunt. Sed vbi de peccato crucifixi vnigeniti Dei arguuntur, impij eſſe non deſinunt: & dolore tranſlatæ ad gentes diuinæ cognitionis accenſi ore adhuc verbiſque deſæuiunt. Sequitur enim: *Ecce loquentur in ore ſuo & gladius in labiis eorum.*) Sed hanc obtrectandi atque inſectandi impietatem, non ſolùm in his, ſed etiam in gentibus, quæ audire detrectant, ita diuinus ſermo condemnat.

Quoniam quis audiuit? & tu Domine deridebis eos, pro nihilo habebis omnes gentes.) Nemine audiente irridentur à Deo: quia vbi dicitur quis? ibi aut rarus ſignificatur, aut nullus. Nullus ſecundùm illud: Quis ſimilis tibi in diis Domine? (Pſal. 85.) Rarus autem in eo cum dicitur, Quis dabit ex Sion ſalutare Iſraël? (Pſal. 51.) Irridentur igitur non audientes, & in quorum ore labiiſque ſit gladius: Quia in cœlis habitans Deus, ſubſannabit aduerſus Deum & Chriſtum eius, reges ac principes congregatos. Gentes etiam omnes ſpernet viſitatas, & non obedientes: quia quamuis ex his ſit portio quantulacunque credentium, tamen vniuerſitas reputatur in plurimis, ſecundùm illud Domini dictum: Numquid cùm venerit filius hominis, inueniet fidem ſuper terram? (Luc. 18.) Non quòd in aliquibus non reperietur, quibus & dicetur: Venite benedicti patris mei, poſſidete præparatũ vobis regnum à conſtitutione mundi: (Matth. 25.) ſed cum pauci ex omnibus gentibus ſint fideles, per paucos efficitur ne non omnes gentes ſint infideles. Irridendarum autem gentium ea maximè cauſa eſt: quod dum crucifixum, dum mortuum, dum ſepultum ſtultitia prudentiæ ſecularis exprobrant, magnæ pietatis ſacramentum non intelligentes, filium Dei reſurgentem ex mortuis, & maieſtatis eſſe Dominum non credunt. Sed habens ille poteſtatem animæ ponendæ, & animæ reſumendæ, quia hoc

(Margin: † meum.)

hoe mandatum accepit à patre: irriſis ſpretiſque gentibus, ſubiecit: *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam, quia Deus ſuſceptor meus es, Deus meus: miſericordia eius præueniet me.*) Deus meus oſtendit mihi inter inimicos meos fortitudinem ſuam, ad Deum cuſtodiet animam ſuam, ſcilicet quam depoſuit reſumendo: nemo enim auferet eam ab eo. Et quia virtus ſua, & refugium ſuum ſit, in cuius manibus commẽdauerit ſpiritum ſuum, cuius B miſericordia eum præueniet, vt etiam ante reſurrectionem Dei filius intelligatur: cum, moriente eo, obſcurato ſole lux deperit, cum pendẽte eo in cruce tremit terra, cum deſcendente eo ad inferos, ſanctos eius inferi non tenent, eùm emittente eo ſpiritum, velum templi tãquam cuſtodia illinc ſpiritali erumpente diſcinditur, cùm poſtremo Centurio procla- C mat: Vere Dei filius erat iſte. Cuſtodita igitur ad Deum fortitudine ſua, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt, & præueniente eum miſericordia ſua, oſtendit ei inter inimicos eius, quia ſuſceptor eius eſſet, cum id etiam inimici confeſſione patuiſſet, verè enim eum Dei filium eſſe Centurio proclamat. Et hæc tum quidem ita cognita ſunt: ſed quia ſecundùm illud: Et D videbunt in quem compunxerunt, etiam in futurum inter inimicos eius oſtendet Deus, quod eius ſit ſuſceptor: quippe cùm ſecundùm Apoſtolum introgreſſa gentium plenitudine, id quod de Iſrael ſit reliquum ſaluabitur, vt ſcriptum eſt impleatur: Veniet ex Sion qui liberabit & auertet impietates ab Iacob, Et hoc E illis à me teſtamentum, cum auferam impietates eorum. Ad ſignificationem itaque repoſitæ huius miſericordiæ ſpeique, ſubiecit, *Ne occideris eos, nequando obliuiſcantur legis tuæ. Diſperge illos in virtute tua, & deſtrue eos protector meus Domine. Delicta oris eorum ſermonem labiorum ipſorum & comprehendentur in ſuperbia ſua, & de execratione & mendacio conuellentur in* F *conſummatione. Conſummatio in ira conſummationis, & non erunt, & ſcient quoniã Deus Iacob dominabitur finium terræ.*) Inimici quidẽ propter nos, ſed dilecti propter patres miſericordiæ, id quod eorum eſt reliquum, reſeruatur. Diſperſi quidem interim circum omnes ferè gentes, ſed conſperſione eorum ſancta atque radice liberabuntur. Deſtruentur ergo ſecundum prophetam non occiſi, ſed diſperſi: & de-

Marc. 15.

Zach. 12.

Eſai. 59.

A ſtruentur in delictis oris eorum, & ſermone labiorũ: cum ex Sion veniat liberator, De quo clamauerũt: Crucifige, crucifige, & cui dixerũt: Nos patrẽ habemus Abraham. Et rurſum: Quis tibi dedit hanc poteſtatem? Et. In qua poteſtate hæc agis? In hac igitur ſuperbia comprehendẽtur, cum ſaluatori ſuo hæc à ſe ingeſta eſſe nõ cognoſcent, auerſaque impietate de execratione ac mendacio auellentur, & hoc in conſummatione: quia cùm intrauerit gentium plenitudo, tum quod in Iſrael eſt reliquum ſaluabitur. In ira autem conſummationis non erunt, quia impietates ex Sion veniens auertet. Non autem non erunt, qui & ſunt cognituri, cognoſcentque, quia Deus Iacob dominetur finium terræ: non iam in funiculo hæreditatis, & in Iacob portione noſcendus, ſed Deus Iacob, id eſt, qui in homine Iacob Deus intellectus & viſus eſt, dominator ſit terræ finium, quorum & creator eſt confitendus. Sed illos interim deſolationis & diſperſionis ſuæ manet pœna: tametſi conſummationi temporum propter patres & electos hæc diſpenſatio miſericordiæ reſeruetur. Interiecto tamen diapſalmate, quid in eos interim repetita ſignificatione conſtitutum fuerit, oſtenditur. Sequitur enim: *Et conuertentur in veſperum, & famẽ patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem. Ipſi diſpergentur ad manducandum, ſi autem non ſaturabuntur & murmurabunt.*) Amiſſa ciuitate, temploque deſerto, & ſecundum Romani regis edicta circumeuntes tãrum, non etiã ineuntes ciuitatem: fames eos non huius panis & cibi, ſed oblationum, hoſtiarum, viſionum, quibus omnibus ſaturabuntur, efficiet: aduerſum cuſtodem ſuum, canũ improbitate latrantes. Et diſpergentur ad manducandum: quia per diuerſa ſpeciem ſacerdotij illius legitimi, & holocauſti, & circuncisionis imitantur: cum hęc tantum non niſi intra Hieroſolymam ſint legitima conſtituta. Sed ad manducandum diſperſi non ſaturantur. Non enim ſanctis & Deo placitis & loci ipſius ac templi conſtitutione religioſis ſolennitatibus explebuntur, ſed adhuc & murmurabunt: ne hac quidem fame feſtiuitatum ſuatum edomiti, vt ſecundum murmur, quo in deſerto Deum exacerbauerunt, pœnitentiæ quiete reſipiſcant. Sed inter hæc ſpes omnes ſuas & gratulationes pſalmi fine concludit, dicens: *Ego autem cantabo virtuti tuæ, exaltabo manè miſe-*

Luc. 23.
Math. 21.

ricordiã tuam. Quia factus es ſuſceptor meus & refugium meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus tibi pſallã, quia ſuſceptor meus Deus meus miſericordia mea.) Et iſta omnia poſſunt ad prophetæ † gratulationem referri, ſed neque à Domini ſunt confeſſione diuerſa. Hæc enim eorum diſperſio paſſionis impietatem eſt conſequuta. Sed quòd in miſericordia Dei manet, quia ſuſceptor & refugium eius factus eſt, exultaturus eſt, videtur id ad reſurrectionis tempus eſſe referendum. Quia cum omni tempore laus Dei cantanda ſit à propheta, reſurgenti tamen ex mortuis diluculo in cœlóſque redituro, exultatio matutinæ gratulationis eſt propria Domino Ieſu Chriſto, qui eſt benedictus in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

† prophetiam.

Pſalmus LIX. In finem pro his qui immutabuntur, in tituli inſcriptione, Dauid in doctrina cùm ſuccendit Meſopotamiã & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percuſſit in valle Salinarum duodecim millia.

DEVS *repuliſti nos & deſtruxiſti nos: iratus es & miſertus es nobis. Cõmouiſti terram, & conturbaſti eam, ſana contritiones eius, quia mota eſt. Oſtendiſti populo tuo dura: potaſti nos vino compunctionis: dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.* [Diapſalma] *vt liberentur dilecti tui, ſaluum fac dextera tua, & exaudi me. Deus loquutus eſt in ſancto ſuo: lætabor & partibor Sichimã, & conuallem tabernaculorum dimetibor. Meus eſt Galaad. & meus eſt Manaſſes, & Effrem fortitudo capitis mei. Iuda rex meus, Moab olla ſpei meæ. In Idumæam extendam calciamentum meũ: mihi Alophili ſubditi ſunt. Quis deducet me in ciuitate circumſtantiæ, quis deducet me vſque in Idumæam? Nonne tu Deus qui repuliſti nos? & non egredieris Deus in virtutibus noſtris: Da nobis auxilium de tribulatione: & vana ſalus hominis. In Deo faciemus virtutem: & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos.*

EXPOSITIO TITVLI.

MVlta in pſalmo ante rerum geſta præſcripta ſunt, quę neceſſe eſt ad alicuius intelligentiæ ſignificationem his quæ affecta ſunt anteferri: cùm in finẽ, cùm pro his quæ demutabuntur, cùm in tituli inſcriptione, cùm in doctrina Da-
A uid, ſuperſcriptio comprehendit: poſt quæ geſtorum tempus aſcribitur. Succendit Meſopotamiam & Syriam Sobal: & conuertit Iacob, & percuſſit in valle Salinarum duodecim millia. Quo pſalmus ab hiſtoria diſſentit. Nam cùm Sobal percuſſus cum Meſopotamia & Syria, quæ ab eodem ad bellum commota & accenſa, & capta eſt, hanc maximi belli victoriam ingens gratula-
B tionis lætitia conſecuta eſt. Pſalmus autem totus triſtis & mœſtus eſt: cum ſuper repulſo deſtructóque populo dolor eſt, cum commotæ turbatæque terræ querela eſt, cum ſanandæ contritionis eius oratio eſt. Deinde id quod in Salinarum valle memoratum eſt, neque in hiſtoria, neque in aliquorum tranſlatorum intelligentia eſt. Nam ſecundum Aquilam, qui tranſlator legis
C Iudæis poſt paſſionem Domini fuit, ita ſcribitur: Cum percuſſit valles. Sed hic ſecundum literam ſcribens: & extra ſpiritalem intelligentiam manens, belli locum ędidit. Tranſlatio autem illa ſeniorum ſeptuaginta, & legitima, & ſpiritalis, ante paſſionem Domini geſtaque ſuſcepta per nominum naturarumque ſpe-
D cies, nunc quoque vt in omnibus pſalmis cauſam ſenſumque manifeſtat in cõmemoratione geſtorum, non argumentum pſalmi, ſed tempus oſtendens, ne ob id quod continetur in geſtis, ſed vt tum cum ea geſta ſunt, ſcriptus eſſe noſcatur. Sed antequam de tempore loquamur prophetiæ, quia multum ad in-
E telligentiam pſalmi proficit ſcire quando ſit ſcriptus: de ſuperſcriptione tractemus, quæ intelligenda refertur ad finem & his qui immutabuntur. Qui ex impietate ſcilicet ac vitijs deſinentes, ad religionem atque innocentiam transferentur, & ex peccatis ſynagogæ, ad eccleſiæ gratiam demutabuntur, ſicut in eo pſalmo qui primus, pro his qui im-
F mutabuntur eſt ſcriptus, oſtendimus, cum dicitur: Audi filia & vide, & inclina aurem tuam: & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui, quoniam concupiuit rex ſpeciem tuam. Et rurſum in eodem: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Filiorum itaque demutatione facta pro patribus, paternam domum obliuiſcitur: Deo regi magis regina placitura, cuius morte renouatur ad vitam. Et idcirco tituli inſcriptio pro his qui

Pſalmus eſt 44 in quem D. Hilarius à ſe quoque commentarium ſcriptum indicat, licet & alia quædam intercidit

his qui immutabuntur adſcribitur gloriæ A mortis eius, qui pro omnibus mortuus eſt, tituli inſcriptione teſtante, & teſtante ad doctrinam Dauid, vt omnes eum Dauid qui eſt oriens, & iuſtus, & rex, & æternus eſt, nouerimus: qui inimicas nobis infeſtáſque virtutes cum duce ſuo peremit, omnibus his qui aduerſum nos vitiorum bella accendere erant ſoliti, extinctis, non in valle planctus, neque in valle tabernaculorum, ſed in valle ſaliū. B

ἁλῶν. Id enim magis quàm ſalinarum Græcus ſermo declarat, cum ex ſe iam non flebiles habitationes, nec lamentanda tabernacula, ſed ſalem potius hæc mundi huius vallis exhibeat: eos ſcilicet corúmque

Matth. 5. ſimiles, quibus dictum eſt: Vos eſtis ſal terræ, in quibus maximè antiquus ille noſque inſcendens hoſtis ille extinctus eſt. Pro his igitur in finem commutandis, C & ſub teſtimonio ac tituli inſcriptione Dauid edocendis pſalmus hic ſcribitur: non alio tempore, quàm cùm Nathan propheta throni æterni regem ex Dauid ſemine eſſe nunciauit. In eo enim tempore hæc quæ in rebus geſtis præſcribuntur, effecta ſunt, in quo prophetia æterni regis oſtenſa eſt. Intelligendus ergo pſalmus pro his eſt qui immutabuntur in Dauid æternum regem, edocendis & D qui pro amiſſis patribus erunt ex commutatione iam filij. Ita enim cœpit:

Enarratio Pſalmi LIX.

Deus *repuliſti nos & deſtruxiſti nos, iratus es & miſertus es nobis. Commouiſti terram & conturbaſti eam: E ſana contritiones eius, quia mota eſt. Oſtendiſti populo tuo dura, potaſti nos vino compunctionis. Dediſti metuentibus ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.*) Secundum communem ſeculi ſenſum itę miſerationique non conuenit: neque ipſius in eodem vterque hic idem conueniet affectus, vt vitiū voluntati, voluntas miſerationi admixta ſit. Solis autem hoc patribus piè F itaſcentibus congruit, vt miſericors eorum ita in peccatis ſit filiorum: ſecundùm etiam illud beati Pauli, cùm ita ſatanæ in interitum carnis tradit, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini, vindictæ præſentis ſeueritatem ad ſalutem ſpiritus proficere demonſtrans. Æternus ergo

Deut. 3. ille eſt cœleſtis omnibus patet, qui & dixit: Ego occidam, & ego ſanabo, ſic repellit & deſtruit ſuos: vt miſereatur iratus. Deſtruxit enim Hieruſalem templum, ſed cœleſtem ſanctis reddidit ciuitatem: repulit ob operationibus legis ſed iuſtificationem fidei iuſtificans ex fide impium tribuit: diſſoluit terreſtre regnum, ſed reges conſtituit cœlorum.

Ita iram miſericordia conſequuta eſt: dum damno terrenorum præſentium, ingens æternorum bonorum retributio rependatur. Et hæc quidem non magis Gen. 3. ad Iſraël quàm ad vniuerſitatem humani generis aptata ſunt: quia ex vno in omnes ſententia mortis & vitæ labor extat, cùm dictum eſt. Maledicta terra in operibus tuis. Nunc autem per vnum in omnes donum vitæ iuſtificationis gratia abundauit: vt quorum terra maledicta eſt, horum nunc conformia Deo corpora ſint. Et quæ commota metu, & ignoratione turbata eſt, labore contrita eſt, & ipſo illo lætificantis, vini compuncta potu: nune ſuſceptæ ſignificationis ſecura virtute, futuræ iræ defugiat poteſtatem. In arcu enim, vt frequenter tractauimus, præparatæ ad pœnam impiis iræ terror oſtenditur, ſecundùm illud: Nunquid iraſcetur per ſingulos dies? Niſi conuertamini, Arcum ſuum tetendit, Pſal. 7. & parauit in eo vaſa mortis, ſagittas ſuas ardentibus operatus eſt. Metuentibus igitur ſignificationem dedit vel ſigni in frontibus, vel fidei in cordibus, vel teſtimonij in operibus, vel gloriæ in confeſſionibus, vel victoriæ in martyriis: vt à facie arcus itæque fugiatur, vt dictum eſt: Natio viperarum, quis monſtrauit vobis fugere ab ira ventura? Gratulantis Matth. 3. igitur humani generis hæc vox eſt, poſt regnum mortis, poſt diaboli terrores, poſt laborum peccatorumqne onera, poſt infelicis lætitiæ dolorem: quia vitiorum gaudia cum ſint intellecta, compungunt. In vino enim ſecundùm Apoſtolum laſciuia eſt. Et ſicut eſt vinum cor Ephes. 5. hominis lætificans, ita & vinum eſt cor hominis compungens. Nam & calix vitæ eſt, ſicut & calix iræ eſt. Poſt hæc ergo, & poſt hoc compunctionis vinum, ſignificatione fugiendi arcus itæque conceſſa, vniuerſitas fidelium æternis ſpebus exultat. Id enim mox, *Diapſalmate* interueniente declarat: *Vt liberentur dilecti tui: ſalua dextera tua & exaudi me.*) Dextera Domini fecit virtutem: & à dextris Dei virtus Dei coexcitata, cum humilitatis noſtræ carne conſedit. Data

A ergo ſignificatione fugiendi à facie arcus, liberantur dilecti, & per Dei dexteram ſaluantur: & à qua facie arcus liberentur ſaluenturque, Apoſtolus docuit,
Coloſſ. 1. dicens: Qui liberauit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ. Liberandi ergo dilecti ſaluandique per dexteram Dei ſunt, ſed ſalutis huius ad fidei firmitatem noſcēda eſt prophetia. Sequitur enim: *Deus eſt lo-*
† partibor. B *quutus in ſancto ſuo: Lætabor & diuidam† Sichimam, & conuallem tabernaculorum dimetiar. Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes: & Effrem fortitudo capitis mei, Iuda rex meus, Moab olla ſpei meæ. In Idumæam extendam calciamentum meum, mihi Allophyli ſubditi ſunt.*) In ſancto Deus loquutus eſt, in eo nempe, cui etiam dæmones clamant:
Luc. 4. Scimus quia tu ſanctus Dei es: Et de quo angelus Euangelizat: Et
C quod ex te naſcetur ſanctum vocabitur filius Dei. In hoc itaque ſancto locutus
Luc. 1. eſt, cùm dicit: Pater qui in me loquitur,
Ioan. 14. ipſe facit opera ſua. Loquutus ergo Deus in ſancto, in principio ſermonis exultat.
Pſal. 18. Exultauit enim vt gigas ad currendam viam, & exultauit in Sichima partienda.
Sichima Samaria. Sichima Samaria eſt, quæ eadem & Sichem eſt: quem Iacob Ioſeph filio ſuo
D ſub benedictionis ſpiritu deputauit. Hæc cùm omnibus antea legis temporibus in impietate manſiſſet, Euangelium Domini ex parte ſuſcepit. Nam hodieque pars eius irreligioſiſſimis ſtudiis de ſtudio vetere detinetur. Illic enim vaccæ adoratæ, illic mons relicto ſacrario electus, illic regnum aduersùm Iudæam excitatū: ſed
E eò primum Dominus accedens, etiam credente Samaritana, & aquæ viuæ potum precante, fidem intulit. Mox etiam Apoſtolis prædicantibus participes ſancti ſpiritus facti ſunt. Partita ergo Sichima eſt, cùm fideles ab infidelibus ſeparantur, & eſt futuri iudicij iſta diuiſio, ſicut
Luc. 12. ſcriptum eſt: Veniet Dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua
F ignorat: & diuidet eum, partemque eius
Matth. 10. ponet cum hypocritis. Diuiſa ergo Samaria eſt, vel iudicio, vel fide, ſecundum illud: Non veni pacem mittere in terram, ſed diuiſionem. Neque ſolum loquens in ſancto Deus Sichimam partitus eſt, ſed etiam conuallem tabernaculorum dimenſus eſt: hanc ſiquidem habitationis humanæ dimenſam humilemque ſedem, quam & alio loco ob ægritudines vitæ ac lamentationes

calamitatum, vallem planctus eſſe commemorat dicens: Depoſuerunt in valle plorationis: dimenſus ergo hanc eſt, quia gentium plenitudo expectatur. Et vbi modus eſt credentium futurus, illic dimenſionis examen eſt: partim intra eccleſiam congregandis, partim in eadem valle reſidentibus. Quiſquis autem aliqua metitur, neceſſe eſt vt ea quæ ſua ſunt metiatur. Suus enim eſt Galaad, & ſuus eſt Manaſſes. Mons iſte Phœnicum eſt, Arabiæ Meſopotamięque contiguus, ex parte Manaſſæ in poſſeſſionem deputatus: & ideo ſuus eſt Manaſſes. Sub Manaſſis nomine terræ plenitudinem, ſicuti & ſub Galaad omnem orbem ſuum eſſe demonſtrans: ſed in his vſurpandis nihil præter ius proprietatis oſtenſum eſt. Effrem autem aſſumptio capitis eius, & Iuda rex eius eſt. Hæc ſanctus loquente in ſe Deo loquitur: qui & per Iacob Effrem conuerſa manuum ſanctificatione benedixerit, & regem ex Iuda, qui & expectatio gentium futurus eſſet, oſtenderit. Aſſumptio ergo Effrem eſt, nō etiam Manaſſis: cùm Ioſeph vterque ſit filius. Sed cùm in capite ſignificatio contineatur & corporis, ſecundùm illud: De tor- *Pſal. 109.*
rente in via bibit†, propterea exaltabit *† bibet.*
caput, & omnis ſanctus caput eſt corporis Chriſti: idcirco aſſumptio capitis eius Effrem eſt, quia contra generationum ordinem ad præferendam eccleſiæ ſanctificationem in prælato Effrem, & poſtpoſito Manaſſe minor maiori eſt antelatus. Aſſumptio itaque capitis ſui Effrem, id eſt, populus, quem in Effrem præfigurauit, vel potius eccleſia in corpus aſſumitur. Iuda etiam rex meus eſt, id eſt, à ſe diſpoſitus & electus. Non vnique vel Dauid ipſe rex Iuda eſt, cum ex Iuda rex ipſe ſit primus, vel loquenti in ſancto ſuo Deo rex eſt: ſed loqui hæc ſanctus iſte ei in quo Deus loquitur intelligendus eſt,
qui & ſpiritu Iacob repleuerit ad æterni *Gen. 49.*
regis iſtius prophetiam, cùm ait: Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec veniat cui repo-
ſitum eſt†: & ipſe eſt expectatio gentiū. *† qui mittendus eſt.*
Et quia non ſolum ex hac generatione ſanctorum, ſed etiam peccatorum origine huic Dei ſancto carnis eſſet ineunda ſuſceptio, quia in ſimilitudine carnis peccati Dei filium ſuum miſit, idcirco etiam Moab olla ſpei eius eſt, & hæc quidem Moab generatio ſecundum eam quæ in geneſi ſententia eſt, diuinæ maledictionis

ſeditionis ſuſcepit opprobrium. Sed poſt decem generationes per gradus ſuſceptionis ſancto digna fit genere: ſanctuſque hic ex Iuda & ex Moab originem ſumens, decocta tanquam per ollam carnis cruditate in ſpeciem ſibi ſignificatur æterni, cum caro eius verè cibus vitæ ſit. Eſt & olla ſecundum Hieremiam vrens peccata atque tollens, ſicuti & Dominus ipſe mittere ignem venit ſuper terram. Et multi ſecundum Apoſtolum tanquam per ignem erunt ſalui: cum defæcatis & peruſtis vitiis, vt argentum ignitum probabiles iudicentur. Hinc ergo Moab ſpei ſuæ olla eſt, cui etiã ex Moab cruda vtique atque vitioſa iam cœleſtis illa ad cibum vitæ ſanctificatio carnis in ſpe eſt. Quin etiã vſque in Idumæam calciamentum ſuum extenſurum eſſe ſe dicit, ſcilicet vſque ad defectionem Eſau, quia Idumæa Eſau ſedes eſt, & prædicationis Apoſtolicæ dirigat greſſum. Speciosi enim pedes euangelizantium ſunt: & in calciamento pedes, in pedibus autem greſſus oſtenditur. Neque ſolum in Idumæam curſum prædicationis extendit, ſed etiam Allophyli ſubditi ſunt, ſecundùm illud: Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet: quia Deo dignum ſit gentes ei omnes eſſe ſubiectas, & vniuerſitatem carnis ad confeſſionem æternæ huius miſericordiæ erudiri. Sed cognitis his qui immutabuntur ſecundùm tituli inſcriptionem, & doctrina eius, qui Dauid eſt æternus, accepta: æternam illam primitiuorum in cæleſtibus Hieruſalem & circunſtantium Deo ſanctorum ciuitatem ingredi propheta feſtinat, ducem qui ſe eò deducat, expectans. Sequitur enim: *Quis deducet me in ciuitatem circunſtantiæ? quis deducet me vſque in Idumæam? Nonne tu* Deus *qui repuliſti nos, & non egredieris in virtutibus noſtris?*) Eſau defectio eſt, & Edom ſecundùm Geneſim deficiens eſt, & ſecundùm Apoſtolum, quod eſt reliquum Iſraël ſaluandum eſt. Optans ergo propheta in ciuitatem circumſtantiæ deduci, ſcit ſe antè vſque in Idumæam eſſe venturum: id eſt, in illam defectionem populi anterioris, qua maior ſeruiet minori. Et vltima prædicatio conuertet corda patrum ad filios, cùm veniens ex Sion, peccata & impietates ab Iacob auferat. Sed hic idem deducet, qui & ob impietatem antè deſtruxit & repulit: quia capta Hieruſalem, deſtitutoque regno indignos

Pſal. 64.

A ſpretoſque deſeruit, ſolitus antè eos ſpiritalibus auxiliis confouere, & cœleſti militia aduerſum inimicorum bella tutari. Nunc autem deſerente eos cuſtodia ſpiritus ſancti, nullum in virtutibus eorum, id eſt in exercitibus diuinæ propugnationis auxilium eſt. Et ideo quia deſtruxit, non egredietur in virtutibus eorum. Sed repoſitæ ſpei, quia quod Iſraël eſt reliquum ſaluabit, miſericordiam pro-

B pheta non tacuit, dicens:

Da nobis auxilium de tribulatione, & vana ſalus hominis. In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos) Scit vanam ſalutem eſſe, quæ ab hominibus ſperatur: quia & vitæ huius vſus ſine miſericordia Dei nullus ſit, ſecundùm illud: Melior eſt miſericordia tua ſuper vitam: quia niſi ad profectum æter- Pſal. 62.

C nitatis vita ſuſcepta ſit, miſeriarum in nobis potius erit origo, non vitæ. Auxilium itaque à Deo in tribulationibus ſpectat, quia hominum ſalus vana ſit. Poſtulat ergo de tribulatione auxilium, in Deo virtutes conceſſo auxilio facturus: cùm liberati omnes à lege peccati in Dei potius iuſtificatione maneamus, cùm pugnam non aduersùs carnem & ſanguinem, ſed & aduerſus ſpiritales nequitias

D & mundi poteſtates, Deo ſanatam ipſo ſpiritu oris ſui interficiente, peragamus, cum non regnet in mortali corpore noſtro tribulans nos antè peccatum, cum abſorbeatur mors à vita in contentionem victoriæ, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

E *In finem Hymni* Dauid. *Pſalmus* LX.

EXAVDI *Domine deprecationem meam, intende orationem meam*†. *A finibus terræ ad te clamaui cum anxiaretur cor meũ: In petra exaltaſti me: deduxiſti me quia factus es ſpes mea: turris fortitudinis à facie inimici. Inhabitabo in tabernaculo tuo in ſecula*: [Dia-

F pſalma.] *Protegar in velamento alarum tuarum. Quoniam tu Deus exaudiſti orationem meam: dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum. Dies ſuper dies regis adiicies: annos eius vſque in dies generationis & generationum: Permanet in æternum in conſpectu* Dei: *miſericordiam & veritatem eius quis requiret eorum. Sic pſallam nomini tuo Deus in ſeculum ſeculi: vt reddam vota mea de die in diem.*

† *deprecationi meæ.*

SImplex eſt pſalmus, æternæ gratulationis continens prophetiam. Nam neque res geſtas, neque ſignificationes alicuius cognomenti ſuperſcriptio comprehendit. Tãtum hymnus in finèm eſt: vt id quod à propheta cantatum eſt, in finem vel pſalmi, vel remporum explicandum eſſe noſcatur. Otatio aurem iuſti æterna eſt, ſperantis ſeſéque in Chriſto coexcitatum in cœleſtibus gratulantis: Cœpit enim ita.

Enarratio Pſalmi LX.

EXAVDI *Deus orationem meam, intende deprecationi meæ. A finibus terræ ad te clamaui, dum anxtaretur cor meum.* Exaudiri deprecationem ſuam ſanctus hic poſtulat, cuius & ea fiducia eſt, vt in orationem ſuam velit inrendi, vtrum ſit innocens, caſta, & fidelis, & ex inrimo conſcientiæ atque cordis metu profecta: quia ſecundùm Apoſtolum, & corde credendum, & ore confitendum ſit ad ſalutem. Intendendæ autem orarionis hinc preeatio eſt: quod dum corde anxio eſt, à terræ finibus clamauerit. Non hic extima ſolitudinum aut contigua oceani incolebat, qui à terræ finibus anxio corde elamabat. Sed ſciens ſe in carne quidem, quæ terra eſt, degentem, iam in fine carnis habitare, dum ſecundum Apoſtolum habitans in corpore peregrinatur à Domino, dum viuens iam non ſibi viuit, neque ipſe viuit, ſed viuit in eo Chriſtus congemiſcẽs tamen in hoc ſuo habitaculo, ſuperueſtirique feſtinans, ideo anxio corde à terræ finibus clamat, cum & neceſſitatem habeat in carne viuendi, & ſpem tenear à carnis vitijs deſinendi, dicens *In petra exaltaſti me, quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis à facie inimici, habitabo in tabernaculo tuo in ſecula.)* Hic iraque iam ſanctus à terræ finibus clamat: quia exaltatus in perra ſit. Petra autem ſecundum Apoſtolum Chriſtus eſt, quem exaltauit Deus, & donauir illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. In quo & elegit nos ante mundi conſtitutionem in cœleſtibus: per eum enim ſumus in ſpem æternitatis deducti, & in hac ſpe non confundimur, quia ab inimici facie hæc eadem ſpes nobis fortitudinis turris eſt facta. Nam cum in muris ſit valida & firma munitio: murorum tamen ipſorum firmitas in turribus omnis eſt. Et idcirco turris

A fortitudinis exaltans nos in petra Deus factus eſt: quia per hanc ſpem vim diaboli eiúſque inſidias ſuſtinemus, tutiſſima aduerſus eũ ſpiritaléſque eius nequitias fidei munitione conſepti: cùm in tabernaculo Dei habitaturi ſimus in ſecula, ſine vllo ſcilicet ætatis modo in æternum fluentibus ſeculis temporibúſque manſuri. Et quamuis ſpe repoſita iam ſancti ſint, tamen adhuc ſub diſpenſa-

B tione temporum differunt: & qua munitione interim tutus ſit interiecto diapſalmare demonſtrat, dicens: *Protegar in velamento alarum tuarum, quoniam tu Deus exaudiſti orationem meam.)* Protectionem miſericordiæ Dei ſub velamento alarum diuinus ſermo ſignificat: de quo quia ſuperioribus pſalmis tractatum eſt, ſuperfluus nunc & ocioſus erit ſermo. Sed protectionis meritum ex

C fide orationis indultum eſt, ſecundum illud: Petite & dabitur vobis. Quin etiam ad quam ſpem protectione alarum Dei inumbrandus eſſet, oſtendit, dicens: *Dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum. Dies ſuper dies regis adijcies, annos eius vſque in dies generationis & generationis. Permanet in æternum in con-* *Matth. 7.*

D *ſpectu Dei.)* Hæc enim hæredıtas ſancti eſt: vita, & incorruprio, & regnum, & coæterna cum Deo habiratio. Non Iſraeli rantùm hæc hætedıras ſcripra eſt, ſed timentibus nomen tuum. Dies enim æterni ſunt regis: ſiue quia ſancti, qui peccati ſerui non erunt, reges ſunt, ſecundùm illud Apoſtoli. Iam ſine no- *1. Cor. 4.*

E bis regnatis, & vtinam regnaretis, vt & nos vobiſcum conregnaremus: ſiue quia hic idem etiam rex ſit propheta, ſiue quia in æterno regno conſedentem à dextris oporter regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus ſuis. Non vt rex ipſe tum non ſit: ſed cum tradiderit regnum Deo patri, conregnabit his ipſis qui reges ſunt. Ex quo mihi vi-

F detur hæc nunc ratio ſeruata, vt vſque in dies generationis & generationis adiicerentur ſuper dies dierum anni eius. In conſpectu autem Dei manete in æternum, vt tempus illud (quo eum regnare donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus ſuis oportet) à generatione vſque ad generarionem ſit comprehenſum: quia generationem hanc ſpiritalis natiuitatis generatio ex mortuis conſequerur: æternitatis autem ſuæ exceptio, dum in ęternũ in conſpectu Dei eſt prædicetur†. † eſſe præ dicitur.

Eſt autem

Eſt autem ipſe primogenitus ex mortuis. A
Sed huius regenerationis Dominus ad
Matth. 19. Apoſtolos ita meminit: Amen dico vobis, quòd vos qui ſequuti eſtis me, in regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, & vos ſedebitis ſuper duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Iſraël.

Huius igitur generationis tempus oſtendit, & vſque in hanc ſuper dies dierum anni regis adaugentur. Cæterùm ipſe in conſpectu Dei, ipſe manebit æternus: iam omnibus quos redemit in reges cœlorum & B cohæredes æternitatis aſſumptis, tradens eos regnum Deo patri. Et quia comparticipes & concorporales & conformes eius effecti ſint, iam in his nec corruptione, nec morte dominante, cùm in omnem plenitudinem Dei repleantur, ſubiecit ſpiritus propheticę: *Miſericordiam & veritatem eius quis requiret eorum?*) Non inopes iam miſericordiæ veritatiſque eius hæ ſcilicet ge- C nerationes erunt, quas in ſe ex mortuis regenerabit ad vitam, quæque in ſpe gloriæ Dei manſerint: tum cùm in regnum traditæ Deo patri ſuſcipientur in reges, conſummata in omnes eius miſericordia ac veritate, per quem redemptos ſe gratulentur ad vitam, ſitque omnibus acceſſus ad D patrem. Poſt quod miſericordiæ ac veritatis nihil requiratur à Domino, cum in Dei plenitudinem impleantur. Simile autem
Ioan 16. huic prophetæ dictum eſt id, quod ad Apoſtolos Dominus ita loquutus eſt: Nunc quidem triſtitiam habetis: rurſum autem videbo vos, & lætabitur cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. In illa die me non rogabitis quicquam, quia E iam gaudium nemo ablaturus ab his ſit. In hanc igitur æternitatis ſpem ſeſe propheta confirmat, dicens: *Sic pſallam nomini tuo in ſeculum ſeculi, vt reddam vota mea de die in diem.*) Pſallet in ſeculum ſeculi, & vota de die in diem reddet, nullo temporum fine concluſus, hymnis æternis æternorum votorum gaudia redditurus: cùm abſoluta omni terrenorum corporum infirmitate F cœleſtem atque angelorum agat vitam, de die in diem vota reddendo, ſecundùm il-
Pſal. 115. lud: Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini, in conſpectu omnis populi eius, in medio tui Hieruſalem: cœleſtis vtique matris & liberæ per Deum ac Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

In finem pro Idithum Pſalmus David.
Pſal. LXI.

NONNE *Deo ſubdita erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum. Etenim ipſe Deus meus & ſalutaris* † *meus. Adiutor meus, nō mouebor amplius. Quouſque ruitis in hominem: interficitis vniuerſi tanquā parieti inclinato, & maceriæ impulſæ. Veruntamen honorem meum cogitauerunt repellere: cucurri in ſitim: ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant. Veruntamē Deo ſubdita erit anima mea: quoniā ab ipſo eſt patientia mea. Quia ipſe Deus meus & ſalutaris meus: adiutor meus, non emigrabo. In Deo ſalutare meum eſt: & gloria mea, Deus auxiliū meum:* † *ſpes mea in Deo eſt. Sperate in eum omnis conuentus plebis: effundite corā eo corda veſtra, quia Deus adiutor noſter eſt. (Diapſalma.) Verūtamē vani filij hominum in ſtateris: vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Nolite ſperare in iniquitate: & rapinas nolite concupiſcere. Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Semel loquutus eſt Deus: duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia, quia tu reddes ſingulis ſecundùm opera eorum.*

† & ſaluator

† Deus auxilij mei. *& ita ſcribendum ex Græco lxx.* ὁ θεὸς τῆς βοηθείας μου.

PRophetię ſermo non niſi ad aliquem profectum audientium ſcriptus eſt, vt D aut ſcientiam doceat, aut ad voluntatis innocentiam confirmet: vt nunc hic pſalmus ad Idithum à Dauid cantatur, in quo à Dei timore ad humanarum ſiue ſpiritalium nequitiarum conſtantem tolerantiam eruditur: & ad contemptum opum, quia auaritia malorum omnium radix eſt. In his enim beatæ æternæque vitæ ſtatus certus E eſt: ſi & pietas in Deum ſit & patientia in aduerſis, & contemptus opulentiæ. A Dei itaque confeſſione cœptus eſt pſalmus.

Enarratio Pſalmi LXI.

NOnne *Deo ſubdita erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum. Et ipſe Deus meus, & ſalutaris meus, ſuſceptor meus, non mouebor amplius.*) Confeſſio Dei commu- F nium hominum affectu à propheta ita cœpta eſt, vt cùm poſt multam inſcientiæ noctem, poſt ambiguam humanarum ſententiarum incertāmque doctrinam, poſt diuerſarum religionū variam opinionem, cùm diu erratum quæſitúmque de Deo ſit, an vnus, an plures: & ſexus an vnius, an duplicis: & poteſtatis an æqualis, an diſparis: & ætatis an vniformis, an variæ: & naturæ, an innaſcibilis omnium, an aliquorum aliquando generatæ: tum deinde cum aliqui-

bus magna ætate & lõgo labore certatũ ſit, aut nullos omnino eſſe, aut à cura humanæ vitæ abeſſe: iam porrò cùm à pleriſque tractatum ſit, vel ſolem aſtráque cætera deos eſſe, vel mundum ipſum in æternitatis ſpecie huius ac mutationum manentem cum omnibus ſuis quæ ex ſe efferat, Deum eſſe: iam verò vt plerique ignem, vel aquas, vel ſpiritum diuino nomine atque honore donauerint, alij quoque ligna, lapides, metalla ſub ſpecie hominum, volucrum, ferarum adorauerint: poſtremò cum iam feſſis omnium deſtitutíſque ſtudiis plerique eorum, maximéque prudentes, vnum hoc ſe ſcire, id eſt, nihil horum hominem ſcire docuiſſent, tum poſt hanc quaſi neceſſariæ confeſſionis inſcitiam prudens quiſque conuerſus ad prophetas atque Apoſtolos, Dei legem omnem ſub ſacramento æternæ diſpoſitionis perceperit, in qua rationem deductæ in hoc corpus animæ connexæque ractauerit, in qua diuiſionem gẽtium ſecundùm angelorum numerum acceperit, in qua & eſſe principem mundi, & vnius electionem gentis audierit, in qua humanæ mortis autorem non ignorauerit, & habitare in carne ſua peccati legem obnitentem legi mentis ſuæ ſenſerit & congemuerit, poſteaquam Dei ſpiritum, Dei virtutem, Dei ſapientiam, Dei filium, & vnigenitum Dei ad remiſſionem peccati condemnationémque peccati legis hominem natum eſſe cognouerit, qui humanarum paſſionum forte perfunctus, ad condemnanda in ſe cœleſtium nequitiatum impia tentamenta ſit mortuus, vt æternitatem omnibus qui per habitantem in carne noſtra peccati legem moriebamur inueheret, ac tum hoc ſacramento pietatis accepto, poſt ignorationis noctem in ſcientiæ lumine collocatus, ita dicit: ***Nónne Deo ſubdita erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum. Etenim ipſe Deus meus eſt, ſaluator meus, ſuſceptor meus, non mouebor ampliùs.*** Reperta itaque fidei ſede poſt vagos errores impietatis ſententiam, quia ſuſceptorem ſuum ſaluatorémque cognouerit, ampliùs non mouetur. Quid enim vltrà ignorationi anxietatíque hominum eſt relictum, cùm æternitas animæ & corporis, id eſt, totius hominis prædicetur, cùm aſſumptio atque ſuſceptio terrenæ noſtræ carnis à Deo ſub ſacramento magnæ huius pietatis oſtenſa ſit, cum peccatorum remiſſio condemnata peccati lege ſit præſtita, cùm homini noſtro à dextris Dei conſeſſus in cœlis ſit?

A Sed hanc humanæ beatitudinis ſpem gentilium impietatum ſtudia comminuunt, prudentiæ ſecularis inanitate profectum homini ad Deum denegantes, & Deo conſortium aſſumpti corporis detrahentes, arbitri moderatoréſque diuinæ poteſtatis: quaſi difficilius Deo ſit aſſumpſiſſe hominem, quàm eum in tanta naturæ ac vitæ ſuæ ratione formaſſe. Hanc itaque
B impiam eorum obtrectationem propheta mox arguit, dicẽs: *Quouſque irruitis in hominem, interficitis vniuerſi tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulſæ?*) Impellunt enim hæ ignorantes atque impiæ diſputationes hominem ad vitia procliuem, & quaſſatum iam cadentémque demergunt, conſiliis adhortationum fallacium noxiarúmque permentes: quaſi parua ſibi ipſa
C conciliatrix vitiorum voluptas ſit, quam adhuc deſperatio iudicij æterni retributioníſque in vſum tantùm præſentium & corporalium adhortetur. Sed hunc corporis ſui parietem, quem antè libido, ebrietas, auaritia, ira perfoderat, iam in ſe in domũ Dei viuis lapidibus extructum eſſe non neſcit, & in imaginem Dei creatum eſſe recolit: certúſque reformem ſe Dei glo-
D riæ præparari, ſubiecit: ***Veruntamen honorem meum cogitauerunt repellere, cucurri in ſitim.***) Illis honorem ſuum detrahere cogitantibus, ille in ſitim cucurrit. Eſt enim ſitis bonorum æternorum & ſpiritalis eſuries in ſanctis, de qua dictum eſt: Beati qui *Math. 5.*
eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. Curſum ergo iuſtitiæ ſuæ ſciens tenuit, omnem vitam integram etiam ab ipſa contradicentium ſibi
E obtrectatione conſeruans. Nam & à Domino ſuo didicit, vt opera omnia ſua etiam gentilis teſtimonij iudicio laudentur, cùm dicitur: Sic luceant opera veſtra coram hominibus, vt magnificent patrem veſtrum qui eſt in cœlis. Sic & Paulus placens per omnia in omnibus, neque Iudæis, neque Græcis, neque eccleſiæ ſcandalum eſt, ne habeat aduerſarius malè de ſe quid loqui, illo quidem obtrectandi ſtudium voluntatémque retinente, quamuis ſe ille
F liberum ab omni obtrectationis occaſione præſtaret, quod & in hoc ſancto in ſitim currente cognoſcimus. Sequitur enim: *Ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant.*) Cum & conſeruantes honorem ſuum probabilis vitæ confeſſione benedicerent, & interioris odij malignitate maledicerent, ſed id quod ſibi maximè ſalutare eſt, ſanctus iſte etiam diapſalma interueniente congeminat, indefeſſæ in nobis confeſſionis

confeſſionis perſeuerantiam oportere
eſſe demonſtrans. Sequitur enim; *Verun-
tamen Deo ſubiecta eſt anima mea, quoniam
ab ipſo eſt patientia mea. Quia ipſe eſt Deus
& ſaluator meus, adiutor meus, non emigra-
bo. In Deo ſalutare meum, & gloria mea,
Deus auxilij mei, & ſpes mea in Deo eſt.)*
Impellant quidem iſti inclinatum parie-
tem, maceriámque iam quaſſam, & bene-
dicente licet ore, corde maledicant: ſcit ta-
men ſubiectam animam ſuam Deo eſſe o-
portere, quia ab ipſo patientia ſua ſit. Di-
dicit enim ab eo non auertere faciem à
ſputamentis, nec ſubtrahere alapis maxil-
las, nec potandum cum felle acetum re-
nuere, nec poſt colaphos & flagella male-
dicere. Ipſe enim Deus ſuus eſt atque ſal-
uator, ipſe etiam adiutor, ne de patientiæ
huius perſeuerantia ſpeíque ſuæ fiducia
motus emigret. In eo enim eſt ſalus & glo-
ria eius & ſpes, qui ſe coexcitatum ſibi con-
formem ſit cœleſti gloriæ ſuæ redditurus.
Et quia ſpei huius ipſe etiam cæteris, vt
propheta ſit prædicator, ſubiecit: *Sperate
in eum omnis cœtus plebis, & effundite co-
ram illo corda veſtra, quia Deus adiutor no-
ſter eſt.)* Nihil occultum, nihil clauſum, ni-
hil obligatum ſub Dei confeſſione in cor-
de retinendum eſt. Effundendus coram eo
omnis affectus eſt, vt nihil de nobiſmetip-
ſis fiduciæ ſit: ſed vt per eum, ante quem
nos tanquam pro peccato effundimus, ad-
iuuemur. Effundēda autem coram eo cor-
da noſtra lachrymis & fletibus ſunt, ſe-
Pſal. 14. cundùm illud: Fuerunt mihi lachrymæ
meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi
quotidie: Vbi eſt Deus tuus? Hæc recor-
datus ſum, & effudi in me animam meam,
effuſionem animæ in lachrymarum profu-
ſione eſſe demonſtrans: quia per eas ro-
gandus eſt, qui eſt ſolus fidelis adiutor. Sed
officio ſuo functus propheta, admonitio-
nem ſuam parui apud impios ſcit eſſe mo-
† diapſalmate menti: nam continuo diapſalma † interce-
dente, ſubiecit: *Veruntamen vani filij ho-
minum, mendaces filij hominum in ſtateris,
vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum.)*
Vani homines ipſi vana ſperant, aut in eo
ſperare ſit vanum. Mendaces quoque, quia
impietatis ſuæ ſenſu aut falluntur, aut fal-
lunt: & in eo mendaces, vt decipiant in ſta-
teris, ſub iuſtitiæ ſcilicet nomine iniuſta pe-
ragentes. Nam vbi examen de ſe modera-
tæ prudentiæ pollicentur, ibi ſtudia immo-
deratæ impietatis exercent: errore ſe ipſos
quem à cæteris depellere ſe profeſſi ſunt,
implicantes. Et idcirco ipſi de vanitate in

A idipſum, illò ſcilicet recidentes, ex quo ſe
excedere gloriantur. Sed radix maximè
iniquitatum in pecuniæ cupiditate eſt:
quam qui appetit, grauiſſimæ tempeſtatis
naufragio mergitur. Sequitur enim: *Noli-
te ſperare in iniquitate, & in rapinas nolite
concupiſcere. Diuitiæ ſi affluant, nolite cor
apponere.)* Magnæ enim in hiſce deſiderij
ſui & amoris illecebræ ſunt: rapiunt inge-
nia, mentéſque pendulas apprehendunt.
B Non ſolùm itaque non concupiſcendæ ea-
rum rapinæ ſunt, verùm ab his voluntas
noſtra, etiam ſi præbeantur affluántque,
refrænanda eſt: ne deſideratæ cupitæque
dominentur. Non enim hæc ſpebus no-
ſtris bona ſunt coæterna, neque nobiſcum
aut condeſcendunt in infernum, aut con-
reſurgunt de inferno. Fides, pietas, conti-
nentia, benignitas expetenda eſt: & maxi-
mè Dei cognitio ſectanda eſt. Cæterùm
C hæc vana & per naturam ſui ad omnem
iniquitatum neceſſitatem captioſa vitanda
ſunt, & quod illud magis ad ſpem æterni-
tatis expetendum eſſet, propheta ſubiecit,
dicens: *Semel locutus eſt Deus, duo hæc au-
diui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine
miſericordia, quia tu reddes vnicuique ſe-
cundùm opera eius.)*: Semel Deo loquente
duo audiuit: & neceſſe eſt, ea ſibi eſſe con-
nexa quæ ſub vnius ſermonis ſignificatio-
ne ſunt cognita. Ad Deum namque in
exordio pſalmi propheticam confeſſio-
D nem retulerat, dicens: Nónne Deo ſub-
dita erit anima mea? Ab ipſo enim ſaluta-
re meum. Depellendus itaque abſolutè
fuit Iudaicæ impietatis furor: vt in Deo
patre ſignificari doceretur & filius, vt
nunc in vno etiam alter oſtenditur. Eam
enim fidem eſſe ſubdendæ Deo animæ ſuę
teſtatus eſt, quia ab ipſo eſſet ſalutare eius:
& ſalutarem Ieſum eſſe ſæpe tractatum
eſt. Semel autem Deo loquente duo intel-
E lecta ſunt & audita, ſicut illud: Pater ma- *Ioan. 17.*
nifeſtaui nomen tuum hominibus, in pa-
tre ſignificauit & filium, vt in vno ſemel
loquente Domino Deo duo hæc audiuit,
quia poteſtas Dei eſt, &, Tibi Domine
miſericordia, quia tu reddes vnicuique ſe-
cundum opera eius. Nouit Paulus in vno
F vtrumque. i. neutrum ſine altero confite-
ri, dicens: Vnus Deus eſt, & vnus Domi- *1. Cor. 8.*
nus: quia & in Deo Dominus, & Deus ſi-
gnificetur in Domino. Semel itaque lo-
quente Deo hæc duo audiuntur, & quia
poteſtas Dei eſt, &: Tibi Domine miſeri-
cordia: ab ipſo enim ſalutare eius eſt. Et
filius omnia accepit à patre: & idcirco in

Ioan. 5. eo Dei poteſtas, vel accepta vel nata eſt. A
Pater enim non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio. Retributor ergo vniuſcuiuſque eſt ille qui iudex eſt. Sed poteſtas eius eſt, à quo vnigenitus Deus eſt natus in iudicem: & poteſtas eius à Deo eſt, qui iudicium accipit à patre, atque ita nec caret poteſtate qui iudex eſt, nec miſeratione qui Deus eſt Neceſſe eſt enim æterni iudicij reus maneat in vno vtrumque B
non confitens, cum tamen non vnus intelligendus ſit eſſe, qui vterque ſit, dicens: Pater in me, & ego in patre, Dominus Ieſus Chriſtus, qui benedictus eſt in ſecula ſeculorum. Amen.

Pſalmus LXII. Dauid, cum iſſet in deſertum † Idumææ.

† cum eſſet, in deſerto, ἐν τῷ ἐρήμῳ τῆς ἰδουμ. † de luce

DEvs *Deus meus ad te diluculo † vigilo: ſitiuit in te anima mea, quàm ſimpliciter caro mea. In deſerto & inuio & inaquoſo ſic in ſancto apparui tibi: vt viderem virtutẽ tuam & gloriam tuam. Quia melior miſericordia tua ſuper vitam: labia mea laudabunt te. Sic benedicã te in vita mea: & in nomine tuo le-* D
uabo manus meas. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labia exultationis laudabunt nomen tuũ. Si memor fui tui: ſupra ſtratum meum in matutinis meditabor in te, quia fuiſti adiutor meus. Et in velamento alarum tuarum exultabo: adhæſit anima mea poſt te, me ſuſcepit dextera tua. Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam: introibunt in inferiora terræ: tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. E
Rex verò lætabitur in Domino: laudabitur omnis qui iurat in eo: quia obſtructum eſt os loquentium iniqua.

DAuid in deſerto habitaſſe libro regnorum † continetur: vt qui paſſiones Domini præfigurabat, etiam tum eas cum deſertum habitat prophetaret, vnigenito Deo æque in deſerto moraturo Sed † regum
vt ſancto viro congruum, & tanto prophe- F
ta erat dignum, cum declinans odia impiorum ſolitudini ſe dediſſet, maximis rerum cœleſtium ſacramentis occupatur: & ab omni humanæ, aut impietatis, aut ignorationis cœtu remotus animum ad ea quibus æternitatis cognitio ac meritum acquirebatur intendit. Non occupatus, non impeditus communium rerum ac ſeculi curis, ſed in illo ſolitudinis ſuæ quieto ocioſoque A
ſecreto: cùm nihil in oculos & in mentem offenſionis incurreret, ſolis diuinis ſtudiis negocioſus. Et videamus vnde pſalmi ſermo ſit cœptus.

ENARRATIO PSALMI.

DEus *Deus meus ad te diluculo † vigilo.*) Huic planè ad gratulationem co- † de luce
B gnitionémque Dei dies cœpta eſt: cui idipſum orandi ad Deum initium, quod lucis eſt, Deum quidem vniuerſitatis, ſed tamen per cognitionis ſcientiam Deum ſuum deprecatur. Oratio autem non tam verborum eſt quàm affectus: & idcirco ſubiecit: *Sitiuit tibi anima mea, quàm ſimpliciter caro mea. In terra deſerta, & inuia & inaquoſa. †*) A Deo igitur penes quem fons vitæ † in inuio & inaquoſo
C eſt anima ipſius ſitit deſiderio intenta potandi, & quidem vniuſcuiuſque mens ad cognitionem æternitatis naturali quodam fertur inſtinctu: quia veluti inſitũ impreſſúmque omnibus ſit diuinam ineſſe nobis animarum originem opinari, cum non exiguam cœleſtis in ſe generis cognationem mens ipſa cognoſcat. Porrò autem terrena hæc corpora, quæ ad vitiorũ concreta ma-
D teriam ſunt, dum his quibus quaſi naturaliter delectantur infecta ſunt, deſperant ſe conſequi poſſe conſortium munúſque cœleſte: quaſi non & animæ naturã vitia corporis, quibus oblectãtur inficiant: aut cùm delectatio corporis redundet ad mentem, non & mentem ſecum corpus retrahat ad oblectationis affectum. Neceſſe eſt autem vt in eadem condemnatione ſit voluptatis, † quod in eadem eſt voluptate. † Sed † voluntatis † voluntate
E nos ſpiritalibus doctrinis eruditi ſcimus, & animæ & corpori ſalutem à Deo eſſe datam, ſi modo poſt regenerationis gratiam mentis gaudiis ſenſus corporis imbuatur, id eſt, ſi non ſecundùm carnem, ſed ſecundùm ſpiritum vixerimus: quia ſpiritus carníſque opera ſecundùm Apoſtolum, vitiorum & continentiæ ſtudiis diſtinguitur. Arduum autem, ſed maximè verum eſt æternitatem ita corporis, vt animæ ſperare.
F Et ideo ad ſitim animæ propheta ſubiecit: *Sitiuit tibi anima mea, quàm ſimpliciter caro mea.* Nihil in ſe ſub infidelitatis ambiguitate retinens incertum, ſed tam ſimpliciter, quàm anima Deo ſitiens, & caro ſua ſitiat. Sitit enim non corpori, ſed Deo ſitiens. Nam quamuìs eum in deſerto, & in inuio & inaquoſo manentem neceſſitas ipſa naturæ ad ſitim corporis detineret: tamen etiam per has inediæ & ſitis paſſiones

ſcit

A ſcit fidem probandam eſſe credentium, vt magis anima Deo, quàm corpori ſitiat, ſitiens & corpori: quia neque fames neque anguſtiæ, neque vlla genera paſſionum à caritate Dei quæ eſt in Chriſto, ſint Apoſtolum ſeparatura. Sitit ergo Deo ſanctus. Pſal. 41. Et quid ſitiat, pſalmo alio teſtatus eſt, cum dicit: Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quando veniã & parebo ante faciem tuam. Hoc animæ deſiderium. Hæc ſitis ſpei eius eſt, vt Dei ſibi proueniat aſpectus, vt quàm B primum raptus in nubibus Deo Chriſto obuiam eleuatus appareat, & deſiderij huius affectum, nunc quoque propheta declarat. Nam poſt ſitis proteſtationem, poſt deſerti & inuij, & inaquoſi inopiam, quia in his veluti militiã, & victoria ſit fidei, ſubiecit: *Sic in ſancto apparui tibi, vt viderẽ virtutem tuam, & gloriã tuam, quia melior miſericordia tua ſuper vitã.*) Prophetiæ ſcien- C tia † eſt pro gerendis geſta memorare, & hinc frequens autoritas eſt, cum aceto potauerint adhuc in paſſione potãdum: cum diſciderint veſtem, quæ diſcindenda poſt eſſet, vt nunc in ſiti corporis Deo ſitiens, ei in ſancto ſuo talis appareret, in ſimplicitate carnis, in ſiti animæ, in oratione diluculi. Quia non niſi per hæc probati, vel aſſumpti habebũtur à Chriſto, vel ei obuiam D rapientur in nubibus: ſed in ſancto Dei non aliter apparebunt Deo, quàm ſecundùm il- Ioan. 14. lud: Qui me videt, videt & patrem. Atque Ioan. 10. illud: Ego & pater vnum ſumus. Quia in filij, & natura, & nomine paternæ naturæ ac nominis ſignificatio continetur, apparens filio. Apparens autem filio vel ſuſceptus à filio, patri apparebit in filio, atque vt in ſancto appariturus Deo, cuius ſancti de- E ſiderium, in hac ſitis ſuæ ſignificatione oſtenderet, ſubiecit: *Vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.*) Eum ſcilicet videret, qui ſecundùm Apoſtolum virtus Dei eſt, & in gloria Dei eſt. Viſurus autem non ad aliud, quàm ad conſortium æternitatis merendum, & ad regni cæleſtis æternitatem ſortiendam: quia hæc per miſericor- F diam Dei vltra vitæ huius beatitudinem præparentur. Id enim ſequitur: *Quia melior eſt miſericordia tua ſuper vitam.*) Magnum quidem Dei munus eſt, quod venimus in vitam, & ipſa natura duce naſci nos gratulamur. Sed quia plena omnis anxietatum, ac dolorum ætas noſtra eſt, plus in miſericordia Dei ſpes eſt quàm in vitã: quia hanc mors ex peccati lege cõſequitur, hæc verò æternitatem ex morte reſtituit. Sicuti tritici ſatio ac diſſolutio ipſa tritici conſer-

†Prophetiæ ſcientiæ

A uatione præſtantior eſt, hoc enim Deus prout vult veſtit in ſpica: in magnum miſericordiæ Dei munus eſt, ſi commortui Chriſto viuamus in Chriſto. Nam & ipſa Adæ mors, ne in æternitatis pœna maneret ſub miſericordię ſignificatione eſt conſtituta, & Apoſtolus diſſolui ſe melius ſibi eſſe decernit. Et propheta gaudium manſuræ ſe mortis oſtendit, dicens: Precioſa Pſal. 115. in conſpectu Domini mors ſanctorum B eius, quia per eam cum peccati lege reſolutio demutationis glorioſę profectu æternitas animæ corporiſque iam ſine peccati corpore rependetur: Certus ergo miſericordiæ Dei, quæ ſupra vitam melior ſit, propheta officium gratulationis exequitur, dicens: *Labia mea laudabunt te Domine. Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.*) Et ſer- C mone ſuo, & opere laudat Deum, atque benedicit: Nam in vita ſua benedicens in nomine ſuo manus eleuabit. In eleuatione manuum non habitum orandi, ſed excelſi operis iudicium ſignificari frequenter docuimus. In hac igitur vita ſua Deum, quia miſericordia eius ſupra vitas ſit melior, laudauit. Eſt enim & vita poſt vitam, qua in Abrahæ ſinibus viuendum eſt, in qua D Dei nomen in pauperis quiete benedicitur, ſecundùm illud prophetæ: Non mor- Pſal. 115. tui laudabunt te Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum, ſed nos qui viuimus benedicimus Domino. Super has igitur vitas miſericordia eſt: quæ quod oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcendit, his qui Dominum diligunt præparauit. Hanc igitur lau- E dat, atque benedicit: non etiam nũc ab holocauſtis pecudum, adipiſque pinguedine ſacrificia legis expectans, ſed in ſola animæ confeſſione benedictioniſque laude ſeipſum Deo hoſtiam ſtatuens, ſecundùm illud: Sacrificium laudis honorificabit me. Pſal. 49. & illud; Immola Deo ſacrificium laudis. & illud; Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem, vtique holocauſtis non delecta- Pſal. 50. F beris; quia literæ ac legis allegoricæ † præſcriptione ceſſante, Deus viuæ intelligentiſque hoſtiæ ſit laudibus honorãdus. Subiecit enim: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labia exultationis laudabunt nomen tuum.*) Neque illa quaſi abominanda condẽnat, ſed hæc vt magis expectata confirmãs; cùm ſicut adipe & pinguedine, quæ ſacrificiorum primitiæ habebantur, repleri animam ſuam exultationis laude depoſcat. Verum hæc non tam ver-

† allegoricorum

borum officia quàm mentis ſunt, vt ſacrificium laudis ex operum ſanctitate deſcendat. Itaque cõtinuò ſubiecit: *Si memoratus ſum tui ſuper ſtratum meum, in matutinis meditabor in te.*) Meditationẽ matutinam recordatio nocturna conſummat, & idcirco de luce ad Deum vigilat: quia ex ſtrati, id eſt, ex lectuli puritate, & fiducia & conſcientia orationis eſt matutinæ. Obrepentes itaque ſub ſecreto noctis cogitationes Dei recordatione compreſſit: ſeſéque aduersùm carnis incentiua luctantem, metus nominis Dei ſui iuuit. Sequitur enim: *Quia fuiſti adiutor meus, & in velamento alarum tuarum ſperabo.* Dei ſe meditatione per quã ſibi adiutor eſt protegente. Non enim ei alia quam placendi Deo cura eſt, cuius tantum in ſtrato meminit. In eo quoque in matutinis ex nocturna recordatione meditatur, quia adiutor ſuus eſt: & ſub velamento alarum eius exultat, id eſt, tegmine protegentis eſt tutus. Sed horum omniũ hinc profectus, hinc cauſa eſt, quia ſequitur: *Adhæſit onima mea poſt te, me ſuſcepit dextera tua.*) Amoris hæc vis eſt, vt his quos amamus etiam ſi abſentes ſint hæreamus: dum affectum inſitum nequaquam aut locus diuellit, aut tempus. Adhæſit ergo Deo propheta non blandimentis ſeculi, non corporis vitiis amorem ſuum ab eo caritatémque retrahentibus: quia ſecundùm Apoſtolum adhærenti Deo, vnus eſt ſpiritus cum eo.
Ioan. 17. Et Dominus pro diſcipulis orauit: Pater ſicut nos vnum ſumus, vt & illi vnum ſint in nobis. Adhęrens ergo Deo ſuſceptus à Dei dextera eſt: id eſt, per virtutem Dei quæ ſignificatur in dextera, ab eo qui Dei & virtus & ſapientia & verbum caro eſt factus, aſſumptus eſt conformis gloriæ corporis iam futurus. Et qui ſuſceptus eſt à Dei dextera, metum omnem à ſe qui ab inimicis ſuis eſſe poſſit abiecit, & fiduciæ ſuæ non tacuit ſecuritatem, neque iuſti iudicij Dei ignorat ſeueritatem, dicens: *Ipſi autem in vanum quæſierunt animã meam, introibunt in inferiora terra: tradẽtur in manus gladij, partes vulpium erunt.*) In vanum itaque animam ſuam quæſierunt. Secũdùm enim Euangelium homo cum corpore animam non perimit, & miſericordia Dei melior ſuper vitas eſt, & hic iam ſuſceptus à dextra Dei eſt. Terræ autem inferiora introibunt, quia chao inuio ſeparantur à ſanctis: & in manus gladij tradentur, quia ſecundùm diuitẽ poteſtas pœnæ, quæ in ore gladij ſignificatur, in impios exercetur. Partes etiam vulpium erunt, fallacium beſtia-

A rum ſortem adepturi: quia & Herodes eſt vulpes, & vineam ſponſi exterminant vulpes, & foueã ſibi filio hominis caput ſuum nuſquam reclinante in impiorum cordibus condiderunt: & dæmonum in his ſignificatas eſſe nequitias non dubium eſt, quibus cum principe eorum præparatus ignis gehennæ eſt. Sed inter hæc audi lætitiam eius, qui ob humanę ſalutis gaudium frequentet ad patrem exultauit. B *Rex autem lætabitur in Deo, & laudabitur omnis qui iurat in eo: quoniam obſtructum eſt os loquẽtium iniqua.*) Cauſam cur rex lætetur ſignificat, quia quiſquis in eo iurabit, in Deo ſacramenti huius religione laudabitur: qui ſciat ſcilicet regem Chriſtum Ieſum, qui etiam Deum ſuper omnia, qui ſecundùm Paulum teſtetur magni Dei ſaluatoris aduentum, qui ſecundùm Eſaiam C iurans iurauit in Deum verum. Obſtructum enim eſt os loquentium iniqua, quia prædicetur ex lege, & ex prophetis, atque ab Apoſtolo, in eo nos ante conſtitutionem mundi, & elegiſſe pater, & benedixiſſe doceatur, & ipſe nos excitauerit & collocauerit à dextris Dei in cœleſtibus, & cũ videbunt eum in maieſtate ſua iudicare de D viuis & mortuis. Per hæc itaque obſtruetur os loquentium iniqua. Ipſe enim eſt rex in æternum, & in nomine Domini Ieſu Chriſti omne genu flectetur, cœleſtium, & terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Pſalmus LXIII. In finem Pſalmus Dauid,

E *EXaudi Deus orationem meam cum deprecor † ad te, à timore inimici eripe animam meam. Protexiſti me à conuentu malignantium, à multitudine operãtium iniquitatem. Quia exacuerunt vt gladium linguã ſuam, intenderunt arcum rem amaram: vt ſagittent in occultis immaculatũ. Subitò ſagittabunt eum, & non timebunt: firmauerũt ſibi ſermonem nequam, ſibi verbum malum.* F *DIſputauerunt vt abſconderent laqueos: dixerũt, Quis videbit eos? Scrutati ſũt iniquitates, defecerũt ſcrutantes ſcrutinio. Accedet homo ad cor altũ, & exaltabitur DEUS. Sagittæ paruulorũ factæ ſũt plagæ eorũ, & nihil habuerũt † cõtra eos linguæ eorũ. Cõturbati ſunt omnes qui videbãt eos, & timuit omnis homo. Et annũciauerunt opera DEI, & facta eius intellexerũt. Lætabitur iuſt⁹ in Domino, & ſperabit in eo, & laudabũtur omnes recti corde.*

† precor

† & infirmatæ ſunt cõt. e.

ENARRATIO

Enarratio psalmi.

Pſalmi ſuperſcriptio hiſtoriam non continet: Simplex eſt, & prophetali ſpiritu æditus, tantum per id quod, In finem præſcribitur: res non ſui temporis quo ſcriptus eſt continere teſtatur. Sed quærendum eſt, ex qua perſona ſit dictus, quidue ex ſe intelligendum enunciet: nam ſine dubio eſſe ſpiritalis eſt opinandus. Cùm enim ipſi illi Pſalmi qui ſecundum titulorum inſcriptiones res geſtas continere creduntur, in plurimis à tituli ſui & rerum ac perſonarum proprietate diſſentiant, magiſque per editiones nominum, atque geſtorum ſpiritalium operationum ſignificent effectus: quid de eo erit intelligendum, in quo ſimplex tantum Pſalmi, in finem intelligendi inſcriptio continetur, niſi quòd ſpiritalis in eo doctrinæ forma ſit conſtituta? Eſſe autem plures memini, qui omnia quæ in libris Pſalmorum ſcripta ſunt ad perſonam Domini noſtri vnigeniti filij Dei exiſtiment eſſe referenda: nihilque in eo aliud, quàm quod ei ſit proprium contineri. Quæ eorum opinio argui non poteſt. Omnis enim ex affectu religioſæ mentis hic ſenſus eſt, & caret culpa propenſiori ſtudio, omnia ei per quem omnia ipſa ſunt, coaptare. Quanquam enim idipſum interdum imperitè fiat: tamen per id quod ad eum cuncta referuntur, neceſſe eſt vt ea quæ ei ſunt propria, verè ac fideliter prædicentur. Cauendum autem eſt, ne dum omnia conuenire in eum æqualiter opinamur: per aſſertionis huius ſtudioſam intentionem plurimum & diuinitatis ſuæ dignitati, & cooperationis ſacramento, & operationum poteſtati, & paſſionis virtuti, & reſurrectionis gloriæ detrahatur. Tenendus igitur modus eſt: & diligenter ac acutè conſtituendum eſt, quid de diuinitatis ſuæ natiuitate, quæ ei à patre eſt, fuerit prophetatum: quando eius hominis quem aſſumpſit perſona tractetur, vbi operatio, paſſio, & reſurrectio prædicetur: quid verò vnicuique tempori congruat, quando fides gentium nuncietur, quando peccata anterioris populi arguantur, quando doctrina timoris Dei & confeſſionis eruditio ex Prophetæ oratione præſtetur. In his enim prophetiæ ſpiritalis ordo conſiſtit. Et ſi Dominus prædicatur, profectus ſcientiæ huius ad fidem vtilis eſt. Si ad timorem & confeſſionem eius docemur, Domino formamur, proficimus, acquirimur: vt per paſſionem eius

A redempti, ita eidem per doctrinæ ſuæ inſtituta placituri. Eſſe autem in præſenti Pſalmo quædam intelligo, quæ ei homini quem Dominus aſſumpſit aptari poſſe videantur, vbi dicitur: Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Significari enim fortè in eo exiſtimabitur Iudæorum conſpiratio: cum teſtimonia quibus argui poſſet quæruntur, nec reperiuntur,
B & omnia ſcrutantium ingenia deficiunt. Dehinc quòd ſagittis paruulorum, id eſt, doctrinis Apoſtolorum vulnerentur: aduerſum quos nullam cauſam iuſtæ perſecutionis inuenerint, & ideo defecerint contra ipſos linguæ eorum. Hæc quidem non tanquam improbabilia prætermittimus. Sed quædam alia in Pſalmo ſunt quæ ordinem intelligentiæ huius impediant: non longè tamen ab his ſermo expoſitionis noſtræ
C diſſentiet. Exiſtimamus enim non modò Apoſtolorum qui primi fuerunt, ſed cuiuſque ſancti in Domino ſperantis confeſſionem præſenti Pſalmo contineri. Inter maximas enim ſeculi tempeſtates, & grauiſſimas humani generis in Deum impietates ſumus conſtituti: cuius fidelem per nos, & veram confeſſionem nunc philoſophia irrideat, nunc hæreticorum furor incurſet, nunc auaritiæ ſtudia cõdemnent,
D nunc ambitionis fauor inquietet. Quibus omnibus diſſimulandis, tolerandis, vitandis, & coarguendis, mens noſtra niſi per Deum erudita non ſufficit. Quantis enim & quàm moleſtis diſputationum aculeis Dei prouidentiam, & principalem atque initiabilem in creato ab eo mundo dominatum eius philoſophia impugnat: nunc aquis, nunc terræ, nunc atomis, nunc cœlo Dei nomen indulgens? Quàm verò
E ingenioſo calliditatis vſu fidei doctrinam hæreticus mentitur: quanto deinde audientium periculo opum gloriam auarus affirmat: quanto quoque continentiæ excidio gaudia corporis voluptatum aſſertor exequitur: quàm peſtifera autem ambitioſorum in honoris adhortatione facundia eſt? Quibus omnibus peruigil cura, pernox oratio, & æterna ad Deum con-
F feſſio repugnabit. Ob hæc igitur fidei noſtræ & æternæ ſalutis excidia, Propheta orare intelligitur in Pſalmo: ex perſona ſua quatenus in Deum ſperare nos conueniat, oſtendens. Ait enim: *Exaudi Deus orationem meam, cum tribulor: à timore inimici eripe animam meam.*) Ingruentibus his quæ ſuperiùs memorauimus, per quæ fides noſtra & ſpes periclitatur: ad eum qui

ſolus mederi his poteſt referatur oratio. Metus eſt enim, ne infirmam per naturam & cõſortium carnis animam, vndique ſubrepentium illecebrarum æſtus abſorbeat. Adſunt namque quotidie, & pugnãt blandimẽtis fallacibus, quaſdam machinas excidij admouentes. Itaque ad doctrinam cœleſtis eruditionis peruigilem curam fidei impendere admonemur: timere inſidiantem ſemper hoſtem, ne incautam ſecuritatem noſtram ipſe in ſpeculis poſitus incurſet. Vigilandum ergo in oratione Dei eſt, & ſemper orandum: vt cum fatigari anima & affligi ſubrepentium illecebrarum aculeis cœperit, Deus ſemper oratus exaudiat, noſque ab his quæ timemus eripiat. Ait enim: A timore inimici eripe animam meam. Deus enim non tantum orandus eſt, cum quæ timentur ingruerint, ſed timenda ea ſunt, quæ cum cœperint adeſſe, dominantur: & ſemper atque indefeſſis precibus orandus eſt, vt nos à timore eorum quorum dominatum timemus eripiat. Scriptum enim in Prouerbiis eſt: Cùm vocarem non exaudiſtis, & cum extenderem verba non intendiſtis, ſed inania feciſtis conſilia mea, & conſiliis meis non intendiſtis. Et egò perditionem veſtram irridebo. Erit ergo cum inuocabitis me, & ego non exaudiam. Propheta ergo licet prior tempore, non tamen eorum quæ poſtea dicerentur ignarus eſt: ſed impendentibus ſemper tribulationibus anxius, & ad omnem timorem inimici ſolicitus, Deum orat ob ea quæ timet: & vt ſecum in tribulatione ſit, & vt exaudiat deprecatur. Neque enim Dei miſericordiam metus noſter, ſed fides promeretur: & longæ præparationis documento opus eſt, vt mereamur audiri. Meminit ergo Propheta ab his ſe omnibus precatu † liberari: & docet orationem ſuam non ex dominatu eorum quæ timuerit, ſed ex metu eſſe dominatus †. Ait enim: *Protexiſti me à conuentu malignantium, & à multitudine operãtium iniquitatem: Qui exacuerunt vt gladium linguas ſuas, intenderunt arcum rem amaram, vt ſagittent in obſcuro immaculatum.)* Non hic Propheta arma bellica, nec enſes, aut iacula, aut tormenta arcuum pertimeſcit. Omnis enim in lingua timor eſt: huius gladios, huius ſpicula metuit, ab his quidem fide ſua tutus eſt. Ait enim: Protexiſti me à conuentu malignantium. Sed arcus homicidæ linguæ ſemper intentus eſt, & acumen gladij in lingua eius præſto eſt. Volant autem letales eius ſagittæ, &

† precantem.

† ſed ex merito eſſe fidei exauditum.

A non ambiguum eſt quid efficiant: ſcilicet vt ſagittent in obſcuro immaculatum. Et proprietas verbi intelligenda eſt. Non ſanctum, non fidelem, non iuſtum, ſed immaculatum ſagittant eum, cui per ſacramentum Baptiſmi, ſordes & maculæ veterum criminum recens ablutæ ſunt, nondum tamen firmatæ fidei, nondum doctrinis ſpiritalibus eruditum: nondum contra B hæc pugnacis linguæ arma certantem, ſed ſimplicitatem & ex nouæ natiuitatis infantia tenerum. Hunc ergo ſine metu contradictionis alicuius, intento iampridem arcu, per rerum ignorãtiam in obſcuro poſitum vulnerabunt. Ait enim: *Subitò ſagittabunt eum, & non timebunt.)* Naturam ſimplicem, & immaculatam, nouitate imperitam. Hanc enim fallunt, huic occultos laqueos prætendunt, inſidiarum ſecretis la- C tentibus gloriantes. Sequitur enim: *Firmauerunt ſibi verbum malum, diſputauerũt vt abſconderent laqueos. Dixerunt, Quis videbit eos?)* Tempus diſcernitur & inferendi vulneris, & cõſilij firmati. Nam cum dicitur: Subitò ſagittabunt, futuri tempòris opus docetur. Cum autem, Firmauerunt verbum malum: iam ex præterito cõſilium firmatæ pridem voluntatis oſtenditur. Semper enim excidia aduerſus fidem D præſto ſunt, & occultis ac fallentibus inſidiis peſtiferæ adhortationis doli adjacent, quos à raris quibúſque conſpici opinentur. Et ideo dictum eſt: Abſconderunt laqueos & dixerunt: Quis videbit eos? Si enim hæreticus peruertere fidem tentet, incredibile eſt quantis eam dolis ſubuertere cõtendat. Si ſpem æternitatis noſtræ philoſophus impugnet: mirum in modum omne E bonum præſentis vitæ ponet in corpore, omni ingenij ſui alacritate ea, quibus doctrinæ cœleſtis inſtitutio ſubrui poſſit, vterque ſcrutantes. Sed quid ad Deum humana peruerſitas? Quid aduerſus opificem operis ingenium? Exquirant licet omnibus argumentationis ſuæ quæſtiunculis excidium veritatis, deficiet tamen in veritatis deſtructione falſitatis aſſertio, atque ideo ſubſequitur: *Perſcrutati ſunt iniquitates, de-* F *fecerunt ſcrutãtes ſcrutinio.)* Defectio ſcrutantium, defectionem ſuperuacuæ contra Deum adhortationis oſtendit. Quæ enim non labefactabũtur ingenia, cõtradictioni veritatis intẽta? Rimentur licet omnia naturalium cauſarum ſecreta, peruicacique ſtudiorum ſuorum vigore ipſa cœleſtium motuum interna ſcrutentur: in ipſa tamen operis ſui intentione deficient, doctrinis ſpiri-

ſpiritalibus refutati. Qui enim fortuitis motibus agi omnia docent: audient à nobis æternæ virtutis Deum non in fortuitis manere, ſed eſſe mundi creatorem, indefinitæ vt eſſentiæ, ita & virtutis. Ipſum à nemine, ſed ex eo omnia, moderantem ea ipſa omnia & continentem. Qui verò prædicabit animæ cum corpore occaſum, audiet animam non eſſe terrenam, ſed ex afflatu Dei ortam, elementis corporis admiſceri: mortem autem non interitum eſſe, ſed diſceſſionem eius à corpore. Qui autem reſurrectionem carnis abnegabit: ſciet non difficilem eius inſtaurationem futuram ei, cui inchoatio prima ſit facilis. Porrò qui curam humanæ conuerſationis Deo auferet, cognoſcet æterni regni Deum iudicem: neque hominem idcirco tantùm conditum vt eſſet (quid enim eſſe hominem Deo vtile fuit?) ſed vt in cognitionem Dei editus, profectum ſibi ex opificis ſui cognitione ſperaret. Iam ſi fidem hæreticus deſtruet, Dei filium ſemper fuiſſe cognoſcet, nullo à patre interuallo temporis ſeparatum: ipſum eſſe verbum, virtutem, ſapientiam Dei: hunc mundi opificem fuiſſe, hunc & hominis conditorem: hunc prima mundi crimina diluuio abluiſſe: hunc Moyſi legem dediſſe: hunc in prophetis fuiſſe, & per eos ingentia illa corporationis & paſſionis ſuæ ſacramenta ceciniſſe: hunc in corpore reſurgentem caducæ carni claritatem ſpiritalis gloriæ intuliſſe, & in naturam diuinitatis ſuæ terrenæ corruptionis abſorbuiſſe primordia. Deficient igitur aduerſum iſta ſcrutantes: & per virum doctrina Dei eruditum, & in altum humilitatem cordis ſui erigentem, hæc diuinæ operationis præconia proferentur: ita vt hæc eminentia Dei eorum ipſorum, qui hæc audiant, confeſſione laudetur. Atque ideo ita ſequitur.

Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.

Cognita enim ſcrutantium defectione, & accedente homine cordis alti: magnificentia diuinæ bonitatis agnoſcitur. Quantus autem fiet doctrinæ ſpiritalis profectus? Nam quis non magnificabit Deum, quem mundi huius cognouerit cõditorem? Quis non metuet, quem iudicem ſciet? Quis non renaſci in innocentiam volet, cùm peccati remiſſionem ſacramentum nouæ natiuitatis indulgeat? Quis non à peccato deſinat iam renatus, & in innocentia velit paruuli permanere, cum talium ſciat regnum eſſe

A cœlorum? Hæc profeſſio noſtra ſcrutantium ingenia debilitat: hæc doctrinę noſtrę ſpicula quæ per regeneratorum exordium ſagittæ ſunt paruulorum, ſtultas diſputationes, & ridicula de Deo dogmata vulnerant. His aduerſari profanæ linguæ contradictio non poteſt: ad horum omnium diſputationum, & adhortationum noſtratum fidem, & trepidatio abnuentium & metus eſt audientium. Annunciatis enim operibus Dei, B tunc incipient facta eius intelligi, tunc in his lætabitur iuſtus, tunc eum omnes recti corde laudabunt. Et hoc ipſum Pſalmus ita edocet:

Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. *Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum, & nihil habuerunt † contra ipſos lingua eorum. Conturbati ſunt omnes qui videbant eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerunt opera* Dei, *& facta eius intellexerunt.* C *Lætabitur iuſtus in* Domino, *& ſperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.*

† *& infirmata ſunt.*

Aduerſus vulnerantes ſagittas paruulorum loqui aliquid aduerſantium lingua non habuit. Et qui videbant paruulos ſagittantes, conturbantur & metuunt, cum in ſe errores iſtos recognoſcunt: cum diem iudicij & retributionem actæ vitæ in corpore D agnoſcunt: cum opera Dei audiunt, & facta eius intelligũt. In his eſt lætitia ſanctorum, in his ſpes firmiſſima. Ob hæc Deum qui recto corde ſunt laudant: ſcientes eſſe remiſſionem peccatorum, mortis peremptorem, & diaboli debellatorem, iudicem ſeculi, & æternitatis largitorem Deum & Dominum noſtrum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

E

Pſalmus LXIV. In finem Pſalmus David.

T*E decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hieruſalem. Exaudi orationẽ meam, ad te omnis caro veniet. Verba iniquorũ præualuerunt ſuper nos, & impietatibus noſtris tu propitiaberis. Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti, inhabitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ,* F *ſanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate. Exaudi nos* Deus *ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ, & in mari longe. Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia: Qui conturbas profundum maris, ſonum fluctuum eius. Turbabuntur gentes, & timebunt omnes qui habitant fines à ſignis tuis: exitus matutini & veſpere delectationis. Viſitaſti terram & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eam. Flumen* Dei *repletũ*

eſt aquis: paraſti cibum illorum, quoniam ita eſt præparatio eius. Riuos eius inebria, multiplica generationes eius: in ſtillicidiis eius lætabitur exoriens. Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pingueſcent fines deſerti, & exultatione colles accingentur. Induti ſunt arietes ouium, & conualles abundabunt frumento: etenim clamabunt & hymnum dicent.

ENARRATIO PSALMI.

OPPORTVNE ſuperiorem Pſalmum hic qui ſubjacet conſecutus eſt. Eſt autem & ipſe, in finem: & congregationem gentium, quæ Dominum laudaturæ ſunt nunciat, & ipſe huius interpretationis noſtræ fidem reddet. In exordio autem eius ſecundùm conſuetudinem ſuam Propheta orationem omnem ad Deum dirigit. Omnis enim nobis res atque ſermo cum confeſſione Dei ineundus eſt. Sed ſciens Propheta plures pro diuerſitate rerum ac ſtudiorum in ſuperuacuis demorari: ſpecialem & proprium Dei à nobis honorem requirit, dicens:

Te decet hymnus Deus in Sion.

. Sion mons quidem Hieruſalem adjacens eſt: ſed montem hunc eiúſque nomen, atque etiam vrbis ipſius Eccleſiam, quæ corpus eſt Chriſti, nuncupatam ſemper accepimus, Domino in Pſalmis dicēte: Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo, ſuper Sion montem ſanctum eius. Et ne in regno eum collis huius conſtitutum arbitraremur: in Prophetis, atque etiam in Euangeliis dictum eſt: Gaude valde filia Sion, prædica filia Hieruſalem. Ecce Rex tuus venit tibi. Et Apoſtolus: Ea autem quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra. Hymnus ergo hic Deo condecet, qui ſit in Sion ſpiritali & Eccleſiaſtico cantico innocens, & Dei laudibus dulcis. Omnia autem ſuperſtitionum genera quæ extra religionem Dei ſint condemnat. Plures enim ſunt in demerſiſſimo † erroris profundo locati, qui doctrinæ ſuæ peruerſitatem quadam inanis laboris probitate commendent. Cernimus namque nudis philoſophos corporibus algere: ipſo etiam coniugiorum vſu magiſtri abſtinent: hæretici ſicco panis cibo viuunt. Sed qui tandem ocioſi huius propoſiti profectus eſt? Totum hoc inane atque ridiculum eſt, & cum ipſis ſuperſtitionis cauſis miſerabile. Deo ergo vouenda ſunt, contemptus corporis, caſtitatis cuſtodia, ieiunij tolerantia. Atque ideo ait:

Pſalm. 2. *Zach. 4.* *Galat. 4.* † diuerſiſſimo. *Hæreticorum hypocriſis.*

A

Et tibi reddetur votum in Hieruſalem.

Vota enim tantum Eccleſiaſticæ religionis vtilia ſunt: quæ cum & dignis Deo cantionibus, & propoſitæ in Eccleſia obſeruantiæ ſtudio probantur: tum digni erimus pro quibus Deum ſanctus Spiritus interpellet. Idem namque per Prophetam loquitur, & docet. Ipſe autem ſecundùm Apoſtolum pro nobis inenarrabilibus gemitibus interpellat, atque ideo hic ita dictum eſt:

Vota qualia debeant eſſe.

B

Exaudi orationem.

non enim ſubſequitur, meam: vt dicentis perſona poſſit intelligi, Licet enim multi tanquam hoc deeſſet addiderint, non tamen in authenticis extat. Prophera enim non ſuo ſenſu, ſed inſpiratus hæc loquitur: Exaudi orationem: ſequitur vt quorum oratio ſit exaudienda demonſtret, nec longè expectationem noſtram differt. Subiecit enim:

Cur non addatur, meam.

C

Omnis caro ad te veniet.

Humani generis vniuerſitatem, ſcriptura ſub carnis nomine deſignat: vt in lege dixit Deus † 1 Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quoniam caro ſunt. Et in eadem: Quoniam corrupit omnis caro viam eius. Et in Propheta Dominus: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. & in Euangelio: Et verbum caro factum eſt, & inhabitauit in nobis. Huius igitur humani generis orationem exaudiet Deus, quod vanis infœlicium ſuperſtitionum doctrinis tenebatur: cum præcepta gentilia omnes eos ad ſtudium impietatis imbuerent, Deum in lignis, & ſaxis, & metallis prædicando, & mundi opificem, atque animæ noſtræ parentem intra inanem materiem collocando. Hinc igitur errorem gentes fatentur, quòd eos philoſophiæ facundia detinuerit in errore: ſcientes tandem vetera delicta ſua, & antiquæ impietatis crimina Deo propitianda eſſe per Chriſtũ. Ipſe enim ſecundùm Apoſtolum noſtra placatio eſt, ait namque: Quem propoſuit Deus placationem per fidem in ſuo ſanguine. Et iterum: Ipſe eſt placatio pro peccatis noſtris. Veniet ergo ad eum omnis caro, dicens:

† In lege ſcriptum eſt & dixit Deus. *Gen. 6.* *Ioel. 2.* *Ioan. 1.* D E *Rom. 3.* *1. Ioan. 2.* F

Verba iniquorum inualuerunt † ſuper nos, & impietates noſtras tu propitiabis.

† *præualuerunt.*

Sed qui tandem propitiationis effectus eſt: vel quid proderit errorem gentilem reliquiſſe, & doctrinam impiam ſpreuiſſe? Et idipſum non diſſimulauit, dicens:

Beatus

Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti, vt inhabitet in tabernaculis tuis.

Omnis quidem caro veniet: id eſt, ex omni hominum genere congregabuntur.
Matth. 22. Sed beatus eſt quiſquis fuerit electus. Multi enim ſecundùm Euãgelium vocati ſunt, ſed pauci electi. Electi autem ſunt nuptiali veſte conſpicui, puro atque integro nouæ natiuitatis corpore ſplendidi. Itaque non res indiſcreti iudicij electio eſt: ſed ex meriti delectu facta diſcretio eſt. Beatus ergo quem elegit Deus. Beatus ob id, quia electione ſit dignus. Scire autem nos conuenit, hic beatus in quam rem fuerit electus, ſcilicet ad id quod ſequitur: Inhabitabit in tabernaculis tuis. Omnis perfectio bonorum, inhabitationis cœleſtis eſt requiei. Multas manſiones Dominus in cœlis eſſe teſtatur: ſed patrem orat, vt Apoſtoli vbi & ipſe ſit maneant, dicens:
Ioan. 17. Pater, quos mihi dediſti, volo vt vbi ego ſum, ibi & illi ſint mecum. Ex plurimis ergo manſionibus, Apoſtolis ſuis eam quæ ſibi eſt propria communicat. Scit Propheta quanta beatitudo ſit in tabernaculis Dei
Pſal. 83. eſſe, alio loco dicens: Concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini. Sed non ob id bonorum cœleſtium ſpes adimitur, ſi non omnes ad cohabitationem Dei eligentur. Plures enim manſiones diuerſæ dignitati habitantium præparantur. Sed licet diuerſa ſit dignitas: differt enim ſtella ſtellæ in gloria; tamen quotquot habitationibus (variis licet) digni habebuntur, fidei fructum & honorem cœleſtis gloriæ ſortientur. Poſt enim beatitudinem eius, qui ad habitandum in tabernaculis Dei fuerit electus, hoc ſequitur:

Replebimur in bonis domus tuæ: ſanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate.

His ergo bonis domus Dei replebimur, quia in tabernaculis Dei beatus habitabit. Et quidem interim bona domus quæ ſint poſſumus æſtimare: Eccleſiæ ſcilicet munera, quæ ei ſecundùm multiplicem fructũ Chriſtus indulſit, quia & ipſa ſecundùm
1. Tim. 3. Apoſtolum domus Dei eſt: Vt ſcias, inquit, quemadmodum oporteat in domo Dei diuerſari, quæ eſt Eccleſia Dei viui: columna, & firmamentum veritatis. Hæc ergo habet triceſimum ſexageſimum centeſimúmque fructum. His ergo bonis domus Dei fides credentium explebitur, quæ interim donorum diuiſionibus adornatur,
1. Cor. 12. ſicut ſcriptum eſt: Huic enim datur ſermo ſapientiæ, alij verò ſcientiæ, alij fides in eodem ſpiritu: alij dona ſanationum, alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonum. Verum ſunt & alia plena & perfecta domus Dei munera, nequaquam in naturis carnalium ſenſuum æſtimãda. Nouit hæc vſque ad tertium cœlum Apoſto- 1. Cor. 2.
lus raptus: & prædicat, dicens: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit: quæ præparauit Deus his, qui diligunt eum. His igitur domus Dei bonis replebimur, & meritum percipiendorum horum fructuum docet, dicens: Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate. Omnia namque credentium corpora templum Dei eſſe Apoſtolus docet, dicens: An neſcitis quod templum 1. Cor. 3.
Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corruperit, corrumpet & hunc Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt. Ornandum ergo hoc templum Dei eſt ſanctitate atque iuſtitia: vt bonis domus Dei repleatur, vt æquitatis ac fidei operibus mirabile ſit. Domum autem Dei etiam ipſum aſſumptum à Dei filio hominem intelligere erit promptum, quia in eo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis: & per naturæ proprietatem in eo pater habitat, bonis eius, id eſt, virtutis, gloriæ, æternitatis, vnoquoque eo replendo qui ſe templum Deo ſanctum & mirabile in æquitate ſeruauerit. Omnium itaque noſtrûm ſpes iſta eſt: vt bonis domus Dei repleamur, vt ſanctum & mirabile templum illius ſimus. Beati quidem ſunt qui iam à Deo ad habitandum in tabernaculis eius electi ſunt. Sed feſtinare nos in conſortium huius beatitudinis congruum eſt, operationibus id atque orationibus conſequentes, ob quod ita ſequitur:

Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, ſpes omnium ſinium terræ, & in mari longè.

Non competit hæc oratio Iudæo. Et quanquam hic liber legis ſit, prophetia tamen non eſt gentis vnius. Spes enim hæc omnium finium terræ eſt: & quacumque ſe habitabilis mundi huius temperies extendit, omnibus Chriſtus in ſpe eſt. Quinetiam interni atque externi maris inſulæ in huius nominis virtute requieſcunt. Spes enim omnium finium terræ, & in mari longè eſt. Sed ſpem oportet non ex inani eſſe præſumptam: ne magis ſit incertorum præſumptio, quàm expectatio cognitorum. Itaque cur in eo ſpes omnium ſit, in conſequentibus docet, dicens:

Præparans montes in virtute tua accinctus potentia, qui conturbas profundum maris ſonum fluctuum eius.

Ad terrenorum montium naturam ſermo iſte non pertinet: firmati enim ſunt, non præparati. Præparatio autem, futuræ operationis eſt cœptum. Dehinc memoratorum montium præparatio, in accinctu potentiæ ac virtute eſt. Terra autem omnis ex nihilo eſt iuſſa ſubſiſtere, rêſque ea potentiæ non eguit accinctu, quæ ex iubendi facilitate pendebat. Vtile eſt autem cognoſcere ſicubi in ſcripturis montium facta eſt mentio. Ait namque B Propheta: Audite populi omnes, & attendat terra & omnes habitantes in ea. Et erit vobis Dominus Deus in teſtimonium, Dominus de domo ſancta ſua. Propter quod ecce Dominus deſcendet de loco ſuo, & deſcendet ſuper excelſa terræ, & conteret montes ſubtus ſe, & valles liqueſcent tanquam cera à facie ignis C propter impietatem Iacob. Hæc omnia propter peccata domus Iſraël. Et rurſum: Et commota eſt & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata ſunt & commota ſunt, quoniam iratus eſt his. Aſcendit fumus ab ira eius, & ignis à facie eius exardeſcit, carbones ſuccenſi ſunt ab eo, inclinauit cœlum, & deſcendit, & caligo ſub pedibus eius. Et in conſequen- D tibus: Miſit ſagittas ſuas & diſperſit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Et in his quantum lectio docet, deſcenſionem Domini de cœlo per Prophetam Spiritus ſanctus oſtendit, motum terræ, montium trepidationem: ob id quia his Dominus iratus ſit fumo de ira eius exorto, igne deinceps de conſpectu eius accendendo. In fumo qui aſcendit, præ- E teriti temporis res eſt. In igne autem accendendo, futuri ſignificatio continetur. Dehinc nequicquam de natura hebeti & immobili dictum exiſtimaretur: hos montes ſagittæ miſſæ diſpergunt, & fulgura multiplicata conturbant. In hoc igitur montium nomine omnem ſupereminentem virtutem intelligi oportet: quæ ſe contra Deum exaltans atque efferens, iræ Dei ſubdidit. Deſcendens igitur Deus F verbum, aſſumptum ſibi hominem potentia accingens, primum hæc cacumina montium depreſſit, diaboli ſcilicet & ſuorum contumacem excellentiam protriuit, quos per hanc primæ obtritionis poteſtatem pœnæ æternæ iudicij præparauit. Seruauit autem hanc eandem Propheta rationem, dicens: Aſcendit fumus ab ira eius, & ignis à conſpectu eius ardeſcet. Fumus enim eos interim arſuri ignis in-

Mich. 1. *Pſal. 17.* *Pſal. 52.* *Luc. 18.*

uoluit, atque ob id in præſenti Pſalmo ita ſcriptum eſt: Præparans montes in virtute tua accinctus potentia. Accinctio potentiæ, ei quod indigebat corpori coaptatur. Non enim virtus accingitur: ſed in virtute Dei potentia, homo quem Dominus aſſumpſit accingitur. Contemplandum autem eſt, quid præparationem montium ſubſequatur.

Qui conturbat fundum maris ſonum fluctuum eius.

Conturbat non mare, ſed maris fundum: neque fluctus eius, ſed ſonum fluctuum. Mare autem, vt prophetiæ ſermo edocet, pro ſeculo nuncupatur, vt ait: Superinducet Dominus machæram terribilem & magnam, ſuper draconem ſerpentem ptauum, & perimet draconem qui in mari eſt. Et iterum: Mare hoc magnum & latum, ibi requieſcet draco quem figuraſti ad illudendum ipſum. Vel certè illud abſolutius: Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Montes igitur, id eſt, aduerſariæ omnes ſupereminentéſque virtutes pœnæ iudicij præparantur, & maris fundamenta turbantur. In harum enim inimicarum virtutum fiducia ſeculum cõſiſtebat, & hæc in inuiſibilibus ſeculi huius profundis latebãt. Sonus autem fluctuum cum fundo maris perturbatur. Turbato enim diabolo, omnia terroris ſui miniſteria turbantur: & ipſe in quo gentes pauebant, aduerſantium poteſtatum ſonus trepidat. Recordemur vatum murmura, & inconditos bacchantium fremitus, & nonnunquam confuſo audientium ſenſu incertum neſcio quid ſimulachrorum æra ſonuiſſe, omnem denique prophano cerimoniarum cantu mundum reſultantem. Nunc verò Domino Chriſto prædicato ſilere omnia confutata & trepida, cum hi templorum & gentium dij virtute fidelium ſubijciuntur ad pœnam: cum credentium verbis torquentur, laniantur, vruntur, & inuiſibiles nobis atque incomprehenſibiles naturæ verbo continentur, puniuntur, abiguntur, cum vates ſilent, cum muta ſunt templa. Per hæc itaque iam iudicio præparantur. Et præparatio iſta quid proficit? proficiunt namque: Turbabuntur gentes & timebunt.) Cernentes ſcilicet deos ſuos mutos, & tantum ad impoſitionem manuum noſtrarum pœnæ ſuæ vocibus ingemiſcentes. Sed poſt turbationem gẽtium alij timebunt: timorem enim erit illa nam turbatio. Nunquid omnes qui & turbabuntur timebunt? Non vtique omnes, qui turbabun-

Eſai. 27. *Pſal. 103.*

tur,

tur, timebunt. Qui ergo timebunt?

Qui inhabitant fines.

Non ſubiecit ſcriptura (vt aſſolet) fines terræ. Non enim hic de terræ finibus loquebatur: dehinc ergo ſermonis ratio non patitur vt ita dictum exiſtimemus. Ait enim: Qui inhabitant fines. Nunquid & gentes quæ intra fines ſunt non timebunt? & terrarum tantùm extima Deum metuent, ab eius metu cæteris quæ in medio habentur alienis? Finis autem eſt non res ipſa, ſed rei extimum. Extimum verò eſt, in quo res ipſa deficiet. Qui ergo fines inhabitant? ſcilicet qui in carne poſiti, neque in totum adhuc ſecundùm carnem agunt, neque iam omnino finem peccati per deſinendi à peccatis conſuetudinem tenent, ſed volentes deſinere, nec penitus deſinentes, & finem etiamnum, id eſt, quádam proximam defectionem peccati, carnis habitantes, nec à carne abſunt, nec in totum interna carnis exercent. Apoſtolus autem cùm in corpore ſit, peregrinatur à corpore: Apoſtolus cùm in vita ſit, quotidie tamen moritur: viuit autem iam non ipſe, viuit verò in eo Chriſtus. Omnes ille fines ambiguæ voluntatis exceſſit, etiam extra fines corporis peccatique habitat, peregrinando à corpore dum in corpore eſt, & quotidie moriendo Deo viuit, & iam non ipſe in ſe viuendo, ſed Chriſtus. Cæterum timentium trepidatio ex ambiguæ habitationis incerto eſt: dum adhuc habitando fines timent, nondum penitus quod iam habitatum ſit tranſeundo. Et tamen deſinendi voluntate in fine iam habitent deſinendi, Sed videamus, hi qui fines habitant cur timebunt, & vnde illis metus ingruat. Neque id occultum eſt. Sequitur namque:

Et timebunt qui inhabitant fines à ſignis tuis.

Metus ergo omnis à ſignis eſt. Sed quæ hæc erunt ſigna?

Exitus matutini & veſpere delectationes. Viſitaſti terram & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eam. Flumen Dei repletum eſt aqua, paraſti cibum illorum, quoniam ita eſt præparatio tua.

Ab his igitur ſignis metus ortus eſt. Eſt enim magnum in ſingulis quibuſque eorum ſignum. Nam poſt præparationes montium in accinctu potentiæ & conturbati maris fundi †, & ſonitus fluctuũ eius, progreſſus eccleſiæ in matutinum, & veſpertinorum hymnorũ delectationes maximum miſericordię Dei ſignum eſt. Dies

† & conturbationem fundi maris,

A in orationibus Dei inchoatur, dies hymnis Dei clauditur, ſecundùm quod dictum eſt: Suauis ei ſit laudatio mea. Et rurſum: Pſal. 165. Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum. Succedit igitur ex hoc ſequens ſignum: Viſitaſti terram & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eã. Terra hæc qua vtimur non locupletatur, ſed ex fructuum ſuorum vbertate locupletat. Non ergo in eam ſermo conueniet, quæ
B & locupletandi ſe caret ſenſu, & cuius id eſt vt locupletet officium. Viſitauit autem Deus terram, id eſt, humani generis natiuitatem: eáque viſitata à Deo multiplicatis gratiarum muneribus diteſcit, Apoſtolo dicente: In omnibus ditati eſtis in ipſo, in omni verbo & ſcientia. 1. Cor. 1. His enim bonis replemur, & ſine ceſſatione potandi quotidie bonorum cœleſtium munus haurimus, pleni diuinis copiis atque ebrij.
C Locupletatio enim oſtenſa eſt eſſe ea quæ ſuperius nuncupabatur ebrietas, & locupletationis atque ebrietatis huius fructus eſt contuendus. Et qui hic tandem ſit non tacetur:

Flumen Dei repletum eſt aqua, paraſti cibum illorũ, quoniam ita eſt præparatio ſua. † † tua & eius ſupra.

Et de flumine ambigendi locus nullus eſt. Ait enim propheta: Fluminis impetus Pſal. 45. lætificat ciuitatem Dei. Et ipſe Dominus Ioan. 4. in Euangeliis ait: Qui biberit ex aqua quã Ioan. 7. ego dedero, flumina de ventre eius fluent
D aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam. Et iterum: Qui crediderit in me (ſicut ſcriptum eſt) flumina de ventre eius exient. Hoc autem dicebat de Spiritu ſancto quem accepturi erant credentes in eum. Hoc ergo flumen Dei aqua repletur. Spiritus enim ſancti muneribus inundamur, & in nos ex illo vitæ fonte fluuius Dei aqua repletus infunditur. Habemus etiam & cibum paratum. Et quis hic ille
E cibus eſt? Ille ſcilicet à quo ad Dei conſortium præparamur: per communionem ſancti corporis in communionem deinceps ſancti corporis collocandi. Id enim præſens pſalmus ſignificat, dicens: Paraſti cibum illorum, quoniam ita eſt præparatio ſua. Communio corporis Chriſti. Quia cibo illo quãuis in præſens ſaluemur,
F tamen in poſterum pręparamur. Seruat autem cõſuetudinem ſuam propheta, vt tẽpora de quibus loquitur diſtinguat. Superior namque ſermo tanquam de præterito fuit: quæ autem adhuc gerenda erãt, gerendorum fide & ſcientia tanquam iam geſta memorauit. Vt autem ea omnia futuri temporis doceret eſſe, ait:

A *Riuos eius inebria, multiplica generationes eius: in ſtillicidiis eius lætabitur cùm exorietur.*

Omnis hic orantis eſt ſermo, & vt ea quæ commemorata ſunt Deus expleat deprecantis. Terra autem viſitata inebriata eſt. Et quomodo nunc riui eius inebriantur? Sed meminiſſe debemus, quòd ſi quis ex aqua Domini potauerit, flumina de ventre eius effluent. Ergo potatione aquæ opus eſt vt flumina fluant. Inebriamur autem
B ipſi, cùm Spiritum ſanctum, qui fluuius eſt nuncupatus, accipimus. Dehinc, quia ex nobis diuerſi gratiarum riui emanant, orat propheta vt hos eoſdem Dominus inebriet: vt his inebriatis & dono diuini muneris perfuſis generationes noſtræ multiplicentur, terra ſcilicet bona ſecundùm Euangelicam comparationem, verbi ſemen excipiens fructu trigeſimo & ſexage-
C ſimo & centeſimo diteſcat. Eſt autem nobis per ſacramentum baptiſmi renatis maximum gaudium: cùm quædam in nobis Spiritus ſancti initia ſentimus, eùm ſubeat nos ſacramentorum intelligentia, prophetiæ ſcientia, ſermo ſapientiæ, ſpei firmitas, ſanationum chariſmata, & in dæmonia ſubiecta dominatus. Hæc enim tanquam ſtil-
D licidia nos penetrant, quæ paulatim cœpta fructu multiplici exuberant. In his ergo ſtillicidiis cum exorietur terra lætabitur. Sed ſtillicidia multiplicantur vt riui ſint, riui autem inebriantur vt flumina ſint. Conſequens autem eſt, vt omnem expectationem noſtram propheta confirmet: & doceat quid montium præparatio, fundi maris turbatio, terræ viſitatio & eius inebriatio, & fluminis plenitudo conſummatio-
E nis habitura ſint Docet itaque in his quæ conſequuntur, dicens:

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pingueſcent fines deſerti, & exultatione colles erigentur. † *Induti ſunt arietes ouium, & conualles abundabunt frumento, etenim clamabunt & hymnum dicent.* († accingentur)

F Annum benignitatis Dei ex propheticis atque Apoſtolicis doctrinis cognouimus. Dictum eſt enim ex perſona Domini: Spiritus Domini ſuper me, propterea vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me. Prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſionem, vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis annum æterni & beati illius ſeculi ſine dubio declarat. Namque bonitatis Domini hic annus eſt, quo erunt indefeſſa illa benignæ retributionis (*Eſai. 16.*)

A tempora auſpicanda. Huius igitur anni Dei benedicet coronam, iucundiſſimus & ſuauiſſimus viſitatæ terræ inebriatæque fructus. Hæc enim Chriſti eſt, depulſa corporum noſtrorum corruptione & perempta mortis poteſtate, victoria. Hęc corona ſanctificatæ terræ noſtræ flore benedicta eſt, Dominus ſanctorum ſuorum choro atque ambitu glorioſus. Tunc vbertate campi replebuntur, tunc deſerti fines pingueſcent,
B tunc colles exultatione accingentur, tunc arietes ouium induentur. Illud enim retributionis eſt tempus. Sed diſcrimen prius retributionis eſt contuendum. In campis enim quorum in cultura vſus eſt ea quę ſub lege & cultura Dei fuerint opera, vbertatem conſequentur. Vbi autem fines deſerti pingueſcent, eccleſiæ quæ deſerta diu fuit, populus repromiſſionis bonis opima-
C tur. In collibus verò exultatione accinctis, glorioſa martyrum gaudia nunciantur. Hi enim ſunt terris cæteris celſiores. Cùm autem arietes ouium induentur, æterna illa & beata patriarcharum & prophetarum & apoſtolorum (qui duces gregis ſancti ſunt) veſtis oſtenditur, de qua ait beatus apoſtolus Paulus: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem. Et iterum: (*1. Cor 15.* *2. Cor. 5.*)
D In quo nolumus diſpoliari, ſed ſuperindui, vt abſorbeatur hoc mortale à vita. Hoc ergo indumento arietes ouium induuntur, & glorioſæ immortalitatis habitu veſtiuntur. Sed quanquam diuerſa retributionum dona monſtrata ſint, ſpem tamen præter hæc non exiguam miſericordiæ ſuæ Deus tribuit, dicens per prophetam:

Et conualles abundabunt frumento.

E Humiliores ſcilicet, ſed tamen non impiæ fidei atque operis homines, fructum vitæ ſortientur. Non enim vbertate replebuntur vt campi, neque ex deſerto pingueſcent, neque exultatione accingentur vt montes: neque tanquam arietes ouium induentur, in quibus omnibus indefinitæ gloriæ munus oſtenditur: ſed frumento abundabunt, viuendi ſcilicet ſubſtantia
F non carebunt, quia per infirmitatem fidei humiles ſunt, & editis circum ſe collibus vallium more depreſſi. Ac ne propheticus ſermo hos campos, hæc deſerta, hos colles, hos arietes, hæc conuallia quæ aſpectui noſtro ſubiacent, voce & ſenſu carentia ſignificare exiſtimaretur, adiecit:

Etenim clamabunt & hymnum dicent.

Dei ſcilicet laudes ob hæc diuerſa retributionum præmia indefeſſis & maximis vocibus concinentes.

In ſinem

In finem canticum Pſalmi. Pſalmus LXV.

IVBILATE *Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini eius, date gloriam laudationi eius. Dicite Deo, quã terribilia ſunt opera tua Domine, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnes terræ adorent † te, & pſallant tibi: pſalmũ dicant nomini tuo.* Diapſalma. *Venite & videte opera Dei, terribilis in conſiliis ſuper filios hominum.* B *Qui conuertit mare in aridam, in flumine perambulabunt pede: ibi lætabimur in ipſo qui dominatur in virtute ſua in æternum. Oculi eius ſuper gentes reſpiciunt, qui in iram prouocãt non exaltentur in ſe.* Diapſalma. *Benedicite gentes Deum noſtrum, & obaudite vocẽ laudis eius. Qui poſuit animam meam ad vitam, & non dedit commoueri pedes meos.* C *Quoniã probaſti nos Deus, igne nos examinaſti ſicut examinatur argẽtum. Induxiſti nos in laqueum, poſuiſti tribulationes in dorſum noſtrum: impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. Tranſiuimus per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigerium. Et introibo in domũ tuam in holocauſtis, reddam tibi vota mea quæ diſtinxerunt labia mea. Et locutũ eſt os meum in tribulatione mea.* D *Holocauſta medullata offerã tibi cum incenſu arietum, offeram tibi boues cum hircis.* Diapſalma. *Venite & audite, & narrabo vobis omnes qui timent Deum, quanta fecit animæ meæ. Ad ipſum ore meo clamaui, & exultaui ſub lingua mea. Iniquitatem † ſi conſpexi in corde meo, nõ exaudiet Deus. Propterea exaudiuit Deus, & intẽdit voci orationis meæ. Benedictus Deus qui non amouit deprecationẽ meã, & miſericordiã ſuã à me.*

† Omnis terra adoret te,

† iniuſtitiam

E SVperſcriptio pſalmi à ſuperiore eo diſtat, quòd in ſe habet canticum pſalmi, cùm in anteriore pſalmus cantici editus ſit. Cæterùm æqualiter præſcribuntur in finem. Itaque ſecundum illam quam in exordio attulimus de titulorum inſcriptione rationem, perſpicuum eſt, pſalmum hunc ob adepta per meritum boni operis ſpiritalis doctrinæ inſtituta cantari. Quia quando in ſuperſcriptione pſalmus cantici eſt, F per cognitionum cœleſtium prædicationem † geſta boni operis continentur in pſalmo. Cum autem canticum pſalmi eſt, ex operationis obedientia adeptæ, ſpiritalis ſcientiæ hymnus oſtenditur. Canticum enim vocis officium eſt, pſalmus autem ex coaptatione (quam harmoniam nuncupant) organi comparatur: fitque ex imparibus ac diſſimilibus modis artificis A ingenio apta & conſonans & amœna modulatio. Quo exemplo variis officij noſtri & ſcientiæ miniſteriis, gratum Deo opus & ſibi conſonans comparamus. Et huius quidem intelligentiæ ipſi nobis pſalmi autores erunt, quando ſit in pſalmo cantici per ſcientiæ & cognitionis doctrinam boni operis prædicatio: in cantico verò pſalmi, per geſtorum meritum gratulatio adeptæ B ſcientiæ intelligatur. Ob eam igitur cauſam in pſalmo præſenti, ſpiritus prophetię à gratulationis doctrina cœpit. Pſalmum autem ex perſona prophetarum conſiſtere, res ipſa & ratio demonſtrat.

† per cognitionẽ cœleſt. prędicationũ

Iubilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini eius, date gloriam laudationi eius. Dicite Deo: Quàm terribilia ſunt opera tua, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

C Primum ergo iubilandum Deo præmonet, ſecundo pſallendum nomini eius, dehinc gloriam dandam laudationi eius, tum dicendum Deo: Quàm terribilia ſunt opera tua: poſtremò id confitendum, In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Sed vt ratione atque ordinem ita diſpoſiti huius ſermonis intelligamus, D neceſſarium eſt id, quod difficultatem affert, paucis abſoluere. In Latinis codicibus ita legimus: Iubilate Deo omnis terra. & quantum ad eloquij noſtri conſuetudinem pertinet, iubilum paſtoralis agreſtiſque vocis ſonum nuncupamus: cùm in ſolitudinibus aut reſpõdens, aut requirens per ſignificantiam ductæ in longum, & expreſſæ in immenſum ſonus vocis auditur. In Græcis verò libris (qui ex Hebræo E proximi ſunt) non eadem ſignificantia ſcribitur. Nãque ita ſe habent: ἀλαλάξατε τῷ κυρίῳ πᾶσα ἡ, & cum illis γῆ ἀλαλαγμὸς, quem Latinè iubilum ponunt, ſignificat vocem exercitus præliantis, aut in concurſu proterentis hoſtem, aut ſucceſſum victorię exultationis voce teſtantis. Quam rem vbi ita ſe tranſlationis ratio temperauit, abſolutius in pſalmo altero intelligimus, cum dicit: Omnes gentes plaudite F manibus, iubilate Deo in voce exultationis. Vox autem exultationis diſſentit ab iubilo, ſed pro tranſlationis conditione, (quia propriè exultantis vocis nuncupatio non reperta eſt) per id quod iubilum dicitur, vox exultantis oſtenditur. Poſiti igitur in vitæ iſtius præliis, & in hoc carnis ac ſanguinis noſtri certamine adverſùm diabolum exercitúſque eius armis ſpiritalibus dimicantes, Deo mone-

Iubilum quid.

Pſal. 46.

mur, in voce exultationis iubilare. Et ne A ad inanimem hanc terræ molem eſſet ſermo referendus, vniuerſitas noſtra ex terra in primo Adam parente genitorum ſub plurali numero monſtratur cùm dicitur: Iubilate Deo omnis terra. Simul enim & officium omnium docetur & origo. Terrendus ergo eſt confeſſionis noſtræ ſermone omnis prophanus auditor: & aduersùm diabolum armáque eius orationum noſtrarum ſonitu certandum eſt, & B belli noſtri victoria exultationis voce mõſtranda eſt. Audiat orantis populi conſiſtens quis extra eccleſiam vocem, ſpectet celebres hymnorum ſonitus, & inter diuinorum quoque ſacramentorum officia reſponſionem deuotæ confeſſionis accipiat. Neceſſe eſt terreri omnem aduerſantem, & bellari aduerſus diabolum, vincique reſurrectionis fide mortem, tali exultantis vocis noſtræ (vt dictum eſt) iubilo. C Sciat hoc Deo placitum eſſe, hoc ſpei noſtræ teſtimonium publicas victricéſque exultationis noſtræ voces perſonare: quarum propheta non negligens eſt, loco aliò

Pſal. 26. memorans: Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hoſtiam iubilationis. Et ne inanem iubilationis huius doctrinam atque obſeruantiam crederemus, alibi proteſta-

Pſal. 88. tur: Beatus populus qui ſcit iubilationem. Neceſſarium ergo id fidei noſtræ eſt, in cuius ſcientia beatitudo eſt: nam primum in admonitionum ordine propheta diſpo- D ſuit vt iubilet Deo omnis terra, ſecundo vt pſalmum dicat nomini eius. Deo itaque iubilandum eſt, quia debitum ei à nobis eſt exultantis vocis officium. Pſallendum autem nomini eius eſt: quia vt per organum pſalmus eſt, ita & corporis noſtri, quod animæ & affectionis & negociorum omnium organum eſt, artificioſis operibus eſt placendum. Dignè ergo Dei nomine agendum eſt, vt in quantum effici E licet dictis Domini obſecundemus, di-

Matth. 5. centes: Sic luceat lumen veſtrum coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & magnificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Vitæ enim noſtræ honeſtas, ad eius laudem erit referenda cui viuimus. Denique idipſum ex ſubiectis docetur. Sequitur enim:

Pſallite nomini eius, date gloriam laudationi eius.

Quoniam ex organi noſtri pſalterio, id eſt corporis animæ famulantis effectibus, præbetur per nos Deo glorioſa laudatio cùm gentes opera noſtra contuentes, pa-

trem noſtrum qui in cœlis eſt magnificant. Et dabitur laudi eius gloria: ſi dignè nomini eius, organi, id eſt, corporis noſtri operatione pſallamus. Docemur ergo conſequentibus montiis ad ordinem obſequelæ prophetalis ſpiritu per prophetam ita admonente:

Dicite Deo, quàm terribilia ſunt opera tua.

Quis enim non trepidet ad maieſtatem eius qui ſecula inſtiruerit, mundum condiderit, tempora reuolubili viciſſitudine curſúque dimenſus ſit, cœlum aſtris ornauerit, terram fructibus repleuerit, mare obicibus concluſerit, hominem vt his aut vteretur aut dominaretur elegerit? Per hæc enim omnia virtutis ac poteſtatis eius æternitas noſcitur, Apoſtolo dicente: Quę enim inuiſibilia eius à creatura mundi ipſius facti intellecta aſpiciuntur, ęterna quoque virtus eius & diuinitas. Hæc terribile nomen conditoris efficiunt: & operum dignitas maieſtatem eius qui ea fit operatus, oſtendit. Horum igitur operum conditor eſſe Deus à nobis prædicandus eſt, & à cæteris confitendus: non hæc omnia eſſe dij mentienda ſunt. Alij enim fortuitu hæc extitiſſe commemorant, alij æterna manſiſſe confirmant. Et idcirco mundum ipſum Deum eſſe contendunt: dum aut ſuapte cum voluit poteſtate conſtiterit, aut dum initio caret, careat dominantis arbitrio. Alij autem ſolum cœlum, quia igneum ſit: alij aëra, quia motu ac natura indiſſecabili circunferatur: alij aquas, quia indefeſſæ effluant, Deum nuncupant: plures terræ metalla, robora, ſcopulos, herbas, deos adorauerunt. Nonnulli deos eſſe aut putrefactorum corporum oſſa, aut deflagrantium rogorum buſta mentiti ſunt: horum omnium conditorem Deum neſcientes. Et idcirco talem confeſſionis noſtræ ordinem propheta eſſe docuit oportere:

Rom. 1.

Dicite Deo, quàm terribilia ſunt opera tua: in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Ex multitudine ſcilicet virtutum Dei, venerationem falſorum in diis nominum F mentientes. Sed quia mentiuntur inimici, quid à cunctis fieri oporteat docetur ita:

Omnis terra adoret te, & pſallat tibi: pſalmum dicat nomini tuo Altiſſime.

Mendacio inimicorum in nuncupatis diis demonſtrato, ſalutis noſtræ inſtituta præbentur: vt terrena omnis origo noſtra adoret &

ret & pſallat Altiſſimo, verum Deum & A vniuerſorum conditorem relictis impietatum mendaciis recognoſcens. Senſum diapſalma diſtinxit. Sermo enim ad Deum cum oratione directus, ad homines nunc refertur: quos tanquam longe à cognitione Dei conſiſtentes, propheta ad proximum aduocat, dicens.

Venite & videte opera Dei.

Epheſ. 2. Docuit autem & Apoſtolus, eſſe plures longe à Deo poſitos, quod doctrinæ adhortatio tanquam in vicinia † collocauerit, B cum ait: Et cùm veniſſet, euangelizauit pacem vobis qui longè, & pacem his qui propè. Ex lege enim multi tanquam de propè manentes, crediderunt, gentibus longè aduocatis. Prophetica igitur prædicatio omnes ad Dei opera contuenda aduocauit: ſed non ea opera quæ cunctorum aſpectui ſubiecta ſunt, cœli, aëris, terræ ac C maris (hæc enim omnes contuentur) ſed ea quæ fidelium tantùm ſtudiis comperta ſunt, quibúſque ſaluti humanæ cum ingenti admirabilium virtutum terrore conſultum eſt, Pharaone impietatis ſuæ pœnis in exemplum humani timoris coercito, vt terror damnationis irreligioſorum metu religionem inchoaret, cùm in terræ iter mare aruit, & aquæ in aridam conuerſæ D ſunt, cùm Iordanem pedes populus egreſſus eſt, & ingreſſuro repromiſſionis terram Iſraël fluentibus † ſtare iuſſis, reliquus ad gradiendi ſecuritatem fluuij alueus decurrit. Ad huius igitur legis & prophetarum Dei opera contuenda propheta gentes aduocat, dicens:

† in vicino

† fluentis

Venite & videte opera Dei, terribilis in conſiliis ſuper filios hominū. Qui conuertit mare in aridam in flumine tranſibunt pede. E

Ipſe enim Deus eſſe intelligendus eſt, ex cuius terribilibus conſiliis humanæ ſaluti per hæc opera conſultum eſt: vt opinionem de Deo (quia nemo cœlum contuens Deum eſſe non ſentiat) ſcientia nos & cognitio talium operum de autore confirmet. Verum hæc quamuis virtutum Dei opera ſint, non tamen ſpei & ſaluti ſatisfaciunt vniuerſorum. Populo enim tantum legis, mare in terram demutatum eſt, eiúſque itineri Iordanis aruit. Sed quid hoc ad vniuerſæ terræ ſalutem proficit? Omnibus enim hoc quod Venite dictum eſt, competit, quia de vniuerſis præſcriptum erat. Omnis terra adoret te. Quid ergo mihi ad ſalutem tanto poſt genito Iordanis tum areſactus impertit? Impertit planè. Huius enim primùm aquis, peccatorum ablutio Ioanne pœnitentiam prædicante donata eſt: & per quem populo in repromiſſionis terram iter fuerat, per eum via nobis cœleſtis regni & in nouæ generationis lauacro poſſeſſio æternorum corporum inchoatur, aquis ipſis baptiſmate Domini conſecratis. Ob quod ad id quod dictum erat: Venite & videte opera Domini, quàm terribilis in conſiliis ſuper filios hominum, qui conuertit mare in aridam. In flumine pertranſibunt pede: ne ab his quæ antea geſta ſunt, ſpei noſtræ eſſet intercisa ſecuritas, cùm de futuro tranſibunt dixiſſet, ideo ſubiectum eſt.

Ibi lætabimur in ipſo.

Per has enim Iordanis aquas in illa quæ à prophetis promiſſa ſunt terræ bona greſſu abluendorum corporum tranſitum eſt atque tranſitur: & ibi cœleſtis ſacramenti exordiis lætamur. Cuius lætitiæ & tempus & cauſam alius propheta teſtatur, dicens: Lætare deſertum ſitiens. Exultet deſertum *Eſai. 35.* & floreat tanquam lilium: & efflorcant & exultent deſerta Iordanis. Inualeſcite manus inualidæ, & genua diſſoluta conſolamini: modici animi ſenſu inualeſcite, nolite timere. Ecce Deus noſter iudicium reddet, ipſe veniet & ſaluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient: & audietur lingua mutorum. Tunc ſaliet claudus tanquam ceruus. Hoc ergo illud eſt, quod ſignificatur: Ibi lætabimur in ipſo. Quæ in aduentu Domini & Iordanis baptiſmo & infirmitatum omnium curatione expleta ſunt. Quòd autem ibi lætabimur, ad Iordanem pertinet. Ita enim dictum eſt: In flumine pertranſibunt pede, ibi lætabimur. Quod autem in ipſo, quis iſte ſit in quo lætabimur in ipſo, propheta ſubiecit, dicens.

Qui dominabitur in potentia ſua in æternum.

Non ambigimus quis iſte erit, ſi dicti huius Euangelici recordemur: Data eſt mihi *Matth. 28.* omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes. Et Apoſtoli F dicentis: Propter quod exaltauit eum Deus, *Philip. 2.* & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium & terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris. Et hæc non de diuinitatis ſuæ dicta ſunt poteſtate. Illa enim vt ſemper eſt dominans, ita & dominabitur ſemper: ſed in æternam gloriam eius aſſumptæ ex virgine carnis natura transfertur. Ieſus enim eſt eius ho-

minis, qui ex Maria natus eſt, nuncupatio eſt. Et Ieſu nomē quod ſuper omne nomē eſt donatum. Non enim hic eſt, vt in cæteris, Ieſu Chriſto, ſed Ieſu tantum. Ei enim à cœleſtibus & terreſtribus & infernis adorato, & per omnem linguam in Dei patris gloria eſſe confeſſo: æterni regni donatur arbitrium. Sed vt in pluribus, nunc quoque Latinitas noſtra non ſatis propriè ſignificationem dicti Græci elocuta eſt. Quod enim nobiſcum ſcribitur, Qui dominabitur in virtute ſua in æternum, in Græcis ita legitur: τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ, τοῦ αἰῶνος. Quod nobiſcum in æternum: id ſimplex & in omne tempus ſine definitionis alicuius proprietate commune eſt. Quod cum illis τοῦ αἰῶνος, id certi & deſignati ſeculi ſignificationem habet. Vnigenitus enim Dei filius etſi regnauit ſemper, non tamen regnauit ſemper in corpore. Ergo vbi deſignati & tanquam demonſtrati ſeculi dominatio, per id quod τοῦ αἰῶνος dicitur, virtute verbi ipſius continetur: tempus illud oſtenditur, quo glorificato in gloriam Dei corpori, & nomen Dei donatur & regnum. Et huius quidem dominandi ſeculi tempus abſolutè Apoſtolus docet, dicens:
1. Cor. 15. Cùm euacuauerit omnem principatum & poteſtatem & virtutem, & nouiſſima inimica deuincetur mors: tunc ſolus in virtute ſua ſeculo dominabitur. Nunc enim quamuis regnet, tamen princeps huius ſeculi petit, vt modo tritici Apoſtolos cerneret: & ſunt ſpiritales nequitiæ in cæleſtibus, aduerſùm quas ſpiritalibus nos armis beatus Paulus inſtruxit, aduerſùs quas militantes non fidei noſtræ angeli, qui ſecundùm Euangelia quotidie in cœlis Deum patrem vident, proſequuntur, & miſericordia Dei protegit, atque ob id conſequitur:

Oculi eius ſuper gentes reſpiciunt.

Ab omni enim in peccatis morante, vultus Domini auerſus eſt. Hoc namque indemutabilis Dei ſignificata conuerſio eſt. Non quòd tamquam per naturam corporalem ſe quoquam aut auertat aut referat: ſed quòd par atque idem æqualiter ſemper manens, vniuſcuiuſque auxilio pro meritorum diuerſitate aut deſit aut adſit. Ex perſona enim peccatorum ita ſcriptum
Pſal. 50. eſt: Auerte faciem tuam à peccatis eorum.
Pſal. 73. Et iterum: Quare auertis faciem tuam, &
Pſal. 29. dexteram tuam? Et rurſum: Auertiſti faciem tuam, & factus ſum conturbatus. Vbi autem iuſtorum perſona tractatur, hæc dicta ſunt: Oculi Domini ſuper iuſtos, Pſal. 33.
& aures eius in preces eorum. Et iterum: Oculi tui videant æquitates. Et deinceps: Pſal. 16.
Deſignatum eſt ſuper nos lumen vultus Pſal. 4.
tui Domine. Ergo incorporalis Deus miſericordiæ ſuæ oculis, & tamquam miniſterio famulantium angelorum protegit gentes: & in omnes credentes donum diuinæ miſerationis effundit. Hoc Iudæi denegant, his operibus Dei infidelis populus contradicit, gloriam ſibi in Abraham electi generis vſurpans. Et conſequentibus iſtud dictis propheta demonſtrat, ad id quod dixerat: Oculi eius ſuper gentes reſpiciunt, connectens illud:

Qui in iram prouocant, non exaltentur in ſe.

Hoc quòd in ſe exaltantur, Dominus in euangeliis condemnat, dicens: Nolite pro- Math. 3.
ferre inter vos, dicentes: Patrem habemus Abraham: potens eſt enim Deus ex lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Quòd autem in iram prouocant, omnifariam prophetæ loquuntur. Eſaias: In iracundiam prouocaſti ſanctum Iſraël. Ad Ezechiel quoque ſpiritus loquitur: Fili homi- Ezech. 2.
nis mitto te ego ad domum Iſraël, qui exacerbauerunt me. Et in Pſalmis: Exacerba- Pſal. 105.
uerunt ſpiritum eius. Et rurſum: Frequenter liberaui eos, ipſi verò me exacerbauerunt. Omnes ergo operationem & miſericordiam Dei in ſalutem gētium denegantes, in iram prouocant miſericordiæ & ſalutis autorem: quia in ſe glorioſi & exaltati, iram eius qui ſolus glorioſos poteſt efficere, exacerbant. Interiecto rurſum diapſalmate, & ſenſus & perſonæ demutationem docet. Nam ſub hac ſignificatione frequenter alterum, nonnunquam vtrumque diſtinguitur. Superior enim ſermo, ex prophetæ perſona omnis fuit, dicentis: Venite & videte opera Dei, quàm terribilis in conſiliis ſuper filios hominum. Sequentem verò apoſtolicum eſſe oportebat: vt his inuitantibus, iſtis prædicantibus eadem doctrina Veteris ac Noui teſtamenti prædicatio contineretur. Horum igitur adhortatio refertur ad gentes, cùm dicitur:

Benedicite gentes Deum noſtrum.

Non ex inani, noſtrum, prophetæ ſermo ſubiecit. Non vtique illos quos deos perturbatis, heroum nomina, vel elementorum creationes, vel materiem metallorum, ſed noſtrum: & eum cuius opera recenſentur, qui terribilis in conſiliis ſuper filios hominum, qui conuertit mare in aridam, qui dominatur in virtute ſua in æternum. Hoc

num. Hoc enim proprium Apoſtolicæ doctrinæ eſt Deum ex lege ac Prophetis in Euangeliis prædicare. Sed id quod conſequitur:

Exobaudite vocem laudis eius.

intelligentiam confundit. Nam vox laudis non eius qui laudatur, ſed eius qui laudet, auditur. Et quomodo gentes vt vocem laudis obaudiant admonentur? Verum & hîc Latinitas noſtra proprietatem dicti in ttanſlatione non reddidit. Nam hoc quod nobiſcum ſcribitur, & obaudite vocem laudis eius, à Græcis ita dictum eſt: καὶ ἀκουτίσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. Quo verbo id ſignificatur, vt obaudiri poſſe efficiant vocem laudis eius, quod plenius intelliget qui meminerit Deum in Euangeliis dixiſſe: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Deus namque conſtanti & publica prædicatione laudandus eſt, neque debet in commemorandis virtutibus eius fides noſtra trepidare. Sed quæ tandem vox laudis eius audiri efficienda eſt? Nempe ea quòd credentium animam poſuerit in vitam, quòd Apoſtolicæ prędicationi & martyrum confeſſioni conſtantiam & perſeuerantiam largitus ſit confitendi, quorum diſcurſibus orbem terræ quibuſdam quaſi pedibus cœleſtis regni prædicatio tranſcurrit. In omnem enim terram exiit ſonus eorum. Et alibi ſpiritalis diſcurſus gloriam clamat Spiritus ſanctus: Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium bona, & euangelizantium pacem. Hæc ergo vox laudis Dei prædicantium audienda præconio eſt, Propheta teſtante:

Matth.10. — Pſal.18. — Rom.10.

Qui poſuit animam meam ad vitam, & non dedit commoueri pedes meos.

Non enim humanarum comminationum terriculis à curſu prædicationis ſuæ Apoſtoli deflexi ſunt: neque firmitas pedum inſiſtentium à fidei greſſu commota eſt, quin ſemper iudicij & regni æterni Dominum prædicarent. Locutus autem ex vnius perſona ſpiritus prophetiæ rem ipſam non vni tantùm nomini competere ſignificat. Nam cùm dixiſſet: Et non dedit commoueri pedes meos, ſubjecit:

Quoniam probaſti nos Deus: igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum.

Sermo itaque cœptus ex vno refertur ad plures. Eſt namque vnus ſpiritus, & vna credentium fides eſt: & ſecundùm quod in geſtis Apoſtolorum eſt: Erat credentium anima vna & cor vnum. Atque ita cùm ab vno cœptum deſignatur in plures, vnanimitas docetur in pluribus. Sed quæ tandem comparationis ſimilitudo eſt, examinatos eos igni, ſicut examinatur argentum? Et (vt arbitror) examinandi argenti illa ſola ratio eſt, vt ſordes quæ ex prima terræ materie adhæſerint decoquantur: vt quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint purgentur. Deus itaque credentes in ſe non tanquam fidei eorum ignarus examinat: ſed quia etiam ſecundùm Apoſtolum tentatio probationem affert, examinantur ctedentes non ad cognitionem Dei, ſed ad ſui probationem: vt igne purgati & ab admixtione vitiorum carnalium defæcati ſplendeant examinatæ innocentiæ claritate. Tentationum autem genera & diuerſas martyrum victorias continentes, ſcimus quibus modis anima ponatur in vitam, cuius contemptu deſæuientibus pœnarum ingeniis, à fidei greſſu & teſtimonio non mouentur. Alij enim in vinculis carcerum gloriantur, alij cæſi in verberibus gratulantur, alij poteſtati irreligioſorum deſecanda felicium capitum colla ſubmittunt: plures in extructos rogos currunt, & trepidantibus pœnæ miniſtris, ignem ſaltu deuotæ feſtinationis inſiliunt: alij in profundum demergendi non in aquas necaturas, ſed in refrigerium æternæ beatitudinis decidunt, toto ipſo ſe corpore Deo hoſtiam tanquam holocauſta præbentes. Percurrit ergo per hæc paſſionum genera ex perſona Apoſtolorum, Euangeliſtarum, Martyrum propheticus ſermo, dicens:

Act.4.

Igne nos examinaſti, ſicut igne examinatur argentum: Induxiſti nos in laqueum.

Id eſt, in cuſtodiæ † catenas. † cuſtodiarum.

Poſuiſti tribulationes in dorſum noſtrum.

Pœnas ſcilicet verberum, quibus cum Apoſtolis Petrus gaudet, & Paulus exultat.

Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. Tranſiuimus per ignem & aquam.

Glorioſas videlicet Martyrum mortes commemorat: gladij, ignis, profundi. Sed qui tranſit per ignem & aquam, non in his aboletur, ſed in aliud per illa tranſducitur. Et quò tranſducatur Propheta non neſcit, dicens:

Et eduxiſti nos in refrigerium.

Huius refrigerij & in loco alio meminit, dicens: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Eripuit animam meam de morte, oculos meos de lachrymis: & pedes meos de lapſu Bene placebo Domino, in regione Pſal.114.

viuentium. Animam videlicet ſuam in requiem beatæ illius reſurrectionis hortatus: in qua poſt mortis iſtius tempus omni humanarum calamitatum labe deterſa, non doletur, non fletur, non peccatur, ſed viuitur. In huius igitur beatitudinis per ignem & aquam refrigerium, educti ſunt. Et ne aut pertranſeuntis aquas natatus, aut tranſilientis ignem ſaltus, aut introductio in refrigerium communis alicuius & terreni loci requies ſignificari exiſtimaretur, adjecit:

Introibo in domum tuam in holocauſtis.

Holocauſta ſunt integra hoſtiarum corpora, quæ quia tota ad ignem ſacrificij deferebãtur, holocauſta ſunt nuncupata. Per hæc igitur genera pœnarum, Martyres in fidei teſtimonium corpora ſua holocauſta vouerunt: vt in Dei domum, id eſt, in cœleſtis domicilij habitationem conſummatis hoſtiarum ſuarum ſacrificiis introirent. Sed quid tandem in hac corporum ſuorum oblatione vouerunt? Scilicet vt per hæc martyrij ſui exempla gentes ad ſpem regni æterni erudirent. Qui enim tum Chriſtum prædicabant, non ſibi, quibus tum erat cognitus, ſed nobis qui futuri adhuc eramus, vel quibus tum erat incognitus, prædicabant. Quæ eorum prædicatio omnis poſteritatis fidem ad martyrij deſiderium accendit. Non enim cauſa alia prædicabant, niſi vt fidei ſuæ & martyrij exemplo plures Martyres erudirent. Quod Paulus docuit, dicens: Ego Paulus vinctus Chriſti Ieſu pro vobis gentibus. Atque ob id in huius prędicationis fructu Deo ſe vota reddere confitentur, dicentes:

Epheſ. 3.

Reddam tibi vota mea quæ diſtinxerunt labia mea. Et elocutum eſt os meum in tribulatione mea. Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo & arietibus, offeram tibi boues cum hircis.

An ignorat Propheta ex perſona Dei in Spiritu ſancto ſe locutum: Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos? Et: Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Et rurſum: Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem: vtique holocauſtis non delectaberis. Ceſſet igitur opinionis noſtræ error, vt hæc vouiſſe Martyres exiſtimemus. Sed in martyriis poſterorum reddunt Deo quæ locuti ſunt vota, ipſi quidem ſe primum Deo vouentes, & ſe ipſos holocauſta præbentes: quia in his domum Dei introibunt, in paſſionum ſuarum tribulationibus Pauli voce clamantes:

Pſal. 49. Pſal. 50.

A Quis nos ſeparabit à charitate Dei? tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum? Et: Confido quòd neque mors, neque vita, neque præſentia, neque futura, neque creatura alia poterunt nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc ergo in tribulatione prima beatorum Martyrum vota ſunt, quæ in tribulationibus ſuis loquun- B tur & ſpondent: tum deinde, vt ex nobis holocauſta medullata conſumment. Medullata ob id, quia fides animæ & cordis officium eſt, réſque hæc voluntatis internæ eſt. Cum incenſo quoque arietes offeruntur. Quid autem ſit incenſum, ita hoc eodem Pſalmorum libro docemur: Fiat oratio mea tanquam incenſum in cõſpectu tuo. In incenſo, orationes intelligendas eſſe ſignificans, Qui verò ſub arietum no- C mine oſtendantur, anterior Pſalmus oſtendit, cum ait: Induti ſunt arietes ouium: in his enim tanquam in principibus gregum ſignificat ſacerdotes, quos doctrinæ Apoſtolicæ eruditio cum orationum odore, (Bonus enim ſecundùm Paulum in Chriſto odor ſumus) ad martyrij ſtudium proſequitur. Non ſolum autem arietes cum incenſo offeruntur, ſed etiam boues offeruntur, id eſt, contumacis naturæ pecora in culturam Dei mitigantur, in hoc D martyrium Chriſti nominis doctrinis Apoſtolicis edomita. In hoc autem quod dicitur, Offeram tibi boues cum hircis: virtutem verbi ex Hebræo in Græcum demutati Latinus ſermo non tenuit. Nam quod nobiſcum eſt, offeram tibi boues cum hircis, cum illis ita habetur, ἀνοίσω σοι βόας μετὰ χιμάρων. Cum Græcis non proprium, E ſed appellatiuum nomen hircorum eſt, & eorum maximè qui in ipſo hyemis tempore editi ſint, & ſcriptura hoc in loco tantum χιμάρους nuncupauit, cæteris autem locis quos nos hircos dicimus, τράγους poſuit. Confirmat autem ſpiritalis intelligentiæ ſenſum aliorum conſonans ſibi & concors tranſlatio: qui pro χιμάρους τράγους tranſtulerunt, τράγοι autem ſignificantur, qui ex ipſo tempore æditi ſunt, χίμαροι F autem quos hyems genuit: vnde & torrentes eodem vocabulo Græcitas nuncupat, quos ex nihilo in fluuios hyems auxerit. Ergo cum ait βόας, non de pecudibus ſe loqui propheticus ſermo demonſtrat, ſed in bubus Eccleſiæ ſe homines oſtendere: χιμάρους autem, eos quos ipſa perſecutionis tempeſtas per martyrij gloriam genuerit. Scimus enim plures ſacramento-

Rom. 8. Incenſum quid. Pſal. 140. ſolœciſmus.

rum

rum diuinorum ignaros, exemplo martyrum ad martyrium cucurriſſe: & extra ſcientiam fidei, ante viuentes facto fidei præſentis edoctos, ipſam illam conſummatæ in martyrio fidei gloriam conſecutos. Qualis fuit ille qui Dominum in ipſa ſua damnatione confeſſus eſt, dicens: Memẽto mei Domine, cùm veneris in regnum tuum. Qui mox tale martyrij huius à Domino munus accepit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Huius igitur ſimiles Apoſtolicæ doctrinæ eruditio Deo offert: cum hominibus diuturnæ frugiferæque culturæ ſub ipſa deſæuientis hyemis poteſtate progenitos. Dicente autem Deo: Quo mihi multitudinem hoſtiarum veſtrarum? plenus ſum. Holocauſta arietum & adipem agnorum & ſanguinem taurorum & hircorum nolo. Quis enim hæc exquiſiuit de manibus veſtris? ſuperfluum eſt exiſtimare, in hircis & bubus tanquam perfecta ſolenniorum vota placuiſſe. Demutat vt in cæteris interiectio Diapſalmæ perſonam atque ſenſum, doctrinæ tamen ordine non diſſidente. Poſtea enim quàm ex perſona Apoſtolorum, Euangeliſtarum, Martyrum, ac Prophetarum oſtenderat, quibus modis anima eius poſita eſſet in vitam, id eſt per paſſionũ pœnas atque mortes, per quas in locum beatitudinis tranſiſſet reddens in holocauſtis Deo vota. Poſt hunc ergo ſermonem, quem omnem ad Deum habuerat, eos nunc quos ad holocauſtorum ſolẽnia erudierat affatur, dicẽs:

Luc.23. Eſai.1.

Venite & audite & enarrabo vobis omnes qui timetis Deum.

Aduocat non incertos neque ad incerta. Nam qui ſint quos aduocet docet: Omnes qui timetis Deum, irreligioſis enim neque adeundi, neque audiendi voluntas eſt. Dehinc quid enarraturus ſit ſignificat:

Quanta fecit animæ meæ.

Hanc enim poſuit in vitam, hanc in refrigerium induxit: hæc in holocauſtis domum Dei introibit. Sed vt hæc animæ fierent, ex cauſis meruit vt fierent: quibus verò cauſis meruit, edidit:

Ad ipſum clamaui ore meo.

Meruit ergo bona animæ quia ad eum ore clamauit. Sed clamor oris plerumque mendax eſt: & non ſemper verborum ſonus affectum mentis enunciat. Sequi ergo clamorem oris debet & ſenſus, & ſecutus eſt, Nam Propheta connexuit:

Et exaltaui ſub lingua mea.

Non in lingua, ſed ſub lingua: in occultis ſcilicet linguæ, & quodam intra ſe tacitæ voluntatis eloquio. Quod id ipſum in Euangeliis Domino placuit dicenti: Intra in cubiculum tuum, & claude oſtium tuum & ora: & pater tuus qui videt in abſconſo, reddet tibi. Ergo nunc qui ore clamatus eſt: exaltatur ſub lingua Deus. Sed qui ſub lingua exaltatur, omni cordis puritate venerandus eſt. Nec ſufficit non egiſſe aliquid impium, ſi mente cogitatur impietas. Ab eo autem qui ſub lingua exaltet Deum, hanc impietatis cogitationem abeſſe oportere Propheta docuit, dicens:

Matth.6.

Iniuſtitiam ſi conſpexi in corde meo, non exaudiet Deus. Propterea exaudiuit me Deus, & intendit voci orationis meæ.

Iniquitatem non modò re non effecit, ſed nec corde conſpexit. Vel certè, Iniquitatem non conſpexit in corde, nullum ſcilicet vitium iniquæ ſuæ voluntatis in corde ſuo conruens: & ob id dignus audiri. In vitam enim eius anima poſita eſt, pedéſque eius non commoti ſunt, & in refrigerium inductus eſt, & domum Dei introiuit, & quæ diſtinxerat labiis vota perſoluit Deo, honoris & gloriæ confeſſione ſubnixus, dicens:

Benedictus Deus qui non amouit deprecationem meam, & miſericordiam ſuam à me.

Laudem Dei cœptam in exordio Pſalmi in fine confeſſus, cui eſt gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

In finem hymnus Pſalmus cantici Dauid, Deus miſereatur noſtri, & benedicat nos.

Pſalmus LXVI.

DEVS *miſereatur nobis & benedicat nos: illuminet vultum ſuum ſuper nos & miſereatur nobis* Diapſalma. *Vt cognoſcamus in terra viam tuam: in omnibus gentibus ſalutare tuum. Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes. Lætentur & exultent gentes: quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra deduces.* Diapſalma. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum ſuum. Benedicat nos Deus Deus noſter: benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terræ.*

PSalmus breuis eſt, & Euangelica prædicatione abſolutus. Nam & in finem eſt, & Pſalmus cantici eſt: per quod cõfeſſio per ſcientiam gerendorum, & per doctrinam proficientia geſta cantantur, & principium eius vnde oportuit ſumptum eſt,

Digitized by Google

A Eſt autem omnis in eo ſermo vel Prophetarum, vel Apoſtolorum: quorum alij venturum in corpore vnigenitum Deum, alij veniſſe docuerunt, ſancto Spiritu illuminati, & honore gloriæ cœleſtis expleti. Oratio ergo eorum in pſalmi exordio eſſe noſcenda eſt.

Deus miſereatur nobis & benedicat nos, illuminet vultum ſuum ſuper nos & miſereatur nobis.

B Secundùm doctrinæ ordinem, primùm miſericordia Dei poſcitur. Ex copia enim bonitatis ſuæ miſericordiam in peccatorum remiſſionem largitur: & peccatorum remiſſio non probitatis eſt meritum, ſed ſpõtaneæ indulgentiæ voluntas, ex bonitatis diuitijs ad miſerandi munus exuberans. Ergo qui miſericors eſt, vt benedicat oratur. Et benedictionis quidem fructum iam in C exordio formati hominis cognouimus, cùm talis ad Adam tum adhuc peccati neſcium, ſermo eſt: *Gen. 1.* Creſcite & multiplicamini & replete terram, & dominamini eius. Iſta quidem quamuis corporaliter tantùm dicta plerique arbitrentur, tamen ſpiritali doctrina eruditis plus de ſe virtutis præbuerunt. Hæc enim benedictio non creationis tantùm corpotalium ſucceſſionum Adæ largita eſt. Quamuis enim fœcundæ eius ſoboles futuræ eſſent, tamen terram imple- D re non poterant: quæ pro copia hominum, licet habitetur, non tamen adimpletur. Verum terram corporis noſtri implere doctrinis ſpiritalibus voluit, & multiplicari & creſcere creſcentia Dei. Per Adam enim atque in ipſo Adam, qui primus opus Dei fuerat, oportuerat cognitionem Dei inchoari: ſed eo peccatis coinquinato, benedictionis iſtius fructum Prophetæ ſibi atque Apoſtoli deprecantur. Quem beatus E Apoſtolus conſequutus, ita de ſe gloriatur: *Ephes. 1.* Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali in cœleſtibus in Chriſto. Hi ergo creſcunt, multiplicantur, replentur, qui in Chriſto cœleſtes ſunt: & benedicti ſunt, qui ſpiritali benedictione in cœleſtibus benedicuntur. Et videamus an benedictionis iſtius fructum præſentis Pſalmi oratio deprecetur. Poſt F miſericordiam enim & benedictionem id ſequitur: *Illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur nobis.*) Benedictione Dei opus eſt, vt nos vultus eius illuminet, vt tenebroſa corda noſtra cognitionis ſuæ lumen irradiet, vt maieſtatis ſuæ ſpiritus lucem obſcuritatis intelligentiæ noſtræ ſenſibus tribuat, & gloriari deinceps liceat, di-

A centes: Deſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. *Pſalm. 4.* Hanc autem illuminationem vultus ſui ſuper nos miſericordia ipſius quæ in peccati remiſſione in nobis eſt cœpta largitur. In quem autem profectum illuminationem vultus Dei ſuper ſe precetur, ſermo conſequens docet. Diapſalma. *Vt cognoſcamus in terra viam tuam, & in omnibus gentibus ſalutare tuum.*) Inter- B iectio Diapſalmæ, etſi conuerſionem perſonæ attulit, ſenſum tamen non demutauit. Nunc enim ſermo eſt ad eum qui nunc vſque fuerat in votis. Quod autem in Latinis libris ita ſcribitur, Vt cognoſcamus in terra viam tuam, in Græcis ita eſt, τοῦ γνῶναι ἐν τῇ γῇ, τὴν ὁδόν σου. Et cognoſcamus, id differt quod ſine perſonæ definitione eſt τοῦ γνῶναι. Cognoſcamus autem, ipſos eos qui hæc loquuntur oſtendit. Ergo C ſecundum veram illam Græcitatis tranſlationem, illuminari ſe Dei vultu ob id deprecantur: vt cognita fiat in terra Dei via, quæ eſt doctrina vitæ religioſæ. Per eam enim ad Deum pergitur. Religioſæ autem viæ doctrina Chriſtus eſt, quam ſe eſſe in Euangeliis oſtendit, dicens: Ego ſum veritas, via & vita. Et rurſum: *Ioan. 14.* Nemo ad patrem vadit, niſi per me. Et hunc eſſe viam, ipſe ille connexus ſibi Pſalmi ſermo teſtatur. Quæ in terra, id eſt, vel ex terra D ortis, vel terram inhabitantibus cognoſcibilis, & nota præſtanda eſt.

Vt cognoſcamus in terra viam tuam. In omnibus gentibus ſalutare tuum.

Ieſum ſalutare tuum, Ieſum ſalutare ac ſalutarem dici, ipſe ille proprietatis ſermo loquitur. Nam quod nobiſcum ſalutare eſt, id apud Hebræum Ieſus eſt. Confirmat autem iſtud Angelus ad Ioſeph de E Maria loquens: *Matth. 1.* Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Ieſum: quia ipſe ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Ieſum itaque oſtendit Angelus idcirco, quia ſalutaris eſſet populo, nuncupandum. Tantæ ergo prædicationi ſe impares eſſe niſi illuminentur oſtendunt: niſi quodam vultus Domini ſplẽdore luceſcãt. Sunt enim & ipſi ſecundùm Euangelium F lumen mundi (Dominus autem ipſe lux vera eſt) à luce illuminati, vt lumen eſſent Apoſtoli & Prophetæ. Cæterum ſuperfluum eſt ideo illuminari ſe velle vt cognoſcant ea, de quibus quaſi cognitis prædicabant. hanc autem omnem propheticam atque Apoſtolicam doctrinam, neceſſe eſt cõfeſſio populorum & remiſſorum peccatorum lætitia conſequatur. Neque ſolùm peccatorum

totum remiſſotum: ſed quod eum qui pec- A cata remiſerit æquitatis futurum iudicem ſciant, quod per eum in viam vitæ omnes gentes terram inhabitantes dirigantur, relicto idolorum errore ad cognitionem Dei eruditæ: idcirco hæc ſequuntur:

Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes. Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicabis † populos in æquitate: & gentes in terram diriges †. († iudicas. † dirigis.)

B Cum confitenrut populi, deſignari videntur ex tribubus duodecim vel credentes, vel crediturí. Cùm confitentur populi omnes, exceptio nulla fit gentium: cum lætantur & exultant gentes, quoniam iudicabit populos in æquitatē, & gentes in terram diriget, cauſa lætitiæ ex ſpe iudicij æterni, & directarum in viam vitæ gentium prædicatur. Interiectio Diapſalmæ videtur hic nihil innouaſſe, cum præſertim ſub C iiſdem verbis ſenſus iteratus ſit: Cōfiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. Sed cum adijcitur: Terra dedit fructum ſuum, intelligitur non ex nihilo eorundem verborum facta eſſe repetitio, ſi tamen id ipſum ſub iiſdem verbis ſignificatum intelligere debeamus. Inuenimus cōfeſſionem duplici ratione tractandam eſſe. Vnam confeſſionem peccatorum, vbi in deſerto Iordanis cōfitebantur peccata ſua: D eſſe aliam laudationis Dei, vbi Dominus loquitur ad patrem. Cōfitebor tibi Domine pater cœli & terræ, quoniam abſcōdiſti hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis, Prima ergo illa & ſuperior cōfeſſio, peccatorum eſſe credenda eſt. maximè quæ prædicationi propheticæ atque Apoſtolicæ connectitur. Sequens hæc laudationis Dei, intelligēda eſt populorū deinde omnium, E id eſt, gentium vniuerſarum: & ob id, quia terra fructum ſuum dederit. Sed quærendum eſt quem fructum terra dederit, ob quem populi omnes Deum laudent. Cauſa quidem Deo debitæ laudationis æterna eſt, quòd corporales hos & nobis neceſſarios fructus terra ſuppeditet. Sed terræ non ſunt. Aut enim noſtri ſunt quibus præbentur, aut Dei ſunt per quem miniſtrantur. Requiramus ergo quos fructus terra F habuerit & amiſerit. Per id autem quod amiſit, oſtendemus habuiſſe. Adæ terram meminimus poſt peccatum datarum ſibi benedictionum honore fuiſſe ſpoliatam. Ipſi enim dictum eſt: Quoniam terra es, & in terram ibis. Ergo quia terra eſt, hæc poſt peccatum maledictione damnatur: Maledicta terra in operibus tuis, in doloribus edes eam omnibus diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos generabit tibi. Terræ elementum extra crimen fuit: caret ergo maledictione, quod carebat & crimine. Verùm hic Adæ terra quæ per illecebram cibi erat criminoſa, maledicitur. Hæc ergo ab eo omnibus præſentis vitæ mœroribus conſumitur, & ægritudinum doloribus editur omnibus, in ſpinis & tribulis vitiorum & cupiditatum aculeis compuncta. Omnis ergo terreno Adæ ſimilis, hos maledictos fructus terræ ſuæ reddit. Cæterùm qui iam cœleſti Adæ configuratur, habet innocentem terræ ſuæ fructum: primùm Dei cognitione locupletem, dehinc caſtitatis, iuſtitiæ, miſericordiæ operibus glorioſum, vetere homine cum vitiis & concupiſcentiis eius exuto. Ob id ergo Deo eſt reddenda confeſſio, quòd terra fructum ſuum dederit. Suum: quia eum Adam cùm habuiſſet, amiſerat. Dedit ergo quod ſuum eſt, id eſt, fructum, qui ei & in cognitione Dei eſt exibuit in ipſo illo primum, Domino noſtro, qui terrenum corpus aſſumpſit nihil peccans. Ob quæ demonſtranda & docenda, rurſum benedictionis Dei munus oratur, cùm dicitur:

Benedicat nos Deus.

Ac ne de incerto & incognito Deo ſperari benedictio exiſtimaretur, adiectum eſt;

Deus noſter.

Patriarcharum ſcilicet & prophetarum, & Apoſtolis ipſis tanquam ſucceſſionis hæreditate iam proximis: in quibus fructum ſuum dedit terra, continentiæ & fidei & iuſtitiæ & miſericordiæ. Quinetiam inter ipſos ſæuiſſimarum perſecutionum cruciatus atque mortes, ipſo iam diuini nominis deuota martyrio. Repetitur deinde benedictionis oratio, cum dicitur:

Benedicat nos Deus.

Non ex nihilo iterantur hæc vota: ſed vt per benedictionem Dei augeſcente doctrina Deum omnes terræ fines timeant. Ait enim:

Et metuant eum omnes fines terræ.

Metuant ergo omnes fines terræ Deum, ſed Deum noſtrum, ſed Deum benedicentem. Non eſt minimum officium fidei metus. Nam inter præcipua ſpiritalium gratiarum dona numeratur: cùm dicitur per Eſaiam: Et repleuit † eum ſpiritu timoris Domini. Et per Salomonem: Initium ſapientiæ timor Domini eſt. Beatus cui prouenerit timere non ex naturæ humanæ trepidatione, ſed ex cognitione ra-

(Conf.ſſio gemina. — Matth. 11. — † Et replebit LXX. ἐμπλήσει. — Eſai. 11. 3. — Eccle. 1.)

† optat. tempus optatur †: cùm de peccato peccatum in carne condemnans, poteſtates huius mundi oſtentui fecit, cum fiducia triumphans in ſemetipſo. Venit enim in mundum vincere, & principem mundi cum peccati lege configere: & decretum mortis, peccati remiſſione delere. Hanc igitur propheta fugam horum inimicorũ eius expectat. Neque enim reſurgentis ex mortuis occurſum eius potuit hæc odientium eum dæmonum turba perferre: cùm ad primam apoſtolicæ fidei vocem poſt ſubiectas his ſpiritalis nequitiæ poteſtates excidiſſe de cœlo ſatanam modo ſit fulguris prædicatum, & princeps mundi in paſſione ſit iudicatus. Sed fugientes à facie Dei, trepidationem ſuam quidem dum fugiunt oſtendunt: euadere tamen faciem Dei quanquam fugiant non poſſunt. Nam & trepidationem earundem nequitiarum ſpiritalium pſalmo Pſal. 17. anteriore declarat dicens: Miſit ſagittas ſuas & diſſipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Conturbantur itaque & fugiunt diſſipati, verùm Dei vultus non effugiunt poteſtatem, ſecun- Ibidem. dùm illum: Aſcendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardeſcet, carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Horum itaque inimicorum fugam, hæc & interitus & iudicij pœnam conſequitur. Et ſanè idem nunc qui in anteriore pſalmo prophetiæ ordo diſtinguitur. Sequitur enim.

Sicut deficit fumus, deficiant. Sicut liqueſcit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei.

Fumus cum emerſerit licet globoſus & craſſus: tamen paulatim ita deficit aboletúrque, ne extet. Sicut in conſpectu ignis cera ſic liqueſcit, vt non ſit: fumo quidem in igne per leuitatem ſui tenuitatemque dilapſo, cera autem vi & calore ignis abſumpta: quia infirmæ ipſa per ſeſe naturæ potioris diripiatur ardore, quem in modum omnis iniquorum poteſtas à facie Dei, id eſt Dei iudicio deliqueſcit. Et hunc peccatorum à facie Dei interitum neceſſe eſt, vt iuſtorum lætitia conſequatur. Nam & continuò ſubiectum eſt:

Et iuſti lætentur in lætitia. Etenim iudicij cœleſtis & iuſta moderatio eſt: vt peccatores morte conficere, ita & iuſtos lætitia munerari. Idipſum autem ad oſtendendũ iudicij examen conſecutum: *Exultent in conſpectu Dei, epulentur in lætitia.* Mundo enim corde, ſecundùm euangelicæ benedictionis merita, conſpectu Dei digni

A ſunt. Verùm lætari in lætitia ſignificationis eſt altioris, cauſam ſcilicet perfectæ lætitiæ oſtendens. Plerique enim in his quæ ſibi ſunt nocitura lætantur, vt gaudet laſciuus in ſcortis, vt fur lætatur in furtis: vt vnumquemque pro vitiis ſuis ea quæ exercet oblectant. Verùm qui in lætitia lætatur, cauſam lætitiæ ex ipſius lætitiæ honeſta mentalique veritate ſuſci- B pit. Et idcirco ait: In lætitia lætentur, qui in conſpectu Dei exultabunt: eam veræ exultationis docens eſſe lætitiam, quæ conſpectus Dei iucunditate perfecta ſit. Exultationis autem huius atque epulantium gaudia, ex quibus eſt lætitia iuſto, ſanctus Moſes in diuina illa Deuteronomij cantione ita meminit dicens: Iucundamini cœli ſimul cum eo, & adorent eũ omnes angeli Dei. Iucundamini gentes C cum populo eius, & confortentur omnes filij Dei. In hac itaque lætitia lætabuntur & iuſti, cœleſti gaudio vnanimes exultationis diuinæ ſocietatem lætantes ad cuius nos temporis gratulationem ſub fidei euangelicæ confeſſione nunc propheta aduocat dicens:

Cantate Deo, pſallite nomini eius, iter facite ei qui aſcendit ſuper occaſum. Dominus nomen eſt illi, & exultate in conſpectu eius.

Adhortatio omnis licet multum ad D quendam impulſum & voluntatis noſtræ proficiat & mentis, cùm ad aliquid optãdum agendúmque conciliante ea vel illiciente deducimur: tamen ſi maximè adhortationis ipſius cauſa propoſita ſit, iam ratione animus ac via tãquam certiſſimo duce nititur, vt nunc propheta nos ad cantandum Deo pſallendumque nomini eius hortatus, ne quid fortè ambiguitatis relinqueret, & cui Deo & cuius nomini E pſallendum eſſet oſtendit: vt iam non adhortatio adhibita, ſed cognitio præcepta in Dei nos exultatione & cantico collocaret. Pſallendum itaque ei, itérque eius parandum eſt qui aſcendit ſuper occaſũ. Occaſu autem, vniuerſa quæ veniunt in vitam intelliguntur aboleri. Abolitio autem omnium occidentium, ſecundũ humanam communémque opinionem exiſtimatur in morte. Ei ergo pſallendum, F eiuſq; iter nobis eſt præparandũ, omnem qui occaſu mortis aſcẽderit: id eſt, qui occaſum omnem occaſu ipſo non detentus exceſſerit. Huic autẽ nomẽ eſt Domino: qui ſe ex forma Dei exinaniens, & formã ſerui ſuſcipiens, obedientem ſe vſque ad mortem crucis egit. Propter quod eum

exaltauit Deus, noménque ei ſuper omne nomen donauit, vt in eius nomine genua cœleſtia, terreſtria flecterent & inferna, linguáque omnis confiteretur Dominum Ieſum eſſe in gloria Dei patris. Aſcendit ergo ſuper occaſum, cui nomen eſt Domino: idque quo occidunt vniuerſa tranſgrediens, legem mortis ex mortuis æternus egreſſus eſt. Huic itaque iter parandum eſt, ſecundùm illud: Parate vias Domini, rectas facite ſemitas eius.
Iſa. 40. Omnis vallis implebitur, & omnis collis humiliabitur. Parato itinere in nobis, id eſt, vitiorum infidelitatiſque noſtræ vel compreſſis tumoribus, vel eleuata humilitate terrenæ labis: initurus cum rectis æquitatis vitæque ſemitis, in corda noſtra deſcendet. In huius itaque conſpectu exultabimus, cui iter ex æquitatis & inſolentiæ tumoribus & libidinum voraginibus ſit parandum: & in quo nos reſurgentes ex mortuis contuebimur. Super occaſum enim noſtræ mortis aſcendit, qui vitam nobis ex mortuis in ſe reſurgente quæſiuit. Hæc illa Apoſtolorum eſt lætitia, cum eum poſt reſurrectionem contemplantes contrectantéſque viderunt. Sed hanc ſanctorum lætitiam, trepidatio eorum quos cum mundo vicit, inſequitur. Id enim ait.

Turbabuntur à facie eius, patris orphanorum & iudicis viduarum.

Cauſam turbationis hanc docuit etiam quod orphanorum ſit iudéxque viduarum (à facie enim patris orphanorum viduarúmque iudicis fugient) non relinquentis eos orphanos qui agnoſcentes patrem in cœlis, diabolo patri renunciauerint, eaſque viduas quæ legi mortuæ ſponſum ſubſequutæ ſunt iudicantis. Viduam enim quæ à lege ſit libera, beatus Paulus tranſire ad nuptias alterius ſine adulterij crimine docuit: idque exemplum omne, ad eccleſiã quæ legi ſit mortua, Chriſto poſtea ſe ſociantem aptauit. Eſt autem etiam ſecundùm huius ſeculi ſortem ſenſus aptiſſimus, vt Deus qui aduocatum nobis à patre alium dedit, ne orphani eſſemus in ſeculo, orbatorum ſit pater iudéxque viduarum: quia & deſolatæ à parentibus miſeteatur infantiæ, vi duarum quoque iudex quæ in ſe adquieuerint. Iudex autem ideo, quia ſub nomine viduarum pleræque non viduæ ſunt, vel deliciatæ in Chriſto nubere volunt, vel fallunt humana iudicia. Et quia dignitas nominis in conſeruato propoſito ſit

A voluntatis: ſcrutans corda & renes Deus, decreto ſit iudex, quia ſolus earum mentem ſenſumque diiudicet. Et quidem hęc ſecundùm deſolationem conditionis humanę, de orphanis viduiſque ſint dicta. Cæterùm vt ad eccleſiæ totius demonſtrationem hæc ita ſignificata eſſe poſſint intelligi, continuo ſubiecit.

Deus in loco ſancto ſuo, Deus inhabitare facit vnimores † in domo. Educens vinctos in *† vnanimes.*
B *fortitudine: ſimiliter eos qui exacerbabant, qui inhabitant in ſepulchris.*

Hic ergo locus Deo ſanctus eſt: vbi ſit vidua ex lege, vbi orphanus ex ſeculo, vbi vnius moris ac voluntatis pacificus vnanimiſque conuentus. Erat enim ſecundùm Actus Apoſtolorum credentium anima vna, & cor vnum. Vbi qui vincti ſunt, educentur in fortitudine. Ligato e-
C nim prius intra domum ſuã forti, eos qui peccatis ſuis vinciebantur abſoluit: & Abrahæ filiam octo & decem annis ligatam, in libertatem verbo virtutis eduxit. *Luc. 13.*
Eduxit autem etiam eos qui ante exacerbabant, id eſt, qui tranſgreſſione legis irã in ſe Dei iudicis incitabant: vel aduerſum nomen eius gentili eloquio diſſerebant, ad doctrinam diuinæ cognitionis inſti-
D tuit, vt ex perſecutore Paulum gentium Apoſtolum doctorémque præfecit. Hos itaque exacerbantes, inhabitantes antè in ſepulchris, id eſt, intra corporum ſuorum emortua domicilia conſepultos, in cœleſtem vitam ſpiritalémque deduxit. Sunt enim multi in viuentibus mortui. Nam & in euangeliis mortui nuncupati † non differre docentur à mortuis, Domino dicẽte: *† non putati.* *Math. 8.*
E Sinite mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et Apoſtolus ſcit quaſdam mortuas viuere: id eſt dum viuunt eſſe iam mortuas. Sed hos homines de ſepulchris Dominus qui in filios Dei regenerantur eduxit. Verùm hæc qui in nobis Deus ſuper occaſum aſcendens per virtutem reſurrectionis operatus eſt, idem omnia ad huius ſpei noſtræ præparationem adumbrata geſſit in
F lege: vt non alius prophetarum, alius euangeliorum Deus poſſit intelligi. Atque ideo erga nos quoque patibus hæc momentis, quibus ex Ægypto populum eduxit, impleuit. Nam & patres noſtri ſub nube fuerunt, & in Moſe in mari baptizati ſunt, & in ſimilitudinem cœleſtis panis manna è cœlis decidẽte ſaturati ſunt, & Chriſto aqua petram præeunte potati ſunt: quæ quidem in illis ſalubriter geſta figuram quoque noſtræ in ſe ſalutis habuerunt

habuerunt, vt ſequens prophetiæ ſermo declarat, dicens: A

Deus dum egredereris coram populo tuo, dum tranſgredereris in deſertum terra mota eſt? Etenim cœli diſtillauerunt à facie Dei, mons Sina à facie Dei Iſrael.

Præiſſe Dominum iter populi ſui, dum deſertum tranſgreditur in columna nubis igniſque, cognouimus: & vſque ad populi terrorem de cœlis ſtillaſſe manna. Sed cùm Superiora omnia quæ eccleſiæ B propria ſunt atque apta memoraſſet, ſcilicet cùm ſuper occaſum aſcendit Dominus, cùm orphanorũ pater eſt, iudéxque viduarum, cùm in loco ſancto ſuo, id eſt, in domo congregat † vnimores & vinctos in fortitudine, & exacerbantes extrahit à ſepulchris: hæc tamen coram populo egrediens, & in deſertum tranſiens C conſummare memoratus eſt, vt nunc ex præterito motam eſſe terram, diſtillaſſe cœlos, & hoc à facie Dei Iſrael in Sina refertur effectum. Hoc ideo, vt cùm illa quę legis ſunt geſſit, in his quoque ea quę euangeliorum ſunt pręformaſſe ſciretur. Egreſſus enim coram populo ſuo deſertum tranſgreſſus eſt: & illud videlicet deſertum Iordanis: in quo lilia floruerunt, in quo fons aquæ vitalis deſolatos D & aridos irrigauit. Funiculus namque antè erat hæreditatis Iacob, deſertæque gẽtes elementorum ſubditæ fuerunt poteſtati. At nunc inſpectante eo, qui fuit Dei populus, Deus ad ea quæ ante erant deſolata tranſiuit: vt iam irrigata ab eo finium deſerta pingueſcerent. Et hic idem eſt qui manna de cœlis dedit populo. Si enim lex diſpoſita eſt per angelos, pa E némque angelorum manducauit homo, cœlique ſtillaſſe in Sina ſcribuntur: profectò miniſteriũ hoc à cœlis, id eſt ab angelis expletum eſſe non eſt dubium. Eſtque idem largitor eius qui de cœlis eſt panis, qui in Sina mannæ fuerat indultor. Sed tranſiens ad deſertum Deus, id eſt, ad gentilium arida & deſolata quondam corda tranſcendens: felicem illam bonæ F voluntatis pluuiam ſegregauit. Segregauit enim ipſe ex vtero matris Paulum in apoſtolum: quia quos præſciuit, hos & prædeſtinauit. Hanc etiam eloquij prædicationiſque pluuiam, & in pſalmo Salomon terræ ad ſpei ſecuritatem nunciauit, dicens: Et deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram. Et aliquibus nubibus ne ſuper vineam pluerent meminimus eſſe præce- A ptum. Sanctus quoque Moſes quæ ſub velamento verborum communium ingentia cœleſtis ſpei ſacramenta condebat, verba ſua excipi vt pluuiam imbrém que cantauit, pluuiam irrigantem deſerta & arida & præparatam Dei hæreditatem, atque ideo ſequitur:

† in domo congregatos vnius moris, &c.

Pſal. 17.

Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata eſt: tu verò perfeciſti eam. Animalia tua habitabunt in ea, paraſti dulcedinem tuam † pauperi Deus. B

† in dulcedine tua ἐν τῇ χρηστότητί σου.

Prouidus enim voluntatum Deus, ſegregauit voluntariam pluuiam perficiendo quæ infirmata eſt; cùm iudicium in ſe mortis habuit Paulus, cùm Petrus ſcandalo crucis motus ter denegat, admonitus ne negaret, cum Apoſtoli timent, fugiunt, diffidunt. Sed quia in his bonæ vo- C luntatis eſſet affectus, perfecti ita ſunt, vt & fundamenta eccleſiarum fierent & columnæ. Hæc ergo hæreditati Dei pluuia ſegregatur. Quæ autem hęreditas ſit, non obſcurum eſt: ea ſcilicet quæ data eſt poſcenti, cùm dicitur: Poſce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Gentes itaque, animantium & pecorum ritu non intelligentes. Et ideo cùm cura pecorum Deo nulla ſit, hæreditas illa in hac ſegre- D gata voluntaria pluuia habitare monſtratur. Sequitur enim: Animalia tua habitabunt in ea, paraſti in dulcedine tuá pauperi Deus. Habitabunt ergo animalia vel in hæreditate Dei, vel pluuia voluntaria: & hæc in dulcedine pauperi vel hæreditas vel pluuia eſt parata. Eloquia enim Dei ſanctorum faucibus dulcia ſunt, &: Beati ſunt pauperes ſpiritu, quia ipſorum E eſt regnum cœlorum. Animalia autem cùm eſſent, facta ſunt ſpiritalia. Hæc ergo omnia in vſum hæreditatis, vel voluntariæ pluuiæ in miniſterium ſunt ſegregata. Atque vt ſecundum pręparatam dulcedinem pauperi, vel eccleſiæ congregatio, quæ hæreditas Dei eſt, vel apoſtolicæ prædicationis ſignificatum eſſe intelligeretur eloquium, ſubiecit. *Dominus Deus dabit verbum euangelizantibus* F *virtutibus multis: rex virtutum dilecti, & pulchritudini domus diuidere ſpolia.)*

Pſal. 2.

Matth. 10.

Segregatæ itaque pluuiæ ad euangelium irrigandum Dominus dabit verbum: idipſum in ſenſum noſtrum & ora diffundens, ſecundum illud: Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Sed virtutes multæ euangelizantes † ſunt. Sunt quibus dabit verbum, vt ſit in

† euangelizantibus.

Deoque diuerſæ, quæ in adoptionem filij electa ſit modo creaturarum ex nihilo, quibus nulla origo anterior ſit, conſtiterit. Plures etiã in corpus atque ex ſe protenſum permanentemque patrẽ loquuntur: vt aſſumptio illa carnis ex virgine filij nomen acceperit, non qui ante erat Dei filius, idem hominis filius ſit natus in corpore. Et quidem omnia hæc ad ſpeciem humanæ prudentiæ coaptantur, poſtquam rationem cœleſtis ſapientiæ non comprehenderunt: quibus vt ſpero, aliis locis vberius copioſiuſque reſponſum eſt. Quia ergo veræ fidei vna hæc eſt ſedes Deo quæ ſit placita, & hic æterni regni mons vnus in pace ſit: de plurimis arguit nos propheta, dicens.

Vt quid ſuſpicitis montes caſeatos?)

ὄρη πί-ονα.

Lac cum corrumpitur denſatur: & ex vitio in coaguli caſeique ſpeciem concreſcit. Nam vtrumque id vnus Græcitatis ſermo complectitur. Ergo ſicuti ex natura ſua lac ipſum vitio accedente degenerat, & quadam ſui corruptione coaceſcit: ita hæc genera doctrinarum quæ initia cognitionis ex innoxio ſynceroque lacte deducunt, corrumpuntur in vitia, fiuntque corruptione ſui coagulata vel caſeata ne lac ſint. Quod id ipſum loco alio

Pſal. 118. ita meminit: Coagulauit ſicut lac cor eorum, ego verò legem tuam meditatus ſum: quia conſiliis geſtiſque impietatis cor infectum, cùm per infantiæ ſimplicitatem naturam lactis habuiſſet, vitiorum poſtea corruptione degenerans, in coagulum denſatum eſſet atque concretum. Referendus ergo ab his omnibus & ſenſus & ſtudium eſt, neque quiſquam alius magis quàm hic mons pacis habitandus eſt. Nam poſt exprobrationem caſeatorum coagulatorumque montium, continuò ſubiecit: *Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. Et eum Dominus habitabit vſque in finem.*) In eo monte æternæ habitationis ſedem Deo oſtendens, eſſe complacitã, qui ad ſedem pacis eſſet electus. Sed quia poſt legis tempora circunciſioniſque præſcripta ſacrificiorumque præcepta, per Euangelicæ confeſſionis fidem ab his qui glorianrur in lege, id eſt à carnali Iſrael, quædam per nos videtur pacis Dei facta eſſe mutatio, cognitioniſque alterius quam in lege præſcripta eſt introducta confeſſio, cùm nos omnia per Dominum Ieſum Chriſtum quæcunque præcepta ſunt lege, in ſpem euangelicam adumbrata eſſe doceamus, illis contra

A Deum patrẽ ſecum loquutum, ac legem dediſſe iactantibus: reſpondendum eſt, hac ipſa pſalmi prophetia per angelos potius legem in manu mediatoris eſſe diſpoſitam, neque à nobis quiſquam eſſe mutatum, ſed in his manere quæ ſola ſunt, id eſt, vnam eandemque ſedem Dei pacis incolere: cùm eundem prædicatorem euangelij Dominum Ieſum Chriſtum,

B quem & latorem legis habeamus. Poſt vnius complaciti Deo montis ſedem, quam vſque in finem cœleſtis habitabit, vt ſedes hæc Euangelicæ pacis præformata per mediatorem legis intelligeretur in lege, continuò ſubiecit: *Currus Dei decem millium multiplex millia lætantium, Dominus in illis in Syna. In ſancto aſcendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona in hominibus, etenim non credentes inhabitare Dominum*

C *Deum.* Fidem omnem breuia hęc quidem verba ſignificant, ſed quę virtutibus ſuis magna & infinita cõplexa ſunt. Hanc autem currus ſiue ſedis Dei dignitatem, haud diſſimiliter Daniel propheta deſcripſit, dicens: Sedes eius flamma ignis ardens, rotas eius flumen ingens ducebat ante eum: millia millium ſeruiebant ei, & decies cẽtena millia adſtabant ei. Atque in his quidẽ ſiue ſub ſpecie talis ornatus, Dan. 7.

D ſiue ſignificationis exemplo, nobis in curru opinio & ſenſus comitatus cœleſtis affertur: vt ſub concordi iugo millibus lætantium obſequelam cœleſtem intelligamus. Et hoc illæ in Syna ardentes faces conlucenteſque ignes, ingraueſcentiaque tonitrua, & totius Domini aduentus terror oſtendit: miniſteria ſcilicet angelorum, legem in manu mediatoris diſponentium adſtitiſſe. Hic ergo currus Dei decem millium multiplex eſt, millia-

E que lætantium ſunt. Et quia mediator Dei hominumque ſit Dominus, in cuius manu angelos, vt dictum eſt, lata lex fuerit: ſequens ſermo ſubiecit: *Dominus in illis in Syna.*) In illis ſcilicet lætantibus millibus, curruſque numero multiplici decem millium: id eſt, infinitorum intelligentia ſub decem millium multiplicatione ſubiecta. In his itaque Deus in Syna eſt. Sed ne fortè euangelia non ſup-

F plementa legis aliquatenus viderentur, qui in illis in Syna eſt Dominus, hic rurſum in ſancto aſcendit in altum, captiuamque cepit captiuitatem: in eo ſcilicet ſancto, cuius formam ex forma Dei euacuatus accepit. Quòd autem ſanctus ſit, cùm plures prophetiæ, tum

Gabriel quoque angelus ad Mariam teſtatur, dicens: Et quod ex te naſcetur ſanctum, vocabitur filius Dei. Et dæmones clamant: Scimus quia ſis ſanctus Dei. In ſancto ergo aſcendit in altum. Et quid illud ſit, aſcendere in altum, ſub huius ipſius dicti ſignificatione Paulus docuit, dicens: Aſcēdit autem in altum, quid eſt, niſi quia & deſcendit in inferiora terræ? Qui deſcendit, ipſe eſt qui aſcendit ſuper omnes cœlos. Aſcendens ergo in altum, & ſeſe hominem ex mortuis in cœleſtibus reuehens: accepit eos qui à diabolo erant capti, quod & ad pulchritudinem domus ſpolia diuiſit. Dehinc dona in hominibus accepit, cum primogenitus ex mortuis de ſe ipſe teſtatur, dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Accepit ergo dona in hominibus, gentes ſcilicet in hæreditatem: in quibus in ſancto in altum primogenitus ex mortuis capta captiuitate conſcendit. Et quia vltra humanæ ſpei fidem ſit, cum terrenæ carnis corruptionem in cœleſtem gloriam tranſtuliſſe, genteſque impias, & antè vitiorum ac ſuperſtitionum furore peruerſas ad cognitionem Dei conſortiumque eſſe deductas: ob hoc in his dona hominibus accepit, qui ſe cum Deo habitaturos eſſe non crederent. Atque ita huius mediatoris ex lege cōſummata cognitio eſt: vt qui in lætantium millibus in Syna fuiſſet, hic idem in ſancto rurſum in altū captiua captiuitate conſcendens, dona nos qui ſecum cohabitaturos diffidebamus, acciperet. Poſt hanc itaque contra ſpei noſtræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hęreditatem digna hæc ad Deum prophetæ ſubiecta confeſſio eſt: *Dominus Deus benedictus de die in diem, proſperum iter faciet nobis Deus ſalutarium noſtrorum.*) Benedictus itaque Dominus & Deus eſt, aſcendens in altum, capiens captiuitatem, in hominibus dona percipiens: eos ſcilicet qui inhabitaturos ſe eſſe non crederēt. Quotidie autem per populi credentis acceſſionē, benedictionis multiplicatur augeturque confeſſio: cùm gentiles ſuperſtitiones, impiæque de diis fabulæ, cùm aræ dæmonum cum idolorum inania relinquūtur, & iter omnibus ac profectus dirigitur in ſalutem. Hic igitur ſalutarium noſtrorum Dominus ac Deus eſt, cuius de die in diem benedictionum ſignificatur æternitas In eo enim quod quotidie eſt continuatur: & ſemper cùm rāra æui protendatur infinitas, quanta & dierum poſt dies ſucceſſio conſequatur. Cautiſſimè autem ſemper propheticus ſermo, ne quid per gentiles fabulas, philoſophiæque doctrinā notionem noſtram de diuinæ veritatis ſcientia perturbaret admonuit: quia variæ eorum impiiſſimæque ſententiæ, multa de Deo ſtultè prophanéque complexę ſunt. Nos verò ad cognitionem Dei patris & Dei filij inſtituti, ſacramentum ſumus veræ cœleſtiſque prudentiæ, in eo quod verbum caro factum eſt, conſequuti. Ipſum enim nobis, quod Iudęis ſcandalum, gentibus verò ſtultitia eſt, id eſt, Dei paſſio, crux, mors, ſepultura, ſiue per rationem diuinę voluntatis perfecta cœleſtiſque ſapientia eſt, ſiue per reſurrectionis poteſtatem virtutis æternitas eſt. Ad huius igitur nos propheta ſcientiam Dei, qui nobis & paſſus, & mortuus eſt, & reſurrexit, & Dominus eſt, inſtituit dicens:

Deus noſter Deus ſaluos faciendi & Domini Domini exitus mortis.)

Eum nobis Deum intimans, qui cùm eſſet Deus, omnia ad ſalutis noſtræ incremēta ſuſciperet †. Et ideirco hic Deus noſter eſt: quia Deus eorum ſit, qui fient ſalui. Saluos autem nos per id Deus noſter efficit, quod exitus ſit mortis egreſſus: id enim his verbis, quæ Latinè minus expreſsè atque abſolutè tranſlata ſunt, continetur. Admonui enim ſuperiùs, plerumque interpretes eunctos, dum collocationem ordinemque verborum demutare ac temperare non audent, minus dilucidè proprietatem declaraſſe dictorum. Veruntamē in his quæ dicta ſunt, Deus noſter Deus ſaluos faciēdi, & Domini Domini exitus mortis: & ſalutis noſtræ Deus, exitus eius vltra exitum mortis oſtenditur, qui mortis exitus Domini ſint. Omnibus enim qui veniunt in vitam, ingreſſus in mortem eſt: ſed primogenito ex mortuis tantùm proprius fuit egreſſus ex morte. Atque ideo proprius exitus mortis eſt Domini: quia aſſumptæ ab eo carnis hęc virtus ſit, vt naturæ noſtræ corruptionē in gloriam cœleſtē poſt exitus mortis efferret. Verū ſuſceptę mortis ipſius non fuit occultāda vel cauſa, vel ratio: & quid nobis vnigenitus Deus ex forma Dei exinanitus, & formā ſerui aſſumēs afferret auxilij, oportuit ad fidei noſtræ & ſecuritatem, & ſciētiam

Margin: Luc. 1. Luc. 4. Epheſ. 4. Pſal. 2. † ſuſcepit. A B C D E F

riam reuelari. Et primum quidem non A alienum à Dei miſericordia & bonitate videri poteſt, vt vitam omnibus in ſe ipſo reſtitueret ex mortuis. Nempe qui primum animam nobis ac flatum reſpirationemque viuendi, cum hominem ſecundum imaginem ſui ſimilitudinemque cōſtituit de theſauris poteſtatis ſuæ diuinitatiſque diffuderit. Secundum Apoſtolum enim ipſius genus ſumus, & ſecundum eundem omnia ex ipſo, & per ipſum B & in ipſo ſunt: ſcilicet vt in ipſo habitatio noſtra atque incolatus oſtenſa ſit ſedes, dum omnia immenſa virtutis poteſtate complexus eſt. Per ipſum verò originis inchoatæ opus effectuſque monſtretur, cum in nobis id ipſum quod ſumus operatus ſit, ex ipſo autem initia vitę ac exordia ſpiritus indulta noreſcerent. Non fuit ergo à beneficentia diuinæ bonitatis a- C lienum, vt qui ex ſe ipſo nobis, qui eius genus ſumus, vitæ, ac ſpiritus elementa tribuiſſet, in ſe ipſo quoque nobis per vnigenitum Deum æternitatis noſtrę inchoaret exordia, veréque nunc & ex ſe ipſo & per ipſum & in ipſo maneremus: cum nos in hac habitatione ac ſede mundi huius qui omnia in omnibus eſt collocarus, rurſum plenius iam atque perfectiùs in ſe ac per ſe atque in ſe inita D carnis noſtrę ſocietate poſt exitus mortis iam collocaret æternos. Hæc quidem ad ſignificationem diuinæ bonitatis ita dicta ſint: ſed ſuſcipiendæ ab vnigenito Deo carnis, adeundęque mortis & per Apoſtolum, & nunc per prophetam gradior profundiorque ratio tractatur. Ac primùm quid in crucis ſacramento atque mortis E ab vnigenito Deo & Domino maieſtatis effectum ſit, per Apoſtolum intelligamus: vt duce eo docti prophetiæ ſcientiam conſequamur. Ait enim ita: Et vos Coloſſ. 2. cùm eſſetis mortui in peccatis & præputio corporis veſtri, conuiuificauit cum illo donans nobis omnia peccata, delens quod aduerſum nos fuit, chirographum in ſententiis, quod erat contrarium no- F bis, tollens illud de medio, & affigens illud cruci, ſpolians ſe carne, & principatus & poteſtates oſtentui fecit, cum fiducia triumphans eos in ſemetipſo. Sacramentum itaque ſalutis noſtræ primum reſurgens ipſe ex mortuis, decretúmque mortis noſtræ quo antè detinebamur abſoluens: in ſe ipſo qui ex mortuis æternus iam maneret, impleuit. Sed in eo ipſo quod nobis vitæ autor in ſe eſt, dum per aſſumptionem corporis homo natus & mortuus, iam rurſum æternus ex mortuis eſt, omnes quoque inimicas virtutes, mundique poteſtates, principéſque aëris huius oſtentui reddidit, id eſt, vel noſtræ ſpei, vel ſuæ damnationis fecit oſtenta: & ipſos quædam quaſi ex diis ſeculi portenta conſtituit, his ipſis in ſe cū fiducia triumphatis: dum & per ſecuritatem æternitatis mors ipſa in Deo moriente fiducia eſt, & autores mortis humanæ, dum etiam in ſe ipſo per occupatum à ſatana cor Iudæ autores ſunt mortis, triumphat ex mortuis: vt neque à pœna mortis abeſſent, cùm ſe vſque ad mortis infirmitatem ſubieciſſet æternus, & omnem pœnam humanæ mortis exciperet, vt autores cùm in æternitatis Dominum autores mortis, per id quod verbum caro factum eſt, extitiſſent. Hæc quidem ita Apoſtolus: ſed propheta breuius, licet eandem intelligentiam verbis ſignificantibus, eadem iſta complexus eſt. Nam vbi Dominum in exitum morte oſtenderat, ſubiecit: *Verumtamen conquaſſabit capita inimicorum ſuorum, verticem capilli deambulantium in delictis ſuis.*) Principatus enim ac poteſtates in quibus capita inimicorum ſignificantur, fecit oſtentui. Hæc igitur in mortis exitu conquaſſat, quorum ſpiritalem nequitiam atque naturam, in eo quod capilli verticem perambulent, docet: dum & tanquā dominantes hominum capitibus inſiſtūt, & tanquam nequitiæ ſpiritales ſine ſenſu eorum quibus inſiſtunt, ipſum illum capilli verticem proculcent: quia & ipſa ſcilicet corpora vſque ad animæ mentiſque ſedem ſine ſenſu adeundi interlabantur & penetrent. Aëris enim huius ſunt poteſtates: & ideo capilli verticem perambulent, vel inſiſtendi leuitate; vel poteſtate dominandi, & toto in orbe per momenta ſingula commeantes. Sed hæc in delictis ſuis peragunt, dum vnieuíque in Rom. 8. eo quod delinquat autores ſunt, ſecundùm illud Apoſtoli: Deus filium ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in carne: cùm cauſam in his exordiúmque peccati ex eo ipſo quod in carne ſua per inſtinctum proditionis peccant. id eſt, de peccato carnis peccatum in carne condemnat. Tenet itaque diuinæ diſpenſationis ordinem propheticus ſermo: & Euangeliorum opera adumbrata eſſe per legem, ipſis illis legis operibus declarat.

Multa enim plerúmque per nominum A proprietates ita expreſſa atque abſoluta ſunt, vt non magis gerendis in præſens potius quàm in futurum ſignificandis tebus impenſa ſint: vt nunc poſt tantas ac tam manifeſtas Euangelicæ ſpei prędicationes, altius quiddam nobis & vltra aurium ſenſum affert, ſubiectus ordo dictorum vel geſtorum. *Dixit Dominus ex Baſan, conuertar in profundum maris.*) Videtur enim hic ſermo Domini fuiſſe: cùm B ad diuidēdum ad iter mare, exercédáinque in Pharaonem iram conuerſus eſt. Sed nunquid ex Baſan conuerſum eum eſſe lex docuit? Non vtique. Baſan verò eſt ciuitas hoſtilis quondam regni quæ fuit. Og regis habitatio: ſed interpretatio nominis pudorem confuſionemque ſignificat. Poteſt quidem videri, vt ex pudore populi in Ægypto ſeruientis cùm depreſſus à Pharaone, ipſam illam con- C ſeruandi educandique generis libertatem perdidiſſet, in profundum maris, id eſt, ad liberandi populi ſui magnificentiam Deus ſit conuerſus. Sed qui ſecundùm proximum huic pſalmum dixerit: Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. In-

Pſal. 68. fixus ſum in limo profundi, & nō eſt ſub- D ſtantia. Veni in altitudinem maris, & tēpeſtas demerſit me: non ambigendus eſt poſt humani corporis pudorem (quia ipſæ illæ corporum atque elementorum noſtrorum origines ſunt pudendæ) in hoc mare, id eſt, in hanc ſeculi tempeſtatem eſſe conuerſus: vt vſque ad vltimæ confuſionis verecundiam ſubiectus cru- E cis morti, per eam in ſe inimicorū capita conquaſſaret, ſpiritales ſcilicet nequitias poteſtateſque omnes, & principatus aëris huius reddens oſtentui triumpharet:

† æternæ. cùm eos æternitati † pœnæ, poſtquam ipſe & paſſus & mortuus eſt, deſtinaret. Ob id ergo conuerſus in profundum maris intelligendus eſt, id eſt vſque ad vltimas deſcendiſſe ſeculi paſſiones: vt concul- F cans capita inimicorum, vltionem diuinæ poteſtatis exerceret.

Quod id ipſum videtur ſequens ſermo complecti, cum dicitur: *Vt intingatur pes tuus in ſanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo.*) Diuinæ autem vltionis ira ſub humanæ vindictæ ſignificatur exemplo. Ex Baſan enim in profundum maris cōuerſus ob id eſt, vti pes intingatur ſanguine: atque ab ipſo ſanguine qui ex inimicis eſt, canum quoque lingua tingatur. Hæc verò accidere ſolent omnibus bello conſumptis, & captiuitate deletis & pro victorum arbitrio atque vltione punitis. Per humanæ itaque, vt dixi, conſuetudinis morem: cùm gladius cum arcus, cum ſagitta, cum framea, cū reliquis pœnarum ac mortium arma memorantur diuinæ ſeueritatis ſignificatur officia. Et hæc quidem Iudæis poſt crucem & mortem Domini omnia acciderunt, cùm à Romanis capti vniuerſa ſuppliciorum ac miſeriarum genera perpeſſi ſunt: vt peremptorum ſanguine & necdentium pedes tincti ſint, & canum lingua ſatiata ſit. Sed id nō minus ad eorum pœnam damnationémque referendum eſt, qui oſtentui redditi eum fiducia triūphantur. Et quia ſub his quæ Iudææ populo temporibus legis expleta ſunt vniuerſarum ferè gentium ad ſpeciem futuræ miſericordiæ ſalus eſt inchoata, vt per id quod tum geſtum eſt, id quoque quod poſtea gerendum eſſet, doceretur: cùm ipſos illos in quos illa tum gerebantur, & in umbratio nubis, & iter maris, & mannę ſpiritalis cibus, & ſpiritalis potus ex petra in ſpe Euangelica fideque concluderet: nunc quoque vt ſemper in his ipſis noui ac veteris teſtamēti per prophetam facta connexio eſt, cùm dicit. *Viſa ſunt itinera tua Deus itinera Dei, mei regis, qui eſt in ſancto. Præuenerunt principes coniuncti pſallētibus, in medio iuuenum tympaniſtriarum. In eccleſiis benedicite Dominū Deum de fontibus Iſrael. Ibi Beniamin iunior in pauore, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephth.(alim).*) Dei quidem itinera ſunt viſa: cùm coactis in glaciem aquis præeunte eo in columna ignis & nubis iter populo ſiccatum eſt, cum in medio tympaniſtriarum iuuenes pſallentes glorioſè glorificatum Dominum cantauerunt. Sed non minus itinera & alia regis, in ſancto, cum virtutibus animiſque ſanctorum iter eius præeuntibus in eo qui primæ ſabbati pſalmus eſt, cantatur: Tollite portas principis veſtri, & Pſal. 19.
eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ. Et hæc itaque Dei noſtri & regis in ſancto itinera ſunt viſa, cum ingreſſum eius tāta cœleſtium cœtuum gaudia præeunt. Sed quia quæ ante præformata in Pharaonem & in Iſraël fuerant, in diaboli ſuorumque clade, & populorum omniū ſalute perfecta ſunt: non ad ſynagogæ con-

confeſſionem, ſed ad eccleſiæ benedi-
ctionem nos cohortatur propheta, qui-
bus Dei & regis in ſancto itinera eſſent
viſa firmaret, dicens: *In eccleſiis benedicite
Dominum Deum de fontibus Iſraël.*) Ex ini-
tiis ſcilicet legis arque adumbrarionum
geſtotum doctrinam eccleſiæ defluxiſſe
commemorans. Ac ne quid benedicenti-
bus eccleſiis ambiguiratis exiſterer, quis
hic maximus Euangelicæ ſpei prædica-
tor futurus eſſet, oſtendir dicens: Ibi Ben-
iamin iunior in pauore, in eccleſiæ ſcili-
cer fonribus Beniamin iunior in pauore
manſurus: poſt conſternarionem enim
pauoris in Euangelium Chriſti de tribu
Beniamin Paulus electus eſt, matutino
deuoraras carnes ad veſperum diuidens
in ſalurem. Cæteros quoque principes
Iuda ne ignorentur oſtendir: id eſt, qui ab
eo qui de Iudæ frurice expectatio gen-
tium futurus erar, eligendi eſſenr, reue-
lans: Principes Zabulon, principes Ne-
phthalim. Ex his enim, vr euangelia de-
claranr, Apoſtolorum eſt cœpta delectio,
hos principes eorum qui in eccleſiis con-
gregarentur oſtendens. Nam cùm ex om-
nibus tribubus ſingulis quibúſque popu-
lis ſecundùm legem ſint principes inſti-
tuti: nunc tamen vbi euangelicæ diſpen-
ſarionis principes declarabantur, earum
rantū tribuum ex quibus vocandi eſſent,
commemorara ſunr nomina. Orra enim
in finibus Zabulon & Nephthalim luce
magna poſt vmbram mortis: piſcarores
ex his ſunr hominum conſtituri. Solum
ergo id ſub propheriæ ſignificarione ex
illa principum vniuerſirare memoratum
eſt: quod ad Euangelij confirmarionem
ipſis rerum effectibus & Apoſtolorum ele-
ctione eſſet explendum. Et quia raræ ex-
pectationis ſpe derinerētur (quia non am-
Math. 13. biguum eſt omnes ſanctos & prophetas
cœleſti deſiderio Euangelicæ beatirudi-
nis tēpus optaſſe, Domino dicente: Amē
dico vobis, quia mulri prophetæ & iuſti
cupierunt videre quæ vos videtis, & au-
dire quæ vos audiris & non audierunr)
conſummāri id quod tantopere concupi-
ſcit precatur, dicens: *Manda Deus virtuti
tuæ: confirma Deus quod operatus es in nobis.
A templo tuo in Hieruſalem, tibi offerent re-
ges munera*) Diſtinguit inrelligentiæ ſi-
gnificationem, ne quid confuſum ambi-
guúmque ſubrepar in eo quod ait: Man-
da Deus virtuti ruæ. Quod vrique contra
humanum ſenſum & vſum naruralis con-
ſuetudinis eſt loquutus. Mandare enim

A quiſquam virtuti ſuæ aliquid non vide-
tur, quia per eam internæ poteſtatis ſint
effectus: & cùm omnia virtute fiant, non
exiſtimatur virtuti ipſi aliquid mandare
ſolere faciendum. Sed enim Dei virtus
Deique ſapiētia eſt Dominus Ieſus Chri-
ſtus: qui & ponendæ animæ ac reſumen-
dæ mandatum accepit à patre. Idcirco
non conrra intelligenriæ communis ſen-
ſum dictum viderur, quod tamen pro-
B pheticæ ſcientiæ proprietate memora-
tum eſt: vt virtuti ſuæ mandarer Deus, v-
nigenito ſcilicer Deo, qui & Dei virtus
eſt. Dehinc quia rerum ſubitarum in
Deum non cadit noua recénſque moli-
tio, cuius ſcienriam non ſubterfugiant
quæ gerenda ſunr, quia natura eius vni-
uerſa quæ erunr virrutis ſuæ poteſtare cō- Ephes. 1.
plexa eſt: id nunc confirmari prophera
C poſtulat, quod iam ſit idem Deus opera-
rus in nobis, ſecundùm illud Apoſtoli:
Benedictus Deus & parer Domini noſtri
Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni
benedictione ſpiritali in cœleſtibus: in
quo & elegit nos anre mundi conſtitu-
tionem. vti eſſemus ſancti & immaculati
in ipſo. Deus itaque qui ſecundum pro-
phetam fecit quæ venrura ſunt, ea quæ
iam anre conſtitutionem mundi per de-
D finitionem gerendorum operatus in no-
bis eſt, confirmauit in Domino. Et quid
illud ſit mox continuat ordo dictorum:

*A templo tuo in Hieruſalem tibi offerent re-
ges munera.*

Templum in Hieruſalem eſt, in quo
hoſtiarum legitima offerebanrur: nunc
aurem à Templo in Hieruſalem à regi-
E bus ſunr munera offerenda. Quod vrique
conrra locorum ſignificationem rario-
nemque geſtorum eſt: vt illinc quò infer-
ri magis oporterer, id eſt de remplo, of-
ferenda ſint munera. Sed quia eſt cœle-
ſtis illa nobis mater Hieruſalem, & pri-
mitiuorum conſcriprorum, & frequen-
tanrium cœtus, omniſque in Chriſto re-
natus Dei templum eſt, maximè in quo
F non mors magis ſir regnatura, ſed vita:
& qui ipſe rex ſir eius, cuius ſeruus fuerat
antè, peccati: hoſtiam ſeipſum viuam,
& rationabilem, & placenrem Deo of-
ferens. Tum ergo ab hoc templo, id eſt
ab hac ſancta corporis ſui habitatione, in
illo cōuenru angelorum frequentantiū,
id eſt, in illa cœleſti Hieruſalem, ſi qui re-
ges ſinr, id eſt, qui peccaro vlrra non ſer-
uiant, offerēt ſe ipſos Deo munus. Quod
quia carnalis Iſraël dum ſibi tantùm pe-

culiatem Dei miſericordiam vſurpat, videtur tanquam ſoli ei ſit proprium defendere, mox propheta ſubiecit: *Increpa feras ſylua, concilium taurorum inter vaccas populorum, vt non excludantur hi, qui probati ſunt argento, diſſipa gentes quæ bella volunt.*)

Vaccas in Samaria adoratas eſſe cognitio ex libris eſt. Principes verò populi iſtius iam non populi, ſed gregum duces eſſe propheticus ſermo eſt, cùm dicitur ex Domini perſona: Tauri pingues obſederunt me. Feras autem ſylua, nequitiarum ſpiritualium ſupra verticem capilli in peccatis ſuis deambulantium ſignificatio intelligenda eſt, ſecundùm illud: Deuaſtauit eam aper de ſylua, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. quo in loco ipſius principis mundi, id eſt ſatanæ, & immanitas ſignificatur & virtus. Id ergo nunc poſcit propheta, vt videlicet has feras ſyluarum vel in hoc concilium taurorum & inter vaccas populorum increpet: ne hi qui probati argento ſunt, excludantur. probati autem argento hi ſunt qui ſecundùm argentum de peccati & paſſionum omnium igne decocti, immaculati & ſine terrenæ fordis admixtione iam ſplendent. Cùm enim propheticus ſermo fidem gentium prædicet, populique huius exacerbantis improbam voluntatem ſæpiſſime increpet, iamque ſalus à Deo in omnes, per omneſque ſit cognita, idque ex ſcientia diſpoſitionis Dei notum ſit: cum impietate populi exprobrata, ſancti quique in ſpem regni cœleſtis vocantur (non enim Iudæorum Deus tantùm eſt, non gentium, imò & gentium. Vnus enim Deus eſt qui iuſtificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.) Poſtea ergo quàm increpitis his, qui principes Sodomorum & principes† Gomorrhæorum eſſe meruerunt: tum ad gẽtes cognitio Dei ſciẽtiaque defluxit, & iam intra errorem neque contradictionem inſcitia detinentur. Increpitis autem ſyluarum feris, taurorumque conciliis vaccisque populorum: eos qui adhuc perpetuis aduerſum gentium ſpem ac ſalutem infidelitatis odiis perſiſtunt decertare, condemnat dicens, Diſſipa gentes quæ bella volunt. Pacificauit enim omnia Dominus in cœlo & in terra. Et ſecundùm Apoſtolum Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi. Earum ergo gentium diſſipationem, quæ cœleſtis pacis fœdus abnuant, magiſque diſſenſionum volunt bella, ſub diuerſarum gentiũ congregratione denunciat. Nam ad cõſeruationem coniunctionémque totius ſenſus, increpitis taurorum conciliis, feriſque ſyluarum gentibuſque bellum volentibus diſſipatis, ne quid ſibi vltra arrogãs Iſraël impiuſque præſumeret, ſubiecit: *Venient legati ex Aegypto: AEthiopia præueniet manus eius, Deo regna terra cantate Domino, & pſallite Domino.*) Expleta autem hæc eadem ſunt vel Magis ex oriente venientibus, vel tunc cum in Apoſtolos Spiritus ſanctus diuini ignis modo venit. Nam illic ad prædicationis Euangelicæ cognitionem etiam ex Ægypto conueniſſe ſcribuntur: quibus magnitudinem diuini muneris tanquam legatis renunciantibus Ægyptus propè vniuerſa eſt iam fidelis, Æthiopia verò, in Candaces eunucho fidei confeſſione præuenit manus ſuas, dum ipſe baptiſmi gratiam ſibi poſtulat, dicens: Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? Sacramentum ipſum baptiſmi adeo impatientis deſiderij cupiditate præueniens: vt à diacono miniſterium apoſtolici officij ſalutis ſuæ cupidus exigeret. Et quia exinde per omnes ferè gentes prædicatio diuinæ cognitionis illuxit: quia & omnia regna Dominum Chriſtum Deum intellectura licet ſero ſint & omnia lingua confitebitur, quia Dominus Ieſus in gloria Dei patris ſit: conſummationem temporis huius exoptat, dicens: Deo regna terræ: cantate Deo, pſallite Domino. Omnes ſcilicet ad canendum ac Deo pſallendum adhortatur, vel quia ſalute omnium prophetica ſolicitudine lætatur, vel quia regnis omnibus Deum cognoſcentibus regni cœleſtis ſuccedit æternitas. Atque vt in cæteris ſolet, nunc quoque cum Deo Dominóque cantandum pſallendúmque eſſet, oſtendit, dicens:

Pſallite Deo noſtro qui aſcendit ſuper cælum cæli ad Orientem, ecce dabit vocem ſuã vocem virtutis.)

Competenter nunc aſcendentis ſuper cœlum cœli ad Orientem Dei honor poſcitur: vt quia ſuperiùs ſignificata humilitas eius fuiſſet, cum videlicet ſuper occaſum aſcendit, & exitum mortis egreditur: nunc vbi non cœlum cœli tranſgreſſus eſſe noſcitur, diuinitatis ac magnificentiæ eius non ignoraretur æternitas. Ad Orientem verò idcirco, quia ipſe ſecundum prophetam Oriens ex alto ſit: vt regreſſus eò vnde deſcenderat Oriens noſceretur

Pſal. 21. Pſal. 79. Rom. 3. † populus Coloſſ. 1. 2. Cor. 5. Act. 8.

noſceretur, ipſeque ſit hominibus in hûc cœleſtis ſedis aſcenſum rurſus autor o-riundi. Nam ipſum ſequens ſermo ſignificat, cùm dicitur: Ecce dabit vocem ſuã Matth. 9. vocem virtutis. In omnibus quidem quęcunque in corpore manens geſſit, virtutis vocem dedit, cùm paralytico dicit: Matth. 19. Surge & ambula: cùm Lazarum vocat è ſepulchro, cùm Petro cæteriſque Apoſtolis ait: Quæcunque ligaueritis ſuper terram, ligata erunt & in cœlis: & B quęcunque ſolueritis ſuper terram, ſoluta erunt & in cœlis. Vox planè eſt iſta virtutis, humanæ infirmitati tantum poſſe Ioan. 5. concedere. Sed ſcimus adhuc aliam vocem ſupereſſe virtutis, de qua ipſe teſtatus eſt, dicens: Amen amen dico vobis quoniam venit hora, & nunc eſt, in qua audient mortui vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Nunquid vlla vox C poteſt maior eſſe virtutis, quàm diſſolutorum corporum puluerem in formam cogere, ſoliditatemque membrorum & vitam rurſum in homines animaſque reuocare, & corruptionem naturæ imbecillis naturæ cœleſtis incorruptione mutare? Hæc humanæ ſpei vera & perfecta conſtantia eſt, hæc diuinæ magnificentiæ bonitas abſoluta eſt, ob quod vniuerſos ad honorem huius tantæ virtutis D hortatur dicens: Date honorem Deo: vt perceptæ immortalitatis laudem ad honorem eius qui tanti nobis muneris parens eſt, referamus. Dehinc ne quid ſibi vel carnalis Iſraël vel vniuerſitas gentium impiarum ex his pietatis ſcientiæque Dei meritis præſumeret, à quibus hic honor Deo reddendus eſſet, oſtendit dicens: *Super Iſraël magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.*) Super eum ſcilicet E Iſraël magnificentiam futuram eſſe demonſtrans, qui iam ex comparatione nubium ſpiritalis exiſteret, vel qui ſecundũ Apoſtolum rapi obuiam Chriſto in nubibus mereretur. Et idcirco virtus eius in nubibus eſt: quia his qui vltra terrenã originem mortalemque degẽtes ſe in ſenſum cœleſtem & vitam, vt ita dicam, aë- F ream extuliſſent, obuiamque elati in nubibus aſtitiſſent, his eſſet proprium virtute Dei magnificentiaque lętari. Frequenter autem memini his ipſis nubibus tanquam ratione ſcientiaque perfectis, ne ſuper impiam Iſraël vineam pluerent, eſſe præceptum: quia indigni ſancto eloquio, quos iam ſpinæ & tribuli, id eſt, terrena vitia obſederant extitiſ-

A ſent. Namque cùm omnibus ſit ad nouã reſurrectionis originem voce virtutis vtendum, non vniuerſis tamen glorioſus, id eſt, reſurrectionis honor eſt præparatus, Domino dicente: Nolite mirari Ioan. 5. iſta, quoniam venit hora in qua omnes qui ſunt in monumentis audient vocem eius: & prodient qui bona geſſerunt in reſurrectionem vitæ, qui autem iniqua geſſerunt in reſurrectionem iudicij. Et idcirco ſuper eum Iſraël magnificentia & virtus Dei eſt, qui eſſet in nubibus: quia pro diſcrimine vitæ innocentis atque impiæ reſurrectionis ſit, aut in vitam aut in iudiciũ diſtincta diuerſitas. Deinde id ipſum ſequens ſermo deſignat, dicens: *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis.*) In eis ſcilicet mirabilis, quos in vitæ reſurrectione excitabit æternos. Mirabilis autẽ eſt, cùm omnem beneficentiæ ſuæ in eos conferet voluntatem: cùm ipſos intra perfectionem cœleſtis gloriæ collocabit. Ioan. 17. Sicuti ad patrem pro his precatus eſt dicens: Pater, volo vt vbi ego ſum, & hi mecum ſint. Vel illud: Vt omnes vnum ſint, ego in illis, & hi in me. Mirabilis ergo in ſanctis Deus eſt, quos cũ cõformes gloriæ corporis ſui fecerit, per ſe, qui mediator eſt, etiam in vnitatem paternę maieſtatis aſſumet: dum & in eo per naturam pater eſt, & ille rurſum per ſocietatem carnis in nobis eſt, quos in regnum præparatum illis ante conſtitutionem mundi obtinendum locauerit, quibus abſorpta morte immortalem vitam æternamque reddiderit. Non enim iam incrementis corporum eſcarumque alimentis, infirmitatumque caſibus vitæ humanæ demutatio laborque tolerabitur: ſed æternitas cunctis quæ naturæ ſuæ virtute ipſa ſe continens; id eſt, quæ ſe ipſam alat conſeruetque, donabitur: certiq; omnes fore ſe ſempiternos quòd non aliunde iam, id eſt non extrinſecus contineantur ad vitam, ſed ex Deo, per quem reſurrexerint, & iam immortales maneant, & æterni. Et ideo hæc humanæ ſpei ſacramenta tali confeſſionis fide propheta concluſit:

Mirabilis Deus in ſanctis ſuis Deus Iſraël, ipſe dabit virtutem & fortitudinem plebi ſuæ, benedictus Deus eſt.

Dat itaque virtutem plebi ſuæ & fortitudinem Deus, quæ immortalis effecta, intra vitam virtutemque contineatur, diſpoliatoque corpore ſuperinducta ſit honore cœleſti, vt omni corruptione &

infirmitate depulſa, Deum æternitatis ſuæ laude benedicat, per vnigenitum & primogenitum ſuum, Deum ac Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

In finem pro his, qui vel immutabuntur, Pſalmus ipſi Dauid.

PSAL. LXVIII.

SALVVM me fac Deus, quoniam intrauerũt aqua vſque ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Veni in altitudinem maris: & tempeſtas demerſit me. Laboraui clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ: defecerunt oculi mei dum ſpero in Deum meum. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei: qui oderunt me gratis. Cõualuerunt qui perſequuntur me inimici mei iniuſtè: quæ non rapui, tum exoluere repetebar. Deus tu ſcis inſipientiam meam: & delicta mea à te nõ ſunt abſconſa. Non confundantur in me qui expectant te: Domine virtutum. Nõ vereantur ſuper me qui quærunt te Deus Iſrael. Quoniam propter te ſuſtinui improperium: operuit reuerẽtia faciem meam. Exter factus ſum fratribus meis. & hoſpes filiis matris meæ. Quoniã Zelus domus tuæ comedit me: & opprobria exprobrantium te ceciderũt ſuper me. Et operui in ieiunio animã meam: factũ eſt mihi in opprobrium. Et poſui veſtimẽtum meum ſaccũ: & factus ſum illis in parabolã. Aduersùm me detrahebant qui ſedebant in porta: & in me pſallebant qui bibebant vinum. Ego verò orationẽ meam ad te Domine: tempus beneplaciti Deus. In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me: in veritate ſalutis tuæ. Eripe me de luto vt nõ hæream: & de profundo aquarum. Non me demergat tempeſtas aquæ: neque abſorbeat me profundum: neque cõtineat puteus ſuper me os ſuum. Exaudi me Domine, quoniam ſuauis eſt mihi miſericordia tua: ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ conſpice in me. Ne auertas faciem tuã à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ & libera eam: propter inimicos meos eripe me. Tu enim ſcis improperiũ, & cõfuſionẽ: & verecundiam meam. In conſpectu tuo ſunt omnes tribulantes me: improperium expectauit cor meum, & miſeriam. Et ſuſtinui commerentem, & non fuit: & conſolantem & non inueni. Et dederũt in eſcam meam fel: & in ſiti mea potauerũt me aceto. Fiat menſa eorum corã ipſis in laqueum: & in retributionẽ

A *& in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum ne*
videãt: & dorſum eorum in perpetuo incurua.
Effunde ſuper eos iram tuam: & animatio iræ
tuæ cõprehendat eos. Fiat habitatio eorum de-
ſerta: & in tabernaculis eorum non ſit qui in-
habitet. Quoniam quem tu percuſsiſti perſe-
quuti ſunt: & ſuper dolorem vulnerum meorũ
addiderunt. Appone iniquitatẽ ſuper iniqui-
tatem ipſorum: & non intrent in iuſtitiã tuã.
Deleantur de libro viuentium: & cum iuſtis
B *non ſcribantur. Pauper & dolens ſum ego: &*
ſal⁹ vultus tui Deus ſuſcepit me. Laudabo no-
men Dei in cãtico: & magnificabo eum in lau-
de. Et placebit Deo ſuper vitulum nouellum:
cornua producẽtem & vngulas. Videant pau-
peres & lætentur. & quærite Deum & viuet
anima veſtra. Quoniam exaudiuit pauperẽ
Dominus: & vinctos ſuos non deſpexit. Lau-
dent eum cæli & terra: mare & omnia repẽtia
C *in eis. Quoniam Dominus ſaluificat Sion: &*
ædificantur ciuitates Iudæ. Et inhabitabunt
in ea: & hæreditabunt terram. Et ſemen ſer-
uorum eius poſsidebit eam: & qui diligunt no-
men eius, inhabitabunt eam.

Tertius hic pro his qui immutabũtur eſt
pſalmus: qui etſi nihil ſub hiſtoriæ com-
memoratione complexus eſt, vt in quin-
quageſimo & nono ineſſe tractauimus,
D neque vt in quadrageſimo quarto aliquid
proprium in ſuperſcriptione prætulerit,
vbi: Pro dilecto canticum prænotatur:
in eo tamen quod non, Illius Dauid, ſed
illi Dauid pſalmus: In finem præſcri-
bitur: in illum potius Dauid qui & o-
riens & iuſtus & finis eſt legis, conuenire
intelligenda prophetia eſt. Per id enim
non ab illo, ſed in illum pſalmus docetur
E eſſe cantatus. In his autem qui immuta-
buntur, Euangelicæ ſpei fideles ſignifica-
ri docuimus: qui aut ex legis obſeruatio-
ne, aut ex gentili impietate ad cognitio-
nem Dei demutati tanquam renaſcentes
incorruptę ęternitatis candore florerent,
quod id ipſum pſalmi fine tractabitur.
Nõ ambigitur autem pſalmus ipſe ſacra-
F mentum paſſionis Domini continere.
Nam præter Ioannem apoſtolum qui in
potatione aceti cõſiſtere conſummatio-
nem ſcripturarum teſtatus eſt, tum etiam
dictum hoc ab eodem ſub apoſtolorum
recordatione præſumptum: Zelus do-
mus tuæ comedit me, adimit ambigui-
tatem, confirmatque omnia ad eum di-
cta geſtaque eſſe referenda. Vniuerſarũ
itaque humanarum paſſionum ſorte per-
functus, ſecundùm ſuſceptas infirmita-
tes noſtras loquitur: & dolet ipſe qui-
dem

A dem extra neceſſitatem & timoris poſitus & doloris, ſed his ſe tamen quæ ſuſcepit accommodans: vt qui carnis noſtræ homo natus eſſet, ex dolorum noſtrorum querelis & infirmitatis precatione loqueretur. Cœpit itaque ita: *Salua me Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia.*) Viuendi omnibus finem mors in cunctos conſtituta præſcribit. Et quid ſibi nunc oratio iſta vult quæ ſe ſaluari deprecatur, B cùm lex mortis in omnes ſit conſtituta? Dehinc nunc orandæ ſalutis hæc cauſa eſt, quia intrauerint aquæ vſque ad animam. Introeundi autem aquis ad animam hinc facultas fit, quòd infixus ſit in limum profundi: defixi verò in limo profundi nulla ſubſtantia ſit. Ergo quia nemo niſi quod ſperat precatur (ſperat autem nemo ſe non mori) talis hæc eius meritò oratio eſt, qui moriturus licet, morte non erat obtinendus. C Aſſumpta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ ſalutis, diuinitatis verò conſcientia ſpem tenuit ſalutis in morte ſperandæ. Saluari ergo ſe orat qui & dixerit: Deus Deus meus quare me dereliquiſti? Introeuntibus enim aquis vſque ad animam, ſubiectus morti *Matth. 15.* crucis fiebat: cùm paſſionum vniuerſarum impetus vſque ad mortem animæ perrumperet.

In aquis autem inſectationes populi motúſque gentium ſignificari ſolere non D dubium eſt, cùm dicitur: Torrentem pertranſiuit anima mea. vel illud: Et pertranſiuit anima mea aquam immenſam *Ibidem. Pſalm. 123.* Sunt & aquæ arenoſam domum ſubruentes, eamque in caſum ruinamque pellentes. Hæ ergo nunc aquæ vſque ad animam intrantes, ad precem eum orandæ ſalutis coegerunt.

Verum ineuntium harum paſſionum, E non aliunde quàm ex aſſumptione carnis & virtus eſt & poteſtas. Non enim incidere in Deum hic infirmitatum noſtrarum terror valebat, aut exerere ſe niſi in carne corporis noſtri: tamquam ſubiacente materia poterant paſſiones. Porrò autem haurienda fuit natura cœleſtis, F vt exinaniens ſe ex Dei forma in formam ſerui hominiſque decideret. Et ideo vſque ad animam aquæ penetrant: quia ſubſtantia ei non ſit infixa in limo profundi.

Non vtique ſubſtantia ea non erat quæ aſſumpta habebatur, ſed quæ ſeipſam inaniens hauſerat. Nullo autem modo ſe caruit qui ſeipſum exinaniuit euacuans: nec tamen idipſum videbatur extare, quod iam in aliud ſe euacuando conceſſerat.

Nunc eſt ergo ſubſtantia, per id quod infixus eſt in limo profundi. Primus enim homo de terræ limo: & ſecundus Adam in huius limi profundum de cœlis deſcendens, ſeipſum tamquam ex alto veniens defixit. Euacuans ergo ſe, quippe cui ſubſtantia non erat, non iam vſque ad carnis, verumetiam vſque ad mortis profunda deſcendit: & omnis in eum terror deſæuientis in nos tempeſtatis incubuit. Cùm enim ſe contra naturæ cœleſtis terrenæque diuerſitatem, in hanc humum poteſtatis ſuæ virtute defixit: quia ea quæ natura diſſident, ad quandam connexionis ſuæ ſoliditatem non generis ipſius propinquitate conueniunt, ſed potiore vita qua confixa ſociantur: tunc & pati cœpit & mori poſſe, per occaſſum mortis in inferna deſcendens. Sequitur enim *Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me.*) Imitator ille & Dominicæ mortis & temporis Ionas mari merſus cetóque ſuſceptus, non tam in mari ſe quàm in inferno poſitum teſtatur. Clamaui in preſſura mea ad Deum meum, & exaudiuit de ventre inferorum clamores meos. Et quamuis eum cetus ad ſpeciem infernæ mortis hauſiſſet, ait: Introiuit caput meum in ſciſſuras petrarum, deſcendi in terram cuius feræ tenaces & æternæ. Sancto etiam Iob poſt illud vniuerſarum paſſionum glorioſiſſimum bellum, cùm dignus iam eſſet eloquio diuino ſcientiáque naturæ, poſt confracti intra ſe maris portas, rugientéſque eius in matris ſuæ ventre terrores: rurſum quid etiam in mari ſignificaretur, Dominus reuelauit, dicens: Veniſti autem ſuper fontes abyſſi, aut in veſtigiis maris ambulaſti? Aperiuntur autem tibi præ timore portæ mortis? *Iob. 38.* In veſtigiis itaque † maris, tamquam in profundo vel altitudine maris porta mortis eſſe ſignificans. † vtique Nam cùm profunda maris inferiora ſint terræ: neceſſe eſt in profundo maris, id eſt, in inferioribus ſedem mortis oſtendi. Veniens ergo in hoc profundum maris, tempeſtate demerſus eſt, cuius in anteriori pſalmo ita meminit, dicens: Omnia excelſa tua & fluctus tui ſuper me tranſierunt. Sed & ille, vt dixi, Dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus æterniſque terræ feris immaniſsimus ille maris

iſtius cœtus euomuit, haud diſſimilia con-
queſtus eſt. Omnes ſuſpenſiones tuæ &
fluctus tui ſuper me tranſibant. Vſque ad
mortis igitur veniens profundum, mortis
ipſius tempeſtate demerſus eſt, aduerſa-
rumque virtutum depreſſus procellis eſt,
non tamen coactu eorum qui ſeipſos dia-
bolo præbituri erant velut miniſterij arma
peccato: quippe qui & nonnunquam con-
ſilia initæ mortis ſuæ exprobrauerit, &
ſtans in templo ſæpe clamauerit, & eleua-
tis ad Deum frequenter oculis intenderit,
vt ad vnumquodque diuinitatis ſuæ opus
maximum aſpectare intelligeretur ad pa-
trem, ob quod ſequitur: *Laboraui cla-
mans, raucæ factæ ſunt fauces meæ: defece-
runt oculi mei, dum ſpero in Deum meum.*)
Infirmitates noſtras ſuſcipiens, portanſ-
que peccata vſu & conſuetudine humanæ
defatigationis loquutus eſt. Nempe qui ſe
ſomno & laſſitudini ſæpe commiſerit,
etiam vſque ad ſitis & eſuritionis neceſſi-
tatem. Fauces itaque eius raucæ ſunt, o-
culique defecti. Cauſam verò maximi cla
moris & intentionis oculorum hanc eſſe
docuit, quia ſperaret in Deum, vel cùm
Ioan. 12. clamat dicens: Qui credit in me, non in
me credit, ſed in eum qui me miſit: vel
Ioan. 11. cùm clamaturus Lazarum voce magna,
eleuatis ſurſum oculis ait: Pater gratias
tibi ago quia audiſti me. Sed illo vel pa-
terni nominis magnificentiam teſtante
vel humanæ ſalutis opus moliente: odia
in eum multiplicantur incaſſum. Sequi-
tur enim: *Multiplicati ſunt ſuper capil-
los capitis mei qui oderunt me gratis. Con-
ualuerunt qui perſequuntur me inimici mei
iniuſtè, quæ non rapui tunc exoluere repe-
tebar.*) Numerus odientium vltra capil-
los capitis eſt multiplex: ſiue ob impio-
rum copioſam multitudinem, ſiue quia
indigni ſint Dei cura. Nam Apoſtolo-
rum capillos quia tanta eorum Deo cura
† Iam Apoſtolor. capit. cum tanta eor. cura Deo eſſet, eſt, † ſcimus eſſe numeratos: ſiue quia
infidelium numerus vltra numerum ſit
fidelium. Nam cum decus capitis in capil-
lis ſit eccleſiæ quæ corpus eſt Chriſti, in
apoſtolorum decore omnis ornatus eſt.
Super hos capitis ſui decus, odientium eſt
multitudo. Oderunt autem eum gratis,
id eſt, cauſam odij non habentes: & con-
ualeſcentes inimici, iniuſtè ſunt perſecu-
ti. Non enim peccatum egerat, nec do-
lum habuerat: & ideo quæ non rapuerat,
tunc repetebatur exoluere. Cùm enim
debitor mortis peccatíque non eſſet, tam-
quam peccati & mortis debitor teneba-

A tur: ab his ſcilicet qui in eo peccati legem
quæ in membris noſtris eſt exerebant. De
peccato enim condemnauit peccatum in
carne. In quo quia magnum diuinæ ſa-
pientiæ conſilium explebat, crucique
mors in Deo ſtultitia gentibus videbatur,
magnáque in eo cœleſtis terrenæque ſpei
expectatio inerat: ſubiecit. *Deus tu ſcis
inſipientiam meam, & delicta mea à te non
ſunt abſconſa. Non confundantur in me,*
B *qui expectant te Domine virtutum. Non
vereantur ſuper me qui quærunt te Deus
Iſraël.*) Inſipientiæ ſuæ Deus conſcius
eſt, & delicta ſua abſcondita ab eo non
ſunt: Pœnas ſcilicet inſipientiæ & deli-
ctorum quas non rapuerat repetebatur
exoluere. Vſque ad crucis autem ſtulti-
tiam, id eſt quia ſtultitia † ſit gentibus pec- † ſtultum
cata noſtra ſic ſuſcipiens, † vt peccator & † ſuſcipi
C ſtultus gratis iniuſtéque vexatur. Sed quia
ſtultitiam atque delicta propter ſapien-
tiam noſtram vitamque ſuſceperat, vt &
principem ſeculi iudicaret, & de peccato
condemnaret in carne peccatum, cùm
in ſe, in carne ſcilicet corporis ſui in qua
nihil inueniri poterat peccati, ſecundum
quod ait: Ecce veniet princeps mundi &
non inueniet in me quicquam: veniens
D hic mundi princeps nihílque inueniens,
peccati tamen pœnam, id eſt, ius mor-
tis exercuit, per quod humanæ mortis
autor, quia in autorem vitæ peccati neſ-
cium mortem molitus ſit, iudicatur. Et
hæc ſanctorum expectatio fuit, vt omnis
caro redimerent in Chriſto: vt in eo
æternæ reſurrectionis primitiæ exiſte-
rent.

E Non confundi in ſe eos rogat qui ex-
pectent Dominum, ne quærentes Deum
Iſraël ſuper ſe vereri aut pudere: quia
ſuſcipiendæ ab eo carnis tempus deſide-
ratum ſit, ſecundùm illud: Multi pro- *Matt. 13.*
phetæ & iuſti cupierunt videre quæ vos
videtis, & audire quæ auditis vos. Ne
quid ergo in ſe imbecillum infirmúmque
maneat deprecatur: ne ſpem expectan-
F tium infirmitas corporis carníſque con-
fundat. Per eum enim & in eo expectatio
nobis omnis ad Deum eſt. Veniens ergo
in corpus, ne in ſe ſanctorum ſpes confun-
datur orat.

Quod autem infirmitates noſtras ad
ſalutem generis humani ex paterna vo-
luntate ſuſceperit, quia non voluntatem
ſuam facturus venerit, ſed voluntatem
eius qui ſe miſerit patris, nunc quoque
per ſubiecta declarat: *Quoniam propter
te ſuſtinui*

Digitized by Google

te ſuſtinui improperium, operuit reuerentia A *faciem meam. Exter factus ſum fratribus meis, & hoſpes filiis matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me.*)

Non fuit ergo in vnigenito Deo naturalis infirmitas, ſed aſſumpta: quia propter Deum hæc improperia ſuſceperit paſſionum. Quamquam ne in naturis quidem hominum ineſt neceſſitas aliqua peccati, ſed ex appetitu voluntatis oblectationéque vitiorum peccati vſus atripitur. Et ideo Dominus non ſe rapuiſſe, quæ vt ſolueret repetebatur oſtendit: quia ea quæ contra naturam ſint deſiderata rapiantur, ſoluturis omnibus quadrantem nouiſſimum talium debitorum: & ob hoc orationis Dominicæ præſcripto, remitti nobis debita deprecamur. Suſtinuit ergo improperium propter Deum, dum alienum à natura ſua corpus aſſumit: dum ſecundum Apoſtolum, peccati neſcium, † pater facit eſſe peccatum: dum fit obediens vſque ad mortem crucis: dum ipſi exprobratur quòd cæteros ſaluans ſe ipſe non ſaluet: dum contumelias ſputorum alaparumque perpetitur. Hoc igitur pudore coopertus ob Deum, fit alienus à fratribus ſuis, & filijs matris ſuæ hoſpes efficitur, à vitiis ſcilicet eorum qui ſibi ſecundùm carnem conſanguinei habebantur, alienus: dum numulariorum menſas templum ingreſſus euertit: dum nundinas ouium ac boum prohibet: dum vendentibus columbas cur domum patris ſui domum fecerint negotiationis exprobrat. Zelo enim domus Dei peruaſus hæc egit. Eſt autem hæc amoris pij indignatio: vt eorum quos diligimus contumeliis tanquam zelo efferueſcente moueamur. Hoc enim pollutæ domus zelo, vt Euangelium (ſicut ſuperiùs docui) reſtatum eſt, turbam omnem ementium ac vendentium templum ingreſſus eiecit. Zelo autem Dei etiam vſque ad mortis ſeueritatem, & finem placuiſſe, laudabile eſt. Per hanc igitur exprobratarum his cupiditatum indignationem, omnium in eum maledictorum congeſta conuicia ſunt. Quæcunque autem in impios dirigi ſolent, hæc in eum opprobria ſunt relata: cùm blaſphemus, cùm Samaritanus, cùm Beelzebub, cùm dæmonium habens dicitur. Id enim ſubiecit: *Et opprobria exprobrantium te ceciderunt ſuper me.*) Blaſphemiæ opprobrium, ei potius qui Deo contumeliam exprobret ingeritur: ſicuti dæmonii infamia, ei magis qui à Deo ſit alienus, eſt propria. Quæ

† dum qui ſecundum Apoſt. peccatum neſciuit.

B C D E F

cum omnia ei exprobrata ſint propter domus Dei zelum, eorum qui Deum exprobrant ſuper eum opprobria congeruntur. Et huius dicti ad Romanos Apoſtolus ſcribens, ſub huius ſignificationis meminit intelligentia. Ipſa etiam ieiunij continentia recidit in opprobrium, cùm à diabolo tentatur, cùm in templi pinna locatur, cum ſupra montem fertur, cum poſtremò ad adorandum ſatanam totius mundi ambitione tentatur. Flet interdum & ingemiſcit, & triſtis eſt: & idipſum ad infirmitatis tribuitur exemplum. Omni denique generi hominum & obtrectatio efficitur & canticum. Ipſi enim qui in portis orandi victus cauſa ſedebant, obloquuntur & detrahunt, & in eo ebrij pſallunt. Hæc autem omnia vel ſecundum geſtorum fidem, vel ſecundum humanæ conſuetudinis modum in ſe ita geſta eſſe conqueritur. *Et operui in ieiunio animam meam, factum eſt mihi in opprobrium. Et poſuit veſtimentum meum ſaccum, & factus ſum illis in parabolam. Aduerſum me detrahebant qui ſedebant in porta, & in me pſallebant qui bibebant vinum.*) Fuit itaque ieiunium ei in opprobrium: quia per eſuriendi opprobrium vſque ad adorandi ſatanæ contumeliam tentatus eſt. Veſtis autem de ſacco, habitus eſt luctus. Luctus verò omnis affectus, in fletu eſt. Et cum Lazarum excitaturus inlachrymat, † infidelitatem humani generis lugebat: in habitu enim luctus, flendi ſignificatur effectus. Quòd autem non Lazarum cuius & morte lætatur, quem & ex mortuis excitaturus erat, fleuerit: omnis ipſe euangelij ſermo declarat. Sed cum reſurrectionis fidem nullam futuram, in ipſo reſurrectionis opere fleuiſſet: fletus eius in parabolam profecit, vt & tum documentum amoris ſui in Lazarum flendo dictus ſit præbuiſſe: & à pleriſque hodie, quia fleuerit, arguatur infirmus. In ebriis autem pſallentibus & his qui in porta ſederent detrahentibus: omnium etiam infirmorum, in eum contumeliæ per hanc conſuetudinem vulgi docentur. Adeò autem nullum genus hominum de eo tacuiſſe manifeſtum eſt, vt Cleophas ei qui tanquam rerum ignarus cauſam ſermonis interrogaret, reſpondiſſe ita ſcribatur: Tu ſolus peregrinus es in Hieruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in ea in diebus his? Stupor enim eſt de ignoratione vnius, in cognitione vniuerſorum. Sed inter has omnium de ſe & obtrectationes & contumelias, humanæ

† lachrymat

Luc. 24.

ſalutis ſactamenta peragebat: & ſalutem à Deo homini quem aſſumpſerat deprecatur. Id enim ſequitur: *Ego verò orationem meam ad te Domine, tempus beneplaciti Deus. In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me, in veritate ſalutis tuæ. Eripe me de luto vt non hæream, & de profundo aquarum. Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum, neque contineat puteus ſuper me os ſuum.)* Cæteris in contumelias & opprobria eius intentis ipſe oratione ſua totus ad Deum eſt: ſuſceptas quidem infirmitates noſtras in ſe habens, ſed in his quibus afficitur cœleſtis erga nos miſericordiæ munus exequitur. Neque inuitus hæc ſumens, in multitudine miſericordiæ, beneplacitum Deo eſſe tempus oſtendit. In hoc ergo beneplacito tempore rogat: quia non ignorat hanc patris de ſe prophetiam etiam ab apoſtolo Paulo recognitam: Tempore accepto exaudiui te.
(Eſai. 43.) Omnia quidem Deo pro magnificentia operum, intelligenda ſunt placere quæ (Geneſ. 1.) geſta ſunt: & cum in Geneſi ſcribitur, Et vidit Deus quia bona ſunt, vitium nullum in rerum relinquitur creaturis. Tametſi quædam humani ingenij corrupta nequitiis ſunt, vt ex remediis venena, vt ex ferro enſis, vt ex igni conflagratio, vt ex cibis cruditas, vt ebrietas ex vino: vt poſtremo partes ipſæ & membra corporum ad naturales vtique vſus vtiléſque formatæ, vitiorùm ſe ac criminum miniſteria præbuerunt. Et cùm Deo cuncta ſint placita, beneplacitum tamen tempus hoc eſt, quo vnigenitus Deus in ſanguine corporis noſtri, tanquam inimica ac diſſidentia reconciliaturus omnia in cœlis & in terra Deo eſſet, cùm multiformis illa Dei ſapientia aliis occulta temporibus, nulliſque principibus ac magiſtratibus ſeculi cognita, ad laudem claritatis Dei eſſet reuelanda: cùm cohæredes & concorporales & comparticipes Chriſto gentes fierent: cùm in eo omnes aduerſæ Deo virtutes dehoneſtarentur: cum mors poſtquam in Deo eſſet graſſata deſineret: cùm lex peccati, quæ in carne noſtra eſt tolleretur: cùm reuelationem filiorum Dei congemiſcens omnis creatura ſperaret: cùm in paſſione vnigeniti Dei omnium ante conſtitutionem mundi cauſarum & originum conſummaretur effectus: principem ſeculi iudicando, hominem ex peccati lege redimendo: creaturis à corruptionis vanitate cui ſeruierant liberandis: nequitiis ſpiritalibus Domini mor- A te damnandis: Deo in omnibus & per omnes æternitatis munere & immortalitatis noſtræ claritate laudando. Omnia autem hæc virtus reſurrectionis impleuit: & per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulſa, in autores mortis, æternæ mortis pœna decreta eſt. In ſe enim ipſo principatus & poteſtates dehoneſtatas cum fiducia triumphauit. Et ideo poſt beneplaciti temporis ſignificationem B omnis tribuendæ veræ ſalutis oratio eſt: vt ea ipſa ſalutis veritas intelligeretur, quę ex reſurrectione ſperatur. Dehinc qui infixus eſſet in limo profundi, vt luto non inhæreret rogat, ſecundum illud: Quoniam (Pſal. 3.) non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Qui enim de terra eſt, & in terram ex aqua acceptus eſt, reuertetur: luto & limo quo infixus eſt inhærebit, C in naturæ ſuæ, id eſt, corporis originem diſſolutus. Liberari ſe etiam ex odientibus ſe deprecatur, & de profundo aquarum: quia vſque ad animam ſuam, id eſt, vſque ad paſſionem inſectantium odia proruperant. Veniens quoque in altitudinem maris, ac tempeſtate demerſus, nunc ne demergatur orat: vt ſuperius aſſumptæ infirmitatis noſtræ profeſſio ſit, cum ſe demerſum eſſe profitetur: nunc verò conſcius in ſe ſalutis fiducia eſt † cum ne ſe aquæ tempeſtas demergat precatur. Nam D eiuſdem naturæ non eſt, & demerſam iam eſſe, & ne demergatur orare: ſed eius quæ per corpus licet merſa, non tamen ſit detinenda per ſpiritum. Et ideo nunc ne abſorbeatur profundo, néue ſuper ſe puteus os ſuum claudat, precatur. In puteo enim infernæ mortis ſedem ſignificari, & pſalmus alius teſtis eſt, cum dicitur: Tu verò (Pſalm. 54.) Domine deduces eos in puteum interitus: demerſum hoc profundúmque puteo- E rum in inferna terræ ſignificaſſe demonſtrans. Ne contineat ergo ſuper eum puteus os ſuum poſtulat. Impoſſibile enim eſt Deum vitæ, portis inferni detineri. Ac ne in eo quòd mortem noſtræ infirmitatis aſſumpſit, ſecundum humanam neceſſitatem aliquid ei ex mortuis acerbitate F hęreret, ideo ſubiecit: *Exaudi me Domine, quoniam ſuauis eſt mihi miſericordia tua: ſecundùm multitudinem miſericordiæ tuæ conſpice in me.)* Hoc enim in multitudine miſericordiæ beneplacitum eſt tempus, cum in ſe vniuerſorum hominum vitam Deus miſerans, vt miſerator Deus vitam eſſet largiturus ex mortuis: ſed qui ſuauem

† nunc verò conſciæ ſuæ ſalutis fiducia, cum &c.

hanc

hanc ſibi eſſe Dei miſericordiam teſtabatur ſuſceptæ tamen infirmitatis noſtræ ſolicitudinem non relaxat, dicens: *Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ & libera eam: propter inimicos meos eripe me.*) Omnia vt homo & patitur & loquitur. Nam ex ſuſceptione carnis & puer eſt, ſecundùm illud: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ. Et citum auxilium tribulationi ſuæ orat, & intendi in animam ſuam rogat: vt per id quod in eam intendit Deus, digna ſit liberari. Et hæc quidem, vt homo noſter obediens vſque ad mortem crucis precatur. Sed cùm eripi ſe propter inimicos ſuos rogat, conſuetudinem humanæ & ſpei & mortis excedit. Nemo enim ſaluus alia magis quàm ſalutis ſuæ cauſa vult eſſe: & à malis quis eripi ſe ob id neceſſe eſt, ne malis afficiatur optabit. Ac verò nunc eripi ſe non ſuæ cauſa, ſed propter inimicos ſuos ex his quibus afficitur depoſcit: quia hi inimici dehoneſtandi, in ſe patiente, & triumphandi cum fiducia in ſe ex mortuis reſurgente mox eſſent. Denique nihil ſe ſua cauſa agere ac pati conſequentibus docet, dicens: *Tu enim ſcis improperium & confuſionem & verecundiam meam. In conſpectu tuo ſunt omnes tribulantes me. Improperium expectauit cor meum & miſeriam.*) Superior non diſpar profeſſio eſt, cùm dicit: Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſconſa. Contra humanæ enim opinionis errorem, ſoli Deo aſſumpta magis hæc ab eo infirmitas, quàm naturalis eſſe, erat nota. Et quia propter inimicos ſuos hæc perpetienda ſibi fuerant, per quæ humanæ ſaluti atque æternitati conſulebat huius beneplaciti temporis teſtatur affectum, dicens: Improperium expectauit cor meum & miſeriam: deſideratas ſibi eſſe huius temporis ſignificans paſſiones, ſecundùm illud diuinæ communionis ſacramentum, Deſiderio cupiui hoc manducare: quia in his paſſionis ſuæ deſideriis beneplaciti temporis conſiſtebat effectus. Sed pati ad profectum noſtræ ſalutis expectans, alterius quoque expectationis deſiderio detentus eſt. Sequitur enim: *Et ſuſtinui commœrentem, & non fuit: & conſolantem, & non inueni.*) Commœrentis & conſolantis non ſolatium ſed fidem quærit: vt ſi quis veniens ex lege, & harum omnium paſſionum intelligens prophetiam, ſecum tanquam in

Eſai. 43. | B | C | D | E | Luc. 22. | F

conſummatione ipſius legis adſiſteret, vt poſtea Paulus adimplens paſſiones Ieſu Chriſti, & conſepultus in baptiſmo, Chriſtum finem eſſe ſcit legis. Nam ad conſummationem humanarum paſſionum propheticorumque dictorum: qui geſtorum futurus finis erat, idem eſt & quietelarum. Id enim ſequitur: *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.*) Hæc enim ita vt ſcripta leguntur, expleta ſunt. Nam & fel ingeſtum ei, & aceto potatum euangelia teſtantur. Oblatum quidem ſecundùm Matthæum fel renuens: ſed ſecundùm Ioannem, vt acetum potaret ſitiuit. Locus autem ipſe his verbis eſt dictus: Poſt hæc Ieſus ſciens, quoniam omnia conſummata ſunt, vt impleretur ſcriptura, ait: Sitio. & erat concha poſita aceto plena. Spongiam igitur plenam aceto hyſopo admiſcentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit, Conſummatum eſt. Venerat ad oues perditas domus Iſraël, & expectans conſolantem commœrentémque non habuit: non quòd conſolatione eguit volens pati atque mori: ſed qui ſecum ſuper totius populi impietate mœreret, qui ſe ipſum ipſa mœrentis ſecum ſalute conſolaretur, vt omnibus tanto ſcelere perfunctis ſolatium in his ſaltem qui ſalui fierent acciperet, ſecundum illud, Et in ſeruis ſuis conſolabitur: quia non credente Iſraël, gentes in eum eſſent crediturae. Verum prophetice non ſitiſſe ſcribitur, ſed vt implerentur omnia, ſitiſſe ſe dixit: quia cunctæ noſtræ quæ in eo fuerunt infirmitates non naturales ſunt, ſed aſſumptæ. Dehinc vt ſatis feciſſe ſcripturæ propheticæ noſceretur, potato aceto omnia conſummata eſſe teſtatus eſt: vt plenitudo legis & prophetarum, qui legem & prophetas conſummabat, exiſteret. Iam verò quia intra conſummationem oblati fellis & potandi aceti, conſummanda quoque erat paſſionis totius prophetia: ad ea quæ poſtea impietatem tanti facinoris conſecuta ſunt, ſermo ſe retulit, dicens: *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum: & in captionem, & in retributionem, & in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum in perpetuo incurua.*) Eſſe menſam ſacrificiorum, vt de lege quæ in ſe futuri eſt ſpeciem complexa taceamus, Apoſtolus teſtis eſt, dicens: Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum. Sed eſſe menſam ſcientiæ, cum nonnullis locis cognitum ſit, tum

Ioan. 19. | Deut. 32. | 1. Cor. 10.

etiam in his ipſis dictis id intelligi oportere, idem beatus Apoſtolus ad Romanos ſcribens interpres eſt: cùm eos obcæcatos eſſe ne quid intelligerent teſtatur. Hæc ergo menſa vnde cibus vitæ ſpiritalis accipitur, coram ipſis in laqueum, & in captionem, & in retributionem, & in ſcandalum facta eſt: cùm vel præſcripta legis, vel prophetarum voces ab eccleſiæ viris ad reuelationem diuini conſilij tractantur: cùm ad aſſumendæ carnis fidem vnigenitus Deus in hominis ſpecie, & ab Abraham adoratur, & cùm Iacob colluctatus oſtenditur: cùm ex Iuda princeps veniens idem expectatio gentium nunciatur: cum in
πατριαί. Abraham ſemine omnes patriæ gentium benedicendæ ſunt: cum ex Dauid vtero æterni regni Dominus prædicatur: cum ſecundum Eſaiam, Dominus tamquam ouis ad occiſionem ductus, nec maxillas ab alapis, nec faciem auertit à ſputis: cum ſecundum Hieremiam, hic Deus noſter eſt, qui diſciplinis omnibus Iſraël dilecto ſuo traditis poſtea in terris viſus ſit, & inter homines conuerſatus ſit: cum denique de aduentu eius omnium prophetarum dicta conueniunt. Hæc itaque doctrinæ menſa vel hic vitalis cibi ſermo, & laqueus, & captio, & retributio, & ſcandalum eſt: & cum à nobis Deus Iacob eſſe qui ab his ſit crucifixus oſtenditur. Hæc enim eſt retributio tantæ impietatis: vt quod nobis eſt Dei virtus, his ſcandalum ſit. Nam cum illaqueati captique ſint ſcriptis, intelligentiæ tamen carent ſenſu: & ideo obſcurati ſunt oculis ne videant, id eſt, ne lumen intelligentiæ contuerentur: quia ſecundum euangelium,
Matt. 25. Omni habenti dabitur, qui autem non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. Indigni videlicet, qui intelligentiæ ſenſum ac lumen acciperent: & ideo euangelicæ libertatis ſcientiam non adepti, perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, vt ferant quod ſuſtinere non poſſunt. Id enim in incuruando dorſo per corporalium operum ſpeciem ſignificatur. Sed hanc eorum obcæcati cordis inſcitiam, alia etiam debitæ vltionis pœna conſequitur: *Effunde ſuper eos iram tuam, & animatio iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet.*) In ira Dei pœnæ conſtitutionem, non motum animi ad vltionis voluntatem exardeſcentis ſignificari ſæpe tractauimus: quam non ſubito puniturus intenderet, ſed in quam pœnam dignus

A inciderent. Manſit autem hæc à prophetis omnibus huic genti impiæ denunciata damnatio. Nam euerſa mox ac diruta ciuitate deleti ſunt glorioſiſſimo illo templi cultu deleto ornatúque detracto. Et ideo habitatione deſerta, in tabernaculis eorum nullus habitabit. Verum adhuc ſecundum impietatis incrementa, prophetia quoque pœnæ & vltionis extendi-
B tur: *Quoniam quem tu percuſſiſti perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum, & non intrent in iuſtitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.*) Cauſam apponendæ iniquitatis ſuper iniquitatem ipſorum, & repellendi eos ne in iuſtitiam intrarent, & delendis de viuentium libro,
C non ſcribendiſque cum iuſtis eam eſſe demonſtrans: quod quem Deus percuſſerit, hi perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum ſuorum addiderint quod doleret. Et fortè non iniuſtè quem Deus percuſſerit, perſecuti eſſe videantur. Ac de his quæ percuſſa à Deo ſint, quid ſentire oporteat antè tractandum eſt: vt quatenus & hæc percuſſio ſalutaris, & illa percuſſio
D impia ſit, poſſit intelligi. Percuſſit Dominus Sodomam & Gomorrham, vltimis ſceleribus pollutas & abominatas: & inuenio his ad miſericordiæ reconciliationem id quod percuſſæ ſunt profeciſſe, cum tolerabilius his in die iudicij ſit futurum, quàm his ciuitatibus, in quibus de apoſtolorum pedibus puluis excuſſus ſit. Percuſſam quoque ſynagogam Dathan & Abiron plaga digniſſima cognitum eſt:
E ſed in animis eorum ea, quibus maximè peccauerant ſignificata ſunt opera. Et ne per ſingula quæ ſunt multa diſcurram, cum & Apoſtolus in interitum carnis ad ſalutem ſpiritus tradat, Dominus ipſe quid percutiens proficiat, oſtendit, dicens: Videte, videte quoniam ego ſum, & Deut. 32.
non eſt Deus præter me. Ego interimam, & ego viuificabo: percutiam, & ego ſanabo: vt percutiendi cauſam proficiſci
F ex cauſa ſanationis oſtenderet. Percuſſus ergo eſt Dominus, peccata noſtra ſuſcipiens, & pro nobis dolens: vt in eo vſque ad infirmitatem crucis mortiſque percuſſo ſanitas nobis per reſurrectionem ex mortuis redderetur. Percuſſum autem ſe, ipſe teſtatus eſt, commonefaciens diſcipulos dicti huius: Percutiam paſto- Zach. 13.
rem, & diſpergentur oues gregis. Sed & Rom. 8.
Apoſtolus dicti huius ſignificationem haud

haud diſſimiliter confirmat, dicens: Qui
filio ſuo dilecto non pepercit. Non pe-
percit itaque dilecto filio ſuo: quem &
colonus vineæ non ignarus quod occiſuri
eum eſſent, deſtinauit. Non pepercerat
autem primo illi de terræ limo Adæ,
quum de paradiſo poſt culpam, ne lignum
vitæ attingens in æternitatem pœnæ ma-
neret, eiecit: vt namiram corporis eius
Adam è cœlis ſecundus aſſumens, paríque morte percuſſus, eam rurſus in vitam
æternam ſine pœnæ æternitate reuoca-
ret. Hunc igitur ita à Deo percuſſum per-
ſecuti ſunt, ſuper dolorem vulnerum do-
lorem perſecutionis huius addentes. Pro
nobis enim ſecundùm Prophetam dolet,
& idcirco eſſe in doloribus æſtimatus.
Quod enim poſtea nominis ſui odium
ſuſceperint, quatenus ſilentium reſurrectio-
nis pecunia emerint, quibus Apoſtolos
terroribus iniuriíſque vexauerint, cogni-
tum eſt. Et quia hæc ſuper dolorem vul-
nerum addiderunt: apponetur ſuper ini-
quitatem iniquitas. Appoſitæ autem ini-
quitatis pœna eſt, ne intrent in iuſtitiam
Dei, id eſt, ne concorporales & compar-
ticipes Chriſto fiant: qui nobis ſecundum
Apoſtolum iuſtitia & ſanctificatio, & re-
1.Cor.1. demptio à Deo factus eſt. Excluſi verò à
iuſtitiæ ingreſſu neceſſe eſt à libro viuen-
tium deleantur. Scripti enim erant in
Abrahæ benedictionibus: cuius ſemen
ſicut ſtellæ cœli, & ſicut arena maris ad
oram littoris abundaret. A quo libro cum
omnem populum deleri Moſes meneret,
ſe primum deleri deprecatus eſt: optans,
vt opinor, ſecundùm Apoſtolum anathe-
ma pro fratribus ſuis eſſe. Et quia ſuper
dolorem vulnerum dolorem perſecutionis
addentes, recurſum pœnitentiæ perdide-
runt, deleti de viuentium libro, ne poſtea
quidem ſcribi cum iuſtis meruerunt: vt
intelligi poſſit alium viuentium, alium li-
brum eſſe iuſtorum. Nec ambiguum eſt
eos in viuentium libro eſſe, qui antea ſine
vlla Chriſti cognitione piè in lege verſati
omnibus præſcripta legis impleuerint: de
quibus ſecundùm legem Apoſtolus Paulus
Leuit.10. ita docuit: Quia qui fecerit ea, viuet in
Galat.3. illis. Scribuntur autem in libro iuſtorum,
Habacuc. 2. quibus iuſtitia Chriſtus eſt factus. Iuſtus
Luc.10. enim ex fide viuit. Quo de libro ad A-
poſtolos Dominus ita loquitur, dicens:
Gaudete & exultate, quia nomina veſtra
ſcripta ſunt in cœlo. Et idcirco duplex
ſignificantia delendorum de libro viuen-
tium, & non ſcribendorum in libro iuſto-

A rum fuit: quia poſt librum viuentium
liber eſſet reliquus iuſtorum. Apoſtolis
autem hinc magnæ gratulationis cauſa
ſuggeritur: quia plus ſcit in libro ſcriptos
eſſe iuſtorum, quàm de viuentium libro
non eſſe deletos. Tenet autem in ſe eum
confeſſionis modum quem in nobis eſſe
oportet fidei: vt in ea tam natura homi-
nis, quàm natura Dei cognita ſit. In for-
B ma enim ſerui veniens, euacuauit ſe à Dei
forma. Nam in forma hominis exiſtere,
manens in Dei forma potuit: aboleri au-
tem Dei forma, vt tantùm ſerui eſſet for-
ma, non potuit. Ipſe enim eſt & ſe ex
forma Dei inaniens, & formam hominis
aſſumens: quia neque euacuatio illa ex
Dei forma naturæ cœleſtis interitus eſt,
neque formæ ſeruilis aſſumptio tanquam
geminę originis conditioníſque natura eſt:
C cùm id quod aſſumptum eſt, non pro-
prietatis interior ſit, ſed exterior acceſſio,
quod ipſum conſequentibus docet, di-
cens: *Pauper & dolens ſum ego, & ſalus
vultus tui Deus ſuſcepit me.*) Pauper eſt, qui
ſecundùm Apoſtolum, cum eſſet omnium
diues, ſeipſum vt nos diteſceremus pau-
perauit: dolens eſt, qui ſecundùm Pro-
phetam pro nobis dolet. Sed hunc pau-
perem ac dolentem ſalus ea quæ vultus
Dei eſt, ſuſcepit. Forma & vultus & facies
D & imago non differunt. Idipſum enim in
vtroque horum ſignificari communis eſt
ſenſus. Hunc igitur pauperem in ſalutem *Rom.14.*
vultus Dei, qui forma Dei eſt, ſuſcepit: id
eſt aſſumptum hominem vnigenitus Deus,
qui imago inuiſibilis Dei eſt in æternitatis
ſuæ vita, quæ in Deo ſalus eſſe intelligi-
tur, collocauit. Omnis enim lingua con-
fitebitur, quia Dominus Ieſus in gloria Dei
E Patris eſt: id eſt, ſuſceptus homo in natu-
ram diuinitatis acceptus. Eſſe autem in eo
finem legis, & ſacrificium laudis Euange-
lica confeſſio eſt: ita vt hoſtiarum ſangui-
ne ex oblatione ceſſante ſacrificium gra-
tiæ laudíſque prælatum ſit. Hoc enim iſto
paupere & dolente in ſalutem vultus Dei
formæque ſuſcepto cuntinuatur, & ſequi-
tur: *Laudabo nomen tuum cum cantico, &
F magnificabo eum in laude. Et placebit Deo
ſuper vitulum nouellum cornua producentem
& vngulas.*) Hæc itaque laudatio nomi-
nis Dei, laudíſque ipſius magnificatio,
ſuper vitulum nouellum placebit. Talis
enim antè in lege pro peccato offereba-
tur: cuius ætatem per tenera vngularum
& cornuum incrementa ſignificat. Placebit
ergo ſuper vitulum peccati honor laudis,

Pſal. 49. ſecundùm illud: Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter in quo oſtendam illi ſalutare Dei. Iter igitur oſtendi ſalutaris Dei in laudis eſt ſacrificio, & idipſum in conſequentibus Pſalmis oſtendit. Nam poſt placituram magnificentiam laudis ſuper vitulum nouellum, ſubjecit: *Videant pauperes & lætentur, & quærite Deum, & viuet anima veſtra. Quoniam exaudiuit pauperem Dominus & vinctos ſuos non deſpexit.*) Hoc ſcilicet tempus lætentur videntes, cuius ſacrificium in laude ſit: quia illic oſtendetur ſalutare Dei. Et ideo Deus ab his ad vitam animæ quæretur. Carnis enim & corporis timeri iudicem vetuit: quia animam in gehennam mittere ſolus potens ſit Deus. Quærendi autem Dei ad vitam animæ ea cauſa eſt, quia exaudiuit Deus pauperem, cùm ſcilicet qui ſe pauperauit, vt nos diteſceremus: quem in ſalutem vultus ſui ſuſcepit, in quo nobis peccata donauit, non ſpernens vinctos ſuos, ſiue qui vincti ſunt Chriſti, vt Paulus in vinculis gloriatur, ſiue quos ſatanas peccatis vinctos vt armatus & præpotens

Pſalm. 115. obtinebat, ſecundùm illud: Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis: Lætentur ergo in his quæ vident pau-

Matth. 5. peres: quia ſcriptum eſt, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Et quia his qui pauperes ſpiritu ſunt in cœlorum regno conſtitutis, creatura omnis congemiſcens & dolens in gloria filiorum Dei liberanda eſt, vanitati non ſua ſponte ſubjecta: nunc quoque ob lætantes pauperes vitámque quærentes, exauditúmque pauperem, vinctóſque non ſpretos ipſa illa ad laudem Dei expectans ad reuelationem gloriæ pauperum, creatura aduocatur, *Laudent eum cæli, & terra, mare, & omnia repentia in eis*) Sub horum elemẽtorum commemoratione creaturarum omnium liberãdarum cenſum mentémque ſignificans: vt dum cœlum & terra & mare dicitur, cognoſcantur Domino Ieſu Chriſto cœleſtia, & terreſtria, & inferna genu flectere. In his enim quæ in mari repunt (cùm tamen in aquatilibus natatus magis ſit ex natura quàm reptio) ea quæ in inferis degunt docentur, cum profundum maris ſedem intelligamus inferni. Cauſam autem adhuc cur cœlum & terra & mare Deum laudent, oſtendit dicens: *Quoniam Dominus ſaluificauit Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ. Et inhabitabunt in ea, & hæreditabunt terram. Et ſemen ſeruorum eius*

A *poſsidebit eam, & qui diligunt nomen eius inhabitabunt eam.*) Laus vniuerſa ex rerum admirabilitate proficiſcitur. Tunc enim aliquid laude dignum videtur, cum opus ipſum ita magnificum atque præclarum eſt, vt & prouidentiam ac virtutem gerentis & geſtorum decus vſúmque contineat. Quod itaque ſenſum atque opinionem ingenij communis excellat, id

B per admirationem ſui meretur & laudem. Cœlum ergo quod tanto ornatu diſtinctũ impletúmque eſt, tantóſque motus atque curſus incredibili conſtantia ac varietate conſeruat, vt annum inter hiemem calorémque æſtatis temperatis autumni & veris temporibus moderetur & finiat: terra autem quæ ſupernis inumbrata naturis, vel complexa in ſeſe, vel ſuſcepta ſinu ſemina & contineat & alat, & fœcundet & ſe-

C cundum vniuſcuiuſque generis naturam, vſu ac maturitate conſolidet: mare autem quod vitæ noſtræ modo, tunc hauſto ſpiritu, nunc refuſo animetur & maneat, motúque in tanta ſui varietate rationibus ſe lunaris incrementi detrimentíque moderetur, & profunda infinitáque ſui obice mentem humanæ opinionis excedat, vt neque quid extra ſe, neque quid intra ſit ſenſu perſequente capiamus: in his ta-

D men tantis támque admirabilibus rerum naturarúmque virtutibus in Deo, hoc quod Sion ſalua ſit, ciuitatéſque Iudæ ædificandæ ſint, cœli, terra, maria laudabunt: humana vtique opera & caduca, & ipſo tempore ac vetuſtate ſoluenda. Quòd ſi extructas eas eſſe vt ſint, laude ſit dignum: nónne magis conſeruatas eas eſſe ne deſtruerentur proficeret ad lau-

E dem? Non ergo hæ maximæ vtique præſtãtiſſimæque rerum omnium vel magis quibus vniuerſæ res contineantur alantúrque naturæ maris, terræ, & cœli ad inanium penè ac leuium operum laudem aduocantur, id eſt, quia Sion ſaluificata ſit, extructǽque Iudǽ ciuitates, quas poſt Babyloniorum Antiochíque victoriam, bellum quoque Romani Regis abſumeret. Dehinc ipſam hanc inopem impiámque

F ſententiam, rei quoque communis ſcientia & ratio condemnat. Nam ob id ædificari ciuitates Iudǽ propheticus ſermo declarat: vt in ea quæ ſalua facta ſit Sion inhabitet. Et quid hic ſecundùm humanas extructiones ciuitatúmque fabricas intelligentiæ loci eſt? cùm neque in ædificandis his laus vlla ſit, quæ ſint poſtea deſtruenda: neque ratio & natura patiatur ædifi-

A ædificari ob id ciuitates, vt inhabitent ciuitatem. Eſt autem digna planè Deo laus cœli & terræ ac maris confeſſione tribuenda, quòd illa filia Sion quæ inuecta in Hieruſalem tanto præeuntium ſequentiúmque comitatu ſalua per Deum ſit: in quam Angeli concupiſcunt, in qua m creatura omnis gemens doléńſque proſpectat, in qua æternitatis noſtræ gloriam laudémque ſpeculamur, in qua ædificatatum Eccleſiarum ciuitates manebunt. B Sion enim licet colliculus templo quod in Hieruſalem fuit, iunctus ſit, tamen ſecundùm interpretationem ex Hebræo in Latinum Græcúmque ſermonem ſpeculatio dicitur. In hoc ergo corpore Domini, quod reſurrexit ex mortuis, quod à dextris virtutis conſedit, quod in gloria Dei patris eſt, ſpem noſtram vitámque ſpeculamur. Et quia reuelationem C noſtræ in eo claritatis & ipſa in eandem liberanda creatura omnis expectat, ſalutem huius Sion ſub ſignificatione cœli & terræ & maris laudat: quia omnia in cœlis & in terra pacificata & recõciliata per eam Deo ſint, quia in reſurrectionis gloriam, cuius ſpem in ipſo ex mortuis reſurgente ſpeculamur, peccatum mors, corruptio à vita & immortalitate deuorata ſint & exhauſta. D nam ſi ſuper vnius peccatoris pœnitentia magnum in cœlis gaudium eſt Angelorum: quanto magis in totius mundi reconciliatione lætitia ſit? Et quia in finem pro his qui immutabuntur eſt Pſalmus: Iudææ etiam ciuitates, vt in Sion inhabitarent, ædificandæ eſſe laudantur. Et ciuitates ipſas conuentus hominum eſſe quis dubitet? Eccleſiam verò ex conuentu plebium effici notum eſt. E In hac ergo Sion, quæ illam in ſe etiam primitiuorum conſcriptorum in cœlis, complexa ſit ciuitatem, habitatio noſtra perficitur, qui vt ſemen Abrahæ, ita & ſemen Iudæ manemus. Non enim qui in carne Iudæus, ſed qui in ſpiritu. Ob quod in his noſtris conuentibus ciuitatis quoque Iudæ ſumus. Ac ne ſibi Iſrael impius ciuitatis Iudææ gloriam eo quod ſecundum carnem ſeruorum Dei ſemen eſt, vindicaret, F eorum hæreditatem, eorum habitationem in Sion eſſe demonſtrat, qui nomen Domini diligant: vt pietatis magis ſit, non generis electio, quia præſtet omnibus caritas Dei, quæ in Chriſto eſt: & Petrum nihil aliud quàm vtrum ſe amaret interrogat Dominus noſter Ieſus Chriſtus Dei filius, qui eſt benedictus in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

In finem Pſalmus Dauid in rememoratione, eo quòd ſaluum me fecit Dominus.

PSALM. LXIX.

DOMINE Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina. Confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam. Auertantur retrorſum & erubeſcant, qui volunt mihi mala. Auertantur ſtatim erubeſcentes, qui dicunt mihi euge euge. Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te Domine: & dicant, ſemper magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum. Ego verò egenus & pauper ſum, Deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus eſto Domine, ne tardaueris.

ALius hic in rememoratione Pſalmus eſt: nam trigeſimoſeptimo eadem inſcriptio eſt. Ex ipſa autem verbi huius ſignificatione vſúque communi, quid in rememoratione præſcribi intelligendum ſit, edocemur. Nam rememorationis precatio ei competit, qui ſe incidere in obliuionem eius à quo vel auxilium vel veniam expectat, pertimeſcit: & aut ſui ad ſalutem commemorationem fieri deſiderat, aut eorum ad pœnam, qui ſibi ſemper infeſti ſunt. Et quidem in anteriori ſuperſcriptionis ipſius Pſalmo de venia & ſalute tractatum eſt: qui totus ex perſona dolentis Domini pro nobis, portantíſque peccata noſtra conſiſtit. In hoc vérò neceſſitas poſcendæ veniæ non relicta eſt: quia iam ſuperior & contiguus huic Pſalmus ſaluificatæ Sion, ædificatarúmque ciuitatum Iudææ laude concluſus eſt. Sed in eo rememoratio in impios vltionis eſt, & retributionis in ſanctos. Et quia non illi Dauid, ſed in illum Dauid Pſalmus in finem eſt, ſecundùm editam in anterioribus ex nominis proprietate rationem, ex perſona Domini tractabitur, vt ipſo Pſalmi fine noſcetur: *Domine Deus in adiutorium meum intende.*) Piæ confeſſionis hæc vox eſt, adiutorium à Domino & Deo ſperate, ſed plus hic nunc quam in deprecationibus ſperandi auxilij ſolet eſſe, ſermo ſignificat. Videri enim id poteſt, vt qui in adiutorium poſitus ſit ſuper potentem: nunc in adiutorium in quod poſitus eſt, vt intendatur orare. Et quis hic ſit non ambigitur ex Pſalmo, in quo ineſt ſcriptum: Poſui adiutorium

Pſal 88. Ibidem.

meum ſuper potentem, & exaltaui electum de plebe mea, inueni Dauid ſeruum meum. Et ne aliquid in illum Dauid Ieſſæ referri poſſet, adjecit: Et ego primogenitum ponam eum, excelſum ſuper Reges terræ. Ac ne quòd primogenitus eſt, ad primitias indulti ei à Deo regni trahi poſſet: id quod ſoli Domino Ieſu Chriſto proprium eſſet oſtendit, dicens: Et ſedes eius ſicut Sol in conſpectu meo, & ſicut Luna perfecta manet in æternum, & teſtis in cœlo fidelis. Nunc ergo qui ſuper potentem poſitus ſit adiutor, & qui intendi in adiutorium ſuum precatur, pœnam in eos qui ſibi aduerſantur, expoſtulat, dicens: *Confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam. Auertantur retrorſum & erubeſcant, qui volunt mihi mala. Auertantur ſtatim erubeſcentes, qui dicunt mihi euge euge.* Ex verbis loquelæ ſermoniſque noſtri diuinus ſermo pendendus eſt. Pudor & confuſio ex dedecore eſt, auerſio ex repulſa eſt. Reditus verò, non in alia loca magis quàm in ea vnde digreſſio eſt. Qui quærunt ergo animam ſancti huius, qui in adiutorium ſuum orat intendi, primum confundentur: poſt etiam auertentur, dehinc auertentur, non in alia, ſed retrorſum[a]. Et idem eſt dictorum ordo qui & rerum. Confundentur enim eius animam quærendo, quem cùm peremerint, ſcient eum viuere, quia Deus vitæ & reſurrectionis eſt Dominus. Dehinc auertentur, ne occurrant cum ſanctis obuiam Chriſto in nubibus raptis[b]. Poſtremò auerſi non in alia quàm retrorſum reſurgentes, vltioniſque iudicio in infima terræ, vnde emerſerant, reuertentur[c]. Nam, vt Apoſtolus ait, Omnis quidem caro reſurget, ſed non omnis demutabitur. Reſurget autem, quia in carne ſiue bona, ſiue mala egerint, recipere conſtitutum eſt. Ergo & quærentes animam iuſti, & malè cogitantes, & euge euge dicentes, & confundentur & auertentur & reuertentur reſurrectione confuſi, ab occurſu repulſi, & in inferna reuocati. Euge euge autem irridentium vox eſt, eorum ſcilicet & qui dixerint: Saluos fecit alios, ſeipſum ſaluum facere non poteſt. Sed poſt hanc de impiis precationem[d], quia rememorationis erat Pſalmus, pro ſanctorum quoque fuit ſpebus orandum. Sequitur enim: *Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te, & dicant, ſemper magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum.* Vt confuſio & reuerentia iuſti animam quærentibus, ita exultatio & lætitia quærentibus Deum: quia ſecundùm Prophetam reſurgent alij in confuſionem, alij in lætitiam. Et vt retrorſum erubeſcentes auertentur, qui mala cogitant, qui dicunt euge euge: ita qui ſalutare Dei diligunt, ad cõfeſſionem magnificentiæ Dei proficiunt: vt ex gratia indultæ ſibi à Deo exultationis, laudis confeſſio augeatur. Non enim aliquo Deus qui idem atque æternus eſt indiget, aut quicquam in rerum naturis & mentium opinionibus eſt quid expectet. Quod enim incremento demutabile eſt, id detrimento ſæpe demutatur. Deus autem qui idem origo & cauſa gignentibus eſt, ad æternæ beatitudinis naturam ſibi ipſe ſufficiens: nihil extra quod ſibi deſit, ne aliundè expectet, dereliquit. Magnificatur autem per beneficiorum ſuorum incrementa nobiſcum, cum magnificentia eius & commodorum noſtrorum ſenſu ac iucunditate & referendæ gratiæ laude cumulatur. Ergo quotieſcunque magnificetur dicimus[e], toties aut optandi nobis à Deo muneris vota ſunt, aut ſumpti percepti que confeſſio eſt: magnificentiæ eius laude nobiſcum per commodorum noſtrorum incrementa naſcente. Oportuit autem Pſalmum qui rememorationis in finem eſt, digno rememorationis fine concludi. Sequitur enim: *Ego autem egenus, & pauper ſum. Deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu Domine, ne tardaueris.*) Neque regis dignitati, neque regni opulentiæ, paupertatis atque inopiæ profeſſio congruit, ſed eius vox eſt qui vt nos diteſceremus pauperem ſe præſtitit, cui ne ad Paſchæ quidem cœnam, niſi quæſita & aliena domus fuerit. Adiuuari ſe itaque rogat[f]. In forma enim ſerui obediens vſque ad crucis ne quia mortem factus eſt. Citum quoque auxilium vt liberetur orat, ne qua remorationis[g] tarditas ſit: qui & ipſas paſſionis moras non ferens, proditori dixerit: Fac quod facis citò: dum liberari in ſe ſuſceptæ carnis infirmitatem maturatæ reſurrectionis virtute feſtinat[h].

a oraui Dominũ confundẽtur, poſt etiam auertetur, non in alia, ſed in eadem: Et

b rapti.

c Poſtremò auerſi non ibunt in aliena loca. Surgentes enim impij ex mortuis, rurſum detrudentur in infima terræ vnde emerſerãt. Nam, &c.

1. Cor. 15.

d & reuertentur in reſurrectione, confundentur inquam, ad iudicium reuocati. Euge, euge autem iuſto dixiſſe conſtat, qui dixerunt: Saluos fecit alios, ſe ipſe ſaluare non poteſt. Sed poſt hanc malorum pœnam, quia rememor.

Marc. 15.

e magnificatur, Dominus,

f Auxilium pro nobis itaque rogat.

g in quo nullius orationis.

h citò: memorari in ſe ſuſceptam carnis infirmitatẽ vt liberetur paterni numinis virtute feſtinat.

Pſalm. CXVIII.

Aleph.

BEATI immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius: in toto corde exquirunt eum. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis. Vtinam

nam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas. Tunc non confundar cum perſpexero in omnia mandata tua. Confitebor tibi in directione cordis: in eo quod didici iuſtitiam tuam. Iuſtificationes tuas cuſtodiam: non me derelinquas vſque nimis.) Qui ad doctrinam rationalis & perfectæ prudentiæ præparantur, ab ipſis ſtatim literarum elementis docendi ſunt: vt perfectam verámque rationem tanquam ab exordio primæ inſtitutionis conſequantur. Sciens iſtud ſanctus Paulus Apoſtolus, eam ſolam veram atque vtilis doctrinæ eſſe prudentiam, quæ ab ætatis initiis atque ab infantiæ ipſius inchoaretur exordiis: hæc ad Timotheum inter magna atque præclara fidei ſtudiíque præconia: in ſecunda epiſtola ſcribit. *1. Tim. 3.* Tu verò permane in his quæ didiciſti & credidiſti, ſciens à quibus didiciſti, & quod ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſint inſtruere in ſalutem. Hoc propter præſentem Pſalmum ita dictum ſit: in quo cum cognitio veritatis ad eruditionem humanæ ignorantiæ eſſet edenda, per ipſa literarum atque elementorum initia, doctrinæ ordo eſt diſtributus. Secundum enim Hebræorum literas in ſingulis octonis verſibus ſingulæ literæ præferuntur. Eſt autem omnis numerus verſuum in centum ſeptuaginta-octo verſibus. Nam cùm ex vigintiduabus literis omnis Hebræus ſermo conueniat, & octonos verſus literæ ſingulæ explicent: numerus iſte verſuum octonis partibus multiplicatus expletur. Hanc igitur extitiſſe cauſam exiſtimo, vt per literas totius iſtius Pſalmi ordo, vt ſicut paruuli & imperiti & ad legendum imbuendi, hæc primum per quæ ſibi verba contexta ſunt literarum elementa cognoſcerent: ita & humana ignoratio ad mores, ad diſciplinam, ad cognitionem Dei per hunc ſingularum literarum octonarium numerum ipſis veluti infantulis doctrinæ initiis eruditur. Arduum enim & difficillimum homini eſt, per ſeipſum vel per ſeculi doctores rationem præceptorum cœleſtium conſequi: nec natura noſtræ recipit infirmitas, diuinis inſtitutis niſi per eius gratiam quæ hæc ipſi dederit erudiri, Namque qui ſimpliciter ea quæ inter manus ſibi inciderint legunt: exiſtimant nihil differentiæ in verbis, nihil in nominibus, nihil in rebus exiſtere. Sed ſi iſtud communis colloquij ſermo non patitur, vt ſub diuerſis rerum nuncupationibus, non diuerſa ſignificata eſſe intelligantur: nunquid Dei elo-

A quia tam imperita & tam confuſa eſſe credimus, vt aut inopia verborum, quibus iterantur laborauerint, aut diſtinctionum genera neſcierint? Plures enim cum audiunt legem, iuſtificationem, præcepta, teſtimonia, iudicia, quæ omnia Moſes ſub diuerſa vniuſcuiuſque generis virtute diſpoſuit, vnum atque idem eſſe exiſtimant: ignorantes aliud legem, aliud iuſtifica-
B tionem, aliud præceptum, aliud teſtimonium, aliud eſſe iudicium: quæ multum à ſe differre & diſcrepare teſtis nobis eſt octauusdecimus Pſalmus, quo continetur proprietas vniuſcuiuſque & nuncupationis & generis. Lex enim immaculata, *Pſal. 18.* conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, erudiens paruulos. Iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Ti-
C mor Domini ſanctus, permanens in ſeculum ſeculi: iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa. Sunt ergo diſtantiæ in ſingulis quibúſque rebus: & prudentis atque intelligentis viri eſt, in his quæ ſcripta ſunt diſcernere. Vbi lex, vbi præceptum, vbi teſtimonium, vbi iuſtificationes, vbi iudicia conſtituta ſint: ne illa quæ ſermo propheticus mirabili vniuſcuiuſque proprietate diſtinxit, ea ignorantiæ noſtræ infirmitas indocta imperitiæ
D opinione confundat. Itaque per literas ſingulas hæc omnia maximus & vltra cæteros copioſiſſimus Pſalmus iſte diſcreuit: vt per hæc verborum elementa credendi & viuendi & erudiendi in Domini doctrina ratio diſtinctè doceretur. Plures autem arbitrantur, ſimplicitatem fidei ad abſolutam æternitatis ſpem poſſe ſufficere:
E tanquam innocentiæ, ſecundùm iudicium ſeculi, ſtudium doctrinæ cœleſtis non egeat inſtitutis. Et quia aliter ſe res habet, idcirco nunc viuendi in Deo innocenter, & in innocentia religiosè manendi cognitio multa cum copia prophetici ſermonis expoſita eſt: quia difficile eſt quenquam per ſemetipſum, id eſt, per ſeculi inſtituta, hanc innocentiæ religioſæ cognitionem ad verum vſum vitæ piæ & inno-
F centis adipiſci. Nouit etiam infirmam per ſe eſſe humanam naturam Apoſtolus, ad hanc viuendi ſcientiam capeſſendam. Nam cum de chariſmatum & munerum Dei donis doceret: cum primum ſermonem ſapientiæ prætuliſſet, ſtatim ſermonem ſcientiæ ſubiecit. Hoc enim ſcientiæ, poſt ſapientiæ ſequens à Deo donum eſt: quia vſus ſapientiæ in vſu ſcientiæ perfectus eſt.

Digitized by Google

Occurrit autem in præſenti Pſalmo etiam ea nobis difficultas, quòd cum duos tantum Pſalmos accepérimus per literas Hebræas conſcriptos, id eſt, centeſimum vndecimum atque duodecimum: ita vt à prima vſque vigeſimam ſecundam ſecundùm Hebræos literam verſuum numerus conueniret, verſúſque ſinguli à ſingulorum elementorum initiis inchoarentur: in hoc nunc Pſalmo octonos verſus elementa ſingula obtinerent. Sed cum omnia viuendi, credendi & placendi Deo præcepta contineantur in Pſalmo: in eo numero omnia literarum initia continentur, qui maximè ſecundùm plenam & religioſam eiuſdem numeri virtutem omnium conuenientium in ſe vndique partium æqualitate perfectus eſt. Primum etenim per duas in ſe partes ex partibus coæqualis, tum deinde per quatuor æquè partes conuenit. Et virtutes Pſalmorum, qui in hoc numero vel ſingulari vel multiplicato collocati ſunt: docent numeri huius eſſe ſanctam & religioſam plenitudinem. Hic autem numerus, etiam in lege ſanctus eſt. Iuſſum enim eſt vt qui natus eſſet, in octauo ſignum circumciſionis acciperet. Hæc etiam in circumciſione Domini ratio ſeruata eſt: & in hoc dierum numero, cum ipſe circumciſione non egeret, oblatus in templo eſt, vt in corpore eius humanæ carnis recideretur infirmitas. Hic etiam numerus omnia genera pecudum vt digna ſacrificiis habeantur, emundat: octauo enim die iubentur offerri. Et in hoc numero diluuij diebus origo rurſum humanæ generationis eligitur. Conſummatio igitur nunc doctrinæ & eruditionis noſtræ, ſub perfecti huius numeri abſolutione per ſingula elementa concluditur: ante quem neque munda Deo hoſtia fuit, neque in generis familia quis ceſſante circumciſione ſuſceptus eſt, & ex quo rurſum iterandæ generationis cœpit exordium. Primæ igitur literæ hi verſus ſunt: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege* Domini. *Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eum.*) Dictorum ordo non negligendus eſt.

Ogdoas. | Aleph.

Qui ſi non diligenter à nobis cognoſcitur: neque diſpoſitæ quidem beatitudinis ordinem conſequemur. Non enim primùm beati ſcrutantes teſtimonia Dei, ſed primùm beati immaculati in via. Prius enim eſt confirmatis moribus, & in innocentiæ ſtudiis ex communi probitatis honeſtate compoſitis viam veritatis ingredi: ſequens deinde eſt ſerutari Dei teſtimonia, & expurgato mundatóque animo ad inueſtiganda adeſſe. Ordinis autem huius & alius Propheta non immemor eſt, dicens: Serite in iuſtitia voſmetipſos, & metite vos in fructu vitæ, & illuminate vos in lumine ſcientiæ. Non illuminatio primùm, ſed ſatio noſtra præcepta eſt: vt cum ante noſmetipſos, id eſt, vitæ noſtræ vſum in ſpem fructuum ſeuerimus, deinde eum quæ ſata ſunt meſſuerimus, tunc nos lumine ſcientiæ illuminemur. Tenendus igitur hic ordo eſt ſationis, meſſis & illuminationis. Plures enim noſtrum illuminari ſe priuſquam ſerere ac metere feſtinant: cum ſatio atque meſſis quædam conſequendi luminis præparatio ſit. Prima igitur hæc beatitudo eſt: beatos eſſe qui immaculati in via ſint. Sed nòn in via fortuita & incerta & erratica: ſed in via in qua in lege Domini ambulatur. Plures enim vtilem & neceſſariam viam eſſe ſe ingreſſos exiſtimant: ſed immaculati in via non erunt, quia non in lege Domini ambulant. Sed via hæc non ſolum ineunda eſt, ſed etiam peragenda eſt: nemo enim dum in via eſt, id ad quod per viam tendit, obtinuit. Beatus Paulus ait: Non quod acceperim aut iam perfectus ſim: ſequor autem ſi apprehendam, in quo & apprehenſus ſum à Chriſto. Ergo adhuc ille pergebat: ea quæ retro ſunt obliuiſcens, in his autem quæ in priora ſunt ſe extendens. Itaque viam hanc agens beatus eſt: qui cum obliuione præteritorum in futurorum ſpem extenditur. Et quæ via ſit in qua vnuſquiſque ambulans beatus ſit, Dominus docet, dicens; Ego ſum via. Quiſquis igitur in præceptis eius inſtiterit, hic beatus eſt: dum vitia carnis coercet, dum animi petulantiam edomat, dum auaritiæ famem vincit, dum terrenorum honorum gloriam euitat. Qui in his ergo manſerit: hic eſt immaculatus in via, & in lege Domini ambulans. Adiectio autem ea qua dictum eſt, in lege Domini, non eſt otioſa. Eſt enim & peccati lex, de qua ait beatus Apoſtolus: Video aliam legem in membris meis contramilitantem legi mentis meæ: & captiuum me ducentem in legem peccati. Ergo quia & lex peccati eſſet, idcirco Domini lex dicta eſt. Niſi enim eſſet & lex exterior: non eum adiectione proprietatis, legem Domini propheticus ſermo dixiſſet.

Oſee 10. | Philip. 3. | Ioan. 14. | Rom. 7.

dixiſſet. Sequens deinde verſus eſt primę literæ: A

Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, & in toto corde exquirunt eum.)

In primo verſu eſt: Qui ambulant in lege Domini. In ſecundo: Qui ſcrutantur teſtimonia eius. In quarto, quia tertius ſupplementum dedit ſecundo, de mandatis ait dicens:

Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis.) B In quinto de iuſtificatione: *Vtinam dirigantur viæ meæ, ad cuſtodiẽdas iuſtificationes tuas.*) In ſexto rurſum de mandatorũ effectibus: *Non confundar cùm reſpicio in mandata tua.*) In ſeptimo de iudiciis: *Confitebor tibi Domine in directione cordis, in eo quod didici iudicia tua:* In octauo de iuſtificatione: *Iuſtificationes tuas Domine cuſtodiam,* † vſque *non mè derelinquas vſquequaque* † *nimis.* Si ergo aliud lex, aliud præceptum, aliud C iudicium, aliud iuſtificatio, aliud teſtimonium: neceſſarium eſt ab eo qui hæc omnia conſtituit & condidit, intelligentiæ gratiam nos & munus orare. Totum autem in commune lex dicitur. Sed eſt quiddam in his ſpeciale quod propriam in ſe habet legis nuncupationem. Quid Coloſſ. 2. ergo eſt lex? Vmbra ſcilicet (vt Apoſtolus 1. Cor. 9. ait) futurorum. Quod de cęteris ſcriptum Galat. 4. D nuſquam eſt, ſcilicet vt futurorum vmbra ſit, aut iuſtificatio, aut teſtimonia, aut mãdata: ſed tantùm legi id proprium eſt (vt Apoſtolus in pluribus docet) non ſecundùm literæ intelligentiam legem eſſe tractandam, ſed ſecundùm ſpiritalem doctrinam futurorum in ea vmbram eſſe noſcendam. Ait enim: Non obturabis os boui trituranti. Et adiecit: Nunquid pecudum Deo cura eſt? An non propter nos E dicta ſcriptaque ſunt? Et rurſum: Legem legentes non audiſtis quòd Abraham duos filios habuit, vnum ex ancilla, & vnum ex libera? Sed qui ex ancilla, ſecundùm carnem natus eſt: qui autem ex libera, ſecundùm repromiſſionem. Et quia lex futurorũ vmbra eſt: adiecit, quę ſunt allegorica. Hęc enim ſunt duo teſtamenta. Ergo quæcumque doctrinarum ſpiritualium vmbra complexa eſt, hæc lex F eſſe dicenda eſt: quia lex & ſpiritalis eſt & vmbra eſt futurorum.

Mandatum autem Domini eſt, in quo obſeruatio præceptorum & cuſtodia cõ- Deut. 5. tinetur, vt illud: Non occides, non mœchaberis, & cętera horum ſimilia. Et quia hęc ſimplicia & ſplendida ſunt, noſque in verum lumen per obſeruantiam dirigentia: idcirco ita dictum eſt, Præceptum Pſal. 18. Domini lucidum, illuminans oculos. De lege autem non conuenerat iſta dixiſſe quæ per vmbram futurorum aucta eſt, & animas per futurorum cognitionem conuertens, mandatum autem, per obſeruãtiam ſui illuminans. Ergo quia beati ſunt ſcrutãtes teſtimonia Dei, & aliud legem, aliud mandatum, aliud teſtimonia eſſe, ſicut cætera diximus: quæ hæc ſint Dei teſtimonia, noſcendum eſt. Legis enim totius liber ſub teſtimoniis datus eſt. Cœlum namque & terram, Moſes librum teſtamenti traditurus in teſtimonium aduocauit. Sunt & plurima in cauſam teſtimoniorum conſtituta, cùm Iacob ait: Te- Geneſ. 31. ſtimonium erit vobis collis iſte, & teſtimonium erit lapis iſte. Et in Ieſu ſcriptũ Ioan. 4. eſt: Duodecim lapides tollite, vt ſint hi in teſtimonium filiis veſtris.

Curato etiam leproſo Dominus ait: Matth. 8. Offer munuſtuum in teſtimonium, quod conſtituit Moſes illis, Apoſtolus plura ad 1. Tim. 5. Timotheum per epiſtolam loquens denunciat ſub teſtibus: dicens In conſpectu multorum teſtium denuncio tibi, & in conſpectu Dei viuificantis omnia, & Ieſu Chriſti & electorum angelorum, vt hæc cuſtodias. Plura igitur & innumerabilia ſunt Dei teſtimonia, quæ ſi quis ſcrutari per cognitionem legis, prophetarum, apoſtolorum, euangeliorum vellet, in beatitudine permaneret: neque velut vacuo & ſolitario orbe viuens, ſciret ſe niſi ſub teſte peccare. Plena ſunt enim omnia diuinis teſtimoniis: & omne hoc vacuum quod putatur, repletum eſt angelis Dei, nihilque eſt quod non hæc diuinorum miniſteriorum frequentia incolat. Horum itaque cognitionem per doctrinam quis adeptus, ſcit ſe ſub teſtibus viuere. Et cùm natura humanæ infirmitatis procliuis ad vitia eſt, refugit tamen vel ſub teſte peccare: quod ipſum docet nos communis conſuetudinis ratio. Quis enim furari ſub teſte nõ metuit? Quis ad ſcelus niſi ſecretum elegit? quis ad adulterium non aut ſolitudinem aut noctem optauit? Et ſi quid incaleſcentibus iam ad crimen animis promptum † eſt, tamen furor inſanientis voluntatis occurſu teſtis coercetur: & in ſeſe abruptam humanæ petulantiæ naturam nonnunquam interceſſio repentina reuocauit. Si ergo metus interceſſionis iam præſumptum animo facinus demoratur: quid Chriſtianum hominem agere cõue-

† Et ſi quã do incaleſcẽtibus vitiis iam ad crimen animus promptus eſt,

nier, ſcientem ſe tot vndique ſpiritalium virtutum teſtimoniis, non dico operum ſuorum, ſed ipſius tantum voluntatis obſeſſum? Nónne cùm in aliquam turbidæ affectionis voluntatem infirmitatis noſtræ aculeis commouemur, metuimus adſiſtentes vndique nobis choros angelorum, & plenum miniſteriis cœleſtibus mundum? Si enim angeli paruulorum patrem noſtrum quotidie vident, qui in cœlis eſt: poſſumus teſtimonia eorum metuere, quos & nobiſcum manere, & Deo quotidie ſcimus adſiſtere. Quinetiam ipſum illum diabolum, per quem ipſa illa vitiorum noſtrorum incentiua præbentur, ſuoſque omnes teſtes metuere debemus: puncto temporis omnem amplitudinem mundi huius obeuntem. Cui dulce eſt peccare nos, vt peccatorum noſtrorum teſtimonio glorietur. Eſt enim eius hæc propria calliditas, inſtigare ad

Apoc. 12. peccandum, & arguere peccantes. Dictū

† an. eſt enim aut † neſcis quia adeſt diabolus accuſator fratrum veſtrorum? & quia hæ ſunt aduerſariæ nobis virtutes, in teſtimonio cum cæteris permanentes, de ſanctis tantùm prophetam meminiſſe dignum fuit, dicentem: Beati ſcrutantes teſtimonia tua: non aliena ſcilicet, ſed illa quæ Dei ſunt. Non negligentem autem teſtimoniorum Dei oportere eſſe ſcrutationem, ob quod dictum eſt: In toto corde exquirunt eum. Non pro parte ſtudium cœleſti doctrinæ adhibendum eſt, ſed toto corde Dei teſtimonia inquirenda ſunt: vt quia ſunt & alia quæ Dei non ſunt, ea quæ Dei diſcimus eſſe, non auocato in alia negotia corde hæc ſcrutemur. Succedit deinde hic verſus:

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.) In primo verſu ſingulariter via commemoratur, viæ in hoc tertio plures: ex quo intelligendum eſt, per multas vias ad vnum perueniri, in qua quiſque immaculatus ſi ſit, hic beatus

Hier. 6. eſt. De plurimis autem viis atque vna Hieremias pariter teſtatus eſt dicens: Stare in viis, & interrogate vias Domini æternales: & quærite quæ ſit via bona. In plurimis ergo viis ſtandum eſt, & plurimæ interrogandæ ſunt: & hæ quidem plures & Domini ſunt & æternales, & in his cernendum eſt quæ ſit via optima. Viæ plures ſunt, & plurima Dei mandata, plures prophetæ per quos omnes in vnam viam pergitur: ſed in his operarij iniquitatis non ambulauerunt. Nam ſi in lege man-

A ſiſſent, vſque ad optimam illam noui teſtamenti viam peruenirent. Eſt via per Moſen, eſt per Ieſum, eſt per Dauid, eſt per Eſaiam, eſt per Hieremiam, eſt per Apoſtolos, & per has omnes ad eum neceſſe eſt peruenire, qui dixit: Ego ſum via. Ioan. 14

Et, Nemo vadit ad patrem niſi per me. Simile quiddam ſub margaritæ nomine dictum eſſe intelligendum eſt. Multarum enim margaritarum negotiatorem oporB tet eſſe, vt vnam margaritam multi precij conſequatur. De margaritis verò cùm ſic ſermo: ſufficit ad honorem earum quod margaritæ ſint nuncupatæ. Vna autem illa margarita quæ reperta eſt, magni eſſe precij dicitur. Ita & cùm de viis plurimis prophetatur, quod & Domini & æternales ſint dictum eſt: cùm autem in his viis

C quæritur quæ ſit vtilis via, ea quæ reperta eſt optima prædicatur. Ergo quamuis vel illæ viæ æternales ſint; vel margaritæ ipſæ ſuo nomine honorabiles ſint: in multis viis ſtandum eſt, vt bona via reperiatur, & vendendæ omnes margaritæ ſunt, vt ea quæ multi precij eſt reperta coematur. Dehinc conſequitur hic verſus: *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis* †.) † valde.

D Superiùs commemorauimus aliud ſignificare mandata, aliud legem. Et de lege, quantum arbitror, Apoſtolus nobis teſtis fuit, quia vmbra ſit futurorum: in qua Iacob. 2.

ſpecies veritatis tanquam corpus in vmbra deſcribitur. Mandatum verò eſt, quod per obſeruantiam implendum eſt: vt illud. Non mœchaberis, & non occides. Nō enim in eo ſpecies futuræ imaginis continetur, ſed præſentem operatio-

E nis habet effectum. Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri valde. Nihil igitur diſſoluto animo, nihil incurioſo agendum eſt, ſed ſolicitos atque anxios curam mandatorum Dei exequi nos oportet: vt id quod agimus, in profectum fidei noſtræ, cum reuerentia eius cui † negotium agimus, exequamur. Cæterum ſi aliquid re- † in reuerentiam miſſa voluntate & occupata in res alias eius cuius

F cogitatione egerimus: officia quidem corporis in agendo occupabuntur, ſed deuotionis meritum per negligentiam non conſequemur.

Vtinam dirigantur viæ meæ, ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.)

Habemus nunc poſt mandatorum cuſtodiam, etiam iuſtificationum obſeruantiam: & mandata iam ſuperiùs quæ eſſe exiſtimaremus oſtendimus. Iuſtificationes autem ſunt plures atque diuerſæ in obſeruandis

obſeruandis ſingulis officiorum generibus temperandæ: ad quorum cuſtodiam, niſi à Deo dirigamur, infirmi per naturam noſtram erimus.

Adiuuandi igitur per gratiam eius dirigendique ſumus: vt præceptarum ordinem iuſtificationum conſequamur. Eſt nobis iuſtificatio circa ſeruum Hebræum diſtributa, eſt circa filium, eſt circa patrem, eſt circa fratres, eſt circa fideles viros, eſt circa eccleſiæ principes, eſt circa angelos, eſt circa Deum ac Dominum noſtrum vnigenitum Dei verbum. In ſingulis ergo quibuſque generibus atque nominibus iuſtificationis ratio obſeruanda eſt: quia niſi hæc omnia ex comparibus deuotæ voluntatis officiis retineantur, iuſtificationem Dei non tenebimus. Religioſus in patrem ſi oderit filium, modum iuſtificationis amiſit. Religioſus in fratrem ſi oderit ſeruum, perdidit iuſtificationes †. Religioſus in Dominum ſi oderit ſacerdotem, quam iuſtificationis obſeruantiam in religione Dei explebit odia in ipſa miniſteria diuinæ iuſtificationis exercens? Iam verò in ipſam fidei veritatem, id eſt, Dei patris & Domini intelligentiam per quam maximè iuſtificatio nobis erit probata: quanta opus eſt nobis Dei gratia, vt rectè ſapiamus, vt ex propheticis atque euangelicis autoritatibus vnum idemque teneamus, ne in vno aut altero opinio noſtra & ſermo diſſideat, ſed vniuerſas Dei iuſtificationes æqua ac pari operum ac doctrinæ obſeruantia dirigamus. Quod cùm conſequemur, tum dicere id quod conſequenti verſu continetur, licebit:

† Religioſus in ſeruum ſi fratrem oderit, prædictæ iuſtificationis ordinem dereliquit

Tunc non confundar, cùm reſpicio in omnia mandata tua.)

Niſi enim attenti in omnibus mandatis eius fuerimus, fuerintque alia præterita, alia pro voluntate obſeruata: iuſtificationis ordinem non tenebimus. Cæterùm ſi directis viis noſtris erit par in omnia æqualiſque cuſtodia: nullo obliuionis vel negligentiæ pudore confuſi, confidenter omnium mandatorum obſeruatione gaudebimus. Sequitur deinde hic ſeptimus verſus.

Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici iudicia iuſtitiæ tuæ. Iuſtificationes tuas Domine cuſtodiam.)

Abiicienda ergo eſt omnis animæ peruerſitas, & directo atque in nullam aliam partem deflexo corde eſt confitendum: ne decidat animus in ſeculi cu-

A ram, ne ex illis doctrinæ Dei ſemitis in deuia euagetur. Sed directæ huius confeſſionis hæc cauſa eſt, quæ conſequenti verſu continetur: *In eo quod didici iudicia iuſtitiæ tuæ.)*

Primùm igitur orauit, vt ad cuſtodiendas iuſtificationes directæ viæ ipſius fierent. Secundò in nullo confundendum ſe eſſe ſubiecit, cum in omnia Dei mandata reſpiceret. Tertiò quoque in dire- B ctione cordis Deo ſe confeſſurum ſpopondit: ob id quia iudicia iuſtitiæ eius didiciſſet. Per doctrinam ſcilicet directi cordis, cognitæque iuſtitiæ laudem Deo reddens. Sed iuſtitiæ cognitæ hic fructus eſt, vt iuſtificationes Dei retineantur: & idcirco ſubiecit: Iuſtificationes tuas Domine cuſtodiã. Quis enim didiciſſe iudicia Dei fructus eſt, niſi cognitionem no- C ſtram iuſtificationum obſeruantia conſequatur? Sed meminiſſe debemus licet cognitio præſtanda à Deo ſit, tamen eſſe ſemper orandum, vt his quæ in cuſtodiendis iuſtificationibus ſuis cuſtodire volumus faueat: ſcientes quidem frequenter nos ab eo ob tentationes derelinqui, vt per eas fides noſtra probabilis fiat. Veruntamen ſecundum prophetam D ne nos penitus derelinquat deprecandus eſt, ait enim: *Non me derelinquas vſquequaque † nimis.)* Quod & in Dominicæ orationis ordine continetur cùm dicitur: Non derelinquas nos in tentationem quam ferre non poſſumus. Scit Apoſtolus derelinqui nos ad tentandum, ſed nouit & menſurã infirmitatis noſtræ Deum noſſe, dicens: Fidelis eſt Deus, qui non E permittat nos tentari ſupra quàm poſſumus. Iob Deus tentationi † permittens, à iure diaboli poteſtatem animæ eius excerpſit, & ſecundùm modum infirmitatis humanæ, tentandi ius dereliquit. Infirmitatis ſuæ igitur propheta conſcius orat, ne valde derelinquatur, vt imbecillitatem eius tanquam Petri demergentis fluctibus Dominus aſſumat: vt F quamquam ad tentandum ſeſe relictu- rus ſit, non tamen vſquequaque, ſcilicet ne vſque animæ & fidei periculum derelinquat †.

† vſque.

Matth. 6.

1. Cor. 10.

† tentari.

† ad tentand. relictus ſit non tamẽ vſque valde, ſcilicet ne vſque ani. & fid. peric. derelinquatur.

Bęth.

IN quo corrigit iunior viam ſuam? in cuſtodiendo ſermones tuos. In toto corde meo exquiſiui te: ne repellas me à mandatis tuis. In corde meo abſcondi eloquia tua: vt non peccem tibi. Benedictus es Domine: doce me iuſtificationes tuas. In labiis meis pronunciabo omnia iudicia oris tui. In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum: ſicut in omnibus diuitiis. In mandatis tuis me exercebo: & conſiderabo vias tuas. In iuſtificationibus tuis meditabor.) In ſecunda conſequentium octo verſuum litera ipſe ſibi prophetas his quibus reſponſurus ſit propoſuit dicens: *In quo corrigit adoleſcens viam ſuam?* Hæc ex proponentis perſona dicta ſunt. Dehinc nunc tanquam reſpondentis confeſſio ſubditur, *In cuſtodiendo ſermones tuos.*) Contuendum autem eſt, ſecundùm eum quem in exordio habuimus ſermonem, vera atque perfecta timoris Dei inſtituta ſub his elementis literarum contineri: quibus quaſi ad vſum confeſſionis Dei per ipſa infantiæ rudimenta formamur. Ergo intelligendus eſt propheta non ocioſè locutus eſſe: In quo corrigit adoleſcens viam ſuam? Omni quidem ætati optabile eſt, ex his corporis ſui viciis ad innocentiæ ſtudium transferri: quia & ſera licet emendatio vtilis ſit obliuione vitiorum. Sed placiturum Deo virum propheta conformans, non expectat poſt longam ac diuturnam criminum conſuetudinem doctrinam Dei & præceptis timoris inſtitui: ſed rudes à peccatis annos ætatem adhuc criminum neſciam, vult non modò ſtudiis aliquando innocentiæ, ſed etiam ipſa adoleſcentiæ conſuetudine imbui. Difficile eſt ab vſitatis deſinere, difficile eſt à familiaribus abſtrahi. Magnum in ſe conſuetudo habet vinculum: & idcirco optimus ille fuerit cultor, quem non modo delictorum remiſſio ſine crimine conſtituerit, ſed ipſa illa præſtiterit vitiorum ignoratio † innocentem. Nouit Hieremias propheta ætatis huius beatitudinem, dicens: Bonum, inquit, eſt iuueni viro cum fert iugum graue in iuuentute ſua: ſedebit ſingulariter & tacebit. Non expectat frigeſcentes ſenectutis annos, nec emortuam iam per ætatem vitiorum conſuetudinem. Vult longi prælij militem: vult eum Chriſti

† ignorãtia.

Tren. 3.

A ſeruum, quem ne ipſa quidem præteritorum criminum recordatio pollnat. Nam in his qui iam prouectioris ætatis crediderunt, ineſt quidem per donum gratiæ prę teritorum indulgentia: ſed non abeſt per conſcientiæ naturam geſtorum recordatio. Bonum, inquit, iuueni ferre iugum graue. Onus iſtud maturi ad obediendum anni ægrè ferunt. Cæterùm ætas tenera grauis oneris moleſtiã per virtutis incre-
B menta non ſentit. Sed ſuſcepto in iuuentute onere quid faciet? Sedebit, inquit, ſingulariter & tacebit. Rarus ipſe eſt cum quo perfectio timoris Dei per annorum augmenta concreſcat: & idcirco ſingularis ſedebit, laſciuos adoleſcentiæ cœtus derelinquẽs, & ab ipſo ſenum nuper credentium conſeſſu remotus: quia comperit ſe non dicere: Delicta iuuentutis meæ
C Domine ne memineris. Silebit etiam, cõgruam fidei & iuuentuti exiſtimans taciturnitatem: non tumultibus negotiorum ſecularium admixtus, ſed per modeſtiam tacens, ſola diuina ſacramẽtorum cognitione occupatus, & ſermones Dei tacita rerum atque operum obſeruatione cuſtodiens. Redit deinde ad perſonam ſuã propheta, vt id quod ſuperius dixerat, ſi-
D gnificaſſe de ſe noſceretur, dicens: *In toto corde meo exquiſiui te, ne repellas me à mandatis tuis.*) Competere bonitati Dei non videtur, vt à mandatis ſuis quemquam repellat: ſed ſermonum adiectio & virtus verborum quæ ex perfecta cœleſtiſque doctrinę ratione diſpoſita eſt, nihil dubiũ, nihil contrarium in ſe habet. Qui ergo ſecundùm prophetam mauult peccatorum
E pœnitentiam quàm mortem: nũquid exiſtimandus eſt à mandatis ſuis quemquam repellere? Procul ſit iſtud exiſtimare. Sed neque hoc nunc propheta ſentit, maximè qui in toto corde Deum perquiſierit. Sed abſolutio difficultatum in his ipſis requirenda eſt, è quibus videtur exiſtere. Propheta enim quid ſenſerit, in promptu eſt noſcere. Legimus ſcriptum in Hieremia:
F Maledictus qui facit opera Domini negligenter. Legimus & in euangeliis ſcriptũ: Omni enim habenti dabitur, & abundabit: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. Ergo habens abundabit, non habens verò ipſo illo quod habet indigebit. Propheta non eſt obnoxius maledictionis conditioni, quia non negligenter opera Dei egit, cum toto corde perquirens. Deinde confidenter petit, ne à mandatis Dei repellatur, quia cum toto corde

Pſal 24.

Hier. 48.

Matth. 25.

A corde perquirat. Secundùm euangelia enim habenti dabitur, & ei qui non habet, etiam quod habet, auferetur. Deus ergo non aufert niſi non habenti, ſecundùm quod neque repellit niſi negligentem. Adeò autem bonitate plenus eſt, vt habentem abundantia muneretur: adeò verò non vult quemquam non habere, vt non habenti ipſum quod habet, adimat.

B Neminem igitur niſi obnitentem repellit, neminem niſi negligentem reiicit. Hanc enim propheta prætulit cauſam, cur ſe non repelli à mandatis Dei precaretur, quia non ex parte, neque per deſidiam Deum ſed toto corde quæſiſſet: per quod intelligimus eum à mandatis repelli, qui per multam incuriam fuerit indignus admitti, & extra inhibentis inuidiam eſt, quod de culpa proficiſcitur non metentis. Tertius iſte ſecundæ literæ verſus eſt.

C Pſal. 102. *In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi.*)

Iob. 13. Meminimus ſimile huic dicto legi ſolere vbi dicitur: Myſterium regis bonum eſt abſcondere. Meminimus enim Paulum ad Corinthios adhuc in fide paruulos quædam Dei eloquia occuluiſſe, cùm 1. Cor. 3. dicit: Lacte vos potaui, non cibo, nondum enim poteratis, ſed neque adhuc D poteſtis. Legimus & in Euangelio in agro vberi atque fœcundo repertum theſaurum, eundemque empto agro occultari. Nouimus neque margaritas ante porcos proiiciendas eſſe; neque ſanctum canibus dare oportere. Ergo intelligimus quædam nos cordis noſtri ſecreto continere, quæ diuulgata inexpiabilis peccati culpam comparabunt. Ita enim dixit: In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Quia cùm E cætera peccata ſecundùm differentias rerum aut in nos ipſos aut in alios exercentur: tamen tum fierent in Deum propria, cum quæ occultorum cordium eſſent condenda ſecreto, hæc in prophanæ cognitionis ſcientiam proderentur. Contuendus autem eſt in quarto hoc qui conſequitur verſu ordo doctrinæ. Primus verſus de cuſtodiendis ab adoleſcente F mandatis Dei conſtitit. Sequens, quia in toto corde Deum exquiſierit, ne à mandatis Dei pelleretur: dehinc quòd Sacramenta abſconſa ſapientiæ & occulta Dei myſteria mentis ſuæ ſecreto continuerit. Quartò nunc id deprecatur, vt iuſtificationes ſuas eidem oſtendat: &

A deprecatur confeſſionis honore prælato, dicens. *Benedictus es Domine: doce me iuſtificationes tuas.*) De iuſtificationibus nonnulla anteriori ſermone complexi ſumus, & ſuperfluum eſt eadem frequenter iterare. Maximus igitur & præcipuus labor eſt, hanc iuſtificationum Dei ſcientiam conſequi, & humanæ naturæ infirmitas difficulter tot tantarumque B rerum cognitionem conſequitur: atque ob id vt doceatur orat, quia diuinæ bonitatis munus eſt, animi humani imperitiam ad congruam atque vnicuique generi competentem officiorum obſeruantiam temperare. Succedit deinde etiam de iudiciis Dei ſermo quo dicit: *In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.*) Quanta rerum & nuncupatuum differentia eſt? Primùm C à iuuentute mandata Domini cuſtodiuntur, dehinc Deus toto corde inquiritur, tùm Dei eloquia occuluntur, & iuſtificationes diſci deſiderantur, nunc iudicia prædicantur. Sed propheta fortè exiſtimabitur à ſe excidiſſe: & vel ſuorum, vel alienorum dictorum immemor fuiſſe. In hoc enim Pſalmorum libro legimus. Iudicia tua ſicut abyſſus multa. Paulus Apoſtolus ait: Inſcrutabilia iudicia Dei, & rurſum Propheta: D Magna enim ſunt iudicia tua, & inenarrabilia, & quomodo audebat Propheta dicere, In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui? Sed nihil neque contra ſe; neque contra alium eiuſdem ſpiritus Prophetam nunc locutus eſt. Non enim ait: In labiis meis pronunciaui omnia iudicia tua: ſed ait, Omnia iudicia oris tui: ſciens nonnullam differentiam eſſe iudiciorum Dei, & iudiciorum E oris Dei. Nunquid cùm ait: Iudicia tua ſicut abyſſus multa, dixit iudicia oris tui ſicut abyſſus multa? Nunc autem ait: Iudicia oris tui annunciaui. Ea ergo quę cognita eſſe per prophetas, vel ex Dei verbis iudicia eſſe potuerunt, ea propheta non tacuit. Quæ idcirco prædicata ſunt vt docerentur. Poſt iudiciorum autẽ Dei oris publicam & conſtantem prædicationẽ, F id ſequitur: *In via teſtimoniorũ tuorum delectatus ſum ſicut in omnibus diuitiis.*) Nõ timet propheta vitæ ſuæ teſtes, ſed in his delectatur: & ei conſcientia ſpectantium ſe, & contuentium iucunda eſt. Trepidat enim ad omnem intercessionem, pollutæ conſcientiæ metus: cæterum vbi conſtans innocentis vitæ eſt fiducia plu-

Pſal. 15.
Rom. 11.
Sap. 17.

rium teſtium interuentio grata eſt. Sed non de communis conſuetudine gaudij iucundus propheta eſt: delectatur enim ſicut in diuitiis omnibus, non tantùm in diuitiis, ſed in diuitiis omnibus. Sunt opes in auro, ſunt in argento, ſunt in pecuniis, ſunt in veſtibus, ſunt in domibus, ſunt in agris, eorumque aut vitibus, aut oleis, aut frugibus. Sed Domini propheta doctrinarum fruge perfectus eſt, & legis ac prophetarum † inſtitutionum facultatibus diues eſt: & anterior licet tempore, non tamen euangelicorum & apoſtolicorum præceptorum ignarus eſt. Nouit enim & has diuitias Paulus ad Corinthios loquens: Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis per gratiam Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu: quoniam in omnibus ditati eſtis in ipſo in omni verbo, & in omni ſcientia. In his ergo diues eſt, & in his delectatur propheta. Cæterum, non eſt æſtimandus ſæcularium opum comparatione delectatus eſſe: qui niſi cum contemptu atque inopia ſæculi diues in Domino eſſe non potuit. Delectatus autem in viis teſtimoniorum Dei opus delectationis ſuæ agere debebat, & non ambiguum eſt quin agat. Ait enim in ſeptimo verſu: *In mandatis tuis exercebor, & conſiderabo vias tuas.*) Exercitatione igitur & aſſiduitate opus eſt, vt vſus rerum neceſſariarum retineatur, quia periculoſa eſt humanarum mentium & moleſta deſidia: ac ne ocij conſuetudo ſubrepat, aſſiduitas exercitationis adhibenda eſt. Sed retentus etiam hic ordo rationis eſt. Nam prius exercendum eſt in mandatis Dei, tùm deinde viæ eius conſiderandæ: quia niſi fidelium operum vſus præceſſerit, doctrinæ cognitio non apprehendetur. Agendum à nobis antea fideliter eſt, vt ſcientian conſequamur. Vias ergo, ſecundùm ſuperiorem expoſitionem, legem, prophetas, & omnia Euangelia & Apoſtolos eſſe exiſtimamus: quos in mandatis Dei ſe exercẽs propheta, conſiderauir vt nouerit. Concluſit autem octauum numerum hoc verſu: *In iuſtificationibus tuis meditabor, non obliuiſcar ſermonum tuorum* †.) A doctrinæ perfectæ ordine Propheta non excedit. In iuſtificationibus Dei, quas doceri ſe orauit exercetur, ſic vt meditetur in mandatis. Mandatorum enim ea eſt ratio, quò nos ad obſeruantiam atque opus innocentiæ inſtituant: vt illud eſt, Non occides, non mœchaberis, & cętera his ſimilia. Hæc exercentur; quia in his operationis eſt vſus, per præſentium ſe exercitationem ad futura confirmans. Iuſtificationes autem ſunt, quibus Hebræus puer ſex annis ſeruus, liber deinceps anno ſeptimo fiet, & poſt ſex annorum fructus, ager ocioſus relinquendus eſt, & cætera in iuſtificationum obſeruantiam conſtituta, quæ ingentem in ſe habent futuræ ſpei meditationem per negocij præſentis affectum. Atque ideo in his meditatur, vt in mandatis exerceatur: quia exercitatio vſum retinet conſuetudinis inſtitutæ. Meditatio autem ſe in id quod nondum obtinuit extendit: vt per meditationem id quod expetit conſequatur, ne ſermonum & promiſſionum ſubrepat obliuio.

† prophetalium. — 1. Cor. 1. — † ſermones tuos.

Gimel.

Retribue ſeruo tuo & viuam: & cuſtodiam ſermones tuos. Reuela oculos meos: & conſiderabo mirabilia de lege tua. Incola ego ſum in terra: non abſcondas à me mandata tua. Concupiuit anima mea cupere iuſtificationes tuas in omni tempore. Increpaſti ſuperbos: maledicti qui declinant à mandatis tuis. Aufer à me opprobrium & contemptum: quia teſtimonia tua exquiſiui. Etenim ſederunt principes: & aduerſum me loquebantur: Seruus autem tuus exercebatur in tuis iuſtificationibus. Nam & teſtimonia tua meditatio mea eſt. Quibus non eſt conſtans emundati cordis conſcientia, precari iſta prophetæ voce non poſſunt: Retribue ſeruo tuo & viuam. Si enim digna ſecundùm opera noſtra retributio aderit, peccatorum ac delictorum noſtrorum pœnas merebimur. Satis eſt autem ſi cui vel hæc fiducia ſaltem gratulandi ad Deum fuerit: Non ſecundùm peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundùm iniuſtitias noſtras reddidit nobis. Pſal. 102.

Quia ſecundum altitudinem cœli à terra longauit iniquitates noſtras à nobis, quia ipſe cognouit figurationem noſtrã. Magnum eſt tantam in ſe Dei miſericordiam recognoſcere, & ſcire conſuetudinem criminum proculà ſe abeſſe, & dignum Dei miſericordia ſe eſſe cœpiſſe. Propheta autem hic, in cuius ſcilicèt corpore, habitatio Dei digna eſt, qui ſancto Spiritu plenus, non communia, nec terrena cogitat & effatur: libertatis ei⁹ eſt vt oret: Retribue ſeruo tuo. Sed fortè inſolentis iſtud audaciæ eſt, ſine aliqua

aliqua confeſſionis modeſtia meritū re- A tributionis optaſſe: nec ſe in corpore ſitum, id eſt, in vili atque humili ſorte eſſe meminiſſe. Excluſit autē propheta omnem de ſe vanitatis ac iactātiæ opinionē. Nā cùm dixiſſet: Retribue, ex fiducia innocentiæ: ſeruo tuo, ex ſeruitutis officio, & ex conditionis ſuę cōfeſſione ſubiecit. Conſtanter igitur hæc poſtulat, qui Dei ſe ſeruum, non peccati eſſe meminiſſet: quia omnis qui peccat, ſeruus eſt peccati. B *Viuam*, inquit, *& obſeruabo ſermones tuos.*) Viuam atque obſeruabo non præſentis temporis res eſt: ſignificatio ſermonis huius in futurum ſe tempus extēdit. Scit enim propheta quando beata illa & vera viuentium vita ſit. Nunc verò & in puluere mortis manemus, & in mortis corpore ſumus, & quo ſe liberari

Rom. 7. Apoſtolus orat, dicēs: Miſer ergo homo, C quis me liberabit de corpore mortis huius? Habemus autē etiam nunc admixtā nobis materiam quę mortis legi & peccati obnoxia eſt, & in huius caducæ carnis infirmæque domicilio corruptionis labem ex eius conſortio mutuamur: ac niſi glorificato in naturam ſpiritus corpore, vitæ veræ in nobis non poteſt eſſe natura. Audiamus eum qui ſe meminit in cor-

Coloſ. 3. pore mortis habitare dicentem: Quia D vita noſtra abſconſa eſt cum Chriſto in Deo. Cùm autem Chriſtus apparuerit vita noſtra, tunc & vos apparebitis† cum ipſo in gloria. Hanc ergo retributionem ſibi propheta orat, vt viuat: futuræ huius vitæ tempus in loco altero docens: quos ait: Placebo Deo in regione

† tunc & nos apparebimus.

Pſal. 114. viuentium. Scit hanc mundi iſtius ſedem E regionem non eſſe viuentium, ſcit nos adhuc ſecundum præfigurationē legis emundandos eſſe: nunc enim admiſcemur morticinæ, & in lege quiſquis mortuum contrectat immundus eſt. Sed abſit iſtud vt quicquam horum in lege corporaliter intelligatur, tanquam per contrectationem mortui quiſquam fiat immundus. F Ioſeph oſſa egrediens Ægyptum Moyſes ipſe lator legis abſtulit †. Heliſæus mortuo vt eum viuificaret incubuit. Dominus ipſe mortuos manu apprehenſos in vitam retraxit. Contrectatio mortui ſi immundum effectura fuiſſet: nequaquam à tantis viris, neque à Domino violata lex eſſet, ipſo dicente: Non veni legem ſoluere, ſed adimplere. Sed quia lex vmbra eſt futurorum bonorum, idcirco per hanc præformatam ſignificantiam docuit, nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo mundos eſſe non poſſe: niſi per ablutionem cœleſtis miſericordiæ emundationem conſequamur, poſt demutationem reſurrectionis terreni corporis noſtri effecta glorioſiore natura. Et fortè ſi quis exiſtimet ſibi in ſacramento baptiſmi perfectam illam innocentiam, & cæleſtis vitæ dignam redditam puritatem, Ioannem Baptiſtam dixiſſe recolat. Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentiæ, qui autem poſt me venit, fortior me eſt, ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni. Ipſum autem Dominum baptizatum à Ioanne cùm adhuc eſſet in corpore meminerit locutum: Adhuc habeo alio baptiſmo baptizari. Eſt ergo quantum licet exiſtimare perfectæ illius emundatio puritatis etiam poſt baptiſmi aquas repoſita: quæ nos ſancti Spiritus ſanctificet aduentu, qui iudicij igni nos decoquat, quæ per mortis iniuriam à labe morticinæ & ſocietate purgabit, quæ martyrij paſſione deuoto ac fideli ſanguine abluet. Et idcirco ſanctus propheta victurum ſe dicit eſſe cùm viuat: per hanc ſcilicet vmbram vitæ ad veram illam regionem viuentium trāsferendum. Secundùm quod exemplum, vt dixi, viuam: ita & cuſtodiam ſermones tuos. Cuſtodiuntur interim ſecundùm Apoſtolum Paulum pro parte & per ſpeculum. Sunt enim multa ſeculi ſcandala, quæ prohibent perfectam in nobis mandatorum eſſe cuſtodiā. Taceo de naturis corporum: quæ nos interim aut pe[illegible]firmitatem, aut per incentiua vitiorum imperfectos eſſe compellunt. At verò morte victa, & aculeo obtuſo, cùm facie ad faciem audiemus atque cernemus: tunc verè & viuemus, & mandata Dei ſeruabimus. Ordo intelligentiæ qui primo verſu continetur, hic idem in conſequentibus eſt. Ait enim,

Contagiū animi.

† euexit.

Matth. 5.

Math. 3.

Luc. 12.

Baptiſmus martyrū.

Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.)

Allegoria veteris legis.

Scit mortalibus oculis atque corporeis nubem obſcuritatis obſiſtere: ſcit ea quæ corporaliter in lege præcepta ſunt, vmbram eſſe & ſpeculum futurorum. Legem quidem legit: ſed optat legis mirabilia contueri. Meminit ſancta eſſe ſabbata: ſed in æternorum ſabbatorum requie eſſe deſiderat. Vtitur quidem azymis panibus: ſed fermentum eiicere naturæ veteris feſtinat. Immolat paſchæ

ouem: ſed aſſiſtere ei qui per Ioannem A reuelatur agno, concupiſcit. Septimi anni legi ſatisfacit: ſed ipſe exactis ſeptem millibus, ſeculi eſſe liber expoſtulat. Iubilei quinquageſimi anni legem explet: ſed pentecoſtadis remiſſionem ac renouationem obtinere feſtinat. Scit ex præcepto Dei ſecundùm cœleſte exemplar & altarium à Moſe inſtitutum, & Aaron ſacerdotali habitu ornatuque veſtitum: ſed principis ſacerdotum in cuius exem- B plum hæc fiebant, intereſſe miniſteriis properat. Induci quoque in terram ſanctam & terram fluentem lacte & melle, tanquam totius huius orbis peregrinus orat. Vniuerſa quidem iſta Iudæi corporaliter gerunt, ſed hoc Paulus aliter intelligit, dicens: Scimus enim quia lex ſpiritalis eſt. Hæc igitur legis mirabilia quæ velatis oculis adumbrantur, propheta o- C tat vt cernat: ſcilicet vt caduco atque infirmo corpore abſolutus, hæc quæ per corporalem obſeruantiam legis magna & mirabilia in cœlis præfigurantur aſpiciat. Non demutatur affectus orantis. Poſt hæc enim ait:

Rom. 7.

Accola ego ſum in terra, ne abſcondas à me mandata tua.)

Accola non iuris ſui terram incolit: D ſed aduena, & peregrinus fructum extemporariæ operationis expectat. Nouit incolatus huius Apoſtolus ordinem, dicens: Peregrinum à corpore, & cum Chriſto manendum eſſe. Propheta itaque quaſdam imagines cœleſtium conuerſationum fide cernens, licet corpus incola tamen rem non ſuam incolit. Oculis mētis in cœlum erectis ſcit in cœ- E lo theſauros collocandos: quia vbi theſaurus ſit, illic & cor futurum. Non erat ille ſenſu ſuæ terræ accola, qui in euangelica comparatione horrea extruit capacia ingētium fructuum, & animam ſuam per præſentium copiam ad delitias adhortatur ſtultus, anima ipſa eadem nocte priuandus. Ergo accolam ſe propheta cōfitens, orat ne mandata Dei à ſe occulten- F tur. Nemo enim niſi peregrinus corporis ſui cognitione mandatorum Dei eſt dignus. Quod mandatum Dei cùm lucidū ſit & illuminans oculos, abſurdè nunc videbitur dixiſſe, ne ſibi mandata Dei occultentur: quæ hoc naturæ in ſe habent, vt & lucida ſint & illuminent. Sed negligentia aurium affert ſenſuum difficultatem. Illic enim mandatum lucidum & illuminans eſt, hic mandata abſconſa ſunt.

1. Cor. 5.

Lucidum mandatum eſt, per quod ad cōtuendum lumen mandatorum illuminamur. Per mandatum quod in lege primum eſt, quo Deum ex tota anima & ex tota virtute amare præcipimur, digni illuminatione cognitionis efficitur. Et ſicut de gloria in gloriam tranſibimus, & in lumine videbimus lumen: ſic per ſpeculum faciem ipſam quādoque cernemus, per hoc enim nunc corporalis vitæ mandatum ſacramento baptiſmi & præcepto Dei illuminamur: & lumine viuimus, & in gloria manemus. Per hoc rurſum ex mandato mandata cernemus, per hoc lumine lumen videbimus: per hoc ex gloria in gloriam transferemur. Scit autem in cœlis propheta plura Dei eſſe mandata, ſcit per diuerſitatem miniſteriorum diuerſas eſſe præceptorum obſeruantias: angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, poteſtatum, & principatuum. Quos vtique neceſſe eſt, vt hominibus ita & officiis eſſe diuerſos, perpetuam tamen mandatorum cuſtodiam pró naturæ ſuæ firmitate retinentes. Atque ob id reuelari ſibi cœleſtium mandatorum ſacramēta orat: quia ſciat ſe in terræ huius corpore eſſe peregrinum. Quattus hic tertiæ literæ verſus eſt:

Concupiuit anima mea, vt deſiderem iuſtitiam tuam† in omni tempore.)

† deſiderem iudicia tua. vulgata, deſiderare iuſtificationes tuas.

Non eſt prophetæ huius communis cum ceteris vel ſeculi ſermo: altius ſub ſignificatione familiarium verborum intelligētia ſuę extulit ſenſum, dicēs: Concupiuit anima mea, deſiderare iuſtificationes tuas in omni tēpore. Multis enim videtur rectius dictum fuiſſe: Deſiderat anima mea iudicia tua in omni tempore. Et fortè quidā exiſtimāt idipſum ſub his dictis contineri. Sed meminit propheta, arduum eſſe & naturæ humanæ periculoſiſſimū, Dei deſiderare iudicia. Cùm enim nemo viuens in conſpectu ipſius mundus ſit, quomodo deſiderabile eius poteſt eſſe iudicium? An cùm ex omni otioſo verbo rationem ſimus præſtituri, diem iudicij concupiſcimus, in quo nobis eſt ille indefeſſus ignis obeundus, in quo ſubeunda ſunt grauia illa expiandæ à peccatis animæ ſupplicia? Beatæ Mariæ animam gladius pertranſiuit, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Si in iudicij ſeueritatē capax illa Dei virgo ventura eſt, deſiderare quis audebit à Deo iudicari? Iob omnium humanarum calamitatū militia & victoria perfunctus,

Luc. 2.

Iob. 1.

functus, qui cùm tentaretur, ait: Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſit nomen Domini benedictum in ſecula. Cinerem ſe eſſe confeſſus audita de nube Dei voce non loquendum ſibi vltra eſſe decreuit. Et quis erit auſus Dei deſiderare iudicia, cuius vocem de cœlis nec tantus propheta ſuſtinuit, neque Apoſtoli in monte cum Domino ferre potuerunt; Tenuit itaque propheta & humanæ naturæ & conſcientiæ modum, dicens: Concupiuit anima mea, vt deſiderem iudicia tua in omni tempore. Non enim iudicium deſiderat, ſed vt deſideret, concupiſcit: deſiderij eum cupiditas, non iudicij continebat. Concupiſcit enim deſiderare, ſcilicet vt in tanta innocentia maneat, vt tuto iam & ſine metuendi iudicij terrore deſideret rem ipſam: nondum per conſcientiam humanæ conditionis deſiderans, ſed eius deſiderium ex conſcientia perfectæ ſi proueniat innocentiæ concupiſcens. Scit verò continentem & indefeſſam deſiderij huius concupiſcentiam eſſe oportere, atque ideo adiecit, in omni tempore: nullum ſcilicet docens ocium nobis eſſe debere, quin ſemper deſiderij huius cupiditate teneamur. Deinde ſequitur:

Increpaſti ſuperbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis.)

O infelix ſuperbia, quæ dedignatur ſub præceptis cœleſtibus viuere, quæ mandata diuina animi infidelis tumore faſtidit. Plurima ſunt humanorum vitiorum crimina, & diuerſæ atque innumerabiles peccatorum operationes: ſed nulla magis prouocandæ in nos iræ Dei, quàm ſuperbiæ cauſſa eſt. *Superbia.* Increpaſti enim non auaros, non laſciuos, quibus vtrique increpatio debita eſt, ſed ſuperbos: quia plures ſuperbia qua humana contemnunt, etiam Deo obſequi ſpernunt. Sed ſint licet præclara cætera fidei opera, & in omni diuinorum præceptorum cuſtodia deuotio immoretur: tamen ſubrepente ſuperbia, eorum memoria quæ rectè operamut abolebitur: quando Euangelicus ille Phariſæus labore ſe in vitæ viam ſtatuit, ne alienæ rei rapax eſſet, ne in quenquam iniurioſus exiſteret, ne adulteriis diſſolueretur, laborauit bis in ſabbato ieiunans: & infelix hoc vitiorum corpus per abſtinentiam cibi ingentis patientiæ virtute confecit, quando deinde labore auaritiæ vincendæ, decimas ſubſtantiæ ſuæ in vſum egentium intulit. Quid his præclarius? quid horum operum executione difficilius? Sed incidit in ſuperbiæ laqueum, dicens: Quia non ſum ſicut peccator iſte & publicanus. *Luc. 14.* Ex ingentibus operibus cecidit in crimen, & inſolens per hanc virtutum ſuarum gloriam factus, iuſtificato magis publicano receſſit. Sed quid de phariſæo dicimus? Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, aduerſum quem diabolus omni virtutis ſuæ arte luctatus eſt, angelum ſatanæ qui ſe colaphizaret accepit: vt per paſſionem omnium indefeſſas moleſtias, nulla ſuperbiendi occaſio per ocium temporis poſſet inrepere. Ipſe quoque eligendi & conſtituendi ſacerdotis quandam legem ferens, cùm iam eum in his quibus epiſcopum dignum eſt virtutibus collocaſſet: neophytum eligi vetuit ne ſuperbiret, dicens: Non neophytum, *1. Tim. 3* ne inflatus incidat in iudicium diaboli. Id eſt, ne per recens adeptam regenerationis gratiam inſoleſcat: vult illum multo paſſionum bello antè tentari, vult multis humilitatis & fidei ſtipendiis prouehi. Cor enim humiliatum Deus non ſpernit, & ſacrificium optimum cor contribulatum. Quia qui ſe humiliat exaltabitur, & qui ſe exaltat humiliabitur. *Luc. 14.* Et idcirco maledicti qui declinant à mandatis tuis, quia increpantur ſuperbi: quia per ſuperbiam ſuperbia animi inſolentis & humana deſpicimus, & diuina negligimus. Sed virtus verbi hic collocati non negligenter eſt audienda. Promptum enim fuerat dicere; Maledicti qui non obtemperant mandatis tuis. De vno & de plurimis mandatis in ſuperiore verſu competenria diximus. Maledicti autem ſunt, qui per hanc prophetiæ doctrinam eruditi à mandatis Dei declinant: id eſt, per vitiorum præſentium deſideria ab ſpe æternorum mandatorum decidunt. Qui enim declinat, & id in quo eſt deuitat: & ex alia parte in aliam deducitur, & deflexu quodam de itinere decedit. Vel leuiter ergo declinantem à mandatis Dei maledictionis ſententia comprehendit: vt intelligeremus quanti periculi res eſſet, ea omnia ignorare nos, à quibus declinare maledictum eſt.

A *Aufer à me opprobrium & contemptum, quia teſtimonia tua exquiſiui.*) Peccata opprobrio ſunt digna: & idcirco peccatores exurgent in opprobrium æternum. Quòd autem peccata omnia opprobrio ſint digna, in euangelus diſcamus: tum cùm Dominus exprobrare illis ciuitatibus cœpit, in quibus plures virtutes eius effectæ eſſent nec pœnituiſſent, Corrozaim & Bethſaida. Quod ab illis cœptū, neceſſe eſt vt in omnes eiuſdem criminis B par fiat: & tunc humano generi exprobret non pœnitenti, neque in viam euangelicam pergenti: id quod pſalmo continetur: (*Pſal. 29.*) Quæ vtilitas in ſanguine meo dum deſcendo in corruptionem? Exprobrat enim ſuperbis atque maledictis, cur nihil in ſacramento ſanguinis ſui atque mortis vtilitatis ſuæ eſſe exiſtimarint: cum ille noſtri cauſa, & natus & paſſus & C mortuus ſit. Tenuit etiam propheta rationem infirmitatis humanæ. Scit ineſſe quædam quæ per Dei miſericordiam auferenda à nobis ſint: ſcit & Deum tali peccatorum noſtrorum confeſſione orādum, vt & ſi digna arguitione habeamur †, non tamen arguamur. (†digni arguitione habeamur.) Confitendum enim crimen eſt, vt obtineatur & venia. Scit deinde poſt arguitionem in contemptum, id eſt, in nihilum gentes D æſtimari: quia ſcriptum eſt, (*Eſaia 40.*) Omnes gentes nihil ſunt, & omnia quę à militia ſunt, in nihilum æſtimata ſunt. Sed ſecundùm prophetæ exemplum auferri à nobis opprobrium & contemptum hac ſpe ac fiducia nos deprecari oportet: vt addamus ad id quod dicitur: Aufer à me opprobrium & contemptum, & id quod ſequitur: Quia teſtimonia tua exquiſiui. E Et teſtimonia Dei exquirit, vt argui non debeat: & auferri à ſe opprobrium contemptúmque precatur, vt verecundiam non derelinquat. Eſſe quidem in natura ſua cōfeſſus arguitionis & opprobrij cauſam quam à ſe deprecatur auferri: ſed per deuotionem exquiſitorum teſtimoniorum eam ſperat auferri. Exquirit autem teſtimonia Dei propheta non in ocio, neque F in inſolentia rerum ſecundarum: ſed exquirit multis aduerſus ſe reſidentibus & aduerſus ſe colloquentibus dicens: Etenim ſederunt principes, & aduerſus me detrahebant.) Scit enim omnem prophetæ fidem mundi huius deeſſe principibus: ſcit & apoſtolos cunctis futuros propter Chriſtianum nomen odioſos. Sedent aduerſus prophetam principes, & detrahunt tunc cùm audiunt Eſaiam dicentem: (*Eſa. 1.*) Audite verbum Domini principes Sodomorum, attendite legem Dei populus Gomorrhæ. Ex conſilio enim talium Eſaias ſectus eſt, Hieremias quoque carcere clauditur, Daniel leonibus fame ad ſæuitiam incitatis obiicitur, Zacharias inter templum & altare occiditur, apoſtoli cæduntur, deſecantur, crucifiguntur, vt prædicatio Dei auferatur, vt doctrina prophetiæ inhibeatur, vt vitæ æternæ via obſepiatur. Sed hos principum conſeſſus, & hæc obtrectationis eloquia ſpreuit fides conſtans. Conſequitur enim: *Seruus autem tuus exercebatur in tuis iuſtificationibus.*) Obſtrepentibus illis videlicet, & totis pœnarum armis inhibentibus: in exercitationibus iuſtificationum Dei ſpiritus perſeuerat. Sed vt iam ſuperius tractauimus, exercitatio iuſtificationum & meditatio teſtimoniorum illa eſt, quacum legis opera per corporales efficientias exerceantur. Exercitatione iuſtificationum tamen, & teſtimoniorum meditatione, bonorum æternorum per præſentium meditationem quædam præparatio comparatur. Sed teſtimoniorum meditatio vnde oriatur, oſtendit. Adiecit enim: *Et conſilia mea iuſtificationes tuæ.*)

Omnem ſcilicet vitæ curam, omnes conſiliorum varios diuerſóſque motus intentos eſſe iuſtificationibus confitens Dei in Chriſto Ieſu, cui gloria & honor in ſecula ſeculorum. Amen.

Daleth.

ADhæsit *pauimento anima mea, viuifica me ſecundùm verbum tuū. Vias meas enunciaui & exaudiſti me: doce me iuſtificationes tuas. Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me: & exercebor in mirabilibus tuis. Dormitauit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis. Viam iniquitatis amoue à me: & in lege tua miſerere mei. Viam veritatis elegi: iuſtitiam tuam non ſum oblitus. Adhæſi teſtimoniis tuis Domine: noli me confundere. Viam mandatorum tuorum cucurri: cum dilataſti cor meum.*)

Multiplex intelligentia non poteſt in ſe habere dictorū difficultatem, cum amota omni obſcuritate intelligendi magis abundet electio: vt in primo quartæ literę verſu contuemur. Ait enim: *Adhæſit pauimento*

mēto anima mea, viuifica me ſecundùm verbū tuum.) Poteſt iſtud & de aſſiduitate orationis intelligi, tanquam ex peccatorū confeſſione in terram propheta proſtratus adhæſerit pauimento. Sed vt altius aliquid ſub his dictis intelligamus, perſpecta diligentiùs verborū virtute neceſſarium ducimus. Non enim ait: Adhæſi pauimēto, ſed ait: Adhęſit pauimēto anima mea: & admonemur intelligere hîc eum eſſe de animæ & corporis ſocietate conqueſtum. Et multa ſunt, quæ nos vt potius probabile exiſtimem⁹ admoneāt. Dixit enim Apoſtolus, corpus humiliationis noſtræ, dixit & propheta: Humiliata eſt in puluere anima mea. dixit rurſum: Et in puluerem mortis deduxiſti me. Igitur, vel quia in terræ huius ſolo commoramur, vel quia ex terra inſtituti conformatíque ſumus, anima quæ alterius originis eſt, terræ corporis adhæſiſſe creditur: maximū ipſa certamē ſuſcipiēs, vt ſe immanens in eo, ab eius ſocietate diuellat, vt tanquam peregrina incolatu eius vtatur. Non ignarus eſt autē propheta licet anterior ętate, apoſtolici tamē dicti: quia qui adhærent Domino, in vno ſpiritu ſunt. Scit etiam à ſe prædicatum: Adhæſit poſt te anima mea. Quin etiam legit in lege: Poſt Dominum Deum ambulabis, & adhærebis ipſi. Adhærere igitur huic magis quam illi concupiſcit. Sed quia meminit ex conſortio eius nonnullam ſe labem contraxiſſe peccati: orat vt per verbum Dei quamuis admixta terrenę mortalíque naturæ anima eius ſit, ipſe tamē in viam vitæ cœleſtis animetur. Scit enim ſe nunc pauimento adhærere, non viuere: ſed ſecundùm verbum Dei, cui mortui viuunt, orat vt viuificetur in vitam. Dehinc ſequitur: *Vias meas pronunciaui & exaudiſti me, doce me iuſtificationes tuas.*) Qui ſecundùm voluptates corporis vitam agunt, in viis ſuis ambulant. Qui autem omni vitiorū carnalium conſuetudine derelicta in præceptis Dei degunt: iam illis non in ſua, ſed in via Dei iter eſt. Et hæc audiamus in Deuteronomij præcepto: Sed nunc Iſraël quid Dominus Deus tuus poſcit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius: & diligas eum, & ſeruias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & cuſtodias præcepta Domini Dei tui, iuſtificationes eius, quæ ego præcipio tibi hodie vt bene ſit tibi? Ergo Deo adhærens in via Dei

Pſal. 43. & 12.
Pſal. 42.
Deut. 10. & 13.
Deut. 10.

A eſt. Et qua ratione prophetam hîc locutum exiſtimabimus dicentem: Vias meas pronunciaui, & exaudiſti me, doce me iuſtificationes tuas? Si enim vias ſuas prædicat, neceſſe eſt peccati vias prædicet: quia in via peccati ſit, quiſquis in via Dei non ſit. Sed huic præſenti dicto cōſentiēs illud videtur, quod dictum eſt: Pronunciabo aduerſùm me iniuſtitias meas Domino. Et rurſum: Iuſtus in exordio ſermonis ſui ipſe ſibi accuſator eſt. Ergo hîc
B pronunciatio quæ dicitur non laudatio eſt, ſed confeſſio viarum ſuarum: id eſt, peccatorum ſuorum pœnitens profeſſio. Et propheta vt eſſet dignus ſpiritu prophetiæ, vias ſuas, id eſt, peccata ſua ante cōfeſſus eſt: vt per hanc pronunciationē eorum, doctrinæ iuſtificationum Dei capax eſſet. Quod vtrunque abſolutè do-
C cetur. Nam cum dicit, Pronunciaui, confeſſionem hāc præteriti temporis eſſe demonſtrat: cùm dicit, Doce me, oratio ex futuro. Quia confitendum antè eſt de peccatis, & exacta confeſſione diſcendum. Manens autem propheta in lege, non ex his, doceri ſe poſtulat, quæ corporali tum miniſterio gerebantur: ſed ex his quę per ſpeciem pręſentium futuri erant ſacramenta complexa. Viā iuſtifi-
D cationum tuarum fac vt intelligam, & exercebor in mirabilibus tuis. Sermo præſens diſcreuiſſe cognoſcitur iuſtificationes à via eorum. Et quantum re ipſa intelligitur: omne quod eſt ad quod per viam tenditur, non idem eſt quod & via ipſa qua pergitur. Quærenda igitur cauſa eſt: cur propheta præſtari ſibi, vt viam iu-
E ſtificationum intelligat, potius quàm vt ipſas iuſtificationes cognoſcat, orauerit. Meminit etenim omnes iuſtificationes legis, vmbram in ſe ſanctarum iuſtificationum continere: cùm poſt ſexennij ſeruitutem Hebræus puer liber eſt, cùm ſeptimi anni fructus indigentibus & pecoribus terræ relinquuntur, cùm poſt quinquageſimum annum omnia in ius fami-
F liæ eius vnde deceſſerint reuertantur. Et quia hæc quæ in lege ſunt conſtituta, via eſt eorum quorum in his præformatur exemplum: viam harum iuſtificationum vt intelligēs in mirabilibus Dei exerceatur orat, id eſt in legis operibus verſetur: quia lex ſit ad futurorum bonorum ſpeculum conſtituta. De ſequenti verſu cōperi multos varia ſenſiſſe, eo quod non eādem proprietate à cæteris tranſlatoribus ex Hebræo demutatus eſſet, vt ab his

Pſal. 31.
Pſal. 18.

Septuaginta interprerantibus conſcriptus eſt. Nonnulli enim pro eo quod ab illis dictum eſt ἐνύσταξεν, diſtillauit verterunt. Sed nobis neque tutum eſt tranſlationem Septuaginta interpretum tranſgredi: & ſana ratio eſt, & ſenſus dictorum ita admonet, vt rectè ac probabilirer verſum tranſlatum intelligamus. Eſt enim cum illis & nobiſcum ita: *Dormitauit anima mea præ tædio.*

Er ſuperior omnis ſermo & cõſequens, humilitatis & infirmiratis confeſſionem in ſe haber cùm pauimento anima adhæſir, cùm peccatorum viæ confitentur, cùm inrelligentiam viæ iuſtificarionum orat. Conſequens ergo eſt vt nunc animam ſuam præ tædio mortalis habitaculi dormitare conqueſtus ſit: quæ nondum iuſtificationum viam intelligat, quæ etiam nunc pauimento adhæſerit. Atque ob id in viis Dei confirmandum ſeſe orat, quia præ tædio dormiter. Sed hîc ea ratio ſeruata eſt, vt dormitare ſe, non dormire dicat, quia qui dormit, in ipſo ſomni opete † eſt: qui autem dormitat, anrequã dormiat, ſomno langueſcit †. Quæ & in alio loco ratio ſeruata eſt, cùm dicit: Ecce non dormit, neque dormitabit qui cuſtodit Iſrael. Sed & illic vbi meminit: Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Dormitarionem palpebratum, ſomnum verò eſſe dixit oculorum: quia palpebrarum officium eſt, vt ſomnum ex dormitione concilient.

† opera.
† antequã dormiat, dormitat.
Pſal. 20.
Pſal. 131.

Prophera igitur etſi dormirat, non tamen dormir: arque ob id ne dormirans obdormiat, ſubiecit, Confirma me in verbis tuis: id eſt, vt per omnium iuſtificationum, quas ſuperiùs memorauit, intelligenriam confirmarus non modò non dormiat, ſed etiam ſine aliqua dormitatione peruigiler. Ait enim poſt hæc: *Viam iniquitatis amoue à me, & in lege tua miſerere mei.*) Promptum fuerat dicere: Iniquitatem amoue à me: ſed licet infirmitatis ſuę conſcius, cum meminerit in corpote ſuo viam ineſſe peccandi, tamen per timorem Dei à peractione peccati omnis alienus eſt: Viam igirur peccati, qua ad peccatum pergere promptum eſt, amoueri à ſe deprecatur: id eſt, omnia corpotalium voluptatum deſideria auferri, nec tentationem aliquam concupiſcentiæ, aut ignorantiæ qua tanquam per viam ad peccatum itur ingruere. Nec ſolum id orat Deum, ſed etiam vt

A per legem ſuam miſereatur eius. Per legem autem hoc modo miſericordiam conſequirur: quia vt ſuperiùs oſtendi, ita in lege eſt ſcriptum: Er nunc Iſraël quid Dominus Deus tuus poſcit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius, & diligas eum, & ſeruias Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & cuſtodias præcepta Domini Dei tui, & iuſtifica-

Deut. 10.

B tiones eius, quas ego præcipio tibi hodie, vt bene ſit tibi? Ergo cum lex doceat in viis Dei ambulandum, vt ambulanti in his bene in poſterum ſit: & nunc fortè propheta oret vias iniuſtitiæ à ſe amoueri, ſibique vt Deus miſereatur ex lege: id orat quod lege concluſum eſt, vt in viis Dei ambulans in bearitudine collocetur. Dehinc ſequitur: Viam verita-

C tis dilexi, iudicia tua non ſum oblitus. Viam multi diligunt, ſed non omnes diligunt viam veritatis. Et quicunque aut voluptatum, aut diuitiarum, aut honorum viam ineunt, ſed & qui hæreticorum doctrinis vagi & incerti & impij differuntur: in via quidem ſunt, ſed non ſunt in via veritatis. Sed propheta ex ſpiritu eius loquitur qui aſſumpto corpore dicturus poſtea erat: Ego ſum via, veritas & vita.

Ioan. 14.

D Et quia hoc iudicium eſt, ſecũdum quod in euangeliis continetur (Hoc enim iudicium eſt, vt qui credit in me, habeat vitam æternam) meritò propheta ait: Viam veritatis dilexi, iudicia tua non ſum oblitus. Nobis enim hæc ad cognitionem poſterius dicta ſunt, ſed propheta in his & viuit & loquitur. Cohæret autem ſibi doctrinæ & confeſſionis prophe-

E tiæ ſermo. Ait enim:

Adhæſi teſtimoniis tuis Domine, noli me confundere.) Quia veterum & anteriorum peccatorum veniam teſtimoniis Domini adhærendo ſit meritus. Scit enim verbis Dei dictum eſſe: Ecce deleam vt nubem iniuſtitias tuas, & tanquam nebulam peccata tua. Dominus potens eſt omnia ea quæ in nobis

F pudoris & confeſſionis ſunt amouere, ſi & nos dicere cum libertate poſſimus: Adhæſi teſtimoniis tuis. His enim adhærentes, confuſione pudendorum & anteriorum criminum liberamur: ſed concludentur omnia ſuo ordine & ſuis rebus. Superius enim ait viam iniuſtitiæ amoue à me: & in lege tua miſerere mei deinde ſubiecit: Viam veritatis dilexi. tertium id ſequi-

id ſequitur: Adhæſi teſtimoniis tuis. nunc A
deinde ita finit: *In via præceptorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum.*) Per gradus ad id ventum eſt, viæ iniquitatis amotæ, viæ veritatis dilectæ, teſtimoniorum indiuiſibili ſocietate, vt in via mandatorum Dei curreretur; ſed via quæ ad vitam ducit, & anguſta, & tribulata eſt: Anguſta, quia diligenter & cautè in ea ingrediendum eſt. Tribulata, quia per multas tribulationes & paſſiones aditur. B
Ergo inſolens propheta exiſtimabitur, qui ſe viam hanc currere glorietur? Meminit autem inter innocentiæ ſtudium & humilitatis confeſſionem, ſermonum ſuorum moderandam eſſe virtutem. Idcirco poſtea quàm dixerat: In via mandatorum tuorum cucurri, hoc addidit: Cùm dilataſti cor meum. Dilatatum eſt cor, quod per fidem capax doctrinæ Dei panditur. Et hoc de credentibus dictum eſt: Et in- C
habitabo & inambulabo in his. Cor igitur dilatatur, in quo ſacramentum patris & filij reſedit: in quo capaci habitatione
† dilatatur Spiritus ſanctus delectatur. † Meminit & Salomon dicens: Sapientia in exitibus canitur, in plateis cum libertate agit. Verbi huius vtriúſque Latinitas noſtra vel obſcuritatem nobis affert, vel alterius intelligentiæ opinionem præbet. Nam quod nos in exitibus dicimus, Græcitas in
Prou. 1. Hebræo ἐν ἐξόδοις tranſtulit. Et exodus propriè eſt, vbi ex multis anguſtis viis in D
vnam patentem viam coitur. Quod verò nos plateas nuncupamus, eodem nomine Græcitas nuncupauit. Sed plateas latitudines eſſe Græcus ſermo deſignat: & nos putamus has eſſe vrbium vias. Ergo ſapientia, quæ Chriſtus eſt, in via illa in qua nobis ex multis egreſſus eſt, canitur. In latitudinibus autem cum libertate agit: in quibus non ſolum habitare, ſed etiam E
deambulaturam ſe eſſe promiſit. Ergo viam Domini propheta liberè currit, poſtea quàm dilatato corde eſſe cœpit. Non enim antè potuit viam currere, quàm ipſe illa digna & ampla Deo efficeretur habitatio. Amen.

He.

LEGEM *ſtatue mihi Domine, viam iuſtificationum tuarum: & exquiram eam ſemper. Da mihi intellectum & ſcrutabor legem tuã: & ſeruabo eam in toto corde meo. Deduc me in ſemitam mãdatorum tuorum, quia ipſam volui. Inclina cor meum in teſtimonia tua: & non in vtilitatem. Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua viuifica me. Statue ſeruo tuo eloquium tuum: in timore tuo. Amputa opprobrium meum quod ſuſpicatus ſum: quia iudicia tua iucunda: Ecce concupiui præcepta tua: in æquitate tua viuifica me.*

Inuſitatam ac nouam deprecationem prophetæ in primo quintæ literæ verſu inuenimus. Ita enim cœpit:

Legem ſtatue mihi Domine viam iuſtificationum tuarum.)

Sed rationem conſequi verſus huius ex Latina interpretatione difficile eſt. Per conditionem enim communis ſermonis noſtri non ita abſolutè potuit virtus verbi Græci & Hebraici explicari. Græci namque ex Hebræo tranſtulerunt, *νομοθέτησόν με κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου.* Orat enim in hoc verſu, vt ſibi lex ſtatuatur iuſtificationum: & quod Græcè eſt *νομοθέτησον*, ad eiuſdem ſenſus intelligentiam Latinitas explicare non potuit. Propheta ergo orat vt viæ † iu- † viam
ſtificationum ſuarum legem ſibi Dominus conſtituat, id eſt, vt qua lege viam iuſtificationum Dei adeat, & intelligat & ſciat. Non enim viæ tantùm, ſed iuſtificationum viæ poſtulat legem. Et quæ tandem iuſtificationis viæ lex erit? Nam communibus & in terrenis viis legem meminimus eſſe in ſpaciis menſuras: cùm paſſuum mille interuallo quædam legis viæ ſigna ſtatuuntur, cùm manſionum requies diſponitur, cùm vſque ad vrbem refectione viantium congrua rurſum manſionum interualla dimenſa ſunt. Sed etiam tum cùm ex Ægypto populus per rubrum mare pedes
F tranſiit, legem quandam viæ fuiſſe meminimus: & non humani arbitrij iudicio, ſed diuini conſtitutam in columna ignis & nubis. Nam cùm oporteret populum iter agere, columna ignis nocturno tempore anteibat: de die verò columna nubis. At cum placitum Deo fuiſſet, diu in

iiſdem caſtris populum contineri: columna neque ignis noctu prouehebatur, neque nubis de die anteibat. A Legem itaque hanc viæ ſtatuit. Et ſi diligenter ſtationes eas, manſionéſque caſtrorum, & conditiones locorum quæ Exodo continentur, retractemus: magna in ipſis cœleſtis itineris mirabilia cernemus. Ob quod frequenter propheta orauit, dicens: Conſiderabo mirabilia de lege tua. Sed non iam iſtis ſe viæ legibus contineri propheta orat: non B enim viæ legem, ſed viam iuſtificationum poſcit eſſe viam teſtimoniorum, cùm dicit: In via teſtimoniorum delectatus ſum. Scit eſſe viam præceptorum, cùm ait: Viam præceptorum tuorum cucurri. Nouit etiam viam legis, cùm beati ſunt qui ambulant in lege Domini. Scit eſſe hanc viam iuſtificationum, de qua nunc deprecatur. Scit eſſe viam in prophetis, ſcit eſſe viam in euangeliis: C ſcit etiam viam in apoſtolis, de quibus ſæpe teſtatus eſt. Vult ergo per viæ huius legem, vſque in perfectam illam vitæ viam tendere. Plures enim ſunt hæreticorum qui viam legis improbant, plures qui prophetarum, multi qui euangeliorum, multi qui apoſtolorum. Scimus etiam quoſdam non omnibus his viis eſſe contentos: ſed ſcriba doctus nouit D diuitis patrisfamilias ſe exemplo de theſauris proferre vetera & noua. Hanc igitur iuſtificationum viæ legem propheta deſiderat. Lex enim iuſtificationum quibuſdam religioſi cordis diſciplinis continetur, & intra fines nos conſtitutionis ſuæ quibus ſe verteret arctauit: ne excedentes eos, ad opiniones hæreticæ intelligentiæ euagaremur. Non vult igitur ab ea lege E excedere, quam conſtitui ſibi orat. Sed in quam cauſam hanc legem orat inſtitui? Scilicet vt exquirat eam. Lex erat iuſtificationum per Moſem ſcripta, & hanc propheta operibus exercebat. Non ergo ſtatui ſibi orat, quæ iam ſtatuta erat, & ab eo religioſè agebatur: ſed eam quam optat inquirere. Quid ergo optat inquirere? Finem ſcilicet legis: & quis erit finis legis? F Apoſtolum audiamus: Finis enim legis Chriſtus eſt. Sed per has iuſtificationum vias quibus ſtatuta lex fuerit, finem legis optat exquirere: neque ſolum exquirere, ſed ſemper exquirere. Ita enim ait:

Et exquiram eam ſemper.)

Officium exquirendi non ſuffecerat per voluntatem: niſi etiam indefeſſa ab eo temporis continuatione gereretur. *Rom. 10.*

Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam: & ſeruabo eam in toto corde meo.)

In prouerbiis Salomonis ſcriptum meminimus: Ignorando ſapientiam ſapienter interrogantibus ſapientia deputatur. Quo ſenſu id oſtendi videtur, quòd qui non intelligat, & ſapienter interroget, ſapere credatur. Hoc itaque eò proficit, quia propheta in lege manens, & ſecundùm Apoſtolum Hebræus ex Hebræis, octaua die circumciſus, & ſecundùm genus ex tribu Iuda, & ſecundùm gratiam corporeæ vnctionis, & rex electus, & Chriſtus, & ſecundùm ſacramentum ſacramento dominicæ natiuitatis dignus, cuius filius Ieſus Chriſtus eſſet, tamquam peregrinus legis orat: *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam: & ſeruabo eam in toto corde meo.)* Nondum ergo ſeruat, nondum ſcrutatus eſt, nondum intelligit. Non ergo de ea lege loquitur: in qua natus eſt, eruditus eſt, operatus eſt propheta. Sciens itaque primam partem eſſe prudentiæ, vt quis quod non intelligit, ſapienter interroget: & quod ignorat, intelligat: idcirco intellectum vt accipiat rogat. Sciens verò adepto ſpiritu intelligendi, ſtudio opus eſſe ſcrutandi, ait: Et ſcrutabor legem tuam. Scrutationis autem fructum in repertæ rei cuſtodia eſſe cognoſcens, dixit: Et ſeruabo eam. Intelligens verò perfectam cuſtodiæ diligentiam in toto eſſe cordis officio: conſummauit omnem ſermonis ſui ordinem, dicens: *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam: & ſeruabo eam in toto corde meo.*

Sed quid tandem iſtud eſt quod intelligere optat, quod ſcrutaturum ſe & ſeruaturũ toto corde promittit? Meminit namque non otioſos dies ſex Moyſi libro in mundi huius operatione monſtrari. Scit non ſuperfluam eſſe diei ſeptimi requiem. Recordatur in menſis ſeptimi † religione ſacramẽtum feſtiuitatis cœleſtis tamquam in ſpeculo figurari. Nouit annum illum, quo poſt ſex annorum ſeruitutem liber Hebræus eſt, quo poſt multam operationem terra requieſcit, fructibus eius relictis proſelyto pauperi & beſtiis terræ: quo & debita vniuerſa Hebræis omnibus remittuntur. Quinquageſimi quoque anni leges concupiſcit ſcrutari. *Allegoria legis.* Vult quæ ſit in primo menſe decimi diei vſque in quartamdecimam, & deinde vſque in vigeſimam primam

† noni

mam religio. Illam quoque ſeptimi menſis cogitat ſolennitatem, cuius memoriale in tubis eſt: decimi quoque diei in eo placationem, & poſt quintamdecimam in tabernaculis dierum octo lætitiam: quomodo ex his & prima & octaua ſit ſancta. Scit circumciſionem primam fuiſſe, ſcit & iteratam per Ieſum eſſe geſtam. Azyma ſancta deſiderat, litare paſcha concupiſcit, de quo in agni ipſius immolatione ſcriptum eſt: Hoc eſt paſcha Domini. Terram repromiſſionis, terram fluentem lac & mel, ſcit nondum verè à populo, qui ſecundo eſt circunciſus, obtentam. Ob hæc igitur intellectum orat: hæc intelligens ſcrutaturum ſe pollicetur: hæc ſcrutatus ſeruaturum ſe profeſſus eſt: hæc ſeruans in toto corde cuſtodiet. Poſt quæ ſequitur: *Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum, quia ipſam volui.)*

Et in hoc nunc verſu, ſermonis virtus non propriè per conditionem tranſlationis expreſſa eſt. Nam id quod noſtri ita dixere: Deduc me in ſemitam, Græcitas ſic locuta eſt, ὁδήγησόν με, & id quod cum illis τρίβῳ dicitur trita & frequentata diſcurſibus ſemita intelligitur. Nobiſcum autem, ſemita dici poteſt & eſſe ſemita, & eſſe non trita. Ergo quia Græcitas vtrumque eadem nuncupatione complexa eſt, nos quoque ita ſentiamus, & ſemitam quidem ſciamus, eſſe quæ trita eſt. Et obſeruandum eſt, quod hic non legis ſed mandatorum ſemitam eſſe dicat. Via enim legis à Moſe gradientes † poſtquam ipſa conſtituta eſt, habuit. Cæterum mandatorum idcirco ſemita eſt: quia in mandatis Dei iam à ſeculi inſtitutione perfectum ſit. In hac enim ſemita & Abel cucurrit, & Seth inſtitit, & Enoc placuit, & Noë reſeruari meruit, & Melchiſedech & benedicere potuit, & decimas accepit, & Abraham amicus Dei eſt, & Iſaac hæres eſt, & Iacob Iſraël eſt & ex Iuda expectatio gentium eſt, & Ioſeph in teſtimonium poſitus eſt, Iob à lege liber de hoſte legis triumphat, & Hebræum Moſes vindicat, & Ieſus ſecundo Iſraël circuncidit, & Samuhel dignus in vngendo rege diligitur. Et nunc in hanc orat ſe hic & vnctus, & rex & propheta deduci. Scit enim imbecillem ſibi eſſe naturam, neque ſe poſſe hanc ſemitam ſine duce aggredi. Dux enim eſt, cum dicitur: Retro poſt Dominum Deum ambula, † & ad eum adhæreto, & rurſum retro poſt eum ambula, quoniam ipſe te deducet. Deducit autem, cum ait: Qui non tu-

† legis Moſi gradienda eſt, *ſi ita legas tolle* habuit.

† Retro poſt eum ambulabis quoniam ipſe te deducet Deducit autem &c.

A lerit crucem ſuam, & ſequutus me fuerit, non eſt me dignus. Deducit etiam, cùm prior omnem euangelicarum paſſionum ſemitam triuit. Si Apoſtoli docent, prior ille docuit. Conſtituit enim ſapientia amicos Dei & prophetas. Si iuſtè nunc aliquid geritur à nobis, princeps iuſtitiæ noſtræ eſt. Eſt enim ipſe iuſtitia. Si ob fidem, ob terrorem flagellamur, flagellis il-
B le dorſum ſuum præbuit. Si alapis ad iniuriam cædimur, has ille ſuſcepit. Si per contumeliam conſpuimur, faciem ſuam ille non auertit à ſputis. Dux in omnibus ille eſt: ſed dux eſt diligentibus legem, quam ſuperiùs ſe toto in corde cuſtoditurum propheta profeſſus eſt. Non enim hic ſecundum ſermonem Græcitatis, cùm dicitur: Quia ipſam volui, ad ſemitam man-
C datorum referri poteſt: quia Græcitas vbi fœminino genere ſemita ſcripta eſt, id quod vellet, maſculino genere pronunciat. Lex enim à nobis fœminino genere nuncupatur quæ Græcè nomos dicta eſt: quod ab his genere maſculino enunciatur. Et cùm illic fœminino genere ſemita nuncupetur: id quod voluit ad id refertur, quod per maſculinum genus Græcitatis
D proprietate memoratū eſt. Sequitur nunc: *Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in vtilitatem.)* Omnia propheta ad manus Dei retulit: ſiue vt lex iuſtificationum ſibi ſtatuatur à Domino, vt ſibi intelligentia præſtetur, ſiue vt deducatur in ſemita, ſiue vt cor eius in teſtimonia inclinetur, id eſt, in ea quæ ſub teſtibus ſcripta ſunt. Teſte enim cœlo & terra, lex tradita eſt. Sed fortè per hanc prophetæ religioſam mo-
E deſtiam, quiſquam impie loqui ita audebit: Si, inquit, omnia à Deo ſunt, humana ergo ignorantia caret culpa: cum nihil obtinere poſſit, niſi quod donatum à Deo ſumpſerit. Et primum hoc impiæ eſt voluntatis exiſtimare: idcirco ſe ea quæ ſunt credentium propria non conſequi, quod ſibi à Deo indulta non fuerint. Sed omnem occaſionem huius impiæ excuſationis propheta ſubmouit. Primum enim cùm orat,
F conueniens infirmitati ſuæ egit officium: dehinc Dei muneribus humanæ deuotionis ſtudia connexuit. Cùm enim ait: Legem mihi ſtatue Domine viam iuſtificationum tuarum: quid ſecundum orationis noſtræ humilitatē Dei eſſet oſtendit. Cùm autem ſubiecit: Et exquiram eam ſemper, officium deuotionis ſuæ protulit. Et in cæteris quoque vtrumque quodam complexu ſibi inuicem colligauit: cùm deduci ſe

Math. 10.

ἐν τῇ τρίβῳ.

in ſemita poſtulauit, & cùm id ipſum voluit. Prius enim quæ à Deo ſunt, cum honore præpoſuit, & tunc quæ honoris ſunt cum humilitatis officij ſui confuſione ſubiecit. Orat igitur vt Deus tribuat. Eſt ergo à nobis cùm oramus exordium vt munus ab eo ſit: dehinc quia de exordio noſtro munus eſt eius, ex noſtro rurſum eſt, vt exquiratur & obtineatur & maneat. In eo autem quod ita ſe habet: Inclina cor meum in iuſtificationes tuas, † & non in vtilitatem: quidam tranſtulerunt, Inclina cor meum in teſtimonia tua, & nō in auariciam. Id enim quod in Hebræis codicibus continetur, ambigua in definitione vtriuſque intelligentiæ oportunum eſt. Sed nos, ſicut oportet, ſequimur Septuaginta interpretum religioſam & antiquam autoritatem: ex iudicio tamen cæterorum tranſlatorum proprietatem intelligentiæ cuiuſque deſiderio † coaptantes. Cùm enim hi dixerint, in vtilitatem, illi dixerint, in auariciam: per id ipſum quomodo vtilitas hic nunc ſit ſubiecta noſcetur. Nam ſeculi homines pecuniam, argentum, aurum, & cætera opum inſtrumenta vtilitatem vocant. Ergo cùm in Dei teſtimonia inclinari cor ſuum, & non in vtilitatem propheta orat, inclinatum in Dei teſtimonia cor ab his ſine dubio refert, quæ humano iudicio exiſtimantur vtilia. Et quidem intelligentiæ noſtræ ſenſum verſus qui conſequitur confirmat. Ait enim:

† in teſtimonia tua

† intelligentię huius quę eſt difficilis capt.

Auerte oculos meos ne videant vanitatem, & in via tua viuifica me.)

Vanitatem eorum docens, quæ ab hominibus exiſtimantur vtilia. Et quærendum eſt, quos oculos, & à qua vanitate oret auerti. Orat autem & animi & corporis oculos: eos ſcilicet, qui in theatralibus ludis captiui incubant, eos qui Circenſium certaminibus ſeruiunt, eos qui veſtium precia mirantur, eos quos auri ſplendor & gemmarum varietas occupat. Niſi fortè non magis equorum curſu aſtrorum curſus eſt gratior: & obſcœnis illis ſpectaculorum turpium fabulis, non amœnius diuina illa humanæ ſpei eloquia cantarent. Niſi fortè huic terrenorum metallorum vſui non magis æternitatis repoſitæ diuinæ honor & gloria præfertur: & blandior mihi erit auri ſpecies, quàm hominis, & terræ, & lucis, & cœli? Ab eorum igitur vanitatibus auerti oculos, & hos corporis ſui, & illos animæ deprecatur: de quibus obcæcatis beatus

Epheſ. 4.

A Apoſtolus docet, cum ait: In vanitate ſenſus eorum intenebrati, alienati à vita Dei. Et auerſorum oculorum à vanitate quod præmium ſit, longè requirendum eſt. Sequitur enim: Et in via tua viuifica me. Declinandi enim à vanitate ſunt oculi, vt nobis in via Dei vita ſit, non ea vita quæ nunc eſt, ſed ea quæ in cœlis repoſita eſt, & in Chriſto abſconſa. Ita enim in omni hoc pſalmo locutus eſt: tamquam B victurus ſit, non modò viuat. Erigendi igitur oculi ſunt: quibus Chriſti potius gloria, quàm mundi huius inania & vana cernuntur. In vitam enim Dei referentes oculos à vanitate viuemus. De hinc ſequitur: *Statue ſeruo tuo eloquium tuum in timore tuo.*)

Nouit à plurimis propheta eloquia Dei ſine metu ſuſcipi. Plures enim auditas cœleſtis eloquij ſcripturas tamquam fa- C bulam rerum inanium negligunt: & Dei verba quæ præterire cœlo & terra prætereunte non poſſunt, magno cum periculo irreligioſæ temeritatis irrident. Nouit initium ſapientiæ Dei eſſe timorem: nouit in illa ſeptiformis ſpiritus gratia timorem in poſtremo tamquam firmamentum eorum quæ ſuperiùs ſunt dicta numerari. Conſtitui ergo in ſe Dei eloquia in timore Dei precatur: quia ſcit ea nobis eloquia futura eſſe, quæ tamquam Dei timebuntur, vtilia. Deinde adiecit: † *Amputa opprobrium meum quod ſuſpicatus ſum, quia* D *iudicia tua iucunda.*) Propheta in corpore poſitus loquitur, & neminem viuentium ſcit ſine peccato eſſe poſſe. Vnum memini eſſe, qui peccatum non fecit: neque dolus inuentus eſt in ore eius. Ergo cum circuncidi à ſe opprobrium deprecatur, peccatum circuncidi orat: quia peccatum ſequatur opprobrium. Sed cum circuncidi à E ſe orat, non tamquam de admiſſo perpetratóque confeſſus eſt: ſed quia id per infirmitatem carnis ſuæ in ſe ſuſpicatur habitare. Non enim ait: Circuncide opprobrium quod in me eſt: ſed ait. Circuncide opprobrium quod ſuſpicatus ſum: ſuſpicionem opprobrij ex conſcientia propriæ infirmitatis oſtendens. In iudiciis enim F multi ad opprobrium reſurgent. Quæ quia his iucunda ſunt, in quibus peccati non manebit opprobrium, ipſam illam quæ in ſe eſt ſuſpicionem opprobrij à ſe circuncidi orat, vt ſibi Dei ſint iucunda iudicia. Ac ne de admiſſa peccati conſcientia precatus eſſe exiſtimaretur, orationem omnem quam ſub ſingulis octonis verſibus

† circuncide.

verſibus deſert, hac libertate concluſit: (A) *Ecce concupiui præcepta tua, in æquitate tua viuifica me.*)

Superiùs orauit, vt in Dei timore, Dei in ſe ſtatuerentur eloquia, dehinc vt à ſe ſuſpicio circunciderctur opprobrij: nunc concupiſcentiam ac deſiderium ſuum erga Dei præcepta demonſtrat, & vt in æquitate Dei viuificetur, orat: ſciens proprium diuinæ æquitatis eſſe munus, vt viuificet eum, qui & præcepta Dei deſiderauerit: (B) cui & circunciſa opprobrij ſuſpicione iucunda iudicia ſint, & in timore Dei in ſe conſtituantur eloquia. Amen.

Vau.

E*T veniat ſuper me miſericordia tua* (C) *Domine, ſalutare tuum ſecundùm eloquium tuum. Et reſpondebo improperantibus mihi verbum: quia ſperaui in ſermonibus tuis. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque: quià in iudiciis tuis ſperaui. Et cuſtodiam legem tuam ſemper in ſeculum, & in ſeculum ſeculi. Et ambulabam in dilatatione: quia mandata tua exquiſiui.* (D) *Et loquebar in teſtimoniis tuis in conſpectu regum, & non confundebar. Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi vehementer. Et erexi manus meas ad mandata tua quæ dilexi: & exercebar in iuſtificationibus tuis.*

Plures ſecundùm Apoſtolum ſunt qui ſapientiam ſeculi ſequentes, ſapientiam Dei reprobauerunt: ob quod ſtultam fecit Deus ſeculi ſapientiam. (E) Quid enim infidelibus ſtultius eſt: qui præter illum communem irreligioſorum errorem etiam hoc adiiciunt piaculi, vt diuina ſcripturarum eloquia putent perfectæ doctrinæ carere ratione? Et quia pro impietate ingenij ſui diuinorum dictorum capaces eſſe non poſſunt, ad contumeliam cœleſtium verborum pro excuſatione hebetudinis ſuæ prorumpunt, dicentes, in his nihil (F) rationabile, nihil eſſe perfectum: volentes ea quæ à ſe dicantur, ſola eſſe erudita, & doctrinis veræ prudentiæ † expolita [† & doctrinæ ſuæ prudentia expol.], ſtulti, Deo negantes, quæ aſſumere ipſi ſibi audent. Nec mirum eſt, ſi irreligioſè de eis opinantur: quorum pecuinæ hebetudinis modo intelligentiam non conſequuntur. Verum quamuis in eo ſermone quem ſuperius habuimus, hi qui ſapientiam Dei ſequuntur, cognitam dictorum cœleſtium perfectionem exiſtiment, nihilque in eo eſſe, quod non conſummatum, atque omni ex parte perfectum ſit: tamen id quoque etiam in his ſextæ literæ verſibus abſolutius licebit intelligi. Poſt ſuperiorem enim ſenſum ita loquitur:

Et veniat ſuper me miſericordia tua Domine, ſalutare tuum ſecundùm verbum tuum.)

Miſericordiam itaque primùm deprecatus eſt, dehinc ſalutare. Salus enim noſtra ex miſericordia Dei eſt, & bonitatis ſuæ hoc munus in nobis eſt: & inde cœpit oratio, vnde & ſalus inchoat deprecantis. Dehinc ne ex incerta & ex inopinata ſpe precari propheta exiſtimaretur: primum miſericordiam, dehinc ſalutare commemorat, tum tertiò ſubiecit, ſecundùm verbum tuum: vt hanc orandi fiduciam proficiſci ſecundum verbum Dei, id eſt, ſecundum doctrinam legis oſtenderet. Poſt hunc itaque perfectæ orationis ordinem id ſequitur:

Et reſpondebo exprobrantibus mihi verbum, quia ſperaui in verbis tuis.

Tenet ordinem ratio perfecta: Si, inquit, in me venerit miſericordia tua, & ſalutare tuum ſecundum verbum tuum, & à te fuero miſericordiam conſecutus, & à te conſeruatus vt ſpopondiſti: conſequens erit vt in his qui inſipienti mihi, & errorem ſpei, & verbum hoc quod in te ſpero exprobrant, reſpondeam. Quid itaque aduerſus hanc prophetæ reſponſionem exprobrare irreligioſa mens poterit? Miſericordia primum oratur à Deo, ſalus etiam expectatur à Deo: deinde eam ſpondiſſe per verbum ſuum Deus oſtenditur. Concluditur itaque exprobrantium impietas, ab his qui in Dei verbis ſperant: quando Deus precatur, & miſericordiam & ſalutem ab eo credentium fides ſperat, & doctrina hæc ſpei noſtræ ſit, vt oratus & miſereatur & ſaluet. Dehinc ſequitur: *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque nimis,* [† vſque] *quia in iudiciis tuis ſperaui.*) Accipiat humana inſolentia humilitatis modeſtiçque doctrinam. Prius propheta concedi ſibi orat, quàm ſe id mereri vt obtineat. Omnia vult à bonitate Dei in ſe inchoari: nec tamen cauſam fiduciæ ſuæ ſubtrahit. Ait enim: *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque † nimis.*) [† vſque] In quo primum maieſtatem eius confitetur, qui ſemper orandus eſt: dehinc ſe non ex inani

ſperate ſubiecit dicens: Quia in iudiciis tuis ſperaui. Humanæ autem temeritatis eſt hic mos, priùs ad obtinendum aliquid meritum quam mereatur ingerere:& eum à quo quid poſtulet, tanquam ex officij debito conuenite. Sed non ſufficit nobis, vt modeſtiæ tantùm tenuerit propheta rationem: collocationes etiam verborum virtutéſque cognoſcendæ ſunt, cur ita dixerit: Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque † nimis. Omne oris officium, cordis ſenſui motibuſque † famulatur. Et cur propheta ne ab ore ſibi verbum veritatis ſuæ auferretur † oret: verſus iſtius conſequentia docent. Non enim metum hunc prophetæ fuiſſe exiſtimandum eſt, vt ſibi veritatis verbum ex corde ac ore vereretur auferri: ait enim, quia in iudiciis tuis ſperaui. Sperans ergo in iudiciis Dei verbum veritatis de corde ſibi non metuit auferri. Scit autem quædam eſſe peccata, quæ ex ore verbum auferant veritatis. Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas? Non enim ait; Quare memor es iuſtitiarum mearum? Sed peccatorum, monuit eum, qui in peccato manſiſſet, prædicationis officio abſtinere: vult enim liberum à crimine eſſe doctrinæ cœleſtis prædicatorem, vult eloquia ſua à caſti corporis caſto ore tractari. Cauendum igitur eſt, nequando ex ore noſtro verbi veritatis auferatur eloquium. Hinc illud eſt quod Apoſtolus monet: Noli negligere quod in te eſt chariſma: ne per negligentiam ac deſidiam indigni prædicatione verbi Dei ſimus. Sed propheta non audet in tantum ſe à peccato liberum effici velle, vt non meminerit vnum ſolum eſſe qui peccatum non fecerit, nec dolus in ore eius inuentus ſit. Et idircirco ſubiecit, vſquequaque † nimis. Per modeſtiam ſcilicet confeſſionis, & vt non auferatur à ſe verbum veritatis orat:& per honorem eius qui vnus tantùm ſine peccato eſt, ne vſquequaque † nimis à ſe auferatur expoſtulat: quia ſe hominem meminerit, qui per naturæ infirmitatem ſine peccato eſſe non poſſit. *Cuſtodiam legem tuam, ſemper in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.*) Nullum propheta vitæ ſuæ finem pertimeſcit. Non enim concluditur fides ſua ſeculis: ſed ſe in infinitatem temporum officio cuſtodiendæ legis extendit. Scit & altare à Moſe in exemplum eſſe ſuperioris altaris extructum, ſcit & Aaron ſacerdotem ad ſpeciem eſſe oſtenſi in monte ſacerdotis ornatum. Moſi enim Deus dixit:

† vſque † moribuſque † auferatur

Eſai. 49.

1. Tim. 4.

† vſque

† vſque

A Vade, fac omnia ſecundùm exemplum quod oſtendi tibi in monte. Feſtinat ergo in leges illas æternorum ſeculorum. Nam cum lex futuri vmbra ſit: neceſſe eſt corpus illud veræ legis æternum ſit. Diſtinxit autem præſens officium ab indefeſſa illa perpetui officij iugitate, dicens: Et cuſtodiam legem tuam ſemper in ſeculum & in ſeculum ſeculi. Cum ait, ſemper in ſeculum: nullum in hac temporis vita ſubre-
B pendæ obliuionis tempus admiſit. Cùm autem adiecit, & in ſeculum ſeculi: ſcit per hanc vmbram legis ad myſterium veræ & æternæ legis aſcendi. Ait enim, ſeculum ſeculi: tamquam temporis tempus, ſuccedente quadam viciſſitudine huius ſeculi, ſeculum ſit futurum. Nouit eſſe ſecundùm euangelicum diuitem & pauperem Laza-
C tum, exemptæ à corpore animæ legem: per quam alia ab alia chao impenetrabili ſeparetur. Scit ſecundum apoſtolum Paulum & reſurrectionis quoque eſſe legem: in qua differt ſtella ab ſtella in claritate. Scit eſſe leges angelorum: cùm alij aſſiſtentes Deum indefeſſa voce collaudant, alij ante conſpectum inuiſibilis nobis Dei, tamquam lege officij propiores aſſiſtunt.
D Nouit & puſillorum angelos, faciem Dei quotidie ex quadam lege conſpicere. Scit vtique eſſe æternas leges, & eas omnes ſe in illo ſeculi ſeculo cuſtoditurum eſſe confidit: quia ea quæ per vmbram ſunt conſtituta, in hoc nunc ſeculo ſemper obſeruet. *Et ingrediebar in dilatatione, quia mandata tua exquiſiui.* Non eſt anguſtus propheta: & ſuperius iam dixerat, Viam præceptorum tuorum cucurri, cùm dila-
E taſti cor meum. Scit iter humanarum tribulationum paſſiones ſemper ad Deum patulo ſe eſſe corde oportere. Quod idipſum Apoſtolus docet, dicens: In omnibus tribulati, ſed non anguſtiati. Nouit hac ipſa amplitudine cordis ſe idem Apoſtolus gloriari, cum ad Corinthios ait: Non anguſtiamini in nobis, ſed anguſtiamini in vobis. Patet etiam hîc quoque prophetia, dicente Deo: Et inha-
F bitabo in his, & inambulabo in ipſis. Anguſta igitur peccantium ſunt corda, & hoſpitio Deum mens polluta non recipit. Patulum enim domicilium inconceptibili Deo opus eſt. & idcirco in amplitudine propheta ambulat, qui in eo Dei in ſe loquentis habitatio eſt. Cauſam verò amplitudinis ſuæ docet, dicens: Quia mandata tua perquiſiui. Naturæ noſtræ conſuetudinē recordemur, quotienſque lectioni vacantes,

2. Cor. 4.
2. Cor. 6.

A vacantes, mandata Dei & præcepta ſcrutamur, in quantam amplitudinem intelligentiæ mentium noſtrarum dilatantur anguſtiæ: & quam patulus animi noſtræ humilitatis in deſideria diuina ſit ſenſus. Per peccatorum autem noſtrorum conſcientiam, coarctatur nobis omnis animi amplitudo: ac difficilia omnia & anguſta ſunt, cùm diuini verbi habitatione ſumus indigni. Sed ambulans in latitudine Pro- B pheta, verſari in officio digno adeptæ amplitudinis debet: & verſatur planè. Sequitur enim: *Et loquebar de teſtimoniis tuis in conſpectu regum, & non confundebar.* Hoc officium dilatati cordis eſt, vt ex eo in abundantia diuinæ doctrinæ verba procedant. Loquitur enim Propheta conſtanter aduerſus principes terræ, Deum prędicans. Et quidem duplex ſignificatio ſenſus huius eſt, quia ſecundùm Dominica præcepta C oporteat à nobis Chriſtum coram regibus & poteſtatibus prædicari: neque nos terrenarum poteſtatum fas eſt iure terreri, quo minus omni cõfuſione reiecta cõſtanti & publica fide Deum qui negantes negaturus ſit non negemus. Poteſt & ſermo ad eos referri, de quibus & Apoſtolus ait: (1. Cor. 4.) Iam ſine nobis regnatis, & vtinam regnetis: id eſt, tanquam in conſpectu ſanctorum, qui vtique frequenter Reges terræ D ſunt nuncupati, Propheta Dei teſtimonia ſit loquutus, neque confuſus ſit per precationem ſuæ doctrinæ cœleſtis inſtituta præbere. Geminam autem lectio intelligẽtiam ex ſe præſtat: vt quia vtrumque ex teſtimoniis ſcripturarum intelligi promptum eſt, aut vtrumque ſignificatum exiſtimetur, aut quod magis videbitur probabile eligatur. *Et meditabar im mandatis tuis quæ dilexi vehementer.* Non ſolum igitur E loqui nos in teſtimoniis Dei conuenit: ſed legis mandata omnia diuturnâ meditatione percenſere. Neque tantùm meditatio vtilis eſt, niſi lex ipſa, quæ in meditatione eſt, diligatur. Neque diligere communi dilectione ſufficiet: niſi etiam vehementer id quod diligitur diligatur. Atque ideo hunc omnem perfectæ rationis ordinem ſermo propheticus percurrit, dicens: Et F meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi vehementer. Sed neque meditatio legis, neque ipſa dilectio impenſa ſufficiet, niſi fructum operum & voluntatis efficientia conſequatur. Neque in hoc Propheta ceſſauit, ait enim: *Et erexi manus meas ad mandata tua quæ dilexi valde.* Manus ad mandata ea quæ diligebat erexit, non vtique contumelioſas aut procaces: ſed mandatis humilitatis ſeruientes, ſed operibus miſericordiæ inſiſtentes, & fidei præcepta peragentes. Operis verò officio ſemper oportet eſſe intentum: & nulla interdum negligentes ocij diſſimulatione ceſſare. In hoc quoque ſe manere Propheta teſtatur, dicens: *Et exercebar in iuſtificationibus tuis.* Exercitatio aſſiduitatem operationis oſtendit. Frequentem itaque ſibi eſſe, & ſemper intentam præceptorum obſeruantiam docet, ad illas de quibus ſupra memorauimus, cœleſtium iuſtificationum efficientias nunc ſe in iuſtificationibus præſentis, & ex futuris adumbratæ legis exercens.

Zain.

MEMOR eſto verbi tui ſeruo tuo, in quo mihi ſpem dediſti. Hæc me conſolata eſt in humilitate mea: quia eloquium tuum viuificauit me. Superbi iniquè agebant vſquequaque: à lege autem tua non declinaui. Memor fui iudiciorum tuorum à ſeculo Domine: & conſolatus ſum. Defectio animi tenuit me: pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ: in loco incolatus mei. Memor fui in morte nominis tui Domine: & cuſtodiui legem tuam. Hæc mihi facta eſt: quia iuſtificationes tuas exquiſiui. Omnis Dei ſermo ſcripturis diuinis continetur, in ſpem nos bonorum cœleſtium vocat. Atque ob id Propheta in omnibus ſe Dei præceptis manſiſſe confidens, conſtanter ait: Memorare verborum tuorum † ſeruo tuo. († verbum tuum.) Nunquid promiſſi ſui Deus immemor eſt? Abſit iſtud, vt aliqua ſubrepere in æternam atque indefeſſam virtutem, humanarum infirmitatum genera credantur. Sed Propheta qui promiſſis Dei credidit, qui deſiderio cœleſtium detentus eſt, qui contemptu præſentium futura ſperauit, non ad memoriam verbi ſui Deum admonet: ſed vt verbi ſui in ſe ſeruo ſuo memor ſit deprecàtur, id eſt, vt ita dignus habeatur, in quo verbi ſui memor eſſe dignetur, quo in verbo ſpem dederit. Et ſpem non inanem eſſe oportet, neque verbis tantummodo prædicari: ſed rebus ipſis doceri. Et ſi quando incidant infirmitates, perſequutiones, damna, orbitates, contumeliæ: has præſentis ſeculi minas ac poteſtates, ſpe

A æternorum promiſſorum conſolemur. Et ad hæc quidem omnia nos docemur. Sed iam ipſis omnibus Propheta perfunctus eſt, dicens:

Hac me conſolata eſt in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificauit me.

Hæc ad ſpem refertur, quam ſperare eum Deus fecit. Conſolata vero eſt eum in humilitate: id eſt, cum contemnitur, cum irridetur, cum iniuriis vexatur, cum B contumeliis inhoneſtatur: ſciens hanc ſibi tentationum præſentium eſſe militiam. Sed ſe inter hæc infirmitatis ſuæ bella ſpes à Domino præſtita conſolatur: viuificatur autem per eloquia Dei. Scit in his excellentem eſſe in cœlis humilitatis ſuæ gloriam: ſcit animam eloquiis Dei refertam, tanquam pabulum aliquod vitæ in ſe æternæ continere. Non mouetur in eloquiis C Dei viuens, inani ſuperbientium gloria. Nouit enim indigentiam ſuam eorum eſſe opulentia ditiorem. Scit ieiunia ſua cœleſti atque Euangelica benedictione ſatiari: ſcit humilitatem ſuam glorioſo eſſe honoris præmio munerandam, atque ideo ſubiecit: *Superbi iniquè agebant vſquequaque, à lege autem tua non declinaui.* Inter nimias & conſummatas ſuperborum iniquitates, valde enim iniquè agebant, nullo Propheta deflexu à lege Dei declinat. Sed D non declinantem à Dei lege, oportet eſſe memorem iudiciorum Dei. In omni enim vitæ noſtræ genere memoria nobis diuini iudicij inferenda & continenda eſt: vt cum aliquid agimus, reſidente in nobis iudicij memoria, vel nunquam potius abeunte, præceptis Dei opera noſtra famulentur. Beatus erit, quiſquis non ſine memoria E diuini iudicij omnia geſſerit. Quod de ſe profitetur Propheta, dicens: *Memoratus ſum iudiciorum tuorum à ſeculo, & exhortatus ſum.* Hæc nunc à ſeculo tantùm, non etiam à ſeculo ſeculi: quia omnia in nos iudicia Dei ex ſeculi huius ac mundi temporibus inſtituta ſunt. In his autem coarctatus † eſt, inter hos ſcilicet mundi turbines, & inter hæc paſſionum corporalium prælia, ad tolerantiam ac victoriam infeſtantium malorum hu- F militatem ſuam iudiciorum Dei memoria adhortatus. Deinde ſequitur: *Defectio animi tenuit me, à peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Virtutes propriæ ſuæ Prophetæ huic ad ſpem vitæ æternæ non ſufficiunt: neque quòd ſpem in verbo Dei habuit, neque quòd in ſpe eadem collocatus eſt, neque quòd Dei viuificatur eloquio, neque quòd non declinat à lege, neque quòd ſe per memoriam iudiciorum Dei adhortatur: quin etiam dolore humanæ impietatis fatigatur, & ob irreligioſas hominum impietates exanimis eſt. Sanctus enim quiſque cum creditur, non humilitatis ſuæ qui cæſus eſt, ſed inſolentiæ eius qui cædit, miſeretur: vt à væſano filio pater, vt ab amente ægroto medicus contumeliam paſſus, dolorem non ex eo quod perpeſſus erit, ſentit: ſed ob id quod ille quem ſanum eſſe cupierit, iniuriam ſibi væſanus intulerit. Membro autem vno aliquid patiente, ſecundùm Apoſtolum, compatiuntur & cætera membra. Defectio itaque ſecundùm hæc tenet Prophetam ſuper peccatores derelinquentes Dei legem: affectu miſerantis ſcilicet & dolentis, & tanquam membris ſuis pro parte ægrotis, iniquorum & irreligioſorum periculo fatigatur. Manet autem ipſe quantum ad ſe iuſtificationibus Dei ſemper intentus: & in omni quacumque ſede habitat, nequaquam ex ore eius religione confeſſionis hymnus abſcedit. Ait enim: *Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ, in loco incolatus mei.* Exemplo ſuo docet, ſuſcepta ſemel in aures Pſalmorum cantica, in corde eſſe continenda: & ſemper ea officio oris iteranda. Non negligenter, vt ipſe prædicat, legit atque audit: neque irreligioſitatis noſtræ modo diuina eloquia, aut occupatis in aliud, aut incurioſis oculis legit, aut mox obliuioſis auribus excipit: ſed cantabiles ei ſunt, id eſt, ſine intermiſſione cantatæ. In omni autem cuiuſque generis loco, nequaquam à ſe abeſſe pſallendi conſuetudinem docet, cum ait: In loco incolatus mei. Non enim ait: In incolatu meo, ſed ita ait, In loco incolatus mei: in quacumque ſcilicet ſede manſiſſet, intelligens ſe mundi huius eſſe peregrinum. Dei tamen ſemper ſibi iuſtificationes eſſe cantabiles. Sed quàm cantabiles ſint iuſtificationes Dei oſtendit: cum nullum omittat tempus, quo non in illo cœleſtium ſacramentorum opere verſetur. Ait enim: *Memor fui nocte nominis tui Domine, & cuſtodiui legem tuam.*

Scit præcipuè nocturno tempore diuini eſſe à nobis nominis recordandum: ſcit tum maximè cuſtodiam Dei legis à nobis eſſe retinendam, cum ſubrepunt animo impuræ cupiditates: cum vitiorum

rum

† cohortatus.

1. Cor. 12.

rum ſtimuli per recens ſumptum cibum corpus exagitant, tum Dei nomen recordandum eſt, tum cuſtodienda lex eius eſt, pudicitiam, continentiam, timorem Dei ſtatuens. Nouit hoc præcipuè tempore Deum orandum, deprecandum, promerendum: dicens in loco alio, Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo. *Pſal. 6.* Non eſt periculoſo nocturnarum vigiliarum ocio animus relaxandus: ſed in orationibus, in deprecationibus, in confeſſionibus peccatorum occupandus eſt: vt cum maximè corporis vitiis opportunitas datur, tum præcipuè eadem vitia diuinæ legis recordatione frangantur. Sequitur deinde:

Hæc mihi facta eſt, quia iuſtificationes ſuas exquiſiui.

Hæc, ad memoriam refertur: per quam memor fuit noctibus nominis Dei. Quod autem ait: Mihi facta eſt, id eſt, non ſubitò recurrens, neque temporariè aſſumpta: ſed ſemper in ſe manens, & intra ſe quodam fidei opere inſtituta: & ob id facta, quia iuſtificationes exquiſierit. Vtile igitur eſt, iuſtificationes Dei ſine aliqua temporis intermiſſione ſcrutari: quia per exquiſitiorem earum memoriam nos perpetim continemus in Chriſto Ieſu, cui eſt gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Heth.

PORTIO mea Dominus, dixi cuſtodire † legem tuam. Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo. Miſerere mei ſecũdùm eloquium tuum. Quia cogitaui vias meas: & auerti pedes meos in teſtimonia tua. Paratus ſum & non ſum turbatus: vt cuſtodiam mandata tua. Funes peccatorum circumplexi ſunt me: & legem tuam non ſum oblitus. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi: ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. Particeps ſum ego omnium timentium te: & cuſtodientium mandata tua. Miſericordia Domini plena eſt terra: iuſtificationes tuas doce me.

† *vt cuſtodiam.*

Plures Pſalmorum codices legentes & nos ita opinabamur verſum qui octauæ literæ primus eſt, id eſt hunc, Portio mea Dominus, in ſuperioribus ſeptimæ literæ octo verſibus contineri, quia ita in Latinis codicibus, atque etiam in nonnullis Græcis ſcriptum continebatur: & ſanè ab-

A ſolutior ita ſenſus videbatur. Sed ſecundum Hebræos emendatum apud Græcos Pſalmorum librum legentes, inuenimus hunc verſum non ſeptimæ literæ nouiſſimum eſſe, ſed octauæ primum. Itaque ſecundùm hanc cognitionem nos quoque tractare de eo aggreſſi ſumus. Cœpit enim ita: *Portio mea Dominus, dixi cuſtodire † legem tuam.* † *vt cuſtodiam.*

Ratus quiſque eſt, cui iſta fiducia eſt, B vt portionem ſuam eſſe Deum audeat dicere. Renunciandum eſt ſeculo omnibúſque rebus eius, vt nobis Deus portio ſit. Cæterùm ſi nos ambitio detineat, ſi cura pecuniæ occupet, ſi illecebræ libidinum capiant, ſi negocia rerum familiarium demorentur: portio nobis Deus non erit, ſecularium curarum atque vitiorum poſſeſſione detentis. Moſi cum *Deut. 18.* C iuſtum eſſet portiones incolatus diſtribuere duodecim gentibus Iſraël, ita ei de tribu Leuitica præceptum eſt: Filiis Leui non erit portio neque ſors in medio fratrum ſuorum: quia Dominus Deus eſt pars eorum. Et rurſum ſcriptum meminimus: Ego Dominus pars eorum. Nullam ergo Deo ſeruientibus lex data terrenam D eſſe voluit portionem: quia pars eorum Deus eſſet. Meminit & Euangelij prædicator ille Petrus, nullam ſibi eſſe portionem poſſeſſionis humanæ, cùm oranti alimoniam reſpondit: Aurum & argentum *Act. 3.* non eſt mihi, quod autem habeo hoc tibi do. Quid eſt iſtud Petre quod poſſides? Renunciaueras omnibus, Deo tuo dicens: Ecce nos omnia dereliquimus, & ſecuti ſumus te, quid erit nobis? Et tibi ille reſ-E ponderat: Amen dico vobis, quòd vos *Matth. 19.* qui ſecuti eſtis me: in regeneratione ſedebitis ſuper duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Iſraël. Et exemplo veſtro cæteris relinquentibus cuncta ſponderat, quod & centuplum acciperent, & dehinc vitam æternam poſſeſſuri eſſent. Quid eſt igitur iſtud Petre quod habes? Habes planè, & non audeo dicere plus te centuplo obtinere, dico tamen te ſine F multiplicatione calculi poſſidere. Dicis enim, Quod habeo, hoc tibi do, in nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambula. O felix poſſeſſio, ô perfecta Dei portio. Non terrena largiris, ſed naturæ opus rependis: & vitioſi partus damna reſtauras. Claudum natum ingredi iubes, & multæ ætatis virum inceſſu rudi incitas. Has opes tribuit, cuius Deus portio eſt. Nouit & Paulus diuitiæ ſuæ glorias, dicens: Mihi *Galat. 6.*

autem abſit gloriari, niſi in Cruce Domini mei Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt,& ego mundo. Talis Apoſtolo gloria, talis eſt portio. Humanarum igitur hæreditatum modo, portionem, quæ melior eſt, & quæ vtilior, eligamus. Si circa terrena patrimonia ſua in cohæredum diuiſione quis nititur ſortem commodioris portionis appetere, quanto propenſiore cura partem cœleſtis hæreditatis diligemus? Centuplum Dominus promittit: & centuplum non in æternum, ſed in præſens, Æternorum autem bonorum immenſa & infinita retributio eſt. Cæterum ſub definitione centupli, præſentium menſura concluditur. Ego autem ambigo vtrum hoc centuplum Petri exceſſerit portio. Certè ſecundùm Domini præceptum ſperandum nunc in hoc ſeculo, relictis omnibus ſeculi rebus centuplum munus eſt. Etenim nobis Deus portio eſt, qui ait: Et inhabitabo in his. Non ergo centupli præmium eſt, vt in hoc corpuſculo noſtro terreno Deus habitet? Sed quid dico † Deus habitet? Ait & ipſe: Et ambulabo in his. Patens Deo eſt fidelis pectoris & ampla poſſeſſio: vt inhabitet, vt ambulet †. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum Deus, Ecce promiſſam nobis ab eo portionem, vt ſimus Dei habitatio. Et dum in nobis ambulat, ſit nobis ipſe poſſeſſio: ſi ſeculum relinquamus, ſi poſſeſſioni terrenæ labili renunciemus, ſi hæreditatem caducorum reſpuamus, ſi viuentes de ſeculo exeamus. Quæ enim merces eſt emortuis corporibus & exeunte anima diſſolutis ſeculum reliquiſſe? Carendum eſt eo per contemptum eius, neſciendum eſt ignoratione voluptatum ſuarum. Moriendum nobis in eo eſt, dum non ei viuimus. Scit Paulus iam non ſe ſibi viuere, dicens: Quod enim viuo, iam non ego viuo, viuit autem in me Chriſtus. Propheta itaque ſecundùm Apoſtolum, non ſeculo viuens, conſtanter & liberè ait: Portio mea Dominus. Tenuit hunc quem in ſuperioribus modum, cum ſe cuſtoditurum legem Dei ſpopondit. Non enim de ea quam corporaliter agebat, loqui intelligitur: cum cuſtoditurum ſe potius quàm cuſtodire fateatur. Sequitur deinde: *Deprecatus ſum faciem tuam in corde meo, miſerere mei ſecundùm eloquium tuum.* Moſen deprecatum eſſe meminimus, vt Deum videret. Et fortè cognata preci eius Prophetæ huius oratio exiſtimabitur.

† Sed ad quid Deus. 2.Cor.6. † inambulet.

Galat.2.

A Sed dictum memini à Deo: Nemo hominum videbit faciem meam,& viuet. (Exod. 33.) Ergo quod negatum Moſi meminerat, id concedi ſibi poſtulat? Sed rurſum licet dicto Euangelico anterior ſit, meminit tamen hanc fidei beatitudinem reſeruari, qua dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. (Matth. 5.) Itaque cum in lege ſciat dictum quod nemo faciem Dei videat, & B viuat, & ex Euangelica beatitudine non ambigat omnes mundo corde Deum eſſe viſuros: perfectæ modeſtiæ temperamento cupiditatem deſiderij ſui elocutus eſt, dicens: Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo. Scit nunc impoſſibile ſibi eſſe, quod nec oculus vidit, nec auris audinit, nec in cor hominis aſcendit, vt videat. Scit inuiſibilem eſſe carnalibus oculis gloriam Dei. Meminit non dico ad An- C gelorum claritates hoc humanæ viſionis lumen hebetare: ſed ipſam gloriam vultus Moſi humani corporis oculos non tuliſſe. Sed nunc ex deſideriis humanis Prophetæ deſideria metiamur. Ad egreſſus Regum quanta expectationis ſolicitudine curritur? Et quod videntibus gaudium eſt, cum ſe præbuerint contuendos? Quid illum cœleſtis ſpiritus capacem virum exiſtimabimus velle? Quanto deſiderij ardore cupere vt Deum cernat, qui ipſam illam D inuiſibilem maieſtatem per has Angelorum claritates, & per hanc Moſi gloriam metiatur? Et ſciat etiam eos, qui digni ſunt conſpectu Dei, gloriam ex conſpectu gloriæ eſſe ſumpturos, quòd eos viſio tantum & dignatio contemplatæ maieſtatis illuminet? Quod ſanctus Apoſtolus ita intelligens loquitur: (1.Cor.3.) Nos, inquit, omnes reuelata facie gloriam Dei expectantes in E eandem ipſam transferemur imaginem, à gloria in gloriam ſicut à Domini ſpiritu. Et nunc quia id impoſſibile iſtis corporeis oculis ſciat eſſe, toto iſtud corde deſiderat. Et cui eſt portio Deus, confidenter faciem eius deprecatur: quia quamuis nemo hominum videat faciem Dei & viuat, tamen Deum omnes mundo corde viſuri ſunt. Ergo miſericordiam hanc à F Deo poſtulat, vt ſibi videndi faciei eius beatitudo contingat: & poſtulat non ſine ratione modóque præſtandi. Ait enim: *Miſerere mei ſecundùm eloquium tuum.* Fidei modeſtæ vox eſt: miſericordiam Dei non ſecundùm peccatorum ſuorum conſcientiam, ſed ſecundùm eiuſdem Dei eloquia deprecari. Scit Deum etiam peccatoribus eſſe ignem conſumentem.

Moyſes

Deut. 4. Moyſes enim ait: Deus noſter ignis con-
ſumens eſt. Nouit eundem eſſe fidelibus
lucem, de quo & alibi Propheta ipſe di-
Pſal. 75. cit: Illuminans tu mirabiliter de mon-
tibus ſanctis. Diſcernit & hanc Apoſto-
lus bonitatis & ſeueritatis Dei conſuetu-
dinem, cum ait: Vide ergo bonitatem
Rom. 11. & ſeueritatem Dei. In eos quidem qui
ceciderunt ſeueritatem, in te verò boni-
tatem. Et rurſum: Et niſi permaneas in
bonitate, excidêris. Illi verò ſi non per-
maneant in fidelitate, inſerentur. Boni-
tatem Dei Propheta expectat, cùm ait:
Miſerere mei. Scit enim neminem ſine
peccato eſſe qui viuat, & omnes in carne
ſitos miſericordia Dei egere. Officij au-
tem ſui deuotioniſque non immemor eſt,
cùm ait: Secundum eloquium tuum. Eius
ſcilicet eloquij quo & peccatoribus pœ-
nam denunciat, & in ſe credentibus vitæ
æternæ beatitudinem pollicetur. Dehinc
ſequitur.

*Quia cogitaui vias meas, & conuerti pe-
des meos in teſtimonia tua.*

Ex his quæ Propheta ſe gerere vel
geſſiſſe commemorat: quid nos quoque
facere oporteat docet. Vias enim ſuas co-
gitat, & cogitatis his pedem in teſtimo-
nia Dei refert. Nil egit, quod non antea
cognitione præuoluerit: non linguam in
officium ſuum mouit, non pedem in ali-
quod quod acturus eſſet opus protulit:
non manum ad agendum aliquid exeruit,
niſi antea ſuper his omnibus cogitaſſet, &
tum operationem atque effectum cogita-
tis rebus attulerit. Vidit igitur ante omnia
vitæ ſuæ vias, & cum placentem ſibi ac
probabilem reperit, tunc in eam pedem
contulit: ſcilicet perſpectis omnibus hu-
manæ operationis viis, poſtquam quid
eſſet ſibi vtile cogitauit, fidei ſuæ pedem
in teſtimonia diuina detorſit. Cogitatio
enim nihil poteſt ſubditum, nihil nouum,
nihil inopinatum pertimeſcere: cum de
conſilij ſententia omnia quæ accidere ſo-
lent ſpectantur, præfiniuntur, adeuntur.
Et id conſequenti verſu docemur. Poſtea
enim quàm vias ſuas Propheta cogitaue-
rat, & pedem ad teſtimonia Dei conuer-
terat, liberè loquitur. *Paratus ſum & non
ſum turbatus, vt cuſtodiam mandata tua.*
Qui ad aliquid præparatur, longo vſu ad
id in quo ei eſt meditatio præparatur:
ne eum de propoſiti ſui ſententia negli-
gentem & incautum vis aliqua repentinæ
turbationis excutiat. Propheta itaque no-
uit eſſe plurima ſeculi ſcandala, nouit in-
A ſidiantes eſſe humanæ naturæ aduerſan-
téſque virtutes: ſcit periculoſè dulcem eſſe
opinionem ambitionémque gloriæ ſecu-
laris, nouit occurſus laſciuientium fœmi-
narum eſſe continentium oculis captioſos,
ſcit turpes corporum cupiditates affectu
blandæ voluptatis irrepere, ſcit cætera vi-
tiorum genera illecebroſis aditibus ingrue-
re: nouit etiam plurimis ſe irreligioſorum
B odiis ſubjacere, & ob prædicationem Dei
pietatíſque doctrinam variis perſequen-
tium contumeliis eſſe vexandum. Ne igi-
tur turbari tot & tantis excidiis ingruenti-
bus poſſet, contra omnia ſe hæc fidei ex-
cidia præparauit, dicens: Paratus ſum &
non ſum turbatus, vt cuſtodiam mandata
tua. Habet parem beatus Apoſtolus huius
præparationis ſuæ fiduciam, dicens: Quis Rom. 8.
nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribu-
C latio, an anguſtiæ: aut paſſio, aut fames,
aut nuditas, aut periculum, aut gladius?
Sicut ſcriptum eſt: Quia propter te mor-
tificamur tota die, deputati ſumus tan-
quam oues occiſionis. Sed in his omnibus
ſuperamus & vincimus, propter eum qui
dilexit nos. Et quia aduerſum horum to-
lerantiam, ne per hæc à charitate ſeparari
poſſet, vt ſe præparaſſet, adjecit: Confido
enim, quia neque mors, neque vita, neque
D Angeli, neque poteſtates, neque præſen-
tia, neque futura, neque virtutes, neque
altitudo, neque profundum, neque creatu-
ra alia poteſt nos ſeparare à charitate Dei,
quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.
Nulla Apoſtolum rerum earum quæ acci-
dere poſſunt genera, tali ſpe præparatum
firmatúmque perturbant. Sit ergo in no-
bis & fiducia hæc & vox: vt cum ſubre-
E pant cupiditates, cum paſſiones ingruant,
cum pericula fatigent, cum ſupplicia cru-
cient, dicere audeamus: Paratus ſum &
non ſum turbatus, vt cuſtodiam mandata
tua. Dominus noſter vnigenitus Dei filius
inter cætera præcepta diſcipulis ſuis man-
dat, dicens: Non turbetur cor veſtrum, Ioan. 14.
neque trepidet. Aduerſum turbationem
quæcunque ex accedentibus erit, longæ
præparationis opus eſt firmitate: vt ro-
F buſta fide atque firmata, Dei mandata
cuſtodiat. In quem autem ſe profectum,
quâmuis in cauſam Propheta præparauerit,
neque turbatus ſit, quo minus cuſtodiret
mandata Dei: continuò ſubjecit, dicens:
*Funes peccatorum circumplexi ſunt me, &
legem tuam non ſum oblitus.*

Eſſe peccatorum funes per Eſaiam do- Eſai. 5.
cemur, dicentem: Væ qui ligant peccata

tanquam funem longum. Modo funis ex pluribus minimis creſcentis in multum, peccata ſemper tanquam longo fune tenduntur. Sunt etiam hæc delictorum vincula quibus humanæ mentes illigantur, de *Prouer.5.* quibus in Prouerbiis ſcriptum eſt: Faſciis peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur. Stringit enim nos atque alligat, & his vitiorum funibus implicat diabolus: in omni vitæ noſtræ curſu laqueos prætendens. Quod autem liget, in Euange- *Luc.13.* liis cognouimus, cum dicitur: Hanc autem filiam Abrahæ ligauit ſatanas annis decem & octo. Ligat igitur omni vitiorum genere: ebrietatis conſuetudine, voluptatum deſideriis, infidelitatis piaculo. Sed inter hos funium laqueos, non eſt admittenda legis obliuio. Præparatos enim nos eſſe conuenit, vt ab his laqueis, ſi quando circumligent, exuamur: vt legis Dei omni tempore recordemur. Et recordatur planè Propheta, dicens: *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtificationis tuæ.* Non vacat totis noctibus ſomno, nec ocioſis lecto continetur: ad confitendum Deo non ſolùm nocte, ſed etiam media nocte conſurgit. Meminit hoc eſſe tempus quo primitiæ Ægyptiorum meritiſſima impiæ obſtinationis clade percuſſæ ſunt. His ergo horis non laxatur in ſomnum, ne cladi Ægypti admiſceatur: hoc noctis tempore introeunte ſponſo, ſapientes virgines in nuptias cum lampadibus introibunt. Vigilat ergo ne cum ſtultis mereatur excludi. Hoc tempore pſallentibus Paulo & Silæ Apoſtolis, catenæ & vincula reſoluuntur. Non dormit itaque ne vinctus ſit, nec habet eum nocturni temporis ſomnus, nec ei obliuio officij ſui requie mediæ noctis obrepit: ſurgit enim ad confitendum Deo. Confeſſio verò non ſemper ad peccata referenda eſt. Nunc ergo confitetur Deo ſuper iudicia iuſtificationum eius: laudans Deum quòd nihil niſi in iudiciorum iuſtificatione decreuerit. Sequitur deinde: *Heb.3.* *Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua.* Apoſtolum dixiſſe meminimus: Participes Chriſti facti ſumus. Sed & in quadrageſimoquarto Pſalmo, quoſdam participes Dei ſignificatos eſſe meminimus, cum dicitur: Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Sunt ergo ſecundùm Apoſtolum, & ſecundùm Prophetam plures Domini noſtri Ieſu Chriſti participes. Et particeps eius erit quiſquis

A in iuſtitia manet, quia ipſe iuſtitia eſt. Et particeps eius erit, quiſquis in veritate perſiſtit: ipſe eſt enim veritas. Et quiſquis in nouitate vitæ ambulabit, erit particeps eius: quia ipſe eſt reſurrectio. Ergo cùm ſciat Propheta plures Dei eſſe participes, nunc per verecundam ac modeſtam de ſe prædicationem, cum ſe, quia & ipſe Chriſtus & factus & dictus ſit, Chriſti meminerit eſſe participem: tamen omnium B timentium Deum potius ſe confeſſus eſt eſſe participem. Eſt autem tunc timentium Deum particeps, cum patientibus compatitur, cum plorantibus complorat, cum tanquam eiuſdem corporis membrum in dolore membri alterius dolet. Hac igitur paſſionum communione timentium Deum particeps fit. Cæterum C quiſquis per inſolentiam ſuam credentem in Chriſto & redemptum à Chriſto dedignatur, exacerbat, inhonorat: non eſt ille timentium Deum particeps, qui non fit in compatiendis paſſionibus conſors. Non nudum autem hoc, neque ſolitarium Propheta poſuit, cum dicit: Particeps ſum ego omnium timentium te. Plures ſunt timentes Deum, & ta- D men inobedientes. Plures ſunt timentes Deum, & tamen infideles; quos naturæ ſuæ conditio timori quidem Dei ſubdit, ſed voluntatis ſuæ peruerſitas ab obſequiis Dei auocat, atque ob id non ſuffeciſſet Prophetæ dixiſſe ita: Particeps ego ſum omnium timentium te, niſi addidiſſet: Et cuſtodientium mandata tua. Timor enim fidei in ſola obedientia eſt, & metus religionis in obſequela eſt. Horum E itaque particeps eſt, qui timorem ſuum in mandatorum Dei cuſtodia comprobabunt. Dehinc ſequitur: *Miſericordia tua Domine plena eſt terra, iuſtificationes tuas doce me.*

Terra miſericordia Dei plena eſt: quæ contaminata, quæ corrupta, quæ irreligioſa, quæ infida, quæ perdita eſt. Et ſi quis fortè audebit impio ore Prophetam mendacij arguere, tãquam non in omnem F terram Dei miſericordiam putet eſſe diffuſam: Dominum in Euangeliis recolat dixiſſe: Eſtote boni ſicut pater veſter, qui *Matth.5.* Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Patiens enim & miſerator Deus, dum mauult pœnitentiam peccatorum quàm mortem, dona ſua iuſtis iniuſtiſque largitur: vnicuique per patientiam longæ æquanimitatis pœnitendi tempus impertiens,

Et

Et quia hanc bonitatem in patientiæ Dei & perfectionem, quæ ſub illis iuſtificationibus legis corporaliter adumbratur, meminit, ſemper ſibi propheta ſperandum ait: Iuſtificationes tuas doce me Domine. Iuſtificationes omnes in lege legerat: ſed cœleſtes ſperabat, quę in terrenis præformabãtur. Non eget doctore terreno. Doceri enim ſe ab eo orat, qui ait: Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. Aperiri ſibi & dari clauem à doctore legis dedignatur propheta: ſcientiæ cœleſtis expectans magiſtrum Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum, cui eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Matth. 7.

Theth.

BONITATEM *feciſti cum ſeruo tuo Domine: ſecũdùm verbum tuũ. Bonitatem & diſciplinam & ſcientiã doce me: quia mandatis tuis credidi. Priuſquã humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuũ cuſtodiui. Bonus es tu Domine: & in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas. Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborũ: ego autẽ in toto corde meo ſcrutabor mandata tua. Coagulatũ eſt ſicut lac cor eorum: ego verò legem tuã meditatus ſum. Bonum mihi quòd humiliaſti me: vt diſcerẽ iuſtificationes tuas. Bonum mihi lex oris tui: ſuper millia auri & argenti.*

Iam in exordio pſalmi commemorauimus, nihil aliud in eo, quàm doctrinam humanæ vitæ contineri: per quam ad cognitionem Dei, ipſis tanquam paruuli literarum elementis erudiremur. Ex perſona enim ſua nos propheta confirmat, qualiter in omni genere diuini officij verſari nos oportet, & per diſciplinam adeptę inſtitutionis, fidei ordinẽ tenere: ſicut ipſo illo primo nonæ literæ verſu docetur. Ita enim dicitur: *Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo Domine, ſecũdùm verbum tuũ.* Et fortè quidam exiſtimabunt, de ſecũdis rebus prophetam locutum: Deóque gratiam ob ea quę ſibi proſperè acciderint retuliſſe. Sed nouit etiam in aduerſis rebus gratiã Deo eſſe referendam: ſcit in omni paſſione ac tribulatione eum, cuius iudicio hæc ingruunt, gratulationibus honorandum. Scit indulgẽtem eſſe medicum, putribus vulnerum ſinibus parcentem. Meminit piam eſſe patrum in filios ſeueritatẽ. Argui ſe per tentationes, ac probari per patientiam à Deo optat: & in his quæ aduerſa exiſtimãtur, agit gratiam. Atque hanc noſtram intelligentiam, vt id prophetam

A oraſſe credamus, verſus qui ſubiectus eſt docet, dicens: *Bonitatẽ & diſciplinã & ſciẽtiam doce me, quia mãdatis tuis parui.* Quicquid ergo Deus in ſeruum ſuum facit, bonum eſt: ſecundùm enim verbum ſuum facit. Et quicquid ſecundùm verbũ eius eſt, non poteſt malum exiſtimari: quia ei qui ſolus bonus eſt, voluntas ſit plena bonitatis. Verſus itaque, vt diximus, ſecundus prophetę exponit affectum, cùm oret
B dicens: Bonitatem, & diſciplinã, & ſcientiam doce me. Bonitatem ſuperiùs confeſſus eſt erga ſe factam, quomodo hanc quaſi ignorans doceri ſe precatur? Niſi quod tunc fuit ex fidei confeſſione gratulatio, cùm quicquid illud fieret in ſe, id eſſe bonum credidit: nũc verò eſt per naturam humanam ignorantiæ cauſa, cùm vt doceatur orat. Sed eam bonitatẽ vult
C diſcere, cui diſciplina ſit iuncta. Diſciplinam enim neceſſe eſt eſſe ſeueritatis officium: peccata arguentis, & vitia corrigẽtis. Correctio verò vitiorum, magnum affert in bonitatem profectum. Bona ergo eſt ſeueritatis diſciplina, ſed adhuc eam propheta ignorat. Non enim tantum bonitatem & diſciplinam, ſed etiam ſcientiam vult doceri: affectum in eo fidei ſuæ
D oſtendens, cùm bonitatem & diſciplinam quam nondum ſciat, tamen bonam ſibi à Deo eſſe fateatur. De ſciẽtia autem locis plurimis admonuimus: hanc & Apoſtolum, hanc & prophetam inter præcipua gratiarum ſpiritualium dona numeraſſe. Ergo vt bonitatem & diſciplinam, ita & ſcientiam doceri orat. Et doceri ob id, quia mandatis Dei credat: oſtendens non
E niſi fideles, atque credentes ſcientię conſequi poſſe doctrinam. Manet autẽ etiam in tertio verſu eiuſdem intelligentiæ ſenſus. Ait enim: *Prius quàm humiliarer ego deliqui, propterea eloquiũ tuũ ego cuſtodiui.* Nõ priùs tribulatio paſſionum ingruit quàm delicta præcedant: neque per paſſiones antè humiliamur, quàm per peccatorum iniquitatem digni paſſionibus ſimus. Do-
F cet itaque propheta humiliationem ſuam emendationem eſſe delicti: atque ob id bonum ſcit eſſe ſibi quicquid à Deo eſt, quia pati meruit, quod pati cœpit. Et ſcit diſciplinam emẽdationem eſſe vitiorum. Prius ergo deliquit, ſecundò autem humiliatus eſt, & per humilitatis diſciplinã oportet eum ne delinquat doceri, & in eloquiis Dei manere, quia iam ſit delinquens humiliatus, & in mandatis Dei, ne vltra poſſit peccare, manſurus ſit. *Bonum et*

tu Domine, & in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas. Scit iuſtificationes Dei propheta bonas eſſe, quia bonꝰ ſit qui eas ſtatuit: ſcit ſibi nihil niſi ex iuſtificatione Dei accidere: quia profeſſus ſit prius ſe deliquiſſe, dehinc poſtea humiliatũ eſſe. Et quia ſuperiùs oraſſet, vt bonitatem, & diſciplinam & ſcientiam doceretur, nunc orat, vt iuſtificationes Dei in bonitate doceatur, quia iuſtificatio opus ſit rei iuſtæ, quæ ſibi B ignorabilis ſit: quia iuſtificationes quæ in lege ſunt conſtitutæ, vmbram in ſe iuſtificationum cœleſtium cõtinerent. Deinde adiecit: *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum, ego autem in toto corde meo ſcrutabor mãdata tua.* Patiẽter omnia & æquanimiter propheta tolerãs, in opprobrium ſuperborum atque iniquorum deductus eſt. Si quis enim obiurgationes trium regum in Iob recolat: intelliget quanto illudentium exacerbetur opprobrio. Namque cùm irreligioſi quique, per paſſiones aliquas emendari Dei ſeruos contuentur, exprobrare hæc ita ſolent: Vbi fides? vbi ſpes in Deum? vbi auxiliantis virtus? vbi boni Dei miſericordia eſt? Cõtra quæ firmo animo fidelique opus eſt, & in mandatis Dei intẽto atque occupato: ne multiplicatis tot in ſe ſuperborum iniquitatibus cedat, ſed ſemper dicat: Bonitatẽ feciſti cum ſeruo tuo Domine, vt ait ille paſſionum humanarum glorioſus & beatus victor: Dominus dedit, Dominꝰ abſtulit, Iob. 1. ſit nomen Domini benedictũ. Deinde ſequitur: *Coagulatum eſt ſicut lac cor eorũ, ego verò legem tuã meditatus ſum.* Cor ſuperborum, ait, ſicut lac coagulatum. Lac ſpecie & ſapore blandiſſimum eſt, quod aliquo vitio corruptum coagulari ſolet, & ex naturę ſuę ſuauitate decidẽs †, inutili ſapore amaróque corrumpitur. Ergo antea iniqui, cùm in ſecundis rebus eſſe prophetam contuerẽtur, fœlicium rerum amici, ſimplicitatis ſpecie blandientes, tanquam lac fuerunt: at vbi eos ab humilitate ſancti viri ſuperbia & faſtidium tenuit, ex lacte coagulati ſunt, & ex blandis ac ſuauibus adulationibus, in vitioſi & aceſcentis ſaporis amaritudinem ſunt redacti. His verò ſicut lac coagulatis, legem tamen Dei propheta meditatus eſt. Meditatus autem in id, vt diceret quod ſequenti verſu continetur: *Bonum mihi quòd humiliaſti me.* Iniquitas licet ſuperborum multiplicetur, & cor eorum vt lac coaguletur: ſcit humiliationem tamen ſuam ſibi propheta bonam eſſe, nouit ſecundùm Apoſtolum virtutem in infirmitatibus perfici. Bona omnis paſſio, bonæ omnes tribulationes, per quas iuſtificationes Dei cognoſcuntur: vt peccantes humilitate emendet, vt delinquentes ſeueritate coërceat, vt ignorantes doctrina doceat. Idcirco enim bonum ſibi quòd humiliatus eſt ait, quia per humiliationem iuſtificationes Dei diſceret. Deliquit enim prius quàm humiliaretur: & humilitas ei bonum eſt, quia per eam iuſtificatio Dei diſcitur. Concluſit autem hoc modo:

† decedés

Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti.

Non eſt ſimplex concluſionis iſtius ſermo. Suffecerat enim ad prophetæ gratulationem dixiſſe: Bonum mihi eſt lex tua. Sed cùm ait, lex oris tui, plus vult intelligi. Locutus eſt Deus per Moyſen legem, C locutus eſt per prophetas: ſed hęc lex Dei eſt, non etiam lex oris Dei. Os autem Dei eſt ille qui & virtus Dei eſt, qui & ſapientia Dei eſt, qui & brachium Dei eſt, qui & imago Dei eſt: Deus ſcilicet & Dominus noſter Ieſus Chriſtus, dicens: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnũ cœlorum: dicens, Beati lugentes, quia ipſi conſolabuntur, dicẽs: Benedicite qui vos perſequuntur, & orate pro calumniantibus ac perſequentibus vos. Matth. 5. Hanc legem D oris Dei, bonum ſibi eſſe propheta confeſſus eſt. Et bonum non comparationis & definitionis & modi numero, ſed ſuper millia auri & argenti. Indefinitus hic ſermo eſt, cum dicitur millia: quia indefinitè bona eſt lex oris Dei. Ex comparatione enim rerum maximè in terris precioſarum, vtilitatem bonorum eorum quæ à Deo ſunt ſtatuta ſignificat.

E

Ioth.

MANVS *tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me. Da mihi intellectum vt diſcam mandata tua. Qui timent te, videbũt me, & lætabuntur: quia in verba tua ſperaui. Cognoui Domine quia æquitas iudicia tua: & in veritate tua humiliaſti me. Fiat miſericordia tua vt exhortetur me: ſecundùm eloquium tuum ſeruo tuo. Veniant mihi miſerationes tuæ & viuã: quia lex* F *tua meditatio mea eſt. Confundantur ſuperbi, quia iniuſtè iniquitatẽ fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis. Conuertãtur mihi qui timẽt te: & qui nouerunt teſtimonia tua. Fiat cor meum immaculatum in iuſtificationibus tuis: vt non confundar.*

Commune

A Commune iudicium eſt, inter omnia terrena Dei opera nihil homine vtilius, nihil eſſe ſpecioſius. Quia etſi ſint aliqua pulchra & ornata, magnitudinem quidem eius, qui ea tam decora genuerit teſtãtur: verum ſpeciei & ornatus & inſtitutionis† ſuę fructum ipſa non ſentiunt. Loquimur enim de his, quæ humano ſubiecta conſpectui ſunt: ſcilicet de creatis in terra & mari & aëre, & quæ ſingulis quibuſque B generibus naturiſque permixta ſunt. Pulchra hęc, ſed quod tandem in oceano, aut terra, aut cœlo, aut aëre bonum quæ in his creata ſunt, eo quòd talia creata ſunt conſequentur? In homine autem quicquid eſt, ſibi proficit. Et hoc vnum in terris animal rationale, intelligens, diiudicans, ſentiens conſtitutum eſt: horúmque omnium generum quæ in eo ſunt nihil C aliud aliquid proficit, quàm vt ipſe in cæteris aliis & his in quibus eſt natus vtatur. Vtatur autem, ad cognoſcendum venerandúmque eum qui tantorum in ſe bonorum autor & parens ſit. Ex quo magnum illud atque mirabile Salomonis dictum eſſe intelligitur, quod tale eſt: Grande homo, & precioſum vir miſericors: virum verò fidelem opus eſt inuenire. Quid enim tam difficile eſt, quidve tam ardui D operis eſt, quàm inuenire eum, qui meminerit ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei ſe eſſe factum, qui diuinorum eloquiorum ſtudio intentus, rationem animæ ſuæ corporiſque cognouerit, & originem vtriuſque generis naturamque perceperit; ad quem denique finem hæc inſtitutio ſua ortuſque contendat? Atque ob id magnum quiddam eſt homo. Hoc enim nomen, vbi rerum ſuperiùs commemoratarum cognitione ne- E glecta in vitia deciderit, amittit; indignus ſcilicet iam iudicatus homo nuncupari. Et cùm ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei factus ſit: ſecundùm exprobrationes propheticas & euangelicas, aut ſerpens, aut progenies viperarum, aut equus, aut mulus, aut vulpes ei nomen eſt: & proprietas ei nominis ſui vt † ab innocentia exciderit aufertur. Verùm qui ſtudioſa fide doctrinam Dei & præcepta F ſcrutatus ſit, & per innocentiæ ſtudium dignum ſe præſtare velit, qui ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei factus ſit: vti & ipſe prophetæ voce poterit, dicentis; Manus tuæ fecerunt me, & præparauerunt me. Et in aliquibus codicibus ita ſcriptum deprehendimus; Manus tuæ

† conſtitutionis.

Prou. 20.

† vbi.

A fecerunt me, & finxerunt me, da mihi intellectum vt diſcam mandata tua. Et ſine dubio non ocioſum eſſe exiſtimandum eſt, quod non ſatis erat prophetam dixiſſe; Manus tuæ fecerunt me, niſi adiecisſet, finxerunt, vel præparauerunt. Sed honorem conditionis ſuæ propheta intelligens ſpecialem originis ſuæ in hoc ſignificare voluit dignitatem primùm †, dicēs, B Manus tuæ fecerunt me. In creatione mundi omnia verbo effecta eſſe accepimus, cùm dicitur; Fiat lux, cùm dicitur; Fiat firmamentum, cum dicitur: Et appareat arida, cùm dicitur: Germinet terra herbam pabuli ſeminãtem ſemen ſecundùm ſuum genus, cùm dicitur: Fiant luminaria in firmamento, cùm dicitur: Eiiciant aquæ reptilia animarum viuarum. Ergo omne ex quo vel in quo mundi to- C tius corpus creatum eſt, originem ſumit ex dicto: & ſubſiſtere in id quod eſt ex verbo Dei cœpit. Verũ de homine ita Deus locutus eſt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Differt itaq; natura & origo hominis, ab inſtitutione vniuerſæ creationis: & propriè de eo antè & tractatur & confirmatur vt fiat, cùm cætera ſine quadam conſilij ſententia eſſe ſint iuſſa. Habet ergo primam hãc D origo hominis dignitatem, quòd ei proprium fuit de ſe antè tractari. Verum & in hoc pręſenti prophetico dicto, ingens humanæ originis priuilegium continetur. Nõ enim manus Domini pecora & aquatilia, & volatilia fecerunt: nuſquam iſtud ſcripturæ tradidere. Egregiũ hoc itaque & præclarum in homine eſt, quia cæteris dignitate operationis excipitur. De confirmatione autem cœli ita in quodam loco legimus: Ego manu mea firmaui cœ- E lum. Ergo exæquatur operationi hominis iſtud elemẽtum: cum ad ipſum manu Dei firmatum eſſe memoratur. Sed quãquam cœlum manu, homo tamen manibus. Præſtat ergo officio vnius manus, duarum operatio. Et id quod ad cõfirmationem cœli ſatis eſt, in hominis conditione non ſufficit. Intelligendum autem eſt cur manibus propheta ſe factum eſſe F dicat: neque ſolum factum, ſed etiam figuratum, vel præparatum. Corporum omnium elementorum creatio, eo ipſo in tẽpore & inſtituta & effecta eſt, quo ſubſiſtere iubebatur: neque inchoationem eorum & perfectionem tempus aliquod diſcernit. Nam & conſummationem inchoatio in eo quod eſt cœpta percepit.

† Sed honor. conditionis ſuæ in hoc ſignif. voluit, dignitatemque primam, dicens:

Hominis creatio.

Eſa. 45.

Homo verò cùm externam & internam A in ſe naturam diſſonantem aliam ab alia contineat, & ex duobus generibus in vnũ ſit animal rationis particeps conſtitutus: Geneſ. 1. duplici eſt inſtitutus exordio. Primùm enim dictum eſt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Gen. 2. Dehinc ſecundò: Et accepit Deus puluerem de terra, & finxit hominẽ. Primum opus non habet in ſe aſſumptæ aliunde alterius naturæ originem: incorporale eſt, quic- B quid illud de conſilij ſentẽtia inchoatur. Fit enim ad imaginem Dei non Dei imago: quia imago Dei eſt primogenitus omnis creaturæ. Sed ad imaginem, id eſt, ſecundùm imaginis & ſimilitudinis ſpeciẽ, diuinũ in eo & incorporale condendum. Quod ſecundum imaginem Dei & ſimilitudinem tum fiebat, exemplum ſcilicet C quoddam in nobis imaginis Dei eſt, & ſimilitudinis inſtitutum. Eſt ergo in hac rationali & incorporali animæ noſtræ ſubſtantia primum, quod ad imaginem Dei ſit factum. Secundi verò operis efficientia, quantò differt ab inſtitutione prima? Deus terræ puluerem accepit. Iam ſumitur puluis, & terrena materies formatur in hominem vel præparatur: & ex alio in aliud opere ac ſtudio artificis expolitur. D Primum ergo non accepit, ſed fecit: ſecundum, non vt prius fecit: ſed accepit & formauit vel præparauit. Vtrunque autẽ rectè intelligi poteſt, quia vtrunque ſcriptum deprehendimus, vt formauerit in id quod eſt, corporis ſcilicet ſpeciem: vel Geneſ. 2. præparauerit in id quod dicitur, Et inſpirauit in eum ſpiritum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. Inſpirationi E ergo huic præparatus ſiue formatus eſt: per quam natura animæ & corporis in vitæ perfectionem quodam inſpirati ſpiritus fœdere contineretur. Scit in ſe duplicem beatus Apoſtolus Paulus eſſe naturam cùm ſecundùm interiorem hominem delectatur in lege, & cùm aliam in membris ſuis videt legem, quę ſe captiuũ ducat in legem peccati. Quod ergo fit ſe- F cundùm imaginem Dei, ad animi pertinet dignitatem. Quod autem formatur ex terra, ſpeciei corporis naturæque primordium eſt. Et quia vel locutus ad alterum Deus intelligitur, cum dicitur: Faciamus hominem: vel triplex cognoſcitur hominis facti formatique perfectio: cum & fiat ad imaginẽ Dei, & formetur è terra, & inſpiratione ſpiritus in viuentem animam commoueatur: idcirco manibus

A ſe factum & formatum, non manu tantum propheta teſtatur, quia in conſtitutione ſua non ſolitaria tantum & eadem triplex fuiſſe docetur operatio. Et quia iſtud ſciat propheta valde eſſe occultum atque reconditum, quatenus ſcilicet manibus Dei formatus ſit: tamen vt plenam atque abſolutam intelligentiæ huius rationem conſequatur, ait: *Da mihi intellectum, vt diſcã mandata tua.* Tanquã igno- B rans hæc loquitur: & tanquam nondum intelligentiam adeptus, dari ſibi intelligentiam deprecatur. Et audent non dico eccleſiæ homines, ſed gentium ſophiſtæ quædam de naturæ humanæ inſtitutione velle tractare! Audemus etiam gloriari, tectæ ac perfectæ nos vitæ eſſe ſcientiam conſecutos! Sed doceri nos oportet pro- C phetæ huius exemplo, vt vel diuinarum rerum ignorantiã confiteamur: vel ignoratarum † intelligentiã deprecemur. Optimum eſt autem cœleſtium mãdatorum ſcientiam à Deo per precem poſtulare: & infirmitatem ingenij noſtri paupertatémque cognoſcere. Primum enim, ſecũdum Apoſtolum, munus eſt gratiarum, ſapientiæ donum: ſequens ſcientiæ: & idcirco hunc ordinem etiam hic propheta ſeruat, D dicens: Da mihi intellectum, vt diſcam mandata tua. Primum intelligentiam, pòſt etiam ſcientiam deprecatus eſt. Sequitur deinde: *Qui timent te, videbunt me & lætabuntur: quia in verba tua ſperaui.* Cõſuetudo impiorum eſt, vt conſpectis religioſis viris triſtes ſint. Oderit enim neceſſe eſt ebrioſus ſobrium, continentem impudicus, iuſtum iniquus: & tanquam con- E ſcientię onus, pręſentiam ſancti cuiuſque non ſuſtinet. Contrà verò ad conſpectum viri fidelis, religioſi omnes quibus timor Dei eſt lætantur: vt vel ſolo corporeæ cõtemplationis viſu gratulentur, modo auium herbarúmque quarundam, quæ viſæ tantum & conſpectę morbis aliquibus & infirmitatibus medentur. Vtilis ergo eſt præſentia ſancti timentibus Deum: quia neceſſe eſt profectum aliquem ex F contemplatione illius conſequantur. Sed propheta non hoc in ſe ſolum contuendum putat, quod publicis ac promiſcuis oculis ſubiectum eſt. Vult ille probitatem vitæ ſuę conſpici, vult iuſtitiam ſuam & religionem & cõtinentiam cerni. Non enim tantum timentes Deum, quia vident eum, lætabuntur: ſed quia vident eum in verba Dei ſperantem, & ſperantem non mediocriter, neque confuſo hu-

† ignotarum.

manæ

Digitized by Google

manæ opinionis errore, ſed dicẽtem cum libertate id quod cõſequitur: *Cognoui Domine quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua † humiliaſti me.* In locis cæteris meminimus, ita prophetam dicere ſolitum: Da mihi intellectũ, & doce me, & obſeruabo præcepta tua: nunc autem tanquã de adeptis profitetur, dicens: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua. Sed hic non iudiciis illis æternis, ſed de præſentibus ſermo eſt. Iudicia illa ęterna ſecundum eundem

† & veri humil.

B propheram, ſicut abyſſus multa: & ſecundùm Apoſtolum: Iudicia Dei inueſtigabilia & inſcrutabilia. Scit autem in his iudiciis, quæ nũc ſunt, quicquid in ſe geratur, ex iudicio Dei fieri: omnes tribulationes, omnes preſſuras, omnia infectationum odia, omnes perſecutionum infeſtationes, ex iudicio in ſe Dei adeſſe, vt per hęc probabilis, vt per hæc emendatus, & tanquã

Rom. 11.

C per ignem examinatus atque purgatus ſit. Pluseſt autem neſcio quid in cognitione, quã in fide operis, & idcirco hic non credidit, ſed cognouit: quia fides habet obedientiæ meritum, nõ habet autem cognitę veritatis fiduciam. Diſtinxit Apoſtolus plurimum inter cognitionem fidémque differre: poſteriore loco eam inter gratiarum dona connumerans. Primùm enim ſapientiam, ſequenter cognitionem, ter-

D tiò fidem prædicauit: quia qui credit, poteſt ignorare quod credit. qui autem iam cognouit, non poteſt id quod cognouit, adepta cognitione nõ credere. Ergo ambiguitatem hîc non admittit propheta, quin ſciat iuſta eſſe Dei iudicia, id eſt, humiliationis ſuæ & tribulationis & contẽptus & iniuriæ & doloris. Ita enim ait: Cognoui Domine quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua humiliaſti me. Non

E ſine cauſa ſe ſcilicet eſſe tribulationibus ſubditum, non ſine cauſa paſſionibus permiſſum, non ſine cauſa per iniurias humiliatum, ſed ad humanorum vitiorum expiãda peccata, ex iuſtis ſe ac veris Dei iudiciis humiliationi eſſe ſubiectũ. Sed quia in his paſſionibus ex æquitate diuini iudicij verſetur: *Fiat miſericordia tua, vt exhortetur me ſecundùm eloquiũ tuũ ſeruo tuo.* Ex-

F hortationem præſentium humiliationum ex miſericordia Dei deprecatur, quia humana infirmitas impar ſit tolerãtiæ † paſſionum, dicens: Fiat miſericordia tua vt exhortetur me. Sed meminit bonum ſibi eſſe humiliari, bonum ſibi eſſe paſſionibus ſubdi: & ea omnia à quibus vexatur, purgationem ſibi terrenorum eſſe vitio-

† infirmitas ipſarum ſit tolerantia.

A rum. Non enim vt humilitas ac tribulatio à ſe auferatur orat: ſed vt ſibi ex miſericordia Dei adhortatio in tribulatione præſtetur. Optat ergo diuino prœlio in his corporis ſui infirmitatibus militare: optat longo certamine aduerſus mundi huius nequitias conſiſtere. Sed adhortationem ex miſericordia Dei ſpectat: vt tribulatus licet & afflictus, diuinæ adhortationis auxilio firmetur. Scit & beatus apoſtolus

B Paulus omni ipſe tentationũ genere perfunctus, vti ſe diuinæ miſericordiæ adhortatione, dicens: Benedictus Deus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſerationum, & Deus omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni tribulatione. Et adhortationẽ hanc ſcit ſibi propheta promiſſam à Deo patre & Domino miſerationum, qui per tentationes eum

1. Cor. 1.

C qui ſe credat examinet, atque ideo ſubiecit: Secũdùm verbum tuum ſeruo tuo: id eſt, ſecundùm eam promiſſionẽ qua ſpoponderit ſe tribulatos in paſſionibus non relicturum. Dixit enim in euãgeliis: Cùm ergo tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Et hoc quidẽ

Matth. 10.

D quantum ad præſens pertinet tempus, futuræ autem ſpei propheta non immemor eſt, dicens: *Veniant mihi miſerationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea eſt.* Naturę corporalis infirmitas eget miſerationibus Dei. Neque enim beatæ illius vitæ æternitatem cõſequi merito ſuo poterit: niſi miſerationibus eius, qui pater miſerationum eſt, prouehatur. Scit ſe propheta nondum ea viuere vita quæ vita ſit:

E nemo enim noſtrûm hoc quod nunc viuit vitam audebit exiſtimare. Nunc enim in corpore mortis ſumus, Paulo dicente: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et hoc ipſum eodem propheta teſtante ita: Et in puluerem mortis deduxiſti me. Vera enim vita noſtra cum Chriſto abſconſa eſt in Deo. Sed neque hæc nunc in qua agimus regio viuentium eſt: ea autem eſt de qua hic idem propheta

Rom. 7.

Pſal. 21.

F ait: Et complacebo Deo in regione viuorum. Atque ideo viuam dixit: quia non in vſu iſtius vitæ viuit, ſed in Dei ſit miſeratione victurus. Sed ſperat illud, quia lex Dei meditatio eius eſt. Vacemus igitur diuinæ lectioni, vacemus præceptis Dei: & opera legis vitæ noſtrę officiis exequamur. Quia propter meditationẽ legis

Pſal. 114.

veniēte in ſe Domini miſeratione, ſperat ſe propheta victurum. Non eſt verò ſufficiens huic prophetæ, vt ſibi tantùm ſolicitus ſit, ac ſolùm ſui memor ſit. Oportet eum curam humani generis ſumere, & publicæ ſolicitudinis affectum ſubire: & orare pro his qui in peccatis & irreligioſitate verſantur. Huius itaq; affectu ſui ſolicitudinem conſequenti verſu docet, dicēs: *Confundantur ſuperbi, quia iniuſtè iniquitatem fecerunt ſuper me.* Nō eſt hic maledicti oratio, neque retributionem iniurię ſibi illatæ deprecatur. Et abſit vt propheta & euangelij prædicator rationem euāgelicæ charitatis exceſſerit, Domino enim dicēte: Diligite inimicos veſtros, & orare pro calumniātibus ac perſequētibus vos: ratio non patitur vt nunc vindictam in ſuperbos atque iniurioſos precetur. Sed quia à peccatis qui deſinit, in his erubeſcit: & qui vitia derelinquit, neceſſe eſt vt ea idcirco quia oderit, derelinquat: orat propheta, vt qui in ſe ſuperbi iniuſtè fuerant, hi per cognitionem vitiorum ſuorum in his quæ geſſerint erubeſcant. Quā diu enim quis peccat, in his quæ peccat non confunditur, conſuetudine & voluntate peccādi. Vbi verò peccare deſtiterit, finem peccandi habet ex pudore peccati. Ipſe autem exercetur in mandatis Dei: viuendo iuſtè, religioſè prędicādo, iniurias non retribuendo, & tolerando patienter. Ob id enim multorum in ſe ſuperborum contradictiones iniquitatéſque ſuſtinuit. Abſolutè autē conſequenti verſu id quod de confuſione ſuperborum tractamus, ſignificaſſe intelligitur. Sequitur enim: *Conuertantur mihi qui timent te, & qui nouerunt teſtimonia tua.* Vult ergo eos, qui Deum timere cœperunt, ad ſe propheta conuerti, vt per doctrinam ſuam in vitiis ſuis & criminibus erubeſcant. Cognitis ſcilicet & teſtimoniis Dei, de quibus multa iam diximus, & confuſi in veteribus delictis, ad inſtitutionem prophetę doctrinámque ſe referant, quorum ex ſuperbia atque peccatis ad pietatem modeſtiamque conuerſio eſt. Concluſit autem verecundiæ ſuæ more, dicens, *Fiat cor meum immaculatū in iuſtificationibus tuis, vt nō confundar.* Exercetur in mādatis, meditatur in lege, iuſtitiam iudiciorum Dei cognouit. Timētes Deum conſpectu eius lætantur, manibus Dei factus atque formatus eſt, & non audet dicere immaculatum cor ſibi eſſe: & audemus interdum præferre innocētiam noſtram, iactare vitiorum abſtinētiam, &

Luc. 6.

A puros nos à peccatis atque iniquitatibus gloriari? Sed vt fidem, ita & humilitatem ac modeſtiam diſcere à propheta nos cōuenit, orāre vt ſibi immaculatum cor fiat. Scit enim ex eo progredi ſecundùm id quod dictum eſt: De corde enim exeunt cogitationes malæ, cædes, laſciuię, fornicationes, furta, falſitates, blaſphemiæ, & horum ſimilia. Hæc igitur immaculatum fieri deprecatur, vnde tot tantorúmque B vitiorum quaſi ex quodam fomite initia ſuggeruntur. Immaculatum autem hoc modo ſciens fieri, ſi in iuſtificationibus Dei maneat: iuſtificationum autem hunc fructum eſſe intelligit, ne in his manens confundatur. Confuſio enim ex peccatorum conſcientia eſt, & ex opprobrio delictorum. Vbi ergo confuſio non erit, nec peccatum erit. Peccatum verò vbi C non erit, in iuſtificationibus Dei manebitur. Iuſtificationes autem Dei, immaculatum cor eſſe præſtabunt.

Matth. 15.

Caph.

DEFECIT *in ſalutare tuum anima mea, & in verbum tuum ſpero. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum:* D *dicētes, Quando cōſolaberis me. Quia factus ſum ſicut vter in pruina: iuſtificationes tuas non ſum oblitus. Quot ſunt dies ſerui tui: quādo facies de perſequētibus me iudiciū? Narrauerūt mihi iniqui exercitationes, ſed nō vt lex tua. Omnia mādata tua veritas: iniqui perſecuti ſunt me: adiuua me. Paulò minus conſummauerunt me in terra: ego verò non dereliqui mandata tua. Secūdùm miſericordiam tuam* E *viuifica me: & cuſtodiam teſtimonia oris tui.*

Naturæ humanę eſt, vt cum id quod deſiderat, non poteſt obtinere: per deſiderij iugem cupiditatem, animi defectione teneatur. Et hoc noſſe ex ipſis affectionis noſtræ motibus promptum eſt: in quantam animi defectionem eorum quos deſideramus expectatione redigimur. Propheta itaque cuius omnis ad Deum expe F ctatio eſt, cui omne in mandatis eius deſiderium eſt: loquitur & dicit: *Defecit in ſalutare tuū anima mea, & in verbū tuum ſpero.* Non habet alia, quæ deſiderium ſuum occupēt: & ſancti cupiditas non vacat ſeculi rebus. Defecit igitur in deſiderio ſalutaris, & defecit ob id, quia in verbis Dei ſperat: finis enim legis Chriſtus Ieſus eſt. Et hic eſt de quo ſcripſerūt Moſes & prophetæ. Eſt autem ſalutaris ipſo illo nomine quo Ieſus nuncupatur. Ieſus enim ſecundùm

cundùm Hebraicam linguam, ſalutaris A eſt:& idipſum angelus ad Ioſeph loquens docet, cùm dicit: Et vocabis nomen eius Matth. 1. Ieſum: Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Cauſa itaque defectionis, eſt deſiderium ſalutaris. Deſiderij autem hinc origo eſt quòd in verbis Dei ſperat. Salutaris enim noſter Ieſus eſt, qui & deſideratus & natus eſt. Sed defectionem animæ deſiderantis intelligendũ eſt, quid ſequatur ait: *Defecerũt oculi mei in* B *eloquiũ tuũ dicentes, quando exhortaberis me?* Sequitur ergo defectionem animæ defectio oculorum. Sed vt de natura defectionis animæ tractauimus, videamus qualis oculorum ſoleat eſſe defectio. Pone igitur in expectatione aut peregrinãtis viri coniugem, aut iam diu abſentis filij patrem: quem omni tempore exiſtimet reuerſurũ. Nónne et itineri, quo venturum opinabitur, ſemper intendet? C Nónne intentio ac viſus oculorum, contuitionis ipſius expectatione deficiet? deſideria hæc in ſe prophetarum Dominus teſtatur, cùm dicit: Matth. 13. Amen amen dico vobis, multi prophetæ & iuſti quæſierunt videre quæ vos videtis,& audire quę auditis. Propheta itaque & animo & oculis deficitur. Sed hi modo oculi prophetæ licet Deum videre deſide- D rauerint, non ſunt tamen corporis oculi. Loquuntur enim,& expectant:& mentis potius eſt contuitio iſta & loquela, non corporis. Dicunt enim, Quando exhortaberis me? Scit ergo exhortationem hanc ſanctos quieſcentes in inferno deſiderare, 1.Pet.3. ſcit teſtante apoſtolo Petro, deſcendente in inferna Domino, etiam his qui in carcere erant,& increduli quondam fuerant in E diebus Noe, exhortationem prædicatam fuiſſe. In hæc igitur Dei eloquia oculis loquentibus defecit: non tam viſu corporeo Deum ex eloquiis nunciatum, quàm contemplatione animæ & mentis expectans. Dehinc ſequitur, *Quia factus ſum ſicut vter in pruina, iuſtificationes tuas non ſum oblitus.* Noui generis hæc cauſa eſt: vt ideo iuſtificationes Dei nõ oblitus ſit, quia factus F ſit ſicut vter in pruina. Et ſi rem ſolis auribus metiamur: inanis & ridiculus prophetæ ſermo exiſtimabitur. Sed meminit vtrẽ Marc. 2. pro humanis corporibus nuncupari, Domino in euangeliis dicẽte: Nemo, inquit, mittit vinum nouum in vtres veteres. Et non ambigitur eum in vtribus corpora, in peccatis ſuis veterna memoraſſe. Per continentiæ autem ſtudium frigent fidelium corpora:& calore naturæ interioris extincto, vtres erunt frigidi. Quæ cùm intrinſecus per naturam vitiorum efferuẽtium incaleſcant: extrinſecus tamen continentiæ patientia tanquam pruinæ frigore obrigeſcunt. Ergo in hoc corporum frigore iuſtificationum Dei immemores eſſe non poſſumus. Quiſquis autem per vitiorum ardorem vtre pleno caluerit, neque per metum Dei religionémque frigeſcat, neceſſe eſt iuſtificationum Dei obliuiſcatur. Quæ obliuiſci ſanctus non poterit, cum vtris in pruina modo obrigeſcẽtis extrinſecus, internarum cupiditatum omnium inſtigatione ſit frigidus. Dehinc ſequitur: *Quot ſunt dies ſerui tui, quando facies de perſequentibus me iudicium?* Iudicium poſt cõſummationem ſeculi propheta eſſe non ignorat, cum ait: Pſal. 1. Propterea non reſurgunt impij in iudicio, neque peccatores in conſilio iuſtorum. Quod ergo nunc orat de perſequentibus ſe fieri iudiciũ: non illud vtique quod in reſurrectionis ſeculo meminit futurum, cum ſe paucorum hũc dierum ſecũdum corporalem vitam ſciat eſſe. Ita enim ait: Quot ſunt dies ſerui tui. Cum dicit, quot, ſcit eſſe nõ plures. Et ſuperius dixerat, eſſe ſe tanquam vtrem in pruina. Ergo quia ſe paucorum dierum ſcit, fieri iudicium ab his qui ſe perſequũtur deſiderat: à diabolo ſcilicet, miniſtríſque eius. Sunt enim ſpiritales nequitiæ in cœleſtibus, ſed ſcit & diabolum in reſurrectionis ſeculo iudicandum. Paucorum itaque dierum ipſe cum ſcit, fieri hoc iudicium deſiderat: ſcilicet vt cõſummatè ſanctus & perfectè Deo placens conterat intra ſe diabolum, conterat aduerſantes ſibi inimicáſque virtutes, & fidei ſuæ animæ ſubdat nequitias ſpiritales. Nondum igitur de naturæ ſuæ firmitate confidit, licet iam vt vter frigeat: ſed vt per miſericordiam Dei iudiciũ in inimicos ſuos ſit deprecatur. Hanc poteſtatem iudicij Dominus Apoſtolis ſuis dedit, dicens: Ecce dedi vobis poteſtatẽ calcare ſuper ſerpentes & ſcorpiones,& ſuper omnem virtutem inimici. Luc. 10. Vocem hanc quidem nondum propheta Domini in corpore manẽtis audiuit: ſed dari ſibi id poteſtatis orat, vt conſtituatur ſibi in perſequentes ſe tale iudicium. Tẽtatur enim vndique, cùm ei per naturam corporis vitiorum ineſt cognata materies: eámque diabolus conatur ardore geminę cupiditatis accẽdere, cùm impiis irreligioſorum vocibus læditur, cum prophanas gentium contra Deum diſputationes & eloquia væſana perpeti-

tur, ideo in conſequenti ait: *Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, ſed non ita vt lex tua.* Quāti enim ſūt qui quædam humanæ vitæ inſtituta docere ſe aſſerant, cùm ad virtutes ſeculi ſtudia animæ noſtræ Deo rectius ſeruientia accedunt? Quāti etiam ſunt qui cognitionem ſe habere diuinarum ſcripturarum mentientes, hęretica & peruerſa dogmata prædicant? Sed ſciens propheta perfectam humanæ doctrinæ eruditionem in Dei lege eſſe, ait: Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, ſed non ita vt lex tua. Iniqui enim ſunt hæc prædicantes. Et ideo vox Dei vetuit peccatorem eloquia ſancta narrare, quia iniquitas doctrinæ cœleſtis non recipit veritatem. Peccatori enim dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu autem reieciſti ſermones meos retrò. Et has igitur exercitationes propheta non fert: ſciens nihil narrationi legis æquandum. Denique adiecit: *Omnia mādata tua veritas, iniquè perſecuti ſunt me, adiuua me.* Iuſtū qui perſequitur, neceſſe eſt vt iniq; perſequatur: quia iniquitas iniuſtæ operationis effectus eſt. Scit & hanc Apoſtolus perſecutionum iniquitatem, cùm dicit: Omnes volentes religioſè viuere in Chriſto, perſecutionē patientur. Multæ enim tribulationes iuſtorum ſunt. Nunc ſatanas inſectatur, nūc miniſteria eius impugnāt, nunc falſorum fratrum ſimulatio ad nocēdum arte fraudulentæ inſectationis itte pit. Sed propheta qui veritatem eſſe mandati Dei meminerit, iniuſtæ iniquitatis perſecutionem fideli animo ſuſtinet. Et quia perſecutionem fidei ſciat eſſe documētum, non orat eam à ſe remoueri: ſed adiuuari ſe in ea poſtulat, & opem atque auxilium miſericordiæ Dei precatur, euangelici huius præcepti non ignarus: Qui non accipit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus. Veritas ergo eſt in præceptis Dei. Veritas nihil falſum, nihil incertum, nihil imperfectum habet: perſecutio autem iuſto intentata, iniquitas eſt. Iniquitas enim prędicatorem neceſſe eſt oderit veritatis: ſed auxilium à Deo eſt veritatis prædicatori. Graues enim meminit has eſſe perſecutorū moleſtias: & quia iuſto vtiles ſint, nō putat amouendas. Periculoſa namque ocioſæ fidei pax eſt, & faciles ſecuris excubiis inſidiæ ſunt. Bellis autem exercitatū virum non cito doli capient: & glorioſo certamine opus eſt, vt corona victoriæ deferatur. Ob quod non orat ſibi adimi cauſam certandi, ſed tribui auxilium vincendi. Meminit autem non in leui ſe tentationum eſſe pugna. Sequitur enim: *Paulò minus conſummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.* Propè vſque ad finem vitæ iniuſtæ perſecutiones prophetam redegerunt, illæ ſcilicet de quibus ſuperius diximus: ſpiritales nequitiæ in cœleſtibus, quæ nos ad corporalia vitia ingeſtis cupiditatum illecebris inſtigant. Penè igitur eſt propheta conſummatus in terra, id eſt, in corporum vitia & peccata deiectus: vt enim conſummatio bonorum: ita & malorum eſt. Sed ingruentibus licet his pernicioſiſſimis inimicis ac perſequentibus ſe, mandata Dei non dereliquit: & infirmata licet naturæ ſuæ imbecillitate, in præceptis Dei permanet: hoc glorioſius in mandatis Dei permanens, quod penè naturæ ſuæ infirmitas ſit ſubacta: Concludit deinde modeſtiæ & ſpei ſuæ more, dicēs: *Secundùm miſericordiam tuam viuifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui.* Viuificari ſe tanquam nondum viuens precatur: & cuſtoditurum ſe teſtimonia oris Dei, tanquā nunc non cuſtodiat, pollicetur. Sed cùm viuat in corpore, vitam ille non huius ſeculi concupiſcit: & cùm teſtimonia Dei in lege cuſtodiat, tamen teſtimonia oris Dei cuſtoditurum ſe pollicetur: quæ euangelicis innouata præceptis non adulterio tantum, ſed etiam deſiderio adulterij abſtinentes, ſola fidei ſanctificatione conſummant: per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui os & dextera & virtus & ſapientia Dei eſt, benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Pſal. 49. — 2. Tim. 3. — Matth. 10.

Lamech.

IN æternum † Domine permanet verbum tuum in cælo. In generationem & generationem veritas tua: fundaſti terram, & permanet. Ordinatione tua perſeuerat dies: quoniam omnia ſeruiunt tibi. Niſi quod lex tua meditatio mihi eſt: tunc periiſſem in exprobratione mea. In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, quia in ipſis viuificaſti me Domine. Tuus ſum ego, ſalua me: quoniam iuſtificationes tuas exquiſiui. Me expectauerunt peccatores vt perderēt me: teſtimonia tua intellexi. Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.

† *ſeculum.*

Sermonem prophetæ non in humilibus ac peruulgatis demorari decet, ſed ſemper excelſa & Deo digna tractare: atque ita, vt dum nos ad innocentis vitæ obſeruan-

obſeruantiam imbuit, ingenij quoque noſtri humanitatem ad intelligentiam diuinorum & inuiſibilium ſacramentorum extollat. Nec ſanè humana infirmitas in cœleſtem ſcientiam ſe ipſa proueheret: niſi Deo donum ſcientiæ per doctrinam ſpiritus largiente ad cognitionem diuinæ & imperſpicabilis naturæ erudiretur. Volẽs igitur propheta præſtare nos ac perficere Deo dignos, & ſciens repoſitum humanæ ſpei eſſe vt in cœleſtem gloriam, ſi diſciplinam cœleſtis obedientiæ conſectaretur, accederet, ita cœpit: *In ſeculum Domine permanet verbum tuum in cælo.* In cœlo ait: quia ſcit in terris propter falſitatem hominum non manere. Et quomodo in cœlo maneat, ipſa veluti corporalis contemplationis fide cernitur. Non eſt illic transgreſſio, non demutatio, non infirmitas, non otium. Contueamur ſolis annuum curſum, & menſtruum lunæ recurſum, aſtrorum quoque aut ſtationes, aut conuerſiones, aut demutationes: nunquid non finibus ſuis & conſtitutis terminis ac decretis viciſſitudinibus continentur? Nihil illic demutatur, nihil differtur, nihil negligitur: ſed in conſtitutionis ſuæ manet lege, & in indefeſſis obedientiæ miniſteriis perſeuerat. Sed ſeruauit hanc definẽdorum & præteritorum officiorum propheta rationem, dicens: In ſeculũ Domine, verbum tuum permanet in cœlo. Latini quidem interpretes ambigua id ſignificatione & minus propria tranſtulerunt. Nam quod apud illos eſt, εἰς τὸν αἰῶνα κύριε, id nobiſcum eſt, in æternum Domine tranſlatum. Accipi autem æternum ita poteſt, vt intelligatur nullo id quod æternũ eſt fine deſinere. Seculum verò, quod αἰὼν Græcè eſt, intra ſpacium definiti temporis continetur. Non enim ait in ſeculum ſeculi, neque in ſecula ſeculorum: ſed in ſeculum verbum tuum permanet. Scit poſt hoc ſeculum cœlum & terram prætetire, Domino dicente: Amen dico vobis, cœlum & terra præterient, verba autem mea non tranſient. Meminit etiam hoc ſeculum præteriturum eſſe, vt ſit cœlum nouum, & terra noua. Idcirco ait: *In ſeculum Domine, permanet verbum tuum in cælo.* Quia poſtquam hoc ſeculum tranſierit: in cœlo verbum hoc obedientiæ conſtitutæ in creaturis, quæ reuelationem filiorum Dei expectant, neceſſe ſit permanere. Sed non idcirco non & in terris aliquãdo Dei verbum eſt, licet id tantum in cœlo propheta prædicet manere. Nemo enim noſtrum eſt, qui non interdum donum ſpiritalis gratiæ ſentiat, qui non aliquando in ſe habeat Dei verbũ: cùm ſobrius, cùm tranquillus, cùm continens eſt, cùm beneuolus eſt, cum miſericors eſt. In his enim cum ſumus, manet in nobis Dei verbum, cum præceptis eius bonarum rerum obeditione famulamur. Sed ſubrepentibus turbidarum affectionum motibus, cum ſubit pecuniæ cura, cum æſtus turpis ac laſciuæ cupiditatis accenditur, cum ira pectus commouetur, cum ebrietas deſideratur: iam non in nobis manet verbum Dei. Eſt autem in his, qui ſecundum Apoſtolum exuti veterem hominem cum peccatis ſuis, nouum induerũt, qui commortui Chriſto & conſepulti iam in nouitatem vitæ reſurrexerunt, & collocati ſunt in cœleſtibus: qui terreſtris imagine derelicta, cœleſtis imaginem portant. In his enim tanquam in cœlo verbum Dei permanet: in quibus hoc verbum non offenditur ira, ebrietate, odio, infidelitate, laſciuia. Nam etſi aliquando manet in nobis: tamen à ſancto habitationis ſuæ contumelias non fert, vt ſemper ineſſe permaneat. Si verò hęc commemorata vitia ſemper in nobis erunt: ne introire quidẽ polluta corporum domicilia dignabitur. Adeſt autem vnicuique proximo, vt dictum eſt: ſtat enim ad oſtium verbum Dei & pulſat oſtium animæ noſtræ, & dicit: Ecce ſtans ante oſtium pulſo: ſi quis aperuerit mihi oſtium, ingrediar ad eum. Vult ergo ſemper introire, ſed à nobis ne introeat excluditur. Claudimus enim per hæc corporis vitia animæ noſtræ aditum. Qui ſi cœperit emundatis omnibus patere, ilico introibit, modo ſolis: qui clauſis feneſtræ valuis introire prohibetur, patentibus verò totus immittitur. Ipſi quidem ſemper vt illuminet promptum eſt, ſed lumen ſibi domus ipſa obſeratis aditibus excludit. Eſt enim verbum Dei ſol iuſtitiæ, adſiſtẽs vnicuique vt introeat: nec moratur lucem ſuam apertis aditibus infundere. Manet igitur hoc verbum Dei in cœlis, per indefeſſam cœleſtium obedientiam. Quo exẽplo, in ſanctis quoque, qui cœleſtes ſecundùm cœleſtis imaginem ſunt, Dei verbum manere credendum eſt. Sequitur dehinc: *In generationem & generationẽ veritas tua.* Duplicẽ hanc ſenſus noſtri intelligentiã, qua verbum Dei manere vt in cœlo, ita & in ſanctis hominibus exiſtimamus: verſus hic qui conſequitur confirmat. Non enim ait in generationem generationis, aut à

Margin notes: Matt. 24. (at "tire, Domino dicente"); Apoc. 3. (at "luta corporum domicilia"); εἰς γενεὰν (at "Duplicẽ hanc ſenſus").

generationibus generationum : ſed in ge-
A nerationem & generationem veritas tua.
Vtramque generationem ſimplici ſignifi-
carione commemorat. Duas igitur gene-
rationes in duobus populis cognouimus:
quorum vnus eſt legis&prophetarum, al-
ter eſt euangeliorum&Apoſtolorum. Ve-
ritas ergo Dei in ſolis his duabus genera-
tionıbus manet. Sed cum prior genera-
tio veritatem Dei intra ſe haberet, nulla
B alia tum habuit. Erant enim plures gene-
rationes gentium arque populorum. Et
nunc cùm hæc eadem generatio indigna
extitit, in qua veritas Dei eſſet: hãc eandẽ
Dei veritatem pręter eam quę euangeliis
credidit, non habet alia vlla generatio. Se-
quitur verò : *Fundaſti terrã & permanebit.*
Cõuenerat ordini vt poſt cœlum, dehinc
terra nuncuparetur : ſed hoc quod mediũ
C eſt, id eſt, in generationẽ & generationem
veritas tua, ob eam cauſam inreueniſſe
exiſtimo, vt duplex illa de cœlo, in quo
Dei verbum manet, intelligentia confir-
maretur. Nunc ergo ranquam integer or-
do ſeruatus eſt : cum poſt cœlum in quo
permaner Dei verbum, fundara terra mã-
ſura eſt. Er quidẽ hoc eriam de hac rerra
forte dictum inrelligirur, quæ fũdara per-
manet, quam ſecundùm Salomonẽ Deus
D per ſapientiam fundauit : quæ cum fluidę
ſit aquarum naturæ ſuperiecta, & incon-
ſtanti innaret ſubſtrata elemento, ira ta-
men ſapienria&virture & ſpiritu Dei fun-
data fuerit vr permanear. Sed mihi pro-
pheticus ſermo etiam de terra humani
corporis videtur locutus : quæ ira fundata
ſir, vr in ea tanquam in cœlo verbum Dei
E manear. Cœlum enim&rerra præreribit.
Et qnomodo hæc terra fundata manſura
eſt? niſi fortè fundata in hoc ſeculo tan-
tum manſura ſit: id eſt, ſecundùm ſeculi
huius conſtitutionem & ipſa manſura.
Sed ſi permanſura eſt, quo verbo ſignifi-
catur in perperuum manſura? Earum ne-
ceſſe eſt generatio non terra fundata &
manſura eſſe credenda eſt, quibus ob ve-
F ritatem in his Dei manentem, cœleſtis ho-
rum nunc terrenorum corporum gloria
præparatur. Et abſolurius id ita conſequẽ-
ri verſu porerit inrelligi. Ait enim: *Ordina-
tione tua perſeuerat dies, quoniam omnia ſer-
uiunt tibi.* Dies iſte qui nunc eſt, nõ perſe-
uerar interuentu noctis exemptus. Aut ſi
de huius diei remporibus locutus eſſet,
menrionem etiam noctis fieri cõuenerat:
quę pari, vt dies, Dei ordinatione perſiſtit.
Sed quia dies lux eſt, & ſanctus quiſque

A mundi iſtius lumen eſt : huius ergo lumi-
nis dies nõ ambiguè ordinatione Dei per-
ſeuerare creditur & perſeueraturus, quia
omnia Deo ſeruiant. Nunc enim non om-
nia Deo ſeruiunr. Nunquid & peccatores
Deo ſetuiunt? Nũquid & hi ſeruiunr, qui
adhuc ſcabello Domini pedum ſubdendi
ſunr? Dixit autem Dauid: Dixit Dominus *Pſal. 109.*
Domino meo, ſede à dextris meis. Donec
ponam inimicos tuos ſcabellum pedum
B ruorum. Et ſecundùm Apoſtolum: Opor- *1. Cor. 5.*
tet eum regnare donec ponar inimicos
ſuos ſub pedibus ſuis. Ergo runc dies, id
eſt ſanctorum lumen permanebit, cùm
Deo cœperint vniuerſa ſeruire. Er hæc
quidẽ à nobis ſecundũ propheticã atque
Apoſtolicam doctrinam commemorata
ſunt. Vt quanquam in præſentibus dictis
futurorum bonorum ſignificari tempus
C intelligatur : in quo & cœlum nouum &
terra noua & felix demutandorum cor-
porum gloria & æterna (oblitis terreno-
rum viriorum noctibus) noſtri luminis
dies ſpei & expectationi noſtræ præparã-
tur: tamen vt magnificentiam Dei omnes
huius quoque mundi creariones indemu-
tabili officiorum ſuorum conſtitutione
teſtentur, cùm ita firmata ſtarutáque om-
nia ſint, vt perpetuis quibus manebũt cõ-
D ſtitutorum ab exordio temporum curſi-
bus perſeuerent, propheta perſeuerare ſe
vt diem poſtulat, ſeque iam ſeruum eſſe
Domini ſui meminit, dicens: *Niſi quod lex
tua meditatio mea eſt, tunc forſitan periiſſem
in humiliatione* † *mea.* Frequenter admo- *† humili-tate.*
nuimus humiliatione id ſignificari cũ ten-
tationibus anima ſubiecta eſt, & infirmita-
E ti ſuæ derelicta humilis efficitur. Lex ergo
ei meditatio eſt : & niſi meditario ei fuiſ-
ſet, forſitan in humiliatione periiſſet. Nõ
eſt ergo meditatio legis Dei cùm tribula-
mur & anguſtiamur relinquenda : ſed cũ
variis corporum infirmitatibus affligimur,
cùm inrer perſecutionum bella vexamur,
conſtans in nobis debet legis eſſe medita-
tio. Vrãt enim licet in excidiũ fidei ignes,
F lacerent quoque ad periculum ſaluris no-
ſtræ flagella, fodiant etiam ad eliciendam
impietatis confeſſionem redempta à Deo
corpora vngulæ: dicti tamen prophetici
meminiſſe debemus, vt conſortes ipſius
ſimus. Dicamus & nos patiẽtes atque vin-
centes: Niſi quod lex tua meditatio mea
eſt, tunc forſitan periiſſem in humilitare
mea. Et beatitudinem meditarionis huius
iam in exordio pſalmorum propherame-
minit, dicens: Beatus vir qui non abiit in *Pſal. 1.*
conſilio

A conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et verè beatus erit quiſquis in lege Dei meditabitur: qua meditatione in ipſa quę tribulationum humiliatione ſeruabitur. Dehinc ſequitur: *In ſeculum nõ obliuiſcar iuſtificationes tuas, † quia in ipſis viuificaſti me.*

† iuſtificationum tuarum.

B Scit propheta, ſecundùm Apoſtolũ, finem legis eſſe Chriſtum, in quo iuſtificationum obſeruatio conſtituta eſt: ſcit & in Euangelia credituris legẽ eſſe pædagogum, ſcit & iuſtum ex fide viuere, ſcit & legem ſpiritalẽ eſſe, ſcit quòd qui ea quæ in lege ſunt fecerit viuit: & idcirco ait: In ſeculum non obliuiſcar iuſtificationum tuarum, quia in ipſis viuificaſti me. Vt quanquam fides Euangelica finitis legis C ſit operibus prædicanda, iuſtificationum legis tamen quæ ſibi vitæ initium ſit immemor non ſit: quia legis iuſtificatio Euãgelicæ iuſtificationis fideique pædagoga ſit. Conſtanter verò cùm ſibi nulla iuſtificationum Dei ſubrepere poſſit obliuio idquod conſequitur eſt profeſſus, dicens: *Tuus ſum ego, ſalua me: quia iuſtificationes tuas exquiſiui.* Non omnibus vox profeſſionis iſtius competit, ſed rarus quiſque D eſt qui ſe Dei audeat dicere. Audebit ſanè illi qui dixit, Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Et, Viuo iam non ego, viuit autem in me Chriſtus. Et qui huius fidei erunt ſimiles, non impudenter quod Dei ſint confitebuntur. Vox iſta eſt animæ ſemper Deo intentæ: opus iſtud eſt miſericordiæ indefeſſæ, continentiæ immobilis, ieiunij vſitati, largitionis impœnitentis. E Quomodo enim ſe Dei eſſe profitebitur in libidinem calens, in iram mobilis, in auaritiam ſolicitus, in ebrietatẽ ſitiens, in gloriam ſeculi inanis? Horum potius erit iſte, non Dei. In quò enim hæc paſſionum vitia abundabunt, quomodo non eorum erit quibus ſeruiet? Plures gentium dij: ſed vnus Paulo Deus ex quo omnia, & vnus Dominus noſter Ieſus per quẽ F omnia. Conſtanter ergo propheta, cui ſoli ſeruit, quod ſuus ſit confitetur: & quia ſuus ſit, vt ſaluetur orat. Suus autem per id eſt, quia iuſtificationes eius exquirat. Aliis quærentibus gloriam mundi, aliis quærentibus agros, domos, pecuniam: ille iuſtitias Dei exquirit, & quod Dei ſit gloriatur. Eſt autem in iſtiuſmodi pios ac religioſos viros, ingens odium irreligioſorum. Et ſcit propheta, vel ſeculi homi-

Philip. 1.
Galat. 2.

A nibus, vel diabolo & miniſtris eius, cum qui ſe Dei profitetur, eſſe per æſum. Hoc etiam conſequenti verſu docet, quo ait: *Me expectauerunt peccatores vt perderẽt me, teſtimonia tua Domine intellexi.* Diabolo vel miniſtris eius cura eſt, omnem gloriam viri fidelis auferre: & eum non ex portione Dei ſinere eſſe, ſed in damnationis ſuę cõſortium aſſumere. Longo atque ac diuturno prælio contra fidem prophetæ dimica- B tur. Sed memor ille mandatorum Dei, & teſtimonia eius intelligens: teſtitit atque permanſit. Neque aliter ſpem eorum qui perditionem ſuam expectabant eluſit, quã quod vitæ ſibi in teſtimoniis Dei intellexit eſſe doctrinam. Arduum autem atque difficile eſt intelligere Dei teſtimonia: & vltra præſentis cognitionis ſcientiam eorum intelligentia procedit. De teſtimo- C niis verò iam in pſalmi exordio tractauimus. Per hæc enim præſentia legis teſtimonia, teſtimoniorum æternorum cognitio præſtatur. Denique id ipſum conſequens ſermo demonſtrat. Sequitur enim: *Omnis conſummationis vidi finẽ.* Frequẽter admonuimus, non poſſe ſatisfactionem intelligentiæ ex Latinitatis tranſlatione præſtari. Alia enim vis dicti huius eſt ex Græco enunciati: ita enim eſt: πάσης συντε- D λείας εἶδον πέρας. Id quod cum Græcis πέρας nuncupatur, vltra finem eſt rerum ſtatutarum, neque aliquo vt deſinat continetur: ſed omnem limitem ſub indefinita ſignificatione tranſcendit. Quod autem nobiſcum ſcribitur in finem, ſine eo qui ſignificatur, exiſtimabitur id vnde agitur contineri. Sed propheta, qui non corporalia neque terrena teſtimonia legis intel- E ligit, ſecundùm Græcam ſignificantiam, vltra omnem conſummationem contuetur. Scit conſummationem eſſe temporũ legis, cùm poſt plenitudinem temporum Deus in corpore contuendus ſit, ſed vltra hanc cõſummationem videt. Videt enim Euãgelicæ ſpei tempus, ſed & huius quidẽ cõſummatio nõ ignota ei eſt: vltra id enim intelligentię ſuæ oculos extẽdit. Namque F & reſurrectionis conſummationem videt. Scit enim & demutationis eſſe ordinem conſtitutum, Apoſtolo dicẽte: Vnuſquiſq; autẽ in ſuo ordine. Et rurſum: Omnes quidem reſurgẽt, ſed non omnes cõmutabuntur. Nouit & dies regni Domini noſtri Ieſu Chriſti: ex quo in regnũ Dei patris prouehemur, & in illa inexquiſita & inueſtigabilia Dei iudicia trãsferemur. Scit & tempus eſſe iudicij, & hoc ſcire ei ex amplitudine

τέλος.
1. Cor 15.
Ibidem.

mandatorum Dei licuit: quia ſe in immē-ſam cognitionis doctrinam diuinus ſermo diffuderit. Ait enim: *Latum mandatum tuū vehementer.* Latum planè eſt, ſiue quòd in infinitum cognitionem humanæ ignorantiæ excedit: ſiue quòd multa ſunt in quibus Dei præceptis obtemperetur atque placeatur, ſecundùm diuiſiones & munera gratiarum. Non enim ab omnibus omnia expectantur, neque vniuerſi vniuerſa ad ſummā placendi impleri poſſunt. B Alius ieiunio placet, alius ſimplicitate fidei promeretur, alius vitia eleemoſynis redimit, alius ſe caritate conſummat: ſicut alij curationum conceſſa virtus eſt, alij prophetiæ ſcientia contributa eſt, alij fidei firmitas data eſt, alij ſapientia & cognitio donata eſt. Latum igitur mandatum Dei eſt, & in omnia ſpei noſtræ genera diffunditur, C vt non difficile ſit ſi voluntas adſit præcepto Dei obtemperare: cùm latum & diffuſum ſit ad placendum officioſæ religionis varietate. Neque ſolum latum, ſed vehementer latum: latitudinis infinitate hac ipſa ſuperlatiui adiectione monſtrata.

Mem.

D QVOMODO *dilexi legem tuam Domine: tota die meditatio eſt mihi. Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo: quia in æternum mihi eſt. Super omnes docentes me intellexi: quoniam teſtimonia tua meditatio eſt mea. Super ſeniores intellexi: quia mandata tua exquiſiui. Ab omni via mala prohibuiſti pedes meos, vt cuſtodiam verbū tuum. A iudiciis tuis nō declinaui: quia* E *tu legem poſuiſti mihi. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua: ſuper mel & fauum ori meo. A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.*

Vtile hoc nobis ac neceſſarium prophetæ opus eſt, quod ad perfectam Dei cognitionem atque obeditionem† edocemur duabus rebus maximè infirmitati noſtræ congruis inſtituti: vt & Deum qui ignoratus F ſit nouerimus, & mandatis eius ſecundùm voluntatem decreti ſui obtemperemus. Perfectum enim legis & Prophetarum & Euāgeliorum virum in omni pſalmi iſtius corpore propheta confirmat, vel ex ſua, vel alterius quem inſtituat perſona: cui in fiducia ſit, hæc de ſe quæ ſubiecta ſunt, prædicare. Eſt autem dignum contueri, qua verborum diligentia, qua intelligentiæ abſolutione nos in ſingulis quibuſque dictorum generibus propheta confirmet.

†obedientiam.

A Dicit enim in tertiædecimæ literæ verſu. *Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio eſt mihi.* Prōptum vtique fuerat dixiſſe, Quomodo feci legem tuam. Sed quia maius meritū eſt, amantē aliquid potius agere, quàm timentem: idcirco ait, Vt dilexi legem tuam. Differt enim lōgè obſequium amoris à timoris officio, nec habet gratiam voluntatis, neceſſitatis operatio. Non omnia enim ad perfecti obſequij B conſummationem ſibi illa ſufficiunt: quæ quamuis opus ſuum impleant, tamen quia coacta ſunt, meritò plenæ gratiæ indigēt. Vult igitur propheta opus ſuum dilectionis potius, quàm terroris eſſe: & ex charitate obſequium ſuum, non ex metu ſuſcipi. Multi ieiunant, dum à nobis obiurgari timent. Multi aliquid in vſum indigentium præbent, dum exprobrari irreligio- C ſam auaritiæ ſuæ & inutilem cupiditatem pertimeſcunt. Multi eccleſiam adeunt, dum argui abſentiam ſuam & negligentiā erubeſcunt. Sed non omnes id quod faciunt, & amant. In amorem ergo non poteſt incidere neceſſitas obſequelę: quia nemo id quod diligit non vult. In facto verò poteſt & non ſubeſſe dilectio: dum id efficitur, quod non feciſſe aut terror aut pudor ſit. Sed propheta in nullo infirmus D eſt. Quod amat facit, & quod facit indeficienter exercet. Legem enim quia diligit: omni die & ſine intermiſſione meditatur. Non ſubrepunt alia occupationum ſtudia, non interueniunt diuerſi ſecularium curarum æſtus, nec in eum incidit interiectu nouæ alicuius cogitationis obliuio: ſemper idem eſt in eodem eſt. E Tantus ipſe in dilectę ſibi legis meditatione eſt, quantus dies vniuerſus in tempore ſit. Et quia, vt ſuperiùs commemorauimus, legis & Prophetarum atque Euangeliorum hominem in ſe propheta demōſtrat, ait in cōſequenti: *Super inimicos meos prudentem me feciſti mādato tuo, quoniam in ſeculum mihi eſt.* Mandata Dei prudentiùs propheta quàm inimici eius intelligit. Sed F quid commune nobis & inimicis noſtris in pręceptis eſt Dei: qui non ſolum ne mediocriter quidem comperta habent, verum ne initium ſaltem cognoſcendi conſectantur? Et quid magnum, ſi inimicis ſuis in mandatis Dei propheta prudentior ſit? Quando enim inanimantia ſaxa, aut metalla, aut ligna venerātes conſequi aliquid de viuentis atque æterni Dei cognitione potuiſſent vt his comparatis fieret propheta prudentior? Sed omnis hic im-

piorum

piorum error, ipſum illud nomen cum lege & prophetis & apoſtolis reſpuit, detre-ctat, horreſcit. Sed veros habet alios propheta hic ſanctus inimicos, quibus prudentius in mandatis Dei eſt eruditus. Mandatum Dei in prophetis & in lege hæretici habent: ſed nullo eorum per imperitiam irreligioſæ voluntatis vtuntur. Mandatum legis Iudæi tamquam proprium & hæreditarium ſibi vendicant: ſed ſpiritalis circunciſionis autorem non habentibus, quid circumciſio in ſigno tantùm conſtituta iam proderit? quid ſabbati religio Deum ſabbati neſcientibus opis afferet? quid paſchæ agnus, & liminum ſanguis, & azymorum feſtiuitas, agnum Dei & azyma ſynceritatis & ſanguinem ſalutis ignorantibus auxilij præſtabit? Mandata exercent, ſed efficientiam mandatorum & tempus ignorant. Legem legunt, ſed eam legente & neſciente Iudæo Chriſtianus intelligit. Inimicus planè hic prophetæ eſt, parricidiales manus vnigenito Dei Filio inferens, & ſaluatorem generis humani & vitæ æternę largitorem morte quantum in ipſo eſt condemnans. Præ his ergo omnibus in Dei mandato prudentior eſt. Atque vt abſolutè hos inimicos ſignificaſſe intelligeretur, id quod conſequitur adiecit:

Super omnes docentes me intellexi, quoniam teſtimonia tua meditatio mea eſt.

Didiciſti ô Dauid à Moſe legem, & Aaron tibi ſacrificiorum omnium doctor eſt: Ieſus iteratæ circumciſionis magiſter eſt. Samuel vngendo tibi ſacramentum in temetipſo & prophetæ & regis oſtendit. Quid eſt iſtud quod loqui auſus eſt, quod ſuper omnes te docentes intellexeris? Sed ſuperior verſus ſuper quos omnes docentes ſe intelligat, oſtendit, id eſt ſuper inimicos. Et rurſum hic qui nunc eſt verſus inferior qui inimici ſint declarat, id eſt omnes docentes. Claues enim cœlorum ſe habere profitentur, & doctores eſſe ſe legis gloriantur. Et cùm omnia legis teſtimonia aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti teſtentur, ſuper doctores ſuos propheta intelligit, qui vnigenitum Dei filium in carne venturum, teſtimonia eius meditans ſemper expectat. O felix diſcipuli intelligentia! ô doctorum miſerabilis imperitia! Docentes neſciunt, & intelligunt qui docentur: Caret autem propheta vitio iactantiæ: intelligentiæ enim præſtantiam vnde adeptus eſſet oſtendit. Nam ſuperiùs ait, quod ſuper inimicos ſuos prudentior à Deo in mandatis eſſet effectus. Intelligen-

A tia enim omnis ex eo eſt, qui prudentiorem eum eſſe conſtituit. Super docentes ſe ergo intelligit. Et quia interdum ex naturæ diuerſitate ſolet accidere, vt diſcipulus prudentior ſit magiſtro, tamen hoc ipſum diligentiæ ſuæ & ſtudij eſſe demonſtrat. Ait enim: *Super ſeniores intellexi, quia mandata tua exquiſiui.*) Et ſuper docentes intelligit, & ſuper ſeniores intelligit, doctrinæ atque intelligentiæ ſuæ officium,

B cum ipſa tẽporis antiquitate demonſtrans, id eſt populi ante ſe anterioris ſignificans ætatem. In quo vtrumque conuenit, vt & antiquior ſit, & ſe putet eſſe doctiorem. Sed ſuper eum ille intelligit, qui & docetur & iunior eſt. Intelligit verò, quia mandata Dei exquiſierit, quæ doctor dum ſe docere credit, ignorat. Conſequens autem eſt vt qui ſuper ſeniores & doctores intelligit, fructum intelligentiæ ſuæ red-

C dat, ſcilicet vt & quæ cognita perfecta habere cœpit, exerceat. Et videamus an hoc ipſum in conſequentibus ſit. Ait enim: *Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt cuſtodiam verbũ tuum.*) Perfecta hæc & Euangelici viri vox eſt, ab omni ſe malitiæ via abſtinere, & tot vbique occurrẽtibus errorisſemitis, nulla earum per quam nequitia adeatur, incedere. Sed aliud neſcio quid in eo propheta ſignificat, cùm dicit, Prohibui pedes meos. Natura corporis noſtri fert nos in omnem criminũ curſum, & huma-

D narum cupiditatum impetus in hanc nos viam cogit. Sed qui ſuper ſeniores & docẽtes intelligit, per intelligentiæ doctrinam ſe prohibuit, & exeuntem procurrentemque reuocauit. Reſiſtendum ergo eſt & obnitendũ, vt noſmetipſos ab omni mala via primùm arceamus, tum deinde ſi quis nos inſtinctus eò cœperit ferre, vt retrahamus, & prius noſtra & ipſius poteſtate ſumus inhibendi, vt deinceps cuſtodiamus Dei ver-

E bum. Antea autem propria inhibitione opus eſt, vt poſſit Dei verbi eſſe cuſtodia. Neque enim quiſquam verbum antè cuſtodiet quàm prohibere ſe poterit. Prohibitio enim ea demum eſt, vt id quod fiebat fieri arceatur: cuſtodia verò tum firma eſt, cùm ſe quis à malis inhibens bona obſeruat ſine

F intermiſſione cuſtodiæ. Qualis autem cuſtodia verbi Dei eſſe debeat, ſequens verſus docet. Sequitur enim: *A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem poſuiſti mihi.*) Hæc eſt igitur vera cuſtodia, nullam in partem à Dei ſe iudiciis deflectere, neque leui ſaltem declinare deceſſu, ſed intentum ſemper, & ſemper immobilem, in eo in quo inſtitit

A permanere. Non declinat autem, quia legem ſibi Deus ſtatuerit. Legem quidem Moſes ſtatuerat, ſed hic idem propheta in pſalmo altero orauerat, dicens: Domine conſtitue legiſlatorē ſuper eos, ſcient gentes quoniam homines ſunt. Ea enim lex quam Moſes ſcripſerat, pædagoga nobis in Chriſto fuit, & idcirco ſuper docentes & ſeniores intelligit, quia legem Euangelicam quæ lege Moſi continetur intelligit. B Hæc ergo per Dominum noſtrum lata eſt, hæc omnem hominem in ſcientiam Dei erudiuit. Et idcirco ad id quod dixerat: Conſtitue legiſlatorem ſuper eos, adiecit: Sciant gentes quoniam homines ſunt: id eſt, ex terra genitæ, & in cognitionem Dei ex limo conformatæ. Quod enim antea per ignorationem Moſi neſciebant, nunc per prædicationem Domini noſtri Ieſu C Chriſti ſciunt: & vt originem ſuam, id eſt corporis naturam in nouo latore legis agnoſcunt, ita & gloriam noui huius latoris expectant, in exordio ſui iam ad imaginem & ſimilitudinem Dei conſtitutæ. Et prædicationis huius Euangelicæ dulcedinem in conſequentibus propheta teſtatur. Ait enim: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo.)* Mel in ore, non D etiam in faucibus dulce eſt. Extra regionem enim oris corporalium ſaporum nullus eſt ſenſus. Sed Dei eloquia in faucibus dulcia ſunt, in animam ſcilicet defluentia & interna penetrantia, non in ore modo cibi placentia, ſed illic dulcia vbi cognitionis & prudentiæ & intelligentiæ ſenſus eſt. Et ideo eloquia in faucibus, & in ore mel dulce eſt. Sed vt mel per ægritudinem æ- E ſtumque ſebrium ea quæ acciderint oris amara mitificat, ita animæ noſtræ amaritudines & triſtes cupiditatum inſalutarium febres infuſa Dei eloquia mitificant, ſi modo non ore contineantur, ſed faucibus deuorentur. Sequitur deinde. *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis*)

Pſal. 9.

F Intelligentes nos faciunt præcepta, ſed præcepta re atque opere expleta, id eſt vt ea quæ his continentur in quantum poſſumus expleamus. Et licet à Deo intelligentia perfecta ſit, tamen à nobis incipiendum eſt, vt poſſimus perfectam intelligentiam promereri. His enim qui non per ſe inchoant, clauſa à Deo ſunt omnia. Et idipſum propheticus ſermo per Eſaiam docet dicentem: Ne dicas de mandatis meis quòd cognoueris ea, neque cognouiſti, neque credidiſti ea, neque ab initio aperui

Eſa. 48.

A tibi aures. Cognoui enim quòd ſpernens ſperneres, & quòd iniquus adhuc ex ventre vocandus eſſes. Ergo non indulgetur ſcientia non appetentibus eam. Et quia Deus cordium ſcrutator eſt, his qui ſpreturi eam eſſent, obtuſæ aures ſunt, & hebes ſenſus eſt. Sed prophetha à præceptis Dei intelligit, præcepta ſcilicet agens, intelligentiam conſecutus: intelligens verò omnem iniquitatis viam odit. Humanæ enim B naturæ omnes diuerſarum affectionum adiacent motus, vt ſunt odij & amoris: Sed amor impendendus eſt in dilectionem bonorum, odium autem aſſumendum eſt ex offenſa malorum. Noſtrum ergo eſt modo vtilis organi corpora noſtra in coaptatos & concinentes modos temperare, vt non vitia diligamus, vt non virtutes bonas oderimus, vt vnicuique nos generi de- C center atque vtiliter coaptemus. Propheta mandata Dei diligit. & qui mandata Dei diligit, iniquitatis vias odit. Vt enim perfectæ fidei & obſequelæ eſt obedientiam diligere, & id quod quis agit affectu charitatis explere, & neceſſitatem agendi amātis voluntate præcurrere: ita & magnæ innocentiæ eſt, iniquitates non modò non agete, ſed odiſſe, quia interdum non ab his D metus & terror auertit. Odium autem nobis earum iudicium veræ & perfectę de his opinionis inſinuat. Diligamus ergo iuſtitiam, modeſtiam, frugalitatem, miſericordiam, & oderimus rixas, & ebrietates, cædes, ſuperbias, ſtupra, cum quibus neceſſe eſt & diabolum oderimus. Diligentes verò pacem, veritatem, iuſtitiam, diligemus eum, qui eſt pax, iuſtitia, & veritas, Domi- E num noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Nun.

LVCERNA *pedibus meis verbum tuum* DOMINE, *& lumen ſemitis meis. Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Humilia-* F *tus ſum vſquequaque Domine: viuifica me ſecundùm verbum tuum. Voluntaria oris mei fac beneplacita Domine: & iudicia tua doce me. Anima mea in manibus tuis ſemper: & legem tuam non ſum oblitus. Poſuerūt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis nō erraui. Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternū, quia exultatio cordis mei ſunt. Declinaui cor meū ad faciendas iuſtificationes tuas in æternū, propter retributionē.*

Vita ſenſuſque hominum in errore ac potius

A potius nocte inſciētiæ manet, dum carnali infecta contagio † in profundo ignorantiæ per grauitatem naturæ, cui admixta eſt, detinetur. Quando enim per ſemetipſum cauſam & rationem originis ſuæ nouerit? quando ſi quis fructus vitæ ſuæ ſit? quæ conditio ſpei? quæ promerendæ poſteritatis via? Neque enim quiſquam tam demēs, aut inops ſenſu eſt, vt in id cum nullus eſſet, natum ſe eſſe exiſtimet, vt rurſum B poſtquam natus eſt nullus eſſet, cum ſine dubio meminerit ex bonitate Dei profectum eſſe quod natus eſt: nec id in bonitatem eius malitiæ cadat, vt in nobis hoc ſuum quod naſcimur munus interimat. Sed propheta cognitione rerum cœleſtiū dignus, vt in luce ſcientiæ munere Dei & eloquio collocatus, ducem ad bene & innocenter viuendum eum ſequitur, qui lux vera eſt, C & qui omnem hominem lucificat. Hanc ergo vitæ ſuæ ignorantiam, quodam prælato lumine ad intelligentiam dirigit, dicens: *Lucerna pedibus meis verbū tuum Domine.*) Scit ſe niſi verbo Dei illuminatum, has corporum tenebras, & hanc ſeculi noctem ferre non poſſe. Scit vbique adeſſe lapides offenſionum, laqueos funium, ſcrobes fouearum. Vt enim quis nocte egreſ- D ſus lucernā antefert, & quò pedem inferat contuentur, atque ad ſingulos greſſus lumine præeunte ſollicitus eſt: ita vnuſquiſque noſtrûm manens in ſe verbum Dei in omnes operum proceſſus tamquam lucernam prætendit. Omnis etenim doctrina cœleſtis dux nobis ad iter vitæ eſt, quæ lucernæ modo in hac nocte ſeculi præferenda eſt, cum aliquid aut agimus, aut cogitamus, aut loquimur. Vt ea in omnem pro- E greſſum cuiuſcunque operationis vtamur, iubet Dominus in Euangeliis, hanc præceptorum ſuorum lucernam non ocioſam & inutilem oculis, dicens: Nemo enim lucernam accendit, & ponit eam ſub modio. Quæ enim lucernæ, ſi modio tegatur, vtilitas eſt? Vſum ſuum tantùm intra id quod operitur impendit. Iubet igitur eam in candelabro, id eſt in officij ſui ſede conſtitui. Itaque hanc doctrinam, atque hoc F verbum Dei intra nos receptum non ocioſum, neque inutile tamquam modio occulamus: ſed lumē iſtud nobis ipſis primum, & rurſus ex nobis omnibus gentibus præbeamus. Sequenti quoque iſtud mādatum Dominus admonuit, dicens: Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ veſtræ ardentes. Iubet ergo nihil nos agere in obſcuro: quia omnis in peccatis agens odit lumen,

† inſerta cogitatione

Luc. 12.

A & diligit tenebras. Vult has lucernas noſtras ſemper eſſe accenſas, ne quando in nocte huius ſeculi relinquamur. Iudæis in tabernaculo teſtimonij lucerna accēditur, & hæc omni feſtiuitatis ſuæ tēpore ardet.

Illi hoc quod agunt neſciunt. Sed nos in his tabernaculorum noſtrorum, id eſt corporum teſtimoniis ardentes lucernas ſemper habeamus, & feſtiuitatem ſpei no- B ſtræ earum luce peragamus. Apoſtolos quoque, quos ſal terrę, quos & lumen mundi Dominus nuncupat, per hanc ſignificationem hos & lucernas eſſe eccleſiæ oſtendit, dicens: Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Corporis ſcilicet eccleſiæ, quę vnum corpus in Chriſto eſt, noſque inuicē membra eius ſumus. Primum enim vnicuique noſtrûm eſt Dei verbum oculus ſiue lucer- C na, deinde vir Apoſtolicus toti corpori ſuo, id eſt eccleſiæ, lucerna eſt: neque enim omne corpus, aut pes, aut oculus, aut manus eſt. Ergo ſi oculi totius corporis pars lucidiſſima, & ob id membris ſuis cæteris præſtans, erunt tenebræ, id eſt ſi Apoſtorum lucernæ non ardebunt, lumine ipſo in tenebris ſito, quanta totius corporis nox manebit? Ioannes prædicator pœnitentiæ D lucerna & Iudęis & gentibus fuit, Domino dicente: Ille erat lucerna ardens & lucens, & vos voluiſtis ad horam exultare in lumine eius. Habemus ergo doctrinæ lumen, exultemus in eo, non ad horam, ſed ſemper neque ad tempus, ſed in æternum. Beatæ virgines illæ, & vtiles olei mercatrices, ſolę in lampadum ſuarum lumine cum ſponſo thalamum ingreſſę ſunt, cęteris negligentibus & dormientibus ab ingreſſu E thalami excluſis. Ad omnem igitur animę noſtrę pedem vtamur Dei verbo vt lucerna, ſed lucerna ſemper ardente, ſemper in officium ſuum per noſtram prudentiam pręparata. Verbum autem quod pedibus lucerna eſt, ipſum illud & ſemitis lumen eſt. Senſim enim & domeſticè incedentibus lucerna opus eſt, peregrinum autem & publicum iter ingredientibus lumen potius neceſſarium eſt, ne latro inſidientur, F ne ambiguæ vię error occurrat. Per incrementa enim à minori ad maius acceditur. Vt ei cui & verbum Dei primum lucerna ſit pedibus, id ipſum verbum ei fiat lumen in ſemitis. Sed lucerna pedibus & lumen in ſemitis vtilem profectum præſtare debent. Et videamus an dignum aliquid propheta ſubiecerit. Ait enim:

Ioan. 5.

Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ.) Iā non in nocte ſeculi erat, nec pedē

metuit offendere. Sacramentum enim omne firmatæ ſcientiæ res eſt, & iurandi religio ex veritatis cognitione ſuſcipitur. Iurat ergo propheta, nec tantùm iurat, ſed & ſtatuit, quia ſacramenti vinculum hæc firmitas ſit ſtatutorum. Statuit ergo iurans cuſtodire iudicia iuſtitiæ Dei. Et difficile eſt ſtatuta conuelli, & optimum eſt ſtatuere iurata. Sed meminit nihil eſſe in Dei iudiciis iniuſtum. Si enim humana iudicia ea verè iudicia exiſtimantur, quæ ex arbitrio iuſti iudicij ſanciuntur, quomodo ambigendum ſit nihil eſſe in Dei iudiciis iniuſtum. Amittimus liberos, iniuſtum hoc iudicium exiſtimamus. Numquid iniuſtè Deus in Iob filios dedit diabolo poteſtatem? Damna noſtra tamquam inique accidentia dolemus. Numquid egere ſolum illum perfectum virum Deus ſine iuſtitiæ ratione permiſit? Cruciamur doloribus, & contra Deum impatientiæ noſtræ querelis increpamus. Anne incerto conſilio exeſus vermibus, ſanie defluẽs, perfoſſus vlcere fuit? Certè hæc omnia ad documentum fidei, & ad præmium glorioſæ patientiæ profecerunt. Infirmitas noſtra efficit, vt malum eſſe id quod patimur exiſtimemus. Cæterum Dei ſemper voluntas eſt, vt patientia paſſionum probemur: nos verò diuini iudicij iuſtitiam dum ſine documento fidei latere volumus, improbamus. Sed qui ſuperiùs & iurauerat & ſtatuerat, vt cuſtodiret iudicia iuſtitiæ Dei, dignum aliquid ſacramento & conſtitutione ſua in obſeruandis debet præſtare iudiciis. Non enim leue eſt quod cuſtoditurum ſe ſtatuit iuratus. Et quid illud ſit, ſequens verſus loquitur. Ait enim: *Humiliatus ſum vſquequaque Domine, viuifica me ſecundùm verbum tuum.*) Vnigenitus Dei filius naturæ noſtræ ex virgine ſibi corpus aſſumens, cum in ſeipſo veram & perfectam humanæ prudentiæ formã præbuiſſet, quid à ſe diſci tamquam exemplo doctrinæ voluerit, noſcendũ eſt. Ait enim: *Matth. 11.* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quoniam mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Ipſe vtique perfectus & ſine peccato ſolus, & vnus in cuius ore dolus non fuit, hoc præcipuum à ſe doctrinæ ſumi voluit exemplum, manſuetudinis ſcilicet & humilitatis, per quæ animabus requies inueniretur. Scit inſolentem eſſe & incapacem rerum ſecundùm naturæ noſtræ infirmitatem.

Alij per opes inſoleſcunt, neſcientes de largitione opum dictum eſſe, Eleemoſyna enim abſcondit peccatum. Et rurſum: Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in æternum. *Pſal. 111.* Et Deum ipſum his qui eſurientem cibaſſent, ſitientem potaſſent, peregrinum domo recepiſſent, nudum veſte texiſſent, infirmum viſitaſſent, clauſum carcere conſolati eſſent, dixiſſe: † Venite benedicti patris mei, poſſidete præparatum vobis regnum à conſtitutione mundi. *† dictum: Matt. 25.* Alij gloria ſeculi tument, neſcientes hunc principalem benedictionum cœleſtium fuiſſe ſermonem: † Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. *† hũc principalẽ benedictionem cæleſtium fuiſſe ſermonem: Matth. 5.* Alios nobilitas carnalis in faſtigium erigit, nos cogitantes illis qui in Chriſto renati ſunt dictum eſſe, Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta. *1. Pet. 2.* Aliæ ſunt ſeculi leges, alia Dei munera. Diabolus cum Deum tentare auſus eſt, ſuum eſſe ſeculum gloriatur: Dominus verò mori nos ſeculo iubet vt viuamus ipſi. Cum Domino omnium contemptus, opulentia eſt. Cum Domino terreni honoris deſpectus, cœlorum regnum eſt. Cum Domino humilitas cordis, generoſæ & regiæ natiuitatis ornatus eſt. Hoc igitur à ſe diſci voluit, quod virtutum omnium maximum eſt. Apoſtolus etiam ad humilitatem nos docens talibus adhortatur: Hoc enim ſapite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu. *Philip. 2.* Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam exiſtimauit eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſe exinaniuit formam ſerui accipiens, & habitu repertus vt homo, humiliauit ſe factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Habemus exemplum ab vnigenito Deo humilitatis, ſed videamus & præmium. Propter hoc enim eum Deus exaltauit, & donauit illi nomẽ quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cœleſtiũ, terreſtrium & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris. Hoc humilitatis fuit præmium, vt corpus aſſumptum in gloria Dei patris maneret, vt in nomine eius, genu cœleſtia, & terreſtria, & inferna curuarent. Manens enim in Dei forma, non vi aliqua ſibi ac rapina, id quod erat præſumendum exiſtimauit, ſcilicet vt Deo eſſet æqualis. Erat enim in Dei forma, nihilque ei ex eius gloria deerat, in cuius forma manebat, ſed formam ſerui per humilitatem accepit, & habitu vt homo repertus eſt, humilians ſe per obedientiam vſque ad mortem, nec

ſolùm

ſolùm vſque ad mortem, ſed vſque ad A mortem crucis.

Cœlum ex præcepto Dei ipſe formauit, mundum ex paterno iuſſu in hanc ſpeciem tanti decoris ornauit, terram & quæ in ea ſunt creauit. Sed numquid ob illa meruit hominem aſſumptum in æterni patris gloria collocare? Humilitatis hoc præmium eſt, humilitatis hæc merces eſt: vt qui manens antea in forma Dei, eſſet forma ſerui deinceps effectus, & manens in forma Dei, B & effectus in forma ſerui, confeſſione cœleſtium & terreſtrium & infernorum eſſe in Dei patris gloria noſceretur. Verens quoque idem Apoſtolus, ne quos ipſa illa diuinorum munerum gratia efficeret in-

Epheſ. 4. ſolentes, ait: Vnicuique data eſt demonſtratio ſpiritus ad vtilitatem. In eo enim quod ait, ad vtilitatem, docuit eo vtiliter vtendum: ne forte quemquam ſpiritalium donorum confidentia efficeret inſolen- C tem, & Dei gratia per inſolentiæ vitium

2. Cor. 12. fieret otioſa. Ex perſona autem ſua ipſe demonſtrat, etiam hoc ſe à Deo gratiæ conſecutum, ne per confidentiam plurium in ſe gratiarum in aliquem tumorem ſuperbiæ tolleretur, dicens: Et propter eminentiam reuelationum datus eſt mihi ſtimulus carnis angelus Satanæ, qui me co- D laphizet, ne extollar. Etiam hoc ille vas electionis & doctor gentium metuit: ne vltra humanæ infirmitatis naturam per ſpiritalium in ſe munerum confidentiam ſuperbiret. Ezechiam regem ſcriptura laudat quòd fecerit rectum & bonum in conſpectu Dei: ſed non vſque in finem potuit hęc manere laudatio. Scriptum enim eſt in ſecundo Paralipomenon libro: Et cecidit E Ezechias ab altitudine cordis ſui. Vbi cor in altum erexerat, vbi in ſuperbiam ſe per confidentiam laudationis extulerat: præteritorum geſtorum gratiam, per ſuperbiæ crimen amiſit. Propheta igitur ſacramento conſtituens, vt iuſta Dei iudicia cuſtodiret, hoc primum opus ſumpſit vt humilis fieret. Neque ſolùm humilis, ſed humilis valde: per adiectionem hanc conſum- F matæ in ſe humilitatis modeſtiam docens. Et erant cauſæ in eo plures ſuperbiendi. Præbebat inſolentiæ cauſas nobilitas ex Iuda, & in eo primum poteſtas benedictionis regiæ inchoata. Manſit enim aliquandiu ex Dauid tribu regiæ poteſtatis familia: ex qua ſecundùm carnem rex æ-

Pſal. 50. ternus emerſit. Erat etiam prudentiſſimus.

Pſal. 77. Ait enim: Inuiſibilia & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Meruit etiam &

propheta eſſe, cùm dicitur: Apetiam in parabolis os meum, eructabo abſconſa à conſtitutione mundi. Humanæ quoque opulentiæ copiis abundauit. Ait enim ipſe: Ecce congregaui de paupertate mea auri *1. Para. 2.* talenta tot millia, & argenti alia, & æris & ferri quorum numerus non eſt.

Hinc familiæ nobilitas, hinc regis poteſtas, hinc ſapientiæ fiducia, hinc prophetiæ meritum, hinc copiæ facultatum: non erexerunt tamen in ſuperbiam, neque in aliquem faſtigij tumorem extulerunt. Tutò ergo poſtulat, dicens: Viuifica me ſecùdùm verbũ tuum: id eſt, vt tamquam nondum viuens æternæ vitæ vitam ſecundùm verbum Dei mereatur, quia eum humilitatis modeſtia † intra diſciplinam & doctri- *† humilitas modeſta* nam prædicationis Euangelicæ contineret. Deinceps ſequitur: *Voluntaria oris mei fac beneplacita Domine, & iudicia tua doce me.*) Dignè exequitur propheta ſacramentum conſtitutionis ſuæ. Primum enim humilis valde effectus eſt: ſequenter nunc orat vt voluntaria oris ſui beneplaceant.

Non contentus eſt iam præſcriptis legis contineri, neque tantùm neceſſitati obedientiæ ſubiacere. Lex pręceperat malum pro malo eſſe reddendum. Dauid iſte cùm Saül totis imperij ſui viribus ſe perſequentem, frequenter captum & concluſum habuiſſet: non modo non perimit, *1. Reg. 24.* ſed etiam cum honore dimiſit, dicens: Non inferam ſuper eum manum meam, quia chriſtus Domini eſt. Hunc etiam cum in bello peremptum comperiſſet, & fleuit & vindicauit. Filius quoque eius Abſalon regnum occupat, exercitum contrahit, patrem bello parricidali perſequitur. Sed militibus Dauid dicit: Parcite *2. Reg. 18.* puero Abſalon. Illi quidem ad reſiſtendum neceſſitas impoſita eſt, vt regi; ſed pietas & bonitas affuit ad parcendum, vt prophetæ. Mortuum quoque affectu paterno & dolore defleuit. Hæc enim voluntaria, non legitima ſunt: & his obtemperare libertatis potius quàm neceſſitatis officium eſt. Habet hanc Apoſtolus voluntatiæ doctrinæ & non legitimę conſuetudinem dicens: De virginibus autem pręceptum Domini non habeo, conſilium autem do. Aut cùm gloriam viduitatis & continentiam laudat, non inhibita poteſtate nubendi: ſed meritum cœlibatus *1. Cor. 9.* prędicator vltra legem inſtituit, & vltra pręceptum adhortatur, voluntaria legitimis anteponens. Et rurſum ait: Nunquid non habemus poteſtatem manducandi &

bibendi? numquid non habemus poteſtatem mulieres circumducendi, ſicut cæteri Apoſtoli & fratres Domini & Cephas? Aut ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Sed non vtimur hac poteſtate. Poteſtas in licito eſt, cum lex infidelitati noſtræ parcens præſcriptis nos grauibus non onerat. At verò voluntatis profeſſio ex incremento fidei eſt: cum in
B his quæ moderata lex nobis eſt, noſmetipſos voluntariæ deuotionis ſtudio continemus. Hæc igitur voluntaria vt Deo ſint placita propheta orat, quia illa quæ ex præſcripto legis gerantur, ipſa ſeruitij ſui neceſſitate peraguntur. Cauſam autẽ ſemper prætendit deprecationis ſuæ. Poſtea enim quàm voluntaria oris ſui vt beneplacita eſſent orauit, adiecit: Et iudicia tua doce me.
C Iudicia legis ait, & quantum in ſe eſt geſtis atque operibus exercet, ſed nondum ea intelligit. Scit enim eſſe legem ſpiritalem. Et illud quod ſub ſpecie præſentium operationum continetur, noſſe feſtinat: ea enim quis neceſſe eſt doceri poſtulet quæ ignorat. Totum autem ſe propheta ſecundùm ſacramenti ſui conſtitutionem Deo dedit. Humiliatus eſt valde, voluntaria oris eius placentia ſunt:
D nunc eius anima in Dei manibus ſemper eſt, & legis Dei non obliuiſcitur, dicens: *Anima mea in manibus tuis ſemper, & legem tuam non ſum oblitus.*) Totum quod viuit, Deo viuit. Omnis eius ſenſus & ſpiritus in Deo eſt: nullum tempus admittitur, quo ſubrepere legis poſſit obliuio. In omnibus operibus & cogitationibus Deus cogitatur. Lex in memoria eſt, in Dei manibus ſemper anima viuẽtis eſt.
E Scit etiam quàm ſibi iſtud vtile ſit, ſcit quàm ſit neceſſariũ quotidie ſe manibus Dei geſtis atque operibus ſuis, & per indeſeſſam memoriam legis inſerere. Ait enim: *Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mãdatis tuis non erraui.*) Scit in hac ſeculi ſylua plures laqueos extendi, plures vitæ ſuæ captiones parari. Sermo, cogitatio, opus noſtrum ſemper adiacentes habent laqueos: cum interdum occurrit cauſa iræ, doloris affectio, querelæ
F neceſſitas, malæ cupiditatis occaſio. Hos diabolus, angelique eius ab initio tranſgreſſores, & ab exordio peccatores, laqueos ſemper extendunt. Sed cuius in manibus Dei anima eſt, & qui numquam legis Dei immemor eſt: is vndique licet laqueis circumiectis, à preceptis tamen non aberrabit. Semper enim Deum cogitans ab his
Pſal. 123. euolat, vt in pſalmo alio loquitur: Sicut

A paſſer liberatus ex laqueo venatorum. Et Dominus ipſe per prophetam ait: Liberabit te ex laqueo venatorum, & à verbo cõturbationis. Pſal. 91.
Non enim iniuſtè tenduntur retia auibus. In cœleſtem ſcientiam homo eruditus es. Quid tibi cum terrenis operibus & geſtis eſt? Auis effectus es: cur non in naturæ tuæ elemento moraris? Volucres enim cœli nuncupantur. Non iniuſtè ergo
B illis in poſſeſſione terrenæ habitationis inſidiæ ſunt. Seculo renunciaſti, quid tibi cum ſeculi rebus? Quid quereris captus in ſeculo? quid quereris iniuriam laquei in regione non tua? Dic potius & vtere ipſe tu voce pſalmiſtæ dicentis iſta: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam? Pſal. 54.
Natura auium eſt, vt non niſi cum volent requieſcant. Tu autem iam
C factus es columba, volando requieſcis: id eſt, in cœleſtem te ſedem & cognitionem à laqueis terrenis volatu fidelis animæ efferendo. Dehinc ſequitur: *Hæreditaui teſtimonia tua in ſeculum, quia exultatio cordis mei ſunt.*) Hæres, ſecundùm humanam conſuetudinem, omnia eius obtinet cuius & hæres eſt. Sed humanas hæreditates dedignatur propheta, qui teſtimonia Dei hæ-
D reditauit: gratum ipſi ſi Dei fiat ipſe teſtis, quia exultatio cordis ſui ſit, ſi ſe Dei inter perſecutionum bella teſtetur. Sic & meminimus his teſtimoniis Apoſtolos gratulatos cùm exeuntes de conſeſſu perſecutorum, lętati ſunt propter Dei nomen dignos ſe iniuriis iudicatos. Teſtimonia ergo eius exultatio eorum cordis fuit. Sed propheta vt & Apoſtoli licet inter multas perſecutiones hæc teſtimonia Dei, id eſt, teſtandi
E de eo cum exultatione cordis tamquam hæreditatem retineat: tamen etiam illa Dei teſtimonia hęreditate acquiſita habet, quæ ſub teſtibus dicta ſunt. Moſes legem ſub teſtibus dedit cœlo atque terra: Eſaias ſub teſtibus arguit cœlo atque terra: Apoſtolus iam celſioribus teſtimoniis vt prædicator Euangelicus vſus eſt, dicens: Teſtor vobis coram Deo & Chriſto Ieſu & angelis eius. 1. Tim. 3.
Hęc ergo teſtimonia ſub his
F ſcripta, & ſub his teſtata, & in his teſtata, tamquam noui patrimonij hęres occupat: non ex parte, ſed in totum. Ius enim hęreditatis ex ſolido eſt. Etſi inter plures ſecundùm humanam ſucceſſionem hęreditas diuidatur, tamen hęreditas ipſa nomine hęredis ex ſolido eſt. Ac ne, quod à multis dici ſępe ſolet, rationis aliquam habeat autoritatem, cum aſſerunt proprium Dei munus eſſe, vt quis in Dei rebus atque

bus atque

bus atque operibus verſetur: excuſantes A infidelitatem ſuam, quòd ceſſante erga ſe Dei voluntate maneant infideles: eſt quidem in fide manendi à Deo munus, ſed incipiendi à nobis origo eſt. Et voluntas noſtra hoc proprium ex ſe habere debet, vt velit, Deus incipienti incrementum dabit: quia conſummationem per ſe infirmitas noſtra non obtinet, meritum tamen adipiſcendæ conſummationis eſt ex initio voluntatis. B Idcirco Pſalmum ita Propheta concluſit: *Declinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum, propter retributionem.*) Cor ſuum ipſe declinat, & ex naturæ humanæ peccatis in obedientiam Dei inflectit. Natura quidem & origo carnis ſuæ eum detinebat: ſed voluntas & religio cor eius ex eo in quo manebat originis vitio ad iuſtificationum opera declinat. Et declinat in omni vitæ ſuæ tempore non in C definitione aliqua ſpacij, ſed in omni vitæ ſuæ ſeculo. Declinat autem propter retributionem, certus ſcilicet ea fidei meritis reſeruari: & in his retributionem eius eſſe quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus his, qui diligunt eum in Chriſto Ieſu, cui gloria eſt, & nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Samech.

D *INIQVOS odio habui, & legem tuam dilexi. Adiutor & ſuſceptor meus es tu: & in verbum tuum ſperaui. Declinate à me maligni: & ſerutabor mandata Dei mei. Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & viuam: & non confundas me ab expectatione mea. Adiuua me & ſaluus ero: & meditabor* E *in iuſtificationibus tuis ſemper. Spreuiſti omnes diſcedentes à iuſtitiis tuis: quia iniuſta cogitatio eorum. Præuaricātes reputaui omnes peccatores terræ: ideo dilexi teſtimonia tua ſemper. Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui.*

Præcepti Euangelici doctrina eſt, vt inimicos diligamus: & non ſolum amantibus nos amorem, ſed etiam his qui nos oderint F debeamus. Ergo hæc Prophetæ profeſſio aduerſari videtur Dominicis mandatis: vt cum amor nobis inimicorum imperetur, ille quòd iniquos oderit tanquam bonum opus præferat, dicens: *Iniquos odio habui.*) Sed huius ipſius dicti ratio ex ipſis Euangeliis noſcenda eſt. Nam Dominus qui inimicos diligi iuſſit, & maledicentes patrem

A aut matrem reos mortis eſſe conſtituit rurſum alio in loco præcepit, dicens: Si quis *Luc. 14.* venit ad me, & non oderit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc etiam & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Ergo hæc videntur ſibi eſſe contraria vt cuius ex præcepto non ſolum odium in parentes, ſed maledictio tantùm morte ſit digna: ipſe B rurſum dicat neminem diſcipulum ſuum eſſe poſſe, qui niſi patrem, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, & animam ſuam oderit. Durus hic ſermo, & præceptum graue eſt: impietatis neceſsitatem ad conſummationem religionis imponere. Verùm nihil à Deo durum, nihil impium, nihil cōtrarium anterioribus præceptis iubetur. Iraſci autem chariſſima hæc nobis nomina, pater ſcilicet aut mater, & C vxor & filij non poſſunt, quòd eos præcipimur odiſſe: cum animam ipſam noſtram odiſſe iubeamur. Scit enim eſſe Dominus plures tam inconſulti amoris, vt cum perſiſtere in martyrij gloria filios ſuos videant, vt tempori cedant, rogent: vt ſententiam mutent, precentur: & pietatis impiæ erga eos vtantur affectu: cum anus, mater, & pater ſenex miſerabiles canos filiis in ipſo martyrij certamine cum inuidia præduræ voluntatis eius oſtendant. Hinc & D vxor aſsit filiorum ambitioſa comitatu, oret vt potius ſibi illíſque viuat: hinc fratres & ſorores blandis nominum ſuorum familiaribus deprecentur. Ipſa quoque anima illecebris iampridem capta viuendi, tacitis quibuſdam conſiliis ad conniuentiam deflectendæ voluntatis irrepat. Hoc igitur in tempore odiſſe nos patrem, matrem, vxorem, filios, fratres, ſorores, & ipſam E quoque animam Dominus præcepit. Nam hunc eundem ſermonem ita clauſit, poſt odium vniuerſorum, dicens: Et ſi quis non portat crucem ſuam, & venit poſt me: non poterit meus diſcipulus eſſe. Ergo tum odio habendi ſunt, cum portare nos martyrij crucem nolunt, cum ſequi Deum exemplo paſsionis dehortantur.

Honeſtum hoc odium & vtile eſt, eos F qui ab amore Chriſti abducere conantur, odiſſe. Itaque nunc Propheta nihil contrarium Euangelicis præceptis quibus amare inimicos iubemur, locutus videtur, dicens: Iniquos odio habui. Non enim inimicos ſuos odit, ſed iniquos: id eſt, tranſgreſſores legis. Propiores iſtud verbo Græcitas nuncupat, παρανόμους dicens, id eſt, extra legem agentes. Sed qui præteritores

legis odit, non poteſt non id amare quod oderit eſſe neglectum, & ideo ait: Et legem tuam dilexi. Conuenit autem vt qui legem amat, eos oderit qui legis inimici ſunt. Dehinc ſequitur: *Adiutor & ſuſceptor meus es tu, & in verbum tuum ſpero.* Magno nobis auxilio Dei opus eſt, in tanto atque aſſiduo *Epheſ.6.* ſeculi iſtius prælio. Non enim nobis ſecundùm Apoſtolum, pugna eſt aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus poteſtates, & mundi potentes harum tenebrarum, aduerſus ſpiritales nequitias in cœleſtibus. Hos ergo hoſtes habemus, aduerſùs hos adiutor Deus precandus eſt, vt nos in ſuſceptionem ſuam recipiat. Sed non tam timoris hæc precatio debet eſſe, quàm meriti. Timor enim ex trepidatione conditionis humanæ eſt, Propheta autem in verbo Dei ſperat. Spes non res præſentes obtinet, ſed futuras. Sperat ergo quæ verbo Dei, id eſt, dictis propheticis continentur. Sperat autem vel retributionis fidem in vitam ſpiritalem: vel ipſum illum Domini noſtri, qui Dei verbum eſt, aduentum expectat. Spes enim iſta meretur auxilium & adiutorium Dei. Non aliter aut nos meremur, aut aliqui ante meruerunt: quàm verbum Dei Deum naturæ noſtræ carnem vel habitaturum ſperaſſe, vel quod habitauerit credidiſſe. Sed Propheta multa in ſe eſſe meminit, quæ ſpei ſuæ conentur obſiſtere Et ideo ſubiecit: *Declinate à me maligni, & ſcrutabor mãdata Dei mei)* Doctrinæ cœleſtis ratio admonet, vt dictum hoc referendum ad perſonam hominum, in quibus inſit malignitas, exiſtimetur. Propheta enim qui gentes docet, qui verbum Dei prædicat, iubet vt à ſe vniuerſi maligni declinent: quia congregatio ſancta ad malitiæ operarios ſit indigna, & neſciat quem poſſit excipere. Omnibus enim per naturæ demutabilis voluntatem adjacet, ipſiſque Apoſtolis verbo licet iam fidei emundatis atque ſanctis, non abeſſe tamen malitiam per conditionem communis nobis originis docuit, dicens: Si ergo vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris. Noſtrum autem eſt & bonos amare, & malos ad bonitatem docere, ſecundùm eum, qui vniuerſos ad ſe potius inuitat, dicens: *Matth.11.* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Sed ſcit Propheta plures malignitates in occulto hu- *Matth.15.* mani cordis eſſe. Secundùm enim Domini dictum, Deintus exeunt cogitationes malæ, cædes, mœchiæ, fornicationes, furta, falſitates, blaſphemiæ. Hæc enim ſunt,

A quæ communem hominem faciunt. Huius igitur modi vt à ſe declinent aduerſantes fidei ſuæ poſtulat. Obſiſtunt enim innocentiæ ſtudiis, obſiſtunt doctrinæ ſpiritali: atque his per conſiliorum ſuorum aſſiduam familiaritatem ſe ingerentibus, non vacat animo Dei mandata ſcrutari: quia maligni viri præſentia multum eum qui mandata Dei ſcrutari velit, impediat. Et B quia Dei opus eſt miſericordia, vt in familiam eius recepti à dominatu malignorum horum liberemur, Propheta orat, dicens: *Suſcipe me ſecundùm eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea.)* Propheta expectat, & ſperat: nihil præſens, nihil temporarium ſectatur. Plures autem ſunt qui hanc expectationem fidei noſtræ arguunt & irrident, dicentes talia: Quid ieiunia, quid continentia, quid C caſtitas, quid iactura patrimoniorum vtilitatis affert? vbi ſpes veſtra eſt Chriſtiani? Mors æqualiter dominatur vniuerſorum, in omnium corporum naturas commune ius illi eſt. Quinetiam vniuerſis nos bonis ſeculi fruimur, & vitæ veræ licentia vtimur: & in quo tandem nobis ſpei noſtræ expectatione præſtatis? Non confundi ergo ſe in hac expectatione ſua Propheta orat: ſed vt maneat confidens, & fructus veræ illius vitæ quam expectat, accipiat. D Scit enim ſe nondum viuere, licet viuat. Vita enim noſtra, ſecundùm Apoſtolum, abſconſa in Chriſto eſt. Et idcirco ait. Suſcipe me ſecundum eloquium tuum & viuam: quia veræ illius & indeficientis vitæ expectatione ac ſpe detinetur. Sperat enim æternitatem, ſperat regnum cœlorum, ſperat regnum Dei, ſperat ſpirituales bene- E dictiones in cœleſtibus in Chriſto. In hac ſpe, in qua non confunditur, rogat vt ſuſcipiatur & viuat. Dehinc ſequitur: *Adiuua me, & ſaluus ero, & meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper)* Superiùs dixerat, Adiutor & ſuſceptor meus: nunc autem nominum commemoratorum rem precatur, vt qui ſuſceptor eſt ſuſcipiat, & qui adiutor eſt adiuuet. Non abeſſe à ſe adiutorium adiuuantis precatur. Non orat ne ma- F lignantes non habeat, quia per paſſionum patientiam fides probatur: ſed vt aduerſus eos adiuuetur orat, quia auxilium à Domino ſemper orandum eſt. Sed quemadmodum in ſuperiore ſuſceptus viuet: ita & in hoc adiutus ſaluabitur. Adhuc enim ſibi obeunda mors eſt, adhuc inferi ſuſtinendi. Tunc ſaluabitur cum ex corporea terrenáque natura in ſpiritalem gloriam transformatus,

formatus, nullum aduerſantis inimici periculum metuat: viuat inter electos Angelos, ſit Paradiſi incola, & abſorpta corruptione ex mortali immortalis exiſtat. Sed quomodo meditaturum ſe in iuſtificationibus Dei dicit, & meditaturum ſemper? Nunquid non meditatur, qui & in meditatione ſperauit? Poteſt quidem & in præſens vitæ opus accipi, vt quouſque in corpore ſit, ſemper iuſtificationes meditetur: ſed nihilominus & in futurum ſermo procedit, Scit in cœlo omnes Angelos in meditatione iuſtificationum Dei eſſe. Nihil enim illic ocioſum, nihil iners eſt. Omnes virtutes cœleſtes in opere miniſterij ſui permanent. Et cum nobis tunc vita Angelorum viuendum ſit: poteſt ſecundùm eos qui ſemper operantur, nobis quoque æterna iuſtificationum eſſe meditatio. Dehinc ſequitur: *Spreuiſti omnes diſcedentes à iuſtificationibus tuis, quia iniqua cogitatio eorũ.*) Auxilium & ſuſceptionem ob hoc Propheta orat, ne cum diſcedentibus à iuſtificationibus Dei & ipſe ſpernatur. Sed hic ſeruata ea ratio eſt, vt non dictum ſit, Spreuiſti omnes peccatores: ſed, Spreuiſti omnes diſcedentes. Si enim peccatores ſperneret, omnes vtique ſperneret: quia ſine peccato nemo ſit. Sed ſpernit diſcedentes à ſe, quos apoſtatas vocant. Neque enim intereſt an in iuſtificationibus Dei quis aliquando fuerit. Spernendus enim eſt à Deo quiſquis diſceſſerit: quia manentis meritum conſeruat conſummatio ſpernendi. Differt verò à peccatore diſceſſio: quia peccato venia per pœnitentiam reſeruatur, diſceſſio verò cum ipſa pœnitẽtiæ diſceſſione ſe damnat: quæ hinc oritur, cum voluntas eorum qui diſceſſuri ſunt eſt iniqua. Dehinc ſequitur: *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi teſtimonia tua.* Prophetæ ſermo longè ſe, & vltra communem ſenſum retendit. Nos enim præuaricatores nos exiſtimamus, qui ſuſceptam fidem, & cognitionem Dei adeptam relinquunt: aliud pollicitos, & aliud nunc agentes. Sed hic præuaricatores exiſtimantur omnes peccatores terræ: nullus excipitur, generaliter ad omnes præuaricationis nomen refertur.

Præuaricatores.

Lex. Lex enim veluti naturalis eſt, iniuriam nemini inferre, nil alienum præripere, fraude ac periurio abſtinere, alieno coniugio non inſidiari. Nouit & hanc naturæ Apoſtolus legem, dicẽs: Cum enim nationes quæ legem non habent, naturaliter ſecundum legem faciunt: tales homines legem non habentes ſibiipſi ſunt lex, qui oſten-

Rom. 2.

A dunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. Ergo præuaricatores exiſtimãtur, qui quod à natura legis accipiunt, derelinquunt. Furem quis deprehenſum, aut adulterum, aut homicidam arguit lege naturæ, Sed ſi in his ipſe verſetur, præuaricator eſt legis. Nouit etiam cum ait peccatores terræ, alios eſſe & cœli peccatores. Audiamus enim Euangelicæ prædicationis prodigum filium perditum atque mortuum, de pecca-B to ſuo patri confitentem: Peccaui, inquit, pater in cœlo & coram te. Quiſquis cœleſtis doctrinæ & ſpiritalis gratiæ particeps factus in peccato demorabitur: non terræ peccator eſt ille, ſed cœli, Omnes enim credentes in ſe Dominus noſter Ieſus Chriſtus coexcitauit, & collocauit in cœleſtibus: ex quibus qui decedet, tanquam cœli peccator arguitur. C Cum igitur Propheta terræ peccatores præuaricatores eſſe exiſtimet, quia naturæ legem peccando tranſgreſſi ſint, ob hoc ipſe teſtimonia Dei diligit. Quia cum præuaricatio ſit decedere † ex lege naturæ, tamen iam ſine venia ſit ex cœleſti lege diſceſſio. Concludit autem ita: *Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.*) Nouæ & D inuſitatæ preces Prophetæ ſunt, vt à timore Dei carnes ſuæ configantur: ſed meminit compatiendum & commoriendum eſſe cum Chriſto his, qui conregnare cum eo velint. Et minore iſtud dicti virtute Latinitatis tranſlatio eloquuta eſt. Quod enim nobiſcum eſt confige, illic καθήλωσον, id ſignificat, vt clauis ſe configat. Moriendum ergo nobis eſt, & omnia carnis noſtræ vitia configenda cruci Domini ſunt. E Morimur enim ſecundum Apoſtolum cum Chriſto: & conſepelimur in baptiſmo. Et hoc Propheta quanquam in ſua voluntate habeat: tamen vt per miſericordiam Dei conſequatur poſtulat. Configi enim ex timore Dei carnes ſuas orat, quia iudicia Dei metuat. Timet enim æterni iudicij ſententiam, timet non cum Chriſto configi, & commori, & conſepeliri: nouum ſe hominem, niſi vetere cum vitiis & F concupiſcentiis exuto, intelligens non futurum.

Luc. 15.

Peccare in cœlo quid.

† decidere.

Ain.

FECI iudicium & iuſtitiam, non tradas me perſequentibus † me. Excipe ſeruum tuum in bono: non calumnientur me ſuperbi. Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum: & in eloquium iuſtitiæ tuæ. Fac cum ſeruo tuo ſecundùm

† *calumniantibus*, vel, *nocentibus.*

miſericordiam tuam: & iuſtificationes tuas doce me. Seruus tuus ſum ego: da mihi intellectum: vt ſciam mandata tua. Tempus faciendi Domine: diſſipauerunt legem tuam. Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.,

Et in Pſalmi exordio, & deinceps frequenter meminimus, per hæc ſingularum literarum quædam quaſi elementa diſcendi, doctrina nos pietatis, continentiæ, intelligentiæ, fidei & timoris inſtitui: & vt rudem infantiam ad loquendi ſcientiam, quam & agendi doctrina conſequitur, ipſis humanæ vocis initiis erudiri: quod Rex præſentibus ſextædecimæ literæ octo verſibus intelligi licet. Propheta enim ex perſona ſua vniuerſos docet, quid velle, quid agere, quid profiteri vnumquemque pro conſcientia infirmitatis ac naturæ ſuæ vtile ſit: quid etiam metui, quid caueri, quid emundari oporteat. Beatus idem Propheta, qui per miſericordiam Dei ipſe ſibi & proſpector & emundator & iudex eſt. Certè dignitati eius decentiſſimum eſt: vt qui ſpiritu Dei loquitur, ea quæ humanæ & ſalutis, & æternitatis ſunt, loquatur. Ait enim ita: *Feci iudicium & iuſtitiam, non tradas me nocentibus me.*) Fecit placentia Deo opera: & quia fecit, ne nocentibus ſe tradatur orat. Opus merendi anteſertur, & dehinc meriti præmium poſtulatur. Fit enim primum quod placeat: & tum dignatio eius, cui per opus placetur oratur. At nos nec operamur, nec placemus, quin etiam impiis & irreligioſis rebus offendimus: & quia tales non placemus, iraſcimur. Sed dignum eſt contueri, qualia ſint quæ Propheta faciens, ne nocentibus ſe tradatur orat: & omnia quæcumque quis timens Deum fecerit, vtilia ei atque pulchra ſunt. Pudicitiam quis colens, glorioſum ac timens ſordem corporis ſui carni lumen inuexit. Contemptum verò pecuniæ aſſumens, liberum ſe à terrenis dominationibus præſeruauit. Frugalitatem autem & parſimoniam diligens, nobilitatem animæ cœleſtis captiuam ebrietati non dereliquit. Sed hæc quamuis magna atque præclara ſint: tamen quia Prophetæ propria, eique tantummodo vtilia ſunt, non referuntur ad meritum. Sed quid fecit, vt non tradi ſe nocentibus deprecetur? Iudicium & iuſtitiam ſcilicet. Nihil inconſultum, nihil iniuſtum agens: ſed primum faciens iudicium. Omnia namque ratione, modo, & veritate pertractans: vt id quod in alterum

A agat, perpenſum antea atque perſpectum iam de concilij ſententia exequatur. Non permittit autem conſilio tantum ſuo iudicij ſententiam: ſed facit cum iudicio iuſtitiam. Iudicantis autem cum conſilio hoc opus maximum eſt, vt quod iudicat iuſtum ſit. Iuſtitia etenim eſt amica concordiæ †, († amicitiæ concordia.) vnanimitatis vinculum, fundamentum pacis, diuinæ atque humanæ rationis operatio. B Hoc itaque Propheta fecit: in quibus cum opus ſuum ſit, tamen & eorum quibus iudicium & iuſtitiam fecit, vtilitas eſt. Poſtulat verò ne nocentibus ſe tradatur. Omnis enim in quo peccati voluntas eſt, Deo vacuus eſt: & vbi Deus non erit, illic diaboli locus eſt: qui inſidians atque obſidens vbi abeundi opportunitatem habuerit, tanquam vacuam domum occupet, quæ ei Deo eam deſerente ſit tradita. Et Pro- C pheta quidem, qui ex perſona omnium loquebatur, ne à Deo tradatur orat. Cæterum Apoſtolus habet iam id in ſe fiduciæ, vt peccatores diabolo tradat ipſe: cum ad Corinthios de eo qui fornicationes omnes (1. Cor. 5.) ſupergreſſus, vxorem patris ſui acceperat, ſcribit: Ego autem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, iam iudicaui tanquam præſens eum qui hoc fecit, congregatis vobis & meo ſpiritu cum virtute Domini Ieſu, tradere iſtiuſmodi ſatanæ in in- D teritum carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat in die Domini. Sed licet Apoſtolus tradat, ſcit tamen ſe in virtute Chriſti, & in ſuo ſpiritu traditurum. Sed & in alia epiſtola ait de Phygello & Hermogene: Quos tradidi, (1. Tim. 1.) inquit, ſatanæ, vt diſcant non blaſphemare. Qui enim ab Eccleſiæ corpore reſpuuntur, quæ Chriſti eſt corpus: tanquam peregrini & alieni à Dei corpore, dominatui E diaboli traduntur. Sed Propheta ne nocentibus ſe tradatur orat. Adſunt enim inimicæ infeſtęque virtutes: quæ fidei propoſitum conturbent, quæ timorem Dei obliterent, quæ in terrenas cupiditates & deſideria ſolicitent, quæ infirmam corporis naturam quibuſdam blandimentorum aculeis in vitia commoueant. Nouit & Apoſtolus hanc multitudinem dominan- F tium virtutum, dicens: In quibus & vos (Ephes. 2.) aliquando ambulaſtis, ſecundùm principem poteſtatis aëris ſpiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. Fecit ergo Propheta iudicium & iuſtitiam: & ne tradatur ſe nocentibus rogat. Et hoc modo nocentibus cum in peccatum impellunt, cum in gloriam inflant, cum in iram accendunt, cum in odium exacerbant, cum ad

laſciuiam

laſciuiam illiciunt, cum ad auaritiam prouocant: ſed cum per hæc nocere properent, obtinere tamen eos qui innocentes ſunt, niſi ſibi per ſeceſsionem Dei traditi fuerint, non valebunt. Dehinc ſequitur: *Excipe me ſeruum tuum in bonum, non calumnientur me ſuperbi.*) Proficit in ſpes ſuas Propheta, & celſiorem iam deprecationis ſuæ gradum ſcandit. Qui enim orauerat ne traderetur nocentibus ſe, iam vt in B proprietatem ſerui excipiatur rogat: beatum illum in ſe Dei dominatum cum bona ſuſceptione ſua deprecans. Et non ob leuem cauſam vt in bonum ſuſcipiatur orat, ſcilicet ne eum ſuperbi calumnientur. Et qui ſunt ſuperbi? Nempe illi, quorum principem loquentem Eſaias introducit

Eſa. 10. ita: Dixit enim, virtute faciam, & ſapientia intellectus auferam fines gentium, & virtutem eorum, & commouebo ciuitates C inhabitabiles, & omnem orbem terræ apprehendam manu mea vt pullos, & tanquam confracta oua auferam. Hæc ſuperbientis vox eſt, diaboli ſcilicet: qui & Deo ac Domino noſtro Ieſu Chriſto, oſtenſa terrenorum imperiorum gloria, dicere auſus eſt: Omnia hæc tibi dabo, ſi procidens

Matth. 4. adoraueris me. Non eſſe autem hunc ſolitarium, ſed plures ei adeſſe ſpiritalium nequitiarum miniſtros, per eum docemur D

Matth. 25. qui ait: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & Angelis eius. Ab horum igitur ſe ſuperborum calumnia eſſe liberum rogat. Calumniantur enim, quia cum ipſi peccati incentiua ſuppeditent: calumniam nobis ante Deum peccati, quod per eos geſſerimus, intendunt. Cauſam namque peccati ad crimen inijciunt, & criminis inuidiam E per calumniam exacerbant: ſcriptura in Apocalypſi calumniatorem eum eſſe teſtãte. Verum etiam nunc ſe extẽdit Propheta in celſiorem profectum, dicens: *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium iuſtitiæ tuæ.*) Oculi deficiunt, cum intentus in aliquam expectationem viſus laborat. Propheta itaque animæ ſuæ oculos in Dei ſalutare defixit, & de ſalutari quid intelligi oportere, ſæpè tractauimus: eum ſcilicet F eſſe Ieſum, qui ſaluum faciet populum ſuum à peccatis. Aliis igitur oculos ſuos in deſideria ſecularia occupantibus, & in voluptates rerum præſentium tendentibus: Propheta in Dei ſalutare defixus eſt. Et ne per corporales oculos eum deficere ſub hac contemplandi intentione exiſtimaremus: non ſolùm in Dei ſalutare deficiunt,

A ſed etiam in eloquium iuſtitiæ. Iuſta itaque eſſe Dei eloquia confitetur. Scit eſſe quædam, quæ cum imperitis atque impiis iniuſti eloquij habeant opinionem: cum Pharaonis cor ad contumaciam obduratur, & pertinacia ei religioſæ voluntatis affigitur: cum ex duabus adhuc in vtero gentibus minori maior ſit ſeruitura, & neutro quicquam boni promerente, ſeruitus vni imponitur, dominatus alteri donatur: cum Adam de Paradiſo ne arborem vitæ contingat expellitur: quæ homines diuinæ & virtutis & bonitatis & iuſtitiæ incapaces, dum intelligere non poſſunt, iniuſta eſſe conſtituunt. Sed Prophetæ huius in iſtiuſmodi eloquium iuſtè oculi deficiunt: quia ſciat nihil iniuſtum eſſe in his dictis Dei, ſed omnia aduentu ſalutaris Dei hæc eloquia & conſummanda & intelligenda eſſe iuſtitiæ. Procedit autem per hanc intentam vſque ad defectionem oculorum expectationem, vt aliquid vltra precari audeat. Confeſſus itaque eloquium iuſtitiæ, hæc ſubdidit: *Fac cum ſeruo tuo ſecundùm miſericordiam tuam, & iuſtificationes tuas doce me.*) Inſolens fortè vox exiſtimaretur, quæ diceret: Fac cum ſeruo tuo. Quod enim dicitur, Fac: tanquam ex fiducia aliqua præſumptio eſt vſurpata poſcendi. Sed non impudenter id diceret, qui iudicium & iuſtitiam feciſſet, qui ſe excipi in ſeruum deprecatus eſſet: cuius oculi in ſalutare Dei & in eloquium iuſtitiæ defeciſſent. Sed ne in his quidem Propheta inſolens eſt. Nam in eo ipſo quod dixit, Fac: adjecit, Cum ſeruo tuo. Et quia ſeruitus noſtra ad id ipſum, vt in ſeruitutis fide maneat, miſericordia Domini indiget, ſuperaddidit: Secundùm miſericordiam tuam: quia miſeratione eius opus eſt, vt in hac ſeruitutis noſtræ profeſsione maneamus. Imbecilla enim eſt per ſe aliquid obtinendi humana infirmitas, & hoc tantùm naturæ ſuæ officium eſt, vt aggregare ſe in familiam Dei & velit & cœperit. Diuinæ verò miſericordiæ eſt, vt volentes adiuuet, incipientes confirmet, adeuntes recipiat: ex nobis autem initium eſt vt illa perficiat. Sed quid tandem vt faciat cum ſeruo ſuo ſecundùm miſericordiam ſuam poſtulat? Nempe vt iuſtificationes ſuas doceat, ſcit in iuſtificationibus quas Moſes conſtituere præceptus eſt, magnum neſcio quid, & incomprehenſibile humanæ intelligentiæ contineri. Scire optat quis iſte ſit, vt frequenter diximus, coemptus Hebræus puer, ſex tantum annis ſeruiturus. Legit hæc qui-

dem: ſed non ſtatim quod legitur intelligitur †. Scire vult quæ illa ſeruitus ſit, quæ ſeptimi anni libertas, quod ſit auris foramen † ex ſubula ſi liber eſſe nolit, quæ illa mulier Hebræa, quid illud, vt ſine muliere ingrediatur ipſe: quid deinde ſecunda iuſtificatio, quid tertia, quid ſequentes habeant futurorum ſacramentorum præformationes. Non eſt humani ingenij hæc conſequi poſſe: cœleſti opus eſt magiſtro, & plurimis fidei noſtræ meritis neceſſarium eſt vt doceri iſta mereamur. Scire autem nos conuenit, in omnibus Prophetæ verbis nihil humile eſſe, nihil commune cum cæteris: ſed proprium vel ſibi ipſi, vel ſuis ſimilibus enunciari. Latet autem ſub familiaribus verbis maxima conſcientiæ, & fidei profeſſio: vt hunc in eo quod ſequitur, intelligimus: *Seruus tuus ſum ego, da mihi intellectum vt ſciam teſtimonia tua.*) Nemo noſtrûm eſt, qui non vel in orationis ſuæ prece, vel in communium ſermonum conſuetudine ſeruum ſe eſſe Dei fateatur. Et quid magnum Propheta fecit, ſeruum ſe profitendo, quod nullus auſus ſit denegare? Sed profeſſio cæterorum fallax eſt: quæ cùm habeat conſcientiæ neceſſitatem, non habet tamen confeſſionis veritatem. Proprium hoc Prophetæ eſt, vt ſe ſeruum Dei profiteatur, in omni vitæ genere famulatu cõditionis ſuæ fungens: ſiue ambulans, ſiue reſidens, ſiue vigilans, ſiue dormiens, in cibo etiam atque in ieiuniis Deo aut eſuriat aut ſatur ſit, & nullo in tempore à ſeruitutis ſuæ officiis abſiſtat. Hic liberè dicit: Seruus tuus ſum ego. At verò qui ſtupris dormit, latrociniis vigilat, quæſtibus peregrinatur, luxui requieſcit, ſi dicat, Seruus tuus ſum, profitetur quidem quod eſt, ſed non quod eſt agit. Propheta autem quamuis conditionem ſui officij etiam ipſo famulatu ſuo confiteatur, tamen infirmitatis ſuæ memor eſt: dari enim intellectum ſibi rogat. Eſt enim intellectus in quodam theſauro repoſitus ſpiritalium gratiarum: quem interdum ſub falſæ opinionis errore imprudentium mentibus diabolus inſinuat. Sed à Deo intelligentiam Propheta poſtulat, ne ſibi inanis intelligentia ſubrepat: qualis gentium, qualis Iudæorum, qualis hæreticorum: & poſtulat ob id, vt teſtimonia Dei ſciat quæ ſub teſtibus tradita ſunt, quæ ſub teſtibus neglecta & violata eſſe exprobrantur: quæ in aduentum eius ob quem teſtandum dicta ſunt, neglecta & faſtidita vindicabuntur. Et horum quidem teſtimoniorum tempus

† quod legit, intelligit.
† forata.

A non ignorat Propheta, dicens: *Tempus faciendi Domino diſſipauerunt legem tuam.* Lex populo ſub teſtibus data eſt: quæ cum diſſipata & abiecta à Iudæis eſt, tunc fuit tempus Domino, ea quæ continebantur lege faciendi. Pollicitus enim in lege eſt, vt ſalutem gentibus daret, vt ipſe ſibi hominis corpus, qui ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei factus eſt, aſſumeret: vt diſſipata lege, fidei gratiam donaret. Tem-
B poris huius meminit per Eſaiam Prophetam, dicens: Tempore accepto exaudiui te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tibi. Apoſtolus verò dicti huius interpres hæc ſcribit: Ecce nunc tempus bene acceptabile †, ecce dies ſalutis: id eſt diſſipata lege, tempus Euangelicæ prædicationis aduenit. Sed illis legem diſſipantibus, aliud opus
C Propheta eſt. Et quod ſit, ex ſubiectis docemur. Ait enim: *Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion.*) Quod ait, ideo, ad id retulit quod dixerat: Tempus faciendi Domino, quia ſciret tempus faciendi Domino eſſe, cum legem diſſipaſſent. Ideo autem mandata dilexit, quia in his tempus faciendi Domino contineretur. Lex enim omnis aduentum Domini teſtata eſt, ipſo
D dicente: Si crederetis Moſi, crederetis vtique & mihi. De me enim ille ſcripſit. Mandata igitur Dei ob id Propheta dilexit, quia in his aduentum Dominicæ corporationis intelligit. In eo autem quod diligit, plus neſcio quid ſignificat. Facere autem aliquid, minus eſt quàm diligere: quia plerumque id quod agimus, neceſſitatis eſt. Dilectio verò propriæ voluntatis affectio eſt, ſed dilectio ea demum perfecta eſt, quæ
E maxima eſt, & quæ nulli comparatione ſimilium coæquatur. Diligit autem mandata Dei ſuper aurum & topazion. Humanus error precioſius nihil auro & gemmis opinatur: & hæc ſunt quæ hominum cupiditates dominatui precij ſui & honoris ſubdiderunt. Auro ius, honeſtas, pudicitia venalis eſt. Per gemmas verò humani corporis præſtantior, vt putant, ſpecies ad naturæ contumeliam expolitur. Et idcirco ni-
F hil habet ſexus vterque precioſius, dum viri poſſe omnia auro volũt, mulieres verò per gemmas fieri ſe exiſtimãt pulchriores. Præſtat autem vt cæteris metallis aurum, ita & aliis lapidibus topazion. Eſt enim ipſe rariſsimus & ſpecioſiſsimus omnium & maximus. In Thebaidis verò loco, cui Alabaſtra † nomen eſt, reperiri ſolet. Hunc etiam ferunt ſecularium geſtorum literæ, in Topazo inſula ab incolis eius, id eſt

Eſai. 9.
2. Cor. 6.
† nunc acceptum tempus.
† Alabaſtrites.

Troglo-

Troglodytis Arabis inuentum, ad matrem regis Ægypti Ptolomæi, ſub quo ſcripturæ legis ex Hebræo in Græcum tranſlatæ ſunt, muneri fuiſſe delatum. Continet autem ipſe in ſe ſolus cęterarum gemmarum optimarũ precioſiſſimarumque ſpeciem, & in vno illo diuerſiſſimorum colorum permixtio continetur. Super hunc igitur topazion, & ſuper aurum mandata Dei propheta dilexit, non terrenis, ſed cœleſtibus ſe deſideriis ſignificans detineri. Contempta autem ſecularium opum cupiditate, omnem à ſe occaſionem peruerſæ & prauæ voluntatis recidit. Diligens enim ſuper aurum & topazion mandata Dei, dehinc ait: *Propter hoc ad omnia mandata tua dirigebar, omnẽ viam iniquam odio habui.* Non deflectitur, non detorquetur per terrenas cupiditates, ſed ad omnia mandata Dei dirigitur. Non obuia occupant. Vidit aurum, ſciuit hoc terræ limum eſſe: vidit gemmas, meminit eſſe aut montium aut maris calculos: vidit illicem ad laſciuiam vultum, ſcit tanquã auibus cœli ex his ſibi laqueis euadendum. Reſiſtit ergo coalitis ſibi naturæ ſuę vitiis, & omnẽ viam iniquitatis odit. *Luc. 9.* Ideo itaque ad mandata omnia dirigitur, quia ea ſuper terrena deſideria diligit. Et dirigitur ne particeps eorum fiat quibus dicitur, Natio praua & peruerſa. Et omnem viam iniquitatis odit, vt ſit in eo, qui eſt via, Domino ſcilicet noſtro, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Phe.

MIRABILIA *teſtimonia tua Domine, ideo dilexit te anima mea. Declaratio ſermonũ tuorum illuminat me: & intellectum dat paruulis. Os meum aperui & attraxi ſpiritum: quia mandata tua concupiſcebam. Adſpice in me & miſerere mei: ſecundùm iudicium diligẽtium nomen tuum. Greſſus meos dirige ſecundùm eloquium tuum: & non dominetur mei omnis iniuſtitia. Redime me à calumniis hominum: & cuſtodiam mandata tua. Faciem tuam illumina, ſuper ſeruum tuum: & doce me iuſtificationes tuas. Exitus aquarum tranſierunt oculi mei: quia non cuſtodierunt legem tuam.*

Natura humani ſenſus ea eſt, vt ea mirabilia habeat quæ antè compererit. Ex compertis enim iudicium admirationis exiſtit. Cæterum nemo poterit ignorata mirari. Hæc idcirco antea commemorata ſunt vt diligentiùs dicti prophetici ratio quęreretur: contra opinionem enim generalis ſenſus hæc dixiſſe exiſtimatur: *Mirabilia teſtimonia tua Domine, ideò perſcrutata* A *eſt ea anima mea.* Nam cùm prius ſecũdùm humanam conſuetudinem oporteat perſcrutari & reperire, & reperta mirari: teſtimonia Domini antè mirabilia ſunt, & ob id perſcrutatione ſunt digna. Dicti autem huius perfecti & pulcherrimi ea ratio eſt. Teſtimonia etenim Dei, id eſt ea quæ ſub teſtibus ſcripta ſunt, etiamſi per obſeruantiam legis humanam infirmitatem ad cognitionem & famulatum Dei imbuant: B quippe vbi caſtitas, pietas, pudicitia, caritas, veritas, innocentia, frugalitas & religio mandatur, & per quaſdam religionum cõſuetudines, hiſtoriarúmq; diuerſitates diuini honoris officium pręcipitur, in quibus cùm admiratio magna ſit, pro peccatis oblata hoſtia, & datum pro redemptione animæ munus, & agnus in ſacramento paſchæ occiſus, tamen in his plus de futuro- C rum ſpe atque doctrina admirationis continetur. Hæc itaque huic prophetæ admirabilia ſunt, ſed quia per præſentem admirationem futurorũ atque æternorum bonorum exemplaribus admirabilia ſunt, perſcrutatur ea. Non inquirit tantummodo, in quo eſt rerum abſconditarum diligens exquiſitio, ſed perſcrutatur etiam, per adiectionem ſcilicet diligentioris exquiſitionis, laborem ſuum in perſcrutatio- D ne demonſtrans. Neque tantũmodò perſcrutatur, ſed perſcrutatur ex anima, ad voluntatis officium animæ intentione ſociata. Sequitur deinde: *Declaratio ſermonũ tuorum illuminat, & intellectũ † dat paruulis.* *† intelligentiam.* Et is quoque ſermo fortè videtur à naturæ noſtræ cõſuetudine eſſe diuerſus. Cum enim antè intelligẽdum ſit, & ſic lumine in- E telligentię vtendum, quia noctẽ ignorãtię intelligentiæ adeptæ lumen expellat: propheta tamen dicit declarationem verborũ Dei prius illuminare: & poſt illuminationẽ intelligentiã præſtare. Sed quæ ſint Dei verba, antè diſcendum eſt: & tunc illuminationis, & poſtea intelligentiæ ratio præſtanda eſt. Verba Dei ſunt, quæcũque prophetæ loquuti ſunt. Cum enim Moſes ver- F bis ſuis populo Hebræo legis obſeruãtiam nunciauerit, tamen in libro eiuſdem legis ita ſcriptum eſt: Et dixit Dominus ad Moſen: Dic filiis Iſraël. Vſus igitur eſt his le- *Leuit. 11.* giſlator verbis, quibus ei vt vteretur præceptum eſt. Ergo verba Dei ſunt, quæ per officiũ licet humani oris audita ſunt. Sed & magnus ille propheta ipſo iudicio Domini noſtri Ieſu Chriſti bene loquutus, cũ dixiſſet: Audi cœlũ, & auribus percipe terra, ait: *Eſa. 1.* Quoniam Dominus loquutus eſt. Et poſt

aliqua quæ querelis maximis increpabantur, dixit: Os enim Domini loquutum eſt hæc. Hæc ergo omnia Dei verba ſunt, ſed declaratio ſermonum maximè neceſſaria eſt. Sũt enim ſub velamine opinionis altetius prædicata, ſunt ſecũdùm Apoſtolum allegorumena, ſunt cõparatiuis ſignificationibus amphibola. Teſtis eſt Dominus hæc eadem per Eſaiam ita dicta eſſe Iudæis infidelibus exprobrans & dicens: Auditu audietis, & non intelligetis. Signata enim omnia ſunt, & per ſolam ſpiritalem doctrinam reſignanda. Hæc enim ad Danielem deſideriorum virum dicta ſunt: Vade Daniel, quia clauſi ſignatique ſermones. Ait etiam Eſaias: Dabitur liber iſte in manus hominis ſcientis literas, & dicetur ei: Lege hæc, & reſpondebit: Non poſſum legere, ſignatũ eſt enim. Sed declaratio verborum myſticorum per Euangelia præſtatur, vbi legis occulta & abſcondita prophetica Domino in corpore manente panduntur, ex quibus primùm fides diſcitur. Ibi enim ea quę à prophetis dicta ſunt, per eum rebus & operibus explenrur: cùm virgo parit, cùm Deus verbum eſt, & verbũ caro fit, & habitat in nobis, cum multi loquuntur, cùm ſurdi audiunt, cùm claudi incedunt, cùm leproſi emundantur, cùm cæci vident, cùm dæmoniaci curantur, cũ mortui reſurgunt: declaratio hæc verborũ Dei noſtram ac naturæ obſcuritatem fidei luce clarificat. Tunc enim intelligimus reſurrectionis gloriam, iudicij poteſtatem, æternitatis honorem. Et intelligimus hæc paruuli: vel ad innocentiã renati, vel ignorationem imperiti. Hæc declaratio verborum Dei, & intelligẽtia paruulis præſtita, huius temporis & ęrans eſt: vt Dominus in Euangelio demonſtrat, dicens: Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quia abſcõdiſti hæc à ſapienribus & inrelligẽtibus: & reuelaſti ea paruulis. Ecce declarationis & illuminationis & intelligentiæ tempus: abſconſa enim vſque in hos dies declarantur, & declarata illuminant, & illuminata intelligentiã paruulis ſubminiſtrãt. Fiúntque per hanc intelligentiam ſancti ſpiritus iam capaces. Denique, id ipſum ſequens ſermo ſubiecit, dicens: *Os meum aperui & attraxi ſpiritum, quia mandata tua concupiſcam.*) Non de hoc vtique humani corporis ore dixit, quod per labia concluditur ac patet. Nam ſpiritum officio nariũ magis quàm oris haurimus. Laborioſius autem auditu auris in animam transfunditur: abſolutiùs verò per naturalẽ curſum famulatu atque officio narium commeat. Sed os ſcriptura non labiorum tantùm, ſed & cordis ſolita eſt nuncupare. Corde enim per fidem parenre, & per deſiderium ad hauriendum hiante inrelligentia doctrinæ cœleſtis accipitur. Non animę hoc, ſed cordis officium eſt. Apoſtolus enim air: Animalis enim homo non percipit quæ ſunt ſpiritus. Stultitia enim eſt ei. Et idem doctor gentium ait: Lex enim non in tabulis lapideis ſcripta, ſed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo os ſuum propheta pandens, attraxit ſpiritum. Non enim vltro ingruit, expetendus eſt, attrahendus eſt: & infantium modo tanquam lac innocens hauriendum. Ideo autem propheta os aperuit, quia meminerit ſibi in pſalmo altero dictum: Dilata os tuum, & adimplebo illud. Et in lege ſcriptum ſciat: Deſcribe hæc in latitudine cordis tui. Corde enim Dei prędicatio, non ore ſuſcipitur. Et ſecundùm Euangelicam prædicationem, verbum Dei ex corde malus arripit: quod vltra mel & fauũ in ore delectat. Vt enim per os in alimoniam corporis cibos ſumimus, ita & per cor ad viuificandam animã eſcas doctrinæ cœleſtis accipimus: quæ niſi amplificato & patente corde attracta quodam modo fuerint: non iuuabunt. Sequitur deinde: *Aſpice in me, & miſerere mei ſecundùm iudiciũ diligentium nomen tuũ.* Ad id quod dixerat, reſpice in me, mox addidit, Et miſerere mei. Scit enim Deum etiã in vltionem impiorum pœnámque reſpicere. Reſpexit enim, vt ſcriptum eſt, ſuper caſtra Ægyptiorum, & colligauit axes curruum eorum. Et rurſum: Reſpexit Dominus ſuper Sodomam & Gomorrham. Reſpexit verò non ſolùm ad pœnã, ſed etiam ad terrorem, cùm dicitur: Aſpicies in terram, & facies eam tremere. Propheta ergo non ſolitarium hoc orat, vt in ſe Deus reſpiciat, ſed cum miſeratione reſpiciat: neque cum miſeratione tantum, ſed ſecundum iudicium diligentium nomen eius. Eſt quidem ex bonitate Dei miſericordia, ſed promerenda eſt hæc à nobis ſtudio innocentiæ: vt in nos reſpiciat, qualiter reſpexit in Abraham, qualiter in Iſaac, qualiter in Iacob, qualiter in Ioſeph, qualiter in Iob, qualiter in Moſen. Scit enim ad hæc miſericordiæ ſuæ opera Deum ſolere reſpicere, cum dicitur: Dominus de cœlo reſpexit in terram, vt audiret gemitũ vinculatorum, & ſolueret filios interemptorum. Et rurſum: Reſpexit ſuper filios pauperum, & non ſpreuit deprecationem eorum.

rnm. Secundùm ergo hoc iudiciū timen- A tium Dominum orat, vt Deus ſuper ſe reſpiciat & miſereatur: vt ſi ieiunantem videt, ſi miſerantem contuetur, ſi pium ac religioſum in omni opere conſpicit, nunc ſecundùm iudicium eorum qui diligunt nomen ſuum, ipſe quoque Dei miſeratione ſit dign⁹. Dehinc ſequitur: *Greſſus meos dirige ſecundùm eloquiū tuū, ac ne dominetur mei omnis iniuſtitia.* Incedit quidē propheta ex voluntate ſua iuſtitiæ greſſibus: ſed B ſcit vndique ſibi iniuſtitiæ dominationes imminere. Superiùs orauerat, vt in ſe De⁹ reſpiceret, ac miſereretur ſecundum eos qui diligunt nomen ſuum. Miſericordiæ autem quam orat hunc fructum eſſe ſentit, vt greſſus ſui dirigantur, non ſecundū ſeculi vias, non ſecundùm humanam gloriam, non ſecundùm corporis voluptates: ſed ſecundùm eloquia Dei. Si nihil impe- C dimēti vſquam occurreret, ſi aduerſantes ſibi non vndique adeſſent: ſuis ipſe viribus in ea quæ agere vellet confirmaretur. Sed vbi inſidiæ ſunt, vbi bellum eſt, opus eſt potioris auxilio: ne in ſe dominetur omnis iniuſtitia. Nō vt à ſe abſit, ſed ne dominetur ſui orat. Scit per tētationes ad gloriam perueniri. Meminit Abraham & peregrinationis iniuria, & amittendę vxoris metu, & per immolandi filij dolorē fuiſſe D tentatū. Scit Iob omni tentationum eſſe militia perfunctum. Recolit Ioſeph cùm à fratribus venditur, cum à Domini ſui coniuge ad adulterium compellitur, cum carcere pœnæ reſeruatur, gloriam maximæ fidei per hæc iniuſtitiæ tentamenta meruiſſe. Dominationem iniuſtitiæ propheta metuit, tentationem verò eius non recuſat. Dirigendos autē eſſe à Domino E greſſus ſuos ſecundum eloquia ſua meminit: ne iniquitas qua tentatur, poteſtatem poſſit habere dominandi. Poſt quæ id cōſequitur: *Redime me à calumniis hominū, vt cuſtodiam præcepta tua.*) Humana tentatio

1. Cor. 10.

grauis non eſt, Apoſtolo dicente. Tentatio autem non apprehendat vos, niſi humana. Sed calumnia grauis eſt. Calumnia autē ea eſt, vel cum bono operi facinoris F mali nomen adſcribitur, vel cum ſpecie blandiente internæ malitiæ virus occulitur. Neq; enim eius directæ maleuolentię opus eſt: ſed fallax & ſubdolū, & ſub ſpecie bonæ voluntatis maliciæ operatione deſęuiens. Et difficile eſt cauere à talibus, qui ſub nomine fratrum inimici ſunt, ſub nomine amicorum hoſtes ſunt, ſub filiorū ſpecie parricidę ſunt, ſub ſpecie vnanimitatis coniugū ineuitabile malū ſunt. Abel iuſtum Cain ſceleſtus per familiaritatem fratris occidit. Noen Deo probatū Cham filius eius irriſit. Eſau Iacob exulem eſſe à paterna domo fecit: validiſſimum præliatorem diaboli Iob, ſola vxor eius tentauit inflectere. Hunc ipſum ſanctum prophetum quæ calumniæ hominum fefellerūt? Quoties Sauli proditus eſt? Quoties quibus in locis ageret, nunciatus eſt? Vbique ei calumniantiū inſidiæ affuerunt.

Matth. 18.

Nouit hæc Dominus, domeſticæ calumniæ ſcādala grauiſſimum ſolere fidei excidium afferre, dicēs: quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, & ſi pes dexter, aut manus ſcandalizat te: erue & abſcide abs te. Non de membris corporum hæc locutus eſt, cum ſcādala nec pes, nec manus poſſit afferre: ſed de coniunctiſſimis nobis ac maximè neceſſariis mēbris, quia omnes vnū corpus ſumus in Chriſto. Hæc iubet, ne domeſticis calumniis ac ſcandalis penes nos manentibus aliqua nobis iudicij die vitiorum labes adhæreat. Ergo propheta ſi ab his redemptus eſſet, cuſtoditurum ſe præcepta Dei pollicetur: quia iſte domeſticorum omnium calumniæ impedimētum fidei frequēter afferrent. Dehinc ſequitur: *Faciē tuam illumina ſuper ſeruū tuū, & doce me iuſtificationes tuas.* Vultus Domini quidem eſt ſuper facientes mala, vt expugnet de terra memoriā eorum. Sed ſicut Deus reſpicit ad pœnam, reſpicit & ad miſericordiam: ita & vultū ſuum ad vtrūque deflectit. Sed hanc faciē Domini ad illuminationem ſuam propheta orat. Ex maieſtate enim & vultu dignātis † nos Dei, lumen accipimus, & deflexus in nos miſericordiæ ſuæ vultus, ad gratiam ſpiritalis virtutis irradiat. Vel certè cū iudicij dies aderit, cùm viſibilis nobis in gloria paternæ maieſtatis aſſiſtet: tunc nos faciei ſuæ lumine illuminabit. Vt enim quædā metalla atque gemmæ naturę ſuæ fulgorem in ea quæ ſibi proxima ſunt, refundunt, & æmulantem ſpeciē ex vicinia ſpeciei ſuæ præſtant: & vt Moſes ex contemplatione gloriæ Dei lumen accepit, ita vt honorē gloriæ ſuę populus contemplari non poſſet: ſic & propheta ſeruum Dei ſe confitens illuminari precatur, & conformis ſecundùm apoſtolum effici gloriæ Dei, & iuſtificationes Dei doceri, vt à ſe non ex parte, neq; per legis vmbram, ſed facie ad faciem, & ſpiritali cōtemplatione cernatur. Dehinc quitur: *Exitus aquarū tranſierūt oculi mei, quia non cuſtodierunt legē tuā.*)

† videntis

Conſcius peccatorum veterum, ex hiſto-
tia ipſa docetur, licet toto corde ſe ad Deũ
direxerit: tamen quia & peccati ſui dolo-
rem pſalmo anteriore & ipſe iam ſcripſe-
rit, tunc cùm Nathan propheta arguente
crimen ſuum recognouit & fleuit: nunc
quoque non deſinit veræ pœnitentiæ la-
chrymis facti veteris crimen abluere, di-
cens: Exitus aquarum tranſierunt oculi
mei: fontes ſcilicet lachrymarum ſuarũ,
fontes fluminum eſſe tranſgreſſos. Hæc
enim pœnitentiæ vox eſt, lachrymis ora-
re, lachrymis ingemiſcere: & per hanc cõ-
Pſal. 6. fidẽtiam dicere, Lauabo per ſingulas no-
ctes lectum meum, lachrymis meis ſtratũ
meum rigabo. Hęc venia peccati eſt, fon-
te fletuum flere, & largo lachrymarum
imbre madefieri Sed ſecundùm rationẽ
temporis, & fidei etiam immobilis firmi-
tatẽ, dicti quoque ſui temperauit modũ.
De prætetito enim dixit: Quia non ſerua-
uerunt legem tuam. Confeſſio quidem
criminis ſemper in tẽpore eſt: quia opor-
teat peccati pœnitentiam non deſinere.
Finis autem peccati anterioris eſt tempo-
ris, quia vera peccati confeſſio eſt, ſine in-
termiſſione temporis pœnitere. Peccati
verò pœnitentia eſt, ab eo quod pœniten-
dum intellexeris deſtitiſſe. Atque ob id
ptopheta nec confiteri peccatum deſinit,
& peccatum ex prætetito confitetur.

Zade.

IVSTVS *es Domine, & rectum iudi-
cium tuum. Mãdaſti iuſtitiam teſti-
monia tua: & veritatem tuã nimis.
Tabeſcit me zelus domus tuæ: quia obliti ſunt
verba tua inimici mei. Ignitum eloquium tuũ
vehementer: & ſeruus tuus dilexit illud. Ado-
leſcentior ſum ego & contẽptus: iuſtificationes
tuas non ſum oblitus. Iuſtitia tua iuſtitia in
æternum: & lex tua veritas. Tribulatio & an-
guſtia inuenerunt me: mãdata autem tua me-
ditatio mea eſt Aequitas teſtimonia tua in æ-
ternum intellectum da mihi & viuam.*

Indefeſſa & perſeuetanti fide neceſſa-
rium eſt, vt immobilis in nobis & incon-
cuſſa confeſſio ſit, ne vel aliqua temporũ
iniuria, aut perſecutionum dolore com-
moti, deuotionis ſtudiũ relaxemus. Sed ſi
quando morbi vexabũt, paſſiones & cru-
ciatus corporum deſæuient, damna defa-
tigabunt, luctus & otbitates affligẽt, ſem-
pet vtamur hac qua nunc ptopheta vſus
eſt voce, dicens; *Iuſtus es Domine, & rectum
iudicium tuum. Mandaſti iuſtitiam teſtimo-*
A *nia tua & veritatẽ tuam valde.* Memineri-
mus enim primùm, cum qui vniuerſorum
Dominus eſt, iuſtũ eſſe, & iudicia eius re-
cta eſſe. Cur enim in ſuos iniquus ſit? Cur
in eos quos ipſe genuit, iniuſtus ſit? Boni-
tatis ſuæ immenſitas non ſinit iſtud de eo
exiſtimari. Genuit nos non ad iniuriam,
genuit non ad originis noſtræ naturæ do-
lorem. Si quid eſt quod patimur, ex iudi-
cio bonitatis ſuę accidit. Vinci diabolum
B patientiæ noſtræ virtutibus delectatur, &
probari nos per luctus & dolores & dam-
na deſiderat, vt nihil in ſeruos ſuos ſeculi
poteſtas ſibi eſſe iuris & dominationis in-
telligat. Quęcunque iuſſit, iuſta & teſtata
& vera ſunt cum augmento adiectionis;
Valde enim vera ſunt. Et quia rarum eſt
horum obſeruantem eſſe, & difficile eſt
inconcuſſam fidem inter has ſeculi pro-
cellas & inter hæc humanorum vitiorum
C naufragia dirigere; quia ſi quid aduerſi ac-
cidat, prona in Deum querela eſt; Deum
enim inter damna ſua auar⁹ accuſat, Deo
cum inuidia fletuum ſuorum orbatus ira-
ſcitur, Deo iniuſtitiam qui ad cõfeſſionis
gloriam perſecutionibus probatur expro-
brat. Vniuerſorũ ſtultiſſima hæc querela
eſt, cùm iniuſtitię Deum per impatientiã
impij doloris accuſant, & idcirco prophe-
D ta ſubiecit, dicens: *Tabeſcere me fecit zelus
tuus, quia obliti ſunt verborum tuorum inimi-
ci mei.*) Dei zelo ad omnia vitia noſtra &
crimina exanimatur propheta. Habet hãc
etiam natura humana conſuetudinem, vt
ſi quando eorum quos diligimus, volun-
tati aduerſari aliquos viderimus, zelo eius
cui non paretur, vtamur. Quantus autem
nobis dolor eſt, cum vnum ex Dei popu-
lo effici videmus ſeculi miniſtrum, & ope-
E rarium diaboli, & vas mortis, & materiã
gehennæ? Zelo ergo Dei iraſcitur, quiſ-
quis Chriſtianum ieiunij die luxuriantem
conuiuiis viderit. Zelo Dei iraſcitur, qui
inſolentem in fratres miniſtróſque con-
ſpexerit. Zelo Dei iraſcitur, quiſquis di-
uerſari in ſtupris ſanctificatũ iam in Chri-
ſto corpus arguerit. Zeli huius & Apo-
ſtolos meminiſſe accepimus, cum Domi-
nus templum ingreſſus, flagello ex funi-
F bus omnes vendentes & ementes eiecit,
& eius zeli de quo ſcriptum eſt, Zelus
domus tuæ comedit me. Efficimus enim Pſal. 68.
nos interdum templum Dei, aut domum
negociationis, aut ſpeluncam latronum.
Templum enim Dei ſecundum Apoſto-
lum corpora ſunt, quæ in Chriſto ſanctifi-
cata ſunt. Et hæc eadem corpora cum co-
gitamus

gitamus atque agimus ſtupra, cædes, fur
ta, falſitates, rapinas, ſpeluncam latronũ
conſtituimus; at cùm ſeculi negociis, &
negociationum commerciis laboramus,
tunc domum Dei domum negociationis
efficimus: vt quæ orationis ſedes eſſe de-
bebat, fiat vel latibulum latrocinantium,
vel domus negociationum. Hoc ergo ze-
lo Dominus, vt iſtiuſmodi homines de tẽ-
plo eiiciat, commouetur. Vſi ſunt & hoc
zelo probabiles & accepti Deo viri. Nam
&Phinces ob hunc zelum meruit iudiciũ
pacis æternæ. Cùm enim fornicati eſſent
filij Iſrael, & Dei zelo incitatus in pœnã
eorum fuiſſet, tunc ait Dominus: Phinces
filius Eleazar filij Aaron ſacerdotis ſeda-
uit furorẽ meum à filiis Iſraël in eo quod
requieuit ab animatione anima mea †:
quia zelauit zelum meum. Sanctus ille &
in cœleſtem habitationem raptus in cor-
pore Helias propheta ait: Zelans zelaui,
quia dereliquerũt te filij Iſraël, & prophe-
tas tuos occiderunt: & ego derelictus ſum
ſolus. Tenet itaque & hunc prophetam
zelus iſte. Videt enim irreligioſas damni
querelas, impios luctuum fletus, propha-
nam legis Dei obliuionem: & idcirco hæc
agentes, inimici eius ſunt. Nullum enim
religioſis viris cum talibus eſſe ius amici-
tiæ poteſt, quando declinandi deteſtan-
dique ſint odio irreligioſorum. Nam id
ipſum pſalmo altero docetur, cum dici-
tur. Odientes te Domine odiui, & ſuper
inimicos tuos tabeſcebam. Perfecto odio
oderam illos. Abrahæ quoque Dominus
dixit: Qui te maledixerit, maledictus erit,
& inimicus ero inimicis tuis, & aduerſan-
tibus te aduerſabor. Si Abrahæ inimici,
Deo inimici ſunt: quales nobis eſſe opor-
tet, quos Deo videmus inimicos? Cauſam
deinde affert cur eos oderit, qui verborũ
Dei fuerint obliti: non enim ſunt inania,
non terrena, non leuia. Ait enim: *Ignitum
eloquium tuum valde, & ſeruus tuus dilexit
illud.* Non explicat proprietatẽ verbi hu-
ius Latina tranſlatio. Quod enim nobiſ-
cum ignitũ, id Græcè πεπυρωμένον ſcribi-
tur: πεπυρωμένον autem id ſignificat, quod
tanquam conflatum igne purgatum ſit.
Quæcunque metalla igne cõflantur, ſor-
dem † in ſe alienã atque inutilem non cõ-
tinent. Totum quicquid in his reſidet, ve-
rum & perfectum & omni vitiorum con-
tagione purgatum eſt: vt eloquium Dei
æternorũ in ſe bonorum fidem teſtans †.
Hinc illud eſt quod in euãgeliis Dominus
ait: Iota vnum aut apex non præteribit ex

Num. 15.
† Aaron requieſcere fecit animationem animæ meæ:
Pſal. 138.
Geneſ. 17.
† fecem
† continẽs fidem.
Matth. 5.

A lege, donec hæc omnia fiãt. Verùm enim
omnia ſunt, & neque ocioſa, neque inuti-
liter conſtituta Dei verba: ſed extra om-
nem ambiguitatem ſuperfluæ inanitatis
ignita: & ignita vehementer, ne quid illic
eſſe quod non perfectum ac proprium ſit
exiſtimetur. Hæc itaq; diligit ſeruus eius.
Non ſolùm hæc agit, ſed etiam diligit:
quia operationi obedientiæ præſtat dile-
ctionis operatio: obediẽtia enim ſola † ple
B rumq; terroris eſt. Cæterùm dilectio non
niſi ex deuotæ mentis voluntate proficiſ-
citur. Dehinc ait: *Adoleſcentior ſum ego &
contẽptus, iuſtificationes tuas nõ ſum oblitus.*
Ex perſona quidem ſua propheta hæc lo-
quitur, ſed cõpetenter & noſtri temporis
populo: & quatenus id Dauid de ſe dixiſſe
credatur, abſolutè oſtẽditur. Samuel enim
propheta venire ad Ieſſe domum à Deo
C iuſſus eſt, vt vnum ex filiis eius in regem
vngeret. quò cũ veniſſet, adeſſe omnes fi-
lios Ieſſe iubet. Videt deinde natu maio-
rem, ſpecie pulchrũ, habitu & proceritate
eminẽtem: ſed reſponſo ita monetur: Ne
inſpexeris in pulchritudinem eius ac ma-
gnitudinem, quia non ita videt homo vt
Deus. Homo enim in faciem videt, Deus
autem in corde. Adeſt & ſecundus & ter-
D tius, adſunt & omnes, quos tunc Ieſſe prę-
ſentes habebat: ſed nullus de præſentibus
extitit qui placeret. Verũ quia propheta
Sãmuel ſciret non mẽdacem eum, qui ſe
adeſſe iuſſiſſet, & ex iis qui præſentes erãt
intelligeret nullum à Deo eſſe electũ: Ieſ-
ſe ait: Nunquid eſt tibi adhuc filius? Qui
reſpõdit: Eſt mihi modicus, quem dereli-
qui in paſtorali. Hic ergo electus à ſpiritu
E ſancto, & vnctus in regẽ eſt: & ex iuniore
atque contempto gloriam & prophetæ &
regis accepit. Ad populũ verò, qui & iu-
nior eſt, & antè contẽptus eſt, hęc ita per-
tinent. Erat enim in vitiis ſeculi, erat in
ignorãtiæ nocte, erat in agreſti ac ruſtica,
ac ruinoſa terreni corporis domo. Sed hic
iuſtificationum Dei non obliuiſcitur: hic
reprobato populo ſeniore iunior in hære-
ditatẽ familiæ eligitur. Emit enim Iacob
F primogenita Eſau, quæ ſibi ille tanquam
moriturus inutilia exiſtimauit. Scit has
populus iunior natiuitatis ſuæ primitias
ęternas, nec morte intercipi poſſe. Has igi-
tur non obliuiſcitur, quas ſenior & deſpe-
rauit & vendidit. Denique id ipſum ſe-
quẽti verſu docet: *Iuſtitia tua in æternum,
& lex tua veritas.)* Has iuſtitias non co-
gitauit populus ex Ægypto progreſſus:
cui mare aruit, cui columna nubis de die,

† quia operatio non obedientiæ ſolùm, ſed plerumque, &c.
1. *Reg.* 16.

nocte autem columna ignis famulata eſt,
cui manna maturinum cœlum ſubmini-
ſtrauit, cui vigintiſeptem regna ceſſerũt,
cui Iordanis ſtetit aridus, cui muri Hieri-
cho ad ſonum exercitus, & arcæ teſtamẽ-
ti circuitum conciderunt. Has Dei iuſti-
tias ſcit populus qui eſt iunior, æternas.
Has quia ęternas ſcirer, emit fide: has quia
moriturũ ſe credetet ſeniot, vendidit in-
fidelitate. Populo enim iuniori lex veritas
eſt. Nam verè nunc ab eo circuncifio cot-
dis pet Ieſum irerarur ad viram, verè per
mare huius ſeculi trãſir in promiſſam ſibi
tetrã, verè cœleſte manna ſumir æternus,
verè in Iordane lætatur renatus, verè paſ-
cha agni ſanguine liberandus immolat,
verè in azymis ſynceritatis epulatur, fer-
mẽtóque antiquæ malitiæ purgatur. Iam
non legis ei vmbra, ſed veriras eſt. Scit au-
tem ob hanc veriratis confeſſionem mul-
tis ſe perſecutionibus hic iuniot populus
vrgeri. Hinc enim ſunt in toto orbe ter-
rarum beata fidelium confeſſorũ & ſan-
cta martyria. Hinc plures patrimoniis ex-
poliari, exiliis diſperſi, vincti, cæſi, vſti, ne-
cati: ſed felici ſemper mandarorum medi-
tarione, omnia quęcunque ingruunr† cõ-
firmatæ fidei viriute vicerũr. Er ideo ait:
*Tribulatio & anguſtia inuenerũt me, manda-
ta autẽ tua meditatio mea eſt.* Vrgeant licet
pugnæ, intententur exilia, proſcriptiones
adhibeantur, morres non dico inferãrũr,
ſed cum pœnarum ingeniis innouenrur:
vox tamẽ ea eſſe ſemper fidelis viri debet:
Tribulatio & anguſtia inuenerunt me,
mãdara autẽ tua medirario mea eſt. Non
vi occupanre, non obliuione tẽporis ſub-
repente, medirarionem à nobis mandato-
rũ Dei abeſſe conuenir. Dehinc ait: *Aequi-
tas teſtimonia tua in æternum, intellectum da
mihi, & viuificer.*) Non conrentus eſt, Dei
teſtimonia in præſens tãrùm æqua & exi-
ſtimare & expectare: Æquitatem eorũ in
æternum ſperat: & per ſuperiores rribula-
tiones & anguſtias obtinere ea quæ æter-
na ſunt nititur. Nihil æternum eſſe diues
ille Euangelicus exiſtimans, beatitudi-
nem præſentem ſua pœnali morte mura-
uit. Æterna autem Dei teſtimonia Laza-
rus pauper expectans, & Abrahæ ſinu cõ-
tinetur, & miſeriam viræ laborioſæ bea-
tę quietis honore demutat. Horum inrel-
ligentiam propheta orat, donum ſcilicet
&, inter mulra dona præcipuum, ſpirita-
lium gratiarum: & per eam ſe viuificari
deprecarur. Sicur enim nunc in præſens
teſtimonia Dei & mandata meditatur, ita

† ingrue-
runt.

A expectat ęterna: & ſicut viuit corporis vi-
ta, ita per intellectum quem à Deo acce-
perit, vt æterna gloria viuat, expoſtulat.

Caph.

CLAMAVI *in toto corde meo, exaudi
me Domine, iuſtificationes tuas requi-
ram: Clamaui ad te, ſaluum me fac:
& cuſtodiã mandata tua. Præueni in maturi-
tate & clamaui: in verba tua ſperaui. Et præ-*
B *uenerunt oculi mei diluculo: vt meditarer elo-
quia tua. Secundùm multam miſericordiam
tuam Domine: ſecundùm iudicium tuum vi-
uifica me. Vocem meam exaudi Domine: ſe-
cundùm multam miſericordiam tuam: ſecun-
dùm iudicium tuum viuifica me. Appropiaue-
runt perſequentes me iniquitati: à lege autem
tua lõgè facti ſunt. Prope es tu Domine: & om-
nia mãdata tua veritas. Ab initiis cognoui de
teſtimoniis tuis: quia in æternum fundaſti ea.*
C Inter mulra Euangelicæ doctrinæ præ-
cepra, ſilentium à nobis orandi Dominus
exegit: vt taciti, & ex ſecrero cordis prece-
mur, neque in eo vocis potius eſſet offi-
cium quàm menris: Deo orationis noſtræ
ſecreta (quia ſecretorum inſpector eſt) au-
diente. Ergo contrarium Euangelicis in-
ſtitutis videtur hoc quod ait prophera di-
cens: *Clamaui ex toto corde meo, exaudi me
Domine, iuſtificationes tuas requirã.*) Sed ſcit
D proph. .a clamorem potius cordis opor-
tere eſſe, non vocis: & idcirco de corde
clamat. Non hic elatæ vocis ſonus eſt, ne-
que corporalis audirio, ſed clamor fidei,
clamor mentis: vſque ad rhronum Dei,
non niſu vocis ſed fidei ſpiriru efferẽdus.
Ille enim ad Deũ toto corde clamat, qui
magna poſtulat, qui cœleſtia precatur, qui
æterna ſperat, qui innocentis timoris vi-
E uir officiis. Sic & in huius mundi exordio,
iuſtus Abel etiam peremprus magna lo-
quirur & clamat. Scriptum eſt enim: Vox *Geneſ. 4.*
ſanguinis frarris tui clamat ad me. Non
humilis ſanctorũ querela eſt, nec depreſſa
fidelium orario eſt. Altum eſt quod po-
ſtulat, excelſum eſt quod exſpectat: cla-
more perſonum eſt quod precarur. Vrge-
bar Pharao infeſtis Dei populum agmini-
bus, mare rubrum fugæ obſiſtebat. Con-
F cluſus vndique Iſraël, iam ad mortem vr-
gebarur: hoſte proximo, mari obuio. In-
ter hæc nullã Moſi ad Deum vocẽ fuiſſe
ſcriptura reſtatur. Srabat mœſtus, ſtabat
tacens: ſed ſecreto cordis ſui perſonans &
orationis ſuæ fide clamãs. Vox enim iſtud
diuina reſtarur, dicens: Dixit autẽ Domi-
ne ad Moſen, Quid proclamas ad me?
Silebat

Silebat vir ille, ſed oratio fidei eius clamor ad Deum eſt. Nouit & Apoſtolus, hunc in viris fidelibus ſpiritus eſſe clamorem, cum dicit: Spiritus enim in cordibus noſtris clamat, abba pater. Penetrat hic ſilentij clamor vſque ad aures Dei, ſed aures non clamorē, ſed fidem audientes: fidem quæ non terrenas opes poſcat, non gloriam inanem caducámque deſideret, non quæ moritura corporis gaudia precetur. Exiguis quidem epiſtolas ſuas Apoſtolus literis ſcribit, & communis hæc ei elementorum atque apicum forma eſt: ſed nouit ingentes has eſſe literas ſuas dicens: Ecce qualibus vobis literis ſcripſi mea manu: magnitudinem ſenſuum, & præceptorum vtilitatem, literis talibus comprehendens. Clamat igitur propheta ex toto corde. Et quia ex corde clamat, vt audiatur orat: & auditus hæc poſtulat, vt iuſtificationes Dei exquirat. Scit has eſſe occultas & latentes, & vmbra legis obductas. Has optat inquirere, ad quas multis opus ſit magniſque rebus: clamore cordis, exauditionis merito, inquiſitionis officio. Sed qui clamauit vt audiretur, & inquireret iuſtificationes Dei: nunc clamat vt ſaluus fiat, & cuſtodiat teſtimonia Dei. Quantæ autem modeſtię ordinem tenuit. Non ſtatim clamorem ſuum ſperare auſus eſt proficere in ſalutem. Prius fuit vt auditione dignus eſſet, prius fuit vt iuſtificationes inquireret. Merenda fuit auditio, adhibenda inquiſitio: & ſalus poſt illa ſperanda. Nos vero ſalutem tanquam debitum poſtulamus: & veluti Deo ſit hanc eandem præſtare neceſſe primis ab eo precibus oramus: atque vtinam cordis clamore loqueremur. Labia tantùm noſtra, ſenſu peregrinante quod neſciunt murmurant: & officium corporis mens in res alias occupata non ſequitur Propheta verò cum poſt tot præcedentes preces antea vt ſaluus eſſet oraſſet: ſalutis ipſius ſtipendium docet, dicēs: Et cuſtodiam mandata tua. Hæc fidei noſtra militia eſt, cuſtodire mandata: & veluti ſecreto fideliſſimo hunc theſaurum depoſiti & commendati nobis præcepti reſeruare. Qui verò clamauit, & teſtimonia Dei, id eſt, ſub teſtibus cœlo ac terra & angelis ſcripta cuſtoditurum ſe profeſſus eſt: addidit adhuc & meritum obtinendæ ſalutis dicens: *Præueni in maturitate & clamaui, in verba tua ſemper ſperaui.)* Nō expectauit infirmam à vitiis ſenectutem: neque deferueſcentibus longo vſu luxuriæ æſtibus frigidæ ætatis tempus elegit: ſed maturitatem omnem fide & religione præuenit, vincens per continentiam iuuentutem & comprimens laſciuientes annos, & ſenectutis maturitatem modeſtæ & caſtæ adoleſcentiæ tranquillitate præueniens. Et prophetæ clamor eſt ſperantis in Dei verba: non aliquando, ſed ſemper. Finis enim nullus eſt ſpei noſtræ: ſed in cœleſtes res ſemper extenditur, & in æterna Dei promiſſa procedit. Nullum tempus vacuum habet, nullum ocioſum. Denique id ſequitur: *Et præuenerūt oculi mei diluculo, vt meditarer eloquia tua.)* Qui in maturitate clamorē præuenerat, nunc ipſos dies meditationibus præuenit: vigilat ille diluculo, non expectat vt grauatos ſomno oculos lux infuſa proturbet. Vigilat ille, & ipſum redeuntem lucis ortum orationibus operitur: nunc prophetarum dictis occupatus, nunc pſalmorum hymnis intentus, nunc patriarcharum & ſanctorum geſtis negocioſus omne eloquium Dei in omni tempore & aſſiduitate meditatus. Dehinc ſequitur: *Vocem meam exaudi ſecūdùm miſericordiam tuam Domine, ſecundùm iudicium tuum viuifica me.)* Diſcamus modeſtiā ex tot dictis prophetæ ſuperioribus, clamore cordis, iuſtificationum inquiſitione, cuſtodia teſtimoniorum Dei, & continentia iuuentutis, & antelucanæ meditationis vigiliis: per hæc omnem in miſericordia Dei ſpem reponentes. Poſtremò audiri vocem ſuam ſecundùm miſericordiam rogat, & miſericordiam ſecundùm iudicium Dei poſtulat. Nos ſi ſemel ieiunamus ſatisfeciſſe nos arbitramur: ſi aliquid ex horreo domeſticarum facultatum inopi damus, impleuiſſe nos iuſtitiam credimus. Ieiunantes vt aut placeamus hominibus, aut corpora cibis feſſa releuemus, & inter ipſa ieiunia, ſtupra, iniurias, odij cogitationes, donantes autem exiguū neſcio quid, dum pulſantem fores noſtras inopem non ſuſtinemus, aut dum bonitatis famam inani & ocioſa hominum opinione ſectamur: & deberi nobis vt audiamur exiſtimamus. Sed totum de Deo propheta ſperat, totum ex miſericordia eius expectat. In operibus quidem bonitatis totius ipſe perfectus eſt: ſed ſatis eſſe hoc ſibi non putat ad ſalutem, niſi ſecundùm miſerationes Dei & iudicia miſericordiā conſequatur. Nunquam autem ocioſus eſt, nunquam non infeſtantes inſectantéſque proximi ſunt: vita eius omnis ſecundùm ſcripturæ fidem in inſidiis fuit. Sed & quiſquis nunc placere Deo vult, diſpli-

Galat. 4.

Ieiunium inutile quod.

ceat impiis neceſſe eſt. Et ideo ait: *Appro-
pianerũt perſequẽtes me iniquitati, a lege au-
tẽ tua longè facti ſunt.)* Hęc quidẽ de ſe, cu-
ius infeſtata fuit vndique vita dixiſſe cre-
ditur. Sed quid in pſalmo hoc humanę do-
ctrinæ ordinem tenet, ad eruditionem no-
ſtram omnia temperauit: vt cognoſcere-
mus eos qui proximi iniuriæ fidelium fie-
rent, à Dei lege longè abeſſe. quanta enim
ſit in ſanctis iniuriæ acceſſio, tanta ſit ex
B lege Dei deceſſio. Cauendum autem eſt,
ne quando nos aduerſum fratres ira com-
moueat, ne quando inuidia ſtimulet: ne
quando æmulatio irritet, vt aliquid in eos
irreligioſum ac faſtidioſum agamus: quo-
rum iniuriæ cum aſſiſtimus, tum à lege
Dei deſiſtimus. Dehinc ſequitur: *Propè es tu
Domine, & omnia mãdata tua veritas.* Alio in
loco legimus: Deus appropians ego ſum,
Hier. 23.
C & nõ Deus de longè, dicit Dominus. Non
corporalibus locis Deus continetur, neq;
Act. 17.
finibus aut ſpaciis diuinæ virtutis immen-
ſitas coarctatur. Adeſt vbique, & totus vbi-
cumque eſt: non pro parte vſquam eſt, ſed
** Vt anima in mẽbris, ita Deus vbique.*
in omnibus omnis eſt. Beatus Apoſtolus
Athenienſibus philoſophiæ inanitate ridi-
culis, pro concione reſpondens ait: Non
longè à nobis manẽtem quærimus Deum:
D in ipſo enim viuimus, mouemur & ſu-
mus. Et ſpiritus Dei ſecundùm prophe-
tam repleuit orbem terrarum. Et rurſum:
Nonne cœlum & terram ego impleo, di-
cit Dominus? Nihil à Deo vacat, nihil in-
diget. Vbique eſt, modo animæ incorpo-
ralis, quæ in membris omnibus diffuſa, à
ſingulis quibuſque partibus non abeſt. E-
tiam ſi priuata quædã ei regia in toto cor-
E pore ſedes eſt: tamen in medullis, digitis,
artubus infunditur. Iam ſi corruptis ali-
quibus corporis membris reciſione erit
neceſſe cum vſum ſuum eadem membra
vitiis emortua non habebunt: id quod pu-
tre caducumque carnis eſt, ſine detrimen-
to animæ reciditur. Ipſa enim corporis no-
ſtri anima ſanis & integris admixta mem-
bris eſt: & cum eadem fuerint putria & re-
F cidenda, non ſequitur. Hæc quidem ſu-
perfluè diuinæ naturę ad comparationem
ſimilitudinis conferuntur, quia incompa-
rabile eſt quicquid æternum eſt: nec reci-
pit configuratæ veritatis ſpeciem, inini-
tiabilis diuinitatis exceptio. Sed intelligẽ-
tiæ noſtræ iſtiuſmodi coaptatur exemplar:
vt per id ſecundùm cœleſtium dictorum
autoritatem, incorporalem & immenſum
Deum circunſcripto* huic & corporali
mundo intelligeremus admixtum: vitioſis

A verò & opera ſua emortuis non ineſſe.
Quin etiam adhuc cùm diuinarum atque
inuiſibilium rerum intellectus ex contem-
platione corporalium rerum naturiſque
ſectamur: ſolem videmus in quadam cœli
parte prout ei curſus eſt, demorantem, &
certè vbique protenditur, vbique adeſt: &
quantus per omnia eſt: ita vbicunque eſt,
tantus infunditur. Sed ſi in clauſas domo-
rum feneſtras incidat, lumẽ quidem illius
B præſto eſt, ſed ipſa ſibi lucem eius quæ ob-
ſerata ſunt denegabunt. In omnibus igi-
tur vitæ noſtræ operibus circumſpecti, &
ad Deum patentes eſſe debemus. Primum
vt liberis, & per innocentiam patulis cor-
dibus noſtris lumen ſuum dignetur infun-
dere. Deinde vti nos in diuinitatis ſuæ ſi-
nu agere credamus: neq; eum abeſſe cùm
iraſcimur, cùm cædimus, cùm contemni-
C mus, cùm maledicimus, cùm inebriamur,
cùm libidinamur, cùm diuina & humana
negligimus: maiore contumelia eius intra
quem hæc agimus peccantes. Sed ad id e-
tiam illud accedit, quia mandata ſua veri-
tas eſt. Nihil illic anceps, nihil dubium, to-
tum veritatis abſolutione perfectum eſt:
quæ hoc maiore periculo negliguntur,
quo magis veritatis præcepta ſunt conſti-
D tuta. Quatenus autem id propheta cogno-
uerit, ſubdit dicẽs: *in initiis cognoui de teſti-
moniis tuis, quia in æternum fundaſti ea.* Hæc
licet propheta de ſe dicat, legem Dei ab
exordio ipſe cognoſcens: vniuerſæ ætati
tamen congruunt, quæ ab inſtitutione
mundi doctrinis Dei ſit erudita. Qui enim
ſtatutam Adæ voluntatis legem meminit,
qui ipſam illam Euæ creationem didice-
E rit, qui maledictionem ſerpentis audierit,
qui clauſum vitæ lignum Cherubin flam-
meo gladio conuertibili legerit, qui occiſi
Abel clamantem ſanguinem ſcierit, qui
pœnę & in Cham & in Lamech numerum
reputet, qui tranſlatum Enoch, qui reſer-
uatum Noe, qui benedictionem Sem &
Iaphet, & maledictionem Cham, Abra-
ham electum, Iſaac promiſſum, Iacob præ-
F latum, Ioſeph venditum, ſanctificatum Iu-
dam, Moſen nutritum, eruditum, & poſt
ingentia latæ legis ſacramenta in verbo
Dei mortuum, & Ieſum diuiſorem pro-
miſſæ terræ, & autorem iteratæ circunci-
ſionis intelliget: profecto vti prophetæ vo-
ce poterit. In principio cognoui de teſti-
moniis tuis, quia in æternum fundaſti ea.
In omnium enim ſuperiùs memoratorum
virorum vita atque geſtis æternorum bo-
norum ſpes continetur: & per eos ad do-
ctrinam

ctrinam Euangelicę prædicationis imbuimut. Sed quæ fundata ſunt, in ædificationem futurę domus præparantur. Ædificamur enim ſecundùm beatum Paulum ſuper fundamentum Prophetarum & Apoſtolorum, in quibus teſtimonia Dei fundata ſunt in æternum, vbi extruitur cœleſtis illa & regia ciuitas ſancta Hieruſalem: quæ domus angelorum frequentia, & electorum primitiuorum eſt, cuius fundamẽta ſunt viui lapides precioſæque gemmæ in Chriſto viuentes, reſurgentes, regnantes, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Res.

VIDE *humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non ſum oblitus. Iudica iudicium meum & redime me. Propter eloquium tuum viuifica me. Longe eſt à peccatoribus ſalus: quia iuſtificationes tuas non exquiſierunt. Miſerationes tuæ multæ nimis Domine. ſecũdùm iudicia tua viuifica me. Multi qui perſequũtur & tribulãt me: à iudicijs tuis non declinaui. Vidi nõ ſeruãtes pactum & tabeſcebam: quia eloquia tua non cuſtodierunt. Vide quia mandata tua dilexi Domine, in tua miſericordia viuifica me. Principium verborũ tuorũ veritas: in æternum omnia iudicia iuſtitiæ tuæ.*

Multa quidẽ nobis atque magna ſanctus propheta fidei confeſſioniſque ſuę toto in pſalmo propoſuit exempla: per quę formã ſeipſum cæteris credendi, agendi, intelligendi, ignorãdi, ſperandi, prędicandiq; cõſtituit, Euangelicũ virũ perfecta legis obſeruatione conſummans. Et quanquã omnia quæ vel diuinæ voluntati placita, vel humanæ ſpei propoſita ſunt aut agat, aut reſtetur, aut ſperet: meminit tamen in quo obſeruantiæ genere mandatorũ omnium caput & ſumma cõſiſtat, ſcitq; quid à Domino ſuo etiam ipſis quibus committẽdæ claues cœlorũ erãt, Apoſtolis quereretur.

Namque cùm inter ſe opinionibus ac ſtudijs diſſiderent, ſibique ſinguli principatum humanâ contentione præſumerẽt, dum præſtantiorem ſe cæteris vnuſquiſq; eſſe aut optat aut poſcit: Dominus meriti huius ac nominis præmium vnde petendum eſſet oſtendens, ait: Qui vult eſſe ex
Marc. 10. vobis maior, fiat omnium minimus. Omnis enim qui ſe humiliauerit exaltabitur, & qui ſe exaltauerit humiliabitur. In humilitate ſcilicet docuit omnia fidei nomina & præmia contineri. Vtiliſſimũ itaque eſt obedientes diuinis præceptis omnem intra ſe ipſos humanæ inſolentiæ ac petulantiæ inanitatẽ fractam, protritámque cohibere: ſeſeque Dei & magnificentia & miſeratione reputata intra humilitatis modeſtiam continere. Ob quod hic noſter ſanctus & rex & propheta Deo ac Domino ſuo ſecundùm carnem in ſeminis ſui originem deputatus inter has ſeculi infeſtationes ac ſpiritaliũ nequitiarum pugnas ſola ac tali ad Deum precationis ſum ambitione proclamat: *Vide humilitatẽ meã & eripe me, quia legem tuam non ſum oblitus.* Non regni opes, non ſpiritum prophetiæ, non alia aliqua humanæ iactantię nomina conſpici in ſe, ſed humilitatem precatur. Non enim aduerſùm inſectantes ſe armis belli reſiſtit, nec humanæ indignationis impatiens rapit ad vltionem ſuam & potentiæ tempus & regni. Sed ſciens hanc diuinæ voluntatis eſſe ſententiam: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus, non obliuiſcitur legis Dei in humilitate retinenda: ſed eripi ſe ob id quia ſit humilis deprecatur, memoriam legis Dei in humilitatis cõſeruatione eſſe declarãs. Reſeruans itaque omnia iudicio diuino, & eripi ſe ob humilitatis meritum depoſcens, qui in nullo aduerſum Dei conſtitutiones, aduerſum odia humana, aduerſùm præſentium moleſtiarum patientiam moueretur, nihilque in hoc nunc ſeculo ſibi de his iudicandũ eſſe decerneret: conſequẽter hęc addidit: *Iudica iudiciũ meum & redime me, propter eloquium tuum viuifica me.*) Magnæ ac ſecutæ cõſcientiæ vox eſt, iudicis ſui iudicium poſtulare: vt ad id quod ſtatutum à ſe ſibique complacitum eſt, etiã diuinę ſententię examen exoptet. Non hic aut alios aut ſeipſum diiudicans, corrupti ſenſus opinione deflectitur, neq; à veri iudicio, ira aut gratia, aut odio, aut amore decedit †: non ignarus huius Euangelici mandati: Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis. Sed ne ille quidem iudicij ſui iudicium pertimeſcit, qui ait: Ego autem non iudicaui quicquã ſcire me, niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum. In hac igitur iudicij ſui ſecuritate propheta tempus redemptionis expectans, redimi ſe & propter eloquia Dei viuificari precatur. Venundati ſub peccato per redemptionem & iuſtificationem in ſanguine Domini liberamur. Hoc legiſlatio, hoc omnes ſpiritus prophetiæ, hoc patriarcharum ſpes, hoc angelorum voces, hoc toto in ſeculi tempore diuini elo-

Rom. 12.
† decidit.
Matth. 13.
2. Cor. 2.

quij ſermo teſtatus eſt: ob quod redimi ac
viuificari ſe deprecatur. Sed hæc eadem
eloquia Dei vt piis ſpebus vitam redem-
ptionémque denunciant, ita impiis non
relinquunt. Nam expectationem prophe-
tæ hæc de peccatoribus mox ſequuntur.
*Longè eſt à peccatoribus ſalus, quoniam iuſtifi-
cationes tuas non exquiſierunt.*) Non habet
veniã ignoratio voluntatis: quia ſub ſciẽ-
tię facultate neſcire, repudiarę magis quã
non repertæ ſcientiæ eſt reatus. Ob id e-
nim lõgè à peccatoribus ſalus eſt, quia nõ
exquiſierint iuſtificationes Dei. Nam vti-
que non ob aliud conſignatæ literis ma-
nent: quàm vt ad vniuerſorum ſcientiam
notionémque defluerent. Sed ſciens pro-
pheta cùm à peccatoribus non exquiren-
tibus iudicia Dei ſalus longè ſit, iuxta ta-
mẽ Dominum eſſe his qui recto ſunt cor-
Ephеſ. 2. de, ſecundùm etiam illud Apoſtoli: Vos
qui eratis longè, facti eſtis propè: ne & ab
ipſo ſalus longè ſit, cognitionem iuſtifica-
tionum Dei expetit: non ignorans quan-
tum in his ſacramentum noſtræ ſalutis ex-
preſſum ſit per quaſdam pręfigurationum
æternarum in rebus præſentibus notio-
nes. In Hebræo ſcilicet ſex tantum annis
ſeruiente & poſt hoc idem ſexennij rem
pus, & terra omni in ocium relinquenda,
& fructibus etiam beſtiis deputandis. In
Iubilei quoq; anni, id eſt, quinquageſimi
lege, per quam & laxatis pactionibus debi-
torum, & agris omnibus ad dominorum
ſi qui fortè veniſſent iura redeuntibus,
noua & cœleſtis rerum omnium & remiſ-
ſio & reformatio prænunciatur. Et quia
ab his qui non iſta exquiſierint, ſalus lon-
gè eſt: totus in exquirendis his propheta
detentus, & diuinæ atque æternæ miſeri-
cordiæ iuſtificationes in ſpeculo contem-
plans ſubiecit: *Miſerationes tuæ multæ Do-
mine valde, ſecũdùm iudicia tua viuifica me.*)
Valde itaq; multæ ſunt miſerationes Dei:
modum enim humanæ opinionis exce-
dunt. Sed confidentem in his prophetam
ac ſe viuificandum in Dei iudiciis ſperan-
tem, multorum extrinſecus odia & inſe-
ctationes fatigant. Verùm miſericordiarũ
eius (quarum ſecundùm eundem prophe-
tam non eſt numerus) non immemor, à
teſtimoniis eius non declinauit. Sequitur
enim: *Multi qui perſequuntur me & tribulãt
me, de teſtimoniis tuis non declinaui.*) Non
impellitur, non mouetur: & cũ multi per-
ſequãtur, ne declinat quidem. Sed qui ita
in mandatis Dei permanet, vt ab inſectã-
tibus impelli deflectique nõ poſſit, habet

A quod ſe graui dolore perturbet, ſe etiam
vſque ad tabem liqueſcentis quodam mo-
do animæ diſſoluat: cùm ſe à teſtimoniis
Dei non declinante, alij à Dei timore de-
ſciſcunt, & ſuſceptam legis fidem pactio-
némque corrumpunt. Hos habet æſtus,
has tantum defatigationes ſentit prophe-
ta, cum dicit: *Vidi non ſeruantes pactum, &
tabeſcebam: quia eloquia tua non cuſtodierũt.*)
Conſignati teſtamenti Iſrael hæres nun-
B cupatus eſt, & audita de monte Domini Exod. 14.
voce reſpondit: Omnia quæcunque dixit
Deus & audiemus & faciemus. At verò
vbi deos alienos adorauit, vbi omnium ſe
ſcelerum vitiis contaminauit: pactum &
auditæ nuncupationis & profeſſæ obſer-
uationis amiſit. Eloquia enim Dei non cu-
ſtodierunt: quæ ſe eſſe facturos audituroſ-
que reſponderant. Nec noua prophetæ
C huius ſuper præuaricatione populi vox ta-
beſcit: quippe cum & Dominũ ipſum ad
impietatem Hieruſalem illachrymaſſe no-
ſcamus, & ex doctrina eadem ſuper im-
pœnitẽtes Apoſtolus fleat, & inſuper ipſe
ſi quis ſcandalizetur vratur. Sed qui dolet
ſuper non ſeruantes pactum, atque tabeſ-
cit: mandatorum in ſe Dei non refugit
examen. Dicit enim: *Vide quoniam mãdata
D tua dilexi, Domine in tua miſericordia viuifi-
ca me.*) Parum prophetæ eſt, per merũ ex-
plere mandata: ſed ea magis diligit, quia
extra neceſſitatem timoris ſit dilectionis
operatio. Et quanquam amor legis potior
quàm metus ſit: non tamen ita ſui fidens
eſt, vt non magis viuificari ſe per miſeri-
cordiam Dei deprecetur. Non nunc ſe ille
viuere putat: ſed vitã exempto hoc mor-
E tali corpore & abſorpto in gloriam im-
mortalitatis expectat. Scit ſibi hoc iam in
exordio creationis ſuę eſſe promiſſum, cũ
à Deo dicitur: Faciamus hominẽ ad ima Geneſ. 1.
ginem & ſimilitudinem noſtram. Hoc ſu-
per homine principium vocis eſt Dei: cum
ad imaginem interminatę æternitatis ori-
ginis noſtræ exordium conderetur. Cer-
tus ergo ſe vita illa atque imagine Dei eſſe
victurum, ait: *Principium verborum tuorum
F veritas, in æternũ omnia iudicia iuſtitiæ tuæ.*)
Verba Dei cœlo & terra prætereunte nõ
tranſeunt. Quæcunque de labiis eius effu-
ſa ſunt, non irrita ſunt: æternæ ſunt iuſtifi-
cationes & æterna iuſtitia eſt. Principium
ergo verborum Dei veritas eſt: neque de
ſe, id eſt de hominis creatione, vllum aliũ
anteriorem Dei ſcit eſſe ſermonem, quàm
vt ſecundùm imaginem ac ſimilitudinem
fieret. Hæc itaque indemutandę veritatis
eſt conſti-

A eſt conſtitutio: ſic in principio verborum Dei veritas eſt, vt nouus homo regeneratus in Chriſto, viuat deinceps ſecundùm æterni Dei, id eſt, cœleſtis Adæ imaginem iam æternus.

Sin.

PRINCIPES *peſecuti ſunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum.* B *Lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui inuenit ſpolia multa. Iniquitatem odio habui & abominatus ſum: legem autem tuam ego dilexi. Septies in die laudem dixi tibi: ſuper iudicia iuſtitiæ tua. Pax multa diligẽtibus nomen tuũ: & non eſt illis ſcandalũ. Expectabam ſalutare tuum Domine: & mandata tua feci. Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua: & dilexit ea vehementer. Cuſtodiui mandata tua: quia omnes viæ meæ in cõſpectu tuo.* C Grauia quidem propheta Dauid, & regis Saul & principum populi odia & inſectationes ſuſtinuit: quia piæ conſcientiæ cõſtantiam ferre impietas profeſſa non potuit. Sed conformans Euangelicum Deo atque Apoſtolicum virum, non ignarus

Matt. 10. eſt Euangelici ſermonis, quo ait: Tradent enim vos & flagellabunt in Synagogis, & ſtabitis ante reges & poteſtates in teſtimonium illis & gentibus. Quin etiam D conſtantiam prædicationis inſinuans, & confeſſionis gloriam docens, antea eos fuerat

Ibidem. adhortatus, dicens: Omnis qui confitetur me coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui eſt in cœlis: qui autem negauerit me cora hominibus, & ego negabo eum coram patre meo qui eſt in cœlis. Siue igitur dedicatus ex lege, ſiue etiam in Euangelij gloriam præparatus, qui neque Saul populoque eius cauſam E inſectandi ſe reliquiſſet, & per multa principum & gentium odia ſciret cœlorum regnum ſeculo nunciandum: confidenter hæc Deo loquitur: *Principes perſecuti sũt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meũ.*) Metuit enim negari, ſe ſi negaret. Sed cũ beatæ huius inſectationis prȩmia nõ igno-

Matth. 5. ret, Domino dicente: Beati eſtis cum vos perſequentur, & dicent omne malum aduerſus vos propter iuſtitiam: gaudete & F exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlo: poſt principum odia, formidinem verborum Dei ita conſequentibus tẽperauit: *Lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui inuenit ſpolia multa.*) Fuit ergo formidinis ne perſecutionibus principũ aut indignè ſubderetur, aut cederet: quia & cauſam odiorum præbuiſſe, non ſancti eſt, & Dei gratiam metu ſeculi amiſiſſe ſine venia ſit. Sed ſpolia inueniſſe victoris eſt. Certè ea ex ſe præbuiſſe iam victi eſt. Cũ his itaque inſectationibus propheta non frangitur, & odia principum fide vincit: refert quædam impietatis ſpolia de victis. Scit enim ſecundùm Euangelium ligatũ eſſe in domo ſua fortem, & armis ſuæ poteſtatis exutum, diripienda iam de ſe fidelibus ſpolia præbuiſſe. Lætatur ergo nunc in eloquiis Dei, tanquam qui multa ſpolia inueniat: cum fracta impiorum poteſtate & victor fide permanens, omnibus eos armis ſeu impietatis ſeu crudelitatis exuerit. Sed huius lætitiæ affectus non ineſt, niſi & in diuinæ legis dilectione, & in execratione iniquitatis. Quia neq; deſugere quiſquam niſi quod odit optabit, neque niſi quod diligit obtinere nititur. Lætatus ergo tãquam ſuper ſpolia multa, ſubiecit: *Iniquitatem odio habui & abominatus ſum, legem autẽ tuam dilexi.*) Iniquitatem ergo odit, & diligit Dei legem. Sed diligẽs Dei legem, nõ in his tantùm quæ per obediẽtiam legis explentur intentus eſt, ad aliquid autem ſe aliud neceſſe eſt per opus legis extendat. Et quo præterea in officio ſit audiamus: *Septies in die laudem dixi tibi, ſuper iudicia iuſtitiæ tua.*) Sanctus propheta primum quod agit, diligit, opus ſcilicet legis: quia vitiorum omniũ & vſus reciditur, & voluntas. Sed poſtea iudicia iuſtitiȩ Dei laudat. Hæc enim, vt ſæpe admonuimus, plus ſignificant quàm agunt, dum geſta ipſa notionem nobis æternæ diſpoſitionis inſinuant: vt ſabbati requies, vt Hebræus puer, vt terra ociatura, vt annus quinquageſimus, ſub imaginis ſacramẽtorum momentis † intelliguntur. Hoc ergo in die ſepties laudatur. Ac non ambiguum eſt, cur laudis hic numerus ſit. Hæc enim eadem, vel in die, vel in puero, vel in terra, vel in anno atque annis, ſub ſanctificatione huius numeri continentur: cùm vſque ad illam quinquageſimæ æternam requiem, quod eſt ſabbata ſabbatorum, ſeptenus numerus expleatur. Multa autem de numeri huius ſanctificatione ſunt cognita: vt ipſa dierum conſtitutio, vt angelorum throno Dei adſtantium electio, vt ſpiritalium poteſtatum & requieſcentium gratiarum in Domino plenitudo. Certè iudicia iuſtitiæ Dei hoc in numero laudari à propheta conuenit: per quem & in quo earundem iuſtificationum virtus & conſtitutio continetur. Non alius autem nũe

† ſub imagine ſacramentorũ non parui eſſe momenti intellig.

prædicationis propheticæ ordo eſt quàm A
fidei. Nam & tolerantia perſecutionum,
& formido verborum, & lætitia eloquij,
& odium iniquitatis, & amor legis, & lau-
datio iuſtitiæ, & omne omnino, ſi quod
aliud in lege mandatum eſt, in huius tan-
tum præcepti obſeruatione concluditur:
Diliges proximum tuum tanquã teipſum.
Hoc holocauſtis, hoc ſacrificiis omnibus
maius eſt, vnum atque idem ſibi meminiſ- B
ſe cum alio corpus eſſe, qui Chriſti eſt, &
vt corpus ſuum, id eſt, vt ſeipſum amare
qui proximus ſit. Siquitur enim: *Pax mul-*
ta diligentibus nomen tuũ†, *& non eſt illis ſcã-*
dalũ.) Apoſtolus nõ quæ ſua ſunt, ſed quæ
aliorum cogitans, carne ſe abſtenturum in
ſeculo, ne fratrem ſcandalizet, profeſſus
eſt. Adeò perfectæ charitatis & pacis te-
nuit affectum vt ab ipſo vitæ communis
vſu dummodo cauſam offenſionis abſci- C
deret temperaret. Pax ergo retinenda eſt:
& non quid vnicuique, ſed quid vniuerſi-
tati congruat expendendum eſt: quia ſe-
cundùm Euangelium, vtilius ſit in vitam
non veniſſe, quàm ſcandalum minimis in-
tuliſſe In his itaque pacis charitatiſque
præceptis manens propheta, Euangelicæ
ſpei deſiderio detentus eſt. Scit enim in
quo vel quis finis ſit teſtis, cùm ait: *Expe-*
ctabam ſalutare tuũ Domine, & mandata tua D
feci.) Salutaris Ieſus eſt. Hæc enunciatio
ex Hebrǫo nominis. Hoc ad Ioſeph ange-
lus eſt locutus. Hoc Simeon exinde in pa-
ce remittendus agnouit. Hoc reddita no-
bis per eum ſalus edocet. In eo autẽ man-
data Dei ſe profitetur feciſſe, quòd ſaluta-
re Domini expectet: declarãs omnia legis
mandata aduentu Dei vnigeniti contine-
ri. Teſtimonia quoque Dei cuſtodiuit, ve-
hementerque dilexit, dicẽs: *Cuſtodiuit ani-*
ma mea teſtimonia tua, & dilexit ea vehemen- E
ter. Cuſtodiui mandata tua & teſtimonia tua,
quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo.) Agens
propheta ſub iudice & ſcrutatore cordium
Deo, in cuſtodia mandatorum teſtimo-
niorumque Dei permanet: non vias ſecu-
li, neque vias vitiorum & impietatis ince-
dit. Nam quodcunque vitę ſuæ iter egerit
adeò tam probabile támque innocẽs agit,
vt conſpectu Dei dignũ ſit: Deo ipſas co- F
gitationes cordium motúſque noſcente,
& neque conſpectu eius qui immundo ſit
corde condigno. Fidelis enim in cœlo te-
ſtis hæc dixit, Dominus noſter Ieſus Chri-
ſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculo-
rum. Amen.

† legem tuam. τὸν νόμον.

Tau.

APPROPIET *oratio mea in con-*
ſpectu tuo Domine, ſecũdùm eloquiũ
tuũ, Domine da mihi intellectum.
Intret postulatio mea in conſpectu tuo Domine:
ſecundùm eloquium tuum eripe me. Eructabũt
labia mea hymnum: cum docueris me iuſtifica-
tiones tuas. Pronunciabit lingua mea eloquia
tua: quia omnia mãdata tua æquitas. Fiat ma-
nus tua vt ſaluum me faciat: quoniam manda-
ta tua elegi. Concupiui ſalutare tuum Domine:
& lex tua meditatio mea eſt. Viuet anima mea
& laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me.
Erraui ſicut ouis quæ periit: viuifica ſeruum
tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.

Finem ſumit ſecundùm literã pſalmus.
Nam omnibus in his quæ ſancto viro erãt
propria iuxta Hebraicorum elementorũ
ordinem comprehenſis: nunc propheta
vt oratio eius Deo ſit proxima deprecatur.

Appropiet oratio mea in conſpectu tuo Do-
mine, ſecundùm eloquium tuum Domine da
mihi intellectum.)

Multa ſunt quæ toto pſalmo orauit ad
Dominum. Sed quia eloquia Dei pluri-
mum in ſe obſcuritatis per rerum cœle-
ſtium ſacramenta complexa ſunt: nunc
maximè vt intellectu huius eloquij Dei ſit
dignus precatur. Ac primùm ordinem
D modeſtæ ſpei ſuæ tenuit, cum proximam
fieri conſpectui Dei orationem ſuam po-
poſcit. Sequens iam per gradum altioris
profectus poſtulatio eius iteratur, cum ait:
Intret postulatio mea in conſpectu tuo Domine,
ſecundùm eloquium tuum eripe me.) Appro-
pinquantis orationis ad conſpectũ Dei hic
fuit ordo, vt cùm cœpiſſet eſſe proxima,
introiret: & iam eloquio Dei intellecto,
eripi ſe ſecundùm idipſum eloquium Dei
precatur. Non enim primum ibi eſt intel-
E lectus, vbi ſalus eſt: ſed intelligentia ade-
pta, ſalus eſt obtinenda. Et qui hæc ea-
dem per ſpiritum prophetiæ, vel futura-
rum rerum vmbra, ſub quadam veri tan-
quam de ſpeculo imagine antelata, vel
ſub diuinorum verborum occulta profun-
dáque ratione ſpiritu prophetiæ magis
quàm intelligentiæ humanæ ſenſu profe-
rebantur; adiecit, *Eructabunt labia mea*
F *hymnum, cùm docueris me iuſtificationes tuas.*
Pronunciabit lingua mea eloquia tua, quia
omnia mãdata tua æquitas.) Omne prophe-
tæ eloquium ſub eructandi ſignificatione
meminimus oſtendi, cùm dicitur: Eru- Pſal. 44.
ctauit cor meum verbum bonũ. Vel illud: Matt. 13.
Eructabo abſcondita à conſtitutione mũ-
di. Vel illud: Dies diei eructat verbum. Pſal. 18.
Omnis

Omnis autem ſermo hominum ex ſenſu cogitationis initur ac motu: vbi ad aliquid enunciandum mota mens noſtra id quod in affectum ſibi inciderit per verba declarat. At verò vbi extra humanæ mentis inſtinctum non ad animæ ſententiam lingua famulatur, ſed per ineuntem ſpiritum officio oris noſtri diuini ſenſus ſermo diffunditur: illic eructatum videtur eſſe quod dicitur, cùm non antè cogitatione motuque percepto ad id quod pulſa ſit mens loquatur: ſed ignorante ſenſu ſpiritus vocem in verba diſtinguat. Nunc autem quamuis eructauerint labia hymnum, tamen poſt doctrinam iuſtificationum Dei pronunciauit lingua quòd loquitur: vt rerum dictarum cum ſit percepta cognitio, tùm cognitionis ipſius declaratio conſequatur. Non ſunt autem ita mandata Dei ab æquitate diuerſa, vt non Deo dignum ſit eorum primum intelligentiam tribuere prophetam: tum deinde ad conſcientiæ publicæ notionem, prædicationis confeſſione clareſcere. Quòd ſi extra bonitatem Dei ſit, aut occultare quod voluerit pronunciari, aut aliud aliquid niſi cum æquitate mandare: æquitatis tamen mandatorum Dei ea ſumma eſt, vt in omnibus ſint ſalutaria, vt hoc quod in hanc vitam venimus, cum profectu æternitatis ineamus. Nam naſci ad mortem, non vitæ eſt cauſa ſed mortis. Et huius ſpei ſuæ fiduciam mox propheta ſubiecit dicens: *Fiat manus tua vt ſaluum me faciat, quoniam mandata tua elegi.*) Aliis gloriam ſeculi eligentibus, aliis venerationem elementorum ac dæmonum capeſſentibus, aliis terrenas opes expetentibus: ſanctus iſte mandata Dei elegit. Elegit autem non naturali neceſſitate, ſed voluntate pietatis: quia vnicuique ad id quod vult, via eſt propoſita viuendi, & appetendi atque agendi permiſſa libertas. Et ob id vniuſcuiuſque aut pœna aut præmiis afficietur electio. Sed mandatorum Domini quis eſſet fons oſtendit, dicens: *Concupiui ſalutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea eſt.*)

Liberum arbitrium.

Totum ſe iſte in aduentum Ieſu ſalutaris † extendit. Et illud quod Apoſtolorum beatitudini videre fuit proprium, deſideriis impatientibus concupiſcit. Hoc tamen ipſum, quod in lege ait, meditationem futuræ ſpei eſſe, ſignificans, quia non ad præſentium effectum, ſed ad futurorum profectum omnis intelligitur ſuſcipi ſolere meditatio. Ac meditationis iſtius quod præmium eſſet oſtendit: *Viuet anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me.*) Viuere ſe in hac vita non reputat, quippe qui dixerit: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea, Scit ſub peccati origine, & ſub peccati lege ſe eſſe natum: meditationem autem legis Dei ob id elegit, vt viuat. Animam ſuam in ſuperiore pſalmo ad vitæ iſtius gaudia adhortatus eſt, cùm ait: Couertere anima mea in requiem tuã, quoniam Dominus benefecit mihi. Quia eripuit animam meam à morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapſu. Placebo Domino in regione viuorum. Has laudes Deo referre feſtinat, iudiciis Dei abſorpta terrenę corruptionis infirmitate, ad æternitatis adiutus profectum: ob id vtique, quia elegit mandata, & concupiuit ſalutare Domini, & quia meditatio eius in lege Dei ſemper eſt. digno autem omnia Euangelici ſacramenti fine concluſit, dicens: *Errauî ſicut ouis quæ periit: viuifica ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.*) Referri enim ſe errabundam ac perditam ouem paſtoris ſui humeris feſtinat, vt per ſalutarem † æternumque paſtorem in cœlo angelis æterna gaudia præbeat ſe receptа. Filius enim hominis venit ſaluare quod perierat, miſſus ad oues perditas domus Iſrael, Dominus Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

† Ieſu, id eſt ſalutatoris

Pſal. 50.

Pſal. 114.

† ſalutare ſuum, æternum.

In Canticum graduum Commentary.

PRÆFATIO.

Pſalmorum tituli, vt in plurimis oſtendimus, habẽt proprias ſuas ſignificationes, rationem & argumenta ſcriptorum, quæ ſubiacent breuiſſimè continentes, noſque quodam doctrinæ indicio in intelligentiæ ſemitam dirigentes: de quibus nunc non neceſſe eſt aliquid tractare. Tunc enim id fieri oportet, cum pſalmus vnuſquiſque tractabitur. Cùm enim ſibi inuicem autoritatem præſtent & pſalmus & titulus, debilis erit ſermo, ſi de aliquo eorum abſque altero diſſeretur. Nunc verò canticum graduum attingimus, quorum & continua & æqualis inſcriptio eſt, atque ideo ſignificatione conueniente titulorum, ſub vnius expoſitionis negocio vniuerſorum reperietur ratio eſſe monſtrata. In plerisque pſalmis

A multa ſecundùm hiſtoriæ ordinē in ſuperſcriptionibus eorum eſſe ædita legimus: vt cùm fugit Dauid à facie filij ſui Abſalon, cùm mutauit vultum ſuum coram Abimelech, cùm propter Berſabe † à Nathan monetur, & in reliquis ſicubi geſtorum veritas ipſis pſalmorum titulis continetur. Sed meminiſſe nos oportet hos eoſdem pſalmos non idcirco omnes corporaliter intelligendos, quia his corporalium negociorum ſignificatio antefertur: quin potius oportet nos ſpiritalem intelligentiam ſub hac quadam geſtatum rerum commemoratione ſectari: de quo non eſt nunc temporis dicere, ſed ſimplicitati legentium conſulenres, legentem fuit congruum admonere. Ergo ne ſecundùm prædictos ex pluribus titulos, hi quoque graduum pſalmi aliquid de hiſtoria contineant, videndum eſt In Eſaiæ enim libro oranti Ezechiæ ſignum † poſitum prorogatæ ſalutis in gradibus eſt. Erant autem in domo eius gradus decem, quos ſol vltra temporis ſui curſum lumine ſuo accedente conſcendit, rurſumque die mortis ſuæ lumine deſcendente deſcendit. Sed nulla ad pſalmos hiſtoriæ ſimilitudo eſt, cum graduum ne numerus quidem ipſe conueniat.

† Betſabeen

Allegoria nō excludit ſenſum allegoricum.

† orante Ezechia ſignum ei poſit.

Hoc tamen quod Ezechiæ datum eſt ſignum, manifeſtè oſtendit Dei lumen his quibus ob negociorum ſecularium merita, futuræ vitæ beatitudo impertietur accedere: illis verò quibus ſit negata decedere. Eſſe autē in templo gradus quindecim hiſtoria nobis locuta eſt, diſpoſitoſque ordines conſiſtentium, quibus quædam quaſi dignitas in antecedentibus obtineretur: vt Leuitæ primùm conſiſterent, poſt Iſraelitæ, tum proſelyti, & deinceps alij. Sed quid de pſalmis antea ſcriptis, ex hiſtoria poſteriore præſuminus, cum ſi quid ex ea ſuſcipiendum ſit ſuſcipi debeat, vt pſalmi hiſtoriam ſubſequantur, niſi tamen aliquid ſit ad futuram hiſtoriam prophetarum. Sed contuentes ipſam illam templi atque altaris edificationem vmbram eſſe incorruptibili templi & ſancti ſpeciem altaris: his quæ in eo corporaliter præfigurata ſunt intelligeremus, niſi autoritas præſumitur ex pſalmis. Pſalmi enim non ſui tantum temporis res enunciant, neque in eas ſolum ætates conueniunt quibus ſcripti ſunt, ſed vniuerſis qui in vitam venirent † Dei ſermo conſulit, vniuerſæ ætati ipſe aptiſſimus ad profectum. Erat namque illa ſacerdotij lex, quam ſecundùm legis obſeruantiam in Euangelio Lucas ſub Ioannis Baptiſtæ natiuitate diligenter expoſuit, neminem in ſancta ſanctorum aſcendere, niſi qui eſſet princeps ſacerdotum: eumdemque toto in anno vno tantùm die. Quæ omnia in ſimilitudinem antea geſta, in vno Domino noſtro expleta eſſe & fides noſtra & ipſe Dominus nobis in Euangelio autor eſt dicens: Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Apoſtolus quoque omnem conſummationem legis in Domino noſtro Ieſu Chriſto eſſe teſtatur dicēs: Finis enim legis Chriſtus eſt. Sed & hic idem Dauid propheta æternum eum ſacerdotem docet dicens: Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech. Hic enim princeps ſacerdotum ingreſſus cœlos, ſedens ad dexteram Dei, orans ad patrem vt vbi ille eſſet & nos quoque eſſemus, qui & excitauit & collocauit nos in cœleſtibus: ille iam per prophetam monuerat quibus modis quibuſque vitę operationibus aſcendi poſſet ad ſeſe. Sed per Eſaiam ita ait: Lauamini, mundi eſtote, auferte nequitias ab animis veſtris è conſpectu oculorum meorum. Deſinite à malitiis veſtris, diſcite bonum facere, exquirite iudicium, eripite iniuriam accipientem, iudicate pupillo & iuſtificate viduam, & venite diſputemus, dicit Dominus omnipotens. Hi ſunt igitur gradus perfecti illius æternique templi, quos princeps ſacerdotiī facta per ſanguinem ſuum peccatorum noſtrorum propitiatione trāſcendit, modo terreni ex lege ſacerdotis, ſeu gradibus in ſanctorum ſancta ſcandentis, ſeu litationis hoſtiam pro populo offerentis, ac de quindecim gradibus quidem ex ſuperſcriptione cantici iam in exordio pſalmorum, tum cùm ſermo de numeris & ſuperſcriptionibus incidit aliqua tractauimus ex duobus ſcilicet numeris hebdomadæ & ogdoadæ, quorum vnus ob ſabbatum legis ſit, alius ob accedentem ad ſabbatum octauam, quę & prima eſt Euangeliorum: ſic hunc numerum conuenire, per quem eorum canticum quaſi legis & Euangeliorum gradibus ad cœleſtia nos & æterna conſcendimus: cognoſcentes: collocandos cum ſummo ſacerdote in cœleſtibus, ſi tamen ſecundùm Paulum conuerſatio noſtra in cœlis ſit. Hos gradus canticorum quæramus, per quos aſcendere ad loca quæ ſunt ſanctorum ſancta poſſimus. Arduus enim vſque in ea & anguſti itineris aſcenſus eſt. Gradus quindecim fuiſſe ſcimus in templo, pſalmos quoque

† venerint

Matth. 5.

Rom. 10.

Pſal. 109.

Eſaia 1.

graduum

graduum quindecim legimus. Numeroſus A eſt hic deſideratæ ſedis illius aſcenſus. Forte enim, vt in templo paulatim & per gradus ſingulos conſcendebatur ad ſancta, ita per ſingulos pſalmorum profectus docebimur his gradibus qui cantantur aſcenſis, poſſe nos in excelſis & ſanctis & æternis collocari. Plures autem ſunt, qui in his pſalmis totam captiuitatem populi qui in Babylonia ſeptuaginta annis detentus eſt, B exiſtiment prophetatam: ſed & reditum populi eiuſdem cum reſtauratione ciuitatis amiſſæ, quibus hunc non calumniamur. Neque enim ambigitur, prophetam ea quæ impietati huius populi imminerent ſcire potuiſſe. Sed quam captiuitatem populi, & cuius ciuitatis ædificationem propheta commemoret, ipſi pſalmi nobis autores erunt, quia ita cœpti ſunt.

Canticum graduum.

PSAL. CXIX.

AD te Domine cũ tribularer clamaui: & exaudiſti me. Domine libera animam meam à labijs iniquis: D *& à lingua doloſa. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatorijs. Heu me quia incolatus meus prolongatus eſt: habitaui cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea. Cum his qui oderant pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*

Propheticus ſermo licet communi vſu humani ſermonis vtatur, non eandem, quę E communi ſenſui adiacet, ſignificantiam continet. Nam quamuis prout poſſumus intelligere, rerum cœleſtium enunciationem temperet: virtutem tamen ſignificantiæ ſuæ moderata licet verborum electione ſeruauit. Cœpit enim ait: *Ad te Domine cum tribularer clamaui, & exaudiſti me.* De conſuetudine fortè & pro humani ſenſus affectione clamor hic ad Deum prophetæ exiſtimabitur, vt promiſcuus hic F dolor ſit, ob quem etiam cum vociferatione Deum precetur: quia multos aut periculi metus mortiſque terror aut damni anxietas, aut pecuniæ dolor, aut orbitatis telum dolorumque vulnera ad Deum vocem efferrè compellunt: omnia eorum quę accidant bonis ſpebus aptiſſima ſint. Apoſtolus diſſolui, & eſſe cum Chriſto ſibi melius reſtatur: curam pecuniæ radicem totius malitiæ condemnat, & flendos potius viuos Euangelia dixerunt. Et quid contra hæc fidei noſtrę propoſito firmato loci aduerſus nos ſeculo relinquetur, cùm Chriſti conſortium mors acquirat, inopia pecuniæ peccatorum noſtrorum abſciſſio ſpei communis ſit accelerata properatio? Sed ſi iſtæ non ſunt, quæ ergo erunt tribulationes ob quas clametur ad Dominum? Sunt planè & maximæ, trahentes nos in profundum peccati. Propheta enim hominem gradibus ad ęterna ſcandentem ex ſua perſona formans, à quibus maximè malis cauere debeat, docet. His namque quæ conſiliorum autoritatibus, & hortationum impulſibus & blanditiarum illecebris, nos in infernum demergunt, cùm alius nos hortatur ad honores, alius ocio, ſomno, gula, C luxu ad præſentem vitam detinet: alius ad falſarum religionum ſuperſtitionem deducit: alius hortatur ad ſchiſmata, alius ad hæreſim ſollicitat, de quibus ſcriptum eſt: Subuertunt mores bonos colloquia mala. Namque aduerſus hæc omnia animi noſtri imbecilla natura eſt. Circumcurſant enim vndique, ac variis nos blan- 1. Cor. 15. dimentorum ſuorum aculeis compungunt. Ac prima illa ſpes vitæ eſt, vt irrumpentibus illis in ſenſum noſtrum vi, fraude, dominatu, tamquam è media tribulatione clamemus ad Dominum, vt conuerſio noſtra ad eum, confligentibus calamitatibus totis fidelis clamoris viribus audiatur. Iam autem ipſe clamor ad eum noſtra erit requies, & ipſa conuerſio deprecandi maxima pars ac ſpes eſt ſalutis. Et idcirco Eſai. 52. ait: *Ad te Domine cùm tribularer clamaui: & exaudiſti me.*) Ipſe enim ſolitus eſt precantibus dicere: Ecce adſum. Et quia adeſt, de his quæ conſequuntur rogandus eſt: *Domine libera animã meã à labiis iniquis, & à lingua doloſa.*) Hæc enim ſola tribulatio iuſtis periculoſa eſt, malæ adhortationis ſocietas, & peſtiferi conſilij conſuetudo, à qua animus refrænandus eſt, & aures obſtruendæ ſunt. Diſtinxit autem labia iniqua & linguam doloſam. Et quidem iniquitas inuerecunda eſt, palam audet, palam molitur, palam perficit. Hi ſunt qui abnegantes Deum, nullum humanis rebus aſſerunt reliquum eſſe in religione Dei profectum, ſed ſolum hoc ſibi bonum eſſe, quod luxui & corpori viuant, adimentes Deo curam, prouidentiam, arbitrium, poteſtatem. Horum ergo labia ſunt iniqua. Doloſæ autem linguæ opus fallax eſt, cum per ſimulationem noxiam ſub religionis

lumine euertat religionem, & per vitæ A
ſpem deducat in mortem. Hæreticorum
quoque iſta mendacia ſunt, prophetarum
dictis & Euangeliorum virtutibus & Apo-
ſtolorum præſcriptionibus mendacio oc-
cultatis, aliter omnia tradere & docere
quàm ſcripta ſunt. Ab his igitur per Dei
miſericordiam orantes liberamur, & inter
illorum tribulationes clamantes ad Deum
exaudiemur. Sed ſequitur: *Quid detur ti-
bi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolo-* B
ſam?) Bene ad id quod dictum eſt, Ad te
Domine cùm tribularer clamaui, & exau-
diſti me. Domine libera animam meam à
labiis iniquis & à lingua doloſa, ſubiicitur:
Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad
linguam doloſam? vt per prophetam im-
pleretur quod à Domino dictum eſt: Ecce
adſum tibi. Tamquam in ipſo puncto in-
terpellationis hæc Domini vox refertur:
Et quid detur tibi, aut quid apponatur tibi
ad linguam doloſam? Frequenter autem C
interrogantis Domini perſonam legimus
& in nouo & in veteri teſtamento, vt ad
Gen. 3. & 4. Matt. 9. & 16. Adam, Vbi es Adam? vt ad Cain, Vbi eſt
frater tuus? vt ad turbas cum mulier
fimbriam attigiſſet, Quis me tetigit? vt ad
diſcipulos, Quem dicunt homines filium
hominis? vos autem quem me dicitis? Non
ille doceri vult, qui ſcrutans corda & renes
Deus eſt, & cogitationum noſtrarum in-
ſpector eſt: ſed per confeſſionem inter- D
rogatorum aut peccatis veniam, aut fidei,
honorem redditurus interrogat. Denique
Adam confeſſus, veniæ reſeruatus, &
glorificatus in Chriſto eſt: Cain negans,
maledicto diaboli adæquatus eſt. Eſt enim
à principio iam deſignatus homicida.
Confeſſa mulier fide ſanata eſt: reſpon-
dens fide Petrus claues cœli ſortitus eſt: E
Atque ita omne ſpei noſtræ præmium in
confeſſione conſiſtit, vt ea quæ conſequi
poſſe nos credidimus, conſecuturos eſſe
teſtemur, & idcirco quædam à propheta
interrogationis eſt facta conuerſio, ſed fi-
dei digna conſecuta reſponſio eſt. Ad id
enim quod quæſitum eſt: Quid detur tibi,
aut quid apponatur tibi ad linguam dolo- F
ſam? id eſt, Quid tibi aduerſus falſitatem
huius præſidij afferatur? Reſponſum eſt:
*Sagitta potentis acuta, cum carbonibus de-
ſolatoriis.*) Solæ enim Domini potentes
ſunt & acutæ ſagittæ, quæ linguam dolo-
ſam valeant configere, habentes in ſe vir-
tutem perimendæ fraudulentiæ atque va-
ſtandæ, de quibus in ſeptimo pſalmo ait:
Sagittas ſuas arſuris † operatus eſt, quæ ſi-
bi vtraque conueniunt. Dei enim verbum
omnem nequitiam configit, & omnem
ſenſum petulantiæ conuulnerat, & ipſum
illum vehementiſſimum mortis aculeum
compungit. namque peccator cum au-
diat, Deum æternum, Deum mundi con-
ditorem, Deum iudicem ſeſeque homi-
nem intelligat Deo debere quòd natus ſit:
quando doctrinæ Dei telo conſcientia
eius errorque ferietur, cum ſe igni inex-
tinguibili ſeparatum, vt paleas à tritico,
& deſolatum bonorum fructum conſor-
tio cognoſcat, vrendum? Cuius doctrinæ
per Apoſtolos reuelandæ, in pſalmo al-
tero meminit dicens: Sagittæ paruulo-
rum factæ ſunt plagæ eorum. Has poten- *Pſal. 63.*
tis ſagittas, hos carbones deſolationis
dari ſibi fidelis quiſque orat, & ad linguam
doloſam expectat apponi emendandis
his qui tribulant, vel doctrinæ telo, vel
metu pœnæ. Sed & beatus Iob hoſtem
ſuum quo confixus fuerat ignorans, cru-
ciatus corporis ſui, & dolores ſagittas
Domini eſſe dixit dicens: Sagittæ enim *Iob. 6.*
Domini in corpore meo ſunt, quarum
indignatio ebibit vt ſanguinem ſpiritum
meum. Et forte has quoque vltricium pœ-
narum ſagittas aduerſus labia iniqua &
linguam doloſam imprecetur propheta,
quibus confixa cum lingua doloſa, vni-
uerſa labia perurantur. Quanquam ſint
plures, qui ſpiritaliter ſuſcepta à fidelibus
cœleſtis doctrinæ præcepta ſagittas ve-
lint exiſtimari, & carbones deſolationum
peccatorum emundationem: atque ita ac-
cipiendum putent carbones deſolationis,
quia Dominus dixerit: Ignem veni mit- *Luc. 12.*
tere in terram, & quid volo ſi iam accen-
ſus eſt? Non eſt autem dubium, peccato-
rum eum ablutionem & remiſſionem at-
tuliſſe, in qua ignem iam accenſum eſſe
dixerit, quia per eum vitiorum omnium
fiat ſordiumque purgatio. Accommodant
autem ad hoc illud quod dictum ad Eſaiam
eſt, cùm per forcipem carbone compre-
henſo labia eius contacta ſunt: Ecce ab- *Eſai. 6.*
ſtuli peccata tua, & iniquitates tuas pur- *Eſai. 49.*
gaui. Sagittam autem ipſum Dominum
nuncupatum in eodem Eſaia meminimus,
hoc modo: Et poſuit me tamquam ſagit-
tam electam, & in phatetra ſua abſcondit
me, & ait: Grande tibi eſt hoc, vocari te
puerum meum. Eſſe itaque intelligimus
etiam hanc vtilem ſagittam & potentem,
confixis vitiorum noſtrorum aculeis, ſa-
lubri nos vulnere vtilique penetrantem.
De qua ſagitta, ſponſa illa in Canticis di-
xerit:

† ardentibus

xerit: Vulnerata dilectionis ego ſum. Sint A ergo hæ ſagittæ vtrumque in modum expectatæ, vel in pœnam conſcientiæ iniquos ac doloſos configentes, vel in dilectorum ſibi corporibus peccata & vitia vulnerantes. Sitque vel deuaſtans carbo, vel purgans, dummodo abnegantes Deum per pœnam abſumat, purget autem ad perfectam innocentiam confitentes. Sed quæ ad ſuperiora dicta ſequens prophetæ reſponſio eſt? *Heu me, quia incolatus meus prolongatus eſt.*) Bona non poſſunt videri, verè bona à nobis iudicari, B niſi expetantur. † Nam quomodo fidem iudicij noſtri, niſi eorum de quibus bene iudicauerimus, efficientia præſtabimus? Bonam pudicitiam exiſtimamus. Quis ergo opinionis noſtræ fructus, niſi in ipſa pudicitiæ appetitione conſiſtet? Bona eſt innocentia, ſed niſi feſtinantes atque exercentes eam, verè ita ſentire non intelligemur. Mentium enim iudicia non verbis ſignificanda ſunt, ſed rebus explenda. C Conuenit igitur prophetam expectantem poſt ſagittas Domini, & illos carbones deſolationis beati illius regni & æterni temporis gloriam, id quod expectat deſiderare. Et deſiderat planè. Neque ſolùm deſiderat, ſed moras odit, & ipſam illam non potiundi iam deſiderij tanti dolet dilationem dicens: Heu me, quòd incolatus meus prolongatus eſt. Querelam iſtiuſmodi à plurimis ſanctis frequen- D ter audiuimus, tarditatem ſpei ſuæ & moroſam corporum diſſolutionem deflentium. Dominus in Euangeliis ſuis docuit accelerationem regni cœleſtis orandam: impatiẽtem enim charitatem eſſe eorum, qui amant conuenit, atque ideo dici oportet, quod vt dicamus à Domino præcipitur: Adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua. Paulus beatus in habitatione E corporis ſui congemiſcit, per incolatum carnis peregrinari ſe à Deo conquerens: ex quo contra peregrinandum in carne ſcit ſibi eſſe vt ei cum Deo incolatus ſit. Sed tamen melius ei eſſe diſſolui, & cum Chriſto eſſe, & Eccleſiaſtes ait: Et laudaui omnes qui mortui ſunt, ſuper omnes qui viuunt vſque nunc: liberata ſcilicet per F diſſolutionem corporis anima, onere atque conſortio, atque etiam infirmis huius atque periculoſæ carnis exuta. In hoc igitur nimium ſibi prolixo in corpore incolatu congemiſcit propheta: feſtinans peregrinari à terrenis, & incolere cœleſtia, vt derelictis corruptibilibus atque

† expectentur

Matth. 6.

Eccleſ. 4.

præſentibus, conſequatur inuiſibilia & æterna. Iob ſanctus & teſtimonio Dei dignus, non ſolum corporis iſtius incolatum congemiſcit, ſed ipſam illam natiuitatis ſuæ diem maledicit, dicens: Pereat *Iob. 3.* dies ille in quo natus ſum, & nox in qua dixerunt: Ecce maſculus natus eſt. & Hieremias ſimiliter: Maledicta dies in qua ge *Hier. 20.* nitus ſum: maledictus nuncians patri meo, *Hier. 1.* & dicens: Quia natus eſt tibi maſculus. Atqui idem à Domino audierat: Priùs quàm te formarem in vtero noui te, & priùs quàm exires de vulua ſanctificaui te. Quid ergo maledicit cœpiſſe ſe qui ante quàm eſſet, & Deo cognitus eſt, & ſanctificatus à Deo eſt? Abſit iſtud. Non enim hoc in ſe quod ſanctificatus eſt odit: ſed ea quæ ſanctificationem conſecuta ſunt maledicit, prouectum ſe ſcilicet per incrementa corporis in has moleſtias corporei incolatus. Formatus enim intra matris vuluam, & per virtutem creatoris ſui in ſubſtantiam animę ad Dei imaginem figuratus: non conceptus, nec figurationis ſuæ ortum, ſed eum qui ex incremento acceſſit profectum editi corporis congemiſcit: in quo ſibi in malis ſeculi & infirmitatibus carnis vitiiſque viuendum ſit. Iam tamen conformato in vtero, & in vulua ſanctificato, ſpecie in ſe originis cœleſtis æternæ non ambiguum, quin ex Dei ſanctificatione † poſt legem mortis huius eſſet manſurus æternus. Sed prophetæ huius non multùm longè alius effectus eſt, quàm Iob atque Hieremiæ: non enim incolatum, ſed prolongatum incolatum ſuum quæritur. Nam poſt prolixi huius incolatus ſui querelam, conſequitur ad id quod ait:

† ſignificatione.

Heu me, quòd incolatus meus prolongatus eſt, & habitaui cum habitantibus Cedar.)

Cedar eſt Iſmaelitarum deſerta incolens, cuius fines vſque ad Medos & Perſas *Cedar quid.* proferuntur. Cedar enim Iſmahel filius fuit, Geneſi teſtante. Primitiuus, inquit, Iſmahel Nabaioth & Cedar, hi ſunt nunc Saraceni nuncupati. Qui ergo pſalmos iſtos terreno ingenio intelligendos putant, id volunt ex perſona populi captiui prophetam conqueſtum fuiſſe, quòd in habitaculis Cedar longus ei fuerit incolatus. Sed virtutem verbi intelligentes, nec prophetæ ſpiritum ſentientes, autoritatem nominis ad confirmationem ſtultæ opinionis aſſumunt: pſalmo omnino nihil quod captiuitati populi congruat continente. Cedar enim ſecundùm Hebraicam

linguam id eſt, quod nobiſcum pronunciatur obſcuratio. In hoc enim obſcuro tenebroſóque corporum habitaculo, inuiſibilis illa animarum noſtrarum confirmatio continetur, habétque hunc contagioſi incolatus ſui carcerem cœleſtis naturæ captiua generoſitas. Meminit huius tabernaculi ſponſa illa in Canticis canticorum, dicens: Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Hieruſalem, ſicut tabernacula Cedar. Ex tabernaculi huius obſcuritate confeſſa eſt ſe nigram: ſed non abnuens quia Chriſti ſponſa ſit, ſe eſſe formoſam. Omnis enim ſe ſpondens Chriſto, in ſpe iam conſiſtit æterna. In his nos illuminari tabernaculis Dominus præcepit, dicens: Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Quod ſi oculus tuus tenebroſus, † tenebræ ipſæ quantæ ſunt? Et rurſum: Vos filij eſtis lucis, non filij tenebrarum. Seruauit autem hanc rationem propheta, vt cum habitantibus Cedar habitauerit, non in habitationibus. Licet enim ſancti in carne viuant, tamen ſi habeant arma militiæ non carnalia, ſed potentia Deo, cohabitabunt in tabernaculis Cedar, non inhabitabunt. Peregrinantes enim à corpore vt Dei accolæ audient ab Apoſtolo: Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis. Sic ergo habitauit, vt cohabitaret habitantibus: oſtendens in eo quem doleat incolatu ſe eſſe peregrinum: & quia iniquorum conſortium & cohabitationes habitantium in obſcuritatibus odiſſet, quanquam de futuro iam queſtus eſſet, adhuc etiam de præterito ait: *Multum incola fuit anima mea.*) In multis ſcilicet tribulationibus labiorum iniquorum & linguæ doloſæ, ob quas ad Dominum proclamauit. Sed cuiuſmodi incolatus ſibi fuerit oſtendit, dicens: *Cum odientibus pacem eram pacificus.*) Hoc proprium & dignum prophetæ eſt, ſimultates & motus naturæ alienæ voluntatis ſuæ pace cohibere, & inſidas † quaſque animorum ac turbulentas affectiones omni placabilitatis modeſtia continere. Et hæc Dominus docuit, pacificans ipſe in ſemet, quæ in cœlis & in terra ſunt: orare pro perſequentibus, neminem odiſſe, amare inimicos. Et Apoſtolus monet: Si poſſibile eſt in vobis, cum omnibus pacem habeatis. Et Dominus hanc veluti præceptorum ſummam conſignat: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Hæc igitur conſeruabit corda noſtra in Chriſto: hæc nos patriarchis adæ-

† Si autē lumen quod in te eſt tenebræ ſunt, teneb. &c.

Rom. 8.

† & inſidias

Rom. 12.

Ioan. 14

A quabit, hæc etiam eos qui pacem oderunt per pacem obſequentes in pace retinebit. Sed prophetæ reſtat & aliud officium: doctrinam ſcilicet Dei vniuerſis conſtanter ingerere, & verbum vitæ æternæ iugiter prædicare. Non immemor quoque huius fuit miniſterij. Nam ait: *Cum loquebar illis impugnabant me gratis.*) Erat quidem pacificus cum pacis inimicis, ſed prædicatio-
B nem pacis ipſius oderant pacis inimici: & ad doctrinam Dei commouebantur, quos per modeſtiam prophetæ ſilentium eius in pace cohibebat: atque ita cum inimicis pacis propheta pacificus eſt, & prædicare pacem propheta non deſinit, ſed pacis prædicatorem inimici pacis impugnant.

C *Canticum graduum.*

Psal. CXX.

LEVAVI *oculos meos in montes, vnde veniet adiutorium* † *mihi. Auxilium meum à Domino: qui fecit cœlum & terram. Non det in commotionem pedem tuum: neque dormi-*
D *tet qui cuſtodit te. Ecce non dormitabit neque dormiet qui cuſtodit Iſrael. Dominus cuſtodiat te: Dominus protectio tua, ſuper manum dexteræ tuæ. Per diem ſol non vret te: neque luna per noctem. Dominus cuſtodiet te ab omni malo: cuſtodiat animam tuam Dominus. Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vſque in ſeculum.*

† auxiliū

Secundum hunc pſalmum cantici gra-
E duum, aliqui referendum eſſe ad perſonam Domini & Saluatoris noſtri exiſtimant, aptantes maximè ei dictum hoc: Per diem ſol non vret te, neque luna per noctem. Impletam enim hanc prophetiam eo tempore putant, quo in paſſione Domini ſole obſcurato nox interceſſit. Sed iudicio horum nihil decerpimus. Neque enim ſenſum intelligentiæ huius arguimus, vniuſcuiuſque abitrio relinquentes, quid
F ex his quæ aut legerint, aut intellexerint, ſequi magis velint. Nos tamen non potuimus ſermonem noſtrum niſi his quæ intelligebamus aptare. *Leuaui oculos meos in montes.*) Humanę mentis natura eſt, vt ſi cogitatione aliquid contemplemur, talem ſe nobis vnaquęque ſpecies exhibeat, qualem eam & cogitãdo formemus. Quoquò enim mentis noſtræ oculos intenderimus, idipſum in quo defixi ſunt referunt

ad

ad ſenſum, & vt planiùs intelligi id quod dictum eſt poſsit, afferemus exemplum, ſi quis hyemis die ver cogitauerit, & ornatum eius lumine mentis inſpexerit, obliterata hyeme in qua ſit atque algeat, totum ei in ſenſu ſuo ver cum habitu ſuo ornatúque conſiſtet: adeò mentis oculi oculis corporis præſtant, vt ineunte in nos obliuione præſentium, totos nos obtinear quidam quaſi animo præſumptus vſus abſentium. Hoc igitur quò ſpectet mox videbimus. Leuat in montes Propheta oculos, quóſnam oculos? nempe de quibus ſcriptum eſt: Reuela oculos meos, & cognoſcam† mirabilia de lege tua. Et rurſum: Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Nunquid non iſti oculi noſtri corporali lumine ad contemplandum accenſi ſunt? nunquid non naturam videndi ſortiti ſunt? quæ illuminatio vel quæ reuelatio erit neceſſaria? deinde quæ viſuri mirabilia in lege? Niſi fortè in caſis feſta frondium, in templo pecudum ſanguinem, in paſcha agni victimam, in ſumma religione ſabbati ocium, & vt puto fieri, hæc ab his qui ſpectatores aderant videbantur. Non ergo ad id reuelandi ſunt oculi quod cernatur: ſed ad id quod intelligi optabatur in lege. Mentis ergo oculos Propheta eleuauit in montes quóſnam montes? non vtique in hos lucis atque aris profanatos, & conuentibus impios, neque in illos ſyluis horridos, ſaxis nudos, prærruptis inuios, niuibus concretos. Quid enim in his aut admirationis aut ſpei ſitum eſt? Sed montes accipimus propheticos libros ex terra in altum elatos, per quos ſit in ſuperiora conſcenſus, & gradus in æterna. Poterimus autem & montes exiſtimare angelica miniſteria & cœlorum virtutes & poteſtates, quarum miniſterio nobis in ſublimia præſtatur aſcenſus. Si enim ſecundùm Danielem Dominus ipſe mons magnus eſt, non ambigendum eſt, montes eos nuncupari qui præcepti eius & voluntatis & communicandæ in nos beatitudinis ſunt miniſtri. In hos igitur montes Propheta oculos cordis eleuans, horúmque intra ſe omnium monita, miniſteria, officia, dona contemplans, & in his intelligentiæ ſuæ lumen intendens, reddidit ſenſui ſuo contemplatæ ſpeciei integram perfectámque naturam, & totum id quod cogitatione viderat, mente continuit, ſciens vnde ei venturum eſſet auxilium dicens: *Vnde veniet auxilium mihi.)*

Pſal. 118. Pſal. 18. †conſiderabo.

Statímque ſibi beata confeſſione reſpondit:

Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram.)

Ad montes quidem oculi eleuantur†, quia per eos eſt ad doctrinæ miniſterium perfectus acceſſus. Sed cum confitendum ſit, vnde veniat auxilium: Auxilium meum à Domino eſt, qui fecit cœlum & terram. Hæc felix fides eſt, hæc vera confeſſio, hæc ſpes æterna & cœleſtis benedictionis digna muneribus. Denique quia omnis prophetia in ſpiritu eſt, ſtatim beatam hanc eius confeſſionem ad perſonam Prophetæ, ſancti Spiritus conſecuta benedictio eſt.

† leuátur.

Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui cuſtodit te.)

Senſus ipſe ſignificat conuerſionem factam eſſe perſonæ. Ad eum enim qui ſuperiùs locutus eſt, ſermo conuerſus eſt: Non det in commotionem. quis? nempe qui fecit cœlum & terram. Pedem tuum. Cuius? quærimus. Nempe eius qui leuauit oculos in montes, & qui confeſſus eſt, quod auxilium eſſet à Domino. Sed & illud, non det, optantis & benedicentis affectus eſt. Et quis optauit? Ille vtique optauit, qui in nobis eſt, præter Deum alius aduocatus, de quo ait: Et alium aduocatum mittam vobis: qui & loquitur in prophetis. Quid ergo aduocatus hic loquitur? Confeſſorem vtique huius fidei & ſpei benedicit: Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui cuſtodit te. Sed vtraque hæc indigna Deo ſunt, vt & commotioni tradat & dormitet: & poſt cuſtodiæ vigiliam ex quadam laboris continuatione requieſcat. Sed antequam id attingamus, quid in pede ſignificationis ſit, tractandum eſt. Pes eſt pars corporis, omne corpus in res efficiendas agendáſque circunferens. & quia ſcriptura incorporalia per corporalia docet, & inuiſibilia per viſibilia demonſtrat: ſub pedis nomine motus mentis noſtræ inceſſúſque ſignificat†, vt in hoc eodem Propheta: Mei autem paulominus moti ſunt pedes, vtique hi ſemper carnales mouentur in corpore. Et quomodo periculi res eſt, quod penè ſint moti: quorum vt ſemper moueantur proprium officium eſt? Sed & in Euangelijs Dominus pedes alios ſignificans, dextrum ſcandalizantem iuſſit abſcindi,

† ſignificatur.

Matth. 5. dicens: Et ſi pes tuus dexter ſcandalizat te, abſcinde eum. Nunquid ſi in pede dextro ſcandalum eſt, minus ſcandalizabit ſiniſter? Aut quid illa pars corporis poteſt tentationis afferre, cum ipſa abſque aliquo appetitionis affectu ſolum in ſe habeat miniſterium neceſſariæ ſeruitutis? Ergo vt oculi mentis, ita & pedes intelligendi ſunt, habentes in ſe & intelligentiæ viſum, & voluntatis motionem. Non eſt autem intelligendum quod ideo iſta benedictio ſit, Non det in commotionem pedem tuum, tanquam aliquos Deus tradat in vitia, in quæ pedibus corruptæ mentis inuehimur. Non ille nos tradit, ſed cum ab eo abſcedimus conſequitur. Nam cum pedibus corruptæ mentis inuehimur, non ille nos tradit, ſed nos ab eo per peccata deſciſcimus: & cum in peccatoribus ipſe non habitet, diſceſſionem noſtram ab eo conſequitur: & abſceſſio eius à nobis, quia nos ab eo per peccata diſcedimus, & decedente eo à nobis, in omnes delictorum foueas incidimus, & per ampliſſimam mortis viam currimus, dominatui dæmonum ſubditi, quibus nos Dei à nobis abſceſſio derelinquit. Et deſolatio eius idcirco traditio eſt, quia peccatores obtinere diabolus niſi à Deo ab his abſcedente non poterit. Cæterum nobis penes eum manentibus, vel eo in nobis manente, peruigil cuſtodia eſt, & indefeſſa munitio. Verum ſi tepore fidei dormiamus, nunquid dormit & ipſe nobiſcum? Nequaquam. Non enim in æterna virtute ſomnus aut requies eſt, cuius Angeli & nomine & natura vigilantes ſunt: hæc enim ſunt terrenis corporibus neceſſaria: ſed quia ſecundùm fidem noſtram aut vigilantem, aut dormientem, Dei auxilium nobiſcum aut vigilabit, aut dormiet: idcirco Dominus frequenter & vigilans ſignificatur & dormiens. Quo exemplo illud ab hoc eodem Propheta dictum eſt: Pſal. 17. Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. Nunquid Deus non ſemper ſanctus eſt, vt etiam aliquando peruerſus ſit? Non vtique. Non enim quicquam niſi bonum in eo & æternum eſt: ſed quia ſecundùm vniuſcuiuſque mores ac ſtudium vnicuique Deus adiacet, idcirco & peruerſis auerſus eſt, & ſanctis ſanctus eſt. Atque vt oſtenderet ex noſtra potius ad fidem dormitatione ſomnum eſſe cuſtodiæ, neque in naturam cuſtodiæ cœleſtis ſomni requiem conuenire, quia indefeſſa ſit

A & æterna, ſtatim connexuit:

Ecce non dormitabit neque dormiet qui cuſtodit Iſrael.)

Imprecatus ſuperiùs ne dormitaret: nunc neque dormitare neque dormire ait, dormitationem ſuperiùs ex noſtra ab eo diſceſſione ſignificans: nunc autem neque dormitare, neque dormire, quia ſit æternitas indefeſſa demonſtrans. Sed quis B hic eſt, qui neque dormit, neque dormitat? Ille ſcilicet qui cuſtodit Iſraël. Iſraël † Geneſis exponit eum eſſe qui Deum viderit. († liber.) Iacob enim Patriarcha poſt luctam, quam cum Deo habuerat, hoc nomen accepit: vltra humanam naturam Deum contuens fidei ſuæ oculis, dignus hoc nomine eſt. Deum autem adeò vidit, vt benedici ſe ab eo precaretur. Meminit & Paulus eſſe nunc in plebe Gen- (Galat. 6.) C tium, id eſt in populo Eccleſiæ, Iſraël dicens†: († Eccleſiæ, dicens:) Pax ſuper eum & ſuper Iſraël Dei, ne fortè nomen hoc antiquæ tantum illius plebis fuiſſe exiſtimaretur. Ergo etſi ille non dormit qui cuſtodit Iſraël, & proprium nomen Iſraël eſt, Deum videntis: ille neceſſe eſt cuſtodiatur, qui claris † ad († leuatis.) montes oculis vidit & dixit: Auxilium meum à Domino qui fecit cœlum & terram. Impenditur ergo fidei huic cœleſtis D cuſtodia, & æternæ vigiliæ munitionem confeſſio iſta ſortitur, quæ perfectè ſectanda, obtinenda, retinenda eſt, nunquam cuſtodia eius in nos quem ſic confitebimur, dormiente. Ac ne alicuius alterius in ſomnis cuſtodiam demonſtrari exiſtimaremus, ſubijcitur:

Dominus cuſtodiat † te.) († cuſtodiet. vulgata, cuſtodit.)

Ille vtique, qui fecit cœlum & terram. E Dehinc cuſtodiæ ipſius ratio diſtincta eſt.

Dominus protectio tua ſuper manum dexteræ tuæ. †) († vulgata, dexteram tuam.)

Iam & ſuperiùs diximus, per ea quæ corporalia ſunt, ſignificari incorporalia. Infirmitas enim intelligentiæ noſtræ conſequi inuiſibilia non poteſt, niſi per viſibilium comparationem, vt nunc id quod dicitur, ſenſum noſtrum niſi per nomen F manus & dexteræ non adit. Quanquam hic contra naturæ intelligentiam manus & dextera poſita ſit. Sic enim dicitur: Dominus protectio tua ſuper manum dexteræ tuæ. Abſoluta res eſſet ſi ita dictum eſſet: Super manum dexteram tuam. At verò cum ita dicatur: Super manum dexteræ tuæ, ſignificari videtur dextera, habens manus & dexteram & ſiniſtram.

Hoc

Hoc non recipit, nec natura hominis, A nec ſenſus. Verum ſemper ſcriptura dexteram partem optimam atque vtiliſſimam demonſtrat. Et quidem Euangelia per eos qui ad dexteram & ſiniſtram ſunt, ſignificantiam intelligentiæ vtriuſque monſtra-
Pſal. 34. bunt. Manum verò effectum omnis operis accipimus. Vnde illud etiam ab hoc eodem Propheta ſic dictum eſt: Libera me de ore leonis, & de manu carnis vnicam meam. Neque enim in hoc animal B oblatrans & rabidum pars hæc corporis conueniebat, ſed ab operibus ſe malitiæ liberari deprecatur. Ergo quia aduerſantes nobis dæmonum virtutes, optima & validiſſima fidei noſtræ opera debilitare & conuulnerare contendunt, idcirco ſuper manum dexteræ cuſtodia Dei vigilatura promittitur: vt illibata in nobis bonæ C voluntatis opera perſeuerent, quibus manentibus æterni illius & beati temporis regno abſterſa omni infirmitate corporeæ labis mancipemur. Nam id nobis in eo quod ſequitur Prophetiæ ſpiritus pollicetur, dicens:

Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.)

Elementorum horum natura hanc in D ſe efficientiam habet, vt vnumquódque eorum in ſuo tempore humanorum corporum vires per demutationem imbecillæ in nobis ſubſtantiæ infirmet, vt Sol calore, Luna frigore adurat: ſitque per annuum curſum talis eorundem conuerſio, vt hyberno tempore Sol non adurat Luna adurente, ſed ſoluat: Luna auertente ſe ſole vrat: rurſúmque æſtiuis menſibus Sol vrat, & Luna diſſoluat. Qui E itaque hæc putant corporaliter intelligenda: quæro quid aſſerant Prophetam ei qui in montes oculos ſuos eleuauerit polliceri in eo, quod dicitur: *Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.* Non enim manente natura corporis noſtri, natura quoque elementorum demutabilis fiet: vt non naturæ ſuæ in naturam noſtram conſuetudine perſeuerent. Aut nunquid quiſquam audebit hanc ſibi in hoc ſeculo F firmitatem corporis ſperare, ne aduri nocte ac die poſſit beato Patriarcha Iacob peruſtum ſe noctis frigore & calore
Gen. 31. diei conquerente, cum dicit: Et fui diei peruſtus calore, & gelu noctis? Sed Propheta nunc, vel ſpiritus per Prophetam nouit illam beatitudinem temporum, in qua à nobis omnis demutatio corporeæ infirmitatis abſcedet: in qua non frigus, non calor, non nox & demutatio, ſed æterna dies & beata temperies ſit, iuſtitiæ in nos Sole dominante. Cuius temporis requiem iam in deſerto Dominus præformans, populo ſuo diurnum calorem columna nubis, & nocturnum frigus ac tenebras columna ignis temperabat. In hac igitur æterna temporum & beata temperie, quiſquis Domini cuſtodiam promeruerit permanebit, ne natura corporis gelu Lunæ, & calore Solis vratur: ſed ſeculi huius malis & iniuriis liberatus, in æternis & beatis & temperatis quieſcens, glorificati corporis ſui ſumat ſolidam indemutabilémque naturam. Sequitur deinde:

Dominus cuſtodiet † *te ab omni malo.)* † cuſtodit.

Et à quibus malis cuſtodiet Dominus? Non opinor ab his quæ putantur: hæc enim ſunt infirmitati noſtræ & corpori debita, mori, infirmari, egere: quæ ſi mala eſſent, & Abel viueret, nec Iob cruciatus eſſet, nec Petrus pecunia quæ in eleemoſynam poſcebatur eguiſſet. Ergo fidelem animam ab omni malo Dominus cuſtodit: id eſt, ne eam diaboli tinea corrumpat, ne fur obrepat, ne canis oblatret, ne lupus laceret, ne vrſus deſæuiat, ne pardus inſiliat, ne tigris aduolet, ne leo vaſtet. Hæc enim nunc ſunt diaboli miniſteria, hæc omnia eius in tempore ſeculi huius officia ſunt: vitiis conſumere, blandimentis ſubrepere, obtrectationibus lacerare, ambitione inſilire, laſciuiis allicere, & tota virtutis ſuæ poteſtate vaſtare. Ab hoc igitur omni malo Dei expectanda cuſtodia eſt. Et quia in animam maximè ſæuiat, nam debitum nobis eſt, vt aduerſus eum pugnemus in corpore, non eſt enim niſi ex concertatione victoria, idcirco ſubſequitur:

Cuſtodiat animam tuam Dominus.)

Ne quid tot tantiſque malis ſuperiùs memoratis in eam ſit poteſtatis. Tenuit autem propheticus ſermo ordinem ſuum dicens:

Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum: ex hoc nunc & vſque in ſeculum.)

Non enim temporis huius & ſeculi eſt iſta cuſtodia, non aduri Sole atque Luna, & ab omni malo conſeruari, ſed futuri boni expectatio eſt, cum exeuntes de corpore ad introitum illum regni cœleſtis, per cuſtodiam Domini fideles omnes reſeruabuntur, in ſinu ſcilicet interim Abrahæ collocati: quò adire impios in-

terie&ctum chaos inhibet, quouſque introeundi rurſum in regnum cœlorum tempus adueniat. Cuſtodit ergo Dominus exitum: dum de corpore exeuntes, ſecreti ab impiis interiecto chao quieſcunt. Cuſtodit & introitum, dum nos in æternum illud & beatum regnum introducit. Ipſe eſt enim qui ait: Ego ſum ianua. Et, Nemo vadit ad patrem niſi per me: id eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Ioan. 10. *Ioan. 14.*

Canticum graduum Dauid.

Pſalmus CXXI.

LÆTATVS ſum in his quæ dicta ſunt mihi: in domum Domini ibimus. Stantes erant pedes noſtri: in atrijs Hieruſalem. Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas: cuius participatio eſt † in idipſum. Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini teſtimonium Iſraël: ad confitendum nomini Domini. Quia illic ſederunt ſedes in iudicio: ſedes ſuper domum Dauid. Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem: & abundantia diligentibus te. Fiat pax in virtute tua: & abundantia in turribus tuis. Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te. Propter domum Domini Dei noſtri: quæſiui bona tibi.

† eius.

QVi ſpei cœleſtis deſiderio detinetur, nihil obſcuritatis in Pſalmo habebit. Ex ſuo enim ſenſu intelligentiam propheticæ magniloquentiæ conſequetur. Namque cum ſe meminerit ſcriptum Dei cohæredem, & conſortem æternorum bonorum, & ſimilem Angelis ex reſurrectione renouandum, & corruptione depoſita in gloriam Dei ac Domini noſtri Ieſu Chriſti corporis conformandum, futurùmque incolam cœleſtis ciuitatis viuis lapidibus extructæ, de qua ſcriptum eſt in Euangelio, cùm Dominus iurare per cœlum inhibuiſſet, adiecit, dicens: Neque per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt regis magni: non vtique eam ſignificans quæ Prophetas occidit & lapidauit, ſed eam cuius beatus Apoſtolus Paulus ita meminit, Vos eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum: cùmque legerit ea quæ nunc ſunt ex parte eſſe, nóſque per ſpeculum interim & in ænigmate videre:

Matth. 5. *Ephes. 2.*

perfecto autem veniente, ea quæ nunc pro parte ſunt deſtruenda, & facie ad faciem tanquam corporali viſu ea quæ nobis nunc ſunt inuiſibilia contemplaturos, vbi non ægritudo, non mors, non mœſtitia, non terror ſit. Hæc enim cum quis adnunciata ab Angelis, præformata in lege, expoſita à Prophetis, à Domino exemplis repræſentata, prædicata ab Apoſtolis, ipſe ſibi hæc eadem per fidem poſſibilia cognouerit: proclamabit neceſſe eſt exemplo Prophetæ:

Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi.)

Sed quæ ſunt illa quæ dicta ſunt, ex quibus lætitia ſuſcepta eſt? Nempe id quod ſequitur:

In domum Domini ibimus.)

Hinc gaudetur, hinc exultatur, quia hæc quæ dicta ſunt, quod eundum in domum Domini ſit. Domus Domini quæ ſit Pſalmo altero docuit, dicens: Quoniam elegit Dominus Sion, prælegit eam in habitationem ſibi. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Non vtique vt diximus hanc terrenam & caducam & pœnas luentem impietatis ſuæ, ſed illam liberam & cœleſtem Hieruſalem, quæ eadem & Sion eſt: per cuius incolatum, quia domus Dei eſt, nos quoque ciues ſanctorum, & domeſtici Dei ſumus. Hinc ergo lætitia eſt, quòd dictum ſit in domum Domini nos ituros. Sed qui iſta dixerint ne fortè ignorent, néue à domo eadem in quam nos ituros nuncient peregrinentur, ſed dicant:

Pſalm. 131.

Stantes erant pedes noſtri in atriis Hieruſalem.)

Non incerta nunciant, non incognita pollicentur, hanc domum deſiderabilem & dilectam à multis agnouimus. Nam dicit ſcriptura: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ. Vt videam delectationes Domini, & viſitem templum eius. Et rurſum: Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Hæc domus deſiderabilis, hic auditus lætabilis, fundamento duodecim viuarum gemmarum eſſe viuos lapides extructos, exciſos primùm ad opus ædificationis à Moſe in lege, à Prophetis in paſſionibus ſuis, à Domino in corpore, ab Apoſtolis in martyriis, à ſancto Spiritu in virtutibus. Hi ædificatores, hæc ædificia, hæc ciuitas. Hinc ſtantes pedibus in eius atriis, cuſtodes ſcilicet quibus datæ † ſunt claues domus huius

Pſal. 26. *Pſal. 25.*

† Hinc ſtãtes pedes in eius atriis, ſcilicet quibus oblatæ ſunt, &c.

huius. Dictum eſt enim: Vobis dabo claues regni cœlorum. Speciem domus ignorantibus nunciantes beati pedes, & à Propheta merito laudati: Quàm pulchri pedes euangelizantium pacem. Ac ne conuenire quicquam horum in eam Hieruſalem quæ terrena fuit exiſtimaretur, id conſecutum eſt:

Eſa. 25.

Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas.)

Non ciuitas, ſed vt ciuitas: quia illa terrenæ ciuitatis ædificatio, & templi extructio, & tabernaculi inſtitutio, ſpeciem illius æternæ & cœleſtis ciuitatis præfigurabat. Et quia in omne tempus & vſque ad ſeculi conſummationem, & per omnium generationum ætatem ædificatio cœleſtis huius ciuitatis explenda eſt, ideò eam ædificari ſine temporis definitione ſignificat, dicens: Ædificatur vt ciuitas: donec vt Apoſtolus ait, intret plenitudo gentium, & tunc quód eſt reliquum Iſraël ſaluabitur†. Sed quia vnum Eccleſiæ corpus eſt, non quadam corporum confuſione permixtum, neque ſingulis in diſcretum aceruum, & informem cumulum vnitis: ſed per fidei vnitatem, per charitatis ſocietatem; per operum voluntatiſque concordiam, per ſacramenti vnum id omnibus donum vnum omnes ſumus, in quod nos hortatur Paulus, dicens: Obſecro vos fratres, vt idipſum ſapiatis omnes eandem charitatem exercentes. Et cum fuerit, vt ſcriptum eſt: Erat autem omnium qui credebant cor vnum & anima vna: tunc erimus ciuitas Dei, tunc ſancta Hieruſalem, quia Hieruſalem ædificatur vt ciuitas.

† & tunc reliquiæ Iſraël ſaluæ fiant.

1. Cor. 1.

Act. 4.

Cuius participatio eſt † in idipſum.

† eius.

Diſſidentes autem à cœtu ſanctorum & ſe ab Eccleſiæ corpore peccatis præcipitantibus ſeparantes participationem ſanctæ iſtius domus non habent: quia participatio huius ciuitatis in idipſum eſt. Ex conſortio enim perfectæ ciuitatis vnanimes non poſſunt participationem in diuerſo habere, ſed in idipſum. Omnes igitur qui vnum erunt, in ea erunt. Et teſtis eſt Pſalmus. Ait namque:

Illuc aſcenderunt tribus, tribus.)

Non vna, ſed plures. Sed fortè ſine vlla exceptione ab vniuerſis ædificanda videbitur ciuitas, quod in tribubus cognominatis nulla fiat exceptio, eritque populis Dominum neſcientibus in hanc domum communis ingreſſus. Sed intelligi illud ſcriptura non patitur, adijciens ad id quod dixerat.

A *Illuc aſcenderunt tribus, tribus Domini teſtimonium Iſrael.*)

Sunt enim qui non ſunt Domini, quibus dictum eſt: Vos de diabolo eſtis. Et rurſum, Abite à me maledicti in præparatum ignem diabolo & Angelis eius. Tribus ergo quæ erunt Domini aſcendent. Sed fortè ſibi Iſraël hoc eſſe debitum vindicauit, id eſt qui ſecundùm literam, & B non ſecundùm ſpiritum: qui carnalis, & non cœleſtis, qui crucifigens Dominum, non qui adorans eſt: ſed qui ab hac ſpe repulſus eſt. Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini teſtimonium Iſraël. Non tribus Iſraël in teſtimonium gentium, ſed tribus Domini in teſtimonium Iſraël. Tribus enim Domini ſumus, & in domum Dei Iacob introibimus, & annunciabit nobis viam ſuam, & ambulabimus C in ea. Tribus enim Domini dixerunt: Venite aſcendamus ad montem Domini, & in domum Dei Iacob: & annunciabit nobis viam ſuam, & ambulabimus in ea. Ex Sion enim exiet lex, & verbum Domini ex Hieruſalem. Ex Hieruſalem enim exiens verbum Domini, venit ad gentes. Hæ introeunt in ſanctam ciuitatem, in teſtimonium Iſraël, In quod tandem teſtimonium?

Ioan. 8.

Matth. 25.

Eſai. 2.

Ad confitendum, inquit, nomini Domini.)

D Tribus enim Domini nomen Domini confitentur. Hoc autem eſt teſtimonium, ille Iſraël à Domino in Pharaone vindicatus, in mari ablutus, in deſerto Angelorum cibo paſtus, in lege eruditus, in Prophetis objurgatus, in natiuitate à Domino per conſortium corporis ſuſceptus, in cruce ſi crederet ſaluatus, in reſurrectione ſi E confiteretur glorificatus: nihil horum ſuum credidit, nihil horum manere ſuum voluit. Habens manna, cucumeres Ægypti deſiderauit: Legem vitæ à Deo expectans, vitulum adorauit. Prophetas audiens occidit: Virginis partum prophetatum ſibi inſamauit. Deum in carne non credidit, peccati remiſſorem falſi peccati reum arguit: emit ad mortem, in crucem ſuſtulit. Teſtes reſurrectionis ad F ſilentium corrupit: Apoſtolos morte interfecit. In hoc ſceleris ſui teſtimonium, tribus Domini aſcendunt. Illi promiſſum eſt, hæ obtinent. Illius teſtamentum, ſed harum hæreditas eſt. Hunc eius cruciatum Deum ſuum tribus confitentur. In hoc itaque teſtimonio agnoſcit Iſraël quem compunxit: & ab acceſſu eius inhibetur, quem reſurrexiſſe non credidit.

Hunc Archangeli adorant, huic omnes virtutes cœleſtes miniſtrant, hic tribus ſuas conformes gloriæ corporis ſui præſtat. Confitentur ergo nomini Domini, quia Deus eſt, quia filius vnigenitus ingeniti eſt. In hoc itaque teſtimonium Iſraël, in domum Domini tribus Domini conſcendunt confitentes nomini Domini. Sed confeſſio iſta iudicium eſt. Iudicatur enim per eos quibus dictum eſt: Sedebitis ſuper duodecim thronos, iudicantes duodecim B tribus Iſraël. Non ſolum hi iudicabunt, ſed & regina auſtri condemnabit, & Niniuitæ condemnabunt, quia hi pœnitentiam ſuper Ionæ prædicationem egerunt, & illa ex vltimis terræ partibus veniens ſapientiam Salomonis audiuit †. In quibus Eccleſiæ præfiguratio eſt, quæ peregrina & incognita, & pœnitentiæ credi- C dit, & ſapientiam deſiderauit audiæ. Hæc igitur ſedes iudicij erit, vbi in teſtimonium Iſraël tribus Domini aſcenderunt ad nomen Domini confitendum, Eccleſia ſcilicet, ſanctorum lapidum in ciuitatem †, quæ domus Domini eſt. Ait enim:

Matth. 19.

† venit audire ſapientiam Salomonis.

† in Eccleſiam vtique, ſanctor. lapid. ciuitatem.

Quia illic ſederunt ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid.) D

Dauid nunc quoque ſicut in cæteris locis Domini nomen ex corpore eſt. Scriptura enim vbicumque mentionem aſſumendi corporis facit, Dauid eum ſolita eſt nuncupare, nomen ei ex parente carnis aſſumens. Non eſt autem ex eo perturbatio intelligentiæ ſuſcipienda, quod quædam ex præterito Prophetæ locuti ſunt: iam enim de hoc eodem in plurimis locis rationem & frequenter edidimus. Deo E namque complectenti in ſe omnia, futura pro factis ſunt. Et cuius † tam fidelis præſcientia eſt, vt quæ nondum geſta ſunt, tamen ab eo iam perfecta & pro præteritis habeantur & geſtis. Denique ſtatim res ſe futuri temporis loqui Propheta demõſtrat. Nam cum tanquam de præterito commemoraſſet aſcendiſſe illuc tribus Domini, & ſediſſe ſuper ſedes domus Dauid: nunc iam velut publicæ doctrinæ & admonitio- F nis affectu, commonuit in futurum, dicens:

† eius.

Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem.)

Vt præſcientia fidem † in his quæ geſta dixiſſet oſtenderet, conſeruaret verò temporum ordinem in gerendis. Extructio itaque eius in pace eſt, & participatio in idipſum eſt, & vnius mentis & fidei & charitatis domus illa eſt. Diſcenda eſt ergo A doctrina pacis. Nunc enim rogate non orandi, ſed interrogandi ſecundum proprietatem Græcitatis eſt ſermo, Sed pacem diſcere in voluntate eſt audientium. Cùm enim de pace eius interrogauerit, tunc lætabuntur dici ſibi, In domum Domini ibimus. Neque enim interrogatæ pacis fructus exiguus eſt, quia id ſequitur:

† præſcientiam, fidei,

Et abundantia diligentibus te.)

Perfectos fructus dilectio pacis expectat, & abundantem felicium prouentuum copiam ſperat. Quod idipſum benedictio in Iacob ad ſpem fidelium præformata ſignificat: benedictus enim ita eſt fratris benedictionibus occupatis: Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni quem benedixit Deus. Ager plenus & fertilis, reddens centeſimum fructum: Hic æternis copiis abundabit. Et nunc quidem interim beatis fructibus abundamus: quos nobis in ſpem fructuum æternorum Eccleſiæ ſacramentum & pacis vnitatis ſubminiſtrat. Hoc autem ſacramentum ſpei communis corporalium & communium rerum nominibus oſtenſum eſt: quod ſcientes intelligent. Namque abundantiæ huius & copiæ idem Propheta Pſalmo altero meminit, dicens: Dediſti lætitiam in corde meo, à tempore frumenti & vini & olei ſui multiplicati ſunt in idipſum. Hæc igitur abundantia eſt in idipſum. Per hanc enim pacis & ſacramentorum abundantiam, beata illa pax & indeficiens & æterna bonorum cœleſtium abundantia præparatur. Dehinc ſequitur:

Gen. 27.

Pſal. 4.

Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis grauibus.)

Pax atque virtus domus huius connexa ſibi ſunt. Poſſe enim aliquid niſi ex pace non poterit, quia participatio eius in idipſum eſt: in idipſum autem eſſe pax ſola conſequitur. Perfecta verò ac pacata virtus eorum eſt, qui congregantur in idipſum, & idcirco ait: Fiat pax in virtutibus tuis. Ciuitatem autem neceſſe eſt diuerſo ædificiorum genere conſiſtere. Non enim omnis eſt murus, porta, turris, neque omnis plateæ, porticus, tabernæ, neque domus, forum, templa, palatium: ſed & differentibus inter ſe domorum magnificentiis differunt quæque cohabitantium dignitates. In omni verò genere ciuitatis nihil neque firmius, neque vtilius, neque celſius turribus eſt. Solita verò ſcriptura eſt grauia pro firmis

mis & immobilibus nuncupare, ſicuti ait: In populo graui laudabo te. Nunc quoque cum de pace virtutis memoraſſet, abundantiam beatitudinis perfectæ & æternæ ciuitatis huius principibus tanquã firmiſſimis & grauiſſimis deputauit, dicens: Et abundantia in turribus tuis grauibus. Superiùs dixerat: Et abundantia diligentibus te. Non ergo omnium eſt abundantia, ſed diligentium Deum. Deinde adiecit, Fiat pax in virtute tua. Pax enim eccleſiæ & vnitas, virtutem nobis firmitatémque præſtat. Vnde illud apoſtoli: Et pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum prudentiæ, cuſtodiat corda veſtra in Chriſto Ieſu. Nunc quoque hanc abundantiam quam diligentibus ſpoponderat, propriam eſſe grauium turrium commemorat: eos graues turres ſignificans eſſe quicunque diligerent. Per quod intelligendum eſt abundantiam hãc non promiſcuam eſſe, nec totius admodum ciuitatis: ſed eorum tantùm fidelium & ſanctorum virorum, qui cæteræ ciuitatis huius ædificationi tanquam turrium firmitate præſtiterint. Sequitur deinde prophetæ magnus affectus & in omnem hominem credentem ſollicitudo piæ admonitionis. Ait enim: *Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te, propter domum Domini Dei mei quæſiui bona tibi.)* Multitudinem in fratribus ſuis proximiſque hui⁹ ſignificat ciuitatis, propter quos pacem de ea locutus eſt: vt audientes ſeipſos in ædificium conſummandæ huius ciuitatis apparerent. Sed qui pacem propter fratres & propinquos ſuos de ea loquitur, ciuitati eidem propter domum Dei bona quærit, dicens: Propter domum Domini Dei mei quæſiui bona tibi. Ciuitati ergo bona propter domum Domini quæſita ſunt. Diſcernens enim gloriam domus Dei à ciuitatis vniuerſitate, quia neceſſe eſt ornatum domus Dei regiæ ædificationi ciuitatis totius anteferri: quæſiuit eidem ciuitati bona: primum enim fratres & propinqui eius, per prædicationem pacis facti ſunt Domini ciuitas. Secundò verò ciuitas ipſa iam ex propinquis eius & fratribus conſtituta: audiens dignitatem domus Dei, domus omnis Dei ipſa eſſe properabit †. Ac ſic ciuitati huic quæſita ſunt bona dum ex ciuitate Domini in domum Dei proficit: ſecundùm illud apoſtoli. Vos eſtis templum Dei: & ſpiritus Domini habitat in vobis. Fidelis enim eſt qui ait, Pater pro his te rogo: vt omnes vnum ſimus, ego in illis, & tu in me: Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Pſal. 34. — *Ἐν πυργοβάρεσι σου* — *Philip. 4.* — † audiens dignit. domus, domum Dei ipſa ſe præparauit. Ac ſic ciuit. — *2. Cor. 6.* — *Ioan. 17.*

Canticum graduum. Pſal. CXXII.

AD te leuaui oculos meos qui habitas in cælo. Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum: Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur nobis. Miſerere nobis Domine: miſerere nobis: quia multum repleti ſumus contemptione. Quia multum repleta eſt anima noſtra: opprobrium abundantibus & deſpectio ſuperbis.

EFFICITVR rebus quod titulo præſcriptum eſt: gradibus enim cantici tanquam de humilibus ad excelſa conſcenditur. Namque in primo cantico graduum ad Dominum de tribulatione clamatum eſt. Poſtea leuati oculi in montes ſunt, & quæſitum vnde veniret auxilium. Dehinc quia leuanti oculos, & vnde auxilium veniat quærenti, adeſt doctrinæ propheticæ inſtitutio: in his quæ ſibi ſunt dicta, lætatus eſt. Nunc verò quia vſque ad id quod doctrina inſtituebat acceſſum eſt: de quodam quaſi profectus ſui gradu cantat propheta: *Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælo.* Incrementis competẽtibus contemplandi Dei vſus, tanquam poſt multam cæcitatem, per modica & dimenſa admiſſæ ſibi lucis interualla, conſuetudini totius luminis præparatur. Deus enim qui primùm in tribulatione inuocatus eſt, quæſitus eſt à prophetis, cóſque propheticæ lætificauit auditus: nunc iam oculis mentis per fidei fiduciam contemplandus eſt, habitans in cœlo. Sed cœlum hoc quod viſibus noſtris per materiem ſui ſubiacet, quod tanquam fumus ſolidatum, firmamenti & naturam & nomen accepit, præteribit & non erit: ſedes autem Domini manet in æternum. Neceſſe eſt verò vt habitatio habitatore ſuo digna ſit, & ſi corruptibili loco id quod infinitum & incorruptibile eſt cõcludamus, & ſi Deum in cœlo hoc habitare credimus. Quæramus ergo quæ habitatio Dei ſit. Nempe is qui dixit: Pater enim in me, & ego in patre. Et rurſum: Ego & pater vnum ſumus. Et de quo dictum eſt: Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi: digno & ſufficiente filio, in quo pa-

Ioan. 14. — *Ioan. 10.* — *2. Cor. 5.*

ter per eandem naturæ habitet virtutem. A Pater autẽ filium quem ex ſe genuit, non ſeparat à ſe differentia diuinitatis. Sed nõ nunc de inſeparabili virtute patris & filij ſermo eſt. Deus enim ex Deo genitus non abeſt per naturam ab eo ex quo genitus confitendus eſt: & Deus innaſcibilis vnigenitum Deum gignens manet in illo quem genuit proprietate generandi. Omnis autem ſpes in eo noſtra eſt, vt vnigenitum Deum nouerimus. B Nam de innaſcibili Deo, nemo tam amens eſt, qui cœlum contuens Deum eſſe non ſentiat. In hoc ergo cœlo Deus inhabitat digno maieſtatis ſuæ & diuinitatis habitaculo. Sed eſt & alia complacita Deo & electa habitatio, eorum ſcilicet, de quibus dictum eſt: (*Leuit. 26.*) Habitabo in his & deambulabo in ipſis, & ipſi mihi erunt in populum, & ego illis in Deum. C De quibus & Apoſtolus ait: (*2. Cor. 6.*) Vos eſtis templum Dei, & ſpiritus Dei habitat in vobis. Idem quoque Apoſtolus ait: (*1. Cor. 15.*) Qualis de limo, tales & de limo: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Cœleſtis ergo eſt ſecundus Adam, & idcirco cœleſtis, quia verbum caro factum eſt, ex ſpiritu ſcilicet & Deo homo natus eſt. In hoc ergo verbo non inani ſono vocis, ſed in Deo verbo: neque in diſſidenti à ſe diuerſáque ſubſtantia, D ſed in Dei verbo Deus tanquam in cœlo habitat. In eo ſcilicet vtique, quod ex ſe ac ſuum eſt manens per eum, in eis quoque qui cœleſtes ſunt habitans, ſicut ipſe ad patrem ait: (*Ioan. 17.*) Vt omnes vnum ſint, ſicut ego in illis & tu in me. Ergo ſi qui in Adam limus fuimus, nũc cœleſtes ſumus in Chriſto & Chriſtus habitator eſt noſtri, per E habitantem Chriſtum in nobis etiam ille quoque habitator eſt noſtri, cui eſt habitans in nobis Chriſtus habitatio. Et quia ſecundùm corporalem intelligentiam ille nobis ſubeſt ſenſus, vt cœlum quod vltra firmamenti huius naturam eſt, Deus inhabitare exiſtimetur: non excludamus publicam illam de ſede Dei opinionem, F vt ei cœlum cœli thronus ſit, ſed & illam dignam Deo habitationem in cœleſti Adam ſuo ſignificantem eſſe credentes. Etiam hoc ergo cœlum habitare Deus noſcendus eſt, per eum quoque inhabitans quos in eo conſtituit eſſe cœleſtes. Oportet autem eos qui ad Dominum oculos mentis erexerint, non retorquere eos atque deflectere: quia vt in euangeliis dictum eſt, (*Luc. 9.*) Nemo retrò reſpiciens & aratrum tenens, aptus eſt regno cœlorum.

Relinquentes enim templa, aras, cupiditates, laſciuias, & omne vitiorum profundum: conuenit indefeſſo obtutu inuictóque perſiſtere. Si enim gentes errore ſuo cæcæ in demutabili pertinacia falſis religionibus detinentur, ita vt reflecti à ſuperſtitionibus ſuis veri ratione non poſſint, diuerſis diis, vt vocant, perſeuerante ſtultitia ſeruientes: & ſi anima peccantium captavitiorum illecebris, deuotiſſimè ſeruit tanquam imperanti ſibi corpori: quanto nos magis conuenit Deum conditorem cœli & terræ cognoſcentes, qui vt potens fuerit ex terra inanima animare hominem, ita & potens ſit hominem, qui iam animatus occiderit, in æternitatis cõſortium excitare, ſine deflexu aliquo ac deuia religione venerari, neque quoquã intentæ fidei pertinaciam deflectere? Et docet propheta hos mentis ſuę oculos indemutabili ad Deum eſſe ſemper obtutu, dicens: *Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum. Et ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur nobis.*) Exempli comparationẽ propheta poſuit, vt ſicut in manibus dominorum oculi ſeruorum ſunt, ita ad Deum fidei ſuæ oculi intenti ſint, quia fidelis ſeruus ad omnem obedientiam voluntatis dominicæ ſollicitus, indeflexóſque oculos ſemper intendat. Sed ſi de ſeruis ac dominis corporalibus ſermo eſſet, dictum ita fuerat, oculos ſeruorum in oculis vel in lingua vel in conſpectu eſſe dominorum. Aut nutu enim his iubetur, aut ore. Sed manus pro operibus frequenter ſcriptura ſignificat. Sunt autem qui neque hominum, neque Dei ſerui ſunt, ſed ſerui ſunt peccati, Domino dicẽte: Omnis qui facit peccatum, (*Ioan. 8.*) ſeruus eſt peccati. Hi ergo ſerui harum ſpiritualium nequitiarum in cœleſtibus, in opera eorum tanquam in manus dominorum ſuorum oculis mentis ſuæ ſemper intenti ſunt: vitiorum in id deſiderio atque admiratione defixi. Sunt autem hæc diabolica, id eſt, deorum gentilium opera quæ ſignificantur in manibus: venter, ocium, luxus, libido, ſuperbia, auaritia, ambitio. In hæc ergo voluptatum quorum dominatui ſubiacent opera ſpectantes ſenſus ſui oculis intendunt, quibus dij plures ſunt & numeroſi Domini: prout vniuſcuiuſque ſtudium & natura autorem ſibi religionis elegerit. Nobis autem vnus Deus eſt. Non tamen per vnionem Dei, Domino noſtro Ieſu Chriſto† quod Deus

† Domini noſtri Ieſu Chriſti, ei quod &c.

Deus eſt abnegantes: ſed ſequẽtes legem & prophetas & euangelia & apoſtolos diuinitatis vnitatem in innaſcibili Deo & in vnigenito Deo ſecundùm proprietatem atque naturam cum fide & veritate profitemur. Nuſquam enim genere plurali, nec Deos neque Dominos ſermo propheticus nuncupauit: ſed vnũquem- (*Geneſ. 19.*) que ſuo ordine. Geneſis namque ait: Et pluit ſulphur & ignem Dominus à Domino. Et propheta: Vnxit te Deus, Deus tu⁹. Et rurſum: Dixit Domin⁹ Domino meo. (*Ioan. 1.*) Et euangelia: Et verbum erat apud Deũ, (*1. Cor. 8.*) & Deus erat verbum. Et apoſtolus: Vnus (*Rom. 9.*) Deus ex quo omnia, & vnus Dominus noſter Ieſus per quem omnia. Et rurſum: Ex quibus Chriſtus qui eſt ſuper omnia Deus. Hoc ergo propter Dominum dictum eſt: vt intelligeremus per id quod vnus innaſcibilis Deus eſt, non adimi vnigenito Deo poſſe quod Deus eſt. Deus enim vterque vnus eſt, non vt vnus diuiſus in duos ſit, aut vterque ipſe ſit, vt nuncupatio ſola fecerit patrem & filium, non natura gignendi: ſed idcirco Deus vnus, quia neque duo innaſcibiles, neque vnigeniti duo, ſed vnus ex vno, & ambo vnum, non diſſimili ſcilicet aut differenti à ſe ſubſtantia diuinitatis in vtroque. Sequitur deinde: *Et ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ.*)

Tenuit verò eundem propheta ordinem, vt in comparationis exemplum ancillæ quoque oculos in manus dominæ eſſe commemoraret intentos: vt in operum potius efficientias hæc deſideria ſeruorum doceret intenta. Sed cùm plures ſerui plurimum dominorum ſint poſiti in exemplum, quærendum cur ancilla vna vnius commemorata ſit dominæ. Plures enim ſerui vt ſuperiùs diximus, plurimorum ſunt dominorum: nunc autem vna ancilla & vna domina, quia natura vna eſt animæ humanæ, ſicuti & terrenæ carnis vna natura eſt. Et quia nunc de peccatoribus qui peccati ſerui ſunt, ſermo eſt: hæc ancilla anima carni dominæ ſuæ dedita eſt, & per corporalium viciorum blãdimenta ſubiecta eſt, habetque inferioris ſui per illecebrarum fomenta dominatum, fructus operum eius inſpiciens. Ergo vt hos ſeruos & hanc ancillam indemutabiles vitia ſua detinent & in his quadam religioſæ ſtultitiæ ſuæ intentione perſiſtunt: ita fidem eſſe oportere, quæ non temporaria ac mobilis ſit, neque emiſſis tentationibus defatigetur, ſed vſque ad con-

A ſummationem miſericordiæ Dei immobilis & indemutata permaneat. Et idcirco propheta pertinaciam ſuæ ſpei vſque ad finem accipiendæ miſericordiæ demõſtrat, dicens: *Ita oculi noſtri ad Dominũ Deũ noſtrũ donec miſereatur nobis.*) Non deſinit, non abſiſtit, tardat licet ad tentationem fidei miſericordiam ſuam Dominus: quia fides conſtantem præſtare debet fiduciæ ſuæ expectationem, & deſperatio omnis B diffidentiæ confeſſio eſt. Sed propheta non incertus eſt miſericordiæ Dei: Nam oculi eius in eum, quoadusque miſereatur intenti ſunt. Intenti autem adeò, vt intentioni eorum oratio geminata ſubiecta ſit. Ait enim poſt hæc: *Miſerere nobis Domine, miſerere nobis.*) Et intentus eſt, & intentus orat: ea ſcilicet perſeuerantia, qua viciorum ſerui in dominantibus ſibi C viciis demorantur, ille certiſſima bonorum æternorum ſpe, & perfectæ in ſe miſericordiæ fiducia perſeuerat. Sequuntur verò, vt ſæpenumerò cognouimus, hanc fidelium ſpem grauis iniquorum obtrectatio, & moleſta malignorum inſectatio. Iuſtitiam enim à nobis prædicari, iniquus odit: pudicitiam ſi laudamus, im- D pudicus offenditur. Execratur in nobis D ebrietas ieiuna. At verò cùm ad liberalitatem cohortamur, inſipientiam noſtram auarus accuſat. Cùm Chriſtum Deum prædicamus crucifixum, religionem Iudæus & omnis ex gentibus perſecutor exprobrat. Cùm iudicium Dei expectamus, offenduntur ſeculi reges: & Deum arbitrum vitæ ab vnoquoque actæ recuſant. Cùm reſurrectionem annunciamus, E mortua cum viciis ſuis infidelium corpora contradicunt: fidem quoque noſtram à lege & prophetis & euangeliis & Apoſtolis ſuſceptam omnes hæreticorum falſitates coarguunt. Cædimur, maledicimur, fugamur, necamur ferro, flammis, profundo, deſæuitur in noſtram verecundiam, deſæuitur in corpora, dolor nobis eſt ex iniuriis noſtris. Et quia iniuriæ no- F ſtræ his qui eas inferunt mors eſt, dolor nobis ex miſeratione pereuntium eſt. Ideóque poſt geminam precationem quã dixerat, Miſerere nobis Domine, miſerere nobis, adiecit: Quia multum repleti ſumus deſpectione, quia multùm repleta eſt anima noſtra. Deo ſolo aduersùm hæc opitulari potente: vt ab aſpernatione atque contemptu eximat, vſque in finem miſericordiæ in ſe ſemper intentum. Et quia donec ſibi Deus miſereatur

intentus eſt, idcirco gemina oratione miſericordiam Dei ſibi precatur. Quia multum ipſe atque anima ſua repleta aſpernatione ſit †, eo, vt diximus, tantùm potẽte in multa aſpernatione miſereri: neque ſolum in id potente, ſed potente etiam inttò verſum omnia retorquere, & quandam viciſſitudinem præſtare patienti. Teſtis nobis eſt & pauper in Abrahæ ſinu quieſcens, & diues peruſtus in pœna. Ille enim in aggeſtu fimi ante diuitis ianuam fame tabidus, vlcerum ſanie diffluens ſedetat †, canibus vulnera diſſoluta lingentibus. Sed hæc erat militia corporis, hæc aduerſùm ſeculum pugna: interius tamen anima eius per fidem inuulnerabilis, & ad omne telum voluptatis ac vicia inuia: & idcirco ab angelis poſt carnis diſſolutionem beata in Abrahæ ſinum fertur. Ille verò cui omnis erat veſtitus in purpura, cui totius ciuitatis nobilitas graui dominatu ſubdita famulabatur, cui aëris, terræ, maris, copiæ in vſum conuiuij congerebatur, vni ventri eius officiis elementorum omnium ſeruientibus: qui huic pauperi ianuam clauſerat, micas de menſa excidentes negauerat, & tanquam contumeliam ſuam occurſum eius exprobrauerat: excedens hoc quo male vſus erat corpore, impenetrabili à ſanctis chao ſeparatur, omni pœnarum miniſterio excipitur, dolet, vexatur, amburitur, intorari † ſe ac refrigerari minimo digito requieſcentis in ſinu Abrahæ pauperis deprecatur. Cui Abraham reſpondit: Fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala. Nunc autem hic conſolatur, tu verò cruciaris. Fit alterna conuerſio: & demutatur lætitia in mœrorem & mœror in gaudium. Et videamus an idipſum quod euangelium expoſuit, nunc quoque propheta ſignificet. Ait namque: *Opprobrium abundantibus, & aſpernatio ſuperbis.*) Poſt ſuperbas quas cõmemorauimus inſectationes regum, gentium, Iudæorum, hæreticorum, atque etiam ſæpe noſtrorum, facta hic quoque eſt euangelica conuerſio, vt abundantibus ſit opprobrium, & ſuperbis aſpernatio. Superbia in contemptum, & copia mutatur in inopiam. Ruſumque cõtemptus in ſuperbiam & inopia demutatur in copiam †: propheta vtrumque iſtud per verba eadem monſtrante, cùm dicit: Opprobrium abundantibus, & aſpernatio ſuperbis. Siue quod modo opprobrium ferant qui poſtea in regno Dei abundabũt,

† Quia ſit ipſe atque anima ſua repleta aſpernatione, miſericordia Dei vt dix.

† Illo enim poſito in aggeſtu diuitiarum, ad ianuam eius fame tabidus pauper vlcerum ſanie defluẽs ſederat, can.

† erorari.

Luc. 16.

† Rurſumque inopia in copiam, & contemptus demutatur in ſuperbiam:

A quòd & nunc in aſpernatione ſint, qui poſtea per fidei confidentiam ſuperbiant: ſiue quòd iudicij tempore opprobrium & aſpernatio in eos qui nunc in ſeculo abundent ac ſuperbiant retorqueantur. Paulus in infirmitatibus & in anguſtiis ſuis gloriatur: iudicem quoque eligi potentium ex contemptibilibus eccleſiæ præcepit. Mutuam ſibi legem ille & Petrus inſtituunt: vt meminiſſent egenorum,
B eorúmque curam facerent ſolicitè. Minimorum angeli Deum quotidie vident, humilis exaltabitur, & optimum ſacrificium Deo eſt cor contritum & humiliatum. Non ergo abiiciamus humilem, nõ contemnamus pauperem, non tranſeamus indigentẽ: ne profundo ab his chao ſeparemur, ne refrigerare nos minimo digito ſuo dedignetur, quia opprobrium abundantibus, & aſpernatio ſuperbis ſit.
C Demutabilis eſt iſta conuerſio, & digna in bonos ac malos viciſſitudo, quam in euangeliis oſtendit, dicens: Beati lugẽtes, quoniam ipſi conſolabuntur. Et rurſum: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis, ait Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Matth. 5.

Luc. 6.

D *Canticum graduum Dauid. Pſal. CXXIII.*

NIsi *quòd Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrael: niſi quòd Dominus erat in nobis. Cũ exurgerent homines in nos: fortè viuos deglutiſſent nos. Cùm iraſceretur animus eorum in nos: forſitan aqua abſorbuiſſet nos. Torrentem pertranſiuit anima noſtra: forſitan pertrãſiſſet anima noſtra aquam immenſam.*
E *Benedictus Dominus Deus qui non dedit nos in capturam † dentibus eorum. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venatorum. Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus. Adiutorium noſtrum in nomine Domini qui fecit cælum & terram.*

† captionẽ.

ATtulit magnum nobis compendiũ pſalmus anterior. Ab eo enim in hũc ſcanditur. Oculi namq; mẽtis noſtræ
F intenti in Deum fuerunt vſque ad miſericordiæ finem, multis vndique aſpernationibus & opprobriis circunſtantibus. Poſt quæ miſericordiã conſecutos, & de opprobrio in abundantiam, de aſpernatione in ſuperbiã collocatos, quid agere ac loqui nos oporteat, propheta demonſtrat, dicẽs: *Niſi quòd Dominus erat in nobis*

dicat

A *dicat nunc Iſraël, niſi quòd Dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, fortè viuos deglutiſſent nos.*) Etquidem ſermo ipſe talis eſt, vt intelligatur prophetæ eſſe inſtruentis quid dici à cæteris oporteat. Primùm enim res ipſa dicta eſt: dehinc qualiter ſit dicenda monſtrarur. Et hic fuit ordo, vt quid agendum dehinc quatenus agendum eſſet, oſtenderetur. Niſi quòd Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſraël. B Dictum eſt ergo quid dici ab Iſraël oporteret de Iſraël. Iſraël frequenter admonuimus eum exiſtimandum eſſe, qui Deum mentis oculis contemplatus ſit. Nunc ergo ſecundùm propheticam doctrinã cognito quid dicere debeat Iſrael, loquitur, Niſi quòd Dominus erat in nobis. Cùm inſurgerent homines in nos, fortè viuos deglutiſſent nos. Hoc ergo C Iſrael ille exemplum accipiens à propheta dicit: quia audiuit, Niſi quòd Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrael. Non eſt autem leue mandatum illud, quod neceſſe fuit præeunte quodam prophetæ præconio demonſtrari. In his namque rebus quæ difficiles ſunt, deſideratur exemplum. Omnis enim natura hominum inſolens ad res ſecundas eſt, & imbecillitatis ſuæ immemor inconſultè in proſperis iactans eſt: D quod ab homine doctrina Dei erudito abeſſe oportet. Quis enim relictus eſt nobis gloriandi locus, recordantibus omnia ex Deo eſſe? Si nos nobis vitam inſeruimus, debemus & nobis corporum ſpeciem: ſi ipſi pluuias æſtuſque moderamur, ex noſtro eſſe prouẽtus fructuum gloriemur: ſi non in omnibus opus eſt Dei miſericordia, etiam omnia nobis tanquam ex noſtro ſint vindicemus. E Nunquid fortis fortem ſe gloriabitur, quem corporis ægritudo efficiet infirmum? Nunquid diues in opibus gloriabitur, cui hæc omnia fortè fur, prædo, tyrãnus abripiet? Nunquid nobilitas gloriabitur, effecta nonnunquam indigna & miſerabilis ſeruitus? Nunquid ſapiens gloriabitur, incertus quid in momento ſibi accidat? F Sed ſi quid horum ſine moleſtiæ alicuius interpellatione vtimur: delectamur, efferimur. Et ſi ex aliqua triſtitia in gaudium teuertamur: huius ipſius vix adepti gaudij incapaces vltra ſenſum humanæ imbecillitatis extollimur, immemores dicti huius: *Hier. 9.* Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, neque fortis in fortitudine ſua, neque diues in diuitiis ſuis: ſed in eo glorietur qui gloriatur, intelligere ſe & cognoſcere quoniam ego ſum Dominus. Ergo nos de conſuetudinis noſtræ vitio inſolentes, quod iam præſcripto confeſſionis propheta formauit: & ad honorem Deo reddendum, & in eo gloriandum exemplo admonitionis edocuit, dicens: Niſi quòd Dominus erat in nobis: dicat nunc Iſrael. Auditis igitur à propheta quæ dicere nos oporter: dicamus & nos, *Niſi quòd Dominus erat in nobis. Cùm exurgerent homines in nos, fortè viuos deglutiſſent nos.*)

Perpeſſi namque hominum inſectationes, regum impias conſtitutiones, conſiliarorũ illecebroſas adhortationes: cùm in fide maneamus, cùm in timore Dei reſideamus, cùm in ſpe bonorum æternorum immoremur: adiuti Dei miſericordia, ſcientes fidelem eum qui dixit: *Matth. 8.* Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Ad hunc habitantem in nobis gaudia noſtra referamus, huic ſi quid in nobis eſt debeamus: à Paulo beato edocti, nihil noſtrum exiſtimandum, dicente: *1.Cor. 4.* Quid habes, quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? A ſancto verò Iacob patriarcha modeſtiam referendæ gratiæ cognoſcentes, cùm dicit *Geneſ. 48.* Deus qui enutriuit me à iuuentute mea, & angelus erueus me ex omnibus malis. Non eſt autem in vſu hominum: vt viuos alios vorent: neque vſque ad carnes glutiendas odia procedunt. Sed neque nunc de eruto à morte corpore gaudium eſt: ſed de anima à peccato conſeruata, atque à peccatorum conſortio liberata. Idcirco ira ait, forſitan viuos deglutiendos fuiſſe: ſcilicet in corpore adhuc poſitos, à morte peruaſos, atque à peccato comeſtos. Hæc enim viuorum mors eſt: viuere luxui, ſomno, ſacrilegiis, adulteriis, cædibus. Deo ergo gratiæ agendæ ſunt manenti in nobis: quòd per fidem eius doctrinamque, viueutes non deglutimur ab iſtis. Fit ergo hic in gratulatione ordo, qui eſt & in iniquitatibus. Namque ab inſurgentibus primum aduerſus nos deglutiti non erimus: ſed ne poſtea quidem iraſcentibus eorum animis ab aqua Domino protegente abſorbebimur. Ait enim: *In eo cùm iraſceretur animus eorum aduersùs nos, forſitã aqua abſorbuiſſet nos.*) Sed quid hoc eſt? Animi hominũ iraſcuntur, & aqua nos abſorbet? Nunquid ad motus mentium incitatarum vltrices aquæ aſſiſtunt, aut animales ſunt vt abſorbeãt?

Enecari aqua qui demerſi ſunr poſſunr: abſorbere aurem id quod animale eſt, non poreſt. Quærendum ergo nobis eſt quid hic inrelligi oporrear. Er meminiſſe eorum locorum neceſſarium eſt, in quibus aquæ facta ſit mentio. Et quidem in exordio libri Geneſis ita ſcriprum eſt. Er ſpiritus Dei ſuperferebatur aquis †. Et rurſum, Tenebræ eranr ſuper faciem abyſſi. Et iterum, Dixir Deus, fiar firmamentum in medio aquæ, & ſit diuidens inter aquam quæ eſt ſub firmamento, & inter aquam quæ eſt ſuper firmamẽrum, Et rurſum; Aqua quæ ſuper cœlos eſt, laudet Dominum †. Et rurſum, Viderunt te aquæ Deus, viderunt, & timuerunt. Ergo quia lex ſpiritalis eſt, & fides hiſtoriæ non periclitatur, ſi rebus effectis ineſſe connexam ſibi extrinſecùs ſignificantiam exiſtimemus, videmus & aquas eſſe ſuper quas ſit ſpiritus Dei, & aquas eſſe quæ ſuper cœlos ſint, eſſe & quæ in terris ſint, & aquas eſſe quæ laudent, & aquas eſſe quæ timeant. Per quod rectè ſignificari aquas populos inrelligimus, in quibus ſint ſpirituales, ſinr tenebroſæ, ſint cœleſtes, ſinr rerreſtres, ſint glorioſum aduentum Domini laudaturæ, ſint & timentes. Hæ ergo ſunr rrepidæ, terrenæ, tenebroſæ, abſorbere nos volentes, animis concitatis in iram, & toro diabolici furoris impetu commotis, tanquam maxima hyemis tempeſtare torrentibus, & per præceps ruenribus. Arque ita in ordine confeſſionis noſtræ ad Dominum adiecit propheta:

Geneſ. 1.
† ferebatur ſuper aquas.
Pſal. 148.
Pſal. 76.
† laudet nomen Domini.

A B C D

Torrentem pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam immenſam.)

Ecce diaboli & ſuorum irruentes impetus, & ex turbidis moribus concitatos furentéſque procurſus & tempeſtatis temporariæ torrenres: ſed hæc intolerabilis aqua animam non tranſir, in qua Deus habitat. Intolerabilis autem eſt Deo vacuis: his autem in quibus Deus eſt, torrens repentinus eſt: poſt paululum verò, ad tranſeundi faculratem aridus & exhauſtus. Atque vt nullus hic de aquis ſenſus eſſer, conſequirur:

Benedictus Dominus qui non dedit nos in capturam † dentibus eorum.)

† captionem.

Et qui ſunt torrentium dentes? Sunt planè ad laniandum, apprehendendumque vehementes, ira, cupiditas, laſciuia, odium, gula, auaritia. Hi ſunt dentes mali & tenaces. Per hæc enim in nos capros

A laniaróſque dominantur, dum vitiorum ſuorum aut miniſtros aut conſorres eſſe nos faciunt, quibus non carnes noſtræ, ſed animæ, niſi Deus in nobis eſſer, manderentur. Ait enim:

Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.)

Laqueos qui venantur occultè & fallentes prærendunr, aur abſconſos vallibus, aut herbis conrectos, aut cibis obli-

B tos, nubibus concolores. Et hæc quidem ad beſtias arque aues cæteras, nobis verò aduerſus animam hæc parantur. Eſt enim nobis laqueus, in ocio, pecunia, ambitione, laſciuia †. Hæc prærenduntur, hæc blandiunrur, hæc fallunt, ſed ab his omnibus voluntas noſtra eſt refrænanda. Omnibus enim hi laquei prętenſi ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Non enim iniuſtè in rer-

† nobis laqueus, ocium, pecunia, ambitio, laſciuia?

C ram prætendunrur retia auibus: perfecta enim gloria eſt, ab his laqueis qui prætenſi ſunr euolare. Denique pſalmus ita dicit, Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium †. Non vtique venantium, ſed eorum quibus in venatione tenſi ſunr laquei. Non enim cùm quis in laqueum inciderit, tunc fiet peccator, ſed cùm omnibus rendantur, ille aurem qui

† venatorum.

D iam ſit peccaror in laqueo eſt, ſicut ſcriptum eſt: Oculus mererricis, laqueus eſt peccatoris. Ergo à peccatis omnibus abſtinendum eſt, ne incidamus in laqueum. Spirituales enim ſumus, & euolamus vt paſſeres. Paſſer auis domeſtica, & ædificiorum incola: non momentanea, non temporaria, ſed ſine demuratione vlla aut remporis obſeruarione conſiſtens.

E Nos ergo ſine viciſſirudine temporum eccleſiam incolentes, abſtineamus à peccatis: vt à laqueis euolemus. Laqueus enim per Deum in nos habirantem conteritur, quia ita ſequitur:

Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus. Adiutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.)

Hoc adiutorio laqueus conteritur,

F hoc adiutorio liberamur, in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram: quod eſt ſcilicet ſuper omne nomen, in quo omne genu flectirur cœleſtium, terreſtrium & infernorum: & omnis lingua confitebirur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Canticum graduum.

Psal. CXXIIII.

Qvi confidunt in Domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hieruſalem. Montes in circuitu eius: & Dominus in circuitu populi ſui: ex hoc nũc & vſque in ſeculum. Quoniam non derelinquet virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum: vt nõ extendãt iuſti in iniquitatem manus ſuas. Benefac Domine bonis & rectis corde. Declinãtes autẽ ad obligationes adducet Dominus cũ operantibus iniquitatem: pax ſuper Iſrael.

Faciunt nobis plerique obſcuritatem, volentes ſcripturas propheticas ſolo aurium iudicio æſtimare: & non aliud in his intelligere, quàm quod ſub ſingulis rerũ quarumcumque vocabulis audiatur. Quod cum volunt, neque nobis quod intelligamus relinquunt: neque prophetas non dico cœleſtia, ſed ne terrena quidem rationabiliter dixiſſe conſtituunt. Quid enim aut à nobis congruè tractabitur, aut ab illis rectè dictum exiſtimabitur: cùm aquas laudantes, videntes, timentes & plaudentes manibus audiemus: niſi ex autoribus ſcripturarum eatundem, ſub aquarum nomine aliud ſignificari quod alterius ſit generis monſtremus? Id ſcilicet quod ſit viuum ac ſentiens, & ad rei vniuſcuiuſque iudiciũ ſuo motu ſenſuque ſe permouens†: quod eſſe homo intelligitur, laudans, videns, timens, plaudens, iudicans. Nec enim humanæ affectionis genera in aquis eſſe ſermo propheticus edidit: quorum quia in aquas natura non conuenit, nec propheta de aquis dixerit, nec nos de aquis dictum intelligamus. Hæc propter ea quæ in præſenti pſalmo ſunt retractari conuenit, quæ talia ſunt:

† ſenſuq; ſemper mouens.

Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hieruſalem, montes in circuitu eius.)

Nomen montis Sion, & habitatio in Hieruſalem, & montes circum eam, ſi nullam interioris intelligentiæ habent cauſam: inanis eſt pſalmus, & mendax propheta, in quo Spiritus ſanctus loquutus eſſe creditur. Eſt enim mons Sion ciuitati Hieruſalem imminens: eſt eadem ciuitas, circa quam extrinſecùs plures ſunt montes. Qui ergo confidit in Do-

A mino, quem profectum habebit, vt ſit ſicuti mons Sion? Ex rationabili homine fieri ſaxum, arborem, ceſpitem: & de natura animali in naturam inanimalem referri? Iam verò quomodo fidelis hic ſermo ſit: non commouendum eum in æternum, qui habitat in Hieruſalem? Nunquid Hieruſalem ipſa ſanctificationem habitantibus afferebat, vt habitatio eius firmitas eſſet æterna: cum illic ſacri-

B legia, cædes prophetarũ, iudicium mortis in Deum, fuga apoſtolorum, crucis ſcandalum ſit? Habitantes autem in ea quoties captiui, quoties perempti? Ad vltimum vrbs ipſa funditus diruta eſt, & qui vaſtationi eius reſidui erant, capti atque diſperſi ſunt: propheta hoc impietati eius excidium ita antea nunciante: Terra veſtra deſerta, ciuitates veſtræ igni cre- *Eſai. 1.*

C matæ, regionem veſtram in conſpectu veſtro exteri comedent, & deſolata & ſubuerſa à populis extraneis derelinquitur filia Sion, vt tabernaculum in vinea, & ſicut caſa cuſtodiaria in cucumerario. Iam ergo inanis eſt ſermo, inanis eſt prophetia quæ addiderit: *Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi ſui: ex hoc nunc & vſque in ſeculum.*) Hieruſalem e-

D uerſa eſt, populi eius extincti ſunt, reliquiæ eius diſſipatæ ſunt: hodie in ea non habitatur non ſacerdos, non propheta, non princeps eſt: ipſa obtrita, deſerta, ſine fructu eſt. Et quomodo habitator eius non commouebitur in æternum? & Dominus in circuitu populi eius ex hoc nunc & vſque in ſeculum? ergo non poteſt de ea prophetatum videri, à qua pro-

E phetiæ veritas diſſidebit. Sequens igitur eſt, vt quæramus in quos dictorum ratio conueniat. Et quidem primùm animaduertendum eſt, non alterius mõtis quàm Sion factam mentionem. Legimus enim montem eſſe Domini & Coreb: vſque ad quem primum Moſes cùm multa obiſſet, acceſſit. Eſſe & montem Domini Sina,

F in quo populo lex ſcripta ſit. Eſt & Sion mons ſupereminens Hieruſalem: ſed quia in hunc montem prophetiæ nullus eſt fructus, videndum eſt quid in mõte intelligi oporteat, & habemus optimum intelligentiæ ducem Eſaiam. Nam cùm ſuperius montem Domini excelſum ſignificaſſet, ad quem gentes venturæ eſſent, ait: Propter hoc ſic dicit Dominus, Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarum, electum, angularem, *Eſaia. 28* precioſum in fundamenta eius, & qui

crediderit in eum, non confundetur. Et A non ambiguum eſt Apoſtolum fundamenrum Chriſtum ſignificaſſe, pet quod beara illa Dominici corporis eccleſia, cuius fundamenrum eſt Chriſtus, ſignificari viderur in monte, quam idem Apoſtolus & Hieruſalem nuncupat, dicens:
Galat. 4. Quæ nunc eſt Hieruſalem, & ſeruit cum filiis ſuis. Ea autem quæ ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.

Habemus ergo montem Sion Domini, B habemus & ciuitatem Dei Hieruſalem: & nominis Sion interpretatio eſt ſpeculatio. Sic ergo monrem Domini in Daniele accipimus, ex mõte in lapidem, & ſurſum ex lapide in montem: exinaniuir enim ſe in forma Dei conſtitutus: & formam ſerui accepit: & per paſſionem ſuam mundo cum ſuperſtitionibus ſuis C terroribúſque proſtrato, in gloria Dei patris eſt: & Deus ſuper omnia eſt propter infirmitatem carnis ex monte in lapidem exinanitus, propter gloriam paſſionis ex lapide turſum effectus in montem: mons ſupereminens & excelſus, in quo ipſi noſmetipſos per aſſumptionem carnis noſtræ corporiſque ſpeculamur. In eo enim ſumus reſurrectio in reſurrectione noſtri, in eo nobis eſt corporis contem- D plarione ſpeculatio. Eſt enim Sion mons. Loquatur interpretationem hanc Hebraica lingua, qua dictum eſt, mons Sion mons ſpeculationis eſt. Loquatur & Pau-
Philip. 3. lus & dicat: Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt, vnde & ſaluarorem noſtrum expectamus Dominum Ieſum noſtrum, qui transformabit corpus humiliratis noſtræ, conformatum corpori gloriæ ſuæ. E Dicat & rurſum: Et cum eſſemus mortui peccaris, viuificauit nos ſimul cum
Ioan. 1. Chriſto, & coexcirauit & collocauit in cœleſtibus. Dicat & Euangelium: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poreſtatem filios Dei fieri. Dicat ergo nunc & propheta: Qui confidunr in Domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habirat in Hieruſalem. Sequamur Apoſtolum, ſequamur F Euangelium, ſequamur Prophetam. Confidamus in Domino, vt conformes corporis gloriæ Dei ſimus. Habitemus nunc eccleſiam cœleſtem Hieruſalem, vt non moueamur in æternum. In hac enim habitantes, habitabimus & in illa: quia hæc illius forma eſt. Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus.
1. Cor. 13. Et nunc videmus per ſpeculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Sed & hæc cœleſtis, & illa cœleſtis: & hæc Hieruſalem, illa quidem eccleſia angelorum multitudine frequenrium. Sed eſt eccleſia primitiuorum, & eſt eccleſia ſpirituum in Domino fundatorum. Fundandi ergo ſumus in ſpiritu, & in hac habitantibus ſtandum eſt, non diſcurrendum: ſicuti Moſi dictum eſt: Tu autem mecum ſta. Non ſimus procurſibus vagi, *Deut. 5.* neque viis incerti, neque inanis doctrinæ vento euolantes. In æternum enim manendum eſt, ſi ſine commotione ſteterimus. Sed neque deſunr ſtare volentibus ſanctorum cuſtodiæ, neque angelorum munitiones. Dicitur enim: Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi ſui ex hoc nunc & vſque in ſeculum. Hos ergo ſecundùm ſuperiora exempla montes eſſe exiſtimabimus: humilitatem terræ excedentes, firmos & excelſos & immobiles. Cùm enim & montem ſignificari eccleſiam, id eſt Dominum in corpore legimus, & inuenimus montes Dei exultare atque lætari (ſcriptum eſt enim, Montes exultauerunt vt arietes) quo- *Pſal. 113.* modo poſſumus montes non eos ſignificatos eſſe intelligere, qui ſuper terrenam naturam glorioſi iam in Dei rebus exultant? Ac ne leue præſidium in Apoſtolis, vel patriarchis ac propheris, vel potiùs in angelis qui eccleſiam quadam cuſtodia circumſepiũt, crederemus: adiectum eſt, Et Dominus in circuitu populi ſui ex hoc nunc & vſque in ſeculum. Sed fortè apoſtolorum vel angelorum cuſtodia ſufficiens exiſtimetur. Verum id quidem eſt, ſed & Moſen audiamus. Namque cum ei Dominus dixiſſet: Ecce angelus meus antecedet te, & ille reſpondit: Niſi tu mecum ambulaturus es, ne me expellas hinc, Bonum quidem præſidium angeli, ſed melius Domini. Multis anima noſtra laqueis appetitur, multis aduerſus nos ar- *Exod. 32.* mis dimicatur. Non terra, nõ maria, non aër à fidei noſtræ periculo vacat. Rapiunt oculos noſtros raræ incogniti maris gemmæ, occupat animum terræ aurum, totis nos morris noſtræ illecebris ſpiritales nequitiæ & aëris huius virtutes circumuolant: per vitæ præſenris moleſtias, per alienæ voluntatis motes atque laſciuiam inſidiantes, vt iraſcamur, vt oderimus, vt amemus, vndique expectamur & appetimur. Sciens ergo Dominus non aduerſus carnem & ſanguinem nobis pugnam eſſe, ſed aduerſus mundi huius potentes

tentes & nequitias ſpiritales: ait euangelia conſummans: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. *Matth. 28.* Adeſt enim: & cùm fideliter inuocatur, per naturam ſuam præſens eſt. Spiritus namque eſt omnia penetrans & continens. Non enim ſecundùm nos corporalis eſt, vt cum alicubi adſit, abſit aliunde: ſed virtute præſenti, & ſe quacumque eſt porrigenti, cum replente omnia eius ſpiritu in omnibus ſit, tamen ei qui in eum credat adſiſtit. Nam & tribus vel duobus in nomine ſuo congregatis erit præſens, & in circuitu omnis populi ſui eſt ex hoc & vſque in æternum. Sed quid ſibi vult, eſſe eum in circuitu populi ſui ex hoc nunc & vſque in ſæculum?

Quia non relinquet virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum, vt non extendant iuſti ad iniquitatem manus ſuas.)

In virga poteſtatem intelligi conuenit, inſigne enim poteſtatis eſt. Virgam accepit Moſes, qua poſſet omnia. Fuit & virga Aaron, ſed fuit & virga Pharaonis, fuit & virga Nabuchodonoſor. Ergo in circuitu nos Dominus cuſtodit: ne ſuper ſortem noſtram peccatorum virga derelinquatur. Veniũt quidem tribulationes, ſed non permanebunt: veniunt perſecutiones, ſed non perſiſtent. Multi redigere libertatem fidei noſtræ in captiuitatem volunt: ſed confeſſioni noſtræ quam in Chriſto habemus, nemo dominatur. Non enim ſuper ſortem noſtram peccatoris virga derelinquetur. Dominus namque in circuitu populi ſui eſt in æternum: ne victi & fatigati virgæ impetio, ad iniquitatem extendamus manus noſtras. Sed virga cùm inciderit, auferetur: & peccator cùm incubuerit, non derelinquetur. Breue eſt quicquid patimur ab aduerſariis Dei: & habet victoriæ præmium, licet non habeat prælij longi laborem. Dominus adeſt. Etiam ſi vis aliqua compellet, abſtineamus manus noſtras ab iniquitatibus, non extendamus opera noſtra in peccata: quia Domino in circuitu nobis conſtituto, virga peccatoris non derelinquetur vt maneat. Poſtquam conuerſio fit prophetæ, tetributionem à Domino ei qui ab iniquitate manus abſtinuerit imprecantis. *Benefac Domine bonis & rectis corde.)*

Probitatem & facti & voluntatis in vtroque ſignificans. Multis enim vel propter hominum fauorem vel propter

A periculum & metum facti opus bonum eſt. Verùm niſi ex voluntate boni ſimus, etiamſi hominibus boni videbimur, tamen Deo boni non ſumus: quia perfecta bonitas in recti cordis conſiſtit affectu. Retributio autem vt bonis adeſt: ita & malis non abeſt. Nam ſequitur.

Declinantes autem ad obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.)

Et hic quoque duplicis ſignificantiæ

B ſermo eſt: declinantium ad obligationes, & operantium iniquitates: Qui declinant, ex alio in aliud declinant: id eſt, ex bonis operibus recti cordis in obligationes. Et quas eſſe obligationes exiſtimabimus? Eas nempe, quas ſolui monuit propheta, dicens: non tale ieiunium elegit Dominus: ſed ſolue omnem nodum iniquitatis†, diſſolue obligationes vehementium commutationum. *Eſai. 58.* Si quis

C ergo ſe à præceptis Dei declinans, his obligationibus colligauerit, adducetur cum operantibus iniquitatem: in eandem ſcilicet ſententiæ pœnam tranſgreſſor & iniquus futurus. Qui enim operatur iniquitatem, ab obſeruatione legis alienus eſt: qui autem declinat ex lege, legem in qua manſit ante, tranſgreditur.

D Non declinandum igitur ad obligationes eſt: neque libertas noſtra eſt nexibus ſeculi & mundialium negotiorum vinculis inſerenda.

Nouit beatus Paulus ſolutos ligari non oportere cum dicit†: Solutus es ab vxore, noli quærere ligationem. *1. Cor. 7.* Et hoc non de criminoſo vinculo neceſſariæ ligationis ſenſit. Cæterùm ſunt alia vincula, quæ fi-

E dem noſtram impediunt & obligant, ſibique connectunt: maximè augendæ pecuniæ labor, & negociandi inſyncerus profectus. Hæc enim ita obligant peccatis, ſacramentis, commerciis: vt ſibi nos captos poſſeſſoſque† detineant. Ab his ergo mens, voluntas, ſtudium ſoluẽdum eſt: quia declinantes ad obligationes

F vnà adducentur cum operantibus iniquitatem. Erit autem Iſrael pacificus, non derelicta ſuper ſe virga peccatoris: ſed in fide perfecta, ac ſpe æterna manens, audiet pro portione ſibi dici: *Pax ſuper Iſrael.)* Ille eſt enim pax noſtra, qui fecit vtraque vnum: *Epheſ. 2.* Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

† ſed ſolue omne vinculũ, nodum iniquitatis diſſolue, obligat.

† Paulus hác libertatis ſolutioné, qui dicit:

† ſeruoſque.

Canticum graduum. PSAL. CXXV.

IN conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati. Tunc repletum eſt gaudio os noſtrũ, & lingua noſtra exultatione. Tunc dicent inter gentes: magnificauit Dominus facere cum illis. Magnificauit Dominus facere nobiſcum: facti ſumus lætantes. Conuerte Domine captiuitatem noſtram: ſicut torrens in auſtro. Qui ſeminant in lacrymis: in gaudio metent. Euntes ibant & flebant: mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient in exultatione: portantes manipulos ſuos.

Niſi eſſent in pſalmis quædam tales prophetiæ, vt in res atque homines eorum temporum, quibus ſcripta ſunt, non conuenirent, profectò auderent multi nihil in pſalmis ſpiritualiter dictum exiſtimare, putarentque nos quaſdam commentitias aſſertiones, & ementitias interpretationes inquirere, quibus videremur altius neſcio quid ac profundius cæterorum ſenſu intellexiſſe: perinde quaſi nos ſenſui noſtro ea quæ ſcripta ſunt, coaptemus, & non magis ex his quę ſcripta ſunt, ſenſum diligentis & ſôlicitę intelligentiæ conſequamur. Scriptura enim legis manet, atque eſt anterioribus quàm adeſſet Dominus temporibus, conſummata à prophetis, audita à Iudæis, pertractata à regibus, ſuſcepta à gentibus: ſed intellecta & probata à Chriſtianis. Ho[illegible]orte inſolens exiſtimetur. Planè inſolens eſt, ſi nobis hanc gloriam præſumimus, ſi tantum infirmitati noſtrę licere volumus, vt tantis temporibus abſtruſa, tantis humani generis obſcura ætatibus, inquibus intelligendis fruſtra reges laborauerint, ipſi doctores & magiſtri legis errauerint: nos ſtulti ſeculo, & purgamenta mundi, & delitamenta ſapientibus, de eorum intelligentia gloriemur. Sed tamen intelligimus, quia non mendax eſt qui dicit: Petite & dabitur vobis: quęrite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. Et ſcriptum eſt: Quia qui dixit, quoniam oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſi, & in prophetis, & in pſalmis de me: tunc adaperuit ſenſum eorum †, vt intelligerent ſcripturas, & dixit illis: Quoniam ſic ſcriptum eſt, Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Non ergo ex nobis eſt quod intelligimus: ſed ex eo, qui quæ innoſcibilia erant fecit intelligi. Itaque ab eo ſperanda intelligentia eſt: qui & pulſantibus aperiet, & quęrentibus demonſtrabit, & petentibus nõ negabit. Nam quomodo intelligi poterit hic pſalmus, quia rerum geſtarum hiſtoria diſſentit? Nuſquam enim captiuitas populi huius, vſque ad Dauid tẽpora ſcribitur: ſed longè poſtea quàm Salomõ filius eius regnum obtinuit, ſeruiuit, captus Iſraël Aſſyriis, dehinc Iuda Babyloniis. Quomodo ergo Dauid in eodẽ pſalmo tanquam captus orat? Aut quomodo auerſa à ſe captiuitate lætatur? dicens:

Math. 7. Luc. 14.

† aperuit illis ſenſum, vt.

In conuertendo † Dominus captiuitatem Sion facti ſumus ſicut conſolati. Tunc repletũ eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione. Tunc dicent inter gentes, Magnificauit Dominus facere cum illis.)

† *auertendo.*

Quanquam autem religioſum ſit exiſtimare futuræ captiuitatis demutationem ſecundùm prophetiæ ſcientiam prænunciatam fuiſſe, & ea quæ indubitatè eſſent gerenda per fidem gerendorum commemoraſſe pro geſtis: tamen dictorum verborumque virtus, eius reditus gratulationem qui poſt captiuitatem Babyloniæ indultus eſt, nunc nos intelligere non patitur: cùm præſertim eundem reditum grauior poſtea ſit conſecuta captiuitas, & indignum ſit propheta, tanquam ignorantem, amoto omni captiuitatis opprobrio gratulari, cum indemutabili rurſum opprobrio, captiuitas iterata ſucceſſerit. Eſt autem nunc omnis in pſalmo, ſicuti ſingularum rerum expoſitione monſtrabimus, ex captiuitate vitiorum in libertatem cognitionis Dei, redeuntis animæ gratulatio. Et quidem grauis eſt captiuitas corporalis, quæ iure libertatis amiſſo, victorum dominatui ſubditur: & ſeruiunt tum quidem corpora, ſed nequaquam capitur fidelis animæ libertas. Teſtes ſunt mihi tres pueri inter flammas cantantes: teſtis Daniel in fame leonum, prophetæ prandio ſaturatus: teſtis Eleazar inter iura dominorum, patris ſuis legibus liber: teſtes cum matre ſua martyres ſeptem, Deo gratias inter noua mortis tormenta referentes. At verò quanto infelicior eſt animæ captiuitas? Si eam auaritia cœperit, per corpus latrocinatur ac graſſatur: ſi libido vicerit, communicat cum corpore ſeruitutem†: ſi luxus ira, odium, temeritas

†corporis ſeruitute.

temeritas, ebtietas, inuidia ſubegerit, A
his imperantibus ſibi dominis, & anima,
& corpus in commune famulanrur: atque
ita capriuitatem animæ, & corporis ſe-
quirur mentis captiuiras. Cæterum con-
dirionem corporis religioſæ animæ ge-
neroſiras deſpicit. Officium quidem du-
rum, tamen homini non omnino miſe-
rabile, quia ei ſeruiatur à ſeruis. At verò
animæ captiuitas quàm infelix eſt? Aua- B
rus cariturus ſemeripſo, carere timet pe-
cunia: negocioſus, triſtis, anxius, ſine re-
quie vlla, damni metu ſemper detinetur:
honeſtatis immemor eſt, amicitiarum in-
obſeruans, humanitatis fugax, religio-
nem neſcir, bonitatem omnino odir. At
verò cui libido domina eſt, in quo cœno
dedecoris volutarur? Pendet ad occaſio-
nes adulteriorum: anxius circa laſciuiæ
ſuæ furra, oculis, mente, corpore rutus in C
ſcortis eſt. Videns quotidie atque audiẽs
humanas in adulteros leges, adulrerium
in ipſo foro cogitat: quod agit rimet, &
quod timet non fugit. Quid verò infeli-
cius ebrietatis dominatu? Ventri vlrra
capacitatem infundere, ſenſui rationem
adimere, non loqui, non meminiſſe, non
ſtare, & mortem quandam naturæ inco-
lumi imperare? Quàm dedecoroſus au-
tem eſt furentium motus, temeritatis im- D
petus, odiorum ſtimulus, liuoris anxie-
tas? Quanra ergo perturbatio eorum eſt,
quanta calamitas, qui ſupra memoratis
malis ſeruiunt? Verum ſi cognita ſapien-
tiæ doctrina, & Dei prædicatione, & re-
miſſione vniuerſorum horum peccato-
rum & reſurrectione corporum, & æter-
nitatis conſortio, regno cœleſti, à do-
minantibus ſuperioribus de auariria ad E
munificenriam tranſeamus, de libidinib.
ad continentiam migremus, de ebrierate
ad ieiunia reuertamur, de furore, temeri-
tare, odio, liuore ad placabilitarem, ra-
tionem, miſericordiam, benignitarem e-
uoluemus: diſcenres hæc omnia à lege
& prophetis, euangeliis & apoſtolis, &
cantanres ex lege: Dominus conterens
bella, Dominus nomen eſt illi: cogno-
Iudich.16. ſcentes à propheta: Ego ſum qui feci cœ- F
Eſai.48. lum & terram ex nihilo: credenres ab e-
Ioan.1. uangelio: In principio erat verbum &
verbum erat apud Deum, & Deus erat
verbum: pronunciantes ab Apoſtolo:
Coloſſ.1. Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primoge-
nitus omnis creaturæ, quia in ipſo con-
dita ſunt omnia in cœlis & in terra. Et
cum gentes conuerſionem noſtram ex

A vitiis in virtutes, ex ignorantia Dei in cõ-
feſſionem eius effectam admirabuntur:
tunc pſalmi prophetiam à nobis intelli-
gi poſſe reſtabimur, dicens:

In conuertendo Dominus † captiuitatem † dum auertit Dominus.
Sion, facti ſumus ſicut conſolati. Tunc reple-
tum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra
exultatione. Tunc dicet inter gentes, Magni-
ficauit Dominus facere cum illis.)

B Auertit enim Dominus captiuitatem
noſtram, per remiſſionem peccarorum.
A dominatu enim viriorum animam li-
berauit, anteriora delicta non repurans:
& nos in vitam nouam renouans, & in
nouum hominem reformans, conſti-
tuens nos in corpore carnis ſuæ. Ipſe eſt
enim eccleſia, per ſacramentum corporis
ſui in ſe vniuerſam eam continens. Non
erat Sion antequam liberaretur, ſed Sion
C eſt quæ liberata eſt. Nomen cum liber-
rate conuenit. Neque enim manentis,
ſed auerſæ captiuiratis hoc nomen eſt.
Quod verò ait, Facti ſumus ſicut conſo-
lati, meminit & Apoſtolus interim ran-
quàm conſolatum eſſe ſe, dicens: Miſer
ego homo quis me liberabit à corpore
mortis huius? Et qui nunc pro parte ſcit,
& pro parte prophetat, & qui ſcit repoſi-
tam nobis eſſe Hieruſalem in cœlo, &
D cùm dicit, diſſolui me melius eſt, & cum
Chriſto manere. Sumus nunc quidem
conſolari, quia Dominus ait: Mittet vo- *Ioan.14.*
bis parer & alium conſolatorem. Cùm
dicit alium, ſupereſſe ſe docet. Super eſt
enim: expectat namque omnis crearura
reuelationem filiorum Dei. Reuelario
illa, conſummara conſolario eſt. Cæte-
rùm nunc tanquam conſolatione ipſa
E inrerim non carentes, licet ſit conſum-
mationis ſuæ nobis reſidua perfectio: re-
pletur enim gaudio os noſtrum, & lin-
gua noſtra exultatione. Non enim ſuffi-
cienria ſunt ad reddendas Deo laudes
linguæ noſtræ atque oris officia: mutaui-
mus crimina in innocentiam, vitia in vir-
tutes, ignorantiam in cognitionem, inte-
ritum in immorralitatem. Et hoc à Dei
gratia, faciente pœnitendorum finem, &
F nouorum bonorum initia reddenre.
Quod enim optabilius nobis eſt tem-
pus? quo adulterabamus, an quo ma-
luiſſemus virgines fuiſſe? Quo ebrij era-
mus, an quo ieiuniis lætamur? Quo pecu-
niæ ſeruiebamus, an quo pecuniæ noſtræ
benignitaris eſt vſus? Quo dæmonia a-
dorabamus, an quo pecuniis imperamus?
Quo placere ſeculo geſtiebamus, an quo

ſeculum vincimus? Quo Deum neſciebamus, an quo hæredes Deo præparamur? Hanc ſpei noſtræ fidem gentes contemplantes, dicunt: Magnificauit Dominus facere cum illis. Hanc in virtutes vitiorum demutationem contuentes, Dei in nos magnificentiam admirantur, Idipſum etiam ex ſenſu adeptæ huius beatitudinis nos quoque confitemur, in oris gaudio, & linguæ exultatione:

Magnificauit Dominus facere nobiſcum: facti ſumus ſicut lætantes.)

Lætamur enim de profundò ac miſerabili cœno nunc ablutos nos fuiſſe: & nouos ex omnibus vitæ anterioris vitiis conſtitiſſe. Et quia propheta futuræ ſpei gaudia loquebatur, licet ſecundùm ſcripturæ conſuetudinem tanquam de præteritis gratularetur: tamen per conſequẽtem precem non ſui temporis res eſſe declarat, dicens:

Conuerte Domine captiuitatem noſtram.)

Si fuit tanquam conſolatus cùm auerſa eſt captiuitas, quomodo nunc ea à ſe auerratur orat? Sed in ſuperioribus propheticæ ſcientiæ fuit ſermo, futurorum gaudia tanquam de præterito nunciantis: nunc autem de auertendis communis oratio: cui ſe propheta tanquam & ipſe ſit captus admiſcet, tanquam adhuc in
Prou. 18. iiſdem ſe eſſe cognoſcat. Scriptum eſt e-
Eſa. 34. nim: Iuſtus in principio ſermonis ſui, ipſe ſibi accuſator eſt. Et rurſum: Confitere primùm peccata tua, vt iuſtificeris. Et
† beati qui lugẽt. beati lugentes †, quia ipſi conſolabuntur. Scit quidem propheta ſe liberum, ſed tãquam captus Deo ſubditus eſt: ſiue per propriæ confeſſionis diſciplinam: quia
Luc. 18. vbi peccati confeſſio eſt, ibi & iuſtificatio à Deo eſt, quod in publicano & phariſæo Dominus teſtatus eſt, cùm Phariſæus iuſtum ſe gloriatus eſt, publicanus verò pro peccatis oraſſet. Ait enim: Amen dico vobis, quoniam magis iuſtificatus eſt publicanus quàm phariſæus. Siue ergo ob id propheta conuerti captiuitatem communem precatur, ſeu quòd populum omnem à peccatis captum ſciebat: & ſicut, cum Apoſtolo, membro vni corpus omne compatitur, ita & populo captiuo à peccatis propheta concaptus eſt. Sed tamen orare pro captiuitate ſua bonum ſibi eſſe demonſtrat, dicens:

Qui ſeminat in lacrymis, in gaudio metet. Euntes ibant & flebant mittẽtes ſemina ſua.
A *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos ſuos.)*

Quis hic ad Iudæos ſermo eſt, vt eorum in hoc pſalmo videatur propheta captiuitas? Quæ verò ad communem humani generis conſuetudinem ratio eſt? Quis enim vnquam ſerens fleuit? Aut nunquid huius lamentabilis ſationis Iudæis vſus ex lege eſt? Nequaquam igitur iſtud ſcri-
B ptum vſquam aut geſtum eſt: ſed eſt prophetia ſuperioribus dictis connexa Duas autem eſſe ſationes ſanctus Apoſtolus docuit carnis & ſpiritus: demonſtratis & enumeratis ſeminibus ſationis vtriuſque, cùm caro adulteria, veneficia, comeſſationes, ebrietatem, auaritiam, idololatriam, & cætera his ſimilia ſereret: ſpiritus verò, pacem, gaudium, continentiam, charitatem, ſobrietatem, manſue-
C tudinem, & quæ ſunt his conſequentia ſeminaret, & ſata ſua vnoquoque meſſuro. Cum igitur optimum Deo ſacrificiũ ſit cor contribulatum, & beati ſint lugentes, quoniam ipſi conſolabuntur, & vnuſquiſque quæ ſeuerit metet, operum ſuorum fructus in iudicium tãquam manipulos laturus: ſeminandum nobis eſt cum confeſſione peccatorum, cum luctu corporalis infirmitatis, cum lamen-
D tatione ac dolore conſcientiæ noſtræ, quod nequaquam poſſimus dignè Dei præcepta ſecundùm propoſitum voluntatis explere. Tunc quæ in lachrymis ſeuerimus, meremus in gaudio: euntesque flentes, cum exultatione veniemus, repleti fructibus noſtris, & manipulis elaboratæ à nobis meſſis onerati: conſolati per Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula
E ſeculorum. Amen.

Canticum graduum Salomonis.

PSAL. CXXVI.

NISI Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Niſi Dominus cuſtodie-
F *rit ciuitatem, in vanum vigilauit qui cuſtodiet eam. In vanum eſt vobis ante lucem ſurgere: ſurgite poſtquam ſederitis qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum: ecce hereditas Domini filij merces fructus ventris. Sicut ſagitta in manu potentis: ita filij excuſſorum. Beatus vir qui impleuit deſiderium ſuum ex ipſis: non cõfundentur cum loquentur inimicis ſuis in porta.*

Ratio

Ratio & temporum & prophetiæ intentam adhiberi ad præſentem pſalmum cognitionis poſtulat diligentiam: ne forte nos ad inanem intelligentiam abſoluta quædam verborum ſpecies, & ipſe ille geſtorum corporalium ordo ſollicitet, maximè cùm plures interiores cauſas doctrinæ propheticæ neſcientes, ſenſu Iudaico præteritorum temporum prophetiam contineri in his graduum canticis opinentur: vt ea captiuitas Hieruſalem prænunciata ſit, quæ ſub Hieremiæ diebus acciderit, & eiuſdem rurſus depulſæ captiuitatis gratulatio profiteatur: ſitque ex eorum quæ pſalmis his enunciantur, aut ſeruitutis dolor, aut reditus lætitia. Non improbamus hunc ſenſum, neque eorum intelligentiam coarguimus. Dignum eſt enim, vt miſerabilem populi caſum, & impietatis eius debitam pœnam, & poſt longæ ſeruitutis ſufficientem peccatis grauibus ſatisfactionem, & miſericordiam in eos Dei indulto reditu voluntatem, ſecundum prouidentiæ † ſcientiam prophetæ ſpiritus præloquatur. Verum cùm captiuitatis illius reditum grauior ſit & irremiſſa captiuitas conſecuta, & ædificationem ciuitatis receptæ mirabilis maneat & non demutanda vaſtatio, ſciántque & ſpiritalis reditus gloriam Iſrael reliquo reſeruati, & cœleſtis ac ſanctæ Hieruſalem ædificationem vſque ad beati ac Dominici regni tempora comparari: maximéque cum ſpes illorum dierum atque res omnium horum pſalmorum virtutes & genera teſtentur: non intelligo cur tantum de caducis ac de mutabilibus malis, ac non etiam de æternis eſſe velint prophetæ dolorem: & temporalium magis gaudiorum, & eorum quæ grauiſſimè poſtea demutaturæ eſſent calamitates, potius quàm indemutabilium & æternorum intelligant demonſtratam eſſe lætitiam: cùm magnificentiæ propheticæ magis dignum ſit beata & æterna & cœleſtia prædicaſſe. Cùm igitur pſalmi ſuperiores captiuitatem non corporalem tantùm & terrenam, ſed ſicuti libertatem non caducam, non præſentem, non ſecularem in ſe demonſtrati ſunt continere: tum etiam hic quoque pſalmus nihil in ſe terrenum, nihil humile, nihil præteritis temporibus conueniens intelligitur eſſe complexus: ſed ſecundùm propheticam & apoſtolicam atque euangelicam auctoritatem eas ſpes omnes pronunciare, in quas ſe patriarcharum deſiderium, ſanctorum expectatio, apoſtolorum fides, martyrum confeſſio, & omnium credentium curſus extendit: id eſt, in ſancta tempora, in æternæ ciuitatis incolatum atque cœtum, in regni Dominici beatitudinem, in ſpiritalis libertatis nouam gloriam, in conſortium diuinæ æternitatis & regni. Atque vt id abſolutius intelligatur, ipſas illas verborum virtutes proprietatéſque tractemus.

† prophetiæ

Niſi Dominus ædificauerit ſibi domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, in vanum vigilauerunt qui cuſtodiunt eam. In vanum eſt vobis ante lucem ſurgere.)

Volunt plures ſanctum Salomonem ædificationi ciuitatis & templi ſtudentem, in eo ipſo molitionis ſuę tempore euerſionem ciuitatis & templi quod conderet prophetaſſe: quia & titulus antelatus autorem eum pſalmi huius eſſe demonſtret. Magnis enim viribus & totis ſui regni opibus magnificum aliquid & Deo dignum efficere tentabat. Nam vſque ad centum quinquaginta millia virorum, ſicut ſcriptum eſt, in diuerſos ædificationis vſus ac miniſteria occupabantur. Et quanquam inſtituta à ſe conſuetudine, perfectis omnibus maxima cuſtodia ciuitatis & templi ſolicitudo eſſet adhibenda: tamen cùm non ignoraret inanem tanti laboris operationem futuram, ciuitatem eandem à Babyloniis ob peccata populi diruendam, iſta dixiſſe: Niſi Dominus ædificauerit ſibi domum, incaſſum laborauerunt ædificantes eam.

Putant autem prophetiam hanc conſummatam in ea tempora fuiſſe, quibus poſt captiuitatem populi Dario rege reditum impertiente, & ædificata rurſum per Zorobabel & Ioſedech ciuitas fuit. Quorum inopem ſenſum ipſa illa poſſet conſummatio ædificationis arguere. Nam per Aggeum prophetam ita ad hos eoſdem inſtauratores Hieruſalem Dominus eſt loquutus: Adhuc ego ſemel mouebo cœlum & terram, & mare & aridam: & ſubuertam ſedes regum. Pſalmi ergo virtus non in tempora tantùm Salomonis, ſed etiam in Aggei intelligenda eſt conuenire. Ædificationis enim vtriuſque labor vanus eſt. Ædificata namque per Zorobabel ciuitas, ſolum hodie ex ſe conflagrationis ſuæ cinerem, & deformium ruinarum præbet fœditatem.

Aggæi 1.

Et has ſedes regum, quas ſe ædificatores

† inſtaurare ad regni æterni gloriam reſtaurare † arbi- A
rrabantur, vaſtatio iterata ſubuertit, ſede
adhuc etiam cæterorum ſubuertenda re-
gnorum. Bene autem inania humani
operis propheta eſſe opera. prophetauit.
Scit inutiles eſſe humanarum cuſtodia-
rum vigilias, ſcit incaſſum eſſe conſur-
gentium matutinas ſolicitudines. Ciui-
tas & à ſe inſtituta, & ab aliis reſtituta,
iam nulla eſt: non profecit ædificatio
vel prima, vel conſequens. Et rectè ille B
ipſe euertendæ ciuitatis propheta eſt, qui
autor fuerat extruendæ. A Deo ergo
domus eſt ædificanda, quæ maneat: quia
niſi quæ à Domino ædificata ſit, non
manebit. A Deo ciuitas eſt cuſtodienda
ne pereat: quia niſi à Deo cuſtodita ſit ci-
uitas, diruetur. Et primùm quæ domus
Dei ſit, intelligamus: vt per id cognoſci
poſſit, quatenus ab eo ædificanda manſu-
ra ſit. Domus eſt habitantis habitatio. C
Sermo enim diuinus ſecundùm intelli-
gentiæ noſtræ conſuetudinem naturáin-
que ſe temperat: communibus rerum
vocabulis ad ſignificationem doctinæ ſuæ
& inſtitutionis aptatis. nobis enim, non
ſibi loquitur: atque ideo noſtris vtitur in
loquendo. Conuentus quidem eccleſia-
rum ſiue templi, quos ad ſecretam ſa-
cramentorum religionem ædificiorum
ſepta concludunt, conſuetudo noſtra vel
domum Dei ſolita eſt nuncupare, vel
templum: ſcriptura quoque vel prophe- D
tica, vel apoſtolica ad demonſtrationem
locorum his eſt vſa nominibus: verùm
non hanc quæ à nobis ac nobiſcum ita
nuncupatur, domum Dei eſſe ex ipſius
dictis docemur. Ait enim. Cœlum mihi
ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum
Eſaia 66. meorum. Quam domum mihi ædificabi-
tis, aut quis locus requietionis meæ? Nón-
ne hæc omnia fecit manus mea? Non con-
cluditur ergo ædificiorum domibus in- E
finitus Deus, nec locis in aliquo conti-
netur virtus immenſa, quæ omnia fecit:
Act.17. Apoſtolo idipſum ita teſtante: Deus qui
fecit mundum, & omnia quæ in eo ſunt.
hic cum ſit cœli & terræ Dominus, non
in manufactis templis habitat. Nulla er-
go Deo requies eſt, & nulla habitatio? F
Et fortè nequaquam credetur eſſe qui
nuſquam eſt. Audiamus ergo ipſum de
requie ſua & habitatione teſtantem. Ait
Pſal. 131. enim: Hæc requies mea in ſecula ſeculo-
rum: hîc habitabo, quoniam elegi eam.
Elegit autem Sion: ſed nunquid eam, de
qua præſens prophetiæ huius querela eſt,

A Niſi Dominus ędificauerit domum, in
vanum laborauerunt qui ædificant eam?
Sion in qua templum fuerat, euerſa eſt.
Et vbi ſedes æterna Domini? vbi requies
ſempiterna? Quod habitabile ei tem-
plum? nempe illud, de quo dictum eſt:
Vos eſtis templum Dei, & ſpiritus Dei *1.Cor. 3.*
habitat in vobis. Hæc domus & hoc
templum Dei eſt, doctrinis & virtutibus
Dei plenum, & ſanctitate cordis diuini
B capax incolatus, de quo idem hic pro-
pheta ita teſtatus eſt: Sanctum templum *Eſai. 64.*
tuum mirabile in æquitate. Sanctitas, ę-
quitas, continentia humana, Deo tem-
plum eſt. Domus ergo hęc ędificanda
per Deum eſt. Humanis enim operibus
extrûcta non permanet, nec doctrinis ſe-
culi inſtituta conſiſtit, nec inanis labo-
ris & ſolicitudinis noſtrę cura cuſtodie-
tur. Extruenda aliter eſt, cuſtodienda a-
C liter eſt: non ſuper terram, non ſuper flu-
xam & dilabentem ærenam initianda: ſed
fundamentum eius ſuper prophetas &
Apoſtolos collocandum eſt. Lapidibus
viuis augenda eſt, angulari lapide conti-
nenda, & mutuę connexionis augmen-
tis in virum conſummatum, & in menſu-
ram Chriſti corporis extruenda, eſt ſpe-
cie quoque ac decore gratiarum ſpiritua-
lium adornanda. Hęc ita à Deo, id eſt,
doctrinis eius ędificanda, non concider.
Huius domus ędificationem nunc Iſrael
D captiuus poſt plenitudinem gentium con-
ſequetur. Hęc domus, in domos plures
diuerſis fidelium ędificationibus in vno-
quoque noſtrûm ad ornatum & ampli-
tudinem beatæ illius ciuitatis excreſcet,
cuius ciuitatis iam diu Dominus vigil cu-
ſtos eſt: cum Abraham peregrinum tuea-
tur: cûm immolandum Iſaac reſeruat: cùm
Iacob ſeruientem ditat: cùm Ægypto Io-
ſeph venditum pręficit: cùm Moſen ad-
E uerſus Pharaonem confirmat: cùm ducem
bellis Ieſum deligit: cùm Dauid omnibus
periculis liberat: cùm Salomonem dono
ſapientiæ muneratur: cùm prophetis ad-
eſt: cum Heliam rapit: cum Eliſęum eli-
git: cum Danielem paſcit: cum in camino
pueros irrorat: cum tribus quartus adſi-
F ſtit: cum gignens † ſe ex virgine Ioſeph † gignendo
per angelum inſtruit: Mariam confirmat,
Ioannem pręmittit, Apoſtolos eligit, *Ioan. 17.*
patrem precatur, dicens: Pater ſancte
ſerua eos in nomine tuo. Cum eſſem cum
his, cuſtodiebam eos in nomine tuo: cum
denique ipſe ille poſt paſſionem ęternę
in nos cuſtodię ſuę vigilias pollicetur: *Matth. 28.*
dicens:

dicens: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Hæc ciuitatis illius beatæ atque ſanctæ æterna cuſtodia eſt: quæ ex multis in vnum conuenientibus, & in vnoquoque noſtrûm Deo ciuitas eſt. Eſt enim hæc ſancti corporis & fidelis animæ ei placita poſſeſſio. Quæ autem per Dominum ædificanda † ipſe in Euangelio teſtatur, dicens: Amen dico vobis, non conſummabitis ciuitates Iſrael, donec veniat filius hominis. Et huius quidem temporis & ædificationis beatus Apoſtolus meminit, dicens: Cum autem intrauerit plenitudo gentium, tum quod reliquum eſt Iſrael ſaluabitur. Hic igitur ciuitatis, † id eſt, ſancti cuiuſque corporis atque animæ Deo placitus incolatus & cœtus, hunc vnum habent perfectæ huius beatitudinis & ædificationis artificem. Ædificanda ergo per Deum hæc ciuitas eſt, vt in augmentum conſummationis ſuæ creſcat.

† Quam domum ædificandam ipſe in Eu. *Matth.* 10. *Rom.* 10.

† Hæ igitur ciuitates

Non enim iam ædificatio cœpta perfectio † eſt: ſed per ædificationem perfectionis conſummatio comparatur. Cæterum in ædificandis his domibus corporum, & animarum ciuitatibus, humanæ artes vacant. Inanes enim ſunt omnes philoſophorum vigiliæ, & ocioſæ ſolicitudines: & fruſtratum in inueſtigandis naturæ ſecretis, & perſcrutandis mundi laboribus ſtudium. Sed lapſuram citò domum operatio talis ædificat. Inanis quoque erit matutina eorum reſurrectio, quæ quamquam omnibus, quæ in lucem venerint, ſit conſtituta corporibus: tamen ea quæ non fuerint ædificata per Dominum, nequaquam eam quæ in Domino ex mortuis reſurgente iam cœpta eſt, matutinæ reſurrectionis gloriam conſequentur. Ac ne aliquam pſalmus opinionem intelligentiæ in ſe terrenæ, & corporalis admitteret: perfectionis iſtius tempus, & ædificandorum ſignificationem, ipſo dictorum ſuorum ordine docet. Nam humanis ædificationibus, & terrenis cuſtodiis, & matutinis eorum ſurrectionibus improbatis, ait: *Surgite poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris. Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris.*) Nullus eſt relictus in his dictis ambigendi locus: intelligentiæ tantum fides neceſſaria eſt. Rem enim verba eloquuntur. Nam prophetiæ veritatem geſta deinceps conſummant, cognitionem verò geſtorum doctrina euangelica

† perfecta

A atque apoſtolica ſubminiſtrat. Ciuitas ergo à Deo eſt ędificanda quę maneat, quia humana ædificatio infirma ſit & caduca. Ac ne lapides, cæmenta, ligna ciuitatem hanc eſſe exiſtimaremus: quæ hæc eſſet perfecta ciuitas docet, dicens: Surgite poſtquam ſederitis. Seſſio quieſcentium requies eſt: à qua ſurgere iubentur, qui ad perfectam hanc ciuitatem B ſunt comparandi. Et qui tandem ſunt iſti qui ſurgere poſtquam ſederint iubentur? Nempe qui manducant panem doloris. Panem doloris manducat, quiſquis ſe hominem in vitiis natum ac viuere meminit. Cum enim voluntas noſtra per Dei metum & ſpem æternorum ad perfecta innocentiæ opera contendat, & contra naturalis quædam nos conſue- C tudo vitiorum in ipſis illis, è quibus emergere nitimur demoretur: vitæ dolorem per infirmitatem deſtitutæ voluntatis accipimus, ſecundum dictum prophetæ: Qui apponit ſcientiam, apponit dolorem. Cum enim veritatis cognitio voluntatem noſtram ad profectum conſequendæ vtilitatis inſtiget, & naturæ conſuetudo voluntatem ſcientem ſe proficere opor- D tere detineat: profectus ſcientiæ, profectus doloris eſt: cum intantum ſe per naturam doleat detineri, in quantum naturam ſibi per cognitionem intelligat relinquendam. Hinc ergo dolor vitæ eſt, hinc panis doloris eſt, cuius vitæ & doloris hic idem propheta meminit, dicens: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis lachrymarum in menſura. E Tendendum eſt autem ſemper, non etiam deſinendum: neque idcirco ad perfectum non contendendum, quia doleamus id quò tenditur non poſſe contingi: ſed in ipſa contendendi pertinacia, dolendum eſt nos contingere non poſſe quò tendimus. Doloris huius Dominus meminit, dicens: Beati lugentes, quoniam ipſi conſolabuntur: beatitudinem conſolationis, ob luctum & dolorem non adeptæ conſummationis impertiens. F Propheticam autem virtutem ipſe ille diſpoſitus in tempora verborum ordo ſeruauit, dicens: Surgite poſtquam ſederitis. Quorum alterum in præſens eſt, id eſt, ſurgite, ne fides tanquam de incertis & dubiis ambigeret: cum veluti præſentem efficientiam veritas propheticæ admonitionis afferret, & viuis nobis fiduciam ſpei non cunctantis inſereret.

Eccleſ. 1. *Pſal.* 79. *Matth.* 5

Tempus autem huius quod præſens eſt, mandati, diſtulit in futurum in eo quod ait: Cùm ſederitis. In non ambigendis ergo mandatis præſentis eſt veritas, in conſequendis autem expectandi temporis diſpenſatio reſeruatur. Vt autem quando ſibi reſurgendum eſſet, cum ſederint ſciant: temporis ipſius demonſtrata eſt plenitudo. Cùm dederit, inquit, dile-

2. Reg. 7. ctis ſuis ſomnum. Mortem ſanctorũ Deus frequentiſſimè ſomnum nuncupat, vt ad B hunc eundem Dauid: Cùm obdormieris & requieueris cum patribus tuis, tunc excitabo de ſemine tuo, qui mihi erit in filium, & cui ero in patrem. Et Dominus

Ioan. 11. de Lazaro: Lazarus dormit. Et Apoſto-

1. Theſſ. 4. lus de reſurrecturis ait: Quia nos qui viuimus, non præueniemus eos qui dormierunt. Plenitudine itaque gentium in ſomnum mortis recepta, & Iſrael reliquo ſaluato: tunc poſt hanc ſeſſionem atque C ſomnum, reſurrectionis eſt tempus. Et quia dum temporum plenitudo concluditur, gentium quoque crediturarum, ſecundùm Apoſtolum conſummabitur plenitudo, idcirco ait: Cum dederit dilectis ſuis ſomnum: hoc ſurgendi ſedentium, quod & dandi dilectis ſomni tempus eſſe demonſtrans, id eſt, omni plenitudine iam recepta. Quid autem ſint dormientes dilecti, & ſeſſuri reſurgentes, continuò cum quapam ſignificatione rei D præſentis oſtendit, dicens, Ecce hæreditas Domini. Sancti ſcilicet domientes & reſurrecturi ſedentes hæreditas Domini eſt. Non ille carnalis Iacob, neque terrenus Iſrael factus ex diuiſione gentium, portio & funiculus hæreditatis, ſe-

Deut. 32. cundùm Moſen dicentem: Cùm diuiſiſſet Excelſus gentes ſecundùm numerum E electorum Dei, & facta eſt portio Domini Iacob, funiculus hæreditatis Iſrael. Et quia iam hic Iſrael ob impietatem ſuam non meretur dici hæreditas, quæ hæreditas eſſet oſtendit, dicens: Ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris. Ea ergo in filijs hæreditas Domini eſt, quam ex mercede fructus ventris ac- F ceperit. Non enim inanis hic fructus eſt, quo cum ex virginali ventre manens ante Deus naſcitur. Nam merces eius hæredi-

Ioan. 1. tas eſt, & hæreditas filij ſunt. Quotquot,

Ioan. 13. inquit, eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Et rurſum: Filioli mei, adhuc puſillum ſum vobiſcum. Hi ergo filij hæreditas eſt, & hæc hæreditas merces fructus ventris. Eſt ergo Domi-

A. nus fructus ventris, quem ex ſe in vitæ noſtræ fructum pariens Virgo progenuit. Et hæc eius merces eſt, qui ex Virgine naſcendo fructum ventris eſſe ſe voluit: vt ei gentes quas in filios per fidem generaret hæreditas ſit. Quòd autem quia fructus ventris effectus ſit, hanc mercedem hæreditatis acceperit, pſalmus alius teſtatur, dicens: Poſce à me, & dabo tibi Pſal. 2.

gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Teſtatur & Apoſtolus, dicens: Qui cum in forma Philip. 2.

Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habitu repertus vt homo, humiliauit ſe, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod exaltauit illum Deus, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris. Hæc ergo merces fructus ventris eſt, quæ donatur in nomine, quæ defertur in honore, quæ præſtatur in gloria. Et hanc habet retributionem ab immortali eius natura humanæ infirmitatis ſuſcepta natiuitas: vt quia fructus ventris factus ipſe eſt, merces quoque eius gentium fiat hæreditas, & hæreditas ipſa ſint filij. Dehinc ſequitur: *Sicut ſagittæ in manu potẽtis, ita filij excuſſorum.)* Sagittarum hic vſus eſt, vt emiſſæ celeri volatu ferantur: & ad deſtinata quæque indeflexa linea dirigantur. Eſſe autem ſagittas quibus Dominus vtatur, ita legimus cum ait: Miſit ſagittas ſuas & diſſipauit eos. In Eſaia quoque ita ſcriptum Pſal. 17.

eſt, quod etiam de ipſo Domino dictum Eſa. 49.

eſſe poſſit intelligi: Et poſuit me tanquam ſagittam electam, & in pharetra ſua abſcondit me, & dixit mihi: Magnum tibi eſt hoc vocari te puerum meum. Sunt ergo iſtiuſmodi Dei ſagittæ volatu citæ, iactu fideles: quas, quantum ratio ſpiritalis demonſtrat, ſignificari doctrinas propheticas atque apoſtolicas, in quibus Dei verbum eſt, oportet intelligi vbique miſſas, compungentes, arguentes, volantes: quoniam in plurimis locis meminerimus, eſſe & mortiferas & letales ſagittas, de quibus ſcriptum eſt: Sagittas ſuas arſuris operatus eſt. Verùm hic non Pſal. 7.

de vltricibus ſagittis dici aliquid intelligi poteſt: quia nunc ſicut ſagittæ in manu potentis

A potentis, ita filij excuſſorum. Pharao in
mari rubro in interitum ob crimen impie-
tatis excuſſus eſt: excuſſum quoque apo-
ſtolicis pedibus puluerem ſcimus ſenten-
tiam eſſe maledicti. Et quia ſiue prophetæ
ipſi qui excuſſorum, id eſt, peccatorum &
maledictorum filij, tanquam volantes &
fideles ſagittæ doctrinæ cœleſtis emiſſi
ſunt: vel Apoſtoli eccleſiarumque docto-
res de excuſſis per impietatem ſuam in
B maledictum gentibus crediderint, idcirco
ait: Tanquam ſagittæ in manu potentis, ita
filij excuſſorum: orbem terræ volatu per-
agrantes, infidelia corda doctrinæ telo
vulnerantes, & peccatorum omnium in-
centiua ſalutari iaculo pungentes. Atque
vt id ex his dictum intelligi poſſit, quos
Deus de filijs excuſſorũ ad doctrinam ſa-
lutis modo emitteret ſagittatum, id con-
ſecutum in dictis eſt: *Beatus vir qui imple-*
uit deſiderium ſuum ex ipſis, non confunden-
C *tur cùm loquentur inimicis ſuis in porta.)*
Beatus ergo ille eſt, qui ex ipſis deſiderium
ſuum potuerit implere: id eſt, vel de ſagit-
tis vel de filijs excuſſorum, deſiderabili-
bus ſe ſcilicet doctrinæ verbis replere, &
de ſperatis fructibus futurorum bonorum
expectatiſque ſatiare. Atque vt hos ex
Dei doctrina ædificatores eſſe illius, quam
ſuperius memorauit, ciuitatis oſtenderet:
idcirco ita concluſit: Ex ipſis non confun-
dentur, cùm loquentur inimicis ſuis in
D porta. Quod ait ex ipſis, ſiue ad beatum
virum pertinet, qui deſiderium ſuum im-
pleuit ex ipſis: vel ipſis filijs excuſſorum
erit proprium, quia ex ipſis non confun-
dantur, cùm in porta inimicis ſuis lo-
quantur. Neque ambiguum eſt, qui in por-
ta loquentur ædificatæ per prædicatio-
nem ſuam à Domino ciuitatis. Memini-
Pſal. 9. mus autem pſalmo altero dictum: Qui ex-
altas me de portis mortis, vt annunciem
E omnes laudationes tuas in portis filiæ
Sion. Et hic quidem plures portæ ſunt, in
quibus propheta à portis mortis exaltatus,
omnes Dei laudes prædicat. Sed ſcimus
vnam eſſe portam regiam, dominicam,
Pſal. 117. cœleſtem, de qua dictum eſt: Hæc eſt por-
ta Domini, iuſti intrabunt per eam. Et cùm
F non confundantur hi excuſſorum filij in
porta inimicis ſuis loquentes, neceſſe eſt
vt his inimicis ſuis loquentes non confun-
dantur, qui cum iuſtis non merebuntur
intrare: exprobrantes illis impietatem in
Deum, inobedientiam in prædicantes,
infidelitatem in æterna promiſſa, odia
in innocentes, & in ipſa eccleſię mem-
bra ſæuitiam: ipſi fidentes † & nulla fidei † confidentes
ſuæ ac religionis ambiguitate trepidantes,
ſed hos inimicos ſuos ab eius aditu ingreſ-
ſûque prohibentes, qui ait: Nemo vadit
ad patrem niſi per me, id eſt, per Domi- Ioan. 14.
num noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt be-
nedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Canticum graduum.

Psal. CXXVII.

BEATI *omnes qui timent Do-*
minum, qui ambulant in viis
eius. Labores fructuum tuo-
rum manducabis: beatus es &
bene tibi erit. Vxor tua ſicut
vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij
tui ſicut nouella oliuarum in circuitu menſæ
tuæ. Ecce ſic benedicetur omnis homo qui ti-
met Dominum. Benedicat te Dominus ex
Sion: & videas quę ſunt bona Hieruſalem
omnibus diebus vitæ tuæ. Et vidas filios filio-
rum tuorum: pax ſuper Iſrael.)

Quotieſcunque de timore Domini in
ſcripturis eſt ſermo, animaduertendum
eſt, nunquam eum ſolitarium relinqui tan-
quam ſufficientem nobis ad conſumma-
tionem fidei: ſed ſubiici multa, aut ante-
ferri, ex quibus timoris Domini ratio & Prou. 2.
perfectio intelligatur. Vt cognoſcamus ex
eo quod per Salomonem in Prouerbiis di-
ctum eſt: Si enim ſapientiam inuoces, &
intellectui des vocem tuam, & exquiras
eam tanquam argentum, & tanquam the-
ſauros inueſtiges eam: tunc intelliges timo-
rem Domini. Videmus enim quantis vſque
ad timorem Domini gradibus peruentum
ſit. Ante enim inuocanda ſapientia eſt,
& omne legendi officium intellectui eſt
deputandum, & exquirenda ac perueſti-
ganda eſt ſapientia: & tunc timor Domini
eſt intelligendus. Et quantum ad commu-
nem humanæ opinionis pertinet ſenſum,
non ita de timore ſentitur. Timor eſt enim
humanæ imbecillitatis trepidatio: mentis
id perpeti, quod ſibi nolit accidere. Exi-
ſtit autem & commouetur in nobis, de rea-
tus conſcientia, de iure potioris, de im-
petu fortioris, de ægritudinis cauſa, de
feræ occurſu, & de omnis mali paſſione.
Hic ergo timor non docetur: ſed ex natu-
ra infirmitatis † occurrit. Neque quid ti- † ſed ex naturæ infirmitate
mendum ſit diſcimus: ſed terrorem ſuum
ipſa illa nobis iniiciunt quæ timentur. At
verò de timore Domini ita ſcriptum eſt:

Pſal. 33. Venite filij, audite me, timorem Domini A
docebo vos. Diſcendus ergo Dei timor
eſt, quia docetur. Non enim in terrore,
ſed in ratione doctrinæ eſt. Neque ex tre-
pidatione naturæ eſt: ſed præceptorum
obſeruantia, & operibus vitæ innocentis,
& cognitione veritatis, ineundus eſt.
Nam ſi idcirco Deus timendus eſt, quia
plura fulminibus arſerint, proſtrata ſint,
terræ nunc motu conſiderint, nunc hiatu B
receptæ ſint: nullum fidei meritum in ti-
more eſt, qui ex terrore accidentium com-
mouetur. Nobis autem timor Domini
omnis in amore eſt: metumque eius dile-
ctio perfecta conſummat. Dilectionis
autem noſtræ in eum hoc proprium offi-
Deut. 10. cium eſt: parere monitis, ſtatutis obtem-
perare, pollicitis confidere. Audiamus
ergo ſcripturam dicentem: Et nunc Iſ- C
rael quid Dominus Deus tuus poſtulat à
te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum,
& ambules in omnibus viis eius, & dili-
gas eum, & cuſtodias præcepta eius ex
toto corde tuo & ex tota anima tua, vt
bene ſit tibi? Quibus dictis conuenientia
& congrua propheta in exordio pſalmi
locutus eſt, dicens: *Beati omnes qui timent
Dominum, qui ambulant in viis eius.*) O- D
ſtendens non ex trepidatione noſtra, quia
hæc timoris autor eſt in cæteris: neque ex
terrore eius, qui terribilis ſit, beatos eſſe
qui timeant: ſed ex eo quòd in viis Dei
incedant. Timor enim, vt diximus, non
in metu, ſed in obedientia eſt: & timoris
teſtimonium eſt obſequela. Cæterum
ſi quis timeat neque pereat: erit quidem
timens ex trepidatione naturæ, ſed non
erit beatus ex timoris officijs. Multæ ſunt E
autem viæ Domini, cùm ipſe tamen via
ſit. Sed cùm de ſe loquitur, viam ſe ipſe
nuncupat, & rationem cur ſe viam nun-
Ioan. 14. cupaſſet oſtendit, dicens: Nemo enim
poteſt ad patrem venire niſi per me. Ve-
rùm cùm de prophetis ac ſcriptis eorum
quibus ad Chriſtum pergitur ſermo eſt,
tunc viæ plures ſunt in vnam viam vndi-
que congruentes: quod vtrunque eodem
Hier. 6. per Hieremiam prophetam loco ſignifi- F
catum eſt, dicentem: State in viis Domini.
& interrogate ſemitas Dei æternales: &
videte quæ eſt via bona, & ambulate in
ea. Multæ itaque viæ interrogandæ ſunt
& in multis inſiſtendum eſt, vt vnam quæ
bona eſt inueniamus: per multorum ſci-
licet doctrinam, vnam viam vitæ æternæ
reperturi. Viæ enim in lege, viæ in pro-
phetis, viæ in euangelijs, viæ in Apoſtolis
ſunt: viæ quoque in diuerſis præceptorum
operibus ſunt, in quibus per timorem Dei
ambulantes beati ſunt, quibus dicitur:

Labores fructuum tuorum manducabis.)
Sermo ad plures cœptus, ad vnum re-
fertur: docens nos omnes qui in Chriſto
crediderimus vnum eſſe, Apoſtolo ita
confirmante: Omnes enim vos vnum
eſtis in Chriſto Ieſu. Siue ergo ad vnum,
ſiue ad plures loquitur: in vno erit id ſigni-
ficantiæ, quod in pluribus. Eſt autem con-
tuendum, propheticum hunc ſermonem
ab vſu communis opinionis diſcrepare.
In hac enim vitæ conuerſatione, qui man-
ducant, laborum fructus ſuorum man-
ducant ex prouentibus elaborati operis
ſumentes. At verò propheta ait, labores
fructuum manducandos. Non conſequi-
tur ſenſus humanus dicti huius intelligen-
tiam. Ex laboribus enim fructus eſt, non
ex fructibus labor. Deinde labor miniſte-
rium corporis eſt, fructus verò merces la-
boris. Miniſterium autem corporis incor-
porale eſt, licet corpore fit. Nihil verò
edere, niſi quod corporale eſt poſſumus.
Sed propheta nihil de terrenis & præſen-
tibus tractat: de beatitudine enim timen-
tium Dominum, & in viis eius ambulan-
tium ei ſermo eſt. Qui enim in viis Domi-
ni ambulabunt, illi labores fructuum ſuo-
rum manducabunt. Non enim hic man-
ducatio corporalis eſt, quia neque id
quod manducandum eſt corporale ſit:
ſed habemus hic cibum ſpiritualem, ani-
mam noſtram in vita alentem, bona ſcili-
cet opera, bonitatis, miſericordiæ, pa-
tientiæ, pœnitentiæ, tranquillitatis, in
quibus nobis contra corporum noſtro-
rum vitia laborandum eſt. Horum labo-
rum fructus in æternitate eſt, ſed labor
hic æternorum fructuum antè comeden-
dus eſt: eoque in vita hac corporali anima
noſtra alenda eſt, per cibum bonorum
laborum obtinentes panem viuum, pa-
nem cœleſtem, ab eo qui dixit: Ego ſum Ioan. 6.
panis viuus de cœlo. Quem qui indignè 1. Cor. 11.
ſecundùm mandatum Apoſtoli accepe-
rit, iudicium ſibi adquirit. Hi ſunt ergo
labores fructuum manducandi: eorum
ſcilicet fructuum, qui in cœlis metentur.
Hæc enim nunc animam ſaturant, hæc
in cœlum ſuis fructibus proſequuntur.
Denique ſequenti verſu vtriuſque huius
temporis beatitudinem propheta de-
monſtrat, dicens: *Beatus es, & bene tibi e-
rit.*) Quorum alterū in præſens obtinetur
quòd beatus es; quòd verò bene tibi erit,
repoſitum

repoſitum eſt in futurum, quo iterum labor A
futurorum fructuum manducabitur.

*Vxor tua ſicut vitis abundans in late-
ribus domus tuæ. Filij tui ſicut nouella oli-
uarum in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic be-
nedicetur omnis homo qui timet Domi-
num.*) Multis fortè ſermo iſte in præſen-
tis benedictionis gaudium aptus videbi-
tur: vt ex miſericordia Domini ſuppetat
pacifica & vtilis in domo coniugis ſalus, B
& dulciſſimus circum conuiuium cœtus
filiorum. Sed ſi hæc perfectè bona fuiſ-
ſent, quæ cum ſint bona, non tamen cœ-
leſtia bona ſunt: tum ſi in his beatitudo
timoris Dei conſtitiſſet, obtinuiſſet vti-
que princeps fidei & timoris Dei Abra-
ham, cui vxor diu ſterilis bis abrepta eſt:
filius ex promiſsione vnicus offerri in
hoſtiam iuſſus, & ſacrificio admotus in-
tulit orbitatis dolorem. Ipſi deinde Iſaac C
duo filij diſsidentes, & vſque ad odium
mortis inimici: Iacob autem ignoratæ
vxoris inopinatus maritus, & ad nuptias
alias falsò coactus, & viuentis funus parri-
cidali fratrum mendacio plangens, caruit
timētium Deum benedictionibus: & apud
quos, & à quibus fides eſt, apud eos fidei
ſanctificatio non reperietur. Quantos au-
tem peccatorum videmus florere, do-
mo, coniuge, liberis? Iam verò bene- D
dictionibus Dei priuabitur felix illa &
beata virginitas, cauſam ſibi beatitudinis
1. Cor. 7. non relinquens. Vel vbi illud erit Pauli:
Vellem autem omnes homines eſſe ſicut
& me? Et neſcio quomodo Propheta
perfectam eam beatitudinem conſtitue-
rit: quæ negata ſanctis, peccatoribus vſi-
tata, non ſperanda virginibus ſit. Ergo
quia ſecundùm humanam intelligentiam,
propriam & perfectam beatitudinem dicti E
huius ſermo non explicat: erigendæ ſunt
ad ſpiritalem doctrinam mentes atque au-
res. Lex enim omnis ſecundùm Apoſto-
lum ſpiritalis eſt. Et ipſe non humilem,
nec terrenam beatitudinem, ſed ſpirita-
Epheſ. 1. lem ſecutus eſt, dicens: Benedictus pa-
ter Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui bene-
dixit nos in omni benedictione ſpirituali
in cœleſtibus. Cum itaque in ſpiritua- F
libus, & cœleſtibus benedici ſe oſten-
dat, perfecta illa beatitudo ſanctorum
† corporalibus. non in his terrenis & corporeis † eſſe ſpe-
randa eſt: ſed potius intelligendum eſt
per corporalium & terrenorum nuncupa-
tionem, cœleſtium bonorum eſſe intelli-
gentiam conſequendam. Nunquid cum
Dominus ſecundùm Euangelia ſponſus

A eſt, & ſecundùm Ioannem habet ſpon-
ſam, de ſponſis terrenis & corporalibus
ſignificari exiſtimandus †? Non vtique: † exiſtimandum eſt?
ſed per hanc ſermonis conſuetudinem
docemur eum eſſe, qui promiſſus ſit gen-
tibus, cuique à patre Eccleſiæ hæreditas
per adeptionem corporis, quod ex vir-
gine præſumpturus eſſet, deſponſa † ſit. Vt † deſponſata.
autem nunc cognoſcamus quid ſub vxo-
B ris nuncupatione intelligi oporteat: con-
tuendum eſt quid & alibi ſub hoc eodem
vxoris nomine tractetur à Salomone ita:
Quia quæſiui ſapientiam ſponſam acci- Sap. 8.
pere mihi ipſi. Et quia qui ſponſam re- Ibidem.
quirit, diuitem quærit: huius ſponſæ ſuæ
opes memorat, dicens: Honeſtatem glo-
rificat, conuictum habens Dei, & omnium
Dominus dilexit eam. Et ſi multam quis Prouer. 31.
cognitionem deſiderat: nouit & quæ à
C principio ſunt, & quæ futura ſunt conſpi-
cit. Et iterum: Vxorem vtilem quis in-
ueniet? Precioſior eſt autem lapidibus
multi precij. Et hæc iſtiuſmodi in pro-
uerbiis dicta ſunt: quia prouerbium non
hoc quod verbis ſonat explicat, ſed dicto-
rum virtutem ex vſu verborum commu-
nium nunciat. Docet autem Dominus Ioan. 16.
in Euangeliis, quid per prouerbia intel-
ligendum ſit, dicens: Veniet hora vt
iam in prouerbiis non loquar vobis, ſed
D palàm de patre adnunciem † vobis. Er- † nūtiem.
go ſecundùm prouerbiorum rationem
vxorem virilem noſſe debemus; eam
nempe quam ſibi Salomon ſponſam opta-
uit † aſſumere. De qua & rurſum ait: Iu- † quæſiuit.
dicaui igitur hanc adducere ad conuiuen- Sap. 8.
dum mecum: & amator factus ſum pul-
chritudinis eius. Hæc igitur tanquam
vxor aſſumpta ſapientia virilis eſt, per-
E ficiens omnia & ipſi † ſubdens, & in la- † ſibi.
bore vtilium operum valida. Ipſa Deo
placita, & per doctrinam eius digna &
præteritorum ſcientia, & futurorum cogni-
tione & perfecta. Hæc timentis Deum
vxor totis domus ſuæ lateribus diffuſa,
fœcundæ vitis modo ſe per omnia ope-
rum noſtrorum latera extendit. Domus
autem non ambigitur hoc animæ noſtræ
F eſſe domicilium: quod ſibi vnuſquiſque
per timorem Dei & vias eius ineundo
ad habitationem ſapientiæ emundat. Ex
hac igitur filij, qui erunt tanquam no-
uella oliuarum, in circuitu menſæ noſtræ
erunt. Non in conuiuij circuitu futuros
ait eſſe, ſed menſæ. Menſa enim Domini
eſt, ex qua cibum ſumimus, panis ſcilicet
viui: cuius eſt hæc virtus, vt ipſe viuens

eos quoque qui ſe accipiant viuificet. Eſt A & menſa lectionum Dominicarum in qua ſpiritalis doctrinæ cibo alimur, qui doctrinam Dei conſectamur. Sed eſt menſa de qua in Pſalmo alio ſcriptum eſt: Fiat mẽſa eorum coram ipſis in laqueum, & in captionem, & in retributionem, & in ſcandalum: in captionem enim illis & in ſcandalum omnis intellectæ ipſius prophetiæ lectio proficit. B Sed qui doctrinam Dei cõſectantur, niſi in operum bonorum miniſterio verſentur, mẽſæ illius cibo non proficient. Nam ſicut ex coniuge liberi, ita ex ſapientia bonæ voluntatis opera procreantur. Hæc igitur tanquam nouella oliuarum mẽſam noſtram circumibũt, id eſt doctrinæ noſtræ cognitionem optimorum quaſi ramorum fructibus obumbrabunt. Seruauit autem etiam hanc Propheta rationem, vt neophytam oliuam diceret, C id eſt nuper plantatam: quia per ſapientiam tanquam coniugem aſſumptam, cuius filij ſunt opera fidelia, hæc eadem in hac terra noſtri corporis plantatur. Hæc igitur vxor eſt modo vitis abundantis in domus noſtræ lateribus diffuſa, hi filij, id eſt ex tali coniuge opera procreata, tanquam plantatæ oliuæ in menſæ noſtræ circuitu adſiſtent. Et quia hæc timentium Deum beatitudo eſt, Propheta ſubiecit:

Pſal. 68.

D *Ecce ſic benedicetur omnis homo qui timet Dominum.)*

Iungitur ad timentis meritum etiam votum Prophetæ dicentis: Benedicat te Dominus ex Sion, & videas quæ ſunt bona Hieruſalem. De Hieruſalem & Sion iam in ſuperioribus Pſalmis frequenter ſumus locuti: ex quibus vel in quibus bonorum omnium conſummatio ſperanda eſt. E Nunc enim quamuis bonis cœleſtibus perfruamur, tamen maiora nobis in Sion & Hieruſalem temporibus ſpe reſeruantur. Hoc enim ſeculum promiſſorum bonorum capax non eſt. Væ enim mundo nunc à ſcandalis, in quo & zizaniam diabolus ſuperſerit, in quo regio eſt corruptionis, & locus iniquitatis, & conuallis plorationis, in quo mundi potentes ſunt harum tenebrarum. F Sed habemus interim promiſſorum nobis bonorum lumen, in quo tantum per ſpeculum & in ænigmate felicium rerum imaginem contuemur: tunc facie ad faciem viſuri non interpoſita obſcuritatis nube, aut ſpeculi æmulante ſplendore, ſed vera & conſpicabili beatitudinis noſtræ contemplatione lætabimur operum noſtrorum fructus contuentes, & mercedem vitæ innocentis videntes. Nam vt opera ex ſapientia gignuntur, ita ex operibus retributio naſcitur. Eſt ergo ſapientia innocentiæ mater, & rurſus innocentia fructus retributionis parit. Hos ergo conſequemur diabolo contrito, aculeo mortis retuſo, & omni principe ac poteſtate huius ſeculi exempto, cum iam pax in nobis ſit hoſte victo & perempto, quod Propheta Pſalmi ipſius concluſione teſtatur dicens:

Benedicat te Dominus ex Sion, & videas bona Hieruſalem omnibus diebus vitæ tuæ. & videas filios filiorum tuorum & pacem ſuper Iſraël.)

Speremus ergo bona Hieruſalem cœleſtis, & Sion montis, & pacem Iſraël, quia locus Domini in pace eſt, in Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Canticum graduum.

Pſalmus CXXVIII.

SÆPE *impugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iſraël. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non poterãt mihi. Super*† *dorſum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem ſuam. Dominus iuſtus concidet ceruices eorum: confundantur & reuereantur retrorſum omnes qui oderunt Sion. Fiant ſicut fœnum ædificiorum quod priuſquam euellatur areſcet. De quo non implebit manum ſuam qui metet: & ſinum ſuum qui manipulos colliget: Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini ſuper vos: benedicamus vos in nomine Domini.)*

† ſupra.

Inſtituimus dictis propheticis ad tolerantiam præſentium paſſionum, & naturæ noſtræ infirmitas aduerſus ſeculi iniurias ſemper impatiens ſuſcipit ſapientiæ doctrinam, ab eo qui in præſenti Pſalmo ait: *Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea.)*

Non ocioſa ætas religioſi viri eſt, neque quietam exigit vitam. Impugnatur iam ab ipſis iuuentutis ſuæ annis, & impugnatur ſæpe. Non nouella itaque, neque rara impugnantium odia ſunt, ſed ea ſæpe etiam, ab ipſis initiis ætatis inſunt. Et idcirco hæc ſunt quæ fidem probant, quæ patientiam teſtantur,

quæ

quæ inuictæ virtutis coronam merentur. A
2.*Tim.*4. Nouit beatus Apoſtolus Paulus hanc longi prælij coronam, dicens: Nemo coronatur, niſi qui legitimè certauerit. Certamen tantum non ſufficit ad coronam. Legitimè certandum eſt, id eſt omnia paſſionum bella peragenda ſunt: non ſufficit ſemel, neque vnius certaminis bello militaſſe. Et audiamus hunc ipſum legitimè certantem cum de ſe dicit: In laboribus copioſius, in plagis abundantius: in cuſto- B
diis eminentius: in mortibus frequenter.
2.*Cor.*11. A Iudęis quinquies quadraginta vna minus accepi. Ter virgis cæſus ſum: ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci: noctem
1.*Tim.*1. & diem in profundo maris fui. Meritò iſte tot & tantis prælijs perfunctus dicere auſus eſt: De cætero iam ſupereſt mihi corona iuſtitiæ: quia nemo niſi qui legitimè pugnauerit, coronabitur. Huic etiam vox C
hæc prophetica competit: Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea. Fiduciæ maximè gratulatio eſt, tantorum & tam numeroſorum bellorum memorari. Sed nunc tacito impugnantium nomine impugnatio ſola memoratur. Et cauſa noſcenda eſt, cur autores impugnationis ſilentur. Omnes humanæ iniuriæ, quæ religioſis D
viris inferuntur, non eoſdem habent autores quos habent miniſtros. Executio quidem hominum eſt: ſed diaboli inſtinctus eſt. Et huius nobis intelligentiæ Apoſtolus autor eſt, dicens: Non enim nobis certamen eſt aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus poteſtates mundi potentes † harum tenebrarum ſpiritualis nequitiæ in cœleſtibus. Et rurſum: Secundùm principem aëris huius & ſpiritus, qui E
nunc operatûr in filiis obedientiæ. Operantur ergo hæ ſpiritales nequitiæ in his qui inobedientes Dei legi ſunt: quos voluntatis ſuæ tanquam operarios eligunt in res ſuas alienæ interceſſionis miniſterio vſuri. Neque ſolum id ex Apoſtolicis dictis intelligimus, ſed etiam ex libro Iob docemur. Cùm enim diabolus poteſtatem tentandi Iob poſtulaſſet, per direptionem ſubſtantiæ eius primùm deſæ- F
uiturus, homines ad paſtorum cædem & ad direptionem pecudum excitauit, eóque in hanc voluntatem latrocinij accendit. Egit ergo quod volebat per humanæ operationis officium. Iudas quoque in paſſione Domini miniſterium diaboli fuit, & per eum effectum voluntatis propriæ eſt executus: Euangeliſta teſtante qui ait: Intrauit, inquit, ſatanas in Iu-

† ſed aduerſus poteſt. mundi huius poteſtates harum teneb. *ſed verior lectio manuſcripti, quæ vocis Græcæ compoſitionem ſequitur,* πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους. *Ephеſ.* 6. 12.

dam qui cognominatur Scariotes. In *Luc.* 22.
omni igitur quam perpetimur iniuria: alterius opus, alterius inſtinctus eſt: & non ſibi efficit, quiſquis aliquid per turbulentæ voluntatis impetum gerit. Non ergo his iraſcendum eſt, à quibus aliqua perpetimur: ſed quotiens † per contumelias ad iracundiam prouocamur, quotiens per conuitia ad lites excitamur †, quotiens ad dolorem ac impiam damni querelam per rapinas & furta compellimur, aut in corporis voluptates blandæ adhortationis ſolicitamur inſtinctu: agnoſcendus eſt hoſtis ille, per quem hæc operum ac dictorum incentiua præbentur. Neque iraſcendum eſt hominibus alienæ inſtigationis operariis; ſed potius in his deteſtandi officij interceſſio fœda miſeranda eſt, quod ſint vaſa diaboli, ſatanæ miniſterium, latrocinantium tela, & alienæ malitiæ ac nequitiæ paritores †. Ob hanc ergo cognitionem Propheta ſine diſtinctione nominis tantùm impugnantium meminit, de his atque illis indiſcretè locutus; quia per homines in ſe id quod ſpiritalium nequitiarum eſt gerebatur. Cœpit itaque tanquam ex perſona ſua Propheta: ſed quid à nobis dici oporteret, quodam ipſe confeſſionis exemplo ante præloquitur. Talis ergo ordo dictorum eſt.

† quotieſcũque, &c. *deinceps.*
† exhortamur.

† *fortè* apparitores *vt videtur* δορυφόρους *apud Græcos legiſſe, quorũ commentarios vertit.*

Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iſrael.)

Ante ergo docetur Iſraël quid dicere debeat, tum deinde tanquam doctus, & exemplo propheticæ confeſſionis imbutus, Iſraël ipſe iam loquitur.

Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea. Etenim non poterant mihi.)

Talis religioſorum debet eſſe confeſſio. Et hæc vera fidei probatio eſt, vt qui eos ſæpe à iuuentute impugnant, nunquam tamen eorum quos & ſæpe, & pridem, à iuuentute impugnauerint, præpotentes ſint. Aduerſus validiores & longum & frequens eſt prælium. Et idcirco inimicæ ſpiritaléſque virtutes firmos fide & timore Dei viros, & diu & ſæpè pertentant: quia iterari neceſſe eſt, quod & diu geritur, & nunquam obtinetur. Maneamus ergo, vt ſæpe impugnemur: & ſæpe impugnati habeamus hanc gloriam, ne aliquando cedamus: & hinc ſit impugnationis noſtræ aſſiduitas, quia non ſit impugnantium præpotens fortitudo. Mos autem eſt eorum, qui nequaquam longis atque aſsiduis prælijs

præualent: vt victorem exercitum & firmis agminibus incedentem à tergo adeant, & dorſo ſicubi iam † prætereat inſidias machinentur. Illic dolos fabricantur, illic omnia inſidiarum artificia exercent. Ita & peccatores tentatos incaſſum fideles viros euntes iam in veritatis via dorſo inſidiantur, dorſo dolos concinnant. Et idcirco ait:

† ſicubi viam.

Supra dorſum meum fabricabant † peccatores.)

† fabricauerunt.

Currit Apoſtolus ea quæ retro ſunt obliuiſcens, ſéque in ea quæ priora ſunt extendens. Lex ad infideles ita locuta eſt: Perſequentur te inimici tui, & non comprehendent. Non comprehendiſſe autem eos docet, cum ait fabricabant †. Indefiniti enim temporis ſignificatio, fabricabant enim ſemper, nunquam fabricationis ſuæ effectum conſequentes: indefeſſo fidei curſu eò cui quotidie ſupra dorſum fabricabantur bella, currente. Atque hanc pertinacem infeſtantium iniquitatem ſequens verſus abſoluit:

† fabricantur.

Prolongauerunt iniquitatem ſuam.)

Eſai. 5. Eſaiæ prophetia eſt, dicentis: Væ, qui trahunt peccata ſua tanquam funem longum. Non deſinunt enim peccatis peccata connectere, & tanquam funem longum implexa ea ſemper extēdere. Sancto namque currente & peccatoribus in dorſum fabricantibus, cum huic ad deſtinatum currendi, illis ſemper fabricandi, modus nullus ſit: fit peccatorum prolixa ſeries & multiplex longitudo. Sed quid tandem poſt hanc iniquitatum longitudinem maneat, noſcendum eſt. Sequitur enim:

Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum.)

Iuſtus Dominus patiens ſcilicet in vltionem diſſimulator ad pœnitentiæ tempus, non inter exordia humanæ iniquitatis promptus ad pœnam, ſed deſinendi à criminibus ſeram ſcilicet voluntatem peccatorum expectans: tum ceruices concidet, cum ſine aliquo deſinendi modo fabricantur: cum in longum peccata tenduntur: cum iam omne patientis miſericordiæ tempus excluſum eſt. Exprobrari autem ſemper contumacibus legis meminimus, quod dura ceruice ſint: cùm ceruicoſum populum eſſe Moſes ad Deum arguit: cum Propheta filiabus Sion exprobrat quòd alta ceruice incedant: ceruice ſcilicet iugum dedignante, ac operibus fidei inſolente, patientia Dei ad producendam peccatorum longitudinem abnuente. Submittenda autem ceruix eſt iugo ſuaui, ad quod Dominus inuitat, dicens: Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. Non concidenda ceruix eſt, huic ſe ſubdens iugo. Eſt etenim hoc humilitatis & manſuetudinis iugum, non ſemper impugnans, non in dorſo fabricans, non peccata prolongans: ſed humilitate & patientia ceruicem ſubditam fouens, ſuperba illa inſolentíque ceruice iuſti iudicij concidenda decreto. Dehinc ſequitur: Matth. 11.

Confundantur & reuertantur retrorſum omnes, qui oderunt Sion. & reliqua.)

Frequenter admonuimus Sion montem eſſe Hieruſalem proximum. Sed cum Rex Sion, cum filia Sion, cum portæ Sion à Prophetis nuncupatur: primum ipſo nomine intelligi oportet aliud ſub Sion ſignificatione monſtrari. Sion enim ſpeculationis interpretatio eſt: Et quod nobiſcum ſpeculatio, id Hebraïcè Sion dicitur. Tum deinde dicti Apoſtolici meminiſſe nos conuenit, ad montem Sion & Hieruſalem cœleſtem acceſſiſſe nos, in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum credentes: in cuius glorificato corpore, quod in cœleſtem gloriam transformatum eſt, ſpei noſtræ honorem ſpeculamur, humilitatis noſtræ corpore in gloriam corporis ſui conformando. Eccleſiam autem eſſe corpus Chriſti, cuius inuicem membra ſumus, Apoſtolus teſtis eſt dicens: Quæ ipſa Sion mons Domini, regis filia, ciuitas ſancta viuis lapidibus in fundamento Prophetarum & Apoſtolorum ædificata eſt. Hunc ergo quiſquis odit, odit cum cuius & corpus eſt: eſt enim ſpeciale hoc aduerſus fideles infidelium odium. Confundendi ergo erunt qui Sion oderunt, & retrorſum reuertentur, non in cœleſtia currentes, neque ad futura tendentes: ſed ad terrena ſua & originalia reuertentes: pudorem iniquitatis & infidelitatis ſuæ iudicij tempore ſentientes, & in pœnalem corporum ſenſum amiſſa reſurrectionis demutatione redeuntes. Hoc ipſum autem Pſalmi conſequentia docent: *Fiant ſicut fœnum ædificiorum, quod priuſquam euellatur aruit. De quo non implebit manum ſuam qui metet, & ſinum ſuum qui manipulos colliget. Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini ſuper vos.* Nullum (vt arbitror ſecundùm corporalem intelligentiam ædificiorum fœnum eſt. Eſt autem agri, eiuſdémque fructuo- Epheſ. 2.

fructuoſiſsimi. Ergo nihil hic ſecundùm A aurium ſenſum tractandum atque opinandum eſt. Sunt autem ſecundùm ſcripturæ autoritatem ædificia firma, ſunt & infirma. Firma ſunt, quæ fundamentis fidelibus ſupra petram iacta, fluuiis, ventis, inundationibus non mouentur. Sunt & infirma, quæ arenoſo ædificata fundamine, cum tempeſtates ortæ erunt, efficiunt ingentem ruinam. Sunt & ſationes duæ ſecun- B dùm Apoſtolum, ſpiritus videlicet & carnis. Et qui ſpiritalia ſeuerit, ſpiritalia metet: & qui carnalia ſeuerit, carnalia metet. Ergo qui ſæpe & pridem à iuuentute impugnabant, qui ſuper dorſum fabricabant, qui prolongauerunt iniquitates, quorum concidentur ceruices, qui oderunt Sion: hi ſicut fœnum ædificiorum erunt inutiles, & corporeæ huius præſentíſque vitæ fructum caſſum inanémque referentes. C Ædificia enim atque tecta ſecundùm Euangelicam comparationem humana ſunt corpora: aut fide firma, aut infidelitate ruitura. Ab hoc etiam ædificij tecto inſtante perſecutione Dominus vnumquemque vetuit deſcēdere, dicens: Et qui ſuper tectum eſt, non deſcendat tollere de domo ali-

Matth.24. quid. Certè in perſecutione fugiendum eſt. Et quomodo de tecto inhibuit deſcendere: niſi quod cura corporis derelicta quia ſuper D rectum inſiſtens, id eſt, ſuper terrenam naturam manens, humilia repetere & deſcendere ad inferiora prohibetur? Verum impij ædificiorum fœnum ſunt, inania enim ſeuerunt. Et fœnum etiam antequam euellatur areſcens, de quo neque manum ſuam meſſor impleuit, neque ſinum manipulos collecturus onerauit, non præteriens fructuum gratulatione bene- E dixit. Inanes ſunt, vacui ſunt, inutiles ſunt: inania enim & inutilia ſeuerunt. O infelices labores & infructuoſa carnis opera, infructuoſo ædificiorum fœno comparata, & antequam euellantur arida, id eſt, ante ipſum inutilis ipſius meſſis tempus emortua. Sed quia horum ædificiorum fœnum carnalium operum eſſe fructus tractauimus: conſiderandum eſt quæ differentia ſit in eo qui implet manum, & qui mani- F pulos ſinu colligit. Non enim idem eſt, neque ſcriptura res eaſdem iterare geminis elocutionibus ſolita eſt, plus eſt enim ſinu colligere quàm manum replere. Et quidem qui manum replent, fructum recipere rectè geſtorum videntur: quia in manibus ſermo diuinus opera ſignificat. In ſinu verò, conſcientiæ & fidei & perfectæ

A voluntatis demōſtratur affectus. Plus enim metit conſcientia quam geſta. Hæc namque manum replent, manipulos verò illa ſinu colligit. Duos denarios viduæ inopis acceptiores Dominus habet copioſis diuitum nummis. Tanto præſtat operibus voluntas. Et opera ob id manum implent; ſed ſinus manipulis ſunt capaces. Ergo hoc ædificij fœnum neque metentis manum

B neque manipulos colligentis ſinum replebit: ſed neque prætereuntes dicent, Benedictio Domini ſuper vos. Et qui ſunt prætereuntes: niſi qui tanquam peregrinantes corporalis vitæ ſeculum tranſeunt, non manentes in his quæ nulla ſunt, ſed ad æterna tendentes, neque his quæ cōſpectui ſubiacent immorantes, ſed ad inuiſibilia pergentes? Vt autem penitus qui ſint trāſeuntes intelligamus: audiamus Moſen dicen-

C tem, cum in rubo ignem conſpexit, ſine damno rubi in quo conflagrabat ardētem. Ait enim: Tranſibo & videbo viſionem Exod.3. hanc. Quid eſt iſtud tranſibo? Nulla enim locorum interualla diſcreuerant, eodem in loco & loquitur & videt. Quid ergo tranſit? tranſit planè corporales carnaléſque curas: & ſoceri ſui oues paſcens, in cœleſtem cognitionem relictis terrenis operibus excedit. Verum & ipſe pertranſiit qui in ſuperiore Pſalmo ait: Vidi impium Pſal.36.

D ſuperexaltatum & eleuatum ſicut cedros libani: & tranſiui, & ecce non erat. Quem admiratus in ſeculi rebus eſt, quem in corporeis rebus manens excelſum elatúmque conſpexit: hunc tranſiens id eſt peregrinus ſeculo factus, & in cœleſtem ac ſpiritalem cognitionem de terrenis & caducis rebus excedens, in nihilum habuit, & iam non

E eſſe dixit, & mortuum deputauit. Negant ergo ædificiorum fœno prætereuntes Dei benedictionem: fructibus aridis & caducis ſcientes gratiam diuini muneris denegandam. Sed Prophetæ vota dura atque aſpera dicta eſſe credentur: totus enim eius ſermo tanquam optantis fuit, cum ait: Fiant ſicut fœnum ædificiorum. Sed abſit iſtud vt Propheta imprecatus eſſe credatur. Ex prophetali autem ſcientia

F hæc locutus eſt, & cognitionis fuit ſermo iſte, non voti: ſimul vt peccatoribus terror ingrueret, inanitatem fructuum ſuorum areſcentium cognituris. Porrò autem votorum ſuorum oſtendit affectum, dicens: *Benedicimus vos in nomine Domini.* Prompta benedictio eſt: ſi qui ſerebant ædificiorum fœnum, ſerere incipiant quod meſſoris manum & colligentis ma-

nipulos ſuum repleat. Aridis ergo operibus emortuos fructus ſuos in fœno ædificiorum monſtrauit Propheta, benedictiones negando: vota autem ſua erga pœnitentium ſalutem pro reditu bonæ operationis oſtendit, benedictiones rurſum quas negauit optando. Seramus ergo vtiliter, & labores noſtros in replendis manibus ac ſinibus præparemus: vt benedictionum Dei participes ſimus in Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Canticum graduum.

Pſalmus CXXIX.

DE profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis meæ. Si iniquitates obſerues Domine: quis ſuſtinebit te? Quoniam apud te propitiatio eſt: & propter legem tuam ſuſtinui te Domine. Suſtinuit anima mea in verbum tuum: ſperauit anima mea in Domino. A cuſtodia matutina vſque ad noctem ſperet Iſrael in Domino. Quia apud Dominum miſericordia & copioſa apud eum redemptio. Et ipſe redimet Iſrael: ex omnibus iniquitatibus eorum.

Inter multa præclara quæ ad Romanos Apoſtolus ſcribit, cum de fide Gentium & infidelitate Iudæorum locutus eſſet, & multa ſuper iudiciis Dei decretiſque tractaſſet, Rom. 11. air: O profundum diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm ſunt inſcrutabilia iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius! Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis ante dedit ei & retribuetur illi? Quia ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi claritas in ſecula ſeculorum. Humanæ infirmitatis religioſa confeſſio eſt, ex Deo hoc ſolum noſſe quod Deus eſt. Cæterum ſecreta illa & profunda imperſpicabilis iudicij decreta, mens terrena non penetrat. Inueſtigare quidem ea perſcrutarique pium eſt, ſed inſcrutabilia ea eſſe & inueſtigabilia confitenda ſunt: quorum eſt alterum religioſæ voluntatis, alterum imperſpicabilis naturæ. Quis enim cauſas naturáſque cœli, & huius & ſuperioris & cæterorum ſciet? Quis Angelorum & Poteſtatum & Dominantium & Thronorum & Principatuum officia rationéſque percipiet? Quis Che- A rubin & Seraphin perpetuas voces æternáſque intelliget? Quis laudantes Dominum ſuper cœlum aquas cognoſcet? Quis Solis, Lunæ & Aſtrorum lumina comperta eſſe ſibi gloriabitur? quis hanc inanis nobis (vt falſo putamus) aëris plenitudinem metietur? Iam verò aut diſpoſitionem orbis terrarum, aut elementorum virtutes, aut temporum mutationes, aut fluminum curſus, aut maris fines, aut oceani viciſſi- B tudines, aut ventorum flatus, aut naturas animalium, aut iras beſtiarum, aut genera arborum, aut virtutes radicum, & origines animarum, & incrementa corporum, & infantium mortes, & ſenum vitas, & labores ſeculi, & ſanctorum glorioſas calamitates, & irreligioſorum infelices beatitudines, & legis & Prophetarum & Euangeliorum & C Apoſtolorum arcano cœleſti libros conſecratos, plenæ cognitionis ſcientia conſequetur? In his igitur omnibus hærens ac detentus Propheta, ex interno cordis ſui ſecreto ſecundùm Apoſtoli vocem & ipſe proclamat, dicens: *De profundis clamaui ad te Domine* Pone illum ſecundùm Apoſtolum in profundo diuitiarum Dei imperſcrutabilium & inueſtigabilium demoran- D tem, ſtatue illum de profundo humanarum calamitatum æſtu precantem, ſecundùm eam Domini quæ eſt in anteriore Pſalmo vocem: Veni in profundum maris, & tempeſtas demerſit me. Exiſtima illum non Pſal. 68. labiis, ſed ſecreto (vt iuſſum eſt) cordis orare: apta aut ignorationi, aut paſſioni, aut orationi vox iſta dicentis eſt: De profundis clamaui ad te Domine: dum aut neſcit, aut patitur, aut precatur. Et quia de E profundis clamat, confidenter ait: *Domine exaudi vocem meam: Fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis meæ.* Sed quærendum eſt ad idipſum ſit, exaudi vocem meam: &, fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis meæ. De profundis enim orat, & profundum eſt quicquid orat. Ac primum intelligendum eſt Deum incorporalem eſſe: neque ex partibus quibuſdam atque officiis membrorum (ex quibus F vnum corpus efficitur) cōſiſtere. Legimus enim in Euangelio, Quoniam Deus ſpiritus Luc. 24. eſt, inuiſibilis ſcilicet, & immenſa atque intra ſe manens & æterna natura. Scriptum quoque eſt, Quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet. Ex his enim corporis membra conſiſtunt, quibus ſubſtantia Dei non eget. Deus autem qui & vbique & in omnibus eſt, totus audit, totus videt, totus efficit, totus incedit. Et hoc ex ſcripturis Act. 16. docemur,

A docemur, cùm dicitur: Ego ſum Deus appropinquans, & nemo de longè. Et rurſum, Quoniam in ipſo & viuimus, & mouemur, & ſumus. Virtus ergo Dei quæ æqualis & indiſcreta eſt, officiorum & membrorum habet nomina: vt virtus qua videt, oculi ſint: virtus qua audit, aures ſint: virtus qua efficit, manus ſint: virtus qua adeſt, pedes ſint: officiorum diuerſitates virtutis huius poteſtate peragente. Deus ergo vbique eſt, & vbique adeſt, audit, videt, efficit: B ſed orandus à nobis eſt, vt ſecundùm precem noſtram adſit, audiat, videat, efficiat. Naturæ ſuæ eſt vt audiat, ſed fidei noſtræ eſt vt precemur audiri. Audit conuiciantes, audit maledicentes, audit etiam intra ſecreta cordis loquentes, ſed fides officium ſuum exequitur, vt Dei auditionem roget: vt qui per naturam ſuam audit, per orantis precem dignetur audire. C Quod ſi qui forte corporeum Deum & conformabilem, & membris diuerſum, quia non idem oculus quod & manus eſt, ob id eſſe exiſtimabit quod dictum eſt: *Geneſ. 1.* Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram: primùm meminiſſe debet hominum iuſtificationem naturis duabus contineri, animæ ſcilicet & corporis, quarum alia ſpiritalis, alia terrena eſt. Et inferiorem hanc materiam ad efficientiam atque operationem naturæ illius fuiſſe potioris aptatam. Ergo quiſquis ita volet credere, D vt corporalis Deus ſit, quia ad imaginem eius homo factus eſt: compoſitum eſſe Deum ſtatuet ex potiore ſcilicet inferioréque natura, quia de talibus homo conſtat. Quicquid autem compoſitum eſt, neceſſe eſt non fuerit æternum, quia compoſitio habet initium quo componatur vt maneat. Sed hæc infidelitatis deliramenta E ſunt, dum per cœleſtis naturæ ignorationem, intra has opinionis anguſtias vitio ingenij degeneris coarctamur. Deus autem ſemper & in omnibus manens & vbique idem & nuſquam ipſe non totus eſt. Cúmque pulcherrimum opus perfecto iam mundo inchoaret, & hominem ſcilicet ad imaginem ſui faciens, F eum ex humili natura cœleſtíque compoſuit, anima videlicet atque corpore. Et prius quidem animam, † diuino illo & incomprehenſibili nobis virtutis ſuæ opere conſtituit. Non enim cùm ad imaginem Dei hominem fecit, tunc & corpus effecit. Geneſis docet longè poſtea quàm ad imaginem Dei homo erat factus, puluerem ſumptum formatúmque corpus:

† quidem diuinam illam,

dehinc rurſus in animam viuentem per inſpirationem Dei factum: naturam hanc ſcilicet terrenam atque cœleſtem quodam inſpirationis fœdere copulatam. Scit ſe beatus apoſtolus Paulus per interiorem & exteriorem hominem diſſidere. Per interiorem quidem hominem condelectatur legi, per exteriorem verò hoc quod non vult agit: cum interior homo ſpiritus opera deſiderat, exterior voluptates corporis concupiſcit. Ergo ad imaginem Dei homo effectus eſt rationabilis, mobilis, mouens, citus, incorporeus, ſubtilis, æternus: quantum in ſe eſt ſpeciem naturæ principalis imitamur, dum tranſcurrit, dum circumuolat, & dicto citius nunc vltra oceanum eſt, nunc in cœlos euolat, nunc in abyſſis eſt, nunc orientem occidentémque perluſtrat, dum nunquam vt non ſit aboletur. Natura quidem Dei in his omnibus eſt, neque vt alibi adſit, decedit aliunde. Sed anima humana in hac ſenſus ſui mobilitate ad imaginem opificis ſui facta eſt, dum naturam Dei mobilitas animæ perennis imitatur, nihil in ſe habet corporale, nihil terrenum, nihil graue, nihil caducum. Et audiamus adhuc Paulum hoc ita docentem: Expoliantes *Coloſſ. 3.* veterem hominem cum geſtis eius, & induentes nouum qui renouatur in cognitionem ſecundùm imaginem creatoris. Nunquid aliquid corporale induimus cùm in agnitionem renouamur? Nihil, vt opinor: induimus autem agnitionem Dei, fidem æternitatis, innocentiæ ſinceritatem & bonitatis mores. Hæc enim animæ magis ſunt indumenta quàm corporis, quæ omnia Deo propria ſunt. Hæc in agnitionem noui hominis induimus: vt in omni miniſterio animæ noſtræ, ſimus ſecundùm imaginem creatoris, bonitatis, & ſanctitatis, & charitatis agnitione perfecti. Hæc propter aures Dei, ne corporalis exiſtimaretur, tractata breuibus ſunt. Et quanquam hæc ita ſe, vt dictum eſt, habent: tamen meminimus eſſe plures ſpiritales virtutes quibus angelorum eſt nomen, eccleſiis præſidentes. Sunt enim ſecundùm Ioannem Aſianis eccleſijs angeli, ſunt, & Moſe teſtante, ſecundùm numerum angelorum fines gentium Adæ filijs conſtituti. Et Domino docente, puſillorum angeli quotidie Deum vident. Sunt ſecundùm Raphaelem ad Tobiam loquentem angeli adſiſtentes ante claritatem Dei: & orationes deprecantium ad Deum deferentes. Hoc ideo commemoratum eſt, vt

ſi forte hos eſſe oculos, vel aures, vel manus, vel pedes Dei intelligere voluerimus: habeamus non improbabilis intelligentiæ autoritatem, maximè cùm ſcriptum ſit: *Heb. 1.* Sunt enim efficientes ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditabunt ſalutem. Interceſſione itaque horum non natura Dei eget, ſed infirmitas noſtra. Miſſi enim ſunt propter eos qui hæreditabunt ſalutem: Deo nihil ex his quæ agimus ignorante, ſed infirmitate noſtra ad rogandum & promerendum ſpiritalis interceſſionis miniſterio indigente. Dehinc ſequitur:

Si iniquitates obſeruabis Domine, Domine quis ſuſtinebit?

Non negligenter dicti huius ratio tractanda eſt. Non enim ait, Si peccata obſeruabis: ſed, Si iniquitates obſeruabis. Differt enim iniquitas à peccato. Nunquid Deus peccata non obſeruabit, & criminum memoria non erit? Erit certè: quin etiam de ocioſo verbo rationem vnuſquiſque præſtabit. Et omnis in carcerem miſſus reddet nouiſſimum quadrantem. Differre autem iniquitatem & peccatum docemur, cum dicitur. Beati *Pſal. 31.* quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Et rurſum: Iniquitatem meam ego cognoſco, † & peccatum meum non abſcondi. Iniquitas enim omnis tranſgreſſio legis Dei eſt, quæ *Rom. 2.* eſt grauior peccato: quod id ipſum Apoſtolus abſolutiſſimè diſtinxit, dicens: Qui enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt: qui autem per legem peccauerunt, per legem iudicabuntur. Ergo peccatum iniquitatis iam perit, cæterum peccatum legis iudicabitur. Peccatum autem iniquitatis eſt, quicquid extra legem delinquitur, vt gentilium crimina ſunt: quæ iam cum ipſa legis ignoratione damnata ſunt. Peccata autem in lege non pereunt, ſed iudicanda ſunt: quia licet peccata ſunt, tamen in lege peccata ſunt. Ergo ſi Deus iniquitatum recordetur, quis ſuſtinebit furta, cædes, falſa teſtimonia, ſtupra, periuria? Hæc enim crimina ſunt, quæ iniquè id eſt extra legem Dei geruntur, quæque nouæ generationis ſacramento abluuntur. Sed horum planè iam quod Deus non recordetur, & cur non recordetur, in ſequenti verſu propheta demonſtrat, dicens: *Quia apud te propitiatio eſt.* Eſt enim vnigenitus Dei filius Deus verbum redemptio noſtra, pax noſtra, in cuius ſanguine reconciliati Deo

† ego agnoui *Ibidem.*

A ſumus. Hic eſt qui venit tollere peccata mundi, qui cruci ſuæ chirographum legis affigens, edictum damnationis veteris deleuit. Siue igitur ad patrem, ſiue ad filium, oratio prophetæ exiſtimabitur (vnum enim ambo ſunt. Et qui videt filium, videt & patrem, quia pater in filio, & filius in patre eſt. Ex ſimilitudine gloriæ alter in altero glorioſus eſt. Glorioſus filius, quia dignus conſortio patris ſit. Glorioſus pa- B ter, quia dignus conſortio filij ſui) pater rectè ad quem volens propheta † dixiſſe creditur, Quoniam apud te propitiatio eſt, quia in patre ſecundùm ſimilitudinem gloriæ filius eſt: & filius ipſe pro peccatis noſtris & propitiatio, & redemptio, & deprecatio iniquitatum noſtrarum, quia ipſe earum propitiatio ſit non recordans. Scit autem propheta ingentis periculi rem eſſe, iniquè, id eſt ſine lege peccare, quia pec- C cati ſine lege perditio eſt, peccati † autem in lege iudicium eſt. Et idcirco ait: *Propter legem tuam ſuſtinui te Domine.* Lex ergo ſancta & ſpiritalis eſt, & in ea verba vitæ ſunt. Et legis finis Chriſtus eſt, & hoc ſequenti verſu oſtenditur. Ait enim: *Suſtinuit anima mea in verbum tuum.* Corporalia quidem legis officia propheta exequitur: ſcilicet ſacrificiorum & holocauſtomatum & neomeniarum & ſabbatorum, quæ omnia vmbra ſunt futurorum: ſed anima eius ſuſtinuit in verbum Dei. Pro- D pter legem ipſe ſuſtinet, id eſt, vt dixi, corporaliter officia legis gerit. In verbum autem Dei anima ſua ſuſtinet: ſcilicet filij Dei aduentum, qui & verbum Dei, & Deus verbum eſt, ſpiritali fide expectat. Qualiter autem expectet demonſtrat dicens: *Sperauit anima mea in Dominum, à cuſtodia matutina vſque ad noctem.* Recordemur Euangelicæ comparationis tenorem, & meminerimus quoſdam opera- E rios vineæ omnem in labore diem tranſigere. A cuſtodia matutina vſque in noctem propheta ſperat: nullum tempus habet vacuum, totius diei indefeſſus operarius eſt. Sed quid tandem ſpei erit? Non omnis ita diem ſuum in ſpe Domini exegit. Sunt enim operarij horæ tertiæ, ſunt F ſextæ, ſunt nonæ, ſunt & vndecimæ. Et videtur propheta qui à cuſtodia matutina ſperauit vſque ad noctem, ſpem nobis Euangelicæ mercedis abſcindere. Non abſcindit planè. Ait enim: *Speret Iſrael in Domino.* Sine præfinitione temporis ſpei adhortatio eſt. Ille quidem vt perfectus operarius, à cuſtodia matutina vſque in noctem

† pater rectè volens per prophetam dix.

† peccato

noctem ſperauit. Sed ad ſpem omne tempus eſt liberum: & mercedem non operis, ſed miſericordiæ, vndecimæ horæ operarij conſequentur. Ita enim ait:

Speret Iſrael in Domino, quia apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio. Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eorum.

Bonus eſt in quem ſperatur, & ſperandum in eo eſt quia miſericors eſt, quia copioſa apud eum redemptio eſt, quia redimet ab omnibus iniquitatibus ſuis vniuerſos. Hora vndecima eſt, concluſa diei ſunt tempora: curramus omnes, feſtinemus ne nox adſit, ne hora prætereat. Senes ſumus, nox mortis inſiſtit, nec ad vndecimam ſaltem vitæ noſtræ horam procedimus. Beatus quidem à manè vſque in noctem laborans, pactum denarium tanquam debitum poſtulat. Sed quia bonus eſt Dominus, quia miſericors eſt, ſperemus in eum: vt vndecimæ licet horæ operarij, diurni laboris denarium conſequamur: per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

Canticum graduum.

PSAL. CXXX.

DOMINE *non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei. Neque ambulaui in magnis: neque in mirabilibus ſuper me. Si non humiliter ſentiebam: ſed exaltaui animam meam. Sicut ablactatum ſuper matrem ſuam: † ſic retribues in animam meam: Speret Iſrael in Domino: ex hoc nunc & vſque in ſeculum.*

† ablactato ſuper matre ſua:

Breuis pſalmus eſt, & diſtinctione magis quam tractatu explicandus: ad humilitatem nos & manſuetudinem inducens. Et quia plurimis aliis locis nonnulla de humilitate tractauimus, otioſum eſt eadem repetere. Certè meminiſſe debemus maximum fidei noſtræ opus eſſe humilitatem: cùm hanc pro optimi operis conſcientia propheta commemorat, dicens: *Domine non eſt exaltatum cor meum.* Optimum enim ſacrificium Deo, cor contribulatum. Non ergo cor ſecundis rebus efferendum eſt: ſed Dei metu intra manſuetudinis fines humilitate cohibendum, Neque elati ſunt oculi mei. Alia iſtud proprietate Græcitas elocuta eſt dicens, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν, id eſt, non ex alio in aliud elati ſunt. Eleuandi autem

A oculi ſecundùm dicta prophetæ ſunt: Eleuate oculos veſtros, & videte quis oſtendit hæc omnia. Et Dominus in euangelio ait: Eleuate oculos veſtros & conſpicite regiones: quia albeſcunt ad meſſem. *Ioan. 14.* Eleuandi ergo ſunt oculi, ſed non rurſum ex alio in aliud eleuandi: vt ſemel in id quod elati ſunt perſeuerent. Dehinc ſequitur:

B *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.*

Magni periculi res eſt, ſi in modicis ambulamus: & ſi non in mirabilibus inmoramur. Magna eloquia Dei ſunt, ipſe mirabilis in excelſis eſt. Et quomodo tanquam bonum opus de ſe propheta præfert, † quòd in magnis & mirabilibus non ambulet? Sed cùm addidit, Super me: in his non ambulat quæ homini magna & mirabilia creduntur. C Dauid enim & propheta & rex erat: humilis antea & abiectus, neque conuiuio patris ſui dignus: ſed Deo complacuit. Vnctus in regem eſt, aſpiratus eſt in prophetam. Non inſoleſcit in regno, non odiis commouetur. Perſequentes ſe amat, inimicorum mortes honorat, inceſtuoſis & parricidalibus filijs parcit. D Imperator contemnitur, pater læditur, propheta vexatur: vltionem non vt propheta orat, vindictam non vt pater ſumit, contumeliam non vt imperator exequitur. In his ergo quæ ſuper ſe magna & mirabilia ſunt, non ambulat. Sed videamus quæ ſequuntur:

† profert

Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam meam.

Quæ prophetæ iſta diuerſitas? Non exaltat cor, exaltat animam. E Non in magnis & mirabilibus ſuper ſe ambulat, ſed non humiliter ſentit. Excelſus animo eſt, & corde ſubmiſſus. Humilis in ſuis eſt, ſed non humilis in ſenſu eſt. Senſus enim eius in cœlo eſt, anima eius in excelſis eſt. Cor autem (ex quo ſecundùm euangelium exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ) humile eſt, ſuaui illo manſuetudinis iugo ſubditum eſt. F Tenendus ergo humilitatis & altitudinis modus eſt: vt corde humiles, ſenſu verò & anima ſimus excelſi. Dehinc ſequitur:

Sicut ablactato ſuper matre ſua, ſic retribues in animam meam.

Ablactato Iſaac, accepimus Abraham feciſſe cœnam: quod ablactatus iam puerili ætati proximus, cibum lactis ex-

cederet. Apoſtolus omnes rudes fidei, & infantiles adhuc in Dei rebus, ſcientiæ lacte potat. Ergo profectus maximus eſt, iam lacte non indigere. Ad fortiorem enim cibum tranſiſſe filium ſuum Abraham, etiam conuiuij lætitia teſtatus eſt: & Apoſtolus carnalibus & paruulis in Chriſto panem negat. Propheta itaque orat, quia non exaltauerit cor ſuum, quia non in magnis & mirabilibus ſuis ambulauerit, quia non humilia ſenſerit, ſed exaltauerit animam ſuam: vti tanquam ablactato ſuper matre ſua retribuatur animæ eius. Scilicet vt perfecti & cœleſtis & viuentis panis retributione ſit dignus: quia per ſuperiora quæ commemorauit opera, cibum iam lactis exceſſerit. Sed neque ſibi tantùm hunc viuum è cœlis panem precatur, vniuerſos autem ad eius ſpem adhortatur, dicens:

Speret Iſrael in Domino, ex hoc & vſque in ſeculum ſeculi.

Spem noſtram nullo fine temporum claudit, in immenſum expectationis noſtræ fidem tendit. In ſeculum ſeculi ſperandum eſt: quia per ſpem præſentis ſeculi, ſpem futuri ſeculi conſequemur in Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

Canticum graduum.

PSAL. CXXXI.

MEmento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. Sicut iurauit Domino: votum vouit Deo Iacob. Si intrauero in tabernaculum domus meæ: ſi aſcendero in lectum ſtrati mei. Si dedero ſomnum oculis meis: & palpebris meis dormitationem. Donec inueniam locum Domino: tabernaculum Deo Iacob. Ecce audiuimus eam in Ephrata: inuenimus eam in campis ſyluæ. Intrabimus in tabernacula eius: adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ. Sacerdotes tui induantur iuſtitiam: & ſancti tui exultent. Propter Dauid ſeruum tuum: non auertas faciem Chriſti tui. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum, De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum: & teſtimonia mea: hæc quæ docebo eos. Et filij eorum vſque in ſeculum: ſedebunt ſuper terram tuam. Quoniam elegit A *Dominus Sion: prælegit eam in habitationem ſibi. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi: hic habitabo quoniam prælegi eam. Viduam eius benedicens benedicam: pauperes eius ſaturabo panibus. Sacerdotes eius induam ſalutari: & ſancti eius exultatione exultabunt. Illuc† producam cornu Dauid: paraui lucernam Chriſto meo. Inimicos eius induam confuſionem: ſuper ipſum autem florebit ſanctificatio mea.* († Illic)

B Omnes quidem anteriores pſalmi graduum, in profectum nos ſpei celſioris extollunt: & per doctrinam fidei, ſpei, confeſſionis, humilitatis, orationis † in ſublime gradibus ſuis prouehunt. († operationis) Sed hic præcipuè pſalmus nos & cognitionem filij Dei edocet: & ſacramento aſſumptæ ab eo carnis inſtituit. Cœpit enim ita:

C *Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius.*

Audent Iudæi, aduentum Domini noſtri quo in corpore ſalutem humano generi reddidit, abnegantes, hunc pſalmum ad Dauid referre, vt in paſſione Domini impij, ita & in prophetiæ ſcientia imperiti: legentes & non intelligentes, habentes & neſcientes, venerantes & non obedientes. Qua enim religionis ſimulatione prophetarum libros venerentur, multis cognitum eſt. Contrectare legentes manu non audent, lintheo ſubſternunt, D ad fidem ſacramenti teſtes eos adhibent: & hoc eò proficit, vt maiore irreligioſitatis crimine eorum quibus tantus honor debetur, dicta aut contemnant, aut diſſimulent, aut neſciant. Hoc eo dictum eſt, quia cùm in prophetis longè poſtea quàm Dauid corpore exceſſerat, E ſcriptum habeant in Hieremia ita: In illa die, dicit Dominus, contribulabo iugum à ceruice eorum, & vincula eorum diſrumpam, & non operabuntur ipſi adhuc alijs dijs, & operabuntur Domino Deo ſuo. Et Dauid regem ipſorum ſuſcitabo illis. (Hier. 30.) Et rurſum: Suſcitabo illis Dauid regem orientem iuſtum, & re- (Hier. 23.) F gnabit rex, & intelliget, & faciet iuſtitiam & iudicium ſuper terram. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael commorabitur fidens. Item in Eſaia: Et excitabo paſtorem ſuper eos vnum alium, & paſcet eos ſeruus meus Dauid. Et erit his paſtor, & ego ero illis in Deum, & Dauid princeps in medio eorum. Ego Dominus locutus ſum. Et diſponam ad Dauid teſtamentum pacis.

A

Nolunt credere quod docentur: neque his fidem habent quibus deberi venerationem confitentur. Et religioſi quomodo erunt, authoritatem abnegantes religioni? Dauid cum patribus quieſcebat, ipſe teſtamentum datæ per Moſen legis cognouerat: tanto poſtea Deus per prophetas locutus eſt, Dauid excitandum regem paſtorem orientem iuſtum, in cuius diebus ſalus Iſrael ſit, ad quem Deus teſtamentum pacis diſponit.

B

David ſcriptor ex parte Pſalmorum.

Ergo eſt Dauid non hic Ieſſe filius, pſalmorum ex parte conſcriptor: ſed Dauid ob cuſtodiam gregis ſui paſtor.

Ioan. 10.

Paſtor enim bonus pro ouibus ſuis animam ponit. Ob æterni regni gloriam rex, cui dictum eſt:

Ibid. 5.

Rabbi tu es rex Iſrael. Ob iudicium Dei iuſtus: Pater enim non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Ob lumen mundi, oriens:

Ibidem. 1.

Erat enim lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

C

Ob filij dignitatem, teſtamenti pacis hæres:

Matth. 28.

Omnia enim mihi data ſunt in cœlo & in terra. Et:

Ioan. 14.

Pacem meam relinquo vobis. Confiteantur ergo neceſſe eſt Iudæi, longè poſt tempora Dauid eſſe hæc prædicata. Eſt autem Dauid iſte, qui nomen parentis ſecundùm originem carnis accepit: nomen ſumens eius, cuius ex genere ſumebat & corpus. Omnia autem quæ pſalmo continentur: & à geſtis prophetæ Dauid, & à natura humanæ infirmitatis,

D

& ab eius temporibus diuerſa ſunt. Et quia ei non res, non conditio, non tempus aptatur, & in eum Dauid quem poſtea per prophetas Dominus pollicitus eſt, conueniunt: non eſt ambiguum quinetiam hic qui propheta egregius & magnus eſt, de eo Dauid qui poſtea extitit Dei ſpiritu prophetiæ officio ſit locutus, Ait enim: *Memento Domine Dauid & omnis manſuetudinis eius.*

E

Non ait, Memento mei: ſed, Memento Domine Dauid: vt alterum qui loqueretur oſtenderet. Orationem autem omnem hanc eſſe vnigeniti filij Dei per prophetam loquentis, exiſtimari neceſſe eſt: memoriam Dei patris erga eum ſibi quem aſſumpturus erat hominem deprecantis.

F

Eſt enim Ieſus nunc, ſecundùm Apoſtolum in gloria Dei patris: & ei omne cœleſtium & terreſtrium & infernorum genu flectitur. Ergo ſe primogenitus Dei filius Deus verbum, iam Dauid nuncupat, per prophetam eius ſibi hominis nomen aſſumens: qui ſecundùm diuinitatis ſuæ priuilegium vnà ſecum eſſet in patris gloria collocandus. Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. Ait enim ipſe: Quia manſuetus & humilis corde ſum. Et teſtimonium de eo patris eſt:

Matt. 12.

Ecce puer meus quem elegi dilectus meus in quo complacuit animæ meæ. Ponam ſpiritum meum ſuper eum, & gentibus iudicium meum nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Vt omnis ergo huius manſuetudinis pater meminit, deprecatur: per cuius manſuetudinis modeſtiam Deo patri officium humilitatis ſuæ vouerit: *Sicut, inquit, iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob.* Sacramenti mentio ad profeſſionem voluntatis aſſumitur. Et neſcio an vnigenitus iurauerit. Certè ita & geſſit & locutus eſt omnia, vt ſacramento religionis † ſatisfacere videretur.

† vt ſacramenti religioni ſatisf.

Namque cùm quædam de paſſione ſua locutus ad diſcipulos fuiſſet, & Petrus tanquam indignum hoc Dei filio deteſtatus eſſet: Petrum cui ſuperiùs claues regni cœlorum dederat, ſuper quem eccleſiam ædificaturus erat, aduerſus quam portæ inferi nihil præualerent, † qui quæ in terris vel ſoluiſſet vel ligaſſet, ea in cœlis vel ſoluta perſiſterent vel ligata;

† valerent.

hunc itaque tali conuicio deteſtantem hoc ſacramentum paſſionis excepit: Vade poſt me Satana, ſcandalum mihi es.

Matth. 16.

Tanta enim ei religio fuit pro humani generis ſalute patiendi, vt Petrum primum filij Dei confeſſorem eccleſiæ fundamentum, cœleſtis regni ianitorem, & in terreno iudicio iudicem cœli, Satanæ conuicio nuncuparet.

Petrus fundamentum.

Quinetiam in tumultu eo quo ſe dedendum paſſioni præbuerat, cum idem Petrus ſeruo ſacerdotis gladio aurem abſcidiſſet ait: Reconde gladium tuum in thecam:

Ioan. 18.

Calicem quem dedit mihi pater, non bibam illum? Impium & profanum docens eſſe, ſi non omnia quæ erga humanam ſalutem patri vouiſſet, expleret. Abſolutè autem in eo oſtendit deuotam paſſionis ſuæ religionem, cùm poſt aceti poculum eſſet ſpiritum traditurus. Perfectis enim omnibus ait:

Ibid. 19.

Conſummatum eſt: & inclinans caput tradidit ſpiritum. Percurrerat enim omnia ſacramenti officia: & vbi conſummatione gaudetur, ibi in ſuſcepti operis perfectione lætitia eſt. Ergo quia ſecundùm hanc geſtorum deuotionem ita omnia geſta ſunt, vt videantur ſtudioſè pro religione quia iurata ſunt hæc eſſe perfecta.

ſequens eſt vt videatur quid ſit quod Dauid iſte & iurauit & vouit.

Si intraro in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei. Si dedero ſomnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.

Humanæ naturæ vota hæc eſſe non poſſunt: & conditio ſacramenti infirmitatem terrenæ neceſſitatis excedit. Adeundum tabernaculum domus non eſt, ſtrato lecti abſtinendum eſt, ſomnus oculis & palpebris dormitatio & requies temporibus non danda eſt: donec inueniatur Domino locus & tabernaculum Deo Iacob. Standum ergo erit nocte diéque ſub cœlo, & nunquam in requie corpus iacebit: oculi autem ſemper vigiles laborabunt, & ne ipſis quidem palpebris conniuendi in dormitatione permittetur obductio. Tempora verò, quæ maximè in toto capite & corpore iniuriis vigiliarum & ſtationis obnoxia ſunt, requiem non habebunt. Homo iſtud de ſe iurare non finitur, etiam ſi maximè nolit, conditionem tamen voti huius pro ipſa naturæ ſuæ neceſſitate violabit. Vigilet licet animus, & corpus in ſtatione contineat, tamen neceſſe eſt infirmitatis dominante natura & procidat, & dormiat, & requieſcat inuitus. Dehinc quem locum homo Deo inueniet? Et incomprehenſibilem infinitámque naturam quali tabernaculo continebit, cum de ſe ipſe per

Eſa. 66. prophetam Deus locutus eſt dicens: Cœlum mihi thronus eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum? quam domum ædificabis mihi, aut quis locus requietionis meæ? Omnia enim hæc fecit manus mea, & mea ſunt omnia hæc. Non ignarus autem huius diuinæ vocis propheta eſt, & ſcit humanæ & terrenæ operationis domum Deo eſſe non poſſe, idipſum pſalmo anteriore conteſtans, quum

Pſal. 126. ait: Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Ergo ſi neque natura hominis conditionem voti iſtius recipit, neque locum & tabernaculum Deo humana requirit operatio, cognoſcendum eſt per cœleſtium ſcripturarum authoritatem quid ſit hoc votum, per cuius ſatisfactionem locus Domino, & Deo Iacob tabernaculum ſit repertum. Domino noſtro Ieſu Chriſto vnigenito Dei filio, qui omnia humanæ ſalutis ſacramenta

A tanquam iuratus expleuit, & quem à prophetis Dauid ſignificatum docuimus; hoc opus maximum fuit: vt hominem ad ſcientiam diuinam, eruditum, dignum habitaculum Deo redderet. Et eſſe hominem ſedem atque habitationem Deo, ita docemur Deo ipſo per prophetam loquente: Quia inhabitabo in his, & in illis ambulabo, & ero illorum Deus, & *Hier. 3.* *Pſal. 5.*

B ipſi erunt mihi populus. Et rurſum: In æternum exultabunt, & inhabitabo † in his. Dominus autem ipſe in Euangelio ait: Si quis diligit me, & verbum meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Et Apoſtolus quoque ait: Vos eſtis templum Dei, & ſpiritus Dei habitat in vobis. Habitat autem Deus *† habitabo* *Ioan. 14.* *2. Cor. 6.*

C religioſorum mentes, non corporali aditu neque naturæ grauioris ingreſſu, vt alibi non degens, illic tantum quo ſe intulerit inſiſtat: ſed ſpiritali virtute, in vacua ſe à terrenis labibus corda permittit, ſeſéque luminis modo in patentibus innocentiæ foribus mentes illuminaturus infundit. Aſſumpto igitur corpore vnigenitus Deus, neque ante ſe cum ho-

D mine ſuo ingreſſurum tabernaculum domus ſuæ iurat, id eſt in cœleſtem habitationem ſuam eſſe rediturum, quàm hæc religioſi pectoris loca Domino inueniat: ſed neque ſtratum lecti ſui aſcenſurum ſe eſſe vouit. Stratum requies humanorum laborum eſt, & feſſorum corporum refectio. Sed quia in cœlo ſemper quieſcitur, & quia indefeſſa illa natura laborem neſcit, ſemper in ſtrato, id

E eſt ſemper eſt in quiete. Dominus noſter in forma Dei manens formam ſerui accepit, & obediens vſque ad mortem fuit, & mortem crucis: vt plus neſcio quid morte pateretur. Ob id autem tantum obediens vſque ad crucis mortem eſt, vt nos habitatione Dei dignos eſſe præſtaret. Mori igitur voluit qui vita eſt, & effici ſe indefeſſa virtus ad habitationem corporis non recuſauit infir-

F mam, vt in forma Dei manens formam ſerui acciperet. Exceſſit ergo ex illo æternæ beatitudinis ſuæ ſtrato. Et teſtis nobis quadrageſimus pſalmus eſt, qui ex perſona Domini omne ſacramentum paſſionis eloquitur, dicens: Vniuerſum ſtratum ſuum verſaſti in infirmitate eius. *Pſal. 40.* Cùm per obedientiam voluntatis paternæ ex Deo homo, ex potente infirmus, ex viuificante mortuus, ex æterno ſeculorum

ſeculorum iudice crucis reus dicitur: tum ſtratum eius in infirmitatem conuertitur. In illud igitur æternæ & beatæ quietis ſtratum, vouit niſi reperto Dei tabernaculo non redire: ſed nec antè ſomnum oculis

Pſal. 3. ſuis dare. Quis iſte eſt ſomnus? Nempe ille, de quo ait: Ego dormiui & ſomnum cepi & ſurrexi, quoniam Dominus ſuſcipiet me. Mortis hic ſomnus eſt, quem non antè oculis ſuis dabit, quàm locum habitationis inueniat. Huius etiam ſomni beatus Patriarcha Iacob in benedictione Iudæ (qui princeps gentis iſtius extitit)

Geneſ. 49. meminit, dicens: Catulus leonis Iuda, ex frutice filius meus, procidens dormiſti vt leo, & ſicut catulus leonis. Quis ſuſcitabit eum? Et ſuperior & conſequens benedictio, nec ætati Iudæ, nec geſtis conuenit, ſed ei qui ex Iudæ frutice ſicuti ex radice Ieſſe eſt: qui & catulus leonis eſt, & Iacob erit filius. Ex hac enim tribu Iudæ Maria eſt quæ Domini noſtri ſecundùm carnem mater fuit. Hic ergo procidens dormiuit vt leo. Leo terrori eſt feris omnibus & veluti dominans eſt cæterarum beſtiarum: & hic ſolus per confidentiam & ſecuritatem dormit intrepidus. Terror omnium vigilàns eſt, ipſe autem ſecurus in ſomno eſt. Et idcirco addidit, Quis ſuſcitabit eum: quia intrepidæ & præpotentis naturæ ſecuritatem nulla externi

† æterni terroris. timoris † timiditas inquietet. Ne ergo quicquam humile atque paſſibile impaſſibilem vnigeniti Dei ſubſtãtiam perpeſſam exiſtimaremus, in ea morte quam ſubiit, feræ huius intrepidè dormientis exemplum ad ſecuræ mortis intelligentiam eſt relatum: vt extra humani timoris eſſe in ſomno illo inquietudinem doceretur, qui per generis ſui naturæque virtutem dormiens licet, timere non poſſet. Seruata autem diligentiſſimè ea ratio eſt, vt in vnigenito Deo æterni & gignentis eum Dei gloria noſceretur, cum dicitur: Sicut leo, & ſicut catulus leonis. Ad id enim quod ex Deo ipſe ſubſiſtit, catulus eſt leonis: ad id vero quod leo eſt, paternæ in eo maieſtatis indifferens generoſitas prædicatur. Vt vnum ambo ſint, leo eſt: ne vnus atque ipſe ſit, catulus leonis eſt. Id autem ipſum etiam Pſalmi conſequentia docent. Ne etiam indefeſſa illa virtus & impaſſibilis vnigeniti Dei natura mortis ſomno dormitatura exiſtimaretur: rem omnem ad officium corporis cui diſceſſio immortalis animæ mors eſt, retulit dicens: *St dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dor-*

A *mitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Temporibus ſecundùm tranſlationis fidem non ætatis ſpaciis, ſed capitis partibus requiem negat. Et hæ affectiones ſunt corporales, quas labor longus & vitæ anxietas exagitant. Quieuit autem ille, cui mors ſomnus eſt: & id quod nobis pœnalis demutatio eſt, vni-

B genito & in corpore manenti Deo requies fuit. Sed ante hanc requiem & Apoſtoli eliguntur, & ſoluendi ac ligandi & in terra & in cœlo ius ſortiuntur, & poteſtatem aduerſus virtutem omnem aduerſariam ſumunt, & templum Dei ſunt: & ipſi ex lege venientes, dignum Deo Iacob tabernaculum ſunt reperti. Ac ne fortè nos per multiplicem humani ingenij intelligentiam vim veritati afferre qui-

C dam arbitremur, vt quod ex Dauid perſona dictum ſit, id ad Dominum ſaluatorémque noſtrum multimodis tranſlationum ſubtilitatibus transferamus: contuenda ſunt quæ ſequuntur, vt ex his veritatem inuitis ſcilicet & renitentibus ingeramus. Ait enim: *Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam in campis ſylua. Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius.* Superius vbi iuratur ac vouetur, voti ſacra-

D mentum non conuenire naturæ humanæ docuimus: quia tanti temporis vigilias labor terreni corporis recuſaret. Et nunc vbi loca ipſa eorúmque nomina commemorantur, ne quid in Dauid referri poſſit, veritas ipſa & extantis hodie regionis fides contradicit. Dauid enim diſperſum populum in regno ſuo habens, cui nulla religionis ſedes eſſet, aream in Hieruſa-

E lem coemit ad locum templi, vt illuc ad explenda legis ſolennia conueniretur. Sed templum hoc filius eius Salomon ædificauit, ornauit, & religionibus initiauit. Volunt ergo Iudæi Dauid areæ huius coemptorem peregrinationem à domo & vigiliarum iniuriam & laborem corporis, donec hunc locum & hoc tabernaculum Deo Iacob poſſet inuenire, vouiſſe. Sed

F hoc neque hiſtoria Regnorum aut Præteritorum, in quibus Dauid geſta continentur loquitur: neque Pſalmus admittit. Et cur non admittat in abſoluto eſt. Dauid aream coemit: locus templi locus areæ fuit, vbi fruges congeſtæ, vbi tritæ, vbi & paleæ à tritico ſeparandæ ſunt. Requies autem Domini in Effrata eſt, & prius audita in Effrata eſt, & poſtea in campis

reperta. Et quid commune Hieruſalem & Effrata? quid areæ ad ſyluæ campos? nihil hic conueniens eſt, nihil non diſſonans eſt. Aream in qua requieuiſſe Deus Iacob exiſtimatur, nouiſſimis temporibus ventilabro Dominus emundat: triticum eius horreis condit, paleas autem inextinguibili igne vrit. Probatos legis viros, apothecis dignos habet: inutiles & infructuoſos igni iudicij deputat. Templum illud hodie iam nullum eſt, incenſum eſt, dirutum eſt, informe ruinis eſt. Et vbi ergo Dei requies eſt? Mentitus Propheta eſt, & irritum ſacramenti ipſius votum eſt. Deus etenim requiem quam ei ſe iuratus reperturum vouebat, amiſit. Itaque quia neque Dei dignitati, neque naturæ hominis, neque locorum vetitati, neque temporum demutationi hæc irreligioſarum opinionum figmenta conueniunt, ex ipſis nunc ſcripturarum cœleſtium autoritatibus demonſtrandum eſt, ad perſonam Domini noſtri Ieſu Chriſti & ad Eccleſiæ ſanctificationem Pſalmum eſſe referendum. Diximus ſuperius etiam hunc Prophetam de Dauid illo iuſto paſtore Rege Oriente, in Pſalmo iſto prophetaſſe: & ex perſona eius locutum eſſe, cum dixit: *Si intrauero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei. Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Nunc verò vt ſe voti huius non ignarum neque imperitum Propheta eſſe oſtenderet, ex perſona ſua loquitur, dicens: Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam in campis ſyluæ. Superiùs vbi ſacramenti religio commemoratur, vnus iurauit ac vouit. Vnus enim in forma Dei manens formam ſerui accepit: & vnus Dominus Ieſus Chriſtus eſt, per quem omnia, vnus Deus pater ex quo omnia. Nunc autem vbi ſcientiæ propheticæ cognitio oſtenditur, ex perſona plurium dicitur, Audiuimus eam in Effratâ, inuenimus eam in campis ſyluæ: quia plurimis requies Domini prophetabatur. Auditur itaque in *Mich. 5.* Effrata. Effrata eadem eſt quæ Bethlehem, in qua Dominus natus, ex Maria eſt. *Matth. 2.* Teſtis nobis eſt & Propheta, dicens: Et tu Bethlehem domus Effrata, non minima es vt ſis in millibus Iuda. Ex te enim exiet, qui reget populum meum Iſraël †. Illic enim primùm requies Dei auditur: vbi primùm vnigenitus Deus cor-

† qui erit dux Iſraël.

A pus humanæ carnis habitauit, quod in Effrata auditur, in campis ſyluæ inuenitur. Initium itaque Eccleſiæ in Bethlehem auditur. Eſſe enim cœpit à Chriſto, ſed in gentibus reperitur quæ ſunt ex ſyluæ campis: ex horrentibus nitidæ, ex ſterilibus fructuoſæ, ex ignis pabulo vitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus Dei requies, domus, templum, atque poſſeſſio. Quod autem gentes tanquam ſyluæ cubi- B le diaboli fuerint, Pſalmus nobis ſeptuageſimusnonus teſtis eſt, dicens: Deuaſtauit eam aper de ſylua. & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Illic enim de vinea ſermo eſt, id eſt de Dei, vt tunc putabatur, populo: quem infidelem & impium diabolus gentes inhabitans vaſtauerat. In his ergo campis ſyluæ Dei requies, quæ in C Effrata audita eſt, inuenitur. Seruata autem temporum ratio eſt, vt quod & audiuimus & inuenimus præteritam ſignificet ætatem: id autem quod deinceps conſequitur, ſpem futuri temporis doceat, cùm ait:

In tabernacula eius intrabimus, adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius.

Corporali iſtius vitæ præſentis offi- D cio Propheta deſperans, fide & ſpiritu præſumit vt tabernacula requiei Dei qui ea vidit & audiuit introeat. Sed ſuperius ſuper vno tantùm tabernaculo iuratum eſt, nunc autem multa tabernacula introibunt: Sunt enim vna Apoſtolorum Eccleſia de qua ſuperius votum eſt plures Eccleſiæ & multa tabernacula: ſed eadem Dei requies in pluribus eſt. Hæc ergo requiei Dei tabernacula introibunt. E Neque ſolum introibunt, ſed etiam adorabunt vbi ſteterunt pedes eius. Cùm ſtatur, vno in loco, ex quo decedi non oporteat, conſiſtitur. Vbi verò pedibus ſtatur, illic toto corporis officio inſiſtitur. Lex præteriit, prophetia clauſa eſt, finis eorum Chriſtus eſt. Demutationis alterius nullus locus eſt. In hoc in æternum ſtandum eſt, vbi iam decurſu legis & Prophetarum Dominus inſiſtit. Diſcur- F rit quidem per Apoſtolos prædicatio, quos frequenter pedes ſignificatos meminimus: ſed in Euangeliis conſiſtitur. Illic ergo adorabitur: vbi Domini pedes, id eſt, prædicationes nouiſſimæ ſine demutationis alicuius tranſgreſſione † conſtiterint. Et quia in Euangeliis legimus dictum, Multi Prophetæ & iuſti cupierunt *Matth. 13.* videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis: ſanctus Propheta deſiderij huius im-

† tranſceſione.

patiens

patiens eſt. Poſtquam enim requiem Dei audiuit, & reperit, poſtquam introiturum ſe adoratumque credidit: ſpei tantæ fieri iam particeps deprecatur, dicens: *Exurge Domine in requiem tuam.* Quam repetturum ſe Dauid tuus vouit, quam nos in Effrata audiuimus, quam in campis ſyluæ inuenimus: in cuius tabernacula introibimus, adoraturi illic vbi pedes tui ſteterunt. Exurge igitur in eam requiem quæ voti ſacramento quæſita eſt, quæ prophetiæ ſcientia in loco audita eſt, quæ in Gentium fructu frugifero reperta eſt, quæ introeuntibus frequentabilis eſt, quæ in loco indemutabilis eſt, quæ adorantum religione venerabilis eſt. Sed non ſolum tu Domine exurge in requiem tuam, ſed & tu & arca ſanctificationis tuæ. Non arca teſtamenti, non arca legis: ſed arca ſanctificationis tuæ. Et quidem eſſe arcam teſtamenti meminimus, intus ac foris auream, vbi tabulæ lapidum, vbi ſanctæ literæ, vbi liber teſtamenti, vbi Gomor mannæ. Sed hæc omnia eius quod Dominus aſſumpſit corporis ſpecies eſt, omne in ſe ſacramentum continens legis: nunc & Deitatis ſpiritu & origine carnis munitum, intus ſcilicet ac foris aureum. Eſt enim Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria Dei patris, manna in ſe continens æternum. Ipſe enim panis eſt viuus teſtamenti intra ſe tabulas & legis librum conſeruans: ſunt enim in eo verba vitæ. Vt igitur cum Domino etiam hæc ſanctificationis arca (hanc enim ſecundùm Euangelia & ſanctificauit & ſignauit pater) in requiem exurgat Propheta orat. Cæterùm arca illa terrena, & frequenter ab allophylis capta eſt & polluta à regibus: & hodie templo atque vrbe ſubuerſa iam nulla eſt. Et videamus quid ſequatur. Ait enim: *Sacerdotes tui induantur iuſtitiam, & ſancti* †*exultent.* *tui lætentur*†. Induentur Deo & arca ſanctificationis eius in requiem reſurgente iuſtitia ſacerdotes: validiſſimo (vt Apoſtolus ait) thorace, induentes thoracem iuſtitiæ quo inimici iacula excipiant, quo in æternum hominem communiant. ſancti autem lætentur. Et videamus cauſam cur & ſacerdotes iuſtitiam induant, & ſancti lætentur. Ait enim: *Propter Dauid ſeruum tuum ne auertas faciem Chriſti tui.* Chriſtum ad Deitatis ſpiritum tetulit, Dauid ad corporis carnem. Formam enim ſerui qui in Dei forma manebat accepit. Ne igitur auertat à ſacerdotibus atque à ſanctis Chriſti faciem rogat: vt eos diuinitatis ſuæ

A gloria qui propter Dauid, id eſt aſſumpti ab eo corporis ſacramentum lætantur, illuminet. Et cur propter Dauid ſeruum ſuum, faciem Chriſti ſui non auertat oſtendit, dicens: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum.* Dominus iurat & iurat veritatem, & dicti ſui fidem etiam ſacramēto ne ambigamus affirmat. Non fraudabit igitur Dauid ſuum B veritate iurata. Et quid ei iurauerit, dignum eſt contueri.

De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc quæ docebo eos. Et filij eorum vſque in ſeculum ſedebunt ſuper ſedem tuam. Quoniam elegit Dominus Sion, prælegit eam in habitationem ſibi. Hæc requies mea in ſæculum ſeculi, hic habitabo quoniam prælegi eam. Quid hic C quod Dauid ſit proprium continetur? Vrbs illa quæ generi eius fuit regia, capta eſt à Babyloniis: & euerſa regni dignitatem ſub dominantium iure non tenuit. Poſt etiam à Romanis, capta & incenſa iam nulla eſt. Et vbi Dei requies in æternum eſt vbi ex fructu ventris eius in ſede Dei Reges ſunt? Seruiunt enim hodie, exules, patria carentes, toto in orbe diſpetſi. Et vbi illa quæ iurata eſt veritas? vbi D illud quod non fruſtrandus eſt veritate? Et vbi filiis Dauid regni æterni ſedes ſempiterna? Quæ electa Sion dicitur, horret ruinis, vacua incolis eſt. Et quomodo Dei requies eſt in ſecula ſeculorum? Currunt tempora, & hoc vitæ noſtræ ſeculum manat. Deus ergo ſine requie eſt. Sed qui hæc infelicis erroris opinione ſic credunt, audiant cui Dauid iuratum ſit. E Nempe illi de quo dictum eſt: Poſui adiutorium meum ſuper potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo liniui eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum conſortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adijciet nocere ei. Et concidam inimicos eius à facie ipſius, & odientes eum in fugam conuertam. Et veritas mea F & miſericordia mea cum ipſo, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipſe inuocabit me, pater meus es tu, Deus meus & ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelſum ſuper Reges terræ. In æternum ſeruabo illi miſericordiam meam, & teſtamentum meum fidele ipſi. Et

Pſal. 88.

ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius, & A ſedem † eius ſicut dies cœli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint. Si iuſtitias meas profanauerint, & mandata mea non cuſtodierint. Viſitabo in virga iniuſtitias eorum, & in verberibus peccata eorum. Miſericordiam verò meam non diſpergam ab eo, neque decipiam in veritate mea. Neque profanabo teſtamentum meum & B quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit. Et ſedes eius ſicut Sol in conſpectu meo, & ſicut Luna in æternum, & teſtis in cœlo fidelis. Promiſſiones iſtæ Dauid eius ſunt, qui aduerſus potentem adiutor electus eſt, cuius in mari manus eſt, cuius in fluminibus dextera eſt, qui nuncupare Deum patrem audet, C quia eſt: qui ipſe primogenitus eſt, qui excelſus ſuper Reges terræ. Cuius ſemen in ſeculum ſeculi eſt, cui quæ ſunt dicta, non irrita ſunt, cui ſemel ſine mendacio iuratur in ſancta, cui ſedes ſicut Sol in conſpectu Dei eſt, & permanet vt Luna perfecta in æternum. Ex huius igitur ventris fructu ſuper ſedem Dei collocabuntur. Quomodo autem ex fructu ſimus ventris eius, audiamus Prophetam

Hier. 30. Hieremiam dicentem: Si itaque audiſtis D huiuſmodi, ſi peperit maſculus. Partum ſexus iſte non recipit, ſed generatio quæ ab eo eſt partus inſtar obtinuit. Audiamus & Paulum parturientem in filiis

Galat. 4. procreandis, cum dicit: Filij mei quos ego iterum parturio. Eſſe autem omnes nos filios ſibi ipſe Dominus in Euange-

Matth. 9. lio teſtatur, dicens: Fili remiſſa ſunt tibi

Ioan. 13. peccata. Et iterum: Filioli adhuc vo- E biſcum ſum. Filij itaque ſunt ipſius in ſede Domini collocandi. Et ſpei conditio præponitur: Si inquit cuſtodierint filij tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc quæ docebo eos. Moſes enim legem ſcripſit, in qua teſtimonia Dei continentur. Propheta hic idem totus

† diuerſatur. deuerſatur † in lege. Et quomodo adhuc filij illius Dauid in teſtimoniis ſunt do- F cendi? Non præſentis ætatis eſt ſermo, ſed his proprius, de quibus dictum eſt:

Matth. 11. Confitebor tibi Domine pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Sed docti & manentes in his quæ docebuntur quid conſequentur? *Vſque in ſeculum*, inquit, *ſedebunt ſuper ſedem tuam.*

† thronũ.

Et qui iſti ſunt qui ſedebunt? Nempe de *Matth.* 19. quibus dictum eſt: Et vos ſedebitis ſuper duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Iſraël. Non negligendum eſt autem, id quod & ſuperiùs & inferiùs dicitur. Superiùs enim dictum eſt, Ponam ſuper ſedem meam: nunc autem dicitur, Sedebunt ſuper ſedem tuam. Et hoc quid *Ioan.* 16. erit? Nempe id quod dicitur: Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt. Sedes patris, ſedes & filij eſt: quia ego & pater vnum ſumus. Aut quomodo intelligitur, Ponam ſuper ſedem meam, & ſedebunt ſuper ſedem tuam: niſi quod per concordem & non diſſimilem à ſe innaſcibilis vnigenitique naturam, & pater in filio, & in patre filius eſt? deitatis in vtroque nec genere, nec voluntate diſſidente ſubſtantia cum paternæ maieſtatis gloria in vnigenito congenita ſit. Atque ob id ſedem filij, ſedem ſuam pater nuncupat: quia & ex ſe & in gloria indemutabilis diuinitatis ſuæ vnigenitus & verus Deus natus ſit, nec contumeliam communicatarum cum eo ſedium ſentiat, cui ex ſe genito in naturæ ſimilitudine nulla diuerſitas eſt dignitatis. Deinde eorum habitatio qui in ſeculum ſuper ſedem ſeſſuri ſunt, ita oſtenditur: Quoniam elegit Dominus Sion, præelegit eam in habitationem ſibi. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi, hîc habitabo quoniam præelegi eam. Non montem ſcilicet Sion deſertum & inutilem elegit: neque ciuitatem dirutam & euerſam. Locis enim Deus non continetur, neque omnipotens & æterna ſubſtantia, aut in deſertis montium ſolitudinibus, aut in vrbium ruinis iam deformium conquieſcit: ſed elegit eorum requiem, de quibus Dominus in Euangelio ait: Nemo venit ad me, *Ioan.* 6. niſi pater qui miſit me adducat illum. Illam Sion ſanctam & cœleſtem Hieruſalem elegit, concordem ſcilicet fidelium cœtum, & ſanctificatas ſacramentis Eccleſiæ animas: in quibus tanquam rationabili & intelligenti & emundata & æterna per reſurrectionis gloriam domo rationabilis & intelligens & impolluta & æterna inenarrabilis diuinitatis natura requieſcat. Non quod ex ea, in qua eſt infinitatis ſuæ immenſitate deſiſtat, vt humanarum mentium anguſtiis coarctetur: ſed quia per digni ſe habitaculi ſedem, qui & vbique & idem & totus & ſemper eſt, in ſanctis probabilibúſque requieſcat: vbi nulla offenſio, nulla demutatio, ſed in ſeculum ſeculi, id eſt, in æterna

tempora

tempora digna & placens habitatio ſit electa. Dehinc ſequitur: *Viduam eius benedicens benedicam.* Quidam tranſlatorum interpretatus eſſe ita repertus eſt, Captionem eius benedicens benedicam: tanquam venatoribus & piſcatoribus hominum effectis Apoſtolis, hæc eorum benedicta ſit captio. Maximè quod Bethſaïda ex qua Apoſtoli ſunt, per interpretationem linguæ Hebraïcæ, domus venantium nuncupetur. Sed nobis ſequenda eſt prima illa, & ſub Iudæorum temporibus ante Domini aduentum ad Eccleſiæ doctrinam conſignata tranſlationis autoritas: Viduam eius benedicens benedicam. Quanta viduarum dignitas eſt, & honeſta vnius thori conſcientia, & fœlicis continentiæ indemutata conſtantia. Hæc enim benedicitur, & benedicendo benedicitur: ex iudicio ſcilicèt benedicentis, benedictione ſit digna. Sed Apoſtolus Gentium Doctor, hortatur nos & aliud de vidua quæ benedicenda eſt ſentire. Lege enim non per virtutem ſpiritalis efficientiæ, ſed per finem obſeruantiæ eius emortua, viduam eam eſſe quæ ex ſynagoga effecta Eccleſia ſit, docet, dicens: An ignoratis fratres, ſcientibus enim legem loquor, quoniam lex dominatur homini, in quantum temporis viuit? Quæ enim ſub marito eſt mulier, viuo marito iuncta eſt legi. Si autem mortuus fuerit maritus, euacuata eſt à lege mariti. Ergo viuente marito adultera vocabitur, ſi iungatur alij viro. Si autem moriatur maritus eius, liberata eſt à lege, ne adultera teneatur coniuncta alij viro. Itaque fratres mei & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti: vt & ipſi ſitis alterius, huius qui à mortuis reſurrexit. Comparatione viduæ, quæ mortuo marito libera quibus volet nuptiis ſit, deſinente iam lege, viduam legis Eccleſiam eſſe demonſtrat, Chriſto legitimè copulandam. Hanc ergo legis viduam benedicendo benedicet. Deinde ait: *Pauperes eius ſaturabo panibus.* Bonum eſt in Eccleſia pauperes non eſurire: quia cum inops paſcitur, aut ſitiens potatur, aut nudus veſtitur, aut infirmus viſitatur, aut carcere clauſus requiritur, ei hæc officiorum obſequia deſeruntur, qui in ſingulis nobis eſurit, & ſitit & alget, & infirmatur, & clauditur: quíque ait: Amen, amen dico vobis, quia quæ feciſtis vni ex minimis iſtis, mihi feciſtis. Per hanc ergo dictorum eius fidelem profeſſionem † pauperes eius panibus ſaturat. Saturat autem & eos panibus, qui

Rom. 7.

Matth. 25.

† promiſſionem.

A per humilitatem cordis contemptúmque ſeculi ſeipſos in paupertate conſtituunt, quos cibo vitæ perennis expleuit, ſicut alio loco dictum eſt: Diuites eguerunt & eſurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Deinde ſequitur: *Sacerdotes eius induam ſalutari, & ſancti eius exultatione exultabunt.* Sacerdotes ſuperiùs iuſtitia induuntur, ſed B profectum honoris ſui ſumunt: ſalutari ſcilicet induuntur, conformes effecti gloriæ ſalutari. Quia ſecundùm Apoſtolum de cœlis ſaluificatorem noſtrum expectamus, qui potens eſt ſecundùm operationem efficientiæ ſuæ, corpus humilitatis noſtræ conformare corpori gloriæ ſuæ. Hoc ergo ſalutari ſacerdotes induuntur, ſed Domini ſancti exultatione exultabunt. Superius exultabunt tanC tum adhuc in humilitate corporis † poſiti, & ſpe tantummodo æternitatis læti: cæterum tunc perfecta exultatione exultantes, non ſpe, ſed veritate, non in imagine, ſed corpore. Eſt enim plerumque exultatio, quæ demutari ſolet vel caſu vel infirmitate, vel tempore. Ad hoc verò hæc ſanctorum exultatio ea eſt, vt exultatione conſummatæ in ſe exultationis exultent. Cauſa autem exulD tationis oſtenditur: *Illuc producam cornu Dauid.* Cornu regni inſigne eſt. Per hoc enim cornu vnguentum regium regnaturis infundebatur. Illic cum dicitur requies, ſignificatur de qua dictum eſt: Hæc requies mea in ſeculum ſeculi. In hac igitur requie cornu Dauid, id eſt, regnum illius de quo prophetat Dauid, Deus producit, non illud humanum, nec E corruptibile, nec caducum, ſed illud quod ſecundùm regnum Dei in ſeculum ſeculi eſt: & quorum erit regnum cœlorum. Nempe de quibus dictum eſt: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, id eſt, in quos æternus Rex, & cuius ſecundùm Danielem regni finis nullus eſt, regnabit. Non occultus igitur hic Rex eſt: hunc lex prædicat, hunc Prophetæ pollicenF tur, hunc Ioannes pœnitentiæ prædicator oſtendit. Ille eſt enim ſecundùm Domini in Euangelio dictum lucerna ardens, Chriſtum tenebris mundi huius oſtendens. Omnis igitur de eo prophetia lucerna eſt eius, ignorantiæ noſtræ nocti ſcientiæ lumen oſtendens, infideles atque impios veritatis luce confundens, & in vnigenito paternæ maieſtatis glo-

Pſal. 33.

† in humilitatis corpore.

Matth. 5.

riam docens. Et hoc illud eſt quod ſequitur: *Parauı lucernam Chriſto meo, inimicos eius induam confuſione, ſuper ipſum autem floriet † ſanctificatio mea.* Parata lucerna eſt, ne ad cognoſcendum eum nox ignorationis exiſteret. Inimici eius confuſione induentur: videbunt enim filium hominis in maieſtate patris ſui: & non ſalute, ſed confuſione induentur, terreno ſcilicet & indecoro corpore reſurgentes: ſuper ipſum autem floriet ſanctificatio mea. Exaltauit, (B) inquit, eum Deus, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cœleſtium & terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

† *legebatur antea* florebit, *vt in vulgata,* efflorebit ſanctificatio, ἐξανθίζει τὸ ἁγίασμα: *ſed antiquiorem editionem ita ſcriptũ habuiſſe, vt eſt in MS. cõſtat ex Auguſtino lib. 2. de doctr. Chriſtiana, cap. 13, Auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, vt non* floriet, *ſed* florebit *diceretur.*

(C)

Canticum graduum.

Pſalmus CXXXII.

ECCE quàm bonum & quàm iucundum: habitare fratres in vnum. Sicut vnguentum in capite: quod deſcendit in barbam Aaron. Quod deſcendit in oram veſtimenti eius: ſicut ros Hermon qui deſcendit in montem Sion. Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam vſque in ſecula. (D)

Per omnem doctrinæ ordinem gradibus ſcanditur, nam per gradus ad ſuperiora prouehimur. In eo quod ita cœpit Propheta, *Ecce quàm bonum & quàm iucundum,* (E) docemur quid bonum atque iucundum ſit, vt per cognitionem eorum in bonis iucundíſque maneamus. Seruata autem ſcienter ea ratio à Propheta eſt, vt bonum iucundúmque ſociaret: quia non omne quod bonum eſt, iucundum eſt: neque omne quod iucundum eſt, bonum eſt. Iucundus eſt luxus, ſed bonus non eſt. Eſt enim in ipſa illa corporalis laſciuiæ amœnitate detrimentum & ſalutis & famæ. Bo- (F) na eſt tolerantia iniuriæ, maximè cum ad irreligioſitatem compellimur pœnis famis, ſitis, frigoris, vigiliarum, contumeliarum, dolorum, ſed iucunda non eſt. Illic enim iniurioſum perfectæ virtutis officium eſt. Et ita per hæc nonnunquam & bonum iucundo, & iucunditas ſolet eo carere quod bonum eſt. Videamus quid ſit illud quod bonum & iucundum eſſe Propheta de-

(A) monſtrat, ſcilicet habitare fratres in vnum. Non humanas cohabitationes, nec terrenarum domorum communionem Propheta Dauid dicit. Nam fratres ob hæc ipſa tectorum conſortia diſſidentes videmus, & inimicos ſæpe eiuſdem domicilij habitatio continet: nonnunquam incrementum odiis ipſa illa cohabitandi indignatio ſubminiſtrat. Sed nouit eſſe Apoſtolus communem & religioſam domum, dicens:

(B) Vt ſcias quemadmodum te oporteat in domo Dei conuerſari, quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Itaque bonum & iucundum eſt in vnum habitare fratres. Cùm in vnum habitant, conuentum Eccleſiæ congregant. Cùm fratres nuncupantur, vnicæ voluntatis charitate concordes ſunt. Ad primam eius Apoſtolorum prædicationem hoc præ-

(C) cipuum fuiſſe credentium præconium legimus, quod dicitur: Erat enim omnium credentium cor vnum & anima vna, aſſenſu, eadem voluntate, non diſſonantes fide, ſocia amoris, ac ſententiæ vnanimitate perfecta. Et hoc teſtatur ille Gentium Doctor, dicens: Vt ſitis omnes perfecti, eodem ſenſu, eadem ſententia. Et rurſum:

(D) Implete gaudium meum, vt ipſum ſapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, vnum ſentientes, nihil per æmulationem, ſiue per inanem gloriam agentes, ſed in humilitate inuicem arbitrantes præcellere ſuper inuicem, non ſua, ſed aliorum vnuſquiſque veſtrûm contemplantes. Hoc Apoſtoli gaudium eſt, idipſum nos ſapere, amore eodem contineri, per vnius ſenſus ſententiam vnanimes permanere,

(E) non per æmulationem ſeparari, neque per inanis gloriæ ſtudium diſſidere, non ſua, ſed aliorum vnumquemque cogitare oportere, vt ea quibus alienæ voluntates in concordia detinendæ ſint cogitemus, quod alio in loco admonet, dicens: Si poſſibile eſt ex vobis ad omnes pacem habentes. Ex nobis vult eſſe, vt ſi poſſibile eſt pax ad omnes ſit: voluntas noſtra omnium amicitiis dedita ſit, etſi cæterorum

(F) natura non habeat pacis affectum, dummodo non ex nobis cauſa aut interruptæ, aut non conſeruatæ pacis exiſtat. Hoc itaque populo Dei congruit, ſub vno patre fratres, & ſub vno ſpiritu vnum eſſe, ſub vna domo vnanimes incedere, ſub vno capite vnius corporis membra eſſe. Non enim oculus aurem odit, nec nares os execrantur, nec manus pedem ſpernit. Hæc enim vt officiis mutuis ſibi

1. Tim. 3.

Act. 4.

1. Cor. 1.

Philip. 2.

ſibi, ita & amore diſtracta ſunt. hoc iucundum & bonum eſt habitare fratres in vnum: in eodem eſſe, idem eſſe, nec congregatione fieri nec amore diuerſos. Comparationem verò huius boni iucundique propheta conſtituit, dicens:

Sicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti eius.

Aaron, vnguento cuius compoſitio & confectio ex odoribus continetur, vnctus eſt in ſacerdotem. Hanc conſecrationem primi ſacerdotis ſui Deo eſſe complacuit. Dominum quoq; noſtrum inuiſibiliter & incorporaliter vnctum eſſe cognouimus, cum dicitur: Vnxit te
Pſal. 44. Deus Deus tuus oleo exultationis lætitiæ. Vnctio iſta terrena non eſt, incorporea eſt, inuiſibilis eſt: non in oleo vt ſacerdos & propheta: non cornu vt rex, ſed oleo exultationis vngitur. Opus iſtud lætitiæ ſpiritualis eſt, & ad ſacramentum cœleſtis vnctionis exultationis fructus adhibetur, non materialis creaturæ eſt, quia corporalia corporalibus indigebant, Aaron myro confuſionis vngitur. Sed id quod corporale eſt, per efficientiam virtutis ſpiritualis imbutum, ſpeciem olei cœleſtis imitatur. Denique poſt hanc vnctionem, Aaron ſecundùm legem Chriſtus eſt nuncupatus, poſtquam vnctionis confuſio per id quod à Deo confici demonſtrata eſt in ſpeciem vnctionis inuiſibilis conſecratur. Vt igitur hoc myron, omnes fœtentes odores & immundos cordium ſpiritus quocunque infuſum fuerit extinguit, ſeque in omnia in quæ infertur odor hic ſuauitatis infundit: ita per hoc ſacramentum vnctionis infuſæ, & per eam omni terrenorum ac ſordentium vitiorum noſtratum fœtore deterſo, Deo iam quod ſuaue eſt, ſpiramus. Nouit hunc ſuaueolentiæ ſpiritum beatus Apoſtolus
2. Cor. 2. Paulus, dicens: Ita Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco, in his qui ſaluantur, & in his qui pereunt. Et in iſtis quidem ex morte in mortem, iſtis autem odor ex vita in vitam. Vt odorem vitæ nos eſſe viuentibus, ita odorem eſſe mortis, his qui in peccatis ſuis moretentur oſtendens: ipſe autem Chriſti odor ex nobis bonus Deo eſt. Vt igitur placitum hoc in primo, id eſt Aaron ſacerdote, vnguentum Deo extitit, quo in exemplum olei exultationis perungebatur, & gratum ex ſe fidei & innocentiæ odorem præbet: ita bonum & iucundum eſt habitare fratres in vnum,
A per quod vnanimitas voluntatis eiuſdem, primis & maximis ſacramentis bonorum cœleſtium comparatur. Deſcendit autem hoc vnguentum à capite in barbam. Barba virilis ætatis ornatus eſt. Neque enim nos paruulos eſſe in Chriſto oportet, niſi ad id tantum quod dictum eſt: Paruuli malitia, non ſenſu. Infideles au-
B tem omnes idem Apoſtolus paruulos eſſe, quia infirmi ſumere cibum firmum minimè valentes adhuc lactis egeant, obiurgat, dicens: Lacte vos potaui, non 1. Cor. 3. ibid. 13.
cibo: nondum enim poteratis, ſed neque adhuc poteſtis. De ſe autem ita: Cùm factus ſum vir, ea quæ ſunt paruuli dereliqui. Occurrere verò in id feſtinat, in virum conſummatum, in menſuram
C ætatis plenitudinis corporis Chriſti. Vnguentum hoc ergo in barbam Aaron, id eſt conſummatæ fidei virum deſcendit à capite. Caput (ſecundùm Apoſtolum) viri, Chriſtus eſt. Moſes vnguentum hoc compoſuit & confudit, ſed componendum & confundendum Deus docuit, & Deus mediator in lege. De capite ergo, id eſt de Chriſto deſcendit in barbam, & ab eo deſcendit, cui dictum eſt,
D Vnguentum exinanitum nomen tuum. Deſcendit autem in eum qui per ætatis firmitatẽ indemutabilis eſſet fidei firmitate manſurus. Deſcendit autẽ etiam in oram veſtimenti. Ora veſtimenti ea ſunt quæ vſq; ad pedes defluũt, per quod ad omne corpus hic vnguenti odor à capite in barbam, & deinde ad veſtimenti orã deſcẽdit. In his autẽ mulieribus quæ vn-
E gentes Dominum typũ eccleſiæ in euangelio prætulerunt, ita docemur, quod vna caput, alia pedes vnxerit: per quod quæquæ earum ſignificatur in parte corporis omne corpus vnxiſſe. Media itaque corporis prætermiſſa ſunt. Nam dum ora veſtimenti & barba memorantur, omne in his corpus oſtenditur. Additur etiam & alterius comparationis exæquatio, cũ dicitur: *Sicut ros Hermon qui deſcendit in*
F *montem Sion.* Ros ab Hermon in Sion nõ deſcendit, multo enim à ſe interuallo hi mõtes diuiſi ſunt. Neq; ſanè natura fert, vt ros à loco in locũ deſcendat. Sion autẽ eſt ſecundũ doctrinam cæleſtẽ eccleſia, vel quę nunc eſt, vel quę erit ſanctorum, quæ per reſurrectionẽ glorificatorum & lætantium Angelorum cœtu frequentatur. Hermon autem mõs eſt in Phœnice,

cuius interpretatio anathema eſt: quod enim nobis Anathema nuncupatur, id Hebraicè Hermon dicitur. Fertur autem id, de quo etiam neſcio cuius liber extat, quod Angeli concupiſcentes filias hominum, cum de cœlo deſcenderent, in hunc montem maximè conuenirent excelſum. Sed hæc prætermittamus. Quæ enim libro legis non continentur, ea nec noſſe debemus: commemorata autem ob id tantum ſunt, quod nos de hoc monte Dei per prophetam profeſſio commonebat. Certè hodie gentes montem hunc prophana religione venerantur: & interpretationem nominis ſui, quod eſt anathema, ipſa illa impiæ ſuperſtitionis ſede teſtantur. Ros verò de cœlis eſt, & inter benedictionum munera optari eum meminimus, cum Iſaac ad Iacob ait: Et det tibi Deus à rore cæli & ab vbertate terræ multitudinem. (Gen. 27.) Ergo quia munera & benedictiones Dei, quibus primum omnia cum creata & facta ſunt benedixit, poſtea verò ex peccato Adæ in anathemate conſtiterunt: gratum Deo eſt, ea rurſum in ſanctificationis ſedem redire atque deſcendere. Benedictus enim homo fuit: ſed poſt benedictionem peccauit, & ſtatim impius fuit. Sed qui mauult peccatoris pænitentiam quàm mortem, vult benedictionis ſuæ rorem ab Hermon in Sion deſcendere: id eſt, ex impietatis ſede in ſanctificationis locum tranſire. Rore enim omnia vireſcunt, aluntur, augentur: ita principali illa Dei benedictione homo gignitur, ſpirat, & creſcit. Eſt ergo bonum atque iucundum, vt à gentili errore, id eſt, profana Hermon veneratione deſcendens ad Sion, id eſt, ad æternæ beatitudinis domum tranſeat, & eum qui ſalute omnium lætatur oblectet, ob id:

Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem & vitam vſque in ſecula.

In Sion ſcilicet, vel etiam in vnanimitatem cohabitantium fratrum. Benedictiones enim eccleſia ſola largitur, vitam æternam vnanimitas promettetur. Qui dixit enim æternæ vitę viam pandens, Diligite inuicem ſicut ego dilexi vos, non mendax eſt. Eſt enim ipſe veritas, via, vita, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum.

A

Canticum graduum.

Psal. CXXXIII.

Ecce nunc benedicite Dominum: omnes ſerui eius. Qui ſtatis in domo Domini: in atrijs domus Dei noſtri. In noctibus extollite manus veſtras in ſancta: & benedicite Dominum. Benedicat te Dominus ex Sion: qui B *fecit cælum & terram.*

Finem ſumunt cantica graduum, ſed aſcenſionibus ſuis dignum. Cum enim per ea cognitionem ſacramenti cæleſtis ſcandatur: neceſſe eſt, vt poſtea benedictio ei ad quem conſcenſum ſit debeatur. Vocat igitur omnes propheta ad benedicendum; & tanquam conſummatis omnibus vniuerſos ad conteſtationem C honoris debiti congregat, dicens:

Ecce nunc benedicite Dominum omnes ſerui eius.

In eo autem quod ait, ecce nunc, elaboratæ aſcenſionis perfectum opus eſſe ſignificat: vt iam nunc benedicant, quia proficientes aſcenderint. Benedicendus eſt, quia nos in excelſum prouexerit, quia fidei gradibus in ſublime domus ſuæ eleD uauerit. Benedictione autem Dei os peccatoris indignum eſt, & idcirco ait: Omnes ſerui eius. Non omnium eſt Deo accepta benedictio, neque ſe promiſcuus putet placere poſſe. Soli iſtud competit Dei ſeruo: non peccati ſeruo, nec ſeculi ſeruo. Omnis enim, inquit, qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. (Ioan. 8.) Seruo igitur Dei competit, vt Dominum ſuum religioſo ore benedicat. Ac ne ipſi quiE dem ſeruo hoc erit proprium, qui ſe ſeruum nomine ſolo profiteatur, qui etiam nunc cunctabundus & fluctuans incerto fidei voto circumferatur: cuius cogitatio & voluntas in recordatione peccaminum & in curas voluptatum euagetur. Et idcirco cùm dixiſſet: Ecce nunc benedicite Dominum omnes ſerui eius, adiecit:

F *Qui ſtatis in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri.* Qui ſtat, loco non mouetur: iam currit, iam aſcendit, iam immobilis manet, iam auidè bibit beatam illam prophetæ vocem: Statuit ſuper (Pſal. 39.) petram pedes meos. Et rurſum: In petra exaltaſti me: (Pſal. 26.) & audiet tanquam Moſi ſibi dici, Tu autem ſta hîc mecum. De peccatoribus autem ita legimus: (Hier. 14.)

Dixerunt

Dilexerunt mouere pedes ſuos. Standum ergo eſt in domo Domini, quia be-
A nedictio ſtantium placeat: & ſtantium in domo illa ſancta & cæleſti Hieruſalem, & Angelorum frequẽtium, ad quam per hanc eccleſiæ & conuentus noſtri domum ſcanditur. Et quia plures apud pa-
Atrium. trem manſiones ſunt: benedicunt Dominum, non ſolùm in domo ſtantes, ſed etiam in atriis eius. Non omnis domus atrium eſt, domus eſt etiam quicquid extra atrium eſt. Interior autem & fa-
B miliarior atrij ſedes eſt. Interiùs ergo ſtabunt, qui in atrio ſunt: quia ſit licet dignitas, in domo ſtare, præuenit tamen ille qui in atrio ſteterit. Diuerſos verò eſſe eos qui in domo, & eos qui in atrio ſint, alibi propheta demonſtrat, dicens: Plantati in domo Domini, in atriis Dei noſtri florent. Maior fructus eſt effloruiſſe. Et licet plantatio habeat dignitatem, præcellit tamen effloreſcentium honor: quia
C vt initium in plantatione eſt, ita gaudium boni operis in flore eſt. Reperi autem quoſdam ambiguos circa hoc, in atriis domus Domini fuiſſe: dicentes, idcirco hoc à tranſlatoribus primis adiectum eſſe, quia ſub iiſdem verſibus ſequenti pſalmo continetur: opinantibus ipſis ſcriptorum vitio in libris Hebraicis fuiſſe præteritum. Sed noui interpretes
D quæ volunt tractent: nobis verò obſequendum eſt, & autoritati tranſlationum, & vetuſtati. In hanc autem ſpem ſtandi in domo, & in atrijs Domini, propheta nos hortatur, dicens:

In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum.

Agimus enim ſecundùm Apoſtolum, ſub principibus harum tenebrarum, & nox nos ſeculi detinet: quæ per euange-
E licam prædicationem iam prodiit in lucem. Nox enim iam proficiſcitur, ſicut in die decenter ambulate. In hac igitur nocte ignorantiæ, inſidiarum, infirmitatum, concupiſcentiarum, viciorum, eleuandæ manus ſunt in ſancta: non ad præ-
Preces nudæ. dicandum & orãdum tantùm, ſed etiam ad operandum. Preces enim nudæ non proficiunt. Eleuanda autem opera no-
F ſtra ſunt in Dei ſancta: id eſt, in nudis veſtiendis, in eſurientibus cibandis, in ſitientibus potandis, in afflictis conſolandis, in oppreſſis adiuuandis, in omnibus diligendis. Hæc enim nos in hac corporis noſtri infirmitate ſanctificant, hæc Deo placita & ſancta ſunt. Et hoc non ignorat propheta, dicens: Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum. *Pſal. 140.*
A Nunc enim in conſummationem ſeculi, quod eſt veſpertinum, non in tauris & hircis, ſed in operibus bonis Deo hoſtia eſt. Moſes nos docuit exemplo, qui cum eleuatis conſtitiſſet manibus vincebat: ſummiſſis verò in terram, vincendum populum ab hoſte præbebat: oſtendens per hanc formam, hoſtem noſtrum, ſi terrena opera noſtra ſint, vincere: ſi ex-
B celſa verò ſint, eſſe vincendum. Eleuandæ igitur manus noſtræ ſunt in noctibus, vt plantemur in domo, vt in atriis floreamus: & benedicendus eſt Dominus, id eſt, cum Dei benedictione *2 Cor. 9.* ſemper orandum eſt, ne cùm panem inopi præbeas, metu famis triſtis ſis: ne cùm ſumptum indigenti offeras, damnum putes: ne cùm nudum veſte induas, exui te exiſtimes. Hilarem enim datorem amat Deus. Quid autem læta
C & benedicentia eleuatarum manuum opera mereantur, oſtendit dicens:

Benedicat te Dominus ex Sion.

Dominus ſcilicet eccleſiæ, & ſanctæ Hieruſalem, & ciuitatis viuis gemmarum lapidibus extructæ. In Deo verò æterno vt ſpem omnem noſtram poſitam cognoſceremus, adiecit:

Qui fecit cælum & terram.

D Eum ſcilicet eccleſiarum Deum eſſe demonſtrans, qui cælum feciſſet & terram: per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Alleluya.

E
Psal. CXXXIV.

LAVDATE nomen Domini: laudate ſerui Dominum. Qui ſtatis in domo Domini: in atriis domus Dei noſtri. Laudate Dominum quia benignus eſt Dominus: pſallite nomini eius) quoniam ſuaue eſt. Quoniam Iacob elegit ſibi Dominus: Iſrael in
F *poſſeſsionem ſibi. Quia ego noui quam magnus eſt Dominus: & Deus noſter præ omnibus dijs. Omnia quæcunque voluit fecit in cælo & in terra: in mari & in abyſsis. Educens nubes ab extremo terræ: fulgura in pluuiam fecit. Qui producit ventos de theſauris ſuis: qui percuſsit primogenita Ægy-*

*pti : ab homine vſque ad pecus. Emiſit ſi-
gna & prodigia in medio tui AEgypte : in
Pharaonem & in omnes ſeruos eius. Qui* A
*percuſsit gentes multas : & occidit reges for-
tes. Seon regem Amorreorum : & Og regem
Baſan : & omnia regna Chanaan occidit. Et
dedit terram eorum hæreditatem : Iſraël po-
pulo ſuo. Domine nomen tuum in ſeculum : &
memoriale tuum in generationem & genera-
tionem. Quia iudicabit Dominus populum
ſuum : & in ſeruis ſuis conſolabitur. Simula-
cra gentium argentum & aurum : opera ma-* B
*nuum hominum. Os habent & non loquentur:
oculos habent & non videbunt. Aures habent
& non audient : nares habent & non odora-
bunt. Manus habent & non palpabunt : pedes
habent & non ambulabunt : neque eſt ſpiritus
in ore eorum : non clamabunt in gutture ſuo.
Similes illis fiant qui faciunt ea : & omnes qui
confidunt in eis. Domus Iſraël benedicite Do-
minum : domus Aaron benedicite Dominum.* C
*Domus Leui benedicite Dominum : qui time-
tis Dominum benedicite eum.*

Pſalmus ſecundum ſimplicitatem au-
dientium abſolutus videtur. Ea enim ex
maiore parte in eo continentur, quę li-
bro Exodi inſcripta ſunt: Ægypti plagæ,
Pharaonis pœna, regum mortes & ho-
ſtilis terræ obtenta hæreditas: ſed ſecun-
dùm Apoſtolum quæ in lege ſunt, vm- D
bra eſt futurorum: quæ in ea geſta ſunt
allegorumena, non negligenter audien-
da ſunt: quia ſub corporalium geſtorum
fide in exemplum ſunt ſpiritualium ope-
rum conſtituta. Magna autem diligen-
tiæ res eſt, virtutem verborum colloca-
torum expendere: & ſcire quid cuique
rei ſub eorum quæ dicta ſunt ſignifica-
tione ſit proprium. Vt enim non om- E
nium eſt, herbarum genera virtutéſque
noſſe, & ſi quis imperitus aut neſcius in
agrum his ſalubribus herbis diuitem ve-
nerit, omnia inutilia & promiſcuè geni-
ta exiſtimans prætetibit: at verò ſi peri-
tus & doctus hunc precioſum in his ger-
minibus agrum fuerit ingreſſus, omnia
quæ ab aliis prætetita erunt demetet,
& ea quæ ab ignaris, erunt neglecta, mi-
rabitur: ſciens quando vtile metendo- F
rum eorum tempus ſit, & in quæ genera
ſanitatum his vtendum ſit, & quantum
ex his, aut quouſque moderandum ſit:
ſic & in diuinis ſcripturis eſſe intelligen-
dum eſt: vt ſi eas impia auris & mens ru-
ſtica audiat, tanquam otioſas & non ne-
ceſſarias negligat. At verò ſi ealens ad
cognitionem Dei auditor aut lector aſti-
terit, & cui frequens lectio, & ſpiritua-
lis gratiæ donum ſcientiam diiudicandi
ſingula, intelligendique præſtiterit: mi-
rabitur omnia, atque his ſecundùm na-
turales eorum virtutes & efficientias
vtetur, non ignarus quando quid præ-
ſumendum ſit, & in quam curationem
eligendum, quando ex eo corpori ſana-
tio, quando animæ medela tribuenda
ſit, ne quid præproperum, ne quid im-
portunum ac tardum: ſed collatis & vir-
tutibus, & temporibus, & rebus non
imperitè his quæ ſibi comperta fuerint
vtatur, quod quidem maximè in hoc
pſalmo ita eſſe intelligitur. Incredibilem
enim in modum ea rebus geſtis verba
ſubiecta ſunt, vt cum fideliter illa quæ
geſta ſunt enunciarent, maiorem ta-
men internæ & ſpiritalis intelligentiæ
profectum ex ſe ita collocata præſta-
rent. Neque tantùm hæc ratio ſeruata
eſt, vt res ipſæ, quæ corporaliter geſtæ
ſunt, ad oſtendendam Dei magnificen-
tiam commemorarentur: verumetiam
vt per cognitiones geſtorum, & virtutes
Dominum exemplum de ſe gerendis in
his quæ ſunt geſta, præberent. Itaque
neceſſarium eſt, hæc ſingula perſonis,
temporibus, virtutibus diſcernere: vt
ea quæ incurioſæ aures tanquam non
neceſſaria fortè perdiderint, ipſa illa
ad humanæ infidelitatis medelam ſa-
nationémque referantur. Et hoc ipſis re-
bus in pſalmo docebimus, qui ita ce-
ptus eſt:

*Laudate nomen Domini, laudate ſerui Do-
minum: qui ſtatis in domo Domini, in atriis
domus Dei noſtri. Laudate Dominum quia
benignus eſt Dominus: pſallite nomini eius,
quoniam ſuaue eſt.*

Et contuendum in exordio pſalmi eſt,
quod ad laudem nos Dei aduocat: cùm
in ſuperiore pſalmo ad ſolam benedi-
ctionem hortatus ſit. Præſtare autē lau-
dem benedictioni non ambiguum eſt.
Primus enim odor in benedictione po-
ſitus eſt, ſed conſummatur in laude: &
laus non incipienda confuſè eſt, ſed or-
dine ac modo confitenda eſt. Hoc enim
primum eſt, Laudate nomen Domini.
Nomen ergo Domini primùm laudare
admonemur, quia Deus cæli ſit, quia
Deus terræ ſit, quia Deus mundi ſit, quia
Deus (quod fidei noſtræ & ſpei propriū
eſt) Abrahæ & Iſaac & Iacob ſit. In his
enim primùm Deo laus eſt. Sequēs verò
præceptum eſt, Laudate ſerui Dominum.
Per

Per cognitionem nominis Dei ad ſcientiam eius proficimus. Iam enim non nomen Domini, ſed Dominum laudamus, cognoſcentes cur Deus cæli ſit; cur terræ Deus ſit, cur Deus mundi, cur Abrahæ, & Iſaac & Iacob ſit. Hæc enim primum puerilis doctrinæ rudimenta tranſgreſſi, Deum non iam per obedientiam ſubditorum, ſed per immenſæ virtutis ſuæ magnificentiam laudamus, & laudamus ſerui eius. Neq; ſolùm ſerui eius, nudo tantùm profeſſionis noſtræ vocabulo nuncupati: ſed ſtantes in domo eius, iã non vagi, neque erratici, ſed ſtantium firmitate ſtabiliti. Neque tantum in domo ſtantes, ſed etiam in atrio Domini Dei noſtri: internæ potius & mediæ domus ſede ſuſcepti. Per hunc igitur ordinem, à ſeruis & à ſtantibus in domo atque in atrio laus inchoatur. Laudandus Deus ob id eſt, quia benignus eſt. Nam vt omnipotens ſit, naturæ ſuæ virtus eſt: vt verò benignus ſit, nobis neceſſarium eſt: quos corporis infirmitas & conditio originis in peccatis detinet. Et quid ſpei eſt humanis delictis, ſi benignitas Dei abſit? Sed dictorum ratio conſideranda eſt. Namque qui laudandus eſt quia benignus eſt: pſallendum nomini eius eſt, quia ſuaue eſt. Pſallite nomini eius quoniam ſuaue eſt. Pſallite vbi dicitur, ad corporis opera refertur: vt per organi noſtri, id eſt, corporis multimoda opera, conſonans Deo fiat & apta laudatio. Pſallere ergo nomini eius iubemur, quia ſuaue eſt. Suaue enim eſt Deo, corpora noſtra complacito miniſterio probabilique famulari: vel ipſum illud potius nomen Domini ſuaue eſt. Et quid ſuauitatis in ſe habet, vel nomen eius, vel ei pſallere: continuò ſubiecit dicens: *Quoniam Iacob elegit ſibi Dominus, Iſrael in poſſeſsionem ſibi.* Initium originis Iudæorum ſecundùm ſanctificationẽ generis Abraham eſt. Ad hunc enim Dei fuit ſermo. Et cur potius Iacob quàm Abraham Dominus elegit? Dehinc cùm idem ſecundùm nuncupationis allocutionem ſit Iſrael qui eſt Iacob, cur iterum additur, Iſraël in poſſeſſionem ſibi? Ordo exigebat principem electionis Abraham, non eum qui iam tertius in electione eſt Iacob commemorari: ratio quoque admonebat, vt ſignificatus Iſraël in Iacob intelligeretur: quin etiam illud accedit, quòd qui Iacob eſt eligitur, qui Iſraël poſſidetur. Sed iam in exordio ſermonis monuimus, illa ex rebus corporaliter geſtis cõmemorata in pſalmo eſſe, in quibus futuri ſpecies tãquã in ſpectaculo reluceret: ea quoq; geſtis rebus coaptata verba eſſe, quæ cũ ea quæ geſta ſunt, nunciarẽt, tamen intelligentiã nobis abſolutiorem eorũ quæ ſpiritualiter in geſtis rebus pręfigurabantur afferrent. Dei nomen ſuaue eſt, non vni tantũ genti, atq; ipſi irreligioſæ: ſed omnibus iam gẽtibus atq; linguis. Iacob. n. ſibi elegit, maiorẽ natu ſupplantantẽ, ementẽ primitias cibo & deſperatione venales, abripientem benedictionẽ, impœnitentẽ poſt ſeruitutem, deinde poſt luctã Deum videntẽ, & Iſraël nũcupatum. Ante enim Iacob eſt, & ſic Iſraël. Circũſpiciamus eccleſiæ corpus, quæ per differentiã fidei & Iacob, & Iſraël habet: & hic cœtus populũ legis fide ſupplantat, primitias eius accipit, benedictionẽ eius diripit, ſecundũ Domini dictũ dicentis: A diebus autẽ Ioannis regnũ cælorum vim *Math. 11.* patitur, & vim facientes diripiunt illud. Iacob eſt ergo qui eligitur, Domino dicẽte: Ego vos elegi, non vos me. Iſraël eſt *Ioan. 15.* qui poſſidetur, in præteritis primogenitus, in benedictionibus cognitus, in ſeruitute multi temporis fidelis, in ſacramento luctæ potens, in promerendis rurſum benedictionibus pertinax, in Dei cognitione & conſpectu Iſraël. Nouit autem ſpiritus prophetiæ præpotentem, hanc nominis Dei in congregandis gentibus, & poſſidendis fidelibus ſuauitatem, dicens:

Quia ego noui quàm magnus eſt Dominus.

Officio quidem oris ſui propheta loquitur, ſed cognitione ſua vox iſta eius eſt, qui ait: Nemo nouit patrem niſi filius, & *Matth. 11.* cui voluerit filius reuelare. Et filius quidẽ patrẽ, ſi cui voluerit, reuelabit. Sed magnitudinẽ eius nemo cognoſcit, propheta dicente: Cuius magnificentiæ non eſt fi- *Pſal 144.* nis. Cognitio huius ergo infinitatis ei ſoli erit propria, qui ſecundùm perfectã originis ſuæ plenitudinem ipſe imago eſt infiniti. Quia ego cognoui quàm magnus eſt Dominus: *Et Deus noſter præ omnibus diis.* Non præ diis omnibus illis eſt, de quibus infra ait: Simulacra gẽtium argentum & *Pſal. 113.* aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquẽtur. Nihil enim magnum, ſi metallis, & ſaxis & lignis comparatus præfertur. Et quia iſti dij non ſunt, quærendum eſt quos deos dixerit. Non enim deorum multitudinem eccleſia cognoſcit, Error hic gentium eſt:

vt coitus, & conceptus, procreationes,
& ſucceſſiones deorum aut fingat, aut
1. Cor. 8. credat. Nobis autem ſecundùm Apoſto- A
lum vnus Deus, ex quo omnia, & nos in
ipſo, & vnus Dominus noſter Ieſus
Chriſtus, per quem omnia, & nos per ip-
ſum. Vnus ex vno, Deus ex Deo eſt. Nō
recipit alterum innaſcibilis vt duo ſint,
nec admittit quod eſt vnus vnigenitus
ne Deus ſit. Non ſunt duo innaſcibiles,
non ſunt duo vnigeniti. In eo autē vnuſ-
quiſque quòd eſt vnus eſt: dum parem B
nec vnigenitus habet, nec innaſcibilis
admittit: neque vnigenitus Deus ex alio
quàm innaſcibili Deo ſubſiſtit. Viden-
dum eſt autem, præ quibus omnibus
diis Deus noſter ſit. Inuenio deos dici
Pſal. 81. per prophetam ita: Deus ſtetit in con-
gregatione deorum, in medio autē deos
diſcernit. Et hoc quidem videtur ambi-
guum, neceſſitatis abſolutæ nunciare
quos deos ſignificet: ſed Dominus in C
Euangelijs errore nos nuncupationis hu-
ius liberauit, dicens: Ego dixi, dij eſtis,
Ioan. 10. & filij excelſi omnes. Et adiecit: Si ergo
illos dixit deos, ad quos verba Dei facta
ſunt, & non poteſt ſolui ſcriptura: in-
diſſolubilis Dei ſermo eſt, homines deos
Exod. 7. nuncupantis. Inuenio & Moſen Deum
1. Cor. 8. nuncupari, cùm ei dicitur: Deum te po-
ſui Pharaoni. Sed & Apoſtolus docuit
dici alios deos, cùm ait: Namque & ſi D
ſunt dij qui dicuntur ſiue in cælo, ſiue in
terra, ſicut ſunt dij multi, & domini
multi: ſed nobis Deus pater eſt, ex quo
omnia, & vnus Dominus noſter Ieſus
Chriſtus, per quem omnia. Vnus qui-
dem Deus nobis eſt, & vnus Dominus.
ſed multi dij ſunt qui vocantur in cœlo
& in terra. Et quidem ſi hoc deorum no-
men hominibus ſecundùm ſententiam E
Dei competit: multo magis angelis, Ar-
chāgelis, thronis, dominationibus, prin-
cipatibus, poteſtatibus dignum: quos
Apoſtolus deos in cęlo nuncupari demō-
ſtrat. Dij ergo ſunt qui vocantur, ſed præ
omnibus Deus noſter eſt, non compara-
tione, qui incomparabilis præcellit: ſed
poteſtate præ cæteris eſt. Et quomodo
præ cæteris ſit, mox oſtendit, dicens:
Omnia quæ voluit fecit in cœlo & in terra, in F
mari, & in abyſſis.

Soli Deo congruit omnia facere quæ
velit. Sola enim perfecta virtus in nullo
impeditur, quo minus quod velit & fa-
ciat: & ei ex quo omnia ſunt, nihil diffi-
cultatis occurrat. Inferioris ab eo naturæ
eſt, ne totum quod velit & faciat. Dum
enim alij ſe debet, caret omnipotentiæ
virtute: quia in id ipſum quod ſubſiſtit,
habet alium autorem. Et qui non ſe ſibi
debet, non omnia poteſt: dum à potiore
ſubſiſtit. Sed videamus quid ſit illud
quod omnipotentia Dei ſecundùm vo-
luntatem ſuam fecerit: in cælo, & in
terra, in mari & in abyſſis. Et quidē ma-
gnum eſt, ſi contueamur indemutabilem
cæli firmitatem, ſolem annuis curſibus
indefeſſique moderatum, viceſque anni
definitis limitibus temperantem: peren-
nes quoque lunę viciſſitudines & imper-
turbatos ortus, lapſus conuerſioneſque
ſignorum. Iam verò terræ opes, & fœ-
cundos eius fructus in vitam hominum,
volucrum, pecudum, beſtiarum: plena
deinde incolis ſuis maria, & ſpirantium
intra fluctus piſcium vitam: tum porrò
quia plurali genere maria Græcitas elo-
quuta eſt, Oceani inæſtimabiles vices &
capacis abyſſi imperſpicabilem naturam,
qua refuſus in terram æſtus reſorbetur.
Sed cum hæc ſecundùm humanam opi-
nionem plena miraculis ſunt, ac de ipſis
dici meritò debeat: Omnia quæ voluit
fecit in cœlo & in terra, in mari, & in
abyſſis, videamus quæ omnia ſint quæ
voluit & fecit. *Educens nubes ab extremo
terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit
ventos de theſauris ſuis.* Prætereo Throno-
rum, Dominationū, Principatuum &
Poteſtatum, Cherubin & Seraphin, An-
gelorum & Archangelorum, cæli & ter-
ræ, maris abyſſi miraculo: in his omnia
Deus quę voluit fecit, in cælo & in ter-
ra, in mari & in abyſſo. Educēs nubes ab
extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit,
qui producit ventos de theſauris ſuis. An
hæc tantum perfectæ in Deo voluntatis
omnipotentia eſt, terram exhalare nu-
bes? coruſcare pluuijs imminētibus ful-
gura? alternatis ſpiritibus flare vētos? Sed
arguunt hanc opinionem noſtrā virtutes
herbarum & naturæ gēmarum. Educens,
inquit, nubes ab extremo terræ. Quid
enim ſibi vult quod nubes deducuntur
& educuntur ab extremo terræ? Exhalāt
quidem valles vuidæ nebulas: ſed neque
valles extrema terræ ſunt, neq; quiſquā
nebulam id ipſum exiſtimauit eſſe quod
nubem. Dehinc fulgura in pluuiā fecit.
Quæ hic humani ſenſus intelligentia eſt?
Fulgura nonnunquam ſine pluuiis vide-
mus, & pluuias ſæpe eſſe ſine fulgure.
Non pluuiæ fulgura afferunt, neque

rurſum fulgura pluuias defendunt. Se-
A quitur quoque: Qui producit ventos de
theſauris ſuis. Quæ hic humani ſenſus
intelligentia eſt? An ne in cõcauo aliquo
& communito theſaurorum loco, condi-
tos eſſe ventos exiſtimabimus: ex quibus
venti ſoleant tanquam precioſiſſima the-
ſauri portio produci? Et cum ſolent mu-
rationes ventorum frequentes & incer-
ræ ſæpe & contrariæ commoueri: toties
B negorioſus ad hæc Deus ipſos iſtos vt de-
mutentur, vt diſſideant, ex ſecreto diui-
tiarum ſuarum producit? Sed hæc à me
volenti virtutem & rationem dictorum
oſtendere, ita commemorata ſint: vt ni-
hilominus inuiſibilis & omnipotentis vir-
tutis eſſe intelligatur, à mari, quod eſt ab
extremo terræ, nubes educi: & inter plu-
uias fulgura coruſcare, & ventos ex oc-
cultis ſuorum ſpirituum ſedibus flare.
C Verùm quia non in his tantùm omnipo-
tentia Dei eſt, neque in his ſolum quæ
voluit, fecit in cœlo & in terra, in mari &
in abyſſis: & in his quæ corporaliter geſta
eſſe memorantur, ſpiritalia ſignificari
meminimus: demonſtrandum eſt nunc,
quid ſub his dictis per virtutẽ propheriæ
intelligere debeamus. In eo quod omnia
quæ voluit fecit in cœlo & in terra, in
mari & abyſſis, quantum cognitioni no-
D ſtræ permiſſum eſt, nihil amabilius Deo
homine eſt. Et ſubeſt cauſa, vt peculiare
ei hoc animal ſit. Mundus verbo cõſiſtit, *Hominis creatio.*
homo autem cum conſilio efficitur, non
verbo, ſed opere cogitato: fit quoque ad
imaginem Dei per inſpirationem, & ea
Dei viuens anima perficitur: legem acci-
pit, volontati ſuæ permittitur, liber ab
omnibus mundi dominus conſtituitur:
E paradiſi incola eſt, inuidia diaboli dignus
eſt: poſt peccatum miſericordiæ reſerua-
tur, omnis ſeculi huius ætate ad cogni-
tionem Dei eruditur, iudex angelis præ-
paratur, reuelationem eius creatura ex-
pectat, vanitati in ſpem & ipſa ſubiecta,
ob pœnitentiam eius ex peccato, angelo-
rum in cœlis maximum gaudium eſt. Hic
ipſe per ſacramentum natiuitatis, ſecun-
dum hominem Ieſum Chriſtum aſſum-
F ptus eſt in eum. Iam vbique irreligioſum
ante os eius religionem docet, iam pollu-
rum ſtupris corpus continentia purum
eſt, iam cæca quondam à cognitione Dei
mens, Iſraël facta eſt. Inuidia in mutatio-
nem boni proficit, iam ebrietas in ieiunia
exarſit, iam odium in amorem demutatũ
eſt, iam vitia in virtutum vitia perempta
ſunt. Fecit ergo Dominus omnia quæ vo-
A luit in cœlo & in terra, in mari & in abyſ-
ſis. Nihil enim his omnibus charius ho-
mine ſuo habuit, ob quem etiam vnige-
nitus eius Deus homo extitit: & fecit ita.
Educens nubes ab extremo terræ. Nubi-
bus Dominus præcepit, ne ſuper ſpino-
ſam & infœcundam vineam pluerent: *Pſal. 5.*
Mandabo, inquit, nubibus ne pluant *Pſal. 98.*
ſuper eam. Cognoui & nubem in qua *1. Cor. 10.*
B locutus eſt Deus: In columna, inquit, nu-
bis loquebatur ad eos. Et teſtatur mihi
Paulus in hac nube non ſolum hoc quod
legitur intelligendum, dicens: An neſci-
tis quia patres noſtri ſub nube fuerunt, &
in Moſen baptizati ſunt? Nubes hæc
itaque ſignificat doctrinam Apoſtolicam
quæ inumbrans, & à calore defendens,
æſtum omnem futuri iudicij excludit.
Quot autem à nouiſſimis terræ ſunt, au-
C diamus Apoſtolum dicentem: Puto au-
tem Deus nos Apoſtolos extremos oſten- *1. Cor. 4.*
dit ſicut abortiuos. Dominus ipſe cum *Mar. 10.*
de loco & de dignitate inter diſcipulos
ſermo eſſet, ait: Qui voluerit in vobis
eſſe primus, ſit omnium nouiſſimus. Has
ergo nubes Deus omnia quæ vult faciẽs,
à nouiſſimis terræ educit: & hanc inum-
brantem doctrinam terræ humilia exha-
lant. Fulgura in pluuias fecit. Fulgur eſt
D virtutis cœleſtis agnitio: & hoc ipſe Do-
minus teſtatur dicens: Sicut enim fulgur *Matth. 24.*
exit ab oriente & patet vſque ad occiden-
tem, ita erit aduẽtus filij hominis. Et hoc
quidem ita in Domino: qui non in locis
corporalibus, ſed vbiq. adueniens cerni-
tur. Cęterùm in ſingulis hodie quicunq.
virtutem Dei annunciabunt, qui cogni-
tionem eius per doctrinam præſtabunt:
E fulgura inter pluuias facti ſunt. Fulgura
primùm ipſi ſcientia coruſcantes, tum
deinde verborum imbrem profunden-
tes. Et huius pluuiæ ex ſe profundendæ
Moſes non iam ſpiritualiter per doctri- *Deut. 32.*
nam ſed corporaliter per gloriam fulgens
ita meminit: Attende cœlũ & loquar, &
audiat terra verba ex ore meo. Expecte-
tur ſicut pluuia eloquiũ meũ, & deſcen-
dant ſicut ros verba mea: & ſicut pluuia
F ſuper gramen, & vt niues ſuper fœnum.
Illa fulgura in has pluuias facta ſunt: ver-
ba ſcilicet viuificantia, & potantes irri-
gantia. Seruatus autem ordo eſt, vt poſt
congregatas ex nouiſſimis terræ nubes,
poſt fulgura conſtituta, producat ventos
de theſauris ſuis. Quos autem ventos pro-
ducat, non ambiguum eſt, eos nempe de

quibus ait: Faciens angelos ſuos ſpiritus.
Sunt enim angeli paruulorum quotidie
A Deum videntes. Hi igitur ſpiritus ad ſa-
lutem humani generis emiſſi ſunt: neque
enim infirmitas noſtra niſi datis ad cuſto-
diam angelis, tot rantiſque ſpiritualium
cœleſtium nequitijs obſiſteret. Opus ad
id fuit naturæ potioris auxilio: & hoc ita
eſſe ex his dictis docemur, quibus trepi-
Exod. 32. dum ac pauentem Moſen Dominus cõ-
B firmat, dicens: Ecce angelus meus ante-
cedet te. Hos igirur de theſautis ſuis ven-
tos producit, tribuens in his auxilium hu-
manæ infirmitati: vt hæc nos diuina præ-
ſidia, aduerſus mundi potentes harum
tenebrarum in hæreditanda nobis ſalute
teneantur. Sequitur deinde hic ordo di-
ctorum: *Qui percuſsit primogenita AEgypti
ab homine vſque ad pecus. Emiſit ſigna &
C prodigia in medio tui AEgypte, in Pharaonem
& in omnes ſeruos eius. Qui percuſsit gentes
multas, & occidit reges fortes, Seon regem
Amorrheorum, & Og regem Baſan, & omnia
regna Chanaan occidit. Et dedit terram eorum
hæreditatem Iſraël populo ſuo.)* Frequenter
ſermo diuinus, eum intelligendum eſſe
Deum cœli atque terræ, & vniuerſitatis
creatorem docet. qui Ægyptum percuſ-
D ſerit, mare diuiſerit, Ægyptios demerſe-
rit, populum ſuum magnis & mirabilibus
virtutibus eduxerit, in eremo manna
aluerit, eiectis gentibus in terram repro-
miſſionis induxerit. Et quidem omnia
hæc magnifica & præclara opera Deum
eſſe teſtantur. Neque enim mediocris &
moderatæ virtutis eſt tãta geſſiſſe admi-
randus in his intelligendus eſt. Sed docet
E nos Apoſtolus cum veneratione geſto-
rum præformationem in his doctrinæ
atque operis ſpiritualis agnoſcere: cùm
lex ſpiritualis eſt, cùm geſta eius allego-
rumena ſunt, cùm ſub nube patres fuerũt
cùm in Moſen baptizati ſunt, cùm de ſpi-
rituali petra biberũt, cum petra Chriſtus
eſt, cum poſtremò ſecundum exaltati in
deſerto ſerpentis formam exaltandus eſt
Dominus. Ergo licet illa in Ægypto cor-
F poraliter geſta ſint, ſpiritualiter tamen
nunc geruntur in nobis. Ægyptus in quo
ſeculi forma eſt, virtutibus & plagis Dei
percutitur, ſignis portentiſque terretur.
Plagis Dei percutitur, cum iudicium
ſuum audit, cum damnationem ſuam
cognoſcit, cum in ipſo conſcientiæ ſuæ
reatu quotidie iudicatur, cum principa-
les ſuas originariaſque virtutes cruci ſuæ
Dominus confixit: locutus quoque eſt
tanquam ad viuentem animalemque
Ægyptum: vt non habentem terram in-
A animemque regionem, ſed incolas eius,
quos rationales animaléſq; conſtituerat
alloqui exiſtimaretur. Miſit ſigna & pro-
digia in medio tui Ægypte: in Pharaonẽ,
& in omnes ſeruos eius. In medio tui
quid eſt? Cognoſcimus ex eo quod dictũ
eſt: Deus autem Deus noſter ante ſecula
operatus eſt ſalutẽ in medio orbis terræ.
B In medio itaque orbis terræ loco, in quo
Dominus ſalutẽ nobis operans paſſus eſt,
ſigna & prodigia miſit: dum crucis ſuæ
horis ſol effugit, tremit terra, ſaxa rum-
puntur, ſepulchra panduntur, mortui
exurgunt. Hæc in medio tui Ægypte ſi-
gna facta ſunt. Pharao tuus, id eſt diabo-
lus aquis necatur, baptizato populo, ipſe
cum exercitu ſuo obrutus, percuſſę dein-
C de gentes multæ, extincti ſcilicet innu-
merabiles in nobis vitiorum incolatus,
reges quoque fortes perempti. Fortes
planè. Seon regem Amorrheorũ. & Og
regem Baſan & omnia regna Chanaan
occidit. Et quid iſtud eſt? Tot regna euer-
ſa ſunt, tot reges extincti ſunt: & horum
tantum fit memoria? Fit quidẽ ſecundũ
geſtorum fidem paucorum memoria ex
D pluribus: ſed hi tantum memorantur, in
quibus quamvis quidem res geſta co-
gnoſceretur, tamen per conditiones vir-
tutéſque nominum ſpiritualis in his eſſes
conditio ſubtexta. Nam Seon infructuo-
ſæ arboris interpretatio eſt. Quod enim
nobiſcum arbor infructuoſa, id Hebraï-
cæ Seon nuncupatur: Amorrheus verò
exarcebans. Has ergo ſub horum nomi-
E num ſignificatione infructuoſas in nobis
exacerbantibus virtutes deleuit: infru-
ctuoſos ſcilicet principes, qui nos qui ex-
acerbabamus Dominum, obtinebant: &
ob id ſecundum dictum Euangelicum
exemplo infructuoſæ arboris exciſos. Og
verò rex, interpretationem habet mace-
riæ ſiue valli: Baſan verò confuſionis ſiue
pudoris. Regem hunc ergo confuſionis
pudoriſque noſtri extinxit, ſoluens ſe-
F cundum Apoſtolum materiam: vel val-
lum, id eſt, quod ad cognitionem Dei
prohibębamur obſtaculum diruens. Oc-
cidit deinde omnia regna Chanaan. Ma-
ledictum Chanaan eſſe Geneſis docet, &
eſſe ſeruum fratrum ſuorum, ob contu-
melioſam eius in patrem iniuriam. Inter-
pretatio autem nominis Chanaan motio
eſt. Quæ igitur nos in vitia & in maledi-
ctam impietatem commouebant, atque
in nos

in nos vi ſua ac poteſtate regnabant: Do-
minus extinxit. Quod autem per varias A
virtutes, quæ in filiis inobedientiæ ope-
rantur, hæc tegnant peccata in nobis,
Rom. 6. Apoſtolum audiamus dicentem: Non
regnet amplius in mortali corpore veſtro
peccatum. Regna ergo hæc occiſa ſunt.
Iam enim non dominantur in nobis. Sed
occiſis his, quid conſequitur? *Dedit ter-
ram eorum hæreditatem Iſraël populo ſuo.)*
Data quidem terra eſt regum & gentium B
ſuperiùs memoratarum, ſed amiſſa rur-
ſum eſt. Hodie à gẽtibus incolitur, Iſraël
vbique exul eſt. Et quomodo terra quæ
data eſt, hæreditas eſt? Manet ergo idem
ordo: vt ſub his quæ corporaliter geſta
ſunr, ea quæ ſpiritualiter eſſent gerenda,
præſcripta ſint. Data igitur corporum
noſtrorum terra in hæreditatem eſt, quæ
antea erat in Chanaan maledicta, in vitia C
mobilis, in Baſan confuſionis pudoriſque
plena, in Amorreo exacerbans & irritans,
quam poſſidebat in Og infidelitatis ma-
ceria, quam occupauerat in Seon arbor
infructuoſa. Hæc igitur terra, ſoluto in-
fidelitatis vallo, & exciſa ex ea arbore in-
1. Cor. 15. fructuoſa, data eſt hæreditas: & data eſt
Iſraël populo ſuo. Quæ autem hæc hære-
ditatis terra ſit, & qui ſit in Iſraël, au- D
diamus Apoſtolum Paulum dicentem:
Sicut portauimus imaginem terreſtris,
portemus imaginem cœleſtis. Hæc eſt
Iſraël, cui terræ beatæ huius continget
hæreditas: cui conglorificati in Domino,
terreni corporis ſui erit æterna poſſeſſio.
Hoc Chriſtianis eſt proprium, qui hoc in
ſe nomen incolume per cœleſtis imagi-
nem vſque ad finem retinuerint. Atque E
ita ait:

Domine nomen tuum in ſeculũ.) Nunquid à
nobis optandum hoc Deo eſt, aut æterna
virtus æget voto noſtro, vt maneat in
æternum? Vt in nobis potius maneat,
optandum eſt. Sicuti cum dicimus: San-
ctificetur nomen tuum, adueniat regnũ
tuum, fiat voluntas tua ſicut in cœlo &
in terra. Non vtique vt hæc Deo proue-
niant, optamus: vt ſanctificetur, qui F
ſanctus eſt, vt voluntas ſua fiat cuius fa-
ctum in voluntate eſt. Noſtræ hæc po-
tius rei vota ſunt, vt per egtegia fidei no-
ſtræ opera nomen eius ſanctificetur in
Leui. 11. nobis. Ait enim: Eſtote ſancti, quoniam
ego ſanctus ſum: vt in nos regnum eius
adueniat. Et digni æterno regno per
indultam nobis æternitatis ſubſtantiam
ſimus: quia ſpes vitæ eſt, confiteri re-
gnum eius. Et dicenti ſibi latroni: Do-
mine, memento mei dum veneris in re- Luc. 23.
gnum tuum, reſpondit: Amen dico tibi,
hodie mecum eris in paradiſo: vt ſicuti
voluntati eius in cœlis ab indefeſſis &
cœleſtibus virtutibus paretur, ita & à
nobis in terra pareatur, ne corporalis nos
infirmitas ab exequenda eius voluntate
deflectat. In cœlis enim indefeſſis quo-
tidie vocibus dicitur: Sanctus, ſanctus,
ſanctus Dominus Deus ſabaoth, pleni
ſunt cœli & terra gloria tua. Vt nobis
quoque nihil aliud in opere ſit, niſi per
quod ſanctificetur nomen eius: nihil
aliud in ſpe, niſi per quod etiam in nos
regnum eius ſperamus: nihil aliud in
voluntate, niſi per quod Deo æternæ à
nobis laudes ſunt deferendæ. Profectus
hic voti noſtri indigentiæ res eſt, vt no-
biſcum nomen eius maneat in æternum.
Dehinc ſequitur: *Et memoriale tuum in
generationem & generationem.)* Non ſicut
ſæpe à ſeculo in ſeculum, neque à gene-
rationibus in generationes: ſed in gene-
rationem & generationem. Et hoc non
de nomine, ſed de memoriali. Memoria-
le enim eſt memoria operũ Dei, quæ libro
legis continentur. Et quia lex & memo-
riale Dei in generatione prima, Iudæo-
rum ſcilicet vſque in plenitudinem tem-
porum manſit, ſicuti plebi Sodomæ &
Gomorræ vſque ad plenitudinem pec-
cati pœna dilata eſt: ita menſuram om-
nium impietatum cum prima generatio
expleſſet, memoriale Dei, & omnium
operum ſuorum memoria in generatio-
nem alteram tranſiit: in Chriſtianos nem-
pe cum quibus hodie legis veneratio eſt,
& prophetia, & nomen Domini. Tenuit
autem hunc eundem in conſequentibus
ordinem, dicens: *Quia iudicabit Domi-
nus populum ſuum, & in ſeruis ſuis conſola-
bitur.)* Differt iudicari & conſolari, &
differt populus & ſeruus. In ſeruis autem
conſolatio, in populo verò iudicium eſt.
Populum Dei Iſraël ſecundum carnem
nuncupatum eſſe quis neſcit? Dictum
autem ab Apoſtolo eſt: Qui in lege Rom. 2.
peccauerunt, per legem iudicabuntur.
Iudicabit ergo Deus populum ſuum,
ſed in ſeruis ſuis conſolabitur. Nem-
pe illis de quibus Dominus ait: Qui Ioan. 5.
credit in me, non iudicabitur, ſed tran-
ſiet de morte in vitam: qui autem non
credit, iam iudicatus eſt. Conſolabitur
autem Dominus iudicato Iſraël in ſeruis
ſuis. In omnibus enim fidelibus terra

ſolatium habebit ex damno. Voluiſſet enim populum ſuum, quem in partibus eorum Abraham, & Iſaac & Iacob elegerat, non iudicari: ob quem poſt diuerſas plagas Ægyprum afflixerat, ob quē in colūna ignis & nubis aſtiterat, ob quem mare diuiſerat, aquam è petra eiecerat, manna è cœlo miſerat, legem poſuerat, veniam tanris ſacrilegiis indulſerat, tot irreligioſorū regna deiecerat, prophetas miſerat, vnigenitum ſuum naſci hominē voluerat. Sed tot tantiſque beneficiis populus ingratus, & colonus vineæ primus electus, in ipſum Dominum vineæ parricidales manus intulit: Deum quātum in ſe eſt, crucifixum in homine mortificans. Sed electi ſunt ſerui, quibus vinea fructum eius reddentibus traderetur: in quibus Dominus iudicato populo ſuo, pietatis ſuæ damnū conſolaretur. Itaque conſolantur eum gētes in martyribus, & confeſſoribus, & fidelibus ſuis: fructus ex ſe commiſſæ ſibi gratiæ rependentes. Non noua autem, nec huius tantum prophetæ vox, iſta eſt. Moſes in præclaro illo Deuteronomij cantico, cum peccata populi huius, & impietates nouiſſimas, & fidem generationis alterius prædicaret, ait: Quoniam iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis conſolabitur. Sanctus etiam Eleazar cùm à principibus populi ſui deguſtare è gentium ſacrificatu cogeretur, gloriam martyrij ſub hac eadem voce conſummat: ſciens Dominum in ſeruis ſuis voluntatem eius operantibus iudicato populo conſolandum. Conuertitur deinde ad pellendum errorem gentilium prophetico ſermone, vt ſtultas atq; irreligioſas ſuperſtitiones ex ipſis ſuperſtitionum cauſis coarguat, dicens: *Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt: aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt: pedes habent & non ambulabunt, neque eſt ſpiritus in ore eorum, non clamabunt in gutture ſuo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.)* Frequenter & in aliis pſalmis id ipſum de ſimulachris gentium dictum eſt: & prophetia omnis hoc laborat, vt humanum errorem à ſtultiſſimis his irreligioſitatum ſtudiis auertat. Addunt enim plerique his impietatibus ſuis autoritatem, vt preciis metallorum honorem diis quos ſibi fecerint, quærant, auro eos argentóque formando: ſed hoc tantum quod poſſunt largiuntur, imaginem ſcilicet oris, oculorum, aurium, narium, manuum, & pedum, deos ſuos in forma mortui corporis adorantes: cui ſpecies eſt ſine voluntate, os mutum eſt, oculi hebetes, aures ſurdæ, nares inanes ſunt, manus diſſolutæ, pedes rigentes, omne corpus immobile eſt. Sed errori eorum id quod nec ſperare audent, deputatur: vt eorum ſint ſimiles quos adorant, venerantes ſint in conſortio veneratorum, ipſi ſimulachrorum modo in emortuo corpore ſine vitæ ſpiritu relinquendi. Demonſtrato autem errore gentili ad doctrinæ ordinē propheticus ſermo ſe retulit, dicens: *Domus Iſraël benedicite Dominum, domus Aaron benedicite Dominum, domus Leui benedicite Dominum: qui timetis Dominum, benedicite eum.)* In his nominum atque officiorum diſtinctionibus omnem Eccleſiæ populum complexus eſt: ſed per nuncupationum & proprietatum ſignificationem ipſa illa officiorum merita diuiſit. In eo enim quod dicitur, domus Iſraël, & domus Aaron, & domus Leui, & qui timetis Dominum, aliud ab alio eſſe diſcernitur: vt ſecundum Apoſtolum ad Corinthios ſcribentem, quædam ſit in hominibus diſtinctio, cū vocatis ſanctis, cum omnibus qui inuocant nomen Dōmini noſtri Ieſu Chriſti: vt aliud vocatos, aliud ſanctos, aliud inuocantes nomen Domini eſſe ſignificet. Nunc autem primùm Iſraël nuncupari videmus, ſecundò Aaron, tertiò Leui, quartò timentes Dominum. Et in Aaron ſacerdotes ſignificari non ambiguum eſt. Sacerdos enim in lege primus fuit Aaron, & exinde in ſucceſſione eius ſacerdotum honor manſit. In Leui autem miniſtros oſtendi abſolutum eſt: hæc enim tribus in miniſterium electa eſt. Reliquus autem populus, cui non ſacerdotij, neque miniſterij, ſed timoris officium eſt: in his qui timent dominum, nuncupatur. Docet autem nos Apoſtolus ſuper omnes hos eſſe Iſraël, cùm ait: Et quotquot regulæ huic obſecūdabunt, pax ſuper eos, & miſericordia: & ſuper Iſraël. Sacerdotes & miniſtros officij ſui regula, in eo quod agunt, continet: ſed præſtat longè voluntate magis aliquid agere, quàm lege. Et optimum eſt per miniſterij ordinem nō ſolùm ſatisfacere miniſterio: ſed per doctrinæ ſcientiam, & fidei calorem ad cognitionem Dei contemplationémque

Galat. 6.

que contendere. Eum ergo qui Deum intelligens & videns eſſet, quod eſt proprium Iſraël, in primo benedicentium ordine collocauit: qui officium in quo eſſet atque honorem ſacerdotis, hac ipſa cogniti per fidem & contemplati Dei virtute præcelleret. Quia cùm plures ſint Aaron, id eſt ſacerdotes: pauci tamen Iſraël, id eſt, qui cognitione mẽtis Deum contemplaturi ſint, reperiẽtur. Hi ergo primùm ad benedicendum aduocantur: cæteris alijs poſt eos, in eo quo & ipſi eſſent officio, benedicturis. Sed & benedicunt Deum, & domus Iſraël, & domus Aaron, & domus Leui, & omnes qui timent Deum: eum ſcilicet, qui eſt benedictus Deus in Sion, qui habitat Hieruſalem, ſanctum montem Sion, & ciuitatem cæleſtem, Eccleſiam primitiuorum, manentium, & ſcriptorum in cœlis in Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Alleluya. Pſalmus CXXXV.

CONFITEMINI *Domino quoniam bonus, quoniam in ſecula miſericordia eius. Confitemini Deo Deorum: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui fecit mirabilia magna ſolus: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui fecit cœlos in intellectu: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui firmauit terram ſuper aquam: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui fecit luminaria magna ſolus: quoniam in ſecula miſericordia eius. Solem in poteſtatem diei: quoniam in ſecula miſericordia eius. Lunam & ſtellas in poteſtatẽ noctis: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui percuſſit Ægyptum cum primogenitis eorum: quoniam in ſecula miſericordia eius. Et eduxit Iſraël de medio eorum: quoniam in ſecula miſericordia eius. In manu forti & brachio excelſo: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones: quoniam in ſecula miſericordia eius. Et transduxit Iſraël per medium eius: quoniam in ſecula miſericordia eius. Et excuſſit Pharaonem & virtutem eius in mare rubrum: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui transduxit populum ſuum in deſertum: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui produxit aquam de petra rupis: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui percuſſit reges magnos: quoniam in ſecula miſericordia eius. Seon regem Amorrhæorum: quoniam in ſecula miſericordia eius: Et Og regem Baſan: quoniam in ſecula miſericordia eius. Et dedit terram eorum hæreditatem: quoniam in ſecula miſericordia* A *eius. Quoniam in humilitate noſtra memor fuit noſtri: quoniã in ſecula miſericordia eius. Et redemit nos de inimicis noſtris: quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui dat eſcam omni carni: quoniam in ſecula miſericordia eius. Confitemini Deo cæli: quoniam in ſecula miſericordia eius.*

Non eſt otioſus ſermo propheticus, neque ex inanibus ac ſuperfluis cauſis ſpiritualis loquela eſt. Si enim in viris B prudentibus ſpectari id maximè ſolet, vt ea quæ loquuntur, grauitate eorum doctrináque digna ſint: omniſque ſermo non ſit fortuitus & vagus, ſed ex rationalibus cauſis profectus, & expectationi audientium vtilis, & autori congruus differentium: quanto magis id in cœleſtibus eloquiis opinandum eſt, vt quicquid in his excelſum eſt, diuinum, rationabile, & perfectum eſſe exiſtimetur? C Sed plerumque, imò ſemper vitio noſtro accidit, vt quæ legi in Eccleſia audimus, auribus atque animis noſtris longè ab his peregrinantibus negligamus: vt per audiendi incuriam vileſcat apud nos dictorum cœleſtium dignitas, cum in lectionis tempore rationem ſupputamus, iras concipimus, inctiis cogitamus, luxus recolimus. Tunc ad hæc occupatis no- D bis ſurdæ aures ſunt, & hebes mens eſt. Et ſi quid fortè in aures noſtras eorum quæ leguntur inciderit, virtutem tamen dictorum obrutus ſeculi curis animus non ſentit: & quorum intelligentiam non conſequitur, leuem exiſtimabit autoritatem. Omnia autem quæ in libris propheticis ſunt, maximum humanæ & ſalutis & doctrinæ profectum in ſe ha- E bent, noſtrique cauſa vniuerſa ea ſcripta ſunt: vt tunc nobis inſtitutionem vitæ innocentis afferrent, nunc ſcientiam Dei intimarent, nunc originis naturæque noſtræ cognitionem tribuerunt, nunc futurorum intelligentiam non ſpe tantùm, ſed ratione præſtarent, nunc cauſas vniuerſitatis huius ortuſque proferrent, & humanum ſenſum tantarum rerum F intelligentiæ incapacem ad capiendam horum cognitionem variis doctrinæ generibus diſtenderent. Partibus enim quibuſdam & diuiſionibus opus fuit: per quas ſenſum ſub vſu exercitationis aſſiduo, opinio ſaltem incomprehenſibilis nobis huius intelligentiæ poſſet irripere. Plures prophetæ ſunt, & ingentia eorum copioſaque dicta. Plures etiam pſalmi

ſunt, & in ſingulis multa & varia cōgeſta ſunt. Et quanquam omnes vnam atque
A eandem in ſe doctrinæ formam complectantur, diuerſis tamen inſtitutis in eandem nos ſcientiæ viam dirigunt: non omnia in vnum congerentes, incapaces enim omnium ſumus, ſed partes partibus explicantes: vt per quod ſingula cognoſcuntur, proficiatur ad multa. In hoc autē pſalmo, quia ſingulis eiuſdem
B rei argumenta diuerſa ſunt, id continetur: vt cauſam vniuerſitatis huius, id eſt, cur cœlum, cur terra, cur homines, cur cætera ſunt, ex bonitate & miſericordia Dei profecta intelligamus, per id quod dicitur: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſecula in vulgata in æternum miſericordia eius.)* Ac primum in eo quod ita cœptum eſt, Confitemini Domino,
C duplicis intelligentiæ ſignificatio affertur: vt aut Deum in confeſſione laudemus, quia bonus, quia miſericordia eius in ſecula ſit: aut peccata noſtra confiteamur ab eo indulgenda, quia bonus eſt, & cuius indeficiens miſericordia ſit. Vtrunque naturæ noſtræ eſt conueniēs, vt & eum ad cuius cognitionem naſcimur laudemus, & ei qui bonus & miſeri-
D cors in ſecula ſit, confiteamur peccata ſub agnitione peccati. Non enim neceſſaria eſt confeſſio Deo qui nihil ignorat, vt ea, quæ geſſeris confitearis. Quia porrò confeſſione iſta Deus non eget, cuius cognitioni nihil occultum eſt, cuius auditui nihil inuium eſt, cuius virtuti nihil reliquum eſt extra quem locus nullus eſt. Sed confeſſio eſt rei eius quæ igno-
E rabatur profeſſa cognitio, ex alterius iudicii opinione in alterius intelligentiæ proficiens ſententiam: vtile enim ſibi ac iucundum quiſque eſſe ante exiſtimauerat, rapere, cædere, furari, ſuperbire, potare, ſcortari. Sed vbi hæc omnia æternæ damnationi obnoxia eſſe cognouit, cognitis his confitetur errorem. Confeſſio autem erroris, profeſſio eſt deſinendi. Deſinendum ergo à peccato eſt, ob
F quod peccati cœpta confeſſio eſt. Cæterùm extra veniam eſt, qui peccatum cognouit, nec cognitum confitetur. Confitendum autem ſemper eſt, non quod peccādum ſemper ſit, vt ſemper ſit confitendum: ſed quia peccati veteris & antiqui vtilis ſit indefeſſa confeſſio. Docet autem Spiritus ſanctus ſemper confiten-
Prouerb. 18 dum, cùm ait per prophetam: Iuſtus ipſe ſibi accuſator eſt in primo ſermone ſuo.

iuſtus non ſe ex præſentibus, ſed ex præteritis accuſat. Cui enim adeſt præſentium accuſatio, iuſti nomen aufertur. Et audiamus ſe apoſtolum Paulū ex præteritis arguentem, cùm ait: Quia non ſum 1. Cor. 15.
dignus vocari Apoſtolus, ea propter quod perſecutus ſum Eccleſiam Dei. Gratia autē Dei ſum id quod ſum. Hæc eſt illa iuſti viri vera cōfeſſio, qui iuſtitiā præſentem ex præteritorum conſcientia & cōfeſſione commendat. Ad quam & alibi per prophetā monemur. Confitere, inquit, peccata tua prior, vt iuſtificeris. Eſai 43.
Ad hanc ergo confeſſionem in pſalmo vocamur: quoniam Deus bonus eſt, quoniam in ſecula miſericordia eius: confeſſionis noſtræ hunc impenſiore maximè fidei fiducia inuocantes, quia cui confitemur, & bonus eſt, & neſcit miſericors eſſe deſinere. *Cōfitemini Deo deorū, quoniam in ſecula miſericordia eius.)* Vt in euangeliis reſponſione Domini ad Sadducæos docemur, non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum, per quem & dictum eſt: Ego dixi dii eſtis, & filii excelſi omnes. Non dignatur Deus corruptibiliū & mortalium Deus eſſe: ſed eorum qui in cœleſtē gloriam transformandi, exuti vetere homine terreno, nouum eum qui in cœlis eſt induerunt, qui conformes erunt corpori gloriæ Dei. Et Deos hos effici licet fidei eorum meritum exigat: tamen ea maxima cauſa eſt, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Non ille eguit deorū Deus nuncupari: ſed bonitatis & miſericordiæ ſuæ eſt, vt deos faciat, honorem nominis ſui ex affectu miſericordiæ & bonitatis impertiens. *Confitemini Domino dominorum, quoniam in ſecula miſericordia eius.)* Deos plures nūcupari ſiue in cœlo, ſiue in terra, Apoſtolus docuit, vt non ſolum humanæ naturæ iſtud, ſed ſpiritali comperere videretur, cum ait: Sed & ſi ſunt dii qui nominātur in cœlo & in terra, per cœli & terræ ſignificationem vtriuſque naturæ nomen hoc competens eſſe 1. Timo. 6.
demonſtrans. Idem quoque Apoſtolus Deum Dominū dominorū eſſe ſignificat, cùm ait: Rex regū & Dominus dominantium. Dominatus in viles & degeneres, indignus Deo eſt. Rex ille regum eſt, & Dominus dominorū dominantiū, vt eſt Deus Deorū: Et Deos quidē quos ſignificet non ambiguum eſt, de quibus dixit: Deus ſtetit in ſynagoga Deorum. Pſal 81.
Reges autem idem Apoſtolus abſolutè oſtendit, dicēs: Iam ſine nobis regnaris, & vtinam

& vtinam regnaretis. Reges ſunt in quos non regnat peccatum, qui dominantur corporis ſui, quibus eſt in huius ſubditæ A & ſubiectæ ſibi carnis imperium. Hi ergo reges ſunt, & horum Deus rex eſt. Hi etiã domini ſunt, qui non erunt ſerui peccati: quia qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Dominandum ergo eſt peccato, non ſeruiendum. Domini autem ſunt, qui hæc peccati corpora dominationi ſuæ perſub- 1. Cor. 9. iectionem vitiorũ ſuorum peccatorúmque ſubdũt. Nouit ſe eſſe Apoſtolus cor- B poris ſui dominum, cùm ait: Subiicio enim mihi corpus meũ, & in ſeruitutem redigo. Qui in ſeruitutem redigit, domini neceſſe eſt iure in ſeruitutem eum qui ſeruiturus eſt redigat. Horum ergo taliũ dominorum, Deus dominus eſt, vocans eos per ſpem æternitatis, vt domini ſint, vt in his dominis Deus dominus ſit. Et hoc non ob aliam cauſam, niſi ob id quia in ſecula miſericordia eius: donans nobis per æternæ miſericordiæ ſuæ beni- C gnitatem, vt effectis nobis dominis, digniſſimus quorum ipſe ſit Dominus,

Qui fecit mirabilia magna ſolus.

In plurimis quidem humanorum operum geſtis, multa magna & mirabilia extiterunt. Sed quicquid in his geſtum eſt, ad eum refertur cuius virtus illa geſſit. Multa mirabilia Moſes in Ægypto egit: D ſed teſtimonium magi incantatoréſque perhibent, quia in operibus illis digitus Dei eſt, ſicut ſcriptum eſt: Dixerunt ergo Exod. 8. incantatores Pharaoni: Digitus Dei eſt hoc. Ex quo oſtenditur virtutem Dei per Moyſen operatam fuiſſe, cuius tum illa miniſterio gerebantur. Magni quoq; miraculi illud fuit, tum cum dicente Ieſu Naue Sol ſtetit contra Gabaon, & luna contra vallem Haylon. Neſcio quid hoc E mirabilius effici poſſit: cùm in verbo hominis ſol & luna in diei vnius moram excurſus ſui lege detenti ſunt. Sed virtutis huius autorem ſcriptura mox addidit, dicens: Non fuit dies talis neque prius neque poſtea, vt ſic exaudiret Deus hominem: quia Dominus pugnauit pro Iſraël. In eo enim quod Ieſus exauditus eſt, & pugnabat Deus in Iſraël: virtus eius in geſtis, qui & pugnabat, & exaudiuit F oſtenditur.

Qui fecit cælos in intellectu, quoniam in ſecula miſericordia eius.

Faciendorum cælorum ſola miſericordiæ ſuæ cauſa eſt, neq. enim eguit vt fierent. Sed qui bonus eſt, in id vniuerſa fecit, vt plures bonitatis ſuę copijs vterentur. Fecit autem cælos, in intellectu: non A irrationabiles, neq; informes, neq; confuſos & inordinatos. Sed cùm regionem cognitionis ſuæ qui infinitus eſt collocaret, cælo ſuperiore atq; primo eodemque in orbem collocato terminum quendam virtutibus, quæ primæ ad cognoſcendũ ſe gignerentur incluſit. Neque enim gignendæ creationes virtutem inconſpicabilis Dei ferre potuiſſent: niſi naturæ tẽ- B peratioris obiectu ſedem hanc moderatæ ad infirmitatem habitationis incolerent. Aquis etenim eleuatis illam ipſam primi cæli naturam temperauit, quæ ſuperni Dei accenſa virtute nequaquam ab inferioribus eſſet patienda naturis. Cælũ verò inferius non vniforme, ſed multiplex tetendit: quod totum firmamentũ nuncupans, valida ad ſuſtentationem aquarum ſuperiorum temperationemq; aëris noſtri firmitate ſolidauit. Et idcir- C co plures cælos doctrina prophetica prodidit: quia neceſſarium naturæ noſtræ fuit, per momenta quædam, & profectus rationabilium moderationũ, regionẽ hãc indulti nobis ad præſens habitaculi temperari: de numero verò cælorũ nihil ſibi humanæ doctrinæ temeritas præſumat. Apoſtolus vſq; ad tertiũ tantum cælum ſeſe raptum intelligit. Plures D quidem thronos, dominatus, poteſtates, principatus connumerat: quibus neceſſe eſt propria ſedes habitationis cõgruè deputari. Sed & alia quorum cognitionem futuris temporibus promittit eſſe, ſignificat cũ ait: Et ſuper omne nomen quod Eph. 1. nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Sed de numero Apoſtolus nihil docuit, & neſcio an tacuerit an E ignorauerit. Nunc enim & profeſſus eſt, ſe ex parte cognoſcere: & tamen cùm raptus ad cœlos eſt, audiſſe ſe quæ non ſint loquenda teſtatur. Nobis ſufficit plures cœlos ſcire eſſe: quippe cùm & cœli cœlorum, & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, laudent Dominum. Sub inferiore autem ſuperioris circuli cœlo, quod firmamentum nuncupauit; terrã inferius collocauit: quam mediam ſuſpendens, & confir- F mans, ita manendi ſede moderatus eſt, vt paribus vndique menſuris ponderibuſq; librata, & ſubſtrata conſiſteret: vt is qui infinitus eſt Deus primo illi ſuperioris cœli circulo circumfusè ſupereminens, æqualibus ex omni circũfuſione ſua ſpacijs omnia virtutis ſuæ ſpiritu in vſum ac na-

Bbb

turam animantium temperato, ea quæ crearentur attingeret. Apoſtolus enim ait, Quia in ipſo viuimus, & mouemur, & ſumus, per quod oſtenditur terram in ſpiritu eius, tanquam in transfuſi ſpiritus ambitu conſtitiſſe: cùm in Deo omnes &
Act. 17. viuamus, & moueamur, & ſimus. Quòd autem in omnis temperationis ſpiritu transfuſus & penetrans ſit, id docet pro-
Sap. 1. pheta dicens: Spiritus Dei repleuit orbẽ terrarum. Itaque intus atque extra, ambitu, atq; aditu, & circumfuſus, & transfuſus oſtenditur. Quòd autem terra non ſit in vnam demerſa regionem, conſequenter Spiritus ſanctus oſtendit, dicẽs: *Qui firmauit terram ſuper aquas, quoniam in ſecula miſericordia eius.*

Altius nos quærere ratio tractatus præſentis & loci non ſinit. Satis ſit terram ſuper aquas pendula firmitate conſiſtere, ex prophetica autoritate didiciſſe inumbratam cœli temperationis obtentu, hoc firmamentum quod extenſum tanquam pellis, ſolidatum tanquam fumus, aquas ſupernas infernáſque diſcernat, certè aquis pendulam cõtineri. Et in hoc ſicuti in omnibus ea cauſa eſt, quoniam in ſecula miſericordia eius. In eo autem quod ſequitur: *Qui fecit luminaria magna ſolus, quoniã in ſecula miſericordia eius.* Non id intelligendũ eſt, vt extra ſapientiã, & verbũ, & virtutem, id eſt, vnigenitum Dei
Prou. 8. Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum ea feciſſe credatur: quippe qui ex perſona ſapientiæ dixerit: Ego erã apud eum cuncta diſponens. Sed qui diſponebat, ab eo cum quo diſponebat & genitus & natus eſt. Cum autem opera filij opera patris ſint, & pater operetur in filio: per id enim
Ioan. 10. & 14. quod ait: Pater qui in me eſt, ipſe ſua opera facit. & rurſum: Ego opera patris facio: ſolus operatur, in eo & per eum operandu quem genuit. In cæteris verò abſoluta oſtendendæ miſericordiæ Dei doctrina eſt: vt ſciamus omnia non ob aliam cauſã, niſi quia ſemper Deus miſericors ſit, eſſe perfecta. De his autẽ quæ de Ægypti negociis intelligi ſpiritualiter oportet, tractatus pſalmi anterioris, in quantũ exequi valuimus, complexus eſt ad quorum confirmationem etiam hoc quod in pſalmo hoc dictum eſt accedit,

Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones, quoniam in ſecula miſericordia eius.

Exod. 14. Vnam diuiſionem rubri maris liber Exodi docet, dicens: Et fecit mare ſiccũ, & diuiſa eſt aqua. Et quomodo nunc rubrũ mare in diuiſiones diuiditur? Niſi quia
A exiſtimo ſub relatione geſtorum ſpiritalis doctrinæ ordinem contineri. Euadentes enim Ægyptum quæ ſeculi forma eſt, & ad terrã repromiſſionis quã ſecundùm Euangelium beati hæreditabunt, euntes, per mare rubrum, id eſt, per huius ſeculi turbidos æſtus & fluctuantes motus tranſimus, in quo plures ad iter diuiſiones ſunt. Aliis enim per ieiunium iter eſt,
B aliis per pudicitiã, aliis per eleemoſynam, per fidem, per ſpem, per charitatem. Et hæc omnia diuerſas neceſſe eſt habeant diuiſiones huius maris tranſeundi: omnibus tamen per has viarum diuiſiones iter ſeculi tranſituris. Concluſi autem pſalmi, vt hæc omnia de futuris intelligantur, maiore fide firmat, cùm ait:

C *In humilitate noſtra memor fuit noſtri Dominus, quoniam in ſecula miſericordia eius. Et redemit nos de manu inimicorum noſtrorum, quoniam in ſecula miſericordia eius. Qui dat eſcam omni carni, quoniam in ſecula miſericordia eius. Confitemini Deo cæli, quoniam in ſecula miſericordia eius.*

Non enim tantũ memor fuit humilitatis humanæ Deꝰ, cũ ad liberandũ populũ ex Ægypto Moſen ducẽ elegit: ſed perfectiùs memor fuit humilitatis noſtræ,
D cum ipſã humilitatẽ noſtrã corporeꝰ natꝰ aſſumpſit, cùm hoc humile terrenúmque corpus gloria in ſe naturæ cœleſtis abſorpſit. Neq; tunc redemit de manu inimicorum, cùm eos à dominatu Ægyptiorũ exemit: nã poſtea inimicis ſubditi ſunt, & hodie iure alieni imperij coercẽtur: ſed redemit nos, cũ ſe pro peccatis noſtris dedit, redemit nos per ſãguinẽ ſuum, per paſſionẽ ſuã, per mortẽ ſuam, per reſurre-
E ctionẽ ſuã. Hæc magna vitæ noſtræ pretia ſunt. Magno. n. ait Apoſtolus, pretio 1. Cor. 6.
redempti iſtis. Et redempti ab inimicis, à diabolo, ab angelis eiꝰ, à filio perditionis, à principibꝰ aëris, à mundi poteſtatibus, ab inimica morte. Et redemit eſcam dãdo omni carni. Qui dat eſcã omni carni, id eſt, quæ redẽpta eſt, dat eſcã incorruptã æternã, panis viui, panis cœleſtis. Et
F in his ſingulis, quod humilitatis noſtræ memor eſt, quòd redempti ſumus, quod omnis redemptorum caro eſcã accipit, ea cauſa eſt, quoniã in ſecula miſericordia eius. Et ob quod ei confitendum eſt? Cõfitemini enim Deo cæli, quoniã in ſecula miſericordia eiꝰ. quòd cælum, quòd terra quòd cætera ſunt, & ipſum illud, quod ſumꝰ qui nõ fuimus, quòd erimus, quòd nõ ſumus,

ſumus, cauſam aliam non habet, niſi miſericordiæ Dei: qui ad cõſortium bonorum ſuorum naſci nos voluit ille qui bonus eſt. A
Vnum enim bonus eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

Psal. CXXXVI.

SVPER flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus cum recordaremur tui Sion. In ſalicibus in medio eius ſuſpen- B
dimus organa noſtra. Quia illic interrogauerunt, qui captiuos duxerunt nos: verba cantionum. Et qui abduxerunt nos: Hymnum cantate nobis de canticis Sion. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Si oblitus fuero tui Hieruſalem: obliuioni detur dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis: ſi non meminero tui. Si non propoſuero Hieruſalem in principio lætitiæ meæ. Memento Domine filio- C
rum Edom: in die Hieruſalem. Qui dicunt exinanite exinanite: quoad vſque fundamentum in ea. Filia Babylonis miſera: beatus qui retribuet tibi retributionem quam retribuiſti nobis. Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram.

Captos ſecundum Hieremiæ prophetiam Iudæos, & in Babyloniam deductos fuiſſe, non obſcura cognitio eſt. Neq; du- D
bium eſt, per hunc eundem pſalmorum librum potuiſſe captiuitatem populi prophetari. Nam & in alio pſalmo manifeſtum eſt, abſolutè euerſionem gentis iſtius atque vrbis prophetatam fuiſſe, cum dicitur: Deus venerunt gentes in hæreditatem
Pſal. 78. tuam, polluerũt templum ſanctum tuum: poſuerunt Hieruſalem velut pomorum cuſtodiam.

Et in hoc quoque præſenti pſalmo idip- E
ſum ſignificari videtur: maximè cùm quibuſdam placuerit, eum tanquam Hieremiæ titulo inſcribi, quia ab ipſo ſit antequam accidit denunciata captiuitas. Certè cum Hebræis ſenioribus ſecundùm cognitionẽ, quam ab his adepti ſumus, pſalmus hic ſine inſcriptionis iſtius titulo eſt. Non dubium autẽ eſt, quin omnia in patribus, aut per patres noſtros geſta ſunt fu- F
turi formam in his quæ geſta ſunt prætuliſſent: & idipſum ita eſſe, hic quoq; pſalmorum liber teſtis eſt. Namque cùm in LXXVII. pſalmo omnia ea quæ in Ægypto atque in deſerto, & in cæteris locis deinceps geſta eſſent recenſerentur, ea ipſa parabolica eſſe ita demonſtrata ſunt: Attendite populus meus legem meam: inclinate aurem veſtram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar propo-
A ſitiones ab initio. Per id quod & parabolæ & propoſitiones ſunt, rerum futurarum effectibus comparantur. Apoſtolus quoq; docet, ea ipſa quæ geſta ſunt, in præfiguratione geſta eſſe, dicens: Quia lex vmbrã 1. Cor. 10.
habet futurorum bonorum, & omnia in præformationem acciderunt his. Scripta ſunt autẽ propter nos: in quos fines ſeculorum deuenerunt. Geſta igitur ipſa illa in
B exemplum, & ſcripta in doctrinam ſunt. Itaq; & hanc corporalem populi captiuitatem, referri in exẽplũ ſpiritualis captiuitatis oportet. Captæ enim mentes noſtræ ſunt corporum ſeculique dominatu, captæ à dæmonibus iure potiorum, quæ imperium in nos ſuum per diuerſa miniſteriorum genera exercẽt dum nos ebrietas poſſidet: dum luxus ſubigit: dum aua-
C ritia deuincit: dum ambitio occupat: dum maleuolentia obtinet: dum ira vſurpat: dum omnia in nobis regnant hæc incentiua vitiorum. Venit enim Dominus, ſe- Iſai. 61.
cundùm prophetam, captiuitatem auertere, cùm dicitur: Prædicare captiuis re- Luc 13. Ioan. 8.
miſſionem. Venit ligatos ſoluere, cùm ait: Hanc filiam Abrahæ quam ligauerat Satanas decẽ & octo annis, nonne oportuit
D ſolui die ſabati? Venit ſeruiẽtes in libertatẽ reducere, dicẽs: Amen amen dico vobis, quoniã omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Seruus autẽ non manet in domo in æternum, filius manet in æternũ. Si verò filius vos liberauit, verè liberi eritis. Capimur ergo & ligamur & ſeruimus, non tã corpore quã & mente. Et mihi in præſenti pſalmo omnis virtus & ratio verborum non tam corporalem captiuitatem
E tractare quàm ſpiritualem videtur. Ecce enim & in querelis, & in locis, & in rebus, & in nominibus momenta ſunt, vt ſpiritualem potius captiuitatem hæc lamentabilis prophetæ querela ſignificet:
Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus dũ recordaremur tui Sion. In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra. Affectus humani ſẽſus iſte eſt, vt inter iniurias præſẽtium calamitatum, ad præteritorum bonorum recordationẽ ingemiſcat. Cõtemplemur enim animo captã Hieruſalẽ: ſeruientes dominis victoribus reges: ſubditos antiſtitibus gentiliũ impietatum ſacerdotes: ereptũ omnibus ius matrimonij: ſubſtratum libidini Babyloniorum captæ virginitatis pudorẽ: & ex gemitu eorum qui perpeſſuri erãt iſta proclamaſſe dignè pro-

phetã exiſtimabimus : Super flumina Ba-
bylonis illic ſedimus & fleuimus , cùm re-
cordaremur Sion. Sed quia Sion illa æter- A
næ beatitudinis ſedes eſt , & mater cœle-
ſtis nobis Hieruſalē , & frequētium ange-
lorum, & primitiuorum in cælis conſcri-
ptorum ciuitas ſancta eſt , & illa Babylon
ciuitas confuſionis , & irrationabili motu
turbulenta, quæ vt Geneſis docet , à con-
fuſarum linguarum hominibus nuncupa-
ta Babylon eſt. Illic enim loqui vniuerſa-
rum gentium linguis , cùm vnus omnium B
eſſet ſermo cœperunt. Et ipſum illud Ba-
bylonis vocabulum interpretationem ha-
bet confuſionis. Quiſquis ergo in crimine
primi parentis Adæ exulem ſe factum il-
lius Sion recordabitur, in qua ſine cupidi-
tate, ſine dolore, ſine metu , ſine crimine
vita eſt, & traditum ſe ſeculo confuſionis
huius tanquam Babylonico traditum cor-
pori , quod vitiorum & apperitionum &
cupiditatum perturbatione cõfuſum eſt : C
rectè & ipſe ſpiritaliter captiuus procla-
mabit : Super flumina Babylonis illic ſedi-
mus & fleuimus, dum recordaremur Sion.
In ſalicibus in medio eius ſuſpẽdimus or-
gana noſtra. Eos qui ſecundùm literam in-
telligenda omnia exiſtimant , interrogare
vellẽ, quę flumina Babyloniã prętermeẽt,
vt illic captus populus conſederit , & non
potius aut in plateis , aut in portis , aut in
turribus, aut in domibus captiuitatem ſuã D
fleuerit, deinde cum quibus tympanis, aut
citharis, aut organis captus ſit, quæ hiſtoria
illud locuta ſit , cum omni muſico appa-
ratu Iſraëlem victoribus ſeruiſſe : poſtre-
mò quæ vnquã ſalices in media vrbe fron-
duerint, vt illic tanquam in publica muſi-
corum apotheca organa ſuſpenſa pende-
rẽt. Quæ ſi omnia geſtis negociorum cor-
poralium inania ſunt: ſequẽda ea ratio eſt, E
quæ ex propheticis autoritatibus ad ſpiri-
talem nos ſcientiã cohortatur. Flent om-
nes qui ſe captos in Babylonia ſentiunt, &
ſedent ſuper flumina. Omnia enim ſe-
culi & corporum * opera , modo flu- [* & corporalium.]
minum ſine aliqua curſus ſui ſtatione
præterfluunt : currunt namque & labun-
tur & tranſeunt. Quæ enim corporalis vo-
luptas non præterita iam nulla eſt ? quod
terrenum gaudium , nõ cum ipſo * fugi- F
tiuo ſenſu præſentis fructus ſui tranſit? Su-
per hæc igitur ſecularium captiuitatum
flumina ſedẽtes , & flentes ad recordatio-
nem Sion, amiſſorum deſiderio & præ-
ſentium calamitate ingemiſcunt. Neque
ſolum ſedent atq; flent , ſed etiam in me-
dio eius organa ſua in ſalicibus ſuſpen-
dunt. Lignorum ſalicum natura ea eſt,
vt areſacta licet ſi modo aquis adluan- A
tur * , vireſcant : deinde exciſa atque [* aquis alluendo aliatur.]
in humido fixa radicibus ſeſe ipſa demer-
gãt. Et ſub huius arboris natura ſanctos &
fideles ſignificari prophetica autoritas eſt.
Eſaia dicẽte, Exorietur inquit tanquã fœ- [Iſa. 34.]
num in medio aquæ, & tanquã ſalix ſuper
defluentẽ aquã. Oritur. n. ex mortuo quiſ-
que antea peccatis aridus : & ab interioris
vitæ radice deciſus, nunc eloquio Dei , & B
ſacramẽto baptiſmi aquis vitalib⁹ reuiuiſ-
cit. Sed & cum feſtiuitas ſcenopegiorum
Iudęis corporaliter traderetur : quod ta-
bernaculum frõdeum, cum ad futuræ læ-
titiæ, & tabernaculi exemplum ex electa-
rum arborum ramis pararetur , etiã ex ra-
mis fluuialis ſalicis effici iuſſum eſt : quia
ex cõuentu ſãctorum virorum cœleſtis ta-
bernaculi futura eſſet lætitia perfecta. Or-
gana autẽ ſcriptura humana corpora, quo- C
rum honeſtis motibus & cõcinẽtibus ope-
rationibus, quæ Deo placita ſunt, pſalmus
eſſe ſignificat. In media igitur earum ſe-
cularium cõfuſionum captiuitate , hi qui
amiſſam Sion recordãtur , qui in Adã ex-
torres factos eſſe cœleſtis Hieruſalem
meminerunt , qui & captos ſe eſſe in Ba-
bylonia ſentiunt: hi ſedẽtes & flentes cor-
pora ſua in formam ſanctorum virorum
habitúmque ſuſpendunt, à terrenis ſe de- D
ſiderijs erigentes. Sed licet per continen-
tiæ ſtudium in ſalicibus ſuſpenſa noſtra
ſint corpora : tamen ea quæ captiuos nos
efficiunt , non quieſcunt . Sequitur enim:
*Quia illic interrogauerũt nos qui captiuos duxe-
runt nos, verba cantionum. Et qui abduxerunt
nos, Hymnum cantate nobis de canticis Sion.* Si
quis humanæ naturæ conſuetudinem re-
colat, ſẽſum omnem abſolutum habebit. E
Námque qui laborant à vitijs deſinere , &
eorum quæ impiè geſſerũt obliuiſci vo-
lunt: incentiuo tamen conſuetudinis ægrè
deſinentis agitantur , & ea quæ occulta
ſunt vitia in nobis admiſcere ſe fidei ſacra-
mentis, & inſerere pertentant: vt inter di-
uinos hymnos , & ſacras lectiones harum
inimicarum captiuantium nos cupidita-
tum cogitatio ſubrepat. Nec ſanè deeſt
hoc abſolutum in plurimis exemplum. F
Multos enim iniquos videmus legere at-
que diſſerere, & hos rurſum accidit diuer-
ſaios eſſe ſẽper in ſtupris, & impietatibus
deprehendi. Sãctus verò quiſq; qui organũ
ſuũ in ſalice ſuſpẽderit , iſtis qui captiuos
duxerãt cõſortiũ Sion cãtici negat: neque
inimicis

inimicis ſibi virtutibus ſãctatum cantionũ verba cõmunicat. Quæ autẽ ſint quæ captiuos ducãt nos, Apoſtolus docet, dicẽs: A
Rom. 7. Video aliã legẽ in mẽbris militantẽ aduerſùs legẽ mentis meæ, & captiuũ me ducẽtẽ in lege peccati quæ eſt in mẽbris meis. Cùm igitur inter concupiſcentiam carnis & ſpiritus pugna eſt, tum ea quæ captiuos nos conantur ſibi ſubdere, pertentãt occupare corpus eiuſq; dominari: & ſeſe doctrinis ſpiritalibus, vt per conſuetudinem his autoritatem adimant inſerere. Sed reſiſtendum eſt, & prophetæ voce reſpondendũ: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Terra noſtra retinenda B eſt, & in libertatem tuenda Polluta enim terræ corpora, audire de canticis Sion nihil poſſunt. Et aliena à Deo, licet noſtra ſint, erunt: ſi à lege peccati cœperint eſſe captiua. Sed memoria ſemper cœleſtis illius Hieruſalem, & ſanctæ Sion continẽda eſt, vel dum redhiberi optatur, vel dum fletur amiſſa. Id enim ſequitur:

*Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuiſcatur me dextera mea. Adhæreat lingua mea gutturi meo, * ſi non meminero tui. Si non propoſuero Hieruſalem in principio * lætitiæ meæ.* Cum obliuionis pœna, recordarionis memoria ſpondetur. Sed id quod ait, obliuiſcatur me dextera mea, obſcurum eſt per conditionem Latinitatis. Nam ſecundùm Græcitatis proprietatem, qua ita dictũ eſt ἐπιλαθοίη ἡ δεξιά μου, non vt ipſa obliuiſcatur, ſed ne obliuio eius fiat, oſtenditur. Et magni periculi res eſt, ſi dexteræ noſtræ fiat obliuio. Omnes enim qui ſpei bonæ pleni ſunt, dexteræ deputantur: peccatoribus in ſiniſtra collocandis. Conditionem ergo obliuiſcendæ dexteræ ſuæ, quam ſibi fide & expectatione præſumit, ſub pœna non recordatæ Hieruſalem ipſe propoſuit: vt à memoria dexteræ ſuæ, id eſt, qua in dextera locaretur, ſi ipſe memoriam Hieruſalem non retinuiſſet, excideret. Addidit & aliam pœnam obliuionis dicens: *Adhæreat lingua mea gutturi meo, ſi non meminero tui.* Sit infœlix os ſuum eſſe à Dei laudibus mutum: ſcit beatas illas æternáſq; virtutes throno Dei adſiſtentes cõtinuata voce in Dei laudibus permanere dicentes: Sãctus, ſãctus, ſanctus, Dominus Deus Sabaoth. Pleni ſunt cœli & terra gloria tua. Scit & de his
Pſal 5. qui mortuorum modo taciti in Dei laudibus viuerent dictum eſſe: Sepulchrum patens eſt guttur eorum: quia in gutture eorum, tãquã in ſepulchro patente in laudes

* Faucibus meis.
* Principiũ.

C D E F

dei emortua vox ſileret. Huic igitur ſeſe ſilẽtij pœnæ ſub obliuionis cõditione ſubiecit, ſi memor Hieruſalem nõ fuiſſet. Sed etiã per id quod ſequitur. Si non propoſuero Hieruſalem in principio iucunditatis meæ, vnicuiq; noſtrum ſecundum voluntatis ſuæ ſerenitã lætitiæ cauſa ſubiecta eſt, & ex affectu animi ſui initium gaudij ſumit, vt potator ex ebrietate, [redacted] guloſus ex cibis, vt auarus ex pecunia, vt ambitioſus ex honoribus, vt ſeditioſus ex turbis, vt libidinoſus ex ſtupris. Hæc ergo vnicuiq. prout his delectatur, lætitiæ afferunt cauſã. Sed propheta Hieruſalẽ ſibi initium lætitiæ proponit: hinc exordiũ gaudij ſumẽs, quod in Hieruſalẽ receptus immortalis ex mortali erit: quod angelorum frequẽtium cœtui admiſcebitur, quod in regnum Dei recipietur: quod cõformis gloriæ ipſius fiet. Neſcit ergo alia gaudia, neq; aliud habet vnde lætetur: ſolã ſibi Hieruſalẽ gaudij initium proponẽs. Et quia meminit per multas ſibi corporis infirmitates, per multas ſpiritus anguſtias, per multa ſubrepentium vitiorum incẽtiua cò eſſe veniẽdum: veretur, ne quid ſibi per naturã corporis ex vitijs adhæreſcat. Poſt hæc. n. ad Deum precatur, dicẽs: *Memento Domine filiorũ Edom in diem Hieruſalẽ. Qui dicũt, Exinanite exinanite quoaduſq; fundamẽtũ in ea.* Edõ interpretatur terrenũ. vitia itaq; terreni corporis noſtri, quia ex natura corporis noſtri exeunt, Edõ filij nuncupantur. His Babylonijs, id eſt, cõfuſionibus & perturbationibus ſẽſus noſtri imperãt: vt nos ex ea plenitudine, qua repleti ſumus euacuent. Scriptum eſt n. Quoniã de plenitudine ei° omnes accepimus. Quiſquis. n. capax eſt Domini, ipſe de plenitudine eius implet° eſt. Eſt autẽ hæc natura turbidi cõfuſique per vitia corporis ſẽſus, vt ſi ſemel nos in omnẽ peccati voluntatẽ & conſuetudinẽ traxerit, omnibus nos bonarum virtutum ſtudijs exinaniat. Hæc ergo vitia his ſenſus noſtri turbidis confuſionibus imperãt, vt in nos fundamento ipſo exinaniant. Quiſquis. n. ſãctus eſt, pro parte Hieruſalẽ ipſe eſt, quia ex cõuentu beatorum virorum, & cœleſti conſortio dignorum. Hieruſalẽ viuorum & precioſorum lapidum ciuitas erit, quã hæc terrena vitia vſq; ad fundamẽtum exinanire nituntur. Et quod fundamentum in nobis ſit, Apoſtolus docet, dicẽs: Fundamẽtum autẽ aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſt°. Omnei gitur religionis initiũ, omne fundamẽtũ ſpei noſtræ euacuate tẽtãt

Ioan. 1.
1. Cor. 3.

ne qua in nobis memoria & recordatio
Dei reſideat, ne qua ſpes boni alicuius re- A
linquatur. Fundamento. n. fidei, quod eſt
Chriſtus, eruto & euerſo: ne ipſius quidẽ
ædificandæ nobis per pœnitentiam veniæ
conſolatio relinquetur. Commemorata
autem Hieruſalem captiuitate, & filio-
rum Edom in exinaniendis nobis vſque
ad fundamentum adhortatione conſe-
quens eſt, vt quatenus aduerſus hæc nobis
prouidendum ſit propheta demonſtret. B
Demonſtrat planè, non inopes nos, neq;
imperitos relinquens, cùm ait: *Filia Ba-
bylonis miſera, beatus qui retribuet tibi retribu-
tionem tuam quam retribuiſti nobis. Beatus qui
tenebit, & allidet paruulos tuos ad petrã.* Vel-
lem percunctari eos, qui ocioſas eſſe ſpiri-
tuales pſalmorũ intelligentias exiſtimant:
quam hîc à propheta Babylonis filiam di-
ctam eſſe intelligant. Et cùm ſuperius ſu- C
per Babylonis flumina ſeſſum atque plo-
ratum ſit, cur nunc Babylonis filia miſera
ſit? Sed quia ſenſus legentis corporali in-
telligentia caret, ſpiritalis ratio tractanda
eſt. Ad infœlicem enim illam confuſionis
& perturbationis noſtræ carnem ſermo
omnis reuertitur, quæ ſecundùm hiſtoriæ
fidem ex confuſionis patribus genita eſt:
quia omnis caro ſuperioris carnis eſt filia.
Ex his enim qui primùm confuſis linguis D
confuſionis vrbem quæ Babylonia eſt cõ-
diderunt, vniuerſarum gentium initia diſ-
perſa ſunt. Hæc ergo miſera Babylonis eſt
filia, id eſt, caro omnium: cui qui retribuet
retributiones ſuas beatus eſt, ſi quis carnẽ
ſuã dominatui animæ ſubiecerit. Et quiſ-
quis eam ſpiritui ſubdiderit*, ille omnes
eos, qui imperiti Deo & ignari ſunt, om-
nibus voluptatibus & deſideriis ſuis ſub-
egerit: & captiuæ menti dominans impe- E
rabit. Sed cum per cognitionem deitatis
vitia eius non dico abolitione, ſed morte
perimuntur: cum religio, pudicitia, largi-
tio, ſobrietas & charitas, impietatem, li-
bidinem, auariciam, ebrietatem, odia
conſumpſerit, & omnibus operibus ſpiri-
tus caro victa famulatur: tunc beatus eſt,
qui retributionem ſuam ei retribuit, id eſt,
qui dominatum in eam ſpiritus, quo vti
ipſa in ſpiritum erat ſolita, demutat. Ne- F
que ſolum retributor retributionis ſuæ
beatus: ſed & ille beatus qui tenebit & al-
lidet paruulos ſuos ad petram. Vitia cor-
poris non ſunt ſinenda coaleſcere, ſed in
exordijs ſtatim enecanda ſunt. Periculoſæ
enim ſunt iam robuſtæ cupiditates, & dif-
ficulter adulta quæque perimuntur. Le-

* Quiſquis enim eam ſpir. ſubiecerit.

uius autem eſt prorumpentes auellere, te-
neras excidere, flexibiles retorquere. Bea-
tus itaque eſt quiſquis in exordio inhone-
ſtas quaſque omnium cupiditatum appe-
titiones, quæ ex voluntate carnis oriun-
tur, primum intra ius patientiæ ſuæ virtu-
tíſque cohibebit: deinde eas ad fidem at-
que ad metum Dei eliſas enecabit. Om-
nis enim qui ex peccatis ad religionem
transferetur, peccata omnia in eam ad
quam decedet religionẽ eliſa cõminuet.
In eo autem quod paruulos miſeræ filiæ
Babylonis tenet & allidit ad petram: &
virtus qua naſcentes cohibet, & fides qua
ne adoleſcant allidit, oſtenditur. Et allidit
ad petram. Petra autem ſecundùm Apo-
ſtolum Chriſtus eſt. In quem beatus eſt
qui filiæ Babylonis paruulos, id eſt, tenera
adhuc corporis vitia, allidet & conteret.
* Ipſi vnigenito Deo ac Domino noſtro
gloria & laus in ſecula ſeculorum. Amen.

* allidit & conteret

Psal. CXXXVII.

*Confitebor tibi Domine in toto corde meo,
quoniam audiſti verba oris mei. Et in
conſpectu Angelorum pſallam tibi: ado-
rabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor
nomini tuo. Super miſericordiam tuam & veri-
tatem tuam: quia magnificaſti ſuper omnes no-
men tuum ſanctum. In quacunque die inuoca-
uero te, exaudi me, multiplicabis in anima mea
virtutem tuam. Confiteantur tibi Domine om-
nes Reges terræ: quia audierunt verba oris tui.
Et cantent in vijs Domini: quoniam excelſus
Dominus & humilia reſpicit: & alta de longè
cognoſcit. Si ambulauero in medio tribulationis:
viuificabis me, ſuper iram inimicorum tuo-
rum extendiſti manum tuam: & ſaluum me
fecit dextera tua. Domine retribues pro me: Do-
mine miſericordia tua in ſecula: opera manuum
tuarum non omittas.*

Duplicẽ in confeſſione ſignificationem
eſſe in plurimis locis demonſtrauimus: aut
peccati noſtri, aut laudationis Dei. Et hoc
ita eſſe ex Euãgelicis dictis prõptũ eſt noſ-
cere. Nã cũ ait Dominus: Confiteor tibi
Domine pater cæli & terræ, quia abſcõdi-
ſti hæc à ſapientibus & prudentibus ſecu-
li, & reuelaſti ea paruulis, laudẽ Dei patris
ob reuelata paruulis, quæ ignorata eſſent
prudẽtibus cõfitetur: docens ideò abſcõ-
ſa ea eſſe his qui prudentes viderẽtur, quia
non ſecundùm innocentiam paruulorum
præceptis Euangelicis credidiſſent. At ve-
rò vbi in eiſdẽ Euangeliis dicitur: Et bap-
tizabãtur omnes in Iordane, confitentes Matt. 3.
peccata

peccata tua: illic confeſſio peccatorum ſi-
ne ambiguitate ſignificationis alterius cõ- A
tinetur. Maxima autem & vtiliſſima eſt
lætalium vitiorum morbis in eorum con-
feſſione medicina. Sed confeſſio peccati,
non eſt tanquam rerum aliis ignotatarum
profeſſio: vt ſi fur de furto, aut homicida
de cæde interrogatus confitetur. Neque
tanquam ignorans qui ſcrutans corda &
renes Deus eſt, ad ſcientiam ſui confeſſio-
ne tua indiget: cui promptum eſt non ſo- B
lum cogitata, ſed cogitanda perſpicere.
Confeſſio autem peccati ea eſt, vt id quod
à te geſtum eſt per cognitionem peccati
Quomodo confiteamur Deo. confitearis eſſe peccatum. Nemo enim
quod agit, ad id agendum non aut fructu
oblectationis alicuius, aut iudicio bonæ in
eo opinionis aggreditur: dum aut rectum
id putat, aut eo gaudet. Sed cùm per do-
ctrinam veriq; rationem, ea quæ ſub ſpe-
cie aut vtilitatis aut voluptatis egit, intel- C
ligit eſſe peccatum: per peccati intelli-
gentiã peccatum id eſſe quod à ſe geſtum
eſt confitetur. Nullus autem id quod pec-
catum eſſe confeſſus eſt, deinceps debet
admittere: quia confeſſio peccati profeſ-
ſio eſt deſinendi. Cæterùm in intellectis &
confeſſis manere, hæc peccatiam pridem
ſcientia veniam cõfeſſionis amittit. Con-
fiteri enim id tanquam recens cognitum
non poteſt, quod à ſe cum peccati cogni- D
tione ſit geſtum. Deſinendũ ergo à pec-
catis eſt, poſtquam in confeſſione eſt co-
gnitio peccati: & confitendum eſt, vt pro-
pheta docuit, corde toto non ex parte, ne-
que aliqua adhuc nobiſcum cognitorum
peccatorum operatione reſidente. Quid
enim ſi quis de furto pœnitens, iniquis &
turpibus lucris pecuniam ſuam auxerit?
Non erit quidem fur, ſed erit auarus & ra- E
ptor. Aut ſi quis ex fornicatione deſinens,
vino ſe nimio corrumpet: corpus quidem
ſuum non polluet, ſed animum contami-
nabit. Et ſi quis à cædibus temperans, ma-
ledicus eſſe perſiſtet: manum quidem ho-
micidam non habebit, ſed linguam habe-
bit. Et quomodo quis ex toto corde pote-
rit confiteri, non exigua ſecum peccati
parte reſidente? Deterſis itaque omnibus
vitijs confeſſione opus eſt deſinendi: & F
orandum ſemper ad Deum eſt, vt in cohi-
bendis peccatis extinguendiſque incen-
tiuis eorum, pendula voluntatis noſtræ
ſtudia confirmet. Ob quod iam confidens
propheta, per cõfeſſionem ac precẽ ſuam
in portu ſe innocentiæ collocat cum ait:
Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quo-
niam audiſti verba oris mei.

A Duplex intelligentiæ huius, vt ſuperiùs
iam diximus, ſenſus eſt. Nam ſiue laudem
Deo confitetur, quia verba oris eius audi-
ta ſunt: ſiue per miſericordiam Dei, cùm
diu oraſſet adiutus, iam omnibus peccatis
deſinentibus confitetur, fidei noſtræ vtrũ-
que conueniens, vt & Deum laudemus,
& cõfiteamur intellecta peccata. Dehinc
ſequitur: *Et in conſpectu angelorum pſallã tibi.*
B Parum ſibi exiſtimat propheta eſſe, vt ho-
minibus tantùm præſentibus pſallat: quia
homines corporalium tantùm negociorũ
officia inſpiciunt. In eo enim quod pſallit,
motum cõplacitæ Deo operationis oſten-
dit. Non ergo ea quæ videntur in corpore
cerni deſiderat: ſed ea quæ ſpiritaliter na-
turæ ſpiritales contuẽtur genere feſtinat.
Scit enim ſe ſub ſpecula angelorum vi-
tam omnem moreſque agere, & vbique
C hæc diuinorum myſteriorum auxilia fide-
libus cunctis aſſiſtere: vt ſcriptum eſt: Præ-
eſt angelus domini in circuitu timentium
eum. Legem etiam Moſi in manu media- *Pſal. 33.*
toris per angelos fuiſſe diſpoſitam docet
Apoſtolus. Nec non & Heliſæus abſolu-
tiſſimè docuit humanas infirmitates ange-
lorum auxiliis defendi: & in omnibus pe-
riculis ſi fides maneat in nobis, adeſſe ſpi-
ritalium virtutum defenſionem. Namque
D cum Rex Syriæ capere Geth vrbẽ, in qua
idem Heliſæus propheta eſſet pararet, &
nocturnis itineribus exercitum ſuum, qui
antelucanus vrbem obſideret, deſtinaſſet:
puer Heliſæi conſpectà obſidione dixit:
O Domine quid faciemus? & dixit Heli-
ſæus: Noli timere: quia plures ſunt nobiſ-
cum, quàm cũ illis. Et orauit Heliſæus ad *4. Reg. 6.*
Dominũ, & dixit: Adaperi Domine ocu-
E los pueri huius & videat. Et aperuit Do-
minus oculos pueri & vidit, & ecce mons
erat plenus equis & curribus in gyro Heli-
ſæi, & deſcẽderunt ad eos. Tantus & tam
nobilis propheta, ſolus contemplatione
auxiliorum ſpiritualium dignus eſt. Sed
oratio eius ad Deum, viſum incorporaliũ
etiam puero ſuo meruit. In horum igitur
adſiſtentium humanis auxiliis angelorum
conſpectu pſallet propheta: ſpiritalibus
F ſpiritalium operum contẽplatione placi-
turus. Sed nõ ſolum coram angelis pſallet
ſed etiam id quod ſequitur efficiet: *Adora-*
bo ad templum ſanctum tuum. Non in tem-
plo, ne quid ſecundum conſuetudinem
Iudæorum corporaliter loqui videretur,
ſi adoraret in templo: ſed ad templum, id
eſt, apud templum, ſpiritu & corpore ado-

raturus. Templum autem Deo eſſe ſanctum quemque * Apoſtolus docet dicens: Vos eſtis templum Dei, & ſpiritus A Dei habitat in vobis. Habitatio ergo quæ ex nobis Deo digna erit, Deo tẽplum eſt. Apud hoc ergo tẽplum Deo ſanctũ adorabit, non ſine perfecta ratione doctrinæ: ne qua hæreticis de incõpoſitæ orationis confuſione ad ſtudia ſua pateret irreligioſitatis occaſio. Ait enim *Et confitebor nomini tuo ſuper miſericordiam tuã & veritatem tuã.* B Cùm Dei nomini confitetur, tenet euangeliorum & legis congruam fidem. Quod enim ſibi nomen eſſe ſciri Deus voluit: eodem dicto euangelico & legis Dominus Sadducæis reſurrectionem corporũ abnegantibus reſpondens oſtendit. Ait enim: De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis, quod dictum eſt vobis à Deo dicente: Ego ſum Deus Abraham, Deus C Iſaac, & Deus Iacob? Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. In abſoluto ergo hæreticorum error eſt, qui alium atque alium euangeliorum & legis Deum aſſerunt: cùm Dominus id quod principale in lege eſt, ad confirmationẽ ſpei euangelicæ commemorat. Eſt autem & nomen aliud Deo quod in euãgeliis cognoſcimus, Domino dicente: Pater venit hora, honorifi- D ca filiũ tuum, vt & filius tuus honorificet te. Et poſt multa alia ſequitur. Manifeſtaui nomen tuum hominibus. Et quod nomen eſſet, ſuperiùs oſtendit, dicens: Pater venit hora, honorifica filium tuum. Huius ergo nomen adorat, qui & ſecundum legem Deus Abrahæ, Deus Iſaac, Deus Iacob ſit, & ſecundum euangelia vnigeniti Dei pater eſt. Extinguit quoque inſolen- E tem eorum profeſſionem, qui humanæ naturæ & infirmitatis immemores, & immiſericordem Deum prædicantes, peccatis pœnitentium veniam & ſolatium non relinquunt: cum ad pœnitentiam, per quam à peccatis deſiſtitur, doctrina legis, Prophetarum, Euangeliorũ, Apoſtolorũ, eos qui peccauerint adhortetur: vt deſperatæ iam ſpei aliquantulum per eam ſolatij comparetur, vt amiſſis licet beatis & F maximis & Deo proximis, ne his ſaltem quæ talibus ſunt ſecunda careamus. Tollit etiam ſtultiſſimam eorũ temeritatem, qui fruſtrato falſóque corpore Dominum in carne viſum eſſe contendunt: vt eum pater ementita veritate in habitu falſæ carnis oſtenderit, non recordantes poſt reſurrectionem corporis ſpiritum ſe videre credentibus Apoſtolis dictum eſſe:

* Sanctos quoſque. 2. Cor. 6.

Math 22.

Ioan. 17.

Luc. 24.

Quid conturbati eſtis, & quę cogitationes aſcenderunt in corda veſtra? Videte man9 A meas & pedes meos, quoniã ipſe ego ſum: palpate & videte, quoniã ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Ab horum igitur confeſſione confeſſionẽ ſuam propheta diſcernit, perfectæ fidei tenens ordinem: cùm in nomine Deum Abrahæ, & Deum Iſaac, & Deum Iacob, cũ in miſericordia pœnitentiũ miſericor- B dem, cùm in veritate Verbũ caro factum confitetur. Cauſa etiam confeſſionis hinc ſumitur. Quoniã magnificaſti ſuper omnia nomen ſanctum tuum. Non vni tantũ genti Dei nomen eſt cognitum: ſed ſuper omnia magnificatum eſt, & in omnes magnitudo ſanctitatis extenditur. Non barbarus, non Scytha, non ſeruus, non liber, non mulier, non vir, non ætas vlla ſecer- C nitur: ſuper omnia enim magnificatum Dei nomen eſt. Templa collapſa ſunt, ſimulachra mutata ſunt, aruſpices interuẽtu ſanctorum ſilent, augurum fides fallit: vnum Dei nomen in omnibus gentibus ſanctum eſt. Adeſt enim ſemper in ſe ſpectantibus ſanctis ſuis: vt vbicunque inuocatum fuerit, præſentem opem tribuat. Ait enim: *In quacunque die inuocauero te* D *exaudi me.* Nullum diem iuſtus quiſq; ſine metu tranſigit, neque anxia ſemper erga ſe fides ſecuri temporis otium recipit. Scit omnes dies plenos inſidiarũ ſibi eſſe, diabolo atq; angelis eius excidium ſibi ſemper molientibus. Scit illam diem Domini occultam & inſperatam, & modo nocturni furis repentinam futuram. Vt igitur ſe in quacunque die inuocantem exaudiat, E deprecatur. Nec diffidit propheta quid in quacunq; die exauditus obtineat. Sequitur enim: *Multiplicabis me in anima mea virtute tua.* * Per multam ſcilicet Dei curam multiplicabitur ipſe in animæ virtute: ne quid in ſe tribulationib9, ne quid terrorib. pateat: ſed cum tẽtationes ingruent, cum metus incidet, omnia multiplicata animæ virtute tolerentur. Et quia certa ſpes iſta eſt, vt animæ virtus diuinæ miſericordię F multiplicetur auxilio, debitam ob id ab omnibus Deo confeſſionẽ fatetur, dicens: *Confiteãtur tibi Domine omnes reges terræ quia audierunt verba oris tui. Et cantent in vijs Domini, quoniam magna eſt gloria Domini. Quoniam excelſus Dominus, & humilia reſpicit, & alta à longè cognoſcit.* Et quos reges terræ propheta ſignificet, iam in plurimis pſalmis oſtenſum eſt. Reges non gentium, ſed terræ, id eſt, ſui vniuſcuiuſque corporis

* Multiplicabis in anima mea virtutem tuam.

tegem

regem deſinente à ſe regno peccati: vocati enim ſumus in regnum cœlorum, tegno mortis euerſo: Mors enim tegnauit ab Adam vſque ad Moſen: & iam vnuſquiſque rex ſuus eſt ſecundum Apoſtolum: Iam ſine nobis regnatis. *Rom. 5.* Horum igitur confeſſio Deo digna eſt. Audierunt enim omnia verba oris Dei, & in reges ſe conſtitutos ſciunt. Neque ſolùm confiteantur, ſed & cantent in vijs Domini, non tranſgredientes vias Dei, ſed in his euntes. Viæ autem Dei ſunt prophetæ omnes & Apoſtoli in vnam viam vnumquemque via ſua dirigentes. Et quod ex omnibus in vnam concurratur, propheta demonſtrat dicens: State in vijs Domini, intertogate ſemitas Dei æternales, & videte quæ eſt via bona, & ambulate in ea. Vi enim Domini æternæ. In his itaque vijs Domini cantandum eſt, & hymnis prophetalibus concinendum, quia magna Dei gloria eſt. Magnificentiæ enim eius non eſt finis. Nã magnitudinem gloriæ ſuæ opera teſtãtur, cœlum, terra, æther, maria, homo ipſe, qui rationis particeps, horum cognitione perfectus eſt, vt per hæc viſibilia inuiſibilem Dei gloriam contueretur. Neque ſolùm magna eſt Dei gloria: ſed eriam excelſus eſt, & bumilia reſpicit. Hinc eminentis celſitudinis ſuæ admiratio maxima eſt quod humilia reſpicit qui excelſus eſt. Sèd quæ humilia reſpicit? Nempe iſta: Cor contribulatum & humiliatum Deus non ſpernet. *Pſal. 50.* Et rurſum: Et ſupet quem reſpiciam, niſi ſuper humilem & trementem verba mea? Sed quia excelſus bumilia reſpicit, habet in ſe aliam quoque admirationem, quod & alta de longè cognoſcir. Superbę & inſolentes cogitationes Deũ non fallunt: agnoſcit omnia, & nihil ſcientiæ eius impenetrabile eſt. Deus (vt ſcriptum eſt) propè eſt his qui tribulato ſunt corde. *Pſal. 33.* Non admiſcetur autem arrogantibus, neque inſolentibus propè eſt. Vnicuique enim noſtrum pro fidei diuerſitate aut proximus eſt aut remotus: ſpiritali virtute vbi ſe dignum eſt acquieſcens, & ideo humilia de propè, & à longe alta cognoſcit. Quia & per indignitatem abeſt ab inſolente, & per virtutem longè quæ licet ſunt, ſuperba cognoſcit. *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me.* Non abnuit iuſtus iſte, ne in mediis tribulationib. ambulet. Scit enim quia tribulatio patientiam ſecundum Apoſtolum operatur. Scit improbabilem virum non placere, ſcit victorem militem niſi bello non futurum, ſcit intentatam fidem languere, ſcit in tribulationibus ſecundum Apoſtolum gloriandum, ſcit imparem ſe tribulationibus ſine auxilio Dei eſſe, & idcirco per Deum ſalutis ſuę cèrtus eſt. Et cum in medijs tribulationibus ambulet, per eundem ſe viuificandum eſſe conſiſtit. Ait enim: *Super iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſaluum me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me.* Iraſcentibus inimicis extenſa nos manus Dei protegit. Tribulationes enim inimici afferunt iraſcentes fidei & ſpei noſtræ: quia aduerſarius noſter ſecundum Apoſtolum diabolus, tanquam leo rugiens ambulat, quærens nos deuorare. Sed ſuper iram inimicorum, per quos diabolus ſemper operatur, manus Domini extenditur, & ſperantes in ſe ſaluos facit dextera eius. Virtus ſignificatur in dextera, & ideo Dominus, qui Dei virtus & Dei ſapientia eſt, nonnunquam Dei dextera nuncupatur & cognominatur, per quem aduerſus omnes inimicos in omni tribulationum bello protegemur. Seruauit autem euangelicæ manſuetudinis propheta rationem, qua iniuriam reddere his qui nos perſequũtur, inbibemur, dicens: Dominus retribuet pro me. Illi enim vindicta ſeruanda eſt, qui in calumnia veſtes dimitti & pallium iuſſit, qui poſt iniuriam alapæ vnius præberi & maxillam alteram voluit, qui vetuit malum pro malo reddi, plus vindictæ adepturis his qui æterno iudici vltionem præſentis iniuriæ reſeruaſſent. Concludit deinde fideliſſimæ ſpei voce: *Domine miſericordia tua in ſecula: opera manuum tuarum non omittas.* Vt quia Dei miſericordia in ſeculum eſt, extendens ſuper iram inimicorum manum ſuam, & fideles ſuos protegẽs dextera ſua, & pro his retribuens opera manuum ſuarum non omittat, hominem ſcilicet qui ait: Manus tuæ fecerunt me, &c. *Pſal. 118.* Nonnunquam manu Dei facta commemorari ſolent, homo verò ſemper manibus Dei effectus, nobiliore in eum opere ex manuum commemoratione monſtrato. Vt igitur hunc non omittat precatur, vt ſit ei auxiliator aſſiduus per eum & in eo qui dicit: Ecce ego ſum vobiſcum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi, *Matth. 28.* Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Pſalmus CXXXVIII.

DOMINE probaſti me & cognouiſti me, tu cognouiſti ſeſſionem meam & reſurrectionẽ meam. Intellexiſti cogitationes meas de longè: ſemitas meas & directiones meas inueſtigaſti. Et omnes vias meas præuidiſti: quia nõ eſt dolus in lingua mea. Ecce tu Domine cognouiſti omnia nouiſſima & antiqua: tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam. Mirabilis facta eſt ſciẽtia tua ex me, confortata eſt, non potero ad eam. Quo ibo à ſpiritu tuo? & à facie tua quo fugiã? Si aſcendero in cælum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades. Si ſumpſero pennas meas ante lucem, & habitauero in poſtremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua Domine. Et dixi, fortè tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis. Quia tenebræ non obſcurabuntur à te: & nox ſicut dies illuminabitur: ſicut tenebræ eius, ita & lumen eius. Quia tu poſſediſti renes meos: ſuſcepiſti me de vtero matris meæ. Cõfitebor tibi quia terribiliter mirificatus ſum. Mirabilia opera tua, & anima mea nouit nimis. Non eſt occultatũ os meum à te: feciſti in occulto: & ſubſtantia mea in inferioribus terræ. Imperfectum tuum viderunt oculi mei & in libro tuo omnes ſcribentur: die replebuntur, & nemo in eis. Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus: nimis confortatus eſt principatus eorum. Dinumerabo eos & ſuper arenam multiplicabuntur: exurrexi & adhuc tecũ ſum. Si occidas Deus peccatores: viri ſanguinum declinate à me. Quia contentiones in cogitatione accipient: in vanitate ciuitates tuas. Nonne qui oderunt te, Deus oderam illos: & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Perfecto odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi. Proba me Deus & ſcito cor meum: interroga me, & ſcito ſemitas meas. Et vide ſi via iniquitatis in me eſt: & deduc me in via æterna.

Omnis quidem propheticus ſermo ex diuini ſpiritus inſtinctu profectus eſt: & hoc non in obſcuro eſt, cùm legimus: Hęc dicit Dominus. Et iterum: Audite verba Domini. Et rurſum: Quoniam Dominus locutus eſt. Et in eodem: Os enim Domini locutum eſt ita. De pſalmis autẽ ipſe Dominus in euangelijs confirmat, cum de ſe loquens ait: Si Dauid in ſpiritu vocat eum Dominum, quomodo dicitis quod filius eius eſt? Docens omnia Dauid ſpiritu prophetico elocutum. Locutum autem de ſe, licet in hoc eodem loco oſtenderit, cùm ab eo ait Dominum ſe eſſe in ſpiritu nuncupatum, abſolutius tamen oſtendit in pſalmis ſacramentum omne corporei aduentus ſui contineri, dicens: Hæc ſunt verba mea quæ locutus ſum ad vos cum adhuc eſſem vobiſcum, quoniam oportebat omnia impleri quæ ſcripta ſunt in lege Moſi & prophetis & pſalmis de me. Nõ eſt ergo ambiguum quin in pſalmis de eo ſcriptum ſit. Nam tametſi pleraque in his talia ſint, vt ad perſonam patriarcharum, Prophetarum, Martyrum, Apoſtolorum, generationis quoque primæ & generationis ſequentis referri oporteat: tamen quia omnia in Chriſto & per Chriſtum ſunt, quicquid illud in pſalmis, & ſub diuerſorum eſt perſonis prophetarum, omne de ipſo eſt. Quia doctrina omnis diuerſis licet præceptorum generibus multiformis, hoc per diuerſos præſtet vt ipſe noſcatur. Hæc nobis propter præſentem pſalmum commemoranda neceſſariò fuerunt: ne fortè ſine probabili autoritate præſumpſiſſe exiſtimaremur, vt ad perſonã Chriſti omnem hãc eius prophetiam referremus. Diligenter autem ea obſeruanda ratio eſt, vt quæcunque homini illi, quem ex vtero ſanctæ virginis aſſumpſit, & in quo ſe naſci hominem qui Deus erat voluit, apta eſſe & congrua videbuntur, cum debita cæleſti naturæ ſuæ dignitate tractentur: neque ſacramentum ſalutis noſtrę, quia in forma Dei manens formã ſerui accepit, ad contumeliam indemutabilis ſuæ & inuiſibilis & incorporeæ & impaſſibilis ſubſtantiæ coaptemus. Quod enim homo fuit nobis profecit, ſibi nihil dempſit. Exinaniuit enim ſe, in forma Dei manens: vt & forma hominis eſſet, non vt forma Dei eſſe deſineret. ait enim ipſe: Quæcunque pater facit, eadẽ & filius facit ſimiliter. Nũquid in forma ſerui manens, virtutem & diuinitatem, qua in forma Dei manebat amiſit? Cùm enim in corpore humilitatis noſtræ quæcunque pater facit, eadem & ipſe facit, ſimiliter nihil per conſortium carnis à paternæ diuinitatis poteſtate degenerat: neque id corpus quod aſſumptum eſt, virtutem naturæ antea manentis aboleuit, cum in eo corpore quod aſſumptum eſt, virtus naturæ antea manentis operetur. Itaque ſi quid infirmum ex perſona eius dictum reperietur: ad hominem referri oportebit, per quem habitauit in nobis. Verbum enim caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Referendũ autem ob id eſt, quia non alienæ aut ſimulatæ naturæ hominẽ aſſumpſit. Verbum námque caro factum habitauit in nobis: nõn in vitia infirmitatéſque carnis ex verbi virtute deficiẽs, ſed naturæ noſtræ infirmitates homo natus aſſumens

Hier. 31. Eſaia 14. Eſaia 58. Matth. 22. Luc. 24. Ioan. 5. Ioan. 1.

aſſumens. Aſſumptio autem infirmitatis
non fecit infirmum: quia aliud eſt natu-
ram eſſe, aliud aſſumpſiſſe naturam. Et A
extra generis neceſſitatem voluntatis ac-
Eſaia 53. ceſſio eſt. Non enim peccator fuit, ſed
peccata ſuſcepit. Neque infirmus extitit,
ſed portauit infirmitates. Ipſe enim ſe-
cundum prophetã peccata noſtra ſuſce-
pit, & infirmitates noſtras portauit. Et ne
quid in impaſſibilem atque indemutabi-
lem diuinitatẽ infirmitatis incidere exi- B
ſtimaretur, adiecit, Et nos putabamꝰ eum
in doloribꝰ eſſe. Suſcepit ergo infirmita-
tes, quia homo naſcitur: & putatur dolo-
re, quia patitur: caret verò doloribus ipſe,
quia Deus eſt. Et cùm habitauit in nobis,
cúmque infirmitates noſtras ſuſcepit, &
cùm ſuſceptis infirmitatib. non dolet, nõ
poteſt non eſſe qui habitat, nec à ſe defe-
ciſſe qui ſuſcepit, nec abolitus Deus eſſe C
qui non dolet. Et hæc quidem propter
pręſentem pſalmum cõmemorata paucis
ſunt, quia videtur ſtatim ex perſona ho-
minis cœpiſſe: ne per hoc quod tanquam
homo loquitur, deceſſiſſe ex paternæ di-
uinitatis gloria videretur. Ait enim: *Do-
mine probaſti me & cognouiſti me.* Apoſtolus
cum nos patientiæ & ſpei doctrina erudi-
ret, ait: Tribulatio patientiã perficit, pa- D
tientia autem probationem, probatio ve-
rò ſpem: ſpes verò non cõfundit. Et hæc
quidem in ſanctorum quoque vita atque
operibus fuiſſe cognoſcimus: vt multis
paſſionibus tribulationibúſq; iactati, pro-
babiles Deo facti ſint. Si quis enim exulẽ
Abrahã, & in metu parricidij & cœliba-
tus, & in cæterarum paſſionum iniurijs
manſiſſe fidelẽ ſemper meminerit: ſi quis E
fugã Iacob, & præter æſtiuorum dierum
laborem, hybernarum noctium vigilias in
cuſtodijs ouium recordetur: ſi quis Moſi
quadraginta annorum ſeruitutem, & in
eo acerba plebis opprobria, & magorum
aduerſùs eũ æmulas poteſtates recenſeat:
intelliget eos patientia & conſtantia ſpei
probatos, non immerito id eſſe præmij
conſecutos, vt in Abrahæ ſemine gentes
benedicerentur, & Iacob Iſraël eſſet, F
Moſes Pharaoni in Deum fieret. Lõgum
eſt paſſiones cæterorum Patriarcharum,
Prophetarum, Apoſtolorum: & beata at-
que inuicta illa Pauli in mari, in flumini-
bus, in terra, in ſolitudinibꝰ, in vrbibus, in
proprijs, in exteris, in plagis, in vinculis, in
carceribus, in theatris fidei documenta
memorare. Certe hos omnes patientia
probabiles reddidit, per quã non erube-
ſcendæ ſpei ſuæ fiduciam probauerunt.
Sed hæc opportuniùs & pleniùs ſuis locis
tractari oportet: nunc ad eum, ex cuius
perſona pſalmum cõſtare diximus, reuer-
tendum eſt. Non confundenda autẽ per-
ſona diuinitatis & corporis eſt. Omnis
enim nunc in exordio ex perſona eiꝰ ho-
minis, quẽ aſſumpſit, oratio eſt. Probaſti
me & cognouiſti me. Probatus eſt, vt co-
gnoſceretur: quia poſterior eſt probatio-
ne cognitio. Et videamus ſecundùm euã-
gelicam doctrinam hic Dei filius quomo-
do ſit & probatus & cognitus. Humilitas
namq; eius, per quã meruit ab omni cœ-
leſti, terreſtri & inferno adorari, & in glo-
ria Dei patris eſſe: probatio eius fuit. Ita
enim Apoſtolus ait: Fuit obediens vſque
ad mortem, mortẽ autem crucis. Propter Philip. 2.
hoc exaltauit eũ Deus, & donauit illi no-
men, quod eſt ſuper omne nomen, vt in
nomine eius omne genu flectatur, cœle-
ſtium, terreſtrium & infernorum. Et om-
nis lingua cõfiteatur, quia Dominus Ieſus
in gloria eſt Dei patris. Propter hãc itaq;
vſque ad mortẽ obedientiam, & mortem
crucis, infirmitas carnis aſſumptæ & in
nomine atque honore immortalitatis, &
in patris Dei gloria collocatur. Dei enim
nomen donatur, & nomen nõ ſine hono-
re donatur: honor autẽ qui donatur, non
alius poteſt eſſe quàm nominis, nomẽ ve-
rò indulti honoris, nõ aliud eſt quã quod
gloria eſt paterna: vt qui in forma Dei ma-
nens, formam ſerui accepit, propter obe-
dientiam formę ſeruilis cum crucis mor-
te ſuſceptę in gloria Dei patris eſſet, cuius
antea manebat in forma. Sed hæc Apo-
ſtolus iã de perfectis locutus eſt. Demon-
ſtrandum autem in euangelio eſt, vbi &
probatus & cògnitus eſt. Humilitas itaq;
eius probatio eſt. Vnigenitus nãq; Deus
peccatorum remiſſor, æterni regni Domi-
nus, baptizari ſe tanquam peccator expo-
ſcit. Officium iſtud Baptiſta renuit, agno-
ſcẽs eum qui ſibi potius peccata donaret:
ille autem ſuſcepti in ſe hominis iuſtitiã,
etiam ſacramento baptiſmi expleuit. Et
peccati noſtri ipſe peccati neſcius parti-
ceps fieri non recuſat: & omnem in ſe hu-
militatem caducæ carnis aſſumẽs, Iorda-
nem turbis peccatorum mixtus ingredi-
tur. Probatur in iſtis omnibꝰ dum gerun-
tur: ſed videamꝰ an probatus agnoſcatur.
Ait enim euangeliſta: Et baptizato Ieſu Matth. 3.
confeſtim aſcẽdit de aqua. Et ecce aper-
ti ſunt cœli, & vidit ſpiritum Dei deſcen-
dentem de cælo ſicut columbam venien-

tem in ipſum, & ecce vox de cœlo dicens
ad eum: Hic eſt filius meus dilect⁹, in quo A
complacui. Probationem mox conſecuta
cognitio eſt. Et quem humilitas probabi-
lem fecerat, hunc paterna vox filium cō-
placitum ſibi poſtquam probauit oſtēdit.
Eſt & probatio quam ſtatim conſecuta
cognitio eſt. In deſerto agit & tentarioni
diaboli ſubjicitur: ſeſéque nunc in faſti-
gium templi, nunc in excelſum montem
patitur efferri. Contumeliæ itaque & in- B
iuriæ tam graui ſe dedit: dum in deſerto
eſt, dum conditione tentationis illuditur,
dum eleuari poteſt in templū atq; mon-
tem. Sed tentationum probationē agno-
ſcentis teſtimoniū non reliquit. Ait enim
Matth. 4. ſcriptura: Tunc reliquit eum diabolus, &
ecce angeli miniſtrabant ei. Homo tenta-
tur, homo circunfertur: ſed poſt hæc an-
geli miniſtrant. Per probationem cogno- C
ſcitur, per cognitionem dignus eſt mini-
ſterio angelorum. In cæteris autē quoties
probatus eſt, toties & cognitus eſt. Petrus
autē paſſionem eius deteſtatus eſt: crucis
in eo ſcandalum præ amore & confeſſæ
iam à ſe diuinitatis cognitione non ſuſti-
Matth. 17. nens. Sed quia eum ob infidelitatem cru-
cis Satanan nuncupaſſet: non multo poſt
eum in monte gloriæ ſuæ habitu conſti- D
tiſſet tali à patris voce cognoſcitur: Hic
eſt filius meus dilectus, in quo cōplacui,
hunc audite. Probationem quam tētatio
Apoſtoli effecerat, paternæ vocis agnitio
eſt conſecuta. Dehinc ſequitur: *Cognouiſti
ſeßionem meam & reſurrectionem meam.* In
ſeſſione doctrinā ſignificari, Euāgelica eſt
autoritas. Seſſiones autem nobis hæ ſunt,
quæ à Græcis catedræ nuncupantur. Mo- E
ſes cathedram habuit ſecundùm Domini
Matth 23. dictum: Super cathedram Moſi ſederunt
ſcribæ & Phariſæi. Omnia ergo quæcun-
que dicunt vobis, facite & obſeruate: ſe-
cundùm autē opera eorum nolite facere.
Dicunt enim & non faciunt. Cum igitur
doctrina Phariſæorū ob id probabilis eſſe
doceatur, quia ipſi in Moſi cathedra ſede-
runt: doctrina neceſſariò ſignificatur in
cathedra. Cognouit itaque ſeſſionē eius, F
cum dignitatē eius in omnibus prædicat,
cum voluntatem eius qui ſe miſit exequi-
tur, cum humilitati corporis ſui gloriam
Ioan. 12. poſtulans audit è cœlo: Et honorificaui,
& honorificabo. Sed doctrina eius non
reſurrectione. minus in ſeſſione quàm in ſurrectione
eius cognoſcitur. Nam vt ſeſſio doctrinæ
reſurrectio. præceptū eſt, ita & ſurrectio operationis
Matth. 8. effectus eſt. Sedens Ieſus docuit in mōte,

ſed poſt doctrinā ad opera deſcendit. Ita
enim ſcriptum eſt: Et deſcēdente eo de
mōte ſecutæ ſunt eum turbæ. Et ecce le-
proſus quidā veniēs adorabat eū dicens:
Domine, ſi vis potes me mūdare. Et extē-
dens manū tetigit eum Ieſus dicēs: Volo, Marc. 5.
mundare. Ad ſanandā quoq; archiſyna-
gogi filiā ſurrexit Dominus. Scriptum eſt
enim: Et ſurgēs Ieſus, ſequebatur eū cum
diſcipulis ſuis. Cum autē perfectum illud
in lauandis Apoſtolorum pedibus humi-
litatis ſuæ officium expleuit, ita legimus: Ioan. 13.
Surrexit à cœna, & poſuit veſtimēta ſua,
& accepto linteo præcinxit ſe. Cogno-
ſcitur itaq; in ſeſſione eius & ſurrectione
doctrina atq; op⁹: quia & ſermone & ope-
re Dei in ſe patris gloriā prædicabat. *Intel-
lexiſti omnes cogitationes meas de lōgè.* Scru-
tās corda & renes Deus eſt. Et quomodo
de lōgè cogitationes eius intellectæ ſunt?
De lōgè, non ad locū, ſed ad tēpus refert.
Nō enim de lūge ſe intellexiſſe ait, vt ſi-
gnificatio loci eſſe credatur, tanquā lōgè
ab humanis operib. ſitus, cū viſu virtutis
ſuæ & ſciētia ea quæ cogitātur intelligat:
ſed de lōgè intellexit, præteriti potius tē-
poris ſignificās ætatem. Et vbi iſtud quod
longè antè cogitationes ſuas cognouerit
reperiemus? Nēpe vbi dicitur: Ecce puer Eſa. 42.
meus quē elegi, dilectus meus in quo cō-
placuit animę meę. Ponā ſpiritū meū ſu-
per eum, & iudicium gētib. nunciabit. Nō
clamabit, nō cōtendet, neq; quiſquam in
plateis vocē ei⁹ audiet. Et huius prophetię
tū Euāgeliſta meminit, cū his quos cura-
bat, vt de ſe tacerēt iubebat. Has ergo co-
gitationes eius, humilitatis ſcilicet & pa-
tiētię lōgè ante intellexit. quia de his erat
prophetarum teſtatus: *Semitā meā & dire-
ctionē meā inueſtigaſti.* Eſt a. de ſemita & di-
rectione antequā id ipſū tractetur nō ni-
hilū pręloquēdū. id nāq; quod nobiſcū ſe-
mita eſt, alia virtute atq; intelligētia cum
Gręc. eſt. Tritā. n. nūcupāt. i. freq. greſſu
diſcurſúq; cōtritā: per quā nō ſemel neq;
aliquādo, ſed ſēper ineundum ſit. Quod
autē noſtri directionē trāſtulerunt, id illi
ex Hebręo σχοῖνοι interpretati ſunt. σχοῖνοι
autem quarundā gentium cōſuetudine,
certum & cōſtitutum modum itineris ſi-
gnificat: vt apud nos milliariū, id illi σχοῖνον
nuncupent. Dominus itaque noſter in eo
corpore quod aſſumpſit, iā tranſcurſam à
ſe atq; tritā in prophetis ſemitā percurrit:
& certum cōſtitutúmque ſibi itineris ſui
finem cōfecit. Quod autem per tritā prę- Matth. 13.
dicationis ſemitā ambulauerit, audiamus
ipſum

ipſum dicentem: Hieruſalem Hieruſalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui miſſi ſunt ad te. Quoties volui colligere filios tuos ſicut gallina congregans pullos ſuos, & noluiſti? Quoties cùm ait, frequẽtiam numeroſæ ſignificationis oſtendit. Nihil ergo noui & egit & paſſus eſt, cùm per nolentem congregari filios ſuos Hieruſalem toties & auditus & inhonoratus
Ioan. 17. eſt in prophetis. Quòd autem definitum & præſcriptum confecturus eſſet, oſtenditur in eo cùm ait: Ego te honorificaui ſuper terram, opus conſummaui quod dediſti mihi. Qui datum ſibi opus conſummat, modum præſcriptæ operationis expleuit. Scit autem ſibi conſtitutum eſſe
Ioan. 18. quid gerere oporteat, cùm ait Petro, gladio his qui ad apprehendendum eum venerant reſiſtenti: Calicem quem dedit
Ioan. 19. mihi pater meus, non vis vt bibam illum? Docens ſe præſcriptæ ſibi à patre paſſionis calicem eſſe bibiturum. Scit ſe etiam ſemitam ſuam directionémque compleſſe, cum potato aceto ſpiritum traditurus ait: Conſummatum eſt, & mox tradidit ſpiritum. Hanc ergo ſemitam & directionem
Pſal 21. ſuam pater inueſtigauit. Inueſtigauit autem, cum per prophetam de ſorte veſtis prophetauit, vt ſcriptum eſt: Et ſuper veſtimentum meum miſerunt ſortem. Et
Iſai. 53. Num 9. Zach. 12. iterum cum de tradito inter latrones, atq; ſuſpenſo recognitus eſt propheta dicens: Et cum iniquis æſtimatus eſt. Et cùm de oſſe intacto atque impreſſo vulnere ante prædictum eſt: Os eius non confringetis, &, Videbunt quem compunxerunt. Hæc itaque, quæ ei omnia erãt in paſſione præſcripta, à Deo peruestigata ſunt vt fuerant prophetata. Ac ne quid ex his quæ geſſit ac paſſus eſt, incognitum fuiſſe patri exiſtimaretur: generaliter cuncta complexus eſt, dicens: *Et omnes vias meas præuidiſti.* Sed qui præuidit, vidit antequam res eſſet. Præuidit etiam hoc, quia non eſt dolus in lingua mea, eſt enim ſecũdùm propriam profeſſionem, veritas, via & vita. Non recipit dolum veritas, non enim mẽtitus eſt aut fefellit: lingua omnis eius officio functa eſt veritatis, quia ait: Cælum & terram præteribunt, verba autem mea non præteribunt. Patrem deum prædi-
Matth. cat, ſe verò eſſe & hominis & dei filiũ confitetur. Dolum prædicatio iſta non habuit, quæ & de ſe & de honore eius qui ſe miſerat fatebatur. Proficit deinde paulatim ſermo cœptus ab homine: & ad ſignificationem naturæ in eo cœleſtis extolli-

tur, cum ait: *Ecce tu Domine cognouiſti omnia nouiſſima & antiqua: tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manũ tuã. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, non potero ad eam.* Perſonæ iſtud prophetæ non conuenit, vt ex ſe dixiſſe videatur, Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, vt mirabilis facta Dei cognitio ex eo ſit, Moſe antea cognitionem nobis dei libro legis loquente. Sed ne ipſi quidem Moſi hoc eſſe propriũ potuit, deum antequã flagrantem rubum conſpicit neſcienti. Opinione quidem electi in Abraham & Iſaac & Iacob populi ſui religioſo, verumtamen familiarem cognitionem ante hoc tempus, niſi à Deo non adepto. Sed omnis ſermo iſte ei com- Ioan. 17.
petit qui ait: Pater manifeſtaui nomen Ibid.
tuum hominibus. Et qui ait: Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum & verum Deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ. Sed hæc ſuo loco plenius proſequemur. Deſcendendum autem ad id eſt ſecundum ordinẽ dictorum, Ecce tu Domine cognouiſti omnia nouiſſima & antiqua. Nouiſſima ſunt cùm probaſti, cùm cognouiſti: & cætera quæ propria ſunt eius hominis quem aſſumpſit. Antiqua Ioan. 1.
ſunt quæ modũ non habent, quæ indefiniti tẽporis ſignificant vetuſtatẽ. In principio. n. erat Verbum, & omnia per ipſum facta ſunt. Dehinc vt nouiſſima, deus & antiqua cognouit, ita in eo quod ſequitur, Tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam, vtrumque ſignificat: vt quod formauit antiquum ſit, quod ſuperpoſuit manum nouiſſimum ſit. quod. n. ſecundùm naturã diuinitatis formatus ſit, Apoſtolus docet dicens: Qui cùm in forma Dei eſſet. Quod enim in forma eſt, Philip. 2.
formatur in formam: & quidem paternæ naturæ & diuinitatis formam. Et neſcio an quod formatus in forma ſerui eſt, referri poſſit ad patrem: vt formatus ab ipſo ſit. Sapientia cnim ipſa ſibi ædificauit domum. Sed hinc tẽporis, nec quæſtionis eſt amplius loqui. Quod autem propriè ad corpoream natiuitatem referri oporteat. Et poſuiſti ſuper me manum tuam: ita docemur ex perſona patris: Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum. Manus. n. mea auxiliabi- Pſal. 88.
tur ei, & brachium meum confortabit eũ. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adiiciet *nocere eũ. Et nõ eſt *apponet
ambiguum omnẽ hunc pſalmum ad perſonam Domini eſſe referendum: quia ea omnia in eo ſint, quæ & diuinitati ip-

ſius propria ſint, & à naturæ noſtræ infirmitate diſſentiant. Et quia vtroque in tẽ- **A** pore, id eſt, nouiſſimo & antiquo, vel ipſe prædicando, vel in Apoſtolis & prophetis loquendo, cognitionem ex ſe Dei mirabilẽ fecit, ait: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me. Sed mirabilis quomodo? Nempe dum omnia eſſe intra Deum docentur, dum Deus eſſe in omnib. prædicatur: dum immenſa & incomprehenſibilis natura intus atque extra manens, locos omnes quibus contineri poſſit excedat. Mirabile eſt Deũ **B** vbique eſſe, & nuſquam abeſſe: in omnibus eſſe & totum eſſe, & extra locos ac tempora pro infinitate, atque æternitate ſua ſemper eſſe. Hoc mirificum, hoc cõfortatum, id eſt, ſine infirmæ iam intelligentiæ opinione firmatum. Sed quid eſt iſtud quod dicitur, Non potero ad eam? Vnigenitus ait: Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt. Et ſicut habet pater vitam in ſemetipſo, ita & filio dedit vitam habere in **C** ſemetipſo. Et: Sicut pater viuificat mortuos, ita & filius quos vult viuificat. Similiter &: Ego & pater vnum ſumus. Nulla diſcretio poteſtatis in verbis eſt, nulla etiã differentia virtutis in factis eſt. Quod vnum ſumus, plerique irreligioſorum ad voluntatis tantùm concordiam retulerunt. Sed cùm dicitur, Vel operibus meis credite quia pater in me, & ego in patre, non tantùm voluntatis vnitas, ſed etiam **D** diuinæ virtutis oſtenditur. Ergo cùm omnia quæ pater facit, faciat & filius, eadem enim facit ſimiliter: quærendum eſt, quid ſit quod dictum eſt, Non potero ad eam. Sed cum audio, Pater maior me eſt, & rurſum: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem: hæc mihi intelligentiam ſuggerunt dicti huius, Non potero ad eam. Eſt **E** enim pater maior filio, ſed vt pater filio: generatione, non genere. Filius enim eſt, & ex eo exiuit: & licet paternæ nuncupationis proprietas differat, tamen natura non differt. Natus enim à Deo Deus, non diſſimilis eſt à gignente ſubſtantia. Non poteſt ergo ad eum ex quo eſt exæquari. Nam quamuis alter in altero per vniformem ac ſimilem eiuſdem naturæ gloriam maneat: tamen & ex quo genitus eſt, non **F** exæquari in eo videtur poſſe quod genuit. Et videamus an hoc quod genuit, Non potero ad eam, ad dignitatem paternæ confeſſionis relatum ſit. Sequitur enim:

Ioan. 16.
Ibid. 3.
Ioan. 10.
Ioan. 14.
Ioan. 5.

Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum tu illic es, ſi deſcendero ad infernum ades. Si ſumpſero pennas **A** *meas ante lucem, & habitauero in poſtremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.*

Non excedit paternã filius infinitatem, neque naturam quæ vltra locos omnes eſt is qui in ſinu eſt tranſgreditur. Sit licet in cœlo, ſit in infernis & vltra poſtrema maris euolet: adeſt tamen ille vbicunque qui vbique eſt. Nec ſubterfugi poteſt intra **B** quem omnia ſunt, & qui in omnib. eſt. Et ne quid irreligioſè ad contumeliam indemutabilis atque impaſſibilis ſubſtantiæ opinemur ex eo quod dictum ſit, Aut à facie tua quò fugiã? vt videatur fugam ob paſſionis metum cogitaſſe: dictorum virtus noſcenda eſt, vt incolumi dignitate hęc neceſſariò commemorata eſſe intelligãtur. Nemo autẽ eorum qui in ſtudiis doctrinæ cœleſtis demorãtur, poterit ambi- **C** gere Deum atq; hominẽ Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum cõfiteri. Et hominẽ quidem in tẽpore, Deum verò ſẽper & ante hominẽ & poſt hominẽ. Vtrunq; verò Deum ſcilicet atq; hominẽ, tunc tantum cum in homine fuit. Erat enim in forma Dei, & formam hominis accepit: & rurſum in gloria Dei patris eſt, forma videlicet ſeruili in gloriã eius cuius in forma antè manebat proficiente: corruptionis **D** ſcilicet natura per profectũ incorruptionis abſorpta. Cum igitur pſalmum hunc cœptum ex perſona hominis quẽ aſſumpſit meminerimus: diligenter cõtuendum eſt, vt intelligamus quid diuinitati eius, quid homini ſit aptãdum: atq; ita vt ſenſum noſtrum dictis magis applicemus, quàm per fallacis intelligẽtiæ opinionem ſenſui dicta ſubdamus. Ait enim: Quò ibo **E** à ſpiritu tuo, aut à facie tua quò fugiam? Diuerſa ſignificatio eſt ſpiritus atq; faciei. Et à ſpiritu quidem abibo, à facie autem fugiam. Dehinc ſequitur: Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, & illic ades. Non eadem eſt aſcenſio cœlum, quæ & deſcenſio in infernum. Tertium deinde eſt, Si ſumpſero pennas meas ante lucem, & habitauero in poſtremis maris: etenim illuc manus tua **F** deducet me, & tenebit me dextera tua. Iam non hominis hæc vox eſt, vt pennas ſumat, vt ſuas ſumat, vt trans oceanum habitet, vt deducatur illuc manu Dei, vt teneatur dextera Dei. Potioris iſtud naturæ eſt. Et quis hic ſit qui confidenter hæc dicat, ipſa dictorum ratio monſtrabit.

Oſtendens

Oſtendens igitur vnigenitus Deus eam quæ per ſe mirabilis facta eſt, & ad quam non poteſt paternæ admirationis confeſ- A ſionem, vtrumque in ſe tempus & naturam vtramque ſignificat: ſcilicet eam qua & in ſpiritu & in corpore manens docuit. Cùm enim ait, Quò ibo à ſpiritu tuo: tempus illud quo & ipſe ſpiritus in ſpiritu paternæ gloriæ ante aſſumptionem hominis manſit oſtendit. Non enim poterat ſpiritu quoquam abeſſe qui ſpiritus eſt: quia nec hic falli poteſt, nec ille deficere. B At cùm ait, A facie tua quò fugiam, aſſumptæ à ſe infirmitatis docuit ætatem: humana enim infirmitas faciei Dei non patitur occurſum, quia dictum Moſi eſt: *Exod. 33.* Quis eſt homo qui videbit faciem meam & viuet? Quod non ſuſtinemus defugimus, quia infirmitatis humanæ eſt occurſum naturæ inſconſpicabilis fugere. Et fugit quidem quantum ad impatientiam viſionis. Sed quia ſecundùm prophetam vultus Dei ſuper facientes mala: naturæ C quoque humanæ eſt, iudicium Dei quod ſignificatur in vultu, fugere non poſſe. Non enim tanquam peccator, qui peccati neſcius eſt loquebatur vt fugeret: ſed paternam infinitatem extra omnia manentem cùm in ſpiritu antè docuiſſet, nũc quoque ex hominis perſona qui nuſquam Deum fugere poſſet, oſtendit. Sequitur quoque ratio dictorum, vt vtrumque ex D eo quod & homo & Deus erat dixerit. Si aſcendero in cœlum tu illic es, hoc diuinitatis eſt proprium. Nemo enim aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit de cœlo: filius *Ioan. 3.* hominis qui eſt in cœlo. Terreni enim corporis natura, aſcenſionem hanc niſi in cœleſtem gloriam demutata non obtinet. Si deſcendero in infernum ades. Humanæ iſta lex neceſſitatis eſt, vt conſepultis E ** ſepultis* * corporibus ad inferos animæ deſcendat. Quam deſcenſionem Dominus ad conſummationem veri hominis non recuſauit. Id autem, Quò abibo aut quò fugiã, & illic es, & ades, ad ſignificationem doctrinæ eius, quæ mirabilis ex eo facta eſt, pertinet: per quam Deus omnia eſſe & in omnibus eſſe ſit cognitus. Vt licet faciem Dei homo fugiat quia non ſuſtinet, licet de ſupernis ad inferos mortis lege deſ- F cendat, Deus tamen vbique ſit ſemper & in omnibus. Et quia per hæc ſuperiora diſcretum ex vtroque in quo erat naturæ genere prædicauit, Dei ſcilicet atque hominis, tertiò vnitatem naturæ iam ſe proficientis oſtendit, dicens: Si ſumpſero pennas meas antè lucem, & habitauero in poſtremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Cùm ſumpſit pennas, iam corpore non grauatur. Cùm ſuas ſumpſit, docet hanc euolandi ſemper ſibi fuiſſe virtutem. Cùm ante lucem ſumpſit, tempus reſurrectionis oſtendit. Cùm in poſtremis maris eſt, loca vt Deus humanæ demorationis excedit. Cùm deducitur manu, non timet. Cùm tenetur dextera Dei, non mutatur aut decidit. Donauit enim illi *Philip. 2.* Deus nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris. In eo enim quod datur ei nomen ſuper omne nomen, manu ac poteſtate Dei patris in gloria ipſius homo ſuſceptus aſſumitur. Pennas autem ad demutationem terrenorum corporum in ſpiritalem atque æthercam naturam referri, prophetica autoritas eſt: cùm ad inopem fidei & bonorum operum pauperem dicitur: Ne extendas te eum ſis pauper diuiti, ſenſu autem tuo abſtine. Præparauit enim ſibi *Prou. 23.* pennas vt aquila, & reuertetur in domum eius qui præeſt ei. Pauperem extendentem ſe in opes diuitis arguit, quod in fidelitatis ſuæ inopiam fidelium exequent opulentiæ. Diues enim non humanis opibus, ſed cœleſtibus theſauris*: parat ſibi ** ſed cœleſti theſauro* pennas, quibus reuertatur in domum eius qui præeſt ei. Reuertetur enim vnde decidit, vnde per peccatum primi hominis expulſus eſt. Et quis eſt iſte cuius hæc domus eſt, & qui ei præeſt? Nempe ille qui dixit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Meminit & alibi dicens: cùm *Luc. 23.* de ſpiritalium indefeſſa iam æternitate tractaret, Pennigerabunt tanquam aquilæ: naturam euolandi in cœlum in reſur- *Iſa. 40.* rectionis demutatione ſumpturi. Sed hic pennas ſumit volaturus, non alienas, non nouas, ſed proprietatis vſurpatione præſumptas: quia poſt paſſionis voluntariæ ſacramentum & naturæ & poteſtatis pennas ad cœlum ſe habuerit efferendi. Sequitur etiam idem ordo dictorum, & ex vtriuſque naturæ intelligentia, hominis ſcilicet & Dei ſermo decurrit.

Ait enim: *Et dixi, forſitan tenebræ conculcabunt me.* Vox iſta humana eſſe exiſtimatur, quia videtur quibuſdam aut irreligioſis aut imperitis ſub illa paſſionis timiditate trepidare: quaſi verò nunc ſermo

iſte timoris alicuius habeat profeſſionem, & non magis ſuſceptæ mortis ſignificauerit voluntatem, nullo eius metu ac tertore prælato. Non enim ait, Tenebræ conculcabunt me: ſed ait, Forſitan tenebræ conculcabunt me. Quod fortuitu adiecit: incertum humanæ de ſe opinionis, qua timere inferos creditus eſt, irriſit errorem. Nemo enim conculcari ſe certus, idem rurſum an conculcetur incertus eſt. Vt autem hoc quod ait, Forſitan tenebræ conculcabunt me, non ad naturæ ſuæ trepidationem poſſet intelligi, ſed impiæ de ſe intelligentiæ ſignificaret incertum: continuò ſubiecit: *Et nox illuminatio in delictis meis.* Quomodo enim conculcatur à tenebris, cui nox illuminatio in delicis ſit futura? Domino itaque paſſio iſta deliciæ ſunt: dum portas æreas confringit, dum vectes ferreos conterit, dum omnem poteſtatem deſpoliat, dum de his in ſe triumphat, dum eum quem ad imaginem ſuam fecerat redimit, dum deliciis paradiſi reſtituit. In his igitur paſſionis oblectamentis atque delicus nox ei illuminatio eſt: & illuminatio ob id, quia tenebræ non obſcurabuntur à te, per naturæ vnitatem ad indemutabilem diuinitatis ſimilitudinem. In filio pater eſt: & operibus ipſis teſtantibus, quod in eo patet ſit confidenter ait: Non obſcurabuntur à te, quia ex perſona patris dictum in pſalmis meminerimus. Cum ipſo ſum in tribulatione. Et ipſe Dominus in Euangelijs, cum de apoſtolorum trepidatione loqueretur ait: Ecce venit hora vt diſpergatur vnuſquiſque veſtrûm, & me ſolum relinquatis: ſed non ſum ſolus, quoniam patet mecum eſt. Siue virtute, qua ſimilis patri poteſt: ſiue natura & genere & diuinitate, qua ex Deo Deus natus eſt, pater ſecum eſt. Confidenter ergo ait, Quia tenebræ non obſcurabuntur à te. Non enim ſentit virtus indemutabilis tenebras, & infernam noctem lux vera non patitur. Sequitur enim:

Ioan. 16.

Et nox ſicut dies illuminabitur, ſicut tenebræ eius ita & lumen eius.

Hoc totum ad id refertur quod dictum eſt. Tenebræ non obſcurabuntur à te, & nox ſicut dies illuminabitur à te, & ſicut tenebræ eius, ita & lumen eius à te. Semel dictum à te, refertur ad plurima. Ideo autem in deliciis nox eſt, quia ſicut dies illuminabitur: illuminabitur autem ob id, quia vt tenebræ ita & lumen à Deo ſint, potente tenebrarum conditore condere lumen in tenebris. Et audiamus iſtud Euangeliſtam docentem *, ita: Et lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Illo potente vt lux ſit in tenebris, tenebris non potentibus obſcuritatis ſuæ nocte luminis indefeſſi luminis comprehendere. Sequitur deinde:

* illud Euangelicum docens.

Quia tu Domine poſſediſti renes meos, ſuſcepiſti me de vtero matris meæ.

Confitebor tibi quia terribiliter mirificatus ſum.

Tenet etiam nunc ordinem ſignificationis vtriuſque, vt ſe & hominem & Deum doceat. Cùm enim poſſidentur à Deo renes eius, & à matris vtero ſuſcipitur: corporalis in eo conditio monſtratur. In renibus enim voluptatis eſt cauſa. Sed cuius renes à Deo poſſidentur, non exeūt in voluptates corporis incentiuæ laſciuiæ. Et qui ab vtero matris ſuſcipitur, non ad opera ſeculi à Deo ſuſceptus excidit. Omnis igitur eius voluntas ac labor eſt patrem prædicare, voluntatem patris explere, acceptum à patre calicem bibere. Itæc enim hominis ſui quem aſſumpſit officia ſunt. Sed cum ait: Confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus ſum, confeſſionem omnem terribilis de ſe admirationis ad gloriam diuinæ ſubſtantiæ ſuæ reddit. Mirificatus eſt enim ob id, quia Deus poſſedit renes eius, quia à matris vtero ſuſceptus eſt. Per id enim quod voluntas eius & operatio Deo dedita fuit, mirificari terribiliter promeruit. Mirificatus autem terribiliter eſt, dum hora crucis tenebræ ſunt, dum tremit terra, dum ſaxa rumpuntur, dum patent ſepulchra, dum mortui reſurgunt, dum in eodem corpore ipſe conſpicitur, dum clauſis ianuis ſoli ſibi penetrabili aditu aſſiſtit, dum ad cœlos eleuatur, dum Apoſtoli gentium linguis loquuntur, dum vmbræ eorum morbis medentur, dum claudis nummum poſcentib. curſus donatur, dum eleemoſynis inopum mortuus redditur, dum perſecutores fiunt prædicatores, dum diſſolutis catenis cantatur in carcere, dū in martyrio à martyre videtur in cœlis: dum poſtremò in eo quo eleuatus eſt corpore à dextris Dei ſedet, cuius in gloria & manebat & permanet. Omnem autem eam qua terribiliter mirificatus eſt dignitatem, ad opus eius refert, cuius & paruit voluntati, dicens: *Mira opera tua, & anima mea nouit valde.* Quod enim, inquit, terribiliter mirificatus ſum, opus tuum eſt.

Eadem

Eadem autem & in Euangelijs ratio ſeruata eſt, vt cum ad demonſtrationem virtutis ſuæ dixerit: Quæcunque pater facit, eadem & filius facit ſimiliter. Et rurſum: Sicut pater viuificat mortuos, ſic & filius quos vult viuificat: tamen dignitatem operum omnium patri deferens, cùm dicat, Non poteſt facere filius à ſe quicquam niſi quod viderit patrem facientem, conteſtatam de ſe poteſtatem per reuerentiæ honorem, ei cui omnia meminerat confitenda ſubiecit, non ſibi adimens quod ſimilia patri poſſet, ſed eum per quem ſimilia poſſet oſtendens. Hæc igitur quibus terribiliter mirificatus eſt, licet quia potuit virtutis ſuæ fuerint: tamen patris operibus vniuerſa ea detulit dicens, Mira opera tua, & anima mea nouit valde. Humanæ infirmitatis vox iſta non eſt, vt mira opera Dei valde ſe noſſe iactet. Soli hoc competit qui ait, Nemo nouit patrem niſi filius. Nouit enim non vtcumque, non leuiter: nouit autem valde, per eam fiduciam qua dicit: Pater in me, & ego in patre. In eo enim quod ait valde, perfectam ſcientiam intimæ cognitionis oſtendit. Et quia omnia mira opera Dei valde anima ipſius nouit, eruditionem doctrinæ in nos ſuæ memorat: quia nobis paternæ operationis iam non ſint occultata myſteria, dicens: *Non eſt occultatum os meum à te quod feciſti in occulto.* Os Chriſti eccleſiam eſſe, & prophetica & apoſtolica autoritas eſt. Nam cùm ſecundùm ea quæ in Geneſi dicta ſunt de Adam atque Eua Apoſtolus tractaret, ita ait: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: ad expoſitionem dicti huius adiecit, dicens: Hoc myſterium magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in eccleſia: Quod autem per miſericordiam Dei patris eccleſiæ hæc occultata non fuerint, ipſe Dominus in euangelio teſtatus eſt, cùm ait: Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis: ita pater quia ſic fuit placitum ante te. Ab eo igitur nobis non occultantur quæ facta ſunt in occulto. Nobis quidem non occulta ſunt, ſed ſeculi huius prudentibus facta ſunt in occulto. Quod autem omnia eccleſiaſticæ ſpei ſacramenta in occulto fuerint, reſtatur & Apoſtolus, dicens: Prout poteſtis intelligere intellectum in ſacramento Chriſti, quod alijs temporibus non eſt cognitum filiis hominum ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis eius apoſtolis & prophetis, in ſpiritu eſſe gentes cohæredes & concorporales & comparticipes pollicitationis eius in Chriſto. Et iterum: Secundum diſpenſationem Dei, quæ data eſt mihi ad vos ad implendum verbum Dei, ſacramentum quod abſconditum fuit ante ſecula & à generationibus, nunc manifeſtatum eſt ſanctis eius, quibus voluit oſtendere diuitias gloriæ ſacramenti Dei inter gentes, quod eſt Chriſtus in vobis ſpes gloriæ. Occultum itaque myſterium fuit quod reuelatum eſt, eſſe Deo gentes cohæredes & concorporales & comparticipes pollicitationis eius in Chriſto. Occultum etiam myſterium eſt, quibus voluit oſtendere diuitias gloriæ ſacramenti Dei inter gentes quod eſt Chriſtus in nobis ſpes gloriæ: occultum igitur hoc myſterium fuit. Quod eſſet Chriſtus in nobis, hoc pater reuelauit. Petro enim dictum eſt, Non caro, non * ſanguis reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Reuelatum autem eſt Chriſtum eſſe in nobis, in pauperibus ſpiritu, in tribulatis corde, in humilibus terræ, in purgamentis mundi, in eccleſiæ infimis. Infimum eſt enim eccleſiæ, id eſt, omni humilitate ſummiſſum. Hoc ergo occultum myſterium reuelatum eſt, quod eſt Chriſtus in nobis. Non per Apoſtolum hæc tantùm Dominus, ſed etiam in hoc eodem pſalmo ita loquitur dicens: *Non eſt occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto: & ſubſtantia mea in inferioribus terræ.* Non in inferno ſicut ſuperius cùm de paſſione tractabat: ſed in inferioribus terræ, cùm de reuelatis à patre quæ in occulto fuerant prædicabat. Occultum autem fuerat quod eſt Chriſtus in nobis, id eſt, ſubſtantia mea in inferioribus terræ. In inferioribus ſcilicet omnium humilitatis officiis. Procedit deinde ſecundùm profectum euangelicum ſermo pſalmi, cum ait: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur: die replebuntur, & nemo in his.* Atque vt omnia ſecundùm doctrinam cœleſtem intelligere poſſimus, id quod difficultatem affert abſoluendum eſt. Quod enim Latini tranſlatores imperfectum interpretati ſunt, id in Græcis libris ἀκατέργαστον ſcribitur. Nec querimur de tranſlatoribus. Vereor enim ne non aliter ſignificari ab his potuerit. Id autem quod Græcè eſt ἀκατέργαστον, ſignificat id quod ſine operatione maneat: vt ſit id ipſum, cùm factum tamen non ſit. Imperfectum au-

tem nobiſcum id demonſtrat, quod cœ-
ptum, nec conſummatum ſit.

Sed ſi interius verbi huius virtutem A
pertractemus, poteſt non ſanè à Græcita-
tis proprietate eſſe diuerſum. Deo au-
tem ſoli proprium poteſt eſſe vt ſit, & in-
fectus ſit: quia quod eſt, non eſt neceſſi-
tatis vt fiat: quod autem fit, non eſt an-
tequam fiat. Sed qui æternus eſt manet,
neque factus eſt. Hoc ergo imperfectum,
& (vt ad intelligentiæ profectum dicere
audeamus) inoperatum Dei oculi eius B
viderunt. Imperfectum enim tuum vide-
runt oculi mei. Sed qui tandem oculi?
Nunquid ſpiritales illi quibus Deum pa-
trem ſolus vnigenitus videt? Sed iſti non
egent his quæ ſequuntur. Et in libro, in-
quit, tuo omnes ſcribentur, die replebun-
tur, & nemo in his. Profectum indemu-
tabilis illa vnigeniti Dei natura non ex-
petit. Et qui tandem ei erit profectus, vt
omnes oculi eius in libro ſcribantur, & C
die repleantur, vt in his nemo ſit? Hoc
totum contumelioſum & impudens eſt
opinati. Sed quemadmodum oſſi eius, in
quo eccleſiæ corpus oſtenditur, quæ oc-
culta erant non occultata ſunt: ita oculi
eius hoc quod imperfectum Dei eſt, vide-
runt. Os autem ad eccleſiam referri (quæ
corpus eſt Chriſti) ſuperius admonuimus.
In corpore verò oculos principalis eſſe of-
ficij ac virtutis, nemini dubium eſt. Et D
quia oculi potiores cæteris membris ſunt,
in his Apoſtolos ſignificari non ambigen-
dum eſt, per quos lumen eccleſiæ & ope-
rationis diuina myſteria præbentur. quod
Dominus manifeſtè in Euangeliis oſten-
dit. Namque cùm Apoſtolos ſal terræ,
lumen mundi, & lucernam domus in
candelabro ob egregia & conſpicabilia
(ad comparationis exemplum) fidei ſuę E
opera nuncupaſſet: rurſum vocans eos à
terrenis & corruptibilibus theſauris &
à ſeculi lucris, eſſe oculos corporis dixit
Matth. 6. ita: Lucerna corporis tui, eſt oculus
tuus. Si oculus tuus ſimplex eſt, totum
corpus tuum erit lucidum: ſi autem
oculus tuus nequam eſt, totum corpus
tuum tenebroſum erit. Si ergo lumen
quod in te eſt tenebræ ſunt, tenebræ
ipſæ quantæ erunt? Extra corporalem in- F
telligentiam locus iſte eſt, & idcirco ſpiri-
taliter intelligendus eſt. Apoſtoli itaque
qui eccleſiæ, id eſt, Chriſti corporis oculi
ſunt, lucidi & ſimplices iubentur eſſe:
corpore toto lucido his ſimplicibus man-
ſuro. Si autem nequam fuerint, toto cor-
pore neceſſario, tenebroſo futuro: nulla
ſcilicet tenebris ſpe luminis reſidua, ſi lu-
men ipſum in tenebris ſit. Ex quo, ingen- *Sacerdotes*
ti periculo ſacerdotes, qui eccleſiæ oculi *negociis ſe-*
ſunt, negociis ſeculi, curis pecuniæ, & *culi ne im-*
familiarium rerum incrementis & con- *plicentur.*
uiuiorum luxibus occupantur. Eccleſiæ
enim lumen ſunt, id eſt, corporis oculi.
Et ſi lumen ipſum auariciæ & laſciuiæ no-
cte tenebreſcat, corpori, id eſt, eccleſiæ,
cui per naturam ſuam tenebræ ſunt, quan-
tæ inſuper tenebræ de exemplo tenebro-
ſi luminis inuehentur? Hi ergo oculi eius
imperfectum Dei viderunt. Imperfe-
ctum autem Dei diximus, quod factum
non ſit, & maneat: in quo æternitas in-
fectæ diuinitatis oſtenditur. Sed audax *Ioan. 1.*
fortè eſt, vt initialem illam Dei patris
æternitatem viſam ab Apoſtolis aſſera-
mus: maximè cùm dictum ſit. Deum ne-
mo vidit vnquam niſi vnigenitus filius
qui eſt in ſinu patris. Sed nihil noſtrum
dicimus, nihil audax prædicamus. Di-
cat ille qui dixit, Qui me videt, videt &
patrem, non ipſum ſe patrem eſſe ſigni-
ficans.

Non enim roganti Philippo vt ſibi pa-
trem oſtenderet, reſpondit: Ego pater
ſum, ſed ait: Qui videt me, videt & pa-
trem. Per indifferentis naturæ virtutem,
eum de quo quærebatur patrem conſpici
& in ſeſe reſpondit, & id adhuc abſolu-
tius ſubiecit: Quomodo tu dicis, Oſten- *Ioan. 14.*
de nobis patrem? Non credis mihi, quo-
niam ego in patre & pater in me eſt? Ver-
ba quæ ego loquor vobis, non à me lo-
quor: ſed pater qui in me manet ipſe fa-
cit opera ſua. Credite mihi, quoniam ego
in patre & pater in me. Sin autem, vel
propter opera credite. Arguit non intel-
ligentem & adhuc de patre quærentem:
& per operum efficientiam virtutem pa-
tris in vnigenito non contuentem. Ma-
net enim pater. Eſt namque genitus ex
eo, non eſt in eo nouæ creationis aliena
natura. Virtute filius eſt, diuinitate filius
eſt, ſubſtantia filius eſt, generatione fi-
lius eſt. Opera teſtantur, poteſtates lo-
quuntur per naturæ progeniem in filio
patrem eſſe, & per legitimæ originis ſub-
ſtantiam filium in patre eſſe. Non diſ-
ſentit hæc ab vnigenito nata generoſitas,
vnum ambo ſunt, Pater videtur in filio,
& videtur non per inuiſibilis nobis na-
turæ contemplationem: ſed per operum
admirationem. Filij enim opera, opera
patris ſunt, nó imbecillo ad efficienda ea
filio,

filio, neque diuerſa virtute naturæ: ſed id filio efficiente, quicquid is à quo ipſe eſt genitus efficiat. Atque ideo per id quod A in maieſtate operum filius contemplabilis eſt, pater quoque videtur in filio. Ioan. 17. His ergo oculis qui æternitatem in filio paternæ virtutis contuentur, id eſt apoſtolis, id precatur, vt in Dei libro ſcribantur: maneant ſcilicet in memoriam æternam, pro quibus tali prece in Euangeliis orauit: Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus, B quos dediſti mihi de ſeculo: tui erant, & mihi eos dediſti, & verbum tuum ſeruauerunt. Nunc cognouerunt, quoniam omnia quæ dediſti mihi dedi eis, & ipſi acceperunt & ſcierunt verè quoniam à te prodij, & crediderunt quia tu me miſiſti. Ego pro his rogo, non pro ſeculo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi. Pro his ergo orat vt in libro Dei ſcribantur. Et ſi qui C fortè ambigant, cur non in libro viuentium ſcripti ſunt: mihi maioris dignitatis Pſal. 68. videtur eſſe in libro Dei ſcribi, quia peccatores de libro viuentium delentur, iuſti autem in libro Dei ſcribentur. Quod vtrumque ſub his dictis ſignificatur: Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. Pro reſurrectionis enim diuerſitate, quia ſtella à ſtella differt in D gloria, plures in libro viuentium erunt. Iuſti autem in libro Dei ſcribentur: quia peccatores non modo cum iuſtis non ſcribentur, ſed ne in libro quidem viuentium relinquentur. Sed contuendum eſt qui profectus eorum ſit qui in libro Dei ſcribentur. Nempe iſti: Die replebuntur, & nemo in his. In quibuſdam codicibus ita legimus: Die formabuntur. E Nec multum differt repleri & formari. Formamur enim, vt conformes ſimus gloriæ corporis Dei. Gal. 4. Et Apoſtoli dictum Pſal. 64. eſt: Filioli quos iterum parturio, donec Ioan. 1. Chriſtus formetur in vobis. Replemur autem ſecundùm dictum prophetæ: Replebimur ab vbertate domus tuæ. Dic itaque replebuntur, id eſt vero lumine. Lux enim Chriſtus eſt. Erat enim lux * illuminat. vera quæ lucificat * omnem hominem F venientem in hunc mundum. Non iam ignorantiæ nocte detenti, neque tenebris huius ſeculi cæci, ſed veritatis luce illuminati & die repleti. Quod autem repletum eſt, nihil præter id ex quo ple- * impletum. num * eſt recipit. Nox enim in eum qui die repletus eſt non penetrat, ſecundùm illud Apoſtoli: Quæ enim participatio eſt luci ad tenebras? Neque ſedem ſpiritus Chriſti adit * ſpiritus mundi, vt * accepit. 2. Cor. 6. ſcriptum eſt: Vos enim non ſpiritum huius mundi accepiſtis, ſed ſpiritum qui à Deo eſt. Neque qui mundo mortuus eſt, viuit ſibi, ſicut Apoſtolus docet: Viuo 1. Cor. 2. enim iam non ego, viuit autem in me Chriſtus. Qui die repletus eſt, diem tantùm in ſe habet, & ideo ait: Die replebuntur, & nemo in his. Nemo in his erit præter diem, quo repleti ſunt: non pecuniæ æſtus, non voluptatum ſtimulus, non ambitionis ardor, non odiorum malignitas, non inuidiæ aculeus, non conuiciorum furor, non ſuperbiæ amentia, non cætera quæ diaboli ſunt arma atque virtutes: ſed lux vera, ſed dies ſola qua repleti ſunt. Cæterarum quoque iam rerum effecti ſunt incapaces. Et dignum planè hi qui ſola die pleni ſunt teſtimonium ſumunt. Sequitur enim:

Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum. Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur.

Quid cum his dictis homini commune, vt eos qui ſuper arenam multiplicabuntur dinumeret? Et tantum iſtud competit, cui ſine recenſione & calculo innumerabilis numeri cognitio eſt. Amici autem eius nimis honorificati ſunt. Nimis cùm dicitur, non ſecundum Latinitatis conſuetudinem intelligendum eſt. Nimis enim nobiſcum id ſignificare ſolet, quod neceſſarium modum inutiliter excedat. Sed Græci id quod noſtri nimis tranſtulerunt, λίαν interpretati ſunt: in quo magis valde quàm nimis continetur. Valde ergo honorificati amici eius ſunt. Et amicum quidem Abraham Deo fuiſſe cognoſcimus. Amicum & Moſen Ioan. 15. lex eſſe Deo locuta eſt. Euangelia verò plures iam Deo amicos eſſe ſignificant, Domino dicente: Iam non dico vos ſeruos, quia ſeruus neſcit quid velit Dominus eius: ſed vos dico amicos, quoniam perſtitiſtis mecum in omnibus tentationibus. Hos igitur quos nunc amicos nuncupat, vt ſuperius oſtendimus, & à patre ſibi datos, & patris eſſe confeſſus eſt; & ſecundum id quod ait: Et mea omnia tua ſunt, & tua mea: amicos patris eſſe eos dicit. Non ſolum autem ipſi honorificati ſunt, ſed etiam principatus eorum confortati ſunt. Ipſi quidem honorificantur cum amici ſunt, cum die pleni ſunt, cum in his nemo eſt. Sed principatus eorum confortantur, Eccle-

ſiæ ſcilicet ab ipſis cœptæ, ab his principia ſumentes: quæ ſuper terram toto in orbe fundatæ fortibus principiis conſtiterint. Et vt ad ecclesiæ populos referri iſtud neceſſariò intelligeretur, adiecit: Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur. Nunquid numerus eorũ incertus eſt, qui in libro Dei ſcribuntur? Ergo nulla eſt difficultas in numero, quorum veritas in meat in ſcripto. Sed aliqui id quod dictum eſt, Super arenam multiplicabũtur, non ad homines tantum referendum exiſtimauerunt, quod Abrahæ dictum eſſet: Et erit ſemen tuum ſicut arena maris. Vt quia Abrahæ ſemen, ſicut arena maris eſt: ad id quod ſuper arenam multiplicabuntur amici Dei, multitudo angelicæ numeroſitatis accedat. Non enim aliter ſibi conuenire ſicut arena maris & ſuper arenam maris putauerunt, niſi hominum multitudini cõnumeraretur copia angelorum. Sed nos vniuſcuiuſque ſenſui non contraimus. Quid autem ſecundùm donum ſpiritualis gratiæ ſenſerimus, ſine cuiuſquam cõtumelia tractauimus. Promiſſiones duas Abrahæ fuiſſe in Geneſi accipimus. Vnam ante Iſmahel generationis*, Deo dicente: Quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam, & ſemini tuo in æternum, & faciam ſemẽ tuum tanquam arenam maris. Si poteſt quis enumerare arenam maris, ita & ſemen tuum dinumerabitur. Nato verò Iſaac, & in holocauſtum quantum ad Abraham ſpectat oblato, hæc ſequens repromiſſio fuit: Niſi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & ſicut arenam quæ eſt ad oram maris. Et ſi ſecundùm Apoſtolum hæc duo teſtamenta ſunt, vnum ſecundùm Iſmahelem in ſeruitutem generans, aliud ſecundum Iſaac in libertatem matris noſtrę Hieruſalem quæ in cœlis eſt educens: dùum * neceſſe eſt ſemnum in ſtellis & in arenis numeroſitas prædicetur. Ergo amici Dei ſuper arenam maris dinumerantur. Quis enim ambigat ſecundùm Eccleſiam toto in orbe numeroſam multitudinem gentis Iudææ copia in Chriſto credentium pręueniri? Atque ideo ſuper arenam multiplicabuntur: quia copioſiores his erunt, qui ex legis impio populo terreni & aridi ſignificantur in arenis. Dein ſequitur: Surrexi & adhuc tecum ſum.) Surrexi, ad reſurrectionis gloriam ſpectat. Sed ſecundum præſcientiam Dei id quod futurum eſt tanquam præteritum loquitur, quia Deo ob ſcientiam atque virtutem quæ futura ſunt facta ſunt: vt etiam noſmetipſi facta eſſe exiſtimamus, quæ futura eſſe confidimus. Id autẽ, Et adhuc tecum ſum, nondum temporis eſſe ſignificat vt reſurgat, quia nondum tempus ſit paſſionis, cum ſe adhuc eſſe cum Deo profiteatur: Ipſe enim ait: A Deo exiui & veni. Adhuc ergo tecum ſum, quia nondum temporis eſt, vt ante veniam, & veniam in mundum, vt quæ prophetata ſunt expleam. Quod autem ait: *Si occidas Deus peccatorem.* Nunquid qui venit ſaluare quod perierat & peccatorem redimere, peccatorem precatur occidi? Abſit vt velit occidi. Sed peccator occiditur, cùm ſeculo moritur: cum Chriſto commoritur, vt viuat in Chriſto. Beatus Apoſtolus ait: Quotidie morior. Et rurſum: Mortuus ſum legi vt viuam Chriſto. Morimur autem ait, quando in nobis per fidem perempta peccata moriuntur. Audiamus adhuc quomodo Deus peccatores occidit, per id quod dicitur: Mortificate ergo membra veſtra ſuper terram, fornicationem, immunditiem, libidinem, concupiſcentiam & auaritiam. Sic peccator occiditur: cum generatio vitæ ſpiritualis vitiorum omnium & peccatorum morte renouatur. Sequitur deinde: *Viri ſanguinum declinate à me. Quoniam dices in cogitatione, accipient in vanitatem ciuitates tuas.* Latina tranſlatio dum virtutem dicti ignorat, magnam intulit obſcuritatem, non diſcernens ambigui ſermonis proprietatem. Quod enim nobiſcum ſcribitur: Quoniam dices in cogitatione, cum Græcis hoc modo eſt, ὅτι ἐρεῖς εἰς διαλογισμὸν, & illud ἐρεῖς pronunciatione diſtinguitur, vt aut dicis intelligatur, aut contentio: vtrunque enim ſub iiſdem verbis ſignificatur hoc dicto. Sed hi qui Hebraici ſermonis ſcientiam conſecuti ſunt non dicis, ſed contentiones in eo quod ἐρεῖς tranſlatum eſt prodiderunt. Et ſanè id ita eſſe ratio & intelligentia monſtrabit: Viri, inquit, ſanguinum declinate à me. Memini in Ezechiele dictum Epiſcopos reos ſanguinis futuros, quorum adulanti ſilentio plures in interitum incidiſſent, ita: Filij hominis ſpeculatorem dedi te domus Iſraël, & audies ex ore meo verbum, & comminaberis. & ſi non diſtinxiſti, neque locutus es, vt diſtingueres iniquo, vt ſe auerteret ab itineribus ſuis & viueret: iniquus ille in iniquitatę ſua morietur, ſed ſanguinẽ eius de manu tua

Marginalia: Geneſ. 22. — Gen. 13. * Vnam Iſmahelis generationẽ. — Gen. 22. — * tum — Ioan. 16. — 1. Cor. 15. Galat. 2. — Col. 3. — Ezech. 3.

tua requiram. Et inuenio alium ſanguinarium de quo dictum eſt: Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Deus. Vt igitur viri ſanguinum ſunt, quorum adulans doctrina eſt: ita & viri ſanguinum ſunt, quorum doloſa eſt doctrina. Doloſa autem doctrina eſt hæreticorum: ſub nomine Dei blaſphema, ſub prætextu religionis impia, ſub veritatis ſpecie fallax. Quorũ in animo & cogitatione ſolũ contentionis ſtudium perſiſtit, nihil ad ſalutẽ hominum laborant, nihil ad ſpem acquirunt, nihil pacificũ cogitant. Vt omnibus (* omnibus) his in contentionibus labor ſit, & pugnam meditentur, iſti infelices animas extinguunt, & in vanum eccleſias ſibi congregant: quas ciuitates Dei ſecundum propheticam Euangelicámque conſuetudinem nuncupari frequens & plurima authoritas eſt. Hoc ergo ſignificatur his dictis: Viri ſanguinum declinate à me, quia contentiones in cogitatione, accipient in vanum ciuitates tuas. Viri ſanguinum ſunt, & propter deperditarum animarum reatum declinare iubentur, quia contentiones in cogitatione ſunt. Hi in vanum ciuitates Dei accipiunt, infructuoſarum eccleſiarum cœtus per ſchiſmatum diſſidia reddentes. Sed planè quia pax & iuſtitia & veritas eſt, affectum in eos ſuum oſtendit dicens:

Nonne odientes te Domine odiui, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Perfecto odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi.

Eſt religioſum odium, quotiens is nobis odio eſt qui Deum odit. Inimicos quidem noſtros amare præcipimur: ſed noſtros, non & Dei. Nam iuxta Deum, & patrem, & matrem, & coniugem, & filios & fratres odiſſe deuotum eſt. Odit ergo odientes Deum & inimicorum odium tabeſcit, & odit odio perfecto, & inimici ſibi facti ſunt. Non enim filius diuerſus à patre eſt, vt non alteri inimicus vtrique fiat inimicus. Concludit deinde libertatis ſuæ fiduciam. Simulque vt ea quæ per præſentiam tanquam geſta memorauerat, nunc ad demonſtrationem temporis gerenda monſtraret dixit:

Proba me Deus, & ſcito cor meum: interroga me, & ſcito ſemitas meas. Et vide ſi via iniquitatis in me eſt, & deduc me in viam æternam.

Humanæ naturæ fiducia iſta non eſt vt probari ſe velit, vt ſciri cor ſuum poſtulet, vt cognoſci ſemitas ſuas expectet, vt inſpici non metuat ſi via iniquitatis in ſe ſit, vt per hanc cognitionem in æternam viam deducatur. Vox iſta eius tantum poteſt eſſe qui dixit: Ecce venit princeps huius mundi, & non inuenit in me quicquam. (Ioan. 14.) Solus enim extra peccatum eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

A

B

C

D

E

F

Pſal. CXXXIX.

ERIPE me Domine ab homine malo, à viro iniquo libera me. Quia cogitauerunt malitiam in corde, tota die conſtituebant prælia. Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes: venenum aſpidum ſub labijs eorum. Diapſalma. *Cuſtodi me Domine de manu peccatoris: ab hominibus iniquis eripe me. Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos: abſconderunt ſuperbi laqueum mihi. Et funes extenderunt muſcipula pedibus meis: continuata ſemitis, ſcandala poſuerunt mihi.* Diapſalma. *Dixi Domino, Deus meus es tu: exaudi Domine vocem orationis meæ. Domine virtus ſalutis meæ: obumbraſti ſuper caput meum. Non tradas me à deſiderio meo peccatori: cogitauerunt aduerſum me, non tradas * me Domine, ne vnquã exaltentur.* (* dereliquas) Diapſalma *Caput circuitus eorum: labor labiorum ipſorum operiet eos. Cadent ſuper eos carbones ignis: & deijciet eos: in miſerijs non ſubſiſtent. Vir linguoſus non dirigetur ſuper terram: virum iniuſtum mala capient in interitu. Cognoui quoniam fecit Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum. Attamen iuſti confitebuntur nomini tuo: & habitabunt recti cum facie tua.*

Cœptus eſt pſalmus ex perſona hominis inter multas infeſtationes inimicorum anxij aduerſus quem multæ inſidiæ & doli plures ſint, & conuenire hæc omnia in perſonam huius prophetæ Dauid videntur, cuius vita infeſtata vndique & plena ſemper periculis fuit. Saul eum in deſerto, in vrbibus bello ac dolis ſequebatur, perſequente quoque filio ipſius Abſalon, & multa aduerſus regnum vitamque eius moliente & audente: multis prætereà alijs & domeſticis & extraneis inſidijs ſubiectus ſemper fuit. Sed nihil ſpeciale ex his omnibus in pſalmo continetur, vt propria perſonæ eius oratio eſſe credatur. Generalis autem fortè & ex ſpiritu prophetiæ pſalmus eſſe noſcitur, vnumquemque noſtrum per orationis exemplum cum in medijs infeſtantium

in nos odiis iactemur erudiens, quali Deum ptece oporteat deprecari. Sed contuenti mihi penitus quaſdam virtutes proprietateſque verborum, quæ vltra humani ſermonis conſuetudinem altius neſcio quid & ſublimius eloquuntur: eius potius hominis in quo ex partu virginis ad ſacramentum humanæ ſalutis vnigenitus Dei filius natus eſt, repertus eſt pſalmus iſte, intelligi oportere. Secundum enim eam quæ in ſe fuit generis vtriuſque naturam, Dei videlicet atque hominis, non modò in Euangeliis, ſed etiam in prophetis, ita coaptatis ad vtrumque dictis locutus eſt: vt dum diuinitatis ſuæ impaſſibilem atque indemutabilem virtutem docet, infirmitatem quoque naturæ non taceret. Rurſumque cùm ex ſuſceptione carnis infirmitatis in eo ſermo eſſet, præconium quoque mox non infirmandæ ex aliquo diuinitatis adſiſteret. Quod enim Deus eſt, naturæ ſuæ eſt. Quod autem homo fuit, naturæ noſtræ aſſumptio eſt. Loquitur itaque in pſalmo ex infirmitatis noſtræ quam aſſumpſit affectu: cum traditorem ſuum nouit, cùm conſilio aduerſus ſe inita proſpicit, cum quæſtionum prælia & obtrectationum venena perpetitur, cùm tentationum ſcandala & verborum laqueos vitat, cum patri confitetur, cum ad eum orat, cum ei omnis virtus ab eo eſt, cum licet ex infirmitate corporis anxius ſit, non ſolum tamen ſe relinquendum in die paſſionis meminerit. Hæc igitur omnia ex perſona eius in pſalmo contineri docemur: atque ita, vt in his quæ naturæ humanæ ſocietas permittit, perſonæ etiam noſtræ ex aliquo intelligi poſſit oratio. Hoc enim quod ita cœptum eſt, Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo libera me, ad communem quoque credentium omnium ptecem pertinet. Omnes enim inſidiæ quaſcunque nobis ſpirituales nequitiæ prætendunt, maximè per homines optantur: & occaſiones vitiis noſtris alienæ naturæ peruerſitas ſubminiſtrat. In lites nos iniquus exagitat, in anxietates aduerſantium & inſidiantium nobis terror impellit. In libidinem facultas ſe in id præbentis loci inuitat. Oculus enim meretricis, laqueus peccatoris eſt. Oramus ergo in his malis poſiti dicentes: Eripe me Domine ex homine malo, à viro iniquo libera me.

Sed propria hæc eſſe oratio Domini ex conſequenti docetur, cum ait: Qui cogitauerunt malitias in corde. Cogitationes cordis noſſe non noſtrum eſt, ſed eius de quo dictum eſt, Scrutans corda & renes Deus. Eius quoque qui dixit ſciens cogitationes eorum, Quid cogitatis mala in cordibus veſtris? *Pſal 7. Matth 9.* Ille occultos omnes malignorum cordium ſenſus penetrabili atque peruio aditu * obeunte natura virtutis ſuæ contuetur. ** impenetrabiles atque inuios aditus obeunt.* Sed qui eripi ſe de homine vno malo & iniquo deprecatus eſt, in quo ſignificare traditorem ſuum exiſtimatur: iam de plurimis mala in corde cogitantibus loquitur dicens:

Qui cogitauerunt malitias in corde, tota die conſtituebant prælia. Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes, venenum aſpidum ſub labys eorum.

Non omni die aduerſum David armis certatum eſt, neque ſemper inſtructa ſunt prælia. Aduerſum autem Dominum ſecundum Euangelicas narrationes eius nullum tempus vacuum fuiſſe ab infeſtantium odiis inuenimus. Paraliticum ſanat: mox de eo ob illicitam, vt putabant, peccati indulgentiam venenato ore differitur. Aridam manum reformat, ſtatim violatæ legis reatus adſcribitur. Dæmoniacos curat, continuò per Beelzebud dæmoniorum principem hæc perficere arguitur. Nihil eſt quod non ei plenum ſemper inſidiis ſit, quod non viperæ linguæ veneno obiectum ſit. Noſtra quoque omnium vita, maximéque eorum qui religioni ſtudent, qui aduerſantium virtutum ſuſtinent bella, atque obtrectationum venenata iacula ſuſcipiunt, fraudulentæ blandiloquentiæ veneno appetitur. Et hæc omnia per homines, in quibus ſpiritales nequitiæ operantur, exiſtunt. Scriptum eſt enim: Excitauit Dominus Satanam Salomoni, Ader Idumæum: & aduerſatus eſt Ader non vt homo, ſed vt Satanas Salomoni omnibus diebus vitæ eius. Et Salomoni quidem quia ita meruit, Ader in Satanam à Deo eſt excitatus: *3. Reg. 11.* ſed per iſtiuſmodi homines hæc multimoda infeſtantium in nos odia deſæuiunt, inimicæque virtutes horum miniſterio graſſantur. Interceſſio autem diapſalmæ * attuliſſe videtur, aut perſonæ aut ſenſus demutationem. ** diapſalmatis.* Fit autem repetitio orationis eiuſdem, ita tamen vt abſolutius ea quę in confuſum ante adiecta ſunt recenſeantur: & quę ſuperius fuerat de verbis, nunc fit querela de factis:

Cuſtodi

Cuſtodi me Domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt A *ſupplantare greſſus meos.*

Ab vno tantùm cœpta deprecatio refertur ad plures: vt ſignificaret & in vno traditorem, & in pluribus populus noſceretur. Et vni quidem, & nunc & ſuperiùs malitiam & peccatum, iniquitatem exprobrat: in plurimis verò cogitatas ſupplantationes, abſconſos laqueos, extenſas funium capitones, & continuata ſemitis B ſcandala arguit, dicens:

Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos, abſconderunt ſuper laqueum mihi: Et funes extenderunt in muſcipulam pedibus meis, continuata ſemitis ſcandala poſuerunt mihi.

Cogitauerunt enim ſynagogæ principes ſupplantare greſſus eius: cum poſt depulſam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cùm ob receptos oculos cæco C illi à natiuitate maledicunt, cùm taceri de eo decernunt, cum mortem confeſſoribus eius denunciant. Egregium itaque diuinarum operationum ſuarum greſſum atque curſum, iſtiuſmodi rebus ſupplantare cogitauerunt. Abſconderunt autem laqueos ſuperbi: cum Sadducæi fraudulentiam ſimulatæ de reſurrectione interrogationis occultant, cum reſponſio- D nis laqueum captioſo ſermone prætendunt. Superbi: cum admiſceri peccatoribus dedignantur, cum conuiuia publicanorum ei qui peccatorum eſt remiſſor exprobrant. Funes etiam extenderunt in muſcipulam pedibus eius: cum tributum poſcitur, cum de dando Cæſari tributo interrogatur.

Abſconſus autem ſuperius laqueus E fuit, nunc autem funes in laqueum extenſi ſunt. Vt validior hic interrogationis laqueus eſſe noſceretur in funibus: cum per extenſum interrogationis laqueum, captioſæ ab eo profeſſionis reſponſio aduerſus nomen Cæſaris quæreretur. Continuantes autem ſemitæ ſcandala poſuerunt ei: cum de mandatis legis interrogaretur, cum diues legi vt pote ſatisfaciens, quid ſibi adbuc deſit requirit, cum F apud eum de repudij conditione tractatur. Hæc enim interrogationum ſcandala viæ ſuæ doctrinæque legis continuata ſtatuerunt: vt ſub ſpecie ac earum familiaritate quæ in lege ſcriptæ ſunt quæſtionum, hæc ei vbique continuantium ſemitæ interrogationum & reſponſionum ſcandala ponerentur. Nobis autem meminimus vitæque noſtræ vbique funes, vbique ſcandala, vbique laqueos occurrere: nihilque eſſe vbi non prætentæ nobis ſemper inſidiæ ſint. Et difficile eſt nunc laqueo ventrem abſoluere: quia confuſio illis eſt, quorum Deus venter eſt. Rarum etiam eſt nunc à laqueo oculum liberare: quia qui ad concupiſcentiam vidit, iam mœchatus in corde eſt. Arduum quoque eſt lingua laqueo eximere: de omni enim otioſo verbo in die iudicij erit ratio reddenda. Maximi etiam laboris eſt cor à laqueo referre: malæ enim cogitationes de corde exeunt. Hi omnibus nobis laquei vbique prætenſi ſunt: & orandus eſt Dominus, vt ab his omnibus laqueis fidei noſtræ pennis & ſpiritus euolemus. Dehinc ſequitur:

*Dixi Domino, Deus meus es tu, inauri Domine vocem orationis meæ. Domine virtus ſalutis meæ: obumbraſti ſuper caput meum in die belli. Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori, cogitauerunt aduerſum me: non tradas * me Domine, ne vnquam exaltentur.* Et hic intercedens diapſalma videtur aliquam demutationem attuliſſe, & non exiguam quidem. Namque cum de cogitata ſupplantatione, de abſconditis laqueis, de extenſis muſcipulis, de ſcandalis poſitis ſermo omnis fuiſſet, nunc ad Deum refertur oratio. Dixi Domino, Deus meus es tu. Non leuis atque exiguæ fiduciæ eſt Domino dixiſſe, Deus meus es tu. Loqui iſtud mens libidinoſa, auara, inſolens, ebria fideliter non poteſt. Renunciandum his omnibus, & à ſeruitute eorum ac famulatu deſinendum eſt: vt ab his deſinentes dicere audeamus: Dixi Domino, Deus meus es tu. Et hæc quidem perſonæ noſtræ quam in quantum fas eſt pſalmo admiſcemus, ita coaptata ſunt. Sed & Domino quoque vſitatum & frequens & proprium eſt, vt diximus: Dixi Domino, Deus meus es tu. Nunquam confeſſionis huius honorem negauit, vt & Dominum confiteretur, & Deum, dicens: Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ. Et rurſum: Ad Deum meum & Deum veſtrum. Oratio quoque ei ad Deum ſemper omnis fuit. Lazarum ſuſcitaturus orat, panes & piſces benedicturus ipſo ad cœlum aſpectu precatur: calicem bibiturus pernox orat. Poſt confeſſionem itaque Domini & Dei ſui, ſequitur: Inauri Domine vocem orationis meæ. Honoris confeſſio præceſsit, cum Dominum ſuum & Deum dicit.

* dereliquas.

Matth. 11.

Exaudiendæ autem orationis precatio conſequitur eum ſe orat audiri. Sed in eo quod ſequitur, Domine virtus ſaluris meæ, non communis eſt fiduciæ profeſſio. * Non enim ait, ſalus virtutis meæ. Humani namq; voti res iſta eſt, vt virtuti noſtræ ſalutem precemur, vt ſanitas his in quibus valemus à Deo ſit. Hæc autem è contrario precario eſt: vt non virtutis ſuæ ſalus, ſed ſalutis ſuæ virtus à Deo ſit. Qui ſaluti virtutem precatur, iam de ſalute non ambigit: & certus eſt nihil in ſe caducum, nihil mortale eſſe. Sed & quod aſſumpſit infirmo vt virtus præſtetur, orat, per corpus quod Dominus in ſe gerebat. Quod tametſi ſecundum nos morti debitum erat, non tamen erat obnoxium corruptioni: ipſo per prophetam loquente: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Non eſt igitur de ſalute naturæ in ſe infirmis incertus: ſolum à Deo virtutem eius quæ in ſe ſit ſalutis orat. Et orat per hanc confidentiam qua ait. Obumbraſti ſuper caput meum in die belli. Si ex perſona cuiuſcunque hominis pſalmus hic omnis eſt, quomodo ſibi tam diuerſa conuenient: vt cum dictum ſit, Eripe me Domine ab homine malo, & cuſtodi me de manu peccatoris Domine, nunc rurſum ſecurus de omnibus dicat: Obumbraſti ſuper caput meum in die belli? & cum ſuperius ex metu fuerit oratio, nunc & ſit gratulatio ex ſecuritate? Hoc autem totum dici ab eo ex ratione poterit: qui gerens hominis Deique naturam, habeat & ex hominis infirmitate trepidationis affectum, & ex conſcientia diuinitatis fiduciam ſecuritatis. Scit autem ſe in die glorioſi illius belli quo mortem perimet, quo diabolum vincet, quo omnes poteſtates inimicas triumpho crucis ſuæ configet, obumbratum protectúmque iri.

* Fiducia & profeſſio.

Pſal. 15.

Namque cum ex perſona Dei Patris dictum de eo antea fuerit, Cum ipſo ſum in tribulatione, & rurſum, Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum, nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adiiciet nocere ei: quid profecit inimicus Iudam ad voluntatem traditionis inſpirans? Permiſſum enim corpus paſſioni eſt, ſed permiſſi ſibi corporis dominata mors non fuit. Sanctus enim non vidit corruptionem. Et iniquitatis filius cum eum traderet, ad nocendum ei quid adiecit? Non

Pſal. 88.

modò in vitam corpus rediit ex morte: A ſed etiam ad diuinitatis gloriam natura corruptionis abſorpta eſt. Securus itaque & confidens obumbratum ſe eſſe in die belli, etiam hoc precatur, Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori. Qui ait: Non veni voluntatem meam facere, ſed voluntatem eius qui me miſit, ſuſceptum opus etiam pro obedientiæ obſequela feſtinat implere: ſed ita, vt meminerimus eſſe in eo voluntatis officium. B Vult namque quæ pater voluit. Id enim quod ait: Non veni voluntatem meam facere, ſed voluntatem eius qui miſit me, eum à quo eſt miſſus, cuique obedit oſtendit: non tamen ſibi detrahit voluntatem. Omnia ergo quæcumque patri placita ſunt, conſummare optat, & vniuerſa quæcumque ſibi in paſſione deſiderabilia ſunt, exequi properat: ne quid C ex his ſit, quod præueniens peccator impediat. Deſiderio deſideraui cum diſcipulis paſcha manducare, feſtinato paſchæ cœnam peregit. Deſiderauit calicem paſſionis bibere, dicens: Calicem quem pater meus mihi dedit, non bibam illum? Quærentibus ſe, vltro his qui ad comprehendendum eum venerant, & interrogantibus qui Ieſus eſſet, ingeſſit. Scit ſibi aceti poculum eſſe potandum, hoc D vt bibat, poſtulat: magnum in eo cum bibiſſet, voluntatis ſuæ fructum capiens, ait: Conſummatum eſt. Quo in verbo, deſiderabilis voti gratulatio continetur. Liberari animam ſuam à framea in pſalmis frequenter orauerat, os non comminuendum ſignificauerat, ſortitu veſtem ſuam obtinendam denunciauerat. Hæc omnia quæ deſiderij ſui ſint ad prophetiæ E fidem, vt impleantur orat: ne quid ex his peccatori ſit poteſtatis, ne paſcha præueniat quæ deſiderio deſideratur, ne calicem paſſionis ingerere non audeat. Nam ad primam Domini reſponſionem peccator omnis qui ad comprehendendum venerat, procidit: ne acetum quod potandum eſt non præſto ſit: ne antequam ſpiritum amittat, lancea miles la- F tus fodiat: ne frangendi oſsis manente adhuc ſpiritu pateat occaſio: ne quid ex prophetia minus fiat: ne aliquid peccatori ex deſideriis ſuis tradatur, ſed in ſe omnia quæ & deſiderata ſibi, & prophetata ſunt, impleantur. Orat autem de his, non quod implenda non eſſent, ſed vt de ſe prophetata eſſe intelligi poſsint. Cogitauerunt, inquit, aduerſum me, non

Ioan. 6.

Luc. 22.

derelinquas

derelinquas me ne quando exaltentur. Multa aduerſus eum cogitata ſunt: ſed maximè illud, vt pecunia militibus collata, fama ab his furati corporis venderetur. Sed eo in corpore rurſus adſtante, inanis hæc impiæ cogitationis meditatio fuit. Non relictus peccatoribus exaltandi ſe locus vllus eſt. Impletur prophetia, pendet in ligno vita eorum, aceto ac felle potatur, anima eius à framea liberatur, os non conteritur, ſors ſuper veſtem mittitur, nihil è deſiderijs vnigeniti filij Dei peccatori traditur, tertia die reſurgit, non relinquitur in inferno, nec corruptionem ſanctus videt: & omnia quæ geruntur in Domino, ad confundendas & conſternendas impiorum cogitationes habent in ſe & rerum præſentium admirabilem efficientiam, & prophetiæ indemutabilem veritatem. Dehinc ſequitur: *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorum operiet eos. Cadent ſuper eos carbones ignis, & deiiciet eos*, in miſeriis non ſubſiſtent.* Poſt ſuperiorem ſermonem, in quo omnis ad Deum de ſe fuerat oratio, nunc etiam interuentu diapſalmatis demutauit ordinem ſenſus. Retulit enim peccatorum iuſtiſſimam pœnam, quos primum ipſum illud conuentus ſui caput, deinde labor labiorum ſuorum, & omne maledictionis opus operiet. Vt enim omnibus ſanctis caput Chriſtus eſt, ita omnibus iniquis caput diabolus eſt. Teſtatur autem frequenter impiorum erga ſe circuitus Dominus, cum ait: Circundederunt me gemitus mortis. Et rurſum: Tauri pingues obſederunt me. Et iterum: Circundantes circundederunt me. Et ſtatim: Circundederunt me ſicut apes. Quod autem principe diabolo hæc geſta ſint, teſtantur Euangelia, cùm dicunt: Et immiſit ſe diabolus in cor Iudæ, vt traderet eum. Laboratum eſt autem multa voce populi, cùm clamatum eſt: Crucifige, crucifige. Operiet igitur eos caput circuitus & labor labiorum eorum: vt cùm alij immortalitatis gloria induantur, illi impietatis ſuę pudore & damnatione diaboli operiantur. Et quæ ea damnatio eſſet qua operirentur, adiecit: Cadent ſuper eos carbones ignis, ſuper terram deiicies eos, in miſerijs non ſubſiſtent. Hæc impiorum operimenta ſunt, hæc irreligioſorum æterna veſtis eſt: vt aduerſus decidentes carbones & ingruentes miſerias non ſubſiſtentes, tali cum ipſo circuitus ſui capite & labore labiorum dum nationis ſuæ

* in ignem deiicies eos

Pſal. 17. Pſal. 21. Pſal. 117. Ioan. 13. Luc. 23.

onere deprimantur. Tenuit autem etiam nunc eum ordinem, quo in ſuperioribus vſus eſt, vt cum in pluribus populum oſtendat, nunc in vno Iudam ſignificare videatur, dicens: *Vir linguoſus non dirigetur ſuper terram, virum iniuſtum mala capient in interitu.* In linguoſo anceps & dubium & fallax os, proditoris oſtenditur: qui ſero criminis ſui ſcelere comperto, laqueo ſe vita & fide profugus ſuſpendit. Nihil enim directum in eo, nihil ſimplex, nihil abſolutum fuit. Fur antea, dehinc proditor: poſtremò in ſe dignus vltor. Nunc mulierem effuſo in caput Domini vnguento, damni inutilis arguens, nunc de precio iuſti ſanguinis paciſcens. Linguoſus ſemper, ſemper in verbis, vt in eũ prophetæ dictum competẽter aptetur: De multiloquio non effugies peccatum. Hic ergo in multiloquio ſuo peccator non directus in vitam eſt, neque rectum fidei iter tenuit: ſed, vt dignum eſt, mala eum in interitu ceperunt. Impius in Deũ cùm fuiſſet, poſtea in ſemet quoque ipſũ impius manſit. Fur pecuniæ, venditor ſanguinis iuſti, proditor Dei, & quantum in ſe eſt, parricida: nec vitæ veniam potuit habere, nec mortis. Non neſcius itaque huius vindictæ ſuæ vnigenitus Deus eſt. Ait etenim: *Cognoui quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.* Pauper Dominus ſecundùm hominem eſt. Pauperauit enim ſe ſecundùm Apoſtolum, vt nos locupletaremur, cui in ſeculi rebus nihil niſi corpus fuit. Huius enim ſalutis cauſa naſci inops voluit ex virgine: non pecuniam, non agrum, non pecus, cœlorum Dominus elegit. Pauper ergo in homine tantùm ſuo fuit. Sed non ſolum iudicium inopis, ſed & vindictam pauperum Dominus faciet. Iudicium inopis referri ad damnationem eorum, qui iniuſti in Dominum extiterunt oportet. Conuenit enim eos ſecundùm iudicium, non ſecundùm vindictam, iudicari. Inferioris naturæ eſt, qui debeat vindicari. Vindicantur cæteri pauperes, id eſt, qui Dominum exemplo paſſionis ſequuti ſunt, qui ex contemptu ſeculi & pecuniæ pauperes fuerunt. Fit ergo iudicium inopis: cùm ob paſſionem Domini impij iudicantur. Pauperes verò vindicantur, quorum ſub ara occiſorum ſanguis clamat, vindictam in impios poſtulans: qui quotidie in gloria martyrũ manentes Dei nomini confitentur. Et ſermo ipſe, quo pſalmus clauditur, ita

Prou. 10.

loquitur: *Attamen iuſti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum facie tua.* Iuſtorum confeſſio poteſt etiam corporalis videri: quia plures in carne adhuc licet poſiti, Dei nomini confitentur. Recti autem habitantes cum facie Dei, nihil in ſe corporale retinere intelligũtur. Natura enim carnis Dei non patitur aſpectum, ipſo dicente, Nemo videbit hominum faciem meam, & viuet. (Exod. 33.) Hoc iam cœleſtium eſt, & transformatorum, & terrenam corruptionem cœleſti incorruptione mutantium. quos iam diuinitatis honore claros conregnaturos ipſi Deo patri tradet in regnum Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Psal. CXL.

*Domine clamaui ad te exaudi me: intende voci orationis meæ, cum clamauero ad te. Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo: eleuatio manuum mearum, ſacrificium veſpertinum. Pone Domine cuſtodiam ori meo: & oſtium circunſtantiæ labijs meis. Non declines cor meum in verba mala: ad excuſandas excuſationes in peccatis. Cum hominibus operantibus iniquitatem: & non combinabo * cum electis eorum.* (* communicabo in vulgata.) *Corripiet me iuſtus in miſericordia: & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum: abſorpti ſunt, continuati * petræ iudices eorum.* (* iuncti, in vulgata) *Audient verba mea, quoniam potuerunt: ſicut craſſitudo terræ eructata eſt ſuper terram. Diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum: quoniam ad te Domine oculi mei: in te ſperaui, non auferas animam meam. Cuſtodi me à laqueo quem ſtatuerunt mihi: & à ſcandalis operantium iniquitatem. Cadent in retiaculo eius peccatores: ſingulariter ſum ego donec tranſeam.*

Omnium ſanctorum fidelis oratio, clamor eſt Deo. Fide * (* Fidei) enim ad eum, non vocis clamore clamatur. Moſes inſtante Ægyptiorum rege, mœſtus ſtabat in littore: ſed tacente licet eo, excelſæ mentis fidelem orationem Dominus audiuit, dicens: Quid proclamas ad me? (Exod. 14.) Martyrum quoque ſanguis voce corporis caret, ſed indignitas necis eorum Deo clamor eſt, ipſo Domino de Abel ad Cain dicente: Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me. (Gen 4.) Sic & ſub ara Dei, martyrum animæ proclamare ſcribuntur, magna voce dicentes: (Apoc. 6.) Quouſque Dominus ſanctus & verus non iudicas, & vindicas ſanguinem noſtrum de habitantibus in terra? Si igitur non humilia, nec terrena, nec corporalia fidei ſpiritu oremus: tacens licet oratio noſtra, Deo clamor eſt. Atque ideo propheta totus ad Deum ſpiritu orationis, ita cœpit: *Domine clamaui ad te, exaudi me,* Et vt clamorem iſtum non vocis, ſed fidei doceret eſſe, adiecit: *Intende voci orationis meæ dum clamabo ad te.* Clamor etiam inuitis nobis, penetrat in auditum, ac ſe ſponte in aures noſtras vi contentæ vocis immittit. Sed quia propheta non tali clamore clamat, orat vt clamante ſe Deus in vocem orationis intendat. Per id namque quod intenditur, fidei inſpectio eſt, non clamoris auditio. Id enim quod interius eſt intenditur. Cæterum clamorem corporalem intendi non neceſſe eſt, per ſemetipſum omnem ſenſum aurium occupantem. Dehinc ſequitur: *Domine dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Quorum pura & recta & ſynceris oratio eſt, hi dicere poterunt: Dirigatur oratio mea. Cæterum ſi externarum cogitationum interuentu deprauabitur, non dirigetur. Sed quod ait, Dirigatur vt incenſum: intelligendum eſt quid ſibi velit comparatio propoſita incenſi. Et primum natura incenſi ea eſt, vt in altum ſe de humilibus extollat: ſpirans optimè, & ſeſe nobis in ſenſum ſuaueolentiæ immittens. Hinc ex quatuor odoratiſſimis generibus in maximam ſubtilitatem comminutis componitur, flacte, onyche, galbano, thure: quæ omnia hæc in forma orationum fidelium conſtituta eſſe, beati Ioannis Apocalypſis oſtendit, cùm ait: Et illi quidem viginti quatuor ſeniores ceciderunt ante agnum, (Apoc. 5.) habentes quiſque citharam & phialas aureas plenas odoribus: qui ſunt orationes ſanctorum. Quatuor autem genera orationum Apoſtolus eſſe ſignificat, ad Timotheum ſcribens. Exhortare * ergo primo omnium fieri precationes, orationes, poſtulationes gratiarum actiones. (1. Tim. 2. * Exoro. Græcè eſt, παρακαλῶ.) Humilitatis noſtræ eſt deprecari, magnificentiæ Dei eſt orari, fidei eſt poſtulare, confeſſionis & laudis eſt gratulari. Et fortè quatuor illa genera odorũ ad vnum thymiama ex partib. ſubtiliſſimis comparata, ſingulis quoque generibus poterunt conſummandæ orationis aptari.

Quanquam

Quanquam ſpeciem quoque quatuor elementorum, horum quatuor odorum natura & ſpecies ſignificare videatur. Vt thus, quod pellucidum eſt, ſpiritui comparetur, ſtacte verò aquis, galbanum & onyx, terræ & igni: vt per hæc omnium quæ in cœlo, & infra cœlum, & in terra, & in aquis ſint, placita Deo incenſi modo hæc offeratur laudis oratio. Sed hæc his quos profundioris ſcientiæ cognitio delectar, relinquamus: nobis ſufficit prophetica atque Apoſtolica autoritas, quæ & incenſum orationes eſſe ſignificat, & orationes deprecatur dirigi vt incenſum. Sed qui deprecatus eſt orationem ſuam dirigi vt incenſum, etiam illud poſt hæc ait, *Alleuatio * manuum mearum*
* Eleuatio
ſacrificium veſpertinum. Plurimis locis tractauimus, in alleuatione manuum excelſi operis officium monſtrari: vt cùm Moſes eleuatis manibus ſtare præceptus eſt, populo in alleuatione & demiſſione manuum ſtatum vel victore, vel victo.
Ibid.
Apoſtolus quoque orantes iubet eleuare manus puras. Et cùm ait: Sine ira & contentione: non habitum orandi conſtituit, ſed præſcriptum diuinæ operationis adiecit.
Eſai.
Denique Dominus per Eſaiam prophetam orationes impiorum improbans, ita loquutus eſt: Si extendatis manus auertam oculos meos à vobis Non vtique ſi eleueris, ſed ſi extendatis manus: quia habitus orandi in manibus extendendis eſt: perfecti autem operis efficientia eſt in eleuandis. Manuum ergo eleuatio, ſacrificium veſpertinum eſt. Non enim ſanguine & holocauſtis nos, in quos coonſummatio ſeculorum deuenit, ſacrificamus Deo. Sed quod ſacrificium veſpertinum placitum ſit, audiamus Dominum in Euangelijs dicentem:
Matth. 25.
Venite benedicti patris mei, poſſidete præparatum vobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & ſuſcepiſtis me: infirmus, & viſitaſtis me: in carcere fui, & liberaſtis me. Et reſpondentibus illis quod nunquam his officiis humanæ neceſſitatis eguiſſet, ait: Amen dico vobis, quam diu feciſtis vni ex his fratribus minimis, mihi feciſtis. Hoc ſacrificium veſpertinum, id eſt, temporum nouiſſimorum eſt. In hoc manus eleuandæ ſunt: quia iſtiuſmodi orationibus, iam ab initio mundi benedictis Dei, regni cœleſtis præparata poſſeſſio eſt. Sed meminit propheta, præter clamorem fidei, præter orationem, quæ dirigenda eſt vt
A cenſum, & præter eleuationem manuum, in qua ſacrificium veſpertinum eſt, & aliud ſibi adhuc opus conſummandæ in ſe iuſtificationis optandum: dicti ſcilicet huius Euangelici memor, Ex verbis tuis Ibid. 12.
condemnaberis. Recolens quoque de omni ſe verbo otioſo rationem in die iudicij redditurum, neceſſariò deprecatus eſt, dicens: *Pone Domine cuſtodiam ori meo,*
B *& oſtium circumſtantiæ labijs meis.*

Non leuem cuſtodiam ori orat apponi, oſtium ſcilicet circunſtantiæ: vt cuſtodia illa non obſeruatio ſit aliqua, ſed clauſtrū. Periculoſus enim linguæ & promptiſſimus lapſus eſt: & ex ea maledictum, mendacium, periurium, obtrectatio, motu facili, & aditu patenti efferuntur. Oremus ergo nobis circumſtantiæ oſtium. In
C eo enim libro, qui nobiſcum Salomonis inſcribitur, apud Græcos autem atque Hebræos ſapientia Sirac habetur, ita monemur: Ecce circumualla poſſeſſionem Eccl. 28.
tuam ſpinis, argentum & aurum tuum conſtitue, & ori tuo fac oſtium & ſeram, & verbis tuis iugum & menſuram. Et oſtium & ſeram ori iuſſit apponi, ne verbis eſſet facilis egreſſus. Iiſdem autem
D verbis iugum menſurámque conſtituit, vt rationis iugo ſubdita, librata per menſuram moderatione penderent. Tendit adhuc propheta ad iuſtitiæ perfectionem.

Namque poſt fidei clamorem, poſt rationem, poſt opera, poſt oſtium oris, conſummari ſe quoque officio cordis orat, dicens:

E *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem.*

Cùm ex innocentiæ ac iuſtitiæ ſtudijs in vitioſam voluntatem deeidimus, tunc cor noſtrum in mala verba declinat: non vt peccatum excuſemus, omne enim peccatum inexcuſabile eſt, ſed vt excuſationes excuſemus. Crimen enim cædis atque adulterij, & talium cæterorum per natu-
F ram atque indignitatem facti inexcuſabile eſt. Sed qui in eo depreheoſus erit, non dicet, adulterium aut cædes non habet crimen: ſed dicet, mulier importuna, incontinens, adblandiens pellexit, & io voluntatem coegit. Vel alius ille dicet, conuiciis mouit iram, iniuriis armauit dolorem caſus litis cædem peregit. In hæc verba cor ſeſe poſtquam

ab eo peccatum eſt, declinat: vt excuſatione peccati quod admiſit, excuſet. Cor autem rectum atque purum in hæc verba A excuſationum non declinat, ſed manet inuiolatum atque conſtans, ſine ſolicitudine verborum ad excuſandas excuſationes quærendorum: cum vitæ innocentia peccati excuſatione non egeat.

Et hæc quidem in corporalibus rebus ita ſunt. In his verò quæ ſpiritalia exiſtimantur, id eſt, in hæreſeos doctrina: incredibile eſt quo cordis labore, qua verborum B exquiſitione excuſationes ſuas hæretici excuſent. In quæ omnia ne declinetur cor ſuum iuſtus expoſcit, ne per hanc declinati cordis ad excuſandas excuſationes neceſſitatem, cum electis eorũ combinetur: *Et non combinabo,* * *inquit, cum electis eorum.* Combinari cum electis iniquorum non vult propheta. Meminit enim numerum hunc rebus immundis deputatum, cùm ad Noe de recondendis C in arca animalibus conſtituitur * præceptum: A pecoribus autem mundis induces ad te ſeptem & ſeptem, & à pecoribus immundis bina & bina. Eſt & maius adhuc, & abſolutius, inutilis huius numeri exemplum.

* Combinabor.

* de condendis arca animabus conſtitueretur præcept.

Dominus enim noſter Ieſus Chriſtus omnes immundicias noſtras & peccata noſtra auferens, fecit ſecundùm Apoſtolum vtrumque vnum, & ſecundùm eun- D dem, vt duos cõderet in ſe vnum nouum hominem, faciens pacem, vt reconciliaret ambos Deo in corpore vno: internum ſcilicet hominem & externum fecit vnũ. Non ergo combinamur, ſed vnimur: quia vnitas fidei eſt, at verò combinatio conſortium factionis. Non modo autem non combinari ſed propheta cum electis iniquorum non optat: ſed etiam (quia E homini errare debitum eſt) ſi quid fortè ſecus & humanitus geſſerit, corripi ſe à iuſto in miſericordia & argui mauult. Formam namque in ſe naturæ noſtræ infirmitatiſque conſtituit. Plures etenim noſtrum cum lapſi fuerint, cum errauerint, emendari ſe iuſtæ miſericordiæ argutione faſtidiunt: & combinari malunt peccatoribus, quàm per iuſtorum correptionem ad pœnitentiam retorqueri. Te- F nuit autem egregiè rationem veri propheticus ſermo, dicens: *Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit.* Eſt enim miſericordiæ modus, & miſerandi adhibenda iuſtitia eſt. Proh dolor! Quid poteſt eſſe erga eos, quorum crimina grauia ſunt, ſed miſericordiæ locus nullus eſt? Miſericordia enim ſe ad veniam de Deo orandam his quę ſunt geſta, deflectit. Cæterum veniam præſtare illicitis, non eſt miſericordiam præſtare, ſed iuſtitiam miſericordiæ non tenere. Quam rationem diligentiſſimè apoſtolus Ioannes retinuit, dicens: Si quis ſcit fratrem ſuum delinquere, ſed non ad mortem: petat, & dabit illi Deus vitam. Eſt enim peccatum ad mortem, ſed non pro eo dico. Quod autem iuſtus in miſericordia corripere atque arguere eum qui lapſus ſit, debeat: beatus Paulus docet, dicens: Fratres, & ſi præuentus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui eſtis ſpiritales, conſummate eum in ſpiritu lenitatis. Sed ne ipſe quidem rationis iuſtæ miſericordiæ immemor fuit. Præuentum enim in delicto, non voluntate delinquentem, conſummari per argutionem iubet. Atque ideo propheta cum ait: Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me: & fidei ſuæ, & humanæ infirmitatis memor, corripiendum ſe in his ait, quæ iuſtæ miſericordiæ argutione ſunt digna. Orat autem adhuc & aliud: ne doctrinis videlicet peccatorum imbuatur, néve vſque ad peccandi vſum per miſericordiam decidat: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Vult eum qui nos doceat atque arguat, conſcientiæ puræ eſſe. Dominus verò in Euangeliis, cum de ieiuniorum puritate loqueretur, ait: Vos autem cùm ieiunatis, vngite caput veſtrum, & faciẽ veſtram lauate. In abluenda facie, nitorem puræ conſcientiæ exegit: ne quid in nobis ſordidum, ne quid oblitum adhæreret. In capite verò vngendo, doctrinis nos atque operibus ſpiritalis inſtitutionis perfectos eſſe præcepit. Oleum enim luminis pabulum eſt, & doctrina atque opus ſpirituale cœleſtis nobis gloriæ cauſa eſt. Vt enim lumen ex oleo luminis habet cauſam, ita vt lucem ſpiritalis gloriæ retineamus, doctrina atque operatio præſtat: vt caput noſtrum, ſedes ſcilicet vitæ & prudentiæ & omnium ſenſuum, oleo operationis doctrinæque pinguefcat. Sed oleum hoc non à peccatore ſumendum eſt: & orandus eſt Deus, ne hoc peccator infundat. Vt enim à ſancto & fideli viro argui ſe velle prudentis eſt, quia ægris animis, & peccatorum morbo languentibus, vtilis eſt ſeueræ obiurgationis ſub honeſto autore medicina: ita miſerum eſt per peccati miſerationem

1.Ioa.

Gal.

Matth.

riem vſque ad ipſam peccantium miſeri-
cordiam decidiſſe. Hoc ergo vtrumque
à ſe deteſtatur propheta. Sequitur dein-
de: *Quoniam adhuc & oratio mea in bene-
placitis eorum, abſorpti ſunt continuati petræ
iudices eorum.*

Cauſam cur abſorbeantur continuati
petræ eam dicit, quia adhuc ſit oratio ſua
in beneplacitis eorum. Orat propheta ea-
dem quæ ſuperiora ſunt, ne oleum pec-
catoris caput ſuum impinguet. Hoc pro-
pheta orat. Sed peccatores ne hac quidem
prophetæ oratione terrentur, vt ab his
quæ placita ſunt ſibi deſiſtant. Nemo e-
nim in peccatis, niſi qui his delectatur,
perſeuerat: & cauſam in vnaquaque re
permanendi, voluptatis oblectatio ſub-
miniſtrat. Ergo qui adhuc orante eo, in
beneplacitis eorũ ſunt, id eſt, quia quod
erant, non demutatur per eos voluntate
peccandi, & peccatores eſſe perſiſtunt,
nec oratio eius finem accipit: quia tãdiu
in beneplacitis eorum eius oratio eſt, quã-
diu beneplacitum illis fuerit peccare. Id-
circo abſorpti ſunt continuati petræ iudi-
ces eorum. Petram non nouimus niſi
Chriſtum, quia dictum eſt de eo: Petra
autem erat Chriſtus. Quo adueniente, 1. Cor. 10.
cùm ei hi peccatorum electi & iudices ip-
ſi continuabuntur, abſorbentur. Mors e-
nim tunc, & corruptio, & peccatum ab-
ſorbebitur, vt ſcriptum eſt: Abſorpta eſt
mors in contentionem. Vbi eſt aculeus 1. Cor. 15.
tuus? vbi eſt contentio? Aculeus enim
mortis peccatum eſt. Abſorbentur autem
continuati petræ horum iudices, cum illo
ſuo principe, de quo dictum eſt: Et tunc
reuelabitur ille impius, quem Dominus
Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & euacua-
bit eum præſentia aduentus ſui. Per hanc
ergo aduentus Domini præſentiam eua-
cuabuntur abſorpti, & abſorpti iudicio
ſanctorum. Sequitur enim: *Audient verba
mea quia potuerunt.* Potuerunt vel abſorbe-
re, vel audire. In præſentia enim Domini
abſorbentur propheticæ veritatis argutio-
ne, & impiæ ſuæ falſitatis opprobrio. Ne-
que ſolum audient verba quæ poſſunt,
ſed etiam id quod ſequitur his accidet.
*Tanquam craſsitudo terræ erupta eſt ſuper
terram.*

Quod autem craſſitudo impietatis vi-
tiorum aut comes ſit, aut cauſa: propheta
teſtatur, dicens: Incraſſatum eſt cor po-
puli huius. Sed & Moſes irreligioſitatem Matt. 13.
populi inſolentis pronuncians ait: Man-
ducauit & bibit Iacob, & repletus eſt, &
incraſſatus eſt, & calcitrauit dilectus. Vir-
tutem dicti huius ex ipſa terræ natura ab- Deut. 32.
A ſolutius intelligemus. Namque ſcimus
craſſiores pinguioréſque terras in eas ſcro-
bes, è quibus effoſſæ ſunt, ex ſolido non
redire, quia erumpente earum craſſitudi-
ne, rurſus ipſarum ſunt incapaces. Itaque
ſecundum id quod ait, tanquam craſſitu-
do terræ erupta eſt ſuper terram: docuit
exemplo, quia omnis terræ noſtræ, id eſt,
corporis craſſitudo, ex naturæ ſuæ lege
B vitiis effoſſa erumpit, & capax ſui non eſt,
in perniciem ſuam ne in ſe reformari poſ-
ſit, exæſtuans. Erumpente autem hac
craſſitudine ſuper ſe, habet mœrorem
propheta, dicens: *Diſsipata ſunt oſſa noſtra
ſecus infernum.* Se diſſipari, ſe diſpergi, ſe
ſecus infernum abigi *in peccatorum ca- * abijci
lamitate exiſtimat. Si enim vnum mem-
brum compatitur, compatiuntur & om-
nia. Omnes enim inuicem vnius corporis
membra ſumus, vt & in altero pſalmo ait:
C Diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Non vtiq;
ea oſſa per quæ corpus noſtrum in hanc Pſal. xxi.
firmitatem virtutis ſuæ continetur, ſed
quia omnes vnum corpus ſumus, & inui-
cem membra ſumus, corporis noſtri oſſa
ſunt cæteri: vellet potius non erumpere
craſſitudinem terræ eorum, neque diſſi-
pari oſſa ſecus infernum, ſed omnes ma-
gis hac quæ conſequitur, voce voti vti.
D *Quia ad te Domine oculi mei, in te ſperaui, non
auferas animam meam: cuſtodi me à laqueo
quem ſtatuerunt mihi, & à ſcandalis operantiũ
iniquitatem.* Intenti prophetæ ad Domi-
num oculi, non deflectuntur in aliquas ſu-
perfluarum rerum admirationes: non ad
contumeliam pudicitiæ honeſtas huma-
norum corporum ſpecies contuentur, non
capiuntur aut precioſarum veſtium opere,
E aut blando argenti nitore, aut illecebroſo
fulgore auri, aut inani honore gemma-
rum, aut factioſo ſpectaculi theatralis cer-
tamine, aut ambitioſa poteſtatum ſecula-
rium pompa: ſed in omnia magnifica Dei
opera ad admirationem eius qui ea eſt
operatus, intendunt. Neque ſolùm ocu-
lis, ſed etiam mente ſemper intentus eſt,
dicens: In te ſperaui, non auferas animam
meam. Ablatio animæ non abolitio eius
F eſt: ſed cùm à gloria conſtituti ſibi hono-
ris aufertur, cùm ab expectatione & affe-
ctu ſpei ſuæ decidit. Multa autem ſpei ſuæ
pericula non ignorat eſſe, cùm ait: Cuſto-
di me à laqueo quem ſtatuerunt mihi, &
à ſcandalis operantium iniquitatẽ. Vbiq;
laquei, vbiq; ſunt ſcãdala, mundus omnis

pleuus inſidiis eſt : ſiue per ptincipem aë-
ris huius , ſiue per ſpiritales virtutes in
cœleſtibus, ſiue per filios inobedientiæ, A
in quibus ſpiritus erroris operatut. Habe-
mus enim laqueos in hominibus malæ
adhortationis, periculoſi exempli, & eli-
citę neceſſitatis: cùm nos ad voluptates
adhortantur , cùm in proſperis ſuis in
Deum impij ſunt, cùm per contumelias
& iniurias ad motum nos turbulentæ vo-
luntatis exagitant. B

Laqueus, Scandalum.

Differt autem laqueus à ſcandalo. La-
queus enim eſt adhortatio voluptatum &
incentiuum appetitionis inhoneſtæ, quod
modo laquei fallens capit. Scandalum
autem eſt vxor irreligioſa, filius iniquus,
& cætera deinceps domi nomina: & om-
nis ex eccleſia frater, aut contumelioſus,
aut auarus, aut ebrioſus, aut turpis. In his
enim nobis eſt ſcandalum : quotiens ad C
neceſſitatem iraſcendi , arguendi , inhi-
bendi, vindicandi ex illa quietæ fidei no-
ſtræ manſuetudine prouocamur. Nouit
autem vnum qui per omnes iniquitatem
operantes, ipſe potius in his laqueis ſem-
per operetur , dicens : *Cadent in retiacula
eius peccatores.* Eius ſcilicet qui operatur in
plurimis : quicquid enim iniquitatum ho-
mines gerunt, à diabolo ſuggeritur. Quē
hunc ſub ſingulari numero demonſtrat, D
cum ſuperius ſub plurali miniſteria eius ſi-
gnificaſſet in plurimis. Plures in eo, & cū
ſignificat in pluribus. Atque ideo iniqui
laqueos prætendunt, & in retiaculo eius
cadent peccatores, quia iniqui retiaculi
ſui laqueos prętendunt : cadent autem
peccatores, non tunc peccatores cùm ce-
ciderint effecti : ſed cadentes ob id quia
peccatores ſunt, captioni retiaculi effecti
per id quod peccatores ſunt opportuni, E
propheta autem per ſpem ſuam ac fidem
tutus, confidenter de ſe ait:

Singulariter ſum ego donec tranſeam. Scit
impiam eſſe, vt ſuprà oſtendimus, combi-
nationem. Deo autem deditus, nullis aliis
ſeculi negotiis occupatus eſt & ſingularis,
donec tranſeat. Et quid eſt illud quod
tranſeat? Scandala ſcilicet, & retiacula &
laqueos. Et quò tranſeat quærendum eſt.
Nempe eo quò dictum eſt, fidelis enim & F
ſanctus & verus eſt, qui ait: Qui autem
credit in me non iudicabitur, ſed tranſiet
de morte in vitam: Dominus noſter Ieſus
Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſe-
culorum. Amen.

A

Psal. CXLI.

*Intellectus Dauid cùm eſſet in ſpelunca
oratio.*

*VOCE mea ad Dominum clamaui,
voce mea ad Dominum deprecatus
ſum. Effundo in conſpectu eius ora-* B
*tionem meam, & tribulationem
meam ante ipſum pronuntio. In deficiendo ex
me ſpiritum meum : & tu cognouiſti ſemitas
meas. In via hac qua ambulabam, abſconderūt
laqueum mihi. Conſiderabam ad dexteram &
videbam : quia non erat qui cognoſceret me. Pe-
rijt fuga à me : & non eſt qui requirat animam
meam. Clamaui ad te Domine : dixi, Tu es ſpes
mea, portio mea in terra viuentium. Intende in* C
*orationem meam : quia humiliatus ſum nimis.
Libera me à perſequentibus me : quia confortati
ſunt ſuper me. Educ de carcere animam meam :
ad confitendum nomini tuo Domine. Me expe-
ctauerunt iuſti. donec retribuas mihi.*

Pſalmi huius ratio titulo continetur,
ſed potius ſpiritali quàm corporali intelli-
gentia : & ideo in titulo intellectus oratio
eſt. Nam ſi ſimplex ſecundùm Dauid ge-
ſta ſenſus eſſet, oratio tantùm pſalmi titu-
D lo fuiſſet inſcripta. Sed quia ad orationis
cognitionem ſpiritali intelligentia opus
eſſet : idcirco intellectus oratio, quia ſit
intelligenda præſcribitur. Scimus enim
eſſe & illum Dauid, cuius tabernaculum
quod ceciderat, excitatum eſt, iuſtum,
orientem, regnantem, id eſt, Dominum
noſtrum Dei filium : qui frequenter fu-
gerit, frequenter latuerit, frequenter ora-
uerit. In ipſo quoque tempore paſſionis
E & fleuerit, & ad Deum in tribulatione
clamauerit, non ob naturalem quaſi paſ-
ſionis metum, ſed affectum hominis quē
gerebat, oſtendens: vt per hanc oratio-
nem & filius Dei ad quem oraret, & ipſe
non ſimulatus homo, ſed verus poſſet in-
telligi. Eius itaque eſſe hæc intelligitur
oratio. Dauid quidem in ſpelunca loqui-
tur, ſed prophetat in Chriſto. Dauid fugit,
ſed fugam Domini ſui non tam per verba
F quàm per fugam prophetat. Dauid ſpiri-
tu defecit, ſed & Domino triſtis eſt anima
vſque ad mortem. Dauid ſemitas Deus
cognoſcit, ſed & filium nemo nouit niſi
pater.

Dauid in fidei ſuæ viis laquei abſconſi
ſunt, Domino quoque in prædicationis
ſuæ curſu vbique parãtur inſidiæ. Hic in
ſpelunca

ſpelunca orat, ille orat in corpore. Seruus nominum prophetat Chriſtum, Dauid iſte illum Dauid omnium paſſionum prophetat exemplo. Atque ideo hęc non tam Dauid de ſeipſo quàm de nomino per Dauid dicta intelligitur oratio: *Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus ſum. Effundo in conſpectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuncio. In deficiendo ex me ſpiritum meum.* Egregiè verborum ordo diſpoſitus eſt. Primùm voce clamatur. Omnis enim fidelis viri etiam tacita & ſpiritalis expectatio, neo clamor eſt. Deiode voce oratur: id eſt, deſiderij & fidei petitio verbis vocis effertur, ſecundùm illud Apoſtoli Pſallam ſpiritu, pſallam & voce. Tertiò in conſpectu Dei oratio effuoditur, non verbis ſcilicet de lingua excidentibus: ſed de profundo, & interno fidei fonte oratib preeantis effunditur. Et effunditur in conſpectu Dei, non negligenter, neque ex ſecuritate, ſed tanquam Domino præſente: Qui enim oratur, vt exaudiat: præſens neceſſe eſt eſſe credatur. Qui autem præſens exiſtimatur: non abſentis diſſimulatione, ſed præſentis honore reuerendus eſt. Quartò quoque tribulationem ſuam pronunciat. Non impeditur cum tribulatur, quin ſemper ad Deum omnium anguſtiarum ſuarum & paſſionum moleſtias referat.

1. Cor. 14.

Neque ſanè leues tribulationes ſunt, quas ante neum effuſa oratione pronunciat: ſed in eo cùm deficit ab eo ſpiritus ſuus. At verò non leues tantùm tentationes ab aſſiduitate orationis impediunt: & quantulamcunque in ſecundis modo rebus animi noſtri conſtantiam à deuotionis officio repentinus exiguæ difficultatis motus auertit. At verò hic ne deficiente quidem ſpiritu ſuo ceſſat, & tribulationē ſuam pronunciare, & orationem effundere, & voce orare, ipſa & ſpiritalis fidei voce clamare: *Tu cognouiſti ſemitas meas.*

In via hac qua ambulabam abſconderunt laqueum mihi. Hæc tam illius quàm huius Dauid oratio eſſe poterit exiſtimari: quia vt diximus, omnia Domini dicta atque geſta, & ſerui fide & propheræ præfigurauit exemplo. Nunquam verò pſalmorum propheiia quotieſcunque ex perſona Domini profertur, non aliquid peculiare eius ac proprium quod alij cum eo commune eſſe non poſſit adiecit: vt quia multa ex perſona eius hominis quem aſſumpſit commemotata, perſonis hominum

eſſent naturíſque communia, pſalmi potius de eo prophetia ea quæ propriè ex

A perſona eius dicerentur uſtenderet, vt illud nunc:

Conſiderabam ad dexteram, & videbam quia non eſt qui cognoſcat me. Peryt fuga à me, & non eſt qui requirat animam meam.

Dauid enim licet fugeret, non tamen incognitus erat: neque ſolùm ad dexteram contuebatur, ſed etiam ad ſiniſtram ei conſpectus patebat. Illud autem quo-

B modo perſonæ eius aptabitur: Periit fuga à me? Dehinc illud, Et non eſt qui requirat animam meam. Poſtremò etiam illud quo pſalmus concluditur: Me expectant iuſti donec retribuas mihi. Contraria ſibi iſta ſunt ex perſona hominis intellecta. Si enim ſunt iuſti expectantes, quomodo nemo cognoſcit? Quomodo animam nemo requirit? Per id enim nemo ani-

C mam requirit, & nemo animam cognoſcit: quia perſpiciente * eo à dextris, nemo iuſtus eſt viſus. Sed hæc omnia in Domino tempote paſſionis impleta ſunt: cum euntem eum ad crucem eorum nemo comitatus eſt, quos ad poſſeſſionem regni cœleſtis ſecundùm Euangelicam diſpoſitionem ſeparatos à ſiniſtra ad dexteram præparabat, ob quos & homo erat natus: cum tot tantíſque cru-

*reſpiciēte.

D cis ipſius ſignis Deum nemo cognouit, cum frequenter antea latens ſe his qui eum quærebant, & prodidit, & ingeſſit. Et per oblationem ſpontaneæ voluntatis fuga ab eo periit: cum nullus virtutem vitæ eius quæ in anima ſignificatur, inquirit. Corpus enim quod cruci affixerant contuentes: poteſtatem animæ quæ ſe ſignis & factis neum probauerat, nemo quærebat. Iam illa quæ ſe-

E quuntur, licet communia videantur eſſe cum cæteris, tamen etiam per eum tempore paſſionis omnia dicta geſtáque ſunt.

Clamaui ad te Domine: dixi, tu es ſpes mea, portio mea in terra viuentium.

Clamans dixit, tu es ſpes mea, cum ait: Pater commendo in manus tuas ſpi-

F ritum meum. Pars enim in terra viuentium eſt, cum latroni die eodem incolatum paradiſi promittit, id eſt, ſortem, & regnum hæreditatis ſuæ: vt licet ad inferos adiret, tamen per ſpiritalem poteſtatem doceret à paradiſo non abeſſe. Redit deinde ad orationis ſuæ modeſtiam, dicens: *Intende orationem meam, quia humiliatus ſum nimis.* Humiliatus eſt

Luc. 23.

Philip. 2. enim, formam ſerui accipiens, & obe-
diens factus vſque ad mortem, & mortem, A
crucis. Libera me à perſequentibus me,
quia confortati ſunt ſuper me. *Educ de car-
cere animam meam ad confitendum nomini tuo
Domine.* Quanquam enim poteſtatem ha-
beret ponendi animam ſuam, & reſumen-
di: tamen ſemper per reuerentiam filij,
honorem paternæ maieſtatis reſeruauit,
Ioan. 17. cum orat: Pater clarifica me, cum pro-
Pſal. 21. clamat: Deus meus quare me dereliqui- B
ſti? In his enim non eſt infirmitatis ſuæ
confeſſio, ſed paternæ virtutis prædica-
tio. Liberari ergo ſe nunc ſimiliter à per-
ſequentibus orat, quia cnnfortati ſunt.
Cofortati enim ſunt: cum crucifigere au-
dent, cum per carnem Deum neſciunt,
cum eos habitus humilitatis & formæ in
eo ſeruilis hortatur. Deinde rogat, vt ani-
ma ſua educatur è carcere. Si in carcere
poſitis etiam antè Noë tempora reſurre- C
ctionem ſecundùm beatum Petrum Do-
minus prædicauit: carcer eſt inferi, à quo
ſe educi rogat, vt & in altero pſalmo erat
precatus, Non contineat ſuper me puteus
os ſuum. Oratio omnis iſta ad confeſſio-
nem, vt diximus, virtutis paternæ eſt. Sed
adiecit & cauſam, cur ſeſe de carcere oret
educi: Ad confitendum, inquit, nomini
tuo. Reſurrectio eius paternæ in ſe virtu-
tis prædicatio eſt, quia poteſtas ei omnis D
ex patre. Sed per quod ſit Dei nomini
confitendum: ſubiecit dicens: *Me ex-
pectant iuſti donec retribuas mihi.* Omnium
Apoſtolorum fides vſque ad reſurrectio-
nis tempus fuit trepida: quam in Domi-
no contuentes, expectationis ſuæ ſecuri-
tate firmati ſunt. Et hinc illud eſt à Do-
mino dictum: Triſtis eſt anima mea vſque
Matth. 26. ad mortem. Non enim ait, propter mor- E
tem. quia licet ſe paſſioni daret, non ta-
men virtus æterna dolorem paſſionis ex-
ciperet. Sed quia Apoſtolorum metus
per humilitatem paſſionis exortus, adeò
vt & firma ſuperædificandæ in ea Eccleſiæ
petra trepidaret, poſt mortem & reſurre-
ctionem Domini in eadem trepidatione
eſſe deſineret: idcirco vſque ad mortem
triſtis eſt, poſt quam trepidantis fidei eſ-
ſent ſecuritate firmandi. Expectant ergo F
iuſti donec ſibi retribuatur à Deo. Et quid
ei à Deo retribuatur, Apoſtolus docuit,
dicens: Propter hoc exaltauit eum Deus,
& donauit ei nomen quod eſt ſuper omne
Philipp. 2. nomen: vt in nomine Ieſu omne genu
flectatur cœleſtium, terreſtrium, & in-
fernorum, & omnis lingua confiteatur,
quia Dominus Ieſus in gloria Dei patris
A eſt. Hæc ei à Deo retributio eſt: vt ei
corpori quod aſſumpſit, paternæ gloriæ
donetur æternitas. Quæ autem ſit iuſto-
rum expectatio, idem Apoſtolus docet,
dicens: Noſtra autem conuerſatio in Philip. 3.
cœlis eſt, vnde & ſaluatorem noſtrum
expectamus Ieſum Chriſtum, qui trans-
formabit corpus humilitatis noſtræ, con-
formatum corpori gloriæ ſuæ, Expectant
B ergo eum iuſti dum retribuatur illi: ſcili-
cet vt conformes fiant gloriæ corporis
eius, qui eſt benedictus in ſecula ſeculo-
rum. Amen.

Psal. CXLII.

*Ipſius David, quando perſequebatur
eum Abſalon.*

C *DOMINE exaudi orationem
meam: auribus percipe obſecratio-
nem meam, in veritate tua exaudi
me in tua iuſtitia. Et non intres in
iudicium cum ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur
in conſpectu tuo omnis viuens. Quia perſequu-
tus eſt inimicus animam meam: humiliauit in
terra vitam meam. Collocauit me in obſcuris,
ſicut mortuos ſeculi, & anxiatus eſt ſuper me
D ſpiritus meus: in me turbatum eſt cor meum.
Memor fui dierum antiquorum: & meditatus
ſum in omnibus operibus tuis: in factis manuum
tuarum meditabar *. Expandi manus meas* * meditabor. infra.
ad te: anima mea ſicut terra ſine aqua tibi.
Diapſalma. *Velociter exaudi me Domine:
defecit ſpiritus meus. Non auertas faciem
tuam à me: & ſimilis ero deſcendentibus in
lacum. Auditam fac mihi manè miſericor-
E diam tuam: quia in te ſperaui Domine. Notam
fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te
leuaui animam meam. Eripe me de inimicis
meis: Domine ad te confugi. Doce me facere
voluntatem tuam, quia tu Deus meus es.
Spiritus tuus bonus deducet me in terram re-
ctam: propter nomen tuum Domine viuificabis
me in æquitate tua. Educes de tribulatione ani-
mam meam: & in miſericordia tua diſperdes
inimicos meos. Et perdes omnes qui tribulant
F animam meam: quoniam ego ſeruus tuus
ſum.*

Pſalmi ſuperſcriptio nulla eſſe ſe-
cundùm Hebræos videtur. Id enim
ab his qui vtraque lingua eruditi ſunt
traditur. Tranſlatores cæterique nihil
omnino de rebus geſtis, id eſt de Ab-
ſalon in David patris ſui inſectatio-
nem

nem ſcripſerũt. Sed hi ſeptuaginta ſeniores quibus legis ac prophetarum ſcientia vltra præſcriptum & ambiguitatem literę A fuit, addendum hoc pſalmo iudicauerunt. Cauſam verò iudicij iſtius in exordio pſalmorum docuimus, per quam nihil in pſalmis niſi propheticum cognoſcimus oportere tractari. Cum enim nec geſtis ſermo, nec temporibus ordo conueniat: reliquum eſt, vt in exemplũ ac ſcientiam gerendorum & geſta omnia in Dauid, & B ab his intellecta eſſe doceamur. Appoſita ergo nunc pſalmo ſuper ſcriptio eſt quæ non extat in libro: vt vbi extat, id eſt, ſicut in pſalmo tertio, in quo à facie eius qui nunc perſequi inſcribitur fugerit, ad ſcientiam propheticæ intelligentiæ vocaremur. Prophetat ergo nunc Dauid paſſionibus ſuis Dominicas paſſiones: non de Abſalon conquerens, ſed de his qui C Abſalon ad impietatis crimen ignirent. Ignita enim ſecundum Apoſtolum diaboli ſunt iacula: quæ ſe in cor Iudæ vt Dominus traderetur inieccerint, & nunc in filiis inobedientiæ operentur. Ob quod Dominus aſſumpta peccati carnis ſimilitudine, de peccato condemnauit peccatum in carne. Tractabimus ergo pſalmum ex perſona prophetæ, intelligentis ſe in D peccati corpore poſitum, & inter multas & graues diaboli tentationes per hominem fatigari. Nam vt Dominus principem (Ioan. 6.) mundi non ignorauit hæc in ſe per Iudæos Iudámque geſſiſſe, cũ ad Apoſtolos dicit: Ecce ex vobis vnus eſt Satanas: totus enim hoc eſſe, quia per eum animabatur oſtenditur: ita & Dauid in Abſalon eos per quos Abſalon eſt: talis intelligit. E Et quia iam in tertio pſalmo latior hic fuit ſermo, nunc pſalmi ipſius dicta tractemus: ita vt meminerimus omnia quæcunque ſub prophetæ nomine dicuntur, etiam ad perſonam Domini eſſe referenda: qui ſe ex forma Dei euacuans, & formam ſerui aſſumens, infirmiſſimum naturæ noſtræ hominem etiam vſque ad ignoratæ diei, atque horæ ſuæ ſcientiam ſit profeſſus.

F *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationem meam, in veritate tua exaudi me in tua iuſtitia.*

Primùm orationem ſuam deprecatur audiri: quia id humilitatis humanæ eſt, vt audientiam nei his quæ oret exoptet. Secundò deinde ſecundum propheticam ſcientiam, vt in veritate nei audiatur, expoſtulat. Non eſt huic fideli viro Deus ex elementis ſeculi, non ex regum nominibus, non ex errore ſeculi in ſaxis & metallis & lignis: ſed verus ei Deus eſt, æternus, omnipotens, & vniuerſitatis effector. Tertia quoque poſtulatio eſt, vt in iuſtitia Dei audiatur. Non eſt tyrannicæ voluntatis Deus, non prædurę & iniquæ pertinaciæ arbiter: ſed qui rationem habeat infirmitatis humanæ. Neque qui hos demutabilis naturæ noſtræ promptiſſimos lapſus ſecundùm indemutabilis ſubſtantiæ ſuæ indeflexam conſtantiam metiatur, ſed iuſtus & moderans tantum ab homine expectet, quantum meminerit humanæ licere naturæ. Et ideo ſubiecit, ad id quod ſe in iuſtitia Dei orauit audiri:

Et non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.

Quid enim ſpei eſt ſi iudicari nos ſecundùm ſe Deus velit, ſi ad comparationem ſui vitæ noſtræ innocentiam poſtulabit? Iuſtificari autem in conſpectu Dei quis viuentium poteſt: cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui caſus, cui neceſſitas, vel per naturam corporis, vel per motum animæ ſemper fluctuantis admixta ſint? Cui & quotidie grauiſſimus hoſtis immineat, diabolus videlicet, animæ viri fidelis inſidians, eámque ad interitum perſequens? Hanc enim eſſe cauſam docet, qua nemo viuens iuſtificari in conſpectu Dei poſſit:

Quia perſecutus eſt inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meam. Collocauit me in obſcuris ſicut mortuos ſeculi.

Obſcuritas per corporis vitia effunditur, & cùm per diaboli laqueos in cupiditates carnis incidimus, à cognitionis * luce depulſi in obſcuris collocamur gentilium tenebris demerſi, & ſecularium operum nocte detenti. Sed quantum libet perſequens animam inimicus, & humilians in corpore tanquam mortuum ſeculi collocet in obſcuro: ſpiritalis tamen viri anxietas his corporis tenebris continetur, & cor ſuper hac ipſa naturæ ſuæ infirmitate turbatur, repugnánſque vitiis hominem ſuum in memoriam primæ ſuæ conſtitutionis, & in meditationem Dei operum conuertit. Non enim eum inimicus in obſcuris mortuum ſeculi, ſed tanquam mortuum ſeculi collocauit: per quod libertas ſpiritus ſemper in ſe anxij reſeruatur. Id enim ſequitur:

* cogitationis.

Et anxiatus eſt ſuper me ſpiritus meus, in me turbatum eſt cor meum. Memor fui dierum

*antiquorum, meditatus ſum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabor.** A

*meditabar.

Scit Adam à diabolo captum, & idcirco memor eſt antiquorum dierum. Scit eum per tranſgreſſionem legis conſtitutæ, & à promiſſionibus Dei & ab incolatu paradiſi excidiſſe. Et ideo memor eſt operum Dei. Scit non ſufficere ex præterito innocentiam, ſed beatum eſſe qui vſque in finem innocens eſſe permanſerit: & B
ideo in factis manuum Dei meditabitur. Facta manuum Dei homo ipſe eſt: qui poſtquam peccauit, peccati ſeruus effectus eſt. Talis igitur eſſe meditatur, qualis ille qui à Deo factus fuit ante peccatum. Per quod quia non mortuus ſeculi, ſed tanquam mortuus ſeculi in obſcuris eſt collocatus, meditabitur ſemper: quia antiquorum dierum memor ſit per tran- C
greſſionem legis mortem introiſſe peccati. In eo autem, quod & memor antiquorum dierum & in operibus Dei meditatus eſt, atque meditabitur, quanquam per fidem ſuam cœperit, tamen non proprium ſuum eſſe ne inſolens exiſtimetur, ſed per auxilium Dei ad quem orauit ſibi indultum eſſe demonſtrat, dicens:

Expandi manus meas ad te, anima mea ſicut D
terra ſine aqua.

Terra ſine aqua arida & infœcunda eſt, & irrigari ſe ſemper imbre pluuiæ cœleſtis expectat: ita & ſancti anima naturæ ſuæ conſcientia immadeſcere ſe dono diuini eloquij deſiderat. De quo Moſes ait:
Deut. 32. Expectetur ſicut pluuia dictum meum, & deſcendant ſicut ros verba mea, vt pluuia ſuper gramen, & vt niues ſuper E
fœnum. Arens ergo & ſitiens anima tali propheticæ doctrinæ imbre perfunditur: vt mortua & ieiuna ariditate naturæ in vberes fructus præceptorum Dei cognitione reuireſcat. Iam in his quæ ſequuntur humanæ fidei & conſcientiæ confeſſio eſt, per diapſalmatis intercesſionem impatientia prophetici deſiderij monſtrata.

Velociter exaudi me Domine, defecit ſpiritus F
meus.

Moras corporis ſui propheta non patitur, & ſecundùm illud Apoſtoli: Diſſolui melius eſt, & cum Chriſto eſſe. Et illud: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et illud: Quia in hoc veteri tabernaculo congemiſcimus deſiderantes ſuperindui: tædia & ipſe in hoc corpore mortis patitur: ſed velocitatem auxilij, quod ob defectionem ſpi-
A ritus deprecatur, cum gratia diuini in ſe muneris optat expleri. Quid enim ſibi proderit exauditum eſſe velociter: niſi tanquam fidelis, & Deo placens & beatis locis quieturus excedat è corpore? Et idcirco ait:

Philip. 1. Rom. 7. 2. Cor. 5.

Non auertas faciem tuam à me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum.

Lacum pœnalem inferorum locum
B ſcriptura commemorat, vt in his pſalmis ait: Tu Domine abſtraxiſti ab inferno animam meam, ſeruaſti me à deſcendentibus in lacum. Ergo niſi facies Dei, qui vtique Chriſtus eſt, qui imago Dei inuiſibilis eſt, vnicuique ſancto affuerit: erit illis ſimilis qui pœnæ deputati è vita hac ſine ſpe quietis exceſſerint. Sed de ſpe ſua propheta non ambigit, neque extra Euange-
C licæ ſecuritatis fiduciam eſt. Tempore quidem ipſe anterior, ſed in ſpiritu Apoſtolici gaudij particeps: qui reſurrectionem Domini contuentes æternitatem caducorum corporum crediderunt. Id enim in conſequentibus ait:

Pſal. 29.

Auditam fac mihi manè miſericordiam tuam, quia in te ſperaui.

Matutinæ huius miſericordiæ gaudium
D locis plurimis demonſtratur, velut tum cum ait: Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Hoc enim reſurrectionis eſt tempus, in quo per miſericordiam Dei poteſtas mortis infracta* eſt. Quam miſericordiam, quia in ea propheta ſperauit, optat audire. Dehinc ſequitur:

Ibidem.

*confracta.

Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia
E *ad te leuaui animam meam.*

Apoſtolus per ſpeculum, & ænigmate videt, & pro parte ſcit, pro parte prophetat. Propheta quoq; tanquã per naturam humanæ fragilitatis ignorans, notas ſibi fieri in quibus ambulet vias orat. Non enim hæ ſeculi viæ vtiles ſunt, ſpiritales illas & cœleſtes ille noſſe deſiderat. Id enim ait: Quia ad te leuaui animã meam. Non in humilibus eſt anima illius, ſed in
F excelſis: & idcirco excelſarum viarum poſtulat notionem. Scit enim eſſe inimicos ſibi qui ſe in alias vias auocent, qui in voluntatem alteram deducant. De inimicis iſtis ſpiritalibus Apoſtolus multa, & frequenter ingeſſit. Ab his ergo ſe eripi orat, & viam illam tribulatam, quæ ad cœlum agit cognoſcere rogat, & de voluntate Domini doceri, & per ſpiritum eius in terram rectam deduci: id eſt, vt

conſtituatur

conſtituarur in hominem non viriis peruerſum. Nam in rectam rerram ſe dirigi quomodo opraſſe de elemenris huius naturæ * exiſtimabitur : niſi quod ſecundum primi hominis naturam , cui poſt peccatum dictum : Terra es , & in rerram ibis , conſtituiſſe hominem rectum indeflexúmque deſiderat ? Id enim ſub his dictis conrinetur : *Notam fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam. Eripe me de inimicis meis Domine , ad te confugi : doce me facere voluntatem tuam , quia tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam , propter nomen tuum Domine viuificabis me in æquitate tua.*

* Quomodo optaſſet, cũ elementi huius natura exiſt.

Gen. 3.

Conſonans Apoſtoli confeſſio eſt ad id quod air : Doce me facere volunratem tuam : illud quod per eum dictum eſt : Et qui purar ſe ſcire , nondum ſcit quemadmodum oporteat ſe ſcire. Quod ſi nec orare quidem adhuc ſcimus , & loqui deſideria noſtra non nouimus , ſpiritu porius pro nobis inenarrabilibus gemitibus poſtulante , & imperitiam noſtram arcanæ ſcientiæ affectu repenſante ſecundùm hoc Apoſtoli dictum : Quid enim oremus ſecundùm id quod oporteat neſcimus , ſed ipſe ſpiritus pro nobis poſtular gemiribus inenarrabilibus : non incondite propheta creditur orare , vt voluntatem Dei doceatur explere. Et competens illa humanæ verecundiæ profeſſio eſt , vt quod per ſpiritum Dei in terram rectam reducendus ſit : id non meriti eſſe ſui arroget , neque per ſatisfactionem pij obſequij id ſibi poſtulet : ſed rorum hoc ad clarificandum in ſe Dei nomen expectet , vt propter honorem Dei nominis in terra recta eſſe ſtatuatur. Et quia hanc terram rectam ſcit ſibi non in corpore mortis huius poſſe concedi, quia labes carnis humanæ per admixtam in ſe vitiorum conſuerudinem aboleri penitus niſi cum naturæ demutatione non poſſit : viuificari ſe , quaſi nondum viuat expoſtular , dicens : Viuificabis me in æquitate tua.

Rom. 8.

Educes de tribulatione animam meam , & in miſericordia tua diſperdes inimicos meos. Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ſeruus tuus ego ſum. Habuit quidẽ, vt diximus , hoc iuſtitia verecundiæ , vt quicquid aliud ſibi beatitudinis ſperat , id pro magnificentia Dei potius , quia Deo beata & æterna & bona tribuere ſit dignum , quàm pro merito ſuo poſtulet : ſed tamen præferens honorem & miſericordiam Dei , merendi quoque id per ſe non

A exclusit officium. Nam cùm viuificandus ſit , viuificandus tamen eſt in æquitate, quia æquum ſit vitam retribui ſtipendiis ſanctitatis. Et cùm per miſericordiam Dei educto eo de tribulatione diſperdendi ſint eius inimici, iam non eſt miſericordia indiſcreti confuſique iudicij , cum quæ à tribulatione educit , eadem diſperdat inimicos : quia ex meritorum diuerſitate vel in pœnam , vel in miſericordiæ iudi-

B cium temperetur. Non leues autem ſibi eſſe inimicos propheta demonſtrat , ſed eos qui etiam animam perſequantur : non quod cum corpore poſſit occidi, ſed quod ita diabolicis infeſtationibus fatigetur , & ſub iniectorum ſibi vitiorum incentiuis arguatur , vt à Deo mereatur occidi. Verum vt etiam inimici ſui pereant , quanquam ad id potiſſimum & nomen & miſericordia Dei eſt : tamen

C etiam ea cauſa eſt , quod ſeruus Dei eſt, cuius animam perſequantur. Et liberalitas admiſcetur & meritum , atque ad omini miſericordiam ſerui quoque & fides & nomen adiungitur : vt miſericordia Dei quanquam omnibus prompta ſit , his tamen qui ſerui eius ſunt , intelligatur aſſiſtere , per eum & in eo qui ait : Ego ſum vobiſcum omnibus diebus vſque ad con- Matth. 28.

D ſummationem ſeculi , Dominum noſtrũm Ieſum Chriſtum , qui eſt benedictus & nunc & ſemper , & in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Psal. CXLIII.

Pſalmus Dauid in Goliam.

E BENEDICTVS *Dominus Deus meus , qui docet manus meas ad bellum , & digitos meos in prælium.* * *Miſericordia mea & refugium meum , ſuſceptor meus & liberator meus. Protector meus & in ipſo ſperaui : qui ſubijciet * populum meũ ſub me. Domine quid eſt homo quia innotuiſti ei : aut filius hominis , quod deputas eũ ? Homo vanitati*

* In vulgata , qui docet manus meas ad prælium & digitos meos ad bellum.

F *ſimilis factᵘˢ eſt : dies eius ſicut vmbra prætereũt. Domine inclina cælos tuos & deſcende : tange montes & fumigabunt. Corusca coruſcationes , & diſſipabis eos : emitte ſagittas tuas , & conturbabis eos. Emitte manum tuam de alto : eripe me , & libera me de aquis multis , & de manu filiorum alienorum. Quorum os loquutum eſt vanitatem : & dextera eorum dextera iniquitatis.*

* ſubijciens, infra.

Deus canticum nouum cantabo tibi: in pſalterio decem cordarum pſallam tibi. A *Qui das ſalutem regibus: qui liberas Dauid ſeruum tuum: de gladio maligno eripe me. Et erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum eſt vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij ſicut nouellæ plantationes, ſtabilitæ in iuuentute ſua. Filiæ eorum decoratæ*: & circumornatæ vt ſimilitudo templi. Et promptuaria eorum plena: eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœtoſæ abundantes in itineribus** B *eorum: boues eorum craſſæ. Non eſt ruina maceriæ: neque tranſitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt: beatus populus, cuius Dominus Deus eius.*

* compoſitæ.

* egreſſibus.

Et huic quoque pſalmo addendam hanc ſeptuaginta ſubſcriptionem putauerunt: Pſalmus Dauid in Goliam, cùm neque in Hebraïcis libris reperiatur, neque tranſlatores alij quicquam aliud quàm ſimplicem titulum præſcripſerint: C id eſt, Dauid. Quod non ſine ſpiritali ratione effectum fuiſſe pſalmi ipſius textu docetur: nihilque hic pſalmus proprium habet, quod ad gratulationem perempti Goliæ poſſit referri, cum magis illic & geſtis & tempori multa contraria ſint. Cùm enim dicitur: Subiiciens populum meum ſub me, nunquid tum Dauid rex erat? aut quis tum ei populus ſubiectus eſt, ſi allophylorum non erat ſuus? Sed ne ipſe D quidem Iſraël, Saul adhuc regnante poterat eſſe ſubiectus. Deinde & illud: Domine inclina cœlos tuos & deſcende, tange montes & fumigabunt. Coruſca coruſcationes, & diſſipabis eos: quæ eſſe intelligetur ob humani belli tempus oratio? Aut cùm ſecundùm titulum Golia eſſet occiſus, quid ſibi hæ preces volunt: Eripe me & libera me de aquis multis, & de E manu filiorum alienorum? Aut cum rex tantum vnus in Iſraël eſſet, quid eſt iſtud, quod dicitur: Qui das ſalutem regibus? Numerus plurium intelligentiam eius temporis, quo vnus tantum habebatur, excludit. Sed cum nec in Hebræis libris ita ſit, neque tranſlatores cæteri horum aliquid addiderint: intelligimus ſeptuaginta hos ſeniores ſenſum nobis ſpiritalis ſcientiæ reliquiſſe*, vt in Dauid & Go- F lia bellum præfiguratum eſſe Satanæ Dominíque ſciremus cum ſuperſcriptio extaret in libris, neque rebus geſtis prophetiæ ſermo concineret. Affert autem plerumque nobis difficultatem intelligentiæ ratio Latinitatis, quæ nominibus pronomina non eſt ſolita præponere: vt in Dauid nomine accidit. Ceſſante enim A pronomine, incertum eſt vtrum in illum, aut per illum pſalmus extiterit. Cum enim ſcribitur pſalmus Dauid: vtrum ab illo dictus ſit, aut propter illum, ambiguum facit nominis ſola præſcriptio. Græcitas verò cum per Dauid pſalmum ſcriptum eſſe ſignificat, ita titulum inſcribit: pſalmus τῷ Dauid. At verò cum de Dauid vult pſalmum qui ſit ſcriptus intelligi, ita B ſuperſcribit, τῷ Δαβίδ: diſcernens per vtriuſque pronominis propriam ſignificationem, vtrum Dauid ſcripti pſalmi autor an cauſa ſit: vt ſuperſcriptio pſalmi iſtius continet, τῷ Dauid ita enim habet. Id enim eſt quod propter eum, vel illi potius quàm ab eo ſcriptus ſit. Ex qua etiam pſalmi ſuperſcriptione monſtratur, in eum hominem quem Dominus aſſumpſit in eo naſcens, & quem Dauid ſæpiſſime nominari docuimus, pſalmum hunc C ſpiritus virtute & prophetæ ore cantatum. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas in bellum, & digitos meos in prælium.* Si ob id gratulationi interfecti Goliæ deputatur hic pſalmus, quia dictũ eſt: Qui docet manus meas in bellum, accipiant exemplum hoc perſonæ potius Domini conuenire. Nam in ſeptimodecimo pſalmo qui totus ex perſona Do- D mini conſiſtit, id ipſum dictum ita meminimus: Qui docet manus meas in prælium, & poſuiſti vt arcum æreum brachia mea. Quod autem nihil in illum Dauid referri poſſit: in omni quidem pſalmo, ſed maximè his dictis docetur: Audiuit de templo ſancto ſuo vocem meam, & clamor meus in conſpectu eius introiuit in aures eius. Et commota eſt & contremuit E terra, & fundamenta montium conturbata ſunt. Et illud: Clamauerunt, nec erat qui ſaluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos. Et comminuam illos, vt puluerem ante faciem venti, vt lutum platearum delebo eos. Eripies me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi, ad auditum auris obaudiuit mihi. Rebus ipſis inepta eorum F intelligentia coarguitur, qui hæc Dauid de ſe ipſo dixiſſe contendunt: cùm omnia in eum hominem quem Dominus in eo natus aſſumpſit, ſecundum ſpiritualem rationem & geſta conueniant. Manus igitur eius edoctæ ad bellum ſunt, cum vicit ſeculum. Ego enim, ait, vici mundum: cum extentus in cruce inuictiſſimis armis ipſius

* Hos ſeniores voluiſſe nobis ſpiritalis ſcientiæ ſenſum dare, vt in, &c.

ipſius paſſionis inſtruitur. Et poſuiſti, inquit, vt arcum æreum brachia mea: cùm Coloſſ. 2. A de omnibus virtutibus ac poteſtatibus in ipſo ſe trophæo glorioſæ crucis triumphat, & principatus & poteſtates traduxit cum fiducia triumphans in ſemetipſo, cùm diffidentia inter ſe cœleſtia & terrena pacificat. Et in ipſo, inquit, reconciliari omnia in eum pacificans per ſanguinem crucis ſuæ ſiue quæ in terra ſunt, ſiue quæ in cœlis. Ad hoc igitur bellum manus eius edoctæ ſunt, in quo arcus ærei B certamine vincitur: de honeſtatione potentes triumphantur: pace reconciliantur inimici. Sed poſt manuum bellum, ſuccedit & digitorum prælium. Omnis enim in eo habitus & pugna paſſionis oſtẽditur. Manus enim extenduntur, & digiti configuntur in palmis: vetus ſcilicet chirographum, ſecundùm Apoſtolum, delens & affigens illud cruci. C Etiam eas partes manuum commemorat in prælio, cum quibus omnia veterum criminum peccata confixa ſunt. Dehinc ſequitur: *Miſericordia mea & refugium meum, ſuſceptor meus,* * ſalus mea. * *& liberator meus es tu. Protector meus, & in ipſo ſperaui.*

Carent iſta difficultate. Omnia enim in euangeliis iſta geſta ab eo atque dicta ſunt, vt honorem maieſtatis paternæ per humilitatis D noſtræ confeſſionem, quorum habitum aſſumpſerat, prædicaret. Illud autem, quod ait: *Subiiciens populum meum ſub me*, non ex perſona vnius Iudaici populi dictum exiſtimandum eſt: cum vniuerſitatem eccleſiæ vnum populum in pſalmo alio nuncupauerit, dicens: Pſal. 21. Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi. Quod autem etiam hic qui eum non cognouit Ioan. 1. E ſuus ſit, euangelia docent cùm aiunt: In ſua venit, & ſui eum non receperunt. In mundo erat, & mundus per eum factus eſt, & mundus eum non cognouit. Sed ne fortè hic populus quem cognouit, & ſibi ſeruiuit, non ſuus fuiſſe, quia non erat cognitus, exiſtimetur, diuina illa Moſi cantio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit, dicens: Deut. 32. Cùm diuiſiſſet ex- F celſus gentes, ſtatuit fines gentium ſecundùm numerum Angelorum ſuorum, & facta eſt portio Domini Iacob, funiculus hæreditatis eius Iſraël. Iſraël iſte in hæreditatem ęternam fuerat electus. Et ideo quia ille portio Domini erat, cæteri quaſi incogniti habebantur, quia illi eſſent per priuilegium portionis electi. Sui autem omnes, quia ſibi quod ſunt tanquam autori ſuo debent. Subditi autem ei ſunt, cùm dicitur: Ioan. 17. Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, vt omne quod dediſti ei, det illi vitam æternam. Et illud: Matth. 28. Omnia data ſunt mihi in cœlo & in terra. Data autem nondum ei primùm, quia iam in mundo erat, per quem mundus erat factus, qui gloriam repetit, quam ante conſtitutionem mundi habuerat apud patrem: ſed data poſt hominis aſſumptionem, quia ita dictum eſt: Philip. 2. Qui cùm in forma Dei eſſet, formam ſerui accepit. Propter quod exaltauit illum Deus, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Quid ergo vel cui donatur? Non ei vtique qui in forma Dei erat donatur, vt Dei forma ſit. Erat enim, & quia erat iam non egebat hoc dono. Sed fuit cauſa donandi, quia qui in forma Dei erat, formam ſerui accepit: & ſe de forma Dei euacuans, formam ſerui aſſumens, vſque ad mortem obediens fuit. Obedientiæ ergo illi, per quam habitus ſeruilis aſſumitur, & ipſi habitui ſeruili id donatur, vt quod erat eſſet: in forma ſcilicet Dei eſſet.

Damnum enim ad detrimentum ſui euacuatę formæ Dei neſcit, aſſumptioni potius ſeruilis formam Dei rurſus adquirens: ita neque virtus in humilitatem ſeſe licet cohibens defecit ex ſeſe, cùm quod erat eſt: & humilitas cohibita in ſeſe virtute ſuſcepta, cùm quod non erat eſſe cœpit, profectum eius quæ à ſe non defecerat virtutis accepit. Et hæc quidem Euangelici ſacramenti, & humanę ſpei veritas eſt: humanam naturam corruptibilémq; carnem per huius gloriæ demutationem in æternam transformatam eſſe ſubſtantiam. Sed huius tanquam difficillimi facti admirationem, & maximæ ac pulcherrimę ſpei donum: etiam præſenti pſalmo propheticus ſermo teſtatur, dicens ad id quod dixerat: Subiiciens populum meum ſub me.

Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei, aut filius hominis, quod deputas eum? Homo vanitati ſimilis factus eſt: dies eius ſicut vmbra prætereunt. Non differenter in octauo quoque pſalmo proclamat Spiritus ſanctus: Quid eſt homo quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam viſitas eũ? Confeſſio iſta pulcherrima eſt, vt indignũ ſe homo tanto munere ipſe teſtetur. Et cùm ſe in lignũ confitetur, gratiã eius, qui ſibi hæc largiatur extollit. Quod enim meritum hominis eſt, vt ei ſe cognoſcibilem

Deus præſtet: vt incognoſcibilis natuta
cognitioni noſtræ ſeſe ipſa ſubmittat? Aut
quæ dignitas eſt filij hominis vt depute- A
tur? Deputatur autem, quicquid de eo in
quo eſt in aliud deſtinatur. Rei naturam
verborum virtutis eloquitur. Homo vani-
tati ſimilis effectus, & cuius dies tanquam
vmbra prætereunt, per indultam cogni-
tionem Dei deputatur. Vanitas ſeculum
eſt, cuius habitus & forma tolletur. Deo
enim inane eſt quicquid quamuis extet,
tamen non ita ſubſiſtit vt maneat: & vm- B
bra quæcumque etiamſi ſit, tamen non
eſt, quia cum ſit, abeunte eo per quem ef-
ficiebatur, exinanitur. Homo itaque non
vmbra, ſed vmbræ ſimilis: neque vanitas,
ſed ſimilis vanitati per interceſſionem
mortis effectus: per indultam verò cogni-
tionem Dei deputatur; & in quid depu-
tetur, cognitio indulta teſtatur. Si enim
cognitus fieri Deus homini, niſi aſſumpto
homine non potuit: quia incognoſcibi- C
lem cognoſcere, niſi per naturam noſtram
natura noſtra non potuit, & per hanc co-
gnitionem homo qui deputatur, neceſſe
eſt vt in id deputetur, in quo Deum ipſe
cognouit: ſcilicet, vt conformis Deo fiat,
quia hæc ſit deputatio cognitionis indul-
tæ. Et quia ex perſona eius hominis quem
Dominus aſſumpſit, hæc omnis oratio eſt:
ſcit cum quanta ſe dignitate Deus legi-
bus mortis abſoluat, & iniquorum mani- D
bus per gloriam reſurrectionis abripiat di-
cens.

Domine inclina cælos tuos & deſcende, tange montes & fumigabunt. Coruſca coruſcationes & diſsipabis eos, emitte ſagittas tuas & conturbabis eos. Emitte manum tuam de alto.

Pſal. 17. Simile his dictis, pſalmo cuius ſuperius
meminimus, continetur: Et inclinauit
cœlum & deſcendit, & carbones ſuccenſi E
ſunt ab eo, & ignis à facie eius exardeſcit,
& aſcendit fumus in ira eius. Miſit ſagit-
tas & diſſipauit eos, & fulgura multiplica-
uit & conturbauit eos. Miſit è ſummo &
accepit me, & aſſumpſit me de multitudi-
ne aquarum. Eripuit me de inimicis meis
fortiſſimis. In eo autem quod fortiſſimos
dixit, poſſumus intelligere quos dixerit:
nempe de quibus Apoſtolus ait: Non eſt
Ep'.6. nobis pugna aduerſus carnem & ſangui- F
nem, ſeu aduerſus mundi poteſtates*, ad-
* potentes uerſus ſpiritales nequitias in cœleſtibus:
ſatana ipſo ſe in cor Iudæ, vt Dominum
traderet inſerente. Sed & in hoc pſalmo
hoc contuendum eſt: Coruſca coruſca-
tiones & diſſipabis eos, emitte ſagittas
tuas & conturbabis eos. Non illos ſupe-
riùs, de quibus ita memorat, oſtendit:
quod neceſſe eſt ad montes hos referri,
qui ad ſolum Dei tactum fumabunt. Et ne
de terrenis iſtis montibus dictum exiſti-
memus, pſalmo alio admonemur, cùm Pſal. 67.
dicitur: Vt quid ſuſpicitis montes coagu-
latos? Et quantum intelligi conceditur,
montes interdum etiam diabolicas pote-
ſtates, vt nunc in hoc loco ſignificari ar-
bitramur: qui constitutiones diuinæ le-
gis tranſgreſſi * tanquam ex lactis ſynceri- * qui conſtitutione diuinæ legis tranſgreſſa, tanq.
tate vitioſa coaguli corruptione coagu-
lauerint. Et hos eſſe potentiſſimos inimi-
cos ſuos pſalmus anterior locutus eſt.
Deſcendit ergo Dominus inclinato cœlo
ſuo, non corporali motu, vt declinatum
deſcendente eo cœlum ſit: ſed per corpo-
ralem ſignificationem ſpiritalis ſenſus
inſtruitur, vt cum Deo ſomnus, vigiliæ,
memoria, obliuio, diſceſſus & acceſſus
aſſcribitur: quia ſecundùm meritorum C
noſtrorum differentiam vnicuique no-
ſtrum, aut dormiens, aut vigilans, aut
immemor, aut recordans, aut deſit, aut
adſit. Atque ita inclinatum deſcendente
eo cœlum eſt: quia cum deſcendente eo
ad aſſumendum hominem famulatus cœ-
leſtis aſtiterit, cùm Maria euangelizatur,
cùm paſtores æthereum cœtum & ſonum
vident atque audiunt, cùm poſt tenta-
tionem diaboli Angeli miniſtrant, cùm D
ipſe totus in forma licet ſerui, tamen in
paternæ maieſtatis virtute ſe geſſit: ſic in-
clinatur cœlum, cùm ad terras cœleſtium
virtus honórque deducitur. In eo autem
quod tacti montes fumigant *, potiùs * fumant
quàm vruntur, cùm tamen id quod fu-
mat vratur: deinde cum coruſcantibus
coruſcationibus diſſipantur potius quàm
illuceſcunt: tum quod emiſſis ſagittis E
conturbantur magis quàm configuntur:
non ſine maxima ratione ſpiritalis intelli-
gentiæ ita dicitur. Et quidem iam & Pſal. 64.
alius pſalmus his paria ſignificat, cùm
ait: Præparans montes in virtute tua
accinctus potentia. Aduentu enim Do-
mini confracta & obtrita diaboli po-
teſtas eſt: cùm fidei ſanctorum ho-
minum ſubiectus eſt. Non quod non
adhuc potentiæ ſuæ maximas habeat F
vires: ſed per id quod vtcumque ſub-
iectus eſt, præſentis ſubiectionis con-
ditione vltioni & pœnæ legitimæ præ-
paratur. Vt nunc per hanc eandem
ſubiectionem virtute Dei tactus fu-
met, licet nondum totus vratur: ſed
per

per id quod interim fumare potuit, & vri poſſe noſcendus eſt. Vritur non ille tantùm, ſed & omnes eius. Non vni tantùm A præparatus hic ignis eſt, Domino dicente: Matt. 25. Abite in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Hi ergo montes tacti à Domino fumabunt. Diſſipabuntur etiam per coruſcatas coruſcationes: lumen ſcilicet eorum, de quibus dictum eſt: Vos eſtis lumen mundi, non ferentes. nomini namque aduentus, tamquam fulgur ab oriente vſque in occi- B dentem apparens intelligetur. Sed interim coruſcationes multæ ſunt, id eſt, apoſtolicæ prædicationes, & ſplendor doctrinæ nei: quæ condenſam illam & conſpiratam dæmonum virtutem coruſcationis luce diſperget. Sagittæ etiam emiſſæ Pſal. 63. conturbabunt eos. Meminit eadem quoque prophetia, & loco alio harum ſagitta- 1. Cor. 14. rum: Sagittæ, inquit, paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. Paruulorum, vt Apoſtolus ait, malitia: non ſenſu. Horum igi- C tur, id eſt, fidelium ad innocentiam renatorum verba, tanquam ſagittæ emiſſæ illos fumantes montes conturbabunt: cùm regni cœleſtis beatitudo & æternitas prædicetur: cùm honor ſeculi contemnatur, & Chriſti gloria ſperetur: cùm luxus & ebrietas relinquatur, & corpus ieiuniis purgetur: cùm auaritia vincatur, & largitio exerceatur: cùm virgines corpus ſuū D oderint, cùm viduæ fuiſſe virgines maluiſſent, cùm confeſſores vitam ſuam deteſtentur, cùm mori martyribus ſit optabile. Et hoc totum ſagittæ iſtæ, id eſt, doctrinæ & adhortationum verba præſtiterint, quæ emiſſæ eos qui his aduerſabantur conturbant: cum ceſſante regno eorum Chriſti regni expectatio prædicatur. Sed & ex alto manus Domini emittitur. E Manum autem Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſignificari in ſpiritu, non obſcura doctrina eſt. Per eum enim facta Pſal. 88. ſunt omnia. Et ſcriptum legimus: Manus enim, inquit, mea auxiliabitur ei. Quia per filium Dei homo aſſumptus, laqueis mortis, & iudicio iniquæ damnationis per gloriam reſurrectionis eripitur. Sequitur enim:

Iſai. 8. *Eripe me de aquis multis.* Aquas populos F dici vſitata cognitio eſt, vt etiam per Iſaiam dicentem docemur: Propter hoc ecce Dominus inducet ſuper vos aquam fluuij validam & multam & regem Aſſyriorum. Quorum virtus atque vita, in abolendum finem exemplo aquæ transfluentis elabitur. Vt hic idem propheta ait: Perierunt ſicut aquæ præterfluentes, quia natura earum ceſſante incremento maris, in quod feruntur, eximitur. *Et de manu iniqua filiorum alienorum.* Dei enim eſſe deſtiterant, de quibus dictum eſt: Filij Ioan. 8. alieni inueterauerunt. Et quibus dictum eſt: Vos è diabolo patre eſtis. Sed non ſolùm filij alieni ſunt, Dominum ſuum recipiendo, ſed etiam id quod ſequitur: *Quorum os locutum eſt vanitatem.* Vanitas oris & confuſionis fuit illa, qua dictum eſt: Nos Ioan. 19. non habemus regem, niſi Cæſarem. Regem enim ſeculi, id eſt vanitatis, populus in regnum æternum electus elegit.

Et dextera eorum dextera iniquitatis.

Iniqua dextera eſt cùm palmis cędit, cùm virgis laniat, cùm calamo collidit, cùm coronam ſpineam coaptat*, cum clauo manus ac pedes figit, cùm fel aceto admiſcet: cùm omnia iniquitatis opera conſummat. Poſt quæ cùm potenter à Domino geſta atque perfecta, nouo nobis glorioſæ victoriæ erit cantico concinendum. Ait enim: *Deus canticum nouum cantabo tibi, in pſalterio decachordo pſallā tibi.* Et quod hoc nouum canticum ſit contuendum eſt. Plures autem nouum canticum cantantes pſalmi reperiuntur. Nonageſimus enim & Pſal. 95. quintus pſalmus, ita cœpit: Cantate Do- Pſal. 9. mino canticum nouum, cantate Domino Pſal. 95. omnis terra. Et rurſum: Annunciate inter gentes gloriam eius, in omni populo mirabilia eius. Et rurſum: Commoueatur à facie eius omnis terra, dicite in nationibus, Dominus regnabit. Hoc canticum nouum, quod omnis terra cantat, quòd iam non intra Iudææ limbos atque fines cognitio eius, qui omnia creauit eſſe celebratur: quòd iam non inter gentes gloria Dei inuiſibilis nunciatur: quòd omnes patriæ gentium laudationem honoris debiti confitentur, quòd in nationibus Deus regnaturus oſtenditur. Nouum hoc inter tot errores ſeculi canticum eſt, & errantibus antea gentibus inopinatus hic hymnus eſt: per quem Deus inuiſibilis, incorporeus, æternus, & iuſti iudicij iudex, & beatę æternitatis rex eſſe cantatur. Eſt & nonageſimus ſeptimus pſalmus canticum nouum cantans: Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit Dominus. Sed neſcio an idcirco ſit cantico nouo cantandum, quia mirabilia Deus fecit. Olim cœlum pulcherrimum atque immobile manet. Olim in eo aſtra indefeſſis officiorum

* cum corona ſpinea coarctat

ſuorum curſibus perſeuerant. Olim tempora alterno & indemutabili recurſu (A) temperantur. Olim terra annuis fructibus diues eſt. Olim homo maximè mirabile opus Dei naſcitur. Et ſi nihil poſtea Deus mirabile quum hæc creauit adiecit: quæro quod nouum canticum ob mirabilia facta cantandum ſit. Et non diu nos pſalmus patitur errare. Ob quę enim mirabilia nouum canticum cantaret, oſtendit, dicens: Liberauit eum dextera eius, (B) & brachium ſanctum eius. Notum fecit Dominus ſalutare ſuum ante conſpectum gentium. Hoc nouum canticum eſt, hoc mirabile Dei eſt: quod liberauit eum dextera eius, quod ſibi ipſi ſalutem virtus ſua tribuit. Poteſtatem enim, inquit, habeo animam meam ponendi, & poteſtatem habeo animam meam reſumendi. *Ioan. 10.* Non externo eguit vnigenitus Dei filius ad ſal- (C) uandum hominem, in quo naſci voluit, auxilio, & in gloria paternæ maieſtatis manens ſua in ſe vſus eſt poteſtate: per quam reſurrectionis gloriam ſalutare ſuū notum gentibus fecit, cum in eo naturæ ſuæ carnem in æternæ ſalutis ſubſtantiam transformatam eſſe cognoſcunt. Cantat & centeſimus quadrageſimus nonus pſalmus canticum nouum. Et cur ſit hoc canticum nouum, mox propheta ſubiecit, di- (D) cens: Exaltabit manſuetos in ſalutem. *Pſal. 149.* Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis. Et exultationes * Dei in gutture eorum, & gladij bis acuti in manibus eorum. **exaltationes.* Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorum in manicis & compedibus, & nobiles eorum in vinculis ferreis. Vt faciant in his iudicium conſcriptum, gloria hæc eſt omnibus ſanctis (E) eius. Hoc canticum nouum eſt, Dei ſanctos iudicij æterni ſumere poteſtatem. Sancti enim ſecundùm Apoſtolum mundum iudicabunt. Hoc igitur nouum cantatur à nobis, vltio in nationes, argutio in populos, manicæ & compedes regum, & nobilium vincula ferrea, & conſcripti in eos iudicij ſententia.

Quod etiam in huius pſalmi nouo can- (F) tico ſimile cantatur: Deus cantionem nouam cantabo tibi, in pſalterio decachordo pſallam tibi. Qui das ſalutem regibus. In decachordo igitur pſalterio, id eſt, vel quod decem chordarum illud pſalterium ſit, vel quod decem verborum organo atque geſtis cantio noua iſta cantatur: vel quod homo ipſe decem (A) quibuſdam chordis manibus ac pedibus extentus, perfectus ſpiritalium operum ſuorum geſtu motúque pſallat, vt cantionem nouam hanc cantet:

Qui das ſalutem regibus.

Regibus quibus dictum eſt: Venite benedicti patris mei, poſſidete pręparatum vobis regnum à conſtitutione mundi: qui *Math. 25.* nobiles ligabunt, qui reges manicis & cō- (B) pedibus conſtringent, qui iudicabunt, arguent, vindicabunt. Et quomodo ſalus regibus detur oſtendit. *Qui,* inquit, *liberas Dauid ſeruum tuum.* Eum nempe Dauid, de quo hic idem liber ex perſona Dei patris alio pſalmo prophetat: Poſui adiutorium ſuper potentem, & exaltaui electum *Pſal. 88.* de plebe mea. Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum. Ma- (C) nus enim mea auxiliabitur ei. Ipſe inuocabit, pater meus es tu Deus meus, ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum, excelſum ſuper omnes reges terræ. Et ſedes eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis. Et rurſum in pſalmo eodem ex perſona eius ad patrem. Sicut iuraſti Dauid in veritate tua, memor eſto Domine opprobrij ſerui tui, quod conti- (D) nui in ſinu meo multarum gentium. Quod exprobrauerunt inimici tui Domine, quod exprobrauerunt commutationem Chriſti tui. Opprobria multarum *Iſa. 53.* gentium in ſinum ſuum Dauid hic vnus excepit. Ipſe enim peccata noſtra ſuſcepit, & infirmitates noſtras portauit liuore eius nos ſanati ſumus. Ita dum hic Dauid liberatur, & legi mortis eximitur, ſalus quoque regibus datur. Ipſe eſt enim primo- (E) genitus ex mortuis. Et vt in Adam omnes morimur, ita & in Chriſto omnes reſurgemus. Liberatio ergo eius ſalus regum eſt. Regnabunt enim conformes gloriæ ſuæ per aſſumptam ab eo naturæ noſtræ conditionem, rurſum omnes in naturæ eius communione manſuri. Eripitur ergo hic Dauid de gladio malignorum. Spiritum enim Ieſus poſuit cum voluit: (F) nec expectauit, vt animam impreſſum vulnus emitteret. Ius animæ eius manus irreligioſa non habuit. Ait enim: *De gladio maligno erue me.* Quanquam enim exanimi iam corporis latus miles transfoderit, vſus eſt miniſterio ſæuitiæ: cæterùm poteſtas ſpiritus emittendi, cauſam violādæ in ſe animæ non reliquit. Cōſummat

deinde

deinde cantionem nouam nouæ confeſſionis hymno, terrena iudicia & ſecularium bonorum gaudia falſa condemnans, A cùm ait:

Quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij ſicut nouella plantatio ſtabilita in iuuentute ſua. Filiæ eorum compoſitæ, circumornatæ quomodo ſimilitudo templi. Et promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœtoſæ abundantes in egreſſibus ſuis, boues eorum craſ- B *ſæ. Non eſt ruina maceriæ, neque tranſitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt, beatus populus cuius Dominus Deus eius.*

Et hæc ſunt, quantum arbitror, huius ſeculi bona communi vniuerſorum beata iudicio: res ſeculi loqui atque agere, rapere aut emere honores, ſub pretio falſo diteſcere, gloriari in adultæ ætatis liberis, quorum effloreſcentes, anni nouellæ C exultationis firmitate confidant, optare ſpecioſi corporis filias, atque eas in modum templi damno inutili pecuniæ ingentis ornare, multiplicatis horrea fructibus rumpere, quę congeſtas opes in promptuaria alia anguſta his quæ in ſe conduntur eructent, geminatis quoque oues fœtibus velle, quas egreſſas nullus feræ occurſus imminuat, delectari bonum ſuorum ſagina, circumſepta etiam domorum firma præbere, ne tranſeundi per ea D cuiquam ſit poteſtas: non flere, non lugere, non gemere, ſed proſpero felicitatis ſuæ curſu nulla aduerſæ calamitatis moleſtia impediri. Beatum hunc populum cui hæc eſſent dixerunt: ſed propheta ſcit falſam eſſe huius beatitudinis opinionem. Quid enim hæc tot & tanta ſeculi bona, ad vitam, quæ morte intercipienda eſſet, adquirent? Et ideo qui populus beatus eſſet, oſtendit, dicens: *Beatus populus cuius* E *Dominus Deus eius*. Deus ille Dominus, qui cum ſuperiora hęc terrena præſtiterit, æternitatem tamen illis qui his rectè vtentur impertiet: qui cohæredes nos filij ſui in ipſo ante conſtitutionem ſeculi elegit, qui erit Deus omnia in omnibus, ipſi gloria, laus, honor, virtus, imperium Patri in Filio, Filio in Patre & in Spiritu ſancto, & nunc & ſemper & in omnia ſecula ſecu- F lorum, Amen.

Psal. CXLIV.

Laudatio ipſi Dauid.

A

EXALTABO te Deus meus & rex meus; & benedicam nomen tuum in ſeculum & in ſeculum ſe- B *culi. Per ſingulos dies benedicam te: & laudabo nomen tuum in ſeculum & in ſeculum ſeculi. Magnus Dominus, & laudabilis nimis: & magnitudinis eius non eſt finis. Generatio & generatio laudabit opera tua & potentiam tuam pronunciabunt. Et magnificentiam maieſtatis tuæ, & ſanctitatem tuam loquentur: & mirabilia tua narrabunt. Et virtutem terribilium tuorum dicent: & magnitudinem tuam narrabunt. Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt: & iuſtitiam tuam exultabunt.* C *Miſerator & miſericors Dominus: & patiens & multæ miſericordiæ. Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Confiteantur tibi Domine omnia opera tua: & ſancti tui benedicant te.* Gloriam regni tui dicent: & potentiam tuam loquentur. Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam: & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum: & dominatio tua in omni generatione & progenie. Fidelis Dominus* D *in verbis ſuis: & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Suſfulciet Dominus omnes qui corruunt: & corrigit * omnes eliſos. Oculi omnium in te ſperant: & tu das eſcam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam & imples omnem animam beneplacito.* Iuſtus Dominus in omnibus viis ſuis: & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum: omnibus inuocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium ſe faciet: & orationem* E *eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. Cuſtodit Dominus omnes diligentes ipſum: & omnes peccatores diſperdet. Laudationem Dei loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomen ſanctum eius in ſeculum & in ſeculum ſeculi.*

* confiteãtur tibi. infra.

* erigit

* benedictione

Abſolutus eſt pſalmus, Dei tantùm laudibus occupatus. Sed & titulus ipſe ſolam contineri in pſalmo prædicatio- F nem Dei edocet. Adiecto autem ſecundum Græcitatis conſuetudinem nunc quoque vt in in cæteris aliis pronomine, oſtendit illum Dauid iſto laudante laudari.

Et quis hic ſit quem pſalmus hic laudet

clamant omnium temporum omnes prophetiæ, vt hic ipſe propheta ſæpe de eo ita conteſtatus eſt: Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni A
Pſal. 44. tui. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus. Et rurſum, Et adorabunt eum omnes reges, & omnes gentes ſeruient ei. Erit no-
Pſal. 71. men eius benedictum in ſecula, ante ſolem permanet nomen eius. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. Huius igitur laus B
cantatur hoc pſalmo, ex cuius perſona dictum meminimus, Ego autem conſtitu-
Pſal. 2. tus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea. Cuius regni
Dan. 10. perennitatem Daniel ita conteſtatus eſt dicens: Et in diebus regum illorum exci- C
tabit Deus cæli regnum aliud quod nunquam corrumpetur vſque in ſecula, regnúmque alteri populo non relinquetur, comminuet & ventilabit omnia regna, &
Dan. 7. hoc regnum in æternum. Et rurſum: Et eccce eum nubibus cœli, ſicut filius hominis veniens, & vſque ad vetuſtum dierum peruenit, & oblatus eſt ei & datus eſt ei principatus & honor & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ ſeruient ei, & D
poteſtas eius poteſtas perpetua, quæ nunquam tranſibit, & regnum eius non corrumpetur. Hic igitur rex laudatur per iſta quæ pſalmo continentur: Exaltabo te Deus meus & rex meus: & per illud, Sancti tui confitebuntur tibi, gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Notam faciant filiis hominum potentiam tuam & gloriam magnificentiæ regni tui. E
Regnum tuum regnum omnium ſeculorum & dominatio tua in omni generatione & progenie. Et quanquam hic ob æterni regni gloriam, qua ſanctis contegnantibus ipſe regnabit, laus Deo prophetæ confeſſione cantetur: tamen ita laudationis ipſius ratio & ordo diſpoſitus eſt, vt ea quæ de eo dicta ſunt, ex ſenſu communis intelligentiæ prædicentur: vt in quantum humani ſermonis conſuetudo F
permittit, de immenſa illa & incomprehenſibili Dei natura licet non ad perfectam cognitionis veritatem, tamen ad admirationem nos ingentis illius quæ eius eſt virtutis inſtituat. Poſſumus enim cum maximè quantum in nobis eſt admirari: cognoſci autem à nobis, quantus ipſe eſt non poteſt. Verum cùm in omni pſalmo ſimplex Dei & abſoluta laudatio eſt: meminiſſe debemus Patrem in Filio & Filium in Patre laudari. Et cùm ex ſubſtantiæ ſimilitudine ac proprietate naturæ alter in altero ſit, & ambo vnum ſint, qui videt patrem, videat & filium, non diffefferre quis ex duobus laudari exiſtimetur: cùm vtrumque ſibi inuicem & virtutis atque operum ſimilitudo, & indifferentis naturæ ex patre Deo genita, & in filio Deo nata diuinitas vnum eos eſſe teſtetur. Cœptus ergo ita pſalmus eſt *Exaltabo te Deus meus, & rex meus, & benedicam nomen tuum in ſeculum & in ſeculum ſeculi. Per ſingulos dies benedicam te, & laudabo nomen tuum in ſeculum & in ſeculum ſeculi.* Ratio & virtus propheticæ magniloquentiæ per intentam audiendi diligentiam noſcenda eſt. Ait enim: Exaltabo te Deus meus & rex meus. Multi Deum per ea quę in operibus mundi ab eo inſtituti cognitioni noſtræ ſunt ſubiecta, magnificant: ſed pauci ſunt, qui regem ſibi futurum velint credere, dum aut curam negant humanorum operum Deo eſſe, aut ad conſolandam eorum qui impiè egerunt conſcientiam, præſumpta animæ & corporis abolitione, nolunt diuinum in bonos & malos conſtitutum eſſe iudicium. Sed propheta hinc prædicandi Dei ſumit exordium, quod ſibi rex ſit. Sed & nunc quidem nomen eius, qui ſibi rex atque Deus ſit, ob expectationem regni benedicit, cum ait: Benedicam nomen tuum in ſeculum. Sed quia ſcit ſe gratiam Deo atque regi ſuo, etiam tum cum in regno eius maneat debere, quia demutata caduci corporis ſui infirmitate, depulſóque inimicæ mortis imperio, regi ſuo conformis & coæternus adſiſtat, adiecit: Et in ſeculum ſeculi, id eſt, in illo ſeculo, quo habitu ſeculi huius exempto, iam in ſeculum ſeculi æternitatis ſucceſſione renouabitur. Et in hoc quidem ſeculo quiſq; benedicens Deum poteſt non ſemper in benedictionis officio permanere, dũ aut luctu impeditur, aut metu occupatur, aut ægritudine anxius detinetur: & aut torpeſcẽte animo, aut ingrato in benedictionibus Dei mutus eſt. Sed perfectio prophetalis fidei ab iſtiuſmodi infirmitatũ demutationibus libera eſt dicẽs: Per ſingulos dies benedicam te. Nullũ vacuũ habet tẽpus, & dies ei nul-

ei nulla eſt otioſa; quin ſemper in benedictionum confeſſione verſetur. Accidit autem frequenter, vt de quibus bene loqui poſſumus, laudare eos non poſſimus. Abſtinere à malo, benedictione dignum eſt. Sed ſolum malum non admittere non habet laudem: niſi mali abſtinentiam etiam gloria boni operis conſequatur. Et beneficium quidem in nos benedicere poſſumus: quia natura exigit, non obtrectare nos illis, quorum beneuolentia confouemur. Sed ſi & aliis vitiis aſperſi ſunt, noſtro quidem commodo benedicuntur, ſed veri iudicio non prædicantur. Perfectio autem Dei nihil in ſe eſſe patitur pro parte. Nam vt benedictus, ita & laudabilis eſt: habens & ex his, quibus beneficentia in nos ſua vtitur, benedictionis noſtræ confeſſionem, & ex perfectarum in ſe virtutum admiratione præconium. Ob quod benedicturus per dies ſingulos propheta etiam id adiecit: Et laudabo nomen tuum in ſeculum & in ſeculum ſeculi. Cùm benedictum laudat, & laudat in ſeculum ſeculi: in nullo prophetæ officium infirmum eſt, nec benedictione, nec laude, nec tempore. Dehinc ſequitur:

Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis.

Hæc Dei prima & præcipua laudatio eſt: quod nihil in ſe mediocre, nihil circumſcriptum, nihil emenſum, & magnitudinis ſuæ habeat & laudis. Virtus eius opinione non clauditur, locis non continetur, nominibus non enunciatur, temporibus non ſubditur: arctus ad id ſenſus noſter eſt, ingenium hebes eſt, ſermo mutus eſt. Finem magnificentiæ ipſius neſcit: & aliquam emetiendi ſe opinionem immenſa magnitudo non patitur. Extenta vbique extenta ſemper eſt, hanc habens infinitatis ſuæ laudem: cæterùm omnem intelligentiam infinitæ huius in ſe qualitatis exeedens. Et quia hæc vel immenſæ magnitudinis cognitio vel laudatio operum Dei, non omnium gentium eſt, quibus à conſtitutione mundi vita & ſenſus fuiſſet futuráque eſſet: conſequenter ſubiecit:

Generatio & generatio laudabit opera tua.

Non vtique generationes & generationes, quæ & temporibus & gentibus multæ atque diuerſæ ſunt: ſed generatio quæ ab Abraham cœpit, quæ per ſignum circumciſionis deputatur in legem: & generatio quæ renouatur in Chriſto, quæ ex doctrinis propheticis ad fidem euan- A gelicæ iuſtificationis inſtruitur. Harum igitur generationum proprium eſt, Dei opera laudare. Laudari autem opera Dei non alia ratio admonet, quàm quod omnia ab eo potenter effecta ſunt: qui præconium habeat non aliquid egiſſe, ſed potenter egiſſe. Et ideo ſubiecit:

Et potentiam tuam pronunciabunt.

Sed potentia operum ea demum prædicanda eſt, quæ magnificentiam exe- B quatur operantis: vt potentis magnificentiæ potens intelligatur operatio. Ob quod conſequitur:

Magnificentiam maieſtatis tuæ.

Sed magnificentia, ſi quod in ſe eſt, tantum ſibi habeat: habet admirationem, non habet laudem. Et otioſa aliis eſt potentis operatio, niſi per operantis ſanctitatem vſum aliquem ex ſe illis qui laudabunt & admirabuntur impertiet. Ex quo C competenter hoc ſequitur: *Et ſanctitatem tuam loquentur.* Et ſanctitas quidem iam bona eſt, neque tantum ſibi proficit: neque hoc quod ex ſe eſt, intra vſum commodi proprij conſumit. Nam etiam ad prouocandam * in ſe aliorum beneficentiam: ſanctitatis officiis ſe ſe ipſa commendat. Sed nihil de ſe dignum admiratione præſtabit, ſi ſibi ſola ſit. At verò hoc pro- D prium eſt & admirabile ſanctitatis, cum hoc quod in ſe eſt, in vſum aliorum, quibus eſt ſancta, concedat, ipſa aliquo non egens: niſi fortè per beneuolentiam eo tantum vt ſe alius vtatur. Ad id ergo quod dictum eſt: Et ſanctitatem tuam loquentur, meritò ſubiecit: *Et mirabilia tua narrabunt.* Et mirabile quidem eſt ſanctitatem nihil ſibi proficientem in vſum alienæ beatitudinis exuberare: ſed mirabilius eſt E ſanctitatem plenam eſſe terroris niſi non indiſcretam ſe vtentibus aut abundantibus præſtet: dum bonis ac malis promiſcua eſt, & tanquam ex naturæ neceſſitate ſe præbens, admirationem non habeat ſanctitatis. Et idcirco mox ſubdidit:

* prouocandum.

Et virtutem terribilium tuorum dicent.

Vt ſanctitatem loquentes, & mirabilia narrantes, dicant quoque terribilium F virtutem, media admiratione inter ſanctitatem atque terrorem: dum & terror ſuauis, & terribilis ſuauitas, admirabilem facit & terrorem ſuauem & terribilem ſuauitatem. Ob quod ingentem hanc admirandæ temperationis magnitudinem propheta intelligens, ſubiecit:

Et magnitudinem tuam narrabunt.

Magnitudinis enim infinitæ eſt in Deo quod terribile eſt ſuaue eſſe,& quod ſuaue eſt eſſe terribile. A Magnitudo autem non habet modum: ne ſi moderata ſit, iam magnitudo non ſit per id quod modo non caret. Vt ergo propriæ admiratio ſanctitatis atque terroris in magnitudinis ſuæ infinitate conſiſtat: menſura eſt, & ſemper abundans, nec tempore definita nec copia, Et idcirco connexuit:

Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt. B

Quia nec memoria obliuione intercipitur, nec abundantia per inopiam detrahitur. Tenuit autem ordinem propheta orationis, vt memoriam & abundantiam ſuauitatis conditione & moderatæ & conſeruaræ magnitudinis temperaret, dicens: *Et iuſtitiam tuam exultabunt.* Infinita quidem eſt memoria & abundantia C ſuauitatis, quia nequaquam Deus aut obliuiſcitur, aut ſuauis eſſe deſinit, ſed infinitatem memoriæ atque abundantiæ iuſtitia interiecta moderatur. Moderatur autem non præbendi modo, ſed vtendi: dum quod per abundantiam & memoriam Dei ſemper æquis omnibus patet, id ab iniquis vtendi indignitate non capitur. Sanctitas Dei iter populo ſuo diuiſo ma- D ri præbuit: ſed eadem ſanctitas & terribilis fuit virtus, cùm ingreſſis in ipſum iter impiis, vbi fuerat ſalus religioſorum, ibi pœna conſtitit impiorum. Circunſtant alios firmitate muri ſolidatæ vndæ: alios refuſæ ipſæ illæ, quæ conſtiterant, abſorbent. Ad iſtos pelagus naturam ſuam neſcit, hos per naturam ſuam punit. Ad iſtos ex mari terra eſt, iſtis quod erat mare eſt. E Horum ſalus ſanctitas eſt: horum mors terror eſt. At cùm tribus pueris in camino cantantibus, circumſtantes flammis, quas illi non ſentiunt, aduruntur: illis in roris humore ignis temperatur, hos exæſtuans ignis amburit. Ipſe intus extráque flammæ ſunt, quarum pro diuerſitate meritorum, & deficit à ſe natura, nec deficit. Nam quod eſt manet erga eos ignis eſſe quos vrit, & quod neceſſe eſt in F his eſſe, quibus ros eſt. Atque ita magnitudinem memoriæ & ſanctitatis Dei iuſtitia ſola moderatur: cum per iuſtitiam Dei ad iniquos atque iuſtos, & terrorem ſanctitas, & terror temperet ſanctitatem. Et iuſtitia quidem recta atque vtilis eſt, ſed tamen eadem ipſa aliquando prædura eſt: ita vt ſibi vti bonitate non liceat, dum pro diuerſitate iudicij decernendo quod iuſtum eſt, ſit ſeuera. Sed Dei iuſtitia iuſtitiæ non coæquatur humanæ. Neque enim naturæ legi ſubdita eſt, per quam eſt lex ſtatuta naturæ: vt neceſſitatem non habeat bona non eſſe cum iuſta ſit. Habet Dei iuſtitia miſerandi voluntatem: neque tamen per miſerandi voluntatem ita à ſe erit demutata ne iuſtitia ſit. Humana autem iuſtitia ſolet in id deuenire ne miſericors ſit, & miſericordia ita ſe præſtare ne iuſta ſit. Miſericordia enim non erit, ſi miſerabiliter inopi calumnianti ius opulentioris inuideas, ſi fœminæ lacrymas viri præferas contumeliæ, * ſi cæci conuicia non putes arguenda. At verò è contrario miſericordiam iuſtitia non tenebit, ſi furem vnius nummi, vt furem ingentis theſauri plectas, cum tamen in vno nummo theſaurum habuerit qui amiſit: vt adoleſcentem in vno tantum & eodem infami adulterio irretitum, pari in morte vt plurium adulteriorum artificẽ, pœna, non quæſtione vexabis, cum tamen crimen ſit mortis in vtroque. Hæc atque iſtiuſmodi imperfectam faciunt & miſericordiam & iuſtitiam humanam, Dei autem iuſtitiam miſericordem præſtat criminoſorum pœnis indulta patientia. Qui cùm contra morem humanæ impatientiæ non feſtinat punire, miſeratus eſt tenens iuſtitiam in pœna, poſt miſericordiam non proficiente patientia: habens miſericordiam in pœna, poſt patientiam exercendo iuſtitiam. Non enim Deus rapit humanorum criminum occaſiones, neque tanquam infirmitatis noſtræ naturæque neſcius ipſum illud ad pœnam erroris & peccati noſtri tempus inuadit: ſed diſſimulat & differt, & pœnitentiæ ſolatium dilatione vltionis expectat, ſuauem ſe omnibus præſtans, dum per miſericordiæ & iuſtitiæ modum temperandæ ſeueritatis indulgentiæ ſe reſeruat. Hoc in Deo præcipuum, hoc in potente laudandum: non cœlum feciſſe, quia potens eſt, non terram fundaſſe, quia virtus eſt, non annum aſtris temperaſſe, quia ſapiens eſt, non hominem animaſſe, quia vita eſt, non mare in acceſſus ac deceſſus mouiſſe, quia ſpiritus eſt: ſed miſericordem eſſe, qui iuſtus eſt, ſed miſerantem eſſe, qui rex eſt, ſed diſſimulantem eſſe, qui Deus eſt. Ad id enim quod dictum eſt: Iuſtitiam tuam exultabunt, tanquam neceſſarium ſequitur:

Miſerator & miſericors Dominus eſt, patiens & multæ miſericordiæ. Suauis Dominus vniuerſis

*Si fœminæ lacrymis viri præferas contumelias,

uerſis & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.

A Quod enim potens eſt, naturæ ſuæ virtus eſt: quod autem miſericors eſt, ſalutis noſtræ profectus eſt. Et plus eſt non ſuis vti, ſed aliis præſtitiſſe quæ ſua ſunt. Atq; ideo præſtat cæteris Dei operibus miſericordia: quia magnifica eius operatio virtutis ſuæ res eſt, miſericordia verò eius vſus alienus eſt. Ob quod tanquam in apice ipſe diuinarum ob miſericordiam B laudum propheta conſiſtens debitum Deo honorem veluti publicæ confeſſionis oſtendit, dicens:

Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & ſancti tui confiteantur tibi. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum omnium ſeculorum, & dominatio tua in omni C generatione & progenie.

Dignus prophetica magniloquentia ordo dictorum eſt *: Opera Deum confitentur: quam magnificus enim ſit, operum & creaturæ magnificentia confitetur. Sed confitentur & ſancti, quibus rex eſſe dignatur. Gloriam regni eloquuntur ne ignorata non deſideretur vſuris. Magnificentiam quoque gloriæ regni Dei D nunciant, ne deſperetur æterna. Dominatus etiam in generationem & generationem oſtenditur vt ſe dominatui ſubiiciant cœterno. Atque ita cognitio Dei in operibus eſt, ſanctorum officium in doctrina eſt, prophetiæ vſus in prædicatione eſt, regni gloria in æternitate dominatus eſt. Dominatus æternitas eos neceſſe eſt habeat, in quos agatur æternus. Atque ad E id ſpebus fidelibus expetendum, adhortatio prophetæ continuò ſubiecta eſt:

* Dignus propheticæ magnificentiæ ordo, vt dictum eſt.

Fidelis Dominus in verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

Verborum fides fortè nutaret, niſi ſanctitas operibus eſſet admixta. Atque ita ſanctitas in operibus fidem confirmat in verbis: vt de ſancti fide in promiſſis non ambigas, cuius ſanctitate vtaris in rebus. Si enim ſanctum eſſe Deum intelligimus F per id quod naſcimur, viuimus, alimur, & copiis omnibus humanæ naturæ congruis abundamus: ſanctitas ita eſſe non poteſt infidelis in dictis. Scit propheta eſſe & aliud ſanctitatis Dei opus, in eo quod ſequitur:

Suſfulcit Dominus omnes qui ruunt, & erigit omnes eliſos.

Adeſt omnibus Dei ſanctitas, & ſe humanis auxiliis non ſubtrahit. Sed ſeruat etiā nunc iuſtitiæ & miſericordiæ prophetationem. Suſfulcit enim Dominus non collapſos, ſed cadentes. Quos etſi trahat pronus naturæ lapſus in caſum: pœnitētia tamē quæ autor eſt deſinendi, ne penitus iā ceciderit, ſi ſtet in lapſu, ſuſfulcit. Ruere enim, non ruiſſe, poteſt in id cōfirmatum eſſe ne ruerit. Sed & eriguntur alliſi. Differt autem vi exteriore colli di, & ruiſſe ſuo caſu. Alliditur namq; ille, quem per diaboli inſtinctū calens ætas præcipitauit in caſum, quem ignoratio compulit in errorem, quem fraudulentis vſa blanditiis naturæ infirmitas egit in crimen. Hic potius eliditur quàm ille qui voluntate permanſerit, quem vitii vſus oblectet, quem non pœniteat admiſſi: habet enim veniā & apud Deū ſolatiū pœnituiſſe de geſtis. Nec temperamēto ſceueritatis indignum eſt, quod per admiſſi dolorem affectum profitetur inuiti. Et cur cadētes ſuſfulciat & alliſos corrigat, conſequentibus docet dicens: *Oculi omnium in te ſperant Domine, & tu das eſcam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuā, & imples omnem animā benedictione.* Totis itaque in Deum alliſi & cadentes oculis aſpectent: neque quiſquam ita de ſe confidat, vt non ſemper cadere, ſemper ſe vereatur alliḍi. Ab illo ſperandum eſt, ne caſu periclitemur, ne allidamur infirmitate naturæ. Omnia autem nobis vitæ ſubſidia ex ipſo ſunt: cum ex opportunitate fructuum indultis cibis viuimus, cum manum aperiendo animas noſtras donis ſpiritualibus replet, & cum ex virtutis ſuæ fonte copia in nos eorum quæ ſibi beneplacita ſunt exuberat. Quod vtrunque in his quæ conſequuntur diſcernit ita: *Iuſtus Dominus in omnibus viis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.* Iuſtus in viis eſt: cum infirmitatem noſtram in æternum regnum ſuum confirmatā donorum ſpiritualium communione deducit. Sanctus autem in operibus ſuis: cum vniuerſis fructus in temporum opportunitate ſuppeditat. Sanctitatem ſuam in omnium alimonia docens, iuſtitiam verò in replendis beneplacito animis conſeruans. Poſt quæ ſequitur: *Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum.*

Non longè abeſt, qui per naturæ ſuæ virtutem, & ipſe vbique ſemper eſt, & totus ſemper & vbique eſt, ſecundùm illud Apoſtoli: Quia in ipſo ſumus, & in ipſo viuimus ac mouemur. Propè eſt ergo inuocantibus, cum nihil ſit quod ſine eo Act. 17.

ſit. Sed quibus inuocantibus propè ſit, ex ſubiectis docet : *Omnibus inuocantibus* A *eum in veritate.* Non ex otio inuocantibus, neque ex infidelis ambiguitatis incerto, ſed verum Deum fideli inuocantibus veritate. Et cùm propè adſit, quid inuocantibus ſe in veritate tribuat, demonſtrat, dicens : *Voluntatem timentium ſe faciet.* Non turbidorum voluntatem, neque vitioſorum cupiditates Deus faciet : ſed timentium ſe. Per metum innocentes, B per fidem honeſtas, per reuerentiam verecundas, & voluntates non otioſas, neque mutas, neque ſperare aliquid à ſe quodam contemptu ſilentij dedignantes: ſed quas eloquatur oratio, quas preces conteſtentur. Et ideo ſubiecit : Et orationem eorum exaudiet. Voluntas ergo ea à Deo fit, quæ voce orationis exauditur. Sed quæ voluntas fiet orantium? *Et ſaluos*, inquit, *faciet eos.* Hoc volunt C timentes Deum, hoc vt audiantur orant: vt non dominetur eorum æterna mors, non in interitum perpetui iudicij deputentur, ſed ſub cuſtodia Dei tuti ſint. Sequitur enim : *Cuſtodit Deus diligentes ipſum.* Saluos ergo faciet eos cuſtodiendo, id eſt, æterni regni participes reſeruando: ſed eos qui & timebunt & precabuntur & diligent. Dehinc ſequitur : *Et omnes peccatores diſperdet.* Qui nec vt homines D timuerint, nec vt ſubditi orauerint, nec vt donati vita mundóque Dei dilexerint. Concluſit autem propheta honoris debiti confeſſionem, dicens:

Laudationem Domini loquetur os meum.

Laudaſſe non ſufficit, niſi & laudare non deſinat. Laudabit enim adhuc, cùm iam tamen laudet. Sed cùm ille laudet, omne quoque ad benedictionem Dei E humanum genus adhortatur: *Et benedicat omnis caro nomen ſanctum eius.* Per officij ſui & fidei conſtantiam ſemper quidem ille laudabit: ſed prophetæ cura, * vt omnes Deum benedicant, & optat. Non enim ait benedicent, tanquam certus ſit id futurum, ſed ex voti affectu ait, benedicant : vt illud potius intelligeretur optare quàm confidere ſie futurum. Deinde benedictionem non temporariam eſſe poſtulat, ſed æternam, in ſeculum & in ſeculum ſeculi. Nobis potius F optandum, vt in æternum benedicamus æternum: quia in æternum benedicens, æterno illi neceſſe eſt maneat coæternus, Domino ſcilicet noſtro, vnigenito & primogenito Dei filio Ieſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

*ille laudabilis: ſed propheta hoc curat, vt, &c.

Psal. CXLV.

Pſalmus Dauid Alleluya Aggai & Zachariæ.

LAVDA anima mea Dominum, laudabo Deum in vita mea, pſallam B *Deo meo quamdiu ero. Nolite confidere in principibus, neque in filijs hominum in quibus non eſt ſalus. Exiuit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Beatus cuius Deus Iacob, adiutor eius, & ſpes eius in Domino Deo ipſius. Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt. Qui cuſtodit veritatem in ſeculum: facit iudicium, iniuriam* C *patientibus: dat eſcam eſurientibus. Dominus ſoluit compeditos, Dominus ſapientificat cæcos. Dominus erigit alliſos, Dominus diligit iuſtos. Dominus cuſtodit aduenas: pupillum & viduam ſuſcipiet, & vias peccatorum exterminabit. Regnabit Dominus in ſeculum, Deus tuus Sion, in generationem & generationem.*

Etiam huic pſalmo addere aliquid tranſlatoribus viſum eſt. Nam cùm Hæbræis ſolæ alleluiæ ſit prælata confeſſio, D illis placuit Aggæum & Zachariam in titulo ante ferre. Hoc eo, vt Pſalmum eſſe propheticum noſceremus: quia per hos prophetas, ſub quibus ædificata rurſum Hieruſalem eſt, ipſo illo eum tempore æternæ Hieruſalẽ ædificatio prædicatur: etiam Euangelio teſtante, cùm ingreſſuro templum Domino, & nummulariorum menſas, ementium ac vendentium ne- E gocia, ſubuerſuro, ita ſcriptum eſt : Hoc autem factum eſt, vt impleretur quod dictum eſt per Zachariam prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam & pullum nouellum ſubiugalem. Et vt arbitror huius Hieruſalem potius & Sion regem pſalmus oſtendit, qui ita cœpit: *Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea: pſallã Deo meo quamdiu ero.* Zach. 9.

Scienter & de prophetæ doctrina dictorum F ordinem tenuit. Primum enim eam hortatur ad laudem, quæ in hanc eſt conſtituta naturam, vt maneat æterna: tum deinde quia per donum reſurrectionis glorificato corpore totum ſe ei meminerit coæternum, tanquam de futuro confidens ait : Laudabo Dominum in

vita mea. Non enim ea vita quæ nunc eſt per infirmitates corporis ſua eſt: ab Adam namque ita cœpit, non cum Adam inchoata eſt. A Quam non vitam, ſed mortem eſſe Apoſtolus nouit dicens: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? (Rom. 7.) In hac ergo vita ſua Deum qualis primum in homine eſt conſtituta laudabit. Tum tertiò ne in hoc eodem nunc corpore irreligioſus exiſtimaretur, adiecit: *Pſallam Deo meo quamdiu ero.* B In omni autem hoc pſalmorum libro, in pſallere religioſas operationes corporis ſignificari meminimus: apta & conſona corporei motus varietate placituri. Poſtque ſtultas hominum opiniones, & inanes in regum nominibus religiones, quos ſibi Deos antiquitas finxit, redarguit dicens:

Nolite confidere in principibus in filijs hominum, in quibus non eſt ſalus. Exibit ſpiritus eorum, & reuertentur in terram ſuam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* C (* reuertetur.)

Confidere vetuit in regibus. Et quibus regibus? Subiecit & in filiis, inquit, hominum. Et quibus filiis hominum? quibus non eſt ſalus. Et cur ſalus non ſit, oſtendit: Exibit ſpiritus eorum, & omnes reuertentur in terram. Et reuerſuris in terram quid erit? D In illa die peribunt omnes cogitationes eorum: corruptæ ipſi ſcilicet originis: quia eſſe filij hominum perſtiterunt, nec filij Dei eſſe voluerunt. Nullius quoque ſalutis, quia exeunte ſpiritu, & in terram corporibus diſſolutis cogitationes eorum corporeæ atque terrenæ cum terreno corpore interibunt. Sed vt ita in iſtiuſmodi reges fiduciam non conferas, in quem ſperandum eſſet oſtendit: E

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, ſpes eius in Domino Deo ipſius: qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt. Qui cuſtodit veritatem in ſeculum, facit iudicium his qui patiuntur iniuriam.

Non eſt caduca cogitatio in regem iſtiuſmodi ſperare: & ſpes illa non interit, quæ in creatorem cœli & terræ & maris, & omnis vniuerſitatis huius extenditur. Hic ſperandus adiutor eſt, in quo dolus non eſt. F Nam cùm ſecundum prophetiam omnis homo mendax ſit, veritatem in ſeculo ſolus ille cuſtodit: & cuſtodiens veritatem, iudicium facit ob eos qui patiuntur iniuriam. Beatus ille eſt, quem adiuuando ex Iacob fecit Iſraël. Spes eius æterna eſt, qui in creatore cœli & terræ mariſque confidit. Creator autem horum omnium hic & vetus & iudex eſt, & veritatem cuſtodiendo & faciendo iudicium. Neque ſolum iudicium facit, ſed etiam id quod ſequitur:

Dat eſcam eſurientibus. Dominus ſoluit compeditos, Dominus ſapientificat cæcos, Dominus erigit eliſos, Dominus diligit iuſtos. Dominus cuſtodit proſelytum, pupillum & viduam ſuſcipiet, & viam peccatorum exterminabit.* (* diſperdet.)

Hæc quidem & corporaliter intelligere non otioſum eſt: ſed altius neſcio quid & maius ſermo complectitur. Dat, inquit, eſcam eſurientibus. Videamus quam eſcam, & quibus eſurientibus. Et hæ quidem eſcæ corporales, non tamen ſemper præbentur à Deo cum eſuritur à nobis. Annum namque earum munus eſt: & ideo intra tempus præbentur vt intra tempus ne quis eſuriat. Eſt igitur alia eſuritio & ſunt aliter eſurientes, quibus eſurientibus eſca præbetur. Scriptum namque eſt in Amos propheta: Ecce induco famem ſuper terram, non famem panis, neque ſitim aquæ: ſed famem vt audiatur Verbum Dei. (Amos 8.) Hanc igitur eſcam prædicationis eſurientibus Dominus impertit: quæ cum in cibum fuerit aſſumpta, vincula diaboli reſoluuntur. Ligauit enim ſecundum Euangelia decem & octo annis Abrahæ filiam. Compedes quoque auaritiæ, libidinis, ebrietatis, cibus talis abſoluit: & abſolutis compedibus cæcis ſapientiam præſtat. Si de corporalibus donis propheta loqueretur, commemoraſſet potius cæcis lumen indultum. Sed quia per cibum verbi eſuritione depulſa, ſoluebantur compedes ſeculi: etiam cœcitas ſeculi ſapientiæ impertione depellitur. Alimur enim poſt ingentem famem diuinæ cognitionis ſpiritalibus cibis, & compedibus quibus currere ad æterna non ſinimur abſolutis, diſcuſſa per indultam ſapientiam cæcitate, creatorem noſtrum oculis intelligentiæ contuemur. Deſinit ergo fames longa, compedes graues, cæcitas ſtulta, & id quod ſequitur ſuccedit: Alliſi eriguntur, iuſti diliguntur, aduenæ ſiue proſelyti cuſtodiuntur, pupillus & vidua ſuſcipitur, & via peccatorum diſperditur. Quiſquis ille eſt qui modo Dei eſt, etſi non vniforme, tamen proprium habet munus, vt alliſus licet ſit, nunc eſuriat: ſi nunc compeditus & ſtultus ſit, tamen erigi poſſit ne iaceat in æternum: vt iuſtus ob iuſtitiam diligatur, vt aduena etſi non tanquam iuſtus diligitur, tamen vel ob hoc, quia aduenerit reſeruetur: vt pupillus, quia patrem ſibi diabolum abiuraue-

rat, exemplo Apoſtolorum non orpha-
nus relinquatur: vt vidua ſuſcipiatur in
ſponſam, poſteaquàm ſibi in Chriſto
confixus hic mundus eſt. Omnem enim
credentium fidem, cui per adimpletio-
nem temporum lex tanquam vir primus
emortuus ſit, viduam Apoſtolus nuncu-
pauit. Sed non ſolùm vidua ſuſcipitur,
ſed etiam via peccatorum exterminatur.
Quibus in interitum demerſis, Hieruſa-
lem ſancti illius regis ciuitas incoletur.
Non iſta vtique, quæ deſolata & ſubuer-
ſa prophani parricidij luit pœnas. Conclu-
dit enim ita: *Regnabit Dominus in æternum,
Deus tuus Sion in generationem & generatio-
nem.* Vbi illa Sion in qua regnaturus eſt
Dominus? Niſi fortè in ea quæ prophe-
tas occidit, & lapidat eos qui ad ſe miſſi
ſunt? Hæc vtique hodie iam non eſt. Et
quomodo Dominus in æternum regna-
bit, regni ſui ſede ſubuerſa? Sed regnabit
in ea quæ mater cœleſtis eſt: quæ viuis ex
lapidibus extructa & ſanctis ciuibus ple-
na per generationem legis & generatio-
nem fidei frequentabitur, à domeſticis
Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui
eſt benedictus in ſecula ſeculorum.
Amen.

Psal. CXLVI.

Alleluya Aggæi & Zachariæ.

*LAVDATE Dominum quoniam
bonus eſt pſalmus, Deo noſtro iucunda
ſit laudatio. Aedificans Hieruſalem
Dominus: & diſperſiones Iſrael con-
gregans. Qui ſanat contritos corde: & alligat
contritiones eorum. Numerans multitudinem
ſtellarum: & omnibus eis nomina vocans. Ma-
gnus Dominus noſter, & magna virtus eius: &
ſapientiæ eius non eſt numerus. Suſcipiens man-
ſuetos Dominus: humilians autem peccatores
vſque ad terram. Incipite Domino in confeſſio-
ne: pſallite Deo noſtro in cithara. Qui operit
cælum nubibus: & parat terræ pluuiam. Qui
producit in montibus fænum: & herbam ſerui-
tuti hominum. Dat iumentis eſcam ipſorum: &
pullis coruorum inuocantibus eum. Non in viri-
bus equi voluntatem habuit: nec in tabernacu-
lis viri beneplacitum eſt ei. Beneplacitum eſt
Domino ſuper timentes eum: & in eos qui ſpe-
rant in miſericordiam eius.*

Poſt primam Hieruſalem ſubuerſio-
nem traductóque in Babyloniam populo
captiuo, ædificatam rurſum eandem ci-
uitatem fuiſſe, & hiſtoria regnorum &
A libri Eſdræ loquuntur. Sed hodie ean-
dem nullam eſſe, rerum fides edocet. Hoc
idcirco prædiximus: ne quia tranſlatori-
bus viſum eſt hunc & anteriori pſalmo in
Aggæum & Zachariam titulum præſcri-
bere, exiſtimemus in illius temporis ho-
mines prophetiæ huius præſcientiam
conuenire. Propheta enim non ignarus
myſterij cœleſtis, cùm in ædificatione
B Dei ciuitatis humanam ædificationem
inanem eſſe dixiſſet, cùm Deo ciuitas niſi
per ipſum ædificata æterna eſſe non poſ-
ſet, non nos nunc ad gratulationem ædi-
ficatæ à Deo rurſum Hieruſalem adhorta-
retur, quam vanè ab hominibus ædificari
antè prædixerat. Quod ſi quis fortè puta- *Pſal. 126.*
bit id quod in alio pſalmo ita dictum eſt:
Niſi Dominus ædificauerit domum, in
C vanum laborant qui ædificant eam: niſi
Dominus cuſtodierit ciuitatem, in va-
num vigilat qui cuſtodit eam: idcirco
dictum fuiſſe, quia euerſionem eius vrbis
in qua templum ædificandum eſſet pro-
pheta prænoſceret: meminiſſe hæc debet
ita intelligens eundem hunc prophetam
ædificationem eam quæ à Zorobabel ſe-
cundo innouata eſt, inanem & caducam
D futuram fuiſſe non ignorare potuiſſe: ne-
que illam quæ à Salomone cœpta eſt, non
à Deo conſtitutam idcirco dixiſſe, quia
per regem Babyloniæ eſſet deſtruenda,
cum poſt ſeptuaginta deinde annos rur-
ſum eadem ſit reformata: Hanc verò quæ
à Zorobabel geſta eſt, eſſe ædificationem
Dei prædicatam, cum exinde diruta &
ſine aliqua reſtauratione ſit diſſoluta. Et
E eam dirutam licet renouatio ſit conſecu-
ta, inanem atque humanam tamen præ-
dicaſſe: hanc verò quæ ſine ſpe reforma-
tionis acciderit, diuini operis perpetuita-
te renouari: hæc omnia intelligentiæ ge-
nera atque ridicula ſunt. Laudat autem
propheta Dominum ædificantem Hieru-
ſalem illam quæ ſecundum Euangelia
ſancti regis eſt ciuitas: in qua per Domi-
num reſurgentes ſancti demorantur, quæ
F inuectum pullo aſinæ Dominum & ſpe
ſanctorum læta ſuſcepit. Corporaliter
quidem tali vectione illam quæ occidit
prophetas & lapidat Apoſtolos Dominus
ingreſſus eſt. Sed alterius ciuitatis erit illa
lætitia. Ob illius ergo ædificationem pro-
pheta nos aduocat dicens: *Laudate Domi-
num quoniam bonus eſt pſalmus: Deo noſtro
iucunda ſit laudatio.*

Non leuis gratulationis laus eſt, cuius
pſalmus

pſalmus bonus eſt. Et pſalmus non tam vocis vt frequenter diximus, quàm corporeæ operationis officium ſignificare ſolet. Deum enim non tam ſermone quàm re & geſtis obedientiæ laudamus, vt mare & terra & cœlum Deum non tam voce quàm officiorum ſuorum viciſſitudine atque obſeruatione laudant. Aduocat igitur nos propheta ad Dei laudem, quia bonus pſalmus eſt: & optat vt huius boni pſalmi Deo noſtro fiat iucunda laudatio. Scilicet vt placentia Deo opera noſtra ſint, per quæ à nobis geſtorum noſtrorum laudatur obſequio.

Ædificans Hieruſalem Dominus, & diſperſiones Iſrael congregans. Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Numerans multitudinem ſtellarum, & omnibus his nomina vocans.

Reuerſuris de Babylonia in Hieruſalem Iudæis ſub Dario rege, edicto poteſtas data eſt reuertendi. Neque alibi tum quàm in regni Babyloniæ finibus detinebantur. Ex qua ergo diſperſione Iſrael congregatur? Nempe de ea de qua ait Dominus: Emittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabit electos à quatuor angulis ventorum. Quorum congregatio cœtum ſanctæ ciuitatis efficiet, quæ hodie per ſpei & fidei opus ædificatur in nobis. Et idcirco anterior ædificatio congregatio non eſt, quia nos ad futuræ ciuitatis congregationem Dei miſericordia per gratiam iuſtificationis ædificet. Cæterùm ſi de terrena ædificatione loqueretur, prior fuerat congregatio prædicanda: quia non niſi congregatus Iſrael Hieruſalem ædificare poſſet euerſam. Tenet deinde ordinem competentem, dicens: *Qui ſanat contritos corde & alligat contritiones eorum.* Congregato enim Iſrael & in vnam quæ ædificatur ciuitatem collecto, omnes humanæ infirmitates & labes corporeæ auferentur: abſorpta enim corruptione & omnibus humanæ naturę vitiis deuoratis, incorruptio æterna & in nullis anxietatum mortibus conterenda ſuccedet. [Luc. 4.] Venit enim Dominus ſecundum euangelia ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem & cæcis viſum, dimittere confractos in requiem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et hæc quidem pro parte iam cœpta ſunt, quia per ſpeculum & in ænigmate & in imagine futurorum ſecundùm Apoſtolum demoramur. Sed tamen nondum nobis eius temporis fructus eſt, quo ſecundum prophetam dicere adepta ſpei conſummatione poſſimus; [Pſal. 114.] Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapſu: Placebo Domino in regione viuorum. Sanata enim omni cordis * contritione, & ne perpetuo rurſum ſubeat alligata, his omnibus humanarum paſſionum infirmitatibus liberata, placebimus Deo in regione viuorum, anima noſtra in requiem ſuam, ex qua per tranſgreſſionem primi parentis ſui Adæ eiecta eſt, reuertente. Sed poſt prædicationem ſanati cordis, etiam id ad præconium diuinæ bonitatis adiectum eſt: *Numerans multitudinem ſtellarum, & omnibus his nomina vocans.* Si laus Deo ob ædificatam corporaliter Hieruſalem defertur: quid hic numerus ſtellarum & omnibus his nomina tanquam ad præcipuam diuini operis laudationem proferuntur? Aut nunquid laudabilius Deo eſt numeraſſe & nũcupaſſe ſtellas quàm creaſſe, cùm creatio & numerum fecerit, & nomina impoſuerit, & vocabulis nomina numerúmq; diſcreuerit? Sed numerantur hîc ſtellę quas Abraham contuitus in cœlo eſt, quas Iſaac accepit in ſemine, quas Paulus diſcreuit in gloria. Quod autem nominibus ſuis vocentur, audiamus eum qui vocaturus eſt. dicit enim in euangeliis: [Ioan. 5.] Nolite mirari iſta, quoniam venit hora, in qua omnes qui ſunt in momentis audient vocem eius & procedent. Vocantur ergo & prodeunt. Adeò autem numerantur per Deum, vt capilli quoque qui in ſingulis nobis innumerabiles eſſe exiſtimantur, in numero ſint, eodem Domino dicente: [Luc. 12.] Nónne & capilli capitis veſtri numerati ſunt? Hoc Domino potius dignum, hoc in miſericordia eius præferendum: vt eos quos cõtritos corde ſanauerit, quorum alligauerit contritiones, nominibus vocet, proprietate numeret, cœleſti luce clarificet. Ob quæ mirabilia eius atque præclara ait: *Magnus Dominus noſter & magna virtus eius, & ſapientiæ eius non eſt numerus. Suſcipiens manſuetos Dominus, humilians autem peccatores vſque ad terram.*

[* omnimodis]

Hoc enim manſuetorum proprium eſt, quia ſecundum euangelia manſueti poſſidebunt terram: vt digni apud Deum ſint nuncupatione, numero, claritate. Magnus eſt Dominus, cùm diſperſiones congregat. Magna virtus eius, cùm contrita clarificat. Innumerabilis ſapientia eius

eſt, cùm vniuerſa & nominibus diſcernit
& numero. Sed qui ſuſcipit manſuetos,
humiliat quoque peccatores vſque ad ter- A
ram. Poſt meritum ſanctitatis, impietatis
pœna ſubiecta eſt: cum ſuſceptis manſue-
tis in claritate ſtellarum, peccatores vſq;
ad terram humiliati internæ legis iudicio
deſtinantur. Ob quæ nos tanquam cun-
ctantes & hæſitantes propheta cohortatur
ad laudem dicens: *Inchoate Domino in con-
feſſione, pſallite Deo noſtro in cithara. Qui ope-* B
*rit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam:
Qui producit in montibus fœnum. Qui dat iu-
mentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuo-
cantibus eum.* Frequenter admonet pro-
pheticus ſermo, vt eum vniuerſitatis hu-
ius eſſe Dominum credamus, quem om-
nis lex Deum locuta eſt, qui ſe nuncupari
Deum Iſrael voluerit, vt nunc in eodem
hoc pſalmo cùm dixiſſet: Ædificans Hie-
ruſalem & congregans diſperſiones Iſ-
rael, ad laudem eius cohortans adiecit: C
Qui operit cœlum nubibus, qui parat ter-
ræ pluuiam: vt non alius atque alius legis
latæ & creationis iſtius Deus poſſet intel-
ligi. Ita autem temperata doctrinæ iſtius
ratio eſt, vt ea creationis enumeratæ &
nomina commemorarentur & genera:
quæ cùm creatorem Deum eſſe latæ legis
oſtenderent, ſignificationem tamen in ſe
inſtitutionis typicæ & propheticæ conti-
nerent. Et nunc confiteri Deum ob id ad- D
monemur, quia operit cœlum nubibus,
quia parat terræ pluuiam, quia producit
in montibus fœnum, quia dat iumentis
eſcam ipſorum, & herbam ſeruituti homi-
num, & pullis coruorum inuocantibus
eum. In his enim omnibus Dei & proui-
dentia ſignificatur & bonitas, vt ſubtecto
nubibus cœlo terris pluuias infundat, vt
vertices collium fœno veſtiat, iumentis
pabulum præbeat, & auibus cibos præſtet, E
quia ab eo alimoniam vniuerſa quæ crea-
uit expectent. Sed hæc omnia diligentius
introſpecta ſignificationis alterius virtu-
tem in ſe habent. Scimus enim eſſe nubes
Iſa 5. quibus Deus ne ſuper vineam pluāt man-
dat, ſicut per Eſaiam dictum eſt: Et nubi-
bus mandabo, ne pluant ſuper eam plu-
1.Reg. 12. uiam: vinea enim Domini Sabaoth do-
Pſal 103. mus Iſrael eſt. Nouimus nubes quæ præ F
Pſal. 56. fulgore eius in conſpectu Domini tran-
ſeunt: Præ fulgore, inquit, eius in con-
ſpectu eius nubes tranſierunt. Nouimus
nubes quas Deus in aſcenſum ſuum po-
ſuit, Et poſuit nubem aſcenſum ſuum.
Nouimus nubes ad quas vſque Dei veritas
eſt, Et vſque ad nubes veritas tua. Et has
nubes aliquot locis ſanctorum doctrinam
ſignificare ratio abſoluta eſt: quæ vetitæ
infidelibus pluere, eloquio arida impio-
rum corda non rigant. Quæ cùm Domi-
nus adſit, eſſe ceſſabunt. Vt orto ſole ſtel-
larum lumen hebetatur, ita & doctrinæ
nubium Domino ipſo iam per ſe fulgente
prætereunt. Per quas etiam ad Dominum
conſcenditur, dum diuina prædicatio
iter nobis regni cœleſtis oſtendit: &
ideo hæ nubes nobis poſitæ ſunt in aſ-
cenſum.

Veritas quoque Dei vſque ad nubes
eaſdem eſt, quia in ſe veram Dei cogni-
tionem hæc doctrina prophetica continet.
Hæc ergo ad commemorationem Dei
laudum creaturarum genera electa ſunt:
quę cum præconium in ſe creatoris oſten-
derent, parabolicam tamen, ſicut Apo-
ſtolus ait allegoricam nobis doctrinam ita
commemorata præberent. Cœlum ergo
nubibus ſubtegitur, id eſt prophetica do-
ctrina rebus eſt ſubiecta diuinis. Pluuia
terris infunditur, eloquia ſcilicet harum
ſubtectarum nubium profunduntur: per
quæ infructuoſi atque aridi ad eliciendos
ex nobis fructus dono diuini imbris hu-
meſcimus. Et hæc eloquia diuina tan-
quam imbrem intelligenda eſſe Moſes te- Deut.32.
ſtatus eſt, dicens: Expectetur ſicut pluuia
eloquium meum, & deſcendant ſicut ros
verba mea, vt pluuia ſuper gramen. Hæc
ergo terræ pluuia præparatur, per quam
fœnum in montibus producitur, & iumē-
tis in eſcam propriam præbetur. Opinor
fœcundiores eſſe montibus valles, quæ
circumiectorum collium concauo decliui
in ſe humore pingueſcant. Et quid ratio-
nis eſt, vt ad eſcam iumentorum produci
fœna laudentur in montibus? Et quan-
quam plures montes fœcundis verticibus
atque herbidis ſunt, tamen rerum corpo-
ralium nominibus ſpiritualis doctrina con-
ſerta eſt. Producunt ergo montes iumen-
tis in eſcam ſuam fœnum: ſed montes qui
exultauerunt ſicut arietes, in quos fre-
quenter propheta oculos erexit, dicens:
Leuaui oculos meos in montes. Hi ergo
montes, patriarcharum, prophetarum, Pſal. 120.
Apoſtolorum, martyrum, altitudines,
fœnum pecoribus producunt. Et quibus
tandem pecoribus? Eſaiam audiamus: Eſai. 1.
Agnouit, inquit, bos poſſeſſorem ſuum,
& aſinus præſepe domini ſui, Iſrael ve-
rò me non cognouit. Et quia per hebe-
tis naturæ irreligioſam ignorationem

pecora

pecora ſunt dicta, cibus quoque eorum ſignificatur in fœno. Hoc ergo fœnum, his A iumentis præbetur in montibus. In pluribus autem codicibus inſertum hunc verſum deprehendimus. Et herbam ſeruituti hominum: vt ea quæ ſuperiùs dicta ſunt, de homine dicta eſſe per nuncupationem ipſius hominis intelligerentur. Sed nos non egemus hoc ſenſu. Nam licet non impediat adiectus: non tamen eum, tanquam non in aliis ad huius intelligentię B confirmationem vti poſſimus, amplectimur. Hic enim ordo dictorum eſt: *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, dat iumentis eſcam ipſorum, & herbam ſeruituti hominum, & pullis coruorum inuocantibus eum.*

Siue igitur per nubium pluuiam producto iumentis in montibus fœno, vt allegorica doctrina poſſet intelligi, hæc verba C ſeruituti hominum præbetur, qui pecudea ignoratione depoſita, Deum tandem rationabiliter comperiſſent: ſiue, quod abſolutius intelligi poteſt, in herba fructus humanis cibis præſtiri edocentur, quia omnes fructus per herbam confirmantur in meſſem: Deo vtrumque laudi eſt, infirmitati eum noſtræ vel corporales cibos, vel ſpiritalia in prophetis vitæ pabula præbuiſſe. Sed id quod ſequitur quomodo in- D telligi oportebit?

Et pullis coruorum inuocantibus eum.

Deum inuocare proptium hominis officium eſt, qui ſolus ex vniuerſis animantibus particeps rationis effectus eſt. Coruorum verò pulli Deum quomodo inuocãt? Et cur pulli coruorum potius quàm corui, quorum natura hebes, improuida, nulla Dei cognitione donata ſit? Aut quæ eſca præbetur? Nunquid vt fœnum iumentis, E & vt herba hominibus: ſic corruptorum cadauerum fœtidas ſordes Deus orantibus ſe coruorum pullis & pecudum mortes ad cibum vitæ præſentis impertiet? Hæc ita intelligere non dicam erroris, ſed irreligioſitatis extremæ eſt. Quid ergo intelligi oporteat, prout ipſi dono gratiæ cęleſtis adepti ſumus loquemur. Coruum in forma peccatoris conſtitutum eſſe, tum cùm ex arca emiſſus non redit meminimus. F Cùm enim conſiſtendi nuſquam locus eſſet aquis in vniuerſa diffuſus, ipſe columba poſtea non reperta requie reuertente non redut. Cùm enim illic arca eccleſiæ formam habuerit, is qui eccleſiam cùm numquam alibi poſſet conſiſtere derelinquit, peccatoris in eo exemplum eſt conſtitutum: qui cùm nullam aliam præterquam eccleſiæ requiem habeat in ſeculo, mauult tamen in inanibus ſeculi demorari. Hanc quoque autem legimus in paſtum Heliæ depuratam, cibos ſemper ei fuiſſe ſolitam inferre. Et hoc tum, cùm impiiſſimè omnis populus & irreligioſiſſimè diuerſaretur. In famulatum ergo tanti prophetæ hæc auis, quæ in forma peccatoris erat conſtituta, delecta eſt. Cùm enim anterior populus improbabilis repertus eſt, tum Dei prædicatio quæ cibus & eſuritio eſt prophetarum, per eorum qui peccatores erant officia expletur. Nos enim vel cæteri nos ex impudentibus & procacibus, & immundis, & cruentis geniti atq; nati, tanquam pulli coruorum Deum inuocamus, agnitione, confeſſione, famulatu: vt ex iumentis & pecoribus per agnitionẽ Dei homines effecti, rationis ſcilicet participes, ex rationis ignaris, quibus quotidie à Deo producente in prophetis doctrinę prædicationem tanquam in montibus fœnum, cibi cœleſtis præbetur alimonia. Vt autem omnia hęc quæ allegoricè commemorata ſunt, in profectum humanæ ſalutis geri intelligerentur, pſalmi concluſione confirmat. Ita enim ait:

Non in viribus equi voluntatem habebit, nec in tabernaculis viri beneplacitum eſt ei. Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & omnes qui ſperant ſuper miſericordia eius.

Contraria iſta ſibi ſunt, ſi corporaliter intelligantur. Quomodo enim Deus iumentis fœnum producit in montibus, cui non eſt beneplacitum in equis? Neceſſitatis namque miniſterium, non prouidentiæ benignitas eſt, alimoniam præbere non placitis. Sed quia omnis Dei miſericordia curam habet humanæ ſalutis, allegoricè ſuperiùs dicta concluſionis abſolutione conſummat. Non pecorum ſpeciem atq; virtutem, nec precioſarum domorum Deo ornamenta placuiſſe, quæ maxima eſt humanæ opinionis ambitio, habere nobiles equos, domos pulchras: ſed facere tantùm timentem, ſperantem, & poteſtatem Dei & miſericordiam ſpe merúque teſtantem. Miſericors enim & potens eſt, qui dixit: Qui credit in me, non iudicabitur, ſed tranſiet de morte in vitam. Eſt potens mortem demutare vita, & miſericors iudicij amouere terrorem: Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen. Ioan. 5.

Psal. CXLVII.

Alleluya Aggæi & Zachariæ.

LAVDA Hieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortauit ſeras portarum tuarum: benedixit filijs tuis in te. Qui po-
B *ſuit fines tuos pacem: & adipe frumenti ſatiat te. Qui emittit eloquium ſuum terræ: velociter currit ſermo eius. Qui dat niuem ſicut lanam: nebulam ſicut cinerem ſpargit. Emittit cryſtallum ſuam ſicut fruſta panis: ante faciem frigoris eius, quis ſubſiſtet: * Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea: flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Pronuncians verbum ſuum Iacob: iuſtitiam & iudicia ſua Iſrael. Non fecit taliter om-*
C *ni nationi: & iudicia ſua non manifeſtauit eis.*

*ſuſtinebit

Et huic pſalmo & ei qui ante ſuperiorẽ fuit, Aggæi & Zachariæ cum in Hebraicis non exret nomen, aſcribitur: vt & per hunc & per eos, ſicut ſuperiùs oſtendimus, æternæ Hieruſalem prophetia poſſet intelligi. *Lauda Hieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Sion.* Non differt Hieruſalem
D à Sion, nam ſecundùm locorum nomina vrbis ipſius locus idem eſt: ſed nominum interpretatio geminam hanc eiuſdem vrbis commemorationem neceſſariò deſiderabat. Hieruſalem enim eſt ciuitas pacis. Et quia Domini noſtri regnum in pace & vnanimitate ſanctorum eſt: & factus eſt, inquit, in pace locus eius: conuentus ille beatorum qui Dei regnum eſt, Hieru-
E ſalem tanquam ciuitas pacis eſt dictus. Ciuitatem verò hanc viuis, vt ait Apoſtolus, lapidibus extructam, ſanctorum cœtus conformis gloriæ Dei ex reſurrectione conſummat. Qui ſe qualis futurus eſſet per fidem in corpore Domini ante ſpeculatus eſt, & idcirco etiam Sion nuncupatur. Corpus quidem Domini ſecundùm interpretationis virtutem, quia in eo ſpem noſtram fide contemplamur, in omnibus
F ſcripturis Sion nuncupari exiſtimatur, quia Sion ſpeculatio eſt: ſed & ciuitas illa quæ Hieruſalem eſt, quæ propter vnanimitatem ciuitas pacis eſt, etiam propter conformationem in ſe corporis Dei, in quo ſe ante ſpeculata eſt, Sion nuncupatur. Et cuius gloriam adepta eſt, accepit quoque eius & nomen. Ergo & conuentus ille pacificus, & gloria illa corporum demutatorum in Hieruſalem, & Sion nomine, quod vtrumque vnum eſt, non ſaxa ina-
A anima, neque ædificationem hebetem, ſed rationale animal fundamentorum viuarúmque lapides gemmarum & ciues ſanctitatis & Dei in domeſticos ſuos deputans hæc ciuitas eſt, quæ ex ſenſu beatitudinis ſuæ, & confeſſione præconij aduocatur ad laudem. Et propheta cauſam laudationis adiecit:

Quoniam confortauit ſeras portarum tuarum,
B *benedixit filijs tuis in te. Qui poſuit fines tuos pacem, & adipe frumenti ſatiat te.*

Hæc eſt illa beatę terrę hæreditas, quam Dominus in euangelio manſuetis ſpopondit, dicens: Beati manſueti, quoniam ipſi hæreditabunt terram. Plurimis in locis prophetæ beatitudinis huius tempus prædicauerunt, & firmitatem ciuitatis huius æternæ, cuius ita portæ & ſeræ confirma-
C tę ſunt, vt aduerſariis nobis inimicíſque virtutibus impenetrabilis, inuia, indiſſolubiliſque perſeueret, nullius egens ad corporis animæque ſubſtantiam, æternitate firma, benedicta in incolis, voluntate pacifica, vitæ ſubſtantia copioſa. Sed ad hanc Dei prædicationem etiam illud adiungitur: *Qui emittit eloquium ſuum terræ, velociter currit ſermo eius.*) Prædicationis
D regni Dei non fuit lenta properatio, * ſed in omnem terram indefeſſa mobilitate & celeri tranſcurrit. Vbi enim non ſtatim eum Dominus gloriam in corpore natus oſtendit Apoſtolicæ & propheticæ doctrinæ curſus egreſſus eſt? Per hanc namque velocem tranſcurſionem ædificatio beatæ huius ciuitatis eſt cœpta, quę auditis opulentiæ ſuæ copiis quotidie vbique
E viuis fidelium lapidibus ſtructa vſque ad incolatus ſui plenitudinem comparatur, cuius in congregandis omnibus ex quatuor partibus mundi velox ſermo percurrit, rurſum ad confrequentandam hanc beati regni ciuitatem in cœtum conſummatæ plenitudinis congregandis. Sed & prædicatio alia connectitur: *Qui dat niuem ſicut lanam: nebulam ſicut cinerem ſpargit. Mittit chryſtallum*
F *ſuam ſicut bucellas, ante faciem frigoris eius quis ſuſtinebit? Emittet verbum ſuum & liquefaciet ea: flabit ſpiritus eius & fluent aquæ.* Vitæ via, ſicut Dominus in euangeliis ait, anguſta & tribulata eſt, neque niſi per maximas difficultates & moleſtias hac ad cœlorum regnum via pergitur. Quod quidem de moleſtiis huius ſeculi dictum fuiſſe intelligi oportet: per præſentes enim vexationes in requiem eternam aditur.

*præparatio

Et

Et quamuis rerum præſentium laboribus quaſi quadam violentia aſperrimæ hyemis A vtamur, tamen poſt harum præſentium acerbitatum rigores, Deo eos reſoluente, in placidis, & tranquillis, & ſerenis quieſcimus: ſecundùm enim dictum propheticum & allegorumeni * conſuetudinem nunc in niue, & nebula, & cryſtallo, quæ omnia per naturam ſuam vrunt atque mortificant, ſecularium in nos moleſtiarum & calamitatum & dolorum noctur- B num frigus ſignificatum eſſe * credendum eſt. Scit hic idem propheta beatæ huius ciuitatis participem nequaquam iam frigore iſto iniuriç ſecularis vrendum, dicens: Per diem ſol non vret te, neque luna per noctem. Hæc enim omnia quibus per præſentes calamitates adurimur, rurſum Dei bonitate reſoluta liquuntur. Nix namque lanæ mollitudine defluens, C tegens omnia intra ſe detinet: pruina quoque nebulæ deſcendentis cineris modo ſparſa conſtringit: cryſtallum etiam vltra conſuetudinem grandinis duratum, & in fruſta ſolidatum habet in ſe & impetum, & rigorem. Et ſi hæc perpetuo permanerent, nunquid non vniuerſa horum frigore peruſta ſemper arerent? Quis enim ferre æternas corporis calamitates indeficiē- D téſque poſſet, ſi ſeries mali noſtri ſempiterna traheretur? Sed diſſolutis infirmitatibus corporis, regni beati huius tempus æternum eſt, vbi non flendum, non dolendum, non corporeæ cupiditatis demutatione labendum eſt: ſed in his viuendum, quæ inquit oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcendit. Ceſſat in bonis futuris intelligentiæ audi- E tus & aſpectus: nec conſpectui ſubiicitur, nec auditu capitur, nec mente percipitur, quicquid illud beatis æterniſque beatum æternumque promittitur. Soluentur igitur hæc omnia niuis, pruinæ, cryſtalli frigora tanquam flatu tepenti: tum cum poſt hos ſecularis noctis rigores tempora illa regni æterni in vnam atque indemutabilem tranquillitatem Dei ſpiritus temperabit. Atque vt ſub niuis & nebulæ & cryſtalli F frigore intolerabili ſi maneret, Dei tamen ſpiritu in deliquium reſoluendo, ſignificaſſe illam æterni regni æterno populo beatam temperiem noſceremus, Pſalmum propheta tali confeſſione concluſit: *Ante faciem frigoris eius quis ſuſtinebit? Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Qui annunciat verbum ſuum Iacob, iuſtitias & iudicia ſua Iſrael. Non* A *fecit taliter omni nationi: & iudicia ſua non manifeſtauit eis.*

* allegoricá

* & calamitatum dolorem, & noctu, ignorantiæ rigores ſignificari cred.

Pſal. 120.

Peculiaris hæc in Iacob & Iſrael Dei voluntas eſt, non in eum Iſrael, neque in in eum Iacob, qui hoc corporis nomen ad ſolatium veluti generoſæ in ſe ſtirpis amplectitur: ſed eum Iacob qui ſupplantauit priorem, qui primogenita ſpe æternitatis emit, cui Iſrael de Deo videndo B cognomen eſt, qui ipſe Hieruſalem & pacis eſt ciuitas, qui ædificatus ſupra petram fidei, confirmatis portarum ſeris fortiores portarum portas inferi obtinebit. Qui in verbo Dei congregatur, qui non inopia eget, non ſecularis rigoris frigore aduritur: ſed liquefactis omnibus, & Dei ſpiritu abſolutis, tempore ęternæ ſerenitatis vtetur, huic pronunciatur hoc verbum. Hic per C ſpiritalem intelligentiam has Dei iuſtitias & iudicia expectat: conſors boni huius nulla gens alia eſt, neque hanc iudicij gloriam infidelitas irreligioſa cognoſcit. In ſua enim venit & ſui eum non receperunt. Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: Dominus noſter Ieſus Chriſtus qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

D

Psal. CXLVIII.

Alleluya.

L*AVDATE Dominum de cælis, laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes angeli eius: laudate eũ omnes virtutes eius. Laudate eum* E *ſol & luna: Laudate eum omnes ſtellæ & lumen. Laudate eum cæli cælorum, & aquæ quæ ſuper cælos ſunt laudent nomen Domini. Quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Statuit ea in æternum & in ſeculum ſeculi: præceptum poſuit, & non præteribit. Laudate Dominum de terra: dracones & omnes abyſſi. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum: quæ faciunt verbum eius. Montes & omnes colles: li-* F *gna fructifera & omnes cedri. Beſtiæ & omnia pecora: ſerpentes & volucres pennatæ. Reges terræ & omnes populi: principes & omnes iudices terræ. Iuuenes & virgines, ſeniores cum iunioribus: laudent nomen Domini, quia exaltatum eſt nomen eius ſolius. Confeſſio eius ſuper cælum & terram: Exultauit cornu populi ſui: hymnus omnibus ſanctis eius: filijs Iſrael populo appropinquanti ſibi.*

Superiores tres pſalmi, quibus propheta nos ad laudem Domini aduocat, beatæ illius ſpei noſtræ diſtributionem ipſo collocationum ſuarum ordine ſunt ſequuti. Primus enim eorum ob ſpem æternitatis, & cæleſtis regni expectationem cantatus eſt. Secundus ob ædificationem ſanctæ ciuitatis, & congregationem ſanctorum, qui ad plenitudinem ſanctæ huius ciuitatis conueniant ſubſequutus eſt,

A

Tertius iſte iam ob gratulationem exædificatæ ciuitatis, & æterna pace fundatæ, & poſt ſeculi vrens arenſque frigus cœleſti ſpiritu temperatæ, in hunc hymnum eſt comparatus. Doctrinæ ergo idem eſt ordo qui rerum. Nam ſecundùm propheticam & apoſtolicam prædicationem, beati iſtius regni & ciuitatis æternæ in his ordo diſpoſitus eſt, in reſurrectionis demutatione, in congregatiune ſanctorum, in dominicorum ciuium confrequenrantium * incolatu. Poſt quæ iam in æterna beatitudine omnibus conſtitutis, ad canendas Dei laudes hoc conſequenti pſalmo chorus cœleſtium virtutum poteſtatumque contrahitur: vt ob depulſam ſeculi vanitatem creatura omnis ex magnis officiorum ſuorum laboribus abſoluta, & in beato regno æternitatis aliquando reſpirans, Deum ſuum & læta prædicet & quieta, & ipſa ſecundùm Apoſtolum in gloriam beatæ æternitatis aſſumpta, cùm ait: Etenim expectatio ipſius creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura ſubiecta eſt, non ſponte, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis, in libertatem claritatis filiorum Dei. Hinc ergo hymnus eſt libertatis indultæ, quod officiorum ſuorum neceſſitate abſoluta, & antea in vſus humani ſubiecta ſeruitij, iam conformata tandem filiorum Dei gloria in æternam beatitudinem creationum elementa requieſcunt. Cuius beatitudinis longo iam diu ſecundùm apoſtolum Petrum deſiderio detinebantur, cùm ait: Hæc quę modo vobis nunciata ſunt, per eos qui vobis Spiritu ſancto Euangelizauerunt, quæ miſſa ſunt è cœlo, in qua re concupiſcunt angeli proſpicere. Expectatio itaque cœleſtium eſt beatitudo terrena, & corruptionis noſtræ demutatio diuinarum creationum demoratur elementa, proſpicere hanc euangelicæ prædicationis ſpem concupiſcentia, gloriam ſuam ex gloriæ noſtræ confotmatione ſuſceptura: qua iam ſecundùm prophetiam pſalmi adepta, in conſonam laudem perceptæ * beatitudinis aduocantur:

B

C

* cum frequentatione

Rom. 8.

D

E

1. Pet. 1.

F

* præcepta

Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius. Laudate eum ſol & luna: laudate eum omnes ſtellæ & lumen. Laudate eum cœli cœlorum: & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen Domini. Quia ipſe mandauit & creata ſunt: ipſe dixit & facta ſunt. Et ſtatuit ea in ſeculum ſeculi: Præceptum poſuit, & non præteribit.

Abſoluto quidem ad intelligentiam ſermone, propheta omnes cœleſtes virtutes adhortatur ad laudem, ſed non ſine perfecta ratione doctrinæ. Primùm enim errorem hunc humanæ ignorationis auertit, quo fortunis concurſibus hunc mundi habitum in ſe coiſſe, atque ita ex inordinatione in ordine conſtitiſſe, quidam auſi ſunt opinari. Tum quod alij hunc ipſum mundum Deum eſſe qui ſe agitet ac moueat, & in annuam temperiem curſu dimenſę rationis moderetur, exiſtiment.

Poſtremò quod quędam ſibi ex his ipſis vnuſquiſque legit elementis, aut cœlum, aut ſolem, aut aquam, aut aëra, quibus Dei honorem inani atque impia religione deferret. Omnem igitur errorem ignorationis excluſit, dicens: Quoniam ipſe dixit & facta ſunt, ipſe pręcepit & creata ſunt. Nullus igitur hic fortuitorum concurſus, nulla naturę proptię virtus, nulla ęternitatis ex ſemet ſubſtantia in his quæ creata docentur, admittitur. In quo dicto etiam id docetur, quod & Geneſis diſtinxit, & euangelia teſtata ſunt, & Apoſtolus prædicauit, Dei iuſſa facta eſſe omnia, non per ſe extitiſſe, tanquam ipſa illa materia obedientiæ vitalis exiſtere, cum eſſe ac ſubſiſtere iuberetur: ſed omnia ex mandato creata eſſe, & dictum fuiſſe ab eo qui dicebat vt fierent. Ita enim Geneſis eſt loquuta: Et dixit Deus, & fecit Deus: Et nunc propheta ait: Dixit & facta ſunt. Non enim ſibi præcepit vt fierent, ſed ſunt facta cum dixit: facta autem ſunt per eum, de quo euangeliſta teſtatus eſt: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et Apoſtolus ait: Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipſo condita

Coloſſ. 1.

condita ſunt omnia in cœlis & in terra, viſibilia, & inuiſibilia, ſiue ſedes, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum, & in ipſo condita ſunt. Et ſapientia de ſe ita loquuta eſt: (Prou. 8.) Ego eram apud illum componens, mihi aggaudebat, cum lætaretur orbe perfecto. Ceſſat itaque ambiguitas intelligentiæ, & noui & veteris teſtamenti autoritate conuicta, patri filium ante ſecula manentem in creandi mundi exordio adſtitiſſe. Cauſam etiam propheta aliam laudis adiecit: *Quoniam ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Statuit eum in ſeculum ſeculi.* Manent enim ex nihilo ſubſtituta, & gratiam ex eo quod ſunt, creatori ſuo debent: cum ſenſum vitæ ſuæ bonitate eius, & virtutem, & ſcientiam, per quem viuere ſeu ſentire cœperunt. Viuunt autem adeò, vt & in ſeculum ſeculi maneant, & ſecundùm Apoſtolum, reuelationem filiorum Dei expectent, à corruptionis ſeruitio in conformem eorum gloriam liberanda. Contuendum autem eſt, in his creaturis quæ in ſeculum ſeculi ſtatura, neque cœlum hoc quod firmamentum nuncupatur, neque terram, quæ arida dicta eſt, commemorata * fuiſſe, quia & in prophetis * dictum ſit: Ecce ego facio cœlum nouum, & terram nouam. Et Dominus in Euangelio dixerit: (Marc. 13.) Cœlum & terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt: de quibus non huius loci ſermo eſt. Tantum illud ad admonitionem commemorandum à nobis fuit, non diſſolubiles creationes nunc ad laudem Dei fuiſſe numeratas, ſed eas quæ in æternitatis ſunt ſubſtantia conſtitutæ. Ac ne fortè quod in æternum manerent, naturale illis eſſe ex ſubſtantiæ beatitudine crederetur, ſubiecit: *Præceptum poſuit & non præteribit.* Vt hoc quod ſunt, id eſt, vt maneant in æternum, non naturæ ſuæ eſſe intelligant, ſed præcepti eius ſit, qui potens ſit rebus ex nihilo ſubſtitutis naturam æternitatis afferre. Non enim inquit, præteribit præceptum, id eſt, mandati eius non erit finis: quia in æternum manent, quibus æternitatem virtus æternitatis indulſit. Poſt quæ rurſum terrena cætera aduocantur ad laudem, quæ etſi non omnia ſunt horum cœleſtium & beatorum bonorum conſortia, partim per irrationabilem ſenſum, partim per inanimalem naturam, partim per impietatis offenſam: tamen Deum per id quod talia ſunt inſtituta, ipſa inſtitutionis in ſe habitæ prouidentia prædicant. Ait enim ita: A *Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyſſi. ignis, grando, nix, cryſtallum, ſpiritus procellæ quæ faciunt verbum eius. Montes & omnes colles: ligna fructifera & omnes cedri. Beſtiæ & vniuerſa pecora: ſerpentes & volucres pennatæ: reges terræ, & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. Iuuenes & virgines, ſeniores cum iunioribus laudent nomen Domini.* Omnia laudem Dei concinunt, licet B quædam ſenſum laudis carentia ſint, ſed per inſtitutionis ordinem qualitatemque gignendi præconium creatoris oſtendunt. Detenti in terra dracones, eorumque plures in abyſſis demerſi: vt nos intra metum & religionem, dum ipſi intra abyſſum terrâque religati impietatis noſtræ pœnis præparantur, coercerent. Natura ignis, niuis candor, cryſtalli glacies, procellæ ſpiritus, montium celſitas, di- C ſtinctio collium, arborum fructus, beſtiarum varietas, pecorum vtilitas, ſerpentum niſus, volucrum volatus, regum poteſtas, populorum famulatus, principum dignitas, iudicum æquitas, ætatum omnium & ſexuum mores, ſtudia, virtutes. Hæc itaque omnia in diuerſos ineffabiléſque vſus formata, diſtincta, animata perfecta, creatoris prouidentiam laudant: & eorum quæ aut inanima, aut irrationa- D bilia ſunt, qualis laudatio eſſet oſtendit, dicens: *Quæ faciunt verbum eius.* Vt ex eo quod in hunc officiorum ſuorum ſint ordinem conſtituta, præconium eius à quo ita ſint inſtituta teſtentur. Regibus verò & cæteris aliis tanquam rationis conſortibus, hæc laudandi cauſa propoſita eſt: *Quia exaltatum eſt nomen eius ſolius, confeſſio eius ſuper cœlum & terram.* Et hac quidem E Deus regum, & populorum, & principum, & iudicum & ætatum omnium conſtitutione laudabilis eſt, qui humanæ vitæ curſum tali diuerſorum officiorum temperatione contineat. Tamen quia omnis ſuperior laudatio beati illius regni tempus oſtendit, hanc cauſam laudis adiecit quia exaltatum eſt nomen eius ſolius. Tum enim Deus vnus etiam ab inuitis, & intelligetur, & videbitur, religato diabolo, F & angelis eius pœnæ cum eo æterni ignis addictis, & omni ſpiritualium nequitiarum poteſtate ſublata, cum iam non peccatum, non mors, non terrenus hic mundus ſit. At enim: *Confeſſio eius ſuper cœlum & terram, & exaltauit cornu populi ſui.* Id eſt: In illo beatæ ciuitatis illius ſeculo, vbi cornu populi ſui Dominus exaltabit,

* commemoratam.
* cum à propheta.

& incorruptionem ei quæ ſignificatur in
cornu per honorem immortalitatis im- A
pertiet. Tum enim cœlum nouum & ter-
ra noua erit, cum his præſentibus diſſolu-
tis, noua illa & æterna ſuccedent: ideo *

* Noua illa & æterna ſuccedente, Deo cõfeſſ.

confeſſio eius ſuper cœlum & terram red-
detur: quia non in hoc ſeculo, neque in
hoc aëre, ſed in ſuperioribus locis ſedes
beati illius regni eſt conſtituta. Et quia
illud ſanctorum eſt regnum per quod re-
gnante Domino ad beatum regnum Dei B
patris aſcendent: pſalmum ita propheta
concluſit, *Hymnus omnibus ſanctis eius, filiis
Iſrael populo appropinquanti ſibi.* Sanctorum
omnis hic hymnus eſt, qui Deum non vt
cæteri reges, aut principes, aut iudices
pro virtutis & confeſſionis admiratione
laudent, ſed pro gaudio conſummatæ in
ſe beatitudinis & gratulatione cantan-
tium: ſancti ſcilicet, qui Iſraël filij ſunt C
Deo propinquantes, non illi vtique de

Marc. 7.

quibus dictum eſt: Plebs hæc labiis me
honorat, cor autem eorum longè eſt à me:
ſed hi qui merebuntur audire, Propè eſt
Dominus omnibus inuocantibus eum.
Illis ergo proprius hic hymnus eſt, qui
Deo propinquabunt, qui per hoc ſanctæ
Hieruſalem regnum beatum æterno re-
gno proximi, poſt regnum Domini Ieſu D
Chriſti in regnum Dei patris Domino
congregante tranſibunt, Apoſtolo dicen-

1. *Cor.* 15.

te: Cùm tradet regnum Deo patri, cùm
euacuauerit omnem principatum & om-
nem poteſtatem & virtutem. Oportet
enim eum regnare, donec ponat omnes
inimicos ſub pedibus eius. Omnibus enim
ſubiectis ſub pedibus eius, nouiſſima eua-
cuatur mors *. Cùm dixerit: Omnia ſunt E

* Omnes enim ſubiiciet ſub pedibus eius. Nouiſſima enim euacuabitur mors.

ſubiecta præter illum qui ei ſubiecit om-
nia, tunc ipſe ſubiectus erit illi qui ei ſub-
iecit omnia, vt ſit Deus omnia in omni-
bus: hic ergo populus eſt propinquans
regno Dei patris per regnum filij Dei
proximus. Regnat itaque Dominus tra-
diturus Deo patri regnum: non regni
poteſtate cariturus, ſed nos, qui regnum
eius ſumus, Deo patri traditurus in re-
gnum. Regni traditio noſtra prouectio F
eſt, vt qui in regno filij erimus, in regno
quoque ſimus & patris: digni per id re-
gno patris, quia digni regno erimus &
filij, proximi tum patris regno, cùm filij
erimus regnum: qui eſt benedictus in ſe-
cula ſeculorum. Amen.

Psal. CXLIX.

Alleluya.

A *CANTATE Domino canticũ nouum,
laus eius in Eccleſia ſanctorum. Læ-
tetur Iſrael in eo qui fecit eum: &
filij Sion exultent ſuper regem ſuum. Laudent*
B *nomen eius in choro: in tympano & pſalterio
pſallant ei. Quoniam beneplacitum eſt Domino
in populo ſuo: exaltauit manſuetos in ſalutem.
Exultabunt ſancti in gloria: lætabuntur in cu-
bilibus ſuis. Exultationes * Dei in faucibus eo-
rum: & gladij ancipites * in manibus eorum.*

* exaltationes. * bis acuti.

*Ad faciendam vindictam in nationibus: incre-
pationes in populis. Ad alligandos reges in ma-
nicis & compedibus: & nobiles eorum in vin-*
C *culis ferreis. Vt faciant in eis iudicium conſcri-
ptum: gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.*

Superior pſalmus omnem creationum
diuerſitatem ad laudem Dei creatoris eſt
adhortatus: & ordo à cœleſtibus cœptus
cuncta terræ ac maris, & aëris animantia
percurrit, vniuerſo quoque genere æta-
tum, ſexuum, poteſtatum ad honorem
debitæ confeſſionis admonito, vt glo-
D riam eius, qui ſe ad vitam animaſſet, fir-
maſſet, ornaſſet, pius gratiarum ſermo
celebraret. Poſtquam (vt dignum fuit)
propheta pſalmi huius fine proprium of-
ficij ſui munus expleuerat, omnibus qui-
dem ad laudem diuinam adhortatis, hym-
num tantum eſſe ſanctorum eius oſten-
dit. Filiis ſcilicet Iſrael populóque qui
fieret Deo proximus, vt cum vniuerſitas
E omnis Deum ex vitæ ſuæ ſenſu, & gratu-
latione laudaſſet, Iſrael tamen eius ſolus
appropians hymnum de cognitionis ac
dignationis diuinæ familiaritate canta-
ret. Poſt quæ nunc ad cantandum Deo
nouum canticum incitamur. Et forte ni-
hil vltra reliquiſſe pſalmus anterior no-
uitatis admirationiſque credatur, cum ſi
quid illud in gratulatione noſtra ſenſú-
que ſit, idipſum in laude oportere eſſe
F præſcriptum ſit. Efferre autem ſe vltra
cæleſtem ſedem menſuram non ſufficit,
ſed laudare Deum ea quæ ſupra cœlos
ſunt admonemur. Rurſum autem ſe ten-
dere vltra abyſſi immenſitatem intelli-
gentiæ noſtræ opinio non poteſt. Verum
ea quæ in his ſunt ad laudis officium ad-
uocantur. Iam verò ipſa illa natura aëris
in grandine, niue, cryſtallo, procellæque
ſpiritu concinere gloriam tantæ laudis
iubentur.

Quæ ſequuntur vſque ad finem enarrationis in Pſalmos ex manuſcriptis eruta, & addita fuerunt editioni Lutetiæ an. 1605.

iubentur. Tum porrò vniuerſitas generis
humani in regibus, in principibus, in iudi-
cibus, in omni vel ætatis flore, vel ſenectu-
tis maturitate, Dei laudem cantare præ-
cepta eſt, quia hæc omnia ſibi impertur-
bato curſu, moderatóque conſiſtant,
fluantque vniuerſa ita naturæ ſuæ lege
præcepta, vt decedere his ex ea quæ crea-
ta ſunt conſtitutione non liceat. Cùm er-
go nulla extra hæc rerum diuinarum cæ-
leſtiúmque decreta videatur homini con-
ceſſa eſſe cognitio, cognitioniſque lauda-
tio. Videamus, ad quod nunc nouum
canticum aduocemur, cum dicitur: *Can-
tate Dominum canticum nouum.* Eſt planè
nouum canticum, cuius quidem noui
cantici gratulationem iam & in ſuperio-
ribus pſalmis, in quibus nouum canticum
cantatur, oſtendimus, cùm in gentibus
Dominus eſſe regnaturus oſtenditur,
cùm ipſum ad regni gloriam dextera ſua
ſaluabit, eùm aſſumens ex inferno ani-
mam ſuam nos ſecum aſſumpſit in reges.
Proprium ergo hoc canticum nouum eſt
ſanctis eius. Id enim ſequitur: *Laudatio
eius in Eccleſia ſanctorum. Lætetur Iſrael in eo
qui fecit eum: & filiæ Sion exultent ſuper regem
ſuum. Laudent nomen eius in choro, in tympa-
no, & pſalterio pſallant ei.* Idem in eo qui
ſecundùm nonageſimi & quinti pſalmi
canticum nouum regnabit in gentibus, &
quem in ſequenti cantico nouo, in mira-
bilibus factis ſuis Dominus ſaluabit.
Super hoc igitur rege lætatur Iſraël, &
Sion filij eius, ſcilicet Sion quæ mater in
cælis eſt. Quæ conſcriptorum primitiuo-
rum, & angelorum frequentantium ciui-
tas eſt, & Iſrael ille qui ſpiritu non litera,
& ſuper quem Apoſtoli pax eſt. Hi ergo
filij qui ſuſcipientes confitéteſque regem
filij Dei facti ſunt, & hi ergo qui in cor-
pore Deum mentis oculis agnouerunt,
lætabuntur in choro, in tympano, pſalte-
rioque pſallentes. Hæc autem muſa læti-
tiæ in tabernaculis iuſtorum eſt, & in ſym-
phoniæ cantu in reditu filij pœnitentis
auditur. Quæ autem nunc propriè poſt
creaturarum laudationem, & ſuperiora
cantica noua, huius cantici noui cauſa
eſſet, oſtendit, dicens: *Quia beneplacitum
eſt Domino in populo ſuo: Exaltauit manſuetos
in ſalutem. Exultabũt ſancti in gloria.* Omnia
quidem Deo cum ſunt creata placuerunt,
Geneſi teſtante, cum dicit: Et vidit
Deus quia bona ſunt. Sed beneplacitum
ei in populo ſuo eſſe cognoſcimus. Bona
quidem creatio hominis eſt vt quæ ini-

tium criationis ſecundùm originem Dei
A ſimilitudinemque ſortita eſt, ſed iudicio
ſe immutabilis Dei ſecundùm demuta-
tionem humanæ voluntatis atque arbi-
trij temperantes, dum quia peccaſſent, &
agerent pœnitenda, pœnitere ſe, quia fe-
ciſſet hominem teſtatus eſt. At verò ipſis
illis ex peccato in vitam reformatis, de-
pulſa pœnitentiæ querela, iam benepla-
citi in eos affectus oſtenditur, reconciliati
enim ſumus per corpus & ſanguinem
B Chriſti ex inimicis in filios Deo, cum no-
bis æterni ſacerdotis placationem in pœ-
nitentiæ ſacramento ſpopondiſſet pro-
pheta dicente: *Iurauit Dominus & non pœ-
nitebit eum:* tu es ſacerdos in æternum ſe-
cundum ordinem Melchiſedech. Com-
placitum ergo eſt quod impœnitens eſſe
iuratum eſt, cui regnantem ſecundùm or-
dinem Melchiſedech, idem gentium &
rege & ſacerdote, primùm mãſuetis ſalus,
C deinde ſplendor eſt ſanctis exultantibus
ſuper regem ſuum. Sed poſt ſanctorum
gloriam intelligendum eſt, quid ad canti-
ci noui plenitudinem conſequatur: *Læta-
buntur in cubilibus ſuis: exultationes * Dei in
gutture eorum & gladij bis acuti in manibus
ipſorum.* Iam non lacrymis ſtratum rigabi-
tur, nec in hoc mortis corpore degentium
ob peccati neceſſitatem ac dolorẽ noctis
D ſingulis lectus lauabitur. In cubilib. enim
iam ſuis ſancti lætabuntur in gloria, & ob
id Dei exultationes ſemper in gutture. Per
ſignificationem gutturis internæ con-
ſcientiæ proteſtatur affectum. Sed neque
ſolùm in eorum gutture exultatio Dei eſt,
verum etiam ipſorum manus bis acutis
gladiis armabuntur. Hæc filiis Sion, co-
gnitio regis indulget, quibus in choris
E tympaniſque pſallentibus diſpoſita ſit. &
ſalus, & gloria, & lætitia, & exultatio, &
poteſtas. Nam poteſtatem in gladio ſigni-
ficantium pluribus locis, tũ conſequenti-
bus admonemur. Cur enim bis acuti gla-
dij in manibus eorum eſſent, edocuit mox
propheta, dicens: *Ad faciendam vindictam
in nationibus: obiurgationes in populis. Ad alli-
gandos reges eorum in compedibus, & nobiles
F eorum in manicis ferreis. Vt faciant in his iudi-
cium conſcriptũ: gloria hæc eſt omnibus ſanctis
eius.* Hoc ergo eſt canticum nouum, dum
humiles terræ tribulatique corde regibus
conſtituantur in reges, cum exiſtimati
purgamenta mundi, & vel abortiua gen-
tium lumen mundi & vltores ſint natio-
num. Gladij enim bis acuti in manibus
eorum ſunt. Qui ſancto illi in Apocalypſi

* exultatio-
nes.

gladius bis acutus ex ore ſit, iudicium vndique poteſtatis exercens. Nam & gladiũ
venit Dominus mittere in terrã. Et ſancti A
ſecundùm Apoſtolum mundum iudicabunt, & in illis iudicabitur mundus. Dictũ eſt enim : An neſcitis quia angelos eſtis iudicaturi? Fit ergo per eos vindicta in nationibus. Deus enim in nobis eſt vltionum obiurgatio. Deinde exeritur in populos. Fidelis namque eſt qui ait : Arguam te & ſtatuam hæc contra faciem tuam. Sed argutionis huius hic exitus eſt, vt reges na- B
tionum nobileſque earũ manicis & compede vinciantur. Vincti enim manibus & pedibus ſecundũ Euangelia, in exteriores tenebras deputantur. Et quia illic erit fletus & ſtridor dentium, fiet iudicium conſcriptum, quod lex ſcilicet præſcripſerat. quod prophetæ nũciauerant, quod omnis diuinus erat ſermo teſtatus, hoc fides, pietas, continentia, confeſſio habet, meritum hoc contemptus ſeculi muneris ſumit fie- C
ri regem regum, quorum odia ob Chriſti nomen excepta ſint, vinciri nobiles quorum nos vincula carcereſq; concluſerint, conſcriptum in eos iudicium habetur, quorum & gladij deſæuierint, & poteſtas, ſic ſanctorũ gloria omnis à Deo eſt, cũ poſt has vitæ & corporum paſſiones exerant poteſtatem. Sic cantici noui hymnus impletur, cum poſt gentium opprobrium regumque cruciatus iudicium conſcriptum D
in gentes regeſque decernant, quibus Dominus Ieſus Chriſtus & vnigenitus Deus & Dominus & rex eſt, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Psal. CL.

LAVDATE Dominum in ſanctis eius : Laudate eum in firmamento virtutis eius. Laudate eum in virtutibus eius : laudate eum ſecundùm multitudinem magnitudinis eius. Laudate eum in ſono tubæ: laudate eum in pſalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro : laudate eum in chordis & organo. Laudate eũ in cymbalis beneſonantibus : laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis ſpiritus laudet Dominum. E

Magnis pſalmorum librum ſacramen- F
tis rerum cæleſtium refertum eſſe ſæpe tractauimus, vel cum diſpoſitio ſingulorum contra temporis geſtorumque rationem, ordinem numerúmque ſortita ſit, vel cum ſuperſcriptiones nonnullæ aliter quam Hebræorum libris continentur aſſcriptæ ſint, vel cum tituli plures, cùm nulli ſint, præferantur. Cùm ergo vltra literæ opinionem celſioris intelligentiæ ſenſu volumen digeſtum ſit, oportuit idipſum digno fine concludi, vt ſecundùm glorioſam ſpei noſtræ perfectionem libet quoque tanti prophetæ conſummatus exiſteret. Primum enim in eum eſt numerum diſtriburus, qui ex tripartito quinquageſimo numero eſſet explendus, cùm neque in Hebræis numerus ſingulis quibuſque connexus ſit, & plerique apud eos pſalmi quo minus hic triplicis quinquageſimus numerus conueniret, iuncti ſint. Fuit ergo in tranſlatoribus hoc intelligentiæ ſpiritalis, vt congeſtam hanc in plurimis continuatámque ſeriem partirentur in numerum, vt pſalmorum omnium hic & ordo, & numerus qui in his triſquinquageſimus eſt poſſet expleri, totiuſque libri idem hic quaſi ſtatus exiſteret, qui fidei vt in quinquageſimo pſalmo centeſimóque tractauimus, quorum vnus ſecundum præſcripta legis poſt ſabbatorum ſabbata confeſſionem peccati remiſſionémque complexus eſt, alius ſub eiuſdem numeri plenitudine non indulgentiam peccati, ſed fructum officiumque iuſtitiæ comprehendit, poſtquam rurſum ædificata iam in æternum Dei ciuitate, & omnibus ad gratulationem eius laudémque commonitis ſub eiuſdem rurſum numeri poteſtate ſpes eſt cõſummata ſanctorum. Iam ad ſpiritalem omnibus gloriam naturámque renouatis, vt gradatim per hoc ad Dei conſortium veniretur, cùm peccatorum remiſſio vitæ innocentiam & iudicij conſtantiam mereretur; vitæ autem innocentis iudicijque conſtantia ſpiritalis gloriæ ſumeret dignitatem, ac ſic omnia baptiſmum, reſurrectio, demutatio continentur, cum prima nos libri huius quinquageſima regeneret ad innocentiam, ſequens ad iudicium innocentiæ reſurrectione producat, tertia in natura ſpiritus & laude conſtituat. Poſt vinctos enim compedibus reges, ligatoſque manicis nobiles, ſanctorum iudicium conſcriptum, cum in his omnibus gloria conſtitiſſet, gloriæ tamen ipſius conſummatio hæc ſecuta eſt : ſuperiora proximò. Pſalmus ad laudem nos Dei ob creationum magnificentiam aduocauit, ſed poſt cantici noui hymnum Deus non adhuc in operibus laudandus, ſed laudandus in ſanctis eſt, quos poſt iudicium conſcriptum in

æternitatis

æternitatis gloriam collocauerit, & indemutabiles iam cæleſti honote donauerit, per quod in virtutis ſuæ laudandus ſit firmamento, quia firmamentum æternæ virtutis inuexerit, abſorpta in contentione morte cum corruptionem incorruptio deuorauerit: & idcirco firmamentum virtutis laus ſequitur poteſtatum, quia mortem immortalitas conſumpſerit, tribuens quod oculus non vidit, nec cor cogitauit, nec auris audiuit.

Deſunt quinque lineæ quæ fugientibus litteris in v. cod. ſcriptæ legi non potuerunt.

in ſanctis & ad laudem * * * * * * * ſuas.

Deus ſecundùm Apoſtolum nos ante mundi conſtitutionem in cæleſtibus ſpiritali benedictione benedixit, ad cuius laudis gloriam omnia & vocis & operum officia incitant diuerſitate habitationum & claritate. Laudandus idcirco in cymbalis beneſonantibus, in cymbalis exultationis laus iſta perficitur, quæ laus omnis in ſanctis eſt, quod ab his corruptionem carnis ſanguiniſque depulerit, quod ad imaginem creatoris ſui ſint reformati, quod conformes iam eſſe gloriæ corporis Dei cœperint, quod in omnem Dei plenitudinem impleantur; quòd cum Deus ſpiritus ſit, Deum tamen non caro iam ſit laudatura, ſed ſpiritus.

Finis Enarrationum in plerosque Pſalmos.

HILARIVS AVGVSTINO, de reliquiis Pelagianæ hæreſeos Epiſtola.

Domino beatiſſimo ac toto affectu deſiderando, & multùm in Chriſto ſuſcipiendo, patri Auguſtino Hilarius.

Hæc epiſtola & ſequens, videntur eſſe Hilarij, Arelatenſis epiſcopi.

SI ceſſantibus contradicentium quæſtionibus gratæ ſunt pleráque ſtudioſorum inquiſitiones, vt etiam illa quæ abſque periculo ignorentur, ediſcant: arbitror gratiorem fore ſedulitatem noſtræ relationis, quæ dum indicat ſecundùm quorundam proſecutiones quædam aduerſantia veritati, non tam ſibi quàm illis qui turbantur & turbant, per conſilium ſanctitatis tuæ ſatagit prouideri, Domine beatiſſime ac toto affectu deſiderande, & multum in Chriſto ſuſcipiende pater. Hæc ſunt itaque quæ Maſſiliæ, vel aliquibus etiam locis in Gallia ventilantur. Nouum & inutile eſſe prædicationi, quod quidem ſecundùm propoſitum eligendi dicantur, vt id nec arripere valeant nec tenere, niſi credendi voluntate donata. Excludi putant omnem prædicandi vigorem, ſi nihil quod per eum excitetur, in hominibus remanſiſſe dicatur. Conſentiunt omnem hominem in Adam periſſe, nec inde quenquam poſſe proprio arbitrio liberari: ſed id conueniens aſſerunt veritati, vel congruum prædicationi, vt cum proſtratis, & nunquam ſuis viribus ſurrecturis annunciatur obtinendæ ſalutis occaſio, eo merito quo voluerint & crediderint à ſuo morbo ſe poſſe ſanari, & ipſius fidei augmentum, & totius ſanitatis ſuæ conſequantur effectum. Cæterùm ad nullum opus vel incipiendum, nedum perficiendum, quenquam ſibi ſufficere poſſe conſentiunt: neque enim alicui operi curationis eorum annumerandum putant, exterrita ſupplicij voluntate vnumquemque ægrotum velle ſanari. Quod enim dicitur, crede & ſaluus eris: vnum horum exigi aſſerunt, aliud offerri: vt propter id quod exigitur ſi redditum fuerit, id quod offertur deinceps tribuatur. *Act. 16.* Vnde non conſequens putant, exigendam ab eo fidem, cuius naturæ id voluntate conditoris conceſſum eſt: & nullam ita deprauatam vel extinctam putant, vt non debeat, vel poſſit ſe velle ſanari. Propter quod vel ſanetur quis à ſua vel ſi noluerit cum ſua ægritudine puniatur. Nec negari gratiam, ſi præcedere dicatur talis voluntas, quæ tantum medicum quærat: non autem quicquam ipſa iam valeat: nam illa teſtimonia, vt eſt illud, Sicut vnicuique partitus eſt menſuram fidei: & ſimilia: ad id volunt valere, vt adiuuetur qui cœperit velle, non vt etiam donetur vt velit. Reiectis ab eo dono aliis pariter reis, & qui poſſent ſimiliter liberari, ſi ea quæ pariter indignis præſtatur credendi voluntas, etiam ipſis ſimiliter præſtaretur. Si autem aiunt, dicatur vel talem omnibus remanſiſſe, qua vel contemnere quis valeat, vel obedire: de compendio putant rationem reddi electorum vel reiectorum, in eo quod vnicuique meritum propriæ voluntatis adiungitur. Cùm autem dicitur eis quare aliis vel alicui prędiceretur, vel non prædicetur; vel nunc prædicetur quod aliquando penè omnibus ſicut nunc aliquibus gen-

Google

tibus non prædicatum ſit: dicunt id præſcientiæ eſſe diuinæ: vt eo tempore, & ibi, A & illis veritas annunciaretur, vel annuncietur, quando & vbi prænunciabatur eſſe credenda: & hoc non ſolum aliorum Catholicorum teſtimoniis, ſed etiam ſanctitatis tuæ diſputatione antiquiore ſe probare teſtantur. Vbi tamen eandem gratiam non minore veritatis perſpicuitate docueris, vt eſt illud quod dixit ſanctitas tua in quæſtione contra Porphy- B rium, de tempore Chriſtianæ religionis: tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat eſſe, qui in eum fuerant credituri. Vel illud de libro in epiſtola ad Romanos: Dicis itaque mihi

Rom. 9. quid adhuc conqueritur, Nam voluntati eius quis reſiſtit? Cui ſanè inquiſitioni, inquis, ſic reſpondet, vt intelligamus ſpiritalibus viris, etiam non ſecundùm ter- C renum hominem viuentibus, patere poſſe prima merita fidei & impietatis, cum Deus præſcientia eligat credituros, & damnet incredulos: nec illos ex operibus eligens, nec iſtos ex operibus damnans: ſed & illorum fidei præſtans, vt bene operentur, & iſtorum impietatem deſerendo obdurans, vt malè operentur. Et iterum in eodem libro ſuperiùs, Æquales omnes ſunt ante meritum, nec poteſt D in rebus omnimodo æqualibus electio nominari, quoniam Spiritus ſanctus non datur niſi credentibus. Non quidem Deus elegit opera quæ ipſe largitur, cùm dat Spiritum ſanctum, vt per charitatem bona operemur: ſed tamen eligit fidem, quaſi niſi quis credat, & in accipiendi voluntate permaneat, non accipit donum Dei, id eſt Spiritum ſanctum, per quem infuſa E charitate bonum poſſit operari. Non eligit Deus opera cuiuſquam in præſcientia, quæ ipſe donaturus eſt, ſed fidem eligit in præſcientia, vt quem crediturum eſſe præſciuit, ipſum elegerit, cui Spiritum ſanctum daret, vt bona operando etiam æternam vitam conſequeretur. Di-

1. Cor. 12. cit enim Apoſtolus, idem Deus qui operatur omnia in omnibus. Nuſquam autem dictum eſt, Deus credit omnia in omni- F bus. Quod enim credimus noſtrum eſt, quod autem operamur, illius: & cætera in eodem opere, quæ ſe acceptare & probare teſtantur tanquam conuenientia Euangelicæ veritati. Cæterùm præſcien-

Ibid. 4. tiam & prædeſtinationem, vel propoſitum ad id valere contendunt, vt eos præſcierit, vel prædeſtinauerit, vel propoſuerit eligere, qui fuerant credituri: nec de hac fide poſſe dici, Quid habes quod non accepiſti? cùm in eadem natura remanſerit, licet vitiata, quæ prius ſana ac perfecta donata ſit. Quod autem dicit ſanctitas tua, neminem perſeuerare niſi perſeuerandi virtute percepta, hactenus accipiunt vt quibus datur, inerti licet, præcedenti tamen proprio arbitrio tribuatur quod ad hoc tantum liberum aſſerunt, vt velit vel nolit admittere medicinam. Cæterùm & ipſos abominari ſe & damnare teſtantur, ſi quis quicquam virium in aliquo remanſiſſe quoad ſanitatem progredi poſſit, exiſtimet. Nolunt autem ita hanc perſeuerantiam prædicari, vt non vel ſuppliciter emereri, vel amitti contumaciter poſſit. Nec ad incertum voluntatis Dei deduci ſe volunt, vbi eis quantum putant ad obtinendum vel amittendum, euidens eſt qualecunque ſit initium voluntatis. Illud etiam teſtimonium quod Sap. 4. poſuiſti, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius: tanquam non canonicum definiunt omittendum. Vnde illam præſcientiam ſic recipiunt, vt propter fidem futuram intelligendi ſint præſciti: nec cuiquam talem dari perſeuerantiam iam à qua non permittatur præuaricari, ſed à qua poſſit ſua voluntate deficere & infirmari. Aſſerunt inutilem exhortandi conſuetudinem, ſi nihil in homine remanſiſſe dicatur quod correctio valeat excitare: quod quidem ineſſe naturæ ſic ſe dicere confitentur, vt hoc ipſo quod ignoranti veritas prædicatur, ad beneficium præſentis gratiæ referendum ſit. Nam ſi ſic prædeſtinati ſunt, inquiunt, ad vtramque partem, vt de aliis ad alios nullus poſſit accidere, quò pertinet tanta extrinſecus correctionis inſtantia? Si ab homine, & ſi non fides integra, ſaltem vel dolor conſpunctæ infirmitatis exoritur, aut periculum demonſtratæ mortis horretur. Nam ſi nō poteſt timere quis, vnde terretur, niſi ea voluntate quæ ſumitur, non ex eo culpandus quod nunc non vult, ſed in eo, & cum eo, qui ſic aliquando voluit vt eam damnationem cum ſuis poſteris mereretur incurrere, vt nunquam recta, ſemper autē praua vellet apparere. Si autem eſt qualiſcunque dolor qui ad exhortationem corripientis oriatur, hanc ipſam dicūt cauſam propter quā vel reiiciatur alius vel alius aſſumatur: atque ita non opus eſſe partes conſtitui, quibus nec adiiciendum

Digitized by Google

ciendum ſit aliquid, nec detrahendum. Deinde moleſtè ferunt, ita diuidi gratiam, A quæ vel tunc primo homini data eſt, vel nunc omnibus detur, vt ille acceperit perſeuerantiam, non qua fieret vt perſeueraret, ſed ſine qua per liberum arbitriū perſeuerare non poſſet: nunc verò ſanctis in regnum per gratiam prædeſtinatis non tale adiutorium perſeuerantiæ detur, ſed tale vt eis perſeuerantia ipſa donetur, non ſolum vt ſine iſto dono perſeuerantes eſſe B non poſſint, verumetiam vt per hoc donū non niſi perſeuerantes ſint. His verbis ſanctitatis tuæ ita mouentur, vt dicant quandam deſperationem hominibus exhiberi. Si enim aiunt, ita Adam adiutus eſt, vt & ſtare poſſet, in iuſtitia, & à iuſtitia declinare: & nunc ita ſancti iuuantur, vt declinare non poſſint, ſi quidem eam acceperunt volendi perſeuerantiam, vt aliud velle non poſſint: vel ſic quidam deſeruntur, C vt aut neç accedant, aut ſi acceſſerint & recedant, ad illam voluntatem pertinuiſſe dicunt exhortationis, vel comminationis vtilitatem, quæ & perſiſtendi & deſiſtendi obtinebat liberam poteſtatem: non adhanc, cui nolle iuſtitiam ineuitabili neceſſitate coniunctum eſt: præter illos qui ſic concreati ſunt his, qui eum vniuerſa D maſſa damnati ſunt, vt exciperentur per gratiam liberandi. Vnde in hoc ſolo volunt à primo homine omnium diſtare naturam, vt illum integris viribus voluntatis iuuaret gratia volentem ſine qua perſeuerare non poterat: hos autem amiſſis & perditis viribus credentes tantum non ſolum erigat proſtratos, verumetiam ſuſſulciat ambulantes. Cęterùm quicquid libet E donatum ſit prædeſtinatis, id poſſe & amittere & retinere propria voluntate cōtendunt. Quod tunc falſum eſſet, ſi verum putarent eam quoſdam perſeuerantia percepiſſe, vt niſi perſeuerantes eſſe non poſſint. Inde eſt quod & illud pariter non accipiunt, vt eligendorum reiciendorumq; eſſe definitum numerum velint, atque illius ſententiæ expoſitionem, non eam quę à te eſt deprompta ſuſcipiunt, id eſt, vt F non niſi omnes homines ſaluos fieri velit, & non eos tantum qui ad ſanctorum numerum pertinebunt, ſed omnes omnino, vt nullus habeatur exceptus.

Nec hoc timendum, quod quidam eo initio perire dicantur. Sed quomodo aiūt, non vult à quoquam peccari vel deſeri iuſtitiam, & tamen iugiter illa deſeritur contra eius voluntatem, committunturque peccata: ita eum ſaluare velle omnes homines, nec tamen omnes homines velle ſaluari? Teſtimonia etiam ſcripturæ quæ de Saüle vel de Dauid poſuiſti, non pertinere putant ad quæſtionem, quæ de exhortatione verſatur. Alij autem ad id referunt, vt ex his etiam gratiam accipiant commendari, qua vnuſquiſque poſt voluntatem iuuatur: vel ad ipſam vocationem, quæ præſtatur indignis. Hoc enim & illis locis tuorum opuſculorum & aliorum quæ perſequi longum eſt, ſe demonſtrare teſtantur. Paruulorum autem cauſam ad exemplum maiorum non patiuntur afferri. Quam & tuam ſanctitatem dicunt eatenus attigiſſe, vt incertum eſſe volueris, ac potius de eorum pœnis malueris dubitari. Quod in libro tertio de libero arbitrio ita poſuiſſe meminiſti, vt hanc eis occaſionem potuerit exhibere. Hoc etiam de aliorum libris quorum eſt in Eccleſia authoritas, faciunt: quod perſpicit ſanctitas tua non parum poſſe iuuare contradictores, niſi maiora, aut certè vel paria proferantur à nobis. Non enim ignorat prudentiſſima pietas tua, quanto plures ſint in Eccleſia, qui authoritate nominum in ſēntentia teneantur, aut ad ſententiam transferantur. Ad ſummum fatigatis omnibus nobis, ad id perſecutio eorum, vel potius querela conuertitur, conſentientibus etiā his qui hanc definitionem improbare non audent, vt dicāt: Quid opus fuit huiuſcemodi diſputationis incerto, tot minus intelligentium corda turbari? Neque enim minus vtiliter ſine hac definitione, aiunt tot annis à tot tractatoribus, tot pręcedentibus libris tuis & aliorum cùm cōtra alios, tum maximè contra Pelagianos, Catholicam fidem fuiſſe defenſam. Hæc mi pater & alia interminabiliter plura, ſi vt ſumma mea vota confiteat, per me defecte maluiſſem, vel quia hoc non merui, ſaltem prolixiore tempore omnia, quibus mouentur, collecta dirigere: vt quicquid de hac te cōtradicitur quatenus refelli, vel ſi id non poteſt, tolerati debere audirē. Sed quia neutrum ex voto prouenit, malui quomodo potui hæc comprehenſa dirigere, quàm penitus de tanta quoſundā contradictione reticere. Sunt ex parte tales perſonę, vt his conſuetudine Eccleſiaſtica laicos ſummam reuerentiā neceſſe ſit exhibere. Quod quidem ita curauimus Deo iuuante ſeruare, vt cùm opus fuit non taceremus, quæ ad quæſtionis huius aſſertionem exiguitas noſtrarum virium ſug-

gerebat. Sed nunc ſummatim quantum feſtinatio perlatoris admiſit, hæc velut commonendo ſuggeſſi. Tuæ ſanctæ pru- A dentiæ eſt diſpicere quid facto opus ſit, vt talium & tantorum ſuperetur vel temperetur intentio. Cui ego iam parum prodeſſe exiſtimo te reddere rationem, niſi & addatur autoritas, quam tranſgredi infatigabiliter contentioſa corda non poſſint. Sed planè illud tacere non debeo, quod ſe dicant tuam ſanctitatem hoc excepto, in B factis & dictis omnibus admirari. Tuum erit decernere, quomodo ſit in hoc eorũ traditio toleranda. Nec mireris quod aliter vel aliqua in hac epiſtola addidi, quantum puto, quæ in ſuperiore non dixeram. Talis eſt enim nunc eorum definitio, præter illa quæ per feſtinationem aut obliuionem fortaſſe præterij. Libros cùm editi fuerint, quos de vniuerſo opere moliris, quæſo habere mereamur, maximè vt per C eorum authoritatem, ſi qua tibi in tuis diſplicent, à dignitate tui nominis iam non trepidi ſequeſtremus. Librum etiam de gratia & libero arbitrio non habemus: ſupereſt vt eum quia vtilem quæſtioni confidimus, mereamur accipere. Nolo autem ſanctitas tua ſic me arbitretur hęc ſcribere, quaſi de his quæ nunc edidiſti, ego dubitem. Sufficiat mihi pœna mea, quodà præſentiæ tuæ delitiis exulans, vbi ſalubribus tuis vberibus nutriebar, non ſolùm D abſentia tua cruciot, verumetiam peruicacia quorundam, qui non tantùm manifeſta reſpuunt, ſed etiam non intellecta reprehendunt. Cæterùm hac ſuſpicione intantum careo, vt potius infirmitatem meam qua tales parum patienter fero, notabilem putem. Qualiter autem ad hæc conſulendum iudices, vt dixi, tuæ ſapientiæ derelinquo. Nam ad me hoc pertinere credidi, pro ea quam Chriſto vel tibi debeo charitate, vt quæ in quæſtionem ve- E niunt, non taceam. Quicquid pro ea gratia quã in te puſilli cum magnis miramur, volueris aut valueris, gratiſſimè accipiemus tanquam à nobis chariſſima & reuerendiſſima authoritate decretum. Sanè, quia vrgente perlatore, timui me vel non omnia, vel hæc ipſa minus dignè conſcius mearum vitium, poſſe dirigere, egi cum F viro, tum moribus, tum eloquio & ſtudio claro, vt quanto poſſet collecta ſuis literis intimaret, quas cõiunctas his deſtinare curaui. Eſt enim talis qui etiam præter hanc neceſſitatem, dignus tuæ ſanctitatis notitia iudicetur. Sanctus Leontius diaconus cultor tuus, cum meis parentibus multum te ſalutat. Memorem mei paternitatem tuam Dominus Ieſus Eccleſiæ ſuæ annis pluribus donare dignetur Domine pater. *Et infra.* Sciat ſanctitas tua, fratrem meum cuius maximè cauſa hinc diſceſſimus, cũ matrona ſua ex conceſſu perfectam Deo continentiam deuouiſſe. Vnde rogamus ſanctitatem tuam, vt orare digneris, quo hoc ipſum in eis Dominus confirmare & cuſtodire dignetur.

HILARIVS AVGVSTINO, proponens illi quæſtiones aliquot, de quibus cupit edoceri. Epiſtola.

Domino ſancto iure ac merito venerabili, & per omnia colendo Auguſtino Epiſcopo, Hilarius.

SAnctitatis tuæ gratia, quæ omnibus nota eſt paruitati meę perſuaſit, vt veſtris de Syracuſano Hipponem remeantibus has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam literas erogarem, poſcens ſummam Trinitatem, vt incolumis & vegetus Dei noſtri fauore hoc meum ſcriptum ad recenſendum ſuſcipias, Domine ſancte iure ac merito venerabilis, & per omnia colende. Proinde rogo vt mei memor in ſanctis orationibus tuis eſſe digneris, atque imperitiã noſtram informare de eo quod quidam Chriſtiani apud Syracuſas exponunt, dicentes: poſſe eſſe hominem ſine peccato, & mandata Dei facilè cuſtodire ſi velit. Infantẽ non baptizatum morte præuentum non poſſe perire merito, quoniam ſine peccato naſcitur. Diuitem manentem in diuitiis ſuis, regnum Dei non poſſe ingredi, niſi omnia ſua vendiderit, nec prodeſſe eidem poſſe, ſi forte ex ipſis diuitiis fecerit mandata. Non debere iurare omnino. Et de Eccleſia quæ ſit de qua ſcriptum eſt, non habere rugam neque maculam, vbi hæc ſit, an in qua nunc congregamur, an illa quam ſperamus. Quidam autem putant Eccleſiã hanc eſſe quæ nunc frequentatur populis, & ſine peccato eſſe non poſſe. De his omnibus rogo quantis valeo precibus ſanctitatem tuam, vt iubeas nos apertius inſtrui, quo nouerimus, quatenus ſentire debeamus. Dei noſtri miſericordia ſanctitatem tuam incolumem conſeruet annis innumeris opto, Domine ſancte iure ac merito venerabilis & per omnia colende.

METRVM

METRVM SANCTI Hilarij Arelatenſis Epiſcopi in Geneſim ad Leonem Papam.

Paruimus monitis tua dulcia iuſſa ſecuti
Antiſtes Chriſti, quę dabas ore pio.
An ego nunc canerem tanti præconia patris
Munus opúſque Dei dum mihi lingua foret,
Rauca quidem, ſtridens & nullis digna coronis,
Ingeniúmque iacens, ſed libet alta loqui.

Dignum opus & iuſtum eſt ſemper tibi dicere grates
Omnipotens mũdi genitor, quo principe cuncta
Natalem ſumpſere diem, atque exorta repente
Poſt tenebras ſtupido ſpectarunt lumina cœlo,
Gens hominum pecudúmq́ feræ milleq́ volucres,
Et quæ per liquidos diſcurrunt agmina campos,
Omnia per temet ex te qui maxima condis
Ex te nate pater: nec tam patris eſt pater alter.
Tu capitis primíque caput tu fontis origo,
Primus opex rerum, primus ſator omnia condens.
Nec tamen ex alio ducit genus, ipſe perennis
Spiritus, antiquo viuens per ſecula motu
Semper eris, quia ſemper eras, non mortis egenus,
Qui natalis inops nec finem noxerit aui.
Ex ſe principium cui contigit haud manet alter
Auctorem caſus, naſcentia terminus vrget.
Omnia cùm tegeret nigrũ chaos altáque moles,
Deſuper vrgeret informis corpora mundi.
Et caliganti premeret ſerotina nocte
Nec ſpecies nec forma foret Deus intus agebas,
Corporibus tectis mixtus ſecreta poteſtas.
Iam tumidis ponens naſcentia mœnia mũdi,
Et varias rerum facies animáſque futuras,
Vtque caput victa prompſit caligine noctis
Sublimem attollens vultum ſenſere tenebræ,
Mox Dominus rerum ſomnos diſcuſſit inertes,
Pigráque materies trepidauit nomine pulſa
Commotáque ſimul matura conſcia partu,
Sc:nditur ingentis cumuli per plurima corpus
Membra locúſque ſimul metantur ſemina iuſſa,
*Et confuſa ** deſcendunt viſcera moles,*
Sectáque per partes, formas ſpectantia fruſta,
Iam calor intus alit, & blando ſuſcitat igni.
Ac primum cœli panſus liber omnia mundi
Complectens ſpatia, celſo ſuſpenditur orbe:
Terra grauis pigro deſcendit pondere ad imum,
Ac ſemet defixa ſalo fundata reſedit,
Effecitque vt ſpacium vacuæ regionis aperto,
Qua tener incedens mortalia paſceret æther,
Quóque exire patris poſſent tot munera rerum,
Ortáque ferrentur nullo per inane labore,
Diffuſæ coguntur aquæ, mox limite certo
Liquuntur maria, nec finem tranſilit vnda,
A *Tunc oritur lux alma, dies quæ iuſta vocari*
Naſcentem tenero perfudit lumine mundum.
Munus opuſq́ tuum prodens tua maxima dona,
Condere quæ genitor patria pietate parabat,
Vtque hominum ſolers poſſet clareſcere vita
Artibus æthereis quæ totas ducere luces
Gaudet, & ingenium diuerſa laude fatigat.
Inſequitur nox atra diem denſæque tenebræ,
Corporibus ſomnos quæ ferrent ocia feſſis,
B *Et iunctis vnam faciem ſimilémque figuram.*
Námque dies varia rerum diſcriminat ora,
Et dat cuique ſuum disiecta nocte colorem,
Inſtigátque animos opera ad maiora calentes,
Exacuens variis mortalia pectora curis.
Quo mage forma dies vitæ, nox mortis imago.
Tunc cõdens pater aſtra polo, ac lumine viuens,
Sidera diſtinguens variis per tecta figuris
Lucifer exſurgit roſeus & fulgidus ore
C *Veſper, puniceos ſpargit aurora capillos.*
Anguis agit ſudum, importans pleiades imbres.
Sunt iuga, ſunt plauſtra, gemmãtes flore coronæ,
Sináque biſſenis annum voluentia formis.
Multáque præterea celſæ domus ornamenta,
Qui ſeclum fulcit ſignis, & regia ſumma
Picta parens varia ſtellarum luce coruſcat.
Sed ſoli lux maior ineſt, quem munere largo
Excultum genitor plene dignaris honore.
D *Igneus ille iubar præcelſo vertice tollit,*
Ora rubens patulo, cœli per mœnia fertur,
Aſtrorum ductor mundi, viget atque elementa.
Ecce aliud mirum, mirum decus, en noua curſũ
Mutat luna ſuum, quos perdit colligit ignes,
Cornuáque extinguens perturbat limite frontẽ.
Mox tamen ardeſcit completo circulus orbe
Noctilucum lumen paſcit ſata ſidera luce.
Nec tamen æterno, quæ machina voluitur æthre.
E *Non tantum pictura poli eſt, nec celſa voluntas,*
Mens ratióque ſubeſt, & rebus vtilis ordo
Hinc doctrina venit terris, hinc denique cũctis
Conſiliũ agricolis, & qui maria alta pererrant,
Vt ſe quaque ferant luces prædicere poſſint,
Venturos norint imbres, ſiccúmque ſerenum,
Tempore quo tauros campis inducat arator,
Et dubium teneat ſecurus nauita pontum.
Inſtructos ignes cælo pater optime terras
Excolere aggrederis & munere donas opimo
F *Regna hominum pecudúmque larem requiemq́ volucrum.*
Planeſcunt campi, colles tumor arduus effert,
Subſidunt valles, florentia prata vireſcunt,
Saxáque durantur pinguis ſe gleba reſoluit,
Rumpũtur fontes, fluuij genus arduũ vnde eſt,
Herbarum varia conſurgunt gramina campis,
Iámque ſeges tenera fructum fundebat ariſta,
Cum iuga nulla forent, nec vomer vllus aratri,

Mugiret nullus proſciſſis taurus in aruis,
Ecce etiam vitis madido iam plena racemo
Expers falcis adhuc, & duri neſcia ferri,
Pampineas celſis texebat collibus vmbras.
Diuerſa exoritur variarum forma ferarum,
Quadrupedes animæ, nec non repentia terris
Naſcuntur pictis volucres per nubila pennis.
His vbi perfectis genitor iam dixite mundo
Cuncta videt magni curam depoſcere regis,
Qui mare, qui terras, atque omnia nata gubernat,
Quique altum ſpectet cælum laudetq́ potenter
Munera magna Dei ne ſint hæc condita fruſtra.
Tunc faciamus eis hominē, dic optime cum quo?
Non loqueris clarum, iam tum tibi filius alto
Adſidet in ſolio, & terras ſpectat amicas.
Sed faciamus ais hominem, cui vultus imago
Noſter erit manibúſque meis procedat in auum.
Inde opifex rerum adſumis mollia terræ
Atque virum formas, cuius de coſta cupido
Fit mulier vultu, mulier de coſta viri ſit,
Quo mage chara viro & lateri ſit coniugis apta.
O fælix animal ſummi cui dextera tonantis
Eſt pater, ô felix nimium qui ducis olympo
Et genus & formam, ſi te non noxia terræ
Decipiant vitia, nec blandus ſubruat error,
Numen eris, cæloque redux mirabere regna.
Quæ promiſſa bonis fido pater exhibet ore.
Nam tibi multa Deus naſcentis contulit vltro
Æthream faciem primū, vultumq́ paternum,
Inceſſumque pedum rectum, ſublimia colla,
Ne qua mora in cælum oculis ſpectantibus eſſet,
Tunc alacres promptaſque manus vitæque miniſtras,
Atque domum diuæ pectus rationis & alti
Sedem conſilij fundendæ vocis honorem.
Hæc ſoli conceſſa homini: nam cætera motu
Eſt pecus, obtinuis ventrem, præcordia, neruos,
Venarum riuos, & ſparſum corpore ſanguen,
Iuſte, leuique ſimul ſenſúſque dolores.
Tu verò omnipotens priuato munere largus.
Ergo hominem manibuſq́ tuis operiſq́ fauore
Impendens patria pignus pietate colendo,
Ne quid diuinis modo deſit vultibus ignem
Ætheris inſpiras, & ſacra mentis opimam
Indulges partem, permixtus corpore toto.
Tunc meminiſſe licet veterū, praſcientia menti
Hinc datur atque animæ fas eſt ventura videre.
Hinc loquimur canimúſque Deum, hinc ſidera cuncta.
Terrarumq́ viget cultus, pontúſque mouetur.
Hinc artes, nomenq́, pudor, prudentia, iuſtum.
Hinc animæ ſurgunt fortes, hinc pergit honeſtum,
Et via quæ ducit caſtos ad limina cæli.
Ergo hominem pleno perfectum munere terris
A Præponis genitor, & rerum tradis habenas,
Cuncta habeat ſubdátque ſibi ſieréque
Telluris dominus famulus tuus, omnia mundi
Poſſideat, tantum Domino tibi ſeruiat vni.
Poſtquam primus homo vetito ſe paſcere ligno
Non timuit, captúſque dolis ſe præbuit angui,
Stat reus, & nudus deiecto lumine veſtem
Implorans, Dominumq́ fugit, vultumque recondit,
B Culpa comes ſequitur, peccato obnoxia vita
Debilitat vires: cælo venientia dona,
Æthere demiſſus paulatim deficit ignis.
Frigore peccati torpentia corda rigeſcunt.
Cura cibi ventriſque ſubibat, cura tegendi
Corporis, & ſacrum ſubeunt mortalia pectus.
Naſcitur hinc proles peccati, germinat inde
Deterior ſoboles multo peiórque priori,
Progenies ſequitur gradibus ad crimina creſcens,
C Crimina quæ ſtimulis acuunt dementia corda
Téque pater variis armant.
Tum primum venit opere incumbere terris
Intempeſtiuus deſcendere nubibus imber,
Fulmina tum primum cælo deiecta ſereno,
Horrida tum grando turbatos verberat agros,
Et tonitru altiſona infractus murmurat æther,
Nec tamen iſta malos reuocant, furor impius orbem
D Obſidet, & laxis rabies defertur habenis,
Bella placent, cædéſque ſimul, periuria, fraudes,
Mentiríque libet, rapere eſt amor, abdere furta.
Nulla fides populis, nulla eſt iam veritas vſquā.
Diluuio abluitur terrarum crimen & vndis,
Vírque vnus reſidet generis populíque refector,
Arca tegit paucos caſtorum ſemina ſeruans,
Iam tum venturi facies monſtrata lauacri.
E Atque vnus multis per quem data lance renati
Sed ſceptos ſeruans Eccleſia partu
Poſtquam diluuij cecidit tumor, vnda reſedit,
Ales pacifera folium portauit oliuæ
Iam ſiccis reuolans pennis dedit omnia pacis.
Tum populus ſurgit melior tum prior vndis
Gens hominum magnos terris paritura nepotes,
Inde ſacerdotis in cælum dedita corda,
Hinc inter flammas pueri cantare parati,
Et puer impaſti quem non tetigere leones,
F Tum reges cecinere Deum, tum vera prophetis
Ora ſonant cæli ſobole ſplendentia terris.
Quamuis cuncta Deo ſeruirent crimine victo,
Attamen antiqui etiam nunc gutta veneni
Spargebat populos, & erant veſtigia fraudis,
Quæ bonus ablueret doctor melioribus vndis.

LIBER DE PATRIS ET Filij vnitate, quem D. Hilario tribuunt Germani, conſarcinatus eſt ex eius lib. ij. & ix. de Trinitate, vt ex centonibus hinc atque illinc accerſitis, hic & hic indicatis videre licet.

SIc incipit ille liber de Patris & Filij vnitate, Deus qui vbique eſt. *quod reperies in hac editione, pag. 13. col. 1. lin. 29. & continuò lin. 10. vſque ad,* intelligentia coarctetur. *Deinde lin. 36. omiſsis ſequetur,* Defecit ergo in nuncupatione. *& conſequenter lin. 8. vt reperies eadem pag. col. 2. lin. 25. vſque ad hæc verba:* eloquendus eſt. *poſt quæ lin. 6. relictis, ſequetur,* Eſt enim progenies, *vſq. ad,* forma patris ingeniti. *lin. 5. poſt quas relictis 27. leges quod ſequitur,* Habet igitur natiuitatis, *vſq; ad lin. 13. deſinentes in his verbis,* non deduco in profundum. *& prætermiſsis lin. 56. reperies hæc verba pag. 14. col. 2. lin. 20.* Hæc de natura. *& conſequenter lin. 44. in hæc verba,* tolluntur ætates. *poſt quæ lin. 8. ſequetur,* meus piſcator illiteratus, liber à tempore eſt, vicit omne principium. *Et tandem relictis cæteris de lib. ij. transeundum eſt ad principium lib. 9.* Tractantes ſuperiori libro. *mutatum eſt.* Tractantes ante paucos dies, &c. *vt reperies pag. 174. lin. 45. vbi deſinit ille liber. Niſi quod conſarcinator, de ſuo, vel de alio neſcio quo authore, hanc appendicem de variis Chriſti cognominibus ſic addidit.* Denique pro captu, pro viribus, pro fide noſtra intueamur Deus quid ſit: & videamus an illi poſſit aliquid comparari. Certè hoc eſt Deus, quod & cùm dicitur non poteſt dici, cùm æſtimatur non poteſt æſtimari, cum comparatur non poteſt comparari, cùm definitur, ipſa definitione ſua creſcit. Qui cælum manu ſua operit, pugno omnem mũdum claudit, quem totum omnia neſciunt, & metuendo ſciunt, cuius nomini & virtuti famulantur. Hunc orbis ex ipſa elementorum ſibi ſuccedentium momentanea viciſſitudine teſtatur. Ratio quædam eſt, quæ apud Græcos λόγος appellatur, quæ inter Patrem & Filium perſonas vel vocabula diſtinguit: quia ipſe filius ratio dicitur, quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. Modò enim verbum, modò virtus, modò ſapientia, modò dextera, modò brachium, modò margarita, modò theſaurus, modò retia, modò aratrum, modò fons, modò petra, modò lapis angularis, modò agnus, modò homo, modò vitulus, modò aquila, modò leo, modò via, modò veritas, modò vita, cum ſit Deus omnia & in omnibus. Et per hæc vocabula diuinarum diſpenſationum myſteria cognoſcuntur. Nam & ob hoc Verbum nuncupatur: quia & propriè diuino ore proceſſit, & nihil pater ſine eo aut iuſſit, aut fecit. Virtus dicitur: quia verè de Deo, & ſemper cum Deo, & omnis poteſtas patris in ipſo conſiſtit. Sapientia appellatur: quia de corde patris adueniens arcana in cæleſtibus reſerauit. Dextera nuncupatur: quòd per eum omnia opera diuina perfecta ſunt. Brachium dicitur: quia ab ipſo omnia continentur. Margarita appellatur: quia nihil illo precioſius inuenitur. Theſaurus dicitur: vt in ipſo omnes diuitiæ regnorum cœleſtium quæ reconditæ ſunt, agnoſcantur. Retia dicitur: quia per ipſum, & in ipſo de mari ſeculi: Gentium quaſi multitudo piſcium in Eccleſia congregantur, vbi bonorum malorúmque diſcrimina cognoſcuntur. Aratrum nuncupatur: quia ſigno crucis ſuæ Gentium pectora ſubiguntur, vt neceſſario ſemini præparentur. Fons aquę appellatur: quia ex eo ſitientium corda cæleſtis aquæ gratia irrigantur. Petra dicitur: quia credentibus fortitudinem, incredulis duritiem præſtat. Lapis dicitur angularis: quia vtroſque parietes veteris ac noui Teſtamenti, vnus mediator in ſemetipſo continens copulauit. Agnus appellatur, vt innocentia Chriſti, & paſſio demonſtretur. Homo dicitur: quia ſecundùm carnem propter nos homines naſci dignatus eſt. Vitulus dicitur: quia propter noſtram ſalutem pati ſuſtinuit. Aquila dicitur: quia poſt venerabilem reſurrectionem, quaſi remis alitum ad patrem reuolauit. Idem leo dictus eſt: quia ipſe eſt rex regum, qui mortem ac diabolum virtutis ſuæ poteſtate comminuit. Via eſt, quia per ipſum acceſſum habemus ad Deum patrem. Veritas eſt, quia mendacium neſcit. Vita eſt, quia ipſe vniuerſa viuificat. Vides ergo, quia per hæc vocabula ſignificationes diſpoſitionum & operum diuinorum præoſtenſæ ſunt: non tamen ipſe Deus per hæc propriè definitus eſt. Eſt ergo pater Deus immenſus, æternus, incomprehenſibilis, inæſtimabilis: eſt & filius eius Dominus noſter tantus, quantus eſt pater, ſed non aliunde, ſed de patre: quia inquit, de patre exiui, hoc eſt lumen de lumine.

Quod ſi filium Dei, vt iam dictum eſt, viſum à patribus approbamus, vt non totum in illo quod Dei eſt videretur: ſed diſpoſitiones rerum futurarum, quæ ſuis quibuſque temporibus complendæ erant, in ipſo per imaginem cernerentur. Nam filium quis videre potuit antequam conſpicabilem materiam cum placuit adſumpſit? vel ipſum hominem induere dignatus eſt? Quia & ſi Abrahæ viſus eſt, ſed in forma humani corporis viſus eſt, qua de eius fuerat carne.

LIBER INSCRIPTVS NOmine D. Hilarij, de eſſentia Patris & Filij, etiam excerptus eſt ex libro eiuſdem vij. & viij. de Trinitate, vt ex aſſutis videre licet, quæ ſic indicamus.

P*Rincipium libri tale eſt*, Loquitur euangelium: Qui non honorificat, *quod habetur col.* 100. *lin.* 40. *& ſic continuò vſque ad lin.* 22. *col.* 108. *vbi ſunt hæc verba*, vt conſcientiam potius naturæ demonſtraret. *Deinde col.* 109. *propemodum reſciſa, aſſumes ſequentia linea* 43. Et audiamus eum omnem. *vſque ad id*, & ſufficit nobis, *quod habetur col.* 110. *lin. vlt. poſt quod omitte lineas quatuordecim, & reperies*, Non adempta eſt fides, *vſque ad lineam* 14. *col.* 113. *in hæc verba:* vt hic ſermo Domini ſequeretur. *poſt quæ omiſſis quæ ſuperſunt de eodem lib. vij. ad ea quæ reperies lib. viij. col.* 123. *lib.* 54. *procedendum eſt:* Quæ ſcripta ſunt legamus, &c. *conſequenter vſque ad hæc verba:* mea omnia tua ſunt, & tua mea. *quæ habes col.* 127. *lin.* 4. *Poſt quæ omitte aliquot lineas vſque ad lin.* 54. *eiuſdem columnæ, & deinde aſſume:* Viuificamur ergo propter, *vſque ad*, & habitante Chriſto, habitat Deus. *quod eſt in lib.* 36. *col.* 129. *& lin.* 3 *col.* 130. *leges:* Sed te hæretice furentem. *vſque ad hæc verba:* nemo in Spiritu ſancto Dominum Ieſum poteſt dicere. *vbi deſinet ille liber de eſſentia Patris, & Filij, quem integrum facies, ſi centones, vt indicauimus, velis aſſuere.*

FINIS OPERVM D. HILARII.

LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ AB HILARIO PASSIM IN TOTO hoc opere explicatorum, index, iuxta ſeriem librorum diſpoſitus, cuius vnitas, poſt a, b, c, d, e, columnam primam, binarius vero ſecundam demonſtrat.

GENE. 1. *Dixit Deus fiat firmamentum, &c.* 32.a.c.2
Faciamus hominem 33.d.1.895.a
Et benedixit illis Deus dicens: Creſcite & multiplicamini, &c. 787.c
2 *Et accepit Deus puluerem de terra, & finxit hominem* 895.a
Et inſpirauit in eum, &c. ibid.d
Et in medio erat lignum vitæ 626.d
Hoc nunc os ex oſſibus meis 693.c
3 *Adam vbi es* 632.b
Maledicta terra in operibus tuis 790.a
9 *Quia ad imaginem Dei fecit hominem* 33.b
12 *Inimicus ero inimicis tuis* 945.d
18 *Deſcendam & videbo ſi ſecundum clamorem eorum conſumantur* 186.e
19 *Et pluit Dominus ſulphur & ignem à Domino* 35.d.c.1
22 *Nunc cognoui quia times Dominum, quoniam filio tuo dilecto non pepercisti* 187.a. 632.c
Et erit ſemen tuum ſicut arena maris. 1119.b
27 *Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus, &c.* 984.b
Exod. 3. *Quid eſt iſtud? tranſibo* 1030.c
Sum qui ſum 2.a.c.2.
Dedi te Deum Pharaoni 92.c
Num. 9. *Os eius non conteretur* 693.c
Deut. 6. *Audi Iſrael, Dominus tuus Deus vnus eſt* 31.f.c.2
Et nunc Iſrael quid Dominus Deus tuus poſcit à te, niſi, vt timeas Dominum Deum tuum, & diligas eum? &c. 640.a
32 *Videte, quia ego ſum Deus & præter me non eſt Deus,* 51.f
Et in ſeruis ſuis conſolabitur 826.d
Ego percutiam & ſanabo 828.f
3 Reg. 13. *Altarium, altarium, hæc dicit Dominus: Ecce filius naſcetur Dauid, Ioſias nomen eius* 610.a
Iob 38. *Aperiuntur tibi portæ mortis præ timore? In veſtigijs vtique maris, &c.* 818.e
Pſal. 7. *Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrauit, & arcum ſuum tetendit.* 641.f
17 *Commota eſt & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata ſunt* 767.c
Comminuam eos, vt puluerem ante faciem venti, &c. 629.e
Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo ſubuerteris 975.e
18 *Et occurſus eius vſque ad ſummum eius* 731.a
21 *Libera me de ore Leonis, & de manu canis vnicam meam* 721.c
Tauri pingues obſederunt me 1129.d
Lauabo inter innocentes manus meas 727.f
33 *Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos* 1019.a
Cuſtodit Dominus omnia oſſa iuſtorum 693.d
36 *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat* 1030.d
43 *Humiliata eſt in puluere anima mea* 861.b
44 *Vnxit te Deus tuus oleo exultationis, &c.* 37.d.c.2.246.f.1057.b
49 *Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iuſtitias meas?* 475.e
Immola Deo ſacrificium laudis 754.e
50 *Domine & ædificentur muri Hieruſalem* 710.d
62 *Melior eſt miſericordia tua ſuper vitam* 683.d
63 *Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum.* 968.b
68 *Non me demergat puteus aquæ, &c.* 713.f
71 *Et deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram* 795.f
79 *Deuaſtauit eam aper de ſylua, &c.* 811.b
82 *Ego dixi dij eſtis* 92.d.1067.c
84 *Miſericordia & veritas obuiauerunt inuicem* 721.d
103 *Qui facit angelos ſuos ſpiritus & miniſtros ſuos ignem vrentem.* 34.e.c.1
115 *Precioſa mors ſanctorum in conſpectu Dei* 754.a
Voce mea Domino reddam in atrijs, &c. 745.f
118 *Coagulauit ſicut lac cor eorum, ego vero,* 801.d
131 *Si dedero ſomnum oculis meis, & oculis meis dormitationem* 863.d
140 *Oleum peccatorum non impinguet caput meum* 713.a
Fiat oratio mea tanquam incenſum in conſpectu tuo. 784.b
Prou. 1. *Sapientia in exitibus canit, in plateis cum libertate agit.* 861.c

2 Si ſapientiam inuoces, & intellectui des vocem tuam & exquiras eam ſicut argentum, &c. tunc intelliges timorem Domini 1018.d
3 Lignum vitæ eſt omnibus 626.e
5 Faſcys peccatorum vnuſquiſque contingitur 887.a
8 Creauit me initio, &c. 326.d
Ignorando ſapientiam ſapienter interrogando ſapientia deputatur. 868.a
Iuſtus ſibi accuſator eſt 1079.ſ
20 Grande homo & pretioſum vir miſericors: virum vero fidelem opus eſt inuenire 893.c
Cant. Nigra ſum ſed formoſa, filiæ Hieruſalem ſicut tabernacula Cedar. 971.a
Iſai. 1. Audite verbum Domini principes Sodomorum, & quæ ſequuntur. 642.e
Si fuerint peccata veſtra ſicut Phœnicium, vt niuem dealbabo. 643.c
Cum extenderitis manus veſtras ad me, auertam oculos meos, &c. 706.e
2 Ex Sion exibit lex. 694.c
6 Ecce abſtuli & iniquitates tuas purgaui 968.ſ
11 Exiet virga de radice Ieſſe, &c. 652.a
29 Et erunt vobis omnia verba hæc tanquam eloquia libri huius ſignati. 610.d
Sed cor eorum procul eſt à me 686.a
41 Sic dicit Dominus Deus Sabaoth: Laborauit Ægyptus & mercatus Æthiopum & Sabaim. & quæ ſequuntur, vſque ad hæc verba, & pudebunt omnes qui aduerſantur ei & ibunt cum confuſione. 38.a.c.2
45 Quoniam ego ſum, & ante me non eſt Deus alius, & poſt me non erit. 37.f.c.2
Quoniam in te eſt Deus, & nemo Deus præter te, &c. 53.b
49 Tempore accepto exaudiui te 823.c
Et poſuit me tanquam ſagittam electam 968.f
61 Luc. 4. Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxit me. 128.c. 695.b
Prædicare annum Domini acceptum. 771.ſ
65 Palam apparui non interrogantibus, & inuentus ſum non quærentibus me. 48.ſ.c.2
Benedicent Deum verum, &c. 46.a.c.1
66 Cælum eſt thronus meus & terra ſcabellum pedum meorum. 2.d.c.2
A ſeculo non audiuimus, nec oculi noſtri viderunt Deum præter te. 50.b
Hier. 9. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, &c. 672.ſ
10 Hic Deus noſter eſt, & non deputabitur alter ad eum. 39.f.c.2
18 Si ſecundum figulum hunc non poſſum facere vos domus Iſrael. Ecce ſicut lutum figuli vos eſtis in manibus meis, &c. 652.ſ
20 Maledicta dies in qua genitus ſum: maledictus nuncians patri meo & dicens, &c. 670.a
Thr. 3. Bonum eſt iuueni viro cum fert iugum graue in iuuentute ſua, &c. 847.f
Ezech. 16. Pater tuus Cananæus, mater tua Cethæa, radix tua & generatio tua de terra Chanaan. 694.ſ
Dan. 7. Sedes eius flamma ignis ardens, &c. 802.c
12 Reſurgent alij in vitam, alij in confuſionem. 603.f
Oſee. 4. Et ſaluos faciam illos in Domino Deo ipſorum. 38.e.c.1
10 Serite in iuſtitia voſmetipſos, & metite vos in fructu vitæ, & illuminate vos in lumine ſcientiæ. 840.a
Ioel 2. In nouiſſimis diebus effundam de ſpiritu meo, &c. 129.c
Amos. 9. Reuelabo tabernaculum quod cecidit, &c. 678.b
8 Non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed famem verbi, &c. 732.a
Mich. 1. Ecce Dominus deſcendet de cælo ſuo, & deſcendet ſuper excelſa terræ & conteret montes ſubtus ſe, &c. 767.a
Matth. 2. Et tu Bethlehem Iuda nequaquam minima es inter principes Iuda. Ex te enim exiet, &c. 1047.f
3 Quis monſtrauit vos fugere ab ira Dei 641.c
Ego baptizo vos in aqua pœnitentiæ, &c. 854.a
Hic eſt filius meus dilectus. 67.c
5 Nemo Lucernam accendit & ponit eam ſub modio. 917.e
Luceat lux veſtra, &c. 775.e
Neque per Hieroſolymam. 979.f
6 Tu autem ieiunans, vnge caput, &c. 1136.d
Si oculus tuus ſimplex eſt, totũ corpus, &c. 1115.ſ
Sanctificetur nomen tuum, &c. 1073.e
Quærite primũ omnium regnum Dei & iuſtitiam eius. 713.c
7 Petite & dabitur vobis, pulſate, &c. 11.b.c.1
Non noui vos. 187.d
8. Sine mortuos ſepelire mortuos. 498.a
Verè filius Dei eſt. 83.b
10 Eſtote prudentes ſicut ſerpentes & ſimplices ſicut columbæ. 330.a
Veſtri autem capilli capitis numerati ſunt. 819.e
Non vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus, &c. 796.ſ
Beatus qui permanſerit vſque ad finem. 247.f
11 A diebus Ioannis regnum Dei vim patitur, & vim facientes diripiunt illud. 657.c
Confiteor, &c. 1092.f
Quia abſcondiſti hæc ſapientibus, & intelligentibus, & reuelaſti paruulis. 939.e
Nemo nouit filium niſi pater, & nemo nouit patrem niſi filius, &c. 69.f
Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. 919.f
12 Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio & iudicabunt

Digitized by Google

cabunt generationem hanc. 656.b
17 Tu es filius Dei viuentis. 76.c.77.a
Abi poſt me Sathana. 1042.d
18 Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizet te & ſi pes dexter, &c. erue & abſcinde abs te. 942.b. 975.a
19 Nemo bonus niſi ſolus Deus. 155.d
22 Quomodo vocat Chriſtum Dauid in ſpiritu Dominum, &c. 162.e
23 In Cathedra Moſi ſedent, &c. 624.d. 1103.e
24 Sicut fulgur exit ab oriente, &c. 1070.d
26 Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. 211.d
Pater ſi poſsibile eſt, tranſeat à me calix, &c. 209.b. 212.b
Dormite iam & requieſcite. 213.f
Calicem quem dedit mihi pater non bibam. 1042.e
Adiuro te per Deum viuum, vt dicas ſi tu es Chriſtus filius Dei. 645.f
Reſpondit Ieſus dicens: Tu dixiſti, &c. 645.f
27 Deus meus Deus meus, vt quid dereliquiſti me. 209.d. & 219.c
28 Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Fily, & Spiritus ſancti. 11.b.c.2
Ecce vobiſcum ſum omnibus temporibus, &c. 11.b.c.2
Marc. 2. Nemo immittit vinum in vtres veteres, &c. 901.f
12 Interrogatio ſcribæ quod ſit magnum mandatum in lege, cum reſponſione Chriſti, & quæ deinceps ſequuntur. 162.e
13 De die autem illa nemo ſcit, ne angeli quidem in cœlo nec ipſe quoque filius hominis, &c. 583.e
Luc. 1. Spiritus ſanctus deſuper veniet in te, & virtus Altiſsimi obumbrabit tibi, &c. 17.d.c.2
10 Ecce dedi vobis poteſtatem calcare ſuper ſerpentes & ſcorpiones, &c. 902.e
11 Quòd ſi in ſpiritu Dei ego eijcio dæmonia, &c. 128.c
Væ vobis legiſperiti, qui abſtuliſtis clauem ſcientiæ. Ipſi non introitis, & introeuntes non ſinitis introire. 610.f
12 Sint lumbi veſtri præcincti & lucernæ veſtræ ardentes in iudicijs Dei nihil eſt iniuſtum. 917.f.919.a
Adhuc habeo alio baptiſmo baptizari. 854.b
Ignem veni mittere in terram, & quid volo ſi iam accenſus eſt? 968.e
14 Si quis venit ad me & non patrem & matrem, &c. 926.a
17 Regnum Dei intra vos eſt. 655.b
Nunquid cum venerit filius hominis, inueniet fidem ſuper terram. 732.e
22 de Angelo Chriſtum confortante & ſudore ſanguineo. 254.a
23 Si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? 627.c
Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiſo. 627.a
Ioan. 1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & quæ ſequuntur, vſque ad hæc verba: Erat homo miſſus, &c. 3.f.c.2.55.4.c.1
Et Verbum erat Deus. 92.a
Et habitauit in nobis. 241.c
Deum nemo vidit, niſi vnigenitus, &c. 50.d
2 Miraculum conuerſæ aquæ in vinum ad ſimilitudinem diuinæ generationis accommodatum. 21.b.c.1
3 Qui eſt de terra, loquitur de terra, qui autem de cœlo venit, quæ vidit, & audiuit teſtatur. 652.d
Nemo aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit, &c. 202.b
Vt filium vnigenitum daret. 79.d
Non miſit Deus filium ſuum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluus fiat mundus per ipſum. 751.c
Qui credit in me non iudicabitur. 630.c
Hoc eſt iudicium, quia lux venit in mundum, &c. ibidem. & deinceps.
4 Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed venit hora, &c. 18.d.c.2
5 Pater meus vſque adhuc operatur & ego operor, & quæ ibi dein. ſequuntur. vide fol. 97.a. 174.c. & in ſeq.
Non poteſt filius à ſe facere quicquam, &c. 96. 173.e. & in ſeq.
Et à me facio nihil, ſed vt me docuit pater, hæc loquor. 96.d. 176.d
Opera quæ dedit mihi pater, vt faciam ea, illa teſtimonium perhibent de me, &c. 74.b. 557.f
Pater omne iudicium filio dedit. 755.a
Non vultis venire ad me, &c. Veniet alius in nomine ſuo, &c. 159.f
Omne quod dat mihi pater ad me venit, & ad me venientem non repello, quia deſcendi de cœlo, &c. 177.c. & dein.
Quomodo poteſtis credere qui honorem ab hominibus accipitis? &c. 159.d
Propter hoc magis quærebant eum interficere Iudæi, quòd non ſolùm ſoluebat ſabbatum, ſed Deo æqualem ſe faciebat, &c. 174.f
Operamini cibum qui non perit, &c. 138.e. & inde. Hunc enim ſignauit Deus. 139.f
Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi, & quæ ſequuntur. 203.a. & ind.
Qui edit carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in ipſo. 524.a
Nemo venit ad me niſi pater traxerit illũ. 250.c

8 Si filÿ Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis. 694.e
Quoniam ab eo ſum & ipſe me miſit, & quæ ſequuntur. 71.f.& in ſeq.
9 Tu credis in filium Dei? 84.a
10 Nonne ſcriptum eſt in lege, Quoniam ego dixi dÿ eſtis, &c. 103.d
Si non facio opera patris, nolite mihi credere. 105.a
Sicut enim vitam habet pater in ſemetipſo, ſic & filio dedit vitam habere in ſemetipſo. 106.d
Ego in patre & pater in me 20.c.& deinceps & 26.e
10 Nec quiſquam rapiet eas de manu mea, &c. 101.a
11 Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed pro gloria Dei. 160.f
Vtique ego credo quod tu es Chriſtus filius Dei. 83.e
13 Nunc honorificatus eſt filius hominis & Deus glorificatus eſt in eo, &c. 171.c.254.c
14 Creditis in Deum & in me credite. 157.c
In domo patris mei ſunt multæ manſiones. 765.b
Mittet vobis pater & alium conſolatorem. 1006.d
Qui diligit me ſeruat ſermonem meum, & veniemus ad eum & manſionem faciemus apud eum, &c. 130.a
Verba quæ ego loquor vobis non à me loquor, ſed pater qui in me manet, &c. 104.a
Ego ſum via, veritas & vita, nemo venit ad patrem, &c. 109.e.& deinceps.
De Philippo poſtulante ſibi à Chriſto oſtendi ſibi patrem, cum Chriſti reſponſione. 110.f
Si me diligeretis, gauderetis quia dixi, &c. 180.c
Princeps mundi non habet in me quicquam, &c. 730.f
Pater maior me eſt. 179.b.& in ſeq.
15 Omnis propago in me non manens & fructum ferens, eradicabitur. 678.c
Cum venerit paracletus quem ego mittam à patre, &c. 126.a
16 Is (paracletus) de meo accipiet & annunciabit, &c. 126.d.e
Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt. 126.d.166.c 144.a
Non dico vobis quod rogaturus ſim patrem pro vobis, ipſe enim pater amat vos, quia vos me amatis, & credit is, quòd exiui à patre, &c. 73.d
Nunc palàm loqueris, &c. In hoc credimus quia à Deo exiſti. 74.f
Nunc ſcimus quia noſti omnia, & quæ ſequuntur. 164.d
17 Pater, venit hora, honorifica filium tuum. 22.c.2.165.d
Hæc eſt vita æterna. 164.a.& in ſeq.
Vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me & ego in te, &c. 122.f
18 Tu es Chriſtus filius Dei benedicti. 83.e
Verè hic eſt filius Dei. 22.d.c.2
24 Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, ad Deum meum & Deum veſtrum, &c. 236.c.& in ſeq.copioſe
De in ingreſſu Chriſti ad diſcipulos cum ianuæ eſſent clauſæ. 25.e.c.1
Dominus meus & Deus meus: Item,
Quia vidiſti me credidiſti, beati qui non vident, &c. 94.b
Hæc autem ſcripta ſunt vt credatis, quoniam Ieſus eſt Chriſtus filius Dei. 80.a
Act. 1. Non eſt veſtrum ſcire tempora vel momenta, &c.. 193.f
3 Aurum & argentum non habeo: quod autem habeo, hoc tibi do. 882.d
4 Qui per os Dauid dixiſti: Quare fremuerunt gentes? &c. 635.b
14 Multitudinis autem credentium erat anima vna, &c. 120.c
13 Hanc Deus expleuit filÿs noſtris, ſuſcitans Dominum noſtrum Ieſum, ſicut ſcriptum eſt in Pſalmis, &c. 648.c
17 Quia in ipſo viuimus, mouemur & ſumus. 1083.a
Rom. 5. Tribulatio patientiam perficit, patientia autem probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. 1101.d
Quoniam ſi cum adhuc, &c. 717.d
Liberabimur ab ira per illum. 641.d
6 Iam non regnet peccatum in vobis. 655.c
7 Quæ enim ſub marito eſt mulier, viuo marito iuncta eſt legi. Si autem, &c. 1053.d
Lex enim ſpiritualis eſt. 855.b
Miſer ego, quis me liberabit de corpore mortis huius. 853.c
8 In ſimilitudine carnis peccati. 207.b
De peccato condẽnauit peccatũ in carne. 806.f
Si ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, &c. 127.e
Qui proprio filio. 82.e
Non pepercit. 829.a
Quid enim oremus qualiter oporteat neſcimus. 699.b
9 Qui eſt ſuper omnia Deus. 136.b
10 Ne dixeris in corde tuo, quis aſcendit in cœlum, &c. & inde. 229.d
Si confeſſus fueris in ore tuo quia Dominus eſt Ieſus, & credideris in corde tuo, &c. 231.a
11 O profundum diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, &c. 1031.a
12 Si poſſibile eſt ex vobis ad omnes pacem habete. 1056.d
1.Cor.1.In omnib. ditati eſtis in ipſo, &c. 770.b

Nos

Index.

Nos autem ſpiritum huius mundi accepimus ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus, &c. 59.b c. 2

Quoniam in ſapientia Dei non cognouit mundus per ſapientiam Deum, & quæ ſequuntur: vide fol. 26.f. c. 2. *& inde.*

3 *Qui plantat & qui rigat vnum ſunt.* 521.b

Adhærens Deo vnus eſt ſpiritus cum eo. 755.d

4 *Vtinam regnetis, vt & nos vobiſcum regnemus.* 655.c

Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate. 655.d

5 *Vt ſpiritus ſaluus ſit in diem Domini.* 673.a

6 *An neſcitis quia ſancti mundum iudicabunt.* 656.d *& inde.*

8 *Vnus Deus eſt & vnus Dominus.* 750.f

10 *An neſcitis quia patres noſtri ſub nube fuerunt?* 1070.b

Sicut & ego in omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, &c. 692.e

12 *Nemo in ſpiritu Dei loquens dicit Ieſum anathema & quæ dein. de Spiritu ſancto ibidem ſequuntur.* 130.e. *& in ſeq.*

Quoſdam poſuit Deus in Eccleſia in Prophetas, quoſdam in Apoſtolos. 133.d

15 *Quoniam enim per hominem mors, & per hominem reſurrectio: vſque ad hæc verba, &c. vt ſit Deus omnia in omnibus, vide fol.* 245.b *& in ſeq.*

Primus homo de terra limo, ſecundus homo de cælo cæleſtis. 202.f

Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. 693.f

Seminatur in corruptelam, reſurget in corruptionem, &c. 654.b

Nouiſſima autem deuicta eſt ab eo mors. 251.e

Tunc erit Deus omnia in omnibus. 253.e

Cum tradiderit regnum Dei patri. 247.b

Tunc ipſe ſubiectus erit illi qui ſubiecit ei omnia ibid. & in ſeq.

2 Cor. 3 *Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas.* 59.b.c.1

4 *In omnibus tribulati ſed non anguſtiati.* 876.e

5 *In quo nolumus diſpoliari ſed ſuperindui, vt abſorbeatur mortalis in vita.* 772.d

6 *Non anguſtiamini in nobis, ſed anguſtiamini in vobis.* 876. e

10 *Noſtra arma non ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, &c.* 267.f

12 *Et propter eminentiam reuelationum datus eſt mihi ſtimulus carnis, nec per confidentiam, &c.* 921.d

Gal. 1. *Si hominibus placerem, ſeruus Dei non eſſem.* 692.d

4 *Factum ex muliere.* 285.e

Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, &c. 121.a

Ephe. 1. *Qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali* 787.e

Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti pater claritatis, &c. 242.b

4 *Vnus Dominus, vnus baptiſmus, vna fides.* 134.a

Vnicuique data eſt demonſtratio ſpiritus ad vtilitatem. 921.b

Exuite veterem hominem cum actibus ſuis, & induite nouum, &c. 250.a

Qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia, ſanctitate & veritate. 280. f

Phi. 2. *Qui (Chriſtus) cum in forma Dei eſſet non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed exinaniuit ſemetipſum, &c.* 140.d. *& deinceps. &* 1506.e

Habitu repertus vt homo. 206.f

Propter quod & Deus illum exaltauit & donauit illi nomen, & quæ ſequuntur. 650.b

Donauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomen. 581.a

Omnis lingua confitebitur quia Chriſtus eſt in gloria Dei patris. 173.a

3 *Sequor vt apprehendam, in qua & apprehenſus.* 657.d. & 840 d

Quotquot ergo perfecti ſumus, hæc ſentiamus: & ſi quid aliter ſentitis, id quoque Deus vobis reuelabit. 246.b

Qui transfigurabit corpus humilitatis noſtræ, &c. 251.e

Col. 1. *Qui eſt imago inuiſibilis Dei, &c.* 141.d *& inde.*

Primogenitus omnis creaturæ. Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, &c. 142.e

Primogenitus ex mortuis, vt ipſe fieret primatum habens in omnibus. 647.f

Videte ne quis vos deſpoliet per philoſophiam & inanem deceptionem: vſque ad hæc verba, triumphatis ijs cum fiducia in ſemetipſo. 4.e.c. 2

In Chriſto habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. 144.f. & 146.d

In ipſo eſtis repleti. 151.a

In quo & circumciſi eſtis, circumciſione non manu facta, &c. 151.f. *& in ſeq.*

Vos cum eſſetis mortui in peccatis, conuiuificauit cum illo, donans nobis, &c. 805.e

3 *Expoliantes veterem hominem cum geſtis eius, & induentes nouum, qui, &c.* 1034.d

Quia vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. 853.d

1 Theſ. 5. *Sine intermiſſione orate.* 625.e

1 Tim. 1. *Quos tradidi Sathanæ, vt diſcant non blaſphemare.* 932.c

2 *Rogo primũ omniũ fieri precationes, &c.* 1132.f

3 *Vt ſcias quomodo oporteat te in domo Dei conuerſari.* 683.a

Non Neophytum ne inflatus incidat in indicium diaboli. 858.c

4 *Spiritus manifeſtè dicit, quia nouiſsimis temporibus quidam recedent à fide, attendentes ſpiritibus, &c.* 195.f

Noli negligere quod in te eſt chariſma. 875.d

6 *Rex regum & Dominus dominantium.* 1080.f

1 Ioh. 5. *Omnis qui diligit patrem, diligit & eum qui ex eo natus eſt, & quæ ſequuntur.* 80.c

Apoc. 5. *Quis eſt dignus aperire librum hunc, & ſoluere ſignacula eius, &c.* 611.e

RERVM ET VERBORVM
IN D. HILARIO MEMORABILIVM
Index.

A

AARON vnctus in ſacerdotem, quomodo. 1057. b post vnctionem Chriſtus appellatus. 1057. d
Abba pater. 82. b
Ablactato Iſaac Abrabam cœnam inſtituit, 1138. f.
Ablatio animæ, quid. 1138. f.
Abominatio deſolationis. 585. c.
Abraham ex Abram. 554. f. Abraham initium Iudæorum ſecũdum generis ſanctificationem. 1065. e. incarnationis myſterium agnouit. 35. d. col. 2. vidit, credidit & adorauit Deum in homine. 44. c. col. 2. Deum fidei oculis agnouit, cum tres ei apparerent. 35. a. col. 1. qua fide iuſtificatus eſt. 36. b. col. 2. quomodo poſt immolationem filij demum cognitus eſt Deum diligere, cui tamen iam antea fides ad iuſtitiam erat deputata. 187. a. b. fidelis cum Zabulo infideli confertur. 470. d. Abrahæ, Iſaac, & Iacob iam mortuorum Dominus Deus eſt. 577. d. Abrahamo duo promiſſa fecit Deus, 1119. c. d. cur Deus eum non elegit, ſed Iacob. 1065. f.
Abſtinere à malo non ſufficit. 1165. a.
Abyſſus. 649. e. Abyſſus diuina virtute circumſcripta. 649. c.
Accola, quis. 855. d.
de Accubitu primo. 565. c.
Acetum Chriſto oblatum, quid. 605. e.
Achimelech quid. 671. d.
Acus, quid denotet. 560. c.
ex Adam qui & originem non habuit naſcendi, & cœpit cum non fuiſſet, omnes naſcuntur. 266. b. quomodo à diabolo ſeductus. 474. d. poſt peccatum Dei aduentum declinauit. 688. a. poſt peccatum Deus neſcit. 632. b. Adami primi & ſecundi diſcrimen. 818. a. Adæ ſimilitudo ſecundùm quam genuit Seth, quæ ſit. 352. c. Adæ typus paralyticus à Chriſto ſanatus. 500. b. Adæ in paradiſo Chriſtus ſe oſtendit. 279. d. Adam ſe ficus arboris foliis texit. 588. a. b.
Adeps & pinguedo primitiæ ſacrificiorum. 759. f.
Adhortatio ad orationem. 756. b. ad vigilias contra inimicos. 759. a.
Adiutorium ſperare, & vt in adiutorium Deus intendat, orare, quid. 834. f.
Admiratio ex perfectis eſt. 937. f.
ab Adoleſcentia Deo ſeruiendum. 847. e. f.
Adoleſcens omnia vendere iuſſus, quid ſignificet. 559. a. ad Chriſtum accedens Iudaici populi formam habet. 558. b. Adoleſcentior filius Ieſſe in regem electus, quidnã denotet. 946. e.
Adoptionis filium Chriſtum hæretici ſtatuunt. 28. e col. 1.
Adoratio Dei in ſpiritu & veritate. 19. a. col. 1.
Adueniente iudice Chriſto in aſſumendis fidelibus diſcrimen fore. 588. f.
Aduentus Chriſti & exitio à patre differunt. 75. f. Aduent. Chriſti ad iudiciũ. 594. c. Aduẽt. Chriſti futuri indicia. 587. e. Aduent. Chriſti in carne. 545. a. b. Aduentus ſui diem Chriſtus ignorat, quomodo. 183. c. & ſequent. Aduentus Chriſti dies cur abſconditus. 588. f.
Aduerſario nos reconciliari oportet. 480. f.
Adulatio aut ſimulatio nulla in diuinis. 21. a. c. 2.
Adulta quæque difficulter perimuntur. 1091. f.
Adulterium. 481. c. d. ſolo corde conceptum peccatum eſt. 725. c.
Ædificia firma & infirma, quæ ſint. 1092. a. Ædificiorum fœnum quid denotet. 1029. d. e. Ædificia & tecta quid in ſcripturis. 1029. c.
Ægyptus ſeculi forma, quomodo percutitur. 1071. f. Ægypti labor, quid ſignificet. 38. e. col. 2. Ægyptij ſoli Chriſti cum patre ὁμόιον conſtantiſſimè obtinent, cum centum & quinque epiſcopi idipſum negarent. 292. b.
Æqualitas in quo conſiſtat. 96. a. b. Æqualitas filij in paterna natura. 174. f.
Æſtas iudicij diem denotat. 588. b.
Ætati omni conducit ex vitiis ad virtutem conuerti. 847. d.
Æternitas beata quomodo promerenda. 492. f. Æternitas patris omnem ſenſum humanum excedit. 20. f. col. 1. Æternitatis adipiſcendæ inſtinctus quidam naturalis cuiuſque menti inſitus. 752. c. Æternum quid. 271. a. Æternum tantum poſſe eſſe vnum. 2. f. col. 1.
Afflictiones ad gloriam proficiunt. 919. c.
Agar agnoſcit Chriſtum Dei filium. 34. b. c. 2. Ager quid denotet. 512. a. & 603. a. in Agro duo, qui. 589. b. ἀλληγορικῶς quid. 774. e.
Allegoria legis. 854. f. & 868. f. Allegoria non excludit ſenſum allegoricum. 963. c.
Amari à nobis requirit Deus. 640. c.

Digitized by Google

Amici Dei quinam. 1118. c. Amici Dei ſuper arenam maris, quomodo. 1119. a. c.
Amoris vis, quanta. 755.c. Amoris mutui vinculum. 554.b. Amoris obſequium à timoris officio, quàm differat. 912.a.
Amorrheus, quid. 1072.d.
Amphioo Epiphanius Ciliciæ epiſcopus, qualis fuerit. 381.b.
Ambitione diabolus Chriſtum tentat. 474.c.
Ancilla vna vnius Domini, quid. 989.c.
Angelus luctatus cum Iacob. 36.d.c.2. Angelus lapidē reuoluens, quid denotet, 607.b. Angelus ad Agar loquēs Deus eſt. 36.c.d.col.2. Angelus officij eſt nomen, non naturę. 34.c.c.1. Angelus vocatur Chriſtus. 34.a.b. c.2. Angelus magni conſilij dictus eſt Chriſtus. 34.f. c.2. Angelus Domini & Dominus vocatur qui Moſi in rubo loquitur. 36.f. col.2. Angelus Domini qui in rubo Moſi apparuit, dicitur Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. 37.a.col.1. Angelus Dei filius Dei Deus. 37.a. col.2. Angeli ante mundum creati reperiuntur. 274. f. ſemper laudant Deum. 1089.f. Angeli præſunt. 554.c præſides eccleſiarum ſunt. 1034.f. cuſtodes hominibus dati. 1071.a. de reparatione ſalutis noſtræ gaudent. 554.d.e.
Anima hominis ad imaginem Dei facta. 1034.c. Anima eſt corporea. 487.a. Anima terræ adhæret, quomodo, 861. a.c. Anima quomodo Deo tribuitur. 224.c. de Anima Chriſti hæreticorum opinio. 203.c. & 204.d. Anima vt in ſingulis membris, ſic & Deus vbiq; eſt. 951.d.f. Animæ potius quàm corporis ſplendor quærēdus. 582.a.b. Anima vna erat multitudinis credentium, quomodo intelligendum. 120.c. Animæ captiuitates. 1004. & ſeq. Animæ occaſum prædicantes refutantur. 761.b. Animæ mater eſt infidelitas, corporis verò pater peccatum. 513.f. Animarum noſtrarū origo diuina. 752.c Animarum iactura omnium maxima. 547.f. Animalia habitātia in hæreditate, quæ. 790.d.c Animalis homo, quis. 665.c.
Annos benignitatis Dei, quis. 771.f.
Antichriſtus, quis. 312.a. ramus ficus eſt. 588.b. eius regnum imminentis indicij ſignū. 588.b.c. de eius aduentu Chriſti prædicatio. 160.a.
Antitheſis elementorū mundi & Chriſti. 144.d.e.
Antiochenæ eccleſiæ pia de Deo confeſſio. 333.b.
Apoſtatę ſunt illi diſcedētes à Deo ſpernēdi. 929.d
Apoſtolus fines exceſſit, quomodo. 796.c. Apoſtoli ſerui ſunt ad nuptias inuitātes. 574.d. Apoſtoli ad Iudæos cur amādantur. 506.c. Apoſtoli & Prophetæ ex parte tantùm ſciunt. 1148.c. Apoſtoli prius Deum nouerant, ſed rationem natiuitatis non acceperant. 76.a.b. oculi ſunt eccleſiæ. 1115.d. lucernæ eccleſiæ. 918.b. quo merito claues cœlorum potiti ſont. 74.f. patrifamilias comparantur. 533.a. per groſſum præcedentem fructum intelliguntur. 570.d. cor mœſti ſunt de duobus, S Ioāne & Iacobo. 565.a. quibus ſuffragiis ad prædicandum euangelium vſi ſint. 312.b. vocantur lumen. 478.c. eccleſię decus. 819.f. quando primùm generationem filij ex patre intellexerint. 75.c. eis datę claues regni cœlorum. 688.c. vt ſibi à Iodæorum doctrina caueant, præceptū datum. 545.c. eorum electio, vnde. 809.c. in ſeruando Iſrael ſeruos. 543.d. aurum, argentum, peram, tunicas duas, calciamenta, vt virgam portare probibiti, quid. 506. f. & ſeq. eorum ſucceſſores per denoo miſſos ad inuitandum intelliguntur. 570.d. eorum ſapiens imperitia. 15.a. col.1. Apoſtolorum proprium eſt teſtimonium reſurrectionis. 546.f. eorum conſtantia in prædicando Chriſto. 781.e. ablegatio cum doctrina & poteſtate. 505.c. infirmitas & imperfectio. 550.f. qui eos recipit, Chriſtum, adeóque Deum ipſum recipit. 515.b.c. à Chriſto ſal terræ vocati. 477.c. Apoſtolici temporis beatitudo. 530.f.
Aqua in ſcriptura. 995.a.b.c. pro populis vſurpata. 1157.f. Aquæ quid ſignificent. 817.d. Aquarum ſuperfluentium curſus otioſus, quid. 726.c. Aquilis ſancti collati. 587.b.
Arbitrium liberum. 640.e.
Arbor vitæ vnica eſt. 628.f. Arborē bonā & arborē malā quā Chriſtus in euangelio vocet. 527.b.
Arca Noë eccleſiæ figura. 1118.f. Arca ſanctificationis. 1049.d. Arca teſtamenti, qualis. 1040.c. Arcus ſeueritatem Dei ſignificat. 726.f. 738.c.
Area in qua Deus requieuit, quænam. 1047.a.
Arenæ metaphora in ſcripturis. 493.d.
Argentum cur examinatur. 782.a. Argento probati, qui. 811.c.
Arguere. Cōtra arguēdi alios authoritatē. 490.c.f
Argumentum hæreticorum: Deus vnus eſt, ergo filius nō eſt Deus. Item pater ſolùs verus Deus eſt, ſolus iuſtus, ſolus ſapiens, ſolus immortalis, ſolus potēs, ergo filius nō eſt Deus. 29.a. & ſeq. Arietes, qui. 784.c. Arietes ouiū induti, quid. 772.c. Arida manꝰ reſtituta, quid denotet. 513.c Arij falſa de incarnatione Chriſti opinio. 5.f c.2 eius dogma à quibus reſuſcitatū. 365.c.f. Ariani Chriſto diuinitatis nomen tribuunt, veritatem adimunt. 5.f. col. 2. & 314. a. Ariani cur ὁμοούσιον vocem deuitent. 293.f. ὅμοιον negarunt. 357.d. contra Arianos Hilarij liber. 311.c. eorum hæreſis patrem eſſe ſolitarium. 56.f. cum Sabellianis diſſidium. 90.c. ſententia ſeu fides circa Trinitatem commemoratur. 55.d.e
Arundo, qoid. 517.c.
Aſianæ eccleſiæ epiſcopi Deum neſciunt. 348. e. de Aſina, pullo, duobus diſcipulis ad ſoluendum miſſis. 566. & ſeq.
Aſſumptio Effrē non Manaſſis, quid. 740. c. Aſſūptio infirmitatis infirmū nō fecit Chriſtū. 1101.a.
Athanaſius Liberij verſutias detexit. 367.a. à calumniis liberatus. 365.b. ob quas calumnias in exilium miſſus 365.a. eiuſdem defenſio cōtra ipſos qui ipſum damnarunt. 410.c. f. & ſeq.
Atrium, quid 1061.b.
Aoaritia malorum omnium radix. 746.d. & 750.a
Audit Deos ſemper orationes noſtras, ſed non ſemper inaurit. 706.c.
Auium natura volando quiēſcere. 924.b. pullos alis inombrare. 720.d.
Aurum & argentum in Zonis portare apoſtoli prohibentur, quid. 506.f. Auri viriditas, quid ſignificet. 799.a.
Author vnus omnium. 13.d.col.a.
contra Auxentium Hilarij liber. 311. c. hæreſis & verſutia. 315.a. eiuſdem de Chriſto confeſſio. 317.c. f. eiuldem epiſtola contra Hilarium.
Auxilium noſtrum à Domino eſt. 974.a.
Azymorum dies. 595.f.

Babylon,

Digitized by Google

B.

BAbylon, quid ſonet. 1087.a.b. Babylonis filia miſera, quæ. 1091.d.

Baptiſmus Ioannis. 470.c.d. Baptiſmus vnde ſit. 571.a. Baptiſmus in nomine Patris & Filij, & Spiritusſancti, inſtituitur. 608.a. Baptiſmus Chriſti probatio eſt. 110 a.f. Baptiſmus martyrū. 854.e. Baptiſmi finis & vtilitas. 514.b. de cœlo eſt. 571.a. Baptizādi forma à Chriſto preſcripta. 2.d.col.2. Baptizatur Chriſt⁹ à Ioāne, cur. 471.d

Barba, quid. 1058.a.

Barabbas, quid ſignificet. 604.b.

Baſa, quid. 1072.e. Baſan quid ſignificet. 807.b.

Beatus vir quē primus pſalmus prædicat, quis ſit. 620.f. Beat⁹ populus quis verè dicēdus. 1161.e. Beati qui cenſentur in mundo. 1161.d.e. Beati immaculati in via, qui. 840.c.d. in Beato viro quinque ſunt. 622.e. Beatitudinis expoſitio. 475.f. & ſeq. Beatitudinis perfectæ exordium in humilitate eſt. 475.f.

Benedictio Iacob. 984.b. Benedictiones timentium Deum. 1021.a. Benedictiones eccleſia ſola largitur. 1059.f.

Beneficentiæ præcepta. 483.c.d.

Bethleem per Effrata ſignificatur. 1047.f.

Blaſphemia Phariſæorū in Deum. 525.f. Blaſphemia eſt in Spiritū ſanctum, Deū abnegare. 598.f. Blaſphemia ſpiritus Chriſtū Deū negare. 527.c Blaſphemiæ exēplar apud Syrmiū per Oroſiū & Potamiū deſcriptæ. 323.b. Blaſphemiæ Arij damnatio & expoſitio integræ & catholicæ fidei, quam catholici in concilio Ariminenſi firmarunt & manu ſua ſubſcripſerunt. 459.c.

Bona ſeculi, quæ. 1161.c.d. Bona non habentur à nobis bona niſi expectentur. 969.b. Bonum & iucundum quàm diſcrepent. 1055.e. Bonum non tam cognoſcendum quàm exequendum. 665.a. Bonus nemo repertus vſque ad vnum, quomodo intelligendum. 688.d.e. Bonus nemo niſi Deus, quomodo. 155.d. Bonus nemo comparatione diuinæ bonitatis. 689.a. Bonitas perfecta, quæ. 689.b. Bonitate perfecta nemo bonus. 689.c. Bonitatis nomen Chriſtus non refugit dicens ad iuuenem euangelicum quid me bonum dicis? nemo bonus niſi ſolus Deus. 156.a. & ſeq. & 588.c.

Boues, qui. 784.d.

Breſith verbi Hebraici ſignificantiæ. 634.b.

C.

CÆci duo à Chriſto curantur. 504.d. & 566.a. ad Chriſtū clamantes quid denotēt. 565.e.

Cæleſtium rerū ratio quomodo intelligenda. 221.f

Cœlum thronus Dei. a.d.col. a. Cœlum quodnam præteribit. 986.e. Cœlum palmo Dei tenetur. a.e.col.a. ad Cœlum iter. 553.a. Cœlum quomodo claudunt Scribæ & Phariſæi, 580.d. Cœli plures ſunt. 1082.c. Cœlorum faciendorū & rerum omnium cauſa ſola miſericordia Dei fuit. 1081.f. & ſeq.

Calciamenta ferre prohibiti apoſtoli quid. 507.b.

Calamus infirmitatē & inanitatē ſignificat. 604.d. Calamo acetum offertur, quid. 605.f.

Calicem à ſe tolli, quatenus Chriſtus oret. 599.b.c de Calice bibere, quid ſit. 563.f.

Camelus gentes ſignificat. 560.b.

Canes qui ſint myſticè. 491.b. & 732.a. Canes plebs gentium, vnde dicta. 541.e.

Canticum quid. 773.f. Canticum nouum, quodnam. 1193.b. Cāticum, canticū pſalmi, pſalmus, pſalmus cantici, quid. 617.a.b. Cantici & pſalmi differentia. 773.f.

Captæ mentes noſtræ ſunt, quomodo. 1086.b.

Captioſæ quæſtiones. 5.a.col.1.

Captiuitas animæ quàm infelix. 1004.f. & ſeq. Captiuitas corporalis animæ libertatē non auffert. 1004.e. Captiuitatē plebis ſolus Chriſtus auertit. 695.a.b. Captiuitatē noſtrā quomodo auertit De⁹. 1006.b. Caput Chriſti De⁹ eſt. 595.c Caput viri Chriſt⁹ eſt. 1058.c. per Caput iurare vetitū. 482.f. Capitis inunctio. 485.a. & 1136.e.

Carbones deſolationis qui 968.c.

Carcer pro inferno. 1143.c.

Caro pro homine. 716.e. Caro ſpoliata & carnē ſe ſpolians idem Chriſtus eſt. 153.a. Carnem aſſumpſit Chriſtus, cur. 5.d.col.1. Carnē quam Chriſtus aſſumpſerit ciuitatē nuncupat. 478.d. Caro humani generis vniuerſitatem ſignificat. 764.c. Carnalis homo, quis. 665.c.

Cathedra quid ſignificet. 568.d. Cathedra Moſi. 576.d. non eſt cathedra peſtilentiæ. 624.e.

Catulus Leonis quomodo Chriſtus eſt. 1045.f.

Catuli canum vel leonum qui: 721.d.

ex Cauſa res non receperunt eſſe, ſed à Deo creatæ ſunt, à quibus omnia in tempore tanquam à cauſis originem ſumunt. 266.a.

Centeſimus fructus, quis ſit. 562.a.

Centuplum, quid denotet. 883.b.

de Centurione eiuſq; puero paralytico. 494.e.f. eius de Chriſto confeſſio. 86.a & 606.e.

Cedar, quid. 970.e. 971.a

Ceremoniæ abolitæ. 5.a.col.1.

Certamen D. Pauli. 1025.b.

Certādum legitimè ad coronā recipiendā. 1025.a.

Ceruix iugo Chriſti ſubdenda. 1028.a.

Cetus Ionam abſumens. 818.c.d.

Chanaan, quid ſonet. 1072.f. Chanaā maledictus. 1072.f. Chananæa mulier proſelytorū formā pręfert. 541.b. Chananææ filiā cur matris fides ſaluat 397.f. Chananææ filia eccleſiæ typū refert. 541.d

Chao inuio damnati à ſanctis ſeparantur. 755.f.

Charitas perfecta. 162.c. Charitas multitudinem peccatorum tegit. 481.b. Charitas fructus. 398.c.d. Charitatis continendæ ordo. 555.a. Charitas cæteris præſtat, cur. 398.c.

Chriſtus vnct⁹ eſt, quomodo. 1057.b. lux eſt. 1117.f in forma Dei & in forma ſerui idem eſt. 154.e. quomodo creatura. 280. & 10.d.e.col.a. arbor. 627.c. Chriſtus proximus. 578. adfuit patri in fabricatione mundi. 35.f. col.a. homo natus, Deus manet 4.b.col.2. & 148.f. niue cādidior effectus, quid. 549.b. paterfamilias eſt. 562.b. Chriſtus ſapientia natura eſt, 519.e. Chriſtus, quomodo pars in terra viuentium eſt. 1142.f. non ſibi ſed nobis factus homo eſt. 149.c. an mortem deprecatus ſit. 599.b. quomodo triſtis fuerit. 597.f. ſe ſinapi granum vocat, diabolum verò montem. 550.d. Hieroſolyma egrediens in Bethania manens, quid. 569.a. rex eſt. 645.e. formam ſerui accipiens quid nobis attulit auxilij. 804.f. & ſeqq. bonitatis nomen non refugit, dicens iuueni euangelico, quid me bonum dicis, nemo bonus niſi ſolus Deus. 156.a. & ſeq. & 558.e. an fuerit antequam naſceretur. 10.f.col.1. & ſeq. pro

nobis paſſus eſt. 217.f. de ſua diuinitate teſta-
tur quoties Deum ſuum patrem, ſe autem filiũ
eius nuncupat. 69.a. Deus & homo de Maria
natus. 342.d. perfectus Deus & homo in vna
perſona. 205.d. à ſuis inhonoratur, etiam vir-
tutem operum admirantibus. 533.b. homo fa-
ctus nihil ſibi dempſit, nobis profecit. 1100.d.
cum cogitationum geſtorumque non ignarus
ſit cognitor, quomodo de cogitatis & geſtis nõ-
nunquam quaſi ignarus interrogat. 188. b.
prohibetur à finibus Geraſin, quid. 500.a. li-
bera voluntate paſſus & mortuus eſt. 209. c.
moriendo patri obedientiam præſtitit, non Dei
ſerui forma. 154.c. cur mœſtus eſt. 508.d. qua-
tenus pœnæ ſenſum habuit. 702 f. quomodo
in tenebris & nocte prædicat. 511.b. cur pro-
hibet reuelari quod Chriſtus ſit. 546.f. car-
nem aſſumpſit, cur. 5.d.col.1. quomodo ſit in
nobis, & nos in ipſo. 124.a.b. Dei virtus &
ſapientia. 154.a. & 810. d. caput eccleſiæ.
142.d. leo intrepidè dormiens eſt. 1045.d.
catulus leonis eſt, quomodo. 1045.f. Deus
verus non eſt, niſi verus filius ſit, nec verus fi-
lius eſt, niſi verus Deus ſit. 87. f. in qua natu-
ra à Deo patre glorificatus eſt. 254.f. qualis
ſit imago patris. 110.c. legi non eſt ſubiectus.
551.f. ſecundùm Deũ creatur, quomodo. 281.a.
nouus homo ſecundùm Deum conditus eſt.
280.f. quomodo acceperit gloriã & poteſta-
tem à Deo, cum tamen ipſe ſit glorioſus & po-
tens Deus. 23.d.col.1. & ſeq. petra eſt. 1002.
b. & 1137.c. quomodo prædicandus. 231. c.
hominis filius non eſt alius, nec alius Dei filius.
171. d. e. patrem Deum prædicans ſe ab eius
vnitate non fecerit. 157.a. & 159. b. eſt vni-
genitus Dei filius. 79.c. & 25.c.col.2. incom-
mutabilis imago. 335.c. fuit priuſquam homo
factus eſt. 10.b. col.2. per mare ambulans ſo-
lus, quid 539.b. metum ſecularium motuum
improbat. 498.e. pax & charitas eſt. 555. e.
populi miſertus, & eorum languores curans
quid. 536.a. b. quomodo ſequendus. 547.e.
quomodo mortuus & reſurrexit. 698.f. quo-
modo doluerit & timuerit. 199.f. & ſeq. iudex
oſtenditur ex lege. 36.b.col.1. & 44.a.col.2.
eſt Deus nomine, natiuitate, natura, poteſtate
& profeſſione. 92.a. paſſus eſt, cur. 5 d.col.1.
ſemper nobis adeſt, quomodo. 1001.a. & ani-
mis peccata remittendi; & corporibus reſurre-
ctionem præſtandi poteſtatem habet. 500.e.f.
quomodo iuſtis non venerit. 502.c. non eſt
nuncupatione aut adoptione Dei filius, ſed verè
& naturaliter. 71.a. & 74.b. & ſeq. maior ſab-
bato eſt. 522.e. eius paſſio non eſt tribuenda in-
firmitati. 219.a. quomodo ab angelo confor-
tatur. 244.d. quomodo à patre clarificatio-
nem ſui poſtulauerit, eamq; etiã, conſecutus ſit.
23.c.d. & ſeq. idem eodem tempore & moriẽs
regnat, & regnans moritur. 226.c. legem
implet. 479.c. peculiari modo filius dici-
tur. 22. f. col.2. imago patris per operum
virtutem. 142. b. Chriſtus homo ſecundum
Deum creatus nobis induendus. 280.f. nati-
uitatis ſuæ ex patre fidem facturus nobis, facto-
rum ſuorum nobis propoſuit exempla, vt per
inenarrabilium ſuorum operum efficientiam,
de virtute inenarrabilis ipſius diuinitatis doce-
remur. 299. d. e. cuius corporis fuerit, vt in
illud doloris ſenſus inuaſerit. 201.a. mortuus
omnes principatus aëris oſtentui fecit, quid.
806.a. b. per Spiritum ſanctum habitat in
nobis. 129.d.c. non ob aliqua, nec per ali-
qua, ſed natus Deus eſt. 244.a. ex infirmitate
crucifixus quatenus homo, qui manens Deus,
ex virtute Dei viueret. 226.c.d. deſcendens,
patiens, moriens, reſurgens, aſcendens ad cœ-
lum, ſedens ad dexteram patris vnus & idem
eſt Chriſtus. 226. d. e. & ſeq. circa natiuita-
tem Chriſti error. 5. d. f. col. 2. eius corpus
pſalterium eſt. 612.d. Chriſti & Dei idem eſt
ſpiritus ideóque Chriſtus Deus eſt. 130. c. d.
de Chriſti querela hæreticorum ſomnia. 219.
c.d. Chriſti diſpenſatio. 169. c. eius mortis
cauſa ex parte Iudæorum. 294.b. Chriſti di-
uinitatem & cum patre coæqualitatem, quibus
ſacræ ſcripturæ dictis hæretici refutare con-
tendant. 8.c.d.col.2. & ſeq. eius opera de ipſo
teſtantur. 158.c. abſque eius cognitione, Dei
cognitio vera non conſiſtit. 24.b.col.2. Chri-
ſti pretio ſeculum emitur. 603.a. eius exina-
nitio. 142.c.e. ſitis & eſuritio. 206.b. paſ-
ſio apoſtolis incredibilis. 547.b.c. illius paſ-
ſio & mors mundo ſcandalum eſt. 553.f. de in-
carnatione Chriſti hæreticorum figmenta. 5.d.
e.col.2. eius honor inſeparabilis eſt ab hono-
re Dei. 160.c. in eius geoealogia deſcribenda
Matthæi & Lucæ diſcrepantia. 465. a. illius
tam verbis quam factis paria inſunt ſignifica-
tionum momenta. 505.c. eius ingreſſus ad-
mirãdus poſt reſurrectionem ad diſcipulos per
ianuas clauſas. 25.e.col.1. de eius reditu ex
Ægypto. 469.a. Chriſti incarnatio. 27.d.col.1.
Chriſti diſpenſatio aſſumptæ ab ipſo carnis ma-
ximum pietatis eſt ſacramentum. 237.c. f.
Chriſti humilitatis & paſſionis negatæ pericu-
lum. 446.f. de eius tentatione & ieiunio in
deſerto. 473 a illius opera virtutéſque omnes,
vt Dei ſunt laudandæ. 504. b. Chriſti plures
ex lege, ſed his Ieſus Chriſtus præfertur. 243.d.
de Chriſto hæreticorum ſomnia. 28. d. col. 1.
de Chriſto definitiones ab Orientis eccleſiis
præſcriptæ. 324.e. & ſeq. Chriſto, præſtita o-
bedientia patri vſque ad mortem crucis, cuiuſ-
modi nomen eſt datum. 180.f. de Chriſto Au-
xentij Mediolanenſis confeſſio. 317.e.f. Chri-
ſto ſemper inſidiæ ſtructæ, quomodo. 1124. c.
in eo quæ opes nobis repoſitæ ſint. 533. a. in
Chriſto natiuitas eſt, non exordium, diſpẽſatio,
non diuiſio. 220. d. ei contumelia non eſt pa-
trem ſibi innaſcibilem Deum eſſe. 180.c. in eo
omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ ſunt, quo-
modo. 186.a.b. in eo eſt ſanctificatio proprie-
tatis filij, ſed non in aliis filiis Dei dictis. 71. a.
in Chriſto ſumus omnes repleti. 151.b. in illo
diuinæ naturę veritatem eſſe oſtenditur. 41.a.b.
c. col. 2. de Chriſto confeſſio Thomæ. 93.c.
de Chriſto, quantum Iudæi cognouerint. 85.a.
Chriſto, ſint ne fratres ſecundùm Dei formam,
an ſecundùm ſerui formam. 240.d. ei plures
fratres non fuiſſe. 467.f. Chriſtum qui igno-
rent. 72.c. Chriſtum Deum qui ignorat, non
ſapit. 110. b. in Chriſtum neceſſario credi-
mus. 167.b.c. credentes in Chriſtum ius ha-
bent filiorum Dei. 4.f.col.1. non eſſe intelli-
gendum

gendum per beatum virum, in primo pſalmo. 620.f.& ſeq. Chriſtum verum Deum qui neſcit Philoſophiæ præda eſt. 144.c. Chriſtum nouum Valens, Vrſatius, Auxentius, Germinius, &c. inferunt. 313.b. cum falſo corpore apparuiſſe prædicantes refutantur. 1095.f. Chriſtum in ſpiritu Deum noſſe, Dei munus, in homine, Chriſtum neſcire diaboli opus eſt. 547.a. Chriſtum centum & quinque epiſcopi, ἀνόμοιον id eſt, diſſimilis eſſentiæ profitentur, & Ægyptij ſoli præter Alexandrinum hæreticum ἀνόμοιον, conſtantiſſimè obtinent. 292.b. contra tripartientes Chriſtum. 225.c. eum non eſſe Deum, quibus ſacræ ſcripturæ dictis probare nituntur hæretici. 147.d.e. Chriſtum iuxta diuinitatem à patre genitum, & tamen ab æterno & ante omnia tempora eſſe, nec fuiſſe antequam naſceretur. 272.b.c. Chriſtum quomodo filium Dei hæretici nuncupant. 64.f. illum non recipere quàm ſit mundo periculum. 553.f. Chriſtum ante Mariæ partum non fuiſſe Chriſtum, & verbum hunc ex Maria natum hominem diuinis virtutibus inſtruxiſſe hæreticorum opinio. 219.f. Chriſtum Deum Deique filium concedentes, eidem tamen naturæ veritatem hæretici adimunt. 56.f. Chriſtum ſolum hominem ex Maria natum profitentes damnantur. 338.f.& 342.d. Chriſtum Deum naſci, quid. 238.d. illum verè filium eſſe Dei qui negat, antichriſtus eſſe conuincitur. 80.d. eſſe verum & naturalem Dei filium teſtimoniis & euangeliſtarum & apoſtolorum ſcriptis, deſumptis probatur. 67.b.c.& ſeq.
Chriſtiana vnitas. 121.b. Chriſtianis non eſt opus iurandi religione. 482.d.
Cibus paratus, quis. 770.e.f. Cibus animæ, quis. 1020.f.
Circuncisio duplex, carnalis & ſpiritualis. 151.f.
Ciuitas Hieruſalem in ſcriptura ſignificat. 525.b. figura cœleſtis Ciuitatis eſt. 981.b. Ciuitas Dei, quænam. 1012.a.& ſeq. Ciuitas ſuper montem poſita, Chriſtus eſt. 664.c. Ciuitas à Deo ædificanda. 1014. Ciuitas Dei fidelilium plebs eſt. 500.s. Ciuitas humanis artibus ædificata inanis. 1013.c.d. Ciuitati bona, quomodo quæruntur. 985.f.
Clamor Chriſti. 605.d. 819.c.d. ſpiritus. 949.a. Petri ad Dominum, quid. 538.f. Clamor cordis Deo gratior quàm vocis. 948.d.
Clarificat pater filium, quomodo. 22.b. col.2. Clarificatio filij Dei. 23.f. col.1. Clarificatio quam pater à filio accipit & filius à patre, quæ ſit, & in quibus conſiſtat. 23.a. col.2. & ſeqq. Clarificatio patris à filio, & viciſſim filij à patre, infirmitatem nullam importat. 23.b. col.1.
Clauis pſalmi. 619.a. Clauis in primum pſalmum. 619.d.
Clericis ſecularia negotia periculoſa. 624.c.
Cocci color. 604.c.
Cogitationes Deus ſolus ſcrutatur. 1124.a.
Cognoſcere Dei. 632.a.
Cognoſcit Deus & ignorat, quos. 632.a.b. Cognitio Dei conſtanter prędicãda. 511.c. Cognitionis Dei veræ maximum præmium. 4.f. col.1. in Cognitionem noſtrã quæ cadant. 256.f. Cognitionis eſt fidei diſcrimen. 897.e. ad Cognitionem rerum diuinarum diuinis vtendum eſt doctrinis. 31.b. col.2. Cognitio Dei gratiſſimus Dei cultus. 3.c. col.2. ad Cognitionẽ Dei propria induſtria non pertingimus. 31.b. col.2. Cognomina. 67.d.
Cohæredes regni cœleſtis ſumus. 671.f.
in Collibus exultatione accinctis glorioſa martyrum gaudia nunciantur. 772.c.
Coloni principes ſacerdotum & Phariſæos ſignificant. 573.d.
Columba S. Spiritum ſignificat. 568.c.
Columnæ nubis & ignis populum Iſrael præcedentes. 866.f.
Combinationis & vnionis diſcrimen. 1135.d.
Comedunt populum Dei, qui. 690.f.& ſeq.
Communio corporis Chriſti. 770.e.
Communis ſenſus dicit, quod vnũ ſunt in natura, quæ eadem nomina habent naturæ. 119.a.
Comparatio nulla terrenorũ ad diuina. 6.a. col.2. Comparatio terrenorum ad Deum homini potius vtilis, quam Deo apta. 6.b. col.2. Comparationes Dei cum rebus terrenis ad fidei intelligentiam, non ad dignitatem valent. 6.b.c.2. Comparationibus in rebus diuinis quid & quãtum tribuendum. 28.c.d. col.1.
Conceptionis Chriſti dignitas. 17.c. col.2. in Cõceptione Chriſti Spiritusſancti actio. 17.d. col.2.
Concordia Chriſtiana. 121.b. Concordia commendata. 1056.c. Concordiæ humanæ pacis, quantopere ſtuduerit Chriſtus. 555.d.
Confeſſio duplicis generis. 789.d.& 1092.e. Cõfeſſio vniuerſorũ de Chriſto. 535.d. Confeſſio peccati quid. 1093.b. Confeſſio peccati profeſſio eſt deſinendi. 1093.c. Confeſſio omnis in Deo ſit. 681.d. ex Confeſſione iuſtificatio. 1007.c. Cõfeſſio integra eſſe debet. 1093.d.e. in Confeſſione Dei nihil reticendum. 749.d. poſt Confeſſionẽ à peccato deſinẽdum. 1093.d. Confeſſio tribus domini, quid ſignificet. 983.a. in Confeſſione fidei eſt credentium vita. 68.b. ob Confeſſionem diuinitatis Chriſti Apoſtoli claues cœlorũ ſortiti ſunt. 74.f. Confeſſio peccatorũ ſolum in hoc ſeculo eſt, non in ſeculũ ſeculorũ. 683.e. Confeſſionis gloriã ex lactentiũ & infantium ore Deus ſibi præparauit. 568.f.
Confitemur Deo, quomodo. 1093.b. Confiteri regnũ filij Dei, ſpes vitę eſt. 173.f. Confitendũ peccata ſẽper quomodo. 1079.f. Cõfiteri Deũ vnũ ſeparato Chriſto à Deo vero nõ eſt vita æterna. 167.a. Cõfidere plus quã ſperare eſt. 658.e
Confirmat Deus quod in nobis operatus eſt, quomodo. 810.c.d.
Confringit gentes Deus, vt vas figuli, quid. 653.c.
Confunditur quiſque, Confunduntur, qui. 693.f. cur 693.f. Confunduntur & auertuntur retrorſum, qui & quomodo. 835.d.
Confuſione induuntur inimici Chriſti, quando. 1055.a. Confuſio ex peccatorum conſcientia eſt, & ex opprobrio delictorum. 900.b.
Conſolatio quæ lugentibus promiſſa. 476.c. in omni tribulatione recurſus ad Deũ eſt. 966.d.
Conſcientia polluta ad omnem interceſſionem trepidat. 850.f.
Conſortiũ hominũ vitioſorum, alioquin propinquiſſimorum & cariſſimorum vitandum. 481.f.
Conſpectus Dei mundis corde promiſſus. 477.a.

Digitized by Google

Conſpectus bonorum bonis gaudio, malis triſtitiæ. 896.d.e.
Conſtantia & libertas in humilitate tenẽda. 668.a.
Conſtanter inter inſectationes fidem tenere, & metu terrenæ turbulentiæ non moueri, vox demum ea digna ſanctis eſt. 718.b.
Conſtantius hypocrita. 288.b. antichriſtus vocatur. 288.d.e. ſua ipſe deſtruit. 296.d. patrem & filium negat aſſerens ſolum adoptionis eſſe nomina. 290.b. qua de cauſa lapſus in hæreſim. 373.e. contra Conſtantium Auguſtum iam vita functum liber. 285.f. eius crudelitas. 289.c.e. in Nicænorum fide quid ei diſplicuerit. 296.e.
Conſuetudinis magna vis. 847.e.
Conſuetorum vitiorum incentiuis quomodo agitemur. 1088.f.
Contagium animæ. 853.e.
Contemnendi non ſunt humiles aut pauperes. 992.b.
contra Contemnentes alios. 554.c.d.
Contradictiooes vnde oriantur. 195.c
Contritio & confractio, quid. 652.d.
Contumelia in Spiritum ſanctum. 480.d.
Conturbatio dormientis ſignificatio paſſionis eſt 721.c.
Cooperabatur filius in creatione mundi quomodo. 34.a.col.1.
Cophini duodecim exuperantes, quid. 537.a.
Cor, manus, oculi, quid in Deo ſignificent. 263.b.c in mala quando declinat. 1134.e. dilatatum, quodnam. 865.c.
Corde humiles, ſenſu excelſi ſumus. 1038.f.
Corde nõ ore Dei prædicatio ſuſcipitur, 940.c.
Cordis opera, id eſt, cogitationes, non oris eloquia Deus iudicat. 725 b.
Cornu incorruptionem denotat. 1191.a. Cornu regni inſigne. 1054.d.
Corona anni benignitatis benedicta quænam. 772.a.
Corporalis habitatio quæ. 145.e. Corporalia ad comparationem ſpiritualium vilia. 618.e.
Corpus Chriſti quale ſit. 205.f. & ſeq. Corpus carnis Deo nullum eſt. 547.b. Corpus Chriſti mons eſt. 664.d. Corporis Chriſti gloriæ, quomodo nos ſubdimur. 251.a.b. Corpore falſo apparuiſſe Chriſtum prædicantes refutantur. 1095.f. Corpora etiam terrena quandoque dolere, ac timere neſciunt, quod tamen timere ac dolere eſt neceſſe. 216.f. Corporum transfiguratio quàm futuram expectamus. 251.d. Corporum ſpecies. 487.a
Corrigendus proximus. 667.d.
Corruptio abominationem meretur. 686.b.
Coruus peccatorem refert. 1181.f.
Coruorum pulli Deum inuocant. ibid.e.f.
Coruſcationes, quid denotent. 1157.b.
Craſſitudo comes peccati. 1137.f.
Craſtinum futurum tempus ſignificat. 489.c.
Creatio quid ſit. 327.a. Creatio hominis. 1069.d in Creatione quomodo filius patri adfuerit. 276.c. & 33.f. col. 2. in Creatione Trinitatis myſterium inſinuatum. 32.e. col.1. Creatio hominis vt differat à creatione reliqua creaturarum. 894 b.c. Creationis & natiuitatis diſcrimen. 326.e. & 277.c. Creationis Chriſti ſecundum carnem ſacramentum. 279.c.
Creaodi verbum quomodo de ſapientia, filio, accipiatur. 326.f. & ſeq. Creatura quomodo Chriſtus eſt. 280.e. Creaturam qualem hæretici faciant filium Dei. 30.d.col.2. Creaturam eſſe filium Dei profitentes damnati. 326.e. Creaturam eſſe filium, quomodo hæretici probent. 30.d.col.2. Creaturæ omnes ſunt corporeæ. 487.a.b. Creaturæ quænam in ſeculum ſeculi conſtitutæ ſunt. 1189.d.e. Creaturæ Dei omnes bonæ ſunt, & ſi quædam humani ingenij corruptæ nequitiis ſint. 823.c. Creaturæ nullæ ante tempora naſci poſſunt. 270.e. in Creaturis Deus conſpicitur. 3.e. col.1. Creata ſunt omnia per Chriſtum. 16.a.col.1. Creatarum rerũ omniũ præparatio Deo eſt coæterna, licet ſecundum Moſen ſui diſpenſatoinem habeant. 277.a.
Credentes non iudicantur. 630.e. fructibus fidei carentes eradicandi. 678.d.
Crimen non excuſat neceſſitas naturalis. 725.f.
Crux poſt Chriſtum ferenda. 514.f.
Crucis Chriſti locus. 604.f. Crucis verbum his qui pereunt ſtultitia eſt, his qui ſaluantur, virtus Dei. 26.f. col.2.
Cupiditates robuſtæ periculoſæ. 1091.f.
Cultorum Dei præmia. 48.b.col.1.
Cura veſtitus & cibi vetita. 486.b.c. Cura de præſentis vitæ conſeruatione omnis in Deum reiicienda. 486.a.b. Curam rerum humanarum Deo auferentes arguuntur. 761.b. Currus Dei, quid. 802.c.
Cuſtodes domus Dei qui ſint. 980.f.
Cyprianus de oratione. 484.f.

D.

DÆmoniorum de Chriſto confeſſio, quod verè ſit filius Dei. 84.e.
Dæmoniacus, cæcus & mutus curatur. 524.c.
Daniel in lacu leonum. 217.a.
Dauid figura Chriſti. 1140.f. Dauid aream coemit. 1046.f. Dauid omnia prophetico ſpiritu elocutus eſt. 1099.f. Dauid in deſerto habitauit. 751.e. Dauid manſuetudinis dominicæ emulator, in tribulatione deprecatur. 696.f. Dauid ſe nuncupat filius Dei. 1041.f. Dauid eſt filius ille adoleſcentior in regem electus. 946.b. Dauid eſuriens ſine piaculo illicitis panibus veſcitur. 522.c. Dauid ſcriptor ex parte pſalmorum. 1041.b. Dauidis filius Chriſtus eſt. 567.f. Dauidis filius quomodo Chriſtus eſt, & tamen dominus ipſius. 578.f. & ſeq. Dauidis paſſio paſſionis Chriſti exemplum eſt. 698.a. Dauidis voluntaria mãſuetudo. 922.d.e. Dauidi aſcribunt Iudæi quæ de Chriſto prædicta ſunt. 1040.e.
Decacordum pſalterium quodnam. 1159.f.
Decem præcepta. 590.f.
Decimi libri de Trinitate argumentum, 9.c.d. col. 2.
Decimatio holeris. 581.c.
Deflectere à Deo oculos non licet. 987.f
Deflexio oculorum, quid denotet. 901.b.c.
Deflexio animæ ex re concupita non obtenta. 900.e.

Definitio

In D. Hilario memorabilium.

Definitio catholica habita ab omnibus catholicis epiſcopis, priuſquam per terrenam poteſtatem territi hæreticorum conſortio ſociarentur, in conſilio Ariminenſi. 458.d.

Deliciæ Chriſto, quomodo paſſio fuit. 1111.b.c.

Demõſtratio operũ ingerit fidẽ natiuitatis. 98.d.

Demonſtrationis operis in filio non arguit ignorantiam aut imperfectionem. 98.d. Demutantur, qui in reſurrectione. 712.e.

Denarius, quid. 562.c.

Dentes peccatorũ & anobęleonum, quid. 726.b.

Dentes torrentium, qui. 225.f. Deſertum, quid. 527.d. Chriſti in deſertum ductio, quid. 472.d. in deſerto Dauid habitauit. 751.e. Deſertum in quo Chriſtus manet, quodnam. 708.e.f. & ſeq.

Deſidia periculoſa. 851.d.

Deſperantes. Contra deſperantes de peccatorum venia. 1095.e.

Deſpiciuntur orationes, quæ. 706 e.

Deſpexit Dominus orationem adoleſcentis diuiſionem patrimonij poſtulantis. 706.f.

Deſpicabilis oratio, cur ſit. 706.f.

Deſpicabiles orationes, quæ. ibid. e. Detrahentes in porta, & ebrij pſallentes, qui. 812.e.

Deuictio mortis, quid ſit. 251.e.

Deos vnus, non plures. 1067.a. & 2. f. col.1. inuiſibilis eſt. 884. a. immutabilis eſt. 630. b. c. & 641.e. & 257.f. locis nullis concluditur. 1011. e. & 951. c. non circumſcribitur mente terrena. 256.d. non ſubiacet naturæ legibus. 192.b. ad imaginem Dei hominem fecit. 42. e. col.2. Deus Deorũ eſt, quomodo. 1080.f. per Chriſtũ innotuit. 24.c.col. 2. vnus tantum eſt, nec ſunt plures dij, & tamen filius Deus eſt 32.b.col.1. quomodo ſuper terram viſus eſt. 39. f. col. 2. non intelligitur niſi per Deum. 45. e. col. 2. quomodo cognoſcit & ignorat. 621. f. nec mortuus eſt, nec ſepultus, quomodo. 224. f. quomodo neſciens Deus eſt, quod tamen non neſcit. 186. e quid à nobis poſcat. 640. b. ſemper eſt. 269. d. in Chriſto non honoris ſed naturæ nomen eſt. 94. b. vnus non excludit filium eſſe Deum. 989. b. verus. Ratio cur propheta non ſolum Deum, ſed verum Deum prædixerit benedicendum. 42. f. col. 2. per creaturas cognoſcitur. 3. e. col. 1. ſpiritus dicitur, quomodo. 18. b. col. 2. incorporeus, immaterialis eſt. 61. b. & 1032. f. futura pro præteritis per prouidentiam ſignificat. 64. e. Deus alius non eſt niſi filius Dei, quomodo intelligendum. 51. e. f. viuorum eſt Deus, non mortuorum. 1080. c. per quid futurus ſit omnia in omnibus. 253. e. alterius generis non eſt, qui in forma ſerui apparuit. 140.e.f. quomodo honorificatus eſt in filio Dei. 171. d. e. Deuˀ quomodo in Deo. 52. f. vnus & trinus apparet Abrahæ. 35.2. col. 1. vita eſt, nihil ex vita niſi viuum. 107.b. vnus eſt, ergo filius non eſt Deus, hæreticorum argumentum. 29. a. col. 2. Deus Chriſtum à mortuis ſuſcitauit, 152.c.d. & ſeq. non opus habet humanis officiis. 193.b. ſalutare in ſcriptura dicitur. 660. e. inenarrabilis, incomprehenſibilis. 12.e.col. 2. quomodo ex Deo, ex lege, & prophetis. 52. b. col. 1. ſimplex eſt. 191. f. quo conſilio hominis naturam eiuſque infirmitatem ſuſcepit. 149. c. aliquando honoris nomen eſt. 94. a. b. vbique eſt, & totus vbique eſt. 3. c. col 1. 13. d. col. 1. & 191. c. quæ per reſurrectionem in nobis egit, quomodo in lege adumbrata. 794. f. verus iurandus. 48. b. col. 2. homo natus non deſiit eſſe Deus, ſed manens Deus homo natus. 45. c. col. 1. nullis rebus creatis indiget. 639. f. egreſſus coram populo, deſertum tranſgreſſus eſt, quid. 725. c. d. noſtri non indiget. 21. b. col. 2. in creaturis conſpicitur. 3. c. col. 1. præ aliis diis eſt, quomodo. 1067. b. c. ignis conſumens eſt. 885. a. idem prophetarum & euangeliorum. 794. f. quomodo in homine habitat. 1044. a. non tradit nos in vitia, ſed diſceſſionem noſtram à Deo vitia conſequuntur. 975. b. per infirmitatem aſſumptam non deſiit eſſe Deus. 45. e. col. 1. pulcherrimus ex pulchritudine creaturarum cognoſcitur. 3. a. col. a.

Dei nuncupatio Chriſto verè tributa. 92. a. multiplices apparitiones, aſſumptis certis quibuſdam formis factæ. 279. d. f. ad Dei imaginem homo conditus eſt. 33. b. col. 2. operationes per membra noſtri corporis ſignificari. 263. b. quis verè ſe dicere poſſit. 909. d. iubentis & facientis diſtinctio. 32. d. col. 2. ſubſtantiam dilatari qui dicunt, vel dilatatam Dei ſubſtantiam filium dicunt, anathematizantur. 141. f. & 338. f. Dei gloria carnalibus oculis inuiſibilis. 884. b. Deitatem Chriſti non paſſam fuiſſe. 343. a. Dei vnitas quomodo credẽda. 90. a. conſpectus. 477. a. cognitio gratiſſimus Dei cultus. 3. c. col. 2. quæ ſunt quatenus ſunt ſtulta. 27. e. col. 1. cognitio vitæ humanæ ſcopus. 2. 2. b. col. 1. de Dei rebus non ambigendum etſi noſtræ mentis captum ſuperent. 25. c. col. 2.

Deo maximè proprium, eſſe. 2. b. col. 2. de Deo diuerſæ opiniones. 776. d. & 2. c. col. 2. quomodo cor, manus, brachium tribuuntur. 224. c. omnia præſentia ſunt. 276. b. nihil deeſſe, idcóque nec quicquam ei accedere poſſe. 256. b. in Deo non eſt ſolitudo. 32. d. col. 2. & ſeq. in Deu neque prius neque poſterius, neque maius, neque minus. 2. b. col. 2. Deo quæ reddenda & quæ Cæſari. 567. d. e. de Deo Antiochenæ eccleſiæ pia confeſſio. 333. b. e. f. facile eſt reformare impium. 653. e. Deo quomodo anima tribuitur. 224. c.

Deum alium euangeliorum, alium legis hæretici effingunt. 799. f. Deum vnum Moſes prædicans, de filio ſignificat. 41. f. col. 1. Deum incurium rerum humanarum quidam poſuerunt. 2. c. col. 1. videre nemo poteſt 1109. b. quomodo viderit Eſaias cum ſcriptũ ſit: Deum nemo vidit vnquam. 50. d. col. 1. omnem intellectum excedere. 3. b. col. 1. & 5. b. col. 1. nihil latet. 1097. e. in Deum an cadat triſtitia. 597. c. f. in Deum Moſes Pharaoni datus eſt. 92. c. d. quidam negarunt. 2. c. col. 1. patrem ſine Chriſto cognoſcere vita æterna non eſt. 173. c.

Deos duos fides non patitur. 164. a. duos prædicare nefas. 6. c. col. 1. plures ponentes, vel Chriſtum eſſe & Patrem & Filium Spiritum ſanctum damnantur in ſynodo Orientis. 336. e. e. & ſeq. Deorum multitudinem eccleſia non cognoſcit. 1066. f. Dij multi, qui ſint. 1067. c.

Dextera patris quid denotet. 977. a. Dextera virtutem Dei ſignificat. 755. d. & 1098. c. Dextera boni collocandi, vt ſiniſtra mali. 1089. c.
Diabolus omnis iniquitatis ſuggeſtor. 1139. d. fur eſt. 589. c. non habet in Chriſto quicquam. 181. f. quibus modis Adam in peccatum induxerit. 474. d. Chriſtum tentat, cur. 472. f. fallax & ad traducendum artifex calidiſſimus. 473. d. quibus vinculis nos liget. 887. b. à Chriſto homine victus. 473. b. eius potentia aduentu Chriſti confracta. 1156. f. eius opus in perditionem hominem conicere. 910. a. Diaboli ſerpentis prudentia in circumueniendo hominem. 310. a. b. perſequutionis author, ſed hominum miniſterio vtitur. 1025. d.
Diapſalma, quid. 618. c.
Dictorum omnium ratio habenda. 527. f.
Diadrachmæ oblatio. 551. d.
Dignitas originis in quibus conſiſtat. 470. d.
Dies, quid. 489. c.
Dies dominica. 614. c. Dies pro ætate. 673. a. & 715. e. Dies iudicij omnia reuelabit. 511. a.
Dilatatum cor, quodnam. 865. c.
Dilectio Dei & proximi. 162. c. Dilectio pacis perfectos fructus expectat. 984. b. Dilectio Dei in quibus ſit & quæ ſit eius abſentiæ in hominibus cauſa. 159. f. Dilectionis proximi præceptum, quomodo ſit proximum præcepto dilectionis Dei. 578. c. Dilectionis opus diligit Deus. 912. a. b. Dilectio Chriſti erga nos in quo conſiſtat. 79. f.
Diligere Deum ſummum legis præceptũ. 578. b.
Diligendi non tantum amici, ſed & inimici. 483. f.
Dionyſius Mediolanenſis epiſcopus. 305. f.
Dirigitur oratio ſicut incenſum, quomodo 1132. d.
Diſpenſatio Chriſti. 169. c.
Diſcedentes Deus ſpernit, quid. 929. c.
Diſcedentis & peccatoris diſcrimen. ibid. d. Diſceſſio noſtra à Deo, traditio in manus diaboli eſt. 975. d. Diſputationes aduerſus Deum inſolentes fide cõtundendæ. 168. a. Diſputationes impiæ quid præſtent. 748. b. Diſputationibus noſtris Dei arcana non ſunt diuexanda. 171. b.
Diſtinctio inter benedicentem te verum Deum, & benedicent verum Deum. 47. b. col. 2.
Diteſcendi ratio vera. 547. e.
Diuiſio nulla in Chriſto. 220. e. & ſeq.
Diuina per fidem intelliguntur. 4. d. col. 2.
Diuina non habent adulationem aut ſimulationem. 21. a. col. 2. Diuinum omne nec exordio, nec abolitioni obnoxium. 2. c. col. 2. in Diuinis infirmitas noſtræ intelligentiæ cogit ſpecies quaſdam ex inferioribus tãquam ſuperiorum indices quærere, eò quòd perfecta nulla ad diuina ſit comparatio. 6. b. col. 2.
Diuina natura non mutata aut refuſa eſt in humanam, ſed manſit in Chriſto. 179. c. d.
Diuinitatem Chriſti quibus hæretici locis ſcripturæ refutare contendunt. 8. d. col. 2. & ſeq.
Diuitiæ in quibus ſint. 851. a.
Diuitiæ periculoſæ. 559. e. Diuitiæ veræ & diuinæ, quæ. 851. b. Diuitiarum vſus bonus, quis. 682. a. Diuitiarum fiducia timorem Dei auertit. 681. f.
Diues euangelicus & pauper. 658. c.
Diuitem difficile in regnum cœlorum ingredi. 559. d. e.
Diuitis epulonis & Lazari collatio. 991. b. c.
Diuortium. In diuortij cauſa quæ lector obſeruare debeat. 557. a.
Doctor eccleſiæ innocens vita, & inſtructus doctrina eſſe debet. 116. a. b. Doctores ſerpentina prudentia ſint inſtructi. 509. f.
Doctorum eccleſiæ eſt operibus bonis prælucere 479. a.
Doctrina falſa quantum ſit malum. 116. f. Doctrina verborum Dei in folijs ſignificatur. 628. c. Doctrinæ Chriſti vis & efficacia. 493. e. Doctrina in ſeſſione ſeu cathedra ſignificatur. 1103. d. e.
Dolor an verè fuerit in Chriſto. 208. a. d. & ſeq. Doloris cauſa. 201. b. d. Doloris panis, quis ſit. 1014. b. c.
Doloribus Chriſtus caruit, Hilarij opinio. 1101. b.
Dolus hæreticorum. 760. d.
Doech mulio Saulis. 673. b. impium populum refert. 672. b.
Dominus ſpiritus eſt. 19. c. col. 1.
Dominus Sion, dominus eccleſiæ eſt. 162. c. Dominis duobus nemo ſeruire poteſt. 485. f. Domini myſticè qui ſint. 1081. a.
Dominatur Chriſtus in potentia, quando. 779. f.
Dominatur in potẽtia ſua in æternũ, quis. 778. a. f.
Domus domini in ſcriptura, quænam. 980. c. Domus Dei præſtantia. 980. f. Domus Dei quibus bonis replebitur. 765. f. Domus imperij fratris, quæ. 671. e. Domus Dei eccleſia eſt. 682. f. Domus digna, quænam. 508. a.
De domo ædificata ſuper petram. 493. a. b.
Dona præcipua & beneficia Chriſti. 134. c.
Donorum Spiritus ſancti diuiſiones. 131. c. & ſeq.
Donati Carthaginenſis epiſcopi ſuperbia. 380. f.
Dormire pro mortuum eſſe. 721. e.
Dormientes apoſtoli inuenti, quid. 600. d. Dormientes dilecti & ſeſſuri reſurgentes, quinam ſint. 1015. d.
Dormientes apoſtoli inuenti primò obiurgati, ſecundò relicti, tertiò dormire iuſſi, quid. 600. f.
Duo audita ſemel Deo loquente, quæ. 705. e. f.
Duplicatio talenti, quid. 593. a.
Dux Chriſtus eſt. 869. f.

E.

ECcleſia corpus Chriſti eſt. 1028. d.
Eccleſia ex initiis legis orta. 809. a. Eccleſia per Iacob ſignificatur. 1066. c. Eccleſia verbum vitæ habet. 530. d. Eccleſiæ fundamentum Chriſtus. 664. b. Eccleſiæ fundamentum fides. 546. e. Eccleſia non eſt quę non credit Chriſtum eſſe verum Dei filium. 79. a. Eccleſia vnica tantum. 89. b. Eccleſiæ primitiuę cum ſequenti collatio. 312. c. e. Eccleſię oculi ſunt apoſtoli. 1115. d. Eccleſię miniſteria & operationes. 133. e. Eccleſię figura templum Hieroſolymitanum. 568. b. Eccleſię ornatus in apoſtolis. 819. f. Eccleſiæ ædificatio eſt ſuper confeſſionis petram. 77. c. Eccleſię fides & confeſſio de filio Dei. 28. f. col. 2. & ſeq. & 91. b. extra Eccleſiam qui ſunt, nullam verbi intelligentiam capiunt. 530. c. Eccleſię plures vnica eccleſię. 1048. d. Eccleſię naufragę, quę 498. d. Eccleſię proprium. 69. a.

Eccleſiæ

Eccleſiæ oculi & lumen ſunt ſacerdotes. 1116.a.
Eccleſiaſticis beneficiis abutẽtes ſimiles ſunt ſcribis & principibus ſacerdotum. 607.c.
Eccleſiaſtica bona nec emere, nec vendere licet 568.d.
Edom quid ſonet. 1090.d.
Edom deficiens eſt. 741.e. Edom filiis Babylonij dominantur quid. 1090.d. Edom filij, quid denorent. 1090.d.
Effrata quæ. 1047.f.
Effrem, quid. 740.c.
Effundenda coram Deo corda lachrymis. 749.d.
Electi qui ſunt. 765.a.
Electi beati ſunt. ibid. Elementa mondi. 144.d.
Elementa paſſionem Chriſti ſentiunt. 22.c.col. 2. à literarum Elementis primis docendi ſunt, qui ad doctrinam rationabilis ac perfectæ prudentiæ præparantur. 837.a. Eloquia quænam Dei quibuſdam iniuſta videntur. 934.a.c. Eloquia Dei vt mel mitificant animæ amaritudines. 915.e.
Emendari qui poſſint. 63.b.
Emendatio vitæ licet ſera, vtilis tamen. 847.d.
Emendatio ſtultorum difficilis, reſponſio facilis. 63.a.
Epiſcopi Aſianæ eccleſiæ Deum neſciunt. 348.a.
Epiſcopis cum primis vigilandum. 590.a.b.
Epiſcopum qoalem Paulus deſideret. 115.f.& ſeq. contra Epiſcopos bonis eccleſiaſticis abutentes. 691.a.b. Epiſcoporum nomina qui ſynodo Sardicenſi adfuerunt & ſubſcripſerunt eidem in iudicio. 408.c.
Epiſtola ſynodi Sardicenſis ad vniuerſas eccleſias. 401.a. Liberij epiſcopi vrbis Romæ ad orientales epiſcopos. 419.a. & item altera ad eoſdem 426.d. Liberij ad catholicos epiſcopos Italiæ. 420.a. Liberij de exilio ad Vincentium. 428.b. Liberij ad Euſebium, Dionyſium & Luciferum in exilio conſtitutos, antequam in exilium irent. 425.a. Liberij de exilio ad Valentem, Vrſarium & Germinium. 427.c. Liberij antequam exularet ad Cæcilianum & Oſſium de Vincentio Capuenſi. 425.f. Euſebij ad Gregorium epiſcopum. 433.e. Epiſtola ad Iulium vrbis Romæ epiſcopum, ſynodi. 406.b. Ariminenſis concilij ad Conſtantium imperatorem, vbi epiſcopi præuaricati ſunt à fide vera. 451.b. Epiſcoporum Italiæ ad epiſcopos per Illyricum fidem paternam retinentes. 421. Valentis & Vrſarij & aliorum ad Germinium. 421.c. Valentis & Vrſatij Athanaſij innocentiam conteſtans. 411.f. Germinij contra Arianos qui iam ſubſcripſerant in concilio Ariminenſi, ſciẽtes quòd malè fecerint. 434.c. Conſtantini imperatoris ad epiſcopos Italiæ, qui in Ariminenſi concilio conuenerant. 457.e. legatorum miſſa ad Conſtantium imperatorem à Liberio epiſcopo vrbis Romæ, per Luciferum epiſcopum. 454.f. Epiſtola Orientalium epiſcoporum quam reuerſis ab Arimino legatis dederunt. 428.f. Valentis & Vrſatij ad Athanaſium. 412.e.
Eradicatio propaginis nõ ferẽtis fructũ. 678.c.d.
Errantibus reſipiſcentiæ ſpaciũ conceſſum. 286.f.
Error multorum periculoſus, cur. 54.e.
lapſus in Errores quibuſdam vtiles eſſe, exempla. 388.e.f.& ſeq.
Eructare, quid. 960.f.
Eſaias, quomodo viderit Deum, cum ſcriptum ſit: Deum nemo vidit vnquam. 50.d.col.1.
Eſau defectio eſt. 741.e. alienatus ab vtero eſt. 725.d.
Eſca non interiens quam dat filius quænam. 138.f.
Eſcam quam eſurientibus Deus præbet. 114.e.
Eſdra pſalmorum Ariſtarchus. 510.b.
Eſſe, Deo proprium. 269.d.& 2.b.col.2.
Eſſe ſemper, Deo peculiare. 23.d.col.1.
Eſſentia quid ſit. 324.d.
in Eſſentia Patrem & Filium vnum eſſe. 337.c.d.
Eſuriit Chriſtus poſt quadraginta dies non in quadraginta diebus. 473.a.
Eſurientibus quam eſcam Deus tribuit. 1174.c.
Eſurientibus & ſitientibus iuſtitiam quid promittatur. 476.f.
Euacuare aduerſãtem poteſtatem quid ſit. 250.b.
Euacuare & ſubiicere, quomodo differãt. 250.a.b.
Euangelia myſticorum verborum declarationem præſtant. 939.c.
ad Euangelium prædicandum, quibus ſuffragiis apoſtoli vſi ſunt. 312.b. Euangelij & legis diſcrimen. 482.a.b. Euangelium rei comparatur. 532.d. Euangeliorum lectioni ſingularem diligentiam adhibendam. 533.e. Euangelij ſcribendi cauſa eſt credere Chriſtum eſſe filium Dei. 80.a.
Euangelizari pauperes, quid. 517.b.
Euangeliſtarum numerus præfiguratus. 475.b.
Eunuchus. De Eunuchis commonefactio. 557.c.
Eſebius Verſellenſis epiſcopus. 305.d.
Exaltari, quæ dicantur. 722.b.
Exaltatus ſuper cœlos Chriſtus eſt, cur. 722.c.
Examinantur credentes, quomodo. 782.b.
Excuſationes peccatum non habet. 1134.f.
Excuſationes hæreticorum. 1135.b.
Exemplo docendum potius, quàm dictis. 490.f.
Excelſi viri qui ad Deum tranſibunt, quid ſignificent. 39.a.col.1.
Exercitatione & aſſiduitate opus eſt. 851.d.
Exinanitio Chriſti. 142.e.
Exire ex Deo, quid. 72.a.
Exiſſe à Deo, & veniſſe à patre vt differant. 74.a.
Exitio filij à patre non eſt alienatio à patre, ſed natiuitas, Dei patris naturam in ſe naſcendo retinens. 165.a.b. Sub exitionis nomine profectum natiuitatis ex incorporali Deo Chriſtus teſtatur. 164.f.
Expectatio iuſtorum, quę. 1144.a.
Expetenda quænam & quæ vitanda. 750.c.
Explicatio horum verborum: oſtende nobis patrem. 111.b. Explicatio horum verborum: non potero ad eam. 1107.e.
Ex quo omnia & in quo omnia, quid. 136.f.
Exular Hilarius non crimine, ſed propter Chriſti myſterium. 306.f.
Exultatio noſtra ſæpe mutabilis. 1054.c.
Exultandum in certaminibus & tribulationibus. 775.a.
Ezechiæ lapſus. 921.d.

Digitized by Google

F.

FABVLÆ gentiles cauendæ. 804.a.
Facere plus eſt quàm volũtati obedire. 178.c.
Facere minus quàm diligere eſt. 936. d. Facere opera Dei non poteſt conuenire creaturæ. 105. b. c.
Facta manuum Dei, quæ. 1147.b.
Facturam perfectam & creaturam perfectam non ſimilem alijs creaturis hæretici faciunt filium Dei. 30. d. e. col. 1. Facturam eſſe filium Dei, quomodo hæretici probent. 30. e. col. 2.
Facies abluere iuſſa, quid. 1136.d.
Facierum noſtrarum ablutio. 485.a.
Falſitas veritate perimitur. 702.b.
Fames huius temporis. 732.a.
Familiaritatibus quorum non admiſceri conuenit. 508.a.
Farinę menſurę tres quid denotent. 531.d.e.
Fel & acetum Chriſto oblatum. 826.b.
Feræ ſyluarum nequitias ſpiritales ſignificant. 811. b.
Fermentum, quid. 531.c. Fermento quomodo Chriſtus ſe comparat. 531. c. d. de Fermento Phariſæorum cauendo commonefactio. 545.c.
Feſtuca. De feſtuca & trabe in oculo. 490. d.
Ficus arboris proprietas. 570. b. col. 1. Ficus abſque foliis quid. 569. b. Ficum arborem amiſſe, quid ſignificet. ibid. c. Ficus arbor cognoſcendi aduentus Chriſti ſignum. 587. f. Ficus arboris foliis texit ſe Adam. 588. a. b. Ficui arbori qua ratione ſynagoga comparetur. 570. a.
Fides vna & vnus ſpiritus. 781.f.
Fides in Chriſtum neceſſaria. 167. a. Fides ſubinde noua in ſcriptis. 307. b. Fides montem in mare iactat, quid. 569. f. Fides catholica contra omnes hæreſes remedium impertit. 16. c. col. 2. Fides eccleſię fundamentum habet claues regni cœlorum, & ſoluit & ligat. 77. e. Fides captioſas philoſophiæ quęſtiones reſpuit. 5. a. e. col. 1.
Fides non nuda & inops rationis eſſe debet. 267.
Fides catholica expoſita apud Fariſeam ciuitatem ab epiſcopis, Gallicanis ad Orientatales epiſcopos. 431. e. Fides religioſa eſt vbi etiam naturalis eſt inſcitia. 283. b. Fides caret interceſſionis apud Deum patrem neceſſitate. 73. e. non ex arbitrio, ſed ex dictorum eſt ineunda vittutibus. 110. d. Fides vera de filio Dei. 91. b. & 545. e. Fides non inquirit, ſed propoſitum ſibi verbum ſimpliciter apprehendit. 230. f. Fides ſecundùm Orientalem ſynodum. 336. a.
Fides Chriſtum Deum & hominem ſtatuit. 148. e. capit quod ratio conſequi non poteſt. 7. a. col. 1. Eccleſiæ fundamentum eſt. 546. e.
Fides gentium Iudæos ſine excuſatione facit. 528.
Fides non ex ſalute, ſed ſalus per fidem eſt expectanda. 504. e. Fides, ſpes, charitas magnum conſummandæ veritatis ſacramentum. 397. a. Fides in Deum ſine Chriſto non proficit ad ſalutem. 134. f. Fides beneficia quæ præſtet. 530. e. Fides fidei comparata falſitatem inuentionis exponit. 416. c. Fides hoc tempore annua potius quàm euangelica. 308. a. e. Fides certa eſſe debet. 486. c. Fides cur prima Abraham iuſtificat. 397. f. Fides ſola iuſtificat, non lex. 500. c. Fides conſtantem præſtare debet fiduciæ ſuæ expectationem. 990. a.
Fides immobilis eſſe debet. 989. f.
Fides. Non credere intellecta, aut intelligentiam corrupiſſe credendi vltimæ impietatis furor eſt. 121. e. Fides non ideo deneganda rebus diuinis, quia per noſtræ intelligentiæ infirmitatem non conſequimur. 301. b. Fides aperit prophetiæ recondita. 611. b.
in Centurione quid ſignificet. 495. c.
præmium non haberet, ſi nobis voluntatem Chriſtus non dediſſet. 122. e. f. Fides apud Nicænam conſcripta. 416. a. Fides. Quæ in verbo proponuntur, veriſſima quis ſtatuat oportet, etſi quomodo vera eſſe poſſint non intelligat. 27. c. col. 2.
Fidei & cognitionis diſcrimen. 897. c.
Fidei facta reſpondeant. 666. d. e. Fidei repudiatæ pœna. 530. e. f. Fidei magnum meritum. 398. a.
Fidei noſtræ veritatem hæretici oſtendunt. 91. d.
Fidei maximum ſtipendium eſt ſperare quę neſcias. 121. e. Fidei ſumma virtus & efficacia. 569. f. Fidei conſtantia & libertas. 552. a. Fidei eccleſiaſticæ expoſitio quę in ſynodo Antiochena eſt tradita. 333. b. Fidei exemplum epiſtolæ miſſæ ad Conſtantium à perfidis epiſcopis. 453. f. Fidei forma incerta, ſed quantum ad hæreticos omnis ſenſus incertus. 12. b. col. 2. Fidei perfectæ homo, quis. 493. a. Fides eccleſiæ. 77. e.
in Fide conſtantes commendantur. 319. & ſeq.
ex Fide in Chriſtum quod neceſſaria ſit ad vitam æternam conuincitur Chriſtus eſſe verus Deus 167. c. d. ſine Fide omnia opera inutilia. 666. b. Fidei exemplum contra Photinum ab Orientalibus conſcriptæ. 338. b. Fidem deſtruentes hęretici arguuntur. 761. c. Præter fidem vnam, quidquid eſt, non fides ſed perfidia eſt. 297. c. Fidem exponendi & expoſitæ ſubſcribendi conſuetudinem neceſſitas intulit. 347. f.
per quam Fidem iuſtificatus eſt Abraham. 44. c. col. 1.
contra Fidem ſemper inſidiæ præſto ſunt. 760. d.
Fidem in ſe requirens Chriſtus, Deum ſe eſſe non obſcurè ſignificat. 157. c. Fidem non habentes Iudæi etiam legem quam habebant, amiſerunt. 551. a. Fidem hæreticorum diſſenſio confirmat. 89. d. per quam Fidem Deus ſit pater noſter. 72. f. ad Fidem nemo vi cogi debet. 302. e. qui extra Fidem eſt, extra euangelica promiſſa eſt. 121. e.
Fidelium in aſſumendo diſcrimen. 588. f.
Fidelium plebs ciuitas Dei. 500. a. Fidelium & infidelium diuiſio. 589. a.
Fiducia innocentis vitæ teſtium interuentione plurimum gaudet, conſcientia impurę vitę ad omnem interceſſionem trepidat. 850. f.
Figuli opus. 603. a.
Filia Babylonis miſera, quę. 1091. d.
Filia principis à mortuis ſuſcitata. 504. b. c.
Filia Chananęę mulieris plebẽ gẽtiũ refert. 541. c.

Filius

Filius Dei, quid ſit. 545. f.
Filios paternam infinitatem non excludit. 1108. a.
Filius, quomodo ſit patri ſubiiciendus. 248. f. & ſeq.
Filius deſcendit de cœlo manens etiam in cœlo. 638. a. Filius Dei factus homo nihil ſibi dempſit, nobis profecit. 1100. d. factus filius hominis non deſiit eſſe filius Dei. 638. b. Filius eſt angelus Dei & Deus. 34. c. col. a. Filius Dei Chriſtus alia ratione, quàm nos. 22. f. col. 1. Filius, quomodo in patre, & pater viciſſim in filio. 20. d. col. a. Filius hominis glorificatur, & glorificatur in eo Deus. 172. b. Filius Dei ſolus aſcendit in cœlum, quomodo. 1109. d.
an ſit ſine voluntatis libertate. 177. d.
quod Filius verus ſit Deus ex veteri teſtamento oſtenditur. 32. d. col. 1. & ſeq.
quod Filius verè ſit Deus, probatur. 41. a. b. col. 2.
Filius Dei qualis imago patris. 26. a. col. 2. Filius nec abſciſſio eſt nec aſſumptio. 139. b. quomodo à patre natus Deus. ibid. d. non poteſt à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem, quomodo. 97. d. & 175. e. & ſeq.
cur homo factus ſit. 22. b. col. 1.
quando formam ſerui aſſumpſit, Dei formam non perdidit. 261. a.
index oſtenditur ex lege. 36. b. col. 1. & 44. a. col. 1.
cum Iacob velut homo luctatus eſt. 332. b.
non eſt iunior patre. 331. b. c. quomodo imago Dei. 141. d. e. ſe Dauid nuncupat. 1041. f. antequam naſceretur non erat, error refutatur. 268. f. & ſeq.
Filius vltimò miſſus Chriſti figura eſt. 573. e.
non portio patris, ſed Deus totus ex Deo toto eſt. 61. b.
conuincitur eſſe Deus ex nomine, ex natiuitate, ex natura, poteſtate, & profeſſione. 92. a.
Filius Dei non eſt filius falſus aut adoptiuus, nec nuncupatus, ſed Deus verus. 42 a. col. 1.
ab æterno cùm ſit genitus, quomodo dicitur: ego hodie genui te. 645. b. d.
Filius in patre & pater in filio per viuentis naturæ perfectam natiuitatem. 108. e.
iuxta eſſentiam Dei imago eſt. 325. c. f.
quomodo ſit cum patre vnius ſubſtantiæ. 349. f. & ſeq. Filius Dominus à Domino ſuper Sodoma pluit. 339. b.
Filius ex natiuitate oſtenditur eſſe verus Deus. 95. c. d.
Filius non eſt ex nihilo, nec etiam ex altero, ſed ex ipſo hoc Deus ex Deo. 63. d.
cum patre futurorum præſcius eſt. 185. e.
Filius nunquam non fuit filius. 269. c.
ex patre manente natus eſt, non creatus ex nihilo. 270. c.
quomodo traditurus ſit regnum patri. 252. f.
quomodo ſimul in terris eſt, & in cœlis. 210. e.
Filij ratio qualis. 13. d. col. 2.
poteſtas. 105. b. c. teſtimonium de ſeipſo. 68. f. ex patre natiuitas. 52. c. eius exitio à patre non alienatio eſt à patre, ſed natiuitas Dei patris naturam in ſe naſcendo retinens. 165. a. b.
Filij principium quatenus ſit pater. 57. a.
de Filij vnitate cum patre quæ in ſcripturis dicuntur, ea hæretici tantum de voluntatis vnitate interpretantur. 190. d. e. de Filij Dei generatione ex patre Sabellij hæreſis & Hierarchæ. 60. a. d. de Filij Dei generatione ex patre, hæreſis Manichæorum. 59. b.
Filij cum patre naturalem vnitatem quibus ſcripturæ argumentis hæretici detrahant. 147. d.
Filij honor eſt paterna dignitas, ideóque quod de eius diuinitate & maieſtate dicitur, ad patris gloriam amplificandam pertinet. 30. b. col. 2. Filij ſubiectionem, quomodo plerique hæretici intelligant. 255. e. de Filij Dei natiuitate ex patre veſtigium in igne. 107. d. e. Filij voluntas à voluntate patris non diſſentit. 178. b. e. Filij diuinitatem, qua decepti occaſione hæretici negent. 149. e. f. ad Filij Dei virtutem, poteſtatem, & diuinitatem infirmandam, quo præcipuè argumento hæretici vtantur. 30. f. col. 2. Filij operatio eſt operatio patris. 100. a.
in Filij natiuitate rationes humanæ. 21. e. col. 2.
Filij in paterna natura æqualitas. 174. f. Filij generationem ex patre, quando apoſtoli primum intellexerint. 75. c. Filij intemporalem de patre ſubſtantiam non eſſe ad innaſcibilem Dei eſſentiam referendam. 331. e.
Filio naturalis natiuitas nullã naturæ demutationem adfert. 168. f. Filio propriũ eſt ſemper eſſe per natiuitatẽ, vt patri eſſe ſemper ſine natiuitate. 272. f. de Filio Dei, Hilarij pia confeſſio. 282. e. f. & ſeq. de Filio Dei Orientalium definitiones. 324. e. & ſeq. Filio quare diuinitatem hæretici detrahant. 29. f. col. 1. de Filio Dei Eccleſiæ fides & confeſſio. 28. col. 2. & ſeq. & 91. b. de Filio cælitus teſtimonia perhibet pater. 67. c. de Filio Dei hæreticorum Sabellij, Hebionis, Arij dogmata. 12. d. e. col. 1. de Filio Dei hæreſis, quod tantum ſit creatura lõgè latéque eſt graſſata. 54. d. e. in Filio nulla pars patris. 13. f. col. 2. Filio quando pater demonſtrat facienda. 98. d. e. Filio contumelia non eſt omnẽ poteſtatẽ carnis accepiſſe. 166. a. Filio non adimi diuinitatis honorẽ per id quod vnus Deus in ſcripturis prædicatur. 32. b. col. 1.
Filium eſſe verum & naturalem Dei filium teſtimoniis ex euangelijs, & apoſtolicis litteris. 67. b. & ſeq. Filium creaturam eſſe profitentes damnati. 326 d. Filium non confitetur, qui negat natum intelligit, qui putat ex nihilo. 72. d. Filium eſſe creaturam, quomodo hęretici oſtendant. 30. d. col. 2. Filium patre, honore, dignitate, claritate, maieſtate minorem eſſe, Syrmij hæreſis. 322. f. Filium non fuiſſe priuſquam naſceretur, hæreticorum dogma. 61. e. Filium & patrem Conſtantius negat, aſſerens ſolum adoptionis eſſe nomina. 290. b. Filium ſimilem eſſe patri, ſed non Deo, hæreſis. 293. a. Filium innaſcibilem qui dicunt, aut eius tantùm partem ex Maria natam eſſe, item qui dicunt iuxta pręſcientiam ſeu prędeſtinationem eum ex Maria, & non ante ſecula ex patre apud Deum eſſe, & omnia per ipſum facta fuiſſe anathematizati. 338. e. f. & 141. a. b. Filium ab omni æternitate ab æterno Deo patre natum eſſe ante omne tempus inenarrabiliter, ſubtili ratiocinatione probat Hilarius. 268. c. d. & ſeq.

Filium imaginem Dei eſſe non eſt idem quod inuiſibilem Deum eſſe. 324. e. in Filium non cadit neceſſitas aut defectus. 255. b. c. Filium genitam à Deo ſapientiam quid ſit quòd præparanti Deo cœlum adfuit. 276. a. b. in Filium non cadit demutandæ naturæ neceſſitas. 258. a. per Filium loquitur nobis pater. 178. a. Filium prolatiuum verbum Dei dicentes anathematizantur, 338. f & 342. b. præter Filium non eſt alios Deus quomodo intelligendum. 51. e. f. Filium ſine patre nemo cognoſcit. 69. f.
Filij Dei ſumus. 1051. e.
Filij non ſumos nos nati ſed facti, non generati, ſed acqoiſiti. 264. d. Filij Edom, quid denotent. 1090. d. Filij excuſſorum, qui. 1017. b.
Filios Dei eſſe pacificos. 477. b.
Fimbriæ veſtimenti Chriſti ſanant. 503. f.
Finis. In finem intellectus, quid. 670. c. f.
Finis, quid. 670. f. & 769. b. & 248. a. Finis logis Chriſtus, quomodo. 247. d. 909. b. & 1036. c. Fines qui inhabitent. 769. b. Fines inhabitantes cur timent. 769. e. Fines deſerti pingueſcent, quid. 772. b. c.
Fleuit Chriſtus in Lazaro, quid. 223. b.
Fleuit Chriſtus non ſibi, ſed nobis. 226. c.
Flumen quod aqua repletur, quid. 770. d.
Fœnum, quid in ſcriptura ſignificet. 488. e.
Fœnum ædificiorum, quid. 1029. d. e.
Folia doctrinam verborum Dei ſignificant. 628. c.
Folia non defluent, quid. 628. c.
Foliorum natura. 628. b.
Fons vitæ Deus. 752. b.
Forma, vultus, facies, imago, idem ſunt. 850. d.
Formę Dei euacuatio nō eſt abolitio naturæ. 154 f.
Formam ſerui aſſumpſiſſe & in forma Dei eſſe, quid. 205. a.
Formari & repleri vt differant. 1117. e.
Fortuitis motibus omnia agi dicentes arguuntur. 761. a.
Forum pro ſeculo. 562. c.
Fortes captantes animam, qui. 730. b.
Fragmenta Hilarij, eſſe Hilarij probatur. 364. a.
Hilarij antiquis nota eſſe. 364 b.
Fratres omnes ſumus. 586. f.
Fratres Chriſti ſumus. 672. a. Fratres ſecundùm quid Chriſtus habet. 240. d.
Fremitus contra Chriſtum. 635. d.
Fructus centeſimus, quid ſit. 562. a.
Fructus quem dabit lignum in tempore ſuo. 627.
Fructus ventris Chriſti, quomodo ſumus. 1051. d.
Fructum ſuum terra dedit, quid. 790. c.
Fuga inimicorum Dei. 791. a. d.
Fulgur, quid. 1070. d.
Fumus aſcendens, quid. 767. d.
Fumo & cera liqueſcente impiorum interitus ſignificatur. 791. e.
Fundamentum Eccleſiæ fides. 546. e.
Chriſtus. 664. b. Fundamentum nobis eſt Chriſtus. 1090. f.
Fundamento fidei, quod eſt Chriſtus, eruto, nulla nobis reparationis per pœnitentiam ſpes reliqua. 1091. a.
Fones peccatorum, qui. 886. f. & ſeq.
Furem cur Chriſtus diabolum vocet. 589. e.
Futurorum præſcientia ſolius Dei eſt. 185. f.
de futuris nō debemus ſollicitari. 486. a. & 489. e.

G.

GAlaad, quid indicet. 740. b.
Galbanum & onyx ignem & terram ſignificant. 1133. a.
Galilæos in Iudææ finibus curat Chriſtus, typica ratio. 556. f.
Gallinus Chriſtus ſe comparat. 583. d.
Gaudium matutinum, quid ſignificet. 1148. d.
Generatio æterna filij ex patre æterno. 15. a. col. 1.
Generatio omnis à generante ſe non eſt aliena. 174. f. Generatio filij Dei ex patre omni creaturæ inſcrutabilis. 14. b. col. 1. ante Generationem filij Dei, nec tempus, nec ſpatium, nec ſeculum vllum fuiſſe. 334. a. inter Generationem patris & natiuitatem filij nullum medium eſſe oſtenditur. 268. e. de Generatione filij Dei carnis cogitationes. 21. e. col. 2. Generationes duæ. 907. a. Generationem filij Dei non naturalem natiuitatem ex Deo eſſe, hæretici contendunt, ſed ſubſtantię creaturam. 64. d. & ſeq. Generatio æterna filij non ideo eſt neganda, quod ſenſum & ſermonem humanæ naturæ ſuperet. 25. c. col. 2.
Geneſareth ciuitas Iudaici populi habet ſpeciem. 499. f.
Gentes cubile diaboli fuerunt. 1048. a.
Gentes bella volentes Deus diſſipat, quid. 811. f. Gentes irridendæ, cur. 732. f. Gentes frementes populum contra Chriſtum proclamantem ſignificat. 635. d. ex Gentibus duplex vocatio. 566. d. Gentes in die iudicij Iudæos condemnabunt. 528. b. Gentes per mulierem Chriſti caput in domo Simonis leproſi vnguento perfundentem adumbrantur. 595. b. per fœnum in ſcriptura intelliguntur. 488. e. per canes 491. b. Chriſto à patre in hęreditatem datæ ſunt. 649. a. b.
Gentibus ſocia eſt infidelitas. 535. a.
Gentium plebs in vxore Pilati ſignificatur. 603. f.
Gentium ſalutis ſacramentum in Centurionis puero ſignificatur. 494. f. à Gentium viis quatenus Apoſtoli abſtinere iubentur. 505. b. Gentium forma infantes ad Chriſtum adducti & ab Apoſtolis inhibiti. 557. e. Gentibus fides prædicata Domino gaudium adfert. 520. e.
Germinij ad Ruſianum, Palladium & cæteros reſcriptum. 422. f.
Geſta legati in fide vera, vbi præuaricati ſunt Epiſcopi. 452. f.
Gladius in ſcriptura, quid denotet. 513. d. & 755. f. Gladius bis acutus, quis. 1194. f. Gladius vibratus. 642. b. Gladius poteſtatis ſignum. 1194. e. Gladio vtentes an omnes perimendi. 611. e. Gladium in ſuum locum iubetur conuertere Petrus. 601. f.
Gloria mundi ſpernenda. 474. f.
Gloria humana non affectanda. 484. b. contra vanam Gloriam 994. d. Gloria omnis non verbo, ſed carni acquirebatur. 171. c. pro Gloria Dei moritur Lazarus. 160. f.
Gloriandum in quo, & in quo non. 672. f.
Glorificatur Deus in filio hominis, quid. 171. c. f.
Glorificari filium hominis, & glorificari in filio hominis Deum, non idem eſt. 172. b.

Gradus

Gradus quindecim templi, qui ſint. 964.c.
Græcorum eſt ſapientiam poſcere. 27.f.col.1.
Grano ſynapis Chriſtus ſe comparat. 535.a.
Gratis Chriſtus paſſus eſt, id eſt, ſine cauſa. 819.f. & ſeq.
Gregorius Cappadox Alexandrinæ Eccleſiæ præ-do. 380.c.
Groſſus ficum anteiens, quid. 570.c.d.
Guſtatus mortis, quid. 548.f.
Guttur, quid denotat. 1194.d.

H.

HAbitare fratres in vnum, quid. 1056.b.
Habitatio Dei, quæ. 986.f. & ſeq.
corporalis, quæ ſit. 145.e.
quę ex nobis Deo digna eſt, Dei tēplū eſt. 1095.a.
non Habenti, quomodo aliquid auferri poſſit. 594.b.
de Hemorrhoiſſa, eiuſque fide. 503.c.
Hæreditas Domini, quæ. 1015.e.
Hęreditas ſancti. 744. d. ſanctorum. 924. e.
Hæreditas quænam in ſcriptura. 796.c.
Hæreditatem gentium Chriſtus popoſcit & accepit. 648.e. Hæreſis Syrmij patre filium honore, dignitate, claritate, maieſtate minorem eſſe. 322. f. Hæreſis de intelligentia, non de ſcriptura eſt. 12.a.col.1. Hæreſis naſcitur è ſcriptura male intellecta. 12. a. col. 1. Hæreſis Arij. 5.f.col.2. Hæreſis Ariana patrem Deum inſtituendi orbis cauſa filium genuiſſe. 415. c. Hæreſis eſt dicere filium ſimilem eſſe patri, ſed non Deo. 293.a. Hæreſis quę filium creaturam profitebatur, damnata. 326.d. Hæreſis de filio Dei, quod tantum ſit creatura, longè latéque graſſata eſt. 54.d. Contra hæreſes omnes ſcriptura remedium impertit. 16.c.col.2. Hæreſes Manichæi, Sabellij, Valentini, & Hierarchæ. 31.b.col.1.
Hæretici per porcos ſignificantur. 491.b.
Hæretici vnde filium Dei creatum colligant. 326.d. Hęretici, quomodo filium Dei creaturam eſſe oſtendant. 30 d. col. 2. Hæretici quare diuinitatem filio detrahant. 29.f.col.1. Hæretici vnitatem Patris & Filij & Spiritus ſancti nominum numero eludunt. 334. e. Hæretici omnes contra eccleſiam conſpirant, ſed inter ſe diſſentiunt. 89.c.d. Hæretici ſunt, qui de non extantibus aut ex alia aliqua ſubſtantia, & non ex Deo, natum eſſe Dei filium affirmant. 336.e. & 340.c.d. Hæretici quibus ſacræ ſcripturę locis diuinitatem Chriſti & cum patre coęqualitatem refutare contendant. 8.c.d. col. 2. & ſeq. Hęretici perperam ſcripturam pro ſe torquere oſtenduntur. 29.f.col.1.
Hęretici qui patrem non ſecundum naturam ſuam geniti ex ſe filij patrem dicunt. 328. c.e.
Hęretici vnitatem naturę patris & filij ad vnitatem & conſenſum animorum referunt. 319.e. Hęretici qui in temporalem filij natiuitatem ad vnicam & ſingularem diuinæ eſſentię ſubſtantiam referunt. 331.e.
Hęretici fidei noſtrę veritatem oſtendunt. 91.d.
Hæretici omnes ſcripturas iactitant. 310. c. Hęretici plures cur filium ſecundùm diuinitatem patri ſimilem dicunt. 329. c. Hęretici Iudęorum impietatem imitantur. 102. c. d.
Hæretici, qui filium ſecundum efficaciam tantum non ſecundum eſſentiam patri ſimilem eſſe dicunt. 327. e. Hęretici confuſis permixtiſque verbis veritatem eludere ſolent. 328.d. Hæretici qua occaſione decepti diuinitatem filij negent. 149. e. f. Hæreticorum opiniones variæ de incarnatione Chriſti. 5.d.f. col. 2.
Hæreticorum errores de Chriſto. 799.f.
Hæreticorum diſſenſio fidem confirmat. 89.d.
Hæreticorum artes. 86. e. imprudentia. 63.a. hypocriſis. 763. f. ſomnia de incarnatione Chriſti. 203. e. eorum error, alium euangeliorum & alium legis Deum aſſerentium. 1095. c. eorum præcipuorum de Chriſto opiniones. 91.c.
eorum argumentum: Deus vnus eſt, ergo filius non eſt Deus. 29.a.col.2.
Hęreticorum dolus & philoſophorum ſubtilitas nihil contra Dominum valent. 760.e. eorum doctrina doloſa eſt. 1121.a. eorum inexcuſabilis impietas qui diuinitatis honorem Chriſto detrahunt. 83. a. Hæreticorum excuſationes. 1135.b. Hęreticorum nomina à ſynodo seiectorum. 408. a. eorum dogma, filium non fuiſſe priuſquam naſceretur. 61. e. eorum obiectiones quod Chriſtus non ſit Deus. 236. c. Hęreticorum Sabellij, Hebionis, Arij dogmata de filio Dei. 12. c.e.col.1. in Hæreticis refutandis Hilario duplex cura propoſita. 117. d. ad Hæreticis contradicendum, vel cum vitæ periculo cohortatio. 286.a. & ſeq. contra Hęreticos qui negant filium patri æqualem, licet ſimilem agnoſcant. 353. a. contra Hæreticos qui Chriſti aſſumpti corporis diſpenſationem ad diuinitatis contumeliam & impietatis cauſas de ſalute noſtra rapiunt. 238. f. contra eos qui dicunt filium patri eſſe æqualem, ſed non Deo 294.b. & ſeq. contra eos qui Chriſtum creaturam eſſe affirmant. 260.a. & ſeq. contra eos qui patrem eumdem eſſe quem filium affirmant. 319.c.f. contra eos qui ideo Chriſtum Deum negant, quod vnum tantum Deum eſſe ſacræ literæ affirment. 135.a.e.
Hebion hæreticus. 7.d.col.2.
contra Hebionem teſtimonia. 17.a.col.1.
Helias in transfiguratione Chriſti conſpicitur. 549.b. de Helia mota quæſtio. 549.f.
Hermon, quid. 1058.f. & ſeq.
Herodes & Pilatus reges terræ dicti. 636.c.
Herodes vulpes eſt. 756.a.
de Herode à Ioanne admonito hiſtoriæ myſticæ expoſitio. 535. a. b. Herodes volens occidere Ioannem nunc triſtis eſt ipſius morte, quid. 535.d.
Herodis furor in infantes. 468.a.b.
Herodiadis filia ſaltaos. 535.b.
Hieremiæ teſtimonium de filio Dei. 39.e.col.2.
Hieruſalem, quid ſonet. 1188.d.
per Hieruſalem non iurandum. 482.e.
Hieroſolymæ occaſus, quando futurus erat. 585.a.
Hilari animo Deo ſeruiendum. 1062.b.c.
Hilarius quid de rebus diuinis ſecundum apoſtolicam doctrinam ſentiat exponit. 349.d.
Hilarius de ſynodis fidei Catholicæ contra Aria-

nos & prævaricatores Arianis acquieſcentes. 318. e. f. Hilarius de Syrinij hęreſi eccleſias præmonet. 312. d. contra Hilarium Auxentij Mediolanenſis epiſcopi epiſtolę ad Valentinianum & Valentem Auguſtos imperatores. 317. a. Hilarius ab Auxentio damnatus. 316. b. c. Hilarij fragmenta eſſe Hilarij probatur. 364. a. Hilarij contra Arianos liber. 311. c. Hilarij propter fidem exulantis ad Conſtantium ſcriptum. 366. b. Hilarij de filio Dei pia confeſſio. 181. e. f. & ſeq. Hilarij ad Deum oratio in qua fidem ſuam quam ex ſacrarum ſcripturarum oraculis hauſit commemorat. 65. b. c. & ſeq. ſubtili ratiocinatione probat filium ab æterno patre eſſe ante omnia tempora inenarrabiliter. 168. c. d. & ſeq. Hilarij ad Orientales epiſcopos ſermo. 354. d.

à Saturnino in exilium detruſus. 319. c.

Hilario duplex propoſita cura in hęreticis refutandis. 117. d.

Holocauſta, quid. 783. b. medullata, quę. 784. b.

Holocauſtomata legis non habent in ſe voluntatis profeſſionem. 705. a.

Homo templum Dei. 584. c. & 1044. b. habitatio Dei. 1044. a. vmbræ ſimilis. 1155. b. factum manuum Dei. 1147. b. quomodo ad imaginem Dei factus. 1034. b. ad Patris & Filij imaginem conditus eſt. 42. c. col. 2. triplex, carnalis, animalis, & ſpiritualis. 665. b. Homo per quem ſcandalum venit Iudaicum populum ſignificat. 553. f. Homo ille vnus malus & iniquus in ſcriptura, traditorem Chriſti ſignificat, in pluribus, populus Iudaicus ſignificatur. 1114. b. & 1130. a. Homo perfectę fidei, quis. 493. a. Homo durus metens vbi non ſeminauit, colligens vbi non ſparſit, quis. 563. e. f. nouus ſecundum Deum conditus eſt Chriſtus. 280. f. Hominis creatio. 1069. d. & 894. c. Homo Chriſtus factus nihil ſibi dempſit, nobis profecit. 1100. d. Homo genitus quomodo maneat Chriſtus in patre. 106. f. Homine nihil Deo charius. 1070. a. Hominem in quem finem Deus condidit. 640. a. Homo cur filius Dei factus ſit. 22. b. col. 1. Homines omnes ex Adam primo parente naſcuntur. 269. b.

Homouſion vox in Nicena ſynodo recepta. 357. f. Homouſion vox ab Arianis negata, cur. 357. d. Homouſion & homœouſion cur hæretici taceri voluerint. 359. b. de Homouſij voce hæreticorum corruptelæ 28. d. col. 1. Homouſion nō ideo abſiciēdū quod malè intelligatur. 358. f

Honor Dei & hominum. 159. d. Honor Chriſti, à Dei honore non ſeparatur. 160. c. e.

Honorem hominum Chriſtus improbat. 159. e.

Hora in qua filius à patre clarificari orat, quæ. 22. e. col. 1. Horæ operariis conſtitutæ quid denotent. 562. d.

Hoſpitalitas ſit cum dignis. 507. d.

Hoſtes Chriſti, qui ſint. 251. a.

Humana omnia initium ſumunt, cum antea non fuiſſent. 265. f. Humanæ vitæ vſus. 12. col. 1. Humanę prudentię non eſt fidendū. 26. c. col. 2.

Humanum genus cui confertur. 554. e. Humanæ naturę neceſſitas. 1043. c. d.

Humilitas commendata. 565. c. d. maximum fidei noſtræ opus eſt. 1017. c.

Humilitatis & manſuetudinis exemplum Chriſtus 919. f. Humilitatis Chriſti præmium. 920. e. Humilitatis præconium. 858. d. e. Humilitatis noſtræ eſt deprecari, magnificentiæ Dei eſt orari, fidei eſt poſtulari, confeſſionis & laudis eſt gratulari. 1132. f. in Humilitate perfectæ beatitudinis eſt exordium. 475. f. ad Humilitatem adhortatio. 920. d. Humilitas Chriſti probatio eſt. 1102. e. in Humilitate omnia præmia fidei continentur. 953. f.

Humiles in vallibus denotantur. 772. e.

Humilia quæ Deus excelſus reſpexit. 1097. d.

Humiliatio peccatoris emēdatio peccati eſt. 890. f

Hymnus quid. 706. b.

Hypocritæ Scribæ & Phariſæi. 580. e. f.

Hypocritæ & pſeudoprophetæ gloriam ex verbi virtute ſibi quærunt. 492. e.

I.

Iacob cur ſic dictus. 695. d. Iacob potius quàm Abraham cur Deus elegit 1065. f. ab angelo cum quo luctabatur, benedici cupit. 45. f. col. 1. populum iunioris qui ex gentibus crediturus eſt figurat. 965. e. f.

Iacobo Deus in homine apparuit. 36. d. col. 2.

Iactantia nulla in Dei operibus. 21. a. col. 2.

Iacula ſæuiorum, quę. 713. b.

Iacula diaboli. 1145. c.

Ieiunant, qui. 501. f.

de Ieiunio Chriſti & fame. 473. a.

Ieiunium inutile, quod. 950. e.

Ieiunium Phariſæorum & diſcipulorum Ioannis. 502. d. Ieiunium Chriſtianorum quale eſſe debeat. 484. f. Ieiunium Chriſto in opprobrium fuit. 82. b.

Ieſſe adoleſcentior filius in regem electus, quid denotet. 946. e.

Ieſus, quid. 694. d.

quomodo ſpiritu Dei & virtute ſit vnctus. 243. e.

Idumæa ſedes Eſau. 741. c.

Ignis conſumens Deus. 885. a. Ignis imago æternæ natiuitatis filij ex patre. 197. d. e. In igne Moſi Chriſtus apparuit. 180. a. Ignis in pueris tribus roris in modū temperatus. 1167. e. 1168. c.

Ignorantia rerum diuinarum confitenda nobis & ſcieotia deprecanda. 896. c. Ignorātia voluntaria veniā nō meretur. 955. a.

de Ignorantia Chriſti. 183. c. & ſeq.

Ignoratio Chriſti diſpenſatio potius quàm ignoratio eſt. 186. c. d.

Ignorationis error humanus eſt. 355. f.

Ignorans Deus quomodo eſt, quod tamen non ignorat. 186. e. Ignorat Deus peccatores. 63. a. b. Ignorare quod credas, non tam veniam, quàm præmium habet. 521. e.

Illuminatio vultus Dei ſuper nos. 787. f.

Imago, quid ſit. 314. f.

Imago Dei quomodo filius. 141. d. e. Imago patris qualis ſit Chriſtus. 26. a. col. 1. & 112. c. Imago patris filius eſt per operum virtutem. 142. ad Imaginem Patris & Filij creatus homo eſt. 42. e. col. 2. Immiſericordem Deum prædicantes arguuntur. 1025. e.

Imperfectum Dei quomodo viderunt oculi. 1115. a. b.

2.b. Imperfectum quomodo ad Deum referri poſſit. 1115. a. b. Impietas quid propriè. 623.b. nihil habet ſapientię. 47. f. col.1. Impietas ſumma intellecta non credere, aut intelligentiam corrupiſſe credendi. 121.e.
Impius & peccator vt differant. 622.f.
Impij non reſurgunt ad iudicium, quid. 631. d.
Impiorum conſilium & diſputationes. 623. d.
Impiorum pœna. 629. d.
Inania hominum opera. 1011.a.
Inaurire orationem, non deſpicere, & intendere alicui, vt differant. 706.d. Inauriuit Deus orationem Chananęę. 706.f. Incarnatio Christi. 17. d.col. 1.
myſterium magnum eſt. 237. f.
de ea varię hęreticorum opiniones. 5. d. f. col. 2. & 203. c. Incarnationis Chriſti & mortis vtilitas. 5.d.col.1. ante Incarnationem Chriſtum fuiſſe contra hęreticos. 10. b. col. 2. Incarnationis Chriſti finis patefactio voluntatis Dei. 22.b. col. 1. Incarnationis myſterium Abraham agnouit. 35.d.col.2. Incarnationis Chriſti modus, dignitas & pręſtantia explicatur. 17. b.col.2.&ſeq. Incolum quid. 784.b.& 1131.d
orationes denotat. 1153.b.
Indignatio pij amoris. 821. c.
Inebriantur, quando. 771. b.
Infantes ad Chriſtum adducti & ab apoſtolis inhibiti gentium forma ſunt. 557. e.
de Infantibus ab Herode occiſis. 468.c.d.
Infidelis anima naufraga. 677. a.
Infidelis omnis è tabernaculo Dei euellitur. 678.e. Infideles paruuli ſunt, cur. 1058.b. Infidelium numerus maior numero fidelium. 819.e. Infidelitas periculoſa. 488.e.
ſtultitia eſt. 47.b.col.1.
Infidelitas Iudęorum deſtructionis eorum cauſa. 677.e.f. Infidelitas ſocrus Petri nuncupatur. 495. e.f. Infidelitatis opprobrium. 519.a.
Infirmitas humana. 689.b.
Infirmitas in Chriſto naturalis non fuit, ſed aſſumpta. 811.a. Infirmitas humana per ſeipſam non prouehitur in cœleſtem ſcientiam. 905.a. Infirmitas nulla in clarificatione Patris & Filij. 23. b. col. 1. Infirmitates Chriſto ſecundùm carnem conueniunt. 194.d.e. Infirmitates humani generis Chriſtus ſuſcepit. 604.c. & 820.f.
Infirmitatis humanæ Deus conſcius eſt. 690.a.
Infirmitatis humanæ eſt afflictiones malas ęſtimare. 919.e. Infirmus Chriſtus an ſit, quòd honorificari poſtulet. 165.d. Infirmum quodque in Chriſto ad humanitatẽ referẽdũ. 1100.f.
Ingeniti imago eſt, qui genitus eſt. 24.f.col.2.
Inimici diligendi. 483. f.
Inimici Chriſti ſubiiciendi ſub pedibus, quinam ſint. 251.c. Inimicos odiſſe lex permittit. 483.f. Iniquitas omnis à diabolo. 1139. d. Iniquitas tanto minus venia digna quanto magis ęquitas ignorata non fuerit. 582. c. Iniquitatis & peccati diſcrimen. 1035.e.
Iniqua poſcẽtibus adulatione nõ famulãdũ. 668.b
Initium ſapientię timor domini. 872.e.
Innaſcibilem filium fides neſcit. 336.f. & 346. e.
Inobedientię maledictum. 520.b
Inquietudo opulens. 1.b.col.1.
Inquiſitores in reb᷒ diuinis arguũtur 229.d. & ſeq.
Inſidiarum plenus eſt mundus. 1139.a.
Inſolentes ſunt homines in rebus ſecundis. 993.d.
Inſolentium hominum diuerſa genera. 990.a.e.
contra Inſolentiam. 667. b.
Intellectus ex fide eſt. 4.e.col.2.
Intelligẽtia humanę rationis proprium officium. 687. d. Intelligentia dictorum eſt ex cauſis aſſumenda dicendi. 31.c.col.2.
Intelligentia dictorum aut ex præpoſitis aut ſequentibus expectanda. 148.b.
Intelligentia horum verborum, non deputabitur alter ad eam. 40.b.col.2. Intelligentię donum Dei munus. 245.f.
Intelligentię non exiguum eſt meritum. 687.d.
Intelligentię humanę infirmitas non pręiudicat diuinis. 261.d.
Intelligentem non faciunt pręcepta, ſed pręcepta re & opere expleta. 915.f.
Intendit Dominus in fœminam ex fimbria petentis ſalutem. 707. a. Intenditur in eo qui orat, quando. 706. f.
Interior homo & exterior vt differant. 1034.a.b.
Interrogationes Dei, quid ſignificent. 967.
Interrogationes hæreticorum cum ſuis obiectionibus, quod filius non ſit Deus. 118.a.
Inuiſibilia per viſibilium comparationem intelligimus. 976.f.& 951.a.
Inuitatorum & venire recuſantium, & inuitantes occidentium pœnæ. 574. f.
Inuocare Dominum non inuocant, qui. 691. e.
Ioannes Baptiſta formam legis pręfert. 534.f. lucerna erat. 918.c. diſcipulos ſuos ad Chriſtum cur mittit. 516. f. ob admonitionem Herodis in carcere poſitus. 535.a.b.
quæ conſideranda in eo. 469.c. eius caput in diſco. 525.f. de prædicatione eius. 469.d. veſtimentum eius pilis camelorum attextum, quid. 470.a. omnibus prophetis maior. 518.b.
cur de Chriſto vt dubius quæſiuit. 516. f.
Ioannis euangeliſtæ ſublimis de Chriſto doctrina 15.a.col.1.
Ionas de ventre ceti tanquam de inferno clamat. 818. e.d. ſignum eius. 544. e. ei ſe Chriſtus comparat. 544. e.
Iob à Deo permiſſus tentari. 846. e.
Iordanis arefactus, quid. 777.f. & ſeq.
Ioſeph ab Arimathia apoſtolorum ſpeciem habet. 606.d. Ioſeph apoſtolorum typus. 469.c.
cur Ioſeph potius quàm Mariæ natiuitas recenſetur. 465.b.c.
Ira Dei, quid. 641.c. Ira Dei cita. 658.c. In iram deducuntur, qui. 717.d.
Iraſci non nos decet perſequentibus. 1026.a.
Iſaac in campum egreſſus exercitationis Chriſti figura. 707.c. eius teſtimonium Chriſtum eſſe creatorem cœli & terræ. 260.f.
Iſrael, quid. 695.e. 976.b. Deum videns eſt. 661.d populus Dei. 1074.f. qui ſit hodie. 48.c.col.1. vbique exul. 1075.b. inuitatus ad nuptias eſt. 574. c. d. æternæ vitæ munera ſub peccatis & ſeculi voluptatibus vendidit. 535.b. hæres conſignati teſtamenti, pactum amiſit profeſſæ obſeruationis. 956.b. quatenus primogenitus filius dicatur. 264.e.
Iſrael poſſidetur, quis. 1066.d.
Iſrael poſt plenitudinẽ gentiũ ad Eccleſiã vocan-

dus.510.e. reliquũ de Iſrael ſaluabitur.733.d.e.
in Iſrael cõſeruãdo quẽ ordinẽ De' tenuit.555.a.b.
ex Iſrael duæ ſunt vocationes. 564.e.
Iter ad patrem per filium eſt. 110.b.
Itinera Dei viſa quæ. 808.c.
Iubilum, quid. 774.d.
Iubilæus annus. 955.d.
Iudas miniſterium diaboli fuit. 1025.f.
eius non interfuit cœnæ.596.e. oſculum.601.b.
c. ignominioſa mors. 602.e.
De Iuda proditore querela. 710.f.
Iudæi capti & in Babyloniam deducti. 1085.c.
diſperſi per omnes gentes.733.f. viri ſanguinum.728.a. filium non venerantur, nec patrem honorant. 47.f.col.2.
fidem non habentes etiam ipſam legem quam habebant amiſerunt. 551.a.
abnegantes aduentum Domini, quæ de Chriſto prædicta, ad Dauid referunt.1040.e. falſo de Deo, quod ſit pater eorum gloriantur cum Chriſtum non diligant.72.e. Iudæis primùm Chriſtus venit.541.d. hæretici comparantur illis.102.c.d. quando reiecti.680.e. eorum in iureiurãdo ſuperſtitio.482.e. eorũ in omnibus orbis finibus Chriſti euãgelio obtrectaturos prædictio. 580.f.
ad cur Apoſtoli amandantur. 506.c.
Iudæos ſine excuſatione facit fides gẽtium.528.b. eorum incredulitas.520.b.c. de Chriſto notitia. 85.a.eſt ſigna poſtulare. 27.f.col.1.
initium ſecundum ſanctificationem generis Abraham. 1065.e.
inanis præſumptio de gloria legis perempto Chriſto retinenda. 573.f.
Iudaicæ doctrinæ non admiſceri iubentur Apoſtoli. 545.c.
Iudaici populi typus adoleſcens in euangelio. 558.e. Iudaicæ infidelitatis pœna. 569.e.
Iudicare quomodo prohibeat Chriſtus. 490.a.b.
Iudicabit Deus populum ſuum & in ſeruis conſolabitur, quid. 1074.f.
Iudex Chriſtus oſtenditur ex lege. 36.b.col.1. & 44.a. col.2.
Iudices ſeculares ne cognoſcant cauſas clericorum. 302.d.
Iudices terræ, ſancti ſunt. 656.a.b. Iudiciũ omne quomodo pater filio, & cur dederit. 22.d.e.
Iudicium ad quod non reſurgunt impij, quod. 630.b & ſeq.
Iudicium Dei effugere non poſſumus. 1109.e.
In Iudicium alij aſſumendi, alij relinquẽdi. 589.a.
Iudicij diuini memoria nunquam nobis excidere debet. 870.d.
Iudicij dies omnia reuelabit. 511.a.
cur abſconditus. 588.f.& 189.a. Iudicij extremi ſigna.587.e. Iudicij humani arbitria fugienda.482.c. Iudicia Dei & iudicia oris Dei, quomodo differant.850.e. Iudicia mentis non verbis ſignificanda, ſed rebus explenda.969.c.
Iudiciorum præſentium & iudiciorum æternorum differentia. 897.b.
Iugũ abijcere & vincula rũpere vt differãt. 636.f.
Iulianus Cæſar. 306.f.
Iunior filius qui ad opus ſe iturum ſpopondit, quis. 571.d.& ſeq.
Iurandum in Deo. 756.b.
Iurandum per Chriſtum.48.c.col.2. Iurandi religione opus non eſt in fidei ſimplicitate viuentibus. 482.d.
de Iureiurando apud Iudæos. 482.b.c.e.
Iuſſu Dei omnia extitere, non ſponte. 1188.d.
Ius nemo ex lege eſt. 502.c.
Iuſti timent & rident.681.b. Iuſtis quomodo Chriſtus non venerit.502.c. Iuſtis lætitia eſt vindicta in peccatores.727.e. Iuſtus ex fide viuit.829.f. Iuſtorum expectatio quæ.1144.a.
Iuſtitia Dei humanę iuſtitię nõ coæquatur.1168.a.
Iuſtitia ſola quomodo moderatur magnitudinem memoriæ & ſanctificatis Dei.1167.b.d. Iuſtitiæ encomium.932.a. diuinæ & humanæ diſcrimen. 1168.a.b.
Iuſtitiæ ſermo communis eſt, ſed æqui iudicij ſtudium & conſuetudo paucorum. 725.a.
Iuſtitiam quis verè loqui cenſendus.725.a. Iuſtificat fides ſola.500.c. Iuſtificationea diuerſæ ſunt. 845.a.e. Iuuenis in euangelio ad Chriſtum accedens Iudaici populi typus.558. arrogans ex obſeruatiooe mandatorum Dei. 156.a.
à Iouentute Deo ſeruiendum. 847.e.f.

L.

LAbijs iniquis & lingua doloſa, qui ſint.966.f.
Labor Ægypti quid ſignificet. 38.c.col.2.
Labores fructuũ ſuorum qui mãducent. 102.d.
Lac coaceſcens, quid denotat. 801.c.
Lacte potantur, qui. 1039.
Lachrymæ, pœnitentiæ veræ argumẽtum.943.b.
Lachrymę Chriſti in legatione ſunt ad veniam nobis obtinendam. 717.f.
Lacus, quid denotet. 1148.b.
Lætari lætitia, quid. 792.a.
Lætabatur filius ante patrem in creatione mundi, cur. 34.b.col.1.
Lætitia & exultatio quærentibus Deum. 835.f.
Lætitia poſt Iordanis tranſgreſſum. 778.b.c.
Lampades, quid.591.a. eorũ aſsũptio, quid.591.d.
Lapis oſtio ſepulchri Chriſti aduolutus. 606.f.
Lapſum in errorem quibuſdam vtilem eſſe, exempla. 388.c.& ſeq.
Lapſus quorundam antea ſtrenuorum & fortiſſimorum fidei propugnatorũ, exempla. 389.b.
Laqueus, quid.1139.b. Laquei & ſcandali diſcrimen.1139.b. Laquei nobis prætenſi, quinam.996.b. huius ſeculi quàm varij. 923.e.f.
Laqoeis vita noſtra expoſita. 1125.f.
Latum mandatum Dei, quomodo. 911.a.b.
Latrones cum Chriſto crucifixi. 605.a.d.
Laus benedictione præſtat. 1064.e.
Laus patris omnis à filio.23.e.col.2. Laus vniuerſa ex rerũ admirabilitate proficiſcitur.831.a
Laus Deo cur tribuenda. 833.a.& 1065.c.
contra Laudis humanę conſecrationem. 484.b.
Laudandus Deus conſtanter. 781.c.
Laudandum nomen Domini cur. 1064.f.
Lazarus pro gloria Dei moritur.160.f. Lazari & diuitis epulonis comparatio. 991.b.c.
Lector optimos, quis. 6.f.col.1.
in Lecto vnus aſſumẽdus, alter relinquẽdus.589.c
Leo animalium omnium dominus. 1045.c.
Leo intrepidè dormiens Chriſtus eſt. 1045.d.
terrori eſt omnibus animalibus, ipſe intrepidus dormit. 1045.c.d.
de Leproſo quem curauit Chriſtus. 493.f.

quos

quos myſticè ſignificat. 494.b.c.
Lex vmbra eſt futurorum. 44.c.col.2.& 555.c.
præceptum lucidum. 842.a.
ad euangelia mittit. 516.f. ſaluare non poteſt.156.b. Lex viæ. 866.e. Lex viæ iuſtificationum, quæ. 867.c.d. Lex, iuſtificatio, præceptum teſtimonium, vt differant. 838. b.c. Lex de ſoluendo didrachma. 551.e.
Lex in matre filiorum Zebedæi intelligitur. 563.e.
ſpiritum immondum ex Iudæis pepulit. 519.e.
Lex à Deo eſt, pollicitatio regni Iſrael ex lege eſt, & Chriſti ortus & aduentus ex lege eſt. 525.a.
Lex Dei & lex oris Dei vt differant. 892.b. Lex peccata non remittit. 500.c. permittit odiſſe inimicos. 483.f. Legis finis Chriſtus eſt. 247.d. & 729.c.
Legis Dominicæ meditatio. 625.d.
Legis audientia & obedientia exigitur. 580.b.
Legis eccleſia vidua eſt. 1053.e. Legis minima præcepta. 480.a. ſumma atque epitome. 578.c.d. Legis contumaces duræ ceruicis ſunt. 1017.f. Legis præcepta an adoleſcens ille in euangelio ſeruauerit. 558.d.f. à Legis doctrina quatenus ſit nobis cauendum. 545.c.d. Legis fiducia inutilis poſtquã Chriſt° venit. 581 d.
Lex ſpecialiter dicta quid eſt. 842.e.f.& 844.d.
Legis Moſaicæ ſecreta. 633.e. Legis difficultatibus laborantes Chriſtus ad ſe vocat. 521.b. Legis ſacramenta myſterium euangelicæ diſpenſationis præfigurant. 44.e. col. 2. In lege voluntas. 625.c. In lege etiam contineri reſurrectionis ſperandæ fidem. 577.d. ab ea ad euangelium tranſitus. 535.f. & ſeq. Legem Chriſtus implet. 479.e.
ad Legem Chriſtus adoleſcentem remittit. 558.f.
Legi non eſt ſubiectus Chriſtus. 551.f. Legi addit plura opinio. 482.a.
Leges Dei æternæ. 876.a.c.
Liberæ voluntatis filius oſtenditur. 178.b.
Liberij epiſcopi vrbis Romæ ad catholicos epiſcopos Italiæ, epiſtola. 420.b.
eius ad Orientales epiſcopos epiſtolæ. 419.a. 426.d. eiuſdem alia antequam in exilium iret ad Euſebium, Luciferum, Dionyſium exules. 425.a. Item ad Cæcilianum, & Oſſium de Vincentio Capuenſi. 425.f. de exilio ad Vincentium. 428.b. ad Valentem, Vrſatium, & Germinium. 427.c. Liberij laus in reſtituenda eccleſia & deſtruenda Ariana hæreſi. 368. ei lapſus in hæreſim vtilis fuit. 389.e.
Libertas ibi, vbi ſpiritus Domini. 19.c.col.1.
Liberum arbitrium. 961.e.& 640.e.
Libri viuentium & libri iuſtorum diſcrimen. 829.e.f.
In libro viuentium, qui ſunt. 829.e.f. In libro Dei ſcribi & in libro viuentium ſcribi, vt differant. 1117.c.d. de Libro viuentium deleti Iudæi. 829.c.
Librorum de Trinitate per ſuas claſſes diſtributio. 6 d. col. 2. & ſeq.
Lignum vitæ, quod ſit. 626.e. Lignum fructum dans in tempore ſuo, quod. 627.e.f. Lignum plantatũ iuxta decurſus aquarũ, quod. 626.c.f.
Lilia nõ nent, cur. 488.d. Angelos ſignificãt. 488.b
Lingua ſapientis, quæ. 674.d.
Lingua quomodo iuſtitiam cogitat. 674.c.
Sub lingua Deum exaltare, quid. 786.a.
Linguæ humanę finis & vſus. 11.a.col.& 673.a.
Linguę periculoſus lapſus. 1134.b.c. Linguis tribus potiſſimum ſacramentum voluntatis Dei, & beati regni expectatio prædicatur. 615.d.
Linguarum diuiſio. 709.f.
Linguæ oſtium & ſera apponenda. 1134.b.c.
Linguoſos in pſalmo Iudam proditorem denotat. 1130.a.b.
Linteamen quo Chriſti mortui corpus eſt inuolutum. 606.d.e.
Litera poſtulatur, vbi ſenſus conſcientiæ periclitatur. 348.e.
Locus Deo ſanctus, quis. 794.b.
Locis Deus non continetur. 1052.d.
Locuſtarum quibus Ioannes vſus eſt in deſerto imago. 470.b.
Longè poſiti ad fidem vocati, qui. 777.b.
de Longè quando intellexit Deus cogitationes. 1104.c.
Loquitur Deus in ira, quomodo. 642 e.
Loquendi facultas cur nobis diuinitus cõceſſa. 11.a.col.1. Loquente Deo° ſemel, duo audita, quæ. 750.e.f. Locutus cur non dicitur Chriſtus, ſed aperuiſſe os ſuum. 475.e.
Lucerna verbum Dei eſt. 918.b.
Lucerna parata Chriſto, cur. 1055.a. de Lucerna ſeu lampade ſimilitudo ab Hierarcha impio hęretico ad deſtruendam natiuitatis filij ex patre veritatem impiè vſurpata. 60.e. Lucerna corporis noſtri eſt oculus. 485.d. Lucernę eccleſię apoſtoli. 918.b. Lucernam non occulendam, quid. 919.e.f.
Lucifer Calaratum Sardinię epiſcopus. 367.f.
Lucra noſtra ſunt & profectus noſtri conformes effici glorię corporis Dei. 258.c.
Luctus, quid. 812.d.
Lugentes verè, qui ſint, & quæ ipſos maneant pręmia, & quę conſolatio. 476.e.
Lumen vocantur Apoſtoli. 478.c. Lumen odit qui peccat. 957.f. Lumen Eccleſię ſunt ſacerdotes. 1116.a.
Lux Chriſtus eſt. 1117.f.

M.

MAgi cum muneribus. 468.a.
ex Ægypto venientes in veteri lege præfigurati, quomodo. 852.b. in Iudæam redire prohibiti, quid. 468. Magiſtri nomen an Chriſtus in euangelio retractet. 156.f. Magiſtros ſecundùm deſideria ſua homines cumulãt. 195.e.
Magnificatur Deus, quomodo. 856.b.
Magnificatum Dei nomen ſuper omnia, quomodo. 1095.
Magnitudinem Dei opera teſtantur. 1097.c.
Magnus Deus eſt, quomodo. 1165.d.
Mala in eos qui inferunt reuertuntur. 701.f.
Mali meditatio eſt bonorum demutatio. 297.c.
Mali bonorum pręſentiam vitant. 987.f. Malorum pręſentia fugienda. 928.a. Malos Chriſtus neſcit. 187.d.e.
Maledictum erat legem violantibus. 703.a.
Maledicto legis Chriſtus nos liberauit. 703.b.
Maledicũt ſancti diẽ ſui ortus, quomodo. 970.b.c.
Malicia ſub ſpecie boni peſſima. 945.f.
Manaſſes, quid denotet. 740.b.

Mandat Deus virtuti ſuæ, quomodo. 900.a.
Mandatum ſummum in lege. 578.b. & 161.c.
Mandatum Domini quid eſt. 841.f. & 844.d.
quomodo latum. 911 a.b.
quomodo hæretici & Iudęi illud habeant, ſed non exerceant. 913.a.b.
Mandatorum ratio, quæ. 851.f.
Manichæi error de filij natiuitate. 59.b.
Manifeſtatio ſpiritus per donorum diuiſiones eſt. 131.d. Manifeſtatio Chriſti in carne magnum eſt pietatis ſacramentum. 238.a.
Manſiones plures in cœlo pro dignitate diuerſa habitantium præparatæ. 765.d.
Manſuetus Chriſtus eſt. 1041.a.
Manſuetudinis præmium. 476.d.
Manſuetudinis & humilitatis exemplũ, Chriſtus. 919.f.
Manus quid denotet. 277.a.
Manus Dei Chriſtus eſt. 1157.e.
Manus patris eſt manus filij & contra. 102.a.b.
Manus arida reſtituitur. 523.b.
Manus Chriſti quomodo doctæ ad bellum. 1152.b.
Manum replere & in ſinum colligere quomodo differant. 1019.f.
Manuum eleuatio, quid denotet. 754.c. & 1133 c.
Manib⁹ nõ manu homo format⁹, quid. 894 c. & ſeq.
Marcion quo præcipuo teſtimonio dogma ſuum de phantaſtico Chriſti corpore defendat. 358.f.
Mare ſeculum denotat. 768.b.
Maria ex tribu Iuda fuit. 1045.c.
poſt partum fuerit cognita. 467.e.
quomodo in vtero ſuo conceperit, & filium Dei pepererit. 17.d.col.2.
ex ea quomodo natus Chriſtus. 104.c. & 211.c.
ex Maria cur factus non dicatur Chriſtus. 281.e.
ex Maria qui partem duntaxat filij natam eſſe affirmant, anathematizati. 338.e. & 341.a.b. de Maria turpiter opinandi occaſionem vnde nonnulli irreligioſi ſumpſerint. 497.a. quid Chriſto Dei filio ex ſe nato contulerit. 202.c. ante Mariam Chriſtus fuit. 274.c. ante Mariæ partum Chriſtum non fuiſſe, hæreticorum opinio. 219.f. Mariæ plures filios non fuiſſe. 467.f.
Marthæ de Chriſto confeſſio. 87.c.
Martyrij honor. 289.d.
Martyrum exemplo plurimi ad fidem & martyrium conuerſi. 785.a.
Martyrum votum, quod. 783.c.f.
glorioſa mors. 781.e.
Mater & fratres Chriſti, quid ſignificant. 530.a.
Mater filiorum Zebedæi legem denotat. 563.e.
Matthæus publicanus. 601.e.
Matthæi & Lucę diſcrepantia in genealogia Chriſti deſcribenda. 465.a.
In Matthæi euangelium canonum D. Hilarij catalogus. 461.
Matutinum gaudium, quid. 1148.d.
Meditari inania, quid. 636.f.
Meditatio legis Dei quàm beata. 908.a.f.
Meditatio in factis. 625.f.
Medium Ægypti, quid. 1072.b.
Medium nullum inter generationem patris & natiuitatem filij 268.e.
Mel ſylueſtre quo Ioannes in deſerto vſus eſt, quid ſignificet. 470.c.
Melchiſedech Chriſtum creatorem cœli & terræ agnoſcit. 260.f.
per Membra corporis noſtri Dei operationes ſignificari. 263.b.
Memoriale, quid. 1074.c.
Mendacium gentium de Deo. 776.f.
Mendacium, quando vtile. 666.f.
Mens humana nõ eſt capax myſteriorũ Dei. 120.f.
Menſa Domini, quæ. 1022.f. ſcientiæ. 827.a.c.
lectionum dominicarum. 1023.a.
Menſuræ tres farinæ, quid denotent. 531.d.e.
Mercatus Æthiopũ, quid ſignificat. 38.e.f.col.2.
Merces fructus ventris, quæ. 1016.a.c.
Meritum hominis non eſt, tantorum munerum impartitio. 1154.f. præcedit præmium. 931.d.
Meritis alienis nemo iuuatur. 591.f.
de Meſſoribus in agrum mittendis. 505.f.
Methodus optima in omni doctrina ſeruanda. 10.c. col. 1.
Metus furandi corporis Chriſti, quid. 606.f.
Metũ ſæculariũ motuũ Chriſtus improbat. 498.c.
Millia quatuor virorum congregata quid denotent. 543.f.
Militiæ noſtræ ſtipendium eſt incorrupta æternitas. 255.d.
Minium, quid. 56.a.
Miniſtri Dei ignis vrens. 43.e.col.1.
Miniſtri externæ poteſtatis iura non debent quærere. 507.c. Miniſtri à Deo precibus expetendi. 506.a.
Miniſtris cura ſeculariũ rerum relinquẽda. 507.a.
Miniſtros, qui conuicijs lacerant. 480.d.
Miniſteria eccleſiæ & operationes. 133.e.
in Miniſterio nihil venale ſit. 506.f.
Mirabilis Deus in ſanctis. 814.c.
Mirabilia, quænam hominibus. 937.f.
in Mirabilibus ſuper ſe, quomodo non ambulauit pſalmiſta. 1038.c.
Miracula mortem Chriſti ſequuta. 22.c.col.2.
Miraculorum Chriſti finis ſeu ratio. 28.b.col.1.
Miraculorum ſilentium cur Chriſtus imponit. 504.f. 523.c.f.
Mirificatus Chriſtus eſt, quomodo. 1111.d.
Miſeretur ſanctus non ſui, ſed cædentis. 880.a.
Miſericordia Dei terra plena eſt. 888.f.
Miſericordia melior ſuper vitas. 753.f.
Miſſus vt mittẽs, filiũ & patrẽ ſignificant. 43.a.c.1.
Moab generatio. 740.f. Moab olla ſpei ſuę. 741.a.b
Modeſtia reſeruata cum aduerſarijs. 287.b.
Modio ſynagoga comparatur. 478.f.
Mœſti erãt Apoſtoli de Ioãne & Iacob, cur. 565.a.
Mola, quid. 553.d. 589.b.
Moleſti in ira fuerunt Chriſto quando. 707.d.
Mons Chriſtus eſt. 64.a.
Montes, qui. 1000.c. & 1180.f.
Montes in ſcriptura. 767.b.e. Mons in lapidem, & ex lapide in montem, quid. 999.b.
Mõtes in quos propheta leuat oculos, qui. 973.e.
Montes pro diabolicis poteſtatibus. 1156.
Mons Sion, quis. 997.f.
Monumentorũ apertio moriente Chriſto. 606.b.
Mora ſponſi, quid. 591.c.
Mori Chriſtus cur voluerit. 1044.e.f. Mori pro Chriſto vita eſt. 200.a. Morimur quãdo. 1120.c.
Morimur in Chriſto & in Baptiſmo conſepelimur. 930.e.

Mors

Mors terminum vitæ cunctis præſcribit. 817.a. ſomno ſignificatur. 798. c. & 1045. a. b. in quos legitima. 679.c. vincitur in ſubiectione inimicorum. 251. c. Mors Chriſti eſt poteſtas, fiducia, triumphus. 219.a. Mors eſt non credere. 68.b. Mortis Chriſti fructus. 5. d. col.1. Mortis Chriſti cauſa ex parte Iudæorum. 294.b. Mortis deuictio, quid. 251.c. regnum. 1097.a. propter Chriſtum oppetenda. 515.a. Morte Chriſtus non interceptus eſt. 705.f. poſt Mortem libera non eſt voluntas. 683. f. Mortem guſtare phraſis. 548. f. Mortè Chriſtus quatenus deprecetur. 209.b.c. Mortui in viuentibus, qui. 794. d. Mortuis nulla voluntatis libertas, nulla confeſſio. 684.a.

Motus terræ diei Dominicæ, quid. 607.a. Motus diuerſarum affectionum humanæ naturæ adiacentes, quomodo impendendi. 916.b.

Moyſes, Deus dictus. 1067. d. vnum eſſe Deum docet, nec tamen filij diuinitatem negat. 32.c.d. col. 1. Deum ignorabat priuſquam ei in rubo appareret. 46. b. col. 1. Moyſes Chriſto in monte transfigurato adſtat. 549. b. Moyſis cathedra. 579. d. eius de filio Dei teſtimonia. 32. d.e. col.1. & ſeq. quomodo Pharaoni in deum datus. 92.c. 1.

Mulier Chriſti caput vngens gentiũ typus. 595.a.b

de Mulieribus ſexus reſurrectione. 577.

Mulieres vngentes Chriſtum eccleſiæ typus ſunt. 1058. e. Mulierculis primùm reſurrectio Chriſti patefacta. 607. c.

Mundus ab ornatu dictus. 3.f. col. 1. de Mundo variæ gentilium opiniones. 776.c.d. totus in maligno poſitus erat ante aduentum Chriſti. 659.d.f. in his quę naſcuntur habet incrementi virtutem, non dominationis poteſtatem. 148.f. Mundi ſapientia ſtulta. 14. d. col. 2. Mundi corde. 477.a

Munera domus Dei. 765.f. & ſeq. Munera à Magis oblata. 468. a. c. Munera quæ accipere prohibita ſunt. 669.d. e.

Murmuratio primorum operariorum quid denotet. 563.a.c.

Mutus & ſurdus & dæmoniacus gentes denotant 504. Mutum os à Dei laudibus infelix. 1089.f.

Mutuationis officium præſtandum. 483.d.

Myſteriorum Dei mens humana non eſt capax. 220.f.

N

Natiuitas Chriſti. 17.c.col.1. Natiuitas filij ex patre. 52.c. Natiuitas & creatio quomodo differant. 277. c. & 326. e. Natiuitas perfecta non eſt vbi deputatur magis, quàm generatur. 265.b.c. Natiuitas perfecta non habet diſſidentem originalis ſubſtantiæ diuerſitatem. 328.f. Natiuitas quid ſit. 327.a. Natiuitas ſolum teſtatur authorem. 282.c. Natiuitas humana, quomodo ſe habeat. 107.a. Natiuitas naturalis nullam filio demutationem intulit. 168.f. Natiuitas in Chriſto eſt, non exordium, diſpenſatio, non diuiſio. 220.d. Natiuitas filij paternæ naturæ proprietatem in ſe perfectè continet. 178. a. de Natiuitate Chriſti hæreticorum quorundam hominum fanaticorum opiniones, & errores. 5.d.e. col.2. 31.b. col.1. ex Natiuitate oſtenditur filius Dei eſſe verus Deus. 95.c.d. in Natiuitate Chriſti rationes humanæ. 21.e.col.2. Natiuitatis terrenæ ad cœleſtem nulla comparatio. 58.f. & ſeq. de Natiuitate Chriſti opinio Sabellij & Hierarchæ. 60.a. d. Natiuitatis filij quæ ſit vera intelligentia. 98.b. Natiuitatis filij Dei fides per facta eius & geſta docetur. 24. d. col. 2. Natiuitatis filij Dei imago in igne. 107. d. e. Natiuitatis Chriſti ex Maria virgine ratio. 102. a Natiuitatem filij æternam ab æterno patre ſubtiliter probat Hilarius. 268.c.d. & ſeq. inter Natiuitatem filij & generationem patris nullum medium eſſe oſtenditur. 268. e. Natiuitatem filij ex patre ab æterno hanc, quando apoſtoli primùm intellexerint. 75.c. ante Natiuitatem filij Dei nec tempus, nec ſpacium, nec ſæculum vllum fuiſſe. 334.a. Natiuitatem ſuam ex patre ſub exitionis nomine Chriſtus demonſtrat. 164.f.

Natura pro Deo habita apud quoſdam gentilium 2.c.col.1. Natura diuina non humanæ naturæ legibus metienda. 6.f. col.1. Naturarum duarum diſtinctæ operationes in Chriſto. 150.c.e.

Naufragæ eccleſiæ, quæ ſint. 498.d.

Nauis eccleſiæ typus. 530. d. de periclitante in mari. 498.c.

Neceſſitati an filius ſit ſubditus. 1177.d.

Negare Deum corruptio eſt. 686.b.

Negatio Petri. 602.b.

Negligentiam audientium & incurioſam legentium facilitatem dicti Dominici ſermo perturbat. 630.e

Negotiator margaritam emens, quid. 532.c.

Negotium omne poteſtatis effectus eſt. 519.f.

Neutri inter pios & impios. 630.f.

in Nihilum ſaluari. 717.c.

Nimis pro valde. 1118.d.

in Nicena ſynodo homouſion vox recepta. 357.f.

Nomen Domini bonum. 684.d. ſuaue. 1065.c. cur laudandum. 1064.f. Nomen Dei, quod. 1095.b.d. nunquam fuit incognitum. 24.b. col.2. verè Chriſto tribui. 92. a. ſuper omnia magnificatum. 1095.b. Nomen Chriſtianum eſt nomen nouum. 48.f.col.1. Nomen naturæ, non nomini natura componitur. 35.a.col.2. Nomen officij non adfert demutationem naturæ. 43.d.col.2. Nomina etiam non oratorum in prophetis edi. 609.f.

Nouacula dolum faciens. 674. f. & ſeq. Nouaculæ vſus. 674.f

Nox ex die diuiſio temporum eſt. 605.d.

Nocte media cur ſurgit propheta. 837.c.

Nocturno tempore præcipue Dei nominis recordandum. 830.f.

Nubes, quid. 1179. f. doctrinam apoſtolicam ſignificant. 1070. b. Nubibus cœlum ſubtegitur, quid. 1180.e. virtus Dei in Nubibus, quid 813.e.f. Nubibus præceptum, ne ſuper vineã Iſrael pluerent. 813. f.

de Numulariis è templo eiectis, 568.b.

Nuptiæ, quid. 591.c. de Nuptiis parabola. 574.a. Nuptiæ factæ à patre filio, quid indicent. 574.b

Nutrit Deus ſuos. 713.d.

de Nutrientibus. 586.b.f.

O

OBedientia mortis non eſt in Dei forma. 154. c.
Oblectatio belluina. 1. c. col. 1. reſpuēda, 1. a. col. a
Obligationes in quas non declinandum. 1002. b.
Obſcuritas in pſalmis. 610. d. Obſcuri ſumus, quando. 1146 c.
Obtrectatio condemnatur. 732. c.
Occaſus. 792. f.
Occidentalis eccleſia à Cōſtantio infeſtata. 291. c.
Occidentalium fides & perfidia. 416. d. e. Occiditur peccator, quando. 1110. b.
Occultanda quædam myſteria corde. 849. c.
in Occurſum gentes Deus viſitauit, quādo. 731. c.
Ocium ſine opulentia, & opulentia ſine ocio, mali potius materies, quàm boni occaſio. 1. b. col. 1. Ocium & opulentia inter homines maximè optanda & potiſſima haberi. 1. b. col. 1.
Ocioſi dicti ratio reddenda. 527. f.
Oculus eſt lucerna corporis noſtri. 485. d. Oculi deficiunt, cur. 933. c. quinam à vanitatibus auertendi. 871. c. f. Oculi mentis quàm præſtent oculis corporis. 973. a. de Oculo eruendo. 481. d. Oculi eleuandi, ſed non ex alio in aliud. 1038. a. Oculi potiores partes corporis, quid denotent. 1115. d. Oculi eccleſiæ apoſtoli ſunt, quomodo. 1115. d. Oculi eccleſiæ & lumen ſunt ſacerdotes. 1116. a. Oculos à Deo deflectere non licet. 687. f.
Oderunt quæ loquuntur, qui. 666. d.
Odium honeſtum, quod. 926. f. religioſum, quod. 1121. d. Odio habendi parentes, qui. 926. c. Odio habere parentes, quomodo Chriſtus præcepit. 926. b. c.
Odor bonus Deo ſumus. 1057. c.
Odoratorum quatuor genera ex quibus incenſum conſtat, quid ſignificent. 1152. e. & ſeq.
Offeruntur munera à templo, quomodo. 810. e. f.
Officium fidei, quod. 4. c. col. 2. veri theologi. 11. a. col. 1.
Og quid ſonet. 1072. e
Ogdoas in euangelio. 614. b. e.
Oleris vice Iſraeli fuit, prædicatio prophetarum. 531. b.
Oleum quid denotet. 1136. f. fructum miſericordiæ ſignificat. 485. a. boni operis eſt fructus. 591. b. Oleæ præfractis ramis ob infidelitatem, gentes fideles ſunt ex ignobili oleaſtro inſitæ. 682. e.
Oliua. 681. d.
Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt, quomodo intelligendum. 144. b.
ὁμοούσιον vocem cur Ariani deuitent. 293. f.
Onyx & galbanum, terram & ignem ſignificant. 1133. a.
Opes veræ & diuinæ, quæ. 851. b.
Operatio fidei reſpondere debet. 666. d. e. Operationes Dei per membra corporis noſtri ſignificari. 263. b
Opera Dei omnia ex miſericordia. 1083. c. Opera Dei cur laudanda. 1166. a. Opera filij opera patris ſunt. 1083. e. Opera noſtra in ſancta eleuanda. 1061. f. Opera Dei, quomodo fiant, ratio intelligere non poteſt. 299. e.
Opera Chriſti de ſe teſtantur. 158. c. Opera iuſtitiæ ſine miſericordia Dei inſufficientia. 683. e. Opera Chriſti patris teſtimonium ſunt. 158. e. Opera bona ſine fide inutilia ſunt. 666. b. Opus ſalutis noſtræ non in ſacrificio eſt, ſed in miſericordia. 522. f. Opus patris & opus filij vnum opus Dei eſt. 100. a. b. Operibus filij clarificatus eſt pater. 24. b. col. 1. Opera Dei rationi eſſe incomprehenſibilia, exemplis oſtenditur. 21. b. col. 1. Operum bonorum gloriam abſtinentia à malo conſequatur neceſſe eſt. 1165. a.
Opprobrium Chriſti. 822. a. b. Opprobrium non inferendum aduersùs proximum. 667. c. Opprobrio peccata digna. 859. a.
Opulentia diuites facit inſolentes. 681. e.
Ora veſtimenti, quid. 1058. d.
Orandum vbique, idemque ſecretè. 484. c.
Orauit Chriſtus pro nobis. 212. f. & ſeq. & 231. e. f.
Oratio via veritatis conſequendæ. 491. d. ſine charitate erga proximum eſt infructuoſa. 481. a in Oratione vitetur multiloquium. 484. e. per Orationem idoneos miniſtros à Deo conſequimur. 506. a. Oratio Chriſti in horto. 599. b Orationis Chriſti conſtantia & confidentia. 629. b c. Orationem audiri poſtulat Dauid, non addit, meam, cur. 764. b. Orationes noſtras Deus non negligit. 701. b.
Ordines conſiſtentium in ſynagoga. 963. f.
Oriens ex alto Chriſtus eſt. 812. f. aſcendit Deus ſuper cœlum ad Orientem quid. 812. f. Orientalium definitiones de filio Dei. 324. c. & ſequent.
Originis dignitas in quibus conſiſtat. 470. d.
Os Dei, quod. 892. c. Os ad eccleſiam, quomodo refertur. 1115. d.
Oſſa ſpem æternitatis ſignificant. 693. b. d. Oſſa Deus diſſipat, quid. 693. b. e.
Oſius & Luciferus fortiſſimi fidei propugnatores, quomodo poſtea defecerint. 389. b. Oſij fides de filio. 372. e.
Oui humanum genus confertur 554. e. Ouem, id eſt hominem quærens Chriſtus eſt. 554. e. Oues nonaginta nouem relictæ cæleſtis multitudo eſt. 554. f.

P

PAleæ igni comburendæ, quid. 471. c.
Panis de cœlo deſcendens, quid. 536. d.
Panis vitæ in fide reſurrectionis Chriſti eſt. 502. f. non in Pane ſolitario, ſed in verbo Dei alimonia æternitatis ſperanda. 473. f. Panes quinque & duo piſces, quid. 536. d. Panes quinque quomodo aucti ſint. 537. e. Panibus quinque ingens multitudo à Chriſto cibata. 21. e. col. 1. Panes ſeptem, quid denotent. 543. d. Panem doloris manducat, quis. 1014. b.
Pannus rudis veteri teſtamento non aſſuendus, quid. 503. a.
de Paralytico ſanato & lectum ſuum portante. 500. b. c. Paralyticus in domū ire iuſſus, quid. 500. f. Paralyticus ſanandus vniuerſitatem gētium ſanandam ſignificat. 500. a.
Particeps Chriſti. 243. a. & 888. a.
Participationem domus Dei qui non habeant. 981. e.

Partus Chriſti dignitas. 17.e.col.2.

Paruuli, qui in ſcriptura. 520.f. Paruuli ſunt infideles, cur. 1058.b. Paruuli filiæ miſeræ Babylonis ad petram alliſi, quid. 1092.b.

Paſcha Chriſto paratur. 596.a.

Paſſer, quid. 996. d. Paſſeres duo qui aſſe veneunt, qui. 511.f. Paſſeres duos ſine voluntate Dei non cadere, quid. 512.b.c. Paſſeribus meliores Apoſtoli, quid. 512.c.

Paſſio Chriſti non eſt tribuenda infirmitati. 219.a. Paſſio Chriſti, quomodo Chriſto deliciæ fuerunt. 1111.b.c. Paſſio Chriſti apoſtolis incredibilis. 547.b.e. in ea Chriſtus clarificatus eſt. 22.f.col.1. eam elementa ſentiunt. 22.c.col.2. Paſſionem an metuit Chriſtus. 208.a.b.& ſeq. ex Paſſionis metu & patiendi infirmitate hæretici colligunt Chriſtum non verum viri Dei filium fuiſſe. 199.c. Paſſionis Chriſti figura in paſſione Dauid. 698. a. Paſſionis & humilitatis Chriſti negatæ periculum. 546.f.

Paſſus eſt Chriſtus, quomodo. 205.d.e. pro nobis. 217.f.

Pater cœleſtis omnium eſt origo. 13.a.col.1. ingenitus eſt. 30.d.col.1. infinitus eſt. 13.a.col.1. Pater eſt totus filio pater. 185.b. intra tempora non continetur. 331.a. non tempore ſenior filio. 331.b.c. Pater cœleſtis eſſe in ſe eſt. 13.a. col.1. ſemper ante æuum. 13.b.col.1. ſoli filio notus. 13.c.col.1. quomodo genuit filium. 20.a.col.2. oon idem eſt, qui filius. 330.d.e.& 325.a. quomodo oſtendit filio facienda. 98.d.e quomodo ſolus verus Deus, ſolus iuſtus, ſolus ſapiens, ſolus potens, ſolus immutabilis, ſolus immortalis. 30.b.col.2. quomodo de filio teſtificatus cum nec figura eius viſa ſit, nec vox audita. 158.a.b. quomodo clarificet filium & viciſſim clarificetur à filio. 23.c.d. & ſeq. maior filio eſt, quomodo, & quomodo non 23.a.col.1. 181.b.& ſeq. Pater & filius alius & alius, non aliud & aliud. 330.d.e. Pater cum filio voum eſt, ſed non vnus, & cootra. 109.a. Pater ſignauit filium Deum, quomodo. 139.b. Pater in filio non tanquam aliud in alio, quomodo. 103.f. Pater filij ad id quod eſt, cauſa eſt, non id quod non eſt, origo naſcendi eſt. 270.c. quomodo cum filio ſit vnius ſubſtantiæ. 349.f.& ſeq. quo diſcrimine vnigeniti ſit pater, & eorum qui credunt in vnigenitum. 241.b. Pater, & filius, & ſpiritus ſanctus tres ſubſtantiæ ſunt ſeu, [illegible]. 31.d.col.1. Pater, quod neque voluntate, neque conſilio filium genuerit, hæreſis damnatur. 336.f.& ſeq. Pater Deus ipſe incarnatus eſt quorundam hæreticorum furor. 5.c.col.2. Pater & filius ſunt nomina rerum, ſed vnum eſt naturæ profeſſio. 104.d. Pater & filius vnum ſunt. 26.d.col.1. Pater nunquam ſine verbo eſt. 93.a. Pater in filio & filius in patre per viuentis naturæ perfectam natiuitatem. 108.e. Pater vocatur Deus Chriſti, quia Chriſtus Deus natus eſt ex patre Deo. 38.a.col.1. gignens filium nullum detrimentum paſſus eſt. 64.c. de filio teſtimonium perhibuit. 68.a.

Patris natura. 13.a.col.1. Patris & filij eadem religio. 857.e.f. Patris de filio iam à Ioanne baptizato de cœlo teſtimonium. 472.a. Patri per filij natiuitatem nihil decerptum. 30.a.b col.2. ab eo filius ſeparari non poteſt, nec etiam debet. 129.e.f. in Patre quomodo ſit filius, & pater viciſſim in filio. 20.d.col.2. ex Patre quomodo filium natum hæretici oſtendant. 31.a.b.col.1. à Patre veniſſe & ex Deo exiſſe differunt. 74.a. de Patre doctrinæ ſumma. 299.a. in Patre & filio non eſſe differentem diuinitatis ſubſtantiam. 328.d.f. Patrem & filium Conſtantius negat aſſerens ſolum adoptionis eſſe nomina. 290.b. Patrem Deum Chriſtus confitens ſe ab eius vnitate non ſecernit. 157.a.& 159.b. Patrem Deum in ſpiritu Dei ſignificari, quomodo intelligendum. 128.f. Patrem Deum inſtituendi orbis cauſa filium genuiſſe, hæreſis Ariana. 415.c. Patrem in filio audimus. 177.f. ad Patrem nemo vadit niſi per filium. 250.d. Patrem ſine filio nemo cognoſcit. 69.f. Patrem venerantes & filium venerantur. 47.f.col.2. Patrem ſolitarium eſſe Arianorum hæreſis. 56.f.

Paterfamilias Deum ſignificat. 573.b.c. Chriſtus eſt. 562.b. Patrifamilias comparantur Apoſtoli. 533.a.

Patientia omnes ſanctos Deo probabales reddit. 1101.d.f.

Patientibus perſecutionem propter iuſtitiam, quid promittatur. 477.c.d.

Patriarchis Deum viſum in ſpecie hominis oſtenditur. 44.f.col.2.& ſeq.

Patulo corde in omni tribulatione ad Deum eſſe oportet. 876.e.

Paulus Apoſtolus prophetarum optimus interpres. 49.c. angelum colaphizantem habuit, cur. 921.c. quomodo Titum inſtruxit 116.c. quæ ab eccleſiaſte exigit. 115.f.& ſeq. Pauli teſtimonium de Deo vno. 39.c.col.1.

Pauper Dominus ſecundùm bominem. 1130.d. Pauper factus eſt Chriſtus, cur. 836.d. Pauperes quos Chriſtus panibus ſaturat. 1054.a.

Paulinus epiſcopus. 305.d.

Pax & virtus connexa ſibi ſunt. 984.e. Pax & charitas Chriſtus eſt. 555.e. Pax ſola & vnitas euangeliorum eſt quæ Chriſti eſt. 311.d. Pax huic domui, ſalutationis forma. 508.f. Pax eccleſię virtutem firmitatemque præſtat. 585.b

Pacis commendatio. 971.f. Pacis nomen ſpecioſum. 311.d. Pacis regnum quod. 699.e. Pacem eccleſiæ hæretici mentiuntur. 799.e.

Pacificos eſſe filios Dei. 477.b.

Pacificauit Chriſtus omnia in cœlo & in terra. 811.f.

Peccare in cœlo, quis dicitur. 930.b.

Peccatum omne inexcuſabile. 1134.f. ſequitur opprobrium. 872.e. Peccatum in lege. 1035.e. Peccata ſine lege. 1035.f. Peccatum iniquitatis, quodnam. 1035.e. Peccatum vt factus ſit Chriſtus. 218.c. Peccata opprobrio digna 859.a. Peccati & iniquitatis diſcrimen. 1035.e. Peccatum in ſpiritum, quid eſt. 490.d. ſine Peccato nemo viuit. 872.e. Peccatorum remiſſio non probitatis eſt meritum, ſed ſpontaneæ indulgentiæ voluotas. 787.b. à Peccatis Chriſtus alienus eſt. 207.e. Peccatorum funes, qui. 886.f.& ſeq. Peccatores quomodo arguendi. 1136.a.b. Peccator & impius vt diffe-

rant. 622. f. Peccatores etiam ante reſurrectionem pœnis inferni torquentur. 727. b. Peccantium corda anguſta. 876. f. Peccator, quando occiditur. 1120. b. Peccatoris & diſcedentis diſcrimen. 929. d.
Pecuniæ cupiditas omnis iniquitatis eſt radix. 750. a.
Peram portare apoſtoli prohibentur, quid. 507. a.
Percuſſit Deus, quos. 828. d.
Percuſſus eſt Chriſtus, cur. 828. f.
Peregrinus ſui corporis ſolus dignus cognitione mandatorum Dei. 855. f.
Peregrinationis tempus pœnitentiæ ſpatium eſt. 592. c.
Perfecta omnia vt in patre, ſic in filio. 20. f. col. 2.
Perfectio omnis boorum inhabitatio eſt cœleſtis requiei. 765. b.
Perire de via iuſta. 658. b.
Perſequentibus nos non iraſci nos decet, ſed potius miſereri, cur. 1026. a. b.
Perſecutio iuſto intentata iniquitas eſt. 903. c. f. Perſecutionis humanæ executio hominum eſt, ſed diaboli inſtinctus. 1025. d. Perſecutionum ſolatia cur Chriſtus præmittit. 510. f. in perſecutione Apoſtolis eſt fuga permiſſa. 510. c. Perſecutionum humanarum alius author, alius miniſter. 1025. d.
Perſona à quo & in quem. 609. f. Perſona filij in quibus pſalmis introducitur, item & patris. 619. a. f. Perſonæ diuinæ ſunt inſeparabiles. 26. d. e. col. 1.
Perſeuerantia operibus bonis neceſſaria. 668. f
Perſeuerantibus ad finem ſalus ſeruata. 585. a
Perturbatio non cadit in Deum. 639. b
Peruerſitas ab ignoratione nihil differt. 506. b
Pes & manus ſcandalizantes, quæ. 942. b
Pedes quid denotent. 274. f
Petra Chriſtus eſt. 493. b. & 743. f. & 1092. b. & 1137. b.
Petræ ſciſſio in morte Chriſti. 606. b. Petrus piſcator hominum. 552. b. fundamentum eccleſiæ. 1042. d. Petrus ſubmergens, quid. 538. f cæteros Apoſtolus fide anteiuit. 539. c. à Chriſto increpatur, mortem Chriſti deteſtans. 547. c ſatanas à Chriſto vocatur. 1042. d. beatus confeſſione Chriſti. 546. d. primus credidit & Apoſtolorum princeps eſt. 495. f. ædificationi eccleſiæ ſubiacet. 66. b. Petri Chriſtum Deum eſſe confitentis encomium. 546. e Petrus ſolus inter alios loquens & ad Dominum abire ſuper aquas petens, quid. 538. e Petri negatio. 602. b lapſus vtilis. 588. d. e Petri confeſſio de Chriſto. 17. col. 1. conſtantia & fides. 609. c Petro ſatanæ nomen non deputatum. 547. c Petro humana ignorantia non proficit ad crimen. 78. e Chriſtum patrem rogat pro eo. 213. b Petro non, tantum ex confeſſo honore Chriſti laus reddita eſt, ſed ex agnitione myſterij. 77. b
Pharaoni quomodo Moyſes in Deum datus eſt. 92. c. d
Phariſæus ſuperbus in Euangelio. 857. f Phariſæi cæci cæcorumque duces. 540. b. d ſepulchris dealbatis comparantur. 582. b Phariſæorum vita deſcripta. 579. f. inuidia. 523. d
Philoſophiæ tortuoſæ quæſtiones abiiciendæ. 267. a Philoſophiæ præda eſt, quiſquis Chriſtum verum Deum neſcit. 144. c
Photinus, quem potiſſimum locum ad ſuæ hæreſeos authoritatem vſurpauit. 358. f quomodo ab Ario & Sabellio diſſentiat. 91. a
Pietas in animis ſita 5. c. col. 1
Pilato Chriſtus traditur, cur. 602. c
Piſcatores ſunt Apoſtoli. 475. a
Piſces duo & quinque panes, quid. 536. d
Piſcium indefinitus numerus, quid ſignificet. 543. c
Placabilitas mandata. 480. f
Placere Deo, quid. 692. f Placere velle tantùm hominibus Deo diſplicere eſt. 692. c
Plouia quid in ſcriptura 795. f. 1070. e. f. & 493. b Pluuia ſegregata hæreditati Dei, quæ 796. b. c
Pœna malorum. 48. b. col. 1. Pœna patientis eſt, ira decernentis. 461. b
Pœnitentia. 469. f. Pœnitentia vera, quænam. 943. b. c Pœnitentiæ locum peccatoribus relinquit Deus. 643. d Pœnitentiæ tempus poſt hanc vitam nullum eſt 592. a
Populus in fœno diſcumbere iuſſus, quid. 536. f Populus Dei Iſrael. 1074. f Populum ſuum, quomodo Deus iudicabit, & in ſeruis ſuis conſolabitur. 1074. f. & ſeq.
Porci, qui ſint myſticè 491. b
in Porta luquentes, qui 1017. e
Portio in terra viuentium Chriſtus 1142. f
Poſſeſſio finium terræ filio data 649. b. c
Potens iniquitate, quando fuit Iſrael 673. c. f
Poteſtas Dei excedit humanam mentem 221. d Poteſtatem Deus dat, quod pater eſt Chriſtus accepit, vt det vitam æternam, quod Deus eſt. 166. a
Præceptum omne breue eſſe debet. 662. d. Præcepta & promiſſa Dei nobis immortalitatis theſaurum largiuntur. 491. a Præceptis & promiſſis Dei nihil precioſius ſanctiuſque. 491. a. Præceptis quibus informetur, cui ad Deum iter eſt. 662. c. d
Prædicatio Ioannis, quæ. 469. f falſa quantum ſit malum. 116. f
Prædicator verbi diuini à crimine liber eſſe debet 875. d. Prædicatores prurientes auribus hodie potius eliguntur, quàm qui ſanam doctrinam proponunt. 195. a. 196. c. d
de Prægnantibus 586. b. f
Prælijs non aſſuetorum mos. 1027. a ad Prælium aſſiduum adhortatio. 1026. f
Præmium humilitatis Chriſti 920. e
Præparandus animus contra omnes mundi illecebras 885. f
Præuaricatores, qui 929. e. f
Preces nudæ non proficiunt. 1061. f
Primogenitus ex mortuis & primogenitus omnis creaturæ Chriſtus eſt. 647. f. & 142. c Primogenitus ex multis fratribus, quomodo eſt Chriſtus 240. f
Princeps huius mundi in Chriſto non habet quicquam. 181. f Princeps ſynagogæ, quomodo ſupplantare Chriſtum cogitauerit. 1125. e Princeps filiæ defunctæ, legis typus. 503. e
Principes & reges aſtantes, Pilatum & Herodem denotant. 635. d. e. & ſeq.

Princi-

Principatus confortati, quid. 1118.f.& ſeq. Principatus quos Deus oſtentui fecit, qui. 806.d
Principium filij quatenus ſit pater. 57.a
Probabiles Deo facti ſunt ſancti per tribulationes. 1501.d.f
Probatio Chriſti humilitas eſt. 1102.c.f. Probatione cognitio poſterior. 1102. a Probationem Chriſti, quomodo cognitio ſequitur. 5103.a.e
Probatus Chriſtus eſt, quomodo. 1105.c.f
Profeſſio nominis Chriſti non ducit ad vitam, ſed obedientia voluntatis patris 290.b
Profunda Dei mens humana non penetrat. 1131.c Profundum maris infernum denotat. 831.f
Prolongant iniquitatem, qui. 5027.c.d
Pronomina. 67.d proprietatem dicunt. 67.e
Propago non ferens fructum eradicanda. 678.c.d Propago in Chriſto manens emundanda. 678. c. d
Prope poſiti ad fidem vocati, qui. 777.b Prophetarum teſtimonia de filio Dei, Chriſto. 48.a.col.2. eorum Paulus optimus interpres. 49.c Prophetarum ſepulchra Iudæi ædificant. 582.c. in Prophetis etiam non natorum nomina edi. 609.f Prophetis omnibus Iuannes maior. 518.b Prophetiæ incommoda fides aperit. 611.b Prophetiæ ſermo ad profectum audientium ſcriptus eſt. 746.d
Propheticus ſermo omnis ex diuini ſpiritus inſtinctu profectus eſt. 1099.e
Propinquat Deo, qui 1191.c
Proprietas cognitionis arguit proprietatem generationis. 71. e Proprietates ad filij nomen adiectæ. 69.f Proprium Dei filio eſt, ne propter eum Deus ſit, & proprium Deo patri eſt, ne abſque eo Deus quiſquam ſit. 39.c.col.2
Proſelytus vnus, quid ſignificat. 580.f
Proſpicit Deus de cœlo ſalutis humanæ cauſa. 686.f
Proximus, quis ſit. 578.d
Prudentia ſerpentina, quæ ſit. 509.d Prudentia cum ſimplicitate à Chriſtianis requiritur. 330. b
Pſalmus, quid. 773.f Pſalmus illi Dauid, quid. 685.d.e Pſalmus, canticum & ſimilia, quid differant. 617. a. Pſalmus in quo canticum inſcribitur. 617. d. Pſalmus non tam vocis, quam corporee operationis officium ſignificat. 1177.a Pſalmus in quo ſolum pſalmus inſcribitur. 617. e Pſalmus centeſimus & decimus octauus. 617.c Pſalmus octauus, octogeſimus & octogeſimus tertius. 614.f Pſalmi centeſimi, decimi octaui per litteras diſtributio, quid. 837.c.d Pſalmi clauis. 619.a Pſalmi primi ſumma argumenti. 622. a Pſalmi quinquageſimi argumentum. 671. a Pſalmi decimitertij & quinquageſimi ſecundi diſcrimen. 685.b Pſalmus tertius ſecundum hiſtoriam quinquageſimo eſt poſterior, & quinquageſimus quinquageſimo primo. 613. b. c in Pſalmis obſcuritas. 610. d in Pſalmis numerorum myſteria. 613. a Pſalmis numeros addiderunt ſeptuaginta. 612. f Pſalmorum varia diuiſio. 608.e Pſalmorum tituli, quid habeant myſterij. 616.e in Pſalmorum ſingulis virtutibus ſub quinquagenario numero collocatis diſpenſationis quinquagenariæ contineri. 614.a in Pſalmo octauo ogdoadis virtus continenda. 614.c Pſalmorum liber tribus quinquageſimis continetur. 613. e Pſalmi canunt euangelicam hiſtoriam. 610. e Pſalmorum Ariſtarchus Eſdras. 610.b Pſalmorum authores qui certi, qui dubij. 619. b Pſalmos de Chriſto ſcriptos eſſe probatur. 5100.a.b Pſalmorum numerus apud Hebræos indiſcretus. 812. e. Pſalmi ſine titulis. 609.d
Pſallendum nomini Dei, cur. 1065.d
Pſalterium, quid ſit. 612. b Chriſti corpus eſt. 611. d Pſalterium decacordum, quodnam. 1159.f
Pſeudoprophetæ. 492.b
Pſeudodoctoribus eſt contradicendum. 117.a
Publicani & phariſæi diſpar oratio, & diſpar gratia. 667. e. Publicani & meretrices quare in regno cœlorum phariſæos præcedent. 572. e. f Publicanorum nomen, quale. 501.f
Pudor iniqua cogitata eloqui ſæpe vetat. 685.e.f ex dedecore eſt, auerſio ex repulſa 835.c
Puer dæmoniacus nunc in ignem, nunc in aquam incidens, quid. 550.e Pueri quos Chriſtus commendat. 568. f Pueri prophetas ſignificant. 519. c Puerorum acclamatio in templo. 568.f
Pullis gallinæ Chriſtus Iudæos confert. 583 d
Puteus quid denotet. 824.e
Puteus interitus. 713.f
in Puteum interitus qui deducuntur. 713.f

Q

QVæſtiones captioſæ. 5. a. col. 1. fides eas reſpuit. 5. a. col. 2. non per difficiles Quæſtiones nos Deus ad vitam vocat. 231.c
Querela ſanctis communis de ſpei ſuæ tarditate, & moroſa corporis diſſolutione. 969.d
Quies inops. 1. b. col. 1. Quies in monte, quid 664. f
Quinque in vna domo diuiſi, qui. 513.f

R

RAcha quid. 480.c
Rachel plorans filios, nec conſolationem admittens 478.e.f
Ramus ficus Antichriſtus eſt 588.b
Rami Chriſto ſubſtrati, quid denotent. 567. d.e
Reconciliatio præcipitur. 480.f
Redemptio noſtra Chriſtus eſt. 1036.a Redemptio & ſanctificatio nobis à Deo factus eſt Chriſtus. 829.c. Redemptionis noſtræ tempus, quo ex corruptione corporum in honorem ſpiritualem ſubſtantię transferemur. 587.f
Refrigerium. 782.f
Regeneratio ſpiritualis ad cœleſtem vitam. 5.c. col. 1.
Regere in virga ferrea, quid. 655. c.d
Reges myſticè qui ſint. 1081. a. Reges & iudices differunt. 656. a. Reges terræ qui, qui ad intelligendum admonentur, qui ſint. 655.a.b

Regum nomine angeli tranſgreſſores intelliguntur. 518.a
Regibus ſalus quomodo Chriſtus eſt. 1160.e
Regnare & iudicare vt differant. 656.a
Regnum, quomodo filius tradet patri. 252.f
Regnum Dei, quibus ſit promiſſum. 476.a
Regnum diuiſum diſſoluitur. 525.a
Regnum cœlorum vim patitur. 657. c
Regnum cœlorum diripi, quid. 518.f
Regnum Dei in nobis, quid. 655.b
Religio quanta Chriſto pro genere humano patiendi. 1042.d
Reliquit Chriſtus phariſæos, & Saducæos non dimiſit, quid. 545.b
Relinquitur Chriſtus à Deo, cur. 605.e
Remiſſio peccatorum neceſſaria. 502.c
Remiſſibile & irremiſſibile peccatum. 526.d
Repellit Deus à mandatis ſuis, quem. 849.a.b
Repetenda ſemel dicta propter noſtram infirmitatem. 58.f
Repleri & formari vt differant. 1117.e
de Repudio. 482.a
Reſponſio nulla curæ ſit miniſtris ſpirituſancto ſuggerente. 510.e
Reſponſionis omnis ratio ex interrogationis cauſis proficiſcatur neceſſe eſt. 155.d
Reſurrectio Chriſti Dei operatio eſt. 152.d.& ſeq. Reſurrectio ſanctorum corporum cum moreretur Chriſtus. 606.b de Reſurrectione ſcripturæ teſtimonium. 577.d Reſurrectionis Chriſti virtus. 607. a. teſtimonium eius proprium eſt Apoſtolorum. 546.f. Reſurrectionis typus in Iona. 544.f Reſurrectio Chriſti paternæ in ſe virtutis prædicatio eſt. 1143. d Reſurrectio corporum in rhamno ſignificatur. de Reſurrectione ſexus muliebris. 577.a Reſurrectionem carnis abnegantes refutantur. 761. b extra fidem Reſurrectionis ſunt Sadducæi. 576.f
Reſurgent omnes, ſed non omnes demutabuntur, cur. 712.c
Reſurgit idem corpus, non aliud in reſurrectione 718. e.
Reſuſcitatio mortuorum in vaſe figuli ſignificata 654.
Reti euangelium comparatur. 532.d
Retributio Chriſti pro humilitate. 1143. f. Retributio æternorum bonorum infinita. 883.b
Retributor idem vniuſcuiuſque qui iudex eſt. 751. a
Rhamnus quid. 727.a
Riui inebriantur, quomodo. 771.a.b
Ros benedictionis munus haberi ſolitum. 1057.b
Ruere & allidere, quis dicitur. 1170.b
Rubrum mare, quid denotet. 1084.a
ex Rubo angelus qui eſt filius Dei, Moyſi loquitur. 36.f. col. 2. & 46.c.col.1.

S

SAbbatum, quid. 522. a. Sabbatum diſcipulos non violare ſpicas vellicando oſtenditur. 522.c.d Sabbata Sabbatorum. 614.a
Sabellij hæreſis. 7.c.d. col.2. Chriſtum filium Dei negat. 7.d. col. 2. 60.a. refellitur. 89.d. e. 16.f. col. 2. Sabellianorum cum Arianis diſſidium. 90.e
Sacerdotes oculi eccleſiæ. 1116.a. ſalutari induuntur, quo. 1054.b. negotiis ſeculi non implicentur. 1116.a. Sacerdotij ſedes per cathedram ſignificatur in ſcriptura. 568. d. contra venditores Sacerdotij. 568.d
Sacramenti formula quàm antiqua. 358. d ex Sacramentorum natura eſſe fidelium vnitatem. 120. f. per Sacramentum communicatæ carnis & ſanguinis Chriſti ipſe eſt in nobis & nos in ipſo. 123.d
Sacrificium veſpertinum, quodnam. 1133.e
Sacrificiorum oblatio non ſaluat. 502.b
Sadducæi hæretici. 499.c. extra fidem reſurrectionis ſunt. 576.e.f
Saginata, quid denotant. 574.e
Sagittæ emiſſæ, quid. 1157.c. Sagittæ Dei, quæ. 968.a.f. & 1016.e
Sagittarum vſus. 1016.d
Sal, quid. 477.c. Sal terræ, quomodo Apoſtoli vocantur à Chriſto. 477.c.f
Salix arbor quid denotet. 1088.a. Salicum lignorum naturæ, quæ. 1088.a
Salomon templum Hieroſolymitanum extruxit. 1010. c
Saluare lex non poteſt. 156.b Saluari in nihilum. 717. c.
Saluandorum qualis debeat eſſe animus. 662.c
Saluificari ſe rogat Chriſtus, quomodo. 698.c
Salus hominum in baptiſmo continetur. 11.c.col.2 Salus ab hominibus ſperata vana. 742.b. Salus gentium ex fide eſt. 494.f.495.a Salus in ſola miſericordia nobis reſeruatur. 502.c. & 874.b. Salus eſt credere Ieſum Chriſtum eſſe filium Dei. 80.c. Salutis opus in quo conſiſtat. 522. f. Salutis ratio per ſtultam prædicationē crucis. 27.a.col.1. propter Salutem humanam quantum angelorum gaudium. 554. d.e. Saluare, quid. 660. e. Salutaria gentibus Deus eſt. 661.c. Salutaris Ieſus eſt. 788.d.e.& 900.f.& 959.d. Salutationis officium 502.b
Samaria partita eſt, quid. 739.e
in Samaritanorum ciuitatem quatenus Apoſtoli intrare vetiti ſunt. 506.b
Sanctificari nomen Dei, quomodo petimus. 1073. f
Sanctus in quo Deus eſt loquutus, quis. 739.b Sanctus & iuſtus in quibus ſit Deus 1170.e Sanctus cum cæditur, non ſui ſed cædentis miſeretur. 880. a. Sancti, quomodo Deo probabiles facti ſunt. 1101. d. f. aquilis collati. 587. b. non iudicandi, nec infideles. 728.b Sanctorum querela ordinaria de ſpei ſuæ tardatione, & corporum moroſa diſſolutione. 969. d
Sanguinis Chriſti precium. 603.a.b Sanguine peccatorum, quomodo iuſtus lauabit manus ſuas. 727. f. Sanguinum virum non ſolum cædes admiſſa, ſed & cogitata conſummat 730.a
Sapere in quibus oportet 246. e.f
Sapientia, quomodo dicitur creata, 10.f. col.1. & 326. f. & 327. a. Sapientia humana. 144.d

Sapientia Chriſtus natura eſt. 519.e Sapientiæ opus, quod. 520.a Sapientiæ veritas eſt, interdum ſapere, quæ nolis. 116.f Sapientiæ naturæ & diuinæ differentia. 520.b Sapientiæ vſus vſu ſcientiæ perfectus eſt. 838.f Sapientiam mundi Deus reprobat & damnat, 21.f.col.a.& 26.f. col. 2. per Sapientiam Dei, quomodo mundus non cognouerit Deum. 26.f. col.a.& ſeq. extra Sapientiam eſt qui Chriſtum ignorat. 120.b

Sapiens Apoſtolorum imperitia 515.a.col.1.

Sapientes in ſcripturis. 520.f

Sapienter interrogans ſapiens reputatur. 868.a

Sara ex Sarai. 554.f

Sationes duæ carnis & ſpiritus. 1008.b & 1029.b

Saturat Chriſtus pauperes panibus, quos. 1054.a

à Saturnino Hilarius in exilium detruſus 319.e

Scandalum, quid. 1129.b Scandalum crucis. 605.d Scandala venire, cur neceſſe eſt. 554.f Scandali & laquei diſcrimen. 1139.f

Scire Deum non eſt ignorantiæ demutatio, ſed temporis plenitudo. 186.f

Scientiæ profectus profectus doloris eſt. 1014.c

Scribæ & Phariſæi cœlum claudunt, quomodo. 580.d

de Scriba interrogante Chriſtum, an debeat eum ſequi. 496.e de Scriba docto in regno cœlorum. 532.f

Scriba, quomodo non longè à regno Dei eſſe à Chriſto prædicatur, nec tamen in regno eſſe. 161.f.

Scriptura humana fidem ſubinde nouam induxit. 307.f. Scriptura contra omnes hęreſes remedium impertit. 16.e. col.2. malè intellectâ, diſſidia oriuntur. 89.b.e. in Scriptura prioris poſterioriſve ſenſus tenēdus. 571.e. in ſcripturis proprietates perſonarum & rerum comparationes proferendę. 573.b Scripturam legentium diſcrimen. 1063.f Scripturę non in legendo ſunt, ſed in intelligendo, non in pręuaricatione, ſed in charitate. 310.d Scripturas rectè intelligendi ratio. 31.e.d. col.2. Scripturarum ſacrarum quis optimus lector. 6.f. col. 1. Scripturis hęretici ad impietatem ſuam abutuntur. 29. f. col.1. Scripturas omnes hęretici iactitant. 310.c. Scripturam ſecundum literam intelligendam eſſe dicentes arguuntur. 997.c

Scrupuloſitatis humanæ reprehenſio. 25.d. col.a

Scrutans corda & renes Deus eſt. 1104.e Scrutantes contra fidem argumenta arguuntur. 762.a

Scyrus totius malitiæ commentator. 403.f

Secreta hominum Deus iudicat. 725.e

Seculum mari comparatur. 677.b Seculum hoc promiſſorum bonorum incapax. 1023.e Seculum ſeculi, quid. 867.b Seculum & ſeculum ſeculorum vt differant. 905.e

Secularia negotia periculoſa clericis ac bunis. 624.e

Securis radicibus arborum appoſita, quid. 470.f

Sedes & requies Dei quęnam. 1011.f Sedes Dei non pręteribit. 986.e

Seges, quid denotat. 522.a

Selmon interpretatio pacis eſt. 799.b

Semita mandatorum Dei, quæ. 868.e Semitam mandatorum, qui cucurrerunt. 869.e per ſemitam tutam, quomodo Chriſtus ambulauerit 1104.f. & ſeq.

Senectus minus grata Deo. 84?

Senior filius qui ad opus ſe iterum negauit, quid denotat. 571.c.& ſ.

Senſus, non ſermo fit crimen. 12.a. col.1. in Senſum, quæ cadant. 156.f Senſus pœnæ, quatenus in Chriſto. 702.f

Seon, quid. 1072.d

Septuaginta, numeros Pſalmis addiderunt. 612.f

Sepulchrum Chriſti lapideum, quid. 606.e Sepulchra inhabitantes, qui. 794.d Sepulchris dealbatis Phariſæi comparantur. 582.b

Serendum in fletu, metendum in exultatione, quomodo. 1008.c

Sermo omnis ex ſenſu eſt. 3.a. col.2. Sermo ab æterno æternus. 15.e. col.1. Sermo rei, non res ſermoni ſubjecta. 31. e. col. 2 Sermo Dei pro filio. 275.e Sermo humanus contradictioni obnoxius eſt. 194.f euangelicus, virga Apoſtolica eſt. 651.d Sermo alius non relictus eſt hominibus de Dei rebus, quàm ſermo Dei. 112.d Sermo propheticus omnis ex diuini ſpiritùs inſtinctu profectus eſt. 1099.e. Sermo Chriſti carnalibus tenebræ ſunt. 511 b Sermonum iacula deteſtatur Deus. 715.b

Serpentis antiqui inſolens contumàxque inobedientia. 726.a Serpentina prudentia quæ ſit. 509.d Serpentina prudentia doctores inſtructi ſunt. 509.f

Seruus cui duo talenta commiſſa. 592.f qui quinque talenta accepit. 592. d qui vnum talentum recepit. 593.b Seruos Dei quis non verè ſe profitetur. 935.e Seruus peccati, quis. 988.e de Seruo fideli quem conſtituit Dominus ſupra familiam ſuam. 591.a Seruum Dei ſe dicere quomodo Prophetæ Dauid proprium. 935.d Serui miſſi ad fructus percipiendos, quinam. 573. d in Seruis ſuis, quomodo conſolatur Deus. 1074.f. & ſeq. Seruitium infidele duorum dominorum. 485.f Seruitutem timor detineat, timorem exultatio moderetur, & exultationem tremor conſequens contineat. 657.a

Seſſio quid in ſcriptura. 1014.a. & 1103.d.e

Sex dies poſt quos Chriſtus transfiguratus eſt, quid denotent. 549.a

Sichema, quid. 739.e Sichema partita, quid. 739.e

Signaculi natura. 139.f

Silentium ſuæ transfigurationis, cur Chriſtus imperat. 549.e Silentium miraculorum, cur Chriſtus imponit. 504.f

Similem filium patri non æqualem facientes refutantur. 295.a.b.& ſeq.

Similiter filium facere quod pater, quid. 98.a

Similitudinem virtutis non naturæ ponens filij ad patrem damnatur. 328.b.c

Similitudines in rebus diuinis ſunt omnes infirmæ. 6.a. col.2

Simon Cyrenæos ferens crucem poſt Chriſtum, quid denotet. 604.f

Simplices facile falluntur. 760.b

Simplicitas commendata. 552.f

Singularem Deum non patitur Dei natiuitas. 109. e
Sion, quid. 660.c. 763.d. 999.b. 333.b. 1028.b. c. 1087.a. 1058.f
Sitis fontis vitæ. 752.b Sitis iuſtorum, quæ. 753.a Sitis & eſuries in ſanctis, quæ. 748.d Sitis Chriſti & eſuritio. 106.b
Sitiuit Chriſtus, quomodo. 826.d
Sitire anima Deo, quàm corpori potius debet. 752.f
Socrus Petri, quid denotat. 495.c
ſuper Sodoma filius Dei pluit. 339.b
Sol per diem non vret te, neque Luna per noctem, quomodo quidam explicent. 972.e & quomodo author explicet. 978.a.b Solis & Lunæ ſtationis miraculum. 1081.e
Solitudo non eſt in vnitate per natiuitatem. 100.f
Solitudo Chriſti ſignificatur in paſſione, per id quod veſpere ſolus eſſet. 538.a
Sollicitudo humana vetatur. 488.e.f Sollicitudo opulentiæ & humanæ gloriæ fugienda. 485.b Sollicitudo omnis in iuſtitia & Dei regno promerendo collocanda. 713. e Sollicitudinem nimiam Chriſtus prohibet. 713.c
Somnus pro morte. 1045.a. 1015.b Somnus expectantium virginum, quid. 591. e
Sonus fluctuum cum fundo maris perturbatus, quid. 768.d
contra Sophiſticas raptiones. 167.e
Spelunca, in quam fugit Dauid. 720.b
Spes omnis noſtra ad Deum eſt. 681.d Spes bona ſeculi ſuperat. 398.a. b Spes futurorum eſt, non eſt præſentium. 927.c in miſericordia Dei eſſe debet. 683.c Spes requiei noſtræ Chriſtus eſt. 664.d Spes omnium finium terræ Chriſtus. 766. e. f Spes quæ in Deo eſt, terrores humanorum non pertimeſcit odiorum. 716.e
Spina peccatorum vim & dolorem ſignificat. 727.c Spinæ, peccata ſunt. 604.r.d
Spiritus Deus eſt. 18.e. col.2 Spiritus Chriſti idem eſt & ſpiritus Dei. 127.e. f Spiritus ſancti ratio. 18.c. col.2 effectus & officium. 19.e. col.1 Spiritum ſanctum eſſe probatur. 18.d. col.1 vbi Spiritus Domini, ibi libertas. 19.c. col.1 de Spiritu ſancto nota multa. 132. c.d & ſeq. de Spiritu ſancto authoris confeſſio. 283. Spiritus ſancti operationes. 132.a.c Spiritus ſancti non duo ſunt, ſed vnus tantum. 130. b. e Spiritum ſanctum non habent, qui Chriſtum creaturam eſſe docent. 130.f Spiritus ſanctus mundo in maligno poſito eum qui opem ferre poſſit inclamat. 660.a Spiritus ſanctus, quomodo à patre procedit & à filio mittitur & ſimilia. 126.d in Spiritu Dei ita filius ſignificatur, vt etiam Deus pater demonſtrari intelligatur. 128.b Spiritus manifeſtatio. 131. b in Spiritu Dei eſt etiam ſignificatio ſpiritus paracleti. 129.e Spiritum ſanctum accipere à patre & accipere à filio idem ſunt, cum omnia quæ patris ſunt, ſint filij. 126. e.f Spiritum ſanctum pro patre & filio accipi, hæreticorum error. 18 a. col 2 Spiritus, & pater & filius, nonnunquam appellatur. 18.b. col.2 Spiritus ſanctus tantùm vnus eſt quem ſancti Patriarchæ & Prophetæ habuerunt in Veteri Teſtamento & acceperunt Apoſtoli in nouo. 19.d. col.1 Spiritum ſanctum non eſſe partem Chriſti vel patris. 339.d Spiritus ſancti actio in conceptione Chriſti. 17.d.col.2 non idem eſt per ſpiritum & in ſpiritu dari. 132.c
Spiritus ſeductores. 196.a
Spiritus Dei Angeli eius ſunt. 34.c. col.1
Spiritualis homo, quis. 665.e Spirituales ſunt homines, vt paſſeres euolant. 996.d
Spolia de victis impiis, quid. 958.a
Sponſa, quænam eſt. 590.f
Sponſus Deus eſt. ibid.
Sportæ ſeptem exuperantes, quid. 543.f
Stacte aquis comparatur, 1133.a
Standum in domo Domini, cur. 1061.a
de Statere in ore piſcis. 552. a τελωνεία. 715.a
Stillicidia in quibus terra lætatur, quæ. 771.c.d
Stratum, quid. 1044.d Stratum Chriſti in infirmitatem quando conuerſum. ibidem.
Subiicere & euacuare, quomodo differãt. 250. a.b
Subijciendus eſt filius patri, quomodo. 248. f & ſeq.
Subiectio patris non eſt eſſentiæ diminutio. 344.d Subiectio filij naturæ proprietas eſt, ſubiectio cæterorum creationis infirmitas. 355.d.e Subiectionem filij quomodo plerique hæretici intelligant. 255.e. Subiectio Chriſti, quid. 249.d
Subſtantia, cur ſic dicatur. 324.d
Subſtantia vna quomodo in diuinis prædicetur. 349.f, & ſeq.
Subſtantiæ ſeu ὑποστάσεις tres, pater, filius, Spiritus ſanctus. 13.d, col.1.
Subſtantiam cepiſſe & exiſſe à Deo non ſunt idẽ. 76.d
Succeſſio carnalis inutilis eſt. 470.d
Sudor ſanguineus Chriſti. 214.d,e
Summa conſummatarum virtutum in Epiſcopo ſecundum Apoſtolum. 115.f
Superbia. Contra ſuperbiam. 667.b maximè Deum ad iram prouocat. 857. e omnia bonorum operum merita abolet. ibidem f Superbia in contemptum & copia in inopiam ſæpe mutatur, & contra. 991.f
Superbi, qui ſint. 933. b Superborum cor eſt lac coagulatum. 891. d Superbiendi cauſæ in Dauide quæ eſſe poterant. 921.f
Supplantare Chriſtum quomodo cogitauerint principes ſynagogæ 1125.e
Surrectio operationis effectus eſt. 1103.f
Synagoga modio comparatur. 478.f eius exemplum in ficu. 569. b Synodi Sardicenſis epiſtola ad vniuerſas Eccleſias. 401.a
Synodi Orientalium apud Sardicam Epiſcoporum decretum à parte Arianorum, quod miſerunt ad Africam. 434.f
Syrmij hæreſis & blaſphemia. 321.f.

T.

TAbernaculum Eccleſiam denotat. 663.c.d Tabernaculum Dauid, quod cecidit, corpus Chriſti eſt ex virgine natum. 678. b in Tabernaculo quiſnam habitabit. 664. f in Tabernaculo, id eſt, Eccleſia habitare primus gradus ad cælum eſt. 663. d Tabernacula va-

rum

rla Deo extructa. 663.a.b
Tabula duplex decalogi, quid. 590.f
Taciturnitas miraculorum à Chriſto mandata, quid. 523.e.f
Talentum in terram abſcondere, quid. 593. c Talentum vnicuique ſecundum capacitatem datum, quid. 592.e
Tauriſaginaẓi martyrum ſpecies ſunt 574.e
Tectum, quid. 585. f de Tecto non deſcendere. 585.e
Temeritatis humanæ eſt prius ad obtinendum aliquid, meritum, quàm mereatur ingerere. 875.a
Templum & altare veteris teſtamenti, vmbra eſt templum corrupti noui teſtamenti. 964. a Templi in Dei Chriſtus eſt. 522. d ſanctus quiſque. 1095. a homo. 564. e ſanctorum corpora ſunt. 766. b quicumque regeneratus in Chriſto eſt. 810. f in Templo extruendo quot operarij occupati fuerint. 1010. e ad Templum orare. quid. 1094. f Templi Hieroſolymitani quindecim erant gradus. 963. f
Tempus. 645. a Tempus nullum priuſquam filius Dei naſceretur, fuiſſe. 334, a Tempus beneplacitum Deo, quod. 823.d Tempus faciendi Domino, quod. 936. b ante Tempus omne Chriſtus ſecundùm diuinitatem natus eſt. 271.f extra Tempus filius Dei eſt. 15. b. col.1. per Tempus omnia initium ſui accipiunt, cum antea non fuerint. 265. f Temporum diſtinctio obſeruanda in attributis diuinis & humanis Chriſti. 150. a Tempora in poteſtate patris poſita ſunt. 194.b Tempora omnia quomodo vel opinione vel ſcientia complectamur. 271.a
Tenebras Deo coëuas eſſe, quomodo quidam probent. 359.a
Tentari Deus neminem permittit vltra vires. 846.e
Tentatur Chriſtus poſt baptiſmum, cur. 472.f
Tentatio humana grauis non eſt. 941.e
Terminus & quod terminatur, vt differant. 649.e Termini terræ filij poſſeſſio ſunt. 649.b.e
Terra ſcabellum pedum Dei. 2.d.col.2. pugillo Dei tenetur. 2.e. col.2. Terra arida quid denotet. 1147. d
Terræ motus moriente Chriſto. 606.a
Terribilia opera Dei. 776.b
Tertulliani de oratione liber. 484.f
Teſtamenti veteris lex in viginti duos libros diſtincta. 615.a.b
Teſtimonium Iſrael, quodnam. 982.d Teſtimonium filij de ipſo. 68. f Teſtimonium aliud quòd filius Deus eſt, ex verbis Dei ad Noe. 33.b col.2. Teſtimonium quod deprauatè hæretici pro ſe torquent, vt filium non eſſe Deum oſtẽdant. 29.a.b.col.2. Teſtimonia Dei, quid ſint. 482.b
Theſaurus pecuniæ periculoſus. 485.e abſconditus in agro, quid. 531. f. & ſeq. condendus in cœlo. 486.d
Theſaurizandi vera ratio. 485.b
Thomæ Chriſtus latus monſtrat. 607.f eius confeſſio de Chriſto. 93.e
Thus ſpiritui comparatur. 1133.a
Timent non timenda, qui. 691.d
Timenda verè quæ ſint. 691.f
Timens ex infirmitate, inſoleſcit in rebus ſecundis. 791.d
Timor, quid. 1018.f Timor Domini, quid. 1018. d,f,& ſeq. initium ſapientiæ eſt. 47.f. col.1 in amore & obedientia eſt. 1019. b.e Timor quis laudandus. 791.a Timor impius, quis. 691.f Timor ex infirmitate improbatur. 791. a Timor adiunctus ſeruituti Dei. 656.f Timor & metus num verè fuerit in Chriſto. 208. a.b. & ſeq. Timor omnis in lingua. 759. f
Titum quomodo Paulus informet. 116.e
Titulus in finem, quid velit. 616.c
ad Tolerantiam exhortatio. 584.f
Topazion, quid. 936.f
Torrentes animam pertranſeuntes, qui. 995.e Torrentium procurſus, quid denotent. 493.c
Traditio regni indigentiæ non eſt in Chriſto. 148.d Traditiones humanæ eruendæ. 540.b
Tranſire calicem, quid. 215.b Tranſire Moſes, quomodo dicitur. 1030.c.d
Transfiguratio Chriſti in monte. 548.f.& 68.c.d
Tres Apoſtoli aſſumpti, quid. 549.a
Tribus Domini nomen Domini confitentur. 982. d de Tribu Domini, qui non ſint. 982. a Tribus Domini ſumus. ibidem b
Tribulationes iuſtorum. 909.d
de Tributo Cæſari dando. 576.b
Tribulatio non prius ingruit quam peccata præcedant. 890.e
de Trinitate ſumma doctrinæ veræ. 283. & ſeq. circa Trinitatis perſonas hæreticorum corruptelæ. 12.c,d. col.1. de Trinitate Syrmij confeſſio. 324. b de Trinitate Orientalis Synodi in Sardica fides & confeſſio. 336, a, e de Trinitatis ſacroſanctæ ſingulis perſonis, patre. 13.a.col.1. Filio, d. col. 2. Spiritu ſancto. 18.c.col.1. quod in Trinitate vnum ſit pater & filius, ſed non vnus, propoſitio quæ in ſequentibus prolixè probatur. 6. e. col. 1. quod de Trinitate tres perſonæ, Pater & Filius & Spiritus ſanctus non nominibus tantum, ſed verè & re ipſa ſint diſtinctæ. 12.d.col.1. & ſeq. circa Trinitatem Arianæ ſententiæ ac fidei expoſitio. 55. e in Trinitate perſonas non eſſe disiungendas. 16.d,e.col.1. in Trinitate per ſubſtantiam ſunt tria, per conſonantiam verò vnum. 333.f Triſtis quomodo fuerit Chriſtus. 597. f Triſtis eſt Chriſtus non propter mortem, ſed vſque ad mortem. 211.e
Triſtitia num fuerit in Chriſto. 209. a,b. & ſeq. Triſtitiæ in Chriſto cauſa, 212.a
Tunicam non tollere, quid. 586.a
Tunicas duas portare prohibiti Apoſtoli, quid. 507. a
Turba domo expulſa, quid. 504.c
Turbatus eſt Chriſtus à voce inimici, quando. 707. c.
non omnes qui Turbabuntur, timebunt, cur. 768. f,& ſeq.
Turris ciuitatis robur. 984.f Turris eminentiam legis denotat. 573.d
Tyrannorum, Neronis, Decij & Maximiani crudelitas. 289.d

V

VAccæ in Samaria adoratæ. 811.a
Vacuus Deo, quis. 932.b
Væ, vox dolentis. 580.d
Valentini commenta circa diuiſitatem Trinitatis. 58.b
Valentis & Vrſatij epiſtola ad Athanaſium. 412.e hæreſis. 369.f
Valentiniani, Marcionitæ, & Manichæi hæretici. 12.a. col.2
Valles, quid denotent. 772.e Valles frumento abundabunt, quid. ibid.
Vanitates quænam ſunt, à quibus oculi auertendi. 871.e.f
Vas figuli. 652. & ſeq. Vaſa corpora humana denotant. 591.b
Veli ſciſſio. 606.a
Velle naturæ libertas eſt, quæ ad perfectæ virtutis beatitudinem cum arbitrij voluntate ſubſiſtat. 99.c
Venire Chriſtum in nomine Patris, quid. 159.e
Venti, quid denotent. 1070.f
Ventilabrum in manu Dei, quid. 471.e
Verbum, quod in Deo laudat Dauid. 718.a Verbum Dei lucerna. 918.b regula & norma ſecundùm quam de Dei rebus loquamur. 112 d vniuerſæ ætati non ſolum illi qua ſcriptum eſt, conſulit. 964.a quibus permanet. 906. b.c Verbum in carnem tranſlatum dicẽtes damnatum. 339.a. & 342.f Verbum caro factum, neque Deus eſſe deſiit, neque caro non fuit. 242.c in Dei Verbo tanquam in cœlo Deus habitat. 987.d Verborum breuitas, quid efficit. 347.d Verba Dei quæ ſint. 938.e veritas. 956.f Verbi quod eſt Chriſtus cum patre æternitas. 25.a. col.1. & ſeq. Verba ſenſum enuntiant, ſenſus orationis motus, rationis motum veritas incitat. 42.f. col.1 Verbi appellatio quatenus Chriſto tribuitur. 92.f Verborum proprietates & locorum in ſcriptura continendæ. 585.f Verbis & factis Chriſti paria ſignificationum momenta inſunt. 505. c
Veritas in verbis & factis neceſſaria. 666.e Veritas in verbo mandata. 482.d Veritas mendacium confutat. 702.b intelligitur cum obiecta falſa eſſe conuincuntur. 42.d. col.1 Veritas abſoluta prophetias, linguas, & ſcientiam depellit. 397.d Veritas ab eſſentia rei abeſſe non poteſt. 44.a. col.1 Veritati cur contradicitur. 195.c Veritatis conſequendæ via oratio eſt. 491.d Veritatis auditus impatiens. 196.f Veritatis vis & fidei, quanta. 86.f
Verum eſſe non ſeparatur ab eſſe. 43.f. col.2
Veſpertinum ſacrificium, quodnam. 1133.e
Veſtis ſorte diuiſa, quid. 604.f Veſtis Ioannis pilis camelorum attexta, quid. 470.a Veſtis de ſacco, quid. 822.d Veſtis ſacerdotis diſciſſio, quid. 602.b Veſtis habitum corporis, quo anima induitur ſignificat. 517.f Veſtimenta Chriſto qui ſubſternunt. 567. b.c Veſtitus nuptialis, quis. 575.e
de Veteribus Hilarij iudicium. 360.a
Via quid ſit. 279.b tempus ſeculi ſignificat. 575.a Via in qua deambulans beatus eſt, quæ. 840.e Via peccatorum, quid. 624.a Via optima inter alias vias Domini, quæ. 844.a Via vna Chriſtus eſt. 1019.e Via Chriſtus eſt ad patrem ducens. 279.c Via ad cœlum difficilis, ad interitum facilis. 491,f Via vitæ anguſta. 1184.f Via ad vitam ducens anguſta eſt & tribulata, cur. 865.a Via religioſæ doctrinæ Chriſtus. 788.c Viæ Dei, quænam ſint. 1097.b plures ſunt. 843.f. & 1019.e Viam ad cœlum pauci inueniunt, ad interitum multi. 492.a Viam qui diligant & non viam veritatis. 864.c Viæ plures ad terram promiſſionis. 1084.a
Videntes, qui. 591.b Videre filij eſt videre patris. 177.f Videt Deus aliter quàm homo. 946.c
Vidua eſt legis Eccleſia. 1053.e Viduarum dignitas. 1053.b
Vigilia quarta qua venit Dominus, quid. 538.c Vigiliarum Iudaicarum myſtica explicatio. ibid.
Viis Dei ambulant, qui. 861.f Viis ſuis ambulant voluptatibus ſuis indulgentes. 861.e
Vim patitur regnum cœlorum. 657.c
Vincula rumpere & iugum abijcere vt differant. 636.f Vincula quęnam maximé fidem noſtram impediunt. 1002.e
contra Vindictam priuatam. 483.a.b Vindicta Deo relinquenda. 1097.d
Vinea, quid denotet. 562.c
Vinum fella admixtum Chriſto oblatum. 604.f nouum veteribus vtribus non infundi, quid. 503.a laſciuia in eo. 738.e Vinum nuptiarum in Cana Galileæ creatum, non mixtum. 21.col.1
Virga ferrea, quid. 562.b Virga regni doctrina regni eſt. 652.a Virga poteſtatem denotat. 1101. c eam Apoſtoli prohibentur portare, quid. 507.b Virga Apoſtolica ſermo euangelicus eſt. 651.d
Virgines in nuptias introire, quid denotet. 591.f & ſeq. Virgines prudentes. 591.d fatuæ. ibid.e
Virginitatis tutela voluntaria non legitima eſt. 922.f
Viri ſanguinum, qui. 1121.e
Virtus Dei in his quæ geſta ſunt ſentitur. 21. d. col.1 quomodo ſtultitia mundi & contra. 27. d. col.1 Virtus Dei in nubibus, quid. 813.e.f Virtus diuina ex miraculis ad ſimilitudinem diuinæ generationis. 21. b Virtus non ex dictis, ſed operibus ſpectanda. 492.b Virtutis vocem dedit Chriſtus; quando. 813. a.b Virtutes in cœlo plures, ſed vnus vnigenitus eſt filius. 26.a. col.1 Virtus & ſapientia Dei Chriſtus eſt. 810.a
Viſio Iacob Deum verum docet. 770.b
Viſitauit Deus terram, quomodo. 45.d. col.a
Vita poſt vitam. 654.c humana obnoxia miſerus. 1.b. col.2 laqueis expoſita. 1125.f Vita noſtra in Chriſto. 918.d Vita vera, quæ. 1.b. col.2. & ſeq. Vita religioſi viri otioſa non eſt. 1024: Vitæ humanæ vſus. 1. a. col.1 Vitæ ſubſidia omnia nobis à Deo. 1170.d Vitæ humanæ & mortis finis eſt reſurrectio. 255. c. Vitæ æternitas in quo conſiſtat. 23.b.col.2. Vitæ noſtræ honeſtas in laudem Dei referenda.

775.f Vitæ huius ſine miſericordia vſus nullus. 742.b decedentes de Vita, de iure decedimus voluntatis. 683. f Vitam optandam quæ faciant. 1.a.col.1. Vitæ nouæ reformatio, in vaſe figuli ſignificata. 653.f Vitam perficit credere in Chriſtum. 157.d
Venientibus in Vitam ingreſſus in mortem eſt, Chriſto proprius eſt egreſſus ex morte. 804.e,f
in Vita naturæ & eſſentiæ ſignificatio eſt 328.a
Viuens Deus eſt filius. 106 d
Viuit Chriſtus per patrem, & nos per carnem Chriſti, quomodo. 124. f Viuunt ſancti & fideles Deo. 679.f
Viuorum Deus non mortuorum eſt. 1080.e
Vitia corporis non ſinenda coaleſcere. 1091.f
Vnctus Chriſtus eſt, quomodo. 1057. b Vnctus eſt Ieſus ſpiritu Dei & veritate, quomodo. 243.c Vnctus eſt Aaron in ſacerdotem, quomodo. 1057. b Vncti plures ex lege, quibus Chriſtus antefertur. 243.d
Vnguentum boni operis eſt fructus. 595.e
Vnguentum de capite in barbam & oram veſtimenti defluens Moſes compoſuit. 1058.c
Vnigenitus filius vnus eſt, plures verò virtutes. 26.a.col.1.
Vnionis & combinationis diſcrimen. 1125.e
Vnum non vnus pater & filius ſunt. 109.a
Vnum omnes in Chriſto ſumus. 1020.a
Vnum omnes ſunt per acceptum honorem. 123.b
Volucres immundos ſpiritus ſignificant. 487.d & 497.c
Voluntas in lege. 625.e
Voluntas bona. 688. Voluntas Patris & Filij eadem. 178. b. d. e Voluntatis crimen pro ſolatij penſatur inuidia. 601.d Voluntatis vitium eſt cauſa omnis contradictionis. 195. e Voluntatum diſſentientibus motibus, diſſentiens fit animi ſenſus. 194.f
Voluntati patris obſequens Chriſtus ſuam voluntatem non amiſit, quomodo. 1128.b
Voluntaria non legitima, quæ. 922.e
Voluntariè Chriſtus paſſus eſt. 209.e
Voluptas ex infidelitate orta. 535.b
Voluptates ſeculi tranſitoriæ. 1087.f
Votum martyrum, quod. 783.
Vota qualia debeant eſſe. 764.a
Vox Dei quomodo audita non eſt. 158.a.b
Vox laudis cuius ſit. 781.a
Vſia, quid. 324.d
Vſura fallax beneficium. 669.a
Vter pro humanis corporibus. 901.f
ex Vtero Deus Deum genuit, quid. 263.e
Vulpes pſeudoprophetas ſignificant. 497.b
Vulpium partes, quæ. 755.f
Vxor Pilati gentium plebem ſignificat. 605.f
Vxoris nomine, quid intelligatur in ſcripturis. 1022.b

Z.

ZElus Dei. 821.e
Zelo Dei iraſcitur, quis, quando. 944.e
Ziphei, quid ſonet Hebraicè. 697.d
Zona, quid. 506.f
Zonæ præcinctio in Ioanne, quid. 470.b

FINIS.

Digitized by Google

[illegible] by Google